CODEX FABRIANVS DEFINITIONVM FORENSIVM ET RERVM IN SACRO SABAVDIÆ SENATV TRACTATARVM.

EX ORDINE TITVLORVM CODICIS IVSTINIANEI, quantùm fieri potuit, accommodatè ad vſum Foreñſem,

IN NOVEM LIBROS DISTRIBVTVS.

Authore & compoſitore ANTONIO FABRO *I.C. Sebuſiano, Sereniſſimi Sabaudiæ Ducis Conſiliario, & in ſupremo Sabaudiæ Senatu antea Senatore nunc Præſide primario.*

OPVS INTEGRVM, ET OMNIBVS IVRIS VTRIVSQVE ſtudioſis vtiliſſimum, ſed Pragmaticis præcipuè neceſſarium.

Editio tertia, non tantùm cæteris emendatior ſed etiam longè auctior, Allegationibus, Summariis, pleriſque quæ deerant Definitionibus etiam, adeoque Titulis nonnullis.

LVGDVNI,

Sumptibus Horatij Cardon.

M. D C X.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

APPROBATIO.

NOS S. Theologiæ Doctores subsignati, & in conuentu Ecclesiastico, quem Synodum vocant, ab Illustri & Reuerendissimo D. D. Francisco de Sales, Episcopo Gebenensi vigilantissimo, examinatores constituti, quæ in hoc opere scripta sunt à Clarissimo, necnon optimè de re litteraria merito Antonio Fabro I.C. Sebusiano, in supremo Curiæ Sabaudiæ Senatu Senatore dignissimo, & in Ducatus Gebenensis auditorio Præside amplissimo, omnia secundùm salutarem, & orthodoxam Ecclesiæ doctrinam scripta esse, præsertim verò quæ lib. 1. tit. 1. de Sum. Trinit. & Fid. Cathol. aduersus pestilentes nostri temporis Sectariorũ errores, & Nouatorum hæreses ab Inferis erutas, & iã diu ab Ecclesia reiectas, scripta legimus, ac summa cum vtilitate typis excudi, tutò legi posse, & ab omnibus qui rectè de fide Catholica sentiunt, approbari debere iudicamus. In quorum fidem & testimonium hæc scripsimus, & subscripsimus, Necij Allobrogum. Cal. Nouemb. 1605.

CL. STEPH. NOVELLETIVS.

IOANNES DEAGE.

ROGES.

IANVS DES OCHES.

SVMMA PRIVILEGII.

AVTHORITATE Regiâ ſancitum cautúmque eſt, ne quis librum, cui inſcriptio eſt, *Codex Fabrianus Definitionum forenſium, & rerum in Sabaudia tractatarum, ex ordine Codicis Iuſtinianei, in nouem libros diſtributus, Authore & collectore Antonio Fabro, I. C. Sebuſiano, Senatore Sabaudienſi, & in Gebenenſis Ducatus Auditorio Præſide*, imprimat, aut alibi impreſſum in hoc regno diuendat, præter eum Typographum aut Bibliopolam, vel eos, quibus id iuris conceſſerit prædictus Faber, qui hoc à nobis priuilegium obtinuit per ſex annos continuos. Et hoc omnibus perinde clarum, notum atque indictum habeatur, ac ſi Regij diplomatis totius ſententia Operis initio præfigatur ſiníve poſtponatur. Qui ſecùs faxit, librorum confiſcatione, & pœnis aliis Regio diplomate declaratis mulctabitur.

Datum Pariſiis, die vndecima Decembris, anno Salutis milleſimo ſexcenteſimo quinto.

De Conſilij ſententia

Signatum,

PERROT.

PRIVILEGII TRANSSCRIPTVM.

A. Faber I.C. Sebuſianus Sereniſſimi Sabaudiæ Ducis Conſiliarius, & in ſupremo Sabaudiæ Senatu antea Senator, nunc Præſes primarius ſupraſcripti Priuilegij ſibi à Rege conceſſi ius omne Horatio Cardon Lugdunenſi Bibliopolæ transſcripſit, necnon eo per totum ſexennium, ſecundum illius tenorem, vti permiſit.

CAROLO EMANVELI
SERENISS. SABAVDIAE DVCI, SVBALPINORVM PRINCIPI &c.
ANTONIVS FABER S. ET F.P.

QVOD mihi iampridem solenne est, ac propemodum ex voto, SERENISS. DOMINE, *vt quicquid vnquam erit meæ siue industriæ, siue diligentiæ, totum id Celsitudini tuæ deuotum sit, & consecratum, Ancipitem me aliquandiu consilii tenuit, an hunc meum Codicem amplissimo nostri Senatus ordini inscribere deberem. Verebar enim ne non seruarem, propositum, si aliy quàm tibi quicquam ex meo dicarem, Præsertim verò si hoc opus, quod etsi minorem fortasse ingenij pro me laudem, maiorem tamen haud dubiè, nec fallor apud omnes habebit gratiam, quàm habuerint cætera quæ à me non pauca in publicum hucusque prodierunt. Siue quòd pigra multorum auiditas nihil tam impatienter scire desideret, quàm quo iure vtamur in forensibus disceptationibus, ne inquirendum habeat quod difficilioris est inuestigationis, quo iure vti debeamus: siue potiùs quòd non tam meum quàm totius tui Senatus opus esse, & hoc ipso longè præstantissimum existimari debere videatur. Subiit tamen illa statim cogitatio, alienum fore non minùs à tui nominis gloria, quàm à Senatus nostri dignitate, si Senatusconsultorum Sabaudiensium Codex mancipatus Senatui, non crederetur dicatus etiā Tibi, cuius augustissimū nomen, &, quæ ex solo nomine, autoritatē senatuscōsulta ipsa omnia magnificè præ se ferunt. Vbinā enim gentium aut illustrior, aut gloriosior* CAROLVS EMANVEL, *quam cùm è supremo Senatus sui solio iudicat populos in æquitate, munúsque illud implet sanctissimè, cuius potissimùm gratia Principem se à Deo Opt. Max. tot populis datum esse intelligat? Potuit ergo quicquid hoc est operis, & debuit cum tua bona venia offerri Senatui, cuius nō tātùm imperiis inchoatum, sed etiam laboribus perfectum & absolutum est: Sed debuit etiā, ac primùm: Tibi, cuius auspiciis, Tantóque digniùs ac cōuenientiùs, quāto præclariùs tua facis omnia quibus autoritatē tuā impartiris. Tibi verò, nō tanquā Principi solùm meo, vt cætera, sed tanquam Principi Senatus, nec vt Marti vel Apollini sed vt Ioui, cui Astræa filia, soror Themis, mater Aeternitas, pater verò & Saturnus non alius quàm Deus ipse Opt. Max. qui iudiciū suū Duci dedit, & iustitiā suā filio Ducis. Vtinā verò talis tantúsque esset hic Codex, vt de tuo nomine ad exemplum Codicis Henrici nuper in Gallia editi potuissem inscribere* Codicem Emanuelem. *Fuisset id mihi lōgè glorio-*

sius, quàm de meo nomine, quod nullius planè precij esse satscio, inscribere Fabrianum: Tibi autem, quod vnicum ambitionis meæ votum est, multò etiam, si bene suspicor, acceptius. Sed maioris ea res erat & animi & ingenij, quàm vt à me vel suscipi vel præstari posset. Neque rursus video, quænam operis tanta materia & tuo nomine digna posset occurrere, Nisi fortè illa de qua te aliquando præclarè disserentem audire memini, Cùm mirareris tam varias & contrarias interpretum nostrorum de qualibet ferè iuris propositione sententias, & tam multa non modò diuersa, sed etiam planè pugnantia rerum similium dissimiliter iudicatarum exempla. Videbaris enim nec subobscurè, quasi te pro Iurisprudentia nostra tantæ puderet inconstantiæ, velle non modò remedium quærere, sed etiam auxilium præbere ad tantam litium materiam è Republica profligandam, si modò se offerrent, qui tam idonei paratíque essent ad rem istam adgrediendam & perficiendam, quàm tu facilis ad præstandam autoritatem, testandámque tuam in eos singularem, qualis erga literatos omnes esse soles, liberalitatem & munificentiam. Etsi verò non ego is sum de quo te debeam credere tùm cogitasse, vt me opus illud audere velles, Præsertim cùm eo tempore adstarent grauissimi alii plerique viri ex maioribus tuis consiliariis inter præcipuos totius Italiæ Iureconsultos nominis & eruditionis fama celeberrimi, quibus ea cura demandari tutiùs ac iustiùs potuisset, Fatebor tamen candidè, Pensaui exinde apud me sæpenumero, non an digna res esset, de qua cogitare deberem (quis enim dubitaret?) sed an dignus ego, qui de ea cogitarem. Siue autem fefellit me desiderium quo ardeo tua capessendi & exequendi imperia, siue amor meus incredibilis erga Iurisprudentiam quam habui semper ipsa propemodum vita mea chariorem, facilè mihi persuasi, posse me si iuberes, etiam in hoc scribendi genere aliquid assequi, quod & animo tuo facere posset satis, & bono etiam publico non parum commodare: Ne essent in posterum tam incerta, & vaga iura omnia, quàm sunt hodie per imperitiam & inscitiam eorum qui ius nostrum siue docendo, siue scribendo, siue iudicando sic tractant, quasi ex opinione æstimandum sic non ex ratione. Cuperem tamen in tanto negotio temperamentum hoc adhiberi quod esset certè pernecessarium, nequid nisi nudam à me operam, & diligentiam exigeres, iudicium verò vtriusque Senatus tui interponeres, vt coniuncta tantorum virorum autoritas, iudicij quoque tui accessionem mereretur in adprobandis omnibus iis, quæ illi adprobassent. Quis enim ferret ex vnius hominis, etiam qui me ingenio & doctrina longissimè superaret, arbitrio iudicióque constitui iura in vniuersum, & quæ Rempublicam vniuersam in perpetuum essent obligatura? Esset id sanè non modo periculosum nimis, sed etiam sine exemplo. Placeret autem, si tu probares, inscribere Codicem Emanuelem Rerum iudicandarum, *qui titulus esset omnium amplissimus & ad vniuersa, de quibus quæstio potest incidere, etiam minutissima quæque amplectenda commodissimus. Non esset quidem ea operis autoritas vt vbique terrarum posset ius facere, aut inter alios quàm inter tuos: Sed tamen sperandum esset fore, vt vel eum adprobaturi essent Principes cæteri, si rationis potissimùm quæ gentibus omnibus communis est, autoritate niteretur, vel exemplo tuo idem facturi vt populis suis consulerent quos viderent eâdem litigandi insania æquè vexatos, fatigatos, laceratos. Publicè námque vtilius multò esset in vtram vellent partem ius certum etiam periniquum statuere, quàm dubium & incertum relinquere iudicibus pro arbitrio constituendum, litigatoribus diuinandum. At sum ego parum consideratus qui post inchoata iam tot alia opera quibus absoluendis tres trium Nestorum ætates vix possint sufficere, hoc præterea oneris mihi imponi videor cupere, quod etiamsi vltro impositum esset, detrectare potiùs & excusare per modestiam meam deberem, Non nego. Sed*

sunt

ſunt, vt Plato dicebat, inconſiderati, vt plurimùm, impetus iſti amoris, & ob hoc ipſum venia digni cùm quoque cùm admixtam habent, vel temeritatis vel audaciæ notam. Amo mirabiliter, colo & obſeruo, ac quod magis eſt, (cur enim diſſimulem?) ambio tua imperia, Sereniſſime Domine, Amo incredibiliter Iuriſprudẽtiam, Amo denique quicquid boni publici ſpeciem habet, multò magis quod rationem: Hinc, nimirum fit vt non pudeat promittere ſupra etiam quàm videar præſtare poſſe, Scilicet vt intelligas nihil eſſe tam arduum quod ſi imperes, non ſim auſurus, Nihil tam difficile vel incommodum, quod niſi prorſus mihi ἀδύνατον fuerit, non ſim præſtaturus. Bene vale PRINCEPS SERENISS. *Valeiterum, & cum tuis omnibus ſemper felix viue. Ex Necio Allobrogum 6. Cal. Decemb. 1605.*

ORDINI AMPLISSIMO SVPREMI SACRIQVE SENATVS SABAVDIÆ

ANTONIVS FABER SENATOR

S. P. D.

MIRANTES vidi antehac plerosque, nec miratos miror ego, Patres Conscripti, quid causæ esset, quod in tanta quanta hodie passim est scribentium copia, & eorum maxime, qui Rerum à supremis vndequaque tribunalibus iudicatarum libros ediderunt, tam pauci ex nostratibus fuerint hactenus in quorum animos hęc cura persuaserit scribendi aliquid de iure: Qui verò Senatus nostri placita, quę tam multa támque singularia in hunc vsque diem prodierunt, aut exceperit vt euulgaret, aut excepta tandem euulgauerit, prorsus nemo: Cunctantibus scilicet vniuersis & hęsitantibus in tentãdó eo, quod singuli nõ modò audere si voluissent, sed etiã exequi nullo negotio, nec sine summa ingenii laude potuissent. Nam à quo tempore post recuperatã à Diuo Emanuele Philiberto feliciter fortitérque Sabaudiã Senatus hic noster ab eo non tã restitutus, quàm tum primùm erectus fuit, Quis nescit quãta is semper & apud exteras quoque gẽtes floruerit gloria, quãtáque nominis celebritate? Tãta certè vt ex tot amplissimis purpuratorũ Patrum ordinibus toto terrarum orbe sy derũ instar coruscantibus, si quis quęrat quem huic nostro conferre possit, siue sanctitatis, & integritatis, quod primum ac pręcipuum est, siue, quod secũdum nec minùs necessarium, conspicuę eruditionis fama, Inuenturus sit fortasse non dicã paucos, ne quid de cuiusquã laudibus detrahã, sed tamen nec valde multos: Quẽ verò iure debeat anteponere, planè nullum. Ac mihi quidẽ huius rei causas persępe diligẽtiùs & curiosiùs indaganti, tandẽ illa probabilior visa est, quę prior occurrit, quòd primis illis tanti nascentis Senatus exordiis perexiguus Senatorum numerus, sed qualium Deus bone, quãtorúmque virorũ: conscriptus esset, quibus tamẽ non solùm administrandæ iustitię, sed propemodum totius etiã reipub. gerendę summa nouis ac periculosissimis temporibus credebatur, Ne dubitari posset quàm verè olim à sapiẽte dictũ esset, Ibi salutẽ esse nõ vbi multorum, quod imperitiores opinãtur, sed vbi multa sunt cõsilia. Nec enim facilè in tã paruo numero quisquã esse poterat, qui suis viribus adeò cõfideret vt à publicis functionibus satis se otii subtrahere posse putaret ad rẽ tanti momenti adgrediendã, Vtilissi-

lissima m quidem illam reipu.& ausu ipso nedum conatu laudabilissimam, sed in qua tamen videret futurū vt ageretur nō de sua tātùm, sed de vniuersi prætereà ordinis amplissimi dignitate. Grauitérne dicā magis, an modestè? illa certè, quæ tales viros maximè decebat prudētia, qui neque gloriolā in re summi periculi aucupandam esse arbitrabantur, neque sibi adeò blādiendū, vt in quo aliis etiam omnibus satisfieri posse crederent, in eo quisquam ipsorum sibi quoq; omnino satisfacturus videretur. Nimirum, sibi potiùs quàm aliis posse satisfacere, leuioris ingenij iudiciíque non leue argumentum est, Aliis autem omnibus ita quē satisfecisse vt sibi vni minùs satisfecerit, nihil certè aliud est quàm cæterorū omniū ingenia iudiciáq;, si nō sēper iudicio, saltē ingenio votóque superasse. Et verò nihil aut prudētius aut sagacius ab iis præuideri potuisse, postea ex euentu apparuit, cùm ob id solùm quòd tā pauci Senatores tot negotiis sufficere non possent, augeri numerum necesse fuit tantóque exemplo comprobari, Magnitudine negotiorum quātacūque sit posse hominis vel vnius dummodò exercitatissimi diligentiam superiorem esse, multitudini verò rerum eodem tempore tractandarū, industriam paucorum hominum, ne quidem parē. At vbi cœpit Senatus noster esse nō sanctior, vel doctior, sed auctior (tanta enim illa maiorum nostrorum sanctitas & eruditio cui nihil penitus deerat, per nos retineri tantùm potuit, non augeri) cœperūt quoque multi ex nobis percupere, vt se aliquis offerret, qui hāc sibi operā vltrò indiceret, nonnulli etiam sperare, aliquando & breui futurū id, de quo amplius non dubitabatur quin fieri tādē & posset, & deberet. Memini equidem, cùm pleno Senatu hac de re sermo pridem incidisset, sibiq; Senatus eo die admodùm placuisset in quodā Placito, cuius memoria digna videbatur, quæ & ad posteros, & ad exteros transmitteretur, Virum clarissimum Raymundum Pobellum qui tùm secundas in Præsidibus partes tenebat, magnum quidem illum, sed maioris hoc ipso Catharini illius Protopræsidis nostri filium, nostram omniū quotquot tùm aderamus siue socordiam, siue pusillanimitatē grauiter more suo, seueréque incusare, quòd cū sibi ferè quisq; priuatim senatusconsulta excerperet, nemo tamen de iis in publicum edendis cogitaret, Quasi priuatæ quidem vtilitatis aliquam, at publicę nullam penitus rationem haberemus: cùm non esset ex nobis qui non videret accidere quotidie vt incredibili & litigantium vexatione, & patrimoniorū iactura nouę passim lites succrescerēt, ob id pręcipuè quòd ea ipsa quę iam multoties iudicata fuerant ignorarentur, & ex ignoratione in dubium reuocarentur. Mox cōuersis in me vnū oculis, Quidni tu Faber, inquit, hanc potissimùm curam suscipis, & in ista ętate quę longiores annos pollicetur, vberrimam glorię messem occupas, quam etsi fortè quis alius vel audentior vel ambitiosior præripere tibi vellet, deberes etiā inuidere! Satis iam súpérque & otii & negotij literarij scholis dedisti, tot Coniecturarum libris editis (sex enim priores iam tum ediderā) & quid in eo scribendi genere assequi ac pręstare possis, non infeliciter ostendisti: Reliquum est vt te posthac totum mancipes curis studiisque forensibus, vnde maiorem tu laudē, respublica vtilitatem, hic deniq; Senatus noster dignitatem sit reportaturus. Annuistis Patres, qui tùm aderatis, & vt tāti Pręsidis cōsilia pro iussis vestris capesserē cohortati estis, suasistis, imperastis. Quid fecisse ego? Annuissémne pariter, an negasse? Annuerę temerarij fortassis erat hominis, & imprudētis. At ne-

gare contumacis certè fuisset, ac impudentis Poteram quidem modestiùs nec ineptè Poeticum illud vsurpare,

Ex omnibus vnum
Eligat Ordo virum, dum non sit in omnibus vnus:

Quis non enim ex reliquis me vno diligentior, eloquentior, eruditior, vt tantę molis opus & adgredi securiùs, & peragere feliciùs potuisset? Erât omnes, sicut ętate, ita ingenio multáque forensium negotiorum exercitatione longè prouectiores, ac, quod erat prorsus consequens, multò peritiores & iudicatarum rerũ & iudicandarũ. Ego autem nouus planè rudísque Senator, & ingenio non quidẽ à praxi penitus alieno, sed tamen, ne quid dissimulẽ, propensiore in eam scribendi rationem, quę ad theoriã, quàm quę ad praxim pertineret. Enimuerò cùm res in eo esset, vt vel de nominis mei fama quę iã tũ aliqua suboriri credebatur, vel de constanti mea perpetuáque in amplissimum Ordinẽ obseruantia necessariò mihi periclitandũ viderẽ, periculo famæ obsequii laudem pręttuli, quam ipsius etiam vitę precio cõparandam, si nondum parta: Sin amissa esset, recuperandã redimendámque esse existimarẽ. Pręsertim cùm meam siue industriam siue diligentiam viderem à vobis requiri, Patres, in ea re quę laboriosi magis quàm ingeniosi operis esse dicebatur: In quo suscipiẽdi negotii genere aliquã adferre excusatiõnẽ, quid aliud est quàm inscitiæ & negligẽtiæ omniũ fœdissimę inhonestã veniã deprecari? Nec mora. Idẽ mihi & obsequendi & exequendi fuit dies, cœptásque ab inde notulas Senatusconsultorũ quę quotidie memorabiliora prodibant, non destiti referre in Commentarios tam accurata pertinacíque contentione, vt nihil penè excideret aut præteriret, quod obseruatione aliqua dignum videretur: Tanta verò in Senatũ veniendi assiduitate, vt abesse me vix vnquã contigerit per totum illud decenniũ quo mihi non alibi quàm inter vos viuere ac sedere datum fuit, nisi cùm vel à vobis, Patres Conscripti, Legatus ad Serenissimum Principẽ, vel à Principe nunc in hanc nũc in illã prouinciã pro temporum necessitate missus, parere habui necesse. Ita factum est vt cõgestis per tot annos quàmplurimis Placitis, & ad eum vsque numerum quo totum opus cõcludi posse videbatur, iam absolutum putarẽ, quod posteà comperi vixdum bene tum fuisse inchoatum: Non absimilis hac parte Menandro illi præclaro inter Græcos & insigni Comico, qui tertio ante recitandã Comœdiam die quàm multis antea mensibus cõponendam receperat, increpatus ab amicis quòd necdum de effingenda ea cogitaret facetè non minùs quàm cõfidenter respõdisse fertur, Bono vt essent animo, Iam enim se compositã habere, nec quicquam sibi faciendum amplius nisi versus, superesse. Vtinam verò quàm erat illi facile conceptam mente Comœdiam continuò elegantissimis versibus eloqui, tam expeditũ mihi fuisset paratam huius operis materiam ea donare forma quæ conuenientissima videri omnibus debuisset Satisfecissem longè citiùs ac opportuniùs, & im periis vestris, Patres, & multorum votis, qui à quo tempore hanc à me susceptam operã & inchoatã audiuerunt, vt absoluere pergerem hortati primùm, postea instare amicè, tãdem iure quodammodo & suo & publico, quasi in populari actione, quòd totius reipublicę, suáque potissimùm interesse dicerent, vrgere non destiterunt. Torsit verò me illud præcipuè, diúque animi pendentẽ tenuit, quod videbã magnos illos viros, quibus idẽ studium & propositũ fuit cõscribẽdarum, vt vocant, Decisionũ, quíque in eo

in eo ſcribendi genere præcipuam ingenij & induſtrię laudē conſecuti exiſtimantur, tam vario diſſimiliq́ue ſtylo ſcripſiſſe, vt quē potiſſimùm ex iis in exemplū, & ad imitandum proponere deberē, planè non conſtaret. Sunt qui nimio breuitatis ſtudio tantopere ſe arctauerint, vt Deciſionū notas quaſdā, & vt loquuntur ſummaria, potiùs quàm Deciſiones ſcripſiſſe videātur. Alii lata nimis verboſaq́ue oratione in tā lōgas prolixáſque diſputationes ſe effuderūt vt Diſputationū, & Quęſtionum libros ſcripſerint veriùs quàm Deciſionū: quo vel maximè nomine ipſa potiſſimùm breuitas meo iudicio ſignificatur. Sunt quibus placeant rariores iuris allegationes, Alii quibus frequētiores & copioſiores. Nōnulli quibus eæ tātùm quę ex puriſſimis Iuriſprudētiæ fontibus hauſtæ ſint & deriuatę. Plures verò, qui laboris dignitatē præpoſtera oſtētatione diligētię ex facilitate metiētes, nihil niſi interpretū noſtrorū autoritates ſine diſcrimine collectas congerāt, eóque vno labore qui omniū ignobiliſſimus ſemper mihi viſus eſt, maximè gloriēntur. Omnes ſanè, ſi vnum Ioannē Lucium Gallum excipiā, doctum quidem illū, ſed cui eloquentia Budęi pro Papinianea fuit, adeò ſibi placuit in antiquis & obſoletis verbis reuocādis, ſcripſiſſe videbā non modò vulgari ſermone & incurioſo ſed penè barbaro, certè qui nihil prorſus ſimile habeat cum terſa illa prudentum noſtrorū oratione. Incredibili planéque lugenda ſeculi huius infelicitate, quę apud pleraſque gentes eos ſolos pro magnis Iurecōſultis habet, qui non minùs barbariem, quàm legum peritiā profiteantur, Elegātiores verò ſcriptores quos tā multos hęc ętas tulit non niſi pro Grāmaticis, quaſi verò clariſſima illa iuriſprudentię noſtrę lumina & numina, Vlpianus, Paulus, Scęuola, Pōponius, Iulianus, Papinianus, quos quoties nomino, toties miror, toties ſtupeo, meámque poſt tot vigilias infantiam & inſcitiam deploro, prętantiſſimi tantùm Grammatici fuerint, Iurecōſulti verò ſi barbaris iſtis credamus, nullomodo. Debueram cum Ioanne Lucio Annęum Robertum excipere, ſcriptorē ęquè Gallum ſed longo interuallo ſiquid mei iudicij eſt terſiorē doctiorémque. Et excepiſſem ſanè quàm libēter, niſi quos ille ſuperioribus annis poſt opus noſtrū inchoatum edidit perelegantes Rerū iudicatarū libros, ſic efformaſſet, vt facilè appareat præcipuam à tanto cauſarum patrono fuiſſe collocatā operam, non tam in iudicatis rebus perſtringendis, quod ii ſoli videntur poſſe certiùs facere qui ex iudicantium numero fuerunt, quàm in Aduocatorum actionibus & Declamationibus egregiè cōcinnandis, omníque & politiorū literarum & eruditionis promiſcuę laude illuſtrandis. Quod quia tam pręclarè feliciterque aſſecutus eſt vt fruſtra eum imitaturus videatur quiſquis idem ſcribendi genus poſthac volet eligere, niſi qui ſe putet ipſum etiā declamatorem Senecam aut Quintilianum poſſe ſuperare, tāto minùs vtique imitationis neceſſitas cæteris iniungenda fuerit, quibus pręripuit ille imitandi facultatem: quę etſi omnibus ſalua eſſet, tamen nec ad imitandum quidem proponēdus erat nobis, qui non Declamationū aut Diſputationū forenſium vt ille, ſed Definitionū libros meditabamur, tótque propemodū millia conſcribenda ſuſcipiebamus, quot ille centena conſcripſiſſet. Quis enim ſcribēdi finis eſſet, aut quis otii vel negotii modus, ſi tot Senatuſcōſultorum pari ſtudio & induſtria elaborandorū cura vel à Roberto ipſo ſuſci-

peretur? At nihil est quod feram impatientiùs, vt ad Decisionarios nostros redeam, quàm quod omnes video, penè nullo ordine, sed cõfusè ac in folle sic tractasse omnia, materiarum nulla sibi præscripta serie, vt diligēti & auido lectori multò difficilius sit & operosius, quid quo loco ab iis dictum sit perquirere, quàm vbi inuenerit quæ illi dixerint, aut sensum aut rationem dictorū inuestigare. Vnde fieri & euenire necesse est vt pleraq; scitu dignissima passim negligantur, etiā quæ priùs fuerint & auidissimè desiderata & diligentissimè perquisita. In summa cùm ex tot scriptoribus nemo esset, cuius nō vel ingrata mihi, vel parum honorifica, vel saltē minùs apta imitatio videretur, Reliquū erat vt cōsiliū caperē eius instituēdi operis, quod & nouo clarescceret nomine, & nouā methodū, nouum stylū, noua denique omnia præter ipsa rerum pōdera & momēta ex veteribus prudētum monumentis & cōsentientibus interpretum scriptis depromenda, præseferret. Id verò nec meliùs nec aptiùs à me præstari posse credidi quàm si ex ordine titulorum Codicis Iustinianei Placita disponerē, eáque variis quidē, quantum necesse fuit in vtramque partē rationibus breuiter strictéque vt oportuit disputata, sed nullis allegationum tricis & inuolutionibus interrupta, vt nō modò breuiora essent, sed etiā ad legēdum & intelligēdum expeditiora, Stylum verò eum amplecterer qui neque Papinianeus dici posset, neque tā diligens fortasse quàm ille plerisque visus est quo nos in reliquis libris nostris vsi sumus, sed paulò familiarior, & nisi me fallo, ad vsū pragmaticorum accōmodatior, nec tamē tā horridus & incultus, vt eā ob causam vereri politiores deberēt ne stomachum iis & nauseā facturus esset, Nimirum vt haberent docti in quo sibi placerent, Haberēt etiam ex pragmaticis nostris minùs periti quod & intelligerent & amarent. Iampridē enim compertum habeo, quàm valde paucis scripturus ille esset, qui nō aliis vellet scribere quàm doctis & ad Papinianeam iurisprudentiā eruditis Itaque inscripsi Codicē, vt quiuis intelligeret ad exemplum Iustinianei effictum fuisse. At non Decisionum ne vulgari nimis tritóque nomine, fortasis etiā in hunc sensum barbaro, rē elegantissimā & præclarissimā exprimere viderer, sed *Definitionum*, quod vocabulum à Papiniano nostro iā olim vsurpatum, semper credidi aptissimum ad ea supremarū Curiarū placita significāda quæ pragmatici *Aresta*, vel vt alii *Arresta* vocāt, quorū scilicet potestate, & autoritate fit vt sistātur lites, definiātur, & terminentur, ne vlteriùs progredi posint: quod inferiorū iudicū sentētiis etiā quas Definitiuas dicimus, nō æquè cōuenit, à quibus appellatur. Adieci verò *Forensiū, & rerū in sacro Senatu tractatarū* ne quis fortè dubitare posset, quin eo nomine nō Definitiones illas Logicas, quæ ad quæstionē per Quid est, respōdēt, sed has ipsas, quas vulgo Decisiones dicunt, significatas vellemus. Placuit vobis, in scriptio, Patres, placuit methodus, placuerunt ipsæ etiā quod præcipuū est, Definitiones, nisi vos clarissimorū Senatorū quibus nominatim legendū accuratiùs probádúmq; opus dedistis, relationes testationésque fefellerūt, quarū fide vobis facilè persuasum est dignū illud videri, quòd in publicū ederetur. Neque tamē, quod ante decreuerā, Codicē Sabaudicū inscribere volui. Non ob id solùm ne nimis arrogāter id à me factū causari quisquā posset, Verùm etiā ne huius nominis authoritāte fieret fortasse vt quis crederet nō aliis legibus, aut moribus, aut Senatuscōsultis nostrā regi Sabaudiā quàm quæ à me collecta & in hūc Codicē redacta essent, neque post-

hac vobis liberum fore Patres ab eo iure recedere quod & Sabaudicũ à me dictum,& à vobis sub eo nomine adprobatum fuisset. Malui ergo, neque hoc sine vestro iudicio, inscribere Fabrianum,vt nõ maiorem sibi apud nostros,nedum apud exteros gratiam & authoritatẽ adrogâret,quàm quę nomini meo debeatur,id est planè nullam, nisi quàm ipsa iuris ratio & dignitas,scriptis cuiusque vel minimi leguleii pręstare possit,vtque omnes intelligerent si quid est in toto hoc opere,quod à tanti Senatus æquitate ac eruditione alienum videri possit, totum id mihi vni non senatui acceptum ferri oportere.Scripsi equidem omnia vt in re tãti momenti fieri oportuit ex bona fide neque vt à multis aliis alibi factum est,ex alieno auditu,at ea tantùm quæ vidi ego ipse & audiui,*Et quorum pars parua fui*.Sed agnosco tamen, quæ ingenij mei tenuitas est,fieri non semel potuisse,vt meliorem Senatus mentem vel minùs bene perceperim,vel minùs aptè expresserim: Quorũ alterutrũ si quando accidit ne id mihi néve publico fraudi sit,à vobis,Patres, quãta possum animi submissione supplex oro,petóq; vt quicquid illud est, vos pro authoritate vestra sic esse decernatis,velitis, iubeatis quasi non magis à me vnquam scriptum fuerit,quàm à vobis vel dictum vel cogitatum. Sin aliquid in tanto erit opere,quod æquum & bonum,quod iustum,quod sanctum & eruditum sit (erunt verò si non planè mihi blandior huius generis certè non pauca) id omne quantũcũque est vestrũ esse profiteor ingenuè,ac vt cæteri mecum ita esse agnoscant vestrámque sanctitatem & æquitatem suspiciant,exopto. Atque vtinam huius tanti Ordinis dignitati conatus hic meus vestris imperiis susceptus respondere potuisset. Facilè mihi persuaderem fore,vt inter istius generis scripta tam multa,Codex Fabrianus, quẽ si ita esset,vestrum veriùs quàm meum possem dicere,nõ postremum locum obtineret. Quidni etiam primum,si tam graues talium virorum sententias, tot tantísque rationum ponderibus libratas in vtramque partem disceptationes,ipsam denique vestrûm omnium eruditionem cum summa integritate coniunctam, quam exprimere meæ non fuit industriæ, saltem adumbrare ac delineare potuisset?Nam ne singulos commemorẽ quos in hoc augustissimo Themidis sacrario cùm sedentes intueor,totidem Papinianorum consessum mihi videor intueri quorũ & nomina singula honoris ergo recẽsere, & merita singularia sigillatim prosequi liberet maximè si per modestiam vestram liceret,Quales,obsecro,quantique viri fuerunt illi nunquã morituri Pobelli nostri, Millieti, Lyorbardi, Vellieti qui primas in hoc Senatu à primo ipso erectionis tempore ac ex ordine,tanta cũ laude tenuerũt? Tu verò imprimis, Carole De Rochette, Præses amplissime, qui ad incredibilẽ iuris dicundi peritiã longóque vsu fundatam exercitationem,adiũxisti tantã nominis celebritatem,tam multis támque præclaris honorificentissimè perfũctis legationibus, vt cæterorum quidem in præcelsa ista dignitate decessorum tuorum gloriam facilè coæquaris,superaturus haud dubiè si qua vel arte vel ratione superari ea vnquam ab aliquo potuisset, Exterorum verò etiam qui de nomine solummodò te norunt,admirationem excitaris,sed eorum multò magis quibus contigit vt virtutum tuarum spectatores fuerint, antequàm vel auditores,quod ipsum tamen vix vlli contingere vnquam potuit,vel admiratores. Nam siue placitis extemporaneis perplexissimas & intricatissimas quasque lites præcidere Senatus velit,quod te vno maximè Pręs

¶¶

fide sollenne illi est facere, quid mirabilius quàm te audire formantē simul & recitātem Senatusconsultum ex tempore, tam apta politāque verborum & rerum consonantia vt nec ipsa temporis & calami opportunitas si adesset, excellentius quid vnquam elaborare posse videatur?

Aut quis prudentius vnquam
Consilium media cepit gladiator arena?

Sin ex scripto, & secretiore cōsulto definiri litem placeat, quis aut in proponenda facti specie litisque difficultatibus enarrandis te vno eloquentior, aut in Senatorum sententiis ponderādis, non minùs quàm numerādis exactior, aut in nouis verísque rationibus indagādis perspicacior, aut denique in moderandis & tēperandis ex æquitate asperitatibus iuris, in quo maximè supremi m gistratus singularis qudā maiestas elucet, prudentior vnquam fuit & religiosior? Sic deniq; sentiūt omnes, qui te nō modò Præsidē, sed etiā Præsidētē vident, præcipuæ quidē istius dignitatis functionē tibi cōmunē esse cū multis, sed functionis dignitatem certè cum paucis. Patere, vir clarissime, nō vt lauderis à me qui tantæ rei omnino imparē me sentio (etsi ad Senatus nostri gloriā hoc quoque pertineret, vt quod à Præsidibus omnibus ex officio fieri debere iam olim Vlpianus noster dixit, laudes tuas nō grauatè audires, si tam facile mihi esset laudare te, quàm colere est & obseruare) sed vt ex amplissimo laudum tuarū cāpo flosculos istos delibare mihi liceat, Ne si in eo quod omnes sciunt & prædicāt, sol' ego taceā, plagio id simile potiùs quàm vel modestiæ tuæ, vel inscitiæ meæ adscribendū existimetur. Illud planè nec tacere possū nec dissimulare debeo, Patres Cōscripti, in tāta honoris accessione quāta mihi obtigit ex illustrissimi & excellētissimi Hērici à Sabaudia Gebennensiū Ducis liberalitate ac munificentia, cùm salua Senatoriæ purpuræ dignitate asciuit me in Consilij sui Præsidem, annuente Serenissimo Principe nostro, vobis verò ægrè quidem ferentibus, qui singularis vester in me amor, semper fuit, sed tamē nō reluctātibus, sicut præclarè cesserūt mihi ac penè suprà quàm sperare licuerat, cætera omnia (quid enim gloriosius accidere potuisset, quàm tantis Principibus vt sanguine ita consensione animorum coniunctissimis non modò placere, sed etiam non ingratam vtrique ex ordine seruitutem exhibere?) Ita hoc vnū minùs feliciter, quod inter vos rarior sedeo, careóque fructu suauissimo quotidianæ consuetudinis vestræ, qua nihil aut honorificētius aut dulcius cuiquā esse possit, quæque ipsa per se mihi omniū optima schola sēper visa est, in qua qui legit docet, qui docet audit, qui audit studet. Quam verò fuisset hoc opus nō solùm voluminis magnitudine, quæ vt Plinius dicebat non minùs libris quàm rebus cæteris fere omnibus pulchritudinem aliquam solet adiicere, sed etiam Definitionū varietate ac præstantia excellentius, si me vt Senatorem perpetuū, sic Adsessorē quoque assiduum Senatus noster habuisset! At quoniā aliter res cecidit, maiore fortassis & amplissimi Ordinis & toti' reipublicæ bono, ne scribēdi materia deesset si quis se exereret ex tam multis qui possent si vellent, quē velle contingeret feliciore calamo id ipsum præstare quod mihi tentare satis fuit, non eo minùs sperare à vobis, Patres, & cōtēdere debeo, vt opus hoc meū qualecūque tandem aut erit, aut esse aliis videbitur, sic accipiatis quasi vestris primùm inchoatum auspiciis, vestra auctum elaboratúmque industria, vestro denique non modò absolutum imperio, sed etiam permissu editū nunc, &

promul-

promulgatum. Ita fiet vt exemplo vestro quod reliquo terrarum orbi omniũ instar esse possit & debeat, cæteri quoque Senatus exteri, etiam quibus meliora domi nascuntur, laborẽ hunc nostrũ laudaturi sint, fortassis etiam iudiciorum suorum, & iudicatorum autoritate cõprobaturi. Quod si eueniet, iuuat confidere futurum vt ad lites si minùs exterorum, saltẽ nostratium non modò terminandas & finiendas, verùm etiam minuendas (quod vnum & prouidentiæ vestræ & diligentiæ meæ votum fuit) nõ parum adiumenti Codex hic meus allaturus videatur. Sin quod abominor, hęc me spes fallet, ea tamen suscepti laboris memoriã semper recreabit cogitatio, quod & vobis paruisse in audẽdo suprà quàm exequi potuerim, sanè perhonorificũ mihi fuerit, & publicè priuatimq. omnibus prodesse voluisse, ipso etiã conatu gloriosum. Valete, Patres Conscripti, & qui Fabrum vestrũ semper vt fratrem dilexistis, semper vt filium amastis, nec vnquã vt spero diligẽdi amandíque finem facietis, ferte opem nascẽti nunc primùm Codici Fabriano, Partũ Senatorium ex nomine, oréque paterno agnoscite atque agnitũ benignis & oculis & manibus pro humanitate vestra excipite, Fauete nato, Plaudite infanti, quasi nunquam, si quid votis possum morituro, æternámque meã erga vos & omnès & singulos obseruantiam, ac pietatem etiam apud exteros posterósque fideliter tandem & enixè vbi loqui & audiri cœperit, testaturo. Iterum valete, Saluete, & Viuite. Ex Necio Allobrogum 3. Cal. Decembr. 1605.

HABES tandem, mi Lector, Codicem Fabrianum. Illúmne, inquies, quẽ expectabam? Refert verò vtrùm, quem & qualẽ expectaueris. Si quasi Gregorianum, vel Hermogenianũ, vel Theodosianũ, aut quales ętas nostra Gallis duos edidit Henricianos, tua te spes fefellit, nõ fides mea. Nihil enim tale receperã, nec debuisti à me tam tenui rẽ tam grandẽ sperare. Sin Codicem Disputationum forensium, nec hic quidem est, librum enim vnum aut alterum promiseram non Codicẽ, eásque iam tibi dedit Hemischilias nostra quàm plurimas, mutato licèt nomine, & scholastico stylo magis quàm forẽsi. Reliquas debet ipsa Chilias si quando erit absoluta. Si verò Codicẽ Decisionũ Senatus nostri effictũ ad ordinẽ exẽplúmque Codicis Iustinianei, fidẽ libero, hic ipsus est quẽ quæris. Nec te nominis conturbet nouitas, cùm rem teneas: Nisi fortè ex iis Philosophis es, qui Nominales. Illud magis vereor ne te malè habeat, quòd pleraque hic videbis aliter à nobis quàm vel in coniecturis vel in pragmaticorũ Erroribus, vel in Rationalib. nostris definita. In illis nimirũ quid nos sentiremus, scripsimus. Hîc quid alii: Illic quo iure vtendũ putaremus. Hîc quo vteremur. Itaque pugnantia interdũ scribere coacti sumus, qui tamẽ eadẽ semper sentimus, nisi cùm in iudicando sententiã dicere ex communi doctorũ opinione etiam cogimur, inuita plerumque non modò scientia sed etiã conscientia. Improbo planè ac miserãdo iudicantiũ fato, quibus necesse ita facere, ne credantur conscientiã onerare, si veram scientiam potiùs quàm vulgi imperitiam sectentur. Alium fortasse stylũ à nobis expectabas. Hoc verò est quod volebã vt hic tibi nouus videretur, quò esset gratior. At sunt, inquies, breuiores quàm oportuit, hoc quoque bene, si ita est, Fecit tui pœnas luet, si ex iis es, qui cęteris scriptis nostris, vt socio viciũ Asiaticũ exprobrabãt. Faciẽdũ fuit vt intelligeres, Etiã ei cui omnia sunt difficilia, facilem esse breuitatẽ. Non abnuo placere mihi scriptionẽ prolixiorẽ, sed eam quæ omnino distet à loquacitate, nec tamẽ illam semper nisi cum stylo didascalico est opus. Quid verò commune stylo didascalico cum Senatoriis Definitionibus? Aut quid ista simile, cũ alius, & cõtra alios scribere? Nescis falsa, stultáque credi omnia quę noua, nisi tã multis iámque magnis rationibus fulciantur, vt vetera appareãt stultiora? Id autẽ reliquis scriptis nostris præstare si non potuimus, certè voluimus. Potuimus plerumque sanè imò fortasse semper scribere pauciora. Sed tã multa paucioribus verbis, vix vnquã debuimus. Idque sentiet ac fatebitur, vt opinor quisquis hoc ipsum in scriptis nostris tentare volet, quod iã experti sunt plerique qui scriptorum nostrorum summaria compilare voluerunt. Experieris tu si tentabis. Sed quid quereris de nostra hîc breuitate? Annon satis longum tibi amplúmque opus videtur vt tuã legendi auiditatem explere possit? Credo & patior facilè non videri, quia nec scribendi meã explere potuit sitim. De allegationibus magis laboro, quoniam quid stomachi tui futurũ sit, necdum sat scio. Velles forsitan copiosiores? Nihil facilius, quàm augere, si maius tibi otiũ quàm mihi Bertachinica trãscribendi repertoria. An nullas malles? Nec hoc quoque difficile est. Nullas lege. Per me certè licet. Viden' vt à textu disiunctę sint adeóque nec in marginẽ, vt ab aliis fieri solet, collatę, sed ad cuiusque Definitionis calcẽ nouo cõsilio exẽplóque, & minusculo charactere subnotatę, ne inuitũ te vel offẽderẽt vel morarẽtur? Impetra si poteris à typographo vt solę Definitiones nullis subiectis allegationibus posthac excudantur. Impetrassẽ ego facilè si per te licuisset. Quid enim attinebat Doctorũ suffragia mẽdicare ad ea cõprobanda Placita quibus tãtus Senatus tot Papinianis fulgens autoritatẽ tribuisset? Allatis presertim etiã rationibus quę si Senatũ ipsum mouere aliquando potuerunt, quidni te vincere nũc debuissent? Hoc saltẽ satis tibi esse debebat vt adscriptas haberes leges quæ probarẽt, si nolles credere, rationes iuris esse. Quamquã ius ipsum ex ratione æstimandũ est vt scis, non ratio ex iure, multò minùs ex legibus. Alioqui nec Papiniani rationib. crederes, ni Iustinianus imperasset. Feci tamẽ hoc perlibẽter, quia faciliùs & expeditiùs quàm quod ab interpretibus modò his nũc illis pro rerũ varietate corrogandũ fuit. Habui enim sicut studiorũ meorũ ita & peregrinationũ per Italiam & Galliã assiduos fidósque comites, Iureconsultos: Bartolum verò aut alios Bartolo inferiores, vix vnquam nisi per occasionẽ, ne quidẽ in Italia. Vtinam verò tibi hac parte mens eadem fuisset quę mihi. Habuisses annis ab hinc octo absolutum editúmque hunc Codicẽ si potuissem sperare futurum vt nullis auctus citationibus tibi acceptus esset. Pigritię votum istud est, inquis. Ita planè. Sed quò meã tuáque cupiebã excitari diligentiã. Tuam, vt toties voluendo Pãdectas, codicem Nouellásque, vel quęreres nũc quod inuenires, vel inuenires quod non quęreres. Illud fortasse cõmodius & felicius. Sed hoc, ni fallor, multò meliùs, ac vtiliùs. Nã qui tã citò inuenit quod quęrit, vno illo vt plurimum cõtẽtus est. Qui verò tardiùs is vt multa antè inueniat necesse est quę siue aliquando antea, siue nunquam quæsita prosit tamen inuenisse ac didicisse. Meam autẽ, vt tantò maior à me præstari posset opera vel in absoluenda Chiliade, vel in prosequendis Rationalibus, vel in efformanda nostra Iurisprudẽtię Papinianeæ sciẽtia. Non fallo. Haberes nunc volumẽ vnum ex tribus illis præter Codicem nisi me allegationes istę primò dubium, deinde occupatum tamdiu tenuissent. Hęc sola, mihi crede longioris morę causa. Erras, si putas per tot annos opus hoc asseruatũ domi vt politius exiret. Totũ illud medium tẽpus quãtum à variis aduersę valetudinis casibus negotiísque molestissimis vacuum esse potuit Coniecturarum libris absoluendis, Chiliadi conscribendę, Rationalibus inchoandis, denique Iurisprudẽtiæ nostrę delineandę datũ fuit. Iacebat interim Codex in puluere propemodũ neglectus, dum pẽdebam animi quid decernere deberẽ, An vt tibi satisfacerẽ qui allegationes istas vrgere videbaris, An vt mihi potius quem pigebat maximè (nec enim dissimulo) tam ignobili labori tãtùm temporis dare. Vicisti tandẽ vt maior à me tui cõmodi quàm voti mei ratio haberetur. Etsi non te hãc mihi liberalitatẽ totã debere volo, sed Senatui partim nostro qui tot meas noluit perire sibi tibique lucubrationes

tiones. Iam ergo desine moram obiicere, cuius incommodum si quod fuit nunc vides compensatum tam amplo fœnore: nec pigeat tanto minus tempore à me accipere, qui tanto plus te soluo. Quid si laborem etiam computẽ qui in Definitionũ summariis concinnandis impẽdendus necessariò fuit, vt si negligentior es quod absit (scribo enim vigilantibus non dormientibus) fauerem tuæ quoque negligentiæ? Parúmne hoc tibi videtur? Senties legendo, si magnum quid non est quàm tamẽ sit cõmodũ. Restat vt eximam tibi scrupulum si fortè dubitas in tam multis Definitionibus an sint aliquæ inuicẽ pugnantes. Quanquam vereor ne curiosa & inutilis sit interrogatio. Ad quam si millies respondero nullas esse, vix tamen credes, qui non credis Iustiniano affirmanti nihil à se relictum contrarium in toto iure. Et sapis. Reliquit enim ille cõtraria permulta. Cur mihi magis credas si negem? Idem planè, Senatus est & erit qui fuit, cuius hic Placita: sed non iidem Senatores. Quid mirum si nõ eædem semper sententiæ? Possum tamen adfirmare sollenne illis esse maximè cauere quantum possunt ne vnquam pugnantia statuisse videantur: Adeò illis etiam à maiorũ placitis discedere religio est, ni si maiore religione ac conscientia vrgeantur. Nihil ergo contrarium videbis, nisi quod non vel præmonitũ saltem vel perrarum. Quid plura? Egimus quãtum potuimus vt siue schola, siue forum te haberet ęquè hic labor noster te iuuaret. Pragmaticus es? En tota hîc penè tua Iurisprudentia. Ideo nimirum multa interserere necesse fuit quæ doctioribus vulgaria videbuntur, tibi fortasse magna certè vtilia omnia. An theoricus? habebis etiam quod te delectet cùm iuris nostri principia videbis ex arte ad praxim accommodata. Iam ego tibi vale dicere cogitabam, sed expectas adhuc, ni fallor, vt petam abs te condonari operariorum tot errata, quibus per ipsorum correctorúmque incuriam totum hoc opus miserè scatet. Iniuriosus sanè sis si me pro alienis erroribus velis erubescere quem iam satis supérque debeat meorum pudere. Quid facerem? Hæc mea sors est, fuítque semper, vtinam ne futura in perpetuum, vt vix vlla sit in scriptis meis pagina sine vitio, ac ne quidem penè linea. Ferrem patientiùs si eruditio saltem mea, si qua est, &, quod præcipuum, vita ipsa esset emendata. Vnicum remedium est vt aliam editionem speres haud dubiè futuram emendatiorem, fortassis etiam, nihil enim promitto, auctiorem. Peto tamen quando ita vis, vt mihi primùm, deinde operariis ignoscas. Sunt illorum errores equidẽ plures vt puto & euidentiores, sed mei vt agnosco ingenuè, tanto periculosiores quanto occultiores. Tuæ iam est & industriæ & beneuolentiæ vtrosque corrigere sed amicè ac sine felle, illos præsertim qui in allegationibus, si quando mutilæ, vel quod molestius est, mendosæ inuenientur. Nec enim singulas recensendi & emendandi fuit otium mihi ad meliora pro te vno maioráque properanti: satis tibi esto quod mihi sim conscius nihil à me nisi ex fide bona dictum, scriptum, allegatum. Illud vnum molestissimè fero, quòd quibusdam allegationũ locis quanquam perpaucis, relictum video nomen eius, cuius vt impij memoriam scriptáque omnia damnari voluit sacrosanctus Pontifex Optim. Max. Clemens octauus. Bulla non ita dudum in eam rem nominatim edita. Sum enim sacrosanctę Ecclesiæ Romanæ matri meæ obedientior quàm vt id vnquam consultò fuerim permissurus, qui allegationes aliàs huius nominis quàm plurimas ante Bullę promulgationem cęteris insertas, manu propria deleueram, & typographo vt reliquas deleret si quæ essent quæ legentem ac relegentem oculum fefellissent, mandaueram. Quo magis speramus futurum vt Catholici omnes quibus potissimùm prodesse satagimus, & ij maximè ad quos res hæc & cura spectat, quod admissum extra culpam, omissum verò fuit per imprudentiam benignè ignoscant, nec eo minùs de pietate nostra rectè sentiant. Reliquum est, mi Lector vt te iubeam benè valere. Tu vicissim Fabro tuo qui tantopere te amat, quisquis es qui amas Iurisprudentiam, bene omnia precare. Vitam etiam, si voles, & si quid hoc ad rem tuam pertinere putas, longiorem, dum addas, quod pro summa benignitate sua faxit Deus Opt. Max & meliorem. Iterum vale & fruere.

IN PATRIS COMMENDATIONEM, RENATI FILII CARMEN.

FErtur Alexander, magni cùm facta parentis
Fama cani, atque virûm volitare per ora iuberet,
Ingemuisse, sinum lacrymísque implesse subortis,
Talia secum agitans, Sic, siccine gloria soli
Tota patri fuerit, nec certior altera nato,
Quàm talem genitum tanto de stipite truncum!
Spartanos ergo victos, Thebásque feroces,
Atque suis domitas armis iactabit Athenas,
Nec nisi toto vnus memorabitur orbe Philippus!
Solus ergo patris nomen sine fine manebit,
Nostrum inhonoratum semper sine laude iacebit?
Ergóne idem famam, quod conteget ossa sepulchrum?
Parce pater, nec parce tamen, si haec nostra negabis
Digna illo, qui te velit olim dignus haberi:
Absit vt inuideam, sed cur tua gloria nostra
Inuidet, optatósque negat per bella triumphos?
Desine bellare vt restet mihi vincere, vel sit
Nil reliqui vitae mihi si victoria nulla.
Talibus & lacrymis & vocibus ille parentis
Vrgebat laudes, referens quas ferre nequibat.
Quidni etiam similes de te, Pater alme, querelas,
Déque tuis scriptis simili possim edere planctu,
Si tanto me patre satum mea gloria tota est?
Nam seu barbariem intrepido tibi Marte domandam
Adgrederis, seu pragmaticis errantibus instas,
Vt meliore via redeant, at iura capessant,
Siue fatigatum tot victis vndique monstris
Prudentum responsa iuuat tractare virorum,
Et quantùm ratione queas, valeásque docere:
Seu sacrosancta lubet tanti consulta Senatus
Pandere, non populis tantùm placitura Sabaudis,
Sed toti reliquo legem orbi aliquando datura,
Quid superest, pater alme, tuis quod vel noua possit
Addere, vel vetus emendare peritia chartis?
Quis numero tecum aut merito certare librorum
Audeat, & paribus posthac contendere scriptis?
Ille vnus, si fortè quis est prudentibus ipsis
Doctior antiquis, doctis prudentior iisdem.
Qui si iam rediuiui in secula nostra redirent,
Te facerent, pater alme, parem, ne fortè priorem
Dicere te consulta Themis se iudice vellet:
Quaenam igitur mihi spes, quae fratribus optio restat,
Si postquam nobis tua scripta imitanda dedisti,

Nil reliquum tamen esse sinis, quod nostra labore
Aut præstare opera, aut tentare imitatio possit?
Quid iam profuerit si te, Pater optime, fusis
Exorem lacrymis, ne quid mage scribere pergas:
Utque mihi, utque aliis quantum est quod scribere gestis,
Et quæ iam meditare immensa volumina iuris,
Ingenij monumenta tui, peragenda relinquas,
Si quis erit, qui posse velit, qui velle potis sit,
Conatu fortasse pari, sed dispare penna.
Debueras potiùs nil scribere, deinde rogari
Per me, per fratrésque meos, ut discere sub te
Quæ licuit, nobis ea te dictante liceret
Scribere sic aliis, possent ut nostra videri.
Sic magnum te nostra patrem testata fuissent
Scripta, nec indignos tanto genitore sequaces:
Votáque Alexandri cessissent impia nostris,
Nec palmis minùs illa tuis præclara Philippi
Gloria, tot tantísque ruens malè parta trophæis.
Ast quia visum aliter superis, ut scribere multi
Ante Fabrum possent de iure, at scribere post te
Deberet nemo, nisi quem non forte puderet
Ingenio ceu ætate tibi concedere primas,
Nec nisi, magnanimo ídque ausu, sperare secundas,
Peccem ego primùm in te, tum in publica commoda, Peccent
Mecum alij, nisi te quotquot sumus, ecce, rogamus,
Ut quale est quantúmque siet quod scribere gestis,
Et quæ iam meditare immensa volumina iuris,
Ingenij monumenta tui immortalia quondam
Tu peragas, nullíque alij peragenda relinquas.
Ac quia quod sat erat scripsisti ut viuere posses,
Nunc viue ut scribas, téque & tot respice natos
Funere materno miseros, te sospite saluos:
Et cui tota studere fuit, n● viuere vita,
Nec studium tamen ullum aliud nisi scribere semper,
Nec satis infirmæ satis anxia cura salutis,
Iam studio meliore tibi, meliore tuísque
Parce pater calamo, studij ut pars maxima tanti
Non tam scribere sit, quam viuere, quámque valere:
Unius dare quod posset labor improbus anni,
Diuide per multos, sic famam extendere scriptis
Cum vita poteris, cum fama extendere vitam:
Laudibus inde tuis per plurima lustra superstes
Dein cineri post fata tuo per secula viues,
Si modò iuris amor terras non deseret unquam,
Nec quæ sola facit Iurisprudentia claros:
Sic tibi Nestoreos triplicet ter maximus annos,
Aeternùm ut viuas, scribásque æterna quotannis,

Sic ego te, scriptisque tuis fruar omnibus, Ut sit
Quòd tanto sim patre satus, mea gloria tota.

AD LIBRVM.

Tu liber, auratis volitans vbi gloria pennis
Effulget, palmis vndique cincta suis,
Tu renouans extincta, priùs qua Palladiu vrbi
Quæ Romæ Solon, Pompiliúsque dedit,
Tu calamis, quem sola suis Astræa notauit,
Et propria voluit figere verba manu,
Quàm varia mecum sorte es patre natus eodem,
Quámque datur varia condicione frui!
Iam ter septenas ingloria vidit aristas
Vita mea, & mihi me sic periisse pudet:
Et vixi, & viuam nullis ego cognitus oris,
Famáque Lethæis iam mea fertur aquis,
Et quæram studio quamuis memorabile nomen
Vanus heu! tantùm nobilis ardor erit,
At tu vix natus, toto mox notus in orbe,
Temporis haud poteris vulnera dira pati,
Non vt Cumæus rapidis tamen obuius Austris,
Te licèt omniuagum fama per astra feret.

CLAVDIVS filius.

SVPER EDITIONE CODICIS FABRIANI, ΑΝΩΝΥΜΟΥ.

Docte FABER, quanto gaudent interprete legum
Secula, quæ Musas progenuêre tuas.
Χαῖρε ætas, Veterum non amplius æmula Patrum,
In natalitium munera solue diem.
En ego non alio vellem me tempore natum,
Quum mihi tam docto contigit ore frui.
Iuris amatores aderunt in carmine testes,
Annon iam pleni copia Iuris erit.

IVRISPRV-

IVRISPRVDENTIAE AD ANTONIVM FABRVM IVRECONS. celeberrimum προσωποποιΐα.

IN mediis latitabat agris, procul urbibus exul,
Urbibus una salus Iurisprudentia, *pannis*
Obsita, humi geminos defigens lumina soles,
Rugosámque trahens faciem. Prô virgine tanta
Indignum facinus! Mensis accumbere Diuûm
Digna, viris Iurisprudentia *spreta iacebat.*
Nullus erat, per quem potuisset callis adiri
(Eius enim obscœnæ ambibant penetrale paludes)
Nullus inoffenso poterat pede sistere gressum
Tentarunt multi, nulli potuêre lutosa
Ferre palude gradum. Diuam dum tollere cœno
Continuo sudore student, hærere videres
Fluctibus in mediis (Labor est tamen irritus) illinc
Hincque viros. hominum tandem miserata laborem
Diua, ubi tales mœsto sic ore loquelas
Protulit ANTONI *decus & basis vna sororum,*
Et Phœbi soboles, quanto ferar adspice passim
Turbine ventorum, qui méque meámque Capbareî
Demergunt proram scopulis rectore carentem.
Undique me fluctus perplexa indagine cingunt.
Hinc malesuada fames, istinc deformis egestas,
Nusquam tuta salus, nec peruia meta malorum.
Siue domus tacitos repetam de nocte recessus,
Hîc me fata manent, hîc me malus implicat error:
Siue foris lubeat Zephyros haurire tepentes,
Ponè malus sequitur genius, gurgésque malorum
Opprimit insontem. Quæ me fortuna lacessit?
Quis tam crudeles optauit sumere pœnas?
Nulla fuit per me cuiquam fraus iuncta, nec vllum
Ut memini, vlcisci Mauorte, iráque secuta,
Ergo quid immeritam furialis torquet Enyo?
Lancinor ærumnis, nec erit qui tanta miseretus
Fata, meum saltem studeat lenire dolorem.
Attamen irriguo potis es mea cernere vultu,
Chara mihi soboles, perituræ incommoda vitæ?
ANTONI *te tanta mei dispendia casus,*
Si superesse vigor potis est sub pectore, tangant.
In cunis ego te, si nescis, sedula foui,
Reptastíque meo gratissima sarcina quondam
In gremio, tenerúque dedi lallare gementi.
Altricis miserere tuæ, quæ finxit & artus,
Formauítque tuum, non auersata laborem,
Ingenium, desideriis da vela secundis.

Hares? aut horres? Faber *es,* Fabrilia *tracta,*
Extrue, quo tandem Iuriſprudentia *poſſit*
Calle peti pontem: inſtrumenta Fabrilia *ſume,*
Sume tibi cuneum, clauos tibi Diua miniſtro,
Vt pons æternos duret ſtabilitus in annos.
Protinus ad voces gelidus tremor occupat artus,
Tantáque miraris teneris commiſſa lacertis
Munia, ceu medio ſuſpenſus in æquore natas.
At tales mox Diua tibi ſic pectore voces.
Siccine flacceſcunt primis ſudoribus artus,
Vt vix progreſſus, molimina prima laborum,
Deficiant? referáſque pedem? pigeátque recentis
Propoſiti? Prô condicio florentibus annis
Dira nimis! prô dira tuæ primordia vitæ!
Haud vereare tuo capiti committere pondus,
Aſt explere para, monitúſque capeſſere Diuæ,
Auſpiciis adero, & tremulos firmabo lacertos.
Talibus auditis operi te accingis & omnem
Abſtergis triſti ſubito de pectore curam,
Et Codicem *aggrederis, qui iam limatus in auras*
Purpureo prodit manibus plaudente Senatu,
Et cœtu plaudente virûm. Iam figere greſſum
Ponte licet, licet & Diuam reuocare ſub vrbis
Tecta, Codex *ſtabili firmabit robore pontem.*
Pragmaticorum *auias veteres pulmone reuulſti,*
Nunc ſacri ſacra promulgas Sancita *Senatus.*
Quiſquis aues ſacrum Iuris *potare liquorem,*
Sacra pelle ſitim, tibi quam Faber, *elicit, vnda.*
Legibus *erepti quondam reddentur honores,*
Extorris præerit Iuriſprudentia *roſtris,*
Hoc duce qui firmum fabricauit, *& auſpice pontem,*
Purpurei haud poſtremus honos, ſacríque Senatus
Gloria non poſtrema, Fabro. Reuocauit in auras
Mortua quæ longo ſiluerunt tempore Iura.
Ergo tibi acceptum Iuriſprudentia *debet,*
Quòd deſpecta viris, multo decoretur honore,
Donariſque pedem cœnoſa efferre palude.
ANTONI *te magna manet poſt funera merces,*
Nec tantùm poſt fata ſed & dum luminis auras
Carpere permittent Superi, cum fœnore Diua
Præmia digna tuis reddet ſudoribus: at ſi
Vltima fatales occarint ſtamina Parcæ,
Regnabis, Superis gratiſſima victima Diuis.

IOANNES VOLCARDVS
Neruius ad Scaldim. 1606.

CODICIS FABRIANI DEFINITIONVM FORENSIVM ET RERVM IN SACRO SABAVDIÆ SENATV TRACTATARVM,

Liber Primus.

TITVLVS PRIMVS.

De summ. Trinit. & fid. Cathol. & vt nem. de ea public. contend. aud.

PRODIIT superiore seculo ab inferis horrẽdum nescio, an miserandũ potiùs hominũ genus, qui à Christianæ religionis & sacrosanctæ fidei nostræ Catholicæ vnitate, ac quod omninò consequens est, veritate desciscentes, noua passim dogmata nouásque hæreses, sed ex veteribus & iam pridẽ damnatis magna ex parte consutas conflatásque inuexerunt. In tot penè Sectas diuisi, quot fuerunt eorum capita, qui Sectatores habere quam esse maluerunt. Diceres Samsonis esse vulpeculas, capitibus quidem disiunctis aliò, atque aliò tendẽtes singulas, sed omnes tamen caudis coadunatis in vnius Ecclesiæ Romanæ incendium & excidium si vellet sufficeret colligatas, conglobatásque. Inter omnes istos præcipui, & sicut impietatis, ita nominis fama conspicui Lutherani, Vbiquitarij, Zuingliani, Anabaptistæ, Suencfeldiani, Dauidici, Samosateniaci, Caluinistæ, Anglocaluinistæ, Puritani, Adiaphoristæ, Osiandrini, Melanctonici, vt reliquos permultos ne dicam penè innumeros veluti minorum gentium Dæmones taceamus. Omnium tamen summa diuisio illa esse potest, vt eorum tria quodammodo genera & præcipua capita cõstituantur, ad quæ cæterorum omnium sectæ inferiores, tanquam species referri possint, Lutheranorum, Caluinistarum, & Anabaptistarum. Quanquam ea iam Anabaptistarum cõditio est, vt cæteris licèt non insania, & impietate, attamẽ numero longè inferiores, ab omnibus propemodum tanquam imbelles, nulliúsque precij hostes contemnantur, solis Lutheranis & Caluinianis locum sibi penè omnem relictum gloriantibus. Itaque de his solis dicendum nobis erit, cùm nec ipsa ferè aliorum nomina nisi per libros & famam ad nos vsque peruenerint. Etsi quæ apud nos extant de Religione edicta Principum nostrorum, Senatúsque nostri consulta & decreta quàm plura, (quæ tamẽ quia publicè excusa prostant, huc transcribenda minimè putauimus) non Lutheranos tantùm & Caluinianos notant & insectantur, sed reliquos etiam omnes hæreticos, Quales sine dubio sunt quotquot à sancta Ecclesia Catholica, Apostolica & Romana, quocumque tandem censeantur nomine, defecerunt, ac quorum errores sacrosanctum Concilium Tridentinum Spiritu sancto suggerente iustissimo anathemate damnauit. Præclarè verò & in tanta infelicitate satis feliciter actum est cum Republica Christiana, quod has ipsas sectas, quæ tanto impetu in eam coniurarunt, iis notis infames esse contigit, propter quas vel primo ipso intuitu dubitare nemo possit, quin hæreticæ, vt sacri Canones loquũtur, prauitatis speciẽ & insignia præseferant. Adferemus tantùm aliquas & de singulis aliqua ne cum sutoribus Lutheranis & Caluinianis Theologos agere videamur nos, qui solam Iurisprudentiam, nec aliud præterea quicquam profitemur. Reliqua Theologis qui tam multi tamque præclari ex professo ista tractarunt, consultò relinquemus. Adferemus autem ipsissima Lutheri & Caluini verba, vt qui non poterũt facilè credere, quod sanè incredibile est, tam absurdas & planè diabolicas impietates, tamque impias absurditates tot assertoribus superbientes cuiquam mortalium in mentem venire vnquam potuisse, nihil tamen à nobis effictum aut immutatum conqueri iure possint. Sed illud primum à Catholicis & piis Lectoribus concedi nobis postulamus ne hoc facto nostro offendantur, quasi libros prohibitos contra sacrosanctæ Ecclesiæ decreta legerimus. Possumus enim verè affirmare, nihil à nobis hac in re factum esse, nisi quod pio & Christiano cuilibet facere licuerit, eámque nos in tanti momenti negotio adhibuisse

cautionem, quæ fuit necessaria, ne iustissimas Ecclesiæ censuras, quas & veremur vt par est, & teneremur, vllo modo incurreremus.

Prima nota hæreticorum nostri temporis. Negatio.

PRima illa, nec meo iudicio parua nota est, quod omnia propemodùm negant, affirmant pene nihil, nisi quod & negando affirmant plerumque, & affirmando negant. Vt facilè appareat ex eorum numero illos esse, qui vt Tertullianus de hæreticis omnibus scripsit *Credendo non credunt*. Dissimiles in eo à paganis qui ve idem ille ait, Non credendo credunt. Nec video quibus magis quàm istis conuenire possit, quod de Antichristo magni plerique viri existimarunt ἀρνοῦμαι nomen illi esse, Quandoquidem Antichristianorum omnium, id est hæreticorum solemnis mos iste est, vt doctrinam suam ferè omnem constituant in negando. Quod si faciunt eo consilio, vt nos onerent probatione, nec quicquam ipsi probare teneantur, næ pessimi sunt non modò Theologi, sed etiam Iureconsulti. Nec enim apud iuris nostri siue auctores siue interpretes, dubitationem res habet, quin actor quisquis est, probare debeat suam intentionem, etiam quæ in negando consistat. Præsertim verò si agat quis ad turbandum eum, qui sit in pacifica rei de qua controuertitur possessione. Alioqui, quid obsecro certum erit, quid tutum si actori etiam calumnianti sufficiat negare? Digni sanè quibus id etiam accommodemus, quod D. Ioannes in Apocalypsi de locustis illis scribit exeuntibus de puteo abyssi, quas ait habere super se Regem Angelũ abyssi, cui nomen Hebraicè אבדון *Abadon*, Græcè Ἀπολλύων, Latinè *exterminans*, Vt significet hæreticos omnes nihil propemodùm adstruere, omnia verò destruere, nihil affirmare, omnia negare, Tales denique illos esse vt possit quis non insulsè nec falsò contendere, Si Christiani dicendi sunt, negatiuè illos nõ affirmatiuè Christianos dici debere. Porrò negatiuè Christianum quem esse quid aliud rogo est, quàm omninò non esse Christianum?

De potentia Dei absoluta.

1 NEgant in Deo potentiam vllam esse absolutam. *Commentum* inquit Caluinus [1] *de absoluta Dei potentia quod Scholastici induxerunt execranda blasphemia est.* Et alibi [2] *Impossibile* appellat quod numquam aut fuit aut futurum est. Huic autem negationi contraria est affirmatio Christi dicentis potuisse se rogare Patrem, & exhibuisset illi Pater plusquam duodecim legiones Angelorum, Et camelum per foramen acus transmittere, Item affirmatio illa Ioannis Baptistæ, posse Deum ex lapidibus suscitare filios Abrahæ. Sed nec negauerit quisquam sanæ mentis, possibilia Deo esse omnia quæ ille facturum se minatur, vt puta Niniuem subuertere, & alia huiusmodi infinita, quæ tamẽ nunquam fecit Deus aut facere voluit, Et vt elegãter Tertullianus cõtra Praxeam, *Potuit ita saluus sim, Deus pennis hominem instruxisse, quod & miluis præstitit. Non tamen quia potuit, statim fecit, Potuit & Praxeam* (addamus si lubet Lutherum & Caluinum) *& omnes pariter hæreticos extinxisse, non tamen quia potuit extinxit.* Hæc autem omnia non potuit Deus de potentia ordinaria, Alio enim ordine ratos & stabilitæ sunt & peractæ, Ergo de potentia absoluta, id est, quæ soluta sit ab omni lege promulgata, & ab ordine rerum constituto: Sed non absoluta eo sensu quasi soluta sit ab æquitate, & iustitia, quomodo perperam interpretatur Caluinus, Æquitas enim & iustitia lex Dei intrinseca est, ipsa verò nihil aliud, quam ipsemet Deus qui vt sibi ipsi lex est, ita recedere à lege & æquitate nullo modo potest [3].

1 Caluin in cap. 23. Isaiæ ad vers. 9.
2 Lib. 1. Inst. cap. 7. § 5.
3 August. lib. 9. in Genes. cap. 17. & 18.

De voluntate Dei permissiua.

2 NEgant [1] in Deo volũtatem permissiuam contra innumeras sacræ Scripturæ affirmationes, inter quas Psalm. 80. *Dimisit eos secundum desideria cordis eorum.* Act. 14. *Dimisit omnes gentes ingredi vias suas.* Luc. 8. *Rogauerunt eum vt permitteret eis ingredi in porcos, & permisit eis.* Vult ergo Deus permulta non voluntate efficiente, aut committente: sed permittente tantùm, ea scilicet quæ cùm mala sint malitia, vt aiunt, morali, à Deo qui bonus & bonitas ipsa est proficisci nũquam possunt.

1 Caluin. disertis verbis lib. 1. Instit. cap. 18. sect. 1. & 2.

De simplici Dei præscientia.

3 NEgant Dei simplicem præscientiam, Caluini enim verba hæc sunt [1] [2] *Nec Augustinus quidem illa superstitione immunis solutus est, quemadmodum vbi dicit induratione, & excæcationem non ad operationem Dei, sed ad præscientiam spectare. At istas argutias non recipiunt tot Scripturæ, &c.* Huic autem negationi contrarium est quod passim affirmat sacra Scriptura Deum præuidisse proditionem Iudæ, negationem Petri, excæcationem Iudæorum, quæ quidem prædixit & præsciuit Christus, nec tamen voluit, aut effecit.

1 Caluin. lib. 1. Instit. cap. 16. sect. 4. & lib. 2. c. 4. sect. 3.
2 Lib 1. De prædest. & gratia.

De essentia quam Dei Filius habet à Patre.

4 NEgant [1] Filium Dei à Patre essentiam habere, Contra quàm affirment Scripturæ & Christus ipse, Christum esse Filium Patris, & à Patre procedere per generationem, quis enim vel intellectu solo, mentisque vlla cogitatione assequi possit, Eum qui Filius sit, & dicatur, Filium eius esse à quo essentiam naturámve non habeat? Quid verò aliud Filius à Patre habere potuit, quàm diuinitatem? Quid Patri & Filio commune est præter essentiam? Quid ergo Filio communicauit Pater; si non essentiam ipsam? Quare passim clamant Scripturæ, Concilia, Patres, vniuersus denique Christianorum orbis, Filium esse Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. Habet ergo Deus Pater veram essentiam diuinam, quæ nec à se, vt parum cautè loquitur Caluinus, nec ab aliquo alio est: sed prorsus à nullo, cum essentia neque generet, neque generetur. At verò Filius qui hanc ipsam habet essentiam, habet non à nullo, nec à se; sed à Patre; Denique essentia quæ si in se consideretur, à nullo est, ea in filio à Patre est [2].

1 Caluin. lib. 1. Instit. cap. 13. sect. 32.
2 D. Hilar. lib. de Triuit. Athanas. in Epistol. Conci. Arimin. & Seleuc. Basil. lib. 2 contra Eunomium.

De morte Christi.

5 NEgant Christi mortem operam si solùm illam Christus obiisset, quicquam nobis fuisse profuturam. *Nihil actum esset*, inquit Caluinus

uinus 1, *si corporea tantùm morte Christus defunctus fuisset.* Deus immortalis! Omnes sacrarum Scripturarum apices ad sanguinem, ad Crucem, ad mortem Christi salutem nostram referunt, Omnes Christiani Christum morte sua mortem nostram destruxisse proclamant, Omnes Sancti redemptionis suæ Canticum concinunt in hæc verba, *Redemisti nos Deus in sanguine tuo.* Et audent bufones isti in lacunis obstrepere, Nihil ea viuifica morte actum esse. Isaias autem hoc amplius prædicat, vel solo Christi liuore sanatos nos esse, Denique vita nostra filia Christi mortis est, Qui alibi quàm in hac morte vitam quærit, vitã perdidit. Qua verò fronte possunt isti dicere, Nihil morte Christi actum fuisse, cùm propter infinitam patientis dignitatem minima regij illius ac diuini sanguinis guttula innumeris mundis redimendis satisfuisset.

1 Lib.2.Instit.cap.16.sect.10.

De Christo Legislatore.

6 NEgant Christum esse Legislatorem, atque adeo vllam in Euangelio legem proponi, Sic enim Lutherus 1, *Necesse est*, inquit, *vt scias, quid sit Christus definitiuè, Christus autem definitiuè non est Legislator.* Mox doctrinam de Christo Legislatore pestilentem appellat, Et paulò post: *Laboremus est*, inquit, *vt dediscam veterem illam inolitam opinionem de Christo Legislatore & Iudice, vtque dãnem & repellam illam.* At contrà, hoc ipsum affirmat Epistola D. Iacobi 2 quæ disertis verbis Christum Legislatorem appellat, quem Isaias prius Legiferum vocarat, *Dominus*, inquit, *Legifer noster.*

1 In cap.2.ad Galat.
2 Cap.4.

De Christo Iudice.

7 NEgant Christum esse iudicem, Sic enim Lutherus eodem loco *Persuasus*, inquit, *eram pestilentibus illis opinionibus.* Quas subinde explicans ponit hanc inter cæteras quòd Christus sit Iudex, séque laborare ait vt illam dediscat. At non ita D. Petrus, qui palàm testatur Christum constitutum esse à Deo Iudicem viuorũ & mortuorum, Nec aliter cæteri Apostoli, qui omnes vno ore prædicãt Christum iudicaturum viuos & mortuos.

De traditione non scripta.

8 NEgant traditionem vllam esse, quæ solo sermone tradita sit, contra expressam D. Pauli affirmationem, qui in Epistola ad Thessalon. *Tenete*, inquit, *traditiones quas accepistis siue per sermonem siue per Epistolam.* Et verò quænam sacrarum Scripturarum certitudo erit, quænam auctoritas si traditionem tollas, cùm sola traditione nõ etiam Scripturæ vllius fide probari ea certitudo & auctoritas possit? Cur Euangelium Matthæi & Lucæ potiùs, quàm Thomæ, & Nicodemi libros Canonicos esse dicemus? Aut si quis neget, atque cum istis traditionem non scriptam reiiciat, quomodo probabimus? Rursum vbinam gentium erat Ecclesia, aut fides Ecclesiæ totis illis seculis, quibus nihil dum de fide tractatũ erat per Scripturam: sed per sermonem tantùm? An non fuit Ecclesia Scripturis antiquior? Aut quonam sacræ Scripturæ loco scriptum probabunt isti, vt cogãt hos credere, nihil credẽdum esse nisi quod scriptum? Quid de Baptismo infantium? De Dominico die potiùs quàm alio in Sabbathi Iudaici vicem sanctificando, De Angelorum creatione, de aliis huiusmodi tam multis, quorum certissima fides in Ecclesia, & etiamnum apud ipsos quoque hæreticos omnes, probatio verò per Scripturam planè nulla. Longè aliter & præclarè vt omnia Augustinus, *Non crederem Euangelio nisi Ecclesia diceret esse Euangelium.*

Contra Epist. Fundamenti, cap. 5.
Tertull. lib. de coron. milit. Basil. lib. de Spir. sanct. cap. 17. August. Epist. 118.

De libris Canonicis.

9 NEgant ex libris sacræ Scripturæ libros Iudith, Baruch, Sapientiæ, Ecclesiastici, Machabæorum, & Tobiæ auctoritatem Canonicam habere, quod in Canone Hebræorum adscripti non sint, quasi plus auctoritatis Iudaicæ Synagogæ tribuendum sit, quàm Ecclesiæ Catholicæ vniuersæ, quæ vnanimi consensu habuit semper libros illos pro Canonicis. Ex quibus etiam cùm nonnulli non nisi post Hebræorum Canonem conscripti fuerint, quis eos in Canone illo descriptos non fuisse mirabitur, nisi qui per Chronographiæ imperitiã nesciat describi nullo modo potuisse?

Vide Concil. Carthag. tertium Can. 47. D. August. lib. 2. de Doctr. Christ. cap. 8.

De Epistola D. Iacobi.

10 NEgant Epistolam D. Iacobi esse canonicam, cùm si quando ex ea vrgeantur, dubiam faciant eius fidem & auctoritatem, quæ tamen vt cæterorum canonicorum librorum semper certissima fuit & explorata Nam Lutherus in libro quem conscripsit De captiuitate Babylonica cap. de sacramento Extremæ vnctionis, Respondens ad argumentum ductum ab auctoritate manifestissima D. Iacobi pro Extrema vnctione his ipsis verbis sententiam exponit suam: *Ego autem dico si vspiam deliratũ est, hoc loco præcipuè deliratum est, Omitto enim quod hanc Epistolã non esse Apostoli Iacobi, nec apostolico spiritu dignam multi valde probabiliter asserant, licèt consuetudine auctoritatem, cuiuscumque sit, obtinuerit: Tamen si etiam esset Apostoli Iacobi, dicerem non licere Apostolo sua auctoritate Sacramentum instituere.* Viden' hominis audaciam & impudentiam, qui non contentus ademisse quantum potuit auctoritatem Epistolæ Apostolicæ, insimulat etiam Apostolũ arrogantiæ, quòd instituendi sacramenti facultatem sibi adrogauerit, si eam Epistolam conscripsit. Non videt furiosus Apostata id Apostolum agere non vt instituat extremæ vnctionis sacramentum: sed vt ad eius vsum fideles hortetur, Non facturus vtique nisi Christus ipse instituisset.

De Scripturarum difficultate.

11 NEgant Scripturas sacras vllã habere difficultatem, quæ obsit fidelibus, quominus facilè intelligantur, ita vt omnium Patrum commentariis clariores sint & faciliores. 1 Qua negatione mendaci arguunt D. Petrum, qui quanquã & fidelis ipse & doctus (nisi fortè & fide & doctrina inferior Luthero fuit) scripsit tamen multa esse in D. Pauli Epistolis difficilia, quæ infideles & parum docti detorquent vt Scripturas, inquit,

cæteras ad suam perditionem. Sed & quis in Dei Ecclesia Doctorum vsus erit, quænam certè necessitas si vera isti somniant? quid denique tot Patrum commentaria tantis vigiliis, & lucubrationibus elaborata, tot sudoribus absoluta prodeunt, si sacris libris quos exponere voluerunt difficiliora sint, & obscuriora?

1 Luther in assert. articulorum per Bullam Leonis X. damnatorum.

De Ecclesia visibili.

12 NEgant veram Ecclesiam esse visibilem [1]. Quod si ita esset cur Christus Dominus noster comparasset eam ciuitati supra montem positæ, conuiuio, ouili, ædificio super petram ædificato? Cur præterea nos ad Ecclesiam remitteret illis Euangelij verbis *Dic Ecclesiæ*? An non faciunt ridiculum, & impostorem Christum, qui nos ad Ecclesiam alleget, si inuisibilis illa, & imperceptibilis est?

1 Caluin. lib. 4. Instit. cap. 1. sect. 3 & sequent. & Luther. passim in lib. de seruo arbitr. Et de abrog. Miss. priuat.

De Ecclesiæ iudicio infallibili.

13 NEgant Ecclesiæ Catholicæ, & visibilis infallibile de rebus fidei iudicium esse [1]. Cui negationi contraria certè est affirmatio illa Christi, *Portæ inferi non præualebunt aduersus eam*. Itémque Pauli, qui eam columnam vocat, & firmamentum veritatis. Et verò si tam infeliciter & inhumanè nobiscum ageretur, vt Ecclesia vniuersalis in rebus fidei, & in vero sensu Verbi Dei diiudicando errare posset, quis mortalium obsecro nõ errare se posse crederet? Qui autem errare se posse credit, quomodo certus esse possit se non errare? Consequens igitur necessariò fiet, vt in fidei, sensúsque sacrarum Scripturarum incertitudine omnes ambulare fatendum sit. Quid ergo erit quod nobis tam certum & exploratum esse oporteat, vt nec si Angelus de cœlo contrariũ dicere velit, ei tamẽ credere debeamus. Quis non enim deberet Angelo cœlesti potiùs, quàm sibi credere, si nõ ex alia parte auctoritas, & certitudo fidei, Ecclesiæ, Angeli cuiuslibet auctoritatem contrariam, si qua vnquam per impossibile contraria esse posset, superaret?

1 Caluin. lib. 4. cap. 8. & alibi sæpe. Luth. de Miss. priuat. & de vnctione Sacerdot.

De Conciliorum generalium auctoritate.

14 NEgant Conciliorum etiam generalium auctoritatem eam esse, cui firmiter adhærere debeamus [1], vt affirment priuato cuilibet, nedum populo incumbere, vt Conciliorum doctrinam ad amussim scripturæ exigat & examinet. Sic enim Lutherus [2]: *De doctrina*, inquit, *cognoscere, & iudicare pertinet ad omnes & singulos Christianos, Et ita pertinet, vt anathema sit, qui hoc ius vno pilo læserit. Christus enim ait, Attendite à falsis prophetis. Hæc sola auctoritas satis est*, inquit, *aduersus omnium Pontificum, omnium Patrum, omnium Conciliorũ, omnium scholarum sententias, quæ ius iudicandi & decernendi solis Episcopis, & ministris tribuerunt, & impiè ac sacrilegè populo, id est, Ecclesiæ regina rapuerunt*. Et paulò post insultat Regi Henrico, *Et vt hic mei Henrici & sophistarum recorder, qui a longitudine temporum & multitudine hominum pendent eum sua fide, primum negari non potest huius rapti iuris tyrannidem vltra mille annos durasse: Nam in ipso Cōcilio Niceno omnium optimo iam tum incipiebant leges condere, & ius istud sibi vindicare*. Et paulò post: *Habemus*, inquit, *absque controuersia ius de doctrina cognoscendi, & iudicandi sua probandi esse penes nos non penes Concilia, Pontifices, Patres, Doctores.* Quid verò te rogo quisquis es qui hæc legis, scribi potuit arrogantius, & impudentius? Non Concilia, non Pontifices, non Patres, non Doctores, Vnus Lutherus, immò quilibet de fæce populi dummodo Lutheranus (sic enim opinor Lutherus sensit, alioqui actum esset de ipso, & de Lutheranis omnibus, si Caluino, & Caluinianis de Scripturarum interpretatione credendum esse faterentur) ius habebit de doctrinis cognoscendi & iudicandi. Hoc verò si quia Christiani sunt, an non & Pontifices, & Patres, & Doctores etiam sunt Christiani? Ergo quia oues sunt non pastores. Suauis planè ratio per quam fiat, vt ouis pastorem ducat, regat, iudicet. Atqui monuit Christus vnumquemque attendere à falsis prophetis. Quis negat? Sed an quod velit vnumquemque de ipsorum doctrina iudicare, vt Lutherus existimat? Nihil minus. At quia possit vnusquisque de istorum persona facilè cognoscere, quod nos nimio malo nostro in Lutheranis, & Caluinianis cognouimus, ex fructibus & operibus ipsorum, Quia nimirum veniunt, & non mittuntur, dispergunt oues, & diuidunt ouile, vt proinde quamuis in speciem omnes videantur, facilè tamen appareat esse illos intrinsecus lupos rapaces.

1 Caluin. lib. 4. Instit. cap. 9. sect. 8.
2 In lib. contra reg Angl. tom. 2.

De libero arbitrio.

15 NEgant vllum hominis liberum esse arbitrium [1], Idque adeò impudenter, vt Caluinus impudentiæ accuset Græcos patres, falsit a tis Latinos, quod hi liberi arbitrij, illi αὐτεξουσίου vocalis ferè semper vsi sint. *Nemo ergo philosophicè*, inquit, *hac de re locuti sunt, qui se Christi iactabant esse discipulos: Nam quasi adhuc integer staret homo semper apud Latinos liberi arbitrij nomen extitit. Græcos verò non puduit multò arrogantius vsurpare vocabulum siquidem αὐτεξούσιον dixerunt, ac si potestas sui ipsius apud hominem esset*, &c. Lutherus autem oon minore audacia librum inscripsit *De seruo arbitrio*, [2] Contra quem errorem iam olim scripsit Beatus Augustinus [3] quàm plurima ex professo & pluribus locis, sed semper ita vt in eam recidat sententiam, quam semel pro constanti & perpetua propositiooe his verbis exposuit, *Est igitur*, inquit, *liberum arbitrium, quod quisquis negauerit Catholicus non est*.

1 Caluin. lib 2. Instit. cap 2. § 4.
2 Contra Erasmum tom. 7. operum.
3 Libris tribus de liber. arbitr. libr. vnic. De grat. & liber. arbitr ad Valentin. tom. 7 & Epistola 46. ad eundem Valent. tom. 2.

De peccato mortali.

16 NEgant fideles posse peccare mortaliter, quia, inquit Caluinus [1] *fidelium peccata venialia sunt, quia Dei misericordia condemnatio nulla est iis qui sunt in Christo Iesu, quia non imputantur, quia venia dolentur.* Quasi verò Petri execrationes, & Domini sui abnegationes, Dauidis adulterium, & homicidium, Imò ipsius Adami, & Euæ inobedientia.

dientia non fuerint peccata mortalia, Quid ergo sibi voluit, qui Episcopo dixit in Apocalypsi. *Nomen habes quod viuas, & mortuus es*, Quid quod Dauid tantis lacrymis, tot singultibus petiit peccatum suum deleri, Cor nouum sibi creari, A sua iniquitate lauari à peccato mundari? si quia fidelis erat, nihil ei damnationis fuerat, neque vllum peccatum illi imputatum?

1. Lib. 7. Instit. cap. 4. §. 25.

De quinque Sacramentis quæ Nouatores negant.

17 NEgant Confirmationis, Ordinis, Matrimonij, Extremæ vnctionis, & Absolutionis vllum esse Sacramentum, contra id quod tam multis sacræ Scripturæ locis passim adfirmatur[1]. Sed nihil tantis Theologis dignius quàm quod fatetur Caluinus, Quædam ex his Sacramenta fuisse Apostolorum temporibus, Nunc verò esse negat, quasi Sacramenta non nisi ad tempus fuerint instituta, non vt tanto tempore durarent, quanto Ecclesia ipsa, hoc est ad seculi vsque consummationem.

1 Act. 8. & 19. Paul. 1. ad Timoth. cap. 4. 2 ad Timoth. cap. 1. Ad Ephes. 4. & 5. Iacob. 5. Ioan. 20.

De Baptismi efficacia.

18 ADmittunt quidem reliqua duo Sacramẽta Baptismum, & Eucharistiam, sed ita vt negent Baptismi ad peccatorum remissionem efficaciam, Non enim si Caluino credimus [1] aqua Baptismi ablutionem, & salutem nostram perficit, aut purgandi, regenerandi, & renouandi virtutem in se continet. Quod tamen clarissimè adfirmat Paulus Apostolus ad Titũ [2] cùm ait Christum saluos nos fecisse per lauacrum regenerationis, Atque ita credendum esse præscripsit Cõcilium Nicenum, itémque Constantinopolitanũ, Ipsáque Ecclesia vniuersa solemni illa decantatione profitetur *Confiteor vnum Baptisma in remissionem peccatorum.*

1 Lib. 4. cap. 15. sect. 2. & 10.
2 Cap. 3.

De fidelium liberis non baptizatis.

19 NEgant fidelium filios nasci filios iræ, aut damnationi obnoxios etiam ante Baptismum: Sic enim Caluinus [1] *Infantem ex fideli progenitum hæreditario iure secundum promissionis formulam iam à matris vtero in fœdere contineri* ait, quasi verò Apostolus non exclamet. *Non qui filij carnis, ij filij Dei, sed quia filij sunt promissionis æstimantur in semine.* Atqui promissio nullibi facta est iis qui aut ex sanguinibus, aut ex voluntate viri, aut ex voluntate carnis nati sunt; sed iis tantùm, qui renati sunt ex aqua & Spiritu sancto, hoc est qui ex Deo nati sunt. Paulum sanè, nec minus Dauidẽ Regẽ ex fidelibus parentibus procreatos fuisse nemo ambigit, Et tamen hic se in peccatis conceptum, Ille se natura filium iræ fateri non dubitat. Grauis hac de re apud Diuum Augustinum extat sentẽtia, [2] *Quisquis dixerit quod in Christo viuificantur etiam paruuli, qui sine Sacramenti perceptione de vita exeunt, hic profectò & contra Apostolicam prædicationem venit, & totam cõdemnat Ecclesiam, vbi propterea cum baptisandis paruulis festinatur & curritur, quia sine dubio creditur aliter eos in Christo viuificari omninò non posse.* Hieronymus [3] quoque post Tertullianum, *Christiani* inquit *non nascuntur, sed fiunt.* Mitissima tamen apud Catholicos sententia illa est quod non baptisati infantes, quibus nullum præter originale peccatum imputari potest, damnatur pœna damni tantùm non etiam sensus, gaudéntque naturali felicitate qualis quantáque maxima esse potest, ita vt etiam suo modo dent laudem Deo quantùm ad Iustitiam eius non modò vindicatiuam, sed etiam distributiuam.

1 Lib. 4. cap. 16. sect. 24 & 25.
2 Epist. 28.
3 Ad Lætam Tertyll. contra gentes.

De Sacramento Eucharistiæ.

20 NEgant in Eucharistia corpus Christi verum, & reale præsens esse vere ac realiter, & sub speciebus panis, & vini contineri. Est enim hoc solemne Caluini, & Caluinianorum omnium Paradoxum, vnde, & *Sacramentarij* ab omnibus appellantur propria veluti quadam & insigni nota, quòd scilicet Sacramentum fine re fingant & constituant. Quo nomine non tantùm ab omnibus Orthodoxis damnantur: Sed à Lutheranis quoque tanquam perfidi, rebelles, & hæretici reiiciuntur. Huic autem istorum negationi aut potiùs nugationi repugnat ex diametro verbum illud Christi Sole clarius, cœlo solidius, *Hoc est corpus meum.* Ad quod impugnãdum inuitatus aliquando Lutherus, cùm iam verecundiæ fines omnes gnauiter trãsiisset, impugnare tamẽ erubuit, nimisque potens esse verbum illud professus est. Protestatus tamen ne quid de pristina impudentia remisisse, aut cum Romana Ecclesia per gratiam vel per sordes consensisse videretur, perlibenter se fuisse dissensurum, si vel minimam occasionem vidisset negãdi audacter quod Christus tam apertè constantérque adfirmasset, Satis itaque habuit negare trãsubstantiationẽ, vt Christũ suis exhiberet impanatum. Sacramẽtarij verò qui tanto subtiliores sibi videntur, quanto sunt reuera impudentiores, dum ad ea verba respõdere conantur in quantam Deus bone opinionum ac verborum diuisionem, atque vertiginem inciderunt? In eã sanè quæ maior videri debeat, quàm qua turris Babylonicæ ædificatores cõfusos legimus. Cùm ad octuaginta quatuor vsque diuersissimas interpretationes ex eorũ libris optima fide collegerit vir clarissimus Claudius Sanctesius Episcopus Ebroicensis in aureo illo suo opere De Eucharistia, quibus si addas omnes eas, quę ab eo tempore superuenerunt, nõ pauciores, quam ducentas inuenies, Easque non modò diuersas: sed etiam quod in magno mendacio euenire necesse est omnes penè inuicẽ pugnãtes: Neque hoc, sine mirabili & prouidentissimo Dei Opt. Max. iudicio, Vt qui tantum tantæque vnitatis Sacramẽtũ immani illa contra Dei verbũ negatione violare ac temerare ausi sunt, in abyssum diuisionis hoc ipso prolabi necesse habuerint. Duæ verò plausibiliores pluribus ex ista Caluinianorum colluuie interpretationes existimantur, Vna quæ in verbis Christi figuram & Tropum inducit, & verbum Substantiuũ *Est* accipit pro *Significat*, Altera quæ vt à verbis Christi minimè recedere verbotenus videatur, admittit verũ Christi corpus in Eucharistiæ Sacramento esse: sed per fidem, nõ per realem & corporalem præsentiam, quæ præcedat manducationem, Denique ita esse, vt non sit, Ita verè, vt tamen nõ nisi imaginariè. Qua posteriore

interpretatione quid potest dici stultius, quid insanius? Prior verò sane digniot est, quæ ad Grāmaticotum, quàm ad Theologorum scholas telegetur, vt toties vapulét miserr. quoties negabunt verbo *Est* veritatem substantiæ non significationem ipsius significari. Quid verò isti Tropologici dicerent si textum Hebraicum D. Matthæi vidissent, qui sicut Euangelium conscripsit ea ipsa lingua, qua Christus Dominus vtebatur, cùm Sacramentum institueret, atque cum hominibus in terris conuersaretur, Ita institutionis formulam præcipuam magisque obseruandam tradidisse credendus est, quam porrò sic concepit, *Accipite & manducate hoc corpus meum* nullo addito verbo *Est*, aut alio vllo eiusmodi pro quo Sacramentarij suum illud *Significat* substituere nobisque obtrudere possint. Quo admisso illud certè etiam manifestè relinquitur quod ab aliis Euangelistis omnibus vno ore, & à Diuo Paulo, (qui hoc ipsum accepit non Coapostolis, sed à Domino iam in cœlos assumpto) additum est Græcum substantiuum verbum Ἐστὶ, non ea mēte factum fuisse, vt commentitiæ isti interpretationi viam patefacerent, & verbum *Est* pro *Significat* vnquam accipi vellent: sed vt eum ipsum sensum quem Matthæus materna Christi lingua expressit, apertiùs exprimerent, addito verbo substantiuo ad pronomen *Hoc* demonstratiuum substantiæ, & nomen substantiuum *Corpus*, subiectúmque adiectiuum *Meum*, quo persona ipsa Christi enixissimè significatur, Itémque relatiuum *Quod*, cuius eam esse vim, & naturam sciunt Grammatici omnes; vt sit relatiuum substantiæ, Ne tot iunctis verbis nihil penitus nisi substantiam, & veritatem substantiæ exprimentibus dubitare quisquam posset, quin de vero ac reali corpore suo Christus Dominus in sacramenti institutione sensisset, quod posteà pro nobis datum & traditum est in Cruce non per figuram & significationem, sed verè ac realiter, vt figuræ omnes veteris testamenti consummato redemptionis opere finirentur. Addamus illa quoque tam enixa verba Pauli, *Qui enim manducat, aut bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit non diiudicans corpus Domini*, Quid enim potuit scribi apertius, aut ad excludendam figuram istam, & significationem commentitiam, aut ad eam quoque interpretationem explodendam quæ veritatem corporis Christi in fide accipientis, non in Sacramenti veritate constituit, plus tribuens fidei accipientis quàm potentiæ instituentis? Quis enim potest indignius manducare quàm qui omninò non credit esse corpus Christi? Atqui etiam is qui indignè manducat & bibit, ideò iudicium sibi manducat, & bibit, quia non diiudicat corpus Domini, Ergo verum corpus Domini est etiamsi indignè & ab infideli manducetur. De quo ne dubitare quisquam possit, facere debent tot miracula tot historiis testata De sanguine effuso ex sacra hostia nunc à Iudæo perfido, nunc ab impio hæretico sacrilegè attentata, Quorum miraculorum veritas etiamnum apparet apud Parisienses, Diuionenses, & aliis plerisque Christiani orbis locis.

De sacrosancto Missæ sacrificio.

21 NEgant vllum esse in Ecclesia Christi verum & nominis proprij sacrificium, Qua in negatione vt omnes huius temporis hæretici inter se conueniunt, Rati omnia se allecuros, quæ moliuntur, si religioni nostræ sacrificium subtrahant, sine quo tamen non magis quàm sine Deo stare religio potest, Ita & ab expresso Dei verbo, & ab omnium antiquorum Patrum & Christianorum fide prorsus dissentiunt. Quid enim clarius illis verbis: *Hoc est corpus meum quod pro vobis datur, Hic est sanguis meus qui pro vobis & pro multis funditur in remissionem peccatorum*; Nimirum datur sacrosanctum corpus illud non solùm nobis in sacramentum, sed etiam pro nobis in sacrificium, Cui autem pro nobis daretur nisi Patri omnipotenti? Ac ne quis etiam existimet sacrificium quidem esse: sed non propitiatorium; addidit Christus & expressit disertis verbis *In remissionem peccatorum*. Omitto verbum quod factum est per Malachiam Prophetam, de oblatione munda toto terrarum orbe offerenda, Mitto alia pleraque ex Scripturis firmissima argumenta, quæ Theologi non omittunt. Satis enim superque fidem nostram adserit verbum illud quod os Domini locutum est, quo euidentissimè & efficacissimè probatur Eucharistiam non modo sacramentum esse nobis exhibendum, sed etiam sacrificium pro nobis offerendum.

Quid verò esse potuit quod miseros istos mouerit, vt verborum Christi splendorem suis nugis obscurare voluerint? Dicam paucis. Plura enim ex professo Theologi, Vnum illud, quod quasi nouum & nobis inauditum exclamant Nouatores, Vnicam oblationem esse pro peccato, qua Christus consummauit in sempiternum sanctificatos. Inde namque inferunt nihil opus esse, vt Christus seipsum offerat sæpius: Ergo, inquies, à sacrificij Crucis positione ad sacrificij altaris euersionem isti argumentantur. Hoc verò quis credat, Rectè sentis quisquis ita colligis, Istorum enim solemnis mos iste est, Veritatem nimirum veritate destruere. Adeo verum est quod Tertullianus scripsit: Variè diabolus æmulatus est veritatem, Affectauit illam aliquando defendendo concutere. Eodem namque modo inferunt isti, Quia fides iustificat, ergo charitatem non iustificare, Quia Christi iustitia nobis imputatur, Ergo nullam in nobis esse iustitiam, Quia Christus nobis meruit, Ergo nulla in nobis esse merita, Quia Christus est summus Pontifex, Ergo nullum in Ecclesia esse summum Christi Vicarium Pontificem, Quia Christus mediator redemptionis vnicus est, Ergo nullum esse mediatorem intercessionis, Quia Christus nobis ieiunauit, Ergo ieiunare nos non debere, Denique ne singula persequamur, Quia sacramentum est signum, Ergo nullam rem esse in sacramento. Atque hæc quidem apud vulgus imperitorum in speciem magna & plausibilia videntur, quibus si addas Christum pro fidelibus & electis omnibus & resurrexisse, & ad cœlos ascendisse, Ergo ex electis, & fidelibus neminem aut resurrecturum, aut ad cœlos ascensurum, Æquè credent isti si modo Lutherus, aut Caluinus adfirmet. Item enim argumentandi modus mendacium hoc euincit. At apud eruditos, & siue in Theologia, siue in Logica melius versatos, sunt ista omnino ridicula. Sciunt enim sic potius è cōtrario argumentari nos debere, Quia fides iustifi-

cat.

cat, ergo multo magis charitatem iustificare, sine qua fides mortua est, Quia Christi iostitia nobis impotatur, Ergo realem & veram iustitiam in nobis effici, & procreari, Quia Christus nobis meruit, Ergo in nobis esse merita, quę meritis Christi nobis sunt comparata. Quia Christus est summus Pontifex, Ergo inter eos, qui eius vices interim gerunt, vnum debere esse summum Pontificem, Quia Christus mediator redemptionis vnicus est Ergo multos esse posse, & debere mediatores intercessionis, qui nobiscum ab eo pro nobis pětãt, vt redemptionis suæ pretium, & efficaciam nobis applicet, Quia Christus nobis ieiunauit, Ergo multo magis nos ad eius exemplom & imitationem ieiunare oportere, Quia Christus resurrexit, & ad cœlos ascendit, Ergo nos si non tantùm fideles, sed etiam electi erimus & resurrecturos, & ad cœlum ascensuros quomodò Paulus ad Thessalonicenses argumentatur. Denique quia in sacramento signum est, Ergo rem quoque ipsam significatam adesse debere. Similiter vt ad rem nostram veniamus, Quia Christus seipsum in sacrificium obtulit in cruce, Inferamus potius Ergo in sacrificium quoque obtulit se in Eocharistia, Vt nimirum sacrificiom sacrificio commendaret & applicaret. Est eqoidem illud verissimum, Sacrificio Crucis omnia consummara esse, nec oblatione vlla nooa opus esse. At non eo minùs verũ illud quoqoe est Eucharistiam esse sacrificium, Non enim duo sont sacrificiã Crucis, & altaris, sed vnicũ, Vnica nempe res in vtroque offertur, & ab vnico offerente, vnico fine, & vnico Patri, Idem nimirum Christus est, qui in vtroque & offert, & offertur: vnicus Pater cœlestis, cui offertur, Et in vnicam remisƨionem peccatorum, & nominis Dei sanctificationem. Proinde in modo tantùm & forma differentia est, Nam res quidẽ oblata idem Christus est, vt diximus. At in Cruce in propria specie, & forma modo cruento. In Eucharistia verò sub specie panis & vini secundùm ordinem Melchisedec modo incruento. Finis ob quem offertur idem in vtroque, Remissio scilicet peccatorum. At non eodem modo in vtroque attingitur, Nam in Cruce remissio fit redemptione, satisfactione, reparatione immensa. Io altari verò redemptionis, satisfactioois, reparationis, vsufructu & applicarione. Vnicus Christus offert semetipsum: sed in Cruce sine ministerio cuiusquam alterius inferioris Sacerdotis. In altari non solùm per seipsum, vt in Institutione, sed per administros eius sacerdotij, quod secundùm ordinem Melchisedech stabiliuit in omni loco, seipsum, oblationem mondam offerri voluit. Idem Deus cui offertur sed in Cruce vt irato & infenso toti generi humano. In Eucharistia, vt sedato, & propitio, & parato benedicere omnibus, quibus primæui sacrificij crucis fructus applicatur. Ergo Missæ oblatio noo alia est, sed eadem cum oblatione Crucis, tantùm abest vt sit contraria, Nec tam repetitio est oblationis factæ in cruce, quàm continuatio ac perseuerans exhibitio, Cùm vnico, perpetuo, ac cõstantissimo voloutatis actu seipsum Christus redemptor Patri obtulerit, & offerat vsque in æternum, Vt non sæpius nec iteratis actibus: sed vnico & nulla alicuius cessationis interruptione discreto actu oblatio hæc perficiatur ex parte Christi, quamuis respectu nostri & ministerij, qood præstamus, & respectu externorum actuum non tam continoata, quàm repetita¹ sed semper tamen eadem oblatio censeri meritò possit: Sic Sol vnico & continuato actu lumen suum inferiori orbi semper offert & præstat, Nec vlla noctium & dierum vicissitudiñe in seipso afficitur, licèt respectu nostri repetito quamuis eodem cursu, noctium & dierũ diuersitate distinguatur. Ita fit, vt qui sacrificium Missæ & sacrificium Crucis duo sacrificia esse dixerit verum dicat propter distinctionem formæ, & modorum, quibus offertur vtrumque: At longè aptiùs loquatur, nec minùs verè, imò veriùs, qui vnum dixerit esse propter identitatem, vt ita dicam, eios qui & offert, & offertur, Eius cui offertur, & finis propter quem offertur, sicuti qui Solem vnum dixerit, verius vtique dixerit propter indiuiduam vnitatem substantiæ solis, quàm qui propter dierum distinctionem plures Soles existimauerit nominandos. Atque hæc quidem obiter dicta sint. Sed quis non videat Sathanæ fraudem? Tollunt eius discipuli (nam & talem se in hoc argumento fatetur Lutherus) & destruunt sacrificium Missæ, quasi vim omnem salutiferam in sacrificio Crucis reponi velint. Cùm autem ad sactificium Crucis deuenerunt, omnem illi vim & virturem adimunt, affirmantes, vt suprà diximus, nihil eo actum fuisse: sed ad cruciatus inferni nescio quos de quibus in tota Scriptura ne verbum quidem, totius redemptioois nostræ sommam omnem referunt, Vt facilè appareat non aliud istorum consilium esse, quàm vnũ spernere, & aliud non admittere.

1 Malach. cap. 1.
2 Initio libri aduersus Praxæam.

De potestate Pastorum.

22 NEgant Ecclesiæ pastoribus vllam remittendi peccata, & absoluendi potestatem factam esse à Christo Domino, Cuius tamen verba quibus idipsum adfirmat loce clariora sunt in Euangelio Matthæi & Joannis 1.

1 Matth. 16. & 18. Ioan. 21.

De Christi descensu ad inferos.

23 NEgant Christum verè ac historico sensu ad inferos descendisse, sed misticè tantùm, & sensu metaphorico 1 quatumcunque expressissimè in symbolo Apostolorum scriptum sit *Descendit ad inferos.* Quasi verò Symbolum Apostolorum iis formulis conceptum sit, & concipi debuerit, quæ tam difficilem & reconditum sensum haberent, quem nemo hactenus præter Caluinum aut eruere, aut diuinare potuisset, Ac non potius iis, quæ essent facillimæ, & quæ sensum Christiano cuilibet obuium haberent. Quàm verò longè aliter Diuus Paulus qui ad Ephesios exclamat de Christo *quod autem ascendit quid est, nisi quia descendit in inferiores partes terræ?*

1 Caluin. lib. 2. cap. 16. sect. 9. & 10.

De Sanctorum inuocatione.

24 NEgant sanctos Beatos à nobis inuocandos esse, Et consequenter negant vllum nobis cum illis, aut illis nobiscum à Deo relictum esse commercium. In quo destruunt quãtum possunt Sanctorum communiooem illam, quam Apostoli omnes vno ore docuerunt, Et quam dum coarctare vult Caluinus 1 ad vnius nobiscum fidei coniunctionem imperitè

valdè ac imprudenter facit, Cùm Sancti beatitudinis comprehensores non amplius credentes dici debeant, ſed videntes. Fidem namque in beatis euacuari aſſeuerat Apoſtolus.

1. Caluini lib.3.c.22.ſect.21.& 24.

De cura, quam Sancti gerunt de nobis.

25 NEgant Sanctos vllam noſtri curam gerere, vllámque rerum noſtrarum cognitionem habere, *Quis*, inquit Caluinus, *eò vſque longas illis eſſe aures reuelauit, quæ ad voces noſtras porrigantur*, Quàm iuſtiùs liceat mihi exclamare *Quis tam maledicam animam Caluino eſſe crederet, ac tam inſipientem animam, vt auditum beatarum mentium longitudine aurium metiretur?* An non Chriſtus ipſe reuelauit Angelos de peccatorum pœnitentia & iam in cœlis gaudere? At quomodo gaudent ſi nó cognoſcant? Si verò cognoſcunt quibus auribus id perceperunt? Nam iiſdem plànè auribus animæ Sanctorum voces noſtras percipiunt. Illis enim æquales ſunt & aures,& oculi,& manus,& pedes, cùm idem Chriſtus Dominus dixerit, *Erũt æquales Angelis Dei* [1].

1 Auguſt. 1.cap.lib.de cur. pro mort. agend.

De cura pro mortuis agenda.

26 NEgant vllam à nobis curam pro mortuis agendam eſſe, Negãt defunctorum animas viuorum precibus iuuari, vllúmque mortuis locum ſupereſſe, in quo peccatorũ remiſsionem conſequi poſsint. Huic verò negationi obſtat maniſeſtiſsimum Scripturæ teſtimonium in libris Machabæorum: *Sancta*, inquit Spiritus ſanctus, *& ſalubris cogitatio eſt pro defunctis exorare, vt à peccatis ſoluantur.* Sed & ipſius Chriſti, qui in Euangelio dicit Peccata quædam eſſe quæ nec in hoc ſeculo remittantur, nec in futuro. Non ita locuturus, Niſi peccata quædam eſſent, quę in alio quoque ſeculo remittuntur, quod nec Ethnicus Plato ignorauit, qui ſolo naturalis rationis lumine illuſtratus Purgatorium admiſit. Quid verò D. Auguſtinus aliud egit toto illo libro quem conſcripſit De cura pro mort. agend. niſi vt vel ex ipſa libri inſcriptione doceret, defunctos in Chriſto, viuorum precibus adiuuari?

Affirmationes Nouatorum.

ET hæc quidem ac innumera penè alia antiquæ & Catholicæ fidei capita negant iſti negatores, ſi quid autem prætereà de quibus nobiſcum ſentiunt affirmare videntur, illud omne priuatiuum, putatiuum & Chimericum eſt. Adeò namque ſibi in arte negandi placent, vt etiam affirmãdo negent, & quod ſuprà ex Tertulliano diximus, Credendo non credant. Dicam ſed carptim nonnulla quæ occurrunt.

De Deo mala operante & efficiente.

1 AFfirmant Deum non tantùm permittere: ſed etiam immittere, velle, operari, efficere malam hominis voluntatem. Nec erubeſcit Caluinus [1] Diuum Auguſtinum ſuperſtitionis arguere, quòd excæcationem, & indurationem peccatoris ad ſolam Dei præſcientiam, & permiſsionem referat. Eodémque loco diſertis verbis contendit Deum, per miniſtrum iræ ſuæ Sathanam conſilia impiorum deſtinare, quo viſum eſt, & voluntates excitare, & conatus firmare. Et de Sehon Rege Amorræorum exemplum proferens ait, *Ergo quia perditum Deus volebat, obſtinatio cordis, diuina fuit ad ruinam præparatio. Et Sathanam dum ad peccandum homines impellit instrumentum magis Dei in agendo, quàm a ſeipſo auctorem eſſe aſſeuerat* [2], *Fateor*, inquit *in hanc miſeriam* (loquitur autem de peccato) *decidiſſe vniuerſos filios Adam, Atque id eſſe, quod principio dicebam, redeundum tandem ſemper eſſe ad ſolum diuinæ voluntatis arbitriũ.* Mox arguit [3] eos qui negant decretum fuiſſe à Deo, vt ſua defectione periret Adam, Subinde [4] loquens de perditis, *Ex Dei* inquit *Prædeſtinatione pendet eorum perditio.* Ruſùm [5]. *Cadit igitur homo Dei prouidentia ſic ordinante.* Sed & inceſtum quem Abſalon cõmiſit opus Dei eſſe dicit, vt & Chaldæorum ſæuitiam in Iudęos, Et alibi [6] *Iam* inquit *ſatis apertè oſtendi Deum vocari eorum omnium autorem, quæ iſti cenſores volunt otioſo eius permiſſu contingere.* Hac autem tam immani affirmatione priuant Dei Opt. Max. voluntatem ſua immenſa bonitate, Et illius vim, efficaciam & conſtantiam negant, cùm peccatum non in efficiendo: ſed in deficiendo conſiſtat. Et velle peccatum, deficere ſit non efficere. Porrò vniuerſa Scriptura docet Deum velle omnes homines ſaluos fieri, Neminem perire, Deum habere odio peccatum, & iniquitatem, Perditionem hominum ex ipſis eſſe, a DEO autem tantummodò bonum & ſalutem ipſorum. Pulchrè Diuus Auguſtinus [7] *Diuinam prouidentiam non vſque ad hæc vltima protendi, aut certè mala omnia Dei voluntate committi, Vtrumque impium: ſed magis poſterius.* Diuus verò Baſilius orationem integram de eo habuit, *Quod Deus non ſit autor malorum.*

1 Lib. 3.cap.4.ſect.3.
2 Lib.7.Inſtit cap.23.§.4 5.& 7.
3 Sect. 7.
4 Sect. 8.
5 Lib.1.cap.18.ſect.1.
6 Sect 1.
7 Lib.1.de ordin.cap.1. Vid. Auguſt. lib.de ſpirit. & lit. cap.31.ad fin.lib.3.de Ciu.Dei cap.8. Et libris de liber. arbitr.

De remiſsione peccatorum.

2 AFfirmant peccata remitti ſola non imputatione [1]. Quod ipſum nihil aliud eſt, quàm negare veram peccatorum remiſsionem, Non enim volunt deleri, non extergi, non longe fieri à nobis, non transferri peccata, nec animam mundari, ablui, lauari, illuminari, aut cor purgari, creari, renouari (quæ omnia toties affirmat Scriptura) ſed remanere peccata volunt, nec tamen imputari, tegi non abſtergi, abſcondi non deleri: Quaſi verò Chriſtus innocentiæ & iuſtitię ſuæ veluti pallio iniquitates noſtras operiat tantùm non deſtruat, quemadmodùm Rachel Idolum patris ſui non abiecit, ſed illi inſidens, & veſte obuoluens contexit & ſeruauit. At verò ſi Pater abominatur, peccata, non minus Filius, Si Pater ea nec tolerare poſsit, nec videre quin iraſcatur, neque Filius ea contegere, aut fouere per ſuam iuſtitiam poteſt. Igitur ſupereſt, vt delendo & abluendo tegat, quandoquidem nihil Deo tectum, aut non apertum eius oculis eſſe poteſt, niſi quod omninò non eſt.

1 Caluin. libr. 3. cap. 4. ſect. 18. & libr. 3. cap. 17. ſect. 10.

De

De iustificatione.

3 AFfirmant impium iustificari per solam iustitiæ Christi imputationem, vt scilicet nulla in nobis sit iustitia à Christo, sed ea nobis solùm imputetur, quæ in Christo est, non in nobis. Hac autem affirmatione vim & efficaciam Iustitiæ Christi negant, quæ in eo maximè elucet, vt nobis prosit non modò per sui imputationem: sed per iustitiæ formalis in corda nostra deriuationẽ, & infusionem, vt filij Dei non tantùm nominemur: sed etiam simus, ac quod consequens est, non iusti tantùm nominemur & habeamur: sed verè simus & efficiamur, De quo non plura ferè in Sacris Scripturis verba sunt, quã testimonia, *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Et inuitatus ille repulsus est, non quia sponso vel filio Regis deesset vestis nuptialis, sed quia ipse non habebat. Et prodigo filio non tantùm suam vestem imputauit pater, sed nouam dedit, & sancti ambulant in albis non tantùm, quia Agnus albus est, sed quia stolas suas dealbauerunt in sanguine Agni.

De fide & charitate.

4 AFfirmant sola fide nos iustificari, vt huiusmodi affirmatione negent charitatem & eius opera simul cum fide iustificare. Qua in re mirum quàm contrario impetu & opposito conatu Paulus & Iacobus Apostoli ex vna parte, Lutherus 1 verò & Caluinus ex alia inter se confligant *Fide*, inquit Lutherus, *homo fit Deus, per charitatem merus est homo.* At Paulus *Sine charitate* inquit *nihil sum.* Rursum Lutherus ibidem hoc suaui se oblectat argumento, vt facilè agnoscas quàm bonus fuerit Logicus, *Lex non est ex fide, Atqui lex nihil aliud precipit quàm charitatem, Ergo charitas non est ex fide, sed pugnat cum ea.* Quid verò tu ad hæc ô magne Paule? *Si tantam fidem habuero vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Iacobus verò, *Fides sine operibus mortua est.* Atqui opera sunt charitatis, Ergo sine charitate fides mortua est, Tantùm distat vt fidei charitas repugnet. Idem Lutherus eodem loco *Planè* inquit *contrarij sunt effectus, officia, & virtutes, charitatis & fidei,* Et paulò pòst, *Charitas enim vel sequentia opera nec informant fidem nec ornant, sed fides mea informat & ornat charitatem*, Paulus autem è contrariò fidem sine charitate inutilem esse pronunciat, Iacobus mortuam, Atque si inter se comparandæ sint, charitatem maiorem esse testantur. Quare non immeritò seipsum miratur Lutherus in hæc verba prorumpens. *Hæc nostra* inquit *Theologia paradoxa rationi mirabilis & absurda est, quòd non solùm surdus sim legi & liber ab ea, sed planè ei mortuus.* Et paulò pòst, *Respõdebimus*, inquit, *cum Paulo, Sola fide in Christum nos pronunciari iustos, non operibus legis aut charitate.* Vbinam verò gentium Paulus ea verba addit quæ tu de tuo addis Luthere *aut charitate.*

1 Luther. in cap. 2. ad Galat.

De bonis operibus.

5 AFfirmant omne opus bonum esse peccatum. Hæc enim maxima est & solemnis Lutheri 1 propositio quam ex professo plerisque locis propugnat, Ac ne quis fortè de hominis pietate meliùs suspicatus existimaret sermonem illi esse de moribus moraliter bonis, Explicauit ille sententiam suam his clarioribus verbis, *Omne opus bonum in sanctis viatoribus esse peccatum*, Et Caluinus 2 in eundem sensum contendit *nec vnum a sanctis exire opus quòd si in se censeatur non mereatur iustam opprobrij mercedem.* Et alibi addit, Nullum esse hominis pij opus quod si seuero Dei iudicio examinaretur non esset damnabile. Hæc verò affirmatio quid aliud præstat, nisi vt hoc ipso negent vllum opus bonum esse? Nam si est peccatum quomodo bonum? Si bonum quomodo peccatum? Si bonum est peccatum, Ergo peccatum est bonum, Si peccatum est bonum, Ergo prohibet Deus facere bonum cùm prohibeat facere peccatum. Rursùm si bonum est peccatum, Ergo iubet Deus facere peccatum, quia iubet facere bonum, Et qui dabit vnicuique secundùm opera sua, idem reddet omnibus piis, & impiis præmium. Nam vt piis quoque propter bonum opus pœnam infligat necesse est, quia bonum opus faciendo peccauerunt. Item vt impiis reddat gloriam, quia eorum opera non magis quàm piorum & proborum peccata sunt. Quid ergo respondebunt isti, si eos interrogem non *quid credendo*, sed, *Quid faciendo vitam æternam possidebo?* An quod Christus legis perito, *Diliges Dominum tuum, &c. Hoc fac & viues.* Imò potiùs, *Fac nihil, & non peccabis.* Si enim præstat otiosum esse quàm nihil agere, vt Plinius dicebat. An nõ multò tutius est nihil agere quàm malè agere & peccare? Hic verò quis non videat in hoc hominum genere miram perpetuámque contradicendi libidinem? *Bonum* inquiunt *est malum. Lux sunt tenebræ, Calidum frigidum*, Quibus nos cum Paulo, *Quæ conuentio lucis ad Belial?*

1 Luther. in assert. artic per Leonem 10. damnat. art. 31. & opusculo illo 1. tom. quod cõtra sententiam Scholasticorum inscripsit & toto libro Confutationis Lutheranæ contra rationem Latomianam.

2 Caluin. lib. 3. cap. 14. sect. 9. & 10. Et sect. 11.

De seruandis Dei mandatis.

6 AFfirmant Dei præcepta esse impossibilia: Proinde hoc ipso negant nec teneri nos nec ligari lege vlla, Nam vt est in iuris nostri regula, Impossibilium nulla est obligatio, Nec à nobis exigere quisquã iure potest plus quàm præstare possimus, Nisi durus nimis & tyrannicus sit exactor. Ac sanè tantùm abest vt impossibilia sint Dei præcepta, vt è contrario & leuia & suauia ea esse Christus ipse ore suo pronunciauerit, *Iugum*, inquit, *meum suaue est, & onus meũ leue.* Sic Dauid, Abrahã, Iob, Zacharias, Elizabeth, Ioãnes Baptista Dei præcepta obseruarũt, vt in sacris Scripturis Spiritus sanctus apertè pronũciat. Sed audiamus Lutherũ negantẽ, Nã & suo loquendi modo satis fatetur se mentiri. Sic ille scribit 1, *Christianus propriè definiens liber est ab omnibus legibus & nulli prorsùs nec intus nec foris est subiectus.* Itẽ, *est autẽ*, inquit, *minister peccati nihil aliud quã legislator seu exactor legis qui docet bona opera & charitatem, qui docet Crucẽ & passiones ferẽdas, Exemplũ Christi & Sãctorũ imitandũ. Quicumq; ista profitetur, & vrget est minister legis peccati iræ & mortis. Nam impossibile est humanam naturam implere legem. Imò in iustificatis qui habent Spiritum sanctum.* Et paulò pòst, *Qui igitur docet fidem*

eet fidem in Christum non iustificare nisi lex simul seruetur, ille facit Christum peccati ministrum & crudelem Tyrannum qui exigit impossibilia vt Moses qua nemo facere potest. Idem verò docuit Caluinus 2. melior in hoc articulo vt etiam aliis plerisque Lutheranus, quàm Theologus.

1 In comment. in 2. Cap. ad Galat.
2 Caluin. lib. 2. cap. 7. sect. 5. & seqq.

De incredulitate quod sola sit peccatum.

7 Affirmant solam incredulitatem esse peccatum. *Christus*, inquit Lutherus, [1] *ordinauit vt nullum esset peccatum nisi incredulitas, Nulla iustitia nisi fides.* Et alibi tuetur mordicus hanc propositionem, *Baptizatum etiam volentem non posse perdere salutem suam quantiscunque peccatis, nisi nolit credere, quia*, inquit, *fides tollit omnia peccata, Et facit volentem non peccare.* Hac autem affirmatione negant euidentissimè scortationes, homicidia, periuria, blasphemias esse peccata: quod tamen quã absurdum sit qui non videt quid vnquam absurdum esse fatebitur? At quàm præclare rursum cohærent hæ propositiones Lutheri, *omne opus boni etiam fidelis, etiam iusti est peccatum.* Et, *Nullum opus iusti, nisi incredulitas est peccatum.* Nam si omne opus bonum est peccatum, quomodo nullum opus malum peccatum est?

1 Luther. tom. 2. in resp. ad libr. Ambrosij Catarini.

De incommodis bonorum operum ad salutem.

8 Affirmant bona opera nocere aut saltem incommodare ad salutẽ. Lutherus enim sermone quodam introducit Christum dicentem ad fideles [1], *Vnica ego sum porta ad cælum ducens, Via arcta est, Singulum te fieri necesse est si transire velis ac penetrare rupem, qui operibus cen Iacobita peregrinatores cocleis circum vndique muniti sunt penetrare non possunt, si saxis operum refertus adueneris nisi deposito prius onere non pertransibis.* Et alibi [2]: *Iustitia*, inquit, *legis etiam Decalogi est immunda & abolita per Christum.* Quis verò tibi Luthere has Christi voces reuelauit? Nec enim reperisti in Euangelio in quo nihil tantopere Christus commendat quàm vt si velimus ad vitam ingredi, seruemus mandata. Et operariis, non fiduciariis mercedem se daturum pollicetur.

1 Sermone in altera die Pentecostes.
2 Contra Latomum. Eadem repetit Lutherus in cap. 2. ad Galat.

De peccatorum circumstantiis negligendis, & De peccatorum æqualitate.

9 Affirmant nulla ex circumstãtia fieri peccata deteriora. Lutherus enim hanc propositionem inter cæteras quas pro certissimis habet, tuetur [1]: *Circumstantias peccatorum cum matribus, filiabus, sororibus, affinibus, quacunque die, quocumque loco, quibusuis cum personis, ac si quid aliud prætereà externum sit æquales esse ac penitus contemnendas.* Quàm verò eleganti ratione, *Quia*, inquit, *Christus talia non præcepit in suis legibus.* Et alibi [2]: *Apud Christianos*, inquit, *vna tantum est circumstantia quæ est peccasse in fratrem.* Qua affirmatione negant peccatorum inæqualitatem saltem in eodem genere peccari. Hoc verò quis ferat, vt eadem sit malitia peccati eius qui thorum proximi, & eius qui thorum patris sui violauerit? Ergo non grauius peccat qui patrem quàm qui seruum occiderit? Qui columbas in templo plus æquo quàm qui in triuio vendiderit? Quid igitur illud est quod tantopere Paulus exaggerat Corinthij illius fornicationem, quæ tam grauis erat vt nec inter gentes inueniretur, nimirum quòd quis patris sui vxorem habere auderet?

1 Luther. in responf. ad art. Vormatiæ damnatos, Propos. 13.
2 Propos. 14.

De necessitate carnalis copulæ.

10 Affirmant copulam carnalem cuiuis siue homini siue fœminæ esse necessariam, ita vt nemo sine ea viuere possit. An verò licebit mihi referre verba Lutheri? Pudet sanè tam infamem cloacam mouere, sed nisi verba notauero, nemo, vt opinor, crediderit, non tamen omnia recensebo, (quis enim ferre posset?) sed pauca tantùm. Ex iis tamen quæ ex vngue leonem demonstrent, *Verbum hoc*, ait ille, [1]. *Crescite & multiplicamini, non est præceptum, sed plus quam præceptum diuinum, puta opus quod non est nostrarum virium, vt vel impediatur, vel omittatur, sed tam est necessarium, quàm vt masculus sim, magisque necessarium, quàm edere, bibere, purgare, mucum emungere, somno & excubiis intentum esse. Insita est natura & indoles æque atque membra, quæ eò pertinent.* Et paulò post: *Reperiuntur interdum*, ait, *pertinaces vxores, quæ etiamsi decies in libidinem prolaberetur maritus, pro sua duritia non carerent. Hic opportunum est vt maritus dicat si tu nolueris alia volet. Si domina nolueris aduenit ancilla, ita tamen vt antea iterum & tertio admoneat maritus.* Quid obsecro possit diabolica impudentia fingere hoc impudente impudentius? Sobrius tamen & modestus est in eo loco, si cùm iis quæ alibi scripsit [2] hæc comparentur. Nam non modò eadem repetit, sed addit quædam adeo obscœna de pruritu carnis vtriusque sexus, maximè verò muliebris, vt nemo sine pudore ac verecundia huiusmodi petulantiam intueri, vel audire possit, nedum referre. Hac porrò tam absurda & satyro magis quàm homine digna affirmatione, Negant Consilia Christi & Pauli De Virginitate seruanda, De secundis nuptiis non expetendis, De castratione propter regnum Dei, De muliere non tangenda, possibilia esse & obseruanda, Grauémque iniuriam adultis puellis nondum matrimonio collocatis, viduis, & aliis, quibus viri copia non est inducunt. Si enim non magis à luxuria, quàm ab esu & potu abstinere possunt, & meretrices erunt & hypocritæ. Verùm quid exquirit Lutherus ab humana natura continentiam, cùm ab ea nisi per Christum & in Christo obtineri non possit? At Christus tamen pulsanti aperit, & petenti concedit vt omnes cum Apostolo possint dicere? *Omnia possum in eo qui me confortat Christus, cuius virtus in infirmitate perficitur.*

1 Luther. tom. 5. serm. de matrim. habito Vvitembergæ anno 1522.
2 In eodem sermo.

De Pastorum omnium æqualitate.

11 Affirmant omnes Ecclesiæ Pastores inter se æquales esse, nullum alteri præesse, vt inter eos nullus planè sit distinctioni & ordini locus. Atque ita negant Ecclesiasticæ hierarchiæ vnitatem, in qua Christus per Spiritum sanctum posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei aduersus consentientes Cypriani, Augustini, Chrysostomi, Dionysij

Dionysij auctoritates, [1], itémque Conciliorum omnium, in quibus à primo ad vltimum videas præcipuum honorem ac curam Episcopis deferri. Inter eos autem Romano Pōtifici vt capite constituto Schismatis tollatur occasio, & Ecclesiasticum corpus per ordinatam membrorum colligationem vnicum efficiatur sub vnico summo capite Christo Iesu.

1 Cyprian. De vnit Eccles. & simplic prælat. August in libro eiusdem inscriptionis. Chrysost. in libris de Sacerdotio. Dionys lib De Eccles hierarch.

De certitudine gratiæ & remissionis peccatorum.

12 AFfirmant omnes fideles debere certissimè credere, sibi remissa esse peccata, & se esse in gratia Dei [1]. Qua affirmatione negant quod vniuersa Scriptura asserit & docet, debere nos in timore & tremore salutem nostram operari, & satagere vt bonis operibus vocationem nostram certam faciamus, nec de peccato etiā propitiato debere nos esse sine metu.

1 Luther. in artic. 10. & 11. in assert. contra Bullam Leonis X. & in cap 4. Epist. ad Galat. Caluin. lib. 9. Instit. cap. 2. sect. 16. 17. & 18.

De iustitia Electorum.

13 AFfirmant iustitiam esse propriam Electorum adeò vt eam semel consecuti amittere nunquam possint. Quá affirmatione iterum timorem omnem fidelibus excutiunt, vt pro spe & fiducia Christiano digna inducant præsūptionem & impudentiam. Et quod Scriptura de Saulis & Salomonis bonitate & iustitia pronunciat, Negant & euertunt, quandoquidem de primi reprobatione certissimi; de secundi verò electione incertissimi sumus. Sed quid illi ad Ezech. 1. *Si auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, iustitiæ eius non memorabuntur amplius.* Quid quod Episcopo Philadelphiæ Christus scribendū mandat, *Tene quod habes ne alius accipiat coronam tuam.* Paulus verò Apostolus quamquam fidelis, imò fidelissimus, quid non facit ne cùm aliis prædicauerit, ipse reprobus efficiatur. Sed audiamus quæso quàm bella & apta cōparatione suā doctrinā explicet Caluinus. [2]: *Hinc sequitur*, inquit, *vt nobis securè spondere debeamus vitam æternam nostram esse, cuius Christus est heres, nec regnum cælorum, quod iam ingressus est, posse magis nobis excidere, quàm ipsi. Rursum peccatis nostris non posse nos damnari, cùm ea sibi imputari voluerit, ac si sua essent.* Quo tamen loco aduertendum est in prioribus editionibus maximè Gallicis rem durius exprimi, quàm in posteriori, anni 1602. Nam in illis non solùm asseritur regnum cœlorū non magis nobis excidere posse quàm Christo, quod & in posteriori disertè scriptum est, sed etiam nos nostris peccatis non magis damnari posse, quàm Christum. Verba enim eius Gallica hæc sūt: *Parquoy nous nous osons promettre asseurement que la vie eternelle est nostre, & ne nous peut nō plus faillir qu'à Iesus Christ mesme. D'autre part que par nos pechez nous ne pouuons non plus estre damnés que luy.* Horresco referens. Et quis non horrescet siue legens, siue audiens.

1 Ezech. cap. 18.
2 Lib. 4. Instit. cap. 17. sect. 2.

De electionis diuinæ certitudine.

14 AFfirmant Electos de sua electione esse certissimos. *Pessimè ergo*, inquit Caluinus [1], *& perniciosè Gregorius Homil. 38. dum vocationis tantùm nostra conscios nos esse tradit electionis incertos, vnde ad formidinem & trepidationem omnes hortatur.* Qua affirmatione negant & spem & timorem in prædestinatis esse posse. Nam quis timeat de amissione illius boni quod amittere se non posse certò sciat? Et quod magnus ille nec vnquam satis laudatus Gregorius hortatur nos ad timorem & formidinem, quid aliud est, quam illud ipsum, quod consulunt apices omnes sacrarum Scripturarum? Cur enim putemus laudatum in Euangelio Simeonem, quòd non tantùm iustus esset, verùm etiam timoratus, nisi vt intelligamus iustitiæ comitem perpetuum esse hunc timorem sanctum non qui seruilis sit, sed qui filialis. Itaque mentiantur isti quantum volent, cùm se iustos dicunt, Satis est vt mentiri eos appareat, quod se timoratos nolunt dicere, ne quidem per mendacium, non quia non audeant (est enim longè audacior, qui se iustum esse contendit, quàm qui se fatetur timoratum) sed quia eos pudeat, non quidem mentiri, sed ita loqui vt hac parte mentiendo veritatem dicere videantur. Sed pulchrum est audire sectatores & discipulos Caluini hac de re loquentes, dum vnusquisque eorum se tam certum de sua prædestinatione esse gloriatur, quàm de morte Christi. Si enim ab iis exquiras vnde illa tanta certitudo: Respondent statim se responsum nescio, quod Spiritus sancti interius percipere, Veluti quandam Echo, vnde dubitare de sua prædestinatione non possint. At si aliquis eorum qui tanta támque infallibili certitudine credebant se fideles esse & prædestinatos, ad castra Christi & fidem Catholicam conuertatur, statim exclamant cæteri mentitum illum fuisse cùm diceret se certum de sua salute. Atqui tam audacter ille de salutis suæ certitudine, déque interiore illo commentitio Spiritus sancti responso gloriabatur, quàm qui in Caluinismo remanserunt, Quî fieri ergo potest vt alij sint certiores isto qui fuit aliquando certissimus? *Si* sua illum Echo decepit, quæ Caluini garritum pro Spiritus sancti voce reddiderit, Quidni aliorum Echo illos quoque decipiet?

1 Caluin. lib. 3. cap. 2. seq 11. & 12 & cap 24. sect. 7. 8. & 9.

De Christo incerto salutis suæ.

15 AFfirmant ex opposito Christum, quod caput est omnium prædestinatorum, incertum suæ salutis fuisse, [1] Nā Caluinus [1] palàm asserit Christum de animæ suæ salute timuisse. Neque id obiter, sed ex professo propugnat. Ex quo indubitatè sequitur Christū incertum fuisse de salute animæ suæ. Nam vt quis timeat timore formidinis, de quo Caluinus loquitur, necesse est vt malū quod timet prævideat, & suspicetur tamquam saltem probabiliter futurum. Malum enim à quo se tutum aliquis esse certò cognoscat, quomodo formidare quis potest, aut timere? Dignō profectò Caluini ingenio & subtilitate affirmatiō. Vt qui per summam impudentiam quemlibet ex suis discipulis de salute sua certissimum esse iubet, Christum de animæ suæ salute incertum esse per inauditam hucusque blasphemiam asseueret.

Sed

Sed pergit impietas vt cùm ad summum vsque ascenderit, ad infima quæque tandem delabatur. Subiungit Caluinus *Christum diros & horribiles cruciatus tolerasse, quòd, inquit, nulla fingi possit magis formidabilis abyssus, quam sentire se à Deo derelictum & alienatum, cùm se ad tribunal Dei stare reum cognosceret nostra causa.*

2. Caluin. lib. 2. Instit. cap. 16. sect. 10. 11. 12.

De Christi desperatione.

16 AFfirmant Christo desperationis vocem elapsam esse, ex sensu carnis profectam. Ita Caluinus 1. Qua horrenda affirmatione negãt Christum in potestate habuisse omnes animæ suę passiones, vt videlicet illo inscio & non imperante elaberentur & prorumperent. Quod tamen tam falsum esse quam quòd maximè, præterquàm quòd per seipsum clarissimum est, apparet etiam ex eo quod B. Ioannes Euangelista in historia de resurrectione Lazari, adseuerat Christum semetipsum turbasse. Quia nimirum, vt eum decebat qui non minus verè Deus esset, quàm verè homo, sponte excitabat in seipso timores, angores, & huiusmodi affectus animi antequam ab eis excitaretur. Vnde post D. Hieronymum nos non passiones, sed propassiones in Christo fuisse adseueramus.

1 In harmonia ad cap. 27. Matth.

De Christi ignorantia.

17 AFfirmant Christum ad tempus ignorantia laborasse: *Oportuit*, inquit Caluinus 1, *Christum ad tempus similem esse pueris infantibus, vt quod ad humanitatem intelligentia destitueretur.* Hac verò affirmatione negant in Christo fuisse reconditos omnes scientiæ ac sapientiæ thesauros. Quod tamen disertissimè affirmat Scriptura. Fatemur quidem Christum puerum quod ad exercitium & opus externum spectat sapientia creuisse & gratia: At illud quoque asserimus fuisse in eo thesauros sapientiæ tum quoque cùm eos nondũ exereret, sed tempore suo coram populo Dei proferendos sibi ipsi conseruaret. Non enim destitit Verbum esse etiam cùm verbum non proferret, aut Sapientiam habere, cùm nondum sapientiam loqueretur, Quippe quem fides nostra credit à primo instanti suæ conceptionis tam citò fuisse comprehensorem, quàm viatorem.

1 Caluin. ad cap. 7. Isaiæ vers. 15.

De fide actuali infantium nondum baptisatorum.

17 AFfirmant, infantes antequam baptizentur credere & fidem habere, neque tantùm habitum fidei aut in fide Ecclesiæ credere, sed & actum fidei, & fidem propriam habere 1. Quod cùm affirmant, hoc ipso negant pueros per Baptismum iustificari. Nam si ante Baptismũ habent fidem, & fides sola iustificat vt asserunt: sequitur infantes ante Baptismum iustificatos esse. At quis nescit fidem esse ex auditu, auditum verò per verbum Dei? Quomodo autem verbum Dei peruenit ad animam infantis sine prædicante? quis verò prædicauit infantibus? Rursum actus fidei sine vsu rationis esse non possunt, vt apud omnes in confesso est, & naturalem habet intellectum. Quis porrò credat infantes vsu rationis potiri?

Atque hæc quidem dixisse sufficiat de prima illa nota Antichristianismi, qua hæretici nostri seipsos satis produnt cùm omnia negant, affirmant nihil, & si quid affirmant, illud negatiuum, & vt Iureconsulti loquuntur, simplex abnuitiuum est & inane. Iam alias breuiter consideramus notas quibus veluti characteribus fronti sectarum nostri temporis inscriptum videas horribile nomen Hæresis.

1. Luther. tom. 2. in opere quod inscripsit contra armatum minis Cochlæum.

Secunda Hæreticorum nota Vocationis defectus.

SEcunda igitur nota hæc erit, quæ ex vocationis defectu proficiscitur. Est enim hæreticorũ omnium proprium quarto modo, vt vocatione ad ministerium careant. *Currebant*, inquit Deus per Ezechielem de falsis prophetis, *& ego non mittebam eos.* Veniunt, inquit Christus, *in vestimentis ouium*, Et Paulus: *Quomodo*, inquit, *prædicabunt, nisi mittantur?* Et alibi: *Nemo*, inquit, *assumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tamquam Aaron.* Lutherũ porrò, Zvinglium, Caluinum, & alios huiusmodi omnes superioris seculi hæresiarchas, omnino carere vocatione apparet euidenter ex pluribus, sed ex eo primùm, & maximè, quòd cùm interrogãtur qua ratione vocati sint, nihil habent quod respondeãt, in quo cõueniant. Caluinus enim Lutherũ aliosque Nouatores qui sectas istas excitauerunt non ordinaria vocatione, sed extraordinaria ministeriũ suum sumpsisse asseuerat, indeq; Apostolos illos, & Euangelistas censendos esse dicit, *Quamquam*, inquit, *non nego quin Apostolos postea quoque vel saltem eorum loco Euangelistas interdũ excitauerit Deus, vt nostro tempore factum est. Talibus enim qui Ecclesiam ab Antichristi defectione reducerent opus fuit. Munus tamen ipsum nihilominus extraordinarium appello, quia in Ecclesiis ritè constitutis locum nõ habet.* Lutherus 1. autem palàm fatetur se non extraordinaria, sed ordinaria & mediata vocatione vocatum esse. *Sumus igitur*, inquit, *& nos diuina auctoritate vocati non quidem immediatè à Christo, vt Apostoli, sed per hominem.* Cùm autem explicat quanã ratione vocatus sit per hominẽ, *Cùm autem*, inquit, *Princeps, seu alius magistratus me vocat hinc certo & cum fiducia gloriari possum, quod mandante Deo per vocem hominis vocatus sim. Est enim ibi mandatum Dei per os Principis, quod me certum facit vocationem meam esse veram & diuinam.* Et alibi dicit 2. *Vocationem antiquitus quidem per Apostolos qui suos successores vocauerunt factam esse, sicut*, inquit, *adhuc vocantur etiam à potestatibus carnalibus, & magistratibus, seu communitatibus.* Vides igitur vt Lutherus suam vocationem non quemadmodum Apostolorum, & Euangelistarum extraordinariã, sed ordinariam, & mediatã esse asserat, eámque non ab Episcopis aut Ecclesiasticis personis, sed à magistratibus carnalibus (hoc enim ipsum eius verbum est) profectam esse ac deriuatã. Philippus autem Plessæus Mornæus tractatu illo Gallico de Ecclesia 3, in quo tantopere Caluinistæ sibi placent, contendit, *Lutheri, Zvinglij & cæterorum primorum nostri temporis hæreticorum vocationem non à Deo immediatè, aut extraordinariè, quemadmodum Caluinus, neque mediatè à magistratibus carnalibus, sicut Lutherus, sed mediatè ab Episcopis Catholicis deducendam. Quandoquidem* inquit *Sacerdotes erant ab Episcopis creati: Vt Sacerdotes autem Verbum Dei ministrare debuerunt. Itaque ministrauerunt, non vt auctores sui, id est, Episcopi faciebant.*

bent, sed longè rectius & purius. Quis ergo nō rideat horum hominum insaniā, qui ne quidem qua ratione vocati sint inter se conueniunt? Quis verò non miretur Plessæi ingenium, qui qua ratione vocatus sit Caluinus, Caluino melius se scire existimat. Qua item ratione Lutherus, & à quo suā vocationem, & auctoritatem acceperit, melius se nosse quàm ipse sciuerit Lutherus. *Separate illos,* inquit Daniel de falsis testibus [3], *ab inuicem procul, & diiudicabo eos, dixitq; ad vnum, sub qua arbore videris, qui ait, sub schino. Interrogauit & alium, qui ait, sub prino, & ita testimoniorum falsitas apparuit.* Sic si interroges Caluinum Quis te vocauit? Deus inquit, extraordinariè: Si Lutherum, Magistratus, inquit, carnalis, ordinariè. At Plessæus, velut quidam inter tantos contendentes de cœlo delapsus arbiter, quasi vocationi aliorum interfuerit, audacter pronunciat malè Lutherum peius Caluinum. Esse enim illos ab Episcopis nostris vocatos. Quis non ergo iam vel ex ipsorum confessione agnoscat falsum eos dicere, cùm de vocatione sua glorientur?

1 Luther. in cap. 1. ad Galat.
2 Tom. 4. in Matth. cap. 9.
3 Cap. 13.

De legitima Episcoporum nostrorum vocatione.

ENimuerò non solùm de vocatione sua non conueniunt, sed etiam quod magis est, consentiunt inter se de legitima Episcoporum nostrorum vocatione. Nam Lutherus, *Apostoli,* inquit, *vocauerunt suos discipulos, vt Paulus Timotheum, & Titum qui deinde Episcopos Episcopi suos successores vocauerunt: Ea vocatio durauit vsque ad nostra tempora, & durabit vsque ad finem mundi, Estque mediata quia per hominem fit & tamen diuina est.* Caluinus [1] autem *Supersunt,* inquit, *Episcopi & parochiarum rectores qui vtinam de retinendo officio contenderent. Libenter enim illis concederemus eos habere pium & eximium munus si quidem eo defungerentur,* Et alibi, [2] *Videmus,* inquit, *hodie Papistas quomodo sibi nomen Ecclesiæ arroganter attribuant sub prætextu successionis perpetuæ quam obtendunt, Et sanè vt verum dicam coacti sumus fateri à parte eorum stare ministerium ordinarium. Sed quia potestate sua abusi sunt eorum iactantiam irridere possumus.* Mornæus autem cùm à nostris Episcopis Lutheri & sequacium missionem deriuat an non omnium apertissimè vocationem nostrorum adprobat Episcoporum? Bene igitur Caluinus, & meliùs quàm crediderit. In Ecclesiis, rectè constitutis vocationem suam aut suorum non habere locum. Quo admisso sic iam nobis licebit argumentari, Ecclesia Christi rectè semel constituta est, ita vt nunquam inferorum portæ aduersus eam præualere possint, Ergo in ea locum habere vocatio extraordinaria non potest nisi quatenus ab ordinaria adprobetur, Christus enim diuisus non est, Stabiliunt autem ordinariam vocationem quæ, inquit Lutherus, vsquè ad finē mūdi duratura est, Ergo vocationi ordinariæ fidē adhibere debemus. Cui si extraordinaria, esset cōtraria, Christus vtique cōtrarias inuicem vocationes foueret ac diuisionis auctor esset, Vt meritò verbis Tertulliani vrgere liceat apostaticos istos reformatores, *Qui estis vos, Aut vnde venistis? Quis vos misit euangelizare? Edant,* inquit ille, *origines Ecclesiarum suarum, Euoluant ordinem Episcoporum suorum.* Quin etiam verbis Lutheri qui de vocatione ab Apostolis instituta tractans, [3] *Est igitur,* inquit, *non contemnenda vocatio, Neque enim satis est habere verbum & puram doctrinam. Oportet etiam vt vocatio certa sit sine qua qui ingreditur, ad mactandum & perdendum venit, Nunquam enim fortunat Deus laborem illorum qui non vocati sunt, Sic hodie phanatici spiritus nostri habent verba de fide in ore, Tamen nullum fructum faciunt.* Et ibidem, *Diabolus incitare solet suos ministros vt non vocati currant & prætexant rebum.*

1 Lib. 4. Instit. cap. 5. sect. 11.
2 In cap. 13. Ezechiel.
3 In cap. 1. ad Galat.

Tertia nota hæreticorum Contemptus Ecclesiæ.

TErtius hæresum omnium character ille est, quod Ecclesiam contemnunt, Si quis, ait Christus, Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam Ethnicus & publicanus. Cui consequenter & præclarè D. Augustinus [1] insolentissimæ dicit esse insaniæ id negare vel reiicere, quod vniuersā tenet Ecclesia. Quod magis est, idem alio loco [2] negat se crediturum Euangelio nisi eum autoritas Ecclesiæ commoueret. Et rursus alibi disputans non esse rebaptisandos hæreticos scribit in hæc verba [3], *Quamuis huius rei de Scripturis canonicis non proferatur exemplum, earundem tamen Scripturarum etiam in hac re à nobis tenetur veritas cùm hoc facimus quod vniuersæ iam placuit Ecclesiæ quam ipsarum Scripturarum commendat autoritas.* Eam verò autoritatem non potuit Paulus Apostolus commendare apertius quàm cùm Ecclesiam columnam & firmamētum veritatis appellauit. Et verò si Christus Ecclesiam sponsam suā dilectissimam matrem omnium Christianorum esse voluit, quomodo fieri potest vt eam quis contemptui habeat quin hoc ipso Christū contēnat? *Perhibet,* inquit Augustinus [4], *testimonium Christus Ecclesiæ, Quod si non vis, non mihi aut cuiquam homini sed ipsi Seruatori contra salutem tuam perniciosissimè reluctaris qui te sic suscipiendum esse non vis credere quemadmodum suscipit illa Ecclesia, quam testimonio suo commendat ille cui fateris nefarium esse non credere.* Quàm verò impudenter Ecclesiasticā autoritatem Nouatores nostri omnes conculcauerint, vel ex hoc solo maximè apparet quod omnes ore vno errasse illam, defecisse & apostatasse proclamant, Vt nimirùm se reformatores aut instauratores Ecclesiæ possint & audeant appellare. Hinc est quod Lutherus passim iactitat [5], Nihil se curare quid Ecclesia sentiat, Et in disputatione illa omnium suauissima quam se cum Diabolo habuisse gloriatur [6] refert se Diaboli argumentis conuictum ab Ecclesiæ sententia discessisse. Mox in triumphantis speciem insultans Catholicis, *Si vobis,* inquit, *sustinendi essent ictus Diaboli non diu essetis cantilenam de Ecclesia & veteri recepto more cantaturi,* Sed & alio loco [7] gloriatur se solum contra Ecclesiam ab initio dimicasse. Caluinus autem [8] Ecclesiam errare posse quàm sæpè & ex professo contendit.

1 Epist. 118.
2 Contra Epist. Fundamenti cap. 5.
3 Lib. 1. cap. 33. contra Cresconium Grammaticum.
4 De vnit. Eccles. contra Epist Petiliani. cap. 19.
5 In cap. 1. ad Galat. E. in sermone Dominicæ octauæ post Trinit. & alibi pass.
6 In lib. de miss. priuat. & vnct. Sacerdot.
7 Initio suorum operum.
8 Præsertim lib. 4. Instit. cap. 4.

Quarta nota hæreticorum Contemptus Conciliorum.

QVatenus hæreticorum character est, Conciliorum vniuersalium contemptus. quorum tamen fuit semper tanta autoritas vt D. Gregorius Nazianzenus 1 non dubitauerit affirmare, Hæreticos non esse si à Concilio Catholico adprobati fuerint. Esse verò hæreticos si minimè fuerint recepti. Et D. Basilius 2 non melius aut certius hæreticos diiudicandos esse affirmat, quam ex receptione vel contemptu Concilij Niceni. At Caluinus longè aliter 3 Concilia & errare posse & errasse palà profitetur. Lutherus verò liberè simul & impudètet, vt solet, *Papa* inquit 4, *mentitur vna cum Concilis.* Et paulò post, *Insanum est.* Inquit, *Concilia concludere, & statuere velle, quid credendum sit; cùm tamen sæpenumerò nemo adsit qui spiritum diuinum vel tantillum gustauerit; Quemadmodum in Concilio Niceno vsuuenit, vbi dum leges super statum spiritualem ferre conarentur, quibus eidem statui matrimonium interdiceretur, omnes professi in Concilio à veritate aberrauerunt.*

1 Epist. 1. ad Chelidonium Apollinaristam.
2 Epist. 28.
3 Loco suprà proximè citato.
4 In sermon. Domin. Octauæ post Trinit.

Quinta nota hæreticorum Contemptus sedis Apostolicæ.

QVintum characterem habent hæretici Apostolicæ sedis contemptum. In quo sanè excellit Lutherus præ cæteris. Nam is quodam loco postquam omnia quæ fiunt contra Ecclesiam Romanam ad Dei gloriam pertinere dixit, *Cùm autem*, inquit 1, *& ego vnus sim de Antipapis reuelationè diuina ad hoc vocatus vt dissipem & perdam & destruam regnum illud, cupidè & libenter illo fungor officio sicut hactenus feci.* Sed & alibi cùm defendi bellum contra Turcas esse illicitum, *Quanto rectius*, inquit, 2 *faceremus, si idolo Romano Cæsar & Principes modum ponerent perditionis animarum. Nam vt ego prophetem semel, licèt nō audiar quod scio, Nisi Romanus Pontifex redigatur in ordinem actū est de omni re Christiana, Nihil nisi peccatum & perditionem Papatus operari potest. Qui habet aures audiendi audiat, & à bello Turcico abstineat donec Papæ nomen sub cœlo valeat, Dixi.* Et alibi, 3 *Igitur*, inquit, *siue Papa siue patres siue Concilium sic aut sentiat, nemini debet esse præiudicium, sed abundet quisque in sensu suo.* Sed quid hic moror? Si è libris Lutheri & Caluini detraheres iniurias & calumnias quibus Apostolicam sedem insectantur, vix vna in iis aut altera pagina remaneret. Iam verò si quis dubitet an certa sit nota hæresis, Contemptus sedis Romanæ, Audiat Christum, qui cùm Petrum Apostolum Ecclesiæ caput constitueret, *Et super hanc petram*, inquit, *ædificabo Ecclesiam meam* 4. Inde namque fit consequens ad Ecclesiā Dei non pertinere illum qui petræ huic non innititur, quæ Christi ore tantopere commendatur. Cùmque idem Christus eidem Petro suas oues pascendas dederit 5, vtique Christi ouis esse non potest qui à Petro pasci non vult. Neque est quod garriant hæretici Romanum Pontificem Petri successorem non esse, vel autoritatem quæ Petro concessa fuerat, Pontifici Romano datam non esse, Nam cùm autoritas illa propter commune bonum Ecclesiæ Petro sit collata, non debuit finiri cum Petro qui deficere ac mori post paucos annos debuerat, sed cum Ecclesia militante quæ ad finem vsque seculi duratura est. Ergo & successorem in ea Petri auctoritate aliquem debet habere Ecclesia. Porrò nemo vnquam Petri successor hac parte dictus est ab Ecclesia præter Pōtificem Romanum; Fateamur ergo quod res est sedē Romani Pontificis petrā illā esse super quā fūdata est Ecclesia in qua Domini ouile pascitur. Itaque verissimè Cyprianus 6. *Neque aliunde hæreses*, inquit, *obortæ sunt, aut nata sunt schismata quam inde quòd Sacerdoti Dei non obtemperatur, nec vnus in Ecclesia ad tempus Sacerdos & ad tempus iudex vice Christi cogitatur; Cui si secundum magisteria diuina obtemperaret fraternitas vniuersa, nemo aduersus Sacerdotum collegium quicquam moueret, Nemo post diuinum iudicium, post populi suffragium, post Episcoporum consensum iudicem se iam non Episcopi sed Dei faceret, Nemo dissidio vnitatis Christi Ecclesiam scinderet, Nemo sibi placens ac tumens seorsum foris hæresim nouam conderet* Eadémque propemodum sunt alio loco eiusdē Doctoris verba 7, Nec dissimiliter Hieronymus ad Damasum Pōtificē Romanū; *Ego nullū primum nisi Christū sequens Beatitudini tuæ, id est, Cathedræ Petri communione consocior, super illam Christi ædificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit prophanus est, si quis in arca Noë non fuerit, peribit regnante diluuio, Quicumque tecum non colligit spargit, hoc est, Qui Christi non est, Antichristi est.* Denique dici non potest, quàm mira magnáque sit antiquorum Patrum in commendanda sede Romana consensio, & quàm sibi placeant in quærendis nominibus & titulis quibus eam cohonestent. Cyprianus 8 Petri Cathedram appellat, Ecclesiam principalem 9, Exordium vnitatis sacerdotalis 10, Vnitatis vinculum 11, Sacerdotij sublime fastigium, Ecclesiæ radicem & matricem 12. Irenæus verò 13 Ecclesiam in qua est potentior principalitas. Prosper Caput pastoralis honoris, sedem Petri 14. Augustinus Apostolicæ Cathedræ principatum 15, Victor Vticensis & Iustinianus quoque noster, Caput omnium Ecclesiarum 16. Leo 17 & Prosper Caput orbis & mundi & religionis. Ignatius Ecclesiam præsidentem 18, Hieronymus, tutissimum communionis Catholicæ portum 19. Ipsum verò Pontificem Romanum, Deus bone, quàm præclaris & dignis honorant nominibus! Sāctissimę Catholicæ Ecclesiæ Episcopū Cyprianus, 20 Alij sanctissimū & beatissimū Patriarchā, Vniuersalem Patriarcham, Caput Conciliorum, Caput vniuersalis Ecclesiæ vt in Concilio Chalcedonensi 21, Beatissimum dominum, Apostolico culmine sublimatum, Patrem patrum, Summum omnium Præsulum Pontificem, vt apud Stephanum Archiepiscopum Carthaginensem, 22 Sacerdotem summum vt apud Hieronymum, 23 Principem Sacerdotum, vt apud Valentinianum 24, Custodem vineæ dominicæ, vt Concilium Chalcedonense, Rectorem domus Domini 25, Ambrosius, Christi vicariū 26, Cyprianus 27. Sed placet antiquissimis tot Patrum suffragiis addere Diui etiam Bernardi calculum, Non quòd eum longè recentiorem esse nesciam, Sed quia Caluinianos non pudet Caluino ipso Duce hunc Doctorem sic laudare quasi sedis Apostolicæ cōtemptor fuerit. Is ergo 28 pontificem Romanum

his

his nominibus appellat, Fratrum confirmatorem, *Sacerdotem magnum*, *Summum Pontificem*, Principem Episcoporum, Heredem Apostolorum, Primatu Abelem, Gubernatu Noë, Patriarchatu Abrahamum, Ordine Melchisedech, Dignitate, Aaronem, Autoritate Moysem, Iudicatu Samuelem, Potestate Petrum, Ouilis Dominici pastorem, Clauigerum domus Domini, Pastorum omnium pastoré. Neque verò Caluinus ipse potest sibi temperare quin fateri & agnoscere cogatur iam temporibus Athanasij Magni pios omnes libenter Ecclesiæ Romanæ detulisse, quàm plurimùm poterant authoritatis, *Verùm*, inquit 29, *id totum nihil aliud erat nisi vt magni æstimaretur eius communio, ab eo autem excommunicari ignominiosum duceretur.* Quidni ergo ob hoc ipsum Caluine idem tu facere debuisti, omnésque tui, si qua veteris pietatis scintilla in vobis erat? Lutherus verò iis omnibus opusculis quæ initio suæ defectionis composuit, tam honorificè de Papa locutus est, vt posterioribus scriptis iam factus audacior & insolentior. se excusauerit quòd prioribus tam multa & magna Papæ concessisset 30. Iuuat verò aduersus omnes istos Cathedræ Apostolicæ Romanæ contemptores iisdem verbis vti, quibus aliquando vsus est Augustinus contra Petilianum 31, sicque Lutherum & Caluinum compellare, si quis erit qui eorum nomine velit respondere, *Cathedra vobis quid fecit Ecclesiæ Romanæ in qua Petrus sedit, & in qua hodie Anastasius sedet? Quare appellatis Cathedram pestilentiæ Cathedram Apostolicam? Si propter homines quos putatis legem loqui & non facere, Numquid Christus propter Pharisæos de quibus ait, Dicunt & non faciunt, Cathedræ in qua sedebant vllam fecit iniuriam? Nonne illam Cathedram Moysi commendauit & illos seruato Cathedræ honore redarguit? Hæc si cogitaretis non propter homines quos infamatis blasphemaretis Cathedram Apostolicam cui non communicatis. Sed quid hoc est aliud quàm nescire dicere, Et tamen non posse nisi maledicere.*

1 Tom. 1. Oper. in admonit. ad Lectorem præposita operi quod inscripsit Exemplum Papisticæ doctrinæ.
2 Assert. artic. suor. per bullam Leonis 10. damnatorum artic. 34.
3 Ad artic. 28.
4 Matth. 16.
5 Ioan 21.
6 Epist. 55. ad Cornelium.
7 Epist. 69. ad Puppianum, & toto tract. De simplicit. prælat.
8 Lib. 1. Epist. 1.
9 Epist. 55. ad Cornelium.
10 Lib 3 Epist. 13.
11 Lib. 4 Epist 2.
12 Epist. 8.
13 Iren. lib. 3. cap. 3.
14 Prosper lib. de ingratis.
15 August. Epist. 162.
16 Victor Vticens. de persec. Vandal. lib. 2.
17 Leo in Natali Sanctorum Petri, & Pauli.
18 Ignat. in inscript Epist ad Romanos.
19 Hieronym. Epist. 16.
20 Cypr. lib. 3. Epist. 11.
21 Concil. Calced. act. 3 & 16.
22 Epist. ad Damasum nomine Concilij Carthaginēsis.
23 Hier. in præfat. Euangel. ad Damasum.
24 Valentin. in Epist. ad Theodos. initio Concilij Calcedonensis.
25 Concil. Calced. in Epist. ad Leonem.
26 Ambros. 1. ad Timoth. 3.
27 Cypr. lib. 1 Epist. 2.
28 Bernard. Epist. 190. & lib. 2. de consider. cap. 8
29 Lib. 4. cap. 7.
30 In Præfat. 1. Tom. ad Lectorem.
31 Lib. 2. contra literas Petiliani, cap. 51.

Sexta hæreticorum nota Contemptus Patrum.

SExtus hæreticorum character est contemptus antiquorum Ecclesiæ Patrum, quos venerari & colere deberent, si Hieremiam audirent, aut potiùs Spiritum sanctum loquentem per Hieremiam 1, *Hæc dicit Dominus*, inquit ille, *State super vias & videte & interrogate de semitis antiquis quæ sit via bona & ambulate in ea, & inuenietis refrigerium animabus vestris*, Et alibi Scriptura Sacra 2, *Non te prætereat narratio seniorum. Ipsi enim didicerunt à patribus suis.* Quare optimum fuit Cymini consilium, quod Theodosius senior secutus est vt hæreticorum doctrina examinetur ad antiquorum Patrum sententias & normam, Et si contraria reperiatur, confestim toto terrarum orbe explodatur, Omnium verò pulcherrimè Vincentius Lirinensis vbi de antiquorum Patrum autoritate tractat, *Hos*, inquit, *in Ecclesia Dei diuinitas per tempora & loca dispensatos quisquis in sensu Catholici dogmatis vnū aliquid in Christo sentientes contempserit, non hominem contemnit sed Deum. Si quis ab eorum sententia communione desciuerit, audiat illud Apostoli, Non est Deus dissensionis, sed pacis*, Et paulò pòst, *Necesse est profectò omnibus deinceps Catholicis qui sese Ecclesiæ matris legitimos filios probare student, vt sanctæ Sanctorum Patrum fidei inhæreant, adglutinentur, immoriantur.* Prophanas, verò prophanorum nouitates vrget Diuus Augustinus antiquorum Patrum auctoritate 3, *Ponam*, inquit, *pauca paucorum quibus tamen nostris contradictores cogantur erubescere & cedere si vllus in eis vel Dei timor vel hominum pudor est.* Quod autem dixit se pauca paucorum vel hæreticis opponere, id fecit quia pauci illi cum reliquis aperta communione coniuncti erāt. Et alibi idem Augustinus 4 loquens de Cypriano, Basilio, Hilario & similibus, *Tales quippe, ait, & tanti viri secundùm Catholicam fidem quæ vbique toto orbe diffunditur, hæc & illa vera esse confirmant, vt vestra fragilis & quasi argutula nouitas sola autoritate conteratur illorum, præterquam quod ea dicunt vt se per eos loqui veritas ipsa testetur.* Et rursùm paulò pòst, *Quod inuenerunt in Ecclesia*, inquit, *tenuerunt, quod didicerunt, docuerunt, quod à patribus acceperunt, hoc filiis tradiderunt.* Idem nos hodie de te dicimus, magne Augustine, déque contemporaneis suis aduersus Nugatores istos, neque tamen facere possumus, vt eos suæ pudeat insaniæ & impudentiæ.

1 Cap. 6.
2 Ecclesiast. cap. 8.
3 August. lib. 1. contra Pelagianum. cap. 2.
4 Lib. 2. ad fin.

Nouationes Hæreticorum nostrorum.

QVantopere enim Patrum antiquorum auctoritatem Lutherus, Caluinúsque contempserint, primo statim intuitu videbit quisquis eorum scripta quantumlibet oscitanter leget. Nam Lutherus quidem sic scribit quodam loco 1 *Primùm scire contestatósque vos esse volo me nullius prorsus quantumlibet sancti Patris auctoritate cogi velle.* Deinde mox quasi cum Patribus omnibus

luctaturus eos sursum deorsúmque mouet vt deüciat. *Iam*, inquit, *quanti errores in omnium Patrum scriptis inuenti sunt, Quoties sibi ipsis pugnant, Quoties inuicem dissentiunt, Quis est qui non sæpius Scripturas torserit? Quoties Augustinus solùm disputat, nihil definit, Hieronymus in commentariis nihil ferè asserit*, Deinde tandem concludit, *Nemo ergo*, inquit, *mihi opponat Papa, aut Sancti cuiusuis auctoritatem, nisi Scripturis muniam.* Et in libro quem edidit contra Regem Angliæ quàm superbè *Dei verbum*, inquit, *est super omnia, diuina maiestas mecum facit vt nihil curem, si mille Augustini, mille Cypriani, contra me starent, Augustinus, & Cyprianus, sicut omnes electi, errare potuerunt, & errauerunt.* Et in fine: *Neque enim*, inquit, *ego quæro quid Ambrosius, Augustinus, Concilia, & vsus seculorum dicunt, nec fuit opus mihi Henrico Rege magistro, qui me hæc doceret, qui adeò pulchrè ea noueram vt etiam impugnarim, vt miranda sit stultitia Sathanæ, qua is me impugnat qua ipse impugno, & perpetuo principium petit.* Caluinus verò vt fuit homo fraudum & doli plenus, ac vafro & planè vulpino ingenio, præfatur quidem [2] meliorem victoriæ partem ad se inclinaturam, si certamen contra Catholicos institutum dirimendum esset auctoritate Patrum, Sed quia versutus homo in corde, & corde loquens timebat ne suo se verbo obstringeret, statim subiicit: *Sic tamen in eorum scriptis versamur vt semper meminerimus omnia nostra esse, quæ nobis seruiant, non dominentur. Hunc delectum qui non tenet nihil in religione constitutum habebit, quando multa ignorarunt sancti viri illi, sæpe inter se confluctantur, interdum etiam secum ipsi pugnant.* Quod autem ita genericè ac in vniuersum effutiuit, specificè posteà & articulatim toto illo suo opere contra Patrum auctoritatem obseruauit, non dissimulans dissentire se à Patribus etiam in iis, in quibus Patres vnanimi sententia consenserunt. Nec id in re aliqua leui, sed in grauissimis fidei nostræ articulis, puta, in quæstione *De libero arbitrio*, in qua dicit [3] Latinos arroganter, Græcos verò arrogantius locutos fuisse. *De persona Mediatoris*, in qua veterum errorem inexcusabilem esse contendit [4]. De concupiscentia vbi vno Augustini testimonio totius antiquitatis sensum contineri dicit, mox ab eo se dissentire profitetur [5]. In quæstione De Satisfactione omnes veteres aut lapsos esse, aut asperè ac durè locutos pronunnunciat [6]. In quæstione De precibus pro defunctis Omnes veteres in errorem abreptos esse [7]. In quæstione De merito vetustos Doctores pessimè sinceritati fidei consuluisse [8]. Item peccasse antiquitatem immodica seueritate quod in Episcopo cœlibatum requireret [9]. In quæstione De pœnitentia, excusari nullo modo posse immodicam veterum austeritatem [10]. In quæstione De quadragesima [11], Veteres Patres superstitionis quædam semina iecisse, ac merâ κακοζηλίᾳ & superstitionis plena laborasse. Alibi reprehédit [12] antiquos omnes quod permitterent laicis vt in periculo mortis constitutos baptizarent, quamuis ab ipso ferè Ecclesiæ nascentis exordio, vsu receptum esse fateatur. In quæstione De adoratione, agnoscit quidem veteros vsos fuisse distinctione duplicis adorationis Douliæ, & Latriæ, sed eã nihilominus ita spernit vt exclamet [13] *Quid tum? si omnes eã inspiciant non modo impropriam esse, sed penitus friuolam.* Cùm verò tractat ille de Ecclesia Romana [14], *Hoc primùm*, inquit, *præfari volo me non negare, quin magnum Ecclesiæ Romanæ honorem deferant veteres, reuerenterq; de ea loquantur.* Et paulò post *Opinio enim illa quæ nescio quomodo inualuerat fundatam & constitutam esse Petri ministerio ad conciliandam gratiã & auctoritatẽ plurimũ valebat. Itaque in Occidente sedes Apostolica honoris causa vocabatur.* Atqui eodem ipso loco cõtemnit ille quantùm potest Ecclesiam Romanam, eámque à Petro fundatam esse negat. Manifestè igitur omnibus antiquis contradicit. Similiter agnoscit [15] ille in veteri Ecclesia Monachos magno in honore habitos fuisse, maximè temporibus Augustini, quem notat in libro de moribus Ecclesiæ Catholicæ aduersus Manichæorum calumnias opponere sanctimoniam professionis Monachorum. Et tamen non eo minus statim spernit Monachos. Nec tantùm Monachos nostri temporis, sed antiquos etiam illos, quos Augustinus tantopere commendat, Ait enim nonnulla esse in prisca illa Monachorum forma quæ sibi displiceant, immodicam scilicet affectationẽ & κακοζηλίας. Et quòd exemplum inutile ac periculosum in Ecclesiã induxerit. Et in quæstione De ceremoniis Baptismi [16], fatetur quidẽ esse illas origine vetustissimas, sed addit statim *Respuere tamen mihi & piis omnibus fas est, quicquid ad Christi institutionẽ addere ausi sunt homines.* Et in quæstione De Sacramento altaris pro viatico infirmorum reseruando [17], quæ quidem quæstio præcipui est momenti pro confirmanda fide præsentiæ realis corporis Domini, Obiicit ille sibi ipsi, *Sed enim qui sic faciũt habent veteris Ecclesiæ exemplum*, Tum respondet, *Fateor verum in tanta re, & in qua non sine magno periculo erratur, nihil tutius est quam ipsam veritatem sequi.* Quasi verò Ecclesia vetus secuta sit falsitatem. Et alibi loquens de ceremoniis Missæ [18], *Si quis*, inquit, *vetustate huiusmodi inuentiones tueri velit, non ignoro, quàm non longè ab ætate Apostolorum cœna Domini tecta rubigine fuerit, sed isthæc scilicet humanæ confidentiæ procacitas est.* Sed & alio loco fatetur [19], Antiquos Doctores Missæ nomine vsos fuisse in plurali ferè numero. Et alibi [20], *Veteres quoque illos*, inquit, *video alio hanc memoriam detorsisse quàm institutioni Domini cõueniebat.* Et paulò pòst, *Excusari*, inquit, *non posse arbitror quin aliquid in actionis modo peccauerint.* Et iterùm, *Meritò quis eos redarguat, quod ad legis vmbras nimis deflexerint.* Denique ne omnia & singula huius generis scripta recenseamus quod esset penè infinitum. Idem Caluinus fatetur vsum Confessionis esse antiquissimũ, & nihilominus eam spernit, vt iam dubitare nemo possit, Si aptissimus hic & certissimus est hæreseos character. contemptus Ecclesiæ & antiquitatis, esse Lutherum, & Caluinum, & quotquot sunt eorum sectatores, omnium maximè hæreticos. Adeo fuerunt ille præ cæteris antiquioribus hæreticis omnibus & Ecclesiæ & totius antiquitatis contemptores.

1 In initio assert. art. per Bullam Leonis X. damnatorum.
2 In præfat. Institut.
3 Lib. 2. Instit. cap. 2. sect. 4.
4 Eod. lib. 14 sect. 3.
5 Lib. 3. cap. 3. sect. 10.
6 Lib. 3. cap. 4. sect. 38.
7 Lib. 3 cap. 5. sect. 10.

8 Cap.

8 Cap. 15. sect. 8.
9 Lib. 4. cap. 3. sect. 10.
10 Cap. 12. sect. 8.
11 Lib. 4. cap. 18. sect. 20.
12 Cap. 13. sect. 20.
13 Lib. 1. cap. 12. sect. 2.
14 Lib. 4. cap. 6. sect. 16.
15 Lib. 4. cap. 13.
16 Cap. 15.
17 Cap. 16. sect. 30.
18 Sect. 43.
19 Cap. 8.
20 Sect. 11.

Septima nota hereticorum, De studio nouitatis.

SEptimus character est, quòd non tantùm antiquitatem non venerantur, nec reuerentur, sed etiam nouitatem quantùm possunt maximo studio affectant & sectantur. In quos pulchrè Lirinensis 1, *Prophanas*, inquit Paulus, *vocum nouitates deuita, quas recipere atque sectari nunquam Catholicorum, semper verò hereticorum fuit. Hoc apud omnes ferè hæreses quasi solenne est ac legitimum, vt semper prophanis nouitatibus gaudeant, antiquitatem fastidiant, & per oppositiones falsi nominis scientia à fide naufragent. Contra verò Catholicorum hoc ferè propriũ deposita sanctorum Patrum & commissa seruare, & damnare prophanas nouitates.* Videmus autem in Nouatoribus nostris, quàm toti in eo sint vt inducant & statuant nouitates. In fide nihil contra Catholicos dicunt quod nouum non sit, aut saltem ex antiquis & antiquatis hæresibus renouatum, vt ex iis constat manifestissimè, quæ hucusque diximus, & distinctius ex iis, quæ illustriss. nec vnquam satis laudatus Cardinalis Bellarminus hanc in rem scripsit. Et verò quid illud est quod isti Ecclesiam per tot secula errasse dicunt, nisi quod nouam & planè contrariam Ecclesiæ veteri doctrinam adferunt? Vnde factum est, vt venientibus ipsis vniuersa Ecclesia cohorruerit, vt solent oues & agni cùm primùm vident rabidum lupum ad se venientem. *Solus*, inquit Lutherus 2, *primò eram, & certè ad tantas res tractandas ineptissimus & indoctissimus.* Et paulò post: *Germani omnes suspensis animis expectabant euentum tantæ rei, quam nullus anteà neque Episcopus, neque Theologus ausus est attingere.* Idem tamen Lutherus paulò post initium defensionis verborum Cœnæ cùm de Sacramentariis loquitur, *Nec quicquam*, inquit, *magis hanc hæresim promouet, quàm nouitas. Nam nos Germani tales homines sumus, ea quæ nobis noua sunt affectamus, & auidè arripimus.* Et in responsione ad maledicum scriptum Regis Angliæ de iisdem Sacramentariis loquens: *Nullos*, inquit, *hostes capitaliores sum expertus hactenus, quàm suaues illos fratres collegas amicos quos tanquam filios in sinu nostro fouimus nouarum sectarum magistros, Sacramentarios dico & alios phanaticos qui qualem nobis referunt gratiam vide.* Et paulò post: *Nos principio libertatem & Christi honorem asserere & vindicare cœpimus, & tyrãnidem Pontificiam inuadere. In hoc certamine multa in sanctam Scripturam sumus commentati. Quibus nisi nos patefecissemus viam nihil admodum de Christo aut de Euangelio intellecturi videbantur. Tantùm abfuisse arbitror, vt sua industria Pontificium iugum potuissent excutere. Aut si fortassis industria non defuisset, tamen animi robur omnino defuisset. Nam tum cùm solus stabam in acie, cùm solus cogebar me obiicere & Cæsaris & Pontificum telis & fulminibus. Tùm, inquam illi pra nimia animi celsitudine & firmitate errant vel scriphiis ranis magis muti. Interea Lutherus desertus ab omnibus, prælians cum vniuersis, adiutus à nemine solus in periculo versabatur.* Et paulò post: *Hic ego idem Sacramentariis Papista, Papistis Sacramentarius traducor, cùm tamen vt hi Christum, sic illi Sacramentũ Cœnæ Domini, Ecclesiis eripere conẽtur. Et hi quidem solos sese prædicare Christum iactãt cuius tamen sacramenta in Ecclesia nihil nisi signa & veluti tesseras militares faciunt.* Et aliquot sententiis interpositis: *Porcorum*, inquit, *& canum hæc est gratitudo, vt si quis ipsis sanctum & margaritas proiiciat, statim conuersi irruant in benefactorem eumque dilacerent.* Hactenus Lutherus, qui & in defensione verborum cœnæ eadem propemodum dicit. Et alibi 3 conqueritur quòd resciuerit in multis locis erroneos & nouos prophetas suboriri, & sibi à nonnullis Argentinensibus significatum magnum rumorem & tumultum super Sacramento, & diruendis Imaginibus & Baptismo excitatum fuisse à Carolostadio. Rursum in defensione verborum Cœnæ de Sacramentariis loquens *Quot capita*, inquit, *& tot sensus hæc vnica secta habet qui in re principali omnes congruunt; & Spiritum sanctum singuli iactitant. Is verò Spiritus sanctus in probando & fundamenta iaciendo non solùm multiplex, sed etiam sibi contrarius & inconstans reperitur, quod eam ob causam fieri mihi persuasum est, vt Spiritus Sanctus palam coarguat quòd isti singuli æquè errent.* Et mox profert septem diuersas Sacramentariorum opiniones. Ex his tandem omnibus Lutheri ipsius testimoniis apparet satis quam doctrinæ nouitatem ipse mundo intulerit. Nam & se solum primò fuisse & solum contra omnes pugnasse superbissimè gloriatur. Et Sacramentarios noua etiam dogmata seminasse testatur, & ab eo exiisse, & cum eo non perstitisse, Vt ipse quidem nouator fuerit, sed alij magis nouatores. Si cui tamen suspectum fortasse videri possit Lutheri de Sacramentariis testimonium, audiamus illos ipsos de se loquentes. Theodorus Beza in præfatione quadam sua Gallica 4, ita extollit Caluini sui doctrinam de se sacramentaria vt ipsum etiam Apostolis prætulisse videatur, Scribit namque in hæc ipsa verba.

Vne chose est à noter, comment ledit Caluin se porta prudemment à traiter ceste matiere tant en son institution qu'aux petits liurets, Car voyant que la miserable condition emeue pour le fait de la Cene auoit allumé vn feu qui estoit pour mettre diuision entre les Eglises. Tout son desir fust de l'esteindre par vne claire exposition de la matiere sans s'attacher à personne: Ce qu'il a fait si bien & dextrement, que qui voudra bien considerer ses escrits, confessera que c'est à luy apres Dieu qu'appartient l'honneur de resolution depuis suyuie par toutes gens de iugement. Ergonè Beza, solus Caluinus rectè de Eucharistia sentiendi regulam nouit? Omnes vsque ad Caluinum tanti Sacramenti vim & efficaciam ignorauerunt? Vides igitur quisquis es, mi Lector, quantopere sibi placeant in suis nouitatibus isti Nouatores. Lutherus, quia ausus fuerit quod nullus vnquam Theologus aut Episcopus tentauerat. Beza verò, quia Caluinus senserit & docuerit quod nemo vnquam alius sciuit. Sed si impetum & vim nouandi in his Nouatoribus apertiùs videre voles;

facilè ex eorum scriptis factisque deprehendes. Scripturæ canonem prorsus nouum ediderunt, vel plures vel pauciores libros comprehendentem quàm in Canone vllius Concilij, aut ex antiquis Patribus fuisse inueniatur, Scripturam innumeris nouis versionibus euerterunt, nemine alterius versione contento. Sacraméta ad nouum numerum, dualem scilicet reduxerunt. Ritus administrandorum Sacramentorum nouos inuexerunt, Ecclesiasticam Hierarchiam noua quadam Anarchia peruerterunt, Ministros, id est, Diaconos nouo commento, Presbyteris & Episcopis prætulerunt, Episcopos quos primo ac principe honore vniuersa semper coluit Ecclesia in locum infimum abiecerunt. Neque tot nouitatibus contenti, etiam nominibus antiquis bellum acerrimum indixerunt. Inter eos siquidem nomina illa omnia Clericorum, Episcoporum, Sacerdorum, Presbyterorum omninò antiquata sunt. Missam & Eucharistiam in Cœnam, quod nomen planè prophanum est, verterunt, Altare in mésam, Caluinus sanè nomen *meriti* antiquissimum, sacratissimum, & antiquis omnibus Christianis receptissimum apertissimè damnauit. Lutherus antiquũ *liberi arbitrij* nomen in blasphemam serui arbitrij vocem commutauit. Caluinus verò arrogantiæ notam eidem inussit. Sed quis non expressissimam nouandi libidinem agnoscat manifestiùs in Caluino, cùm de Trinitate tractans & de his nominibus *persona, substantia,* ὁμοούσιον, *Vtinam*, inquit [5], *sepulta essent. Constaret modò hæc inter omnes fides, Patrem Filium & Spiritum sanctum vnum esse Deum.* Et alibi [6] nomen *persona* in nomeo residétiæ mutauit si antiquiores Institutionum ipsius præsertim Gallicarum editiones sequamur, illam præsertim quam fecit Thomas Courtean anno 1564 Hoc enim addendum est quia in postrema editione Latina quæ fuit anni 1562. *Subsistentiam* pro persona inuenies non *residentiam*. Ideò vt opinor quod Caluini discipulos à nostris admonitos puduit nouæ huius Theologiæ, suúmque Doctorem ita corrigendum esse censuerunt, Ac præterea cùm perpetuò antiqui Patres & vniuersa Ecclesia Essentiam diuinam in personis subsistentem prædicet, Caluinus contra siue per supinam ignorantiam, quæ satis ei familiaris, siue per incredibilem nouandi libidinem, qua potissimùm agitatus fuit personas in essentia subsistere dixit. [7] Tandem Lutherus de verbo illo ὁμοούσιον, *Non est*, inquit [8], *quod mihi* ὁμοούσιον *illud obiectes aduersus Arianos receptum. Non fuit receptum à multis, eisq; præclarissimis.* Et paulò pòst, Indulgendum ait esse Patribus, qui semel extra Scripturam posuerunt vocem prophanam, Illam scilicet de qua tractamus ὁμοούσιον. Deinde aliquot verbis interpositis, *Quòd si odit anima mea vocem* ὁμοούσιον, *& nolim ea vti, nõ ero hæreticus, Quis enim me coget vti, modò rem teneã quæ in Concilio per Scripturas definita est, Etsi Ariani malè senserunt in fide, hoc tamẽ optimè siue bono siue malo animo exegerunt, ne vocem prophanam & nouam in regulis fidei statui liceret.* Quid obsecro impudentius isto nebulone possis fingere? Pugnauit antiquitas Catholicorum Patrum trecentis penè annis pro verbo hoc ὁμοούσιον sacratissimo retinendo in cuius pronunciatione hæretici à Catholicis discernerentur, Et ecce Nouator & Nugator iste nouam ac prophanam vocem esse pronunciat. Proinde nec mirum est ex eius discipulis & sectatoribus inuentos fuisse, qui pro ὁμοούσιον substituerint ὁμοιούσιον per summam perfidiã. Digni sanè discipuli Apostatæ istius & desertoris, qui post mille trecentos annos, Concilium Nicenum omnium quæ vnquam celebrata fuerunt augustissimum prophanationis accusat, Arianos autem pietatis studio adornat. Quàm dissimiliter olim Hieronymus ad Damasum Papã [9], *Obtestor*, inquit, *Beatitudinem tuam per Crucifixum mundi salutem, per* ὁμοούσιον *Trinitatem*, &c. Tanta nimirùm religione à sanctissimis Patribus receptum erat illud ὁμοούσιον, vt in iuramentis eo vterentur. At minus illud quoque mirum est Nomine illo offensam fuisse animam hæreticam Lutheri. Nam vt præclarè dixit Ambrosius [10], *Hoc verbum in tractatu fidei posuere Patres, quod viderent esse aduersariis formidini.*

1 In opusculo quod aduersus prophanas omnium hæresum innouationes scripsit.
2 In præfat. sua in 1. Tomum.
3 In Epist. ad Argentinenses.
4 In Comment Caluini ad Iosue.
5 Lib. 1. Instit. cap. 13. sect. 5.
6 Sect. 6.
7 Ead. sect. 6.
8 In refutationis Latomianæ circ. fin.
9 In Epist. ad Damasum.
10 Lib. 3. de fide cap. 7.

De externa facie Ecclesiæ veteris ab hæreticis nostris innouata.

POstremò in facie quoque externa Ecclesiæ nouam formam Nouatores isti intulerunt. Vos hic appello Patres, non iam vt Doctores & sacræ Scripturæ Interpretes clarissimos, sed vt testes fidelissimos rerum quæ in Ecclesia quam vestris temporibus rexistis gerebantur, vt si aduersarij vos Doctores ignaros & imbecilles dicere non verentur, saltem vestra tanquam fidelium & proborum testium dicta scriptaque excipiant, Quidni enim hoc facere debeant qui vos & fideles & sanctos fuisse confitentur? Atque vt nullus tergiuersationi locus relinquatur, Nõ proferam nisi quod ab Ecclesia primis quingentis annis factitatum esse constabit. Quandoquidem Caluinus post Lutherum ita nos admonet [1], *Meminerimus quingentis circiter annis quibus magis adhuc florebat religio & sincerior doctrina vigebat.* Et alibi de Augustini ætate loquens [2], *Extra controuersiam*, inquit, *erat nihil à principio vsque ad illam ætatem mutatum fuisse in doctrina.* Ergo ne nullus sit scribendi finis, si quæ passim occurrunt in antiquis Patribus ad hanc rem pertinentia enumeremus, solum audiamus Augustinum quem & Lutherus omnium post Apostolos optimum Doctorem, & Caluinus fidelem antiquitatis interpretem agnoscit. Neque rursum ex Augustino omnia, sed caput vnicum inspiciamus. Id erit octauum libri 22. De Ciuit. Dei, In cuius capitis initio statim videbis Augustino ipso teste, Mediolani magnum Ambrosium in somnis admonitum de corporibus Sanctorum Martyrum Geruasij & Prothasij eruendis ac propalandis, Populum concurrentem ad hæc sacra Martyrum pignora, Et inter alios cæcum qui ad eorum cõtactum videre cœperit. Videbis Augustinum ipsum & Alipium nõdum Clericos, quod

notatum

notatum eſt ab Auguſtino, quia clerici tunc à laicis diſtinguebantur) Videbis & Beatum Saturninum Epiſcopum Vſalenſem, Geloſum Presbyterum ac Diaconos Carthaginenſes. Et quidem omnes ab Epiſcopo tanquam a maiori benedictionem accipientes, quia tunc & Epiſcopi à Presbyteris, & Presbyteri à Diaconis diſtincti erant, & Epiſcopus longè maior Presbytero habebatur. Qua de cauſa iam ipſis quoque eiuſdem Auguſtini temporibus Aerius ab Eccleſia damnatus fuit vt hæreticus, quod inter Epiſcopum & Presbyterum nihil intereſſe aſſeueraret;, *Ius habet dandi Baptiſmum ſummus Sacerdos qui eſt Epiſcopus, deinde Presbyteri, & Diaconi, ſed non ſine Epiſcopi facultate.* Verba ſunt Tertulliani 4. Videbis Innocentiam Carthaginenſem piam fœminam ſigno Crucis Chriſti ſanitatem conſecutam cancri incurabilis. Videbis Heſperium Fuſſalenſem aduocaſſe Presbyteros vt à ſpirituum malignorũ infeſtatione domum ſuam liberaret. Videbis & vnum ex Presbyteris illis qui obtulit ibi ſacrificium corporis Chriſti (verba ſunt ipſiſsima Auguſtini) orans quantùm potuit, vt ceſſaret illa vexatio, & Deo protinus miſerante ceſſauit. Tunc ergo cum Eccleſia puriſsima eſſet, ſacrificium corporis Chriſti à Presbyteris, ſi Auguſtino credimus, offerebatur. Videbis eundem Heſperium ab amico allatam terram ſanctam de Hieroſolymis vbi Chriſtus die tertio reſurrexit, ſuſpendiſſe in cubiculo ſuo ne quid mali etiam ipſe pateretur: At vbi domus eius ab illa infeſtatione purgata eſt, noluiſſe diutius in cubiculo ſuo retinere terram ſanctam, Idque non alia quàm reuerentiæ cauſa, Videbis eundem ab Epiſcopis petiiſſe vt terra illa ſancta infoderetur alicubi, atque ibi Eccleſia dedicaretur, idque factum eſſe. Videbis & Ruſticanum paralyticum ad Eccleſiam illàm allatum, atque inde continuò pedibus ſuis ſaluum abſceſſiſſe. Videbis adoleſcentem énergumenum ſimillimum mortuo ad memoriam Martyrum Geruaſij & Prothaſij portatùm vt curaretur. Videbis & illic Sanctimoniales cantantes hymnos veſpertinos & orationes. Videbis & iuuenem altare ibi apprehendentem, & oculum adoleſcentis Sanctorum precibus curatum. Videbis virginẽ Auguſtino noſtro notiſsimam, quæ cùm ſe oleo perunxiſſet, cui pro ipſa orans Presbyter lachrymas ſuas inſtillaſſet (ſic enim loquitur Auguſtinus) mox à dæmonio fuiſſe ſanatam, Alium item adoleſcentem Epiſcopi precibus. Ergo iam tum quoque benedicebatur oleum precibus Presbyterorum ad Dæmones coërcendos & fugandos. Videbis & ſuauem hiſtoriam de ſene Florentio Hipponenſi, ſartorè, qui viginti Martyrum precibus obtinuit à Deo, vt haberet quo ſe ſuſtentaret ac veſtiret dum diſcedens ab oratione grandem piſcem palpitantem videt quem coco Carchiſo Chriſtiano trecentis follibus vendidit. Cocus verò annulum aureum in ventriculo piſcis inueniens miſeratione flexus & religione perterritus Florẽtio eum reddidit dicens, Ecce quomodo viginti Martyres te veſtierũt. Videbis & adoleſcentes neſcio quos irriſores Florentij pietatem exagitantes, Diceres Caluinianos iam tum fuiſſe aut Lutheranos. Videbis Epiſcopũ ad aquas Tibilitanas portantem reliquias D. Stephani Martyris, & multitudinem magnam concurrentem & occurrentem. Videbis ibi cæcam mulierẽ contactu reliquiarum cœpiſſe videre. Videbis Lucillum Epiſcopum reliquias item D. Stephani populo præcedente atque ſequente ferentem, piæ ſarcinæ vectatione vbi ſanctas attigit reliquias, moleſtiſſima fiſtula liberatum eſſe. Videbis Presbyterum Hiſpanum ad reliquias eiuſdem Martyris veteri morbo calculi ſolutum fuiſſe. Videbis eundem Presbyterum tunica reportata de memoria Martyris, & ſupra corpus appoſita ſuſcitatum fuiſſe cùm ex alio morbo ſemimortuus iacuiſſet. Videbis Martialem virum primarium ætate grauem, ſed à Chriſtiana religione abhorrentẽ precibus Sancti Stephani & contactu florum de altari allatorum confeſtim conuerſum, & pœnitentem omnibus admirantibus à Presbyteris baptiſatum, ac quandiu vixit, orantem frequentiſsimè in hæc Stephani verba, *Chriſte accipe Spiritum meũ*, Videbis & tres podagricos per eundem Martyrem ſanatos. Item puerum attritum rota currus penè expirantem, quem mater arreptum protinus ad eandem memoriam tulit, vbi non ſolùm reuixit, verùm etiam illæſus apparuit. Videbis & Sanctimonialem ægritudine grauiſsima laborãtem, cúmque deſperaretur, ad eandem memoriã fuiſſe allatam eius tunicam, Sed interim defunctã ægrotam, relata tamen tunica, & operto ea cadauere, ſpiritu recepto reuixiſſe. Itémque & eodẽ modo filiam Baſsi Syri. Videbis Irenæi filium mortuum oleo Martyris perunctũ reuixiſſe. Eleuſinum item exanimatum infantulum ſuper memoriam Martyris poſitum poſt orationem viuum ſurrexiſſe. Videbis Paulum & Pauladiam per miſerum tremore membrorum ex maledicto matris quaſſatum ad memoriam eiuſdem Martyris ſanatos, Et Auguſtinum ipſum è ſuperiori loco concionabundũ oues ſibi commiſſas in laudem Dei ad gratiarum actiones prouocantem, & caput illud inſigne his verbis concludentem, *Quid erat in cordibus exultantium, niſi fides Chriſti pro qua Stephani ſanguis effuſus eſt?*

Quis ergo iam poſsit requirere aut dubitare, num temporum illorum Eccleſia eadẽ eſſet quæ huius ſeculi Catholica Romana? An non eadem ipſa hodie & dicimus & ſentimus? Vide faciem & attende ad lineamenta, quæ tam diligenter, vel hoc vnico capite Auguſtinus depinxit. Viden, Clericus, Diaconos, Sacerdotes, ſeu Presbyteros, Epiſcopos? Num animaduertis Sacrificium Corporis Chriſti, Altare, Eccleſiæ dedicationem, Sanctimoniales, Benedictionem olei, Benedictionem item Epiſcopalem, Corpora Sanctorum in precio habita, tótq; miraculis clara, eorúmq; memorias in Templis? Audiſtine mulierem ſigno Crucis curatam, Pauperem inuocatione Sanctorum veſtitum, Terram ſanctam in veneratione habitam, Reliquias cùm honore circumgeſtatas, idq; ab Epiſcopis, & Sanctimoniales decantantes hymnos & orationes? Quid quæſo in Caluini Lutherive ſynagogis ſimile, qui omnia iſta rident quaſi per abuſum & ſuperſtitionem in Dei Eccleſiam poſterioribus ſeculis irrepſerint? Atqui tunc pura erat, ſancta erat, vel fatentibus nugatoribus iſtis, nulláque adhuc doctrinæ peruerſitate deformis Eccleſia. Mirum igitur eſt vel hoc vnico capite nõ eſſe victos, conuictóſque omnes Lutheranos & Caluinianos, ſi neque Lutherum,

Caluinúmque pro mendacibus habent, qui Ecclesiam Dei purissimam Augustini temporibus fuisse fatétur, neq; Aug. pro mentiente qui supradicta omnia refert tanquam verissima & certissima. Fuistis Luthere & Caluine nimis liberales, qui hoc nobis concessistis, Ecclesiam Dei primis illis quingentis annis, nullis erroribus, aut abusibus deformatam fuisse. Quid enim nobis facilius, quàm probare seculorum illorum Patres ea ipsa omnia credidisse quæ hodie credimus, & de quibus vociscum disputamus, Probarunt hoc illustrissimi Cardinales, magna ætatis nostræ lumina & ornamenta, Baronius in Annalibus Ecclesiasticis, & Bellarminus in controuersiis ne dubitare amplius possitis. Poteratis tamen negare quamuis falsò & impudenter, vt cætera: Nam eos qui non semel, at tam sæpe verecundiæ fines transierant, bene ac gnauiter oportebat esse impudentes. Victos ergo vos ex vestra confessione agnoscite. Sanè, qui ista omnia puræ & sanctæ Ecclesiæ exercitia, ornamenta; & opera tanquam prophana contempserunt, & abiecerunt, quales Deus bone sunt Reformatores. An nos veriùs deformatores dicendi sunt, & ab omnibus tanquam inepti & impudentes Nouatores habendi, exsibilandi, explodendi? Bene iam olim Tertullianus *Solemus hæreticis compendij gratia de posterioritate præscribere* 5. Quidni ergo etiam nostris præscribamus?

1 Lib. 1. Institut. cap. 11. sect. 13.
2 Lib. 4. cap. 2. sect. 3.
3 August. in lib. De hæresib.
4 In lib. de Baptismo.
5 Contra Hermogenem.

Octaua nota hæreticorum de spiritu dissensionis.

OCtauus hæresum omniũ character est spiritus dissentionis. Nam, vt inquit Apostolus 1. *Numquid diuisus est Christus? & Deus non dissentionis, sed pacis Deus est* 2. Inde solemus dicere hæreticorum proprium esse dispergere, sicuti Catholicorum cõgregare. Venit enim Christus, vt oues quæ dispersæ erãt cõgregaret in vnũ. Ideoq; Apostolus Iudas hæreticos describẽs 3. *hi sunt*, inquit, *qui segregãt semetipsos*. Iã verò quãta sit inter nostri tẽporis hæreticos dissensio quis nõ videt? Lutherus Sacramentarios hæreticos palã vocat, Sacramẽtarij, Lutheranos, & Anabaptistas, Anabaptistæ Trinitarios, Trinitarij Anglocaluinistas, Anglocaluinistæ Puritanos, & contrà. Sed vnus pro omnibus in testẽ sufficiat Lutherus qui suo illo libro contra Sacramentarios non perfunctoriè, sed ex professo demonstrat septem diuersissimas & hæreticas interpretationes verborum illorum: *Accipite & comedite Hoc est corpus meum*, à duobus anteà annis emersisse. Postquã enim sex enumerauit, addit: *Præter hos alij accedunt vt septenarius numerus compleatur qui dicunt non esse articulum fidei, Ideoque liberũ cuique esse vt hic sentias quicquid velis, Hi omnia pedibus conculcant & destruunt. Veruntamen Spiritus sanctus est in iis singulis, & nullus vult erroris argui in iis tam diuersis & contrariis probationibus, & textus ordinationibus, Cùm tamen vnam textus collocationem veram esse oporteat, adeò crassè & manifestè Diabolus nos naso suspendit*. Vide obsecro quàm eleganter & expressè seipsum & suos describat vir iracundus, dum alios à se describi & vellicari putat. Et in responsione ad maledicum scriptum Regis Angliæ: *Iam quæso*, inquit, *aduertite quam dura conditione hæc bella administrem. Foras bellum transtuli, Aperto Marte cum Papistis dimicabam. Interim socij milites fratres illi nostri domi patriam opprimunt, omniáque ferro ac igni vastant, crudelem horrendámque exercentes lanienam in propriis ciuibus*. Et paulò post loquens de Carolostadio aut Zvinglio: *Meus Absalon*, inquit, *qui suum patrẽ regno suo & gloria exutum expulit, Meus Iudas, qui & Dominũ prodidit, & dissipauit cœtum piorum discipulorum, non dum etiam in me idem designaueram*. Sed illud omnium suauissimum est, quod aliquot verbis interpositis prouocat in se Lutherus omnes aduersarios suos, *Sed agite dum*, inquit, *adeste omnes, Vos, inquam Papistæ Sectarij Sathanæ administri & satellites ac totum agmen diabolici gregis, vnanimes vires coniungite vestras. Huc copias adducite confertis agminibus, Vnum Lutherum adorimini, Papistæ in fronte aciem dirigite, inuadant Sacramentarij Anabaptistæ, &c.* Bellissimè profectò cùm Sacramentarios & Anabaptistas post se à tergo constituit, nõ solùm, quia sectatores eius fuerunt, sed etiã quia ab eodem loco & eadem via venerunt. Omnes quidem ex aduerso Ecclesiæ Catholicæ, sed inter se dimicantes & pugnantes. *Concurrere faciam*, inquit Dominus 4. *Ægyptios, aduersus Ægyptios, Bellum hoc est Madianitarum*. Ac sicut dixit alibi Lutherus ipse 5 à Deo ita ordinatum est, vt impij semper seipsos confundant. Et quod mendacia non consonent, sed semper semetipsa testentur. Vt meritò & grauiter sanctus Hilarius olim dixerit 6: Bellum Hæreticorum pacem esse Ecclesiæ.

1 1. Corinth cap. 1.
2 1. Corinth. cap. 14.
3 In Epistola.
4 Esaiæ 19.
5 Lib. de votis Monasticis.
6 Lib. 7. De Trinit.

Hæreticos nostri temporis agi spiritu dissensionis.

NEque verò nostri temporis Hæretici solùm inter se dissentiunt, sed etiam, vt iam diximus, spiritu dissentionis aguntur. Nam omnia sustulerũt, quæ ad vnionem, siue vnitatem spiritus & fidei possent reducere capita multorum, inter eos nulla Cathedra principalior ad quam vt dicebat Irenæus, omnis recurrat Ecclesia; omnes virgam Censoriam sibi vsurpant; Conciliorum auctoritatem contemnunt, quæ potissimum eam vtilitatem habet, vt dissidentes opiniones mutua Catholicorum collatione concilientur. Quomodo ergo consentire possunt qui omnes consentiendi vias præcluserunt? Atqui Scriptura sacra, inquiunt, vnica via est rectè sentiendi & consentiendi In hanc si omnes intendamus facilè consentiemus. Sic enim isti exclamant, Sed quis non videt tortuosos gyros serpentis antiqui? Nam nec de alio ferè, quàm de Scriptura ipsa sacra contentio est. Et quis hæreticorum vnquam si vnum aut alterum excipias, alio quàm Scripturæ prætextu bellum mouit, turbásque in Dei Ecclesia excitauit? Solemne est hæreticis omnibus clamare, *Verbum Domini, Verbum Domini*, & Scripturam Scripturis conuellere, id est Spiritum viuificantem littera occidente extinguere. Nempe quia multiplicem sensum habet Scriptura, quem dũ quisque sibi

ſibi proprium eligit & propugnat, & propriam facit hęreſim & ſectam, Dum inquit Auguſtinus, *Scripturæ bonæ intelliguntur non bene.* & Hilarius 1: *Intelligentia hæreſis eſt & ſenſus non ſermo fit crimen.* & Hieronymus 2. *Scripturæ non in legendo conſiſtunt ſed in intelligendo.* & alibi: *Diabolus loquitur de Scripturis, & omnes hæreſes ſecundum Ezechielem inde ſibi conſuunt ceruicalia, quæ ponunt ſub cubito vniuerſæ ætatis.* Sed omnium apertiſſimè & aptiſsimè Vincentius ille Lirinenſis, quem diceres hæreticorum noſtri temporis mores & ingenia exprimere voluiſſe, *Lege*, inquit, *Pauli Samoſateni Opuſcula, Priſciliani, Eunomij, Iouiniani, reliquarũq; peſtiũ.* (omnes verò illos hæreticos fuiſſe nec Lutherani & Caluiniani ipſi diffitentur.) *cernas infinitam exemplorum congeriem, prope nullam omitti paginam quæ non Noui aut Veteris Teſtamenti ſententiis fucata & colorata ſit.* Et paulò poſt: *Quid eſt veſtitus ouiũ, niſi prophetarum & Apoſtolorum proloquia? Qui ſunt lupi rapaces, niſi ſenſus hæreticorum feri & rabidi, &c.* Non ergo Scriptura ſola eſt idonea ad conſenſionem & vnionem fidelium, ſed indiget interprete, qui eodem ſpiritu earum ſententiam aperiat, quo ipſæ ſcriptæ ſunt & reuelatæ. Interpres autẽ eiuſmodi alius eſſe nõ poteſt, quàm Eccleſia, quæ columna, & firmamentum eſt veritatis, & ad eius ſolius auctoritatem ſemper attinuit, vt hæreſes & hæreticos diſcerneret, ac damnaret. Quicumque ergo Eccleſiam errare poſſe aſſeuerat, ſpiritum diſſenſionis neceſſariò animis fidelium immittit, omnémque prorſus fidei certitudinem tollit. Hoc ipſum autem faciunt & fecerunt ſemper omnes hæretici. Nunquam tamen illuſtriore exemplo, quàm factum ſit ab hæreticis noſtri temporis, qui quatuor hæc Euangelij verba, *Hoc eſt corpus meum*, tanta ſenſuũ diſſentione & repugnantia intellexerunt, vt iam ſuo tempore Lutherus ſeptem diuerſiſſimas interpretationes obſeruauerit, quemadmodum paulò antè dicebamus. Cúmque videret Sacramentarios impudenter de ſacra Scriptura gloriari, *Hoc*, inquit 3, *rei caput eſt, Diabolus ſua calliditate & potentia nobis multo ſuperior eſt, Oppugnat & repugnat vbique, ſi nos ad Scripturam confugiemus, ibidem quoque præſto eſt, & in ea tantùm contentionũ & diſſenſionum concitat, vt propediem eius obſaturemur, languidiúſque Scripturæ aſſentiamur, & confidamus. Et quidem hic perpetuo cum ipſo conflictari oportet.* Et paulò poſt de Sathana loquens: *Turbas*, inquit, *& ſectas in Scriptura tot tantaſque dabit vt neſcias vbi Scriptura, fides, Chriſtus, tu ipſe maneas.* Et mox in eandem ſententiam, eodemque loco: *Quamuis*, inquit, *Diabolus, non cogatur dimittere, tamẽ non eſt oblitus ſuæ artis. Nam clanculum ſua zizania ſeminauit in noſtros cœtus, puta falſos fratres qui noſtram doctrinam, & verba apprehenderent non in eum finem, vt nobis adiumento eſſent in Scriptura propaganda. Sed vt à tergo cùm nos in prima acie pugnaremus in noſtrum exercitum impetum facerent, turbas excitarent, & contra nos furiosè dimicarent.* Et paulò poſt: *Sed haud ceſſabit, tanto cardine rerum progredietur longiùs & plures articulos fidei attentabit. Et quidem iamdudum oculi eius ſcintillant erroribus, de Baptiſmo, peccato originis, & Chriſti humanitate, inde tantum turbarum in Sacris literis excitet, tantum orietur diſſenſionum, & tantum exurget ſectarum, vt verè cum Paulo affirmare poſſimus myſterium iniquitatis nunc agit.* Quemadmodum etiam ipſe proſpiciebat poſt ſe multas ſectas oborituras. *Si hæc mundi machina per aliquot annos durauerit, iterum more Patrum ad tollendas diſſenſiones humana quærenda præſidia, conſtituentúrque leges & decreta ad conciliandam & ſeruandam in religione concordiam. Quod quidem ſimilem priori ſortietur euentum.* Et paulò poſt explicans quæ ſint humana illa præſidia ad tollendas diſſenſiones dicit eſſe Concilia. Et paulò ſuperius de Sacramentariis loquens & eorum hæreſi, *In hac parte*, inquit, *per Scripturam fermè decem rimas egit ſibique effugia parauit, vt vix vnquam deformiorem hæreſim legerim, quæ ſtatim in exortu tot capita, tot diſpares ſectas, & diſcordantes opiniones habuerit, cùm tamen in fine ad eandem tendant metam, nempe ad Chriſtum proſequendum.* Hactenus Lutherus. Ex quo vides primò Sacramentarios ab eo pro hæreticis & hæreticorum omnium fœdiſsimis habitos eſſe. Secundò, omnes eos impudenter Scripturas prætexere. Tertiò Scripturã ſolã non poſſe tot diſſenſionũ turbas cõpeſcere, Quartò, Vnicã ad cõſenſionẽ viã eſſe Cõſilia. Quintò Conciliorum vſum ad eam rem in more fuiſſe apud Patres, quæ omnia ſanè veriſsima ſunt, quamquã à mendace ac mentiri ſolito prolata. Quamquam ne etiam hac in re hæreticus non ſit Lutherus, mentitur ſplendidè dum Concilia humanũ præſidium appellat. Diuinum enim eſt non humanũ, quod in hanc vocem ſua decreta inchoat: *Viſum eſt Spiritui ſancto, & nobis.* Aut ſi hoc humanum duntaxat præſidium eſt, Quodnam obſecro erit diuinum? Et ſi quod aliud diuinum eſt, cur tantopere laborat Lutherus, ne cogatur humana quærere præſidia cùm alia poſsit habere diuina: & hoc ipſo haud dubiè meliora & tutiora, quàm humana? An verò poſsit quis credere nullum à Deo Opt. Max. comparatum eſſe in eam rem præſidium quod proinde ſit totum diuinum ad totius ſuæ Eccleſiæ vnionem & pacem retinendam?

1. Lib. 2. de Trinit.
2. Contra Luciferianos in cap. 1. ad Galat.
3. Luther. in libro contra Sacramentarios.

Nona hæreticorum nota De Spiritu contentionis.

NOnus hæreticorum character eſt Spiritus contentionis, ſuperbiæ, arrogantiæ & pertinaciæ. Sic enim illorum mores deſcribit Beatus Iudas, in Epiſtola Canonica, *Væ illis qui in via Cain abierunt & errore Balaam mercede effuſi ſunt, Et in contradictione Core perierunt. Ij ſunt nubes ſine aqua quæ à ventis circumferuntur fluctus feri maris deſpumantes ſuas confuſiones ſydera errantia. Ij ſunt murmuratores querulosi ſecundum deſideria ſua ambulantes: Et os eorum loquitur ſuperbiam.* Et D. Paulus *Si quis*, inquit, *videtur contentioſus eſſe nos talem conſuetudinem non habemus neque Eccleſia Dei.* Quare meritò D. Auguſtinus 1 Hæreticum definit qui Scripturas non rectè intelligens ſuas falſas opiniones contra earum veritatem pertinaciter aſſerit. Et alibi 2, *Neque enim*, inquit, *natæ ſunt hæreſes niſi dum Scripturæ bonæ intelliguntur non benè, & quod in eis non benè intelligitur etiã temerè & audacter aſſeritur.* Et rurſum alio loco 3, *Qui ergo*, inquit, *in Eccleſia morbidum aliquid pr[illegible] ſapiunt ſi correpti vt ſanum rectumque ſapiant reſiſtunt contumaciter, ſuáque peſtifera dogmata emendare nolunt ſed defenſare perſiſtunt,* hæretici

heretici fiunt. Porrò quanta sit hæreticorum nostri temporis arrogantia & superbia, ex eorum patre Luthero satis liquebit si verba ipsius audiamus. Is in responsione ad maledicum scriptam Regis Angliæ 4 in hęc verba scribit. *Atque*, inquit, *citra arrogantiam liberè dixerim per me sacram Scripturam ita repurgatam, ita illustratam esse vt intra annos mille nunquam fuerit vel clarior vel notior pluribus.* Et paulò antè, *Mihi perinde est etiamsi mihi totus iam adhæreat mundus, iam deficiat iterum, Vtrumque æqui boni-que consulturus sum. Nam quis me sustentabat initio cũ essem solus?* Et alibi 5. miris modis seipsum extollit, & animum peruicaciæ, *Hæc sunt arma*, inquit, *quibus heretici vincũt hodie. Ignis & furor insulsissimorum, & asinorum, & Thomisticorum porcorum, Sed pergant porci illi, & si audent excurant me. Hic sum & expectabo eos, cineribus solis post mortem etiam in mille maria proiectis, persequar & abominabor hoc abominabile vulgus, In summa viuens Papatus hostis ero, exustus bis hostis ero. Facite porci Thomistæ quod potestis, Lutherum habebitis, vrsam in via, & leænam in semita, Vndique vobis occurret, & pacem habere non sinet, donec ferreas vestras ceruices & æreas frontes contriuerit, vel in salutem vel in perditionẽ. Hactenus satis fuerit patientiam perdidisse. Deinceps cum pergatis indurati & obcæcati cornua erigere, & sponte facti sitis incorrigibiles, & indomiti, Nemo à me expectet quicquam dici in vos deplorata portenta suaue aut blandum. Irritatos enim volo magis ac magis donec effusis omnibus viribus & furoribus concidatis in vobis ipsis. Qui primus alterum compescuerit sit ipse victor, sicut vultis sic fiat vobis.* Et eodem libro, *Non sumus Papæ, sed Papa noster est, Nostrum est non iudicari ab ipso, sed ipsum iudicare, Spiritalis enim à nemine iudicatur, & ipse iudicat omnes.* Et rursum alibi 6, *Fouebat me vtcumque*, inquit, *aura ipsa popularis, Et Germani suspensis animis expectabant euentũ tantæ rei, quã nullus antea neque Episcopus, neq; Theologus ausus esset attingere.* Deniq; passim videas insanã hãc belluã miris se laudibus extollere, nec nisi arrogantiam & impudentiam effutire. Nec ipse tandem negat. Cuidam enim amico suo respondens per Epistolam 7, *Rectè*, inquit, *mones me modestia, sentio & ipse, sed compos mei non sum, sed rapior nescio quo spiritu cùm nemini me malè velle conscius sim, verùm vrgent etiam illi furiosissimè vt aduersarium non satis obseruem.* Quantus verò sit contentionis & pertinaciæ spiritus in Luthero, duobus potissimùm exemplis ex iis quæ possent adferri innumera ostendemus. Primum erit ex Epistola quam ille ad Argentinenses scripsit, in qua de Sacramentariis loquens 8, *Diffiteri*, inquit, *non possum nec volo, quòd si Carolostadius aut alius quispiam ante quinquennium mihi potuisset probare in Sacramento præter panem & vinum esse nihil, Ille magno beneficio me sibi deuinctum reddidisset, Grauibus enim curis anxius in hac excutienda materia multùm desudabam, Omnibus neruis extensis me extricare & expedire conatus sum, cùm probè perspiciebam hac re Papatui cum primis me valdè incommodare posse. Verùm ego me captum video nulla elabendi via relicta.* Et paulò pòst, *Quòd si etiam hodierno die fieri posset, vt quis firmo Scripturarum testimonio mihi fidem facere queat in Sacramento non nisi panem & vinum esse. Nihil tamen opus esset quemquam tam amaro me adoriri animo. Sum enim proh dolor! plus æquo in hanc partem propensus, quantum Adami mei naturam animaduertere possum.* Quid obsecro huiusmodi ingenio contentiosius? quod non quærit quid verum sit aut falsum, sed quid Papatui, vt ipse loquitur, aut Ecclesiæ incommodare possit, studétque non veritatis amore & desiderio, sed Papatus odio. Aliud exemplum adhuc clarius ex alio loco 9 sumi potest, in quo tractans de Missa, *Quid ergo*, inquit, *dicemus ad Canonem & auctoritatem Patrum? Primùm respondeo si nihil habetur quod dicatur, tutius est omnia negare quàm Missam concedere.* Quid enim hoc aliud quæso est quàm velle quocumque periculo ac per omne fas & nefas suam tueri opinionem, & Poëticum illud exequi:

„ *Fac benè si possis, si non, quocumque modo, rem.*

De Zuinglio autem, Carolostadio, Oecolampadio, Caluino, Sacramentariorum parentibus & Lutheri filiis non possimus testimonium dignius aut certius minúsque suspectum adferre, quàm ipsius Lutheri qui testatur eos velut Absalones quosdam regni & gloriæ patris cupidos suas hæreses erexisse. Et si enim de Caluino disertè non loquitur, qui viuente Luthero non adeò infamis erat nec magni nominis, Quod tamẽ de aliis Sacramentariorum capitibus dixit, quidni etiam in Caluinum optimè quadret qui tanto superbior fuit & arrogantior cæteris, quanto posterior tẽpore? Si enim arrogãs Carolostadius fuit & Zuinglius qui Luthero parenti contradixerunt, Arrogantior sanè fuit qui & Luthero & Zuinglio & omnibus omnium ætatum Christianis contradixit. Sed quid arrogantius possis fingere quàm quod Caluinus pronũciare ausus est. Omnes Patres in errorem abreptos fuisse aut arroganter locutos 10? Quid item arrogantius Beza, qui Caluino soli adrogat honorem tectæ opinionis & detectæ veritatis circa mysteriũ Eucharistiæ, Quasi nullus omninò mortalium ante Caluini tempora rectè de Sacramento sensisset? Sed & quid sibi vult, rogo, quod ad calcem vitæ Caluini, quam idem Beza scripsit, addidit verba illa Elisæi videntis Heliam raptum in cœlum & eleuatũ, *Pater mi, Pater mi, Currus Israel & auriga eius*, Nisi quod Caluinum pro Helia, autem pro Elisæo vult haberi.

1 Lib. 8. de Genesi ad liter. cap. 9
2 Tract. 18. in Ioannem.
3 Lib. 18. de Ciuit. Dei, cap. 51.
4 Tom. 2. Operum.
5 In lib. cont. Regem Angliæ.
6 In præfat. 1. tom. 1.
7 In epist. præfixa argumentis suis in Psalmos tom. 3.
8 Tom. 7.
9 Lib. de captiuit. Babylon.
10 Sic enim Caluinus locis suprà citatis.

De interpretatione Scripturarum.

SEd potest hic spiritus arrogantiæ ac pertinaciæ detegi apertiùs, si Nouatores istos disputantes audiamus. Exempli gratia Quæratur, An opera charitatis iustificent, Illi negabunt. Si obiicias verba Epistolæ Diui Iacobi quid respondebunt? Lutherus exclamabit si vspiam deliratum est, hîc deliratum esse, potiúsque reiiciendam Apostoli Epistolam quàm admittendum vt iustificatio à charitate proficiscatur. Quid aliud in hac responsione quàm proteruia & pertinacia? Caluinus verò respondebit Iacobi verba non ad iustificationem, sed ad iustificationis manifestationem respicere

spicere. Quòd si replices verba Iacobi non posse hanc pati interpretationem, quia vt de fide, ita & de operibus iustificationem allocuerat, Ille tamen in opinione sua perstabit, & Catholicos omnes victos ac de mala interpretatione conuictos exclamabit. Sed quo iudice? *Scriptura*, inquit. Atqui de Scriptura nobis controuersia est, quam à nobis stare manifestissimum est, Iustificationem enim scripsit Apostolus non iustificationis manifestationem. Si verò instes? Adeamus ergo Patres, Concilia, Ecclesiam, *Bene est*, inquit, *dum ad normam Scripturæ loquantur.* Viden' pertinaciam? Exigit Scripturas. Nos damus. Ille obliqua interpretatione contorquet, Nos veram & germanam opponimus ex propria ipsa verborum vi & significatione perspicuam. Ille non admittit. Quæritur quis rectius interpretetur, Nec enim æquum est quemquã in causa sua & testem esse & iudicem. Ille ne victus videatur, & vt vetulis atque vulgo imponat, ad Scripturam reuocat. Quis hic non videt proteruiæ ac pertinaciæ gyros? In summa vult audiri, sibique vni fidem haberi. Si quæras, Num patres antiquos & Concilia audire velit, *Audiam*, inquit, *si ad amussim Scripturæ iudicent.* Iudicabunt verò, inquam, Stabisne illorum sententiæ? *Stabo*, inquit, *si tamen prius examinauero.* Quis verò te constituit illorum iudicem? Hoc ipsum enim est de quo quærimus, Cur tibi magis licere debeat sententiam ipsorum & interpretationem examinare quàm illis aut nobis tuam, & quis in pari omnium iure futurus sit Iudex. Quòd si fallantur interpretando, quia homines fuerunt, vt obiicis, quidni etiam tu fallaris? An non & tu homo es, aut saltem bestia? Neque enim, opinor, aut Angelus aut Deus es, aut quicquam ex inanimatis Hic verò hæret terminus. Et statim anguis in seipsum caput contorquet, *Quia*, inquit, *secundùm Scripturas interpretabor*, Deus bone. Atqui de hoc ipso quærimus, quis Scripturas rectiùs interpretetur. Quid agas cum impiis istis qui semper in circuitu ambulãt, & eò semper redeunt vnde tu tam sæpe illos deieceris? Quæ impudentior pertinacia quam nolle stare iudicio Ecclesiæ, Patrum, Conciliorum? Quis finis tantæ contentionis, si nemo erit qui litem dirimere possit, quique eius tandem definiendæ habeat autoritatem? Nec enim dubitandum est quin litigandi futura sit immortalis libido. Habet suas leges Respublica omnis benè constituta, easque bonas & sanctas, Quæ tamen si litigantium arbitrio exponendæ relinquerentur, nullus vnquam foret litigandi finis, dum prudentiæ quisque suæ innitur, & in sensu suo non solùm abundat, sed etiam luxuriatur. Hinc Iudicum etiam in prophanis rebus, sed multò maior in Ecclesia Dei Conciliorum necessitas, Ne si nullus tandem Iudex sit à quo appellari nõ possit, litigantium peruersitas & libido faciat, vt neque litigandi neque appellandi terminus vllus inueniatur. Exemplum præbeat Lutherus ipse, Is enim à Legato sedis Apostolicæ ad sedẽ Apostolicam initio appellauit. Tum a sede Apostolica condemnatus, quieuitne an acquieuit? Neutrum, sed factus impudentior iterum prouocat ad Concilium. An verò tu Luthere acquiesces si Concilium contra te feret sententiã? *Distinguo*, inquit, *Si secundùm Scripturas, acquiescam, sin minus omnia negabo.* Sed quisnam, inquam, iudicabit, verum Concilium secundùm Scripturas sententiam tulerit? *Ego*, inquit, *Nam spiritualis homo iudicat omnia.* Ergone a Concilio & vniuersi orbis consensu ad teipsum vnúmq; prouocabis? Siccine supremus diuini humanique iuris arbiter constituetur insanum & siue lepidum siue illepidum nudis dicere caput Lutheri? Et hæc quidem quæ de Luthero dicimus, de cæteris omnibus hæreticis æque dicta videri debent, Nam & inde hæretici nomen acceperunt, quòd interpretationem Scripturæ sibi seligant, quam si Côciliis, & Ecclesiæ consonam inuenerint, eam nõ auctoritate Ecclesiæ vel Conciliorum, sed sua ipsorum opinione defendunt, sin contrariam viderint, nihilominùs eam contra Ecclesiæ & Conciliorum autoritatem tuentur.

De inuocatione Sanctorum ex D. Augustino.

SImilis erit quæstionis exitus, si de alicuius ex Patribus autoritate disputetur. Finge quæri, num Beatus Augustinus Sanctos inuocandos esse censuerit. Adducimus locum ex Commentariis eius in Exodum [1], vbi palam dicit Orationibus Martyrum propitiari Deum peccatis populi sui. Adducimus & locum suprà citatum [2], in quo palam testatur precibus Sancti Stephani plerosq; sanatos aut adiutos. Adducimus & quod idem Augustinus alibi scribit [3], Animas defunctorum orationibus Martyrum commendari in quorum locis, id est, nomine ac memoria Martyrum venerabilibus corpora sepulta sunt. Quid ad hæc isti nugatores vt elabantur? Nihil aliud, nisi quod hæc non ex animo sed raptim & inaduertenter dicta sunt, Atqui locum alium illustriorem adducimus [4], in quo Beatum Cypriani ipse inuocat hac desiderij sui contestatione, *Adiuuet nos orationibus suis, vt donante Domino quantum possumus bona eius imitemur.* Parum est inquiunt, Nam non diu immoramur in huiusmodi precibus. Quid verò iam cum istis possit quis facere vel patientissimus hominum? Adferamus tamen vt istis satisfaciamus, locum alium in quo non obiter sed longa & iterata oratione Sanctum aliquem in cœlis regnãtem Augustinus interpellet. Is est in sermone 2. de annunciatione [5], *O Beata Maria*, inquit, *culpas nostras orando excusa, admitte nostras preces intra sacrarium exauditionis, & reporta nobis antidotum reconciliationis, Sit per te excusabile quod per te ingerimus, Fiat impetrabile quod fida mente poscimus. Accipe quod offerimus, Redona quod rogamus, Excusa quod timemus, Quia tu es spes vnica peccatorũ, Per te speramus veniam delictorũ, Et in te beatissima nostrorum est expectatio præmiorum. Sancta Maria succurre miseris, Iuua pusillanimes, Refoue flebiles, Ora pro populo, interueni pro clero, Intercede pro deuoto fœmineo sexu. Sentiant omnes tuum iuuamen quicunque celebrant tuam sanctam commemorationem, Assiste parata votis poscentium & repende omnibus optatum effectum, Sint tibi studia assiduè orare pro populo Dei quæ meruisti benedicta redemptorem ferre mũdi qui viuit & regnat in secula seculorum.* An expectatis adhuc aut requiritis, quotquot estis Lutherani & Caluiniani vt clarius aliquid proferamus? Fatemur ingenuè nec habere nos nec posse fingere, etiamsi nobis pro

arbitrio

arbitrio fingendi ius & licentiam, quam non petimus daretis. Sed quid respondetis? *Sermo*, inquiunt, *non est Augustini.* Si interroges quare? Quia, inquiunt, non sapit ingenium Augustini. Cui verò non sapit? Tibine an mihi? Quid verò erit quod non possit tutò negari, si hæc reiiciendæ Patrum autoritatis ratio admittatur? Nam & clarissima quæque loca si ad gustum disputandum examinentur, numquam satis sapida erunt contradicentibus. Est tamen quod parcamus, nec illibenter istis qui Patrum scriptis tam ineptè illudunt, cùm in ipsis quoque sacris Scripturis idē faciant, eásque non nisi ad gustum suum & admittant & abiiciant: Quid enim mouere Lutherum potuit vt Iacobi Epistolam damnaret? *Quia*, inquit, *non sapit spiritum Apostolicum.* Cum damnat Caluinus libros Machabæorū? *Quia*, inquit, *non sapiunt spiritum diuinum.* Ergóne quia manna rebellibus & proteruis panem cœli non sapit, propterea manna esse desinet. *Et panis de cælo?* Quia Sol noctuæ non lucet nobis non lucebit? Si sic agatur, actum sanè est de vniuersa Scriptura, vt doctè Augustinus noster iam olim disputauit [6] contra Faustum, qui solemni hæreticorū insolentia sacræ Scripturæ loca quibus vrgebatur nō germana sed falsata esse dicebat. Vidi ego primarium quendam Geneuæ Ministrum, qui multa insolenter debacchatus in Sanctorum intercessionem, cùm non tantùm Scripturæ, sed etiam Patrum autoritate conuinceretur, dixit tandem paratum se dare manus, si Augustinus vllo loco Beatissimam Virginem inuocasse probaretur. Cùm verò Catholicus supradictum locum protulisset, ac Ministrum interrogasset, Quid verò tu ad hæc Domine magne Doctor? Ille primùm hæsitabundus & attonito similis, mox seipsum colligens quasi magnū & elegans quidpiam dicturus, vt facilè maximum Ecclesiæ reformatorē in eius vultu agnosceres, *Naeuus est*, inquit, *in pulchro corpore.* Quid verò miser Catholicus faceret cū isto nebulone, nisi vt Dominum rogaret ne statueret ei hoc peccatū quia nesciebat quid diceret, nec quid faceret. Abi verò tu in malam Crucem cum istis tuis næuis & nugis. An non poteras veriùs dicere Næuum hunc esse in Caluini tui opinione, Beatissimæ Virginis Sāctorúmque omnium intercessionem temerè reiicientis? Nam nec quicquam vetat næuos esse in deformi corpore vt tanto deformius faciant, quāto facerent corpus venustius quod esset pulchrū. Placent verò sibi Nouatores nostri tum maximè in sua pertinacia cùm aliquam sententiam in Libris Patrum deprehendunt quæ primo intuitu ac in speciem fauere iis videatur, Est enim hoc fuitque semper hereticis omnibus commune, vt iam olim Vincentius noster Lirinensis obseruauit, *Cū sub alieno*, inquit, *nomine heresim concinnare machinātur, captant plerumque veteris cuiuspiam viri scripta paulo inuolutius edita que pro ipsa sui obscuritate dogmati suo quasi congruant, & illud nescio quid quodcumque proferunt, neque primi, neque soli sentire videantur.* Hunc scilicet morem tenens Minister iste noster egregius, de quo nunc dicebamus, tot illis Augustini locis clarissimis, quæ iam citauimus, opponebat locum vnum in quo Augustinus de Christo loquens, [7] *Ipse Sacerdos est*, inquit, *qui nunc ingressus in interiora veli solus ibi ex his qui carnem gestauerunt interpellat pro nobis.* Itaque August. cū Augustino pugnātē inducere volebat subtilis Doctor, nec videbat Augustinum eo loco nō de alia interpellatione loqui, quàm quæ fit per redemptionem, quod & præcedentia & sequentia illius loci manifestissimè ostendunt. Hanc verò artem fallendi in Patrum scriptis etsi hæreticorū omnium communis est Caluiniani, tamen propemodùm suam propriam fecerunt, Adeò in ea excellunt vt apparuit ex cōgressu Illustrissimi Cardinalis & Episcopi Ebroicensis cum misero illo, quem nominare pudet, vel hoc ipso quod non pudet eum viuere post tam multas támque euidentes ipsius non tantùm hæreses, sed etiam falsitates in augustissimo ipso Christianissimi Regis conspectu, & amplissimo totius Galliæ Theatro detectas conuictásque.

1 Quæst. 108.
2 Lib. 22 de Ciuit. Dei, cap. 8.
3 Lib. de cura pro mort. agend. cap. 4.
4 Lib. 7. de Baptism. contra Donatistas.
5 Serm. 19. de sanct. a. Tom. 10.
6 Lib. 11, cap. 2.
7 In Psal. 54.

De Sanctorum intercessione.

SEd addamus etiam ad has pertinaciæ notas, aliam superioribus finitimā, sed tamen ab iis diuersam, quòd sunt Nouatores nostri querulosi vt B. Iudas Apostolus dicebat, & vt Paulus loquitur contentiosi, ita vt quantumuis eorum argumentis satisfacias, ipsis tamē satisfacere nunquā possis. Adeò verum est quod Augustinus iā olim dixit, Conuinci eos posse, sed vinci non posse. Exemplum esto in hoc ipso articulo de quo paulò ante scripsimus de Sanctorum intercessione. Obiiciunt dare nos Christo socios & coadiutores cùm Sanctos inuocamus Nos verò respondemus clarissimè, Nos neque Deo quem oramus coadiutores dare, quem satis scimus ad misericordiam faciendam coadiutoribus non indigere, Neq; Christo per quem oramus, quia eius intercessionem omnipotentem apud Patrem agnoscimus, sed nobis ipsis qui oramus, ac quorū orationes & preces, precibus fratrū nostrorum maximè verò piorū & sanctorum virorum adiuuātur, vt à Deo per solū Christum exaudiantur. Quare nec Sanctos propriè mediatores agnoscimus eo sensu quasi sint in medio inter Deū & nos, vt Christus, qui reuera medius est, vtpote qui vtramque naturā Dei & hominum habeat cùm sit & Filius Dei, & filius hominis, sed inuocamus Sanctos vt sint nobis comprecatores & cooratores per vnū Dominū nostrū Iesum Christū. Quia tamē Christo esse illos nobis gratiores intelligimus & aliquo modo viciniores quippè qui iam sint in gloria, Plerique antiquorū mediatores eos appellarunt, non ratione illa qua Christus mediator dicitur, qui vere est in medio vt ita dicā Mathematico, sed vt is qui alicui vicinior est licèt per modica distātia, medius dicitur inter hunc & illum à quo longiùs abest. Sic enim dicimus inter nos, & solē vmbracula & tentoria nostra esse media licèt non modò non sint in medio, sed etiam nobiscū sint in extremo. Qua responsione si quis est, qui sibi non putet satisfactum, quoniam obsecro, nisi proteruo prorsus & contentioso videri potest esse ingenio?

Hoc

Hoc verò vnicum exemplum pro multis attulisse sufficiat. Nam instituti nostri ratio pluribus hic nos immorari non permittit; Nisi quod non possum prætermittere insigne dictum Lutheri qui vt Ecclesiæ Catholicæ contradiceret, quæ docet, sempérque docuit, Excommunicationem cuicumque viro pio & Christiano cauendam esse tum quoque cùm est iniusta, tanquam quæ si non æternæ salutis præsens damnum inferat; præsentissimum tamen adfert secum amittendæ illius periculum. Scripsit ille ex contrario [1] docendos esse Christianos, vt excommunicationem diligant potius, quàm vt metuant. Cui bono autem hæc tam impia sententia, nisi vt contradicendi studium quo vir miser redundabat, expleret?

1 Artic. 14. per Bullam Leonis damnat.

Decima nota De spiritu maledicentiæ, procacitatis, irrisionis, & calumniæ.

DEcimus character hæreseos est, Maledicentia, procacitas, spiritus irrisionis, & calumniæ. *Irrisores*, inquit B. Iudas in Epistola, & D. Bernardus [1] de hæreticis sui temporis loquens, *Videte*, inquit, *detractores, videte canes. Irrident nos, quia baptisamus infantes, quod oramus pro mortuis, quòd Sanctorum suffragia postulamus.* Vt verò Lutheranos & Caluinianos nostros hoc spiritu agi probemus, magna non est opus inquisitione. Nam quod ad Lutherum pertinet, tam petulanter ille & contumeliosè causam suam aggressus est, vt Beza [2] non vereatur illi hac in re succensere. Sed quid Bezæ testimonio indigemus? Habemus reum confitentem [3] se immodestè & scribere & agere, ac eo planè modo qui deceat hominem qui, vt ipse loquitur, non sit compos sui. Sed Deus bone quàm impudenter agit cum summo Pontifice, cum Rege Angliæ, cum vniuerso ordine Episcoporum, cum Academiis Parisiensi & Louaniensi. Minima ferè quàm in eos vibrat contumelia hæc est vt porcos, asinos, Sathanæ satellites stolidissimos, & cætera id genus appellet, Idque tam crebrò & importunè, vt si Operibus eius contumeliosa quæque detrahas, facilè octo scriptorum eius Tomos in vnum sis redacturus. De procacia verò istorum & spiritu irrisionis si quis dubitat, legat si licet ludum Lutheri aduersus Parisienses Theologos, & Passauantium Bezæ. Mirabitur sanè inscitiam & miseriam illorum qui tales homines habuerunt pro Ecclesiæ reformatoribus, & pietatis ac religionis instauratoribus, habéntque. Cogor tamen ex Caluino proferre locum vnum [4] in quo certat ipse secum impudentiórne sit an imprudentior in calumniis & maledictis concinnandis. *At homines*, inquit, *si veniamus, satis scimus quales reperiuntur fuerunt Christi vicariis; Iulius scilicet, & Leo & Clemens & Paulus Christianæ fidei columnæ erunt, primíque religionis interpretes, qui nihil aliud de Christo tenuerint, nisi quod didicerant in schola Luciani. Sed quid tres aut quatuor Pontifices numero? Quasi verò dubium sit qualem religionem professi sint iampridem Pontifices, cum toto Cardinalium collegio, & hodie profiteantur. Primum enim arcanæ illius Theologiæ, quæ inter eos regnat caput est, Nullum esse Deum. Alterum, Quæcunque de Christo scripta sunt ac docentur mendacia esse & fabulas. Hoc cùm notissimum sit omnibus qui Romam nouerunt, non cessant tamen Romanenses Theologi, &c.* Quem obsecro non pudeat tam virulenti mendacis huius & impostoris? Et tamen quod impudentiam facit intolerabilem, testatur ille eodem loco non de hominibus se loqui, sed de Cathedra Romana, vt meritò possimus ei obiicere verba illa Augustini, quæ suprà retulimus, *Cathedra tibi quid fecit Petri?* Nec contenti sunt isti tot contumeliis Ecclesiam Dei militantem, eiúsque Pastores onerare. Parum hoc illis videtur si non etiam in ciues triumphantis Ecclesiæ simul iacula contumeliarum suarum contorqueant. Audi Caluinum [5] *Colligimus*, inquit, *nihil Papistas Christo reliquum facere qui pro nihilo ducunt eius intercessionem, nisi accedant Georgius & Hippolytus, aut similes larnæ.* Et alibi [6] mentitur impudentissimè & imponit Catholicis quod in suis omnibus Litaniis, Hymnis, & Prosis, vbi sanctis mortuis nihil non honoris defertur, nullam Christi mentionem faciant. Lutherus autem quodam loco [7] mirè exagitat Beatum Thomam Aquinatem, adeo vt erubescat dicere probabile esse quòd sit ille damnatus. In summa nihil isti aut in cœlo, aut in terra intactum reliquerunt. Neque sanè fuit æquum vt Angelico Doctori parcerent isti qui nec Angelis, nec ipsi Deo pepercerunt.

1 Serm. 66 in Cant. Cantic.
2 In imaginibus.
3 In eo loco quem suprà notauimus.
4 Lib 4. cap. 7. sect. 27. & 29.
5 Lib. 3. Instit. cap. 20. sect. 27.
6 Sect. 21.
7 In confut. rationis Latomianæ.

De principiis hæresum nostri temporis.

POrrò cùm hæresibus omnibus commune illud sit vt sordidum & abominandum habeant principium (inde namque est præclarum illud dictum D. Hieronymi *Hæreses ad originem reuocasse refutasse est.*) Videamus iam quod erit pro corollario, quàm præclara origine nostri temporis hæreses glorientur. Ducunt eam omnes à Luthero, qui primus omnium omnino earum auctor fuit. Ita sanè Lutherus ipse testatur [1], *Solus*, inquit, *primò eram, & certè ad tantas res tractandas ineptissimus, & indoctissimus.* Et Beza in iconibus vbi de Luthero loquitur, ait excitatum esse vt lumen Euangelij ex densissimis tenebris emergeret. Et quamuis neque Lutherus, neque Beza id constarentur, satis tamen testaretur summa illa pax qua fruebatur Ecclesia cùm Lutherus bellum illi indixit, & repentina omnium Ordinum facta in eum commotio, statim atque apparuit. Et Luthero quidem id pro gloria est quòd primus & solus fuerit qui turbas excitauit. Nam congratulatur [1] sibi ipse quod Germani suspensis animis expectabant, quem euentum habitura esset contentio quam ipse excitauerat, *Et quum*, inquit, *nullus antea neque Episcoporum, neque Theologis, ausus esset attingere.* Tantique fecit hanc hæreticam laudem, vt iniuriæ loco duxerit, si quando suas opiniones ab aliis didicisse diceretur. Cúmque plerique Hussitam eum esse existimarent, Reclamat ipse & exclamat; *Non rectè vocant, qui me Hussitã appellant. Non enim meũ ille sensit, sed si ille fuit*

hæreticus, ego plus decies hæreticus sum, cùm ille longè minora & pauciora dixerit. At videamus quibus viis & quo genio Lutherus in hanc doctrinæ nouitatem venerit. Illud sanè constat non diuino impulsu tametsi dicat ille alibi se à Deo vocatum, vt iactare solent hæretici omnes, sed humano prorsus carnalique affectu rem totam aggressus est, *Casu enim*, inquit ille ipse, *non voluntate, nec studio in has turbas incidi, Deum ipsum testor.* Quid verò tam contrarium, quam vt diuino impulsu factum esse existimetur quod factum sit casu? Aut quid apertiùs quàm ex supradictis verbis, Non in pacificam Euangelij prædicationem, sed in turbas Apostatam illum incidisse. Neque verò solus ipse hoc testatur, sed & Philippus Melancton [4] egregius Lutheranus. *Hæc initia fuerunt*, inquit, *huius controuersiæ, in qua Lutherus nihil adhuc suspicans aut somnians de futura mutatione rituum ne quidem ipsas indulgentias prorsus abiiciebat, sed tantùm moderationem flagitabat. Quare falsò*, inquit, *eum criminantur qui a plausibili causa exorsum dicunt, vt postea mutaret rempublicam, & vel sibi vel aliis potentiam quæreret.*

Tum verò primi motus & inspirationes quibus Lutherus tactus fuit vt doctrinam Catholicam desereret fuerunt meræ & crassissimæ blasphemiæ, sic enim ipse de se scribit: *Oderam*, inquit, *vocabulum istud Iustitia Dei, quòd vsu & consuetudine omnium Doctorum doctus eram philosophicè intelligere de iustitia formali & actiua Dei, qua Deus est iustus, & peccatores iniustósque punit.* Et paulò post: *Non amabam*, inquit, *imò odiebam, iustum & punientem peccatores Deum, tacitáque si non blasphemia certè ingenti murmuratione indignabar Deo.* Et alibi [6] explicans locum illum Pauli [7] *Iustitia Dei reuelatur in Euangelio*, ait omnes Doctores excepto Augustino interpretatos esse de iustitia Dei puniente, tum subiungit: *Quoties legebam hunc locum, semper optabam vt Deus nunquam reuelasset Euangelium. Quis enim possit diligere Deum irascentem, iudicantem, damnantem?* Et rursum alio loco [8]: *Olim cùm legendum esset*, inquit, *& orandum illud Psalmi, In iustitia tua libera me, totus exhorrescebam, & ex toto corde vocem illam oderam.* Et paulò post: *Atque hic sanè*, inquit, *omnes Patres Augustinus, Ambrosius, &c. hallucinati sunt, & in hoc, veluti scandalum impegerunt.* Ex hoc autem odio irascentis, & iusti, in meditationem venit per quam ait se fidem suam iustificantem inuenisse. *Tunc*, inquit [9], *me prorsus esse renatum sensi, & apertis portis in ipsum Paradisum intrasse. Ibi continuo alia mihi facies totius Scripturæ apparuit.* In his verò omnibus hæc præcipuè notatu digna semper existimaui. Primùm quòd Lutheri nouitas incepit ab odio Dei omnium peccatorum grauissimo. Fons sanè dignus fuit qui tot hæresum riuulos profuderit. Secundum est quod Lutherus non resipuit postquam hæresim excitauit, sed in hoc execrando odio perstitit. *Quis enim*, inquit, *possit diligere Deum irascentem, iudicantem, damnantem?* Quibus verbis non solùm se odio Deum habuisse profitetur, sed etiam neque potuisse amare neque posse. At verò non sic ille, non sic qui lætus cantat, *Iustus Dominus & iustitiam dilexit, æquitatem vidit vultus eius.* Et alibi: *Deus iudicium tuum Regi da, & iustitiam tuam filio Regis.* Ac deinde exclamat de quouis iusto, *Lætabitur iustus cùm viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris.* Tertium est, quod ignorantiam suam crassissimam prodit Lutherus, cùm dicit omnes Doctores excepto Augustino locum Pauli ad Romanos de iustitia Dei puniente interpretatos fuisse. Nam vt omittam Chrysostomum & Theodoretum, Diuus sanè Thomas & Lyranus qui omnibus obuius est, de iustitia qua Deus nos iustificat palàm interpretantur, Tametsi contraria quoque expositio non sit omninò improbabilis. Quartum est, quod impudentiam suam Lutherus ostendit cùm Psalmi locum suprà citatum dicit à nemine Catholicorum & Patrum fuisse intellectum de iustitia qua Deus nos iustificat Nam & Augustinus ipse & Lyranus & Glossa ordinaria sic planè interpretantur, *In iustitia tua libera me*, id est, quia meâ iustitiâ quæ nulla est, liberari non possum, tuâ Deus bone liberari exopto. Quamquam quod ad locum illum attinet, doctè Glossa ordinaria animaduertit interpretationem illam esse potius moralem, cùm secundùm litteram de iustitia Dei iudicantis Psalmista loquatur, quasi dicat, Cùm iustus sis Domine, eripe me & libera me de manibus persequentium me qui iniustè me opprimunt & persequuntur. Sed ad rem. Postquàm Lutherus hoc initium suæ doctrinæ dedit, multa quod erat consequens, per hypocrisim & mendacia fecit, vt suam stabiliret hæresim. Nam & ipsi Romano Pontifici diu blanditus est, & cum aduersus Regem Angliæ iniuriosè scripsisset, misit ad eum postea Epistolam [10] in qua blanditiis & lenociniis conatur animum Regis demulcere, scribens in hunc modum: *Conscius mihi sum grauissimè offensum esse tuam Maiestatem libello meo, quem stultus & præceps edidi.* Et paulò pòst, *Vehementer*, inquit, *nunc pudefactus metuo oculos coram Maiestate sua leuare, qui passus sum leuitate ista me moueri in talem tantúmque Regẽ præsertim cùm sim fex & vermis, quẽ solo contẽptu oportuit victum aut neglectum esse.* Deinde veniam petit ad Regis pedes prostratus, & promittit se palinodiam cantaturum si Rex velit. Verùm non multo pòst tempore, cùm Rex Angliæ iterum in eum scripsisset, rursus ille Regem adgreditur longè atrocioribus contumeliis, & de literis scriptis pœnitet, nec vllum non mouet lapidem vt suam hypocrisim excuset, quæ palidoniam promiserat, docétque se illam epistolam scripsisse, vt eum ad hæresim suam amplectendam pelliceret. *His*, inquit, *persuasionibus planè ebrius effudi illam deprecationem, & infeliciter supplicem Epistolam, quam illi sues indignè tractant dilacerántque.* Et paulò post dicit eodem se artificio vsum esse cum Georgio Duce Saxoniæ. Et aliquot interpositis verbis, Iterùm prædicat se non pœnitere quòd iis artificiis vsus sit, quasi fecerit omnia propagandi Euangelij causa, nec pudet eum fictiones huiusmodi & hypocrisim pium honestúmque studium appellare. Pius vir sanè qui pium existimat etiam per mendacia veritati inseruire. Cuinã verò credibile fiet vnquã labia ista dolosa Lutheri in corde, & corde loquentis electa esse à Deo vt Euangelij lumen iterum mundo accenderent? Aut quis vnquã sordidiora vidit aut legit & magis execranda hæresis vllius principia, quæ casu non seriò, nec consultò, & ex odio Dei non ex amore, ex mendaciis, & hypocrisi non ex veri-

tate

tate constiterunt. Auctor verò ipse turbulentus homo, & adeò ferox vt Philippo quoque Melanchtone teste [11], non solùm Erasmus, sed etiam Fredericus Dux cuius protectione, & auspiciis omnem Tragœdiam suam Lutherus produxit, lenitatem in eo & moderationem desiderarent. Quã nec ipse negabat sibi deesse, cùm se sui compotem non esse fateretur [12].

1 In præfat. 1. Tom. oper. & in opere contra Sacramentar. & cont. maled. script. Reg. Angl.
2 In præfat. suprà citat.
3 In assert. articulorum per Leonem X. damnatorum Art. 30.
4 In præfat. ad 1. tom. Oper. Luther.
5 Io præfat suprà citata.
6 Tom. 4. Oper. in 27. Genes.
7 Romanor. 1.
8 In cap. 42.
9 In præfat. iam citata.
10 Extat tom. 2. ad finem.
11 In præfat. 2. Tomi.
12 In Epist. ad amicum suprà citata.

Horrendum principium hæresis Lutheranæ.

SEd superest omnium quæ hucusque diximus, fœdissimum, maximéque horrendum hæresis Lutheranæ exordium. Retulimus in superioribus locum insignem Lutheri quo testatur tantoperè sibi Missam displicere vt omnia potiùs negari velit, quàm Missam recipi. At tanti odij, quænam obsecro causa esse potuit? Anne alicuius Angeli aut Dei de cœlo persuasione adactus est Lutherus vt tanto Missam odio execraretur? Imò verò tantarum Lutheri in Missam irarum præclarus scilicet ac dignus in eius verba iurater, magister atque artifex fuit Diabolus. Quis credet? Nemo hercule nemo, si non ipse Lutherus dixerit. Prodeat igitur Lutherus ipse, nec erubescat dicere, quo Doctore vsus sit ab initiò vt Missam conuellere niteretur. Nam & iure nostrò ità cautum est vt vniuscuiusque rei originem & initium inspici oporteat. Is in libro De missa priuata & vnctione Sacerdotum [1] non obiter, sed ex professo & luculenter asserit refértque Sathanam sub mediam noctem sibi apparuisse, & quinque argumentis quæ variis etiam similitudinibus adornauerat effecisse, vt exinde Missam & vnctionem Sacerdotum spetneret omninò, & abiiceret. Nec quod sibi ipsi obiecisset mẽdacem esse Diabolum, cui propterea credi non oporteret, potuisse tamen persuaderi ne se Diaboli argumentis vinci pateretur, cuius vim & impetum in disputando mirabiliter extollit. Mox conuersus ad Catholicos, *Si vobis*, inquit, *sustinendi essent ictus Diaboli, & audienda disputationes non diu essetis cantilenam de Ecclesia & veteri recepto more cantaturi: Sathan enim in ictu oculi repentè totam mentem terroribus & tenebris adobruit.* Deinde vt obiectioni suæ pro Diabolo satisfaciat & respondeat, conatur pluribus ostendere Diabolum etiam interdum veritatem docere, & ita mentiri vt mendacium veritate perfundat. Ac tandem, *Confessus sum*, inquit Lutherus, *lege Dei conuictus coram Diabolo me peccasse, me damnatum esse vt Iudam, sed verto me ad Christum cum Petro, & respicio eius immensum beneficium & meritum. Ille omnem horrendam damnationem damnauit, In summa* (& hæc est conclusio Lutheri) *nos ab ipsorum priuatis missis & vnctione Episcoporum liberati sumus.* Euge, Euge, O viri, quibus est cor, Audierunt aures nostræ, Viderunt oculi nostri. Hem ista est libertas illa præclara & Euangelica quam Lutherus & eius exemplo cæteri hæretici nostri temporis inuexerunt. *Liberati sumus*, inquit Lutherus, at non libertate quã Christus nobis suo sanguine pretiosissimo acquisiuit, sed libertate quam Luthero ab inferis Sathan attulit. Quis vnquam Deus bone audiuit talia? Quis verò nunc audiat sine horrore? Quis denique talia fando temperet à lachrymis? Et tamen inueniuntur, heu nimis quàm multi homines, qui tam diris, qui tam diris, fœdis & fœtidis ex inferno allatis opinionibus glorientur, autorémque Diabolum sequantur. At nos Catholici adhæremus Christo, & abrenunciamus Sathanæ ac doctrinæ eius. Glorietur ergo Lutherus quantum volet cum suis sectatoribus, doctrinam se suam aduersus Missam à Sathana accepisse, Nos Apostolum audiemus semper qui de eodem tractans mysterio, sed longè aliter quàm Lutherus, ait, *Ego autem accepi à Domino quod & tradidi vobis.* Denique omnibus qui Lutherum sequuntur verissimam hanc & turpissimam semper inuremus notam vel ex ipsius Lutheri confessione quam cauillari iam nemo possit, *Vos ex patre Diabolo estis.*

1 Tom. 7. Operum editionis Vvitebergẽsis ann. 1559 à folio 227. vsque ad folium 231.

Hæreses nonnullæ politicæ Nouatorum.

IAm tempus esset vt huic tractationi quæ me longiùs traxit quàm putaram, finem imponerem vel ipso tædio tam horrendæ narrationis, Nisi me viderem religione boni publici teneri vt aperiam, sed paucis si potero, quantam perniciem rebus Christianorum ciuilibus minentur & adstruant ingenia nostrorum Nouatorum, Ne dubitare quisquam possit non minùs in politicis quàm in Ecclesiasticis hæreticos illos esse: Id verò facilè fiet propositis aliquot ipsorum propositionibus quas perinde tuentur illi mordicus ac si essent articuli fidei.

Prima propositio politica & heretica. De optima Reipublica administratione.

PRIma propositio est Caluini disertis verbis expressa [1], *Omnium optimam Reipublica administranda rationem esse Aristocraticam, Quin etiam Democraticam, Et quod consequens est, Pessimam omnium Monarchicam.* Quanquam autem admonet eos qui Monarchis subsunt nihil præterea monere debere, Ipse tamen qui sub tanto Monarcha natus & educatus fuerat, ostendit satis quo animo in suum Principem animatus esset dum Monarchiam spernit, Eámque ait potiùs tolerandam maioris mali vitandi gratia quàm amandam ob suam Excellentiam. Neque enim ignorauit homo qui se videri voluit tam magnum politicum, nihil esse periculosius quàm populum primorésque populi titillare spe melioris gubernationis ad dominationem ambiendam vel optandam, ne postquàm ambierint vel optauerint etiã captare nitantur. Cuius periculi metuendi nõ eadẽ ratio est cùm de Monarchia etiã, apud Democraticos aut Aristocraticos Magistratus honorificè loquimur, Quia nullius inde tumultus nascitur occasio, cupitate dominandi aut gubernandi multorum ex iis qui dominantur animos impe-

diente Monarchiam exoptent. Quàm verò falsissimum sit quod iste asserit multorum dominationem vnius dominationi præferendam esse, Constat ex iis omnibus qui de Republica scripserunt 2, quique peritiores esse creduntur rerum cū Ecclesiasticarum, tum politicarum. Sic Deus Opt. Max. populum suum Israel rexit Ducibus, Iudicibus, regibus, Ecclesiastica verò summis Pontificibus, Cœlestia Michaele Archangelo cuius cætori Angeli esse dicuntur. Quin etiam inter animalia quæ gregatim viuunt, Dux vnus aliis semper præesse videtur, Sic Elephantes, Cerui, Oues, Grues, Apes, & Conchilia margaritifera, &c. Nimirùm ea gubernatio quæ ad Dei Opt. Max. regimen proximè accedit, vt optima omniū est, ita & desiderabilior & amabilior cæteris; Ita vt eius desiderium naturæ ipsi à Deo ingenitum esse videatur.

1 Lib. 4. Instit. cap. 9. §. 9 & cap. 10. num 8.
2 Plat. in Politic. Arist. lib. 8. Ethic. cap. 10. Senec. lib. 2. De benefic. Plutarch. in Opusc. De Monarch. Et ex Patribus Philo lib. De confus. ling. Cypr. De idolorum vanitate. Hiero. ad Rustic. Ex recentioribus magnus noster Lipsius in Politicis.

Secunda propositio politica & hæretica. De peccatorum omnium æqualitate.

SEcunda est propositio Lutheri iam à nobis in præcedentibus relata, *Circumstantiarum omniū quæ peccata aggrauare communi omnium hominum sensu & opinione creduntur, nullam penitus esse distinctionem* Nec magis peccare illum qui incestum cum filia vel sorore quàm qui cum vidua extranea, vel cum meretrice commiserit, Nec eum qui patrem aut matrem aut Principem quàm qui inimicum occiderit: Quod quàm perniciosum sit Reipublicæ, si quis est qui non videat, dignus sanè est, qui cum filia vel matre incestum contraxisse, aut vitam Principis attentasse accusetur & probetur, vt experiatur an idem persuasurus sit Principibus aut Magistratibus quod sibi passus fuerit tam stultè persuaderi à Luthero.

Tertia propositio politica & hæretica, Non esse præliandum contra Turcas.

TErtia eiusdē Lutheri propositio est 1, *Aduersus Turcas præliari esse repugnare Deo visitanti nostras iniquitates per illos.* Qua propositione quid obsecro dici potest stultius, iniquius, & ad totam Rempublicā Christianam perdendam accommodatius? Ergóne grassatores viarum, depopulatores agrorum, incendiarios, hostes deniq; domi forisque infestantes nullus Principū reprimere debebit? Certum enim est perditos homines qui vexāt bonos, ita facere Deo permittente, vt eorum vexatione boni visitentur à Deo & corrigantur. Ergóne pugnandum non erit medicinis cum peste, nec prouidentia rei frumentariæ & annonæ cum fame, Ideò tantùm quòd per huiusmodi afflictiones Deus non tantùm visitet nos & castiget, sed etiā probet, adprobet, perficiat? Cur ergo gladiū gestat Princeps, Cur arma milites nisi vt hostes si qui ingruent reprimantur, & Reipublicæ inuasores propellantur? Inde nimirum est quod milites laudantur etiam in Euangelio 2 quia & iusti esse possunt, qualis ille Cornelius nobilis Centurio, de quo in actis Apostolorum 3. Inde quod etiam à Ioanne Baptista adprobantur non si militiam deserant, sed si neminem concutiant, neque calumniam faciant & contenti sint suis stipendiis. *Rex*, inquit, Paulus 4, *non sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex in iram.* De militibus verò aureus sermo est Diui Bernardi ad milites Templi in hanc omninò rem pronunciatus. *Securi*, inquit, *procedite milites & intrepido animo inimicos Crucis Christi propellite, Certi quod neque mors neque vita poterit vos separare à charitate Dei, Quàm gloriosi reuertuntur victores de prælio, Quàm beati Martyres moriuntur in prælio! Vita quidem fructuosa, & victoria gloriosa, sed vtrique mors sacra præponitur.* Et postcà, *Christi milites securi præliantur prælia Domini sui, nequaquā metuentes aut de hostium cæde peccatum, aut de sua nec periculū. Miles inquam Christi securus interimit, interit securior, sibi præstat cùm interit, Christo cùm interimit. Sanè cùm occidit malefactorem non homicida, sed vt ita dixerim malicida reputatur.*

1 In lib. De captiuit. Babylonic. & in Artic. à Sorbona damnatis. Et iterum in assertione artic. per Leonem 10. damnatorum.
2 Matth 8.
3 Cap. 10.
4 Roman. 13.

Quarta propositio hæretica & politica, Leges Principū non obligare conscientias subditorum.

QVarta propositio Caluini est 1, *negantis, leges Principum obligare in conscientia.* Quidni verò? Quia, inquit, non cum hominibus, sed cum Deo negotium est conscientiis nostris.

At non ille satum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoste fuit Priamo.

Vixit Paulus eo tempore quo Principes & Imperatores non solùm non sequebantur, sed etiam persequebantur Christum, & conuenerant in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Et tamen exclamat ille 2, *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non enim est potestas nisi à Deo Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Ideò necessitate subditi estote non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ministri enim Dei sunt.* Quid tu ad hoc Caluine? Non vides etiam conscientiis nostris negotium esse cum hominibus: Iis scilicet qui Dei vices gerunt in administranda Republica siue Ecclesiastica, siue politica. Hoc autem Caluini placito quàm imminuatur autoritas Principum & legum videre quilibet potest, sentite autem & experiri etiam Principes ipsi, si impias istas & seditiosas voces in Republica sua inualescere patientur.

1 Lib. 4. Instit. cap. 10 sect 5.
2 13. ad Roman.

Quinta propositio hæretica & politica, Non debere subditos Principum suorum potentiam optare.

QVinta propositio nescio an suauior sit an periculosior, quæ eiusdem Caluini est 1, *Non debere subditos Principum suorum potentiam optare.* Deinde sigillatim de Gallis & Hispanis loquens, ne fortè putes de Turcis illum aut Indis scribere, *Hinc videmus*, inquit, *quanta hominum stultitia qui potentem Regem & multis ditionibus imperantem appetant, & quam meritò ambitionis suæ dent pœnas. Gloriantur hodie Gallia & Hispania se Principibus magnis subesse. Verùm quam futile sit quod fallaci honoris prætextu eos fascinat, suo damno sentiunt.* Ergo si tibi

credimus

credimus Caluine, Bonum erit & honestum, saltem, vtile subditis, vt Principum suorum expectẽt depessironẽ! O reges, O Principes, permittite vt pro vestra, próque populorũ vestrorũ securitate liceat mihi exclamare. Quid agitis? Quid expectatis, qui tã perniciosæ pestilentisq; doctrinæ auctores & sectatores in ditionib. vestris fouetis, amatis, & quasi magnos Dei prophetas recipitis? Vos enim solos appello & miror, nó illos, qui ne bellis & factionibus turbent omnia, tolerant propemodùm inuiti etiam quos oderunt. Quando autem felicius, beatiúsque regnis & populis res cedunt, quàm cùm Principes eorum dummodò iustè & ex æquo amplissimis prouinciis dominantur? Quando beatiùs actum est cum Gallis quàm regnante Carolo Magno Rege ac Imperatore potentissimo? Quandó felicius cum Israëlitis quàm regnante magnó Salomone?

In cap. 19. Esaiæ. vers 4.

Sexta propositio politica, & hæretica, Nullam rempubl. legibus feliciter administrari.

SExta propositio est Lutheri [1] (promiscuè enim de Luthero & Caluino loquimur, quia parũ inter eos distare arbitramur.) *Nullam Republicã legibus feliciter administrari.* Cùm enim id ex eius assertionibus Doctores nostri collegissent, eique tanquam errorem absurdissimum obiicerent, Ille non modò nó negauit, sed disertè affirmauit, suæque affirmationis rationem his verbis reddidit: *Hoc*, inquit, *docet experientia.* Quænam verò experiẽtia Luthere? An fortè Rempublicam aliquam vidisti, audiuisti, legisti, siue Monarchicã, siue Aristocraticam, siue Democraticã quæ legibus nó regatur, & dirigatur? An tu fortasse melior politicus es, & prudẽtior Deo Opt. Max. aut in Reipublicæ feliciter administrãdæ artibus exercitatior? Atqui populo suo Israelitico Deus leges obseruandas proposuit, & edixit, nec morales tantũ, & ceremoniales, sed etiam politicas atque iudiciales, Hinc æterna illa Sapientia [2], *Per me*, inquit, *Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Ergo qui Reges per Deum regnant, iidem per Deũ quoque leges condunt, vt iusta decernant. Nec est quod ex Aristotele [3] aut aliis prophanis auctoribus Propositionem hanc pluribus exagitemus. Vellem potius iis rationibus quæ Iurisconsultum decent, & quas Iurisprudentia nostra facilè suppeditaret totam rem hanc pro dignitate tractare, si tanto abundaremus otio, quãtum materiæ amplitudo & abundantia requireret. Satis sit quod nulla vnquam apud Christianos sine legibus administrata est Respublica.

1 Tom. 2 in respons. ad articulos quos Magistri nostri excerpserant.
2 Prouerb. 8.
3 Lib. 3 Polit. cap. 11.

Septima propositio politica & hæretica, Nihil conscientiæ commune esse cum terrena iustitia.

SEptima quam postremã esse volumus, eiusdẽ Lutheri propositio est cùm tractat de discrimine Legis & Euangelij [1]: *Nihil*, inquit, *conscẽtia cum lege, operibus, & terrena iustitia, cùm in politia obedientia legis seuerissimè exigatur, ibi nihil sciatur de Euangelio, de conscientia, gratia, remissione peccatorum, cœlesti iustitia, de Christo, sed tantùm de Moyse, lege & operibus.* Hactenus Lutherus. Cótra quem disertè Rex Dauid admonet Reges omnes vt seruiant Domino in timore & tremore. *Et nunc*, inquit, *Reges intelligite, erudimini qui iudicatis terrã, seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore, apprehendite disciplinam.* Aut, vt alia versio habet: *Osculamini Filium.* Quibus verbis haud dubiè vt antiqui omnes obseruauerunt, ad Christi cultum Reges omnes inuitãtur. An verò vnquam felicius administrata est Respub. Christiana, quàm sub Cóstãtino, Theodosio seniore, Honorio, Theodosio iuniore, Iustiniano, Carolo Magno, Ludouico, Amedeis nostris, Imperatoribus, Regibus, & Principibus omniũ pientissimis? Quare & meritò & verè vt tãtum Dei prophetam oportuit Isaias de Christo & de Ecclesia loquẽs, *Gens*, inquit, *& Regnum quod non seruierit tibi peribit.* Neque rursus aliã ob causam habet Christus scriptũ in femore *Rex Regum, & Dominus dominantium*, nisi vt sciant Reges nunquam se beatius & melius regnare posse, quàm si Christo, Euangelio & pietati ex toto corde inseruiant, cùm Christus ea sit Sapientia quæ in Prouerbiis dicit [2]: *Per me Reges regnant.*

1 In cap. 2. ad Galat. Tom. 5. fol. 304.
2 Capite 8.

Lutheri contra Principes omnes Christianos inuectiuum & impudens mendacium.

ERgó pessimè Lutherus cósuluit Principibus, sed tamẽ benè & accommodatè ad eam quã de illis gerebat opinionem. Nec enim illũ pudet Reges omnes & Principes vocare *Robustos venatores* [1], vt de Nembroth loquitur Scriptura [2], *Nimium*, inquit, *honoris est & gloriæ dicere Papatum esse robustam venationem Romani Episcopi Nam id exempli Nembroth omnibus quoque Principatibus prophanis conuenit, quibus tamen nos Deus vult subdi, honorare, benedicere, & pro eis orare.* Qualis autem fuerit Nẽbroth, & quænam eius robusta ista venatio, explicat D. Hieronymus [3], Nimirum quia primus in populo Tyrãnidem arripuit. Idémque testatur Iosephus de ipso loquẽs At fortasse dicat aliquis Luthero in mentem hoc non venisse cùm Principes omnes Nẽbrotho similes esse dixit. Et ego quoque facilè crederem, nisi viderem ipsummet Lutherum in suis ad Genesim Commentariis [4], ita prorsus explicasse. Monet enim eo loco, Tyrãnos omnes & Principes robustos esse venatores, non quòd feras sed quòd homines persequantur, subditque *Hic postea generalis titulus fuit omniũ Tyrannorũ & Principum.* Hoc verò si quisquam vllibi gentium Princeps est adeò Lutheranus qui tecũ Luthere ita esse fateri velit, bene consulis & dignum agis tam indigno Principe Consiliarium, cùm Nẽbrothicos Principes nó Christianismo, sed Atheismo vis operam suam nauare. Sed non habebis fatẽtes aut ferentes tot Reges Duces & Principes Christianos & Catholicos, qui sicut cætera tua dogmata impietatis dãnant, ita & hoc tã stultum & contumeliosum maledictum tuæ adscribũt temeritati & impudentiæ, parúmque curant quid tu de iis senseris, dũmodò gratã ei seruitutem exhibeant cui seruire regnare est. Laus verò gloria honor & benedictio Domino Deo nostro, cuius diuina miseratione factum videmus vt languescere iam & labare incipiant tandẽ hæreses istæ omnes Nec enim hodie quisquam ferè vllibi gentiũ fit hæreticus, Si eos excipias qui vel nascuntur inter hæreticos & ex hæreticis, neque vllas de religione nostra Catholica nisi calumniantium voces vnquã audiuerunt, Vel à Monacham

& Sacerdotio magis quàm à religione deficiendi votum gerunt, vt scelerum quibus apud nos sunt infames impunitatem sibi apud hæreticos quærant, Vel luxuriæ & scortationis licentiam, quã conscientię libertatem vocant, laxiorem & liberiorem nanciscantur, Vel denique vtilitatis alicuius aut etiam erubescentiæ magis quàm scientiæ aut conscientiæ rationibus vllis, ne ad nos redeát prohibentur. Est hoc omnibus hæresibus, cum meretricibus commune vt sola nouitate placeát, adolescant, consistant, sola item vetustate displiceant, deficiant, collabantur. Doleo sanè & ex corde doleo ac propemodùm flens hæc scribo, tã multos adhuc superesse qui tot nugis istis ab infãcia imbuti adeò pertinaciter in iis perstant: Viros alioquin maximos & doctrina ingenióque clarissimos, Quinetiam ex iis non paucos, quod magis me cruciat & Iurisconsultos, & mihi amicissimos quos extra causãm religionis colo, colámque semper singulari obseruantia, Pro quibus cuperem si liceret, fieri anathema vt tandem illi resipiscerent nec se de libro viuentium deleri paterentur. Vos ègo, Viri magni quotquot & vbicumque estis, præsertim qui me amatis suplex oro per viscera misericordiæ Christi Domini, vt tãti momenti rem seriò tandem & tranquillo vt decet animo, ac in humilitatis, non in superbiæ spiritu, quod hactenus factum est, examinetis. Satis iam supérque Luthero, Caluino, & genio dedistis, qui Nugatorum istorum nouitates, antiquis Patribus, Concilio Tridentino, totique Dei Ecclesiæ hactenus prætulistis. Quis credet vos tam magnos fuisse Iureconsultos, vt obscurissima & recondita quæque Papiniani sensa penetrare potueritis, & tamen tã stultas & pueriles istorum ineptias à cõmuni cuiusque sensu abhorrentes, vos etiam admonitus, tótque nostrorum Theologorum libris edoctos diudicare non potuisse? Redite quæso ad Ecclesiam Dei quæ nascentes vos in regenerationis lauacro benigna excepit, & quæ vt iterũ excipiat tot sospiriis & lachrymis venerabilis vestræ conuersioni occurrit. Numquã sera erit si modò vera pœnitentia, sed laudabilior mihi credite, ac tutior erit quæ minus sera. Quàm multa iam habetis exempla corũ qui ex vestris aliquãdo & inter vestros clarissimi fuerant, quos in Ecclesiam Dei reuersos puduit duntaxat fecisse tardiùs quod citiùs fieri oportuerat? Non negatis nostrã esse & Romanam Ecclesiam illam cuius vos dicitis Reformatores. Ergo veram esse fatemini, Alioqui Mahumetismum & Alcoranum non Ecclesiam Romanam reformandam suscipere oportebat, si nihil nisi abusuum multitudinem & reformationem falsæ Ecclesiæ quærebatis. Quod si vera nostra Ecclesia est, Cur aliam quæritis? Cur nouam facitis? Abusus quos in ea tam multos esse vobis falsò persuasum erat, emendandi fuerant si qui erant, at non à vobis sed à Pastore & Rectore Ecclesiæ, Ipsa verò Ecclesia eadem semper retinenda quæ noua fieri non poterat, quin hoc ipso fieret falsa, Itaque si nouam facitis, fatemini falsam. Si nostram retinetis, Nostra ergo illa est quã Paulus dixit esse columnam veritatis, cum qua proinde non magis errare potestis quàm contra eam benè sentire. Quod reliquum est, Peto à vobis in charitate Dei & pro ea qua vos prosequor obseruantia, vt si quid in Hæreses aut Hæresiarchas acerbius à me dictum putabitis, non vt vos tanquam aduersarios lacesserem, sed vt tanquam amicos à somno isto letargico excitarem dictum id scriptumque fuisse existimetis.

Cvm vero vastata iam per Nouatores istos Germania, perdita vno die Anglia, Lacerata miserè per tot annos Gallia, Belgiáque, Tentata denique non semel Italia, Addamus, Etiam Hispania, verendum maximè esset ne feruentis adhuc & æstuantis mali tanti contagio Sabaudiam quoque nostrã peruaderet, prouidentissimè ab Emanuele Philiberto gloriosissimæ memoriæ Principe pientissimo, religiosissimo, & pacis æquè ac belli artibus instructissimo prospectũ fuit, vt quo tempore amissam à patre prouinciam quodã veluti iure postliminij recuperabat, auitam religionem non amitteret, quam & pater amissa prouincia, (tametsi literis à Luthero ipso ad defectionem impudentissimè compellatus) & pariter prouincia mutato verius quàm amisso Principe nihilominùs constantissime retinuisset. Itaque plurimis in eam rem Edictis promulgatis, quibus districtè mandabatur Senatui, vt videret ne quid Respublica, religióque detrimenti caperet, Senatusconsulta non pauca secuta sunt quorum autoritate aduersus imminentis periculi metum prospiceretur. Adeò prudenter vt non tam laborandum haberet Senatus quibus suppliciis portenta ista impietatum & blasphemiarum vindicaret, quàm cogitandum quibus consiliis & præcautionibus assequi posset, ne quid in hoc genere peccaretur, vt nec suppliciis opus esset. Adeò autem feliciter vt neque vnquam necessitas emerserit irrogandæ pœnæ, quam & Edicta & Senatusconsulta aduersus cõtumaces ac peruicaces istos, si qui forent, minabantur. Illud verò mirabilissimum omnium est, & prodigio simillimũ, Nullis Hæreticorum conatibus fieri vnquam potuisse, vt Hæresis quæ sicut Arcem suam, ita & Consiliorum suorum summam in mediis finibus nostris collocauit, vel vnum tamen ex prouinciæ nostræ pagis sibi proximioribus inficeret, quæ longinquissimas & amplissimas etiam prouincias tam facilè depopulata nihil non & in nos ausura, cõfecturáque credebatur.

Quamquam autem solius Dei Opt. Max. beneficio, ac prouidentia singulari tantam nobis felicitatem obtigisse credendum est, Habemus tamen quod secundùm Deum gratiam eo nomine Principibus nostris referamus, qui Religionis Catholicæ integritatem perpetuo constantique cultu retinentes, nihil non fecerunt, vt hanc à nobis miseriam & infelicitatem propulsarent. Tibi verò præcipuè Carole Emanvel Serenissime, qui in cæteris omnibus ad pacis bellique gloriã pertinentibus solus par & æqualis maioribus tuis, in hoc vno tamen tanto maiorem te præstitisti, quanto peiora & periculosiora fuerunt tempora, quæ te, ne inferior videreris superiorem esse coëgerunt. Quid non enim cogitasti, tentasti, perfecisti, vt auitæ fidei nostræ puritatem nobis integram, & ab hæreticorum linguis, scriptis, armísque sartam tectam conseruares? Quam sæpè non modò fortunã totius Reipub. sed tuam quoque salutem in apertum discrimen coniicere necesse fuit, ne alioqui certissimũ Religionis amittendæ periculũ incurreremus? Fortunauit Devs

Opt. Max tam pia consilia, fecitque vt quod nulli ex vicinis nostris contigit, gloriari iam possimus in Domino, Hæreticum in tota Sabaudia (si Geneuam vnam excipias & paucos ex iis quos Bernensium dominatio ex Catholicis primùm fecerat Zuinglianos, Geneua verò postea ex Zuinglianis fecit tandem Caluinianos) ne vnum quidem esse, Religionem non aliam, quàm quæ vnica & vera Sectarios, Atheos, & Libertinos, quorum tam magnus hodie ferè passim & vbique numerus, omniuo nullos, Pacem & tranquillitatem ex eo summam, nullis domesticarum dissensionum periculis suspectam, quæ nostram proinde felicitatem tanto præclariorem & illustriorem reddat, quanto miseriores sibi iure videntur ij quibus omnia è contrario ceciderunt. Neque verò satis tibi fuit, Catholicam Religionem ijs in locis tueri à quibus nunquam abscesserat, Faciendum præterea existimasti, totisque viribus enitendum, vt in amplissimas Prouincias, vnde iampridem & ab annis plus minus sexaginta exulare iussa erat, quàm honorificentissimè restitueretur, nec quoadusque rem tam magnam armis tuis victricibus perfeceris conquiesti. Sed erunt ista in Historiis cũ apparatu, & ex dignitate tractanda, vt æternæ Memoriæ templo consecrentur, non his meis scriptis, quæ annos fortasse non ferent, tam ieiunè ac obiter testanda. Patere tamen Dux ter maxime, vt tantæ hnius beatitatis causa ex parte aliqua in Senatum tuum deriuetur, quem tu pa terque tuus semper voluistis ex iis constare Senatoribus, quibus nihil esset Christiana & Catholica Religione antiquius. Nihil hoc de tua gloria detrahet, Augebit potius, & prudentiæ & felicitatis tuæ laudem, ad quam id maximè pertinet, vt omnes sciant eos à te Consiliarios & Senatores semper electos esse, quos perinde singulos ac vniuersos non minus secutæ, quàm anteactæ vitæ ratio dignos esse ostenderit, qui ad tantæ dignitatis fastigium, tam periculosis temporibus eueherentur, & quos non euexisse puderet fortassis aliquando, at euexisse nunquam pœniteret. Quod hac nostra ætate vix alij præter te vlli quamtumuis prudentissimo Principi video contigisse.

Est verò etiam quod Episcopis Gebennensibus acceptam diuini huius tanti beneficij partem feramus qui per totum illud tempus quo Religionis salus vbique ferè terrarum periclitabatur, non minùs pastoralis vigilantiæ laude, quàm scientiarum gloria & pietatis constantia percelebres totum suum gregem tot luporum vndique inhiantium insidiis expositum ab eorum iniuria, & voracitate vindicarunt? Inter quos ne antiquiores enumerem primus occurrit, quem nominare debeam FRANCISCVS BACODVS qui Sacrosancto Concilio Tridentino iam tum Episcopus Gebennensis interfuit, vir magnus, & ob singularem tractandarum rerum peritiam cum insigni probitate coniunctam variis Legationibus à sede Apostolica honestatus, iisque omnibus quàm honorificentissimè perfunctus. Post hunc ANGELVS IVSTINIANVS Franciscanus Doctor & Patricius Genuensis, vt antiquæ prosapiæ quam à veteribus Chiensis insulæ Principibus deduxerat, ita promiscuę eruditionis fama nobilissimus. Theologus verò imprimis præstantissimus, qui ad Colloquiũ illud Poissiense quod in Gallia sub Carolo IX. habitum fuit, accersitus vt ad eos debellandos veniret, qui ad Concilium Tridentinum tam sæpe vocati venire recusauerant, mirabilem quam de ingenio ipsius & doctrina opinionem tota Gallia conceperat in istis Nouatorum ineptiis profligandis, mirabiliùs superauit. Expertus quod alij multi, fuisse sibi facilius præsentes, ac cominus pugnantes hæreticos conuincere, quàm fuisset paulò antè inauditos, tametsi per contumaciam absentes in Concilio Tridentino (cui etiam vt vnus ex præcipuis Ecclesiæ Doctoribus interfuerat) condemnare. Successorem hic habuit CLAVDIVM DE GARNIER sicuti virtutum cæterarum omnium, ita pietatis potissimum & sanctimoniæ laudibus insignem, Cuius vniuersa vita si quis me interroget quænam & qualis fuerit, Vix aliud respondere possim, quàm continuam fuisse & perpetuam quandam prædicationem, non modò ad erudiendos Catholicos, quibus haud dubiè tanti Prælati exemplum pro eximio Doctore potuit esse & debuit, sed etiam ad sanandos & reuocandos hæreticos, qui antehac Episcopis ferè omnibus, impudenter licèt plerumque & falsò, vt solent, nihil nisi vitam ipsam pro crimine exprobrabant, Dignum planè, cuius Episcopatum fortunauerit DEVS Opt. Max. prima & præcipua hæreticorum totius Chablasiensis Ducatus conuersione, & sanctissimo illo, omniúmque post hominum memoriam extra ordinem amplissimo Iubilæo, quo vrbem Tononensem decorauit Clemens VIII. anno 1602. in honorem DEI & venerationem Beatissimæ Mariæ Virginis de compassione: Vt scilicet prudentiæ, pietatis, & sanctitatis suæ testes haberet remotissimas quasq; Prouincias, ex quibus cùm plura quàm credi possit hominum millia Tononem Religionis ergo venissent, omnes prælatum admirati nihil se vnquam grauius aut sanctius vidisse prædicarunt, & quoad viuent, haud dubiè prædicabunt. Etsi autem non de suo tantùm Episcopatu, sed de tota etiã repub. Christiana vir tãtus ob alia permulta benè ac præclarè meritus videri debet, Nulla tamen de causa meliùs & præclariùs, quã quòd viuus defuncto sibi successorem talẽ elegit, cui quidẽ multúmque reluctantem, sed hoc ipso digniorem. Qualem certè dicebat esse Pontificem & Episcopum Gebennensem, qui faucibus ipsis hæreticorum expositus obturaret ore suo. Leonũ ora, & pro Ecclesia DEI constitueretur caput eius ciuitatis in qua Hæresis arcanorum suorum omnium caput, sedémque collocasset. Successor is fuit FRANCISCVS DE SALES [quid enim laudibus eius officere debet quòd viuat, meque fraterno & amore & nomine prosequatur, quominùs à me nominetur, qui ab omnibus laudatur?] non modò splendore generis inter nobiliores totius patriæ familias clarissimus, sed etiam doctrinæ, ac quod primum est pietatis & conspicuæ innocentiæ gloria perillustris, Iurisconsultus (nam & hoc ad rem nostram pertinet) ipso etiam Senatus nostri iudicio eximius, Theologus verò inter doctissimos quosque subtilissimus, & inter subtilissimos scientissimus, Prædicator etiam non solùm disertissimus, quod ei cum multis commune est, sed etiam, quod cum perpaucis, eloquentissimus: Scriptor verò siue Latina siue Gallica lingua scribendum

bendum habeat elegantissimus, & venustatis æquè ac succi plenus, Is denique quem non aliter, aut melius pro dignitate laudare possim, quàm si impetrē, vt sufficiat nominasse. Ne alioqui postquam omnia dixero, quibus vel laudabilissimi cuiusque viri laus contenta esse possit, quia tamē multa prætermisero, quę minime tacenda essent, præuaricatoris partes expleuisse videar, potius quàm adulatoris suspicionem, quod non minùs execror, incurrisse. Possum enim verè, ita saluus sim, affirmare, Quicquid est siue pietatis & sanctimoniæ penè incomparabilis, siue eruditionis admirabilis, quod in cęteris Episcopis vel requirere vel laudare possis, totum id in hoc vno elucere, tam magnifice ac eminenter nec eo minùs tamen citra ostentationis inuidiam, vt siue familiariter colloquentem videas, incredibilem in ore dignitatem, in sermone comitatem, in vtroque miram suauitatem morum statim agnoscas, siue grauiter ac piè, vt semper solet, concionantem audias, non facilè possis decernere an eloquentia præstet an doctrina, & an grauitate sententiarum ac orationis maiestate superet, an appositè ac paritè loquēdi facilitate, siue denique cum hæreticis disputantem obserues, omninò dubitandum habeas maioréne ille eruditione certauerit, & vicerit (certare népe illi semper vincere est) an modestia & patientia. Adeò vrget ipse acerrimis quidem, & efficacissimis argumentis, sed ea lenitate & charitate quasi melle temperatis, cui non magis hæreticorum superbia, & insolentia felle plena possit respondere, quàm ipsorum insania resistere spiritui qui loquitur in illo. In summa putes te videre, vel audire antiquos illos Chrysostomos, Hieronymos, Augustinos, Gregorios, & alios, si qui sunt ex veteribus Episcopis celebriores, quos Antiquitas religiosissimè ac sanctissimè venerata, pro magnis & sanctis viris habuit, Posteritas verò quæ tales hucusque vix vllos vidit, pro miraculis. Enimuerò quid tam magnum & grande est, quòd non sperare liceat tanti Episcopi auspiciis & conatibus perfici posse, quem DEVS Opt. Max. suis benedictionibus adeò beauit, vt priùs etiam quàm in Episcopum eligeretur, ac sub Episcopi sui CLAVDII DE GRANIER imperiis, Ducatum Chablasiensem vniuersum, finitimásque Prouincias gladio verbi DEI subactas ad ouile CHRISTI reduxerit, quæ Bernensium dominationem, & imperium anteà expertæ, indéque sacrosanctæ Religionis Catholicæ iacturam per annos plus minùs sexaginta perpessæ vix vnquam hæresim abiuraturæ credebantur? Subscribet his laudibus non nostra tantùm Sabaudia, quæ tanti partus matrem se & alumnam esse non immeritò gloriatur, sed tota etiam Gallia, quam ille tot Concionibus præsertim Lutetiæ Parisiorum, Diuione, Lugduni, nonnullis etiam in ipso Regis Christianissimi conspectu habitis, nec minus Regem ipsum quàm regnum, fama sui nominis, & admiratione compleuit. Subscribet ipsa etiam Roma, & amplissimus, atque augustissimus Illustrissimorum Cardinalium consessus, qui tentatam, exploratam testatámque cum lachrymis gaudij & exultationis ab ipso summo Pontifice Clemente VIII. Salesij nostri prudentiam & eruditionem in publico examine admirati, dignissimum omnes ore vno pronunciauerunt, quem CLAVDIO DE GRANIER tū Episcopo Gebēnensi anxiè id ambienti, etiam inuitum Coadiutorem cum futura successione summus Pontifex daret, vt beneficium quod alioqui magnum videbatur, non tam personæ, quàm meritis ipsique Ecclesiæ vniuersæ datum esse constaret. Curante id præ cæteris enixissimè, ac fauente Cardinale tùm Borghesio, nunc Paulo V. Pontifi. Opt. Max. qui cùm mandatam eo tempore haberet à Sede Apostolica curam omnium quæ ad hæreticorum nostrorum conuersionem adiuuandam pertinebant, postquàm ex frequentioribus cum Salesio nostro colloquiis, præstantiam ipsius & dignitatem certiùs introspexit, Nullum exinde sibi finem fecit prosequendi eum, quibus potuit officiis, vt modis omnibus testaretur quàm dignum esse crederet in quo præcipuè amando, & ornando sibi tantopere placeret Quid plura? O vtinam (quidni enim exclamem, vt votis saltē assequar, quod verbis exprimere non datur?) Vtinam iterum, atque iterum vtinam multos hæc nostra ætas haberet Salesios. Vtinam verò etiam superior habuisset! Iis maximè in locis, in quibus hæreticorum defectionem ab Episcoporum siue inscitia siue ignauia principium sumpsisse compertum est. Nunc de profligandis Hæresibus, & de dirutis Iacob restituendis non laboraremus. Sed cùm ad collapsas res quasque maximas reparandas, non aliud aptius remedium esse credatur, quàm si omnia quantum fieri potest ad initia sua reuocentur, Non despero fore, vt quemadmodùm sola ferè posteriorum Episcoporum incuria viam hæresibus patefecit ad audaciam, Ita nouo tanti Episcopi exemplo planè efformato ad prototypum illum veterum Episcoporum, victi sine bello hæretici tandem resipiscant, nec diutiùs reluctentur, quominùs liceat nobis impetrare à diuina misericordia, quod Ecclesia Dei tot lachrymis perfusa non desinit à Sponso suo flagitare, vt tam grauiter, miseréque agitatam per tot annos Petri nauiculam, sedatis fluctibus breui conquiescere, omniúmque Christianorum Pastorem vnum sub vno Christo, qui diuisus non est, & ouile vnum factum esse videamus, Fiat, Fiat, Fiat.

TIT. II.

TIT. II.

DE SACROSANCT. ECCLES.

DEFINITIO I.

De clausula *siue prædicto, siue alio quouis modo vacet.*

QVi beneficium impetrauit à summo Pontifice ex certo expressóque vacationis modo, adiecta vulgari illa clausula *siue prædicto, siue alio quouis modo vacet*,[1] impetrasse non videtur si alio modo vacet ex alterius persona:[2] Nisi illud etiam additũ sit quod plerumque addi solet *vel ex alterius cuiuscunque persona*. Tunc enim vacationis modus quilibet, ac ex cuiuscunque persona expressus intelligitur. [1] *Ita Senatus* in causa & lite pendente de parochiali ecclesia De Seruolex 14. Cal. Iul. 1588.

1. Cuius clausulę magnus effectus esse solet, vt scilicet omnem vacationis modum comprehendat. Iunge tamen *Defin. 4. infr. hoc tit. & Decis.* Rot. 1. *De rescript in nouis.*

2. Vnus enim vacationis modus in alio non comprehenditur vt nec vna persona in alia *cap. susceptum. de rescript. in* 6. Boer. *quæst. 2. nu. 2.* Lap. *in d. cap. susceptum.* Rot. *decis. 25. in antiq. incip. si mandetur. & decis. 485.*

3. Quid ergo si beneficium vacet per obitum, quod fuerat impetratum per resignationẽ adiecta illa clausula *siue prædicto, siue alio quouis modo vacet?* Continebitur hic etiam modus nisi cum ratio aliqua est diuersitatis, puta si beneficium sit in ea prouincia in qua non possit obtineri nisi per concursum in casum vacationis per obitum ex pręscripto sacrosancti Concilij Tridentini, cùm tamen concursus non fiat quoties beneficium vacat per resignationem. Adde aliam exceptionem, nisi impetrans sit in dolo, puta si sciebat beneficium vacare per obitum iam defuncti scilicet resignantis cum impetrauit beneficium tanquam vacans per resignationem. Numquam enim dolosus supplicator debet gaudere impetratis, *l. vlt. C. de diuers. rescr.* Vide Cassad. *decis. 29.*

DEFINITIO II.

De vicio obreptionis & subreptionis in rescriptis Pontificis, & quantum intersit an sint gratiosa an ad lites.

IN gratiis à summo Pontifice beneficiorum nomine impetrandis diligenter cauendum est non solùm vt nihil exprimatur quod falsum probari possit, sed etiã ne quid taceatur quod exprimi oportuerit:[1] Alioquin obreptitia aut subreptitia dicitur gratia: quæ res facit vt nullius omnino sit momenti.[2] siue de iure & proprietate beneficij agatur, siue de sola possessione.[3] Itaque si aduersarij possessionem impetrans tacuerit, licèt plus ea facti quàm iuris habuerit, si modò fuerit colorata, malè impetrasse videbitur:[4] Sed & si propriam tacuerit, quam ex titulo inualido nec colorato sic nactus fuerat vt intrusus dici deberet, potius quàm possessor.[5] Vitium namque intrusionis necessariò purgandum est, quod non aliter fieri potest quàm si exprimatur.[6] Idem est si mentio facta non sit beneficij quod iam tum impetrans pacificè obtinebat quantulumcunque illud fuerit, propterea quòd debeat ea res difficiliorem facere impetrationem.[7] Nam quod dici solet, eum qui plura beneficia teneat non esse execrabilem si modò infra annum alia dimittat, nec nisi vnum retineat,[8] tollit quidem vicium, vt loquuntur execrabilitatis, sed non obreptionis quam sola non expressio inducit.[9] Nec rursus hic locum habet quod vulgo iactatur vitiosam non esse impetrationem in qua tacitum sit id quod si expressum fuisset impetrationi non nocuisset.[10] Si quidem in iis demùm rescriptis id obtinet quæ ad lites fiunt, non etiam in gratiosis, quorũ propria condicio illa est vt præscriptam formam omnimodo seruari oporteat,[11] præterquàm si motu proprio summi Pontificis facta cõcessio proponatur.[12] Ea namque, si nostris credimus, & mira sanè illius clausulæ vis est, vt ab omnibus obreptionis ac subreptionis obiectionibus rescripti vires tueatur.[13] *Ita Senatus* in eadem causa. Et rursum pro Nicolao Gros cõtra Franciscum de Chauanes 16. Cal. Decemb. 1592. Iunge infr. Def. 28.

1. *Cap. si motu proprio. de præbend. in 6.*

2. Quod enim per obreptionem vel subreptionem impetratum est pro non impetrato habetur, *l. si quis obrepserit* 29. *D. ad leg. Cornel. de fals. l. vlt C. de diuers. rescrip.*

3. Ne detur viciosus ingressus *cap. 1. de regul. iur.*

4. *Cap. cum nostris. de concess. præb.* Boer. *quæst. 2. num. 39.* & 40.

5. Cùm beneficium sine canonica institutione possideri non possit *dict. cap. 1.* vbi Dyn. & alij *de regul. iur in 6.*

6. Non enim potest videri Papa dispensasse de iis quę ignorauit, & quę si sciuisset fuisset difficilior in gratia concedenda *cap. super literis. de rescript.*

7 Cum non tam facilè prouidendum sit de nouo beneficio ei qui iam aliud habet quàm si nullum adhuc haberet *cap. licèt canon & ibi not. de elect. in 6.*

8. Vt scriptum est *in d. cap. licèt canon.*

9 *Dict. cap. si motu proprio eod. tit. in 6.*

10 *Dict. cap. super literis. de rescript. vbi est in hanc rem textus perelegans.*

11. Felin. & Innocent. *in dict. cap. super literis. & in cap. in nostra eod. tit. De rescript. cap. cum nostris. de concess. præb. & in cap. 2. de filiis presbyter. per text. in dict. cap si motu.*

12. *Dict. cap. si motu proprio*, vbi Canonistę.

13. Notant omnes *in dict. cap. si motu proprio per illum textum.* Iunge *Defin. 18. infr.*

DEFINITIO III.

De resignatione facta in fauorem in manib. Papæ quòd non noceat resignanti si non habuerit effectum, secus in ea quæ facta sit purè in manibus ordinarij.

RESIGNATIO vt vocant & renunciatio beneficij in manibus summi Pontificis facta in fauorem certæ personæ, non aliter valet quàm si sortita fuerit effectum.[1] Et ideò si fortè persona illa sit incapax aut quam aliam ob causam ab obtinendi beneficij spe prorsus exclusa, remanet penes renunciantem pristinum ius tituli adeóque possessionis, licèt adiecta non sit clausula illa vulgaris, quæ in renunciationibus aut mandatis ad renunciandum factis adiici solet *non aliter nec alio modo*.[2] Satis namque expressa intelligitur ex eo solo quòd in fauorem alterius nominatim fiat renun-

ciatio. 3 Ea res facit vt aliud dicendum sit si renunciationem quis fecerit ex necessitate, vt puta propter incompatibilitatem alterius beneficij superuenientis. 4 At si apud ordinarium renunciatio facta sit, indistinctè dicendum est valere eam statim, hactenus vt renuncians & titulum beneficij amittat & possessionem. Nimirum, 5 quia in manibus ordinarij purè fieri eam necesse est, non in fauorem aut sub condicione, ne alioqui committatur simonia 5 quam solus summus Pontifex purgare potest. 6 *Ita Senatus* inter Claudium Vectier & N. Branchini contendentes de parochiali Ecclesia de Voges Prid. Cal. Sept. 1588.

1. Verba enim semper cum effectu sunt accipienda *l. 1. in fin. D. quod quisque iur. in alium statuer. l. penult. §. docere. D. ne quis eum qui in ius vocab. vi exim.*

2. Ita singulariter Rot. *decis. 1. de renunciat. in nouis.* Iacob. Puteus *lib. 2. decis. 94. & lib. 3. Decis. 158. & 175.*

3. Quia quod fauore & contemplatione certę personę factum est, non debet ad alios extendi *l. si forte 21. & seqq. D. de vsufr. leg. l. filiafamilias 2. D. de condic. & demonst.*

4. Rot. *decis. 4. de renunciat. in nouis & decis. 5. eod. tit. in antiq.*

5. Ita pluribus Rebuff. *lib. 3. prax. benefic. tit. De resignat. cap. De resign. pur. Item cap. De resign. condic.*

6. Nam pręsentia Papę purgat omne vicium & omnem fraudis suspicionem *l. fin. §. qui iussu. de his qui not. infam. l. 1. C. de pręd. curial. lib. 10. nisi essent de preb.* Boer. *quęst. 21. num. 21.*

DEFINITIO IV.

De clausula *vel alio quouis modo.*

CLAVSVLA illa in gratiis Pótificiis apponi solita *vel alio quouis modo* 1 non facit validam impetrationem in qua expressus sit omnino falsus vacandi modus, 2 Vt puta si narratum sit vacare beneficium per obitum eius qui numquam id obtinuerit, 3 aut per incapacitatem resignatarij cùm non nisi in fauorem facta esset renunciatio. 4 Nam vt certus ita verus vacandi modus aut saltem qui verus esse possit, adeóque qui communiter verus putetur, omnino exprimendus est, 5 ne obreptum subreptúmque dici possit. 6 An igitur nullius momenti erit clausulæ illius adiectio? 7 Imò proderit hactenus saltem, vt si beneficium eo qui expressus est modo vacauerit, 8 non noceat impetranti quòd ab alio iam impetratum rursus nouo modo, qui posterioris impetrationis tempore probabiliter ignorabatur, 9 vacare cœperit. 10 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. De qua idem scripsimus *Defin. 1. supr.*

2. Intellige siue dolo malo siue per imprudentiam falsus vacandi modus expressus sit. Nam sicut dolus suus impetranti nocere debet *l. vlt. Cod. de diuers. rescript.* ita et sua ignorantiá prodesse non debet, cùm certet de lucro captando *l. error facti 6. & seq. D. de iur. & fact. ignor.*

3. Nam cùm alicui prouidetur de beneficio vacante per obitum eius qui numquam id obtinuit, videtur ei prouisum de beneficio quod nullum nec vllibi sit. *arg. l. ex facto 19. D. de hered. instit.*

4. Quo casu diximus Defin. pręcedente resignationem quę in persona resignatarij effectum habere non potest, haberi pro non facta.

5. Nicol. Boer. *decis. 150. num. 11. & 13.*

6. Vicium siquidem obreptionis & subreptionis, destruit gratiam & rescriptum *cap. si motu proprio. de elect. in 6. l. vlt. C. de diuers. rescript. l. si quis obrepserit 29. D. ad leg. Cornel. de fals. l. 5. §. si manet D. de reb. cor. qui sub tutel.*

7. Atqui debent omnes clausulę imò verba omnia operari si fieri possit *l. si quando 109. de legat. 1.*

8. Quo casu non potest videri in totum esse falsum quod veritatis primordio adiuuatur *l. cùm filius 76. §. hæres meus de legat. 2.*

9. Potest enim fieri vt probabilis sit ignorantia & impetrationis & vacationis posterioris vt & alterius facti cuiuslibet alieni *l. vlt. D. pro suo.*

10. Ponendum enim est posteriorem vacationem anteriorem esse posteriore impetratione. Nunquam enim potest impetratio referri ad futuram vacationem, quia damnabile est impetrare aut concedere beneficium priusquàm vacet *cap. 2. de concess. preb.*

DEFINITIO V.

De triennali possessore exhibente titulum inualidum aut vitiosum, an iuuetur regula De triennali.

BENEFICII possessor triennalis si possessionis suæ titulum exhibeat vitiosum, iuuandus non est regula De triennali, quia in beneficialibus perpetuum illud est vt vitiosus ingressus dari numquam debeat. 1 Itaque cautiùs fecerit licèt improbiùs, si titulum non exhibeat, alleget tamé coloratum vt non omnino iniustam possessionem habuisse videatur. 2 At si titulum exhibeat inualidum quidem & nullius momenti, sed tamen non vitiosum; magis est vt locus sit regulæ extra eos casus qui constitutionis verbis nominatim excepti sunt, 4 siue quòd ea regula nullius veri tituli probationem exigat, 5 siue quòd super nullitate, vt loquuntur, & inualiditate tituli videatur possessor tacitè dispensatus ab Episcopo, qui per singula triennij curricula beneficiorum omnium in sua diœcesi constitutorum & statum & possessores inquirere ex officio debet. 6 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Nec enim beneficium sine canonica institutione possideri potest *cap. 1.* vbi Dyn. & alij *de regul. iur. in 6.*

2. Quia colorata possessio sufficit ad obtinendum in possessorio. Intelligitur autem colorata si beneficium collatum sit ab eo qui conferendi habuit potestatem non etiam si ab alio. Gomes. latè, & pass. *ad reg. De triennali.*

3. Aliud enim est titulum esse inualidum, aliud verò esse viciosum. Nec minus in ecclesiasticis rebus quàm in profanis. Alioqui nulla esset distinctio inter bonę & malę fidei possessorem. Cùm bonę fidei possessor ille sit qui titulum habet sed inualidum, malę verò fidei qui vel nullum penitus vel viciosum *l. quemadmodum C. de agricol. & censit. lib. 11.*

4. Excipiuntur enim quidam casus verbis ipsis regulę, de quibus ideo nulla dubitatio esse potest.

5. Sed tantùm possessionem coloratam ex titulo colorato.

6. Ita Gomesius ed *dict. regul. De triennali quæst. 10. ad fin.*

DEFIN. VI.

De reuocatione & priuilegio testamenti conditi in piam caussam.

ETSI vltimæ voluntatis in piam causam collatæ multa sint priuilegia, 1 non tamen vsque adeò ea fauere possumus, vti ne alterius cuiuslibet exemplo ambulatoria & reuocabilis sit, 2 Quidni verò? Cùm & si quid pater in fauorem liberorum siue testamento siue codicillis siue quo alio vltimæ voluntatis genere constituerit, idipsum pro arbitrio reuocare possit. 3 Vtique enim non potest maior Ecclesiæ vel pauperum fauor esse quàm liberorum. 4 Quanquam non desunt qui putent solenne testamentum fauore piæ causæ conditum eo gaudere priuilegio, vt per posterius quantumuis solenne nó aliter reuocatum intelligatur, quàm si expressa & specialis reuocatio sit, adiecta etiam reuocandi causa. 5 Illud sanè constat non videri reuocatum per posterius minus solenne, tametsi in eo scripti sint legitimi heredes ab intestato venientes. 6 *Ita tractatum est* in publico auditorio 13. Cal. Decemb. 1588.

1. Vt constat ex toto illo tractatu quem conscripsit luculentum Andr. Tiraq. *de priuileg. pia causa.*

2. Text. est *in l. 1.* vbi Bald. notat in terminis *col. pen. vers. super nona quæstione C. hoc tit.* nec est qui contradicat.

3. Auth. hoc inter liberos *C. de testam.*

4. Vt Baldus notat sępius & post eum cęteri ad *d. l. 2. C. hoc tit.*

5. Quia nimirum volunt testamentum conditum ad pias causas censeri habere clausulam derogatoriam, vt & testamentum inter liberos factum. *DD. ad cap. Raynutius. extr. de testam.* pręsertim Didac. Couarr. & Guill. Bened. *in verb. testamentum 2.*

6. Andr. Tiraq. *in dict. tract. de priuileg. pia causa. priuil. 52.* Extra piam causam aliud est *l. 2. D. de inoff. rupt.*

DEFINITIO VII.

De priuilegio donationis factæ in piam causam.

QVicquid à diuite donatur pauperi aut etiam diuiti in honorem tamen Dei, donatum dicitur in piam caussam, iisdémq; gaudet priuilegiis quibus gauderet, si ecclesiæ donatum esset. Ideóque etsi donata res ex iis sit quæ regulariter alienari non possunt, vt puta fideicommisso subiecta, valebit nihilominus alienatio. 1 Nec egebit donatio i[n] innouatione tametsi donator ad eam innouandam procuratorem vt fieri solet, constituerit, quod id ex abundanti & ad cautionem potius quàm ad vim donationis suspendendá factum videatur. 2 Sed & si mortis causa donatum proponas licèt absenti & coram minore quàm quinque testium numero, valebit donatio contra receptas iuris regulas. 3 Nimirum fauore & priuilegio piæ causæ. 4 *Ita tractatum est* in causa Vniuersitatis d'Issoz in Valle Augustana contra Condominos eius loci. 3. Non. Decemb. 1588.

1. Andr. Tiraq *in tract. de priuileg. piæ causæ priuil.* 102. post Angel. *in l. quidam ita testamento* 25. §. *vlt. D. ad S.C. Trebell.*
2. Nam quæ ex abundanti fiunt non solent viciare nec nocere, *l. non solent* 94. *de reg. iur. l. quæsitum* 12. §. *pen. de instruc. & instrum. legat.* Nemo enim creditur eam contrahendi formam & solennitatem eligere per quam iudicia sua subuertantur. *l* 3 *D de test. milit.*
3. Nec enim potest fieri donatio causa mortis alij quàm præsenti nec minore quàm quinque testium numero si nostram credimus *ad l. vlt. C de mort. caus. donat.* Contra quos tamen vide quæ scripsi in posteriore parte Hemischiliadis decior pragmat.
4. Andr. Tiraq. *in dict. tract. de priuileg. pia causa.*

DEFINITIO VIII.

Regula de verisimili notitia.

REgula de verisimili notitia: non tantùm in iis beneficiorum collationibus locum habet quæ à summo Pontifice factæ sint, sed & in iis quæ ab ordinario, 1 quia cùm ad excludendas fraudes introducta sit, & propter salutem animarum, ne alioqui facilè eueniat vt viuentis beneficium impetretur, 2 apparet eandem in vtroque casu periculi rationem inducere eandem iuris huius vtrobique cóstituendi necessitatem. *Ita Senatus* pro R. Ioanne Philippo Chauelard contra Claudium Poysat: 13. Cal. Ian. 1589.

1. Gomes. *in reg. de verisim. notit. quæst.* 1.
2. Contra *cap.* 2. *de concess. præb. l. donari* 29. *aliàs l. quidam* §. *donationem de donat. l. vlt. C. de pact.*
3. *l. illud* 32. *D ad leg. Aquil. cum similib.*

DEFINITIO IX.

Qui beneficium commendare possint.

SOlus summus Pontifex beneficium commendare in perpetuum potest 1 quoniam ea res & proprietatem beneficij afficit & possessionem: 2 quod tanè fieri nequit quin ordinarij collatoris autoritati præiudicetur, 3 cui tamen absurdum sit & iniquum præiudicari ab alio quàm à summo Pontifice qui est ordinarius ordinariorum: 4 Nisi eam ipsam potestatem alteri ipse delegauerit & indulserit: quomodo indulgere plerunque Cardinalibus solet singulari Cardinalatus priuilegio, quod ob eàm causam indultum vulgo appellatur: item legatis qui à latere dicuntur: quorum præcipua dignitas facit vt ea ferè omnia facere possint quæ summus ipse Pótifex faceret, in ea nimirum prouincia in qua Pontificis vices gerunt. 5 Sed tamen non aliter huiusmodi indultis deferre coguntur iudices nostri qui de beneficij possessione cognoscunt, quàm si à senatu nostro visa & comprobata proponantur. 6 Planè ad tempus aliquod breue, vt puta duorum triúmve, aut ad summum sex mensium commendare beneficium etiam Episcopus, inferiórve alius collator quilibet potest ex causa, si qua sit quæ impediat ne tam citò conferri beneficium in titulum possit. *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *Can. vnum Abbatem* 21 *quæst.* 2. *& in cap. dudum* 1. *de electi.* Idem iuris est de administratione perpetuo *cap.* *de electi. in* 6. itemque de visitatore *cap. fin. de suppl. neglig. prælat. eod.* Boer. *quæst.* 2. *num.* 29.
2. Nempe quoniam commenda perpetua pro titulo habetur, præsertim apud nos & apud Gallos vt passim testatur Rebuff. in prax. beneficiorum. licet commendare nihil aliud sit, quàm deponere. *l. Lucius* 24. *D. deposit.* rei autem depositæ nec dominium nec possessio in depositarium transferatur *l. licet* 17. §. 1. *eod.*
3. Quia manente commenda nō potest de beneficio commendato prouideri: nisi per eum ipsum qui commendauit.
4. Et qui habet omnimodam potestatem præsertim verò in beneficijs, vulg. in ib.
5. De quibus omnibus vide insignem & luculentum tractatū viri clarissimi & Iurisconsulti celeberrimi Anastasij Germonij in Romanæ Curiæ Referendarij vtriusque signaturæ quem conscripsit *De indult.*
6. Non vt summi Pontificis voluntati resistatur, sed ne quid eo prætextu fiat quod vel Principis autoritatem vel publicam prouinciæ vtilitatem lædere possit.
7. Rebuff. in tract. *de deuolut. num.* 77. Adde eundem Rebuff. in *tract. de commenda num.* 31.

DEFINITIO X.

De beneficij commendati iure & vacatione.

BEneficium quod in perpetuum commendatum est, id est ad vitam, vt loquuntur commendatarij, 1 non minùs creditur apud nos vacare, quam si nec commendatum nec aliter collatum esset. 2 Eius namque & proprietas & possessio penes summum Pontificem remanet qui commendauit, Cum vel ex Latini sermonis ratione nihil aliud sit commendare quàm deponere: 3 depositi autem ea condicio sit vt nec dominium transferat in depositarium nec possessionem. 4 Vnde illud est quod dici solet, beneficia commendata esse affecta, & summo Pontifici reseruata. 5 Itaque defuncto eo qui fuerat commendatarius perpetuus non dicimus vacare beneficium per obitum aliove nouo vacationis genere, sed commendam vt vocant cessare, ex eáque causa nouam fieri posse impetrationem beneficij tanquam vacantis quidé, sed eo modo quo priùs, id est, quo iá vacabat ante quàm beneficiū cómendaretur. 6 Proinde si vacauerat per obitū nunc itidé tanquā per obitū vacans impetrandū erit, sin per resignationé aut aliter, nunc rursum eodé modo. Nisi quod vacare apud sedem semper creditur licèt anteà apud ordinariū vacauisset, quia per manus vt aiūt appositioné semel affectum fuerat summo Pontifici, cuius libera est in beneficialibus omnibus plenissimáque potestas, 7 Apud Gallos aliud iuris obtinet, apud quos commenda perpetua ad instar tituli est, ita vt mortuo commēdatario beneficium habeatur pro vacante, & eo ipso modo quo vacaret si in titulum non in commendam possessum fuisset: 8 Ita vt si in mense ordinarij collatoris commenda cessauerit, ordinarius conferendi habeat potestatem. 9 Ex quo illud etiam fit vt si de rei ecclesiasticæ præscriptione quæratur non putēt illi subducendum tempus quo beneficium commendatum fuit: 10 quod haud dubiè quasi vacante tùm beneficio apud nos subduceretur. *Ita Senatus* in eadem causa, Et rursus pro Guillielmo Drugeon contra Humbertum Buttin 14. Cal. Januar. 1592.

1. Sic enim perpetua pleraque dicuntur quæ durant ad vitam nec priùs finiuntur, vt si alicui legentur alimenta perpetua, vel vsusfructus perpetuus, vel societas perpetua *l.* 1. *vbi glos. D pro socio.*
2. *Cap. nemo* & ibi *glos. de elect. in* 6. Guid. Pap. *quæst.* 352.
3. *l. Lucius* 24 *D. deposit.*
4. *l. licet* 17. §. *rei depositæ eod. tit.*
5. Scilicet per manus appositionem vt loquuntur Canonistæ. Nam statim atque Papa vt & alius quilibet superior manum apposuit, non potest inferior eam rem attingere.
6. Gomesius in regul. de triennali in plerisque locis Æn. de Falconib. *in tract. de reser.* Ludouic. Rom. *cons.* 350. DD. *in cap. si cui procuratio. de elect. in* 6.

7. Cùm sit ordinarius ordinariorum nec possit qui quam ei dicere Cur ita facis? Nec enim à quoquam iudicatur qui omnes iudicat, vulgat. in ib Iunge notata *in Defin.16.num. 4. & 5.inf. vide cap fin.*cum ibi *not. de fer. comp. cap. cunctis per mundum 9 quæst.3.*

8. Rebuff.*in tract.de commend.num. 51. & in tract. de deuolut.num* 77.

9. Acsi Papa de beneficio tum prouidisset cùm dedit illud so commendam.

10. Ita Guid.Pap.*dict.quæst.*152.vbi tamen vide addit. Adde Iacob.Put.*decis.*25.*lib.*1.

DEFINITIO XI.

De vicio intrusionis.

INtrusus dicitur quisquis beneficij possessionem adeptus est ante factam sibi collationem, aut post collationem quidem sed ab eo factam qui neque conferendi ius habuit, neque in quasi possessione cōferendi fuit. [1]Quæ enim eiusmodi est collatio, nec canonica dicitur nec colorata, [2]Vt puta si in mense summo Pontifici reseruato ordinarius beneficium contulerit. Beneficium autem sine canonica aut saltem colorata institutione possideri non potest. [3]Ea ratio facit vt si beneficium eidem intruso postea conferatur licèt ab eo qui conferendi habuit potestatem, non valeat subsequens collatio. [4]Si non expressim facta sit mentio prioris viciosæ possessionis vt intrusionis vicium purgetur, quod ne noceat, omnimodo purgandum est. [5]*Ita Senatus* in eadem causa.

1. Puta si collatio facta sit ab eo, qui non est ordinarius beneficij *cap.fin.de instit* & Clem.1.*de suppl.neglig.prelat.*

2. Rot.*decis.*415.*alias* 1.*de intrus.in antiq.*Guid.Pap.*quæst.* 85.

3. Rot.*quæst.*25.*num.*4.*de concess.preb.in antiq.*

4. *Cap.* 1. *de regul. iur. in* 6. Gomes *ad regul. de triennal. possess.*

5. *Arg.l.autoritatem C.vnde vi.*Rebuff.*in form. & declar. noua promis. in verb. officialis Episcopi num.* 7. vbi citat Abbat. *in cap. inmdudum de prabend.* Adde Rebuff *in tract. de pacif. possess.num.* 42. Benent.*decis* 23.*num.*5. Bellam.decis.48.49. & 50.& 378.Cassad.*decis* 8.

6. Rebuff.*in tract.de rescript.*Etiam & perinde valere *nu.* 52.Calder.*cons* 13.

DEFINITIO XII.

De petitorio in caussa possessorij tractando.

ETSI nihil commune habet proprietas[1]cum possessione, [1] præsertim cùm de beneficio disputatur, quandoquidem de possessioni beneficij solius iudicis laici apud nos cognitio est qui de proprietate cognoscere non potest, [2]Obseruare tamen iudex laicus debet vt beneficij possessionem ei semper adiudicet qui potiora in petitorio iura ostenderit. [3]Vnde fit vt etiamsi proprietatis quæstio apud iudicem laicum tractari principaliter nequeat, [4]incidenter tamen multa ad proprietatem spectantia tractanda sint, non vt de proprietate quicquam decernatur, sed vt de possessione benè iudicetur. [5]*Ita Senatus* in eadem causa.

1. *Vulg. l. naturaliter* 12. *§. nihil commune. D. de acquir. possess.*

2. Quasi possessorium beneficij sit quid temporale, vt pluribus tractat Guid.Pap *quæst.*1.

3. Idem Guid.Pap.*quæst.*85.*num.*2.

4. Adeóque nec interdictum adipiscendæ possessionis beneficij quia sapit naturam petitorij vt nostri loquuntur post Guid.Pap.*dict.quæst.*1.

5. Nam pertinet ad officium iudicis qui de principali cognoscit vt omnem incidentem quæstionem examinet quamuis de ea non pronunciet *arg l.*1.*C.de ordin iudic.*

DEFINITIO XIII.

De beneficij possessione malè quæsita.

[1]ADEPTIO possessionis beneficij ex institutione quæ neque canonica fuit, neque colorata, non solùm in petitorio non prodest, sed nec etiam in possessorio, tametsi nouus titulus isque canonicus & validus superuenerit: sed nouæ possessionis adeptio protsus necessaria est. [1]Nam quod dicimus, Ex titulo etiam inualido acquiri possessionem [2] in profanis quidē causis procedere facile potest, [3] sed in beneficialib. non item, si titulus non sit saltem coloratus, [4]ne viciosus ad beneficium ingressus detur: quod nunquam permittendum est. [5]*Ita Senatus* in eadem causa.

1. Rebuff *in form. & declarat. nouæ prouisionis, in Verb. Officiali num.*9. vide Socin. ad *l.*1.*§.si vir. D. de acquir.poss.*Crauet.*cons.*172.Chassan.*cons.*30 *num.*13. & 14.

2. *d l.*1.*§.si vir.D.de acquir.poss.* Nempe quia possessio licet plurimum ex iure mutuetur.*l.possessio* 49 *in princip. & §.*1. *eod.tit.* facti tamen est magis quam iuris *l. denique D. ex quib. caus maior.l.*1.*§.Scæuola D si n quis testam.liber esse iuss.*

3. Per supradictos textus & alios quos citat Bald.licèt de canonico loquatur in *l.*2.*col.*10.*vers.super secundo puncto*, ibi *sed pone.C.de seruit.& aqua.*

4. Gloss. *in pragmat sanct.tit.de pacific poss §.ordinarij.* Nam & qui beneficium retinet sine titulo peccat mortaliter. *cap. quidam* 2.*de elect cap nemo & can.nullus* 2.*quæst.*3.

5. *Cap* 1.*de regul.iur.in* 6 *cap.in literis* vbi Panormit.*Extr. de restit.spoliat.* Vide tamen Rebuff. qui cum Baldo sentit & probat pluribus,*cons.*59 *quæst.*2.*& cons* 90.*Glos.in pragm.sanct. dict.tit.de pacif poss. in verb. coloratum.* Abbat. *in cap cùm nostris col.* 2. *num.* 6. *de concess.preb.*Iacob. Put. *decis.*229. *lib.*2. Bart. Ang Alex. *ad l.*3.*in princip. de acquir poss.*Anchar. *cons.* 229.*col* 1. Ant. Butr. *cons* 63. *col* 3. *vers idem in alteram*.Corn. *cons* 50. *col.* 3. *vers & qui credit. lib.*1.*& cons.*165 *col.fin.lib.*2.*l. cum nemo vbi* DD.C.*de acq poss.l qui bona §.fin. D. eod.* Text. *in cap.post electionem* vbi Abb. *num.*4.*de concess.preb.*Felin. *in cap.in nostra col.*2.*vers Titulus multiplicatur de rescript.* Rom. *cons.*433.Cassad.*decis* 3.*in fin.de caus.poss & propriet. & decis.*22. *super regula & decis.*4.*num.*12.*de restit.spoliat* Anch. *in d. cap.* 1.*de reg.iur.in* 6.Rebuff *in concord.tit.de mandat. apostol.§. declarantes in verb.successores & in const.Gallic.de causs.poss.benef.art.*1 *glos.*1.*nu.*7.*Decis.Rot. voluta per Crescent.decis.*168.

DEFINITIO XIV.

De publicanda resignatione.

NOn aliter quidē valet beneficij resignatio quàm si intra sex menses publicata sit, ex regula De publicandis resignationibus. Sed tamen satis publicatam videri placet si nec vi, nec clam, nec precariò, sed publicè resignatarius missus sit in beneficij possessionem. Id enim est quod vulgò dici solet, Missionem in possessionem publicationi æquipollere: [1]Sed hoc ita accipiēdum est, si non post eam missionem resignans manserit in possessione. [2]*Ita Senatus* inter Humbertum Chambard & Franciscum Cabod, prid. Id. Decembr. 1588.

1. Ioann.Papon.*in Syntag. Arester.tit.de public.resig. Arest.*9.

2. Quoniam eo casu resignatio præsumitur simulata *arg.l. fleus* 6.*§.superuacuum.D.quib.mod.pign. vel hyp. soluit. l. si vxoris* 11.*§.est autem quæstionis D.de pecul.*

DEFINITIO XV.

De annali possessore titulum nullum habente.

CONSTITVTIO Pontificia De annali possessore tuetur possessorem etiam qui titulum nullum profert ne coloratum quidem: [1] non item constitutio quam regulam vocant De triennali. [2] Nimirum quoniam hæc tribuit ius in beneficio, illa non item, sed excludit duntaxat impetrantem ob non expressas possessoris qualitates, neque tam in fauorem possessoris inducta est, quàm in odium malè impetrantis. [3]*Ita Senatus* in eadem causa.

1. Intellige nisi fortè notorium sit eum qui vult iuuari regula, nullum prorsus titulum habere, quia nunquam dandus est viciosus ingressus, vt dixi *defin.*13.

2. Hæc enim regula requirit titulum saltem coloratum.

3. Vide Gomes. ad vtramque regulam De annali & de triennali & Boerium contra scribentem *quæst.* 24. *nu.*5.*&* 6.

DEFINITIO XVI.

De beneficiorum in Curia vacantium collatione.

BENEFICIA omnia Cardinalium licèt extra Romanam Curiam defunctorum vacant in Curia, nec proin-

promisse ab ali[illegible] quam a summo Pontifice cōferri pos[illegible] Adeò [illegible] dignitati [illegible] qualitas [illegible] natetur, Siue beneficium tale [illegible] conferri posset ab ordinario, siue ex [illegible] Papæ di[illegible] collatio eius aut ad or[illegible] Legatum. Omnis enim [illegible] quæ [illegible] corpo[illegible] iuris, vt hæc, clausula [illegible] ita bene[illegible] manus liget [illegible] cunque [illegible] eius collatoris. [illegible] Sed & [illegible] Papæ [illegible] operatur beneficij reseruationem, 4 [illegible] plus interdum potest quàm expressa reseruatio, Propter supr[illegible] autoritatem quam semper & vbique sacrosanct[illegible] esse decet. *Ita Senatus* in causa [illegible] Illustriss. D. Cardinalis du Montdeuis & Reuer. Petri Goyet de Prioratu Nantuaci 3. Cal. Mart. 1539.

1. *Per extrauag. qua inceptis ad regimen.*

2. Nam & in [illegible] idem sæpe accidit vt ex mutatione qualitatis per[illegible] mutetur condicio bonorum *l. per curatorem 90. [illegible] de acquir. hered. l. ult. C. de inoff. testa.*

3. Hieron [illegible] *in tract. de pension. quæst. 59. num. 1.* Iacob. Put *decis. 48. num. 7. & 8 lib. 3.*

4. *Cap. si ordinarios* vbi Panorm. & alij *de excess. prælat.* Roman. *cons.* [illegible] circa [illegible] *vol. 1.* Paris. *cons. 47. videtur, num. 39 & 40 vol. 4* Rebuff. *in praxi. tit. De reseruat. cap. 4. lib 2. num 30.*

5. Teste Ænea de falconib. *in tract. de reseruat.* in tertio præludio, & in 4. *quæst.* [illegible] 16. Rebuff. *vbi supra* [illegible] 14.

DEFINITIO XVII.

De commendatario Cardinali facto.

SEcundum quod, cùm quis ante susceptam Cardinalatus dignitatem beneficium in commendam, vt vocant, impetrasset, hac lege tamen addita vt quandocunque cedente vel decedente eo beneficium ad pristinam tituli naturam reuerteretur, Posteà verò Cardinalis factus extra curiam decessisset, Placuit ob eam quæ superuenerat Cardinalatus dignitatem, immutatam videri sicut personam possessoris, ita & qualitatem possessi beneficij. 1 Proinde licèt beneficium tale esset quod alioqui ab ordinario collatore in tutelam conferri potuisset, in proposito tamen non nisi à summo Pontifice conferri potuisse: 2 quod in Curia per Cardinalis obitu vacasse intelligeretur. Neque verò quicquam prohibebat quominus beneficium in titulum conferri necesse esset, 3 nec tamen alius quam summus Pontifex conferre id posset. 4 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *Arg. eorum quæ scripsimus in Defin. præced. maximè num. 2.*

2. Prouisionem & omnium fere dispositionum verba sic accipienda, sunt quasi tacitam [illegible] habeant condicionem si res in eodem statu [illegible] *l. cum quis 38. in princip. D. de solut.*

3. Ex forma scilicet prouisionis, quam posuimus [illegible] Cardinale impetratam fuisse.

4. Quia potest Papa conferre omnia quæcunque vult beneficia [illegible] vacent. Itaque cum possit vtraque clausula stare non debet vna tolli per alteram. [illegible]

DEFINITIO XVIII.

De beneficiorum regularium natura & statu.

NAtura quidem beneficiorum omnium regularium est vt sint electiua, 1 Sed si de sola beneficij possessione apud iudicem secularem contendatur, & ex nouissimis actibus appareat beneficium aliter quàm per electionem conferri solitum esse, vltimus status attendetur. 2 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *Can. Metropolitano defuncto dist. 63. can. nullus inuitus vers. habeat vnusquisque dist. 61. can quam sit necessarium vers. defuncto 18 q.* [illegible] *cap monachi vers prorsus autem de stat. monach. cap. cum ôlim de elect.* Pan. *in d. cap. monachi.* Auth. *de monach. § ordinatione.*

2. Dec. *consil. 136 num. 1. & 2. cap. consultationibus extra de iur. patron.*

DEFINITIO XIX.

De electione in fauorem absentis facta.

ELectio & confirmatio in fauorem absentis facta non prius [illegible] ius in beneficio tribuit quàm ratam eam habuerit. 1 Sanè ad beneficium ius statim con[illegible]? 2 Quid ergo si medio tempore alius idem beneficium impetrauerit ab eo cui conferendi ius fuit? non retrotrahitur ratihabitio iu[illegible] non integra & in præiudicium iuris quod alteri interea quæsitum est. 4 Illa enim condicio quæ tacitè inerat Si absens electionem acceptaret, cùm sit mere potestatiua [illegible] non casualis aut mixta 6 (pendet enim ex voluntate absentis qui electus est 7) retrotrahi non potest in damnum tertij qui medio tempore sibi prospexit. 8 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Licet dici soleat in spiritualibus acquiri ius in re ex solo interuentu autoritatis superioris citra traditionem *cap. si tibi absenti, de præb. in 6.* Boer. *quæst. 2. num. 38.*

2. Aliud enim est habere habere ius in re, aliud ad rem.

3. Contra tenet Boer. *d. quæst. 2. num 41. ex d. cap. si tibi absenti & cap. 1 & 2. de concess. præ.* Sed vide text. *in clement. vnic. de concess. præb. & in cap. si pro te de rescrip.* Rot. *decis. 12. de concess. præb. in nouis.* Sed hoc intellige si medio tempore alij prouisum sit à Papa Nec obstet text. *in d. cap. si tibi absenti* qui loquitur in ordinario aut quolibet alio quàm Papa qui nunquam sibi ligat manus multóque minus ordinarius *cap dudum & cap. quamuis 2. de præb. in 6.* Scafil. *de liter. gratios. tit. de vi & eff.* [illegible] *clausul. 6 in literis num. 2.*

4. Ratihabitio enim non nisi re integra retrotrahitur. Bart. *in l si vxor. § si quis vxorem num 2.* & ibi Alex *in addit. in verb. rebus integris. D. de adult. & in l. si indebitum § 1 ratum haber.* Apostil. ad Dyn. *in cap. ratihabitionem & in cap. ratum de reg iur in 6.* Bald. & Salic. *in l. fi. C de S. C. Macedon.* Ias. *in l si is qui pro emptore col. 38. vers. tertia ratio de vsucap.* Alex *cons. 18 col pen. lib. 5.*

5. Quia inuito beneficium non datur *l. inuito 69. de reg. iur.*

6. Aliud enim iuris est in condicionibus quæ sunt casuales aut mixtæ, vt scilicet retrotrahantur etiam in præiudicium eius cui medio tempore ius quæsitum est, *l. qui balneum 9. l. potior 11. D. qui potior. in pign. hab.*

7. Vt & alia ratihabitio quælibet, cum nemo cogatur ratum habere id quod se ignorante ab alio gestum est, sicut nec ab initio mandare cogeretur *l Pomponius de neg. gest.*

8. *d. l potior* vbi est text. accommodatissimus *iuncl. d. l. 1. cod. tit.* Sane si nullum ius alij medio tempore sit quæsitum, non dubitatur quin ratihabitio electionis facta per absentem retrotrahatur ad diem electionis, Rot. *decis. 12. de concess. præb. in nouis* Aufrer. *in decis. Capell. Tholos 273.*

DEFINITIO XX.

Clausula de non tollendo iure alteri quæsito.

VVlgaris clausula quæ in Bullis apostolicis inseri solet *dummodo tempore datæ præsentium non sit alteri ius quæsitum* conseruat quidem ius quod in re ipsa & beneficio quæsitum iam sit, sed non ius ad rem: quia hoc infirmius, illud potentius est. 1 Ergo non nocebit impetranti, quòd aduersarium habeat qui iam tum electus erat si nondum secuta esset confirmatio. Nam electio etiam quæ in præsentis & acceptantis fauorem facta est nullum in beneficio ius tribuit, sed ad beneficium duntaxat ante securam confirmationem. 2 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Ioan. Andr. & DD. *in cap. causam quæ de rescript* Calder. *cons. 1. ad fin. tit. De rescript.* & Roman. *cons. 256.* Stafilæus *tract. de liter. gratios. tit. de form. mandat. de prouid. num. 4.*

2. Rebuff. *in form noua prouis. in verb.* dummodo tempore datæ præsentium. Vide *cap auaritiæ de elect. in 6.*

DEFINITIO XXI.

De beneficij reseruati collatione per ordinarium.

SI beneficium summo Pontifici reseruatum conferatur per ordinarium aliúmve quemlibet inferiorem, ipso iure nullius momenti est collatio, tanquam facta per non habentem potestatem, quia ordinarij manus ligatæ intelliguntur: 1 Decretúmque vocant irritans quod in omnibus reseruationum regulis ap-

poni solet, ligat etiam ignorantem non quoad ad pœnam excommunicationis, sed quod ad irritat m actus contra decretum factos, 2 adeo vt non modo titulum inficiat, sed etiam possessionem, 3 præsertim si ea reseruatio proponatur quæ in corpore iuris clausa sit. Idem est si Papa prior de beneficio prouiderit cuius collatio ad ordinarium potest pertinere. Nam cum sit ordinarius ordinariorum, concurrit cum quolibet ordinario totiúsque orbis beneficia cõferre potest. 4 Vnde fit vt non possit non inutilis esse collatio per ordinarium facta beneficij quod à summo Pontifice iam sit collatum. 5 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *Cap. si sole cum glos. in verb. contra ipsam de concess. preb.*
2. Gloss *in cap. 1 eod. tit.* Stafil. *in tract. de liter. gratios. in octaua forma* mandati de prouidendo. & latius Iacob. Put. *decis. 8. num. 1 lib. 2 dec. 181 num. 4 lib. 1 decis. 50. nu. 6. eod. libr.*
3. Idem Put. *decis. 180. lib. 3. Not. in clement. de summun. eccles.* Excipe casum *cap. statutum de rescript. in 6.*
4. *Can. cuncta per mundu 9. quæst. 3 cap. 2. de preb. in 6. Clem. 3. in fin. vt lit. pend.* Panormit. *in cap. quia diuersitatem de concess. preb.* Gloss pragm. sanct. *tit. de collat. §. item circa in verb. sua del.* Ioan Monach. *in cap. si eo tempore de elect. in 6.* Bald. *in cap. 1. qui feud. dar poss. & in cap. 1. §. si fa.la, si de feud. fuer. controu. int. dom. & agnat.*
5. Quia beneficium illud non vacat, nec proinde conferri potest *cap. 1. & 2 de concess. preb.*

DEFINITIO XXII.

De clausula motu propr.o.

CLausula Motu proprio in bullis apostolicis licèt maximæ & præcipuæ sit potestatis in eo præsertim q̃ tollit vicium omne obreptionis & subreptionis, 1 ius tamen alteri quæsitum non tollit, 2 quoniam ita sunt interpretanda beneficia Principalia vti ne cuiquam iniuria inferatur. *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *Cap. si motu propr. de preb. in 6* Stafil. *in tract. de liter. grat. in rubric. subreptio.* Rebuff *in prax. benef. in form. prouis.* Simpl. *in 3. part. num. 17. & in form. mand. de prouid. in verb. motu proprio & in verb. pro expresse.*
2. *d. cap. si motu.* Bald. *in cap. ad audientiam de rescript.* Not. *in cap. ab eo de elect. in 6.* Idem Bald. *in l. 1. de const. Princip. & in cap. super eo de off. deleg.* Dec *cons. 202.*

DEFINITIO XXIII.

De beneficij possessore vincente per non ius actoris.

SI de non iure actoris constet & agatur interdicto retinendæ possessionis, absolui reus debet, etiam si de iure suo non doceat, 1 Non quòd in rebus ecclesiasticis sicut in prophanis 2 vitiosa possessio quicquam prodesse debeat, sed quia non sit quærendum de iure detentoris quandiu non constat de iure petitoris, 3 licèt dici soleat in interdicto Vti possidetis, vtrumque ex litigatoribus & actoris & rei partes sustinere. 4 Titulum tamen aliquem & quidem coloratum subesse necesse est, 5 alioqui nullus vnquam sequestrationi beneficij locus esset, cui tamé plerumque locus est. 6 Neque verò in beneficialibus possessio vlla intelligi potest si nullus omnino titulus præcedat 7 quinimo & qui beneficium sine institutione saltem colorata possidet mortaliter peccat. *Ita Senatus* 17. Cal. Decéb. 1590.

1. *Rot. decis. 2. de except. in antiq. & 6. decis. 1. & 2. de re iudic.*
2. *l. vlt. D. de acquir. poss. l. vlt. C. de rei vendic. l. 2. D. vti possid.*
3. *l. qui de tusare 4. C. de edend. l.* Paulus 12. § 2. *D. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit.*
4. *l. 3 §. 1 D. vti possid.*
5. Ne scilicet viciosus detur ingressus, vt scripsi *Defin. 13. supr.*
6. Scilicet cùm de neutrius litigatorum iure constat.
7. *Cap.* vbi Dyn *de reg. iur in 6 cap. in literis.* vbi Pan. *Extr. de rest. spoliat. & in prag. sanct. tit. de pacif. poss. § ordinary.*
8. *Cap. dudu 2. de elect. in 6. can. nemo & can. nullus 1. q. 3.*

DEFINITIO XXIV.

De decimis & earum quota.

ETsi nomen ipsum *decimæ* præsefert satis quanta esse debeat ea fructuum portio quæ Deo Opt. Max. in signum & recognitionem vniuersalis dominij debetur, Si tamen non tàm de iure decimæ, quam de quota ipsa dubitetur, cùm facti non iuris quæstio sit, pendente lite quartam duntaxat decimæ, id est quadragesimam fructuum portionem præstari oportebit, Eóque iure vtimur. Ideò fortasse quod generali ferè vbique gentium consuetudine quæ hac parte seruanda est & ius facit, 2 derogatum sit iuri communi quo decima debetur. Nam vt plurimum inualuit vt minor portio soluatur, ac plerúque vicesima. Itaque si decima in fiduciæ speciem, & vt loquuntur, prouisionaliter solueretur, eueniret plerumque vt plenior esset prouisionalis, quam diffinitiua condemnatio. 3 Si tamen aliquatenus constet quanta portio solui solita sit, eam iudex sequetur, 4 nec tantùm quod ad eos fructus attinet in quibus obtinuit, sed etiam in cæteris si aliud nihil obstet. 5 Præterquam si de ea quota non alitèr quàm per aduersarij confessionem appareat. Qui enim fatetur se pro decima vicesimam debere quorundã fructuum, trigesimam verò aliorum non magis condemnari potest vt lite pendente omnium vicesimã præstet 6 quam illud admitti vt confessio scindatur, quod in ciuilibus causis nunquam admittitur. 7 *Ita Senatus* pro Decano de Villereuersure contra Vniuersitatem illam 16. Cal. Mart. 1590.

1. Sic à Senatu Parisiensi iudicatum fuisse refert Rebuff. *in præfat. tract. De sentent. prouis. num. 30*
2. *Vt in g. l. de quibus 32 & pass. D. de legib.* Sunt enim tolerabilia quæ vetus consuetudo comprobauit *l. imperatores 13. in fin. D. de pollicit.*
3. Quod absurdum fores quia vix est vt vllo terrarum loco decima portio soluatur.
4. Siue prouisionalem siue diffinitiuam ferat sententiam. Hoc enim est quod aiunt Canonistæ quotam decimæ posse præscribi, non ipsam decimam.
5. *Arg. l. non possunt 12. & seq. d. l. de quibus 32. in princip. de legib.*
6. Cùm limitata confessio, non nisi limitatum possit effectum producere. *vulg. l. in agris 16. De acquir. rer. dom.*
7. *Arg. l. cùm quærebatur 16. D de admin. tutor. l. nam absurdum 7. de bon. libert. l. si ita 39. § 1. de oper. libert.* Aliud tamen est in criminalibus vt alibi scripsimus ex Bart. *in l. Aurelius §. idē quæsitū de liber. legat.* Ferrar. *in form. pet. cop. instr. vers. einte anne num. 6.* Iul. Clar. *in pract. crimin. quæst. 55. num. 25.*

DEFINITIO XXV.

De pecunia data pro ingressu monasterij.

QVod moribus receptũ est vt pro ingressu monasterij certa pecuniæ quantitas detur, licèt Simoniæ speciem habere plerisque visum sit, 1 reuera tamen simonia non est, 2 cùm & publicè 3 & pro monasterij commodis augendis & ex inueterata consuetudine 4 dari soleat. *Idque Senatus* noster censuit in causa Franciscanorum Cambericnsium & N. Quinnier 7. Id. Iulij 1591.

1. Guid. Pap. *quæst. 80.*
2. Idem Guid. Pap. *ibid. cum addit.* quem vide. Et tamen vide cap. *Iacobus & cap. veniens Extr. de simon.*
3. Quod enim palam fit caret suspicione doli & criminis *l. vlt. de ritu nupt.*
4. Sunt enim tolerabilia quæ vetus consuetudo comprobauit *l. imperatores 13. in fin. D. de pollicit.*

DEFINITIO XXVI.

De collatione regularium beneficiorum & officiorum.

BEneficia secularia cùm in plerisque differunt à regularibus, tum in hoc maximè, quòd secularia sui natura sunt perpetua, Regularia vero manualia omnia, & consequenter ad nutum vt loquũtur amouibilia, nisi quæ sunt aut curata aut electiua. 1 Item secularia pertinent ad collationem Episcopi, Regularia autẽ ad collationẽ superioris ordinis sub cuius regula est beneficiũ 2 Adeò vt nec ipse summus Põtifex eiusmodi officia, dignitates & administrationes claustrales religiosorũ & regularium sic conferre aut confirmare possit, vti ne ad libitum

libitu prælati ecclesiæ mutari possint, & reuocari.₁ Obseruandum tamé est appellatione beneficij propriè nó venire officia claustralia dignitate carentia, ob eamque causam non comprehendi in bul. De reseruatione mensium, ₂ tametsi loquatur illa generaliter de beneficiis omnibus etiam regularibus: ₃ præsertim quod ea regula restringenda sit tanquam odiosa cùm derogat potestati ordinariorum collatorum qui iure communi nituntur. ₄ Itaque cùm quidam Sacristiam monasterij impetraturus, ₅ officium eam non beneficium appellasset, Placuit vindicias pro aduersario dici, quasi ex impetrantis confessione locus regulæ nullus esset, Qua cessante non dubitabatur, quin ordinarij collatio esse debuisset. ₆ Ita Senatus pro Nicolao Gros contra Franciscum de Chauanes 16. Cal. Decembr. 1590.

1. Cassad. *decis* 12. *num.* 9 post Ægid. *decis.* 203.
2. *Cap. fin. Extr. de instit. Clem. 1 de supplend. neglig. prælat.*
3. Vide *cap. ad nostram & cap. porrecta de confirm. vtil. vel inut.* Glos. sing. *in dict. Clem. 1. de supplend. neglig. prælat. cap. cùm ad monasterium § tales & gloss. in cap. 2. § priores in verb. non mutentur de stat. monachor.*
4. Sic neque ad beneficia electiua huiusmodi reseruationes pertinere tractat Boer. *quæst.* 2 *num.* 3.
5. Vide *gloss. in pragma. sanct. tit. de elect. cap. in verb. impedire col. 2. circ. fin. & tit. de collat. § non tamen in verb. beneficio. Gloss. in cap. fin. versic. similibus de verb. signific. in 6.* Innoc. *in cap. cùm dilecti extr. de donat.*
6. Habet enim ordinarius intentionem fundatam pro omnibus beneficiis quæ sunt in eius diœcesi si neque reseruatio, neque aliud quicquam obstet. *can. omnes basilicæ* 16. *quæst.* 7.

DEFINITIO XXVII.

De præbenda ratione beneficij aut officij debita.

De officio claustrali quod præbendam adnexam habet dubitatio maior est an beneficiū dici possit. Nam & præbenda quoque beneficij appellatione solet comprehendi. ₁ Sed verius est præbendam quę debetur ratione officij, quod beneficij nomen non meretur, multò minùs beneficium dici posse, ₂ cùm detur potius in remunerationem mercedemque oneris officio iniuncti. ₃ Nam & plerumq; videas huiusmodi prębendas etiam laicis dari, qui tamen beneficiorū omniū sunt incapaces, ₄ Diuersum erit si capellaniam adnexā habeat ₅ quam vtique beneficium esse nemo dubitat. ₆ Ita Senatus in eadem causa.

1. *Tot. tit. de præbend. & de concess. preb.*
2. Ne accessorium dignius sit & potentius suo principali *l. in rem* 23. *§ si quis & seqq. D. de rei vindicat.*
3. Vt qui sentit onus sentiat etiam commodum *vulgat. l. secundum naturam. D. de reg. iur.*
4. Differunt enim toto genere laici à clericis. *cap. at si clerici & cap. si diligenti de for. compet. cap. nouit. extr. de iudic.*
5. Nam & simplex Capellania & altare dicitur beneficium si soleat conferri in titulum aut resignari Gloss. 2. *circ. fin. in clem. 2. de dec.* Dominic. *in cap. 1. col. fin. de consuetud. lib.* 6. Gomes. *in regul. de infirm. resign. quæst.* 23.

DEFINITIO XXVIII.

De eo qui aduersarij possessionem tacuit quam ignorauit.

Qvod suprà diximus ₁ non valere impetrationem beneficij propter vicium obreptionis, si detentionis alienæ licet non coloratæ mentio nulla facta sit, ₂ non est perpetuum. Quid enim si is qui à summo Pontifice impetrauit non potuerit verisimiliter quantumuis diligenti præhabita inuestigatione scire alienam illam possessionem? Finge agi de beneficio claustrali de quo prælatus ipse in claustro prima prouiderit? Quid si missio in possessionem fuerit clandestina? ₃ Vtique nemo dixerit imputandum quicquam ei esse qui statim ac beneficium vacare intellexit summum Pontificem adiit tacito aduersario quem tam citò suspicari & scire non potuit. ₄ Itaque si aliud nihil obstet valebit impetratio. ₅ Ita Senatus in eadem causa: & rursus in alia 17. Cal. Iun 1592.

1. *Defin. 2. hoc tit.*
2. *Ex cap. cùm nostris de concess. præbend.* Ioann. Andr. & Butrig. *in cap. postulas. per tot. text. de præb.* Felin. *cap. in nostra de rescript.* Lap. *alleg.* 10.
3. Id est si nulla denunciatio sit facta ei à quo controuersiam timere potuit & debuit is qui missus est in possessionem *l. 3. D. quod vi aut clam.*
4. Est enim probabilis ignorantia facti alieni *l. vlt. D. pro suo*, præsertim si factum illud sit occultum *l. 3. nec supina* 6. *D. de iur. fact. & ignor.*
5. Sufficit enim nihil dolo malo esse factum ab impetrante *cap. super literis de rescript.*

DEFINITIO XXIX.

De eo qui priorem suam impetrationem validam tacuit.

Non modò autem si alienam impetrationem quis tacuerit aut propriam vicio aliquo affectam, viciatur posterior impetratio, sed si prior ab eodem impetrata eiusmodi fuerit, vt teneret, ₁ Cuius proinde expressio nocere non potuisset. ₂ Fieri namque non potest vt vnius beneficij plures collationes valeant cùm posterioris tempore necesse sit beneficium aut vacare, aut non vacare. ₃ Idque adeò verum est vt si huiusmodi vitium ab aduersario per aduocati imperitiam obiectum non sit, ea obiectio per iudicē suppleri & possit & debeat. ₄ Ita tractatum est in eadem causa: & rursus in alia causa de qua infr. Defin. 35.

1. Iacob. Menoch. *de arbitr. Iud. tit. 2. centur. 3. cas. 202. num. 62. & seqq. ex cap. causam, vbi* Felin. *extr. de rescript.*
2. *Cap. dudum de elect. cap. ad audientiam de rescript.* Rot. *dec. 32. ead. in nouis & decis. 23. num. 2.*
3. Porro beneficij non vacantis impetratio semper nulla est *cap. 1. & 2. de concess. preb.*
4. Nempe quoniam hæc obiectio est iuris ideóque suppleri potest per iudicem, *tot. tit. Vt quæ des. aduoc. part. iud. suppl.* Rebuff. *in praxi benefic.* plerisque locis.

DEFINITIO XXX.

Ex resignatione non immutari statum & qualitatem beneficij.

Ex præcedentibus prouisionibus quotquot factæ sunt per resignationem siue in manibus summi Pontificis siue corā ordinario, constat non immutari statum & qualitatem beneficij, sed præcedentes alias ex alio vacationis modo factas inspiciendas esse, vt ex iis præsumatur titulus naturáque beneficij probetur: ₁ Ita Senatus in eadem causa.

1. Vide *cap. 1. de præscr. in 6. & cap. susceptum cum ibi not. de rescript. eod. lib. 6.*

DEFINITIO XXXI.

De pacifico possessore.

In beneficiis incompatibilibus cessat incompatibilitas quandiu alterutrum non possidetur pacificè & absque controuersia, ₁ Ne cogatur vtriusque fructu carere qui vtrumque possidere dicitur. Controuersiam verò eā intelligere debemus quæ facti sit magis quàm iuris, id est quæ faciat ne possessor dici possit in pacifica naturaliter beneficij possessione. ₂ Itaque quamuis mota super solo possessorio cōtrouersia non faciat beneficium litigiosum, ₃ quia quæstio possessionis in beneficialibus causis sicut & in profanis nihil commune habet cum quæstione proprietatis. ₄ Tamen quod ad hanc rem attinet, pacificus possessor dici nequit qui possessionis controuersiam patitur. ₅ Ita Senatus in eadē causa.

1. *Cap. commissa cum gloss. in verb. pacifice de elect. lib. 6 & cap. licet episcopus, in illis verbis* possessionem pacificam *de præbend. in 6.*
2. Nam & possessio ipsa magis est facti quàm iuris *l. donation.* 19. *D. ex quib. caus. maior. l. 1 § si vir vxori. D. de acquir. possess. l. 1. § Scæuola D. si is qui testam. lib. ess. iuss.*
3. Vt nec in rebus profanis *Auth. litigiosa. C. de litigios.*

4. *naturaliter* ... *D. de acquir.* ...
5. Q... *quamuis 4. D. de reb. quae ... possid.*

DEFINITIO XXXII

De beneficij reseruati ... per ord... post mensem ... numerandum.

EST notissima & aequissima iuris Pontificij constitutio quae inductum fuit, vt de iis beneficiis quorū collatio sacrosanctae Sedi Apostolicae excepta est, debeat summus Pontifex intra mensem à die vacationis prouidere : caeterùm post id tempus elapsum valeant collationes ab ordinariis factae post illare ordinaria acti nulla unquam reseruatio obstitisset. [1] Ne alioqui eue nire necesse sit vt & diutiùs beneficia iaceant, & ordinariorum fauorabilis autoritas conuellatur. [2] Ergo currit mensis ille summo Pontifici etiam ignoranti. [3] Quis enim etiam post semestre impetraturo beneficium ab ordinario renunci... potuit an vacationem summus Pontifex adhuc sciuerit, necne? Aut cur tandiu in suspē so & ... omnia relinquerentur? [4] Denique disertis ... ipsis verbis constitutum est vt incipiat mensis currere à die vacationis, non scientiae. [5] Eoque iure vtimur. *Ita Senatus* in eadem causa, iunge Def. 35. & 36. infr.

1. *Cap. statutum de preb. in 6.*
2. Quod vtrumque contrarium est publicae vtilitati *tot. tit. de conces. prab. l. De ius ... castit.*
3. *Glos. in d. cap. statutum in verb. numerandum. Adde Defin. 35. num. 4. inf.*
4. *Arg. l. 1. D. de vsucap.*
5. Necesse enim est vt vacet antequàm sciatur vacare : & ideo vix fieri potest vt idem vnquam sit dies vacationis & scientiae.

DEFINITIO XXXIII.

De impetrante qui tacuit aliud iam à se obtentum beneficium.

VICIVM obreptionis quod ex eo induci solet si impetrans tacuerit aliud iam à se obtentum beneficium quantulumcunque & qualecunque illud sit, [1] est licet nec pacificum nec incōpatibile, [2] ad Pontificias duntaxat literas pertinet, non etiam ad eas quae ab ordinariis conceduntur. [3] Non quòd facilior esse debeat ordinarius quàm summus Pontifex ad beneficium ei concedēdum qui iam aliud habeat, [4] Sed quia nō possit ordinarius conqueri obreptum sibi fuisse ab impetrāte cuius condicionem sicut & beneficiorum in sua dioece si constitutorum, & à quibus & quo iure possideantur, scire ex officio debuit, [5] quod in summo Pontifice non similiter tractari potest. [5] *Ita Senatus* in eadē causa.

1. *Cap. si motu proprio de preb. in 6.*
2. *Clem. 1. de offic. ordin.* contra opinionem Decij, existimantis ... *motu ...* habere locum, in prouisione obtenta ab ordinario ... quae à summo Pontifice impetrata est.
3. Eadem enim ratio in vtroque impedit concessionem pluralitatis beneficiorum.
4. Cum ob eā causam debeat ordinarius beneficia omnia in sua dioecesi constituta vnoquoque triennio visitare.
5. Itaque vbi maius periculum subreptionis vel obreptionis erat, ibi maior cautio adhibenda fuit.

DEFINITIO XXXIV.

De nouissimo beneficij statu attendendo.

VERVM est quod vulgo iactatur, In quaestionibus omnibus De beneficiis nouissimum statum attēdi debere. Nouissimum verò videri eum qui ex vnico etiam actu dummodò vltimo probetur. [1] Eoque passim iure vtimur. *Ita Senatus* noster 17. Cal. Decemb. 1590.

1. *Cap. consultationibus Extr. de iur. patron. cum simil.*
2. *Notat. in d. cap. consultationibus.*

DEFINITIO XXXV.

De bene... ex quacunque causa reseruatis ... conferendis.

QVAMVIS beneficia in mensibus summo Pontifici reseruatis vacantia vbicunque gentium, perinde habeantur acsi in curia & quod idem est apud sedē vacarent, vt nō alius quam summus Pontifex ea cōferre possit. [1] Si tamen is intra mensem non contulerit, Est in potestate & arbitrio ordinarij vt ea conferat, [2] Et quidem non deuoluto iure sed proprio & ordinario, quoniam ad eum spectat collatio beneficiorum omnium in sua dioecesi constitutorum quandocunque & quomodocunque vacantium, [3] nisi quatenus apostolicis reseruationibus prohibetur. Vnde fit vt currat & cedat mensis ille summo Pontifici etiam ignoranti & à die vacationis non scientiae, [4] quod secus est cùm in poenā negligentiae inferioris collatoris ius conferendi ad superiorem deuoluitur. [5] Etsi autem ius hoc in iis primùm beneficiis inductum est quae in curia [6] & apud sedem [7] vacant, idem tamen ad ea quoque postea tractum est quae extra curiam, exceptis tamen & reseruatis mensibus [8] vacauerunt. Eadem nimirum, quinimò maiore vrgente in his aequitatis ratione. [9] Nam quae vacant apud sedem ea summo Pontifici reseruata intelliguntur ex generali consuetudine quae iuris communis instar obtinet. [10] Quae verò ex constitutione apostolica De reseruatione mensium ex priuilegio, & contra ius cōmune. Vt proinde eorum reseruatio non abste magis odiosa videri debeat, [11] ideóque quantùm fieri potest restringenda. [12] Vniuscuiusque enim rei facilis est & fauorabilis reditus ad pristinam suam naturam. [13] Ergo si cùm summus Pontifex beneficium contulerit post mensem & eo tempore quo iam alij ordinarius contulerat, potior erit iure qui prior tempore ab ordinario beneficium impetrauit, [14] Sicut ex cōtrario potior esset iure communi qui à summo Pontifice tanquàm ordinariorum ordinario prior impetrasset. [15] *Ita Senatus* pro Ioanne de Seruete contra Ludouicum de la Pallud 17. Cal. Iunij 1591.

1. *Cap. licet ecclesiarum* quod est *cap. 3. de preb. in 6.*
2. *Cap. statutum de prebend. in 6.*
3. *Can omnes basilica 16. quaest. 7.*
4. Vt dixi *Defin. 32. supr. ex gloss. in d. cap. statutum in verbo numerandum.* Rebuff. *in prax. benefic. tit. De deuolut. num. 15.*
5. Nullam enim poenam meretur is qui ignorat. *l. qui in alterius 41. de regul. iur. l. cùm fex. 11. De addit. edict.*
6. De his enim loquitur textus *in d. cap. statutum.*
7. Siquidem sunt illa synonyma secundum *gloss. in d. cap. statutum.*
8. Quoniam alioqui vacarent apud ordinarium.
9. Vbi enim ratio eadē iuris & aequitatis locum obtinet, ibi & idem ius statuendum est vulg. *l. illud 32. ad leg. Aquil. l. 3. §. vnde etiam. de vsufr. rupt.*
10. *d. Cap. licet Ecclesiarum.*
11. Vt sunt omnia quae abhorrent à iure communi *Not. in cap. 1. de verb. signific. in 6.*
12. Quomodo caetera omnia quae sunt odiosa *l. cùm quidā 19. De liber. & post.* sicut è contrario quae sunt fauorabilia sunt amplianda *l. nec modo 64. in fin. de condit. & demonstr.*
13. *l. si vnus 27. §. pactus ne peteret. de pact.*
14. Quia nec Papa prouidere potest de beneficio amplius non vacante.
15. *Can tandiu per mundum 9. quaest. 3.*

DEFINITIO XXXVI.

De collatione beneficij reseruati facta per ordinarium intra mensem.

QVID verò si ante mensem elapsum ordinarius beneficium contulerit, [1] ex postfacto autem appareat non prouidisse summum Pontificem intra mensem: Nulla prorsus & irrita erit ordinarij collatio. Nam quod dici solet actū qui nullus est defectu potestatis cō firmari superueniēte quādocūq; potestate, [2] ad hunc casū non

non pertinet in quo per apostolicam reseruationem ordinarius ligatas, vt aiunt, manus habet, atque ita ligatas vt irritantis decreti potestate impediatur omnino collatio ne aut tũ valere possit, aut ex postfacto conualescere. De illo certe quidam sine causa dubitant, An ordinarius post mensem conferens eam collationis suę causam exprimere debeat, quòd summus Pontifex intra mensem non contulerit. Sufficit enim vt elapso mense liberam nactus sit conferendi pro suo iure beneficij potestatem.4 Quare nec expectare cogendus est vt sciat an summus Pontifex intra mensem contulerit necne, Cùm non eò magis collationis vires sint in pendenti.5 Quid enim si is qui intra mensem beneficium impetrauit à summo Pontifice, malè fortassis impetrauerit ex qua alia causa?6 Planè cæteris paribus vincet is cui Pontifex intra mensem contulisse quandocunque probabitur.7 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Glos in *cap. non firmatur de regul. iur. in 6.*
2. *Cap. licèt ecclesiarum. de prabend. in 6.*
3. *Arg. l. quod initio 29. vbi not. de regul. iur. cap. quod ab initio eod. tit. in 6.*
4. Cum mensis ille omnimodo currat summo Pontifici etiam ignoranti, vt diximus *Defin praced. num. 4.*
5. *Arg. l. si quis ita. 33. D. de hared. instit.*
6. Qui enim male impetrauit pro eo habendus est acsi nõ impetrasset. *arg. l. quoties 6. D. qui satisd. cogant. l. 2. D. de autor. tutor.*
7. Quia per totum illum mensem ordinarius habet ligatas manus.

DEFIN. XXXVII.

De priuilegio piæ causæ post creditores.

INTER cætera penè innumera piæ causæ priuilegia[1] hoc vnum est quod legatum ad pias causas æris alieni loco esse intelligitur,[2] hactenus nimirum vt cæteris legatariis pia causa præferatur,[3] exemplo libertatum quæ nec aliam ob causam adeò fauorabiles sunt quàm quòd adnexam habeant causam pietatis:[4] Creditoribus tamen hæreditariis licet non nisi chirographariis pia causa postponetur, quia creditorum de damno vitando certantium potior semper ratio est quàm eorum qui lucrum captant.[5] Igitur si hæreditariæ facultates exsoluẽdo æri alieno non sufficiant, legata ad pias causas relicta diminui oportebit, non quidem per legem falcidiã quæ in iis locum non habet, sed quia non potest videri plus legatum quàm fuerit in legantis patrimonio.[6] *Ita Senatus* in causa discussionis bonorum Bartholomei Fosse & fratrum Franciscanorum Camberiensium 6. Cal. Iulij 1591.

1. De quibus vide amplissimum tractatum Andreæ Tiraq. quem inscripsit *De priuileg. pia causa.*
2. *Ex l. sed si non sorum 36. l. aris alieni 39. D. ad leg. falcid.*
3. Nec enim legatorum ratio vnquã ponitur, nisi deducto priùs ære alieno. *l. in quantitate 73. §. vlt. l. in lege 8. eod. tit.*
4. Vnde est quod passim nostri comparant piam causãm libertati ex *cap. vltim. de re iudic. leg. libertas. de reg. iur.* Bart. *in l. proxime de his qua in testam. delent.* Bald. *in l. vnic. circ. fin. per ill. text. vers. ad hanc pietatis rationem De commun. seru. manum.* Socin. sen. *ad l. 1. num. 5. D. solut. matr.* Roman. *cons. 428. num. 2.*
5. *l. Quod autem 6. §. simili modo dicimus & l. vlt. §. 1. D. qua in fraud. credit. l. non debet 41. §. 1. de regul. iur. l. vlt. C. de iur. delib.*
6. Bart. ad Auth. *Similiter. C. ad leg. falcid.* Tiraq. *De priuileg. pia caus. priuil. 72.* Oldrad. *consil. 112. ex l. 1 §. si is qui quadringenta. l. si post missionem 27. vbi gl. text. elegans d. l. in quantitate 73. ad leg. falcid.*

DEFINITIO XXXVIII.

De priuilegio legati confessario relicti.

QVOD à testante legatum est confessario, in piam causam legatum esse negari non potest[1] De illo sanè quidam dubitarunt, An in concursu creditorum præferendus sit pro legato confessarius: Quasi non minùs fauorabile sit huiusmodi legatum, quam debitum pecuniæ in funus impensæ:[2] Quinimò tanto fauorabilius, quanto anima corpore preciosior est.[3] Sed contrà pronunciatum est, ratione illa quòd licèt summæ pietatis sit, tamen liberalitatis est magis quàm necessitatis vt ei cui peccata confessus sis, leges.[4] Itaque non debet ea res deteriorem facere condicionem creditorum, quibus alioquin eò prætextu facilè fraus fieret. Nec debito ob sumptum funeris contracto rectè legatum hoc comparabitur.[5] Funus enim non nisi pòst debitoris mortem curatur, & vel humandi corporis gratia, vel saltem vt mortui corporis gratia quid fiat, puta vt perferatur.[6] Quam in rem ipsos quoque creditores contribuere æquum est si aliunde facultates non suppetant, ne alioqui nimis inhumanè agere & humanæ condicionis immemores esse videantur.[7] At quod in confessarij remunerationem præstatur, vitæ tribui debet non morti, licèt post mortem ac legati iure præstetur. Debiti nãque causa inspicienda est non tempus solutionis.[8] Sanè inter eos omnes quibus ad pias causas legatum fuerit, æquum est præferri eum qui ob id legatũ meruit, quòd animæ periclitanti opem tulit;[9] cùm inter legatarios vt & inter chirographarios creditores, priuilegia non ex tempore æstimanda sint, sed ex causa.[10] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Cùm sit legatum in honorem Dei & satisfactionem aliquam pro peccatis.
2. Cuius causa potior esse solet, non tantùm in præiudiciũ legitimæ, sed etiam creditorum. *l. Papinianus 8. § quarta autem. vbi not. D. de inoff. testam. l. quasitum 17. in princ. de reb. autor. iudic. possid. aliàs l. 2. de priuileg. credit.*
3. Nam funeris impensa ad corpus pertinet, hoc verò legatum ad animam.
4. Similis ratio est in *l. cùm plures 12. §. penult. in fin. D. de administr. & peric. tutor.*
5. Species enim non modò lucri, sed etiam furti est ex alieno largiri, & sibi acquirere beneficij debitorem. *l. si pignore 54. §. 1. D. de fur.*
6. *l. Etsi quis 14. §. impensa 4. & puss. D. de relig. & sumptib. funer.*
7. *d. l. Quasitum 17. de reb. autor. iudic. possid.* iunct. *l. quidam 27. D. de condic. indeb.*
8. *l. Si procuratorem 8. D. mandat. l. si tantùm 12. D. de SC. Macedon. l. 1. D. qui potior. in pign. habeant.*
9. Quod contemplatione salutis certo pecuniæ modo æstimari nullo modo potest *l. penult. in fin.* iunct. *l. Aquilius D. de donat.*
10. *l. Priuilegia 32. D. de reb. autor. iudic. possid.*

DEFINITIO XXXIX.

De legatis pijs relictis in testamento posteà reuocato.

PIAE causæ priuilegiũ quoque illud est vt si quid relictum sit in vltima voluntate solenni quæ reuocata sit per subsequens testamentum non solenne in quo scripti sunt agnati proximiores ab intestato successuri,[1] non tamen reuocatum censeatur, quod piæ causæ legatum fuerat.[2] Sed si posterius testamentum solenne sit, non idem obseruabitur. Reuocantur enim illo casu omnia quæcũque priore testamento relicta sunt, licèt ad pias causas.[3] *Ita Senatus* in causa discussionis bonorum Bartholomei Fosse 6. Cal. Iulij 1592.

1. Quo tamen casu prius testamentum per posterius reuocatum intelligitur. *l. 2. D. de iniust. rupt. & irrit. fact. testam. l. hac consultissima. §. vlt. C. de testam.*
2. Andr. Tiraq. *De priuileg. pia caus. priuileg. 12.*
3. Nempe quia eo casu prius testamentum rumpitur per posterius ipso iure non ex priuilegio. *§. posteriore Instit. quib. mod. testam. infirm. l. si quis priore. 29. D. ad S C. Trebell.* Sunt tamen qui excipiant legata relicta pro restitutione malè ablatorum si modo relicta sint certis nominatim personis, non sit in genere, Iuxta distinctionem Guillelmi Bened. *in repet. cap. Raynuntius in verb. testamentum. 2 num.*

DEFINITIO XL.

De filiofamilias testante in fauorem piæ caussæ.

QVidam tractabant in eo etiam priuilegium elucere piæ causæ, quòd si filiusfamilias patre consentiente & autoritatem præstante testatus, aliquid legauerit in piam causam, legatum debetur, non legati

iuret sed donationis causa mortis, 2 licet nihil valeat ex cæteris quæ testamento [illegible] inueniuntur. 3 Planè si filiusfamilias sine cosensu patris testatus sit, ne illa quidem vllo iure valebunt quæ in piam causam relicta fuerunt. 4 [illegible] in ead [illegible].

1. Nec enim [illegible] quicquam legare etiam patre [illegible] cùm [illegible] legare possint qui & testari po[illegible].

2. Qui potest filiusfamilias mortis causa donare si pater consentiat *l. tam is 25. [illegible] filiusfamilias. D. de mort. caus. donat.* Et in relictis ad pias causas semper subintelligitur clausula *omni meliore modo arg. l. in testamento 18 D. de fideic. libert.*

3. *l. Qui in potestate 6. D. qui testam. facer. poss. iunct. l. si nemo 9. D. de testam. milit.*

4. Nempe quia ne quidem iure donationis causa mortis defendi hoc casu possunt.

DEFINITIO XLI.

De Ecclesia restituenda aduersus aditionem hereditatis damnosæ.

SI rector Hospitalis heredis instituti damnosam hereditatem adierit, ad eam omittẽdam in integrum restitui potest probata læsione. Nam exemplo minoris 1 facilè ea restitutio datur ecclesiæ, cuius pars quædam Hospitale est. 2 *Ita Tractatum* est in ea causa de qua Defin. 1. j. de his quæ sub modo.

1. De quo in *tit C. si vt min. se ab hered. abstin.*

2. Roman. *cons.* 407 *num.* 1. post Ioan. Andr. *in cap.* 2. *Extr. de restit. in integr. in* 6. *Alex. cons.* 9 *lib.* 2. *in princip.*

DEFINITIO XLII.

De eo cui sub condicione liberorum legatum relictum aut fideicommissum monachus [illegible] monasterium ingressus.

VVlgo iactatur monasterium esse loco filij, 1 Indeq; fieri vt si monachus factus sit is, cui aliquid relictum fuerat sub ea condicione si liberos suscepisset, non eo minùs relictum consequatur quod liberos exinde suscipere nunquam possit. 2 Item vt si fideicommissum ab aliquo relictum sit sub ea condicione si liberos nullos susceperit, perinde excludatur fideicommissarius grauato monasterium ingresso atque si is liberos suscepisset. 3 Mihi verò ea sententia semper absurda visa est, & iis ipsis Iustiniani constitutionibus 4 contraria quibus nostri mouentur. Nam priore casu quem retulimus non habetur condicio pro impleta, sicut nec posteriore pro defecta, sed vtroque pro irrita & non scripta: quod à Iustiniano constitui nil fuerat necesse si vel fictione ipsa iuris fieri posset vt monasterium filij loco haberetur. 5 Quam ob causam nec aliud iuris Iustinianus induxit si is qui sub condicione liberorum vocatus aut oneratus est, non monachus effectus sit, sed sacerdos tantum: quo tamen casu nihil est quod possis dicere loco filij esse, præterquam ipsum fortasse sacerdotium. 6 Nimirum vtroque casu spes liberorum æquè amittitur, sed idem fauor religionis efficit vt eiusmodi condicio pro irrita aut non scripta habenda sit, 7 Non vt testatoris voluntas euertatur cuius causam semper saluã & præcipuã esse oportet, 8 sed quia de pietate testatoris pie suspicandũ sit, credẽdũmque non fuisse illũ eam condicionem adscripturũ si de eo casu cogitasset quo vel honoratus vel oneratus sacerdotalis aut monasticæ vitæ dignitatẽ elegisset. Indéque est quod nostri fatentur, Quoties testator cogitauit de monasterio excludendo non esse permittendũ vt contra ipsius mẽtẽ, monasteriũ bona vlla vel acquirat vel retineat. 10 Idque vnũ sanè mihi in omnibus huiusmodi quæstionibus inspiciendũ videbatur, non illud etiã de quo nostri interpretes tam anxie laborant, Vtrum testator vsus sit verbis naturalitatem, vt vocant, exprimentibus, & quæ omnem fictionem & interpretationem iuris respuant, an iis ad quæ iuris interpretatio accommodari possit, 11 Quasi verò Iustiniani constitutiones interpretationem iuris inducant, ac non potius piam verisimilitudinem voluntatis, quæ nunquam cessat quibuscunque tandem verbis testator vsus sit nisi cùm de monasterio eoque excludendo cogitauit. 12 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 25 & 26. De fideic.

1. Sic enim nostri *ad Auth. nisi rogati per illum text C. ad SC. Trebell.*

2. *l. Sancimus* 53. *§. item illud statuimus C. de episc. & cleric.*

3. *Nouell. 123. de sanctiss. episc. cap* 37. *incip. si quis sub condicione aliqu. § sed & hoc præsenti* vnde sumpta est *dict. Auth. nisi rogati* vbi DD. præsertim Pauli Castr. quem vide *C. ad SC. Trebell. cap in præsentia* vbi G[illegible]s. & Dec. *de probat.*

4. Quæ extant in *d. [l.] sancimus. & dict. nouell.* 123.

5. Dici enim solet nihil referre an quid fiat per æquipollens *vulg. iurib.*

6. Quod esset adhuc absurdius, quia sacerdotium non ex personis constat sicut monasterium.

7. Summa enim ratio est quæ pro religione facit *l. sunt personæ 43 de relig. & sumpt. fun.*

8. Nam & publice interest supremas defunctorum voluntates exitum habere *l. 1. C. hoc tit. l. vel negare 6. D. testam. quemadm. aper.*

9. Esset enim illo casu ista condicio contra bonos mores quæ scilicet eum cui adscripta esset, reuocaret ab electione vitæ contemplatiuæ. Dec cons. 259. post Alex. *cons.* 121. *vol.* 2. Cranet. *cons* 151. Boer. *quæst.* 314.

10. Alex. *dict. cons.* 121. & alij supra citati. Adde Osasch. Cacher. *decis. Pedem.* 126.

11. Sic namque distinguit Alex. *dict. cons.* 121. quem alij sequuntur.

12. Quasi plus dictum, minus scriptum videatur vt *in l. cum auus* 102. *de condic. demonstr. l. talepactum* 40. *§. vlt. D. de pact.*

13. Nunquam enim credendus est testator quicquam disposuisse in eum casum de quo non cogitauit *l. commodissime* 10. *de lib. et. & posthum.* E contrario intelligitur id omne disposuisse quod verisimiliter disposuisset si de eo fuisset interrogatus *d. l. tale pactum §. vlt. l. Titius* 25. *§.* 1. *& ibi not. D. de lib. ber. & posthum.*

DEFINITIO XLIII.

De substituto dato ei qui monasterium ingressus est.

ILla distinctio probabilior videri possit quæ quibusdam placuit, an is qui monasteriũ ingressus est substitutum habuerit extraneum an aliquem ex descendentibus à testatore, vt priore duntaxat casu, non etiam posteriore monasterium admittatur. 1 Liberorum enim potiorem quàm monasterij causam esse conuenit: 2 Nec paternæ aut auitæ pietatis ratio patitur vt credamos testatorem si sciuisset futurum vt is quẽ sub condicione liberorum honorabat vel onerabat monasterium ingrederetur, eò minùs filium aut nepotem ei substituturum fuisse. 3 *Ita tractatum* est in eadẽ causa.

1. Osasch. Cacher. *decis. Pedem.* 126 *num.* 17. *& final.*

2. Cùm nemo credatur alienam sobolem propriæ velle anteponere *vulg. l. cum acutissimi* 30. *C. de fideic. Not. in l. cum auus* 102. *de condic. & demonstr.*

3. Est enim semper maxima & fortissima coniectura voluntatis pro substituto cum substitutus est ex liberis. Glos. magna communiter à Doctoribus adprobata *in l. precibus C. de impub. & alijs substit.*

DEFINITIO XLIIII.

De monachis ab omni successione excludendis.

QVod edicto Diui Emanuelis Philiberti optimi Principis nostri De monachis ab omni successione excludendis fauorabiliter constitutũ est, vt saluæ iis sint successiones testamentariæ, dubitatũ est an ad præteritas tãtùm dispositiones pertineat, an etiã ad futuras. Neq; enim verba edicti satis aperta sunt. 1 Digna autẽ res visa est de qua Princeps consuleretur, ne qua dubitandi causa in posterũ superesset. 2 Cùm verò quæreretur in quam partem edictum fieri oporteret, Senatus noster magis probabat vt non minus ex testamento quàm ab intestato succedere monachi prohiberentur. 3 Eadem enim vtroque casu publicæ vtilitatis ratio vrget, 4 Nimirùm ne subditorum præsertim nobilium bona ad monasterium deuoluta in id redigantur,

gantur, vt nullum Principi commodum præstare possint, 5 Néve familiarum dignitas quæ ex patrimonij quoque amplitudine æstimatur, & quæ Principi præcipuæ curæ esse debet, ea ratione diminuatur. 6 Idque consequens videri poterat ei quod illo ipso edicto districtè prohibitum est ne qui monasterium ingreditur plus quàm tertiam bonorum suorum partem & quidem mobilium, 7 Monasterio donare possit. Nam si non putauit Princeps permittendum ingredienti monasterium vt bona sua omnia det monasterio, ne in vltima quidem voluntate (vltima enim voluntas illa est quam ingressurus monasterium in ipso ingressu explicat 8) multò minùs alijs permitti debet vt siue inter viuos siue in vltima voluntate dántes monacho dent monasterio. 9 Eadem namque imò maior ratio hoc casu subest. 10 Nec mouere debet quod ita futurum sit vt impediantur multorum erga monasteria liberalitates. 11 Nam præter id quod in amplissimo vsufructu ad certum vsque tempus potest liberalitas non parua consistere, 12 nihil prohibet quominus monasteria alioquin acquisitionis capacia, fiant ex edicto Principis incapacia quod ad bona pertinet, quę in Principis territorio posita sunt, & quibus pro arbitrio potest Princeps legem dicere, 13 cùm & pleraque alia monasteria omnis omnino acquisitionis incapacia sint ex præscripto suæ institutionis. 14 Nam & eadem ferè ratione fit vt bonorum feudalium aut emphyteuticariorum acquisitio etiam ex contractu non solùm monasterijs sed etiam collegijs ómnibus interdicta sit, ni suæ incapacitatis pœnam luant, quam nos *amortisationem* appellamus. 15 *Ita tractatum* est in eadem causa.

1. Talia enim sunt edicti verba *sans preiudice toutesfois des dispositions testamentaires, & des contracts des predecesseurs desdicts religieux, ou autres desquels ils auroyent droit.*

2. Solius enim Principis erat hæc interpretatio *l. 1. & vlt. C. de legib.*

3. Etsi fauorabilior plerunque est successio testamentaria quàm legitima, vt in *l. humanitatis & l. vlt. C. de natur. liber.*

4. Ergo idem ius statuendum est *vulg. l. illud 32. ad leg. Aquil. d. 5. §. vnde etiam de inoff. test.*

5. Omnia enim sunt incompatibilia monacho etiã beneficia cùm teneatur residere in monasterio nec habeat vllum velle vel nolle *can. non dicatis 12. quæst. 1.*

6. *l. 1. §. Sed etsi seruus. D. de inspic. ventr.*

7. Quorum scilicet facilior & tolerabilior est iactura *l. si rem mobilem 47. D. de acquir. poss. l. lex quæ 22. C. de admin. tutor.*

8. Cum exinde monachus testamentum facere non possit *Auth. ingressi. C. hoc tit.* tanquam qui nec velle habeat nec nolle *d. can. non dicatis 12. quæst. 1.* adeóque nec bona de quibus possit testari *l. lex Cornelia 28. vers. quia per eam non efficitur de vulg. & pupill. subst.*

9. Cùm quicquid monacho datur acquiratur monasterio tanquam domino per seruum *d. Auth. ingressi.*

10. Ne quod directo fieri prohibetur fiat per indirectum contra *l. scire oportet. 21. §. 1. de testam. tutel.*

11. Quæ potius videntur prouocandæ fauore religionis *l. sunt personæ 43. de relig. & sumpt. funer.*

12. Vsusfructus enim licet in iure consistat, portionis tamen instar habet, ac emolumentum rei continet *l. Mæuius 66. §. fundo l. cum filius 76. §. dominus de leg. 2.*

13. Loquimur enim de eo Principe qui plenissimam in suo territorio habeat potestatem & absolutum imperium, & per consequens legis condendæ autoritatem, quomodo habent in Sabaudia serenissimi Sabaudiæ Duces.

14. Cuiusmodi maxime sunt monasteria Franciscanorum *cap. exiit de paradiso. de verb. signif.*

15. De qua dicemus in *tit. de iur. emphyt. Ioann. Papon. lib. 2. syntagm. Arest. tit. 14.*

DEFINITIO XLV.

De parochiano plura domicilia habente vbi primitias debeat.

CVm quidam domicilium originis & bona sua omnia habens in parochia Titiana vxorem duxisset in Semproniana, proptúsque bonis omnibus locatis ad vxoris parochiam diuertisset, ac ibi iam per integrum biennium moratus esse & cum parochianis cæteris interfuisse diuinis probaretur, nec eo minus tamen sacrosancta ecclesiæ sacramenta in Titiana percepisset, Eleganter ac magnis cõtentionibus apud nos certatum est de primitiarum iure, vtrũ Titio an Sempronio, an vtrique potius persolui deberent. Cõsilium enim Gebennense vtrique persoluendas esse pronunciauerat pro æquis portionibus. A qua sententia tam Sempronius quàm is qui primitiarum nomine conueniebatur, appellauerat. Ille quòd sibi integras deberi diceret: Hic verò, quòd mallet integras soluere Titio priori parocho. Vrgebat pro Sempronio quod probabatur esse in possessione percipiẽdi quid annuum primitiarum iure ab ijs omnibus qui in ea parochia habitarent. 1 In quorum numero esse hunc qui conueniebatur, ex eo apparebat quod per integrum, vt dixi, plus quàm biennium larem & focum ibi cum vxore & familia habuisset. 2 Nemo enim dubitat quin ex tam longa nec fortuita habitatione (nam qui fortuito casu alicubi est, ibi nec esse videtur 3) domicilium contractum esset, præsertim locatis bonis omnibus quæ in parochia Titiana possidebat. 4 Sed & illud certum erat, Eum qui in vxoris suæ patria domicilium defixit, vltrò se incolatus iure eiusdem loci muneribus obligare. 5 Nec mouere poterat quod reus dicebat, eo se semper fuisse animo vt prius domicilium retineret. Nam quod dici solet, existimatione animi esse accipiendum vbi quis domicilium habeat, indéque fieri vt pluribus locis eodem tempore domicilium quis habere possit, tum demùm verè dicitur, cùm quis diuersis locis instructus est æqualiter, nec ferè frequentius hîc quàm illic commoratur. 6 Alioqui absurdum sanè fuerit si quis dicat, animo se domicilium retinere in eo loco in quo nunquam moratur, neget autem velle se ibi habere vbi assiduam moram trahit. 7 Neque rursus prodesse conuento debuerat quod in Titiana parochia percipere sacramenta non destitisset. Non tam enim vbi perciperet quàm vbi percipere deberet inspiciendum erat: 8 Ibi autem percipere eum debere constabat vbi habebat domicilium, 9 Adeò vt si duplex sibi domicilium constitueret, de vtriusque parochi consensu & peccata confiteri & sacramenta cętera percipere deberet. 10 Præsertim cùm si ex subitaneo morbo periclitaretur, is demùm parochus ei sacramenta administrare cogendus esset in cuius parochia ille habitaret, non ille cuius anteà parochianus fuisset. 11 Atqui primitiæ propter sacrorum administrationem debentur. 12 Non igitur ei à quo perciperentur vltro sacramenta, sed ei potissimũ qui vel inuitus administrare teneatur. 13 At cõtrà pro reo faciebat quòd animo vetus domicilium retinuisset, quod vtique facere potuerat etiam nouo 14 quæsito. Nec verò videtur quis domicilium nouum contrahere ex eo solo quod colendi fundi causa in eo diuertatur, si in alio loco negotia sua gerat diésque festos celebret. 15 Atqui constabat hunc de quo quærebatur non nisi fundi vxorij colendi & restaurandi gratia in vxoris domum migrasse, sacramenta verò in vetere parochia solitis diebus festis percipere consueuisse. Non ergo videbatur domicilium mutasse saltem quod ad sacraméta pertineret. 16 Proinde nec à primitiarum soluendarũ onere liberatus dici poterat. 17 Neque tam de illo quærendum erat vter ex parochis sacramenta ministrare cogeretur, quàm à quo percipere is soleret, & iure posset. 18 Illud verò minus obstabat, quod probauerat Sẽpronius esse se in quasi possessione primitiarum exigendarum à parochianis quibuscũque. Erat enim illa quoque adiectio probanda quæ probata non fuerat, *Etiam ab ijs qui in alia parochia sacramenta perciperent.* Quæ sanè consuetudo iuri repugnaret ac tametsi probata vtique seruanda non esset. 20 Putabant plerique condemnandum reum vt nouo parocho primitias solueret quandiu in eius parochia moram degeret, nec eo minùs tamen veteri parocho adstrictus maneret, quandoquidem se vetus domicilium animo retinere duxisset. 21 Alij contra primitias inter parochos ex æquis partibus diuidẽdas. 22 Vicit tamen

tertia sententia, vt ei parocho soli soluendæ essent primitiæ, à quo sacramenta administrarentur: licèt extra eam sacramentorũ causam domicilium alibi constitutum esset. 23 Sed hoc ita si in eadem parochia in qua quis sacramẽta perciperet diuina quoque audire proponeretur. Nam & hoc maximè spectandum est cùm de primitiis aut, quod ferè idem est, de personalibus decimis quæritur. 24 Itaque cùm in proposita facti specie reus in Titiana parochia sacramenta percipere, in Semproniana verò diuinis interesse solitus probaretur, visum est, vtique parocho in viriles condemnari eum debere, 25 sed cum hoc tamen temperamento. Quandiu in noua parochia diuinis adesse perseueraret. 26 Primitias enim apud nos personales esse placuit, non reales aut mixtas. Etsi namque initio inspecto traxerint causam à fructibus, 27 indéque etiamnum fit vt qui bona nulla possidet primitias nullas debeat, 28 Tamen non qui plures fundos ampliúsve patrimonium habet, maioribus idcirco primitijs præstandis obstrictus est: 29 quod vtique consequens esset si onus huiusmodi aut rebus ipsis, aut personis pro rebus impositũ censeretur. 30 *Ita Senatus* in causa Ioannis Bargin & Michaelis de Bonnemaison curionis parochiæ de Combloux. 5. Non. Aug. 1592.

1. Ferè enim generale est imò perpetuum quoties possessorio agitur non petitorio vt in ea possessione retineri quis debeat in qua litis cœptæ tempore reperitur *l. 1. & tot. tit. D. uti possid. l. meator. 4. C. si seruus expor. ven.*

2. *Arg. l. ciues 7. C. de incol.*

3. *l. Si ita legatum 86. iunct. l. si fundus 44. l. si chorus 79. §. 1. de legat. 3.*

4. *l. Adsumptio 6. §. viris prudentibus. D. ad munici p. & de incol. ibi si vtrubique ita se instruxit à contr. sens. l. pupillus 239. §. incola. de verb. signific.*

5. *l. Si in patria. 5 C de incol. libr. 10. tit. 39.*

6. *d. §. viris prudentibus, & l. eius qui manumisit 27. §. Celsus eod. tit. ad municip.*

7. *d. l. Ciues 7. C. de incol.* Non enim minus facto quàm verbo animus & voluntas declaratur *vulg. l. non tantùm 5. D. rat. rem haber.*

8. Sicut non tam quid Romæ fiat quàm quid fieri debeat *l. sed licet 12. D. de offic. præsid.*

9. *Cap. fin. & tot. tit. Extr. de paroch.*

10. Angel. *in summa in verb. confessio 5. num. 12. arg. cap. ex parte. Extr. de fon. compet.*

11. Præsens enim status attenditur non præteritos maximè cùm agitur de sacramentis morienti administrandis.

12. *d. cap. fin. Extr. de paroch. cap. ad apostolica Extr. de decim. can. in sacris 16. quæst. 1.*

13. Vt apud eum sit honor, & commodum apud quem est onus *vulg. l. secundum naturam 10. de regul. iur.*

14. *d. l. Adsumptio 6. §. viris prudentibus d. l. eius qui manumisit 27. §. Celsus D. ad municip.*

15. *d. l. Eius qui §. si quis negotia.*

16. Angel. vbi supr. *in dict. verb. confessio 3. num. 11.* Host. in summa *libr. 5. tit. de pœnit §. cui rustici.*

17. Quæ scilicet ob eam maximè causam administrationis sacramentorum debentur *d. cap. fin. de paroch. d. can. in sacris 16 quæst. 1.*

18. *d. cap. ad apostolica vbi videtur text. express. Extr. de decim.*

19. Consuetudines enim omnes cùm sint stricti iuris probandæ sunt in indiuiduo, maximè si à iure communi abhorreant *l. quod non ratione 39. D. de legib.*

20. *Arg. l. 2. C. quæ sit long. consuet.*

21. *Arg. l. 1. C. de municip. & origin lib. 10. tit. 38.*

22. Iuxta glos. singul. *in dict. c. ad apostolica in verb. personales in fin.* vbi apostil. Extr. *de decim.* Steph. Bertr. *consil. 252. vol. 3.*

23. Per textum ad quem responderi non potest in *d. cap. ad apostolica.*

24. *Can. quæst. 16 quæst. 1.*

25. Diuerso tamen respectu, scilicet vni propter sacramentorum, alij vero propter diuini verbi administrationem.

26. Cessante namque causa, effectum quoque cessare oportebat *vulg. cap. cum cessante Extr. de appellat.*

27. Vnde & fructuum primitiæ appellantur.

28. Quia nec vllos fructus habet quorum primitias præstare possit.

29. Sed certum quid annuum & vniforme debent omnes qui primitias debent.

30. Tunc enim deberentur pro rata fructuum vt decimæ.

DEFINITIO XLVI.

De beneficiaria pensione ad vitam aut in perpetuum constituenda.

QVod dicimus ex natura beneficiariæ pensionis esse vt non nisi ad vitam debeatur, nec beneficiũ afficiat in perpetuum, 1 ad eam pẽsionem pertinet quæ personæ debetur, 2 non etiam ad illam qua vnum beneficium erga alterum obstrictum sit, quæ annua præstatio potiùs dicenda est, quàm aut pensio aut beneficium, cùm nihil aliud sit quàm perpetuus quidam reditus & fructus eius beneficij cui debetur, onus verò beneficij quod debet. 3 Quare nec hac parte locũ habet quod vulgo iactatur Ecclesiastica beneficia sine diminutione conferri & possideri debere. 4 Qualiter enim se habent, id est cum suis & oneribus & honoribus conferuntur ac possidentur. 5 *Ita Senatus* in ea causa, de qua Defin. 5. ǰ. Vti possid.

1. Hier. Gigas 10 *tract. de pensione.*

2. Potest enim Papa conferre vni beneficium & alteri assignare pensionem, Felin. *in cap. ad audientiam 2. de rescript.* Boer *quæst 1. num. 43. & 45.* vbi addit solum Papam posse hoc facere.

3. Sicut euenit in seruitutibus quas reales appellamus, quæ quoniam non personis debentur vt personales, sed rebus, sunt perpetuæ, nec finiuntur cum persona *l. 4. D. de seruit. iunct. l. Mela aut 14. de alim. vel cibar. legat. in fin.*

4. *Cap. 1. & tot. tit. vt eccles. benefic sine dimin. confer.*

5. Nunquam enim potest alienatio aut acquisitio vlla fieri nisi cum sua causa, & cum suo onere *l. alienatio 67. D. de contr. empt. l. 1. nec. C. si alien. gerant. non interd. rer. suar. admin.*

DEFINITIO XLVII.

Beneficiarium etiam agentem non semper cogendum de titulo suo docere.

BEneficij possessor si ab alio quid petat, quod ad beneficij causam fructúsque spectet, non est arctandus vt doceat de titulo & iure ex quo possidet. 1 Sed satis est si se doceat beneficij possessorem, licèt nec annalem nec triennalem. Neque enim de beneficio controuersiam faciens audiendus est nisi qui idem beneficium sibi adserat. 2 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Est enim hoc vnum ex commodis possessionis, vt qui possidet non cogatur de iure suo docere, præsertim contra eum qui nec dominum se dicat nec possessorem.

2. Alioqui potest is qui beneficium pacifice possidet alteri objicere, *Quod ad libertas ades habeo: l. loci 4. §. competit. D. si seruit. vindic. iunct. l. vlt. D. de acquir. possess.*

DEFINITIO XLVIII.

De vnione beneficiorum quibus auditis facienda sit.

VNio beneficiorum, quoniam odiosa est, & à communi ecclesiarum vtilitate aliena, 1 nunquam nisi ex magna & necessaria causa permitti debet, vocatísque in eam rem omnibus illis quorum interest, 2 Inter quos præcipuè hi sunt, Episcopus qui ordinarius est diœcesios, Capitulum ecclesiæ cathedralis, & patronus beneficij si laicus sit. Neque enim sine ipsius consensu facta vnio valere potest ne alioqui à dotandis ecclesijs facilè laici reuocentur. 3 Quòd si patronus sit clericus, nemo dubitat quin summus Pontifex potestate ordinaria derogare possit iuri patronatus clericorum. 4 Etsi autem derogare etiam potest cùm vult iuri patronatus laicorum pro ea vice, 5 fallit tamẽ hoc in vnionibus quia perpetuò durant. 6 Sed & procuratorem principis generalẽ vocari & audiri necesse est, Non solùm si ius patronatus ad Principem pertineat, quod in dubio præsumendum est cùm beneficium habet dignitatem, 7 Sed etiamsi ad alium: Nempe ratione publicæ vtilitatis, & ad hoc ipsum dispiciendum An publicè vtilis futura sit vnio, an inutilis. 8 Item pro tuenda Principis autoritate ad quam sanè pertinet vt benefi-

beneficiorum omnium quæ in territorio sunt protector & conseruator existimetur.9 Vnde illud etiam est quod de beneficiorum possessione soli iudices Principis cognoscunt.10 Itaque si non vocato procuratore generali vnio facta sit, potest & solet ille ab ea tanquam ab abusu prouocare, sempérque ea prouocatio admittitur, etiam post centum annos, quia vnio semper & perpetuò grauat.11 Quid ergo si nulla prouocatio sit ab ea vnione quã inaudito procuratore generali aut non vocatis ijs quorum interfuit factam esse appareat? Idem ius constitui debebit non vt abusiua pronuncietur vnio,12 sed vt perinde ac si facta non esset nulla eius ratio habeatur, negligatúrque à Senatu quæ neglecto Principe Senatúque facta fuit.13 *Ita Senatus* pro Guillielmo Drugeon contra Humbertum Burtim 14. Cal. Ianuar. 1592.

1. Quia minuit numerum beneficiorum, & facilius est vt pluribus beneficijs plures rectores benè præsint quàm vt vnus Rebuff. *in tract. de vnion.*

2. Est enim hoc generale vt ad omnem actum citandus sit, quisquis ex eo actu lædi potest *l. nam ita 39. D. de adopt. l. de vnoquoque 47. D. de re iudic.*

3. Gloss. & DD. *in ca. nobis & c. cum dilectus Extr. de iur. patron.* Rebuff. *in tract. De reuocat. vnion. & in tract. De vnio.*

4. Pro absoluta illa & omnimoda potestate quam habet in clericos *cap. nouit. Extr. de iudic. 1.*

5. Vt dicemus ad *tit. de iur. patron.*

6. Nec enim mens Papæ est vt cuiusquam ius in perpetuum tollat, sed tantùm ad tempus & ad effectũ gratiæ quam alteri concedit. *arg. l. 2. §. si quis à Principe & §. merito D. ne quid in loc. public. l. 4. C. de emancip. liber.*

7. Quia præsumuntur talia beneficia fluxisse à Principe tanquam à fonte sicut & feuda quæ nihil nisi profana beneficia sunt *arg. notat. in l. 2. C. in quib. caus. colon. domin. accus. poss. ijs verb. cuius ipsi sunt eiusdem & bona sua esse cognoscant.*

8. Optimi siquidem Principis est prouidere ne quid respublica detrimenti capiat.

9. *Arg. l. cum vnus 12. § penult. de reb. autor. iudic. possid.*

10. Guid. Pap. *quæst. 1.*

11. Rebuff. *in dict. tract. de vnion.* post Bald. *in l. 2. col. 2. C. de episc. audien.* Facit *l. 1. §. vlt. de vsufr. accres.*

12. Non enim potest abusiua pronunciari si non sit ab ea tanquam ab abusu appellatum.

13. Frustra enim Principis & Senatus auxilium implorat qui vtriusque autoritatem neglexit *arg. l. auxilium 37. in fin. D. de minor.*

DEFINITIO XLIX.

De patrono clerico cuius iuri derogatum est per Papam in mandato de beneficijs vniendis.

QVod tamen diximus1 summum Pontificem mandantem vniri beneficia derogare posse iuri patronatus clericorum, efficere non potest vt eo minus vocandus & audiendus sit patronus clericus in ipsa vnione facienda.2 Idq; adeò verũ est vt si inscio illo facta sit perinde nõ valeat ac si iuri patronatus nullomodo derogatum esset.3 Quandoquidem fieri potuit vt vnio saluis patroni iuribus consisteret,4 vt puta si aliud ius in beneficio non haberet, quàm certi reditus annui ex fructibus percipiendi.5 *Ita Senatus* in supra scripta specie. In qua nec ad rem pertinuit quòd cùm Episcopo mãdata fuerat vnio beneficiorum vacaturorum, nesciri poterat quis eo tempore vocandus esset, quia nullum adhuc vacabat.6 Nam præter id quod tanto magis vocari debuerat Principis procurator generalis qui vnus tum esset pro omnibus,7 illud etiam constabat eo saltem tempore quo vnio facta fuerat vacãtis beneficij, vocari eos debuisse, quorũ iam tum intererat. quippe qui ab eo die & certi essent & cogniti.8 Alij sanè præter procuratorem generalem & patronum vocari nõ debuerant, cùm vnio per Episcopũ ipsum diœcesanũ fieret, & per capitulum ecclesiæ cathedralis.9

1. *Defin. prox. præc. num. 4.*

2. Quamuis dici soleat id quod potest fieri aliquo inuito posse multò magis fieri eo ignorante *l. qui potest inui. n. 26. De regul. iur.*

3. Non enim Papa ideo prohibet vocari clericũ patronum, quòd deroget iuri patronatus.

4. Quo casu nemo dixerit ius patroni quãtũuis clerici per vnionem tolli debere *argum. l. 2. in fin. l. vlt. D. de natal. restit.*

5. Quid enim vetat etiam post vnionem eosdem certos reditus percipi ex fructibus beneficij?

6. Futura si quidẽ nobis incognita sunt & incerta *l. sed etsi 28. §. vlt. De iudic. l. quis liberis 8. §. vlt. de vulg. & pupill. subst. l. si tradam 70. de verb. signific.*

7. Semper enim persona procuratoris generalis est certa, quamuis non ideò dicatur generalis, quòd sit omnium procurator (est enim solius Principis) sed quia omnium rerum quæ ad Principis dignitatem & reipub. vtilitatem pertinent curam gerit.

8. Generale siquidem est vt qui sunt aduersarij cogniti & certi, nominatim vocandi sint non etiam cæteri. Notat. ad *l. vlt. C. de iur. delib. & ad l. si eo tempore 6. C. de remiss. pign.*

9. Alioqui & episcopus & capitulum ecclesiæ cathedralis vocari debuisset, vt diximus *Defin. præced. num. 3.*

DEFINITIO L.

Ignorantia impetrantis non tollit ius alteri quæsitum.

NOn quidem tenetur impetrans beneficium exprimere titulum aut possessionem detentoris si probabilem habeat ignorantiam:1 Sed non potest ea ignorantia prodesse impetranti ad impediendum effectum clausulæ quæ in concessionibus omnibus & adiici semper solet, ac tum etiam cùm omissa est subintelligitur *Dummodo tempore datæ præsentium non sit alteri ius quæsitum.*2 Nunquam enim censetur summus Pontifex derogare velle iuri, quod iam alteri quæsitum est.3 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Vt in ea specie de qua scripsi *Defin. 28. supr.*

2. Late Rebuff. *ad reg. de non toll. ad. iur. quæsit.*

3. Vt nec alius Princeps quilibet *l. 2. §. si quis à Principe & §. meritò ne quid in loco public. l. 4. C. de emancip. liber. l. Paulus notat. 8. D. de prætor. stipul. l. ex facto 43 de vulgar. & pupill. subst.*

DEFINITIO LI.

Non valere impetrationem tacito præcedente mandato De vniendo.

IMpetrans beneficium à summo Pontifice tacito scienter mandato de vniendo quod Episcopus diœceseos habebat à Sede apostolica præsertim ex causa necessaria & sacrosancti Concilij autoritate permissa, puta ad erigẽdum seminarium educandis, & edocendis pauperibus destinatum, non eo minus obrepsisse credendus est, ob idque carere impetratis debere,1 quod nulla dũ vnio aut minus ritè facta sit.2 Sufficit enim fieri vtiliter potuisse ad hoc vt præsumamus non fuisse Papam concessurum gratiam si mandati à se aut decessore suo de beneficio vniendo dati meminisset.3 Ideóq; exprimi id debuit, quoniam omnia exprimenda sunt quæ summum Pontificẽ à concedendo beneficio reuocare aut remorari potuissẽt.4 Quare & in ea specie de qua in superioribus scripsimus quamuis vnionem ab Episcopo minus ritè factam esse constaret quod & procuratore generali Principis & beneficij patrono non audito facta esset,5 Plerísque placebat non eo magis dicendas vindicias pro eo qui beneficium à summo Pontifice impetrasset nulla mandati de vniendo facta mentione,6 sed potius sequestrandum beneficium, vt fieri solet cùm neuter in beneficio ius habere creditur:7 propterea quòd ea impetratio duobus post vnionem mensibus facta esset, ac proinde eo tempore quo verisimiliter vnionem illam mandatúmque de vniendo scire impetrans poterat.8 Vicit tamen voto vno contraria sententia, Hac potissimũ ratione, quòd procurator generalis cuius maximè intererat sequestrari beneficium, non petierat vt sequestraretur,9 Quinimò ex mãdato Principis consenserat & requisierat vt plenissimam beneficij possessionẽ ei Senatus daret cui summus Pontifex beneficiũ indulsisset: Quod ipsum quoque Princeps ipse rescripserat. In quo pareri Principi æquũ fuit, cùm nullius ius læderetur:10 Eò magis quòd beneficiorum sequestratio publicè minus vtilis est, plenámque esse cuiuslibet beneficij possessionem, & Principis & reipublicæ, & quod præcipuum est ipsius quoque ecclesiæ interest.11 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Vitiũ. n. obreptionis & subreptionis facit vt quicquid ita impetratũ est, habendũ sit pro non impetrato *l. si quis obrepserit 7. D. de leg. Corn. de fals. l. vlt. C. de diuers. rescript. l. 5. § manet D. de reb. eor. qui sub tutel.*

2. Siquidem paria sunt Nullam prorsus vnionem factã esse,

B

Et aliquam quidem factam esse, sed minus ritè *l.2.D. de autor. tutor. l. quoties 6.D. qui satisd. cogunt.*

3. Facile enim præsumitur in Principe obliuio facti etiam proprij ob eam qua premitur multitudinem negotiorum.

4. *Cap. super literis* vbi est text. elegans *Extr. de rescript.*

5. Secundum ea quæ scripsimus *Defin. 48. & 49 supr. hoc tit.*

6. Quia falsus & mendax impetrator nunquam gaudere debet impetratis *dict. l. vlt. C. de diuers. rescrip.* ne scilicet ei dolus suus prosit, qui nunquam debet manere impunitus *l. procurator 11. §. in perpetuum D. de dol. mal. except.*

7. Potius enim sequestrandum est beneficium quàm permittendum vt viciosus detur ingressus cùm beneficium sine canonica institutione possideri non possit *cap. 1.* vbi Dyn. & alij *de regul. iur. in 6.*

8. Non enim ferenda est supina ignorantia facti quod omnes sciunt *l. 3. § 1. l. nec supina 6. l. regula 9. §. sed facti D. de iur. & fact. ignor.*

9. Sequestratio enim vix vnquam fit nisi aliquo postulante non etiam ex mero, & vt aiunt nobili officio iudicis. *arg. tot. tit. de probib. sequestr. pecun. iunct. l. 4. §. hoc autem iudicium D. de damn. infect.*

10. *Arg. l. 1. C de legib.*

11. Ne scilicet beneficium diutius iaceat *arg. l. 1. D. de success. edict.* cultúsque diuinus interim cesset vel negligentiùs exerceatur.

DEFINITIO LII.

Portio congrua quanta & à quo constitui debeat.

ETsi congruę portionis definitio & taxatio ex arbitrio iudicis æstimáda est pro qualitate ea personarum & redituum beneficiorum quibus & à quibus portio debetur, [2] frequentius tamen est si aliud nihil impediat, vt quarta pars decimarum eo nomine assignetur. [3] Nam quod aliquo iuris Pontificij loco [3] scriptum est quartam quartæ adiudicari solitam esse, ad factum potius & consuetudinem loci de quo tractabatur, quàm ad ius referendum est. Neque verò eam consuetudinem summus Pontifex vspiam probat, Imò improbat quoties ea quarta quartæ necessarijs parochi alimentis non sufficit. [4] Quo casu certum est parocho aut ei qui parochi vices gerat magis fauendum esse quàm possessori decimarum, quisquis ille sit, cùm parochus eiúsve vicarius, & altari & parochianis deseruiat. Nec ad rem pertinebit quod si decimarum possessori quantulacumque portio detrahatur, futurum sit, vt non habeat ille quo se alat. Etsi enim dici solet, non esse discooperiendum vnum altare vt aliud cooperiatur, [6] priùs tamen parocho subueniendum est aduersus decimarum possessorem, tum possessori ab ipso ordinario, cuius officium est prouidere ne alimentorum penuria cogantur ij qui altari seruiunt, religionis cultum deserere. [7] Quod si ordinarius quoque ea laboret egestate, vt salua propria dignitate subuenire inferiori non possit, Vnicum superest remedium vnionis beneficiorum, vt coniunctus plurium reditus rectorem & administratorē omnibus acquirat, qui singulis dari non potest. [8] Maior enim superioris prælati ratio est habenda, quàm inferioris. [9] Non tamen maior Archipresbyteri (licèt archipresbyter maiorem dignitatem habeat cùm in sua prouincia sit oculus [10] & quasi vicarius episcopi,) quia vterque inferior est & habet superiorem episcopum, qui consulere vtrique & potest & debet, [11] & quidem ex ordine, hoc est parocho primùm deinde archipresbytero, præterquam si citra incommodum archipresbyteri consulere parocho aliunde possit. [12] *Ita Senatus* in ea causa de qua Defin. 19. infr. De iurisdict. omn. iudic. & for. compet.

1. Congruum enim quid sit ex facti circumstantijs pendet vt & cùm de congrua dote disputamus *l. cùm post 69. §. gener. iunct. l. quaero 60. de iur. dot. l. quidam 30. de leg. 2.*

2. Rebuff. *in tract. De congr. port. quaest. 9 num. 80. & in præfat. tract. De sentent. prouis. num. 30.* Francisc. Marc. *decis.* 149.

3. *In cap. extirpanda. Extr. de præb. & dignit.*

4. Cùm necesse sit de altari viuere omnem qui altari seruit vulgat. iurib.

5. Rebuff *dict. quaest. 9 num. 82. in fin.*

6. Bart. *in l. assiduis 12. C. qui potior. in pignor. habeant num. 4.*

7. *Arg. l. seruos 17. D. de alim. legat.*

8. Itaque hoc casu locum habet iuris regula quæ vult, Quoties nihil sine captione inuestigari potest id eligēdū esse quod minimum habeat iniquitatis *l. quoties nihil 200. de reg. iur.* Vix enim est vt vnquam sit iniquam, quod est necessarium. Est autē multò melius vt duobus beneficiis rector vnus detur, quàm vt vtriusque nullus rector sit.

9. Vt superiori sua dignitas seruetur, Item quia superior inferioris vices supplere potest non inferior superioris.

10. Quales olim erāt Diaconi *can. diacones eccles. 6. distinct. 93.*

11. Vt si fieri poterit, neuter careat alimentis *arg. l. ex his 8. D. quæ in fraud. credit.*

12. Ea enim via semper eligenda est quantum fieri potest, per quam id fiat quod vni prosit nec alij noceat *l. in creditore 38. in fi. D. de minor. l. ex his 8. in fin. D. quæ in fraud. cred.*

DEFINITIO LIII.

De resignati beneficij possessione recuperanda.

REsignatione mutua beneficiorū inter duos facta si alter ex resignantibus in beneficij noui possessione aut adipiscenda aut retinenda controuersiam patiatur, pristinam permutati possessionē quā per resignationem amiserat, recuperare potest, nec noua indiget prouisiōe. *Sic à Senatu* alias pronūciatum fuisse, relatum est cùm ea causa tractaretur de qua Defin. seq. Iunge Defin. 80. infr.

1. Resignatio enim non operatur veram vacationem cùm facta est ex caussa permutationis si permutatio effectum non sortiatur *ca. 1. de rer. perm. in 6. cap. dudum de præb. eod.* Rot. *decis.* 339. *cum seq. in antiq.* Boer. *quaest. 2. num. 44.*

DEFINITIO LIV.

De possessione per resignationem amittenda.

PEr resignationem & renunciationē beneficij amittit resignans ius omne, quod in beneficio habebat, tam possessionis quàm proprietatis, nec tantùm ciuilem possessionem vt quidam putant, [1] sed etiam naturalem. [2] Nam & possessio animo solo amittitur quoties ab animo incipit amissio possessionis. [3] Nec quicquam hac parte refert an resignatio facta fuerit in manibus ordinarij purè & simpliciter, quomodo fieri eā necesse est, [4] an verò apud summum Pontificem in personæ certæ commodum & fauorem. [5] Nam & hoc casu statim atque admissa resignatio est iuxta formam mandati, perfectus actus est, & ab eo saltem tempore cœpit nihil iuris manere penès resignantem siue ratione petitorij siue ratione possessorij. [6] Vnde fit vt, qui semel beneficium in manibus siue ordinarij siue summi Pontificis resignauit, posteà de spolio, seu interdicto recuperandæ possessionis agere nō possit. [7] Deficiente videlicet primo extremo, id est possessione à qua facto suo ceciderit. Idque adeò verum est vt nec aliud dicendum sit, etiamsi resignatio facta fuerit coram eo qui eius admittendæ potestatem non habuit. [8] Imò etsi coram laico, [9] maxime verò si de consensu superioris. Nam si superioris consensus non interuenerit, priuat quidem resignātē iure possessorij, sed nō petitorij, de quo nec agi potest apud iudicem laicum & secularē. [10] *Ita Senatus* in causa R. D. Rodolphi Longet Officialis Tarentas. & D. Ioannis Deage Canonici Gebēnensis 4. Cal. Aug. 1593.

1. Calder. *cons.* 4

2. Rot. *decis. 67 in antiq. tit. De renunciat. incip. nota quòd resignans & decis. 23 in nouis.* Ioan. Andr. Innoc. & Abb. *in ca. sollicitud. de restit. spoliat.* Text. *in c. accepta cū ibi not. eod.* Cass. *decis. 4. n. 3. eod. tit.* Gom. *in reg. De annal. possess. q. 57. v.* pro quo est diligenter considerādū post Alex. ad *l. si quis vi. §. differentia. D. de acq. poss.*

3. *l. 3. §. In amittenda eo. tit.* Glos. & Bart. ad *d. § differentia.*

4. Nam simonia est si quis in manibus ordinarij resignet in fauorem certæ personæ.

5. Quo casu simoniæ vicium purgatur per præsentiam Papæ vt di. 21 *Defin. 3. num. 5. supr. eod.*

6. Notāt canonistę *in c. vnic. de rer. permut. in 6.* Capell. Tholos. q. 495. post Innoc. Ioann. Andr. Host. & alios *in cap. admonet. cap. quod in dubiis. & cap. super hoc. Extr. de renunciat.*

7. Not. *in cap. consultationibus Extr. de offic. deleg.* Capell. Tholos. & Cassad. *vbi suprà* Rot. *decis. 1 num. 8. & decis. 4. num. 3. 4. & seqq. Extr. de renunciat. in nouis.* Gomes. *in reg. De annal. possess. quaest. 57. vers. est igitur concludendum.*

8. *Dict. decis. 4 num. 7. & 8. & decis. 14. nu. 3. eod. tit. in antiq.*

9. *d. c. quod in dubijs & c. 3. de renunciat.* Rot. *decis. 1. eo. t. in antiq.* Glos. *in pragm. sanct. in verb. renunciasse t. de subtat. clem. litteris.* Panorm. *in ca. quod Dei timorem glos. 2. Extr. de stat. monachor.*

10. Angel. *in l. pen. de offic. præsid.* Guid. Pap. *quaest. 1.*

DEFINITIO LV.

Quantum intersit an resignatio purè facta sit an in fauorem.

Hactenus

HActenus tamen interest an resignatio facta sit purè in manibus ordinarij, an in manibus Papę in fauorem certæ personæ, quòd priore casu non potest resignans exercere interdictum recuperandæ possessionis, ne quidem contra tertium nisi per annum post renunciationem steterit in pacifica possessione, & à tertio spoliatus sit iniustè, atque vt loquuntur de facto 1 At qui in alterius fauorem resignauit restitui potest indistinctè contra tertium, quia quod ad eum pertinet cuius fauore & commodo non resignauit, nec videtur resignasse, licèt resignatio iam in fauorem alterius admissa sit. 2 Planè contra ipsum resignatarium vt diximus non potest, in cuius scilicet fauorem renunciauerit. 3 Nec proinde contra secundum resignatarium qui cùm in prioris locum substitutus sit sanè tertius videri non potest, sed ille ipse potius pro quo facta fuit resignatio. 4 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Gomes. *dict. regul. de annal. quæst. 57. pag. 303. vers. nec minùs obstat.*
2. Ita eleganter Iacob. Put. *decis. 158. libr. 3.*
3. Vt dixi *Defin. prox. præced.*
4. Idem Iacob. Put. *decis. 175. eod. lib. 3.*

DEFIN. LVI.

De longa & pacifica beneficij iam resignati possessione.

QVid si post admissam resignationem manserit resignans in pacifica beneficij possessione. 1 Detentio illa dicenda est, potiùs quàm possessio, cùm beneficium sine canonica institutione possideri non possit. 2 Detentio, inquam, asinina, quæ cùm non solùm iuris colorem nullum habeat, sed etiam à iure damnata sit & improbata, iuris effectum producere nullum potest, præsertim quod ad causam restitutionis in beneficialibus, nę viciosus detur ingressus. 3 Est enim generale & perpetuum vt possessio quæ à iure damnata est nunquam iuuet possessorem, Nisi proponatur tanti temporis cuius initij memoria non extet, 4 cuiusmodi vix vlla in beneficialibus esse vnquam potest. 5 Quare nec si triennalis aut decennalis fuerit illa possessio, colorem sibi quærere poterit ex titulo, qui resignationem præcesserat. Resignatio enim quæ medio tempore intercessit, facit vt noua possessio cum vetere coniungi nequeat & cooglutinari. 6 Quinimò si detentor dicat continuatam à se veterem illam possessionem ex titulo præcedenti nec nouum ius aut titulum alleget, hactenus sibi nocet, quod impedit ne qua capi possit præsumtio iuris retrocessi aut de nouo quæsiti, quæ alioqui ex tam longa possessione caperetur. 7 Non enim potest bonus titulus præsumi cùm constat de inualido & vicioso, Neque hoc casu locus esse regulæ De triennali possessore, 8 Requirit enim illa possessionem coloratam qualis porrò nulla est nisi ex præcedente titulo colorato siue apparente siue præsumpto. 9 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Possessio enim licèt facti sit plurimum tamen ex iure mutuatur *l. possessio 49. de acquir. poss.* nec tantum corporis sed etiam iuris est, *§. 1. eiusd. legis.*
2. *cap. 1. de regul. iur. in 6.*
3. Gomes. *ad dict. reg. de annal. quæst. 57. dict. vers. est igitur concludendum vsque ad fin. cap. sollicitè, & cap. accepta de restit. spoliat.*
4. Idem Gomes. *vbi supr.* ex Baldo *in l. ius eius C. de probat. & in l. 2. vers. quarò nunquid. C. de sent. & interloc. omn. iud.*
5. Quæ scilicet ab vno eodémque homine non tam diu possidentur, & in quibus non admittitur successio.
6. Quomodo loquitur Gomes. *dict. quæst. 57. vers. nec dicatur, quòd illa detentio.* Nam & generale est vt medium inhabile impediat coniunctionem extremorum *l. pen. rat. rem hab. l. potior. 11. qui pot. in pign. hab.*
7. De qua præsumptione Abb. *in d. cap. sollicitè* quem refert Gomes. *dict. quæst. 57. vers. est igitur concludendum & quæst. 56.*
8. Gomes. & alij *ad dict. regulam de triennali.*
9. Gomes. *ibid.* Boer. *quæst. 24.*

DEFINITIO LVII.

De resignatione quæ in fauorem certæ personæ facta plenissimum effectum non habuit.

VErùm quid si resignatio in manibus summi 1 Pontificis facta sit sub condicione, Id est non solùm in personæ certæ commodum & fauorem, sed etiam adiecta vt fit vulgari illa clausula *non aliter nec alio modo*? Huius siquidem clausulæ vim illam esse constat, vt quousque resignatio quæ in alterius fauorem facta est plenum effectum sortita sit, nec facta esse videatur, nec proinde amissa per eam possessio. 1 Nemo enim dubitat, quin sicut dominium ita & possessio transferri in alium sub condicione possit, hoc est ita vti ne priùs amissa translatáve dicatur quàm condicio secuta sit. 3 Sed etsi ea clausula omissa esset, tamen sufficeret factam esse resignationem fauore certæ personæ vt pro condicionali haberetur. 4 At eo sensu accipiendum illud est, vt, quæ natura condicionis, suspendatur amissio & translatio iuris & possessionis 5 non in id vsque tempus quo resignatarius possessionem adprehenderit, 6 sed in illud vsque tantùm quo resignatio per summum Pontificem admissa sit: 7 & ei prouisum in cuius fauorem facta fuit renunciatio. Nam statim atque resignatio admissa, nouáque prouisio iuxta formam mandati facta est, resignatio quantumuis ab initio condicionalis habuit suum esse vt loquuntur, 8 Adeò vt ne quidem consensus procuratoris ad resignandum constituti sit necessarius ad substantiam & validitatem resignationis, licèt obseruari soleat vt adhibeatur ad animi declarationem, & ad eum effectum vt literæ expediantur. 9 Nec est contrarium quod quidem tractant, 10 non valere resignationem nisi à die præstiti consensus. Id enim obtinet cum agitur de resignatione ab infirmo facta, propter verba regulæ, 11 quæ habent vt viginti dies illi quibus resignantem superstitem esse necesse est, non nisi a die consensus præstiti numerentur. 12 Vtut sit saltem à die consensus præstiti fatendum est perfectam & absolutam esse resignationem, nec amplius suspensam esse condicione illa, quæ inducebatur ex iis verbis *non aliter nec alio modo*. Ea namque verba sicut in instrumento procuratorio adijci solent, Ita non ob aliam causam adiecta videri debent, quàm ne libera sit potestas procuratori resignandi cui aut quomodo velit, & vt mandati normam in omnibus seruare cogatur. 13 Nam ex eiusmodi verbis non fieri condicionalem prouisionem factam à summo Pontifice, vel ex illo constat quòd non tenetur Pontifex sequi condiciones insertas procurationi ad resignandum emissæ, non solùm si turpes sint & illicitæ 14 sed nec si honestæ. 15 Igitur statim atque impletum mandatum fuit, impleta quoque resignationis condicio est, nec proinde ad amissionem iurium omnium, quæ resignans habuit, implendum aliud quicquam superesse potest. Et verò si effectus admissæ resignationis in id vsque tempus suspenderetur, quo per resignatarium adprehensa fuisset possessio, Sequeretur, Interea totum ius proprietatis & possessionis beneficij remanere penès resignantem. 16 Atqui fieri nequit vt resignatarius possessionem beneficij adipiscatur quin prius aliquod in beneficio ius habeat, cùm sine canonica institutione beneficium possideri non possit. 17 Ita igitur fiet vt eodem tempore duo in solidum & ius & possessionem eiusdem beneficij habeant, quod tamen constat fieri nullomodo posse. 18 Deinde quoties resignationē admittit summus Pōtifex semper addit clausulā quæ & in proposita specie addita fuerat *citra regressum*, præsertim post Cōciliū Tridētinum. 19 At daretur regressus si post admissam resignationē, & ob non secutā adprehēsionē possessionis beneficiū semel amissum reuerteretur ad resignantē, 20 Quando negari non potest quin eo saltem instanti amissum sit quo admissa resignatio fuit. Quid. n. si eo tēpore hoc est post admissam resignationem & ante acceptam possessionem resignatarius decessisset? An non per ipsius obitum beneficium vacasset? Quid si iure suo vti vel noluisset, vel neglexisset? Quis diceret ideò ius ipsius ad resignantem vel inuitum vel ignorantem recurrere debere? 21 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Per quam clausulam resignatio fit condicionalis quę alioqui pura videri posset. Sed tamen perinde esset condicionalis cum fit in fauorem.
2. Vt pluribus tractat Rebuff. *in tract. De resignat. condic.*

3. *l. qui absenti 18 §. 1 de acquir. poss.*

4. Nam qui resignat in fauorem certæ personæ hoc ipso satis declarat nolle se aliter resignare quàm si beneficium ei personæ acquiratur, cùm inclusio vnius sit exclusio alterius *vulg. l. cum prætor 12. D. de iudic.*

5. Conditionis enim proprium est vt suspendat actũ conditionalem *l. cedere diem 213 de verb. signific. & tot. tit. de condit. & demonstr.*

6. Possessionis enim adprehensio non perficit resignationem, sed fit in consequentiam & executionem iam perfectæ resignationis *arg. §. cum autem Inst. de empt. & vendit.*

7. Quia tamdiu duntaxat pendet resignatio quousque per summum Pontificem admittatur.

8. Ita loquitur Gomesius *in reg. De infirm. resignant. quæst. 32. vers. ita hæc à simili.*

9. Idem Gomes. *vbi supr.* ex opinione Rot. *decis. 882. in antiq.*

10. Idem Gomes. *ibid. in sequentibus.*

11. *De infirm. resignant.*

12. Quia scilicet non potest amplius deficere cõditio quæ semel impleta fuit per resignationis admissionem à summo Pontifice factam. *arg. l. si quis heredem 7. C. de instit. & subst.*

13. Cum mandati formam diligenter seruare debeat procurator, nec eam possit egredi *l. diligenter 5. D. mandat. l. maritus 21. de procurat.*

14. Quo casu pro impossibilibus habentur *l. filius 15 D. de condit. instit.* & ideo habendæ pro non adiectis, aut saltem remittendæ *l. quæ sub conditione 8. eod. tit. l. facta 63. § si sub conditione D. ad SC. Trebell.*

15. Rebuff. *vbi supr. in tract. De resign. condit.*

16. Siquidem sola resignatio possit effectum illum habere vt resignantem priuaret sua possessione, Nullus porrò effectus esse potest actus conditionalis quandiu manet in suspenso.

17. *d. cap. 1. de regul. iur. in 6.*

18. *l. si vt certo § si duobus D. commod. l. 3. §. ex contrario D. de acquir. poss. l. duo in solidum 19. D. de precar.*

19. Quo districtè prohibitum est ne qua beneficij resignatio cum regressu vnquam fiat, vel facta admittatur.

20. Veluti in rebus profanis cùm dominium quod per traditionem abscesserat reuertitur ad eum qui tradiderat, ex causa non secuti implemẽti vt *in l. cùm rob. C. de pact. int. empt. & vendit.*

21. *Cap. quàm periculosum 7. quæst. 1.* Domin. *in cap. 2. de renunciat. lib. 6.* Barbat. *cons. 43. col. 3.* Rebuff. *cons. 38. column. 4. vers. item dicit & cons. 4. col. 4. & 5. & cons. 93* Facit *l. quæritur 14. §. si venditor. D. de aedilit. edict. l. si quis iusiurandum. C. de reb. credit. l. fin. C. de condic. inser. cap. in causis in fin. de elect.*

DEFINITIO LVIII.

Sola collatio sine possessione tribuit ius in beneficio.

PEr Solam collationem vsque adcò ius acquiritur in beneficialibus, id est etiamsi realis possessio adepta non sit, 1 vt prior resignatarius non eo minùs resignare beneficium possit, suúmque ius in alium transferre quòd possessionem nondum apprehenderit. 2 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *Cap. si tibi absenti. de præbend. in 6.*

2. Rebuff. *cons. 9. circ. fin.* *Not. per* Rot. *decis. 1. de renunciat. in nouis.*

DEFINITIO LIX.

De sententia constitutionis De publicandis resignationibus.

COnstitutio pontificia 1 qua inductum est vt beneficia resignata si publicata intra sex menses non sit resignatio, missióque in possessionem secuta per obitum non per resignationem vacare censeantur, duo necessaria requirit coniunctim & copulatinè, Publicationem & missionem in possessionem, sed aliter atque aliter. Publicationi enim tempus certum constituit sex mensium, At missioni in possessionem nullum quandiu resignans viuit. Ergo alterutrum interuenisse non sufficiet. 2 Nam si publicationem resignationis fieri satis esset, aperiret ca res viam confidentiis, resignante nimirum etiã post publicationem in possessione manente. 3 Ex contrario autem frustra publicationi faciendæ tempus semestre præstitueretur, si quandocunque posteà dummodò viuo resignante missionem in possessionem sufficeret esse subsecutam. 4 Illud quidem receptum est præsertim apud practicos Gallos publicationi resignationis æqui pollere petitionem possessionis. 5 Sed id ita accipi debet vt eo demùm casu verum sit, quo possessio petita posteà adprehendatur, & quidem intra tempus datum ad publicandum, hoc etiam addito & prorsus requisito vt in ea possessione per mensem integrum & pacificè maneat resignatarius. 6 Id ni factum sit, resignatio pro nulla & non facta habetur. 7 Et consequenter non poterit resignatarius post elapsum semestre illud, ac iam irrita facta resignatione ob defectum publicationis ius suum quod nullum habebat, in alium transferre; 8 Quamuis si ea secunda resignatio facta esset intra tempus publicationis, valeret vtique, nec magis noceret secundo resignatario quòd publicata non esset, quam si priore antè publicationem & intra constitutum tempus defuncto, alius quispiam per eius mortem beneficium impetrasset, noceret impetranti defectus publicationis. 9 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Quæ vulgo dicitur regula *De publicand. resignat.*

2. Quia cùm duo coniunctim requiruntur vtrumque implendum est *l. si heredi plures 5. D. de cond. instit. l. olim pupillus 78. § 1. D. de cond. & demonstr.* Gomes. *ad reg. De public. resignat. quæst. 15. & 8.*

3. Ex qua possessionis retentione etiam in profanis simulatio induceretur *l. sicut 8 §. superuacuum D. quib. mod. pig. vel hyp. soluit.*

4. Frustra enim tempus certum præstituitur ei quod post tempus fieri potest *l. Titiæ 41. §. intra D. de fideic. libert.* Vide tamen Rebuff. ad eam regulam, vbi verba eius sic concipit quasi alterutrum interuenisse sufficiat.

5. Ita Ioan. Papon. *in Syntagm. Arestor. tit. 1. lib. 3 §. 6.* Quod & Gomes. fatetur *dict. q. 8 ad fin. princip.*

6. Gomes. vbi supra *vers. est tamen vlterius.* Lud. Roman. *cons. 433. dub. 1.*

7. Tanquam simulata. Quæ enim simulata probantur pro infectis habentur *l. si ex pretio 8. C. si cert. petat.*

8. *Vulg. reg. nemo plus iuris 54. de reg. iur.*

9. Vt concludere videtur Gomes. *ad dict. reg. de public. resign. quæst. 2. vers. & ista omnia.*

DEFINITIO LX.

De eadem constitutione.

AN ergo regula illa de publicãdis resignationib. faciet vt nec publicatione nec missione in possessionẽ intra sex menses secuta, perinde reimmendus sit resignans in possessione pristina beneficij acsi non resignasset? Id verò consequens videtur ei quod inducit constitutio, vt mortuo postea resignante beneficium per ipsius mortem vacare censeatur. 1 Neque enim superueniens mors facere posset vt per obitum vacaret quod iam ante per resignationem vacasset: Cùm beneficium iam semel vacans non possit amplius vacare, aut fieri magis vacans. 2 Sed non ita est. Id enim duntaxat facit regula vt ex causis supradictis resignatarius cadat à iure suo nec beneficium censeatur vacare per resignationem quod ad hunc solum effectum vt si resignans in possessione manserit, perinde censeatur beneficium vacare per obitum mortuo posteà resignante acsi nunquam resignasset. Itaque vt locum habeat ea regula, dicendum est tria coniunctim & omnimodo requiri, Vt non sit facta publicatio intra sex menses, Vt non sit petita possessio, Et vt resignans decesserit post sex menses in possessione: Ex quibus si vel vnum desit, non est locus regulæ, & beneficium per resignationem non per obitum vacare intelligitur, tametsi mortuus sit qui resignauit. 3 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Sic enim expresse habent verba regulæ.

2. Quamuis possit vacare ex pluribus causis. Quomodo è contrario dicimus posse quid mihi deberi ex variis causis sed quod iam meum est non posse magis fieri meum. *l. non vt ex pluribus 159 de reg. iur. l. de hereditate 19. §. pater. de castr. pecul.*

3. Gomes. *ad reg. de public. resignat. quæst. 35.*

DEFINITIO LXI.

Regula De publ. resign. ad secundum resignatarium: protrahenda non est.

ILlud quoque obseruandum est constitutionem hanc pontificiam de publicandis resignationibus non tam fauore resignantis quàm odio resignatarij inductam eius solius personam demonstrasse 1 cui resignatio prior facta fuisset. Ob idque non esse protrahendam aduersus secundum resignatarium, 2 Non modò si prior resignatarius intra tempus publicandi resignauerit alteri, qui casus nullam habet dubitationem, 3 sed & alio quocunque casu, propter personalitatem vt loquuntur regulæ quæ in prima tantùm persona resignantis & resignatarij verificatur. 4 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Simile quiddam est apud Papinianum *in l. pater 10. §. 1. D. de capt. & postlim.*
2. Gomes. *ad dict. reg. de public. resignat. quæst. 1.*
3. Teste dicto Gomes. *dict. quæst. 1. vers. & ista omnia.*
4. Sic enim concludit idem Gomes. *dict. quæst. 1. versic. sed dicas quod licet.*

DEFINITIO LXII.

Mutari statum beneficij ex mutatione personæ.

ELectiuum beneficium & regulare concessum seculari contra communes iuris regulas 1 per dispensationem summi Pontificis, ea lege vt quandocunque per cessum vel decessum vacabit reuertatur ad pristinum statum 2 maneátque vt anteà electiuum & regulare, cum clausula etiam si voles irritante, Non ideò minùs vacat apud Sedem vt à solo summo Pontifice conferri possit, si posteà contingat húc qui dispensatutus fuerat fieri Cardinalem aut familiarem Papæ aut alterius condicionis quæ faciat vt beneficium quantumlibet electiuum vacet in Curia & apud sedem. 3 Certum enim est ex mutatione personæ mutari statum beneficij, 4 Nec minus, in concessionibus quàm in conuentionibus condicio illa semper subintelligitur si res in eodem statu manserit. 5 *Ita Senatus* pro Illustriss. D. Vincentio Laureo Cardinale du Môdeuis contra R. D. Abbatem de Filly. 7. Cal. Mart. 1589.

1. Regularia enim beneficia regularibus conferenda sunt, secularia verò secularibus.
2. Quæ clausula fauorabilis est vt & cuiuslibet rei reditus ad suam naturam *l. si vnus 27. § pactus ne peteret. C. de pact.*
3. Ex iis quæ diximus *Defin. 16. & 17 supr. eod.*
4. Vt & in rebus profanis *l. per curatorem 9. de acq. hered. l. vlt. C. de moffic. testam.* Itaque hoc casu non habet locum quod tractat Boet. *quæst 2. num. 4.*
5. *Arg. l. cùm quis 38. in princ. l. si cùm Cornelius 82. D. de solut.*

DEFINITIO LXIII.

De quota decimæ incerta de qua apud iudicem laicum agatur.

SI non appareat quænam portio pro decima præstari soleat in eo loco de quo côtenditur, ad eam consuetudinem recurrendum est quæ in locis proximioribus frequentius recepta sit. 1 Sed si aliter atque aliter decimas solui solitas esse probetur, vt nihil certi, & vt nostri loquuntur, nihil vniforme possit colligi, difficilioris est quæstionis quid côstituendû videatur. 2 Sunt qui existiment debere iudicem laicum eam portionem sequi quæ sit media, 3 neque maiorem posse præscribere, neque minorem. Alij eam quotam præscribendam esse in quam maior testium numerus consentiat. 4 Mihi verò aliud videbatur. Excedere namque eam rem notissimos possessorij terminos, 5 & ad eum solum qui de proprietatis iure & in petitorio cognoscit pertinere vt hanc vel illam portionem constituat? 6 imo verò nullam talis possessionis quę in incerto fluctuet atque ex difformibus actibus collecta sit rationem habendam esse 7 potiúsque recurrendum ad ius commune, 8 Nisi causa aliqua iusta sit propter quam ab ea forma recedi oporteat, Vt puta si territorium sit saxosum & sterile in quo vix possint incolæ eos fructus percipere, qui ad victum sufficiant, 9 Præsertim si ex alia parte parochus amplos, & vberes reditus, extra decimarum causam habere proponatur. Cæterùm iudex sicuti de sola possessione potest cognoscere, 10 Ita quotá illam demùm præscribere potest, quam præstari solitam vider ex concludentibus & indubitatis probationibus. 11 Sin minus ei liqueat de quota certa, nihil aliud superest quod facere possit nisi vt formam iuris sequatur. 12 Nec mouere illum debet quod perperam iudicaturus videatur, si parochum tueatur in quasi possessione decimę exigendæ, qui numquam in ea possessione fuerit, quíque longè minorem, licèt difformem quotam à parochianis accipere solitus probetur. Nam quòd pertinet ad ius exigendarum decimarum ad formam iuris, semper ecclesia possidet 13 quandiu contraria possessio nulla est, cuius ratio, 3 defectu probationum, 14 in iudicando haberi possit. *Ita tractatum* est in causa R. Antonij de la Rauoire parochi & parochianorum de Greisy 13. Cal. Ianuar. 1593.

1. *Arg. l. de quibus 32. D. de legib.* Iacob. Pot. *decis. 176. lib. 3.*
2. Nec enim permittendum est vt vna eadémq; res diuerso iure censeatur *vulg. l. eum qui ædes 30. D. de vsucap. l. 4. de vulg. & pupill. subst. l. vlt. C. de sent. pass. & restit.*
3. *Arg. l. adeo 7. §. cùm quis ex aliena. vers. est tamen media. D. de acquir. rer. domin.*
4. *Arg. l. 3. §. 1. D. de testib. l. item si vnus 27. §. principaliter. D. de recept. qui arbitr. recep.*
5. De quo solo possessorio cognoscere iudex laicus potest, Guid Pap *quæst. 1.* non etiam de proprietate ac iure decimarum quod est quid merè spirituale.
6. Eiusdem enim potestatis & iurisdictionis est cognoscere de toto & de parte *l. quæ de tota 76. D. de rei vindicat.*
7. *Arg. l. nam imperator 38 in illis verbis* rerum perpetuo similiter iudicatarum *D. de legib.*
8. Cui scilicet semper standum est nisi consuetudo aliqua vel priuilegium repugnet *d. l. de quibus vbi not. & in l. 2. C. quæ sit long. consuet.*
9. Quid enim prodesset decimas deberi si non essent qui possent soluere? Quomodo licet in dissimili specie argumentatur Iustin. *in l. vlt. vers. qui enim tales C. de liber præter.* Vide tamen quod scriptum est *in l si fundus 13. D. de reb. eor qui sub tut.*
10. Quòd possessio beneficij temporale quid esse videatur. Guid. Pap. *dict. quæst. 1.*
11. Possessio enim quotę nulla nisi ex eius prestatione esse potest, Et hoc casu maximè obtinet quod dici solet tantum præscriptum, quantum possessum.
12. Quæ forma semper est certa *l. 2. D. de iur. & fact. ignor.*
13. Cui nec nocere potuit rector minus percipiendo nisi quatenus ex eiusmodi perceptione longissima & vniformi potest induci consuetudo aut præscriptio temporis immemorialis *cap. 1. vbi not. de verb. signif. in 6.*
14. Sufficit enim deficere probationem tùm quoque cùm ius non deficit *vulg. l. duo sunt Titij 30. D. de testam. tutel.*

DEFINITIO LXIV.

De beneficio vnito.

VNitum beneficium amittit nomen beneficij, ideóque nec vacare dici potest quandiu non vacat illud cui vnitum est. 1 *Ita Senatus* in causa R. Philiberti De Rochette monachi Altacombani & Amedei Cocq. Ex tempore 3. Non. Mart. 1594.

1. Gloss. *in cap. 1. de excessib. prælator.*

DEFINITIO LXV.

De beneficiorum regularium collatione.

EPiscopus non habet fundatam intentionem ratione beneficiorum regularium quæ suum habent superiorem, 1 Nisi in eum casum quo superior ille fuerit negligens in prouidendo 2 tametsi ea beneficia in Episcopi diœcesi sita proponantur. 3 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Vt dignitatum ordo seruetur, nec iurisdictiones turbentur *arg. l. vlt. D. de iurisd. l. cùm vnus 12. §. penult. D. de reb. autor. iud. possid.*
2. Iure scilicet deuolui *ex tot. tit. De supplend. neglig. prælat.*
3. Quod in aliis beneficiis regularibus secus est *vulg. can. omnes basilicæ. 16. quæst 7.*

DEFINITIO LXVI.

De tacita præteritarum decimarum remissione.

DEcimæ quamuis in annos singulos debeantur etiā citra interpellationem, si tamen suo tempore petitæ non fuerint, postea pro annis præteritis peti non possunt quasi tacito iudicio remissæ. *Ita Senatus* in causa recuerent. Patrum Societatis Iesu Camber. & Syndicorum de Megeue mens. Mart. 1594.

1. Rot. *decis. de decim. in antiq.* Bald. *de præscript. in prima parte quinta partis princip. quæst.* Nocet enim petitori si ad solutionis locum non vendat sua die quamquam iustè impeditus *l. item verbum 18. vbi* Bart. & al. *D. de const pecun.*

DEFINITIO LXVII.

De literis subrogationis, & beneficiis reseruatis.

LIteræ, vt vocant, subrogationis à colligitante impetratę vt in ius & locum colligatoris substitutus intelligatur,[1] non possunt prodesse impetranti qui nullum aliud in beneficio ius habeat nisi a summo Pontifice manauerint. Nam quæ a Principibus secularibus conceduntur ad possessionis tantùm causam pertinent,[2] nec ius aut titulum in beneficio vel ad beneficiū tribuere possunt.[3] Constat enim beneficium sine canonica institutione possideri non posse.[4] Quod si defunctus colligator non nisi in commendam beneficium tenuit, nullius momenti erunt eiusmodi literæ, nec si à summo Pontifice sint concessæ, quia neque ius in beneficio, neque possessioné vnquam habuisse videri potest qui fuit nudus commendatarius, id est depositarius. Nemo enim nescit rei depositæ & dominium & possessionem manere penes deponentem.[7] Vnde illud etiam est quod diximus sæpius,[8] beneficia omnia commendata affecta esse summo Pontifici & reseruata quamuis sint conuentualia & quod est consequens electiua,[9] Nisi appareat summum Pontificem iuri electionis derogare noluisse. Illo enim casu præcedés commenda non facit quominus ex Pontificis voluntate beneficium in pristinam causam & naturam quodam veluti postliminij iure restituatur.[10] Vel eò magis quòd electiones sunt fauorabiles,[11] Commendę verò odiosę quoniam abhorrent à iuris regulis dicunturque dispensatoriæ.[12] Itaque nihil ad rem proderit quod aliis ex causis beneficium huiusmodi in curia vacauerit, Aut quod post factam electionem iúsque ex ea causa electo quæsitum licèt nondum secuta confirmatione[13] summus Pontifex alio rescripto idem beneficium quamuis electiuum foret, rursus in commendam dederit[14] Exceptum namque intelligitur ius electi per vulgarem illam clausulam *dummodo tempore data præsentium non sit alteri ius quæsitum.*[15] Maximè si de facta electione nihil summo Pontifici commemoratum est.[16] Extra hunc casum nouissimus beneficij status attenditur,[17] Nec ob id minus vacabit beneficium in Curia, quod anteà fuerit electiuum si postremo loco fuit commendatum. Neque enim electiua minus affecta sunt & reseruata summo Pontifici quam cætera postquā semel fuerunt commendata.[18] *Ita Senatus* in causa R. D. Ludouici Marin, & Emanuelis Philiberti Pomee contendentium de prioratu De Beluaux 11. Cal. April. 1594.

1. Cuiusmodi literæ apud nos solent concedi in parua Cancellaria.
2. *Ex regul. Cancell. de subrogand. colligat.*
3. Cum de solo possessorio Princeps laicus eiúsque index possit cognoscere Guid. Pap. *quæst.* 1.
4. *Ex reg. l. nemo plus iuris 54. de regul. iur.*
5. Canonica autem institutio non est quæ ab eo facta fuit, qui conferendi beneficij nō habuit potestatem *cap.* 1. vbi Dyn. & alij de reg. iur. in 6.
6. Siquidem commendare, nihil aliud est quàm deponere *l. Lucius 24. D. deposit.* Dixi *Defin. 10 supr.*
7. *l. licet 17. §. rei deposita eod. tit. deposit.*
8. *Defin. 9. & 10. supr.*
9. *Cap. 1. de elect. cap. cùm de beneficio. de præb. in 6.*
10. Est enim fauorabilis rei cuiusque reditus ad suam naturam *l. si vnus 27. § pactus ne peteret in fin. D. de pact.*
11. Quia solent eligi digniores *dict. cap. 1. & pass. de elect.*
12. Per quas efficitur fi vt beneficium sine titulo possideatur contra *cap. 1. de regul. iur. in 6.*
13. Dixi *Defin. 19. & 20 supr.* Iunge *Defin. prox seq.*
14. Nemo enim dubitat quin possit summus Pontifex toties quoties velit beneficium commendare, maximè quod iam solitum sit commendari Rebuff. *in tract. De commend.*
15. De cuius clausulæ potestate scripsi *Defin. 20 supr.*
16. Quo casu obreptitium & subreptitium est rescriptum *cap super literis. de rescript. in 6.*
17. *Cap. consultationibus extr. de iur. patron.*
18. Quia per appositionem manus summi Pontificis fiunt affecta, vt dixi *Defin. 9. & 10 supr.*

DEFINITIO LXVIII.

De electionis vel confirmationis scriptura exhibenda.

ELectionis de qua non apparet confirmatio vtilis esse non potest quamuis ab eo facta qui confirmandi ius habuit,[1] Sicut ex contrario electio non confirmata nihil prodest quamuis tribuat ius ad rem, quamdiu re integra confirmatio subsequi vtiliter potest.[2] Igitur & electioné & confirmationem ostendi oportet, vt sciri possit an vtiliter & ritè vtraque facta sit.[3] Nec ad rem faciet, quòd ex litis instrumentis constet visam antea & in actis productam scripturam electionis aut confirmationis quæ scriptura ex postfacto sit deperdita.[4] Non enim de illo solū quærendum est an facta sit, sed de illo potissimum an ritè & vtiliter,[5] quod non nisi visa scriptura sciri potest.[6] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Quia quod non est confirmari non potest, cùm non entis nullæ sint qualitates. *vnde l. eius qui in prouinc. 41. D. de reb. credit. l. 1. & tot. tit. De confir. tacer.*
2. *Defin.* 20 vbi dixi *num. 2. supr.*
3. Nec enim nisi lectis, inspectis cognitisque verbis instrumenti potest de eius validitate cognosci *arg. l. de his 6. D. de transact. l. 1. D testam. quem. aper. l. posteaquam 5. § si dies D. vt legator. seu fideic. caus. caueat.*
4. Quo casu si de solo facto quæreretur id est an scriptura aliqua fuisset, & quid ea contineret, posset probari per testes *l. testium facultatem 18. in fin. C. de testib.*
5. Quibus verbis significamus formam actus tam intrinsecam quàm extrinsecam *l. sciendum 30. vbi not. D. de verb. obligat.*
6. Et quidem originali *cap. 1. extr. de fid. instrum.*

DEFIN. LXIX.

De possessoria in colligantis locum subrogatione.

SVbrogationis literę quas defuncto collitigante super possessorio beneficij collitiganti superstiti concedi moris est,[1] ei prodesse non possunt qui intrusus est, sicut nec alteri cuilibet canonicum titulum non habenti. Regula enim de subrogandis collitigantib. nominatim excipit intrusum,[2] Et in beneficiis perpetuum est vt sine titulo nemo vnquam ad beneficium admittatur, Ne alioqui detur viciosus ingressus.[3] Itaque etiam mortuo collitigante qui solus titulum habebat non aliter vincere potest superstes collitigans si nouum habeat contradictorem quàm si titulum sibi acquirat:[4] Planè multo minùs poterit nouus ille contradictor subrogationis literas impetrare. Non enim nisi collitigantibus concedi solent ratione possessorij,[5] Tametsi quod ad petitorij causam attinet summus Pontifex possit & soleat quem vult in ius & locum demortui subrogare.[6] *Ita Senatus* pro Amedeo Vincent. contra Franciscu Thibaud 11. Cal. Iul. 1594.

1. Ex Cancellariæ regula *De subrog. collitig.*
2. Itaque cum lex ita scripta sit nihil vlterius est inquirendum *l. prospexit 12. D. qui & à quib manum.*
3. *cap. 1.* vbi Dyn & alij *de regul. iur. in 6.*
4. Non enim titulus defuncti potest euadere in titulum superstitis, cum suo iure quisque debeat beneficium tenere non alieno.
5. A Principe seculari, qui per suos iudices de beneficij possessorio cognoscit vt dixi *Defin. 67. supr.*
6. Quoniam ea subrogatio per summum Pontificem facta noui tituli vim habet quem scilicet Papa conferre pro arbitrio potest *can. cuncta per mundum 9 quæst. 3.*

DEFINITIO LXX.

De iure beneficiorum varia.

IN ca-

IN eadem facti specie, quæ sequuntur omnia tractabantur. 1 *Potest* induci ex consuetudine vt Officialis & Vicarius Episcopi absentis concedere possit literas commendatitias ad ordines. 1 *Clericatus* simplex sufficit ad beneficij simplicis impetrationem. 2 *Quatuor* minores ordines vno eodémque die conferri possunt. 3 *Ex quo quis* palam & publicè missas celebrauit longissimo tempore sciente & patiente superiore, præsumitur legitimè ordinatus adeò vt nec eius ordinatio in dubium reuocari possit. 4 *Possessorium* super quo lis pendet nō operatur veram litispendentiam, Nec consequenter inducit ius subrogationis in fauorem aduersarij superstitis, Ideoque nec impedit quin alteri prouidere ordinarius possit. 5 *Vicarius* licèt generalis conferre beneficia non potest nisi speciale in id habeat mandatum, quia beneficij collatio donatio est. 6 Neque distinguimus hac parte Vicarium Papæ à vicario ordinarij. 7 *Collatio* facta per non habentem potestatem est ipso iure nulla, 8 nec tribuit titulum coloratum, 9 ideóque intrusus dicitur qui titulum habet ab eo qui dare non potuit perinde ac si nullum haberet, Intrusus autem non habet titulū coloratum, 10 Vnde illud quoque fit vt non iuuetur regula De triennali possessore. 11 *Beneficium* quantumuis simplex non nisi clerico & canonicè conferri potest. 12 *Duabus* collationibus eodem die factis vt non appareat vtra sit prior tempore eius est probare prioritatem vt lo quutur temporis qui se fundat in tempore. 13 Si tamen altera ab ordinario, altera ab eius vicario facta sit, præferetur is cui prouisum fuit ab ordinario, Quia cæteris paribus non potest vicarij autoritas cum ordinarij autoritate æquo iure contendere. 14 *Creditur* literis Episcopi & narrationi per eum factæ in iis quæ sunt facti sui. 15 *In beneficialibus* vltimus status attenditur præsertim ad discernendam qualitatem beneficij & an sit patronatum necne. 16 Sola enim quasi possessio inspicienda est quæ ex vnico etiam actu acquiritur, & probatur. 17 Idque est quod dici solet vltimam & immediatā quasi possessionem considerari. 18 *Beneficia* plura sub eodem tecto non possunt sine dispensatione ab eodem obtineri, Secus si sint difformia & non sub eodem tecto. 19 Ius patronatus probari potest per solam famam ad obtinendum etiam in petitorio, 20 Multo igitur magis in possessorio. 21 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Gloss. *in verb. indultum cap. nullus de tempor. ordin. in 6. Notat. in cap. significasti de offic. Archid. & 9 quæst. 2. can. episcopum.*
2. Rot. *decis. 20. in antiq.* Panorm. *in cap. quatuor de clericis peregr.* Ioan. Monach. *in cap. sæpe de temp. ordin. nu. 13.* Ang. *in l. 2. §. item testam. quem. aper.*
3. *cap. de eo de temp. ordin. in 6. cap. gen. & fin. de eo qui furt. ordin. suscep.*
4. Ioan. And. Butr. & DD. *in cap. illud de praescrip.* Castr. *cons. 202. lib. 1.* Dec. *cons. 135. & 152.* Guid. Pap. *quæst. 449.*
5. Cassad. *decis. 4 vt lit. pen.* Rot. *decis. 433. in antiq.* Not. *in Auth. litigiosa C. de litigios. Vide cap. 1. & 2. vt lit. pend. in 6 cum clem. 1. eod.* quo textus nō procedere in lite de sola possessione testantur Ioan. Andr. & Abb. *in cap. ecclesia sanctæ Mariæ & in cap. fin. eod. tit. vt lit. pendeat.*
6. *cap. fin. de offic. vicar. in 6. cap. 3 de prab. eod. lib.*
7. Felin. *in cap. cum ordinem col. 3. vers. limita de rescrip.*
8. *d. cap. fin. de offic. vicar. in 6. cap. ex frequentibus de instit.*
9. Lap. *in cap. si tibi absenti de prab. in 6.* Gomes. *in reg. De trien. quæst. 27. vers. tertius casus.*
10. Felin. *in cap. in nostram de rescrip.*
11. Gomesius *in dict. reg. de triennali quæst. 27. post princip. versic. quia illo.*
12. *cap. 2 de instit. cap. ex literis de transact. cap. cum adeo de rescrip. cap. 1. eod. tit. in 6.*
13. Gloss. *in cap. si à sede in verb. non apparent de prab. in 6.* Castr. *in l. si inter num. 8. de reb. dub.* Alex. *in l. si minorem C. de in integr. rest. minor.* Natt. *cons. 167 num. 11. vol. 2.* Adde in dubio tamen si prioritas temporis probari non possit, meliorem esse titulum ex quo prius secuta est missio in possessioné. Rebuff. *in tract. de rescrip. ad benef. vac. in Tit 36. num 29 in d. cap. si à sede.*
14. Quia vicarius nullam iurisdictionem habet nisi mandatam & alieno beneficio *l. 3. de offic. eius cui mand. est iurisd. l. more 5. & seq. l. solet 16. 12. de iurisdict.*
15. Rot. *dec. pen. de iur. patr. in nouis.* Felin. *in cap. post cessionem vbi tent. de probat.* Roch. de Cur. *in tract. De iur. patro. in verb. honorificum num. 83.* dummodo literis constet fides, id est si episcopali sigillo sint munitæ Capel. Tholos. *q. 24 & 31.*
16. *cap. consultationibus de iur. patron.* Feder. de Senis *consil. 214 supra primo.* Old. *cons. 312. incip. thema quæstiones circa fin.* Calder. *cons. 23. de prab. & cons. vlt. de iur. patron.*
17. D. cius *in l. si emancipati C. de collat. & cons. 117. col. 2. & cons. 124. in princ.* Corn. *cons. 47. lib. 3* Roch. De Cur. *De iur. patr. vers. competens num. 34* Alex. *cons. 74. num. 16. vol. 4 vbi in apostil. in addit.* Bald. *cons. 251. lib. 4.* Rom. *cons. 511.* Rip. *tit. de vi & rest. spoliat. resp. 1. num. 4.* Not. *in cap. cum ecclesia Sutrina de caus. poss. & prop.* Adde text. *in cap. cum de beneficio de prab. in 6 & in l. Mela 14. §. sed si alimenta De usufr. vel cibar. legat.*
18. Oldrad. & Felin. *vbi supr.* Calder. *cons. 11. & 15. De iur. patr.* Abb. *cons. 54. incip. videtur lib. 1.*
19. Not. late per Philip. Probom. *in cap. consuetudinem de consuet. in 6.*
20. Si modò fama probetur plenè & iis modis quibus probanda est & in antiquis. Vide Bar. *in l. admonendi D. de iureiur.*
21. Possessoriam enim sicut minoris momenti est ita leuiores probationes requirit. Not. *in l. vnic. C. si de moment. poss. fuer. appell.*

DEFINITIO LXXI.

De eo quod in certum vsum pium relictum est in alium non commutando.

QVod in vsus pios certos & specialiter destinatum est non potest in alium vsum quantumuis pium conuerti nec consentientibus etiam iis omnibus quorum interest, Nisi consulto prius & autoritatem præstante episcopo, tametsi iusta commutandi causa subsit, Adeóque licèt de ipsius Episcopi iure & præiudicio non agatur. Solérque in eam necessaria esse autoritas summi Pontificis. 1 Quinimò placuit nec summum Pontificem hoc facere posse sine causa si ordinariam duntaxat potestatem exerceat, sed ita demùm si absolutam. 2 Sed etsi commutationem illam pij vsus in alium Episcopus non tam solenni autoritate in ipso negotio interposita, quàm facto adprobasset, Placuit non idcirco prohiberi eum postea improbare, si velit, 3 Multóque magis, Non debere eā rem nocere successori si pristino episcopatus sui iure vtendum putet. 4 *Ita Senatus* pro Reuerendiss. D. Episcopo Bellicensi aduersus Capitulum ecclesiæ cathedralis 9. Cal. Decemb. 1594.

1. *Clem. 2. quia contingit* vbi gloss. & Canonist. *Extr. de religios. domib.*
2. Guid. Pap. *quæst. 556 incip. testator quidam.*
3. Quia potest quis etiam contra proprium factum venire si tale factum sit ipso iure nullum & contra leges *l. non dubium 5. vbi not. C. de legib.* Not. *in l. cum à matre C. de rei vendic.*
4. Successor enim in beneficio non sui prædecessoris, sed ecclesiæ ius & locum obtinet.

DEFINITIO LXXII.

Regula de triennali non iuuat non promotum qui intra certum tempus promoueri iussus non paruit.

ET si regula De triēnali possessore iuuat eum qui non est promotus ad sacros ordines intra annum [1] Si tamen non promotus iussus sit ab episcopo suo promoueri nec paruerit, succumbere debet non tantùm in petitorio sed etiam in possessorio, tametsi temporum licentiâ, vel superiorum indulgentia per 30. aut 40. annos pacificè beneficium possederit. Pertinet enim id ad publicam & honestatem & vtilitatem. 2 *Ita Senatus* ex tempore in publico auditorio Ant. Cal. Sept. 1594. contra D. de la Biollet.

1. Vt tractat Gomes. ad eam regulam *De trienn. quæst. 10.* Vide Rebuff. *in tract. illo de non promot. intr. ann.*
2. Cuius præcipua semper ratio habenda est *l. semper 42. de rit. nup. l. non omne 144. iunct. l. non potest dolo carere 199. de reg. iur.*

DEFINITIO LXXIII.

Spoliato succurri etiam aduersus triennalem possessorem.

REgula De triennali possessore non excludit remedium quod ex Canone pontificio [1] competit spoliatis ad recuperandam possessionem. Quippe quod etiam contra titulo possidentem bonæque fidei possessorem

competit, [1] nec actorem ad aliud obligat nisi vt probet antiquiorē suam possessionem, agátque intra annum trigesimum si reus bonæ fidei possessor proponatur. Nam si prædo sit & spoliator, ne longissimi quidem temporis præscriptione actor excluditur. [4] Imò verò quamuis dici soleat beneficia commendata affecta esse & reseruata summo Pontifici, nec nisi apud Sedem vacare, [5] Si tamen obreptum esse constet atque eiusmodi impetratione spoliatum illum ad quem beneficij possessio pertinebat, non prohibebitur spoliatus exequi ius suum, quoniam nec credēdus est summus Pontifex in præiudicium iuris quæsiti concedere quicquam voluisse. [6] Nec aliud erit si priore commenda cessante alii quoque idem beneficium per multos annos in commēdam tenuerint. Nam quod placet in beneficialibus vltimum statum & nouissimos actus attendi oportere [7] tùm verum est cùm reuera beneficium vacauit, non si quid eo iam pleno perperam & iniquè actum sit. [8] *Ita Senatus* pro R. D. Claudio Carles Priore Sancti Roberti de Cornillion & Amedeo Cocq. contra Philibertum de Rochettes. Non. Dec. 1594. Vide defin. 1. infra Vnde vi.

1. *can. redintegranda 3. quæst. 1.*
2. Scilicet si res sit vicio affecta puta furtiua vel violenta. Vide Menoc. *remed. 15. recup poss. num 89. & seq.* post Bar. *in l. rem qua nobis num 2 de acquir. poss* vbi etiam Angel. Adde Bald. *in l. 3. C. de furt.* Alex. *cons. 117. & seq lib. 2.*
3. *Auth. mala fidei C. de præscr. long. tempor. l. sicut 3. C. de præs. 30 vel 40. annor.*
4. *Ex reg. mala fidei. de regul iur. in 6.*
5. Dixi *Defin. 9. & 10. sup.*
6. *l si quis obrepserit 19. D. de fals. l. 5. § manet de reb. eor. qui sub tutel.* Dixi *Defin. 22. supr.*
7. Dixi *Defin 70. num 16. 17. & 18. supr.*
8. *l. quod non ratione. 39. D. de legib.*

DEFINITIO LXXIV.

De vnionis reuocatione aut suspensione.

BEneficium vnitum vsque adeò amittit nomen & effectum beneficij vt nec à summo Pontifice conferri possit, Nisi reuocata aut saltem suspensa vnione. Quanquam nec facilè reuocatio illa aut suspensio in bullis recipi solet, [1] Nisi constet de vnionis iure adprimè instructum summum Pontificem ei derogare voluisse. [2] Quod cùm euenit, valet quidem reuocatio ita vt noua vnione opus sit ad hoc vti beneficium quandoque vacans ex integro vnitum videri possit, [3] Sed si suspensio tantùm facta sit, fauorabilius est vt non nisi fauore impetrantis & ad ipsius duntaxat vitam facta videatur, ad effectum scilicet illius impetrationis. [4] Itaque mortuo impetrante beneficium ipso iure factóque vnitum remanebit, cessante nimirum suspensionis causa, nec vllo in eam rem rescripto opus erit. [5] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Sic Rebuff. *in tract. de reuoc. vnion. num 32.*
2. Cum habeat plenissimam in conferendis beneficiis potestatem *can. cuncta per mundum 9. quæst. 3.*
3. Semel enim dissolutum vinculum vnionis non nisi legitimis modis restitui potest.
4. Vt vnio non tam extincta & sublata esse quàm interim cessare videatur *vt in l. qui res 98. §. aream de solut.*
5. Vt scilicet limitata causa limitatum non perpetuū pariat effectum *l. imperator. 8. in fin. D. de postul. l. in agris. 16. de acq. rer. dom.*

DEFINITIO LXXV.

De intrusionis exceptione etiam per iudicem supplenda.

QVi possessionem beneficij viciosam nactus est vt intrusus dici debeat siue quòd titulum nullum habuerit, siue quòd habuerit ab eo cui ius conferendi non fuit exprimere id ipsum debet summo Pontifici, à quo ex nouo iure beneficium impetrare velit. Alioqui subreptitia aut potiùs obreptitia nulliúsque momenti est impetratio, Quasi vicio intrusionis non purgato [2] Tametsi ex priore illa viciosa possessione fructus nulli percepti sint. [3] Idque adeò verum est vt id vicium etiamsi ab aduersario non obiiciatur, iudicantis tamen officio suppleri & possit & debeat, dummodò ex litis instrumentis constet de intrusione, quoniam ea exceptio meri iuris nō facti est. [5] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Paria enim sunt, nullum titulum habere, & eum habere qui ipso iure sit nullus *l. 2. de autor. tutor. l. quotus 6. qui satisd. cogant.*
2. Nec enim potest purgari nisi exprimatur. Dixi *Defin. 2. & 29. supr.*
3. Nam nec fructuum perceptio necessaria est ad essentiam possessionis.
4. Alioqui non posset iudex supplere id quod esset facti cuiusmodi est intrusio.
5. Potest autem iudex supplere ea quæ sunt iuris *tot. tit. C. vt quæ des. aduoc. part. iud. suppl.*

DEFINITIO LXXVI.

De pacifica decennali possessione ad inducendam præsumptionem tituli colorati.

HAbens titulum non coloratum ab eo qui neque ius habuit neque in possessione fuit beneficij conferēdi cùm dicatur intrusus non iuuatur regula De triennali, [2] Nisi per pacificam possessionem decennalem assecutus sit vt existimari debeat habere titulum coloratum. [3] A quo demùm tempore præteriti decennij tempus triennij computabitur. [4] Itaque continua & pacifica tredecim annorum possessio in eam rem requiretur. *Ita tractatum* est in eadem causa.

1. Sufficeret enim illum qui contulit fuisse in quasi possessione conferendi, vt titulus ab eo datus posset dici coloratus saltem in possessorio. Gomes. pass. & alij *ad reg. De triennali.*
2. Idem Gomes & alij *ibid.*
3. Nam præscriptio ipsa longi temporis sufficit non quidem ad dandum titulum, sed ad colorādum. *l. si cùm fideicommissa 11. §. Arulo qui & à quib. manum.*
4. Vt incipiat triennium ex die coloratæ possessionis.

DEFINITIO LXXVII.

Beneficium regulare alterius ordinis licèt eiusdem regulæ, monacho conferri non posse.

EPiscopus, licèt sit collator ordinarius beneficiorum omnium in sua diœcesi constitutorum, [1] non potest tamen prouidere de beneficio regulari nisi eo demùm casu quo regularis ordinarius fuerit in mora prouidendi. [2] Sed & in beneficij regularis concessione illud districtè obseruandum est vt non tantùm eiusdem regulæ, sed eiusdem quoque ordinis esse debeat is cui prouidetur. Aliquando enim contingit vt eiusdem regulæ sint qui tamen eiusdem non sunt ordinis. [3] Itaque si beneficium sit ex regularibus ordinis Sancti Benedicti, monachus verò Altacombanus qui Cisterciensis est ordinis, impetrare beneficium non poterit, licèt vterque ordo regulam Benedictinam profiteatur, Solúsque summus Pontifex ille est qui dispensationem in eam rem necessariam concedere potest. [4] *Ita Senatus* ibidem.

1. *Can omnes basilicæ 16. quæst. 7.*
2. Quoniam regularia beneficia suum habent prælatum & superiorem, quibus summus Pontifex dedit potestatem ea cōferendi. Vide *cap inter quatuor extr. de regular.*
3. Differt siquidem ordo à regula vt constat ex exemplo posito in hac Definitione.
4. Pro plenissima illa quam in beneficiis omnibus habet potestate tanquam ordinarius ordinariorum, vt dixi *Defin. 21. num. 4. supr.*

DEFINITIO LXXVIII.

De decimis per laicos non possidendis.

A Quo tempore Lateranense Concilium habitū est, [1] vsque adeò incapaces laici sunt iuris habendarum sibi & exigendarum decimarum, vt neque ex conuentione neque vllius quanticunque temporis præscriptione id iuris sibi possint acquirere. [2] *Ita tractatum est* pro Capitu-

pitulo Sancti Petri G. bennensis contra D. de Grilly in publico auditorio, Id. Maij 1595.

1. Habitum autem fuit anno salutis 1179. aut vt al j volunt 1180.
2. Hostiensis in *summa tit. De decim.* Capell. Tholos. & ibi Aufrer. *decis.* 439.

DEFINITIO LXXIX.

Reg. De publ. resig. locum habet etiam in beneficiis permutatis.

REgula De publicandis intra semestre resignationibus perinde locum habet si ex causa permutationis facta sit resignatio atque si ex alia qualibet. Nimirum vt si intra tempus constitutum resignatio publicata non sit perinde vacet beneficium per obitum resignantis post semestre defuncti ac si nulla resignatio facta esset.1 *Ita Senatus* pro N. Carrier contra Hieronymum de Veygié in publico auditorio, 4. Id. Iun. 1595.

1 Ita pluribus tractat Gomes. *ad reg. de public. resignat. quæst.* 8. vbi vide.

DEFINITIO LXXX.

Quando et qui ex permutatione resignauit nouâ pro. si ne [illegible] continuatam triennalem possessionem.

REsignatione beneficij facta ex causa permutationis licet admissa sit ab ordinario adeóque in Curia Romana & a summo Pontifice adprobata, si tamen resignans in beneficij possessione maneat post publicatam intra sex menses resignationem (alioqui nec valet resignatio1) noua prouisione non indiget si in ea possessione per continuum triennium steterit, Multò minus si per decennium aliú sive longius tempus.2 Ea namque triennalis possessio continua & pacifica noui tituli instar obtinet, inducitque adepti eius præsumptionem.4 Nec ad rem pertinet quòd regula De triennali non iuuet intrusum. Intrusus autem videatur qui beneficij à se resignati possessionem propria autoritate ac sine noua prouisione retinuit.5 Hoc enim tú verè dicitur cùm ex alia causa quàm permutationis facta resignatio est. Nam cùm permutatio interuenit, credibile est ideò continuatam à permutante possessionem suam, quòd alius permutati beneficij possessionem quam vicissim tradere debuit non tradiderit. Quæ res iustam præbet non modò retinendæ sed etiam repetendæ pristinæ possessionis causam,6 Denique permutatio omnis quantumuis purè facta tacitam illam condicionem habet, si vicissim compermutans rem tradet, suique beneficij transfert possessionem. 7 Extra hunc casum noua prouisione opus est ei qui beneficium resignauit vt deuitet vicium intrusionis. 8 Omni tamen casu nouam prouisionem impetrari tutius est,9 etiam secuta triennali possessione, Multò magis si ante continuatam per triennium possessionem de beneficio contendatur. Triennalis enim possessio illa est quæ tituli instar obtinet.10 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Hoc est si non sit publicata intra sex menses, vt dixi *Defin. prox. præced.*
2. Propter *reg. De triennali.*
3. Ex iis quæ diximus *Defin.* 76. *supr.*
4. Cùm non sit credibile pastorum ordinarium qui vnoquoque triennio totam suam diœcesim visitare & perlustrare tenetur vt beneficium ab aliquo sine titulo possideatur,
5. Vt tractat Rot. *decis* 8. *& vlt. de rer. permut. in antiq.*
6. Vt scripsimus *Defin.* 53 *supr.*
7. *Cap.* 1. *de rer. permutat. in* 6. *cap. dudum. de præb. cod. tit. Sacid. sium in* 6. *C. de pact. int. emp. & vendit.*
8. Vt eo casu procedat quod vult Rot. *dict. decis.* 8. *& vlt. de rer. permut.*
9. Vt tractat Rebuff. omnino videndus in *tract. De public. resign.*
10. Nempe ob rationem positam *num* 4. *supr.*

DEFINITIO LXXXI.

Aduersarij detentationem asininam & quanto tempore durauerit exprimi debere.

SI regulæ De annali possessore satisfactum non sit per expressionem eorum quæ exprimi debuerunt, nulla prorsus est gratia, nõ his titulus, quia reducitur ad non titulum, adeò vt etiam intrusus & alius quilibet iniustus & execrabilis detentor solo hæretico excepto ea regula adiuuetur.1 Inter cætera verò districtè illud obseruandum vt aduersarij possessio adeóque asinina detentatio exprimatur, & quanto tempore durauerit, Vt scire summus Pontifex possit, an & quale ius habeat is qui beneficiũ tenet.2 Ita vt nec generalis expressio sufficiat,3 Nisi expressim regulæ hac parte sit derogatum.4 *Ita Senatus* in causa Guillielmi Bachod contra Cl. [illegible] Philippé pro Canetaria Ambroniacensi 4. Non. Iun. 1595.

1. Gomes. ad eam regulam *quæst* 83. *num.* 110. 120 *& seq.*
2. Gabriel. *lib.* 5 *commun. opin. tit. De acquir. possess. num.* 1. 4. 6. *&* 7.
3. Rot. *decis.* 78. *de rescrip. in antiq. alias* 787.
4. Nemo enim dubitat quin Papa possit regulis Cancellariæ derogare & in totum & in parte.

DEFINITIO LXXXII.

De expresso falso vacationis modo.

QVi beneficium impetrauit expresso certo vacationis modo quasi vacaret per obitum Titij, cùm tamen nihil in eo iuris vnquam Titius habuisset, vsque adeò malè impetrasse credendus est, vt nec ei prodesse debeat generalis illa clausula vulgo apponi solita *ex quacunque persona & quouis modo vacet*,1 in pœnam nimirum expressi mendacij.2 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Not. *in cap. susceptum. de rescrip. in* 6.
2. *Cap. super literis. extr. de rescrip. l. vlt C. de diuers. rescrip.*

DEFINITIO LXXXIII.

De probatione tituli in beneficialibus.

TItulus non eo solo probatur præsertim in beneficialibus quòd testes dicant scripturam tituli se vidisse. Omnimodo enim exhibendus est, & in scriptis probandus, quia non de eo solo quærendum est an titulus aliquis fuerit, sed an bonus & validus quod non nisi ex eius inspectione sciri potest.1 Quare nec prodesse debebit allegãti titulum, licet a aduersarij possessio propter contumaciam, quia nec vera confessio prodesset.2 Multò minùs proderit tibi ad probationem tituli quod aduersarius tuus talem te nominauerit siue in iudicio siue extra iudicium. Nam nec nominatio quam summus ipse Pontifex etiam scienter fecerit, vllum tamen ius tribuit in beneficio,3 Nec si motu propio Papa gratiam concesserit.4 Est enim generale vt confessio partis neque prosit neque noceat in his quæ non pendent a voluntate confitentis.5 Nam neque pacta & conuentiones super beneficiis sine consensu superioris vllius sunt momenti.6 *Ita Senatus* in eadem causa. Iunge Defin. 31. infr. De probat.

1. Dixi *Defin.* 62. *supr.*
2. *Cap. executor de concess. præb. cap. cùm olim. de priuileg.* Rebuff. *in prax. benefic. tit. de rescript. ad benef. nu.* 17. 18. *&* 26.
3. *Clem. fin. de sentent. excommunic.*
4. Rebuff. *vbi supr. dict. num.* 26.
5. *L. confessionibus* 13. *in princ. cum l. seq §. vlt. de inter. in iure fac. cap. olim de rescrip. cap. vni.* vbi Gemin. *de eo qui mitti in poss. lib* 6. Bellam. *quæst.* 183 Capell. Tholos. *quæst.* 474. Rebuff. *in reg. de non tollend. iur. quæsit. gloss.* 7. *num* 4.
6. Paris. *cons.* 4. *num.* 58. *lib* 4. Rot. *decis.* 17. *De rest. spoliat. in nouis.* Gloss. *in prag. sanct. tit. De pacific. poss. in verb. triennio col.* 3. Rebuff. *tit. De rescrip. ad benefic. fol.* 127 *num.* 26. *in praxi.*

DEFINITIO LXXXIV.

Si resignatio absenti facta sit & resignatarius ante acceptationem decesserit.

EX resignatione non priùs acquiritur ius resignatario quàm admissa fuerit resignatio à summo Pontifice vel ab ordinario qui eius admittendæ ius habeat.1 Sed & apprehensionem possessionis secutam esse necesse est saltem, ex vna parte, Alioqui censetur quilibet à iure suo velle recedere.2 Sed neque admissam esse resignationem

sufficit si facta sit absenti quousque secuta sit acceptatio per ratihabitionem.3 Vnde illud est vt si is cui facta fuerat resignatio decesserit in curia post admissam quidem resignationem sed ante secutam acceptationem; non tamen beneficium in curia vacasse censeatur. 4 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *Cap. fin. de renunciat.* Rebuff. *in praxi tit. de resignat. num.* 11. *& 12. Glos. in pragm. sanct. De pacific. poss. in verb. renunciat.*
2. *Cassad. decis. 4. de rest. spoliat. num. 2. & 10.* Text. cum glos. *in cap. dilecto in verb. recepisti de preb.*
3. *Cap. si tibi absenti. de preb. in 6.*
4. Notat Imol. *in clement. fin. vt lit. pendent num. 17.*

DEFINITIO LXXXV.

De beneficij possessione non nisi cum literis & per apparitorem assequenda.

AD habendum ius in beneficio vitiúmque intrusionis excludendum non sufficit vt quis titulum iustum & validum habeat, sed illud prætereà requiritur vt possessionem nactus sit per manus executoris, & vigore literarum ab habente ad habentem potestatem. 1 Alioquin sicut dicitur prædo quisquis beneficij possessionem nanciscitur absque literis, Ita & qui cum literis absque ministerio executoris & propria autoritate, intrusus dicendus est, adeóque ius suum amittit si quod habebat. 2 Quod in reb. quoque profanis & temporalibus non dissimiliter obtinet. 3 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. miles 6. §. qui iudicati D. de re iudic. l. metus 13. quod met. caus. l. creditores 3. C. de pignor.*
2. *cap. eum qui de preb. in 6* Rot. *decis. 10. num. 2. vt lit. pend. in nouis.* Dyn. *in cap. 1 de reg. iur. in 6.* Rebuff. *in praxi benefic. tit. De miss. in poss.* Gloss. 21 *num. 5. & 8. fol. 88.*
3. *dict. §. qui iudicati, & l. si ex stipulatione vbi DD. de acquir. possess.*

DEFINITIO LXXXVI.

Si beneficij possessor in canonis annui solutione per longum tempus cessauerit.

CVm possessor beneficij per multos annos cessasset in solutione census, & canonis annui pro agris emphyteuticarijs debiti, Ita vt congesta tot annorum reliqua bonorũ omnium ad beneficij causam pertinentium valorem æquatura viderentur, Quærebatur an ex ea causa actione in rem aut condictione ex contractu emphyteutico aduersus successorem agi posset. Mouebat ex vna parte quòd cùm seruitij debiti & canonis emphyteuticarij ius sit reale, 1 actio in rẽ ex ea causa competit quæ sequitur proculdubio quemlibet fundi possessorem, 2 Ne fortè alioqui moretur in damno directus dominus, si prior emphyteuta qui cessauit in solutione non habeat vnde soluat. 3 Atqui admissa ea sententia facilè emerget iniquitas, vt per negligentiam prælati ecclesia fiat indotata, 4 Si ponas nullos ecclesiam habere agros nisi qui sint emphyteuticarij, aut pro eo censu annuo cætera quoque bona ecclesiæ licèt non emphyteuticaria esse obligata, & tam exigui valoris, vt soluendis reliquis vix sufficere queant. 5 Itaque fauore ecclesiæ ne indotata constituatur vel pauperior fiat, humanius est à summo iure hac parte recedi vt decessoris qui tamdiu in solutione cessauit negligentia non noceat successori, 6 nec si is ex voluntaria resignatione beneficium fuerit assecutus, 7 Præsertim verò si domino directo imputari possit cur non fuerit diligentior in agendo contra priorem beneficiarium, aut si egit aut obtinuit non citius exegerit & iudicati executionem vrserit. 8 Nam si respondeat licuisse sibi esse negligenti quòd sciret ius suum vtique durare, 9 nec temporis lapsu extingui posse, 10 non erit audiendus, cùm futurum sit vt ea negligentia cum debitoris cessatione coniuncta vergat in dispendium Ecclesiæ, 11 Cui tamen factum aut mora prælati nocere nec potest nec debet, 12 quia bonorum ecclesiasticorum & proprietas & possessio penes ecclesiã ipsam esse intelligitur, 13 non penes prælatum qui non nisi nudus beneficij administrator est, aut saltem vsuarij vel ad summum vsufructuarij iure censendus, In quo apparet meliorem esse conditionem successoris in beneficio, quam eius qui in priuati ius siue vniuersali siue singulari titulo successerit. Priuatus enim sicuti quã vult rei suæ legem dicit, 14 Ita & quod vult sibi suisque damnum infert. 15 Nec aliud erit tametsi proponas dominium directum propter quod canon ille emphyteuticarius debetur ad aliã ecclesiam pertinuisse. Nam quod dici solet priuilegiatum non vti priuilegio aduersus priuilegiatum, 17 locum hic habere non potest, maioris illius absurdi vitandi causa, 18 Ne per negligentiam vtriusque prælati tã qui in exigendo cessauit quàm qui in soluẽdo, alia ecclesia indotata fiat cui nihil imputari potest, 19 Nisi illud fortè imputare velis quod malum, & negligentem prælatum & administratorem habuit. 20 Quid ergo si leuius damnum ecclesia ex eo passura sit? 21 Ne tum quidem admittam nocere successori debere negligentiam prædecessoris si quid sit quod prælato ecclesiæ superioris imputari possit. 22 Sanè aduersus heredem prælati qui negligens fuerat in soluendo saluas esse actiones constabat. 23 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 37. infra De sacrosanct. eccles.

1. Solent enim pragmatici dicere seruitia peti actione in rem, laudimia verò in personam. Etsi illud quoque verum est seruitia peti posse per actionem personalem cum ex contractu debeantur *l. 1. & tot. ti. C. de iur. emphyt.*
2. *l. imperatores 7. de publican. & vectig. l. 2. & tot. tit. C. sine cens. vel reliq. fund. compar. non poss.* quia in actionibus in rem non persona sed res conuenitur *l. denique 39. D. de iur. fisc. l. vlt. D. de rei vind.*
3. Nemo enim fraudandus est cõmodo conuentionis quam dixit rei suæ *l. vlt. C. de pact. int. empt. & vendit. l. in traditionibus 44. D. de pact. l. venditor 13. commun. præd.*
4. Dotatam siquidem esse interest publicè vt possit inueniri prælatum qui cultui diuino inseruiat. Qui enim altari seruit, de altari quoque, vt aiunt, viuere debet.
5. Non enim permittitur emphyteutæ vt derelinquendo bona emphyteuticaria se liberet, nisi totius præteriti temporis reliqua soluat.
6. Vt dici solet de alienatione rei ecclesiasticæ per prælatum malè facta: Guid. Pap *quæst. 149 & sequentib.* Quod enim facere directo in præiudicium ecclesiæ prælatus non potest, nec per indirectum ei facere permittendum est *l. scire oportet. 21. §. 1. de test. tutel. l. 5. §. si pupillus de reb. eor. qui sub tutel.*
7. Non enim ideo beneficium habet resignatarius à resignante sed à summo Pontifice vel ab ordinario qui contulit.
8. Diligentibus enim non negligentibus iura succurrunt *l. non enim. 16. D. ex quib. caus. maior. l. pupillus 24. in fin. D. quæ in fraud. credit. l. cum postulassem 44. D. de damn. infect.*
9. *Arg. l. ficus. 8. § non videtur D. quib. mod. pign. vel hyp. soluit.*
10. Durat enim reliquorum exactio vsque ad 30. annos vt not. *in l. cum notissimi C. de præscr. 30. vel 40. annor.*
11. Facit enim dolo malo creditor qui non alia de causa differt exactionem quàm vt magis ac magis obteret debitorem. Iuuari siquidem beneficio non decipi quem oportet *l. in commodato 17. § sicut D. commod.*
12. *l. in condemnatione 173. §. vnicuique de reg. iur.*
13. *Tot. tit. extr. de caus. poss. & propr.*
14. Glos. magna communiter adprobata *ad cap. fin. de offic. ordin. in 6.*
15. Vulg. *l. in re mandata 21. C. mandat. d. l. vlt. C. de pact. int. empt. & vendit.*
16. Potest enim quilibet vt suam ita & sui heredis conditionem pro arbitrio deteriorem facere *l. pactum 46. D. de pact. l. pen. C. eod.*
17. *l. verum 11. §. pen. D. de minor.* quãquam hoc brocardicum falsum esse constat *ex l. vlt. D. ex quib. caus. maior.*
18. *Arg. l. quoties 200. de reg. iur.*
19. Semper enim succurrendum ei est cui nihil imputari potest. *l. 9. D. de separat.*
20. Quod tamen absurdum esset quia incidit ecclesiæ in prælatum *arg. l. vlt. D. rem pupill. salu. for.*
21. Solet enim dici de minimis non curare prætorem. Sed id quoque falsum est nisi enim per rem minorem maiori præiudicaretur *l. 4. D. de in integr. restit.*
22. Vbi enim eadem ratio est, ibi & idem ius statui debet *vulg. l. illud. 32. ad l. Aquil.*
23. Nam & eo iure hodie vtimur ex generali consuetudine vt fructus beneficij pertineant ad heredem nõ ad successorem in beneficio.

DEFINITIO LXXXVII.

De varijs

De variis vacationis modis, & an modus vnus in alio comprehendatur.

BEneficiorum vacantium summa diuisio illa est vt vel per mortem beneficiarij, vel per renunciationem, vel per translationem vel denique per amotionem aut priuationem vacare intelligantur. [1] Nec valde refert quod ad renunciationem attinet quam vulgo resignationem vocant, an ex caussa permutationis an ex qua alia fiat. [2] Vsque adeò autem inter hos vacandi modos interest vt alius in alio non comprehendatur. [3] Scilicet in rescriptis ad beneficia impetratis, quæ hoc ipso minùs fauorabilia sunt quòd non nisi priuatum impetrantis fauorem respiciunt. [4] Nam si quid in fauorem ecclesiæ constitutum sit vno tantùm vacationis modo expresso, id ipsum ad alios vacandi modos fauorabili interpretatione non inutiliter porrigetur. [5] Sine die.

1. *Cap nisi cum pridem & cap post translationem cap. vlt. de renunc. cap. susceptum vbi Canonist. de rescript. in 6.*
2. Rot. *decis. 198. in antiq.* Gloss. *in clem. 1. de rer perm. & in c. si propter sua debita de rescript. in 6.*
3. *d. cap susceptum* Boer. *quæst. 2. num. 2.*
4. *cap. quamuis 1. de preb. in 6.*
5. Boer. *d. quæst. 2. num. 4.*

DEFINITIO LXXXVIII.

Renunciatio & resignatio beneficij quando in fraudem facta præsumatur.

BEneficij renunciatio in fraudem facta præsumitur, si a sene vel infirmo facta sit fratri aut nepoti ex fratre vel sorore, [1] aut ab eo qui verisimiliter beneficio priuandum se non ignorabat. [2] Proinde nullius momenti est, ne dignitas ex successione potius quàm ex canonica institutione vel electione delata videatur. [3] Eadem fraudis præsumptio subest si beneficium pingue pro tenui permutetur [4] nec iusta vlla permutandi caussa appareat. Quid enim si non potuerit permutans in pinguiore illo beneficio aut satis honestè aut tutè morari? [5] Benignius tamē est vt ex huiusmodi caussis si aliud nihil obstet, prouisio & collatio in irritum non deducatur. [6] Sine die.

1. *cap. 1. vbi* Abb *de cleric. non resid.*
2. Barbat *cons. 11 vol. 3. cap. 2. de renunc. in 6.*
3. *cap. ad extirpandas de filiis presbyt.* Glos. *sing. in l. tutela ad treb.* Boer *quæst 2 num 4. in fin & seq.*
4. *d. cap. 2. de renunciat in 6. cap quia verisimile de præsumpt. cap. 1. de cleric. non resid.*
5. *cap ad supplicationem de renunciat. cap. cum venerabilis de except.* Boer *vbi supr num. 18. & 19.*
6. Idem Boer. *dict. quæst. 1. num 55 post* Rot. *decis. 129. antiq. &* Felin. *cap quia verisimile de præsumpt.*

DEFINITIO LXXXIX.

Resignatio facta pendente appellatione ab eo qui iam fuit condemnatus non valet.

ET si appellatio nō solùm suspendit, [1] sed etiam rescindit iudicatum, [2] Si tamen is qui nullum ius in beneficio habuit condemnatus appellauerit, & pendente appellatione resignauerit, placet resignationem nullius esse momenti quasi quæ in fraudem facta sit. [3] Præsertim si postea appellatio iniusta pronuncietur. [4] *Ita Senatus* in causa de qua in Defin. 51. & 52. tit De Episc. & cleric.

1. *l si causa cognita 32. C de transact.*
2. *l furti 6 §. 1. D. de his qui not infam. l. 1. in fin. D. ad SC. Turpill.*
3. Nimirum litis & aduersarij. *c. 8. de renunciat* Boer. *quæst. 205 nu. 8. cum seq.* Rot. *in antiquior. recollectis per* Bisignet. *tit. de sent. & re iudic. decis. 5. incip. Accusatum circ. fin.* Ioan. Papon. *in syntagm. Arest. tit De resignatione §. 16.*
4. *Arg. l. tutor. 41. D. de vsur. tit. vlt. D. de re iudic.*

DEFINITIO XC.

Regula De triennali defendit non promotum sed non eum qui iussus promoueri intra certum tempus non paruit, nisi post sententiam fuerit triennalis.

REgula [1] De triēnali defendit quidem non promotū, sicut & cæteros omnes quantumlibet iniustos possessores, excepto intruso & simoniaco: Sed non eum qui promoueri iussus per sententiā non est promotus. [2] Nisi post sententiam manserit in possessione per trienium continuum. Nam ex illa triennali possessione præsumitur dispensatus saltem ad tempus [3] dummodo alleget dispensationem. [4] Cæterùm si non alleget, & appareat clarissimè neque promotum fuisse, neque dispensatum, nulla ratio est, vt magis iuuetur regula illa de Triennali, quā vt dispensetur de nunquam promouendo. [5] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Gomes *ad reg. De triennali quæst. 10. exceptis de intruso.*
2. Gomes. *ibid. vers Secundus casus.*
3. Exemplu eius quod scripsimus *Defin. 33 supr.*
4. Multa enim possunt allegari quæ non est necesse probari vt puta id quod notorium est. Item titulus in præscriptione temporis immemorialis: sed tamen allegatio semper necessaria est. Not. *in l. cùm de in rem verso 6. D. de vsur. & in l. 3. § ductus aquæ D de aqua quotid. & æst.*
5. Quæ dispensatio obtineri nunquam posset. *cap. licèt canon. de elect. in 6.*

DEFINITIO XCI.

Non promotio iustus est vacandi modus si vel declaratoria sequatur, vel monitio de promouendo præcedat.

BEneficium presbyterale, vt vocant, vacat ipso iure ob non promotionem. [1] Præcedere tamen declaratoriā oportet. [2] Sed hoc fallit, si monitus si ab Episcopo beneficiarius vt intra certum tempus promoueri se curaret, nec promotus sit. [3] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *cap licet canon de elect. in 6.*
2. *cap licèt episcopus de preb. in 6.*
3. Non enim potest dolo carere qui Episcopo suo rem a tui instam imperanti non paret *l. non potest dolo carere 199. de regul. iur.*

DEFINITIO XCII.

Vicium obreptionis ob non expressam aduersarij possessionem non potest obijci ab eo cui prouisum fuit per obreptionem.

QVi impetrat beneficium ex causa non promotionis, cogitur exprimere possessionem eius qui non est promotus, [1] præsertim si fuerit illa triennalis, licèt non potuerit prodesse possessori quod ad effectum regulæ de Triennali. [2] Sed tamen si is qui ob non promotionem patiebatur controuersiam beneficij ipsum resignauerit pendente lite, nec in resignando expresserit eam controuersiam, & controuersiæ causam, Non potest resignatarius obijcere vicium obreptionis, quo propria prouisio laborat. [3] Magis enim fauendum est ei, qui ob non promotionem obtinuit beneficium, [4] quàm ei cui in alterius fraudem facta sit resignatio ab eo, qui nullum ius in beneficio habuit. [5] Itaque quamuis hoc casu locus esse possit sequestrationi, [6] publicè tamen vtilius est ei beneficij vindicias adiudicari qui institutus est per non promotionem resignantis. [7] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Exprimenda enim est possessio aduersarij etiam quæ fuerit tantùm facti *cap cùm nostris. de concess. preb.*
2. Vt dictum est *Defin. 90. supr.*
3. Omnis enim vitio carere debet qui in alium paratus est dicere.
4. Cùm possit etiam non promotus aliquo casu iustus possessor esse vt diximus *in dict. Defin. 90.*
5. Cùm nemo plus iuris in alium transferre possit quàm ipse habuerit *vulg. l. nemo plus iuris 54. de reg. iur.*
6. Vt solet fieri cùm neuter litigatorum ius habet iuris ad beneficium possidendum.
7. Quia publicè vtile est non vacare de facto beneficia etiam quæ iure vacant.

DEFINITIO XCIII.

Princeps non potest sine Papæ licentia vel consensu prælati beneficio imponere onus præbendæ.

NOn potest supremus Princeps præbendam Laico concedere super fructibus beneficij nisi indultum, & priuilegium habeat in eam rem à summo Pontifice, aut Prælatus consentiat.[1] Maximè verò si præbenda vacās nulla sit. [2] *Ita Senatus* in causa Thomæ Morgant Angli & Illustr. Alfonsi d'Elbene Episcopi Albiens. & Abbatis Altacombani 20. Decembr. 1596.

1. Præbenda enim super fructibus beneficij est onus beneficij quod ab alio quàm summo Pontifice imponi non potest, *tot.tit. ut benef. sine diminut. confer.*

2. Hoc enim casu nouum & inusitatum onus est, & consequenter tantò magis odiosum.

DEFINITIO XCIV.

Etiam iniusta excommunicationis sententia suam secum trahit executionem, quamuis ab ea sit appellatum.

EXcommunicatio siue iusta siue iniusta semper est metuenda, quia secum trahit suam executionem, licet ab ea sit appellatum.[1] Nisi facta sit excommunicatio post interpositam appellationem quæ ex postfacto iusta appareat. [2] *Ita tractatum est* in causa N. Bernardi Castagne & N. Bernardi Dacquin procuratoris fiscalis 29. Mart. 97.

1. *Tot.tit.de sentent. excommunicat. cap. pastoralis §. vlt. de appellat.*

2. Tunc enim apparet factam illam esse in spretum & odium appellationis & vt appellans excluderetur ab auxilio iuris communis, quod tamen cuique saluum esse expedit vt aduersus prioris iudicis iniquitatem consultum esse possit *l. 3. § falsus D. rat. rem haber. l. vnic. C. de sentent. præf. præter.* Vide *cap. ad præsentiam de appellat.*

TIT. III.

De Episcopis & Clericis & Monachis.

DEFINITIO I.

De priuilegio mendicantium ne decimas soluere teneantur.

FRANCISCANORVM, Augustinianorū, aliorúmque monachorum mendicātium singulare ius illud est, vt fructuum in iis fundis perceptorum quos propriis siue manibus siue sumptibus colunt decimas nullas debeant, Aliorum debeant.[1] Secundum quam distinctionem iampridem à Senatu nostro iudicatum fuisse contrà Augustinianos Seisselly & S. Petri d'Arbigny relatum est me præsente in causa Franciscanorum De la Chambre & Canonicorum eiusdem loci 3 Id. Iul. 1588 Plerisque tamen priuilegia concessa sunt, vt nullas omnino decimas præstare teneantur, Quo casu nec dubitandum est quin ea immunitate frui debeant,[2] Sicut & si per longissimum tempus in eius fuerint immunitatis possessione quæ priuilegij instar habere possit.[3] *Ita Senatus* in ea causa.

1. Quamuis pugnare videatur, quod scriptum est *in cap. ex parte tua ad nostro. & cap. nuper penult. Extr. de decim.* Vide omnino Rebuff. *in tract. de decim. quæst. 14.* & Crauet. *cons. 21.* adde *cap. fraternitatem extr. de decim. & can. decimas 16. q. 2.* Gloss. *in can. quia tua 12. quæst. 1.*

2. Quia potest summus Pontifex tale priuilegium concedere ex iusta causa, vt & alias quaslibet immunitates, quamuis soleat dici præstandæ decimæ obligationem esse ex iure diuino cui proinde à summo pontifice derogari non potest, summa Siluestr. *cap. decima num. 5.* Rebuff. *de decim. quæst. 13. num. 31.*

3. Id est in possessione immemoriali. Hæc enim sola est quæ priuilegij instar obtinet. *cap. super quibusdam § præterea de verb. signific. in 6. l. 3. §. ductus aquæ D. de aqua quotid. & æstiu. l. vlt. D. de aqua pluu. arcend.* Vide glos. *in can. 1. in verb. manuū vestrarum 13. quæst. 1.*

DEFINITIO II.

De monachis ab omni successione excludendis.

REligiosam & monasticam vitā professi vsque adeò pro mortuis habentur ex edicto [1] Diui Emanuelis Philiberti Principis nostri, vt in computatione legitimę non solùm partem non faciant, sed neque numerum.[2] In quo deterioris condicionis sunt quàm filia quæ renunciauit bonis paternis aut maternis accepta dote in vicem legitimæ portionis. Hæc enim licèt ad partem nō admittatur, tattamen facit partem, quia non pro mortua haberi potest quæ à legitimæ petitione non alia ratione excluditur quàm quòd iam legitimam accepisse intelligatur.[4] Itaque portio quæ ad eam spectaret si renunciatio nulla facta esset heredis lucro cedet, si non in alterius vtilitatem facta probetur renunciatio.[5] Sed etsi fideicommissum proximioribus ex familia relictum proponatur, non admittentur ij qui euenientis condicionis tempore monachi reperientur, quia non est credibile de iis cogitasse testatorem per quos familia conseruari non possit.[6] Nec aliud erit tametsi sint Dominicani quibus ex Diui Papæ Clementis quarti rescripto permissum est vt perinde possint succedere acsi in seculo permansissent. Edictum enim quod diximus generale est ad omnes omnino monachorum ordines pertinens[7] quamuis iure communi partem faciant ij ex quorum persona monasterium acquisitionis capax ad legitimam admitti potest.[8] Neque contrarium est quod eodem edicto testamentariç successiones exceptæ sunt. Nam de præteritis tantùm successionibus id intelligi debet quæ ex testantium voluntate ei qui iam monachus esset delatæ erant & per monachum acquisitæ monasterio, Non autem vt facto testamento vocatisque proximioribus liceat monacho tanquam proximiori successionem vindicare.[9] *Ita Senatus* in causa D. Marchionis à Camera contra fratrem Vicecomitem 8. Cal. Sept. 1588.

1. De quo scripsimus *Defin. 44 tit. prox. præced.*

2. Bald. & cæteri *ad Auth. nouissima C. de inoff. testam. ex l. si necem 4. §. si deportatus D. de bon. libert. l. 1. in fin. D. de bonor. possess. cont. tabul. l. Gallus 29. §. & quid si tantum. D. de liber. & posthum.* Vide Boer. *quæst. 304.*

3. Propter iuratam renunciationem quæ valet iure Pontificio *ex cap. quamuis pactum de pact. in 6. quamuis non iure ciuili l. pactum dotal. 3. C. de collat. l. vlt. D. de suis & legit.*

4. Castrens. & alij *ad l. qui superstitis. 94. D. de acquir. hered.*

5. Guid. Pap. *quæst. 599.* Quidam tamen defendunt non tam adcrescere hanc portionem heredi quàm hereditati. Vide quæ scripsi in priore parte Hemischiliadis De error. pragmat.

6. Francisc. Mantic. *lib. 8 De coniect. vlt. volunt. tit. 12. num. 25.* post Decium *cons. 259. num. 2.* Paris. *cons. 22. num. 9. vol. 3.*

7. Ergo generaliter intelligi debet *l. in fraudem 15. in fin. D. de testam. milit. l. de precio 8. D. de publician. l. 1. §. generaliter D. de legat. præst.*

8. *Auth. ingressi vbi not. C. de sacros. eccles.* In quo numero essent Dominicani ex rescripto Clementis quarti vt admitterentur ad legitimam & ad legitimæ supplementum teste Mantic. loco supra citato nisi edictum Principis obstaret.

DEFINITIO III.

De beneficij collatione facta per vicarium.

EPiscopi Vicarius quantumuis generalis conferendi beneficij potestatem quæ specialiter concessa non sit, minimè habet.[1] Beneficij namque collatio donatio quædam est,[2] In generali autem administrationis concessione donandi potestas data esse non intelligitur,[3] non tam

tam quod donare sit perdere[4] (nec enim perditũ episcopo quicquam videretur, collato per vicarium beneficio in eum cuius probitas, eruditio, virtusque meruisset[5]) quam quia nihil administrare dici possit qui donat.[6] Sed hoc ita accipiendum est, si mandati defectum aduersarius obiiciat. Alioqui licèt mandati præsumptio difficillima sit,[7] quia tamen sæpius vsuuenit vt ea conferendi autoritas vicariis per ordinarios detur,[8] æquissima est præsuptio quę collationis vires fouet vt valeat potiùs quàm pereat,[9] Si modò Episcopi sigillo munita sit,[10] & ab eo vicario facta, quem constet esse in quasi possessione conferendi:[11] maximè verò cùm de sola beneficij possessione contenditur.[12] Quòd si illud etiam concurrat vt is cui collatio facta est beneficium possederit per triennium,[13] Episcopi quoque consensus tacitus & ratihabitio quæ mandato comparatur interuenisse videbitur,[14] quoniam ad Episcopi cuiuslibet officium pertinet vt per singula triennij curricula beneficiorum in sua diœcesi constitutorum & statum inquirat & possessores.[15] *Ita Senatus* inter Claudiũ Vectier & Branchin de parochiali Ecclesia de Voges contendentes prid. Cal. Sep. 1588.

1. *Cap. vlt. de offic. vicar. in 6.*

2. Adde quod & beneficiorum collatio in fructu est *Not. in cap. cùm olim. de maior. & obed. Boer. quæst. 17. num. 14.* fructus autem beneficij ex quo pendet ius conferendi non pertinent ad vicarium.

3. *l. Cum plures 12. § cùm tutor. l. Lucius 46. §. vlt. D. de admin. tutor.*

4. *l. Filiusfamilias 7. in prin. D. de donat.*

5. Quisquis enim talis est, vtique ex eorum numero est quos possis dicere beneficium dare cùm accipiunt.

6. *l. Ab agnato 12. D. de curat. furios.*

7. Adeò vt nec per mille annos præsumi possit mandatum, quia facti est, facta verò nunquam præsumuntur *l. sensibus 7 §. vlt. eod. tit. de curat. furios.* iunct *l. in bello 12. § facto. de cap. & postl.*

8. Solet enim sumi argumentum & præsumptio ex iis quæ fieri moris est *l. quod si nolit 11. §. qua assidua D. de adilit. edict. l. vlt. C. qua res pignor. oblig. poss.* iunct *l. & qua nondum 15. §. quod dicitur D. de pignor. l. vlt. C. de fideiuss.*

9. *Arg. l. quoties 12. D. de reb. dub. l. quoties 80. de verb. oblig.* Est enim maligna interpretatio per quam fit vt actus destruatur *l. si ita stipulatus 126 §. Chrysogonus eod. tit.*

10. Sigilli enim alieni appositio probat consensum & mandatum, si modò nihil dolosè & in fraudem factum sit *l. 1. C. de reb. alien. non alienand.*

11. De qua constet per nouissimos actus, secundum ea quæ dixi *Defin. 70 num. 17. supr. tit. prox.*

12. Nã in possessorio agitur de sola possessione non etiam de proprietate nisi ad coonfortandum vt aiunt possessorium.

13. Cuius possessionis triennalis quantus fauor sit apparet satis ex regula De triennali possessore.

14. Cùm non minùs facto quàm verbo voluntas declaretur *l. non tantùm 5 D. rat. rem haber.*

15. *Can. relatio & can. decreuimus 10. quæst. 1.*

DEFINITIO IIII.

De verbis enunciatiuis summi Pontificis prouidentis in forma gratiosa.

IS cui prouisum est à summo Pontifice in forma vt vocant gratiosa, adiecto eo quod de eius sufficientia & vt loquuntur idoneitate ordinarius attestatus fuit, non cogitur attestationem illam exhibere, nec eò magis rescriptum obtepticium aut subrepticium dici debet. Creditur enim verbis enũciatiuis summi Pontificis sicut & alterius cuiuslibet Principis.[1] Estque verisimile prouisurum fuisse summum Pontificem in forma rigorosa, non in gratiosa si attestationem non vidisset.[2] Sed & illud certum est attestationes huiusmodi cùm ab ordinarijs ad summum Pontificem mittuntur, in Romanæ Curiæ actis describi, nec ei cui prouidetur, restitui.[3] *Ita Senatus* in causa Ioannis Philippi Chauellard & Claudij Poysat 13. Cal. Ianuar. 1589.

1. Attestantis scilicet de facto suo & de eo quod coram se factum est *l. omnium vbi not. C. de testam.*

2. Præsumitur enim Papa id omne facturus quod facere ex officio debuit.

3. Vt proinde inhumanum sit cogi eum exhibere id quod non habeat nec dolo malo desierit habere.

DEFINITIO V.

Eum qui bullas producit non esse arctandum vt signaturam proferat.

QVi literas apostolicas producit quas bullas dicimus, signaturam vt vocant ostendere non cogitur si fortè aduersarius obiiciat latiùs extensas eas literas contrà Cancellariæ regulam quàm signaturâ contineretur. Faciunt enim per se fidem,[1] & ad eum qui vicium obiicit pertinet, vt signaturæ quæ in actis curiæ remanet exemplum probatæ fidei proferat, ex cuius collatione constare possit vtrum amplior facta sit bullarũ expeditio quàm fieri debuerit.[2] *Ita Senatus* in ead. caus.

1. Cùm sint probatio probata propter autoritatem sigilli summi Pontificis.

2. Ei namque incumbit onus probandi non solùm qui dicit, sed etiam qui negat aliquid sollenniter factum esse *l. ab ea parte 5. D. de probat.*

DEFINITIO VI.

De inutilis collationis confirmatione.

SI collatio per ordinarij vicarium facta ex eo solo nulla sit quod vicario mandatum non constaret beneficij conferendi potestatem,[1] placet eam conualescere ex sola superioris qui mandare potuit confirmatione, licèt ea confirmatio nuda sit non noua collatio, quæ nouum vt dicimus spiritum infundat.[2] Cùm enim non nisi defectu mandati nulla esset prior collatio, confirmationem hanc & ratihabitionem quæ posteà sequitur mandato comparari certum est.[3] Sed hoc tamen ita accipi debet Si non medio tempore in eo beneficio alij sit ius quæsitum. Tunc enim nec noua superioris collatio in tertij præiudicium prodesse quicquam posset.[4] Diuersum est si quam aliam ob causam prior collatio nulla sit: Subsequentem namque confirmationem perinde nullam esse fatendum est: cùm verum sit quod dici solet id quod nullum est confirmari non posse.[5] Igitur noua collatione & prouisione opus est. *Ita Senatus* in ead. caus.

1. Cuius mandati probatio necessaria est vt diximus *Defin. 3 supr. eod.*

2. Actus enim qui non nisi defectu potestatis nullus erat confirmatur superueniente quandocumque potestate *Glos. in cap. non firmatur de reg. iur. in 6.*

3. *l. vlt. C. de SC. Maced. cap. ratihabitio. de reg. iur. in 6.*

4. Craues. *cons. 171. in l penult. D. de rat. rem haber. l. potior 14. D. qui potior. in pign. hab.*

5. *d. cap. non firmatur. de reg. iur. in 6 l. quod initio 10. D. de reg. iur.* cùm non entis nullæ sint qualitates *tot. tit. De confirm. vtil. vel inutil.*

DEFINITIO VII.

De mandato summi Pontificis De prouidendo.

MAndatum summi Pontificis De prouidendo nullum ius tribuit impetranti nisi subsecuta prouisione[1] adeóque in possessionem missione.[2] Quandiu enim aliquid agendum superest, nihil actum videri potest.[3] Itaque si prouisio tantũ facta sit, licèt ius aliquod in beneficio tribuat non poterit tamen in beneficij possessorio obtinere is cui ex mandato summi Pontificis prouisum est, si non etiam in possessionem missus sit.[4] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Sicut enim pactum de vendendo non est venditio aut pactum de donando donatio. *Bart. in l. vlt. num. 8. D. de condict. caus. dat.* ita nec mandatum de prouidendo prouisio est. Rebuff. latè *in tract. De mandat. de prouid.*

2. Nam per missionem in possessionem constituitur ius in re in beneficijs, vt & in pignore iudiciali rei profanæ *l. non est*

mirum 26. §. 1. *D. de pignor. action.*

3. *l. pen. C. de his qui ve ætat. impetr.*

4. Quia in beneficialibus sicut in profanis non alius potest obtinere in possessorio quàm qui possidet, nec rursus incipere quis possidere sine corporali possessionis adprehensione *l. cum hæredes* 23. *D. de acq. possess.*

DEFINITIO VIII.

Qui beneficium tanquam vacans impetrat discedit à priore possessione.

QVi corporalem beneficij possessioné ex inutili collatione adeptus impetrauit literas apostolicas quibus scriptum erat in hæc verba *& adhuc hodie dictum benefic. iis vacare noscatur*, à priore non solùm titulo sed etiam possessione videtur recessisse. 1 Non enim vacare dicendum est beneficium nisi quod & de iure vacat vt loquuntur & de facto: 2 Verbáque summi Pontificis regulariter accipiéda sunt in omni significatione in qua accipi possunt: 3 Maximè verò cùm possessio solo animo amittatur. 4 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Bona enim vacantia dicuntur quæ nec dominum habent nec possessorem *l. vlt. D. de success. edict.*

2. *Cap. olim nostris Extr. de consess. prab.*

3. Vt omnimodo aliquid operentur, Promtm. *in d. capitulum nostrum.*

4. *l. 3. §. in amittenda D. de acquir. possess.*

DEFINITIO IX.

Mandatum de prouidendo mittendóque in possessionem quando impletum videatur.

QVi mandatum habet à summo Pontifice vt impetranti prouideat mittátque eum in realem & actualem beneficij possessionem, non prius impleuisse 1 videtur mandatum De prouidendo, 2 quàm impetrantem miserit in realem & actualem, vt vocant, possessionem, Propterea quòd mandatum huiusmodi De prouidédo non tribuit ius in re, sed ad rem tantùm quousque fuerit executio subsecuta. 3 Neque sufficiet quòd mandatarius & executor datus potestatem impetranti fecerit possessionem autoritate propria adprehendendi vtputa si birretum vt vocant aut annulum ipsi tradiderit, 4 sed ille ipse in possessionem mittere omninò debet, quoniam mandatum implendum est in forma, vt aiunt, specifica. 5 Nec enim cui hoc mandatum aut permissum est, illud quoque mandatum & permissum videtur 6 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Quomodo tamen implere mandatum tenetur quisquis mandatum suscipit *l. in commodato* 17. § *sicut D. commod.*

2. De quo adde quæ scripsi *Defin. 7. supr.*

3. *Cap. si soli ordinario. De concess. preb. in 6.*

4. Quomodo solent notarij nostri facere per calami traditionem, vt dicemus *sub tit. De acquir. possess. infr.*

5. Ne alioqui mandantis autoritas neglecta videatur. Fere enim est vt quis rem sibi mandatam negligere videatur si per alium faciat quod per se ipsum facere deberet *l. cùm heres* § *si prætor aditus D. de transact. l. 1. De offic. eius cui mand. est iurisdict.*

6. Quasi electa sit industria siue dignitate personæ cui mandatum fuit. *arg. l. inter artifices* 38. *de solut.*

DEFINITIO X.

De Regula quæ est De beneficij valore exprimendo.

REgula Cancellariæ De vero beneficij valore exprimendo non attenditur in quæstione quæ laicum iudicem habet De possessione beneficij, quòd bursalis sit potiùs quàm iuris. 1 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Intellige nisi euidenter appareat de dolo aliquo impetrantis. Nunquam enim dolus impunitus esse debet ne tum quidem cùm ipsi doloso damnosus futurus est *l. procurator* 11. *in fin. D. de dolo malo. & met. except.*

DEFINITIO XI.

Ius conferendi nunquam præsumi nisi in fauorem ordinarij.

SI duo sint beneficia eiusdem nominis in eadem diœcesi, quorum alterum pertinere dicatur ad nominationem aut collationem cuiusdam Abbatis aut Episcopi in alia prouincia constituti, ei incumbet onus probandi omnemque ambiguitatem tollendi, qui Abbatis illius aut Episcopi collatione nitatur. 1 Neque enim ius conferendi vnquam præsumitur, nisi probetur in eius commodum qui non est ordinarius diœceseos. 2 Imò verò ordinarius habet ipso iure fundatam intentionem, in omnibus beneficijs intrà diœceseos suæ fines conclusis. 3 Eámque præsumptionem non tantùm ordinarij autoritas elicit, sed etiam beneficij libertas. Beneficia enim sicut & cætera omnia sui natura libera præsumuntur. 4 Habebit verò res minorem dubitationem si ponas beneficium de quo contenditur, vltimum possessorem habuisse ex alio ordine quàm cuius sit Abbatia quæ nominationem suam esse iactitat. 5 Est enim perpetuum quoties de beneficij possessione agitur, vt vltimus potissimum status attendatur, ex nouissimis actibus colligendus. 6 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Debet enim vnusquisque probare id quod est fundamentum suæ intentionis siue agendo siue excipiendo *l. 2. l. ab ea parte* 5. *l. quoties* 19. *D. de probat.*

2. Imò habet iuris præsumptionem contra se quisquis ordinarius non est.

3. *Can. omnes basilicæ* 16 *quæst.* 7.

4. Fauore scilicet libertatis quæ omnium rerum fauorabilissima est *l. 4. D. de usufr. & usur. l. actione* 8. *C. de seruit. & aqua. l. libertas* 122. *de regul. iur.*

5. Nam ea qualitate possessoris præsumitur qualitas beneficij, vt costat ex ijs quæ diximus *Defin. 77. supr. tit. prox.*

6. Dixi *Defin. 70. num. 16. 17. & 18. supr. tit. præced.*

DEFINITIO XII.

De probando iure conferendi.

QVoties in quæstione De possessione beneficij, disputatur An prælatus habuerit ius conferendi aut instituendi, placet etiam minùs plenas probationes sufficere, nec aliud requiri quàm vt ea esse probetur communis hominum existimatio si modò is cui ab eiusmodi prælato prouisum est cum eo concurrat cui prouisum fuit à summo Pontifice: Non item si concurrat cum Episcopo, aut cum eo cui ab Episcopo fuerit prouisum. 1 An quia maior sit aut fauorabilior autoritas Episcopi in beneficijs conferendis quàm summi Pontificis? Minimè. 2 Sed quia summi Pontificis potestas ordinarij cuiuslibet quamuis inferioris quales omnes sunt, concursum admittit. 3 Ordinarij potestas contrà, nullius 4 præterquam summi Pontificis, qui est ordinarius ordinariorum. 5 Itaque hoc casu omnimodo & exactè probandum est quis ordinarius collator sit beneficij vt sciatur an prouisio valeat. 6 *Ita Senatus* pro Nicol. Gros contra Franciscum de Chauanes 16. Cal. Decemb. 1590.

1. Vide Cassiodor. *decis. 1. de probat.*

2. Semper enim autoritas summi Pontificis excepta intelligitur tanquam superioris.

3. Scilicet quandiu Papa prior non apposuit manum quia per manus appositionem ligat cæterorum omnium manus, vt scripsi *Defin. 10. & 16 supr. tit. prox.*

4. *Can. omnes basilicæ* 16. *quæst.* 7.

5. *Can. cuncta per mundum* 9 *quæst.* 3.

6. Quia prouisio & collatio ab eo facta qui ius conferendi non habuit, neque titulum neque tituli colorem præbet *cap. 1. de regul. iur. in 6.*

DEFINITIO XIII.

De Episcopalis dignitatis priuilegio.

PRęcelsa Episcopatus dignitas 1 facit vt quamuis eum qui iam Episcopus sit Senatorem fieri nihil prohibeat, 2 Senator tamen esse desinat qui episcopalem dignitatem post Senatoriam nanciscitur, 3 si non speciali Principis indulgentia retineatur. 4 Secundum quod, cùm vir clarissimus Alfonsus d'Elbene Abbas Altacombanus Senator noster in Albiensem Episcopum electus, & à sum-

summo Pontifice confirmatus esset, ac quasi vacante per eius promotionem dignitate Abbas Morettanus in ipsius vicem substitutus, Posteà verò Albiensis Episcopus obtinuisset à Principe vt quandiu in Sabaudia degeret, pristinam retineret dignitatem, Quæsitum est An eundem in collegio nostro ordinem gradumq; quem priùs habuerat, saluum ei esse oporteret: An potius quasi nouus postremúsque Senator post omnes sedere deberet. Quod quibusdam probabilius videbatur, quia non solùm prior dignitas vacasset, sed alius quoq; in eius locum suffectus esset.[1] Contraria tamen sententia non modò benignior sed etiam honestior visa est, præsertim cùm ita Princeps iussisset, vt eadem ipsi dignitas maneret: quoq; antea fuerat: quódque indignum absurdúmque videretur eum qui tã multis annis emeritus in primis gradibus honorificentissimè constitisset, ob eam solam causam cæteris inferiorẽ videri, quòd episcopalem insuper dignitatem vrgentibus meritis nactus fuisset.[7] Accedebat quòd prius etiã quàm Morettanus [10] Senatorem admitteretur, iam ita Princeps fieri rescripserat, vt non eò minùs Altacombanus quãdiu apud nos esset dignitate Senatoria fungeretur. *Ita Senatus* 7. Cal. Febr. 1590.

1. Nam & episcopi summi appellantur *Can. 2. De consecr. distinct. 5* & quilibet Episcopus dicitur maior presbytero Cardinali *can. quamquam vbi gloss. in verb. Augustinam 2. quæst. 7.*
2. Etsi profanos gentilium libros etiam legere episcopi prohibentur, adeòque audire leges nisi hactenus vt per eas melius intelligantur canones *can. episcopus vbi gloss. in fin. distinct. 37. l. consultissima dom. vir. 23. C. de testam.*
3. Nemo enim duobus Dominis seruire potest, & Episcopatui & Senatui, & hoc casu maior dignitas quæ est incompatibilis tollit minorem vt de obligationibus scriptum est *in l. debitori 50. D. de fideiuss. l. si reus 13. D. de duob. rea. can. 1. 21. quæst. 1.*
4. Vt Senator maneat ad honores etiamsi non resideat. Nec enim parum Senatui ornamentum est si ea Senatoribus quidam fiunt episcopi.
5. Nec enim poterant duo eundem gradum tenere ac in eodem gradu conuenire *arg. l. cum in testamento 37. de hered. instit. l. 1. § qui semel D. de success. edict.*
6. Principis enim est eum ordinem dignitatum inter suos præscribere quem velit *leg. 1. & 2. C. vt dign. ordin. seruet. lib. 12. tit. 8.*
7. Superueniens enim maior dignitas augere non minuere priorem statum debet Itaque videbatur Episcopus Albiensis in sui ipsius locum successisse *arg. d. l. 1. §. sed videndum eod. tit. De success. edict. l. 3. l. creditor 12. § Papinianus D. qui potior. in pig. hab.*
8. Quo rescripto videbatur ius suum pristinum Episcopo reseruatum, antequam alij vllũ ius quæsitum esset *arg. l. Modestinus 76. D. de solut.*

DEFINITIO XIV.

Ex sola aduersarij confessione aut denominatione ius nullum in beneficio acquiri.

SOla aduersarij confessio ius in beneficio aut ad beneficium tribuere non potest ei, qui aliud nullũ habeat.[1] Minùs igitur iniusto detentori proderit quòd tanquam titularius vt aiunt iustúsque possessor, per epistolam talis nominatus sit qualem hodie se dicit si non alias habeat probationes.[2] Nam nec si ab ipso summo Pontifice talis per literas nominatus esset, quicquam tamen ei iuris ex eiusmodi nominatione acquireretur[3], cùm tamen conferendi beneficij præcipuam summus Pontifex habeat potestatem[4] quam vtique non habet aduersarius in cuius potestate non est facere vt qui neque titulum, neque possessionem beneficij habet, habere existimetur.[5] Id enim est quod dici solet beneficium sine canonica institutione possideri non posse.[6] *Ita tractatum est* in causa Guillelmi Bachod contra Claudium Philippe 13. Cal. Ianuar. 1590. posteà decisum & pronunciatum 4. Non. Iunij. 1595.

1. Dixi *Defin. 13 sup. tit. prox.*
2. Ioan. Pap. *in syntagm. Arest. lib. 8. tit. 7. De maintenue & possession de benefices.* Boer. quæst. 89.
3. *Clem. fin. de sent. excommun.*
4. *Can. cuncta per mundum 9. quæst. 3.*
5. Nam & titulum habere & possidere ficti est *l. consilio 7. §. vlt. de curat. furios. l. 1. § Scæuola D. si is qui testam. liber esse iuss.* fictum autem requirit veritatem naturalem non fictam aut falsam confessionem *l. denique 19 ex quib. caus. maior. l. in bello 12. § facti. de capt. & postlim.*
6. *Cap. 1. vbi* Dyn. & alij *de regul. iur. in 6.*

DEFINITIO XV.

Quando decessoris sui titulum exhibere quis cogatur.

ETsi non potest beneficium videri vacasse per obitum eius qui nullum in beneficio ius vnquam habuit,[1] Eum tamen qui beneficium obtinuit siue a summo Pontifice, siue ab alio collatore quasi vacans per obitum Sempronij, de iure quod Sempronius in eo beneficio habuit, docere non est necesse.[2] Sufficit namque vt eum probet vulgo habitum pro iusto possessore.[3] Quid enim si annalis aut triennalis possessor Sempronius fuit, vt nec ipse de titulo suo docere debuisset si qua ei controuersia de beneficio facta fuisset?[4] Sanè si aduersarius doceat de titulo & iure alterius per cuius obitum ipse beneficium impetrauerit, & is titulus antiquior sit possessione illius, qui beneficij vltimus possessor fuisse dicitur, cogetur nouus impetrans titulum prædecessoris sui exhibere, déque eius viribus disputare:[5] quoniam alioqui fieri non potest vti ne viciosa præsumatur ea possessio & absque titulo,[6] cũ de præcedente alterius titulo & possessione appareat.[7] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Cùm ex regula iuris nemo possit desinere habere id quod nunquam habuit, *l. non potest videri 208. de regul. iur.*
2. Quia non habet titulum à suo prædecessore, nec succedit in ius ipsius, sed omne ius suum habet à collatore.
3. *Arg. l. 3. §. 2. D. de SC. Macedon. l. filius 88 de solut.*
4. Nam triennalis possessio est pro titulo saltem præsumpto. *Reg. De triennali possessore.*
5. Cùm non potuerint eiusdem beneficij duo in solidum esse rectores & possessores non magis quàm rei profanæ *l. 5. §. si duobus D. commod. l. 3. § ex contrario. de acquir. poss. l. duo in solidum 19. D. de procur.*
6. Præsumitur enim quisque possedisse ea titulo præcedẽte *l. quædam mulier 77. D. de rei vindic.*
7. Cassad. *de caus. poss. & propr. decis. 2. & 3.* Bellam. *quæst. 112. & 166.* Rebuff. *in praxi benefic. tit. De subrog. num. 55 fol. 327* Idem Cassad. *decis. 4. De restit. spoliat. num. 5.* vbi requirit vt possessio decessoris fuerit triennalis & pacifica.

DEFINITIO XVI.

De clerico dyscholo, & male morigerato.

CVm de beneficij ecclesiastici possessione inter clericos apud Senatum contenderetur, non putauit Senatus pro eo dicendas vindicias quem constaret improbam vitam agere tametsi iustissimo titulo niteretur. Etsi enim de clericorum vita & emendatione cognoscere laicus iudex non potest,[1] publicè tamen interest ne quis ad beneficiorum possessionem retinendam locus relinquatur dyscholis & sceleratis,[2] ex quorum moribus scandalũ laicis inferri possit. Ideóque pertinet ea res ad curam non modò Senatus, sed & alterius cuiuslibet iudicis laici de huiusmodi controuersijs ius dicentis,[3] non vt de morib. inquirat si mali obijciantur, sed hactenus tantùm vt præsentes oblatásque probationes non reijciat, si tales sint de quarum fide dubitare non possit. An ergo clericum ex ea causa condemnare debebit? Minimè[4] sed tantùm pronunciare sequestrandam beneficij possessionem vt fieri solet neutro ex collitigatoribus coloratum titulum proferente.[5] Si tamen post aliquot annos eadem de beneficio quæstio licèt apud eundem iudicem repetatur, & appareat redijsse hominem ad meliores mores, pro eo iudicandum erit, si aliud nihil prohibeat.[6] Sed &, si eo tempore quo minùs benè moratus dicebatur minor erat annis viginti quinque, nullas post maiorem ætatem resipiscentiæ probationes iudex exigere debebit, quasi ætatis vicium illud fuerit, magis quam personæ.[7] *Ita Senatus* 4. Non. Iunij 1595. & iam antea 13. Cal. Ian. 1590.

1. Pertinet enim id ad curam & iurisdictionem episcopi, aut alterius superioris. *tot. tit. De vit. & honest. cleric.*

2. Qui etiamsi beneficium iam tenerent eo tamen priuari vel ob hanc causam deberent adeóque communione *can. episcopus 35. distinct.*

3. Debet.n iudex laicus curare quantum potest ne laici etiã à clericis scandalum patiantur, eáque potissima ratio est ob quã permittitur ei nonnunquam vt in clericorum quoque actionibus coërcendis se interponat, quod tamen sine iurisdictionis ecclesiasticæ præiudicio fiat.

4. Cum nulla penitus sit iurisdictio laici in clericos, vt nec iudicis ecclesiastici in laicos *cap. at si clerici & cap. cæterum de iudic. cap. si diligenti Extr. de for. compet.*

5. Vt sicuti vitiosus ad beneficium ingressus nunquam damnandus est, ita nec vitioso detur.

6. Ne alioqui causa temporaria & momentanea perpetuũ pariat effectum quod esse non debet *l. cura 4. §. deficientium D. de muner. & honor. l. ab his omnibus 10. §. auctis De vacat. & excus. muner.*

7. *Arg. l. 3. §. 1. D. de tutel.*

DEFINITIO XVII.

De collatione iure deuoluti facta.

QVod constitutum est vt si collator ordinarius negligens fuerit in conferendo beneficio id est, si intra semestre quod in eam rem præstitutum est non contulerit, totum ius conferendi pro ea vice ad summum Pontificẽ deuóluatur, [1] non habet locum si iustum impedimentum intercesserit, vt puta pestis aliúdve quid simile. [2] Item si ordinarius beneficium vacare ignorauerit. [3] Non enim potuit conferre nisi à quo die sciuit [4] aut scire debuit [5] vacationem, Cúmque ideò non fuerit negligens, negligentiæ pœnam pati nullam debet: [6] Deuolutio autem iuris conferendi ad superiorem negligentiæ pœna est. [7] Et cõsequenter probanda erit scientia ab eo, qui nititur iure deuolutionis. Non ob id solùm quòd alioqui præsumatur ignorantia & probetur eo ipso quod non probatur scientia, [8] Sed etiam quia fundamentum illud est intentionis eius, qui allegat deuolutum, [9] Cùm collatio iure deuoluti facta ante deuolutionem nullius adeò sit momenti vt ne colorata quidem videatur. [10] *Ita Senatus* in ea causa de qua infr. Defin 35. de probat. & Defin. 2. & seq. de iur. patron.

1. Quod ius deuoluti aut deuolutionis appellatur *cap. 2. de concess. preb.* De quo iure vide tractatum Rebuffi inscriptum *De deuolut.*

2. Rebuff. *in dict. tract. num. 13.* Alex *cons. 58. vol. 5.* Rip. *in tract. De peste Tit. de priuileg. iudic. caus. pest.*

3. *Cap. quia diuersitatem in fin. & ibi* DD. *de concess. preb.* Glos. *in cap. licet per ill. text. in verb. si notitiam De suppl. neglig. prælat. & in d. cap. 2. in verb. infra sex menses de concess. preb.* Feder. de Sen. *cons. 129.* Panorm. *in cap. cùm propter post princip. De iur. patron.* Rebuff. *vbi sup. num. 10.* Roch. De Curt. *in tract. de iur. patron. in verb. honorificum quæst. 27.* Glos. *in cap. statutum 3. de preb. in 6.*

4. Nemo enim ignorãs conferre beneficium potest, vt nec aliud ferè quicquam agere *l. cùm fen 55. de ædilit. edict.*

5. Dissoluta enim ignoratio excusationem non meretur *d. l. cùm fex l. 3. §. 2. l. nec supinam 6. D. de iur. & fact. ignor.*

6. *l. 3. D. de separat. l. ab hostibus 15. §. vlt. & l. seq. D. ex quib. caus. maior. l. vlt. in fin. C. de posthum. hered. instit.*

7. *d. cap. licet. & tot tit. De suppl. neglig. prælat.*

8. *l. Verius 21. D. de probat. l. super seruis C. qui milit. poss. lib. 12. cum iurib. ibi per gloss. allegatis. & in regul. iur. in 6.*

9. Debet autem quisque probare id quod est fundamentum suæ intentionis maximè ratione temporis, Alex. *in l. si minorem 6. C. de in integr. rest. minor* Castr. *in l. si inter 8. num. 5. de reb. dub.*

10. DD. *in d. cap. 2. de concess. preb. & in cap. 2. de præ. in 6.* Rebuff. *vbi supra num. 32. post* Felin. & alios *in cap. cùm ex officij de præscript.* & Boer. quem ibi refert *decis. 70.*

DEFINITIO XVIII.

De clerico coniugato aut minus clericaliter viuente.

QVamuis dici soleat beneficia conferenda non esse alijs clericis quàm qui viuunt clericaliter, [1] Nihil tamen prohibet eum quoque qui secularibus negotijs se immisceat beneficium habere, Ex ijs nimirum quæ sunt minima, id est quæ vel nullam vel perexiguam habent administrationem, nec animarum curam gerunt, cuiusmodi est præfectura capellæ simplicis quæ non sit presbyteralis. [2] Eoque passim iure viuimur. Quamquam multo rectiùs & salubrius facturus sit clericus si ab eiusmodi secularibus negotijs abstineat, [3] ex eo saltem tempore quo pacificum & ad honestæ vitæ rationem idoneum beneficium habere cœpit. [4] Illud sanè constat clericos coniugatos vsque adeò non clericaliter viuere intelligi, vt nullius omnino beneficij obtinendi capaces sint. [5] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *Cap. clerici Extr. de vit. & honest. cleric.*

2. Vel ob id saltem vt hoc veluti præmio inuitentur plerique ad clericatum ambiendum, quem vbi assecuti erunt tanto faciliùs postea cogitent de sacris quoque ordinibus suscipiendis.

3. *Can. 1. & 2 & pass. distinct. 28.*

4. Ex eo namque tempore nulla subest necessitas clerico se immiscendi negotijs secularibus, quæ tamen necessitas sola potest præbere excusationem. Glos. *in can. decreuit 88. dist. arg. 12 quæst. 1. can. 1. & 1. quæst. 2 can sacerdos.*

5. Imò verò etiam officio & beneficio quolibet sũt priuãdi *can si quis à modo distinct. 81. can. 1.* & pass. *ead. distinct.* Vide *tot. tit. De cleric. coniug. præsertim cap. diuersis.* Glos. *in can. multorum 27. quæst. 2.*

DEFINITIO XIX.

De priuilegio clericali.

CLericus in habitu non clericali deprehensus nõ gaudet priuilegio, neque quod ad fori præscriptionem, neque quod ad pœnam crimini debitam pertinet. [1] *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. *Cap. si iudex laicus de sentent. excommunic. in 6. iunct. cap. 1. de cleric. coniug. lib. 6. cap. clerici de vit. & honest. cler. Clem. 1. eo.* Guid. Pap *quæst. 138. cap. vlt. de vit. & honest. cler.* Glos. *in can. clerici dist. 23. & can in summa 11. quæst. 4.*

DEFINITIO XX.

De beneficij collatione facta per vicarium de cuius potestate non constat.

NOn valere collationem beneficij factam à vicario ordinarij si nõ constet mandatam ei potestatem cõferendi certum est, [1] quamuis instituendi habeat facultatẽ sicut & confirmandi eos quos ordinarius instituturus esset, vel confirmaturus. [2] Sed hoc ita accipi debet, si aduersarius defectum mandati in actis, vt aiunt, obiiciat. Nam si extra acta, & tanquam exceptio meri iuris quam ex officio suo iudex alioqui supplere deberet, [3] obiiciatur, non est admittenda, Ne fiat iniuria ei, cui vicarius beneficium contulit, si priuetur ea mandati probatione quam afferre fortassis potuisset, si apertè opposita exceptio fuisset. [4] *Ita Senatus* in eadem causa. Vtrum enim vicario mandata sit facultas conferendi necne, in facto non in iure consistit: [5] facti verò causam supplere iudex nunquam potest, [6] nec si notorium sit, nisi fuerit allegatum. Nam & quod notorium est allegari debet, licèt probari non sit necesse. [7]

1. *Cap. fin. de offic. vicar. in 6 & cap. 3 de preb. eod. lib.*

2. *Cap. cùm in illis 16. vbi glos §. cùm autem. in verb. noscatur de preb. in 6.*

3. *Tit. C. vt quæ des. aduoc. part. in d. suppl.*

4. *Arg. l 3. vbi not. D. de accusat. & inscript.*

5. Contractus enim omnes sunt facti *l. consilio 7. §. vlt. de curat furios.*

6. Not. *in dict. tit. C. vt quæ des. aduoc. part.*

7. Notorium enim dicitur manifestum quod patet vel per confessionem, vel per probationem, vel per euidẽtiam rei *can. manifesta vbi glos. 2. quæst. 1.*

DEFINITIO XXI.

De congrua portione parocho ex decimis constituenda.

DEcima, aut, vt melius dicam, ea fructuũ portio quæ loco decimæ præstari Deo debet [1] in signũ & recognitionem vniuersalis dominij, [2] si iuris rationem inspicias, non nisi ad parochum spectat: [3] Fieri tamẽ potest vt ad alias personas eius percipiendæ & exigẽdæ ius pertineat, aut ex contractu iusto & solenni, aut ex inueterata consuetudine, aut ex immemorialis temporis præscriptione. [4] Sed cùm id euenit, parocho & Ecclesiæ rectori omnimodo consulendum est, vt vel ex decimis [5] vel ex quo alio reditu habeat congruam portionem id est tan-

est tantã quanta ad honestè viuendũ, & excipiẽdos hospites sufficere possit:6 Adeò vt nec ferenda sit consuetudo si qua in contrarium allegetur, vtpote quæ manifestè impugnet vtilitatem ecclesiæ. 7 *Ita Senatus* ex tempore 17. Cal. Iul. 1591 pro parocho de Montagnole contra Laboret Archipresbyterum Decanatus Sabaudiæ.

1. Dicitur enim decima vulgo etiam quæ est vicesima interdum aut trigesima aut quadragesima, quia loco decimæ præstatur ex consuetudine *cap. in aliquib. vers. illa quippe Extr. de decim.*
2. Adeò vt confingi dicatur Deus si decimæ non soluantur *cap. reuertimini 16. quæst. 1. & can. decimæ ead. quæst.*
3. *Can. quicunque & seq. ead. quæst. & can. in sacris inoct. gloss. ibid.*
4. *Cap. fin. de parech. & alien. parochian. cap quoniam & cap. cùm contingat de decim.*
5. Antiquiori enim ecclesiæ ius suum semper conseruandũ est. *can. ecclesia & seq. 16. quæst. 1.*
9. *Cap. extirpandæ 30. & cap exposuisti 33. Extr. de preb. & dignit.*
7. Non enim sufficit præscriptam esse consuetudinem si non sit etiam rationabilis *cap. vlt. Extr. de consuet.* Gloss. *in can. ecce ego dico in fin. distinct. 95.*

DEFINITIO XXII.

De ferenda per iudicem laicum sententia pro congrua portione.

QVid ergo si parochus non habeat congruã portionem, & de eo apud iudicem laicum conqueratur? Non potest Senatus vt nec alius iudex laicus de illo cognoscere an parocho adiudicanda sit congrua portio nec ne (est enim ea res ecclesiasticæ iurisdictionis1) sed tamen si parochus petat manuteneri se in possessione percipiẽdi decimã aut quid aliud quousque congruam habeat portionem, poterit & debebit iudex laicus cognoscere incidenter,2 & inquirere an habeat, necne, non vt de illo pronunciet,3 Sed vt si constabit non habere, pronunciet retinendum parochum in possessione percipiendæ decimæ, quousque congrua ei portio fuerit ab episcopo assignata: 4 Interea tamen & incerto eo cauere iudex debet ne quicquam constituat in detrimentum eorum qui in possessione sunt decimam aut pro decima portionem aliam consuetudinariam percipiendi. 5 Sed & si constet nõ habere parochum vnde se alat, non priùs tamen certa pecuniæ aut frumenti & vini quantitas constituenda est pro congrua portione, quàm apparuerit quænam sit æstimatio reditus qui ex decimæ perceptione colligitur, Ne alioqui facilè eueniat vt qui decimam percipere solet, ob hoc ipsum quod eam percipit, in plus condẽnetur, quàm quanti decima est. 6 *Ita Senatus* in eadem causa: & in alia pro D. Ioanne Ferrand parocho d'Entremons contra episcopum Gratianopolitanum 14. Cal. August. 1591.

1. Quia pertinet ad Episcopum vt prouideat parocho de congrua portione *can. in sacris & seq. 16. quæst. 1.* Rebuff. *in tract. De congr. port.*
2. Nam ad officium eius qui cognoscit de principali quæstione pertinet vt omnem causam incidentem examinet *l. 1. C. de ord. iud.*
3. Esset enim sententia nulla tanquam ab incompetenti iudice lata *d. l. 1. & tot. tit. C. si à non compet. iudic.*
4. Nam de possessorio decimarum pronunciare etiam laicus iudex potest Guid. Pap. *quæst. 1.*
5. Ne quid fiat inauditis iis quorum interest *l. nam ita 39. D. de adopt. l. de vnoquoque 47. De re iudic.*
6. Quod sanè iniquum esset. Non enim onus propter certam rem irrogatum grauius esse debet, quàm quanti res ipsa est *l. 1. §. si n quis quadringenta D. ad SC. Trebell. l. in ratione 11. §. quod vulgo ad leg. falcid. §. 1. Inst. de singul. reb. per fideic. relict.*

DEFINITIO XXIII.

Quanta esse debeat congrua portio.

COngrua portio quæ parocho debetur, regulariter quidem ex quarta parte fructuum beneficij æstimatur, sed tamen in iudicantis arbitrio & religione positum est vt vel maiorem, vel minorem fructuum portionem constituat. 1 Quid enim si quarta illa pars fructuum beneficij non sufficiat ad victum & vestitum? Nam quod quidam putant id quod deest suppleri à parochianis debere, non est probabile. Siquidem quandiu decima sufficit, aut ea quota quæ pro decima ex consuetudine præstatur, nihil est quod præterea exigi debeat a parochianis. 3 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *Can. concesso 12. quæst. 2. & can. seq. 16. quæst. 1. can. ad hoc.*
2. Ita Rebuff. *in tract. De decimis & fusius in tract. De congr. port. quæst. 8 num. 80.*
3. Quia nec aliud quã decimas & primitias Deus ab hominibus exigit *can. reuertimini & seq. 16. q. 1.* Rebuff. *vbi supr.*

DEFINITIO XXIIII.

De Archipresbyteris.

QVi nunc Archipresbyteri vocantur, veteribus illis diaconis non malè comparantur vt absentium Episcoporum oculi esse existimentur. 1 Vnde illud quoque fit vt eorum causa quàm maximè sit fauorabilis, cùm de beneficiorum ad Archipresbyteratum pertinẽtium conseruatione agitur. *Ita tractatum est* in eadem causa. 2

1. *Can diaconi 6. distinct. 93.*
2. Vt tanto magis inuitentur ad archipresbyteratus munera ea fide ac diligenter obeunda.

DEFINITIO XXV.

De clerico milite & militia desertore.

CLericus in habitu secularis militiæ repertus non solum amittit ipso iure beneficium ecclesiasticum quod habebat, sed etiam priuilegium clericale, 1 ideóque si apud iudicem laicum desertæ militiæ reus factus aut de alio crimine etiam communi vt vocant, nec priuilegiato delatus obiiciat priuilegium fori, petátque remitti se ad iudicem ecclesiasticum audiendus non est, quia secularem militiam assumendo ecclesiasticæ renunciasse intelligitur. 2 Itaque tanto grauiùs puniri debet ob desertam secularem militiam quanto scelestius est vtramque militiam quàm alterutram deserere: nisi prioris repetendæ gratia posteriorem desertam esse appareat. 3 *Ita Senatus* contra Humbertum Cothonier presbyterũ 4 Id. Decem. 1592. & 3. Cal. Aug. 1593.

1. Iul. Clar. *lib. 5. sentent. in practic. Criminal. quæst. 73. num. 6.* Emanuel Soar. *in commun. opinion. in verbo clericus.*
2. Vide Imbert. *lib. 4 Instit. forens.* & Guid. Pap. quæst. 138.
3. Gloss. *in can. quisquis in verb. arma 17. quæst 4.*

DEFINITIO XXVI.

De vnione ex mandato facta post mortem mandantis.

ETsi verum est mandantis morte finiri mandatum quoties res integra est, nec minùs in ecclesiasticis causis quàm in profanis, 1 non tamen est id perpetuum. Quid enim si mandauero tibi vt soluas Titio post mortem meam? Nemo vtique dixerit mandatum cuius executio post mortem mandantis collata sit, eius morte finiri. 2 Eadem ratione placebat mandatum summi Pontificis de vniendis beneficiis quibuslibet quomodocumque & quandocumque vacaturis etiamsi affecta essent sedi Apostolicæ, & vacarent in manibus Papæ pro tempore existentis, non videri finitum morte, 3 Ob idque potuisse delegatũ vnire beneficia etiam quæ post delegantis obitum vacassent si modò viuo eo Pontifice qui mandauerat, accepisset mandatum, & bullas vt loquuntur fulminari curasset, 4 Dum ne quid aliud obstaret. Solent enim huiusmodi mandata De vniendo reuocari generalibus sequentium Pontificum constitutionibus si non sortita sint effectum viuo eo mandante, 5 Exceptis tamen iis vnionibus, quæ ex autoritate Concilij Tridentini factæ

ſint aut etiam ex cauſa per Concilium permiſſa. Itaque cùm Claudius de Granier tùm Gebennensis Epiſcupus vitæ morúmque ſanctimonia ac pietate antiquis illis patribus & Epiſcopis comparandus, ex mandato Sixti quinti P.M. poſt eius tamen obitum¹ vniſſet prioratum d'Inclafort cum Seminario quod in ſua diœceſi ex præcepto concilij Tridentini erudiendis quatuor & viginti pauperibus erigi debuerat, Placuit non poſſe vnionem impediri ex eo ſolo quod poſt mandantis mortem facta fuiſſet, Tametſi ſeminarium illud non dum erectum eſſet, quoniam prius erat vt dotaretur, quàm vt erigeretur. *Ita Senatus* in ea cauſa de qua SC. 48. ſup. de ſacroſ. Ecc.

1. *§. rectè Inſtit. de mandat. cap. licèt & cap. gratum Extr. de offic. deleg.* Rota deciſ. 12. *eod. tit. ex cap. ſi cui nulla de prab. in 6.*
2. *l. Si verò non remuner andi 12. § vlt. D. mandat.*
3. Tanquam quod eſſet collatum in id tempus quod futurum eſſet poſt mortem quoque Pontificis mandantis.
4. Mandatum enim acceptum & executioni mandari cœptum eſſe oportet, quia facilius reuocatur mandatum re adhuc omnino integra *d. §. rectè.*
5. Sed qui tales conſtitutiones allegat vt reuocationem probet eas probare debet *l. 2. l. cum qui mutatâ 22. D. de probat.*
6. Quicquid enim fit à ſummo Pontifice in executionem ſtatutorum Cõcilij quod perpetuum eſt, id quoque perpetuum & inuiolabile eſſe neceſſe eſt.
7. Eſt enim dos ſeminarij neceſſariom antecedens ad ferenda onera ſeminarij vt dicimus de dote quæ datur marito ad ferenda onera matrimonij *l. pro oneribus 20. C. de iur. dot.*

DEFINITIO XXVII.

De Equitum Hieroſolymitanorum incapacitate.

EQuites Hieroſolymitanos ſicut religioſi ſunt triplicique voto obſtricti, ita & cæterorum religioſorum exemplo cuiuſlibet ſucceſſionis incapaces eſſe cõuenit, 1 An ita vt nec legitimam portionem in parentum bonis petere poſſint, ſi iam eo tempore profeſſi religionem fuerint quo pater aut mater deceſſerit? 2 *Ita Senatui* viſum eſt in cauſa diſcuſſionis bonorum illuſtriſ. Dominæ Barbaræ d'Amboiſe viduæ illuſtriſ. D. Ioannis Comitis de la Chambre 4. Id. April. 1593. Siue quòd qui ſucceſſionis inteſtati ſunt incapaces regulariter 3 à legitimæ petitione repellantur, 4 Siue quòd ex edicto Sereniſſimi Ducis noſtri Diui Emanuelis Philiberti habeantur religioſi omnes pro mortuis. 5 Itaque nec partem quidem faciunt, tantum abeſt vt ad partem admitti poſſint. 6 Sunt igitur Equites iſti deterioris apud nos condicionis quàm ſint apud Gallos, apud quos ſunt capaces ſucceſſionum omnium quodad vſumfructum licet non quodad proprietatem. 7

1. Ex edicto ſcilicet Ducis ſereniſſ. Emanuelis Philiberti De quo ſcripſi *Defin. 2. ſupr. & Defin. 44. tit. præced.*
2. Nam ſi poſteaquàm patri vel matri ſucceſſerunt facti ſint religioſi, non ideò mutatur aut impeditur ius ſucceſſionis.
3. Sunt enim quidam caſus in quibus noſtri aliam rationem conſtituũt legitimę portionis aliam ſucceſſionis, De quibus ſcripſi in priore parte Hemiſchiliadis De error. pragm.
4. Dum legitima ſit portio portionis ab inteſtato contingentis *l. Papinianus 8. §. ſi quis ex mortis. D. de inoff. teſtam. l. cum quæritur 6. l. qua nuper 31. C. eod. tit.*
5. Mortuo autem legitimam deberi nemo dixerit, aut ei qui habeatur pro mortuo *l. ſi necem 4. §. ſi deportatus de bon. libert.* Bald. & alij *ad Auth. nouiſſima C. de inoff. teſtam.*
6. Regulariter enim nõ facit partẽ qui nec admittitur, nec admitti ſperatur ad partem *d. l. Papin. 8. §. quoniã autem D. eod.*
7. Vt refert Ioan. Papon. *l. 1. Syntagm. tit. 10. §. 6.*

DEFINITIO XXVIII.

De officiali eiúſque vicario.

NOn modò eum qui eccleſiaſticæ præeſt iuriſdictioni quem Officialem vocãt, ſed etiam eius vicarium in hac præſertim alma Camberij ciuitate, totiúſque Sabaudiæ theatro Doctoratus dignitate inſigni tum eſſe oportet¹ cùm iudicandi munero fungãtur, & de ijs plerumque rebus iudicandum habeat quæ magni momenti ſint ac difficillimæ diſceptationis, vt puta de fœdere matrimonij & iure beneficiorum quod ad petitorij cauſam attinet. 2 Nec quod ijs caſibus poſſit ex Adſeſſorum ſententia ius dicere idoneam præbet excuſationem. Honeſtius enim eſt publicéque vtilius vt ea ipſe ſit eruditione præditus quæ faciat ne in ſingula momenta Adſeſſorum auxilium implorare cogatur, tantúque grauioribus ſumptibus litigatores onerare. 3 Cùm tamen Epiſcopus noſter Gratianopolitanus Cantorem Sanctæ Capellæ in Officialis ſui vicarium elegiſſet idque non ſine exemplo factum eſſe conſtaret, Quaſi eccleſiaſtica dignitas eruditionis & Doctoratus loco eſſe poſſet, Viſum eſt æquiſſimum illud temperamentum, vt neque hic vicarij officio fungi prohiberetur, neque confirmatio quam à Senatu petebat ei concederetur, Ne culpam Epiſcopi qui Doctorem eligere debuerat, nec tamen vt id faceret cogi per nos poterat approbaſſe videremur, noſtrámque feciſſe, cui autoritatem noſtram accommodaſſemus. 4 *Ita Senatus* in perſona M.D. 17. Cal. Ianuar. 1593.

1. Debet enim etiam epiſcopus ſcire leges vel ob hoc ipsũ vt meliùs ſciat canones *Can. epiſcopus* vbi Gloſ. *in fin. 37. diſtinct.*
2. *Cap. 1. de adfin. & conſanguin.*
3. Nam neque epiſcopus, neque vicarius epiſcopi aliorum doctrina egere debet *Can. qui eccleſiaſticus.* ionct. *Gloſ. in verb. quærant 36. diſtinct.*
4. Noſtra enim facimus ea quib. autoritatem noſtram impertimur, vt ſcribit Iuſtin. *in conſtitut. De confirm. digeſt.*

DEFINITIO XXIX.

De ſigillo ordinariorum, aliorúmque collatorum.

NEc ſubſcriptio, nec ſigillum magni Abbatis Cluniacenſis aliarúmque ſimilium; perſonarum vllam apud nos fidem facit donec ſit recognitum. 1 Aliud eſt in ſubſcriptione & ſigillo ordinariorum, Epiſcoporum ſcilicet ac Metropolitanorum, adeóque eorum omnium qui vice & partibus ipſorum funguntur, propterea quòd ordinariam publicámque habeant poteſtatem & iuriſdictionem. 2 Neque aliud erit, ſi agatur de beneficio cuius collatio ſpectet iure ordinario ad Abbatem Cluniacenſem, puta de prioratu qui ſit ordinis Cluniacenſis. Etſi enim ratione huiuſmodi beneficiorum regularium non habet ordinarius fundatam intentionem, niſi eo caſu quo Abbas ipſe negligens fuerit in prouidendo, 3 non tamen facere poteſt qualitas beneficij vt Abbatis ſubſcriptioni aut ſigillo maior fides conſtare debeat. 4 *Ita Senatus* in cauſa R.D. Ludouici Marin, & Caroli Emanuelis Pomei 11. Cal. April. 1596.

1. Ne falſo comminiſcendo via aperiatur. Tam enim facile eſſet falſum ſigillum quàm falſam ſcripturam comminiſcĩ *l. cùm ab initio 4. & ſeqq. D. de teſtam. quem. aper.*
2. Ideóque ſigilla eorum quaſi publicè cognita pro recognitis habentur, & publicam fidem faciunt. Ea demum námque ſigilla ſunt recognoſcenda quæ ſunt ignota non quæ iam nota *can. 1. vbi gloſ. in fin. diſtinct. 98.*
3. *Cap. 1. & tot. tit. De ſuppl. neglig. prælat.*
4. Ob rationem poſitam *num. 1.* Nam cùm ſigillum ſit incognitum non eſt ei fides adhibenda nec ſi mille talia ſigilla eſſent *cap. quod ſuper his Extr. de fid. inſtrum.* Gloſ. *in d. can. 1. in fin. diſt. 98.*

DEFINITIO XXX.

De Monachorum incapacitate etiam in bonis talliabilibus.

MOnaſticam & religioſam vitam profeſſus ſiue expreſſè ſiue tacitè adeò incapax eſt ſucceſſionis 1 ex edicto Diui Principis noſtri Emanuelis Philiberti, de quo ſæpius ſupra diximus, 2 vt neque ſuccedere ipſe poſſit, neque monaſterio ſucceſſionis emolumentum quærere, 3 ſcilicet ab inteſtato. Nam ex teſtamento poteſt capere ad vtilitatem monaſterij ſi tale ſit monaſteriũ, quod

bona

bona habere possit. 4 Neque hac parte separanda est causa proprietatis à fructibus. 5 Non enim plus iuris habere monachus potest in fructibus quàm in proprietate, 6 Nec si alimentorum causam velit prætexere, quia monasterij sumptibus, aut si mendicantium monasterium proponas, de publicis eleemosynis ali, & exhiberi debet. 7 Inde fit vt defuncto patre, aut fratre aliove agnato dedititiæ & vt aiunt talliabilis condicionis sine liberis & condiuisoribus, non magis possit hic impedire ius domini & obuentionis quàm echeutam vocant, quàm fiesset mortuus 8, quia quod ad successionis causam attinet, pro mortuo habetur qui successionem nec sibi nec alij acquirere potest. 9 Dicat aliquis fortasse, Edictum Principis quod de monachorum incapacitate factum est non aliam rationem habere quàm vt bona in familia remaneant, & consequenter. 10 Non igitur prodesse debere domino feudi, qui cùm ea bona sibi vindicat, perinde adimit familiæ, atque si monasterium ipsum ex monachi persona succederet. 11 Sed respondeo, non eò magis prohibendum esse dominum feudi vt iure communi vtatur in necessariam consequentiam, Postea quàm constitutum est vt monachus hic pro mortuo & incapaci habeatur. 12 Idémque multò magis obtinebit, si non de vniuersalis successionis obuentione agatur, sed de rebus singulis inter alios fratres diuisis, absente licèt monacho, & ob id non vocato ad diuisionem, quòd pro nullo & mortuo haberetur. 13 Nam si bona illa fuerunt talliabili condicione onerata, perinde ad dominum pertinebunt ac si aut nunquam in rerum natura monachus fuisset, aut diuisioni consensisset. 14 *Ita Senatus* in causa Claudij Molard, & Fr. Claudij Vianey 5. Cal. Maij 1594.

1. Potest tamen reseruare sibi certa bona de permissu superioris, dum ne per modum pacti Boer. *quæst.* 20. *num.* 1. post Cynum *in auth. ingressi C. de sacros. eccles.*
2. *Defin.* 2. *&* 27 *sup. hoc tit & Defin.* 44. *sup. tit prox.*
3. Quomodo acquireret iure communi si succederet *Auth. ingressi C de sacros. eccles can. non liceat* 19. *quæst. vlt.*
4. Non enim monasteria omnia sunt incapacia successionum, vt dixi *dict. Defin.* 2. *num.* 8. *supr.*
5. Quamuis soleat dici non esse permiscendas causas vsusfructus, possessionis & proprietaris. *l. penult. in princ. D. de acquir. poss.*
6. Cùm fructus percipiantur iure soli & dominij *l. qui scit* 25. §. 1. *D de vsur.*
7. Not. *in dict Auth. ingressi C. de sacros eccles.*
8. Cùm religionis ingressus morti æquiparatur *Can. placuit* 2, vbi Glos. *in verb. mortuus* 16. *quæst.* 1.
9. *l.* 1. §. *pen. de bonor poss contr. tab. l.* 4 §. *si deportat. D. de bon. libert. l.* 1. § *sed etsi patronus De coniug cum eman liber. eius.*
10. Quis pertinet ad curam Principis & ad vtilitatem reipublicæ vt familiarum dignitati consulatur. *l.* 1. §. *sed etsi sernus D. de inspic. ventr.*
11. Dominus enim directus omnia occupat iure peculij, & quamuis non sit heres, tamen impedit ne alius quisquam heres esse possit, vt de patre succedente in filij bonis castrensibus scriptum est *in l.* 1. *&* 2 *D. de castr. pecul.*
12. *d. can placuit* 16. *quæst* 1.
13. Illi enim vocandi sunt qui ex actu lædi possent & qui contradicendi ius haberent *l. nam ita* 39. *D. de adopt. l. qui potest* 26. *de reg iur.*
14. Quia non potest haberi pro condiuisore quantum ad succedēdi causam is qui nec ad diuisionem nec ad successionem admitti potest, quique pro mortuo habetur vt dixi.

DEFINITIO XXXI.

De singulari Franciscanorum incapacitate.

NEque religiosi neque religiosæ virgines ordinis S. Francisci capaces sunt succedendi ex testamento ne in mobilibus quidem: In immobilibus verò multò minùs nec ea quidem lege vt statim cogantur vendere. In quo deterioris sunt condicionis quàm cæteri mendicantes, Si non a summo Pontifice obtinuerint dispensationem. 1 *Ita tractatum est* in causa virginum Sanctæ Claræ & Petri Louet Prid. Id. April. 1595.

1. Ita tractat Iul. Clar. *lib.* 4. *sentent. in* §. *testamentū q.* 29. *ad fin.*

DEFINITIO XXXII.

De religiosa monasterium deserere volente.

QVæ per triginta plus minùs annos in monasterio steterat religiosam & monasticam vitam expressim professa, cùm breue apostolicum impetrasset vt sibi a monasterio discedere & ad seculu redire liceret, quasi per vim & impressionem metúmque reuerentialem & ante legitimos annos professionem emisisset, 1 Petebat a Senatu vt proximorum agnatorū citatio permitteretur ad causam coram iudice quem summus Pontifex delegauerat disceptandam, 2 Illi intercedebant, & procuratoris generalis auxilium implorabant, Quasi non deberet Senatus permittere vt de re tam odiosa honestísque moribus cōtraria lis institueretur, quòd vix id citra scandalum fieri posset. 3 Item quòd ea ratione edicta Principis infringi viderentur, quibus districtè prohibitum est ne quis huiusmodi personis ad parentum gentilium aliorúmve successiones aditus aut regressus relinquatur. 4 Placuit non Senatus nostri sed eius qui à summo Pontifice iudex delegatus esset cognitionem esse debere, num rescripti Pontificij auxilio iuuari eam oporteret, 5 Ob ídque nihil causæ propom cur petita citandorum agnatorum facultas ipsi esset deneganda. 6 Nam si ex litis euentu appareret & veram & iustam esse supplicationem, non futuram eam rem scandalo quam summus ipse Pontifex adprobasset. 7 Sin contra obreptū esse constaret, fore vt nulla rescripti ratio haberetur. 8 Quod verò ad edictū Principis attineret nihil contra factum iri si ad successiones parentū & agnatorū admitteretur filia postquàm autoritate pontificia desijsset haberi pro religiosa: Cùm nec talis vnquam fuisse videri deberet si per vim aut metum ad profitendā religionem adacta probaretur. 9 Edictū siquidem eas demùm personas successionū incapaces facit quæ religiosæ sunt & consequenter quæ in eo statu maneāt, manerēque debeant quandiu viuunt, 10 Quia nec fieri potest vt professio illa pro parte tēporis valeat, & pro parte nō valeat. 11 Sanè vix est vt post tam longum tēpus huiusmodi supplicationes à iudice ecclesiastico audiri propitijs auribus debeant, non solùm propter scandalū, sed etiam quia tāti temporis lapsu ipsa quoque vis si qua ab initio interuenisset purgata videretur. 12 Quanquā non desunt exēpla rārium dispensationū ex causa concessarum adeóque a suprema Pariensi Curia vt quidā referunt, approbatarum. 13 *Ita Senatus* pro Domina Sebastiana de la Chambre tunc Abbatissa du Beton contra fratres Dominos Marchionē Comitē & Vicecomitem de la Chambre 8. Id. Maij 1595.

1. Hoc enim casu permittitur de monasterio exire *can. puella. & can. sicut* 20 *quæst.* 1. Glos. notab *ad dict. caus.* 20. *in princip cap. cùm virum & cap cùm scimus Extr. de regular.*
2. Nam & eo casu quo potest quis de monasterio exire ex iusta causa, vtique necessaria est causæ cognitio, nec potest quia propria autoritate sibi eam licentiam exeundi dare *d. can. puella & can illud autem* iunct. *glos* 20. *quæst.* 1.
3. Non minùs enim qui suo monasterio tradiri à parentibus debent ibi permanere, quàm qui propria professione se monasterio maciparunt *can. addidistis cum seqq.* 20. *quæst.* 1.
4. Dixi *Defin.* 30. *supr.*
5. Est enim hoc iurisdictionis merè ecclesiasticæ non secularis *d. can. illud autem.*
6. Alioqui esset hoc impedire iurisdictionem ecclesiasticam & delegati cùm nihil possit ille statuere nisi parte citata *l. de vnoquoque* 47. *D. de re iudicat.*
7. Licita enim sunt omnia quæcunque sacrosanctæ sedis autoritas comprobat de cuius potestate dubitare sacrilegij instar est, *l. sacrilegij* 5. *C. de diuers. rescript.*
8. Cùm sacrilegus etiam ille sit qui Papæ mentitur, *can. serpens* iunct. Glos. *in verb quòd Deo distinct.* 1. *de pœnit.*
9. Coactio enim absoluta impedit obligationem *dict. can. sicut* 20. *quæst.* 1. Glos *in dict. caus.* 20. *quæst.* 1. *in princip. in verb. quod autem. cap. mulieres Extr. de baptism. cap. cùm locum Extr. de sponsal.*
10. Cui enim de monasterio exire conceditur, is nec monachus vnquam fuisse videtur *dict. can. puella vers. cum ergo* 20. *quæst.* 1.
11. Non magis quàm vt eadem persona pro parte viuere & pro parte mortua esse existimetur *arg. l. vlt C. de sent. pass.*
12. Glos. *in d. can sicut vers. illud autem. cap. si quis de reg. iur. in* 6. Rebuff. *in tract. De breui. Apostol.*
13. Papon. *in syntagm. arest. tit. De appellat. tanquam ab abusu.*

DEFINITIO XXXIII.

Monachum sine consensu superioris nihil agere posse.

CErtum est Monachum stare in iudicio non posse sine licentia sui superioris,1 non solùm si proprio nomine agat, sed etiam si procuratorio. 2 Adeò enim neque velle neq; nolle habet, vt nec Papa effici possit sine consensu superioris. 3 Consensum tamen illum, & autoritatē sufficit quomodocumque interuenire id est tametsi consensus capituli nullus accedat. 4 *Ita tractatum est* ex tempore in causa R. D. Abbatis d'Aulps & N. Beneuis 4. Id. Iun. 1595.

1. *can.* Monachi 16. *quæst.*1. Specul. *tit. de Actor. vers. item excipitur contra actorem* Cassan. *quæst.* 43. *nu.* 1. Francisc. Marc. *decis.* 588 *num.*1. *part.*2. *& quæst.*187. *num.* 1. *part.* 1.

2. Idem Marcus *decis.*140. *num.* 5. *lib.* 2.

3. Idem Marcus *quæst.* 283 *num.* 6. *lib.* 1.

4. Quia non reperitur hoc de iure cautum vt capituli consensus debeat interuenire.

DEFINITIO XXXIV.

De iure commendatarij perpetui in monachos.

COmmendatarius monasterij perpetuus licèt non sit professus regulam ordinis, cuius est monasterium, habet tamen in monachos eandem prorsus iurisdictionē quā haberet si ex vero titulo beneficium possideret: quia pro vero prælato & titulario habetur, etiam quod ad hoc, quandoquidē commenda ipsa titulus est dispensatorius: 1 Nec inter commendatarium & titularium ecclesiæ rectorem effectu ipso quicquam interest, sed nominis tantùm sono: præsertim si ponas commendatarium perpetuum, qui sanè in iis omnibus quæ sunt iurisdictionis & administrationis plenissimam habet potestatem. 2 Nec aliud in secularis beneficij commendatario obseruatur. 3 Illa sanè distinctio necessaria est an commendatarius sit apostolicus necne, Id est an à summo pontifice, an ab ordinario constitutus. Nam & ordinarius commendare beneficium ad breue tempus id est ad semestre potest: 4 Sed ita tamen vt commendatarius solam custodiā habeat aut si mauis administrationem custodiæ causa, 5 non etiam iurisdictionē. Intellige nisi & antiqua & inueterata consuetudine iurisdictio probetur acquisita. Nemo. n. dubitat quin ex antiqua longóque vsu recepta consuetudine iurisdictio acquiri possit 6 etiam per priuatū, 7 quia & per legem id fieri possit. 8 At quid si in monasterio cuius Abbas commendatarius est, aliquis sit ex monachis eundēq; ordinem professis, claustralis Prior, vt vocant, qui haud dubiè pro officij sui iure habet iurisdictionem in monachos, An eo minus habebit suam in eos iurisdictionem commendatarius? Minimè. Quid enim si Prior ipse corrigendus & emendandus sit? Quis nisi commendatarius corriget? 9 Adde quòd & huiusmodi officium est amouibile ad nutum Abbatis, sicut cætera omnia quæ appellāt manualia, Adeò vt nec monacho qui huiusmodi officio per Abbatem spoliatus fuerit remedium possessorium competere possit. 10 Itaque cùm vir clariss. D. Claudius De la Coux Abbas Ambroniacensis commēdatarius iurisdictione sua in monachos vsus esset ad morum correctionem, illi autem tanquam ab abusu appellassent, Senatus celeberrimo aresto pronunciauit reijciendam appellationem, Abbatique tam ex iure quàm ex consuetudine permittendam morum correctionem. 13. Cal. Ianuar. 1591. Iunge Defin. 6. infr. De appell. tanquam ab abusu.

1. Alfonf. Hoyeda Hispan. *De incompatibilitate beneficiorum lib.* 1. *c.* 24. *n* 99 *& seqq vsq. ad* 104. Boet. *decis.*271. *nu.*3. 4. *&* 5. vbi ait hoc procedere etiam in Priore seculari, & ita obseruari in Gallia & Italia. Chassan. *in Consuet. Burg. tit. De success. De bastards in rub.* §. 5. *ver. mihi & ver. item etiam dicitur.* Rebuff *in concord. Tit. de pacific. poss nu.* 36. vbi refert ita fuisse iudicatum Ioan. Gali. *q* 18. *& seq.* Guid. Pap. *quæst.*152. Rom. *cons.*150. vbi Mādos. *in addit. & in reg. De infir. resign. quæs.* 15. Paul. Bongal. *in tract. De irregul. & dispensat. ca. De dispensat. commendatarij part.* 4. *nu.* 5. *&* 8. Probus *in addit. ad Cardinal.* vbi etiam testatus de communi *in cap. nemo de elect. in* 6. *nu.* 13. 14. 25. *&* 30. vbi scribit in hæc verba Commendatarius perpetuus melior censetur vero Abbas & prælatus & maior in his quæ sunt iurisdictionis & administrationis prælaturæ quàm titularius.

2. Potest enim omnia quod ad effectum quæ potest verus titularius etiamsi non sit ordinem professus vt supradicto loco Probus infert.

3. Boer. *dict. decis.* 271. *num.* 3. 4. *&* 5.

4. Rebuff. *in tract. De commend. num.* 51. *Dixi Defin.* 9. *&* 10. *supr. tit. praced.*

5. Cùm nihil aliud sit commendare quàm deponere *l. Lucius* 24. *D. deposit.*

7. Glos *in cap. cum contingat de for. compet. in verb. vel consuetudine.*

7. Panorm. *in d. cap. cum contingat. num.* 9.

8. Bart. *in l. viros in fin. C. de diuers. offic. lib.* 12. Ias. *in l. more col.* 9. *de iurisd. omn. iudic.* Consuetudo autem habet vim legis *l. de quibus* 32. *de legib.*

9. Superioris enim est corrigere minores qui sunt inferiores *cap. reprehensibilis Extr. de appellat.* Glos. *in can.* 1. *in verb. corrigere* 18. *quæst* 2.

10. Rom. *cons.* 80. Reboff. *in concord. De pacif. poss. nu.* 273. *&* 274. Bellam. *deci.* 256. Boer. *decis.* 271. Felin. *in cap. cum dilecta col.* 9. *vers. monachus de rescript.*

DEFINITIO XXXV.

De iudice commendatarij perpetui.

CLericus tamen secularis beneficium regulare possidens in commendam ex Apostolica dispensatione, non eum habet in causis suis iudicem qui regularis ordinis superior est, sed episcopum ordinarium diœceseos, 1 quia cùm nihil proprij iuris habere censeatur in beneficio cuius plena proprietas adeóque possessio residet penes summum Pontificem commendantem, 2 non debet eius condicio fieri deterior vt superiorem ordinis in iudicem ordinarium habeat qui ipse nullius est ordinis. 3 *Ita Senatus* pro Emanuele Philiberto Pomeo contra monachos Prioratus de Beluaux 16. Cal. Iul. 1591.

1. *can.* 1. *vbi glos. in verb. corrigere* 18. *quæst.* 2.

2. Quia commendare nihil aliud est quàm deponere *l. Lucius* 24. *D. depos.* rei verò depositæ & proprietas & possessio remanet penes deponentem *l. licet* §. 1. *eod. tit.*

3. Loquimur enim de illo qui non est professus regulam ordinis cuius est monasterium.

DEFINITIO XXXVI.

De vita & honestate clericorum.

CVm secularis clericus prioratum regularem ex dispēsatione apostolica in commendam possideret, 1 nec in clericali habitu incederet, sed multa per iniuriam aut insolentiam contra ecclesiasticæ honestatis præcepta cōmisisse probaretur, 2 Non putauit Senatus quicquam decernendum in eum, quem alienæ videbat esse iurisdictionis, nec vllius reum criminis ex iis quæ priuilegiata appellantur. 3 Sed tamen conquerentibus monachis, & propter scandalum quod ex malis moribus inferri laicis poterat, non existimauit eam rem conniuentibus oculis prętermittendam. 4 Itaque facti quidem disceptationem cognitionémque ad ordinarium iudicem remisit, Adiecta exhortatione vt litem diligenter instrueret, Senatúmque post mensem proximum de administrata iustitia faceret certiorem. Sed tamen intereà clericum hunc cohortatus est vt in posterum caueret ne in alio quàm clericali habitu incederet, néve quid indecens admitteret, ac quod ab ecclesiasticæ vitæ dignitate alienum videretur, Interminatus si secus faceret bonorum temporalium ecclesiæ ad manus Principis, reductionem. 5 *Ita Senatus* 16. Cal. Iul. 1595.

1. Alioqui non posset secularis beneficium regulare possidere cùm iure communi secularia secularibus conferenda sint, regularia verò regularibus.

2. Quòd cùm sit ex leuitate non statim perditur priuilegium clericale. Secus enim est si penitus apostataret vt loquitur gloss. *in can. quisquis in verb. arma* 18. *q.* 4.

3. Est

3. Est enim regulariter iurisdictio episcopi in clericos, siue agatur ad depositionem ordinis, siue ad depositionem officij, siue ad correctionem morum, Gloss. *in princ. can. 15 quæst. 7.*

4. Debet enim iudex laicus prohibere scandala quæ publicam lædant vel honestatem vel tranquillitatem.

5. Hac enim pœna solent laici iudices vti aduersus clericos scandalum laicis inferentes.

DEFINITIO XXXVII.

De fructibus beneficij ad quem pertineant, & qui sint percepti aut pro perceptis habendi.

TAm fructus beneficij qui iam percepti sunt, quàm quæ ex iis fructibus comparata probantur, 1 pertinent ad heredem beneficiarij de consuetudine moribus nostris adprobata, licèt iuris rigore inspecto magis sit vt ad eum qui in beneficio successor est debeant pertinere. 2 Quid ergo si morienti beneficiario census & seruitia plurium annorum præteritorum debebantur, An ad heredem an potius ad successorē in beneficio pertinebunt? Quæstio in eo est, An in fructibus perceptis computari debeant an in percipiendis. Nemo enim dubitat quin ij qui nondum percepti sunt ad successorem pertineant. Sed magis placuit pro perceptis haberi census debere, quorum dies iam cesserit, & venerit licet nōdum sint exacti. 3 Proinde non aliter successori in beneficio actionem eo nomine competere quàm si cessas ab heredibus habeat actiones. Maximè verò si proponas petitos apud iudicem eos fructus a decessore, nec nisi per debitorem stetisse quominus iā viuo beneficiario percepti fuerint. 4 *Ita Senatus* in causa Patrum Collegij Societatis Iesu Camber. & D. Claudij Neyton Curionis Ecclesiæ parochialis de Barbaraz 5 Id. Sept. 1595.

1. Nam quod ex fructibus beneficij acquisitum est non potest nō sapere naturam fructuum beneficij. Vnde illud est quòd bona acquisita ex reditu hospitalis ipsi hospitali acquisita dicuntur *l. si defunctus C. arbitr. tutel. Auth. licet. C. de episc. & cler.* Boer. *quæst. 20 num. 3.* Si quis tamen & officium & beneficium habeat, præsumendus in dubio est acquisiuisse potiùs ex officio quàm ex beneficio. Boer. *ibid. num. 4. ex cap relatum 2. & cap. quia nos. de testam.*

2. Beneficiarius enim censetur fructuarius in vita & vsuarius in morte, Gloss. *in cap. præsenti. de offic. ordin. in 6.*

3. *Arg. l. vlt. in fin. de iur. fisc. l. defuncta 58. de vsufr.*

4. Non enim debet moroso sua mora prodesse, aut ei cui nihil imputari potest, nocere *l. in condemnatione 173. §. vnicuique. de reg. iur.*

DEFINITIO XXXVIII.

Electiones quomodo fieri hodie debeant.

ELectiones quas olim per sortem quoque fieri potuisse certum est, 1 (vnde & clericis quoque nomen inditum quidam volunt): constat hodie non nisi per viam scrutinij aut compromissi aut inspirationis fieri debere. 3 *Sine die.*

1. *Cap. fin. de sortileg.*
2. Boer. *quæst. 1. num. 6.*
3. *Cap. quia propter. de elect.* Boer. *ibid. num. 64.*

DEFINITIO XXXIX.

Sufficit in foro conscientiæ vt electio teneat de iure gentium.

SI in electione facienda peccatum sit quod ad solennitates attinet quæ nouissimo iure Pontificio, 1 Concilióque Basiliensi 2 introductæ fuerunt, si tamen electio teneat de iure gentium, vt loquuntur, id est si verus eorum quibus eligendi ius fuit consensus interuenit, Placet in foro conscientiæ tutum esse eum qui electus est, 3 præsertim si ea sit morum probitate præditus vt dignus sit qui eligi debuisse videatur. 4 Nam & ex contrario dicimus professionem factam non seruata forma quę per regulam religionis fuit constituta perinde, obligare in foro conscientiæ ac si forma seruata esset, si modò verus consensus in profitendo probetur interuenisse: 5 Electionem tamen quæ non seruatis solennibus facta sit, ipso iure nullam esse certum est. 6

1. *d. cap. quia propter. de elect.*
2. De qua *in cap. de elect. in proœm.*
3. Boer. *quæst. 1. num. 13. post* Innoc. *in d. cap. quia propter.*
4. *d. cap. 1. de elect. in proœm. Clem. exiui de paradiso vers. & siquidem ad electionem.*
5. Abb. *in cap. porrectam col. 2. De reg.* Boer. *vbi supr. num. 14.*
6. Boer. *vbi supr. num. 16. ex d. cap. 1. & cap. quia propter.*

DEFINITIO XL.

Electio non nisi voce & secretè fieri potest.

ELectionis singulare ius est vt non nisi viua voce & secretò fieri debeat 1 adeò vt nec de capituli consensu fieri possit vt ei qui electionis tempore absens est sententiam votúmque per literas emittere permittatur, 2 Cùm ea forma faciendis electionibus præscripta sit. Generale enim est vt quoties certam formam lex præscripsit specificè adimpleri eam oporteat, nec sufficiat seruari per æquipollens, 3 vt nostri loquuntur, Tametsi vulgò dici soleat nihil referre an quid ex æquipollentibus fiat. 4 Interesse tamen electioni per procuratorem dummodò consentiente capitulo, quiuis potest: licèt iusti impedimenti causa nulla allegetur. *Sine die.*

1. *Cap. quia propter. de elect.* Boer. *dict. quæst 1. num. 25. & 37. ex cap ecclesia vestra de elect. & cap. si quis iusto §. fin. eod. in 6.* In aliis causis aliud est Boer. *ibid.*
2. Rom. *sing. 397. incip. absens* & alij quos refert & sequitur Boer. *vbi supr num. 41 ex §. fin. d. cap si quis iusto.*
3. *Vulg. l. cùm hi 8. § si prætor de transact. gloss. in clem. 1. de vit. & honest. cleric.* Boer. *vbi supr. num. 44. & 63* vbi addit formam esse quid indiuiduum *ex cap quorundam vbi gloss. 23. dist.*
4. *l. mulier. 22. D. ad* SC. *Trebell.*

DEFINITIO XLI.

Peccans in eligendo priuatur electione pro illa vice.

QVi in electionis forma peccauit, eligendi iure pro ea vice priuatus est, 1 præterquàm si mulierem proponas aut aliam ex iis personis quibus iura ignorare impunè concedatur. 2 *Sine die.*

1. Scilicet in pœnam admissi vt in quo peccauit in eo & puniatur.
2. Boer. *quæst. 1. num 41. ex l. regula 9. de iur. & fact. ignor.*

DEFINITIO XLII.

In electione exploranda sunt vota omnium qui adsunt non etiam absentium si pauci absint ex iis qui vocari debuerunt.

INter cętera electionis solennia vel hoc vnum est quod eorum omnium qui vocati sunt & adsunt vota exquiri oportet, 1 Ita vt si in eo peccatum sit electio nō teneat, 2 quæ tamen teneret etiamsi ex iis qui vocari debuerant, vnus aut alter neglectus fuisset, 3 præsertim si commodè vocari non potuisset. 4 *Sine die.*

1. *Cap. quia propter de elect.* vbi Abb. & cæteri.
2. Boer. *quæst. 1 num 61.*
3. Boer. *ibid num. 62.*
4. Card. *in clem. ne Romani. in princip. de elect.*

DEFINITIO XLIII.

Nulla electio est quæ fit ad ecclesiam non vacantem.

CVm de electionis iure quæritur initium inspiciendum est si ab initio nulla fuit, 1 non item si qua de caussa ex postfacto annullanda videatur. 2 Nulla autem electio potissimùm illa est quæ fit ad ecclesiam non vacantem & in locum viuentis. 3 Inutili porrò facta electione si sequatur confirmatio eam quoque inutilem esse consequens est. 4 *Sine die.*

1. *Cap. auditis & cap dudum 1 & 2. de elect.*
2. *Cap quod sicut eod.* Ita distinguit Boer. *quaest 2 nū. 5 in fin.*
3. *Cap 1. & 2. de concess prob.*
4. *Cap. fin. de renunciat.* Boer. *ibid.*

DEFINITIO XLIV.

Beneficia electiua non liguntur reseruationibus clausis in corpore iuris.

RENunciatione in manibus superioris facta si beneficium fuit electiuum procedi confestim potest ad electionem tanquam de beneficio vacante: [1] nec potest summus Pontifex intra trimestre quod eligendis dignitatibus praestitutum est vti praeuentione. [2] Nam ad beneficia electiua reseruationes in corpore iuris clausae non pertinent. Nec aequum est beneficio electiuo dari praelatum qui non sit electus, [4] Ob idque nec beneficij electiui permutatio, aut quod idem est, renunciatio ex caussa permutationis aliter defendenda est, quàm si eorum consensus interuenerit qui eligendi ius habuerunt. [5] Consensum tamen etiam ex postfacto interuenisse sufficiet. [6] *Sine die.*

1. Boer *quaest. 2. num 6.*
2. Roman. *cons 483. col 4. vers. secundò quaeritur & cons. 499.* Anch. *cons. 399.* quos refert & sequitur Boer. *vbi supr. nū 9. & 35.*
3. Boer. *ibid num. 7. & seqq. praesertim num 14. & 30.* vbi ait idem esse etiamsi Papa manum apposuerit dato coadiutore & constituta pensione, quod tamen idem refellit *num. 55.*
4. *Cap. 2. de renunciat.*
5. *Cap 1 de elect. clem. vnic.* vbi Ioan. de Imol. *de renuntiat.* Boer. *d quaest. 2. num 16.*
6. Lap. *in d. clement. vnic.* quem refert & sequitur Boer. *d. quaest. 2. num. 25.*

DEFINITIO XLV.

An beneficium reseruatum sibi cognoscendum est citata parte, & an ea citatio possit fieri ex autoritate iudicis laici.

SVmmo Pontifici dicenti beneficium sibi reseruatum esse, non creditur si non aliunde reseruatio probetur, [1] Necesséque est vt praecedat hominis declaratio, [2] quae porrò nisi citata parte fieri non potest, [3] Nec rursus citatio apud alium quam ecclesiasticum iudicem: [4] si iuris ratio inspiciatur: Sed alio tamen iure vtimur, iudicísq; laici qui de possessione beneficij cognoscit, [5] notio quoque illa est an beneficium reseruatum, & reseruatio in iuris corpore clausa sit, necne, non vt de eo pronunciet, sed vt eam super possessorio sententiam ferat quam ferre deberet si aliqua de reseruationis iure pronunciatio in hanc aut in illam partem praecessisset. [6] *Sine die.*

1. Ex decreto Basiliensi *in cap. vnic. de sublata clemens. literis.* Boer. *quaest. 2. num 19.*
2. *cap. cum secundum leges de haeret. in 6.*
3. *cap. licèt 2. de prob. in 6.* Gloss. *in clem. fin. de censib.*
4. *d. cap cum secundum cap si iudex laicus de sentent. excom. in 6.*
5. Guid Pap. *quaest 1.*
6. *Arg. l. 1. C. de ordin iudic.*

DEFINITIO XLVI.

Autoritas summi Pontificis non supplet solennitatem iuris communis praescriptam pro forma.

QVod dici solet praesentiam summi Pontificis omne vicium purgare, omnémque doli praesumptionem excludere, [1] adeóque omnem iuris communis sollennitatem supplere, [2] tunc obtinet cùm de ea re agitur cui certa forma nulla sit à iure praestituta, [3] Alioqui cùm eam per aequipollens obseruari non sufficiat, [4] facere autoritas summi Pontificis non debet, vt ritè factū videatur quod formam suam non habeat.

1. *l. fieri §. qui iussu De eo. qui not. infam. l. 1. C. de praed. curial. lib. 10. cap. nisi essent de preb.*
2. *cap 1 de transact. l omnium C. de testam.*
3. Boer. *quaest. 2. num. 22.*
4. Gloss. *in cap. 1. de vit. & honest. cleric. & in cap. 1. de milit. vas. qui cont. est.*

DEFINITIO XLVII.

Electio fauorabilior in dubio est apostolica reseruatione.

QVàm fauorabile sit ius electionis vel ex eo constat quòd si summus Pontifex electiuam dignitatem sibi reseruauerit ex magna & rationabili caussa vt Concilium Basiliense loquitur, & eodem die canonicè celebrata electio proponatur, potior electionis caussa est quàm reseruationis. [1] *Sine die.*

1. Egidius Bellamera *decis. 20. alias 235. incip in caussa D. Gulielmi* quem refert & sequitur Boer. *quaest. 2. num. 33.*

DEFINITIO XLVIII.

Electus quando renunciare iuri suo possit.

ELectus antequàm confirmatus sit renunciare suo iuri potest in manibus eligentium sine autoritate superioris non etiam post confirmationem. [2] Ideóque priore casu noua electio per eosdem electores fieri potest, Posteriore non item. [3] *Sine die.*

1. *cap. inter corporalia de transl. praelat.*
2. *cap. 1. & 2. eod.* Gloss. & DD. *in cap. electio de elect. in 6.* Roman. *cons. 306.*
3. Boer. *quaest. 2. num 47. & 48.*

DEFINITIO XLIX.

Reseruatio regressus beneficij cum medietate fructuum olim valebat, hodie non valet.

BEneficij renunciatio facta cum regressu & omnium fructuum reseruatione facit vt beneficium vacare censeatur non etiam si cum fructuum duntaxat medietate quia valet eiusmodi reseruatio, [1] Si ius commune inspicias quod ante sacrosanctum Concilium Tridentinū obtinebat. Hodie námque regressui via omnis praeclusa est. *Sine die.*

1. Boer. *dict. quaest. 2. num. 56.*

DEFINITIO L.

Absentes quando habeantur pro praesentibus.

CAnonici absentes siue studiorum [1] siue reipublicae [2] siue capituli caussa [3] pro praesentibus habentur, ideóque maiores beneficij fructus percipere & possunt & debent, [4] Non secus ac si aut infirmitate [5] aut absentia cuius veniam à capitulo impetrassent [6] impedirentur, ne adesse possent. Proinde siue proponas supremae Curiae consiliarium (dum ne tantùm honorarium [7]) qui pars corporis Principis est [8] siue ex alia caussa ad aulam Principis euocatum [9], siue summo Pontifici in Romana curia, [10] siue Episcopo suo extra locum beneficij inseruientem, [11] eodē gaudebit priuilegio Non tamen similiter admittemus vt contra ius maiores fructus plurium ecclesiarum percipere possit is qui in earum duntaxat altera resideat. [12] Sed & quotidianarum distributionum alia ratio est, in quibus nullum absenti ius competere constat, nec si pro ecclesiae commodo abesse proponatur. [13] *Sine die.*

1. Intellige de licentia episcopi *cap. cùm ex eōde elect. in 6* Boer *quaest. 17. num 3.*
2. Bald. *in l. iurisperitos in princip. de excus. tut.*
3. *cap. vnic. de cleric. non resid. lib. 6.*
4. Boer. *dict. quaest. 17 per tot.*
5. *d cap. vnic.* DD *in cap. cùm non deceat. eod. lib. de elect.* Bart. *in l quaesitum de leg 3.*
6. *l. in hac lege iunct. gloss. C. de proxim. sacr. scrin.* Boer. *vbi suprà num 6.*
7. Bald. *cons. 57. vol 1* quem refert Boer. *num. 10.*
8. *l. quisquis 5. C. ad leg. Iul. maiest.*
9. *Can si episcopus 18. dist.*
10. Oldr. *cons. 48. & 220.* Boer. *n. 8. & 11.*
11. *cap. de caetero. & cap. ad audientiam de cler. non resid.*
12. Boer. *num. 17. & 18.*
13. *Cap. cùm non deceat. de elect in 6.* Boer. *num 14.*

DEFINITIO LI.

Collatio facta per eum qui iam alij beneficium contulit non valet. Tamen magis ei fauendum est quam priori quae dolo malo impetrata probetur.

Ordi-

ORdinarius qui vacans beneficium iam contulit, idē alteri conferre non potest, nisi audito prius & consentiente aut condemnato eo cui prius contulerit. Et si secus factum sit, secunda collatio prorsus nulla est tanquā facta per non habentem potestatem.[1] Si tamē is cui priori collatio facta est per fraudem impetrauerit collationē, puta per resignationem ab eo factam qui beneficij controuersiam iam patiebatur, nec de controuersia quicquā dixerat, prioris collationis ratio haberi nulla potest.[2] Itaque fit vt summo quidem iure sequestrari beneficium debeat:[3] Sed tamen melius sit ei fauere quod ad plenas vindicias pertinet, qui nihil dolo malo & per fraudem fecerit. [4] *Ita Senatus* in causa N. Galley contra N. Guillot 23. Mart. 1596.

1. Quia nullam potestatem conferendi beneficij habet, qui iam contulit *cap. dilectus de preb.* sibique debet imputare qui conferendo eam sibi potestatem eripuit *arg. l. filio 7. D. vt legat. seu fideicom. nom. caueat.*
2. Quia nunquam viciosus ingressus dari debet *cap. 1. de regul. iur. in 6.*
3. Id enim solet obseruari cùm neuter litigatorum ius habet in beneficio.
4. Semper enim puniendus dolus est *l. procurator. 31. § in perpetuum. D. de dolo mal. except.*

DEFINITIO LII.

Pendente lite neque possessionem adprehendere quis potest, neque intercedendo constituere se possessorem.

QVi beneficij possessionem adprehensurus ab alio prohibitus est, non potest lite pendente & ante sententiam acquirere possessionem,[1] Immo nec intercedere quominus alius eiusdem beneficij possessionem occupet, præsertim si ius habeat ab aduersario. Alioqui diceretur intrusus si per eiusmodi intercessionem constitueret se possessorem.[2] *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Ne alioqui videatur attentare in præiudicium litis & sibi ipsi ius dicere *l. 1. & tot. tit. Quod vi aut clam l. 1. D. quod legat. l. non est singulis 176. De regul. iur.* Dicam *infr. tit. Vt lit. pendent.*
2. Intrusus enim dicitur qui propria autoritate constituit se possessorem. Gomes. *ad regul. De triennal. & pass. ad regul. Cancellar.*

DEFINITIO LIII.

Lepra superueniens non priuat clericum, sed tamen repellit impetrantem.

LEpra quidē superueniens non priuat clericū beneficio, sed facit tantū vt ei interdicatur administratione, detúrque coadiutor ex fructibus beneficij alendus. Sed tamen qui ante impetratum beneficium leprosus est, ad beneficij impetrationem admitti non debet, Vt in matrimonio spirituali hac parte idem seruetur, quod in carnali.[1] *Ita tractatum est* in causa Claudij Poncet & Capituli Cathedralis Ecclesiæ Bellicensis 6. Febr. 1596.

1. Valet enim argumentum de matrimonio carnali ad spirituale *cap. inter corporalia*, & ibi Canon. *Extr. de translat. prælat.* Boer. *quæst. 3. num. 18 vbi vide.*

DEFINITIO LIV.

Sententia lata contra prælatum mandanda est executioni contra laicum beneficij conductorem, si fieri possit potius quàm contra prælatum condemnatum.

SI de præbendis quæratur præstandis ex fructib. beneficij locati, agi quidem eo nomine potest contra Prælatum, & sic qui condemnatio in personam illius,[1] quoniā & ad eius onus pertinet, vt monachis præbendæ soluantur.[2] Sed tamen hoc adhibendum erit temperamentum vt iudicati executio non nisi aduersus conductorem permittatur,[3] quandiu nō apparet per conductoris tergiuersationem & inopiā fieri quominus ab eo res seruari possit.[4] *Ita Senatus* in causa religiosorum Prioratus S. Mariæ de B. Iuaux & Caroli Emanuelis Pomer Prioris.

1. Intellige non vt fiat vlla personalis condemnatio in persona prælati, sed vt de possessione pronuncietur, & retineantur monachi in possessione seu quasi percipiendarum præbendarum.
2. Cum sit prælatus administrator fructuum beneficij qui in monachorum alimenta præcipuè sunt destinati.
3. Solent enim conductores esse laici, qui proinde ad iudicis laici iurisdictionem, & coërcitionem pertinent.
4. Nam cùm hoc casu inanis aut saltem difficilior futura esset executio iudicati cōtra cōductorem *l. nam is 6. D. de dolo.* Necessarium esset permittere executionem non in personam, sed in bona prælati condemnati. Alioqui esset inanis sententia quæ executioni non mandaretur *l. pen. C. de exec. rei iudic.*

DEFINITIO LV.

Cognitio possessorij beneficiorum an & quando, & quatenus pertineat ad iudicem laicum.

CAusa quidem possessorij beneficij Ecclesiastici benēficialis quoque est[1] sed non tamen spiritualis.[2] Est enim potius quid temporale: ideóque etiam ad iudicis laici cognitionem pertinere creditur[3] Si modò non de adipiscenda beneficij possessione contendatur (quæ res proximè accedit ad causam petitorij)[4] sed de ea retinenda,[5] Multò magis si de recuperanda, fortè aduersus prędonem & spoliatorem, aut aduersus eū, qui in spoliatoris & prædonis, vel saltem in ipsius rei vicium successerit.[6] Est.n. fauorabilior causa spoliati, quàm eius qui turbatur tantùm in sua possessione[7] & ad Principis secularis, eiúsque magistratuum authoritatem & officiū pertinet, vt oppressis quibuscunque subueniāt[8] nec minus ecclesiasticis, quàm Laicis, siue à Laico, siue à clerico se opprimi cōquerātur:[9] Sed hoc ad repellendam duntaxat iniuriam, quæ illata euidenter probetur[10] & vt nostri loquuntur per modum defensionis extraiudicialis[11] potius quàm per viam iurisdictionis, & iudiciariæ autoritatis.[12] Quomodo etiam dicimus depositarium clericum cogi posse à iudice seculari ad restitutionem depositi: At ita, vt contra eum procedatur non per modum iudicij, sed executiuè in consequentiam officij suscepti.[13] Item posse moneri per iudicem secularem[14] quamuis non possit citari nec si velit & expressim consentiat:[15] Citatio enim arguit monentis superioritatem monitio non item,[16] Vnde est quod placuit valere edictum iudicis laici per quod citantur generaliter omnes prætendentes interesse, vt etiam clericos cōprehēdat,[17] tanquam quod non tam citationis vim habeat quàm admonitionis, Adeò vt si post eiusmodi publicationem aliquis veniat, quasi putans sua interesse non tam reus dici debeat, quàm actor.[18] Sed & cùm quæstio est meri facti licèt causa sit meræ spiritualitatis vt loquûtur, potest etiam iudex Laicus de eo cognoscere[19] qui & cōpetens iudex esse creditur pro obseruatione iuramenti[20] quamuis nemo nesciat iusiurandum esse quid merè spirituale cùm sit vinculum religionis. Sine die.

1. *Clem. vn. de caus. poss. & propriet.* Specul. *in tit. de contum. § sequitur vers. aliud*, licèt aliter sentiat *gloss. in cap. eum qui de re quis mone. in possess. lib. 6.*
2. Aliud enim est causam esse beneficialem, aliud spiritualem.
3. Abbas latè *in cap. 2. de iuram. calum.* quem citat Afflict. *decis. 24. num. 8 in fin.*
4. Guid. Pap *quæst. 1.*
5. Nihil enim commune habet interdictum retinendæ, cum iure proprietatis *l. naturaliter 12. § nihil commune de acquir. poss.*
6. Nam neque hic sine peccato potest retinere beneficium, aut aliam rem, quæ per spoliationem erepta fuit *cap. sæpe ext. de rest. spoliat.*
7. Adeò vt etiam prædo sit restituendus *cap. in literis eod.*
8. *Can. petimus 11. quæst. 1. & 16. quæst. 1. can. quidam & 7. quæst. 1 can. omnis.* Lucas da Panna *in l. si colonus quæst. vlt. C. de agric. & censit.*

9. Lucas de Penna *ibid.* Bald *in authent. vsi ri, aij col.* 3 *C. ad SC Trebell. de non alienand.* Not. per Ioan Andr. *in conf. significasti super verbum iurisdictioni de for. compet.* Afflict. *dict. decis.* 24. *num* 7.

10 Spolium enim euidens & notorium esse oportet. Afflict *ibid. num.* 9.

11. Ex notat *in l. vt vim. D. de iust. & iur.* Nec refert an agatur de defensione personæ an rerum, quia vtramque defensionem Princeps debet *cap.* 1. *de for fidelit* Clement. 1. *de iureiur.* Res enim & bona dicuntur secundus sanguis hominis *glos. iunct. text. in l. aduocati. vbi Bald. C. de aduoc. diuers. iudic.* Idem Bald. *in l. si tua nummi C. de oper. libert.*

12. Afflict. *vbi supr num* 2. *&* 3.

13. Bald. *in l. acceptam col.* 1. *in fin. C. de vsur.* Idem Bald. & Iason *in l. si fideiussor.* §. *si satisdatum D qui satisd. cogant.*

14. Idem Bald. *in cap fin. col* 1. *de fid. instrum.*

15. *Cap si diligenti extr de for. compet.*

16. Gloss *in cap. cum causam de offic deleg.*

17. Paul. Castr. *cons.* 44. *incip. in causa Ægidij.* Mar. Socin. *in tractat. de citat. art.* 5. *vers.* 18. Phil. Decius *in cap. cum inter col.* 7. *de except.*

18. Paul. Castr *in l. testamentu C. de testam.* Innoc. *in cap. dilectis. de except.* Afflict. *vbi sup. num.* 8.

19. Bartol. & DD. *in l. Titia. D. solut. matrim.* Afflict. *vbi sup. num.* 9.

20. *Cap. licèt. de iureiur. in* 6.

DEFINITIO LVI.

An & quando clerici teneantur ad contributiones a iudice laico imperatas.

QVæri solet, An muneribus & oneribus, quæ ex magistratus Laici iurisdictione generaliter imponuntur, etiam clerici contribuere debeant? in eóque alij aliter sentiunt Sed illa tamen iustior & receptior sententia est, quæ clericis fauet, vt non aliter contributioni sint obnoxij, quàm si de ea re agatur, quæ ad clericorum non minus, quàm Laicorum vtilitatem directò & principaliter pertineat, putà de refectione pontium vel mœniorum ciuitatis, Aut in subsidium si non sufficiant Laicorum facultates. 1 Itaque cùm aduersus vim fluminis munienda esset ripa, vt Laicorum agri seruarentur, ex quibus parochus decimas percipere solebat, Visum est malè interlocutum iudicem, qui cum Laicis parochum onerauerat, quòd ea res ad Parochi commodum non nisi per consequentias pertineret, præsertim cùm & inaudito eo id fecisset, & inconsulto Episcopo, qui ex iuris Pontificij ratione omnimodo consulendus erat, in ijs quoque casibus qui longiorem moram admittere nó possent. Extra quos etiam summus Pontifex esset adeundus. Quanquam si aliud non obstaret; eo iure vtimur hodie ex vicinorum moribus, magis quàm ex iuris ratione vt quo casu clericorum bona contributionibus istis sunt obnoxia capi possint pignori Episcopo etiam inconsulto, Eorum planè personas semper & vbique sanctas & inuiolabiles esse conuenit: Nec ferendum, vt ex eodem iudicis mandato, quo debitorum personæ ac bona capi iussa sunt, vlla fiat executio, aduersus clericum nec si declaret executor nihil se in clerici personam, sed in ipsius tantùm bona iuris vindicare: cùm mandati autoritas quę de personis bonisque pignori capiendis coniunctim loquitur, non magis scindi possit, quàm ad clericos extendi vt in eorum bona hoc prætextu agatur. Sine die.

1. Vide Cacher. *decis* 68. Guid. Pap. *quæst.* 381, Panorm. *in cap. non minùs* 4. *& cap. aduersus* 6. *Extr. de immun. eccles.* vbi tota hæc quæstio diffusè & diligenter tractatur.

TIT. IV.

De his qui ad Ecclesiam confug.

DEFINITIO I.

Immunitates ecclesiasticæ religiosè sunt conseruandæ, nisi per consuetudinem, aut legem sint abrogatæ.

IMMVNITATIS Ecclesiasticæ quanta sit habenda in omnibus ratio, sciunt omnes, 1 nisi fortè si qui sunt tam parum Christiani vt ignorent quanta sacrosanctis Ecclesiis ab omnibus qui tanti nominis professione gloriantur, pietas & veneratio debeatur. 2 Ipsis tamen quotidianis rerum experimentis compertum est, nihil posse dici, aut constitui periculosius, nec perniciosius, quàm si sceleratis hominibus liberum sit confugiendo ad Ecclesiam effugere iudicis Laici coercitionem, 3 Nedum immunitas quæritur, impunitas concedatur, 4 Quod sanè ab vtilitate publica omnino alienum esset ad quam maximè pertinet vt crimina omnia, Sed ea potissimùm quæ atrociora existimantur, publicè vindicentur. 5 Qua de causa ipsis quoque sacris canonibus constitutum est, vt in grauioribus delictis, putà læsæ maiestatis, homicidij præmeditati, & aliis huiusmodi nullus immunitatis fauor obtendi possit, 6 quod & generaliter obtinet, quoties appareret eâ immunitatis fiducia delictum admissum esse, quantulumcunque illud esse proponeretur. 7 Nec enim ob eam causam priuilegia Ecclesiis concessa sunt, vt inuitentur homines ad delinquendum, 8 aut quod parum piè quidam dixerunt, 9 vt domus domini fiat spelunca latronum: Sed vt Ecclesiis debitus honos tantis rationibus pietatis a Romanis primùm imperatoribus religiosissimè concessus, sanctissimè conseruetur. 10 Hoc tamen ita accipi placuit, nisi consuetudine & lege aliqua in contrarium perpetuò obseruata his immunitatibus derogatum fuisse constet. Valere enim talem consuetudinem & legē certum est, qualem in Gallia & Germania esse scimus: 11 Et apud nos iampridem eam inualuisse, cùm quæstio ex facto incidisset, Plerique ex Senatoribus nostris referebant. (Erat namque de consuetudine tractandum, tametsi lex apud nos non minus quàm apud Gallos extet generalis *De sublatis immunitatibus*, 12 quoniam de Ecclesiasticis disertè non loquitur, quæ tamen certè dignæ erant de quibus nominatim lex loqueretur: 13) Neque enim fieri potest vt ea consuetudo inualuerit, quin Episcoporum omnium, adeóque summorum etiam Pontificum tacitum saltem consensum interuenisse sit necesse. 14 Planè obseruandum districtè est, ne ab Ecclesiis extrahantur inconsulto Episcopo, vt appareat non violandæ pietatis animo: sed mero iustitiæ Zelo rem agi. 15 Quanquam si grauiora sint crimina, quorum impunitas per immunitatē quæritur, vulgò creditum est non esse necessarium, vt vllus Episcopi consensus ad permittendam prehensionem requiratur. 16 Tutius tamen fuerit, & religiosius omni casu requiri, ne in eam excommunicationem, quæ contra immunitatum Ecclesiasticarum temeratores sacrosanctis canonibus indicta est, 17 facto ipso incurratur. Est enim excommunicatio, tum quoq; cùm iniusta est, bono & Christiano viro semper metuenda. 18 *Ita Senatus* 19. Febr. 1605.

1. *Ex tot. tit. extr. de immun. Eccles.*

2. *Tot. tit. C. de sacros. eccles. l.* 2. *& tot. hoc tit. C.*

3. Qui scilicet nullam habet iurisdictionem neque in ecclesia neque in personas quæ sunt in ecclesia *d. l.* 2. *vbi not. C. hoc tit.*

4. Nec enim qui immunitatem concesserunt impunitatē quoque concessam voluerunt.

5. *l. ita vulneratus* 51 §. *vlt. D. ad leg. Aquil. l. Stichum aut Pamphilum* 95 § 1. *D. de solut l. si à reo* 70. §. *vlt. D. de fideiuss.*

6. Iul. Clar. *in* §. *fin. quæst.* 30. *num.* 9. *ex cap. inter alia de immun. eccles.*

7. Voluerunt siquidem Imperatores ijs qui casu fortuito in crimen incidissent & ad ecclesiam confugissent auxilium præbere, non autem malitiis indulgere, quibus scilicet nunquam indulgendum est *l. in fundo* 38. *D. de rei vind.* nec delinquendi occasio cuiquam danda spe impunitatis Iul. Clar. *vbi sup. num.*

sup. num. 12. in fine. & num. 1. in fin.

8. *l. illud conuenire 5 §. 1. D. de pact. dotal.*

9. Papiens. *in form. inquisit. in verb. hac est quadam inquisitio num. 31.*

10. *d. l. 2. C. hoc tit.*

11. Iul. Clar. *in practic. crimin §. fin dict. quæst. 10. num. 1. vers huiusmodi.* post Didac. *lib. 2. var. resol cap. 20. post nu. 4.* Papiens. *vbi supr.* Constantin. *ad Ordin. reg. in artic. De sublatis immunitatibus.*

12. In stilo Senatus *sub tit. De recognoissances de cedulles.*

13. Cùm ob dignitatem ecclesiasticæ immunitatis tùm etiã quia lex Principis laici quantumlibet generalis nunquam comprehendit personas ecclesiasticas nec iura ecclesiastica.

14. Æstimatur enim consuetudo ex consensu totius populi, & ex scientia & patientia eorum qui possent expressim vel consentire, vel cõtradicere *l. de quibus 32. cum ibi not. D. de legib.*

15. Iulius Clar. *vbi supr. num. 20. vers debent tamen.*

16. Quasi ipsa criminum atrocitas faciat vt habendus sit Episcopi consensus pro impetrato quem eo casu nunquam Episcopus denegaret, ipsis quoque sacris canonibus ita iubentib. *d. cap. inter alia. de imm. eccles.*

17. Et per Bullam In cœna Domini Vide Salic. *in l. si quis ei num 6. C de adulter.*

18. Vt dixi *Defin. 94. supr de sacros. eccles.*

TIT. V.

De legib. & constit. Princip. & edict.

DEFINITIO I.

Edicta non sunt extendenda ne quidem ex identitate rationis.

EDICTA Principis cùm sint, vt nostri loquuntur, stricti iuris, 1 nunquam sunt extendenda, 2 Ne quidem ex identitate adeòque vt aiunt maioritate rationis. 3 Itaque cùm de edicto quodam Serenissimi Ducis nostri tractaremus, quo vt publicæ egestati subueniretur in summa frumenti penuria cautum erat ne pluris quàm viginti florenis nostris modius cęsualis æstimaretur, pro anno 1585. Senatus noster censuit non eandem pro sequentis anni debito æstimationem faciendam esse, tametsi eadem subesset æquitas, cùm sequenti anno egestas publica aucta esset potiùs quàm imminuta. 4 *Ita Senatus* pro N. Iacobo De Montfort contra Antonium Mollier 13. Cal. Iulij 1592.

1. Bart. *in l. omnes populi num. 80. D. de iustit. & iur. ex l. constitutionibus 24. D. ad municip.* licet ibi loquatur de statutis.

2. Intellige de extensione actiua non de passiua et Bart. distinguit *d. num. 60. ex l. si verò 64. §. de viro. D. solut. matr. l. quod constitutum 21. D. de testam. milit.*

3. Intellige cùm casus ille in quo eadem aut maior ratio subest decisus est iure communi Alias enim fieret extensio à similibus ad similia Bart. *vbi supr. ex C. de quibus. D. de legib.*

4. Certum enim tempus expressum fuerat, Itaque nõ habet hic locum, quod Bart. tradit *ad d. l. omnes populi num. 84.* statutum conceptum per verba præsentis temporis trahi, etiam ad futura, si non desit delinquẽdi occasio. Vide *l. semper ager 8. D de postul.*

DEFINITIO II.

Edicto in rem aut in personam concepto an forenses ligentur.

CVm in summa frumenti penuria generali Principis nostri edicto vetitum esset ne frumentu inscio Principe extra prouinciam exportare liceret, magna iis omnibus qui contra facerent mulcta indicta, quærebatur an eo edicto Lugdunenses Matisconenses, & alij forenses tenerentur qui prædia in Principis nostri territorio possiderent. Placuit teneri, propterea quod edicti verba in rem non in personam concepta essent, 1 demonstratis nimirum possidentium personis. Nemo enim dubitat quin legislatori cuilibet liceat pro arbitrio & quam vult legẽ dicere omnibus qui in territorio suo prædia possident, nempe ratione fructuum ex iis prædiis colligendorum. Quod si edictum in personam conceptũ proponeretur, non alios proculdubio comprehenderet quàm subditos, ni forensium quoque mentio expressim facta esset. 2 Sed & cùm Lugdunenses à Serenissimo Duce nostro per gratiam obtinuissent vt frumenta quæ in propriis fundis collegissent impunè sibi exportare liceret, non putauit Senatus noster id facilè indulgẽdum, sed Principi ante omnia rescribendum, ne facilitas eius circumuenta damnum maximum afferret, prouinciæ, quæ & iam tùm insolita frumenti egestate laborabat, & in eo erat vt propter transituras paulò post ingentes militũ copias, ni prouisum foret, extrema fame laboratura videretur. *Ita Senatus* Prid. Non. Iul. 1591.

1. Distinctio est Bartoli vulgo ab interpretibus probata ad *l. 1. quæst. 6. C. de sum. trinit. & fid. Cathol.* quam vt veram & magis communem defendit Rol. à Valle *cons 14. num. 17. & seq. lib. 3.* contra Crauet. *cons. 844 num. 7.* Thesaur. *Decis. Pedemont. 106. n. 4. & 5. refert.* Illud tamen sciendum est nunquam statutum vires suas porrigere extra territorium *l. vlt. D. de iurisdict.* Osasch Cacher. *cons 76. num. 19.*

2. Contra tamen videtur sentire Thessaur. *dict. decis. 106. num. 5.* vbi ait statutum porrigi etiam ad forenses, præsertim quando agitur loquit, de succedendo & de bonis sitis in territorio statuentium.

DEFINITIO III.

Petita Camberij restitutione aduersus contractum Romæ initum an ex Romanis an ex nostris legibus decidi res debeat.

MInor annis vigintiquinque Sabaudus idémque filiusfamilias cùm se & maiorem & patremfamilias diceret obligauerat se Romæ Sabaudo cuidam ex causa fideiussionis pro alio etiam Sabaudo, & ad certam dictã Romæ soluere promiserat. Cùm post multos annos Camberij conueniretur, petebat ex rescripto Principis in integrum restitutionem, quòd & minor fideiussionis tẽpore fuisset, & læsus, quandoquidem nihil ex ea pecunia ad se peruenisset, tametsi principalem se debitorem constituisset: Probabatque se tempore petitæ restitutionis intra annum ætatis quintum & trigesimum fuisse, quod tempus petendis dandisque minorum restitutionibus edicto Principis nostri & eo iure quo vtimur præstitutum est. 1 Creditor verò dicebat elapsa tempora petendæ restitutionis, propterea quòd quadriennium illud effluxisset quod à Iustiniano in locum veteris illius anni vtilis substitutum fuit. 2 Constabat enim quòd hic qui petebat restitutionem, trigesimum iam annum excesserat: ob idq; tam à iudice quàm à consilio Gebennensi fuerat condemnatus. Prouocatione ad Senatum facta disputatum est magnis contentionibus, Vtrum ex legibus nostris diffiniri hæc quæstio deberet, cùm apud nos ageretur, & vterque collitigantium Sabaudus proponeretur, An potius ex Romanis, ideò quod Romæ initus contractus fuisset, & ibidem solutio fieri debuisset. Pro creditore faciebat, quod cùm quæritur, An locus iudicij in exercẽdis iudiciis spectandus sit, an locus contractus, distinguere nostri solent, Vtrum de ea re agatur quæ ad iudicij ordinationem, vt loquuntur, an de ea quæ ad litis decisionem pertineat, Vt priore casu locus iudicij spectetur, posteriore verò locus contractus. 3 Proposita autem quæstio, An post annum nonum & vicesimum locus restitutioni esset necne, non ad iudicij ordinationem, sed potiùs ad litis decisionem pertinere videbatur, cùm eò spectaret vt sciretur an audiendus actor esset an repellendus. Sed & cùm de in integrum restitutione tractatur, illa distinctio à nostris probata est, An restitutio petatur ex ea causa quæ iam contractus tempore locum habuerit, an ex ea quæ postea superuenerit, Vt priore casu spectetur id tus quod obtinet in loco contractus, Posteriore verò

id quod obtinet in loco iudicij.4 Atqui in proposito petebatur restitutio ob eam causam, quod qui fideiusserat, & minor & læsus fuisset tempore restitutionis. Ex ea igitur causa quæ contractus tempore suberat. Proinde locus contractus spectandus videbatur. Accedebat quod quamuis causa restitutionis tractaretur apud nos, id tamen occasione quadam fiebat potius quàm iure, 5 propterea quòd per viam exceptionis restitutio petebatur, cùm in Sabaudia repertus debitor ibidem à creditore conueniretur. Iuris enim ratione inspecta ibi procul dubio erat tractanda restitutio vbi domicilium habebat is aduersus quem restitutio implorabatur 6 Atqui domicilium Romæ habebat creditor licèt Sabaudus esset. Illa denique ratio pro creditore mihi potissimum vrgere videbatur, quod non tantùm Romæ contractum fuerat sed etiam conuentum vt Romæ solueretur. 7 Itaque cùm post moram vbique arbitraria actione conueniri posset debitor qui Romæ soluere debuerat, 8 non poterat durior esse condicio creditoris Cáberij agere coacti, quam si Romę ageret, Romę autē si ageret nō ei noceret restitutio à maiore post quadriēniu petita. Et verò si deterior esset cōdicio creditoris ob id solum quod Camberij ageret indemnem illam seruari oporteret ex ipsa actione arbitraria, quippe quæ adiunctam semper habeat vtilitatem loci in quo fieri solutio debuit. 9 Contra pro aduersario faciebat, quod non solùm Camberij agebatur, sed etiam inter Sabaudos negotium gestum fuerat. Constat autem legibus nostris obstrictos esse Sabaudos vbicunque contrahant, & sicuti subiectionem exuere nequeunt, ita nec eximere se ab obseruatione legum quas Serenissimus Dux noster inter suos constitutas ratásque esse velit. Finge edicto Ducis nostri prohibitam minori annis vigintiquinque factioné testamenti, Procul dubio inutile & nullius momenti erit testamentum quod Sabaudus minor annis vigintiquinq; etiam Romæ condiderit. 10 In eóque diuersa ratio constituenda videtur legis & consuetudinis. Consuetudo enim loci non potest afficere subditos eius loci extra locum, vt neque bona extra eum locum sita, 11 nec si concurrat expressa conuentio quæ tamen ad consuetudinem referatur. Neque enim latius patere potest ius talis conuentionis, quàm consuetudinis. Idque est quod vulgo iactatur, consuetudines omnes esse locales. At lex Principis obligat subditos vbicunque gentium, Multò igitur magis si litem instituant in Principis sui territorio licèt alibi contraxerint. Monebat etiam quod hic qui petebat restitutionem, ferè semper à die contractus vixerat in Sabaudia, neque interpellatus fuerat vt solueret intra quadriennium, neque agere & restitutionem impetrare potuerat, cùm propter absentiam creditoris qui Romæ degebat, tum quòd in patris sui potestate constitutus esset. Nostris enim placet filiofamilias nunquam currere tempora præscriptionis quia viuo patre agere non possit 12 Constat autem quadriennium illud Iustinianeum licet sit continuum ex quo tempore cœpit currere, tamen initio inspecto esse vtile vt non nisi ab eo die quo agi potuit, curri incipiat. 13 Nec erat quod quis diceret verisimile esse quod pater filio fuerat consensurus si filius diligentior fuisset in petenda restitutione. Imputari siquidem minus poterat filiofamilias cur nō fuisset in eo diligētior, quandiu nō erat interpellatus, quam creditori, cui non citius exegisset à debitore aut fideiussorem ipsum saltem interpellasset. Maximè cùm fideiussor hic in patriam reuersus non debuerit obstrictus esse vt Romam rediret ob id solùm vt eo loco restitutionem peteret ac litigaret. *Senatus* tandem pro creditore pronunciauit. 14 In causa N. Iani Pensabin contra N. Floret 17. Cal. Febr. 1593.

1. S. Senat. nostri vt & in Gallia ex constit. regiis.
2. *l. vlt. C. de tempor. pet. in integr. restit.*
3. Sic post alios distinguit Guid. Pap. q. 262 *& cons. 218. in fi. ex l. semper 34. de reg. iur. l. si fur. dus 6. D. de euict. l. 1 in princ. de vsur.*
4. Ita Bart. *ad l. cunctos populos num.* 20. C. *de summa trinit. & fid. cathol.* quem sequitur ibidem Bald. *col. 11 vers. secundò quæritur.* Iul. *ad l. si adrogator num. D. de adopt.* Contra gloss. *in l. 2. de eo quod cert. loc.* quam & ibidem reprobat Bart.
5. Vt loquitur *l. 2. D. de vsur.*
6. *l. 2. C. vbi & apud quem causs. in integr. restit.*
7. *l. contrax. §. 21 D. de oblig. & action. l. heres absens, 19. §. 2. & vlt. de iudic. 22 l. vinum de reb. cred. l. 3. de reb. aut. iud. posid.*
8. *l. 1. 2. 3. & pass. D. de eo quod cert. loc. l. 1. C. vbi conuen. qui cert. loc. dar. promis.*
9. *l. 2. & 3. D. de eo quod cert. loc.*
10. Bart. *ad d. l. cunctos populos quæst. 6. n. 32. post medium C. de summ. trinit. & fid. cathol.* Soc. *cons. 103. nu. 18. & seqq. vol. 4.*
11. Crauet. latè *cons. 30.* Et ita Senatus noster contra viduam Nicolai Grandis 3. Cal. Apr. 1604.
12. *l. 1. §. vlt. C. de annal. except. l. 1. in fin.* Iunct. *auth. nisi triennale C. de bon. matern.*
13. Notant interpretes omnes ad eam *legem vlt. C. de tempor. petend. in integr. restit.*
14. Secutus eam Bartoli & aliorum interpretum distinctionem quam retulimus *supr. num. 4.*

DEFINITIO IV.

De distinctione adhibenda cùm quæritur, An edicta Principis ligent quoscunque, & an subditos vbicunque.

NAm quod supra obiecimus de potestate edicti Principis vt & quoscumque & vbicumque liget subditos, 1 ex recepta interpretum traditione ad ea edicta aut quod hac parte idem est, statuta pertinet quæ prohibitoria sunt, & in personam concepta, non etiam ad ea quæ sunt permissiua vt illi loquuntur, & remouentia obstaculum iuris communis, Siue remoueatur obstaculum quod suberat ratione qualitatis personæ, 2 siue quod suberat ratione temporis & præscriptionis, vt in proposita facti specie. Etenim si lex quæ permittit ei qui in minori ætate læsus fuit vt intra decennium possit petere restitutionem remouet obstaculum præscriptionis quæ iure communi post quadriennium competeret, 3 ob idque cùm lata sit à Principe non superiore, non potest extendi extra territorium, 4 & prodesse subdito in territorio quod suas quoq; leges habet, ac alio siue speciali siue cōmuni iure vtitur. 5 Nam si lex quæ remouet obstaculum ratione qualitatis personæ non extenditur extra territorium 6 cùm tamen qualitatem personæ inhærentem sicut personam ipsam vniformem & vbique eandem esse necesse sit, 7 multò minus extenderetur illa quæ remouet obstaculum ratione temporis & præscriptionis. Nihil enim vetat alia præscriptionis iura esse in vno loco, alia in alio. 8 Difficilior illa erat obiectio, quòd in proposita specie non poterat filiusfamilias agere quandiu in patris viui manserat potestate. 9 Sed respondebatur nō debere ei prodesse quod filiusfamilias fuisset, cùm se patremfamilias dixisset ac pro tali gessisset, quasi iam mortuo patre, 10 In pœnam nimirum mendacij, Nisi appareret creditorem non ignorasse ipsius condicionem. Tunc enim non magis noceret filiofamilias quòd se patremfamilias dixisset, quàm si cùm minor esset iurasset se maiorem dolo malo creditoris, qui minorem esse non ignorabat. 11 Planè si proponeres minorem hunc iusta absentia & necessaria aut probabili impeditum ne restitutionem Romæ peteret intra quadriennium, ideóque restitui posse ex generali clausula Si qua mihi iusta causa esse videbitur, 12 Dicendum esset cū de concedenda vel deneganda restitutione ageretur, non contractus sed iudicij locum spectādum fore. 13 Rursus si proponeres ita contractam obligationem vt aduersus creditorem hypothecaria agentem locus esse posset iure nostro exceptioni ordinis & excussionis, cui tamen locus non esset si Romæ ageretur (finge conceptam obligationem fideiussoriam in forma communi, Statuto autem vrbis Romę prorsus & omni casu exclusā exceptionem illam) vtiq; spectaremus hac parte locum iudicij nō contractus, 14 quoniam huiusmodi exceptio cùm dilatoria sit non peremptoria, ad litis ordinationem tantùm nō etiam ad decisionē pertinet. 15 Quamquā hoc ipsum ita accipiendū est si nō Romæ solutio fieri debuit. Nā quoties arbitraria agitur, De eo quod certo loco, fieri nunquam potest vt ob id melior promissoris condicio esse debeat, quod alio loco conueniatur quam in quo soluere debuit, 16 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Ex Bart. *ad d. l. cunctos populos nu. 31.* post medium, & Socino *cons. 103. num. 18. & seqq. vol. 4.*

2. Vide

2. Vide huiusmodi statuti exempla duo apud Bartolum supradicto loco *num.39.40.& 41.*

3. *ex l.vlt.C.de tempor.petend.in integr.restit.*

4. *l.vlt D.de iurisdict.*

5. *l.ius ciuile 6 l omnes populi 9 D.de iustit.& iur.*

6. Vt diximus *num.1.* ex Bartolo.

7. *l.vlt.C.de sentent.pass.& restit.*

8. *l.vnic.C.de vsucap transform.*

9. *l.vlt.§.necessitate C.de bon.quæ liber.l.1.§.vlt.C.de annal except.*

10. *l.3.C.ad SC.Maced.*

11. Notant DD. *ad tit.C.si minor se maior dixer.*

12. *l.1.& pass.D.ex quib.caus.maior.*

13 Secundum gloss. *in l.2.de eo quod cert.loc.* quâ hoc demum casu probat & sequitur Bartol. *ibid.& in d.l.cunctos populos num.20.*

14. Ex ea Bartoli, Guid.Pap.& aliorum distinctione quam retulimus *Definit superiore num.4.*

15. Notatur ad *Auth hoc si debitor.C.de pignor.*

16. *l.2.3.4.& pass.D.de eo quod cert.loc.*

DEFINITIO V.

Cum de sollennitate principaliter agitur non de persona inspiciendus est locus in quo facta est dispositio.

QVid si edicto Principis aut statuto remoueatur obstaculum iuris communis ratione solennitatis? Finge constitutum vt valeat testamentum coram duobus testibus. Valebit testamentum quod ibi coram duobus testibus fecerit is qui iure communi & apud suos septem testes adhibere debuisset, 1 Quia generale est quoties de solennitate principaliter agitur non de persona, vt inspiciatur ius loci in quo facta est dispositio siue inter viuos illa fuerit siue in vltima voluntate. 2 *Ita Senatus* noster iampridem inter heredes D Mareschalli de Chalant, & rursum in causa testamenti N.de Chauanes. *Sine die.* Relatum est in causa supradicta.

1. Bart. *in d l.cunctos populos quæst.6.C.de sum.trinit.& fid.cath.*Boer.*quæst.13.num.23.*

2. Bart.*ibid.*Marc.Ant.Natta qui alios plerosque refert & sequitur *cons.1.vol.1.* Solennitates enim iuris remitti possunt per consuetudinem *l.manumissio de man. vind.* Boer. *quæst 1. num.20.*

DEFINITIO VI.

Legitima per statutum tolli in totum non potest, & speciali prouisione opus est vt de legitima dispositum quid videatur.

LEgitima siue liberis siue parentibus debita etsi minui per statutum potest 1 tolli tamen in totum non potest, 2 Quanquam non deerant qui aliàs à Senatu nostro contrà iudicatum dicerent in causa quadam Augustanorum apud quos ex lege municipali matres cęteriq; ascendentes liberis succedere prohibentur. Illud tamen cónstabat, 3 Etiamsi in totum tolli legitima per statutum posset non tamen ex eo solo sublatam intelligi debere quòd succedendi ius sublatum fuisset, Specialibus enim verbis opus est ad hoc vt de legitima quoque tollenda actum & cogitatum videatur. 3 *Ita Senatus* in causa Claudij Viel & Peronetæ Ponthon Prid Cal Sept.1594.

1. Sicut & è contrario augeri, *Nouel.de triens.& semiss.*

2. Quia dicitur esse debita iure naturali quod ius ciuile non potest in totum tollere *l.ius ciuile 6 D.de iust.& iure.*

3. *l.si quando 1.§.& generaliter C.de inoff testam.vbi DD.*

TIT. VI.

De Offic.Aduocat.Princip.

DEFINITIO I.

Aduocatus Principis potest delegari ad inquirendum de crimine adeòque inquirere ex officio sed non iudicare.

PATRONVS Principis apud Senatum, licèt procuratoris generalis qui publicus accusator est vicę & partibus fungi soleat, eandémque personam ac idem officium gerere videatur, potest tamen ex causa, id est quoties ad rem agẽdam id commodius videtur, delegari ad inquirendum de crimine. 2 Quin & citrà mandatum si in ea prouincia sit in qua delictum admissum esse sciat inquirere ex officio & potest & debet ac si esset de numero Senatorũ quos constat vi & potestate imperij ac dignitatis suæ nullo ad inquirendum mandato indigere. 4 Sed facta inquisitione nec instruere litem, nec enarrare debet, nec sententiam ferre, sicut neque ex procuratoris generalis persona, publici accusatoris officium exequi. Nam sicuti non potest idem accusator esse & inquisitor, 5 Ita fieri nequit vt Senatoris partibus fungatur, qui Senatorio iureiurando non obstringitur, at longè alio planéque diuerso. 6 Idem enim Aduocati quod Procuratoris Principis 7 iusiurandum est, iisdémque prorsus verbis conceptum. *Ita Senatus* in causa quadam oppidanorum d'Arbett mense Mart.1593.

1. Nam & aduocatus fisci qui & Aduocatus Principis dicitur ex officij sui necessitate intentionem delatoris exequi cogitur *l 5.§.Aduocatum fisci D.de his quæ vt indign.auffer.*

2. Vt eo casu iudicis delegati non accusatoris partibus fungatur.

3. Sufficit enim vt sit pars corporis Senatus.

4. *Arg.l.cum prætor 12.§.1.in illis verbis* propter vim imperij *D.de iudic.*

5. Non magis quàm idem accusator & testis *l.omnib.C.de testib.* aut idem accusator & iudex *l.vnic.C.ne quis in sua caus.iudic.vel ius dic.*

6. Aliud enim sicuti munus ita & iusiurandum est Senatoris, Aliud Aduocati Principis aut procuratoris generalis.

7. Quem vulgo procuratorem generalem sicut & Aduocatum Principis aduocatum generalem appellamus.

TIT. VII.

De Senatorib.

DEFINITIO I.

Stipendia cœpti trimestris, transmittuntur ad heredem Senatoris.

DIEM functo Senatore aut Pręside intra trimestre quod Senatoriis stipendiis pręstandis constitutum est, totius trimestris stipendium heredibus 1 eius debetur, At ex diuerso si post inchoatum trimestre in amplissimum ordinem quis cooptatus sit, plerique putant nihil ei pro toto eo trimestri præstandum esse, & ab initio duntaxat sequentis trimestris stipendia mereri debere. Ideò fortasse quòd fauore dignitatis cœptum tempus habendũ sit pro completo vt euenit in cæteris ferè omnibus causis fauorabilibus, 2 Non itẽ quod finitur pro cœpto. Sed tamen humanius est vt ab eo saltem stipendia debeantur, à quo dignitati seruire cœpit. 3 *Ita Senatus* 3.Non.Mart.1593.

1. *l.diem functo 4.D de offic.ad'ess l.sed addes 19.§ vlt. D.locat.l post duos 15.C.de aduocat.diuers.iudic.l.1.C.de primip. lib.12, tit.63.*

2. *l.in singulos 8.D.de ann.legat.*

3. Nè honor qui tantum onus admixtum habet sit sine honorario contra *l.secundum naturam 10.De reg.iur.*

DEFINITIO II.

Differ. tretib. Senatoris ? etc quæ sententia debeat prævalere.

INter pares numero Senatores si dissonæ sententiæ proferantur, solet Senatus nostri Præses ex integro

singulos rogare, vt aliis in aliorum sententias discedentib. vincat tandem ea pars quæ numero potior reperitur. Quanto quamenim melius cum rebus humanis ageretur si ponderarentur sententiæ, non numerarentur, 1 Pertinet tamen ad Senatus autoritatem, vt quæ numero vincit sententia, eadem rationis quoque pondere superior esse existimetur, 2 Ne alioqui quod longè periculosissimum & indignissimum futurum sit, oriatur contentio inter fratres si de singulorum dignitate ac eruditione æquè ac de litigantium iure disceptari oporteat. 3 Quæ res etiam facit, vt neque ætatis ratio vlla habeatur, 4 neque in pari votorum numero vincat ea pars cui Præsidis suffragium si nihil concurrat aliud, patrocinatur. In quo vt in aliis plerisque Senatus noster dissidet à Pedemontano. 5 Eos namque in amplissimum ordinem referri conuenit, qui tanta si non eloquentiæ saltem eruditionis laude præfulgeant, vt iis ad gerendam & sustinendam Præsidis dignitatem, nihil præter ipsum dignitatis nomen desit. 6 Quid ergo si in prima quisque opinione perseueret? Vincet vtique ea pars quæ fauorabiliorem, puta matrimonii, dotis, testamenti, libertatis aut pietatis caussam tuebitur. 7 Quòd si cætera omnia sint paria, vincet reus hoc ipso quod actore fauorabilior est. 8 Idque in caussis potissimum criminalibus, quoniam longè tutius sit in dubio nocentem absoluere quam innocentem condemnare. 9 At si paribus iam Senatorum sententiis ad Præsidem deuentum sit, humanius quidem faciet ille adeóque prudentius si in mitiorem descendat sententiam, ne solus videatur irrogasse condemnationem quam potuit impedire. 10 Sed si tam certo conscientiæ suæ iudicio constringi se sentiat vt ad condemnandum procliuior esse debeat, quàm ad absoluendum, sententiam suam pro arbitrio dicere non prohibetur. Nam etsi ea præcedentium votorum ratio esset, vt Præside paucioribus se adiungente fierent pares numero sententiæ quæ alioquin futuræ impares erant, licèt cauere bonus Præses debeat quantum potest, ne quod aiunt Senatum diuidat, & ita iudicandam rem impediat, non esset tamen cogendus in eam ire sententiam quam à iuris aut æquitatis ratione alienam esse arbitraretur. 11 *Ita Senatus* sæpiùs.

1. Plin. *lib.* 2. *epist.* 11. Argumentum pessimi turba est inquit Seneca *cap.* 2. *de vit. beat.* facit l. 2. §. *sed neque ex multitudine C. de vetor. iur. enucl.*

2. *l. quod maior* 19. D. *ad munic. l. aliud est* 160. §. *refertur de regul. iur. l. nominationum* 46. *C. de decur. lib.* 10. Vnde lex illa Romanorum de qua Cælius apud Ciceronem 8. epist. lib. 8. *Quod eorum iudicum maior pars iudicarit, id ius ratúmque esto.*

3. Nam vt est apud Martialem *Qui velet ingenio cedere rarus erit.* Maximè propter naturalem hominum ad dissentiendum facilitatem *l. item si vnus* 17. § *principaliter. D. de recept. arbitr. l. quia poterat* 4. *D. ad SC. Trebell.*

4. Contra quàm sentiat Matth. de Afflict. *decis.* 1.

5. In quo vincit ea pars cæteris paribus quæ pro se habet votum Præsidis præterquàm in criminalibus vt refert Anton. Tessaur. *Decis.* 1 *num* 5 & 13. & *Decis* 2. Iunge Francisc. Marc. *decis.* 5. *lib.* 2. & *decis.* 461. *lib.* 2.

6. *arg. l.* 2. §. *his cunabulis D. de offic. praef. praet. l. si pars.* 8. *de inoff. test.*

7. *l. inter pares* 38. *D. de re iud. l. duo ex tribus* 39. *eod.* quam tamen de delegatis iudicibus malè accipit Tessaur. supradicto loco. Tractat. n. de ordinariis quos olim dati à magistratibus & iudicari iubere ordinarij iuris erat antè *l.* 2. *C. de ped. iud.*

8. *l. fauorabiliores* 125. *de reg. iur. d. l. inter pares.*

9. *l. absentem* 5. *D. de pœn.*

10. In dubiis enim præualere debet ea sententia quæ humanior est. *l. semper* 36. *de reg. iur.*

11. *Arg. l. Pomponius* 36. *D. de re iudic.* quæ permittit iudici vt pronunciet sibi non liquere ne contra quàm sentiat cogatur vel absoluere vel condemnare: licèt placeat Paulo & Pomponio non idcirco sententiam impediri si alij iudices consentiant.

DEFINITIO III.

Quando coniungendæ sint diuersæ Senatorum sententiæ vt ea vincat in quam maior pars consentit.

EX vndecim Senatoribus inter tres litigatores cognoscentibus si quinque pro Primo sentiant, quatuor pro Secundo, reliqui pro Tertio, constat nó posse videri definitum negotium, 1 quia nec dici potest in quo maior pars consenserit. 2 Idemque est si ex eodem numero quinque condemnandum putent reum vltimo supplicio, quatuor relegandum, alij pœna pecuniaria plectendum. 3 Etsi enim videntur ij omnes in eo cõsentire vt capitalis pœnæ absolutio sequatur, 4 quænam tamen pœna irroganda sit, ex sententiarum numero discerni non potest, quòd neque pares sint, 5 neque si omnes iungantur alia aliis superior. 6 Non enim vnum pœnæ genus in alio cõtinetur, sed distinctæ sunt, prorsúsque separatæ vt delictorum ita pœnarum species. 7 Diuersum erit si ex vndecim quinque reum condemnent in centum, quatuor in quinquaginta, cæteri in triginta. Tunc enim minimam condemnationem spectabimus, 8 Non solùm quòd id fauor rei postulare videatur, 9 Sed etiam quia licèt maior pars in quinquaginta consentire videatur, cùm maiori summæ minor insit, 10 sequenda tamen potiùs est ea condemnatio in qua omnes consentiunt, quàm in qua maior pars duntaxat. Hæc namque tunc spectatur cùm in nullo omnes consentiunt. 11 Sine die.

1. Specul. *in tit. de sentent.* § *iuxta num.* 3. quem refert & sequitur Tessaur. *decis.* 1. *num.* 12.

2. *l. Pomponius* 36. *l. duo ex tribus* 39. *de re iudic. l. item si vnus* 17. §. *principaliter de recept. arbitr.*

3. Vide Gell. *lib* 9 *cap* 15. Tirium Burgens. *lib.* 1. *lector. controuers. cap* 1.

4. Qua ratione mouetur Tessaur. *dict. num.* 12. vt pro reo in hac specie pronunciandum existimet, sed malè propter rationem quæ sequitur in Definit.

5. Itaque non potest hic locum habere *l. inter* 38. *de re iudic.*

6. Quia sententiarum diuersitas in pœnis quarum aliæ aliis non insunt, impedit omnino ne sententiæ iungi possint.

7. *l. perspiciendum* 11. *l. aut facta* 16. & *pass. D. de pœn.*

8. *d. l. inter pares* §. *vlt.*

9. Arg *l fauorabiliores* 125. *de regul. iur. cum similib.*

10. *l.* 1. § *si stipulanti De verb. oblig. l. quoties* 9. §. 2. *D. de her. inst.*

11. *Legibus suprà citatis num.* 2. quibus adde *l. diem proferre* 27. § *inde quæritur D. de recept. arbitr.* Atque ita eleganter & verè concludit aduersus Alciatum Cuiacius *lib.* 12. *obseruat. cap.* 16. vbi vide, itémque Iasonem *in d. l. inter pares num.* 7. & *glos. in cap.* 1. *de arbitr. in* 6. quamuis Alciati sententiam in Senatu Pedemontano obtinere testetur Tessaur. *dict. decis.* 1. *nu.* 10. Adde Ioannem Garsiam non inelegantem scriptorem *in tract. de expens. & melior. cap. vlt. num.* 8.

DEFINITIO IV.

In ferendis sententiis, & interrogandis quis ordo seruari debeat.

IN rogandis Senatorum sententiis ita obseruari moris est apud nos, vt non à iunioribus id est, qui minori ætate sunt, 1 sed à relatore primùm, deinde ab iis qui postremi in amplissimum ordinem cooptati sunt cuiuscunque tandem sint ætatis & eruditionis, Præses incipiat ipséque vltimus sententiam dicat. 2 Nõ tamẽ vsque adeò huius moris obseruandi necessitate adstringitur vti ne possit pro arbitrio quem primum velit rogare. Quod non semel à clarissimo & præcipui inter nostros nominis Præside Cathalino Pobello quondam factitatum audio, vt tanto diligentiores attentioréśque ad facti iurísque inuestigationem singulos Senatores redderet, verentes ne si primo loco & ante relatorem interrogarentur, obmutescerent, quod iis accidere non potest qui post relatorem aliúmve Senatorem interrogantur quibus nempe liberum est sententiam sic dicere vt in eius qui prior dixit sententiam eant, tametsi iustáne an iniusta illa sit, prius apud se non deliberauerint. Non solet tamen Præses noster facilè ac sine magna caussa interrogandi ordinem peruertere, Ne de eo quem turbato ordine interrogaret malè quid suspicari videretur. Sine die.

1. Quomodo sentire videtur Matth. de Afflict. *decis.* 1. vbi ait incipiendum esse à iunioribus: nisi iuniores ille intellexit, habito respectu ad dignitatem potiùs quàm ad ætatem.

2. Anton. Tessaur. *decis. Pedemont.* c.

TIT.

TIT. VIII.

De Equite Senatorio.

DEFINITIO I.

EQVITIS Senatorij ea hodie dignitas est vt ante Senatores omnes ac primo post Præsides loco & sedeat & incedat quoties publicè priuatimve Senatus habetur. Si tamen absentibus Præsidibus Senatorem Præsidis vices gerere necesse sit, absurdũ sanè fuerit primas Equitis partes esse, Ne alioqui Horatianum illud occurrat *Humano capiti ceruicem pictor equinam iungere si velit*. Quam ob causam illud quoque inducendum aut potiùs ex vetusti moris memoria repetendum esse placuit, vt si quando Præsidibus omnibus absentibus Senator in publico auditorio præesset purpuream vestem gestare iuberetur. Sed & constabat ea primùm lege institutam fuisse Equitis Senatorij dignitatem, vt ne in Senatus prætorium secretum ingrediendi ius haberet nisi cùm de armorum & belli iure tractaretur. Idque à Serenissimo Duce nostro Diuo Emanuele Philiberto cùm amplissimum ordinem republica feliciter recuperata conderet, nominatim constitutum fuisse apparuit, suggerente clarissimo viro Ludouico Millieto tunc Principis in Senatu Aduocato, posteà Cancellario meritissimo Paulatim tamen factum est vt passim ius illud in Senatum veniendi ab Equitibus vsurpatum sit, Ideò fortasse quòd non facilè sciri posset, quando de belli & armorum iure Senatus tractandum haberet, necne. Posteà verò gliscente, vt fit, licentia per nimiam eorum indulgentiam qui debuerant prohibere, De illo quoque dubitari cœptum est, An ius esset Equiti dicendæ in Senatu sententiæ, quòd semel atque iterum tentatum id factitatúmque diceretur. Sed placuit ius non esse, Non illa solùm ratione quod ad eam dignitatem plerumque minùs in iurisprudentia & foro versati homines honoris tãtùm ergo prouehi soleant, Sed etiam quia ius dicendæ in Senatu sententiæ, ex qua optimi cuiusqoe vita, dignitas, fortunæ deniq; omnes periclitari póssint non nisi a Principe concedi possit, nec rursus ab eo concedi aliis debeat, quàm quorũ ille exploratã habeat nõ tantùm probitatẽ, sed etiam peritiam iudicandi quæ sine summa eruditione esse non potest Est enim comicum illud verissimũ & quotidiano iudiciorum vso comprobatum *Homine imperito nihil esse iniustius*. Denique supremus ille & amplissimus ordo Patrum conscriptorum ex iis tantùm constare debet quos Princeps possit credere non aliter esse iudicaturos quàm esset ipse si ex optimorum & doctissimorũ omnium consilio iudicaret. Vnde illud quoque non immeritò visum est, Quoties iuris inter priuatos dicendi gratia Senatus extra ordinem habetur præstito in eam rẽ vt fit, Senatoribus singulis honorariolo, nihil causæ esse cur Equiti ios esse debeat in Senatũ veniendi, Nisi si quid habeat quod ad Senatum eo ipso die referre velit. Quod si eueniat aut si hoc etiam ei Senatus honorificè indulgere velit, abstinere tamen eum debere ab honorarij perceptione, Ne sumptu isto superuacuo oneretur litigator pro quo nullam possit Eques ferre sententiam. Enimuerò cũ id iã inde ab aliquot annis Præsides quidam inconsulto licèt Senatu induxissent, Senatus factum quidẽ improbauit, Sed ne in posterum id fieret non constituit, Adeò difficile est ab eo iure quod vel per iniuriã receptum sit, ac per aliquot annos vsu constitutum sit recedere, Quo magis ab initio prouidendum est diligentissimè ne quid vnquam per gratiam & ambitionem aliísve malis artib. contra vel præter leges inducatur. Nec placuit illa distinctio vt Eques consultatoriam, quod aiunt, vocẽ in Senatu haberet, deliberatoriã non item. Nã cũ in Senatu nostro vt & in cæteris supremis Curiis singulorũ sententias non tantùm ponderari sed etiam numerari oporteat, ne alioqui inexplicabilis altercationis nascatur occasio, quid prosit in dicendis sententiis rogari eũ, qui si millies sententiam dixerit, nihil tamen effecerit? Aut quis ferat tot eruditos viros in assiduo iudicandi munere tamdiu exercitatos ab eo notari & reprehendi qui ne literas quidem primas, vt ita dicam, fortasse vnquam didicerit? Planè si quid ille ad rem pertinens vellet dicere suámque de proposita quæstione sententiam, dũ ne inter aliorum vota, aperire, additis etiam rationibus quibus moueatur, vtique non est prohibendus, Non ob id solum ne alioqui statuã potiùs quàm Equitis Senatorij personam agere videatur, Sed etiam quòd fieri nonnumquam possit vt vel illiteratissimo cuique, præsertim si, quod plerumque euenit, præclaro à natura iudicio informatus sit, eæ rationes occurrant quarum pondus etiam eruditissimos mouere possit, ad mutandam sententiam. Multò minus admittenda visa est illa distinctio, An de ardua & difficili iuris quæstione, an de re minùs dubia sententiæ rogarentur. Quis enim de ea re probus arbiter esse posset? Cùm quod vnus facilè certúmque putat alius plerumque obscurum & difficile esse arbitretur: Sed & quid indignius quàm præsente Equite priusquàm rogetur, de illo inter alios disputari an dignus ipse sit qui rogari debeat de proposita quæstione? Itaque non solùm tutius, sed etiam honestius longè ac fauorabilius visum est vt omnimodo sententiã dicere prohibeatur, id est vt nec vnquã rogetur, nec si non rogatus dicere velit, audiatur. Quamuis non deessent qui affirmarent in quibusdam supremis Curiis aliter receptum esse, vt Equites quos duos habent non modò antecedant Senatores absente Præside, sed & de quaque re proposita, etiamsi maximè de vita hominis agatur, sententiam dicãt, quæ inter cæteras numerandas ponderandásque non minoris sit autoritatis, Quod fortasse minùs mirandum esset si vt probissimi semper, ita nõ nisi eruditissimi & exercitatissimi viri ad eius dignitatis fastigiũ proueherẽtur Sed cũ vbique aliter obseruari solitũ videamus, nemo dixerit nos exẽplo peccare potiùs quàm rationẽ sequi debuisse. *Ita Senatus* secreto Senatusconsulto quod ad 9. Cal. Dec. factum est 1594. Posteà tamen vrgentibus Principis nostri impetiis indulgeri necesse fuit clarissimo cuidã viro ea dignitate insignito, vt quoties de iure belli aut politiæ, aut reipublicæ tractaretur, sententiæ dicendæ ius haberet. Quod etsi à Senatu primùm æquissimo temperamento sic restrictũ, vt tamen eius sententia neque Senatorũ vota diuidere, neque iis quibus adhæreret victoriã dare posset, posteà tamen rursum ita iubente Principe simpliciter & absolutè permitti necesse fuit, hoc solo addito, ne priuilegiũ illud trahi posset vnquã ad consequentias, Vt personæ magis quàm dignitati datum esse constaret.

TIT. IX.

De precib. Imper. offer.

DEFINITIO I.

Literæ moratoriæ non nisi semel sunt concedendæ.

QVI moratorias & dilatorias literas annales à Principe impetrauit licet iis vsus nõ fuerit, alias tamẽ impetrare nõ potest quin priorũ meminerit in posterioribus, Alioqui posteriores obreptitię sũt. 1 Sed etsi aduersus quosdã ex suis creditoribus beneficio Principis vsus sit, non poterit post annũ aut iisdẽ aut aliis literis vti aduersus alios creditores siue iam tũ cùm priores impetrauit alios creditores habebat, siue post impetrationẽ nouis se creditorib obstrinxerit: Quia beneficiũ illud nõ nisi semel cócedi solet, 3 & q eo vti vult,

prius apud se constituere debet, quo tempore commodior sibi futura sit impetratio. Aliter enim posito iure nullus esset impetrationum finis, si quis plures habens aut habiturus, creditores, Principis liberalitate abuti vellet. *Ita Senatus* in causa Ludouici Bourdinat, & Ioannis Filaire 3. Id. Ianuar. 1589.

1. Petr. Rebuff. *in tract. De lit. dilat. annal. art. 1. glos. 1. num. 30. ex cap. super literis & cap. cæterum de rescript.*

2. Futuros namque creditores huiusmodi literis exceptos intelligi constat ne iis obsit beneficium Principis de quibus cogitari nõ potuit Rebuff. *vbi supr. nũ. 18.* Guid. Pap. *quæst.* 109.

3. Nam nec alia de caussa cõcedi solet quàm quòd magnum creditoris damnum non sit in mora modici temporis *l. 2. vbi* Bart *& cæteri C. hoc tit. l. si debitori* 21 *D. de iudic.*

4. Principis enim beneficium non debet esse captiosum nec trahi ad iniuriam *l. Paulus notat. D. de prætor. stipul. at facit l. oratione 7. in fi. & l. vlt. de fer. & dilat* quæ negant in pecuniariis causis plus quàm semel dãdam esse dilationem, nisi causa cognita.

DEFINITIO II.

Nulla potest fieri executio pendente lite super literis moratoriis. Sed tempus interim currit à die data. Nisi debitor fuerit impeditus.

EA vis est rescripti moratorij, quod pragmatici *respirationis* vocant, vt à quo tempore impetratum est, & creditori significatum, omnem omnino aduersus debitorẽ exequendi facultatẽ creditori pripiat. Proinde siue in personã, siue in bona debitoris creditor egerit pẽdente dilatione, reuocãdũ erit quicquid in spretu beneficij principalis factum prohibitur, tanquam attentatorium, licèt de rescripti iure lis pendeat, necdum quicquam pronunciatum sit. 1 Quæ res facit vt si fortè per annum integrum lis steterit, prorsus inutilis futura sit sententia quæ pro debitore aut contra debitorem postmodum feretur præterquàm quod ad litis expensas pertinet. Nam si obtinuerit non alius ei annus ad soluendum dabitur, sed annus instantiæ computabitur, 2 si modò totum id tempus liberum fuerit debitori ad conquirendas explicandásque pecunias vt post annum soluere posset. Quid enim si iam impetrati rescripti tempore detrusus erat debitor in carceres, nec prius liberatus sit quàm de rescripti æquitate iudex cognouerit & pronunciauerit? Quis dixerit dilationis ad soluendum datæ tempus ei cessisse qui creditoris facto prohibitus fuit ne pecuniam posset colligere? 3 Quanquam non deerant qui putarent debitorem qui impetrationis tempore iam erat in carceribus, non prius exuendum, quàm de rescripti viribus iudicatum esset, neque minùs tamen annum currere si quandoque posteà pro rescripto pronunciaretur, 4 Quasi non careat dolo malo fraudandique consilio, qui iam coniectus in carceres, & vt creditorem eludat beneficium hoc postulet. Sed tamen humanius est vt neque hoc casu fraus fieri debeat liberalitati Principis quæ in alio elucere non potest quàm vt liberam vnius anni dilationem ad soluendum debitor habeat: & consequenter ab eo die computandam quo debitor carceribus exemptus in sua potestate esse cœperit. 6 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. *l. vlt. C qui bon. ceder. poss. l. siue pars 3. C. de dilat.* Boer. *decis.* 296. Rebuff. *vbi supr. num. 70. 71. 72. ex cap. fin. de treug. & pac. l. vnic. C. de priuileg. vrb. Constantinop. lib.* 11.

2. Nam in huiusmodi rescriptis moratoriis tempus præstitutum incipit currere à die cõcessionis etiamsi expresse dictum non sit, vt dicemus *Defin. seq.*

3. Hinc enim est quod dici solet dilationis tempora non currere impedito, Maximè verò cùm ex facto aduersarij impedimentum proficiscitur *l. 2. §. si quis iudicio §. quod diximus & pass. D. si quis caut. d. l. 2. § vl. C. de annal. except.*

4. Pro qua sententia facit quod vulgo iactatur iura vigilantibus subuenire non dormientibus *l pupillus 24. D quæ in fraud credit. fact. d. l 2 § si quis tamen D si quis cautien.* Itẽ quod multa facta durant quæ fieri prohibentur. *l. patre furioso 8. D. de his qui sunt sui vel alien. iur.*

6. Beneficia enim omnia & maximè Principum sunt latissimè interpretanda præsertim vt effectum habeant nec sint illusoria *l 3. D. de constit. Princ.* Nam & indulgentia Principis magis necessaria est inopi debitori qui iam est in carceribus quàm si nondum esset.

DEFINITIO III.

In omnibus rescriptis moratoriis tempus currit à die data, nisi Princeps expresse aliud voluerit.

REscriptorum omnium moratoriorum siue annalẽ, siue quinquennalem dilationem concedant, singulare ius est vt à die concessi beneficij tempus cedere & currere incipiat, etiamsi de eo nihil in rescripto cautum, & expressum sit. 1 Sanè nec dubitandum est quin aliud dici debeat, si contrà rescriptum fuerit vt non priùs tempus currere incipiat, quàm de rescripti æquitate cognitum sit & pronunciatum. Id enim debitori indulgere Princeps cùm vult haud dubiè potest, 2 Nec magna in eo fit iniuria creditori, qui imputare sibi debet cur citiùs nõ consenserit vt rescripti beneficio debitor frueretur. 3 *Ita Senatus* in eadem causa, & rursus pro Syndicis Cãberiensibus contra Ioannem de Constance 8. Id. Iunij. 1591.

1. Guid. Pap. *quæst.* 109. Reboff. *in tract. De liter. dilator. art. 1. glos. 1. nu 48. ex l. 2. C. de diuers rescript.*

2. Obserua tamen eiusmodi rescripta quibus Princeps id indulgeat: in magna Cancellaria impetrari debere non in parua. Ipsius enim Principis subscriptione opus est vt iuri communi derogetur.

3. Itaque damnum si quod sentiat quia ex culpa & voluntate sua sentit, sentire non videtur *l. quod quis 203. de reg. iur.*

DEFINITIO IV.

Contra sententiam non possunt impetrari literæ dilatoriæ, nisi nouata sit actio iudicati.

NOn est locus rescriptis moratorijs cùm de eo debito agitur, quod descendit ex sententia quæ transiuit in rem iudicatam & à qua non possit appellari. 1 Id enim facit autoritas rei iudicatæ quam rescripto Principis rescindi nunquam oportet. 2 Quid igitur si quod ex re iudicata debebatur translatum sit in causam nouæ obligationis per contractum? Placet hoc casu nouationem fieri si non aliud actum dictúmque sit. 3 Igitur & rescripto locus erit. 4 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Reboff. *vbi supr. art. 1. glos. 1. num. 19.* post Guid. Pap. *quæst.* 97. Masuer. *in rubr. de dilat. § item dilatio.*

2. *l. vlt. & pass. C. sentent. rescind. non poss.*

3. *l. minor. annis 40. D. de minor. l. 2. C de execut. rei iud.*

4. Nouatione enim facta prioris obligationis qualitas & conditio non inspicitur sed tantum posterioris *l. aliam 29. D. de nouat. l. vlt. C. de vsur. rei iudic.*

DEFINITIO V.

Aduersus instrumentum guarentigiatum possunt impetrari literæ moratoriæ.

ET si autem moribus nostris instrumenta quæ guarentigiata vocant, Statuti authoritate vim iudicati habere intelliguntur hactenus vt æquè paratam habeant executionem 1, tamen hac parte non eodem gaudent priuilegio. Eorum namque vis per huiusmodi rescripta moratoria suspenditur, non solum si executio nondum facta sit, sed etiam cùm iam secuta est, detrusúsque debitor in carceres. 2 Nempe quòd ius illud Statuti nostri potestate introductum ad priuatam dumtaxat creditorum vtilitatem pertineat, non etiam ad publicam, ad quàm è contrario maximè spectat autoritas rerum iudicatarum. 3 *Ita Senatus* pro Iacobo Martel contra Amedeum Martel 7. Cal. Iunij. 1595.

1. Bart.

1. Bart *in l. cùm vnus in princip. num. 11. De reb. autor. iud. poßid.* Roman *conf. 133 num. 1.* Thessaur. *decis. Pedemont. 26. nu. 12*
2. Secundum ea quæ diximus *Defini. 2. in fin.*
3. *l. seruo inuito 65. §. cùm prætor. D. ad SC. Trebell. cum similib*

DEFINITIO VI.

Literæ quinquennales exigunt satisdationem & consensum maioris partis creditorum.

LIteræ quas quinquennales dicimus, quibus dilatio quinquennij debitoribus ad soluendum rescripto Principis datur non aliter vim obtinet, quam si & cautio idonea id est cum satisdatione offeratur, 1 & maior pars creditorum consentiat. 2 Sed maior pars accipienda est non ex numero creditorum, at ex mensura & quantitate debiti, cùm fieri possit vt vni plus quàm cæteris omnibus debeatur: Quod cùm euenit an non potiorem eius rationem haberi æquum est? 3 Ita fit vt futuris creditoribus huiusmodi rescripta non noceant, quia nec impetrationi consentire potuerunt. 4 *Ita Senatus* in relationib. rescriptorum 7. Cal. Iunij 1590.

1. *l. vniuersa 3.* vbi Bart. *C. hoc tit.* Est enim dilatio hæc ex priuilegio & iure speciali, quia sicuti longioris est temporis ita grauius damnum adfert creditoribus. Rebuff. *Tit. de liter. dilat. art 4. glos. 1.*

2. Rebuff. *vbi supr. num. 53. & 59. ex l. vlt. C. qui bon. ced. poss.* Guid. Pap. *quæst. 97.*

3. *l. maiorem 9. D. de pact. l. 1. De priuileg. credit. alias l. cùm bona 16. de reb autor iudic possid.*

4. Hoc enim est quod iam diximus *sup. Defin. 1. nu. 2.* futuros creditores huiusmodi rescriptis non contineri quia de iis non fuit cogitatum.

DEFINITIO VII.

Executio Senatusconsulti quando possit differri per literas Principis, in forma vt aiunt supplicationis ciuilis.

DEbitor ob contumaciam condemnatus iussúsque pati venditionem pignorum iudiciali autoritate captorum, si aduersus Senatusconsultum ciuilem supplicationem Principi porrexerit, poterit ex ea causa decreti interpositionem remorari, si modò hactenus iudicati executio facta sit, vt & venditio secuta fuerit, & ab emptore bona possideantur, 1 Maximè si ponas nouam supplicationis instantiam in promptu decidi posse, 2 Vt puta si condemnatus solutionem alleget, eámque per ipsius victoris iusiurandum probare velit. 3 Siquidem nō parùm eius interest vt non tam facilè decretum interponatur ne eius tributi quod pro iudicato pendi solet præstatione oneretur. 4 Contrà verò non magnum creditori damnum adferet mora modici temporis. 5 Nisi fortè quod non tam citò aut tam facile bona illa vendere poterit: in quo tamē non ita grande dispendium versatur. Neque impugnabat hæc sententia autoritatem iudicati cùm Senatus iussisset vt inchoata executio venditióq; perficeretur. Non enim eò minùs perfecta videri debet subhastatio quòd nondū decretum interpositum sit, 6 quod neque nisi post elapsa redimendi tempora interponi potest, 7 & consequenter dominio iam irreuocabiliter victori quæsito si nihil sit quod venditionem retractari suadeat. Certè venditionem ante omnia perfici necesse est, ne iudicati executio per supplicationem ciuilem contra iuris nostri rationem dilata aut impedita videatur. 8 *Ita Senatus* ex tempore pro Io. Francis. Ponciet aduocato contra N. de la Pallud. 4. Id. Nouembr. 1590.

1. *Auth. quæ supplicatio. C. hoc tit.*
2. Per modò constat modo agator quomodo pragmatici loquuntur *ex l. si n à que 3. D. vt in poss. legat.*
3. Habetur enim pro iudicato quod per iusiurandum decidi statim potest *l. 1. D. de iureiur.*
4. Curare enim bonus iudex debet ne litigatores sumptib. superuacuis onerentur *l. quidam 21. de reb. credit.*
5. *l. si debitori 21. D. de iudic.*
6. Venditio enim perficitur conuentione & solutione pretij. præsertim subsecuta traditione *l. ex empto 11. l. si quis alienam 46. & pass. De a ? empt.*
7. Stilo Senat. nostri.
8. *d. Auth. quæ supplicatio* Guid. Pap. *quæst 97.* Rebuff. *de lit. morat. art. 1. gloss. 1. num 19.*

DEFINITIO VIII.

Dilata solutione debiti per literas dilatorias etiam vsurarum exactio differenda est.

QVi literas moratorias à Principe impetrauit vt ante certam diem ad solutionem vrgeri non possit, nec vsuras medio tempore soluere cogendus est si generalis concessio sit, & ad omnem debiti causam referatur. 1 Sanè non idcirco medij temporis moram impunitam esse oportebit, Sed vsuras à debitore quandoque præstari æquum erit ne alioqui beneficium Principis creditori captiosum sit & iniuriosum. 2 Quid ergo? Vsurarum quoq; exactio in id tempus differetur, quo ipsa sors solui debebit. *Ita Senatus* in causa Syndicorum Camberiensium & Ioannis de Constance 8. Id. Iun. 1593.

1. *l. non solum debitorem 8. §. 1. De liber. legat.* Rebuff. *de lit. morat. art. 1. glos 1. num. fin. post DD. ad l. quoties. C. de precib. Imp. offer.*
2. *l. nec auus 4. C. de emancip. liber.* Iunge *l. tutor 41. in princip. D. de vsur. l. vlt. de re iudic. l. negotiorum 24. D. de appellat.*

DEFINITIO IX.

Executio Aresti non potest impediri per viam ciuilis supplicationis, Nec si expensarum refusio offeratur.

DE nullitate aut iniuria Senatusconsulti conqueri is qui cōdemnatus est non aliter potest quàm precib. Principi in eam rem oblatis: quam nos vulgo ciuilem supplicationem appellamus. 1 Cuius tamen non ea vis erit vt iudicati executionē impediat aut remoretur, Priùs enim executioni mandatum esse Senatusconsultum oportet, quàm supplicationis tabulæ aperiantur: Nec tantùm quod ad principale negotium pertinet sed etiā quod ad expensas litis, Tametsi ex actorum fide in promptu appareat minùs ritè iudicatum esse, circumuenta per obreptionem religione Senatus. Id enim postulat rerū præsertim à supremo Senatu iudicatarum autoritas. 2 Neque si per contumaciam duntaxat quis condemnatus proponatur, assequi tamen poterit vt refusis contumaciæ expēsis statim audiri debeat, quomodo eueniret si nihil dum iudicatum esset. 3 Totam enim executionis causam ante omnia peractam esse necesse est. *Ita Senatus 7. Id. Iun. 1591.*

1. *Auth. quæ supplicatio. vbi DD. C. hoc tit.*
2. *l. seruo 65. §. cùm prætor 1. ad SC. Trebell. cum similib.*
3. *l. Properandum 13. C. de iudic.*

DEFINITIO X.

Casus in quo Aresti executio impeditur etiam citra supplicationem ciuilem.

VNo tamen casu Senatusconsulti executio impediri potest etiam nulla supplicatione interueniente: Nimirum si Senatusconsultum ob id nullum sit quòd mādatum ad litem agendam aut suscipiendam non habuerit is, qui tanquam procurator condemnatus est. Non enim rei iudicatæ autoritas vlla esse potest aduersus eum qui vel nullum, vel quod idem est falsum habuit procuratorem, 1 quique non nisi in persona sui procuratoris fuit condemnatus 2 Itaque & iudicium hoc casu totum corruit, 3 & nullo subsistente iudicati fundamento causam ex integro agi necesse est. *Ita Senatus* in eadem causa, inter Lambertum de Rouere, & Christophorum Poche, & Dominicam Dalfin.

1. *l. 1. & 2. C. quib. res iudic. non nocet.*
2. Aliud enim esset si in ipsius domini personam latum & conceptum esset Senatusconsultum, vt dicam *Defin. 2. inf.*

De sentent. praef. praetor.

3. *l. Licet 23. C. de procurat.*

DEFINITIO XI.

Contra petitionem precij non potest emptor literas dilatorias impetrare.

EMptor cuius fidem secutus venditor fuerat cùm in precij solutione moram faceret conuentus actione ex vendito impetrauerat rescriptum principale quod respirationis vocant, seu annalis dilationis, litémque per tã longas moras traxerat, vt totius anni tempus interea elapsum esset. Placuit, priuandum eum beneficio rescripti non ob id solum, quod tempus dilationis quam moratoriæ istæ literæ indulgent vtiliter currere incipiat à die cõcessionis, 1 Sed etiam quia non possit in proposita specie locus esse beneficio principali ne illa occurrat iniquitas vt emptor & rem habeat & preciũ retineat: 2 quod à bona fide tam alienum est vt nec expressa fieri possit conuentione. 3 Quare nec distinguemus an res vendita sit ex numero comestibilium necne: quamquam in comestibilib. quarum frequentius, publicum, magísque necessarium commercium est, minorem habere res creditur dubitationem. 4 Nec rursus iustum visum est desiderium postulantis emptoris vt ea ipsa bona quæ emerat 10 solutũ dare venditori vel inuito liceret. 5 Ita enim effectu ipso resolueretur venditio, quod pati venditor non cogitur, 6 sicut neque emptor cogeretur, tametsi ei duplum precij offerretur. 7 Neque ad hunc casum pertinet nouella Iustiniani constitutio, quæ cogit creditorem cui aliter satisfacere debitor non potest, vt ex bonis debitoris in solutum accipiat quantum ex debiti comparatione satis esse videatur. 8 Id enim obtinet nõ quoties debitor dicit nullam se habere pecuniam sed cùm constat ita rem esse vt nec pecuniam nec emptorem inueniat, nec rem vllam mobilem habeat ad soluendum. 9 Sed neque locum habet eo casu quo pignori obligata sit persona ipsa debitoris. Tunc enim etsi maximè soluere debitor nequeat, potest tamen detrudi in carceres 10 solúmque ei superest ad liberationem consequendam beneficium legis Iuliæ De cessione bonorum. 11 *Ita Senatus* ex tempore Non. Iulij 1592.

1. Diximus *suprà Defin. 3.*
2. *l. Bona fides 50. D. de act. empt.*
3. *l. Ex empto 11. §. qui alias l. emptorem §. qui autem eod. tit. l. 1. §. illud. C de latin. lib. toll. l. pen C. ad SC. Velleian.*
4. Per ea quæ tractat Rebuff. *art. 1. glos 1 num. 45.*
5. Non enim aliud pro alio dari in solutum potest inuito creditori *l. eum à quo 16. C. de solut. l. 2. §. 1. D. si cert. pet.*
6. *l. Tutor. 47. §. curator D. de minor. l. si quis aliam 46. De solut. cum similib.*
7. *l. Non est probabile 6. C. de rescind. vendit.*
8. *Nouell. 4. De fideiuss. §. quod auti.* Vnde sumpta est *Auth. hoc nisi debitor C de solut.*
9. Ferrariensis *in form. libell. respons. act. hypoth. in §. exceptionem solutionis in fin.* Anton. Tessaui. *decis. pedem. 153. num. 12.* Roman. *cons. 163.*
10. Tessaui. *dict. decis. 153. num. 4.* vbi tamen vide quatuor casus in quibus non potest debitor detrudi in carceres, si sit ex iis personis quæ habent priuilegium ne conueniantur supra quàm facere possint, si sit persona nobilis puta vassallus Principis vel Doctor vel miles, si nõ expectata condemnatione sponte offerat se soluturum, & exhibeat bona in quæ fieri possit executio, si denique obstet ratio publicæ honestatis vt in muliere.
11. *l. 1. & seq. tit. De cess. bonor. D. & C.*

DEFINITIO XII.

Non potest impediri executio Aresti per ciuilem supplicationem, ne quidem ex nouo iure.

POrrecta aduersus Senatusconsultum ciuili supplicatione si condemnatus causam aliquam tuendę possessionis ex nouo iure habeat, non est audiendus, quousque iudicati executio facta sit propter autoritatem rei iudicatæ 1 licet de eo iure quod litis tempore ignorabatur aut necdum fortasse competebat, neq; cognitum neq; pronunciatum videri possit. 2 *Ita Senatus* in eadem causa de qua Defin 14. & 15. infr. Vnde vi.

1. *Arg. l. de qua re 5. & l. si à te 9. §. 1. D. de except. rei iudic.*
2. *l. 3 l. qui cum tutoribus 9. per tot. l. non est ferendus 12. D. de transact. l. non potest videri 23. D. de iudic.*

DEFINITIO XIII.

Literæ dilatoriæ quæ impediunt exactionem, non tamen impediunt compensationem.

ANnales literæ dilatoriæ quas debitoribus paupertatis commiseratione cõcedere Princeps solet, quamuis executionem quamlibet remorentur, 1 non tamen impediunt compensationem, quoniam aliud est petere, aliud retinere: 2 nec qui petere prohibitus fuit, censendus est prohibitus retinere. 3 Consequens ergo est vt neque impediant executionem quæ fiat ad compensandum si modò locus esse possit compensationi. 4 Constat enim quoties compensationi locus est, fieri eam ipso iure, 5 nec compensaté volentis factum vllum requiri, nisi hactenus vt obijciat compensationem dicátque velle se compensare. 6 *Ita ex tempore tractatum est* in pomeridiano auditorio in causa Guillielmi le Marquis & Salomonis Balme 13. Cal. Ianuar. 1593.

1. Vt suprà diximus *Defin. 2. num. 1. & dicemus in seq.*
2. *l. Etiam 6. D. de compensat. l. naturales 10. de obligat. & action.*
3. *l. Cùm pater 77. §. cùm inter de leg. 2.*
4. Excipe casum *l. amplius non peti. 19. D. rat. rem hab.* vbi petere videtur qui compẽsat inspecto scilicet effectu, quia tantundem consequitur quantũ si peteret. At nos de eo tractamus qui non absolutè prohibetur petere sed ad tempus tantùm, nec vt debiti iacturam faciat, sed ne inquietet debitorem.
5. *l. vlt. C. de compens. l. si ambo 10. & seq. D. eod.*
6. Vnde & inter exceptiones numeratur compensatio quia opponenda est.

DEFINITIO XIIII.

Literæ dilatoriæ prosunt debitori etiam qui in carceres iam detrusus sit, eiúsque fideiussoribus.

IMpetratio rescripti annalis quod vulgo *respirationis* vocant prodesse debet impetranti, non tantùm ne vrgeatur ad solutionẽ, sed etiam vt si ante impetrationẽ detrusus fuerit in carceres, eximi confestim debeat, Si bona eius pignori capta sint omnia ei restitui oporteat, Adeò vt nec priùs incipiat annus ei currere. 1 Non solùm autem impetranti debitori prodesse debet beneficium Principis, sed etiam fideiussoribus, & aliis si qui sint qui pro eo intercesserunt. 2 *Ita Senatus* pro Iacobo Mattel, contra Amedeum Mattel 7. Cal. Iunij 1595.

1. Diximus *supra Defin. 2. ad fin.*
2. Nimirum quia huiusmodi rescripta sic concipi solent vt fideiussorum quoque mentio fiat. Alioqui beneficium esset personale, nec ipsius debitoris personam egrederetur *l. quia 14. D. solut. matr.* Rebuff. *art. 1. De lit. dilat. glos. 1. num. 42.*

DEFINITIO XV.

Literæ status non sunt dandæ post rem iudicatam.

LIteræ quas Status appellant non possunt impetrari ad remorandam iudicati executionem ne rei iudicatæ autoritas labefactetur. 1 *Ita Senatus* pro D. de Bellegarde contra D. de Carde Non. Septembr. 1595.

1. Imò nec ad impediendam pronunciationem sententiæ Rebuff. *in dict. tract. art. 2. glos. vnic. vers. sexto.* Possunt tamen hę literæ concedi etiam ei qui supplicationem porrexit contra Senatusconsultum, scilicet post factam iudicati executionem. Rebuff. *ibid. art. 4. glos. vnic. in fin.*

DEFINITIO

DEFINITIO XVI.

Non nocent superuenientibus creditoribus literæ dilatoria antea impetrata.

QVod diximus [1] literas moratorias debitori à Principe concessas ad futuros creditores non pertinere, de ijs quoque accipiendum est qui post datas literas licèt ante oblatas superuenerunt, quia concessionis tempore nec de ijs cogitatum videri potest. [2] *Sine die.*

1. *Desin.* 1 & 6. *supr.*
2. Rebuff. *de lit. dilat. annal. art.* 1 *glos.* 1. *nu* 18 post Guid. Pap. *quæst.* 109. *arg. cap. eam te de rescript. & cap si eo tempore eod. lib.* 6.

DEFINITIO XVII.

Vltra quinquennium dilatio moratoria concedi non potest ne quidem à supremo Principe.

HOc iure vtimur vt literæ moratoriæ licèt non nisi à supremo Principe concedi possint qui superiorem non agnoscat, [1] aut qui saltem imperij iura habeat, [2] vltra quinquennium tamen numquam concedantur, [3] quia grauius damnum ea res infligeret creditori, quàm quod inuitum eum subire, æquum sit. Itaque si in longius quàm quinquennij tempus concessæ sint, vsque adeò non valet concessio vt nec pro quinquennio ipso defendatur. [4] Ad quinquennium vsque facta concessio valet, quod non tam graue creditoris damnum in ea re versari videatur, [5] vnde illud etiam fit vt quasi nulla vel non nisi permodica læsione creditorum interueniente, soleat ijs etiam inauditis priuilegium hoc debitori concedi, [6] quanquam postmodum in impetranda approbatione quam pragmatici verificationem vocant, audiri omnes necesse est quorum potest interesse. [7] *Sine die.*

1. Vt nec cætera rescripta quæ alijs præiudicant Albet. & Paul. *in l. quoties C. hoc tit.*
2. Vt Dux Sabaudiæ inquit Rebuff. *in tract. De lit. dilat. art.* 1. *glos* 1. *num.* 7.
3. Paul. Castr. *in l. si debitori* 21. *De iudic.* Auchar. *cons.* 37.
4. Rebuff. *vbi supr. num* 6. *arg. cap. cui de non sacerdotali de preb. in* 6. *l si sponsus § generaliter de donat. in. vir. & vxor. cap. si eo tempore de preb. in* 6.
5. *d. l si debitori de iudic.*
6. Bart. *in l* 2. *notab.* 2. *C. de temp. appel.* Bald. *in l. fin. col. pen. C. de fruct. & lit. expens.*
7. Rebuff. *vbi suprà num.* 8.

DEFINITIO XVIII.

Etiam vniuersitatis nomine possunt literæ dilatoriæ impetrari.

LIteras moratorias siue annales siue quinquennales impetrare potest non tantùm priuatus quilibet debitor, sed etiam Syndicus vniuersitatis nomine, si in eam egestatem vniuersitas ex temporum iniuria & calamitate delapsa sit vt subueniendum videatur. [1] *Ita Senatus* pro vniuersitate Sanctæ Helenæ de Millieres anno 1596.

1. Matth. de Afflict. *Decis. Neapol.* 377. Rebuff. *vbi suprà num.* 13.

DEFINITIO XIX.

Qui non potest conueniri à suis creditoribus ob literas dilatorias non eo minus debitores suos conuenire potest.

QVi literas moratorias à Principe impetrauit ne ante annum vel quinquennium à creditoribus suis conueniatur, non eo minus à debitoribus suis si quos habeat exigere potest statim quod sibi iam debetur. [1] Etsi enim quod quisque iuris in alium statuerit eodem ipsum vti æquum est: [2] In proposito tamen ea ratio pro debitore vrget ne moram à debitoribus suis pati cogatur, quod non aliter fortasse assequi possit, vt post annum paratam habeat ad soluendum pecuniam quam si medio tempore exigere sibi permittatur. Nec sanè æquitatis aut iuris ratio patitur, vt beneficium Principis quod ratione miserationis inopi debitori concessum fuit ad alios eiusdem debitoris debitores multò fortassis locupletiores nec idem beneficium implorantes, protrahatur. [3] *Ita obseruatum* est in persona Petri Fauerij Latuniensis, Mens. Ianuar. 1597.

1. Rebuff. *dict. tract. de lit. dilat. art.* 1. *glos.* 1. *num.* 9.
2. *l.* 1. *& tot. tit. quod quisque iur. in alium stat.*
3. *l.* 1. *D. de constit. Princip.*

DEFINITIO XX.

Varij casus in quibus literæ moratoriæ non habent locum.

MVlti casus sunt in quibus moratoriarum literarum vsus nullus est: Si quis ex delicto debitor sit constitutus, [1] Si post impetratas licèt antè oblatas literas nouos creditores quæsierit, [2] Si iam condemnatus sit siue à supremo magistratu, siue ab inferiore iudice, [3] Si de iure debitóque feudali aut emphyteuticario agatur, [4] Si de precio vel mercede rei venditæ aut locatæ, ex qua fructus emptor conductórve percipiat, [5] Si debitũ intatũ sit nec impetrata absolutio proponatur, [6] Si contra pauperioré beneficium hoc implorent, [7] aut contra eũ cui ob personalem operam aliquid debeatur, [8] Aut contra Principem ipsum vel ecclesiam, vel piam caussam, [9] vel pupillum, [10] Item si de dote tractetur siue soluenda siue repetenda, [11] Aut si de deposito restituendo, [12] vel de precio rerum comestibilium in pleno quod aiunt foro mercatúque venditarũ. [13] Idẽ est si impetrator huic beneficio renunciauerit, [14] si non renunciationis huius in rescripto & dispensatione mentio expressa facta sit, [15] Aut si iam semel anteà idem beneficium impetrauerit, [16] tametsi eo vsus non fuerit, [17] Si cum extero & transeunte mercatore contraxerit, [18] Si cauere nullomodo velit ne iuratò quidem, [19] Si denique in annalis rescripti impetratione nulla damni & calamitatis quæ debitori ex casu improuiso & fortuito acciderit mentio fiat, [20] aut ea calamitas allegetur quæ damnum ipsi ante decennium inflixerit. [21] *Ita Senatus* sæpius. Sine die.

1. *L. sed si ex parte* 4. *§. quanquam D. quòd cum eo qui in alien. potest. l. si rerum* 52. *D. de re iudic.* Rom. *sing.* 179. *arg. l.* 1. *C. vbi Senat. vel clariss.*
2. Guid. Pap. *quæst.* 109. *Dixi supr. Definit.* 16.
3. Masuer. *in rubr. De solut. §. item dilatio moratoria.* Guid. Pap. *quæst.* 97. Arctius enim tempus est quod iudicatis ad soluendũ speciali iure datur *l.* 2. *C. de vsur. rei iudic.*
4. Arg. *l. Imola.* 34. *D. ad municip. cap. vnic. quib. mod. feud. amit.* Las. *in l.* 2. *num* 24. *C. de iur. emphyt.*
5. Dixi supra *Definit.* 11. Rebuff. *art.* 1 *glos* 1. *nu.* 43 *& num.* 21. *post glos in l. cùm fructuarius de vsufr.* Specul. *tit. De locat. §. nunc autem vers.* 128.
6. Glos. *in cap. cùm non liceat de elect. in* 6. & alij multi quos congerit Rebuff. *vbi sup. num.* 22. 23. *&* 24.
7. Matth de Affl. *decis.* 377. Rebuff. *vbi sup. num.* 25. vbi notat onus probandi incumbere creditori qui se dicit pauperiorem.
8. Rebuff *ibid. num.* 26. *arg. l. in seruorum* 10. *De pæn.*
9. Rebuff. *ibid. num.* 31. *&* 32. *ex not. in cap. ecclesia sanctæ Mariæ de constit.*
10. Boer. *decis.* 196. Rebuff *ibid. num.* 23. Ecclesia enim, fiscus, & pupillus æquiparantur *cap.* 1. *De in integr. restit.*
11. Masuer. *in rubr. de solut. §. item. & similiter.* Rebuff. *vbi sup. n.* 34. *arg. l.* 1. *D. solut. matr.* vbi notat idem iuris esse in debitis fauore studij.
12. *l. penult. iunct. auth. ibi posita C. depos.* Boer. *d. decis.* 296. Rebuff. *vbi supr. num.* 38.
13. Boer. *d. decis.* 296 Rebuff. *vbi supr. num.* 45. quoniam harum rerum solutio statim & in promptu fieri debet si non sit à parte data dilatio *l.* 2. *D. de nundin. l. in omnibus obligationibus* 14. *De regul. iur.*
14. Rebuff. *vbi suprà numer.* 27. quia potest quilibet fauori suo renunciare *l. penult. C. de pact. cap. si diligenti de for. compet.*
15. Rebuff. *ibid. numer.* 29 ex Masuer. *in dict. rubr. De solut. in fin. Et not per* DD. *in cap. super literis de rescript. & in l. fin. C. si*

contr. ius vel vtil. publ. Addit Rebuff. *vbi supra* quis renunciauerit impetrationi huiusmodi litararum & dispensationi & 10 litatis postea impetratis fecarit mentionem de renunciationa impetrationis & non dispensationis, literas nullius momenti esse, tanquam subreptitias.

16. *d. cap. super literis. de rescript. cap. caterum eod.* Rebuff. vbi *sup. num.* 10.

17. Siquidem ab ipso tempore quo datæ & concessæ sunt, effectum habera incipiunt. Scripsi *supr. Def.* 1. *&* 3.

18. Exteris enim fauendum ast *Auth. omnes peregrini C. commun. de success.* Rabuff. *vbi supr. num.* 35. vbi rationem reddit ratione fraudis vitandæ & ne detur mataria dalinqoandi *arg. l. conuentio* 4. *D. de pact. dotal.* Addens permittendum hoc casu extero mercatori vt merces suas vindicet quasi nac alienatas *arg. l. Aurelio* 22. §. 1. *De liber. legat.*

19. *l. quoties. l. vniuersa C. hoc tit.* Rebuff. *vbi suprà num.* 49.

20. Rabuff. *ibid. num.* 12. *&* 47. *&* 51.

21. Rabuff. *vbi supr. num* 65.

DEFINITIO XXI.

Differentiæ variæ inter annalem & quinquennalem dilationem.

INter annalem & quinquennalem[1] dilationem differētiæ multæ sunt, sed hæ præcipuæ. In annalibus literis impetrandis sufficit præstari cautionem iuratoriam tunc cùm impetrans iis vtitur, nō cùm eas impetrat, 1 In quinquennalibus requiritur satisdatio, aut vt pignoribus caueatur de soluendo in fine quinquennij, & quidem eo tāpore quo rescriptum impetratur. 2 Quid si neque fideiussorem, neque pignus dare debitor potuit? Exigentur debita deducto interusurio medij temporis, 3 aut iuratoria cautio sufficiet, quam & omni casu hodie sufficere pragmatici Galli testantur, 4 Nostri negant nisi eo demum casu quo melioris cautionis prestandæ facultas nulla subest. In literis annalibus non requiritur consensus creditorum aut maioris partis, 5 In quinquennalibus requiritur, 6 & quidem ita vt in eam rem creditores omnes dūmodo qui in eodem loco & territorio sint 7 coadunari oporteat: 8 quanquam moribus nostris & eo iure quo nunc vtimur, solennitas hęc necessaria non est. Citandi sanè sunt omnes quorum interest, & ij qui per contumaciam absunt habendi pro pręsentibus & consentientibus. 9 In quinquennalibus cogitur debitor fateri & agnoscere debita omnia, eáque specialiter exprimere, In annalibus non item. 10 Impetratio quinquennalium non etiam annalium excludit beneficium cessionis bonorum. 11 Annales literas inducit ratio miserationis ex causa dāni fortuiti præcedentis, Quinquennales verò consensus solus maioris partis creditorum. 12 Qui annales impetrauit, sufficit vt per iusiurandum proprium purget se de dolo malo, nec auditur aduersarius si dolum contrà probare velit, dum ne euidenter falsa sit caussa ex qua literæ concessæ sunt: 13 In quinquénalibus quia maioris præiudicij sunt, probatio in contrarium admittenda est, 14 si fortè creditoras qui consensisse proponuntur, ficti & simulati esse dicantur, aut per vim dolúmque adacti vt consenserint. 15 In annalibus non quemlibet casum allegari sufficit, sed eum qui post contractum debitum & a decennio proximo contigerit 16 citra culpam debitoris: 17 In quinquennalibus nec de damno disputatur, nec proinde quonam ex casu damnum emerserit. 18 Denique contra literas quinquennales aliæ impetrari possunt per quas Principis beneficium ex iusta caussa reuocetur, vt puta si Principi obreptum proponatur. 19 Contra annales, nunquā. 20 *Ita Senatus* noster sæpius. *Sine die.*

1. Rabuff. *de lit. dilat. art.* 2. *glos.* 2. *num.* 52. post Petr. de Bell. Pert. & alios *in l. vniuersa C. hoc tit.*

2. *d. l. vniuersa cap. vniuersa* 25 *quæst* 2. Rebuff. *vbi supr.*

3. Rebuff. ibid. post glos. *in dict. l. vniuersa ex l. si constante* 25. §. *quoties D. solut. matr. & authent. generaliter C. de episc. & cler.*

4. Rebuff. *dict. num.* 52. vbi hoc refert ad consuetudinem non ad ius scriptum.

5. Masuer. *in rubr. de oblig. § item debitor.* Rebuff. *vbi supr. num.* 53.

6. *l. vlt. C. qui bon. ced. poss.*

7. Rebuff. *ibid. num* 54.

8. Bald. *in d. l. vlt. per ill. text. & ex l. & suum hæredem* 8. §. *vlt. D. de pact.* Est enim generale vt quando aliquid commune est pluribus vt singulis, omnes in vnum locum conuenire oporteat, & rem discutere ad hoc vt maior pars possit obesse minori, inquit Rebuff. *dict. num.* 54. *ex Bart. in l. omnes* 3. *quæst.* 2. *quæst. princip. De instit. & tut.* Negat tamen Rebuff. *ibid.* hanc solannitatem da consuetudina seruari in Gallia, vt nec apud nos seruatur, quemadmodum ait definitio.

9. Rebuff. *vbi supr. num* 55.

10. Boer. *decis.* 296. post Ias. & alios *in § vlt. Inst. de action.* Rebuff. *vbi sup. num.* 60.

11. *l. vlt. C. qui bon. ced. poss.* Guid. Pap. *cons.* 124. Rab. *num.* 61. vbi tamen notat vidisse se aliquando factam cessionē post impetratas quinquennales. Citat Bald. *cons.* 301. *vol.* 5.

12. Rebuff. *ibid. num.* 62.

13. Rebuff. *n* 68. *ex tot. tit. si ex fals. instr. & l. pen. C. de transact.*

14. Boer. *dict. decis.* 296. Rebuff. *vbi supr. num.* 62.

15. Bart. *in l. si creditor per illum text.* vbi etiam glos. & Salic. *C. de fals.* Rebuff. *num.* 68. vbi addit incumbere impetranti vt probet veros esse creditores eos qui consenserunt.

16. Rebuff. *vbi supr. num.* 65.

17. Idem Rebuff. *ibid. num.* 64. *ex reg. Damnum. quod quis ex sua culpa de regul. iur. in* 6.

18. Rebuff. *dict. num* 64. *&* 65.

19. Rabuff *num* 66.

20. Licèt contrà sentiat Masuer. *in rubr. De oblig. § item debitor* quem refert & improbat Reb. *dict. num.* 66.

DEFINITIO XXII.

Dilatoriæ literæ impediunt etiam prouisionalem adiudicationem.

LIterarum dilatoriarum, siue annales, siue quinquennales sint, commune ius illud est vt non solùm impediant executionem quæ alioqui ex instrumēto authētico & guarentigiato fieri posset, verùm etiam faciant ne pendente lite & dilatione, fiduciaria vlla, & vt loquuntur prouisionalis adiudicatio per iudicem fieri queat, 1 Ne alioqui eueniat vt Principis beneficium inutile sit & sine effectu *Ita Senatus* sæpius. Sine die.

1. Rebuff. qui à Senatu Parisiensi ita iudicatum refert *art.* 3. *glos.* 1. *De lit. dilat. num.* 15. vbi obseruandum esse negationem in illis verbis *Vnde potest creditor*, Scripsit enim Rebuff. *non potest* vt sequentia demonstrant.

DEFINITIO XXIII.

Literas status Princeps solus concedere potest aut vicem eius gerens.

LIteras status ita dictas quòd litem in eodem statu manere iubeant, non modò Princeps supremus concedere potest, sed etiam qui supremi Principis vice generaliter fungitur, quem nos generalem Locum tenentem appellamus. 1 Alij concedere nullomodo possunt. *Ita Senatus* sæpius in persona Amedei à Sabaudia & Ioachimi de Rie Marchionis de Treffort qui Serenissimi Principis nostri locum tenentes fuere. Sine die.

1. Rebuff. *de lit. dilat. art.* 2. *glos.* 6.

DEFINITIO XXIV.

Casus in quibus literæ status impetrari non possunt.

HViusmodi literarū impetratio etsi regulariter prohibita est, 1 quia institutam litem & actor ad finem vsque persequi, 2 & reus inuitus suscipere cogitur; 3 ex caussa tamen permissa est, 4 ne qui iusta de caussa abesse cogitur litigare per procuratorem cogatur. 5 Excipiuntur tamen caussæ quædam priuilegiatæ quæ moram non patiuntur, 6 vt puta si de momentanea possessione agatur 7 de dote, 8 de alimentis, 9 de producendis & audiendis testibus, 10 de bonis publicè distrahendis, 11 de executione rei iudicatę, 12 de causa criminali, 13 Si denique iam alias literas idem litigator impetrasse proponatur quarū in posterioribus non fecerit mentionem. 14 Sed & cōtrarias literas aduersarius impetrare aliquando potest, quas pragmatici *de contr'estat* appellant. 15 *Sine die.*

1. Rebuff.

1. Rebuff. *ibid. art. 1. glos. 5.*
2. *Auth. qui semel C. quomodo. & quand. iud.*
3. *l. properandum § sin autem reus C. de iudic.*
4. *l. interdum 36. de iudic.*
5. Rebuff. *vbi sup. glos. 2. ex not. in cap. querelam de procur.*
6. *l. de pupill. 5. §. si quis riuos de oper. noui nunc.* Rebuff. *art. 3. glos. vnic. in fin.*
7. Rebuff. *ibid. in princip.*
8. *Ibidem.*
9. *l. si longius 28. §. vlt. de iudic.*
10. *Cap. fin. §. 1. vt lit. non contest.* Capyc. *decis.* 127.
11. Rebuff. *d. glos. vnic. vers. quinto.*
12. *Ibid. vers. sexto.*
13. *Ibid. art. 3. glos. vnic.*
14. Idem Rebuff. *art. 4. glos. vnic. num.* 4.
15. *Ibid. num.* 5.

TIT. X.

Vt lit. pendent. vel post prouocat.

DEFINITIO I.

De attentatis ante omnia reuocandis.

ATTENTATA in præiudicium litis pendentis aut interpositæ appellationis licet verbo tantùm, reuocanda sunt, 1 sed ita tamen vt verbo quoque reuocari sufficiat: sin factum secutum est, facto etiam ad ea reuocanda opus est: 2 & quousque reuocata sint remorantur iudicis officium & cognitionem 3 etiam in executione iudicati. 4 Nimirum si de iis in promptu constet: 5 Alioqui sola eorum allegatio iudicati executionem impedire aut remorari non potest. 6 At quoniam euenit plerumque vt qui à sententia iustè reddita temerè appellarunt, attentatorum querantur in spretum appellationis, vt ea ratione litem appellatoriam protrahant, æquissimè apud nos inualuit vt per attentatorum quæstionem mora nulla fiat liti principali, eodémque iudicio & iudicato omnia terminentur, 7 sed ita tamen vt de attentatis priùs pronuncietur, eáque si qua sint omnimodo & ante omnia reuocentur, condemnato etiã eo qui attentasse probatur in omne id quod aduersarij interest: Tametsi iniusta sit appellatio & temeraria, 8 dum ne per euidentem calumniam interiecta. 9 Non enim solus collitigantis fauor elicit attentatorum reuocandorum necessitatem, sed publica quoque vtilitas, & spreta iudicis ad quem rei cognitio spectabat, autoritas quam vindicari sanè publicè interest, 10 & eius maximè iudicis qui spretus est vt iurisdictionem suam tueatur. 11 Quam ob causam illud etiam rectè receptum est vt quoties attentatorum quæstio vertitur, nihil inaudito procuratore generali Senatus noster decernat, vt publicæ vtilitatis cuius ille maximè vindex est causam, attentatorum reuocatione contineri quiuis intelligat. 12 *Ita Senatus* sæpiùs.

1. *l. 1. & tot. tit. nihil innouar. pendent. appell. cap. dilect. de appell. cap. non solum eod. in 6. d. l. 1. & tot. hoc tit. C.*
2. *l. prout. 80. D. de solut. l. nihil tam naturale 35. de regul. iur.* Verba enim verbis dissoluuntur *l. nisi cõsentiat 14. D. de acceptil.* quæ verò de facto tantum processerunt licet non de iure, reuocantur etiam de facto. Alex. *consil. 89. num. 9. lib.* 1. Robert. Lancel. 1. *part. De attent. cap.* 12. *ampl.* 17. *num.* 10. & 28. non tamen potest attentatum fieri ab eo qui ignorat appellationem: cum attentatum sit delictum, nemo autem ignorans delinquat, & ideò notificationem appellationis extra iudicium interpositæ fieri necesse est. *Rot. decis. 38. de appellat. in nouis.*
3. Attentata enim habent vim suspensiuam Lancel. *in dict. tract. periul.* 14.
4. Frustra enim iudicis officium implorat is qui contra iudicem communis eiúsque autoritatem speruit. *l. auxilium 37. in fin. D. de minor.*
5. Quod nostri dicunt Per modò constat modò agatur *Ex l. 3 in princ. D. vt in poss. legat.*
6. Propter rerum iudicatarum autoritatem quam saluam esse publicè interest *l. seruo. 65. §. cum prætor D. ad SC. Trebell.*
7. Guid. Pap. *decis.* 213.
8. *Cap. non solum vbi Canonistæ Extr. de appell. in 6.*
9. Calumniæ enim nunquam fauendum est *l. in summa 65. §. 1. D. de condict. indeb. tot. tit. de calumniat.*
10. *l. non est singulis 176. de reg. iur. l. extat. 13. D quod met. caus.*
11. Omnibus enim magistratibus præterquam duumuiris permissum est iurisdictionem suam etiam pœnali iudicio defendere *l. 1. D. si quis ius dicent. non obtemp.*
12. Est enim procurator generalis veluti oculus Senatus, & ad eum pertinet prospicere ne quid male ac contra Senatus potissimùm autoritatem fiat.

DEFINITIO II.

Attentari posse etiam postquam in causa conclusum est.

SVnt qui putent de attentatorum iure & priuilegio quæri non posse si quid factum sit per iniuriam vnius ex collitigatoribus lite iam ad coronidem perducta, & vt pragmatici loquuntur, posteaquàm conclusum est in causa, quod eo tempore nulla ampliùs lis pendeat, résque iam pro iudicata habeatur. 1 Sed alio iure vtimur, quoniam verum est nihildum iudicatum esse, 2 túmque maximè offendi autoritatem iudicis qui de litigantium iure mox pronunciaturus est, cùm in calculo ipso ferendæ sententiæ propria collitigatoris autoritate factum est, quod per iudicem fieri oportuit. 3 Nec quod in litis spretum factum fuit tanquam attentatorium reuocaretur propter litem, si non iudicis potissimum coram quo lis pendet spreta autoritas videretur. *Ita tractatum est* in causa D. Marchionis de la Chambre contra Margaretam de la Chambre eius amitam 9. Cal. Decemb. 1588.

1. Citant Doctores in *Clem. vt lit. pend.* Rot. *decis. 25 De re iudic. in antiq.* Ioan. Andr. *in cap. 2 de ordin. cognit. Canon. in cap. non solum de appell. in 6.* Paris. *cons. 108 part. 1.*
2. Non enim potest dici lis verè finita nisi per sententiam, & quidem quæ transierit in rem iudicatam. Lancelot. *in præfat. 2. part. de attentat. cap 4 num. 250.* ex Rot. *decis. 10. alias 411. Si lite pendente num. 3. vt lit. pend. in nouis.* Afflict. *decis. 342. num. 3. & alijs per eum citatis.*
3. *l. non est singulis 176. de reg. iur. l. 1. D. quod legat. l. vnic. vbi not. C. quando lic. vnicuique sine iudic. se vindicare.*
4. Nam qui attentat dicitur offendere eodem tempore ius, iudicem & partem Lancel. *in præfat. 1. part. num.* 104. post Rot. *decis. 5. alias 25 de restit. spoliat. in nouis.*

DEFINITIO III.

De attentata iudicati executione.

IS pro quo iudicatum est si propria autoritate bona condemnati cœperit vt sibi satisfaceret non solùm attentasse dicẽdus est sed etiam furtum adeóque vim commisisse, ita vt & furti si res mobiles fuerunt & vi bonorum raptorum actione teneatur. 1 Etsi verò huiusmodi actiones ei non competunt, cuius nihil interest, 2 nihilque interesse condemnati videtur si quod captũ est condemnationis summam non excedat, 3 nihilominùs tamen reuocanda sunt huiusmodi attentata, ne alioqui impunè contempta videatur autoritas iudicis ad quem executio sententiæ pertinebat. 4 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. *l. miles 6. §. qui iudicati D. de re iudic. l. extat 13. quod met. caus. l. si quis in tantum C. vnde vi.*
2. *l. cuius interfuit 10. & seqq. D. de furt. l. 2. §. & generaliter D. vi bonor. rapt.*
3. Cùm è contrario locupletior fiat qui liberatur ab obligatione *l. si pupilli 66. de solut. l. sponsor 11. D. de acceptilat.*
4. *l. à Diuo Pio 15. D. de re iudic. d. l. miles § qui iudicati eod. l. non est singulis 176. de reg. iur.*

DEFINITIO IV.

Attentatorum reuocatio per exceptionem non iuris excluditur in beneficialibus, non etiam in profanis.

PEtenti reuocationem attentatorum in rebus profanis nil nocet exceptio non iuris, [1] quoniam, vt in superioribus dictum est, attentatorum reuocatio non ad ius collitigatoris duntaxat pertinet, sed ad publicam præcipuè vtilitatem [2] vt quod in spretum iudicis perperam factum est, per iudicem vindicetur. [3] Sed in beneficialibus & ecclesiasticis controuersiis aliud non immeritò probatum est, [4] quòd ei qui nullum in beneficio aut ad beneficium ius habet, nulla actio danda sit ne vitiosus detur ingressus. [5] *Ita tractatum est* in dicta causa.

1. Robert. Lancelot. *in 3. part. cap. 24. de reo & except. contr. attent. compet limit. 1. num. 52.*
2. Cum in reuocatione attentatorum versetur publica vtilitas quæ est fauorabilis quia attentare est delictum & reipub. interest delicta non manere impunita, inquit Lancelot. in præfat. 1. part. num 109 post Rot. decis. 5. alias 433. *nota num quod reo ad fin. vt lit. pend. in antiq.*
3. *d. l. non est singulis 176. de regul. iur. l. si quis in tantam C. vnde vi.*
4. Idem Lancelot *d. 3. cap. 24. num. 52. & præced. à num. 21.*
5. *Contra cap. cum qui de eo qui mit. in poss. li. 6* Rot. *decis. 2. alias 55 ad instantiam vt lit pendent. in nouis.* Lancelot. *d. cap. 24. part. 3. num. 25. & 26.*

DEFINITIO V.

Attentata per procuratorem quantumuis generalem non nocent domino.

SI quid per procuratorem attentatum sit in præiudicium litis aut appellationis non debet ea res nocere domino [1] qui nihil in eam rem specialiter mandauerit. [2] Mandato enim quantumcunq; generali non est credendus dominus mandasse procuratori vt delinqueret: [3] delinquit autem qui attentat in spretum iudicis cuius autoritas infringitur. [4] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Lancelot. *in 1. part. cap. 1. De attentat. à parte num. 13. & sequent. vsque ad 31.*
2. Aliud enim esset si procurator haberet speciale mandatum ad attentandum, Aut si in procuratorio expressa essent aliqua per quæ dominus posset in pœnam incidere, & deinde fuisset adiecta clausula generalis ad omnia alia quæcunque etiam quæ speciale ac specialius mandatum requirerent, Idem Lancelot. *vbi supr. num. 32. & seqq. vsque ad 40.* ex August. Bero. *cons. 25. visis num. 15. & seqq lib. 3.*
3. *l. si procurator* & ibid. glos. & DD. præsertim Ias. *num. 4. & seqq. De condict. indeb* Rot. *decis. 7. alias 81. vt lit. pend.* in nouis. *Alex. cons 105. num. 27. lib. 3. & cons. 17. num. 2. li. 6.* cum alijs citatis per Lancelot. *vbi supr. num. 12.*
4. *Cap. 1. vt lit. pend. in 6.* Nou. Franc. *in cap bona num. 14. & 39. de appell. Ægid. decis. 38.* Rot. *dec. 5. alias 25. de restit. spoliat. in nouis.* Oldrad. *cons. 206.*

DEFINITIO VI.

Attentatum dicitur quicquid in spretum iudicis factum est licèt non habuerit effectum.

ATtentatum videtur in spretum appellationis quoties post appellationem quid factum est aduersus appellantem siue re ipsa siue verbo duntaxat factum sit, [1] Nisi quibus casibus lex prouincialis permittit quid fieri non obstante appellatione. [2] Finge actorem pro quo in iudicio vindicationis lata fuerat sententia post appellationem à reo interpositam curasse vt fructus à solo separarentur. Attentasse non eò minùs videbitur quòd postmodum eos fructus a solo separatos à reo percipi passus sit. [3] Finge apparitorem à quo appellatum erat denunciasse appellanti non destiturum se ab executione. Attentatum est, licèt reuera destiterit nec vltra progressus sit. [4] *Ita Senatus* bis ex tempore pronúciauit 5. Nou. Dec. 1580.

1. De quo latè Robert. Lancelot. *in 2. part. cap. 12. de attentat. appellat. pendent. maxime num. 13 & 14 in præfat.*
2. Vt in casibus de quibus *in l. vlt. D. de appell. recip. vel non.*
3. Quia purgatio attentatorum vltra cessionem possessioni & actui attentato faciendam continet in se etiam pœnam refectionis expensarum & insuper suspensionem processus in negotio principali & alia de quibus Lancelot. *part. 2. cap. 1. de attent. à parte num. 51. & part. 3. cap. 29. de purg. attent.*
4. Quia etiam verbo attentatur vt dixi *Defin. 2. supr.*

DEFINITIO VII.

Attentatum dicitur etiam si quid in odium litis fiat.

PEndente inter dominum & subditos lite ardua, cùm subditi conuenissent deliberaturi qua ratione pecuniam commodius explicare possent in sumptus litis erogandam, dominus apud alium iudicem petierat & obtinuerat vt de monopolio inquireretur, factáque inquisitione quotquot conuenerant in carceres detruderentur. Appellatione ad Senatum facta pronunciatum est attentatum videri in præiudicium litis, [1] Propterea quòd licèt criminis noui persecutio nihil cum actione ciuili commune haberet, [2] in proposito tamen criminis color in litis odium quæsitus, potiùs quàm ad vindictam publicam cœpta persecutio videretur. [3] Idque vel ex eo maximè constabat quòd probatum erat illos qui in carceres detrusi fuerant, cùm paucis post diebus liti renunciassent ex ea re liberationem fuisse consecutos. *Ita Senatus* contra D. d'Introz Augustanum. 3. Non. Decemb. 1588.

1. Nam sola litis pendentia facit illicitum etiam id quod alioqui esset licitum vt pluribus & verbis & exemplis comprobat Robert. Lancelot. *in 2 part. cap. 4. De attent. lit. pendent. ampl. 1. in princ. vsq. ad num* 21.
2. *Arg. l. Papinianus 20. D. de minor l. fin. D. de calumniat.*
3. Quanquam illa etiam quę lite pédente facta sunt ad tollenda scandala, dicuntur attentata & sunt reuocanda. Idem Lancelot. *dict. cap. 4. part. 2. ampliat. 2.*
4. Nam ex secuto euentu apparet quid antea in mente ac in proposito fuerit.

DEFINITIO VIII.

Non dicitur attentatum quod factum est ob aliam rem quàm de qua lis pendebat.

NOn videtur in præiudicium litis quę coram Senatu pendebat super hereditate Titij, fecisse, qui à iudice inferiore literas petit ad conficiendum inuentarium bonorum Sempronij licèt eadem vtriusque hereditatis petendæ caussa sit, & idem actor idémque reus. Cùm enim aliud corpus sit quod in iudicium nunc deducitur, alia proinde res est. [1] *Ita Senatus* in causa Petri De la Balme 7. Id. Decembr. 1588.

1. Cui enim iudicium non obesset sententia, ei nec litis pendentia obest *l. sed si antè D. de except. per quem text. ita respondit* Rip. *cap. 2. de except.* Ruin. *cons. 75 num. 8. lib. 5.* & alij quos refert & sequitur Lancelot. *part. 2. cap. 4. De attent. lit. pend. limit. 2. nu. 2. 3 4. & seqq. per tot.* Atqui non obesset sententia lata de alia re *l. cùm quæritur 12. & seqq. D. de except. rei iudic.* Ergo neque hoc casu obstabit litis pendentia.

DEFINITIO IX.

Possessor neque possessione sua priuandus est lite pendente neque arctandus vt caueat quantumuis pauper sit, Et de sequestratione rei litigiosæ.

NVmquam priuandus est possessor commodo suæ possessionis pendente lite, [1] Nec si iam pro actore lata sit sententia a qua fuerit appellatum. [2] Quare nec locus est sequestrandæ rei litigiosæ, [3] eo solo prætextu quod restituendis fructibus qui actori adiudicari possunt, impar futurus sit possessor: [4] sicut neque ex ea causa cauere

uere cogendus est, at ne iuratoriam quidem cautionem præstare. 3 Vno tamen casu sequestratio admitti potest, Cùm vterque colligitatorum dicit se possidere, verendu nque est ne tuendę possessionis gratia, quam sibi quisque adserit, ad arma veniatur. 6 Ita Senatus contra D. Abbatem d'Entremons 9. Cal. Aug. 1591.

1. L. commod. vin tit. de interd. l. muner. 4. C. si serm. export. ve neat. Lancel. part. 5 cap. 24 quæst. 1 num. 38. & 69.

2. Cum appellatio extinguat iudicatum & rem reducat ad terminos litis contestatæ l. 1. vlt. D. ad SC. Turpill. l. furti 6. §. 1. de his qui not. infam.

3. Non solum quòd sequestratio regulariter sit prohibita tit. C. de prohib. sequestr. pec. sed etiam quia sequestratio possessionis in causa profana post appellationem facta censetur attentata etiamsi fieret ad tollenda scandala. Lancelot. in 2. part. cap. 12. de attent. appell. pend. limit. 11. num. 3 post Afflict. decis. 98. & Rebuff. in tract. de sequestr. num. 13. Vide Guid. Pap. quæst. 178.

4. Nisi eo casu quo fructus à possessore dissiparentur pendente appellatione quo casu permittitur sequestratio non adhibita distinctione an possessor sit soluendo necne, quæ distinctio adhibenda esset in prima instantia Lancel. dict. cap. 11. num. 11. & seqq. post Aufr. ad Cap. Tholos. quæst. 477. ex cap. vlt. de sequest. poss. & fruct. imperatoreet 31. §. vlt. de appel. at.

5. Nemi nem enim suspectum sola paupertas facit. l. suspectum 8. de susp. tut. & tutor.

6. l. si cum 13. §. si inter duos alias f. æquissimum D. de vsusf. Sed hoc intellige si officio iudicis sequestratio fiat non ad instantiam partis, aut si fiat ad instantiam appellantis vt concludit Lancelot. d. cap. 12. De attent. app pend. limit. 12. nu. 22. & seqq. ex Beroio. cons. 116. lib. 3. Ne pugnes quod scripsi num. 3.

DEFINITIO X.

De executione sententiæ interlocutoriæ quæ habet vim diffinitiuæ.

QVoties interlocutio iudicis habet vim diffinitiuæ sententiæ, aut præiudicium parit in negotio principali, non licet iudici quamuis ducali à quo appellatum sit mandare illam executioni. 2 Alioqui attentasse videbitur in spretum appellationis, haud secus acsi à sententia diffinitiua prouocatum esset. 3 Exemplum esto si debitorem apocham proferentem iudex lite pendente condemnauerit ad solutionem additis his verbis *non obstante dicta apocha erronea*. Nam cùm de illo duntaxat quæreretur An apocha per errorem necne conscripta esset, nihil supererat de quo in principali negotio cognoscere posset iudex qui apocham erroneam esse iam pronunciauerat. 3 *Ita Senatus* pro Iacobo Minoret & Ioanne Viuet contra Ioannem Mulniet & Franciscum Paraz 15. Cal. Feb. 1587.

1. Quamuis posset iudex quilibet ea stilo nostro mandare executioni quamlibet sententiam interlocutoriam quæ modò sit reparabilis vt loquuntur in definitiua: De quo vide Rebuff. in tract. De senten. execut.

2. Interlocutoria enim sententia quæ habet vim definitiuæ regulatur secundum naturam definitiuæ. Alex. cons. 181. in princip. lib. 6. Socin. in reg. 21. Franc. in cap. cum cessante num. 9. vers. si vero quæritur de interlocutoria Extr. de appellat. Mathesil. singul. 39.

3. Et ita officio suo functus fuerat siue benè siue malè iudex postea quàm 55 D. de re iudicat.

DEFINITIO XI.

Non attentat qui iure suo vtitur.

ATtentare in præiudicium litis non dicitur, siue de profana re agatur, siue de Ecclesiastica, qui pendente lite possessionem suam tuetur, 1 alterve iure suo vtitur. 2 Itaque si quis effregerit obiectas ab aduersario seras insulæ in cuius possessione iam petierat se retineri, deliquisse non videbitur. Neque enim sibi ius dicit, ut aduersarium spoliat, qui suam continuat possessionē. 3 Idq; indubitatū est si de possessione appareat, puta si locatori res sit cum conductore, qui nec dominij, nec possessionis quæstionē referre potest. 4 Sed tamē obseruare diligenter debet qui possidet ne quid per apertam vim moliatur aut per tumultū. Alioqui publicæ vtilitatis ratio faciet vt id ante omnia sit vindicandum. 5 *Ita Senatus* pro D. du Bois Canonico Sanctæ Capellæ Cambericnsis contra Ioannem Borget ex tempore 9. Cal Febr. 1589.

1. Robert. Lancelot. in 2 part. cap. 4. De attent. lit. pendent. limit. 1. per tot. ex cap. 7. vt lit. pendent. Idque est quod dici solet continuationem non attentare Per glos. magist. ad mod. in c. non solum de appellation. in 6. & Clem. 2. vt lit pend. Rot. decis. 10. alias 89. de appell. in antiq. & decis. 43. alias 321. eod. tit. in nouis & decis. 44. alias 349. eod. tit. Ægid. decis. 701. & aliis pluribus, quos congerit Lancel. dict. limit. 1. num. 2. & 3. & alibi sæpe.

2. L. nullus videtur 55 de regul. iur.

3. Imò desineret si à possessione sua desisteret Inquit Ægid. dict. decis. 701 incip. si possessor. Lanfr. decis. 447. incip. possidens. Capyc. decis. 71. num. 2.

4. l. si quis conductionis 55. C. de locat.

5. Ne maioris tumultus occasio detur l. non est singulis 176. de reg. iur.

DEFINITIO XII.

De executione interlocutoriæ non obstante appellatione, & de priuilegio iudicum maiorum.

QVoties ab ea interlocutione appellatum est, quæ per diffinitiuam sententiam aliamve subsequentem reparari potest, 1 non videtur iudex in præiudicium appellationis attentare si quod interlocutus est exequatur non obstante appellatione, 2 dummodo eam legem subiiciat ne quod appellationi præiudicium fiat: 3 præterquam si interlocutio condemnationem contineat quam prouisionalem vocant. Solis enim iuridicis maioribus & Principalibus datum est vt huiusmodi interlocutionem à qua prouocatum sit exequi possint. 4 Vide Defin. 2. De sent. & interl. omn. iudic.

1. Quædam verò sententiæ interlocutoriæ reparari possint in diffinitiua & quæ non possint, vide apud Reb. in tract. De sent. execut. Laocel. part. 2. cap. 12. limit. 1. num. 100. & seqq. vsq. ad num. 106.

2. Quoniam ita facit legē permittente & ex stylo Senatus nostri.

3. Semper enim hæc exceptio subiicienda est cùm hodie appellationes omnes admittantur, etiam quæ olim non admittebantur, vt in l. vlt. de appell. recip. nisi quod non semper executionem remorantur.

4. Et consequenter fuit hoc aliis denegatum arg. l. cum prætor 12. De iudic.

DEFINITIO XIII.

Appellatio non impedit executionem sententiæ quæ per diffinitiuam emendari potest, in iis quæ ad litis ordinationem spectant.

MVltò minùs attentare diceretur iudex qui post interiectam appellationem ab interlocutione iubeat mandari interlocutionem executioni non obstante appellatione & citrà eius præiudicium tamen, si eiusmodi executionis effectus per eum iudicem qui de appellatione cognoscet nullo appellantis incommodo rescindi possit. 1 Finge admisso actore ad probandam intentionē suam, reum frustrandi causâ prouocasse. Non eò minùs iubere iudex poterit vt testes audiantur. Maius enim periculum est ne probationes pereant si appellationi friuolæ deferatur, 2 quàm ne iniuria fiat appellanti si ad testium auditionem procedatur, cùm testationes non priùs aperiri oporteat quam super appellatione pronunciatum sit. 3 Quo remedio perinde manent omnia integra acsi nulla interlocutionis executio secuta esset. 4 *Ita Senatus* ex tempore 3. Non. Decemb. 1589.

1. Nā si grauamē esset quidem reparabile sed cū magna difficultate non posset procedi pendente appellatione citra attentatū Lancelot. part. 2. cap. 12. De attent. appell. pen. limit. 1. num. 104. post Bart. ad l. 1. §. quæsitum de appellat. & in l. a. de app. recip.

2. Curare enim debet magistratus vt rerum probatio salua sit *l. Laurens 22. D. de probat. l. in lege 40. vbi est text. elegans D. ad leg. Aquil.*

3. Ne fiat præiudicium liti appellatoriæ. Vide *Defin. 22. infr.*

4. *d. l. in lege in fin.* Facilius enim est vt factum habeatur pro non facto, quam non factum pro facto.

DEFINITIO XIV.

De inuentario conficiendo non obstante appellatione vocatis tamen omnibus iis quorum interest.

IDem est si iudex inuentarium confici iusserit, & ab eo iussu prouocatum sit. Nullius enim præiudicij est inuentarij confectio 1 dum ne agatur de instrumentis describendis aut legendis aut annotandis, per quod fiat vt secreta patrimonij pandantur. 2 Illud tamen districtè obseruandum est, ne vnquam iubeat iudex vel patiatur fieri inuentarium nisi vocato saltem ad confectionem eo cuius interest, quique ex ea confectione lædi fortasse posset. 3 *Ita Senatus* in causa Petri Mermier & N. Porterat 4. Cal. Iul. 1591.

1. Imo tendit ad faciliorem exitum appellationis, & ideò non potest videri attentatum Per ea quæ tractat Lancelot. *part. 2. cap. 12. limit. 12. num. 38 & limit. 4. in princip.*

2. Nam si secreta patrimonij per inuentarium panderentur nimis pars læderetur, ac proinde dicendum esset attentatum & reuocandum *Ex not. in l. 2. C. de alim pupil. præst. & in l. mercatores C. de commerc. & mercat.* Iacob. Henrici *cons. 4. concl. 12. numer. 56. & seqq. li. 1.*

3. *l. nam ita 39. D. de adopt. l. de vnoquoque 47. D. de re iudic.* Aliud est in sequestro, in quo non semper pars citanda est puta si sit periculum in mora Lancelot. *vbi supr. dict. limit. 12. num. 32. post Cuman. cons. 157. & Ruin. cons. 174. num. 16 lib. 2.*

DEFINITIO XV.

Quando vna appellatio sufficiat pluribus interlocutionibus de eadem re redditis.

SI duæ ab eodem iudice de eadem re interlocutiones diuersis temporibus redditæ sint, & à posteriore sola prouocatum, potest iudex nil obstante appellatione iubere vt prior mandetur executioni, 1 nec eò magis attentasse dicendus erit in spretum appellationis, quoniam id postulat autoritas rei iudicatæ. 2 Nimirum si posterior sententia siue interlocutoria siue diffinitiua in omnibus & per omnia priori conueniat aut minùs plena proponatur. 3 Alioqui si prior conditionem aliquam habuit quæ non nisi post latam posteriorem impleta sit, posterior verò nullam, sufficiet appellatum esse à posteriori, vt iudex qui priorem exequi non destiterit, attentasse videatur. 4 *Ita Senatus* ex tempore 7. Cal. Iul. 1591. in ea causa de qua SC. 22. infr. de appellat. & relat.

1. A qua scilicet non propositum appellatum.

2. Vt executioni mandetur, *l. seruo 65. §. cùm prætor D. ad SC. Trebell. & tot. tit. C. de execut. rei iudic.*

3. Sibi enim debet imputare qui ab vtraque sententia cùm posset non appellauit.

4. Quia hoc casu prior sententia videtur contineri in posteriore virtualiter vt loquuntur, non posterior in priore, & quæ plenior est tollit minus plenam *arg. l. debitori 50. D. de fideiuss. l. si rem 13. D. de duob. reis.* Vide tamen Guid. Pap. *q. 74. & seq.*

DEFINITIO XVI.

Attentatorum reuocatio facienda non est, si citrà euidentem iniuriam fieri non possit.

ATtentatorum quidem ratio habenda imprimis est vt quicquid in spretum superioris iudicis ad quem appellatum est ab inferiore factum cõstabit, 1 ante omnia in pristinam causam restituatur, tametsi fortasse iniquum sit quod inferior iudex decreuerit. 2 Possunt enim sic attentata restitui, vt tamen quod iniquè decretum fuit nullam habeat executionem, 3 Condemnato nimirum eo qui attentasse reperitur in omne id quod aduersarij ex ea causa interest: in quo etiam expensæ si quæ ob id factæ sint, continebuntur. 4 Sed si attentatorum restitutio non aliter fieri possit quàm vt iniustum inferioris iudicis decretum iniuriosam habeat executionem, æquissimũ est, præsertim si apud Senatum agatur, attentatorum rationem nullam haberi, 5 & ita Senatusconsulti verba concipi *sans s'arrester aux attentatz.* 6 *Ita Senatus* pro vniuersitate de Neufuille les moines contra Syndicos de Chastillion 8. Cal. Sept. 1592.

1. Nam & à iudice inferiore attentari potest perinde atque ab ipsa parte Lancelot. *1. part. cap. 2. De attent. à iudic.*

2. Et à quo fuit appellatum.

3. Quanquam nec nouum est, vt etiam iniusta decreta mereantur executionem propter rerum iudicatarum autoritatem *l. seruo 65 §. cùm prætor D. ad SC. Trebell.*

4. Sic enim fit attentatorum purgatio Lancelot *part. 1. cap. 1. de attent. à part num. 51. & part. 3. cap. 19. De purg. attent.*

5. Ne iniuriarum occasio inde proficiscatur vnde iura nascuntur *l. meminerint C. vnde vi. l. 1. C. de legib.*

6. Quibus verbis non pronunciatur attentatum esse vel non esse *l. quod in diem 7. §. 1. de compens. l. si autem 8. §. si quocunque modo. De negot. gest.*

DEFINITIO XVII.

De specialibus inhibitionibus pendente appellatione pro appellante decernendis.

NOn solet Senatus noster inhibitiones, vt vocãt, speciales petentibus iis qui appellarunt, citra causæ cognitionem concedere, 1 Ne alioqui hoc ipso super ipsa appellatione ius dicere aut pro ea saltem præiudicium facere videatur. Causæ autem cognitio in eo potissimùm versatur, An in spretum & odium appellationis quid factum sit: Quo casu etsi quod malè & attentatoriè factum est non priùs irritum fieri debet quàm super appellatione pronuncietur, 2 ne quid tamen eiusmodi posteà fiat specialiter inhibendum est. 3 Sed cùm ab executione iudicati condemnatus debitor appellasset, propterea quòd iam à se solutum diceret quicquid deductum fuerat in condemnationem, 4 nec eo minùs vrgente victore apparitor ad exequendum datus pergeret exequi, 5 Senatus visis apochis publica fide subnixis audito etiam victoris procuratore nihil in promptu quod mouere Senatum posset allegante, non dubitauit quin speciales illæ inhibitiones condemnato concedendæ essent, quippe quem post solutionem, de qua primo intuitu constabat, vexari iniquum videretur. 6 Quod si vel per priuatas tantùm scripturas probata solutio fuisset, 7 vel victoris procurator audiri non potuisset, non tam facilè Senatus ad eas inhibitiones concedendas descendisset. 8 *Ita Senatus* in causa Claudij Deleyaz Aduocati & R. D. Claudij De la Couz Abbatis d'Ambournay. 6. Cal. Sept. 1592.

1. Etsi enim iudex appellationum ex quo recipit appellationem potest inhibere verbis & terminis, vt aiunt generalibus, ne quid fiat in præiudicium appellationis, etiam non citata parte (quam simul cum citatoriis literis huiusmodi inhibitiones expediuntur) non tamen potest inhibere specialiter ne hoc vel illud fiat nisi causa cognita Lancelot. *part. 2. cap. 20. de attent. post inhibit. in præfat. quæst. 4. numer. 115. 119. & seqq.* Guid. Pap. *quæst. 436. quæst. 52. num. 59.* Maximè si inhibitio fiat ad instantiam partis Lancelot. *ibid. num. 121. & seqq.* licèt videatur in tota illo tractatu loqui de inhibitione facienda verbis generalibus.

2. Aut saltem super attentatis ac proinde audita parte & cum plena causæ cognitione, quando reuocatio attentatorum fit ad instantiam partis Lancelot. *part. 3. cap. 25. de process. in caus. attent. num. 33. & seqq. ex not. in Clem. sæpe de verb. signific.*

3. Melius enim est ab initio intacta appellantis iura seruare, quàm post vulneratam causam remedium quærere *l. vlt. C. in quib. caus. restit. in integr. non est necess.*

4. Siqui-

4. Siquidem etiam in executione iudicati, potest allegari exceptio solutionis, vt nemo nescit.

5. Eo prætextu quod nudus & merus executor non habet causæ cognitionem, sed tantùm exequendi facultatem *Not. in l. ab executione 5. C. quor. appell. non recip. l. 4 D. de appell.*

6. Bona enim fides non patitur vt idem bis exigatur *l. bona fides 57. de reg. iur.*

7. Quæ nullam fidem faciunt nisi recognitæ *l. cùm ab initio 4. & seq. D. testam. quem. aper.*

8. Nullum enim iudicium est tam summarium in quo non sit pars citanda *Alex. cons. 42. n. 4. lib. 4. post DD. in d. alem. sape de verb. signific.*

DEFINITIO XVIII.

Inhibitionibus specialibus pendente appellatione locus est ad impediendam executionem euidenter iniuriosam.

CVm manifestissimi iuris sit, In executione sententiæ quæ aduersus capitulum ecclesiæ lata fuerit, non posse capi bona quæ sunt ex proprio singulorum canonicorum patrimonio, 1 Non absre Senatus noster cùm ex executoris relatione ita factum esse constaret, 2 appellanti canonico speciales inhibitiones pendente lite concessit ne capta eius bona pro capituli debito distraherentur. 3 Sic in relationib. libellorũ pro R. Francisco Courtois Decano capituli Meximiacensis 3. Id. Ian. 1593.

1. Quia quod vniuersitas capituli debet, non debent singuli de capitulo, Nec condemnato capitulo canonicorum, singuli canonici possunt dici proprio nomine condemnati *l. sicut 7. §. 5. D. quod cuiusq. vniuers. nomin.*

2. Quæ relatio sicut & executio ipsa facta erat ad instãtiam creditoris contra quem inhibitiones speciales petebantur, & erat probatio probata quam aduersarius nondum citatus, impugnare non potuisset nisi per viam falsi.

3. Non enim aliena odio debet alius prægrauari *l. si quis suo 33 §. 1. C. de inoff. testam. & tot. tit. C. ne filium pro patre. Et ne vxor pro marit. l. à Diuo Pio 15. §. si rerum & §. sed vtrum de re iudic.*

DEFINITIO XIX.

De priuilegio debiti pro publicis oneribus exigendo.

NOn dicitur vniuersitas attentare in præiudicium litis apud Senatum pendentis si ex mandato inferioris iudicis aduersus plebeios pro publicorum onerum contributione impetrato aliquid exigat ab eo qui se nobilem dicebat, 1 cùm plebeium & ignobilem eum esse vniuersitas contenderet. Priùs enim pronunciandum est an plebeius sit an nobilis, quàm sciri possit vtrum contribuere cum plebeis debeat, necne. 2 Quo pendente & incerto, non debet prohiberi vniuersitas, quæ in exigendi quasi possessione est, quominus iure suo vtatur. 3 Nec quod lis de ea re in Senatu tractabatur, facere potuit vt non deberit iudex inferior, cuius prima notio fuit, literas generales concedere, vt aduersus singulos prouideretur: quorum ratione lis nulla pendebat. 4 Neque rursus ab executore appellari poterat, cùm mandati fines non excessisset, 5 tametsi neglecta intercessione aut appellatione cœptam executionem peregisset, si hoc ipsum iudicis mandato continebatur, propter debiti fortasse fiscalis priuilegium. 6 Planè si ex euentu litis apparebit, nobilem fuisse eum, qui plebeius dicebatur, ideoque nec ab eo exigi quicquam potuisse, condemnanda erit vniuersitas vt restituat quicquid exegerit: Interdum etiam cum expensis si iusta litigandi causa non fuit. 7 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Et consequenter immunem à contributione tributorum & subsidiorum quæ Principi à solis plebeis & ignobilibus debentur ex edictis serenissimorum Ducum Sabaudiæ.

2. Quia causa status præiudicialis est, & ideò priùs examinanda *l. 1. C. de ordin. iudic.*

3. *l. mouere 4. C. si seruu. export. veneat.*

4. Non enim attentare dicitur iudex qui aliquid decernit contra eum qui non est in lite Lancelot. *part. 1 cap. 1. de attent. à tertio num. 61.* post Ægid. *decis. 749.* Achill. *Decis. 6. de attent.* Pelleg. Fab. *decis. 96.*

5. *l. ab executore 4. D. de appellat. l. ab executione 5. C. quor. appell. non recip.*

6. Debita enim fiscalia nullam moram patiuntur, & priuilegium habent vt non obstãte appellatione interim exigi possint licet extra hanc causam fiscus non habeat priuilegium innouandi appellatione pendente Lancelot *part. 2. c. 12. De attent. appell. pend. ampliat. 4. num. 6.*

7. *l. qui solidum 78. §. etiam de leg. 2.* & ibi Bart.

DEFINITIO XX.

Attentatorum reuocatio in quacunque litis parte peti potest: Quinimò allegata esse sufficit.

SI quando in spretum litis aut appellationis 1 attentatorum proponatur, omnimodo id vindicandum est, etiamsi aduersarius cuius interest vindicari, non id petierit in libelli conclusione 2 dummodo per media, vt aiunt, litis conquestus sit 3 de attentatis, déque iis appareat ex actis & instrumentis litis. 4 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 8. De arbitr.

1. Nam attentatum est siue lite siue appellatione pendente quod fiat in præiudicium litis vel appellationis Lãcelot. *in tract. De attentat. in præfa. 1. part. maximè à nu. 52. vsq. ad 60.*

2. Nam nec libellus requiritur in reuocatione attentatorum vt nec alias quoties sufficit iudicis officium implorari, Lancelot *part. 3. cap. 25. de process. in caus. attent. num. 10. 11. 12. & seqq. Ex gloss. in clem. 2. in princip. vt lit. pend.* Lanfranc. *decis. 362.* & aliis ibi citatis.

3. Nam qualisqualis saltem petitio reuocationis attẽtatorum est necessaria, vt concludit Lancelot. *vbi suprà num. 14. 15. & 16.*

4. Sunt enim attentata semper probanda & nunquam præsumenda, nunquam supplenda cùm sint odiosa Lancelot. *dict. part. 3. cap. 26. De probat. attentat.*

DEFINITIO XXI.

Appellatio debitoris non impedit executionem contra fideiussorem eadem sententia condemnatum, nec appellantem.

EAdem sententiã principali debitore & fideiussore condemnatis, debitor appellauerat tacente fideiussore. Non idcirco in spretum appellationis attentasse creditor videbitur, quòd aduersus fideiussorem non destiterit agere ex iudicato: 1 tametsi futurum sit vt exacto fideiussore debitor ipse per consequentias inquietetur. 2 Salua si quidem debitori erit exceptio ad imputandum fideiussori, cur soluere aut iudicato stare quàm appellare maluerit, cùm principalis ipse debitor appellasset, 3 si iusta appellandi caussa fuit. 4 Alioquin dicendum erit cogendum omnimodo fideiussorem hunc vt appellet, si nec volenti sibi liceat renunciare liti & soluere: quod tamen fieri it iniquum. 5 Quid enim si sciat debeti id quod petitur, 6 maliťque soluere quàm diutius vexari sumptibus inanibus, 7 quos fortasse ab inope debitore non tam facilè posteà sit repetiturus? 8 Vt taceam ipsius quoque interesse ne sumptus in litem necessarios de suo proroget potiùs quàm vt eos posteà repetat. 9 *Ita Senatus* ex tempore in publico auditorio Prid. Id. Febr. 1594.

1 Nam cùm hoc casu nulla sit lis contra fideiussorem post latam sententiam definitiuam quæ transit in rem iudicatam quod ad eum pertinet, non potest dici attentatum Per ea quæ dixi *Def. 8 num. 2. & Def. 19. n. 4. supr.*

2 *l. cùm lex 46. D. de fideiussoribus l. 5. de liber. legat. cum similib.*

3. Potuit enim appellatio debitoris prodesse fideiussori, si fideiussor voluisset *l. si fideiussor. 29. D. mandat.*

4. Hoc enim cogitur probare debitor si quid velit imputare fideiussori *arg. l. si ideò 55. cum ibi not. D. de euict.*

5. Idoamque est quod dici solet iudicia omnia esse absolutoria, si is qui conuenitur sit paratus soluere. *§. vlt. Inst. de perpet. & tempor. action.*

6. Non enim prohibetur fideiussor agnoscere bonam fidem *d. l. si fideiussor. §. quadam. D. mandat. l. quoties 9. §. sicut D. de admin. tutor.*

7. Execratione litium & redimendæ vexationis gratia *l. 4 §. 1. de alien. iudic. mut. caus. fact. l. minoribus 6. D. de minor.*

8. Inanis enim est actio quam debitoris inopia eludit *l. nomen 6 D. de dolo.*

9. Interest enim cuiuslibet non soluere potius quàm solutum repetere *l. 3. D. de compensat. l. si stipulatus 15. D. de fideiuss.* Vide tamen in hanc Definitionem & cogita an obstent quæ tractat Robert. Lancelot. *in 1. par. cap. 3. De attent. à iudice, limit. 7. num. 55. vsque ad num. 68.*

DEFINITIO XXII.

De testibus non obstante appellatione audiendis.

AB interlocutione iudicis qui vnius ex colitigatoribus articulos reluctante aduersario ad probandum admiserat, aduersarius prouocauerat. Nó eo minùs super iis articulis pendente appellationis causa testes audiri possunt ad futuram rei memoriam, 1 quòd ea ratione præiudicium appellationi fieri videatur. Potest namque probatio illa commode admitti salua appellationis instantia. 2 Nimirum vt si benè iudicatum pronuncietur, testationum fides subsistat, Sin male iudicatum, fortè quod articuli tales essent, & tam inepti vt eorum probatio recipi non deberet, testationes pro irritis & non factis habeantur. 3 Interea igitur & in dubio probationibus tanquam fauorabilissimis succurri æquum est ne pereant, 4 quòd sit multò facilius testationes scriptas pro non scriptis habere quàm non scriptas pro scriptis. *Ita Senatus* in relationibus libellorum & rescriptorum 7. Cal. Iul. 1594.

1. *Vers. in lege 41. D. ad leg. Aquil. Not. in cap. quoniam frequenter Extr. vt lit. non contest. cap. significauit. 41. Extr. de testib.*

2. Et est reparabilis per sententiam definitiuam. Dixi *Def. 12. & 13. sup.*

3. *d. l. in lege. in fin.*

4. *l. carent 22. D. de testib.*

DEFINITIO XXIII.

De executione prouisionalis sententiæ post definitiuam redditam.

SEntentia prouisionalis quę statim mandari executioni potuit non obstante appellatione, 1 non eo minus executionem merebitur quod à diffinitiua sententia per quam confirmata est, fuerit prouocatum. 2 Extincta enim per appellationem potestate diffinitiuæ sententiæ, 3 sola superest prouisionalis quæ pristinas vires suas retinere, & exercere possit. 4 Non idem tamen erit si is qui pendente lite victus postmodum diffinitiuè fuerit condemnatus. 5 Hic enim quantumuis à diffinitiua condemnatione prouocet, facere tamen non potest vt quod iudex per interlocutionem iusserat, contrario imperio prorsus sublatum non videatur. 6 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 34. inst. De execut. rei iudic.

1. Nempe si lata sit à iuridico maiore secundum eam distinctionem quam posuimus *Defin. 12. supr.* aut ab eo qui Iuridicorum maiorum habeat priuilegia, quomodo habet Consilium Gebennense.

2. Sic enim plerunq; euenit vt prouisionalis sententia per definitiuam confirmetur, tum à definitiua prouocetur.

3. Quandoquidem appellatio extinguit iudicatum *l. 1. §. vlt. D. ad SC. Turpill. l. furti 6 §. 1. de his qui not. infam.*

4. Nemo enim dixerit ob id solum minoris potestatis esse debere prouisionalem sententiam quòd per definitiuam fuerit confirmata *arg. l. 3. in princip. D. de vsur.*

5. Ex nouis nimirum probationibus post prouisionalem sententiam allatis.

6. *l. quod iussit 14. vbi notat. D. de re iudicat.*

DEFINITIO XXIV.

Attentatorum ex appellatione emergentium ratio nulla habetur facta commutatione appellationis in intercessionem.

QVod attentatum est in præiudicium appellationis, desinit esse attentatũ si appellatio ex rescripto Principis, conuertatur in oppositionem, vt pragmatici loquuntur, quia perinde est acsi nunquam appellatum fuisset, 1 Proinde nec vindicandum est. 2 *Ita Senatus* in causa Petri Sorelcy, & Mariæ Guichard Augustanorum. Idib. Sept. 1593.

1. Est enim ea vis rescripti vt appellationem redigat ad non appellationem, eámque commutet in oppositionem. Denique tollit intellectum appellationis, vt loquitur Papinianus *in l. si patroni 55. §. vlt. D. ad SC. Treb.*

2. Quasi cessante causa *cap. cum cessante Extr. de appellat.* quandoquidem non alia ratio erat vindicandorum attentatorum, quàm quòd in spretum appellationis facta essent. Itaque hoc casu purgantur quodammodo per rescriptum Principis non principaliter sed per consequentiam.

TIT. XI.

Si contr. ius vel vtilit. public.

DEFINITIO I.

De rescriptis contra ius gentium aut ciuile concessis.

ETsi de suprema Principis potestate dubitare, sacrilegio proximum quid esse creditur, 1 Quia tamen digna Principis vox est legibus alligatũ se potiùs quàm solutum profiteri, 2 non absre imperatorib. placuit, Rescripta quæ contra ius vel vtilitatem publicam impetrata sint perinde haberi acsi nec concessa essent, 3 Quasi circumuenta per obreptionem aut imprudentiam religione Principis, qui nec voluisse vnquam credendus est quod iustè velle non potuit. 4 Idque Principum nostrorum, vt optimi omnes iurisque religiosissimi fuerunt, mandatis plerisque nominatim constitutum est, vetitúmque iudicibus ad quos eiusmodi rescripta fiunt ne si quam subesse iniquitatem animaduerterint, eorum autoritate moueantur, tametsi & Principis & Cancellarij ad cuius præcipuè curam ea res pertinet, 5 subscriptione munita sint. Ea verò maximè rescripta contrà ius esse censentur ex quibus alicui iniuria inferatur, 6 quod vix est vt non eueniat quoties alteri iam quæsitum ius aut inuito, aut etiam ignoranti adimitur: 7 nisi priuatam illam iniuriam publicæ vtilitatis fauor extorqueat & emendet. 8 Illa tamen distinctio necessaria est quam & magistri nostri omnes probant, 9 Vt iuri quæsito ex ea causa quam ius gentium induxerit veluti ex iusto legitimóque contractu derogare Princeps nequeat si nulla ratio vrgeat, ne ex plenitudine quidem potestatis 10 citra iniuriam, Possit autem iuri quæsito per actus ciuiles vt puta per sententiam, vsucapionem, præscriptionem, & alios si qui sunt similes, siue cómune ius illud sit, siue statutarium & municipale, siue ipsius Principis autoritate constitutum: 11 Cuius distinctionis ratio illa affertur, quòd ius gentium naturali ratione stabilitũ sit immutabile, Ciuile verò pro legislatoris aut populi arbitrio mutabile, 12 & consequẽter ad nutum supremi Principis, qui solus inter suos legislator est, translato ei & in eum per legem regiam omni iure quod alioqui populus esset habiturus. 13 Inde fit quod dicimus Principem suprà leges esse, tametsi legibus solutus esse nolit. 14 Adeo vt nec sibi legem contra-

contrariam possit edicto dicere. 15 *Ita Senatus* in causa N. Francisci Denatié contra Bartholomeum de Valon 8. Id. Iug. 1588.

1. *l. 2. C. de crimin. sacrileg. l. sacrilegiis. C. de diuers. rescript.*
2. *l. digna vox 4. C de legib.*
3. *l. 2. l. vlt. & pass. C hoc tit.*
4. *Arg. l. si quan l. 35. C. de inoff testam. l. omnium 19. C. de testam. l. N. pos Procule. de verb. signif.*
5. Ea eo namque Cancellarius dicitur quod ad eius officium spectet vt literas omnes Cancellet quas videt contra ius esse vel contra publicam vtilitatem.
6. Non enim iuris ratio patitur vt inde nascatur occasio iniuriæ vnde iura oriuntur.
7. *l. nec alium 4. C de emancip. lib l. 2 § si quis à Principe D. ne quid in loc publ. l. quoties C. de precib. Imp. offer. vn'g. l. ad quod nostrum 11. de reg. iur.*
8. *l. item si verberatum 15. § 1 vbi DD. de rei vindic. l. Lucius 21. D. de euict.*
9. *DD. latè ad l. vlt. C. hoc tit.*
10. Quam vulgo absolutam potestatem vocant, alij nō malè tyrannidem, aut plenitudinem tempestatis, vt ex Baldo Cracetta & aliis loquitur Anton. Tess. *Decis. Pedemont 91. nu. 1.* Talem certè nullam in bono Principe agnoscit Didac. Couar. *lib. 3. var. resol. cap 6 num. 6.*
11. Id enim est quod dici solet, Principem posse dispensare contra ea quæ sunt iuris positiui, quia ipse supra ius positiuum est *cap. proposuit de concess. præb.* Craoet. latè *de antiq temp. part. 3. sect. 1 num. 38.* Nat. *cons. 167 lib. 2.*
12. *§. Sed naturalia Inst de iur. nat. gent. & ciuil.*
13. *l. 2. § agitur constituto Principe & § quòd ad magistratus D. de orig. iur.*
14. *d. l. digna vox l. ex imperfecto C. de testam. cap. quæ in ecclesiarum de constit.*
15. *Arg. l. si quis in princ. de lega. 2.*

DEFINITIO II.

Princeps laicus monachalem præbendam concedere præsertim laico non potest.

NOn licet Principi monachalem præbendam laico inter monachos concedere ex causa qualibet, id est quantumuis remunerationis color quæratur: 1 Nisi hoc saltem onere adiecto, vt cum monachis aut certè in ipsis monasterij claustris moretur is cui præbenda indulgetur. 2 Pertinet enim ea res & ad ecclesiæ dignitatem, & ad publicam honestatem, adeóque vtilitatem: Ac quemadmodum publicè interest vt ecclesiastica beneficia clericis sine vlla diminutione conferantur, 3 Ita & ne per laicos præsertim secularem vitam agentes vllomodo possideantur. 4 *Sic Senatus* in causa N. Vernat & Abbatis Sancti Sulpitij Prid. Id. Aug. 1592. Cùm tamen Abbas ille malè consultus centum florenos annuos pro præbenda quæ longè pluris erat obtulisset (veritus fortasse ne si omnino denegaret Principem offenderet) neque aduersus eam oblationem impetrasset in integrum restitutionem, condemnatus est vt oblatam pensionem à die oblationis persolueret, ac in posterum præstaret. Neque enim aliter ius dici potuit inter consentientes. 5

1. Non enim de negotijs & rebus ecclesiasticis disponere Princeps laicus potest *cap. suam de ord. cognit. cap. lator. qui filij sint legit. cap. generali. & cap. quia sæpe. de elect.*
2. Vt quemadmodum hoc onere adiecto libertas eius quodammodo restringitur *l. Titio centum 71. § Titio centum de cond. & dem.* ita monacho similis videatur.
3. *Tot tit. Vt benef. eccles. sine diminut. confer.*
4. *Cap 2. Extr de institut.* licet videatur distinguenda præbenda à beneficio Præbenda enim consistit in temporalitate. Ius verò beneficij in spiritualitate, vt tractat Boer. *quæst. 171 nu 4. ex notat. in cap. cùm Martinus de constit. & in cap. maioribus De præb. cap. causam. de præscript.*
5. *l. si convenerit 16. D. de re iudicat. l. vt fundus D. commun. diuid.*

TIT. XII.

De Diuers. Rescript.

DEFINITIO I.

De clausula Motu proprio.

CLAVSVLA *Motu proprio*, licèt maxime & præcipuæ sit potestatis, in eo præsertim quod tollit vitiū obreptionis & subreptionis 1 ius tamen alteri quæsitum non adimit, 2 quoniam ita semper interpretanda sunt beneficia principalia vt ne cuiquam iniuria inferatur. 3 *Ita Senatus* in causa illustrissim. D. Vincentij Laurei Cardinalis du Mondeuis & Reuer. Petri Goyet de Prioratu Nantuaci 7. Cal. Mart. 1589.

1. *Cap. si motu proprio de præb. in 6.* Stafil. *in tract. De lit. gratios. in rubr. subreptio.* Rebuff. *in prax. benef in form. prouis simplic. part. 3. num. 17. & in form. mand. de prouid in verb. motu proprio, Et in verb. pro expressis.*
2. *d cap. si motu* Bald. *in cap. ad audientiam de rescript.*
3. *l. 2. § merito & § si quid à Principe D. ne quid in loc. public. l. rescripta 7. C. de precib. Imp. offer. l. si priuatus 27. D. qui & à quibus man. Not. in cap. ab eo de elect. in 6 in l. vlt. de pact.* Bald. *in l. 1. de constit. Princip. & in cap super eo de offic. deleg. Repetitum est hoc SC. Defin. 22. supr. de sacros. eccles.*

DEFINITIO II.

De Principe contraria rescribente.

SI quid summus Pontifex aut alius Princeps rescripsit contrà quàm iam anteè rescripserat aut aliud quid fecerat, præsumitur circumuentus: 1 nec doli suspicione caret is qui rescriptum impetrauit. 2 Beneficium namque Principis decet esse mansurum, neque facilè credendus est Princeps liberalitatem contulisse cuius postmodum pœniteat. 3 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *Arg. cap. cùm olim vers. archidiaconatum de sent. & re iudic. l. prædia* vbi Bart. *C. de locat. præd. ciuil. lib. 11. tit. 70.*
2. Intellige si sciuit prius rescriptum.
3. *Nouell. 81. constit. quæ dignit. & epis § illud cap. dudum 2. de elect. cap ex literis. & cap postulasti. de rescript. can. quod bene semel 6. q. 4. can. institutionis & can. si ea 25. q. 2.*

DEFINITIO III.

Quænam rescripta non nisi in magna Cancellaria debeant expediri.

REscripta per quæ Princeps expressim & specialiter huic aut illi Statuto vel edicto, aut styli practici articulo derogat, non possunt à Procácellario expediri, quoniam expressa Principis voluntate & subscriptione indigent, 1 ideóque ad magni Cancellarij pertinent autoritatem. *Ita Senatus* in relationibus libellorum 16. Cal. Iulij 1590. & aliâs sæpiùs.

1. *l. 1.* vbi Bart. & omnes notant *C de legib.* Eius enim est & interpretari & abrogare vel derogare cuius est condere *l. leges sacratissimæ 9. l. cùm de nouo 11. C. eod.*

DEFINITIO IV.

De rescripto aduersus vicium litigiosi siue iam contractum siue contrahendum.

IDem iuris est si ex Principis rescripto quis petat, vt liceat sibi rem litigiosam vendere contra iuris communis prohibitionem, Aut vt aduersus vicium litigiosi iam contractū, in integrum restituatur. His enim casibus cùm strictissimæ iuris rationi & prohibitioni aperta vis fiat, 1 Principis autoritas, & subscriptio omninò necessaria est, 2 Præterquàm iis casibus quibus Prætor ex æquitate & causa cognita distractioné rei litigiosæ permittere interdum solet. Quod enim Prætor pro imperij sui iure facere

olim potuit, id omne Procancellarius sub nomine & autoritate Principis per se ipsum expedire potest.4

1. *Tot tit de litig. D. & C. & in Nouell.*
2. Nihil enim iudex facere potest contra leges, ne Senatus quidem *l.1. in fin. & l. nec non 28 §. quod d eius D. ex quib. caus. maior.*
3. De quibus *in l. Diuus Pius 5. D de hered. petit.* vbi tamen obseruа legendum esse *Sola cautio non Solida.*
4. Nam & prætoris officiũ olim erat vt daret in integrum restitutionem *Toto titulo De in integr. restit.*

DEFINITIO V.

De appellatione in intercessionem commutata.

CVm is qui executioni contra se factæ intercedere debuerat ab ea perperàm appellauit, indiget rescripto Principis cuius beneficio conuertatur appellatio in intercessionem,1 Sed ea res facere non potest, vt iudex superior qui ex appellatione cognoscere deberet,2 possit etiam de intercessionis iure cognitionem sibi adrogare, quam alioqui inferior iudex pro sua iurisdictione habere deberet,3 ne in cuiusque potestate sit malè appellando id assequi vt inferioris iudicis autoritas labefactetur, quã ex officio tueri superior quoque debet.4 Eæ igitur superioris partes erunt, vt conuersa per rescriptum appellatione in intercessionem, causæ cognitionem remittat ad eum iudicem, apud quem si appellatum non fuisset intercessionis suæ causas reddere reus debuisset.5 *Ita Senatus* ex tempore 8. Cal. Decemb. 1590.

1. Alioqui condemnandus est is qui appellauit *l.1. & tot. tit. quor. appell. non recip.*
2. *l.1. & tot. tit. quis à quo appell.*
3. Appellatio enim tamdiu deuoluit cognitionem ad superiorem quamdiu ipsa subsistit, non cum extinguitur.
4. *Cap. vt debitus honor Extra de appell.* Bart. *in l. eius qui num. 10. de appell. recip.*
5. Extincta enim appellatione in eo statu res esse debet in quo esset si appellatum non fuisset *l. tutor 41. §. 1. D. de vsur.*

DEFINITIO VI.

Rescripta ad gratiam sunt annalia, Ad ius perpetua.

PRincipalia rescripta quæ intra annum executionem habuerunt aut habere cœperunt, si non ad gratiam 1 vt loquuntur sed ad ius concessa sint, perpetua sunt, nec anno finiuntur, 2 aut alio tempore, nisi eo ipso quo ius illud ad quod impetrata sunt finiretur.3 Sed hoc ita si non rescripto disertè comprehensum sit vt post annum non valeat, 4 quomodo frequentioris quæstus gratia exprimi solet in rescriptis omnibus quæ ex parua prodeunt Cancellaria: Quæ si executioni intra annum mandata vel saltem mandari cœpta non fuerunt, anno vtique etiamsi dictum non sit, finiuntur. 5 *Ita tractatum est* 4. Cal. Iulij 1591.

1. De quibus *in cap. si autem & cap. plerumque de rescript.*
2. *l. Falso 2. C. hoc tit.*
3. Neque enim rescribentis Principis ea voluntas esse interpretanda est vt iura omnia peruertat, sed potius vt secundum ius rescripsisse intelligatur *l. si quando 35. C. de inoff. test.* facit *l. fin. de minor. clem. 1. de in integ. rest.*
4. *d. l. falso.* Guid. Pap. *quæst.* 335. vbi tamen malè putat ius ciuile correctum esse per canonicum.
5. Excipiuntur tamen literæ Prehensionis quas vulgo *de prise de corps* appellamus, quarum potestas vtique anno vno non finitur, nec alio vllo tempore quandiu criminis persecutio durat Reboff. *in proœm. const. glos. 5. n. 44.* quia scilicet non est in potestate illius qui eas impetrauit, vt eas quando & quomodo velit exequatur.

DEFINITIO VII.

De impetrante officium viuentis.

OFficium viuentis impetrans etiam à Principe, siue inuito possessore, siue non requirente eo aut consentiente, nullomodo audiendus est, siue officium dignitatem habeat siue non, Tametsi motu proprio Principis ea concessio facta proponatur:1 Quòd huiusmodi res periculosi tristisque euentus plena sit ac bonis repugnet moribus, quandoquidem alienæ mortis captandæ votum inducit.2 Alioqui facile esset clausulam illam *motu proprio* rescriptis quibuslibet inserere, tum etiam cùm per aulicorum sordes, aut gratiam rescriptum impetraretur.3 *Ita Senatus* ex tempore pro Castellano Seysselli contra Ioannem Baptistam Bruel 11. Cal. Sept. 1592.

1. Rebuff. *in tract. Vt ante vacat. glos. vlt. §. 1.*
2. *l. vlt. C. de pact. l. donari 29. alias l. quidam §. vlt. D. de donat. l. 2. §. interdum de vulg. & pupill. subst. l. 2. §. vlt. de his quæ vt indign.*
3. *l. Præses 12. C. de transact. l. ambitiosa 4. de decret. ab ordin. faciend.*

DEFINITIO VIII.

De priuilegiorum ciuitati concessorum interpretatione & reuocatione.

QVamuis dici soleat in concessione qualibet quantumuis generali, exceptam semper intelligi personam loquentis,1 præsertim in rescriptis principalibus,2 tamen non est id perpetuum.3 Quid enim si ex eo fiat, vt inutilis & sine effectu futura sit concessio? Finge datum à Principe priuilegium ciuitati, quale habet ciuitas Neciensis vt quicunque per annum & diem in ea manserit tanquam ciuis, & domicilium habuerit, ex deditirio & talliabili fiat plenè liber. Haud dubiè ad priuilegium, inuitati maximè videbuntur, qui in Principis iure & manu fuerũt,4 Cùm de aliis dubitari possit an eos Princeps ad libertatem vocare potuerit inuitis aut etiam ignorantibus dominis. Vulgatum enim est ita interpretanda esse priuilegia vti ne tertij ius lædant:5 Nisi quis putet fauore libertatis ab ea iuris regula esse recedendum.6 Sanè si postquàm per annum & diem stetit quis in ea ciuitate quæ huiusmodi priuilegium habuit, reuocatum sit priuilegium, non faciet ea reuocatio præiudicium iam competenti libertati.7 Videtur namque cum ciuitate quodammodo contrahere is qui ciuitatis leges intuitus, & secutus, domicilium suum & fortunarum suarum omnium sedem in ea collocat, non aliter id facturus.8 Itaque ad futuros tantùm non etiam ad præteritos casus priuilegij reuocatio pertinebit.9 *Ita Senatus* in ea causa de qua Defin. 4. & 5. infr. De præscript. quæ pro libert. compet.

1. *l. si mercedem 33. §. vlt.* vbi glos. & Bart. *de act. empt.*
2. Quia Princeps non sibi legem dicit sed aliis *l. Lucius 40. in fin. de fid. lib.*
3. *l. Paulus respondit 29. §. vlt. D. de pignor.*
4. Principum enim beneficia plenissimè aduersus concedentes interpretamur *l. 3. D. de constit. Princip.* Vide Bart. *in Nouell. cui titulus est. Constit. qua dignit. §. illud num. 1.* Guid. Pap. *quæst.* 429.
5. *l. penult. C. hoc tit l. 2. §. meritò & §. si quod à Principe D. ne quid in loc. publ.*
6. *Arg. l. 1. & 2. C. de commun. seruo manumiss. & l. quidam ita 25. §. si quis filium D. ad SC. Trebell.*
7. Libertas enim quæ semel competit nunquam reuocatur nisi ex ingratitudine *l. Papinianus 8. §. vlt. & l. seq. D. de inoff. testam.*
8. *Arg. l. si in patria 5. & l. ciues 7. C. de incol. lib. 10 tit. 39.*
9. *l. leges 7. C. de legib. l. vlt in fi. C. de contr. iudic.*

DEFINITIO IX.

Literæ remorandæ litis impetrari non possunt cùm iam in causa conclusum est.

Rescripta

Rescripta illa Principis quibus litem sistere iudex iubetur 1 (vulgo literas *Status* vocant quòd pendente dilatione in suo statu litem manere necesse sit) ad eas lites non pertinent quarum status talis est vt iamiam ferenda sit sententia, quod contingit quoties in causa conclusum est. Cùm enim hoc casu perinde habeatur acsi iā esset iudicatum, 2 nulla lis superesse videtur, 3 nullúsque proinde litis status amplius esse, in quo subsisti possit. 4 *Ita Senatus* in causa D. Senatoris de Candie contra D. de Grilly 17. Cal. Iulij 1593.

1. De quibus diximus *Defin. 25. sup. De precib. imper. offer.* & ad quas pertinet quod scriptum est *in l. minorðum 36. De iudic.*
2. *Arg. l. pen. D. de milit. testam.*
3. *l. terminato 3 C. de fruct. & lit. expens. l. non minorem C. de transact. l. 1. D. de iureiur.*
4. Id enim est quod dici solet non entis nullas esse qualitates *vulg. l. eius qui in prouincia 41. D. de reb. credit.*

DEFINITIO X.

Rescripta ad Senatum durante iustitio ad Cameram quoque criminalem quæ Senatus vices gerit, pertinere.

Literas Principis ad Senatum scriptas eo tempore quo publicum iustitium indictum est, à Camera vt vocant criminali, quæ non nisi de criminalium iudiciorum præparatoriis cognoscere solet, & aperiendas esse & considerandas vt perinde earum ratio habeatur quatenus iuris & æquitatis ratio patietur acsi ad Cameram ipsam criminalem scriptæ essent, aut acsi Senatus ius redderet, post multam disputationem definitum est, 1 Ne alioqui Principis autoritas neglecta, aut quòd in nomine erratum esset, circumueniendæ voluntatis eius quæsita & captata occasio videretur. 2 Sic in causa Tibetij Mutij & Abbatis de Filly 17. Cal. Octobr. 1597.

1. Quia vicem Senatus & locum obtinet Camera illa criminalis.
2. Neque enim error in nomine nocere solet regulariter si modò constet de voluntate, nec sit error in corpore *l. quoties 9. D. de hered. instit. l. 4. de leg. 1.*

DEFINITIO XI.

Literæ status non prosunt attentatori, nec spoliatori, nec in causis criminalibus.

SI pendente lite & in eius præiudicium attentatum sit, non est ferendum, vt is qui attentasse dicitur ac fortassis aduersarium spoliasse, rescriptum à Principe impetret ad litem in eo statu sistendam. Ita enim fieret vt delicti sui pœnam eluderet. 1 Spoliatio siquidem delictū est, aut proximè saltem ad delictum accedit. 2 Planè in causis criminalibus constat huiusmodi rescriptis locum non esse, siue criminis cognitionem differri reus velit, siue actor ipse, Reo præsertim in vinculis existente. 3 *Ita Senatus* in causa Francisci Gelaz Lugdunensis contra Franciscum de Resignand ante Cal. Decemb. 1593.

2. Nam & similiter dicimus spoliatum bonis suis omnib. vel maiori parte, non posse conueniri nisi bonis priùs restitutis saltem iure canonico Bart. *in l. si te bonis num. 2. C. de sur. ædab. in l. si quis ad se fundum num. 2. C. ad leg. Iul. de vi publ. & in l. propter num 2. de excus. tut.* Denique malitia nunquam indulgendum est.
3. Publicè namque interest nocentem damnari vel innocentem absolui *l. absentem 5. D. de pæn.*

DEFINITIO XII.

Ex literis De debitis non posse agi contra heredem debitoris.

REscriptum & diploma, Principis quod vulgo De debitis appellant, nullam habet executionem aduersus heredem debitoris, non solum vt i ne in carceres detrudi possit, sed etiam ne ex eo possit agi in rem & hypothecaria præcisè, 1 Adeò vt neque aliud dicendum sit, si debitor ipse ex eiusmodi diplomate iussus sit soluere priusquam vita fungeretur. Eo namque ante solutionem mortuo non potest peragi executio in præiudiciū heredis, nec si pure heres sit, 2 Multò minus si non nisi cùm beneficio legis & inuentarij hereditatem debitoris agnouerit. 3 Igitur ab actione & libello incipere creditor debebit non ab executione. 4 Nec ad rem pertinet quod ex instrumento, vt loquuntur, guarentigiato solent etiam præcisæ literæ impetrari aduersus heredem debitoris, cū clausula *Salua intercedendi potestate*. Etenim apud inferiores tantùm iudices id receptum est, & quidem contra manifestam iuris rationem quæ certè non patitur, vt ab executione vnquam incipiatur. 5 Quamquam decreti iniquitatem illud temperat quodammodo, quod intercedente debitore tota executionis potestas in simplicem conuertitur citationem, 6 At Princeps sub cuius nomine diploma conscribitur, itémque Senatus, qui in iudicando Principis vice fungitur, 7 quoniam cauere debet diligentissimè ne quid decernat, quod vel minimam speciē habeat iniquitatis, 8 nihil tale vnquam constituit, sed iubet semper incipi à citatione, Nisi cùm aduersus debitorem ipsum agendum est ex instrumento vt diximus guarentigiato, Cuius priuilegium in eo elucet vt paratam habeat executionem, 9 nec vlla satisdandi necessitate incommodam si diplomatis principalis beneficio nitatur. 10 *Ita Senatus* ex tempore in causa Boni Fou. & N. Tricquet Idib. Mart. 1594.

1. Boer. *quæst.* 10.
2. Quia nesciri potest an sit heres priusquàm in ius vocatus sit & interrogatus, cùm aditio hereditatis animi sit potiùs quàm facti *l. pro herede 20. l. gerit 88. de acquir. hered.*
3. Huic enim iura sua omnia integra conseruantur *l. vlt. D. de iur. delib.*
4. Qui solitus iudiciorum ordo est *§. omnium. Instit. de pan. temer. litig.*
5. *l. 1. C. de execut. rei iudic. l. si cùm nulla 58. D. de re iudic.*
6. *Bart. in l. de pupillo 5. §. meminisse D. de noui oper. nunciat.*
7. Nam sub Principis nomine prodeunt Senatusconsulta.
8. Ne inde nascatur occasio iniuriæ vnde iura proficiscuntur *l. meminerint 6 C. vnde vi.*
9. Quia vim sententiæ & condemnationis habet non ex iure sed ex autoritate statutorum quæ hac de re sunt ferè vbique gentium, præsertim in Italia.
10. Est enim hoc priuilegium creditoris agentis ex diplomate principali vt nunquam satisdet, nisi cùm ipso diplomate ita cautum est.

DEFINITIO XIII.

Non alias quàm Principis vel Augustæ literas à Senatu adprobari debere.

NOn alias, quàm Serenissimi Principis nostri vel Augustæ literas adprobare, & vt pragmatici loquuntur, verificare Senatus noster debet, quia nec alius Senatui nostro imperare potest quàm Princeps vel Augusta. 1 Itaque si quid publicè priuatímve præfectus Prætorio aut si mauis generalis Vicarius Principis decreuerit non debet amplissimi ordinis autoritas in eo adprobando interuenire: Cúmque aliter quandoque antea vsurpatum diceretur, Placuit id corrigi nec in posterum tale quicquam amplius fieri oportere. 2 *Ita Senatus* in causa N. Bocellin & Syndicorum de Belley 4. Id. Maij 1594.

1. Omnes enim à Principe & Augusta vel Senatu inferiores sunt vel pares, cùm Senatus vices Principis gerat: Par verò in parem non habet imperium. *l. nam et autem 18. De minor. l. 1. § pen. D. de appell.*

2. *Ex l. quod verò 14. l. quod non ratione 40. D. de leg.*

DEFINITIO XIV.

Clausula derogatoria quo plus insolita eo magis suspecta.

CLausulæ derogatoriæ cæteræque præcautiones in gratiis & literis summi Pontificis aut alterius Principis quo magis insolitæ & plures appositæ sunt, eo minus operantur, quia faciunt vt tanto minus præsumatur voluntas concedentis, 1 tantóque faciliùs probetur subreptio. 2 Ex qua subreptione inducitur nullitas gratiæ & literarum quasi ex defectu voluntatis in prouidente. 3 *Ita Senatus* pro Guillelmo Bachod contra Claudium Philippe 4. Non. Iun. 1595.

1. Felin. *in cap. nulli de resc.*
2. Dec. *cons.* 561.
3. *Cap. cum adeò de rescript. in 6.*

DEFINITIO XV.

In ciuile est rescriptum à spoliatore impetratum ad euocandam causam ad consistorium Principis antequam purgatum sit vicium spoliationis.

QVi aduersarium spoliauerat, cùm ad restituendam rem interdicto conueniretur, 1 nec haberet quod responderet, petierat à Principe, & obtinuerat vt causa ad Principis consistorium euocaretur. 2 Placuit audiri eum non debere, 3 nec admittendum esse rescriptum, quia spoliationis vicium ante omnia purgandum est. 4 *Ita Senatus* in causa Seminarij Augustani & Prioratus Sancti Bernardi 20. Decemb. 1595.

1. Scilicet ex edicto Vnde vi. *l. 1. & tot. tit. D. vnde vi.* Idem esset si conueniretur condictione *ex Can. redintegranda 3. quæst. 1. aut ex l. si quis in tantam. C. vnde vi.* Sunt enim ista omnia remedia spoliatis competentia.
2. Cuiusmodi euocationes magnam litium & expensarum materiam præbere solent. Nec enim sine magnis sumptibus itur ad Principem aut litigatur coram Principe.
3. Tanquam qui huiusmodi commento velit moram facere restitutioni quæ statim facienda est spoliato.
4. Interest namque reipublicæ spoliatum quemlibet ante omnia restitui etiam prædonem *cap. in literis, & pass. Extr. de restit. spoliat.*

DEFINITIO XVI.

Rescriptum moratorium non magis potest impetrari contra debitum per quod facta est nouatio iudicati ad vtilitatem debitoris quàm contra ipsum iudicatum.

COndemnatus debitor, à creditore iudicati executionem vrgente impetrauerat vt iudicati nouatio fieret 1 per nouam stipulationem, in quam ex liberalitate & indulgentia creditoris longè minus deduceretur, quàm deductum esset in condemnationem. Agente posteà creditore debitor moratorias literas impetrauerat, ne ante annum vrgeri posset. 2 Visum est licèt nouatione facta sola supersit actio ex stipulatu, neq; ex iudicato ampliùs agi possit, 3 non debere tamen deteriorem hac parte esse conditionem creditoris, quàm si nouatio nulla facta esset, Ne alioqui captiosa ei sit liberalitas, 4 ex qua iam satis magnum lucrum debitor senserit, qui ob eam nunc minus debet. 5 Proinde quamuis aduersus obligationem ex stipulatu proficiscentem moratoriis literis locus esse possit, quibus non esset aduersus executionem rei iudicatæ, 6 in proposito tamen non magis locus erit, quàm si iudicati executio peteretur. Fere enim est vt in dolo esse debitor videatur, qui extorta liberalitate perfidè abuti velit. 7 *Ita Senatus* pro D. Philiberto Milliet Episcopo Maurinianensi Abbate d'Aups contra Claudiũ Pernollet eiúsque fideiussores 8. Id. Febr. 1596.

1. Potest enim ipsa quoque iudicati actio nouari si id actum sit, nec recuset actor partam sibi ea iudicati causa persecutionem ad initium alterius petitionis redigere, quomodo scriptum est *in l. in nor. 40. D. de minor.*
2. Cuiusmodi literas certum est impetrari posse aduersus agentem ex stipulatu, non item aduersus agentem ex iudicato. vt dixi *Defin. 4. supr. de precib. Imp. offer.*
3. Quia nouatione perimitur prior actio & in sequentem transfunditur *l. 1. D. de nouat.*
4. Nemo enim ex liberalitate sua periclitari debet *l. ne ex liberalitate D. de re iudic.*
5. Nam post rem iudicatam si nouatio facta non esset, nihil aliud quæri oporteret, nisi quid in condemnationem deductũ fuisset siue plus siue minus antea deberetur *l. si fundus 16. §. si plures D. de pignor.* ideoque solemus dicere per iudicatum fieri nouationem prioris actionis *l. vlt. C. de vsur. rei iudic.*
6. Rebuff. *in tract. de lit. dilat. art. 1. gloss. 1. num. 10.* post Guid. Pap. *quæst.* 97. Dixi *Defin. 15 supr. de precib. Imp. offer.*
7. *Arg. l. 1. C. de iur. dot. l. pen.* iunct. *l. si extraneus 33. D. eod.* Ergo si nouatio facta sit sine liberalitate aliud erit vt dixi *Defin. 4. supr. de precib. Imper. offer.*

DEFINITIO XVII.

Contra locatorem non potest conductor impetrare rescriptum moratorium. Nec si facta sit nouatio dum ne sit mutata causa debiti.

DEbitor ex causa conductionis, qui re conducta fruitur, aut fruitus est, literas moratorias ad remorandam mercedis solutionem impetrans non auditur: 1 Nec aliud erit tametsi prioris contractus locationis nouatio facta sit, dummodo non mutata sit causa debiti in secunda obligatione: sed eadem semper subsit causa locationis. 2 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Ne scilicet iniquitas illa occurrat vt & rem & precium conductor habeat, vt dixi *Defin. 11. & 20. num. 5. sup. de precib. Imp. offer.*
2. Hoc enim casu eadem quoque semper causa subest denegandæ dilationis, *arg. l. doli 19. §. diuersum D. de nouat.*

DEFINITIO XVIII.

Literæ status etiam ad inferiorem magistratum directa non ab alio quàm à Senatu verificari possunt.

SI Princeps iubeat sisti litem, 1 quæ pendeat coram inferiore aliquo iudice, licèt proponas iuridicum maiorem Sabaudiæ, aut alterius prouinciæ non potest is iudex eiusmodi literas, vt loquimur, verificare, neque si ad eũ scriptæ sint. Sed ad Senatum referre cognitionem debet, 2 qui pro sua prudentia æstimet an iis literis locus esse aliquis debeat. 3 Quid enim si obreptum sit Principi? 4 Quid si lis pendebat de crimine eóque fortassis atroci quod statim vindicari publicè intersit? 5 Nam & generaliter constitutum est vt literas omnes Principis quæ à magna prodeunt Cancellaria à Senatu nostro ante omnia inspici & adprobari sit necesse. 6 *Ita Senatus* in causa Nobilis N. Du Coudray 24. Febr. 1596.

1. Vulgo pragmatici vocant *lettres d'estat* quia faciunt vt lis sisti debeat in eodem statu in quo tunc reperitur, vt dixi *Defin. 23 supr. De precib. Imp. offer.*
2. Tanquam ad superiorem & ad magistratum magistratuum, cuius hæc propria cognitio est vt sequitur in Definitione.
3. Semper enim causæ cognitio requiritur in verificatione, vt loquuntur, literarum Principis.
4. Perinde haberi debet ac si rescriptum impetratum non fuisset *l. 5. §. pen. D. de reb. cor. l. si quis subrepserit 17. D. ad leg. Cornel. de fals.*
5. *l. ita vulneratus 51. §. vl. D. ad leg. Aquil. l. si dotes 71. §. vlt.*

D de fideiuss l. Stichum aut Pamphilum 95. §. 1. de solut.
6. Et eo iure vtimur.

DEFINITIO XIX.

Literæ salui conductus non nisi à Principe vel à supremo magistratu dari possunt.

Literas quas vocant Salui conductus, quibus securitas ei promittitur, qui alioquin ad eum locum accedere impunè non posset, certum est neque ab aduocato aut procuratore fiscali, 1 neque ab inferiore vllo iudice dari posse, 2 Sed tantùm à Principe vel à supremo magistratu qui vicem Principis gerat, 3 Nisi quòd interdum quoque ex iusta causa permittendum est etiam inferioribus magistratibus, vt impunitatem istam promittant, 4 Sed non nisi ad tempus, 5 Aut ita demum si ille ipse iudex sit, qui pœnam inflixit, 6 ad cuius authoritatem maximè pertinet, vt quod iudicatum est mandetur executioni. Princeps igitur adeundus est, qui huiusmodi literas concedat, quas porro etiamsi maximè generales concessent, ne possit impetrans conueniri ex quacunque causa ciuili, vel criminali, ea tamen debita non continebuntur, quæ iureiurando munita reperiuntur: 7 Nam nec si Papa, vel Imperator statuta omnia ciuitatis alicuius irrita faceret, ea tamen continerentur, quæ ciuium iuramentis fuissent corroborata. 8 Sic dic.

1. Afflict. *decis.* 4. *num.* 3. post Angel. *in l. conuentionum. D. de pact.*
2. Bald. in *l. reos col.* 9. *C. de accusat. post* Iacob. *in* 5. *quæst. de Bannito.* Afflict. *d. decis* 4. *num.* 1.
3. Bald. *in l. relegati D. de pœn.* Afflict. *d. decis.* 4. *num.* 1.
4. Bortol. *in l. si qui reus col. vlt. de public. iudic.* iusta autem caussa est si bannitus sit accusatus, cuius præsentia proinde sit necessaria, vt *in d. l. si qui reus* Afflict. *vbi sup. num.* 2.
5. Bal. *in l. reos* Afflict. *ibid. ex d. l. relegati l. qui cum vno D. de re milit.* iunct. §. *sed neque* Nouell. *de mandat. Princip.*
6. Bartol. *in d. l. si qui reus in fin.* Bald. *in l. sed si hac* §. *etsi pro pœna. D. de in ius voc.*
7. Alexand. *cons.* 204. *vol.* 2. *&* *cons.* 38. *col.* 2. *vol.* 3. Afflict. *decis.* 5. *num.* 2. *&* 3.
8. Afflict. *ibid.*

CODICIS FABRIANI

DEFINITIONVM FORENSIVM, ET RERVM

In Sacro Sabaudiæ Senatu Tractatarum,

LIBER SECVNDVS.

TIT. I.

De edendo.

DEFINITIO I.

Editio testamenti quando facienda sit heredi aut ab herede.

SCRIPTVRAM legati vel fideicommissi quod relictum heres negabat, exhibere legatariû vel fideicommissarium debere constabat.1 Cùm tamen iam aliquo probationis primordio actoris intentio adiuuaretur, nō inutiliter tabularum editionem ab herede petere videbatur, 2 quam & aliis nonnullis casibus peti posse iuris interpretes admiserunt. 3 Multum siquidem intererat, vtrum de domo rei probationés extrahere actor vellet in hoc ipsû vt ageret, quod numquam permittendum est, 4 An in id potius vt institutæ actionis fidem quam propriis probationum adminiculis fulcire cœpisset, supremæ præsertim voluntatis tuendæ gratiá facilius impleret. 5 Latum est Senatusconsultum pro Iacobo De Mitte Domino De Cheuttieres & de Miolans contra D. de Cardé 16. Cal. April. 1588.

1. *l. Postquam 5. § si dies. D. vt legat. seu fideic. nom. caueat.* Nec obstat *l. 2. D. hoc tit.* Loquitur enim de alia editione, scilicet de illa quæ præcedere vocationem in ius solebat: de qua in *l. 1. eod.*

2. Nimirum ad coadiuuandam dontaxat actoris intentionem Notant DD. *ad l. 1. & vlt. C. hoc tit. ex l. qui concubinam 29 §. cùm ita 2 & l. prædiis 91 § Titio de legat. 3.*

3. Casus illos nostri congerunt *ad l. vlt. C. hoc tit.*

4. *l. qui accusare 4. C. eod l. nemo graue 7. C. de testib.*

5. Alex. *in l. 2. nu 3 D. de edend. ex not. per* Specul. *in tit. de instr. edit. § videndum vers expressius.* Notant Canon. *in ca. 1. De probat. arg. d. l. 1. in illis verbis Ex caussa C. hoc tit l. 6. § pen. D. eod.*

DEFINITIO II.

De editione instrumenti obiecti, siue designatione diei & consulis.

NOn est cogendus edere quisquis ex litigatoribus tuendi iuris sui gratia instrumentum aliquod sine die & Consule vt loquimur, aduersario suo obiécerit, 1 Ne alioqui accidat vt præcipiti iudicis festinatione iussus ille facere quod tam citò fortasse nequeat, bonæ litis iacturam patiatur. 2 Quod sanè diuersum est in eo, qui diē instrumenti prodens & Consulem, hoc ipso profitetur habere se quod statim possit si velit edere. 3 Nam & dolo malo factam editioni moram condemnatione expensarum, quas ex postfacto superuacuas fuisse apparet, coercendam esse placuit. 4 *Ita Senatus* passim & plerisque Senatusconsultis.

1. Quia editio facienda est cum die & consule quoties fit ad probandam intentionem, licèt aliud sit in ea editione quæ fit ad iudicium præparandum *l. 1. §. editiones D. hoc tit.*

2. Pœna enim illa est non factæ editionis vt eo instrumento quod quis edere noluit posteà vti non possit. *l. vlt. §. 1. D. de appellat.* Qua de causa nec alia instrumenta edere quis cogitur quàm quibus in iudicio vti velit *d. l. 1 §. edenda sunt. eod.*

3. Nullam enim hic habet recusandæ aut differendæ editionis excusationem *d. l. vlt. §. 1. D. de appellat.*

4. Felin. *in cap exceptionem de except.* Decius *ad l. qui in alterius num. 9. de regul. iur.*

DEFINITIO III.

De instrumenti inter alios confecti editione & descriptione per notarium facienda.

INstrumenti quod inter alios confectum sit editionem à notario petere possunt omnes quorum interest: idq; statuto nostro discrtè cautum est, præter iuris communis rationem, quæ non aliis potestatem facit petendæ editionis quàm qui notarium rogauerunt. 1 Sed de ea editione id accipi debet quæ nudam exhibitionem habeat, non quæ à notario exemplum instrumenti extorqueat, quàm certè fieri non oportet, Nisi vocatis priùs, & consentientibus iis qui contraxerunt, cùm alioqui fieri possit, vt ex illa editione lædantur. 2 Hoc ipsum tamen exceptionem admittit, Si instrumentum tale sit cuius plena editio per eos qui contraxerunt impediri non posset, Vt puta si dominus directus laudimia petiturus venditionis instrumentum edi sibi describique postulet · Nam quod contrahentes ipsi prohibere non possent, quorum præcipuê interest, 4 multò minùs recusare poteſt notarius cuius officium publicum est. 5 *Ita Senatus* Prid. Id. Nouembr. 1588.

1. *l. Prætor ait 4. §. huius edicti* vbi glos. Bart. & alij præsertim Paulus Castr. *num. 6 & 10. D. hoc tit.*

2. Nam & cùm notarius reddit instrumentum ei ad cuius petitionem confectum est, dubitari solet an aduersarius citari debeat Bart. *in l. vlt. num. 8. D. de tab. exhib.* Guid. Pap. *q. 2.*

3. Constat enim non solum emphyteutam sed etiam quemlibet rei emphyteuticariæ possessorem cogendum edere domino directo. Notatur *in l. vlt. C. de iur. emphyt.* facit *l. si quis §. pertinere* vbi Bart. *D. hoc t. l. vlt. de bon. author. iudic. possid.* aliàs *l. cum plures 13. eod. tit.*

4. Ex regula *l. qui potest. 26.* vbi Decius *de reg. iur.*

5. Bart. *in l. generali C. de tabular. lib. 10.*

DEFINITIO IV.

De instrumentis per alium notarium exceptis facienda descriptione per alium notarium.

SI notarij qui instrumentum conscripsit alius notarius heres sit, non ideò tamen instrumenti descriptionem vtilem quam expeditionem vocant, facere poterit, nisi iudicis cuius de ea re notio est iussus mandatúmque præcedat.[1] Si tamen proferatur instrumentum exscriptum, &, vt aiunt, grossatum, de antiquo, id est antè annos quadraginta,[2] & quidem ab eo notario qui mandatum sibi dicat vt exscriberet, fidem faciet post mortem notarij, licèt alioqui non constet de mandato.[3] Id nimirum euincente antiqui temporis priuilegio & autoritate,[4] licèt dici soleat mandatum numquam præsumi.[5] *Ita Senatus* sæpius.

1. Paul. Castr. *in l. quadam §. nihil interest D. hoc. tit.* Felin. *in cap. cum P. tabellio Extr. de fid. instrum.* Contra Bart. *in l. si quis §. cogetur. n. 3. eod. hoc tit.* Atque ita seruari solitum testatur Guid. Pap. *quæst. 118.* Sufficit tamen generalis licentia & commissio iudicis vt not. apostil. ad Guid. Pap. ibid. Sed neque creditur notario dicenti sibi fuisse mandatum à iudice nisi de mandato constet *cap. quoniam contra falsum. Ext. de prob. Auth. si quis in aliquo C. hoc tit.* Scilicet si pars opponat Guid Pap *q. 404.*

2. Non enim sequimur opinionem Guid. Pap. *d. quæst. 404. n. 2.* vbi ait tempus antiquum hoc casu esse biennij.

3. Guid. Pap. *dict. qu. 404. ex cap. cùm causam extr. de probat. cap. ad audientiam Extr. de prescr.*

4. Propter difficultatem probationum Bald. *in Auth. quas actiones C. de episc. & cleric.*

5. Bart. *in l. iusiurandum §. procurator. n. 2. de iureiur.*

DEFINITIO V.

Quando protocollum exhibere cogatur is qui profert instrumentum publica fide subnixum.

QVi profert instrumentum in publicam formam redactum, non rasum, non cancellatum, nec qua alia ratione in forma siue intrinseca, siue extrinseca apparenter suspectum, non est arctandus ad protocolli editionem,[1] tametsi dicat aduersarius paratum se viso protocollo falsi accusationem instituere:[2] Nec si quam aliam ob causam suspectum sit instrumentum, Puta si ex alio instrumento publico probetur eo ipso die Taurini fuisse & contraxisse illum qui in instrumento de quo agitur Camberij contraxisse proponitur. Quò enim certiores sunt falsi probationes, eò faciliùs ad solennem inscriptionem decurrere accusator potest, tantóque minus causæ habet petendi exhibitionem protocolli ante solennem inscriptionem.[3] Hoc ita, si non sit notarius suspectus & mali nominis. Etsi enim non quæcunque instrumenta per falsarium notarium excepta sunt, hoc ipso falsa videri debent,[4] vt tamen suspecta sint, sufficit notarij fidem esse suspectam,[5] cùm ex notarij subscriptione tota instrumenti fides pendeat.[6] Sed & cùm in scriptis contractum est, protocolli exhibitio peti quandocunque potest, quod eo casu non tantùm probatio sed etiam substantia ipsa instrumenti ex prima scriptura pendêre intelligatur.[7] In scriptis autem contractum videtur quoties inter contracturos ab initio conuenit vt ad notarium eatur ad contrahendum per scripturam: aut cùm facta iam conuentione de negotio quod tractatur, subinde placet vt non priùs contractus perfectus dicatur, quàm in scripturam redactus sit.[8] Planè post solennem de falsi crimine inscriptionem, nemo dubitat quin protocollum omnimodo exhibere debeat quisquis nititur instrumento, quantumuis authentico, & in publicam formam redacto: quia nec negari potest quin per inscriptionem suspectum factum sit: quæ sola res exhibendi protocolli necessitatem debet inducere.[9] *Ita Senatus 13. Cal. Ianuar.* 1588.

1. Notant DD. præsertim Bald. & Salicet. *in l. vlt. C. de fid. instrum.* itémque *in l. vlt. C. de probat.*

2. Nam ad hunc casum non pertinet *d. l. vlt. C. de fid. instr.* sed ad illum quo petitur iterata editio instrumenti iam semel editi non protocolli, quo casu minor sanè fit iniuria ei qui illud ipsum instrumentum quod penes se habet, quódque iam semel edidit rursum edere iubetur, quàm si protocollum edere cogeretur; quod vtique vix fieri posset quin hoc ipso instrumentum alioqui publicum suspectum redderetur.

3. Eo namque iure vtimur vt publici instrumenti fides citra solennem falsi inscriptionem in dubium reuocari non possit. Odio scilicet litium quæ alioqui facilè multiplicarentur in infinitum.

4. Bart. *in l. Barbarius n. 16 & 17 de offic. præt. & in l. denunciasse §. quæritur D. ad leg. Iul. de adult.*

5. Paul. Castr. *in l. si quis ex argentariis §. cogentur num. 3. D. hoc tit.* Bart. *in Auth. de defens. ciuit. num. 2.*

6. Bart. *in d. l. si quis § instrum in 2. lect. num. 32. ex l. vlt. C. de adsess. §. oportet auth.* Nouel. *de instrum. caut. & fid. collat. 6. §. item lex Cornelia* vbi Glos. *Inst. de public. iudic.* Idem Bart. *in princip. Digest. num. 5.*

7. Singulariter Bald. *in rubric. de fid. instrum.* quem refert & sequitur Roman. *cons. 174. incip. amplissime Doctor num. 7.*

8. Idem Bald. *in l. contractus C. de fid. instr.* Vide Bart. *ad l. generaliter num. 10.* ibique apostillam *C. de non num. pecun.* Castr. *in d. l. contractus.*

9. Standum enim est protocollo notarij potius quàm instrumento dato parti Bart. *in d. l. si quis §. Prætor ait. num. 3. hoc. tit.*

DEFINITIO VI.

Quando actor reo edere cogatur ad fundandam exceptionem aut reconuentionem.

SOlet quidem actor cogi vt edat reo ad fundandam, vt aiunt, exceptionem:[1] fauore nimirum rei cuius in excipiendo causa fauorabilis est,[2] propterea quod licèt in exceptione actor sit,[3] necessarius tamen, &, vt ita dixerim, inuitus actor est.[4] Sed si de reconuentione tractetur, non idem iuris obtinet. Non enim reconuentio exceptio est, sed actio potiùs mutuáque petitio.[5] Nec quod ad compensationis exceptionem accedere videtur, ad rem facit. Etsi enim qui compensat, quodammodo agere & petere videtur,[6] hoc ipso tamen fauorabilior est quàm qui reconuenit, quòd compensatio si modò opposita sit,[7] actionem ipso iure perimit & elidit,[8] reconuentio non item, sed tantùm mutuæ condemnationi locum aperit,[9] nec in alio differt à noua & separata petitione nisi quod & apud eundem iudicem[10] & in eadem fit instantia.[11] Planè si proponas eum qui reconuenit petere ab aduersario editionem instrumenti, quod si non ratione dominij saltem ratione vtilitatis commune sit,[12] dubitari non oportet, quin talis editio iustissimè postuletur.[13] *Ita tractatum est* in secreto auditorio pro D. N. Martello Episcopo Niciensi contra N. Lambertum Chamber. 4. Id. Febr. 1589.

1. *l. fin.* vbi Bart. *num. 1. & 3. C. hoc. tit.*

2. *l. fauorabiliores 125. de regul. iur. l. Arrianus 47. de oblig. & act.*

3. *l. in exceptionibus 19. D. de probat.*

4. Quia non est in eius potestate an & quando conueniatur *l. purè 5. §. vlt. De dol. mal. except.*

5. *Tit. Decret. de mutuis petit. l. cùm Papinianus 14. iunct. auth. & consequenter C. de sentent. & interloc. omn. iudic.*

6. *l. amplius 15. D. rat. rem haber.*

7. Necesse enim est vt opponatur Bart. *ad l. quod dicitur*

num.10.de impens.in reb.dotal. fact. ex l. si quid is fideiussore. vbi gloss. *& l.quod Labeo. D.de compens.*

8. *l.vlt C.de compens.l.postquàm D.eod.*

9. *d.l.cùm Papinianus.*

10. *l. qui non cogitur 22 de iudic.*

11. *d. Auth.& consequenter.*

12. *vt in l.si qua sint cautiones 5. D.famil.ercisc.l.procurator 7. C.hoc tit. l.vlt. D.de fid.instr.*

13. Semper enim edi debet instrumentum quod est commune Bar. *in l.1.§ editiones nu.4.D.hoc tit.* Propter quam causam placet peti posse editionem instrumentorum omnium, quæ quis in instantia semel produxerit quia per productionem facta sunt communia quæ anteà propria fuerunt. Bart. *in d.§.editiones num.8.*

DEFINITIO VII.

Quando & quatenus contra se edere appellans cogatur in criminalibus.

QVod dici solet non esse cogendum quemquã contra se edere: non est perpetuum. Nam qui à sententia de crimine lata prouocauit ad Senatum curare cogitur, vt non tantùm sententia ipsa, quod in ciuilibus causis sufficeret, 2 sed acta quoque omnia criminalia exhibeantur & ab inferioris iudicis à quo appellatum est actuario ad Senatum referantur. Alioqui audiendus non est, Id nimirum postulante fauore publico cùm intersit Reipublicæ nocentes puniri. 4 Quibus tamen eludendæ aut saltem frustrandæ per appellationem condemnationis via pateret, si condemnatis, & appellantibus huiusmodi editionis & exhibitionis per actuarij manus faciendæ necessitas remitteretur. 4 Si tamen capitis pœna per sententiam irrogata proponatur, alio iure vtimur. Tunc enim non exhibentis contumacia expensis tantùm non etiam damno litis appellatoriæ coërcenda est, Ideoque vel inuito appellante præcipere Senatus solet instante procuratore generali Principis, vt prioris instantiæ acta per actuariũ iudicis à quo appellatum fuit ad Senatum transmittantur, Et quidem sumptibus accusatoris siue priuatus ille sit, siue publicus, Tùm quòd audiendus non sit perire volens, 5 Tum quoniam à Senatus dignitate & sanctitate alienum sit condemnari quem ad triremes, aut ad furcã, aliúdve capitale supplicium non visis lectísque actis litis. Quid enim si ex iis appareat aut nulla aut leuiore aut etiam grauiore pœna reum dignum esse? 6 Itaque nec aliud obseruare iudex inferior debebit quisquis ex appellatione cognoscet. Idem erit, etsi pro condemnato per cõtumaciam absente vxor aut alius quispiam appellauerit. Nam & eiusmodi appellatio licita est, 7 & nemo ambigit ex Dei præsentia condemnati absentiam, cùm in cæteris omnibus, tum in his præcipuè grauioribus causis suppleri oportere. 8 *Ita Senatus* pro N. Claudio Reydelet D de S Paul contra Gaspardum de la Roche. Non. Nouemb. 1592.

1. *l.vlt.C.hoc tit.l.nimis graue 7.C.de testib.*

2. Nam in causis ciuilibus appellans cogitur edere sententiam vt sciatur quid sit à quo prouocauerit. Is verò contra quem appellatum est cogitur edere acta litis vt probet benè iudicatum fuisse.

3. *l.ita vulneratum 51 §.vlt.D.ad leg. Aquil.l.si operis 14.C.de pœn.l.Stichum 95.§.1.de solut.*

4. Alia etiam huius iuris ratio afferri potest quia tam facilè est appellanti omnia litis acta, atque sententiam ipsam solam hoc casu edere, cùm acta omnia criminalia penes actuarium remaneant, Vt proinde minùs propriè hæc editio dicenda sit.

5. *l.si is cum quo 4.& l.vlt.D.de confess.l.non tantùm 6. D.de appell.*

6. Nam aut facta puniuntur aut dicta aut scripta aut consilia, Et ea omnia consideranda sunt septem modis, causa, persona, loco, tempore, qualitate, quantitate & euentu *l. aut facta 16.D de pœn.* quorum tamen omnium nihil sciri potest nisi visis & diligenter examinatis actis litis. Cùm neq; valeret trãsactio de controuersia quæ ex testamento proficisceretur, nisi visis verbis testamenti *l.de his 6.D.de transact.*

7. *d.l non tantùm 6.D.de appell.l.2.§.vlt.quand. app. sit.l servum 33.§.publicè de procurat.*

8. *l properandum 13.§. cùm autem eremodicium C. de iudic.l. & post editum 73. D.eod.l.2.C quemad.& quand iudex.*

DEFINITIO VIII.

De editione actorum iudicialium & instrumentorum quæ aut perpetua sunt aut temporalia.

ACtorum iudicialium editio si petatur, quoniam publica sunt, 1 non solùm quòd fidem publicam habeant, sed etiam quòd publicè facta sint, 2 solet eam Senatus ad cuiusque postulationem sine vlla exceptione decernere. 3 Sin instrumentorum quæ inter priuatos celebrata sint, licèt stipulante notario cuius officium publicũ est, 4 non alijs quàm ipsis qui contraxerunt aut eorum heredibus vel singularibus successoribus editionis petẽdæ potestas conceditur, si non 5 omnes quorum interesse potest consentiant. 5 Iis verò qui contraxerunt ita demũ licet editionem petere à notario, si instrumentum sit perpetuum vel in vtriusque gratiam conscriptum, cuiusmodi sunt instrumenta emptionum, permutationum, & similia. Nam si instrumentum sit temporale, vt loquuntur, puta pro debito ex causa mutui vel alia simili, nihil inaudita parte constituendum est, cuius alioqui ius lædi posset. *Ita Senatus* in relationibus libellorum prid. Id. Maij 1593.

1. Bart. *in l.fin. num.2.C.de re iudic. & in repet. §. si initium l si quis num.5.D.hoc tit.*

2. Acta enim dicuntur quæ fiunt coram iudice Bart. *in l.illud. num.1.C.de sacros.eccles.*

3. Dummodo intersit petentis Bart. *in l.1.§.editiones num.5. D.hoc tit. ex l.si apud quem C.eod.& l.in fraudem.§.neque instrumentum de iur fisc.* Adde quod ibidem notat Bart. editionem actorum iudicialium fieri semper debere cum die & consule, quod in aliis est diuersum.

4. Solent enim nostri comparare *notarios* seruis publicis, de quibus *in l.1.§.exigere de magistr. conuen. l. non aliter 18. de adopt. l.Cætum 11.§. vlt.de vsur.l.vlt. de eo quod cuiusq. vniuers.l.4.C.de urbicr.l vlt.C.de fornis respub. l.generali 3.vbi Bart. & aly C de tabul.lib.10 tit.69.*

5. Diximus suprà Defin.3.*num.2.*

6. Ex regula quæ vult in omni actu citandos esse eos qui ex actu illo lædi possent *l.nam ita 39.D.de adopt.l. etiamsi 29. §. vlt.de minor.l.de vnoquoque 47.de re iudic.*

DEFINITIO IX.

De instrumento quod ex aduersary domo subtractum est.

QVemadmodum ei qui legatum aut fideicommissum sibi debitum esse dicit, non cogitur heres testamentum edere, sed relicti probationem omnimodo ab actore exigimus, 1 Ita nec fideicommissario aut legatario permittendum est vt ex eo instrumento agat si probetur de domo rei subtractum fuisse siue ab ipso actore siue ab alio cuius in eam rem ope aut consilio vti actor maluerit. 2 Non solùm quòd hic eadem iuris ratio locum habeat, quæ probationes de domo rei extrahi non patitur, 3 Sed etiam quòd multò minùs ferendum sit vt ex improbitate sua lucrum sentiat is qui ipse instrumenta aliena subtraxit, vel ab alio subtrahi curauit, 4 Quem potiùs eo nomine tanquam furem condemnari oporteret, ac iurium suorũ omnium, si qua ex eo instrumento prætendere alioquin posset iacturam incurrere 5 Si tamen eo inscio subtractum sit instrumentum cuius deinde possessionem siue bona fide siue per ipsius furis manus nactus fuerit, nihil est quod ei possit imputari, cùm sibi vigilare vtique potuerit & debuerit. 6 An ergo instrumentum inuito domino retinebit? Imò restituere cogendus erit non solùm vt furti vitium purgetur, 7 sed etiam quod vindicandi instrumenti licèt ad alium pertinentis ius habeat quisquis chartæ dominus est. 8 Actori igitur qui instrumentum sine vicio nactus sit, hactenus consuletur vt exemplum instrumenti fiat autoritate iudiciaria, cuius eadem quæ authentici ad probandum vis futura sit, 9 factũ

verò

verò penes magistrum actorum, Grapharium vocant, deponatur,[10] tùm demùm actori tradendum, cùm sua interesse probauerit,[11] hoc est nominatim se in eo instrumento, aut ab iis qui nominati sint, ius & causam habere. *Ita Senatus* in causa N. Ioannis de Bonniuard & Dominæ Nicolaæ de la Balme 12. Cal. Iul. 1587. & iterum prid. Cal. Iul. 1593.

1. *l. postquàm 5 §. si dies D. vt legat. seu fideic. nom. caueat.* Diximus *Defin. 1 sup. hoc tit.*

2. Instrumentum enim subtrahenti nunquam prodest Imò nocet potiùs vt contra eum faciat plenissimam fidem Bart. *in l. si de possessione num 12. & 4. C de probat.* Quid autem interest an quis faciat per se ipsum an per alium? Bart. *in l. verum num. 1. D. de leg. Pomp. de parricid. & in l. 1. §. item acquirimus num. 9. D. de acquir. poss. & in l. si is qui pro emptore num. 61. D. de vsucap.*

3. *l. vlt. C. hoc tit. l. nimis graue 7. C. de testib.*

4. *l. itaque 12. § 1. D. de furt. l. si plures 58. §. vlt. D. de admin. & per tutor.*

5. Quomodo dicimus actionem perdere eum qui corrumpit iudicem vel aduersarium non principalem *l. 1. C. de pæn. iud. qui mal. iudic.*

6. *l. summa cum ratione 21. D. de pecul. l. pupillus 24. in fin. D. quæ in fraud. credit.*

7. *l. 2. l. cum/e 5. C. de furt.*

8. *l. 3. § pen. D. ad exhib.* Castr. *in l procurator num. 3. l. 4. & 6. C. hoc tit.*

9. Exemplum enim instrumenti facit fidem non solùm cùm eiusdem notarij manu confectum est, sed etiam cùm solenniter fuit publicatum Bart. *in l. in fraudem § neque instrumenta num. 2. D. de iur. fisc.* Idem Bart. *in l. si quis §. Prætor ait num. 1. D. hoc tit.*

10. *Arg l. si remo paratus 73. D. de procurat. l. vlt. D. de tab. exhib. l 4. D. famil. ercisc. l. 5. eod.*

11. *l. 3. §. condemnatio De tab. exhib. l. 3. §. si mecum l. pen. D. ad exhib.*

DEFINITIO X.

De dilata instrumenti editione conqueri nō potest, qui instrumenti tenorem non ignorauit.

VErum quidem est eum, qui instrumenti litis decisorij editionem dolo malo distulit vt aduersarium seque ipsum inanibus sumptibus vexaret diutius, in expensas omnes litis ad id vsque tempus condemnari debere:[1] Sed non est ea traditio perpetua. Quid enim si instrumentum tale sit cuius probabilem ignorantiam obtendere aduersarius non potuerit?[2] Finge apocham[3] ab eo ipso conscriptam qui certi condictione agebat ex chirographo. Imputari magis ei potest cur contra proprium factū venerit, cuiusvtique ignoratio numquam probabilis est,[4] Nisi fortè decennium medio tempore effluxerit, ex quo etiā proprij facti obliuio præsumi solet.[5] *Ita Senatus* in causa Henrici Velliet & Claudij Mallier 5. Non. Aug. 1593.

1. Dixi *Defin. 2. num. 4. sup. eod.* ex Felin. *in cap. exceptionem de except.*

2. Neque enim per editionem magis certiorandus est qui iam certus est *l 2. D. hoc tit. l. 1. §. vlt. de action. empt.*

3. Id est pecuniæ solutæ professionem, vt loquitur *l. pecunia 14. C. de solut.*

4. *l. quanquam 7. D. ad SC. Velleian l. vlt. D. pro suo. l. qui in alterius 19. De reg iur.*

5. Bart. *in l. qui fundum §. seruus meus num. 1. D. pro empt. & in l. si id quod num. 1. de acq. poss.*

DEFINITIO XI.

De instrumenti editione per calumniam sub iuris prætextu desiderata.

CVm tibi vendidissem annuam frumenti pensitationem quæ mihi super fundo Corneliano ex contractu censuali aut emphyteutico debebatur, vt eodem iure haberes eam quo penes me fuisset, ac post viginti annos in integrum restitui vellem ex causa enormis, &, vt vocant, enormissimæ læsionis, petiisti à me censualis & emphyteuticarij instrumenti exhibitionem per quam appareret quibus oneribus ea pensio obstricta esset vt faciliùs posset dignosci an aliqua læsio interuenisset.[1] Non es audiendus, quia licèt instrumenta, quæ ad rem venditam pertinent non solùm edenda sint emptori à venditore,[2] sed etiam tradenda simul cum re ipsa,[3] (cum eo scilicet vt quoties ita res exiget, eadem venditori exhibeantur, interea autem descriptū & recognitio ei fiat, quod pragmatici *extractum* appellāt:)[4] In proposito tamē de rescindenda tantùm non etiam de implenda & exequenda vēditione agitur, Nec tua quicquam eo nomine videtur interesse, cùm tàm longus annuæ pensitationis percipiēdæ vsus post viginti annos tibi ad instar tituli esse possit.[5] Nec credibile est tanto tempore vsum te re vendita, quin perspectum habueris quibus oneribus annuis æstimationem minuentibus ea res obstringatur.[6] Cúmque non possis dicere quænam alia rei venditæ condicio per tot annos apud te fuerit quàm quæ optima maxima,[7] apparet per euidentē calumniā desiderare te vt eiusmodi instrumentum exhibeatur.[8] Accedebat, quòd cùm in vendendo conuenisset, vt nō prius certam precij partem exigere possem, quàm tibi instrumentum illud tradidissem, preciom tamen integrum à te posteà solutum proponebatur, Proinde credibile erat traditum tibi fuisse instrumentum ut necessarium antecedens:[9] Multò magis idem dicendum erit, Si non tu sed heres tuus huiusmodi editionem petat, quam tu viuus nunquam petieris,[10] Nedum quidem cùm aduersus te impetrata restitutio fuit, déque ea lis contestata. *Ita Senatus* in causa D. Senatoris Dauise Prid. Cal. Sept. 1593.

1. Nam si æstimatio cuiusque rei fit qualitate quantitate & onere inspectis Auth. hoc ius porrectum *ad fin. C de sacr. eccles.* Atqui reus hoc casu petebat editionem ad fundandam suam exceptionem, quod facere potest vt diximus *Defin. 6. num. 1. sup. eod.* Sed habet hic casus specialem rationem quæ statim sequitur.

2. *l. Titius 48. l. creditor 52. D. de action. empt. l. cætera 4. § vlt. D. famil. ercisc. l. locum 41. de pign. act.*

3. Sic à Senatu Parisiensi iudicatum refert Ioannes Lucius *lib. 9. Placit. tit. 9. plac. 1* licèt contraria sententia ex supradictis legibus verior videatur, vt instrumenta debeant manere penes venditorem non penes emptorem.

4. *Arg. d. l. 4. § vlt. & l. 5. D. famil. ercisc.*

5. *l. cum de in rem verso 6.* vbi Bart. & alij notant *D. de vsur.*

6. *Arg. l. in venditione 41. D. de action. empt.*

7. Hæc enim verba *optima maxima* nihil aliud significant nisi rem esse liberam *l. pen. D. de evict. l si cùm fundum 126. l. non tantùm 169. de verbor. signif.* In dubio autem præsumitur vnaquæque res libera *l. altius 8. C. de seruit.* Bart. *in l. si priùs num. 14. de oper. noui nunciat.*

8. Exhibitio autem quæ per calumniam petitur, deneganda est *l. pen. D. ad exhib.*

9. *Arg. l. Iulianus 13. §. offerri de act. empt.*

10. *Arg. d. l. cùm de in rem verso 6. D. de vsur. l. vir vsuras 54. de donat. inter vir. & vxor.*

11. *Arg l. Procula 29. D. de probat.*

DEFINITIO XII.

Appellare quando liceat notario qui instrumentum edere præcisè iussus est.

AB eo iudicis præcepto quò iubetur notarius instrumentum edere quod vel ab ipso confectum dicatur, vel ab alio cuius ipse sit successor siue hereditario iure, siue, vt plerunque fit, iudicialis depositi titulo, rectè appellatur,[2] si iussum sit præcisum, nec saluam faciat intercedendi potestatem.[1] Quid enim si notarius aut quisquis ille est, qui instrumentum edere iubetur, neget penes se habere? An non æquum sit audiri eum priùs quàm condemnari?[2] Planè si edere iussus non negauerit se habere,[3] neque tamen paruerit, potest iterum iuberi & quidem præcisè vt edat, nulla etiam intercessionis facta mentione, neque ab huiusmodi secundo præcepto appellari poterit, Nam si intercedere notarius

velit, idipsum facere potest propter clausulam in priore appositam, cùm in prioris præcepti consequentiam posterius quoque factum sit, 4 sibique potiùs quàm iudici imputare notarius debeat cur statim atque primùm edere iussus est non intercesserit. 5 *Ita Senatus* ex tépore in causa Petri Constantin & Raymondi Fautat 8. Cal. Febr. 1594.

1. Ita enim fit vt cœptum videatur ab executione, quod iuris ratio non admittit *l. 5. C. de exec. rei iudic. l. a Diuo Pio 15. §. sed si emptor. de re iudic.*

2. Neque enim vnquam exhibere quisquam cogitur nisi qui exhibendi habet facultaté aut qui dolo malo fecit ne possit exhibere *l. 3. §. vlt. l. 4. l. si ad exhibendum 8. D. ad exhib. l. vlt. §. 1. D. de appellat.*

3. Nemo enim actionem ad exhibendum, vt nec aliam vllam quæ in rem sit pati cogitur cùm possit dicere se non possidere *l. vlt D. de rei vindic.*

4. Videtur enim repetitum præceptum cum suis qualitatib. ex notat. per Bart. *in l. ita stipulatus §. Chrysogonus de verb. oblig. & in l. institutio num. 1. de condic. instit.*

5. Cum enim iudex saluam faciat intercedendi potestatem, resoluitur iussus iudicis in triplicem citationem Bart. *in l. de pupillo §. meminisse de oper. noui nunciat.*

DEFINITIO XIII.

De editione confessionum rei in criminalibus non semper accusatori facienda.

REo crimen confesso, sed cum iis circumstantiis, quæ si veræ essent, aut nulla, aut minor pœna esset irroganda, 1 Ita vt committi testes nil sit necesse, probari tamen oporteat quæ reus allegauit ad tuendam innocentiam, Non debent interea edi accusatori confessiones rei, sed tum demum cùm peracto iam iudicij ordine nihil agendum supererit, nisi vt sententia feratur. 2 *Ita Senatus* in causa D. de la Serrà, & D. Antonij de Lescheraine prid. Cal. Febr. 1594.

1. Puta si quis confessus sit se hominem occidisse sed adiecerit se occidisse ad sui defensionem, quo casu potest scindi confessio quia reus habet præsumptionem contra se, vt loquitur Bart. *in l. Aurelius §. idem quæsit. & si inter numer. 2. D. de liber. legat.*

2. Propter periculũ quod subest ne quid in rei necẽ actor comminiscatur vbi didicerit ea quę reus ad tuendam innocentiam suam allegauerit, eique probandi facultatem præripiat.

DEFINITIO XIV.

Instrumenta hereditaria tanquam communia edenda sunt fideicommissario de cuius iure iam cognitum est.

POsteaquàm de fideicommissi iure cognitum & pronunciatum est, cogitur heres petenti fideicommissario exhibere instrumenta omnia ad hereditatis causam pertinentia 1 Communia enim sunt, licèt remanere debeant penes heredem tanquam digniorem 2 Nec ad rem pertinet quod ita futurum sit vt contra iuris regulás 3 videatur heres parare arma contra se, si aliunde probare fideicommissarius non possit, quænam bona sint hereditaria & consequenter obnoxia fideicommisso. 4 Neque enim sua dicere instrumenta potest quæ sunt hereditaria, 5 non magis quàm hereditatem ipsam quæ est fideicommissaria: 6 Neque fit ea editio ad fundandam fideicommissarij intentionem, 7 quippe quæ iam satis supérque fundata sit per ipsam fideicommissi adiudicationem. 8 *Ita Senatus* in secreto auditorio 14. Cal. Mart. 1594. in causa Dominorum Dupassier, & de la Roche, tunc Senatorum, nunc Præsidum clarissimorum.

1. *l. instrumenta 24. C. de fideic.*

2. Vt & in *l. 4. §. vlt. & l. 5. D. famil. ercisc. l. Titius 48. l. creditor 52. D. de act. emp. l. cùm plures 15. D. de reb. aut. iudic. poss.*

3. *l. 4. & vlt. C. hoc tit. l. nimis graue 7. C. de testib.*

4. Cùm non alia bona contineantur fideicommisso quàm quæ fuerunt defuncti *l. coherede 41. §. cum filia de vulg. & pupill. subst. l. in fideicommissaria 18. § 1. D. ad SC Trebell.*

5. Sunt enim potius communia ideóque edenda ex *l. procurator C. hoc tit.*

6. Hereditas enim fideicommissaria post restitutionem pertinet ad fideicommissarium *l. 1. D. ad SC. Trebell.* licèt heres maneat, qui semel heres fuit *§. restitutæ Inst. de fideic. hered.*

7. Quo casu non cogeretur heres fideicommissario edere *l. 5. §. si dies D. vt legat. seu fideic. nomin. caueat.*

8. Aliud enim est de Iure, aliud de quantitate fideicommissi quærere *l. illa à quo 13. §. quod ergo D. ad SC. Trebell.*

DEFINITIO XV.

Instrumenti in iudicio editi retentio prætextu dominij nulla competit.

ETsi non leuis præsumptio est, eius esse scripturam cuius manu scripta sit, 1 nisi ad alium missam, siue traditam aut alterius solius gratia conscriptam esse appareat, 2 Si tamen penes eum reperiatur qui sit probæ famæ, & ad quem inuito eo qui scripsit non sine scelere potuerit peruenire, ac cuius interfuit habere difficile est, vt non traditionis potiùs quàm delicti præsumptio capi debeat. 3 Nec eius qui scripsit iuramento, vt vocant, purgatorio committenda res erit, an eam scripturam casu aliquo amiserit. 4 Non enim amissio probatur iuramento ad agendum sed tantùm ad excipiendum. 5 Quid ergo, si is penes quem ea scriptura erat ante litem institutam pendente posteà lite aduersario eam ediderit, atque ita possessor factus aduersarius retinere velit quasi suam, & à se casu amissam iurare paratus sit? Videtur enim res hæc ad exceptionis potiùs quàm actionis causam pertinere. Sed magis est vt audiri non debeat, nec haberi pro possessore qui non nisi per editionis speciem possessor factus sit, 6 ac proinde sub onere restituendi, 7 Ne alioqui deterior fiat condicio eius qui publicam fidem iudiciorum secutus scripturam edidit, cuius citra editionem possessor fieri aduersarius non potuisset. 8 Ita enim fieret vt iniuriæ materia proficisceretur vnde iura nascuntur. 9 Proinde condemnandus erit aduersarius vt scripturam illam ei qui edidit restituat. 10 Nisi is qui edidit vltrò deferat condicionem, vt penes actuarium scriptura sequestretur: 11 subnotanda prius & vt pragmatici loquuntur parassanda, ne varietur: 12 In eiúsque locum vtrique ex litigatoribus exemplũ edatur, cui fides ex personæ publicæ subscriptione constet. 13 *Ita Senatus* in causa R. D. Episcopi Maurianensis & N. Bernardi Dacquin procuratoris in Sabaudia fiscalis. Ante Cal. Mart. 1594.

1. Bart. *in l. qua ratione §. litera num. 1. De acquir. rer. domin.*

2. *l. absenti 10. D. de donat.*

3. Odiosa enim est præsumptio delicti. *l. merito 51. D. pro socio l. 4. C. si seru. export. ven* Glos. *in can. absit. 11. quæst. 1.* Nam delictum nunquam est sine dolo qui porro nunquam præsumitur nisi probetur *l. dolum C. de dolo l. quoties 18. §. qui dolo de probat.*

4. Licèt instrumenti amissio vt & alius quilibet casus probari soleat per iuramentum *l. vlt.* vbi Bart. *in 2. lect. num. 4. C. de fid. instr. l. 4. §. sed si seruus D. hoc tit. l. cùm plures 15. in fin. De reb. autor. iudic. possid. l. præsenti 6. §. sane. C. de his qui ad eccles. confug.*

5. Bart. *in l. si quis. §. an & heredi num. 2. D. hoc tit.*

6. Instrumenta enim eduntur vt inspiciantur non vt retineantur aut vt eorum possessio amittatur *l. 5. D. famil. ercisc. d. l. cùm plures, 15. §. vlt. de reb. autor. iud. possid. l. argentarius 10. §. edi D. hoc tit.*

7. *Arg. l. qui sic soluit 55. D. de solut.*

8. Nemo enim parendo iudici æquam rem decernenti facit condicionem suam deteriorem.

9. *l. incerti uerant 6. C. vnde vi. l. 1. C. de his qui ven. ætat. impetr. l. omnium 19. C. de testam. l. 2. in fin. C. de indict. viduit. toll.*

10. Qui enim ab alio possidet nunquam debet vincere ob id solùm quòd possideat *l. 1. §. vlt. D. vti possid.*

11. *Vt in l. vlt. D. de tab. exhib. l. 4. §. vlt. famil. ercisc.*

12. In

12. Inspectio enim materiam falsi fabricandi instruere potest *l.2 § item num. D. test quem. aper.*

15. Ex not. *Def. 9. num. 9 sup. eod.*

DEFINITIO XVI.

De codice rationum per mercatorem exhibendo.

QVod dicitur mercatorem cogendum edere libros rationum, siue de illo quæratur, an quod petitur debitum vnquam fuerit, siue de illo an solutum sit, [1] quidam sic accipiendum putabant si ex codice rationum mercator ageret, non etiam si ex chirographo alióve instrumento. Propterea quòd qui extra librum rationũ sunt obligati, soleant alias quam ex ipso rationum libro solutæ pecuniæ probationes sibi comparare. [2] Mihi tamen probabilius videbatur non posse vllo casu mercatorem bona fide recusare quominùs librum exhibeat, [3] præsertim ad probandam exceptionem rei objicientis solutionem. [4] Multò magis vero si mortuo debitore conueniatur fideiussor, ísque petat huiusmodi editionem vt sciat an debitor soluerit necne, cùm probabiliter id ignorare possit. [5] Neque enim huic imputari potest cur extra codicem rationum apocham non petierit. [6] Cæterùm si nõ nisi ex priuatis rationibus agens mercator librum edere cogitur, quænam obsecro vtilitas esse potest, aut quis effectus eius sententiæ quæ habet cogi mercatorem vt edat? An non enim satis edit hoc ipso quòd ex eo libro agit tanquam creditor? [7] *Ita tractatum est* in causa Francisci La Piancha & N. Moret 5. Id. Nouemb. 1594.

1. Bart. *in l. quadam § nummularios. num 1. hoc tit.*
2. Scilicet per apochas quas vulgus *Quittantias* vocat, vt vnumquodque dissoluitur, eo modo quo colligatum est *l. prout 80. de solut. l. nihil 35. de reg. iur. l. testium facilitatem 18. C. de testib.*
3. Videtur enim liber ille rationum confectus mandantibus ijs cum quibus mercator contrahit, vt tractat Bart. *in l. 1. in 2. lect. C. hoc tit. num. 3. ex arg. l. vel vniuersorum 12. D. de pign. act.*
4. Cogitur enim actor edere reo ad fundandam exceptionem Bart. *in l. 1. § editiones D. hoc tit. nu. 7. ex l. vlt.* C. *eod. l. dissoluta C. de condict. ob caus. l. qui tabulas D. de furt.*
5. Alieni enim facti ignorantio semper probabilis est *l. vlt. D. pro suo. l. si fideiussor 29. in princip. & § 1. 2. & 3. mandat.*
6. Non enim apocha alij solet conscribi quàm ei ipsi qui soluit, licèt solutio facta à debitore prosit fideiussori, cuius obligatio cùm non nisi accessoria sit subsistere non potest sublato principali *Vbig. iurib.*
7. Illud enim constat non posse fieri vt instrumentum edere non debeat quisquis ex eo instrumento agere vult, & vincere *l. 1. § edenda.* vbi Bart. *D. hoc tit.*

DEFINITIO XVII.

Cessionarius ad eam tenetur editionem ad quam cedens tenetur.

QVo casu mercator cogitur librum edere rationum, [1] cogitur etiam is qui à mercatore cessum ius habet si agat ex cessione, [2] Quia licèt ipse librum non habeat facere tamen potest, vt cedens qui habet & potest exhibere, ob eam causam in ius veniat exhibiturus, aut causam dicturus cur non debeat exhibere: [3] Denique non potest cessio deteriorem facere debitoris condicionem, [4] si inscio vel inuito eo facta sit, [5] æquúmque est cessionarium easdem exceptiones pati quas cedens ipse pati cogeretur. [6] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. De quo scripsimus proxima Definitione.
2. *Arg. l. ex qua persona 149 De reg. iur. l. seruum quoque 33. § æquum & § vlt. cum l. seq. l. pater 70 D. de procur.*
3. *Arg. l. si nomen 4. & seqq. D. de hered. vel act. vendit. l. 2. vbi not. C. credit. euict. pignor. non deber.*
4. *l. non debet 74. l. melior 133. De reg. iur. l. seruitutes 20. § gen. D. urban. præd.*
5. Quomodò fieri potest. In quo differt cessio à delegatione *l. 1. C. de nouat.*
6. *l. apud Celsum 4. § pen. D. de doli mal. except l. 5 § per iniuriam. D. de pignor. l. fin. De except. rei vendit.* Scripsi *lib. 15. Consil. cap. 9.* vbi vide.

DEFINITIO XVIII.

Qui producit publicam nec suspectam instrumenti expeditionem non cogitur edere protocollum, nisi postquam in crimen falsi, subscriptum est.

NOn est arctandus vt protocollum exhibeat is qui profert instrumentum nullo visibili vicio suspectũ, [1] Nec si aduersarius dicat velle se solennem falsi accusationem instituere viso protocollo. [2] Sanè post solennem inscriptionem quia per eam suspecta sit fides instrumenti producti, protocollum exhibendum est & quidem sumptibus eius qui instrumento vtitur. [3] *Ita tractatum est* in Senatu & publico Auditorio in causa N. Vallier & N. Francisci Du Poysat 12. Decemb. 1595.

1. Dixi *Defin. 5. supr.*
2. Quamuis non deessent qui contrà putarent *ex l. vlt. C. de fid. instrum.*
3. Dixi *dict. Defin. 5. supr.* vbi vide.

DEFINITIO XIX.

Non sunt edendæ literæ monitoriæ quarum publicatio petitur ad habendas criminis probationes. Sed ea publicatio non nisi permittente Senatu facienda est. Et quid si reus publicationi intercedat?

QVi monitorias literas impetrauit ad extorquendas occulti criminis probationes, non magis cogitur eas aduersario petenti edere, quàm libellum, quo contineatur querela de qua inquirendum est. [1] Sufficit itaque vt edantur procuratori generali, ad quem maximè pertinet vt videat ne quid tale sit in ijs literis, quod vel scandalo, vel infamiæ alicui esse possit, [2] Proinde si procurator generalis consentiat, nec aliud Senatui videatur, [3] permittitur publicatio. Cuius decreti ea est autoritas, vt quamuis redditum sit inaudito aduersario, non possit tamen ille ab eo prouocare ne quidem tanquam ab abusu, tametsi reuera abusus interuenerit. [4] Quid si velit intercedere, & vt loquuntur, se opponere? Non erit Senatus aut alterius iudicis Laici cognitio: Sed ad Ecclesiasticum iudicem res pertinebit. [5] Verùm neque permittendum erit, vt eiusmodi intercessionis prætextu mora fiat inquisitioni criminis, & liti de ea re apud Senatum aut iam institutæ, aut iamiam instituendæ. [6] *Ita Senatus* ex tempore in caussa D. de Quiege contra Ioannem Chaudan, nisi quod ad vltimum hoc caput attinet. In eodem Auditorio.

1. Fit enim ea inquisitio secretò, ne alloqui facile fuerit testes audiendos corrumpere, atque ita criminis probationem impedire, quæ tamen necessaria est vt sequi possit condemnatio *l. sciant cuncti C. de probat.*
2. His enim casibus si quid tale occurreret huiusmodi literarum publicatio permittenda non esset vt constat ex sacrosancto Concilio Tridentino. Vide *l. vnic. in fin. C. de famos. libell.*
3. Potest enim Senatus ex causa negligere consensum procuratoris generalis.
4. Nec enim potest Senatus abuti, aut à Senatus decreto vllo vnquam appellari, vt dixi *tit. De sent. præs. prætor. supr.*
5. Quia probationis species ista spiritualis est, ideóque nõ potest coram iudice laico tractari *cap. si iudex laicus. de sent. excommunic. in 6.*
6. Propter periculum scilicet quod subest, ne interim probationes intercidant quas semper saluas esse oportet *l. in lege 4. D. ad leg. Aquil. l. curent 22. D. de testib.*

TIT. II.

De in ius vocando.

DEFINITIO I.

De solennitatibus vocationis in ius.

CVm in ius vocādus is est qui domicilium habet in prouincia, constat non aliter bene factam videri vocationem, quàm si eum ipsum aut præsentem, vbicunque: aut absentem, ad domiciliū apparitor conuenerit, 1 eique si præsens fuit, vocationis factæ testationem scriptā recusanti quoque & inuito dederit, 2 Aut si absuit domicilij foribus affixam, 3 vno saltem teste vidente 4 reliquerit. Vnum ex familiaribus & domesticis ab apparitore conuētum esse non sufficiet, ne filium quidem, aut patrem, aut vxorem, 5 si non ea conuentio ad domicilium facta sit. 6 Sanè testationis quam de ea re confici scriptámque reo relinqui necesse est, vt nullam contumaciæ suæ iustam excusationé possit prætexere, 7 non vxori tantùm sed alijs etiam ex domesticis personis cuilibet, relictam scripturam esse satis erit, nec eam domicilij foribus omnimodo affigi oportebit: 8 Illud tamen meminisse apparitor debet, vt si cui ex domesticis suæ testationis exemplum reliquerit, eidē pro suo iure impetet vt absenti reo quāprimùm fieri poterit reddendum id curet, 9 ne posteà conqueratur frustrà, si absens, & inauditus condemnetur. 10 Itaque tutius est, ne quid omittatur ex solennibus, pro foribus domicilij exemplum affigi, 11 quamuis si cum honesta & egregia persona res sit, multò inciuilius id futurū sit. 12 *Ita Senatus* sæpiùs. Iunge Defin. 1. De bon. autor. iudic. possid.

1. Boer. *quæst.* 11. *num.* 1. *&* 3. vbi addit si quis plura habeat domicilia, sufficere vt ad alterutrum citatio facta sit. Facit *l.* 4. *§ prætor ait. & §. toties. D. de damn. infect. l.* 1. *§.* 1. *de agnosc. liber.* Bart. *in d. §. prætor ait.*

2. In eóque remanet vestigium aliquod veteris illius editionis quam ab actore fieri necesse erat, antequam reus in ius vocaretur, vt sciret reus an contendere deberet an cedere *l.* 1. *in princip. & § edere D. de edend.*

3. *d. l* 4 *§. toties D. de damn. infect.*

4. Testatio enim denunciatio est facta coram testibus *l.* 1. *§. sed etsi contra testationem D. quod vi aut clam. l.* 5. *§. vlt. de admin. tutor.*

5. Requirit enim stylus noster practicus vt vel ipsi reo vel ad domum denuncietur, quod & scriptum est *in d. l.* 4. *§. prætor ait De damn. infect. l. item* 20. *§. petitam de pet. hæred.*

6. Hoc enim casu sufficit denunciari etiam inquilinis *d. §. prætor ait in fin. l* 5 *§. & si fortè. & §. seq. D. quod vi aut clam.*

7. *Arg. l. qui tabulas* 27. *D. de furt.*

8. Tunc enim libellus ad ipsas ædes proponendus est cùm nemo est cui possit denunciari *d. l.* 4. *§. toties de damn. infect.*

9. Quid tamen si certiorare iussus vel non potuerit, vel cùm posset non fecerit? Non debet ea res nocere ignoranti *d. l. item veniunt* 20. *§ petitam D. de petit. hæred.* Ex quo apparet cautionem hanc parui esse momenti.

10. Absens enim nemo condemnandus est *l.* 1. *D. de requir. vel absent. damn. l. absentem* 5. *D de pæn.* Sed tamen sufficit id factum esse per quod potuerit innotescere, licèt reuera non innotuerit *d. l.* 1. *§. præsides de requir. reis.*

11. *d. l.* 4. *§. toties de damn. infect.*

12. Etsi enim multò inciuilius est extrahi quem de domo sua; quia domus tutissimum cuiusque refugium est *l. plerique* 18. *D. hoc tit. l. nemo de domo* 103. *De regul. iur.* Tamen illud etiā inciuile est, quamuis non prohibitum, proponere, & affigere libellum ad fores domicilij, quandiu aliquis est in domicilio, cui denunciari possit *d. l. toties.*

DEFINITIO II.

De citando eo qui abest à prouincia, & de clausula Decernentes.

AT quid si in prouincia domicilium nullum habeat is, qui in ius vocandus est, nec in ea reperiri possit? Remedij vice introductum est vt certis locis in eam rem destinatis ad vtriusque prouinciæ confines proximiores, fiat vocatio, 1 atque ibidē factę vocationis testatæq; exēplum per apparitorem publicè affigatur. 2 Sed illud tamē prætereà requiritur, vt iudex cuius imperio ea vocatio fit hanc ipsam vocandi in ius aduersarij formam præscribat, decernátque perinde illam valere acsi præsentem reum apparitor conueniret: quam pragmatici nostri clausulam *Decernentes* vocant. Alioqui vix sanè est vt iuris ratio patiatur, ita quem vocari in ius, vt vocatum se nunquā sciat. 3 Quam ob causam quidam putabant nec aliter remedium hoc admitti debere, quàm si priùs rogatus sit is, qui alienæ præest prouinciæ, vt reum ipsum conueniri, vocariq; patiatur. 4 Sed cùm pro tuenda iurisdictionis suæ dignitate nunquam id ille sit permissurus, 5 quænam obsecro causa est cur actor inanium sumptuum incommodo sit onerandus? 6 Esset fortàsse tolerabilius ad id actorem adigere, vt vocationem in prouincia factam, habitanti extra territorium reo denunciare & insinuare, quod fieri commodè etiam sine iudice potest, 7 cogeretur: Idque rei sumptibus, si iustam fuisse denunciandi causam quandocunque posteà ex bono iustæ litis euentu appareret. 8 Sed alio iure vtimur. 9

1. Sufficeret enim fieri citationem & denunciationem hoc casu ad prædium, si de prædio ageretur *d. l.* 4. *§. prætor ait. De damn. infect.*

2. *Arg. d. l.* 4. *§. toties eod.*

3. Ita enim fieret vt absens condemnaretur contra *l. absentem* 5. *D. de pœnis* Siquidem denunciatio ipsa est quę in dolo constituit aduersarium *l. quædam* 9. *§.* 1. *D. de edend.* & facit vt absens habeatur pro præsente *l. si rem* 62. *§.* 1. *D. de euict. l. ea qua* 7. *C. quomod. & quand. iud.*

4. Quæ vulgo dicuntur literæ requisitoriæ de quib. apud Iustin. *Nouell.* 17. *De mand. Princip. ca.* 14. *§. sed etiam suscipientes & Nouell.* 134. *cap.* 5. *§ si verò cognoscatur.* Neque enim turbandę sunt iurisdictiones *l. vlt. D. de iurisd. omn. iudic. l. cùm vnus* 12. *§.* 1. *D. de reb. autor. iudic. possid. l.* 3. *§. vlt. D. de testib. Vide* Rebuff. *in tract. de lit. requisit. seu rogat.* & Gayll. *lib.* 1. *obseru. cap.* 56. *nu.* 5.

5. Id enim est quod requisiti iudices dicere solent *sans destruction.*

6. *Arg. l.* 1. *D. de inoff. testam.*

7. Quia denunciatio cùm sit actus extraiudicialis, potest fieri vbicunque & nullo præcedente mandato quod in citatione diuersum est Bart. *in l fin num* 1. *C. de exhib. reis.*

8. Neque enim possit reus imputare actori cur se certiorasset, aut cur ad se certiorandum sumptus eos fecisset, quod necessariò fieri oportuit.

9. Vt nimirum sufficiat ad validandam citationem quæ fit in confinibus prouinciæ adiectam esse clausulam *Decernentes*, propter autoritatem rei iudicatæ quæ ius facit *l. fornæ* 65. *§. cùm prætor D. ad SC. Trebell. cum simil.*

DEFINITIO III.

De citando pupillo siue tutorem habeat, siue non.

SI pupillus tutorem habens in ius vocandus sit, non sufficiet ad patris domicilium factam esse vocationé, 1 sed tutorem ipsius aut præsentem si adsit, aut si absit in domicilio proprio conueniri oportebit, ac si tutor ipse esset qui in ius vocaretur. 2 Neque enim pro absente haberi debet pupillus qui tutoré habet, 3 sicut nec aliud domicilium habere intelligendus est, quàm quod sit tutoris. 4 Tutor namque quod ad pupillarem administrationem pertinet, domini vice & partibus fungitur. 5 Sin pupillus tutorem non habeat, omnimodo ei quærendus dandúsque erit, 6 quoniam in actionibus exercendis, aut suscipiendis pupillus tutore destitutus pro nullo potius 7 quàm pro absente habendus videatur. 8 Minoris curatorem habentis alia ratio est: Ipse namque minor citandus est non curator quamuis vniuersorum bonorum, quia non personæ sed bonis datur. 9 *Ita Senatus* in causa D. de Barbarel tutoris liberorum de Montepin. 13. Cal. Aug. 1588.

1. Non

1. Non enim domicilium p ... is semper est domicilium filij *l. placet 3. & seq D. ad municip.* Planè sufficiet ... pupillum si modò non sit infans, quamuis non possit comparere in iudicio legitimè sine tutore Bart. *in l. 1. §. sufficit num. 2. D de excus. tutor.* In eo qui plus iuris habet quàm furiosus, qui vtique citari nunquam potest, sed eius curator citãdos est *l. 2. vbi Bart. D. de condict. furt.* Intellige autem de citatione verbali: Nam realis non potest fieri contra impuberem *l. neq; Impuberes 22. vbi etiam Bart. num 1. D. hoc tit.*

2. Sic & aliis quibusdam casibus eadem ratio est eius qui conuenitur tanquam tutor quæ esset si proprio nomine conueniretur nimirum cùm conuenitur vt in *l. sed si 10. §. vlt. D. hoc tit.* non citato si pupilli nomine agat *l. quæsitum 16 eod.*

3. *Arg. l. hac autem 5. § non defendi D. quib. ex cauf. in poss. eat.*

4. Quamuis possit etiam pupillus sibi domicilium constituere Bart. *in d. l placet D. ad municip.*

5. *l. quoties 21. § si tutor De noxal. act. l. qui fundum 7. § si tutor D. pro empt. l. tutor. 27. D. de admin. tutor.*

6. Quia licet possit etiam sine tutore, non potest tamen sine curatore comparere in iudicio *l. 1. & vlt. C. de in lit. dand. tut.* Aliquando tamen sufficit vicinos euocari cum nullus tutor est *d. §. non defendi,* Quoniam in illo casu modicum pupilli damnũ est, cuius scilicet bona desinunt possideri, statim atque incipit ille defendi.

7. Ideóque nec videri potest contumax pupillus qui tutorem non habet *l. contra pupillum 54. D. de re iudic.* iunct. *l. apud acl. 45. § vlt. eod.*

8. Textus est elegans *in l. cùm filiusfamilias 49. §. in hac stipulatione. De verb. obligat.*

9. *l. cùm in vna 17 §. 1. D. de appellat.*

DEFINITIO IV.

Procuratorem citatum esse sufficit cùm appellatum est ab interlocutoria.

PRocuratorem tanquam dominum litis [1] vocari in ius sufficit, quoties agitur de prosequenda appellatione, quam aut ipse, aut is à quo constitutus est, interiecerit ab interlocutoria iudicis pronunciatione. 2 Perindéque omnia cum procuratore agi possunt, ac cum eo ipso ad quem res pertinet. 3 Vide Tit. de appellat. Defin. 1.

1. Scilicet lite contestata *l. 4. §. vlt. D. de appell. l. nulla dubitatio est 23. C. de procurat.*

2. Nam si diffinitiua sententia lata sit aliud est, quia potest dicere procurator se officio functum esse. Et regulariter melius est citare primò dominum quàm procuratorem Bart. *in l. enim qui ret 3. num. 2. C. de procurat.*

3. Procurator enim in eo in quo procurator est vicem domini gerit *l. ossa. 8. §. vlt. D. de relig. & sumpt. fun.*

DEFINITIO V.

Mulier nupta sequitur domicilium mariti licèt ex paterno contractu conueniatur.

NVpta mulier sicut mariti domicilium iure communi sequitur, [1] ita in domicilio mariti, non patris conuenienda est & in ius vocanda, 2 tametsi ex contractu paterno conueniatur, 3 nisi eóq; loco reperiatur vbi pater & debuit, & domicilium habuit. 4 Vide tit. De iudic. Defin. 4. & 5.

1. *l. vnic. C. de mulier. à quo loco l. vlt. C. de incol. & vbi quis domicil. l. vlt. §. item rescripserunt mulierem D. ad municip.*

2. *d. l. vlt. C. de incol. & vbi quis domicil. l. 5. §. sed & Seruius D. quod vi aut clam.*

3. Liberi enim patris quidem originem sed non domicilium sequuntur *l. 3. & 4. l. adsumptio 6. §. filius ciuitatis D. ad munic.*

4. *l. heres absens 19. in princip. D. de iudic.* Intellige Nisi lis cœpta erat cum defuncto *l. si is qui Romæ 34. eod. ex regula l. si quis 7. & l. vbi cœptum 30. eod. tit.*

DEFINITIO VI.

Casus in quo non est contumax qui non adest ad diem quem ipse dixit.

APpellans à diffinitiua sententia, non aduersario sed ipsius tantùm procuratori diem dixerat ad prosequendam appellationem. Procurator ad dictam diem adfuerat, appellans ipse abfuerat. An quasi contumax condemnandus erat? Minimè. Neque enim contumax videri potest qui in ius non venit si necdum aduersarius in ius vocatus sit. [1] Quid autem interest an perperam vocatus sit, an nullomodo: 2 Atqui constabat in proposito, malè diem procuratori dictum, qui aduersario ipsi dici debuisset, cùm non ab interlocutoria sed à diffinitiua pronunciatione appellatũ proponeretur. 3 Planè impensas a procuratore factas nõ eò minùs appellãti imputabimus, qui facto suo causam ijs dederit. 4 *Ita Senatus* Cal. Febr. 1590.

1. Semper enim citatio præcedit contumaciam *§. omnium, Instit. de pœn. temer. litig. l. ad peremptorium 68. cum seqq. D. de iudic l. & post edictum 73. §. quod si in eod. & Nouell. 112. De litig. cap. 3. l. 1 § pen. D. quæ sent. sine appell. rescind.*

2. Paria enim sunt quid factum esse malè, & nullomodo *l. quoties 6. D qui satisd. cog. l. 3. D. de fideiuss. l cum vnciosè 25. D. de pignor. l. 2. D. de autor. tutor.*

3. Secundum ea quæ diximus *Defin 4. num. 2.*

4. *l. enim quem temerè 79 D. de iudic l. non ignorat 4. C. de fructib. & lit. expens. l qui solidum 78. §. etiam de leg 2.*

DEFINITIO VII.

De citatione facta extra domicilium.

CVm quis in persona vxoris suæ aut alterius ex domesticis citatus est, ita demùm valet citatio si facta sit in domicilio citati non item si extra domicilium: [1] Itémque si ei cui apparitor locutus fuit mandati iudiciarij & relationis suæ exemplum reliquerit. 2 Sed & cùm in domicilio facta citatio est ad officium apparitoris pertinet, & ad validitatem citationis, vt præcipiat ei qui in domicilio reperitur, vt factam citationem denũciet illi de quo citando actum est. 3 *Ita Senatus* Idib. Febr. 1593. & iã antea in quadam alia causa contra D. Aduocatum Bollier.

1. Adeò vt nec sufficiat factam esse ad hypothecam & stationem quomodo Bart. loquitur *in l. item apud Labeonem §. conuicium num. 3. & in l. lex Cornelia §. si tamen num. 5. D. de iniur.* Idem Bart. *in l. cùm quidam num. 2. D. de fund. instr. & in l. 1. §. permittitur de liber. agnosc.*

2. Vt appareat citationem non esse factam sine literis iudicis, Alioqui non valeret, nec redderet citatum contumacẽ Bart. *in l. Palatinos C. de collat. fundor. lib. 11.* Sed & huiusmodi citatio habet mixtam editionem illam de qua dixi supra *Defin. 1. num 2.*

3. Dixi *eod. Defin. 1. num. 9.* Adde illud etiam requiri vt nuncius referat, se perquisiuisse reum nec inuenisse. Bart. *in l. si tamen num. 3. de leg. 2.*

DEFINITIO VIII.

Vnius ex litis consortibus citatio non nocet alteri.

SI ex duobus litis consortibus 1 qui simul obligati, & in solidum singuli eadémque sententia condemnati fuerunt 2 quique simul etiam appellauerunt 3 alius solus citatus sit, aut vterque quidem, sed in vnius tantùm persona, Non potest ea res nocere alteri cui citatio denunciata non est, 4 Nec si ad diem non stiterit pro contumace habendus est. 5 Potest namque alter ex consortibus litis meliorem consortis facere condicionem, sed non deteriorem. 6 *Ita Senatus* in eadem causa Idib. Febr. 1593.

1. De quibus *in l. 1 & 2. C. de consort. eiusd. lit.*

2. *l. 1. & 2. C. si plur. vna sentent. cond. fuer.*

3. *l. 1. & 2. C. si vnus ex plurib. appell.*

4. *l. si rem 62. §. 1. ibi* omnibúsque denunciari. *D. de euict.*

5. Consors enim litis nemo esse potest ante contestationem quæ sola litem facit *l. vnic. C. de lit. contest.* Ideóque nullibi scriptum est consortem pro consorte posse agere aut defendere sine mandato nisi post litem legitimè ordinatam *l. vlt. vbi Bart. C. de cons. eiusd. lit.* Idem Bart. *in l. exigendi. num. 12. C. de procur.*

6. *Ex reg. l. non debet 74 De reg. iur.*

DEFINITIO IX.

De apparitore per vim & iniuriam exequente.

APparitorem qui ad iudicium ſiue ciuile ſiue criminale reum vocaturus domũ eius ingreſſus eſt vim fecisse videri conſtat, 1 Ideóque ab ea executione tanquam iniurioſa appellari poſſe: 2 Propterea quòd domus tutiſſimum ſit cuiuſque refugium, 3 liceátque apparitori perinde officium ſuum exequi affixo ad ianuam citationis, & executionis exemplo. 4 Denique ſpeciali iudicis permiſſione opus eſt vt liceat effractis foribus domum eius ingredi contra quem executio facienda eſt, 5 etiamſi alibi quam in ipſa domo fieri executio non poſſit, vt puta ſi quid occultum ſit perquirendum, 6 aut deſcribendum, 7 aut ſequeſtrandum. 8 Quibus tamen caſibus ſi fores apertæ fuit, non opus eſt ſpeciali permiſſione vt liceat domũ ingredi ad faciendum id quod non niſi in domo ipſa fieri queat. 9 Illud tamen obſeruandum eſt, Etiamſi apparitor per iniuriam quid fecerit, poſſe quidem ei de facto reſiſti, adeóque domo eum expelli, 10 Sed non tamen vim, aliámve iniuriam ei inferendam eſſe, ne magiſtratus autoritas læſa videatur, *Ita tractatum eſt* in cauſa D. de Leſcherene 6. Id. Mart. 1594.

1. *l. plerique 18. cum trib ſeqq. D. hoc tit. l. in re 103. de reg. iur.*
2. Ab executione enim appellari poteſt quoties iuſtum modum excedit *l. ab executione 5. C. quor. app. non recep. l. ab executore 4. D de appell l. quoniam 21. C eod.*
3. *d l. plerique.* licet videatur ea ratio magis pertinere ad veterem illam formam vocationis in ius, quæ habebat impreſſionem & prehenſionem, vt conſtat *ex tit. In ius vocati vt eant, Et, N: quis eum qui in ius vocat. eſt vt exim.* Citationis prorſus alia ratio eſt, niſi quòd in locum vocationis ſubſtituta eſt.
4. Nam cùm abſens ille dicatur qui copiam ſui non facit, & qui latitat *l. 2 D. quib. ex cauſſ. in poſſ. eat.* perinde poteſt huic remedio locus eſſe atque ſi reuera abeſſet is qui ſic adeſt vt lateret *l 4 §. totiens D. de damn. infect.*
5. Interdum enim cauſa cognita permittendum eſt ad puniendam contumaciam *arg. l. quamuis 12. l. generaliter 13. D. hoc tit.* facit *l. 1. §. 2. D. ſi ventr. nom. mul. in poſſ. miſſ. l. vlt. §. vlt. de eo quod met. cauſ. l. vlt. D. de iudic. l. 3. in princip. Ne vis fiat ei qui in poſſ. miſſ. eſt.*
6. *§. eſt etiam prohibiti. Inſt. de oblig. quæ ex delict. l. 1. §. hoc autem. D. de fugitiu.*
7. Aliquando enim deſcriptio permittitur, tum etiam cùm ſequeſtratio prohibita eſt Bart. *in l. 1. §. aligitur num. 2. de ventr. in poſſeſſ. mitt.*
8. Nam & ſequeſtratio quibuſdam caſibus permiſſa eſt. De quibus Bart. *in l. ſi fideiuſſor. § ſi ſatiſdatum num. 3. qui ſatiſd. cog. & in l intereſſe num. 2. De acquir. poſſ.*
9. *l. Gaurus 10. l. ſeruitutes 20. §. 1. vrb prad. l. 3 § qui habet ruſt prad l. refectionis 11. comm. prad l. legatis 6.* vbi Gothofr. *de alim. legat. l. 2.* vbi Alc. *De iuriſd.*
10. *Arg. l. vlt.* vbi Iaſ. & alij *De iuriſd. l. 1. §. vlt. l. 2. ne quis eũ, qui in ius vocat. eſt.*
11. *Arg. l. 1. C. vnde vi.*

DEFINITIO X.

De eo qui iuſſus perſonaliter in ius venire non paruit, ſi ad fines tantùm ciuiles vocatus fuit.

IVſſus perſonaliter, vt loquuntur, in ius venire & ad accuſationem propoſitam ex ore reſpõdere, licèt ad fines ciuiles tantùm, ſi non pareat iterùm citandus eſt, 1 Sed adiecta comminatione, vt ſi rurſum erit contumax prehendi poſſit, & in carceres detrudi perinde ac ſi iudicium ab initio criminaliter inſtitutum fuiſſet. 2 Id nimirum ſuadente non tam iudicij & propoſitæ actionis qualitate, quàm neglecta ius dicentis cui omnimodo pareri oportuit autoritate. 3 *Ita Senatus* pro D Marchione de la Chambre contra fratres Le Beuf. 13. Cal. Aug. 1595.

1. Tanquam contumax. Eſt enim contumax qui perſonaliter citatus non venit. *l. 1.* vbi Bart. *nu. 2. C. quor. app non recep.*
2. Nam iudicium criminale poteſt incipere à prehenſione *l. 1. & paſſ. de requir. reis.*
3. *l. qui quacunque D. ſi quis in ius vocat. non ie*

DEFINITIO XI.

Citatus ad comparendum perſonaliter ad fines ciuiles tãtum, poſtquam paruit abire impunè poteſt nulla venia petita.

SI is qui ad fines tantùm ciuiles in ius vocatus eſt, vt perſonaliter & ex ore de accuſatione reſpondeat, paruerit iudici & reſponderit, poteſt impunè abire, nec expectare cogitur vt à iudice dimittatur: 1 Neque enim ius dicentis autoritatem neglexiſſe videtur qui non ad alios fines vocatus erat niſi vt de crimine reſponderet, non etiã vt carceres aliámve cuſtodiam pateretur. 2 Vnde illud eſt quòd nec in carceribus interrogari debet, ſed vel in domo iudicis, vel ſi melius videatur in eo loco vbi ex more maiorum & pro tribunali ius reddi ſolet. 3 *Ita Senatus* pro Renato Chabod contra D. de Challod. in ſecreto auditorio 1594. *Sine die.*

1. Itaque hoc caſu non habet locum quod tractat Bart. *in l. quaſitum num. 1. D. de re iudic.* eum qui citatus eſt perſonaliter non niſi licentiatum vt ille loquitur, recedere debere.
2. Nam qui ad vnum actum citatus eſt etiamſi eſſet contumax, non poſſet tamen in aliis actibus grauari, vt tractat Bart. *in l. conſentaneum num. 16. C quomodo & quand. iud.*
3. Nam vbicunque magiſtratus ſalua maieſtate imperij ſui ſalubóque more maiorum ius dicere conſtituit ius rectè appellatur *l. pen. in fin. D. de iuſtit. & iur.*

DEFINITIO XII.

Interruptis ſubhaſtationibus ſecutáque ſentẽtia de iis peragendis debitor condemnatus ex integro citandus eſt non eius procurator.

CVm publicæ venditionis ſolennitas per alicuius intercessionem aut appellationem interrupta eſt 1 ſi poſteà pronuncietur peragi eam debere, 2 rurſum citandus eſt is qui condemnatus fuit non vt omnia ex integrò fiant, ſed vt quod faciendum ſupereſt non niſi vocato eo fiat. 3 Itaque non ſufficiet denunciatum eſſe procuratori 4 quamuis dici ſoleat in executione iudicati cogendum eſſe procuratorem qui liti principali adfuit vt cætera perſequatur, 5 Quandoquidem condemnati præcipuè intereſt vt adſit ſi volet, bonorum ſuorum venditioni, vel ob id maximè vt poſſit emptorem quærere vel pluris licitaturum, 7 vel largiora ad redimendum tempora liberaliter indulturum. 8 *Ita Senatus* Prid. Cal. April. 1598.

1. Dies enim ſubhaſtationum ea quo cœptæ ſunt continui ſunt, idcóque facilè interruptionem patiuntur ſi quis intercedat vel appellet.
2. Iniuſta ſcilicet pronunciata intercesſione vel appellatione vt *in l. tutor 41. in princip. D de vſur.*
3. Quamuis ſi nulla interruptio facta eſſet rurſus citari debitorem non oporteret. Vna enim citatio ſufficit ad implendã totam ſubhaſtationum ſolennitatem.
4. Et ſanè ſemper in dubio melius eſt, & tutius & ciuilius, citari partem quàm procuratorem. Bart. *in l. eum qui res 5. nu. 2. C. de procurat.*
5. Inſtantia enim executionis pars quædam eſt litis principalis aut ſaltem acceſſio. Procurator autem cœptam litem proſequi omnino cogitur *l. filiusfamilias 8. §. vlt. & ſeqq. vſque ad 28. de procur.* Imò & appellare *l. inuitus C. de procur. l ſi procuratorem 8. §. ſi ignorantes D. mand. l. liberto 23 §. litem de proc.* ſicut & tutor & curator quandiu rationes non reddiderunt *l. ita autem 5. §. poſt completum D. de admin. tutor. l. negotiorum 24. §. vlt. l. tutor 27. D. de appell. l. vnic. C. vt cauſa poſt pubert. adſit tutor.*
6. Inde eſt quòd etiam executor teſtamentarius non poteſt vendere fundum quin venditionem notificet heredi. Bart. *in l. 1. C. de diſtr. pignor.*
7. *Tot. tit. De in diem addict. l. 2. & 3. C. ſi in cauſ. iudic. pign. capt. ſit.*
8. Variis enim modis fieri poteſt vt melior condicio afferatur in fauorem eius qui vendit, aut cuius res venditur *l. 4. §. melior autem. & l. ſeq D. de in diem addict.*

DEFINITIO XIII.

Qui non poſſunt in ius rapi ſine venia, poſſunt tamẽ citari.

Edictum

EDictum Prætoris de in ius vocando quo prohibentur liberi, ne parentes in ius vocent sine venia sub pœna 50. aureorum [1] ad eam vocationis speciem quæ hodie in vsu est, & quam citationem appellamus non pertinet, quippe quæ fit per solam libelli oblationem [2] & simplicem admonitionem citra vim illam & impressionem quam vetus in ius vocatio habebat, [3] & quam exerceri prorsus inciuile erat in parentum personis & alijs huiusmodi, quibus aliqua ratione reuerentia debebatur. [4] In causa D de la Poipe contra Dominam de la Charriere. *Sine die.*

1. *l. si libertus 12. l. in eum. D. de in ius vocand.*
2. *l. libertus 15. de in ius vocand.*
3. *l. plerique 19. D. eod.*
4. *l. generaliter 13. eod.*

· TIT. III.

De pactis.

DEFINITIO I.

De renunciatione irrita, & De iure repræsentationis.

TAbulis dotalibus soror accepta dote bonis omnibus paternis, maternis, fraternisque in fratrum fauorem, adhibito etiam, vt fit, iureiurando, renunciauerat, tum susceptis relictisque liberis decesserat, superstitib. etiam fratribus quorum alter postmodum intestatus, & sine liberis decessisse proponebatur. Placuit in patrui defuncti successione sororis liberos nil obstante matris pacto & renunciatione perinde cum patruo superstite concurrere acsi renunciatio nulla interuenisset: [1] Cùm beneficium illud repræsentationis quod à Iustiniani lege habent [2] non potuerit ijs auferri facto matris [3] cuius non tam personam, quàm gradum repræsentare intelliguntur. [4] Est enim ea renunciatio personalis, [5] nec magis personam renunciantis egreditur, quàm iusiurandum quod ad eam confirmandam adhiberi necesse est. [6] Habétque prætereà tacitam illam condicionem Si hereditas deferetur, [7] cùm priùs sit vt acquiri possit hereditas, & consequenter vt sit delata [8] quàm vt ei vtiliter renunciari possit. [9] Cui consequens est vt præmortua persona quæ renunciauerat, verum sit renunciationis condicionem numquam euenisse nec euenire ampliùs posse, [10] ob ídque perinde habendam renunciationem acsi numquam facta fuisset. [11] Quare nec aliud erit etiamsi sororis liberi iidem matris heredes proponantur, [12] nec si mater pro se suísque heredibus, vt fieri solet, renunciauerit, [13] nisi liberorum ius nominatim in stipulatum deduxerit & remiserit, id est cauerit nihil vnquam suos liberos in fratrum quibus renunciat successione petituros. [14] Multò minùs distinguemus an de ascendentium an de collateralium successione quæratur. [15] Eædem enim rationes vtroque casu militant. [16] Et eo maior cùm de patrui hereditate agitur, quòd filiam aut neptem dotare ascendentes coguntur, [17] non item frater sororem. [18] Ex quo illud etiam fit vt dotem quam ab ascendente filia aut neptis accepit cogatur conferre & in legitimam imputare: [19] nó etiam soror cum fratre succedens, eam pecuniam conferre quam à præmortuo fratre in dotem accepit licèt de suo frater dederit. [20] *Ita Senatus* pro liberis D. Petri Fauerij nunc Aduocati generalis contra Mauricium & Anton. Mariam Boisson 12. Calend Maij 1589.

1. Robert. Maranthia qui omnium instar esse potest *Disput.* 10. *per tot.* vbi alios citat innumeros, præsertim Paul. Castr. *ad l. qui superstitis 94. De acquir. hered.*
2. Nouell. 118. *De hered. ab intest. venient. §. si igitur defunctus.* & Nouell. 127. *Vt fratr. filij.*
3. *Arg. l. si adrogator 12. §. 1. D. de adopt. l. vlt. D. de pact.*
4. *d. §. si igitur defunctus §. cùm filius Instit. de hered. quæ ab intest. defer.*
5. In eóque differt à pacto de non petendo quod in dubio in rem esse intelligitur non in personam *l. & heredi 21. §. vlt. & l. seq. De pact.*
6. Non enim valet renunciatio futuræ successionis nisi iurata, Nisi, inquiunt nostri, parens successionis filij renunciauerit. Hanc enim renunciationem volunt valere etiam sine iureiurando *ex l. 1. §. si parens D. si à parente quis manum.* De quo scripsimus *in Decadib. De error pragmat.* Boer. *quæst. 14. num. 1.* Vide *cap. 2. de pact. in 6. l. 3. C. de collat. l. pactum 15. C. hoc tit.*
7. Paul Castr. *in d. l. qui superstitis.* vbi etiam cæteri.
8. *l. delata 151. De verb signif.*
9. *d. l. qui superstitis l. 1. D. de hered. vel act. vëd. l. si ita sit scrip. 45. §. si sub condicione de legat. 2. l. qui potest 174. §. 1. de reg. iur.*
10. Quia mortuo neque hereditas neque aliud quicquam deferri potest *l. quidam 14. D. de iur. codicill. l. 4. De his quæ pro non scrip.*
11. Actus enim condicionalis defecta condicione omnino euanescit & pro non actu habetur *l. 1. & 2. l. in testamento 31. & pass. De condic. & demonstr.*
12. Non enim potest heredi nocere renunciatio quæ nulla est quia quod nullum est, nullum producere potest effectum vt est in brocardico.
13. Nam etsi de heredibus nihil dictum esset, de ijs tamen actum etiam intelligeretur *vulg. si pactum 9. de probat. l. tale pactum 40. §. vlt. de pact.*
14. Hoc enim casu dubium non est quin matris factum præstare debeant liberi iidémque heredes, quia de bonis heredis sui perinde ac de suis disponere quilibet potest *l. unu ex familia 67. §. si rem tuam de leg. 2. l. cùm à matre 14. C. de rei vindic. Tot. tit Vend. ab hered. & contr. hær.* Marant *dict. disp.* 10.
15. Quia ius repræsentationis quod olim non habebat locum nisi in descendentibus *§. cùm filius Inst. de hered. quæ ab intest. defer.* hodie porrectum est ad fratrum filios *d. §. si igitur defunctus.*
16. Vbi enim eadem est ratio idem quoque ius est *vulg. l. illud 32. D. ad leg. Aquil. l. 3. §. vnde etiam De iniust. rupt.*
17. *l. capite 19. De rit. nupt. l. mulier 22. § pen. ad Trebell. l. vlt. C. de dot promiss. l. dotem 6. de collat. bonor.*
18. Nisi vno casu cùm soror est ex eodem patre nec aliter nubere potest *l. cùm plures 12. §. pen. D. de administ. tutor.*
19. *l. quoniam Nouella 29 C. de inoff. test.* quæ tamen non tantùm de dote paterna loquitur sed etiam de materna, quamuis mater filiam dotare non cogatur, sicut nec frater *d. l. vlt. C. de dot. promiss. l. neque mater 14. C. de iur. dot.*
20. *Arg. l. pater 6. & seq. D. de collat dot.* Simplex enim donatio non confertur si nihil dictum sit nisi in casu *l. illud 20. §. vlt. C. de collat.* qui specialem habet rationem positam in eo textu.

DEFINITIO II.

De collatione aut imputatione pecuniæ quæ lata est ad extorquendam renunciationem.

AN ergo admittendum erit vt sororis quæ renunciauerat prædefunctæ liberi plus iuris habeant quàm habitura esset eorum mater si viueret? [1] Vtique [2] quoniam non ex persona matris succedunt, vt diximus, sed ex sua. [3] Si tamen iidem sint heredes matris, non est æquum vt cum patruo superstite cócurrentes in præmortui patrui successione præcipuam habeant pecuniam, quę matri in eam causam data fuerat vt renunciaret. [4] Incipit enim pecunia illa penes liberos esse sine causa cùm per eos fiat, ex propria quippe persona succedere volentes, quominùs renunciatio effectum sortiatur. [5] Itaque cùm collationis remedio locus esse non possit in collateralium successione, [6] ex arbitri familiæ erciscundæ partes esse debebunt vt cogantur sororis liberi in portionem suam hereditariam imputare quicquid ex persona matris & ob renunciationem maternam ex causa hereditaria ad eos peruenit. [7] Ne alioqui iniuria frater afficiatur si minus quàm sororis filij vno gradu remotiores ex fratris hereditate consequatur, [8] qui nihil vtique sorori daturus erat si eam successuram sperasset. [9] Denique eam li-

berorum sororis causam fieri necesse est quæ esset si mater non renunciasset. 10 Quis enim patiatur ob id meliorem esse eorum condicionem, quod mater renunciauerit? 11 Nam etsi de patris aut aui successione tractaretur, nemo dubitat quin quod filia vel neptis ad renunciandum accepisset, eius liberi ex proprio capite succedentes conferre cogerentur si modò matris heredes essent. 12 Igitur quod vno casu faceret æquitas collationis, 13 cessante collationis potestate faciet officium arbitri, cùm eadem subsistit ratio æquitatis. 14 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Hoc enim absurdum videtur *l. si viua matre 3. C. de bon. mat.*
2. Ratio enim diuersitatis est, quia si mater viueret excluderetur per propriam renunciationem quæ ea præmortua euanescit Bart. Castr. & alij *in d. l. qui superstitem 94. De acq. hered.*
3. *d. §. si igitur defunctus. Nouell. 118* Idque ex eo apparet quòd etiamsi fuerint à matre prædefuncta exheredati, tamen patruo æquè succedunt.
4. Castr. eleganter *in d. l. qui superstitis.*
5. *Arg. l. si extraneus 6. & l. seq. §. vlt. & pass. De cond. caus. dat.*
6. *l. 1. & tot. tit. D. de collat. bonor.*
7. Quæ collationis species quædam est minùs accipiendo *l. 1. §. quamuis. vers. sed si tantum D. eod.*
8. *l. si nepotes 7. D. eod. l. 1. & tot. tit. De coniung. cum emancip. liber. eius.*
9. *Arg. l. cùm te fundum 6. C. de pact. int. empt. & vendit. d. l. si extraneus.*
10. Idem Paul. Castr. *ad d. l. qui superstitis.*
11. Ita enim fieret vt inducta ad vnum effectum consistium operarentur contra *l. legata inutiliter 14. D. de adim. leg.*
12. *d. l. si viua matre 3. C. de bon. mat. d. l. quoniam Nouella 29. C. de inoff. testam d. l. illud 20. C. de collat.*
13. *d. l. 1. & pass. de collat. bonor. & tot. tit. De collat. dot.*
14. *Arg. l. quia tantundem 7. de negot. gest.*

DEFINITIO III.

Expressus consensus requiritur ad validandam renunciationem de futura absentis successione factam.

NOn valet renunciatio facta per pactum de absentis hereditate, 1 Nec si absens ille posteà sciuerit, 2 taciteque id est facto ipso ratam pactionem habuerit, 3 Vt puta si soluerit partem dotis quam fratres sorori renuncianti promiserant. Expressus enim consensus in renunciatione acceptanda requiritur 4 ad hoc vt à legitima hereditate cui renunciatum est excludatur is qui renunciauit. *Ita tractatum est* in ead. causa.

1. *l. vlt. C. hoc tit.* Est enim pactio illa ominosa & plena periculosi euentus, & improbus is qui sollicitus est de hereditate viuentis *l. 2. §. interdum De vulg. & pupill. subst.* diciturque contra ius gentium festinare *l. donari 29. alias l. quidam §. donationem de donat. l. 2. §. vlt. De his quæ vt indign.*
2. Didac. Couarr. *ad cap. quamuis pactum de pact. in 6.*
3. Quamuis dici soleat nihil interesse an verbo, quis ratum habeat an facto ipso *l. Paulus 8. D. rat. rem hab.*
4. *d. l. vlt.* in illis verbis, Voluntatem suam eis accommodauerit, & paulò pòst, Illo sciente & iubente *C. hoc tit.*
5. Pactiones enim istæ sunt odiosæ nec defendendæ nisi quatenus ex præscripto legi fieri potest. Iunge *Defin. 10. inf. eod.*

DEFINITIO IV.

De pacto De non petendo quandiu vsuræ soluentur.

PActus de non petenda sorte ad certum vsque tempus, ea tamen lege & condicione, vt vsuræ quotannis soluerentur, non aliter pacti exceptione repelli potest, quàm si singulis annis debitor vsuras soluerit. 1 Exceptio enim quæ nascitur ex pacto de non petendo, 2 per eiusdem pacti replicationem eliditur. 3 Itaque cùm debitor quidam conuentus ad solutionem, tale pactum obiiceret, ac super eo iusiurandum deferret, Creditor autem non solùm pactum negaret sed etiam solutionem vsurarum quam debitor asseuerabat, Non putauit Senatus quicquam pronunciandum quod ad iurisiurandi delationem attineret, priusquàm cognitum esset an vsuræ solutæ fuissent necne: propterea quòd non solutis iis iusiurandum debitori profuturũ non esset. 4 *Ita Senatus* ex tẽpore pro Nicolarda Puthod vxore D. de Nouuelle Neciésis contra N. Ioannem Puthod fratrem 3. Id. Mart. 1590.

1. *Arg. l. qui in futur. 57. D. hoc tit. l. 2. § nõ malè D. de doli mal. except.* licèt iis locis tractetur de pacto tacito non de expresso.
2. *l. 3. D. de except. l. si tibi 27. §. vlt. & ll. seqq D. hoc tit.*
3. Vt & in *l. si vnus 27. § pactus ne peteret D. hoc tit.*
4. Iusiurandum enim huiusmodi non est deferendum nisi cùm litis decisorium est *l. 1. & tot. tit. D. de iureiur.* metu scilicet periurij in re, quę nullius futura sit vtilitatis. Text. est *in l. si duo* *ti. §. Marcellus D. de iureiur.*

DEFINITIO V.

Ius fideicommissi condicionalis quando per pactum diuisionis remissum intelligatur.

PActo diuisionis inter fratres aliósve coheredes factæ, quantumcunque generale sit, non facilè remissum intelligitur ius fideicommissi præsertim condicionalis, 1 & cuius condicio nondum euenerit, 2 Nec si appareat cognita lectáque verba testamenti, 3 Nisi constet aliquid acceptum pro ea iurium remissione, 4 nec alia quàm fideicommissi iura fuisse quæ remitti potuerint. 5 Eo namque casu non tam remissum videtur fideicommissum quàm per repræsentationem perceptum, 6 & ob euentus incertitudinem ea quantitate æstimatum. 7 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 1. infr. famil. ercisc. Et in alia D. Senatoris de la Roche & Franciscæ Losc 8. Id. Mart. 1591.

1. *l. qui Romæ 122 §. duo fratres* vbi latè Bart. & cæteri *De verb. oblig. l. si ita sit scriptum 45. §. si sub condicione de leg. 2.*
2. Quia fideicommissum condicionale ante condicionis euentum nihil est. Quod autem non est, amitti non potest nec proinde remitti *l. 1. §. 1. D quib. mod. vsusfr. amitt.*
3. Hoc enim necesse est tùm etiam cùm remittitur ius quod iam quæsitum est ex testamento *l. de his 6. D. de transact. l. 1. §. ratio de Testam quem. aper.*
4. *Vt in l. 1. C. hoc tit. l. de fideicommisso 11. C. de transact.*
5. Ea namque interpretatio semper capiẽda est quę faciat vt actus sit vtilis & aliquid operetur *l. quoties in actionib. 12. De reb. dub. l. cogi 16. circ. princip. ad SC. Trebell.*
6. *Arg. l. Iabolenus alias l. cùm qui 15. D. de ann. leg.*
7. *d. l. 1. C. hoc tit. d. l. de fideicommisso arg. l. nam hoc modo 11. D. de hered. vel act. vend. l. si tactum 11. D. de act. empt.*

DEFINITIO VI.

De pacto tacito de non petendo quod ex chirographi redditione inducitur.

ETsi pactum de non petendo simpliciter conceptum, in rem non in personam esse creditur, 1 idcóque & correo debendi 2 & fideiussoribus prodest, 3 si tamen tacitè inducatur ex chirographi redditione vni ex correis facta 4 non alij prodesse potest quàm cui chirographum redditũ est. 5 Potiùs enim redditio illa coniectura inducit & probationem mandatarum ei aduersus correum actionum, 6 ex quo magis apparet non posse correo ex illa causa quæri exceptionem pacti de non petendo: Alioqui videretur creditor mãdasse actionem inutilem quippe quæ per exceptionem pacti elidi posset: 7 idémque creditoris factum, & actionem præberet & exceptionem eiusmodi actionis elidendæ gratia, quod esset absurdius. 8 Fideiussorum alia ratio esse videtur. Quidni enim ijs prosit exceptio pacti, cùm non possit redditio instrumenti facere vt aduersus eos mandata vlla actio videatur? 9 Nisi fortè in rem suam fideiusserunt: 10 quo casu nec pro fideiussoribus habendi sunt. 11 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 4. & seqq. infr. De duob. reis.

1. *l. & heredi 21 §. vlt. & seqq. ll. D. hoc tit. l. exceptiones quæ personæ 7. §. rei autem D. de except.* Vnde illud est quod pactum de non pe-

non petendo simpliciter conceptum tollit obligationem naturalem *l. Stichum aut Pamphilum 95. §. naturalis. de solut.* quam tamen non tolleret si esset merè personale, vt tractat Bart.

2. *d. l. & heredi §. vlt.* iunct. *l. idem in duobus 25. in princip. & §. 1 hoc tit.*

3. *d. § vlt l. quod dictum 32. eod.*

4. *l. 2. & 3. D. eod. l. creditricem 7. C. de remiss. pignor. l. 1 in fin. D. de liber. legat.* Vbi tamen vereor ne postrema illa tota clausula Sic *autem Iulianus* Triboniani sit: malè Iulianum interpretantis. Nam & vltima illa verba *Exemplo Iuliani* bonum sensum nullum habeat.

5. Tacitum enim pactum inducitur ex facto. Pactum autē nullum intercedit creditoris nisi cum eo ex correis cui chirographum redditur. Alex. *ad l. 2. D. hoc tit.*

6. Traditio namque instrumenti inducit probationem rei traditæ aut mandatarum actionum *l. 1. C. de donat. l. Mæuia 49. D. solut. matr. l. seruum filij 44. §. eam qui de leg. 1.*

7. *l. si non sortem 26. §. indebitum l. qui exceptionem 40. l. ex his 54. D. de condict. indeb. l. nihil interest 122. de regul. iur.*

8. *Arg. l. si vnus 27. §. pactus ne peteret D. hoc tit.*

9. Neque enim potest reus principalis habere regressum contra fideiussorem suum qui ex contrario indemnitatem plenissimam præstare debet *l. cùm lex, 46. & pass. D. de fideiuss. l. ex mandato 20 §. 1. & pass. D. mandat.*

10. *l. si quis reum 5. D. de liber. legat.*

11. Sed pro reis *l. sed si fideiussor, 24. D. hoc tit. l. de die 8. § l. qui satisd. cog. d. l. si quis reum.*

DEFINITIO VII.

De renunciatione facta fauore fratrum absentium nemine pro ijs stipulante.

PAtre matréque simul dotem constituentibus pro filia, quæ vtriusque successioni cum iuramento renunciet fauore fratrum, 1 nemine tamen ac ne notario quidē pro ijs stipulante, dubitari eleganter potest an renunciatio valeat. Quanquam enim dici solet pactum quod contractui inter alios inito adiectum est fauore tertij absentis nemine pro eo acceptante nihilominùs valere, 2 constat tamen reuocari posse quandiu secuta non est acceptatio. 3 Ne vllius momenti esse huiusmodi renunciationes, nisi ab eo acceptatæ sint cuius commodo factæ fuerunt. 4 Nam nec renunciatio facta in iudicio præsente iudice, absente parte, nocet renuncianti si non per iudicem absentis nomine fuerit agnita. 5 Itaque cùm in proposita specie nec sibi parentes stipulati essent, nec filijs, 6 sed renūciatio fauore filiorum simpliciter facta proponeretur, filiam verò viuis adhuc parentib. & priusquam ea renunciatio fratribus placuisset renunciationis pœnituisset, 7 videbatur eā nocere filiæ nō debere. 8 Sed tamen in contrariū illud mouebat, quod renūciatio hæc non solū fauore fratrum absentium, sed etiam parentibus præsentibus facta fuerat à quibus dos constituebatur, 9 & quos credibile erat, cùm hanc à filia renunciationem, data illi dote extorserant, id egisse vt masculis suis liberis prospicerent. Id enim parentum omnium præsertim nobilium & illustrium commune votum est, vt si masculos habeant ijs potissimùm tanquam futuris heredibus commodum renunciationis acquisitum velint, 10 Adeóque cæteris filiabus nondum nuptis si masculos nullos habeant, nec cæteras filias postea ad renunciandum adegerint. 11 Cur ergo noceat quod filiorum nomen in contracto adiectū sit citra expressam stipulationem, cùm etsi nominati non fuissent, ipsis tamen ex tacita quadam stipulatione renūciationis emolumentum acquireretur? 12 Nemo siquidē dubitaret quin nulla liberorum facta mentione valitura esset renunciatio in vtilitatem parentum dotem constituentium, 13 quando inter contrahentes stipulatio quæ ex vna parte interuenit, ex altera quoque interuenisse censeatur, 14 Ne alioqui eueniat claudicare contractum qui sit vltrò citróque obligatorius. 15 *Ita Senatus* in ea causa de qua Defin. 10. infr. De pact. conuent. tam sup. dot.

1. Hoc enim plerumque fit vt filia renunciet futuræ successioni matris, licèt non cogatur, mater filiam dotare vt diximus *supr. 1. Defin. 2. num. 15.*

2. Ex *l. 3.* vbi DD. *C. de donat. quæ sub modo.*

3. Bart *in l. qui Romæ 122. §. Flauius de verb. oblig. l. absenti 10. D. de donat.* Iul. Clar. *lib. 4. Sent. in verb. donatio q. 12. & 13.*

4. Quia donationem & liberalitatem continent, & quidem odiosam, quæ in ignorantem non confertur, sicut nec in inuitum *l. hoc iure 19 §. non potest D. de donat. l. inuito 69 de reg. iur.*

5. *l. certum 6. §. si quis absente.* vbi Bart. *D. de confess.*

6. Potest enim pater filijs suis perinde ac sibi ipsi stipulari si modò habeat eos in potestate *l. stipulatio ista 38. §. alteri D. de verb. oblig. §. si quis alij in fin. Inst. de inutil. stipul.*

7. Donatio enim antequàm consummata & perfecta sit reuocari potest nuda pœnitentia *l. 4. D. de donat. l. cùm hic status 32. §. ait oratio & seq. De don. int. vir. & uxor. l. 4. C. de donat. l. 3. l. velles 6. C. de reuoc. donat.*

8. Ex actu enim vtiliter reuocato nihil iuris quæsitum videri potest, licèt post reuocationem sequatur ratihabitio *l. pen. D. rat. rem hab. l. cùm filiofamilias 5. D. quis ord. in bonor. poss. seruet.*

9. Potuerunt enim parentes dotem dando quam voluerunt legem rei suæ dicere *l. in traditionibus 44. D. hoc tit. l. 1. & tot. tit. De pact. dot. l. vlt. C. de pact. int. empt. & vendit. l. 1. & tot. tit. C. de pact. conuent.*

10. Ad conseruandam familiæ dignitatem *l. vnum ex familia 67. de leg. 2. l. pater 38. §. duobus & seqq. de leg. 3.* idque ad publicam etiam vtilitatem pertinet *l. 1. §. sed esse feruntur. D. de ventr. inspic.*

11. Guid. Pap. *quæst. 192.*

12. Sola enim destinatio voluntatis sufficere potest vt ei quoque qui nominatus non est pactum prosit vt in casu *l. tale pactum 40. §. vlt. D. hoc tit. l. 22. §. Brasidas ad Trebell.*

13. *Ex cap. quamuis pactum 2.* vbi Canonistæ *De pact. in 6.*

14. Scilicet cùm vnus idémque contractus est *arg. l. 2. C. de contr. stipulat.* aut cùm varij quidem contractus sunt, sed correspectiui vt in *l. cùm te 7. C. de pact. int. empt. & vendit.* Dici enim solet in huiusmodi actibus alterum alteri inesse. facit *l. Titia 134. § pen. de verb. obligat.*

15. Excipe casum *l. Iulianus 13. § si quis à pupillo de act. empt. l. sicut emptio 20 §. 1. D. locat.*

DEFINITIO VIII.

De effectu restitutionis in integrum aduersus renunciationem.

CVm de futuræ successionis renunciatione, per in integrum restitutionem rescissa, tractatur, multum interest an is cuius successioni renunciatū fuit testatus decesserit, an intestatus. Priore siquidem casu rescissa renunciatione nihil aliud consequi filia potest quæ obtinuit, nisi vt agere sibi liceat ad legitimæ supplementū. 1 Neque enim etiamsi prætetita fuerit, facit nullū ex postfacto testamentum in quo præteriri impunè potuit. 2 Posteriore verò succedit ab intestato cum fratribus in viriles, 3 Nec sola legitima, aut legitimæ supplemento contenta esse cogitur, 4 Licet si ab initio tantum habuisset, quantum ad excludendam restitutionem necesse erat, nullam ab intestato portionem consequi potuisset. 5 Vtrique tamen casui commune illud est quòd rescissa renūciatione fructus à die mortis debentur, 6 Vno casu legitimæ, altero portionis hereditariæ. Fructus enim augent legitimam, 7 quę quota bonorum est, 8 non quid singulare, 9 ac multò magis hereditatem, quæ quoniam nomen iuris est, 10 & augmentum recipit & diminutionem. 11 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Quemadmodum si nulla renunciatio facta esset. Filia enim quæ non renunciauit, si quid vel minimum pro legitima acceperit, nihil nisi supplementum petere potest *l. omnimodo 30. C. de inoff. test.*

2. Receptissima enim nostrorum sententia illa est, filiam quæ per iuratam renunciationem exclusa sit, impunè præteriri posse. De quo scripsi in Decadib. *De error. pragmat.* Semper autem inspiciendum est tempus testamenti quoties de liberis quęritur an instituendi sint vel exheredandi *l. 1. l. Gallus 29. l. inter cætera 30.* & pass. *de liber. & posth.*

3. Nouell. 118. *De heredi. ab intest. venient. § si igitur defunctus.*

4. Quia si nulla renunciatio facta esset, succederet ab intestato cum fratribus in viriles. Nec enim de legitimæ supplemento quæritur nisi cùm factum est testamentum, & solo testamenti fauore, ne rumpatur per querelam *d. l. omnimodo.*

5. Propter iuratam renunciationẽ quæ quandiu tenet, excludit renunciantem ab omni succeßione testati & intestati.

6 Boer. *decis. 3. in fin.*

7. *l Papinianus 8. §. unde si quis D de inoff. testam.* Scripsi *Err. 1. Decad. 12. De error. pragmat.*

8. *l. cum quæretur 6. ubi* DD. C. *de inoff. testam.*

9. Ita vulgo loqui solent sed malè. Nam qui dicit quotam bonorum, dicit quid singulare non vniuersale vt constat ex *l si quis bonorum 23. de leg. 1. nisi in l. 3. §. 1. de bon. poss.*

10. *l. hereditas 50 de pet. hered. l. 119 de verb. signif.*

11. *l. 178. §. 1. eod. tit. l. item veniunt l. 20. §. l. Item non solum de pet. hered.*

DEFINITIO IX.

Pater filiis absentibus stipulari potest à filia quam dotat renunciationem fraternæ successionis futuræ.

DE illo non sine causa plerumque dubitatur, An valeat fraternorum bonorum renunciatio soli patri facta, si dos nec à fratre, nec ab alio fratris nomine vlla constituta fuerit, sed tantùm à patre cuius officium fuit dotare filiam, maximè si constitutio dotis non nisi paternis facultatibus respondeat. 1 Sed tamen magis communiter probatum est vt patris stipulatio prosit hac parte masculis etiam absentibus nihilque dotis nomine conferentibus, 2 Propterea quòd permittendum sit patri vt quam vult legem dicat doti à se constitutæ, 3 qui nec nisi optimum pro filia liberisque omnibus consilium capere velle credendus sit. 4 *Ita Senatus* in causa N. Carel contra vxorem Ioannis Seuerat 12. Cal. Decembr. 1593. de qua SC. infr. De curat. furios.

1. *Arg. l. vlt. 1. de dot. promiss.*

2. Didac. Couart. *in repet. cap. quamuis pactum de pact. in 6.*

3. *l. cùm dos 7. de pact. dotal.*

4 *l. vlt. C. de curat furios. l. pen. §. 1. D. de rit. nupt.*

DEFINITIO X.

De pacto quod fit De hereditate viuentis.

PActum de viuentis inscij hereditate licèt ab initio non valeat, tamen confirmatur si posteà is de cuius hereditate actum est rescierit & consenserit expreßè in eáque voluntate perseuerauerit. Nec probabilis est sententia existimantium in ipso instanti quo contrahitur consensum hunc interuenire debere. Quid enim refert an tunc an pòst vel antè interuenerit, vt nulla consentienti iniuria fieri videatur? 1 Illud sanè requiritur vt ab vtroque ex contrahentibus certior factus sit is de cuius hereditate actum est, vt pacto & contractui inter duos inito consensisse existimetur. 2 Intereà igitur sicut contractus valere non potest, Ita nec pro eo pronunciari lite pendente, cùm nec materiam, nec formam vllam habeat quandiu deficit consensus illius de cuius viuentis hereditate tractatur. 3 *Ita Senatus* in causa Petri Roux & Claudij Guilliot 15. Cal. Febr. 1594.

1. Neque enim lex requirit vt certo & determinato tempore cõsensus hic interueniat. Bart. *in l. Theopompus de dot. præleg.* Bald. *in l. iurisiurandi C. de testib.* Adde Boessium *quæst. 1. num. 39.* Purpur. *ad l. vlt. C. hoc tit.*

2. Vt purgetur vtrinque vitium pacti quod proficiscitur ex sollicitudine illa de bonis viuentis.

3. Dixi *Def. 3. supr.*

DEFINITIO XI.

De potestate pacti, De vendendo, si per dolum paciscentis venditio non sequatur.

CVm in eo essem vt emere vellem à Titio fundum Cornelianum, 1 rogasti me vt à tractatu discederem, quod alia pleraque Titio bona cum eo fundo velles comparare, Et vt id à me impetrares promisisti per chirographum te eundem fundum Cornelianum certo conuentóque inter nos precio mihi venditurum. Si posteà nolis vendere, dabitur mihi actio non in id tantùm quod mea interest, 1 sed in id etiam præcisè vt vendas, cùm vendendi habeas potestatem. 2 Alioqui sanè dolo tuo iniuriam patiar si cogar accipere pecuniam pro fundo, quem fueram empturus ni fidem tuam sequi maluissem. 3 Nec aliud erit tametsi chirographariæ stipulationi subiecta sit pœna eius quod interest. 4 Ea namque pœna pro me in stipulatum deducta non adimit mihi actionem quæ ad id competit vt præcisè cogaris vendere si rem habere malim. 5 Illud magis obstare videbatur, quòd vendere sit facti, 6 In obligationibus autem faciendi generale videatur vt ad factum numquam debitor præcisè cogatur, sed præstatione eius quod interest liberetur. 7 Idque procul dubio verius est si meram iuris rationem spectes. 8 Sed tamen posteaquàm nostris placuit, Posse aliis quoque multis casibus 9 cogi quem præcisè ad factum, vt puta si iusiurandum interuenerit, 10 Idem quoque hoc casu admittendum esse visum est, Vt tantùm tibi noceat dolus tuus, quantùm mihi iusiurandum tuũ prodesset. 11 *Ita Senatus* pro D. de Bienuenu contra N. Gothofredum de Dompierre 17. Cal. Iul. 1594.

1. Et tamen actio de dolo non nisi ad id quod actoris interest dari solet *l arbitrio 18 in princip. D. de dolo.*

2. Exemplo eius quod interpretes tractant *ad l. 1. D. de act. empt.* venditorem cogendum præcisè vt tradat rem quam tradere potest, nec liberetur præstatione eius quod interest. De quo latè Arius Pinell *ad l 2. C. de resc. vend. & ad l. 1. C. de bon. mat.*

3. Potest enim mea interesse rem habere potiùs quàm pecuniam licèt multò plus offeratur quàm quanti res est *l. nec quasi 70. D. de rei vendic. l. non enim 9. D. rer. amot.*

4. *Vt in l. fundum Cornelianum 28. D. de nouat.*

5. Pœnalis enim stipulatio non nouat præcedentem obligationem *l prædia 28. D. de action. empt. l. si pacto quo pœnam 14.* vbi Decius & cæteri. *C. hoc tit.*

6. *l. consilio 7. §. vlt. de curat. fur.*

7. *l si quis ab alio 13. §. vlt. D. de re iudic. l. nec emere 16. C. de iur. delib.*

8. Ex ratione suprà posita *num. 1.*

9. Quot vide apud Macantham *Diss. 7 post Bart. ad l.*

10. Bart. *supradicto loco.*

11. Ne ex dolo tuo lucrum sentias *l. ne ex dolo 12. D. de dolo.*

DEFINITIO XII.

De reseruatione legalis escheutæ.

EXceptio illa quæ in renunciationibus vulgò apponi solet *Salua legali escheuta*, non habet locum quandiu aliquis superest ex iis quorum fauore facta fuit renunciatio, siue masculi illi sint, siue fœminæ. 1 In dubio autem si pater nuptui collocans filiam fecerit vt paternæ successioni renunciaret, nec aliud adiecerit, cùm & filios & filias haberet, credendus est fauore primùm masculorum, tùm si masculi deficerent, fauore filiarum renunciationem admisisse. 2 Ideóque si posteà moriatur nullis relictis masculis, vnica filia, quæ non renunciauerit, superstite, ad eam solam tota hereditas pertinebit, licèt aliæ quoque supersint, quæ renunciauerunt. 3 *Ita tractatum est* in publico auditorio in causa heredum D. de Bellegarde de Sanciergue, 8. Id. Iun. 1595.

1. Guid. Pap. *quæst. 192.*

2. Vt bona conseruentur in familia quemadmodum diximus *Def 7 num. 10 supr. eod.* Conseruatur enim familia per masculos non per fœminas cum fœmina quælibet familiæ suæ & caput sit & finis *l. pronunciatio 195. §. vlt. & l seq. D. de verb. sig.*

3. Guid. Pap. *suprad. quæst 192.* Intellige autem Nisi & hanc filiam quæ superstes est idem pater posteà adegerit ad renunciandum. Inde namque apparet noluisse patrem melioris esse illam conditionis quàm cæteras.

DEFINITIO XIII.

Pactum de non succedendo, numquam tacitum, semper expressum & iuratum esse oportere.

FIlia quæ à patre dotem accepit pro iuribus omnibus paternis, maternis & fraternis, præsentibus & futu-

ris, non

ris, non idcirco futuræ successioni renunciasse credenda est. Speciali enim renunciatione opus est, & quidem iurata, 2 cùm iure ciuili non valeant huiusmodi renunciationes, 3 Iure autem pontificio non aliter quam si accedat autoritas iurisiurandi. 4 Nec sufficiet quod postrema, vt fit, parte instrumenti iuratum sit de contractu obseruando, & renunciatum iuribus omnibus in contrarium facientibus. Renunciari namque oportet successioni, non legibus. 5 Et filia quæ dote accepta pro iuribus omnibus præsentibus & futuris iurat nunquam se contrauenturam, id tantùm iurat nunquam se negaturam quin dotem pro iuribus omnibus acceperit. 6 Quæ res non facit, quominus ei vel inuitæ deferatur successio moriente patre. 7 Defertur enim hereditas à lege, 8 etiam inuito, 9 licèt non acquiratur inuito. 10 Quidni verò? Nam & solenni renunciatione interueniente non eo minus defertur successio, sed eo ipso instanti quo successio defertur, renunciatio vires suas exerit cùm ab initio valuit propter iusiurandum: 11 Nec sola voluntas sufficit eius, qui excludi vult vt excludatur si non lex eam adiuuet voluntatem, 12 quam porrò non adiuuat, nisi cùm eam & expressam videt, & iuratam. 13 Fateor præcedente speciali renunciatione generalem clausulam iurisiurandi in fine instrumenti positam ad renunciationem quoque referri, sicut & ad cætera omnia in instrumento contenta: 14 Sed hoc contendo, Confirmari iureiurando debere renunciationem ipsam, non solam voluntatem renunciandi. 15 *Ita Senatus* pro Spect. Abrahamo Vermeil contra fratres De bordes de Cerdon Prid. Id. Aug. 1595.

1. Bartholom. Chassan *in Consuet. Burgund.*
2. Didac. Couarr. *ad d. cap. quamuis pactum de pact. in 6.*
3. *l. pactum quod dotali 15 C. hoc tit. l. pactum dotali 5 C. de collat. l. vlt. D. de suis & legit. l. quod bonis 15. § 1. D. ad leg. falc.*
4. *d. cap. quamuis pactum.*
5. Quia nec leges admittunt huiusmodi renunciationes licèt iuratas *l. non dubium 5. D. de legib.*
6. Quibus verbis quantumlibet generalibus de sola dote actum videtur non etiam de successione cuius alia ratio est, itémque legitimæ, vt dicam *infr. Def. 19 de inoff. test.*
7. Cùm non minùs filia quàm filius sit ex suis heredibus de quibus *in l. in suis 11. de liber. & posth. l. verum 8. § 1. de iniust. rupt. l. in suis 14. & d. l. vlt. de suis & legit.*
8. *l. lege obuenire 130. de verb. signific. l. 1. D. de petit. hered.*
9. Quia non potest suus heres aut agnatus aut cognatus proximus facere vt non sit talis *l. 1. 2. & pass. de suis & legit.*
10. Præterquàm necessariis *l. necessariis 57. de acq. hered.* Potest enim hereditas damnosa esse *l. hereditatis 119. de verb. signif. l. si hereditatem 32. D. mandat.*
11. Castr. *in d. l. qui superstitis ex l. si Stichum 8. § si quis ita l. quoties 14. § sed si quod D. de nouat.*
12. *d. l. vlt. de suis & leg. d. l. quod bonis 15. § 1. D. ad l. falcid. l. ius publicum 38. D. hoc tit.*
13. *d. cap. 2. de pact. in 6.* iunct. *l. pactum 15. C. eod.*
14. *l. Titia 134 § vlt. de verb. oblig. 14. l. talis scriptura 30 in princip. & § vlt. de leg. 1. l. si mihi 92. de leg. 3.* Nunquam tamen generalis clausula comprehendit casum qui non valet de iure *l. 2.* vbi Bald. *de pact. dot.*
15. Dicam infrà *Def. 25. num. 2. & 5.*

DEFINITIO XIV.

Renunciatio iurata matris an & quando noceat nepotibus ex propria persona venientibus iisdémque heredibus.

RENUNCIATIO iurata filiæ quæ à patre dotem licèt congruam accepit, non nocet liberis ex ea præmortua susceptis & superstitibus ad aui successionem siue testamentariam, siue legitimam venientibus, 1 licèt sint heredes matris, 2 quia eo casu nulla renunciatio esse intelligitur, 3 Vtpote quæ facta sit sub condicione quæ non euenit. 4 Nam neque hereditati, neque portioni legitimæ renunciari potest nisi sub ea condicione, Si hereditas aut portio legitima deferetur. 5 Cùm prius sit vt deferatur ius cui renunciatur, quàm vt ei renunciari possit. 6 At filiæ quæ viuo patre mortua est nunquam fuit delata hereditas aut portio legitima, 7 quia viuentis [illegible] hereditatem vllam habere 8 neque legitimam debere potest. 9 Ergo perinde est hoc casu ac si nulla vnquam facta fuisset renunciatio. Et consequenter non nocebit liberis, quòd sint heredes matris, quasi ex ea causa matris factum, & renunciationem probare ratámque habere debeant. 10 Non enim possunt videri venire contra renunciationem cùm renunciatio nulla facta esse intelligitur. 11 Nec quòd mater non tantùm pro se sed etiam pro filiis suis renunciauerit, ad rem facit. Id enim ita accipiendum est vt in eum ipsum casum in quem pro se renunciauit, suis quoque liberis renunciasse videatur, non in alium. 12 Ergo & sub eadem illa condicione, Si legitima portio aut successio deferetur. 13 Nisi poneres id nominatim actum cautumque vt illo etiam casu quo filia renuncians præmoreretur, liberi quoque ex ea suscepti exclusi essent facto matris, & propter dotem ab ea acceptam. 14 Tum enim proculdubio factum matris noceret liberis quantumlibet ex propria persona venientibus si heredes essent matris, 15 quia de illorum proprio iure nominatim actum proponeretur. 16 Sed extra illum casum non magis nocere potest nepotibus ex filia renunciatio matris licèt sint illi heredes ipsius quàm si non essent. 17 Illa etiam ratio pro nepotibus facit, quam proximè attigimus, Nunquàm quòd præmortua filia nepotes ex ea superstites veniunt ad successionem aui ex propria persona, & proprio capite non ex persona matris, 18 Vtpote repræsentantes gradum matris non personam. 19 Idque ex eo apparet, quòd tametsi filia quæ accepta dote renunciauit paternæ successioni cum iuramento possit impunè præteriri à patre, nec necessariò instituenda sit vel exheredanda, 20 nepotes tamen ex ea præmortua superstites omnimodò instituendi sunt aut exheredandi. 21 Alioqui testamentum nullum & iniustum faciunt, siue de paterno, siue de materni aui testamento agatur. 22 Quod vtique falsò vel sine ratione diceretur si matris personam repræsentarent, nec nisi ex ea admitti possent. 23 Cùm igitur veniant ex propria persona, verúmque sit nullam ab iis factam renunciationem, consequens est vt non debeat matris renunciatio iis nocere, 24 Nec si sint eius heredes, quia quòd in eius gradum succedunt habent à lege non à matre. 25 At, inquies, fieri non potest vt nepotes ex filia præmortua succedant ex proprio capite non ex persona matris, cùm succedant in stirpes siue cum auunculis siue cum consobrinis, 26 qui alioquin succedere in capita deberent, si non succederent per repræsentationem. 27 Verùm facilis responsio est, Succedere quidem eos per repræsentationem, indéque fieri vt succedant in stirpes non in capita: Sed tamen repræsentare gradum non personam matris; 28 & ex eo euenire, vt quamuis mater si viueret exclusa esset per renunciationem, 29 nepotes tamen ex ea non sint exclusi, cùm proprio iure veniant, 30 Præsertim matre ipsa non tam propter renunciationem quæ numquam effectum habuit vt diximus, quàm per mortem exclusa. 31 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Bart. *ad d. l. qui superstitis.*
2. Castrens. *ibid. contra Bartolum.*
3. Quod autem nullum est, nullum producit effectum *vulg. iur.*
4. Actus enim condicionalis defecta condicione nihil est *l. vlt. § sin autem aliquid sub condicione C. de cadu. toll. & tot. tit. de condic. & demonstr. l. cedere diem 213 de verb. signif.*
5. Etsi enim condicio illa tacita est, tamen æquè suspendit actum ac si expressa esset Dec. *cons. 2. l. interdum 73. De verb. oblig.*
6. *l. si ita sit scriptum 45. § si sub condicione de legat. 2. l. 1. § decretalis D. de success. ed.*
7. *l. delata 151 de verb. signif. l. scripta 7. D. vnd. lib. l. 1. § sciendum D. de suis & legit.*
8. *l. 1 D. de hered. vel act. vendit. l. hereditas 5. C. de pact. conuent.* iunct. *l. 1. D. qui testam. facer. poss.*
9. *l. 1. § si impuberes D. de coll. bonor.*
10. *ex l. cùm à matre 14. C. de rei vindic.* de cuius sententia & limitationibus vide Olasch. Cache. *Decis. Pedem. penult.*

11. Nam quod non est neque probari neque improbari potest *l. 5. circ. princip. de inoff. rupt.* cùm non sentis nullæ sint qualitates *l. debitor 82. de leg. 2.*

12. *Arg. l. iam pater 12. l. ob res 10. §. si conuenerit D. de pact. dotal.*

13. Condicio enim facilè repetita intelligitur *l. Titia 134. §. 1. de verb. oblig. l. 4. §. vlt. D. hoc tit.* Nisi quæ repetita vitiaret *l. seruo alieno 113. §. si ab impubere de leg. 1.*

14. Pacta enim seruanda sunt, quæ nec cótra leges sunt, nec contra bonos mores *l. iura gentium 7. §. ait prætor D. hoc tit.*

15. *Ex reg. d. l. cùm à matre C. de rei vendic.*

16. Potest enim quilibet de bonis sui heredis perinde ac de suis disponere *l. vnum ex familia 67. § si rem de leg. 2.*

17. Heres enim non potest teneri ex pacto defuncti, nisi sub iisdem legibus & condicionibus, quibus defunctus contraxit: cùm obligationis condicio ex persona heredis non immutetur *l. 8. § ex his. de verb. obligat.*

18. Itaque cessat hoc casu obiectio quæ à nonnullis fieri solet *ex l. si vna matre D. de bon. matern.* itémque iuris regula quæ habet, Ex qua persona lucrum quis sentit eius factum præstare eum debere *l. ex qua persona 149. de regul. iur.*

19. *§ cùm filius Inst. de hered. quæ ab intest. defer.* Dixi *supr. Def 1. num. 4.*

20. Dixi *supr. Defin 8. num. 2.*

21. *§. aliud quoque capitulum Nouell. 115. Vt cùm de appell. cognosc.*

22. Nulla enim hodie differentia est inter ascendentes ex linea masculina & ex fœminina, siue in successione testati *d. §. aliud quoque.* siue in successione intestati *Nouel. 118 De hæred. ab intest. venient.*

23. *d. l. si vna matre C. de bon. matern.*

24. *Ex reg. l. non debet 74. de regul. iur. l. si vnus 27. §. pacta quæ turpem D. hoc tit.*

25. Dixi *dict. Def. 1. num. 2. & 3. supr.*

26. *d. § cùm filius & §. si igitur defunctus* Nouell. 118. *de hered. ab intest. venient.* Scripsi *in Disput. forens. Disp. 1.*

27. *l. 2. § hac hereditas de suis & legit. l. 1. §. vlt. si pars hered. petat.* Vlpianus *in Titulis tit. 26. §. 4.*

28. Marant. *disput. 10.*

29. Quia eo casu renunciationis condicio existeret *d. l. 8. §. si quis ita l. quoties 14. l. 1. D. de nouat.*

30. *l Seia 73. D. de euict. l. an vitium 3. §. 1. D. de diuers. temp. præsc.* licèt contra sentiat Papo nius *in syntagm. arest.*

31. In eóque alia ratio est matris præmortuæ, alia nepotis superstitis. Constat autem vbi diuersa ratio est exclusiuunis posse admitti liberos ex ea matre susceptos quæ exclusa esset si viueret.

DEFINITIO XV.

Quid si mater vt renunciaret legitimam perceperit, aut dotem quæ sit loco legitimæ?

AT hic rursus illa incurrit hæsitatio, quod filia quæ accepta dote paternæ successioni renunciauit pro se suisque liberis, non tantùm propter renunciationem exclusa videri debet, sed etiam propter partis perceptionem, 1 Quasi partem suam hereditariam perceperit, patre ipsi vltro & liberaliter eam repræsentante ac prorogante. 2 Huic enim consequens videtur vt filia quæ partem suá habuit obstet nepotibus etiam post mortem suam, 3 non secus ac si superuixisset, cùm effectu ipso tantùm tulerit ex patris hereditate, quátum ferret hodie si viueret, nec proinde reperiatur gradus vacuus ad succedendum, in quo scilicet alia persona iam successerit, aut perinde habenda sit atque si successisset 4 Verùm respondeo hanc rationé eò duntaxat pertinere, vt si filia patri superuixerit obstet illa nepotibus, ne ad aui successionem ex successorio edicto venire possint, 5 Quomodo vtique possent si filia per solam renunciationem exclusa esset, si non aliæ personæ essent proximiores ad quas filię portio per ius accrescédi peruenire deberet. 6 Sed præmortua filia sicut de successorio edicto tractari non potest, 7 Ita nec dici, habuisse eá vnquam portionem suam hereditariam, quia vt in superioribus dictum est, 8 nec hereditatem nec portionem hereditatis paternæ viuo patre habere potuit. 9 Soláque dotis aut alterius portionis quantumcumque congruentis perceptio citra renunciationem non excluderet illam à successione mortuo quandoque intestato patre, 10 sed faceret tantùm vt non aliter audienda esset petens portionem hereditariam, quàm si id quod accepisset conferre vellet, 11 Aut petens legitimam eiúsve supplementum, quàm imputando dotem. Id enim est quod Iustinianus voluit 12 dotem in legitimam imputari. Quod vulgo nostri malè sic accipiunt, Quasi dos cedat loco legitimæ. 13 Numquam enim de legitima quæri potest viuo patre, 14 sicuti nec de ipsius hereditate, 15 quamuis legitima sit quota bonorum non hereditatis. 16 Nempe quia cùm legitima sit quota bonorum quæ ab intestato deferri potuissent ex causa hereditaria, 17 Apparet in eunda legitimæ computatione necessariò spectandum tépus mortis, 18 quandoquidem nec priùs sciri potest quid & quantum eo tempore futurum sit in bonis. 19 Neque verò in cuiusquam potestate est vt legitimam repræsentet, 20 sed tantú facere vt quod viuus dat in dotem aut in quam aliam eiusmodi causam, imputetur quandocunque in legitimam portionem. 21 Ergo vt concludamus neque dotis perceptio, neque renunciatio matris nocere potest nepotibus, quo minus ex propria persona venientes præmortua filia succedant auo. 22 In eam scilicet portionem quam mater habitura esset si viueret nec renunciasset, quamuis sint heredes matris, & siue succedant illi cum consobrinis siue cum auunculis. 23 *Atque ita tandem Senatus* pronunciauit in eadem causa.

1. Sic enim tractant nostri post Bart. Castr. & alios *ad d. l. qui superstites.*

2. *Arg l. cum quo 56. §. vlt. D. ad leg. falcid. l. 1. §. si parens D. si à parente quis manum. l. quoniam Nouella. 29. C. de inoff. testa.*

3. *Arg l scripto 7. D. vnd. liber.* Non enim potest gradus esse vacuus in quo est persona quæ partem suam acceperit.

4. *Arg. l. 2. & 3. D si quis omiss. caus. testam.*

5. *l. 1. & tot. tit. de success. edict.* Castrens. *ad d. l. qui superstitis.*

6. Ius enim adcrescendi quia locum habet inter eos qui sunt in eodem gradu potentius est successorio edicto Castr. *ibidem.*

7. Prætor enim illo edicto non dat successionem nisi inter eos quibus defert bonorum possessionem *d. l. 1. in princ. de success. edict.* quam porrò non defert præmortuis sed superstitibus tantùm, quia non nisi defuncti hominis bonorum possessioné defert vt apparet ex definitione bonorum possessionis posita *in l. 3. §. bonorum D. de bonorum possess.*

8. *Defin. prox. num. 7. 8. & 9.*

9. *Ex l. 1. D. de hered. vel act. vendit. l. 1. §. si impubere D. de collat. bonor. l. 8. §. interdum de vulg. & pup. subst. l. donari 29. alias l. quidam §. donationem D. de donat.*

10. *l. penult. & vlt. D. de collat. dot.*

11. *l. filia 11. l. filiam 16 C. de collat.*

12. *in d. l quoniam nouella 29. C. de inoff. testam.*

13. De quo scripsi in Decadib. prior. De errorib. pragmat.

14. *d. l. 1. §. si impubere D. de collat. bonor. l. cùm quæritur C de inoff. testam.*

15. *l. 2. §. vlt. de his quæ vt indign.*

16. *d. l. cùm quæritur* vbi DD. notant. *l. Papinianus 8. §. quarta autem D. eod.*

17. Vnde illud etiam fit vt qui exclusus est à successione intestati censeatur exclusus à legitima.

18. *d. l. cùm quæritur & similib.*

19. Propter inopinatos casus rerúmque euentus quibus augeri possunt facultates vel minui *l. pupillus 24. D. quæ in fraud. credit. l. in ratione 30 l. cum quo 56. in princ. l. in quantitate 73. l. in duplicibus 79. D. ad leg falcid.*

20. Non magis quàm vt sit mortuus qui adhuc viuit.

21. *d. l. quoniam nouella 29. C. de inoff. test. l. illud 20. C. de collat.*

22. Ius enim successionis est ex legibus quæ nec hereditatem nec legitimam deferunt nisi mortuo patrefamilias.

23. Quia cùm repræsentent gradum matris non possunt plus habere quàm mater ipsa habitura esset *d. §. cùm filius & d. §. si igitur defunctus.*

DEFINITIO XVI.

De conferenda per nepotes ea pecunia aut portione quam mater habuit vt renunciaret.

AN ergo dicendum erit mortuo intestato auo nepotes ex filia præmortua superstites, ex propria persona suc-

na successuros in eam hereditatis partem quam habitura erat mater si superuixisset nec renunciasset, ac prætereà dotem, quam mater legitimæ aut portionis hereditariæ loco acceperat habituros: Minimè verò. 1 Ita enim fieret iniuria cæteris intestati successoribus in eodem gradu constitutis id est consobrinis ac multò magis auunculis, qui cum vno gradu sint proximiores, proculdubio nepotes istos prorsus excluderent, 2 si non hi nepotes per repræsentationem gradus admitterentur ad eum ipsum gradum quem mater tenuit quandiu vixit. 3 Proinde æquissimum est & iuris rationi omnino consentaneum vt quod filia in dotem vel ob quam aliam causam habuit pro portione hereditaria, totum id conferant ijs cum quibus volunt in hereditate succedere, 4 Ne alioqui inter eos qui pari sunt gradu succedendi, successionis inæqualitas inducatur. 5 Idque indubitatum est si nepotes isti ex filia præmortua heredes matris proponantur. Quęnam enim illis in eo facta iniuria videri potest? 6 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Paul. Castr. *ad. d. l. qui superstitis de acq. hered.*
2. *l. 3. C. de legit. hered. l. lege 14. § vlt. eod.*
3. *d. § si igitur defunctus & d. §. cum filius.*
4. *d. l. quoniam Nouella. 19. C. de inoff. test.*
5. *l. maximum vitium 4. C. de liber. prater.*
6. Non enim conferunt nisi idipsum quod habent, id est, quod habuit defuncta mater cuius personam tanquam heredes repræsentant.

DEFINITIO XVII.

Quid si nepotes ex filia quæ renunciauit non sint eius heredes?

AT quid si nepotes hereditatem matris repudiauerint? 1 Non poterit eis obiici quòd in dolo sint qui & portionem hereditariam habere velint quam haberet mater si viueret nec renunciasset, & prætereà idipsum quod mater habuit vt renunciaret. 2 Nec rursus fieri potest vt conferant id quod non habent. 3 Nisi fortè minus percipiendo, quomodo plerumque ex necessitate collatio fit. 4 Enimuerò illud quoque absurdum & iniquum videtur minus eos percipere ex hereditate, ob id solùm, quòd mater dotem aliúdve quidpiam habuerit, 5 cùm neque ex persona matris veniant ad successionem vt iam diximus, sed ex propria, 6 neque ex facto matris luctum sentiant cuius non sunt successores. 7 Nec est quod quis cum vulgo interpretum obiiciat, Si nepotes isti tantundem perciperent, futurum vt per successionem in stirpes, plures portiones hereditariæ vni stirpi deferrentur. 8 Iam enim ostendimus in superioribus 9 nec portionem hereditariam dici, nec portionis hereditariæ loco cedere posse Id, quod filia in dotem habuit à patre cùm pater superuixit: Verùm si negemus tanto minus ex bonis aui percipere nepotes debere, illa emerget iniquitas, quòd deterior erit condicio auunculorum aut consobrinorum ex auunculis præmortuis, qui nihil acceperunt, quàm futura esset si filia viueret nec renunciasset. 10 Vtique enim quod habuisset, illa conferre cogeretur: 11 Ergo cùm non alia causa fuerit dotis dandæ filiæ, quàm quia in eo gradu erat vt patri esset successura, 12 Consequens est vt quisquis in eum gradum locúmque succedit non plus iuris habeat quàm persona, quæ prior eum gradum tenuit, haberet hodie si viueret & succederet. 13 Quid enim aliorum interest qui cum filia omnimodo ex æquis portionibus erant successuri, an illa viuo patre decesserit an post patrem, an relictis liberis, an sine liberis? 14 Igitur minùs percipere nepotes oportebit, etiamsi non sint heredes matris. *Atque ita Senatus* noster pronúciauit in supradicta causa.

1. Neque enim matris heredes necessarij sunt cùm nec sint sui quia fœminæ non habent suos heredes *l. illud 4. §. ad testamenta D. de bonor. poss. contr. tab.*
2. Nam non habent idipsum quod mater habuit cuius non sunt heredes.

3. *l. 2 §. de illis D. de collat. bonor.* facit *l. 1. § confertur 23. eod.* vbi scriptum est non venire in collationem id quod quis acquirerè cùm posset noluit, qui hic sibi magis quā alteri insidiatus est.
4. *d. l. 1. §. sed etsi tantùm 12. D. eod. tit. de collat. bonor.*
5. *Arg. l. 1. §. & in adoptionem & pass. D. de coniung. cum emancip. liber. eius*
6. *d. §. si igitur defunctus.*
7. Nec proinde matris factum præstare coguntur *arg. à contr. sens. l. ex qua persona 149 de reg. iur.*
8. Argumentum est pragmaticorum desumptum ex Papono *in syntagm. arest. loco supracitato.*
9. *Def. 15. num 9 supr.*
10. Atqui renunciatio cùm facta sit à filia vt tantò magis eius fratres admitterentur, nocere ita non debet *arg. l. legata inutiliter 14. de adim. legat.*
11. *l. 2. l. si filia 3. & pass. D. de collat. dot.*
12. *l. vlt. C. de dot. promiss.*
13. *l. 1 §. eueniet. 15. D. de coniung. cum emanc. lib. eius.*
14. Non enim ob eam causam deterior ipsorum conditio fieri debet, cùm sint vno gradu proximiores liberis sororis.

DEFINITIO XVIII.

De imputanda in nepotis legitimā dote quam filia habuit, siue renunciatio interuenerit, siue non.

SEd si de legitima duntaxat non etiam de successione & hereditaria portione quæratur, quod euenit facto testamento, & exclusis per auum pro modico legato vt fit, nepotibus ex filia præmortua superstitibus, 1 alia tractatio esse videtur, & paulò difficilior. Nam cùm legitima non sit quota hereditatis sed bonorum, 2 non potest hoc casu locus esse collationi quæ non nisi inter coheredes locum habet. 3 Superest itaque vt de sola imputatione quærendum sit, id est an quod filiæ præmortuæ in dotem datum fuerat, nepotes imputare debeant in suam legitimam. Quæ quæstio in illam incidit quæ à nostris interpretibus tantopere agitata est, Vtrùm dos data filiæ imputanda sit in legitimam nepotis. 4 In qua quæstione magis communiter illa distinctio probata est, Vt si dos filiæ ad nepotes perueniat, ex pacto, prouidentia & dispositione aui, imputari debeat nepoti, non aliter. 5 Sed id rum obtinet cùm nulla renunciatio facta est. Nam facta renunciatione omnes consentiunt filiam videri habuisse portionē suam hereditariam cùm habuit dotem, 6 adeóque quod magis est in ea dote habere illam heredes liberos etiam viuo auo, 7 Et consequenter imputari eam dotem debere nepotibus in legitimam, cùm mater eam habuit pro legitima, Ne alioqui duplicis legitimæ præstatione vnus idémque gradus successionis auitæ oneretur. 8 Idque non solùm procedit si nepotes sint heredes matris, in quo omnes consentiunt, 9 sed & si non sint heredes, Non ratione illa qua plerique falsò mouentur quod nepotes isti matrem repræsentent, (nam imò verò gradum duntáxat repræsentant non personam 10 vt in superioribus diximus 11) Sed quia postquam iure pontificio receptum est vt filia quæ iurato renunciauit accepta dote portionem suam hereditariam aut legitimam percepisse videatur, 12 Non est æquum nepotes ex eodem gradu tanquam vacuo succedentes tantùm ferre ex aui hereditate, quantum si filia nihil vnquam habuisset. 13 Quomodo enim fieri queat vt gradum in quo filia fuit quandiu vixit reperiant vacuum, id est talem vt filia nunquam in rerum natura fuisse videatur, quod ad causam succedendi attinet, quin eorum omnium ratio habeatur, quæ filia percepit ex causa prorogatæ & repræsentatæ successionis? 14 Non enim vacuus gradus videri potest cui iam successio delata sit, 15 aut quid aliud datum vice futuræ successionis. 16 Nisi omnia in integrum restituantur, id est in eum statum in quo essent si filia nihil percepisset, Quod euenit nepotibus tantò minus pro legitima percipientibus, 17 Proinde nec de illo quærendum est an matris heredes sint necne. 18 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Quia hoc casu non nisi de supplemento legitimæ tractari potest cùm testamentum subsistat *l. omnimodo 30. C. de inoff. testam.*

2. *l. cùm quæritur 6. C. eod. l. Papinianus 8. §. quarta autem D. eod.*

3. Et quidem ex eodem iure succedentes *l. nec ipsa 7. D. de collat. dot.* Sicut dicimus nec adcrescendi ius inter eos locum habere *l. sed cum patrone 6. D. de bonor. poss.*

4. Tractant nostri *ad l. quoniam Nouella 29. C. de inoff. test.* Scripsi *lib. 13. Coniect.*

5. Distinctio est communiter recepta ex Bart.

6. Quia dotem illam hoc casu volunt cedere loco portionis hereditariæ.

7. Scripsi latè *eod. lib. 13. Coniect.*

8. Quod tamen fieri nō potest cùm legitimaria portio non nisi ex legitimæ successionis comparatione debeatur, nec proinde possit dupla legitima deberi vbi vna tantùm pars esset successionis *Arg. d. l. 1. §. eueniet de coniung. cum emancip. lib. eius.*

9. Antonin. Tessaur. *decis. Pedement.*

10. Nemo autem ex eo solo obligatur alieno facto quòd gradum repræsentet *l. scripto 7. D. vnd. liber.*

11. *Def. 1. num. 4 & Def. 14 num. 28.*

12. *Cap. 2. de pact. in 6.*

13. Castr. & cæteri *ad d. l. qui superstitis.*

14. *Arg. d. l. cum quo 56 §. vlt. ad leg. falc. d. l. quoniam. Nouell. cum ibi not. C. de inoff. test.*

15. Vnde illud est quòd neque in suis neque in agnatis erat olim successio *l. 1 § sciendum D. de suis & legit. §. placebat Inst. de legit. agnat. success.*

16. *Vt in l. cum quo 6. § vlt. D. ad leg. falcid.*

17. *d. l. 1. sed etsi tantum D. de collat. bonor. l. dotis quidem petitio* (sic enim legendum est non portio) *C. de collat.*

18. Cùm vtroque casu subsit eadem ratio æqualitatis constituendæ minùs accipiendo ex parte nepotum.

DEFINITIO XIX.

De legitima in corporibus soluenda nepotibus ex filia quæ renunciauit ex propria persona venientibus.

CVi tamen non erit consequens vt si dos filiæ data fuerat in pecunia numerata, nepotes similiter in pecunia legitimam accipere cogantur si malint eam habere in corporibus hereditatis. 1 Nam cùm veniant ex propria persona non ex persona matris vt iam toties diximus, 2 nec ipsi quicquam adhuc pro legitima acceperint, dici non potest cogendos eos agere ad supplementum, 3 quasi ad ipsius legitimæ petitionem non sint admittendi. 4 Non enim ideò tenentur imputare sibi in legitimam id quod mater pro dote habuit, tantò minùs percipiendo ex bonis aui, quasi accepisse ipsi videantur quod mater accepit, præsertim si nec sint heredes matris. 5 Sed ob eam duntaxat rationem ne emergat iniquitas si ex gradu matris tanquam vacuo succedentes tantundem ferant ex aui hereditate, quantum si mater nihil habuisset: quæ tamen legitimam, aut quod hac parte idem est, dotem pro legitima habuit. 6 At nulla subest iniquitas tametsi ea legitima nepotibus detur in corporibus hereditariis non in pecunia, cùm vtroque casu tantundem debeatur. 7 An ergo legitimam integram consequentur nepotes in corporibus hereditariis, si parati sint pecuniam à matre acceptam heredibus totam reddere? Minimè. Esset enim illa mera collatio ad quam non admittuntur, qui non sunt heredes illius de cuius successione agitur. 8 Sed cùm dotem maternam imputare sibi debeant tantò minus percipiendo ex bonis hereditariis, 9 suauissimo temperamento res ad suam æquitatem reducitur, vt non plus ferant nepotes ex bonis aui quàm debeatur detracta ea summa quæ matri in dotem data est. 10 Idque temperamentum Senatus noster secutus est in supradicta causa.

1. Secundum Iustiniani constitutionem *in l. vlt. §. repletionem C. de inoff. testam.*

2. *Defin. 1. 14. & 15. sup. eod.*

3. Supplementū enim præsupponit aliquid iam accepisse se pro legitima, licèt minus quàm oporteat *l. omnimodo 30. l. si quando 35. § & generaliter C. de inoff. test.*

4. Aliud enim est legitimam petere, aliud verò agere ad supplementum. Legitima enim facto testamento non potest peti nisi per querelam quæ contra testamentum proponitur, Supplementum verò petitur ex testamento *d. l. omnimodo.*

5. Qui enim non sunt heredes non repræsentant personam defuncti nec præstant ipsius factum *l. cùm à matre 6. C. de rei vindic.*

6. Vt diximus *prox. Def. præced.*

7. Æqualitas enim perinde vtroque casu seruatur.

8. Non enim locum habet collatio nisi inter heredes, quia nec alij conferunt quàm qui si non conferrent iniuriam heredibus facerent *l. 3. D. de collat. dot. l. 1. § totiens l. si filius 10. de coll.*

9. Vt diximus *Def. prox. num. 17.*

10. Ita enim fit vt nihil intersit filiorum an soror quæ ipsa renunciauit succedat, an suscepti ex ea nepotes.

DEFINITIO XX.

De compensandis fructibus legitimæ nepotum cum fructibus dotis maternæ.

QVemadmodum autem nepotibus istis legitimam ex proprio capite in bonis aui persequentibus debentur fructus à die mortis, 1 quia fructus augent legitimam sicut & hereditatem, 2 Ita & in computanda quantitate quam filia in dotem accepit, habenda ratio est accessionum id est vsurarum eius pecuniæ, 3 Non quidem ex die acceptæ dotis, cùm ab eo tēpore mulier suis aut mariti sui sumptibus exhibita sit, 4 quam alioqui pater de suo alere debuisset, 5 sed à die mortis aui, vt pro rata portione fructus legitimæ cum vsuris dotis quæ loco fructuum sunt compensentur. 6 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Boer *quæst. 3 in fin.*

2. *l. Papinianus 8. § vnde si quis D. de inoff. test.*

3. *Arg. l. filius 5. § filia D. de coll. dot.*

4. *l. vir vsuras 54. D. de donat. int. vir. & vxor. l. actione 65. §. vlt. D. pro socio l. si is qui 56. §. ubi dos l. quamuis 75. in fin. de iur. dot.*

5. *d. l. si is qui §. post mortem l. si quis à liberis 5. in princip. & §. idem in liberis D. de agnosc. & alend. liber. l. 3 & 4. C. eod.*

6. *Vt in l. minor annis 40. § prædia D. de minor. l. 1. § pacto. D. de pignor.*

DEFINITIO XXI.

Auctis ex postfacto facultatibus patris an augeatur legitima matris quæ renunciauit, Et quid de nepotibus qui non renunciauerunt.

QVæstio illa ab interpretibus nostris tamdiu vexata, Vtrum auctis facultatibus patris, augeri debeat legitima filiæ quæ accepta dote pro legitima successioni paternæ renunciauit, eo demùm casu locum habet quo filia ipsa patri superstes ampliorem petat portionem. 1 In qua quæstione pugnantes interpretum sententias Senatus noster ea distinctione conciliare solet, Vt si congruenter filia ab initio dotata sit inspectis facultatibus patris quæ tum fuerunt, 2 non sit audienda: 3 Si vero læsa fuit, licet intra dimidiam, succurri ei oporteat aduersus renunciationem. 4 Sed si filia quæ renunciauerat, ante patrem decesserit superstitibus nepotibus, qui repudiato legato sibi relicto, legitimam petere malint in corporibus hereditariis, 5 dubitationem res non habet quin eorum legitima æstimanda sit ex facultatibus, quæ mortis tempore reperiuntur. 6 Nempe quia vt in superioribus dictum est, 7 veniunt illi ex proprio capite, Ac licèt in gradum matris vocentur, ita vt non nisi vnam legitimam consequi possint, tametsi plures sint nepotes, 8 non eam tamen ipsam legitimam petunt quæ matri si viueret deberetur, nec si sint heredes matris, sed propriam sibique ex proprio capite debitam, 9 cui nec vnquam renunciarunt, quæque cœpit iis esse debita eo demū instanti quo auus decessit. 10 Itaque mortis tempus hac parte necessariò spectādum est, quāuis doté à matre acceptam cogantur nepotes in legitimā suam imputare minus percipiendo ex bonis aui, vt suprà diximus. 11 *Ita Senatus* in ead. caus. Iunge Defin. 23. infr. De inoff. test.

1. Filia

1. Filia enim præmortua, vel non conquerente nullus quę stioni locus relinquitur, quantumcunque magna dos ei data proponatur: quia nec aliter posset constitui citra iniuriam mariti qui neque indotatam, neque minus dotatam ducturus fuit *l. Titia 61. de iur. dot. l. si donaturus 9. §. 1. D. de condict. caus. dat. l. 4. §. sed etsi mulier l. purè 5. §. si enim. D. de dol. mal. except.*

2. *l. quæro 60. & seq. l. cum post 69. §. gener. & §. nuptiis de iur. dot.*

3. Quia contractus tempus inspiciendum est quoties de læsione quæritur, non euentus *l. 2. l. si voluntate 8. C. de rescin. vend. l. si pater 11. C. de inoff. test. l. de fideicommisso 11. C. de transf.* Nec audiendus est qui petit id cuius contrarium non fuit postulaturus *l. pen. C. de solut.*

4. Quasi possit hoc casu imputari patri cur non congruam dotem ab initio dederit. De quo tamen vide quæ scripsi *in Chr. Bad. De err. pragm. Decadib. priorib.*

5. Sic enim vulgo creditum est, posse eum cui legitima relicta est in pecunia repudiare legatum, & petere legitimam in corporibus bonorum. De quo vide etiam quæ scripsi *Dec. err.*

6. *Ex l. cùm quæritur 6. C. de inoff. test. & similib.*

7. *Def. 1. 14. & 18.*

8. *Dict. Def. 18 num 8. sup.*

9. Nam & ex proprio capite succederent si successioni intestati locus esset *l. si quis posthumos 9. §. 1. D. de liber. & posth. l. si quis filio 6 D. de iniust. rupt.*

10. *§. si igitur defunctus Nouell. 118. de hered. ab intestato venient.*

11. *Defin. 18. & 19. hoc tit.*

DEFINITIO XXII.

De personis quarum fauore fit renunciatio, Et quis sit effectus renunciationis defuncta ea persona cuius fauore fuerat renunciatum.

REnunciatIo successionis futuræ patri facta per filiā quę nuptui tradebatur si pater nobilis, multò magis si illustris fuit, & eo tempore liberos vtriusque sexus habuit, masculorum duntaxat fauore facta intelligitur, 1 Nimirum per coniecturam tacitæ voluntatis ex talium virorum consuetudine, quæ illa est, vt familiæ suę opes & dignitatem masculis potissimùm quandiu supersunt parent. 2 Sed si, vt plerumque fit, eius renunciationis commodum pro se suisque successoribus quibuscumque stipulatus sit pater, nullus præsumptioni locus relinquitur, nec proinde dubitationi, quin non solùm pro filiab. quoq; sicut & pro masculis, sed etiam pro extraneis heredibus stipulatus videatur. 3 Itaque si decedat intestatus superstite filia, quæ renunciauit, & alia quæ non renunciauit, itémque masculo, Ea quæ non renunciauit admittetur cum masculo, & æquè proderit ei renunciatio. 4 Sin masculus qui renunciationis tempore viuebat, ante patrem decesserit, sola filia succedet, quæ non renunciauit, 5 quod non contingeret si masculorum duntaxat fauore facta renunciatio proponeretur. Tum enim defuncto masculo renunciationis potestas euanesceret, 6 nec minùs ad successionem admitteretur ea ipsa quæ renunciauit, quàm quæ non renunciauit 7 quoniam & vtraque admitteretur nulla facta renunciatione. Quid si pater testatus sit, & solum masculum heredem scripserit? Soli masculo proderit renunciatio, 8 quia & filiæ prodesset si exheredato masculo filiam instituisset, adeóque extraneo si exheredatis liberis extraneum prætulisset. 9 Huic consequens est vt mortuo quandocumque masculo qui fuerat solus institutus perinde ad eius successionem vocetur soror, quæ renunciauit, atque illa quæ non renunciauit, licèt non tantùm paternæ sed etiam fraternæ successioni renonciatum proponatur, quoniam tota renunciationis potestas in personam eius confluit in cuius fauorem facta renunciatio est, 10 aut qui in locum illius successit. Ideóque postquàm semel effectum sortita est tota hereditate masculo quæsita, nullas vires in aliorum persona habere potest. 11 Nec ad rem pertinet si quis obiiciat non videri sortitam effectum quod ad hereditatem ipsius masculi, qui vtique sibi ipsi succedere non potuit. 12 Nam neque hoc respectu vlla videri potest facta renunciatio quantumuis fraternæ hereditati renunciatum sit, Quandoquidem nulla subest persona cuius fauore facta hodie videri possit, defuncto nimirum patre patrísque herede, cui totum emolumentum renunciationis quęsitum fuerat. 13 Non enim quod superest persona sororis quæ non renunciauit, & quæ ideò capax est consequendæ fraternæ successionis sufficere potest ad hoc vt ea sola admittatur, & sorori quę renunciauit præferatur. Prius enim est vt in eius fauorem probetur facta renunciatio quàm vt ei debeat prodesse. 14 *Ita ex tempore tractatum est* in causa liberorum N. Petri de Bellegarde de S. Ciergue 5. Id. Sept. 1595.

1. Dixi *sup. Defin. 7. num. 10.*

2. Quia per masculos familia conseruatur, non per fœminas vt diximus, *d. num. 10.*

3. Heredum enim appellatione etiam extranei continentur *Tit. De hered. qualit. & differ. l. extraneum etiam penitus ignotum 11. C. de hered. instit.* facit *l. si pactum 9. D. de probat.*

4. Didac. Couarr. *in repet. cap. quamuis pactum 2. de pactis in 6.*

5. Guid. Pap. *quæst. 192.*

6. Cessante siquidem causa finali dispositionis cessat dispositio *l. vlt. D. de testam. tutel. l. vlt. D. de hered. instit.* Tiraq. *in tract. Cessante causa.*

7. Didac. *vbi supr.*

8. Non tanquam masculo sed tanquam heredi *l. tale pactum 40. §. vlt. D. hoc tit.*

9. Nam neque potest pater filio suo stipulari in id tempus, quo pater erit mortuus, nisi tanquam heredi, cùm ius patriæ potestatis quod facit vtilem stipulationem finiatur morte *arg. l. Titio 51. D. de vsufr. l. Stichus 39. de manum. test.*

10. *Arg. l. 1. §. inde Neratius D ad SC. Trebell.*

11. Quia stipulatio semel commissa amplius non committitur nisi cùm actus est reiterabilis *l. si sic stipulatus 133. de verb. obl.* qualis hic non est quia delatio hereditatis fit semel tantùm & vnico instanti *l. 1. §. sciendum. de suis & legit. l. ege scripto 7. D. vnde lib.*

12. Id est sibi ipsi heres esse: aliquì eueniet aliquando vt sibi ipsi quis succedat in iure adeundæ hereditatis alienæ aut potiùs in iure petendæ bonorū possessionis *l. 1. §. sed videndum D. de succ. edict. l. nec is 27. §. 1. de acq. hered.*

13. Perinde ac si sine herede defunctus esset pater qui sibi suóque heredi stipulatus fuisset *l. 5. in princip. D. vt legat. l. Stichum aut Pamphilum 95. § 1. in fin. de solut.*

14. Quia nec aliis prodesse potest renunciatio quàm quibus prospicere voluit & potuit stipulator *arg. l. filiusfamilias 114. §. Diui 2. de leg. 1. l. pater 78. § Iulius Agrippa & § quindecim de leg. 3. Maior text. est in l. qui solidum 78. § prædiū de leg. 2. & in l. cùm pater 77. § libertis in fin. eod.*

DEFINITIO XXIII.

Renunciationis effectus nullus est in fauorem filiæ quæ non renunciauit, si omnes filias simul pater substituerit masculo heredi instituto.[a]

IDem multò magis admittendum est vt soror quæ renunciauit admittatur cum ea quæ non renunciauit ad successionem fratris, cui commodum renunciationis quęsitum fuerat, siue quòd in eius fauorem facta primùm fuisset renūciatio, siue quòd patri qui sibi & suis heredibus quibuscunque stipulatus fuerat solus ille heres extitisset, Si pater testamento substituerit filias masculo heredi scripto quandocunque sine liberis decedenti. Nam sicuti futuræ successionis renunciatio nō excludit renūciantem à petitione eius quod testamento relictum est 1 ne oneretur renuncians contra voluntatem eius cuius commodo facta est renunciatio. 2 Ita recipit interpretationem ex eiusdem patris voluntate vt videatur noluisse plus iuris habere filiam quę non renunciauit, quàm eam quæ renunciauit, cùm vtramque simul per fideicommissum ad successionem reuocauerit. 3 Nec quod causa successionis intestati fratris separata est à causa fideicommissi 4 quicquam ad rem faciet. Nam si pater voluit filij masculi vel inuiti bona æquè ad sorores

omnes ex fideicommisso peruenire, multò magis credendus est voluisse vt filius eos sibi ab intestato heredes eligeret, quos lex ei daret, 5 patrísque votum siue expressa, siue tacita institutione subsequeretur, 6 id est siue testatus decederet, siue intestatus. *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Guid. Pap. *quæst. 539.* facit *l. si patronus 33. in fin. de bon. libert.*
2. Ita enim fieret vt per filiæ renunciationem adimeretur libera testandi facultas patri, qui tamen non ob aliam causam filiæ renunciationem admisisse credendus est quàm vt eam facultatem haberet tantò liberiorem. Pactum enim de non succedendo amplíat non restringit facultatem testandi. Scripsi in Chaliade De Err. prag. in priorib. Decadib.
3. Per fideicommissum enim succeditur testatori non heredi *l. 1. l. in fideicommissaria 18. ad SC. Trebell. l. coheredi 41. cum filia de vulg. & pup. substit.*
4. *d. § cum filia l. sequens quæstio 68. de leg. 2.*
5. *l. 3. in princip. l. consequuntur 8. § 1. D. de iur. codicill.*
6. *Arg. l. mulier 22. § cum proponeretur ad SC. Trebell. l. pater 10. § vlt. D. de capt. & postlim.*

DEFINITIO XXIV.

De clausula, Salua legali escheuta.

VVlgaris illa clausula in pactis per quæ futuris successionibus renunciatur apponi solita *Salua legali escheuta*, eo demum casu prodest quo ij omnes decesserint, qui in pari gradu fuerint succedendi. 1 Itaque filia quæ renunciauit addita eiusmodi clausula tamdiu excludetur per renunciationem quandiu fratres aut sorores superetunt, aut ex iis liberi, in quorum persona vires & effectum habere possit renunciatio: 2 Sed iis prędefunctis admittetur, cæterísque sequentium graduum agnatis, & cognatis omnibus præferetur. 3 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Guid. Pap. *quæst. 192.*
2. *Arg. l. omnia 12. alias l. cum ita § in fideicommisso de leg. 2. l. peto 69. § fratre l. cum pater 77. § libertis eod.*
3. Vt aliquis effectus sit huius clausulæ, ob eam potissimùm causam adiectę ne exclusio per renunciationem inducta esset perpetua. Guid. Pap. *dict. quæst. 192.*

DEFINITIO XXV.

De pacto mariti promittentis facturum se vt vxor paterna successioni renunciet, promisso etiam ni id fiat quanti interesse patris poterit.

TItius Mæuiam Sempronij filiam vxorem ducturus ea præsente stipulanti Sempronio spoponderat contentam fore Mæuiam dote duorum millium aureorum futuræque patris successioni pro ea summa cum iureiurando renunciaturam, Addita etiam promissione ni id fieret quanti factum esse Sempronij interesse posset, Déque ea re chirographum Sempronio dederat. Sempronius Titij fidem secutus filiam ei desponderat, & paulò post nulladum secuta renunciatione superstitibus cum filia duobus masculis intestatus decesserat. Placuit mariti pactum filiæ nocere non debere, 1 cui nec proprium noceret, tametsi renunciaturam se promisisset si renunciatio nulla secuta esset. 2 Nam nec obstaret ei facta renunciatio futuræ successionis, reluctante nimirum iuris ciuilis ratione, 3 ni iurisiurandi quoque vinculo ex pontificiæ constitutionis autoritate 4 confirmata proponeretur. 5 Tantum aberat vt promissio de renunciando per maritum facta pro filiæ renunciatione vtili accipi deberet. 6 At neque maritum ex promissione sua conueniri posse visum est ad id quod masculorũ interesset sororẽ per renunciationem ab hereditate exclusam esse, 7 Cùm prohibere nec posset nec deberet quominus vxor cuius factum promiserat, accepto familiæ erciscundæ arbitro ad hereditariam portionem obtinendam iure suo aut potius publico vteretur, 8 cui nec priuata cautione derogari vllomodo potuisset. 9 Præsertim cùm priuatę quo que cautionis commodum pater filię abiecisse videretur, qui cùm filiam in dote heredem scribere & à reliqua hereditate summouere potuisset, intestatus decedere maluerat. 10 Neque enim probabilis erat illa interpretatio, si vt iniusto iuris errore pater lapsus ab intestato decessisset, quasi ratus iam satis exclusam esse per mariti pactum filiam, quam scire debuerat non nisi ex propria iuratáque renunciatione excludi potuisse. 11 *Ita Senatus* anno 1588. pro D. Guillielmo Onciaco tunc Senatore nunc Præside meritissimo eiúsque coniuge contra Nobiles Dominos fratres de Beaumont.

1. *l. si vnus 27. § ante omnia. de pact.*
2. Aliud enim est renunciare, aliud pacisci de renunciando tam in contractibus quàm in vltimis voluntatibus, Sicut aliud est vendere, aliud pacisci de vendendo *l. 1. C. de pact. pign. glos. in l. in bonæ fidei versic. si tamen de eo quod cert. loc.* Boer. æque multos citat *quæst. 3. num. 1. & 15.*
3. *l. vlt. D. de sun. & legit. l. pactum dotal. 3. C. de collat. l. pactũ quod dotali 15. C. de pact.*
4. *Cap. quamuis pactum de pact. in 6.*
5. Nam si filia ipsa promisisset se renunciaturam liberaretur renunciando sine iuramento *arg. l. in numerationibus 44. § vlt. de solut.* Bart. & cæteri *in l. singularia si cert. pet.* Non enim promissio de renunciando includit promissionem de iurando *cap. ad audientiam quod met. caus.* Boer. *d. q. 2. n. 5. & 6.*
6. *l. 1. C. si in comm. eadémque caus. l. inter stipulantem 83. de verb. oblig.* Boer. *dict. num. 15.*
7. *l. Stipulatio ista 38. in princ. eod. tit. de verb. oblig.* Boer. *vbi supr. num. 16.*
8. Ius enim succedendi ab intestato sicut & ex testamento publicum dicitur quia est ex legibus *l. 3. qui test. fac. poss. l. quod bonis 15. § 1 D. ad leg. falcid. l. vlt. De suis & legit.*
9. *d. l. vlt. D. de sun. & legit.*
10. Neque enim nouum est vt imputetur patrifamilias cur testamentum non fecerit *l. posthumus 6. vers. hoc planè De inoff. testam.*
11. Error enim ille iuris sicut patri eiúsve masculis liberis prodesse non debet, ita nec filiæ nocere ad peruertendam legitimæ successionis rationem *leg. sed etsi 25. § scire de petit. hered.*

DEFINITIO XXVI.

Si renunciatum sit successioni fratris ignorantis patre stipulante & adhibito iureiurando, valet renunciatio.

QVæsitum est an renunciatio per filiam facta de fraterna successione in manibus patris stipulantis, fratre verò absente valeat. Dubitationem facit quia regulare est vt de hereditate absentis, & ignorantis pactum fieri non possit. 1 Sed tamen ita posito iure fieret, vt innumerę renunciationes corruerent, 2 atque ita litium materia cresceret, 3 quandoquidẽ vix est, vt præsens pater, filij quoq; præsentiam adhibeat, 4 Itaque magis placebat, renunciationes istas valere, quas pater ipse stipulatus esset. 5 Prudẽs enim bonúmque consilium pro liberis omnibus accipere pater intelligitur. 6 Quanquam non deerant ex Dominis, qui dicerent aliàs contrà iudicatum fuisse. 7 *Ita tractatum* est non tamen decisum in causa filiarum D. de Bellegarde de S. Ciergue.

1. *l. vlt. C. hoc tit. l. 2. § vlt. D. de his quæ vt indign.*
2. Quod esse non debet *arg. l. non omnium D. de legib. l. Barbarius Philippus 3. D. de offic. prætor.* Maligna enim est interpretatio per quam fit vt actus destruatur *l. si ita stipulatus 126. § Chrysogonus De verb. oblig.*
3. Quæ potius resecanda est *l. quidam 21. D. de reb. credit. l. singulis 6. D. de except. rei iudic.*
4. Quasi nec sit necesse, cùm vox filij sit vox patris & contra vox patris, sit vox filij *§ si quis alij Instit. de inutil. stipul.*
5. *Ex capit. quamuis pactum. cum ibi notat. De pact. in 6.*
6. *leg. vltim. Cod. de curat. furios. leg. 2. Cod. qui & aduers. quos in integr. restit. possess. leg. isti quidem 8. D. quod met. caus.*
7. Pro D. de la Couz contra D. de la Verdatiere.

DEFI-

DEFINITIO XXVII.

Pater qui filiam quæ paternis fraternisque bonis renunciauerat, vocat ad fideicommissum simul cum filia quæ non renunciauit, videtur velle vt possit illa etiam fratri simul succedere ab intestato, Nisi cum frater sciuit renunciationem.

CVm pater qui filiam à paternorum fraternorúmque bonorum successione per renunciationem exclusera t 1 eandem fratri si sine liberis moreretur substituisset in omnem casum, id est nō solùm pupillariter, sed etiam per fideicommissum, 2 simul cum filia, quæ non renuntiauerat, placuit videri eum voluisse vt vtriusque filiæ in fratris successione idem ius esset, 3 non solùm ratione fideicommissi, sed etiam quod ad intestati successionem attineret, Quasi sublato per eum vinculo, & impedimento renuntiationis, Non secus atque si filiam, quæ renuntiauerat heredem instituisset. 4 Certum enim est huiusmodi renūtiationibus, non excludi filiam, quominus ex testamēto succedere possit. 5 Etsi autem ius fideicommissi non impedit ius successionis intestati, 6 in ea bonorum parte in qua filius grauatus, grauari non potuit, id est quod ad legitimam & Trebellianicam attinet, 7 Tamen ex fideicommisso colligitur, voluntatem patris illam fuisse, vt filiæ omnes ex æquo admitterentur, nec minus, quæ renūtiauerat, quam quæ non renuntiasset. 8 Sanè si renunciationem frater sciuisset, ratámque habuisset, difficilius admitti posset filia quę renuntiauit cum ea quę non renuntiauit, quasi fratris ab intestato morientis voluntas illa fuisse videretur vt heredem haberet eam, quæ nondum esset exclusa per renunciationem, perinde ac si eam solam instituisset, cùm is qui intestatus moritur, eos tacitè videatur instituere, quos scit sibi ab intestato successuros. 9 Nec quòd fideicommissum filiabus omnibus æqualiter à patre relictum sit, ad rem facit, quia sicuti fideicommisso paternæ duntaxat, non etiam fraternæ facultates continētur, 10 Ita non est permittendum patri, 11 vt facto suo vocet ad hereditatem intestati filij eas personas, quas filius ipse sciuerit, & voluerit esse exclusas. 12 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Adhibita scilicet in eam rem stipulatione & adhibito iureiurando, de quo *in cap. quamuis pactum 2. de pact. in 6.*

2. Siue expressis verbis & specialibus, siue generali verbo communi *substitue*, quod nostri volunt aptum esse ad vtramque substitutionem tam precariam quàm directam quasi sit commune, vt notant *ad l. Centurio 15. D. de vulg. & pupill. substit.*

3. Vt par & æqualis in omnibus fieret determinatio Ex *l. iam hoc iure 4 eod. tit. De vulg. & pupill. substit.*

4. Quo casu dubitari non posset, quin pater à iure sibi suisque liberis per renunciationem quæsito recessisset. Habent enim omnes istæ renunciationes tacitam illam conditionem si is in cuius fauorem renunciatum fuit perseueret in eadem voluntate, cùm nemo cogatur vti iure sibi quæsito *l. pactum 46. D. hoc tit. l. pen. C. eod. l. si iudex 28 D. de minor.*

5. Guid. Pap. *quæst. 599.*

6. Quia fideicommissum etiam ab intestato relinqui potest & capi debet per manus heredis legitimi *l. filiusfamilias 18. D. ad leg. falcid.*

7. Iuxta *cap. Raynutius & cap. Raynaldus cum ibi not. Extr. de testam.*

8. Qui enim simul vocantur simul admittendi sunt *l. omnia 32. alias l. cùm ita §. in fideicommisso de leg. 2.*

9. *l. 3. in princip. l. conficiuntur 8. vers. sed ideò D. de iur. codicill. l. ab exheredati 126 De legat. 1.*

10. *l. coheredi 41. §. cùm filia D. de vulg. & pupill. substit. l. sequens quæstio 68. de leg. 2. l. in fideicommissaria 18. vers. quoties D. ad SC. Trebell.*

11. Non enim permittitur patri vt quem velit det heredem filio præterquàm impuberi *l. 2. D. de vulg. & pupill. substit.*

12. Postquàm placuit Iustiniano vt filiusfamilias possit hodie in aduentitiis heredem habere ab intestato *Nouell. 118. de hered. ab intest. venient.*

DEFINITIO XXVIII.

Portio filiæ quæ renunciauit non fratribus omnibus accrescit sed soli heredi, nec tam heredi, quàm hereditati, & ideo venit in fideicommissum ab herede relictum.

POrtio filiæ, quæ renuntiauit, soli heredi accrescit nō etiam alijs liberis, qui non renuntiarunt. 1 Sed si separāda sint bona heredis à bonis testatoris, quod contingit, cùm agitur de detractionibus ex fideicommisso faciendis, 2 computanda est ea portio in bonis defuncti magis, quàm heredis, quasi accreuerit hereditati, non heredi. 3 *Ita tractatum est* in eadem causa, relatúmque sic aliàs pronunciatum fuisse in causa Dominæ de Corsans.

1. Guid. Pap *quæst. 192. & 599.*

2. Quia detractiones quæ fiunt ex fideicommisso, non ad fideicommissarium sed ad heredem grauati pertinent *cap. Raynutius & cap. Raynaldus extr. de testam.*

3. Quia nihil potest heres habere tanquam heres quod nō prius fuerit hereditatis *l. 1. § Scæuola D. si is qui testam. lib. esse iuss.* Et ideò hæc portio quæ accreuit hereditati venit in fideicommissum, quia quoties rogatur quis hereditatem restituere, id omne videtur rogatus reddere quod fuit hereditatis *l. in fideicommissaria 18. vers. quoties D. ad SC. Trebell.*

TIT. IV.

De Transact.

DEFINITIO I.

De transactione facta non lectis verbis testamenti.

DE his quidem controuersiis quæ ex testamento proficiscuntur, non aliter potest transigi quàm visis lectis perceptísque verbis testamenti, 1 Adeò vt nec pactione, & renunciatione vlla ei iuri derogari possit. 2 Sed si contrahentes verba testamenti sciuisse probentur, licèt tum cùm transigebatur lecta non fuerint, non eò minùs valebit ratáque erit transactio. 3 *Ita Senatus* in causa D. de Chastillion & Dominarum de Bouuant & d'Ayguebelete prid. Non. Iunij 1588.

1. *l. 3. § 2. l. de his 6. l. non est ferendus 12. D. de transact. l. 1. § 1. D. testam. quemad. aper.* Non idem in sententia iuris est *l. si mater 11. D. de except. rei iudic.*

2. Bart. *in d. l. de his nu. 3. 4. & 5.* vbi rationem reddit quòd hæc solennitas respiciat fauorem publicum ne testamenta occultentur & defunctorum voluntates circumueniantur, Item quia lex concepta est per verba prohibitiua.

3. Idem Bart. *in d. l. de his num. 6.* Vide tamen quæ contra hanc sententiam scripsi *ad d. l. de his in Rationalibus.*

DEFINITIO II.

De nouatione quæ fit per transactionem.

TRansactionum singulare ius est vt nouent præcedentem obligationem 1 per qua dubitatum transactúmque proponitur: 1 cùm ab eo demùm tempore sciri incipiat quid & quantum debeatur: Id nimirum de quo per transactionem conuenit. 2 Neque hoc casu locus est Iustinianeæ constitutioni 3 quæ nouationem non alio casu factam videri patitur quàm si id expressim & specialiter dictum sit. Ita enim constitui æquum fuit ad tollendas innumeras facti quæstiones, cùm in obscura contrahentium voluntate passim dubitaretur quid actum esset. 4 At interposita transactione quis dubitet id actum fuisse vt à dubio iure recederetur, cuiúsque duntaxat quod per transactionem certius factum esset, ratio ha-

beretur. 5 Itaque ad inducendam hoc casu nouationem, sufficiet non fuisse ex contrario actum ne nouatio fieret. 6 Secundum quod, cùm filia cui pater certam nummorũ quantitatem pro legitima portione reliquerat, post patris mortem imminuta iam nummorum æstimatione cum herede transegisset, & conuenisset vt idẽ numerus librarũ qui à patre dictus fuerat ei solueretur, Placuit Senatui in ea æstimatione soluendos nummos quæ transactionis tẽpore fuisset, 7 non quæ facti testamenti aut mortis: quòd transactionis tempore non de aliis nummis actum videri posset, quàm qui tùm essent: 8 Quamuis si transactio nulla interuenisset, tametsi interposita fuisset stipulatio legati nomine, testamenti tempus in æstimandis nummis inspici oporteret aut mortis. 9 Maior enim hac parte vis est transactionis quàm stipulationis quæ cùm citra transactionem fit, licèt actionem ex testamento nouet, in easdem tamen qualitates & condiciones retinet quæ actioni ex testamento inessent. 11 *Ita Senatus* in causa D. Marchionis de la Chambre contra D. Margaretam de la Chambre 16. Cal Sept. 1588. & rursus in causa discussionis bonorum D. Barbaræ d'Amboise inter easdem partes 5. Id. Mart. 1593.

1. Dec. *ad l.1. De transact.* facit *l.3.C.eod.*
2. *l.Lucius 78.§.vlt.D.ad* SC.*Trebell.*
3. *in l.vlt.C de nouat.*
4. *d.l.1.l.si Stichum 8.§.1.& 5.si quis ita & pass.D.eod.*
5. *l.2.l.de fideicõmissis 11.l.sub praetext.19.& pass.C.de transact.*
6. *Arg.l.dotem 30.D.de iur.dot.*
7. Est enim generale vt in eo æstimando quod debetur & petitur ex contractu inspiciatur tempus contractus. *l si filiusfamilias 78.de verb.oblig.l.Rutilia Polla 69.D.de contr.empt.*
8. Semper autem in contractibus sequimus id quod actum est. *l.semper in stipulationibus 38.de reg.iur.*
9. *l.si ita 8.D.de aur.& argent.legat.* Iuxta eam tamen distinctionem quam nos tradimus *Defin. 2. de inoffic. testam. infr.*
10. *l cùm filius 76.§ heres meus de leg.2.l.si Stichum 8.§.legata D.de nouat.*
11. *l.1.§.si quis sub condicione 14.D.vt legat.nomin.caueat.*

DEFINITIO III.

De alienatione & venditione quæ fit per transactionem.

EX transactione per quam res ad alium transit, dominium transfertur, 1 si possessio quoque translata sit, 2 licèt per solam clausulam constituti. 3 Est enim transactio non minùs habilis titulus quàm venditio ad transferendum per traditionem dominium. 4 Quin & in venditionem degenerat si is qui rem in alium transtulit, precium eo nomine acceperit, 5 ideóque etiam de euictione qui sic transigit obligatur. 6 Non item qui rem iam penes aduersarium constitutam ob cuius quæstionem litis intercessit decisio, licèt accepto precio remisit, 7 Quasi non tã rem vendidisse, quàm ius suum remisisse videatur. 8 *Ita Senatus* sæpiùs.

1. *l.non solum 4.C.de præd.minor. l.transactionem 35. C. de transact.*
2. Acquiritur enim dominium per possessionem *l. 1. C. de acquir poss.l.multum 6.l.qui aliena 8.C.si quis alter. vel sibi.*
3. *l.quod meo 19.D.de acquir.possess.*
4. *d.l.transactionem & d.l non solum.* iunct. *l.nunquam nuda 30.de acquir.rer.domin.l.in summa 65.§.1.de cond.indeb.*
5. *Arg.l.1.D.de contr empt.l.1.de rer.permut. l.naturalis 5.§.at si do de praescript.verb.* nisi quid simulatè gestum sit *vt in l.cũ ea 21.C.de transact.*
6. Actione tamen præscriptis verbis non ex empto *l.si pro fundo 33.C.de transact.*
7. *d.l.si pro fundo in vers.si tamen.*
8. Etsi enim transactio fieri non potest nisi aliquo hinc inde dato vel retento vel promisso *l.transactio 38.eod.* tamen in dubio qui transigit, ius suum duntaxat remittere non etiam vendere intelligitur. *l.si maiores 25.& pass.eod.*

DEFINITIO IV.

De transactione facta post iudicatum.

CVm maritus iniuriam vxoris persequens aduersus Titium egisset, ac iam fortè victum se præsensisset, reo persuaserat vt de tota controuersia in arbitros compromitteret. Compromissum de ea re factum fuerat cum diei & pœnæ, vt necesse erat, adiectione, itémque, cum clausula illa *siue latum esset arestum siue non*. Promiserátque maritus curaturum se vt vxor cuius præcipuè intererat, ratũ id compromissum haberet, neque tamen præstiterat. Elapso iam compromissi tempore arbitri sententiam dixerant. Postmodum reus per procuratorem admonitus latum pro se arestum cum expensarum adiudicatione, sententiæ arbitrorum stare noluerat, vtque sibi liceret iudicatum exequi apud Senatum postulabat. Placuit iustam esse petitionem, non ob id solùm quòd compromissi tempora ante dictam per arbitros sententiam effluxissent, 1 neque dum mulier mariti factum ratum habuisset, 2 Sed illa potissimùm ratione quòd iam ipso compromissi tempore iudicatum esset, vt proinde nihil super esse posset de quo transigeretur. 3 Nec ad rem pertinuit quod ignorarét compromissores an, aut quid iudicatum esset. Non enim eò minùs certum ius erat, quòd quale illud esset nondum didicissent. 4 Itaque visum est reuci debere clausulam illam *siue arestum latum esset siue non*, Vtpote quæ supremorum iudicum à quibus nec liceret appellare autoritatem infringeret: 5 Nam si de inferioris iudicis sententia tractaretur à qua prouocatio licita esset, valeret proculdubio clausula, per quam scilicet non tam iudicati autoritas labefactata, quàm appellationis remedio in omnem casum renunciatum videretur. 6 Planè si ponas de hoc ipso dubitari an aut quid à Senatu iudicatum sit vt facilè sciri id nequeat, non eò minus licitè ritéque facta transactio videbitur, quòd ex postfacto appareat iam tùm fuisse iudicatum cùm transigebatur. 7 *Ita Senatus* 14. Cal Decembr. 1588.

1. *l. quid tamen 21. § si intra diem D.de recept. arbitr.*
2. Quamuis secuta etiam ratihabitione non aliud tamen iuris constitui oporteret propter eam rationem quæ sequitur. Sed erat res expeditior nulla dum secuta ratihabitione *ex reg. l.quia non deberet 10.D.de iureiur.l.2.C.de transact.*
3. *l.eleganter 23.§ si post rem iudicatam D.de condict.indeb.l.si causa cognita 32.C.de transact.*
4. *l. cùm ad præsens 57.cum duab.seqq.D.de reb.credit.*
5. *d.§. Si post rem iudicatam vers.tunc enim rescriptis.*
6. *d.§.Si post vers.quid ergo l.& post rem 7.l.post rem 11. D.de transact.*
7. *Supradictis legibus.*

DEFINITIO V.

De transactione facta post arestum contra quod porrecta sit aut porrigi possit ciuilis supplicatio.

SI aduersus Senatusconsultum Principi supplicationem condemnatus porrexerit, licèt pendente noua cognitione vires suas Senatusconsultum retineat, 1 perinde tamen acsi nondum res iudicata esset de lite transigi potest, & consequenter ab eo iure quod victori per Senatusconsultum fuerat quæsitum discedi. 2 Nam & causa ex integro acta permittente Principe, fieri posset eiusdem Principis autoritate vt prius iudicatum subuerteretur. 3 Non idem tamen erit si de eo quod à Senatu constitutum est velint litigatores ante porrectam supplicationem transigere, eo solo prætextu quòd non tantæ autoritatis sit Senatusconsultum, quin aduersus illud porrigi supplicatio possit, & eo remedio Senatusconsultum euerti: Cùm nec aliter permissa sit supplicatio quàm si pœna ob eam causam statuta pendatur, 4 quam proinde solutam & prorogatam esse necesse est adeóque porrectam supplicationem admissámque, priùs quàm minor Senatusconsulti autoritas habeatur quàm si nulla subuerti ratione posset. In eóque sanè conueniens est maio-

est maioris potestatis esse, quod à Senatu pronunciatum est 5 quam quod ab inferiore iudice, à quo sufficit appellari posse vt etiam post rem iudicatam transigere liceat, quamuis nondum fuerit appellatum. 6 *Ita Senatus* in causa Ioannis Francisci, & Antonij Dubois de S. Triuier Idib. Decemb. 1589.

1. *Auth. quæ supplicatio C. de precib. Imper. offer.* Guid Pap. q. 50. 97. & 420.
2. *l. eleganter 23. §. si post rem iudicatam. vers. tunc enim rescriptis de condict. indeb.*
3. Sufficit autem litis materiam subesse vt transigi possit etiam post iudicatum *l. & post rem 7. l. post rem 11. D. de transact.* Nam & metus litis sufficit ad transactionem *l. 2. C. eod.*
4. *d. auth. quæ supplicatio.*
5. *arg. l. vnic. §. his cunabulis versic. credidit enim de offic. præf. prætor.*
6. *d. l. & post rem 7. in princip. D. de transact.*

DEFINITIO VI.

De transactione quæ decisionem generalem continet super petitione generali vel speciali.

QVoties in transactionis præfatione specialis petitio proponitur, decisio autem sequitur generalis, non de aliis transactum videri debet quàm quæ specialiter deducta fuerat in petitionem, 1 ne transactio alioqui facilè trahatur ad incogitata. 2 Sed si petitio generalis fuerit vt appareat id egisse contrahentes, ne quid indecisum relinqueretur, secuta generalis decisio generalem recipiet interpretationem, ne qua litis materia inter eos superfit qui non à lite tantùm sed ab omni etiam litis metu discedere voluerunt. 3 *Ita Senatus* sæpiùs, & maximè in causa discussionis bonorum Dominæ Barbaræ d'Amboise 4. Id April. 1593.

1. *l. sub prætextu specierum 29. vbi Gloss. C. de transact. l. si de certis 31. eod.*
2. *l. cum Aquiliana 5. l. qui cum tutoribus 9. §. 3. D. eod. l. 3. C. eod.*
3. Glos. *in d. l. sub prætextu 29.* vbi omnino vide.

DEFINITIO VII.

Transigi alieno nomine non posse citra speciale mandatum.

NEc transigere nec compromittere de alieno iure quis potest si non speciale mandatum habeat, 1 quia in generali mandato non solent ea contineri, quæ speciali indigent concessione, 2 Nisi proponas mandato generali adnexum ius liberæ administrationis. 3 *Ita Senatus* 7. Id. Iun. 1591.

1. *l. mandato generali 60. D. de procurat.* & ibi gloss. & Bart.
2. *Arg. l. obligatione generali 6. D. de pignor. l. filiusfamilias 7. in princip. D. de donat.*
3. *l. procurator cui generaliter 58. & seq. D. de procurat. l. si procurator 10. C. eod. l. creditor 60. §. Lucius Titius. D. mandat.* Bart. *in d. l. mandato.* Vide quæ scripsi *ad tit. Etiam per procur. caus. in integ. restit.*
4. Non tamen donare similiter potest qui ius habet liberæ administrationis, Nisi ex magna & iusta causa, quoniam alioqui donare est perdere *d. l. filiusfamilias 7. in principio & §. 1. de donat.*

DEFINITIO VIII.

De transactione facta super nobilitate & immunitate.

EIus qui ex nobilitatis priuilegio à plebeiis oneribus immunis cum vniuersitate transegerat, eóque nomine annuum quid promiserat, filius idémque heres factum adprobare non tenetur, 1 si ab auis nec à patre solo nobilitatem trahat. Nam sicuti non ei noceret quòd pater sordidis artibus, aut qua alia ratione nobilitatem amisisset, 2 ita neque transactio à patre facta perpetuæ annuæ præstationi obligare eum potest, quamuis si certum quid præstitisset pater, quod vnica solutione totam obligationem peremisset, nec patri nec filio repetitio concederetur. Neque enim sine causa & indebitè solutum videri posset, quod ex transactione debitum & solutum fuisset. 4 Præsertim cùm videri possit id factum intuitu pietatis, 5 ne ex ipsius immunitate vniuersitas, quæ ex viduis, pupillis, & inopibus maxima ex parte constabat læderetur, & supra modum oneraretur. 6 Differentiæ autem ratio euidens est, quia onus annuæ præstationis perpetuum est, & perpetuò grauat, filiúque interest ne singulis annis ius immunitatis quod ab auorum nobilitate partum habeat, redimere cogatur ob factum patris. 7 Planè si factum patris filius pendente lite, & incerto adhuc immunitatis iure adprobauerit, difficilius est vt post latam de immunitate sententiam audiri debeat, si aduersus probatam transactionem postulet in integrum restitutionem. 8 *Sic iudicatum est* in ea causa de qua Defin. 12. & seqq. infr. De dignit. & nobilit.

1. Quoniam in causa status potest filius venire contra factum patris *l. si cùm pater vbi glos. in verb. ex h bobus C. si aduers. rem iudic.* Bart. *in l. vlt. C. qui & aduers. quos in integ. rest. poss.*
2. Quia quod non habet filius à patre, pater filio adimere non potest *l. emancipatum 7. §. vlt. D. de Senator. l. 3. D. de interdict. & releg.*
3. Nimirum cùm ea præstatio ex status causa proficiscitur *arg. l. transactione matris 26. C. de transact.* Potest tamen etiam super statu transigi sicut & super quacunque alia re dubia *l. fratris tui 10. C. de transact. l. vlt. eod.*
4. *l. in summa 65. §. 1. D. de condict. indeb.*
5. Textus est elegans *in l. cùm is §. mulier D. eod.*
6. *l. 3. §. præses prouinciæ D. de muner. & honor.*
7. *Arg. l. penuria 8. in fin. D. de alim. legat.* iunct. *d. l. 3. de interdict. releg.*
8. Nunquam enim auditur quis id postulans cuius contrarium in contrarium euentum non fuit postulaturus *l. pen. C. de solut. l. 1. C. de pact. l. de fideicommisso 11. C. de transact.* facit *l. nec intentio 13. eod.* Et qui semel voluit posteà non potest pœnitere *l. in diem 9. §. 1. D. de aqua & aqua pluu. arcend.*

DEFINITIO IX.

Onus super certa re impositum non debet qui re caret, si collusio nulla intercessit. Casus in quo sententia inter alios lata etiam aliis nocet.

PEr transactionem annuum quid præstare obligatus capiendum ex certi fundi aut iuris fructibus, si eo fundo aut iure posteà priuetur per sententiam licèt inaudito eo redditam cui annuum debetur, à pristina obligatione liberatus intelligitur, 1 dum ne per collusionem aut negligentiam, id est per contumaciam ea sententia lata sit. 2 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 6. infr. quib. res iudic. non nocet.

1. *Arg. l. si debitor 39. §. verisimile D. de contr. empt.*
2. Nemini enim sua collusio & negligentia prodesse debet *l. si fundo tradito 53. §. 2. l. si ideo 55. D. de euict.* & dolus condemnati facit vt pro possessore habeatur, quia dolus pro possessione est.

DEFINITIO X.

De insinuandis post triginta dies transactionibus ne ob quantamcumque læsionem rescindi possint.

SEnatusconsulto quod factum est ad edictum Serenissimi Ducis Emanuelis Philiberti, De insinuandis transactionibus vt prætextu læsionis quantumcumque enormis si neque vis, neque dolus ex proposito interuenerit rescindi non possint, triginta dies præscripti sunt non intra quos eam insinuationem fieri necesse sit, sed quos elapsos esse oporteat priusquam insinuari transactio possit. An vt interim sit pœnitentiæ locus? Minimè

verò, si alia causa nulla sit propter quam recedi debeat à transactione: 1 Sed vt saluum sit ius petendæ in integrum restitutionis aduersus transactionem ex causa læsionis immodicæ, inspecto tamen dubio litis euentu æstimandæ: 2 postquam eo iure vtimur ex receptiore interpretum sententia aduersus veram iuris rationem. 3 Quid ergo si transigentes consentiant vt ipso transactionis die vel biduo aut triduo sequenti fiat insinuatio? Non poterit ea conuentio iuri publico derogare, quominùs tempora labi expectandum sit, Adeò vt si trigesimo antè die transactio celebrata sit, sed ea tamen lege adiecta, vt in ampliorem formam extendatur, eáque extēsio post diem trigesimum fiat, posterior contractus licèt id ipsum in effectu quod prior contineat, non statim insinuari queat, sed alij triginta dies exinde expectādi sint, quamuis prius instrumentum intereà insinuari nihil prohibeat. *Ita Senatus* in relationibus libellorum in causa Philiberti Mondoz & D. de Mespieu, Idib. Nouemb. 1593.

1. In eóque differt insinuatio transactionum ab insinuatione donationum: quæ non valent nisi à die insinuationis. Itaque etiam hodie locum habet *l. quamuis 39. C. hoc tit. l. e causas 16 eod.*

2. Quæ Bartoli sententia fuit *ad l. 2 C. de rescind. vendit. l. si quis olim aliter 36. de verb. oblig. contra l. 16. C. hoc tit. l. vlt. C. de plur. pœn. l. 78. § vlt. D. ad SC. Trebell.*

3. Neque enim iuris ratio patitur vt ex incertu euentu certa læsio colligatur *l. 1. C. de pact. l. de fideicommiss. 11. C. hoc tit.* Vnde illud est quod nostri dicunt, valorem præbendæ non augeri ex distributionibus quotidianis cùm sint casuelés & incertæ. Boer. *quæst. 19 num. 3. & 4.* post Oldrad. *cons. 115.* & alios ibi citatos. Vide quæ scripsi *in Chiliade De error. pragm. Decad. 3. Err. vlt.*

DEFINITIO XI.

Transactionem factam De iure immunitatis non nisi audito procuratore generali homologari non oportere.

TRansactio facta inter nobilem & vniuersitatem De iure immunitatis, etiamsi aliquid eo nomine datum sit vniuersitati, non debet à Senatu confirmari, & vt loquuntur homologari inaudito procuratore generali, 1 Ne priuatorum pactionibus iuri publico tributísque fiscalibus præiudicium generetur. 2 *Ita Senatus* in relationibus libellorum in causa D. de Sonnaz. 6. Id. Iun. 1594.

1. *Arg. l. de vnoquoque 47. D. de re iudicat. l. 3. §. antepen. l. si fiscus D. 7. de iur. fisc.*

2. *l. ius publicum 38. l. int. debitorem 42. D. de pact.*

DEFINITIO XII.

De generali clausula in transactionibus apponi solita quando generalem inducat decisionem.

CVm de certa re transactio facta est, constat quidem generalis clausulæ quæ subiici solet eam faciendam esse interpretationem, vt aliis quæstionibus de quibus nec actum, nec cogitatum fuit nullum præiudicium factum intelligatur. 1 Nam nec Aquiliana stipulatio quantumuis generalissima extenditur ad incogitata. Liberalitatem enim captiosam interpretatio prudentum fregit. 2 Sed tamen si tam aperta & enixa sint generalis clausulæ verba, vt dubitari non possit quin de quæstionibus omnibus fuerit cogitatum, idque inter contrahentes actum ne qua litis materia inter eos superesset, causa nulla est cur generalis transactionis potestas ad rem certam de qua nominatim tractatum sit quæque transactioni causam dederit, coangustetur. 3 *Ita tractatum* est pro D. du Prade Aduocato contra N. Antonium de Riddes Dominum de Bleys 18. Cal. Maij 1595.

1. *l. si de certa 31. C. de transact.*

2. *l. cùm Aquiliana 5. l. qui cum tutoribus 9. §. 1. D. eod.* licet Aquiliana stipulatio perimat non solùm obligationes omnes, sed etiam ipsas in rem actiones *l. vt responsum 15. C. eod.*

3. Diximus supr. Defin. 6. ex notatis per glos. & alios *in l. sub prætextu specierum 19. C. eod.*

DEFINITIO XIII.

De differentia transactionis & sententiæ cùm dolus ex alterutra parte interuenit probatus ex instrumentis posteà repertis.

SVb prætextu quidem instrumentorum posteà repertorum transactio rescindi non potest 1 sicuti nec sententia. 2 Sed si ex ijs instrumentis præteritus dolus probetur, sufficiet ea res ad rescindendam transactionem, 3 Non item ad rescissionem sententiæ, 4 Quoniam sententia non ex litigatorum consensu, 5 sed ex iudicis rerúmque iudicatarum autoritate vires accipit, 6 Transactio verò ex voluntate contrahentium, 7 quibus dolum suum quandocunque probatum prodesse numquam oportet. 8 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 11. infr. De pact. conuent. tam sup. dot.

1. *l. sub prætextu instrumenti 19. C. de transact.* iunct. *l. non minorem 20 eod.*

2. *l. sub specie 4. C. de re iudic. l. enim ad hoc 27. D. de except. rei iudic.* facit tit. *C. sentent. rescindi non poss.*

3. *d. l. sub prætextu l. interpositas 13. eod.* Intellige nisi de dolo etiam transactum sit *l. 4. eod.*

4. *l. falsam 3 C. si ex fals. instr.* Est enim hoc casu necessaria in integrum restitutio aduersus sententiam *l. Diuus 33. D. de re iudic.* At contra transactionem sufficit exceptio doli *d. l. sub prætextu.*

5. Iudicium enim redditur in inuitum *l. inter 83. §. 1 de verb. oblig.*

6. *l. seruo inuito 65. §. cùm prator. D ad SC. Trebell.*

7. *d. l. inter §. 1.*

8. *d. l. sub prætextu l. transactione 30. eod. l. ne ex dolo 12. D. de dolo.*

DEFINITIO XIV.

Fideicommissarius repertus in possessione sine vitio est legitimus contradictor, Nisi habeat causam ab actore, aut nisi sit heres illius ex cuius persona & facto conuenitur siue sit heres pure siue cum beneficio inuentarij.

FIdeicommissarius repertus in possessione sine vicio, legitimus est contradictor, 1 nisi habeat possessionis suæ causam ab actore siue mediatam siue immediatam. Nemo.n. debet ob id quod possidet vincere eum à quo possidet. 2 Sed finge transactionem ita factam esse inter Titium & Sempronium, vt Titius retinuerit rem, quæ iam à se possidebatur, 3 promissa tamen certa quantitate, 4 & ea lege adiecta, vt si ad certam diem pecunia nō solueretur, ea ipsa res in solutum daretur, quæ tamen subiecta erat fideicommisso in tuum commodum. An si conueniaris ex transactione, 5 poteris excipere de fideicommisso? Dubitationem facit, quia si transactum non esset, forsitan Sempronius eam rem euicisset 6 nec tu hodie haberes. Sed hoc dici non potest, quia si lis dubia fuit, qualem fuisse necesse est, vt de ea transigi potuerit, 7 non potest affirmari Sempronium fuisse certò euicturum. Ideóque satis est ei, qui ex transactione agit, si salua ipsi sint illa ipsa iura, quæ haberet si transactum non fuisset, Nam vt transactio inter alios facta noceat fideicommissario fieri non potest, 8 Nec si sit heres transigentis. 9 Fideicommissum enim sibi debitum semper deducere potest velut æs alienum. 10 Multò minùs nocebit si heres non sit nisi cum beneficio legis & inuentarij. 11 Aliud sanè esset si quis vellet dicere rem sibi ex fideicommisso debitam esse, cuius possessionem per transactionem acquisiuisset is ex cuius persona conueniretur. Tunc enim transactioni satisfacere omnino deberet. 12 *Atque ita quidam tractabant.* Senatus tamen contra fideicommissarium prò transactione pronunciauit, etiam in primo casu, 13 tametsi fideicommissarius nō nisi cum beneficio legis & inuentarij hereditatem transigentis adiisse proponeretur. 14

5. l. si

1. *l. filiam fratribus 75. vbi* Bart. *D. ad* SC. *Trebell.*
2. *l. 1. §. vlt. D. vti possidet.*
3. *Vt in l. si pro fundo 33. C. hoc tit.*
4. Nec enim transactio fit nisi aliquo dato vel promisso vel retento *l. transactio 38. eod. tit.*
5. Ex persona scilicet Titij qui transegit, Alioqui nō posses vtique conueniri ex transactione inter alios facta *tot. tit. C. res int. alios act. alius non nocer.*
6. Semper enim habenda est ratio dubij euentus præsertim in transactionibus *l. de fideicommisso 11. C. hoc tit. l. 1. C. de pact. l. pen. C. de solut. l. si pater puella 12. C. de inoff. testam.* nec nouum est vt inspici oporteat id quod potuit contingere, potiùs quàm quod contigit, vt ex supradictis legibus apparet.
7. *l. 1. D. hoc tit. l. 2. C. eod. l. in summa 65. §. 1. D. de condict. indeb.*
8. *l. 3. D. hoc tit.*
9. Hic verò casus est de quo magis dubitari potest quia heres cogitur præstare factum defuncti ex eóque conueniri potest, quomodo proposita specie tandem pronunciatum fuit à Senatu nostro, vt sequitur in Definitione. Vide tamen Osasch. Cacher. *Decis. Pedem. vlt.*
10. *l. in imperanda 6. l. scritum 8. C. ad leg. falcid. l. cùm pater 77. §. Titio fratri antepen. De legat. 2.*
11. Cùm beneficium legis & inuentarij impediat ne iura quæ habet heres confundantur cum patrimonio defuncti *l. vlt. §. in computatione C. de iur. delib.*
12. Nec enim posset pro parte trāsactionem probare & pro parte improbare *l. nam absurdum 8. D. de bon. libert. l. si ita 39. §. 1. D. de oper. libert. l. cùm quæritur 16. D. de admin. tutor.*
13. Quia non potest hæres recusare quominus factum defuncti præstet, ex cuius persona lucrum sentit & cuius personā sic repræsentat vt eadem persona esse videatur Nouell. 48 *de iureiur. à morient. præst. l. ex qua persona 149. de regul. iur. l. cùm à matre 14. C. de rei vendic. l. venditrici 3. C. de reb. alien. non alienand. l. venditorem 17. D. de euict.*
14. Nam & heres cum beneficio legis & inuentarij perinde hæres verè est acsi inuentarium non fecisset, Nisi quod non tenetur supra vires hereditatis, nec iurium suorum iacturam & confusionem pati cogitur suprà quàm ex hereditate ferre possit. Nam quin iura ipsius confundantur ad concurrentem vsque hereditatis quantitatem dubitari non oportet. Atque ita esse accipiendum quod scriptum est in *d. §. computatione.*

DEFINITIO XV.

An videatur transactum de fideicommisso per iuratam renunciationem a sorore nubente factam fratri.

QVæ patris testamento per fideicommissum substituta erat fratri eiúsque liberis, si aut ipse aut ipsius liberi sine liberis morerentur, cùm defuncto patre, rusti & rustico nuberet, dotémque à fratre acciperet, renunciauerat, interposito vt fieri adsolet iureiurando, successionib. omnibus, substitutionibus, Falcidiæ, Trebellianicæ, legitimæ, supplemento legitimæ, ac ceteris iuribus tam competentibus, quàm in futurum competituris, siue cogitatis, siue non cogitatis, in bonis suis paternis, maternis, fraternis, & sororinis, reseruata tamen, vt notarij loquuntur, legali escheuta, si quando aut ex iuris scripti ratione, aut ex cōsuetudine deferretur: déque ea re mutuæ stipulationes inter fratrem & sororem interpositæ probabantur. Cùm posteà defunctus esset frater filio superstite, qui postmodum sine liberis & facto testamento, vxoréque instituta, & legatis multis relictis decesserat, Amita petebat ex testamento patris, & fideicommissi iure bona omnia, quæ fratris filius à patre de bonis aui accepta in hereditate sua reliquisset, ex eáque causa tam heredem grauati vxorem, quàm bonorum possessores competentib. actionibus conueniebat. Illi, quia fideicommissi conditionem extitisse constabat, solo renunciationis instrumēto nitebantur, quasi per quod fideicommissi remissionē factam esse dubitari non oporteret, [1] præsertim quòd alia substitutio nulla proponeretur, quæ alioqui renunciatione tam generali remissa dici posset, [2] quódque contrahentium voluntas manifesta esset, ne quid omnino exceptū videretur, qui etiam ad incogitata renunciationem porrigi expressim voluissent. [3] Nec mouere videbatur, quod de testamento ex quo fideicommissum petebatur nihil expressim, & specificè cautum fuisset, [4] Tantùm aberat, vt eius testamenti verba inspecta cognitáque proponerētur, quod interpretes nostri ad conuentionum omniū, quæ de controuersiis testamentariis fiunt, validitatem, prorsus necessarium esse arbitrantur. [5] Nam præter id quod non erat probabile ignoratum patris testamentum à filia [6] quæ alioqui non dotem pecuniariam accipere, nec de legitima, vel legitimæ supplementu pacisci, sed portionem hereditatiam vrgere ac familiæ Erciscundæ iudicio in eam rem experiri debuisset, [7] Illud etiam accedebat quòd iusiurandum in renunciatione interuenerat, cuius eam vim esse plerique putant [8] vt inspiciendi testamēti necessitatē remittere, & solennitatē supplere possit, quomodo & alias pleráque supplere solet. [9] Itē quod soror legalem duntaxat escheutam, sibi excipiendo, tantò apertiùs abdicasse videbatur ius omne fideicōmissi quod alioqui ex cuiuslibet testamento prætendere potuisset. [10] Visum tamen est renunciationem quantumuis generalē à muliere rustica factam [11] quæ ne quidem patris testamentum, de quo nullum in toto contractu verbum, nedū substitutionem in eo prosè factam sciuisse probabatur, ad ea iura, quorum persecutionem sibi competere aliquādo posse ignorabat, [12] non nisi per captiosam interpretationem extendi posse. [13] Quando nec si testamentum patris sciuisset, ei tamen nocere scientia potuisset; si non expressa quoque & specifica eius testamenti mentio facta reperiretur, vt ex Doctoribus nostris [13] volunt, qui Bartoli sententiam vt veriorem, licèt mihi non parum suspectam, amplectantur. [14] Maximè cùm tot verborum multiplicationem [15] ea imperitia notarij magis, quàm ex contrahentium voluntate adiectam esse constaret ex eo, quòd falcidiæ quoque & Trebellianicæ detractionē soror remiserat, quod tamen apparebat insulsè prorsus & ineptè factum ab ea, quæ cùm hæres non esset, sicut neque legatis, neque fideicommisso hereditatis grauari, [16] ita neque falcidiæ aut Trebellianicæ detrahendæ ius habere vnquā potuerat. [17] Sed illud magis mouebat quod renunciationem illam soror disertis verbis restrinxerat ad bona sua paterna, materna, fraterna, & sororina. In quorum numero non erant ea de quibus quærebatur, quæ quanquam origine paterna, & perpetuo fideicommisso adfecta, nepoti tamen semel acquisita, desierant paterna esse, [18] & mutatione personæ, nomen, quoque & conditionē haud dubiè mutauerant. [19] Cur ergo renunciationem alioqui odiosam, [20] extenderemus ad alia bona, quàm de quibus nominatim cautum fuisset? [21] Præsertim fauore extranei heredis & in odium amitæ, quæ nec paternis etiam bonis simpliciter & absolutè renunciauerat: sed legalē escheutam, vt diximus sibi exceperat? [22] Alioquin paulatim illud etiam quod absurdius esset induceremus, vt id quoq; fideicommissum, quod hic idem fratris filius testamento suo multis post renunciationem annis condito fecerat, substituta post vxoris mortem sorore, remisisse credenda esset: de quo ne per somnium quidem fuerat cogitatum. [23] Neque verò probabile videbatur, fratrem, qui a sorore stipulatus fuerat tam malè affectum erga eam fuisse, vt extraneos suos, suorúmve heredes, etiam in fideicommisso paternorum bonorum ei prælatos cuperet: [24] Sed id potiùs egisse, vt sibi posterísque suis consuleret, ac liberiorem haberet bonorum suorum omnium administrationem. Neque rursus fratris filium in ea fuisse voluntate, vt commodum substitutionis, quam auus fecerat, adēptum amitæ vellet, qui eam ipsam in omnibus bonis suis etiam quæ ab auo non acceperat substitutam voluisset, [25] vt in solatium extinctæ totius familiæ hoc saltem haberet illa ex paternis bonis, quod ei pater suo testamento post cæteros omnes liberos reliquisset. [26] Nam & ipsa legalis escheutæ reseruatione constabat casum hunc extinctionis totius familiæ vtrisque contrahentibus abominabilem fuisse, nec proinde ad eum facilè porrigi conuentionem debuisse. [27] Quanquam si aliud nihil obstaret, nullus certè legali escheutæ locus relinqueretur facto per vltimum ex familia decedentem testamento. Legalis enim escheuta nihil nisi legitima, & intestati successio est, cui locus fit post extinctos tantùm omnes illos cum quibus alioqui filia admitteretur. [28] *Sine die.*

1. Vt in specia l. qui Romæ 122. §. duo fratres D. de verb. oblig. Guid. Pap. in terminis quæst. 232.

2. Verba enim generalia quæ in vno tantùm verificari possunt pro specialibus habentur.

3. Quamuis enim conuentiones non sint porrigendæ ad incogitata l. 4. & 5. l. qui cum tutoribus 9. §. 1. & fin. D. de transact. Si tamen cogitatum & actum sit, De incogitatis quoque iuribus remittendis aliud est vt in iisdem locis tractant DD.

4. Imò nec eo genere quia neque de testamento vllo, neque de fideicommisso quidquam in eo instrumento legebatur.

5. Ex l. de his 6. vbi Bart. & alij D. h. tit. l. 1. D. Testam. quemadm. aper.

6. Quæ in eo testamento fuerat instituta heres, in certa pecuniæ quantitate, ideóque testamenti exemplum habere præsumebatur l. 2. D de edend.

7. Nec enim legitima aut legitimæ supplementum potest deberi nisi facto testamento, cùm alioqui heres ex parte non posset omissa portione petere legitimam l. 4. vbi Bartol. Alex. & alij D. ad Trebell.

8. Crauet. cons.

9. DD communiter ad Authent. sacramenta puber. C. si aduers. vend. Bart. in l. si quis pro eo de fideiussor. l. cum pater 77. §. filius matrem D. de leg. 2.

10. Cùm exceptio in vno casu firmat regulam & dispositionem in cæteris l. quæsitum 12. §. idem respondit l. domo instructa 43. D. de instruct. vel instrum. leg.

11. Duplex enim ratio est subueniendi per mitiorem Interpretationem mulieri rusticæ & propter sexum & propter rusticitatem l. 1. §. fin. D. de edend. l. 2. §. 2. D. ad Vellean. cùm & mulieribus & rusticis ius ignorare permittatur l. regula in princip. 9. D. de iur. & fact. ignor. l. vlt. C. de testam.

12. d. l. 4. & 5. l. 9. §. 1. & vlt. D. h. tit. l. mater decedens 19. D. de inoff. testam. Grammat. decis. 57 num. 8. post Bart. in l. vlt. §. idem quæsitum D. de lib. leg. Vnde est quod renunciatio ista licèt iurata non comprehendit ea quæ parens perdidit transeundo ad secunda vota, quasi de his non fuerit cogitatum Guid. Pap. quæst. 628. & Dec. cons. 396.

13. Quam prudentium interpretatio debet frangere l. cum Aquiliana 5. D. h. tit.

14. Bart. ad l. qui Romæ 122. §. duo fratres quæst. 5. Ias. ibid. num. 62. quem sequitur Ranchinus ad Guid. Pap. quæst. 232. quæ enim generaliter fiunt nisi specialiter notentur, videntur neglecta l. item apud Labeonem 15. §. hoc edictum 26. D. de iniur. iunct. d. l. de his. Vide tamen quæ contra scripsi in Rational. ad d. l. de his.

15. l. pediculis 32. §. Labeo D. de aur. arg. leg.

16. § 1. Instit. de legat. & de sing. reb. per fideicom. relict. in princ. l. illud 13. in fin. D. de iur. codicill. l. mulier 22. §. final. D. Ad Trebell.

17. Quippe quarum detractio non alij competit quàm heredi l. 1. D. ad leg. Falcid. d. l. 4. Ad Trebell.

18. DD. ad l. 1. §. veteres. vbi Iason num. 23. D. de acq. possess.

19. l. per curatorem 90. §. 1. D. de acq. hered. l. vlt. C. de inoff. testam.

20. Omnes enim renunciationes censentur odiosæ non tantùm quæ sunt prohibitæ à iure de quib. Guid. Pap. quæst. 231. sed etiam cæteræ, quia speciem habent donationis, cuius præsumptio nunquam fauorabilis est l. cùm de indebito 25. D. de probat. præsertim in muliere & rustica vt in §. sin autem dict. leg. Maximè si nihil eo nomine datũ vel promissum asset l. transactio 38. C. h. tit. Grammat. decis. 101. num. 12.

21. Bart. in l. 2. §. illud D. de hered. vel act. vend. maximè cùm fideicommissi conditio nondum extitisset l. si ita sit scriptum 45. §. si sub conditione D. de leg. 2. odiosa enim sunt restringenda non adiuuanda interpretatione l. cùm quidam 19. D. de lib. & posth. l. hoc modo 64. in fin. D. de condit. & demonstr. Guid. Pap. d. quæst. 231.

22. Si enim aliquis casus exceptus esset etiam ratione bonorum quibus fuerat renunciatum, multò magis actum fuit vt alia bona, de quibus nihil cautum erat renunciatione non continerentur d. l. qui cum tutoribus 9. §. fin. D. h. tit. Grammat. d. decis. 101 num. 10.

23. Omnes enim renunciationes quantumuis generales, & ad futurum quoque tempus porrectæ ad ea restringendæ sunt quæ habent causam de præsenti iam subsistentem Bart. & DD. communiter ad d. §. duo fratres. Matth. de Afflict. decis. 305. num. 4. & 5.

24. Quod esset contra patris voluntatem, cui pium filium obsequi, vt debuit, ita & voluisse credibile est l. in testamento 38. D. de fideicom. libert. l. cùm acutissimi 3. C de fideicom. nam & stipulatio super testamento interposita & in executionem testamenti easdem conditiones recipere debet, eandémque interpretationem l. 1. § si quis sub conditione vt leg. nom. caueat.

25. Arg. l. vlt. C. de instit. & subst.

26. l. Paula Callinico 27. §. Pompeius D. de leg. 3. iunct. l. iure succursum 6. D. de iur. dot. l. dotem 6. in fin. D. de collat. bonor.

27. Arg. l. cùm tale 72. in princ. D. de condit. & demonstr. l. Iulianus 26. in fin. D. Si quis omis. caus. testam.

28. Guid. Pap. quæst. 192.

TIT. V.

De Postuland.

DEFINITIO I.

Primum iudicem victori in causa appellationis patrocinium præstare posse.

NIHIL prohibet eum, qui inter litigatores in prima instantia iudicauit, patrocinium & aduocationem in causa appellationis ei præstare pro quo sententiam tulerit. 1 Nam & ad ipsius iudicis existimationem pertinet vt ritè & rectè iudicasse dicatur, non per sordes aut per gratiam, 2 iurisve vel facti ignorantiam. 3 Qua de causa eo etiam iure vtimur vt requirente appellante ad litem appellationis euocetur is, simul cum eo qui obtinuit, ad hoc vt si sua interesse putet defendat iudicatum. 4 Nec ad rem pertinet quòd confirmata per superiorem iudicem sententia futurum sit vt ad eum redeant litigatores, 5 atque ita euenire videatur, vt idem in eadem causa & iudex, & patronus fuisse reperiatur. 6 Alia enim causa est principalis de qua ipse cognouit, alia appellatoria, 7 in qua nec iudex ipse fuit, nec tam litigatori pro quo iudicauerat, 8 quàm sibi ipsi patrocinium præstitisse intelligendus est. Sed & aliquando euenisse scio vt in publico Senatus auditorio, cùm præsente eo qui iudicauerat tractaretur causa appellationis, nec perspicere Senatus posset qua ratione aut quo errore impulsus iudex eam sententiam tulisset, facti sui rationem is reddere iuberetur, atque ita litis appellatoriæ victoriam ei pararet pro quo iudicauerat, qui alioquin per aduocati minùs instructi imperitiam in eo erat vt iamiam succumbere deberet. *Ita Senatus* pro N. Portier Aduocato Neciensi contra procuratorem fiscalem D. Ducis Gebennensis 6. Id. Febr. 1593.

1. Alia enim causa & instantia est vt paulò post ait Definito.

2. leg. eadem lege 6. §. vltim. D. ad leg. Iul. repet. l. 2. C. de pœn. iudic. qui mal. iudic. l. venales 7. C. quand. prouoc. non est necess.

3. l. vlt. D. de extraord. cognit. l. si per imprudentiam 51. D. de euict. l. seruo 65. §. cùm prætor D. ad SC. Trebell.

4. Nam quemadmodum appellare possunt omnes quorum interest l. 1. D. de appell. recip. ita & multò magis iudicatum defendere licet omnibus qui sua putant interesse.

5. Ex cap. vt debitus honor Extr. De appellat.

6. Contra id quod scriptum est in l. quisquis 6. C. hoc tit. in l. prætor. 17. D. de iurisdict. & in l. lex Cornelia 5. circ. princip. D. de minor. Nam nec arbiter esse potest l. sed si 9. §. si quis de recept.

7. l. cùm apud Sempronium 20. D. de iudic. solut.

8. Atqui ita officio suo iam functus fuerat siue bene, siue malè iudicando l. iudex postquàm 55. D. de re iudic.

TIT. VI.

DEFINITIO I.

Quantum intersit an aduocatus errauerit in iure an in facto, & an iudex an aduocatus.

Si quid per iuris errorē & imperitiam aut negligentiam Aduocatus dixerit, vel omiserit, quod clientis ius & causam lædere possit, parum id curare bonus iudex debet, cui non solùm licet, verùm etiam ex officio necesse est, ea omnia supplere quæ Aduocatis partium desunt, quoties ad supplenda ea sufficere ratio iuris potest. 1 Sed si in facto Aduocatus errauerit, multùm refert an præsente cliente, aut quod hac parte effectu ipso idem est, vero clientis procuratore causam perorauerit, an absente. Si vtroque absente, nihil ea res nocere clienti potest, quia non sicuti procurator post contestationem 2 ita & Aduocatus dominus litis vnquam fit. Sin alterutro præsente, ac per silentium saltem factum Aduocati approbante perinde habendum est ac si à cliente ipso vel eius procuratore factum esset. 3 Ideóque ad impugnandum quod Aduocatus dixerit, aut fecerit, perinde necessaria erit clienti restitutio in integrum 4 perindéque obnoxia refusioni expēsarum elusæ interim, & retardatæ litis. 5 Quanquam difficile est vt ea restitutio clienti, detur si lite cùm perorabatur, ipse adfuerit; 6 nisi proponas talem eius personam esse, vt vel ob sexum, vel ob rusticitatē, vel ob ætatē, vel ob quā aliam causam facilius restitutionē mereatur. 7 Erroris quem iudex ipse in pronunciādo admiserit, alia ratio est. Nec enim corrigi ab eodem iudice vnquam potest, nisi incontinenti, & eo ipso iudice adhuc sedente pro tribunali. 8 Tolerabilius enim est vt qui iam per errorem aliquid pronunciauit, subinde pronunciet eodem errore de cæteris quæ ad iam statutorum consequentiam pertinēt, 9 quàm vt posteaquàm officio suo siue bene, siue malè semel functus est, iterum iudicet, 10 Ne hoc ipso rerum iudicatarum authoritas labefactetur 11, quam semper & vbique sanctam seruari non modò litigatorum interest, sed etiam reipublicæ. 12 *Ita in Senatu sæpius.*

1. *l. vnic. C. vt quæ des. aduoc part. iud. suppl.*
2. *l. procuratoribus 22. & seq. C. de procurat.*
3. *l. 1 C. hoc tit.*
4. Per literas quas pragmatici nostri vocant *De desadueu.*
5. Sua enim cuique frustratio non alij nocere debet *vulg. l. hominem 37. D. mandat.*
6. Cùm nemini regulariter sit permittendum venire contra propriū factum *l. factum 155. l. quod quis ex culpa 203. de reg. iur.*
7. Ex his enim causis datur faciliùs restitutio *l. regula 9. de iur. & fact. ignor. l. si quis 7. §. doli mali D. de iurisdict.*
8. *l. iudex posteaquàm 55.* vbi omnes notant *D. de re iudic.* iunct. *l. Paulus 42. & l. acta 45. eod.* Ex quibus locis adde aliam exceptionem nisi partes consentiant, & ita tamen vt eodem die acta corrigantur *d. l. acta.*
9. Exemplum est elegans in *l. ex diuerso 35. §. 1. D. de rei vindic.*
10. *d. l. iudex posteaquàm.*
11. *l. sermo 65. §. cùm prætor D. ad SC. Treb. l. si fundus 16. §. si pluris D. de pignor.*
12. Vt aliquis sit litium finis qui alioquin nullus esset *l. 1. & 2. & tot. tit. C. de re iudic.*

TIT. VII.

Vt quæ des. Aduoc. part. iud. suppl.

DEFINITIO I.

Iudex supplere potest sed in iure non in facto, ne quidem notorio, Et de exceptionibus oppositis in allegationibus iuris.

Etsi iudex supplendo quæ desunt Aduocatis partium, calumniæ materiam facilem præbet, quasi patrocinari ipse potius quàm iudicare videatur, 1 dubitare tamen non debet quin ad eius officium pertineat si quid per Aduocati vel procuratoris 2 aut inscitiā, aut incuriam omissum videat, quod malè alioquin affectam miseri clientis causam adiuuare possit, quicquid totum illud est ex se supplere, & pro dicto habere id quod dici & potuit & debuit. 3 Sed hoc ita accipiendum est, si in eo quod suppleri oportet, iuris quęstio vertatur non facti. Factum enim numquam supplendum est, 4 nisi si tale sit vt ex actis & instrumētis litis nō modò conijci, sed etiam probari queat. 5 Id enim est quod vulgò nostri iactitant, Debere Iudicem secundùm allegata & probata iudicare potiùs quàm secundum propriā conscientiam. 6 Hinc consequens fit, vt non nisi perrarò suppleri exceptiones possint, propterea quòd licet plerę que iuris magis quàm facti esse videantur, vix tamen cōtingere potest vt non aliquam habeant implicitam facti quæstionem, cùm ex facto pendeant, 7 cuius non semper expedita est ex actis probatio. Nam neq; notorium supplere iudex potest quod non fuerit allegatum, quamuis allegati probationes exigere nullas iure possit. 8 Planè quin permittendum sit Aduocato in iuris quoque allegationibus exceptionem obijcere quam in tractanda lite per errorem omiserat, minùs dubuatur, 9 si modò non declinatoria, vel dilātoria, sed peremptoria exceptio sit, 10 magísque ad ius quàm ad factum nouum pertinens, cuiusmodi sunt omnes ferè temporis præscriptiones. 11 Sed cùm id accidit, cauere semper bonus iudex debet, ne tantam eius exceptionis rationem habeat vt aduersarium ex ea condemnet inauditum: qui si eam exceptionem sibi oppositam sciuisset, vtique per oppositam replicationē sibi suæq; causę consulere potuisset. 12 Interdum etiā euenit vt nouam facti quæstionē in allegationes iuris deductam ad contestationem probationemq; admitti oporteat, 13 refusis per deducentem sumptibus retardatæ litis. 14 Sed hoc neque alius quàm Senatus facere solet, quem æquum est modis omnib. prospicere litigatoribus, quibus post semel definitum senatusconsulto negotium non vlteriùs aut feliciùs litigandi via supersit, 15 nec nisi parcissimè pro personarum & causarum qualitate, vt ad illas etiam lites quæ in Senatu agitantur diligentiùs tractandas litigatores incitentur. 16 *Ita in Senatu sæpius.*

1. Vetractat A. Gellius *lib. 14. cap. 2.*
2. De procuratore enim ideò tractandum est quia dominus litis ille est, non Aduocatus.
3. *l. vnic. C. hoc tit.*
4. Sic Harmenop *lib. 1. tit 4.*
5. Non enim verè suppletur quod ex actis ipsis probatur, vt neque exceptio quæ nascitur ex instrumento, ex quo agit actor Ranchin. ad Guid. Pap. *quæst. 221.* ex Bart. & Iason *ibid. citat.*
6. Sic nostri vulgò ad *l. illicitas 6. §. veritas per ill. text. D. de offic. præsid.* Vide Iac. Cuiac. *lib. 11. Obser. cap. 19.* Francisc. Hottom. *illustr. quæst. 25.* Vide tamen Def. *7. inf. De sent. & interloc.*
7. *l. exceptiones opponuntur 20. & pass. D. de except,* Interdum tamen ex contractu pendent ex quo agitur.
8. Guid. Pap. *quæst. 221. num 4.* Glos. *notab. in cap. appellanti. de appell.* Vide Iul. Clar. *in § final. quæst. 9.*
9. Facilius enim est vt liceat Aduocato errorem suum corrigere quàm vt iudici errorem aduocati.
10. de quibus *in l. 2. §. vlt. & l. 3. D. de except.*
11. Guid. Pap *d. quæst. 221. & ibi apostill.* Iunge Defin. *35. inf. De fideiuss.*
12. Nam quemadmodum exceptio est actionis exclusio, ita & replicatio exclusio exceptionis *l. 2. § ill ad l. exceptio 22. §. 1. D. de except.*
13. Fauore nimirum habendæ veritatis quam semper exactissimè inquirere iudex quilibet, sed supremus maximè debet *l. cùm magistratus 22. D. de testib.*
14. Ne alioqui beneficium Senatus sit ei captiosum cui nihil potest imputari contra *legem Paulus 8. D. de prætor. stipul.*

15. Ex ratione posita in l. vlt. C. de temp. in integr. restit.

16. Cùm intersit non modò litigantium, sed etiam reipublicæ, vt, quàm citò fieri potest, lites expediantur. *l. 1. C. de admin. tutor. l. quidam 21. D. de reb. credit.*

TIT. VIII.

De procurat.

DEFINITIO I.

De confessione procuratoris extra causam mandati.

PROCVRATOR ad litem duntaxat constitutus 1 si in iudicio fateatur dominum esse Titij heredem qui re vera non erat, nó nocet domino. 2 Neq; enim ex alterius confessione aut facto ignorans vel inuitus quisquam hereditati obligatur. 3 Itaq; vel speciali mandatu, vel ratihabitione opus est 4 Nec generale mandatum quantumuis cum libera administratione & potestate sufficeret. 5 Proinde nec necessaria est domino in integrum restitutio aduersus factum procuratoris, quæ necessaria esse solet quoties in domini necem à procuratore aliquid factum est quod ex officij sui ratione facere potuerit, licèt non debuerit. 6 *Ita Senatus* pro Donata Morens contra Bertrandam Morens 6. Id. Iun. 1590.

1. Ad differentiam eius qui ad negotia constituitur *l. hoc iure 86. D. de solut. l. 7. C. de transact. l. mutus 17. C. hoc tit.*

2. *l. si sine 9. § Celsus D. de interr. in iur. faciend.* Sibi tamē nocet vt confessoria teneatur *l. proinde 25 §. procurator D. ad leg. Aquil.* iunge *l. in causa 27. §. sed hæc ita D hoc tit.*

3. *l. ignorantia 49. D. hoc tit. l. sed si tantum 13. D. de pact.*

4. *Arg. l. iusiurandum quod ex conuentione 17. §. procurator de iureiur.*

5. Nam generali mandato non continentur ea quæ ex mandātis animo & voluntate pendent, cuiusmodi est aditio hereditatis quæ & obligat adeuntem *l. qui in aliena 6.* iunct. *l. per procuratorem 90. D. de acq. hered.* licèt procurator cū libera possit multa facere quæ etiam generali mandatu non continentur *l. procurator cui 58. cum duab. seqq. l. procurator totorum 63. D. hoc tit. l. filiusfamilias 7. § 1. D. de donat.*

6. Pragmatici vocant *lettres de defaduen* de quibus *inf. Defin. 3.*

DEFINITIO II.

De prioris procuratoris reuocatione.

NOn ex eo solo reuocatus procurator intelligitur, quòd rationes domino reddiderit: 1 Nihil enim prohibet manente procuratione rationes reddi, 2 si non alia domini voluntas appareat. 3 Quid enim si quasi finita administratione quam procuratori mandauerat, rationes exegerit? 4 Quid si alium subinde procuratorem constituerit? 5 Vtique nemo negauerit priorem his casibus reuocatum videri, Nisi aliud expressum sit, 6 quomodo fieri hodie passim solet. 7 *Ita tractatum est* in publico auditorio, ante Cal. Ianuar. 1590.

1. Vide Bald. *in l. pater herede D. de testam. tutel. & l. qui mutuam 56 § 1. D. mand* ibi. *non acceptis rationibus.*

2. In eóque differt procurator à tutore qui non nisi finita tutela conueniri potest neque tutelæ neque ex stipulatu *l. 4. si cum adhuc 16. D. de tutel. & ration. distr.*

3. Mandatum enim facilè reuocatur sola voluntatis mutatione *l. si verò 12. §. pen. l. si quis alicui 27 §. 1. D. mandat.* Imò & solo domini reditu si se negotiis immiscuerit *d. l. qui mutuam §. 1.* vbi Bart. Nec ferendus est qui hos adserit procurationem *l. 25. D. hoc tit.*

4. *d. §. 1 l. qui mutuam* in illis verbis: *non acceptis rationibus à contr. sens.* Apparet autem hæc voluntas si post acceptas rationes ipse negotiis se immiscuerit.

5. *l. si quis cùm 31. § Iulianus D hoc tit.*

6. Is enim qui ad litem suscipiendam procuratorem dedit, neque alium procuratorem addere, neque causæ suę adesse prohibetur *l. Paulus 69. D hoc tit.*

7. Bart. *in d. l. qui mutuam § 1. D. mand* Guid. Pap. *quæst. 48.*

DEFINITIO III.

De restitutione impetrata aduersus factum procuratoris.

SIcuti procurator ad litem constitutus, litis dominus esse intelligitur, 1 Ita quicquid à procuratore gestum est quod ad eam litem tractandam pertinet, perinde est acsi à domino gestum esset: 2 Nisi quod aduersus factum procuratoris facilè dominus restituitur, 3 aduersus proprium non item: Restituitur verò aduersus factum procuratoris ex Principis rescripto quod appellāt *De defaduen.* Quod cùm sit sarciri expensas omnes oportet, quib. factum procuratoris causam dedit in dié vsque exhibiti diplomatis, 4 Sed ita tamen vt si ex iis quæ gesta sint quædā ad causam principalem spectent quę decidenda superest, diuisio impensarum fiat, pársque sarciendis cedat, pars adiudicandis reseruetur. 5 *Ita Senatus* 5 Cal. Maij 1591.

1. Scilicet post contestationem, quia nec anté lis vlla esse intelligitur *l. sed etsi lege 25. § si ante D. de petit. hered. l. 4 §. vlt. D. de appellat. l. nulla 23. C. hoc tit.*

2. Adeò vt nec domino ipsi qui procuratorem constituit quicquam agere permittatur inuito procuratore nisi ea causa *l. procuratoribus 22 C. eod.*

3. Nec ex aliena culpa damnum sentiat maximum, id est iacturam bonæ litis. Etsi contra iure videtur à contr. sens. *l. quia absente 4. l. si procurator 10. in fin. C hoc tit.* Excipe si collusum sit cum procuratore *l. 7 § pen. De dol. l. 9. D. de dolo mal. except.* Alio tamen iure vtimur Gayll. 1. *obser. cap. 45.*

4. Imputare namque sibi debet qui procuratorem constituit cur talē elegerit *arg. § præterea Inst. quib. mod. re contr. oblig.* Coercetur autem hæc culpa non damno litis sed expensarum, quia indemnem aduersarium seruari sufficit.

5. Non enim de impensis ad principalem litem pertinentibus pronunciari priùs potest quàm de ipsa lite pronuncietur *l. terminato C. de fruct. & lit. expens.*

DEFINITIO IV.

Si pendente aut iam conclusa lite procurator aut is qui mandauit, decesserit.

VSque adeò procurator ad litem datus litis dominus intelligitur 1 vt si lite iam ad coronidem perducta, id est posteaquàm conclusum in causa fuit, dominus decesserit, possit nihilominus ferri sententia in personam procuratoris, 2 siue quòd exinde lis pro finita & decisa habeatur, 3 Siue quòd post litem contestatam & re non amplius integra mandatum sola mandantis morte non reuocetur. 4 Neque tamen huic consequens erit vt si quid ad absoluēdam litem agendum supersit, cogatur procurator ob id solum quod litem contestatus sit absentis aut mortui domini causam defendere: 5 cùm litis instrumēta, & probationes ex domini nó ex procuratoris domo prodire debeant. 6 Igitur defuncti heredes in ius vocari oportebit vt litem a defuncto vel institutam vel susceptam persequantur, eodem aut alio procuratore in eam rem constituto. 7 Ex contrario si procurator decesserit superstite domino, non potest contra dominum ferri sentétia, sed alium procuratorem in demortui locum substitui necesse est, qui adsit pronunciationi. 8 Cæterùm lata sententia procurator qui ad litem datus fuerat, omni officio functus intelligitur, 9 nec cogi debet vt sententiam aduersus se mandari executioni patiatur. 10 Idem in tutore & curatore iuris est 11 Conclusum autem in causa intelligimus vbi in eum statum lis deducta fuit vt solius iudicis pronunciatio expectetur, tota facti quæstione ad ius translata, siue ex scripto siue viuæ vocis oraculo pronunciandum

ciandum sit. 12 Proinde nihil hac parte intererit an litis instrumenta producere apud actuarium, an publicè causam per Aduocatos perorare procuratores iussi sint. 13 *Ita Senatus* sæpiùs.

1. Quemadmodum diximus *Defin. praced.*
2. *l. nulla* 13. *C. hoc tit.* Guid. Pap. *quæst.* 86. *&* 119.
3. Idem Guid. Pap. *ibid.*
4. *l. & quia* 6. *D. de iurisd. l. inter causas* 26. *& l. seq.* §. *morte D. mandat.* Itaque non habet hic locum quod ait *l.* 2. *D. quæ sententi. sin. app. rescind.*
5. Neque enim cogitur procurator vti iure suo, si nolit quòd videat nō posse id tutò se facere citra fraudem ignorantis heredis. Ideóq; obtinuit meritò vt mortuo domino citandi sint heredes ad causam reassumendam Mynsing. 6. *respons.* 51. *num.* 20. *& seqq.*
6. Etsi enim procurator sit dominus litis, tamen lis aliena est, quæ si propria fieret procuratoris, hoc ipso desineret ille esse procurator: qui tamen non desinit, ne tum quidem cùm in rem suam procurator est. *l. alienam* 18. *C. hoc tit. l.* 26. §. *vlt. ex quib. caus. maior.*
7. Mynsing. *vbi sup.* Alium enim procuratorem constituere heredes possunt quam qui fuerat à defuncto constitutus, dum ne quid in ipsius procuratoris aut aduersarij fraudem fiat *l. post litem* 17. *in princ. &* § 2. *D. hoc tit.*
8. Contra Guid. Pap. *d. quæst.* 86. Ne scilicet procuratore suo defuncto dominus decipiatur per iustissimam ignorantiæ causam *arg. l. nec non* 28 *D. quib. caus. maior. l.* 1. *C. de sent. & interl. omn. iudic.* Vide *apostill. ad dict. quæst.* 86. *in verb.* absque alia citatione.
9. Quia nec lis vlla post sententiam superest *l. terminato C. de fruct. & lit. expens. l.* 1. *D. de iureiur. l. causas* 16. iunct. *l. non minorem* 10. *C. de transact.*
10. Nisi ipse satisdederit iudicatum solui *l. si procurator* 28. *D. hoc tit.* Cogitur tamen procurator appellare ne teneatur ad interesse *l. inuitus* 17. *C. eod. l. liberto* 3. §. *litem D. de negot. gest. l. si procuratorem* 8 §. *si ignorantes D. mand.* Cogitur etiam interdum litem prosequi si forte dominus præsens non sit, & actor adfirmet tractu temporis futurum vt res pereat *l. sed etiam* 12. *D. hoc tit.* Facit *l.* 1. *Plautius* 61. *eod. l. si se non obtulit.* 4. *D. de re iudic.*
11. *d. l.* 4. § *tutor De re iudic. l.* 2. *D. de administr. tutor. l. tutori* 7. *D. quand. ex fact. tutor.* Idem in actore municipum iuris est *d. l.* 4. §. *actor.* Differentia tamen est inter tutorem & procuratorē, quòd sententia ferenda est contra procuratorem non contra dominum, Alioqui non valet *d. l.* 1. *C. de sent. & interl.* Contra pupillum autem reddi potest sicut contra tutorem Gothofr. *ad d. l.* 1. *ex Vurmsero* 1. *pract. quæst. tit.* 22. *cap.* 7. *& tit.* 23. *cap.* 2.
12. *l. vlt.* iunct. *auth. nisi breues C. de sent. ex perit. recit.*
13. Id enim est quod pragmatici nostri iactitant *Appointement de renuoy en audience vaut appointement en droit.*

DEFINITIO V.

De condictione vel compensatione pecuniæ soluta falso procuratori.

QVi pro alio pecuniam accepit tāquam procurator, hactenus tenetur ei, qui numerauit vt ostendat peruenisse numos in manus eius qui exigendos mandauerat, aut aliter ab eo ratam habitam fuisse perceptionem. 1 Quo facto si aut solutam pecuniam condicere quasi indebitam aut compensare velit is qui numerauit, non cōtra procuratorem, sed aduersus mandatorem exequi ius suum debet. 2 *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio pro R. P. Ioanne Fornier Rectore collegij societatis Iesu & N. Luyset viduæ D. Aduocati de Chauasse 6. Cal. Iul. 1592.

1. *l. vero procuratori* 12. *in princip. &* §. *vlt. D. de solut. cum simil. l. si pretium* 19. *C. hoc tit.*
2. *l. si procurator* 6. §. 1. *&* 2. *l. solum indebitum* 57. §. 1. *D. de condict. indeb.* atque ita limitanda est *l. his solu.* 49. *eod.* facit *d. l. si pretium in fin.*

DEFINITIO VI.

De eo qui citatus est ad nouum procuratorem in locum demortui substituendum.

CItatus ad nouum procuratorem in locum demortui substituendum si in ius non veniat iterùm citandus est: 1 Si rursum sit contumax, non tamen priùs condemnandus est quàm iterùm citatus sit vt condemnationē ex contumacia infligendam propulset, quod pragmatici dicunt *deffendre à la condemnation.* 2 Quòd si tertiò sit contumax, perinde condemnari debet tametsi viuo alio procuratore iustas defensiones habuerit, acsi nullas habuisset, 3 vt eius contumacia damno litis coerceatur, 4 nimirùm si aduersarij intentio bene probata sit, nec nisi de contumacis iure quæri oporteat. 5 *Ita Senatus* 6. Id Febr. 1593.

1. Neque enim ex primo edicto quisquam fit contumax, cùm etiam post peremptorium citari ex benignitate soleat absens *l. & post edictum* 73. *D. de iudic.*
2. Quæ videtur esse postrema illa citatio de qua in *d. l. & post edictum l.* 8. *C. quomod. & quand. iud.*
3. Hoc verò videtur contra *d. l. & post edictum*, quæ vult absentem posse interdum vincere si bonam causam habeat, quod & scriptum est in *l.* 1. *C. quomod. & quand. iud.* Nisi dicas iacturam hanc litis parui momenti esse quòd refusis expensis lis ipsa restituatur. Item quia hoc iure vtimur vt defensiones omnes, quamuis iustas, in iudicio per procuratorem ad lites datum allegari necesse sit, constitutis in eam rem procuratoribus quorum officium publicum est & mercenarium, non vt olim gratuitum *l. litem* 15. *C. hoc tit.* vt vel ex eo maximè appareat quantùm differant nostri ab illis.
4. *l. contumacia* 53. *De re iudic. l. vlt.* §. 1. *D. de appell.*
5. *l. qui accusare* 4. *C. de edend. l. vlt. C. de rei vindicat.*

DEFINITIO VII.

De transactione per Syndicum sine mandato facta vel improbata.

CVm ex transactione inter te & vniuersitatis Syndicū inita ageres contra sequentis anni Syndicum, déque eo lis penderet, procurator Syndici trāsactionem impugnabat quasi per eum factam, qui nullo vniuersitatis mandato præcedente transigendi potestatem non habuisset. 1 Neque tamen ipse mandatum vllum speciale habebat vt ea ratione transactionem impugnaret. 2 Cùm verò is causæ status esset vt multò peior esse deberet cōdicio vniuersitatis, si transactio non valeret, velletque idē ipse procurator transactioni potius stari, à qua recedi tu quoque iam consenseras, Non putauit Senatus ex solo procuratoris consensu inscia vniuersitate infringendam transactionem quę vniuersitati vtilis esset, 3 vt hoc saltem vniuersitati præstares, quod transactione continebatur: præsertim quod tu primùm ad id egisses vt transactioni staretur. 4 Non enim sicut Syndicus vniuersitatis etiam ignorantis condicionem meliorem facere potest, ita & deteriorem sine mandato speciali: 5 Procurator verò aut patronus vniuersitatis multò minùs, 6 præsertim qui nec à Syndico ipso speciale in eam rem mandatum habeat. 7 *Ita Senatus* in causa N. Petri de Monconis Lugdunensis Consiliarij regij 4. Id Febr. 1593.

1. *l. item eorum* 6. § *actor D. quod cuiusq. vniuers. nomin.*
2. *Arg. l. non solùm* 39. §. *vlt. l. qui duos* 47. *& seq. D. hoc tit.*
3. Potest enim quilibet etiam extraneus vniuersitatem defendere dum ea ratione melior condicio vniuersitatis fiat *l.* 1. §. *vlt. D. quod cuiusq. vniuersit. nomin.* facit *l. non eo minùs* 14. *C. hoc tit.*
4. *Arg. l. si diuersa* 14. *C. de transact. l. pupilli* 96. §. 1. *D. de solut.*
5. Sicut nec alius procurator quilibet *l. ignorantis* 49. *hoc tit.* Syndicus enim aut quod idem est actor vniuersitatis, fungitur partibus procuratoris *d. l. item* 6. §. *vlt. quod cuiusq. vniuers. nom.*
6. *d. l. ignorantis* 49. *hoc tit. l. minor.* 18. §. 1. *de minor. l.* 2. *C. de admor. diuers. iudic.*
7. *l. si sine interrogatione* 9. §. *Celsus D. de interrog. in iur. fac. l. certum* 6. §. *sed an & ipsos procuratores D. de confess.*

DEFINITIO VIII.

De causis deserendi mandati post litem contestatam.

SVscepti quidem mandati officium deserere procurator non potest, 1 Sed si noua causa emergat, id est

arbitrio iudicis nonnumquam permittendum est.[1] Iusta verò interuenite causa videtur, si cum eo qui mandauerat commercium habere desierit, fortè quod mandator hostis patriæ ex postfacto declaratus fuit.[3] Idque adeò verũ est vt etsi iam antè conclusum fuerit in causa, ita vt lis ferè terminata videatur, idem nihilominus admittendum sit, quia nec sententiæ pronunciationem audire cogẽdus est qui non cogitur officio fungi procuratoris.[4] *Ita Senatus* pro Guillielmo du Robin procuratore contra D. de Lambert. Idib. Febr. 1593. & paulò antè pro Procuratore Amed. Martini contra D. de Sonax.

1. *l. si mandauero 22. §. vlt. D. mandat.*
2. *l. sanè 23. cum duab. seqq. eod. tit. mandat. l. filiusfamilias 8. §. vlt. & seqq. D. hoc tit.*
3. Puniretur enim qui hosti publico patrocinium præstaret si non petita licentia id faceret.
4. Cùm & in persona procuratoris concipienda sit sententia, vt diximus *supr. Defi. 4. num. 11.* & procuratori incumbat necessitas appellandi si talis iudex sit à quo appellari possit. Dixi *suprad. Defin. 4. num. 10.*

DEFINITIO IX.

De procuratore non exhibente mandatum in causa appellationis quod exhibuit in prima instantia.

POstquàm constitutum est, vt appellanti ab interlocutoria sufficiat si ei qui in prima instantia procurator fuit denunciet appellationem, ne illã deseruisse videatur, Non est audiendus is qui appellauit si in causa appellationis mandati probationem ab eo exigat quem tanquam procuratorem ad appellatoriam litem defendendam vocari curauit.[2] Nec si de mandato constare non possit idcirco contumax habendus erit is cuius mandatum petitur: Dummodo constet exhibitum illud fuisse in prima instantia,[3] Alioqui cùm exceptio procuratoria quæ ex mandati defectu oritur peremptoria sit non dilatoria,[4] opponi quandocumque potest & in quacumque instantia,[5] Vtpote quæ iudicium reddat retro nullum.[6] *Ita Senatus* ex tempore pro Syndicis de Bettonnet 14. Cal. Mart. 1593.

1. Dixi *supr. Def. 4. De in ius vocand.*
2. Qui enim semel aduersarium agnouit vt talem, posteà petere non potest vt se probet talem.
3. Etsi enim appellationis instantia alia est, vnicum tamen mandatum sufficit ad vtramque instantiam prosequendam quia appellatio facit vt vna tantùm lis sit *arg. l. tutor 41. D. de vsur.* cùm extinguat iudicatum, & omnia reuocet ad terminos vt loquuntur, litis contestatæ *l. furti 6. §. 1. De his qui not. infam. l. 1. §. vlt. ad SC. Turpill.*
4. *l. licet 24. vbi* Bart. Bald. Castr. & alij *C. hoc tit.* Interdum tamen dilatoria est, scilicet si non ad causam mandati respiciat sed ad personam procuratoris *l. ita demum 13. C. hoc tit.* quæ prætereà probat Exceptionem dilatoriam non posse obijci in causa appellationis, Meritò quia nec posset opponi in prima instantia post litem contestatam Appellatio autem non extinguit contestationem sed tantùm sententiam & rem totam reuocat ad terminos litis contestatæ.
5. *l. cùm antecedentum 4. l. præscriptionem 8. C. de except.* In quo differunt exceptiones peremptoriæ à dilatoriis *l. exceptionem 19. C. de probat.*
6. *Castr. in d. l. licet.*

DEFINITIO X.

De ratihabitione facta per maiorem vel per minorem adhibito iureiurando.

QVi tanquam procurator actionẽ suscepit aut instituit sine mandato licèt ex iure nostro prouinciali admitti non debuerit, ne quidem cum promissione de rato (in quo iuri communi derogatum est[2]) si tamen posteà mandatum proferat cum ratihabitione retrogestorum, absoluendus est, Nec vlla eo nomine aduersus ipsum aut dominum refusio expensarum probè petetur, cùm nihil intersit aduersarij confirmatis per ratihabitionem retrogestis omnibus.[3] Vulgatum enim est hac etiã parte vt & in cæteris ferè omnibus, ratihabitionem comparari mandato.[4] Non aliud erit tametsi minor proponatur qui procuratorem constituit, ab eóque gesta rata habuit licèt sine curatoris autoritate, si modò cũ iureiurando ea constitutio & ratihabitio facta sit.[5] Tantùm enim hic prodest minoris dũmodò puberis iusiurandũ, quantũ autoritas curatoris prodesset, cùm repræsentet eũ maiorem, nec minùs in iudiciis quàm in contractibus,[6] quando & in iudiciis quasi contrahitur.[7] Sed hoc ita Si curatorem nullum eo tempore minor habuit quo iurauit. Alioqui cùm ex receptissima nostrorum sentẽtia minor curatorem habens pupillo comparetur,[8] non maior iurisiurandi ratio habebitur, quàm si ab impubere præstitum proponeretur.[9] *Ita Senatus* ex tempore pro N. De Maistres contra N. de Maistres 7. Cal. April. 1593.

1. Præterquàm si fuit coniuncta persona ex *l. sed & hæ 35. D. hoc tit.*
2. Admittitur enim quisquis dicit se procuratorem si caueat de rato cùm non potest in promptu docere de mandato *l. in causæ cognitione 27. vers. sed hæc ita l. Pomponius 40. §. 1. & seqq. vsque ad fin. l. qui proprio 46. §. qui alieno. & pass. D. hoc tit. l. 1. C. eod. l. non solùm 20. D. rat. rem haber.*
3. *d. l. Pomponius 40. §. sed & si D. hoc tit.*
4. *l. vero procuratori 12. §. vlt. D. de solut. l. si pupilli 6. §. item quæritur & seq. de negot. gest. l. licet 56. D. de iudic. l. 1. §. sed esti quod D. de vi & vi armat. l. semper qui non prohibet 60. de reg. iur. l. 7. in fin. C. quod cum eo l. vlt. C. ad SC. Maced.*
5. *Ex auth. sacramenta puberum C. si aduers. vendit.* Guid. Pap. *quæst. 35.*
6. DD. *ad dict. auth. sacramenta.*
7. *l. 3. §. idem scribit D. de pecul. l. neq. tutores 11. C. hoc tit.*
8. *l. si curatorem habens 3. C. de in integr. restit. minor.* Vidè tamen *l. puberes 101. De verb. obligat.* & quæ scripsi in Chiliade *Decad. 6. Err. 9.*
9. Constat enim pupillum iurare non posse *l. iusiurandum & ad pecunias 34. §. pupillo D. de iureiur.* & ideò Friderichi constitutio loquitur de puberum sacramentis. Contrarium tamen tenet Imb. de Bouens *ad Auth. sacramenta n. 13.*

DEFINITIO XI.

De modo ferenda sententiæ cùm falsus procurator mandatum nullum exhibet.

PRocuratore quasi ad litem peragendam constitutus sit iudicium suscipiente, nec tamen mandatum exhibente, Iudicis partes sunt, Iubere vt mandatum exhibeatur, & nisi id fiat, procurator tanquam falsus in id omne quod aduersarij interest condemnetur.[1] Non etiam vt actor cuius nomine iudicium susceptum erat à petitione, aut, si reus sit, ab exceptionibus suis opponendis repellatur. Ita namque fieret vt iudicium in absentem inauditũ & inscium redderetur: quæ res iustam appellandi causam præberet.[2] Si tamen ab ea sententia appellatum esset intra id tempus, quod exhibendo mandato præscriptum à iudice fuit, audiri appellans non deberet,[3] Vtpote qui æquè facilè potuerit citrà appellationem aduersus iniuriã iudicis sibi prospicere, aut ratum habendo quod à falso procuratore gestum esset,[4] aut alium procuratorem cõstituendo. Planè quasi absens condemnari potest is cuius mandatum nullum exhibetur,[5] illúdque solum inspiciẽdum est An iterum citandus sit priusquàm haberi debeat pro contumace.[6] *Ita Senatus* ex tempore 3. Id. Iulij 1593.

1. Postquam scriptis moribus nostris inductum est contra iuris rationem vt non sufficiat ei qui se dicit procuratorem cauere de rato, vt dixi *Defin. præced. num. 1. & 2.*
2. *l. absentem 5. D. de pœn. l. 2. l. ea quæ 7. C. quomod. & quand. iud. l. 4. C. hoc tit.*
3. Non enim audiuntur appellantes nisi quorum interest *l. 1. D. de app. recip.* nihil autem interest eius qui ipse prospicere sibi potest ne iniuriam passus videatur, Adeò vt nec appellare debeat si paratum habeat auxilium restitutionis *l. præses 42. D. de minor.* iunct. *l. si pater 8. C. quand. prouoc. non est necess.* quia appellationis auxilium odiosius est cùm iniquitatis sententiæ querelam, in integrum verò restitutio erroris proprij veniæ petitionem vel aduersarij circumuentionis allegationem contineat *l. præfecti 17. D. eod. facit l. 2. ex consensu 23. §. vlt. de appell.*

4. Cùm

4. Cùm ratihabitio mandato comparetur *l. vlt. C. ad Maced.* Dixi *Defin prox. num 4.*

5. Si modò ratum habere possit. Nam si sit furiosus in quo animus deest vt ratum habere possit, non est hac parte habendus absentis loco *l. 2 § 1. de negot gest. vt nec pupillus l. stum filiumfamilias 49 § 1. de verb. oblig l. 10. quib ex caus in poss. eat.*

6. Scripsi *Defi. 6 supr.* facit *l. vbi 124. § 1. de reg iur.*

DEFINITIO XII.

De procuratore generaliter constituto ad res redimendas.

AD redimendas res venditas procurator constitutus ad eas quoque redimendas datus videtur quæ purè venditæ fuerunt, aut sub pacto de retrouendendo intra certum tempus quod iam præterierit, Si talis tantáque læsio interuenerit vt redimendi ius quod fuit temporale, pro perpetuo haberi debeat, 1 aut contractus pro nullo & nunquam facto: 2 quod euenit si venditor vel emptor vltra bessem precij deceptus sit, vel dolus intercesserit siue ex proposito, siue re ipsa. 3 *Ita Senatus* in ea causa de qua Defin. 1. infr. Etiá per procur. caus. in integr. restit. agi poss.

1. Placet enim interpretibus enormissimam læsionem id est quæ excedat bessem precij facere vt ius redimendi perpetuum sit siue res vendita sit sine onere retrouenditionis, siue pactum de retrouendendo fuit temporale Ias. & cæteri *ad l. si quis cum aliter 36. D. de verb. oblig.*

2. Nam si contractus teneat & opus sit restitutione speciale mandatum requiritur *l. illud 11 § 1. D. de minor.*

3. Vide quæ scripsi *in Chiliade De error. pragmat.*

DEFINITIO XIII.

De tacito vel expresso pacto de non petendo facto per procuratorem ad exigendum datum.

PRocuratoris ad exigendum constituti nuda confessio de soluta pecunia non nocet domino 1 nisi aliunde constet de solutione. 2 Nec si talis procurator liberam quoque administrationem habens reddiderit chirographum in signum, vt aiunt, solutionis; 3 quicquam ea res proderit debitori, quoniam redditio chirographi nihil aliud inducit nisi tacitum pactum de non petédo, 4 quod sapit donationem 5 cùm sit ex liberalitate si aliam causam nullam habeat, quàm quia sic fieri velit is qui reddit instrumentum. 6 Certum autem est procuratorem constitutum ad exigendú donare nullomodo posse, 7 Et quamuis hoc ipso mandatum habere intelligatur ad liberandum, 8 non aliter tamen liberare posse quàm si solutio fiat. Quare nec ad rem pertinebit si instrumentum cancellatum proferatur. 9 Neque enim cancellatio instrumenti etiam redditi plus operari potest, quàm confessio soluti. 10 Nec rursum mouere debet si quis obiiciat, Posse dominum indemnitatem consequi à procuratore qui mádati fines excesserit. 11 Quid enim si procurator inops sit? 12 Tum verò cur cogamus dominum inuitum discedere à vetere debitore vt nouum accipiat quem habere nolit? 13 Imò verò imputandum potius est ei qui procuratori soluit, cur sic soluerit, vt aliam solutionis probationem quàm ex procuratoris nuda confessione habere non possit. 14 Excipienda est confessio quam fisci procurator fecerit de soluto precio rei per eundem procuratorem distractæ. Hanc enim placet nocere fisco, 15 quòd qui cum eo contrahit fidem publicam secutus esse, ob idque minus decipi debere videatur. 16 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 29 infr. De solut.

1. *l. certum 6. §. sed an ipsos procuratores. D. de confess.* Hic enim cùm sit constitutus ad exigendum si fateatur se accepisse quod reuera non acceperit aliud facit quàm quod mandatum est sicut de eo scriptum est qui iusiurandum detulit cùm ei mandatum esset vt peteret *l. si itaque 19. D. de iureiur.*

2. Solutio enim cùm sit facti probari debet *l. 1. C de probat.*

3. Præsertim si chirographum sit cancellatum *l. si chirographum 24. de prob.*

4. *l. 2. § 1. D. de pact. l. creditricem 7. C. de remiss pignor.*

5. Species enim lucri est liberari quem obligatione *l. species 11. D. de acceptil. l. si quis 115. de regul. iur. l. 2 u. quod met. caus.*

6. *l. donari 29. D. de donat. l. cuius per errorem 53. l. donari 82. de reg. iur.* Textus est elegantissimus in *§. 1. d. l. 29. altas l. quidam de donat.* vbi Papin. ait, cum qui profitetur debitorem sibi non teneri, videl eum liberare ex causa donationis.

7. Nec si habeat liberam administrationem *l. contra 28 §. si filius de pact. l. vlt. D de nenat.* quia donare est perdere *l. filiusfamilias 7 in princ. D. de donat.*

8. Quia verò procuratori facta solutio liberat debitorem *l. vero procuratori 12. D. de solut.* Nam & debitori mandatum intelligitur vt soluat *l. qui hominem 34. l. si quis seruo 28. eo.* Facit *l. pactum curatoris 22. C. de pact.*

9. *d. l. si chirographum 24. de probat.*

10. *l. pecuniæ solutæ professio 24. C de solut.* Non enim potest maior esse vis taciti quàm expressi, Redditio autem chirographi non aliàs inducit pactum tacitum de non petendo, quàm si ab ipso creditore facta redditio probetur Gloss. *ad d. l. 2. §. 1. de pact. l. quod debitori 15. C. de solut.* Cancellatio autem inducit dútaxat præsumptionem quæ per contrariam probationem elidi potest *d. l. si chirographum 24 D. de probat.*

11. *l. diligenter 8 in princip. l. potest. 41. D. mandat.* Ratio est *in l. rogatus 33. in fin. eod.*

12. Inanis siquidem futura est actio quam debitoris excludit inopia *l. nam si 6. D. de dolo.*

13. Nemo enim debitorem aut creditorem suum mutare inuitus cogitur *l 1 l. nec creditores 6. C. de nouat. l. patri 27. § pe. D. de minor.* Adde regulam *legis nemo idoò 171. de reg. iur.*

14. Imputanda enim cuique est facilitas & credulitas sua *l. 3 §. vlt. D. vt in poss. legat. l. 1. §. item sciendum D. de separ. l. 1. §. sed si sic accepit D. de in rem vers. l. procurator 61. D. de obl. & act.*

15. *l. 2. §. adhuc C. de quadr. præscrip.*

16. *l. vlt. C. eod.*

DEFINITIO XIV.

De taxandis expensis cum procuratore defuncti.

DEfuncto eo qui ad litis expensas condemnatus fuerat, taxatio fieri potest cum procuratore ad litem constituto, 1 nec in eam rem nouum heredibus diem dici necesse est, 2 quia nec procuratori susceptum officium deserere licet in ea re, quæ ad iudicati pertinet executionem. 3 *Ita Senatus ex tempore* pro Ioachimo de la Cuaz contra N. Carolum Vernat 16. Cal. Decemb. 1593.

1. Expensarum enim condemnatio ad litis principalis causam pertinet *l. eum quem temerè 79 D. de iudic. l. 3. & 4. C. de fructib. & lit expens.* taxatio autem non noua condemnatio est, sed demonstratio eius quantitatis quæ in condemnationem deducta intelligitur *l. Mauio 41. §. 1. de leg. 2. l. 4. in fin. C. de action. empt. l. si quando 6. D. vt legat. seu fideic. nom. caueat. l. cùm propria 5. in fin. C. si quis alter. vel sib.*

2. Cùm sit eadem instantia, nec mandatum finiatur morte non amplius integra vt dixi *Defin. 4. supr.* Denique mádatum semel susceptum consummari oportet vt loquitur Paulus *in l. si mandauero 22. §. vlt. mandat.* consummatum autem videri non potest quandiu aliquid restat agendum in quo procuratoris facto aliquo opus sit *arg. l. pen. C. de his qui vt indig.*

3. Propria enim cuiusque rei forma contingit ex consummatione *l. si is qui 80 §. 1. D. ad leg. falcid.*

DEFINITIO XV.

De interlocutione iudicis & condemnatione expensarum ob non exhibitum mandatum.

OBiiciente reo exceptionem procuratoriam, & contendente actore se legitimum esse procuratoré, prius inspicere iudex debet an sit procurator, déque eo summatim cognoscere, quàm vt reum adigat ad litem tractandam. 1 Tametsi ea exceptio opposita sit quomodo opponi potest iam tractato discussóque principali negotio, & in ipso calculo vt aiunt ferendæ sententiæ. 2 Adeo vt si iudex aut Senator ad instruendam causam datus iusserit ad se afferri acta litis in omnem iudicij euentum, quod pragmatici dicunt à *toutes fins*, & tanquam mox de controuersiis omnibus pronunciaturus, appellari ab eo possit non malè, 3 licèt in interlocutione verba illa adiecerit, quæ vulgò adiici solét *& par ordre.* 4 Fit enim iniuria illi qui cú falso procuratore (præsertim qui nó cauerit de iudicato soluendo) (vt nec apud nos caueri mos est, 5) inanes impensas facere cogatur. 6 Sed hoc ita si ex litis euentu, & in appellationis causa constet iustè oppositam fuisse exceptionem, puta si is qui se procuratorem dicebat tum primùm proferat mandatum. 7 Nam si per calumniam, vt plerumque fit, opposita fuerit, 8 non debet ea res calumniatori prodesse, vt ad con-

sequendas litis appellatoriæ expensas iustè prouocasse videatur. 9 *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio pro Abbate de Filly contra D. Bartholomeum Ferrier procuratorem Tiberij Mutij Patricij Romani nũc Episcopum Augustanum 15. Cal. Decembr. 1593.

1. *l. licet 24 C. hoc tit.* Priùs enim quærendum est de personis *l. si quæramus 4. D. qui testam. facer. poss. l. quidam referunt 14. D. de iur. codicil. §. 1 de iur. person. Instit.*

2. Quia nec dici controuersiæ solent, nec potest esse iudicium si falsus procurator inueniatur *d. l. licet l. 1. C. quib. res iud. non nocet.*

3. Nec enim videtur hoc casu appellari à futuro grauamine sed à præsenti vt subiecta ratio demonstrat.

4. Cuius clausulæ vis ea est, vt de exceptionibus dilatoriis ius primùm reddere iudex possit tum de peremptoriis.

5. Dixi *Defin. 10. num. 2 supr.*

6. Nonquam enim litigatores inanibus sumptibus vexandi sunt *l. minoribus 6. D. de minor.*

7. Nec enim mandatum vnquam præsumitur nisi probetur *d. l. 1. C. quib. res iudic. non nocet.*

8. Puta ab eo qui iam in prima instantia exhibitum fuerat mandatum. Sufficit enim semel exhibitum fuisse factámque describendi eius facultatem *arg. l. cùm plures 15. §. vlt. de reb. autor. iudic. possid.*

9. Etiam iustè nonquam videri debet appellatio quæ per calumniam & frustrationem interiecta est *l. tutor 41 in princ. D. de vsur. l. homi em 37. D mandat.* Nec ius ciuile calumniari oportet, inquit *l. pen. D. ad exhib.*

DEFINITIO XVI.

De procuratore ad iudicium duntaxat declinandum constituto, & tamen in principalis negotij causa condemnato.

SEnatusconsultum per quod diffinitiua condemnatio ei irrogata sit qui non nisi declinandi detractandíque iudicij causa procuratorem constituerat, non idcirco nullum & perperam redditum videri potest, quasi aduersus indefensum redditum sit, aut contra falsum procuratorem. 1 Nam cùm plerisque Senatusconsultis generalibus cautum sit vt apud Senatum de toto negotio causáque integra disceptari oporteat, 2 imputare sibi debet qui procuratorem constituit, cur non eo modo constituerit quo conueniebat, aut potiùs cur constituerit procuratorem quem sciebat, aut scire debebat non posse apud Senatum sic tractandam litem suscipere, vt totam rem in iudicium deduci prohiberet, quamuis ad declinandum tantummodò esset constitutus. 3 Neque enim potest quis procuratorẽ constituere apud iudicẽ quisquis ille iudex sit, quin hoc ipso necessitatẽ sibi suóq; procuratori imponat parendi legib. in eo tribunali receptis. 4 Itaque si is qui procuratorem sic constituerat, condemnatus sit, non aliis remediis aduersus Senatusconsultum prospicere sibi poterit, quàm quibus posset, si procuratori de tota lite peragenda mandatum dedisset. 5 *Ita Senatus* in causa Dominorum de Breissieu & de Chastillon 14. Cal. Mart. 1594. Erant tamen qui putarent melius fore si huius dubitationis tollendæ gratia generali Senatusconsulto prohiberentur procuratores mandatum suscipere nisi quod potestatem sibi faceret totius litis exequendæ. Sic enim fieret, vt vel plenissimum mandatum semper haberent, vel si minus plenum esset domini pro absentibus & contumacibus condemnarentur. 6 Quod & mihi Romano iuri conuenientius videbatur. 7

1. Quo vtroque casu non posset habere vim rei iudicatæ *l. 1. §. 7. & pass. Cognitio & quand. iud. l. si procurator 30. C. hoc tit. l. in causæ 27. D. eod.*

2. Vt quàm citò fieri potest lis finiatur Iuxta *l. quidam existimauerunt 21. D. de reb. cred. l. 1 §. inde quæritur. de oper. noui nuntiat. l. si vnus 13. § sed si inter D. de vsufr.*

3. Forma enim à lege præscripta omnino seruanda est. Et qui à forma recedit dicitur recedere à substantia Bald. *ad l. si quis mihi 13. § sed si mandauit D de acquir. hered.*

4. *l. 1. & 2. D. de iudic. l. nemo potest 55. de legat 1.*

5. Intelligitur enim quisque suam voluntatem conformare legibus & iuri communi *arg. l. vlt. C. de verb. signif.* Itaque ciuilis supplicatio contra Senatusconsultũ hoc casu erit necessaria Nec enim hic obtinet quod dici solet nemo videri dominum secutum fidem procuratoris nisi quatenus mandauit *l. rogatus 33 D. mandat.* Cùm hic procurator ex necessitate constituatur & proinde iuxta eam formam quam lex necessariò requirit.

6. Contumax enim aut saltem absens esse intelligitur qui nec per se comparet, nec per legitimum procuratorem itá vt oportuit constitutum. Paria enim sunt quid factum non esse, aut perperam factum esse *l. quoties 6. D. qui satisd. cog. l. 2. D. de auter tutor. l. 1. §. quod si nemo D. quod cuiusq. vniuers. nom. l. non defendere 52. De reg. iur.*

7. *d. l. si procurator 30. C. hoc tit.*

DEFINITIO XVII.

De procuratore appellationem prosequente intra nouum mandatum.

IN prima instantia constitutus, procurator mandatum habere intelligitur ad prosequendam appellationem, 1 Siue ipse appellauerit, vt plerumque fit licetque, ob hoc solùm ne teneatur ad interesse, vt loquimur 2 (multò magis enim teneretur quanti constituendis interesset si interiectam appellationem desereret 3) Siue appellatio ab ipso constituente interposita sit, Quia cùm appellatio extinguat iudicatum, & retroagat litem ad tempus contestationis, 4 idem procurator ex domini voluntate retentus videtur qui fuerat ab initio constitutus, & ante sententiam, si reuocatio nulla superuenerit. 5 Imputarique domino potest maximè si litem appellatoriam non ignorauit cur non reuocauerit, 6 Aut cur in explorandacorrigendáque constituti procuratoris negligentia aut etiam fortassis perfidia non fuerit diligentior. 7 *Ita Senatus* in causa N. Laborer contra Bartholom. Maguocium 10. Cal. Maij 1594.

1. Procurator enim datus ad agendum videtur datus ad peragendum *l. qui procuratorem 57. D. hoc tit.* Imò & ad iudicium restitutorium accipiendum *l. qui proprio 46. § item quæritur eod.*

2. *l. liberto 31. §. litem de negot. gest. l. si procuratorem 8. §. si ignorantes vers. igitur D. mandat l. inuitus 17. C. hoc tit.*

3. Appellationem enim deserere prope delictum est, ideóque apud nos pœna desertioni certa statuta est, quæ alij contumaciæ nulli infligitur, scilicet decem librarum. Idem seruatur in tutore & curatore appellante, itémque in appellantis herede vt appellationem prosequi teneantur, Nimirum quod ad tutorem & curatorem attinet, quousque reddiderint rationes *l. tutor 17 D. de appell. l. 2. D. si appell. pend. mors interu.* Intellige autẽ Nisi procurator ad vnam tantùm causam constitutus fuit. Gothofr. *ad d. l. inuitus ex Vnims ser. 1 pract. 5. obser. 9.* Item nisi paupertate excusetur *d. §. si ignorantes.*

4. *l. 1. §. vlt. D. ad SC. Turpil. l. 2. §. vlt. D. de pœn.*

5. Procurator enim ad litem datus nunquam reuocatus intelligitur, vt nec cæteri nisi indicium aliquod adsit mutatæ voluntatis quia reuocatio facti est *l. 3. l. cum qui 22. de probat.* Imò hic multò minùs quia neque potest reuocari pẽdente lite quin alius procurator constituatur, quod id fieri nequeat citra fraudem aduersarij & iudicij *l. 16. l. post litem 17. l. qui proprio 40. hoc tit.* facit *l. si procuratorem 65. eod.*

6. Alio scilicet procuratore constituto vt proximè dictũ est.

7. Negligentia enim sua cuique est imputanda *l. pupillus 24. D. quæ in fraud. credit.* Denique huic imputari potest cur talem procuratorem elegerit *l. cùm mandatu 21. in fin. iunct. l. 3. §. vlt. D. de minor. l. 1. § is quoque de oblig. & act.*

DEFINITIO XVIII.

De procuratore qui litem pro defuncto susceptam, non vult prosequi pro herede.

IS qui procurator defuncti fuit, idem & filij & alterius heredis cuiuscunque procurator esse cogi potest in ea ipsa lite tractanda, 1 quia nec procurationem à defuncto acceptam sine causa deserere potuisset. 2 Eadem quippe non solùm patris & filij, 3 sed etiam defuncti & alterius heredis cuiuslibet persona, 4 & consequenter eadem lis esse intelligitur 5 *Ita tractatum* & relatum est in ea causa de qua Defin. 29. infr. De iudic.

1. Eadem enim lis manet adeóque eadem instantia sicut & heres idem esse intelligitur cum defuncto *l. heres absens 19. l. si is qui Romæ 34. D. de iudic.*

2. *l. filium*

2. *l. filiusfamilias 8 §. vlt. iunct. l. post litem 17. §. 1. D hoc tit.*
3. *l. vlt. C de impub. & alys substit. l. cum fitmus 22. C. de agric. & censit.*
4. *l. heres 21. §. quod si stipulator l. debitori 50. D. de fideiuss. l. vt debitum 5. l. 6. & vlt. C. de hered. act. l. Stichum 95. §. aditio D. de solut.*
5. *d. l. heres absens & l. si is qui Romæ 54. de iudic.*

DEFINITIO XIX.

De tacita ratihabitione gestorum per falsum procuratorem.

APpellans ab ea sententia quæ contra falsum procuratorem fuerat reddita, si necessariò prouocauit, propterea quòd ex iudicato conueniretur, 1 nec posset de nullitate sententiæ iure nostro conqueri citra appellationem, 2 non ideo censetur ratum habuisse factum procuratoris; 3 ob idque potest nullam dicere sententiam. 4 Aliud est, si appellauerit vltrò, ac priusquam sententia mandaretur executioni, 5 Aut si literas impetrauerit à Principe ad procuratoris factum improbandum quas *de defadueu* vocant, 6 Aut deniq; si qua alia litis parte eum dixerit suum procuratorem. 7 *Ita Senatus* ex temporo pro fratribus Nanchet cont. D. de Montou 12. Cal. Febr. 1575.

1. Iudicati enim actio contra dominum datur, non contra procuratorem. Dixi suprà *Defin. 4. num. 10. ex l. Plautius 61. D. eod. l. 4. D. de re iudic.*
2. Nam cùm sæpius dubitaretur an ipso iure nulla esset sententia an rescindenda, commodius visum est & tutius its ius constitui vt ab omni sententia cui quis stare nolit appellare cogatur. Simile quiddam est *in l. si gratuita 17. D. de praescr. verb.*
3. Quod alioqui censeretur appellando ratum habuisse quia non potest à sententia appellari nisi quæ ipso iure teneat *l. si expressim 19. D de appell. l. 1. §. 1. qua sit. sin. app. resc.* hæc autem nō potest tenere nisi præcedente ratihabitione *l. 1. C. quib. res iud. non noc. l. 3. §. 1. D. rat. rem haber.* Nec quicquam impedit quominus teneat interueniente ratihabitione. In quo differt hic casus ab illis de quibus *in d. l. si expressam & in d. §. 2.* Ratihabitio autem potest fieri tacitè ipso facto *l. 5. rat. rem hab.* Sic dicimus eum qui mandati agit aduersus illos qui solutionem acceperunt, hoc ipso videri ratam habere solutionem *l. si seruus 66. D. de fideiuss.*
4. Scilicet per viam appellationis acsi nunquam appellatum fuisset Solet enim succurri ei qui aliquid fecit ex necessitate iudicis *l. cùm ex causa 11. D. de appell. Nouell. 119. De sponf. larg. §. aliud. l. aut prator 7. §. quod tamen de minor.*
5. *d. l. 3. §. 1. D. rat. rem haber.* vbi est textus elegans & apertus non minus quàm si petijsset dilationem ad soluendum, nisi quod hoc casu videtur acquiescere sententiæ *l. ad solutionem 5. C. de re iudic.*
6. Priuatio enim præsupponit habitum *vulg. l. decem 116. de verb. oblig. l. non videtur 83. l. non potest 108. de regul. iur.*
7. Sola enim nominatio ius interdum facit In iis scilicet quæ ex sola nominantis voluntate pendent. Imo sufficit adesse dominum ei qui se dicit procuratorem Guid. Pap. *quæst* 40.

DEFINITIO XX.

De procuratore in rem suam.

IN rem suam constitutus procurator expensas quas pro re consequenda fecerit repetere nullomodo potest. 1 *Ita tractatum est* in ea causa de qua SC. 44. infr. De iur. dot.

1. In eòque differt à procuratore non in rem suam dato *l. sumptus 53. D. de pact l. actoris procurator 30. D. hoc tit.*

DEFINITIO XXI.

De donatione procuratori facta.

VNiuersorum bonorum donationem procurator aut aduocatus à cliente accipere non prohibetur, 1 tametsi non solùm pactum de quota litis facere, 2 sed etiam quòd magis est, ex statuto nostro, litigiosæ rei donationem accipere prohibeatur. 3 *Ita Senatus* in ea causa de qua Defin. 9. infr. De litig.

1. Multa enim cum vniuersitate bonorum transeunt quæ alioqui non transirent *l. quadam 62. de acq. rer. dom. l. 1. §. 1. de fund. dotal. l. pater 38. §. fundum & seqq de leg. 3.*
2. *l. sumptus 53. D. de pact. l. litem 15. C. hoc tit. l. si qui aduocatorum 5. C. de postul. l. salarium 7. in fin. D. mandat.*
3. Sola enim ante nuptias donatio excepta est *l. vlt. C. de litig.*

DEFINITIO XXII.

De pacto retinendi iudicati pro expensis à procuratore prærogatis.

AD lites datus procurator cùm pro domino sumptus maximos prorogasset, quorum repetendorum alia ratio non esset, quàm si ex ea, ipsa pecunia quæ petebatur, indemnis seruaretur, pactum de ea re cum domino fecerat. Placuit non esse pactum improbandum quasi de quota litis factum: 1 Nec proinde si procurator ad eā vsq; quantitatem quæ sibi debetur litem persequi velit, exceptionem ab aduersario vllam eo nomine pati debet, 2 Dummodò iustæ conuentionis color dolo malo quæsitus non sit in fraudem legis. 3 *Ita Senatus* in publico auditorio in causa Pantaleonis Raymondé & Alexandri de la Tour 10 Cal. Maij 1595.

1. Habet enim procurator ius retentionis etiam actorum litis pro sumptibus à se factis *l. qua omnia 25. in fin. de procur.* sed non pro salario *l. qui propter § litis impendia. de procurat.* Boer. *quæst. 15. num. 3* Quid in graphario, iudice & aduocato? Vide *Def. 2. infr. De sportul.* Iunge *Def prox. praced. num. 2.* facit *l. actoris 30. D. hoc tit.*
2. Qui videtur esse sensus *legis sumptus 53. D. de pact.*
3. *l salarium 7. l. qui mutuam 56 §. vlt. D. mandat. l. salarium 17. C. eod.* quę ostendit quantitatem salarij hoc casu certam esse debere. Aliud est pactum redemptæ litis de quo *in l. si contra 20. eod.*

DEFINITIO XXIII.

De procuratore cum eo contrahente cuius est procurator.

PRocuratori non ad lites sed ad gerenda negotia 1 aut in rem suam 2 constituto prohibitum non est vt ab eo qui procuratorem constituit emat, aut quo alio titulo rem comparet 3 dum ne litigiosam aliterve alienari prohibitam: 4 Nec aliud in aduocato iuris est, Imò nec in procuratore ad lites dato 5 si modò ea de re pactus sit de qua lis nulla pendeat, 6 Ne alioqui magno incommodo huius condicionis homines ex publici officij susceptione afficiantur. 7 *Ita Senatus* pro liberis Oldradi Bocard contra Michaelem de Bonnefoy 5. Non. Iul. 1595.

1. Aliud enim est ad lites, Aliud ad negotia procuratorem dari *l. hoc iure 86. D. de solut. l. quatenus 40. §. fin.* vbi Bart. *D. ad SC. Trebell.*
2. Alij enim procuratores sunt in rem suam, Alij in alienam *l. qui stipendia 9. l. ita demum 13. C. hoc tit. l. seruum quoque 33. in prin. & §. vlt. & l. seq. D. eod.*
3. Emere enim aliterve contrahere possunt omnes quorum interest si non sint prohibiti vt *in l. non licet 46. D de contr. empt. l. in quorum 14. D de pignor. l. moris 9. § sunt autem & §. seq. D. de pæn.* Sufficitque honestam & verecundam causam præcedere *l. qui stipendia 9 C. hoc tit.*
4. *l. 1 §. 2. D. qua rei pign. l. vlt. & tot. tit. C. de litigios.*
5. Solet enim eadem esse ratio aduocati & procuratoris ad lites dati *l. si qui aduocatorum 5. C. de postul.* Dixi *supr. Def. 21.*
6. Vide quæ scripsi *dict. Def. 21.*
7. *Arg. l. quod si minor 24. §. non semper D. de minor. l. videlicet 17. D. ex quib. caus. maior.*

DEFINITIO XXIV.

Si procurator qui alium substituerat decesserit viuo primo constituente.

TItius procurator generalis ad lites omnes à Sempronio constitutus Mæuium in lite certa procuratorem substituerat. 1 Licèt mandatum morte finiatur, 2 si tamen Titius solus decesserit, non ex eo finitū mandatum videbitur: sed ita demùm si Sempronius primus constituens decesserit. 3 Quod ius etiam ad procuratorum nostrorum substitutos tractum esse quidam retulerunt. Sed de ijs substitutis hoc accipiendum est, qui à Senatu aut in alio tribunali in quo causa agitur pro substitutis admissi sunt, litisque prosequendæ ius & facultatē habent,

licèt non in hanc, aut illam litem specialiter, sed ad omnes generaliter, vt fit, substitui proponantur: at non etiam de iis qui substitutorum vices gerunt: Quorum quàm dissimilis ratio sit vel ex eo perspici potest quòd illi dominis absentibus aduocato causam peroranti adesse per se & possunt & debent, Hi verò alterius procuratoris iurati præsentiam implorare coguntur, Nimirum quia nullo hi iureiurando, quomodo illi, obstricti sunt. 4 *Ita tractatum est* in relationibus libellorum pro Marco de la Mossiere cōtra D de Montiernoz & rursus pro D. de Bellegarde contra D. de Carde 4. Non. Iul. 1595.

1. Substituere enim potest post litem contestatam. Procurator autem ad negotia etiam ante litem contestatam *l. si quis mandato 28. D. de negot. gest. l. si procuratorem 8. §. si quis mandauerit. D. mandat. l. quod quis 8 C. hoc tit.*

2. *l. inter causas 26. in princip & l. seq §. morte D. eod.*

3. Ioan. Papon. *in symagm. arest. lib 6. tit. 4. §. 15.*

4. Vnde illud etiam fit, vt ex substituti facto procurator teneatur *l. ex facto 30. in fin. D. de negot. gest.* non etiam ex facto eius quem substituit substitutus, aut quem ipse non agnouerit pro vero substituto, facit. *l. ad similitudinem 21. C. de episc. & cleric.*

DEFINITIO XXV.

De citatione procuratoris generalis nolentis alium substituere procuratorem.

PRocurator ad omnes generaliter causas constitutus non potest alium substituere ad hoc solùm vt dicat nō esse sibi mandatum vt in hac aut in illa instantia litem suscipiat. Nam qui generalis procurator est perinde ac dominus ipse citari potest ad procuratorem constituendum, 1 Etsi facere velit, non cogetur quidem procurator specialis fines mandati excedere, quia nec posset, tametsi maximè vellet, 2 sed perinde acsi nullomodo substitutus fuisset, habendus erit dominus pro contumace, 3 Vt aduersus eum ob contumaciam peracto edictorum ordine procedi ad sententiam possit. 4 *Ita Senatus* pro Reuerendis fratribus Franciscanis Camber. contra D. Ducem du Mayenne 14. Cal. Aug. 1595.

1. Quisquis enim procurator est cogitur absentem defendere *l. forum 33 §. aut prætor & seq. D. hoc tit.* Defendere autem est id omne facere quod dominus facere cogeretur *l. sed & hæ 35. §. defendere eod. ac proinde iudicium accipere §. prætor ibid.* adeóque eatum etiam actionum nomine quæ in heredem non dantur *l. omnium 57. eod.* vt appareat domini personam per procuratorem magis quàm per heredem repræsentari. Denique cùm omnis qui defenditur boni viri arbitratu defendendus sit, non potest videri boni viri arbitratu defendere is qui actorem frustrando efficit ne ad exitum controuersia deducatur, *l. pen. & vlt. eod.*

2. *l. diligenter 8. D. mandat. l. si procurator 10. C. hoc tit.* Inciuile enim est inuitum hominem iuberi facere quod facere non possit *l. moris 9. § interdum. D. de pœn.*

3. Cùm vsus procuratorum vel ob hoc maximè necessarius fuerit vt qui rebus suis ipsi superesse vel nolunt, vel non possunt, possint per alios non solùm agere, sed etiam conueniri. *l. 1. §. vsus D. hoc tit. l. sed si 17. §. idem Iulianus & seq. D. de iniur.*

4. *l. & post edictum 73. D. de iudic.* Citatio enim potest incipere à procuratore 13. *C. hoc tit. l. cum clericis 25. §. 1. C. de episc. & cleric. l. 3. D. de alim. leg. l. item 21. § hac autem D. ex quib. caus. maior. l. nihil 20. C. hoc tit.*

DEFINITIO XXVI.

De procuratore constituto ad lites generaliter ab eo qui tam proprio, quàm tutorio nomine varias lites habuit.

A Titio procurator ad omnes causas constitutus, non intelligitur ad eas lites datus, quas Titius tutorio nō proprio nomine potuit exercere: Nisi de his quoque Titium sensisse appareat. Alia enim persona esse creditur Titij tanquam Titij, alia tanquam tutoris. 2 *Ita tractatum est* in causa Marci de la Moussiere & D. de Montiernoz. 6. Non. Aug. 1595.

1. Nam nec tutor procuratorem constituere potest nisi post litem contestatam, sed actorem *l. neque tutores 11. C. hoc tit.*

2. *l. aduersus 30. §. 1. D. de inoff. testam* Elegantior textus in *l. tutorem 22. D. de his quæ vt indign.* facit *l. si paterfamilias 15. §. qui duos. D. de adopt. l. item eorum 6. in princip. D. quod cuiusque vniuers. l. filius 22. in princip. & §. 1. de inoff. testam. l. debitor 59. §. vlt. D. ad SC. Trebell.*

DEFINITIO XXVII.

Si posterioris creditoris procurator donationem ab anteriore acceperit.

IS qui posterioris creditoris procurator aut aduocatus fuit, anterioris creditoris qui liti non adfuit ius ex causa donationis accipere non prohibetur, 1 Alio quàm donationis iure vix est vt possit citra perfidiæ suspicionem, Nisi proponas clientis condemnationem præcessisse. 2 *Ita Senatus* in causa Petri Soteley & Mariæ Guichard Augustanorum Idib. Sept. 1595.

1. Non enim videri potest fecisse contra legem aut ciuilem aut municipalem, cùm ab eo liberalitatem acceperit qui nullam habuit litem.

2. Securitámque contractum ex aliquo interuallo: cùm ea quæ incontinenti fiunt in esse videantur *l. lecta 40. §. dicebam D. de reb. credit. l. iurisgentium 7. §. quinimo D. de pact.*

DEFINITIO XXVIII.

De procuratore ad actum aliquem litis constituto.

QVi litem exercuit tanquam substitutus à procuratore ad litem dato si posteà procurator ad aliquē actum in eadē lite specialiter cōstituatur, & id mandatum quasi procurator impleuerit, defuncto subinde procuratore non potest videri constitutus ad reliquam litem peragendam, 1 Tametsi mandato contineatur ratihabitio omnium retrogestorum, 2 Quia quòd ratihabitio comparatur mandato, 3 ad ea tantùm quæ gesta sunt pertinet non etiam ad gerenda. 4 Aliud est in eo, qui ad litem generaliter procurator constitutus aliquid vel minimum in litem fecerit. Hic enim recusare non potest quominùs cætera ad litis instructionem pertinentia exequatur. 5 *Ita Senatus* in persona Francisci Pellin procuratoris in caussa Dominæ de Moussel 9. Cal. Decemb. 1595.

1. Quia procurator ad vnam speciē constitutus in reliquis prohibitus intelligitur *l. 1 §. 1. D. hoc tit. l. si procurator 10. C. eod.* Nec enim videtur dominus fidem eius secutus nisi in illa ipsa re quam ei mandauit *l. rogatus 33. in fin. D. mandat.*

2. Sic enim fieri plerumque assolet.

3. *l. vlt. C. ad SC. Maced.* Diai *Defin. 10. num. 4 sup. eod.*

4. Ratihabitio enim præsupponit rem gestam quia quod nondum est, nullo modo ratum haberi potest.

5. Etsi enim procurator inuitus nemo datur *l. filiusfamilias 8. § inuitus. D. hoc tit. l. inuitus 17. C. eod. l. 2. §. quæritur D. de curat. bon. dand.* susceptum tamen mandatum implere & consummare cogitur *d. l. filiusfamilias 8. §. vlt. D. hoc tit. l. si mandauero 22. §. vlt. D. mandat.*

DEFINITIO XXIX.

De procuratore constituto ad expediendum id quod viua voce fieri debeat.

IN iis quæ viua voce fieri debent, nec per scripturā expediri possunt, non ideò prohibetur quis constituere procuratorem. 1 Neque enim pro facto habetur, quod procuratori, vt faciat, committitur. 2 Idque est quod dici solet tantum distare factum à concepto, quantum perfectum ab infecto. 3 *Sine die.*

1. *cap. si quis iuste §. porro. de elect. in 6. & in pragmat. sanct. cap. 1. §. idem iuramentum. de elect.* Ioan. Andr. *in §. fin. d. cap. si quis iuste.*

2. Boer. *quæst. 1. num. 46.*

3. Bald. *in tract. schismatis. ad tit. si quis aliq. test. prohib.*

DEFI-

DEFINITIO XXX.

De minore 25. annis procuratore facto siue ad lites, siue ad negocia.

MInorem viginti quinque annis procuratorem ad lites constitutum neque iudex neque aduersarius admittere cogitur, 1 cùm nec proprio nomine possint eius ætatis homines in iudicio stare sine autoritate curatoris, 2 quem ob eam causam placuit etiã inuitis dari oportere: 3 Sed si cum eo procuratore iudicium acceptum sit non ob id rescindi aut impugnari poterit sentẽtia, quã scilicet non eo minus verum est redditam esse cum vero procuratore. 4 Procuratores non ad lites, sed ad negotia dari alia ratio est. Neque enim huius persona qualis sit inspici debet, 5 ideóque nec impubes repellitur, 6 cùm imputandũ sit ei qui procuratorem constituit cur talem elegerit. 7 *Sine die.*

1. *l. exigendi 12. vers. sanè C. hoc tit.*
2. *l. minor 51. D. eod. l. si minor 5. D. de reb. autor. iudic. possid.* vt & de pupillo scriptum est in *l. pupillus 10. quib. ex caus. in poss. eat.* pupillum qui præsens est si tutorem non habeat absentis loco habendum esse.
3. *l. 1. & 2. post. C. de in lit. dand. tutor. vel curat.* licèt extra hãc causam curator non detur nisi petenti aut ratum habenti *l. minoris 43. § is qui curatorem D. hoc tit. § inuiti Inst. de curator.*
4. *d. l. exigendi in fin.*
5. *l. quamuis 40. §. vlt. cũ l. seq. & ibi* Bart. *D. ad SC. Trebell.* vide *l. si collectaneus 13. D. de manum. vindict.*
6. *l. 3. § vlt. D. de minor. l. 1. §. quòd si impuberem & §. pupillus. D. de acq. poss.*
7. *d. l. 3. §. vlt. l. cùm mandatu 23. D. de minor. l. 1. §. is quoque D. de oblig. & action.*

DEFINITIO XXXI.

Procurator pẽdẽte lite reuocatus ab eo qui ad aliquas expẽsas per interlocutoriã fuerat condẽnatus, potest nihilominus adesse taxatione earum expensarum etiamsi alius procurator fuerit constitutus, præsertim si ignorante priore.

PRocurator ad litem constitutus ab eo qui pẽdente lite iustam sumptuum condemnationem passus erat, in executione quoque iudicati cùm de iis sumptibus taxandis ageretur, in eam rẽ citatus fuerat, vt si quas haberet diminuendorum sumptuum rationes, eas allegaret, & allegauerat. Sequenti die cùm in eo iudex esset, vt sumptus taxaret, condemnatus alium procuratorem constituerat, & priorem reuocauerat: sed citra eorum quæ ab ipso gesta fuissent reuocationem, eámque suam volũtatẽ aduersario significauerat, non tamen ipsi procuratori, qui subinde, & eo ipso reuocationis die taxationi cõsenserat. Condemnatus à taxatione prouocauerat, quasi se nec audito, nec vocato facta fuisset. 1 Placuit audiri eum non debere, Non solùm quod ea reuocatio, neque post litem contestatam, nisi causa cognita, fieri potuerat, 2 neque ignorante priore procuratore, 3 quem contestatio litis dominum effecerat, 4 (Nec enim lis proponebatur finita per sententiam definitiuam, quo casu aliud dici vtique debuisset, 5) Sed etiam quia sic reuocatus fuerat prior procurator, vt tamen manerent omnia quæ ab eo gesta essent. 6 In quo numero erant ea, quæ ad istam sumptuum taxationem pertinebant. Præter id quod inconueniens videbatur, vt alius procurator taxandis sumptibus adhiberetur, quàm qui eo tempore quo facti fuerant liti adfuisset, 7 Præsertim cùm nulla eius reuocandi causa adferretur. 8 *Sine die.*

1. Absens enim est is, qui neque per se comparuit, neq; per verum procuratorem.
2. *l. post litem & seqq. D. de procurat.*
3. *l. quæ omnia 25. eod.*
4. *l. procuratoribus 13. C. eod.*
5. Finita namque lite, finitur officium procuratoris, qui non nisi ad litem fuerat datus *l. in causa 27. D. eod. l. hoc iure 86. de solut.*
6. Quia nec erat in huius arbitrio, & potestate vt ea reuocaret, quæ gesta erant per verum procuratorem.
7. Is enim magis & melius scire potest *arg. l. 3. §. 1. D. de testib.*
8. Ex iis de quib. *in d. l. post litem & sequentib. D. de procur.*

TIT. IX.

Vt nem. priuat. titul. præd. suis vel alien. impon. vel reg. vel suspend.

DEFINITIO I.

De insignibus & velis Principis per vim ab hominibus alieni territorij deiectis, restituendis.

CVm duumuiri vniuersitatis de Lent apud Dombanos vi & armis deiecissent insignia & vela Ducis nostri, quæ in protectionis signum nostras quidam pro more erigi curauerat in fundo quem sui territorij esse illi dicebant, nostri tamen esse constabat, Non credidit Senatus ferendũ id diutius aut conniuentibus oculis dissimulandum, Sed Senatusconsulto quod in eam rem factum est, vt vindicatum facinus posteri scirent prehendi iussit omnes quotquot opem tulisse probabãtur, 1 Insignia verò deiecta restitui. 2 Sed & subditis præcepit, ne quicquam à se per Dombanos exigi paterentur. Dombanis enim ne à nostris quicquam exigerẽt iubere non poterat cùm nostri non essent fori, 3 nisi quatenus delictum commisissent. 4 Neque tamen passus est mandari confestim executioni prehensionem illam aduersus eos decretam qui vim fecerant, Ne pro temporum iniuria & tempestate maioris forsitan tumultus & repræsaliarum, vt vocant, materiam ea res daret, Sed secreto vt plerumque & ex causa fit placito præcepit vt ante omnia Princeps de eo quod fieri vellet consuleretur. 5 Planè insignia Principis interim & sine cunctatione restitui iussit, ne tam grauem iniuriam vltro passus, & sacrosanctam Principis maiestatẽ dissimulatione sua labefactasse videretur. 6 *Ita Senatus* 6. Cal. Sept. 1592.

1. Crimen enim capitale est vela regia sine præceptione iudicis competentis alienis rebus imponere, multò magis iustè imposita deiicere & violare *l. 2. C. hoc tit.* in qua malè quidam addunt duplicem negationem vt constat ex iis verbis *vel accusatione.*
2. Nam & priuatus hoc facere posset, sicut & è contrario ea quæ illicitè imposita essent posset priuatus licitè detrahere *l. 1. C. vt nemin. lic. sin. iudic. autor. sign. impon. reb. alien.*
3. *l. vlt. D. de iurisdict. l. vlt. C. si à non comp. iudic.*
4. Nam & ratione delicti forum quis sortiri solet *l. 1. iunct. Auth. qua in prouincia. C. vbi de crimin. agi oport. l. 3. D. de offic. Præsid.*
5. *Vt & in l. si quis filio 6. §. quid tamen D. de iniust. rupt.*
6. *d. quod tamen in fin.*

TIT. X.

De negot. gest.

DEFINITIO I.

Actio negotiorum gestorum minus hodie frequentatur, & quare.

NEGOTIORVM gestorum actio cuius tam frequentem in libris nostris mentionem legimus, 1 & quamolim tam e vtilitatis fuisse constat, 2 parum hodie frequentatur, siue quod refrigescente hominum charitate pauca sint qui res alienas ad se pertinere existiment, si eos excipias, qui deprædandi animo potius quàm bona mente inuadunt rerum alienarum administrationem, 3 Siue quòd in tanta quanta hodie passim ferè est patrimoniorum tenuitate non facilè accidat vt suis rebus superesse ac sufficere quis non possit: Cùm olim dispersa per vniuersas propemodum orbis terrarum regiones Romanarum opum amplitudo, 4 non modò seruorum ministeria quibus in eam pręcipuè causam tantopere Romani abundabant, 5 sed etiã præsentium amicorum subsidiaria auxilia imploraret, ne quid ex absentia damni absentium bonis infligeretur. 6 Quòd si quando accidat, vt necesse sit per alios agere, quod per seipsum præstare quis nequeat, commodissimus in eam rem, & paratissimus mandati vsus esse creditur. 7 Vtilior sanè non tantùm mandanti qui eam prorsus quam velit rebus gerendis formam possit præscribere, ne quid contra vel præter eius voluntatem fiat, 8 sed etiam procuratori qui si mandati formam seruet, quod facere vtique ex officio debet, 9 dubitandum iam non habeat, vtrum amici officium bene atque ex fide impleuerit, an verò plus minúsve gerendo, quàm debuit, exactiori ac periculosiori rationum redditioni se obstrinxerit: quo metu vix se vnquam liberant, qui gerendis citra mandatum alienis negotiis se dederunt. 10 Accedit quòd negotiorũ gestorum actio neque gestoris neque illius cuius negotia gesta sunt, obligat bona sed personas tantùm, 11 quia nec in rem est sed in personam, 12 nec priuilegium vllum habet taciti pignoris: 13 quæ res inutilem plerumque ac inefficacem vtrimque actionem constituit, 14 siue directa quis agendum habeat 15 pro consequenda indemnitate, siue contraria. 16 Mandato autem interueniente, scilicet per scripturam vti assolet publicam, & notarij fide subnixam, 17 vix est vt non vtraque ex parte caueatur contrahentibus per mutuas bonorum vtriusque obligationes, 18 Nisi si quando per inscitiam notarij vel contrahentium incuriã ea cautio prætermittatur, 19 Cui tamẽ adhibendę locus nullus in negotiorum gestorum actione relinquitur, quippe cùm actio illa ex sola negotij gestione nascatur, ignorante illo cuius absentis negotia geruntur, 20 quamuis non nisi inter scientes præsentésque exerceatur. 21 Quòd si absens ita sit is cuius negotia tractanda & adiuuanda sunt, vt neque procuratorem constituere nunc possit, neq; priusquàm abesset, aliquem in prouincia reliquerit, 22 Ne tùm quidem huius actionis vsum valde exigimus si modò longiuscula sit absentia quæ agnatis vel cognatis proximis colorem aliquem præbere possit petendi à iudice vt absentis bonorum cura sibi decernatur, 23 quam facillimè decernere iudices solent, quamuis non nisi exacta satisdatione quò melius & absenti, & pręsentibus sit consultum. 24 Sed si tam recens sit absentia, vt de curatore bonis dando deliberari nondum possit, 25 alterutrum euenire necesse est vt vel amici officium deseratur neglecta negotiorum absentis cura, vel actionis negotiorum gestorum vsus & necessitas inducatur. 26 *Ita in Senatu* sæpius tractatum est.

1. Maximè verò in titulis qui hanc in rem proprij & amplissimi extant *in D. & C.*
2. Ob rationem positam *in l. 1. & 2. D. eod.*
3. De quibus *in l. si pupilli 6. §. sed etsi quis negotia. eod.*
4. Cuius luculenta extant in libris nostris testimonia iis præcipuè in locis quibus videas testatores de bonis suis disponere quæ habeant in Africa, in Asia, in Cilicia, Pamphilia & aliis diuersis terrarum regionibus.
5. Per quos etiam ignorantes plerumque locupletabantur *l. de hereditate 19. § filiusfamilias D. de castrens. pecul.*
6 *l. Si quis absentis 5. D. de oblig. & action.*
7. *l. 1. §. vsus autem. & pass. D. de procurat.*
8 Forma enim mandati diligenter seruanda est *l. diligenter 5. D. mandat. l. maritus 21. C de procur.*
9. Ne alioqui Ouidianum illud audire cogatur:

Tuta frequénsque via est per amici fallere nomen
 Tuta frequénsque licèt sit via, crimen habet.
Inde procurator nimiũ quoq; multa procurat,
 Et sibi mandatis plura videnda putat.

10. *arg. l. tutori 20. C. hoc tit.* iuncta *d. l. si pupilli 6. §. vlt. D. eod.*
11. *d. l. si quis absentis. 5. D. de oblig. & act.*
12. *l. pen. C. hoc tit.*
13. Quod habent pleræque aliæ causæ de quibus *in tit. D. & C. in quib. caus. pign. vel hyp. tacit. contr.*
14. *arg. l. plus cautionis 25. de reg. iur.* iunct. *l. nam is 6. D. de dolo malo.*
15. Quæ competit ei cuius negotia gesta sunt *d. l. si quis absentis.*
16. Quæ competit gestori ad recuperanda quæ impendit *d. l. si quis.*
17. Pragmatici vulgò vocant instrumentum mãdati & procuratorium vel procuræ.
18 Est enim hodie omniũ vsitatissima hæc clausula *l. & quæ 15 §. 1. D. de pignor. l. vlt. l. quæ res pignor.*
19. Quo tamen casu non ideò haberi debet pro adiecta vt dixi *in Error. 1 Decad. 1. De error. pragmat.*
20. *d. l. Si quis absentis d. l. 1. & 5. & pass. D. & C. eod.*
21. Nemo enim aut inuitus aut ignorans agit *l. vnic. C. vt nem. inuit. ager. vel accus. cog.*
22. Multi enim abeunt quasi mox reuersuri, qui tamen tardius redeunt *d. l. si quis absentis.* Cæterùm si quis procuratorem vniuersorum bonorum reliquerit, eius bona neque gestore indigent, neque curatore *l. Papinianus 20. D. de minor. l. sed etsi 26. §. 1. D. ex quib. caus. maior.*
23. *l. ab hostibus 15. in princip. eod. l. 2. vbi not. D. de curat. bon. dand.*
24. *Defin. 18. inf. De satisd.*
25. Nec enim datur statim curator bonis cuiuslibet absentis *l. si diu 8. D. quib. ex caus. in poss. eat.*
26. Quoniam cætera remedia hoc casu omnia cessant, nec aliud superest auxilium, quàm in actione negotiorum gestorũ *d. l. si quis absentis 5. D. de oblig. & action.*

DEFINITIO II.

Qui soluit debitum vniuersitatis, agere contra eam negotiorum gestorum potest, licèt coactus soluerit.

SI priuatus aliquis debitum vniuersitatis aut quod vel nullatenus, vel saltem non nisi pro virili sua parte tenebatur, 1 soluere coactus sit, siue per exactoris aut executoris iniuriam, 2 siue quam aliam ob causam, danda vtique illi est pro consequenda indemnitate aduersus vniuersitatem negotiorum gestorum actio. 3 Nec enim negari potest quin vniuersitatis negotium gesserit, & quidẽ vtiliter, qui solutione sua vniuersitatem liberauit. 4 *Ita Senatus* in ea causa de qua Defin. 14. infr. De oblig. & action.

1. Quod enim vniuersitas debet non ideò singuli debent *l. sicut 7. §. 1. D. quod cuiusque vniuers. nomin.*
2. Iniuria enim est si quis priuatus pro vniuersitatis debito vrgeatur *l. vnic. C. vt null. ex vican. pro alien. vican. debit. conuen. lib. 11. tit. 56.*
3. Quæ dari solet omnibus qui aliena negotia vtiliter gesserunt *l. 1. 2. & pass. D. hoc tit.*
4. Species enim acquirendi est liberari ab obligatione *l. species 11. D. de acceptil. l. si pupilli 66. in fin. D. de solut.*

DEFINITIO III.

Actio negotiorum gestorum latiùs patet quàm mandati.

CVm inter actiones mandati, & negotiorum gestorum variæ sunt differentiæ, tùm illa præcipuè, quòd si negotium gestum ad plures pertineat quorum vnus duntaxat mandauerit contra solum mandatorem mandati agi potest, non contra cæteros qui nihil mandauerunt, 1 quos tamen non eo minus negotiorum gestorum actione teneri constat si modò commune omnium negotium vtiliter gestum, 2 aut saltem gestio

vtiliter inchoata probetur, licèt minùs feliciter peracta.3 *Ita Senatus* in ea causa de qua Defin.17. infr. mandat.

1. Nec enim agi potest mandati contra eum, qui nihil mãdauit *l. ex mandato 20 §.2. D mandat.*
2. Siquidem nascitur actio negotiorum gestorum ex sola vtili gestione, & sufficit vt gestor aliquem sibi obligare voluerit *l. in hoc iudicium 14. l. si quis cum 29. D commun. diuid.*
3. *l. sed an vltro 10. §.1. D. hoc tit.*

TIT. XI.

De eo quod met. caus.

DEFINITIO I.

De obligatione subditi in vtilitatem domini ex causa de qua non nisi per ipsius subditi confessionem constet.

NON leuis quidem præsumptio est, id quod subditus domino licet sæpius præstiterit si nulla præstādi obligatio præcessit per vim extortum videri debere aut per errore vel liberalitet potiùs quàm agnoscendi debiti animo præstitum fuisse.1 Sed non est huic præsumptioni locus si allegata debiti causa probetur per subditi confessionem. 2 Quænam enim potest fortior haberi probatio quàm quæ ex aduersarij confessione proficiscatur?3 Nisi proponas eã quoq; confessionem per vim aut metum, aut qua alia mala arte extortam esse:4 quod sanè ab eo probandum erit qui dicet, non qui negabit,5 maximè verò si temporis antiquitas concurrat,6 & ex præcedentibus aut sequentibus præstationibus confessionis veritas confirmetur.7 Nam neq; tam facilè capienda est delicti præsumptio,8 si aliud nihil sit quod vrgeat. *Ita Senatus* pro Domino Barone de Creissiaz contra vniuersitatem de Cormoran 5. Cal. Iulij. 1588.

1. Propter reuerentiam quam subditus domino debet, Iuncta alia præsumptione quod nemo velit iactare suum *l.1. §. quæ onerandæ D. quar. rer. act. non dat. l. penult. D. de furt l. cùm de indebito 25 D. de probat. l. si certis annis 18. C. de pact.* Iunge *l. 2. D de oper. libert.*
2. *Arg. l. cùm de in rem verso 9. D. de vsur.*
3. *l. cùm te transegisse 5. C. de transact. l. generaliter 13. C. de non numer. pecun.*
4. *l. 3. in fin. C. hoc tit.*
5. *d. l. quoties 18. §. qui dolo D. de probat.*
6. Antiquitas enim temporis facit præsumi omnia solenniter acta cùm habeat vim tituli *l 3. §. ductus aquæ D. de aqua quotid & æst. l. 1 § vlt. de aqua & aquæ pluu. arcend.*
7. Subsecuta enim contractus obseruatio miram vim & efficaciam habet ad contractum alioqui nullum confirmandũ *l. diuisionis 45. D. de pact l. 1. & 3. C. commun. vtr. iudic.* Præsumitur enim actus sequens fieri ad executionem præcedentium, *l. 6. §. si is qui de acquir. hered.*
8. *l merito 51. D. pro socio l. doli verbum 5. D. de seru. corrupt. l. item apud Labeonem 15 § si communem 36. & §. adijcitur 38. D. de iniur.*

DEFINITIO II.

De venditione bonorum paraphernalium facta per vxorem præsente viro, & interueniente læsione.

VAlet venditio bonorum paraphernalium à muliere facta constante matrimonio, etiamsi maritus simul cum vxore vendiderit,1 Nec ex solo metu reuerentiali vt vocant præsumpto rescindi contractus poterit,2 si neque minæ neque verbera probentur,3 Præterquam si enormis læsio accedat. Hoc enim casu, multo que magis si enormissima id est vltra bessem interuenerit, contractum rescindi debere placet,4 ita vt ne audiendos sit emptor si iustũ precium supplere velit: 4 Quoniam ea electio tùm demum emptori datur, cùm sola læsio contractui rescindẽdo causam præbet,5 Non item si cum enormi læsione cõcurrat metus quoque reuerentialis, ne alioqui nulla prorsus istiusmodi metus ratio haberi videatur: quam sanè haberi æquum est, cùm ex enormis læsionis probatione metus quoque præsumitur: 6 Ita fit vt nil prodesse emptori debeat quòd maritus sit soluendo, si mulier fundum habere malit quàm precium. 7 *Ita Senatus* 7. Id. Nouemb. 1590.

1. *l. hac lege 8. l. 5. & vlt. C de pact. conuent. tam sup. dot.*
2. Præsertim si interuenerit præsentia iudicis aut amicorum *l. transactionem 35. C. de trans;* & Bart. in *l. ad inuidiam C. hoc tit.*
3. Reuerentia enim iuncta cum tam graui læsione inducit probationem iusti metus *l. 1. §. quæ onerandæ.* vbi Bart. *D. quar. rer. act. non dat.* facit *l. pen. D de furt.* Vide tamen *l fideiussor. 26. §. 1. de pign. l. si patre 22. de ritu nupt.*
4. Nihil enim ratum habendum est quod gestum sit per vim vel metum *l. 1. l. metum 9 §. sed quòd prætor. l. si mulier 21. §. 1. D. hoc tit.*
5. *h. 1. l. si voluntate 8. C. de rescind. vendit.*
6. *d. § quæ onerandæ l. 1. l. vlt. in fin. D. quar. rer. act. non dat. l. 2. l. Labeo 36. D. de oper. libert. l. is qui 32 eod. l. 2. C. eod. d. l. pen. D. de furt.*
7. Neque enim cogenda est inuita rem suam vendere *l. vlt. D. de pact. dot. l æstimatis 50. D. solut. matr. l. nec quasi 70. D. de rei vendic.* vbi sanè malo cum Haloandro legere iniusto quàm vt vulgo iusto.

DEFINITIO III.

De transactione facta per iniustum carceris metum:

LIte contra te instituta vt mihi fundum retrouenderes ex conuentione quam tu negabas, subiecisti apparitorem Principis qui me de domo mea in ius raperet ficto iudicis mandato, mihique parendi necessitatem prehensione ac manus iniectione, aut etiam repetita maioris mulctæ comminatione iniungeret. Ego rusticus & inops consilij cùm apparitori crederem, & ne contumax viderer, parui. Tu mihi obuius in itinere quasi vera essent quæ mihi apparitor dixerat, sic mecum egisti vt non solùm à lite recederemus, sed etiam ego tibi eius fundi hyperocham1 venderem. Si venditio in ciuitate, & loco publico honestis personis, ex parte tua interuenientibus facta sit, non eò minùs valebit, quòd ab initio vis & dolus intercesserit vt me in vrbem pelliceres,2 Cessauit enim vis illa, dolusque ex quo in vrbe fui, & iudicem adire potui, 3 à peritioribus consilium capere,4 nec iam mihi imponere posses. Nam qui ab initio interuenit metus & dolus facere non debet vt quod cessante vi vel metu gestum est irritum haberi debeat.5 Et sanè aliud est factam mihi esse vim vel fraudem in hoc vt ad vrbem accederem, aliud verò in eo vt venderem.6 Sed neque iustus videbatur fuisse metus ille quem apparitor mentitus mādatum iudicis mihi intulerat, quia in constantem virum cadere nõ potuisset.7 Constans enim vir mandati exhibitionẽ postulasset,8 nec sibi parendi necessitatem prius incumbere credidisset.9 Cùm apparitori de facto, vt aiunt, & sine mandato exequenti non tantùm impunè non pareri, sed etiam de facto resisti possit.10 Sicut nec iustus metus est si quis ad cognitionem iudicis ducatur, si non sit sibi conscius,11 Nisi proponeres iniecta vincula aut vinculorum metum.12 Quare neque ad rescindendum contractum ex capite doli vel metus restitutio in integrum mihi erit concedenda.13 *Ita Senatus* in causa Andreæ Cheualier, & Aymonis Perrod 18. Cal. Iulij 1593.

1. Id est plurisualentiam, vt vulgo loquuntur, *l. quærebatur 20. D. qui potior. in pign. hab* Scripsi in Chiliade De Error. pragm. Decad. 21. Err. vlt.
2. *l metum 9 §. animaduertendum* in illis verbis Nisi ipse hic tibi vim summisi *D hoc tit.*
3. *l. vlt. in princip. D. eod.*
4. *l. regula 9. §. sed iuris ignorantiam D. de iur. & fact. ignor.*

5. *l.1.& 4.C. hoc tit.*

6. *Arg. l. & eleganter 7.in princip. D. de dolo. l. si res æstimata 12 §.1. D. de iur. dot.*

7. Non autem omnia metua continentur edicto sed is tantũ qui cadat in constantissimum virum *l. metum 6. D. hoc tit. l. interpositas 13. C. de transact.*

8. Iuxta vulgatum illud Non creditur referenti nisi cõstet de relato *Auth. si quas in aliquo C de e. . . .*

9. Itaque credulitatem suam sibi imputare debet *l.1. §. doli D. de eo per quem fact. erit l. § 5. sed si sic accepit D. de in rem vers. l. mariti 29. §. quæstum D. ad leg. Iul. de adult.*

10. *l. contra nostra 5. C de exec & exact. lib. 2. tit. 61. l. vlt.* vbi DD. *D. de iurisd.*

11. *l. nec timorem 7. D. hoc tit. l. metum 9. & seq.*

12. *d. l. nec timorem §.1. l. vlt. § 1. D hoc tit.*

13. *l. cum te demum 8. & duab. seqq. C. eod.*

DEFINITIO IV.

De metu reuerentiali in contractibus per mulierem nuptam initis.

ETsi non omnia quæ à nupta muliere, præsente & autoritatem pręstante marito gesta sunt idcirco faciliùs reuocari debent per in integrum restitutionẽ, quasi metus ex maritali reuerentia præsumendus interuenerit, si de re ad maritum nil pertinẽte contractum sit, nec verbera vel minæ probentur,1 Prudentius tamen faciet, qui cum nupta muliere de re non dotali contracturus, mariti pręsentiam quæ nec necessaria est 2 non adhibuerit, 3 licèt contra vulgò obseruari solitum sit. 4 *Ita Senatus* in causa Claudiæ Rigollet & Ioannis Quinerry 16. Cal. Iul. 1593.

1. *l. 5. 8. & vlt. C. de pact. conuent. tam sup. dot. l. vlt. D. eod. tit. de pact. dotal* Bart. *ad l. ad inuidiam 6 C. hoc tit.*

2. Cùm in rebus non dotalibus nihil omnino iuris maritus habeat inuita vxore *d. l. 8 & l. vlt. C de pact. conuent.* Tex. est in *l. velles aeme 6 C. de reuoc. donat.*

3. Vt ea eo apparet quod etiam vir ipse potest emere ab vxore & quidem minore precio si non sit animus donandi *l. sed si vir 32. §. si duo in fin D. de donat. int. vir & vxor.* Id enim falsum esset si mulieri contrahenti præsentia & autoritas mariti necessaria esset, quia non posset ille autor fieri in rem suam vt de tutore scriptum est *in l. 1. l. 5. in princip. l. quod dicimus 7. D. de autor. tutor.*

4. Vulgaris autem error ille nascitur ex eo quod imperiti plerique putant bona omnia mulieris esse dotalia, Alij mulierem esse in potestate viri tum etiam cùm patrem habet quorũ vtrumque falsum est *l. doce C. de rei vind. d. l. 8. & vlt. C. de pact. conuent. l. 1. §. vlt. D. de liber. exhib.*

DEFINITIO V.

De obligatione in militis commodum facta, & de instrumenti guarentigiati executione.

NOn quæcunque cum militibus gesta sunt per vim & impressionem gesta intelligi debent 1: Sed tamẽ si vis à debitore obiiciatur, in tanta quanta passim hodie est gladiorum impunitate, militaris audaciæ odium 2 facit vt non priùs pro instrumento præsumi oporteat, 3 quàm debitor in vi & impressione probanda defecerit. 4 Itaque fiduciariæ & prouisionali adiudicationi ex instrumento quantumuis authentico, & guarentigiato nullus pendẽte lite locus erit. 5 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 8. infr. De oblig. & action.

1. *l. qui stipendia 9. C. de procur. l. ratas 7. C. de rescind. vendit.*

2. *Arg. l. quanta audacia 12. D de public. & vectig. l. quod si nolit 31. §. qui mancipia De ædilit. edict. l. qui testamentum 27. D. de probat.* Qui enim oneratur contraria præsumptione oneratur etiam grauiori probatione *l. vlt. in princip. D. hoc tit.* Præsumptio namque specialis tollit generalem *l. cum de indebito 25. D. de prob.*

3. Pro quo tamen in dubio præsumendum est si authenticum sit & publica fide subnixum *l. 2. D. de fid. instrum. l. 2. C. ad l. Cornel. de fals.*

4. Præsumptio enim sola non sufficit ad condemnandum militem quia lex probationem requirit. *l. Lucius 83. de ad. & demonstr.*

5. Cui alioquin locus esset *d. l 2 C. de fals.*

DEFINITIO VI.

De metu reuerentiali & iusta ob accedentem immodicam læsionem, Et quid si minor ætas concurrat.

EX sola præsentia mariti non inducitur metus reuerẽtialis qui sufficere possit ad contractum rescindendũ si neque minæ probentur aut verbera, 1 neque læsio quæ interuenerit in re ipsa. 2 Idem in filia tractari potest si dicat eiusmodi metu reuerentiali coactam se vt bonis omnibus paternis maternísque adhibito etiam, vt fieri solet, iureiurando renunciaret. 3 Læsionem verò immodicã probari necesse est, id est quæ sit vltra dimidiam perinde acsi reuerentialis metus nullus accederet: 4 Cuius tamen ratio hactenus habenda est vt ea læsione probata omnimodo & præcisè rem restitui oporteat, quasi per vim & metum extortam, Non relicta possessori electione supplendi iusti precij quam alioquin relinqui necesse esset si sola læsio restitutioni causam daret. 5 Sanè si minor quoque ætas interueniat, ratio nulla est propter quam tam grandis læsionis probationem prætereà exigamus, 6 cùm ætatis priuilegium possessori aufferat illam supplẽdi precij electionem 7 *Ita tractatum est* in causa D. de Bellegarde & N. Annæ de Bellegarde vxoris D. de Bienuenu 15. Cal. April. 1595. & in ea causa de qua SC. 8. infr. De in integ. restit. minor.

1. Iam dixi *supr. Def. 2. & 4. ex Bart. in l. ad inuidiam C. hoc tit.*

2. Aliquando enim læsio interuenit in re ipsa sine animo lædendi, Indéque nascitur dolus in re ipsa distinctus quidem à dolo ex proposito, sed qui tamen ei æquiparatur si nostris credimus *ad l. si quis cum aliter 36. De verb. obligat.* Scripsi in Chiliade pluribus locis præsertim *Decad. 1. Err. 7.*

3. *Cap. quamuis pactum 2. de pact. in 6.* vbi extat Bonifacij constitutio quę huiusmodi renunciationes iuratas adprobat factas per filiam patri dummodo nec via metúsve, nec dolus intercesserit.

4. Bart & alij *ad l. 1. §. qua onerandæ D. quar. rer. act. non dat.* Didac. Couarr. *add cap 2. de pact. in 6.*

5. *Dict. Def. 2. sup ex l. 2. & l. si voluntate 8. C. de rescind. vendit.*

6. Neque enim restitutio minorum eget probatione tam grandis læsionis sufficitque qualisqualis læsio *l. 1. l. quòd si minor 24. § non semper & pass. de minor. l. nam posteaquàm 9. §. si minor D. de minor.*

7. In cóque differt restitutio minorum à restitutione maiorum *l. si in emptionem 35. D. de minor.*

DEFINITIO VII.

Protestationem clandestinam de dolo vel metu, non nocere tertio ignoranti.

CVm quis palam potuit de vi aut metu si quis subesset protestari, non sufficit protestatio clandestina: 1 Sed etsi non possit palam fieri ex causa aliqua probabili, 2 nihil tamen prodest clandestinè facta contra tertium, qui neque vim infert, neque metum, 3 quíque ex ea protestatione ignorans circumueniretur: 4 Quando nimirum id quod fit neque bonis moribus repugnat, neque legibus. 5 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. si maior 21. C. de transact. l. metum 9. C. de his quæ met. caus.*

2. Puta ob reuerentiam mariti aut alterius personæ cui reuerentia debeatur, *Arg. l. pen. D de furt.*

3. Intellige si reuera metus nullus illatus sit: Alioqui sufficiet esse illatum à quolibet vt noceat cuilibet etiam ignoranti, quia verba edicti De eo quod met. caus. in rem concepta sunt non in personam, in cóque differt edictum illud ab edicto De dolo. *l. metum 9. § 1. l. item si cum 14. §. in hac actione. D. hoc tit.* vbi elegans ratio redditur, quia metus omnia habet in se ignorantiam. *l. sed & 15. §. fin. D. de dolo.* Scripsi *lib. 16. Coniect.*

4. Quod non est ferendum vt ex alterius facto ignorantia præiudicium fiat *l. ignorantis 49. de procur. l. soluendo 39. de negot. gest. A.*

gest. Alioqui nemo cum aliis contrahet sine metu cùm probabiliter ignorari possit quid etiam fecerint *l. si mulier* 11. *ad Vellean. l. doli* 19. §. *vlt. de nouat.*

5. *l. iurisgentium* 7. §. *aut prætor D. de pact.* Nam si quis operam dando rei illicitæ deciperetur, indignus esset cui succurri oporteret. *arg l. Papinianus* 20. *D. de minor. l. sed etsi* 26. §. 1. *D. ex quib. caus. maior.*

DEFINITIO VIII.

De renunciatione & apocha facta per vxorem præsente viro.

QVæ cùm matrimonium contraheret dotem certæ quantitatis stipulata fuerat pro iuribus omnib. quę in defuncti patris hereditate sperare potuisset, 1 si posteà numeranti dotem fratri apocham 2 præsente & iubente marito conscripserit, non potest videri lęsa, 3 aut metu reuerentiali coacta vt renunciaret, 4 Cùm eam renunciationem fieri necesse fuerit in consequentiam præcedentis contractus, 5 præsertim quando nec aliter soluturus frater fuerit, aut ad solutionem compellendus. 6 Sunt enim actus huiusmodi vt vocant correspectiui, quorum posito vno alterum quoque poni necesse est, sicut & vno sublato tolli alterum, 7 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Posteaquàm placuit huiusmodi renunciationes & pactiones de futura successione valere non solùm patri, sed etiam matri & fratri factas si modò sint iuratæ vt tractant Canonistæ ad *cap. quamuis pactum. de pact. in* 6.

2. Id est pecuniæ solutæ professionem vulgo *quittantiam* vocant *l. vlt. §. Titius D. de usuf. legat. l. qui tabulas* 27. §. *apocha D. de furt. iunct. l. perama* 19. *C. de solut.*

3. Non enim lędi aut decipi videtur, qui iure communi vtitur *l. vlt. C. de in integr. restit. minor. l. inter eos* 51. §. *cum inter D. de fideiuss. l. in pupillo* 47. *in fin. de solut.* Aut qui ius publicum sequitur vt est in iuris regula *l. nihil consensui* 116. §. *non capitur de regul. iur.*

4. *l. ad remedium* 6. vbi Bart. *C. hoc tit.*

5. *Arg. l. quod si minor* 24. §. *restitutio* in illis verbis *Sed parcius in venditione quia æs alienum ei soluitur quod facere est necesse. D. de minor.* facit *l. quod autem* 6. §. *apud Labeonem D. quæ in fraud. credit.* Quoties enim numeratio fit in consequentiam contractus precedentis, contractus ille inspiciendus est, potiùs quàm actus ipse numerationis *l. 1. D. qui potior. in pignor. hab.*

6. Obstante nimirum exceptione pacti, cuius commodo priuari non debet cùm non aliter fuerit contracturus, & se obligaturus, Pacta enim dant legem & formam contractui *l. 1. §. si conuenerit. D. depos. cum simil.*

7. *l. vlt. D. de acceptil. l. cum te 6. C. de pact. int. empt. & vendit. l. 1. C. de cupress. lib.* 11. *tit. vlt.* Text. est elegans *in l. si duo* 13. §. *si quis iurauerit & seq. D. de iureiur.*

TIT. XII.

De in integr. restit. minor.

DEFINITIO I.

De venditione iurata prædij per minorem sine decreto facta, Et quid si iusiurandum accesserit.

NON solùm si minor circumscriptus sit, siue in eo quòd rem vendidit, 1 siue quòd minoris vendidit, 2 Sed etiamsi læsio nulla dolúsque nullus interuenerit, nullà est ipso iure & inutilis alienatio rei immobilis quam sine iudicis decreto fecerit, 3 adeò vt nec sit necessaria in integrum restitutio, 4 tametsi precium in minoris vtilitatem conuersum probetur, 5 quoniam legis prohibitio impedit alienationem. 6 Hoc ita si minoris iusiurandum non intercesserit. Illa enim iurisiurandi potestas esse creditur ex celeberrimâ Imp. Friderici constitutione, 7 qua vtimur, potiùs quàm ex iuris ciuilis ratione, 8 vt eum qui reuera minor est efficiat maiorem, hactenus nimirùm ne decreti solennitas vlla requiratur, non magis quam si reuera maior esset. 9 Cæterùm non excluderet ea res beneficium restitutionis ex læsionis causa competentis, 10 quod maior ætas excluderet. 11 Neque enim iusiurandum supplere potest defectum ætatis in eo vt consilij imbecillitatem quę in minore maior est corrigat, faciátve vt ob id solùm quod iurauit prudentior & consultior effectus videatur: 12 *Ita Senatus* pro N. Francisco Denarie contra Bartholomeam De Valon 8. Id. Aug. 1588.

1. *Vt in l. & eleganter* 7. *D. de dolo.*

2. *Vt in l. si res æstimata* 12. §. 1. *l. iure succursum* 6. §. *vlt. D. de iur. dot. l. si circumscripta* 6. *C. solut. matrim. l.* 5. §. *circa venditionem de donat. int. vir. & vxor.*

3. *l. 1. & tot. tit. D. de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt sine decret. non alien.*

4. *l. non est nobis necessariis* 2. *l. si quidem* 11. *C. de præd. minor. l. in causa* 16. §. *& generaliter D. de minor.*

5. Quæstio enim illa An precium in rem minoris versum sit, necne, non pertinet ad causam venditionis confirmandæ sed ad causam duntaxat restituendi precij *l. prædiorum* 10. *l. si prædium* 16. *eod. tit. C. de præd. min.* facit *l. si precium* 19. *C. de procurat.*

6. *d. l. si quidem l. non solùm* 4. *l. prædia* 8. *& pass. eod. tit. de præd. minor.*

7. *In Auth. sacramenta puberum C. si aduers. vendit.*

8. Iure enim ciuili iusiurandum contra leges præstitum non est obligatorium *l. non dubium* 5. *C. de legib.*

9. DD. *ad d. Auth. sacramenta.*

10. Non secus ac si venditio nullo iure prohibita fuisset *l. 1. C. de præd. minor. l. 1. & tot. tit. C. si aduers. vendit.* aut cum decreto facta fuisset *d. l. si quidem* 11. *vers. si verò C. de præd. minor.* Vide Tessaur. *Decis. Ped.* 66. *num.* 2.

11. Neque enim maior restituitur ob læsionem nisi immodicam & enormem, id est quæ sit vltra dimidium iusti precij *l. 2. l. si voluntate* 8. *C. de rescind. vend. iunct. d. l. in causa* 16. §. *idem Pomponius D. de minor.*

12. *Arg. l. vlt. D. de manum. vindict.* Atqui sola facilitas minoris & lubricum ætatis inducit restitutionem *l.* 11. §. *sciendum & seqq. D. hoc tit.*

DEFINITIO II.

De alienatione facta contra prohibitionem legis & hominis. Quid si ex causa necessaria? Quid si læsio interuenerit?

ENimuerò si ad prohibitionem legis accedat etiam prohibitio hominis siue iudex ille sit siue testator, adeò nulla est ipso iure alienatio, 1 vt nec iurisiurandi interpositi autoritate confirmari possit, 2 quia iusiurandum eas demùm solennitates supplere potest quas lex ipsa, 3 nó quas iudex aut testator præscripserit: 4 quorum voluntati non parére non solùm inciuile sit sed etiam iniustum: 5 Ideóque nulla hîc versatur religio iurisiurandi quod nec delicti nec iniquitatis vinculum esse debet. 6 Excipiendæ tamen sunt eæ alienationes quæ causam habent non modò vtilem quod non sufficeret, 7 sed omnino necessariam. 8 Vt puta pro alimentis, pro sumptibus litis si qua inferatur, aut ad æris alieni quod vrgeat exsolutionem. 9 Neque enim aut iudicis aut testantis voluntas ea fuisse videri potest, vt cui maximè prospectum voluerunt, eum necessariis sumptibus egere paterentur: 10 neque verò fieri vnquam potest vt iusta non sit alienatio quæ est necessaria: 11 nec tamen eò minùs rescindi poterit beneficio restitutionis, si læsionem interuenisse appareat. Nam quæ vendendi necessitas extorquet vtilitatem venditionis, eadem inducit auxilium restitutionis, si hanc decipiendi aduersarij & exprimendæ venditionis occasionem emptor, vt fieri solet, captauerit. 12 Planè precium non quod vtique in necessariá, sed quod etiá in vtilem dútaxat causam côuersum esse constabit, emptori id ipsum probátus omnimodo restitui oportebit. 14 Iunge SC De reb. alien. non alienand. & de prohib. alienat. *Ita Senatus* in ead. caus.

1. *l. vlt. C. de reb. alien. non alienand. l. C. si mancip. ita facr. ali. vt manum. l. 2. C. qui non poss. ad libert. peruen. l. si seruus 26.* vbi Bart. *D. de contr. empt.*

2. Alex. in *l. Marcellus 3. §. res quæ col. 2. verf. quartò limita & in l. quidam 25. § si quis filium col. 2. in princ. ad SC. Trebell.* Rip. in *l. filiusfamilias 114 §. Diui num 47. & 89. de legat. 1.* Roll. à Valle *cons. 41. num. 47. vol 2.*

3. Auth *sacramenta C. si aduers. vendit.*

4. Fortior enim est prohibitio hominis, id est iudicis aut testatoris quàm legis, quia lex se ipsam faciliùs interpretatur, Vnde illud etiam est quod dici solet, prouisionem hominis facere vt cesset prouisio legis *l. vlt. C. de pact. conuent.* licèt grauius puniatur fraus, quæ fit contra legem, quàm quæ contra hominem citra prohibitionem *l. si libertus 16. versic. diuersitatis D. de iur. patron.*

5. *l. aut prætor 7 § quid tamen D. hoc tit. l. quod autem 6. §. apud Labeonem D. quæ in fraud. credit. l. tutelam 7. C. de admin. tutor. l. contra voluntatem 7. C. de test. manum. l. cum pater 27. §. libertis de leg. 2. l. 1. C. de sacr. eccles. l. vel negare 6. D. testam. quemadmodum aper.*

6. *Can. fin. 22 q 5 & can. animaduertendum 22. q. 2.*

7. *l. si fundus pen. de reb. eor.* & apertius in *l. magis puto 5. §. non passim & §. si as si totum eod.*

8. *l. si tutelam sua e. 14. § Diui de leg. 1.*

9. *l. qui solidum 78 §. vlt. de leg. 2.*

10. *l. 5. D. de petit. hered. l. 5. §. vlt. D. de iur. delib.* facit *l. reo 41. D. de solut. l. cum pater 9. D. de fideic. libert.*

11. *l. alienationes 13. l. qui erat 49. famil. ercisc.* Guid. Pap. *q. 96. num. 2.*

12. Nam & inde fit vt venditori læso vltra dimidiam iusti precij succurratur, non etiam emptori si iuris rationem spectes de qua scripsi in Chiliade *Decad. 8. Err. 7.* post Cuiacium in *lib. 16. Obser. cap. 18.* propterea quòd venditorem plerumque necessitas rei familiaris cogit vendere precio viliore *l. 2. l. non idcirco 12. l. si quis 16. C. de rescind. vendit. l. 8. C. fin. cons. vel recip. l. 2. C. de præd. decur.* eadem verò necessitas non cogit emptorem pluris emere, sed sola affectio opportunitatis vel vicinitatis vel cœli *l. 1. §. sed si rem D. si quid in fraud. patr. l. si in emptionem 55. D. de minor.*

13. Probatio enim ei incumbit qui dicit precium in rem minoris versum fuisse si contractus ipso iure non valuit *l. prædiorum 10. l. si prædium 16. C. de præd. minor.*

14. *d. l. prædiorum d. l. si prædium l. vtere 14. eod. l. pen. §. 1. D. eod. tit.*

DEFINITIO III.

De restitutione in integrum minori competente tanquam maiori & tanquam minori.

Minor qui in rei suæ immobilis venditione vltrà dimidiam iusti precij læsus est, sicuti communi iure vti potest 1 ad venditionem ex causa immodicæ læsionis rescindendam, Ita restitutionem in integrum quæ singulari ætatis fauore minoribus conceditur implorare prohibetur. 2 Neque enim ratio vlla est concedendi extraordinarii remedii vbi ordinarium competit. 3 Sed hoc tum demum verè dicitur cùm læsio in sola precij quantitate interueniens locum facit restitutioni. 4 Nam si vel dolus aduersarij intercesserit, 5 vel in hoc ipso minor læsus sit quòd eam rem vendidit quam non expediebat vendere, 6 beneficium restitutionis ex causa minoris ætatis, quod plenius est, cùm ad rem ipsam omnimodo habendam datur, 7 minori non denegabitur. 8 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Quia etiam maiores ex hac causa restituuntur *l. 2. l. si voluntate 8. C. de rescind. vendit.*

2. Aymo Crauet *cons. 151. num. 6.*

3. *l. in causæ 16 in princip. D. hoc tit. l. 3 C. eod. l. cum & minores 4. C si aduers. rem. iudic. l. 3. C si aduers. lib.* facit *l. 3. D. de oper. noui nunciat.* Remedium enim *d. l. 2.* est ordinarium, restitutionis extraordinarium.

4. Vt in *l. mero succursum. 6. § vlt. l. si res 12. § 1. D. de iur. dot.*

5. Quo casu videtur minor læsus tanquam minor, quia difficilius potest sibi prospicere ne alterius dolo decipiatur, quàm si esset maior *l. quod si minor 24 §. non semper & pass. D. hoc tit. l. 2. C. de fideiuss. minor l. exceptiones 7. § 1. D. de except.* Text. est elegans in *l. antepen. §. vlt. D. hoc tit.*

6. facit *l. magis puto 5. §. si as alienum & l. pen. §. 1. D. de reb. eor. qui sub tut.*

7. *l. si in emptionem 55. dict. l. quod si minor 24. §. restitutio l. patri 27. §. prædium l. minor annis 40. § 1. D. hoc tit.* Beneficium verò conditionis ex *l. 2. C. de rescind. vendit.* non datur ad rem præcisè, cùm solùm relinquat emptori electionem iusti precij supplendi *d. l. 2. l. si voluntate 8. in fi. C. de rescind. vendit.*

8. Crauet *d. cons. 151. num 6.*

DEFINITIO IV.

De cessione restitutionis in integrum ad rem immobilem, Et quid si etiam in cessione læsio interuenerit.

Qvanquam certum est, ius petendæ in integrum restitutionis, 1 vt & cætera iura ferè omnia cedi posse, 2 Si tamen minor qui fundum sine decreto contra Seueri constitutionem vendiderat adhibito quidem iureiurando sed interueniente læsione, cùm potuisset in integrum restitui, 3 hoc ipsum ius alteri vendiderit, aliterve cesserit, æquè aduersus hanc etiam cessionem restitui poterit. 4 Non enim ideò minùs læsus videri debet, quòd impetrandæ prioris restitutionis euentus per litem dubius fuerit. 5 Sufficit namque certum fuisse ius quod competebat minori re vera læso: 6 Maximè verò si iuri euentus litis responderit ex eóque apparuerit in priore alienatione interuenisse læsionem. 7 Quin & verius est non magis sine decreto alienari posse actionem quæ iam nata sit ad petendam rem immobilem per auxilium restitutionis, quàm rem ipsam immobilem quæ iam à minore ipso possideatur. Hac enim parte verum est actionem quæ competit ad rem immobilem rei immobilis iure censeri, cùm is qui ad rem consequendam habet actionem rem ipsam habere videatur. 8 *Ita Senatus* ex tempore 12. Cal. Mart. 1589.

1. *l. illud nullam 25. §. 1. & l. seq. D hoc tit. l si minoris 25. D. de admin. tutor.* etsi puto postrema illa verba *Nisi fortè mandare actiones pupillus sit curatoribus* imperiti esse interpretis potiùs quàm Vlpiani, vt scripsimus in libris Coniecturarum. Vide Guid. Pap. *quæst. 141.*

2. De quibus omnibus & quænam cedi possint, quænam non, vide Andr. Tusq. *de retract. municip. §. 26. glos. 1. num. 45. & seqq. vsque ad fin.*

3. Secundùm ea quæ scripsimus *Def. 1. sup.*

4. Sufficit enim aliquid gestum esse cum minore, & minorem læsum esse *l. aut prætor 7. in princ. D. hoc tit. l. num posteaquam 9. § si minor. D. de iureiur.* Sicut enim duplex hic contractus fuit, ita duplex læsio, & consequenter duplex restitutio est *arg. l. doli 19. §. diuersum D. de nouat.*

5. *l. quod debetur 51. D. de pecul.*

6. Ius enim semper in se certum est, & finitum *l. 2. D. de iur. & fact. ignor.*

7. Sententia enim non semper ius tribuit sed quod iam anteà competiit declarat. Simile quiddam est in *l. huic 15. §. vl. ad l. Aquil. l. qui res 98. §. rem autem. de solut.*

8. Bart. in *l. si sic legatum 75. §. vlt per ill. text. de legat. 1.*

DEFINITIO V.

De confessione debiti paterni facta per minorem.

Minor annis vigintiquinque stipulanti promiserat se soluturum centum, quæ pater debebat ex causa alimentorum, de quorum quantitate & æstimatione ratio cum defuncto posita dicebatur & ab ipso defuncto subscripta, tùm minori promissionis tempore reddita. Idque minor ipse propria scriptura professus fuerat. Sed cùm ad solutionem conueniretur, dicebat factam eam promissionem ex falsa causa, nec quicquam à patre suo fuisse vnquam creditori debitum, in eámque rem auxilium restitutionis implorabat. Quidam ex tempore putabant non esse restituendum minorem aduersus confessionem debiti quod pater eius non ipse contraxerat: 1 Præsertim cùm non redderet ille scripturam quæ à patre subscripta proponebatur. Restitutionem enim sic faciendam esse vt vnusquisque ius suum reciperet. 2 Dicebam posse id defendi, si patris debitum & chirographi redditio aliter quàm ex minoris confessione probaretur.

Cæterùm

Cæterùm qua facilitate minor contrahit & decipitur, eadem posse induci & persuaderi, vt ea quoque omnia fateatur quæ auaritia & dolus creditoris extorquere velit, tametsi vera non sint: ideóque perinde minorem aduersus propriam confessionem ac contra promissionem ipsam restitui debere.3 Itaque cùm minor nullum sibi à creditore chirographum patris redditum fuisse contenderet, sed eum colorem falsò quæsitum, vt debiti quod frater maior in caupona contraxerat minor imprudens quasi fideiussor constitueretur, 4 non alienum esse videbatur vt de facti veritate ante omnia inquiri oporteret.5 Senatus tamen ex tempore pro creditore pronunciauit, Motus ea potissimùm ratione quòd ex instrumentis litis apparebat minorem hunc ante annos aliquot autore curatore petiisse à iudice & impetrasse vt pro eo debito & aliis quæ pater contraxerat exsoluendis fundum distrahere liceret.6 Placebat quidem Senatusconsultum, Sed illud tamen addendum putabam vt iuraret creditor fuisse centum illa sibi per minoris patrem debita, redditúmque à se minori chirographum quo idipsum cautum fuisset.7 *Ita Senatus* 15. Cal. Decemb. 1590.

1. *Arg. l. verum* 11. §. *ex facto l. Æmilius* 38. *D. de minor. l.* 3. *D. quib. ex caus. in poss. eat.*
2. *l. quod si minor.* 24. §. *restitutio D. hoc tit. l. vnic. C. de reputat. quæ fiunt in iu. lic. in integr. restit.*
3. *l. cum de indebito* 25. § *sin autem is D. de probat. l. certum* 6. § *penult. D. de confess. d. l. dolo* 9 §. *diuersum D. de nouat.*
4. Atque ita in fraudem edicti De minoribus, quia hic fideiussor, licèt minor, non posset restitui nisi redditis instrumentis omnibus quæ ab aduersario habuisset *d. §. restitutio & d. l. vnic.* Porrò constat ea quæ in fraudem edicti excogitata, videri possunt rata haberi non oportere *arg. l. quidam* 29 §. *vlt. D. ad SC. Velleian.*
5. Quæstio enim restitutionis plus facti quàm iuris habet, pendétque magis ex iurisdictione quàm ex iure, quomodo prudentes loqui solent *l. inter* 36. *D. de admin. tutor. l. si ita* 88. *vers. Claudius de solut.* cùm sequatur causæ cognitionem *l. in causæ cognitione* 13. *l. in causa* 16. *l. verum* 11. § *secundum D. hoc tit. Denique ex facto ius oritur d. l. si ita l. vt responsum* 15. *C. de transact. l. precibus C. de impub. & al. substit.*
6. Confessio enim illa minoris in iudicio facta autore curatore & absente creditore licèt nullum ius poterat quærere absenti præsertim ad obligandum minorem, carebat tamen omni fraudis suspicione, saltem ad transferendum onus probãdi in confitentem, vt concludit Antonin. Tessaur. *Decis. Pedem.* 109. *n.* 8. *ex l. inde Neratius* 25 § *vlt D. ad leg. Aquil.*
7. Huic enim iuramento purgatorio locus esse potest, & debet quoties aliqua præsumptio est contra eum qui tamen alioqui debeat vincere *l. generaliter* 12. *C. de reb. credit.* De qua scripsimus *in Chiliade Decad.* 19. *Err.* 2.

DEFINITIO VI.

De contractu facto extra prouinciam & absente curatore cum minore curatorem habente.

MInori curatorem in prouincia habenti olim in alia esset prouincia in qua curatoris adhibendi copia non erat, mutuam pecuniam dedisti. Non eò minus obligatio ritè contracta videbitur, quòd curatoris autoritas non interuenerit.1 Nam quod vulgo iactatur pupillo cõparari minorem qui curatorem habet, 2 ad bonorum immobilium mobiliúmve alienationem pertinere videtur potiùs quàm ad contrahendam obligationem, 3 si verum est quod prudentes tradiderunt, Puberes etiam sine curatoribus suis rectè ex stipulatu obligari. 4 Sed etsi tam generaliter id verum esset quàm ab interpretibus creditur, ad eum tamen casum non pertineret, quo curatoris procul absentis præsentia interuenire non posset. 5 Alioqui magno incommodo afficerentur huius ætatis homines, si propter curatoris absentiam cum iis contrahere vel ex necessaria causa non liceret. 6 Neque est quod quis dicat Posse in ea prouincia in qua nunc minor degit alium ei curatorem dari. Nam præter id quod facilè contingat vt inter ignotos curatorem inuenire minor non possit, 7 non facit hæc ratio vt qui alium curatorem non petiit cùm posset, ob id solùm malè contraxerit cum minore quòd absentem iámque datum curatorem non adhibuerit 8 Perinde igitur est atque si cum minore curatorem non habente contractum esset. Quod cùm sit subsistit quidem contractus ipso iure, sed tamen maiori periculo restitutionis obnoxius est si minor se læsum dicat, 9 Secundum ea quæ scripsimus Defin. 1. si tut. vel curat. interuen. *Ita tractatum est* ex tempore, in causa D. Petri Sappin nunc magistri computorum & D. de Morgenex Prid. Id. Iul. 1592.

1. *l. puberes* 101. *De verb. obligat.* in quo differt pubes ab impubere qui sine tutoris autoritate nullomodo obligatur *l.* 1. *C. de inutil. stipulat.*
2. *l. si curatorem habens* 3. *C. hoc tit.*
3. Ita Iacob Cuiac. *ad d. l. puberes & alibi sæpe.*
4. *d. l. puberes* quam etsi vulgò interpretes accipiunt de pubere curatorem non habente, tamen refelluntur ex illis verbis quæ bene Cuiacius ponderat *Sine curatoribus suis.*
5. Nec enim necesse est adhiberi eius præsentiam qui longè absit, licèt alioqui esset adhibenda *l. vlt.* §. *vbi autem in illis verbis* vel longè absunt *C. de bon. quæ liber. l. si longius* 18. *de iud. l.* 22 §. *si pater D. solut. matr. l. vlt. D. vbi pup. educ. deb.*
6. *Arg. l. quod si minor* 24. §. *non semper D. hoc tit. l. reo* 41. *D. de solut.*
7. Nec enim curator datur inuitus vt neque inuito *l.* 2. §. *quæritur. D. de curat. bon. dand. l.* 8 § *inuitus D. de procur.*
8. Nemo enim cogitur minori cum quo rem habiturus sit curatorem petere nisi in litem *l.* 1. 2. *& pass. C. de in lit. dan. tutor.* aut ad solutionem accipiendam *l. nec prætor* 7. §. *permittitur D. hoc tit.*
9. *d. l. si curatorem habens,* licèt interuentus curatoris non impediat restitutionem *l.* 1. *&* 2. *C. si tut. vel curat. interuen.*

DEFINITIO VII.

De restitutione in integrum aduersus omissam dilatoriam aut declinatoriam exceptionem.

NOn datur 1 in integrum restitutio minori, maiori verò multò minus, 2 aduersus omissam obiectionẽ exceptionis declinatoriæ, aut dilatoriæ, quòd ea omissio permodici sit præiudicij, nec lædat ius defensionis si qua reo competat, 3 De modicis autem, vt aiunt, nõ curat prætor. 4 Sed quod de exceptione dilatoria dicimus in ea locum non habet quæ possit etiam esse peremptoria, qualis est non factæ excussionis. Hæc enim etsi dilatoria esse creditur, 5 ideóque non admittitur post litem contestatã, 6 Potest tamen vno casu esse peremptoria, Nimirum si verum sit debitorem alia bona possidere ex quibus satisfieri creditori possit, Vt nullus ei regressus dandus sit aduersus pignoris possessorem. 7 Itaque si minor exceptionem hanc omiserit, restitui in integrum poterit vt etiam post litem contestatam obiicere eam possit. 8 *Ita tractatum est* in causa N. Claudij de la Balme & Dominæ Comitis d'Antremons Cal. Febr. 1593.

1. Capell. Tholoss. *decis.* 53. licèt contrà sentiat Bart. post *gloss. in l. minor* 36. *D. hoc tit. per ill. text. & per l. minor* 18. §. 1. *eod.*
2. *l. qui procuratorem* 57 §. 1. *de procur. l. ita demum* 13. *C. eod. l. quæritur* 14 §. *si venditor D. de ædilit. edict.*
3. Declinatoriæ enim & dilatoriæ exceptiones dicuntur quæ iudicis aut aduersarij personam respiciunt, non ius defensionis. Cuiac *lib.* 9. *obser. cap.* 23.
4. *l. scio* 4. *D. de in integ. restit.*
5. Vt & cæteræ ordinis exceptiones Bart. *in l. exceptiones n.* 6. *D. de except.*
6. *l. exceptionem* 19. *C. de probat. l. pen. & vlt. C. de except.*
7. Auth. *hoc si debitor C. de pignor* Securus enim est possessor ex quo creditor suum consecutus est à debitore vel consequi potuit.
8. *d. l. minor* 18. §. 1. *& l. minor* 36. *D. hoc tit.*

DEFINITIO VIII.

De minore filia restitutionem petente aduersus iuratam futuræ successionis siue paternæ, siue maternæ renunciationem.

NOn desunt qui putent filiam quæ quaotulacumque dote accepta futuræ parentis successioni renunciauerit fauore masculorũ, & adhibito, vt fieri solet, iureiurando, nulla prorsus iuuandam restitutione, Nec si minoris ætatis fauor ad quantamcumque læsionem accesserit, Eóque iure Gallos passim vti proditum est, 1 quod hæc sententia familiarum præsertim oobilium faueat conseruationi, 2 quasi nec aliud quicquam filia exigere à patre debeat nisi vt probum, suæque condicioni conuenienté maritum nanciscatur. 3 Sed tamen receptior est contraria sententia, quam & Senatus noster sæpius secutus est, 4 vt etiam maior annis filia aduersus huiusmodi renunciationem restituatur ex causa enormis nedum enormissimæ læsionis. 4 Quòd si etiam mioor ætas interueniat, magis est vt ea quoque læsio ad restitutionem proficere debeat, quæ nec sit enormis dummodo ooo prorsus minima, vt priuilegium aliquod ætas habeat, 5 accedente præsertim paterna reuerentia, 6 adeóque materna, cùm non minor matri quàm patri debeatur, 7 licèt noo habeat mater liberos in potestate. 8 *Ita tractatum est* in ea causa de qua SC. 7. & 8. sup. De pact. Et SC. 6. sup. De eo quod met. caus.

1. Ioann. Papon. *in syntagm. arestor.*
2. Familia enim oon oisi per masculos conseruari potest, cùm fœmina suæ familiæ & caput sit & finis *l. pronunciatio 195. §. vlt. de verb. signific.* qui enim ex fœmina nascuntur patris non matris familiam sequuntur *l. familiæ 196. eod. l. pen. de agnosc. liber.* Publicè autem interest familiarum dignitatem & amplitudinem conseruari *l. 1. §. sed etsi fetum D. de ventr. inspic.* Vide *l. 1. de iur. immunit.*
3. *l. capite 19 D. de rit. nupt.*
4. Non enim sufficit quod pater maritum quærat filiæ nisi & eam dotet competeoter pro modo facultatum *l. cognouimus 19. C. de hæret. Nouell. 115. vt cum de app. cognosc. cap. 3 §. si alicui.*
5. Semper enim facilius est vt succurratur minori quàm maiori *l. si res æstimata 12 §. 1 in fin. D. de iur. dot. l. Præses 42. D. hoc tit.* Scripsi *Def 6 tit. præce l. De eo quod met. caus.*
6. *Arg. l. 1. § quæ oneranda D. quar. rer. act. non dat. l. pen. D. de furt. l. si superstite 5. C. de dolo.*
7. *l. furiosa 4. D. de curat. furios.*
8. *l. illud 4 §. ad testamentum D. de bonor. poss. contr. tabul. §. cæteri Inst. de hered. qualit. & differ.*

DEFINITIO IX.

De probanda læsione & æstimatione bonorum maternorũ.

TAmetsi verò dos matris tota consistat in pecuniano merata nec maritus soluendo sit, non eò minùs tamen in æstimanda læsione si pro modica quantitate filia maternæ successioni renunciauerit, totius dotis ratio habebitur. 1 Non enim quid à marito exigere mulier eiúsve heredes possint, 2 sed quid in bonis sit inspiciendum est, 3 bonorum autem appellatione actiones quoq; continentur, 4 quas si ob id inanes esse obiiciatur, quòd eas debitoris excludat inopia, 5 vt filiæ nihil interesse videatur, Eadem ratio faciet vt multò minus audienda sit mater eiúsve heres, cuius nec quicquam intersit ex iis actionibus quas inanes putet partem filiæ dari. 6 Quod si marito ad inopiam vergente declaratum sit per iudicem marito consentiente ad quam vsque quantitatem dotis nomine caueri oporteret, tantum in dote esse videbitur, quantum fuerit in iudicis senteotia: 8 Neque patris heredes audiendi erunt si in fraudem creditorum eam dotis taxationem factam causentur, cùm mariti personam repræsentent, 9 cui si viueret propriam turpitudinem fraudísque à se initæ consilium allegare non permitteretur, 10 Quamuis certum sit eam rem creditoribus inauditis nocere non debere. 11 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Nomen enim manet etiamsi per ioopiam debitoris malum sit, nec idoneum *l. si nomen 4. D. de hered. vel act. vendit. l. si plus 74. § vlt. D. de euict.*
2. Simile quiddam est *in l. vxor marito 55. D. de donat. int. vir. & vxor.*
3. *l. cum quæritur 6. C. de inoff. testam.*
4. *l. 3. in princip. & § 1. D. de bonor. poss.* iuoct. *l. heres in omne 37. D. de acquir. hered.*

5. *l. nam is 6. D. de dolo.*
6. Quoties enim non ob aliam causam quis tenetur quàm quòd actiones habeat, liberatur præstando actiooes *l. quod debetur 51 in fi. D. de pecul. l. quod si in diem 16 §. vlt. l. item veniunt 23 §. aut Seuntios de petit. hered.* facit *l. in creditore 38. D. de euict.*
7. Iuxta *l. si constante 24. D. solut. matr. l. vbi adhuc 29. C. de iur. dot.*
8. Sententia enim ioter auditos & consentientes ius facit *l. si fundus 16. §. si pluris D. de pign. l. 13 §. pen. de iureiur.*
9. *l. heredem 59. l. hereditas 62. de reg. iur.*
10. *l. transactione finita 30. C. de transact.* Bart *ad l. iusiurandũ 17. § procurator n 4. 5. & 6.* vbi vide *D. de iureiur.*
11. Æstimatio enim ab vno facta oon oocet aliis *l. si fundũ 8. § si liberi. de leg. 1. l. 5. §. circa de don. int. vir.*

DEFINITIO X.

De minore curatorem non habente restitutionem petente ex causa læsionis aduersus curatam prædy paterni venditionem.

MInor curatorem nõ habens qui rem suam immobilem sine decreto vendidit interposito tamen, vt fieri solet, iureiurando si nullomodo læsus sit, non est in integrum restituendus, 1 quamuis paternum & hereditarium fundum vendiderit, 2 Nisi proponas domum venditam in qua sint maiorum imagines, 3 aut quid aliud simile quod iustam minoris adfectionem esse suadeat ad ioducendam restitutiooem. 4 Autoritas namque iurisiurandi eo iure quo vtimur supplet defectum solennitatis & decreti. 5 Itaque cessante causa nullitatis, 6 sola superest æquitas restitutionis, 7 cui porrò minor tantùm ætas nisi læsio aliqua concurrat locum facere nunquam potest. 8 Planè si læsio interuenerit siue in precio siue in eo quod sioe causa vendiderit rem quam noo expediebat vendere, restitutioni locus erit, 9 nec eo minùs quod cum alio æquè minore contractum proponatur. 10 Cæteris enim paribus melior semper est condiciò minoris, qui certat de damno vitando. 11 *Ita Senatus* cootra Henricum Potier 16. Cal. Mart. 1594.

1. Quia vt sequitur in Definitiooe, cessante causa nullitatis propter autoritatem iurisiurandi, superest sola quæstio restitutionis quæ porrò citra læsionem competere oulla potest *l. si quidem 11. C. de præd. minor. l. nam posteaquam 14. §. si minor D. de iureiur.*
2. Ita eoim fieret vt pupillis aut minoribus nihili vendere liceret ex eo quod à parentibus accepissent, ne quidem cũ decreto quod falsum est, Semper namq; minor læsus reperiretur.
3. *l. lex quæ tutores 22. versic. nec verò domum C. de administr. tutor.*
4. *l si in emptionem 35. D. hoc tit.* facit *l. libertus 36. D. de bon. libert. vers. veluti si prædia l. 1. §. & aliàs videamus 15. D. si quid in fraud. patr.*
5. *Auth sacramenta C. si aduers. vendit.* Alex. *cons. 27. & cons. 125. num. 6. lib. 1.*
6. Quæ subesset facta alienatione rei immobilis sioe decreto *l. 2. l. prædia 8. l. si minor 15. & pass. C. de præd. minor.*
7. *d. l. si quidem 11 eod.*
8. *d. l. nam posteaquam 14. §. si minor. D. de iureiur. l. verum 11. §. sciendum est D. hoc tit.*
9. *l. patri 27. §. item ex diuerso l. minor. 40. §. 1. l. tutor 47. in princip. & §. 1. & pass. D. eod.*
10. Si modò solus ille captus sit, qui vult restitui *d. l. verum §. item quæritur pen. à contr. sens. eod.*
11. *d §. item quæritur* vbi additur Si vterque certet de damno vitando, quia fortè pecuniã ab alio acceptam alios consumpserit, potiorem esse causam eius qui consompsit, facit *l si minor 34. eod. l. si seruum 91. §. sequitur in fin. de verb. oblig.*

DEFINITIO XI.

De minore procuratorem ad lites constituente siue curatorem habeat siue non, Et siue iurauerit siue non.

COnstitutio procuratoris sine curatoris autoritate facta per minoré habentem curatorem nõ valet etiamsi iusiurandum ioteruenerit. 1 Sicuti nec aditio aut repudiatio hereditatis aut quid aliud simile. 2 Denique eo iure vtimur vt nihil omnino facere possit sine curatore minor qui habet curatorem, nõ magis quàm si adhuc impubes

impubes esset, 3 Multò minùs hereditatem quam ipsius nomine tutor aut curator agnouerat repudiare poterit, 4 ne in iudicio quidem. 5 Itaque si id facere velit, licèt aduersarius repudiationi consentiat, iudex tamen decernere debet, vt ante omnia curator in ius vocetur, & audiatur. 6 *Ita Senatus* in secreto auditorio pro N. Petel Maurianensi 16. Cal. April. 1595.

1. Secus est si minor non habeat curatorem quia tunc iuramentum repræsentat eum ioaiorem *d. Auth. sacramenta* vbi Bart. & alij. idem Bart. *in l. minor* 13 *§. fin. autem D. hoc tit.* Guid. Pap. *quæst.* 35. *& quæst.* 494. *vers sed aduerte.* Adde eundem Bart. *in l. cùm minor* *anni* 1. *D. rem rat. haber.* Quod si neque curatorem habeat neque iurauerit, constitutio procuratoris nulla est, & processus qui inde sequitur, nullus. Guid. Pap. *d. q.* 494. Excipe causas in quibus posset minor per se stare in iudicio. Nam & in iis potest per se & sine curatore dare procuratorem Bart. *in l. Diuus Seuerus §. curatores anni.* 1. *D. qui pet. tutor. l.* 17. *§. idem ait etsi nepoti* 20. *de minor.* Sanè ad negotia procuratorem constituere quilibet minor potest, id est etiam qui curatorem non habet. Idem Bart. *in l. neque tutores anni.* 12. *C. de procurat.*

2. Est enim aditio & repudiatio hereditatis res magni momenti, & quæ plurimum iudicij & consilij requirit cùm is qui adit obligetur *l. more* 8. *& seq. D. de acquir. hered* qui verò repudiat amittat occasionem acquirendi *l. quod autem* 6. *§.* 1. *quæ in fraud. credit. l.* 4. *D ad SC. Trebell.*

3. Aut prodigus *l. si curatorem habens* 3. vbi Bart. & alij *C hoc tit.*

4. Licèt ea agnitio nullius sit momenti quia non potest adire tutor pro pupillo nec curator pro adulto, sed pupillus ipse adire debet tutore autore, minor qui curatorem habet curatoru autore *d. l.* 8. *& 9. de acq hered. l potuit* 5 *C. de iur. delib.* Extra casum *l. si infanti* 18. *eod. & l. vlt. §. sin verò C. de curat. furios.* Quamquam si iuris ratio inspiciatur curatoris autoritas in hanc rem prorsus inutilis est *l. cùm in vna* 17. *§. tutor D de appell.*

5. Quia nec in iudicio cōparere potest sine curatoris autoritate, nisi fortasse pupilli exemplo ad decretum iudicis implorandum *arg. d. l. si infanti in fin.*

6. Vt audito curatore possit decernere an minori expediat hereditatem delatam adire aut repudiare.

DEFINITIO XII.

De restitutione minoris aduersus nouum creditorem qui minore mandante veteri soluit.

QVoties creditori minoris aduersus quem restitui minor potuit, alius mandante minore soluit, si posteà minor ex causa ætatis & læsionis, in integrum restitui velit, non aduersus secundum creditorem qui priori soluit, sed contra priorem impetrare debet restitutionem. 1 Subsistente siquidem primo contractu fieri non potest vt nō vtiliter minoris negotium ille gesserit qui pecunia sua priorem creditorem dimisit. 2 Quod si qua ratione minor læsum se conqueri potest, is vt à primo creditore læsum se probet necesse est. Id verò inaudito eo fieri nequit lite contra secundum creditorem solùm instituta, cuius nihil interest: quique exceptiones in promptu non habet per quas restitutionis beneficium excludi fortasse posset. 3 *Ita tractatum est* quibusdam tamen dissentientibus, in causa Nicolai Desparron contra Petrum Cochet Idib. April. 1595.

1. Imò potiùs contra vtrumque simul *arg. l. in causa* 13 *§. vnde tractari D. hoc tit.* Et sanè durum est dari restitutionem in integrum aut condictionem contra eum, qui suum recepit *l. repetitio* 44. *de cond. indeb. l.* 5. *§. pen. D de dol. mal. excep. l.* 1. *§. quod si patre Quar. rer. act. non dat. l. si quis* 12. *D. de nouat. l. vt mihi* 1. *D. de donat.* facit *l* 6 *§. sciendum D. quæ in fraud. credit. l. nihil dolo* 129. *de reg. iur.* Vide *Defin.* 4. *in fin. Si mia. ab hered se abstin.*

2. Obstare tamen videtur *l. dolo* 19. *§. idemque est. D. de nouat.*

3. *d. § vnde l.* 29. *§. vlt. D. hoc tit.* Iunge *l.* 18. *eod.*

DEFINITIO XIII.

De comparatione pupilli & minoris curatorem habentis.

QVod nostris placet puberem qui curatorem habet pupillo comparandum esse, 1 non facit quominus ex eius iureiurando confirmentur contractus omnes ab eo initi acsi curatorem non haberet, si modò curatoris autoritas interuenerit. 2 Posteaquàm placuit sacramenta puberum vim habere decreti ad confirmandam alienationem quam minor contra leges & sine decreto fecerit. 3 Itaque hactenus comparabitur pupillo minor curatorē habēs vt si sine curatoris autoritate rem immobilem alienet, etiam accedente iureiurando, non valeat alienatio. 4 Cæterùm extra causam illam alienationis bonorum immobilium constat puberes etiam sine curatoribus suis rectè obligari, 5 si prudentibus magis quàm interpretibus credamus, 6 quamuis alio iure vtamur. 7 *Ita tractatum est* in causa Claudij Vuillierme & D. de la Biguerne Idib. Sept. 1595.

1. Et prodigo *l. si curatorem* 3. *C hoc tit.*

2. Etsi tutoris autoritatem interuenire non sufficeret vt pupillus ex iureiurando obligaretur.

3. Auth *sacramenta puberum C. si aduers. vendit.*

4. *d. l. si curatorem.*

5. *l. puberes.* 101 *de verb. obligat.*

6. Iacob. Cuiac. *ad d. l. puberes* contra receptam interpretum traditionem.

7. Vt tum etiam cùm de nuda obligatione agitur, pubes habens curatorem pupillo æquiparetur, perinde ac si ageretur de prædiorum distractione.

DEFINITIO XIV.

Interlocutio per quam pronunciatum est instrumentum bonum & authenticum, non impedit restitutionem in integrum.

IVdicis interlocutio quæ instrumentum cōtractus initi cum minore pro bono & authentico pronunciauit, beneficiū restitutionis, quod postea minor petit vt cōtractus rescindatur, ei adimere non potest, 1 maximè verò si interlocutioni causam dederit contumacia tutoris vel curatoris: 2 siue quòd administratoris delictum aut negligentiam minori non nocere oporteat, 3 siue quod eiusmodi interlocutio ad formam instrumenti extrinsecam potiùs quàm ad intrinsecam contractus substantiam referenda videatur, 4 siue denique quod ipsum etiam restitutionis nomen supponat valere ipso iure contractum aduersus quem restitutio postulatur, 5 Ne auxilium extraordinarium ab eo qui ipso iure tutus sit, frustra, & contra iuris nostri regulas imploretur. 6 *Sine die.*

1. Nihil enim commune habet fides instrumēti cum venia ætatis *arg. l. Papinianus exuli* 20. *de minor.*

2. Solent enim interlocutiones tales fieri in pœnam contumaciæ. Not. *in l. de ætate* 11. *§. qui tacuit D. de interrog. in iur. faciend.*

3. *l. vlt. & tot tit. C si tut. vel curat. interuen.* Excipe tamen casum *l. properandum* 13. *§. vlt. C. de iudic.*

4. Dicitur enim bonum & publicum & authenticum instrumentum quod formam publicam & solemnem habet extrinsecam Not. *in Auth. si quis in aliquo C. de edend. & in l. vlt. C. de fid. instrum.* Aliud est autem tractare de instrumento, aliud de contractu.

5. *l.* 3. *C. si aduers. libert. l.* 2. *C. de prad. minor.*

6. *l. in causa* 16. *D. de minor. l. Imperatores* 29. *D. de reb. autor. iudic. possid.*

TIT. XIII.

De fideiuss. minor.

DEFINITIO I.

De restitutione minoris an prosit fideiussori.

IN quæstione illa, An in integrum restitutio minori concessa prosit fideiussori, 1 placet distinctio, An pro minore fideiussor interuenerit eo prorsus modo quo

pro maiore interuenisset, 2 quod simpliciter accepto fideiussore in dubio præsumendum est, 3 an quasi pro minore & contemplatione iuris Prætorij, 4 id est ob eam duntaxat causam vt creditori cautum esset, qui alioquin propter incertum ætatis ac restitutionis 5 non fuerat cum minore contracturus. Priore casu prodest fideiussori restitutio à minore impetrata, perinde ac si à maiore impetrata esset, 6 Posteriore verò non prodest, 7 nisi creditoris dolo minor circumscriptus proponatur. 8 Quidni enim hoc casu restitutio minoris prosit fideiussori, cui & citra restitutionem doli exceptio ex persona minoris prodesse posset? 9 Quippe quæ ex parte obiicientis in rem potius sit quam in personam, 10 ac proinde ex earum genere quæ vel inuito debitore competunt fideiussori, 11 Planè omni casu minor à fideiussore iudicio mandati conuentus eodem ætatis fauore aduersus fideiussorem quoque restitui poterit, 12 ni dolus proprius sit impedimento. 13 *Ita Senatus* in causa Ioannis Antonij Gleiron & Ioannis Crispini contra D. de Moyron Id. Decemb. 1590.

1. *De qua in l. 1. & 2. C. hoc tit.*
2. Id est non tanquam pro minore sed tanquam pro alio quolibet etiam maiore, quia nihil vetat etiam à maioribus fideiussores dari.
3. In dubio enim iure communi vsus quis creditur potiùs quàm speciali *l. si miles 7. De iniu, & rupt.* sicut & causa naturales inspiciunt magis quàm accidentalis *l. 3. §. 1. D. de tutel.*
4. Quomodo Papinianus loquitur in *l. Stichum aut Pamphilum 95 §. quod vulgo D. de solut.*
5. Sic loquitur idem Papin. in *l. si Titius 48. §. 1. D. de fideiuss.* de cuius sententia & emendatione scripsi *lib. 8. Coniect. cap. 1. & 2.*
6. *l. minor 51. D. de procur. l. 2. §. 1. D. de admin. tut. l. si pupillus 89. De acquir. hered. l. exceptiones 7 §. 1. D. de except.*
7. *l. in causa 13. D. de minor. d. §. quod vulgo d. l. si Titius.* Paul. *libr. 2. sentent. tit. 9 §. 5. l. 1. C. hoc tit. l. si pupillus 35. D. de recept. qui arb.*
8. *l. 2. C. eod. d. l. exceptiones 7 §. 1.*
9. *d. l. exceptiones in fin.*
10. *l. 2. §. 1. & 2. D. de dol. mal. except.*
11. *d. l. exceptiones §. 1. l. & heredi 21. §. vlt. l. quod dictum 32. De pact.* facit melius *l. vlt. ill. tit. de pact.*
12. *d. l. 1. C. hoc tit. d. l. in causa.*
13. Nunquam enim minoribus in dolo subuenitur *l. si ex causa 9 §. nunc videndum D. de minor. l. 1. C. si aduers. delict. l. sed etsi 5. §. quod si impubes D. ad l. Aquil.* Ergo non semper minoris restitutio prodest fideiussori sed interdum vt Vlpianus loquitur in *l. 13. sed vtrum. D. de minor.* id est secundum suprascriptam distinctionem. Scripsi *lib. 8. Coniectur. iur. ciuil. cap. 1. & sequentib.*

TIT. XIV.

De filiofam. minor.

DEFINITIO I.

De filiofamilias fideiubente pro patre à carceribus liberando.

PATER ex causa criminis in carceres detrusus, & de non offendendo ad certam vsque quantitatem satisdare damnatus, 1 vndique conquisitis fideiussoribus nec inuentis oblata etiam vxore quàm minùs idoneam esse constiterat, 2 postremo loco filium ex prædefuncta coniuge minorem annis vigintiquinque offerebat. Aduersarius negabat admittendum propter periculum in integrum restitutionis, si quando filius vellet dicere paterna se reuerentia coactum & iuuenili facilitate vt pro patre fideiuberet. 3 Visum est iustam intercedendi causam habere filium qui id ageret vt patrem alioqui miserum & perpetuis carcerib. mancipandum liberaret, 4 Cùm si in eo minus officiosum se præberet, exheredari meritò ob eam causam tanquam ingratus ex Iustiniani constitutione 5 posset. Proinde verendum non esse ne prætextu minoris ætatis aduersus illam intercessionem restitui minor quandoque posset. 6 Neque enim læsus videri deberet qui iure communi vsus fuisset, 7 quique non aliud fecisset, quàm quod vt faceret etiam maior, 8 pietatis intuitu, & iustæ exheredationis metu cogi potuisset. 9 Cùm tamen filij quoque perinde ac mulieris facultates suspectæ probarentur, recessum fuit ab hoc tractatu, alioque adhibito remedio victoris indemnitati & saluti consultum. *Ita Senatus* in causa N. Ioannis Iacobi de Minioux & D. Car. Dorlier tunc Iuridici apud Chablasienses maioris postea Senatoris meritissimi 13. Cal. Ianuar. 1594. & iam antea 3. Non. Sept.

1. *Iuxta l. illicitas 6. §. ne potentiores. D. de offi. Præsid.*
2. Non solùm propter exceptionem Senatusconsulti Velleiani quæ datur cõtra intercessioné & cui tamé renunciari potest *l. pen. § pen. D. ad SC. Vellean. l. iubemus 21. C. eod. l. vlt. & Auth. mater & auia C. quand. mul. tutel. off. fung. potest.* sed etiam quia non erat dos satis idonea. Posset etiam dici fœminam non posse alium defendere ne maritum quidem *l. 4. l. alienam 18. C. de procur. l. neque fœmina 54. D. eod.* Sed hic non de defensione agebatur sed de fideiussione, quam vtique præstare mulier potest pro marito è carceribus eximendo.
3. *Arg. l. 1. §. quæ onerandæ D. quar. rer. act. non dat.* Neque enim æs alienum patris soluere non cogitur *l. 5. §. parens 16. de lib. agnosc. l. 1 C. hoc tit.*
4. Neque enim modica filij ignominia est si patrem talem habeat *arg. l. 1. §. vlt. D. de liber. caus.* Nec quicquam vetat filium pro patre fideiubere *l. si pro patre 10 in princip. & §. 1. D. de in rem vers. l. fideiussor 22. §. 1. D. de pignor.* Nam & sublata proxima causa stipulationis quæ propter restitutionem ex causa læsionis & paternæ verecundiæ inanis esse posset superest pristina causa pietatis quæ impedit condictionem ne possit filius petere vel liberetur *arg. l. pen. D. de condict. ob turp. caus. l. item si 32. §. mulier D. de condict. indeb.* facit *l. sed etsi 21. D. solut. matr.*
5. Nouell. 115. *vt cum de appell. cogn. §. aliud quoque capitulum §. si vnâ de prædictis*, qui licèt loquatur de patre captiuo, tamen etiam porrigi potest ad eum qui in carcere detinetur pro delicto, siue de suo satisfacere non possit, quia nec liberari potest cedendo bonis, vt dicam *infr. tit. qui bon. ceder. poss. Def. 4.* Quid enim interest an parietibus quis an cõpedibus teneatur? Inquit *l. succurritur 9. D. ex quib. caus. maior.* Qui namque satisdare tenetur etiamsi sit locupletissimus pro idoneo non habetur *l. minor 51 § vlt. & ll. seqq. de procur.*
6. Non enim restituitur minor, ob id solùm quòd sit minor nisi sit etiam læsus *l. verum 11. §. sciendum D. de minor. l. nam postea quàm 9. § si minor. D. de iureiur.*
7. *l. vlt. C. de in integr. rest. minor. l. inter eos 51. § pe. D. de fideiuss. l. in pupillo 47. § 1. De solut. l. nihil consensui 116. § non capitur de reg. iur.* Ioan. Papon *in syst. Arrest lib. 7. tit. 5. § 3.*
8. Text. est elegans *in l. antepen. §. vlt. D. de minor.*
9. *Arg. l. qui non facit 121. de reg. iur. l. cùm plures 12. § cùm tutor. & l. seq § in soluendis D. de adm. & per. tut. l. 4. D. vbi pupill. educ. deb.* Itaque videtur filiusfamilias hoc casu fideiubere in rem suam perinde ac patris, quia dignitas patris est dignitas filij *d. l. si cum 9 D. de Senat.* & contra infamia patris est infamia filij *d. l. 1. §. vlt. de lib. caus. & in l. est quidem 8. in fin. D. de in quod met. caus.*

DEFINITIO II.

Filiofamilias fideiubenti pro patre ex causa iusta & decreto iudicis, curator dandus non est.

CVm iusta causa est permittendi, vt filiusfamilias licèt minor annis vigintiquinque pro patre fideiubeat, 1 quemadmodum in ea specie de qua proximè scripsimus, an curator ei ad actum dari debeat, dubitatum est, 2 Quibusdam sic affirmantibus ad facilius denegandum beneficium restitutionis ei qui alioquin & ætatis & metus, vt vocant, reuerentialis prætextum vellet obtendere. 3 Sed placuit non nisi ineptè curatorem ei dari posse, qui in patris iure ac potestate esset cõstitutus, 4 quique & sine curatore obligari rectè posset ex quocũque contractu, 5 Accedente præsertim iureiurãdo. Nec. n. egere potetat

rerat auxilio curatoris ad explorandum an facere deberet quod Senatus ex officio facere eum debere pronunciaret.6 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Regulariter enim restitui potest filiusfamilias minor, qui fideiubet siue pro patre, siue pro extraneo *l.1.C.hoc tit.* Extra hanc causam non solet filiisfamilias minoribus succurri, ne per eos patribus quoque succurratur, nisi in causis, ex quibus patri non acquirunt *l.3.§.sed vtrùm, l.Æmilius 38 §. vlt. D.de minor.l.vlt.§ vbi autem 6.C.de bon.quæ liber.* Vide *l.si dubitet 10. §.filiusfamilias D.de fideiuss.*

2. Dubitandi causa est, quia neque filiusfamilias videtur posse stare in iudicio, sine autoritate patris *l. vlt. §. necessitate C.de bon.quæ liber.* neque pater autoritatem filio præstare in rē suam *l.1 l.5.l quod dicimus 7.de autor.tut in princ.& in fin.*

3. Difficilius enim est, vt decipiatur minor, qui adhibet curatorem *l.ait Prætor 7.§.1.D.de minor.l.cùm pater 77. §. curatoris de leg.2.*

4. Curatorem tamen certis eius bonis dari nihil prohibet, vt in casu *d.l.vlt.§.1.vers.nolente.*

5. *l.tam ex contractibus 57.D.de iudic.l. filiusfamilias 8.D. de procurat.*

6. Decretum enim iudicis supplet præsentiam patris & curatoris *d. l. vlt. §. nolente.l.si infanti 18.in fin.C.de iur.delib. l. bonorum 7.C.qui admit.*

DEFINITIO III.

De filiofamilias qui se depositarium constituit pro patre.

Filiusfamilias minor annis viginti quinque, cùm pater vrgeretur ad solutionem vt pecuniam à se debitam vel solueret vel obsignaret, professus fuerat depositā penes se pecuniam vel quam aliam rem quæ pecuniæ loco esset, cùm tamen reuera nihil accepisset. Nō magis iuuabitur per in integrum restitutionem quàm si reuera depositum suscepisset. Nihil enim interest quod ad creditorem attinet, an depositarius quis sit, an depositarium se constituerit,1 si quidem non magis huic quàm illi exceptio vlla competit.2 Minúsque succurrendum illi est qui vt exequenti apparitori illuderet finxit se depositarium, cùm non esset.3 Accedit enim ea res proximè ad dolum, 4 In quo genere minoribus quantumlibet læsis succurri non solet. 5 Quamquam male & perperam fecisse apparitorem constabat qui passus esset pecuniam aut quam aliam rem quæ pecuniæ loco esset deponi penes filiumfamilias debitoris, 6 Quia cùm eadem sit persona filij & patris, 7 perinde est ac si pater ipse idémque debitor in depositarium eligeretur, 8 quod vtique fieri nemo probauerit, 9 Hoc ita si non creditor ipse consentiat. Neque enim volenti fit iniuria.10 *Ita tractatum est* in publico auditorio Idib. Septemb. 1595. posteà pronunciatum Ant. Cal. April. 1596.

1. Confessio enim in deposito probat veram numerationē saltem in præiudicium confitentis *l. Publia 26.§.vlt.D.de depos. l.in contractibus C.de non num.pecun.*

2. Andr. Tiraq. latè *De retract.convent.§.4.glos.6.num. 8.& seqq.*

3. *Arg.l.1.§.idem Pomponius quærit 24.D.deposit.* Mendacium enim puniri æquum est *l.4.l.si sine 9.l.de ætate 11.§.si cùm esset & §.qui tacuit de interr.in iur.fac.l.si dubitet 10.§. 1. D. de fideiuss.l. vlt. D. de rei vindic.* præsertim cùm hoc mendacium alioqui futurum sit creditori captiosum *l.vlt.D.quod fals.tut.auc.* Nam & in pupillo id obtineret *l.quid enim 14.D. de dolo.*

4. *Arg.l.pen.D.eod.tit. de dolo l.qui se liti 45.D.de petit.hered. l. nec vllam 13. §. non solùm & l. seq. eod. l. vlt. D. si vsusfruct. pet.*

5. *l si ex causa 9.§.nunc videndum D.de minor.l.1.C.si aduers. delict.l.sed etsi 5.§.quod si impubes D.ad leg.Aquil.*

6. Ioann. Papon.*in syntag.rest.lib.18.tit.5.§.22.*

7. *l.vlt.C.de impub.& aliis subst.*

8. *Arg.l si apud filiumfamilias 21.D.depos.inoct. l. 1.§.si apud seruum 18 D.eod.*

9. Nec enim fieri potest vt idem, & deponens sit & depositarius, non magis quàm vt idem sit & debitor & creditor aut fideiussor sui ipsius *l.heres à debitore 21.§.seruo tuo & seq. D. de fideiuss.cum similib.*

10. Ipse enim non est deceptus sed se decepit *d.l.qui se liti 45.D.de petit.hered.l.nam si actor 26.D.de rei vindic.*

TIT. XV.

Si tut. vel curat. interuen.

DEFINITIO I.

Cui incumbat onus probandi pecuniam fuisse versam in rem minoris vel perditam.

QVOD dicimus, Minore qui rem suam immobilem sine decreto alienauerat, 1 si venditio propter iurisiurandi religionem teneat, 2 restitutionem in integrū postulante, 3 Emptori incumbere onus probandi versum fuisse precium in rem minoris, 4 Non habet locum si minor cum curatoris autoritate contraxerit. 5 Credēdus enim est curator pro officij sui ratione id egisse vt in rem minoris pecunia verteretur: 6 In eóque duntaxat prodest emptori adhibitam esse curatoris autoritatem: Cùm alioqui facta venditio à minore curatorem non habente non eò minùs valeat si iusiurandum interuenerit, 7 adeò vt nec rescindi possit beneficio restitutionis, si læsio nulla concurrat: 8 Sicut ex contrario interueniens curatoris autoritas probata læsione restitutionis auxilium non excludit. 9 Cæterùm nō vsque adeò minori nocere debebit interuentus curatoris vt audiri non debeat si probare velit pecuniam à se malè consumptam: 10 si non ex aduerso probet emptor solutā autore etiam curatore. Nam qui minori soluit cum curatoris autoritate tutus est, 11 neque curiosus esse debet quam in rem postmodum pecunia impendatur. Pertinet enim id ad periculum curatoris & fideiussorum eius si quos dederit, 12 adeóque minoris ipsius, qui imputare sibi debet quod curatorem hunc sibi dari petierit, 13 cùm curator non nisi petenti detur. 14 *Ita Senatus* in causa N. Francisci Denarie contra Bartholomeam de Valon 8. Id. August. 1588. & in causa Hypoliti Vernier contra fratres Raymondos Maurianenses 12. Cal. Iul. 1592.

1. Quo casu si iusiurandum non interuenit competit vindicatio, quia minori integrum manet ius dominij propter legis prohibitionem *l. 5. §. pen. l. pen. §.1. D.de reb. eor.qui sub tut. l. prædia 8.l. siquidem 11 d.l.si prædium 16.& pass. C. de præd. minor.*

2. Iuxta Auth. *sacramenta.C.si aduers.vendit.*

3. *d.l.si quidem vers.si verò.* Vide quæ scripsi *in Ration.ad §. restitutio l.24.de minor.*

4. *l.prædiorum 10.* vbi glos.& DD.*d.l.si prædium 16.eod.*

5. Intellige, Omni casu quo minor petit restitutionem, siue quia vendiderit rem quam non expediebat vendere, aut precio viliore, siue quia precium malè consumpserit secundum distinctionem Bartoli *in d.l.siquidem.* Nam & cùm non aduersus solutionem sed aduersus venditionem ipsam restituendus est siue ad rem præcisè habendam siue ad precium supplendum, curatoris interueniens autoritas facere debet vt præsumptio sit pro emptore quamuis probet minor id quod est causæ suæ intentionis, quia ponimus contractum tenere: Alioqui de restitutione quæri non oporteret *l. 2. d.l. siquidem l. in causa 16.§.& generaliter D.de minor.* Imò & vulgo creditum est sufficere vt contractus teneat post Glos. & Bart. *ad d. l. prædiorum.* quod si ita est nihil refert an curatoris autoritas interuenerit necne. Sed ego non possum probare, quia tum etiā cùm contractus tenet, non satis tutò minori soluitur sine curatore *l.7.§.1. D.de minor.* nisi venditio facta sit cū decreto quo modo accipienda est *l. quod si minor 24. §. restitutio l. patri 27.§. item ex diuerso D. eod.* si enim venditio non teneat nisi propter vim iurisiurandi & minor restituendus sit, non puto duriorem constitui debere causam minoris quàm si non iurasset

dummodo impetrauerit absolutionẽ, vt dicam *inf. Def.* 8. *Si adu. vend.* quia iuramentum non respicit causam solutionis, nec quicquam facilius esset quàm eo modo minores decipere. Ergo si venditio non teneat, multò minus nocebit minori interuentus curatoris quo minus probãdi onus de precio in rem minoris verso emptori incumbat, cùm hoc casu minor habeat vindicationem, quæ non potest excludi nisi per doli exceptionẽ vno illo casu quo minor ex alieno damno locupletari velit *d. l. si prædium l. vtero C. de præd. minor* & *pen. D. eod.* In qua exceptione proculdubio emptor semper actor est. Neque hoc casu locũ habet ratio illa Vlpiani *in d. §. restitutio* quod emptor soluere precium necesse habeat, quia neque ea venditione nulla precium soluere est necesse. Excipe contractum mutui. De quo *in Defin.* 1. *inf. Si aduers. credit.*

6. Sicut & credendus est decipiendi minoris consilium nõ habuisse is qui cum minore contracturus adhibuit curatorem *d. l. 7. §. 1. D. de minor.*

7. Dixi *Def.* 10 *sup. De in integr. rest. minor.*

8. *l. nam postea quàm 9. §. si minor. D. de tutelis.*

9. *l. 2. 3. vlt. & pass. C. hoc tit.*

10. Præsumptio enim eliditur per probationem contrariam *l. si chirographum 24. & seq D. de probat.*

11. *d. l. 7. §. 1 D. de minor. l. 1 C. si aduers. solut.*

12. Cùm sunt idonei *intra 39 §. vlt. D. de minor. & tit. de fideiuss. tutor. tanct. tit. De magistr. conuen.*

13. *l. 1. §. item quæritur 11. D. de separ.*

14. *§. item inuiti Inst. De curat. l. mutus 43. §. is qui curatorem. D. de procurat.*

DEFINITIO II.

De curatore dato ad præstandam autoritatem minori donaturo vel vendituro.

SI curator ad hoc ipsum datus sit vt donet aut vendat bona minoris immobilia, vel vt vendituro aut donaturo minori autoritatem præstet, nón aliter valet curatoris datio quàm si eædem iuris solennitates interuenerint, quas interuenire necesse est in alienatione rerum minoris:[1] quòd alioqui in fraudem minoris & dolo malo eius, qui cum minore contracturus est, ea autoritas captata videatur. 2 *Ita Senatus* pro Donata Morens contra Bertrandam Morens 6. Id. Iun. 1590.

1. *l. 1. vbi Bald. C. si aduers. donat.* Simile est quod dicimus pupillum aut adultum sicuti alienare non potest, ita nec procuratorem constituere posse ad alienandum, etiam tutore autore Bart. *in l. neq. tutores num. 10 & 11. C. de administr. tutor.*

2. Autoritas enim dolo malo præstita non nocet *l. huius 9. l. falsus tutor 11. § qui dolo malo D. quod fals. tut.* Iti etc actio quæ ex edicto illo competit, totã fit in fauorem eius qui dolo malo falsi tutoris deceptus fuit contrahens cum pupillo. Melior textus est in *l. sine generali 61. D. de iur. dot.*

DEFINITIO III.

De verbis enunciatiuis prolatis per minorem contrahentẽ cum autoritate curatoris.

VErba enunciatiua in contractu cum minore gesto apposita quæ contra maiorem probarent, 1 probant etiã contra minorem si curatoris autoritas in contractu interuenerit, non aliter. 2 Hactenus nimirum vt contrariũ probandi onus in minorem ipsum transferatur. 3 Vt puta si in instrumento scriptum sit minorem accessisse ad vẽditionẽ partis quam in re communi habebat, propterea quòd res illa commodè diuidi non posset. 4 Præsertim cùm idipsum alij quoque coheredes eodem instrumento adfirmassent. 5 *Ita Senatus* in ea causa De qua SC. 13. sup. de in integr. restit. minor.

1. Quomodo probant quoties id continetur in quo contrahentes possunt sibi præiudicare Bart. *in l. 1. nu. 4 C de fid instrum. & in l. Publia 26. § Titius D. depos* aut quoties iuramentum interuenit siue principaliter propter se, siue incidenter, siue propter aliud, siue ad aliom directa, siue sint emissa, siue subaudita. Idem Bart. *in l. ex hac scriptura numer. 11. D. de donat.*

2. Nihil enim potest imputari ei qui contrahit cum minore adhibito curatore cur deterioris condicionis esse debeat quàm si contraheret cum maiore *l. cùm pater 77. §. curatoris de legat. 2. vbi est text. elegans.*

3. Nam contra probationem quæ ex verbis enunciatiuis inducitur potest admitti contraria probatio *l. pen. vbi Bart. in l. C. de contr. & commit. stipul.*

4. Quæ res facere potest vt minori expediat vendere cùm non possit diuidere, puta si habeat socium rixosum. Nam & ex hac causa si res diuidi posset, prouocare ad diuisionem etiam minor posset. Bart. *in l. iubemus 1 num. 7. C. de sacr. eccles* facit *l. 1. §. 1. D de reb. eor l pen. C. eod l. 4. inf pro soc. l. vlt. de iur. dot. l. tutor 10 D. de autor. tutor.* Et ibi Bart.

5. Adfirmatio tamen illa est suspecta, vtpote quæ causam illam habere potuerit, vt facilius defenderetur venditio quæ ipsis vtilior futura erat si tota res venderetur quàm si eorum portiones duntaxat. Non enim tam facilè reperitur, qui emere partem velit *l. tutor 47. § 1. D. de minor. l. si quis aliam 46. D. de solut.* Neque hoc casu locum habet, quod dici solet, Eandem esse rationem partis & totius *l. quæ de tota 76 D. de rei vind. l. si duo 51. in fin. D. de admin. tut. l. si seruus 82. de acq. hered. l. 3. D. pro derelict.*

DEFINITIO IV.

De vocando curatore ad actum dato vt adsit iudicio in integrum restitutionis.

ILlud obseruandum est cùm quæritur, Venditione per minorem facta autore curatore, an minori expedierit vendere necne, & an pecunia vtiliter in rem minoris versa sit, necne, Melius esse vt ante omnia in ius vocetur curator heresve eius, ne quicquam inaudito illo constituatur: 1 Siue curator ille generaliter bonis omnibus minoris, siue ad actũ dũtaxat datus sit. Nã & qui ad actũ datus est perinde cogitur administrationis suæ rationẽ reddere. 2 Ad officiũ verò curatoris potissimùm spectat vt videat an expediat minori vendere, & in quã rẽ preciũ vertatur. Multum tamen interest an minor ob id læsum se dicat, quòd vendiderit cùm non sibi expediret vendere, An ob id tantùm, quòd precium malè consumptum sit, & deperditum. 3 Priore casu vocandus est curator sumptibus & diligentia emptoris, Posteriore minoris, Quia priore casu contra emptorem præsumptio est, Posteriore contra minorem. Hoc ipsum ideo, quia emptori priusquam emeret, non fuit necesse emere, At ementem soluere fuit necesse. 4 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Cùm possit restitutio damnum ei afferre condemnato minore *l. in causa 13. vers. causa enim cognita l. etiam 29. §. vlt. D. de minor.*

2. Exemplo procuratoris qui & ad vnam rem dari potest *l. 1. §. 1. D. de procur. l. si procurator 10. C. eod. l. si verò 12. §. contrario D. mandat. l. 3. C. de in lit. dand. tutor.*

3. Ita distinguit Bart. licèt ad alios fines in *l. siquidem 11. C de præd. minor.*

4. *l. quod si minor. 24. §. restitutio D. de minor.*

TIT. XVI.

Si in commun. caus. in integr. restit. pet.

DEFINITIO I.

De restitutione in integrum ab vno ex fratribus minoribus pro omnibus petita.

SI plures fratres in minori ætate contraxerint, aut eorum nomine tutor de re quam in cõmuni habuerunt, & ea læsio interuenerit quę locũ faciat restitutioni, potest ab vno ex ijs omniũ nomine restitutio impetrari etiã citra mãdatum, Non solùm quod ex iuris ratione permittatur cõiuncto vt agat pro coniuncto pręstita rati satisdatione 1 (coniun-

ctas

ctas autem personas in proposito transuersales quoque intelligimus vsque ad quartumgradum 2) Sed etiam ratione connexitatis, &, vt nostri loquuntur, propter indiuiduitatem contractus, 3 Si non alij fratres dissentiant, quorum etiam nomine restitutio postulatur, 4 contractuum enim omnium causa indiuiduus est 5 præsertim venditionem 6 nec fieri potest vt pro parte valeant, pro parte non subsistant. 7 *Ita Senatus* in causa N. Nicolai Dauise Senatoris contra Franciscum le Maistre Prid. Cal. Sept. 1593.

1. *l. sed & hæ personæ 35. D. de procurat.*
2. Alex. *cons. 4 incip. videretur col. 3. vers. circa primum vol. 2.*
3. *l. vnic.* vbi Glos. Bart. & cæteri *C. hoc tit.* Ioann. Mauricius qui dicit communem *in tract. De restit. in integr. cap. 185. num. 3. &* 4. & apertius *cap. 144.* facit *l. si communem in quem. ser. amit. l. 4. §. si fundus D si seruit. vind. l. per fundum 11. rust. præd.*
4. Mauric. *d. cap 144.*
5. Hæc propositio non videtur generaliter vera, sed tunc tantùm cùm de iis rebus contractus est quæ diuisionem non recipiunt *l. stipulationes non diuiduntur 72 D verb. oblig.*
6. Intellige ex parte emptoris qui non fuit empturus partem *l. si quis aliam 46. D. de solut.* Nam ex parte venditorum cùm sunt plures nihil vetat diuiduam esse venditionem si res vendita diuidua sit. Ideóque nec restitutio minoris debet hoc casu prodesse maiori si emptor nolit *l. inter vrgentibus 47. §. curator D de minor.* Dicam *Def. seq.*
7. Nimirum in vnius eiusdémque venditoris vel emptoris persona, quia non fuerit ille partem venditurus vel empturus *d. l. si quis aliam 46. D. de solut.* facit *l. etiamsi 29. §. 1. De minor.*

DEFINITIO II.

De restitutione in integrum pro re communi per minorem impetrata.

COheredes plures qui fundū hereditarium communem & indiuisibilem habebāt, eum tibi vendiderūt. Inter quos vnus fuit minor annis vigintiquinque qui & iurauit numquam se contrauenturum, & curatoris sui autoritatem adhibuit. Si is postea in integrum restitui velit aduersus venditionem tanquam læsus etiamsi læsionem probet non aliter audiendus est, quàm si totum fundum recipere sit paratus & vicissim totum precium reddere, id est pro coheredum quoque portionibus. 1 Neque enim aliter fieri potest vt omnia in integrum & pristinum restituantur, cùm tu partem fundi communis præsertim indiuisibilis empturus non fueris, 2 nec cogendus sis incidere in communionem si nolis, 3 in qua nec remanere cogi posses. 4 Sanè non dabit ea res ius minori vt hoc prætextu possit fundum à te integrum auocare, & pro coheredum partibus nisi per te condicio deferatur. 5 Diuersum esset si venditio perperam, & contra legis prohibitionem facta proponeretur, id est sine decreto nec iureiurando interueniente. 6 Tunc enim sicuti non esset minori necessaria restitutio, 7 ita parum curandum esset an tu partem empturus fuisses, necne. Suam enim partem quasi nec alienatam pro indiuiso vindicare à te posset. 8 *Ita Senatus* in causa Claudij Vuillierme & Dominorum de la Biguerne Idib. Sept. 1595.

1. *d. l. inter 47. §. curator in illis verbis, Nisi si emptor à toto contractu velit discedi quòd partem empturus non esset. D. de minor.*
2. *d. l. si quis aliam 46. D de solut.*
3. *l. si non sortem 26. §. si centum D. de condict. indeb.*
4. *l. vlt. D. commun. diuid.* Scilicet propter difficultatem communionis, vt loquitur Vlp. *in l. qui neq. 8. §. vlt. D. de reb. eor. qui sub tutel.* id est propter discordias quas materia communionis excitare solet *l. cùm pater 77. §. dulcissimis de leg. 2. l. in re communi 26. serb. præd.*
5. *d. §. curator.*
6. *Tit. de reb. eor. qui sub tutel. & C. De præd. minor.*
7. *l. 2. C. eod. de præd. minor l. in causa 16. §. & generaliter D. de minor.*
8. Nam & ad prædia communia pertinet oratio Seueri, vt neque obligari, neque alienari possint sine decreto, nisi ea alienationis species quæ fit necessariò per diuisionem socio maiore prouocante *l. 1. §. 2. infin. l. 5. §. vlt. l. qui neque 8. §. vl. D. de reb. eor. qui sub tutel.*

TIT. XVII.

Si aduers. rem iudicat.

DEFINITIO I.

Minor potest procuratorem constituere sine curatore dummodo interueniat iusiurandum, nec petat ille dari sibi curatorem. Quem tamen dare semper melius est.

SI minor procuratorem ad lites constituerit adhibito vt plerumque fit iureiurādo, 1 valent equidem omnia quæ cum procuratore gesta fuerint, 2 & consequenter minore condemnato valebit sententia, reique iudicatæ autoritatem si ab ea prouocatum non sit, obtinebit. 3 Sed non excludet ea res beneficium restitutionis aduersus rem iudicatam petitæ, si minor læsus proponatur. 4 Consultiùs tamen faciet is cui res erit cum minore si ei curatorem dari postulet, quo autore procurator ad litem constituatur iudiciúmque peragatur: ne tam facilè minor quandoque conqueratur se indefensum fuisse, ex eâque causa impetret restitutionem. 5 Sed etsi minor curatorem nullum habens procuratore cum iureiurando iam constituto, dari sibi curatorem petat, & protestetur nolle se absque curatoris autoritate litigare, dandus ei omnimodo curator erit. 6 Alioqui nec sententia valebit si qua postmodùm contra minorem reddatur, nec quicquam aliud, quod ab eo tempore cum procuratore geratur. 7 *Ita Senatus* sæpiùs.

1. Iuxta *Auth. sacramenta C. si aduers. vendit.*
2. Bart. *ad d. Auth. num. 22.* vbi defendit constitutionem illam locum habere etiam in iudicijs, quoniam in iudicijs quasi contrahitur *l. 3 §. idem scribit de pecul.* nec iusiurandum præstatur ab inuito, licèt iudicium reddatur in inuitum *l. inter stipulantem 83. §. 1. De verb oblig.* Idem Bart. *ad l. minor 18. §. fin autem D. de minor.*
3. Guid. Pap *quæst. 35. & 494. vers. sed aduerte. Ex l. cùm & minores 4. in fin. C. hoc tit.*
4. *d. l. cùm & minores.*
5. *l. 1. C. qui pet. tut vel curat. l. si Præses 6. C quomod. & quand. iud. l. acta 45. §. vlt. D. de re iudic.*
6. Semper enim curator adulescenti petenti dandus est præsertim in litem: quum in rem etiam inuito daratur *l. 1. 3. & vlt. C. de in lit. dand. tutor.* Vide *Def 29 infr. De iudic.*
7. Non enim potest videri procurator legitimè constitutus à minore sine curatoris autoritate etiam accedente iureiurando, ex quo minor curatorem habere voluit, cùm huic solennitati iuris (sic enim vocat *l. vlt. C. de in lit. dand. tutor.*) satisfieri commodè possit quandiu iudicatum non est. Idque etiam ad iudicij confirmationem & securitatem pertinet, quia facilius restituitur minor qui iurauit nec curatorem habuit, quàm qui habet curatorem, cùm nec faciat iusiurandum quia minor facilius decipiatur *l. desi 19. §. Diuersum D. de nouat.* Excipe causas in quibus potest minor per se stare in iudicio. Nam & in ijs poterit constituere procuratorem sine curatore, vt dixi *Def. 14. num. 1. supr. de procur* Ex Bart. *in l. Diuus Seuerus §. curatores n. 1. C. qui pet. tut.* quia omnibus qui suo nomine actionem habent procuratoris quoque dandi potestas est *l. sed si vnius 17. §. idem ait etsi nepote D. de minor.* Ergo & eodem modo, quandoquidem quisquis agit per procuratorem per se ipsum agere videtur, ex vulgata iuris regula.

TIT. XVIII.

Si aduers. vendit.

DEFINITIO I.

De ratihabitione venditionis tutelæ per minorem factæ sine causa.

5. *l.2.& 4.C. hoc tit.*

6. *Arg. l. & eleganter 7. in princip. D. de dolo. l. si res æstimata 12. §. 1. D. de iur. dot.*

7. Non autem omnis metus continetur edicto sed is tantũ qui cadat in constantissimum virum *l. metum 6. D. hoc tit. l. interpositam 13. C. de transact.*

8. Iuxta vulgatum illud Non creditur referenti nisi cõster de relato *Auth. si quis in aliquo C. de edend.*

9. Itaque credulitatem suam sibi imputare debet *l. 1. §. dolo D. de eo per quem fact. erit. l. § §. sed si sic accepit D. de in gem vers. l. mariti 29. §. quæstum D. ad leg. Iul. de adult.*

10. *l. contra nostra 5. C. de exec. & exact. lib. 2. tit. 61. l. vlt. ubi DD. D. de iurisdict.*

11. *l. nec timorem 7. D. hoc tit. l. metum 9. & seq.*

12. *d. l. nec timorem §. 1. l. vlt. §. 1. D. hoc tit.*

13. *l. cum te domus 2. & duab. seqq. C. eod.*

DEFINITIO IV.

De metu reuerentiali in contractibus per mulierem nuptam initis.

ETsi non omnia quæ à nupta muliere, præsente & autoritatem præstante marito gesta sunt idcirco faciliùs reuocari debent per in integrum restitutionẽ, quasi metus ex maritali reuerentia præsumendus interuenerit, si de re ad maritum nil pertinente contractum sit, nec verbera vel minæ probentur, 1 Prudentius tamen faciet, qui cum nupta muliere de re non dotali contracturus, mariti præsentiam quæ nec necessaria est 2 non adhibuerit, 3 licèt contra vulgò obseruari solitum sit. 4 *Ita Senatus* in causa Claudiæ Rigollet & Ioannis Quinerry 16. Cal. Iul. 1593.

1. *l. 5. 8. & vlt. C. de pact. conuent. tam sup. dot. l. vlt. D. eod. tit. de pact. dotal.* Bart. *ad l. ad inuidiam 6 C. hoc tit.*

2. Cùm in rebus non dotalibus nihil omnino iuris maritus habeat in ista vxore *d. l. 8 & l. vlt. C. de pact. conuent.* Tex. est in *l. vellet nemo 6. C. de reuoc. donat.*

3. Vt ex eo apparet quod etiam vir ipse potest emere ab vxore & quidem minore precio si non sit animus donandi *l. sed si vir 31. §. si duo in fin. D. de donat. int. vir. & vxor.* Id enim falsum esset si mulieri contrahenti præsentia & autoritas mariti necessaria esset, quia non posset ille autor fieri in rem suam vt de tutore scriptum est *in l. 1. l. 5. in princip. l. quod diximus 7. D. de autor. tutor.*

4. Vulgaris autem error ille nascitur ex eo quod imperiti plerique putant bona omnia mulieris esse dotalia, Alij mulierem esse in potestate viri imo etiam cùm patrem habet quorũ vtrumque falsum est *l. dotæ C. de rei vend. d. l. 8. & vlt. C. de pact. conuent. l. 1. §. vlt. D. de liber. exhib.*

DEFINITIO V.

De obligatione in militis commodum facta, & de instrumenti guarentigiati executione.

NOn quæcunque cum militibus gesta sunt per vim & impressionem gesta intelligi debent 1: Sed tamẽ si vis à debitore obiiciatur, in tanta quanta passim hodie est gladiorum impunitate, militaris audaciæ odium 2 facit vt non priùs pro instrumento præsumi oporteat, 3 quam debitor in vi & impressione probanda defecerit. 4 Itaque fiduciariæ & prouisionali adiudicationi ex instrumento quantumuis authentico, & guarentigiato nullus pendẽte lite locus erit. 5 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 8. infr. De oblig. & action.

1. *l. qui stipendia 9. C. de procur. l. ætas 7. C. de rescind. vendit.*

2. *Arg. l. quanta audacia 12. D. de public. & vectig. l. quod si nolit 31. §. qui mancipia D. de ædilit. edict. l. qui testamentum 27. D. de probat.* Qui enim oneratur contraria præsumptione oneratur etiam grauiori probatione *l. vlt. in princip. D. hoc tit.* Præsumptio namque specialis tollit generalem *l. cum de indebito 25. D. de prob.*

3. Pro quo tamen in dubio præsumendum est si authenticum sit & publica fide subnixum *l. 2. D. de fid. instrum. l. 2. C. ad l. Cornel. de fals.*

4. Præsumptio enim sola non sufficit ad condemnandum militem quia lex probationem requirit. *l. Lucius 83. de ad. & demonstr.*

5. Cui alioquin locus esset *d. l. 2. C. de fals.*

DEFINITIO VI.

De metu reuerentiali & iusto ob accedentem immodicam læsionem. Et quid si minor ætas concurrat.

EX sola præsentia mariti non inducitur metus reuerẽtialis qui sufficere possit ad contractum rescindendũ si neque minæ probentur aut verbera, 1 neque læsio quæ interuenerit in re ipsa. 2 Idem in filia tractari potest si dicat eiusmodi metu reuerentiali coactam se vt bonis omnibus paternis maternísque adhibito etiam, vt fieri solet, iureiurando renunciaret. 3 Læsionem verò immodicã probari necesse est, id est quæ sit vltra dimidiam perinde acsi reuerentialis metus nullus accederet: 4 Cuius tamen ratio hactenus habenda est vt ea læsione probata omnimodo & præcisè rem restitui oporteat, quasi per vim & metum extortam, Non relicta possessori electione supplendi iusti precij quam alioquin relinqui necesse esset si sola læsio restitutioni causam daret. 5 Sanè si minor quoque ætas interueniat, ratio nulla est propter quam tam grandis læsionis probationem præterea exigamus, 6 cùm ætatis priuilegium possessori auferat illam supplẽdi precij electionem 7 *Ita tractatum est* in causa D. de Bellegarde & N. Annæ de Bellegarde vxoris D. de Bienuenu 15. Cal. April. 1595. & in ea causa de qua SC. 8. infr. De in integ. restit. minor.

1. Iam dixi *supr. Def. 3. & 4. ex Bart. in l. ad inuidiam C. hoc tit.*

2. Aliquando enim læsio interuenit in re ipsa sine animo lædendi. Indéque nascitur dolus in re ipsa distinctus quidem à dolo ex proposito, sed qui tamen ei æquiparatur si nostris credimus *ad l. si quis cum aliter 36. De verb. obligat.* Scripsi in Chiliade pluribus locis præsertim *Decad. 1. Err. 7.*

3. *Cap. quamuis pactum 2. de pact. in 6.* vbi extat Bonifacij constitutio quæ huiusmodi renunciationes ratas adprobat factas per filiam patri dummodo nec vis metúsve, nec dolus intercesserit.

4. Bart & alij *ad l. 1. §. quæ onerandæ D. quar. rer. act. non dat.* Didac. Couarr. *ad cap. 2. de pact. in 6.*

5. *Dict. Def. 2. sup. ex l. 2. & l. si voluntate 8. C. de rescind. vendit.*

6. Neque enim restitutio minorum eget probatione tam grandis læsionis sufficitque qualisqualis læsio *l. 1. l. quod si minor 24. §. non semper & pass. de minor. l. nam postea quàm 9. §. si minor D. de minor.*

7. In eóque differt restitutio minorum à restitutione maiorum *l. si in emptionem 35. D. de minor.*

DEFINITIO VII.

Protestationem clandestinam de dolo vel metu, non nocere tertio ignoranti.

CVm quis palam potuit de vi aut metu si quis sibi erat protestari, non sufficit protestatio clandestina: 1 Sed etsi non possit palam fieri ex causa aliqua probabili, 2 nihil tamen prodest clandestinè facta contra tertium, qui neque vim infert, neque metum, 3 quíque ex ea protestatione ignorans circumuenitur: 4 Quando nimirum id quod fit neque bonis moribus repugnat, neque legibus. 5 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. si maior 22. C. de transact. l. metum 9. C. de his quæ met. caus.*

2. Puta ob reuerentiam mariti aut alterius personæ cui reuerentia debeatur, *Arg. l. pen. D. de fuet.*

3. Intellige si reuera metus nullus illatus sit: Alioqui sufficeret esse illatum à quolibet vt noceat cuilibet etiam ignoranti, quia verba edicti De eo quod met. caus. in rem concepta sunt non in personam, in eóque differt edictum illud ab edicto De dolo *l. metum 9. § 1. l. item si cum 14. §. in hac actione. D. hoc tit.* vbi elegans ratio redditur, quia metus omnis habet in se ignorantiam. *l. sed & 15. §. fin. D. de dolo.* Scripsi *lib. 16. Coniect.*

4. Quod non est ferendum vt ea alterius facto ignorantia præiudicium fiat *l. ignorantia 49. de procur. l. soluendo 39. de negot. gest.* A-

gest. Alioqui nemo cum aliis contrahet sine metu cùm probabiliter ignorari possit quid olim fecerint *l. si mulier* 11. *ad Velleian. l. doli* 19. §. *vlt. de nouat.*

5. *l. iurisgentium* 7. §. *aut prætor D. de pact.* Nam si quis operam dando rei illicitæ deciperetur, indignus esset cui succurri oporteret. *arg l. Papinianus* 20. *D. de minor. l. sed etsi* 26. §. 1. *D. ex quib. caus. maior.*

DEFINITIO VIII.

De renunciatione & apocha facta per vxorem præsente viro.

QVæ cùm matrimonium contraheret dotem certæ quantitatis stipulata fuerat pro iuribus omnib. quæ in defuncti patris hereditate sperare potuisset, 1 si posteà numeranti dotem fratri apocham 2 præsente & iubente marito conscripserit, non potest videri læsa, 3 aut metu reuerentiali coacta vt renunciaret, 4 Cùm eam renunciationem fieri necesse fuerit in consequentiam præcedentis contractus, 5 præsertim quando nec aliter soluturus frater fuerit, aut ad solutionem compellendus. 6 Sunt enim actus huiusmodi vt vocant correspectiui, quorum positio vno alterum quoque poni necesse est, sicut & vno sublato tolli alterum, 7 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Postea quàm placuit huiusmodi renonciationes & pactiones de futura successione valere non solùm patri, sed etiam matri & fratri factas si modò fini iuratæ vt tradunt Canonistæ *ad cap quamuis pactum. de pact. in* 6.

2. Id est pecuniæ solutæ professionem vulgo *quittantiam* vocant *l. vlt.* §. *Titius D. de vsuf. legat.* [illegible] *l. qui tabulas* 27. §. *apocha D. de furt.* [illegible] *l. per omnia* 14. *C. de solut.*

3. Non enim lædi aut decipi videtur, qui iure communi vtitur *l. vlt. C. de in integr. restit. minor. l. inter eos* 51. §. *cum inter D. de fideiuss. l. in pupillo* 47. *in fin. de solut.* Aut qui ius publicum sequitur vt est in iuris regula *l. nihil consensui* 116. §. *non capitur de regul. iur.*

4. *l. ad innudiam* 6. vbi Batt. *C. hoc tit.*

5. *Arg. l. quod si minor* 24 §. *restitutio* in illis verbis *Sed parciùs in venditione quia et alienum ei soluitur quod facere est necesse. D. de minor.* facit *l. quod autem* 6. §. *apud Labeonem D. quæ in fraud. credit.* Quoties enim numeratio fit in consequentiam contractus præcedentis, contractus ille inspiciendus est, potiùs quàm actus ipse numerationis *l. 1. D. qui potior. in pignor. hab.*

6. Obstante nimirum exceptione pacti, cuius commodo priuari non debet cùm non aliter fuerit contracturus, & se obligaturus, Pacta enim dant legem & formam contractui *l. 1.* §. *si conuenerit. D. depos. cum simil.*

7. *l. vlt. D. de acceptil. l. cum te* 6. *C. de pact. int. empt. & vendit. l. 1. C. de conpress lib* 11 *tit. vlt.* Text. est elegans *in l. si duo* 13. §. *si quis iurauerit & seq. D. de iureiur.*

TIT. XII.

De in integr. restit. minor.

DEFINITIO I.

De venditione iterata prædij per minorem sine decreto facta, Et quid si iusiurandum accesserit.

NOn solùm si minor circumscriptus sit, siue in eo quòd rem vendidit, 1 siue quòd minoris vendidit, 2 Sed etiamsi læsio nulla dolúsque nullus interuenerit, nulla est ipso iure & inutilis alienatio rei immobilis quam sine iudicis decreto fecerit, 3 adeò vt nec sit necessaria in integrum restitutio, 4 tametsi precium in minoris vtilitatem conuersum probetur, 5 quoniam legis prohibitio impedit alienationem. 6 Hoc ita si minoris iusiurandum non intercesserit. Illà enim iurisiurandi potestas esse creditur ex celeberrima Imp. Friderici constitutione, 7 qua vtimur, potiùs quàm ex iuris ciuilis ratione, 8 vt eum qui reuera minor est efficiat maiorem, hactenus nimirum ne decreti solennitas vlla requiratur, non magis quàm si reuera maior esset. 9 Cæterùm non excludet ea res beneficium restitutionis ex læsionis causa competentis, 10 quod maior ætas excluderet. 11 Neque enim iusiurandum supplere potest defectum ætatis in eo vt consilij imbecillitatem quæ in minore maior est corrigat, faciátve vt ob id solùm quod iurauit prudentior & consultior effectus videatur: 12 *Ita Senatus* pro N. Francisco Denarie contra Bartholomeam De Valon 8. Id. Aug. 1588.

1. *Vt in l. & eleganter* 7. *D. de dolo.*

2. *Vt in l si res æstimata* 12. §. 1. *l. iure succursum* 6. §. *vlt. D. de iur. dot l. si circumscripta* 6. *C. solut. matrim. l.* 5. §. *circa venditionem de donat. int. vir. & vxor.*

3. *l. 1. & tot. tit. D. de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt sine decret. non alien.*

4. *l. non est nobis necessarius* 2. *l. si quidem* 11. *C. de præd. minor. l. in causa* 16. §. *& generaliter D. de minor.*

5. Quæstio enim illa An precium in rem minoris versum sit, necne, non pertinet ad causam venditionis confirmandæ sed ad causam duntaxat restituendi precij *l. prædiorum* 10. *l. si prædium* 16. *eod. tit. C. de præd. min.* facit *l. si precium* 19. *C. de procurat.*

6. *d. l. si quidem l. non solùm* 4. *l. prædia* 2. *& pass. eod. tit. de præd. minor.*

7. *In Auth. sacramenta puberum C si aduers. vendit.*

8. Iure enim ciuili iusiurandum contra leges præstitũ non est obligatorium *l. non dubium* 5 *C. de legib.*

9. DD. *ad d. Auth. sacramenta.*

10. Non secus ac si venditio nullo iure prohibita fuisset *l. 1. C. de præd. minor. l. 1. & tot. tit. C. si aduers. vendit.* aut cum decreto facta fuisset *d. l. si quidem* 11. *vers. si verò C. de præd. minor.* Vide Tessaur. *Decis. Ped.* 66. *num.* 2.

11. Neque enim maior restituitur ob læsionem nisi immodicam & enormem, id est quæ sit vltra dimidiam iusti precij *l.* 2. *l. si voluntate* 8. *C. de rescind. vend.* iunct. *d. l. in causa* 16. §. *idem Pomponius D. de minor.*

12. *Arg. l. vlt. D. de manum. vindict.* Atqui sola facilitas minoris & lubricum ætatis inducit restitutionem *l.* 11. §. *sciendum & seqq. D. hoc tit.*

DEFINITIO II.

De alienatione facta contra prohibitionem legis & hominis. Quid si ex causa necessaria? Quid si læsio interuenerit?

ENimuerò si ad prohibitionem legis accedat etiam prohibitio hominis siue iudex ille sit siue testator, adeò nulla est ipso iure alienatio, 1 vt nec iurisiurandi interpositi autoritate confirmari possit, 2 quia iusiurandum eas demùm solennitates supplere potest quas lex ipsa 3 nó quas iudex aut testator præscripserit: 4 quorum voluntati non parére non solùm inciuile sit sed etiam iniustum: 5 Ideóque nulla hîc versatur religio iurisiurandi quod nec delicti nec iniquitatis vinculum esse debet. 6 Excipiendæ tamen sunt eæ alienationes quæ causam habent non modò vtilem quod non sufficeret, 7 sed omnino necessariam. 8 Vt puta pro alimentis, pro sumptibus litis si qua inferatur, aut ad æris alieni quod vrgeat exsolutionem. 9 Neque enim aut iudicis aut testantis voluntas ea fuisse videri potest, vt cui maximè prospectum voluerunt, eum necessariis sumptibus egere paterentur: 10 neque verò fieri vnquam potest vt iusta non sit alienatio quæ est necessaria: 11 nec tamen eò minùs rescindi poterit beneficio restitutionis, si læsionem interuenisse appareat. Nam quæ vendendi necessitas extorquet vtilitatem venditionis, eadem inducit auxilium restitutionis, si hanc decipiendi aduersarij & exprimendæ venditionis occasionem emptor, vt fieri solet, captauerit. 12 Planè precium non quod vtique in necessariã, sed quod etiã in vtilem dũtaxat causam cóuersum esse constabit, emptori id ipsum probãtus omnimodo restitui oportebit. 14 Iunge SC De reb. alien. non alienand. & de prohib. alienat. *Ita Senatus* in ead. caus.

1. *l. vlt. C. de reb. alien non alienand. l. C. si mancip ita fuer. alienat. manum l. 2. C. qui non poss. ad libert. peruen. l. si fraus 26.* vbi Bart. *D. de contr. empt.*

2. Alex. *in l. Marcellus 3. §. res quæ col. 1. vers. quartò limita & in l. quidam 25. § si quis filium col. 2. in princ. ad SC. Trebell.* Rip. *in l. filiusfamilias 114 §. Diui num 47. & 89. de legat. 1.* Roll. à Valle *consil. 31. num. 47. vol. 2.*

3. Auth. *sacramenta C. si aduers. vendit.*

4. Fortior enim est prohibitio hominis, id est iudicis aut testatoris quàm legis, quia lex se ipsam facilius interpretatur, Vnde illud etiam est quod dici solet, prouisionem hominis facere vt cesset prouisio legis *l. vlt. C. de pact. convent.* licèt grauius puniatur fraus, quæ fit contra legem, quàm quæ contra hominem citra prohibitionem *l. si libertus 16. versic. diuersitatis D. de iur. patron.*

5. *l. ait prætor 7 § quid tamen D. hoc tit. l. quod autem 6. §. apud Labeonem D. quæ in fraud. credit. §. tutelam 7. C. de admin. tutor. l. contra voluntatem 7. C. de test. manum. l. cum pater 27. §. libertis de leg. 2. l. 1. C. de sacr. eccles. l. vel negare 6. D. testam. quemadmodum. aper.*

6. *Can. fin. 22. q. 5 & can. animaduertendum 22. q. 2.*

7. *l. si fundus pon. de reb. cor.* & apertius *in l. magis puto 5. §. non passim & §. si ac aeanum eod.*

8. *l. filiusfamilias 114. § Diui de leg. 1.*

9. *l. qui solidum 78. §. vlt. de leg. 2.*

10. *l. 5. D. de petit. hered. l. 5. §. vlt. D. de iur. delib.* facit *l. res 41. D. de solut. l. cum fidei 9. D. de fideic. libert.*

11. *l. a senatores 13. l. qui erat 49. famil. ercisc.* Guid. Pap. q. 96. *num 2.*

12. Nam & inde fit vt venditori læso vltra dimidiam iusti precij succurratur, non etiam emptori si iuris rationem spectes de qua scripsi in Chiliade *Decad. 8. Err. 7.* post Cuiacium *in lib. 16. Obser. cap. 18.* propterea quòd venditorem plerumque necessitas rei familiaris cogit vendere precio viliore *l. 2. l. non idcirco 12. l. si quis 16. C. de rescind. vendit. l. 2. C. si in caus. vel eoiq. l. 1. C. de præd. decur.* eadem verò necessitas non cogit emptorem pluris emere, sed sola affectio opportunitatis vel vicinitatis vel coeli *l. 1. §. sed si rem D. si quid in fraud. patr. l. si in emptionem 35. D. de minor.*

13. Probatio enim ei incumbit qui dicit precium in rem minoris versum fuisse si contractus ipso iure non valuit *l. prædiorum 10. l. si prædium 16. C. de præd. minor.*

14. *d. l. prædiorum d. l. si prædium l. vtere 14. eod. l. pen. §. 1. D. rem pu. saluam fore* [illegible]

DEFINITIO III.

De restitutione in integrum minori competente tanquam maiori & tanquam minori.

MInor qui in rei suæ immobilis venditione vltrà dimidiam iusti precij læsus est, sicuti communi iure vti potest 1 ad venditionem ex causa immodicæ læsionis rescindendam, Ita restitutionem in integrum quæ singulari ætatis fauore minoribus conceditur implorare prohibetur. 2 Neque enim ratio vlla est concedendi extraordinarii remedii vbi ordinarium competit. 3 Sed hoc tum demum verè dicitur cùm læsio in sola precij quantitate interueniens locum facit restitutioni. 4 Nam si vel dolus aduersarij intercessent, 5 vel in hoc ipso minor læsus sit quòd eam rem vendidit quam non expediebat vendere, 6 beneficium restitutionis ex causa minoris ætatis, quod plenius est, cùm ad rem ipsam omnimodo habendam detur, 7 minori non denegabitur. 8 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Quia etiam maiores ex hac causa restituuntur *l. 2. l. si voluntate 8. C. de rescind. vendit.*

2. Aymo Crauet *consil. 151. num. 6.*

3. *l. in causæ 16 in princip. D hoc tit. l. 3. C. eod. l. cum & minores 4. C si aduers. rem. iudic. l. 3. C si aduers. lib.* facit *l. 3. D. de oper. nou. nunciat.* Remedium enim *d. l. 2.* est ordinarium, restitutionis extraordinarium.

4. Vt in *l. iure succursum. 6. §. vlt. l. si res 12. § 1. D. de iur. dot.*

5. Quo casu videtur minor læsus tanquam minor, quia difficilius potest sibi prospicere ne alterius dolo decipiatur, quàm si esset maior *l. quod si minor 24 §. non semper & pass. D. hoc tit. l. 2. C. de fideiuss. minor l. exceptionis 7. §. 1. D. de except.* Text. est elegans *in l. antepen. §. vlt. D. hoc tit.*

6. Facit *l. magis puto 5. §. si ex alienum & l. pen. §. 1. D. de reb. eor. qui sub tut.*

7. *l. si in emptionem 35. dict. l. quod si minor 24. §. restitutio l. patri 27. §. prædium l. minor annis 40. §. 1. D. hoc tit.* Beneficium verò condictionis ex *l. 2. C. de rescind. vendit.* non datur ad rem præcisè, cum saluã relinquat emptori electionem iusti precij supplendi *d. l. 2. l. si voluntate 8. in fi. C. de rescind. vendit.*

8. Crauet *d. consil. 151. num 6.*

DEFINITIO IV.

De cessione restitutionis in integrum ad rem immobilem, Et quid si etiam in cessione læsio interuenerit.

QVanquam certum est, ius petendæ in integrum restitutionis, 1 vt & cætera iura ferè omnia cedi posse, 2 Si tamen minor qui fundum sine decreto contra Seueri constitutionem vendiderat adhibito quidem iureiurando sed interueniente læsione, cùm potuisset in integrum restitui, 3 hoc ipsum ius alteri vendiderit, aliterve cesserit, æquè aduersus hanc etiam cessionem restitui poterit. 4 Non enim ideò minùs læsus videri debet, quòd impetrandæ prioris restitutionis euentus per litem dubius fuerit. 5 Sufficit namque certum fuisse ius quod competebat minori re vera læso: 6 Maximè verò si iuri euentus litis responderit ex cóque apparuerit in priore alienatione interuenisse læsionem. 7 Quin & verius est non magis sine decreto alienari posse actionem quæ iam nata sit ad petendam rem immobilem per auxilium restitutionis, quàm rem ipsam immobilem quæ iam à minore ipso possideatur. Hac enim parte verum est actionem quæ competit ad rem immobilem rei immobilis iure censeri, cùm is qui ad rem consequendam habet actionem rem ipsam habere videatur. 8 *Ita Senatus* ex tempore 12. Cal. Mart. 1589.

1. *l. illud nullam 25. §. 1. & l. seq. D hoc tit. l. si minoris 25. D. de admin. tutor.* etsi puto postrema illa verba *Nisi fortè mandare actiones paratus sit curatoribus* imperiti esse interpretis potiùs quàm Vlpiani, vt scripsimus in libris Coniecturarum. Vide Guid. Pap. *quæst. 141.*

2. De quibus omnibus & quænam cedi possint, quænam non, vide Andr. Tiraq. *de retract. municip. § 26. gloss. 1 num. 45. & seqq. vsque ad fin.*

3. Secundùm ea quæ scripsimus *Def. 1. sup.*

4. Sufficit enim aliquid gestum esse cum minore, & minorem læsum esse *l. ait prætor 7. in princ. D. hoc tit. l. nam postea quam 9. § si minor. D. de iureiur.* Sicut enim duplex hic contractus fuit, ita duplex læsio, & consequenter duplex restitutio est *arg. l. dolo 19. §. diuersum D. de nouat.*

5. *l. quod debetur 51 D. de pecul.*

6. Ius enim semper in se certum est, & finitum *l. 2. D. de iur. & fact. ignor.*

7. Sententia enim non semper ius tribuit sed quod iam anteà competit declarat. Simile quiddam est *in l. huic 15. §. vl. ad l. Aquil. l. qui res 98. §. rem autem. de solut.*

8. Bart. *in l. si sic legatum 75. §. vlt per illum text. de legat. 1.*

DEFINITIO V.

De confessione debiti paterni facta per minorem.

MInor annis vigintiquinque stipulanti promiserat se soluturum centum, quæ pater debebat ex causa alimentorum, de quorum quantitate & æstimatione ratio cum defuncto posita dicebatur & ab ipso defuncto subscripta, tùm minori promissionis tempore reddita. Idque minor ipse propria scriptura professus fuerat. Sed cùm ad solutionem conueniretur, dicebat factam eam promissionem ex falsa causa, nec quicquam à patre suo fuisse vnquam creditori debitum, in eámque rem auxilium restitutionis implorabat. Quidam ex tempore putabant non esse restituendum minorem aduersus confessionem debiti quod pater eius non ipse contraxerat: 1 Præsertim cùm non redderet ille scripturam quæ à patre subscripta proponebatur. Restitutionem enim sic faciendam esse vt vnusquisque ius suum reciperet. 2 Dicebam posse id defendi, si patris debitum & chirographi redditio aliter quàm ex minoris confessione probaretur.

Ceterùm

Cæterùm qua facilitate minor contrahit & decipitur, eadem posse induci & persuaderi, vt ea quoque omnia fateatur quæ auaritia & dolus creditoris extorquere velit, tametsi vera non sint: ideóque perinde minorem aduersus propriam confessionem ac contra promissionem ipsam restitui debere. 3 Itaque cùm minor nullum sibi à creditore chirographum patris redditum fuisse contenderet, sed eum colorem falsò quæsitum, vt debiti quod frater maior in caupona contraxerat minor impudens quasi fideiussor constitueretur, 4 non alienum esse videbatur vt de facti veritate ante omnia inquiri oporteret. 5 Senatus tamen ex tempore pro creditore pronunciauit, Motus ea potissimùm ratione quòd ex instrumentis litis apparebat minorem hunc ante annos aliquot autore curatore petiisse à iudice & impetrasse vt pro eo debito & aliis quæ pater contraxerat exsoluendis fundum distrahere liceret. 6 Placebat quidem Senatusconsultum, Sed illud tamen addendum putabam vt iuraret creditor fuisse centum illa sibi per minoris patrem debita, redditúmque à se minori chirographum quo idipsum cautum fuisset. 7 *Ita Senatus* 15. Cal. Decemb. 1590.

1. *Arg. l. verum* 12. *§. in facto l. Æmilius* 38. *D. de minor. l.* 3. *D. quib. ex caus. in poss. eat.*

2. *l. quod si minor.* 24. *§. restitutio D. hoc tit. l. vnic. C. de reputat. quæ fiunt in iu lic. in integr. restit.*

3. *l. cum de in debito* 25. *§ sin autem* *D. de probat. l. certum* 6. *§. penult. D. de confess. d. l.* *de* 9 *§. diuersum D. de nouat.*

4. Atque ita in fraudem edicti De minoribus, quia hic fideiussor, licèt minor, non posset restitui nisi redditis instrumentis omnibus quæ ab aduersario habuisset *d. §. restitutio & d. l. vnic.* Porrò constat ea quæ in fraudem edicti excogitata, videri possunt rata haberi non oportere *arg. l. quidam* 29 *§. vlt. D. ad SC. Vellelan.*

5. Quæstio enim restitutionis plus facti quàm iuris habet, pendétque magis ex iurisdictione quàm ex iure, quomodo prudentes loqui solent *l. inter* 36. *D. de admin. tutor. l. si is* 88. *vers. Claudius* *de solut.* cùm requirat causæ cognitionem *l. in causæ cognitione* 13. *l. in causæ* 16. *l. verum* 11. *§ sciendum D. hoc tit. Denique in facto ius oritur d. l. si is l. vt responsum* 15. *C. de transact. l. precibus C. de impub. & al. substit.*

6. Confessio enim illa minoris in iudicio facta autore curatore & absente creditore licèt nullum ius poterat quærere absenti præsertim ad obligandum minorem, carebat tamen omni fraudis suspicione, saltem ad transferendum onus probandi in confitentem, vt concludit Antonin. Tessaur. *Decis. Pedem.* 109. *n.* 8. *in l. inde Neratius* 23 *§ vlt D. ad leg. Aquil.*

7. Huic enim iuramento purgatorio locus esse potest, & debet quoties aliqua præsumptio est contra eum qui tamen alioquin debeat vincere *l. generaliter* 12. *C. de reb. credit.* De qua scripsimus *in Chiliade Decad.* 19. *Err.* 1.

DEFINITIO VI.

De contractu facto extra prouinciam & absente curatore cum minore curatorem habente.

MInori curatorem in prouincia habenti cùm in alia esset prouincia in qua curatoris adhibendi copia non erat, mutuam pecuniam dedisti. Non eò minus obligatio ritè contracta videbitur, quòd curatoris autoritas non interuenerit. 1 Nam quod vulgo iactatur pupillo comparari minorem qui curatorem habet, 2 ad bonorum immobilium mobiliúmve alienationem pertinere videtur potiùs quàm ad contrahendam obligationem, 3 si verum est quod prudentes tradiderunt, Puberes etiam sine curatoribus suis rectè ex stipulatu obligari. 4 Sed etsi tam generaliter id verum esset quàm ab interpretibus creditur, ad eum tamen casum non pertineret, quo curatoris procul absentis præsentia interuenire non posset. 5 Alioqui magno incommodo afficerentur huius ætatis homines, si propter curatoris absentiam cum iis contrahere vel ex necessaria causa non liceret. 6 Neque est quod quis dicat Posse in ea prouincia in qua nunc minor degit alium ei curatorem dari. Nam præter id quod facilè contingat vt inter ignotos curatorem inuenire minor non possit, 7 non facit hæc ratio vt qui alium curatorem non petiit cùm posset, ob id solùm malè contraxerit cum minore quòd absentem iámque datum curatorem non adhibuerit 8 Perinde igitur est atque si cum minore curatorem non habente contractum esset. Quod cùm fit subsistit quidem contractus ipso iure, sed tamen maiori periculo restitutionis obnoxius est si minor se læsum dicat, 9 Secundum ea quæ scripsimus Defin. 1. si tut. vel curat. interuen. *Ita tractatum est* ex tempore, in causa D. Petri Sappin nunc magistri computorum & D. de Morgenex Prid. Id. Iul. 1592.

1. *l. puberes* 101. *D. de verb. obligat.* in quo differt pubes ab impubere qui sine tutoris autoritate nullomodo obligatur *l.* 1. *C. de inutil. stipulat.*

2. *l. si curatorem habens* 3. *C. hoc tit.*

3. *Ita* Iacob Cuiac *ad d. l. puberes & alibi sæpe.*

4. *d. l. puberes* quam etsi vulgò interpretes accipiunt de pubere curatorem non habente, tamen refelluntur ea illis verbis quæ bene Cuiacius ponderat *Sine curatoribus suis.*

5. Nec enim necesse est adhiberi eius præsentiam qui longè absit, licèt alioqui esset adhibendus *l. vlt. §. vbi autem in illis verbis* vel longè absunt *C. de bon. quæ liber. l. si longius* 18. *de iud. l.* 22 *§. si patre D. solut. matr. l. vlt. D. vbi pup. educ. deb.*

6. *Arg. l. quod si minor* 24. *§. non semper D. hoc tit. l. reo* 41. *D. de solut.*

7. Nec enim curator datur Inuitus vt neque inuito *l.* 2. *§. quæritur. D. de curat. bon. dand. l.* 8. *§ inuitus D. de procur.*

8. Nemo enim cogitur minori cum quo rem habiturus sit curatorem petere nisi in litem *l.* 1. 2. *& pass. C. de in lit. dan. tutor.* aut ad solutionem accipiendam *l. aut prætor* 7. *§. permittitur D. hoc tit.*

9. *d. l. si curatorem habens*, licèt interuentus curatoris non impediat restitutionem *l.* 1. *&* 2. *C. si tut. vel curat. interuen.*

DEFINITIO VII.

De restitutione in integrum aduersus omissam dilatoriam aut declinatoriam exceptionem.

NOn datur 1 in integrum restitutio minori, maiori verò multò minus, 2 aduersus omissam obiectionẽ exceptionis declinatoriæ, aut dilatoriæ, quòd ea omissio permodici sit præiudicij, nec lædat ius defensionis si qua reo competat, 3 De modicis autem, vt aiunt, nõ curat prætor. 4 Sed quod de exceptione dilatoria dicimus in ea locum non habet quæ possit etiam esse peremptoria, qualis est non factæ excussionis. Hæc enim etsi dilatoria esse creditur, 5 idcóque nec admittitur post litem contestatã, 6 Potest tamen vno casu esse peremptoria, Nimirum si verum sit debitorem alia bona possidere ex quibus satisfieri creditori possit, Vt nullus ei regressus dandus sit aduersus pignoris possessorem. 7 Itaque si minor exceptionem hanc omiserit, restitui in integrum poterit vt etiam post litem contestatam obiicere eam possit. 8 *Ita tractatum est* in causa N. Claudij de la Balme & Dominæ Comitis d'Antremons Cal. Febr. 1593.

1. Capell. Tholoss. *decis.* 53. licèt contrà sentiat Bart. post *glos. in l. minor* 36. *D. hoc tit. per ill. text. & per l. minor* 18. *§.* 1. *eod.*

2. *l. qui procuratorem* 57 *§.* 1. *de procur. l. ita demum* 13. *C. eod. l. quæritur* 14 *§. si venditor D. de ædilit. edict.*

3. Declinatoriæ enim & dilatoriæ exceptiones dicuntur quæ iudicis aut aduersarij personam respiciunt, non ius defensionis. Cuiac *lib.* 9. *obser. cap.* 13.

4. *l. scio* 4. *D. de in integ. restit.*

5. Vt & cæteræ ordinis exceptiones Bart. *in l. exceptiones n.* 6. *D. de except.*

6. *l. exceptionem* 19. *C. de probat. l. pen. & vlt. C. de except.*

7. Auth. *hoc si debitor C. de pignor.* Secutus enim est possessor ex quo creditor suum consequutus est à debitore vel consequi potuit.

8. *d. l. minor* 18. *§.* 1. *& l. minor* 36. *D. hoc tit.*

DEFINITIO VIII.

De minore filia restitutionem petente aduersus iuratam futuræ successionis siue paternæ, siue maternæ renunciationem.

NOn desunt qui putent filiam quæ quantulacumque dote accepta futuræ parentis successioni renunciauerit fauore masculorũ, & adhibito, vt fieri solet, iureiurando, nulla prorsus iuuandam restitutione, Nec si minoris ætatis fauor ad quantamcumque læsionem accesserit, Eóque iure Gallos passim vti proditum est, 1 quod hæc sententia familiarum præsertim nobilium faueat conseruationi, 2 quasi nec aliud quicquam filia exigere à patre debeat nisi vt probum, suæque condicioni conuenientẽ maritum nanciscatur. 3 Sed tamen receptior est contraria sententia, quam & Senatus noster sæpius secutus est, vt etiam maior annis filia aduersus huiusmodi renunciationem restituatur ex causa enormis nedum enormissimæ læsionis. 4 Quòd si etiam minor ætas interueniat, magis est vt ea quoque læsio ad restitutionem proficere debeat, quæ nec sit enormis dummodo non prorsus minima, vt priuilegium aliquod ætas habeat, 5 accedente præsertim paterna reuerentia, 6 adeóque materna, cùm non minor matri quàm patri debeatur, 7 licèt non habeat mater liberos in potestate. 8 *Ita tractatum est* in ea causa de qua SC. 7. & 8. sup. De pact. Et SC. 6. sup. De eo quod met. caus.

1. Ioann. Papon. *in syntagm. arestor.*

2. Familia enim non nisi per masculos conseruari potest, cùm fœmina suæ familiæ & caput sit & finis *l. pronunciatio 195. §. ult. de verb. signific.* qui enim ex fœmina nascuntur patris non matris familiam sequuntur *l. familia 196. eod. l. pen. de agnosc. liber.* Publicè autem interest familiarum dignitatem & amplitudinem conseruari *l. 1. §. sed etsi seruus D. de ventr. inspic.* Vide *l. 2. de iur. immunit.*

3. *l. capite 19. D. de rit. nupt.*

4. Non enim sufficit quod pater maritum quærat filiæ nisi & eam dotet competenter pro modo facultatum *l. cognominus 19. C. de haret. Nouell. 115. vt cum de app. cognosc. cap. 3. §. si alienus.*

5. Semper enim facilius est vt succurratur minori quàm maiori *l. si res æstimata 12. §. 1. in fin. D. de iur. dot. l. Præses 42. D. hoc tit.* Scripsi *Def. 6. tit. prace. l. De eo quod met. caus.*

6. *Arg. l. 1. § qua onerande D. quar. rer. act. non dat. l. pen. D. de furt. l. si superstite 5. C. de dolo.*

7. *l. furiosa 4. D. de curat. furios.*

8. *l. illud 4. §. ad testamenta D. de bonor. poss. contr. tabul. §. cæteri Inst. de hered. qualit. & differ.*

DEFINITIO IX.

De probanda læsione & æstimatione bonorum maternorũ.

TAmetsi verò dos matris tota consistat in pecunia numerata nec maritus soluendo sit, non eò minùs tamen in æstimanda læsione si pro modica quantitate filia maternæ successioni renunciauerit, totius dotis ratio habebitur. 1 Non enim quid à marito exigere mulier eiúsve heredes possint, 2 sed quid in bonis sit inspiciendum est, 3 bonorum autem appellatione actiones quoq; continentur, 4 quas si ob id inanes esse obiiciatur, quòd eas debitoris excludat inopia, 5 vt filiæ nihil interesse videatur, Eadem ratio faciet vt multò minus audienda sit mater eiúsve heres, cuius nec quicquam intersit ex iis actionibus quas inanes putet partem filiæ dari. 6 Quod si marito ad inopiam vergente declaratum sit per iudicem marito consentiente ad quam vsque quantitatem dotis nomine caueri oporteret, tantum in dote esse videbitur, quantum fuerit in iudicis sententia: 8 Neque patris heredes audiendi erunt si in fraudem creditorum eam dotis taxationem factam causentur, cùm mariti personam repræsentent, 9 cui si viueret propriam turpitudinem fraudisque à se initæ consilium allegare non permitteretur, 10 Quamuis certum sit eam rem creditoribus inauditis nocere non debere. 11 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Nomen enim manet etiamsi per inopiam debitoris malum sit, nec idoneum *l. si nomen 4. D. de hered. vel act. vendit. l. si plus 74. § ult. D. de euict.*

2. Simile quiddam est *in l. vxor marito 55. D. de donat. int. vir. & vxor.*

3. *l. cùm quæritur 6. C. de inoff. testam.*

4. *l. 3. in princip. & § 2. D. de bonor. poss.* iunct. *l. heres in omne 37. D. de acquir. hered.*

5. *l. nam is 6. D. de dolo.*

6. Quoties enim non ob aliam causam quis tenetur quàm quòd actiones habeat, liberatur præstando actiones *l. quod debetur 51. in fi. D. de pecul. l. quod si in diem 12. §. vlt. l. item veniunt 23. §. ait Senatus de petit. hered.* facit *l. in creditore 38. D. de euict.*

7. Iuncta *l. si constante 24. D. solut. matr. l. vbi adhuc 29. C. de iur. dot.*

8. Sententia enim inter auditos & consentientes ius facit *l. si fundus 16. §. si pluris D. de pign. l. 13. §. pen. de iureiur.*

9. *l. heredem 59. l. hereditas 62. de reg. iur.*

10. *l. transactione finita 30. C. de transact.* Bart *ad l. iusiurandũ 17. § procurator n. 4. 5. & 6.* vbi vide *D. de iureiur.*

11. Æstimatio enim ab vno facta non nocet aliis *l. si fundũ 8. § si liberi. de leg. 1. l. 5. §. circa de don. int. vir.*

DEFINITIO X.

De minore curatorem non habente restitutionem petente ex causa læsionis aduersus iuratam prædy paterni venditionem.

MInor curatorem nõ habens qui rem suam immobilem sine decreto vendidit interposito tamen, vt fieri solet, iureiurando si nullomodo læsus sit, non est in integrum restituendus, 1 quamuis paternum & hereditarium fundum vendiderit, 2 Nisi proponas domum venditam in qua sint maiorum imagines, 3 aut quid aliud simile quod iustam minoris adfectionem esse suadeat ad inducendam restitutionem. 4 Autoritas namque iurisiurandi eo iure quo vtimur supplet defectum solennitatis & decreti. 5 Itaque cessante causa nullitatis, 6 sola superest æquitas restitutionis, 7 cui porrò minor tantùm ætas nisi læsio aliqua concurrat locum facere nunquam potest. 8 Planè si læsio interuenerit siue in precio siue in eo quod sine causa vendiderit rem quam non expediebat vendere, restitutioni locus erit, 9 nec eo minùs quod cum alio æquè minore contractum proponatur. 10 Cæteris enim paribus melior semper est condicio minoris, qui certat de damno vitando. 11 *Ita Senatus* contra Henricum Potier 16. Cal. Mart. 1594.

1. Quia vt sequitur in Definitione, cessante causa nullitatis propter autoritatem iurisiurandi, superest sola quæstio restitutionis quæ porrò citra læsionem competere nulla potest *l. si quidem 11. C. de præd. minor. l. nam posteaquam 14. §. si minor D. de iureiur.*

2. Ita enim fieret vt pupillis aut minoribus nihil vendere liceret ex eo quod à parentibus accepissent, ne quidem cũ decreto quod falsum est, Semper namq; minor læsus reperiretur.

3. *l. lex quæ tutores 22. versic. nec verò domum C. de administr. tutor.*

4. *l. si in emptionem 35. D. hoc tit.* facit *l. libertus 36. D. de bon. libert. vers. velut si prædia l. 1. § & aliàs videamus 15. D. si quid in fraud. patr.*

5. *Auth. sacramenta C. si aduers. vendit.* Alex. *cons. 27. & cons. 125. num. 6. lib. 1.*

6. Quæ subesset facta alienatione rei immobilis sine decreto *l. 1. l. prædia 8. l. si minor 15. & pass. C. de præd. minor.*

7. *d. l. si quidem 11. eod.*

8. *d. l. nam posteaquàm 14. §. si minor, D. de iureiur. l. verum 11. §. sciendum est D. hoc tit.*

9. *l. patri 27. §. item ex diuerso l. minor. 40. §. 1. l. tutor 47. in princip. & §. 1. & pass. D. eod.*

10. Si modò solus ille captus sit, qui vult restitui *d. l. verum §. item quæritur pen. à contr. sens. eod.*

11. *d. §. item quæritur* vbi additur Si vterque certet de damno vitando, quia fortè pecuniã ab alio acceptam alius consumpserit, potiorem esse causam eius qui consumpsit, facit *l. si minor 34. eod. l. si seruum 91. §. sequitur in fin. de verb. oblig.*

DEFINITIO XI.

De minore procuratorem ad lites constituente siue curatorem habeat siue non, Et siue iurauerit siue non.

COnstitutio procuratoris sine curatoris autoritate facta per minorẽ habentem curatorem nõ valet etiamsi iusiurandum interuenerit. 1 Sicuti nec aditio aut repudiatio hereditatis aut quid aliud simile. 2 Denique eo iure vtimur vt nihil omnino facere possit sine curatore minor qui habet curatorem, nõ magis quàm si adhuc impubes

impubes esset, 3 Multò minùs hereditatem quam ipsius nomine tutor aut curator agnouerat repudiare poterit, 4 ne in iudicio quidem. 5 Itaque si id facere velit, licèt aduersarius repudiationi consentiat, iudex tamen decernere debet, vt ante omnia curator in ius vocetur, & audiatur. 6 *Ita Senatus* in secreto auditorio pro N. Petel Maurianensi 16. Cal. April. 1595.

1. Secus est si minor non habeat curatorem quia tunc iuramentum repræsentat eum maiorem *d. Auth. sacramenta* vbi Bart & alij. idem Bart. *in l. minor 18 §. fin. autem D. hoc tit.* Guid. Pap. *quæst. 35. & quæst. 494. vers sed aduerte* Adde eundem Bart. *in l. cùm minor num 1. D. rem rat. haber.* Quod si neque curatorem habeat neque iurauerit, constitutio procuratoris nulla est, & processus qui inde sequitur, nullus. Guid. Pap. *d. q. 494.* Excipe causas in quibus posset minor per se stare in iudicio. Nam & in iis poterit per se & sine curatore dare procuratorem Bart *in l. Diuus Seuerus §. curatores num. 1. D. qui pet. tutor. l. 17. §. idem ait etsi aepers 20 de iniur.* Sanè ad negotia procuratorem constituere quilibet minor potest, id est etiam qui curatorem non habet. Idem Bart. *in l. neque tutores num. 12. C. de procurat.*

2. Est enim aditio & repudiatio hereditatis res magni momenti, & quæ plurimum iudicij & consilij requirit cùm is qui adit obligetur *l. more 8. & seq. D. de acquir. hered* qui verò repudiat amittat occasionem acquirendi *l. quod autem 6. §. 1. quæ in fraud. credit. .4. D ad SC. Trebell..*

3. Aut prodigus *l. si curatorem habens 3.* vbi Bart. & alij *C hoc tit.*

4. Licèt ea agnitio nullius sit momenti quia non potest adire tutor pro pupillo nec curator pro adulto, sed pupillus ipse adire debet tutore autore, minor qui curatorem habet curatore autore *d. l. 8. & 9. de acq hered. l. petere 5 C. de iur. delib.* Extra casum *l. si infanti 18. eod. & l. vlt. §. sin verò C. de curat. furios.* Quanquam si iuris ratio inspiciatur curatoris autoritas in hâc rem prorsus inutilis est *l. cùm in vna 17. §. tutor D de appell.*

5. Quia nec in iudicio cōparere potest sine curatoris autoritate, nisi fortasse pupilli exemplo ad decretum iudicis implorandum *arg. d. l. si infanti in fin.*

6. Vt audito curatore possit decernere an minori expediat hereditatem delatam adire aut repudiare.

DEFINITIO XII.

De restitutione minoris aduersus nouum creditorem qui minore mandante veteri soluit.

QVoties creditori minoris aduersus quem restitui minor potuit, alius mandante minore soluit, si posteà minor ex causa ætatis & læsionis, in integrum restitui velit, non aduersus secundum creditorem qui priori soluit, sed contra priorem impetrare debet restitutionem. 1 Subsistente siquidem primo contractu fieri non potest vt nō vtiliter minoris negotium ille gesserit qui pecunia sua priorem creditorem dimisit. 2 Quòd si qua ratione minor læsum se conqueri potest, is vt a primo creditore læsum se probet necesse est. Id verò inaudito eo fieri nequit lite contra secundum creditorem solùm instituta, cuius nihil interest: quíque exceptiones in promptu non habet per quas restitutionis beneficium excludi fortassè posset. 3 *Ita tractatum est* quibusdam tamen dissentientibus, in causa Nicolai Despatron contra Petrum Cochet Idib. April. 1595.

1. Imò potiùs contra vtrumque simul *arg. l. in causa 13 §. vnde tractars D. hoc tit.* Et sanè durum est dari restitutionem in integrum aut condictionem contra eum, qui suum recepit *l. repetitio 44. de cond. indeb. l. 5. §. pen. D. de dol. mal. excep. l. 1. §. quod si patre Quar. rer. act. non dat. l. si quis 12. D. de nouat. l. vt mihi a. D. de donat.* facit *l 6 §. sciendum D. quæ in fraud. credit. l. nihil dolo 129. de reg. iur.* Vide *Defin. 4. in fin. Si min. ab hered se abstin.*

2. Obstare tamen videtur *l. dolo 19. §. idemque est. D. de nouat.*

3. *d. §. vnde l. 29. §. vlt. D. hoc tit.* Iunge *l. 12. eod.*

DEFINITIO XIII.

De comparatione pupilli & minoris curatorem habentis.

QVod nostris placet puberem qui curatorem habet pupillo comparandum esse, 1 non facit quominus ea eius iureiurando confirmentur contractus omnes ab eo initi acsi curatorem non haberet, si modò curatoris autoritas interuenerit. 2 Posteaquàm placuit sacramenta puberum vim habere decreti ad confirmandam alienationem quam minor contra leges & sine decreto fecerit. 3 Itaque hactenus comparabitur pupillo minor curatorē habēs vt si sine curatoris autoritate rem immobilem alienet, etiam accedente iureiurando, non valeat alienatio. 4 Cæterùm extra causam illam alienationis bonorum immobilium constat puberes etiam sine curatoribus suis rectè obligari, 5 si prudentibus magis quàm interpretibus credamus, 6 quamuis alio iure vtamur. 7 *Ita tractatum est* in causa Claudij Vuillierme & D. de la Biguerne Idib. Sept. 1595.

1. Et prodigo *l. si curatorem 3. C hoc tit.*

2. Etsi tutoris autoritatem interuenire non sufficeret vt pupillus ex iureiurando obligaretur.

3. Auth *sacramenta puberum C. si aduers. vendit.*

4. *d. l. si curatorem.*

5. *l puberes. 102 de verb. obligat.*

6. Iacob. Cuiac. *ad d. l. puberes* contra receptam interpretum traditionem.

7. Vt, tum etiam cùm de nuda obligatione agitur, pubes habens curatorem pupillo æquiparetur, perinde ac si ageretur de prædiorum distractione.

DEFINITIO XIV.

Interlocutio per quam pronunciatum est instrumentum bonum & authenticum, non impedit restitutionem in integrum.

IVdicis interlocutio quæ instrumentum cōtractus initi cum minore pro bono & authentico pronunciauit, beneficiū restitutionis, quod postea minor petit vt cōtractus rescindatur, ei adimere non potest, 1 maximè verò si interlocutioni causam dederit contumacia tutoris vel curatoris: 2 siue quòd administratoris delictum aut negligentiam minori non nocere oporteat, 3 siue quod eiusmodi interlocutio ad formam instrumenti extrinsecam potiùs quàm ad intrinsecam contractus substantiam referenda videatur, 4 siue denique quod ipsum etiam restitutionis nomen supponat valere ipso iure contractum aduersus quem restitutio postulatur, 5 Ne auxilium extraordinarium ab eo qui ipso iure tutus sit, frustra, & contra iuris nostri regulas imploretur. 6 *Sine die.*

1. Nihil enim commune habet fides instrumēti cum venia ætatis *arg. l. Papinianus exuli 20. de minor.*

2. Solent enim interlocutiones tales fieri in pœnam contumaciæ. Not. *in l. de ætate 11. §. qui tacuit D. de interrog. in iur. faciend.*

3. *l. vlt. & tot tit. C si tut. vel curat. interuen.* Excipe tamen casum *l. properandum 13. §. vlt. C. de iudic.*

4. Dicitur enim bonum & publicum & authenticum instrumentum quod formam publicam & solennem habet extrinsecam Not. *in Auth. si quis in aliquo C. de edend. & in l. vlt. C. de fid. instrum.* Aliud est autem tractare de instrumento, aliud de contractu.

5. *l. 3. C. si aduers. libert. l. 2. C. de præd. minor.*

6. *l. in causa 16. D. de minor. l. Imperatores 29. D. de reb. autor. iudic. possid.*

TIT. XIII.

De fideiuss. minor.

DEFINITIO I.

De restitutione minoris an prosit fideiussori.

IN quæstione illa, An in integrum restitutio minori concessa prosit fideiussori, 1 placet distinctio, An pro minore fideiussor interuenerit eo prorsus modo quo

pro maiore interuenisset, 2 quod simpliciter accepto fideiussore in dubio præsumendum est, 3 an quasi pro minore & contemplatione iuris Prætorij, 4 id est ob eam duntaxat causam vt creditori cautum esset, qui alioquin propter incertum ætatis ac restitutionis 5 non fuerat cum minore contracturus. Priore casu prodest fideiussori restitutio à minore impetrata, perinde ac si à maiore impetrata esset, 6 Posteriore verò non prodest, 7 nisi creditoris dolo minor circumscriptus proponatur. 8 Quidni enim hoc casu restitutio minoris prosit fideiussori, cui & citra restitutionem doli exceptio ex persona minoris prodesse posset? 9 Quippe quæ ex parte obiicientis in rem potius sit quam 10 personam, 10 ac proinde ex earum genere quæ vel inuito debitore competunt fideiussori, 11 Planè omni casu minor à fideiussore iudicio mandati conuentus eodem ætatis fauore aduersus fideiussorem quoque restitui poterit, 12 ni dolus proprius sit impedimento. 13 *Ita Senatus* in causa Ioannis Antonij Gleiron & Ioannis Crispini contra D. de Moyron Id. Decemb. 1590.

1. *De qua in l. 1. & 2. C. hoc tit.*
2. Id est non tanquam pro minore sed tanquam pro alio quolibet etiam maiore, quia nihil vetat etiam à maioribus fideiussores dari.
3. In dubio enim iure communi vsus quis creditur potiùs quàm speciali *l. si miles 7. De inoff. rapt.* sicut & causa naturalis inspicitur magis quàm accidentalis *l. 3. § 1. D. de tutel.*
4. Quomodo Papinianus loquitur in *l. Stichum aut Pamphilum 95 §. quod vulgo D. de solut.*
5. Sic loquitur idem Papin. in *l. si Titius 48 §. 1. D. de fideiuss.* de cuius sententia & emendatione scripsi *lib. 8. Coniect. cap. 1. & 2.*
6. *l. minor 51. D. de procur. l. 2. §. 1. D. de admin. tut. l. si pupillus 89. De acquir. hered. l. exceptiones 7 §. 1. D. de except.*
7. *l. in causa 13. D. de minor. d. §. quod vulgo d. l. si Titius.* Paul. *libr. 2. sentent. tit. 9 §. 5. l. 1. C. hoc tit. l. si pupillus 35. D. de recept. qui arb.*
8. *l. 2 C. eod. d. l. exceptiones 7. §. 1.*
9. *d. l. exceptiones in fin.*
10. *l. 2. §. 1. & 2. D. de dol. mal. except.*
11. *d. l. exceptiones §. 1. l. & heredi 21. §. vlt. l. quod dictum 32. De pact.* facit melius *l. vlt. ad tit. de pact.*
12. *d. l. 1. C. hoc tit. d. l. in causa.*
13. Nunquam enim minoribus in dolo subuenitur *l. si ex causa 9 §. nunc videndum D. de minor. l. 1. C. si aduers. delict. l. sed etsi 5. § quod si impubes D. ad l. Aquil.* Ergo non semper minoris restitutio prodest fideiussori sed interdum vt Vlpianus loquitur 10 *l. 3, sed vtrum. D. de minor.* id est secundum suprascriptam distinctionem. Scripsi *lib. 8. Coniectur. iur. ciuil. cap. 1. & sequentib.*

TIT. XIV.

De filiofam. minor.

DEFINITIO I.

De filiofamilias fideiubente pro patre à carceribus liberando.

PATER ex causa criminis in carceres detrusus, & de non offendendo ad certam vsque quantitatem satisdare damnatus, 1 vndique conquisitis fideiussoribus nec inuentis oblata etiam vxore quàm minùs idoneam esse constiterat, 2 postremo loco filium ex prædefuncta coniuge minorem annis vigintiquinque offerebat. Aduersarius negabat admittendum propter periculum in integrum restitutionis, si quando filius vellet dicere paterna se reuerentia coactum & iuuenili facilitate vt pro patre fideiuberet. 3 Visum est iustam intercedendi causam habere filium qui id ageret vt patrem alioqui miserum & perpetuis carcerib. mancipandum liberaret, 4 Cùm si in eo minus officiosum se præberet, exheredari meritò ob eam causam tanquam ingratus ex Iustiniani constitutione 5 posset. Proinde verendum non esse ne prætextu minoris ætatis aduersus illam intercessionem restitui minor quandoque posset. 6 Neque enim læsus videri deberet qui iure communi vsus fuisset, 7 quique non aliud fecisset, quàm quod vt faceret etiam maior, 8 pietatis intuitu, & iustæ exheredationis metu cogi potuisset. 9 Cùm tamen filij quoque perinde ac mulieris facultates suspectæ probarentur, recessum fuit ab hoc tractatu, alioque adhibito remedio victoris indemnitati & saluti consultum. *Ita Senatus* in causa N. Ioannis Iacobi de Minioux & D. Car. Dorliet tunc Iuridici apud Chablasienses maioris postea Senatoris meritissimi 13. Cal. Ianuar. 1594. & iam antea 3. Non. Sept.

1. *Iuxta l. illicitas 6. §. ne potentiores. D. de off. Præsid.*
2. Non solùm propter exceptionem Senatusconsulti Velleiani quę datur cõtra intercessionẽ & cui tamẽ renunciari potest *l. pen. § pen. D. ad SC. Velleian. l. iubemus 23. C. eod. l. vlt. & Auth. matri & auiæ C. quand. mul. tutel. off. fung. potest.* sed etiam quia non erat dos satis idonea. Posset etiam dici fœminam non posse alium defendere ne maritum quidem *l. 4 l. alienam 18. C. de procur. l. neque fœmina 54. D. eod.* Sed hic non de defensione agebatur sed de fideiussione, quam vtique præstare mulier potest pro marito è carceribus eximendo.
3. *Arg. l. 1. §. qua onerandæ D. quar. rer. act. non dat.* Neque enim æs alienum patris soluere non cogitur *l. 5. §. parens 16. de lib. agnosc. l. 1 C. hoc tit.*
4. Neque enim modica filij ignominia est si patrem talem habeat *arg. l. 1. §. vlt. D. de liber. caus.* Nec quicquam vetat filium pro patre fideiubere *l. si pro patre 10 in princip. & §. 1. D. de in rem vers. l. fideiussor 22. §. 1. D. de pignor.* Nam & sublata proxima causa stipulationis quæ propter restitutionem ex causa læsionis & paternæ verecundiæ inanis esse posset superest pristina causa pietatis quæ impedit condictionem ne possit filius petere vt liberetur *arg. l. pen. D. de condict. ob turp. caus. l. cùm te 32. §. mulier D. de condict. indeb.* facit *l. sed etsi 21. D. solut. matr.*
5. Nouell. 115. *vt cum de appell. cogn. § aliud quoque capitulum §. si vnũ de prædictis*, qui licèt loquatur de patre captiuo, tamen etiam porrigi potest ad eum qui in carcere detinetur pro delicto, siue de suo satisfacere non possit, quia nec liberari potest cedendo bonis, vt dicam *infr. tit. qui bon. ceder. poss. Def. 4.* Quid enim interest an parietibus quis an cõpedibus teneatur? Loquitur *l. succurritur 9. D. ex quib. caus. maior.* Qui namque satisdare tenetur etiamsi sit locupletissimus pro idoneo non habetur *l. minor 51 § vlt. & ll. seqq. de procur.*
6. Non enim restituitur minor, ob id solùm quòd sit minor nisi sit etiam læsus *l. verum 11. §. sciendum D. de minor. l. nam postea quam 9 §. si minor. D. de iureiur.*
7. *l. vlt. C. de in integr. rest. minor. l. inter eos 51. §. pe. D. de fideiuss. l. in pupillo 47. §. 1. De solut. l. nihil consensui 116. §. non capitur de reg. iur.* Ioan. Papon *in suis Arrest. lib. 7. tit. 1. §. 3.*
8. Text. est elegans in *l. antepen. §. vlt. D. de minor.*
9. *Arg. l. qui non facit 121. de reg. iur. l. cùm plures 12. §. cùm tutor. & l. seq. §. in soluendis D. de adm. & per. tut. l. 4. D. vbi pupill. educ. deb.* Itaque videtur filiusfamilias hoc casu fideiubere in rem suam perinde ac patris, quia dignitas patris est dignitas filij *l. si tam 9 D. de Senat.* & contra infamia patris est infamia filij *d. l. 2. §. vlt. de lib. caus. & in l. ita quidem 8. in fin. D. de eo quod met. caus.*

DEFINITIO II.

Filiofamilias fideiubenti pro patre ex causa iusta & decreto iudicis, curator dandus non est.

CVm iusta causa est permittendi, vt filiusfamilias licèt minor annis vigintiquinque pro patre fideiubeat, 1 quemadmodum in ea specie de qua proximè scripsimus, an curator ei ad actum dari debeat, dubitatum est, 2 Quibusdam sic affirmantibus ad facilius denegandum beneficium restitutionis ei qui alioquin & ætatis & metus, vt vocant, reuerentialis prætextum vellet obtendere. 3 Sed placuit non nisi ineptè curatorem ei dari posse, qui in patris iure ac potestate esset cõstitutus, 4 quique & sine curatore obligari rectè posset ex quocũq; contractu, 5 Accedente præsertim iureiurãdo. Nec. n. egere potera

terat auxilio curatoris ad explorandum an facere deberet quod Senatus ex officio facere eum debere pronunciaret.6 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Regulariter enim restitui potest filiusfamilias minor, qui fideiubet siue pro patre, siue pro extraneo *l.1.C.hoc tit.* Extra hanc causam non solet filijsfamilias minoribus succurri, ne per eos patribus quoque succurratur, nisi in causis, ex quibus patri non acquirunt *l.3.§.sed verùm, l.Æmilius 38 §. vlt. D. de minor. l. vlt. § vbi autem 6.C.de bon.quæ liber.* Vide *l.si dubitet 10. §.filiusfamilias D.de fideiuss.*

2. Dubitandi causa est, quia neque filiusfamilias videtur posse stare in iudicio, sine autoritate patris *l. vlt. §. necessitate C.de bon.quæ liber.* neque pater autoritatem filio præstare in rē suam *l.1 l.5.l quod dicimus 7.de autor.tut in princ.& in fin.*

3. Difficilius enim est, vt decipiatur minor, qui adhibet curatorem *l.ait Prætor 7.§.5.D.de minor.l.cùm pater 77. §. curatoris de leg.2.*

4. Curatorem tamen certis eius bonis dari nihil prohibet, vt in casu *d.l.vlt.§.1.vers.nolente.*

5. *l.tam ex contractibus 57.D de iudic.l. filiusfamilias 8.D. de procurat.*

6. Decretum enim iudicis supplet præsentiam patris & curatoris *d. l. vlt. §. nolente.l.si infanti 18.in fin.C.de iur.delib. l. bonorum 7.C qui admit.*

DEFINITIO III.

De filiofamilias qui se depositarium constituit pro patre.

Filiusfamilias minor annis vigintiquinque, cùm pater vrgeretur ad solutionem vt pecuniam à se debitam vel solueret vel obsignaret, professus fuerat depositā penes se pecuniam vel quam aliam rem quæ pecuniæ loco esset, cùm tamen reuera nihil accepisset. Nō magis iuuabitur per in integrum restitutionem quàm si reuera depositum suscepisset. Nihil enim interest quod ad creditorem attinet, an depositarius quis sit, an depositarium se constituerit,1 si quidem non magis huic quàm illi exceptio vlla competit.2 Minúsque succurrendum illi est qui vt exequenti apparitori illuderet finxit se depositarium, cùm non esset.3 Accedit enim ea res proximè ad dolum, 4 In quo genere minoribus quantumlibet læsis succurri non solet. 5 Quamquam malè & perperam fecisse apparitorem constabat qui passus esset pecuniam aut quam aliam rem quæ pecuniæ loco esset deponi penes filiumfamilias debitoris, 6 Quia cùm eadem sit persona filij & patris, 7 perinde est aci pater ipse idémque debitor in depositarium eligeretur, 8 quod vtique fieri nemo probauerit, 9 Hoc ita si non creditor ipse consentiat. Neque enim volenti fit iniuria.10 *Ita tractatum est* in publico auditorio Idib. Septemb. 1595. postea pronunciatum Ant. Cal. April. 1596.

1. Confessio enim in deposito probat veram numerationē saltem in præiudicium confitentis *l. Publia 26.§.vlt.D.de depos. l.in contractibus C.de non num.pecun.*

2. Andr. Tiraq. latè *De retract.convent.§.4.glos.6.num. 8. & seqq.*

3. *Arg.l.1.§ idem Pomponius quærit 24.D.deposit.* Mendacium enim puniri æquum est *l.4.l.si sine 9.l.de ætate 11.§.si cùm esset & §.qui tacuit de interr.in iur.fac.l.si dubitet 10.§. 1. D. de fideiuss.l. vlt. D. de rei vindic.* præsertim cùm hoc mendacium alioqui futurum sit creditori captiosum *l.vlt.D.quod fals.tut.aut.* Nam & in pupillo id obtineret *l.quod enim 14.D. de dolo.*

4. *Arg.l.pen.D.eod.tit. de dolo l.qui se liti 45.D.de petit.hered. l. nec vllam 13.§.non solùm & l.seq.eod. l. vlt. D. si vsusfruct. pet.*

5. *l si ex causa 9.§.nunc videndum D.de minor.l.1.C.si aduers. delict.l.sed etsi 5.§.quod si impubes D.ad leg.Aquil.*

6. Ioann. Papon. *in syntag.rest.lib.18.tit.5.§.22.*

7. *l.vlt.C.de impub.& aliis subst.*

8. *Arg.l si apud filiumfamilias 21.D.depos.iunct. l. 1.§.si apud seruum 18.D.eod.*

9. Nec enim fieri potest vt idem, & deponens sit & depositarius, non magis quàm vt idem sit & debitor & creditor aut fideiussor sui ipsius *l.heres à debitore 21.§.seruo tuo & seq. D. de fideiuss.cum simil.*

10. Ipse enim aut non est deceptus aut se decepit *d. l. qui se liti 45.D.de petit.hered.l.nam si actor 26. D.de rei vindic.*

TIT. XV.

Si tut. vel curat. interuen.

DEFINITIO I.

Cui incumbat onus probandi pecuniam fuisse versam in rem minoris vel perditam.

QVOD dicimus, Minore qui rem suam immobilem sine decreto alienauerat,1 si venditio propter iurisiurandi religionem teneat,2 restitutionem in integrū postulante,3 Emptori incumbere onus probandi versum fuisse precium in rem minoris,4 Non habet locum si minor cum curatoris autoritate contraxerit.5 Credēdus enim est curator pro officij sui ratiooe id egisse vt in rem minoris pecunia verteretur:6 In eóque duntaxat prodest emptori adhibitam esse curatoris autoritatem: Cùm alioqui facta venditio à minore curatorem non habente non eò minùs valeat si iusiurandum interuenerit,7 adeò vt nec rescindi possit beneficio restitutionis, si læsio nulla concurrat:8 Sicut ex contrario interueniens curatoris autoritas probata læsione restitutionis auxilium non excludit. 9 Cæterùm nō vsque adeò minori nocere debebit interuētus curatoris vt audiri non debeat si probare velit pecuniam à se malè consumptam:10 si non ex aduerso probet emptor solutā autore etiam curatore. Nam qui minori soluit cum curatoris autoritate tutus est,11 neque curiosus esse debet quam in rem postmodum pecunia impendatur. Pertinet enim id ad periculum curatoris & fideiussorum eius si quos dederit,12 adeóque minoris ipsius, qui imputare sibi debet quod curatorem hunc sibi dari petierit,13 cùm curator non nisi petenti detur.14 *Ita Senatus* in causa N. Francisci Denarie contra Bartholomeam de Valori 8. Id. August. 1588. & in causa Hypoliti Vernier contra fratres Raymondos Maurianenses 12. Cal. Iul. 1592.

1. Quo casu si iusiurandum non interuenit competit vindicatio, quia minori integrum manet ius dominij propter legis prohibitionem *l. 5. §.pen. l.pen. §.1. D.de reb. eor.qui sub tut. l. prædia 8.l. siquidem 11 d. si prædium 16. & pass. C. de præd. minor.*

2. Iuxta Auth. *sacramenta.C.si aduers.vendit.*

3. *d.l.si quidem vers.si verò.* Vide quæ scripsi *in Ration.ad §. restitutio l.24.de minor.*

4. *l.prædiorum 10.* vbi glos.& DD. *d.l.si prædium 16.eod.*

5. Intellige, Omni casu quo minor petit restitutionem, siue quia vendiderit rem quam non expediebat vendere, aut precio viliore, siue quia precium malè consumpserit secundum distinctionem Bartoli *in d.l siquidem.* Nam & cùm non aduersus solutionem sed aduersus venditionem ipsam restituendus est siue ad rem præcisè habendam siue ad precium supplendum, curatoris interueniens autoritas facere debet vt præsumptio sit pro emptore quamuis probet minor id quod est causa suæ intentionis, quia ponimus contractum tenere: Alioqui de restitutione quæri non oporteret *l. 2. d.l. siquidem l. in causa 16.§.& generaliter D.de minor.* Imò & vulgo creditum est sufficere vt contractus teneat post Glos. & Bart. *ad d. l. prædiorum.* quod si ita est nihil refert an curatoris autoritas intaruenerit necne. Sed ego non possum probare, quia tum etiā cùm contractus tenet, non satis tutò minori soluitur sine curatore *l.7.§.1. D.de minor.* nisi venditio facta sit cū decreto quo modo accipienda est *l. quod si minor 24. §. restitutio l. patri 27.§. item ex diuerso D. eod.* si enim venditio non teneat nisi propter vim iurisiurandi & minor restituendus sit, non puto duriorem constitui debere causam minoris quàm si non iurasset

ctas autem personas in proposito transuersales quoque intelligimus vsque ad quartum gradum 2) Sed etiam ratione connexitatis, &, vt nostri loquuntur, propter indiuiduitatem contractus, 3 Si non alij fratres dissentiant, quorum etiam nomine restitutio postulatur, 4 contractuum enim omnium causa indiuiduus est 5 præsertim venditionem 6 nec fieri potest vt pro parte valeant, pro parte non subsistant. 7 *Ita Senatus* in causa N. Nicolai Dauise Senatoris contra Franciscum le Maistre Prid. Cal. Sept. 1593.

1. *l. sed & hæ personæ 35. D. de procurat.*
2. Alex *consil. 4 incip. videretur col. 3. vers. circa primum vol. 2.*
3. *l. vnic.* vbi Glo. Bart. & cæteri *C. hoc tit.* Ioann. Mauricius qui dicit communem *in tract. De restit. in integr cap. 185. num. 3. &* 4. & apertius *cap. 144.* facit *l. si communem in quem. ser. amit. l. 4. §. si fundus D si seruit. vend. l. per fundum 11. rust. præd.*
4. Mauric. *d. cap 144.*
5. Hæc propositio non videtur generaliter vera, sed tunc tantùm cùm de iis rebus contractus est quæ diuisionem non recipiunt *l. stipulationes non diuiduntur 72 D verb. oblig.*
6. Intellige ex parte emptoris qui non fuit empturus partem *l. si quis alium 46. D. de solut.* Nam ex parte vẽditorum cùm sunt plures nihil vetat diuiduam esse venditionem si res vendita diuidua sit. Ideóque nec restitutio minoris debet hoc casu prodesse maiori si emptor nolit *l. tutor vrgentibus 47. §. curator D de minor.* Dicam *Def. seq.*
7. Nimirum in vnius eiusdémque venditoris vel emptoris persona, quia non fuerit ille partem venditurus vel empturus *d. l. si quis aliam 46. D. de solut.* facit *l. etiamsi 29. §. 1. De minor.*

DEFINITIO II.

De restitutione in integrum pro re communi per minorem impetrata.

COheredes plures qui fundũ hereditarium communem & indiuisibilem habebãt, eum tibi vendiderũt. Inter quos vnus fuit minor annis viginti quinque qui & iurauit numquam se contrauenturum, & curatoris sui autoritatem adhibuit. Si is postea in integrum restitui velit aduersus venditionem tanquam læsus etiamsi læsionem probet non aliter audiendus est, quàm si totum fundum recipere sit paratus & vicissim totum precium reddere, id est pro coheredum quoque portionibus. 1 Neque enim aliter fieri potest vt omnia in integrum & pristinum restituantur, cùm tu partem fundi communis præsertim indiuisibilis empturus non fueris, 2 nec cogendus sis incidere in communionem si nolis, 3 in qua nec remanere cogi posses. 4 Sanè non dabit cares ius minori vt hoc prætextu possit fundum à te integrum auocare, & pro coheredum partibus nisi per te condicio deferatur. 5 Diuersum esset si venditio perperam, & contra legis prohibitionem facta proponeretur, id est sine decreto nec iureiurando interueniente. 6 Tunc enim sicuti non esset minori necessaria restitutio, 7 ita parum curandum esset an tu partem empturus fuisses, necne. Suam enim partem quasi nec alienatam pro indiuiso vindicare à te posset. 8 *Ita Senatus* in causa Claudij Vuillierme & Dominorum de la Biguerne Idib. Sept. 1595.

1. *d. l. tutor 47. §. curator in illis verbis, Nisi si emptor à toto contractu velit discedere quòd partem empturus non esset. D. de minor.*
2. *d. l. si quis alium 46. D. de solut.*
3. *l. si non sortem 26. §. si centum D. de condict. indeb.*
4. *l. vlt. D. commun. diuid* Scilicet propter difficultatem communionis, vt loquitur Vlp. *in l. quæ neq. 8. §. vlt. D. de reb. eor. qui sub tutel.* id est propter discordias quas materia communionis excitare solet *l. cùm pater 77. §. dulcissimis de leg. 2. l. in re cõmuni 26. serb. præd.*
5. *d. §. curator.*
6. *Tit. de reb. eor. qui sub tutel. & C. De præd. minor.*
7. *l. 2. C. eod. de præd. minor l. in causa 16. §. & generaliter D. de minor.*
8. Nam & ad prædia communia pertinet oratio Seueri, vt neque obligari, neque alienari possint sine decreto, nisi ea alienationis specie quæ fit necessariò per diuisionem socio maiore prouocante *l. 1. §. 2. in fin. l. 5. §. vlt. l. quæ neque 8. §. vlt. D. de reb. eor. qui sub tutel.*

TIT. XVII.

Si aduers. rem iudicat.

DEFINITIO I.

Minor potest procuratorem constituere sine curatore dummodo interueniat iusiurandum, nec petat ille dari sibi curatorem. Quem tamen dare semper melius est.

SI minor procuratorem ad lites constituerit adhibito vt plerumque fit iureiurãdo, 1 valent equidem omnia quæ cum procuratore gesta fuerint, 2 & consequenter minore condemnato valebit sententia, reíque iudicatæ autoritatem si ab ea prouocatum non sit, obtinebit. 3 Sed non excludet ea res beneficium restitutionis aduersus rem iudicatam petitæ, si minor læsus proponatur. 4 Consultiùs tamen faciet is cui res erit cum minore si ei curatorem dari postulet, quo autore procurator ad litem constituatur iudiciúmque peragatur: ne tam facilè minor quandoque conqueratur se indefensum fuisse, ex eáque causa impetret restitutionem. 5 Sed etsi minor curatorem nullum habens procuratore cum iureiurando iam constituto, dari sibi curatorem petat, & protestetur nolle se absque curatoris autoritate litigare, dandus ei omnimodo curator erit. 6 Alioqui nec sententia valebit si qua postmodùm contra minorem reddatur, nec quicquam aliud, quod ab eo tempore cum procuratore geratur. 7 *Ita Senatus* sæpiùs.

1. Iuxta *Auth. sacramenta C. si aduers. vendit.*
2. Bart. *ad d. Auth. num. 22.* vbi defendit constitutionem illam locum habere etiam in iudicijs, quoniam in iudicijs quasi contrahitur *l. 3. §. idem scribit de peccul.* nec iusiurandum præstatur ab inuito, licèt iudicium reddatur in inuitum *l. inter stipulantem 83. §. 1. De verb oblig.* Idem Bart. *ad l. minor 18. §. fin autem D. de minor.*
3. Guid. Pap *quæst. 35. & 494. vers. sed aduerte. Ex l. cùm & minores 4. in fin. C. hoc tit.*
4. *d. l. cùm & minores.*
5. *l. 1. C. qui pet. tut vel curat. l. si Præses 6. C quemad. & quand. iud. l. acta 45. §. vlt. D. de re iudic.*
6. Semper enim curator adolescenti petenti dandus est præsertim in litem, quam in rem etiam inuito daretur *l. 1. 3. & vlt. C. de in lit. dand. tutor.* Vide *Def 29 infr. De iudic.*
7. Non enim potest videri procurator legitimè constitutus à minore sine curatoris autoritate etiam accedente iureiurando, ex quo minor curatorem habere voluit, cùm huic solennitati iuris (sic enim vocat *l. vlt. C. de in lit. dand. tutor*) satisfieri commodè possit quandiu iudicatum non est. Idque etiam ad iudicij confirmationem & securitatem pertinet, quia facilius restituitur minor qui iurauit nec curatorem habuit, quàm qui habet curatorem, cùm nec faciat iusiurandum quin minor faciliùs decipiatur *l. dolo 19. §. Diuersum D. de nouat.* Excipe causas in quibus potest minor per se stare in iudicio. Nam & in ijs potest constituere procuratorem sine curatore, vt dixi *Def 14. num. 1. supr. de procur* Ex Bart. *in l. Diuus Seuerus §. curatores n. 1. C. qui pet. tut.* quia omnibus qui suo nomine actionem habent procuratoris quoque dandi potestas est *l. sed si vnius 17. §. idem ait etsi nepotis D. de iniur.* Ergo & eodem modo, quandoquidem quisquis agit per procuratorem per se ipsum agere videtur, ex vulgata iuris regula.

TIT. XVIII.

Si aduers. vendit.

DEFINITIO I.

De ratihabitione venditionis inutilis per minorem factæ sine causa.

SI minor annis vigintiquinque curatore autore approbauerit venditioné rei immobilis quam mater siue filij tutrix fuisset siue non, iam ante fecerat, neque precium vllum, neque iudicis decretum in eiusmodi approbatione interuenerit, Placet nullius eam esse momenti, quasi sine causa factam, 1 Maximè si nec prioris venditionis à matre factæ precium versum erat in rem minoris. 2 Neque enim approbandi contractus præcedentis iusta causa illa sola est, vt contractus conualescat qui anteà non valebat, 3 cùm id quod malè & perperam gestum fuit non nisi ex noua causa superueniente confirmari possit. 4 Quare nec ad rem pertinebit quod in ea approbatione non solùm curatoris autoritas, sed etiam iusiurandum interuenerit, ex quo venditio rei immobilis à minore etiam sine curatore facta confirmari solet. 5 Aliud enim est vendere, aliud venditionem quam alter perperam fecerit, sine causa ratam habere. 6 Nec enim ratihabitio facta sine causa, iure contractus censeri potest, aut habilis videri ad inducendam obligationem: 7 feréque est vt huiusmodi iusiurandum dolo potiùs extortum intelligi debeat. 8 Quod cùm ita sit, consequens est vt aduersus eam ratihabitionem quæ ipso iure non tenet, non sit necessaria in integrum restitutio. 9 Sed tamen eo iure vtimur vt impetrari illam tutius sit. 10 Sanè absolutio à vinculo iurisiurandi propter periculum periurij omnimodo necessaria est. 11 *Ita Senatus* in causa Donatę Morens contra Bertrandam Morens 8. Id. Iunij 1590.

1. Et quia laborat eodem vicio quo primus contractus *l. doli 29. §. idemque est D. de nouat. l. 3. § scio D. de minor.*

2. Causa enim comprobandæ prioris venditionis iusta illa esse potest, si precium versum erat in rem minoris, quia & impediret ea res vindicationem opposita doli mali exceptione *l. pen §. 1. D. de reb. eor qui sub tutel. l. vtere 14 l. si prædium 16. C. de præd. minor l. si precium 19. C. de procurat.*

3. *d. l. 3. §. scio D. de minor.* licèt aliud sit si maior factus ratum habeat contractum in minori ætate gestum, quia quod dici solet spectandum esse principium non finem, tunc locum habet cùm finis habet dependentiam à principio, vt *in d. §. scio* quod non euenit cùm voluntaria ratihabitio fit Bart. *ad l. vnic. in fin. C. si in commun. ead. caus.*

4. Hoc enim est quod Baldus dicebat *ad l quadam 7. per ill. text. D. de iur. codic.* quotiescúque causa efficiens deficeret confirmationem nihil operare.

5. Secundum ea quæ diximus *Def 13. sup. De in integ. restit. minor. ex Auth. sacramenta C. hoc tit.*

6. Sicut & dicimus. Aliud esse vendere, aliud vendenti consentire *l. aliud est 160 de reg. iur.*

7. Omnis enim contractus, omnis obligatio causam aliquam habere debet, adeóque donatio animum exercendæ liberalitatis, de quo hic non constat quique in minore non nisi frustra præsumi potest quia cui donare non conceditur, nec si donationis causa consenserit alienationi rata eius volútas habenda est *l. cùm quo 163 de reg. iur.* Minor autem donare non potest nequidem cum decreto *l. vlt. C. si maior fact. alien. rat. hab.*

8. Nam & dolo facere dicitur qui agit ex stipulatione interposita sine causa, licèt ab initio nihil dolo fecerit *l. 2. §. circa D. de doli mal except. l 3. C de non numer pec.*

9. *ex l. in causæ 16 § & generaliter. D. de minor. l. 2. C. de præd. minor.*

10. Vt quod de facto processit, de facto etiam rescindatur loquuntur pragmatici.

11. Quia procul dubio seruari posset hoc iuramentum sine dispendio salutis æternæ, vt tractant nostri ad *dict. Auth. sacramenta.* Solet tamen hæc absolutio dari cuilibet petenti & sine causæ cognitione, ac quod est consequens etiam inaudita parte, sed tamen ad fines agendi tantùm non vt idcirco iurisiurandi vinculum dissolutum existimetur. Guid. Pap. *quæst.*

DEFINITIO II.

De differentia decreti & iurisiurandi cùm probandum est an precium venditionis versum sit in rem minoris, necne.

ETsi alienatio rerum immobiliú minoris sine decreto facta perinde confirmatur iureiurando puberis acsi decreti solennitas interuenisset, 1 Hoc tamé interest quòd interueniente decreto, & causæ cognitione si minor postcà ex causa concurrentis læsionis in integrum restituatur, 2 incumbit ei onus probandi pecuniam fuisse deperditam, & malè consumptam. Nulla verò alia quàm iurisiurandi solennitate interueniente, perinde incumbit emptori onus probandi versam esse pecuniam in ré minoris acsi contractus iureiurando confirmatus non esset, 3 Vt hac parte minus operetur iusiurandum quàm interpositio decreti. 4 Nimirum quoniam eadem facilitate & fragilitate quis iurat, qua contrahit & decipitur. 5 Quod nó similiter euenit cùm causæ cognitio per iudicem adhibetur. 6 Nec placuit illa quorundam distinctio 7 An minor duodeuigesimum annum ætatis excesserit, necne. Eodem. n. iure minores omnes hac parte vtuntur, 8 Cùm prudentibus placuerit etiam de momento in momentú quod ad hanc causam attinet, minoris ætatis tempora computari. 9 *Ita Senatus* in causa Nicolai Desparrons contra Petrum Cochet Idib. April. 1595.

1. *Auth. sacramenta C. hoc tit.*

2. Intellige Tum etiam cùm restitutionis indulgendæ causa illa est quòd minori expediebat aut non vendere aut aliam rem vendere. Nam si minor in eo tantùm se læsum dicat quod acceptum precium perdidit, omnimodo probare ipse debet id quod est causa suæ intentionis secúdum distinctionem Bart. *in l. prædiorum & in l. siquidem C. de præd. minor.*

3. Intellige in eodem casu, Item si restituatur minor tanquam læsus in precij quantitate non in eo tantùm quòd perdidit pretium ne obstet, *Defin. seq. num. 6. & 7.* Sed adhibe exceptionem Nisi curatoris autoritas interuenerit, Tunc enim transferre illa onus probandi in minorem vt scripsi *Def. 1. sup. Si tut. vel cur. interuen.*

4. Vide quæ scripsi ad *dict. Def. 1. num. 5.*

5. Non enim potest iusiurandú supplere aut corrigere imbecillitatem iudicij quæ sola inducit æquitatem restitutionis vt dixi *Def. 1. sup. De in integr. rest. minor.*

6. Tunc enim seruátur ea omnia de quibus *in l. 5. § non passim de reb. eor. qui sub tut.*

7. Ioann. Imbert in Enchirid. *in verb. minor.*

8. Quoniam ætati succurritur non autem nisi per consequentias infirmitati consilij & iudicij.

9. *l. 3. §. minorem autem D. de minor.* vt & in excusationibus tutelæ *l. qui filium 74. §. vlt. D. ad SC. Trebell.*

DEFINITIO III.

De minore qui vendidit sine decreto sub pacto de retrouendendo.

MInor qui rem immobilem sine decreto vendidit, excepta sibi redimendi facultate in certum vsque tempus, iustam causam non habet petendæ restitutionis quandiu rem suam iure communi & ex pacto habere potest. 1 Nec ad rem pertinet quod etiá subducta huiusmodi iuris redimendi æstimatione immodicè læsus probetur. Neque. n. læsionis ratio vlla habéda est, nisi à quo tépore facultas redimendi intercidit. 2 Potest tamé fieri vt nó solùm vtilis, sed etiam necessaria sit restitutio minori si fortè precium emptionis in rem suam versum esse neget 3 probandíque onus nó in emptorem transferre 4 sed suum facere velit. Alioqui si iure communi vtatur, certum est non aliter redimentem illum audiri debere, quàm si totú precium quod accepit cum legitimis accessionibus restituat. 5 Restitutione autem impetrata non ideò transfertur onus probandi in aduersarium, si modò adhibitum fuit iusiurandum licèt decreti nulla solennitas interuenerit, quia contractus tenet 6 probandáque est per actorem causa suæ restitutionis. 7 Quid verò si minor maior factus ratam habuerit alienationem? Excludet eam res beneficiú restitutionis 8 ex causa minoris ætatis, 9 & consequenter faciet non solùm vt post elapsa redimendi tempora rem habere & emptori auferre minor non possit, nisi probet enormem vt vocant læsionem intercessisse, 10 Sed etiam

vt si intra præstitutum tempus redimere rem velit, totũ precium quod accepit restituere compellatur. n Tametsi probare maximè paratus sit, aut totum, aut pro parte deperditum fuisse. 12 Interueniente verò enormi læsione contractus quidem rescindetur iure cõmuni, sed tamen perinde totum precium restituendum erit, aut si iustum suppleatur, totum computandum acsi venditoriam maior factus contraxisset. 13 *Ita Senatus* in eadem causa. Iunge SC.3.infr. Si maior fact. alien. sine decret. rat. hab.

1. Quoties enim communi auxilio & mero iure munitus est minor non debet ei tribui auxilium extraordinarium inquit Vlp. *in l. in causa 16. in princip. D. de minor.* facit *l.3. C. de in integr. rest. minor. l.3. C. si aduers. libert. l.3. C. in qu b. caus rest. in integ. non est necess.*

2. Quia eo demum tempore omni alio auxilio venditor destituitur, cùm ad certum tempus licita post id tempus prohibita intelligantur *l. si à te 7. C. l. 2. C. de pact. int. empt. & vendit.*

3. Intellige si venditio teneat propter adhibitum iusiurandum, Alioqui restitutio necessaria non est *d. l. in causa 16. §. & generaliter D. de minor. l. 2. C. de præd. minor.*

4. Quia hoc casu non potest alia subesse causa restituendi minoris quàm quia precium perdiderit. Quo casu omnimodo incumbit minori vt probet id quod est causa suæ intentionis, vt diximus in *Def. præced.* Nimirum si contractus teneat *sup. num. 3.* Aliud est in specie *Desin. præced.*

5. Vel obsignet emptore recusante vel latitante *d. l. 2. d. l. 7. C. de pact. int. empt. & vendit. l. vlt. D. de leg. commiss.*

6. Auth. *sacramenta C. hoc tit.* Alioqui si neque decretum neque iusiurandum interuenerit, contractus non tenet, habétque minor fundatam intentionem si fundum vindicare velit quasi suum nullóque iure alienatum. Quo casu si emptor obijciat exceptionem doli contendens versum esse precium in rem minoris, nemo dubitat quin probare ipse debeat fundamentũ suæ exceptionis *d. l. prædiorum 10. l. vtere 14. l. si prædia 16. C. de præd. minor. l. pen. §. 1. D. eod.*

7. Ratio *d. l. prædiorum & in l. si quidem 11. eod.*

8. Intellige si ratihabitio sit voluntaria nec habeat necessariam consequentiam ad principium quod alioqui spectandum esset *l. 3. §. scio D. de minor. l. vnic.* vbi Bart. *num. 1. & vlt. C. si in comm. eadémque caus. l. 1. & 2. C. si maior fact. rat. hab.*

9. Quæ alioqui restitutionem induceret *l. Æmilius 38. D. de minor.*

10. *ex l. 2. l. si voluntate 8. C. de rescind. vendit.*

11. Vtitur enim iure maioris *d. l. 2. d. l. si à te 7. C. de pact. int. empt. & vendit.*

12. Quia nec de eo quæri solet inter maiores, sed tunc tantùm cùm ex causa minoris ætatis restitutio indulgetur.

13. *d. l. 2. d. l. si voluntate 8. C. de resc. vendit.* facit *l. vir vxori 17. §. vlt. D. ad SC. Vellean.*

DEFINITIO IV.

De minore restituendo ex varijs causis, Et cui incumbat onus probandi.

VEnditio quidem rei immobilis per minorem facta accedente iureiurando itémque curatoris autoritate si is curatorem habuit 1 non potest ob id solum retractari, quòd neque decretum iudicis, neque aliæ solennitates interuenerint: Postquam eo iure nos vti placuit vt solennitatum omnium defectus iurisiurandi autoritate suppleatur. 2 Sed tamen non eò minus rescindi potest alienatio ex causa læsionis si quadam ne prorsus modica probetur interuenisse. 3 Potest autem varijs modis contingere vt minor læsus videatur, Vt puta si vẽdiderit rem paternam cuius retinendæ iustam & probabilem habeat adfectionem, 4 Aut si rem quam non expediebat vendere, 5 Aut si viliore precio eam quæ maioris fuit, 6 Aut denique si iusto quidem precio, sed tamen quod deperditũ sit non in vsus & rem minoris conuersum. 7 His omnib. casibus minorem in integrum restitui æquissimum est, sed probata primum læsionis causa. 8 Etiam vltimo casu licèt alioqui probationem non à minore sed ab emptore plerumque exigamus. 9 Qui enim pecuniam soluit minori siue curatorem habenti, siue non habenti, ferè est vt perdituro soluisse intelligatur, 10 Nisi præsente & autoritatem præstante curatore soluerit, 11 aut nisi cum minoris iureiurando adhibuerit in emendo etiam curatorem. Tum enim præsumptio est contra minorem, aut vt melius dicam, pro emptore, Scilicet non esse deperditam pecuniam, si non minor ipse deperditam probet. 12 Quam in rem non sufficiet quòd probet nullam vendendi necessitatem fuisse. Potest enim fieri vt nulla vendendi necessitas fuerit, nec eo tamen magis precium deperditum sit. 13 Et inspectio illa An venditionem fieri necesse fuerit, ad solennitates pertinet, quas in venditione bonorum minoris immobilium interuenire oportet, 14 non ad causam precij. Sed & interdum potest accidere vt venditio necessaria fuerit tametsi nullo ære alieno minor vrgeretur. Finge venditam rem hereditariam quæ minori communis erat cum coheredibus, 15 nec diuisionem commodam admittebat. Non potest videri minor læsus ex eo solo prætextu quasi non expedierit vendere si nihil aliud alleget. 16 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 13 Sup. De in integr. restit. minor.

1. Minor enim qui curatorem habet comparatur pupillo & prodigo, nec consequenter obligatur ex iureiurando. Dixi *Def. 10. & 13. sup. De in integr. rest. minor.*

2. Auth. *sacramenta C. hoc tit.*

3. Quia iusiurandum non tollit vitium & lubricum ætatis.

4. *l. si in emptionem 35. D. de minor. l. lex quæ tutores C. de admin. tut.* Dixi *d. Def 10. num 4.*

5. *l. 5. §. si æs alienum D. de reb. eor.*

6. *l. si res æstimata 12. §. 1. D. de iur. dot.*

7. *l. verum 11. §. penult. l. quod si minor 24 §. restitutio D. de minor. l. 3. D. rat. rem haber.*

8. Semper enim actor cogitur probare causam suæ intentionis etiam minor, quia ætas hac parte nullum habet priuilegium. Bart. *in l. prædiorum 10. & in l. si quidem 11. C. de præd. minor.*

9. Nimirum si restitutio non sit fundata super consumptione precij, contractúsve non teneat, aut teneat quidem sed propter solum iuramentum, nec interuenerit autoritas curatoris. His enim tribus casibus probatio incumbit emptori: Minori verò tum demum cùm contractus tenet propter interpositum decretum aut cùm propter iusiurandum quidem, sed interueniente curatore. Aut denique cùm non alia in re læsum se dicit quàm quia precium perdidit, vt scripsi *Def. 1. & 5. sup. Si tut. vel cur. interuen. & Def. 2 sup. eod.*

10. Quanquam pareiùs in venditione præsumendum est contra emptorem quem necesse est precium soluere tanquam in æs alienum, vt ait Paulus *in l. quòd si minor 24. §. restitutio D. de minor.* Scilicet cùm venditio prædij de qua eo loco agitur ipso iure tenuit, Et quidem propter adhibitam decreti solennitatem. Sic enim is locus necessariò accipiendus est, cùm Pauli temporibus nondum obtineret vt solo minoris iureiurando confirmari posset alienatio quæ contra Seueri orationem facta esset. Adde *Def 2. sup.*

11. *l. ait prætor 7. §. 1. D. de minor.*

12. Scripsi *Def. 1. Si tut. vel curat. inter. sup.*

13. *l. pen §. 1. D. de reb. eor. l. si prædia 16 C. de præd. minor.* Probatio autem debet esse concludens necessariò non dubia *l. ad probationem seruitutis 12. l. non hoc 4. C. vnd. legit.*

14. *d. l. 5. §. non passim & §. si æs alienum D. de reb. eor. qui sub tutel.*

15. Fortasse rixosis & iniuriosis, vt *in l. si conuenerit 14. in fin. D. pro socio.* Bart. *in l. iubemus 2. C. de sacros. eccles.*

16. Ideóque si minor petat restitui aduersus diuisionem, non omnimodo restituendus est sed causa cognita *l. pen. C. commun. diuid.* quod frustra diceretur si nunquam minori expediret facere diuisionem.

DEFINITIO V.

Minoris curatorem habentis iusiurandum non validat contractum sine curatoris autoritate factum de re ad bonorum administrationem pertinente.

IVsiurandum in contractu præstitum à minore non interposita curatoris quem habebat autoritate, non validat contractum: 1 quia Imperatoris Friderici constitutio nouissima 2 quæ ius antiquum hac parte antiquauit, non nisi de puberum sacramentis locuta ad huiusmodi

minores quos pupillis & impuberibus æquiparandos esse placuit 3 porrigi non potest. 4 In iis nimirum quæ ad bonorum minoris administrationem pertinent, 5 quale illud est si minoris debitor liberetur, cùm per eiusmodi liberationem amittatur, specie quadam alienationis, 6 quæ minori curatorem habenti, omnimodo & qualiscumque sit, interdicta est. 7 Non idem placuisset si minor curatorem habens aliquid stipulanti alteri citra curatoris autoritatem promisisset. Puberes enim sine curatoribus suis etiam nullo interueniente iureiurando rectè atque vtiliter ex stipulatu obligari posse iam olim prudentes tradiderunt. 8 *Sine dic.*

1. Dixi *Defin. 11 supr. De in integr. rest. minor.*
2. In Auth *sacramenta puberum C. si aduers. vendit.*
3. *l. si curatorem habens 3. vbi not. C. de in integr. rest. minor.*
4. Vt tantùm prosit fictio in casu ficto quantum veritas in casu vero. Ex not. *in l. si is qui pro emptore 15. D. de vsucap.*
5. Aliud enim esset si de sola minoris persona obliganda tractaretur vt sequitur in *Defin.*
6. *§. penult. Instit. quib. alien. licet vel non.*
7. *d. l. si curatorem habens 3. C. de in integr. rest. minor.*
8. *l. puberes 101. vbi Cuiac. D. de verb. oblig.*

TIT. XIX.

Si aduers. donat.

DEFINITIO I.

De sumptibus in rem donat. in factis post rescissam donationem restituendis.

RESOLVTA per in integrum restitutionem donatione 1 quam à minore parùm cauto per dolum Titius extorserat 2 licèt omnia in pristinum statum restitui æquũ sit, 3 non alios tamen sumptus à donatore restitui oportebit quàm qui & bona fide facti sint à donatario, 4 & in perpetuam mansuramque vtilitatem rerum donatarum ad donatorem recurrentium. 5 Vt putà si æs alienũ exsolutum sit, & liberata hypotheca, quæ super iis reb. fuerat constituta: 6 Sed incumbet donatario vt probet debitum iustum fuisse ac tale quod exigi potuerit, liberatámque hypothecam, 7 Ne dubitari possit quin donatoris conditio melior facta sit. 8 Quo casu si fortè creditor cui solutũ fuit, actionibus suis donatario cesserit tempore solutionis, 9 Non erit audiendus donator si cogere donatarium velit post resolutã donationem vt ea iurium cessione contentus sit, 10 sibique per actionem consulat non per retentionem. 11 Quippe cùm donatarius soluens eo tempore quo se rem suam agere existimabat, non actionem sibi acquirere voluerit sed liberationem: 12 Cuius effectus cùm in donatoris commodum transferatur donatione posteà quandocumque resoluta, 13 æquissimum sanè est sic fieri condemnationẽ vt donatarij indemnitati consulatur. 14 Planè si agente per hypothecariam creditore, cui nihil deberi contendebat donatarius cũ eo litis & vexationis redimendæ gratia postmodùm transegerit, 15 certámque pecuniæ quantitatem ex ea causa soluerit, non habebit repetitionem: 16 Siue aduersus donatorem agere velit, nisi doceat fuisse debitum quod petebatur, 17 Siue aduersus eum cui ex trãsactione solutũ est, 18 Ni probet adeò fuisse indebitum vt de eo non nisi dicis causa & per calumniam institui lis potuerit. 19 Eadẽ obtinent etsi inter maiores agatur: cùm ex variis causis contingat vt etiam quæ à maiore facta donatio est resoluatur, puta ex ingratitudine aut non secuto implemento. 20 *Ita Senatus* in causa Iacobi Chabord & Laurentij du Sollier 4. Non. Aug 1593.

1. *Ex tit. C. si aduers. donat.*
2. Quæ res fauorabiliorem faciebat restitutionem *l. exceptiones 7. §. 1. D. de except.*
3. *l. quod si minor 24. §. restitutio D. de minor. l. vni. C. de reput. quæ fiunt in iudic. in integ. rest.*
4. Quid enim si dolo malo tantos sumptus faciat, vt non plus sit in æstimatione rei donatæ quàm in sumptibus? Nimirum ad impediendam condictionem. Nemo negauerit quin sic circumueniendus sit donator *arg. l. in fundo 38. D. de rei vind. l. si seruus 25. D. de pign. act.* Semper enim sic sumptus faciendi sunt vt aliquid supersit nec persona aut res mergatur *l. 3. §. 1. vbi pupill. educ. deb. l. 3. in princ. de cont. tut. & vtil. act.* Alioqui non tam reddita res quæ fuerat donata, quàm per fallaciam ablata videretur, vt & in *l. 3. De pign. act.*
5. Ne ex donatarij damno donator locupletetur *l. sin autem 27. §. vlt. l. sumptus 48. D. de rei vendic. l. si quis sciens 11. C. eod. l. planè 38. D. de pet. hered.* ex quibus locis apparet hos sũptus non seruari à bonæ fidei possessore per viam actionis, sed per exceptionem doli, seu per retentionem, vt Iulianus loquitur *in l. si in area 33. D. de cond. indeb.* Cæterùm si sumptuum temporalis tantùm fuit vtilitas, ea tantùm æstimanda erit arbitrio boni viri cuius commodum percipere donator poterit non autem tota impensa restituenda Bart. *quasi* facit *l. ex duobus 27. de negot. gest. l. si mortis 14. D. de mort. caus. donat.*
6. *l. 1 in princ. D. quib. mod. pig. vel hypoth. soluit.*
7. Quoniam in ea exceptione qui sumptus seruare vult actor est ideóque probatione oneratur *l. in exceptionibus 19. D. de probat.*
8. Sed & fieri potest vt intersit debitoris eam pecuniam non solui fortè ad compensandum *l. cùm pecuniam 43. D. de negot. gest.* quo casu donatario non esset danda retentio.
9. Vt fieri iuris & moris est *l. si rei obligatæ 57. de leg. 1. l. Modestinus 76. D. de solut.*
10. Interest enim donatarij non soluere potiùs quàm solutum repetere. *l. 3. D. de compens. l. si stipulatus 15. in princip. D. de fideiuss.* cùm plus cautionis sit in rem quàm in personam *l. plus cautionis 25 De reg. iur.*
11. Nam cui damus actionem, multo magis & retentionem *l. minimus 156. cui damus eod. l. 1. §. si autem D. de superfic.*
12. Nemini enim actio quæri potest ob id solùm quòd fecerit aliquid liberandi sui potius quàm alterius obligandi causa *l. in hoc iudicium 14 § 1. vers. diuersum D. comm. diuid.* de cuius sententia & emendatione scripsi *lib. 2. Coniect. cap. 2. l. deducta 58. §. qui post tempus vers. quod si fœnus D. ad SC. Trebell.* facit *l. Papinianus 28 D. mandat. l. si quis cum 29. comm. diuid. l. si quod possessor 3. D. de petit. hered. l. 2. iunct. l. sicut 8. §. vlt. D. quib. mod. pign. vel hyp. soluit.*
13. Quia res ad donatorem redit libera quæ anteà erat obligata *d. l. 1. in prin. quib. mod. pign. & hyp. soluit.* Sic è cõtrario quod magis mirum est, incommodum donatoris est si ad eum res donata redeat post obligationem pignoris à donatario constitutam priusquam de reuocanda donatione tractaretur *l. his solis 7. C. de reuoc. donat.*
14. Sic nimirum vt fructuum ante litem contestatam perceptorum compensatio fiat, non superfluum sumptum meliore prædio facto dominus restituere cogatur, vt Papinianus respondit *in d. l. sumptus 48. l. emptor 65. D. de rei vindic.*
15. Satis enim iusta & sufficiens transactionis causa illa est quòd à lite adeóque à litis metu disceditur *l. 2. l. vlt. C. de transact. l. in summa 65. §. 1. D. de cond. indeb.* Hæc namque verecunda cogitatio eius qui lites execratur, non est vituperanda vt ait Vlp. *in l. 4. § 1. De alien. iudic. mut. caus. fact.*
16. Sibi enim potius imputare debet qui tanti habuit lite carere *d. l. 4. §. 1. de alien. iudic. mut. caus. fact.* neque ex vana donatarij existimatione sed ex re ipsa & ex iure inspiciendũ est an vtiliter fuerit transactũ. Siquidem vani metus nulla æstimatio est *l. 6. D. de eo quod met. caus. l. 2. §. 1. ex quib. caus. maior. l. 4. si cui plus quàm per leg. falcid. l. si quis ab alio 13. in princ. De re iud. l. vani timoris 184. de reg. iur.* Neque possit quis pro donatario dicere, Non debuisse eum de lite transigere quandiu nihil de rescindenda donatione tractabatur, exemplo eius quod in bonæ fidei possessore scribit Paulus in *l. illud 40. in fin. prin. De petit. hered.* Non enim omnino bonæ fidei possessor dici potest qui contraxit cum minore quem sciuit aut scire debuit in integrum restitui posse, ideóque & fructus omnes restituit vt scripsi *Decad. Error.*
17. Sicut dici solet de emptore agente de euictione postquàm cõdemnatus est citra denuociationem. *Imbert. in Enchir. in verb. emptor. ex l. si idem 55. à contr. sens. D. de euict.*
18. *d. l. in summa 65. §. 1. D. de condict. indeb.*
19. *d. l. 1. & l. Preses 12 C. de transact.*
20. *l. vlt C. de reuoc. donat.* Est tamen ius hoc apertius in minore quàm in maiore.

TITV

TIT. XX.

Si aduers. libert.

DEFINITIO I.

De in integrum restitutione petita aduersus promissam libertatem.

CVM quidam in suos subditos eosdémque libertinos (talliabiles vulgò vocant) crudelius sæuisse diceretur, eóque nomine ad Senatum vocatus extra ordinem instituta accusatione vereretur ne sæuitię suæ pœnas lueret, 1 quarum nec postrema illa erat futura quod totius in eos quos vexasset, iurisdictionis commodo & iure priuari debuisset, 2 curauerat vt quasi se inscio ne crimen fateri videretur, 3 frater plenissimam libertatem ipsius nomine promitteret, non ijs qui iniuriam passi dicebantur, sed alijs, qui quod & opibus suis confiderent, & audaciores gererent spiritus, sed verberatorum nomine accusationem aduersus inuisum dominum prosequebantur, 4 Promissio etiam quanti ipsorum interesset si eam libertatis promissionem dominus ratam habere recusaret. 5 Postmodùm dominus ratam habuerat, nec tamen dederat libertatem. Post annos aliquot cùm vt daret, ex propria promissione vrgeretur, petebat in integrum restitutionem ex rescripto principali aduersus eam promissionem quasi sine causa factam; 6 quòd & in suos à se vnquam sæuitum negaret, 7 & qui libertatem sibi debitam contendebant, ex ijs non essent qui factam sibi vim quererentur. 8 Placuit non esse locum restitutioni, Non quia idem esse deberet fauor libertatis promissæ qui iam datæ (constat enim minorem annis vigintiquinque aduersus libertatem etiam ex iudicato debitam restitui posse, 9 qui aduersus datam vtique non restitueretur 10) Sed quoniam non sine causa facta promissio videretur quæ pro causa haberet fauorem libertatis nullo ætatis contrario fauore debilitatum. 11 Item, per quam redemptus fuisset dubius euentus litis periculosissimæ, 12 quæ non perinde nũc atq; anteà tractari posset, mortuis fortasse aut dolo malo metúve corruptis intereà testibus, per quos transactionis tempore institutæ accusationi fides constare potuisset. 13 Est enim fortissima illa feréque perpetua denegandæ in integrum restitutionis ratio, si medio tempore res integra esse desierit. 14 *Ita Senatus* in relationibus libellorum & rescriptorum 14. Cal. Iulij 1588.

1. Prætori enim propositum esse debet ne homines istos siue libertos siue libertinos per nimiam patronorum sæuitiam diuexari patiatur, néve quicquam fieri quod obesset causam libertatis *l. 2. D. de oper. libert. l. 1. §. qua onerand. D. quar. rer. act. non dat. l. 6. §. ne potentiores de off. præsid.*

2. *l. si patronus 33. D. de bon. libert. l. 3. l. 5. in fin. D. de iure patronat. l. 4. in princip.* iunctis illis verbis *æquitatem petitionis tuæ & l. libertos 6. C. de obsequ. patron. præst.*

3. Qui enim de crimine paciscitur aliquo dato vel promisso crimen fateri intelligitur *l. furti 6. §. pactúsque D. de his qui not. infam. l. non damnatos 18. C. eod.*

4. Quod non leue libertini hominis crimen est siue calumniã aliquam aduersus patronum instruxerit, siue delatorem subornauerit & summiserit *l. 1. in fin. D. de iur. patr.* vbi notat Bart. paria esse accusare, calumniari, ac manus inferre. facit *l. Diuus 5 eod. l. si immissitia 9 §. 2. de his quæ vt indign.* Vide *l. non est 6. C. de alimen. tutor.*

5. Vt fieri necesse est quoties alienum factum promittitur *l. stipulatio ista 38 § at si quis De verb. oblig.*

6. Quæ ratio sufficiebat ad inducendam exceptionem doli *l. 2. §. circa D. de dol. mal. except.* multò magis igitur ad inducendum auxilium restitutionis *arg. l. exceptiones 7. ad fin. D. de exc.*

7. Vt transactio ex falsa causa facta esse videretur.

8. Nam quemadmodum metus quem quis passus est non debet ei esse captiosus, Ita nec alienum metum in alterius præmium verti oportet *l. item si 14. §. aliquando D. de eo quod met. caus. l. vlt. §. 2. de eo per quem fact. erit.*

9. *l. 1. C. hoc tit. l. verum 11. §. 1. D. de minor.*

10. Nam aduersus libertatem iam competentem minori subueniri à prætore impossibile est *l. si ex causa 9 §. vlt. D. eod.* nisi ex magna causa fuerit hoc à Principe consecutus vt *in l. seq.* Paulus ait, Vel nisi manumissio per vim facta est *l. metum 9. §. idem Pomponius De eo quod met. caus.* ex quo apparet esse fauorabiliorem restitutionem quæ datur ex edicto *Quod met. caus.* quàm quæ ex edicto *De minoribus.* facit *l. 8. §. fin. de inoff. test.*

11. Sublata enim proxima causa litis calumniosæ, supererat pristina causa pietatis quæ impediebat restitutionem *arg. l. pen. D. de condict. ob tur. vel iniust. caus. l. cum is 32. §. mulier D. de condict. indeb.* Adde quòd repetitio nulla est eius rei quam quis donare voluit ob causam præteritam licèt ea causa falsa reperiatur *l. damus 52. l. in summa 65 §. id quoque eod.* vbi eleganter distinguitur An quid datum sit (idem est si promissum) ob causam, an ob rem, facit *l. 3. de donat.* Et sanè absurdum esset restitui quem ob id quòd falsa reperiatur causa quę ex proprio ipsius facto descendat cuius vtique iustam ignorationem non potest prætẽdere *l quamquam 7. C. ad SC. Velleian.* Iunct. *l. cuius per errorem 53. de reg. iur.*

12. *l. fratris 10. & seq. C. de transact.*

13. *Arg l. si quis adfirmat 119. §. Labeo l. arbitrio 18. §. pen* D. *de dol.* Facit quod dici solet eum qui restitutionem differt non esse audiendum, quia non negligentibus subuenitur sed necessitate rerum impeditis *l. ab hostibus 15. §. vlt. & l. seq.* D. *ex quib. caus. maior.* Adde *l. in lege 40 ad leg. Aquil.*

14. *l quod si minor 24. §. Scæuola* D. *de minor. l. vltim. in fin.* C. *de repud. vel abst. hered. l. si quis 8.* D. *de iur. delib. 1.* C. *de opt. legat.*

TIT. XXI.

Si aduers. transact.

DEFINITIO I.

Qui per transactionem recessit à donatione, non potest restitui tanquam maior ex causa læsionis.

QVI ab amplissima donatione accepto modico per transactioñe recesserat, cùm postmodùm aduersus transactionem prætextu immodicæ læsionis restitui vellet, repulsus est, quasi & ipse suo donatori mutuò donasse videretur. 1 Nec ad rem pertinuit, quod Diui Principis Emanuelis Philiberti edicto 2 constitutum est vt eæ demùm transactiones ex causa immodicæ læsionis (deducto scilicet dubio litis euentu æstimandæ 3) rescindi prohibeantur quæ post diẽ trigesimum actis publicis fuerint insinuatæ. Non enim de ijs transactionibus sensisse Princeps prudẽtissimus videbatur, quæ donationis causam mixtam haberent, 4 cùm in donatione ab eo facta qui donare potuit læsionis ratio haberi nulla possit. Alioqui donationes omnes huiusmodi commento subuerterentur. 5 Atqui donationes quoque inter viuos ex quacumque causa factæ, dum ne in contractu matrimonij, eiusdem Principis edicto non nisi à die insinuationis valere possunt. 6 Ita sanè est. Sed insinuationis necessitas hîc nulla suberat, Siue quòd non tã donatio ista quàm prioris donationis remissio quædam videretur 7 (est enim fauorabilissimus dominij amissi ad priorem dominum recursus, 8 vt & cæterarum rerum omnium ad pristinam naturam reditus 9) Siue potiùs quòd non proprijs tantùm viribus, sed transactionis potissimũ adminiculo fulciretur, 10 Transactionum verò insinuatio hactenus necessaria esset non vti valerent 11 sed vti ne læsionis quantæcumque prætextu rescindi possent per in integrum restitutionem, 12 cuius periculum in proposita specie propter admixtam, vt diximus, donationis

causam verendum non erat. 13 *Ita Senatus* in relationibus libellorum 7. Maij 1588.

1. *l. si verò non remunerandi 12. §. inde Papinianus in fin. D. mandat.* ex quo loco infert Bartolus, Vnum actum donationis facere vt alius actus præsumatur.
2. Quod factum est mense Octobr. 1577.
3. Secundum Bartoli distinctionem receptiorem ad *l. 2. C. de rescind. vendit. & ad l. si quis cùm aliter 36. De verb. oblig.* contra quam tamen vide quæ scripsi in Chiliade *Dec. 1. Err. 7.*
4. Nam sicut venditio locatio vtrique contractus, ita & transactio fieri potest saltem ex parte animo donandi, & tunc valet tanquam transactio etiamsi non esset eo iure valitura si tota donandi animo facta esset *l. si quis donationis 38. D. de cont. empt.* iuncta *l. cùm in venditione 36. eod. l. si quis conduxerit 46. loc. l. si quis ante 12. §. vlt. de acq. poss.* Excipe casum *l. ab Anastasio 23. C. mandat.*
5. Siquidem donare nihil aliud est quàm perdere *l. filiusfamilias 7. D. de donat.* Vnde illud est quod licèt quis habeat liberam administrationem, donare tamen non potest *l. contra 28 §. si filius D. de pact. l. 1. §. 1. D. quæ res pig. l. 3. § si seruus 8. D. de donat. int. vir. & vxor.* Hinc facetum illud Martialis carmen,

Dimidium donare Lino quàm credere totum
Qui mauult, mauult perdere dimidium.

6. Stilo Senatus nostri.
7. Remittere tamen donare est, indéque fit vt sicut donatio non valet inter virum & vxorem ita nec remissio *l. 5 §. circa venditionem D. de donat. inter vir. & vxor.* Ex quo loco Bald. colligit, In remissione vt in donatione requiri insinuationem. De quo tamen vide Andr. Tiraq. *ad l. si vnquam in verb. donatione largitus.*
8. *Arg. l. 1. l. qui ea lege 3. C. de pact. int. empt. & vendit. l. lex vectigali fundo 29. D. de pignor.*
9. Textus est elegans *in l. si vnus 27. §. pactus ne peteret in fin. D. de pact.*
10. Transactionis enim vinculum omnium fortissimum est, Odio litium, & fauore retinendæ concordiæ inter eos præsertim qui vt donator & donatarius mutuo se amore prosequi debeant *l. fratre 10 l. de fideicommisso 11. & pass. C. de transact. l. vnic. C. de err. calcul.* facit *l. 4. C. de obseq. patr. præst.*
11. In quo differt insinuatio transactionis ab insinuatione donationis.
12. Quod ex iure communi iam obtinebat *l. causas 16. C. de transact. l. Lucius 78. §. vlt. ad Treb.*
13. Nam nec aduersus donationem nec aduersus transactionem ratio iuris dat restitutionem nisi minoribus *l. 1. & 2. C. hoc tit. & C. si aduers. donat.*

DEFINITIO II.

De rescißione transactionis & retractatione iurisiurandi.

Sicuti non potest rescindi transactio sub prætextu instrumentorum posteà repertorum, 1 Ita neque retractari iusiurandum quod ex colitigantis delatione iam præstitum fuit, 2 quia transactionis instar obtinet, 3 hactenus saltem vt non minoris sit autoritatis. 4 Ergo aliud erit si iuratum proponatur de eo negotio de quo nec transigi potuerit, nisi viso eo instrumento quod posteà repertum est. 5 *Sine die.*

1. *l. sub prætextu instrumenti 19. C. de transact.*
2. *Ex l. 1. C. de reb. cred. & iureiur.* Excipe casum *l. vlt. eod.* facit *l. in duobus 28. §. vlt. D. de iureiur.*
3. *l. quod si deferente 21. & seq. D. de dolo.*
4. *l. 2. D. de iureiur. l. si deferente 13. quib. mod. pign. vel hyp. soluit. l. 1. D. quar. rer. act. non dat.*
5. Puta de his controuersiis quæ pendent ex testamento *l. de his 6. D. de transact. l. 1. §. 1. Testam. quem. aper.* Et hæc fortasse ratio est *d. l. vlt. C. de reb. cred. & iureiur.* quæ si ita est non habet locum nisi in causis testamentariis, licèt in fine legis subiiciatur alia ratio quæ videtur generalis.

DEFINITIO III.

De restitutione in integrum aduersus remissionem iniuriæ deneganda.

Qui factam sibi re aut verbo iniuriam siue modico, siue nullo accepto precio remisit, non est audiendus si posteà in integrum restitui velit, quasi aut sine causa, aut minore pecunia remiserit. 1 Iusta enim remittendæ cuiuscunque iniuriæ causa est, homini præsertim Christiano, 2 vt tam arcto iustóque religionis nostræ præcepto satisfaciat ad æternam vitam consequendam, quæ nullo commodo pecuniario æstimari potest. 3 *Ita Senatus* in relationibus libellorum 5. Cal. Feb. 1589.

1. Nec si sit minor *l. auxilium 37. in princip. D. de minor.*
2. Nam nec Papinianus ignorauit beneficio adfici hominem interesse hominis, non conuenire autem viro bono credere cuiusquam interesse quòd animo sæuientis satisfactum non fuisset *l. si venditor 6. §. vlt. & l. seq. D. de seru. export.*
3. *l. penult. in fin. D. de donat.* Ea namque demum vera libertas est quę nec lui pecunia nec reparari potest *l. statuliberum 9. §. illud tractatum D. de statulib. l. libertas 106. de reg. iur.*

DEFINITIO IV.

De restitutione in integrum contra transactionem ex causa enormissimæ læsionis.

Tametsi dici soleat enormissimam, vt vocant, læsionem quæ vltra bessem est, inducere dolum re ipsa qui æquiparatur dolo ex proposito, 1 Non tamen ex eo fiet vt possit rescindi transactio prætextu eiusmodi læsionis, si neque dolus ex proposito, neque vis aut metus interuenerit, 2 Quia edictum Serenissimi Ducis nostri Emanuelis Philiberti quod in eam rem factū est, omnem omnino excludit læsionem quantacunque illa sit, nec nisi ex causa doli ex proposito, aut violētię, vel metus transactionem rescindi patitur. 3 *Ita Senatus* in relationibus libellorum 10. Cal. Iunij 1590.

1. Vt tractant nostri ad *l. si quis cùm aliter 36. De verb. oblig.* Scripsi in *Chiliade De error. pragm.*
2. *l. fratre 10. l. interpositas 13. & pass. C. de transact. l. Lucius 78. §. vlt. D. ad SC. Trebell.*
3. Præsertim cùm edictum fauorabile odio litium, adeóque iuri communi prorsus conueniens latissimè sit interpretandum & adiuuandum potiùs quàm restringendum *arg. l. hoc modo 64. in fin. de condic. & demonstr.*

DEFINITIO V.

De restitutione in integrum ex causa læsionis aduersus alienationem rerum minoris aut mulieris.

Aliquando tamen contra euenit etiam hodie vt læsio faciat locum restitutioni, cui aliter locus esse non posset, Nimirum si per transactionem alienata sit pupilli minorisve res immobilis, aut dotalis, aut alia eiusmodi cuius alienatio sit legibus interdicta. 1 Postquàm enim placuit alienationem iuratam valere propter autoritatem iurisiurandi, 2 adeò vt nec restitutioni locus esse queat si nulla læsio & captio sit, 3 Consequens est vt interueniente læsione etiam intra dimidiam iusti precij restitutio locum habere debeat, 4 Ne minor aut mulier totius rei suæ vel pro parte iacturam sentiat, siue per transactionē, siue qua alia ratione facta sit alienatio. 5 *Ita Senatus* in relationibus libellorum 12. Cal. Iul. 1595.

1. Nam neque per transactionem huiusmodi alienationes licitæ sunt *l. non solùm 4. C. de præd. minor.*
2. Ex Auth. *sacramenta puberum C. si aduers. vendit.*
3. Non magis quàm si cum decreto facta esset alienatio *l. si quidem 11. l. si prædia 16. C. de præd. min.*
4. Quia restitutio minoris qualibet læsione dum ne prorsus minima contenta est *l. verum 11. § sciendum & pass. D. de minor. l. nam postea quàm 9. §. si minor. D. de iureiur.*
5. Nam & aduersus transactionem restitui minor potest *l. 1. & 2. C. hoc tit.* Itémque mulier si ad reuerentiam maritalem accedat læsio *ex l. 1. §. quæ onerandæ* vbi Bart. *D. quar. rer. act. non dat.* Sed eam læsionem enormem esse nostri volunt si agatur de re non dotali, Cuius scilicet alienatio nulla iure prohibita est. Sed in re dotali quæ nullomodo alienari potest ne quidem volente muliere *l. vlt. § & cùm lex C. de rei vxor. act.* qualibet læsio sufficit ad rescindendam alienationem beneficio restitutionis, impetrata absolutione à iureiurando.

TIT.

TIT. XXII.

Si aduerſ.dot.

DEFINITIO I.

De muliere aduerſus dotis conſtitutionem non facilè reſtituenda.

SI mulier ſine dote nupſerit, 1 tum cõſtante matrimonio bona ſua omnia in dotem dederit, 2 non ex eo ſolo læſa videbitur, 3 niſi dolo mariti circumſcripta proponatur. 4 Itaque etiamſi minor fuerit annis vigintiquinque, reſtitui tamen in integrum non poterit. 5 Quia licèt præcipuus dotis conſtituendæ fauor ceſſare videatur, cùm matrimonium iam contractum eſt, (Siquidem in eam præcipuè cauſam dotis vſus neceſſarius eſt vt matrimoniũ faciliùs contrahatur, 6) cauſa tamen dandæ dotis ſubeſt quandiu conſtat matrimonium, 7 vt matrimonij oneribus ſubſeruiat, 8 maiórque inter coniuges concordia retineatur: 9 Vnde illud quoque receptum eſt vt etiam conſtante matrimonio dos non ſolùm conſtitui ſed & augeri poſſit. 10 Proinde non poteſt videri læſa mulier, quæ iure communi vſa eſt 11 *Ita tractatum eſt* in publico auditorio , Prid. Non. Febr. 1589.

1. Poteſt enim matrimonium eſſe ſine dote, licèt non æquè dos ſine matrimonio *l.1 §.1. verſ ante nuptias & § ſeq. D. pro dote.* Adeò vt ſi matrimonium ſit putatiuum non ſit propriè dos Bart. *in rubr. ſolut matr. num* 10 ſicut nec ſi data ſit pro illicito matrimonio *l. vlt.* vbi idem Bart. *D. de condict. ſine cauſ.*

2. Dos enim etiam conſtante matrimonio & conſtitui & augeri poteſt dum ne quid fiat in fraudem creditorum *§ aliud quoque Nouell. 97. De æqual. dot.* vt ſequitur in *Defin.*

3. Cauſa enim dotis iuſta alienationis cauſa eſt ſicut & donationis ante nuptias *l nulla lege 4. C. de iur. dot. etiam in minore l. vlt. ad fin. C. ſi maior fact. alien. rat hab.* ſcilicet cum decreto aut iureiurando quod decreti vim habeat non aliter *l. prædia 8. C. de præd. minor.* Bart. *in l. lex quæ tutores num. 2. C. de admin. tut. & curat.*

4. Eóque ſenſu accipiendum eſt quod ait *l. vnic. C hoc tit.* & Vlp. *in l. ſi ex cauſa 9 § 2. D. de minor.* in dotis quoque modo ſubueniri mulieri, non ſolùm ſi totum patrimonium circumſcripta in dotem dederit, ſed etſi vltra vires patrimonij, ſicut nec nouum eſt vt in dote mulier fallat maritum *l. 3. C. de donat. ante nupt.* Ad hunc verò caſum non pertinet *l. minor 48. § vlt. D. de minor.* Ibi enim tractat Paulus de muliere quæ pactione fecit cauſam dotis deteriorem. Nos de ea quæ ſuam cauſam deteriorem facit, dando dotem. Non obſtat quòd videatur hoc caſu promiſſio dotis eſſe ipſo iure nulla ex *l ſine generalis 61. D. de iur. dot* Illius enim legis verba oſtendunt tractari eo loco de dote promiſſa autore curatore qui dolo malo præſtiterit authoritatem, quoniam vt lex ait lege rata non habetur autoritas dolo malo facta. Aliud igitur eſt ſi minor curatorem non habens dotem quantamcunque promiſerit, quia tunc nihil eſt quod nullam debeat facere promiſſionem, licèt fauor ætatis ſi læſio concurrat, poſſit inducere reſtitutionem. Vide diſtinctionem Accurſij quam & Bartolus probat *ad d. l. vnic. C hoc tit.*

5. Non enim omnia quæ à minoribus geruntur irrita fieri debent, ſed ea demum quæ inconſulto per lubricum ætatis aut aduerſarij dolo facta reperiuntur *l. verum 11. §. ſecundum l. quod ſi minor 24. §. non ſemper D. de minor.* Itaque tunc demum minorem mulierem reſtituendam eſſe dicendum eſt cùm tantam dotem dedit quantam maior nunquam dediſſet, vt eleganter ait Paulus *in d. l. minor 48. §. vlt. eod.*

6. Pauci enim ſunt qui matrimonium ſine dote, id eſt indotatas vxores habere velint *l. ſi donatarus 9. §. 1. D. de condict. cauſ dat. l. 4. § ſed etſi mulier l. 5. § ſi eum qui D. de doli mal. excep. l. 1. ſol. matr.*

7. *l. Pomponius Philadelphus 35 D. famil. erciſc.*

8. *l pro oneribus 20. C. de iur dot. l. in quo 56. § ibi dos l. quamuis 75. D eod.* Facit *l Tutor 62 dos l actione 65. §. vlt. D. pro ſocio l. ſi maritus 46. famil. erciſc.*

9. Placet enim poſſe vxorem expelli ſi non ſoluat dotem quam promiſit, licèt non item ſi nullam habeat *l. ſi cùm dotem 22. §. ſin autem D. ſolut. matr. l. quod ſi nulla dos 18. de relig. & ſumpt fun.*

10. *d Nouell. 97 de æqual. dot. § aliud quoque.*

11. *l. vlt. C de in integr. reſtit. minor l. inter eos 51. §. cùm inter D. de fideiuſſ. l. nihil conſenſui 116. § non capitur de reg. iur.*

TIT. XXIII.

Si aduerſ. vſucap. vel præſcr. reſt. pet.

DEFINITIO I.

De reſtitutione in integrum aduerſus quadragenariam præſcriptionem.

AN aduerſus præſcriptionẽ quadragiota annorum dari poſſit in integrum reſtitutio ex capite iuſtæ ignorantiæ nulla alia cauſa concurrente, magnis contentionibus certatum eſt inter iuris noſtri interpretes, alijs aliter ſentientibus, 1 vt necdum ſciri poſſit vtra opinio receptior videatur. Senatus noſter eorum ſententiam magis probat qui negant, 2 quòd ex tam longi temporis lapſu, ſi aliud nihil impediat, pleniſſimam ſecuritatem acquiri certum ſit, 3 quæ tamen nulla eſſet ſi reſtitutionis poteſtati nedũ periculo ſubijceretur. 4 Sed & cùm iuſta aliqua cauſa eſt concedendæ reſtitutionis, intra quadriẽnium illud quod vtilis anni loco ſubſtitutum eſt impetrari omnimodo debebit. 5 Ita ſit vt poſt quatuor & quadraginta annos nulla prorſus ſuperſit ſpes reſtitutionis. 6 Obſeruandum tamen eſt quadriennium illud licet ex poſtfacto continuum ſit, ab initio eſſe vtile, nec prius incipere currere quàm agendi facultas competat. 7 Sed agendi facultatem ignorantia eius cui actio competit non excludit, nec eò minùs agendi tempora vtiliter labuntur: 8 licet noſtrorũ vulgare brocardicum illud ſit, Non valenti agere non currere præſcriptionem. 9 Iuuge tit. De temp. pet. in integr. reſtit. SC. 1. *Ita relatum eſt* in relationibus libellorum 4. Non. Aug 1588. & poſteà deciſum pro N. Ioanne Martini cõtra N. Zachariam de Lanfrey 9. Cal. Decemb. 1592.

1. Vt videre eſt apud Didacum Couarr. *in § 3 tertia partis relect. cap. poſſeſſor malæ fidei de regul iur in 6. num. 1. & 2.*

2. Quam ſententiam & veriorem & receptiorem eſſe concludit Didacus *ibidem.* Plus putat Nec aduerſus tricenariam præſcriptionem reſtitui debere maiorem ex capite ignorantiæ quod ego probo ex *l. vlt. C. in quib. cauſ reſtit.*

3. Sunt enim hæc verba vltima *l. omnes 4 C. de præſcr. 30. vel 40 annor. Sit liber, & præſenti ſaluberrima legis pleniſſima munitione ſecurus.*

4. Sic poſt alios argumentatur Didacus ſupradicto loco *Ex gloſ in l. ait Prætor §. permittitur in verb. imputandum D ex quib. cauſ. maior.* Idem tamen *num. 4.* excipit eccleſiam & minores quibus nimirum vult dari poſſe reſtitutionem ex capite iuſtæ ignorantiæ aduerſus quadragenariam præſcriptionem, eamque probat eſſe receptiſſimam interpretum traditionem.

5. *Ex l. vlt. C. de temp. in integr. reſtit.*

6. Sic concludit idem Didac. *d. num. 4. verſ. decimo & vltimo poſſumus &c.*

7. Ita Bald. *in l. falsam C. si ex fals. instrum.* pro qua sententia facit quod legatur quadriennium hoc continuum tantummodo numerari ex die ex quo annus vtilis currebat. Eamque sententiam receptam esse fatetur Didac. *vbi sup. num. 4. & 2. & vers. quinto, quicquid sit*, vbi concludit post Andr. Tiraquel. ibidem citatum, non nisi intra triginta annos posse quasi intra hoc quadriennium peti restitutionem.

8. Didac. *d. vers. decimo* vbi concludit hoc quadriennium incipere à die finitæ præscriptionis. Contra Aym. Crauet. *De antiq. temp. part. 4. cap. materia ista num. 45. & seqq.*

9. *Ex l. 1. §. vlt. C. de annal. except. l. 1. §. vlt.* iunct. auth. *nisi tricennale C. de bon. mat.* Scripsi *in Chiliade Dec. 3. Err. 9.*

DEFINITIO II.

De restitutione minoris aduersus præscriptionem legalem, statutariam, & conuentionalem.

IN quæstione illa Vtrū præscriptionis tempora currant contra pupillum aut minorem, distinguere nostri solēt inter præscriptionē legalem, statutariam & cōuētionalē. In legali certum est nō currere contra pupillum, 1 At nec contra minorem, si de ea præscriptione loquare quæ non nisi decem annorum sit inter præsentes, aut viginti inter absentes. 2 Nam quæ triginta vel quadraginta annorum est licèt durante pupillari ætate dormiat, 3 currit tamen contra minorem sed ita vt ætatis beneficio aduersus præscriptionem restitui possit. 4 In statutaria præscriptione si plerisque credimus, non currunt tempora contra pupillū regulariter etiamsi tutorem habeat vix vnquam si tutorem non habeat. 5 Contra minorem currunt quidem, sed restituitur. 6 At in conuentionali quæ cœpta sit cum maiore currunt etiam contra pupillum, 7 & quidem cum effectu, adeò vt aduersus lapsum temporis restitui non possit, nec ætatis auxilio per edictum De minoribus, 8 nec ex generali clausula, Si qua mihi iusta causa videbitur, prætextu iustæ ignorantiæ. 9 Iniquum enim est eum qui cum pupillo non contraxerit cogi expectate ipsius pubertatem 10 *Ita tractatum est* in causa quadam D. Senatoris Charpenei & Petri Fauerij Aduocati mense Iulij 1592. & rursum in causa N. Iacobi d'Aymauigne & Michaelis Artaud mense Iunij 1593.

1. *l. vlt. C. in quib. caus. restit. in integr. non est necess.*

2. Nam & de adulto eam legem accipiendam esse defendit ex præceptoris sui sententia Guid. Pap. *quæst. 31. num. 3.*

3. Glos. *final. in l. vnic. C. hoc tit.* Idem Guid. Pap. *vbi sup. n. 4. ex l. 3. C. de præscr. 30. ann.*

4. Sic enim vulgo creditum est, licèt ego contrà putem ex *d. l. 3.* quæ pupillos duntaxat excipit, iunct. *l. vlt in fin. C. in quib. caus. restit. in integr. non est necess.* Didac. Couarr. *d. §. 3. tert. part. relect. cap. possessor. num. 4. vers. 8.* maioribus tantùm denegat restitutionem aduersus præscriptionem triennariam.

5. Guid. Pap. *qu. 31.* vbi indistinctè defendit tempora statutorum non currere pupillis. Et citat Bart. & Oldrad. *in d. l. vlt. C. in quib. caus. restit. non est necess.* & Bald. *in feud. Tit. qualiter poter. olim feud. alien.* Sed tamen verior mihi semper visa est contraria sententia vt pupillus præsertim tutorem habens perinde obligetur ea statuto, & consuetodine ac alius quilibet, vt plurib. defendit Andr. Tiraq. *De retract. municip.* Ioann. Lucius *in Placit. Curiæ Paris. Tit. De gentilic. redhib.* Ioann. Papon. *in syntagm. Arest. eod. tit.* Rationem elegantem reddunt, & vt loquuntur punctualem, quia ius ad inuentum per legem aut consuetudinem non fuit inuētum nisi ad limites modi & temporis in ea expressi. Vnde hi limites pariter afficiunt maiores, minores, absentes & quoscunque alios. Nec potest quis vti ea lege & consuetudine nisi ad eius limites & statutis modis & temporibus ab ea requisitis. Vide omnino quæ in hanc rem scripsi *Decad. 25 Error. 9.* vbi probaui non solùm currere tempora statuti contra pupillum, sed etiam cum effectu & sine spe restitutionis, adeóque licet tutor vel nullus sit vel non soluendo, facit quod tractat Bartolus *ad l. sed hoc num. 3. De reb. eor. qui sub tutel.* minorem obligari ex obligatione consuetudinaria vel statutaria.

6 Ita Guid. Pap. *d. quæst. 31.* Sed si nec pupillus quidem restituendus est vt proximè diximus, multò minus adultus restitui debebit. Et sanè aliter posita iure fiet vt nemo accedere velit ad emptionem publicam rerum pupillarium nec si bona fide distrahantur, quæ res non solùm creditoribus pupilli aut adulti sed ipsi quoque pupillo & adulto damnosa esset *l. ait prætor 7. § quæsitum D. de minor.*

7. *l. Æmilius 38. eod.*

8. In quo omnes consentiunt, quia edicto De minoribus non est locus nisi cùm aliquid gestum est cum minore *l. 1. d. l. ait prætor 7 in princip. l. verum 11. §. ex facto ad fin. D. eod* nihil autem gestum videri potest ab eo qui non cum minore contraxit sed incidit in minorem.

9. Contra Bartolum *in d. l. Æmilius.* Cuius tamen sententiā magis communem esse plerique affirmant. Vide elegans consilium Francisci Curtij senioris contra illam Bartoli traditionē *cons. 35. per tot.* Et quæ scripsi *Decad. 25. Err. 5. 6. 7.*

10. *l. apud Iulianum 3 D. quib. ex caus. in poss. eat.* Adde aliam rationem ea *l. quod autem 6. §. si quid cum pupillo D. quæ in fraud. credit.* quia pupilli ignorantia quæ per ætatem contingit non debet esse captiosa creditoribus ipsique lucrosa.

DEFINITIO III.

Si gestum aliquid fuerit cum minore, aut tutor vel curator suspectus fuerit.

QVod tamen proximè diximus, minorem in integrū restitui non debere aduersus præscriptionem conuētionalem quæ cœpta sit cum maiore, 1 toties verum non est, quoties aliquid cum ipso minore aut eius tutore vel curatore gestum proponitur, 2 aut si suspecta fuerit fides tutoris vel curatoris, 3 quorum dolo aut culpa futurū sit vt grande damnum patiatur minor si restitutio ipsi denegetur. 4 *Ita tractatum est* in publico auditorio 6. Id. Iun. 1591.

1. *Ex l. Æmilius 38.* iunct. *l. verum 11. §. ex facto ad fin. D. de minor. l. 3. D. quib. ex caus. in poss. eat. l. quod autem 6. § si quid cum pupillo D. quæ in fraud. credit.*

2. Quia tunc incipit locus fieri edicto *De minorib.* per quod rescinduntur ea quæ cum minoribus circumuentis gesta sunt.

3. Vt in specie *d. l. Æmilius* in qua tutores suspecti pronunciati erant *vers. mouit etiam Imperatorem.*

4. Neque enim dolum aut culpam tutoris nocere pupillo æquum est *l. 3. §. si seruus D. de tribut. act. l. 3. D. quand. ex fact. tutor.* Præsertim si tutor non sit soluendo. Etsi verius est tutoris negligentiam, licèt dolosam, nocere pupillo in acquirendis nō in acquisitis. Vide quæ scripsi *Decad. 25. Err. 7. 9. & 10.*

DEFINITIO IV.

De restitutione minoris aduersus elapsum semestre, Et quid si minor ætas aut læsio in subhastationibus interueniat.

IS cuius bona postulante creditore sub hasta distracta sunt, si non redemerit intra sex menses statuto nostro in eam rem præstitutos, non ex eo solo restitui potest aduersus lapsum temporis quod dicat probétque viliore precio fuisse distracta, 1 Nisi aut minor ætas, 2 aut iusta alia restitutionis concedendæ causa interueniat, 3 quamuis nondum decreti interpositio secuta sit: 4 Sed ad viuæ vocis oraculum recurrendum est, & ad magnam vt vocant Cancellariam, vt speciali principis rescripto & propria subscriptione debitori consulatur. 5 Princeps enim quin aduersus lapsum hunc temporis ex plenissima potestate restituere possit & statutariæ præscriptioni derogare, sicut & iura cætera quæ ex præscriptione qualibet alióve actu ciuili quæsita sunt adimere, non ambigitur. 6 Sanè nec de illo dubitandum est quin etiam post interpositū decretum possit peti restitutio aduersus subhastationes ex causa immodicæ læsionis: 7 Sed ita tamen vt hoc casu supplendi iusti precij electio emptori concedatur, 8 si enormis tantùm id est vltra dimidiam, non item si enormissima læsio interuenerit. 9 In eóque nimirum plenius est, & commodius remediū restitutionis aduersus lapsum temporis, 10 quoniam eā impetratā, res ipsa quæ fuit vendita præcisè restituenda est precio recepto. *Ita Senatus* in relationibus libellorum pro N. Le riche contra Antonium Bourgeois 17. Cal. Aug. 1592. Iunge Defin. 8. infr. De distr. pignor.

1. Nec si fiscalis auctio proponatur *l. si tempora 4. C. de fid. & iur. hast. fiscal. lib. 10. tit. 3.*

2. Quamquam nec facilè minoribus hoc casu succurrendum est sed circumspectè, Ne alioqui eueniat vt nemo accedere velit ad distractionem rerum pupilli aut minoris, nec si bona fide distrahantur, inquit Vlp. *in l. aut prætor 7. § quæsitum D. de minor.*

3. Puta si quid dolo factum sit per sordes vel per gratiam. *d. § quæsitum l. si quis 16 C. de rescind. vendit. l. 3. C. de iur. fisc. l. 2. C. de fid. & iur. hast. fisc. lib.* 10.

4. Nam decreti interpositio non fit ad finiendum tempus redimendi, quod ea statuti verbis semestri concluditur, sed ne de subhastationum forma & virib. in trigesimum vsque annũ quæri possit, vt scripsi *Decad.* 10. *Err.* 5. 6. 7.

5. Ex aliqua scilicet & magna causa *arg. d. § quæsitum & l. si* 10. *D. de minor.*

6. Tractant nostri *ad l. vlt. C. si contr. ius vel vtil. publ.* Dixi *Def.* 1. *supr. ill. tit.*

7. *d. l. si quis* 16. *C. de rescind. vendit.*

8. Iuxta *l.* 2 *& l. si voluntate* 8. *C. eod.*

9. Nam enormissima læsione interueniente id est vltra bessem iusti precij, placet contractum esse ipso iure nullum propter dolum qui in re ipsa inest quem æquiparant dolo ex proposito DD. *ad l. si quis, cùm aliter* 36. *De verb. obligat.* Scripsi *Decad.* 1. *Err.* 7. & 8 & *Decad.* 10. *Err* 8 & 9.

10. Restitutio enim aduersus lapsum temporis facit vt etiam post tempus idipsum liceat quod licebat ante *l. nec non* 26 *§ si feria l. nec non* 18 *§ si quis sapius D. ex quib. caus. maior. l.* 1. 2. 3. *& pass. C. de in integr. rest. mil.* Alioqui non esset plena restitutio si minùs iuris tribueret debitori quàm anteà habuisset *l. quòd si minor* 24. *§ restitutio D. de minor. l.* 2. *C. de sent. pass. & restit.*

DEFINITIO V.

De spoliato rem suam cum fructibus reposcente.

AGi potest ex Canone pontificio quo succurritur spoliatis, 1 Etiam post quinquaginta annos, 2 aduersus eum qui impuberis rem emit perperam & sine decreto. 3 Si medio tempore agi non potuit aut prohibente iure potestatis aut impediente reuerentia maritali. 4 Fructus tamen, licèt in hanc actionem venire soleant, 5 non debebuntur nisi à die mortis patris, si actoris pater, cuius lucro alioqui fructus cessuri erant, venditioni consenserat. 6 Debebuntur tamen etiam eius temporis quo maritus vixit, si is non petierit, Imò etiamsi maritus adhuc viuat dummodo non petat: 7 Credendus enim est nó petere vt faueat vxori potius quàm vt iniusto possessori. 8 *Ita Senatus* in causa Laurentiæ Du Chesne contra fratres Visanos Augustanos Prid. Cal. Sept. 1594. De qua SC. 25. infr. Vnde vi.

1. *Can. redintegranda* 3. *q.* 1.

2. Licèt remedium illud excludatur regulariter præscriptione triginta annorum, vt & cæteræ personales actiones *l. sicut* 3. *C. de præscript.* 30. *vel* 40. *annor.* Iacob. Menoch. *de remediis rec. possess. remed.* 15. *quæst.* 14.

3. Titulus enim nullus & inualidus qualis hic est non excludit huiusmodi remedium quod datur etiam contra titulo possidentem Menoch. vbi suprà *num. & seqq.*

4. Iuxta illud quod dici solet Non valenti agere non currere præscriptionem *l.* 1. *§ vlt. C. de annal. except. l.* 1. *§ vlt. iuncl. Auth. seq. C. de bon. mater. in rebus* 30. *C. de iur. dot.*

5. Textus est *in d. can. redintegranda* 3. *quæst.* 1.

6. *Arg. l. peto* 69. *§ prædium de legat.* 2.

7. Intellige, Etiamsi ius illud in dotem datum sit, fortasse cum cæteris omnibus bonis, Alioqui nullum ius haberet maritus fructuum huiusmodi petendorum, *l. hac lege* 8. *& l. vlt. C. de pact. conuen.* Imò nec retinendorum *l. pen. in princip. D. ad leg. falcid.*

8. Ratio enim & ordo iustæ affectionis hanc inducit interpretationem, quia plus debet maritus vxori quàm iniusto possessori. Nam neque donatio hæc prohibita est inter virum & vxorem cùm maritus non fiat pauperior, sed tantùm lucri occasionem omittat *arg. l.* 5. *§ si maritus & seq. l. vir vxori* 54. *D. de donat. int. vir & vxor.* Alioqui contingeret vt honesta interpretatio non honesto quæstu lucrum possessori adferret, quod esse non debet *l. si possessor* 52. *D. de petit. hered.*

TIT. XXIV.

Si aduers. credit.

DEFINITIO I.

De restitutione in integrum aduersus creditorem.

QVi minori siue curatoris autoritate pecuniam credidit, in eo durioris condicionis est quàm qui precium ex venditione debitũ minori soluit, quod emptor non omnimodò & indistinctè cogitur probare versam fuisse pecuniam in rem minoris. Sed distinctionibus locus est de quibus diximus in superioribus. 1 At creditori semper incumbit onus probandi, 2 Adeò vt nec vllam ei actionem ex mutuo dare prætor debeat aduersus minorem, ni probet pecuniam à minore vtiliter impensam esse: 3 Nec proinde restitutio in integrum esset minori necessaria si summo iure ageretur: 4 quanquam alio iure vtimur, præsertim si, vt ferè semper fit, iusiurandum adhibitum proponatur. 5 Neque hac parte creditorem fœneratorem à creditore simplici separamus. 6 An quod odiosus sit liberalis quoque creditor, id est qui fœnerator non est? Minimè. Sed quia hoc ipsum imputari creditori potest cur minori crediderit, 7 cùm tamen emptori non sit tam facilè imputandum cur soluerit: Precium enim soluere necesse est, at credere non est necesse. 8 Sed & odium fœneratorũ ius hoc extorquere potuit etiam aduersus simplices creditores: 9 Siue quòd vt plurimum soleant pecuniæ credi sub vsuris, Ius autem adaptari debeat ad ea quæ frequentiùs contingunt, 10 Siue quod plerumque vsurarum conuentarum probatio obscura sit, Creditoribus id vnum, quantum facere possunt curantibus, ne vsurarij videantur, fraudibus in eam rem vndique conquisitis. 11 Itaque cùm quæstio huiusmodi ex facto incidisset, ac minor diceret in lusus perditos profligatam à se pecuniam quam mutuam accepisset, creditor autem contrà adseueraret vtiliter, & in vsus necessarios impensam, *Senatus* pro minore præsumendum existimauit, nec lite pendente prouisionali adiudicationi quam creditor vrgebat locum vllum esse voluit. 12 In causa D. Petri Sappin nunc magistri computorum & D. de Morgenex Prid. Id. Iul. 1592.

1. *Defin.* 1. *&* 4. *sup. Si tut. vel curat. interuen.*

2. *l.* 1. *&* 2. vbi Bart. & Bald. & cæteri *C. si aduers. credit. l.* 2. *C. de filiofam. minor.*

3. *l. patri* 27. *§ si pecuniam. D. de minor.*

4. Quia non solet dari restitutio ei, qui ipso iure tutus & munitus est *l. in causa* 16. *in princip. & § & generaliter D. eod. l.* 2. *C. de præd. minor. l.* 3. *C. de in integr. restit. min.*

5. Propter *Auth. sacramenta puberum C. si aduers. vendit.* quæ iureiurando puberis vult confirmari eos etiam contractus qui alioqui non valerent.

6. *Not. ad d. l.* 1. *C. hoc tit.*

7. Nam cùm facilè pecunia perdatur, ferè est vt qui pecuniã credit minori, credat perdituro *l. quòd si minor* 24. *§ restitutio versic. si enim D. de minor.* Nisi minor sit industriosus Bart. *in l.* 1. *num.* 2. *C. qui & aduers. quos.*

8. Ratio est perelegans quam Paulus adfert in *l. quod si minor. § restitutio*, vbi addit emptorem qui soluit precium, minori soluere æs alienum, ideóque ex hac causa parciùs minori succurrendum esse. Vide Bart. *ind. l. si sine* 6. *interposito. de admin. tutor.*

9. Est enim vsura odiosa quia pecunia sui natura res sterilis est, nec pecuniam parit. Ideóque nec nisi ex stipulatione debetur *l.* 3. *C. de vsur.*

10. *l. nam ad ea* 5. *D. de legib.*

11. Vnde fit vt toties tractari oporteat de pactionibus factis in fraudem legitimarum vsurarum *l. si ea pactione* 14. *l. eos* 26. *l. vlt. C. de vsur. l.* 13. *§ ibidem Papinianus D. de action. empt.*

21. Cui nec locus vllus esse debet ne quidem ex instrumento publico & guarentigiato, vt loquuntur, quoties aliqua præsumptio est contra actorem *d.l.patri 27. §.si pecuniam D. de minor.* Nam si denegare debet Proconsul actionem creditori, vt eo loco Caius scribit, multò magis denegare debet executionem contractus quousque de facti veritate plenissimè cognouerit.

DEFINITIO II.

De pecunia minori credita autore curatore.

SAnè si curatoris autoritate interueniente minori credita sit pecunia, nihil causæ est cur creditori imputetur quòd cum minore contraxerit, eique pecuniam crediderit. 1 Neque enim cum minore malè contrahitur adhibito curatore. 2 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l.ait prætor 7.§.1. D.de minor.* etsi locus ille est de eo qui pecuniam debitam soluit minori, non de eo qui credit, Inter quos sanè differentia est, quoniam qui soluit autore curatore omnimodo liberatur, nec timet periculum restitutionis etiamsi pecunia posteà deperdita sit quia vt solueret aut coactus fuit, aut cogi potuit *l quòd si minor 24.§.restitutio eod. l.quod autem 6. §.apud Labeonem D.quæ in fraud.credit.* Qui autem credit etiam autore curatore periculo restitutionis obnoxius est si probet minor pecuniam esse malè cõsumptam quia volẽs contraxit, nec eum credere fuit necesse *d.§.restitutio.* Ergo adhibita curatoris autoritas hactenus tantùm ei prodest vt non oneretur probatione, Sicut & eo casu de quo scripsimus *Def.1.sup.Si tut. vel curat.interuen.*

2. *Arg.l.4.in fi.D.de euict.l.cùm plures 12. §.1.D.de admin. tut. l.intra vtile 39.§.1.D.de minor.*

DEFINITIO III.

De minore qui liberatus dato expromissore restitui vult aduersus creditorem aut expromissorem.
Et quid si expromissor restituatur.

EXpromissore dato liberatus debitor qui aduersus creditorem ætatis fortasse aut alio personali priuilegio in integrum restitui poterat, si posteà restitutionem impetrare velit, audiendus non est: 1 Nam quemadmodum semel extincta obligatio nunquam reuiuiscit, 2 Ita fieri non potest vt aduersus eam obligationem quæ sublata fuit, restitutio detur. 3 Nec si paratum se dicat is, qui debitor fuit pristinam obligationem in se recipere, 4 vt aduersus eam posteà restituatur, quicquam ei proderit: Cùm neque alium debitorem pro alio accipere creditor compellendus sit, 5 neque certam & indubitatam actionem cum ancipiti, hoc est quæ restitutionis periculo sit obnoxia, commutare. 6 Atqui, inquies, minoris interest qui licet creditori non teneatur, tamen expromissori obligatus est, vtique tanquam qui sit intercessor, regressum habituro actione mandati. 7 Fateor, Sed facere ea res non potest, vt aduersus creditorem à quo iam liberatus sit, restitui debeat, non magis quàm si expromissor mandati actionem habiturus non esset. 8 Potest enim aliunde sibi consulere petita aduersus expromissorem restitutione, 9 si petendæ causam iustam habeat. 10 Planè si restitutio, quæ pristino debitori aduersus creditorem competere poterat, non tam personæ priuilegio quàm negotij æquitate nitebatur, 11 fortè quòd læsio vltra dimidiam interuenisset, 12 dubitandum non est quin vel inuito eo idem beneficiũ expromissori quoque vt alij cuilibet intercessori competat, 13 sicut & alia omnia quæ rei sunt non personæ. 14 Proinde si liti quæ inter creditorem & expromissorem agitatur adesse prior debitor velit, multò magis admittendum est id ei licere, cùm ipsius intersit, ne fortè inter eos colludatur, 15 quò paratior sit expromissori in eum mandati actio. 16 Quòd si expromissoris restitutionem excludere creditor velit eo solo prætextu, quasi per illum factum sit, vt prior obligatio, quæ contra veterem debitorem cõpetebat, interciderit ac perempta sit, 17 In promptu contradictio est non idcirco duriorem factam creditoris condicionem, 18 quando & perindè aduersus eum restitui prior debitor potuisset si in obligatione mansisset. 19 Maximè verò si liti præsens ille paratum se dicat, non solùm pati vt prior obligatio restauretur, & in se iudicium exerceatur, sed etiam in promptu soluere quicquid liquidò & iustè debitum fuisse apparebit. 20 *Ita Senatus* ex tempore in publico auditorio in causa N Bernardi Dacquin Procuratoris fiscalis Saband. & Dominorum fratrum Bay & illustriss. D. Marchionis de la Chambre 7. Cal. Sept. 1593.

1. Expromissor enim ille dicitur, qui solus obligatus est pro alio, siue alius ille iam obligatus anteà fuit, siue non, In eòque differt à fideiussore qui sicuti numquam solus obligatur, ita neque alium liberat. Denique expromissio facit nouationem, fideiussio non item *l.4. D.de condict.caus. dat.l. aliquando 13. ad SC.Vellejan.l.si verò 64.§.sed & si reum D.solut.matr.l.qui libertinus 37.§.vlt.de oper.libert.l.is eo 120.§.2.de regul.iur.l. vlt.D. ad SC. Maced.*

2. *l.qui res 98.§.aream D.de solut.l.si unus 27.§. pactus ne peteret D.de pact.l.si pro patre 10.§.pen. De in rem vers.l. ob eam causam 9.De præsc.verb.*

3. *l.creditorem 18.D.ad SC.Maced.l.qui contra 31.D.de fideiu. l.Stichum aut Pamphilum 95.§.quod vulgò de solut.* de cuius loci Sententia & lectione videnda sunt quæ scripsi *lib. 8. Coniecturarum cap.*

4. Nemo enim dubitat quin consentiente debitore possit restaurari obligatio quæ fuerat ipso iure extincta *l.metum 9.§. ex hoc edicto & l.seq.D.de eo quod met.caus.*

5. *l.eum à quo 16.C.de solut.l.patri 27.§.pen.D.de minor.*

6. *l.minor annis 40.in princ.D.eod.* iunct. *l.si Titius 48.in fin. principij D.de fideiuss.*

7. *l.& heredi 21.§.vlt.& ll.seqq.D.de pact.l.si quis reum 5.D.de liber.leg.l.cùm lex 46.D.de fideiussor.*

8. Nam aduersus id quod non est, impossibile est à prætore subueniri, vt de libertate scriptum est *in l.si ex causa 9.§.vlt. de minor.*

9. *l.in causa 13.in princip.eod.*

10. Puta si tum etiam minor fuit cùm expromissorem dedit *d.l.in causa l.doli 19.§. idémque est D.de nouat.*

11. Exceptionum enim & defensionum omnium diuisio illa est, vt quædam personę, quędam rei cohęreant *l.7.D. de excep. l.maritum 12.& seq.D solut.matr.*

12. *l.2.l.si voluntate 8.C.de rescind.vendit.*

13. *d l.7.§.rei autem D.de except.l.vlt.D.de pact.*

14. Ideò enim rei cohærentes dicũtur hæ defensiones quòd sicuti ex re ipsa nascuntur, ita & rem sequuntur, vt causam ad differentiam earum quæ ex huius vel illius persona obiiciuntur, de quibus *in l.hoc iure 27.& seq.D.de euict.*

15. *l.si suspecta 29.D.de inoff.testam.l.à sententia 5.§.2.l.si perlusorio 14.D.de appell.*

16. Non enim competit ea actio priusquàm absit aliquid expromissori vt nec fideiussori: nisi sit iam condemnatus aut debitor bona sua dilapidat, aut diu mansit expromissor in obligatione *l.si pro ea 10.C.mandat.l.Lucius 38.§.1. D. eod.l. fideiussor 45.D.de fideiuss.*

17. *arg.l.4.D.de condict.caus.dat.l.itaque 28. D. de dolo d.l. doli 19.D.de nouat.*

18. Quod sufficit vt creditoris nihil intersit *l.3.§.1.2. pen. & vlt.D.de alien.iudic.mut.caus.fact.*

19. Restitutio enim quæ ex re magis quàm ex persona minoris competit expromissori, easdem leges & condiciones recipit, quas haberet si per minorem ipsum exerceretur. Itaque non fit ex eo durior condicio creditoris. Imò melior, quia solent iudices vt plurimùm fauere minoribus potiùs quàm maioribus saltem in dubio, vt de libertatibus scribit Caius *in l.3.§. 1.De alien.iudic.mut.caus.fact.*

20. *d.l.3.§.vlt.l.ex hoc edicto 8.D.eod.facit l.sed etsi lege 25. §. item si distraxit vers.quid tamen D.de petit. hered.l. quid tamen 21.§ si quis ex litigatoribus D.de recept.qui arbitr.*

TIT. XXV.

Si minor ab hered. se abstin.

DEFINITIO I.

De restitutione aduersus lapsum temporis conficiendi inuentarij.

TVTOR

TVTOR pupilli nomine paternã hereditatem non nisi cum beneficio legis & inuentarij agnouerat, [1] neque tamen inuentarium confecerat. Cùm mater dotem repetens aduersus filium ageret quasi is paternę hereditati se immiscuisset purè, ac post varios litium anfractus tutor pro pupillo restitutionem in integrum aduersus lapsum temporis implorarat, [2] vt ad conficiendum exhibendúmque inuentarium admitteretur, Iusta quidem restitutionis causa videbatur, propterea quòd licèt tempus conficiendi inuentarij pupillo tutorem habenti cucurrisset, [3] iniquum tamen erat nocere tutoris negligentiam pupillo, [4] cuius intererat vt restitueretur potiùs quàm vt condemnatus indemnitatem à tutore consequeretur. [5] Sed tamen tutorem proprio nomine in expensas omnes frustratorias cõdemnandum esse placebat, [6] quòd ea restitutio non magis contra lapsum temporis quàm contra tutoris negligentiam impetrata videretur, [7] licèt tutoris dolus nullus interuenisset. [8] Alioqui cederent eæ impensæ damno vel mulieris dotem repetentis cui tamen saluam dotem integrámque seruari necesse est, [9] Vel pupilli, cuius vtique propter ætatem neque mora vlla esse potuerat, [10] neque culpa. [11] *Ita Senatus* pro N. Maria Faure vxore D. Gabrielis Damodry Aduocati 8. Cal. Sept. 1592.

1. Sic enim plerumque fit vt pupilli nomine tutor hereditatem agnoscat, cùm tamen si iuris rationem inspicias pupillus ipse agnoscere debeat tutore autore *l. pupillus 9. D. de acquir. hered. l. potuit 5. C. de iur. delib.* Extra casum *l. si infanti 18. in fin. C. eod.* Bart. *in l. si potest num 32. D. de acquir. hered. & in d. l. pupillus num.* 3. quamuis in bonorum possessione aliud sit quam scilicet tutor solus pupilli nomine admittere potest *l. bonorum 7. C. qui admitti*: quoniam agnitio bonorum possessionis ratihabitione contenta est, non etiam aditio hereditatis *l. si quis mihi 25. §. iussum de acq. her.* Hoc rursum ideo quia aditio est actus ciuilis & legitimus qui suspendi non potest, quomodo actus prætorij suspenduntur. *l. actus legitimi de reg. iur.*

2. *Ex tit. C. de in integr. restit. minor. Et tit. Si tut. vel curat. interuen.* Bart. *in l. fin. num. 5. C. in quib. caus. restit. in integr. non est necess.*

3. Bart. *in §. pupillus num. 1. Nouell. 1. De hered. & falcid.* licèt ibi loquatur de minore non de pupillo. Vide quæ scripsi *Def. 2. sup. Si aduers. vsucap.* Adde Guid. Pap *quæst. 571. num. 2.*

4. Tutoris enim siue dolus siue negligentia pupillo nocere non debet sicut nec prodesse *l. 3. §. vlt. D. de tribut. l. 3 D. quand. ex fact. tutor.* Scilicet in acquisitis non item in acquirendis. Dixi *sup. Def. 3. num. 4. Si aduers. vsucap.* Paterne autem hereditas etiam prius quàm sit agnita est de numero acquisitorum non acquirendorum, quia licèt filius possit abstinere non eò minùs tamen statim heres est *l. 1. §. qui sunt in potestate D. si quis omiss. caus. testam. l. cum quasi 30. §. sed etsi suus de fideic. libert.* Quòd si de extranei hereditate ageretur non esset sanè pupillo necessaria in integrum restitutio, sed alia ratione, quia non currit tempus conficiendi inuentarij, nisi ab adita hereditate. Glos. Bart. & cæteri *ad l. vlt. C. de iur. delib.* Guid. Pap. *dict. quæst. 571. num. 5.* Hic autem non posset dici adita hereditas quem tutor pupilli nomine solus agnouisset *d. l. potuit 5. C. de iur. delib.* Itaque non posset videri elapsum tempus quod necdum currere cœpisset.

5. *L. 3. vlt & pass. C. si tut. vel curat. interuen.* Interest namque pupilli vt & alterius cuiuslibet non soluere potiùs quàm solutum repetere *l. 3. De compens. l. si stipulatus 15. D. de fideiuss.* licèt aliquando faciliùs ob id restitutio denegetur, quòd tutores sint soluendo vel curatores vt *in l. intra vtile 39. in fin. D. de minor.*

6. *Arg. l. non est ignotum 6. C. de administr. tutor. l. quoties 9. §. nec vtique D. eod. l. qui solidum 78. §. etiam de leg. 2.*

7. Negligentia enim est si non fiat intra constitutũ tempus id quod fieri debuit, & inducitur ex sola cessatione *l. Æmilius 38. D. de minor. l. si bonam causam 11. C. de administr. tutor.*

8. Neque enim omnis negligentię dolus est aut dolo proxime, sed ea tantùm quæ magna adeò est vt non solùm culpã, sed etiam magnam culpam constituat *l. magna negligentia 226. de verb. signif. l. quod Nerua 32. D depos.* quam dissolutam negligentiam vocat Vlp. *in l. si fideiussor 29. D. mandat.* & latam quæ prope fraudem accedat *in l. impuberibus 7. §. 1. De suspect. tutor.*

9. Propter publicã vtilitatem de qua *in l. 1. D. solut. matr.*

10. *l. cum filiusfamilias 49. §. in hac & l. si pupillus 127. de verb. obligat.*

11. Qui enim moram contrahere non potest, multò minùs culpam quæ plus est *l. 9. ad fin de vsur.*

DEFINITIO II.

De pupillo se abstinente aut inuentarij beneficium implorante post puram immistionem tutore autore factam.

ILlud etiam tractari potest, Si hereditatem pupillo delatam prior tutor agnouerit non implorato beneficio legis & inuentarij, eámque pro arbitrio dilapidauerit, tum decesserit aut à tutela remotus sit, An sequens tutor post multos fortè annos datus id beneficiũ legis implorare possit, si damnosam esse videat hereditatem. Et magis est vt possit, [1] Eadem ratione quam superiore Defin. vsurpauimus, quòd ęquum non sit tutoris siue negligentiam, siue dolum & malam fidem vsque adeò nocere pupillo, [2] vt à petendæ restitutionis auxilio arceatur. [3] Nam & si sequens tutor vellet omnino abstinere pupillum quem prior immiscuisset, vtique pro suo iure ac citra restitutionem id facere posset. [4] Sanè quæ actio pupillo aduersus tutorem ex mala gestione competeret si purè hereditatẽ retinere pupillus vellet, [5] eadem creditoribus accommodabitur, vt indemnitatem aut in totum, aut saltem ex parte consequantur: [6] Neque cessione vlla in eam rem opus erit, Cùm tutor rem pupilli malè administrans non solùm pupillo se obliget, [7] sed iis etiam omnibus quorum interesset pupillum ex tutoris facto & autoritate obligari, si qua ratione fiat ne pupillus vtiliter & cum effectu obligetur. [8] *Ita Senatus* pro Rolando de Verdon prid. Cal. Octub. 1595.

1. *Ex l. 1. C. hoc tit. si minor ab hered se abstin.*

2. *l. 3. D. quand. ex fact. tutor. l. 3. §. vltim. D. de tributor. act.*

3. *l 2. 3. & vlt. C. si tutor vel curat. interuen.*

4. *l penult.* vbi est text. elegans. *D. de autor. & consens. tutor. l. ex contractu 44. D. de re iudic.* Porro cui saluum est ius abstinendi aut repudiandi quod effectu idem est, cùm is qui abstinuit, heredis loco non habeatur à prætore *l. si filius 12. D. de interrog. in iur fac.* multò magis ius est conficiendi inuentarij. & legis sub eo beneficio retinendæ, Ex iuris regula quæ habet Non debere, cui licet quod plus est, non licere quod est minus *l. non debet 21. de reg. iur.* Qui enim purè agnitam hereditatem postmodum agnoscere vult cum beneficio legis & inuentarij nõ id agit vt ex herede fiat non heres, sed vt heres idẽ maneat nona tãtum addita qualitate, id est cum beneficio legis & inuẽtarij. Et sanè nõ est necessaria restitutio pupillo ad se abstinẽdũ tametsi se immiscuerit tutore autore *d. l. pen. & d. l. 44.* sed puberibus duntaxat siue soli, siue curatore autore se immiscuerint *l. necessarius. 57. D. de acq. hered.* Fecit *lex vlt. §. vbi autem pueriles C. de bon. quæ liber. l. 8. D. de iure. del.*

5. Nemo enim dubitet quin pupillo danda sit actio contra tutorem qui autoritatem præstitit ad damnosam hereditatem adeundam si malit ille agere tutelæ quàm abstinere *l. 1. in fin. C. si tut. vel curat. interuen. l. vlt. eod.* quæ pupillo vsque adeò dat electionem an restitui, an tutoris damna sequi malit, vt nec eum sibi aliquod ex electione huiusmodi præiudicium fieri patiatur.

6. Intellige si neque substitutus, neque coheres vllus sit ad quem bona peruenire possint ex testamento *d. l. ex contractu* nullúsque præterea intestati successor qui hereditatem suo iure obtinere possit. Nam & hoc casu saluam esse intestati successionem etsi filius nunquã se immiscuisset defendit Cuiacius *lib. 12. Obser. cap. 20.* contra Accursium qui fisco locũ fieri vult ex *l. vlt. de successi. edict.* quasi distinguendus sit is qui abstinet suo iure ab eo, qui abstinet beneficio restitutionis. Sed malè, Nam nec si pupillus se ab initio abstinuisset, quisquam tamen alius ab intestato admitti posset, quia in suis non est successio *l. 1. §. secundum de suis & legit.* vt nec in agnatis *§. placebat Inst. de legit. agnat. success.* Neque aliud erat iure prætorio, nisi quod qui admitti non poterant tanquam agnati (quia non poterat prætor bonorum possessionem dare contra leges *l. necnon 28. §. quod autem ex quibus caus. maior.*) admittebantur tanquam cognati. Quisquis enim agnatus, idem & cognatus est, Quod in suis non similiter obtinere poterat, quia qui suus est re nec agnatus nec cognatus est *l. scripto 7.*

D. *unde liber.* Igitur verius est ad fiscum bona pertinere *d. l. vlt. de succ. edict.* scilicet si sint soluendo *l. 1. §. 1. D. de iur. fisc. l. 4. § si bean 20. de fideic. libert.* alioqui pertinent ad creditores & distrahenda sunt *l. paterfamilias 28. de reb. autor. iudic. possid.*

7. Ea quasi contractu *l. 5. §. tutela D. de oblig. & action.*

8. Textus est singularis in *l. cùm tutor 28. D. de tutel. & ration. distr. & in l. cùm post 43. § qui cùm* vbi Bart. *num. 1. de admin. tut. adde l. tutores 61. de con. lict. indeb.* Cessionem tamen impetrari tutius est *l. 38. de euict. l. 17 §. 1. de minor.*

DEFINITIO III.

De minore petente restitutionem ad abstinendum aut appellandum.

SEd etsi minor annis vigintiquinque siue curatorẽ habens siue non habens, hereditatem damnosam inconsultò adierit, siue patris aut aui, siue agnati aut extranei hereditas fuit, restitui in integrũ potest ad eam omittendã,1 Si modò constet nihil eum fecisse dolo, 2 & paratus sit reddere quicquid habuit ex hereditate. 3 At cùm non aliter concedenda sit minori restitutio quàm si se læsum probet, 4 non vtiq; hoc solo quo hereditatem adiit læsus præsumetur, 5 sed ita demùm audietur, si probet vel dãnosam vel onerosam hereditatẽ fuisse, 6 id est vel tanto ære alieno cõstrictam vt ei exsoluendo facultates hereditariæ sufficere non possint, vel tot litibus & difficultatibus implicitam vt non sine magno dispendio & incommodo explicari vnquam posse videatur. 7 Quemadmodum & si minor passus sit labi tempora quæ ad appellationem vel interponendam vel prosequendam data sunt, non prius restituetur quasi læsus quàm docuerit iustam se appellandi causam habuisse. 8 *Ita Senatus* in relationibus libellorum 17. Cal. Iunij 1591. In causa Nicolai Desparrons contra Petrum Cochet Idib. April. 1595.

1. *l. 1. C. hoc tit. l. necessariis 57. D. de acquir. hered.*

2. Minori enim aduersus proprium dolum subueniri non oportet *l. si ex causa 9. §. nunc videndum D. de minor. l. 1. C. si aduers. delict.*

3. Vt in integrum omnia restituantur *l. quod si minor 24. §. restitutio D. de minor.* Intellige nisi quid fato perierit. Hoc enim reddere minor non tenetur vt in specie *l. verum 11. §. si locuplen D. eod.* facit *l. vnic. vers. sed & cùm minor C. de repat. qua fiant in trad. in integ. restit.*

4. *d. § si locupleti d. l. quòd si minor §. non semper eod. l. nam & posteaquam 9 §. si minor D. de tarcitur.*

5. Quid enim si locuples heres extiterit *d. § si locupleti.* In eòque errauit Bald. *ad l. 1. C. hoc tit.* & Salicet. *ad auth. si omnes eod.* vbi defendunt sufficere hoc casu ad probandam læsionem vt minor probet se vel vni tantùm creditori obligatum nisi aduersarius probet hereditatem esse soluendo.

6. Cyn. *ad d. auth si omnes.* post Iacob. de Aret. quos refert, & sequitur Guid. Pap. *quæst. 142 num. 2. & 3* Alex. *cons. 21. col. 2. vol. 1.* Excipe tamen casum singularẽ de quo *in d. §. si locupleti,* vbi restituitur minor aduersus aditionem hereditatis etiam locupletissimæ.

7. *l. 4. l. sed etsi 9. §. quod si suspectam D. ad SC. Trebell.*

8. Bart. *in d. l. nam & posteaquàm §. si minor num. 6.* Bald. & Salic. *ad l. vlt. C. in quib. caus. non est necess.* quia præsumptio est pro sententia à qua non fuit prouocatum *l. Herennius 63. §. Caia. de euict.* licet idem Bart. contrà sceipserit *ad d. l. vlt. num. 10.* Alij cum Paulo Castr. distinguunt an qui vult restitui, fuerit actor an reus. Alij cum Alex. *in d. § si minor.* an de minore loquamur an de maiore. Sed indistinctè verior est opinio Bart. *in d. §. si minor.* secundum Abbat. *cons. 77. vol. 2. col. 3.* Alex. *cons. 115. vol. 5.*

DEFINITIO IV.

De filio qui soluit paternis creditoribus ante impetratam abstinendi causa restitutionem.

FIlius qui paternis creditoribus tanquam heres soluit, licet ex priuilegio minoris ætatis restituatur aduersus immistionem vt abstinendi habeat potestatem, condicere tamen quod soluit non potest, 1 cùm repetitio nulla sit à vero creditore qui suum recepit, nec si alius soluerit quàm qui debuit. 2 Multò magis cùm is ipse soluit qui tùm debuit, hoc est, qui eo solutionis tempore heres fuit. 3 Ergo si herede mandante alius pro eo soluerit creditoribus hereditariis, & ille postmodum aduersus immistionem restitutus sit, Causa nulla est vt ea restitutio nocere illi debeat qui soluit, quasi non sit versa pecunia in rem minoris, quandoquidem nec illi ipsi nocet cui solutum fuit. 4 Nam si indebita fuit pecunia quæ soluta est, condictioni locus sit in vtilitatem minoris pro quo solutio facta est, 5 Sin fuit debita, negari nõ potest quin soluentis pecunia in eam causam numerata, vtiliter in rem minoris versa sit. 6 *Ita Senatus* in eadem causa Nicolai Desparrons contra Petrum Cochet Idib. April. 1595.

1. *l. si mulier 31. D. de minor. vers. unum & si quidam.* vbi Pap. scribit non solùm nullam esse hoc casu repetitionem, sed nec admittendam esse cæterorum creditorum querelam contra eos qui suum acceperunt si petant vt pecunia cõmunicetur, Nimirum si non plus debito acceperint *l. tutores 61. de cond. indeb.*

2. *l. repetitio 44. D. de condict. indeb. l. purò 5. §. si eum D. de doli mal. except. l. 1. §. quòd si putemus D. quar. rer. act. non dat. l. si quis delegauerit 12. D. de acaat.*

3. Id enim est quod Papin significat *in d. l. si mulier,* cùm ait seruos ab ea muliere manumissos quæ postquàm heres extitit restituta fuit abstinendi causa propter ætatem, iure optimo libertatem consecutos videri, ab ea scilicet quæ debuit ipsos manumittere. Ideòque nec cogendos esse dependere viginti aureos pro libertate retinenda: quos alioqui dependere deberent *l. Papinianus 8 §. vlt. & l. seq. D. de inoff. test.*

4. Vide tamen ne suspecta sit consecutio, quoniam alia ratio videtur esse minoris qui reus est cùm ab eo conuenitur aduersus quem aliqua defensionis æquitate tueri se possit, Alia verò minoris agentis & repetere volentis quod soluit vero creditori. Fauorabilior enim est reus quàm actor *l. Arrianus 41. de oblig. & act. l. 125 de reg. iur.* Et quemadmodum in re obscura melius est fauere repetitioni quàm aduentitio lucro *l. non debet 41. §. 1. eod.* Ita & fauendum est cæteris paribus retentioni magis quàm repetitioni *l. nemo 126. §. 1. l. in pari causa 128 eod.* Alioqui nunquam esset danda restitutio minori aduersus fideiussorem suum præcedente mandato, quod falsum est *l. in causa 13 in princip. D. de minor.* Et sanè cùm id quod iussu alterius soluitur pro eo fit quasi ipsi solutum esset, vt habet iuris regula in *l. quod iussu 180. de reg. iur.* apparet non plus iuris habere posse eum qui soluit mandante minore quam cuilibet iusto creditori, quàm si minori ipsi soluisset: quo tamen casu mandati quidem actio contraria competeret ei qui soluisset, sed non eo minùs restitui minor posset tanquam aduersus aliam quamlibet obligationem aut actionem *d. l. in causa 13. in princip. & ad fin.* Neque enim huius qui creditori soluit metiendum ius est ex persona creditoris, nec si cessam ius habeat à creditore, quoniam cessa actio manet obnoxia periculo restitutionis, licèt aduersus solutionem ipsam quæ creditori facta est, restitutio dari non possit, siquidem vt dixi fauorabilior est qui suum iam recepit, quàm qui actionem tantùm habet ad suum consequendum. Sera namque est impetratio restitutionis aduersus obligationem iam extinctam. Non item aduersus obligationem quæ adhuc subsistat. Extincta est ea parte creditoris cui solutum fuit, quod tenera debebatur. Subsistit illa ea qua minor ab eo cui solutionem mandauerat conuenitur. Denique non potest dici prorsus indebitum id quod ita debetur vt tamen possit restitutio in integrum indulgeri debitori *arg. l. quod si minor 24. §. restitutio vers. nam etsi D. hoc tit.* nec proinde metus restitutionis incertæ potest facere quominus per eiusmodi solutionem vera inducatur liberatio *arg. l. qui res 98. in princip. & §. 1. de solut.* quia restitutio noua actio est, licèt restituto minore consequenter restituatur obligatio aduersus veterem debitorem *l. vlt. D. de minor. nisi creditor fuerit in dolo d. §. 1. & l. si Titius 48 in fin. de fideiuss.* scilicet ex natura restitutionis in integrum *l. vnic. vers. sed etsi intercesser. C. de reput. qua fiunt.* Ac in proposito, id est cùm minor per se aut per alium soluit suo creditori, aduersus quem poterat restitui, non potest locus esse restitutioni aduersus liberationem. Nec ad hunc casum pertinet titulus *C. si aduers. solut. à tutor. vel à se fact.* sed ad illum quo vel solutionem minor ipse acceperit & pecuniam perdiderit *vt in l. 1. eod.* vel indebitum ipse soluerit & quidem per errorem iuris vt *in l. 2. eod.* Nam si per errorem facti habet indebiti condictionem iure communi *Tot. tit. de condict. indeb.* Superest igitur vt minori danda sit restitutio contra solum mandatarium qui soluit si mandati actionem contrariam exerceat. Scripsi *ad Def. 12. sup. De in integr. rest. minor.*

5. Nam & videtur soluisse is qui mandauit solui, tum etiã cùm ignorat factam solutionem *l. si fideiussor 29. §. hoc idem tractari D. mandat.*

6. Non enim ponimus restitutum fuisse minorem contra ius ipsum crediti, sed tantùm contra immistionem hereditatis vt & in *d. l. 31. D. de minor.* Ego tamen secundum ea quæ proximè disputaui magis probarem vt huic qui minore mandante soluisset daretur actio non mandati contra minorem qui vtique restitui potest quoties conuenitur ex contractu in quo læsus fuit *d. l. in causa 13. in princip. & l. minor se in id 48. in princip. D. de minor.* sed negotiorum gestorum, Et quidem non contra minorem ipsum cuius nihil iam interest, sed contra creditores ad quos bona hereditaria incipiunt pertinere per filij abstentionem *l. paterfamilias 18. de reb. autor. iudic. possid.* aut in ipsa bona distrahenda, id est aduersus curatorem bonis dandũ: quia negari non potest quin negotium hereditatis vtiliter gestum sit dimisso ex huius pecunia creditore hereditario, qui verus creditor fuit Sicuti è contrario si minor hic legata quædã soluisset ante restitutionem quæ postmodum ob impetratam restitutionem fierent indebita, non minori ipsi competeret repetitio sed ipsis creditoribus ad quos bona pertinerent *l. 5. l. minores 61. D. de condict. indeb.* Neque enim nouum est vt ex postfacto fiat negotium vtiua, quod ab initio fuit alterius *l. si pupilli 6. §. item quæritur D. de negot. gest. l. si vendidero 80. §. si Titius D. de furt.* Illud planè obseruandum est, restitutionem illã, quam nos minori dandam esse volumus aduersus eum qui ex mandato suo soluit creditoribus hereditariis, aliam nouámque debere esse restitutionem non eam quæ impetrata fit aduersus immistionem. Alia enim obligatio est quæ per restitutionem rescindi debet: cùm quæ ex mandato proficiscitur sit ex contractu, quæ verò ex immistione, non nisi ex quasi contractu. Itaq; semper verum est quod ait Definitio, restitutionem à minore impetratam aduersus immistionem non debere illi nocere qui mandante minore soluit creditori. Sed tamen illud etiam verum est quod volumus, non eo minùs audiendum esse minorem iam restitutum ad abstinendum, si etiam aduersus hunc mandatarium restitui velit.

DEFINITIO V.

Heres minoris non potest restitui in integrum aduersus immixtionem à minore factam.

Filij, qui in minore ætate immiscuerat se paternę hereditati damnosæ, à qua potiùs abstinere debuisset, 1 nõ potest heres siue suus, 2 siue extraneus petere in integrum restitutionẽ aduersus immixtionem, tametsi posset eam petere filius ipse si viueret, 3 nec petendæ restitutionis tempora elapsa proponerentur. 4 Etsi enim ius petendæ restitutionis ex capite minoris ætatis ad heredem minoris quemlibet etiam maiorem transmitti posse non ambigitur, 5 Ne tamen in hac specie idem dici possit, illud impedit quod non ad aliud posset dari restitutio quã ad abstinendum, 6 Abstinendi verò beneficium quod prætor suis & necessariis heredibus indulget, merè personale est, 7 nec ad eorum heredes transmittitur, 8 quia non rei & causæ vt in integrum restitutio, sed personæ datur: 9 Vnde est quod heres filij etiam ante immistionẽ mortui, abstinere non potest si decesserit filius non declarata voluntate, quanquam illud ipsum abstinendi beneficium ipsi filio si viueret non denegaretur, 10 Nempe, quia abstentio iuris est & voluntatis, 11 in integrum autem restitutio iurisdictionis. 12 *Sine die.*

1. Quod vtique sua iure facere poterat *l. ei qui 12. l. necessariis 57. D. de acquir. hered.*

2. In quo tamen maior est ratio dubitandi *l. si quis 7. §. 1. iunct. gloss. in verb. fieret eod. tit.* Vide tamen Bart. ibid, vbi defendit beneficium abstinendi transire in heredem filij etiam extraneum, tametsi filius ante mortem suam sciuerit se necessarium.

3. *d. l. necessariis.* Intellige autem de adulto minore. Nam in pupillo etiam post immistionem non esset necessaria restitutio. *d. l. necessariis l. pen. de autor. tutor. l. ex contractu 44. D. de re iudic.*

4. Nam post annum trigesimum quintum minor apud nos non restituitur iure minoris.

5. *l. non solùm 6. D. de in integr. restit. l. minor 18. §. vlt. & l. seq. D. de minor.*

6. *d. l. necessariis & tot hoc tit. C.* Nam post rescissam immistionem beneficio restitutionis non eo minùs verum est filiũ manere suum heredem & necessarium, nec tantùm nudo nomine sed etiam effectu, nisi se abstineat, quamuis abstinere possit *l. 1. §. qui sunt in potestate D. si quis omiss. caus. testam.* Ac proinde inutilis est restitutio contra immistionem impetrata nisi abstentio sequatur.

7. *d. l. ei qui d. l. necessariis.*

8. *l. paterfamilias 28.* vbi est text. elegans *D. de reb. autor. iudic. possid. alias l. 23. de priuil. credit.*

9. *l. ex pluribus 42. D. de admin. tutor. l. quia tale 24. solut. matr.*

10. Præterquàm in casu per eleganti *d. l. si quis filiumfamilias 7. §. 1. D. de acquir. hered.*

11. Quia competit ex edicto sine causæ cognitione *d. l. ei qui.*

12. Quoniam causæ cognitionẽ requirit *l. 3. D. de in integr. rest. iunct. l. filia 88. de solut. l. inter tutores 36. D. de admin. tutor.*

TIT. XXVI.

In quib. caus. non est necess. in integr. restit.

DEFINITIO I.

De restitutione aduersus lapsum temporis non nisi in subsidium concedenda pupillo qui tutorem habuit.

Qvoties placet præscriptionis tempora sic currere aduersus pupillum, 1 vt tamen ex causa restitui possit, 2 Districtè obseruandũ est vt non nisi in subsidium ea restitutio concedatur, 3 hoc est si à tutore indemnitatem consequi non possit, 4 Prius enim contra tutorem agẽdum est. 5 *Ita Senatus* in causa Aduocatorum de Coysiaz & Gaudinon 16. Cal. Sept. 1592.

1. De quo scripsi *Def. 2. sup. si aduers. vsucap. & ad eum locum.*

2. Ne fortè pupillus damno afficiatur siue ex sua siue ex tutoris sui negligentia aut ignorantia, secundum ea quæ Bart. tractat, & cæteri *ad l. Æmilius 38. D. de minor.*

3. Publicè enim interest ita ius constitui ne qua vis legibus fiat, ne quidem fauore pupilli, cuius nimirum vtilitas publicæ postponenda est *l. si quis mancipium 17. §. si impubes D. de instit. action.* Debétque sufficere pupillo quod indemnis seruetur, cùm hoc casu cesset æquitas illa quæ sola restitutionem posset inducere. Igitur quandiu tutores soluendo erunt, denegari debebit restitutio aduersus lapsum temporis.

4. Intellige igitur si pupillus tutorem habuit, Alioqui statutaria quidem & consuetudinaria temporis pręscriptio currit contra pupillum quoque sed non legalis, secundum distinctionem Innocentij *in cap. constitutus in fin. Extr. de in integr. restit.* tametsi eum pro contraria sententia citet Guid. Pap. *quæst. 31.* contendens indistinctè omnem præscriptionem currere contra pupillum, quo etiam iure vti Senatum Gratiapolitanum refert.

5. Textus est in *l. properandum 13. §. vlt. C. de iudic.* facit eleganter *l. arbitrio 18. § pen. D. de dolo.*

DEFINITIO II.

De pupillo qui tutorem habuit petente restitutionem ad implorandum beneficium inuentarij.

CVi consequenter, cùm aliquando quæreretur, An tempus conficiendi inuentarij cucurrisset pupillo tutorem habenti, Placebat cucurrisse, nec sine beneficio

in integrum restitutionis permittendum pupillo, vt post lapsa conficiendi inuentarij tempora heredem se diceret cum beneficio legis & inuentarij, 2 Quamuis in integrum restitui vtique possit, 3 si id malit quàm indemnitatem exigere à tutore. 4 Ipsius enim interest vt non inuitus hereditarijs oneribus & negotiis implicetur. 5 Nam quod à Iustiniano contrà statutum est, 6 vt si pupillus per tutoris desidiam causà ceciderit, non aliter saluum habeat beneficium restitutionis, quàm si indemnitatem à tutore eiúsve fideiussoribus consequi non possit, 7 specialem quandam rationem habet, fauore minuendarum litium, 8 & propter autoritatem iudiciorum. 9 *Ita Senatus* in causa Gabrielis Damodry Aduocati & pupilli N. Ioannis Crassi 8. Cal. Sept. 1592.

1. Scripsi *Def. 1. num. 2. sup. tit. prox.*
2. Tametsi nulla restitutione indigeret abstinendi gratia *l. necessarijs 57. D. de acquir. hered l. pe. de autor. tutor. l. ex contractu 44. D. de re iudic.* Quod sanè mirum videtur, cùm plus sit abstinere, quàm inuentarij beneficium implorare. Sed differentiæ ratio est, quòd abstentioni nulla solennitas & forma à lege præscripta est, quomodo inuentario conficiendo: non potest autem quis beneficium legis habere nisi eo ipso modo quo lex defert. Dixi *Def. 2. num. 5. supr. Si aduers. vsucap.*
3. Nam & minor restitueretur dummodo careret dolo. Rationem vide ad *Def. 1. num. 4. sup. tit. prox.*
4. Habet enim electionem *l. vlt. & tot. tit. C. si tut. vel curat. interuen.*
5. Etiamsi hereditas locupletissima sit, Pendet enim id ex opinione heredis *l. quia poterat 4. D. ad SC. Trebell.*
6. *in l. properandum 13. §. vlt. C. de iudic.*
7. De quo scripsi *Def. prox.*
8. Qui fauor publicus est *l. quidam 21. D. de reb. credit.*
9. Tunc igitur incumbet minori necessitas priùs conueniendi minorem, cùm certabit de indemnitate dumtaxat non etiam de commodo illo consequendo quod pecunia æstimari non possit.

DEFINITIO III.

De in integrum restitutione aduersus antichresim.

NOn solet quidem dari restitutio in integrum debitori qui pro exiguo debito, magni valoris bona pignori dederit in ἀντίχρησιν, 1 quia luendi quandoque pignoris ius habet oblata pecunia, 2 Alioqui si non esset liberum ius luendi, contractus simulatus & vsurarius diceretur, 3 præsertim fructibus pignoris legitimum modum vsurarum excedentibus. 4 Si tamen ex regionis consuetudine, 5 talis pignoris species proponatur, vt nisi sub condicione casuali vel mixta pignus lui non possit, Qualis, vt audio, in vsu est apud Augustanos (apud quos nec mulieri licet soluto matrimonio dotem exigere, 6 nec mariti heredibus pignora pro dote dotisque augmento data luere quoadusque mulier moriatur vel ad secundas transeat nuptias 7) restitutioni locus esse potest, 8 si læsio vltra dimidiam interuenerit, 9 cùm debitori alio remedio succurri non possit. 10 *Ita Senatus* in causa Parisij Cheneuser & Ioannæ de la Creste Prid. Id. Iul. 1593.

1. De antichresi siue expressa siue tacita, & quid vtraque sit, vide quæ scripsi in *Chiliade Decad 9 Err. 5 6 & 7.*
2. Cùm enim antichresis species pignoris sit ea lege constituti vt creditor fructus pignoris percipiat in vicem vsurarum pecuniæ *l. si is qui 11. §. si ἀντίχρησιν D. de pignor.* apparet posse dissolui vinculum illud soluto debito, aut si solutio accipiatur, oblato *l. si rem 9 § omnis D. de pignor act. l. grege 13. §. etiam de pignor. l. Paulus respondit 18 §. 1 & pass. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit.* In hac autem ratiocinatione præsupponendum est, Quoties is qui læsus est, prospicere sibi iure communi potest siue per iudicem, siue propria autoritate, prætorem se interponere non debere, nec de restitutione quicquam tractandum esse *l. in causæ 16. in princ. & §. & generaliter D. de minor. l. 3. C. de in integ. rest. minor. l. 2. C. de præd. minor.*
3. Ex notat. per Canonistas *in cap. illo vot de pignor.*
4. Etsi enim huiusmodi contractus ἀντιχρητικὸς prohibitus non est, facilè tamē fit suspectus quia proximè accedit ad eam contractus speciem quæ fieri solet in fraudem legitimarum vsurarū *l. si ea pactione. 14. C. de vsur.* nec fere in aliis differt quàm in eo, quòd in contractu illicito & fœneratitio, creditoris immoderata vtilitas certa est, in isto incerta, quod omnium optimē probat *d. l. si ea.*
5. Regionis enim consuetudo ferè semper & in omnibus attendenda est, præsertim vt valeat contractus qui alioquin non valeret *l. de quibus 32. & pass. D. de legib. l. 2. §. vlt. de inspic. ventr. l. si seruus 50. §. vlt. de leg. 1 l. quod si nolit 31. §. quia assidua de ædil. edict. l. 1. D. de vsur. l. semper in stipulationibus 34. de regul. iur. l. 3. §. vlt. de testib.*
6. Contra *l. vnic. §. exactio C. de rei vxor. act. l. Atilicinus 17. D. de pact. dotal.*
7. Contra *l. 2. & tot. tit. D. de solut. matrim. l. assiduis 12. C. qui potior. in pign. hab.*
8. Ad rescindendum contractum, cui alioquin perinde ac si vera esset alienatio stari omnimodo oporteret. Verèque in casu dici potest quod ait *l. vlt. C. de reb. alien. non alienand.* sub alienationis nomine hypothecā quoque & pignoris nexum comprehendi. Quanquā id tantùm continet in specie illius legis id est prohibita alienatione, quia per hypothecā peruenitur ad alienationem, Alioqui enostat alienationis nomine eum duntaxat actum significari per quem dominium transferatur *l. 1. C. de fund. dotal.* quod per pignoris aut hypothecæ constitutionem numquam euenit, *l. cùm & sortis 35. § 1. D. de pign. act.*
9. Intellige cùm restitutio impetrata est per maiorem. Concurrente enim auxilio & fauore ætatis, minor læsio sufficere potest ad inducendam restitutionem dum ne prorsus minima sit *l. nam & posteaquàm 9. §. si minor D. de iureiur. Tot. tit. De minorib.*
10. Cui tamen aliqua ratione succurri humanum est propter iam grandem læsionem *l. 2. l. si voluntate 8. C. de rescind. vendit. l. maioribus 3. C. commun. vtr. iudic.*

DEFINITIO IV.

De necessitate impetrandæ absolutionis & restitutionis, tum etiam cùm enormissima læsio interuenit.

QVod placuit enormissimam læsionem quæ interuenit in venditione facta sub pacto De retrouendendo, facere, vt ius redimendi, quod alioqui tēporale foret, fiat perpetuū, 1 id est ad triginta vsque annos, 2 Non efficit, quin necessarium sit beneficium Principis ad omnia in integrum restituenda, 3 sicut & absolutio à iureiurando, Ne alioqui crimen periurij incurrat is qui contraxit. 4 *Ita Senatus* in causa D. Dufour & Iacobinæ Berru 4. Id. Maij 1595.

1. Secundùm ea quæ tractant nostri *ad l. 2. C. de pact. int. emp. & vendit. & ad l. si quis cùm alter 36. de verb. oblig.* Canon. in *c. ad nostram & cap. illo vot De pignor.*
2. Perpetua enim iura hodie dicuntur illa quæ trigesimo demum anno concluduntur, qui finis est longissimæ vitæ actionum omnium, exceptis quibusdam quæ ad quadragesimum vsque annum extenduntur *l. 3. & 4. C. de præscr. 30. vel 40 annor.*
3. Quia nimirum restitutionis in integrum implorandæ tota solennitas hodie ferè pecuniaria est. Alioqui summo iure agentibus si verum est quod vulgo creditur contractum ob enormissimam læsionem ipso iure nullum esse, non potest hoc casu locum habere restitutio, quia id quod nullum est rescindī nullomodo potest *l. 5. §. 1. De inofficios. rup.*
4. Valet enim iusiurandum & obligat quoties seruari potest sine dispendio salutis æternæ *cap. cùm contingat & pass. Extr. de iureiur.*

DEFINITIO V.

De restitutione aliquando habenda per Senatum pro impetrata, aliquando non habenda.

SEnatus etsi suprema quod aiunt manu plerumq; habet restitutionem in integrum ex diplomate Principis pro impetrata, 1 licèt per procuratoris aut aduocati inscitiam impetratum diploma non sit, 2 Puta vt quis aduersùs lapsa interponendæ aut prosequendæ appellationis tempora restituatur, 3 Nunquam tamen supplet defectum rescripti non impetrati per quod euertenda sit præcedentis Senatusconsulti autoritas, viâ ciuilis vt vocāt supplicationis. 4 *Ita Senatus* in causa procuratorum D. Ducis de Mercœur & N. Gleyron in secreto auditorio 4. Cal. Iul. 1595.

1. Quia Senatus Principis vice fungitur, & crediderunt Principes nostri eos qui ob singularem industriam explorata eorum fide & grauitate ad huius officij magnitudinem adhibentur, non aliter iudicaturos esse pro sapientia ac luce dignitatis suæ quàm ipse foret iudicaturus, vt de præfectis prætorio quorum non dissimilis autoritas fuit scriptum legimus *in l. vnic. §. 1. de offic. præt. D.*

2. Sæpius enim coguntur boni iudices supplere quæ desunt Aduocatis partium *Ex tit. C. vt quæ desunt aduoc. part. iud. suppl.*

3. Id enim modici præiudicij esse creditur quia pertinet tantùm ad extrinsecam appellationis solennitatem *l. si benam 11. C. de admin. tutor.* nec respicit aut lædit ius partis, vel autoritatem iudicij.

4. *Ex Auth. quæ supplicatio C. de precib. Imp. offer.* Idque propter autoritatem rerum iudicatarum quas effectum habere publicè expedit, tum etiam cùm perperam & per sordes aut gratiam fuit iudicatum *l. formo mutuo 65. §. cùm prætor D. ad SC. Trebell. l. si seruum 50. §. 1. de legat. 1.* Cæterùm obseruatio inferiorum iudicum etiam eorum quos *maiores* dicimus, quòd Principis iurisdictionem exerceant & quantacunque fulgeant dignitate, non eandem esse potestatem vt restitutionem quæ ad sanandam causam malè affectam impetrari debuit, habere possint pro impetrata. Nam ad solius Senatus supremam iurisdictionem id pertinet, Adeóque vt appareat non solita iudiciorum lege id fieri, aut ordinaria autoritate, solet Senatus exprimere id se facere suprema manu, Vt pote qui non meros iuris apices sequi cogatur, sed omnia soleat ex bono & æquo æstimare ac pro eo plerumque iudicare quem videat bonam habere causam licèt ex Aduocati vel procuratoris inscitia minùs benè instructam.

TIT. XXVII.

Qui & aduers. quos in integr. restit. non poss.

DEFINITIO I.

Restitutionis in integrum petendæ ius ad donatarium non transire sine speciali mandato.

SICVTI non potest donatarius implorare restitutionẽ in integrum quæ pro ea re donatori competere potuisset, Nisi specialiter & nominatim ius illud cessum sit,1 cùm alioqui non transeat in singularem successorem, 2 Ita si post contractum & ex interuallo donatarius illud mãdare & præstare donatario velit nihil agit,3 cùm eo tempore nihil amplius iuris habeat in re donata.4 Absurdum enim fuerit saluum manere donatori post donationẽ ius petendæ restitutionis pro ea re quam in alium iam transtulerit, & cuius nomine nihil amplius eius intersit. 5 Sic in publico auditorio tractatum est in causa quadam Augustanorum 10. Cal. Mart. 1593.

1. *l. Illud 25. §. 1. D. de minor.* Dicam *inf. Tit. Etiam per procur. caus. in integr. rest. agi posse.*

2. Nam in successorem vniuersalem proculdobio transit ius petendæ restitutionis *l. non solum 6. in fin. D. de in integr. rest. & minor 18. §. vlt. D. de minor.*

3. *l. Modestinus 76. D. de solut. l. 1. C. de contr. iudic. tutel. l. cùm is qui 36. D. de fideiuss.*

4. Donatio enim siue stipulatione, siue traditione perfecta sit, siue etiam nudo consensu post *l. si quis argentum 35. §. sin autem & hoc C. de donat.* transfert ius omne donatoris in donatarium. Nisi quis dicat quod sanè verum est aliud esse perfici donationem, aliud transferri dominium. Perficitur nudo pacto ex Iustiniani lege vt necessarius traditionis effectus sequi debeat sicut lex ait, sed non ideò transfertur dominium aut aliud ius vllum donatori competens, nisi secuta demum traditione. Proinde etiam post perfectam donationem, si traditio nondum secuta sit, saluum est donatori ius petendæ restitutionis, nec quicquam vetat ius illud cedi præsertim donatario. Itaque hæc Definitio ad eum casum coarctanda est quo donationem secuta sit traditio.

5. Non enim dari potest restitutio nisi iis quorum interest adeò vt nec sufficiat parum interesse, quia pro re modica dari non debet *l. scio 4. D. de in integr. restit. l. si quis adfirmauit 9. §. vlt. D. de dolo. l. si ex causa 9. in pr. De minor. l. rei bona fide 54. De contr. empt.* Quid ergo si incontinenti post factam traditionem ex causa donationis cedatur restitutio? An valebit? Nec enim hoc casu dici potest quod in specie *d. l. 36. & l. fideiussoribus 17. D. de fideiuss. & d. l. 76. de solut.* non tam peremptas quàm venditas videri actiones. Cum in donatione precium nullum intercedat, sine quo tamen venditio nulla est. Sed tamen verius est valere cessionem, alia ratione quia quæ incontinenti fiunt, videntur inesse *l. lecta 41. De reb. cred. l. 7. §. quinimò D. de pact.*

DEFINITIO II.

Restitutionem aduersus venditorem dolosum impetratam non nocere emptoris fideiussori.

DOlo venditoris persuasus rem tuam quasi venditoris fuisset emeras, conuentique precij nomine non tantùm te obligaueras, sed etiam dederas eo nomine fideiussorem: Fideiussori verò quòd is pro te precium soluere promisisset, rem aliam ex ea causa quasi in solutum vt haberet, vendideras & tradideras. Ille vẽditori tuo bona fide soluerat. Si posteà in integrum restitui velis aduersus tuum venditorem ex causa doli vel læsionis, non debebit ea res nocere fideiussori cui nihil imputari potest 1 cùm quod ad eum pertinet neque dolus neque læsio vlla interuenerit, 2 & fauore fideiussorum receptum sit vt huiusmodi venditiones valeant etiam sub pacto legis commissoriæ, 3 quæ alioqui non valerent. 4 Sanè quin venditio pura ex ea causa valuerit, nec dubitari potest. 5 Neque post rescissam priorem venditionem, consequens erit accessoriam sine causa factam videri: 6 Sublato enim priore contractu superest causa solutionis per fideiussorẽ factæ, quæ venditionem posteriorem in iuris quæsiti præiudicium rescindi non permittit. 7 Hactenus igitur tibi succurrendum erit vt aduersus tuum venditorem habeas repetitionem precij quod fideiussor soluit, quasi soluisse tu ipse videaris. 8 Rescissa enim & resoluta vẽditione incipit precium esse penes venditorem sine causa. 9 Planè si dolus quoque venditoris tui interuenisse probetur, danda tibi erit actio non tantùm ad precium, sed ad id etiam omne quod tua intererit eam te rem habere, quam fideiussori tuo vendideris. 10 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Te enim mandante solutum intelligitur, quod à fideiussore tuo solutum est, & si qua tibi vel exceptio vel restitutionis causa iusta supererat, debueras fideiussorem antequàm solueret certiorare *l. si fideiussor 29. in princip. & §. 1. 2. & 3. D. mandat.* Restitutio enim quæ ex postfacto impetratur cùm sit noua actio non potest actionem fideiussori iam partam & acquisitam reuocare *arg. l. qui res 98. §. 1. D. de solut.* Et verò quid possis imputare fideiussori qui fideiubendo nihil nisi amici officium impleuit.

2. Ponimus enim bona fide ad fideiubendum accessisse, nec cum venditore collusisse: quòd & in dubio præsumendũ est *l. quoties 18. §. qui dolo de probat. l. dolum C. de dolo.*

3. *l. vlt.* vbi DD. *per ill. text. D. de contr. empt.* de cuius tamen sententia vide quæ scripsi in *Chiliade Decad. 25. De error. pragmat.*

4. *l. vlt C. de pact. pignor. Extra casum l. si fundus 16. §. vlt. D. de pignor. & l. Titius 34. D. de pignor. act.* Vide omnino quæ circa totum hunc tractatum *De leg. commiss.* scripsi *dict. Decad. 25.*

5. *d. l. Titius Saltem ad excipiendum. Bart. in l. quamuis aliud l. Callipo 45. De solut.*

6. Duplex enim contractus est sicut & duplex distractus si & fideiussor & reus principalis soluat *l. si fideiussor 59.* vbi est text. elegans. *D. de condict. indeb.*

7. *Arg. l. cùm te 32. §. mulier eod. l. pen. de cond. ob turp. caus.*

8. *d. l. si fideiussor 29. §. hoc idem tractari in fin. D. mandat.*

9. *l. 1. §. pen. & vlt. l. 2. & pass. D. de condict. sin. caus.*

10. Quia tanti tua interest cùm dolus venditoris illi venditioni etiam causam dederit *l. arbitrio 18. in princip. & §. pen. & pass. D. de dolo.*

DEFINITIO III.

Donatario etiam vniuersorum bonorum non competere restitutionem in integrum, neque fraudatorium interdictum.

DOnatarius licèt vniuersorum bonorum præsentium & futurorum ius non habet petendæ in integrum restitutionis, quam donator ipse aduersus rem iudicatam aut contractum petere potuisset, 1 quia non nisi singularis successor est. 2 Et consequenter quod ad eum pertinet speciali mandato opus est, 3 quia nec facile credendum est donatorem aduersus factum proprium venturum fuisse. 4 Generale autem est, vt ex cuius persona lucrum quis sentit eius factum impugnare non debeat. 5 Eadem ratio facit vt non possit donatarius hic obiicere, confessionem à donatore simulatè & in fraudem factam fuisse. 6 Quis enim vnquam dixit, fieri quid posse in fraudem futuri donatarij. 7 Aut quomodo fraudari 8 potest, qui nihil omnino iuris habeat, præterquàm ex mera fraudantis liberalitate? 8 Nec obstat superioribus quod dici solet, donatarium vniuersalem esse heredis loco, 9 Id enim falsum est si iuris rationi plus tribuas quàm nostrorum traditionibus, 10 Aut nisi sic intelligas, Vt creditoribus perinde satisfacere teneatur acsi heres esset, Nunquam per actionem reuocatoriam, 11 Personali enim actione conueniri nullomodò potest. 12 *Ita Senatus* pro Amedeo Mouche contra D. de la Tornette Id. Iul. 1595.

1. Etsi enim donatarius quilibet esset procurator à donatore constitutus in rem suam, non ideò tamen intelligitur habere mandatum speciale quod necessarium est ad petendam restitutionem, vt diximus *Def. 1. supr.*

2. Donationis enim titulus est singularis sicut & venditionis, licèt vniuersorum bonorum donatio facta proponatur, quemadmodum & potest quis bona sua vniuersa vendere. Vtraque scilicet alienatio est *l. omnes 17. §. Lucius D. quæ in fraud. cred.*. In successore vniuersali aliud iuris est. Habet enim ius petendæ restitutionis quæ cōpetiit defuncto *l. non solum D. de in integr. restit. l. minor autem 18. §. vlt. D. de minor. l. Pannonius 86. de acquir. hered.* A quo enim alio quàm à se ipso mandatum accipere vniuersalis successor posset?

3. Secundum ea quæ dicemus *infr. Tit. etiam per procur. caus. in integr. rest. agi poss.*

4. *l. cum de indebito 25. D. de probat.* Nam restitutio in integrum erroris proprij veniæ petitionem vel aduersarij circumuentionis allegationem continet *l. præfecti 17. D. de minor.* non facilè autem vult quilibet aut errorem proprium fateri aut quod ab alio se circumueniri passus sit, quia nec facilè prudenti & prouido patrifamilias potest id contingere.

5. *l. ex qua persona 149. De regul. iur. l. si non solus 18. D. si quis omiss. caus. testam. l. Pomponius 11 § 1 De acq poss.*

6. *Arg. l. 4 §. si cum legitima vers. si quis autem & § autoris 31. vers. cæterum D. de dol. mal. except.*

7. Siquidem nihil fieri potest nisi in fraudem eius cui debetur, Donatario autem præsertim futuro nihil debetur, quia nullo tempore creditor est, ne post donationem quidem, Vnde fit vt quod in fraudem creditorum donatum est reuocari debeat etiamsi donatarius ignorauerit, cùm in alijs creditoribus distinguēdum sit an scierint, & fraudem participauerint necne *l. quod autem 6 §. hoc edictum & §. simili modo dicimus l. vlt. §. si a socero D. quæ in fraud. credit.*

8. Aliud enim est lucrum extorqueri, Aliud damnum infligi *d. §. simili modo dicimus l. 4. C. de reuoc. his quæ in fraud.*

9. Quemadmodum de hereditatis emptore scriptum est in *l. 2. §. cum quis debitori 18. D. de hered. vel action. vendit. l. si ei cuius 9. D. commun. præd.*

10. Nullo enim iuris loco sic à prudentibus proditum videas, neque ea vera iuris ratione id defendi potest Capell. Tholos. *quæst. 386.* vbi etiam Aufrer.

11. *d. l. omnes 17. §. Lucius quæ in fraud. credit.*

12. *l. vlt. § 1. de contr. empt. l. 2. §. si heres D. ad SC. Trebell. l. vlt. C. de hered. action. l. licèt 27. C. de iur. dot. l. de rebus 14. C. de donat. ant. nupt. l. æris alieni 15. l. cum res 22. C. de donat.* Vide Guid. Pap. *quæst. 115. & 460.*

DEFINITIO IV.

Contra restitutionem fideicommissi indebiti ex causa pietatis factam non datur restitutio.

MVlier quæ à marito bonorum ferè omnium donationem in casum superuitæ 1 acceperat, ab eodem post viginti pluresve annos heres instituta, & pauperibus municipij post mortem suam restituere rogata, fideicommissum repræsentauerat ex parte, 2 & certa bona priusquàm moreretur restituerat adiecta etiam causa, Vt defuncti mariti animæ à Deo Opt. Max. misericordiam facilius impetraret. Cùm posteà in integrum restitui vellet, quasi quæ immodicè læsa fuisset propterea quòd ea bona non tantùm ex testamento ad se pertinerent: sed etiam ex donatione, cuius illa tùm cùm contrahebat non meminisset, 3 Probabilius videbatur non esse illam audiendam. Quia etsi bona quæ inter viuos, licèt sub conditione & in casum superuitæ donata fuerant, non poterant fideicommisso contineri, Vtpote quæ perinde mulier erat habitura etiam alio herede existente. 4 Sublata tamen causa fideicommissi superest causa pietatis ex qua solutum condici non potest. 5 *Ita Senatus* in causa Dominæ de Lorme, & Syndicorum de Montmilian 8. Idus April. 1596.

1. Sic enim fiunt donationes ferè omnes quarum hodie vsus est in contractibus matrimonij, scilicet superstiti futuro ex coniugibus à præmoriente.

2. Id est ante diem fideicommissi, & ante mortem suam restituerat, quod vtique facere potest dum ne in alterius præiudicium *l. post mortem 12. C. de fidei. l. uxorem 41. §. Seium maritum de leg. 3.*

3. Vt & in *l. Seia 20. in princ. D. de instruct. & instrum. legat.* *ibi*, quos post obliuionem testamentariæ scripturæ fecisset.

4. *Vt in l. sequens quæstio 68. de leg. 2.*

5. *Sic in l. cum is 36. §. mulier D. de cond. indeb.*

TIT. XXVIII.

Si min. se maior. dixer.

DEFINITIO I.

De minore qui vel suo vel aduersarij sui dolo maiorem se dixit & iurauit.

MINOR quis se maiorem dixit & iurauit apud iudicem, si tutor datus sit, posteà verò neget se maiorem, non aliter audiendus est quàm si probet se minorem: 1 Quo tamen probato, non faciet malè interpositi iurisiurandi autoritas, 2 vt tutor manere debeat, qui reuera minor adhuc est annis vigintiquinque. 3 Igitur alius tutor dandus erit, 4 sed huius expensis qui falsò iurans se maiorem, deceperat iudicem. 5 Sed etsi tanquam tutor liti adfuerit, pupillúmque defenderit contra creditorem, non eò magis valere poterunt quæ à falso tutore gesta sunt, 6 sed tamen minor ob dolum suum ad expensas omnes sarciendas quas frustrà factas fuisse ex postfacto apparuit, condemnabitur, 7 vt in eo saltem dolus eius vindicetur. 8 Nec est quod quis dicat iurisiurādi religionem cum dolo minoris coniunctam facere debere ne audiri debeat si postmodùm tutor esse nolit. 9 Neque enim tutor esse posset citrà iniuriam pupilli 10 quem lex non vult regi ab eo, qui ipse propter ætatem ab alio adhuc regi debeat. 11 Nam quod dici solet minorem per iusiurandum fieri maiorem, 12 eò pertinet vt iusiurandum suppleat defectum solemnitatum quas alioqui ratione ætatis interuenire oporteret, 13 Non etiam vt imbecillitatem consilij quæ in ea ætate est emendet, & corrigat. Hoc enim ne fieri vllomodo possit natura ipsa impedimento est. 14 Vnde fit vt minoribus læsis etiam infra dimidiam perinde subueniatur per in integrum restitutionem tametsi iurauerint, acsi iuratum non esset: 15 Nec solum si contractui stare iurauerint, sed etiam

etiam si maiores se cum iureiurando dixerint, 16 Nisi cũ eo contrahant qui ætatis iustam habere possit ignorantiam, quique non cum alio quam cum maiore fuerit contracturus,17 & eo sint corporis habitu vt facilè ex aspectu persuaderi possit maiores esse:18 Alioqui qua facilitate contrahit minor, eadem quoque iurat, 19 & plerumque ita suggerentibus iis cum quibus contrahit: 20 vt hac veluti arte & astutia insidientur ætati, & æquissima iuris constitutione aduersus minorum malitias inducta, 21 in iuris ludibrium 22 minorúmque deceptorum necem abutantur. 23 *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio pro D. de Candie Senatore contra D. Carolum Dunant Prid. Id. Decemb. 1590. & rursum in causa D. de la Perouse & Petri de Lepigny 14. Iul. 1593.

1. *l. 3. versic. si tamen C. hoc tit.* vbi additur non aliter audiendum esse hoc casu eum qui petit beneficium in integrum restitutionis, quàm si palam & euidenter ex instrumentorum probatione non per testium depositiones se minorem fuisse ostenderit. Iusiurandum enim probat inter eos inter quos iuratum est *l. idem est 12. de iurenar.*

2. Distinguendum tamen videretur an corporaliter iuratũ esset, an instrumento tantùm & nuda voce *d. l. 3. in fin.* iunct. *l. 1. C. si aduers. vendit.* Sed ea distinctio non posset habere locũ in proposito casu, in quo scilicet iusiurandum non in iurantis sed in ulterius dispendium vergeret, quod permitti numquam debet.

3. Minor enim annis vigintiquinque tutor esse numquam potest. *l. quare 32. §. fin. D. de testam. tutel. §. furiosus Inst. qui test. tutor. dar. poss. l. vlt. C. de legit. tutel.*

4. Quod enim dici solet Tutorem habenti alium dari non debere nisi in certis casibus, tunc verum est cùm prior tutor ritè rectéque datus est, non cùm inutiliter datus est, aut remotus tanquam suspectus qui vtiliter datus fuerat, vel excusatus, vel defunctus, vel relegatus *l. licèt 4. C. in quib. caus. tut. hab.* Perperã enim datus tutor & contra leges non potest haberi pro dato *l. 1. tutores. 5. & pass. D. de confirm. tutor.*

5. Quibus enim expensis causam quia dat, in eas & condemnari debet. *l. qui solidum 78. § etiam de legat. 2. l. quoties 9. § sicut autem versic. nec vtique de admin. tut.*

6. *l. 1 & tot. tit. D. quod fal. tut. autor.* Minor enim sicuti verus tutor esse non potest, ita nec idoneus defensor *l. minor. 51. D. de procurat. l. exigendi 12. C. eod.*

7. *Arg. l. si cum probi 34. l. quidam 38. D. de dolo.*

8. Minoribus non errantibus non fallentibus publice iura subueniunt vt ait *l. 2. C. hoc tit.*

9. *Ex tit. C. si aduers. delict. iunct. auth. sacramenta C. si aduers. vendit.*

10. Iusiurandum autem nemini non debet damno & fraudi esse alteri *l. 3 § pen. l sed si 11. in fin. cum seqq. D. de iureiur. l. 1. in princip. si mulier ventr. nom. in poss. l. fin. D. ad mancip. cap. cùm contingat. in fin. de iureiur.*

11. *Arg. l. vlt. de manum. vindict.* Sic dicimus non posse alios in sua potestate habere eum qui ipse non sit suæ potestatis *l. si eueniat 21. D. ad leg. Iul. de adult.*

12. DD. communiter *ad d. Authent. sacramenta C. si aduers. vendit.*

13. Vt in venditione prædiorum minoris *tot. tit. de præd. minor. C & De reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt. D.*

14. *d l. vlt. D. de manum. vindict.*

15. Eóque passim iure vtimur, quia & subueniretur tametsi alienatio facta esset cum decreto *l. 2. l. si quidem 11. l. prædia 16. C. de præd. minor.* Iusiurandum enim non maiorem vim habet quàm decretum iudicis. Imò minorem habet aliquando, vt dixi ad Defin. 1. num. 3. *sup. Si tut. vel curat. interuen.*

16. Dum ne probentur id fecisse dolo & animo aduersarij decipiendi *l. 2. C. hoc tit.*

17. Vt in *l. si Titius 48. D. de fideiuss.* in illis verbis *propter incertum ætatis, ac restitutionis.*

18. Vt in *l. minor 32. D. de minor. l. 3. C. hoc tit.*

19. *Arg. l. doli 19. vers. diuersum D. de nouat.* Bald. *ad Rubr. C. de rer. permut. in fin. & in cap. 1. § item sacramenta col. 3. de pact. iuram. firm.* Refert & sequitur Didac. Couarr. *in §. tert. pars relect. cap quamuis pactum de pact. in 6. num. 6.* vbi addit debere iudices hac in re esse vigilantissimos.

20. Vt in specie *l. 1. C. hoc tit.*

21. Ne scilicet restitui possit minor cuius malitia supplet ætatem vt habet *l. 3. in princip. C. eod.* Nunquam enim malitiis indulgendum est *l. in fundo 38. vers. constituimus D. de rei vind. l. in re 110 § vlt. de regul. iur.*

22. Quod nunquam ferendum est, Vt scilicet cuiquam ludibrio sint leges *l. vlt. § penult. C. de bon. quæ liber.*

23. *dict. l. 1 hoc tit.* alioqui fraus fieret legibus quæ decipientibus non deceptis minoribus hoc casu restitutionem denegarunt *l. 2. eod.* facit *l. cum ad eum 19. ad SC. Velleian.*

TIT. XXIX.

Si sæpius in integr. restit. postul.

DEFINITIO I.

Noua negligentia non parit nouam restitutionem sine noua causa.

IMPETRATA iam in integrum restitutione aduersus contumaciam factam in parendo interlocutioni iudicis, 1 si idem sit rursũ cõtumax, 2 nec noua restitutionis causa superuenerit, 3 non est iterum concedenda restitutio. Noua enim negligentia nouę restitutionis materiam præbet potiùs quàm causam. 4 *Ita Senatus* contra Claudium Rey pro Ioanne Paquier in publico auditorio. Prid. Nõ Febr. 1595.

1. Interlocutioni enim iudicis perinde parendũ est ac sententiæ diffinitiuæ, alioqui sequitur condemnatio, vt cernere est in actionibus arbitrariis *§. præterea Inst. de action. l. item si 14. §. hæc autem actio D. de eo quod met. caus.* Hæc sola differentia est, quod ea quæ per interlocutionem iussit vetuítve prætor aut iudex contrario imperio tollere potest, In sententiis contra *l. quod iussit 14. D. de re iudic.*

2. Secunda verò & iterata contumacia grauior esse solet, vt & in cæteris omnibus delictis euenit *l. capitalium 28. §. solent quidam de pœn. l. 3. § si plures de re milit. l. non omnes 5. §. desertor eod.* Nouell. Leonis 67. *de iis qui ad host. trans. suaq; spont. reuert. in fin.*

3. Nam quæ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio, vt est in iuris regula *l. de ætate 11. §. ex causa D. de interrog. in iur. fac.*

4. Id enim est quod dici solet negligentibus subueniendũ non esse sed diligentibus, itémque vigilantibus non dormientibus *l. non enim 6. D. ex quib. caus. maior. l. summa cum ratione 21. D. de pecul. l. quod autem 6. §. secundum l. pupillus 24. ad fin. D. quæ in fraud. credit.*

DEFINITIO II.

Restitutionem omissam posteà per aliam in integrum restitutionem repeti non posse.

QVi aduersus contractum, restitutionem in integrũ petierat ex causa immodicæ læsionis 1 si posteà restitutionis beneficium vltro abiiciat, 2 tum ex eadem causa quasi durante læsione restitui velit, 3 non est audiendus. 4 Hoc enim casu locum habet quod dici solet, sæpiùs non esse postulandam ex eadem causa in integrum restitutionem. 5 *Ita Senatus* in ea causa de qua in Defin. 12. sup. De transact.

1. Eo siquidẽ iure vtimur, vt si læsio enormis interuenerit ex eáque causa rescindatur contractus secundum *l. 2. & l. si voluntate 8. C. de rescind. vendit.* restitutio in integrum ex rescripto Principis impetranda sit, præsertim si contractus iuratus fuit, licèt inspecta iuris ratione non sit hoc casu necessaria restitutio sufficiente nimirum iure communi *l. in causa 16. in princip. & §. & generaliter D. de minor.* id est, condictione ex lege *l. vnic. D. de condict. ex leg.* Nam & inde fit vt cùm aliæ restitutiones quadriennio finiantur *l. vlt. C. de temp. petend. in integr. restit.* hæc tamen duret in trigesimum vsque annum. Scripsi *in Chiliade Decad. 7. Err. 3.*

2. Neque enim cogitur quis vti restitutione quam impetrauit siue minor ille siue maior sit *l. si index 41. D. de minor. l. pen. C. de pact. l. pactum 46. D. eod.*

3. Hac enim dubitandi ratio erat, quia quandiu durat cau-

sa indulgendæ restitutionis, videtur ius etiam durare eius postulandæ *l. dolo 19. §. diuersum D. de minor.*

4. Constat namque remittentibus actiones suas nõ esse dãdũ regressum *l. quæritur 14. §. si venditor D. de ædilit. edict. l. si maritus 15. §. si negauerint D. ad l. Iul. de adult. l. 2. D. ad SC Turpill. l. postquam liti 4 C. de pact.* Restitutio autem in integrum actio est si Paulo credimus qui in sententiis definit esse redintegrandæ rei vel causæ actionem.

5. *l. 1. 2. & 3 C. hoc tit. l. Papinianus 20 § vlt & l seq. D de minor.* vbi Vlpianus scribit Si quis maior vigintiquinque annis intra tempus restitutionis statutum contestatus postea destiterit, nihil ei proficere contestationem ad in integrum restitutionem, Destitisse autem videri eum non qui distulit sed qui liti renunciauit in totum.

TIT. XXX.

Si maior fact. rat. habuer.

DEFINITIO I.

Dotis promissæ petita obtentaque solutio per maiorem non impedit restitutionem ex causa minoris ætatis & immodicæ læsionis.

MINOR annis filia quæ dot alibus tabulis maternæ successioni renunciauerat, 1 contenta dotis promissione quam pater & mater simul fecerant, 2 Cùm maior facta esset, secundo marito eandem dotem dederat, 3 cùmque ad exactionem ex priore contractu instituendam procuratorem constituerat, 4 matre adhuc superstite. Si post matris obitum beneficio ætatis & ex causa læsionis aduersus renunciationem restitui volet, 5 non poterit eo prætextu repelli, quasi maior facta ratam habuerit renunciationem, 6 Cum neque viua matre in integrum restitui potuerit, 7 neque restitutionis nondum competentis ius vltrò & sine causa remittere eam voluisse dici possit, 8 Imò potius in consequentiam prioris contractus, 9 ac ne interea indotata videretur 10 exactioně marito mandasse, quæ res non solet competentem perimere restitutionem, 11 Competituram autem multò minus, 12 Initio scilicet inspecto, 13 quod vtique inspiciendum est, 14 quoties contractus restitutioni obnoxius ab initio perfectus fuit. 15 Idem igitur admittendum erit, tametsi ipsa quoque de dote egerit aduersus matrem. 16 Sanè si post matris obitum maritus ab vxore procurator in rem suam constitutus dotem petierit, probabilius tentari potest mulieri quandocunque restitutionem imploranti perinde obiiciendam ratihabitionem, acsi ipsa egisset, 17 quia maritus licèt citra mandatum possit iure mariti, 18 de rebus vxoris 19 pro arbitrio agere præstita rati satisdatione, 20 cùm tamen ab ea mandatum habuit; non nisi tanquam procurator agere potest, 21 nec mãdati formam excedere. 22 Sed tamen vix est vt ea res adimere mulieri debeat beneficium restitutionis si nihil præter institutam actionem de dote, aut factam dotis exactionem interuenerit, 23 Quod in consequentiam præcedentis contractus, potius quàm confirmandi eius gratia, & abiiciendæ restitutionis animo id factum esse videatur. 24 *Ita Senatus* in ea causa, de qua SC. 4. & 5. De tempor. petend. in integ. restit.

1. Intellige cum iureiurando. Alioqui renunciatio iure ciuili non valeret *cap. quamuis pactum de pact. in 6. iunct. l. pactum quod dotali 15. C. de pact. l. 3. C. de collat. l. vlt. D. de suis & legit.* ideoque nec restitutione vlla opus esset ad eam rescindendam *l. in causæ 16. in princip. & §. & generaliter D. de minor. l. 2. C. de præd. minor.*

2. Vt plerumque fit dotis constitutio ex bonis paternis & maternis tum etiam cum pater solus dotem dat *vt in l. vlt. C. de dot. promiss.* ac multò magis si cum patre mater etiam interuenerat. Nam & receptum est valere iuratam renunciationem etiam maternæ successionis sicut & paternæ *ex d. cap. quamuis* vbi Canonist. *de pact. in 6.*

3. Nam & in dubio id actum creditur, vt dos quæ in priús matrimonium data est, in posterius quoque conuertatur: *l. dotem 30. l. Diuus Seuerus 40. D. de iur. dot. l. penult. §. vxor. D. solut. matr.*

4. Creditur enim maritus in re dotali procurator esse veluti in rem suam: atque ita pragmatici vulgò loquuntur, sed male. Plus enim quàm procurator est maritus in dote cuius est dominus *l. doce ancillam 6 C. de rei vindic. §. 1. Inst. quib. alien. licet.* In rebus verò non dotalibus siue habeat maritus expressum mandatum siue tacitum duntaxat, non potest dici procurator in rem suam sed in rem vxoris tantùm *l. maritus 21.* vbi gloss. Bart. & alij tractant *C. de procur.*

5. Placet enim huiusmodi renunciationes quantumlibet iuratas rescindi posse ex causa enormis læsionis impetrata absolutione. Ne alioqui eueniat vt iusiurandum vinculum sit iniquitatis. Dixi *Def 8 & 9. sup. de pact.*

6. Nam qui post vicesimum quintum annum ætatis ea quę in minore ætate gesta sunt rata habuerint, frustra rescissionem eorum postulant *l. 2. C. hoc tit.*

7. Quia viua mater neque dotem debet cùm paternum officium sit dotare filiam *d. l. vlt. C. de dot promiss. l. capite 19. D. de rit. nupt.* neque legitimã quandoquidẽ legitimæ ratio ponitur inspecta quantitate bonorum quæ reperitur tempore mortis *l. cum quæritur 6. C. de inoff. testam.* adeòque nulla deberi vnquam potest in bonis viuentis hominis *l. 1. §. si impubere D. de collat. bonor.* sicut nec viuentis hominis hereditas vlla est *l. 1 D. de hered. vel act. vendit.* Non potest igitur videri mater læsisse filiam cui vel quantulumcumque pro legitima dederit vel pro dote, cùm plus præstet quàm debeat quæ nihil debens aliquid præstat *l. Lanceleonus 15. alias l. cum qui D. de ann. legat.*

8. Nam quod quis etiamsi velit, habere non potest, id repudiare non potest *l. qui potest 174 § 1. de regul. iur. l. is potest 18. D. de acquir. hered.*

9 *arg. l. 3 § scio D. de minor.*

10. Mulieris enim interest dotem habere *d. l. 3 §. ergo etiam.* nec facilè reperiuntur qui indotatas vxores habere velint *l. 4. §. apud Iulianum l. 5 §. pen. D. de doli mal. except.*

11. Quod enim fit in consequentiam pro eo habetur acsi factum esset ipso tempore actus principalis & præcedentis *l. 1. D. qui potior. in pign. hab.* atque ita videtur factum in minori ætate quod fit à maiore in consequentiam contractus quem is ipse adhuc minor iniit Bart. *ad l. vnic. in fin. C. si in commun. ead. caus.*

12. Ius enim nondum competens difficilius amittitur *l. si ita 45. §. si sub conditione de leg. 2.* quamuis vnicuique liceat non solùm sui iuris persecutionem, sed etiam spem futuræ perceptionis pacto deteriorem constituere *l. pactum 46. D. de pactis.*

13. *d. l. 3 § 1. & § scio. D. de minor.*

14. Nec tantùm in contractibus sed etiam in quasi contractibus vt in negotiorum gestione *l. sed an vltro 10 in fin l. Pomponius 15 l. nam & Seruius 21. § si vino 1 tio D de negot. gest.* itemque in delictis *l. 2. D. de pæn.* itemque in possessione *l. clam possidere 6 D de acquir poss.* denique in cæteris ferè omnibus *l. quid ergo 13 D. de his qui not. infam.* Excipe casum *l. 3. §. idem scribit D. de peculi.*

15. Ita eleganter Iacob. Cuiacius *ad d. §. scio per illum text.*

16. Nihil enim refert an agat quis per se an per alium *l. qui stipendia 9 l. ita demum 13 & pass. C. de procur.*

17. Qui enim agit ex contractu, proculdubio ratum habet contractum. Imò & qui agit ob contractum magis quàm ex contractu vt qui agit mandati contra procuratorem qui accepit solutionem *l. si seruus 66. D. de fideiuss.* adeòque quod magis est qui aduersus contractum petit restitutionem. Hactenus nimirum ne procurator tanquam falsus teneatur, Vt in eleganti illa specie de qua in *l. 3. D. rat. rem haber.*

18. Et tanquam coniuncta persona *l. sed & hæ 35. D. de proc.*

19. Etiam quæ nec dotales sint, nec paraphernales, nec marito traditæ *l. maritus 21 C. eod.*

20. Quæ tamen ratione bonorum paraphernalium & marito traditorum necessaria non esset *l. vlt. C. de pact. conuent. tam sup. dot.*

21. Quia in vno procurator constitutus in reliquis prohibitus censetur *d. l. maritus* vbi Bart. Bald. & cæteri *C. de procurator.*

22. Quoties enim mandatum certum est, recedi à forma non debet. At quoties incertum est vel plurium causarum, tunc licèt aliis præstationibus exsoluta sit causa mandati quàm quæ ipsi mandato inerant, si tamen hoc mandatori expedierit mandati

dati actio est *l. si quis pro eo 46. D mandat.*

23. Præsertim cùm nec in mulieris potestate fuerit aut dotem petere cõstante matrimonio (dotis enim exactio ad solum maritum pertinet *d. l. doce 6. C. de rei vindic.*) aut prohibere quominus maritus peteret. Quancumuis enim mulier petat restitutionem in integrum aduersus eum qui dotem marito dedit, non ideò tamen dos marito auferenda est *l. Titia 64. D. de iur. dot.* quippe qui non alia lege vxorem ducturus fuerit *l. si donaturus 9. §. 1. D. de condict. caus. dat.* Itaque non sunt hæc contraria Dotem exigi per maritum aut per mulierem coniunctoris mariti nomine, Et nihilominus restitutionem peti per mulierem aduersus dotis promissorem aut constitutorem *d. l. Titia.* vbi est Text. accommodatissimus.

24. *d. §. scio l. 3. D. de minor.* Aliud esset si merè voluntaria ratihabitio facta proponeretur Bart. *ad d. l. vnic. in fin. C. si in commun. eademq. caus. in integr. restit. postul.* Denique tunc inspicimus principium non finem, cùm finis habet necessariam consequentiam ad principium *l. damni 18. §. Sabini.* vbi etiam Bart. *D. de damn. infect.*

TIT. XXXI.

Vbi & apud quem cognit. in integ. rest. agit. sit.

DEFINITIO I.

De iudice restitutionis in integrum siue petatur illa ab actore siue a reo.

QVÆSTIONEM in integrum restitutionis ibi agitandam esse constat vbi domicilium habet is cõtra quem restitutio postulatur. 1 Personales enim sunt omnes in integrum restitutiones, vt cum nostris loquar, aut potiùs actiones quæ pro restitutione competunt, 2 tametsi ex ijs quædam in rem quoque scriptæ sint. 3 Sed cùm restitutio etiam per viam exceptionis & contradictionis peti possit, 4 necesse est vt eo casu de restitutione cognoscat ille qui de principali actione cognoscit, 5 & consequenter vt hac parte actor aduersus quem petitur restitutio sequatur forum rei. 6 Quod cùm euenit si quæratur Vter locus in iis quæ ad iudicij ordinationem & exercitionem pertinent 7 spectandus sit, An in quo agitur, an in quo ex iuris ratione alioquin exerceri restitutionis iudicium debuisset, eum spectabimus in quo agitur, 8 quandoquidem in eo etiam agi oportet: 9 cùm non alibi de exceptionibus & ijs quæ per viam exceptionis proponuntur cognosci possit, quàm vbi de ipsa actione cognoscitur. 10 *Ita Senatus* in ea causa de qua in Def. 3. & 4. sup. De legib.

1. *l. s C. hoc tit.* vbi nostri notant eum qui agit ad distractum periode sequi debere forum rei, ac si ageret ex contractu, Eadem enim ratio esse solet contractus & distractus *l. Pomponius 13. §. praterea D. de acquir. possess.* facit *l. ex empto 11. §. is qui vina D. de action. empt.*

2. Personalium autem actionum ea condicio est vt exerceri debeant apud iudicem eius qui conuenitur siue ciuiles actiones sint siue criminales *l. 2. l. in criminali 3. C. de iurisd. l. 3. C. vbi in rem act. l. vnic. C. vbi de hered. l. 2. C. vbi de crimin. l. 3. C. vbi caus. stat.*

3. Vt actio de eo quod met. caus. *l. metum 9 §. vlt. l. item si 14. §. in hac actione. D. quod met. caus.* itémque restitutio mirum interdum vt loquitur & explicat Vlpian. *in l. in causa 13. §. interdum & ll. seqq. D. de minor.*

4. Innocent. & Abb. *in cap. suscitatu Extr. de in integ. restit.* Excipienda tamen est restitutio ex capite edicti de dolo, quia numquam datur reo, cui nimirum potest sufficere doli exceptio *l. vlt. D. de dolo.*

5. Etiamsi de causa restitutionis aliunqui cognoscere non posset *l. vlt. in fin. C. hoc tit.*

6. Neque enim potest actor in eadem causa recusare iudicem quem elegit, vt dici solet de mutuis petitionibus licèt sint illæ odiosiores *l. qui non cogitur 22. D. de iudic. l. si idem 11. §. 1. D. de iurisd. l. cùm Papinianus 14. innoct. Auth. & consequenter C. de sent. & interloc. omn. iudic.* Restitutio enim quæ per viam exceptionis petitur non mutua petitio sed exceptio est, quemadmodum si ab actore impetraretur pendente lite, non noua actio sed eadem esse intelligeretur *l. qui proprio 46. § item quaritur D. de procurat.*

7. Nàm si quæratur de ijs quæ ad causæ decisionem pertinent, alius tractatus est. De quo vide quæ dicam *infr. Def. prox.*

8. *l. 3. §. vlt. D. de testib.* per quem textum ita defendit Cyn. *in l. 1. quæst. 2. C. quæ sit long. consuet.* Vide Guid. Pap. *quæst. 262. num. 1.*

9. *d. l. 2. C. hoc tit.* inoct. *d. l. qui non cogitur.*

10. *l. qui ex liberis 11. in fin. D. de bonor. poss. secund. tabul. l. 1. 2. & pass. D. de except.*

DEFINITIO II.

An in iudicio restitutionis locus contractus attendi debeat an locus iudicij.

CVm autem quæritur An in expedienda cognitione restitutionis in integrum locus iudicij attendi debeat, an locus potiùs in quo contractum est, distinguere nostri solent 1 nec malè An restitutio petatur ex ea causa quæ iam ipso contractus tempore locum habuerit, an ex ea quæ superuenerit, Vt priore casu spectetur id ius quod obtinet in loco cõtractus, 2 Posteriore verò id quod obtinet in loco iudicij. 3 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Post Bart. ad *l. 1. n. 2 n. C. de sum. Trinit. & fid. cath.*

2. *Ex l. si fundus 6. D. de euict. l. semper in stipulationibus 34. De reg. iur.*

3. Secundum glos. positam *in l. 2. D. de eo quod cert. loc.* quam alioqui falsam esse defendit Bart. *d. num. 20.*

DEFINITIO III.

Si reus arbitraria actione conuentus alio loco quàm in quo soluere debuit impetret restitutionem.

PLanè si creditor ad cuius domicilium soluere promissor certa die debuit nec soluit, cogatur post moram 1 agere alio loco, 2 proposita in eam rem arbitraria De eo quod certo loco actione, 3 reus autem conuentus apud suum iudicem imploret auxilium in integrum restitutionis, 4 Nemo dixerit æquum esse vt inspiciamus locum in quo agitur, si qua in re durior ex eo futura sit condicio creditoris. 5 Ne alioqui moroso debitori prosit quod alio loco conueniatur quàm in quo soluere debuit, 6 cùm ex contrario nihil imputari possit creditori quòd eum alio loco conueniat quàm qui destinatus fuerat solutioni. 7 Nam & arbitraria actio quam necessitas induxit ne in potestate debitoris esset nunquam soluere, si ad locum solutioni destinatum numquam accederet, 8 admixtam semper habet loci vtilitatem vt actori præstetur quanti eius interest destinato loco solutum fuisse. 9 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Ante morã enim alio locò peti solutio non potest quàm destinato *l. cum qui 43. D. de iudic. l. vlt. D. de eo quod cert. loc.* sicut nec alio loco fieri solutio stipulatore inuito *l. pen. eod.*

2. Cùm enim solutio in locum certum destinata est potest debitor eo loco conueniri licèt alibi domicilium habeat *l. 1. eod.*

3. Quæ scilicèt ob hanc ipsam causam comparata est *d. l. 1.*

4. Quia potest illa impetrari incidenter non solùm à reo, sed etiam ab actore *l. qui proprio 46. §. item quaritur. D. de procur.*

5. Nemo enim facto suo potest deteriorem efficere aduersarij sui condicionem *l. 1. in princip. l. 3. §. 1. & pass. D. de alien. iudic. mut. caus. fact.*

6. Atqui nemini frustratio sua prodesse debet *l. hominem 37. D. mandat. l. non fraudantur 134. §. 1. de reg. iur.*

7. Non enim facit iniuriam vel fraudem qui iure suo vtitur & ordinaria actione experitur *l. factum 135. §. 2. l. nemo damnum 151. eod.*

8. *d. l. s. l. 2. §. Scæuola D. de eo quod cert. loc.*

9. *l. 2. l. certum 8. D. eod. l. vnic. C. vbi conuen. qui cert. loc. dar. promis.*

TIT. XXXII.

Etiam per procurat. cauſ. in integr. reſt. agi poſſ.

DEFINITIO I.

Reſtitutio in integrum alieno nomine peti non poteſt, niſi vel ſpeciali mandato interueniente, vel in neceſſarium antecedens.

ETsi non aliter petendæ reſtitutionis facultas data intelligitur quàm ſi ſpeciale mandatũ interuenerit, Si tamẽ procurator quis conſtitutus ſit ſpecialiter ad redimendam rem venditam, litémque ad id tractandam, nec redimendi ius vllum ſit niſi petita in integrum reſtitutione, 2 dicendũ eſt in neceſſarium antecedens mandatum quoq; intelligi ius exercendæ reſtitutionis 3 *Ita tractatum eſt* in cauſa D. Senatoris d'Auiſe contra Franciſcum le maiſtre Prid. Cal. Sept. 1593.

1. *l. illud nullam 25. §. 1. & l. ſeq. D. de minor. cap. coram Extr. de in integr. reſtit. cap. 3. ſi ad agendum de procur. in 6.* & vtrobique Doctores.

2. Quod ex variis cauſis poteſt contingere, puta ſi res vendita fuerat ſub pacto de retrauendendo intra certum tempus quod iam prætetierit, & tamen immodicam læſionem interueniſſe quæ ius illud redimendi faciat ex temporali perpetuum, ſecundum ea quæ ſcripſi *Defin. 5. ſup. In quib. cauſ reſtit. in integr. non eſt neceſſ.*

3. *Arg. l. ad rem mobilem 56. & l. ad legatum 62. D. de procurat. l. 2. D. de iuriſdict.* Sunt & alij caſus plerique in quib. ſpeciale mandatum non exigitur ad exercendum iudicium in integrũ reſtitutionis. Primus eſt, ſi de reſtitutione non niſi incidenter agatur *cap. ſuſcitata.* vbi gloſ. Abb. & alij *Extr. de in integr. reſt.* id eſt aut pendente lite principali, aut intra decimum diem ex quo diffinitiua ſententia lata eſt Ioann. And. Hoſt Card. & Anton. *in d. cap. coram per ill. tex.* Secundus caſus eſt, ſi verba mandati non tantùm expreſſe ſed etiam tacite ſub generalibus verbis includant ſpeciale mandatum, vt ſi quis procurator conſtitutus ſit ad agendum, defendendum & ſupplicandum. Abb. *in d. cap. coram num. 5.* Caſſad. *deciſ. 1. de procur.* Tertius, ſi in mandato generali aliquid exprimatur quod exigat mandatum ſpeciale, tum ſequatur clauſula generalis *& ad omnia alia requirentia mandatum ſpeciale, d. cap. qui ad agendũ* Abb. & Caſſad. *suprad. locis.* Quartus, ſi procurator habeat mandatum generale cum libera adminiſtratione. Habet enim hoc æqualem vim ac ſpeciale mandatum ſiue in contractibus ſiue in iudiciis. Bald. *in l. nam & natura notab. 1. De pact. ex dict. c. qui ad agendum l. tranſactionum 7 C. de tranſact. l. procurator cui generaliter 58. D. de procur.* Quintus, ſi cui conceſſa ſit plena adminiſtratio vel facultas agendi quicquid mandans ipſe agere poſſet Bart. *in d. l. procurator.* Franc. *in d. cap. qui ad agendum* Nã quod dici ſolet, nunquã cenſeri conceſſam liberam poteſtatem niſi cùm id ipſum expreſſum eſt *l. quam Tuberonis 7. verſ. alia cauſa eſt D. de pecul.* ſic accipiendum eſt vt tamen ſufficiat concedi per verba æquipollentia Sextus caſus eſt, ſi reſtitutio petatur per tutorẽ, curatorem, œconomum, prælatum, ac cæteros habentes liberam adminiſtrationẽ patrimonij alieni Abb. *n. 6.* & alij cõmuniter *ad d. c. ſuſcitata arg. l. ſi vxor 10 C. de app. l. 2. §. quod obſeruari.* vbi Bart. communiter receptus. *C. de iureiur. propter calumn.* Septimus, ſi tractãda ſit reſtitutio defendẽdo nõ agẽdo Innocent. & Abb. *in d. cap. ſuſcitata num. 5.* Caſſad. *deciſ. 2. de procur.* Ægid à Bellam. *deciſ. 775. Ex l. qui proprio 46 §. item quæritur D. de procur.* An idem erit ſi quis habeat mandatum generale cum clauſula ratihabitionis? Minimè Gloſ. Ang. & alij *in l. ſi procuratorem abſentem D. eod. tit. de procur.* Bart. *in d. l. procurator cui & in l. 1. C. de edicto. procur. Coler.* Quid ſi conſanguineus pro conſanguineo intra quartum gradum petere velit reſtitutionem præſtita etiã cautione de rato Iuat *l. ſed & hæ 35.* vbi Bald. *D. de procur.* Nequaquam, quia quod ſcriptum eſt *in d. d. ſed & hæ.* non habet locum in iis quæ requirunt ſpeciale mandatum Gloſ. & DD. *in l. exigendi C. de procur.* Soli patri & quidem qui habeat filium in poteſtate permiſſum eſt vt pro filio etiam inuito impetret reſtitutionem, quia patris periculum agitur qui de peculio tenetur *l. patre pro filio 27. D. de minor.* vbi expreſſim additur cæteros agnatos vel adfines alterius eſſe conditionis. Ego addo nec patri permittendum eſſe vt pro filio ignorante petat reſtitutionem ſi filius peculium non habeat profectitium, ſed tantùm caſtrenſe vel quaſi. Nam ſi ſit aduentitium poterit pater petere reſtitutionem non tanquam coniuncta aut potiùs coniunctiſſima perſona, ſed tanquam legitimus adminiſtrator. Excipiunt tamen quidam eum qui ſit coniunctus ſi idem futurus ſit conſors litis tametſi nondum ſit, vtpote lite nondum conteſtata *ex cap. conſtitutus de in integr. reſtit.* Nam poſt litis conteſtationem poteſt conſors agere pro conſorte etiam ſine mãdato adeòque ſine licentia ſui ſuperioris *clem. religioſus de procur. l. 2. C. de conſort. eiuſd. lit. l. ſi pater 41. D. de iudic.* Non tamen de ea re quæ mandatum exigat ſpeciale cùm minùs, certè non plus iuris habere debeat conſors litis quàm qui coniunctus eſt. Vide Didac. Couarr. pluribus hæc ipſa tractãtem *lib. 1. var. reſolut. cap 6.*

DEFINITIO II.

Reſtitutio quæ per curatorem abſentis bonis datum petitur in vtilitatem abſentis, non ſub ipſius nomine peti debet ſed ſub nomine curatoris.

SI curator abſentis bonis datus litem aliquam inſtituerit 1 in eáque per errorem aut negligentiam aliquid fecerit, quod inducat neceſſitatem petendæ in integrum reſtitutionis, non ideò ſub ipſius abſentis nomine impetrandum eſt diploma Principale, cuius beneficium moribus noſtris 2 neceſſarium eſt ad obtinendam reſtitutionẽ (cùm is qui abſens eſt, neque ſupplicare neque impetrare quicquam poſſit in ea lite, quæ non niſi propter eius abſentiam exerceatur per curatorem) ſed curator ſolus in eam rem adhibendus & nominandus eſt, 3 Quippe cui licere debeat ex officij ſui ratione etiam contra proprium factum venire, ad alienum ſcilicet commodum non ad ſuum. 4 *Sine die.*

1. Poteſt enim actiones omnes exercere quæ tempore ſunt perituræ *l. creditore 14. De reb. auth. iud. poſſ.*

2. Nam de iure communi Prætor reſtituit non Princeps *l. 1. Ex quib. cauſ. maior.*

3. Vt dicimus de curatore furioſi *l. in negotijs 5. de reg. iur.* Nã nec id alia ratione receptum eſt in furioſi curatore, quàm quia furioſus abſentis loco eſt *vulgat. iurib.*

4. Bart. Caſtr. & alij *ad l. ſi non ſortem 26. § filius de cond. indeb.*

TIT. XXXIII.

In integr. reſtit. poſtul. ne quid noui fiat.

DEFINITIO I.

De nihil innouando pendente lite in integrum reſtitutionis.

POSTVLATA in integrum reſtitutione etſi nihil noui faciẽdum eſt, 1 officio tamen iudicis de eo requiſiti incumbit, vt cõtractum cuius reſciſſio petitur intereà tenere, viréſque ſuas habere pronunciet 2 præſtita tamẽ ſatiſdatione, 3 Ne alioqain is qui reſtitutionem dũtaxat petiit, hoc ipſo impetraſſe videatur. 4 Quod maximè obtinet ſi proponas agi de inſtrumento authentico, &, vt pragmatici loquũtur, guarentigiato. 5 Cur non enim tenere debeat, cùm ſententiæ vim habeat, & condemnationis, 6 niſi proponas maximã aliquã pro actore vrgere præſumptionem. 7 Sed tamen obſeruare debebit is qui ex cõtractu nititur, vt antè iudicis interlocutionem ea de re reddimm ab omni abſtineat executione. Si ſecus fecerit, ſiue iam petierat vt lite pendente contractui ſtare aduerſarius iuberetur, ſiue nondum petierat, attentaſſe in præiudicium pendentis litis & reſtitu-

restitutionis videbitur,8 Ac proinde ante omnia pro attentatorum priuilegio reuocanda erit infirmandáque per iudicem executio, 9 addita etiam Quanti aduersarij interierit condemnatione. 10 Lis enim pendere dicitur postulata in integrum restitutione, licèt nulla dum contestatio secuta sit, sicut & sola suspecti iudicis allegatione, 11 adeóque interdum nuda libelli oblatione, 12 aut etiam rescripti principalis impetratione. 13 *Ita Senatus* pro D. de Vosery contra D. de Mandolle 17. Cal. Aug. 1588.

1. *l. vnic. C. hoc tit. l. si causa cognita 32. C. de transact.* quæ restitutionem in integrum appellationi æquiparat, quod ad hoc vt suspendat vim, & effectum sententiæ. Adde *l. chirographo 37. §. 1. D. de admin. tutor.*

2. Et ita temperandum est quod ait *dict. l. vnic.* quomodo ad eam notat Bartol. *ex cap. suscitata & cap. constitutus*, vbi Canonistæ Extr. *De in integr. restit.*

3. Propter dubium litis euentum *l. quod debetur 31. D. de pecul.* & vt cautum sit ei qui petit restitutionem. *l. 1. & tot. tit. D. qui satisd. cogant. l. vlt. C. de ordin. cognit.* Mynsing. *cent. 1. obs. 48.*

4. Aliud enim est restitutionem petere, aliud impetrare. Petitur facilè, sed non impetratur neque conceditur nisi causa cognita & auditis omnibus iis quorum interest *l. in causæ 13. vers. causa enim cognita l. etiamsi 29. §. vlt. D. de minor.*

5. Id est, cuius vigore competit exactio sine strepitu & figura iudicij, ita vt de facto incipi possit à captura personæ, quomodo loquitur Antonin. Tessaur. *decis. Pedem. 26. num 12.* post Rom. *cons. 133. num. 1.* Marsil *sing. 7.* Ias. *in l. vlt. num. 6. C. de edict. Diui Hadr. toll.* adeò vt nec sit necesse citari partem vt testatur Tess. *ibid.* contra Bald. & Ias. *in l. 1. C. de iur. & fact. ignor.*

6. Bart *in l. cùm vnus. in princip. num. 11. D. de bon. autor. iudic. possid.* Didac. Couarr. *lib. 2. var. resol. cap. 11. num. 3. ad fin.*

7. Vt in ea specie de qua scripsi *Defin. 1 sup. Si aduers. credit.* Non tamen videtur omnino recta consecutio vt ex huiusmodi instrumentis possit fieri executio pendente lite in integrum restitutionis ob id solùm quod habeant vim sententiæ, Cùm & sententia ipsa per petitam in integrum restitutionem suspendatur *d. l. si causa cognita 32. C. de transact.* Itaque totum ius hoc quo vtimur acceptu ferendum est praxi potiùs quàm iuris rationi. Sanè si instrumentum falsum dicatur, non eò minùs pendente falsi accusatione pronunciandum erit pro instrumento *l. 2. C. ad leg. Cornel. de fal.* scilicet quia maior vis est restitutionis aut prouocationis ad suspendendum effectum contractus quàm accusationis. Imò & à iuris ratione abhorret vt instrumentum vllum habeat paratam executionem *l. minor. 41. D. de minor. l. si pacto 14. C. de pact.* Vide Tess. latè *dict. Decis. 26* Osasc. *Decis. 129. num. 2.*

8. Vt hoc saltem casu salua sit ratio & dispositio iuris posita *in d. l. vnic. C. hoc tit.*

9. Attentatorum enim hoc priuilegium est quotiescunque appellatio aut restitutio habuit effectum suspensiuum Didac. Couarr. post alios multos quos citat *cap. 25 pract. quæst. num. 7. & cap. 24 per tot. & 25. præsertim num. 7.*

10. Semper enim qui attentauit condemnatur in id omne quod aduersarij interest eo nomine.

11. *Ex l. apertissimi 16. C. de iudic.*

12. *l. 1. & 2. vbi glos. C. vt lit. pendent.*

13. *l. 1. & 2. C. quand. libel. Princi. dat. lit. cont. fac.* Adde *l. ex illo tempore 13. C. de appellat.* quæ tamen loquitur de consolatione & relatione ad Principem non de rescripti impetratione. Vide Ferrar. *in pract. tit. De form. excep. rei conuent. in verb. amoptionem.*

DEFINITIO II.

Potest qui impetrauit restitutionem pendente lite aduersus contractum, executionem contractus consequi, non etiam petere.

QVoties postulata in integrum restitutione iudex petente reo contractum tenere iussit, 1 permittendum est actori si quid fortè ipsi vicissim præstandum fuit ex contractu vltro citróque obligatorio, vt perinde id possit petere acsi restitutionem nó postulasset. 2 Planè si aduersarius iure suo vti nolit, 3 non erit ferendum vt ex contractu agat qui contractum impugnat. 4 Iure autem suo vti videtur non solùm qui petiit & obtinuit vt pendente causa in integrum restitutionis contractus teneret, 5 sed etiam qui id habet ac retinet quod rescisso contractu nó haberet. 6 Itaque venditor qui aduersus venditionem vult restitui, non prohibetur precium petere, ne intereà emptor & rem & precium habeat, 7 Sed protestari tamé debebit ne quid ex ea re præiudicij petitæ restitutioni fiat. 8 *Ita Senatus* sæpius.

1. Vt fieri solere & in praxi receptum esse diximus *Defin. præced.*

2. Id enim fit ex naturali necessitate contractus qui cùm vltro citróque sit obligatorius non potest tenere ex vna parte quin ex altera teneat: alioqui claudicaret, quod esse non debet extra casum *l. Iulianus 13. §. antepen. D. de action. empt.* Neque verò remissi iuris præsumptio & coniectura capi potest ex eo actu quem quis vel inuitus facere cogatur. *l. tutorem 22. de his qui vt indign. l. 1. in fin. C. de annal. except.* Iudicium porrò redditur in inuitum *l. inter stipulantem 83. §. 1. De verb. obligat.* & quod hoc casu soluitur ei qui petit in integrum restitutioné, magis soluitur aut præstatur vt postmodum contra eum fieri executio possit tanquam impleta conditioné sine qua nó, quàm vt actor ei petenti condemnetur.

3. Id est impetrata in integrum restitutione, Nec enim inuitus ea vti cogitur, ne quidem post sententiam *l. si iudex circumuento 28. D. de minor.*

4. Nemo enim ex eo contractu quem impugnat lucrum consequi debet *l. cùm quæritur 16. D. de admin. tutor. l. petita stipulatio 39. § 1. D. de oper. libert. l. 40. de acq. her.*

5. Intellige si postmodum vrgeat executionem sententiæ: nam quandiu facta executio non est potest impetratam restitutionem abiicere *d. l. si iudex.*

6. Retentio enim plus quàm petitio est, cùm sit etiam perceptio *l. deducta 58. §. nec eptus D. ad SC. Trebell. l. cùm pater 77. in princip. de leg. 2. l. ex cuo 16. D. de liber. legat.*

7. Quod nullo vnquam casu æquum est *l. ex empto 13 §. qui autem l. bona fides 50. D. de action. empt.*

8. Protestatio namque solet conseruare ius protestantis *l. 4. §. 1. D. quib. mod. pign. vel hyp. soluit. l. pro herede 20. §. 1. de acquir. hered.*

DEFINITIO III.

De muliere petente restitutionem aduersus pignorum remissionem, Et quid si interim possessionem illa occupauerit propria autoritate.

CVm mulier constante matrimonio pignorum dotalium venditioni adhibito etiam iureiurando 1 consensisset, 2 tùm defuncto viro restitutionem in integrum peteret quasi læsa 3 quòd ex aliis mariti bonis sibi satis cautum esse non posset, 4 Placuit iustam quidem eã causã esse petendæ restitutionis, impetrata priùs absolutione. 5 Sed si pendente facti quæstione & incerto eo an alia bona marito superessent necne, 6 mulier quasi iure suo vsa propter clausulam constituti dotalibus tabulis insertam fundum occupasset ex eóque fructus percepisset, condemnari illam statim debere vt eos redderet non expectato iudicij euentu, 7 Non solùm quòd in integrum restitutione postulata nihil noui inconsulto iudice fieri debuisset, 8 Sed etiam quòd eæ potissimùm iudicis partes esse debeãt, vt pendente iudicio restitutionis pronunciet contractui standum esse: 9 quod ipsum facere non potest quin de fructibus quoque pronunciet 10 cùm soli & dominij ius sequantur. 11 Quare nec aliud dicendum erit de iis fructibus qui ante imploratam restitutionem mala fide percepti proponerentur. 12 Neque enim nouum est vt de fructibus quoque pronuncietur pendente lite, & priusquam ad sententiam perueniatur. 13 In proposito autẽ ea quoque ratio maximè contra mulierem facit, quòd etiamsi ipsam in causa restitutionis tandem vincere contingeret, non ideò tamen fructus pignorum lucro eius cederent, 14 sed id tantùm assequeretur vt saluam haberet pignorum persecutionem acsi nunquam venditioni consensisset. 15 Fructus enim si quos percepisset aut reddere aut in sortẽ imputare cæterorum creditorum exemplo 16 cogeretur, 17 ni contracta esset antichresis vt eos lucrifaceret ad finem vsque legitimarum vsurarum. 18 *Ita Senatus* pro D. Amedeo Michal magistro computorum contra viduam N. Chabot 7. Id. Iul. 1591.

1. Cuius ea vis esse solet vt illos etiam contractus valides & confirmet qui alioquin ipso iure non valerent si modo

seruari possit sine dispendio salutis æternæ *cap. quamuis pactũ de pact. in 6. cap. si vero. cap. cum contingat. Extr. de iureiur.* & vbique Canonistæ.

2. Qui consensus valet etiam iure ciuili & citra vinculũ iurisiurandi *l. iubemus 20. C. ad SC. Velleian.* quia siue expressa siue tacita pignoris remissio & siue expressi siue taciti pignoris, donatio nõ est *l. 1. §. 1. D. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit. l. etsi pignus 18. D. quæ in fraud. credit.*

3. Nam & sufficiens restitutionis causa illa est Si liberata sint pignora ab eo data qui alioquin soluendo non sit *l. illud verum 10. in fin. D. de eo quod met. caus. l. patri 27. §. si minor. D. de minor.*

4. Propter quam causam nec valeret renunciatio iure ciuili *d. l. iubemus*, si non autoritas iurisiurandi interueniret.

5. Ad euitandum periurium: propter vinculum iurisiurandi, quia tunc etiam cùm iurisiurandi ratio haberi non debet ne vinculum sit iniustitiæ & iniquitatis, tutius tamen est periurij metu impetrare absolutionem aut quod promissum fuit adimplere *cap. debitores Extr. de iureiur. cap. Abbas & cap. ad aures Extr. quod met. caus.*

6. In qua incertitudine præsumptio est contra mulierem, & ab ea probationem exigimus cùm ipsa agit & paupertatem mariti sui allegat pro fundamento suæ intentionis *l. 2. D. de probat. l. actor & pass. C. eod.* Bart. *in l. prædior. C. de præd. minor. in fi.*

7. Frustra enim expectaretur euentus qui nihil posset operari *l. si quis ita 31. D. de hered. instit.* vt hic contingit quemadmodum sequitur in Definitione.

8. *l. vnic. C. hoc tit. l. si causa cognita 32. C. de transact.*

9. Non tam ea iuris ratione, quàm ea praxi qua vtimur, vt scripsi *Defi. 1. num. 7. sup.*

10. Quia contractu tenente acsi restitutio nulla impetrata esset eos fructus possessor percepisset. Vnde illud est quod fructus etiam possessionis causam sequuntur, vt in interdictis *l. vidimus 38. §. in Fauiana & seqq. D. de vsur. l. 1. §. ex die 40. D. vnde vi l. 4. C. eod.*

11. *l. qui scit 25. §. 1. D. de vsur.* vbi Iulianus scribit fructus ex fundo percipi non iure seminis sed iure soli.

12. Nam & hi omnimodo restituendi sunt in executionem iudicati quo contractus tenere pendente lite iubeatur, Alioqui eueniret vt aliquo tempore contractus non videretur tenuisse. Denique constat fructus causæ appellatione contineri *d. l. 4. C. vnde vi.* Causam verò esse id omne quod habiturus fuisset petitor si controuersia ei facta non fuisset *l. Iulianus 17. §. 1. l. præterea 20. l. qui restituere 68. D. de rei vindic.* Sed & plenius causa bonorum accipienda est pro omni vtilitate *vt in l. conuentionalibus 52. §. 1. De verb. oblig. l. 1. §. hac actio 10. D. si is qui testam. liber esse iuss.*

13. Vt in ea specie de qua scribemus *infr. Defin. 23. De fructib. & lit. expens.*

14. Quia cùm per pignus non transferatur dominium, sed nuda possessio *l. cum & sortis 35. §. 1. D. de pignor. act.* non potest titulus pignoris esse habilis ad inducendam fructuum acquisitionem *arg. d. l. qui sors 25. §. 1. D. de vsur.* nisi ob tacitam ἀντίχρησιν contractam. De qua *in l. cum debitor 8. D. in quib. caus. pign. vel hypoth. tacit. contr.* Scripsi *in Chiliade Dec. 9. Err. 5. & 6.*

15. *d. l. iubemus 20. C. ad SC. Velleian.* Id enim duntaxat reddit restitutio quod abstulit læsio non plus aut minus, vt tractat Bart. *ad l. si quidem 11. C. de præd. minor. ex l. 1. & l. quod si minor 24. §. restitutio D. de minor.* hæc autem mulier non in fructibus pignoris læsa fuerat, sed in remisso iure, & vinculo obligationis. Itaque ius illud solum per in integrum restitutionem redintegrabitur.

16. *l. 2. l. creditor 3. §. vlt. C. de pign. act.*

17. Nullum enim priuilegiũ hac parte mulieri datum est ne pro dote quidẽ, quoniã id egit legislator vt mulierib. subueniret ne damnum paterentur, non etiam vt lucrum sentirent *l. assiduis 12. in fin. C. qui potior. in pignor. hab.*

18. Intellige de antichresi siue tacita siue expressa. Etsi inter eas differentia illa est quòd tacita seruat legitimum modum vsurarum locúmq; habet quoties pecunia debita gratuita est nõ sub vsuris, vt *in d. l. cum debitor 8. in quib. caus. pign. vel hypoth. tacit. contr.* Expressa verò non seruat *l. si ea pactione 14. C. de vsur. l. si is qui 11. §. si ἀντίχρησιν D. de pign.* Scripsi latè *d. Dec. 9. Err. 5. & 6.*

TIT. XXXIV.

De reput. quæ fiunt in iud. in integr. rest.

DEFINITIO I.

Quid intersit an restituatur filia ad petendum supplementum, an ad succedendum.

Filia quæ accepta certa pecuniæ quantitate siue a patre, siue a fratrib. renunciauit bonis paternis si posteà petat in integrum restitutionẽ ad hoc vt rescindatur renunciatio, 1 interroganda est an ideò tantùm velit restitui vt habeat supplementũ. An in id etiam vt acsi nulla facta esset renunciatio competentem sibi portionem in bonis & corporibus ipsis consequatur. Hoc enim posteriore casu si aduersarius consentiat dari restitutionem, officiũ erit iudicantis, vt vtraq; pars ex natura restitutionis pristinum integrúmque ius suum recipiat, 2 Et consequenter condemnanda erit mulier vt statim quod accepit restituat, 3 licèt nondum constet quid & quantum ex corporibus hereditariis inuicem sperare possit. Sibi enim imputet quæ petendo restitutionem hoc sibi damnum & incommodum vltrò inflixit: 4 Nec audietur si retentionis iure vti velit. 5 Priore verò casu non erit cogenda reddere quod accepit, sed imputare. 6 Nam etsi succumberet probato per aduersariũ quod plus accepisset quàm sibi deberetur, non ideò tamen cogenda esset restituere quod excederet, 7 sed tantùm litis amissione, id est expensarũ damno coerceretur. 8 *Ita Senatus* in causa N. Annæ de Bellegarde & N. Ioannis Francisci Noyelli de Bellegarde 7. Cal. Sept. 1586.

1. Ex causa scilicet læsionis enormis iuncta reuerentia paterna *l. 1. §. quæ onerandæ D. quar. rer. act. non det. l. si superstite 5. in fin. C. de dolo.* Tractant nostri *ad cap. quamuis pactum de pact. in 6.*

2. *l. vnic. C. hoc tit. l. quòd si minor 24. §. restitutio D. de minor.*

3. Prior enim iudicato satisfacere debet si volet iudicatum exequi, licèt non cogatur vti restitutione impetrata si nolit *l. si iudex circumuento 28. De minor. iunct. l. Iulianus 13. §. offerri D. de action. empt.*

4. Non enim ei succurri solet qui ipse coniecit se in necessitatem *l. si fideiussor 7. §. si necessaria qui satisd. cog. l. 2. §. vis fluminis D. si quis caut.*

5. Quia non potest pecunia pro corpore aut è contrario corpus pro pecunia retineri *l. cum pater 77. in princ. de leg. 2. l. deductio 58. §. acceptus ad SC. Trebell.* obstare tamẽ videtur *l. si nõ sortem 26. §. si centum de cond. indeb.* Nisi dicas in illa specie liquidam iam ab initio fuisse quãtitatem debitam ideóq; imputari posse debitori condicenti cur eam non statim soluat.

6. *l. si quando 35. §. & generaliter C. de inoff. test. iunct. l. seq. §. repletionem eod.*

7. Nihil enim vetat pro legitima ampliorem portionem dari.

8. Ob litem temerè institutã *l. eum quem temerè 79. De iud.* Nam & idem esset si aliquid quidem deberetur, sed tamẽ plus petitum esset *§. si minus Inst. de action. l. 1. C. de plur. petit.*

DEFINITIO II.

De petita restitutione aduersus venditionem fundi indiuisibilis.

Minor rem sibi cum aliis communem & indiuisibilem sibi vendiderit vnà cum cõdiuisorib. & iusiurandum interuenerit aliæue solennitates, 1 non aliter audiendus est petens ex causa læsionis restitutionẽ quàm si paratus sit totum fundum recipere & vicissim totum precium reddere, id est pro coheredum quoque portionibus, 2 Neque enim fieri potest aliter vt omnia in integrũ, & pristinum restituãtur 3 cùm tu partem fundi cõmunis & indiuisibilis empturus nõ fueris, 4 nec cogendus sis incidere inuitus in communionem 5 in qua nec remanere cogi posses. 6 *Ita Senatus* in ea causa de qua in Defi. 5. sup. Si in commun. eadémque caus. in integr. restit. postul.

1. Alioqui restitutio nõ esset necessaria *l. 1. C. de præd. minor. l. in causa 16. in princ. & §. & generaliter D. de minor.*

2. *l. tutor 47. §. curator D. de minor.*

3. *l. quod si minor 24. §. restitutio D. de minor.* facit *l. tutor decedens 26. De liber. legat.*

4. *l. si quis aliam 46. D. de solut.*

5. *l. si non sortem 26. §. si centũ De condict. indeb.* propter discordias quas materia cõmunionis excitare solet, inquit Pap. *in l. cum pater 77. §. dulcissimis de leg. 2. l. si ne cõmunis 26. De seru. vrb. præd.*

6. *l. vlt. C. commun. diuid.*

TIT. XXXI.

De tempor. in integr. restit.

DEFINITIO I.

De decennio moribus nostris in locum veteris quadriennij ad petendam minorum restitutionem subrogato.

AD petendam ex causa minoris ætatis restitutionem, decẽnium hodie generaliter & indistinctè præstitutum est à die completi anni quinti & vicesimi computandum, 1 cùm anteà sufficeret quadriennium à Iustiniano subrogatum 2 in locum anni illius vtilis quem Prætores introduxerant, 3 Aut ad summum, quinquennium si de rei immobilis venditione, quæ sine decreto facta esset, confirmanda ageretur. 4 Sed etsi de donatione quæratur, continuum decennij silentium sufficiet non tantùm inter præsentes, vt fert Iustiniani constitutio, 5 sed etiam inter absentes, inter quos eadem constitutio vicenniũ requirit. 6 Enimuerò quamuis dici soleat præscriptionem statutariam in locum præscriptionis legalis substitutam easdem retinere qualitates & conditiones, 7 id tamen in proposito non obtinet. Quadriennium enim illud Iustinianeum, initio inspecto, est vtile vt nõ priùs currere incipiat quàm petendæ restitutionis facultatẽ habeat is qui minor fuit, 8 tametsi vbi semel cœpit currere non eo minus pergat quòd illam agendi facultatem aut absentia aut aliud quod libet quantumuis iustum impedimentũ ademerit. 9 Decennium autem quo hodie vtimur æquè ab initio ac ex postfacto, omni denique tempore continuum est, 10 Non illa solùm ratione quòd sit longius 11 (exemplo quinquẽnij quod quia quadriennio lõgius est etiam absenti currere Iustinianus voluit 12) sed ob id potissimùm quòd legis nostræ verba sic concepta sunt vt nõ meminerint decennij, 13 at tantũmodo restitutionis beneficium post vltimum trigesimi quinti anni diem prorsus excludant. 14 Quid enim est, quod temporis cursum possit sistere, & efficere ne trigesimus quintus annus compleatur, aut vt reuera completus pro non completo habeatur? 15 Proinde si post eam ætatem ratio aliqua esset concedendę restitutionis, ad hoc ipsum concedi restitutionem oporteret, vt subinde ex causa minoris ætatis impetrari restitutio posset: 16 quod tamen absurdum foret: 17 Cùm & huius incommodi euitandi gratia induci necesse fuerit, vt quadriennium, quod non minorum duntaxat, sed aliis quoq; omnibus restitutionibus petendis constitutum est, ab initio esset vtile, 18 Ne alioqui aut restitutionis æquitas solo quadriẽnij lapsu omnino perimeretur, 19 aut restitui acto rem ad hoc ipsum necesse esset vt posset restitui. 20 *Ita Senatus* in causa N. Francisci Denariè contra Bartholomeũ De Valon 18. Id. Aug. 1588.

1. Stilo Senatus nostri *artic.* 154. Vide Rebuff. *tom.* 2. *tract. de rest. glos.* 2. vbi monet idem ius apud Gallos ex Francisci primi edicto obseruari.

2. *l. vlt. C. hoc tit. l. vlt. C. de repud. vel abstin. hered.* Reb. *vbi sup. art.* 2. *glos.* 1 *num.* 10.

3. Vt supradictis legibus refert Iustinianus, Déque anno illo vtili Intelligendus est Scæuola *in l. iusta vtile* 39. *D. de min.*

4. *l. vlt. C. si maior fact. alien. fact. sin decret. rat. hab.*

5. *d. l. vlt. in fin. & l. vlt. C. si quis ignor. rem minor. esse.*

6. Vt & aliàs solet vicennium esse necessarium inter absentes iis casibus quibus alioqui posset decennium sufficere inter præsentes vt cùm de præscriptione longi temporis tractatur *l. super longi* 11. *C. de prascr. long. temp. l. vnic. C. de vsucap. transform.*

7. Bald. *in d. l. vlt. C. hoc tit. per ill. text.* Lud. Roman. *cons.* 38. *num.* 2. *&* 3.

8. Expressim namque Iustinianus constituit vt tantummodo numerandum sit hoc quadriennium ex die ex quo annus vtilis olim currebat. Vtile autem tempus non est nisi quo quis habet experiendi facultatem *l.* 1. *D. de diuers. temp. præsc. l. cùm sex* 55. *D. de ædilit. edict.*

9. Id enim est propter quod quadriennium illud ex postfacto dicitur continuum *d. l. vlt. C. hoc tit.* Obserua tamen posse vno casu quadriennium hoc esse continuum etiam ab initio, nimirum si petatur restitutio contra præscriptionem ex capite ignorantiæ, vt contra Crauetam disputat Didac. Couarr. *in* §. 3. *tert. part. relect. cap. possessor num.* 4. *vers. decimò.* vt scripsi *Def.* 1. *n.* 7. *&* 8 *sup. Si aduers. præs. vsucap.*

10. In cóque ius nostrum prouinciale addit ad ius cõmune.

11. Vt qui grauatur in vno, releuetur in alio & contrà *l. cũ qui* 30. vbi Bart. *num.* 1. *D. de tutor.*

12. *d. l. vlt. C. hoc tit. d. l. vlt. C. de repud. vel abstin. hered. l. vlt. ad fin. C. de præscr. long. temp.*

13. Itaque cùm lex non distinguat, nec nos distinguere debemus *vulg. l. de precio* 8 *D. de publician. in rem act.*

14. Quę lex etiãsi dura esset, nõ eo minùs tamẽ seruari deberet quoniã ita scripta est *l. prospexit* 9. *D. qui & à quib. man.*

15. Indéque nimirũ est quòd in minorũ restitutionib. tempora cõputãtur de momẽto in momentũ *l.* 3. §. *minorẽ D. de min.*

16 Atque ita induceretur circuitus vt Baldus disputat *in l. ea quæ* 5. *C. hoc tit.*

17. Circuitus enim vitandus est *l. dominus* 53. *D. de condict. indeb.* Nouell. 39. *D. de restit. & ea quæ parit vndec. mens. circa princip.*

18. *d. l. vlt. C. hoc tit.*

19. Cùm enim tempus continuum est non distinguimus scientem ab ignorãte *l. vlt. ad fin. vers. nulla scientia C. de præscr. long. temp.* & tamen non potest fieri vt ignoranti quicquam imputetur cùm non habeat experiendi potestatem nisi dissoluta fuit ignoratio, vt Papin. inquitur *in d. l. cùm sex* 55. *de ædil. edict.*

20. Quæ res abiret in infinitum, quod vitandum est *l. fideicommissa* 11. §. *si quis decem* 18. *de leg.* 3. *l. à Diuo Pio* 15. §. *sed si emptor. D. de re iudic.*

DEFINITIO II.

De restitutione per minorem petita in magna Cancellaria post annum trigesimum quintum.

PRęclusa tamen petendæ restitutionis via ordinaria ex diplomate quod in parua, vt loquuntur, Cancellaria sub nomine Principis à primario Senatus præside 1 cõcedi solet, recurri potest ad oraculũ viuæ vocis, 2 Vt princeps ipse de plenitudine, quod aiũt, potestatis 3 concedat restitutionẽ non tam aduersus lapsum temporis quàm vt rescindatur quicquid in minori ætate perperam gestum esse dicitur, 4 Non quasi tricesimus quintus annus nõdũ cõpletus sit, quod non magis fingere quàm præstare Princeps potest, 5 Sed quia in potestate & arbitrio Principis sit post eam quoque ætatem in integrum restituere si iustam subesse videat causam restitutionis, adeóque licèt nulla causa sit, aut noua nulla superuenerit. 6 Nam & ijs casibus quibus siue ob lapsum temporis, siue qua alia ratione lex municipalis denegat restitutionẽ, suprema Principis autoritas & potestas semper, vt par est, excepta intelligitur. 7 Quare nec de illo quærendum erit, an à die quinti & tricesimi anni completi effluxerit quadrienniũ, quod in omnibus in integrum restitutionibus petendis proximè diximus esse præstitutum. 8 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Id enim ius habet primarius nostri Senatus Præses vt hoc ipso sit Vicecancellarius, adeóque quisquis ex Senatoribus vices primarij gerit etiamsi fortè sit ex nouissimis si modò absint omnes qui eum præcedunt: quod in Senatus Pedemontani Præside & Senatoribus diuersum est.

2. Id est ad magnam Cancellariam, quæ ipsius Principis nõ tantùm nomen sed etiam subscriptionem habet.

3. Distinguunt enim nostri duplicem potestatem in Principe vt in Deo Theologi, Ordinariam vnam quam meliùs dicere ordinatam deberent, Aliam absolutam & plenissimam, Sed malè si credimus Didaco Couarr. *lib.* 3. *var. res. cap.* 6. *n.* 8. Actio Pinell. *ad l.* 2. *C. de rescind. vendit. in* 1. *part. rubr. num.* 24. Antonin. Tessauro qui post alios multos hanc non insulsè vocat plenitudinem tempestatis *Decis. Pedem.* 91 *num.* 2.

4. Ac si petendæ restitutionis tempora adhuc superessent

vt euenit cùm appellationis aut interponendæ, aut prosequendæ tempora præterierunt. Restituitur enim minor ad appellandum. Sed hoc facilius est quàm vt restituatur ad petendam restitutionem *l. 1. C. si sæpius in integr. restit. postul. l. aut prætor 7 § pen. D. de minor.*

5. Fictiones enim de eo esse debent quod per rerum naturam verum esse possit *l. qui ad certum 14.* vbi Bart. *l. sed addes 19. §. vlt. D. locat. l. si tibi 8. §. vnius hominis De optat. legat.* vt & de confessionibus scriptum est *in l. confessionibus 13. De interrog. in iur. faciend.*

6. Eo scilicet iure quo ius facere potest nouámque legem condere, etiam deficiente iure, vt in specie *l. Pannonius 86 De acquir. hered.* de cuius lectione & sententia scripsi *lib. 14. Coniect. cap. 1.*

7. Quæ etiam in iureiurando quod magis est excepta intelligeretur *l. vlt. D. ad municip.* Restitutiones enim omnes, licèt æquitate naturali nitantur, tamen sunt iuris positiui, vt nostri loquuntur, ideóque pro arbitrio supremi Principis mutari possunt, Secundùm ea quæ nostri tractant *ad l. vlt. C. si contr. ius vel vtilit. publ.*

8. *l. vlt. C. hoc tit. l. vlt. C. de repud. vel abstin. hered.*

DEFINITIO III.

Quando quadriennium currat etiam ignoranti, non currat etiam scienti.

QVadriennium ex Iustiniani constitutione petendis in integrum restitutionibus præfinitum: etsi initio inspecto vtile est, vt non incipiat currere nisi à die scientiæ, cùm tamen ex postfacto sit continuum, 2 non cò minùs currere perseuerabit quod per mortem eius qui scire cœperat interrupta sit continuatio scientiæ: 3 Hac enim parte vt & aliàs plerumque defuncti scientia nocet heredi: 4 Non idem erit si ex pluribus quorum communis causa fuit quidam scieuerint, quidam ignorauerint. Nam ijs qui ignorauerunt aliorum scientia non nocebit: 5 Quinimò si non tantùm communis & indiuisa, sed etiam indiuidua causa fuit, per eos qui ignorarunt, scientium quoque ius saluum fiet. 6 *Ita tractatum est* in causa N. Ioannis Martini & Zachariæ Lanstey 10. Cal. Dec. 1592.

1. De quo diximus præcedentibus proximis Definitionib.
2. *d. l. vlt. C hoc tit.*
3. *l. 4. § heres qui D. de vsucap. l. cùm heres 11. De diuers. temp. præscript.*
4. Cui & dolus defuncti noceret *l. sicut 8. §. illud videamus D. quib. mod. pign. vel hyp. soluit.* DD. *in dict. l. vlt. & in l. nec non 28. § si quis D. ex quib. caus. maior.*
5. Iniquissimum enim fuerit ignoranti alterius scientiam nocere *l. iniquissimum 5 D. de iur. & fact. ignor.* ne quidem quod magis mirum est procuratoris *l. cùm mancipium 51. §. 1. D. de adilit. edict.*
6. Nam in indiuiduis ius vnius ex socijs conseruat ius aliorum *l. si communem 10. D. quemadm. seruit. amitt. l. 4. §. si fundus D. si seruit. vindic.* neque nouum est vt per socium capacem petendæ restitutionis fiat capax is qui alioquin esset incapax *l. si is qui 29. de liber. legat.* Scripsi Defin. 2. *sup. si in commun. eadémque caus.*

DEFINITIO IV.

De restitutione petita per viam exceptionis.

REstitutio in integrum cùm peti possit non solùm per viam actionis, sed etiam iure exceptionis 1 adeoque simplicis contradictionis, vt nostri loquuntur, nullius eo casu temporis quantumlibet longissimi præscriptione excluditur, Ex vulgari iuris regula quæ habet Ea quæ ad agendum sunt temporalia, ad excipiendum esse perpetua. 2 *Ita Senatus* in ea causa de qua in Defin. 6. infr. De præscr. 30. vel 40. annor.

1. Id est ad restituendam exceptionem. Nam & peti posset ab actore per viam replicationis *l. qui proprio 46. §. item quæritur D. de procur. l. 3. D. rat. rem hab.*
2. *l. purè 5. §. vlt. D. de dol. mal. except.* vbi ratio redditur quoniam actor quidem in sua potestate habet quando vtatur iure suo. Is autem cum quo agitur non habet potestatem quando conueniatur, quod & scriptum est *in l. petenda 6. C. hoc tit. l. qui in alterius 42. D. de regul. iur.* Excipe restitutionem petitam ex causa minoris ætatis. Ex stilo senatus nostri *artic. 154.*

DEFINITIO V.

Casus in quo filiæ restitutio datur tanquam minori etiam post annum trigesimum quintum.

DEcennium quod minoribus læsis ad petendam ex capite minoris ætatis restitutionem in integrum iure nostro indultum est, 1 licèt continuum sit & ab vltimo vicesimi quinti anni die numerandum, vt quinti & trigesimi vltimo finiatur, 2 Non semper tamen cum ætate currit. 3 Nam si filia minor quæ dotem vel perexiguam vel nullam accepit, opulentissimæ viuentis patris aut matris hereditati futuræ cum iureiurando, vt fieri solet, renunciauerit, postquam placuit iure pontificio valere huiusmodi pactiones propter iurisiurandi autoritatem, 4 non priùs petendæ restitutionis tempora labi incipient quàm is decesserit cuius successioni renunciatum fuit, quod nec priùs læsio vlla quin nec renunciatio interuenisse videatur. 5 Sicut enim viuentis hominis nulla hereditas est, 6 ideóque nec repudiari potest, 7 Ita fieri necesse est vt futuræ hereditatis renunciatio tacitam illam conditionem habere videatur, Si hereditas deferetur: 8 quia prius est vt delata sit quàm vt ab ea quis per renunciationem aut aliter excludatur. 9 Nec sanè nisi improbè potest is qui renunciauit, læsum se conqueri viuo illo de cuius hereditate actum est, non solùm quòd ita faciens monstret se sollicitum de hereditate viuentis quod per se improbum est, 10 sed etiam quia præmatura sit petitio 11 eius, qui contra bonos mores & ius gentium festinans de viui hominis successione agat, quod fuerit multò improbius: 12 Adcò vt hoc ipso indignus fiat qui vllum ex ea successione lucrum consequi vnquam debeat. 13 Sed & omnino incertum est quanta futura sit ea hereditas cuius spem abscidit renunciatio, 14 cùm ante mortis tempus id sciri non possit. 15 Quid enim si medio tempore vt ferè fit patrimonij facultates augeantur vel minuantur? 16 Itaque ab eo duntaxat die decennium computabitur, quo petendæ restitutionis ius natum esse incipiet, 17 hoc est quo deferetur hereditas virésque suas exeret renunciatio: 18 Defuncto scilicet eo de cuius hereditate tractandum est, cuiuscunque tandem ætatis sit eo tẽpore filia quæ minor contraxit. 19 *Ita Senatus* in causa illustris. Dominæ Ludouicę de la Châbre vxoris D. Comitis de Moureal aduersus illustrem D. Ioãnem Ludouicum Marchioñe de la Chambre, fratrésq; cæteros totam communis matris hereditatẽ sibi vindicantes 4. Id. Iunij 1593.

1. *Artic.* 154 Stil Senatus nostri.
2. Etiamsi non habuerit fortasse minor experiendi facultatem, vt diximus *supr. Defin. 1. num. 10.*
3. Imò semper præterquàm hoc casu, quem ideò possit quis verè singularem dicere.
4. *Ex cap. quamuis pactum de pact. in 6.*
5. Dixi *Def. vnic. num. 6. & 7. sup. Si maior fact. rat. hab.*
6. *l. 1. D. de hered. vel act. vendit.*
7. *l. qui superstitis 9. D. de acquir. hered.* iunct. *l. is potest 18. eod. l. quæ potest 174 §. 1. De reg. iur.*
8. Castr. & alij *ad d. l. qui superstitis arg. l. si Stichum 2. §. si quis ita l. quoties 14 § 1. D. de nouat.*
9. *l. nolata 151. de verb. signific. l. bonum 43. § si sub conditione D. de adilit. edict. l. decem stipulatus 116 de verb. obl.*
10. *l. 2 § interdum De vulg. & pupill. subst.*
11. *l. 1. § si impubere D. de collat. bonor.*
12. *l. donari 29 §. donationem D. de donat.* nisi pactus sit in exonerationem bonorum viuentis *l. 7. §. Marcellus autem in fin. D. de pact.*
13. *l. 2. § vlt. de his quæ vt indign.*
14. Non potest autem certa lęsio considerari in re quę pendet ex incerto euentu *l. 1 C. de pact. l. de fideicõmisso 11. C. de transact. l. si pater 12. C. de inoff. test.*
15. Hereditatis enim & substantia & quantitas æstimatur ex tempore mortis *l. heres 54 de acquir. hered. l. hereditas 62. de regul. iur. l. cùm quæritur 6. C. de inoff. test.*
16. Vt in specie *l. 4 § deficientium D. de muner. & honor. l. ab his 10. auctu D. de vacat. & excus. muner.*
17. Actioni enim quæ nondum nata sit præscribi non potest *l. in rebus 30. §. omnis autem C. de iur. dot.*
18. Existente & seipsam committente stipulationis conditione vt in *d. l. 8. § si quis ita & d. l. quoties 14. D. de nouat. l. iubemus 5. C. de contr. & commit. stipulat.*

19. Nisi

30. Nisi fortè quis probabilius existimet nullam hoc casu post mortem patris & trigesimo quinto anno iam impleto restitutionem filiæ competere, quia viuo patre nondũ cõpetit, eo verò mortuo serà est petitio restitutionis ob ætatem quæ nullum amplius fauorem meretur vt de bonorum possessione decretali scriptum est *in l. 1. §. decretalis D. de success. edict.* Sed hæc sententia esset nimis dura cùm ab initio ita constitutrit cõtractus vt infirmandus fuerit si tum mater decessisset, & quidem propter immodicam læsionem quæ semper eadem subest *arg. l. quod si minor 24 §. restitutio vers. nam etsi origo D de minor. arg. l. Pomponius 35. vers. & matrimonium D. famil. ercisc.*

DEFINITIO VI.

Quid si filia per totum illud decennium in patris potestate fuerit aut in mariti iure: Et an non valenti agere currat præscriptio.

AN idem dici debeat si post mortem matris filia quæ renunciauit, toto illo decennio in mariti iure aut patris fuerit potestate, quæsitum est. Sic enim quibusdã videbatur, quasi de iure suo experiendi non habuerit facultatem, cùm dici soleat non valenti agere non currere præscriptionem: 1 præsertim filio aut filiæfamilias, 2 itémque mulieri quæ bona sua omnia in dotem dedit. 3 Mihi tamen contra videbatur, propterea quòd his casibus actio nata sit quam exercere sanè filiusfamilias potest vel inuito patre, 4 quippe quem implorato iudicis officio cogere possit vt sibi agenti consentiat. 5 Mulier verò etsi constante matrimonio dotalem actionem prosequi nisi marito consentiente non potest, 6 cùm tamen maritũ ex ea causa iudicio de dote obligatum habeat quòd instituendæ actionis tempora labi passus sit, 7 non minùs exceptione repellenda est quàm si agere ipsa potuisset. 8 Nihil enim illi abesse videtur, cùm etsi maritus egisset & obtinuisset, æquè nunc illa contra maritum ad recipiendũ victoriæ commodum agere cogeretur. 9 Quid ergo si maritus soluendo non sit? Adhuc idem dicendum erit, 10 Imputare namque sibi mulier debet cur vulgate iuris auxilium 11 aduersus mariti paupertatem constante quoq; matrimonio non implorauerit, aut agendi licentiam vel à marito 12 vel ipso recusante à iudice nõ impetrauerit, 13 Cur denique præscriptionis cursum ratione aliqua non interruperit. 14 Sed neq; probare facilè poterã quod nostri tam generaliter tradũt, non valenti agere nõ currere præscriptionẽ Quod enim Iustinianus in filiorũfamilias personis constituit, 15 non tam iuris rationem, quàm nouum ius continet, 16 ad suam speciem coarctandũ hoc est quoties filiofamilias actio aliqua viuo patre cõpetit de ea re quã pater ipse vẽdiderit, aut aliter alienauerit, & de cuius euictione teneatur. Motus enim est Iustinian. vt ita cõstitueret exemplo 17 eius quod in bonis maternis iam antè Constantinus induxerat, 18 Et habent hi casus rationem specialem, quòd sicut non sit permittendum filiofamilias vt agat sine cõsensu patris, 19 Ita inhumanũ sit cogi patrẽ consensum præstare in eam rem, ex qua mox futurum sit vt ipse conueniatur 20 Cæterùm & absentibus & ignorantib licèt agendi potestatẽ non habeant, præscriptionũ tẽpora currere certũ est, quoties continua sunt, 21 Nec nisi cùm de dieb. vtilib. agitur ea distinctio locũ habet, an agendi potestatẽ actor habuerit, necne. 22 Ideóq; nimirùm comparatum est vt absentis bonis curator detur qui pro nõ valẽte agere actiones omnes alioqui tẽpore perituras exerceat, 23 Inde etiam restitutiones edicto Prætoris introductæ si qua iusta esset causa ignorantibus vel absentibus succurrendi 24 Frustrà verò, si non valenti agere præscriptio nulla curreret. 25 Planè cùm ea causa est propter quã agi nõ potuerit, quòd nulladum actio nata sit, 26 nihil est quod de præscriptione tractari queat, quandoquidẽ prius omnino est vt nata sit actio quàm vt vel exerceatur vel perimatur. 27 Atqui, inquies, Ea saltem iusta petendæ ex edicto generali restitutionis causa videri debet, quod vel patria vel maritali reuerentia vxor aut filiafamilias prohibita sit petere restitutionem. 28 Sed non puto, Cùm aut patris aut mariti interfuerit agi potiùs quam non agi, 29 Et absurdum sit dari restitutionem ad hoc ipsum vt restitutio peti possit, ne alioqui res abeat in infinitum. 30 *Ita tractatum*, non tamen decisum est in supradicta causa.

1. *Ex l. 1 §. vlt. C. de annal. except.* Scripsi in *Chiliade Decad. 3. Err. 9.*
2. *l. 1. §. vlt.* iunct. *Auth. nisi tricennale C. de bon. matern.*
3. *l. in rebus 30 C. de iur. dot.*
4. Quia cùm filijfamilias persona sit integra potest ille ex omnibus contractib. & agere & conueniri *l. tam ex contractib. 57. D. de iudic.* Nunquam tamen agere sine consensu & authoritate patris, nisi in publicis iudicijs. De quo vide Guid. Pap. *quæst. 54. &* Iul. Clar. *in §. final. quæst 14 num. 5.*
5. *l. vlt. ad finem prin. vers. necessitate C. de bon. quæ liber. l. rogi 16. § si pater D ad SC. Trebell.* [ac] *l. Imperator 50. eod.*
6. *d. l in rebus l. doce 9. C. de rei vindicat.*
7. *l. si extraneus 33. l. is qui 56. D. de iur. dot. l. cùm dotem 72. eo.*
8. Nihil enim ei abesse videtur cùm habeat actionem *l. si is qui actionem 15. de regul. iur. vt in Defin. sequitur.*
9. Dotis namque actio necessaria est soluto matrimonio, nec dos redit ipso iure ad mulierem *l. dotis actione 9. C. solut. matr. l. quoties 16. C. de iur. dot.*
10. Quid enim interest bonæ fidei possessoris an maritus soluendo sit necne *arg. l. 4. §. illa etiam quæstio D. de doli mal. except* Sufficit nihil ei posse imputari, mulierem verò agere potuisse.
11. Id est, vt nostri vocant, affecurationem dotis, ex *l. si constante 24. D. solut. matr. l. vbi adhuc 25. C. de iur. dot.*
12. Potest enim mulier agere pro dote marito consentiente, non etiam eo inuito aut ignorante, quomodo accipiẽda est *d. l doce 9. C. de rei vindic.*
13. *Arg. d. § necessitate.*
14. Litẽ contastando aut saltẽ conueniendo aduersariũ per executorem, vt loquitur *l sicut 3. C. de præscr. 30. vel 40. annor.*
15. *d l. 1. §. vlt. C. de annal. except.*
16. Vt ostendunt verba illa legis *in alijs autem quæ minimè acquiri possunt hoc non fuerat specialiter constitutum.*
17. Vt & pleraq; alia Imperatorum rescripta non minùs exemplo quàm ratione facta sunt *l. Titius 54. D. ad SC. Trebell.*
18. *l. 1. §. vlt. C. de bon matern.*
19. *d. l. vlt. vers. necessitate C. de bon. quæ liber.*
20. Quemadmodum enim autoritatem pro se & in rem suam præstare nemo potest *l. 1: l. pupillus 5. l. quod dicimus 7. D. de autor. tutor* Ita neque cogendus est vt præstet contra se. Nemo siquidem cogitur id facere per quod futurum sit vt teneatur præterquàm in singulari casu *l. 4. §. sed enim in fin. D. rem pupill. saluam for. & l. illud verum 10. D. de eo quod met. caus.* etsi possum cunctante te toties dum agere vt agas *l. 13. §. pen. de act. empt.*
21. *l. vlt. & tot. tit. C. de long. temp præscrips l. 3. C. de præscr. 30. vel 40. annor.*
22. *l. 1. D. de diuers. temp. præscrip. l. cùm sex 55. D. de ædilit. edict.*
23. *l. 2.* vbi DD. *de curat. bon. dand.*
24. *l. 1. & tot. tit. D. ex quib. caus. maior.*
25. Nulla enim restitutione opus esset aduersus præscriptionem quæ non cucurrisset vt in casu *d. l. 1. C. de bon. matern. d. §. vlt. l. 1. C. de annal. except.*
26. Vt in specie *d. l. in rebus 30. §. omnis autem. C. de iur. dot.*
27. Bart. *in l. pignori 15. D. de vsucap.* Priuatio enim præsupponit habitum *l. bouem 43. § si sub conditione D. de ædil. edict. l. decem 116. D. de verb. obligat.*
28. *Arg. l. 1. §. qua onerandi D. quar. rer. act. non det. l. pen. D. de furt.*
29. Ideóque nec verisimile est prohibitam fuisse filiam à patre aut vxorem à marito ne ageret, Semper enim & ferè in omnibus Cassianum illud inspiciendum est Cui bono?
30. Vt scripsi *Defin. 1. num. 10. sup. eod.*

TIT. XXXVI.

Quib. ex caus. maior. in integr. restit.

DEFINITIO I.

De in integrum restitutione aduersus stipulationem reddendæ dotis sine causa factam in fauorem absentis.

FRATER cum sorore de bonis paternis, maternis, fraternisque transegerat, Eique cùm longè plus illa sibi debitum esse contenderet, quingentos florenos daturum se spoponderat, remisso per sororem superfluo his verbis *luy faisant grace du surplus.* Eo ipso die, eodémque stipulante notario, iam absente tamen fratre soror eam pecuniam sibi à fratre promissam viro in dotem dederat, subiecta stipulatione Soluto matrimonio dotem illam aut mulieri eiúsve liberis si qui superessent, Aut si nulli tum extarent, fratri restitui. 1 Quam stipulationem frater posteà ratam habuerat. 2 Cùm soror aliquanto post tempore conquereretur, non tam quòd viliore precio bonis paternis, maternis & fraternis renunciasset, 3 (quamquam hoc quoque,) allegabat quàm quòd restitutionem dotis in casum non existentium liberorum notarius fratri stipulatus esset, 4 in integrum restitutionem ex rescripto Principis eo nomine implorabat: quasi id per fraudem & circumuentionem notarij ac sine causa factum esset. Frater verò illam stipulationis causam afferebat quòd ea contemplatione plus ipse sorori per transactionem promisisset quàm alioqui fuisset promissurus: 5 Ideóque non esse permittendum sorori vt ab hac conuentione discederet, si non à transactione quoque discedere parata esset, 6 quod vnus idémque contractus videretur altero incontinenti post alterum facto, 7 aut ambo saltem correspectiui, vt nostri loquuntur, & alter alterius intuitu celebratus 8 Plerique putabant iustam esse causam in integrum restitutionis, quòd ex ipsis transactionis verbis constaret minus iam a fratre sorori promissum quàm ei deberetur.. 9 Item quòd tabulis dotalibus frater non adfuisset, nec eiusmodi stipulationis interponendæ mandatum notario dedisset. 10 Quæ porrò causa subesse poterat dotis quam soror ab aliis acceperat, restituendæ fratri, qui de suo dederat nihil? 11 Aut cur feramus vt sorori adempta sit per eam stipulationem facultas testandi, de dote, si absque liberis moriatur? 12 Cùm tamen et frater condicionem deferret vt à trāsactione totóque negotio discederetur, nec ipsa contradicendi causam haberet, pronunciauit Senatus locum quidem esse restitutioni in integrum, sed ita vt vtrique salua essent iura omnia quæ ante transactionem habuissent, ipsa quoque transactione in eam rem rescissa. 13 Nam aduersus vnum ex pluribus correspectiuis contractibus, non magis quàm aduersus partem contractus dari restitutio poterat, quin à toto negotio abiretur. 14 *Ita Senatus* ex tēpore Idib. Decēb. 1592.

1. Quæ pactio valet & vtilis est *l. cùm dotem 29. §. vlt. D. de pact. dotal.*

2. Itaque perinde erat acsi ipse fuisset stipulatus, vt in *d. §. vlt.* cùm ratihabitio æquipararetur mandato *l. vlt. C. ad SC. Maced. l. vero 12. §. vlt. de solut.*

3. Quæ poterat esse iusta causa restitutionis si soror vel vltra dimidiam læsa, vel intra dimidiam quidem sed minor eo tempore fuisse proponeretur *Iuxt. l. 2. C. de rescind. vendit. DD. in l. si quando §. & generaliter C. de inoff. testam.*

4. Interest enim mulieris vt spem habeat dotis ad suos heredes reuersuræ *l. 3. § ergo etiam D. de minor. l. pater 71. vers. interest enim D. de euict.* iunct. *l. si pactum 9 D. de probat.*

5. Vt in specie *l. cùm te 6. C. de pact. int. empt. & vend.*

6. *Arg. l. vlt. D. de acceptil. l. si duo 13. §. si quis iurauerit. D. de iureiur.*

7. Siquidem ea quæ incontinenti fiunt videntur inesse *l. 7. §. quinimo D. de pact. l. lecta 41. vers. docebam D. de reb. cred.*

8. *d. l. cùm te 6. C. de pact. int. empt. & vend. l. 1. C. de cupress. lib. 11. tit. vlt.*

9. Itaque falsa erat illa stipulationis huius interponendæ causa quam frater comminiscebatur.

10. Stipulatio autem necessaria videbatur, vt in *d. l. cùm dotem 29. §. vlt. de pact. dotal.*

11. Illa nāque ratio tueri solet pacta dotalia cùm stipulatio nulla interuenit, quod initio dotis dādæ possit is qui dat, quam velit legem rei suę dicere, non aliter daturus *l. cum dos 7. D. de pact. dot. l. in traditionibus D. de pact. l. vlt. C. de pact. int. empt.*

12. Et sanè videbatur mulier hoc casu pacta fratri tanquam hæredi, cùm eo tempore & in casum nullorum existentium liberorum vix alium heredem quàm fratrem sperare posset, vt proinde etiam citra restitutionem in integrum videretur ea pactio transferenda ad quemlibet alium heredem siue testamentarium siue legitimum, ex elegantissimo illo Papiniani responso in *l. tale pactum 40. §. vlt. de pact.*

13. *Ex l. diuersa 14. C. de transact. l. cum quæritur 16. D. de adm. tut. l. si ita 39. D. de oper. liber.*

14. *d. l. cùm te 6. de pact. int. emp. d. l. 1. C. de cupress. d. l. vlt. D. de accept. l. tutor. 47. § curator D. de minor.*

DEFINITIO II.

De restitutione in integrum aduersus transactionem per quam vel iniuria remissa, vel infamia redempta sit.

ADuersus iniuriæ remissionem certum est in integrum restitutionem non dari, ne minori quidem. 1 Credo quòd nihil intersit eius qui vult restitui, 2 cùm ea querela solam sæuientis animi indignationem & duritiam contineat, 3 hominis autem præsertim Christiani intersit potius beneficio adfici hominem. 4 E contrario si ad obtinendam remissionem iniuriæ cuius persecutio infamiæ fortassis notam irrogatura erat aliquid reus soluerit vel promiserit, nulla similiter eo nomine restitutio concedenda est ex causa læsionis quantumlibet enormis, 5 id est, quamuis eius, qui ad remittendam iniuriam quid accepit, vel stipulatus est multò minùs interfuerit. 6 Quod enim redimendi honoris gratia factum est certo modo æstimari non potest, 7 Sed hoc ita si crimen admissum esse constet, non etiam si fortè per calumniam & dicis causa ad extorquendam indebitam pecuniam aut obligationem instituta accusatio proponatur. 8 Hoc enim casu subest causa doli quæ locum facit restitutioni. 9 Atqui, inquies, crimen fatetur qui de crimine paciscitur, 10 si de eo data pecunia transigat. 11 Verùm id ita accipiendum est si neque vis, neque dolus interuenerit. 12 Sed & fieri interdum potest vt ab obiecto per aduersarium crimine immunis reus sit & absoluendus, qui tamen ex alia causa ad hunc accusatorem nihil pertinente, 13 culpandus sit & condemnandus. Finge per lasciuiam transeuntis exercitus 14 direptam domum, ac subtracta mobilia per milites vēdita fuisse Titio, ignorāti cuius essent. Non caret crimine Titius, qui cōtra leges & Senatusconsulta emerit. 15 Sed tamen non statim consequens est ab eo direptam esse domum, 16 vt ex alieno delicto furti cōueniri possit. 17 Itaque si cum eo paciscatur cui furtum factum est, ne fortè denunciante illo cuius res erant condemnetur, non quasi fur, sed quasi rei furtiuę emptor, non videbitur vtique fateri furtum, sed tantùm emptionem. 18 Et ideò si cùm res emptæ permodici essent precij, ingentem pecuniæ quantitatem Titius spoponderit vt appareat læsum eum esse vltra dimidiā inspecto quoque dubio litis euentu, 19 nihil prohibet restitui in integrū aduersus transactionem. 20 Cessat enim hoc casu supradicta ratio cùm non ex eo solo fur quis fiat quòd rem furtiuam à fure ignorans emerit, si modò vindicanti domino eam reddere sit paratus. 21 Nec proinde infamis fit ex sententia licèt ideò condēnandus sit quòd emerit contra legum & Senatusconsultorum prohibitionem. 22 *Ita Senatus* in causa quadam Aduocati Bally Neciensis in publico auditorio 3. Id. Mart. 1593.

1. *l. auxilium 37. D. de minor.*

2. Non enim restitui possunt nisi quorum interest, & qui inciderunt in captionem, vt loquitur *l. 1. D. de in integ. rest. l. scio 4. eod. l. 3. §. sed verum l. minor. 40. & pass. de minor.*

3. *l. si venditor 6. in fin. D. de ser. expor.*

4. *l. feru. ea lege 7 eod. l. non solum 11. §. 1. D. de iniur.* vbi Vlp. scribit actionem iniuriarum quia ex bono & æquo est dissimulatione aboleri, adeò vt semel remissa iniuria posteà ex pœnitentia repeti non possit. Itaque inquit, ipsa actionis æquitas omnem eius metum abolere videtur, quia contra æquum venit quisquis omissam iniuriam vult recolere. Atqui restitutiones omnes æquitate nituntur *l. 1. & 3. D. de restit.* Ergo restitutio in proposito dari nulla potest *l. 1. §. 8 si quid in fraud.*

5. Nam & in sententiis id obtinet vt pœna grauior vltra legem imposita conseruet existimationem *l. in seruorum 10. §. vlt.*

§. *vlt. de pœn.* quasi duriori sententia cum reo transactum sit de existimatione ipsius, inquit Vlp. in *l. quid ergo* 15. §. *penult. De his qui not. inf.*

6. Transactione enim facta non quærendum est quo precio sed an transactum sit *l. Lucius* 78. §. *vlt. D. ad SC. Trebell.*

7. *l. pen. in fin. D. de donat.* iunct. *l. si quidem* 8. *ad fin. De eo quod met. caus.*

8. *l. in summa* 65. §. 1. *D. de cond. indeb. l. præses* 12. *C. de transact. l. vlt. C. de accusat.*

9. *l. sub prætextu instrumenti* 19. *C. eod. l. pen.* vbi est text. elegans *D. de calumniat.*

10. *l. quoniam* 5. *D. de his qui not. infam. cum* §. *vlt. leg. preced.*

11. *l. non damnatos* 18. *C. eod. l. furti* 6. §. *pactisque D. eod.*

12. Id est si quod reus dedit, dederat pro mala conscientia, vt ait *d. l. non damnatos.* Quod enim aut vi, aut dolo factum est prætor nunquam ratum habere debet. *l. si mulier* 21. §. 1. *D. quod met. caus. l.* 1. *& tot. tit. D. de dolo.*

13. Nam in criminalibus sicut & in ciuilibus causis non auditur accusator cuius nihil interest.

14. Sic Vlp. loquitur *in l. ex conducto* 15. §. 1. *in fin. D. locati.*

15. Senatusconsultis enim plerisque apud nos prohibitum est districtè & sub comminatione grauissimarum pœnarum ne quis emat à milite, vt nullis existentibus emptoribus magis abstineant milites à furando. Rei enim furtiuæ emptio etiam iure ciuili prohibita est *l. si in emptione* 34. § *item si & emptor D. de contr. empt.* Quæ autem res emi non possint vide apud Gothofr. *ad d.* §. *item si.*

16. Nam vt dici solet, Non probat hoc esse quod ab hoc contingit abesse *l. non epistolis* 13. *l. siue possidetis* 16. *l. ad probationem seruitutis* 12. *C. de probat.* præsertim in criminalibus in quibus debent probationes luce meridiana esse clariores.

17. Aliud est si quis dicat tantùm se emisse ab ignoto nec probet. Ipse enim fur præsumitur *l.* 2. *l. ciuile* 5. *C. de furt.*

18. Confessio enim præsertim tacita non potest esse amplior accusatione, cùm ex accusatione ipsa sit metienda arg. eorum quæ tractat Bart. *l. in consentaneum* 16 *C quomod. & quand. iud. l. fin. D. de interrog. in iur. fac.*

19. Secundum illam Bartoli traditionem *in l.* 2. *C. de rescind. vendit.*

20. Ex causa læsionis immodicæ si non sit insinuata transactio post triginta dies iuxta edictum Diui Principis nostri Emanuelis Philiberti. De quo scripsi *Def.* 10. *sup. De transact.*

21. *d. l.* 2. *C. de furt.* iunct. *l. si quis* 52. §. *sed etsi rem & l. furtiuam* 74. *D. eod.*

22. *l. infamem* 7. *D. de public. iudic.*

DEFINITIO III.

Aliquando in iis etiam in quibus procuratori suo quis adsuit succurrendum esse per restitutionem.

ETsi is qui in iudicio aliquid dixit vel negauit, vel sententiæ aut interlocutioni iudicis acquieuit præsente procuratore restitui non potest ad improbandum factum procuratoris quod ipse semel approbauerit, 1 Sunt tamen causæ aliquæ ex quibus ea quoque restitutio nonnunquam ex summa æquitate concedenda videatur, 2 Finge minorem cui propter ætatis lubricum succurri oporteat. 3 Nemo dubitat quin ætati succurrendum sit, 4 si quid ille siue solus, siue cum procuratore 5 gesserit ex quo lædi possit. Finge rusticum hominem, 6 & vt loquuntur, idiotam qui non modò quid agendum aut scribendum sit non intelligat, sed neque fortasse quid procurator agat aut loquatur. Iniquum sanè fuerit vsque adeò suam ipsi nocere præsentiam, vt quod à procuratore per imperitiam aut collusionem malè gestum fuerit omnimodo confirmare ratúmque habere compellatur. 7 Igitur rusticitati quoque sicut & ætati parcendum erit, indulta vtrique in integrum restitutione. 8 *Ita Senatus* in causa fratrum Noueller 12. Cal. Sept. 1595.

1. Nemo enim factum proprium impugnare potest *l. post mortem* 25. *D de adopt.* & factum cuique suum nocere debet *l. factum* 155. *D. de regul. iur. cap. quod semel placuit de regul. iur. in* 6.

2. Nimirum ex æquitate illa generali quæ restitutiones omnes introduxit *l.* 1. *D. de in integ. restit.*

3. *l.* 1. *& tot. tit. D. de minor.*

4. Cui etiam *l. Papinianus* 20. in illis verbis *venia ætatis D. hoc tit. l. si adulterium* 38. § *incestum ad leg. Iul. de adult. l. aut facta* 16. §. *persona in fin. D. de pœn. l. ferè* 108. *de reg. iur.*

5. Cui scilicet adesse potest *l. Paulus* 69 *D de procur.*

6. Nam & rusticitati parcendum est *l. si quis* 7. §. *doli D. de iurisd. l.* 2. §. 1. *si quis in ius vocat. non ier. l.* 2. §. *vlt. de edend. l.* 1. §. *vlt. de vent. inspic. l.* 3. §. *& si iussu ad Sillan. l.* 2. §. *vlt. D. de iur. fisc.*

7. Nam quod incautè ac per imprudentiam factum est, pro non facto haberi debet *l.* 1. §. 1. *de his quæ in test. delent.*

8. Neque enim rusticitatis aut ætatis prætextu tantam vim legibus fieri oportet vt ipso iure & citra restitutionem huiusmodi personis subueniatur, nisi fortè per Senatum cuius suprema manus & autoritas in eo elucet, vt restitutionis solennitatem expectare non cogatur, vt dixi *Defin* 6. *sup. In quib. caus. non est necess. in integ. rest.*

DEFINITIO IV.

Aduersus liberationem ei factam qui conueniri poterat condictione indebiti non datur restitutio, quamuis ea liberatio non fuerit insinuata.

ADuersus liberationem ei factam cui alimenta præstita fuerant, quæ nullo iure debebantur, 1 non potest dari restitutio in integrum eo solo prætextu, quòd sine causa facta liberatio sit. 2 Vulgatum enim est remittentibus actiones suas nullum regressum dari debere, 3 nec actionem, quæ semel fuerit extincta reuiuiscere vnquam posse. 4 Quidni enim saltem donationis iure valeat huiusmodi liberatio, quæ & gratuitò & consultò facta fuerit? 5 Nam quòd non sit insinuata facere non potest, vt eo minùs valeat iure donationis, 6 Quandoquidem eo iure vtimur vt donationum quæ fiunt per liberationem cuiuscunque tandem summæ sint, non sit necessaria insinuatio. 7 *Ita Senatus* in causa Hyppolitæ Fillion & Antoniæ du Prà Cal. Decemb. 1595.

1. Ac proinde quæ alioqui videbantur posse condici condictione indebiti si nulla liberatio facta fuisset *tot. tit. de condict. indeb.*

2. Exemplo eius quod dicimus stipulationem sine causa factam non valere, quin saltem qui ex ea agit, doli mali exceptione repellatur *l.* 2. § *circa D. de doli mal. except.*

3. *l. quæritur* 17. § *si venditor D. de ædilit. edict.*

4. *l. qui res* 98 §. *aream D. de solut.*

5. Ex *l. donari* 82. *de reg. iur. l. donari* 29 *D. de donat.*

6. Quamuis ex stilo Senatus nostri generaliter constitutum sit vt donationes omnes debeant insinuari cuiuscunque summæ sint, Alioqui non valeant.

7. Fauore scilicet liberationis *arg. l. Arrianus* 41. *D de oblig. & act.* quicquid in contrarium scribat And. Tiraq. *ad l. si vnquam in verb. donatione largitus C. de reuoc. donat.*

TIT. XXXVII.

De alienatione iudicij mutandi causâ facta.

DEFINITIO I.

TITIVS cui debebas centum ex chirographo, cùm te apud iudicem tuum personali actione conuenisset, 1 neque tamen propter tuam frustrationem, aut sententiam à iudice, aut pecuniam à te extorquere potuisset, Sempronio Geneuati creditori suo à quo interim vrgebatur nomen tuum dederat in solutum, facta in eam rem cessione per solennem stipulationem. 2 Sempronius te repertum Geneuæ in ius vocauerat nulla prioris litis facta mentione, 3 tandemque & carcerum tædio & litis relata victoria solu-

tionem extorserat. Cùm posteà Titium apud Senatum conuenires vt quanti tua interesset eam cessionem factã non esse, tibi tanti condemnaretur, quasi facta esset aduersus prætoris edictum iudicij mutandi causa, 4 Dicebã non pertinere hanc speciem ad edictum, quo non aliæ continerentur alienationes, quàm quæ fierent dolo malo possessoris vt nouo subiecto aduersario cuius forum necessariò sequi actorem oporteret, hoc ipso durior actoris condicio efficeretur 5 In proposito autem non possessionis, 6 aut rei quæ possideri queat, proponi factam alienationem, sed nominis, 7 nec a reo sed ab actore ipso, 8 nec denique dolo malo, 9 sed licito iure vt ab ea obligatione se liberaret quam fortassis aliter aut saltem æquè commodè exsoluere non potuisset. 10 Nec enim quemadmodum actoris interest non habere potentiorem aut duriorem aduersarium, 11 ita rei eiusdémque veri debitoris, 12 quicquam videri potest interesse ab hoc aut ab illo actore conueniatur, cùm neque ideò mutet iudicem, 13 (ponimus enim eum actorem esse qui ius non habeat reuocãdi domum,) 14 neq; inuitus iudicium suscipere cogatur, 15 in cuius nimirum potestate est si velit prompta debiti solutione declinare molestiam. Id enim est quod dici solet, Iudicia omnia esse absolutoria. 16 Sed tamen cùm allegares dolo malo Titij & simulatè factam fuisse cessionem colludente Sempronio, Placuit Senatui nihil inaudito Sempronio constitui debere, priúsque in ius eum vocandum, & quidẽ sumptibus Titij de cuius dolo putgando agebatur, Etsi probabilius existimabam vt ad tuũ sumptum, tuámque diligentiam ea res pertineret, cùm de dolo illo quem Titio obiiciebas, nullomodo constaret, 17 nec videri posset quicquam fecisse dolo malo, qui & suo, & communi iure vsus proponeretur. 18 *Ita Senatus* in causa N. Lieute Tononensis & N. Fœx Ante Cal. Decemb. 1597.

1. *Ex l. 2. C. de iurisd. l. cum iudic. & vulgarib.*

2. Quæ datio in solutum & cessio nominis fieri potuit volenti creditori, ignorante etiam adeóque inuito cedentis debitore *l. 1. C. de nouat. & delegat. l. pupilli 96. § forer D. de solut. l. 3. C. de her. vel act. vend.*

3. In eóque sane iniuriam sibi fecerat quia litem à cedente suo inchoatam peragere non nouam instituere debuerat, cùm non plus iuris ex iure cesso habere posset quàm cedens habuisset, eiúsque factum præstare cogeretur ex cuius persona & iure ageret quamuis proprio nomine *vulg. l. ex qua persona 149. De regul. iur.* Sed non erat cedens conueniendus ob iniuriã factam per cessionarium.

4. *Ex l. vnic. C. hoc tit. l. 1. 2. 3. & pass. D. eod.*

5. Vt apparet ex dictis legibus præsertim *ex d. l. 3. §. ex quibus.*

6. Nam & sola possessionis alienatio continetur edicto, etsi non alienat qui duntaxat omittit possessionem *l. 4. §. 1. & 2. eo. l. non alienat 119. de reg. iur.*

7. *Vt in d. l. 1. C. de nouat. & d. § forer l. pupilli 96. de solut.*

8. Edictum autem illud cum sit restitutorium actori soli prodest non etiam reo, quia actori actio pristina restituitur quæ per alienationem extincta erat vt perinde possit exerceri contra non possidentem acsi possideret *d. §. ex quibus.* At actore alienante nihil est quod amittat reus, nec proinde quod ipsi restituere prætor possit vel debeat.

9. Quod tamen in edicto illo requiritur vt probant verba illa edicti *idque data opera in fraudem.* Quid enim si reus tanti habuit te carere, ne propter eam sæpius litigaret? verecunda hæc cogitatio eius, qui lites execratur non est vituperanda, inquit Vlp. *in d. l. 4. § 1. D. hoc tit.*

10. Est enim vnusquisque rei suæ moderator & arbiter *vulg. l. in re mandata 21. C. de mandat. d. l. 1. C. de nouat. & d. § forer l. 3. & pen. C. de hered. vel act. vendit.*

11. *d. l. 1. 2. & 3. D. hoc tit.*

12. Nam si non sit verus debitor litémque calumniosam patiatur, ipsius sanè interest ne potentiorem aduersarium & calumniatorem habere compellatur.

13. Quia semper actor sequitur forum rei *d. l. 2. C. de iurisd.* nisi in casibus exceptis in quorum numero hic non est.

14. *l. 2. §. pen. D. de iudic.* alioqui fieret sanè durior condicio rei, neque tamen ob id locus esset edicto restitutorio cùm neque hoc casu quicquam sit quod possit restitui, reo nihil amittente.

15. Nam quod dicimus iudicium reddi in inuitum *l. inter 83. §. 1. de verb. oblig.* de eo accipiendum est qui non vult facere id quod debet, non de eo qui fatetur se debere paratúmque se dicit soluere *l. si debitori 21. D. de iudic. l. si reus 73. D. de procur.*

16. *§. vlt. Inst. de perpet. & temp. act.* De cuius tamen sententia vide quæ scripsi *lib. 15. Coniect. cap. 1. adde l. vlt. D. de rei vendic. D.*

17. Qui enim dolum allegat probare debet *l. quoties 18. §. qui dolo. de probat. l. dolum C. de dolo.*

18. *l. si duorum 42. D. de act. empt.*

TIT. XXXVIII.

De arbitr.

DEFINITIO I.

Sententia arbitri quam litigatores ratam habuerint standum est nullo etiam præcedente compromisso.

ETsi valere non potest arbitrorũ sententia, quam nostri laudũ dicunt, si non præcedat compromissum. 1 Si tamen sententiæ litigatores consenserint, hactenus confirmabitur, vt valeat in vim pacti, 2 siue expressus siue tacitus consensus interuenerit: 3 Ideóq; quod ab arbitris constitutũ fuerit, ratum firmúmque haberi oportebit. 4 *Ita Senatus* inter Ioannem Guibourg & Claudium Chastelain 16. Cal. Ianuar. 1589.

1. Adeo vt neque alio loco quàm vbi compromissum est sententiam ferre possit neque de alia re quàm quæ compromisso continetur *l. quid tamen 21. § si arbiter l. non distinguemus 32. §. de officio 15. D. hoc tit.* quia non statur sententiæ arbitri nisi metu pœnæ *l. 2. D. eod. l. 1. C. eod.*

2. *Arg. l. 2. C. commun. vtriusque iudic.* Idémque iuris est in sententia nulla & processu nullo vt ibid. notat Gothofr. ex Vurmsero 1. *pract. 22. num 6. Adde l. pen. C. eod.*

3. Nihil enim refert an verbo an facto quis ratum habeat. *l. non tantùm 5. D. rat. rem hab.*

4. An quod imputare sibi debeat qui ab iniquo arbitrio non appellauit, cùm perinde ac à sententia iudicis potuerit appellare *l. arbitro 9. D. qui satisd. cog. l. vlt. in fin. C. de iudic.* Imò sibi imputare cur compromiserit, nec enim potest appellare *Def 6. infr.*

DEFINITIO II.

In Senatores & alios iudices ordinarios compromitti non potest tanquam in arbitros iuris sed vt in arbitratores.

IN Præsides & Senatores non magis compromitti potest tanquam in arbitros iuris quàm in alium quemlibet iudicem ordinarium, 1 cùm sint & ipsi iudices ordinarij. 2 Sed tanquam in arbitratores & beneuolos, vt vocant, compositores compromitti haud dubiè potest. 3 *Ita tractatum est* in causa Ioannis Guibourg & Claudij Chastelain 4. Cal. Iulij 1591.

1. *l. sed si in seruum 9. §. quis index sit. D. hoc tit.* obstante nimirum lege Iulia de qua in *l. cùm lege Iulia 41. eod. & in l. 20. §. conuenire. D. de iudic.* Vide Guid. Pap. *quæst. 69.*

2. Licèt inspecto initio non aliam iurisdictionem habeant, quàm quæ delegata est à Principe sub cuius etiam nomine & autoritate senatusconsulta prodeunt, vt apparet Senatum fungi vice Principis non sua *l. 1. §. qui mandatam l. 3. D. de offic. eius cui mand. l. solet prætor 16. D. de iurisd. l. vnic. §. his cunabulis D. de offic. præf. præt.*

3. Ratio

3. Ratio differentiæ est quia iudex ordinarius habet iudicandi necessitatem *l. de qua re 74. D. de iudic. l. pen. § pen. & vlt. D. de vacat. & excus. muner.* quam porcò sibi præripetet si tanquam arbiter iuris votum emitteret, siquidem eodem penitus modo iudicare debet arbiter iuris, quo si verè esset iudex, Non etiam arbitrator qui non seruato iudiciorum ordine iudicat ex bono & æquo *l. societatem 76. §. arbitrorum.* vbi late Bart. *D. pro socio.* Vnde fit vt quamuis in causa sua nemo possit ius dicere vel iudicare *tit. C. ne quis in caus. sua*, Possit tamen esse arbitrator *l. si in lege 24. D. locat.* tametsi non possit cogi vt sententiam ferat quia sibi nec imperare potest, nec prohibere *l. pen. D. hoc tit.* Iunge *l. pen. § pen. & vlt. C. eod.* Via tamen est vt in alios quàm iuris arbitros compromitti olim soleret. Idque est quod iam olim dicebat Paulus redacta compromissa ad instar iudiciorum *l. 1. D. eod. d. l. 76. pro soc.* Iunge *Def. 5. infr.*

DEFINITIO III.

Si ex pluribus arbitris quidam alio absente pronuntiauerint.

SI in tres compromissum sit & duo consentiant altero præsente licèt dissentiente valet sententia: 1 non item si tertius absens fuerit. 2 Quid si per legitimam citationē, vt adesset interpellatus probetur? Nihil proderit interpellatio, 3 fuit enim si compromissum receperat, cogendus non interpellandus. 4 Poterat namque si adfuisset alios trahere in suam sententiam, 5 Vt proinde mirum non sit plus hoc casu posse absentiam quam præsentiam cum contradictione. 6 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. item si vnus 17. §. vlt. D. hoc tit.* iunct. *l. seq.* quæ in iudicibus quoque idem iuris esse ait.

2. *l. duo ex tribus 39 D. de re iudic.*

3. Nam quod dici solet contumaciam esse pro præsentia, *Auth. qua in prouincia vers. sed si nec ipse. C. vbi de crim. agi oport.* tunc verum est cùm agitur de præiudicio contumacis, non alterius cui contumaciam alienam nocere non oportet, vt in proposita specie propter rationem quæ sequitur in Definit.

4. *l. 3 § 1. & seq. D. de recept. qui arbitr.*

5. Ratio est Celsi & Vlp. *in d. l. item si 17. §. vlt. eod.*

6. *Glos. in d. §. vlt.* Sed & contradicenti æquiparatur is qui iurat sibi non liquere nec vult sententiam dicere *l. Pomponius 36. & l. seq. D. de re iudic.*

DEFINITIO IV.

De sententia arbitri qui de expensis nihil pronunciauit.

CVm de tota lite compromissum esset, arbitri nō nisi de principali negotio pronunciauerant, De expensis litis nihil dixerant. Non eò minus valebit sententia, 1 quia finita principalis negotij lite nulla superesse potest controuersia de expensis, 2 quæ non ex conuentione, 3 sed officio tantùm iudicis debitæ fuerunt. 4 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Dubitandi ratio est quia non videtur officio satisfecisse arbiter si non omnes controuersias finierit *l. qualem 19 § 1 dicere D. de recept. qui arbit.* nisi de plusibus separatim compromissum sit, quasi pluribus compromissis factis *l. quid tamen 21. in princip. eod.* Sed ratio decidendi fuit quoniam in proposito lis & controuersia tota decisa est, vt sequitur in Definit.

2. *l. terminato 3. C. de fructib. & lit. expens.* vbi ratio redditur quòd post absolutum dimissumque iudicium nefas sit litem alteram consurgere ex litis primæ materia.

3. Si enim deberentur ex conuentione aliud esset, quia hoc casu lis noua non ex lite veteri sed ex obligatione & conuentione ipsa consurgeret.

4. Quomodo vt plurimum deberi solent officio iudicis expensæ litis, quarum condemnatio propter temerariam litem, & in eius pœnam infligitur *§. 1. in fin. Inst. de pœn. temer. litig. l. 4. C. de fructib. & lit. expens.* Eadem distinctio in fructibus & vsuris adhiberi solet An ex conuentione An officio tantùm iudicis debeantur, Vt dicemus *infr. ill. tit. De fructib. & lit. expens.* ex Boer *quæst 18.* Distinctionis autem huius ratio illa est quia officio iudicis locus nullus relinquitur finita iam lite cùm ex quo tempore sententiam diffinitiuam tulit, iudex esse desiecit *l. iudex posteaquàm 55. D. de re iudic. l. centum Capua 8. D. de eo quod cert. loc. l. vlt. eod. l. qui per collusionem 49. § 1. D. de act. empt. l. quare 54 D. locat. l. si deposita 4. C. depos.*

DEFINITIO V.

Quantum intersit an compromissum factum sit tanquam in arbitros, an tanquam in arbitratores, Et quid in dubio.

COmpromissum sine pœna stipulatione tamen interueniente factum in arbitros iuris valebat ôlim 1 hodie non valet, 2 Sed in arbitratores & beneuolos compositores, etiam sine pœna, & valebat olim & hodie valet vt ex eo detur actio: 3 Siue approbata sit eorum sententia expressè aut tacitè, siue non, Et, Siue approbatio illa iurata sit siue non. 4 Quid si in aliquos compromissum fuerit, neque constet an velut in arbitros iuris an potius tanquam in arbitratores nec pœna vlla cōpromisso adiecta proponatur? Credendū erit tanquā in arbitratores cōpromissum fuisse nō tanquā in arbitros, vt actus valeat potius q̄ pereat ex vulgata iuris regula. 5 *Ita Senatus* in ead. caus.

1. Nam si neque stipulatio neque pœna interuenerat, non poterat valere compromissum, neque ad producendā actionē, neque ad exceptionem *l. 1. C. hoc tit. l. 2. l. litigatores 11. l. non distinguemus 32. §. 1. D. eod.* Hinc est quod semel commissa pœna soluebatur compromissum nisi actum esset vt in singulas causas committeretur *l. si duo 34. §. 1. eod.* si tamen stipulatio interuenisset sine pœna, sufficere poterat ad dandam actionem incerti *l. diem proferre 27 §. vlt. eod.* quasi id quod interesset pro pœna esset, hac sola differentia quòd nihil peti poterat si nihil interesset, Pœna verò adiecta peti poterat etiamsi nihil interesset *l. cùm pœna 38. eod l. stipulatio ista 38. §. alteri D. de verb. oblig. l. vlt. D. de præt. stipul.*

2. Nouell. 82. *D. de iudicib. cap. 11. incip. quia verò multa.* Intellige Nisi secuta sit acceptatio expressa vel tacita *l. pen. C. hoc tit.* quæ hac parte manet incorrecta.

3. Nimirum ex contractu ipso in quo adhibebatur conuentio Puta pro socio in specie *l. societatem 76. §. arbitrorum D. pro socio* Aut ex conducto *in l. si in lege 24. D. locat.* Alioqui sane ex nudo pacto nūquam agi potuit ne quidem hoc casu, nec hodie potest nisi secuta acceptatione *d. l. penult.* Excipe casum *l. litigatores 11 §. interdum D. hoc tit.* vbi etiam nudo pacto rectè fit cōpromissum Stipulatione autem interueniente competet actio ex stipulatu ad id quod interest quemadmodum olim competisset *d. l. diem proferre 27. §. vlt. D. hoc tit.* Nam ad hunc casum non pertinet constitutio Iustiniani in *dict. Nouell. 82. cap. 11.* sed ad eum solum quo compromissum factum sit in arbitros iuris quos ille *iudices* eo loco appellat.

4. Illa namque distinctio an secuta sit sententiæ acceptatio necne, ad casum illum accommodanda est, quo neque pœna, neque stipulatio vlla interuenerit vt, constat *ex d. l. penult.*

5. *l. quoties idem sermo 67. De regul. iur. l. quoties 80. De verb. oblig. l. quoties in actionibus 12. l. vbi est 21. De rebus dub. l. cogi 16. §. 1. ad SC. Trebell.* Vide Papiens. *in form. libell. ad pœn. compromiss.* In versic. *in pœna & sub pœna.*

DEFINITIO VI.

An & quando appellari possit ab arbitro.

SEntentia perperam ab arbitris compromissariis reddita quantumuis ipso iure nulla sit, 1 aut iniqua, non tamen infirmari iure nostro per viam, vt aiunt, nullitatis potest, 2 neque per simplicem reclamationem vt reducatur ad arbitrium boni viri, 3 sed omnimodo necessarium est remedium appellationis, 4 sicut & cum à iudice sententia minùs rite & contra leges lata est, 5 redactis nimirum arbitris ad instar iudiciorum. 6 Si appellatio interposita non sit, mandanda est executioni sententia siue ab arbitro siue à iudice lata, 7 siue partes expressè consenserint, siue tacitè per silentium & lapsum decendij, 8 quod ad appellandum indistinctè statutum est. 9 Quinimò tacitè quoque consensisse creditur, qui contradixit si cùm appellare deberet non appellauerit. 10 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Forte reddita absente aliquo ex arbitris *l. item si 17. §. vlt. D. h. tit.* aut extra diem compromissi *l. Pomponius 6. §. pen. &*

l. quid tamen 21. § si cùm dies & § si intra diem l. non distinguemus 32 §. vlt. & l. seq. eod. Si plenum compromissum fuit nec tamen de controuersiis omnibus dicta est sententia *d. l. quid tamen §. plenum.* iunct. *l. qualem 19. §. dicere eod.*

2. In quo derogatũ est iuri communi quod ex arbitri sententia quæ nulla sit, pœnam committi non patitur, vt in *dict. l. item si 17 §. vlt. d. l. quid tamen §. pen. l. Labeo 25 & pass. D. eod.*

3. Quæ reductio videtur esse ad instar appellationis *arg. d. l. non distinguemus §. cùm quidam eod.* etsi totus ille versic. *per hanc, ergo exceptionem quadam appellandi species est cùm liceat retractare de sententia arbitri,* mihi valde suspectus est, & Tribo niani aut cuiusdam interpretis magis quàm Pauli elegantiam sapere videtur. Obseruandum autem est non posse peti reductionem ad arbitrium boni viri cùm ea compromisso itum est ad arbitrum tanquam in litem cui siue æquum siue iniquum iubenti omnimodo parere oporteat, sed tunc tantùm cum compromissum est in arbitrum tanquam arbitratorem *l. societatem 76. vers. arbitrorum D. pro socio* in quo à pragmaticis vulgò erratur. Scripsi *in Rational.* vbi vide.

4. Quod iure communi non modò non necessarium est sed nec licitũ, quoniam à sententia arbitri iure appellari nõ potest *d. vers. arbitrorum d. l. non distinguemus §. cùm quidam.* Nam siue arbitri sententia æqua sit siue iniqua, sibi imputet qui cõpromisit *l. diem 27. §. stari eod.* in eóque errauit Bart. qui voluit posse ab arbitro quoque compromissario appellari *ad l. arbitro 9. D. qui satisd. cog. per illum text.* qui tamen non de compromissario loquitur, sed de illo qui datus sit à iudice, & qui iudicis quodammodo vicem gerit in ea re in quam constitutus est. Dicimus *preud'homme ou expert,* sicut & qui mandante iudice aut maiore magistratu in locum recusati iudicis electus est de quo in *l. vlt. C. de iudic. lege commenu.* Ab eiusmodi namque arbitris iudicialibus dicendis potiùs quàm compromissariis potest potuítque semper appellari tanquam à iudicibus vt ait *d. l. arbitro* de quibus etiam loquitur Paulus *in l. seq.* facit *l. 7. in fin. C. de fer. l. 33. de appell.*

5. Quo etiam casu hoc iure vtimur vt appellandum necessariò sit contra quàm iure constitutum esset *l. si expressim 19. D. de appell. l. 1. & tot. tit. quæ sent. sin. app. rescind.*

6. Hæc ratio pragmaticorum est sed non satis recta. Nam & iam olim redacta erant arbitria ad instar iudiciorum *l. 1. D. hoc tit.* neque tamen consequens erat vt ab arbitris cõpromissariis appellari posset *d. §. cùm quidam.*

7. Nimirum iubente iudice ordinario rei ad quem non ad arbitrum ea res pertinet *d. l. non distinguemus 32 §. Iulianus eod.* facit *l. à Diuo Pio 15. in princip. D. de re iudic.* quæ probat non semper ius exequendæ sententiæ illi competere qui sententiã dixit *Adde d. l. penult. D. hoc tit. vers. quatenus possit sententia eius executioni mandari.*

8. *d. l. penult. vers. sin autem.*

9. Stilo Senatus nostri, cùm tamen iure Pandectarum non nisi biduum aut triduum daretur ad appellandum à sententia iudicis *l. 1. & 2. D. quand. app. sit in intr. qua temp.* quod posteà correctum est Iustin. *Nouell. 23. de appell. cap. 1.* vbi pro biduo illo aut triduo substituit decendium.

10. Nihil enim refert an quis nullomodo contradicat an non legitimè *l. quoties vitiosè 6 qui satisd. cog. l. 2. de autor. tut.* Legitime autem hic cõtradicere non potuit nisi per appellationẽ. Quare nec sufficeret missam esse attestationem illam de qua *in d. l. pen. vers. sin autem*, quia eiusmodi attestatio, appellatio non est, neque appellationis vim obtinet nisi cùm per metum iudicis appellare quis non audet *l. 1. C. de his qui per met. iudic. non appell.* Aliquando tamen contradictio quæ fit animo appellandi species quædam appellationis esse creditur *Auth. si quis litigantium.* vbi Bald. *C. de episc. audient.*

DEFINITIO VII.

Si in arbitri iudicialis electione litigatores dissentiant.

SI in aliquam causam puta æstimationis cuiuspiam in eundémque gratia arbitrium boni viri necessarium sit, 1 nec consentit alter colitigatorum velit in eum quem alter elegerit, 2 rationem quidem aliquam adferre debet cur dissentiat, & quidem talem, quæ si vera esset pro iusta haberi deberet. 3 Sed tamen si allatam aduersarius veram esse neget, cauere iudex debet ne vllas eo nomine probationes exigat, 4 quod fieri necesse esset si de remouendo iudice ageretur, 5 At alius vir bonus eligi debet in quem faciliùs pars aduersa consensura sit, 6 Ne alioqui sumptibus inanibus litigatores vexentur pro re quæ mutuo vtriusque consensu potiùs quàm per officium iudicis aut iurisdictionis potestate expediri debeat. 7 Non enim sicut iudicis, 8 ita arbitri & viri probi autoritas vlla est nisi quã ei dat litigantium consensus. 9 *Ita Senatus* pro fratribus Ponthus Lugdunensibus contra D. Amedeum du Coudrey ex Consiliariis Principis nostri 6. Id. Decemb. 1592.

1. *Vt in l. Titium 47. §. 1. de admin. tut. l. 3. §. 1. de legat. 2. l. si filia 43 de leg. 3. l. cùm post 69. §. gener. D. de iur. dot. l. societatem 76. & seqq. D. pro socio.*

2. Non enim facilè consentiunt in arbitrum qui à iudice iubentur eligere *l. vlt. C. de iudic.* propter naturalem hominum ad dissentiendum facilitatem *l. item si 17. §. principaliter D. hoc tit.*

3. Ne alioqui videatur iudex indulgere malitiæ & cauillationi contra *l. in fundo 38. D. de rei vindic.* Contradictio enim quæ causam nullam habet non est attendenda *l. si cùm dotem 22. §. necnon illud D. solut. matr.*

4. Ne alioqui fiant de lite lites *l. 4. C. de fruct. & lit. exp.* cùm eatur ad arbitros tollendarum non differendarum litium causa *l. quamuis 37. D. hoc tit.* etsi lex illa vt & totus titulus pertinet ad arbitros compromissarios non ad eos quos suprà diximus iudiciales dici posse, facit *l. 3. § 1. eod.*

5. Suspicionis enim causæ contra iudicem non solùm allegandæ sunt, sed etiam probandæ *cap. suspicionis. cap. cum speciali Extr. vt lit. non contest.*

6. Aut à iudice ipso constitui *d. l. vlt. ad fin. C. de iudic.*

7. *l. minoribus 6. D. de minor.*

8. Priuatorum enim consensus iudicem non potest facere eum qui nulli præest iurisdictioni *l. 3. C. de iurisd.* licet iurisdictionem si quam habet possit prorogare *l. 1. & 2. D. de iudic.*

9. Adeò vt nec arbitrium recipere quisquam cogatur, quoniam ea res libera & soluta est, & extra necessitatem iurisdictionis posita, vt ait *l. 3. §. 1. D. hoc tit.* cùm ex contrario quisquis iudex est etiam inuitus iudicare cogatur *l. pen. §. pen. De vac. & excus. mun.* nisi vel habeat excusationem nouam *§. vlt. eiusd. leg.* vel suspectus sit *l. apertissimi 16. C. de iudic.*

DEFINITIO VIII.

De arbitro attentante in præiudicium appellationis.

ETiam arbiter & arbitrator attentare dicitur si ab eo appellatum sit, 1 isque in spretum appellationis aliquid constituerit: 2 Quando eo iure vtimur vt à sententia per arbitrum vel arbitratorem lata non nisi interposita appellatione reclamari possit, aut peti reductio ad arbitrium boni viri, siue de nullitate, siue de iniquitate sententiæ, vt vocant, arbitramentalis conqueri quis velit. 3 Itaque exemplo eorum quæ à iudice ordinario attentata probantur, sunt illa omnino & antè omnia reuocanda, 4 ne superioris iudicis autoritas impunè spreta videri possit: 5 Maximè verò si Senatus fuerit appellatus, 6 tametsi duntaxat verbo attentatum proponatur. 7 *Ita Senatus* in causa Syndicorum de Valoyre & de Valmenier 13. Cal. Ianuar. 1593.

1. Postquam eo iure vtimur contra iuris rationem vt ab arbitro quoque compromissorio appellari possit, vt dixi *Defin. 6.*

2. Arbiter enim à quo appellatum est cùm appellari potest deferre debet appellationi *l. arbitro 9 D. qui satisd. cogant.* Cur enim plus iuris vel autoritatis habeat, quàm iudex, cuius vices gerere intelligitur?

3. Dixi *Defin. 6 sup.*

4. *l. vnic. D. nihil innouar. pend. appell. l. 3. C. quand. prouoc. non est necess. l. rem 7. §. vlt. D. de muner. & honor. Nouell. 134. vt nulli iudic. cap. 3. in fin.*

5. Appellatio enim habet vim non solum deuolutiuam sed etiam suspensiuam statim atque dictum est Appello *l. 2. D. de appell.* etiamsi contra fiscum appellatum sit *l. secundum 6. D. de appell. recip.*

6. Quia Senatus appellationum supremus iudex est & Principis vices gerit, vt dixi supra *ad Def. 2. num. 2.*

7. Nam etiam verbo attentatur, & quæ verbo attentata sunt verbo saltem reuocanda sunt, vt verba verbis dissoluantur *l. nisi consentias 14. D. de acceptil.* Dixi *Def. 1. sup.* Vt *lit. pend.* vel *post prouoc.*

DEFINITIO IX.

De compromisso facto post desertam appellationem.

DEserta iam appellatione, 1 ob eamque causam vocato in ius appellante, si colitigantes compromiserint de

sint de lite, & negotio principali, ferè est vt victor à iure sibi quæsito per contrarium actum recessisse videatur. 2 Alioqui enim compromissum non valeret tanquam factum super re iudicata, 3 Cum sententia à qua prouocatum est non eo minùs transeat in rem iudicatam ex quo deserta fuit appellatio, 4 & super desertione lis cœpta, 5 Adeò vt neque aduersus desertionem illam summo iure apud nos competere possit in integrum restitutio. 6 *Ita Senatus* pro Claudio Miege contra Thomam Bertrand. 6. Cal. Iul. 1595.

1. Hoc ideò quia si de causæ appellationis pendentis necdum desertæ compromissum esset, tempora eius prosequendæ non currerent *Auth. si tamen. C. de temp. & repar. appell.* sumpta ex Iustiniani *Nouell. 93. de appell. cap. 1.*

2. Lis enim de principali negotio nulla superesse potest post sententiam, nisi supersit etiam appellatio quæ extinguat iudicatum *l. 1 §. vlt. D. ad SC. Turpill.* facit *l. pen. C. de pact. l. 28 D. de minor.*

3. *l. & post rem 7. l. post rem iudicatam 11. D. de transact. l. eleganter 23. §. 1. D. de condict. indeb. l. si causa cognita 32. C. de transact.*

4. Ob idque & protinus executioni mandari potest ac si non fuisset prouocatum *l. 2. l. vlt. §. illud etiam C. de temp. & repar. appell.*

5. Non quod litem super desertione cœptam esse necesse sit ad hoc vt per desertionem sententia transeat in rem iudicatam, sed quia quandiu ea lis cœpta non est permittitur aduersus desertionem in integrum restitutio ex causa.

6. Nimirum post litem cœptã super desertione, imò & post moram controuersiam per solam citationem Sil. artic.

DEFINITIO X.

An probati arbitri factum improbari possit.

QVi ad taxandum & liquidandum debitum mutuo colligatorum consensu electus est, postmodum ab alterutro suspectus fieri non potest, 1 Sed tamen non eò minùs quòd ille constituerit improbari poterit, si malè dictum factúmve probetur. 2 Vt puta si cùm deberet constituere quantum deberetur, pronunciauerit quid deberetur. 3 Quasi iudicis potiùs functus partibus, quàm probi taxatoris. 4 Nec simile est quod dici solet standum esse sententiæ arbitri. 5 Non enim arbitro benè comparatur is qui nullo præcedente compromisso ad taxandum electus est. 6 At neque arbitri sententiæ statur propter autoritatem sententiæ sed solo metu pœnæ in compromisso adiectæ. 7 Cui consequens est vt nullo præcedente compromisso nullâque subiecta pœna, nihil causæ sit cur arbitri dicto stari oporteat. 8 *Ita Senatus* in causa N. Ludouici de Coysiaz & Ioannis Gaudinon nobilissimorum Aduocatorum prid. Id. Iul. 1595.

1. Quia semel approbatus posteà reprobari non potest *l. cùm mulier 47. D solut. matr. l. si vxor 13. §. vlt. ad l. Iul. de adult. e. quod semel placuit de reg. iur. in 6.* Intellige nisi superuenerit noua causa *l. pen. §. vlt. de vacat. & excus. muner.*

2. *l. vlt. in fin. C. de iudic. l. arbiter 9. & seq. D. qui satisd. cog.* Aliud enim est personam aliud factum improbare *l. post legatum 5. in princ. & §. 1. l. si testamentum 24 de his quæ vt indig.*

3. Aliud enim est de iure, aliud de calculo pronunciare *l. Sabinus 29 D. de dolo.*

4. Officio autem suo fungi debuit non alieno *l. Labeo 25. D. hoc tit.*

5. *l. diem proferre 27. §. stari eod.*

6. Sensus est differre arbitrum compromissarium à iudicialis, vt dixi *Defin 6. num. 4. sup.*

7. Cùm enim pœna adiecta est, debet illa præstari ante causæ cognitionem *l. vbi pactum 40. C. de transact.* id est antequam cogatur is qui pœnam petit suscipere iudiciũ de negotio principali Alio tamen iure vtimur.

8. Nisi secuta sit acceptatio expressa vel tacita, vt in *l pen. C. hoc tit. l 2. C. comm. vtr. iudic.* neque necesse est hoc casu appellare cùm talis arbitri dictum (vulgò vocant *rappert*) non sit sententia A qua sola appellari potest.

TIT. XXXIX.

De satisdand.

DEFINITIO I.

De satisdando pro executione instrumenti guarentigiati.

EX instrumento quantumuis authentico & guarẽtigiato, vt vocant, 1 non potest iudicis imperio præcisè cogi debitor ad solutionem ante sententiam & condemnationem, 2 Nisi oblata priùs per creditorem satisdatione Quam ob causam solent creditores vt satisdationis incommodum & moras effugiant, 4 diplomate vti quod De debitis vocant, cuius singulare priuilegium 5 illud est, vt paratam præbeat exequendi facultatem nullo satisdationis onere iniuncto. 6 Nam cùm satisdatio necessaria est, non aliter ritè præstita videtur quàm si præsente aut saltem vocato aduersario præstita sit, 7 cuius nimirum interest abundè cautum esse. 8 Idque ex illa etiam fit iuris regula quę habet, Nihil agẽdum esse inauditis ijs qui ex eo actu lædi possunt. 9 *Ita Senatus* prid. Id. Nouembr. 1588. Et rursum pro heredibus Petri Gleyron contra R.D. Archiep. Tarentas. 17. Cal. Febr. 1593.

1. Instrumentum guarentigiatum est cuius vigore competit exactio sine strepitu & figura iudicij, ita vt de facto incipi possit à captura personę aliáve executione, vt dixi *Defin. 1 nu. 5. sup In quib. caus. necess non est in integ. rest* ex Antonin. Tessaur. *Decis Pedem. 26. num. 12.* Pragmatici vocant *Lettres de mandement.*

2. Licèt dicantur habere vim sententiæ & condemnationis Bart. in *l. cùm vnus. D. de reb. autor. iudic. possid.*

3. *Arg. l. vlt C. de ordin. cognit. l. 1. l. 4. in princip. & tot. tit. D si cui plusquam per leg. falcid.*

4. Non enim semper facilè & obuium est dare idoneum fideiussorem *l si fideiussor. 7. in princip & § 1. D qui satisd. cogant. l. 2. § sed si dubitetur D. de iudic.* quia fideiussor locuples dicitur non tantum ex facultatibus, sed etiam ex conueniendi facilitate *d. l. 2 eod. l. 1. D. si quis in ius vocat. non ier.* Sed & contumeliam quandam subire creditur is qui satisdare cogitur, si sit vir præcipuæ existimationis & honestatis *l. testamento 17. §. vlt. de test. tutel.*

5. Cuius priuilegij ratio illa est quia supremi Principis nomen, & autoritatem præ se ferunt, non autem, vt aliæ, solius iudicis.

6. Rescripti enim & diplomatis forma talis est quam omni modo seruari conuenit.

7. Cùm multa possint allegari propter quę non debeat idoneus videri fideiussor. *d. l. 2. d. l. 7. in princip. D. qui satisd. cog.* qui autem vel non idoneus vel non legitimè datus est pro non dato habetur *d. l. 1. si quis in ius voc non ier.*

8. *l. Paulus notat, 8. & l. pen. De præt. stipul.*

9. *l. nam ita 29. D. de adopt. l. etiam 29. §. vlt. D. de minor. l. de vnoquoque 47. D. de re iudic.*

DEFINITIO II.

De satisdatione remittenda ei secundùm quem vindiciæ beneficij Senatus dixit.

IN beneficialibus causis ille secundùm quem vindicias Senatus dicit, non solet condemnari ad præstandam satisdationem 1 de fructibus beneficij restituendis aduersario, forassis tandem victoriam litis habituro. 2 Nec si tam pauper sit qui vindicias obtinet, 3 (*vulgò recredentium vocant*) vt restituendis fructibus quos perceperit non possit sufficere, 4 neque rursum si condemnatus

noua instrumenta proferat ante vindiciarum executionẽ. 5 Id enim ad Senatus autoritatem pertinet vt qui eo autore possidet bonæ fidei possessor existimetur, 6 & consequenter fructus suos faciat. 7 Propter quam causam non idem in inferioribus iudicibus iuris est, 8 quorum scilicet minor est autoritas. 9 Interdum tamen euenit vt satisdationis onus victori iniungatur, Nimirum si aut victor ipse satisdationem obtulerit, 10 aut tam obscura sint ipsius iura, vt timendum sit, ne tandem succumbat qui nunc obtinet. 11 Etsi enim non facilè solet Senatus pro eo vindicias dicere quem suspicetur posteà condemnandum fore, 12 Aliquando tamen is causæ status est vt vindicias pro eo dici necesse sit, quem suspicari liceat tandẽ condemnatum iri, Ne interea aut beneficij possessio iaceat, quod à publica vtilitate alienum esse non immeritò creditur, 13 aut possessor is fiat de cuius iure quicquam nondum appareat. 14 *Ita senatus* pro D. Ioanne Philippo Chaueland contra Claudium Poysat Canonicum Bellicensem 13. Cal. Ianuar. 1588. Item pro N. Ribitello contra N. Vecterium 13. Cal. Sept. 1592.

1. Quæ tamen aliàs præstanda necessariò est pro executione prouisionalis sententiæ tum etiam cùm Senatus ius dixit *arg. d. l. vlt. C. de ordin. cognit.*

2. Rebuff. *in praxi benefic. tit.*

3. Sic vocat Pomp. *in l. 2. § & cùm placuisset. De orig. iur.*

4. Nunquam enim sola paupertas inducit sequestrationem pendente lite nisi cùm aut is qui pauper est dilapidat, vt *in l. Impp. 11. §. vlt. D. de appell* aut satisdare iussus non potest *l. 5. §. 1. D. vt legat. nom. caueat.*

5. Executio enim sententiæ præsertim prouisionalis non potest impediri prætextu noui instrumenti si non probetur reddita ex falsis instrumentis aut testimoniis *l. vlt. C. si ex fals. instr. l. Diuus 33 D. de re iudic.*

6. *l. iuste 11. D. de acquir. possess. l. qui autore 137. De regul. iur.*

7. *l. bona fidei 48. De acquir. rer. domin.*

8. Satisdandi enim necessitatem nec expressè nec tacitè possunt remittere, nec magis in beneficialibus causis quàm in profanis.

9. Scilicet ex causa vt sequitur in definitione. Satisdationes enim nunquam nisi ex causa irrogantur, & præcedente causæ cognitione *l. 4. in princip. D. si cui plusquàm per leg. falcid.*

10. Volenti enim, vt dici solet, non fit iniuria *l. in diem 8. D. de aqua, & aqua pluu. arc.* facit *l. si convenerit 26. D. de re iudic.* Solent autem plerique vltro satisdationem afferre vt videantur existimare iustam se habere litigandi causam. Sed observare iudex debet ne vnquam patiatur quem vincere ob id solum quòd offerat satisdationem, si alioqui videat eum esse condemnandum, ne auxilium iuris prosit ad iniuriam comminiscendam *l. quia satisdatio 6. D. de susp. tutor. l. testamento 17. §. 1. de testam. tutel.*

11. Cum id quod iussit vetuit ve prætor aliúsve iudex quilibet contrario imperio tollere possit ante diffinitiuam sententiam *l. quod iussit 14. D. de re iudic. l. qualem 19. §. vlt. de recept. qui arbitr.*

12. Est enim id paulò alienum ab autoritate rerum iudicatarum, quas ratas manere quantum fieri potest oportet *l. seruo 65. §. cùm prætor D. ad SC. Trebell.*

13. Nam & in rebus profanis odiosum est si possessio diutiùs iaceat *l. 1. D. de success. edict. l. & quia 6. de interr. in iur. fac. l. pen. D. de iur. delib.*

14. Quis autem iudex præter Appium Claudium, de quo *in dict. §. & cùm placuisset*, vindicias vnquam dixit pro eo qui de iure suo nihil omnino doceat?

DEFINITIO III.

De satisdando pro expensis siue taxatis, siue non.

QVi ob crimen ad pœnã pecuniariam litisque expẽsas condemnatus est si pœnam soluerit, pro solis expensis in carceribus retineri non potest, 1 sed si earum taxatio nondum facta sit, ea lege liberandus est vt ante omnia satisdet se soluturum post eam diem quam iudex statuerit, quicquid eo nomine debitum fuerit & taxatũ. 2 Facta verò iam taxatione, non est cogendus vt satisdet ne appellationis beneficium quod adhuc saluum habeat, sibi ipsi eripere videatur. 3 Vide Defin. 8. De fructib. & lit. expens.

1. Carcer enim non in pœnam sed ad custodiam inuentus est *l. aut damnum 8. § solent D. de pœn.* Pœna verò crimini debetur *l. sancimus 22. C. de pœn.* Expensarum autem condemnatio non propter crimen, sed propter litem infligitur *l. non ignorat 4. C. de fructib. & lit. expens. §. hac autem Inst. de pœn. temer. litig.* Videtur tamen ad contrarium ius inducendum satis accommodata esse ratio illa quam Pap. vsurpabat licèt in specie dissimili in *l. Papinianus 20. De minor.* Indignũ esse hunc cui succurratur propter irrogatam pœnam. Quod enim eam rationem Vlp. ibidem reprehendit ita verbis *Non rectè. Quid enim commune habet delictum cum venia ætatis?* non similiter hic obiici potest An non enim cum delicto commune aliquid habet lis, quã instirui necesse fuit vt crimen puniretur? Et verò si ante sententiam interdum carceris supplicium sustinere reus debet, vt loquitur *l. 3. D. de custod. & exhib. reor.* quanto magis pro solutione expensarum iam latã sententiã?

2. Huius enim satisdationis præcipuus vsus esse solet iis casibus quibus nondum planè liquidum est quantum debeatur *l. 5 l. seruus 34. §. vlt. D. de statulib.* Et sanè iniquum esset cogi quem pati carceres pro debito non liquido quod etiamsi maximè vellet exsoluere ad se liberandum, non posset ob incertitudinem. Nunquam enim reo deneganda est facultas soluendi vt se possit liberare, si quam eo nomine incommoditatem patiatur.

3. *Arg. l. ad solutionem 4. C. de re iudic.* Ita fit vt melioris conditionis sit reus idemque iam condemnatus post taxationem quam ante: quod videtur inconueniens. Itaque putarem conuenientius, vt hic post factam taxationem vel appellare si tempora largirentur, vel omnimodo soluere cogerentur. Sed & appellatione interposita, vellem eum satisdare de soluenda quantitate non ea quæ taxata esset, sed quæ per iudicem appellationis taxanda pronunciaretur, relatione facta ad futurum tempus, vt in *d. §. vlt. l. 34. de statulib.*

DEFINITIO IV.

De satisdatione per reum præstanda cùm causa criminalis in ciuilem conuertitur.

LIte criminaliter primùm instituta, mox vt plerumque fit in ciuilem disceptationem conuersa, carceribus eximi reus debet, sed præstita prius satisdatione de iudicato soluendo, 1 & ad iudicium certa die sistendo, 2 si vel ex aliena sit prouincia, vel tam pauper vt condemnationem quæ sequi potest egestate sua elusurus videatur. 4 Extra hos casus & si qui sunt similes satisdationis onus reo non iniungitur, sed iurisiurandi tantùm religione obstringitur, 5 vt finita disceptatione in eodem quo anteà statu se sistat, sententiæ quæcunque tandem lata fuerit, si non appellandum putauerit, pariturus. *Ita Senatus* ex tempore 3. Id. Feb. 1589.

1. Quæ satisdatio facilè iniungitur ex causa, & difficilius remittitur quàm satisdatio ratihabitionis *l. vnic. C. hoc tit.*

2. De qua satisdatione sunt Tituli *D. Qui satisd. cog. & Si quis caut.*

3. Nisi iuret se non posse ibi satisdare, quo casu permittendum ei est vt alibi satisdet *l. de die 8. §. tutor & seq. D. qui satisd. cog.*

4. Vt *in l. 1. §. vlt. de pœn. l. si quis 35. de iniur. D.*

5. Quæ cautio iuratoria nec omnino nuda est nec tam onerosa quàm si haberet satisdationem. Quid ergo si præ inopia fideiussorem non inueniat? An retinebitur in carceribus donec lis finem accipiat? *arg. l. 7. §. vlt. qui satisd. cog.* Sufficiet hoc casu cautio iuratoria cum hypotheca *Nouell. 123. c. 21. in fin.*

DEFINITIO V.

Venditorem non cogi satisdare pro emptore defendendo.

VEnditor siue sponte siue coactus 1 defensionem fundi suscipiat pro emptore qui vel hypothecaria vel rei vindicatione conueniatur, satisdare cogendus non est, 2 Tametsi soleat dici satisdare omnes debere qui pro alio defendunt, 3 quòd nemo alienæ rei satis idoneus defensor

defensor videatur. 4 Nimirum quia magis est vt propriã hic rem non alienam defendere existimetur cùm de euictione teneatur. 5 *Ita Senatus* ex tempore 10. Cal. Maij 1589.

1. Hæc est post factam denunciationem quæ hoc casu necessaria est vt de euictione agi possit nisi pacto remissa sit denunciandi necessitas *l. Herennium 63. in princip. & §. 1. & pen. D. de euict. l. emptor 8 & seq. C. eod.*

2. Cùm nulla lege id cautum sit, *tot. tit. qui satisd. cog.*

3. *l. vnic. C. hoc tit. l. mulier 51. §. vlt. & ll. seqq. D. de procurat.*

4. *l. qui proprio 46. §. qui alienam eod. l. filiusfam 14. D. qui satisd. cog. l. in eo 118. §. 1. De regul. iur*

5. *l. si seruus venditus 21. §. & ideo l. si cùm venditor 66. §. si secundus emptor. D. de euict. l. 1. C. vbi in rem act.* Suam enim causam defendit quisquis dicit & probat sua interesse *l. 2. §. 1. D. quand. appell. sit.*

DEFINITIO VI.

De relegato qui satisdationem de non offendendo quam iussus est præstare non potest.

IN perpetuum exilium ire, & de non offendendo satisdare iussus, si propter egestatem nec dato fideiussore, 1 nec idoneis pignoribus 2 cauere possit, iubendus est sub capitalis vltiméque supplicij comminatione continuò satisfacere iudicato, & patria decedere, 3 Adeò vt nec si petat indulgendum ei sit vel quantulũcumque temporis spacium ad colligendas sarcinulas, 4 quod aliis relegatis ex humanitate indulgeri & solet & debet. 5 *Ita Senatus* in ea causa de qua in Defin. 10. infr. De pœn.

1. Plerumque enim tam difficile est homini inopi dare fideiussorem quàm soluere *l. 2. §. pen. D. de iudic.*

2. Subsidiaria enim fideiussionis est hypotheca *l. si mandata 59. §. vlt. D. mand. l. 4. §. adsici D. de fideic. libert. l. 5. §. 1. vt legat. nom. caueat. l. omnes 33. §. in hac autem C. de episc. & cleric.*

3. Quia neque mora, neque fraus fieri debet exilio irrogato sub prætextu iniunctæ nec præstitæ fideiussionis.

4. Ne quid interim comminiscatur in necem accusatoris cuius saluti prospiciendum iudex putauerit.

5. *Arg. l. ab hostibus 15. §. vlt. l. si cui 38. in fin. D. ex quib. caus. maior.*

DEFINITIO VII.

Satisdare liberos non debere de ea quantitate qua pro sumptibus litis aut alimentorum prouisionaliter adiudicetur.

SIcuti filius naturalis & legitimus cui pendente lite certa quantitas pro alimentis 1 aut sumptibus litis 2 ex paterna substantia adiudicatur prouisionaliter vt loquũtur, satisdare non cogitur, 3 Ita nec is qui naturalis tantùm est siue ab intestato petat portiunculam successionis, 4 siue ex testamento eam ipsam quantitatem quæ sibi à patre relicta fuit. 5 Hac enim parte idem fauor est naturalium liberorum & legitimorum. 6 *Ita Senatus* pro Claudia filia naturali N. Petri de Monluel Baronis de Chasteaufort 13. Cal. Ianuar. 1591.

1. *Ex l. si instituta 27. § penult. D. de inoff. testam. l. penult. D. vt in possess. legat.*

2. Quorum hac parte ratio eadem esse solet quæ alimentorum *l. vltima C. de ordine cognition. l. filius 9. D. de car. edict.*

3. Quia nec facilè fideiussorem inuenire potest qui bona nulla habet *l. 5. §. 1. in fin. Vt leg. nom. caueat.*

4. Id est sextantem de quo in *auth. licet. C. de natur. liber.*

5. Eo nimirum casu quo potest pater liberis naturalibus aliquid relinquere, id est si sine prole decedat & sine parente *d. Auth. licet.*

6. Quia non minùs naturalibus quàm legitimis liberis debentur alimenta ex ratione & æquitate naturali. *l. 1. 4. & 5. D. de liber. agnosc. & alend.* Imò & spuriis quocumlibet natis ex coitu damnato debentur ex æquitate canonica *cap. cùm haberet. Extr. De eo qui dux. in matr.* 10 iisque procul dubio tantò magis hæc Definitio locum habere debet, quantò sunt illi aliis pauperiores. facit *l. vlt. § ipsam. C. de bon. quæ lib.*

DEFINITIO VIII.

De remissa necessitate satisdandi de iudicato soluendo, quam vetus Sabaudiæ statutum forensibus iniungebat.

EXoleuit iampridem vetus illa iudiciorum obseruatio veteribus Principum nostrorum statutis introducta, 1 quæ forenses & alienigenas cogebat si quid in prouincia peterent à quopiam ex nostratibus, præsertim actione personali, vt de iudicato soluendo satisdarent, nec priùs audirentur, quàm satisdedissent. 2 Neque enim æquum visum est satisdatione quę magnas plerumque habet difficultates, 3 prohiberi peregrinum ne ius suum persequatur. 4 Tametsi ex contrario non eodem vt par esset priuilegio gaudeant nostrates, si Lugduni sgãt. Iis namq; vt audio satisdãdi necessitas omnimodo imponitur. Quę res facit fortasse vt eodem aduersus Lugdunenses iure vtãtur Sebusiani mei, 5 quibus frequentius cum Lugdunensibus commercium & litigium est. Sed tamen quoties ab eiusmodi interlocutionibus iudicum Sebusianorum appellatus est Senatus, semper pronunciauit malè iudicatũ, impositámque satisdandi necessitatem Lugdunensibus quoque remisit. 6 *Ita tractatum* & relatum est in relationibus libellorum 9. Cal. Mart. 1593.

1. Extat statutum *incip. libr.*

2. Quod & in actionibus omnibus generaliter constituerat Iustin. *Nouell. 112. cap. 2. vnde sumpta est Auth. generaliter. C. de episc. & cleric. Auth. quod fieri C. de dilat.*

3. *l. 2. § pen. D. de iudic. l. 5. §. 1. vt legat. nom. caueat.*

4. Qua ratione sublata etiam est apud omnes ferè gentes ea satisdandi necessitas quam Iustin. induxerat *d. Auth. generaliter.* Alioquin egeni satisdatione destituti nunquam suum iudicio consequi possent. Rebuff. *in proœm. constit. gloss. 5. num. 37.* Rol. à Vall. *cons. 71. num 19. vol. 1.*

5. *Ex tit. quod quisque iur. in alium stat. ips. eod. vtat.*

6. Ne qua in re se à nobis iniquiùs habitos queri possint, quàm si essent ex nostratibus.

DEFINITIO IX.

Iuratoriam cautionem interdum pro satisdatione esse.

CVm Senatui de crimine non liqueret, pronunciauerat de eo amplius inquirendum esse, atque interim reum carceribus eximendum, præstita priùs satisdatione ad mille vsque librarum quantitatem, De iudicio sistendo & iudicato soluendo. Reus negabat, posse se fideiussorem eius quantitatis reperire præ inopia, 1 In eámque rem amicorum & vicinorum responsa proferebat, 2 obsequium satisdationis recusantium, Ideóque petebat remitti sibi satisdandi necessitatem, 3 paratus iuratoria cautione satisfacere. 4 Placuit non priùs audiendum eum quàm accusatori præstitutum esset tempus intra quod fidem faceret amplioris inquisitionis. 5 Tempus autem pro personarum, locorum & delicti qualitate arbitrio iudicis statuendum esse. 6 Sanè eo tempore elapso iniquum fuerit perpetuis carceribus addici eum quem Senatus liberandum & eximendum pronunciauerit. 7 Nec idcirco Senatus autoritas læsa videbitur quòd iudicato non satisfiat: Eam enim Senatus mentem fuisse credendum est, vt non aliter satisdationis necessitatem iniunctam vellet quàm si satisdare reus posset. 8 Cùm verum non esse nequeat, quod vulgò iactatur, Impossibilium nullam esse obligationem. 9 *Ita Senatus* in causa Bartholomei Dupont & Ioannis Baptistæ Regnaud 3. Non. Iun. 1593.

1. Sunt enim qui per inopiam, sunt qui per calumniam nolunt dare fideiussorē *l.5 §.1.in fin. D. vt legat. nom. caueat. l.2. §.1. de custod. reor.*

2. Solent enim fideiussores rogari vt intercedant *l. sciendum 21. D. de vsur.*

3. Cùm impossibilium nulla sit obligatio *l. impossibilium 185. de reg. iur. vt sequitur in Defin.*

4. Quæ subsidiaria est satisdationis nec nuda cautio est propter adnexum vinculum iurisiurandi & hypothecam bonorū *l. omnes 33. §. in hac autem C. de episc. & cler. & Nouell. 123. De sanctiss. Episc. cap. 21. ad fin.*

5. Quia poterat fieri vt per ampliorem inquisitionem constaret de crimine, nec liberandus esset reus præstando satisdationem *l. lege Cornelia 25. §.1. ad SC. Silan. vbi Bald. l.2. §.1. de custod. & exhib. reor.*

6 Nullum enim certum tempus in eam rem aut iure ciuili, aut nostro iudiciorum stilo in eam rem præfixum est *l.2. §. pen. testam. quem aper. l.1 C de dilat.*

7. Nam & pœna illa perpetui carceris hodie est interdicta *l. aut damnum 8 §. solent. D. de pæn.*

8. Nec malè huc pertinet quod dici solet, ea quæ de nouo emergunt nouo egere auxilio *l. de ætate 11. §. ex causa de interrog. in iur. fac. l.1. in princip. D. de ventr. inspic. l. etsi quis 16. D. de recept. qui arbitr.*

9. *d. l. impossibilium 185. de reg. iur.*

DEFINITIO X.

De satisdatione quam pater de filij bonis transigens promiserat, nec tamen præstiterit.

Liberorum nomine pater tanquam legitimus administrator de dote materna transegerat, 1 promiserátque facturum se vt debitori eam dotem soluenti legitimè & idoneis pignoribus aut fideiussoribus cautum esset, 2 Posteà verò cùm pignora offerret quæ debitor idonea esse negabat solutionem eo prætextu recusans, 3 Pater autem diceret nihil interesse debitoris an idonea essent pignora necne, 4 dummodo plenam liberationem consequeretur, 5 quæ porrò parata erat si patri legitimo administratori bonorum filij, autore præsertim Prætore solueret, 6 nec iure obligari patrem vt pro ea caueat administratione, 7 Senatus cui suspectæ erant patris & facultates & mores, 8 non putauit auferendum liberis commodum cautionis, 9 cuius præstandæ necessitatem sibi ipsi pater iniunxerat, 10 sed ita rem temperauit vt quoadusque idoneis pignoribus aut fideiussoribus cauisset, pecunia debita penes idoneum ac probum mercatorem deponeretur, per cuius manus vsuras legitimas consequi pater posset salua liberis proprietate. 11 Hoc enim remedio, & conuentioni satisfactum videbatur per æquipollens, 12 cùm nihil interesset debitoris dummodò salua res esset liberis, Et liberis abundè consultum fore quibus scilicet ratione proprietatis duntaxat prouidendum erat, 13 non etiam ratione vsusfructus, qui haud dubiè ad patrem solum pertinebat. 14 *Ita Senatus* in secreto auditorio ex tempore Non. Iulij 1593.

1. *l.1. C. de bon. matern. l. cùm oportet 6. & l. vlt. C. de bon. quæ liber.*

2. Illa enim vere idonea cautio est quæ vel fideiussorem habet, vel pignora, nec vtrumque simul exigi *l. si mandatu 59. §. vlt. D. mandat. l.4 §. adsit D. de fideic. libert.* licet cautione promissa nihil nisi nuda repromissio debeatur *l.3. C. de verb. signif.*

3. Tanquam non impleta conditione stipulationis *d. l. 59. §. fin. D. mandat.*

4. Nemo autem siue agendo siue excipiendo audiendus est nisi cuius intersit *l. ille à quo 13. § si de testamento. vbi Alex. D. ad SC. Treb. l. 38. stipulatio ista 38. §. alteri D. de verb. oblig.*

5. Quid enim aliud petere possit debitor, nisi vt liberetur?

6. *l. aut prætor 7. §. 2. de minor. l. quod autem 6. §. apud Labeonem D quæ in fraud. credit. l. vlt. § non autem hypothecam C. de bon. quæ liber. l. Lucius 46 §. tutela. D. de admin. tut.* Plus enim iuris habet pater in bonis filij quàm tutor in bonis pupilli, vt ex eo appareat quòd bona filij etiam immobilia sine decreto alienare potest dum ne suo nomine sed filij *d. §. non autem.*

7. Cùm gubernatio bonorum filij penitus impunita sit patri *d. §. non tantum.*

8. Ex qua causa officio iudicis succurrendum est filio qui contra patrem agere non potest ob patriam potestatem *l. Imperator 50. D. ad SC. Trebell. l. si cùm dotem 22. §. sin verò dotem D. solut. matr.*

9. Nam quod dici solet cautionem interponi non posse salua patria potestate *d. l. Imper.* pertinet ad cautionem quæ filio præstanda sit non ad eam quæ extraneo.

10. *Arg. l. si fideiussor 7. §. 4. D. qui satisd. cog. l. 2. §. si quis tamen D si quis caution.*

11. *Arg. d. l. Imperator. & cap. per vestras Extr. de donat. int. vir. & vxor. l.5 §.1. vt leg. nom. caueat.*

12. *l. si vsusfructus 35. §. 1. D. de vsufr. l. certum 6. de reb. cred. & vulg.*

13. *l. cùm pater 77. §. curatoris de legat. 2.*

14. *d. l. cùm oportet 6. & d. l. vlt. C. de bon. quæ liber.*

DEFINITIO XI.

Vbi satisdandum sit

Fideiussorem dare iussus à iudice in ea prouincia dare debet in qua iussus est, 1 cùm fideiussor idoneus ex conueniendi potissimùm facilitate æstimetur, 2 difficilis autem conuentio sit eius, qui extra prouinciam habitat quisquis, & qualiscunque ille sit. 3 Nec aliud erit licèt is qui fideiussorem dare iussus est bona multa possideat in eadem prouincia. Nam quod dici solet possessorem immobilium satisdare nō compelli, 4 non facit quominus satisdare debeat is cui satisdandi necessitas iam imposita est, 5 sicut nec liberat à satisdandi necessitate eum pro quo prouisionalis fertur sententia, 6 nō magis quàm qui pro alio rem litemque suscepit defendendam. 7 Rursus ad rem non faciet si fideiussorem dare iussus offerat collaudatorem, &, vt vocant, certificatorem, 8 in prouincia. Nam cùm hi non nisi in subsidium conueniri possint, & eo demùm casu quo fideiussor soluendo non sit, adeò vt nec aliter collaudatorum iure obligari queant tametsi maximè velint, 9 Negari non potest quin eius cui satisdandum est permultum intersit, fideiussorem ipsum habere in prouincia, 10 Vt ex actione quam aduersus eum facilius exercebit aliam si opus sit sibi comparet, aduersus collaudatorem & certificatorem. Idque obtinet etiamsi iuncta proponatur satisdatio in executionem iudicati pro debito quod extra prouinciam solui debuerit puta Lugduni, Etenim tametsi debitor à Senatu condemnatus, Lugduni soluere compellatur, si effugere velit præstationes actionis arbitrariæ De eo quod certo loco, 11 ipsius tamen interest vt si quid à se indebitè exigetur repetitionem habere possit in ipsa prouincia. 12 *Ita Senatus* pro Domina Duce du Mayenne contra N. Ioannem Antonium Brunum 14. Cal. Sept. 1593.

1. *Arg. l. quid tamen 21. §. si arbiter D. de recept. qui arbitr.* Excipe casum *l.5. §. penult. vt leg. nom. cau. l.8. §. tutor. D. qui satisd. cog.*

2. *l.2 l 7. eod.*

3. *l.1. in fin. l.3. in princ. de alien. iudic. mut. caus. fact.*

4. *l. sciendum 15. qui satisd. cog.*

5. Vt pareatur iudicato sicut è contrario remissa satisdatio postea non præstatur, nec si dilapidet is cui remissa est *l. vlt. D. vt legat. nom. cau.*

6. *Arg. l.1. §.1. D eod. l. vlt. C. de ord. cognit. l. seruus 34. §. vlt. de statulib.*

7. *l. minor 51. §. vlt. & ll. seqq. D. de procur.*

8. Prudentes vocant adfirmatorem *l.7. §. vlt. De dolo l.13. in pr. de minor. l.4 §. vlt. de fideiuss. tutor.*

9. *Arg. l. decem 116. de verb. oblig.* in eoque different hodie à fideiussoribus quorum vicem iam olim gerere dicebantur *d. §. vlt.* licèt fideiussores non in subsidium vt hodie sed æquè principaliter conueniri olim possent.

10. Interest enim creditoris habere plures obligationes, & plures obligatos *Tot. tit. de duob. reis l. heres 21. §. pen. D. de fideiuss.*

11. Quoniam actio arbitraria De eo quod certo loco, vtriusque vtilitatem continet *l.2. De eo quod cert. loc.* id est id quod alterutrius interest *l. centum 8. eod. l. vnic. C. eod.* nimirum eius qui culpa aduersarij alio loco vel agere vel soluere cogitur.

12. In qua scilicet passus est iniuriam per indebitam exactionem, vt vbi sit iniuria etiam satisfiat.

DEFI-

DEFINITIO XII.

Pignus pro satisdatione interdum esse.

PLanè si ei cui satisdandum est aliunde tam cautum sit vt nihil eius interesse videatur, 1 Vt puta si quid mobile ac preciosum penes se habeat a creditore, quod pignoris loco futurum sit, 2 Sufficiet pignus in illa re constitui siue ex conuentione, siue ipsius iudicis autoritate 3 Finge instrumenta censualia esse penes conductorem prædij rustici, cuius reditus præcipuus consistat in censuum perceptione, An non iniquum sit cogi locatorem ad consequendam in prouincia solutionem vt fideiussorem quærat in prouincia, Nec suum posse consequi, tametsi præterea collaudatorem in prouincia offerat? 4 Siquidem pignoris persecutio sanè difficilis plerumque est, 5 sed retentio prompta & nullius dispendij, 6 Quin & paratissimæ vtilitatis, cùm id tale est sine quo frui aduersarius re sua non possit. Et hoc demùm casu maximè locum habet vulgaris illa iuris regula Plus cautionis esse in rem, quàm in personam. 7 Nec est quod quicquam imputari possit ei qui plus præstat quàm præstare debeat. 8 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Id est vt iam satis securus sit, qui finis vnus est omnium satisdationum interponendarum *l.1.D.qui satisd.cog.*
2. Aut etiam velut pignoris loco vt loquitur Vlp. *in l. Labeanus 13.§ offerri de act.empt.*
3. Nam & in pignore constituendo factum iudicis est factum partis *l.1.C si in caus.iudic pign.capt.sit.*
4. Alioqui facile hoc prætextu indulgeretur malitiæ & calumniæ conductoris quod faciendum non est *l. in fundo 38. de rei vendic.l pen.D.ad exhib.*
5. Quia probandum est debitorem dominum fuisse rei obligatæ tempore pignoris constituti, aut saltem posteà si obligatio facta est bonorum præsentium & futurorum *l & qua nondum 15.§.quod dicitur.D.de pign* quæ dominij probatio plerunque difficilis est *§.commodum.Inst.de interd.*
6. *l si in area 33.D.de condict.indeb.l.3.D.de compens.l.si debitor 11 de libert.leg.* facit *l.minor 40 De minor.*
7. *l.plus cautionis 25.* vbi Gothofr.ax *Bellen.1 supput.cap.8. de regul.iur.*
8. *l.Lauolenus 15.alias l.eam quis in fi.De an.legat.*

DEFINITIO XIII.

Satisdatio quando præsente aduersario præstanda sit, quando etiam eo inaudito.

SAtisdatio illa quæ pro instrumenti, vt vocant, guarentigiati executione aduersus inauditum debitorem obtinenda præstari solet, non est illi similis quam pro sententiæ prouisionalis executione offerri necesse est, 1 Hanc enim vocato in eam rem nominatim eo, qui adest, & est condemnatus oblatam, 2 & adprobatam esse oportet, 3 cùm ex iudicis sententia debeatur, qui vtique non alias fuerat aduersarium condemnaturus. 4 Vtpote cuius non parùm interfuit tutò soluere id cuius speret repetitionem. 5 Illam autem etiam absente & ignorante eo qui se obligauit præstari posse receptum est, Non solùm quòd imputare sibi debeat qui se vltro ipse condemnauit, 6 (dici enim solet instrumenta guarentigiata sententiæ & condemnationis vim habere, 7) Sed etiam quod alioqui eueniret vt exequendi facultatem sibi præriperet creditor qui satisdaturus ad exequendum, præmoneret absentem aduersarium vt euaderet, quem fortasse præstita satisdatione in carceres detrusurus fuerat pro suo iure, si incautum eum adprehendere potuisset. 8 Quinimmò nec satisdationis necessitas vlla est si executio fiat ex diplomate quod De debitis appellant, sed tùm demum cùm ex decreto inferioris iudicis. 9 Senatus enim numquam ex instrumento quantumuis authentico & guarentigiato præcisas literas concedit aduersus inauditum. 10 *Ita Senatus* in causa Petri Berthod & Ioannis Rat 8.Cal.Sept.1593.

1. De quibus satisdationibus diximus *Def 1.& 2.sup eod.*
2. Satisdatio enim non præstatur iudici sed aduersario *l.1.D.qui satisd.cog.l.7.& 8 in prin.eod.*
3. Sufficit enim probatos esse fideiussores vel à parte vt in *l.3.§.vlt.D.vt in possess l 1 §.item quæritur 11.De separ.* vel à iudice inuita etiam parte, imò & ab arbitro *l.si ab arbitro 10.D. qui satisd.cog* facit *l si vero 5.§.1 eod.*
4. Adeò vt etiamsi semel satisdatum sit vtiliter, interdum tamen ex iusta causa satisdari ex integro oporteat *d.l si ab arbitro § 1. l.de die 8.§ si seruus eod.* Nam & dici solet sententiam esse stricti iuris eiusque formam distinctè seruandam esse.
5. *l.vlt.C.de ord.cogn l.seruum 34.§.vlt.de statulib.*
6. Non enim facile succurritur ei, qui se ipsum coniecit in necessitatem *d.l.7.§ 1 D.hoc tit.qui satisd cog.*
7. Bart.in *l cùm vnus D. de reb. autor. iudic. possid.* Dixi ad *Def 1.num 5 sup.In integ.rest.postul.*
8. Harum enim literarum præcipuus vsus est aduersus contumaces aut latitantes, Interdum etiam fugientes, quos etiam propria autoritate capere citra satisdationem creditor posset *l ait prætor 10.§.si debitorem.D.quæ in fraud.cred.*
9. Dixi *Def.1.sup eod.*
10. Ne patiatur incipi ab executione contra *l.1.C.de exec.rei iudic.l.4.§ condemnatum l.si cùm nulla 58.D.de re iudic.*

DEFINITIO XIV.

Carceribus eximi non potest debitor qui pro debito liquido carceratus est, licèt offerat satisdationem.

IN carcerem detrusus debitor non est inuito creditore liberandus, 1 nec ita relaxandus vt in apparitoris alicuius custodiam, quæ sit carceris vice, committatur, 2 nec si offerat satisdationem, 3 quia creditoris interest detineri eum in carceribus vt eorum tædio citiùs à se solutionem extorqueri patiatur. 4 Nec ad rem pertinebit, quòd adeò inops debitor proponatur vt creditori futurum sit consultius accipere fideiussorem. 5 Neque enim facere ea res potest, vt inuito creditori eam legem iudex dicere debeat, 6 Sed alterutrum à debitore fieri necesse est, vt vel soluat, vel bonis cedat. 7 Nisi satisdationis conditio per creditorem vltro deferatur. 8 Sed hoc ita si pro certo debito agatur. Nam si incertum sit quod debetur, & liquidandum, debitor interea eximi carceribus potest vel inuito creditore, oblata satisdatione, 9 quia nec detrudi debuit in carceres pro debito incerto, 10 Essetque illo casu reuocanda executio quasi malè & perperam facta. 11 Incertum tamen debitum intellige quod numquam fuit taxatum. 12 Nam ob id solùm quod debitor dicat se vel totum debitum vel partem soluisse, non fit adeò incertum, vt eo minùs coniici possit in carcerem, 13 Valebitque executio, Nisi ab initio sit oblatum omne id quod ex postfactu debitum apparuerit, & quidem in quantitate certa, 14 cùm scire debitor debeat quantum supersit in obligatione, 15 Alioqui imputare creditori non potest, cur creditor ipse nescierit, maiorémque quantitatem petierit, quàm quæ debebatur. 16 *Ita Senatus* in causa D. Abbatis d'Embournay & N. Ioannis Dionysij Cauet 5. Non. Decemb.1593.

1. Qui enim solutionem desiderat, nec admittit satisfactionem culpandus non est *l.item 6.§.1. D. quib. mod. pign. vel hyp solui.* Ponimus autem iustè & legitimè carceratum fuisse debitorem.
2. Simile quiddam est licèt in dissimili specie *in l.3. D. de cust.& exhib.reor.* Adde *l.solutum 48.de verb.signif.*
3. Aliud enim est soluere, Aliud satisdare vel satisfacere *d. l.item §.1 l quòd si non soluere 10.D.de pignor.act.*
4. Quid non enim facturus sit carceratus vt se liberet? cùm & solus metus carceris iustus sit *l.7.§.1 d. qui in carcerem 22.l. vlt §.1 de eo quod met caus.*
5. Quo casu nihil videtur interesse creditoris qui à carcerato nihil propter eius inopiam sit consecuturus *l.nam is 6. D.de dolo.*
6. Cum prohiberi non possit creditor quominus & suo & communi iure vtatur *l.si duorum 42. D. de act. empt.* quod fit cum in carceribus publicis autore iudice retinet eum, cuius personam habet pignori obligatam, sicut nec facere iudex potest, vt vel ab alio quàm a debitore vel in alia re quàm debita solutionem accipere creditor cogatur *l.eum à quo 16. C. de solut.* excepto casu *Auth hoc nisi debitor.eod.*

7. Ob hoc enim beneficium cessionis introductum est ne iudicati detraherentur in carcerem, vt ait l.1.C. qui bon. cedere poss. Cui addendum hodie est Aut in carcere retineantur etiam ante iudicatum, Posteaquam moribus receptum est magis quàm iure vt persona debitoris pignori obligari capique possit in executionem obligationis nulladum secuta condemnatione. De quo alibi scribemus.

8. Aut quinquennales induciæ indulgeantur l. vlt. C. eod. tit. qui bon. ceder. poss. Simile quid est in l. cum hereditatis 55. D. de acquir. hered. in illis verbis quia non potest exonerari nisi deferatur conditio.

9. Cuius tū maximè necessarius vsus est, cùm deberi aliquid constat, necdum tamen apparet quid & quantum debeatur l. statuliber rationem 5. l. seruus 34. §. vlt. D. de statulib.

10. Executio enim cùm sit actus legitimus & indiuiduus debet esse certa vt valeat in solidum, quia pro parte valere nō posset vt nec datio in solutum l. si non sortem 16. §. si centum D. de condict. indeb. cuius quodammodo vice & loco est l. 1. & 2. C. si in caus. iudic. pign. capt. sit.

11. Nam nec solutio incerti dabiti potest liberare debitorē l. stipulatio ista 38. §. inter incertam. De verb. oblig.

12. Taxatio enim facit certam quantitatem quæ alioqui incerta esset l. vlt. D. de prætor stipul. l. Manio 41. §. à me. de leg. 2. l. 4. C. de action. empt. Exemplum esto Si frumentum aut vinum debeatur, Harum enim rerum æstimatio varia est pro locorum & temporum varietate l. 3. De eo quod cert. loc. l. pretia 63. D. ad leg. falcid. l. oleo 23. C. de vsur. Ideóque non aliter valere potest executio quæ à creditore pro his rebus facta sit, quàm si fuerint priùs æstimatæ, euocato in eam rem debitore vt scire possit quantum debeat si forte malit soluere quàm aut iudicium accipere aut pati executionem arg. l. si reus 73. D. de procur. l. si debitori 21. D. de iudic. Etsi non ignoro putare plerosque sufficere vt ea taxatio & vt vocant, liquidatio facta reperiatur priusquam addictio & expeditio pignorum fiat quasi nihil intersit debitoris quem constat debere. Sic enim Rebuff quodā loco quem plerique sequuntur. De quo tamen alibi scribemus.

13. Quia cum reus in exceptione actor sit l. in exceptionibus 19. D. de probat. standum est instrumento ex quo probatur debitum, quoadusque debitor probet solutionem cuius sola allegatio sufficere non potest vt petitoris petitio fit incerta, vel obscura, Imò fere est vt fateri videatur debitum in necessarium antecedens qui allegat solutionem, etsi dicat indebitum à se solutum esse. Etsi non vtique hoc verum est sed cum distinctionib. quibusdam, quas vide ad l. non vtique 8. D. de except.

14. Alioqui captiosa est multorum oblatio qui tametsi sciāt quid & quantum debeant, nihil tamen et ti offerunt sed in obscuro & incerto quicquid à se debitum esse apparebit, quæ oblatio nullius plane momenti est ne quidem ad inducendam expensarum litis compensationem arg. l. quæro 39. l. Iulianus 13. §. idem iulianus 6. D. de action. empt.

15. Cùm propter facti ignorantiam non possit prætendere l. quamquam 7. D. ad SC. Vellean. neque enim hic locum habet quod est in regula iuris Non posse improbum videri eum qui ignorat quantum soluere debeat l. non potest 99. De regul. iur. Scire namque debet soluendum esse quicquid in obligatione est, quod nondum sit solutum, aut quod aliter non desiit deberi, quia obligationes non nisi certis modis sicut contrahuntur ita & finiuntur l. obligationum ferè 44. §. placet D. de oblig. & act.

16. Præsumptio enim est pro creditore qui habet fundatam intentionem ex instrumento debiti, non pro debitore qui allegat solutionem l. cùm de indebito 25. §. sed hæc ita D. de probat.

DEFINITIO XV.

De satisdatione à peregrino accusante præstanda.

QVamquam non solet Senatus noster forensibus, vt vocant & alienigenis iura sua apud nos persecuturis satisdandi necessitatem imponere, 1 Si tamen falsi accusatio criminaliter ac per solennem vt fieri necesse est inscriptionem instituatur, 2 Visum est iuste satisdationem postulari, Ne alioqui in calumniatoris cuiusque vilissimi potestate sit, nostratium famam, dignitatem, fortunas omnes, vitam denique ipsam impune lacessere. 3 Ita Senatus pro Spectab. D. Carolo Francisco Ruffino tunc Aduocato contra fratres Robinos 13. Cal. Ianuar. 1585.

1. Vt scripsi Defin. 8. sup. eod.

2. Illa enim solennis inscriptionis quam vetus Iurisprudentia induxerat l. 3. D. de accus. & inscript. hoc vno casu apud nos hodie in vsu est, & alio præterea nullo.

3. Nam & hoc maximè ad curam & religionem præsidis prouinciæ pertinet vt prouideat ne quis ex prouincialibus suis afficiatur iniuria, néve quis calumniosis criminibus eorum innocentiam insectetur l. illicitas 6. §. ne potentiores D. de offic. præsid. Qua ratione idem quoque obseruandum putarem, tametsi alia quàm falsi accusatio instituta proponeretur.

DEFINITIO XVI.

Non auditur satisdare volens reus pendente lite si capitali pœnæ possit esse obnoxius.

REus criminis, qui in eo est, vt capitali pœnæ possit esse obnoxius, si fideiussorem offerat quantumuis idoneum & locupletem vt carceribus eximatur, audiendus non est: 1 quia neque iuris, neque æquitatis ratio patitur vt eiusmodi pœnæ fideiussor dari possit, hoc est vt qui pro reo fideiussit capitalem pœnam subire debeat, quam subiret condemnatus si adesset. 2 Proinde inanis prorsus & illusoria eiusmodi fideiussio videretur. 3 Ita Senatus 13. Cal. Ianuar. 1594.

1. l. 3. D. de custod. & exhib. reor. l. antepen. §. 1. D. ad Silan. vbi Bald.

2. Iulius Clar. lib. 5 sentent. §. vlt. quæst 46.

3. Generaliter autem obseruandum est ne quis voquam superuacua cautione & satisdatione oneretur l. hac stipulatio 14. §. 1. D. vt legat. nom. cauean. l. 2. § pen. & vlt. l. 3. vt in poss. legat.

DEFINITIO XVII.

Si satisdatio de non offendendo præstari nequeat, quid agendum sit.

IVssus satisdare de non offendendo ad certam vsque pecuniæ quantitatem, 1 si fideiussores minùs idoneos offerat, non est audiendus: 2 Multò minùs iuratoriæ cautioni committendus. 3 An ergo perpetuis carceribus coercendus si fortè conquisitis vndique vadibus, magis idoneos reperire nullos possit? 4 Minimè. 5 Sed potius in exilium relegandus est, 6 Ita tamen vt ij saltem fideiussores præterea accipiantur qui priùs oblati fuerant & à iudice reprobati. Neque enim videtur ea ratione iudicatum eueerti, cùm exilij quoque pœna irrogatur. 7 At quia nec exilium ipsum putat maleuolum condemnati propositū, 8 Quin potius ampliorem præbet nocendi facultatem si suspectissimus sit vt esse solet is qui cauere debet, 9 optimum est de eo referri ad Senatum, aut si coram Senatu res agatur, ad Principem, 10 vt si fieri poterit, iubeat ille in arce aliqua, tanquam in liberiore & honestiore custodia hunc retineri, 11 militis munera ibidem expleturum si eius sit condicionis & roboris vt explere queat, nec priùs discessurum quàm decretam præstiterit satisdationem. 12 Idque temperamentum Senatus noster secutus est in persona Ioannis Iacobi de Mingiod & D. Caroli Dorlier Iuridici maioris Chablasiensium Idib. Sept. 1595.

1. Certa enim quantitas hoc casu constituenda est arbitrio iudicis pro personarum & causarum qualitate, ne alioqui nemo reperiatur qui fideiubere velit, cum salui hominis certo modo æstimari non possit l. pen. D. de donat.

2. Nemo enim fideiussores minus idoneos accipere cogitur l. 1. 2. 5. 7. & pass. D. hoc tit. qui satisd. cog. l. 5. §. item quæritur D. de separ.

3. Cuius enim vita suspecta est & iusiurandum non nisi suspectum esse potest Iul Clar. dict. §. vlt. quæst.

4. Arg. l. si fideiussor 7. §. vlt. D. qui satisd. cog.

5. Pœna enim ista perpetui carceris hodie interdicta est l. aut damnum 8. §. solent de pœn. l. mandatis 35. D. de pœn.

6. Quasi per iudicem transactione facta de pœna criminis arg. l. quid ergo 13. §. pen D. de his qui not. infam.

7. Neque enim nouum est ea causa fieri commutationem pœnæ arbitrio iudicis l. ad bestias 31. D. de pœn.

8. Exemplo eius quod scriptum est in l. quia satisdatio 6. D. de susp. tutor.

9. Non enim solet huiusmodi satisdationis onus irrogari aliis quàm qui cædem minari, minásque exequi soliti esse probentur.

10. Præ-

10. Præsertim si transducendus sit reus in aliam prouinciã, quod vtique sine permissu Principis fieri non potest *d. l. ad bestias. §. vlt. l. 4. eod. tit. de pœn.*

11. Id enim est militibus ipsum committi vt loquitur Vlp. *in l. 3. D. de custod. & exhib. reor.*

12. *Arg. d. l. 7. §. vlt. D. qui satisd. cog.*

DEFINITIO XVIII.

Curator bonis absentis datus tenetur satisdare sicut alius quilibet habens bonorum administrationem.

CVrator datus absentis bonis licèt vt plurimum is dari soleat, & debeat ad quem intestati successio peruentura est,[1] tamen officio iudicis cogendus est satisdare in absentis commodum, vt ei quandocunque consultum reperiatur,[2] Alioqui facit iudex litem suam vt in subsidiũ teneatur si curator datus non sit soluendo,[3] Maximè si is curator datus proponatur, qui iam tum inops fuerit cùm datus fuit.[4] *Ita Senatus* in publico Auditorio 29. Nouemb. 1596.

1. Est enim ea curatio nihil ferè aliud quàm præoccupatio quædam successionis, Et ideò etiam pupillis & fœminis dari solet, vt alibi scripsimus. Licèt contra sentiat Dec. *ad leg. 2. de reg. iur.*

2. Menoch. *in libr. de arbitr. iudic.*

3. *Ex tit. De magistr. conuen.*

4. *l. 1. dict. tit. De magistr. conuent. D.*

DEFINITIO XIX.

Satisdare debet is qui pecuniam petit sibi legatam ad aliquid faciendum, non etiam qui petit bona immobilia.

QVi petit pecuniam à testatore ad aliquid faciendũ legatam, non aliter ad legati petitionem admittendus est, quàm si satisdet id se facturum. Sed si bona immobilia in eam rem legata sint aliud est, quia non sicut pecunia soluta facilè perire potest, ita & bona immobilia.[1] *Ita Senatus* in causa Dominæ de Lorme, & Syndicorum de Montmilian 6. April. 1596.

1. *l. quibus diebus 40. §. vlt.* vbi Bart. & alij *D. de condic. & demonstr.*

DEFINITIO XX.

Casus in quo satisdat is qui ex senatusconsulto fit possessor beneficij licèt nullum adhuc habeat contradictorem.

FIeri potest vt beneficij quod requirente procuratore generali sequestratum fuerat, possessio alicui detur, & tamen satisdationis onus iniungatur,[1] Vt puta si procurator generalis consentiat, vt huic vacua possessio tradatur, nec dum alius vllus sit contradictor, aliquis tamen fore speretur, quem credibile sit potiora iura habiturum,[2] proptereà quòd exhibitus ab impetrante titulus sit aliquo modo suspectus siue in forma intrinseca, siue extrinseca. *Ita Senatus* in causa N. Renati de la Couz pro prioratu Beatæ Mariæ de Luys 8. Feb. 1596. In qua tamen specie illud quoque non parùm mouit Senatum, quod impetrãs ille non fuerat à Principe nominatus, Quam nominationem expectare Senatus noster plerisque Epistolis & rescriptis Principis iubetur. Quanquam ad maiora beneficia pertinere id videtur, quæ dignitatem habent cùm administrationem non ad simplicia, quæ aut dignitatem aut administrationem nullam habent.[3]

1. Quod tamen regulariter secus est Vix enim vlla satisdandi necessitas ei iniungitur qui beneficij possessionem ex senatusconsulto nanciscitur.

2. Sic enim aliquando etiam futuro contradictori prospiciendum est, hactenus saltem vt in tuto & integro omnia collocentur.

3. Maiora enim &, vt vocant, consistorialia præsumuntur patronata, & consequenter de iure patronatus Principis non etiam simplicia, vt alibi scripsimus.

TIT. XL.

De formul. & impetr. act. sublat.

DEFINITIO I.

Actionum formulas scrupulosas & impetrationem duntaxat sublatam esse non item substantiam.

ABVTVNTVR plerique constitutionibus,[1] quæ formulas & impetrationes actionum sustulerunt: Quasi hodie nihil referre debeat, qua actione quis experiatur, dummodò aliqua competat.[2] Quod si ita esset, nõ tantùm eas formulas quæ syllabarũ aucupatione cunctorum actib. insidiantur radicitus amputatas,[3] sed omnem quoque iuris rationem sublatam esse dicendum esset, totámque perturbatam iurisprudentiam,[4] quæ in eo partim versatur vt doceat quænam & cui actio competat.[5] Sanè nec actionis impetratio necessaria est quæ olim erat,[6] nec formulæ præscriptis verbis concipiendæ solennitas vlla superest,[7] sufficitque eam exerceri actionem, quæ, vt habet Theodosij constitutio,[8] & rei apta sit, & proposito negotio competens. Cæterùm si inepta proponatur ab eo, qui aptiorem potuit exercere, perinde actor condemnabitur acsi nullam haberet, Salua ei potestate iterùm agendi eo modo qui aptior & conuenientior videatur.[9] *Ita Senatus* sæpius, & in ea potissimùm facti specie de qua in Tit. De rei vindic. Defin. 1. & 2.

1. *l. 1. & 2. C. hoc tit.*

2. Ob illa verba *d. l. 2. Si aptam rei, & proposito negotio competentem eam esse constiterit.*

3. Vt Constantinus loquitur in *d. l. 1.*

4. Quis autem credat Imperatores illos optimos Constantinum, Theodosium, & Valentinianum, quorum sunt eæ constitutiones iam paucis verbis totam iuris rationem tot vigiliis excogitatam atque inuentam euertere voluisse? *l. si quando 35. in princip. C. de inoff. testam.*

5. *l. 2. §. deinde 6. & seq. D. de orig. iur. adde §. ita in ciuitate 12. eod.*

6. Nam hodie actiones ex legibus & edictis ipso iure competunt, etiamsi non postulentur, vt notat Gothofr. *ad d. l. 2. C. hoc tit.*

7. Quæ olim tanta erat vt qui cadebat à syllaba caderet etiam à causa *§ si quis agens.* iunct. l. *si minus Instit. de action.*

8. *In d. l. 2.* facit *l. actio 47. D. de negot. gest.* etsi locum illum Triboniani esse potius quàm Pauli docuimus *lib. Coniect. cap.* facit *l. si cum 66 de euict.*

9. Qui enim hodie malè agit non rem amittit vel causam, sed litem, id est damno duntaxat sumptuum litis coërcetur, sed ita tamen vt eas ante omnia sarcire & refundere teneatur. eóque iure vtimur.

DEFINITIO II.

Succurrendum esse mulieri, quæ bonam iustámque de dote actionem habens malè egit.

MVlier quæ fundum certo precio æstimatum in dotem dederat,[1] & soluto matrimonio velut pignoris iure possederat,[2] cùm spoliata esset, egerat primùm vindicatione, deinde interdicto recuperandæ possessionis, postremò hypothecaria. Vindicationi obstabat quòd maritus per æstimationem dominus factus fuerat:[3] Interdicto, quòd illa subinde hypothecariam exercere maluerat:[4] Hypothecariæ denique quòd debitoris excussio facta non erat.[5] Sed quia constabat dotẽ ei deberi & quidẽ anteriore iure, Placuit licèt summa scrupolosáque iuris subtilitate repellenda videretur, non posse tamen cum ea summo iure agi citra summam iniuriam,[6] Præsertim cùm omni meliori modo, quæ vulgaris clausula est, ius

& iustitiam sibi ministrari petiisset. 7 Itaque pro ea pronunciatum est vt ei sua possessio restitueretur, quam sine facto suo amiserat, quousque tota illi dos soluta esset. 8 Idemque iuris constituendum esse visum est si de dote materna liberi experirentur. 9 Sanè cùm nulla litis parte augmentum dotis sibi solui postulasset quod tamen ex iisdē tabulis dotalibus debitum esse constabat, non putauit Senatus quicquam ei hoc nomine adiudicandum, ne & in facto supplere, 10 &, quod æquè fatui iudicis est, vltrà petita iudicare 11 videretur. *Ita Senatus* pro Claudia Hugō contra Nicolaum Brondel 4 Id. Ianuar. 1593.

1. Vt plerumque fit *l. plerumque 10 & l. si res 12. & pass. D. de iur. dot. l. quod si fundus 11. D. de fund. dotal.*

2. Quia mariti bona omnia pro dote sunt mulieri etiam tacitè obligata *l. vnic. C. de rei vxor. action l. assiduis 12. C. qui pot. in pignor. hab.*

3. Æstimatio enim hoc casu vt & alijs plerisque facit venditionem *d. l. plerumq. § si ante & seq. D. de iur. dot* et non purā & simpl. em. sed dotis causa *l. quoties 16. eod.*

4. Interdictum enim in quo non nisi de possessione tractatur, nō potest cum hypothecaria cumulari in qua de iure pignoris, itémque dominij debitoris non necessarium antecedens quæri oportet: & quamuis hypothecaria nihil nisi nudam possessionem auocet *l. si cùm venditor 66. D. de euict.* tamen sapit petitorium, ideóque cumulari non potest cum remedio possessorio, siquidem nihil commune habet proprietas cum possessione, licet inde fiat vt qui actionem vnam proposuit non continuò alij renunciasse intelligatur *l. naturaliter 12. § nihil commune D. de acquir. poss.* Vide tamen Hotomano *de hac quæst. in Quæst. illustr. 29. & quæ scripsi in Chiliade.*

5. Quæ nouo iure facienda est priusquàm agi possit contra tertium possessorem *Auth. hoc si debitor C. de pignor.*

6. Quo casu præferenda est æquitas rigori iuris & nimiæ subtilitati *l. filio 17. D. de iniust. rupt. l. sicut 8. § si debitori 16. quib. mod. pig. solu.* Iudicium enim dotis bonæ fidei est, in quo non conuenit de apicibus iuris disputare *l. si fideiussor 29. § quædam D. mandat.* ne sub autoritate iuris scientiæ perniciosè erretur *l. si seruus 91. § sequitur De verb. oblig.* & inde proficiscatur iniuria vnde iura nascuntur *l. meminerint 6. C. vnde vi.* Vnde tritū illud prouerbium *Summum ius summa iniuria, summa crux.* facit *l. si mulier 59. § ex asse in fin D. de iur. dot.*

7. De cuius clausulæ effectu & potestate vide quæ scribam *Def. seq.*

8. Semper enim succurrendum ei est qui sine facto suo & sine culpa sua cecidit à possessione *l. vlt. C. de acquir. poss. l. si de eo 40. § 1. vbi Bart. & alij D. eod.* & habet hypothecaria perpetuam illam conditionem si soluta est pecunia *l. grege 13. § etiam D. de pignor. l. penult. in fin. de except. rei iudic. l. debitor 59. D. ad SC. Trebell.*

9. Solet enim idem ius esse liberorum & matris in causa dotis *l. assiduis 12 § exceptis C qui potior. in pign. hab.* licèt dotis priuilegia non transeant ad extraneos mulieris heredes *l. vnic. C. de priuil. dot.* præcipuámque causam fauor dotium illam habeat ne mulier sit indotata quò possit facilius nubere ad replendam liberis ciuitatem *l. 1. D. sol. mat. matr.* quæ ratio cessat in liberis tametsi maternam dotem petentibus.

10. Quod iudex nunquam facere potest, sed ea tantùm supplere debet quæ peti possunt ex iure *l. vnic. vbi DD. C. vt quæ desunt aduoc. part. iud. supp.* Harmenop. *lib. 1. tit. 4.* Alioqui iudex supplendo videtur patrocinari non iudicare vt tractat Aul. Gell. *lib 14 noct. Attic. cap. 2.* Etsi potest interdum iudex multa facere ex officio etiam irrequisitus De quibus vide Rip. *ad l. 4. § hoc autem D. de damn infect.*

11. *l. vlt. C. de fideic. libert.*

DEFINITIO III.

De effectu clausulæ, Omni meliori modo, in libello apposita.

CLausula, *Omni meliori modo* in libellis apponi solita facit, vt iudex ad ius partis attendere debeat potiùs quam ad ineptam petitionē. 1 Inde fit vt licèt conclusio libelli sit de petitorio, trahi tamen possit libellus ad possessorium, & contrà, propter huiusmodi clausulam. 2 Sed ita demùm si ea quæ in libello narrantur congruant, 3 id est non minus petitorium respiciant quàm possessoriū. Nam si nihil sit in libello quod alterutrum respiciat, non potest ex eo sequi condemnatio, tametsi probationes suppetant, 4 nec si aduersarij confessio accedat, 5 sed ad aliam actionem omnimodo actor remittendus est. 6 *Ita Senatus* in causa D. de la Velliere & D. de Rogemont 10. Cal. Febr. 1595.

1. Afflict *decis. 144. nu. 2.* Masuet. ad Papiens. *in form. act. real. vers quare ad fin.*

2. *Arg. l. cùm pater 77. § filium matrem. de legat. 2.*

3. *Arg l. vnum ex familia 67. § si omissa eod.*

4. Nam cùm ex facto iuris oriatur non potest libelli conclusio adaptari ne quidem per interpretationem ad id de quo nihil in libello narratum sit. Idque est quod dici solet ius ex re constituendum esse *l. 1. § Diuus D. ad leg. Cornel. de sicar.* Item ius in causa positum esse, quamquam alio sensu ita locutus est Alfeo *in l si ex plaga 52. § in cliuo capitolino. D. ad leg. Aquil.*

5. Sententia enim conformis esse debet libello & petitioni actoris, non responsioni quam reus fecerit ad petitionem *l. fin. C. de fideic. libert. l. si præses 38. D. de pœn. l. de rebus 43. de recept. qui arbitr.*

6. *Vt in l. Babius 30. in fin. D. de pact. dotal.* facit *l. quod in diem 7. § 1. D. de compensat.*

COD I-

CODICIS FABRIANI DEFINITIONVM FORENSIVM, ET RERVM

In Sacro Sabaudiæ Senatu Tractatarum,

LIBER TERTIVS.

TIT. I.

De iudic.

DEFINITIO I.

De litibus quæ apud inferiores tractantur iudices non nisi magna de causa euocandis.

QVONIAM vbi cœptum est iudicium, ibi & finem accipere debet,1 non immeritò creditum est odiosas esse euocationes litium quæ apud inferiores tractantur iudices,2 ob idque nec facilè cōcedendas, id est nisi ex magna & propemodùm necessaria causa, 3 Fortè si inferior iudex alterutri litigantium suspectus esse cœperit, 4 nec alius sit qui in eius locum substitui commode possit, 5 Aut si apud superiorem iudicem alia lis tractetur inter easdem partes, cuius tanta sit cum ea quæ euocatur connexitas, vt sententia quam in vna lite ferri continget paritura sit exceptionem rei iudicatæ in alia, 6 aut vt rerum iudicandarum contrarietas timeri possit. 7 Extra hos casus & si qui sunt similes, vix est vt euocatio permitti debeat, licèt apud inferiorem iudicem nondum fuerit lis contestata. 8 *Ita Senatus* in publico auditorio pro D. Aduocato De la Cley contra D. de Chandee Prid. Cal. Aug. 1588. Iunge Defin. 9. infr.

1. *l. vbi acceptum* 30. iunct. *l. si quis posteaquàm* 7. *D. hoc tit.*

2. Quia difficile est vt litigatores in aliud iudicium transferantur, quin cum alterutrius captione id fiat, quod tamen ne eueniat summopere cauendum est *l. pen. § vlt. D. de vacat. & excus. muner.* facit *l. pen. de iurisd. l. de qua re 74. D. hoc tit.* Sed & contumelia quædam in eo fit iudici apud quem reus præuentus est *l. si quis posteaquàm 7. D. eod. l. litigatores 11. D. de recept. qui arbitr.* Ideòque nec alij quàm supremi magistratus, qui Principis vices gerunt, euocandi ius habent, scilicet vt hoc nomine vtantur. Decernere namque potest ex causa iudex superior vt apud se tractetur lis quæ apud inferiorem tractabatur. Sed euocationis nomine vti nec potest nec debet Rebuff. *in tract. De euocat.*

3. Vbicumque enim iusta causa & æquitas mouet, subueniendum est, & licitum fit quod alioqui non liceret *l. vbicum-que 21. vbi* Gothofr. *D. de interrog. in iur. fac.*

4. Omnes enim lites sine suspicione procedere oportet vt loquitur Iustin. *in l. apertissimi 16. C. hoc tit. l. obseruandum 47. D. eod.*

5. Litigantibus fortasse nolentibus in alium eligendum consentire *l. vlt. C. eod.* aut quòd in aliud iudicium transferre litigatores non possint sine alterutrius captione *d. l. pen. §. vlt. de vacat. & excus. muner.*

6. Quæ præiudiciales sunt cognitiones de quibus *in l. generaliter 12. & seq. l. fundum 16. l. fundo 18. l. res maioris 21. D. de except. §. præiudiciales Inst. de action.* Idem est si futurum sit vt nō facta euocatione causæ continentia diuidatur *l. nulli 10. C. hoc tit.* maior autem causa hoc casu trahit ad se minorem *l. per minorem 54. D. hoc tit.*

7. *l. 1 & 2. D. de quib. reb. ad eund. iudic. eat. l. singulis 6. de except. rei iudic.*

8. Etsi enim ante litis contestationem iudicium acceptum dici non potest, tamen certa iudicis iurisdictio est, quia non dantur hodie iudices vt olim à prætore post litem contestatam *l. 2. C. de pedan. iudicib.*

DEFINITIO II.

Minima causa suspectum facit iudicem in testationibus excipiendis.

IVdex præsertim ordinarius etsi post litem contestatam suspectus dici non potest 1 nisi noua suspicionis causa, 2 vel causæ iustæ notitia 3 superuenerit, Si tamen ob familiaritatem quam cum vno ex collitigatoribus maiorē quàm cum alio exerceat, 4 vel ex qua alia probabili causa suspectus dicatur, abstinere debet à dictandis excipiendisve testationibus: 5 quòd ea res omnium maxime præcipui sit momenti ad litis victoriam comparandam: 6 cùm ex facto, vt dici solet, ius oriatur, 7 factum autem plerumque tale esse credatur quale ex testium dictis apparet. 8 Sed & sententia siue per sordes, siue per gratiam contra ius reddita, per iudicem qui de appellatione cognoscit in melius reformari potest. 9 Probationes verò si per sordes aut gratiam dictantis exactiores aut leuiores factæ sint, vix at ne vix quidem possunt restitui. 10 *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio 14. Cal. Decembr. 1588.

1. Quia per litis contestationem consentitur in iudicem *l. apertissimi 16. C. hoc tit. l. nemo 4 C. de iurisd. omn. iudic.* & ne lites in infinitum extendantur vt ait *d. l. apertissimi.*

2. De quibus suspicionis causis vide *l. lex Cornelia 5. in prin.* & ibi Comment Gothofr. *D. de iniur.*

3. Parum enim sunt causam nullam subesse, aut eam quæ est

ignorari *arg. l. annus 6. D. de calumniat. l. 2. §. vlt. quand. app. sit. l. pen. §. vlt. de vacat. & excus. muner.*

4. *l. liberi 28. in fin. C. de inoff. testam.* Vel ob occultas inimicitias quæ non facile probari possint vt in *l. non distinguemus 32. §. cum quidam. D. de recept. qui arbitr.* facit *l. 4. §. si accusatio de legatam.*

5. Id est vt vulgo loquuntur à faciendis inquestis.

6. *l. 1. 2. 3. & pass. D. de testib.*

7. *l. si ex plaga 52. §. in clivo capitolino D. ad leg. Aquil.*

8. *l. ob carmen 21. §. vlt. & l. seq. D. de testib.* Vnde fit plerumque vt non tam deficiat ius, quam probatio *l. quæ sunt Titij 30. D. de testam. tutel.* id est vt deficiat ius quia deficit probatio.

9. Quia appellationis remedium inductum est aduersus iniuriam iudicis, qui prior pronunciat *l. ius prætor 7. §. quid tamen D. de minor. l. si per imprudentiam 51. l. Herennius 65. §. 3. D. de euict. l. 1. in princ. D. de appell.* Potest etiam ea his causa dari testimonii contra sententiam *l. Diuus 35. D. de re iudic.*

10. Propter metum subornationis ex quo dicisceta sunt testificata *cap. fraternitatis & cap. fertur Extr. de testib.* Item quia si idem testis sæpius audiatur, statur primæ depositioni iuratæ Guid. Pap. *quæst. 546.* Dicam *Def. 4. infr. de test.*

DEFINITIO III.

Non cogitur coram inferiore iudice litigare qui apud superiorem in alia lite ijsdem instrumentis vti cogitur.

CVm quidam apud Senatum conuentus pro parte debiti, instrumentum edidisset quo probabat nihil se debere, postea verò apud inferiorem iudicem pro reliquo debito vrgeretur, Visum est posse eum iustè recusare ne iudicium suscipere cogeretur propter litem apud maius tribunal institutam: 1 quæ, licèt non esset de eadem quantitate, ex eadem tamen debendi causa pendebat, ijsdemque oppositis exceptionibus terminari poterat, quarum probatio ex ijsdem quoque instrumentis petenda commodè scindi nec posset nec deberet: 2 *Ita Senatus* 13. Cal. Decembr. 1588.

1. Nam & is qui ad maius auditorium vocatus est si litem in minori inchoatam deserat contumax non videtur *l. contra pupillum 54. §. qui D. de iudic.*

2. Neque enim fieri potest vt eodem tempore quis edat siue iudici siue aduersario eadem instrumenta in diuersis tribunalibus facit *l. 4. §. vlt. & l. 6. §. 1. D. de edend. l. 2. & 2. de quib. reb. adeund. iud.*

DEFINITIO IV.

Quibus casibus heres sequatur forum defuncti.

QVod vulgò iactatur heredem sequi forum defuncti, 1 eo demum casu verum est quo vel absens defendatur ab alio, vel ibi ille ipse inueniatur. 2 Aut si cum defuncto iam cœpta lis erat. 3 Extra hos casus conueniri heres debet in domicilio proprio non defuncti, 4 Neque enim defuncti domicilium transit ad heredem. 5 Quin & cùm absens heres est si in loco domicilij defuncti conueniatur, non nisi ad primum vsque decretum veniédum est, ne iniuria heres afficiatur si secundum accedat quod sententiæ diffinitiuæ vim obtinet. 6 *Ita Senatus* 5. Non. Decemb. 1588.

1. *Ex l. heres absens 19. l. si is qui Romæ 34. D. hoc tit.*

2. Hi enim duo casus sunt quos Vlpian. capsimit *in d. l. heres absens.*

3. Vt in casu quem Iauolenus tractat *in d. l. si is qui Romæ.*

4. Ex iuris regula quæ vult vnumquemque in sui domicilij loco conueniendum esse & actorem forum rei sequi debere *l. 2. C. de iurisd. omn. iudic. l. vlt. C. vbi in rem actio.*

5. Paul. Castr. *ad d. l. heres absens.* Domicilium enim facti est non iuris, cùm totum ex patrisfamilias voluntate animique destinatione æstimetur *l. 3. & 4. l. adsumptio 6. §. filius & §. iurisprudentibus l. libertus 17. § patris D. ad municip.* quæ autem facti sunt non transeunt ad alium *l. qui heredi 44. D. de condit. & demonstr. l. quod seruus 24. D. de acquir. poss. l. legatum 21. de adim. leg.*

6. Sic idem Paul. Castr. *ad d. l. heres absens* vbi vide. Item quæ de primo, & secundo decreto scripsi in *Chiliade De error. pragm. Decad. 10. Error. 6.*

DEFINITIO V.

Filia in mariti non in patris siue viui siue mortui domicilio conuenienda est.

FInge igitur debitoris filiam nuptam homini alterius fori quam cuius pater fuerat. Si de actione hereditaria contra eam instituenda tractetur, placet ibi eam esse conueniendam vbi maritus domicilium habet. 1 Sequitur enim vxor domicilium mariti. 2 Adeò vt etiamsi in eo loco reperiatur vbi defunctus debuit, & domicilium habuit, possit nihilominus exceptione fori se defendere, 3 quoniam nó propria exceptio illa est sed communis, & vt nostri loquuntur in corpore iuris clausa. 4 Si tamen bona aliqua sint hereditaria in loco domicilij defuncti, nihil prohibebit capi ea pignori, sufficiétque notam filiæ fieri executionem, hactenus nimirum vt in eorum possessionem mitti creditor possit ex primo decreto non item ex secundo, 5 Itaque cùm quidam aduersus filiam heredémque debitoris ex contractu paterno acturus ad patris non ad mariti domicilium citationem fieri curasset, 6 rùm ob non solutam pecuniam quæ debebatur bona quædam hereditaria pignori capta essent, 7 subinde decretum super ijs subhastationibus interpositum, 8 Senatui visum est malè factam executionem, quòd citatio neque in persona debitricis, neq; ad domicilium facta fuisset, tametsi colono ipsius denunciata proponeretur. 9 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Ex ea ipsa iuris regula quam attulimus *Def. prox. num. 4.* Vnumquemque in sui domicilij loco conueniendum esse *d. l. 2. C. de iurisd. omn. iud. d. l. vlt. C. vbi in rem act.*

2. *l. cum quadam 19. D. de iurisd. l. filij 22. §. 1. l. ea quæ 32. l. vlt. §. 3. D. ad municip.* si modò iustæ nuptiæ fuerunt *l. penult. §. vlt. eod.*

3. Nisi iam cœpta lis erat ante contractas nuptias *d. l. cum quadam.*

4. Ita Bart. Bald. Castr. post glos. *ad d. l. heres absens.*

5. Idem Castrens. supradicto loco.

6. Et malè, quamuis nec nupta filia fuisset si modò alibi domicilium constituisset, quia liberi ciuitatem ex qua pater naturalem originem ducit, non domicilium eius sequuntur *l. 3. & 4. l. adsumptio 6. §. filius D. ad municip.*

7. *Ex tit. C. si in caus. iud. pign. capt. sit.* quia instrumentum guarentigiatum sententiæ vim obtinet Bart. *in l. cum vnus 12. D. de reb. auctor. iudic. possid.*

8. Ad confirmandas subhastationes tanquam ritè & rectè factas ne posteà de earum forma & nullitate quæri posset propter autoritatem rei iudicatæ *l. forum inuito 65. §. cum prætor D. ad SC. Trebell.* Itaque in proposita facti specie supplendum est ab ea interpositione decreti prouocatum fuisse nec nisi ex appellatione Senatum cognouisse.

9. Tunc enim colono aut inquilino denunciationẽ factam esse sufficit, cùm ad domicilium facta est nôn aliter *l. 4. §. prætoris in fin. D. de damn. infect. l. 5. §. etsi fortè & § seq. D. quod vi aut clam.* Scripsi *Def. 1. sup. De in ius voc. num. 6.*

DEFINITIO VI.

Clericus calumniatus apud iudicem laicum condemnari ab eo potest.

CLericus qui laicum per calumniam accusauit potest eo nomine condemnari ab eo ipso iudice laico qui de accusatione cognouit. 1 Non ea quidem pœna quæ caput aut existimationem afficiat sed pecuniaria, ne impunita sit calumnia, 2 quæ ab alio iudice vindicari nó potest. 3 Atque ita sæpius Senatum iudicasse relatum est 6. Id. Decemb. 1588.

1. *Cap. at si clerici.* vbi glos. & Panorm. Bart. *hoc tit.* Guill. Bened. *in cap. Raynutius in verb. & vxorem nomine Adalasiam Decis. 2. num. 416. & seq. Ext. de test.* Minsing. *centur. 2. quæst. 67.* Guid. Pap. *quæst. 73. 119. & 561.*

2. Calumnia enim nunquam impunita relinquenda est *l. 1. §. 1. D. si mulier ventr. nomin. in poss. calumn. caus. ess. dicet.* nec cursus ab alio iudice vindicanda quàm ab eo cuius dignitas per calumniatorem offenditur [illegible] separatum sit crimen calumniæ, ab eo de quo per accusationem principalem quærebatur *l. vlt. D. de calumniat.*

9. Alioqui

3. Alioqui calumniæ facultatem ex clericali dignitate capere quis facilè posset, quod ferendum non est *arg. l. pen. D. de hered. instit.*

DEFINITIO VII.

Aliena lis interueniens sistere eam non potest, sed in eo statu in quo lis est interuenire debet.

SI cùm inter me & te controuersia penderet de hereditate Titij alius interueniat qui eam hereditatem suam esse dicat, ita demùm in eodem iudicio audiendus erit si nulla per eum liti nostræ mora fiat. 1 Nam si iam lis inter nos instructa erat & ad coronidem perducta, 2 aut breui perducenda, 3 prius est vt de mutuo iure nostro pronuncietur. 4 Idque est quod dici solet Eum qui alienæ liti interuenit in statu interuenire debere, id est ita vt litis principalis status nil immutetur, neque inchoata negotij cognitio interrumpatur aut differatur. 5 *Ita Senatus* ex tẽpore contra R. D. Alfonsum d'Elbene Abbatem Altacombanum nunc Episcopum clariss. Albiensem. 4. Id. Ianuar. 1589.

1. Etsi enim suas moras habet iudicij exercitio *l. etiam 15. in princip. D. vt legat. seu fideic. nomin. caueat.* sicut & executio *l. quod debetur 51 D. de pecul.* non tamen ferendum est vt ex facto alieno & aliunde quàm ea ipsa lite proficiscantur.
2. Quod euenit cùm iam in causa conclusum est quomodo pragmatici loquuntur, quia ex eo tempore processus, vt aiunt, habetur pro iudicato.
3. Parum enim referi an quid iam factum, an proximè faciendum sit *vulg. l. pen. D. de minor. testam.*
4. *Arg. l. Babius 30. in fin. D. de pact. dotal. l. 3. in princip. D. vt in poss. legat.*
5. Bart. *in l. si perlusorio 14. §. 1. D. de appellat.*

DEFINITIO VIII.

Eremodicium contrahi non potest ex facto falsi procuratoris, nec si posteà secuta sit ratihabitio.

SI falsus procurator pro te contra me iudicio adfuerit, ego verò abfuerim, non potest ferri pro te sententia 1 nec si falsi procuratoris factum tu ratum habueris siue ante siue post sententiam, 2 Si non à tempore ratihabitionis secutæ ex integro fiam contumax. 3 Neque tamen eò minùs cogar appellare si perperam fuero condemnatus: 4 Postquam iure nostro inductum est vt ab ea quoque sententia quæ nulla est prouocari oporteat. 5 Sed litis expensas tanquam contumaciales tibi refundere non ero cogendus. 6 Non enim contumax fuisse videri possum, cùm tu ritè ac debito tempore ad iudiciũ ipse non veneris: 7 Aut si vterque nostrum fuit contumax, mutua compensatione vtriusque culpam purgari necesse est. 8 *Ita Senatus* ex tempore Prid. Id. Ianuar. 1589.

1. Quia neuter ex litigatoribus adesse intelligitur, cùm per alium adesse dici non possit qui procuratorem non constituit, nisi proponas falsum illum procuratorem ius agendi habuisse etiam sine mandato, puta tanquam coniunctam personam præstita rati satisdatione *l. sed & hæ 35. D. de procurat.* Vtroque autem litigatore absente nihil decerni potest nisi fortè per arbitrum, facto scilicet ea lege compromisso *l. diem proferre 27. §. si quis litigat. vum D. de recept qui arbitr.*
2. Itaque ratihabitio hoc casu non æquiparatur mandato vt aliàs solet *l. vlt C. ad SC. Maced.* quia nimis serò fit post lapsa tempora intra quæ fieri debuit vt iudicio adfuisse videretur is cuius nomine falsus procurator adfuerat *arg. l. pen. D. rat. rem haber. l. vlt. in princip. D. quis ord. in bon poss. seruet.*
3. Ex integro enim faciendum est quod perperam factum fuit, siquidem nec factum intelligitur quod perperam & vitiosè factum est *l. 6 D. qui satisd. cog. l. 2. D. de autor. tutor. l. & post edictum 73. §. quod si is & seq. D. hoc tit.*
4. Nam ex peremptorio condemnatus absens si appellet audiendus est dummodo non per contumaciam defecerit *d. l. & post edictum 73. §. vlt. D. hoc tit.* hic autem contumacia nulla intercessit.
5. Dixi *Defin 6. sup. De arbitr.*
6. Vt cogendus essem si verè fuissem contumax, quia verus contumax non auditur appellans nisi refusis expensis *d. l. & post edictum 73. §. vlt. l. properandum 13. §. cum autem C. hoc tit.* Refusio enim expensarum purgat contumaciam, ideóque expensæ istæ præiudiciales appellantur, quod tamen ex ritu nostro practico magis quàm ex iure descendere videtur, quia nulla lex est quæ verum contumacem audiri velit, ob id solùm quod contumaciales expensas refundere sit paratus, vt constat ex *d. l. properandum § sin autem reus in fin. & d. § cùm autem.*
7. Proinde hoc casu circumducitur edictum vt Vlp. loquitur *in d. l. & post edictum §. quod si is D. hoc tit.*
8. *Arg. l. vlt. §. pen. D. de eo per quem fact. erit. l. si duo 36. D. de dolo l. domum. 57. §. vlt. de contr. empt. l. viro 39. D. solut. matr.*

DEFINITIO IX.

Interdum si suspectus sit locus in quo ius redditur permittendam litis euocationem.

EVocandæ litis quæ coram inferiore pendebat iudice, iusta causa illa esse creditur, 1 si lis sit inter subditum & dominum, qui per se aut suos magistratus iniuriã subditis inferre soleat. 2 Si tamen domini mores minus suspecti sunt quàm vt causa non cognita tam iniuriosus haberi debeat, 3 commodius est vt citra euocationem alius iudex à Senatu detur, 4 qui in alio loco non suspecto 5 litem instruat & terminet. *Ita Senatus* eodem die pro Ioanne Gaudinon Aduocato magni apud nos nominis.

1. Nam sine causa non fit euocatio tanquam odiosa, vt dixi *Def. 1 sup eod. ex l si posteaquàm 7. l. de qua re 74. D. hoc tit. l. cùm quadam 19. D de iurisd. l. litigatores 11. D. de recept. qui arbitr.*
2. Guid. Pap. *quæst.* 440.
3. Neque enim facilè credendus quis est iniuriam velle committere, cùm bonus quilibet præsumatur *l. cùm pater 77. §. rogo filia 25. de leg. 2.* præsertim cùm per iudicem & magistratum res expeditur *l. vlt in princip. D. de eo quod met. caus.*
4. Hoc enim casu mutata persona solius iudicis non idcirco mutatur iurisdictio, nec proinde iniuria vlla fit domino iurisdictionis.
5. Nam ad locum suspectum litigator ire nũquam cogitur *l. quid tamen 24. §. pen. D. de recept.*

DEFINITIO X.

De sumptuum condemnatione negligenti litigatori in negligentiæ pœnam irroganda.

HInc inde per collitigatores deducta facti quæstione, prolatísque ab altero licèt nondum publicatis testationibus, 1 si aduersarius ex principali diplomate petat vt ad nouas facti allegationes proponendas admittatur, nõ aliter audiendus est, quàm si consentiat, vt suis sumptibus in contrarium allegentur & probentur quæcumque aduersarius alleganda sibi probandáque putauerit, 2 licèt in prima aut secunda instantia id fiat non in tertia. 3 Sic enim constitui æquissimum est vt facti sui pœnam patiatur, qui vltrò liti moram adfert. 4 *Ita Senatus* 9. Cal. Febr. 1589.

1. Nam post publicatas testationes non facilè allegationes aut probationes nouæ reciperentur *cap. series & cap. fraternitatem Extr. de testib.*
2. Impensas enim debet quisquis dat iis causam *arg. l. si vera 12. §. vlt. l. si quis 27. § impendia D. mandat. l. 2. in fin. C. de plur. petit.*
3. Nam in tertia instantia nunquam sine refusione expensarum admittuntur nouæ allegationes. Stil. Senat. art.
4. Debuit enim esse diligentior & vigilantior *l. 15. §. vlt. & l. seq. ex quib. caus. maior.*

DEFINITIO XI.

Quando de pluribus petitionibus simul aut ex ordine pronunciandum sit, Et quid si fori præscriptio allegetur.

QVoties mutuæ sunt colligantium petitiones, de omnibus simul iudicium accipiendum est. 1 Sed hoc ita Si vtraque petitio ante litem contestatam proposita fuerit, 2 & vtraque æquè vel certa sit vel incerta. A-

lio qui si altera tantùm sit certa & comprobata, de illa priùs pronunciandum est, posteà de reconuentione cognuscendum, ne per alteram alteri mora fiat. 3 Porrò non ex eo solo impedietur reconuentio coram iudice laico quòd actor sit clericus, 4 aut contrà coram iudice ecclesiastico quòd actor sit clericus. Neque enim fori priuilegium vllum habere actor potest cum apud eundem iudicem in eodem negotio conuenitur 5 nec si criminaliter reconueniatur. 6 *Ita Senatus* in causa D. Martelli Episcopi Niciensis & D. Petri Lamberti. In secreto auditorio 4. Id. Febr. 1589.

1. *Cap. 1. & tot. tit. Extr de mut. petit. l. 1. & 2. D. quib. reb. ad eund. iudic. eat. l. 1. §. vlt. qua sen. ent sine app. rescind.*

2. Nam post litem contestatam non admittitur reconuentio in eadem instantia *Auth. & consequenter C. de sent. & interloc. omn. iudic.*

3. *d. auth. & consequenter in fin.*

4. Dubitandi ratio erat, quia in reconuentione reus est actor, Actor autem sequitur forum rei siue laicus ille sit, siue clericus *l. 2. C. de iurisd. omn. iudic. l. vlt. C. vbi in rem act.* Vide tamen Canonist. *ad cap. at si clerici de iudic.*

5. Cuius enim quis in agendo obseruat arbitrium eum habere & contra se iudicem non dedignetur, Scilicet in eodem negotio vt ait *l. cum Papinianus 14. C. de sentent. & interl. omn. iudic.*

6. Dummodo ratione eiusdem negotij, vt proximè diximus, quia nec consentit quis in iudicem ob id solum quod apud eum agit, nisi ratione illius rei de qua agit, vt limitata causa limitatum producat effectum *vulg. iurib.* Vide Robert. Marani. *De ordin. iudic.*

DEFINITIO XII.

Clericus heres laici non sequitur forum defuncti nec contrà.

ETsi mortuo vno ex colitigatoribus pendente lite nō idcirco perit instantia, sed in heredem continuatur, 1 Si tamen clericus heres laici aut è contrario laicus heres clerici proponatur, priuilegij ratione instantiam perire necesse est, vt à competenti iudice fieri possit condemnatio. 2 *Ita sæpius* tractatum est. *Sine die.*

1. *l. heres absens 19. l. si patitor 31. l. si is qui Romæ 34. D. de iudic. l. si cum hominem 31. vbi* Bart. *D. de fi. iuss.*

2. Abb. & Felin. *in cap. quia G. extr. hoc tit.* Mynsing. *centur. 3. obser. 45.*

DEFINITIO XIII.

De recusandis inquisitoribus deputatis in partibus.

QVod plerisque Senatus decretis cautum est vt qui audiendis testibus inquisitor datus fuit recusari nō possit postquàm in ea loca venit vbi inquiri oporteat, vtque neglecta eiusmodi recusatione, adeóque appellatione qualibet commissum sibi negotium exequi possit, 1 Non ad eos pertinet, qui in partibus, vt loquimur, id est in prouincia ipsa in qua testes degunt, deputantur, 2 sed ad eos duntaxat quos necesse sit ex prouincia aut ex ciuitate vnà commeare in aliam, vnde citra damnum expensarū, & itineris incommodum redire non possint. 3 *Ita Senatus* ex tempore pro N. Locman contra Syndicos de Monluel Cal. Iul. 1591.

1. Solenne & generale arestum est.

2. Quia quod ad istos inquisitores attinet non potest imputari recusanti, cur eos citiùs non recusauerit, si nullum inde damnum aduersarius aut inquisitor ipse passurus fuit *arg. l. etsi post tres 8. D. si quis caution. l. quod tamen 21. §. vlt. & l. seq. D. de except.*

3. *Arg. l. 3. §. vlt. D. de testib. l. sed si quis 7. D. de testam. quem adm. aper. l. si quis pro vxore 21. D. de donat. int. vir. & vxor.*

DEFINITIO XIV.

De acceptatione facta sub modo condicionali.

QVi oblationem ab aduersario factam in iudicio acceptauit, hoc tamen addito vt certum quid aliud prætereà sibi præstaretur, Si id iustum & æquum iudici videretur, non eò minùs purè acceptasse videbitur, secuta posteà quandocunq; sententia per quam iudex, quid iustum & æquum arbitraretur, declarauerit. 1 Proinde non poterit is qui obtulerat, ab ea sententia appellare, vtpote quæ oblationi factæ consentanea videri debeat, 2 Quasi eo saltem tempore acceptata oblatione, tametsi ante sententiam purè acceptata non fuisset. Condicio enim quæ extitit perinde habetur acsi nunquam adiecta esset. 3 Et vt nostrorum verbis vtar sententia huiusmodi se ipsam tuetur & iustificat. 4 Sed & ante sententiam satis acceptata videbatur oblatio ita vt ab ea resiliri non posset, cùm cōdicio non tam acceptationi quàm restrictioni, &, vt ita dicam, modificationi acceptationis adiecta proponeretur. 5 Inde namque fiebat vt acceptatio maneret pura, restrictio autem condicionalis & consequenter nulla pendente conditione, nulla etiam post impletam condicionem. 6 Vel ob id maximè quòd restrictio illa per modū modi facta fuerat non per modum condicionis, 7 Modus autem adiectus non solet actum suspendere, 8 sicuti nec condicio quæ iuris est magis quàm facti. 9 *Ita Senatus* in causa nobilium fratrum Pelard 7. Cal. Iunij 1590.

1. Est enim hic casus ex iis in quibus postfacta quid in præteritum fuerit declarant *l. quæ res 98. §. rem autem D. de solut. l. hanc scripturam 15. §. 1. D. ad leg. Aquil.*

2. Nam quemadmodum si cōuenerit inter litigatores quid iudicandum sit, iudex idipsum sequi cogitur *l. si conuenerit 26. D. de re iudic.* ita nec litigatoribus permittendum est, vt ab eo quod semel voluerunt, posteà recedant.

3. *l. potior 11. vers cum enim semel D. qui potior. in pignor. hab.*

4. *Arg l. si Stichum 8. §. qui ita & l. quoties 14. §. 1. D. de manat. l. nuda 5. C. de contr. stipul.*

5. *Arg. l. auia 77. § pater de cond. & demonstr.*

6. Quia condicio semper nihil est & antequam impleatur & postquam impleta est, vt scripsi *lib. 15. Coniect cap 6. & 7.*

7. Differt enim modus à condicione *l. cum ab eo 41. de contr. empt.*

8. Crauet. *cons 59. n. 1. & cons 273. num. 9.*

9. Decius *in l. actus legitimi num 6. De regul. iur.* facit *d. l. auia 77. in fin. de cond. & demonstr. l. licet 12. D. vt legat. nom. caueat.*

DEFINITIO XV.

Casus in quo post dedicata testificata noua facti allegationes & probationes admittuntur in eadem instantia.

SI post publicatas testationes reus aliquid alleget quod nouorum articulorum materiam præbeat actori, Nō est impediendus actor quominus in eadem instantia & absque beneficio Principis non deducta deducat, & non probata probet, 1 dummodò nouæ allegationes nihil cōmune habeant cum prioribus, id est neque simile neque contrarium quicquam. 2 Huc enim pertinet quod dici solet Ea quæ de nouo emergunt nouo indigere auxilio. 3 *Ita Senatus* 15 Cal. Decemb. 1590.

1. Non enim potest imputari actori cur non diuinauerit ab initio ea quæ post publicatas testationes aduersarius esset obiecturus *arg. l. si putator 31. in fi. D. ad leg. Aquil. l. si fideiussor 29. §. si cùm debitor. D. mandat. l. 4. §. illa etiam quæstio. D. de doli mal. except.*

2. Nam si vel simile vel contrarium aliquid habeant non sunt admittendæ propter metum subornationis, nisi adsit concomitantia instrumentorum, vt dicemus *ad tit. De testib.*

3. *l. de ætate 11. §. ex causa De interrog. in iur. faciend. l. si ab arbitro 10. in fin. D. qui satisd. cogant. l. oratione 7. in fin. D. de fer.* cum aliis pene innumeris per Gothofr. citatis *in d. §. ex causa.*

DEFINITIO XVI.

Maritus lite pendente heres institutus, eandem litem prosequi potest heredis iure.

QVi primùm tanquam maritus egerat 1 posteà vxoris testamento heres scriptus eandem instantiā prosequi potest, neque nouam instituere cogitur. 2 Non enim actio sed sola qualitas actionis videtur immutata: 3 quæ res non impedit ne vtiliter cœptū iudicium suo

marte

marte curtat. 4 *Ita Senatus* in causa D. Henrici Bay tum magistri computorum contra Dominam March. de la Chambre Prid. Id. Decembr. 1590.

1. Puta pro dote cuius ille dominus est *l. doce 6. C. de reivindic.* aut tanquam coniuncta persona pro rebus non dotalibus ex *l. maritus 21. C. de procur.*
2. Ferrariens. *in form. libelli quo vxor agit ad dot. vel vsumfr. in verb. vxor. num. 13.*
3. *Vt in l. in delictis 4. § si detracta. D. de noxal. action.*
4. Guid. Pap. *quaest. 21.*

DEFINITIO XVII.

Socer soceri in causa soceri iudex esse non potest.

ETsi non ex eo solo suspectus iudex dici potest quòd adfinis sit alterius adfinis,1 Socerum tamen soceri iuste recusari posse placuit, quòd is plusquàm adfinis sit,2 quippe qui parentis locum obtineat,3 eodémque passim iure & honore censeatur. 4 *Ita Senatus* in causa nobiliú fratrum Du Saix & N. Gaspardi de Maluert D. de Contlens 8. Id. Iul. 1592.

1. Nam adfinis mei adfinis non est mihi adfinis, sicut nec socij mei socius meus socius est *l. qui admittitur 19. cum seqq. D. pro socio l. consilij 47. §. vlt. de regul. iur.* nec liberti mei libertus meus est libertus *l. Modestinus tit. de verb. signif.*
2. Manente tamen adfinitate non etiam dirempto iã matrimonio *l. pen. D. de iur. dot.*
3. *l. quia parentis 16. D. solut. matr. l. vlt. in princip. D. de his quae vt indign.*
4. *l. rei iudicata 15. D. solut. matr. l. sicut autem 21. & seq. D. de re iudic.*

DEFINITIO XVIII.

Casus in quo contumax petere potest vt ex aduersarij instrumentis victoriam litis sibi liceat comparare.

QVi iubenti iudici acta litis exhiberi ad ferendã sententiam non paruit, si aduersarij diligẽtia vrgeatur, nec exhibere possit aut velit, petere tamen potest & debet vt ex ipsius aduersarij instrumentis quæ per productionem communia semel esse cœperunt,1 defensiones suas iudex inspiciat, earúmque ius tueatur. Nam cùm id factum est perinde explorari dispicique oportet quid in actis sit vt bene iudicetur, atque si is qui exhibendo contumax fuit debitam in ea re diligentiam præstitisset.2 Præcipuè verò ea res curæ esse debet supremo iudici id est Senatui post quem nemo iudicaturus est, qui iudicati iniquitatem si qua fuerit corrigere possit. 3 Itaque Senatusconsultum his verbis concipi oportet *Passant outre pour le proufsit de la forclusion & faisans droit sur les pieces remises.* Nec eo minùs tamen condemnandus est contumax in expensas contumaciæ, tametsi fortasse quod ad litis decisionem attinet potiore nitatur iure. 4 *Ita Senatus* in causa Peronetæ Genier & Dionysię Plancheuille 18. Cal. Decemb. 1592.

1. Instrumentum enim quod semel ab altero ex litigatoribus productum est hoc ipso fit commune, non quidem ratione dominij (remanet enim eius cuius est charta) sed ratione vtilitatis Bart. in l. 1. § edituri num. 8. D. de edend. Dian ad *Def. 6. n. 13. sup. ill. tit. De edend.*
2. Quasi hoc casu non tam nihil quàm minus exhibeat is qui negligens aut contumax est in exhibendo.
3. Maior enim fit iniuria ei qui condemnatur si neque appellationis, neque aliud vllum auxilium ei supersit. Nam in causa appellationis obtinet quod vulgò dici solet, Quę non deduxi deducam, quæ non probaui probabo.
4. Textus est *in l. properandum 13. §. sin autem ex gestis C. hoc tit.* etsi locus ille est de reo contumace in non veniendo ad iudicem, non in non exhibendo. Adde *auth. ei qui appellat. ad fin. C. de temp. & repar. appell.*

DEFINITIO XIX.

De appellante qui in edendis actis litis contumax est semper condemnando.

TVm verò maximè locũ habet quod modò diximus,1 cùm ea appellatione cognoscitur, & is in exhibendis actis litis contumax est pro quo iudicatum fuit. 2 Nã cùm appellans contumax est, & de iudicato confirmãdo agitur, solet Senatus noster faciliùs adeoque non visis actis pronunciare cõtra appellantem: 3 Præsumi enim potest pro sententia etiam a qua est appellatum, cùm appellantis contumacia interuenit,4 quæ procul dubio facit vt non nisi frustrationis causa prouocatum videri debeat. 5 Nisi proponas de ea re agi quæ sit maximi præiudicij & quæ non minus ad publicam, quàm ad priuatam contumacis vtilitatem spectet. Tùm enim videnda erunt & dispicienda litis acta omnia, ne quod in odium contumacis constitutum esset publicè damnum adferat. 6 *Ita Senatus* pro N. Iano Pensabio apud Senatum procurante contra Syndicos N. 14. Cal. Decemb. 1592.

1. De videndis actis à contumacis aduersario exhibitis si id petatur.
2. Siue actor ille ab initio fuerit siue reus.
3. Qui enim appellat prior agit *l. qui appellat 19. D. hoc tit.* Cum actore autem si contumax sit durius agitur quàm cum reo vt ferè semper condemnetur, & cadat omnino de lite si reus absoluatur, nisi iudex meliorem causam eum habere licèt absentem perspexerit, vt Iustinianus inquitur *in l. properandum 13. § sin autem ex gestis C. hoc tit.*
4. Quia contra contumaces, vt vulgò iactari solet, omnia iura clamant, licèt condemnatus ex contumacia non tam ob id victus præsumatur quòd malam causam habuerit quàm quòd contumax fuerit *l. si adeò 55. D. de euict. l. Papinianus 8. § meminisse D. de inoff. testam.* ea quo magis appareat contumacem non eo minùs posse condemnari quòd bonam causam habeat.
5. *l. inter 43. in princ. D. de vsur. l. vlt. D. de re iudic. l. 2. l. nemo 3. & pass. C. de temp. & repar. appell.*
6. Neque enim contumacia alij quàm ipsi contumaci nocere debet *l. si pariusfo rm 14. §. quoties D. de appell. & alijs vulgar.* Quidni ergo, inquies, aduersus contumacem perinde hoc etiam casu fertur sententia quæ non sit aliis nocitura? Sed tamen potest facile contingere vt nec contumax ipse condemnari possit quin aliis damnum & præiudicium saltem qualecunque irrogetur, puta si de re vniuersitatis agatur contra Syndicum contumacem vt in proposita facti specie.

DEFINITIO XX.

Appellans quomodo appellationis causas possit reddere.

QVid autem si appellationis suæ causas reddere iussus appellans nullas reddiderit, sed tantùm professus sit velle se vti actis prioris litis ad obtinendum in causa appellationis? Poterit ea res sufficere vt obtineat si ex actis primæ aut secundæ instantiæ appareat aliter iudicari debuisse.1 Illæ enim scripturæ grauaminum, vt practici vocant non constituunt litem appellatoriam,2 sed appellationi duntaxat adminiculum præbent, Ideóque extra processum esse existimantur. 3 Acta tamen prioris instantiæ per appellantem exhiberi oportebit, si volet ille in appellatione vincere. 4 Alioqui etiam non visis actis propter contumaciã erit condemnandus:5 tametsi acta ab aduersario producta pro suis implorauerit. 6 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Nam & eo modo probatur iusta appellandi causa, & appellanti facultas est vt appellationem suam prosequatur quibuscunq; poterit modis *l. 3 § vlt. l. appellanti 13. §. 1. D. de appell.*
2. Quæ constituitur per conclusionẽ in causa petente appellante: vt sententia rescindatur, prioresq; litis petitiones sibi adiudicentur, Appellato cõtra vrgente vt sententia cõfirmetur.
3. Ideóque solent aduocati qui has scripturas dictant, plerunque sic præfari *Ce sont les griefs que baille hors le proces N. appellant &c.*
4. Non enim potest appellans vincere, qui nullas appellationis suæ causas reddiderit. Hic autem nullas reddit qui ne quidem acta exhibet ex quibus possit iudex animum suum instruere, an iusta sit appellatio, necne.
5. Quia præsumptio est pro sententia contra appellantem contumacem, vt dixi *Defi. prox. num. 4.*
6. Debet enim ille aliquid facere & proferre de suo, vt obtineat in causa appellationis qui iam est condemnatus.

DEFINITIO XXI.

Clericus in habitu secularis militiæ repertus, fori priuilegium non habet.

NOn habet priuilegium fori clericus qui in habitu [illegible] is militiæ repertus est, siue ob [illegible] terram secularem quoque m[illegible] ex cuiuslibet alterius criminis causa [illegible] ecclesiasticæ renunciasse creditur qui ad [illegible] se transtulit. 1 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 25. sup. De episcop. & cleric.

1. Iul. Clar. *in pract. crimin quæst.* 73. *num* 6. Eman. Soarez *in commun. opin. ea verò el. vocat.* Imbert. *li.* 4 *Inst forens* Guid. Pap. *quæst* 138. Talis enim quisq; præsumitur qualis extrinsecus videtur, & in quali habitu reperitur *l. si ignorans* 50 *D. locat. Item apud Labeonem* 1. *§ si quis virgines. D. de iniur.* Text. est accommodatior in *l generaliter* 52 *§.* 1. *C. de episc. & cleric.*

DEFINITIO XXII.

In iudicijs exercendis locúsne iudicij spectandus sit, an locus contractus.

CVm quæritur an locus iudicij spectandus sit in iudicijs exercendis, an locus contractus, probanda est illa nostrorum distinctio, Vtrum de ea re agatur, quæ ad litis ordinationem, vt loquuntur, spectet, An de ea quæ ad litis decisionem, Vt priore casu locus iudicij attendatur, posteriore verò locus cōtractus. 1 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 3. & 4 supr. De legib.

1. Guid. Pap *quæst.* 262. *& cons.* 218. *in fin ex l semper in stipulationibus* 34. *de regul. iur.* & *l. si fundus* 6. *D. de euict. l.* 1. *in princ. D. de vsur.*

DEFINITIO XXIII.

De ferenda sententia contra actorem qui post factam ex instrumento [illegible] executionem co[illegible].

ACtore ad eum diem quem reo dixit, in ius non veniente solet reus absolui non a petitione, sed ab obseruatione iudicij, cum victoria expensarum, damnorum, & interesse. 1 At quid si actor ab executione inceperit vt hodie fit, ex instrumentis quod aiunt guarentigiatis 2? Parum erit reo absolui ob obseruatione iudicij, si non ipsa quoque executio irritetur. 3 Ideóque non tantùm ab obseruatione iudicij absoluendus est, sed etiam ab executione. 4 An igitur condemnandus erit actor, vt pignora quæ executor acceperit, & iam distraxerit, restituat? 5 Atqui id fieri non debet in præiudicium emptoris, siue priusquam reus intercederet distractio facta sit rerum immobilium, siue bonorum mobilium pignora capta sint, & post intercessionem debitoris licitè distracta, elapsúmque decendium quod ad redemptioné datur. 6 Sufficiet ergo condemnari actorem in id omne quod rei interest. 7 In quo veniet ipsorum quoq; pignorum quæ distracta sunt, nisi reddantur, æstimatio, 8 & si quid præterea interfit. Nec admissa est sententia existimantium in expensas tantùm contumaciæ condemnandum actorem, neque nisi ab obseruatione iudicij reum absolui oportere at potius citandum iterum & audiendum priusquàm ad restitutionem pignorum condemnaretur. Nam si ius ita constitueretur, iniuria procul dubio fieret reo, quem ex reo actorem fieri necesse esset. 9 Planè non est quòd in odium contumaciæ intercessionem legitimam esse pronuncietur, quoniam ita eueniret vt de intercessionis & consequenter de petitionis iure pronunciaretur, 10 quod vtique fieri non debet: 11 Quamuis dici possit odiosiorem esse debere causam actoris iudicium fugientis, quam rei, 12 vel ob id maximè quòd cùm in ipsius potestate fuerit quando ageret, 13 non debuerit iudicis autoritatem quam ipse prior implorauerit, contemnere. 14 *Ita Senatus* pro Iacobo Baudrey contra Syndicos de Chasteauneuf. 4. Id. Febr. 1593.

1. *l. properandum* 13. *§. etsi quidem C. hoc tit.* Ioann. Imbert. *lib.* 1. *Instit. forens.*
2. Quoniam creduntur ex statuti autoritate habere vim sententiæ & condemnationis, Bart. *in l. cum vnus. D. de reb. autor. iud. possid.*
3. Executio enim plus quàm iudicium, & sententia est, nec iudicis eget auxilio qui iam obtinuit executionem *l. minor annis* 40. *in princip. D. de minor.*
4. Quod ideo irritam fieri & pronunciari oportet, ne aliquis scopet teneat quæ semel tenuit.
5. Acsi nulla vnquam condemnatio præcessisse intelligeretur? vt *in l. si cùm nulla* 58 *D. de re iudic.*
6. Verum enim est ritè factam esse executionem, neq; creditoris contumaciam æquū est nocere emptori inaudito *arg. l. si per lusorio* 14. *§.* 1. *D. de appell.* & cui ius quæsitum est publica auctione *arg. l. ait prætor* [illegible] *§ quæsitum. D. de minor. l. iustè possidet* 11. *D. de acquir. poss.* præsertim cùm hic emptor non iam à creditore contumace quàm à debitore ipso ius & causam habere intelligatur *l.* 1. *C. si in caus. iudic. pign. capt. sit. l. si ob causam* 18. *C. de euict.* Scripsi in Chiliade *Decad.* 1. *Err.* 5. *& sequentibus.*
7. *arg. l. contumacia* 53 *D. de re iudic. l. vlt. §.* 1. *D. de appell.*
8. *Vt & in l.* 1. *D. de act. empt. l. in interdictis* 6. *D. de vi, & vi armat.*
9. Nemo enim nescit plerunque deteriorem esse causam actoris quàm rei præsertim in eo quod & prior oneratur probationibus *l. qui accusare* 4. *C. de edend. l. actor* 23. *C. de probat.* & minus fauorabilis existimetur *l. Arrianus* 42. *D. de oblig. & act. l. fauorabiliores* 125. *de reg. iur.*
10. Ita enim fieret vt si ex integro agere & exequi actor vellet obstaret ei exceptio rei iudicatæ, quæ tamen non obstabit irrita duntaxat facta executione *arg. l. quod in diem* 7. *§.* 1. *D. de compens.* iunct. *l. si autem* 8. *§. si quocumque modo. D. de negot. gest.*
11. Ne effectus amplior sit sua causa. Contumacia enim nocere non debet nisi in eo ipso actu in quo interuenit *l. damni* 18. *§. si vicinus. D. de damn. infect l. vlt. §.* 1. *D. de appell.* Hic autē contumax fuerat actor qui executionem à se factam tueri debuerat & de iure suo docere priusquam de intercessionis iure quæri oporteret. Neque enim disputari potest an reus legitimam intercedendi causam habuerit quandiu non constat de iure actoris *cap. vlt. Extr. de iureiur. l. vlt. C. de rei vindic.* Ergo contumacia actoris quæ facit vt de ipsius non iure appareat, eadem non patitur vt de rei iure quæri possit, nec proinde pronunciari quia de qua re iudex non cognouit de ea nec pronunciare debet *l. de qua re* 74. *in conte. sens. D hoc tit.*
12. *Arg. l properandum §. fin autem ex gestu C. hoc tit.*
13. *l. pure* 5 *§. vlt. D. de doli mal. except. l. petenda* 6. *C. de tempor petend. in integr restit.*
14. *l. contumacia* 51. *§. vlt. D. de re iudic. l. cùm Papinianus* 12. *C. de sentent. & interl. omn. iudic.*

DEFINITIO XXIV.

De nouo iudice in eadem iurisdictione substituto.

COEpta instantia coram Titio si pendente lite alienata iurisdictio sit in qua Titius iudicandi munere fungebatur, apud nouum iudicem quem iurisdictionis emptor constituerit tractanda & peragenda est. 1 Neque hic locum habet quod vulgò iactari solet, Vbi cœptum est iudicium ibi & finem accipere debere. 2 Translata enim iurisdictione, eas quoque lites omnes quarum exercitio ad eandem iurisdictionem pertineat, transferri necesse est. 3 Si tamen non inchoatam litem prosequi sed nouam instituere actor velit, non malè ad prioris litis expensas quas inutiles & superuacuas fuisse apparet, condemnabitur. 4 *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio 7. Cal Iul. 1593.

1. Eadem enim iurisdictio est, licèt mutata sit persona iudicis nouo iudice in prioris locum substituto acsi prior ille iidemque iurisdictionis prior dominus decessisset vt *in l. pen. D. iudic. solut. l. mortuo* 60 *D. hoc tit.*
2. *L. vbi acceptum* 30. *D. hoc tit.*
3. *Arg. cap. translato sacerdotio. Extr de constit.*
4. *l. edita* & ibi DD. *C. de edend. l eum quem temere* 79. *D. de* [illegible] *l. qui solidum* 78. *§. etiam. de leg* 2. Alioqui suum aduersarium inanibus sumptibus impune vexauerit, quod ferendum non est *arg. l. minoribus* 6. *D. de minor.*

DEFINITIO XXV.

Post litem verè aut fictè contestatam reconuentio non est admittenda.

Sicuti

SIcuti post litem verè contestatam reconuentio non admittitur, 1 Ita nec si ficta contestatio præcesserit, puta ex contumacia rei litem contestari nolentis, 2 aut ad iudicem venire detrectantis, quia tantundem hac parte potest ficta contestatio quantum vera, 3 Sufficitque haberi litem pro contestata, 4 Ne alioqui per contumaciam melior condicio fiat quæ deterior potiùs fieri deberet. 5 *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio pro D. de Copponey contra D. de Verdon Prid. Iul. 1593.

1. *Auth. & consequenter. C. de sent. & interl. omn. iudic.*

2. Alioqui numquam posset contumax condemnari, cùm litis contestationem præcedere sit necesse vt ferri possit sententia *l. properandum 13. C. hoc tit. l. vnic. C. si quis eos decont. non obtemp.*

3. Id enim est quod dici solet tantundem operari fictionem in casu ficto, quantum operatur veritas in casu vero *l. 1. §. pen. D. de acq. poss. l. certi 6. §. 1. D. de precar. l. vnic. C. de rei vxor. act.* Tractant nostri ad *l. si is qui pro emptore D. de vsucap.*

4. Propter contumaciam. Ne alioqui in contumacis potestate sit ne vnquam condemnetur *arg. l. 1. l. 2. §. Sceuola. de eo quod cert. loc.* Absens enim nemo cōdemnatur *l. 1. § item eum ex edicto. D. quæ sent. sin. app. rescind.* nec rursus præsens quisquam inauditus, itaque contumacem non solùm pro præsente haberi oportet *auth. qua in prouincia vers. sed si nec ipse C. vbi de crimin. agi oport. l. etiamsi 29. §. vlt. de minor.* Sed etiam pro audito; id est pro eo qui litem fuerit contestatus.

5. *l. hominem 37. D. mandat. l. si plures 38. D. de administr. & peric. tutor. l. quid autem 35. D. de excus. tutor.*

DEFINITIO XXVI.

De rescripto aduersus instantiæ peremptionem impetrando.

STatutum Sabaudiç quod de instãtiarum peremptione factum est 1 licet ad eas lites non pertineat, quæ in Senatu agitantur, 2 districtè tamen obseruatur, earum litium ratione quæ apud inferiores iudices tractantur, 3 Hactenus nimirum vt ei qui negligens extitit necessarium sit rescriptum Principis aduersus instantiæ peremptionem, 4 Vt vel diligentiores fiant litigatores ad lites peragendas, quippe quas citò diffiniri & expediri publicè intersit, 5 Vel negligentiæ suæ pœnas pendant. 6 Cùm verò in odium negligentis litigatoris ius hoc comparatum sit consequens est vt si peremptionem instantiæ obiiciat is cuius oneri incubuit vt ex præcepto iudicis quid faceret, tum cùm litis exercitio intermissa est, non sit audiendus: Non quasi negligens non fuerit aduersarius qui interlocutionis executionem non vrserit, 7 Sed quia ferendus non sit, qui aduersario negligentiam imputet, suam verò non agnoscat 8 Quare idem quoque dicendum erit si quod plerumque fit postrema interlocutione vtrique litigatori iudex aliquid iniunxerit, vt mutuæ negligentiæ culpa mutua compensatione tollatur. 9 Quid ergo si in eo statu lis sit interrupta cùm litigatores vtrique ad probandum admissi essent? Dilationem quæ in eam rem data est communem fuisse nemo ambigit. 10 Sed tamen quoniam actore nihil probante reus absoluendus est, tametsi nihil præstiterit, 11 dici potest nullã reo imputandam esse negligentiam quandiu nullã actor diligentiam adhibuit, 12 Ob idque nō eo minùs posse reum actori quandocunque litem repetenti exceptionem instantiæ peremptæ obiicere. At fieri interdum potest vt à reo potius quàm ab actore probatio exigatur: Nempe si actor habeat fundatam, vt loquuntur, intentionem, 13 Puta si parochus decimam petat à parochiano, & parochianus contendat minorem se decima portionem debere. 14 Itaque tutius erit impetrari hoc casu rescriptum, Nisi ęquitas aliqua subsit aut facti circūstantia propter quam impetrandi eius necessitatem remittendam esse Senatus putet. 15 *Ita ex tempore* in publico auditorio in causa Antonij Bourgeois & N. Blondel 5. Cal. Decemb. 1593.

1. *Libr. 2. Statut. Sabaud. Stat. 127. & 163.*

2. Hoc enim est quod vulgò iactatur *les fataux n'ont point de lieu par deuant le Senat.* Vide *Def 36 infr.*

3. Non enim præsumptio est, quod inferior iudex multitudine causarum impeditus sit ne tam citò finem litibus imponere potuerit, quomodo præsumptio est stetisse per Senatum ob causarum multitudinem cùm lis pendet apud Senatum. Antonin. Tessaur. *Decis Pedem.*

4. Quod rescriptum tamen impetratur in parua cancellaria vt dici possit ius hoc inductum esse locupletandi ærarij causa, vt & restitutionum omnium quæ ex rescripto principis impetrantur, cùm olim a prætore ipso pro sua iurisdictione concederentur, quemadmodum scripsi alio loco.

5. *l. 3. § 1. D. de recept. qui arbitr. l. quidam 21. de reb. cred. l. 1. §. vnde quæritur. D. de oper. noui nunciat.*

6. *l. pupillus 24 quæ in fraud. credit. l. non enim 16. D. ex quib. caus. maior.*

7. Etsi verum est non potuisse eum cogi vt vrgeret *l. si index circumuento 28 D. de minor.*

8. Quia nec potuit aduersarium vrgere quin prius ipse satisfecisset *arg. l. Iulianus 13. §. offerri. D. de act. empt.* Ergo nec ei imputare cur non satisfecerit.

9. *l. vire 39. D. solut. matr. l. vlt. in fin. De eo per quem fact. erit.*

10. *l. petenda 2. in fin. C. de temp. in integr. rest.*

11. *Cap. vlt Extr. de iureiur. l. 4. C. de eden.*

12. Actorum enim est litem prosequi, reorum fugere, Vnde & reum *φεύγοντα* vocat Iustinian. *in d. leg. properandum 13. C. hoc tit.*

13. Nam in exceptione reus actor est *l. in exceptionib. 19. D. de probat.*

14. Ea namque portio iure diuino & pontificio decima est, licèt ex consuetudine & pro locorum diuersitate plerumque fit minor *cap. 8. & pass. Extr. de decim.*

15. Est enim id positum in arbitrio Senatus si suprema manu remittere velit necessitatem impetrandi rescripti, quod tamen non nisi ex magna causa & parcè facere solet.

DEFINITIO XXVII.

De chirographario debitore contumace.

SI is qui ex chirographo conueniebatur in ius venerit & ad diem contestationi dictam contestari noluerit, dubitatum est An ea contumaciæ potestas sit vt statim hic condemnari debeat, An verò aliud nihil dici possit, quàm chirographum haberi pro recognito, vt alia dilatio contumaci detur ad accēdam, si facere poterit, condemnationem quod pragmatici dicunt *pour defendre à la condemnation.* Quidam putabant locum esse condemnationi, In eóque deterioris condicionis esse contumaciam eius qui litem contestari non vult, quàm qui in ius vocatus nō venit, 1 Ne alioqui videatur Senatus supplere in facto si diuinet aliquas reo defensiones competere posse cùm is nullas allegare voluerit. 2 Visum tamen est interloquendum esse, vt quo tardius eo iustius ad diffinitiuam condemnationem veniatur. 3 *Ita Senatus* in causa Gothofredi Treppier & Cl. de Mondragon 13. Cal. Ian. 1593.

1. Quia grauius delinquit qui præsens negligit iudicem quàm qui absens *arg. l. 1. § secundo loco. vers. rursum. D. de postul. l. 2. D. de re iudic.*

2. In facto autem supplere iudex numquam potest, ne Senatus quidem vt notant nostri *ad tit. C. vt quæ des. aduoc. part. iud. suppl.*

3. Nam sicut moratoria cunctatio non est probanda, ita nec præceps festinatio *l. tutor 7. §. 1. D. de admin. tutor.* præsertim in iudice, cuius potissimùm officio incumbit prouidere ne quam malè iudicando iniuriam alterutri litigantium inferat. Quid enim refert an sordibus iudicis an per eius stultitiam & imperitiam læsus sit litigator *l. si per imprudentiam 31. D. de euict.* In Senatu verò potissimum ratio hæc locum habet qui non aliter iudicare debet quàm Princeps ipse esset iudicaturus *l. vnic. de offic. præf. prat.*

DEFINITIO XXVIII.

Nihil pendente lite inconsulto iudice nisi inter consentientes faciendum esse.

AEstimatio bonorum aliáve quælibet litis & iudicij actio quæ facta sit lite pendente, altero duntaxat ex

litigatoribus vrgente sed inconsulto iudice, nec aduersario consentiente [1] quamuis in eam rem vocato, [2] nullius omnino momenti est, [3] ne iusdicentis autoritas impunè neglecta videatur. [4] *Ita Senatus* in causa R. N. Morel Presbyteri & Leonardæ Simon 13. Cal. Mart. 1594.

1. Nam si quid fieret inter consentienses etiam inconsulto iudice procul dubio valeret. Quid enim aliud agebat iudex quàm vt controuersias eorum dirimeret? Inquit Vlpianus *in l. 1. § inde quæritur. D. de oper. noui nunciat.*

2. Si enim vocatus non esset, alia ratio irritū faceret quod absente aduersario factum esset, quia ad omnem actum vocandus est quisquis ex eo lædi potest *l. nam ita 19. D. de adopt. l. etiam 29. § vlt. D. de minor.*

3. Quia quæcunque post litis contestationem contingunt (neque enim nisi post litem contestatam iudices olim dabantur *l. 2. C. de pedan. iudic.*) officium & arbitrium iudicis desiderant & consequenter eius præsentiam *l. quod si nolit 31. § sed hoc docemus D. de ædil. edict.*

4. Spernit enim iudicem is, qui vel it ad alium, *l. litigatores 11. D. de recept. qui arbitr.* vel sibi ipsi ius dicit *l. extat. 13. D. de eo quod met. caus.*

DEFINITIO XXIX.

Minori contumaci in accipiendo curatore ad litem curator etiam absenti & inuito dandus est.

Minor ad iudicem venire iussus vt curatorem acciperet quo autore postea constitueret procuratorem ad persequendam litem quæ cum eius patre fuerat instituta, si tribus edictis vocatus non venerit, nō ideò in pœnam contumaciæ pro maiore habendus erit vt in eū indefensum ac sine curatore iudicium reddi possit: [1] Sed hactenus erit condemnandus vt officio iudicis non solùm inuito sed etiam ignoranti ei curator detur ad litem, [2] cū quo iudicium exerceri, & subinde sententia ferri possit. Dari autem poterit curator etiā inuitus aliquis ex iis procuratoribus qui publicum procurandi officium in eodē tribunali exercent, [3] quia inter curatorem ad litem & procuratorem litis causa constitutum nihil aut parum interest. [4] Quòd si viuat is qui patris procurator fuit, æquissimum est vt prior ipse cogatur ad curationem in lites suscipiendam, quippe qui de toto negotio verisimiliter melius instructus aptiores minori defensiones parare possit. [5] Neque enim dubitandum est quin is qui defuncti procurator fuit, idem & filij, & alterius heredis cuiuscunque procurator esse cogi possit quia nec procurationem à defuncto acceptam viuo eo sine causa deserere potuisset, [6] Eadem quippe non solùm patris & filij sed etiā defuncti & heredis cuiuslibet persona esse intelligitur. [7] Sicque iampridem à Senatu nostro constitutum esse quidam referebant. Planè si minor curatorē non habens procuratorem ad lites constituat, adhibito, vt fieri solet, iureiurando, curatoris autoritas nō erit necessaria, quia iurisiurādi religio facit vt pro maiore habeatur [8] Dices Quidni igitur contumacia facit vt minor pro eo habeatur acsi procuratorem legitimè & omni meliori modo constituisset vt in eum reddi iudicium vtiliter possit? Nam cùm contumacia sit delictum, [9] constat minoribus non subueniri in delictis. [10] Sed respondetur, Minoris contumaciam facere duntaxat posse vt pro præsente, [11] non etiam vt pro iurato habeatur, Quoniam iuramentum est quid extrinsecum & accidentale quod propter solam contumaciam non magis suppleri potest, [12] quàm si procurator à minore sine iuramento constitutus esset. [13] *Ita Senatus* in causa nobilissimæ matronæ Bonauenturæ Beisse viduę D. de Tardy magistri computorum contra N. Antonium Fraret 9. Cal. Maij 1594. Iunge Defin. 33. infr.

1. Nam contra minorem indefensum id est qui curatorem non habeat, propositum peremptorium nullius omnino momenti est *l. contra pupillum 31. D. de re iudic.*

2. Ad litem enim accipere curatorem minor etiam inuitus cogitur *l. 1. vbi Bald. C. qui pet. tutor. l. 1. 2. & vlt. C. de in lit. dand. tut. vel curat.*

3. Nam cùm hi publicum officium exerceant cogi possunt vt pro quolibet procurationem suscipiant, si non iustam adferant excusationem ideóq; comparantur, licèt non satis bene meo iudicio, seruis publicis de quibus *in l. 2. D. rem pup. salu. for. l. 1. § exigere. de magistr. conuen. l. ne alter 18. D. de adopt.* Sanè differunt maximè ab antiquis illis procuratoribus de quib *in Tit. D & C. de procur. qui non poterant inuiti constitui l. filiusfamilias 8 § inuitus D. ill. tit.* & quorum officium gratuitum esse debebat non vt nostrorum mercenarium *l. item 15* vbi Gothofr. *C. eod.*

4. *l. neque tutores 12. C. eod. iunct. d. l. 1. C. qui pet. tut. d. l. 1. 2. & vlt. C. de in lit. dand. tutor.*

5. Minori enim quantumlibet contumaci succurrendum est quantum fieri potest citra iniuriam aduersarij, cuius etiam interest minorem bene defendi vt tantò difficilius postea in integrum restituatur.

6. Scripsi *Def. 18. sup. de procur.*

7. *l. vlt. C. de impub. & alia subst. l. post litē 17. § 1. D. de procur.*

8. Dixi *Defin. 1. sup. Si aduers. rem iudic.*

9. *l. si plures 38. de admin. tutor. l. contumacia 53 § pœnam & § vlt. D. de re iudic.*

10. *l. 1. & 2. C. si aduers. delict.*

11. *Auth. qua in prouincia vers. sed si nec ipse. C. vbi de crimin. agi oport. l. etiam 29. § vlt. D. de minor.*

12. Quia facti est, neque quicquam commune habet cum contumacia vt ex ea debeat inferri ex necessitate. Alioqui eueniret, vt hoc ipso minor periurus efficeretur quod ne eueniat quantum fieri potest euitandum est *Nouell. 82. de iudicib. cap 11. quia verò vers. ne ex hoc.*

13. Quo casu constitutio procuratoris non valeret *l. vlt. C. de in lit. dand. tut. vel curat.*

DEFINITIO XXX.

Contumacia imputata est ei qui aduersarium æquè contumacem aut negligentem habuit.

Qui ad dictam diem aut intra tempora in eam rē præstituta iudicio non adfuit, neque aduersario contumaciam potest obiicere, [1] neque si rursus citari aduersariū curauerit qui iterum sit contumax ob id vincere ipse debet. Si non ex integro procuratorem liti adfuturū constituat, [2] & quidem intra legitima tempora, Acsi necdum antea in iudicium venisset. Parum enim refert, numquàm ne an non suo tēpore venerit. [3] *Ita Senatus* 15. Cal. Maij 1595.

1. *l. & post edictum 73 § quod si is D. hoc tit.*

2. Circumducto enim edicto litigādum est ex integro acsi omnino nihildum factum esset, Adeò vt dubitatum sit an hoc casu sola edicti instantia an verò ipsa quoque lis perierit *d. l. & post edictum § circumducto.*

3. Ad constituendum scilicet aduersarium in mora & contumacia, vt in proposito *Arg. l Titius 41 § intra certa tempora ss D. de fideic. libert.* nam ad propriam contumaciam purgandam audiri quis posset & admitti post paucos dies Scilicet per viam exceptionis & ita demum si nihildum aduersarij interesset *l. etsi post tres 8 D. si quis caut.*

DEFINITIO XXXI.

Casus in quo sententia ex eremodicio contra absentem ferri non potest.

Interdum euenit vt qui ad certam diem perorandæ liti dictam adesse noluit verè contumax sit, nec tamen causa cadat. [1] Finge nullamdum ante eum diem præcessisse petitionem, nec proinde contestationem (Quod euenire potest si fortè lite criminaliter instituta nihil aliud petitū sit per libellum nisi vt de crimine inquireretur. [2]) Posteà vocato & audito reo vrgente actore diem dictam ad litem in auditorio tractandam: Quis dicat priùs ad sententiam veniendum esse quàm lis sit contestata? [3] Aut contestationem ob contumaciam pro facta habendam, priusquàm proposita sit actio quæ pro contestata haberi possit? [4] Id enim est quod dici solet non plus operari posse fictionem in casu ficto, quàm veritatem in casu vero. [5] Igitur citandus rursum erit contumax vt petitioni quæ in contumaciæ pœnam nunc primùm facta est, respondeat, Intereà tamen ad contumaciæ expensas statim condemnandus. [6] *Ita Senatus* in causa fratrum Prædicatorum Neciensium 14. Cal. Iul. 1595.

1. Cont

1. *Contra reg. d. l. & post edictum & l. contumacia 53. D. de re iudic. l. si ideo 55. D. de euict.*

2. Qui mos est agendi criminaliter. Incipitur enim ab inquisitione, nec agitur ad pœnam corporalem aut pecuniariam nisi criminis & innocentiæ probationibus hinc inde factis.

3. *l. unic. C. de lis. contest. l. 3. in princip. D. de usur.*

4. Actionem enim & propositam & editam esse necesse est, priùs quàm litis contestatio fieri possit *d. l. unic. C. de lis. contest. l. 3. C. de edend.*

5. *l. qui ad certum 14. l. sed addes 19. §. ult. D. locat. l. si is qui pro emptore 15* ubi Bart. & cæteri. *D. de usucap.*

6. *l. properandum 13. § sin autem ex gestu C. de iudic. Auth. ei qui appellat ad fin. C. de temp. & repar. appell.*

DEFINITIO XXXII.

De iudice qui à Principe delegatus est subdelegante.

IVdex delegatus licèt in ea caussa in qua delegatus est eã dem autoritatem habeat quam alioqui ordinarius haberet, 1 in hoc tamen minus iuris habet quòd sibi mandatam cognitionem alij subdelegare non potest, Nisi à Principe delegatus proponatur. 2 Huic enim velut priuilegij iure concessum illud est, quod maiorem quàm ordinarius habere dignitatem videatur, 3 licèt non firmiorẽ. 4 Nec tantùm in ciuilibus causis sed etiam criminalib. hoc obtinet. 5 Sed hoc tamen ita accipiendum est vt vnum duntaxat litis articulum subdelegare possit, nõ totam cognitionem, 6 cùm per huiusmodi delegationes haud dubiè eligatur industria personarũ quę delegantur. 7 *Sine die.*

1. Boer. *quæst. 6. num 3* ex Angel. *in l. iudex posteà quàm D. de re iudic.*

2. *l. à iudice 5. C. hoc tit.*

3. *Cap. sanè de off. deleg.*

4. Arcnid. *in cap. si quis episcopus 2. q. 7.* quem refert Boer. *ubi supr. num 2.*

5. Boer. ibid. *num. 8. post glos.* Bart. Bald. Castr. *ad l. unic. in verb. iudicandas C. qui pro sua iurisd. iudic. dar. poss.* licet aliter sentiant multi quos refert idem Boer. *ubi sup. num 9.*

6. Boer. *ibid. num.* 10. & 11. ubi addit huiusmodi subdelegationes quod ad vnum articulum fieri debere ratione litis ordinandæ non etiam decidendæ.

7. Ratio est Alber. *in l. 1. de offic. eius* Alex. *in l. 1. de iurisd. omn. iudic.* facit *auth. Vt defunct. seu funer. eor. §. ult. ad fin.* Iudex enim ea quæ sibi commissa sunt exequi debet, non autem negligere vel donare, *l. cum ne 8. § si prætor adiens D. de transact.*

DEFINITIO XXXIII.

Minor non habens curatorem etiamsi sit contumax in eo petendo nec in ius venire velit, non ideò tamen condemnandus est neque tanquam contumax neque tanquam maior.

SI ad tractandã litẽ citatus sit is de cuius ætate dubitatur an minor sit necne, nolit autẽ ille in ius venire quã uis sæpius ac sæpius vocatus, non ideò tamen pro contumace haberi & condemnari potest priusquàm appareat esse maiorem. Nec enim contumax videri potest minor si non habeat curatorem, 1 qui ei etiam inuito ad lites dari potest. Quid ergo? Iubendus quidem est vt veniat, sed & cum eo agnati, cognati, adfines & vicini eius euocandi sunt vt de ætate interrogentur, &, si minorem dicant, detur ipsi curator quem elegerint etiam inuito nedũ absenti: Si maiorem dicant tunc tanquam contra maiorem eundémque contumacem lis peragatur & iudicetur. *Ita tractatum est.* Sine die.

1. Cùm peremptorium impetratum aduersus minorem non defensum nullius omnino sit momenti *l. contra pupillum 54 D. de re iudic.*

DEFINITIO XXXIV.

Sine calumniator quis sit, siue cauillator in recusando iudice, mulctam eo nomine pati debet.

ETsi is qui sine iusta causa suspectum facere voluit iudicem nihilo magis mulctam pati debet, nisi si quid per calumniam fecerit, 1 Si tamen friuolas suspitionis causas allegauerit ob id solùm vt iudicato moram faceret, idque appareat siue ex propria ipsius confessione, siue ex aliis rerum argumentis, 2 æquè ad mulctam condemnãdus est, licèt pœnitentia ductus ab earum allegatione resilierit, 3 quia quod ad iudicij authoritatem attinet parùm refert, an quis calumniator sit, an cauillator 4 *Ita senatus* pro Ant. Lay contra Franciscum Truffon 28. Mart. 1596.

1. Solis enim calumniatoribus mulctam ex hac causa irrogat Stylus Senatus nostri.

2. *Vt in l. si longo 7. C. de execut. rei iudic. l. tutor 48. D. de usur. l. ult. D. de re iudic.*

3. Nemo enim sola pœnitentia nocens esse desinit, si iam aduersarium læsit *l. qui ea mente 65. D. de furt.*

4. Nec enim minus offendit iudicem qui cauillatur, frustratur & tergiuersatur quàm qui calũniatur *l. 1. D. ad SC. Turpill.*

DEFINITIO XXXV.

Aduersarij mei procurator in causa criminali potest me in causa sua recusare. Non item si procurator sit in causa ciuili.

POssum iudex esse in causa eius qui est procurator cõtra me in causa ciuili: sed non in criminali: 1 Immo nec in ciuili, si quid a Procuratore per dolum, aut calumniã in tractanda causa factum sit, quod excedat notissimos mandati terminos. 2 *Ita Senatus* in causa N. Claudiæ Pobel contra Ianum Pensabinum 25. Decemb. 1595.

1. Quoniam causa criminalis solet esse maioris momenti in qua scilicet vix est vt non agatur vel de capite vel saltem de existimatione quæ apud bonos & graues viros oneratur *l. capitalium 28. D. de pœn.*

2. In eo namque videtur deliquisse homine proprio non tanquam procurator cum in mandato nunquam contineatur iussus delinquendi aut quicquam dolo faciendi *l. creditor 60 §. ult. D. mandat.* Porrò vel sola ipsa doli allegatio etiam per viã exceptionis onerat existimationẽ apud bonos & graues viros *l. 4. § aduersus D. de doli mal. except. l. parens 5. §. ult. l. licet famosa 7. §. 1. D. de obseq. parent. & patron. præst.*

DEFINITIO XXXVI.

De peremptione instantiæ & de literis principalibus aduersus eam peremptionem impetrandis.

STatuta Sabaudiæ de terminis instantiarum, quæ lites vltra annum & mensem aut ad summum vltra viginti menses protrahi non patiuntur, iam inde à longo tempore in vsu esse desierunt, siue quòd totum illud fere tempus vtile esse optimi Principes nostri voluerunt, cuius proinde vix certa vlla ratio iniri potest, 1 quæ non maioris & longioris litis materiam præbeat, siue quòd inueterato communíque penè omnium gentium malo ita euenerit, vt lites si non penitus immortales sint, saltem in longiora tempora producantur. 2 Quinimò statutis nostris expressè cautum, vt totum illud tempus, quod à lite tractanda vacuum esse litigatores voluerunt à calculo subducatur. Quod ipsum quoque moribus nostris exoleuit. Eo namque iure vtimur, quo etiam Galli, 3 vt si per triennium integrum litis persecutio omissa proponatur, necessarium sit diploma Principale aduersus peremptionem, vt vocant, instantiæ, siue actor, siue reus ille sit qui peremptam instantiam resuscitari velit. 4 Quanquam non nego esse hoc ex eorum genere quæ pecuniarij commodi causa potiùs quàm ex iuris ratione videntur constituta, cùm passim & sine causæ cognitione huiusmodi diplomata impetrentur, nunquam denegentur. Nam si iuris rationem sequeremur, vtique litem vltra triennij metas nullomodo viuere pateremur. 5 Illud sanè diligenter obseruari solet, &

debet, ne peremptionem instantiæ vnquam obiicere possit is ad cuius officium pertinet ex vltima iudicis interlocutione vt litem prosequeretur, ne suæ negligentiæ præmium ferat, qui diligentiam ipse præstare debuit, quam à aduersario requirit.6 Planè apud Gebenenses nostros ea consuetudo inualuit ne post annum & diem audiatur qui litis instantiam, quacunque de causa intermissam, repetere velit, sed aduersarium denouo citari oporteat non ad causam ex integro agendam, quod à Reipublicæ ac litigatorum vtilitate esset multò alienius:7 Sed ad litem in eo statu in quo intermissa fuit, continuandam.8 Quod etsi nullius legis autoritate nititur, habet tamen rationem illam fortassis non leuem, quod in anno potuerint multa accidere, quæ fecerint ne hodie lis tractari possit, & quæ tamen à litis procuratore ignorentur. 9 Ita in causa D. de Bonuillars, & Dominæ Du Solliard. *Sine die.*

1. Vtiles enim dies non sunt nisi in quibus de iure suo experiri quis potest *l.1. D.de diuers.temp.præscript.*
2. Quod & Gothofredus notat *ad l.properandū 13 C.de iudic.*
3. Vt testatur idem Gothofred. post Rebuff. in procem. Cōstit. *gloss. 1.nu.51.* Vide Statutum nostrum 127. *incip. Ad causarum* Et 163. *incip. Dilationum materiam tit.2.*
4. Nam de his quæ sunt iuris ciuilis potest Princeps pro arbitrio disponere etiam in præiudicium iuris quod medio tempore alteri quæsitum fuit per actus ciuiles Not. *in l.vlt. C. si contr.ius vel vtil.public.*
5. *d.l.properandum in princip.*
6. Nemo enim ea negligentia sua meliorem suam condicionem facere potest, sed potius deteriorem ne melioris condicionis sint negligentiores *l.non enim 16.D.ex quib.caus.maior.l.pupillus 24 D.quæ in fraud.credit.*
7. Non enim finis vnius litis debet esse alterius initium *l.terminato 3.C.de fructib.& lit.expens.l.minor 40.in princ. D.de minor.*
8. Puta si medio tempore fuerit transactum de lite, aut solutum quod petebatur.
9. Semper enim iusta & probabilis ignorantia facti alieni. *l.vlt.D.pro suo.*

DEFINITIO XXXVII.

De tertio interueniente alienæ litis & instantiæ.

TErtius interueniens liti inter alios institutæ in eo statu interuenire debet in quo tunc lis reperitur,1 Nimirū si vltro & spōte interueniat, licèt pro suo iure.2 Nec enim debet esse in eius potestate vt iudicium inter aliós ante cœptum ac fortassis penè peractum in longiorem diem differatur,3 Sed si venditor ab emptore autor laudatus sit, cùm & ex necessitate interuenire debeat, & propriam magis quàm alienam causam tueatur, 4 non est ei denegandum vt & restitutionem in integrum sibi ex propria persona competentem implorare possit,5 & iudicem recusare, 6 si iustam habeat suspicionis, & recusationis causam, 7 quamuis ideò futurum sit, vt iudicij exitum differre sit necesse.8 *Sine die.*

1. *Bart.in l.si prolusorio 14.D.de appellat.* Afflict. *decis.15.nu.1.* nec in eo sit vlla iniuria interuenienti, quia si sententia sequetur pro eo qui interuenit reuocabitur executio prioris iudicati *l.à diuo quæ D.de re iud.* Afflict. *ibid.num.1.in fin.*
2. Tess. *decis Pedem.4.*
3. *Cap.cùm super.de re iudic.* Contra tamen videtur tenere Bartol. *in l.si quis libertatem D.de petit.hered. & in l.Titia sol.matr. & in l.si suspecta 29.de inoff.testam.* Bald. *in Auth.nunc si heres C.de litig.*
4. Afflict. *d.decis.15.num.2.*
5. Afflict. *ibid.& num.3.*
6. *Cap.e.cùm super* vbi DD. *de offic.deleg.*
7. Cùm tamen regulariter non possit recusari iudex post litem contestatam *l.apertissimi C.de iudic.*
8. Afflict. *d.decis.15.in fin.Ex not.in cap.1.& cap.auditis ext.de in integr.restit.*

DEFINITIO XXXVIII.

Quando iudex laicus & quomodo possit contra clericum cognoscere.

NVllam iudices Laici in clericum iurisdictionē esse certum est, adeò vt nec tacito nec expresso clerici consensu prorogari possit, 1 nec teneatur clericus cōparere ne quidem ad declinandam eam iurisdictionem, quę notoriè sit incompetens, quod in cæteris casib. diuersum est in quibus iurisdictionis incompetentia vel ignorari probabiliter, vel in dubium reuocari potest.3 Planè si iudex Laicus edicto generali iusserit venire omnes, qui sua interesse putauerint, nocebit edictum etiam clericis si nō compareant,4 quia & comparendo, quod vltrò faciunt, actores dicuntur, non rei,5 Neque fit hoc ex autoritate iurisdictionis secularis, sed ex voluntate clerici comparentis,6 Si tamen agatur de possessorio beneficij aut alterius rei de cuius iure non nisi apud iudicem ecclesiasticum in petitorio agi posset, competens erit iurisdictio secularis, 7 quia possessorij causa etiam in spiritualibus temporale quid esse creditur, & ad Principis Laici curam pertinens non spirituale,8 Sed hoc ita si de retinenda per interdictū Vti possidetis, vel de recuperanda agatur, non etiam si de adipiscenda possessione, propterea quòd interdictum adipiscendæ proximè accedat ad naturam petitorij, cuius cognitio ad alium, quàm ad Ecclesiasticum iudicem pertinere non potest.9 *Sine die.*

1. *Cap si diligenti Ext. de for. comp.* Iul. Clar. *in §.fin.quæst.36.num.4*
2. Andr. *in cap 1 § præterea col.4. qua fuit prim.caus.benef.amitt.* Alex *cons 7.vol.3.* Afflict. *decis.2 num.8.& 9. Notat.in c.si duobus,* Et ibi per Felin. *de appellat.*
3. *l.si quis ex aliena 5 D.de iudic.l.2. Si quis in ius voc.non ier.*
4. Quia illa forma citandi per edictum dat extraordinariā cognitionem iudici laico etiam inter clericos. Afflict. *d.decis.2.nu.8.ex not.per* Bart. & alios *in d.l.2.Si quis in ius voc.non ier.& in l.fin.de iurisdict.*
5. Afflict. *ibid num.9,* post Cast. *in l.testamenta omnia C.de test.& in l.libertus 2c in ius voc.* Not. *in cap.cùm inter de except.& in cap.dilecti* vbi Innoc. *eod.*
6. Quia potuerunt & debuerunt vltrò comparere si putabant sua interesse *l.si programmate.C.de distr.pign.* Vid.not. *in l.de pupillo 5.§.1 D.de nou.oper.nunc.& in l.si fideiussor 7.§.si necessaria D.qui satisd.cog.* Adde quòd etiam per actum nullum potest haberi scientia Gloss. & Bald. *in l.1.in princ.de fer.* vbi dicit posse fieri vt citatio sit nulla, & tamen valeat comparitio maximè si citatio fiat duntaxat ad inducendā scientiam. Felin. *in cap.illud col.4.de præscript.* Alex. *cons.125.vol.2.* Afflict. *vbi sup n.7.*
7. Guid.Pap. *quæst.1.71.85.& 207.* Ant.de Butr. *in cap.fin.de iudic.*
8. Arcbid. *in cap.1.de restit spoliat.in 6.* Zabarell. *in clem.dispendiosam de iudic.gloss.in cap.literas.de iuram.calum.* Thom. Grammat. *ad decis 2.* Afflict. *supra citatam.*
9. Guid.Pap. *d.quæst.1.* Vide Anton. Tess. *in decis.Pedem.*

DEFINITIO XXXIX.

Reconuentio prorogat iurisdictionem iudicis alioqui incompetentis.

REus conuentus apud iudicem non suum, si cùm posset incompetentiam iurisdictionis allegare, 1 reconuenerit actorem apud eundem iudicem, 2 hoc ipso iurisdictionem eius prorogasse intelligitur,3 Ideóque tametsi soleat dici ea omnia quæ fiunt ab incompetenti iudice non solùm fieri sine ordine, sed etiam nullius esse ipso iure momenti,4 valebit tamen huiusmodi sententia, vt si ab ea non appelletur mandari possit executioni tanquam quæ transierit in rem iudicatam. 5 *Sine die.*

1. *l.si quis ex aliena D.h.tit.d.l.& tot.tit.C.si à non comp.iud.& tit.de iurisdict.*
2. Quod facere pro suo iure potest *l.cùm Papinianus 14. C.de sent.& interl.omn iudic.*
3. Not. *in l.1.D.h.tit.& in l.1.C.de iurisd.omn.iud.*
4. Bald. *in cap Sancimus in princ.Quo temp.milit*
5. Afflict. *decis 27 in fin.* Itaque superueniens reconuentio facit conualescere citationem etiam ab incompetenti iurisdictione factam Quamuis contra videri possit ex Notat.per Din. *in reg.non firmatur in 6.* Bald *in cap.fin.de capel.monach.* Text. *in cap.1.de despons.impuber.in 6.*

TIT.

TIT. II.

De ſportul. & ſumptib. in diuerſ. iudic. faciend.

DEFINITIO I.

De iudicati emolumento debito ex ceſſione bonorum.

DEBITORE ad ceſſionis beneficium admiſſo emolumentum illud quod apud nos ſportularum loco 1 inductum eſt debetur & ex bonorum quę ceſſa ſunt precio perſolui debet, 2 inſpecta videlicet non pecuniarum creditoribus debitarum ſed bonorum ceſſorum quantitate, & æſtimatione, 3 Ne aliter poſito iure tantò magis onerentur creditores, quantò minus ex credito conſequuntur, atque ita duplici iniuria adficiantur. 4 Niſi fortè quem illud potius mouebit quod debitore ad pinguiorem fortunam quandocumque poſteà reuerſo futurum ſit vt debitum integrum conſequantur. 5 Sed cùm id in incerto parùmque ſperando euentu poſitum ſit, intereà eo prætextu durìus agi cum creditoribus qui præſentem iacturam patiuntur, ſanè minùs ciuile eſt. 6 *Ita tractatum eſt* in cauſa Claudij Geneuois & creditorum 12. Cal. Sept. 1592.

1. Sportulæ enim debentur pro viſione actorum litis *cap. Statutum § adſeſſorem de reſc. lib. 6.* DD. *in l. ſolent de offic. procenſ.* Boet. *quæſt. 15. num. 1.*
2. Debetur enim ex omni adiudicatione ſiue in rem actum ſit ſiue in perſonam, vt Statuto noſtro expreſſum eſt.
3. Quia cùm bonorum ceſſio fit non de iure debiti quæritur, quod prius confeſſum eſſe neceſſe eſt, ſed tantùm de bonis cedendis.
4. *Contra l. iure ſacramentum 6. D. de iur. det.*
5. *§. vlt. inſt. de action.*
6. Status enim præſens attenditur, non quod euenire poteſt *l. eo tempore 50. D. de pecul.*

DEFINITIO II.

Si ſalarium ſcripturæ ſolui non poſſit grapharia propter egeſtatem litigatoris.

ETſi non facilè iubendus eſt actuarius quem grapharium vocant vt acta litis deſcripta tradat petenti litigatori qui præſentem & numeratam pecuniam non adferat, 1 his præſertim noſtris temporibus quibus numaria mercede conduci eiuſmodi operæ ſolent, Interdum tamen euenit vt ita conſtitui æquum ſit, Nimirùm ſi ea laboret egeſtate litigator vt non facilè pecuniam explicare poſſit. 2 Neque enim eam paupertatis ſuæ pœnam pati debet vt bonæ litis iacturam ideo pati eum oporteat. 3 Quid ergo? Si nec ſatiſdare poſſit eo nomine propter egeſtatem, 4 repromittere debebit & cauere, 5 ſe ſoluturum ad tempus quod iudex longius breuiúſve pro perſonarum qualitate arbitrabitur, 6 In eámque rem obligare bona ſua omnia generaliter, 7 & ea ſpecialiter quæ ex litis euentu ſperare poſſit. 8 Quo remedio non tantùm litigatori conſulitur, ſed etiam graphario, vt ſolutionem tantò faciliùs conſequatur: 9 Cui alioquin inutilis foret actorum ad alienam litem pertinentium retentio. 10 *Ita Senatus* pro Bernarda Fauier contra Ioannem Ballet Procuratorem. Non. Maij 1593.

1. Habet enim ſcriptor ius retentionis pro ſalario ſuo, Boer. *quæſt. 15 n. 2.* poſt gloſ. & alios *in l. ſi non ſortem § ſi centum D. de condict. indeb.* Non idem eſt in iudice, quia non dantur acta iudici in pignus, ſed vt ea videat, & examinet, inquit Boet. *ibid. n. 2 & 3.* vbi addit, idem eſſe in aduocato quod in iudice. Quid in procuratore? Vide *Def. 51. ſup. De procur.*
2. Numeratio enim totius debiti non ſemper eſt in expedito *l. ſi dubitet 10. D. de fideiuſſ.*
3. Paupertati enim ſuccurrendum & fauendum eſt non ſucenſendum *l. illicitas 6. §. vlt. de offic. præſid. l. ſi procuratorem 8. §. quod & ad actionem in ſi. D mandat. cum ſimilib.*
4. Nam nec facile eſt egeno homini reperire fideiuſſorem *l. ſi fideiuſſor 7 in princ. & §. 1. D qui ſatiſd. cogant. l. 2. §. ſed ſi dubitetur. D. de iudic.*
5. Cautionis enim nomine in dubio nuda repromiſſio ſignificatur *l. 3. C. de verb. ſignif.*
6. Id enim in iudicis arbitrio & moderatione poſitum eſt *d. l. 6. § vlt. de offic. præſid.*
7. Eſt namque fideiuſſionis ſubſidiaria hypotheca *l. omnes 33. §. in hac autem C. de epiſc. & cleric. l. filio 7. D. vt legat. ſeu fid. nom. caueat. l. ſi mandatu 59 §. vlt. D. mandat.*
8. Dixi *Def. 22. ſup de procur.*
9. Quantò citius iudicatum erit, non autem poteſt iudicari quin acta omnia iudici exhibeantur *l properandum 13. § ſin autem ex geſtis. C de iudic.*
10. Malitia enim eſt ſi quis id tantùm agat vt alij officiat magis quàm vt ſibi proſit: malitiis autem non eſt indulgendum *l. in fundo 38. de rei vind. l. 7. de ſer. exper.*

DEFINITIO III.

EMolumentum quod ex iudicato debetur, quam noſtri gabellam iudicati vocant, 1 non niſi facta liquidatione deberi intelligitur, 2 cùm ſit pars quædam & portio eius rei quæ venit non tam in condemnationem quàm in condemnationis taxationem, 3 Liquidatio autem ex Statuto noſtro quod in eam rem extat, 4 vel per æſtimationem bonorum, de quibus litigatum eſt, vel per aſſertionem victoris fieri ſolet. Quòd ſi neutrum præceſſerit & is à quo emolumentum huiuſmodi petebatur ad certam pecuniæ quantitatem vltro ſe obligauerit, non illud quidem dici poterit obligationem nullam eſſe quaſi pro indebito aut ſine cauſa factam, 5 cùm tanti rem ipſe æſtimauerit, 6 Sed ſi euidens & immodica læſio interuenerit, vt plus quàm deberetur promiſſum fuiſſe appareat, 7 poterit res ad æquitatem ſuam reduci per in integrum reſtitutionem: 8 Interim tamen ex obligationis inſtrumento ſi guarentigiatum, vt loquuntur, aliterve certæ fidei proferatur: & id creditor poſtulet prouiſionalis condemnatio fiet. 9 *Ita Senatus* in cauſa N. Bernardi Dacquin Procurat. fiſcal. Sabaud. & Dominorum fratrum Bay ac D. Marchionis de la Chambre 7. Cal. Sept. 1593.

1. Sic vocat Crauet. in conſiliis.
2. Quia ante liquidationem, debitum prorſus incertum eſt non in ſubſtantia ſed in quantitate, quæ incertitudo perinde nocet *l. ſi fur 32. §. vlt. D de vſucap.*
3. Sic loquitur *l 4. C. de act. empt.*
4. *lib. 3 Statutor.*
5. Verum enim eſt aliquid deberi licet quantum illud ſit nondum appareat. Sufficit enim certum eſſe quod aliquando conſtabit quid & quantũ ſit in debito ne prorſus indebitum dici poſſit *arg. l. quod ſi ea 18. de cond. indeb. l. cum filius 76. §. heres meus de leg. 2. l. qui res 98. §. rem autem. de ſolut.*
6. Æſtimatio enim illa tollit incertitudinem quæ faciebat vt aliquo modo indebitum id videretur. Deníque cauſa huius debiti certa eſt quod ſufficit *l. ſufficit 56. in fin. D. de condict. indeb.*
7. Nec enim nouum eſt vt in æſtimanda re interueniat læſio quæ locum faciat reſtitutioni *l ſi res æſtimata 12. §. 1. D. de iur. dot.*
8. *Ex l. 2. & l. ſi voluntate 8. C. de reſcind. vendit.* æſtimatio enim illa emptionis cuiuſdam inſtar eſt *l ſi propter 22. D. rer. amot. l. maternis 3. C. commun. vtr. iud.*
9. Pendente lite, quia præſumptio eſt pro æſtimatione præſertim ſi is qui de ea conqueritur diligens paterfamilias proponatur, quem non ſit credendum facilè errasse *l. cum de indebito 25. § ſin verò D. de probat.* item quia inſtrumentum guarentigiatum habet paratam executionem, quia vim habet condemnationis. Bart. *in l. cum vnus D. de reb. auctor. iud. poſſid.*

DEFINITIO IV.

De iudicati emolumento ex conuentionali taxatione ſoluto in ampliori quantitate quàm quæ debeatur.

AN autem eadem ratione si plus solutum sit pro emolumento quam soluі debuerit, condici indebitum possit, maior dubitatio est. Difficilius enim succurritur ei qui soluit quam qui se obligauit. 1 Et tamen cùm certa semper sit in se & taxata quantitas, quæ pro emolumento debetur, 2 vix est vt indebitum videri non debeat quod supra eam quantitatem solutum est, 3 Nisi fortè quis dicat quod verum est difficilem plerumque & incertam esse liquidationem, si iudicati executio longior & difficilior futura sit. 4 Id óque si incertum illud certa quantitate taxatum sit, 5 quæ reuera aut maior aut minor deberi potuerit, neque restitutioni locum esse, neque condictioni. 6 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Vt cernere est in muliere quæ iuuatur Velleiano si se obligauerit animo intercedendi non etiam si soluerit scilicet ante intercessionem *l. 4 § vlt. & l. seq. l. quamuis 8. §. planè si mulier D. ad SC Vellean. l. 1. l. 4. C. eod.*

2. Ita compara i ne scilicet quantitatis peritæ aut iuata eam computationem quæ statuto præscripta est.

3. Quandoquidem superfluum id nullo iure peti posset si solutum non esset, Indebitum autem propriè illud est quod nullo iure debetur, ne quidem naturali *l. cùm amplius 84. §. is natura debet D. de reg. iur.*

4. Habet enim iudicati executio suas moras *l. quod debetur 31 D. de peccul.*

5. Quasi deciso transactóque negotio ad redimendum dubium euentum executionis, vt in d. *l. l. quod debetur l. 1. C. de pact. l. vlt. D. de præt. stipul.*

6. *Arg. l. de fideicommisso 11. C. de transact. l. si pater 11. C. de inoff. test.* nec enim est audiendus qui id petit cuius contrarium non fuit postulaturus *l. pen. C. de solut.*

DEFINITIO V.

De iudicati emolumento ex noua cognitione iterum soluendo.

COndemnatus impetrauerat à Principe vt iterum de litigantium iure acsi nihil dum iudicatum esset cognosceretur. 1 Senatus ex secunda cognitione idipsum quod iam anteà, pronunciauerat. Placuit tantundem deberi pro iudicati emolumento, quantum si nullum antea latum arestum esset. 2 Illa enim siue reuisio dicenda est, siue erroris propositio, appellationis cuiusdam instar obtinet, 3 nec dignus est qui Senatusconsultum impugnauit, vt mitius cum eo agatur quàm si commune appellationis auxilium implorare potuisset, & voluisset. 4 *Ita Senatus* in causa Dominorum de Breslieu & de Chastillon 7. Id. Mart. 1574.

1. Per vim supplicationis de qua in *auth. quæ supplicatio C. de precib. Imp. offer.* alioqui eo iure vtimur vt res à Senatu nostro iudicata, nunquam retractari possit, ne quidem in casu *l. Diuus 33. D. de re iudic.*

2. Dubitandi ratio erat quòd ita bis idem peti videretur contra bonam fidem *l. bona fides 57. de reg. iur. l. si quis dolo 31 § 1. D. de re iud.* de cuius lectione & sententia vide quæ scripsi *lib. 4. Coniect. cap. 19.*

3. *Arg. l. non distinguemus 32. § cùm quidam D. de recept. qui arbitr.*

4. Vtroque enim casu indicati autoritas labefactatur, nouáque fit lis & instantia in qua ex integro iudicandum est, emolumentum autem hoc pro iudicato debetur.

DEFINITIO VI.

De sarciendis victo casu sumptibus in consignatione cum causam pro Senatu extra ordinem habenda factis.

SI in ipso ferendæ sententiæ calculo cùm Senatus in eo esset vt ad litis acta inspicienda extra ordinem iam haberetur, vnus ex colitigatoribus diploma principale impetrauerit, 1 ex quo mora cognitioni fiat, æquissimum est si rescripti ratio àliqua ex æquitate necessariò habenda sit, 2 hactenus tamen coerceri frustrationem & negligentiam impetrantis vt eos quoque sumptus, quos pro Senatu extra ordinem habendo prorogari necesse fuit (vulgò *consignationes* vocant) sarcire condemnetur, 3 ne ex aduersarij negligentia damnum sentiat is qui fuit diligentior & cui nihil imputari potest. 4 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 37. infr. De fructib. & lit. expens.

1. Contra Iustiniani *nouell. 113. in medio tit. non fier. sacr. form.* Hoc enim iure vtimur vt quocunque litis tempore rescriptum impetrari possit ad sanandam causam malè alioqui affectam dummodo status litis expressus sit.

2. Solet enim Senatus noster facilè huiusmodi rescripta admittere ex causa, vt exercitatis iam negotiis pleniore subueniatur veritatis lumine quomodo Iustin. loquitur *in l. per hanc, 4 in fin. C. de temp. & repar. appell.*

3. Nam suæ negligentiæ expensum id ferre debet *l. pupillus 24. D. quæ in fraud. credit. l. nemo 3. C. de tempt. & rep. appell.* facit *l. aliud sciendum 29. §. vlt. D. de ædil. edict.*

4. Alioqui beneficium Principis esset alteri iniuriosum & captiosum quod esse non debet *l. ex facto 43. vers. etenim iniquum D. de vulg. & pup. subst. l. sed cùm ab herede 12. D. ad SC. Trebell. l. 1. § si quis à Principe. ne quid in loc. publ. fiat l. Paulus notat 8 D. de præt. stipul.* Obserua tamen extra hunc casum hodie sarciri & restitui sumptus consignationis pro parte siue is qui consignauit obtinuerit, siue succubuerit. Sed hoc ex speciali edicto. Nam antea non solebant huiusmodi sumptus consignationum vnquam sarciri ne quidem post victoriam litis cū sumptuum omnium adiudicatione, quia non ex necessitate prorogantur sed vltrò & voluntariè vt extra ordinem & citius senatusconsultum fiat. facit *l. properandum §. 2. ibi, expensas quæ consueto modo. C. de iudic.*

DEFINITIO VII.

De emolumenti pro iudicata debiti quantitate propter adiudicatos sumptus augenda, vel non augenda.

LItis sumptibus propter mutuam victoriam compensatis 1 aut ob interuenientem iustam litigandi causam victo condonatis, 2 exceptis solis contumacialibus, 3 Placet totius iudicati tale tantúmque emolumentum deberi, quale quantumque deberetur, si actor cum expensis obtinuisset aut succubuisset. 4 Sufficit enim quod ad hanc rem attinet vt vel minima sumptuum condemnatio facta sit ex causa ad principalem litem spectante. 5 Atque ita pridem Senatus noster pronunciauit pro Carolo Demotz contra D. de Lambert 3. Cal. Sept. 1586. Non idem est si prima aresti parte Senatus rescriptum Principis ab alterutro litigantium aduersus contumaciam impetratum admiserit cum onere refundendorum sumptuum ob contumaciam factorum: 6 Tum eodem aresto de principali negotio pronunciauerit adiectis his verbis *sans autres despens*; Nam cùm huiusmodi expensæ non propter negotium principale, sed ob incidentem aliquam quæstionem factæ sint, non possunt augere quantitatem emolumenti debiti pro portione petitæ quantitatis. 7 *Ita tractatum est* pro D. Barone de Drameley contra eundem Demotz 6. Id. Iunij 1595.

1. Quia cùm ob litis victoriam debeantur *l. properandum 13. § siue autem alterutra C. de iudic. l. eum quem 79. D. eod. l. non ignorat 4 C. de fructib. & lit. expens.* consequens est vt vtroque vincente compensari debeant *arg. l. viro 39. D. solut. matr. l. si ambo 10. D. de compensat.*

2. *Iuxta l. qui solidum 78. § etiam de leg. 2.*

3. Hi enim nunquam condonantur, ne tum quidem cùm absens victus quia bonam causam habuit *d. l. properandum §. sin autem ex gestu C. de iudic. auth. et qui appellat ad fin. C. de temp. & repar. appell.*

4. Cùm tamen si nulla penitus expensarum condemnatio facta esset multò minùs emolumenti nomine deberetur, ita ferentibus & facientibus verbis statuti.

5. Quia nihil aliud statutum requirit vt amplior quantitas pro emolumento debeatur, quàm vt aliqua sumptuum condemnatio facta sit in diffinitiua sententia.

6. Vt semper fit quod nō nisi hac ratione cōtumacia purgari possit, quam porrò purgari necesse est antequàm contumax audiatur *l. & post edict. 73. § vlt D. de iudic.*

7. Neque verò nouum est scindi sententiam quæ plures partes & plura capita habeat, quia quot capita sunt tot videntur sententiæ si vna species alijs non cohæreat *l. etiamsi 29. § 1. D. de minor. l. quædam mulier. 41. D. famil. ercisc. l. Labeo 25. in princ. D. de recept. qui arbitr. l. vlt. D. de iur. patron.*

DEFIN.

DEFINITIO VIII.

De emolumento quod debetur pro iudicato etiamsi transactum non iudicatum sit.

CVm causa in publico auditorio perorata Senatus iubet acta litis produci, vt ex eorum inspectione primo quoque die res decidatur, processus habetur pro aperto 1 vt loquuntur, & consequenter pro iudicato, hactenus vt si interim litigatores transigant, non eo minùs emolumentum debeatur, 2 sicut dici solet cùm litis ex scripto agitatæ acta legi & inspici iam cœperunt. 3 Quo casu nemo dubitat, sæpiúsque iudicatum est, emolumentum deberi etiamsi transactio iudicatum præuenerit. 4 Sed quale emolumentum? Neque enim sciri potest, quid Senatus fuerit iudicaturus, An prouisionaliter duntaxat, an diffinitiuè, An cum expensis an iis compensatis. 5 Sed in obscuro sequemur quod est minimum, 6 & condemnabimus ad ratam dimidij non iudicati, quod nullum est, 7 aut iudicandi quod nescitur sed petitæ quantitatis. 8 Nisi ex publica litis disceptatione apparuerit in eo statu fuisse litem vt neque prouisionaliter neque diffinitiuè iudicari adhuc posset. 9 Non tamen superioribus consequens est, vt ex quo lis perorata est pro iudicata habeatur, si per transactionem finita non sit. 10 Argumento est, quòd si intermedio tempore id est priusquam iudicetur, alius emolumentorum conductor superuenerit, posteriori qui iudicati tempore sit emolumentum debebitur, nó ei qui fuit cùm lis peroraretur. 11 Tum igitur pro exinde iudicata habebitur cùm posteà fuerit transactio ne decisa. 12 Diuersum est si auditis litigatoribus Senatus decreuerit emendandas actiones quod Pragmatici nostri dicunt *Appointer le proces à corriger.* Tunc enim quia addendi, proponendi, adeóque quasi ex integro litem tractandi potestas facta intelligitur, non potest vllomodo lis ex eo tempore haberi pro iudicata. 13 *Ita Senatus* in causa D. Aduocati De Blooey & Graphariorum Thomassin & Demotz mense Decemb. 1595.

1. Pragmatici dicunt *les pieces estre remises pour estre vuidé le proces au premier iour par le registre.*
2. Quod Doctores nostri vocant tributū iudicati, Pragmatici nostri *l'emolument du iuge.*
3. Quod enim proximè faciendum est habetur pro iam facto *vulg. l. pen. D. de testam. milit.*
4. Quasi eo casu transactio videatur facta in fraudem emolumenti & iudicati.
5. Cùm sit dubius euentus litis & iudicij *l. quod debetur 50. D. de pecul.*
6. *l. semper in obscuris. D. de regul. iur.*
7. Eius enim quod nondum est nulla dimidia esse potest, cùm non entis neque vllæ partes sint, neque qualitates *vulg. l. etiam quæ in prouincia 41. D. de reb. credit. l. ex facto 19. D. de hered. instit.*
8. *Arg. l. penult. §. 1. D. de iurisdict.*
9. Nec enim pro lite huiusmodi tributum & emolumentum debetur sed pro iudicato, quod adiudicationem contineat, vel prouisionalem vel definitiuam.
10. Cùm possint multa incidere quæ faciant ne vnquam iudicetur *arg. l. naturalem 5. §. 1. D. de acquir. rer. domin.*
11. Ex traditis per Guid. Pap. *quæst. 535. incip. Bote quidam* contra Boer. *decis. 5. num. 20.*
12. Credibile namque est litigatores qui tandiu distulerint transigere, ne nūc quidem fuisse transacturos nisi de fraude committenda cogitassent *arg. l. si aliquis 7. D. de mort. caus. donat.*
13. Nihil enim actum videri potest quandiu tam multa restant agenda *l. pen. C. de his quæ vi indign.*

DEFINITIO IX.

Concessa primùm & postea sublata sequestratione fructuum facta pro debito minoris quantitatis, quale & quantum emolumentum debeatur.

SI pro minori quantitate, petita sit sequestratio fructuum & redituum magnæ æstimationis, 1 deinde sequestratio illa tollatur, quod Galli dicunt, *Auoir main leuee*, emolumentum iudicati debetur non pro quantitate & valore fructuum sequestratorum, sed ex comparatione eius summæ pro qua fuerat facta sequestratio, 2 quia sequestrationem tollere nihil ferè aliud est, quàm eum qui sequestrationem obtinuerat, aut prouisionaliter, aut diffinitiuè condemnare. 3 *Ita Senatus* 17. April. 1597.

1. Ex ea scilicet causa ex qua possit permitti & concedi sequestratio fructuum, vt in *l. Imperatores 21. §. vlt. D. de appellat.* & in alijs casibus, de quibus in *l. vnic. C. de prohib. sequestr. pecun.*
2. Nec enim fructus hoc casu petuntur, sed pecunia pro qua fuit impetrata fructuum sequestratio.
3. Sequestratio enim quæ pro debito facta est non solet tolli nisi cum hac adiectione vt quod debetur, creditori soluatur, Cùm executio etiam quæ alioqui nulla est teneat tamen si facta sit pro debito quousque totum debitum soluatur. *l. 1. & 2. C. debit. vendit. pignor. impod. non poss. l. vnic. C. etiam ob chirogr. p. eun pign. retin. poss.*

DEFINITIO X.

Priuilegium Senatoribus & Rationalibus concessum de nō soluendis emolumentis iudicati neque alijs prodest, neque ipsis pro re contra alios iudicata.

QVod priuilegium Senatoribus & Rationalibus cōcessum est, vt emolumenta pro rebus contra se iudicatis nulla debeant, 1 non potest alijs proficere, qui aut eodem aut alio iudicio condemnati sunt, 2 licèt aduersus Senatores, aliásque huiusmodi personas habituri sint regressum. 3 Proinde consequens est, vt condemnatis indemnitatem præstare, & quæ illi deberent, ipsi de suo soluere teneantur. 4 *Ita tractatum est* in causa Illustriss. D. Cancellarij & Dominici Cize contra D. Henricum Bay Præsidem in Camera computorum mens. April. 1597.

1. De quo priuilegij genere loquitur *l. vlt. C. de fructib. & lit. expens.*
2. Priuilegium enim personale est quod personam priuilegiatam egredi non potest *l. quia tale 14. D. solut. matrim. l. ex pluribus 42. D. de adminis. tutor.*
3. Hæc erat ratio dubitandi, quia huiusmodi regressus facit vt perinde sit acsi Senator ipse rectà conueniretur *arg. l. cùm lex 46. D. de fideiuss. l. si quis reum 5. in princip. D. de liber. legat.*
4. Quia scilicet priuilegium ita conceptum est vt huiusmodi personæ nullum emolumentum debeant pro rebus contra se, non etiam pro rebus suo periculo aduersus alios iudicatis. Priuilegia verò omnia sunt strictè interpretanda, quoniam odiosa. *vulg. surob.*

DEFINITIO XI.

Pro iudicato in possessorio beneficij vel præbendæ, itémque pro fructibus beneficij vel præbendæ adiudicatis quantum emolumenti nomine debeatur.

EMolumentum iudicati singulare 1 nullum debetur ex ea sententia per quam quis retentus sit in quasi possessione beneficij, aut præbendæ ex beneficij fructib. præstandæ. 2 Sed si de modo præbendæ dubitetur, maioresq; fructus adiudicati sint etiam in mero possessorio, nec tantum pro præteritis annis: sed etiam pro futuris, Debetur emolumentum extraordinarium, 3 Sed quale, quantumque? An inspecto eo quanti sint fructus quindecim annorum, vt cùm agitur de æstimanda pensione debita ex contractu inter viuos: 4 An potiùs inspecta monachi ætate vt fieri solet cùm agitur de ineunda legis falcidiæ æstimatione? 5 Placuit neutrum dici posse: sed decénij fructus æstimari debere. Cur verò decennij potius quàm alterius temporis, ratio sanè reddi non potest. Est enim id

iuris positiui & constituti. 6 *Ita Senatus* in causa R. C. Emanuelis Pomei Prioris de Beluaux, & Alexandri Nicolle Grapharij Senatus 30. Maij 1597.

1. Ad differentiam scilicet emolumenti vulgaris & communia, quod quindecim assibus æstimatur.

2. Quia nimirum de huiusmodi rerum iure & proprietate non agitur apud iudicem laicum, sed tantum de possessione, cuius causa nihil commune habet cum quæstione proprietatis *l. naturaliter 12. §. nihil commune. D. de acquir. poss.*

3. Quia quod ad fructus attinet sententia quamuis non nisi super possessorio beneficij lata continet adiudicationem proprietatis quia fructus beneficij vel præbendæ pleno iure ad possessorem pertinent, scilicet pro oneribus beneficij cui deseruit.

4. *Vt in l. si quis argentum 35. § sin autem donator. C. de donat.*

5. *Vt in l. computationi, aliàs l. hereditatium 69. D. ad leg. falcid.*

6. In quo genere rerum quæ sunt iuris constituti necessariò recurrendum est ad *l. non omnium 20. D. de legib.* Iunge *tit. De fructib. & lit. expens. Def. 24. 26.*

TIT. III.

Qui pro sua iurisdict. iudic. dare darive poss.

DEFINITIO I.

Senator mandatam à Præside aut alio quàm Principe iurisdictionem exercere non debet.

SI cui ex Senatus nostri Præsidib. delegata aut ordinaria iurisdictio à Principe concessa sit, quæstionis aliquando fuit, an Præses eam vni ex Senatoribus subdelegare possit, & an Senatori liceat mandatam accipere, & exercere. Nam quin à Principe iudex datus alium iudicem dare & substituere possit non ambigitur. 1 Placuit alienum id esse à Senatoria dignitate, vt qui Principis vicem gerunt in amplissimo ordine, 2 ab alio quàm Principe mandatã iurisdictionem exerceant. 3 Nec quod in libris nostris mentio fit prætoris, cuius præcipua Romæ dignitas fuit, alienam iurisdictionem ex mandato exequentis, 4 ad rem facit, Fuerunt enim Romæ plerique magistratus prætore maiores, 5 Consul præsertim & præfectus vrbi, 6 à quib. mandari iurisdictionem prætori nec nouum erat nec inconueniens; At nemo dixerit Præsidem Senatus licèt maiori quàm Senator dignitate fulgeat, 7 maiorem tamen esse magistratum, cùm vniuersus ordo amplissimus vnius magistratus iure censeatur, 8 In quo eadem ad ius dicendum autoritas singulorum est, 9 Cuius demonstrandæ gratia fratres inuicem & dicimur & sumus. Nec minùs Præsides quàm Senatores. 10 *Ita deliberatum est* 5. Cal. Decemb. 1592.

1. *l. à iudice 5. C. de iudic.*

2. Imò & qui pars sunt corporis Principis *l. quisquis 5. C. ad leg. Iul maiest. l. vlt. Senatorum 8. C. de dignit. lib. 12.*

3. Nam qui mandatam iurisdictionem exercet non suã, sed eius qui mandauit partibus fungitur *l. 1. §. qui mandatam de offic. eius l. solet prætor 16. & seq. D. iurisd.*

4. *In l. 1. §. si prætor. 3. D de offic. eius cui mand est iurisd.*

5. Vbi enim deficiebat potestas iurisdictionis prætoriæ consulum erat subuenire *l. Pannonius Auitus 86. D. de acquir. hered.* Iunct. *l. cùm quidam 30. in princip eod.* de quorum locorum sententia vide quæ scripsi *lib. 14. Coniect. cap. 1.*

6. Is enim tanquam superior à prætore appellabatur *l. Æmilius 38. D. de minor.* facit *l. si quis iniuriam 35. D. de iniur. l. 1. §. solent de offic. præf. vrb.*

7. Vt vel ipsum Præsidis nomen demonstrat. Est enim præses qui præest Senatoribus.

8. Vnum enim corpus est, vnum collegium *l. proponebatur. 76. D. de iudic. l. 2. 3. & pass. D. de decret. ab ordin faciend.*

9. Non enim in ponderandis aut numerandis sententiis plus apud nos tribuitur Præsidi quàm Senatori.

10. Idque nominatim & Præsidum & Senatorum iureiurando quo vtimur continetur.

DEFINITIO II.

De non trahendo litigatore beneficij vltra duas dietas.

PRiuilegium quod Serenissimis Ducibus nostris indultum est à Romanis Pontificibus vt nulla ex causa nullóque prætextu cogantur Sabaudi litigatores iudicẽ accipere ecclesiasticum vltra duas dietas morantem, sic necessariò intelligi debet vt aliquid addat iuri communi quod pontificia constitutione scripta & generali continetur. 1 Itaque ex quibus causis cessat lex pontificia, iis tamen ipsis locum sibi vindicabit priuilegium, 2 ne alioqui nihil operetur. Sed tamen sciendum est priuilegium hoc non esse adeò generale vt nõ ad primam instantiam ex verbis ipsis debeat coangustari. 3 Proinde non habebit locum in causa appellationis, quia fieri nõ potest vt quæ appellationis instantia est, ea sit prima. 4 Nec si proponas ab eo interiectam esse appellationem qui in prima instãtia non litigauerat, forte quòd super statu lata esset sententia quæ iotet alios quoque iussacere solet. 5 Priuilegij enim verba strictè semper sunt accipienda vt quàm minimùm fieri potest iuri communi derogetur. 6 Cæterùm cessante priuilegio varij casus possunt emergere in quib. non sit locus pontificiæ constitutioni. 7 Inter quos ille est, Si aduersarius primùm consenserit vt ad litigandum longiùs quam vltra duas diætas euocaretur. 8 Item si pauperior litigator qui modò soluendo sit, 9 appellet, quem non sit verisimile dolo malo & potentioris aduersarij vexandi gratia quicquam moliri, 10 cùm potiùs eius intersit leuioribus sumptibus rem expediri. 11 Rursum si summus Pontifex plures in partibus iudices intra duas diætas dederit quos alteruter litigantium dixerit suspectos, 12 Vt non facilè intra eos territorij fines reperiri iudex alius possit, quem litigatores habere velint. 13 Quid itẽ si summus Pontifex iudicem in curia delegauerit? Habet enim constitutio locum eo casu quo delegatus sit iudex in partibus 14 Sed etsi summus Pontifex causæ cognitionem ad se euocauerit, quod Princeps iudéx ve secularis prohibere nulla ratione potest, 15 liberum ei est quemcumque & vbicumque velit iudicem delegare, 16 quandoquidem eo casu quisquis delegatus est ipsius summi Pontificis partibus fungitur. 17 *Ita Senatus* in causa Dominorum de Romans, & Marchionis de Varamboo ante Cal. Maij 1594.

1. Sic enim rescripta omnia præsertim priuilegia interpretanda sunt vt aliquid operentur *l. 1. §. 1. D. de bon. libert.* iunct. *l. si quando 15. in princip C. de inoff. test* facit *l. generali 32. §. 1. de vsufr. leg.* nihil autem operarentur si nihil adderent ad ius commune.

2. Ipsum enim priuilegij nomen tale iua demonstrat quod sit singulare non commune.

3. Nam & illud tritum est, priuilegia omnia strictè esse interpretanda quia hoc ipso sunt odiosa quòd aliena sunt à iure communi, legémque publicam & communem violant vt efficiant priuatam. Ideóque & lege 12. tabul. prohibita erant his verbis *Priuilegia ne irroganto.*

4. Licèt iudex qui ea appellatione cognoscit in primi iudicis locum substitutus dicatur *l pen. D. iudic. solui.*

5. *l. ingenuum 25. D. de stat. homin.* Quia personæ ius est indiuiduum nec fieri potest vt eiusdem hominis alius status sit quod ad quosdam, alius quod ad alios.

6. Vt & de statutis dici solet quæ ob hanc eandem causam recipiunt interpretationem restrictiuam *l. vt gradatim 11. §. 2.* vbi Bart. *D. de minor. & honor.*

7. Quæ extat in *cap quia nonnulli. Extr. de rescript.*

8. Volenti enim & consentienti non fit iniuria *l. 1 §. vsque quaeritur D. de oper. noui nunciat l. est receptum 14. D. de iurisd. l. ille à quo 13. tempestiuum D ad SC. Trebell.*

9. Alioqui præsumptio est quod prætextu paupertatis velit il-

lit illudere constitutioni pontificiæ in necem aduersarij *arg. l. si quis 35. D. de minor.* nam periculo eius nihil est qui non habet quod reddat.

10. Vt eueniret si potentior appellaret cõtra pauperiorem *l. 1. §. vlt. l. 2. & 3. in princ. D. de alien. iudic. mut. caus. fact. l. 1. & 2. C. ne lic. potent.*

11. *l. minorib. 6. D. de minor. l. 4. D. ad SC. Trebell.*

12. Recusari enim iudex quilibet potest etiam delegatus, & quidem multò faciliùs quam ordinarius dummodo ante litem contestatam *l. apertissimi 16. C. de iudic.*

13. Neque enim cogendi sunt coram suspecto iudice litigare *d. l. apertissime l. obseruandum 47. D. eod. tit. de iudic.*

14. Vt probant verba constitutionis *in d. cap. quia nonnulli*. quibus verbis cessantibus, ipsa etiam cessat constitutio *vulg. l. de precio 8. D. de publician. in rem act.*

15. Habet enim summus Pontifex plenissimam in beneficialibus potestatem, & constat rescripto supremi Principis posse causam euocari etiam ad incompetentem iudicem *l. 2. C. de dilat. l. 5. C. de iurisdict.*

16. Nam & summus Pontifex & alius Princeps quilibet de cognitione quam ad se euocauit postea statuere pro arbitrio potest, hactenus saltem vt eam alij delegare possit nec ipse cognoscere & pronunciare cogatur, quem aliis grauioribus & publicis occupationibus impediri non sit ambigendum *arg. l. 2. C. de pedan. iudic. l. vlt. C. vbi & apud quem cogn. in int. rest. l. saepe 8. D. de offic. præsid.*

17. *d. l. vlt. in illis verb. vt videatur ipse qui iudicem destinauerit vt pote pro tribunali cognoscens in integrum dare restitutionem etsi prætor D. de offic. eius cui mandat. est iurisd.* Quæ res tamen fenestram maximam patefacere videtur ad fraudem constitutionis faciendam.

DEFINITIO III.

Quid si in quæstionem principalem de feudo incidat quæstio de matrimonio & vasallus alleget priuilegium ne trahatur vltra duas diætas.

HInc quæritur, Si de feudo quod est in Ducatu Sabaudiæ controuersia sit inter Sabaudum & alienigenam, ac aliqua ex causa litigandum sit coram iudice ecclesiastico quem summus Pontifex delegauerit in eo loco morantem ad quem intra duos dies perueniri non possit, An alienigena hic gaudere debeat priuilegio de quo scripsimus proxima Definitione, quod a sacrosanctis Pontificib. indultum est Ducibus nostris, vt eorũ subditi ad litem in prima instantia tractandam vltra duas diætas extrahi non possint. Verius tamen est gaudere debere, quia quod ad eiusmodi feudum attinet, negari non potest quin subditi sint qui sunt vasalli: 1 Sed maior dubitatio est, Si fortè cùm de fideicommisso tractaretur coram iudice laico inciderit quæstio de validitate matrimonij aut legitimationis, de qua ante omnia cognoscendum sit, & quidem per iudicem ecclesiasticum cuius propria illa cognitio est, 2 Atque ita euenerit vt iudex laicus eam cognitionem ad ecclesiasticum remiserit, 3 an eidem priuilegio locus sit. Finge aduersarium qui feudi & status controuersiam facit, vltra duas diætas extrahi nolle. Dubitationem facit, quòd ea status ac matrimonij &, vt ita dicam, legitimitatis aut legitimationis quæstio longè latiùs pateat quam de feudo controuersia. 4 Vt proinde iniquum videatur, prætextu feudi quod controuersiæ causam dedit duriorem fieri condicionem litigatoris, Cuius etiam extra feudi causam plurimùm interest vt legitimus aut legitimatus pronuncietur 5 Sed tamen ratio facit vt ne ob id quoque, quòd incidens quæstio latiùs pateat, durior fiat condicio eius qui, si in quæstione illa succumberet, litem quoque de feudo institutam amitteret. 6 Itaque placuit priuilegio locum esse. 7 Nec ad rem facere, quòd iudex laicus eam ipsam cognitionem ad iudicem ecclesiasticum remisisset. 8 Id enim ita intelligi debere vt tamen ex solito debitóque iudiciorum ordine ea cognitio expediretur. 9 Adeo vt neque eo minùs imploranda sit Senatus nostri licentia ad impetrandum vt literas apostolicas de ea cognitione emissas, siue iudicis in partibus delegationem siue quid aliud contineant, executioni mandare liceat. 10 Alioqui non solùm à tanquam abusu appellatio recipienda est, sed etiam inhibendum ei qui literas apostolicas impetrauit ne iis vllomodo vtatur. Habet namque inhibitio illa dilationem tacitam & condicionalem *quousque impetrata sit à Senatu, soenda executionis licentia.* Sanè non potest ea licentia petenti denegari à Senatu, siue is siue alius iudex inferior cognitionem ad ecclesiasticũ iudicem remiserit. 12 *Ita Senatus* in eadem causa duplici Senatusconsulto, Vno quod ad 4. Non. Mart. 1590. altero quod ante Cal. Maij eodem anno factum est.

1. *Tit. de form. fidelit. & seq. De noua form. fidelit. lib. 2. feud.*

2. *Cap. lator præsentium. Extr. qui filij sint legit.* Nec seruator quod contra scriptum est in *l. 3. C. de iudic. l. 1. C. de ord. iud.*

3. Quia præiudicialis quæstio est cùm sit quæstio status *l. vlt. C. de ordin. cognit.*

4. Controuersia enim de statu afficit personam, quæ latius patet, legémque dat bonis, non bona personæ *l. per curatorem 90. § 1. D. de acq. hered. l. vlt. C. de inoff. test.*

5. Nam per minorem causam maiori cognitioni præiudicium fieri non oportet *l. per minorem 54. D. de iudic.*

6. Ea namque lis de feudo erat principalis, De matrimonio autem incidens. Maior porrò lis illa dicenda est, quæ est principalis & ad quam quasi accessoria refertur alia quæ sit etiam de re digniori *l. fundum 16. l. fundo 18. l. rei maioris 21. D. de except. l. vt debitum 5. C. de hered. act.* Principale enim semper trahit ad se accessorium quamuis nobilius *l. heres meus 100. §. vlt. de leg. 3. d. l. 3. C. de iudic. l. 1. C. de ord. iudic.*

7. Non enim tollitur priuilegiũ nisi sublata priuilegij causa *l. Titia Seio 87. §. vsuras. de leg. 2.*

8. *Ex d. cap. lator præsentium. Extr. qui filij sint legit.*

9. Nunquam enim solitus iudiciorum ordo remissus intelligitur *l. si quando 35. C. de inoff. testam.*

10. Ne alioqui locus fiat appellationi interponendæ tanquam ab abusu si Senatus autoritas in eo neglecta sit, vt dicemus *ad tit. illum De app. tanq. ab abus. & sequitur in Def.*

11. Vt cessante causa inhibitionis cesset etiam eius effectus. Nihil enim aliud agit Senatus cùm sic inhibet, nisi vt dignitatem iurisdictionis suę tueatur, quasi pœnali iudicio vel inferior quilibet iudex facere potest *l. 1. D. si quis ius dicent. non obtemp.*

12. Quia cui permittitur consequens necessariò permittendum est antecedens & contrà *vulg. l. 2. D. de iurisd. l. ad rem mobilem 56. l. ad legatum 62. D. de procur.*

TIT. IV.

Ne quis in causa sua iudic. vel ius dic.

DEFINITIO I.

Senator an possit esse iudex in causa Aduocati vel procuratoris sui, vel eius quem aduersarius habet aduocatum aut procuratorem.

NOn prohibetur Senator ius dicere in ea causa quæ de aduocati aut procuratoris sui iure apud Senatum tractatur, 1 Cùm aduocationis itemque procuratoris officium publicum magis sit quàm priuatum, & necessarium potiùs quàm voluntarium. 2 Siquidem inuitis quoque aduocatis & procuratoribus postulandi procurandique necessitas iniungi potest ni iustã adferant excusationem, 4 Multóque iustiùs admitti illud posset, vt in eius causa quem Senatoris aduersarius patronum, aut procuratorem habuisset, ius dicere Senator prohiberetur: 4 quod tamen nec admissum est. 5 Verùm aliter atque aliter pro personarum causarúmq; varietatibus hac de re Senatus decernere solet, quoties ab altero collitigantium Senator quispiam ex huiusmodi causis suspectus dicitur. 6 Nemine enim suspicionem obiiciente, nihil est propter quod ipso iure factove suspectus hinc videri Senator sibi ipsi debeat. 7 *Ita Senatus* sæpiùs præsertim in causis Spect. Pe-

tri Fauier Aduocati & Procurat. Amedei Martini 13. Cal. Decemb. 1592.

1. Non enim causa hæc expressa est verbis legis Corneliæ, de qua in *l. 5. in princip. D. de iniur.* Alioqui sanè magno incommodo afficerentur Senatores si ex hac causa patronum aut procuratorem difficiliùs inuenturi essent. Quotusquisque enim aduocatus aut procurator esset qui officium suum sibi damnosum esse vellet *arg. l. 3. §. vlt. D. de testib. l. sed si quis 7. D. testam. quem. aper.*

2. Loquimur enim de aduocatis & procuratoribus, vt ita dicam, iudicialibus quibus solis apud Senatum postulandi ius est, & quorum longè alia ratio est, quam fuerit olim procuratorum etiam ad lites constitutorum, Vt scripsi *ad Defin. 29. in. 3. sup. De iudic.*

3. Quod olim diuersum erat. Neque enim inuitus quisquã procurator fiebat siue ad lites siue ad negotia *l. filiusfamilias 8. §. inuitus D. de procur.* Hodie verò quisquis procurator fit in aliquo tribunali aut aduocatur, proprio se obstringit iureiurãdo quòd petenti cuilibet si nulla erit iusta excusatio, patrocinium vel operam suam sit præstiturus.

4. Tanquam in causa eius qui esset amicus inimici *arg. l. liberis 28. C. de inoff. testam. l. 3. D. de testib. l. 1. §. cùm patronus. D. de offic. præf. vrb.*

5. Quia nec causa vlla est cur probus Senator quales esse omnes credendi sunt, odio prosequi debeat aduersarij sui aduocatum, vel procuratorem, quem sciat ex officij sui necessitate munus illud subire omnimodo debuisse, & vt subiret ipso etiam Senatu sub grauissimarum pœnarum comminatione iubente cogi potuisse. Quid enim huic possis imputare? *arg. l. quod autem 6. §. apud Labeonem D. quæ in fraud. credit. l. nec quicquam 9. §. aduocatos D. de offi. procons.*

6. Quid enim si lis fuit criminalis & de re quæ vel dignitatem vel vitam lacessebat? Quid si aduocatus ille aut procurator Senatorem tergiuersationibus & calumnijs offenderit? Sunt ista omnia ab officij publici necessitate & ratione aliena, ideóque non immeritò Senator tanquam inimicus à munere iudicandi in eius causa se abstinere debebit.

7. Habet enim Senator iudicandi necessitatem quotiens neque litigatoribus, neque sibi ipsi suspectus est.

DEFINITIO II.

Senator qui suspectus dicitur potest interim de causis suspicionis contra Senatores alios allegatis sententiam dicere, quandiu remotus non est.

QVi ex Senatoribus ab alterutro collitigantium suspecti dicti sunt, non idcirco prohibentur mutuas obiectæ in singulos suspicionis causas discutere, déque iis sententiam dicere dummodò absit is de quo remouẽdo tractatur: 1 Si non iam ipsi quoque remoti sint. Nam ei qui iam à iudicandi officio tanquam suspectus remotus est nullus amplius ad dicendam in ea lite sententiam locus superesse potest. 2 Quid ergo si aduersus plures Senatores vna eademque suspicionis causa obiiciatur? An quia consimilem omnes causam habere videntur alij in aliorum causis examinandis sedere non poterunt? Id verò iustum plerisque videbatur. 3 Sed placuit tandem contraria sententia, propterea quòd non ideò certum sit easdem singulos habere defensiones, 4 neque verò priùs id sciri possit quam de singulis fuerit cognitum separatim. 5 Aliis igitur in aliorum causa sententiam dicere licebit, Ne alioqui facilè sit impudenti homini sola eiusdem aduersus plures Senatores suspicionis allegatione rem eò perducere, 6 vt Senatorius numerus qui saltem ad senarium vsque hoc etiam casu necessarius est, 7 non supersit. 6 *Ita Senatus* 13. Cal. Decemb. 1592.

1. Non quòd pendente suspecti cognitione non sit ei interdicendum exercitio iurisdictionis in ea causa in qua suspectus dicitur, Exemplo eius quod de suspecto tutore scriptum est in *l. cum quem 7. C. de susp. tutor. l. quod si fortè 14. §. 1. in fin. D. de solut. § si quis autem 7 Instit. de susp. tutor.* Sed quoniam aliter posito iure nihil esset faciliùs improbo litigatori quàm vt Senatui iurisdictionem contra plerosque ex Præsidibus & Senatoribus temerè aut calumniosè recusatos eluderet vt scriptum est *in fin. Defin.*

2. Iudex enim siue ordinarius, siue delegatus qui ex iusta suspicionis causa remotus est nullam amplius in ea causa iurisdictionem habet, nec est cur vel in minimo illius litis articulo immiscere se debeat odio recusantis quem apparet iustam recusandi causam habuisse: facit *l. non distinguemus 32. §. cùm quidam D. de recept. qui arbitr.*

3. Iusta namque recusandi iudicis causa illa esse creditur si iudex habeat consimilem litem, & in qua sit eadem ratio vincendi aut succumbendi. Gothofr. *ad l. 5. D. de iniur.* ex Oldẽdorp. *cap. 7. enchirid. except.*

4. Itaque pro defensionum varietate diuersa potest esse causa vincendi vel succumbendi *l. 3. l. & an eadem 14. l. si cum vno 12. D. de except. rei iudic. facit l. eandem 9. §. vlt. D. de duob. reis.*

5. Atqui causas recusationis & obiectas & probatas esse necesse est priusquam iudex tanquam suspectus remoueatur. *l. apertissimi 16 C. de iudic.*

6. Fuit enim hoc veluti remedio præcludenda via malitiis, calumniis & tergiuersationibus improborum litigatorum Iudices suos quantumuis integerrimos sine causa recusantibus. Nam cùm iudicium reddatur in inuitum *l. inter stipulantem 83. §. 1. de verb. oblig.* non debet in alterutrius litigatorum arbitrio esse vt iudicium eludat *arg. l. ne in potestate 26. l. si quis rem 30. D. de recept. qui arbitr.*

7. Vt & in diffinitiua qualibet alia pronunciatione, quia remotio iudicis tanquam suspecti vim habet diffinitiuæ sententiæ, siquidem sententia illa retractari posteà nunquàm potest. Ad interlocutiones quinque Senatorum numerus sufficit, Imò & interdum trium duntaxat nisi cùm agitur de torquendo reo, quia cùm quæstio sit præparatio ad mortem aut naturalem aut ciuilem, non minore quàm sex Senatorum numero expediri ea cognitio potest.

DEFINITIO III.

An iusta recusandi Senatoris causa sit quod ad vnius ex litigatoribus domum diuerterit si cogente aliqua necessitate id fecerit.

SI Senator ex itinere diuerterit ad priuatum hospitium 1 & domicilium vnius ex litigatoribus quorum litem instruebat, licèt cogente aut temporis iniuria aut loci necessitate, 2 hactenus pro suspecto haberi potest, vt ex eo tempore neque instructio neque relatio litis ei demandari debeat. 3 Iudicandi tamen munere cùm res iudicabitur, non idcirco fungi prohibeatur. 4 *Ita Senatus* in causa procuratoris Doche & Antonij Gerbe 9. Cal. Mart. 1593.

1. Nam si publicum hospitium est aliud iuris esse videtur, cùm non possit caupo repellere viatorem *l. 1. §. vlt. D. furt. aduers. naut. caup.*

2. Alioqui sanè magis suspectus esset qui probaretur vltrò & nulla cogente necessitate diuertisse ad domum vnius ex litigatoribus: Necessitas enim vt plurimum excusat *l. 2. § si quis iudicio & §. si quis tamen D. si quis caut.*

3. Neque enim negari potest quin amicitiæ vinculo se obstringat is qui in priuato alterius hospitio recipitur sitq; tanquam penè domesticus, ideóque manere eum litis instructorẽ & enarratorem suspectum esset *arg. l. 4. §. si aconsulto D. de legat. iunct. l. apertissime 16. C. de iudic.* ibi: *quia sine suspicione omnes lites procedere nobis cordi est.*

4. Æquissimo sanè temperamento, quia multò periculosius est si totius litis instructio & enarratio quæ præcipui momenti est ad litis victoriam parandam suspecto iudici soli committatur quàm si ei inter cæteros sententiam dicere concedatur. Sed & difficilius est vt cum summo salutis æternæ periculo velit quis de principali negotio sententiam ferre per sordes aut gratiam, quàm vt in præparatoriis & enarrationa litis, quasi minoris momenti illud sit amico fauere gestiat. Itaque vbi maius periculum est, ibi maior cautio adhibenda fuit *arg. §. 1. Instit. quib. alien. licet vel non l. vnic. §. & cùm lex C. de rei vxoriæ act. l. 4. §. 1. D. ad SC. Velleian.*

DEFINITIO IV.

Inimicitiæ contra fratrem suspectum faciunt iudicem in causa alterius fratris si bonorum communio interueniat.

EX causa inimicitiarum quas iudex gerat cum vno ex fratribus, præsertim in bonorum omnium communione

nione manentibus, iustè suspectus fieri potest in iis quoque controuersiis quæ ad alterum fratrem pertinent, 1 propterea quòd neque litis iactura sine patrimonij diminutione possit contingere, 2 neque facilè sibi imperare quin fratrem tuum oderit, qui te odio prosequatur. 3 *Ita Senatus* in causa Francisci Vectier procuratoris 4. Cal. Mart. 1595.

1. Nec enim nouum est vt quis ex alterius persona nanciscatur ius quod ex propria non haberet *l. si is qui duos 29 D. de liber. legat. l. cum hereditate 55. de acq. hered. l. & per iusiurandum 13 § si manumiserit D. de acceptil. l. 4. D. de decur. & fil. eor.*

2. *l. 3. § gesta nouet. l. quod autem 6. in princ. D. quæ in fraud. credit. l. 1 § qui si in lite D. si quid in fraud. patr.*

3. Scilicet si odium sit graue non leue *l. 3. in fin. D. de alim. leg. l. 1 § præterea inimicorum. D. de quæst. l. si duas 6. § das rem D. de excus. tutor. l. si inimicitia 9. D. de his quæ vt indign. l. licet 15. D. de recept. qui arbitr.* Nam si iudicem qui inimicis tuis amicitiam suam copulasset iustè recusare posses tanquam inimicum *l. liberi 28. C. de inoff. testam.* quantò magis eum qui cum fratre sibi naturaliter copulato capitales inimicitias gerat?

DEFINITIO V.

Casus in quo iudex recusatus potest cognoscere etiam post appellationem ab eo interpositam quia reprobauerit obiectas suspicionis causas.

QVod constitutum est iudicem, qui ab alterutro colligantium suspectus dictus est, ante omnia & separatim pronunciare debere super causis suspicionis, Vt si eas reprobet obidque is qui suspectum dixit appellandum putet, alius interim qui eius vices gerat in eo tribunali cognoscat de principali negotio, 1 Non habet locum si plures simul & vna actione conueniantur non tanquam singuli sed tanquam vniuersi, 2 & vno fortassis excepto cæteri omnes in eundem iudicem cõsentiant. Ne alioqui euenire necesse sit vt continentia causæ diuidatur: 3 quod ne fiat semper quantum in se est cauere iudex debet. 4 Aliud erit si singuli conueniantur vt singuli quamuis ex eodem libello. Tunc enim separatim cognoscendum est de iure singulorum, quia & separatas defensiones habere possunt. 5 Ideóque priùs de causis recusationis ab vno ex ijs propositę pronunciandum erit, quàm vt quod ad eum pertinet, quicquam super principali negotio pronuncietur. 6 Idemque probandum erit si non recusatio, sed incompetentia iudicis obiiciatur. Vix enim admitti potest, vt cæterorum consensus faciat competentem iudicem eum qui non est, in præiudicium non consentientis. 7 Ex quo apparet minus autoritatis habere iudicem qui incompetens dicitur, quàm qui recusatur. Incompetentia siquidem iurisdictionis fundamentum subuertit, obidque & in causa appellationis obiici potest. 8 Recusatio verò iurisdictionis vinculum præsupponit, cùm is qui nullam in alium iurisdictionem habet recusari nec possit nec debeat, 9 sed exercendæ duntaxat iurisdictionis impedit facultatem. 10 *Ita Senatus* in causa N. Georgij de Sauuage posteà Senatoris & procuratoris fiscalis Maurianensis 6. Id. April. 1593.

1. *Sed. Senat. nostri.*

2. *Vide l. sicut 7. § 1. D. quod cuiusq. vniuers. nom. l. quod maior.* 19. vbi Gothofr. *D. ad municip.*

3. *l. 1. & 2. D. de quib. reb. ad eund. iud. eat.*

4. *l. nulli prorsus 10 C. de iudic.*

5. Quod enim omnes tangit vt singulos ab omnibus approbari debet etiam in indiuiduis *l. per fundum 11. D. de seruit. præd. l. vlt. C. de autor. præst.*

6. Vt lis procedat sine suspicione *l. apertissimi 16. C. de iud.*

7. Incompetens enim iudex cùm hac competens per solum consensum, non potest talis fieri nisi inter consentientes *l. 1. C. de iurisd. l. est receptum 14. D. eod. l. 2. in princip. § & si & iudex ibi & omnes litigatores consentiant D. de iudic.*

8. *l. vlt. & totum. C. si à non compet. iudic. l. 1. C. de pedan. iudic. l. 4. C. de iurisdict.*

9. *d. l. apertissimi 16. C. de iudic.*

10. Quia ligat manus iudicis vt pragmatici loquuntur, sed ita demum si sit opposita ante litem contestatam *d. l. apertissimi. l. nemo 4. C. de iurisdict.*

DEFINITIO VI.

Recusatus Senator quamuis nondum remotus nihil interim constituere in ea lite debet.

SEnator qui ab alterutro collitigantium suspectus dictus est, nihil prorsus ab eo die inter litigatores constituere debet, 1 Nec si tale illud sit, ex quo litigatorum ius nullomodo lædi videatur. 2 Neque si apertè friuola aut calumniosa sit causa suspicionis eam tamen reiicere ipse debet, aut contemnere, sed Senatus iudicio despiciendam relinquere. 3 In quo deterioris conditionis sunt Senatores quàm alij inferiores quilibet iudices, quibus nimirum datum est, vt contra se allatas suspicionis causas vel reprobent vel admittant, prout æquius iustius esse putauerint, Adeò vt si reiecerint tanquam falsas vel calumniosas, & ab ea interlocutione appellatum sit, nihilominus interea lis tractanda sit apud eum qui mandatam ab illo iurisdictionem exercet in eodem tribunali. 4 Hæc tam variè quoniam iudices inferiores iurisdictionem habent ordinariam, 5 Senatores verò singuli nullam prorsus nisi delegatam, 6 quæ multò faciliùs & vel ex minima causa impediri potest, 7 Quamquam ne passim & sine causa vnicuique pro arbitrio liceat aliquem ex Senatoribus impunè suspectum facere, sępiùs constitutum & prouisum est, vt in eius qui suspectus dictus est locum non alius substitui aut eo absente in causa procedi priùs debeat quàm de suspicionis causis plenè cognitum sit & pronunciatum. 8 *Ita Senatus* ex tempore pro fratribus Chartiere 8. Cal. Feb. 1594.

1. *Arg. l. non distinguemus 13 § cùm quidam D. de recept. qui arbitr.* exemplo tutoris qui suspectus postulatur *l. eum quem 7. C. de susp. tutor. l. quod si forte 14 § 1. D. de solut.* vt scripsi *ad Defin. 2. sup. eod.*

2. Nam cùm lites omnes sine suspicione procedere æquum est, vt ait *l. apertissimi 16. C. de iudic.* tum eas maximè quæ apud Senatum tractantur.

3. Quia cùm totius Senatus non huius aut illius Senatoris iurisdictio sit, nihil est quod possit Senator constituere in ea re in qua nullam à Senatu mãdatam habeat iurisdictionem, quomodo nullam habet quod ad recusationem admittendam aut reiiciendam pertinet.

4. Scil. Senat. nostri.

5. De qua *in l. nemo 5. C. de iurisd. l. 2. C. de pedan. iudic.*

6. Non à principe sed à Senatu qui delegatus ipse à Principe etsi totam iurisdictionem suam subdelegare non potest, partem tamen potest, & ratione litis ordinandæ duntaxat non etiam decidendæ, vt scripsi *ad Defin. pen. 6. & 7. sup. De iud.*

7. *d. l. apertissimi*, quæ de iudicibus delegatis expressim loquitur.

8. Id enim ad Senatoris recusati dignitatem tuendam aut vindicandam, & consequenter ad amplissimi ordinis maiestatem conseruandam pertinet.

DEFINITIO VII.

Recusari potest iudex inferior quandocunque ante sententiæ pronunciationem At non item Senator.

INterdum quæritur, An possit iudex suspectus dici eo ipso die quo sententia conscripta subscriptáque est dum ne sit adhuc pronunciata. Et placet posse. 1 Imò etiamsi iam tradita sit scribæ quem graphiarium vocant ad hoc vt pronuncietur. Nam cùm ex sola pronunciatione vires accipiat sententia, 2 apparet liberum esse totum prius tempus ad recusandum iudicem, 3 ideóque differendam pronunciationem. 4 In eóque minus iuris & autoritatis habent iudices inferiores quàm habeat ordo amplissimus, Cuius veneratione constitutũ est vt si acta litis inspicere Senatus cœperit reiici ab eo tempore ex iudicantium numero nemo possit. Nisi forte proponas magnam aliquam, & improuisam aut antea probabiliter ignoratam emersisse causam quã æquissimum sit admitti.

Si tamen inferior iudex tam tardè propositas reiectionis causas non admiserit, 5 beneque ab eo iudicatum appareat, nō est quod ex ea sola ratione sententia per appellationem rescindatur, 6 aut litis appellatori sumptuum compensatio inducatur. 7 Maxime cùm imputari litigatori possit cur in fugando & reiiciendo iudice non fuerit diligentior. 8 *Ita Senatus* ex tempore in publico auditorio 6. Cal. Maij 1594.

1. Non vt omnimodo admitti debeat recusatio quæ potiùs reiicienda est tanquam nimis sera post litem contestatam *l. apertissimi 16. C. de iudic. l. nemo 4. C. de iurisd. omn. iudic.* sed vt quandiu admissa non est vel reiecta officium iudicis in negotio principali c[illegible]tescat. Potest enim fieri vt recusatio talis sit quæ admitti debeat etiam post litem contestatam, puta si nouam causam habeat.

2. *l. 1. 2. & 3. C. de sentent. ex perio. recit. l. iudex posteaquam 55. D. de re iudic.* vnde & sententia nonnunquam dicitur prouocatio *l. 14. vlt. D. ad S.C. Turpill.*

3. Cum ea tamen distinctione quam diximus an recusatio fiat ante vel post litem contestatam, & an ex causa quæ de nouo emerserit an ex vetere.

4. Vt tota lis procedat sine suspicione, inquit *d. l. apertissimi.* facit *l. non distinguemus 32. §. cùm quidam D. de recept. qui arbitr.*

5. Quo caso si à recusationis reprobatione appelletur, non potest ille ipse qui recusatus est siue iustè siue iniustè, de principali negotio cognoscere, sed qui in ea iurisdictione vices ipsius gerit.

6. Id est tanquam à suspecto iudice lata qui ex die recusationis quoquomodo propositæ ligatas manus habuit ne potuerit ipse quicquam pronunciare *d. l. apertissimi. d. §. cùm quidam.*

7. Quæ induci solet cùm mutua est culpa mutuáque victoria, vt scripsi *Def. 1. num. 1. sup. de sportul. & sumptib. in diuers. iudic. fac.*

8. Quia debuerat recusare iudicem ante litem contestatam *d. l. apertissimi d. l. nemo.*

TIT. V.

Qui legit. person. stand. in iudic. hab. vel non.

DEFINITIO I.

Qui agit tanquam talis probare se talem debet.

Qui agit vt tutor vel procurator alterius, non priùs audiri debet quàm se tutorem vel procuratorem esse docuerit si tutor vel procurator negetur. 1 Prius enim de persona quam de iure actoris quærendum est. 2 Imò sunt qui putent non sufficere tutori vt se tutorem datum aut confirmatū probet nisi inuentarium quoque exhibeat, quod vtique ante omnia ex officio tutoris conficiendum est. 3 Sed horum sententia non obtinet, Cùm ab ipso die susceptæ tutelæ periculum administrationis ad tutorem spectet, 4 Nec eò minùs at verò tantò magis si repertorium non fecerit 5 Neque verò sic prudentes loquuntur, vt dicant nihil posse tutorem gerere ante confectum inuentariū, sed nihil gerere illum oportere, 6 Ne scilicet aduersus eum quandoque ex hac causa in litem iuretur. 7 *Ita Senatus* ex tempore 13. Cal. Aug. 1591.

1. *l. quoties 18. D. de probat. l. vlt. in fin. D. si libert. ingen. esse dicet. l. 1. C. de procurat.*

2. *§ vlt. Inst. de iur. natur. gent. & ciuil. l. quidam referunt 24. D. de iur. codicill.*

3. *l. tutor qui repertorium — D. de admin. tut. l. vlt. C. arbitr. tutel. l. tutores 24. C. de adm. tutor.*

4. *l. pro officio 20. eod. d. l. tutor 7. §. 1. D. eod.* in illis verbis *debet enim officio suo confestim fungi l. 1. & 2. C. si tut. vel cur. non gess.*

5. Nam & ob causam contra eum iuratur in litem vt sequitur in Definit.

6. Ita loquitur Vlp. *in d. l. tutor in fi. princip.* vbi tamen addit exceptionem nisi si quid sit quod moram expectare non possit ne modicam quidem. facit *l. vlt. C. de tut. vel cur. qui satis non ded.* nam & illa vna est ex solennitatibus tutelæ vt tutor satisdare debeat sicut & inuentarium facere.

7. *d. l. tutor.* Sed & potest ex hac causa remoueri tanquam suspectus, notatúsque perpetua macula infamiæ ex Iustiniani constitutione *in d. l. vlt. C. arbitr. tutel.*

TIT. VI.

Vt nemo inuit. ager. vel accus. cogat.

DEFINITIO I.

Agere aliquando quis cogitur, Accusare nunquam.

Etsi agere vel accusare inuitus nemo cogitur, 1 frequentissimus tamen apud nos vsus est eius actionis per quam cogitur quis vt agat. Quam vulgò vocant actionem ex remedio legis diffamari. 2 Nimirum si constet iactanter quem dixisse aliquam sibi aduersus alium competere actionem. Eiúsque actionis vtilitas maior certè quàm ratio esse videtur. Vix enim est vt iuris ratio hanc actionis speciem inducat, quam toti iurisprudentiæ veteri incognitam fuisse omnes fatentur: 3 neque verò à posterioribus Imperatoribus introducta fuit nisi cùm de ingenuorum statu res est, quem non diffamari sanè publicè expedit. 4 Illud tamen ex iure vetere incorruptum mansit, quòd accusare id est criminaliter agere nemo vnquam cogitur: 5 quòd in ea re non tantùm ius rei sed etiam accusatoris periculū vertatur, sublata quoque morib. nostris pœna talionis, 6 Vel ob hoc ipsum ne aut calumniosam accusationem instituere quis cogatur, 7 vel ab accusandi iure quod alio tempore commodius exercere possit, in perpetuum summoueatur. 8 Quæ res publicam offenderet vtilitatem ad quam pertinet maximè vti ne occulta impunitáque delicta remaneant. 9 *Ita Senatus* sæpiùs.

1. *l. vnic. C. hoc tit. l. vlt. C. de vsur. pupill.* Plerique tamen sunt casus in quibus datur mihi actio contra te vt contra alium agas Ij sunt *in l. Iulianus 13. §. pen. D. de action. empt. l. 2. §. pen. D. ad leg. Rhod. de iact. l. cùm in plures 60. §. messem. D. locat. l. si sic legatum 75. § vlt. de leg. 1. l. si tibi 8 §. vlt. D. de option. legat. l. 2 § idem Labeo scribit 28. D. ne quid in loc. publ.* His tamen omnibus casibus verius est eum qui agere cogitur liberari si actiones suas præstare paratus sit vt proinde non sit præcisè cogendus ad agendum vt & Bart. tradit ad *d. l. Iulianus §. pen.* Ex regula iuris posita *in l. quod debetur 51. in fin. D. de pecul. l. quod si in diem 16. §. vlt. & l. seq. Litem veniunt 20. §. ait Senatus 17. D. de petit. hered. l. 2. § permisisse. D de hered. vel act. vend.*

2. Hęc lex est 5 *C. de ingen. manumiss.*

3. Nam in totis Pandectis nihil tale est, Imò nec ullo vllo Codicis loco. Nam quod affertur *ex l. si non 7. C. qui accus. non poss.* ridiculum est, cùm ea lex loquatur de persona quæ crimen iam intendit, id est quæ accusauit litémque cœpit quam proinde vt cogatur persequi nouum non est, aut vt alioqui causæ renunciasse intelligatur, vt lex ait. Etsi enim accusare nemo cogitur, institutam tamen actionem persequi cogitur quisquis pœnam Turpilliani non vult pati *l. 1. & tot. tit. D. ad SC. Turpill.*

4. Quamquam multò verius dici potest nec eam esse Imperatorum mentem *in d. l. diffamari*, vt agere quis cogatur. Tractat enim lex illa de ingenuo cuius statum alius diffamabat & qui licèt esset in possessione ingenuitatis, agere tamen maluerat & aduersarium prouocare suis nimirum confidēs probationibus

tionibus vt sententiam pro ingenuitate sua ferret, vt & in *l. circa 14. D. de probat.* Itaque non ait lex vocatum à præside aduersarium iussum esse vt ageret, sed vt contradictionem faceret, id est vt defensoris & rei non actoris partes impleret, Propter quod statim sequitur in lege *si defensionibus suis consideret.* Non enim actori sed reo defensiones competunt, debueratque lex dicere *Si actioni sua consideret*, si de illo actore constituendo sensisset. *l. non exceptionibus 10. C. de except.* Denique actio de ingenuitate iure ciuili prodita est per quam quis se ingenuum contendit, eaque non nisi maiores iudices habere potest *l. non distinguemus 32. § de liberali. D. de recept. qui arbitr.* puta præsidé prouinciç *d. l. diffamari l. 2. C. de pedan. iud.* At actio per quam quis intendat nihil se tibi debere vt cogaris agere & dicere doceréq; quid tibi deberi putes, prorsus nulla est nec esse potest.

5. Nil obstante eo quod scriptum est *in d. l. si ea 7. C. qui accus. non poss.* Loquitur enim de prosequenda accusatione instituta, non de ea instituenda, vt scripsi *num. 3.*

6 Quemadmodum & sublata est moribus nostris necessitas inscriptionis de qua *in l. 3. D. de accus. & inscript.* præterquam in crimine falsi, quia & præcipuus inscriptionis effectus ille erat vt per eam accusator se subiiceret pœnæ talionis.

7. Atque ita incidere in Turpillianum *l. 1. in princip. & § 1. D. ill. tit. ad SC. Turpill.*

8. Nam qui semel ab accusatione destitit eam posteà repetere non potest *l. 4. § 1. D. eod.* alias intra dies triginta vtiles potest. *d. l. 3. § vlt. l. hi tamen 11. in fin. D. de accusat.*

9. *l. si longius 18. § si filiusfamilias D. de iudic. l. ita vulneratus 51. § æstimatio D. ad leg. Aquil. l. in delictis 4. § cùm dominus D. de noxal. act. l. bona fides 31. D. depos. l. locato 9. § quod illicitè. D. de public. & vectig. l. si à reo 7. § vlt. D. de fideiuss. l. Stichum aut Pamphilum 95. § 1. D. de solut. l. si pœna 20. D. de pœn. l. per omnes 6. C. de defens. ciuit.*

DEFINITIO II.

Agnatus contra agnatum criminalem falsi accusationem instituere non cogitur.

SEd & cùm in lite quæ inter nobiles agnatósque proximos agitabatur, productum esset instrumentum ab vno ex litigantibus, quod alius apertissimis falsi probationibus impugnabat, neque tamen vellet ille criminalē falsi accusationem quæ moribus nostris omnino necessaria erat, 1 instituere ne agnati vitam & existimationem in discrimen adduceret, 2 Placuit non esse cogendum accusare, 3 sed tamen ad procuratoris Principis officium & diligentiam pertinere, vt falsi crimen detegi, publicæque vindictæ gratia coerceri puniríque curaret. 4 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 1. quand. ciuil. act. præiud. criminal.

1. Nam quod ad falsi accusationem pertinet, vtimur iure vetere, vt perinde hodie ac olim necessaria sit inscriptio, licèt non omnimodo pœna talionis irrogetur, sed vt plurimùm in eius locum pecuniaria quidem, sed ea tamen grauissima condemnatio.

2. Infamis enim est quisquis ex eo crimine quod publici iudicij causam habuit, condemnatus est *l. infamem 7. D. de publ. iudic.* Pœna verò falsi aut quasi falsi, non quidem iniciati sed facti vt Papin. loquitur *in l. falsi 13. § 1. D. ad leg. Cornel. de fals.* etsi fuit olim deportatio duntaxat bonorúmque omnium publicatio *l. 1. § vlt. D. eod.* tamen hodie apud nos omni modo capitalis est vt & apud Gallos ex Francisci regis edicto quod factum est anno 1539.

3. Inhumanum enim esset ad accusandum adigi inuitum eum qui cùm agnato humaniùs agere & agnati famæ ac existimationi parcere voluit. Fama enim & vita æquiparantur *l. iusta causa 9. de manum. vindict.* Etsi cuius famæ parcitur multò magis vitæ parcendum est *l. si adulterum 38. § penult. D. ad leg. Iul. de adult.*

4. Id enim postulat publica vtilitas & vigor publicæ disciplinæ quomodo Paulus loquitur *in l. locato 9. § quod illicitè D. de public. & vectig.* cui coniunge alios locos citatos *Defin. prox. num. 9.*

DEFINITIO III.

Qui agit ex l. diffamari postmodum ex actore fit reus.

QVi agit ex remedio *legis Diffamari*. vt aduersarium compellat ad agendum, 1 agente postea aduersario & rem euincente, perinde ac si reus esset dilationem petere potest, 2 ad litem autori suo quem laudare volet denunciandam. 3 Qua dilatione pendente non erit vrgendus vt aduersarij petitioni respondeat. 4 Quanquam enim ea dilatio reo dari solet non actori, quippe qui de iure suo instructus ad iudicem venire debeat, 5 Hic tamen talis actor est qui ex actore fiat reus, cùm aduersarius agere se paratum profitetur. 6 Nec ei potest imputari, cur eodem tempore quo actionem instituit autorem non laudauerit, cùm dubitare posset non solùm an futurum esset vt agere aduersarius vellet, 7 sed etiam de qua re acturus esset. *Ita Senatus* ex tempore contra N. Le moine procuratorem Necaensem 6. Cal. Sept. 1593.

1. Quandoquidem ex interpretum & pragmaticorum errore hoc iure vtimur, vt scripsi *Defin. 1. sup. eod.*

2. Emptori enim alii ve possessori cuilibet qui autorem aliquem laudare velit ea dilatio danda omnino est priusquam ad litem contestandam vrgeri possit. Idque Senatus nostri stilo disertè cautum est.

3. Hæc enim denunciatio prorsus necessaria est vt possit emptor contra suum venditorem habere regressum eiúsque periculo litem exercere si non pacto ei remissa sit denunciandi necessitas *l. si rem 62. § 1. & l. seq. in princip. D. de euict. l. emptor fundi 8. & seq. C. eod.*

4. Id enim dilationibus omnibus commune est vt earum tempore pendente officium iudicis omnino conquiescat *l. fine part. 3. C. de dilat.*

5. *l. 2. C. eod. l. petenda 6. C. de temp. petend. in integr. restit. l. 5. § vlt. D. de doli mal. except.*

6. Etsi verba legis Diffamari aliam suadent interpretationem, vt reus maneat non actor qui ex remedio illius legis conuenitur, vt docui ad *Def. 1. num. 4. sup. eod.*

7. Poterat enim euenire vt nollet agere, ea cáque causa perpetuum silentium ei indiceretur eo iure quo vtimur *ex d. l. diffamari.*

TIT. VII.

De ordin. iudic.

DEFINITIO I.

Interdictum adipiscendæ possessionis cumulari potest cum petitorio non etiam cætera.

AGENTEM interdicto adipiscēdæ possessionis nihil prohibet cumulare vindicationem, 1 adeóque in integrum restitutionem ad rescindendum contractum, si fortè actori obiiciatur contractus quem ante omnia rescindi oporteat. 2 Id enim est quod nostri iactitant, Interdictū hoc sapere naturam petitorij magis quàm possessorij, 3 Ideò fortasse quòd nullo iure possessionem adipisci multò inciuilius sit quàm adeptam retinere, aut amissam recuperare. 4 Quæ res facit vt quamuis de possessione beneficij ecclesiastici iudex secularis possit cognoscere, 5 non aliter tamen sit iudex competens quàm si agatur ad retinendam aut recuperandam possessionem non item si ad adipiscendā: 6 quia nec de beneficij iure pronūciare laicus potest. 7 Sed si actū sit interdicto retinendę aut recuperādæ possessionis, eo iure vtimur vt priùs de possessione cognoscendū & pronunciandū sit quàm de proprietate, 8 quia nihil commune habet proprietas cum possessione, 9 priúsque est vt possessionis iudicium quod momentaneum est, 10 expediatur, ob idque nec admittitur cumulatio si non aduersarius consentiat. 11 *Ita Senatus* in publico auditorio Idib. Decembr. 1590.

1. Etsi interdictum non nisi de possessione est, vindicatio verò de proprietate & dominio *l. in quo destinauit 24. D. de rei*

vindicat. Exceptis quibusdam interdictis quæ proprietatis causam continere dicuntur 10 *l. 2. § quadam. D. de interd.*

2. Nimirum per rescindentis & rescissorij cumulationem, De qua dicemus *infr. eod. Defin.3.*

3 Guid. Pap. *quæst.1.*

4 *l. momentariæ 6. & l. si quis in tantam 7. C. vnde vi. l. si quis ad se fundum 7. C. ad leg. Iul. de vi public.*

5. Ex Senat. nostri stylo.

6. Guid. Pap. *quæst.1.* cuius sententiam sequimur, licèt contrariam quæ non distinguit causam adipiscendæ possessionis à cæteris receptam esse in Senatu Pedemontano defendat Anton. Tessaur *in Decis. Pedem.*

7. In quo omnes conueniunt, quia ius beneficij est quid merè spirituale non temporale.

8 *§ retinendæ Inst. de interdict. l. 3. C. fin. regund. l. ordinarij 13. C. de rei vindicat. l. si de vi 37. D. de iudic. l. exitus 35. D. de acquir. poss. l. 1. § inter litigatores D. vti possid. l. 3. C. de interd.*

9. *l. naturaliter 12. § nihil commune l. penult. D. de acquir. poss. l. 2. § separata. D. pro empt. l. post sententiam 9. C. de sent. & interl.*

10. *l. vnic. C. si de moment. poss. fuer. appell.*

11. Ne quod beneficio celeritatis inuentum est subdatur iniuriis tarditatis Inquit *l. 22. C. Theod. quor. app. non recip.* Vide Gothofred. *ad d. l. vnic. C. si de moment. poss. fuer. app.* Aliud est *in l. vlt. C. de ord. cognit.* vbi prius terminatur petitorium quia petebatur persona aduersarij tanquam serui, non autem principaliter dominium rerum de quarum etiam possessione contendebatur. Itaque quæstio status erat præiudicialis, quia nihil possidere potest is qui ab alio possidetur *l. cum heredes 23. § 1. de acq. poss.*

DEFINITIO II.

Duplex quæstio de beneficij possessione.

DE possessione beneficij duplex tantùm cognitio esse potest, plenior vna quam pleni possessorij appellant, 1 Altera momentanea De vindicijs pro alterutra parte dicendis, 2 Vulgò *recreantiam* vocant. 3 Si quid sit quod impediat ne plenior illa cognitio tam citò expediri possit, 4 momentanea expedienda est, Vindiciis nimirū pro eo dictis qui apparentiore magisque colorato iure nitatur. 5 Quod si nec de eo in promptu appareat sequestratio possessionis statim decernenda est, quippe quæ succedat in locum vindiciarum. 6 Vnde fit vt quasi expedito iam per sequestrationem momentaneo iudicio, nulla de vindiciis quæstio supersit, sed tātùm de pleno iure possessionis, 7 Nisi ex alterutra parte noui tituli nouáque instrumenta proferantur. 8 *Ita Senatus* in causa Guillielmi Bachod & Claudij Philippé 13. Cal. Ianuar. 1590.

1. Quia plenior alia nulla est, nisi quæ est de petitorio, quoniā vt dici solet, petitorium absorbet possessorium: Non enim proposita sunt interdicta nisi ad ordinandam causam petitorij vt sciatur quis in petitorio actoris partes sustinere debeat, quis possessoris vt constat ex locis citatis *Def. præced. num. 8.* Cæterum si constet quis sit dominus, nō ad aliud prodest aduersario quòd possideat nisi vt possessionem rei alienæ restituere condamnetur.

2. De vindiciis dicendis & abdicendis vide Pomponium *in l. 2. § & item placuisset D. de orig. iur.*

3. Pragmaticorum nostrorum & Gallorum nomen est *recreance* quo significatur possessio per interlocutionem, & quodammodo prouisionaliter adiudicata: Vt sunt interdicta ferè omnia interlocutiones quædam latæ in causa possessionis vt tractat Cuiac. *in parat. ad tit. C. de interd.* indéque dicta interdicta quòd interim dum de proprietate litigatur reguntur, non quòd inter duos dicantur. Cæterum pragmatici Galli eo *recredentiæ* nomine vtuntur etiam cùm de profanis rebus tractant non etiam nostri nisi perraro. Vide Ioannem Imbert. in *Enchirid. in verb. minor.* & Petr. Rebuff. *in proœm. constit. glos. 5. num. 103.*

4. Solet enim cognitio illa pleni possessorij longiores habere moras, quia licèt iudex laicus de iure beneficij numquam pronunciet, vt dixi Def. 10. præced. tamen in pleni possessorij instantia, non aliter ferè cognoscere debet, nec minorem causæ inuestigationem adhibere iudex laicus debet, quàm si de petitorio esset pronunciaturus, Vt euenit cùm quæstio status incidit in causam ciuilem pendentem coram eo iudice qui de causa status pronunciare nullomodo possit *l. 1. C. hoc titul.*

5. *Arg. l. 3. § causæ cognitio D. de carbon. edict.* Est enim hæc causa ex iis quæ summariè tractandæ sunt quis non recipiunt dilationem De quibus in *l. vlt. D. de app. recip. l. 5. § si vel parens. de liber. agn. sc. l. à Diuo Pio 15. § si rerum, D. de re iudic.* quia publicè interest ne bonorum ecclesiasticorum possessio diutius iaceat *l. 1. in princip. D. de succ. ess. edict. l. & quia 6. De interrogat. in iur. fac.*

6. Constituto scilicet œconomo per quem res ecclesiasticæ administrentur cultuique diuino prospiciatur *arg. l. postquàm 5 § 1. D. vt leg. caus. caueat. l. 1. § si frater 10. D. de collat. bonor.* Vide *l. omnes 33. § in hac autem l. omnem 42. § post mortem, & § præterea C. de episc. & cleric. l. 14. § œconomum l. chartularij 25. § cum inquisitione. C. de sacros. eccles.* Qui tamen omnes loci vt & alij plerique Codicis sunt de œconomis ab Episcopo cōstitutis non de illis quos iudex laicus pro beneficij possessione administranda constituit, De quibus nunc agimus.

7. Quia quæstio De possessione momentanea non magis retractari potest quàm alia quælibet propter autoritatem rerum iudicatarum, sed vlterius progrediendum est quia quod ad eam rem attinet habet vim diffinitiuæ interlocutio illa, adeò vt nec ab ea appellari possit iure ciuili *d. l. vnic. C. si de moment. possess.* licèt aliud receptum sit iure canonico ex *cap. cùm ad sedem De restit. spoliat.* Sola ea cognitio quę plenior superest integra seruari debet *d. l. vnic. vers. ita tamen d. § si rerum, vers. nec sententiam l. à Diuo Pio De re iudic.*

8. Non enim obstare potest exceptio rei iudicatæ cùm agitur ex nouo iure *l. cum quæritur 12. & seqq. D. de except. rei iudic.*

DEFINITIO III.

De rescindentis & rescissorij cumulatione.

CVm actio quæ per in integrum restitutionem datur ad rescindendum contractum nō minùs personalis sit, quàm quæ competit ex contracto, 1 nec proinde sequatur fundi possessorem, 2 Consequens est eum ordinē cognitionum esse debere, vt priùs rescindatur contractus impetrata restitutione, tum rescissa alienatione possessor directa rei vindicatione cōueniatur, 3 Præsertim cùm multa esse possint quæ petitæ obstent restitutioni, quibus multò instructior futurus sit qui contraxit quàm qui non contraxit. 4 Sed hoc ita si non tertius possessor fraudem participauerit, aut qua alia de causa malam fidem contraxerit: 5 Ea sola restitutione excepta quæ datur ex edicto De eo quod met. caus. Hæc enim cùm in rem prorsus scripta sit, 6 aduersus possessorem quemlibet rectà proponi potest. 7 Nostris tamen sicut & Gallicis moribus receptum est vt vtraque cognitio eodem iudicio expediatur. Id enim est quod aiunt, rescindentis, & rescissorij admittendam cumulationem. 8 Nimirum vt eadem instantia possit agi contra emptorem, & possessorem simul, non autem vt vllo casu priùs agi possit contra possessorem, quàm contra emptorem, cùmve cum quo aliter contractum est. 9 Quid ergo si emptor in ius vocatus parêre noluerit? Non eo minùs ex contumacia condemnabitur, 10 Itémque tertius possessor si non legitimis defensionibus siue propriis siue ex emptoris persona mutuatis litem instruat. 11 Nam & in causa restitutionis in integrum nihil vetat procedi, ferrique sententiam contra absentem nulla etiam præcedente litis contestatione si fuerit ille contumax in veniendo 12 Quod & in cæteris omnibus causis nostri admittunt, quoties id quod petitur tale est vt parti præsenti non possit abundè consuli per missionē ex primo vel secundo decreto. 13 *Ita Senatus* in quadam causa Augustanorum 16. Cal Iunij 1591. Et rursus in causa Goninæ Iarrin & Claudij Petifet Idib. Iul. 1592.

1. Eadem enim ratio est contractus & distractus *l. Pomponius 13. § præterea D. de acquir. poss.* Dixi *Def. 1. num. 2. supr.* *Vbi & apud quem cognit. in integr. rest.*

2. Quia neque obligatio neque actio personalis sequitur fundi possessorem *l. 1. § si heres D. ad SC. Trebell. l. vlt. § 1. D. de contr. empt. l. æris alieni 15. C. de donat.*

3. *l. in causa 13. § interdum,* in illis verbis: *vel rescissa alienatione data in rem iudicio D. de minor.* Priores enim illi ablatiui *rescissa alienatione* sunt absoluti, & ideò includunt condicionem *l. à testatore 109. de cond. & demonstr.* cuius natura illa est vt ante omnia impleri debeat *Eod: illo tot. tit.* Sed & cum verba

illa

illa præcedaot dici potest ordinem verborum designare ordinem intellectus *l. qui soluendo 60. D. de her. instit. l. generaliter 24. §. quid ergo D. de fideic. libert.* licèt non possit impedire causam iuris aut voluntatis *l. cum pater 77. §. idem de leg. 2.* adde *l. necnon 28. §. exemplo ex quib. caus. maior. l. qui ex parte 28. in fin. D. de interrog. in iur. fac.*

4. Neque enim diuinare potest aut debet qui non contraxit nec vllum negotium gessit *l. si fideiussor 29. §. si cùm debitor. D. mandat.* alteni namque facti ignorantia probabilis est *l. vlt. D. pro suo.* Vel ob hoc ipsum ne curiosus quis videatur de iis quæ ad se nil pertinent *l. dolo 19. in fin. D. de nouat. l. bona fide 27. D. ad SC. Vellean.*

5. *d. § interdum l. 13. D. de minor. l. quod autem 6. §. hoc edictum § ait prætor 10. §. quod ait & seq. D. quæ in fraud. credit.* Alex. *cons. 91. vol. 1.*

6. *l. metum 9 §. 1. l. item si cum 14. §. in hac actione D. d. tit. De eo quod met. caus.*

7. *d. l. metum §. volenti & § sed et l. 3. C. eod.*

8. Specul. *in tit. De in integr. restit. §. 1. vers. sed nunquid in eodem libello* 1020. Fab. *in §. rursus Inst. de action.* Guid. Pap. *quæst. 143.* licèt aliter in curia Gratianopolit. iudicatum esse dicat.

9. De quo vide quæ scripsi *Defin. 7. Rerum. 1. & seqq.*

10. Quia contumax pro præsente habetur *auth. qua in poenitentia vers. sed si nec ipse C. vbi de crimin. agi oport. l. consentaneum 8. C. quom. & quand. iud. iunct. l. etiam 29. §. vlt. De minor.*

11. Emptori enim etiam venditoris iura prodesse non ambigitur *l. emptori 28. C. de euict. cum concord.*

12. Guid. Pap. *d. quæst. 143. nu. 3. ex d. l. interdum 13. vers. causa autem cognita.* qui tamen locus non valde ad rem facit, quia contumacia vera de qua sanè is locus intelligi debet iuxta *d. l. consentaneum & l. & post edictum 73. D. de iudic.* non solùm pro præsentia sed etiam pro contestatione est.

13. Bart. Bald. & alij ad *numb. si omnes. per ill. text. C. si vt se ab hered. abstin.* Guid. Pap. *ibid.*

DEFINITIO IV.

Ad instantiam restitutionis in integrum vocari potest is qui postmodum rescissorio iudicio conuenietur.

SEd & si rescindente tantùm non etiam rescissorio iudicio agatur aduersus eum qui contraxit, eiúsve heredem, 1 Adhuc dicendum est possessorem perinde cogendum 2 rem defendere atque si rescissorium cumulatum proponeretur. 3 Vel ob hoc ipsum ne cùm rescisso contractu res ab eo vindicabitur, possit obiicere collusum fuisse inter autorem suum & actoré. 4 *Ita Senatus* ex tempore pro N. Claudio Reydelet contra N. Ramum de Meral 15. Cal. Sept. 1591.

1. Quia restitutio in integrum sicut heredi competit ita & contra heredem *l. non solum 6 D. de in integr. restit. l. cùm miles 30. D. ex quib. caus. maior.*

2. Intellige, Non vt præcisè cogatur defendere si nolit, sed vt postmodum recusare non possit executionem rei contra alios iudicatæ quia sufficit quòd sit vocatus *l. etiam 29. §. vlt. D. de minor.*

3. Quia iudicium rescissorium non nisi rescindentis executio est.

4. *Arg. l. si suspecta 29. D. de inoff. testam. l. si perlusorio 14. in princip. & §. 1. D. de appell.* Quanquam nec hoc necesse est si re vera collusio nulla interuenit. Eius enim est probare qui collusionem allegat & dolum *l. quoties 18. § qui dolo de prob.* sufficitque actum esse cum legitimo contradictore *l. si idem 55. in fin. princip. D. de euict.*

DEFINITIO V.

Prouisionalis adiudicatio quæ fit contra heredem ex bonis hereditariis præstanda est.

SI quis de vniuersis bonis controuersiam mouerit tanquam filius aut proximus agnatus, siue proposita petitione hereditatis, siue querela inofficiosi testamenti aut inofficiosæ donationis per filium perlata, nec statim definiri res possit propter implicitam dubij facti quæstionem, actor verò non habeat vnde intereà se alat aut litis sumptus ferat, 1 Solent & debent iudices fiduciaria & vt pragmatici loquuntur prouisionali adiudicatione certæ quantitatis pro arbitrio constituendæ actori consulere, ne inopia & litem & vitam deserere cogatur: 2 Nulla tamen præstandæ in eam rem satisdationis necessitate liberis aut parentibus iniuncta. Si eam quantitatem heres aut donatarius non præstet, permittunt distrahi ex iis ipsis bonis de quibus contenditur ad concurrenté vsque summam quæ adiudicata est, 4 Nullo tamen principali liti præiudicio ex ea causa generando. 5 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 5. infr. De inoffic. donat.

1. Habent enim iudicia omnia & moras suas & sumptus *l. quod debetur 51. D. de pecul. l. etiam 15. D. vt leg. seru. caus. caueat.*

2. *Ex l. vlt. C. de ordin. cognit. l. si instituta 27. § penult. D. de inoff. testam.*

3. Dixi *Def. 6. num 10. 11. & 12. sup. De inoff. testam.* Hac parte autem, vt & aliàs sæpe, melior conditio est parentum aut liberorum quam agnatorum aut aliorum extraneorum, vt scripsi *Def. 1. sup. De petit. hered.*

4. Non enim condemnari debet aut potest possessor ad quid vel minimum soluendum cùm nullomodo sit obligatus. Cúmque non aliam ob causam conueniatur quàm quia hereditatem possidet, nihil aliud desiderare actor potest nisi vt liceat sibi distrahere ex bonis hereditariis *l. Diuus 5. D. de petit. hered. l. Aristo 5 § vlt. & l. seq. D. de iur. delib.* Simile est quod dicimus Eum qui ob id duntaxat tenetur quòd actiones habeat liberari præstando actiones quas habet *l. quod si in diem 16. §. vlt. l. item veniunt 20. §. ait Senatus de pet. hered. d. l. quod debetur 51. in fin. de pecul. d. l. vlt. C. de ordin. cognit. in illis verbis: ita vt ex ysdem si qua alia facultas esse non poterit.*

5. Quia huiusmodi interlocutiones sicuti fiunt sine plena cognitione ita nec plenum ius possunt tribuere *d. l. 5. § vlt. de iur. delib.* in illis verb. *sine præiudicio. l. à Diuo Pio 15. § si certum D. de re iudic.*

DEFINITIO VI.

Ex pluribus actionibus diuerso iure institutis potest quis vnam omittere aliam prosequi, si non ea quæ omittitur in promptu decidi possit.

QVi fideicommissum ex propria persona petit, quod patri restitutum 1 mox ab eo per transactionem cessum fuisse dicitur, 2 non est prohibendus tanquam heres patris impetrare restitutionem aduersus transactionem à patre factam ex causa immodicæ læsionis: 3 Neque eo nomine expensas vllas quasi mutata actione refundere cogitur quandoquidem & cumulari eiusmodi actiones possent. 4 Illud autem faciliùs admitti potest, vt ei liceat si malit fideicommissariam actionem omittere his etiam verbis additis *quant à present*, 5 restitutionis verò in integrũ causam persequatur: 6 Sed ita tamen vt non eo minùs possit is qui conuenitur fideicommissi petitioné excludere si doceat in promptu actorem nihil ex ea causa iuris habere. 7 Neque enim inuitus cogendus est in ea permanere instantia à qua per sententiam absolutoriam confestim possit liberari. 8 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 5. infr. De euict.

1. Finge fideicommissum esse graduale & perpetuum quod ad omnes de familia gradatim debeat peruenire *l. omnia 32. alias l. cùm ita §. in fideicommisso l. peto 69. §. fratre de leg. 2. l. vlt. C. de verb. signif.*

2. Fideicommissum enim post restitutionem cedi potest licet antè non possit *l. si mulier 59. §. ex asse D. de iur. dot.* Scripsi *lib. 5. Coniect.*

3. Quia restitutionis petendæ ius transit ad heredem *l. 6. D. de in integr. restit.*

4. *leg. edita* vbi DD. *C. de edend.* nihil enim vetat quem plures habere actiones, & proprio iure & hereditario.

5. Finge enim cognitionem fideicommissi prolixiorem habere tractatum, Verba fideicommissi de longinquo petenda aut iustam deliberationem de fideicommissi quantitate incidere *Vt in leg. ille à quo 13. §. 2. D. ad SC. Trebell.*

6. Quia in eo non impugnat factum defuncti sed ipsius iure

uetur, cùm ipse quoque defunctus contra factum proprium ex causa immodicæ læsionis restitui potuisset *l. præfecti 17. D. de minor. iunct. l. 2. & C. de re. vend.*

7. *Arg. l. 3. D. vsu possess. legat.*

8. Cùm ipsius intersit vt statim liberetur, nec diutius in lite retineatur *arg. l. quidam 21. D. de reb. cred. l. permittendam 8. D. si part. hered. pet. ... D. quib. mod. pign. vel hypoth. solut.*

DEFINITIO VII.

De cumulatione petitorij & actionis quæ datur spoliato ad recuperandam possessionem.

SPoliatus quidem ante omnia restituendus est: 1 Sed si de petitorio simul agi patiatur, nec protestetur velle se prius decidi controuersiam possessionis, poterit eodem iudicio, si cætera conueniant, vtraque quæstio terminari, Ita tamen vt super restitutione primùm pronuncietur, adeóque iudicati executio fiat, 2 Tum agenti petitorio eadem res & possessio reddatur. 3 Sed & cùm nihil commune habeat proprietas cum possessione, 4 si alter ex litigatoribus vincendi causam habeat in petitorio, alter in possessorio, 5 euenit aliquando vt singulis ex ordine impendia litis adiudicari oporteat, 6 tum vtrinque adiudicata compensari, 7 non ratione mutuæ victoriæ, quomodo contingit cùm in vna eademque lite vterque obtinet, 8 sed quasi iam inuicem, & ex vtraque parte soluta. 9 *Ita Senatus* in causa Aduocatorum De Coysiaz & Gaudinon 16. Cal. Sept. 1592.

1. *Cap. 1. cap. sæpe. cap. in literis & pass. Extr. de restit. spoliat. cap. super spoliatione Extr. De ordin. cognit. l. si de vi 37. D. de iudic. l. si maritus 10. C. de donat. int. vir. & uxor.*

2. *l. 3. C. si in interd. cap. a l. vltimum Extr. de caus. poss. & propr.*

3. Fieri enim potest vt spoliatus obtineat in possessorio & tamen succumbat in petitorio *cap. cùm ecclesia Sutrina eod. tit. De caus. possess. & propriet.*

4. *l. naturaliter 12. §. nihil commune l. permisceri pen. D. de acquir. possess.*

5. Quia in possessorio sufficit probari possessionem, in petitorio autem dominium probandum est *§. commodum Inst. de interd.*

6. Ex regula quæ habet Victum victori in expensas condemnandum esse *l. properandum 13. §. siue autem alterutra C. de iudic. l. 3. & 4. C. de fr. & lit. & lit. expens.*

7. Vt in *l. minor 40. § prædia in fin. D. de minor.*

8. Vnus scilicet pro parte litis, alius pro alia parte. Scripsi *Def. 7. sup. De sportul. & sumpt. in diuers. iudic. fact.* mutua enim non est victoria nisi cùm vna tantùm lis est.

9. Compensatio enim solutionis vicem obtinet *l. cùm mihi 16. §. 1. & pass. D. de compensat. l. si constat 4. & pass. C. eod.*

DEFINITIO VIII.

Spoliator restituere debet omnes fructus à se perceptos sine spe repetitionis etiamsi posteà in petitorio obtineat.

CVm autem vna eadémque sententiâ pronunciatur super possessorio in fauorem spoliati, 1 & super petitorio in commodum spoliatoris, deficiente nimirũ spoliato in probatione dominij, 2 non idcirco inutilis videri potest possessionis adiudicatio quasi quæ per contrariam dominij adiudicationem absorbeatur. 3 Nam fructus qui spoliato restituendi sunt non eo minus pleno iure ad eũ pertinent, nec vnquam restituuntur, 4 non magis quàm si ab eo ipso bona fide percepti, iámque cõsumpti essent, 5 Exceptis iis qui post litem super petitorio contestatam percepti sunt. 6 Non enim vtimur eorum sententia qui putant omnes omnino fructus petitori vincenti restituẽdos esse ab eo tempore quo petitorium exercere voluit, tametsi odio spoliationis suspensum sit pendente possessorio. 7 Proinde quod traditũ est, Quoties possessorio simul & petitorio actum fuit prius quidem pronunciandũ esse super possessorio, sed in exequendo præualere petitorium, 8 non potest verum esse nisi eo casu quo & petitorium absorbeat possessorium, & in vtroque vicerit is qui possessorium exercuit, & vtrumq; iudiciũ ab vna eadémque persona propositum sit. Nam si conuentus possessorio, velit agere petitorio, non est audiendus nisi aduersarius consentiat 9 Eo autem consentiente si vterq; obtineat, vnus in possessorio, alius in petitorio, 10 non tantùm prius de possessione pronunciandum est, sed etiam prius mandanda executioni 11 pro hac parte sententia, etiamsi petitorium tale sit quod absorbeat possessorium, 12 Præsertim si ponas actum possessorio ad restitutionem possessionis contra spoliatorem. 13 Non enim possessio tantùm restituenda est spoliato sed etiam fructus omnes, vt diximus, ac si quid prætereà spoliati intersit. 14 In id saltẽ vsque tẽpus quo lis super petitorio contestata sit. 15 Quòd si petitorium non absorbeat possessorium, sed potius veniat in consequentiam possessorij, & ex iure actionis cuiusdam personalis contra possessorem instituendæ magis quam ex causa iam quæsiti dominij, 16 nemo dubitat, quin fructus omnes ei restituendi sint qui in possessorio obtinuit, quoadusque sententiæ de possessorio latæ plenissimè & integerrimè satisfactum sit. 17 Finge eum qui pignora sub hasta emerat spoliatũ ab illo cui ius fuit luẽdi pignora precio restituto. 18 Quamuis iudex pronunciauerit ius esse spoliatori luendorum pignorum, priùs tamen erit vt spoliator & possessionem & causam possessionis restituat, 19 Cùm nec aliter vacuam rẽ tradere spoliatus possit atque ita possessionem reddere quàm si priùs eam ipse habeat. 20 Itaque nec pronũciare iudex hoc casu potest super iure luendi, quin priùs possessorij quæstionẽ expediat, 21 adeóque iudicati executionem, 22 Tametsi eadem sententia vtrumque iudicium terminetur. 23 *Ita Senatus* inter eosdem litigatores eodem quo supra proximè, SC. & rursum 11. Cal. Mart. 1593.

1. Quia spoliatus omnimodo restituendus est, nõ solùm etiamsi non sit, sed etsi nec bonam fidem habeat, denique etiã sit prædo *cap. in literis Extr. de rest. spoliat.*

2. Quod in iudicio vindicationis omnino & plenissimè probandum est *l. deo 6. l. vlt. & pass. C. de rei vindic.*

3. Non est enim inutilis sententia quæ propter fructus necessariò reddenda est vt in *l. qui restituere 68 D. de rei vindic.*

4. Capell. Tholos. *decis. 494 & ibi* Aufres. Nam cùm hi fructus restituantur velot pœnæ nomine id est in pœnam & odium spoliationis *can. redintegranda 3. quæst. 1.* constat pœnas semel depensas repeti nunquam posse *l. pœnæ 42. de cond. indeb. l. si pignore 22. D. de pign. act. l. id quod pœnæ 74. D. de solut. l. quod à quoque 46. de reg. iur.*

5. Nam bonæ fidei possessor fructus omnes suos facit nec vnquam restituit consumptos *l. bonæ fidei 48. D. de acq. rer. dom. l. 4. §. lana D. de vsucap.*

6. Non enim plus iuris habere potest spoliatus in fructibus à spoliatore post litem contestatam perceptis quàm si eos ipse percepisset: quo tamen casu teneretur eos restituere tanquam exinde factus malæ fidei possessor *l. sed etsi 25 §. si ante. de pet. hered.*

7. Rot. *decis. 14. De restit. spoliat. in antiq.* relata ab Aufr. *ad d. Decis. Cap. Thol. 494.*

8. *Cap. cùm dilectus.* vbi Abb. & Innocent. *Extr. de caus. poss. & propr.* Bald *in margar. in verb. possessor.* Boer. *decis. 239.*

9. Glos. elegans *in d. cap. cum dilectus* Dixi *sup. Defin. prox.*

10. *Cap. cum ecclesia Sutrina Extr. eod.*

11. Dixi *d. Def. prox. praecod. num. 2.*

12. Quomodo absorbet regulariter, vt scripsi *Def. 2. num. 1. sup. eod.*

13. Nam si actum esset interdicto retinendæ possessionis, aliud esset vt dicam *Def. seq.*

14. *d. can. redintegranda 3. quæst. 1. l. 1. §. qui vi deiectus & l. in interdicto 6. D. de vi & vi armat.*

15. Quia ex tempore litis contestatæ spoliatus omnimodo pro malæ fidei possessore habendus est *d. l. sed etsi 25. §. si ante de petit. hered.*

16. Quod tamen minùs propriè petitorium dici potest, quia petitorium illud est quo petitur dominium rei *l. qui petitorio 36. D. de rei vindicat.*

17. Quia in personam actio neque cõmune neque simile aut connexum quicquam habet cum actione de possessione aut de dominio *l. Quintus Mucius 40. D. de action. empt.* Non videtur autem plenissimè restituta res, quandiu fructus omnes à spoliatore percepti ad vltimum vsque quadrantem restituti non sunt *l. & ex diuerso 35. §. vbi autem D. de rei vindicat. l. plus est 22. l. restituere 75. l. cum prætor 81. l. vlt. in fin. de verb. sign.*

18. Intra

18. Intra semestre quod in eam rem statuto nostro præstitutum est.

19. Neque enim sibi ipsi ius dicere debuit *l.1 §.1.D.quod legat.l.vnic.C.ne quis in sua causa.l.Iulianus ait 17.D.de iudic.l. extat.8.D.quod met.caus.*

20. *l.2 § vacuam & l.1.in princ. D. de action. empt.* Possessionem autem ipsum reddere necesse est vt cum possessione & per mediam possessionem tedàt dominium quia non eo minus interim est dominus quòd postmodum abire dominium ab eo possit *l.non ideò minus 66.D.de rei vindic.*

21. Et hoc demum casu maximè locū habet quod scriptum est in *l.3.C.de interd.* vbi additur quod licèt interdictorum vsus hodie nullus sit, actiones tamen extraordinariæ in locum interdictorum substitutæ eodem iure vtuntur.

22. Nec enim potest dici terminatum possessorium quandiu plenissimo iudicati executio facta non est, nec quicquam actum videtur, quandiu aliquid restat agendum *l. pen. in fin. C. de his quib. vt indign.*

23. Secundum ea quæ scripsimus *Def.prox.in princ.sup.*

DEFINITIO IX.

Interdictum retinendæ possessionis cumulari non potest cum petitorio, licèt per petitorium confortari, vt loquuntur, possit.

INterdicti quod ad retinendam possessionem competit, alia ratio est. Nam si litigatores petitorij causam attigerint, nec protestati sint quòd confortandi potius quàm absorbendi possessorij causa id fecerint, 1 possessionis quæstio finita aut verius extincta intelligitur, 2 Nec nisi de proprietate iam pronunciandum est. 3 *Ita Senatus* in causa Sebastiani Berard & N. de la Chinal mens. Nouembr.1593.

1. Possunt enim litigatores in iudicio quoque possessionis retinendæ allegare titulum & attingere petitorium confortandi possessorij causa Guid.Pap.*quæst.*72.in eámque rem protestatio vtilis est *l.2.§ 2.D.quod legat.*

2. Quid enim attinet quærere de possessione cùm in iudicio vindicationis certus possessor cōstitutus sit *§.retinendæ inst. de interdict.* etsi is qui vindicare cœpit non idcirco postea interdicto agere prohibetur *l.naturaliter 12.§.1.de acq poss.*

3. Intellige Nisi velit actor iudicium vindicationis omittere aut saltem differre. Id enim potest *d.l.naturaliter §.1.*

DEFINITIO X.

Casus in quo spoliator condemnatus admittitur ad ius suum persequendum oblata satisdatione antequam iudicato ipse satisfecerit.

QVod diximus spoliatum ante omnia restituendum esse, ad totius quidem causæ & fructuum perinde ac ipsius possessionis restitutionem pertinet, 1 Sed tamen si ea fructuum & causæ liquidatio longioris temporis moram secum trahat, & spoliator vrgeat vt suum consequatur, cautionibus expediri res debet, vt soluto in promptu, quod liquidò debitum esse appareat, de superfluo per idoneam satisdationem ab eo caueatur, 2 Nec tantùm si per spoliatum stet quominùs ea liquidatio statim fiat (qui casus nullam habet dubitationem, cùm perpetuum sit, vt sententia quælibet statim mandari debeat executioni contra moratorem oblata satisdatione 3) Sed etiamsi nulla ipsius mora arguatur dummodo non stet per spoliatorem. 4 Sed hoc ita accipi debet, si congruo loco & tempore ea cautio pręstita sit, Cùm nec oblatio ipsa solutionis prosit, quę incongruo loco vel tempore facta est. 5

1. *Cap.grauis & pass. de rest. spoliat.can.episcop.§ sed notandum & can.redintegranda 3. quæst. 1.*

2. *l.statulib.rationem 5.& l.seruus si heredi 34.in fi D.de statul.* iunct.*l.si mandatu Titij 59.§.vlt.D.mandat.*

3. *Cap suscessam Extr. de in integ. rest. Styl. Senat. art. 66. in nouo.*

4. Castr.*cons.*326.*lib.*2.Bald.*in l.1.in* 4.*C.de lit.cert. promoc.* Alex.*in l.4.§.ait prætor.De re iudic.*

5. *l.mora 32.D.de vsur.l.51.l. soluturus 39.D.de solut.*

DEFINITIO XI.

Satisdatio quæ non congruo loco tempore oblata est nullius est momenti.

NOn videbitur autem congruo tempore præstita satisdatio, Si eo tempore oblata fuerit, quo nondum locus esse poterat liquidationi, 1 Priusquàm enim de liquidandis fructibus quæratur, ex ordine est vt declaret is qui ad fructuum restitutionem condemnatus fuit, quos quantósque 2 fructus perceperit, 3 & hoc facto is qui vicit declaret etiam vtrum ea quantitate quam aduersarius obtulit contentus esse velit, an maiores requirat. 4 Interea igitur & quandiu id factum non erit, præmatura est satisdatio, 5 ac multò magis obsignatio: 6 Cùm nec debitum nondum liquidum obsignare quisquam possit. 7 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Nam cùm præstetur in vicem & locum quantitatis taxandæ &, vt loquuntur, liquidandæ *l statuliber rationem 5.D. de statulib.* non potest deberi satisdatio priusquam locus esse cœperit faciendę liquidationi.

2. Taxatio enim & liquidatio non potest sequi, nisi præcedat assertio ex vtraque aut saltem alterutra parte.

3. Detractis scilicet expensis ad eos colligendos factis *l.1.C. de fructib.& lit.expens l.si a domino 36.§.vlt.D.de petit.hered.* vbi dicitur hoc obtinere non solum in bonæ fidei possessore, sed etiam in prædone.

4. Non si consentiant nulla alia taxatione & liquidatione aut satisdatione opus est, sed solutione *l.si conuenerit 26.D.de re iud.l.1.§ unde quæritur.D.de oper.noui nunciat.*

5. Et consequenter viciosa cùm fiat animo petendi & constituendi aduersarium in mora ante tempus quod fieri nullo modo potest *l.cùm filiusfamilias 49.§.vlt.D.de verb.oblig.* Viciosa autem satisdatio pro non satisdatione est *l. quoties 6. D. qui satisd.cogant.l.3. D.de fideiuss.*

6. Facilius enim est vt quis admittatur ad satisdandū, quàm ad obsignandum Obsignatio enim pro quantitate non liquida fieri non potest vt sequitur in Defin. satisdari verò etiam pro incerto debito potest *d.l.5. De statulib* si modò in eo res sit vt nihil impediat quominùs de liquidatione iam quæri oporteat.

7. Ratio est, quia obsignationem præcedere debet oblatio, & quidem opportuno loco & tempore facta *l.acceptam 19 C.de vsur.l.2.in fin.C.de iur.emphyt.l.1.C.qui potior.in pign.hab.l.2. C. de part.pignor.l.creditor.20 C.de pignor l si soluturus 39.D.de solut.* offerri autem opportuno loco & tempore non potest quale quátúmque futurum sit adhuc ignoratur. Nam & cùm ipsa debiti quantitas certa est si tamen in diem incertam debetur, solui ante diem non potest *l.stipulatio ista 38 § inter incertam D. de ver. oblig.*

DEFINITIO XII.

Neque iudicati executio remoranda est prætextu restitutionis in integrum petitæ neque restitutio prætextu nondum secutæ executionis.

IN vendendo dixerat venditor fundum liberum esse, &, vt loquimur, allodialem, 1 qui tamen erat emphyteuticarium, & pro reliquis in quorum solutione per plures annos cessatum erat domino directo obstrictus. 2 Eo nomine passus emptor controuersiam laudauerat venditorem, 3 deinde peracta lite emptor domino 4 venditor emptori 5 fuerat condemnatus. Cùm posteà venditor læsum se diceret, impetrato quoque ad rescindendam venditionem principali rescripto, 6 emptor autem negaret prius cogendum se ad litem eo nomine suscipiendam quàm sibi præstita esset indemnitas, propterea quòd pendente iudicio restitutionis standum esset contractui sententiæque super contractu redditæ, 7 Visum est non esse quidem remorandam iudicati executionem prætextu impetratæ restitutionis, 8 Sed neque vicissim ex ea causa moram fieri debere iudicio restitutorio. At sufficere emptori debere quod iudicatum exequi intereà possit si velit. 9 *Ita Senatus* in causa N. de Cheurier & N. fratrum de Beaumont 4.Non.April.1594.

1. Quod Iureconsulti sic exprimebant *viri optimus maximúsque esse* l. *qui* 90 l. *si cum fundum* 126. l. *non tantùm* 169. *De verb. signif.* l *pen. D. de euict.*

2. Habet enim dominus rei vindicationem directam pro ratione emphyteuticario contra quemlibet possessorem l. 1. §. *vlt. D. si ager vectigal. id est emphyt. pet.* adeóque si nonnullis credimus hypothecariam. De quo tamen alibi dicam.

3. Æquum enim erat improuisi oneris rationem haberi l. *in venditione* 41. *D. de act. empt.* l *pen. D. de euict.*

4. *Ex* l. 1. *& tot. tit. C. sin. rens. vel reliq.*

5. *Ex* l *imperatores* 7. *D de publ. & vectig.* vbi *exempto* legendum esse non vt vulgo *exemplo* monet Cuiacius & rectè *lib.* 1. *obs. num.* 5 Intellige autem si emptor ignorauerit non etiam si sciuerit vt Iurec. scribit *in d. l. Imperatores.*

6. *Ex* l. 2 *si voluntate* 8. *C. de rescin. vend.*

7. Ex ijs quæ scripsi *Def* 1. *sup in integr. rest. postul.* ne quid noui fiat. mandari enim executioni res iudicatas publicè interest l *seruus* 65 § *cum prætor. D. ad SC. Treb.* cum concord.

8. Nec audiendus est qui distulit restitutionem l. *ab hostibus* 15. §. *vlt. &* l. *seq. D. ex quib. caus. maior.*

9 Ita enim fit vt neutrius litigatoris ius lædatur *arg.* l. *vlt. D. quibus modis pign. vel hypoth. soluit.* l. *Babius* 30. *in fin. de pact. dotal.*

DEFINITIO XIII.

De criminali causa quæ in ciuilem incidit prius cognoscendum est quàm de ciuili.

QVoties falsi quæstio aut alia criminalis actio incidit in ciuilem, constat, eóque iure vtimur, de criminali prius cognoscendum esse quàm de ciuili. 1 Si tamen vtraque simul terminari possit, vtraque eodem iudicio terminanda est. Id enim & æquius videtur & commodius. 2 Si quidem sufficit præiudicium nullum fieri quæstioni criminali, 3 Nullum autem fit cùm vtraque eiusdem sententiæ finibus concluditur. *Ita Senatus* in causa D. de la Tornelle & de la Rochette 13. Cal. Ianuar. 1594.

1 l *si de vi* 37. *D. de iudic. qui cœtu* 5 §. 1. *D. ad leg. Iul. de vi pub.* l. *si quis ad se fundum* 7. *C. eod.*

2. Studere enim bonus iudex debet litibus finiendis l. 3. §. 1. *D. de recept. qui arbit.*

3. Quia per minorem causam maiori cognitioni præiudicium fieri non oportet l *per minorem* 54. *de iudic.* criminalis autem semper maior est & eo grauior quo grauius crimen l. 1. *C. de his qui accus. non poss.* Sane de possessione prius cognoscendum est quàm de crimine *C. de appell.*

DEFINITIO XIV.

Mulier prætextu paupertatis non potest pendente litere restitutionis petere ante diem quod non debetur nisi in diem.

MVlier de dotalium hypothecarum iure cum possessoribus qui proprietatem emerant transegerat, & conuenerat vt certam pecuniæ quantitatem post sex annos acciperet & interea annuas vsuras semisses. Cùm postea restitutionem in integrum aduersus transactionem implorasset ex capite doli & immodicæ læsionis, Peteretque vt quoniam alia bona nulla habebat saltem quarta pars debiti sibi adiudicaretur per speciem fiduciæ &, vt aiunt, prouisionis, 1 quomodo fieri solet cùm de vniuersis fortunis suis quis litigat, ad sumptus nimirum litis & alimentorum 2 (neque enim vsuræ annuæ in eam rem sufficere poterant) Senatus non putauit audiendam, Quia causa nulla est cur ad præsentem solutionem condemnari debeat, qui nisi in certam diem voluit obligari, 3 quique non aliter fuit contracturus: 4 At neque cogendus est ex bonis quæ possidet partem aliquam fruendam dare, 5 Ne sit cassa aut infructuosa mulieri, si cogatur contenta esse fructibus vix vsuras æquaturis, 6 Aut iniuriosa possessori si permittatur mulieri ad conficiendam pecuniam vt creditricis iure alienet proprietatem bonorum 7 in quibus anteà nullum aliud vnquam ius habuit quam hypothecę iam remissę, & extinctæ. 8 *Ita Senatus* in secreto auditorio Prid. Cal. Iul. 1595.

1. Neque enim dubitabatur quin ei non solùm quarta illa pars sed ipsa etiam tota quantitas deberetur licèt dies nondum venisset, cùm in diem debitor verè sit debitor adeò vt si soluat contingat ei liberatio, tanquam plus præstans quàm debeat l. *Iauolenus* 15. *alias* l *eum qui de ann. leg.* l *stipulatio ista* 38. §. *inter. De verb. oblig.* nec possit repetere tanquam indebitum l. *in diem* 10. *D. de cond. indeb.*

2. Vt scripsi *Def* 5 *sup. ex* l. *si instituta* 29 §. *pen. D. de inoff. test.* l. *vlt. C. de ord. cognit.*

3. Ideóque nec compensari ante diem potest quod in diem debetur l. *quod in diem* 7 l. *cum militi* 16 §. 1. *D. de compensat.* Inde etiam est quod si debitum in diem legetur purè valet legatum, nec tãtum in commodo medij temporis sed in tota etiam quantitate l. *debitor* 82. *de leg* 2. ideóque & ex toto legato falcidia deducetur l. 5. *D ad le. falcid.* quia verum est quod nulla eius pecuniæ pars ante diem peti posset si nihil legatum fuisset. Vt scripsi *lib* 4 *Coniect. cap.* 12.

4. l. *vlt. C. de pact. int. empt.* Vnus tantùm casus excipiendus est in quo creditor agere potest ante diem sed ad interponendam cautionem non ad solutionem, idque ex causa & in bonæ fidei iudiciis duntaxat l *in omnibus* 46. *D. de iudic.*

5. Quomodo supra diximus *Def* 5 ex bonis cõtrouersis præstandam esse litigatori quantitatẽ necessariam, ad sumptus litis & alimentorum ex *d.* l. *vlt.* ibi: *in vt ex ijsdem C de ord. cogn.*

6. Minores enim quàm quincunces vsurę vix vllę apud nos frequentantur, quibus tamen non nisi perrarò ampliorum reditũum æstimatio respondeat. Certè non pluris solemus æstimare fructus fũdorum quàm vt vicesimo demum anno ęquent tantam fundorum æstimationem, id est, ad ratam vsurarum quincuncium.

7. Etsi enim creditor dominus non est si tamen vendat iure creditoris transfert dominium quod non habet §. 1. *Inst. quib. alien. licet vel non.* adeò vt nec vllum hoc casu supersit ius luendi l. 2. *C. Si antiq. credit. pign. vendit.*

8. Cùm certi iuris sit posse mulierem etiam constante matrimonio iura hypothecarum suarum remittere si modò maritus sit soluendo l. *iubemus* 20. *C. ad SC. Velleian.* quoniam ea remissio donatio non est l. 1. l. *etsi pignus* 18. *D. quæ in fraud. credit.* l. 1. § 1. *D. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit.*

DEFINITIO XV.

Mater quæ prætextu dotis pupillum spoliasse dicitur, possessione pignorum dotalium quam pupillus retinere potuit pro administratione non prius condemnanda est quàm rationes reddiderit.

SI mater quæ filij tutrix aut protutrix fuit ante redditas administrationis suæ rationes, pignorum dotalium possessionem per iniquam vel collusoriam iudicis sententiã nacta sit, 1 Verum quidem est pupillo aduersus eam competere auxilium quod ex Canone pontificio datur spoliatis, 2 sed tamen is ordo cognitionis esse debet, vt rationes priùs redditas esse oporteat. Quamuis enim iudicium illud redintegrandæ possessionis dicatur summarium, 3 necesse tamen est ante omnia sciri an mulier ex administratione debitrix fuerit, necne. 4 Quandoquidem si debitrix fuit, tantò minus ei pro dote deberi intelligitur, cùm sibi ipsa vltro soluisse videatur per compensationem. 5 Ex quo fit vt neque pignorum fructus quos per antichresim in contractu matrimonij factam lucrari debuit in vicem vsurarum dotis, 6 retinere debeat, sed restituere, 7 ad eam saltem vsque quantitatem quæ cum mala administratione compensari potest. Quòd si ex contrario creditrix reperiretur, ratio nulla esset cur ad fructuum iure perceptorum restitutionem condemnari deberet 8 quos tamen omnimodo restitueret, si tanquam spoliatrix damnaretur. 9 Proinde ne qua aut matri aut pupillo iniuria fiat, multo conueniẽtius est vt ante omnia discussio rationum & redditio fiat. 10 *Ita Senatus* in ea causa de qua in Defin. 12 quib. res iudic. non nocet.

1. Cùm haberet filius ius retinendæ dotis tanquam sibi obligatæ pro reddendis rationibus tutelæ siue mater tutrix siue protutrix fuisset l *pro officio* 20. *vbi glos. C. de admin. tutor.* Bart. Socin. *cons* 180. *lib.* 2.

2. *Ex can. redintegranda* 3 *quæst.* 1 Scripsi *Def* 12. *infr quib. res iudic. non noc.* Facit l. *si maritus* 10. *C. de donat. int. vir. & vxor.* iunct.

iunct. l. si per imprudentiam 51. D. de eui.3.

3. Quia non nisi possessorium, causa autem possessorij quælibet summaria, & momentanea esse creditur *l. vnic. C. si de moment. poss. fuer. appell.* Canon. *in d. can. redintegranda.* Iacob. Menoch. fusissimè *in tract. de remed. recup. poss. remed.*

4. Quod tamen nisi redditis rationibus sciri non potest & iis editis *l. non solum 8. § ut qui reddere D. de lib. leg. l. cùm seruus 82. D. de condict. & demonstr.* Illud sanè verum est mulierem quandiu rationes non reddidit esse debitricem at non quantitatis sed redditionis rationum, quamuis fieri possit vt redditis rationibus ei debeatur quia interim causa rationis incerta est *l. statuliber 5. D. de statulib.*

5. *l. vlt. C. de contr. iud. tut. l. 1. § præterea D. eod. l. 2. C. de in lit. dand. tutor.*

6. Antichresis enim est cùm fructus pignoris dantur creditori in vicem vsurarum *l. si is qui 11. § si antichresis D. de pign. l. si pecuniam 33. D. de pign. act.*

7. Antichresis namque vt & alia quælibet pignoris species tacitam conditionem habet, Si pecunia debebitur & quandiu debebitur *d. l. si pecuniam l. grege 13. § etiam D. de pignor. l. Paulus 11. § 2. quib. mod. pign. solut.* & extenuato per compensationem debito pro quo antichresis contracta fuerat, necesse est fructus pignoris pro rata portione quasi nullo iure ac pro indebito perceptos reliquam debiti quantitatem extenuare, & in sortem imputari *l. 1. 3. & vlt. C. de pign. act.*

8. Iusta enim est conuentio illa per quam contrahitur antichresis dum ne facta sit in fraudem vsurarum, vt scripsi Decad. *9. De err. pragm. Err 5. & 6.*

9. Et quidem sine spe repetitionis, vt scripsi *Def. 8. num. 4. sup.*

10. Melius namque est intacta vtriusque partis iura seruare, quàm post vulneratam causam remedium quærere *arg. l. vlt. C. in quib. caus. rest. in integ. non est necess.*

DEFINITIO XVI.

Causa matrimonialis pertinet ad iudicem ecclesiasticum, Sed an venter vel filius mittendus sit in possessionem cognitio est iudicis laici.

ETsi de fœdere matrimonij cognoscere Senatus non magis quàm alius quilibet iudex laicus potest, 1 ad eum tamen pertinet, vt pendente illa status quæstione an filius legitimus sit necne, 2 iubeat decerni alimenta partui, ne fame pereat, 3 quod quia non aliter facere potest, quàm si aliqualiter appareat filium esse eum qui talis dicitur, 4 de illo quoque summatim cognoscere debet 5 siue viuo patre siue iam mortuo: Nulla alia hac parte differentia constituenda, Nisi quòd defuncto patre etiam in bonorum omnium possessionem si hoc petatur mitti filius potest ex Carboniano edicto, dilata pleniore status quæstione in tempus pubertatis. 6 Itaque ex hac causa si testes quidam vt plerumque fit auditi sint ad futuram rei memoriam, 7 necdum didiscita sint testificata, 8 potest & debet Senatus ex officio aperire testationes, quod ad animi tantùm sui instructionem. 9 *Ita Senatus* pro Nicolaa Gaben contra sorores Berchet 8. Mart. 1596.

1. Quandoquidem ea cognitio ad iudicem ecclesiasticum pertinet *cap. later. Extr. de iudic.* Roman. *cons. 199.* Dec. *cons. 212.* Afflict. *decis. 30. & 319.*
2. De qua *in cap. later. qui filij sint legit.*
3. *l. 1. § & generaliter. D. de ventr. in poss. mitt.*
4. Quia si euidenter appareret filium non esse, nihil decernendum esset *d. l. 1. § si ea quæ in possessione.*
5. *l. 3. § causæ cognitio. versic. summatim. D. de Carbon. edict.*
6. *l. 1. & pass. eod. tit. tit. D. & C.*
7. *Ex cap. 1. Ext. vt lit. non contest. l. in lege 41. D. ad leg. Aquil. iunct. l. curent 22. D. de testib.*
8. Ad hoc vt aduersarius possit probare contrarium quod non posset facere post didiscita testificata *cap. fraternitatis Extr. de testib.*
9. Vt certius & tutius iudicetur visis testationibus.

DEFINITIO XVII.

Pendente lite coram iudice ecclesiastico super absolutione à iuramento, non eo minus potest interim agi apud iudicem laicum de contractu exequendo.

LIs cœpta coram iudice Ecclesiastico super absolutione a iuramento interposito in contractu non impedit, quo minus de contractu interim exequendo apud iudicem Laicum agi possit, 1 quia quod dici solet non debere iudicem secularem procedere de ea re de qua scit litem coram iudice Ecclesiastico pendere, 2 licèt inhibitiones nullæ interuenerint, 3 quæ nec fieri possunt inter eos, qui planè disparatam habent iurisdictionem, 4 ad hunc casum non pertinet in quo alia res est de qua apud iudicem Laicum, alia de qua apud Ecclesiasticum tractatur. 5 Aliud enim est de iurisiurandi religione disputare, aliud verò de viribus contractus, qui nullo quoque iureiurando interueniente nihilominus valeret, 6 paratámque haberet executionem forte initus apud acta, 7 & in præsentia iudicis, quæ omnem metus vel violentiæ præsumptionem, adeóque suspicionem tollit. 8 Sed & fieri potest, & fit plerunque vt is etiam qui petiit absolutionem à iuramento perinde tamen sit periurus, Vt puta si iurauerat se non petiturum absolutionem 9 Nisi proponas duplicem quoque petitam absolutionem. Item quid si debitor vno tantum die ante tempus solutioni præstitutum absolutionem petierit? Fere est vt iam periurus eam petiisse videatur, qui tantopere se arctauerit, 10 ideóque nec debet ei prodesse, ne quidem vt eum excuset à pœna contumaciæ, 11 quamuis causa quælibet etiam iniusta soleat in criminalibus excusare à dolo. 12 Rectè tamen apud nos prouisum est, ne qua posthac inter iudices Ecclesiasticos & Laicos controuersia possit emergere, vt absolutionem quidem à iudice Ecclesiastico ante omnia impetrari oporteat. 13 Sed ad fines agendi tantùm & ad periurij exceptionem effugiendam, at non etiam vt de causæ meritis & absolutionis æquitate apud iudicem Ecclesiasticum tractari possit, cùm anteà iudices Ecclesiastici prætextu iuramenti & absolutionis petendæ omnes omnino de contractibus iuratis controuersias cognitioni suæ vindicarent. *Sine die.*

1. Math. Afflict. *Decis 30.*
2. Feder. de Sen *cons. 126. incip. in quæstione & cons. 300. incip. factum proponitur. Not. in cap. tuam de ord. cogn. & in cap. debitores de iureiur.* Petr. de Anch. *cons. 22. incip. casus talis est.*
3. Mos tamen inoleuit vt episcopi soleant iudicibus secularibus inhibere sub pœna excommunicationis vt pẽdente lite supersedeant vt ait Ang. *in l. 4. § condemnatum. de re iudic.*
4. Bald. *in l. 1 in fin. C. quomod. & quand. iud.*
5. Afflict. *d. decis. 30. num. 2 & 4.*
6. Idem Afflict. *dict. num. 4.* Bart. latè *ad legem* Si quis *pro eo. de fideiuss.*
7. Glos. in Auth. *generaliter. C. de episc. & cler. DD. in l. cum pro quo De in ius voc. Not. in cap Si quando de offic. deleg.* Luc. de Penna *in l. 2. C. de iur. fisc. lib. 10.*
8. *l. 1. C. de his qui prop. met. iud. non appell. Not. in l. de pupillo. § si quis ipsi Prætori De oper. non. nuntiat.*
9. Ant. de But. *in cap. 1. De iureiur.* Ludouic. Rom. *cons. 326.* Bald. *in repet. l. 2. D de iureiur.* quem refert & sequitur Afflict. *dict. decis. 30. num. 5 & 6.*
10. Ioan. And. Anton. de Butr. & Abb. Sicul. *in cap. debitores. exe. de iureiur.* Idem Abb. *in d. cap. 1. eod. super. rubric.*
11. Iniusta enim causa non excusat à pœna contumaciæ *l. properandum. § sin autem. vbi not. C. de iud. & in l. qui solidum 78. § 1. de leg. 2. § oportet* in Auth. *de iudic.* Alex cons. 118. *col. 3. vers. circa tertiam dubitationem vol. 2. Ex not. in cap. finem litibus. de dol. & contum.*
12. *Not. in l. 2.* vbi Ang. *C. de plagiar. & in l. igitur D. de lib. caus.* Afflict. *decis. 31. & num. 3. & 4.*
13. Quia iuramentum est quid merè spirituale, nec proinde iudex laicus potest de absolutione cognoscere quamuis possit cognoscere super obseruatione iuramenti *cap. licet de iureiur. lib. 6.* Afflict. *decis. 24. num. 9.*

TIT. VIII.

De lit. contestat.

DEFINITIO I.

Qui iam litem contestatus est si iterum iubeatur contestari, nec appellet, cogendus est vt contestetur aut habendus pro contumace.

QVi litē negatiuè contestatus est, quasi minus sufficienter contestatus sit patiatur imperari sibi à iudice vt iterum contestetur,[1] sibi præiudicat,[2] Adeò vt si in iterum contestando moram faciat, possit ex ea causa petitio actoris haberi pro vera & probata,[4] Siue ipsius domini siue solius procuratoris qui & ipse dominus litis est [5] factum consensusq; interuenerit. *Ita Senatus* in causa Ioannæ Rippet & Claudij Pomard 5. Id. Iul. 1595.

1. Quæ magis verè & propriè contestatio est, quæ scilicet fit per negationem, licèt lis contestata dicatur, quoties iudex per narrationem negotij causam audire cœperit vt ait *l. vnic. C. hoc tit.* Non enim antè dicitur lis inchoata licèt vocatus sit aduersarius *l. vlt. C. de plur. petit.*

2. Non quasi duplex contestatio necessaria sit, sed quasi prior non fuerit sufficiens vt ait Defin. In quo circumspectus esse debet bonus iudex ne litigatores vnquam iubeat actum agere.

3. Quia iudici parère cogitur atque ita prioris suæ contestationis commodum amittere.

4. In pœnam contumaciæ vt in *l. si perlusorio 14. §. quoties D. de appellat. l. de ætate 11. §. qui tacuit D. de interrog. in iur. fac.* Idque expressum est Stil. Senat. artic.

5. *l. 4. §. vlt. D. de appell. l. procuratoribus 22. & seq. C. de procurat.*

DEFINITIO II.

Effectus contestationis & citationis durant perempta instantia.

QVi effectus ex litis contestatione aut ex citatione nasci solent, Nimirum vt actio perpetuetur,[1] vt præscriptionis cursus interrumpatur,[2] vt possessor in mala fide constituatur,[3] vt res fiat litigiosa,[4] & alij eiusmodi, non eo minùs salui remanent quòd posteà perempta sit instantia [5] in qua citatio aut litis contestatio facta est.[6] *Ita Senatus* in causa viri clarissimi D. Claudij Francisci Pobelli D. de Preissy nunc Equitis Senatorij nobilissimi, contra D. Henricum Bay Præsidem Rationalium 4. Non. Aug. 1595.

1. *l. sicut C. de præsc. 30. vel 40. annor. l. omnes 26. l. sciendum 58. D. de oblig. & action. l. vnic. C. ex delict. defunct.* Inde fit vt plerumque cogatur à prætore contestari litem is quoque qui vlterius progredi non cogitur *l. 1. §. vlt. D. de fer. & dilat.*

2. *d. l. sicut.*

3. *l. sed etsi lege 25. § si ante. D. de petit. hered. l. 2. C. de fructib. & lit. expens.*

4. *Auth. litigiosa C. de litig.*

5. Litem mortuam Iurecconsulti dicunt *in l. 2. D. iudic. solui.* Alio sensu dicitur finita *in l. cùm quærebatur 13. ad fin. princip. D. eod.*

6. Quia cùm citatio & contestatio sint facti non possunt haberi pro infectis *l. in bello 12. §. facti D. de capt. & postlim. l. verum est 31. D. de regul. iur. l. denique 19. D. ex quib. caus. maior.* Itaque peremptio instantiæ nihil aliud efficit nisi vt acta litis circumducantur vt Paulus loquitur *in l. acta 44. D. de re iudic.* id est fiant irrita. Obserua tamen eo loco interpretis videri verba illa *& iudex hoc permiserit.* Ad quem enim nisi ad iudicem referri potest quod sequitur *potest iubere.* An non verò permittit & plus quàm permittit qui iubet?

TIT. IX.

De plur. petition.

DEFINITIO I.

Quando moram faciat is qui nihil offert si plus petatur, quàm debeatur.

QVi debebat quinquaginta si cùm ab eo centum peterentur, nihil obtulerit, Condemnandus est in omnes expensas litis propter moram, cùm quinquaginta quæ debere se non ignorabat offerre debuerit.[1] Aliud est si fundi partem iniustè possessam non offerat is à quo totus fundus vindicatur. Hoc enim casu compensandæ sunt expensæ, quasi mutua lata victoria.[2] Ideò fortassè quòd qui totum fundum petit nō vtique singulas fundi partes in iudicium deducere videatur,[3] Quomodo petit quinquaginta qui petit centum: Adeò minor summa maiori re vera inest.[4] Sed quod priore loco diximus ita verum est si quinquaginta liquidò [5] debeantur. Quandiu enim liquidum non est debitum, nihil imputari potest debitori certam quantitatem non offerenti.[6] Sanè quominùs in genere saltem offerre debeat quicquid debitum esse apparebit, excusari non potest.[7] *Ita Senatus* 14. Cal. Decembr. 1590.

1. Ioan. Imbert. *lib. 2. Instit. forens.*

2. *l. qui solidum 78. in princip* & ibi Bart. *de legat.* 2 Etsi enim Papinianus eo loco respondet moram passum videri fideicommissarium qui solidum fideicommissum frustra petebat herede falcidiam obiiciente si partem non acceperit, Obseruandum tamen est tractare illum de eo casu quo fideicommissarius partem interim sibi solui desiderauerit, vt intelligamus nec partem quidem debitam offerre debere eum, à quo totus fundus petitur si non interim partem illam quæ debetur sibi solui actor desideret.

3. Totus enim fundus non nisi vnum corpus est quod philosophi dicerent indiuiduum licèt Iureconsulti speciem appellent.

4. *l. 1. §. si stipulanti D. de verb. oblig. l. cum furti 9. D. de in lit. iur. l. quoties 9. § sed si maiorem D. de hered. instit. l. item præferre 27. § si plures, de recept. qui arbitr. l. qui quoriam 15. de leg. 1.*

5. Id est verè & indubitatè & apertè vt in *l. alias autem 18. D. de iureiur.*

6. *l. non potest improbus videri qui ignorat quantum soluere debeat 99. De regul. iur.* Nam & excusatur qui per iustam ignorantiam plus petit *l. 1. C. hoc tit.* Punitur tantùm is qui dolo malo plus petit & per auaritiam delinquit vt ibid. Zeno loquitur. Sed & pœnitentiæ locus est ante inchoatam litem, quamuis vocato iam ad iudicium aduersario *l. vlt. eod.*

7. Nam & interdum pro non liquido si modò constet aliquid deberi cauendum & satisdandum est ne mora contrahatur *l. statuliber rationem 5. D. de statulib.* vbi rectè legitur *incertæ causæ rationis,* non vt Haloander legendum putabat *inserta.* Obserua autem ita ius olim fuisse vt qui plus peteret siue re, siue loco, siue tempore, siue causa, cadere deberet à lite, qui verò minus, id quod plus erat amitteret, Quod vtrumque Zeno correxit, *in d. l. 1. & 2. C. hoc tit.* nec nisi expensarum damno hodie coercetur qui plus petit, qui minus nullo. Nam quod à Zenone constitutum est de triplo inferendo, & à Iustiniano de toto debito amittendo, in vsu apud nos esse desiit. Nec rursum facilè id obtinet quod scriptum est *in §. si minus Inst. de action.* vt si minus petitum sit, in reliquum nihilominus reus in eodem iudicio condemnetur. Fatuus enim haberetur qui condemnaret pro decem, condemnaret ad viginti quantumuis maximè viginti deberentur. Planè quin alio iudicio reliqua decem petere actor possit, nihil prohibet.

TIT. X.

De dilation.

DEFINITIO I.

De dilatione danda contumaci ad purgandam ex perempto-rio condemna-tionem.

POSTQVAM

POSTQVAM alterutrius colligantium intentio propter aduersarij contumaciam pro confessa, probatáque habita est siue quòd aduersarius legitimè in ius vocatus non venerit, 1 siue quòd propositis facti allegationibus respondere noluerit, 2 non ideò statim condemnandus est contumax, 3 sed danda ei dilatio intra quam veniat dicturus cur nō debeat condemnari. 4 Quod enim actoris intentio impleta creditur, 5 efficit duntaxat vt de ipsius iure de quo primùm quærendum fuit amplius inquiri non oporteat: 6 sed exceptiones quæ reo ad elidendam intentionem competere possunt non excludit, 7 quarum potestate fieri possit vt non minus condemnari actor debeat quam si intentionem suam non impleuisset. 8 Idémque de actoris replicatione tractari potest si rei exceptionibus actor non responderit, eásque ob illam causam pro confessis habendas esse iudex pronunciauerit. 9 Sed tamen si præcipiti festinatione iudex nulla dilatione data aduersus contumacem sententiam tulerit, 10 à qua prouocatio ad Senatum facta sit, non audiet Senatus appellantem si nihil aliud habeat quod dicat cur condemnari non debuerit. 11 Nam in eius commodum qui in iure litem aut instituerit aut susceperit non solet Senatus scrupulosas istas subtilitates admittere, 12 ad cuius officium & æquitatem vel illud maximè pertinet, vt videat ne summum ius summa vnquam sit iniuria. 13 *Ita Senatus* ex tempore 10. Cal. Mart. 1590.

1. *Vt in l. & post edictum 73. D. de iudic.*
2. *Vt in l. si perlusorie 14. §. quoties D. de appellat.*
3. Ne præceps iudicis festinatio quæ nihil in iudiciis periculosius est, locum faciat interpo[n]endæ iustæ appellationi.
4. Pragmatici dicunt *pour venir deffendre à la condemnation* Text. est *in d. l. & post edictum.* iis verbis *iterum citari debet*, facit *l. consentaneum 8. C. quom. & quand. iud.*
5. In pœnam contumaciæ quæ tacitam confessionem inducit & fictam *l. Diuus Antoninus 7. D. de in integ. rest.*
6. Abundè enim sufficit exonerari petitorem probandi necessitate Inquit in simili Paulus *in l. cum qui 30. D. de iureiur.*
7. Probata enim actoris intentione illud adhuc superest vt de rei iure & exceptionibus quæratur *l. qui ex liberis 11. §. vlt. in fin. D. de bonor. poss. secund. tabul.*
8. Id enim est quod dicimus exceptionem nihil aliud esse quàm actionis exclusionem. Actionis inquam iure competentis, & cuius bene probata sint extrema, alioqui non est quod de exceptionis iure tractari possit aut debeat cùm actor in probanda sua intentione defecit. Vincit enim reus etiamsi nihil præstiterit *cap. vlt. ext. de iureiur. l. vlt. C. de rei vindic. l. 2. D. de except.*
9. Nam cùm replicationes nihil aliud sint quàm exceptiones idem in omnibus iuris est *d. l. 2. §. replicationes l. exceptio 22. D. except. l. non exceptionibus 10. C. eod.*
10. Contra morem iudiciorum *d. l. & post edictum iunct. d. l. Diuus.*
11. *Arg. l. exigendi 12. in fin. C. de procurat.*
12. *l. ita vulneratus 51. §. vlt. D. ad leg. Aquil. l. si fideiussor 29. §. quadam D. mandat. l. sicut 8. §. si debitori D. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit.*
13. *l. quod si Ephesi 4. in fin. de eo quod cert. loc. l. qui filium 74. §. vlt. D. ad SC. Treb. l. 2. § item Varus ait. D. de aqua pluuia arcen. l. in omnibus 90. de reg. iur. l. placuit. C. de iud.* Adde *l. si seruum 91. §. sequitur. De verb. oblig.*

DEFINITIO II.

Non currit dilatio ei qui adeundi iudicis absentis copiam non habuit.

A Iudice intra concessam dilationem quid facere iussus, quantumcumque præcisè & addita comminatione ni intra constitutum tempus fecerit excusandus est, & ad aliam dilationem petendam admittendus si per iudicem ipsum steterit, quominus eius præcepto parere potuerit, 1 nec vlla in eam rem indiget restitutione, 2 Quid enim si quod faciendū fuit non nisi præsente iudice explicari debuerit, 3 iudex verò toto eo tempore abfuerit, 4 aut sui copiam facere noluerit? 5 *Ita Senatus* in causa N. Ioannis Bay & heredum Nicolai Grand & D. Senatoris de la Roche Prid. Cal. Iunij 1591.

1. *l. quid tamen 21. §. Papinianus & §. si arbiter.* & melius *in l. arbiter. 40. D. de recept. qui arbitr. l. 1. in fin. D. de diuers. temp. præscr. l. 1. §. dies & seqq. D. quand. app. sit.*
2. Quia omnis restitutio vel erroris proprij veniæ petitionem vel aduersarij circumuentionis allegationem continet *l. præfecti 17. D. de minor.* quorum neutrum hic interuenit cum per iudicem ipsum steterit, facit *l. Iulianus 13. in fin. ex quib. caus. maior.*
3. Alioqui frustra quis causetur absentiam iudicis cuius præsentia non fuerit necessaria.
4. Forte ex iusta causa puta propter occupationem propriorum negotiorum, vel vrgentem profectionem vel munus aliud reipublicæ vt *in l. licèt 15. D. de recept. qui arbitr.*
5. Fortasse dolo malo vt contra eum mulcta eo nomine dicenda sit à iudice superiore *arg. l. non distinguemus 32. § si arbiter D. de recept. qui arbit.*

DEFINITIO III.

De dilatione data per sententiam conditionalem à qua fuerit prouocatum.

PEr sententiam inferioris iudicis quid facere iussus intra mensem proximum & ni faceret condemnatus in certam pecuniæ quantitatem ac in expensas litis, si ab ea sententia prouocauerit, & appellatoria lite per triennium aut quadriennium protracta tandem succubuerit, non ideò tamen prohibetur intra mensem proximum iudicato satisfacere, acsi nunc primùm sententia reddita, nec ab ea prouocatum esset. 1 Nam quod dici solet iniusta appellatione pronunciata executionem iudicati fieri ex sententia confirmata non ex confirmante, 2 ad dilationem priore sententia concessam non pertinet, cuius sanè tempora pendente appellatione currere non potuerunt, cùm appellatio quandiu pendet extinguat iudicatum. 3 Cui consequens est vt si condemnatus post appellationem decisam priori iudicato satisfaciat intra præstitutum tempus, nullus condemnationi expensarum prioris instantiæ locus fiat, quasi defecta conditione sub qua fuerant adiudicatæ. 4 *Ita in Senatu tractatum* ex tempore in causa N. Chardon procuratoris Neciensis contra viduam cuiusdam Syndici de Tonon 3. Cal. Feb. 1593.

1. Cùm enim sententia à qua appellatum est extinguatur per appellationem aut saltem suspendatur *l. si causa cognita 32. C. de transact.* fieri non potest vt dilatio temporis per sententiam data prius habeat finem quàm principium *l. si in diem 46. D. de cond. & demonst.* Text. est *in l. 2. C. de vsur. rei iud.* in illis verbis *vel si prouocatio fuerit porrecta à die confirmationis sententiæ.*
2. Vnde fit vt medij quoque temporis vsuræ debeantur quia appellatio licèt extinguat iudicatum non extinguit debitum *l. tutor. 41. D. de vsur.*
3. *l. 1. §. vlt. D. ad SC. Turpill. d. l. si causa cogn. 32. C. de transf.*
4. Etsi enim non sit dicenda sub conditione sententia *l. qui testamento 37. D. de excus. tutor.* Si tamen dicta sit, tenet, præsertim si ab ea non fuerit appellatum *arg. l. 4. §. ad tempus D. de interd. & releg.* nam & appellari ab ea potest, adeò vt & eo casu à die sententiæ tempus ad appellandum computari oporteat *l. 1. §. biduum D. quand. appell. sit & intr. qua temp.*

TIT. XI.

De feriis.

DEFINITIO I.

Sententia die feriato lata omnimodo ex appellatione rescindenda est, licèt rectè iustéque lata sit.

SENTENTIA die feriato lata & pronunciata, 1 siue à iudice, siue ab actuario, 2 transit quidem in rem iudicatam si ab ea non sit appellatum, 3 postquàm morib. nostris, receptu est vt ab iis quoque sententiis quæ ipso iure non valent, necessaria sit prouocatio. 4 Sed si prouocatum fuerit, irritam eam fieri oporteoit, quantumuis rectè & iustè reddita sit, quia ritè lata non est. 5 Idipsum tamen superior iudex sequetur quod inferior pronunciauerat solo pronuntiationis vicio sublato. 6 *Ita Senatus* sæpiùs.

1. Contra morem maiorum, iurisque prohibitionē *l. 2. l. omnes 7. ad fin. l. vlt. C. hoc tit. l. 1. in princip. & l. 2. l. si feriatis 6. D. eod.* Exceptis quibusdam causis de quibus *in l. 2. & 3. eod.*

2. Obtinuit enim vt mandante iudice possit sententia pronunciari per actuarium quæ ex iuris ratione non nisi per iudicem ipsum pronunciari deberet *l. 1. 2. & 3. C. de sentent. ex peric. recit.*

3. Contra quam ferat iuris ratio, ex quâ procul dubio nullius momenti est ipso iure sententia die feriato lata *d. l. 2. in fin. C. hoc tit. d. l. 1. § tam fin. D. eod.* Vide tamen *Def. 4. infr.*

4. Ex Stil. Senat. nostri. facit *l. prosp. 27. D. de re iudic.*

5. Propter vicium pronunciationis, vt loquitur Scæuola in *l. qui testamento 37. D. de excus. tutor.*

6. Vt & in specie *d. l. qui testamento*, faciendum fuisset si tutor iustam habuisset excusationem. Vide *cap. vlt. Extr. de fer.*

DEFINITIO II.

Non sunt iurandi testes die feriato nisi partes consentiant eo die audiri qui sit quidem feriatus sed non in honorem Dei.

IN dictandis aut excipiendis testationibus aliud nō est. Neque enim fidem faciunt si feriato die testes audiuntur: 1 nec ideò tamen testibus qui iuratò testificati sunt à priore testimonio impunè resilire licebit, 2 quamuis iterū sint audiendi, 3 & quidem eius sumptibus qui nefasto die perperam eos audierat. 4 Sanè si cùm dies feriatus esset aduersarius tamen auditioni consenserit, valebit testatio. 5 Præterquàm si ponas in honorem Dei ferias indictas: 6 quo casu æquum non est ex colligitorum cōsensu iuri publico diuini cultus derogari. 7 Illud tamen meminisse oportet, Eo die auditos videri testes quo iurati, non quo testationes conscriptæ sunt. 8 *Ita Senatus* sæpiùs.

1. Generaliter enim constitutum est vt diebus feriatis actus omnes siue publici siue priuati conquiescant *l. actus omnes 8. C. hoc tit.* vt nulla sit cognitio iurgiorum *l. 7. ... eod.* vt non tantùm lites sed etiam causæ quiescant *l. 2. eod.*

2. Quia quod testis die dominico iuratus falsum dixerit, non facit quominus sit periurus. Imò tantò magis quantò sanctius eo die diuinum numen colere debuit *l. qui falso 16. D. de testib.* Culpa enim iudicis qui eo die testem audire & iurare nō debuit, non potest delictum & periurium testis excusare *arg. l. 2. D. de priuat. delict.* Stabitur tamen hoc casu secundæ dispositioni non primæ licèt iuratæ, Alioqui cur iterum testem audiri oporteret cuius testimonium fidem nullam habere posset? cur expectaremus euentum qui nihil operari posset *l. aliquando 13. § vlt. l. debitrix 24. § vlt. D. ad SC. Vellian.*

3. Nota iterum esse audiendos, nec sufficere vt repetantur, quia prior auditio prorsus nulla est.

4. Ne per illius culpam superuacuis sumptibus oneretur is pro quo testes auditi sunt. Nisi is ipse suo periculo quod plerumque fit auditionem illam die feriato fieri voluerit.

5. *l. 1. § 1. & l. si feriatis 6. D. hoc tit.* Guid. Pap. *quæst. 236. num. 2. & quæst. 216. ex notat. per gloss.* & DD. *in cap. venient. Extr. De testib.*

6. Feriarum enim aliæ in honorem Dei indictæ sunt, aliæ in honorem Principis, aliæ vindemiarum aut messium causa *l. 2. 3. 4. 7. & vlt. C. hoc tit.*

7. *d. l. omnes 7. ad fin ibi: nec apud ipsos arbitros sponte electos. eod.*

8. Quia testatio fidem accipit ex iuramento non ex scriptura, quæ scilicet non fit nisi ad rei gestæ memoriam *arg. l. 4. D. de pign.* Nam nec olim testes nisi palam & publicè audiri solebant in iure, id est in loco ipsius iudicij, & iudice sedente.

DEFINITIO III.

De executione facta die dominico contra verum debitorem appellantem ab executione, nec tamen pecuniam vendicentem.

DEbitor Senatusconsulto condēnatus ad solutionem iussus erat per apparitorem dominico die soluere & ni solueret in carcerem ire. Dixerat ille non debere se cogi eo die qui in honorem Dei Opt. Max. feriatus esset, Sed tamen cùm ad solutionem nihilominùs vrgeretur, absente creditore, soluerat & ab executione appellauerat. Tertiò pòst die creditor testatò declarauerat nolle se eam executionem ratam habere, quòd die dominico facta fuisset, neque tamen exactas pecunias restituerat. Quærebatur an iustam appellationis prosequendæ causam debitor haberet. Quidam negabant, quòd cùm verum se debitorem agnosceret, nihil planè ipsius interesset, quonā die vrgeretur: 1 solúmque in eo versaretur ius Principis & procuratoris generalis propter violatam publicam honestatem, & sacrosanctæ religionis venerationem. 2 Nam & si ex qua alia causa executio perperam facta proponeretur, vt puta contra leges formámve statuto præscriptā, Sufficeret tamē quòd pro debito facta esset vt teneret, in id saltem vsque tempus quod debitum offerretur. 3 Contrà obiiciebatur non debere creditorem quicquam cōsequi ex ea executione quæ contra leges omnes facta fuisset, 4 Præsertim cùm nec debitore ipso consentiente fieri potuerit vt executio illa valeret. 5 Neque locum esse distinctioni quæ quibusdam probabatur an citatio duntaxat an realis quoque executio facta esset, Quasi hanc irritam fieri oporteret, illam non item. Nam præter id quod omnia omnino ad iudiciorum causam pertinentia eo die fieri districtè & indistinctè prohibitum est, 6 quis negaret realem esse hanc executionem per quam iubebatur debitor vt vel solueret, vel iret in carceres? 7 Maximè verò secuta solutione metu carcerū, tametsi in carceres detrusus non fuisset. 8 At nec illud rursus dici poterat, licuisse creditori intra decem dies a tempore interiectæ appellationis resilire ab executione, quemadmodum debitor intra idipsum tempus appellationi renunciare potuisset. 9 Non enim renuntiasse executioni renunciasse videri poterat, qui pecunias per executorem exactas sibi retinuerat. 10 Senatus, cùm debitorem negaret se debere nec solutæ pecuniæ restitutionem peteret, irritam fecit executionē, irritam quoque appellationem, vtroque ex colligatoribus à iudicij obseruatione absoluto, nulla hinc vel inde facta impensarum condemnatione, 11 propterea quòd creditori quodammodo debitor pepercisset, qui solutionem à se factam adprobans liberationem sibi ex ea quæsisset. 12 Item quòd creditori quoque ignoscendum videretur non tam ob id quòd executori non mandauerat, vt die dominico exequeretur (hic enim vt & aliàs sæpè factū executoris factum partis est, 14 cùm imputare sibi debeat qui talem eligit, 15) quàm quòd post triduum ab executionis iure discessisset. Quid enim præterea faceret, nisi vt pecuniam quoque redderet? Atqui nec debitor ipse petebat qui liberationem malebat quàm condictionem. 16 Irritam tamen executionem fieri necesse fuit, ne malo exemplo tale quid in posterum per creditorum iniuriosam asperitatem contingeret. 17 interminatione etiam apparitoribus facta pœnæ viginti quinque librarum, & quanti partium interesset, si quid vnquam tale admitterent. *Ita Senatus* in secreto auditorio ex tempore 6. Id. Iun. 1590. & 3. Non. Decemb. eodem anno.

1. *Arg. l. Iulianus 60. D. de condict. indeb. l. si fideiussor 29. § quadam. D. mandat.*

2. Ioan Papon. *in syntag. arest.*

3. *Sed* Neque enim auditur debitor impugnans viciosas subhastationes si modò pro debito factæ sint, quin offerat & obsignet debitum recusante creditore accipere. Stil. Senat. nostri. facit *l. si nudus 9. D. de rescind. vendit.*

4. Quamque lex ipsa irritam facit ipso iure *l. 2. in fin. C. hoc tit.*

5. *Cap. vlt. ext. eod.*

6. *d. l.*

6. *d. l. 2. l. actus omnes 8. l. vlt.* in illis verbis *nulla quemquam vrgeat admonitio, taceat apparitio*, & ad fin. *vel quicunque iudicum apparitor. C. hoc tit.*

7. Nam etsi non sit detrusus in carceres quia soluit, ideò tamen videtur soluisse quia carceres ei apparatur minabatur. Pista enim sunt aliquid vis coactè & metu coactionis *l. nonfisme 7. § 1.* vbi Bald. *D. quod fals. tut. aut.*

8. Solus enim metus carceris iustus metus est *l. nec timorem 7. § 1. l. pen. l. vlt. § 1. D. quod met. caus.*

9. Nam intra decendium sicut appellatio permissa est ita & appellationis extinctio, quæ fit per renunciationem. Post id tempus non est permissa nisi ex rescripto & diplomate Principis, Vocant pragmatici *lettres d'aneantissement* per quas circumducitur appellatio, vt loquitur *l. si preses 6. C. quom. & quand. iud.*

10. Iniuria enim quæ per extortam veram solutionem facta fuerat, non nisi reddita pecunia tolli poterat. Vnde illud Comici *Nunquam verbo satisfacies eius re malefeceris.* facit *l. prius 80. D. de solut. l. nihil 35. D. de reg. iur.* Verba enim cum effectu sunt accipienda *d. l. fundus 9. D. de rescind. vendit. l. 1. § vlt. D. quod quisque iur. l. pen. § decere. D. ne quis eum qui in ius vocat. vi exim.*

11. Quod pragmatici dicunt *mettre les parties hors de cour, & de procez.*

12. Non quasi tacita expensarum compensatione facta vt fieri solet ob mutuam victoriam vt scripsi *ad Def. 7. num. 1. sup. De sportul. & sumptib. in diuers. iudic. fac.* sed ob rationem, quæ sequitur in Defin.

13. Neque enim poterat ex ea solutione nasci liberatio quin solutio ipsa confirmaretur, quia quandiu pendet ius condictionis, pendet etiam ius liberationis *l. qui hominem 34. § si gener. l. si quis offerenti 58. l. pupillo 96. § vlt. l. qui res 98. § rem autem D. de solut.* nisi in casu *l. Neratius 63. D. de cond. ind.*

14. *l. 3. C. si in caus. iud. pign. capt. sit l. si ob causam 13. C. de euict.*

15. *Arg. l. cum mandatu 23. in fin. D. de minor. l. 1 § is quoque. D. de oblig. & action.*

16. Nam & debitoris intererat vt liberaretur, cùm species acquisitionis sit liberari ab obligatione *l. species 11. D. de accepti.*

17. Imperfecta enim lex esset quæ aliquid fieri prohiberet, si factum non coerceret, vt Vlpian. pensatur in *fragment. tit. 1.* Exemplum est in lege Cincia de qua eo loco. Item *in l. & si quis 14. § Diuus autem Marcus. D. de relig. & sumpt. funer.*

DEFINITIO IV.

Executio facta die dominico licèt contra verum debitorem nō tenet, nec tamen nisi procuratore fiscali requirente rescinditur.

EXecutio quæ die dominico alióve festo & sacro facta est, licèt contra verum debitorem, tenere non potest & ante omnia reuocanda est, 1 Præstito etiam quanti interest debitoris, 2 Procuratore tamen fiscali aut qui in eius locum substitutus sit, non solo ipso debitore id requirente, 3 quoniam ad publicam magis quàm ad priuatam vindictam eius iniuriæ persecutio pertinet. 4 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 22. infr. De execut. rei iudicat.

1. *l. 2. l. omnes dies 7. l. seq. & l. vlt. C. hoc tit.*

2. Vt fit generaliter, & faciendum est quoties executio aliqua nulliter & perperam facta est. Omnis enim executio quæ non est iuris habet iniuriam *l. iniuriarum 13 § 1. à contr. sens. & § seq. De iniur. l. 5. C. quor. ap. non recip. l. 5. C. de iur. fisc. lib. 10.*

3. Ioan. Pepon *in syntagm. arest. lib. 7. tit. 10. § 2.*

4. *Arg. l. locatio 9. § quod illicitè. D. de public. & vectig.* Priuatim namque nihil interest veri debitoris cuius interesset potiùs vt liberaretur, quemadmodum diximus *ad Defin. praeced. num. 16.*

DEFINITIO V.

Sola pronunciatio sententiæ fieri potest etiam die feriato dum ne in honorem Dei sit feriatus.

NOn ex eo solo sententia nulla est aut annullanda, quod pronunciata sit die feriato si non in honorem Dei feriatus fuit. 1 Cæteris enim diebus quantumlibet feriatis nihil vetat fieri ea omnia, quæ citra causæ cognitionem expediri possunt. 2 *Ita Senatus* in causa fratrum Broche & Antonij Baudard 7. Id. April. 1595.

1. *l. vlt. C. hoc tit.* etsi inter feriatos dies & quæ de causa feriati sint non distinguunt Impp. *in l. omnes dies 7. eod.* sed tantùm inter iuridicos & feriatos. Huius tamen distinctionis argumentum quoddam præbet quod scriptum est *in l. 8. eod.* vt actus omnes seu publici, seu priuati, præterquam emancipandi & manumittendi in paschalibus quindecim diebus conquiescant.

2. *Arg. l. 2. & 3. D. hoc tit.* itaque diebus iis qui non in honorem Dei feriati sunt, neque iudicium esse potest, neque iudicatum, sed iudicati pronunciatio fieri potest *l. 6. eod.* quod tamen mihi duriusculum videtur, quia iudicatum ex sola pronunciatione totum constituitur, videtúrque eo die iudicari quo fit pronunciatio. *l. 1. D. de re iudic.*

TIT. XII.

De iurisdict. omn. iudic. & for. compet.

DEFINITIO I.

Venditor quando sequi debeat forum emptoris & quando non.

QVOD per manus traditum est, Venditorem sequi forum emptoris, 1 eò pertinet, vt si venditor fateatur se teneri de euictione, paratúsque sit rem defendere, fori verò exceptionem obiiciat vt litem principalem ab eo iudice qui inter emptorem & petitorem cognoscit, ad suum iudicē reuocet, non audiatur. Ibi enim res defendenda est vbi petitur, 2 Eadémque lis est quam emptor, & quam emptoris nomine venditor aduersus petitorem exercerat. 3 Cæterùm si venditor neget sua interesse quasi de euictione non teneatur, quemadmodum nouam litem aduersus eum hoc nomine institui necesse est, & quidem personali actione, quippe quæ vel ex natura actionis venditi, vel ex stipulatione venditionibus inseri solita proficiscatur, 4 Ita fieri nequeat vt venditor coram alio quàm suo iudice ex causa inuitus conueniatur. 5 Vulgaris enim feréque perpetua iuris regula illa est Actorem forum rei omnimodo sequi debere. 6 Alio tamen iure ex inueterato pragmaticorum errore vtimur. 7 *Ita tractatum est* in causa N. Guillielmi de Gadaigne Senescalli Lugdunensis, & Dominæ Ioannæ de Gorreuod Dominæ de Meximieu 5. Idib. Iul. 1588.

1. *leg. venditor 49. D. de iudic. leg. 1. in fin. C. vbi in rem act.*

2. Alioqui defendere non esset id facere quod dominus in litem faceret *leg. sed & hi 35. § defendere D. de procur.* aut eandem vicem quam reus subiret *leg. minor. 51. § quoniam eod.* si venditor proprij fori priuilegium allegare posset ad emptoris litem defendendam.

3. Alienæ enim liti interuenire dicitur venditor non suam inchoare qui ab emptore laudatus, venit ad iudicem, *leg. qui proprio 46. § qui alium eodem titulo. De procurat.*

4 Nemo enim dubitat quin actiones ex vendito & ex stipulatu sint personales cùm proficiscantur ex contractu.

5. Propriam namque litem hoc casu exerceret venditor non alienam, vt in casu *d. l. venditor & d. l. 1. C. vbi in rem act.*

6. *l. 2. C hoc tit. l. vlt. C vbi in rem act.*

7. De quo vide quæ scripsi in Chiliad *De error. pragm. Decad. 2. Err. vlt.*

DEFINITIO II.

Non semper indulgendum esse literis requisitoriis.

MAgistratuum omnium præsertim eorum qui supremam exercent iurisdictionem officium quidē est vt licèt iis præsint prouinciis quæ pari supremoque Principum Imperio distinctæ sunt, mutuas tamen iuris dicundi functiones mutuis auxiliis tueantur si quid sit quod alius alium rogatum velit. 1 Sed tamen cauere diligenter debent ne dum id agunt vt alienæ subueniant iurisdictioni, propriam negligant, & offendant. 2 Itaque si is qui vni præest prouinciæ rogetur suæ iurisdictionis hominem qui ab alterius prouinciæ aduersario conueniatur ad eius iudicem remittere, licèt ob eam causam quæ ad litem in alia prouincia cœptam pertineat, non debet concedere. 3 In eóque non immeritò notata est à recentioribus maiorum nostrorum facilitas quos vt vrbaniores viderentur contrà facere solitos accepimus. Spectat enim id ad Principis autoritatem publicámque prouincialium vtilitatem ne & longioribus & dispendiosioribus vexentur litium incommodis si extra prouinciæ suæ fines litigare compellantur. 4 Secundum hæc cùm Geneuas quidam pro nostrate apud Geneuates fideiussisset, ex eáque causa apud suum iudicem conuentus literas ab eo impetrasset aduersus debitorem vt iudicio adesset litísque periculum in se susciperet, rogato etiam Senatu vt earum literarum executionem permitteret, Non putauit *Senatus* permittendam. 5 Permisit tamen denunciationem fieri debitori litis apud Geneuates institutæ, vt si sua putaret interesse fideiussorem suum eo loco vbi conueniebatur defenderet. 6 Quo remedio visum est abundè consultum & iuri publico, & indemnitati fideiussoris, qui à suo iudice quandocumque posteà condemnatus paratā vtrique habiturus sit actionē ad quicquid sua interesset consequendum, aduersus debitorem qui de lite factus certior, neque defenderit, neque soluerit. 7 *Ita Senatus* 13. Cal. Ianuar. 1594. *Eodem* iure curiam Gratianopolitanam non ita dudum vsam scio pro D. de Valentier Dalphinate contra Dominum Comitem de Monreal cùm hic tanquam fideiussor apud Senatum nostrum conuentus, debitorem Dalphinatem pro quo fideiusserat ad suscipiendam litis defensionem iudicio adesse vellet. Hæc si de causa ciuili agatur. Sin de criminali, quid iuris sit dicam sub tit. Vbi de crimin. agi oport. Defin. 1.

1. Ne alioqui cassa sit iusti iudicis cognitio, si definitioni executio non tribuatur vt ait *l. episcopale 8. C. de episcop. audient.* in cámque rem frequens & necessarius vsus est literarum, quas pragmatici *requisitorias* vocant, De quibus *in l. à Diuo Pio 15. §. 1. D. de re iudic. l. solent præsides 7. D. de custod. & exhib. reor.* Nouell. 17. *De mand. Princip. cap. 14. § Sed etiam suscipientes,* & in Nouell. 90. *De testib. cap. 5. §. & quoniam* & in Nouell. 114. *Vt nulli. iudic. cap. 5. vers. si verò cognoscatur.* Itémque *in l. properandum 13. §. sin autem reus absfuerit. C. de iudic.* Vide Petr. Rebuff. *in tract. De lit. requis seu rogat. tom. 2.* & Gayll. *lib. 1. Obser. cap. 56. num. 5.*

2. Alioqui iurisdictiones turbarentur quod fieri non debet *l. vlt. D. de iurisd. l. cùm vnus 12. § pen. D. de reb. aut. iud. possid. l. magis puto 5. § illud quæri D. de reb. eor. qui sub tutel. l. consulem 23. C. de testam.* Inde est quod supradictas literas requisitorias Doctores Itali vocant literas *mutui compassus. ad d. l. De iurisd.*

3. Prospicere enim debet præses prouinciæ quantum potest ne prouinciales sui superuacuis litibus aut sumptibus vexentur & iniquo illo damno afficiantur *l. illicitas 6 in princip. vers. item ne quis iniquum. D. de offic. præsid.* Nam magistratus adeóque iudex quilibet imperium suum ad vtilitatem litigantium referre debet *l. generaliter 9. D. de offic. præsid.*

4. *Cap. quia nonnulli Extr de rescript. l. 1. §. vlt. & l. 3. in princip. D. de alien. iudic. mut. caus. fact.*

5. Quoniam permissa eiusmodi executione futurum erat, vt personalem actionem coram non suo iudice suscipere nostras cogeretur, contra *l. 2. C. hoc tit.*

6. Actus enim ille denunciationis est extraiudicialis, ideóque poterat fieri etiam irrequisito Senatu, dummodo testibus præsentibus *l. Æmilius 38. D. de minor. l. 3. in princip. & §. 1. 2. & 3. D. quod vi aut clam.* Non enim fit denunciatio in vim citationis *l 4. § prætor ait. D. de damn. infect.* sed tantùm ad notificandū & certiorandum *l. item veniunt 20. § petitā D. de petit. hered. l. 1. §. denunciare. D. de liber. agnosc. l. si rem 29. §. quolibet tempore l. si ab emptore 49. l. si dictum 56. §. si præsente & seqq. D. de euict.*

7. *l. minor 39. § 1 vers. denunciare eod.* Denunciatio enim constituit aduersarium in mala fide adeóque in dolo quoties ab eo facta est qui denunciandi ius habuit *l. quadam 9 §. 1. D. de edend. l. tutor 47. à contr. sens. D. de minor.* Imò & sufficit fecisse quem ne possit sibi denunciari *l. si idee 55. §. vlt. & d. l. si dictum 56. §. simili modo D. de euict.*

DEFINITIO III.

Contumacia præscriptionem fori excludit.

IN ius vocatus à non competenti iudice si ad diem non adfuerit iterum vocatus præscriptionem fori quam initiò habere potuit, obiicere ampliùs non potest, Iurisdictionem enim approbasse intelligitur qui per suam contumaciam iudicem coëgit vt se iterum vocari iubere debuerit. 2 Quisquis enim vocatur licèt ex aliena iurisdictione sit, tamen venire debet hoc ipsum dicturus, vt sciatur huiúsne an illius sit iurisdictionis. 3 *Ita Senatus* sæpiùs.

1. Intellige si non sit omnino euidens incompetentia. Quid enim si laicus ad forum clerici vocatus sit aut clericus ad forū laici? vt dicemus *Defin. seq.*

2. Quid enim aliud mitius aut leuius facere possit iudex aduersus contumacem *l. & post edictum 73. D. de iudic. l. consentaneum 8. C. quemod. & quand. iud.*

3. *l. ex quacunque 2. D. si quis in ius vocat. non ier. l. si quis ex aliena 5. D. de iudic.* Et sanè cùm exceptio fori sit declinatoria & consequenter dilatoria, necesse est eam opponi ab initio *l exceptionem 19. C. de probat.* id est ante litem contestatam *l. 2. §. vlt. & l. 3 D. de except.* Ergo & ante contumaciam quia contumacia, non solùm pro præsentia est sed etiam pro contestatione *Auth. qua in prouincia C. vbi de crimin. agi oport.* alioqui contra absentem quantumuis contumacem procedi non posset ad diffinitiuam sententiam *d l. consentaneum & l. 1. C. eod. quemod. & quand. iud.*

DEFINITIO IV.

Quid si incompetentia sit euidens.

HVic consequens est vt si iudex ecclesiasticus eum quem laicum esse sciat & fateatur ob rem quā constet non esse fori ecclesiastici, in ius vocari præceperit, aut contrà laicus ecclesiasticum, non idem dicendum sit, quia nec dubitatur quin omnino distinctæ sint ecclesiasticorum & laicorum iurisdictiones, 1 Adeò vt neque ex voluntate consensúque eius qui vocatus est possit aut hæc aut illa prorogari, 2 ne iuri publico præiudicium fiat, cuius maximè interest vt suam quæque retineat autoritatem, mutuis etiam auxiliis in eam rem si opus sit collatis. 3 Quare nec nocebit clerico quòd tribus si voles edictis ad iudicem laicum vocatus non venerit, si modò constet iudici & in confesso sit clericum esse eum qui conuenitur. 4 *Ita Senatus* pro D. Episcopo Bellicensi contra Episcopum Augustanum Mense Decembr. 1589.

1. *Cap. at si clerici 4.* vbi Canonist. *Extr. de iudic.* Adeò vt nec valeat consuetudo in contrarium Rot. *decis. 10. De consuet. in antiq.* Excipiendi tamen sunt quidam casus notati per Mynsing. *Centur. 2. obser. 67.*

2. *Cap.*

2. *Cap significasti. & cap. si diligenti. Extr. de for. compet.* Castr. *ad l. pen. num* 4 *C. de pact.*
3. *l. Episcopale* 8. *C. de episc. audiend.*
4. Guid. Pap. *quaest.* 77. & 139. *facit l. vnic. C. qui pro sua iurisd. iudic. dare darive poss.*

DEFINITIO V.

Saluagardia per Principem concessa non tollit iurisdictionem Domini inferioris.

ID genus diplomatis principalis quo quis se suáque omnia in Principis protectionē specialē insinuat (vulgo Saluaguardiam vocant) sicuti nullum ius tribuit impetranti, sed competentis duntaxat si quam habebat, possessionem conseruat, 1 Ita de ordinaria inferiorum iudicum iurisdictione nihil detrahit, 2 Sed si qua possessionis controuersia emergat, ex diplomate agendum est coram eodem iudice, qui etiamsi diploma nullum esset de ea re cognosceret 3 Idémque caeterorum diplomatum ius est siue De debitis sint, siue De emphyteusi, siue ad causam restitutionis in integrum concedantur. Vt enim his omnibus casibus diplomatis impetratio necessaria sit ab iis primùm inductum est qui de locupletando Principis aerario potiùs quàm de inferiorum iurisdictionum autoritate vllomodo imminuenda cogitarunt. 4 Eóque passim iure vtimur.

1. Habet enim implicitam causam interdicti retinendae possessionis, cuius ne frequentior vllus apud nos vsus est, quàm ex huiusmodi diplomatibus.
2. Supremi enim optimíque Principis est omnes omnium iurisdictiones licèt inferiores tueri non turbare aut infringere *l. vlt. D. de iurisd. omn. iud. l. vlt. C. vbi & apud quem cognit. in integr. restit. l. consulta* 23. *C. de testam.*
3. Alioqui quod pro tuendo possessoris iure constitutum & inductum esset, ei noceret qui in iurisdictionis suae possessione esset, Contra *l. vnic. C. qui pro sua iurisd. iudic. dare darive poss.*
4. Sic enim debent accipi rescripta omnia Principis ne alieno iuri quicquā derogetur *l.* 2 § *si quis à Principe. D. ne quid in loc. public.* neve beneficium Principis alteri sit captiosum *l. Paulus notat* 8 *de praet. stipulat.* Nam nec priuilegium à Principe concessum ad alienam iniuriam porrigi oportet *l. impuberi* 40. *D. de admin. & peric. tutor.*

DEFINITIO VI.

Feudi iudex competens est in quacunque actione quae feudi nomine instituatur & inter quoscunque.

CVm de feudali iure agitur, iudex feudi competens est inter quascunque personas, 1 non solùm si in rem actio exerceatur, 2 sed etiam si in personam: cùm quae in personam actio competit contra feudatarium ex feudi iure & ratione feudi detur. 3 Idem in emphyteusi quoque iuris est. *Ita Senatus* in relationibus libellorum 7. Cal. Aug. 1592.

1. *Tit.* 47. *an apud iudic. vel curiam domin. quaest. feud. deb. termin. lib.* 2. *feudor.*
2. *l. vlt. vers. sed & in locis. C. vbi in rem act.*
3. Guid. Pap *quaest.* 42.

DEFINITIO VII.

Ad nudam chirographi recognitionē potest clericus apud iudicem laicum conueniri.

AD recognoscendum aut denegandum chirographū potest clericus apud iudicem laicum & vicissim laicus apud iudicem ecclesiasticum conueniri. Neque enim quisquam in ea re iudex incompetens est, cùm ea interpellatione non tam id agatur vt fiat condemnatio, quàm vt in se debiti probatio intercidat, 1 vtque ab eo saltem tempore ius pignoris creditori acquiratur in bonis debitoris. 2 Proinde facta chirographi recognitione, natáque hypotheca, nouum genus actionis proponendum erit, agendúmque aut personali coram iudice ecclesiastico, 3 aut hypothecaria corā seculari qui eiusmodi actionis iudex competens est, 4 non solùm si de profanis clerici rebus, sed & si de beneficij fructibus tractetur. 5 *Ita Senatus* pro Reuerendiss. D. Ioanne Gothofredo Genodio Episcopo Bellicensi contra Episcopum Augustanum mens. Decemb. 1587. Et rursum ex tempore pro D. Ioanne Baptista Cauet contra D. Abbatem Ambroniaci 17. Cal. Januar. 89.

1. Quo respectu multa passim recipiuntur, quae alioqui nō essent iure recipienda, vt in *l. in lege Aquilia* 40. *D. ad leg. Aquil.* quia probatio veritatis lumen est *l per hanc* 4. *in fin. C. de temp. & repar appell.*
2. Postquā eo iure vtimur vt ex sola chirographi agnitione vel denegatione inducatur ius tacitae hypothecae De quo videnda sunt quae scripsi *Decad.* 1. *De error. pragmat. Err.* 1.
3. Quia actor sequi debet forum rei *l* 2. *C. hoc tit.*
4. Nam actio hypothecaria id est pignoris persecutio in rem est *l. pignoris* 17. *D. de pignor. l. pignoris* 18. *C. eod. l.* 2. *C. si vnus ex plurib. hered.*
5. Fructus enim beneficij temporalem magis quàm spiritualem causam, qualitatem & conditionem habere intelliguntur. Pendent enim ex iure possessorij quod ipsum creditur esse temporale. Guid. Pap. *quaest.* 1. Adde Guil. Bened. *in verb. & vxorem à num.* 414. *vsque ad num.* 420.

DEFINITIO VIII.

Casus duo in quibus etiam persona clerici potest coram iudice laico conueniri.

QVidam casus sunt in quibus receptum est vt etiam personali actione clericus apud iudicem laicum cōueniri possit. Inter quos ille est, Si clericus à suo iudice condemnatus parêre nolit, censuras negligens ecclesiasticas. 1 Alter est si non opposita fori praescriptione passus sit se à laico condemnari. Nam in iudicati actione quae in personam est priuilegium fori obijcere nō poterit, Quasi malitiosè & dolo malo exceptionem distulisse videatur vt iudicium irritum esset. 2 Quae ratio ostendit de eo clerico nos tractare de quo dubitari probabiliter possit, an clericus sit necne. 3 Nam si exploratum & notoriū esset, non posset videri taciturnitate ipsius actor deceptus qui clericum esse non ignorasset: 4 Nec causa vlla subesset propter quam ex rei silentio, iudicis laici iurisdictio prorogata videri deberet quam nec expresso consensu tametsi voluisset prorogare potuisset. 5 *Ita Senatus* ex tempore contra N. Reuellum 4. Cal. Iunij 1593.

1. Guill. Bened. *vbi supra prox.* Capell. Tholos. *quaest.* 489.
2. Petr. Rebuff. *in tract. De sentent. execut. art.* 3. *glos* 2. *num.* 3. Ioan. Papon. *in syntagm. Tit. De la iurisdict. temporelle* §. 8. & 21. Neque enim malitiis indulgendum est *l. in fundo* 38. *D. de rei vindic.*
3. Iunge quae scripsi *Defin.* 4. *sup.*
4. *l. nam si actor* 26. *D. de rei vindic. l.* 1. *in fin. D. de action. empt.*
5. Dixi *supr. Defin.* 4. *num.* 2. Nec enim maior vis esse debet taciti quàm expressi, aut fictionis quàm veritatis *l. sed addes* 19. §. *penult D. locat. l.* 3. *D. de reb cred.* consensus autem qui ex contumacia inducitur, non nisi fictus est tacitámque inducens prorogationem.

DEFINITIO IX.

Potest agi contra clericum coram iudice laico vt declaret an transactioni stare velit, an sententiae ab iudice ecclesiastico redditae.

EX transactione quidem non magis quàm ex alio vllo contractu personalis actio contra clericum coram iudice laico exerceri potest. 1 Sed cùm post sententiam ab ecclesiastico iudice redditam a qua fuerat prouocatū,

transactio facta esset, Visum est non inutiliter apud laicũ iudicem institutam actionem, qua clericus non ad aliud vrgebatur, quàm vt declararet an stare transactioni, an iudicati executionem pati mallet, 2 cùm ex eiusmodi petitione nulla sequi posset condemnatio. 3 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Sufficis enim personalem actionem esse vndecunque tãdem illa sit, ne coram laico iudice possit exerceri *cap. at si clerici 4. Extr. de iudic. cap. significasti. & cap. si diligenti. Extr. de for. comp.*

2. Iuxta *l. si diuersa pars 14. C. de transact.* Nam clerico nolente transactioni stare, ex integro agendum fuisset coram laico iudice.

3. Id enim vnum est quod iure prohibetur, ne clericus à laico, aut laicus à clerico absolui vnquam possit aut condemnari. Nec sanè sententia dicenda est quæ neque absolutionem continet, neque condemnationem *l. 1. D. de re iudic.*

DEFINITIO X.

Eius esse debet cognitio de sumptibus litis cuius est de negotio principali.

CVm iudex laicus per iuris imperitiam inter clericos personali actione proposita cognouisset, & ab ea sententia condemnatus ad Senatum prouocasset, Placuit malè quidem iudicatum, 1 condemnarique in litis appellatoriæ expensas eum debere, qui obtinuerat: 2 Sed tamen nihil de primæ litis sumptibus decernendum, propterea quòd eiusdem iudicis cognitio de sumptibus esse deberet cuius erat de negotio principali, 3 cùm non super fori præscriptione, sed de institutæ actionis iure, mutuo colligatorum consensu disceptatum proponeretur. 4 Itaque cùm is consensus iurisdictionem incompetentis iudicis prorogare nun potuisset, ne expressa quidem voluntate, 5 Visum est ad ecclesiasticum iudicem remitti totam rem oportere. *Ita Senatus* 9. Cal. Iunij 1590.

1. Ex iis quæ diximus *Defin. 4. 7. & 8 sup. hoc tit.*

2. Quia sententiam nullo iure latam nulla etiam ratione defenderat. Et iuris regula est Victum victori in expensas esse condemnandum *l. properandum 13. §. sine autem alterutra. C. de iudic. l. 4. C. de fructib. & lit. expens. l. 1. §. 1. D. de vacat. & excus. muner.*

3. Cùm expensarum condemnatio sit accessoria, nec nisi officio iudicis fit *l. 3. & d. l. 4. C. de fructib. & lit. expens.* Is enim de accessoriis cognoscere debet qui cognoscit de principali *l. 1. C. de ordin. iudic. l. 3. C de iudic.*

4. Non enim de alia re pronunciare iudex potest quàm de qua cognouit *l. de qua re 74. D. de iudic.*

5. *Cap. significasti & cap. si diligenti. Extr. de for. compet.* Castr. *ad l. pen. C. de pact.*

DEFINITIO XI.

Iudex delegatus mulctæ dicendæ ius habet.

IVdex à Principe delegatus æquè ac ordinarius mulctæ dicendæ ius habet, 1 præsertim vt mandatam sibi iurisdictionem tueatur. 2 *Ita tractatum est* 6. Cal. Iul. 1591.

1. Guid. Pap. *quæst. 60.*

2. Omnibus enim magistratibus, præterquàm duumuiris, permissum est iurisdictionem suam pœnali iudicio defendere *l. 1. D. si quis ius dicent. non obtemp.*

DEFINITIO XII.

Potest clericus à iudice laico ex reconuentione condẽnari.

LAici quidam egerant ex transactione coram iudice ecclesiastico aduersus parochum actione personali vt transactioni satisfaceret. Cùm ille paratum se dixisset satisfacere, sed ita tamen si vicissim condemnarentur illi ad implenda ea quæ mutuis conuentionibus, eadémque transactione continebantur, 1 Iudex ecclesiasticus omnes simul vnáque sententia ad exequenda placita condemnauerat. Appellantes laicos tanquam ab abusu quasi à iudice ecclesiastico ex personali actione cõdemnari non potuissent, 2 Senatus noster non putauit audiendos, cùm ipsi priores iudicem elegissent, 3 nec nisi mutua condemnatio ex contractu reciproco fieri potuisset. 4 Maximè verò quòd de decimis persoluendis in petitorio tractabatur, quæ cognitio ad ecclesiasticum non ad secularem pertinet. 5 *Ita Senatus* pro Bertandon parocho de S. Iullin sur Veyle contra parochianos dicti loci. 11. Cal. Maij 1582.

1. Neque enim poterunt laici agere ex transactione, quin vicissim ipsi satisfacerent omnibus quæ eadem transactione promiserant *vulg. l. Iulianus 13. §. offerri. D. de action. empt.*

2. Propter euidentem incompetentiam *l. 2. C. hoc tit.*

3. *Ex l. cùm Papinianus 12. inoct. auth. & consequenter. C. de sent. & interloc. omn. iudic.* Guill. Bened. *in verb. & vxorem. n. 113.*

4. *d. §. offerri. l. cùm te 6. C. de pact. int. empt. & vendit. l. si diuersa 14. C. de transact. l. quæro 54. §. inter locatorem. D. locat.*

5. Est enim decima quid spirituale non temporale *cap. 1. & tot. tit. Extr. de decim.*

DEFINITIO XIII.

Decreto Senatus non potest derogari iurisdictioni inferioris vasalli ignorantis.

SI Senatus postulante actore delegauerit causæ cognitionem alicui ex maioribus prouinciarum iuridicis, 1 de re, quam inferioris iurisdictionis dominus ad iudicem suum adserat pertinere, non eò minus saluum est vassallo ius tuendæ propriæ iurisdictionis. Non enim aduersus eũ habere vim rei iudicatæ potest decretum quod inscio eo factum est. 2 Sed tamen obseruare ille debet vt de eo contendat, non apud iuridicum maiorem qui mandatam sibi à Senatu cognitionem à se abdicare sanè non potest. 3 Sed apud Senatum cuius est non solùm mandatam iurisdictionem reuocare, 4 sed etiam inferiorum feudatariorũ iurisdictiones tueri, sicut & cætera quæ sunt proprij cuiusque patrimonij: 5 Maximè cùm eo iure hodie vtamur vt iurisdictiones omnes patrimoniales esse existimentur, adeóque vt plurimùm onerosæ magis quàm compẽdiosæ. *Ita Senatus* pro illustri D. Georgio de Mouxi Comite de Moutcal 4 Non Decemb. 1592.

1. *Vt in l. sæpe audiui 8. & l. seq. D. de offic. præsid.*

2. *l. etiam 29. § vlt. D. de minor. l. de vnoquoq. 47. D. de re iud.*

3. Quia eius qui mandauit vice & partibus fungitur *l. 1. §. qui mandatam. l. etsi prætor 3. D. de offic. eius cui mand. est iurisd. l. solet prætor 16. D. hoc tit.*

4. Etiam post litem contestatam *l. iudicium soluitur 58.* vbi Bart. *D. de iudic.*

5. Ne turbentur, & confundantur iurisdictiones *l. vnic. C. qui pro sua iurisd. iudic. dare darive poss.*

DEFINITIO XIV.

Clericus repertus in habitu secularis militiæ non habet priuilegium fori.

CLericus in habitu secularis militiæ repertus, cùm hoc ipso quo se ad secularem militiam transtulit, ecclesiasticę renunciasse credatur, 1 non habet priuilegium fori, si de crimine, licèt communi nec priuilegiato, apud iudicem laicum conueniatur, 2 ac multò magis si de deserta quoque seculari militia præterquàm ecclesiasticæ repetendæ causa, deferatur. 3 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 25. Sup. de Episcop. & Cleric.

1. Iul. Clar. *in pract. crimin. quæst. 73. num. 6.*

2. Emanuel Soarez *in Commun. opin. in verb. clericus.* Guid. Pap. *quæst. 138.* Ioan. Imbert. *lib. 4. Instit. forens. cap. 1.* Ioan. Papon. *in syntagm. arest.*

3. Ne alioqui nulla ratio sit veniæ & resipiscentiæ, quod fuerit inhumanum *arg. l. furti 6. §. pactúsque. D. de his qui not. infam.*

DEFINITIO XV.

Clericus à iudice laico personaliter condemnari potest ad expensas litis non etiam ad fructus restituta.

Quamuis

QVamuis verum sit, Expensarum, quæ in litem factæ sunt, condemnationẽ esse personalem, 1 nec posse clericum à iudice laico personalem vllam pati condemnationem. 2 Si tamen aduersus personam ecclesiasticam reali actione apud iudicem laicum egero & obtinuero, 3 perinde ratione sumptuum litis fiet condemnatiò, atque si condemnatus personale priuilegium nullum haberet. Id enim in propositæ actionis consequentiam euenire necesse est, vt qui iustam litigandi causam non habuit, expensarum condemnatione mulctetur. 4 Nec alterius iudicis esse potest de sumptibus litis cognoscere quàm eius qui de ipsa lite cognouit. 5 Diuersum est in fructibus rei petitæ. Nam quæ fit fructuum adiudicatio, non tam in propositæ actionis consequentiam fieri videtur, quàm ipsius actionis quædam esse portio, siue actionis iure siue officio iudicis, vt vocant, mercenario debeantur. 6 Ideóq; sic sententiam concipere iudex laicus debet non vt condemnet clericum in fructibus, sed vt pronunciet mittendum actorem in rei de qua quæritur possessionem, aut in ea retinendum vel etiam restituẽdum *cum fructibus* aut potius *cum fructuum à reo perceptorum restitutione*, 7 tacito condemnationis verbo quod non potest personam ipsam non afficere. 8 *Ita Senatus* in causa R. Bonauenturæ Martin Franciscani & Matthæi Martio 8. Id. Febr. 1593.

1. Quia in pœnam temerariæ litis infligitur *l. eum quem temerè 79. D. de iudic. l. 1. §. 1. De vacat. & excus. muner.*
2. *Cap. significasti & cap. si diligenti. Extr. de for. comp.*
3. Quia in hoc genere actionis solet actor sequi forum loci in quo res sita est, non inspecta persona possessoris *l. vlt. C. vbi in rem act.*
4. *l. qui solidum 78. § etiam de leg. 2. l. properandum 13. § sin verò alterutra. C. de iudic.*
5. Quia expensarum condemnatio fit officio iudicis, & quidem mercenario quod proposita actioni subseruit *l. 3. C. de fruct. & lit. expens.* facit *l. qui per collusionem 49. §. vlt. D. de act. empt.*
6. Ideóque solent Iureconsulti sic loqui vt dicant fructus venire in actionem aut non venire *l. videamus generaliter 38. per tot. D. de vsur.* quod similiter de sumptibus litis nusquam scriptum est, nunquam enim veniunt in actionem licèt veniãt in condemnationem.
7. Vt sententia in rem concipiatur non in personam.
8. Non enim res condemnari potest sed persona ad aliquid dandum vel faciendum. *l. 5. C. de sent. & int. omn. iud.*

DEFINITIO XVI.

Iudex laicus potest clericum pœnali iudicio condemnare iurisdictionis suæ tuendæ gratiâ.

DVobus clericis de beneficij possessione apud iudicẽ laicum certantibus 1 si iudex possessionem sequestrari iusserit, tum alter ex litigatoribus sequestrem in ea possessione turbauerit, potest & debet iudex laicus in clericum turbatorem sententiam mulctámq; dicere: 2 quia sicuti de possessione cognitio ad eum solum pertinet, ita permittendum illi est vt iurisdictionem suam alioqui futuram inanem, pœnali quoque iudicio tueatur. 3 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 18. infr. Vnde vi.

1. Postquam eo iure vtimur vt de beneficij possessione non quidem adipiscenda, sed retinenda cognoscere iudex laicus possit Guid. Pap. *quæst. 1.*
2. Licèt id non possit fieri citra personalem condemnationem.
3. *l. vlt. D. de offic. eius cui mand. l. vnic. D. si quis ius dicen. non obt.* Simile est quod dicimus episcopum aut eius officialem punire posse quod magis est officiarios suos laicos de delictis per ipsos in officio commissis. Boer. *quæst. 9. nu. 7.* post Aufret. *in repet. clem. 1. de potest. eccles. super laic.* Ioan. Andr. & Archi l. *in cap. si episcopus de offic. ordin. lib. 6.* Nam & ea res ad ecclesiasticæ iurisdictionis tuendæ caussam pertinet. Multa enim licent in consequentiam, quæ principaliter non licent & directo *l. 2. l. quod dicimus 7. D. de autor. & cons. tutor.*

DEFINITIO XVII.

De concessa per Principem iurisdictione & concessionis interpretatione.

CVm de Principis iure disputatur, longè alia ratio est iurisdictionis, alia cæterarum rerum. Quæcunque enim iurisdictio in Principis territorio est ea vel Principis esse, vel à Principe manasse præsumitur. 1 Nempe quia nihil esse potest in territorio quod non alicui iurisdictioni subiacere necesse sit: 2 Cuius autem potiùs iurisdictionem esse aut fuisse credendum est quàm eius qui supremam in territorio habeat potestatem? 3 Cæteræ verò res non præsumuntur esse Principis nec à Principe manasse, sed esse liberæ, & singulis possessoribus proprio dominij & patrimonij iure acquisitæ, quoniam vnaquęque res naturaliter libera, 4 & vt loquuntur, allodialis præsumitur, præterquàm si in feudum data vel possessa probetur. 5 Feuda enim omnia à Principe tãquam à fonte fluxisse creduntur, cùm nec à seipso quisquam nec ab alio verisimilius quàm à Principe beneficium accepisse existimandus sit. 6 Quid ergo si Princeps vniuersam iurisdictionem quam in aliquo territorio habebat nobili cuidã concessetit? Suprema iurisdictio excepta censebitur, quã sicut à se abdicare Princeps nec si velit potest, ita multò minus velle credendus est. Vasallos enim non socios & Principes facere cogitat Princeps qui nobilibus subditis feudum & omnimodãm iurisdictionem concedit. 7 Itaque & supremæ appellationis & aliarum rerum quę maiores Principis iudices postulant cognitio excepta intelligetur, 8 támque iurisdictionem de retrofeudo, vt loquuntur, Principis recognoscere vasallus cogendus erit. 9 Sed & nobiles alij qui in eiusdem iurisdictionis territorio habitant, excipiendi erunt ne pari in parem data iurisdictio videatur: 10 Nec eorum personæ tantùm sed etiã castra & ædificia omnia, eorúmque continentia cum domesticis omnibus. 11 An & si qua in eo territorio feuda possideant? Minimè. Siquidem ea exceptio induceret vt noua iurisdictio tacitè concessa videretur iis de quibus ne locutus quidem Princeps fuisset, Ac vt ob personam eius cui Princeps iurisdictionem dedisset, haberet etiam super feudis suis iurisdictionem is qui anteà nullam habuerat, 12 aut, quod esset absurdius, 13 vt in iis feudis maneret iurisdictio Principis, & consequenter vt in eodem territorio Princeps cum vasallo concurrens, minorem haberet iurisdictionem, Vasallus enim haberet plenam & limitatam, hoc est intra certos territorij limites vniuersaliter constitutam, Princeps verò nullam nisi super hominibus & feudis eius nobilis qui in illo territorio feuda habuisset. *Ita tractatum est* in causa quadam ardua Idib. Febr. 1593.

1. Quia iurisdictio ordinaria & contentiosa inhæret territorio *l. vlt. C. vbi & apud quem cogn. in integr. rest. agen. sit* & ibi Bald.
2. Iodéque nascitur præsumptio illa quòd eius sit iurisdictio cuius est territorium *l. vlt. vbi notat. D. hoc tit.* territorium enim dictum est à terrendo *l. pupillus 239. § pen. D. de verb. sig.*
3. Vnde illud etiam est quod iurisdictio non præsumitur delegata à Principe nisi probetur.
4. *l. 1. l. altius 8. C. de seruit. & aqua.* Alciat. *lib. 2. de præs. præs. 3.*
5. Adeò vt nec nisi per scripturam probari possit *l. 1. C. de iur. emphyt.* Clarus *lib. 4. sent. in verb. emphyteusis quæst. 4.* Intellige nisi probetur res iam anteà feudalis fuisse vel emphyteuticaria. Hoc ipso enim hodie præsumetur talis. Ant. Gayll. *lib. 2. obser. num. 1. 3. 4. 5. 6.* adde rursus nisi pro ea re præstetur seruitium aliquod personale. *Geamm. decis 77.* aut si in Principis rescripto, vel alia scripturã narratum esset bona esse feudalia. *Alex. cons. 15. num. 5.* Iason *in l. si prius. D. de non. oper. nunciat.*
6. *tit. 1.* & ibi *notat. De his qui feud. dat. poss.* in *Consuet. feud.* Itaque quamuis bona non præsumantur feudalia tamen feudalia præsumenda sunt retro feudalia nisi contrarium probetur.
7. Id enim est quod dici solet, In qualibet concessione quantumuis generali semper intelligi exceptam personam

loquentis *l. inquisitio 18.* vbi notatur, *C. de solut. l. si mercedem 53. §. vlt.* & ibi glos. & Bart. *D. de action. empt.* licèt nonnunquam fallat ea regula *l. Pomponius respondit 29 §. vlt. D. de pignor.*

8. Nam nec ea in generali in concessionem veniunt quæ quis verisimiliter non fuerit specialiter concessurus *arg. l. obligatione 6. D. de pignor. l. filius familias 7. D. de donat.*

9. In signum superioritatis reseruatæ, licèt nullus eo nomine census soluatur. Nam & ea pro quibus census nullus debetur profiteri cogimur, ne incidamus in commissum *l. interdum 16. §. quoties, & §. Dominus. D. de public. & vectig.* iunct. *l. vniuersi 5. C. eod.* quamuis ij loci tractent de professione quæ fit vectigalium consequendorum potiùs quàm recognoscendæ superioritatis causa.

10. Contra *l. ille à quo 13. §. tempestiuum. D. ad SC. Trebell.*

11. Is enim honor debetur castro & domesticis propter domini personam quæ alioqui hoc ipso arctaretur, vt alibi domicilium constitueret. Ad quid verò prodesset exceptam intelligi personam ipsius, si non & domus quoque excepta intelligeretur, quæ tutissimum ei refugium esse debeat. *l. plerique 19. D. de in ius vocand.*

12. Quod esset absurdum, & Principis liberalitatem faceret ipsi Principi captiosam contra *l. cùm aquiliana 5. D. de transact. l. pen. in princ. D. de aur. & arg. leg.*

13. *Arg. l. 4. §. vlt. & l. 4. D. de recept. qui arbitr.*

DEFINITIO XVIII.

Quomodo possit iudex laicus de congrua portione cognoscere.

QVamquàm de congruæ portionis debito cognoscere iudex laicus non potest, quoniam ea res ad ordinarij cognitionem pertinet, 1 Obtinuit tamen præsertim apud Gallos, & apud nos, vt de eo iudex laicus incidenter saltem & prouisionaliter pronunciet. 2 Neque id per vsurpationem duntaxat & sine ratione, vt quidam calumniantur, 3 sed vel ob id maximè quòd cùm lis super petitorio coram iudice ecclesiastico magnas plerumque moras secum trahat, permittendum non est curionem & parochum interim laborare inopia, & alimentis destitutum necessarijs, animarum sibi commissarum curam salutémque deserere. 4 Interest namque Principis & reipublicæ prouideri ne quid tale accidat. Ideóque & ad Principem, Principísque magistratus ea cura pertinet, 5 non solùm si parochus probet se esse in quasi possessione percipiendæ congruæ portionis (qui casus nullam haberet dubitationem, cùm etiam in beneficialibus possessorij cognitio ad iudicem laicū spectet, vt sæpiùs diximus) 6 sed etiamsi nulla possessionis eiusmodi probatio afferatur. An ergo condemnabit eum qui de congrua portione conuenitur vt illam præstet? Minimè, quoniam id citra personalem condemnationem fieri non posset, cuius ratione nullam omnino iudex laicus iurisdictionem habet. 7 An potiùs pronunciabit retinendum parochum in quasi possessione percipiendarum decimarum parochiæ? Habet quidem parochus fundatam intentionem in decimarum perceptione intra fines parochiæ suæ. 8 Sed si constet alium esse decimarum possessorem, absurdum fuerit & contra iuris regulas, Retineri parochum in possessione quam non habeat, aut restitui ei possessionem quam nunquā habuerit. 9 Atqui verum est congruam portionem ex decimis percipiendam esse, in eámque rem decimas ipsas pignoris quodammodo iure & vinculo teneri, 10 nec aliter ordinario incumbere vt eam portionem præstet, quàm si ex decimis aduersus earum possessorem confici non possit. 11 An igitur retinendus erit parochus in possessione percipiendarum decimarum, cum hac saltem adiectione *quoadusque congrua portio aut certa pecunia vel frumenti & vini quantitas pro ea congrua portione præstetur?* Ne hoc quidem. Eadem enim semper obstat ratio quòd interdictum retinendæ possessionis præsupponat præsentem possessionem. 12 Superest itaque vt pro consequenda congruæ portionis adiudicatione litigatores ad iudicem ecclesiasticum remittantur. 13 Sed intereà tamen iudex laicus pronunciabit, Non quidem *ius esse curioni & parocho, sed saltem dandam ei potestatem percipiendi ex decimis ad eam vsque quantitatem quæ boni viri arbitrio congrua videri possit,* 14 hoc est quanta iudici videbitur, qui in ea re boni viri officio fungi debet, Computatis scilicet in congruam portionem iis omnibus quæ parocho certo & ordinario beneficij sui iure percipere solitus est, non ijs etiam quæ pro parochianorum voto & religione incertam habent præstationis rationem. 15 Denique laici iudicis officium hac parte tale esse debet quale esset, si de congruæ portionis iure cognoscendi ius haberet. 16 *Ita Senatus* re accuratissimè disputata pro Iosepho Rostaing parocho & curione loci de Mantagnole contra R. Ioannem Laboret Archipresbyterum Decanatus Sabaudiæ 11. Cal. Mart. 1593. Et rursum pro parocho Sancti Theobaldi de Couz contra Episcopum Gratianopolitanum 16. Cal. Sept. 1593. Verba autem quibus in Senatusconsulti conceptione Senatus noster vius est hæc fuerunt *qu'il sera loisible au Curé de prendre & perceuoir, &c.*

1. Petr. Rebuff. *in tract. De congr. port. quæst. 7. num. 55.*
2. Rebuff. *ibid. num 59. & quæst. 9. num. 80.*
3. Aufrer. *ad decis. Capell. Tholos. 149.*
4. *Arg. l. si instituta 27. §. pen. D. de inoff. testam. l. vlt. C. de ordin. cognit.*
5. *arg. can. Principes seculi cum sua glos. 23. quæst. 5.*
6. Ex Guid. Pap. *quæst. 1.* nimirum si de retinenda tantùm aut recuperanda, non etiam si de adipiscenda possessione agatur.
7. *Cap. significasti & cap. si diligenti. Ext. de for. comp. cap. asserti clerici Extr. de iudic.*
8. *cap. fin.* vbi glos. *in verb. prædiorum extr. de paroch. cap. cùm homines. cap. quoniam & cap. cùm contingat. Extr. de decim.*
9. *l. bouem 43. §. pen. de ædilit. edict. l. decem 116. de verb. obl.*
10. *cap. extirpandæ. Extr. de præb. & dignit.*
11. Non enim tenetur nisi in subsidium ordinarius.
12. Alioqui non posset quis retinere possessionem quam non haberet. Et quisquis agit interdicto retinendæ possessionis eum necesse est probare quod possideat *l. 1. 2. & tot. tit. D. vti possid.*
13. Ne alioqui locum faciat iustæ appellationi interponendæ tanquam ab abusu propter eiusdem incompetentiam *l. 2. C. hoc tit. l. consulta 23. C. de testam.*
14. Ita enim pronunciaret iudex laicus de iure spirituali quod facere nullomodo potest.
15. Rebuff. *vbi sup. num 85. & 86.*
16. Sufficit enim quod de ipsius congruæ portionis iure nihil pronunciet *arg. l. 1. in fin. C. de ordin. iudic.*

DEFINITIO XIX.

Ex rescripto de debitis non potest fieri executio contra clericum ne quidem ad finem solius hypothecariæ.

EXecutio contra clericum facta ex diplomate principali quod de debitis vocant nullius planè momenti est. Non solùm quod ad eam executionis partem attinet qua iubetur clericus soluere, (in quo nec dubitandi causa vlla esse potest, 1) sed etiam ex qua parte ob non solutum debitum capta sunt pignora, aut missus creditor in possessionem bonorum obligatorum. 2 Quoniam quicquid fit in consequentiam executionis personalis & inualidæ, inualidum quoque esse necesse est. 3 Nec aliud esset si ex eiusmodi diplomate actum sit in rem nulla præcedente personali executione. Id enim fuerit contra formam litterarum, quibus iubetur apparitor à personali executione incipere. 4 Neque ad rem pertinet, quòd non possit iudex ecclesiasticus cognoscere de iure litigatorum, quod ad pignora siue conuentionalia siue iudicialia. 5 Non enim ad eum cognitio remittenda est sed de totius executionis nullitate pronunciandum. 6 Relicta tantùm actori potestate clericum conueniendi aut personali actione coram iudice ecclesiastico aut hypothecaria coram laico. 7 Hypothecaria inquam, quæ non, vt cæteræ, à personali executione incipiat, sed à reali, sic tamen concepta formula *in casum non soluti debiti* quod Galli dicunt *à defaut de payement.* 8 Itaque supplicis in eam rē libelli oblatio necessaria est, & decretum iudicis, quod nouam illam hypothecariæ formam præscribat: 9 Cùm tamen inter alias personas ei quoque qui solam hypo-

hypothecariam exercere velit, sufficiat rescriptum illud in forma de debitis.10 *Ita Senatus* ex tempore pro N. Protonotario de Ruboz 5. Id. Maij 1593.

1. Quia iussum illud soluendi in personam ipsam fit, & dirigitur, quæ tamen neque de Principis neque de laici iudicis iurisdictione est.

2. Quamuis ea executio merè in rem sit non in personam.

3. *Ex reg. l. nihil dolo 139. §. cùm principalis de reg. iur.*

4. Forma autem mandati omnino seruanda est ab executore, alioqui ab eo potest appellari *l. ab executione 5. vers. nisi fortè. C. quor. appell. non recip.*

5. Si quidem pignorum persecutio per hypothecariam est quid merè temporale non spirituale, de quo proinde iudex laicus cognoscere debet non ecclesiasticus.

6. Executio enim cùm sit quid indiuiduum, non potest ex parte nulla esse & irrita quin tota sit talis, quia nunc actus est licèt duas habeat partes *arg. l. hac scriptura 26. De cond. & demonstr. l. Celsus ait 21. §. 1. D. de recept. qui arbitr.*

7. Irrita namque facta executione & creditore ex ea causa mulctato condemnatione expensarum, & quanti præterea ideo potest interesse clerici superest ius ex integro & ritè rursúsque exequendi.

8. Omnis enim hypotheca ita condicionem illam habet, si pecunia soluta non erit *l. grege 13. §. etiam. l. si fundus 16. §. in vindicatione D. de pigner.*

9. A qua si iudex recesserit ab eo appellari tanquàm ab abusu rectè potest.

10. Sicut & sufficeret si quis actionem personalem cum hypothecaria cumulare vellet quod fieri posse constat, Guid. Pap. *quæst. 108.*

DEFINITIO XX.

Contra executionem factam ex iussu iudicis inferioris potest implorari cognitio superioris, si iusta sit causa.

SI in bonorũ meorum possessionem missus sis ex inferioris iudicis mandato cuius executioni intercedere mihi licuerit, ego verò iustas causas habeam propter quas non solùm intercedere possim, sed etiam supremi magistratus id est Senatus cognitionem implorare, 1 nihil vetat adire me Senatum, & literas impetrare quibus iubeatur executor & intercessionem meam admittere & ad litem tractandam litigatores ad Senatum remittere. Nam cùm huiusmodi interlocutiones inferiorum iudicum quibus permittitur incipi ab executione contra iuris regulas, 2 idcirco tolerentur quod per subiectam admittendæ intercessionis clausulam resoluantur vt nostri loquũtur in mandatum simplicis citationis, 3 perinde est acsi citatus ego ad inferiorem iudicem adirem Senatum, peteréмque vt causæ cognitionem sibi adrogaret. 4 *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio in causa Viduæ N. Milliet procuratoris fiscalis prouinciæ de Gex 7. Id. Iul. 1593.

1. Puta ex ea causa de qua *in tit. seq. Quand. Imp. int. pupill. & vid.*

2. *l. 1. C. de execut. rei iudic.*

3. Batt. *in l. de pupillo 5. §. meminisse D. de oper. noui nunciat.* Imbert. *in Inst. forens.* ideóque hæc clausula *De admittenda intercessione* dicitur iustificatiua vt scripsimus alio loco.

4. Potest enim maior iudex causæ cognitionem aut iure ordinario sibi vindicare & ab inferioris iudicis tribunali ad suum transferre aut etiam extra ordinem quamuis non nisi ex causa euocare, vt scripsi *Def. 1. sup. De iudic.* facit *l. 1. § si quis in appellatione D. de appell.*

DEFINITIO XXI.

De interdicta inferioribus iudicibus potestate concedendæ licentiæ congregandi populi ad indicendam contributionem.

NOn licet inferioribus iudicibus siue præsint prouinciæ siue minoris territorij iurisdictionem exerceant, 1 petenti vniuersitati facultatem impartiri conuocandi populi vt nouæ contributionis onus aliquod quacumque de causa imponatur. Sed soli Principi aut Senatui ea res edicto Serenissimi Ducis nostri quod ad 5. Cal. April. 1584. factum est, permissa fuit, cæterísque omnibus omnino magistratibus interdicta. 3 Cùm inferiorum iudicum inconsulta nimisque facili liberalitate maximam ex eiusmodi concessionibus reipublicæ cladẽ illatam constaret. 4 itaque cùm ab inferioris iudicis qui licentiam hanc dederat, interlocutione quidam prouocasset, admissa iustáque appellatio pronunciata est, tantò magis, quòd idem iudex præcisas vt aiunt literas Syndicis concesserat aduersus eos omnes, & singulos qui in debitorum catalogo descripti essent, cùm aduersus eos tantùm concedere debuisset, quos in eo catalogo describendi ius fuisset, 5 quod fieri solet his verbis *contre tous cottises & contribuables. Ita Senatus* pro N. Antonio le beuf contra Syndicos d'Argentine 12. Cal. Aug. 1593. & antea pro N. Chabod aduersus Syndicos de S. Rambert. *Sine die.*

1. Quos maiores iuridicos appellamus, quia mandatum à principe iurisdictionem habent.

2. A Principis vasallo aliquo mandatam, vulgo dicimus *iudices bannaretos aut bannaretorum.*

3. Quod enim præcipui momenti est maiorisque periculi, suæ iurisdictioni reseruare superior magistratus & potest & debet *arg. l. 1. & l. 4. §. duas. D. de damn. infect. l. vlt. C. vbi & apud quem cau. in integr. restit. l. non distinguemus 32. §. de liberali. D. de recept. qui arbitr.*

4. In quo tamen derogatum sanè est iuri communi, quo vtique permissa est magistratibus collationum indictio *l. in honoribus 8 §. qui muneris D. de vacat. & excus. muner.* nec nisi oratus interdicta. Superindicti alia ratio est, de quo in *l. vnic. C. de superind. lib. 10. tit. 18.*

5. Alioqui præcedere debuisset inquisitio iudicis ad sciendum qui essent veri debitores *l. missi.* in illis verbis: *cùm iudicem oporteat inquirere debitores. C. de exact. trib. §. 10. tit. 19.*

DEFINITIO XXII.

Cessionarius an habeat fori exceptionem ex propria persona.

CEssionarius qui fori priuilegium ex propria persona habet ratione dignitatis aut officij tam in agendo quam in excipiendo idem priuilegium retinet si ex iure cesso agat vel conueniatur, dummodo causam onerosam cessio præ se ferat. 1 Nam si lucratiuam, 2 durius est vt ex eius qualitate durior aduersarij condicio: propter cessionem alioqui suspectam & inuidiosam 4 fieri debeat. *Ita Senatus* ex tẽpore pro D. Hieronymo de Lambert contra Mauricium Biocard 13. Cal. Aug. 1593.

1. Succurrendum namque illi est qui in rem suam fit procurator alterius ex necessitate, nec priuilegij sui iacturam ex ea causa ipsum facere oportet *Arg. l. seruum quoque 33. §. vlt. & l. seq. D. de procur.*

2. Similis distinctio est in *l. 5. §. si cum legitima & seqq. D. de doli mal. excep.*

3. *l. 2. D. de alien. iudic. mut. caus. fact.*

4. *l. per diuersas 22. C. mandat.*

DEFINITIO XXIII.

Executio decretorum iuridici maioris non indiget licentia iudicis inferioris.

IVridici maiores & Ducales cuiusque prouinciæ mandatorum suorum executionem iubere possunt in territorio quoque vassallorum, qui in eadem prouincia iurisdictionem habent quos Bannaretos vocant, nec inferiorum iudicum licentiam implorare aut coguntur aut debent. 1 Neque enim extra territorium ius dicere videtur, qui ius dicit in ea prouincia cui toti præest. 2 Sicut nec locum hic habet quòd dici solet nullum esse imperium paris in parem. 3 Cùm par videri non possit qui maior dicitur, quique non alienatam à Principe, vt cæteri, sed ordinariam ipsius Principis iurisdictionem exerceat. 4 Itaque cùm iudex Marchionatus de Baugé literarum iuri-

dici maioris Sebusianæ prouinciæ inhibuisset executionem etiam cum clausula. Donec cognito eo prætextu quòd exequendi licentiam, & literas quas Pareatis appellant actor non impetrasset, probauit Senatus factum iudici maioris qui aduersus inferiorem hunc Marchionatus iudicem citationis personalis literas pro vindicanda læsæ iurisdictionis principalis dignitate petenti procuratori fiscali concesserat. 4 Nam neque consuetudinem hac in re si qua in contrarium sit seruari placuit. *Ita Senatus* ex tempore 9. Cal. Aug. 1593.

1. Boer. *quæst.* 8. *num.* 6. post Guid. Pap. *quæst.* 346. *per text. in auth. vt null. iudic. §. si verò quis & auth. si verò communis C. ad leg. Iul. de adult. l. omnes §. verum si apparitore C. de episc. & cler.* Adde quod nec apparitor Principis tenetur requirere iudicem inferioris domini Boer. *ibid. in fin.* post Bald. *in l. prohibitum C. de iur. fisc.* Aufr. *quæst. Tholos.* 423. sanè in alio apparitore inferioris aut paris domini aliud est, vt ibid. tractat. Boer. *ex l. t. in fi. C. de execut. & exact. lib.* 12. *l. contra eod. arg. l. cùm vnus §. is qui de bon. auctor. iud. poss. & §. si iudex de pac. tenend.*

2. Iurisdictio enim ordinaria & contentiosa inhæret territorio, & limites iurisdictionis sunt limites territorij regulariter *l. vlt. vers. qui certa administrationi*, cui & iurisdictio adhæret præpositi sunt vbique Bald. *C. vbi & apud quem cognit. in integ. restit.*

3. *l. 4 De recept. qui arbitr. l. ille à quo* 13. *§. pen ad Trebell.*

4. Principis enim potestas semper potior est *l. & ideo* 8. *De offic. proconsul. l. 4. de offic. præsid.*

5. Nam citatio superioritatem denotat, & subiectionem in eo qui citatur Glos *in cap. cùm causa*: vbi Abb. & Felin. *de off. deleg.* Boer. *vbi supr. num* 5.

6. Boer. *ibid num.* 1.

DEFINITIO XXIV.

Non potest reus in Senatu conuentus obiicere exceptionem fori si statim expediri lis possit.

REo ad Senatus cognitionem vocato postulãte actore qui nullum tamen fori priuilegium habeat, non eo minus Senatus de lite cognoscet & pronunciabit si ex productis hinc inde instrumentis statim ac in promptu definiri controuersia possit. 1 Tunc enim solùm interest eius qui conuenitur ad inferiorem iudicem remitti, cùm facti quæstio implicita est, vt quæ in prima instantia non deduxerit, possit in secunda deducere & non probata probare: 2 Aut vt minore incommodo ac leuiore sumptu possit necessariis probationibus litem instruere, 3 quod non contingit si iuris duntaxat quæstio proponatur. 4 Nec aliud erit etiamsi pupillus sit is qui conuenitur, cùm pupilli intersit quàm citò condemnari, si malam causam habeat, 5 ne inanibus sumptibus vexetur. 6 *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio pro Claudio chirurgo Camberiensi 10. Cal. Aug. 1593.

1. Id enim studet Senatus quantum potest & studere debet vt quàm citò lites finiantur *l. 3. §. 1. D. de recept. qui arbitr. l. quidam* 21. *D. de reb. cred.*

2. *l. generaliter* 21. *§ sin autem C. de reb. cred. & iureiur. l. in offerendis* 37. *in fin. C. de appell. l. per hanc* 4. *C. de temp. & repar. appell.*

3. Cauere enim semper bonus iudex debet ne vel sumptu vel alio vllo incommodo superuacuo quis oneretur *l. hac stipulatio* 14. *§. 1. D. vt legat. seu fideic. nom. caueat.*

4. Expedita enim solet esse præsertim apud Senatum quæstio iuris, quæ facti controuersiam implicitam non habet, quia ius certum est, factum verò incertum & plerumque obscurum *h. a. l. pen. §. sed iuris D de iur. & fact. ignor.*

5. *Arg l. vnic. vers. quare C. ne liceat potent.* vt de monachorum litibus fauorabiliter & nominatim constitutum est *in Nouell.* 79. *apud quos oport. caus. decer. monach. cap.* 1 *in fin.*

6. *l. minoribus* 6. *D. de minor. l.* 1. *D. de inoff. testam.* facit *l. 3. in princip. D. vt in poss. leg. l. 3. §. causa D. de Carbon. edict. l. 3. §. ibidem. D. ad exhib.*

DEFINITIO XXV.

Non semper appellati solius voluntatem spectandam esse vt causa cognitio ab appellationum iudice retineatur.

SI cum de inferiore iudicis competentia ageretur se ille competentem pronunciauerit, & ab ea interlocutione perperam appellatum sit, Non solet nec debet is qui ex appellatione cognoscit causæ cognitionem in principali negotio sibi reseruare solo eo requirente aduersus quem appellatum est, ac ni vterque consentiat, 1 Ne alioqui pugnantia constituere videatur, si & benè iudicatum dicat & nihilominùs causæ cognitioné quam prior iudex sibi vindicauerat, suam faciat. Extra hunc casum vix fieri potest vt audiri appellans debeat, si eum iudicem habere recuset ad quem prouocauit, & quem appellando iudicem ipse vltrò elegerit, 2 tametsi ab interlocutorio sit appellatum quam alius quoque inferior iudex appellationis confirmauerit. 3 *Ita Senatus* in causa fratris mei Ioannis Fabri Cantoris in ecclesia Sanctæ Mariæ Burgi & N. Guerry de Reuomaz Ex tempore 12. Cal. Sept. 1593.

1. *Cap. vt debitus honor. Extr. de appell.*

2. *l. cùm Papinianus* 14. *iunct. auth. & consequenter. C. de sent. & interl. omn. iud.*

3. Nihil enim refert an prima sit appellatio an secunda, dum ne tertia quæ nunquam licita est *l. vnic. C. ne lic. in vna eadémque caus. tert. prouoc.*

DEFINITIO XXVI.

Crimen priuilegiatum trahit ad suum forum crimen commune.

CLericus qui cum armis edicto Principis prohibitis alium occidisse probatur, à iudice seculari condemnari potest, non solùm quòd prohibitis armis vsus sit (est enim hoc delictum ex eorum numero quæ priuilegiata vocant,) 1 sed etiam quòd hominem occiderit tametsi delictum homicidij sit commune id est tale quod à clerico admissum non nisi ecclesiasticum iudicem habere possit, 2 ex communibus iuris regulis, 3 quoties ab assassinatu separatum est. 4 Adiunctio enim priuilegiati criminis facit vt quemadmodum vnum idémque crimen est, 5 ita vnus idémque iudex sit, Is scilicet qui de priuilegiato solus potest cognoscere, quia priuilegiatum trahit ad se commune. 6 *Ita deliberatum est* in ea causa de qua SC. 54. infr. De probat.

1. Boer. *quæst.* 297.

2. *cap.* 1. *& tot. tit. Extr. de homicid.*

3. Iul. Clar. *lib. 5. sentent. §. vlt. quæst.* 35. *&* 36.

4. Assassinatus enim crimen priuilegiatum est Boer *dict. quæst.* 1. *§.* 1. id est quod fori præscriptionem nullam habeat. Tantus enim reatus tantum honorem excludit *arg. l.* 1. *C. vbi Senat. vel clariss.*

DEFINITIO XXVII.

Priuilegium fori allegare quis non potest eo loco repertus in quo contraxit præsertim si de instrumenti perditi exemplo conficiendo agatur.

CVm amisso instrumento obligatorio quòd notarius Camberiensis in ipsa Camberij ciuitate conscripserat peteret creditor aliud sibi exemplum dari à notario subscriptum fidéque publica subnixum, 1 ex quo conuenire debitorem posset, 2 in eámque rem vt fieri solet accitus esset debitor causam dicturus cur non id permitti deberet. 3 Ille autem fori priuilegium allegaret quod esset Augustanus. 4 Visum est audiri eum non debere, quòd hac parte eum potissimum locum spectari oporteret in quo contractum fuerat, 5 & vbi habitabat notarius, cui si iustam causam debitor nullam afferret imperandum erat, 6 vt instrumentum rursus ederet, & describeret, quamuis futurum esset vt eadem actione vrgeretur debitor ad solutionem. 7 *Ita Senatus* ex tempore in publico auditorio pro Gabriela Pomard contra Dionysium Forestier Doctorem medicum Idib. Mart. 1594.

1. Quæ

1. Quæ iusta petitio est l. volum 7. §. 1. D. de edend. vbi scr pium est posse euenire vt iterum & sæpius facienda sit editio, si quis fortè instrumentum sibi bis editum perdiderit.

2. Nam interdum vel ex solo inuentario conueniri debitor potest vt in l. chirographis 57. D. de adm. & peric. tutor.

3. Neque enim descriptum, & recognitum instrumenti fieri potest nisi præsentibus vel saltem vocatis omnibus quorum interest vt scripsi Def. 5. num. 2 sup. De edend.

4. Habent enim nostri Augustani non solùm ex iure communi, sed etiam ex priuilegio ne coram alio quàm prouinciæ suæ iudice possint conueniri.

5. l. omnem obligationem 20. D. de iud. & ibi Bart. Iuocb. l. contraxisse 21. D. de oblig. & action.

6. Nam extraneo iudici & extra territorium suum imperanti notarius parere non cogeretur l. vlt. D. de iurisd.

7. Per modo constat modo agatur vt in l. 3. D. vt in poss. legat. l. 3. §. ibidem D. ad exhib.

DEFINITIO XXVIII.

De iurisdictione quæ territorio cohæret.

ETsi territorium quod hodie volgò *mandementum* vocant à terrendo, dictum est vt lex ait, 1 Non continuo tamen verum est eius esse territorium cuius est iurisdictio aut contrà. Potest enim territorium esse vnius, iurisdictio alterius. 2 Sanè cùm iurisdictio in territorio est limitata, fieri non potest vt eius non sit territorium cuius est iurisdictio, & vicissim eius iurisdictio, cuius & territorium est. 4 Illud quoque non malè dicitur, Præsumi iurisdictionem eius esse cuius est territorium, & contrà, Nisi contrarium probetur. 5 Inde enim est, quod dici solet: Extra territorium ius dicenti impunè non pareri. 6 *Ita Senatus* in causa Syodicorum de Thorans, & Dauergne 10. Cal April. 1594.

1. *l pupillus 239 § territorium. D. de verb signific.*

2. Nisi præsumptione iuris quia iurisdictio inhæret territorio *l. vlt. C. vbi & apud quem cognit. in integr. restit.* vt sequitur *in Defin.*

3. Notatur *in l. vlt. D. de iurisdict.* Vide *l. duumuirum 51. C. de decur. lib. 10. tit 31.*

4. Et ea demum iurisdictio est quæ territorio inhærere dicitur. Quæ enim limitata non est non tam territorium afficit, quàm personas subditas, & dicitur vulgò esse super hominibus & feudis.

5. Præsumptio quæ iuris tantùm est non etiam de iure admittit probationem in contrarium *vulg. l. cùm de indebito 25. & pass. D. de probat.*

6. *d. l. vlt. D. hoc tit. De iurisd. l. iurisperitos 30. §. cùm oriundus. D. de excusat. tutor. l. cùm vnus 12. §. is qui D. de reb. auctor. iudic. l. Diuo Priorum 15. §. 1. D. de re iud.*

DEFINITIO XXIX.

Iudex laicus non est competens iudex clerici in actione personali, nec si desinat illa in hypothecariam, ne quidem pro sumptibus contumaciæ.

CLericus personali actione ad iudicis laici tribunal accitus si non pareat condemnari propter contumaciam non debet, ne quidem ad expensas contumaciæ, 1 quoniam incompetentia manifesta est, 2 nec potest clericus iudicis laici iurisdictionem vllomodo prorogare tametsi maximè velit. 3 Quid ergo si libelli conclusio personali actione proposita desinat, vt plerumque fit, in hypothecariam? Non idcirco laicus iudex fiet competens: Nec si actor protestetur velle se iudicatum exequi in bona duntaxat non etiam in personam debitoris: 5 quoniam actionis vicium quale illud est, cùm personalis actio aduersus clericum exercetur, non mutatur, solàque reali proposita corrigi potest. 6 Itaque mera quasi Seruiana exercenda est. 7 Cùm tamen clericus à iudice laico perperam condemnatus appellasset Senatum, nec postea appellationem prosecutus esset, & ob id ex principali diplomate de appellatione deserta conueniretur, 8 dubitatum est quid iuris constitui deberet. Et quidem constabat appellationis desertionem facere non posse vt sententia contra ius commune ab incompetenti iudice reddita transiret in rem iudicatam. 9 Eademque ex causa putabant quidam, neque ad desertionis sumptus condemnari clericum debere, 10 Quia si nihil referret vtrum ante sententiam in non parendo iudici, an post condemnationem in non prosequenda appellatione contumax fuisset: 11 Verùm placuit separandos hac parte sumptus desertionis à cæteris, vtpote omnimodo debitos, 12 Postquam eo iure vtimur vt de nullitate sententiæ nunquam agi possit citra appellationem, 13 nec rursus appellatio recipi de cuius desertione tractari cœperit priusquàm aduersus desertionem in integrum restitutio sit impetrata. 14 *Ita Senatus* in causa Ioannis Gros Driuet Aut. Cal. April. 1594.

1. Nec enim contumax est, qui non fuit obsecutus, cùm obedire non deberet *l. contumacia, 13. §. vlt. D. de re iudic.*

2. Quæ facit vt pro nullo & infecto habeatur, quod ab incompetenti iudice factum *l. 1. C. si à non comp. iudic. l. pen. C. ne de stat. defunct.*

3. Dixi *Def. 4. num. 2 sup.* facit *l. repetita 42. C. de episcop. & cleric.*

4. Potest enim actio hypothecaria concurrere cum personali Gui l. Pap *quæst. 108.*

5. Licet protestatio alioquin soleat prodesse Nimirum quoties incertum est quæ potiùs actio teneat *At. §. quia autem. D. quod legat.* quod hic non contingit.

6. *l. edita 3 C. de edend.*

7. Scripsi *Def 19 sup.*

8. Pragmatici nostri vocant *lettres de desertion.*

9. Quia iudicis incompetentia quæ dicitur nullitas vollitatum impedit ne sententia transire possit vnquam in rem iudicatā *l. ... C. si à non comp. iudic. l. factum iudicis 170. de reg. iur.* facit *l. si expressim 19. D. de appell.*

10. Quia qui de principali negotio cognoscere non potest nec de sumptibus litis aliàs re accessoriis potest, vt scripsi *Def. 10 sup. eod.*

11. Cùm appellatio extinguat iudicatum & reuocet omnia ad terminos litis in prima instantia contestatæ *l. 1. §. vlt. D. ad SC. Turpill. cum similib.*

12. Non quidem ex ratione iuris sed ob ius nostrum prouinciale ex quo desumpta est ratio quæ statim sequitur *in Defin.*

13. Stil. Senat. nostri in quo iuri communi derogatum est *l. 1. C quand. prouoc. non est necess. l. ex consensu 23. §. 1. D. de appell. iunct. d. l. si expressim 19. Eod. l. 1. § item cùm contra. & §. seq. D. quæ sentent. sin. appell. rescind.*

14. Nam & idem iam olim obtinebat vt præscriptione summoueri posset is qui à sententia nulla prouocasset, nec appellationem prosecutus fuisset, tametsi non eo magis sententia transire posset in rem iudicatam. Quod vtrumque benè probatur *ex d. l si expressim in fin.*

DEFINITIO XXX.

De pensione beneficiali quem iudicem habeat, & an auctis vel imminutis fructibus minui debeat vel augeri.

SI quæratur an præbenda aut pensiō super beneficij fructibus & reditibus constituta minui debeat necne, cognitio ad ecclesiasticum non ad secularem iudicem pertinet, 1 Si quidem secularis iudex, quod ad beneficialia pertinet, non nisi de possessione cognoscit, 2 quæ nihil commune habet cum quæstione iuris & proprietatis. 3 Illud sanè constat non ex eo solo minui præbendam posse quòd temporum iniuriâ alióve casu fortuito & vi maiore fructuum quantitas redituúmque æstimatio decreuerit. 4 Nam nec augeri eam æquum esset si fructus siue in quantitate siue in æstimatione augerentur. 5 De illa enim præbenda & pensione loquimur, quæ in quantitate consistit non in quota. 6 Quanquam & interdum iusta causa esse potest ob quam minui etiam debeat, non itidem tamen vnquam augeri. 7 *Ita Senatus* in causa R. D. Episcopi Bellicensis & Capituli ecclesiæ Cathedralis eiusdem loci.

1. Tanquam ad iudicem competentem siue ratione perso-

næ quia persona ecclesiastica est, quæ pensionem præstare debet siue ratione rei de qua agitur, vt sequitur in Definitione.

2. Et quidem de interdicto retinendæ aut recuperandæ duntaxat, non etiam adipiscendæ possessionis Guid. Pap *quæst.1.* licet quod ad interdictum adipiscendæ contra sentiat Tessaur. in *Decis. Pedem.*

3. *l. naturaliter 12 §. nihil commune. D. de acq. poss.*

4. Exemplo eius iuris quod in canone emphyteuticario constitutum est qui semper idem debetur tametsi res pro parte perierit, multoque magis si remissionis obtinendæ nulla alia causa quàm sterilitas allegetur *l. 1. & ibi notat. C. de iur. emphyt.* Iul. Clar. *lib. 4. Sentent. §. emphyteusis. quæst. 4.* Etsi differentiæ ratio hæc afferri posset, quod canon ille non pro fructibus datur, sed pro recognitione dominij. Pensio autem beneficialis, licèt non alio imponatur pro fructibus sed sola summi Pontificis voluntate, tamen imponitur ex comparatione fructuum beneficij, quod euenit etiam in canone emphyteuticario, fieri solet remissio Petr. Ancoran. *lib. 3. quæst. 78 num. 12.* Vide *l. legatum 17. §. 1. D. de ann. legat.*

5. Æquum autem est ad eum spectare incommoda ad quem & commoda Clar. *in d. §. emphyteusis quæst. 41.* ex regula iuris *in l. secundum naturam 10 D. de regul. iur.*

6. Quæ enim pẽsio consistit in quota fructuum ea fieri non potest vt auctis vel imminutis fructibus non augeatur vel minuatur *l. si debitor 19 §. verisimile. D. contr. empt.*

7. Ob rationem aliam quam attulimus quod nec soleant nec debeant aut pos... constitui pensiones nisi ea comparatione fructuum beneficij. Solet tamen hæc quæstio vt plurimum decidi ex verbis rescripti pontificij quo pensio constituta est. Solẽt enim pensionarij curare vt rescribat summus pontifex ne qua ex causa minuatur vnquam, sicut nec vlla ex causa vnquam potest augeri.

DEFINITIO XXXI.

An presbyter aut episcopus puniri possit à iudice laico ex crimine læsæ maiestatis.

CLericus præsertim in maioribus constitutus puta presbyter aut episcopus non potest etiam ex causa delicti quantumlibet atrocissimi coram iudice laico cõueniri. Ne quidem de crimine læsæ maiestatis, 1 Et quamuis Principes seculares alio iure vti soleant iniuriam pro iure aut ius pro iniuria vsurpantes, excommunicationis tamen notam incurrunt. 2 In eámque rem quod ad Episcopos attinet expressa est constitutio sacrosancti concilij Tridentini. Quod tamen ad alios sacerdotes spectat qui non sunt episcopi solent excipi crimina quædam quæ ob eã causam dicuntur priuilegiata. 3 Quid verò si Episcopus sub alieno Principe officium & dignitatem gerat? An ideò puniri poterit tanquam reus maiestatis? Minimè: Nisi hactenus vt officio priuetur si in eo deliquerit. Idque per formam iurisdictionis, vt nostri loquũtur, politicæ & œconomicæ non contentiosæ. 4 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 11. inf. ad leg. Iul. maiest.

1. Iul. Clar. *lib. 5. sent. §. vlt. quæst. 35. 36.*
2. Vt tractat Clar. *ibid.*
3. De quibus vide Clar. *suprad. loco.*
4. Guil. Bened. latissimè in *repetit. cap. Raynutius.* in verb. *& vxorem num. 155.* vbi omnino vide.

DEFINITIO XXXII.

Renunciatio præscriptionis fori nocet si competentis iurisdictionis procurator non intercedat.

QVisquis fori præscriptioni renunciauit si propriæ iurisdictionis aut Principis procuratorem in auxilium suum non aduocet, audiri non potest petens vt ad suum iudicem remittatur, 1 Siue coram iudice minus alioquin competenti conueniatur. 2 Siue alterius instantiæ commodo priuetur, 3 vt contingit si ad Senatum recta euocetur, qui non potest non competens iudex esse cùm apud nos sit ordinarius ordinariorum. 4 Sed tamen hoc posteriore casu ad Senatus officium pertinet; vt ex causarum & personarum varietate aliter atque aliter constituat. Nam si de eo negotio agi videat quod implicitam habeat obscuri facti quæstionem, æquissimum est ad proprij iudicis tribunal cognitionem remitti, vt & minoribus sumptibus litigatores vexentur, 5 & duplicis instantiæ commoda quæ multa sunt non amittant. Sin de ea re quæratur, quæ in promptu & quasi de plano expediri possit, nihil causæ est cur non sibi cognitionem retinere Senatus debeat, & pronunciare. 6 *Ita Senatus* in publico auditorio 15. Cal. Maij 1595.

1. Quia potest quilibet præscriptioni fori vt & in cæteris omnibus fauori suo renunciare *l. pen. C. de pact. l. si index 28. D. de minor.* alieno tamen iuri, puta vt domini habentis iurisdictionẽ, siue Princeps ille sit, siue alius, præiudicium facere nemo potest *l. 1. D. de alien. iudic. mut. caus. fact.*

2. Dummodo habeat ille iurisdictionem aliquam & quidẽ talem quæ prorogari possit *l. 1. D. de iudic.* iunct. *l. priuatorum 3. C. hoc tit.* Aliud enim est si iurisdictio prorogari non possit vt puta laici contra clericum vel contrà, vt scripsi *Defin. 4. & 29. supr.*

3. Non enim paruum commodum est duplicis instantiæ vt non deducta deduci & non probata probari possint in causa appellationis *l. per hanc 4. C. de temp. & repar. appell.*

4. Quippe qui supremus sit magistratus & Principis vices gerens *arg. l. 1. §. penult. D. de appell. l. ei cuius 5. §. planè si appellatione. D. de appell. recipi.*

5. Quibus tantò incommodius & dispendiosius futurum est quantò longius à domicilio suo euocantur *l. 5. §. vltrò. de testib. l. sed si quis 7. D. testam. quemadm. aper. l. vnic. C. quod Imp. int. pap. vel vid.*

6. Quia studet Senatus vt studere debet lites finiri *l. 3. §. 1. D. de recept. qui arbit.* Dixi *Defin. 24. sup.*

DEFINITIO XXXIII.

Rationales nunquam cognoscunt inter priuatos, licèt de Principis iure & patrimonio incidenter tractetur.

SI inter priuatos apud Senatum controuersia sit de re quæ cum patrimonio aut rationib. Principis aliquid commune habeat, Non idcirco Senatus cognitionem & disceptationem negotij ad Rationales remittit. 1 Quid enim prohibet quominùs de huiusmodi re cognoscere, Senatus possit? An non generalis procurator, patrimonij quoque ratione procurator Principis est? 2 Quòd si tale negotium proponatur cuius instructio ex Rationalium documentis pendeat, quidni liceat procuratori generali conferre cum procuratore patrimonij, vt communi vtriusque fide & consilio tota res tantò securius tractetur? Illud sanè nullomodo ferendum est vt eo prætextu Rationales de iure priuatorum vllo casu cognoscant, 3 cùm iudicatum exequi ipsi non possint, Nec nisi absurdè iudicati sui executionem amplissimo ordini committere, 4 cuius præcipua est, vt esse debet, autoritas. *Ita Senatus* pro N. Bernardo Dacquin contra R. D. Episcopum Maurian 7. Id. Iun. 1595.

1. Nulla enim Rationalium iurisdictio est inter solos priuatos, sed tantùm inter Principem & priuatum. Idque nonnullis Serenissimorum Ducum nostrorum edictis expressim constitutum est.

2. Nam & ob id generalis procurator dicitur, quòd ad eũ spectet cura eorum omnium quæ ad Principem pertinent, Licèt pro faciliore patrimonij tuitione, & pro dignitate ordinis clarissimi Rationalium specialis procurator in eam constitutus sit, itémque Aduocatus Principis quos ideo Patrimoniales appellamus. Vide *l. 1. §. vlt fam. ercisc.*

3. *l. iamdudum 5. C. vbi caus. stat. agi debeat. l. 1. C. hoc tit.*

4. Non enim iudicati executio committi potest quin exequi iubeatur is cui committitur *l. à Diuo Pio 15. §. 1. ibi si hoc iussi fuerint. D. de re iudic.* iubere autem superioris tantùm est nõ inferioris aut paris *l. 3. §. vlt. & l. seq. D. de recept. qui arbit. l. ille à quo 13 §. 1. D. ad SC. Trebell.* Porrò cui denegatur executio iudicati denegatur etiã cognitio, & pronũciatio *l. 5. C. vbi caus. fiscal.*

DEFINITIO XXXIV.

Priuilegium secretioris Concilij Principis vt pro iudicatis suis exequendis alieni territorij magistratum rogare non teneatur.

ETsi supremarum curiarum singulare ius est vt sub nomine & autoritate Principis cuius vices gerunt, 1 omnia decernant, hactenus tamen dissimilis, minórque autoritas earum est, quàm secretioris consilij, cui princeps ipse adest, 2 quod si iudicatum decretúmve aliquod mandandum sit executioni extra prouinciam, specialiter & nominatim rogandæ sunt supremæ Curiæ in quarum territorio facienda est executio 2 si suprema curia sit quæ rogat, non item si secretius Consilium Principis, Vt hoc priuilegium ipsi Principi indulgeatur. Quippe cuius persona vno casu alio sola ipsius autoritas interuenire intelligitur. 3 *Ita tractatum* est in secreto auditorio pro D. de Vauxuillars contra Dominos de la Chambre 7. Id Iunij 1595.

1. *Arg. l. vnic. D. de offic. præf. prat.*
2. Quia iubeti non possunt à pari magistratu, cùm par in parem non habeat imperium, vt diximus *Def. prox. num. 4.*
3. Plus enim est personā ipsam Principis interuenire, quàm ipsius autoritatem.

DEFINITIO XXXV.

De debito quod mortuarij nomine contrahitur vterque iudex inter laicum & clericum competens est.

SI inter parochum & defuncti laici heredem laicum controuersia sit de debito quod mortuarij appellant, tractatum est cuius cognitio esse debeat, an iudicis laici an ecclesiastici. Et quidem constat non nisi personalem actionem eo nomine competere: 1 Quæ ratio suadere videtur vt laici potius quàm ecclesiastici iudicis cognitio esse debeat. 2 Sed tamen negari non potest quin sit quid spirituale, 3 ac proinde ad ecclesiasticum iudicem pertineat. 4 Nam & lex nostra prouincialis, quæ prohibet ne laicus actione personali coram ecclesiastico iudice conueniatur, nominatim addit *si de re profana quæratur*. 5 Illud sanè minus habet dubitationis, Actionem hanc mixti fori esse, & consequenter locum in ea esse præuentioni, 7 nec posse appellari tanquam ab abusu siue apud laicum siue apud ecclesiasticum iudicem eo nomine nullomodo primo loco quis conueniatur. Nam & sacrilegij quædam species esse dicitur & est, si quis debita huiusmodi tam pia soluere recuset. 8 Sacrilegij verò crimen mixti fori esse nemo ambigit. 9 Planè si contra tertium possessorem bonorum defuncti laicū agatur ex hac causa coram iudice ecclesiastico, iusta erit appellatio tanquam ab abusu cùm neque personali actione conueniri possit qui heres non est, 10 neque hypothecaria quoniam funeraria actio aliæque similes fauorabiles qualis hæc est, priuilegium quidem habent inter personales actiones, 11 sed tacitæ hypothecæ ius non habent. 12 Ex quo efficitur vt nullo iure tertius possessor laicus apud iudicem ecclesiasticum eo nomine inquietetur. Quæ res abusum inducit. 13 *Ita tractatum est* in causa Archidiaconi de Combefort & Canonicorum d'Aiguebelle in publico auditorio 5. Cal. Iul. 1595.

1. Nascitur enim ex quasi contractu qui non tam cum herede quàm cum defuncto ipso, quod sanè mirum est, initus esse intelligitur *l. 1. & tot. tit. D. de relig. & sumptib. funer. l. quod in vxorem 13 C. de negot. gest.*
2. Quoniam in personalibus omnibus actionibus actor sequitur forum rei *l. 2. C. hoc tit. l. vlt. C. vbi in rem act.*
3. Quia non tantum pro corpore sepeliendo mortuarij debitum hoc contrahitur, sed etiam pro remunerandis liberaliter precibus ijs, quæ in eam rem ad salutare animæ remedium Deo Opt. Max. offeruntur.
4. De spiritualibus enim ecclesiastici non secularis iudicis cognitio est.
5. Stil. Senat. nostri.
6. Cum habeat aliquid ex spirituali, aliquid ex temporali, vt cæteræ actiones quæ dicuntur mixti fori.
7. Guid. Pap. *quæst. 178.*
8. *Not. in cap. Ioannes. & cap. cùm tibi Extr. de testam.* capell. Tholos *quæst. 39*
9. Guid. Pap. *vbi suprà.*
10. Aut saltem anormalus vt vocant, successor qui heredis loco sit, vt puta pater ad quem dos filiæfamilias redierit si eam maritus funerauerit *d. l. quod in vxorem.* quamuis nec aliud est etiamsi filia nullam dotem habuerit *l. quod si nulla 28 D. de relig. & sumpt. funer.*
11. *l. quæsitum 17. D. de reb. autor. iudic. possid. alias l. 2. De priuileg. credit. l. etsi quis 14 §. hæc actio D. de relig. & sumptib. funer.*
12. Non enim tacitæ hypothecæ ius alij creditores habent quàm quibus specialiter datum est, aut de quibus in *Tit. D. & in quib. caus. pign. vel hypoth. tacit. contr.* Ideoque nec possum videre quam rationem habeat ius hoc quo vtimur vt actio hæc funeraria priuilegium habeat cōtra cæteros omnes etiā hypothecarios creditores. Iuris enim ratio facit vt hypothecarij chirographarijs omnibus quantumlibet priuilegiatis præferantur in pignore, In quo scilicet non tam potiores quàm soli inueniuntur *l. 2. in pr. l. 3 §. post diuisionem. D. qui potior. in pign. hab.*
13. Euidentior enim abusus esse non potest quàm si laicus apud iudicem ecclesiasticum sine causa nullóque iure conueniatur, non propter defectum iurisdictionis sui iudice.

DEFINITIO XXXVI.

Clericus falsus testis ex eáque causa puniendus ad suum iudicem remittendus est.

SAcerdos ad testimonium dicendum admissus à iudice laico si repugnantia dixerit atque ita falsi suspectus videri possit, vt torqueri debeat, 1 non ideò tamen torqueri potest iudicis laici autoritate, sed ad iudicem ecclesiasticum si aduersarius & res vrgeat ex ea causa remittendus est. 2 *Ita Senatus* in causa Dominorum de Lentilly & de Damas 13. Cal. Aug. 1595.

1. *l. qui falso 16. D. de testib.*
2. Id enim est quod Armenop. scribit *cap. 6 in fin.* ex quo loco verè Dionys. Gothofr. vir doctissimus, & de iurisprudentia nostra si quis alius hac nostra ætate bene meritus, adnotauit legendum esse *in d. l. qui falso à iudicibus competentibus* non vt vulgo *competenter*.

DEFINITIO XXXVII.

De actione ad exhibendum quæ actionis in rem præparatoria sit cognoscere laicus iudex contra clericum potest.

ACtio ad exhibendum licèt si in personam 1 quia tamen in rem scripta est 2 exerceri coram iudice laico contra clericum potest, 3 Sed ita demùm si priùs appareat de iure aliquo quod actor habeat agendi in rem siue directa rei vindicatione, siue hypothecaria. 4 Est enim actio illa præparatoria actionis in rem. 5 Itaque non sufficiet actori, quòd dicat se creditorem, & probet sua interesse, ni probet se dominum vel hypothecarium creditorem. 6 Quam ob causam specifica quoque opus est declaratione rerum quarum exhibitio postulatur, 7 nec sufficiet peti in genere mobilia omnia, quæcunque fuerint in Titij puta hereditate reperta. 8 *Ita Senatus* in secreto auditorio pro R. D. Præceptore Antoniano Camber. cōtra Ioannem Lucquet 8. Cal. Sept. 1595.

1. *l. 3 § est autem. D. ad exhib.*
2. *d. l. 3. §. vlt. l. Celsus 5. §. vlt. eod. tit.*
3. Non secus acsi mera esset actio in rem, ex qua procul dubio conueniri clericus coram iudice laico posset *l. vlt. C. vbi in rem act.* Guil. Bened. *in verb. & vxorem num. 46.*
4. Potest enim dari actio ad exhibendū ex varijs alijs causis quæ nihil cum vindicatione commune habeant *d. l. 3. §. 1. §. plus dicit. D. ad exhib.*
5. *l. 1. eod.* quæ ait actionem hanc maximè propter vindicationes esse inductam: facit *l. 1. C. eod. l. ad rem mobilem 56. l. ad legatum 62. D. de procurat.*
6. Itaque in huius persona non habet locum quod de alijs ad exhibendum acturis scriptum est *in d. l. 3. §. 1. D. ad exhib.*
7. Generaliter enim verum est in hac actione actorē omnia nosse debere, & dicere rei de qua agitur argumenta *d. l. 3. in princip.*
8. Quia neque huiusmodi bona in genere & incerta vindicari possent nisi ex iusta causa *l. 1. §. vlt. D. si pars hered. petat. l. qua de tota 76. § incerta. D. de rei vindicat. l. etsi 8. §. 1. D. commun. diuid.*

DEFINITIO XXXVIII.

Non est hortandus iudex ecclesiasticus vt concedat literas monitoriales ad probandum crimen quod pœnam sanguinis irroget.

IVdex ecclesiasticus si rogetur concedere literas quas monitorias vocant, ad fines reuelationis tantùm pro crimine probando 1 quod sanguine vindicandum sit, aut quod per sanguinis effusionem commissum sit, nec velit ille concedere propterea quòd ecclesia non nouit sanguinem, a minimè exhortandus est à iudice laico, nec si ita futurum sit vt probationum inopiâ delictum maneat impunitum. 3 Neque enim hortandus est iudex ecclesiasticus vt contra sacros canones quicquam decernat. 4 *Ita tractatum est* in relationibus libellorum Prid. Id. Sept. 1593.

1. Obtinuit enim vt etiam in criminalibus frequens huiusmodi literarum visus sit fauore probationum.
2. Sed sunt aliæ pœnæ canonicæ, De quibus *glos. in cap. ad reprimendum in verb. in canonibus de offic. ordin.*
3. Tametsi publicè intersit non manere impunita delicta *l. ita vulneratus 51 §. vlt. D. ad leg. Aquil. l. locatio 9. §. quod illicite. D. de public. et vectigal.*
4. Prætextu verò iubente Senatu ad cuius officium & dignitatem, a contrario pertineret potius vt si quid iudice ecclesiastico, contra sacros canones decretum esset, id emendaret remedio appellationis ex causis per procuratorem generalem interponendæ tanquam ab abusu, vt dicemus suo loco.

DEFINITIO XXXIX.

Non habet clericus priuilegium fori si vocetur ad iudicem laicum vt aliena liti interueniat.

CLericus à clerico ad iudicem laicum euocatus vt iudicio contra laicum reum instituto adsisteret, ac de facti veritate, cuius erat ille conscius, responderet, priuilegium fori habere non potest, 1 non magis quàm si ad rem defendendam, quæ cuinceretur, accersitus esset. 2 Sanè si in eum præsentem, & vbi iam iudicio aderit actio aliqua instituatur, 3 de qua iudex ecclesiasticus cognoscere debeat, ad eum remittendus tum demum erit. 4 Igitur ne quandoque obstet res super declinatoria exceptione iudicata, nominatim id per interlocutionem excipiendum est. 5 *Ita Senatus* ex tempore 11. Cal. Dec. 1595.

1. Quia hoc casu non ideò euocatur vt vel conndemnetur ipse vel absoluatur. Vt in simili scripsimus *Defin. 7. sup.*
2. Is enim alienam litem non quam defenderet ac proinde apud alienum iudicem non apud suum, arg. eorum quæ scripsi *Def. num 2 sup. eod.*
3. Tanquam in iudicio repertum vt plerumque fit, quia in iudicio repertus citandus non est satisque vno citato habetur.
4. Neque enim hoc casu dici potest, quod aliàs quando que modo constat, modo agatur *l. 3. in princip. D. vt in possess. princip.*
5. His nimirum verbis interlocutioni adiectis *sauf d'estre faict droit sur le renuoy requis en temps & lieu ainsi qu'il eschoerra.*

DEFINITIO XL.

A Conseruatore tributi commutatorij ad Senatum non ad Rationalium Curiam appellatur.

ATributi commutatorij, vt vocant, conseruatore ad Senatum, non ad Rationales appellatur, 1 licèt de hicalibus tributis adeòque de iure nobilitatis, & quæ ex nobilitate nascitur immunitatis a controuertatur. Nihil enim cum ærario Principis commune habet illa quæstio, an hic, aut ille nobilis sit, necne, & immunis. 3 Cùm quàtumlibet immunis sit, non idcirco quicquam decrescat ex eo tributi annui quantitate quam vniuersitas Principi debet. 4 Itaque cùm à Conseruatoris sententia condemnatus quidam ad Rationales appellasset, & appellationem more longiorem appellationi prosequendæ diem dixisset. 5 Victor autem citius expediendi negotij causa peteret à Senatu literas anticipatorias: 6 Senatus cui propriam iurisdictionem tueri non solùm licuit sed etiam necesse fuit, 7 non dubitauit quin eas concedere deberet, iuberetque vt apud se lis tractaretur. *Ita Senatus* in secreto auditorio pro N Drugeon contra Syndicos vniuersitatis de Cheuelu 28. Feb. 1596.

1. Eóque passim iure vtimur, vel ob id maximè quòd huius tributi commutatorij conseruator vt plurimùm est aliquis ex Senatoribus, aut etiam Præsidibus Senatus, à quo proinde ad Senatum ipsum appellari conueniotius est multis de causis quàm ad Rationales, quamuis illi suam quoque & eam quidem supremam habeant iurisdictionem.
2. Cùm edictis omnibus Serenissimorum Ducū nostrorum nobiles omnes immunes sint ab huiusmodi tributis præsertim si facti sint nobiles post annum 1564. Hi enim remanent obnoxij huic tributo in annum vsque nobilitatis quinquagesimum at non etiam reliquis oneribus plebeiis.
3. Rationales autem ærarij possissimùm iudices sunt, & eorum omnium, quæ ad ærarium Principis pertinent.
4. Aliud enim est quod ipsa vniuersitas debet, Aliud verò quod singuli ex vniuersitate *l. sicut 7. §. 1. D. quod cuiusque vniuersitat.*
5. Plerumque enim frustrandi tantùm causa appellationes interponuntur *l. tutor 41 D. de vsur. l. vlt D. de re iudic.*
6. Vulgo pragmatici nostri vocant *lettres d'anticipation.*
7. *l. 1. D. si quis ius dicent. non obtemp.*

DEFINITIO XLI.

Commissarius delegatus ad solemne inuentarium faciendum non potest procedere in alieno territorio.

A Iudice vel suprema curia vnius territorij delegatus ad faciendum solemne inuentarium non potest procedere in territorio alieni Principis supremi, 1 quoniam id fieri non potest citra districtionem, vt loquuntur, subditorum, quos in aliena prouincia litigare oporteret. 2 Hoc verò tum maximè obtinet cùm maior id est nobilior pars bonorum defuncti in eo territorio sita est in quo procedendum est. Item si defunctus in eo territorio decesserit. *Ita Senatus* re sæpius & maturè deliberata in causa D. Archiepiscopi Bizantini heredis Illustriss. D. Marchionis de Treffort. 7. Decemb. 1596. Idémque obseruatum fuisse à Curia Gratianopolitana in causa discussionis bonorum Dominæ de S. VVallier retulit vnus ex Senatoribus qui fuerat à Senatu nostro delegatus.

1. Quia extra territorium ius dicenti impunè non paretur *l. vlt. D. de iurisd.*
2. Quod permittere magistratus nunquam debet. Non solùm ne iurisdictiones confundantur, & turbentur *l. cum vnus 12. §. pen. D. de reb. auctor. iud. possid. vel vnnand.* sed etiam ne magno incommodo subditos suos affici patiatur si cogantur illi in alia prouincia litigare *l. 3. in princip. D. de alien. iudic. mut. caus. fact. l. 3. §. vlt. D. de testib.*
3. *Arg. l. maiorem 8. D. de pact. l. si fideicommissum 50. D. de iudic.*

DEFINITIO XLII.

Iudicis laici nulla iurisdictio est contra clericum, ne quidem ad inquirendum de crimine, nisi crimen sit priuilegiatum.

ADuersus Ecclesiasticam personam de crimine non priuilegiato ne inquirendi quidem ius iudex laicus habet, quin excommunicationis pœnam ipso facto incurrat. Ex bulla incip. *In cœna Domini* quæ licèt dicatur non transisse montes, vt vulgò loquuntur, Senatus tamen noster supradictam sententiam districtè secutus est & sequi solet. 1 In relationibus libellorum Cal. Decemb. 1595.

1. Pro ea nimirum qua excellit sempérque excelluit pietate, & erga sacrosanctam sedem Apostolicam reuerentia, obseruantia

uantia & obedientia. Vide *text. in cap. cùm non ab homine.* vbi Alciat. *num. 2. & cap. clerici Extr. de iudic.* Iul. Clar. *in pract. crim. quæst. 37. num 2. 3. & seqq* post Didac. Couar *Pract. quæst. 31 num. 1.* & alios ibi citat.

DEFINITIO XLIII.

An falsa moneta sit necne cognitio est Rationalium, potest tamen incidenter tractari apud Senatum, cuius solius est de crimine falsæ monetæ cognoscere & pronunciare.

DE moneta quidē quoties quæritur, an eius sit bonitatis, cuius esse debet ex edictis Principis, Rationalium non Senatus cognitio est, nimirum si contra eos agatur quibus cudendæ monetæ ius, & munus à Principe datū est.1 Sed & si quis falsam monetam cudisse dicatur, 2 & Rationales cognitionem occupauerint, licèt de falsæ monetæ crimine pronunciandi non habeant potestatem, 3 hactenus tamen cognoscere possunt, vt probatam ab iis ad quos ea res pertinet4 pronuncient falsam esse,5 deinde rem, & reum ad Senatum remittant. 6 Sed si quis apud Senatū de huiusmodi crimine accusatus sit, nihil prohibet eiusdē Senatus imperio & autoritate probos viros eligi, adeóque ex iis quorū industria per Principē in eam rē electa sit7 ante omnia inuestigetur, nec necesse est Rationalium iurisdictionē ex hac parte implorari, non magis quam quod ad alias criminis probationes attinet. 8 Licèt non deessent ex Dominis, qui referrent aliquando contra factitatum fuisse. *Ita Senatus* 29. Decemb. 1595.

1. Se enim edictis serenissimorū Ducum Sabaudiæ, & statutis Cameræ computorum disertè cautum & constitutū est.
2. Vt proinde conueniri possit & condemnari de crimine falsæ monetæ *ex l. 1. C. de fals. monet.*
3. Quia non habent publici iudicij exercitionem quam solus apud nos Senatus habet iure supremi magistratus.
4. Vt inspiciatur scilicet an vera sit moneta an falsa.
5. Pertinet enim ea res ad cognitionem Rationalium, tanquam quæ spectet maxime ad ærarium Principis.
6. Sic olim Prætor plerumque cognitionem remittebat ad præfectum vrbi quoties grauior & capitalis pœna erat infligēda *l. 1. § solent. D. de offic. præf. vrb. l. si quis iniuriam 35. D. de iniur.* iuoct. *l. 1. § vlt. D. de pœn.*
7. Horum enim certior videtur esse & fides & industria quàm aliorum: cùm magna sit inter artifices differentia *l. inter artifices 31. D. de solut.*
8. Cùm possit is ad quem principalis negotij cognitio pertinet, omnem quoque incidentem quæstionem incidenter dirimere *l. 1. C. de ordin. iudicior.*

DEFINITIO XLIV.

Contumacia eius qui noluit in iudicium venire vt chirographum vel agnosceat vel deneget, adimit ei fori præscriptionem quam expressa agnitio non ademisset.

AD iudicem non suum vocatus, vt chirographi scripturam agnosceret, si fuerit contumax, & ob contumaciam ea scriptura per interlocutionem iudicis habita sit pro recognita,1 non potest postea fori præscriptione se tueri,2 in pœnam nimirum contumaciæ.3 Alioquienim si paruisset & chirographi scripturam aut agnouisset aut denegasset, nōeò minùs saluā haberet fori præscriptionē. 4 Itaq; hoc casu quod mirū est plus operatur fictio in casu ficto, q̄ veritas in casu vero.5 Ex tēpore Ante Id. Mart. 1596.

1. Facit. n. cōtumacia vt debeat cōtumax haberi pro cōfesso.
2. Quasi videatur iurisdictionē agnouisse ob id quod maluerit esse cōtumax quàm iurisdictionē cùm posset declinare.
3. Debuit enim venire & fori præscriptionē opponere, non autē magistratus ad quem vocabatur autoritatē & iurisdictionē contemnere *l. si quis ex aliena 5. D de iudic l. 2. D. in ius vocat. vt eant* Excipe casum illum quo notoria sit incompetentia ita vt nec allegari eam sit necesse, puta si is qui dicitur clericus, vocetur ad iudicē laicum. Iul. Clar *in pract. crim. quæst. 36. nu 5.*
4. Nempe quoniam agnitio vel denegatio chirographi non inducit ad probationem iurisdictionis cùm possit fieri ex autoritate cuiuslibet iudicis etiam incompetentis. Sic enim stylo nostro disertè cautum est *sub tit. de recognoissances de cedulles.*
5. Contra *l. filio 23 D de liber. & post. l. confessionibus 14. & l. seq. § vlt. D. de interrog. in iur. faciend. Not. ad l. si is qui pro emptore. D. de vsucap.*

DEFINITIO XLV.

Causis ex registro decidendis non potest adhiberi procurator aut Aduocatus generalis.

PRocurator, aut Aduocatus generalis non potest cum Senatoribus sententiam dicere in iis causis, quæ viua voce, & in publico Auditorio disceptatæ sunt, si quod plerunque fit ex registro, vt loquuntur, non ex scripto decidantur. Non enim alij possunt in eiusmodi causis sententiam dicere, quàm qui in subsellijs publicis inter Senatores sederunt, aut saltem sedendi ius habuerunt.2 Ante Id. Mart. 1596.

1. Quia tunc perinde habetur ac si ex tempore & in publico ipso auditorio lis decisa fuisset.
2. In quo numero neque procurator, neque Aduocatus generalis vnquam esse potest.

DEFINITIO XLVI.

Etiam Castellanorum iurisdictio prorogari potest de consensu litigatorum.

CAstellanorum iurisdictio infima1 nō vsque adeò statuti nostri autoritate definita est, 2 vt nec vllo etiam expresso collitigatorum consensu prorogari possit. Potest enim,3 nisi cùm iudex iam præuenit.4 *Ita tractatum est* 21. Mart. 1596.

1. Nec enim ex omnibus iis qui habēt iurisdictionem ordinariam quisquam est qui habeat iurisdictionem inferiorem.
2. Quamuis coarctata sit ad summam quinque florenorum.
3. Vt & alia quælibet iurisdictio prorogabilis est ex consensu litigatorum, nisi casus talis sit in quo speciali aliqua ratione per legem prorogatio inhibeatur *l. 1. & 2.* vbi scripsi in Rationalibus *D. de iudic.*
4. Vbi enim iudex manum apposuit tanquam superior, hoc ipso ligat manus castellani tanquam inferioris: Sicut de omnibus magistratibus superioribus dici solet si cum inferioribus comparentur.

DEFINITIO XLVII.

De rescindenda transactione facta super lite possessorij pendente coram iudice laico, solus iudex ecclesiasticus cognoscere potest.

ETsi de possessorio beneficiali cognoscere etiam inter clericos iudex laicus potest:1 Si tamen de lite pendēte super possessorio transactum sit, & aduersus transactionē postea restitui alteruter litigatorum velit, 2 non Laici iudicis, sed Ecclesiastici cognitio esse debet: quia sicuti actio quæ ex transactione oritur,3 ita & restitutio in integrum aduersus transactionem est in personam.4 Nec est contrarium, quod in decidenda possessorij causa, transactionis formam idem iudex sequi cogitur. Id enim fit, quia causa possessionis adminiculum viresque ex titulo accipere potest, si vel vnus possessionis actus sequatur.5 *Ita Senatus* pro religiosis Priorams S. Mariæ de Beluaux contra C. Emanuelem Pomeum Priorem. Ex tempore 8. Mart. 1597.

1. Guid Pap. *quæst. 1.*
2. Ex causa fortè doli vel metus, vel falsorum instrumentorum, ex quibus causis certum est etiam transactionem rescindi posse *l. interpositas 13. l. si ex falsis penult. C. de transact.*
3. Scilicet cùm transactio est vallata vel stipulatione vel iureiurando. Alioqui nodum pactum est ex quo non datur actio, vt dixi *ad l. 1. D. de transact. in Rationalibus.*
4. Vt omnes in integrum restitutiones *l. 2. C. vbi & apud quem cognit. in integr. restit. agit. sit.*
5. Id enim est quod nostri solent dicere Etiam in causa possessorij posse allegari titulum nō ad cumulandum petitorium cum possessorio, sed ad confortandum possessorium. Guid. Pap. *quæst. 71. ex cap.* licèt. *Extr. de probat. & cap. ad aures. de restit. spoliat. in 6.*

Q

TIT. XIII.

Quand.Imper.int.pupill.& vid.

DEFINITIO I.

Vidua dotem repetens habet priuilegium sui iudicis etiamsi contra pupillum agat.

PRiuilegiũ quod datũ est viduæ in dotis repetitione vt primum iudicem habere Senatũ possit, [1] non idcirco ei denegandum est quod aduersus pupillos agat, [2] quamuis pupillorũ intersit cùm conueniũtur, vt duplicis instátiæ beneficio fruantur. [3] Nam & pupillorũ interest vt de eorum causis Senatus cognoscat, [4] maiores vtique & ampliores dilationes pro rerũ & personarum qualitate concessurus, si id æquitas postulare videbitur, [5] Neque distingui oportebit an egregia dos sit quæ excedat summam quingentorum aureorum, necne. [6] Quantulacumque enim dos sit, quam vidua petit, fauor dotis & conditio personæ facit vt priuilegio digna existimetur. [7] *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio contra liberos & heredes N. Amedei Michal magistri computorum 6. Cal.Febr.1593.

1. Ex placito Senatus nostri & modificatione per eum facta ad Serenissimi Ducis nostri Diui Emanuelis Philiberti edictum quod vulgò edictum Niciæ appellant.

2. Licèt dici soleat priuilegiatum non vti priuilegio contra alium æque priuilegiatum. Id enim fallit aliquando ex causa *l. verum 11 §. vlt.D.de minor.* *.vlt.D.ex quib.caus.maior.*

3. Propter eam rationem quam attuli *Def.32 num.3.sup. tit. prox.*facit tamen pro pupillis *l.vnic.C.hoc tit.* sed hæc Definitio intelligenda est de vidua dotem repetente, quo casu duplex priuilegium concurrit personæ scilicet & causæ, vt mirum non sit si vidua pupillo præferatur vnum duntaxat priuilegium habenti: Alioqui sanè non præferretur. *arg.d. l. vnic.* quæ non solum de pupillis priùs quàm de viduis loquitur *arg. l. quoties 34. D.de vsufr.l.generaliter 24.§.quid ergo 17.D.de fideic.libert.*sed & pupillis ipsis & viduis eo potissimùm casu priuilegium dat quo huiusmodi personæ aduersarij potentiam perhorrescant quod via euenire potest vidua contra pupillum agente.

4. Fauor enim personæ vel causæ est vt maiores iudices habere debeat *l.non distinguemus 32. §. de liberali D. de recept. qui arbitr.* Vnde est quod de restitutione in integrum minorum solus prætor olim cognoscebat cùm ex aliis causis iudicẽ & iudicem dare soleret *l.1.D.de minor.l. 3. De eo quod met. caus. l.1.D.de dolo.l.vlt.C.vbi & apud quem cognit.in integr.rest.*

5. Est enim id positum in arbitrio & religione iudicantis eoq; iure vtimur. *arg. l.oratione 7.D.de fer.& dilat.*licèt contra constitutum videatur in *l.4.& vlt.C. eod.*

6. Illa namque distinctio per Senatus modificationem adhibita est, quod ad alias personas attinet quæ priuilegium nullum habent.

7. *l.vnic.C.hoc tit.*neque sanè lex aut ciuilis aut prouincialis nostra distinguit quanta sit dos. Proinde nec nos distinguere debemus *vulg.l.de precio 8.D.de publician.in rem act.*

TIT. XIV.

Vbi de crimin.agi oport.

DEFINITIO I.

Quomodo quis ex delicto forum sortiatur.

ETIAM ex delicto forum quis sortiri solet. [1] Sed etsi tum quoque rectè dicitur, cùm delinquens in eo ipso loco in quo deliquit, non reperitur, & per contumaciam condemnatur, [2] eo tamen iure vtimur, vt non magis in criminalibus quàm in ciuilibus causis concedi debeat petita remissio ad iudicem alieni territorij, [3] nisi vno illo casu quo vel originis vel domicilij ratio delinquentem subiecerit iurisdictioni eius ad quem remissio postulatur, quique ei præest territorio in quo crimen commissum est. [4] *Ita tractatum est* in causa N. Guillielmi de Gadagne Senescalli Lugdunensis & Dominæ de Meximieu 5. Id.Iulij 1598.

1. *l.3.D.de offic.præsid.Auth.qua in prouincia C.hoc tit.*

2. Alioqui eueniet vt priuilegiũ nullũ haberet locus delicti, cùm in eo etiã loco vbi delictũ commissum non est possit reus conueniri si ibi inueniatur *l.1.C.hoc tit.*facilèque esset pessimo cuilibet alienam iurisdictionem turbare, ac fugiendo eludere si aduersus delinquentes eosdémque contumaces ius reddere non posset iudex loci in quo delictum admissum est.

3. Suã enim iurisdictionẽ quilibet iudex tuetur, cùm æquè competens sit iudex loci vbi delinquens reperitur, atque iudex loci in quo delictum admissum est. Ita fit vt plerumque delicta impunita remaneãt nolente iudice apud quem delinquẽs est eũ remittere, nec rursus iudice loci vbi delictũ admissum est elogia testiũ aut testes ipsos mittere ad iudicẽ loci vbi est qui deliquit, cũ iudices diuersorũ sunt Principũ Boer.*decis.19.n.5.& 6.* post Bald.*in d.l.3.de offic.præs.& in l.2.§.sed nunquid.C.de ser.fu.*

4. Hoc enim casu duplex ius concurrit, in persona iudicia petentis remissionem adeóque eum præferri æquum est, mutuisque in eam rem auxilijs iudices omnes sibi inuicẽ subuenire, ne delicta remaneant impunita dum iudices contendunt de iurisdictione *Clem. pastoralis.*in verb. *De more*: vbi glos. *Extr. de sentent.& re iudic.* Bart. *in l.1.§ præsides.De requir. reis.* Oldr. *cons.* 83. *&* 124. Guid. Pap. *cum sua addit. quæst.* 201. Marant. *De ord.iudic.part.6.num.39.40.41.*Rebuff.*in tract. De lit. requisitor.num* 27. An autem in contractibus locus sit remissioni vide apud Mynsig. *centur.1.obs.22.& cent.2.obser.5.*

DEFINITIO II.

Qui deliquit ex mandato alterius non habet priuilegium fori ex persona mandatoris.

SI delictum alio mandante admissum sit qui diuersi fori domicilium habeat, Placet præualere locum delicti perpetrati, attendíque eum debere: potiùs quàm locum in quo est qui delictum fieri mandauit, [1] cùm non tam mãdatum quàm admissum delictum & actioni causam præbeat, & condemnationi. [2] Eóque passim iure vtimur.

1. Guid.Pap.*quæst.*104.

2. Quia in huiusmodi causis mandatum regulariter non excusat, nisi in certis casibus quos vide apud Iul.Clar.*lib.5.sent. §.vlt.quæst.60.vers.solet l.3.§ 1.D.de vi & vi armat.* licèt non eo minùs mandator ea persona sua teneatur *l. non ideò minus 5.C.de accus.& inscript.*

DEFINITIO III.

In delictis præuenisse quis dicatur.

IN delictis communibus in quibus locus est occupationi, & vt loquuntur præuentioni, [1] si quæratur quis præuenerit non illud inspicimus quis prior de crimine inquisierit aut reum de crimine interrogauerit nec rursum quis prior in ius vocari aut prehendi reum iusserit, sed cuius primùm imperio vocatus ille in ius fuerit, aut prehensus. [2] Omnium siquidem actionum instruendarum principium ab ea parte edicti proficiscitur, quæ est de in ius vocando. [3] *Ita Senatus* in causa Procuratoris iurisdictionalis de Foissiaz contra N. Cornaton & Procuratorem Fiscalem Archiepiscopi Lugdunensis 6.Cal.April.1594.

1. Vt euenit in omnibus causis criminum quæ sunt mixti fori.

2. Quia parum est iussisse vocari aut prehendi si non sit secuta executio.

3. *§.omnium Instit.de pœn.temer.litigant.*

TIT.

TIT. XV.

Vbi conuen. qui cert. loc. dar. promis.

DEFINITIO I.

Adiectione loci non etiam temporis fieri actionem arbitrariam.

OBLIGATVS soluere certo loco ex stipulatione ac proinde ex contractu stricti iuris,[1] non potest ex contractu conueniri alio loco quàm quo solui debuit.[2] Actio enim quæ stricta est tota ex obligatione æstimatur,[3] obligatio autem ex verbis quibus concepta stipulatio est.[4] Ita fit vt si debitor nunquam ad eum locum velit accedere in quo vt solueret se obligauit, nulla conueniendi eius ratio superit summo iure. Quod tamen quoniam esset iniquissimum, necesse fuit in eam rem comparari actionem arbitrariam per quam vbicumque reus conueniri posset,[5] & condemnari non solùm ad solutionem debitæ quantitatis, sed etiam habita ratione vtilitatis quæ creditori abesset, ob id quod alio quàm destinato loco solueretur.[6] Et autem aliæ pleræque sunt actiones arbitrariæ,[7] hæc tamen speciali quodam iure & ἰμφατικῶς arbitraria dici solet,[8] nó tam quod pleniores habeat præstationes, quàm quia speciale aliud nomen non habeat, quomodo habét, Rei vindicatio, actio ad exhibendum, & cæteræ si quæ sunt similes.[9] Quid si non certo loco sed certo tempore solui debuit, nec sua die solutum sit? Perinde quidem debitor condemnabitur ad id omne quod intererit creditoris,[10] Sed non ideò fiet actio arbitraria,[11] cùm stricta sufficiat. Quoties enim dies obligationi adiecta est, præstatio & condemnatio eius quod interest ex obligatione ipsa proficiscitur, adeóque ex verbis stipulationis. Cur enim dies adijceretur nisi vt promissor intelligeret futurum vt creditori præstandum esset quanti eius interfotet si ad dié pecunia non solueretur?[12] Et verò non quemadmodum vnus locus in alio loco non continetur, ita dici potest vnum tempus in alio tempore non comprehendi. Nam breuius tempus in longiori continetur:[13] & qui petit Cal. Februarijs quod Ianuarijs anterioribus solui debuit procul dubio petit suo iure[14] perinde acsi altero post Cal. Ianoarias die peteret, nisi quòd minùs petit tempore si petat detracta temporis vtilitate.[15] Proinde nihil causæ est cur in eam rem inducamus actionem arbitrariam,[16] quá nec si velimus inducere tamen possimus, vbi propria quę ex obligatione nascitur actio sufficit, quemadmodum euenit, in bonę fidei iudicijs, in quibus constat ita obseruari, vt in contrahendo conuenerit vt certo loco quid præstaretur, pristina bonæ fidei actio vt puta ex empto aut vendito sufficiat, nec arbitraria exerceri possit?[17] si nó ipsa empti aut venditi obligatio nouationis iure in stipulationem transfusa sit.[18] In eoque errauit grauissimè quidá ex recentioribus vir præcipui nominis,[19] qui scripsit non minùs temporis quàm loci adiectione fieri actionem arbitrariam. Sicut & illi errant qui putant actiones arbitrarias sui natura & origine strictas esse, nec nisi arbitrio iudicis fieri arbitrarias.[20] Nam cùm non alia de causa inductæ sint, quàm vt creditoribus consuleretur iis duntaxat casibus quibus alia actio quælibet magis quàm æquitas actiones deficeret,[21] nulla nimirum præcedente obligatione, saltem quæ ad eiusmodi actionem producendam sufficere posset,[22] consequens est vt subsistente obligatione, propriáque ex negotio contracto actione, nulla induci queat arbitraria, siquidem in stricti iuris iudicijs arbitrium iudicis nullú est, sed distringitur iudex formulæ & obligationis potestati.[23] In iis verò quæ sunt bonæ fidei non potest arbitrium esse plenius quam officiú quod circa eiusmodi actiones propter bonam fidem exercendum est.[24] Itaque actiones arbitrariæ tertiam speciem actionum cônstituunt, ab alijs quidem omnibus sed ab iis maximè quæ strictæ sunt & natura & nomine & potestate differentem.[25] *Ita in Senatu* tractatum est in ea causa de qua Defin. 6. inf. si cert. pet.

1. Stipulationes enim omnes sunt stricti iuris *l. quicquid adstringenda 99. De verb. obligat.*
2. *l. 1. D. de eo quod cert. loc.*
3. Ideò namque dicitur stricta quod neque interpretationẽ vllam neque officium aut arbitrium iudicis admittit. In quo differt ab actionibus bonæ fidei & arbitrarijs *l. quia tantumdem 7. D. de neget. gest. l. quaero 54. D. locat.*
4. Quam ob causam stipulationem verborum obligationẽ appellamus *l. 1. & tot. tit. De verb. obligat.*
5. *d. l. 1. D. hoc tit.*
6. Actio enim arbitraria De eo quod certo loco vtriusque vtilitatem continet *l. 2. eod.* id est alterutrius, vt loquitur *l. vnic. C. eod.* Eius scilicet qui moram passus est.
7. De quibus *in § præterea. Instit. de actio.*
8. *d. l. 1. 2. & pass. D. hoc tit.*
9. Vt scripsi *lib. 15. Coniect. iur. ciuil. cap. 1.*
10. *l. quod si Ephes. 4. D. hoc tit.*
11. In quo errauit Iacob. Cuiac. qui scripsit adiectione temporis sicut & loci fieri actionem arbitrariam contra quem scripsi *lib. 13. Coniect. cap. 3.*
12. *l. si Calendis 21. D. de re iudic. l. si fundum certo die 114. De verb. obligat.*
13. *l. stipulatio ista 38. § inter. De verb. oblig. t. l. Iauolenus 15 aliâs l. eam qui de ann. legat.*
14. Quia saltem hodie dandum est quod iam ante dari oportuit *l. si sterilis 21 § cùm per venditorem. D. de act. empt. l. Celsus ait 25. § 1. D. de recept. qui arbitr.*
15. Quemadmodum & plus peteret tempore qui peteret ante tempus *§ plus autem. Inst. de action.*
16. Actio enim arbitraria De eo quod certo loco non nisi ex necessitate inducta est & ea æquitate contra stricti iuris rationes *d. l. 1. D. hoc tit.*
17. *l. ita bona fidei 7 eod.*
18. Quia hoc casu tollitur pristina obligatio quæ erat bonę fidei & noua inducitur quæ est stricta *l. 4. vers. verum. D. de vsur.*
19. Iacob. Cuiac. *ad African. in l. centum Capuæ 8. D. hoc tit.*
20. VVesemb. & alij vulgo *ad d. § præterea. Instit. De action.*
21. Aliquando enim actio deficit licèt non deficiat æquitas *l. 2. § quanquam, D. de aqua & aquæ pluu. arcend.*
22. Nam & inde fit vt in huiusmodi actionibus arbitrium præcedere necesse sit vt sequi possit condemnatio *d. § præterea l. item si 14. § 2. & § hæc autem actio. Inst. de eo quod met. caus.*
23. *d. l. quicquid 99. De verb. oblig.*
24. *Arg. d. l. quia tantumdem 7. D. de neget. gest.*
25. Vide omnino quæ in hanc rem scripsi *lib. 16. coniect.*

DEFINITIO II.

Creditor cui & alio loco & in alia moneta soluitur, omnimodo & vndique indemnis præstandus est.

CRedidi tibi centum aureos reddendos Lugduni ad certam diem æstimato vnoquoque aureo sexaginta assibus regijs. Constat non teneri te aureos in auro soluere, siue propria actione Lugduni, siue arbitraria post diem alio loco conueniare, sed liberari te soluendo æstimationem de qua conuenit.[1] Nam etsi non essent aurei æstimati, adhuc tamen dicendum esset ex receptissima vbique gentium consuetudine licèt inuita iuris ratione æstimationem solui posse.[2] Sed an si contra te agam Camberij cogendus eris soluere in assibus regijs, an liberaberis oblata & obligata æstimatione sexaginta assium regiorũ in moneta Sabaudiæ pro vnoquoque aureo? Placet, me qui Cãberij ago, recusare non posse, quominùs accipiam solutionẽ in ea moneta, quæ & Camberiensium cómercio & edicto Principis approbata est.[3] Sed tamen quia Lugduni non Camberij soluere debuisti, nec æquum est auferri mihi facto tuo commodum loci in quẽ solutio

fuerat destinata, condemnandus es præterea quanti mea interest habere asses regios.[4] In quo continebitur quanti expensurus sum vt ex moneta illa Sabaudica emere possim mihiq; parare regiam, si fortè Sabaudica nullius aut minoris vsus & vtilitatis mihi futura sit.[5] Eadémque ratio facit vt si offeras mihi Camberij pro singulis aureis sexaginta asses regios ac proinde in moneta regia, nec tamen eo precio possim Camberij aureum comparare, propterea quòd in Sabaudia longè pluris quàm Lugduni æstimetur, nec tu liberandus sis, nec ego accipere cogendus, quoniam ea res damno meo cederet, damnum autem ex eo contingeret quod tu alio loco solueres quàm destinato, quandoquidem si Lugduni solutio fieret, ex sexagenis assibus facilè mihi aureum pararem.[6] Igitur vltra regios asses sexaginta præstare te oportebit quantum deerit vt aureum Camberij habere possim. Neque enim aliter fieri potest vt indemnitatem videar à te consecutus, quam sine dubio plenissimam mihi præstare debes.[7] Sed & si quid præterea intersit mea Lugduni potiùs quàm Camberij numos habuisse,[8] id quoque mihi præstandum erit sicuti præstaretur si vna eadémque esset Lugduni & Camberij numorum forma, materia, & æstimatio.[9] Nã quod prudentibus placuit nunquam ratione numorum præstari debere id quod interest ne facilè in infinitum excurrat,[10] quemadmodum ad eas pecunias non pertinet, quę certo loco, & tempore dari debuerunt,[11] ita nec ad nostra tempora, quorum infelicitate fit ac magno omnium malo vt nihil sit incertius æstimatione numorum, quæ vbiq; certa eadémque esse deberet.[12] *Ita Senatus* in causa discussionis bonorum Bartholomei Fosse pro mercatoribus quibusdam Lugdunensibus 5. Non. Iul 1591. & rursus pro fratribus Ponthus Lugdunensibus contra N. Amedeum Du Coudrey IC. maximum, postea Sereniss. Ducis nostri Consiliarium dignissimum 5. Cal Sept. 1592.

1. Æstimatio enim fit ob eam demum causam *l. plerumque 10. D. de iur. dot.* Vide omnino tractatum nostrum *De varijs numar. debit. solut.*
2. Bart. *in l. 2. D. de aur. & argent. legat.*
3. Agendo enim Camberij hoc ipso me obligaui vt in ea moneta solutionem accipere cogi possem quæ Camberij sit in vsu, & quam magistratus Camberiensis improbare non possit. Nam etsi nolentem te soluere iudex condemnaret, ac in iudicati executione bona tua capi necesse esset, precium quod ex eorum distractione redigendum esset non in alia moneta solueretur, quàm qua Camberienses vulgò vterentur. Quidni ergo liceat de ea ipsa soluere? *arg. l. quod autem 6. §. apud Labeonem. D. quæ in fraud. credit. l. si reus 73. D. de procurat.*
4. *l. 1. 2. 3. & pass. D. hoc tit.*
5. Quoties enim creditor in alia numorum specie quàm quæ debetur solutionem accipit, indemnis omnino seruari debet *l. Paulus 99. alias l. creditorem. D. de solut.* in qua vulgò malè legitur *debitorem.*
6. Is enim qui certo loco dare promisit nullo alio loco quàm in quo promisit soluere inuito stipulatore potest *l. is qui pen. D. hoc tit.*
7. *d. l. creditorem.*
8. Fortè quia Lugduni ad eandem diem debebam pecuniam sub pœna aut sub pignore quod fuerit distractum vt *in l. 3. D. de in lit. iurand.*
9. Potest enim ex varijs causis interesse quarum vna sublata nihil prohibet aliam superesse *l. Celsus 23. §. 1. D. de condic. & demonstr.*
10. *l. ex empto 11. D. de act. empt. l. curabit 5. C. eod.* Text. est elegans *in l. socium 60. D. pro socio.* vbi vsuræ pecuniæ debentur non quasi vsuræ sed quasi id quod interest creditoris.
11. *d. l. 3. D. de in lit. iurand.*
12. *l. 3. D. de in lit. iur.*

DEFINITIO III.

Non esse spectandum locum iudicij in præiudicium creditoris qui inuitus agit arbitraria.

NOn est alienum à superioribus, quod cùm certo loco soluere promissor debuit, si post moram[1] alibi conueniatur arbitraria de eo quod certo loco actione nunquam iudicij locus spectandus sit ex eo melior debitoris & durior creditoris condicio futura sit.[2] Tametsi soleat dici, In iis quæ ad iudicij ordinationem pertinent, locum iudicij spectandum esse non contractus.[3] Est enim perpetuum, & rationi adprimè consentaneum vt nunquá prodesse debeat promissori moroso, quòd alio loco conueniatur quàm in quo soluere debuit.[4] *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 3. Sup. vbi & apud quos caus. in integ. rest. agit. sit.

1. Non enim agi potest arbitraria De eo quod certo loco ante moram *l. 1. l. centum 8. & l. vlt. D. hoc tit.* aut quin saltem dies prætarierit intra quem peruaniri poterat ad locum destinatum, si fortè debitor alio loco carceratus ad destinatum venire non potuerit nec ideò tamen in mora fuerit vt Ias. tractat *ad d. l. 1. ex illis verb. vel quia alys locis necessariò distringeretur.* Iunct. *l. sciendum 21 & seqq. D. de vsur.*
2. Quia nihil potest imputari ei qui alio loco agit coactus & ex necessitate.
3. Dixi *Defin. 3. sup. vbi & apud quem cognit. in integr. restit.*
4. Alioqui prodesset ei sua frustratio & calliditas contra *l. sed etsi 11. § pen. D. ad exhib. l. hominem 73. D. mandat.* Sic dicimus eum qui vitiosè possidet nunquam debere vincere ob hoc solum quòd possideat *l. 1. §. vlt. D. vti possid.*

DEFINITIO IV.

Quando conueniri quis possit in loco destinatæ solutionis.

QVi contraxit Lugduni, aut, quod ferè idẽ est, Lugduni soluere promisit (contraxisse enim vnusquisque intelligitur in eo loco in quo vt solueret se obligauit[1]) nõ potest conueniri Lugduni & quasi contumax a Lugdunensi magistratu condemnari,[2] si neque domicilium ibi habeat, neque fuerit eo loco repertus.[3] Ne alioqui facilè sit iustam boni debitoris ignorantiam circumuenire,[4] absentémque inauditum cui nihil imputari queat condemnare.[5] Atque ita accipiendum est, quod dici solet In electione creditoris esse an debitorem conuenire velit in loco domicilij, an in eo qui solutioni destinatus fuit.[6] *Ita Senatus* in causa Andreæ Callier & Petri & Ioannis Verdon 6. Cal. Iun. 1594. Iunge Def. 37. infr. De solut.

1. *l. contraxisse 21. D. de obligat. & action. l. 3. D. de reb. autor. iudic. possid.*
2. Tanquam contumax si non sit ei denunciata citatio aut ad eius notitiam aliter peruenerit.
3. Alterutrum sanè sufficit & vt eo loco repertus sit, licèt domicilium ibi non habeat *l. heres absens 19. §. 1. D. de iudic.*
4. *Arg. l. si fideiussor 29. §. si debitor. D. mandat.*
5. Quia enim habet iustam ignorantiam non potest videri contumax *l. 3. C. quomod. & quand. iud.*
6. *d. l. heres. §. 1. de iudic. inuct. d. l. contraxisse de oblig. & act. & d. l. 3 §. 1. de reb. autor iudic. possid.* Indéque est quod solent creditores curare vt debitor domicilium sibi eligat in eo loco in quo contrahit aut in quem solutio destinatur, vt possint eum licèt absentem ibi conuenire.

DEFINITIO V.

Pecunia quæ ad certam diem alterutro loco solui debuit sub vsuris nulla vsura debentur ante electionem si fuit electio creditoris.

CReditor cui pecunia ad certam diem solui debuit Lugduni aut Romæ vtrubi ipse mallet (excepta nimirum per creditorem loci electione[1]) non potest petere vsuras etiam in stipulatum deductas,[2] ni si ab eo die quo elegit & voluntatem suam declarauit, quonam loco paratus esset accipere solutionem.[3] Nimirum quia nec priùs imputari potest debitori, cur non hoc aut illo loco soluerit cùm non habuerit electionem.[4] *Ita Senatus* pro D. de Montarfier Bellicensi fideiussore Abbatis de S. Sulpis contra illustriss. D. Cardinalem Sanseuerinum 16. Cal. April. 1595.

1. Aliq

a

1. Alioqui electio est debitoris non creditoris non vbi petatur, sed vbi velit soluere *l.2.§.Scæuola.D.hoc tit.*

2. Hoc cumnia supponendum est quoniam alioquin vsuræ deberi non possent *l.3.C.de vsur.l.Etsius 24.D. de præscr. verb.*

3. *Arg. l.pen. D. de option. legat.* ibi *cum mater elegerit à contr.sens.* facit *l.Iulianus 13.§.offerri l.si & per emptorem 51.De act.empt.*

4. Sic dicimus nullam esse moram vbi nulla petitio est *l.si pupillus 127.De verb.oblig.l.mora 88.de regul.iur.* In proposito autem nulla fuit petitio ante alectionem, cùm per petitionem ipsam fiat electio *d.l.2.§.Scæuola. D.hoc tit.* Aliud igitur esset si electio fuisset debitoris. Vide Philipp.Dec.*cons.2.*

TIT. XVI.

Vbi in rem actio.

DEFINITIO I.

Si aduersus eum qui certo loco soluere debuit agatur aut personali actione aut hypothecaria.

PERSONALI actione conuentus in eo loco in quo vt solueret se obligauit, fori præscriptionem obiicere non potest, licèt domicilium habeat in alterius iurisdictionis territorio: 1 Nam tam quòd contraxisse vnusquisque intelligendus sit in eo loco in quo vt solueret se obligauit, 2 (non enim ex eo solo amittitur fori priuilegium quòd in alieno territorio cõtractum sit, 3 dummodò in eodem superioritatis districtu sit forum ad quod remissio postulatur. 4 Alioqui passim fieret iis iniuria, quorum iurisdictio est.) Quàm quia iniquum sit, & aduersus contrahentium voluntatem, vt alio loco creditor ius suum exequi cogatur quàm apud iudicē loci in quo accipere debeat solutionem. 5 Sed hoc ita intelligendum est si in eo ipso loco debitor inueniatur. 6 Cæterùm arbitraria agendum erit, vt & alio loco soluatur & præstetur creditori quanti ipsius interest quod destinato loco non soluatur. 7 Sed si in rem agatur & in pignora siue mobiliū rerum siue immobilium, ibi lis necessariò tractanda est vbi executio in rem facta fuit. 8 Nā si de rei mobilis pignore agatur, fori præscriptionem non magis obiicere debitor potest, quàm si rei immobilis pignus vindicaretur. 9 Videtur autem reali actum & hypothecaria, quoties in rem ipsam executio fit, licèt iussus sit debitor vt solueret, quoniam iussum illum præcedere necesse est, etiam cùm hypothecaria agitur contra debitorem, 10 quippe quæ condicionem illam habeat Si pecunia non soluatur. 11 *Ita Senatus* ex tempore 12. Cal. Decemb. 1593.

1. *l.heres absens 19.§.1.D.de iudic.*

2. *l. contraxisse 21.D.de oblig.& action.l.3.D.de reb.autor.iudic.possid.*

3. Nam si ciuis Cambericnsis mihi fundum vendiderit Necij, non ob id potero eum Necij conuenire, quamuis ibi repertum, si Camberij domicilium habeat.

4. Quid enim si Sabaudus vendat aut aliter contrahat in Gallia? Nemo dixerit eum in Gallia repertum habere fori præscriptionem, vt ad Sabaudienses magistratus remitti debeat.

5. Nā etsi solutio destinata esset Ephesi aut Romæ electio deberet esse creditoris, ne in potestate debitoris esset ne vnquam solueret *l.2.§ Scæuola. D.de eo quod cert.loc.* multò igitur magis poterit eū cōuenire in loco destinato, si vnus tātùm locus fuit.

6. Vt scripsi *Defin.4.sup.tit.prox.*

7. *l.1.& tot.tit.D.de eo quod cert.loco.l.vnic.C.vbi conuen.qui cert.loc dar.promis.*

8. *l.vlt.C.hoc tit.*

9. Vtraq; enim actio æquè pignoris vindicatio est, & in rē *l.si rem 9.§.propriè.D.de pigno.act* iunct.*l.pign.17.D.de pignor.*

10. Nisi cùm hypothecaria est anormala qualis illa quæ contra clericum autoritate iudicis laici exercetur. De qua scripsimus *Defin 19.sup. De iurisd.omn iudic.*

11. *l. grege 13. §. etiam.l.si fundus 16. §.in vindicatione D. de pignor.*

TIT. XVII.

Vbi Senat.vel clariss.

DEFINITIO I.

De priuilegio Senatorum & aliorum qui non nisi apud Sabaudiæ iuridicum maiorem conueniendi sunt.

SENATORVM & Rationalium itémque eorum quos Status Cōsiliarios appellamus, singulare ius est ex Principali indulgentiā vt siue agant siue conueniātur, iudicem habeant eum qui Sabaudiæ iuridicus maior est, 1 Nō illa solùm ratione quòd domicilium in eo loco habeant in quo amplissimi ordinis collegium est 2 (nam non eò minùs pristinum domicilium retinent in ea prouincia vnde traxerunt originem 3) sed ob id potissimùm quòd non sit iis liberum à loco maiorum discedere ad negotia sua in prouinciis explicanda, neque tamen æquum sit damnosum iis esse officium suum: quod facilè accideret si propriis litibus adesse prohiberentur: 4 Cùm nemo sit qui ignoret quantùm vrgeat præsentia litigatoris ad lites citius feliciúsque expediendas. 5 An autem eo priuilegio vti Senatores deberent si de re minima vt puta de censu emphyteuticario ageretur, sæpius dubitatum fuit. Videbatur.n. id non modò inuidiosum, 6 sed etiam iniquum 7 vt pauperculus emphyteuta ab imis Sebusiæ finibus Camberiū vsque euocaretur ad litem de ea re suscipiendam, quam sibi longè commodiùs esset derelinquere suóque iure cedere 8 ad litis moras impensásque deuitandas. 9 Sed tamē quia passim euenit vt emphyteutarum dolo & peruicacia cogantur domini directi de huiusmodi minutiis litigare ad seruandam totius directi dominij causam, Nihil rationis visum est cur de Senatoris potiùs quàm de illius qui cū Senatore contenderet, probitate dubitari oporteret. 10 Itaque placuit omni casu & de re qualibet saluum iis priuilegium esse debere. 11 Sed hoc tamen addito temperamento vt pro sua prudentia videant Senatores, ne huiusmodi priuilegio in pauperū necem abutantur. 12 *Ita Senatus* pro D. Claudio de la Couz Abbate d'Ambournay cōtra Syndicos vniuersitatis de Seziriaz. Prid.Cal.Feb.1590.

1. *Arg.l.Senatores 2.C.hoc tit.*

2. *l senatores vbi DD. De Senator.l. interdum. §. Senator de iudic.l.ciues & seq.C. de incol.lib.10.l.2.C.hoc tit.*

3. Boer *quæst.* 21 *num.* 1.

4. Itaque quod olim obtinuit vt maior magistratus non possit conueniri in ea ciuitate in qua erat magistratus *l. 2. de in ius voc.* hodie apud nos non obtinet. Ideò fortasse quòd magistratus sunt perpetui qui olim non nisi annui erant.

5. Inde namque est quod Paulus respondit, etiam eum qui ad litem suscipiendam procuratorem dedit, causæ suæ adesse non prohiberi *l. Paulus respondit 69.D.de procur.*

6. *Arg.l.nec quicquam 9 § aduocatos. D.de offic.procons.*

7. Priuilegia.n.Senatorū ad aliorū iniuriā porrigi nō oportet *l impuberi 40.D.de admin.tutor.l.in fraudē 15.D.de test milit.*

8. *Arg.l.in cū quo 7.* vbi Bart. *D.de aqua & aqua pluu arcend.*

9. *Arg. l. 4. §.non tamen D.de alien iudic.mut.caus fact.*

10. *Arg.l.vnic.§.cunabula.vers.creditis.n.C de offic.pref prat.*

11. Priuilegium enim quod est fauorabile extendendum potius est præsertim ex communi vsu, consuetudine & practica quàm restringendum *arg.l.quæsitum 17.D.de reb. autor. iudic. poss.* *l.vlt.* & *l.2.De priuil.credit.* Eo autē iure Senatores nostros perpetuò vsos fuisse constabat.

12. Nam amittere priuilegium deberet qui in id committeret *l. sed hoc ita 22. in fin. D. de re iudic.*

DEFINITIO II.

Qui apud priuilegiatum suum iudicem conuenitur, fori communis praescriptionem non habet.

QVid ergo si Senator aliúsve ex clarissimis, qui priuilegium habent conueniatur apud iuridicum maiorem Sabaudiæ pro re quæ in alterius iudicis territorio sita sit; An audiendus erit si ab ea iurisdictione declinare velit, & ad fundi iudicem remitti? Minimè. 1 Inuitus enim iudicem illum habere debet quem inuito quoque aduersario possit eligere. 2 Sed hoc ita si conueniatur. Nã si agat, ratio nulla est cur priuilegio vti cogatur, 3 cùm nec aduersarij quicquam intersit 4 *Ita Senatus* ex tempore pro D. de Breilieu contra D. de Lambert. 5. Cal. Sept. 1592.

1. Nihil enim actori potest imputari cur hunc non conuenerit apud eum iudicem à quo reuocandi domum ius ipse habuisset *l. nec non 28. § si cùm in prouincia. D. ex quib. caus. maior.*

2. *Arg. l. cùm Papinianus 14. in fin. C. de sent. & interl. omn. iudic.*

3. Cùm priuilegio suo renunciare pro arbitrio quisq; possit *l. si iudex 42. D. de minor. l. pen. C. de pact.*

4. Non enim videri potest facere iniuriam qui iure publico & communi & perpetuo vtitur *l. si dominum 42. D. de action. empt.* Cum autem conuenitur is qui forum multiplex habet, electio est actoris dum ne vllum priuilegio præiudicium fiat *l. cùm clericus 25. in princip. vbi Bald. C. de episc. & cleric. l. heres absens 19. § vlt. D. de iudic.*

DEFINITIO III.

Priuilegium fori datum Senatoribus, ad eorum viduas & liberos non transmittitur.

HOc autem priuilegium quod Senatoribus nostris aliísque consiliarijs Principis maiorib. in hac Camberij vrbe degentibus concessum esse diximus, vt siue personali siue reali actione conueniantur in prouincijs, ius habeant reuocandi domum & ad Sabaudiæ iuridicũ maiorem, 1 Ad eorum quidem vxores pertinet, 2 sed ad viduas non item, licèt cætera priuilegia quæ ratione dignitatis competunt ad viduas & liberos quoque transmittantur. 3 Hoc enim non propter dignitatem datum est sed propter officij necessitatem, 4 cuius administratio nec alibi fieri possit, nec facilè & in singulos dies ob domestica negotia deseri, nec denique ita tractari vt rei familiaris periculum sine causa subire nos oporteat. 5 Quod plerunque contingeret si procuratorum fidei lites nostras committere vsque adeò cogeremur, vt adesse nosmetipsi non possemus. 6 Quæ rationes sicut in causis vxorum & liberorum cum patre habitantium locum habent, Ita defunctis nobis in viduarum nostrarum, ac liberorum personis omnino cessant. 8 *Ita Senatus* 17. Cal. Iulij 1597.

1. Dixi *Def. 1. Sup. ex l. 2. C. hoc tit.*

2. Non solùm quòd mariti domicilium & condicionem vxor sequatur *l. vlt. § item rescripserunt mulierem. D. ad munic.* sed etiam quia vxores à viris defendi æquum est *l. 2. D. de iniur.* quod apud non suum iudicem æquè commodè facere maritus non posset.

3. *l. filij 22. § vidua. D. ad munic.* quoniam vidua quandiu vidua manet, in eodem matrimonio statu intelligitur *l. vlt. C.*

4. Priuilegium enim semper interpretandum est adeòque restringendum ex causa & ratione quæ fuit eius inducendi *l. Titia Seio 81. § vsuras de leg. 2. l. testamentum 16. § 1. D. de test. milit. l. impuberi 40. D. de admin. tut. l. 5. § immunitati. De iur. immun. l. 3. § quamuis de muner.*

5. *Arg. l. 3. § vlt. D. de testib. l. sed si quis 7. D. testam. quem. aper.* vbi additur nemini officium suum debere esse damnosum, quod & scriptum est in *l. videlicet 29. D. ex quib. caus. maior.* facit eleganter *l. apparitores 5. inf. C. de exact. tribut. lib. 10. tit. 19.*

6. Contrà quàm priuato cuilibet permissum sit *l. Paulus respondit 69. D. de procurat.*

7. *l. medicos 6. C. de prof. & medic. lib. 10. tit. 52.*

8. Quia morte Senatoris finitur officium, licèt dignitas duret in personis viduæ, ac liberorum quibus nec per casum patris à Senatu remoti aufferetur *l. filiam 9. D. de Senat.*

TIT. XVIII.

Quand. liceat vnicuique sin. iudic. se vindic.

DEFINITIO I.

Apparitori exequenti quando resisti possit.

VIm facit & delinquit qui apparitori in ius ducenti aut in carceres rapienti non obtemperat: 1 Neq; ob id solùm venia dignus videbitur quod ex postfacto appareat duci eum rapique non debuisse. 2 Sic enim publica iuris legúmque autoritas postulat. 3 Satísque sibi consultum credere debuit, quod perperam aut iniustè factam executionem iudex irritam facturus erat, & indemnitatem allaturus. 4 Sed si autoritate propria nulloque præcedente iudicis mandato apparitor exequi velit, impunè ei resisti potest, tametsi iudicis nomen & autoritatem obtendat. 5 Sed etsi clericus quem talem esse constat, per apparitores seculares trahatur in carceres, placet impunè auferri & eximi eum posse, 6 quasi videatur illi propria autoritate facere quod faciunt iubente illo, quem nemo dubitare possit iubendi ius non habuisse 7 Ita partim decisum, partim tractatum est pro Guyoto de la Corbatiere contra fratres de Briod 7. Cal. Iunij 1590.

1. Vt apparet ex prætorio edicto de quo in *l. 1. & tot. tit. D. ne quis eum qui in ius vocat. est vi eximat.*

2. *l. sed eximendi 4. § item si quis eod. tit.* vbi scriptum est illi edicto locum esse etiam si quis eum vi eximat, qui per calumniam in ius vocabatur.

3. Nam cùm apparitor debeat citra odium reo edere iussiones magistratuum *l. vlt. C. de sportul. & sumpt. in diuers. iudic. fac.* apparet non posse apparitori resisti quin magistratus dignitas offendatur.

4. Cùm possit appellari aut ab executore si vltra modum & præter vel contra mandati formam executus fuerit *l. ab executione 5. C. quor. appell. non recip.* Aut ab ipso iudice siquid iniustè exequendum præcepit. In eam rem enim appellationis auxilium iure comparatum est vt iniquitas vel iudicis vel executoris per iudicem corrigatur ne quis prætextu superfic priuatis vt per seipsos faciant quod per iudicem fieri debeat *l. non est singulis 176. de regul. iur.*

5. *l. prohibitum 5. C. de iur. fisc. lib. 10. vbi est text. elegans.*

6. Non enim quælibet iniuria & contumelia est rapi clericum in carcerem *arg. l. si verè 5. § 1. D. qui satisd. cog.* Apparitoribus autem & executoribus omnibus districtè prohibitum est ne clericos vllis vexent contumelijs aut impulsionibus molestent. *l. omnes 32. § præterea nullus. C. de episc. & cleric.* Et sanè si delinquit qui clericum vi rapit contra sacras constitutiones, nõ delinquit qui eum vi eximit *l. 1. in fin. D. ne quis eum qui in ius vocat. est vi eximat.* Aut si vterque delinquit deteriore tamen loco esse debet is qui in pari causa delicti petitoris partes sustinet vt Paulus subijcit in *l. 2. eod.*

7. Nimirum cùm incompetentia est omnino euidens non ambigua. Nam & eo caso aresto Senatus nostri expressim cautum est vt qui personaliter citatus aut prehendi iussus est si appellet, non cogatur interim parère, quod diuersum esset si minùs euidens incompetentia proponeretur. Arestum latum est die vlt. Mart. anno 1594.

DEFINITIO II.

Dominus sentiẽs in subditos iurisdictione sua priuandus est.

SCio comprobatam à Senatu nostro Philiberti Fabri patris mei sententiam, qui cùm iuridici apud Sebusia-

Sebusianos meos maioris iurisdictionem sibi à Senatu sæpius mandatam summa cum dignitate fidéque gereret, pronunciauerat, Ob atrocem potentis cuiusdam domini in subditos sæuitiam eximendos subditos à domini imperio & potestate, ita vt ne vllam quidem in eos iurisdictionem retineret. 1 Quidni verò conquerentibus præsertim subditis, & supremi Principis opem implorantibus: 2 Cùm & si tacerent id ipsum tamen bonus iudex pro imperij sui dignitate ex officio statuere, & posset & deberet. *Sine die.*

1. Nulli enim ex iis omnibus qui recognoscunt superiorē permissum est vt sibi ius dicat *l. vnic.* vbi Bart. *C. ne quis in caus. sua iudic. vel ius dicat.* itéque suo cadere debet quisquis vim facit *leg. extat. D. quod met. caus.* saltem in ea re in qua vim facit *l. si quis in tantam 7. C. vnd. vi. l. si quis ad se fundum 7. C. ad leg. Iul. de vi publ. vel priuat.* Nam & ex contrario si libertinus abutatur libertate contra patronum ea priuandus est *l. 2. 3. & 4. C. de libert. & eor. liber.*

2. Nam nec libertus vincula perpeti aut seruile ministeriū exhibere cogeretur *l. libertos 6. C. de obseq. patr. præst.* Minus autem iuris procul dubio habet dominus in subditos iurisdictionabiles quàm patronus in liberos. facit *l. si manumissori 4. Cod.*

3. *l. illicitas 6. §. ne potentiores. D. de offic præsid.* Bart. *in l. 1. De his qui sunt sui vel alien. iur.* Text. est elegantiss. *in l. 2. §. dominorum:* vbi Bald. *eod.* Ioann. Faber *in §. fin. Inst. eod.* Guid. Pap. *quæst. 62.* Grammat. *decis. 104. num. 14. & seq.*

TIT. XIX.

De inoff. testam.

DEFINITIO I.

Generalis renunciatio etiam iurata futuræ successionis non includit renunciationem legitimæ.

Etsi portio illa legitima quæ in ascendentium bonis debetur descendentibus & contrà, nihil aliud est quàm triens vel pro numero liberorum semis portionis ab intestato contingentis, 1 ob idque dici solet à legitimæ petitione submouendum quisquis à successione intestati excluditur. 2 Aliam tamen rationē esse successionis, aliam legitimæ plerisque Senatus nostri consultis pronunciatum est. Finge filiam bonis paternis futuræque successioni legitimæ, adhibito, vt ad renunciationis validitatem necesse est, 3 iureiurando, renunciasse. Non eò minùs queri de inofficioso patris testamento poterit, si nihil ei pater reliquerit quia nec legitimæ portioni quam in bonis patris sperare debuit, renunciasse intelligitur, 4 siue testatum patrem decedere contingeret siue intestatum: quamuis ad intestati successionem admitti non possit. 5 Nempe non intelligitur succedere quæ non nisi legitimam sibi naturæ iure & ex legibus debitam consequitur portionem, æris alieni loco potiùs computandam. 6 Itaque specialis legitimæ huius portionis renunciatio requiretur. 7 *Ita Senatus* sæpiùs. Vide tit. ad SC. Tertyll. Defin. 1. & 2.

1. *l. cùm quæritur 6. DD. ad auth. nouissima. l. parentibus 8. & l. quam nuper 31. C. hoc tit.*

2. *l. posthumus 6. in princip. & §. 1. D. eod.* Excipe casus *Auth. si qua mulier. C. de sacros. eccles. Auth. hoc amplius. C. de fideic. & l. quisquis 5. C. ad leg. Iul. maiest.* quibus locis filius etiam ab intestati successione exclusus legitimam nihilominùs consequitur. Sed speciali in omnibus casibus ratione. Scripsi *in Chiliade de error pragmat. Decad. 12. Err. 5.*

3. *cap. quamuis pactum:* vbi Canonist. *de pact. in 6.* alioqui nō valeret pactio tanquam contra leges. *l. 3. C. de collat. l. vlt. D. de suis & legit.* adeóque contra bonos mores *l. stipulatio 61. D. de verb. oblig. l. ex eo 4. C. de inutil. stipulat.*

4. Nam renunciatio bonorum paternorum & maternorū etiam iurata non protrahitur ad legitimam cuius nulla mentio facta sit *l. si quando 35. §. & generaliter* vbi DD. *C. hoc tit.* Boer. post alios *quæst. 3. num. 7. 9. & 10.* vbi addit quod & quando lex pro forma actus requirit aliquid specificari tunc iuramentum non supplet illam formam. Sicut nec clausula illa vulgaris, per quam renunciatur iuri dicenti non valere renunciationem generalem si specialis non præcedat. Non enim operatur vim renunciationis expressè factæ in contractibus sed tantùm in legibus statutis & rescriptis. Angel *in l. sed & si quis. § quæsitum. D. si quis caut. & in l. omnes. C. de præscr. 30. vel 40. annor.* Idem Boer. *dict. num. 10.* Adde eundem Boer. *quæst. 14 num 4. & 5.* Guid. Pap *decis. 427.* Andr. Tiraq. *in l. si vnquam in princip num. 155. C. de reuoc. donat.*

5. In quo sanè vis fit legibus & iuris rationi, cùm non alius querelæ effectus esse possit, quàm vt testatorem faciat intestatum. Cur verò hoc permittamus filiæ quæ nec ipsa ab intestato succedere possit, nec intestati successionem si eius capax esset, ad solam legitimam petendam derelinquere. Vide omnino quæ contra hunc pragmaticorum errorem scripsi loco suprà citato *Decad. 12. Err. 5.*

6. Hoc quidem verè dicitur in ea quarta quam ex Pij constitutione habere debet filius adrogatus in bonis adrogatoris *l. si adrogator 22. D. de adopt. l. 1. §. 7. impubere. D. de collat. bonor.* Sed in ea legitima quæ liberis omnibus debetur ex legibus aliud sanè est.

7. *Ex d. l. si quando 35. § & generaliter. C. hoc tit.* ad quem tamen locum quid respondeti possit docuimus *dict. Err. 5. Decad. 12. De error pragmat.*

DEFINITIO II.

In qua numorum æstimatione soluenda sit legitima.

SI cui legitima portio relicta sit in nummis quorum æstimatio alia fuerit tempore testamenti, alia tempore mortis, alia denique tempore petitionis, solum testamenti tempus spectabimus. 1 Sin testamentum factum non erit tempus mortis, 2 numquam petitionis. 3 Nam cùm testamento facto si aliud nihil vetet idipsum præstandū sit quod præstari testator voluit, 4 non de alia nummorū æstimatione cogitasse dici potest quàm quæ tum erat, cùm testabatur. 5 Ab intestato autem si quando legitimæ petitio salua sit ei qui ab intestati successione aut per propriam renunciationem, aut qua alia ratione exclusus est, 6 id præcisè tempus spectari oportet quo legitima deberi incipiat, id est quo moritur is in cuius bonis legitima petitur. 7 Idemque est si testamento non certa nummorū quantitas, sed legitima simpliciter illi relicta proponatur qui eā in pecunia accipere cogi possit: fortè q̄ iā aliquam legitimæ portiunculā à viuo testatore in pecunia acceperat. 8 Hic enim sicuti legitimæ supplemēto contentus esse cogitur, 9 ita & supplemētū illud in pecunia accipere qui si legitimam integram petere posset, in corporibus hereditarijs habere eam deberet. 10 *Ita Senatus* in causa D. Marchionis de la Chambre & Dominæ Margaretæ de la Chambre 16. Cal. Sept 1588.

1. Text. est *in l. vxorem 41. § testamento. de legat. 3. l. si ita esset. D. de aur. & argent. legat.* Excipe casum *l. penult. D. de instruct. & instrum. legat.* vbi inspicitur tempus mortis cùm quæritur quid veniat fundi instructi legati appellatione, nisi dicas quod ego probabilius arbitror erratum esse in illis verbis *ea quibus instructus sit fuerunt,* & pro sit legendum potiùs *fuit.* Sequitur enim *quæ sint in eadem causa cùm dies legati cedit,* vt sensus sit; spectandum quidem in hoc legato tempus testamenti vt & in cæteris, sed in isto esse hoc amplius quòd non sufficit testamēti tēpore fundum instructum fuisse his reb. quæ nunc petuntur si nō in eadem causa manserint in diem vsq; mortis, quasi diminuto ex patrisfamilias voluntate legato, si postea & viuo adhuc eo fundus minùs instructus esse cœperit.

2. Anterius enim tempus hoc casu nullum est quod spectari possit. Spectari etiam solet hoc tempore facto quoque testamento cùm quæritur de personis ad fideicommissum conditionale admittendis *l. penult. D. de legat. præst.* Vide tamen *l. si cognatis 19. D. de reb. dub.*

3. Nam & de tempore petitionis quærebatur *in d. l. penult. D. de instruct. vel instr. legat.* vbi tamen spectari placet coniunctim duo alia tempora testamenti & mortis, non petitionis.

4. Voluntas enim testatoris semper spectanda est quoties iusta est nec repugnat legibus. *vulgat. iur.*

5. Solent enim testatores in onerandis heredibus eam patrimonij quantitatem inspicare quam testamenti tempore habere se putant, aut plus aut minùs verisimiliter legaturi si se vel ditiores vel pauperiores futuros arbitrarentur. Fit autem quisque vel ditior vel pauperior. Aut vt melius dicam relinquit hereditatem tantò locupletiorem vel pauperiorem quantò maior fit aut minor æstimatio inuectæ in qua soluti legata debent.

6. Puta si petitioni portionis legitimariæ specialiter & expressim renunciatum non sit, vt diximus *Defin. præcedente.*

7. Debetur siquidem legitima ex comparatione portionis hereditariæ quæ ab intestato deberetur si non esset filia exclusa ab intestati successione *l. cùm quæritur 6. C. hoc tit.* ideòque tempus mortis inspiciendum est quo incipit esse hereditas vt & in ponenda ratione legis falcidiæ *l. in quantitate 73. D. ad l. falcid.* licèt legitima non sit quota hereditatis sed bonorum, vt scripsimus *prox. Defin.*

8. Sic enim vulgò creditum est filium aut filiam cui aliquid solui cœperit in pecunia pro legitima, non nisi in pecunia posse petere supplementum, vt dicemus *Def. 9. infr.*

9. *l. omnimodo 30. C. hoc tit.*

10. *l. scimus 36. ad fin. princip. in versic. repletionem. eod.*

DEFINITIO III.

In quibus rebus filio assignanda sit legitima.

NOn potest filius legitimam portionem sibi soluere in ea re hereditaria quam elegerit. 1 Sed totum id vel parentis si testatus sit, 2 vel iudicis aut boni viri arbitrio permittitur: 3 quod ipsum tamen tale esse debet vt neque ex preciosioribus bonis legitima soluatur, neque ex deterioribus sed ex mediocribus. 4 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Electio enim illa patris est non liberorum, nisi quatenus legis aut statuti potestas concurrat quæ certa bona fortasse primogenito attribuat *l. si cogitatione 21. ibi qua nullo generaliter assignauit. C famil. ercisc.* iunct. *l. nemo potest 55. de legat. 1.* Rol. à Val. *consil. 12 num 1. tom. 1.* post Bart. *in l. 2. C. quand. & quib. quart. pars* facit *l. si patronum ex debita 44. §. vlt. D. de bon. libert.*

2. *d. l. si cogitationes. l. omnimodo 39. l. scimus 34. §. repletionem C. hoc tit.*

3. *d. l. scimus in princip.* iis verbis: *etsi non adiiciatur viri boni arbitrio repleri.*

4. DD. *ad l. filius quem 24. C. famil. ercisc.* Francisc. Rip. *ad l. in quartam num. 116. D. ad leg. falcid.* Alex. *consil. 129. lib. 4.* Textus est *in l. si quis argentum 15. §. 1.* io illis verbis: *nec deteriores omnibus sunt, sed status mediocris inueniuntur C. de donat. l. legato generaliter relicto 37. de leg. 1.* iunct. *l. cùm seruus 39. §. scio & l. si heres 110. eod.*

DEFINITIO IV.

Filius non fit ipso iure possessor pro legitima, nec eam propria authoritate capere potest, nisi cùm institutus est in re certa.

INde fit vt possessio illa, siue consuetudinaria, siue edictalis dicenda est, quæ à defuncto in legitimum successorem ipso iure translata intelligitur, 1 in filium nihil nisi petendæ legitimæ ius habentem minimè transferatur. 2 Prius enim est sciri qua in re legitima constituatur, quàm de illo quæri, quid filius pro legitima possideat aut non. 3 Neque verò fictio illa translatæ possessionis iuuare vnquam potest singularem successorem, 4 qualis certè est legitimarius etiam posteaquam legitimam portionem est consecutus. Quandoquidem constat legitimam non hereditatis portionem esse sed bonorum. 5 Vtpote in cuius ponenda ratione æs alienum ante omnia deduci oporteat. 6 Nec aliud est tametsi institutionis titulo relicta sit, vt hodie relinqui debet. 7 Nec enim eo minùs accipienda est per manus heredis, 8 Nisi vno illo casu quo eam testator non tantùm restitutionis iure sed etiam in re aliqua certa reliquerit. 9 Quo tamen casu perinde necessaria erit possessionis adprehensio vt interdictis & iis actionibus quæ soli possessori competunt expediri filius possit. 10 Quæ de liberis hic dicimus eadem de parentibus dicta intelligi volumus. 11 *Ita Senatus* in eadem causa, & rursum in alia causa 14. Cal. Febr. 1591.

1. Ex edicto quod nos cum Gallis dicimus *Le mort saisit le vif.*

2. Tiraquell. latè & sæpius in tractatu illo copioso quem de illius edicti & consuetudinis potestate conscripsit, vbi citat in hanc rem innumeros.

3. Quia bonorum pars quæ sit incerta ratione quotæ & loci possideri nullomodo potest *l. 3. §. incertam. l. locus 26. D. de acquir. possess. l. si fur 32. §. incerta. D. de vsucap.*

4. Quia verba edicti & consuetudinis tantum duntaxat personam demonstrant qui sit proximior magisque habilis ad succedendum hereditario iure *arg. l. pater 10. §. 1. D. de captiu. & postlim.*

5. Dixi iam *Defin. 1. num. 1. sup.*

6. *l. Papinianus 8. §. quarta autem. D. hoc tit.* Paul. *lib. 4. sent. tit. 5 § 6.*

7. Ex communi DD. sententia *ad authent. nouissima. C. hoc tit. ex Nouell. 115. Vt cùm de appell. cognosc. §. aliud quoque capitulum.*

8. Alioqui esset in potestate filij vt quam rem vellet ex omnibus hereditariis sibi eligeret, quod tamen fieri debere negauimus *Defin. superiore.*

9. Hoc enim casu non potest locus esse interdicto, Quod legatorum contra testantis voluntatem *l. Titia cum testamento 34. §. 1. de legat. 2.* licèt non eo minùs verum sit filium in certa re pro legitima institutum legatarij potiùs quàm heredis loco habendum *l. quoties 13. C. de hered. instit.* Quanquam illud quoque verum est in re legata legatarium quodammodo quasi heredem esse, vt Paulus loquitur *in l. ad tempus 14. §. 1. D. de vsucap.*

10. Possessio enim cùm facti sit ad nos non pertinat nisi corporaliter adprehensa, ac ne quidem ad suos heredes *l. cùm heredes 23. D. de acq. poss.* quamuis ex quo adprehensa est iungatur cum possessione defuncti, perindéque sit ac si possessio defuncti quasi innecta descenderat ad heredem. Quomodo accipienda est *l. cùm miles 30. D. ex quib. caus. maior.*

11. Eadem enim ratio est legitimæ quæ descendentibus aut ascendentibus debetur, Scripsi *Dec. 14. Err. 5.*

DEFINITIO V.

In quibus locis legitimam petere filius possit.

SIcuti non potest filius legitimam sibi eligere in qua re velit. 1 Ita neque petere vt detur sibi in singulis corporibus rerum hereditariarum. 2 Quota enim portio est bonorum omnium quæ defunctus reliquit, non corporum singulorum. 3 Ergo id vnum petere potest vt boni viri arbitrio constituatur ex bonis, vt iam diximus, 4 mediocribus: & consequenter non ex Comitatibus, Marchionatibus, & alijs eiusmodi bonis quæ adnexam habeant dignitatem aut iurisdictionem. 5 Imò neque ex feudalibus, 6 vt neque ex iis rebus quæ alienari sunt prohibitæ, 7 nimirum si alia sint bona vnde filio alterìve legitimam petenti possit satisfieri, 8 & ita si non eo loci in quo agitur consuetudo vlla sit in contrarium. 9 *Ita Senatus* in causa D. Ioannis Marchionis de la Chambre, & D. Petri Vicecomitis Fratris 8. Cap. Sept. 1588.

1. Vt scripsi suprà *Def. 3.*

2. Nam alioqui inducatur communio bonorum omnium inter filium & heredem, quod ne eueniat summopere cauendum est, inter illos etiam qui pari suo iure propter discordias quas communionis materia excitare solet *leg. sancimus 34. §. ne autem communione indacta C de donat. l. cùm pater 77. §. dulcissimus. de leg. 2.* præter id quod multò plus iuris habet heres in bonis omnibus hereditariis quàm filius.

3. Nec enim potest diminutio fieri corporū hereditariorum propter legitimam non magis quàm propter pecuniam *in l. 5. de imp. in reb. dot. fact. l. deducta 58. §. accepit ad SC. Treb.*

4. *Def. 3 sup.*

5. Goid. Pap. *quæst. 476. & 487. num. 2. ex §. 1. tit. De feud. march. Ducat. & Comit.*

6. *Dec. cons. 269.*

7. Goid. Pap. *quæst. 51.*

8. *Auth. res quæ C. commun. de leg.* Paris. *cons. 17. vol. 2.*

9. Bald. *in cap. imperialem. § præterea. Ducatus de prohib. feud. alien. per Feder.*

DEFINITIO VI.

Filius non potest partem hereditatis petere pro legitima nec si pro ea parte velit omnia onera subire.

Filius

Filius cui legitimam petenti obiiciebatur detrahendum ante omnia æs alienum, 1 aurúmque fideicommissum quod æris alieni loco esset, 2 cùm petitioni suæ longinquam ea ratione moram factum iri videret, 3 postulabat vt in possessionem hereditatis mitteretur pro ea portione quæ ex numero liberorum ad legitimam sufficeret, non recusans quominus onera omnia hereditaria pro parte sua subiret. 4 Placuit inciuilem esse petitionem, propterea quòd legitima non hereditatis sed bonorum quota sit, ob idque non nisi deducto ære alieno debeatur, 5 cuius soluendi necessitas soli heredi incumbit, 6 non etiam singulari successori. 7 Et verò, quomodo fieri potest vt post constitutum ex toto asse heredem siue ex testamento siue ab intestato, vlla hereditatis portio alteri detur? 8 Planè quoniam iniquissimum esset filium interim nihil habere tantisper dum æris alieni ratio non est prorsus explorata 9 petere potest vt certa pecuniæ quantitas pro modo patrimonij, & personarum conditione sibi prorogetur, 10 imputanda postmodum in fructus legitimæ, 11 aut si non sufficiunt, in eam bonorum portionem quam pro legitima omnimodo debitam esse tandem apparebit. Nulla satisdandi necessitate filio iniuncta. 12 *Ita Senatus* in eadem causa. Iunge Defin.1. De iur. deliber.

1. *Ex l. Papinianus 8 §. quarta autem. D hoc tit.*
2. *l. cùm pater 77. §. Titio fratri. de legat. 2. l. in imponenda 6. l. irritum 8. C. ad leg. falcid.*
3. Quia plerunque difficilis est indagatio & computatio incertis æris alieni quod in dies singulos potest emergere *l. 1. §. hæc verba & seq. D si cui plus quàm per leg. falcid.*
4. Haud secus acsi pro ea parte heres fuisset.
5. Neque enim æs alienum deducitur aut verò deduci potest ex hereditate quæ scilicet omnia continet commoda & incommoda, quomodo deduci necesse est priusquàm legitimæ ratio ineatur vt & falcidiæ *d. §. quarta autem d. §. hæc verba d. l. in imponenda & d. l. irritum.* Iunct. *l. 3. in princip. & § 1. D. de bonor. possess.* quo tamen loco bona accipiuntur impropriè pro hereditate, non propriè quasi à beando dicta quæ plus commodi habent quàm incommodi *l propriè 83. iunct. l. bonorum 49. de verb signific.* facit *l. cogi 16 §. inde quæritur ad SC. Trebell.*
6. *l. 1. C. si cert. petat. l. 2. C. de hered. act.* Nam & omnia iura hereditaria ipso iure, & per legem duodecim tabularum diuiduntur inter heredes nisi si qua sint omnino indiuisibilia *l. heredes 25. §. an ea stipulatio D. famil. ercisc.*
7. *l. æris alieni 15. C. de donat. l. 1. § si heres. D. ad SC. Trebell. l. vlt. § 1. D. de contr. empt.*
8. Nec enim possunt duo esse vni heredes in solidum nec in parte hereditatis magis quàm in tota hereditate, quod contra *l. 141. §. vni duo de reg iur.* idémque verum est filium qui legitimam solam habet, neque heredem esse, neque bonorum possessorem *l. 2. § si quarta D. famil. ercisc.*
9. Quem tamen certum est omnimodo & in omnem euentum habere legitimam debere *l. ventre 84. D. de acquir. hered. l. 4 §. vlt. & l. 5. de bonor. poss. cont. tab.*
10. *arg. l. vlt. C. de ordin. cognit. l si instituta 27. §. penult. D. de inoff. testam.*
11. Quia debet filius habere legitimam cum fructibus *d. l. Papinianus. §. vnde si quis. D. hoc tit.*
12. Satisdatio enim onus est & grauamen & contumelia *l. si patronum 4. in princip. de bon. libertor. l. testamento 17. §. vlt. D. de testam. tutel.* legitima autem ab omni onere & grauamine immunis esse debet *l. quoniam in prioribus. 32. C. hoc tit.* iunct. *l si patronum 44. in princ. de bon. libert.*

DEFINITIO VII.

Ius agendi ad supplementum legitimæ non nisi triginta annis præscribitur.

Ius agendi ad supplementum legitimæ non quinquennio, vt olim ius proponendæ querelæ de inofficioso testamento, 1 sed triccnnio duntaxat excluditur. 2 Etsi enim noua hæc actio quam testamentorum fauore Iustinianus introduxit in locum querelæ substituta est, 3 in hoc tamen differt quod multò fauorabilior est vtpote quæ nec testamentum rescindat, cùm potiùs ex testamento detur, 4 neque dementiæ furorisque testatorem arguat, 5 Denique personalis actio est, dicendáque conditio ex lege Iustiniani. 6 Quod actionum genus non minore quam triginta annorum præscriptione summoueri constat. 7 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. Papinianus 8 §. vlt. & l. seq. D. hoc tit. l. si quis filium 54. in fin C. eod.*
2. Quæ fuit Baldi sententia contra Bartolum eáque magis communiter probata teste Guid. Pap. *quæst* 82. Mich. Grass. *in §. legitima quæst* 47.
3. Quæ fuit præcipua ratio Bartoli quia subrogatum solet sapere naturam eius, in cuius locum subrogatur *l. si eam 10. §. qui iniuriarum. D si quis cautio. l. 1. § si qua sub conditione D. vt legat. seruand. caus. caueat.*
4. Adeò vt etiamsi filius certis rebus pro sua institutione contentus esse iussus sit, non eo magis supplementum legitimæ petere prohibeatur *§. cæterum. Nouell. 115. vt cùm de app. cognosc.* Boer. post alios *quæst. 3 num. 10.*
5. Qui color est querelæ inofficiosi testamenti *l. 2. D. hoc tit.* vt non immeritò ob eam causam videri debeat illa odiosa *l. si pars 10. eod.*
6. *l. vnic. D. de condict. ex leg.*
7. *l. hereditatis 7. C. de petit. hered. l. 3. & 4. C. de præscript. 30. vel 40. annor.*

DEFINITIO VIII.

Monachi in computatione legitimæ nec partem faciunt nec numerum.

Religiosam & monasticam vitam professi vsque adeo pro mortuis habentur ex edicto Diui Emanuelis Philiberti Principis nostri vt in computatione legitimæ non solùm partem non faciant, sed ne numerum quidem. 1 In quo deterioris conditionis sunt quàm filia quæ renunciauit, vt pluribus scripsimus tit. De Episc. & cleric. Defin. 2.

1. Exemplo deportatorum de quibus *in l. 1. § filium* vbi Bart. *de bonor. poss. contr. tab. l. 4 §. si deportatus. D. de bonis libertor.*

DEFINITIO IX.

De repudiatione legati pro legitima relicti.

Is cui certa pecuniæ quantitas pro legitimæ portionis iure relicta est licèt institutionis, vt par est, 1 titulo, potest eam quantitatem quantamcunque repudiare & legitimam in corporibus bonorum hereditariorum perinde petere acsi nihil relictum esset: 2 nisi quòd minùs iuris habet ad impugnandum testamentum, 3 quod vtique non valeret si nec institutus esset, nec exheredatus. 4 Contentus enim esse cogitur legitima portione nec quicquam præterea ex hereditate consequi potest. 5 Planè si quid iam acceperit in pecunia numerata quod in legitimam imputari debeat, 6 sola ei superest actio ad supplementum, 7 si quod testamento relictum est non æquet legitimam, sin æquet, nihil est quod conqueratur, quandoquidem legitimæ quæ in pecunia numerata solui cœpta est, supplementum itidem in pecunia non in corporibus debetur. 8 Obtinent verò hæc omnia siue ex descendentibus ille sit qui legitimam petit, siue ex ascendentibus &c. Omnium enim idem & æquè fauorabile hac parte ius est. *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Secundùm communem nostrorum sententiam ad *auth. nouissima. C. hoc tit. ex §. aliud quoque capitulum 1. Nouell. 115. vt cùm de appell. cognosc.* Contra quam tamen vide quæ scripsi in *Chiliade De error. pragmat Decad 14. Err. 6.*
2. Ita enim vulgo creditum est *ex l. scimus 36. §. repletionem C. hoc tit* Qui tamen videtur mihi vnus esse ex erroribus pragmaticorum, contra quem vide quæ scripsi *Decad. 15 Err. 2.* Quibus adde text. *in l. omnimodo 30. hoc tit.* in illis verbis *ad quod minus portione legitima sibi relictum est exigere* iunctis illis sequentib. & aliqua eis quantitatem &c. Item *in l. si patronum 44. §. vlt. D. de bon. libert.*
3. Cogitur enim agere ad supplementum si aliquid vel minimum & quantulumcunque ei relictum sit. Idque est quod nostri tactitant sufficere vt filius vel in vno nummo sit institutus.

4. Nec proinde hoc casu necesse esset aut possibile agi ad supplementum *d. §. aliud quoque capitulum. l. inter cætera 30. D. de liber. & posth. l. omnimodo 30. § fin verò. C. hoc tit.*

5. *d. § cæterum Nouell. 115. Vt cum de appell. cognosc.*

6. Pota dotis nomine aut ante nuptias donationis *l. quoniã nouella 29 C. hoc tit.*

7. Nec potest repudiare pecuniam iam acceptam vt possit petere legitimam in corporibus bonorum, quia quod iam acquisitum est repudiari amplius non potest *l. 1. §. decretalis. D. de success. edict.*

8. Hoc enim casu placet nostris supplementum legitimæ fieri debere non in corporibus bonorum sed in pecunia *Guid. Pap. quæst. 487* quod tamen nos improbauimus *Decad. 14. Err. vlt. & Decad. 15. Err. 2.*

9. Scripsi pluribus *Decad. 14. Err. 5.*

DEFINITIO X.

Qui agnouit legatum pro omni legitimæ iure relictum nihilo magis legitimæ supplementum petere prohibetur.

INstitutus ex minore portione aut pecuniæ quantitate quam quæ ad legitimam satis sit non idcirco à supplementi petitione excluditur, quod defuncti voluntatem agnouerit sine protestatione. 1 Tametsi testamento ea lex adiecta esset vt nihil amplius peti posset. 2 Nam cùm pro non scriptis habeantur quæcumque conditionem legitimæ portionis deteriorem facere possunt, 3 perinde est ac si simpliciter nulloque adiecto onere minor quantitas relicta esset. 4 Quæ res non impediret petitionem supplementi, quod ipsum ex testamento quoque debitum esse intelligitur. 5 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Textus est *in l. si quando 35 §. & generaliter. C. hoc tit.* In eòque differt actio ad supplementum à querela, à qua procul dubio remouetur quisquis post mortem testatoris consensit testamento *l. pen. in fin. D. eod.*

2. Dubitandi ratio est quia voluntatem testatoris scindere nemo potest *l. 4 §. 5. & 6. de leg. 2. l. a filio 15. de ann. legat.* Sed ratio decidendi sequitur in Dec.

3. *l. quoniam in prioribus 31. C hoc tit.*

4. Ratio est Baldi *ad d §. & generaliter.*

5. Nisi heres supplemento expressim renunciasset *d. §. & generaliter l. omnimodo 30 eod.*

DEFINITIO XI.

De fructibus legitimæ omnimodo adiudicandis.

TAmetsi legitima quota sit bonorum non hereditatis fructus, tamen a die mortis percepti sicut augent hereditatem 1 ita augent legitimam, 2 hac tantùm differentia quòd hereditatis portionem quandam constituerent: 3 at legitimæ non tam portio sunt quàm accessio, 4 non ea tantùm ratione debita quòd si statim post obitum patrisfamilias soluta fuisset legitima quæ et debebatur, eos ille fructus nunc haberet. 5 sed ob id potissimũ quod eã portio sit inuicem portionis hereditariæ quæ haud dubiè per fructus augeretur. Augent verò non solùm legitimam sed etiam quod est omnino consequens, legitimæ supplementum si fortè minus legitima relictum sit. 7 Nec tantùm eo casu quo supplementum ab initio debitũ fuerit, sed quod magis est illo etiam quo fuerit indebitũ propter renunciationem adhibito iureiurando factam si modò debitum esse cœperit, petita vt plerumque fit & obtenta aduersus renunciationem in integrum restitutione. 8 Licèt enim bona fide & cum titulo percepti videantur ab herede, 9 fauor tamen legitimæ portionis efficit vt potestas restitutionis tollat prorsus intellectum renunciationis, & perinde sit ac si renunciatio nulla vnquam præcessisset. Quod in cæteris restitutionibus diuersum est in quibus regulariter eo iure vtimur vt non alios fructus restituere possessor cogatur quàm quos post litem contestatam perceperit, quasi nec ante eum diem in mala fide constitutus. 11 Denique fructus legitimæ eodem loco habentur ac si legitimæ portio essent non accessio. Nisi quòd vsurarum additamentum non recipiunt, 12 quomodo recipiunt fructus hereditatis ante litem contestatam percepti. 13 Quare nec ad rem pertinebit quod eos heres dum re sua lautiùs se abuti putat bona fide consumpserit nec locupletior factus sit. Omnimodo enim restituendi sunt, 14 nec ij tantùm qui percepti fuerunt sed & qui percipi potuerunt, 15 quanquam vt plurimùm solet Senatus ne nouæ litis detur occasio quincuncibus vsuris, 16 eos æstimare. *Ita Senatus* 5. Id. Febr. & 8. Id. Iunij 1590.

1. *l. Sed 25. §. vlt. & 2. seqq. De petit. hered.*

2. Boer. post alios multos quos citat *quæst. 3. num. 17. ex l. Papinianus 8. § vnde si quis. D. hoc tit* facit *l. mulier 22. §. sed omnino, & §. cum proponeretur. D. ad SC. Trebell.*

3. Quia hereditas est nomen iuris recipiens augmentum & diminutionem *l pecunia 178. §. 1. de verb. signif. l. item 20. §. item non solum. D. de petit. hered.*

4. Scripsi *Decad. 12. de error. pragmat. Err. 1.*

5. Vt proinde moram in legitima passus videatur ipso iure vt aliàs in causis minorum dici solet *l. Titia Seio 87. §. vsuras de leg. 2. l. in minorum 3. C. de in integr. restit. minor.*

6. Est enim pars portionis ab intestato competituræ *l. quã nuper 31. C. hoc tit.*

7. Debet enim legitima præstari cum fructibus *l. Papinianus 8 §. vnde si quis. D eod.*

8. Boer. *quæst. 3. in fin.* Marant. *Disp. 10. n. 24.*

9. Bona fides autem luctuos fructuum solet inducere *l. bona fid. 148 de acq. rer. dom.*

10. Vt Papin. loquitur licèt in dissimili specie *in l. si patroni 55 §. vlt. D. ad SC. Trebell.*

11. Sic enim vulgò creditum est contra quam tamen sententiam scripsi *Dec 7 Err. 6. & 7.*

12. Quia essent illæ accessiones accessionis prohibitæ per *l. vlt. C. de vsur.*

13. *l. heres 51 §. 1 D. de petit hered.*

14. Ex reliqua scilicet here litate.

15. Boer. *d quæst 3 in fin.* post Bald. *in l non est. C. famil. ercisc.* & alios ibi citatos.

16. Non tanquam vsuris sed quasi in vicem & taxationem fructuum *arg. l socium 60 D. pro socio.*

DEFINITIO XII.

Si filiæ cui legatum est in diem aut sub conditione totum pro legitima petere ante diem velit.

CVm pater in legitimæ supplementum certam pecuniæ quantitatem filiæ legasset soluendam post certũ tempus, nec filia legatum agnouisset pro integro supplemento, sed in diminutionem duntaxat quantitatis quam sibi longè maiorem debitam esse obtendebat, pecuniam legatam peteret. Placebat aliquando incerto eo quantũ esset in patris facultatibus vt sciri posset quid & quantum pro supplemento deberetur, reiiciendam diei adiectionẽ pendente lite, filiæque interea totum legatum solui oportere. 1 Non tam quod ita fieri omnino iustum videretur, 2 quàm quia nihil esset quod in dubio meliùs æquiùs cõstitui posset: 3 Quasi paterfamilias qui in dubio facultatũ suarũ prob. æstimator fuisse credendus erat, 4 diem adiecisse videretur vt faciliorem heredi solutionem redderet, 5 potiùs quàm quòd ita supplementi iusta ratio postularet. 6 Neque hoc casu locum habere quod constitutum est vt legatum pro legitima eiúsve supplemento relictum in eo quod excedit legitimam diem recipere possit aut conditionem. 7 Id enim tum verè dici cùm in confesso aut aperto est plus legatum fuisse quam pro legitima deberetur, non cùm de eo ipso controuertitur. 8 Filiam tamen satisdare antè omnia debere, Se si quid ampliùs acceperit quam pro supplemento accipere debuerat, æstimato cõmodo repræsentationis, 9 heredi restituturam: 10 Ne alioqui aut nihil prorsus interim habeat ex supplemento debito si patris voluntati omnino stetur, 11 aut plus consequatur quàm consequi debeat si diei quem legato pater iniecit nulla ratio habeatur, 12 Sed tamen postea recessum est ab hoc tractatu, visúmque conuenientiùs cogi filiam vt vel iudicium patris sequatur vel repudiato petat legi-

timam

timam qualis quantáque ex legibus sibi debetur. Interim verò contenta sit ea quantitate quam portioni legitimæ respondere ex ipsius heredis confessione appareat. 13 Nisi malit illa pendente lite subministrari sibi sumptus necessarios in causam litis & alimentorum. 14 *Ita Senatus* in ea causa de qua in Defin. 34. infr.

1. Eo colore quòd legitima neque diem recipiat, neque conditionem vulgar. *l. quoniam in prioribus* 32. *C. hoc tit.*
2. Erat enim sanè inconueniens serodi voluntatem defuncti *l. nam absurdum* 7. *D. de bon. libert.*
3. Nam quoties nihil sine captione inuestigari potest eligendum est quod minimum habeat iniquitatis vt in iuris regula *l. quoties nihil* 200. *De regul. iur.*
4. Nisi quod plerumque euenit vt de suis facultatibus amplius quàm in iis sit homines sperent *l. in fraudem* 10. *D. qui & a quib. manum.* §. 3 *Instit. quib. manum. lic.*
5. Tempus enim in testamentis non nisi pro herede adiectum intelligitur *l. cùm tempus* 17. *De regul. iur.*
6. Nam nec quicquid solutionem moratur indebitum interea facit quod fuit debitum *l. pater dotem* 7. §. *penult. D. de dot. praleg.*
7. *l. fœminis* 38 §. *cùm autem C. hoc tit.*
8. Controuersia enim quælibet facit rem dubiam & obscuram propter incertum euentum iudiciorum *l. quod debetur* 51. *D. de pecul.* Nisi ex iuris ratione certissimum sit non nisi per iudicis iniuriam sequi posse condemnationem *l. eo tempore* 50. *eod.*
9. *Vt in l. debitor* 81. *de legat.* 2. *l.* 5. *D. ad leg. falcid.*
10. Quod hæc satisdatio non tam legitimæ cuius quantitas adhuc est, quàm legati onus esse videatur.
11. Cùm tamen pater ipse testamento suo declarauerit supplementum aliquod filiæ deberi: *l. ventre* 84. in illis verbis *nomen iniquum erit. D. de acquir. hered.*
12. Plus enim tempore petit qui ante diem petit §. *plus autem. Instit. de action.*
13. Quæ sententia nostra illa est quam contra pragmaticum errorem defendimus *in Chiliad. De error. pragmat. Decad.* 15. *Err.* 1. vbi vide.
14. Quod petere posset etiam exheredata *l. si instituta* 17. §. *pen. D. hoc tit. l. vlt. C. de ordin. cognit.*

DEFINITIO XIII.

Quid si legatum ipsum statim petat tanquam purum.

QVid verò si in diem legatam pro legitimæ supplemento pecuniam filia velit petere? Multò minus ei permittendum est vt quod in diem relictum fuit priùs petat ex testamento quàm dies venerit, ne testatoris voluntatem, quæ vna & indiuidua est, scindere velle videatur. 1 Ergo supplementum legitimæ debet repudiato legato. 2 Vrgere autem vt in diminutionem quantitatis pro supplemento debitæ ea saltem pecunia statim prorogetur quam legitimæ portioni parem esse heres fateatur. Oblata nulla in eam rem satisdatione. 3 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Contra *l. si ita stipulatio* 39. *in fin. D. de oper. libert. l. nam absurdum* 7. *D. de bon. libert.* Ageret enim ex testamento contra testamentum.
2. Nec enim videbitur fraudem fecisse quam potiùs exclusa fuerit *l. cùm pater* 77. §. *Titio fratri. de leg.* 2. *l. quia autem* 6. §. *si patronus in fin. D. si quis omiss. causs. testam. l. qui totam* 45. *D. ad SC. Trabell.*
3. Nam pro ea quantitate quam constat esse in legitima non potest admitti onus vllum aut diei aut conditionis aut satisdationis *l. quoniam in prioribus* 32. *C. hoc tit.* iunct. *l. si patronum* 44. *in princ. de bon. libert.*

DEFINITIO XIV.

Quid si filia hæc iurato renunciauerat.

SI tamen filia dotalibus tabulis & adhibito, vt fieri solet, iureiurando, 1 paternæ successioni renunciauerat, aliud dicendum erit. Etsi enim potestas renunciationis superueniens patris iudicium non excludit, 2 fieri tamen nequit vt ex patris iudicio ante diem petatur quod in diem relictum est: 3 nec rursus pro legitimæ supplemento quippe quod nullum debetur quandiu subsistit renunciatio: 4 quam prouide ante omnia rescindi necesse est si patris iudicio omni ex parte stare filia nolit: 5 Porrò cùm nec rescindi possit, priusquàm æstimatis ad amussim paternis facultatibus filiam renunciando læsam fuisse appareat, 6 consequens est nullum quæstioni locum superesse quid & quantum lite pendente filia consequi debeat, cùm post factam æstimationem statim finiri lis possit adiudicata filiæ ea quantitate quam exploratum erit ipsi debitam esse pro legitimæ supplemento. 7 *Ita tractatum est* in supradictis causis.

1. *Ex cap. quamuis pactum. de pact. in* 6.
2. *l. si patronus* 33. *D. de bon. libert. Auth. ex testamento. C. de secund. nupt. DD. ad d. cap. quamuis pactum.*
3. Vt diximus *prox. Defin præcedente.*
4. Intellige si renunciatum sit non tantùm futuræ successioni generaliter, sed etiam legitimæ portioni eiúsque supplemento specialiter & expressim, secundùm ea quæ diximus *Defin.* 1. *sup. eod.*
5. Non enim potest videri minùs dedisse is in quem amplioris summæ actio non competit *l. non potest videri* 117. *D. de verb. signific. l.* 1. § *quod autem. D. si quid in fraud. patron.*
6. Læsionem interuenisse, probatámque esse necesse est priusquàm rescindi possit renunciatio siue ex capite minoris ætatis, siue ex causa metus reuerentialis rescindatur *l. nam postea quam* 9 §. *si minor. D. de iureiur. l.* 1. §. *qua oneranda. D. quar. rer. act. non dat.*
7. Non enim ad prouisionalem sententiam recurrendum est cùm diffinitiua ferri potest per modo constat modo agatur *l.* 3. *vt in possess. legat. l.* 3. *D. de recept. qui arbitr. l. quidam* 21. *D. de reb. credit.*

DEFINITIO XV.

Agnitio legati quod non excludit læsionem in legitima non excludit restitutionem.

FIliam quæ dote à patre accepta bonis omnibus paternis interposito iureiurando renunciauerat, ac præterea legatum sibi pro omni iure testamento patris relictum annis vigintiquinque agnouerat, placuit nihilominus in integrum restitui posse ad petendam legitimæ repletionem si tam in legato quàm in dote coniunctim minus sit quàm filiæ pro legitima debeatur. Illa namque verba *pro omni iure* pro non adiectis habentur, quoties alioqui fraus legitimæ fieret. 1 Itaque perinde est acsi legatum simpliciter & sine adiectione vltra relictum proponeretur. 2 Etsi enim renunciatio præcesserat qua subsistente nullus ad legitimæ petitionem supererat regressus: 3 quia tamen in eo erat filia vt quandocunque defuncto patre posset in integrum restitui si in legitimæ portionis quantitate læsam eam appareret, 4 non potuit ius illud petendæ restitutionis per solam legati minùs sufficientis agnitionem perimi; quemadmodum nec sublatum fuisset ius petendi citra restitutionis auxilium supplementi, si vel nulla, vel non iurata renunciatio præcessisset. 5 Hoc autem in proposita facti specie eò magis obtinere debebat, quod vt proponebatur agnoscenti legatum filiæ & eius solutionem petenti fratres iidémque patris heredes non consenserant. Quæ enim fratres postmodum recusare poterant, quominùs sorori liceret, si vellet, etiam ab agnitione legati resilire? 6 Non idem est si filia maior annis vigintiquinque post obitum patris supplemento legitimæ renunciauerat. 7 Tum enim cæterorum maiorum exemplo non aliter audienda erit nec si petit restitutionem in integrum quàm si se probet læsam immodicè id est vltra dimidiam. 8 *Ita Senatus* in relationibus libellorum 11. Cal. Iunij 1590.

1. *l. quoniam in prioribus* 29. *C. hoc tit.* Dixi *Defin* 10. *sup. eod.*
2. § *Cæterum. Nouell.* 155. *vt cùm de appell. cognosc.* Boer. *quæst.* 3. *num.* 10.
3. Intellige si legitimæ specialiter fuerat renuntiatum ex iis quæ scripsi *supr. Defin* 1. *num.* 3.
4. *Et not. in cap quamuis pactum. de pact. in* 6.
5. Intellige de renuntiatione non iurata quæ facta sit viuo patre. Nam post mortem patris renunciatio legitimæ valet

etiam sine iuramento Boer. *quæst.14.num.5 in fin.* post Bart. *in l.1.§.qui habebat quæst.4. De bonor poss.contr.tab.ex l.si quando §. illud C.hoc tit.l.pen.§.vlt.D.eod.*

6. Nam & huc pertinere potest quod dici solet non fieri iniuriam volenti *l.1.§.vsque adeo C. de iniur.* facit *l.pen. C. de solut.*

7. Hoc ideò quia renũciatio generalis siue iurata siue non, etiam post obitum patris facta, neque legitimam neque legitimæ supplementum comprehendit *d.l.si quando.§.& generaliter* Boer. post alios *d.q.14.nu 6.*

8. *Ex l.2.& l.si voluntate 8.C.de rescind.vendit.* Bart. & cæteri *ad l.1.§.qua enarrandu D.quar.rer.act.non dat.*

DEFINITIO XVI.

Non differre legitimam, quæ descendentibus debetur ab ea quæ ascendentibus.

SVnt qui distinguãt 1 inter legitimam portionem quæ debetur ascendentibus & illam quæ descendentibus, quòd illa quoniam iure naturæ debita est, non possit inuitis solui in pecunia, sed omnimodo soluenda sit in corporibus bonorum, 2 nisi quid eo nomine iam acceperint in pecunia: Quo casu cùm non tàm legitima quàm legitimæ supplementum peti possit, consequens est vt in pecunia repleri possit quæ iam in pecunia solui cœpta est. 3 Quæ verò ascendentibus debetur solui tota possit in pecunia, quasi hac parte minùs fauorabilis, quòd non iure naturæ sed solo pietatis intuitu & ratione miserationis, 4 vt potè contra ipsorum parentum votum debeatur. 5 Sed non placet Senatui nostro ea distinctio quippe quæ nec lege vlla, nec bona ratione nitatur. Æquè enim legitima vtraque fauorabilis est licèt alio & alio iure debeatur. 6 At neque eorum distinctio placet, qui masculos in eo melioris quàm fœminas conditionis esse volunt vt etiamsi legitimæ partem iam in pecunia acceperint, variare tamen possint, 7 & ea pecunia reddita integram legitimam petere in corporibus bonorum. Nam sicuti cùm de tota successione, ita & cùm de legitima portione quæritur, idem omninò & in omnibus ius est masculorum & fœminarum: 8 Illáque ratio non minus masculis obstat quàm fœminis, quòd qui legitimæ partem in pecunia accepit, 9 ab eo iure apertè recesserit, quod habuit ab initio petendę totius legitimę in bonorum corporibus, si id maluisset. 10 *Ita tractatum est 17.* Cal.1590.

1. Contra quos vide quæ nos pluribus disputauimus in *Chiliad. De error. pragmat. Decad.14 Err.1.*

2. *Ex l.scimus 36.ad finem principij, in versic. repletionem C. hoc tit.*

3. Ne alioqui eueniat vt vna eadémque res diuerso iure censeatur *l.eum qui ædes 30.D.de vsucap.l.inter socerum 26 §.cùm inter.D.de pact.dotal.* Mihi tamen neque hæc sententia probatur, contra quam vide quæ scripsi *Decad.14 Err.vlt.& Decad.15 Err.2.l.etiamsi 8.C.de iur.dot.*

4. *l.nam etsi 15.in princip.D.hoc tit.l. scripto 7.§.vlt. D. vnd. liber.*

5. *l.Iulianus 26.D.si quis omiss. causs. testam.l. nihil interest 50.§.sed nunquid.D. de bon. libert. l. cum ratio 7. D. de bon. damnat.*

6. Imò verò etiam quæ ascendentibus debetur legitima secundùm naturam debita dicitur à Iustiniano in *Nouell.1. de hered.& falcid.circ.princip.§.primum itaque.*

7. Et tamen non licet regulariter variare *l.si fundus 4.§.eleganter & l.penult.D.de leg.commiss.* maximè cùm prima electio trahit aut iam traxit secum executionem, vt in proposita specie *l.apud Aufidium 20.D.de option.lega.*

8. Sublata iampridem omni differentia sexus per *l. maximum vitium 4.C.de liber.prater.& Nouell.118.de hered. ab intest. venient.cap.4.de agnat.iur.in hered.sublat.§ nullam.*

9. Siue viuo siue mortuo eo in cuius bonis legitima debetur, si interpretibus & pragmaticis nostris credimus, non mihi qui non aliter hoc verum esse puto quàm si pro legitima quis pecuniam acceperit eo tempore quo iam legitima debebatur id est post mortem testatoris *arg.l.pen.in fin.D. hoc tit.l. qui potest 174.§.1 de reg.iur.* Scripsi *Decad.14 Err.19.*

10. Præsertim cùm cuiquam nec ab initio permittendum ei fuisse vt repudiaret legatum pecuniarium ad legitimam in bonorum corporibus consequendam, licèt aliter vulgò receptum sit, vt scripsi *Defin 9.sup.*

DEFINITIO XVII.

Non semper legitimam deberi in corporibus bonorum.

SAnè quod dicimus ascendentibus æquè ac descendentibus legitimam deberi in corporibus bonorum: non est omninò perpetuum. Quid enim si defunctus dedititius fuerit, &, vt loquimur, talliabilis conditionis sola relicta matre superstite? Fauor conseruandi feudi efficit vt audiendus sit dominus, si matri æstimationem legitimæ in pecunia soluere velit. 1 Nam & si poneres decessisse sola superstite filia in ea prouincia in qua ex consuetudine receptum sit, vt in Sabaudia & Bugiensium agro, potiorem esse domini quàm filiarum causam, 2 placet dotem quæ filiæ à domino danda est, 3 quamuis & in locum & pro portione legitimæ detur, 4 tamen in pecunia numerata solui posse, si id dominus malit. 5 Eadem omninò iuris aut potius æquitatis ratione, ne qua nisi quàm parcissima feudi diminutio fiat. 6 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Nam nec summo iure vlla legitima deberetur matri in bonis feudalibus, quorum propria natura illa esse dicitur vt nunquam ascendant, id est nunquam ad ascendentes reuertantur, sed semper ad descendentes deuoluantur, & quidem ad masculos duntaxat nisi de filiabus, & earum descendentibus specialiter conuentum sit § *hoc autem Tit.1 feudor. De his qui feud. dar. poss.& tit.8. De success.feud.lib.1.per tot.*

2. Quæ propria est ratio feudi, vt proximè diximus.

3. Eo namque iure vtimur vt quo casu dominus præfertur filiæ defuncti eam dotare teneatur.

4. Æstimamus enim dotem congruam hoc casu vt & aliàs ex legitimæ portionis comparatione. Notant nostri *ad Auth. res quæ.C commun. de legat.l. mulier 22.§. cùm proponeretur ad Senat.Trebell §. quamobrem Nouell. 39. De restit.& ea quæ parit 11.mens.*

5. Boni enim consulere mulier debet quòd hanc saltem pecuniam consequatur, quæ alioqui tanquam à successione intestati exclusa (quæ nec vlla in proposito est, vt & *in l. 2. D. de castr.pecul.*) nihil omninò habere summo iure deberet *arg. l.si res æstimata 12.§.1.vers.Marcellus D.de iur.dot.*

6. Alioqui multiplicatis descendentium gradibus aut personis facilè fieret vt feudum ad nihilum redigeretur aut saltem ad semissem vsque si quinque essent filiæ diminueretur: Itémque vt inuitus dominus incideret in communionem, quod ne fiat solet interdum permitti etiam in pari causa vt æstimationem offerens audiatur qui alioquin non esset audiendus *l. sancimus 34.§.ne autem communione.C.de donat.* Iunct.*l.si patronum 44.in princip.de bon.libert.*

DEFINITIO XVIII.

Potest statuto excludi filia quæ dotem à patre habuit licèt minorem legitima nisi enormiter læsa proponatur.

SI lex municipalis iubeat filiam dote contentam esse, nullo casu plus petere potest, siue à patre siue ab extraneo dotata sit, tametsi dos minor sit legitima. 1 Etsi enim dura lex videtur, tamen cùm ita scripta sit seruanda est. 2 Nec aliud erit si ponas legem municipalem ijs verbis conceptam vt simpliciter excludat filias dotatas. 3 Lex enim benè præsumit de patre, 4 nisi prorsus immodica, & vt loquuntur, enormis læsio interueniat, 5 quæ ex summa æquitatis ratione semper excepta intelligi debet. 6 *Ita tractatum est* in causa Ioannis Bouier & Petri Quinier Aduocati 10.Cal.Decemb.1590.

1. Bald.*in auth.res quæ n.16.C. commun. de legat.* Grammat. *Decis.Neapol.101.num.47.& 72.Corn.cons.57.lib.2.*Dec.*cons.277.col.pen.vers.& ista conclusio.*

2. *Arg.l.prospexit 9.D qui & à quib. manum.* Iacob. Menoch. *De arbitr.iudic.lib.2.Cent.2.cas.n 149.num.2.3 & 4.post* Bald. *ad d.Auth.res quæ.*

3. Castr.*cons.275.incip super primo quæsito & cons. 400. visis & ponderatis & 401.lib.2.*Curt.*sen.cons.81.*Dec.*cons.26.n.2. cons. 89.num.*

39 num 4. *cons.*131. *num* 5. & *cons.* ... *num.*4. Andr. Tiraquel. *in* ... *si vnquam num* 10 *C. de reuoc. donat.*

4. ... *in* 12. §. *vlt. D. ad leg. iul. de adult. l. penult. vers. ne quis eam C. de adopt.*

5. *Arg.* ... *si superstite* 5. *vers.* ... *C. de dote.*

9. Menoch *vbi supr num.* 5. *vers. Ex supra dictis.* Curt. sen. *cons.* 17. Curt. iun. *cons.* 10. Ias. *cons.* 133. *lib.* 4.

DEFINITIO XIX.

In quibus differat dos a legitima.

QVamquam vulgò dici solet dotem loco legitimæ esse eodemque iure censeri, 1 permultæ tamen sunt inter dotem & legitimam differentiæ. Filia etiam quæ à legitima exclusa est dotari nihilominus debet: 2 Legitima institutionis titulo danda est, dos non item: 3 Legitima onus nullum admittit, Dos admittit: 4 Legitima sine personarum distinctione semper certa est, Dos incerta: 5 Legitima viuo patre non debetur, Dos debetur. 6 Frater sororem dotare internum cogitur, 7 legitimam ei dare numquam, 8 tametsi instituta turpi persona liceat sorori 9 præteritæ querelam proponere inofficiosi testamenti: 10 Contra mater, & auia filiæ nepotique legitimam debent, 11 dotem non item si ex paternis bonis constitui possit. 12 Legitima debetur purè, 13 Dos no nisi sub condicione illa siue expressa siue tacita si filia nubet. 14 *Ita tractatum* est in eadem causa.

1. Sic enim vulgo creditum est *ex l. quoniam Nouella* 29. *C. hoc tit.* Erroneè tamen vt scripsi *Decad.* 12. *err.* 2.

2. Id enim est quod facit vt statuto possit filia excludi à legitima quia dotari debet. Brun. in stat. Quod extant *mascul. art.* 3. *q* 8. *num.* 13.

4. Castr. *cons.* 196. *in puncto quaritur col.* 1. *in fin. lib.* 1.

4. Brun. *vbi sup.* Castr. *cons.* 323. *super primo lib.* 1.

5. *l. quæro* 60 § *gener* D. *de iur. dot.* Grammat. *decis.* 101 *n* 64.

6. *l.* 1. §. *si impubere. D. de collat. l. vlt. C. de dot. promiss. l. capite* 19 *D. de ritu nupt.*

7. Scilicet consanguineam non vterinam *l. cum plures* 12. §. *cum tutor D. de administr. & peric. tutor.*

8. Nam dicitur hæc legitima deberi secundum naturam cùm à fratre instituta est turpis persona *Nouell.* 1. *de hered. & falcid. in princip.* § *primum itaque.*

9. Consanguineæ scilicet non vterinæ *l. fratres* 27. *C. hoc tit.*

10. *l. fratris* 21. *eod.*

11. §. *aliud quoque capitulum Nouell.* 115. *vt cum de appell. cognosc.*

12. *d. l. vlt. C. de dot. promiss. l neque mater* 14 *C. de iur. dot.*

13. Nec enim recipit diem aut cōdicionem *l. quoniam in prioribus* 32. *C. hoc tit.*

14. *l. Titio centum* 71 §. *Titio genero* vbi Bart. *num.* 2. *De condict. & demonst.* Paul. Castr. *cons.* 73. *incip.* licet ita Domina Lisa. *lib.* 1.

DEFINITIO XX.

Dotem congruam non semper ex legitimæ comparatione æstimandam esse.

DOtem congruam plerique intelligunt etiam viuo patre eam quæ legitimæ portioni responderet si tùm pater moreretur. 1 Quod non ita est. Neque enim fieri potest vt viuo patre dos in locum legitimæ succedat, cum eo tempore nulla dum legitima filio in bonis parentis, vt proximè diximus, debeatur. 2 Proinde congrua esse potest etiam quæ legitimam non æquat. 3 Nec est contrarium quod etiam cùm de congrua dote agitur patris facultates æstimandæ sunt. 4 Id enim sic accipi debet vt eius quoque temporis rationem haberi oporteat, in quod pater superesse possit, itemque liberorum tam suscipiendorum quam susceptorum. 5 Alioqui si dos congrua ex legitimæ comparatione censenda esset, quid attineret in ea re nobilitatem mulieris spectare, aut mariti dignitatem, 6 aut loci in quo matrimonium fit, consuetudinem? 7 Neque enim ista immutant quantitatem legitimæ, quæ semper certa, eademque est. 8 Sed & frustrà quæreretur de imputatione dotis in legitimam, 9 frustràque distingueretur, 10 an dos data sufficeret ad legitimā necne, si cōgrua dos dici nō posset, quæ legitimam non adæquaret. E contrario dos immodica dicenda esset quæ legitimam excederet: quod vtrumque falsum est. Inofficiosam enim dotem appellamus & immodicam non quæ legitimam excedit, sed quæ facit ne cæteris liberis legitima salua esse possit. 11 Planè si post mortem patris de dote quæratur an congrua sit vt à legitimæ petitione repelli filia debeat. 12 Aut si ex lege municipali cautum sit vt filia congruenter dotata excludatur à iure petendæ legitimæ. 13 Non improbabiliter defendi potest, dotem his casibus succedere loco legitimæ Ideóque nec aliter congruam videri debere, quàm si legitimæ respondeat, non vt maior esse nequeat, 14 sed vti ne minor, tempore dotis constitutæ inspecto. 15 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Post Salic. *ad Auth. nouissima. C. hoc tit.*

2. *l.* 1. §. *si impubere D. de collat.*

3. Nisi cùm arbitrato boni viri dos constituenda est, cùm legitima minuscula portio dicatur *in l si quis suo* 33. *C. hoc tit.* Boer. *quæst.* 5. *num.* 12.

4. *l. cum post* 69. §. *gener. & l. quæro* 60. *D. de iur. dot. l. si filia pater* 43. *de leg.* 3. *l. cognouimus* 19 *C. de hæret.*

5. *d. l. si filia* in illis verb. *ex facultatibus ex numero liberorum testamentum facimus.*

6. *d. l. quæro.* ibi *& dignitate mulieris maritique d.* §. *gener. &* §. *nuptiis d. l. cum post.*

7. *arg. l. si seruus* 50. §. *vlt. de leg.* 1. *l. quod si nolit* 31. §. *quia assidua D. de ædilit. edict.* licèt in dote exigenda non locus spectandus sit vbi contractum est matrimonium sed vbi maritus domicilium habet *l. exigere dotem* 65 *D. de iudic.*

8. Triens scilicet vel semis portionis ab intestato contingentis *Auth. nouissima. iunct. l. cum quæritur* 6. *& l. qua nuper* 31. *C. hoc tit.*

9. *l. quoniam nouella* 29 *eod.*

10. Quomodo nostri distinguunt cùm disputant, An auctis post datam dotem patris facultatibus inspiciendum sit tempus mortis, aut dotis constitutæ. De quo dicemus *infr. Defin.* 23.

11. *l. vore. C. de inoffic. dotib.*

12. Quasi quæ in dote habuerit legitimam postea quàm placuit dotem in legitimam imputari debere *d. l. quoniam nou.*

13. Cuiusmodi statuta pleraque sunt in Italia.

14. Nihil enim vetat plus esse in dote, quàm in legitima.

15. Secundum eam distinctionem quam à Senatu nostro probatam esse dicemus *infr. Def.* 23.

DEFINITIO XXI.

Dos congrua dicitur inspecto tempore constitutionis, legitima congrua inspecto tempore mortis dotantis.

QVibus consequens est vt in congrua dote æstimanda non aliud tempus spectari possit, quàm quo dos promissa aut constituta est. 1 Est enim id generale & perpetuum vt si aliud nihil obstet, contractus tempus spectari oporteat. 2 Cùm tamen si de ineunda legitimæ æstimatione ageretur, tametsi legitima per contractum promissa esset, mortis tempus necessariò inspiciendum esset, 3 quia nec legitima vlla ante id tempus debetur. 4 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Bald. *in auth. res quæ num.* 16. *C commun. de legat.* Boer. *quæst.* 62. *num.* 13. Dec. *cons.* 277 Crauet. *cons.* 11. *num.* 14.

2. *l. Rutilia* 69. *D. de contr. empt. l. quæ legata* 18. *l. non omne* 144. §. 1. *De reg. iur. l. si voluntate* 8. *C de resc. vend.*

3. Iacob. Menoch. ex communi aliorum sententia *De arbitr. iudic. centur.* 2. *casu* 149.

4. *l.* 1. §. *si impubere. D. de collat. bonor. d. l. cum quæritur* 6. *C. hoc tit.*

DEFINITIO XXII.

Ad quid obligatus sit qui se dotem congruam daturum promisit.

ERgo qui se dotem congruam filiæ constituturum promisit, non de legitima cogitasse credendus est, 1 cuius quantitas semper incerta est cùm ex futuro euentu pendeat, & ex liberorum numero, auctisque vel diminutis facultatibus augeatur vel diminuatur, 2 sed de

R

ea dote quam tum commodè dare possit, Inspecto eo quod sibi, quod aliis siue natis siue nascituris liberis seruare debeat.3 Quod ipsum cùm boni viri arbitrio æstimari oporteat,4 non alterius quàm ipsius patris arbitrio æstimandum est.5 Si non immodica læsio probetur.6 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Ita eleganter Grammat.*decis*.101.*num*.65.*& seqq*. alioqui, inquit, cogeretur pater viuus assignare legitimam filiæ, quod absurdum esset ac iniquum.
2. Tempore scilicet mortis inspecto *d. l. cùm quæritur. l. in quantitate* 73.*D.ad leg.falcid.*
3. *l.si filia pater* 43.*de leg* 3.
4. *l.cùm post* 69.*§.gener.de iur. dot.*
5. *l.parentibus* 8.*C.hoc tit.l.si cogitatione* 21.*C.famil ercisc.*
6. *l.si superstite* 5.*C.de dolo.l.*1.*§.quæ onerandæ* vbi Bart. & cæteri *D.quar.rer.act.non det.*

DEFINITIO XXIII.

In ponenda ratione legitimæ an tempus mortis spectandum sit, an constitutæ dotis.[1]

HInc facile est intelligere quid ad eam quæstionem responderi possit quæ in scholis & tribunalibus tantis iampridem contentionibus agitata est.1 Si pater congrua dote constituta postmodum auctus sit facultatibus ita vt mortis tempore inspecto desinat dos esse congrua quæ priùs fuerat, An ex bonis quæ superuenerunt dotem legitimámque filiæ augeri oporteat. Nam si de dote tantùm agatur, duplex ratio est quæ facit ne augeri vllomodo debeat. Vna illa quòd, vt iam supradictum 2 est, dotis constitutæ tempus præcisè spectari conuenit.3 Altera, quòd si ex contrario patris facultates diminutæ fuissent, non idcirco dos marito aufferretur, 4 at nec soluto matrimonio in mulieris necem minueretur nisi hactenus vt sibi suísque pater subueniret. 5 At si de legitima quæratur, cui non fuisse renunciatum proponas, dubitationem res non habet, quin pro modo facultatum, quæ excreuerunt in tempus vsque mortis augeri eam oporteat:6 quoniam eo demùm tempore quid in legitima sit, quærendum est. 7 Interueniente verò renunciatione adhibitóque in eam rem, vt fieri solet & debet, iureiurando,8 nec dubitationi locus esse potest quandiu tenet renunciatio quin legitima nulla, & consequenter neque supplementum vllum debeatur.9 Sicut & rescissa ob causam aliquã renũciatione cùm perinde habeatur ac si facta nunquam fuisset,10 mortis tempus spectandũ esse nemo ambigit.11 Sed cùm ex causa enormis, vt vocant, & immodicæ læsionis, vt plurimum renunciationes huiusmodi rescindi soleant,12 Quæstio tantùm in eo esse potest, An in æstimanda læsione, bonorum quæ superuenerunt rationem haberi oporteat, an eorum duntaxat quæ fuerunt, cùm dos constitueretur. In qua quæstione si iuris rationem inspicias illud statim occurrit quod dicas ipsum contractus tempus præcisè spectandum esse.13 Vt si filia cùm accepta dote renunciauit, non vltra dimidiam læsa fuerit ex comparatione eius quantitatis quam pro legitima habere debuisset si tùm pater decessisset, nihil sit de quo conqueratur.14 Sed quoniam renunciationes istæ odiosæ sunt vtpote iuris ciuilis rationi contrariæ, 15 quin & in futurum tempus conferuntur quo legitima debebitur, 16 id est in tempus mortis,17 cùm tacitam eam condicionem habeant si legitima quandoque debebitur,18 (priùs enim est vt legitima debeatur quàm vt ei renuncietur,19) Senatus noster æquissimum sequitur temperamentum: Vt si ab initio congruam dotem habuit filia, id est quæ respondeat legitimæ quam habitura erat si tum pater obiisset, nihil ei prosit quod posteà pater locupletior factus sit.20 Quandoquidem nihil est quod patri imputetur, qui ex bona fide iustóque boni viri arbitrio paternum officium impleuerit.21 Sin minùs congruè dotata filia extitit, licèt non immodicè læsa,22 restituatur in integrum ex causa læsionis æstimandæ pro quantitate bonorum quæ moriens pater reliquerit.23 Vt hactenus patris impietas puniatur,24 qui propriam filiam circumuenerit, & ad iurandam renunciationem adegerit.25 Nec ad rem pertinet si quis hoc etiam casu obiiciat, non esse audiendam filiam quæ ampliorem portionem petat auctis paternis facultatibus, cùm neque diminui acceptã dotem vellet iisdem diminutis.26 Nam quod fauore dotis inductum est vt diminui non possit,27 filiæ nocere non debet ne ampliùs quicquam petere debeat, si petendi ratio subsit:28 quæ subest procul dubio cùm saltem tùm filia immodicè læsa reperitur eo tempore quo de legitima quæri oportet, id est quo pater moritur, si iam inde ab initio non congruam habuit portionem.29 Qua ratione non improbabiliter possit quis meo iudicio defendere, omni casu,30 spectandum tempus mortis patris in æstimanda læsione, cùm nec ante id tempus renunciatio quãtumuis iurata effectum vllum habere possit propter tacitam illam inhærentem quam diximus condicionem, si quandoque legitima deferetur.31 Adeò vt sit etiam hæc sententia consequens ei iuris regulæ quæ habet: In iocũda læsionis æstimatione contractus tempus inspici oportere.32 Contractum namque intelligere debemus non cùm interuenit stipulatio, sed cùm vtilis esse, virésque aliquas habere cœpit.33 *Ita tractatum est* in causa Ioannis Bouier & Petri Quinier Aduocati re, Cal. Decemb. 1590. Et rursum in ea causa de qua in Defin. 7. 8. & 21. sup. de pact.

1. Et de qua scripsimus *in Clodiade De error.pragmat.Decad.*13.*Err.*4.*&* 5. vbi omnino vide.
2. *Defin.*20.*in fin.& Def.*21.*sup.*
3. *Arg.l.Rutilia Polla* 69.*D.de contr.empt.l.si voluntate* 8.*C.de rescind.vendit.l.quæ legatis* 18.*l.non omne* 144.*§.*1.*De regul.iur.* ex quibus locis apparet regulare esse in omnibus contractibus, vt contractus tempus obseruari oporteat.
4. *l.Titia* 64.*D.de iur dot.l.si donaturus* 9.*§*...*D.de cond. caus. dat.l.*5.*§.pen. D.de dolo mal. excep.*
5. *Auth. sed quamuis C. de rei vxor. action.* vbi constitutum est vt si patris substantia decreuerit aliqua fortuita clade non amplius secundo marito in dotem dare cogatur, quàm quantũ facultates eius patiuntur. In hac autem ratiocinatione præsupponendum est non debere audiri eum qui id petat cuius contrarium non fuerat postulaturus *l.pen C.de solut.*
6. *l.*4.*§.deficientium D.de muner.& honor.l.ab his* 30.*§.audit D.de vacat.& excus. muner.*
7. *l. cùm quæritur* 6. *iunct. auth. nouissima C. hoc tit.* quia legitima est quota portionis ab intestato contingentis *l. parentibus* 8.*l.qua nuper* 3.*eod.* intestati autem successio non nisi mortuo patrefamilias defertur *l.* 1. *§.scendum l.* 2. *§.proximum D.de suis & legit.*
8. Ad validandam renunciationẽ, quæ alioqui non valeret *cap.*2. *De pact. in* 6.
9. Si modò specialiter & expressim renunciatum sit legitimæ eiúsque supplemento secundum ea quæ scripsimus *Def.*1.*sup.*
10. Is enim effectus est restitutionis in integrum vt in eo statu reponantur omnia in quo essent si factum non fuisset id quod rescissum est *l. quòd si minor* 24.*§. restitutio D. de minor. l. vnic.C.de reput.quæ fiunt in iudic.in integr.restit.*
11. Adeò vt & ab eo die mortis fructus legitimæ debeantur vt scripsi *Def.*11.*sup.*
12. Implorato beneficio *l.*2.*C.de rescind.vendit.* quam nostri nolunt in omnibus contractibus locum habere præsertim concurrente metu reuerentiali qui iunctus cum enormi læsione inducit iustum metum *Ex notat.in l.*1.*§. quæ onerandæ D. quar. rer.act.non det.*
13. *d.l.Rutili.*
14. *d.l.si voluntate* 8.*C.de rescind.vendit.*
15. *l.*3.*C.de collat.l.vlt.D.de suis & legit.*
16. Illud autem præcipuè tempus spectandum est in quod dispositio confertur *l.Stichum* 39.*de manum.testam.l.quod sponsæ* 4.*C.de donat.ant.nupt.*
17. *Vt dixi sup num.* 7.
18. Bart.Bald.Castr.& alij *ad l.qui superstitis* 94.*D.de acquir. hered.*
19. *l.si ita* 45.*§.si sub condicione de leg.*2.*l.qui potest* 174.*§.quod quis de regul.iur.*
20. Nam & initium inspici solet cùm quæritur an locus sit in integrum restitutioni *l.* 3.*§. scio d. l. quod si minor* 24.*§. restitutio*

restitutio vers. nam etsi origo D. de minor l. si patronum 44 § si ex bonis D. de bon. libert.

21. Quod & in dubio de patre præsumendum est *l. pen. C. de adopt. l. mec in eu 12. § 1. D. ad leg. Iul. de adult.*

22. Nam cùm filia immodicè læsa est, dubitationem res non habet quin omnimodo in integrum restitui debeat *l. si superstite § vers. sed si læsa et immodicè. C. de dolo.*

23. *Arg. d. l. cùm quæritur 6. C. hoc tit.*

24. Dicitur enim contra officium pietatis iniquè & indignè fecisse pater, qui minùs legitimam portionem filiæ dedit *l. 2. 3. 4. & 5. D. hoc tit.*

25. Nam & adigere intelligitur pater tum etiam cùm filia iutare patitur *l. adigere 6. D. de iur. patron.*

26. Quæ ratio præcipua est Boetij *quæst. 62.* & aliorũ omnium qui mordicus & indistinctè defendunt tempus constitutionis spectari oportere *ex l. pen. C. de solut. l. de fideicommisso 11. C. de transact. l. si pater 12 C. hoc tit.*

27. Nec alia vlla ratione dotis condicio deterior fieri *l. Aemilicinus 17. D. de pact. dotal.*

28. Ne inducta in fauorem adferant detrimentum contra *l. 3. § duo autem D. de Carbon. edict. l. generaliter 5. § 1. in fin. C. de sec. nupt. l. plures 19. in fin. D. de fid. instr.*

29. *Arg. d. l. si patronum ex debita 44. § si ex bonis,* vbi est textus non inelegans nec à re nostra alienus *D. de bon. libert.*

30. Id est non minùs cùm dotem congruam ab initio pater dedit quàm cùm incongruam. De quo vide omnino quæ scripsi *Decad. 13. Err. 4. & 5.*

31. Castr. & cæteri *ad d. l. qui superstitis 49. D. de acquir. hered.* Dixi *quem 18. sup.*

32. *d. l. 3. § f. 10 l. quod si minor 24. § restitutio & l. verbum 11. § item non restituetur. & § seq. D. de minor. d. l. si voluntate 8. C. de rescind. vendit.*

33. Quia quandiu condicio pendet, quod sub condicione factum est nihil est *l. si Stichum 8. § si quis ita & l. quintus 14. § 1. de nouat.*

DEFINITIO XXIV.

Ex quæstione De fideicommisso non debet fieri mora legitimæ.

CVm in æstimanda portione legitima quæ debetur in bonis defuncti, constet habendam esse rationem bonorum omnium quæ moriens in hereditate reliquerit, id est de quibus pro arbitrio disponere potuerit, 1 Interdum quæritur, Quid si heres vt legitimam minuat fideicommissa quædam ex auorum testamentis repetere velit? An prius de fideicommissorum iure quàm de legitima disputari oporteat? Nemo enim dubitat, quin & æris alieni loco sint, 2 & legitimæ ratio non nisi subducto ære alieno ponatur: 3 Sed magis est vt petitioni portionis legitimæ mora ex eo fieri nulla possit: 4 Itaque qui legitimam petit non prohibebitur in æstimationem deducere interim illa etiam bona quæ fideicommisso obnoxia esse dicuntur. 5 Sed ita tamen, & hac per iudicem adiicienda lege, vt nullum ex eo præiudicium fideicommissi petitioni fiat, 6 si quando de eo constare poterit: Nisi in promptu res explicari possit per Modò constat, modò agatur, quomodo pragmatici loquuntur. 7 *Ita tractatum est* pro vxore D. de Dortans contra liberos & D. Comitis de S. Amour 9. Cal. Aug. 1592.

1. *l. cùm quæritur 6. C. hoc tit. l. in quantitate 73. ad leg. falcid.*
2. *l. Cùm pater 77. § Titio fratri antepen. de leg. 2. l. irritum 8. C. ad leg falcid.*
3. Papinianus 8. *§ quarta autem D. hoc tit.*
4. Non enim certę & liquidę petitioni mora fieri debet per incertam, & quæ prolixiorem tractatum requirat quomodo plerumque requirit cognitio de viribus & iure antiquorum fideicommissorũ *l. ille à quo 13 § si testamento. vers. quod ergo.* vbi Bart. *D. ad SC. Trebell.* legitimæ autem petitio moram nullam admittit *l. quoniam in prioribus 32. C. hoc tit.*
5. Acsi fideicommissum nullum relictum esset. In dubio enim præsumptio est contra eum qui dicit fideicommissum relictum esse *l. 2. D. de probat.*
6. *Vt & in l.* Bæbius 30. *in fin. D. de pact. dotal.*
7. *Ex l. 3. D. vt in poss. legat.*

DEFINITIO XXV.

Monachus sicut legitimam ita legitimæ supplementum petere non potest.

SI quid pater filio monacho pro legitima reliquerit quod minus sufficiens videatur, quæri interdum solet, An filio competere possit actio ad supplementum. In quo dubitationem illud facit, quòd quamuis ex edicto Diui Emanuelis Philiberti Principis nostri, 1 vsque adeò successionis incapaces sint monachi vt nec numerum faciant in legitimæ computatione, 2 ac multò minùs admittantur ad partem, 3 ipso tamen edicto exceptæ sunt successiones testamentariæ: 4 condictio autem quæ ex Iustiniani lege ad supplementum competit, ex testamento esse intelligitur. 5 Sed tamen magis est vt non alia hac parte supplementi ratio sit alia legitimæ. 6 Nam & inde generaliter comparatum est vt nec supplementum petere nec contra tabulas agere possit is cui legitima nulla debetur, 7 vt in filio naturali cernere est, de quo scribemus Defin. 3. infr. De natur. liber. *Ita tractatum* ex tempore in causa nondum decisa R. Dom. Michal. monachi Saurambertini 8. Cal. Sept. 1592.

1. De quo diximus *Defin. 8 supr.*
2. Id est non numeretur persona monachi in partibus faciendis quomodo loquitur Vlp. *in l. 1. § vlt. D. de collat.*
3. Implicat enim contradictionem vt qui nec partem nec numerum facit admittatur ad partem.
4. Quæ semper exceptæ intelliguntur *l. si patronus 33. de bon. libert. auth. ex testamento C. de sec. nupt.*
5. Dixi *Def. 10. sup. hoc tit.*
6. *l. omnimodo 30. C. hoc tit. l. inter 26. § cùm inter. D. de pact. dotal. l. etiamsi 8. C de iur. dot* DD. *ad Auth. nouissima C. hoc tit.* nec sanè potest videri filius minùs habuisse à patre quàm sibi debeter si nihil ei à patre debebatur, vt diximus *Def. 14. n. 5. sup. ex l. non potest 117. De verb. sig.* itaque boni consulere debet quòd hoc saltem consequatur ex patris testamento sine quo nihil omnino erat habiturus *arg. l. si res 12. § 1. D de iur. dot.* Alioqui fieret contra voluntatem, quod ex mera testantis voluntate & liberalitate proficisceretur *l. 7. de vulgar. l. debitor 59. in fin. princ. ad SC. Trebell.*

DEFINITIO XXVI.

Quid si monachus legitimam petat in pecunia non in corporibus bonorum.

DE illo etiam nonnulli dubitant, An monachis liceat petere legitimam in pecunia quam in bonis vtique petere non possunt. Quasi hac parte cessare videantur verba edicti, 1 & ratio quæ mouit Principem, 2 si corpora ipsa hereditaria omnia penes heredes remaneant vt familiæ dignitatem integram, quæ ex patrimonij quoque facultatibus spectatur, 3 conseruare possint. 4 Sed non ita est. Neque enim fieri potest vt legitima etiam in pecunia soluatur, quin eatenus patrimonium perinde diminuatur acsi corpora præstarentur. 5 Neque rursus ratio iuris patitur, vt pro re quæ nec peti aut solui potest propter petentis incapacitatem æstimatio pecuniáve præstanda sit. 6 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. De quo diximus *prox. Defin.*
2. Ne scilicet bonis ex monachi persona monasterio acquisitis tantò debilior fiat respublica ad præstanda Principi obsequia & debita pro ipsius respub. salute necessaria.
3. Licèt non ideo quis humilis & abiectus dicendus sit, quia pauper *l. humilem 7. C. de incest. & inutil. nupt.*
4. Nam & hoc ad reipublicæ dignitatem pertinet *l. 1. § antepen. D. de inspic. ventr.*
5. Quia cui abest precium rei, ipsa quoque res abesse videtur *l. si seruus venditus 21. § 1. versic. quamuis si ipse l. si pro re 22. § 1. l. si rem 29. in princ. D. de euict.*
6. Textus est elegantissimus *in l. si mulier 9. § an esse vers. nam obligari D. de iur. dot.*

DEFINITIO XXVII.

Si legitima in dotem data sit, mortis tempus spectandum est non dotis constitutæ.

ADeò verum est quod supra sæpiùs diximus. In ineunda legitimæ æstimatione mortis tempus spe-

ctandum esse, 1 vt nec aliud dicendum sit si legitima illa portio filiæ in dotem data proponatur. 2 Ipsum enim legitimæ nomen significationis est tractum habentis in tempus mortis, 3 cùm eo demùm tempore nec anteà de legitima quærendum sit. 4 Itaque non prohibebitur pater viuus alienare, 5 ac de bonis suis pro arbitrio inter viuos, dummodo fraudis consilium absit, 6 disponere: quod tamen facere non possit si certa bonorum portio in dotem data esset: 7 Quanquam enim donatio patris bonorum non impedit quo minùs ex ijs bonis res quælibet alienari possit, 8 non tamen ex eo diminuitur portio quæ donata est, sed ex alijs bonis non alienatis tantum superesse necesse est quantum opus sit ad eam portionem conficiendam. 9 At legitima portio donata aut in dotem constituta tantò minor fit, quantò plus ex die donationis aut constitutionis alienatum reperitur. 10 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 29. inf. De iur. dot.

1. *l. cùm quæritur* 6. iunct. *auth. nouissima.* vbi DD *C. hoc tit.*
2. Postquam placuit interpretibus legitimam à patre volente prorogari atque ita in dotem dari posse vt tractant illi *ad l. quoniam. Nouell. 29. eod.*
3. Vt & alia nonnulla verba de quibus pete exempla ex *l. epistolam 75. §. vlt. D. ad SC. Trebell. l. si ita quis 51. in princip. de legat. 2. l. uxorem 41. §. pen. de lega. 3.*
4. *l. 1 § impo... ere. D de collat. bonor.*
5. Acsi in dotem de... isset trientem vel semissem portionis quam ab intest... to habitura esset filia in bonis quæ in ipsius patris morientis hereditate quandoque esset superfutura *vt in l. 3 §. cum Pollidius. de vsur. d. l. itaas 34. l. deductu 58. §. pen. ad SC. Trebell.*
6. *l. sed etsi 21. §. quod autem. vers. nam & Diuus Marcus de petit. hered.* facit *l. 2. D. si à parent. quis manum.*
7. Nimirum propter contrarium ius mariti qui dotem ex titulo onoroso habere intelligitur *l. ex promissione 17. D. de oblig. & act. l. Iulianus 47. D mand. l. sicut 8. §. sed si permiserit D. quib. mod pign. vel hyp. solut. l. vlt. §. 1. vers. in maritum. D. quæ in fraud. credit.*
8. Guid. Pap. *quæst. 602.*
9. *l. si quis argentum 35. § sed & si quis vniuersitatis C. de don.*
10. *Arg. l. 1. & tot. tit. si quid in fraud. patron. iunct. d. l. cùm quæritur 6. C. hoc tit.*

DEFINITIO XXVIII.

Legitima non minuitur per donationes causa mortis.

SI tamen aut mortis causa, aut in vltima voluntate donauerit is, qui legitimam aut hereditariam portionem in dotem constituerat, non ex eo diminuetur data portio: 1 quia cùm donationes causa mortis capiantur ad instar legatorum, 2 & consequenter sicut legata, 3 ex hereditate delibentur, priùs necessariò est, vt hereditas aut hereditaria portio aliqua sit quàm vt ex ea quicquam delibetur. 4 Atqui quo instanti hereditas aut hereditaria portio esse incipit, succedit potestas dotalis constitutionis viresque suas exerit. 5 Proinde sera est qualiscunque diminutio hereditatis, licèt eam quis velit inducere ex voluntate eius qui inter viuos alienando diminuere patrimonium potuisset. 6 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Nec si per vltimam voluntatem diminui dos ista posset, fauore nimirum dotis hanc interpretationem euincente *l. 2. vbi* est text. elegans *C de iur. dot.*
2. *l. 1. §. 1. D. si quid in fraud. patr. l. vlt. C. de mort. caus. donat.*
3. *l. legatum est delibatio 116 de leg. 1.*
4. Mihi tamen ratio hæc suspecta est quia donationes causa mortis si nec in testamento, nec in speciem legati vel fideicommissi, sed per contractum factæ sint, non delibantur ex hereditate sed priusquàm hereditas vlla sit, confirmantur morte donatoris, & ei demum instanti perficiuntur, ideóque ex contractu non tanquam ex vltima voluntate debentur *arg. l. 1. & 2. non videtur 32. D. de mort. caus. donat. l. hereditarium 7. D. de reb. aut. iud. possid.* Nec dubitari potest quin ob hanc causam donatarij causa mortis præferantur legatariis, inter se verò concurrant cuiuscunque sint temporis vt scripsimus alio loco. Sed tamen non eo minus tuta est Defin. propter *l. 2. C de iur. dot.* à nobis citatam num. 1. maximè verò si dotis constitutio præcesserit donationem causa mortis.

5. Simile quiddam est in *l. si Stichum 6. §. si quis ita & in l. quoties 24. §. 1. D. de nouat.*
6. Sic dicimus viuum liberum donare bene merentibus amicis posse, legare verò nec bene merentibus posse quod patroni partem minuat *l. viuus 9. D. si quid in fraud. patr.*

DEFINITIO XXIX.

Casus in quo legitima videtur dari vtiliter sub onere & conditione.

QVemadmodum potest pater computare filio in legitimam ea quæ filij nomine soluit siue ad dimittendos ipsius creditores, siue in quam aliam iustam causam, 1 præterquàm si pietate ductus puta studiorum causa erogauerit: 2 Ita si quid testamento relinquat filio pro legitima potest eam legem dicere, vt priùs cogatur filius heredi reddere quicquid pro ipso pater viuus præstiterit. 3 Nec videbitur contra leges onus imponere legitimæ portioni, 4 sed potius iure suo vti in taxanda ea quantitate quæ pro legitima debeatur. 5 Vtpote quæ sit æstimanda computato eo quod in legitimam vel inuiti filij imputari possit. 6 Cui consequens est, vt neque filij creditores in ea bona quæ filio relicta sunt, actionem vllam habeant, quin priùs ex filij persona soluerint quicquid filius ad consequendum legatum soluere cogeretur. 7 Nisi malint illi subducto eo omni quod legitimam minuit in eam duntaxat pecuniæ quantitatem agere quæ filio pro supplemento legitimæ debeatur. Nam & id filio liceret, 8 si mallet supplementum petere, quàm legatum pro legitima relictum cum sua condicione agnoscere. 9 Cæterùm si neget filius impendisse patrem ea quæ filio imputare noluit in legitimam, probatio ab heredibus exigetur. 10 Ne alioqui nimis facile sit patri fraudem facere legitimæ. Et multò magis si filij creditores agant, in quorum fraudem credibile sit collusum esse inter patrem & filium, vt prætextu non impletæ condicionis prohiberentur illi agere in legitimam sui debitoris. 11 *Ita Senatus* in causa Claudij Rochet & heredum Ioannis Meyton 3. Id. Mart. 1593.

1. Dummodo ex substantia patria profectum sit quod pater dedit *l. quoniam nouella 29. in fin C. hoc tit.*
2. *l. qua pater 50 D. famil. ercisc.* Adde si quid pater impenderit in fauorem filij pro persecutione officij vel beneficij quod nec vendi nec ad heredes transmitti possit. Nam neque in legitimam id imputatur. Boer *quæst. 14 n. 3. ex l. non omnimodo 30. §. imputari.* vbi Bald. Ias. & alij *& ex l. 1. § sed an id quod. D de collat. l. si filia 20. §. Neratius D. famil. ercisc.* Imputatur sanè filio si is alia bona habuerit quæ pater administrauerit, & ex quibus dicat eos sumptus à se erogatos *l. vlt. D. de petit. hered. l. Nesennius 34. D. de negot. gest.*
3. Aut saltem in legitimam imputare *arg. d. l. quoniam nouella. & dict. §. imputari l. pen. D. de collat. bon.*
4. *Contra l. quoniam 32. C. hoc tit.*
5. Ne voluntatis quæstio relinquatur an ea pater voluerit filio esse præcipua an in legitimam eius imputari.
6. *d. l. quoniam Nouella.*
7. Absurdum enim sit plus iuris habere quem ex alterius persona quàm alius ille esset habiturus *l. in hu 175. §. 1.* iunct. *l. nemo plus iuris 54. l. nemo 120. & aliud est 160 §. vlt. De reg. iur.*
8. Vt eadem sit condicio filij, & creditorum eius.
9. Non enim cogitur filius in legitima sequi iudicium testatoris si malit sequi iudicium legis. Dixi *Def. 9. sup.*
10. Ex generali *reg. l. 2. D. de prob.* iunct. *l. omnimodo 30. C. hoc tit.*
11. Collusio enim debitoris cum tertio non potest nocere creditori *l. præses. C. de pign* facilè autem hæc fraudis præsumptio capitur ex persona patris & filij *l. pen. in pr. D. de rit. nupt. l. pen. §. sed nunquid. D. de bon. libert. l. si per iniuriam 26. D. de appell.*

DEFINITIO XXX.

Simplex donatio neque imputatur neque confertur, secus si facta sit ob causam.

SImplex donatio facta inter viuos si modò ab initio valuerit, non imputatur filio in legitimam. 1 Quæ autem non simpliciter sed ob causam aliquã facta est imputatur. 2

Ob

Ob causam verò facta illa intelligitur, quæ pro ratione habuit propositam aliquam ipsius donatoris non donatarij vtilitatem. Proinde si in contractu matrimonij & nuptiarum fauore donatum sit magis est vt simplex quam ob causam donatio facta videatur. 3 Ergo in legitimam non imputabitur si non expressim id dictum sit. 4 *Ita tractatum* in causa discussionis bonorum illustris Dominæ Barbaræ d'Amboise viduæ Domini Ioannis Comitis de la Chambre 4. Id. April. 1593.

1. Cùm nec conferatur *l illud 20. in fin. C. de collat.* quicquid enim imputatur confertur licèt non vice versa *d. l. illud. §. hæc autem.* facit *l si quando 25 §. vlt. C. hoc tit.*
2. *l. quoniam nouella 29. C. hoc tit.* Bart. *ad l. in quartam 91. & ibi apost. D. ad leg falcid.* Michael Grass *in libr. sentent. §. legitima quæst. 19.*
3. Crauet. *cons 114. num. 17. & cons 136.*
4. *d. l si quando. §. & generaliter. l. si non mortis 21. D. eod.*

DEFINITIO XXXI.

Dos imputatur in legitimam debitam in iis bonis ex quibus profecta est.

DOtem quæ filiæ nubenti post mortem patris à matre & à vitrico simul constituta est, 1 constat debere imputari in filiæ legitimam quam in bonis matris petere postea velit: Et quidem totam, si modò de solis matris bonis constitutam eam & vitrici personam quasi autoritatis tantùm præstandæ gratia adiectam fuisse appareat. 2 Non enim quis dotem promiserit sed ex cuius bonis dos soluta sit, inspici debet. 3 *Ita tractatum est* in causa N. Bernardi Dacquin procuratoris fiscalis Sabaudiæ & Ioannis Callet Non. Iulij 1583.

1. *l. quoniam nouella 29 C. hoc tit.*
2. Quoties enim dos à pluribus promittitur qui non eandē ipsius promittendæ causam habuerint, præsumitur tota dos ab eo data cuius officio incubuit vt daret *l. vlt. C de dot. promiss.* etsi autem paternum nō maternum officium est dotare filiā vt ea lex ait, potest tamen interdū etiā esse maternum si forte ex paternis bonis dotari filia nequeat *l. neque mater 14. C. de iur dot.* Denique vsque adeò mater filiam dotare non prohibetur, vt nec iuuari possit Velleiano si se pro dote obligauerit *l. si dotare 11. l vlt C ad SC Velleian.*
3. *d. l. quoniam in finalib.* illis verbis *si ex substantia eius profecta sit de cuius hereditate agitur.*

DEFINITIO XXXII.

Petitio legitimæ datur contra tertium possessorem sine metu exceptionis non factæ excussionis.

NOn factæ excussionis exceptio non obstat filio legitimam portionem aduersus tertium possessorē vindicanti, 1 quoniam cùm legitima sit quota bonorum ferè est vt implicitam dominij quæstionem contineat. 2 Sed hoc ita videtur accipiendum si legitima ipsa petatur quæ in ipsis bonorum corporibus debetur. 3 Nam si de supplemento duntaxat agatur, & in pecunia solui cœptum sit, sicut supplementum non nisi in pecunia peti potest. 4 Ita ab herede non à tertio possessore peti debet: 5 Nisi hypothecaria exerceatur, 6 cuius condicio est, vt exceptione nō factæ excussionis possit submoneri. 7 *Ita Senatus* in publico auditorio pro N. Carion 4. Non. Decemb. 1593.

1. Quia exceptio illa non factæ excussionis contra hypothecariam solam competit non etiam contra dominij vindicationem *Auth. hoc si debitor. C. de pignor.*
2. Alioqui minùs iuris haberet legitimarius quàm legatarius quilibet, quem constat habere etiam dominij vindicationem *l. 1. C. commun. de leg* in eáque actione non timere eum exceptionem non factæ excussionis. Quod tamen absurdum esset.
3. *leg. scimus 36. ad finem principij vers. repletionem C. hoc tit.*
4. vt Dixi *Def 9 num. 8. sup.*
5. Nemo enim vnquam fit debitor pecuniæ ob id solum quòd rem obligatam possideat, vt personali actione conueniri possit *l. vlt §. 1. de contr. empt. l 1 §. si heres. D. ad SC. Trebell.*
6. Quæ tota in rem est *l pignoris. D. de pign l pignoris. C. eod* ad euocandam nudam possessionem *leg. si is cum venditor 66. in princ. de euict.*
7. *d. auth. hoc si debitor.*

DEFINITIO XXXIII.

Inuentarij confectionem petere potest filia etiam quæ cum iureiurando renunciauit si velit se læsam ducere, per in integrum restitutionem.

FIlia nupta etiamsi bonis paternis accepta in locum legitimæ portionis dote cum iureiurando renunciauerit, 1 Mortuo tamen patre, si ad supplementum agere quandoque velit, 2 in eámque rem vt probet quid & quātum sit in facultatibus ad impetrādam ex causa læsionis restitutionem petat describi omnia patris bona, audiri debet. 3 Quia posteaquàm receptum est huiusmodi renūciationes quamuis iuratas rescindi posse ex causa enormis nedum enormissimæ læsionis, 4 concurrente præsertim iusto filiæ metu ex paterna reuerentia parendique necessitate inducto, 5 Illa quoque omnia filiæ concedi necesse est sine quibus nec læsionis probatio, nec proinde restitutionis æquitas constare possit. 6 Alioquin si describendorum bonorum facultatem petenti filiæ deneges, perinde erit ac si inauditam eam & causa non cognita excluderes à beneficio petendæ vnquam restitutionis. 7 Quare nec ad rem pertinebit si quis obiiciat, Quandiu rescissa nō est renunciatio nihil iuris habere filiam in bonis patris. 8 Nam imò verò hoc saltem iuris habet, quòd certum est posse eam restitui, 9 & petere supplementum si læsam se probabit, quod ipsum non aliter quàm ex facultatum modo æstimari potest, nec facultatum modus explicari nisi quàm citò fiat inuentarium: 10 Atqui, inquies, heredis interest quisquis ille sit non pandi secreta patrimonij. 11 Fateor. Sed filiæ quoque interest ne qua sibi in legitima fraus fiat quæ vel ipso naturæ iure debeatur, 12 & quæ sit quota bonorum. 13 Vt proinde nec dici queat omninò aliena esse bona in quibus legitimam, eiúsve supplementum consequi filia possit. 14 Indéque est quod mirum videri non debet meliorem hac parte constitui filiæ conditionem, quàm sit fideicommissarij, aut alterius cuiuslibet creditoris. Quibus non prius petendæ huiusmodi descriptionis facultatem concedimus quàm docuerint de iure suo: 15 Tametsi futurum sit vt ob non confectum statim repertorium iuris sui iacturam & diminutionem patiantur. *Ita Senatus* in relationibus libellorum pro Gros-Iean de Nantua 7. Id. Decemb. 1593. & iampridem pro vxore Spect. Claudij Balland Aduocati contra N. Carolum du Four. *Sine die.*

1. Vt hodie fieri assolet *ex cap quamuis pactum. de pact. in 6.*
2. Quod facere potest petita restitutione, vt scripsi *Def. 15. sup.*
3. Descriptionem enim bonorum adeóque instrumentorū quæ difficilius concedi solet, petere possunt omnes quorum interest *l. cum plures 15. D. de reb autor iud possid. 16.* quod etiam *vniuersorum facere eo erit permittendum.*
4. *Ex l. 2. C. de rescind. vendit. l. si superstite vers. fact. C. de dolo.*
5. *l. 1. § quæ onerandæ. D. quar. rer. act. non dat. l. pen. D. de furt.*
6. *arg. l. 2. D. de iurisd.*
7. Quid enim interest an ius deficiat an probatio *l. duo sunt Titij 30. D. de testam. tutel. l. in lege 40. D. ad leg. Aquil. c. quoniam frequenter Extr. vt lit. non contest* Imo fauor probationum etiam iure potior est *l. 5. §. vlt. & l. seq. D. de in lit. iur.*
8. *d. cap. quamuis pactum. de pact. in 6.*
9. *Arg. l. Stichum aut Pamphilum 95. §. quod vulgo de solut.* in illis verbis *causa iuris hereditarij quæ potuit auxilio minori esse &c.* neconuum est inspici quod euenire potest *l. qui bona 13. §. cum inter de damn. infect.*
10. Nam & inde fit vt inuentarij conficiendi necessitas incumbat heredi qui nō vult teneri vltra vires hereditatis *l. vlt.* si nō euentus ille ex iniuria magis quàm ex iure pendeat *l. eo tempore 50. D. de pecul. C. de iur. delib.* tutori *l. 7. D de adm tut.* curatori *l. vlt. C. arb. tut.* vsufructuario *l. 1. §. recte. D. vsufr. quē caueat.*

mulieribus dotem quandoque reperituris ex Leonis *nouell.* 110. quoniam aliter iuri non posset quid heres, tutor, curator, vsufructuarius, & maritus præstare deberent.

11. *l. vlt. C. de alim. pup. præst.*

12. *Nouell. de her. & falc. §. 1. itaque.*

13. *l. cùm quæritur 6. l. parentibus 8. l. qua nuper 31. C. hoc tit.*

14. Nam commune quod est potest quis proprium dicere saltem pro parte *l. 5. §. vlt. de leg. 1. l. 2. C. de comm. ser. manum. l. illud 46. D. de rit. nupt.* Sed & in honorem sanguinis liberis parentibúsve legitimam petentibus consuli & fauere æquissimum est cùm penè ad propria bona veniant tùm etiam cùm succedunt *l. 1. § . largius de success. edict.* multò magis si nihil nisi legitimam petant.

15. Id est fideicommissum aliquod relictum esse aut aliquid deberi *l. postquam 5. §. si dies. D. vt legat. seu fideic. seruand. caus. caueat.* Sed & fideicommissario interdum subuenimus vt quamuis de fideicommissi viribus nondum constet cogatur tamen eo postulante heres adire suspectam, ne si interea heres decederet fideicommissum intercideret *l. ille à quo 13. §. 1. D. ad SC. Trebell.* nimirum si exhibitum sit testamentum ex quo fideicommissum petitur, nec desit color fideicommissi petendi. Sic enim Vlp. intelligi debet *ex d. §. si dies.* Quanto magis ergo filiæ subueniendum erit ne ius petendæ legitimæ intercidat amissis probationibus si inuentarij confectionem petere ipsi non concedatur? Placet sanè temperamentum vt inuentarium ab ipso iudice fiat quàm secreto fieri poterit absente quoque filia, & clausum obsignatúmque remaneat in id vsque tempus quo probationibus vincendum erit, ne interim secreta patrimonij pandantur, eóque iure Senatus noster vtitur. Sed & potest sufficere obsignari arcas aut cœnacula in quibus nummi, aut instrumenta aliave mobilia esse dicuntur quæ facilè occultari possunt si id heres malit quàm inuentarium confici. Perinde namque indemnitati filiæ hac ratione consulitur cùm quod ad bona immobilia pertinet probatio non possit semper non esse æquè expedita. Sufficit enim prouideri ne quid celetur, amoueatur, subripiatur.

DEFINITIO XXXIV.

Non esse scindendam voluntatem defuncti, nec prorogandum ad alias personas onus satisdationis.

Legatum ab ascendente pro legitima datum, si sit agnitum nec constet an legitimæ portionis quantitatem excedat necne, sua die, suisque condicionibus præstãdum est: 1 Quamuis si appareret de iusta legitimæ æstimatione, ad eam vsque quantitatem & dies & condicio reiiceretur. 2 An dubio enim quid obsecro meliùs dicere possis quàm prudens iustúmque parentis erga liberos iudiciũ fuisse? 3 Itaq; necessariò præcedere oportet vt sciatur quid sit in legitima quàm vt pro legitimæ ratione dies condicióve habeatur pro non adiecta. 4 Si tamen nepotibus ex filia legatum sit ab auo ea lege vt eorũ pater ante omnia caueret 5 de pecunia liberis suis restituenda, tũ pater ante præstitam cautionem acceptúmque legatum decesserit, absurdum sanè sit heredem exigere cautionẽ à liberis 6 quam non nisi liberorũ fauore testator irrogauerat patri cuius pietatem & administrationem suspectam habuisset. 7 Nec aliud erit tametsi proponas nepotes istos non esse frugi, cùm nihil intersit heredis an acceptam legati pecuniam consumpturi sint an seruaturi. 8 Si quidem in omnem casum tutus futurus est, parta semel per solutionem liberatione. 9 Sed etsi neptibus legatum fuerit quæ prodigis & imprudentibus viris nuptæ sint, nec illæ cogendæ erunt nec ipsarum mariti ad cauendum: 10 quoniã extra testamenti causam id est, & cautionis testamento præscriptæ quæ nec casum suũ egredi potest, 11 nec personã cui cauendi necessitatem testator iniunxit. 12 Sufficitque, vt dos in tuto sit, aliis remediis posse mulieribus cõsuli, petita scilicet, vt vulgò vocant, assecuratione. 13 Neq; enim quicquam interest heredis, qui malè cõsumptis per maritorum mores dotibus, nec iterũ dotare legatarias tenebitur, 14 nec legatum quod iam bene soluerit, iterum soluere. 15 *Ita Senatus* ex tempore pro liberis Nicolai Vicaire procuratoris contra filias heredésque Perrod procuratoris patrimonialis 11. Cal. Febr. 1594.

1. Ne defuncti voluntas & iudicium scindatur contra *l. nam absurdum 7. D. de bon. libert. l. quidam elogio 20. C. de iur. delib.*

2. Hoc enim casu diuisionem voluntatis induxit Iustinian. *in l. scimus 36. §. cùm autem C. hoc tit.*

3. *Arg. l. penult. C. de adopt. l. vlt. C. qui & aduers. quos in integr. restit. non poss.*

4. Quia non nisi ad concurrentem vsque legitimæ quantitatem, adiectio illa diei reiicitur *d. §. cùm autem.* debétque filia sibi imputare cur non repudiauerit legatum, ac non potius legitimam petierit in corporibus bonorum secundùm ea quæ scripsi *Defi. 12. & seqq. sup. eod.*

5. Scilicet heredi, non liberis Nam inter patrem & liberos non possunt interponi cautiones salua patria potestate *l. imperator 50. D. ad SC. Trebell.* Similis cautionis interponendæ exemplum est in *l. Ballista 32. D. eod.*

6 Nam nec persona superest cui fideicommissum restituendum, nec proinde cui cauendum sit *arg. l. cùm pater 77. §. prædiũ. de legat. 2.* Aptior icat. est in *l. Titio centum 71. in princ. D. de cond. & demonstr.* facit *l. filiusfam. 114. §. Diui 8. de leg. 1.*

7. Quam ob causam frequens olim fuit vsus fideicommissorum filiisfamilias relictorum sub cõdicione emancipationis *l. 11. §. si cui de leg. 3. l. duos 70. l. si cui 92. de cond. & demonstr. 22. ad SC. Trebell. l. si ita 15. quand. dies legat. de instr. & subst.*

8. *d. l. Titio centum d. §. Diui.*

9. Obligatio enim legati per solutionem semel extincta nunquam potest reminiscere cùm sit vnica nec nisi semel legatum fuerit *arg. l. apud Aufidium 20. De opt. leg. l. qui res 98. § aream de solut.*

10. Neque enim onus alienum alteri nocere debet *l. 2. C. de alluuion. & palud.* nec fieri debet extensio de persona ad personam in condicionibus *l. qui hered. 44. de condic. & demonstr.*

11. *l. commodissimè 10. D. de lib. & posth.*

12. Ne fiat extensio de persona in personam.

13. *Ex l. vbi adhuc 29. C. de iur. dot. auth. quod locũ. C. de collat.*

14. Nec enim extranei officium est dotem dare *l. vlt. C. de iur. dot. l. vnic. §. in præsenti C. de rei vxor. act.*

15. *l. Ante restitutum 104. & seq. D. de solut.*

DEFINITIO XXXV.

Datum heredi contemplatione defuncti non auget legitimam liberorum.

Quod post mortem patris donatur liberis contemplatione defuncti patris & obsequiorum quæ donator à viuo patre acceperat non potest videri hereditariũ 1 vt in hereditate computetur ad augendam legitimam liberorum. 2 *Ita Senatus* in ea causa de qua Defin. 10. infr. famil. ercisc.

1. Licèt aliquando hereditarium quid dicatur etiam quod incipiat ab herede *l. hereditarium 7. D. de reb. auctor. iudic. possid.*

2. Quia legitimæ ratio ponenda est ex quantitate bonorum quæ mortis tempore reperiuntur *l. cùm quæritur 6. C. hoc tit.* in quorum numero non reperiuntur quæ posteà ea alterius hereditate obuenerunt licèt occasione defuncti obuenerint, quia potuerunt etiam non obuenire, nec potest videri defunctus in bonis suis reliquisse id quod nec ipse nec heres eius petere vnquam potuit, tametsi alium sibi ad remunerandum obligauerit *arg. l. sed etsi lege 25. §. consuluit. D. de petit. hered. l. si patronum 44. § si ex bonis D. de bon. liber.* Nec ad rem pertinet, quod ea potissimùm persona inspicienda sit cuius contemplatione legatum fuit *l. si insulam 45. de cond. & demonstr.* Id enim tunc obtinet cùm persona superest cuius contemplatione aliquid factum fuit. Defuncti autem persona nulla est. Iunge *Defin. 11. infr. famil. ercisc.*

DEFINITIO XXXVI.

Quænam actionum hereditariarum æstimatio facienda sit in ponenda legitimæ ratione.

Cum legitima portio sit quota bonorũ non hereditatis, consequens est vt in ea æstimanda si quid fuerit mortis tẽpore in actionib. hereditariis non debeat inspici quid tandẽ post varios anfractus ex eiusmodi actionib. redactũ sit, sed quanti potuerit ab initio vẽdi, & æstimari 2 detracto periculo dubij euẽtus 3 metúq; sumptuum, id est quanti dubius ipse euentus fuerit, si mortis tempore actio vendita fuisset. 4 Neque enim quod per heredis actiones exercentis operam & industriam accessit hereditati augere debet legitimam in fauorem aliorum liberorum qui

rum qui nó egerunt, nec si parati sint, in sumptuum contributionem venire. 5 Ita fit vt si quis aut si qua ex liberis eo tempore quo incertus adhuc erat euentus exercendarum actionum legitimæ portioni renunciauerit accepta certæ pecuniæ quantitate, non ob id rescindi posteà debeat renunciatio per restitutionem, quòd contigerit ex ijs actionibus magnam pecuniam redactam esse. 6 Pendebat enim id ex dubio euentu 7 nec proinde iustam præbere potest causam restitutionis 8 si initiú inspicias, quod semper inspiciendum est, 9 tempúsque ipsum contractus. 10 Et hoc est quod dici solet Eum qui contractus tempore læsus non fuerit, non posse restitui prætextu læsionis ex postfacto superuenientis, nec si minorem 11 proponas aut ecclesiam. 12 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *Auth. nouissima.* vbi Salic. Ias. & alij *C. hoc tit.*

2. Potest enim etiam actio vendi vt & alia quælibet res mobilis aut immobilis *tot. tit. de hered. vel act. vend. D. & C.* itemque dubius euentus *l. si iactum retis 11. D. de act. empt.*

3. *l. eo tempore 50. & l. quod debetur 51. D. de pecul.*

4. Nam actionis emolumentum illud intelligendum est quod superest deductis sumptibus litis in eam rem vel instituendæ vel institutæ, sicut & fructus dicuntur deductis expensis *l. si quis possessor 31. § si ab autem l. heres furiosi 51. D. de petit. hered. cum similib.*

5. *Arg. l. quod si minor 24. § Scæuola D. de minor.* Text. est elegans *in l. si culpa 63. D. de rei vind.*

6. *Arg. l. si patronum ex debita 44. § si ex bonis D. de bon. libert. d. l. si culpa. in fin.*

7. Poterátque fieri vt heres condemnaretur, quo casu noluisset filia in sumptuum contributionem venire, facit *l. pen. C. de fr. lit.*

8. *l. de fideicommisso 11. C de transa. & l. si pater 12. C. hoc tit.*

9. *l. 3. § sciendum l. quod si minor § restitutio D. de minor.*

10. *l. si voluntate 8. C. de rescind.*

11. *l. verum 11. § item non restituetur. & § si locupleti. D. de minor.*

12. Solet enim ecclesia vti iure minoris *cap. suscitata vbi not. Extr. de in integr. restit.*

TIT. XXX.

De inoffic. donat.

DEFINITIO I.

Variarum donationum cumulatio fit vt locus sit querelæ inofficiosæ donationis.

VARIIS donationibus siue in vnam personam, siue in plures non eodem tempore collatis, etsi summarum cumulatio non admittitur ad conflandam eam quantitatem quæ faciat vt iure communi donationem insinuari necesse sit. 1 Admittitur tamen ad hoc vt singulæ donationes perinde immodicæ & inofficiosæ fuisse videantur, atque si vnica liberalitate vniuersum patrimonium exhaustum proponeretur. 2 Ideò fortasse quòd tot donationes defectu insinuationis irritas fieri durius futurum sit, 3 omnes verò tanquam inofficiosas reuocari, fauorabilius, propter liberos quibus vtique consulendum est. 4 Cùm tamen nihil eorum intersit vnáne an plures donationes factæ sint. Vtroque enim casu æquale damnum passuri sunt si non ijs fauorabiliter consulatur. 5 Et verò quamuis ad exemplum 6 querelæ inofficiosi testamenti querela inofficiosæ donationis introducta sit, duplici tamen de causa videri potest minùs odiosa, tùm quia non rescindit defuncti voluntatem eo prætextu quasi fuerit ille demens & insanus, 7 sed solo fauore illius cui legitima debetur, 8 tùm etiam quòd suprema iudicia quæ per querelam inofficiosi testamenti rescinduntur, multò fauorabiliora existimentur, 9 quàm quæ inter viuos collatæ sunt liberalitates. Cui consequens fit, vt eorum rescissio tantò debeat odiosior existimari. 10 *Ita Senatus* in causa Dominorum de Messimieu, & de Sarmoyeus. Cal. Aug. 1591.

1. Textus est *in l. sancimus 34. § si quis autem. C. de donat.*

2. Bart. Bald & cæteri *ad l. 1. C. hoc tit. Per text. in d. l. 1. l. 2. 3. 5. & 6. eod.*

3. Nunquam enim capienda est ea interpretatio quæ faciat actum inutilem *l. Titia cùm testamento 34. § Lucius. de leg. 2. & d. § si quis autem vers. & introducere modos per quos non valeant & in irritum reuocentur.*

4. Per querelam inofficiosæ donationis quod vnicum remedium est, eo casu necessarium quòd fraus facta sit non solum legitimæ sed etiam querelæ inofficiosi testamenti *l. Titia Seio 87. § Imperator. de leg. 2. l. si liqueat. 8. C. hoc tit.*

5. *d. l. 1. d. l. cùm donationibus 6 eod.*

6. Et similitudinem, & quidem in omnibus vt ait *l. vl. eod.*

7. Qui color est querelæ inofficiosi testamenti *l. 2. cum seqq. D. de inoff. testam.*

8. *d. l. Titia § vlt.* in illis verbis: *subueniendum sit liberis.*

9. *l. 1. C. de sacros. eccles. l. vel negare 6. D. testam. quemadm. aper.*

10. Nam & causa testamenti fauorabilior creditur quàm causa libertatum *l. si pari 80. D. de inoff. testam.*

DEFINITIO II.

Donationes inofficiosæ in priorem coniugem collatæ per liberos subsecuti matrimonij in totum reuocantur.

SI quis immodicas donationes in vxorem contulerit siue in contractu matrimonij, siue ante contractum, etsi non ex sola liberorum superuenientia reuocantur, 1 siue ex eodem matrimonio suscepti sint, quia de ijs fuit cogitatum, 2 siue ex alio quoniam non possunt illi esse fauorabiliores quàm si ex eo ipso nati essent matrimonio. 3 Reuocantur tamen per querelam inofficiosæ donationis, nec tantum ad concurrentem vsque legitimæ quantitatem quomodo si cui ex liberis facta esset, 4 sed pro virilibus, vt euenit quoties extraneo donatum est. 5 Nam quòd melior est conditio vxoris quàm liberorum hactenus vt propter superuenientes liberos non reuocetur donatio, facere non debet quominùs extraneæ potiùs quàm liberorum iure censeri debeat mulier, quæ reuera extranea est, 6 cùm donatio tanquam inofficiosa reuocatur. Sunt enim ista reuocãdarum donationum remedia prorsus dissimilia, & ex causis longè dissimilibus introducta. 7 Reuocantur donationes per superuenientiam liberorum ex tacita donantis voluntate qui cùm de nascituris liberis non cogitauit credendus est non fuisse donaturus, si de ijs cogitasset. 8 At tanquam inofficiosæ reuocantur inuito etiam donatore, quoniam inofficiosæ donationis querela iuris auxilium necessarium est, aduersus donatoris impietatem manco remedio querelæ inofficiosi testamenti. 9 Vnde illud quoque fit, vt reuocandæ donationis rationem illam quã Constãtiniana lex induxit, donator possit contraria voluntate non expressa solùm sed etiam tacita excludere si quoquomodo de liberis cogitauit. Inofficiosæ verò donationis querelam auferre non item, quæ inuito eo competit, ex solo beneficio iuris. 11 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *Per l. si vnquam 8. C. de reuoc. donat.*

2. Nemo enim nisi improbè ad matrimonium accedit sine vota & spe suscipiendorum liberorum *l. 1. D. solut. matr.* Constitutio autem Constantini *in d. l. si vnquam*, non habet locum quoties de liberis nascituris cogitatum fuit, vt ad eam notant interpretes.

3. Etsi verisimile non est de his fuisse cogitatum *l. cùm vir vxori 25. D. de condict. & demonstr.*

4. Sic enim vulgò creditum est ex *l. 5. & l. si quis a 8. C. hoc tit.* Contra quam sententiam vide quæ scripsi *lib. 3. Coniect. cap. 17.*

5. *l. 1. vbi nostri notant C. hoc tit.*

6. Nam & inde fit, vt ad intestati successionem non vocetur

nisi post omnes agnatos & cognatos *l. penu. C. vnd. vir & vxor. l. 3. C. quer. benor.*

7. Ex diuersis autem, vt dici solet, non infertur *vulg. l. Papinianus exuls 20. D. de muner.*

8. Et coniectura illa pietatis facit vt nemo propriam sobolem alienæ antiponere voluisse videatur *l. cùm acutissimi 30. in fi C. de fideic. l. generaliter 6. §. cùm autem. C. de instit. & substit.*

9. *d. l. 1. & d. l. si liquent 8. C. hoc tit.*

10. Andr. Tiraq. latiss. *ad eam legem si vnquam. C. de reuoc. donat.*

11. *d. l. Titia Seio 87. §. Imperator & §. vlt. de leg. 2. & toto hoc tit. C.*

DEFINITIO III.

Quantum intersit an donationes reuocentur ex superuenientia liberorum an tanquam inofficiosæ.

INde illud etiam est quod nostris placet Donationes quæ ex Constantini lege 1 reuocantur semper pro virilibus superuenientium liberorum portionibus reuocari quas ab intestato habituri illi essent si donationibus exhaustum patrimonium non fuisset. 2 Et consequenter in totum si alij nulli sint liberi quàm quibus iniuria facta est. 3 Nam & virilis appellatione interdum totum continetur. 4 Per querelam verò inofficiosæ donationis, non nisi ad debitum vsque bonorum subsidium, 5 si non re simul & consilio inofficiosa donatio fuerit, 6 secundum distinctionem quæ ab interpretibus nostris vulgò probata, à nobis tamen certissimis iuris rationibus prudentúmque autoritatibus iampridem refutata est. 7 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *in l. si vnquam 8. C. de reuoc. donat.*

2. Quia non creditur donatarius habere pro se voluntatē donatoris quem credibile est non fuisse donaturum si de liberis sibi nascituris cogitasset. Sic enim nostri ratiocinantur, contra quos tamen vide quæ scripsi *lib. 7. Coniect.* Simile quiddam de præsumpta testantis voluntate, vide *in l. mulier 22. in princip. vers. Brasidas ad SC. Trebell.*

3. Siue totum patrimonium donatum fuerat, siue pro parte vt ait *dict. l. si vnquam.*

4. *l. virilis appellatione 145. D. de verb. signific. l. 2. C. de her. instit.*

5. *Ex l. si totas 5. & l. si liquent 8. C. hoc tit.*

6. Vt in specie *l. Titia Seio 87. §. Imperator de legat.*

7. *lib. 3. Coniect. cap. 17.* vbi omnino vide.

DEFINITIO IV.

Casus in quo inofficiosa donatio non reuocatur per liberos postea susceptos nisi vsque ad concurrentem legitimæ quantitatem.

EST etiam superioribus consequens, vt si pater qui ante susceptos liberos bonorum suorum partem donauerat, natis posteà liberis legitimā reliquerit aut quid aliud quod sit loco legitimæ, non nisi ad eam vsque quantitatē si modò legitimæ sufficiat, 2 donatio reuocetur. 3 manifesta namque donatoris voluntas est pro donatario in omni eo quod excedit. 4 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Puta dotem quam nostri volgò tradunt esse loco legitimæ ob id quod in legitimam imputatur, *Ex l. quoniam nouella 29. C. de inoff. test.*

2. Alioqui locus est querelæ inofficiosæ donationis iure vetere, quemadmodum locus esset querelæ inofficiosi testamenti si bona donata in donatoris hereditate reperirentur tempore mortis. Hodie tamen ex nouo iure & *ex Nouell. Instit. 19. De immens. donat. in fil. fact.* videtur sola actio competere ad supplementum legitimæ Exemplo eius iuris, quod iam anteà idem Iustinianus constituerat de querela inofficiosi testamenti *in l. omnimodo 30. C. de inoff. test.* Nisi quis dicat specialiorem esse nouellam illam *constitut. 92.* nec ad immensas donationes quaslibet pertinere, sed ad eas tantùm quæ in aliquem ex liberis collatæ sint, vt & titulus, & constitutionis text. demonstrat.

3. *l. si totas 5. C. hoc tit.*

4. *Arg. l. miles 36. D. de testam. milit. cum simil.*

DEFINITIO V.

Pendente lite De inofficiosa donatione filius ex bonis litigiosis alendus est.

SI dubitetur an inofficiosa sit donatio, aut an Constantinianæ legi locus esse possit ad reuocandam donationem, nec habeat intereà filius vnde se alat, aut litis sumptus ferat, Æquissimum est pendente facti quæstione adiudicari filio certam pecuniæ quantitatem arbitrio iudicis constituendam, non secus ac si petitione hereditatis vel de inofficioso testamento experiretur. 1 Ne alioqui & inopia litem deserere, & deserta lite iuris sui iacturam facere compellatur: Nec minùs contra donatarium fiduciaria illa adiudicatio 2 fieri & potest & debet, quàm contra heredem. Cùm eo maximè casu donatarius loco heredis constitutus videri debeat quo per donationis excessum factum est ne donator heredem habere potuerit. 3 Nunquam verò præstandæ satisdationis necessitas filio ex hac causa iniungitur, 4 quem dum fideiussores perquirit nec inuenit fame intereà perire impium certè fuerit & inhumanum. 5 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *Ex l. si instituta 27. § pen. D de inoff. testam. l. vlt. C. de ordin. cognit.*

2. Pragmatici vulgo prouisionalem sententiam appellant.

3. Nam & sic vulgo creditum est donatarium vniuersalem esse loco heredis. Guid. Pap. *quæst. 460.*

4. Quia satisdandi onus plerumque graue est præsertim homini egeno cui non fuerit difficilius pecuniam inuenire ad soluendum, quàm fideiussorem *l. 2. §. sed si dubitetur. D. de iudic.*

5. *l. 1. § idem per contrarium l. 5. §. si vel parens & l. si neges 7. D. de agnosc. & alend. liber.* Vide *Defi. 7. sup. tit.*

DEFINITIO VI.

Donatio facta sub nomine mutui simulati reuocatur per querelam inofficiosæ donationis, & quando valeat tanquam donatio inter viuos aut causa mortis.

MAter quæ sciebat habere se plerosque creditores 1 professa erat debere se vni ex liberis quem prædiligebat, magnam pecuniæ quantitatem ex causa mutui, sibique præstitorum per longum tempus alimentorum: 2 Ac præceperat vt ea quantitas non nisi post mortem suā peti posset: 3 Item vt si debiti controuersiam facere heredes vellent iis hereditas auferretur, & filio donatario applicaretur. Placuit cùm neque de mutui numeratione constaret, 4 neque de alimentorum exhibitione quibus sufficere annui donatricis redditus poterant, donationem potius in filium collatam videri, quæsito mutui colore vt fortior obligatio ex causa onerosa contraheretur. 5 Eo magis quòd hic idem filius matri posteà cæteris quoque liberis donanti consenserat, nec de debito quicquam fuerat protestatus. 6 Itaque si quorundam ex liberis legitimę fraus facta proponatur, exemplo cæterarum donationū hæc quoque ad eam vsque quantitatem quæ pro legitimæ supplemento debeatur, 7 reuocanda erit. 8 Nec indictam pœnam patientur, qui contractus simulationem obiicient. 9 Cùm eiusmodi contractibus hereditas sicut dari non potest, 10 ita nec adimi, 11 neque præterea sufficiens causa illa sit ad exheredationem. 12 Valebit tamen ea liberalitas iure donationis inter viuos 13 si sit insinuata 14 licèt effectus eius post mortem collatus sit. 15 Sed si insinuatio non interuenerit, tuenda erit iure donationis causa mortis 16 dummodo & præsenti facta sit, 17 & coram quinque testibus. 18 Alioqui non ex eo solo quòd mortis mentio facta fuerit & quòd testes quinque interfuerint censenda erit mortis causa donatio, Si ex aliis coniecturis appareat voluntatem adfuisse donandi inter viuos, 19 vt puta si insinuari donationem voluerit is qui donauit. 20

Aut

Aut si ita donare se dixerit vt nullo casu donatio reuocaretur.21 *Ita Senatus* in causa discussionis bonorum illustris Dominæ Barbaræ d'Amboise viduæ illustris D. Ioannis Comitis de la Chambre 4 Id. April. 1593.

1. Quorum causa semper potior est quàm sit liberorum in legitima quoque portione, quia legitimæ ratio non ponitur nisi deducto ære alieno *l. Papinianus 8. §. quarta aut. in. D. de inoff. test.* Ex eo autem quod quis scit se habere creditores facilius capitur præsumptio consilij fraudulenti *l. omnes 17. §. 6. D. quæ in fraud. cred.*

2. *Vt in l. qui testamentum 2. D. de probat.*

3. Quæ vulgaris natura & conditio est donationum causa mortis, cùm quis mauult donatarium rem habere, quàm heredem, se autem quàm donatarium *l. 1. l. Senatus 35. §. 1. D. de mort. caus. donat.*

4. Non enim creditur assertioni personæ suspectæ *l. cùm quis decedens 37. § codicellis & § Titia de leg. 3* solent autem fraudis suspecta esse quæ inter parentes & liberos geruntur, quoties alius læditur *l. pen. in princip. D. de rit. nupt. l. pen §. 1. vers. sed nunquid. D. de bon. libert. § per lusorio 24. D. de appellat. l. data 27. C. de donat.*

5. Solet enim potior in multis esse causa creditorum qui onerosam causam habent quàm eorum qui lucratiuam *l. quod autem 6. § simili modo dicimus l. vlt. §. si dos. vero. D. quæ in fraud. cred. l. 4. §. si cum legitima. vers. si quis autem & §. autem D. de dolo mal. & met. except.*

6. Quod facturum eum fuisse verisimile erat si quid sibi debitum putasset. Solent enim & debent creditores salua pignoris sui causa consentire *l. si debitor 4. §. 1. D. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit.*

7. *l si tetas 5. & l si liqueat 8. C hoc tit.*

8. Cum tamen reuocari non posset obligatio mutui si vera fuisset. Inspiciendum autem est id quod reuera agitur potiùs quàm quod simulatè concipitur *l. 1. & tot. tit. C. plus valer. quod agit. quàm quod simul. concip.*

9. Non enim habet iniuriam executio iuris *l. iniuriarum 13. in princip D. de iniur.* nec pœnam meretur quod fit lege permittente *vulg. l. Gracchus C. ad leg. Iul. de adulter.* Nec rursus valere possunt huiusmodi clausulæ adiectæ in fraudem legis & legitimæ *d. l. cùm quis 37 §. Titia. & d. l. qui testamentum l. quoniam in prioribus 32. & l. scimus 36. ad fin. in princip. C. de inoff testam.*

10. *l. hereditas 5. C de pact. convent. tam sub. dot.*

11. Vbi enim dari non potest ibi nec adimi vt in codicillis cernere est *§ pen. Inst. de codicill. l 2 §. vlt. D. de iur. codic. iunct l. pen. §. vlt D. de condic. instit.* Eadem enim ratio esse solet dationis & ademptionis *l. 3. §. conditio. D de adim. legat.*

12. Neque enim est ex iis causis quas Iustinianus iustas esse voluit. *Nouell. 115, vt cùm de appell. cognosc. §. aliud quoque capitulum.*

13. Donari enim videtur quod nullo iure cogente conceditur *l. 1. l. donari. D de donat. l. donari 82. de reg. iur.*

14. Quia ex Senatus nostri stylo omnis donatio inter viuos eget insinuatione, excepta illa sola quæ fit in contractu matrimonij.

15. *l. vnic. C. vt action. ab hered. & contr. hered. incip.*

16. Præsertim si iurata sit postquam magistris placet iusiurandum habere vim clausulæ *omni meliori modo ex l. cùm pater 77. § filiam matrem de legat. 2.*

17. Non enim potest donatio causa mortis fieri absenti in eòque differt à donatione inter viuos *l. absenti 10. D. de donat. & ibi not. l nec ambig. 6. C. eod.*

18. Requirit enim donatio causa mortis quinque testes *l. vlt. C. de mort. caus. donat.* exemplo alterius cuiuslibet vltimæ voluntatis *l. vlt. C. de codicill.* cùm tamen donatio inter viuos duobus testibus contenta sit *l. vbi numerus 12. D. de test.*

19. Sæpe enim fit vt non tam mortis causa, quàm moriens quis donet vt eleganter Pap. loquitur *in l. Seia 42. §. vlt. De mort. caus donat.*

20. Nec enim donatio causa mortis eget insinuatione *d. l. vlt. C. eod. tit.*

21. Tunc enim donandi causa magis mors est quàm mortis causa donatio, quomodo legendum est *in l. vbi ita donatur 27. D. eod. tit. D. de mort. caus. donat.*

DEFINITIO VII.

Inofficiosam donationem non nisi inspecto tempore mortis donatoris æstimandam esse.

PLuribus separatim factis donationibus quæ simul iunctæ inofficiosæ sint, non eæ tantùm quæ posteriores factæ sunt rescindi debent per querelam inofficiosæ donationis. Ne alioqui facilè sit donatori inane & illusorium reddere querelæ remedium multiplicatis donationibus, sed omnes coniungendæ sunt 1 vt priores quoque licèt initio inspecto inofficiosæ non fuerint 2 pro rata reuocentur. Perinde namque ex pluribus donationibus simul iunctis fraudandi animus præsumitur atque ex vna quæ sit vniuersalis. 3 Et verò necesse est in tempus vsque mortis manere in suspenso an inofficiosa donatio futura sit. Nam etsi patrimonium suum quis totum donauerit, non ideò tamen inofficiosa dici donatio statim potest. Quid enim si posteà donator alia bona acquirat ex quib. dari possit legitima filio mortis tempore, etiam ex comparatione patrimonij quod ante donationem donator habuerat? 4 Denique cùm legitima non nisi mortis tempore deberi incipiat, consequens est vt in æstimandis inofficiosis donationibus quæ fraudandæ legitimæ causa factæ sint mortis tempus spectari oporteat. 6 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Vt scripsi *Def. 1 sup. eod.*

2. Euentus enim hîc potissimùm spectandus est, vt & ferè alias quoties de fraude disputatur *l. 1. & vlt. C. qui manum. non poss.* & fraus accipienda est cum effectu *l. 1. in fin. D. de statul. l. ait prætor 10. §. 1. D. quæ in fraud credit. l. 1. §. pen. D. si quid in fraud patr* Etsi distinguere nostri solent an donatio inofficiosa sit re & consilio, an re tantùm, an consilio tantùm *d. l. Titia Seio 87. §. Imperator. de leg. 2.*

3. Neq; verò eius qui de inofficiosa donatione conqueritur quicquam interest, an per vnicam donationem, an per plures fraudem in legitima patiatur.

4. *Nouell. Iustin. 92. De immens donat. vers. in tantum autem aucta quantitate quantum habuit substantia patris antequam donationibus exhauriretur.*

5. *l. 1. § si impubere. D de collat. bonor l. cùm quæritur 6. C. de inoff. testam.*

6. Quemadmodum si querela inofficiosi testamenti proponeretur *d. l. cum quæritur.* Neque enim illa neque hæc inofficiosæ donationis viuo donatore proponi potest.

TIT. XXI.

De petit. hered.

DEFINITIO I.

Petenti hereditatem eius qui mortuus negatur, non cogitur reus subministrare sumptus litis & alimentorum pendente lite, nisi actor sit ex liberis aut parentibus.

CVM fratris quasi defuncti hereditatem ex paterno fideicommisso soror sibi restitui, mortisque quam aduersarius negabat probandæ, & litis persequendæ gratiâ, quòd inopia vrgeretur, sumptus ex hereditate prorogari postularet, oblata in eam rem satisdatione, Pronunciatum est malè eam agere quæ paupertatis obtentu intentionis suæ primordium aduersarij sumptibus probare vellet. 1 Nec est contrarium quod descendentib. de ascendentium itémque ascendentibus de descendentium hereditate vniuersa, aut de legitima portione contendentibus certam pecuniæ quantitatem pro modo patrimonij ad alimentorum litisque sumptus necessarios intereà dari debere nulla etiam præstita satisdatione innumeris Senatusconsultis decretum est. 2 Nam hac in re, vt & in aliis ferè omnibus iuris partibus fauorabiliorem ascendentium, & descendentium quàm agnatorum vel extraneorum causam esse

æquum est,[3] Cùm his quidem ex naturæ iure communique parentum voto,[4] illis verò summa miserationis rationes hereditas debeatur, saltem ad finem eius portionis, quam ex legibus omnimodo habere debent,[6] ita vt si quando nihil vel minùs habeant, non tam de ipsorum iure dubitandum[7] quàm de facta ipsis iniuria quærendũ videatur.[8] *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio 9. April.88. Item pro liberis D. de Sarmoyé contra D. de Meximieu 11. Aug.88.& 18. Iulij 1591.

1. Hoc enim casu maximè illud obtinet quod dici solet neminem contra seipsum litis sumptus subministrare cogendum esse *l. Imperatores 17. D. de tutel. & ration. distr.*

2. Vt scripsi *Defi. 6. sup. de inoff. testam & Def. 5. sup. tit. prox. ex l. si instituta 27. §. pen. D. de inoffic. testam. & l. vlt. C. de ordin. cognit.*

3. *Arg. l. 1. § largius. D. de success. edict. l. 1. D. de inoff. testam.*

4. *l. etsi se D. eod. l. Iulianus 26. D. si quis omiss. caus. testam. l. pen. § sed nunquid D. de bon. libert. l. de emancipatis 13. §. cùm enim C. de legit. hered.*

5. *l. scripto 7. §. vlt. D. vnd. liber. l. iure succursum 6. D. de iur. dot.*

6. *Nouell. 1. De hered. & falcid. §. primùm itaque.*

7. Si modò constet eos esse liberos qui penè ad propria bona veniant *d. §. largius. & l. in suis 11. D. de lib. & posth.* Nam etsi negentur esse iusti liberi interim tamen alendi sunt *l. si neget 7. D. de agnosc. & alend. liber.*

8. *l. non est enim 4. D. de inoffic. testam.* Obserua tamen si quis agat tanquam heres testamentarius eius quem defunctum esse constet ac proferat testamentum non cancellatum audiri eum debere si pendente lite petat prouisionalem huiusmodi adiudicationem Petr. Rebuff. *in tractat. De execut. sent. prouis. art. 1. glos. 2. num. 32. ex l. vlt. C. de edict. Diui Hadr. tollend.*

DEFINITIO II.

Heres falsus non nisi volente vero herede hereditatem petere potest, licèt possessor nihil omnino iuris habeat.

QVandiu ei quem siue ex testamento, siue ab intestato lex priorem ad hereditatem vocat, non est præclusa via hereditatis acquirendæ, nullus omnino fit sequenti locus.[1] Itaque si vel hereditatem vel rem aliquam singularem tanquam hereditariam[2] petat ab eo qui nullum sibi in hereditate ius adserat, repelli potest,[3] quasi qui sine iure & actione experiatur.[4] Nec videbitur ea exceptio de iure tertij[5] quæ veriùs est de nõ iure actoris.[6] Priùs enim de actoris quàm de rei iuribus quærendum est.[7] Atqui, inquies ex earum exceptionum numero hæc est quę non aliter sunt exclusiuæ iuris agentis, quomodo nostri loquuntur, quàm si tertius velit, quas ideò opponi nõ posse meritò placuit, non accedente tertij voluntate.[8] Imò inquã, ex iis est quę ius agentis excludunt, etiam si tertius nõ velit,[9] dummodò nec nolit:[10] quarum vtilitas reo nunquam denegatur.[11] Quare nec ad rem pertinebit quod nõ constet agnitam adhuc hereditatem ab eo cui delata est. Sufficit enim vt appareat non fuisse repudiatam posséq; etiam hodie acquiri, quod vtique fieri quandocumque potest si modò tempora largiantur.[12] *Ita Senatus* pro Ioanne Musiet contra Ioannem Monnier 6. Cal. Aug. 1588.

1. *l. is qui heres 13. l. quandiu 39. l. in plurium 70. D. de acquir. hered. §. placebat. Instit. de legit. agnat. success.*

2. Nam & aduersus eum qui rem vnam hereditariam licèt minimam possidet competit petitio hereditatis *l. regulariter 9. & seq. D. hoc tit.*

3. Idem enim est quod dici solet aduersus extraneos etiam vitiosam possessionem prodesse *l. vlt. D. de acquir. possess.*

4. Nemo enim sine actione experiri potest *l. si pupilli 6. §. videamus D. de negot. gest.*

5. Quæ regulariter non est admittenda *l. loci corpus 4. §. competit.* vbi Bart. & alij *D. si seruit. vindic.*

6. *l. vlt. C. De rei vindicat.*

7. Cùm actore nihil probante reus absoluendus sit etiamsi nihil præstet *l. qui accusare 4. C. de edend. l. negantes 9. C. de exhib. & act. l. actor quod asseuerat 23. C. de probat.*

8. *l. 2.* vbi latè Bart. *D. de excep. rei iudic.*

9. Quia hereditas quæ alterius est, non potest esse actoris *l. quod contra 14. §. vnu duo de regul. iur.* & vt ait *l. 1. §. 1. si pars hered. pet.* qui hereditatem petit, non ex eo metitur quod possessor occupauit sed ex suo iure.

10. Aliud enim est velle, aliud non nolle, & contrà aliud non nolle, aliud velle *l. 4. D. de acq. hered. l. 3. De regul. iur.*

11. *d. l. vlt. C. de rei vindic.*

12. *l. si curatoris 9. C. de iur. deliber.* Adde *Defi. seq.*

DEFINITIO III.

Heres ex parte quandiu coheredes adire possunt, non nisi suam partem hereditatis petere potest.

SImile est quod plerisque Senatusconsultis pronunciatum memini, si ex pluribus heredibus siue testamẽtariis siue legitimis quidam hereditatem agnouerint, alij nondum agnouerint, Eum qui non nisi pro parte heres est, non posse hereditatem aut rem hereditariam in solidũ petere, aut actionem hereditariam in solidum exercere, quandiu in eo est hereditas vt pro coheredum portionibus agnosci ab iis possit,[1] quia nec intereà iuri accrescendi locus vllus esse potest.[2] *Ita Senatus* sæpiùs.

1. Textus est elegans & apertus *in l. 1. D. si pars hered. petat.* vbi obserua in illis verbis *si cæteri non adierint* Iurisconsultum dixisse *non pro nondum* vt sequentia illa demonstrant *non adeuntibus autem cæteris.* Adde Antonio. Tessaur. *Decis. Pedemont. 4. num. 8.*

2. Ius enim adcrescendi fieri locum non habet in portionibus agnitis *l. vnic. §. his ita diffinitis C. de caduc. tollend.* ita nec in iis quæ agnosci adhuc possunt, sed in iis demum quæ defecerunt vel morte, vel repudiatione siue expressa siue tacita, quæ ex solo temporis lapsu inducitur *l. ex pluribus 9. D. de suis & legit.*

DEFINITIO IV.

Petitio hereditatis siue directa siue fideicommissaria cumulari potest cum vindicatione rerum singularum. Potest tamen si actor velit, & sit illa expeditior prius decidi.

PEtitio hereditatis fideicommissariæ contra singulares rerum fideicommissarum possessores non priùs exerceri potest quàm restituta sit per fideicommissum hereditas,[1] Nimirum ab eo ipso qui est grauatus, aut, quod hac parte idem est, à grauati herede.[2] Prius enim est vt restituatur fideicommissum quàm vt ex fideicõmisso transeant actiones,[3] quas tamen transiisse necesse est priusquàm agere fideicommissarius possit aduersus eum, qui fideicommissum non debet,[4] Ne alioqui sine actione agere videatur.[5] Quòd si heredis grauati heres nullus sit, decerni in eam rem curator hereditatis solet, vt cum eo de fideicommissi iure disputetur, & fideicommissum aut per eum restituatur,[6] aut pro restituto habeatur.[7] Si tamen, vt sæpiùs euenit is ipse qui fideicommissum restituere debet hereditarias res possideat, potest recta conueniri vt non tãtùm ius ipsum hereditatis restituat, sed ipsas quoque res singulas, quippe quæ hereditatis appellatione contineantur:[8] Sed si de singulis rebus longior tractanda sit quæstio quod hereditarias esse neget ille à quo fideicommissum petitur, nihil prohibet de solo fideicõmissi iure ante omnia cognosci,[9] Ne fortè inanibus sumptibus oneretur is, qui dicit deberi sibi fideicommissariã hereditatem, si postquam probauerit has & illas res esse hereditarias pronuncietur nullum ei relictum fideicommissum.[10] Quare nec ei nocere debebit quod supplici libello vtramque actionem[11] cumulauerit. Potest enim vtraque quidem cumulari, sed non ideò necesse est vtramque simul decidi.[12] *Ita Senatus* in causa D. Francisci de Bordeaux contra D. Bonam de Coste vxorem D. Baronis de la Serra, 15. Cal. Mart. 1595.

1. Quia cùm fideicommissarius tantundem consequatur fideicom-

deicommissaria hereditatis petitione quantum heres directa petitione hereditatis *l. 2. D. de fideic. hered. petit.* necesse est vt heredis loco sit fideicommissarius priusquàm hac actione experiri possit, quod non fit nisi per restitutionem hereditatis *l. 1. eod. §. restituta. Inst. de fideic. hered. l. facta 63. in princ. D. ad SC. Trebell. l. cum sponsus 12. §. 1. cui D. de public. in rem act.* Quisquis enim agit petitione hereditatis siue ciuili & directa, siue fideicommissaria non ea eo metitur actionem suam quod possessor nullo iure hereditatem occupauerit sed ex proprio suo iure, vt eleganter ait Vlp. *in l. 1. §. 1. D. si pars hered. pet.*

2. Alioqui non possent transire actiones ex Trebelliano si non restitueretur hereditas quomodo testator voluit. & eo ipso qui actiones hereditarias omnes habet, id est ab herede aut heredis herede *l. 1. D. ad SC. Treb.* iunct. *l. si mulier 59. §. ex asse D. de iur. dot.*

3. *l. si heres institutus 70. § 1. & pass. D. ad SC. Trebell.*

4. Imò nec aduersus debitores hereditarios agere potest *l. cum Artemidoram 4. C. vt in possess. legat.* aduersus eos verò quibus heres pecuniam hereditariam credidit, ne quidem facta restitutione nisi subsecuta cessione *l. si heres pecuniam 73. D. ad SC. Treb.* quia heredis non hereditaria actio est.

5. Quod fieri non potest *l. si pupilli 6. §. videamus D. de negot. gest.*

6. Hic enim perpetuus pragmaticorum error est vt hereditati quæ nullum heredem inuenit dent curatorem contra manifestam iuris rationem nulliúsqua legis autoritate, vt scripsi pluribus locis *in Chiliade De error. pragmat. Dec 3. Err. 3.*

7. Quomodo putant plerique ex æquitate canonica fideicommissum haberi debere pro restituto quasi breui manu & citra realem restitutionem ex *cap. in præsentia.* vbi Bald. *Extr. de probat.* Vide Guill. Bened. in *cap. Raynutius.* quo tamen iura non vtimur.

8. Quasi in executionem vniuersalis iudicij petitionis hereditatis, Qui tamen agendi modus vereor ne à iuris nostri ratione paulo alienior sit. Debet enim iudicium præcedere iudicij executionem, satisque petit res singulas qui petit hereditatem *l. si quis 7. §. vlt. D. de except. rei iudic.*

9. Quia cum fideicommissaria hereditas sit hereditas *tot. tit. De fideic. hered.* perinde numen iuris est atque alia quælibet hereditas, & ideò etiam sine vllo corpore iuris intellectum habet *l. hereditas 50. D. hoc tit.*

10. *Arg. d. l. si quis 7. §. & generaliter & §. vlt. D. de petit. hered.* facit *l. ille à quo 13. §. 1. D. ad SC. Trebell.*

11. Scilicet petitionem hereditatis fideicommissariam & specialem rei vindicationem, quas cumulari posse admissum est, eo prorsus modo quo rescindentis & rescissorij cumulatio admittitur. De quo scripsi *in Chiliade De error. pragmat.* Alia multa sunt quæ proponi possunt & simul & consecutiuè. Vide Ferrar. *in form. restit. in integr. 41. vers. ad demittendum 15. num. 2.*

12. Ne alteri quæ faciliorem & expeditiorem tractatum habet longior mora per alteram fiat *arg. l. 3. D. vt in poss. legat. 1. d. l. ille à quo §. 1. ad SC. Trebell.*

DEFINITIO V.

Falsus heres qui cœperat agere tanquam heres in eámque rem admissus etiam à iudice, repellendus est apparente quandocumque posteà vero herede.

QVi literas apostolicas monitorias in forma significauit, vt vocant, impetrauerat quasi Sempronij heres esset vt quicquid ex hereditate occultatum diceBatur sibi restitueretur, 1 alio posteà herede apparente si pergat earum literarum publicationem vrgere repellendus est 2 cùm verisimile sit non fuisse eum literas obtenturum si se heredem mentitus non fuisset, quas tanquam heres impetrauit. 3 Nec ad rem faciet si dicat heredem se institutũ posteriore testamento quod sit occultatum. Alijs namq; in eam causam literis opus est quas non tanquam Sempronij heres impetret, sed proprio iure & nomine vt se heredem probet. 4 Sed & cùm Senatus religione circumuenta hic tanquam Sempronij heres publicandi monitorij licentiam inaudito vero herede obtinuisset, 5 Posteà autem verus heres exhibitis tabulis publicationi intercessisset, Placuit non debere nocere Senatus decretum ei qui auditus non fuisset, 6 neque ei prodesse, qui se falsò heredem dixisset cùm sciret alium esse heredem. 7 *Ita Senatus* pro N. Petro Iuge contra Claudium Iuge ex tempore in secreto auditorio Idib. April. 1595.

1. Actione scilicet petitionis hereditatis qua vtique etiam fur, & raptor tenentur *l. nec vllam 13. in princip. D. hoc tit.*

2. Quisquis enim agit petitione hereditatis non ea eo metitur suam actionem, quod reus hereditatem vel quid hereditarium occupauerit, sed ex suo iure, vt diximus *Def. 2. & 3. supr. ex Vlpiano in l. 1. §. 1. D. si pars hered. petat.*

3. Falso enim heredi nulla actio competere potest hereditatis nomine, nec ferendum est vt ex sua improbitate actionem nullam consequatur *l. itaque fullo 11. § 1. D. de furt.*

4. Prius enim est vt de eo quæratur an hereditas sit delata, quàm vt dicatur acquisita *l. is qui heres 13. l. si is ad quem 22. D. de acquir. hered. l. delata 151. De verb. signific.*

5. Cùm nemo ei adhuc faceret controuersiam hereditatis, neque enim diuinare id Senatus poterat.

6. *l. de vnoquoque 47. D. de re iudic. l. nam ita 39. D. de adopt. l. etiam 29. §. vlt. D. de minor. Tot. tit. Res inter alios act.*

7. Nam & hic pro herede possidere dicitur id est nullo iure *l. pro herede. 11. D. hoc tit.*

DEFINITIO VI.

Rerum singularium exhibitionem quando petere possit tertius opponens contra eum qui agit fideicommissaria hereditatis petitione.

SI fideicommissaria hereditatis petitio instituta sit, & vt fieri assolet eodem libello petatur missio in possessionem bonorum fideicommissariorum in genere aduersus eum ipsum qui de fideicommisso restituendo rogatus est, 1 non cogitur actor antequam pronunciatum sit de fideicommissi iure indicare heredi grauato quænam bona illa sint quæ fideicommisso contineantur. 2 Nihil enim habet id commune cum eo de quo prius & ante omnia quærendum est an fideicommissum debeatur. 3 Nec aliud erit tametsi specialis petitio facta sit huius aut illius fundi tãquam fideicommissarij, si modò actor dicat velle se vt in iudicati executionem ea quæstio differatur 4. Sanè post iudicatum si heres iuret nescire se an possideat rem quæ petitur, erit ipsi à fideicommissario indicanda, vt scire possit vtrum cedere debeat an contendere. 5 Non item si iuret nescire se an res illa sit fideicommissaria, id est an ab eo qui fideicommissum reliquit, mortis tempore possideretur. 6 Id enim non ex oculari inspectione, sed ex probationibus à fideicommissario requirendis diiudicandũ est. 7 Alia ratio est tertiorum possessorum qui missioni in possessionem vltro intercesserunt. 8 Hi enim siue ante sententiam de fideicommisso redditam, siue in iudicati executione intercesserint non sunt audiendi si petant præsentem rem oculis exhiberi vt sciant an possideant. Cur enim intercesserunt priusquàm scirent se possessores. 9 Itaque vel cogendi sunt defendere si fateantur se possidere, 10 Vel si negent transferenda est in actorem possessio in tædium, vt aiunt tenere negantis. 11 *Ita Senatus* contra Franciscum Guerin Neciensem Non. Iunij 1595.

1. Secundum ea quæ diximus *Defin. 4. supr.*

2. Pertinet enim id ad iudicij vniuersalis & iudicati executionem potiùs quàm ad fundandam intentionem actoris aut exceptionem rei: prius autem iudicandum est, quàm de iudicati executione tractandum *l. 1. C. de exec. rei iudic.*

3. *l. ille à quo 13. §. 1. D. ad SC. Trebell.*

4. Nam quod receptum est vt harum actionum cumulatio fieri possit, factum est fauore actoris vt tanto citiùs ad commodum suum perueniat & minuendarum litium causa *arg. l. 3. §. penult. D. de donat. int. vir. & vxor. l. quidam 21. D. de reb. credit. l. 3. D. de recept. qui arbitr.* vnicuique autem licet contemnere ea, quæ pro se introducta sunt *l. si iudex circumuento 28. D. de minor. l. pen. C. de pact.*

5. *Arg. l. 1. D. de edend.* Nam & inde est quod olim non fiebat vindicatio nisi in rem præsentem his verbis sollennibus, *hanc rem ex iure Quiritium meam esse aio l. 1. §. 1. D. si quis ius dicent. non obtemp.*

6. Quia quoties rogatur quis hereditatem restituere, id tantùm rogatus videtur reddere quod sui hereditatis *l. in fidei-*

commissario 18. D. ad SC. Trebell. non quæ aliunde heres ipse habeat *l. si adrogator 22. § 1. D. de adopt. l. coheredi 41. §. cùm filio de vulg. & pup. subst. l. sequens quæstio 68. de leg. 2.*

7. Quia incumbit fideicommissario onus huiusmodi probationis *ex reg. l. 2. l. verius 21. l. ante omnia 23. de probat.* Sufficit tamen quòd fideicommissarius probet rem illam quam dicit fideicommissariam possessam fuisse ab eo qui fideicommissum iniunxit scilicet tempore mortis, id est vt probet tenuram quomodo loquuntur, non etiam dominium saltem ad transferendum onus probandi possessores.

8. Potest enim intercedere quisquis priori iudicio non adfuit *l. de vnoquoque 47. De re iudic.*

9. Nam nec facilè aliam intercedendi causam habere possunt quàm quia possident.

10. Imò etiamsi non possideret cùm se vltrò liti obtulerit tanquam possessor *leg. is qui se liti 25. cum duab. seqq. D. de rei vind.*

11. *l. vlt. D. eod. auth. item possessor. C. qui potior. in pign. hab.*

DEFINITIO VII.

Casus in quo fideicommissarius exhibere debet reo rem quam intendit esse fideicommissariam, etiam priusquàm de fideicommisso pronunciatum sit.

SI tamen is qui fideicommissum petit ab initio litis cauerit vt tertij quoque possessores in ius vocarentur, vt eodem iudicio, & fideicommissi quæstio & iudicati executio tractaretur, 1 Possessores autem interrogati an possideant 2 aut nulla etiam præcedente interrogatione iurent 3 se nescire vtrum possideant, in eámque rem petãt rem iudicari, & oculis subiici, Audiendi sunt etiamsi actor dicat velle se vt de solo fideicommissi iure ante omnia cognoscatur. 4 Quia ex quo quis vocatus est tanquã tertius possessor siue ad rem restituendam, siue ad hoc solum vt liti adsit, cœpit eius interesse vt omnibus quibus facere potest modis si possideat, fideicommissarium excludat. 5 Cùm ex contrario si non possideat causa nulla sit cur se inanibus sumptibus vexare debeat pro lite aliena. 6 Igitur ei res indicanda est, & quidem sumptibus fideicõmissarij, 7 quasi ex ea re & sumptuum & longioris litis incommodum patiatur, imputare sibi debeat cur causam missionis in possessionem cum fideicommissi petitione cumulauerit, 8 obídque tertios possessores vocari voluerit, aduersus quos si possiderent paratam habiturus erat executionem ex sententia contra eum solum reddita qui fideicommissum reddere debuisset. 9 Is enim ordo seruari potuit, & debuit, vt condemnato priùs herede missio fieret in possessionem bonorum. 10 Cui missioni si quis tertius tanquam possessor intercessisset, hoc ipso possessorem se dixisset, nec proinde fundi demonstrationem postmodùm petere potuisset. 11 Idque omninò consentaneum est ei quod iure nostro prouinciali generaliter & indistinctè constitutum legimus, 12 vt in actionibus omnibus realibus iurante reo se nescire an rem quæ petitur possideat, loci indicatio actoris sumptibus facienda sit. 13 Quod qui coarctant ad eas actiones quæ ex feudi vel emphyteuseos iure proficiscuntur, faciunt certè sine iure & sine ratione. 14 Porrò nemo dubitat quin missio in possessionem ex causa fideicommissi aduersus tertios possessores mera sit in rem actio. 15 Licèt ipsa fideicommissi persecutio contra heredem grauatum in personam sit. 16 Nã & illa ipsa in rem scripta est. 17 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Celeritate coniungendarum actionum, vt diximus *Definit. prox. num. 4.*

2. Solet namque in eam causam fieri interrogatio *ex tit. D. de interrog. in iur. faciend.*

3. Vt se per iusiurandum purgent de calumnia & dolo malo vt *in l. quoties 21. §. prætor ait. D. noxal. action. l. thesaurus 15. D. ad exhib.*

4. In eóque differt casus hic ab eo de quo diximus *in Def. præced.*

5. Siue per non ius actoris vt *in l. 4. C. de edend. l. vlt. C. de vindic.* siue exhibito etiam titulo suæ possessionis licèt illum exhibere si nolit non cogatur *l. cogi 5. C. hoc tit.*

6. *l. vlt. D. de rei vindicat. & arg. l. 1. D. de inoff. testam.*

7. *l. sed etsi 11. § 1.* in illis verb. *periculo & impendijs actoris. D. ad exhib. l. si rei 20. D. de rei vindic. cum seq.*

8. Quod autem ex culpa sua damnum sentit, nec sentire videtur ex *l. quod quis 203. De regul. iur.*

9. Solus enim fideicommissarij contradictor legitimus ille est, qui heres est & de hereditate restituenda rogatus si non colludatur *l. si perlusorie 14. D. de appell. l. si suspecta 29. D. de inoff. testam.* Sufficit autem actum fuisse cum eo qui agendi ius habuit *l. si ideo 55. D. de euict. in fine principij.*

10. Scilicet in executionem iudicati.

11. Vt diximus *Def. præced. num. 8.*

12. Stylo Senatus nostri.

13. *Arg. d. l. sed etsi 11 §. 1. D. ad exhib.*

14. Nam cùm eadem sit ratio in omnibus in rem actionibus idem quoque ius statuendum est *l. illud 32. D. ad leg. Aquil. l. 3. §. vnde etiam De inoff. rupt.*

15. *l. vlt. C. de edict. Diui Hadr. tollend. l. vlt. §. sin autem. C. comm. de legat.*

16. *l. actio 28. D. de oblig. & act.* iunct. *l. pecuniæ 178. § actionis. de verb. signif.*

17. Et ideo dicitur actio in personam rei persequendæ gratia *d. l. actio.*

DEFINITIO VIII.

Hereditatis petitio datur contra possidentem pro herede siue bonæ, siue malæ fidei possessor sit.

HEreditatis petitio non tantùm datur contra eũ qui possidet pro possessore, 1 id est qui interrogatus cur possideat nihil aliud respondere potest, quàm quia possidet, 2 Sed etiam contra eum qui possidet pro herede, 3 Puta ex testamento quod valere potest, 4 cùm reuera nõ valeat, aut tanquam agnatus proximus qui ab alio anteuertitur. 5 Nec distinguimus an possessor bonam fidem habuerit, necne. Nam & bonæ fidei possessores hoc quam iudicio teneri certum est 6, Nulla alia à prædonibus differentia, nisi quòd isti totam hereditatem in solidum restituere tenentur 7 adeóque cum fructibus & vsuris fructuum ante litem contestatam perceptorum 8 tametsi non sint facti locupletiores. Illi verò non nisi quatenus locupletiores effecti sunt. 9 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 64. infr. De fructib. & lit. expens.

1. *l. regulariter 9.* iunct. *l. 11. in fin. D. hoc tit.*

2. *l. qui interrogatus 12. eod.*

3. *d. l. regulariter cum duab. seqq. l. 1. C. de inoff. testam.*

4. *l. pro herede 11. D. hoc tit.*

5. Hic tamen prædo non est siue in facto erret, siue in iure *l. sed etsi lege 25. §. scire eod.*

6. Nemo enim ex sola bona fide heres fit si lex non deferat hereditatem *l. lege obuenire 130. de verb. signif.*

7. *l. sed etsi lege 25. §. quod ait Senatus & seqq. D. hoc tit.*

8. *l. heres 51. §. 1. & l. seq. eod.*

9. *d. l. sed etsi lege 25. §. consuluit. eod. l. 1. & pass. C. eod.*

DEFINITIO IX.

Qui pro fratre habitus est potest ab intestato succedere licèt non concludenter probet se fratrem. Nec aliud erit si produxerit testamentum quo frater nominatus fuit, dummodo testamentum illud sit nullum.

QVi agit petitione hereditatis tanquam fratris successor ab intestato licèt non præcisè probet se fratrem, non eò minus tamen debet vincere, si se vulgo haberi pro fratre, habitúmque fuisse ostendat, quam nostri fraternitatis quasi possessionem appellant 1. Quòd si in eam rem produxerit testamentum defuncti, forte vt probet se à defuncto fratrem nominatum 2 adhuc debebit vincere si testamentum illud minus ritè factum inueniatur. Nec.n. quod tale est, quum pro nullo habeatur 3 successionem intestati potest impedire, 4 neque rursum quòd actor ipse testamentum produxerit facere debet, vt fateri videatur fratrem testatum decessisse, 5 cùm ejus rei veritas & fides

non à voluntate cuiusquam pendeat, sed à sola legis potestate 6 in quo rerum genere nec expressa confessio contra ius facta noceret confitenti 7 non magis, quàm si contra naturam ipsam facta proponeretur. 8 *Sine die.*

1. Afflict. *decis.* 15. post Cyn. Bald. & alios *in l. non epistolis C. de probat.* Bart. *in l. vbicunque D. de vent. in poss. mitt. & in l. non sine. D. de Carbon. edict.*

2. Etsi probatio hæc non est concludens, cùm plerunque frater dicatur 10, qui frater non est si modò fraterna caritate diligatur.

3. *l. 1. D. de iniust. rupt. & irrit. fact. test.*

4. *l. penult. §. vlt. de leg. 2.*

5. Quamuis dici soleat eum qui producit instrumentum videri omnia confiteri, quæ in eo instrumento continentur, & per consequens non potest venire contra propriam confessionem. Afflict. *dict. decis.* 25. *num.* 5 *per not. in l. post legatum De his quib. vt indign.* & per Bald. *in l. aliam C. eod. tit.* & per DD. *in cap. cùm venerabilis. De except.*

6. *l. illa institutio* 32. *D. de heredib. instit.*

7. *l. si veritas C. de fideicom.* Abb. *in d. cap. cùm venerabilis.* Bart. *in l. 1. §. si quis ita De verb. oblig.* Angel. *in l. 1. C. de præscript. 30. vel 40. ann.* Bald. *in l. 2 C. de error. aduoc.*

8. *l. confessiones* 13. iunct. *l. seq. §. vlt. De interr. in iur. fac.*

TIT. XXII.

De rei vindicat.

DEFINITIO I.

Qui titulum iustum habet non ideò potest vincere in iudicio vindicationis si nunquam possessionem adeptus fuerit, quia nec dominus.

CVM pater bona filij aduentitia Titio contra legis prohibitionē vendidisset, eique vacuā possessionem tradidisset, Post aliquot verò annos eadem bona filius patre consentiente autoritatémque præstante Sempronio vendita voluisset, tùm illa Sempronius à Titio vindicaret, quærebatur vtrius ex emptorib. potior causa esse deberet. Placuit licèt prior venditio non valuisset, 2 quippe cui iuris ratio ac prohibitio restitisset, pro possessore tamen contrà vindicantem iudicandum, propterea quòd in iudicio vindicationis non alius obtinere possit quàm qui dominium suum probet. 3 Atqui neque ex solo emptionis titulo dominium Sempronio quæri potuerat citrà traditionem, 4 neque traditio per patrem aut filium fieri earum rerum quarum possessio iam in alium translata esset. 5 Neque enim iuris prohibitio obstiterat quominùs possessor fieri Titius potuisset, 6 quia nec alienare dicitur qui omittit amittítve possessionem, 7 quæ cùm facti sit potiùs quàm iuris, 8 etiam ex inutili contractu haud dubiè transferri potest. 9 Priùs ergo debuerat filius naturalem & corporalem illam possessionem quam pater in Titium transtulerat auocare, aut condictione quæ ex Iustiniani lege competit ad propriam possessionem à quocunque possessore repetendam, 10 aut implorato iuris Pontificij remedio vulgari, 11 aut denique proposita rei vindicatione, 12 vt postmodum possessor factus, vacuam rei suæ possessionē, & per possessionem dominium, 13 in Sempronium transferre posset. 14 Quo non facto, Titij possessio licèt vitiosa ei prodesse debuit aduersus Sempronium qui extraneus esset, 15 id est dominij ius nullum in iis bonis haberet. 16 Nec Sempronio profuit quod mortuo quoque patre filius sui iuris effectus posteriorem illam venditionem ratam habuisset. 17 Illa namque semper causa suberat, quæ dominij translationem impediret, quod possessionem quam non habebat filius in Sempronium transferre non potuerat, 18 vt nec sine possessione dominium, 19 & consequenter neque ius vllum proponendæ vindicationis. 20 *Ita Senatus* pro Ioanne Musier contra Ioannem Monnier 6. Cal. Aug. 1588.

1. *in l. cùm oportet* 6. *& l. vlt. C de bon. quæ liber. l. 1. C. de bon. matern.*

2. Neque enim potest valere venditio facta contra leges *l. cùm lex.* 46. *D. de fideiuss.* quia cùm contractus omnes etiam qui sunt iuris gentium à legibus vires accipiant, fieri non potest vt quicquam agatur vbi lex impedimento est *l. vbi lex* 24. *D. de vsucap.* Idque est quod Baldus dicebat *ad l. nolle* 4. *D. de acquir. hered.* inanem esse voluntatem & vacuam vbi iuris potentia non adsistit, facit *l. quæcunque* 13. *§. qui à pupillo. D. de publician.*

3. *l. in rem* 23. *& pass. D. hoc tit. l. vlt. & pass. C. eod.*

4. Quia traditionibus non nudis conuentionibus id est traditione destitutis dominia rerum transferuntur *l. traditionibus* 20. *C. de pact.*

5. Rem enim quam alius iam possidet non magis fieri potest vt tu possideas quàm vt in quo loco ego sto in eo ipso tu etiam stare videaris *l. 3. §. ex contrario. D. de acquir poss.* atqui tradere nemo potest rem quam non possideat, cùm nihil aliud sit traditio quàm datio possessionis vt definit *l. 3. D. de action. empt.* facit *l. 2 §. 1. eod.*

6. Qui enim contra leges mercatus prędo quidem est & malæ fidei possessor, sed tamen verè possidet, ideóque interdictis omnibus & actionibus possessoriis saltem contra eum qui dominus non sit experiri potest *l. 1. §. vlt. & l. 2. D. vti possid.* quò etiam pertinet quod vulgo iactari solet spoliatum etiam prædonem ante omnia restituendum esse *l. meminerint* 6. *l. si quando* 7. *C. vnde vi. cap. in literis. De rest. spoliat.*

7. *l. 4. §. 1. D. de alien. iudic. mut. caus.* facit *l. non alienat.* 119. *De regul. iur.*

8. *l. denique* 19. *D. ex quib. caus. maior. l. cùm heredes* 23. *§. 1. D. de acq. poss.*

9. *l. 1. § si vir vxori.* vbi Bart. & DD. *l. possessionem pupillum* 29. *D. de acquir possess.*

10. Ex *l. vlt. C. de acquir. possess.* de cuius tamen sententia vide quæ scripsi in Chiliad. *De error. pragmat.*

11. Ex *Can. redintegranda* 3. *quæst.* 3.

12. Per quam scilicet possessio auocatur *l. officium* 9. *l. is qui dolo desiit* 24. *l. vlt. & pass D. hoc tit.*

13. *Vt in l. 1 per procuratorem* 8. *C. de acquir. poss.*

14. *l ex empto* 11 *§. 1. D. de action. empt.*

15. Quia aduersus extraneos etiam vitiosa possessio prodest *l. vlt. D. de acquir poss l. 1. §. vlt & l 2. D. vti possid.*

16. Extraneum enim hic diffinimus quisquis non est dominus *l. vlt. C. hoc tit.* Alio sensu extraneus dicitur *in l. si extraneus* 33. *D. de iur. dot. & in l. vnic. §. extraneum C. de rei vxor. act.*

17. Quæ ratihabitio mandato æquiparanda videbatur *l. vlt. C. ad SC. Maced. l. verò* 12. *in fin. D. de solut.*

18. Ex *reg. l. nemo plus iuris de reg iur. & vulgar.*

19. *d. l* 1. *& l per procuratorem* 8 *C. de acquir. poss. d. l. traditionibus* 20. *C. de pact.*

20. *d. l. in rem* 23. *D. hoc tit.*

DEFINITIO II.

Quomodo agere debeat qui ius cessum habet à vero domino, nec dominus tamen ipse est.

AN igitur in suprascripta specie nihil Sēpronio proderit, quod & à vero domino & iustè emerit. Imò proderit non ad exercendam vindicationem, sed si sic agere volet vt dicat res sibi venditas ad suum venditorem, 1 iure dominij pertinere, sibi verò à venditore ius omnē cessum fuisse. Ex eáque causa petat pronunciari res illas ad se pertinere debere, ac tàm venditorem quàm possessorem ad earum restitutionem condemnari. Aliogui sanè absurdum fuerit vt cessionarius quisquis ille est siue empti siue alio quantumuis iusto titulo nitatur, dicat pertinere ad se dominium eius rei cuius nunquam nactus fuerit possessionē. 3 Siquidem traditionibus non contractib. dominia transferuntur. 4 Et sicuti nunquam nuda traditio transfert dominium, nisi subsit iusta transferendi causa ex legitimo titulo præcedente, 5 Ita nec nudus titulus si non traditio quoque sequatur. 6 Nec quod hodie scrupulosas illas actionū conceptiones & formulas sublatas esse constat, 7 facere debet vt suprascripta obseruatio minùs

necessaria videri debeat. 8 Vtque vindicandi dominij ius habeat qui dominus non est ob hoc solum quòd actioné aliquam eum habere æquum sit. 9 Esset enim illa actionú iuriúmque omnium confusio dicenda, potiùs quàm formularum antiquatio. 10 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Id est ad filium qui neque alienationem à patre factam contra leges, dominum esse desierat, neque per eam quam ipse fecisset eo tempore quo non erat amplius possessor, quia sine possessione nec dominium transferre potuerat, nec verò vel vllam vsucapiendi causam *l. sine possessione 25. D. de vsucap.*

2. Singularis est doctrina & practica Bartoli *in l. si ager 50. & apertiùs in l. si culpa 63. D. hoc tit.*

3. Ratio est eiusdem Bart. *in d. l. si culpa.* Adde Baldum subtiliter & variè suo more hæc tractantem *in l. emptor l. qui tibi & l. vlt. C. de hered. vel act. vendit. & in l. 1. C. de oblig. & action.*

4. *l. traditionibus 20. C. de pact.* vbi tamen vide nonnullas limitationes per Dec. & alios in casibus in quibus dominium transfertur ipso iure citra traditionem *l. 1. §. vlt. D. de publician. in rem act.* Inter quos sanè non est hic de quo agimus. Facit eleganter *l. Quintus 40. D. de action. empt.*

5. *l. nunquam nuda 31. D. de acquir. rer. domin. l. nullo 23. C. hoc tit.*

6. *d. l. Quintus d. l. traditionibus. l. sed etsi 7. §. vlt. de publician. in rem act.*

7. *Ex l. 1. & 2. C. de formul. & impetr. act. sublat.*

8. Bald. *in l. ex legato C. de legat.* vbi disertè scribit has subtilitates non esse superfluas sed eiusmodi quæ faciant vt libellus aptus vel ineptus iudicandus sit.

9. Nihil enim commune habet actio personalis quæ ex cótractu datur, cum vindicatione quę non nisi domino competit. *d. l. Quintus.*

10. Vt scripsi *Def. 1. & 2. sup. de formul. & impetr. act. sublat.* Adde nec hoc casu quicquam prodesse clausulam constituti ne quidem ad transferendam possessionem vt Bart. tractat. *ad d. l. si culpa.* quia non aliter operari potest quàm si constituens ipse possideat tempore constituti *l. quod meo 18. D. de acquir. poss.*

DEFINITIO III.

Agens vindicatione quæstionem dominij referre quilibet potest.

QVi ab alio emit, vtique non fatetur venditorem esse dominum,¹ idcóque si vindicationis iudicio conueniatur, siue à venditore ipso qui fortasse aduersus venditionem restitui velit, 2 &, vt hodie fit, rescindens cum rescissorio cumulare 3, siue ab eo qui ex venditoris persona ius suum metiatur, 4 Vtputa à creditore cui venditor anteà eandem rem quasi suam obligauerat, 5 non prohibetur emptor dominij quæstionem referre. Sed & quod magis mirum est, illi ipsi quibus nominatim prohibitum est ne dominij exceptionem possint obijcere, quales sunt conductor, fructuarius & similes, si qui sunt, 6 si non personali sed in rem actione vrgeantur dominij quæstionem referre possunt, 7 quia fieri nullomodo potest vt alius vindicandi ius habeat quàm qui sit dominus, 8 priúsque de fundanda actoris intentione quàm de exceptionis viribus quærendum est. 9 *Ita Senatus* in eadem causa. Iunge Defin. 10. de locat.

1. Quia etiam alienæ rei venditio valet *l. rem alienam 28. D. de contr. empt. l. ex empto 11. §. 2. l. si quis alienam 46. D. de act. empt.* facit *l. quæ familiæ 37. D. famil. ercisc.*

2. Puta ex causa immodicæ læsionis aut minoris ætatis *ex l. 2. C. de resc. vend. l. 2. l. si quidem 11. C de præd. minor.*

3. Passim namque admittitur ita rescindentis & rescissorij cumulatio. De qua vide quæ scripsi *in Chiliad. De error. pragm.*

4. Qui vtique nó plus iuris habere potest quàm autor suus *l. nemo plus iuris 54. l. in his 175. §. 1. De regul. iur.*

5. Etsi enim creditor non dicit se dominum & separata est dominij ac pignoris causa *l. 1. D. de pignor.* tamen hypothecaria implicitam habet dominij quæstionem, ex qua parte tenetur creditor probare rem esse aut fuisse in dominio debitoris sui *l. 31. & l. qua nondum 15. §. quod dicitur de pignor. l. ante omnia 23. D. de probat.*

6. *l. si quis conductionis 25. C. de locat.*

7. Bart. eleganter in *l. commodare D. commod. & in l. si alienam D. solut. matr.* Corneus eleganter *cons. 219. vol. 4. per tot.* Crauet. *cons. 159 à num. 4. vsque ad num. 9.* vbi quàm plures alios citat.

8. *l. in rem 23. D. hoc tit. l. doce 6 l. nullo 23 C. eod.*

9. *l. 4. C. de edend. l. negantes 9. C. de oblig. & act.*

DEFINITIO IV.

Ex pluribus emptoribus præfertur is qui prior factus est possessor etiam per solum constitutum aut precarium.

QVod iure constitutum est vt eadem re pluribus vendita diuersis temporibus potior sit in causa dominij is cui priori tradita fuerit. 1 ad eum quoque pertinet qui per solam constituti clausulam possessionem nactus est: 2 Postquam placuit vt eo quoque modo licèt fictitio etiá vera & realis possessio transferatur: nec minùs naturalis quàm ciuilis. 3 Idémque iuris est si per precarium possessio translata sit: 4 Quamuis vtroque casu maneat obligatus venditor ad corporalem traditionem: 5 adeò vt, si quibusdam credimus, nec antè res committi possit ob non soluta laudimia, 6 sicut nec illa debentur priùs quàm possessio apprehensa sit. 7 *Ita tractatum est* 11. Cal. Decemb. 1588.

1. *l. quoties 15 C hoc tit. l. si ea autem 9. § si duobus. D. de public. in rem act. l. qui tibi 6. C. de hered. vel act. vend.*

2. Guid Pap. *quæst. 22. n. 3 q. 46. 81. 101. 112. & 268.* post Bart. *in l. si is qui pro emptore. de vsuc.*

3. *l. quod meo 18. D. de acquir. poss. l. quadam 77. D. hoc tit.*

4. *l. & habet 25. §. eum qui. D. de precar.*

5. Guid Pap. *dict. quæst 101.* facit *l. si quis 35. §. sed si quidem C. de donat.* Vide tamen Bart. *ad l. ab emptione 58. D. de pact.*

6. Sic enim sentit idem Guid. Pap *dict. quæst. 101.* contra quē tamen vide apostill. ibid. contrarium tenentem, ac fortasse veriùs Ex traditis per Bart. *in d. l. ab emptione. 58. D. de pact.*

7. Quia nec siné possessione transfertur dominium, pro cuius tamen translatione laudimia debentur *l. vlt. C. de iur. emphyt.* Cui consequens videtur vt cum per constitutum transferatur possessio quæ sufficiens sit ad inducendam dominij quoque translationem perinde laudimia debeantur iisque non solutis locus fiat commisso translata per constitutum possessione acsi corporalis quoque possessio translata esset. De quo alibi scribemus.

DEFINITIO V.

Quando precium succedat loco rei & contra siue in vniuersalibus iudicijs siue in singularibus.

IN iudiciis singularibus quale est quod vindicandæ certæ rei gratia exercetur, 1 non succedit precium loco rei, nec res loco precij, multóque minùs res loco rei: 2 Precium enim non ex re sed ex negotiatione percipitur. 3 Sicut & aliqua re vendita quod ex redacto precio comparatur non precij sed conuentionis potestate acquiritur. 4 In iudicijs vniuersalibus cuiusmodi sunt illa quibus petitur hereditas siue legitima, siue fideicommissaria, aliud est. 5 Hereditatis namque nomen sicut iuris est, 6 & vniuersitatem successionis demonstrat, 7 ita rem vnam æquè ac aliam, & rei precium æquè ac rem ipsam, & contra rem ex precio comparatam æquè ac rei precium complectitur. 8 Quam ob causam illud quoque constitutum est vt hereditatis fructus augeant hereditatem, 9 qui rem singularem non augerent: 10 Tametsi non veniant in fideicommissariæ hereditatis restitutionem, quia heres fiduciarius non videatur rogatus de restituendo nisi quod hereditatis fuisset moriente testatore, fructus autem non hereditati sed rebus ipsis hereditariis acceptò feruntur. 11 Si tamen rem hereditariam heres vendiderit, tum ex precio aliam comparauerit, dici non potest hanc in illius locum subrogatam intelligi, quia duplici subrogatione opus esset, precij, primùm in locum rei, tum rei alterius in locum precij quod sanè longè difficilius est quàm vt res in locum precij aut precium in locum rei subrogetur. 12 Sin contrà ex pecunia in hereditate reperta heres rem

compara-

comparauerit, tùm illam vendiderit, pecunia ex venditione refecta veniet in petitionem hereditatis, 13 quoniam pecunia functionem recipit in suo genere, 14 species non item. 15 *Ita Senatus* 10. Cal. Decemb. 1588.

1. *l.1.D hoc tit.*
2. Bart. Castr. & cæteri *in l. utram l. si & rem & l. sed etsi. §.1. D de pet. hered.* Adde *Def. seq. num* 1.
3. *l. venditor* 21. vbi est tractatus elegans & ad probandam differentiam quæ hic traditur valde accommodatus *D. de hered. vel act. vendit.*
4. *l. qui aliena* 8. *C. si quis alter vel sibi.*
5. Bart. Castr. & alij *vbi sup.* ex iis ipsis locis.
6. *l. hereditas* 50. *D. de petit. hered.*
7. *l.3 in princip. & §.1. D. de bonor. poss.*
8. *d. l. venditor* 21. *de hered. vel act. vendit. l. item veniunt* 20. *de pet. hered.*
9. *d. l. item veniunt. § item non solum & § fructus l. sed etsi* 25. *§. vlt. & ll. seqq. eod.*
10. Non enim rei sed causæ appellatione continentur *l. Iulianus* 17. *§.1. l. præterea* 20. *l. qui restituere* 68. *D. hoc tit. l. 2. D de vsufr.* ex quibus locis intelligendum est quod contra scriptum videtur *in l. & ex diuerso* 35 *§. vbi autem. D. hoc tit.*
11. Verba sunt Vlpiani *in l. in fideicommissaria* 18. *in princip. ad SC. Trebel.*
12. Bart eleganter *in l. Imperator* 70. *§. cùm autem. de leg.* 2. *ex l. Tutores* 47. *§ altero D. de admin. & peric. tutor.*
13. *arg. d. l. item veniunt. in princ. & §.1. D. de petit. hered.*
14. *l.2. §. mutui datio. D. de reb. credit.*
15. *l. manifesti* 13. *l. si operas* 20. *C. de solut. l. proponebatur* 76. *D. de iudic.*

DEFINITIO VI.

Quando ei competat vindicatio ex cuius pecunia aut nomine res empta est.

SIcuti quod ex mea pecunia ab alio emptum est non idcirco meum est, 1 Ita neque commune aut communicandum quod ex pecunia communi: 2 nisi proponas emptionem ab eo factam qui bonorum omnium etiam futurorum societatem contraxerat: 3 aut rem ab vno ex socijs communi nomine emptam esse. 4 Neque sufficiet mandatum emptori à socio vt communi nomine emeret. Sed illud omnimodo requiritur vt communi nomine empta adeóque per traditionem accepta sit. 5 Alioqui non prius communis fiet quàm ab emptore pro indiuisa parte tradita sit socio qui mandauerat. 6 Vt contingit si mandauerim tibi vt rem emeres túque emeris. Non enim idcirco res mea fiet vt eius vindicandæ ius habeam, priusquam mihi tradideris si non meo quoque nomine tibi à venditore tradita sit. 7 Quemadmodum nec illud sufficiet, quod ratam habeam traditionem quæ tibi per venditorẽ facta est, nisi vno illo casu quo tu meo aut communi nomine emeris traditamque rem acceperis. 8 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. qui aliena* 8. *C. si quis alter. vel sibi l. etsi de tua* 9. *C. de donat. int. vir. & vxor.* aliud enim res est, aliud precium *l. si aliy* 42. *§.1. D. de vsufr. l. fundum* 28. *D. de donat. l. pomi* 81. *De verb. obl.* ideóque nec res empta ex pecunia deposita fit deponentis *l. si ex ea* 6. *C. eoc tit.* Nec dotalis quæ empta est ea pecunia dotali *l.* 12. *C. de iur. dot.* Adde *l.7. §.1 qui potior. l.67. §.1. D. pro soc. l.* 48. *§. vlt. de furt.*
2. *l. si patruus* 4. *C. commun. vtr. iudic.*
3. Quo casu cogitur socius iudicio societatis communicare id quod emit, sed tamen etiam hoc casu res fit emptoris ante communicationem *l. si quis societatem* 74. *D pro socio.*
4. Hoc enim casu res fit communis citra communicationem *d. l. si patruus.* vbi Bart. & cæteri.
5. *l. si procurator* 13. *D. de acquir. rer. domin.*
6. Traditionem enim fieri necesse est & quidem à domino & ei ipsi in quem dominium transferendum est, aut saltem eius nomine vt dominium transferatur *l. traditionibus* 20. *C. de pact. l. multum* 6 *l.* 1 *& tot tit. C. si quis alt. vel sib.*
7. *l. res ex mandatu* 59. *D de acquir. rer. domin. l.3. §* 1 *D. qui potior. in pign. hab.*
8. Vt in specie *l. si ego hac mente* 24. *D. de negot. gest.* vbi Bart. Bald. & Castrens. Idem Bald. *in l. si vt proponis* 8. *vers. considerandum ergò est. C. hoc tit.*

DEFINITIO VII.

Casus in quo, qui falsò negauit se possidere, non priuatur possessione.

QVod dicimus reum qui vindicationis iudicio conuentus falsò negauit se possidere priuandum sua possessione propter mendacium, vt ea possessio in actorem transferatur, 1 de eo accipiendum est qui simpliciter & absolutè negauit se possidere. Non item de illo qui petiit demonstrari sibi & indicari rem de qua agebatur, 2 atque interim metu comminationum tantùm vt pragmatici loquuntur: propriam negauit possessionem. 3 Hic enim non potest videri voluisse mentiri qui ex contrario petita confinium demonstratione id egit potius ne sibi postmodum mentiri liceret. 4 Sed hoc ipsum ita verum est, si ea indicatio per calumniam petita non sit, Ab eo fortassis cui veritas ignota aut dubia esse non poterat. 5 Calumniam enim ob id solum quod sit iuncta mendacio, mitiùs puniri nõ oportet. 6 *Ita Senatus* ex tempore 5. Cal. Feb. 1589.

1. *l. vlt. D. hoc tit.* facit *auth. item possessor. C. qui potior. in pign. hab.*
2. Vt sciret an contendere deberet vel cedere *arg. l.* 1. *D. de edend.* Nam nec valere posset responsio à possessore facta ante exhibitionem, nisi quæ à sciente facta esset *arg. l.4. D. de opt. leg.* Etsi enim loquitur lex illa de responsione non de electione, ipsa tamen responsio electio est quia conuentus reus eligere potest & debet quid respondeat, an affirmatiuè an negatiuè, an possidere se, an non possidere *l. vlt. D. hoc tit.*
3. Ne alioqui pro confesso habitus fuisset atque ita condemnandus tanquam possessor non esset *l. qui petiturio* 36. *D. hoc tit. l. qui seruum* 20. *§ in iure.* iunct. *l. de ætate* 11 *§. qui tacuit. D. de interrog. in iur. fac.*
4. Quia contra probationem, vt loquuntur, ocularem & quæ fit ab euidentia rei, nihil opponi potest *l. si irruptione* 8. *§. ad officium. D. fin. regund.*
5. Qui enim tam certus est, magis certiorandus non est *l.1. in fin. D de action. empt.* Finge hunc ipsum aliquando professum se possessorem per instrumentum quod vocant recognitionis nec longo post tempore contra eum agi vindicatione, An non calumniose faciet si eandem rem tibi exhiberi postulet?
6. Nunquam enim vnius delicti pœna minuitur ob aliud delictum *l.* 2. *in prin. D. de priuat. delict.*

DEFINITIO VIII.

Ob interuentionem eius qui se dominum rei locatæ dicit admittitur quæstio domini inter locatorem & conductorem.

PEtebam à te ex conuentione dimidiam partem fructuum fundi Titiani quem tu à me conductum habebas & colueras. Cùm tu soluere recusares eoque nomine lis inter nos penderet, lite interuenit Sempronius contendens suum esse fundum, ex eáque causa petiit inhiberi fructuum exportationem quousque de iure suo cognitum fuisset. Dicebam agere me ex contractu & in personam, 1 ideóque Titium prætextu dominij intercedere non posse, quandoquidem nihil commune habeat quæstio dominij cum personali obligatione. 2 Tu cõtrà, Non posse te fructus mihi tutò soluere quos alius suos diceret. 3 Neque rursus cogendum æstimationem præstare quam non promiseras, si fructus ipsos præstare non posses, 4 præsertim cùm non æstimatio sed fructus ipsi in obligatione essent, 5 & consequenter in petitione 6 Pronunciatum est De illo priùs cognoscendum & inquirendum esse an ad me an ad Sempronium fundus ille Titianus pertinueret, vt sciri posset vtri tu eos præstare deberes. Nec enim dubitari poterat quin ad eum spectarent cuius esset fundus, 7 cùm non seminis sed soli & dominij iure acquirantur. 8 Itaque si ad Sempronium fundus pertineret, consequens fieret vt fructuum ex eo perceptorum portio mihi sine causa promissa videretur: 9 Cúmque promissionis tuæ alia causa non fuerit, quàm quòd fundum meum esse dicerem, 10 non est alienum vt tametsi agam ex obligatione, disputetur tamen de dominio, non inter nos quidem, 11 sed inter me & Sempronium, propter Sempronij interuentionem.

Nam etsi de possessione recuperanda tecum agerem & alius interuenire vellet, dominijque quæstionem proponere, admittendus esset. 12 Verùm in proposito vindicias lite pendente *Senatus* pro me dixit propter contractum. Ita tamen vt cauerem de restituendo cum fructibus Sempronio si ad eum pertinere postea constaret. 13 *Ita Senatus* ex tempore 5. Cal. Feb. 1589.

1. Omnes enim obligationes quæ ex cõtractu proficiscuntur, sunt in personam *l. 1. l. actio 28. D. de oblig. & action.*

2. *l. Quintus 40. D. de action. empt. l. quoties 15 C. hoc tit.*

3. Denunciatio enim domini ius suum præsentem in iudicio declarantis inducit malam fidem si quid posteà factum sit in fraudem & præiudicium eiusmodi denunciationis *l. si fundum 37. C. eod. hoc tit.* quamuis non idem sit in denunciatione per eum facta cui ius denunciandi non fuit *l. tutor 47.* vbi Bart. *in princ. D. de minor.* aut in causa depositi *l. pen. in fin. C. de depos.* interuentio autem in lite plus quàm denunciatio est.

4. Quia tunc æstimationem præstare interdum debitor cogitur, cùm id ipsum quod debetur accipere creditor potest *l. si mulier 59 §. ex asse D. de iur. dot.*

5. *l. si fundum 18. D. de nouat. l. si alij 42. §. 1. D. de vsufr.*

6. Non enim aliud esse potest in petitione quàm quod est in obligatione *l. si quis stipulatus fuerit decem in melle 57. D. de solut. l. 1. D. de pen. leg. l. 1. § item si ita. D. ad leg. falcid.* cùm obligatio sit actionis mater *l. licet 43. §. ea obligatio D. de procur.*

7. Itaque præiudicialis erat quæstio cuius esses fundus vt in *l. fundum 16. l. fundi 18. D. de except.*

8. *l. qui scit 25. §. 1. D. de vsur. l. in fideicommissaria 18 vers. fructus autem D. ad SC. Trebell.*

9. *l. 1 in princ. & §. pen. & pass. D. de condict. sin. caus. l. qui agnitus 11. D. de except.*

10. Promittitur enim merces propter fructus quorum dominium acquiritur conductori cùm eos percipit ex domini voluntate *l. si seruus 61. §. locauit. D. de fur.*

11. Quia conductor dominij quæstionem referre non potest *l. si quis conductionis 25 C. de locat.*

12. Mynsing *cent. 2 obser. 1. ex cap. fin. de ord. cogn. & cap. cùm ad sedem de restit. spol.* Panorm. & alij *ad cap. olim 2. eod.* Adde Bart. *in l. si per lusoriæ 14 §. 1. D. de appellat.*

13. *arg. l. fin. C. de ordin. cogn. & d. l. pen. in fin. C. deposit.*

DEFINITIO IX.

Conuentus rei vindicatione licèt se probet bonæ fidei possessorem, non ideò tamen obtinere debet quandiu actor probare potest se esse dominum.

CVm vindicarem à te fundum, obiecisti & probasti 1 eum te iusto titulo, & bona fide possidere: ex eá que causa iudex contra me pronunciauit. Visum est malè nimisque properè iudicatum propterea quòd etiamsi iusto titulo & bona fide possideres, non tamen continuò esset cõsequens vt vincere deberes. 2 Quid enim si à non domino emeras quem dominum putabas? 3 Aut, quid si ab eo qui eundem fundum priori mihi & vendiderat & tradiderat? 4 Itaque debuit iudex interloqui, vt amplioribus & allegationibus & probationibus lis instrueretur. 5 *Ita Senatus* ex tempore 8. Cal. Iunij 1591.

1. Quòd eum fundum emisses fortasse, aut in solutum accepisses à Sempronio. Emptionis enim titulus iustus est, secutáque inde traditio facit emptorem bonæ fidei possessorem, licèt venditor non fuerit dominus *l. sed etsi 7. §. pen. & seq. l. siue autem 9. §. si duobus D. de public. in rem act.* Quæstio enim illa an vẽditor dominus fuerit necne nõ ad causam possessionis pertinet sed ad causam dominij vt sciatur an emptor factus sit dominus necne *l. ex empto 11. §. 1. D. de action. emp.*

2. Probatio autem mediorum debet esse de concludentibus necessariò vt sententia ferri possit, alioqui probatio dubia non releuat *l. neque natales 10. l. matrem 17. l. ad probationẽ seruitutis 22. C. de probat. l. non hoc 4. C. vnd. legit.*

3. Hoc enim casu non potuisses fieri dominus ex venditione & traditione facta à non domino § *si quis à non domino.* iunct. § *per traditionem. Inst. de rer. diuis. l. nemo plus iuris 54. l. in his 171. §. 1. de regul. iur.* Ego igitur agens vindicatione probare adhuc poteram me esse dominum *l. in rem 23. & pass. D. hoc tit.*

4. Quo casu procul dubio potior esse deberem siue venditor fuisset dominus siue non *l. si ex re 31. §. vlt. D. de action. empt. d. l. siue autem 9. § si duobus C. de public. in rem act.* ac proinde in iudicio vindicationis obtinere deberem.

5. Aut saltem vt ego actor excluderer à probando dominio, si intra dilationes mihi in eam rem datas probare nollem aut non possem, atque ita condemnarer non tam propter ius tuum, quàm propter non ius meum *ex l. vlt. C. hoc tit. l. 4. C. de edend.*

DEFINITIO X.

Causa restitutionis in integrum ex causa læsionis habet implicitam dominij quæstionem & vindicationem.

VIndicanti donatario referre dominij quæstionem potest is qui à donatore post factam donationem comparauit, 1 cùm fieri possit vt ab eo qui dominus nunquam fuit, emerit, & ex ea causa donatorem ipsum habeat obligatum. 2 Quisquis autem directa vindicatione agit eum necesse est probare se dominum, 3 nec pro domino haberi aut habitum esse sufficit, præterquàm cùm publiciana agitur, quæ vtilis tantùm vindicatio est. 4 Secundum quæ si mihi fundum vendideris, quasi tuum qui erat alienus, & postea in integrum restitui velis quasi rem tuam minore quam iusto precio distraxeris, non aliter eris audiendus, quàm si eius rei dominium probaueris ad te pertinere. 5 Neque enim læsus in precio videri potest qui vendidit rem alienam. 6 Quare nec distinguemus an rem illam ex alia causa ad me pertinere dicam an ad alium. 7 *Ita Senatus* in causa N. Gilet, & fratrum Galet 7. Cal. Mart. 1593.

1. Nam etsi à donatario ipso comparasset, adhuc tamen ei vindicanti quæstionem dominij referre posset vt diximus *Def. 5. sup.* Quanto igitur magis ei à quo non comparauit, licèt ab eius autore comparauerit.

2. De euictione *l. 1. & tot. tit. D. de euict. & C.*

3. *l. vlt. C. hoc tit. l. in rem 23 & pass. D. eod.*

4. *§. namque Instit. de action. l. 1 & tot. tit. D. de publician. in rem act.* Quanquam & ob hanc causam publiciana non datur nisi eo colore quasi iam vsuceperit actor qui reuera nondum vsucepit *dict. §. namque.* ne alioqui videatur non domino dari vindicatio, quod nec in vtili quidem vindicatione ferendum est.

5. Causa enim restitutionis in integrum habet implicitam dominij causam, & cogitur pupillus vel minor probare rem esse suam vt restitui possit *l. tutor 47. §. 1. l. si res pupillaris pen. D. de minor.* Aliud est si dicant isti male venditam rem esse quod sit vendita sine decreto. Sufficit enim quòd sit vendita quasi pupillaris *l. magis puto 5. §. 1. D. de reb. eorum qui sub tutel.* cùm pupillus tanquam bonæ fidei possessor publicianam eius rei nomine habere posset *§. namque Inst. de public. in rem act.* Adde *l. 3. C. fin. regund.*

6. Cùm hic emptorem potiùs deceperit seque obligauerit de euictione siue sciens siue ignorans vendiderit *tot. tit. De euict. D. & C.*

7. Semper enim vincere debebo per non ius actoris *l. vlt. C. hoc tit.*

DEFINITIO XI.

De venditione pluribus facta per Principem.

EAdem re pluribus separatim & consequenter diuersis temporibus vendita per Principem indistinctè admittimus præferri eum cui priori vendita est, 1 non adhibita ea distinctione quæ in venditionibus à priuato factis adhiberi solet cui priùs res sit tradita. 2 Ideò fortasse quòd iustam quamlibet Principis voluntatem ratam esse effectúmque habere conueniat, & Principis deceat maiestatem. 3 Sed hoc ita accipiendum est si eam rem Princeps vendiderit quæ vendi iure potuerit. Quid enim si vendita sit res ad coronæ domanium & patrimonium pertinens? Venditio edictis Principum nostrorum prohibita est, quibus patrimonium ducale in perpetuum inalienabile constituitur, 4 Necessitate etiam imposita Præsidi & Magistris computorum iurandi solẽniter nũquam se eiusmodi alienationibus consensuros. Etsi autem inualuit vt plerumque alienationes istæ admittantur à Rationalibus, & vt aiunt verificentur, id tamen non fit nisi trina saltem Principis iussio vrgeat quæ vniuersum

vniuersum ordinem Rationalium à iurisiurandi, quod ad eam rem pertinet, obseruatione liberet atque eximat. 5 Itaque hoc casu ex pluribus emptoribus non is præferetur, cui res priùs vendita aut tradita fuit, sed is demùm qui prior trinam illam iussionem à Principe impetrauerit. Qui enim non impetrauit quasi nullo iure nitatur, nullúmque contractum habeat, dominus fieri, aut in dominij acquisitione alteri præferri non potest. 6 *Ita tractatum est* 4. Id. April. 1593.

1. Notant DD. *ad l. quoties 15. C. hoc tit. arg. l. bene à Zenone. C. de quadr. præscr. l. illud 10. C. de sacr. eccles. l. 34. C. de donat.*

2. *Dict. l. quoties l. sive autem 9. §. si duobus D. de public. in rem act. l. si res 31. §. vlt. De act. empt.*

3. Ne alioqui fiat omnium exul qui omnium est præsul si liceat Principi à contractibus suis pro arbitrio resilire vt vnus quidam doctor dicebat.

4. Vide elegantiss. & vberrimum tractatum viri doctiss. Renati Choppini *de doman. reg.* & quæ tractant nostri *ad l. competit 6. C. de præscr. 30. vel 40. annor. l. omnia 5. C. de pagan. & sacrif.* vbi Gothofr. notat dominium coronæ esse Principi ad instar dotis.

5. Scilicet de plenitudine potestatis, secundum quam dicitur Princeps esse supra leges, nec tantum suo sed etiam alterius cuiuslibet iuri adeóque publico posse derogare. De qua tamen absoluta potestate vide quæ scripsi *ad Defin. 1. num. 10. supr. si contr. ius vel vtilit. public.*

6. *L. nullo 23. C. hoc tit.* iunct. *l. nunquam nuda 31. D. de acq. rer. domin.*

DEFINITIO XII.

Præsumitur venditum à Principe vt & ab alio quolibet ius tantum quod habet in re.

SAnè si posterioris venditionis tempore ius aliquod Principi supererat in re iam alteri vendita, æquissima est interpretatio vt id duntaxat videatur posteriore loco venditum quod eo tempore Princeps habuit: 1 Ne alioqui inducatur probatio fraudis à Principe initæ, 2 quæ in priuato stellionatus pœna coerceretur: 3 Præter id quod vulgò iactatur non videri quem vendere nisi ius quod habet in re. 4 Quid si reditum certi castri in aliquot annos Princeps Titio vendiderit, deinde Sempronio castrum ipsum vendat? Non poterit prior emptor posterioris venditionis effectum impedire, tametsi prior venditio à Rationalibus iam approbata sit, quia nullum in proprietate ius habet qui reditum duntaxat emit. 5 Planè quod ad reditum attinet præferetur. 6 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Princeps enim in suis contractibus vtitur iure communi, & tanquam priuatus quilibet contrahere intelligitur Bald. *in l. ex imperfecto. in fin. C. de testam.* Thom. Grammat. *decis. 65. num. 2.* ideóque nec de plenitudine potestatis contra factum suum venire potest, Cinus, Castr. & alij *ad l. digna vox. C. de legib.*

2. Quod esset alienissimum à maiestate Principis qui ab illicitis abstinere debet multò magis quàm priuatus *l. pen.* vbi Bald. *D. de hered. instit.* Sed & vel sola ipsa mutatio voluntatis Principe indigna videtur, Eáque dubitandi ratio *ad l. cùm heredes 7. in fin. vers. Imperator.* vbi Gothofr. *C. qui testam. fac. poss.*

3. *L. tutor 16. §. 1. & l. si quis 36. D. de pignor. act. l. & qua vendunt 15. §. qui res suas. D. de pignor. l. 3. §. 1. D. de crimin. stellion. l. 1. 2. & vlt. C. eod.* Sed & pœna falsi ex hac causa locum habere potest *l. qui duobus 21. D. de leg. Corn. de fals.* Vide Cuiac. *lib. 12. Obser. cap. 21.*

4. *l. Qui tabernas 32. D. de contr. empt. l. vxor patrui.* vbi DD. *C. de legat.*

5. Quando causa fructuum separata est à causa proprietatis *l. si Titio 33. §. 1. D. de vsufr. l. pen. D. de acquir. possess.*

6. Totúmque reditum habebit solus nec fiet concursus ille de quo in specie longè dissimili *in l. si alij fundum 19. D. de vsufr. leg.*

DEFINITIO XIII.

Curator bonis absentis datus Publicianam habet pro bonis, quæ ex diuisione inter alios fratres facta absenti obtigerunt, si quis ea postea absente ignorante vendiderit.

EX quinque fratribus qui patris hereditatem per multos annos indiuisam retinuerant quatuor absente quinto bona omnia diuiserant, Post. à vnus ex iis non tantum suam sed etiam absentis portionem extraneo cuidam vendiderat. Curator absentis bonis datus eam portionem quæ absenti obtigerat quasi malè alienatam vindicabat. 1 Possessores verò iidémque emptores negabant dominium ad absentē pertinere, propterea quòd mutuas ex diuisione adiudicationes dominiíque translationes fieri necesse esset, 2 quæ tamen absentis nomine fieri nullomodo potuerant, 3 nec proinde inter cæteros quoque coheredes licèt consentientes cùm in re communi & indiuisa suam quisque vel in minima glebulæ parte habeat portionem. 4 Curator respondebat non posse emptores referre quæstionem dominij, cùm ab eo emissent qui bona illa suo absentísque nomine quasi sibi fratríque ex diuisionis instrumento acquisita vendiderat. 5 Contra replicabant possessores, Imò verò quotiescunque rei vindicatione agitur posse referri quæstionem dominij, 6 adeóque ab ipso etiam conductore cui alioquin id non liceret. 7 Sed neque ex diuisionis instrumento probari dominiū, cùm & alienam rem sicut vēdi à non domino, 8 ita & perperam diuidi nihil prohibeat. 9 Nec quod ab vno ex fratribus emissent facere, vt dominium ad eum eiúsque fratrem absentem cuius nomine vendidisset pertinuisse, 10 cogatur fateri. 11 Pronunciatum est, Directam rei vindicationem à curatore exerceri non posse qui dominium non probaret, 12 sed tamen Publicianam posse illi competere absentis nomine, 13 in quem paterna possessio cū iure hereditario pro quinta hereditatis parte transisset. 14 Alioqui quid dicemus? An nulla in ciuitate bona absens reliquisse videbitur? 15 An potius curatori necessitas incumbet quintam paternæ hereditatis partem à coheredibus petenti, acsi nulla intercessisset diuisio? At quid si absenti vtilis & commoda fuit diuisio, vt eius intersit ratam eam remanere? 16 Cur cogamus curatorem vt aduersus absentis commoda quibus studere debeat, impugnet diuisionem? 17 Melius igitur est vt perinde ei saltem vtilem vindicationem demus absentis nomine acsi absens diuisionem adprobasset: 18 Tametsi non probarentur ea bona quorum diuisio facta erat ad patrem pertinuisse, à cuius heredibus possessores emerant, cùm nec alium dominum allegarent. 19 Et sanè quamuis quod à te emi non prohibear negare tuum fuisse, præsumptio tamen non leuis est pro te nisi probem alterius fuisse. 20 Quamquam præsumptio illa non sufficit ad fundandam intentionem eius qui se dominum dicit, & agit tanquam dominus. 21 *Ita Senatus* in causa Guidonis Thomasset & Ioannis Bochue contra Guidonem de Petit Pierre Augustanum prid. Non. Iunij 1593.

1. Quòd dominium absenti acquisitum siue ex hereditaria causa siue ex diuisione ignoranti ipsi adimi alienu factu non potuisset *l. si ego 9. §. 1. D. de iur. dot. l. nemo 6. C. de reb. alien. non alienand. l. 1. 2. & tot. tit. C. de com. rer. alien.*

2. *Litem ab eo 22. §. 2. l. inter coheredes 44. §. 1. & pass. D. famil. ercisc.* vnde est quod bona minorum sicut alienare non possunt ita nec diuidi possint nisi maiore ad diuisionem prouocante *l. 1. §. 1. vers. si communis l. 5. §. vlt. l. si pupillorum 7. D. de reb. eor.*

3. Ex iuris reg. de qua *in l. id quod nostrum. de reg. iur.* ex quo fit vt in re & iure communi potior sit causa prohibentis *l. Sabinus 28. D. commun. diuid. l. in re communi 26. D. de vrb. præd.*

4. Ideóque potest quis suum dicere quod cum alio commune habet. *l. 5. §. vlt. de leg. 1. l. rectè 25. § 1. de verb. signif.*

5. Nam & verba enunciatiua solent probare inter easdem partes *l. optimam 14. C. de contr. & commis. stipul. l. ex hac scriptura 16.* vbi Bart. *D. de donat.*

6. Dixi *Def. 3. num. 7. supr.*

7. *l. si quis conductionis 25. C. de locat.*

9. *l. 2. in fin. C. res int. alios act.*

10. Nemo enim alienam rem vendendo suam facit, licèt vendat tanquam suam siue sciens siue ignorans, quia ignorantia excusat quidem à delicto sed nunquam ius tribuit *l. tutor 16. §. 1. D. de pignor. act.*

11. Potius enim conqueri poterant se deceptos, aut saltem dicere per errorem se emisse rem alienam.

12. *Ex l. duce l. vlt. & pass. C. hoc tit.*

13. *§. Namque Instit. de action. l. 3. & tot. tit.* Curator enim

bonis datus actiones omnes tempore perituras exercere absentis nomine potest *l. 2. vbi Bart. D. de curat. bon. dand.* cuiusmodi sanè hæc est *l. 1. C. de commun. rer. alienat.*

14. Ex edicto quod dicimus *Le mort saisit le vif*, iuncto iure suitatis quod facit filios heredes necessarios quamuis habeant beneficium abstinendi *l. 1. §. qui sunt in potestate. D. si quis omiss. caus. testam.*

15. Imò verò reliquit ex quo pater fuit mortuus, ideóque & heredem habere ipse potest *leg. penult. D. de suis & legit.*

16. Nam & hoc facilè contingere potest quo casu dicimus etiam pupillarium bonorum diuisionem valere quæ tamen alioqui prohibita est *d. l. si pupillorum 7. De reb. eor. qui sub tutel.* Bart *in l. iubemus C. de sacros. eccles. arg. l. si convenerit 14. in fi. D. pro socio.*

17. *Arg. l. 3. §. duo autem D. de Carbon. edict. l. plures 19. in fin. C. de fid. instrum. l. generaliter 5. §. 1. in fin. C. de secund. nupt.*

18. Ne interea nihil iuris habere videatur absens qui tamen in omnem euentum, id est siue reuersus diuisionem adprobabit, siue non, partem suam habiturus est *arg. l. ventre 84. in fin. D. de acquir. hered.*

19. Bona enim quorum quis possessor fuit mortis tempore ad eum pertinuisse in dubio præsumuntur quousque constet de contrario *l. Titia 43. D. de solut.* Bart. *in l. cùm res 12. & l. 16. C. de prob.*

20. Vix enim est vt accedat quis ad emptionem eius rei, quam putet esse alienam.

21. Quia vbi probatio formaliter & præcisè requiritur, nõ sufficiunt præsumptiones legis *l. Lucius 83 D. de condit. & demonstr.* Alciat. quem ad eum locum citat Gothofr. *in tract. D. de presumpt.*

DEFINITIO XIV.

Casus in quo rei mobilis possessio pendente lite auferenda est possessori.

DVob. de rei mobilis, quę furto subtracta dicebatur, dominio contendentibus, cùm inuicem contrariæ pugnantésque adferrentur probationes, Iudex criminalem controuersiam in ciuilem conuerterat, & intereà per fiduciæ speciem pérque modum, vt aiunt, prouisionis, pronunciauerat rem mobilem penes eum manere debere qui litis cœptæ tempore possessor eius fuisset. Appellatione interposita visum est quod ad primum sententię caput attineret, bene interlocutum iudicem, 1 quod ad posterius autem malè. Quamquam enim dici solet non esse possessorem lite pendente priuandum sua possessione, 2 Id tamen in proposito locum habere nõ poterat, propter imminens periculum quod suberat, ne in locum rei controuersæ per calliditatem possessoris alia subiiceretur, 3 atq; ita fieret, vt furti probatio eluderetur quæ sine rei exhibitione fieri nulla posset. 4 Itaque placuit pendente lite rem in actuarij manibus relinquendam esse. 5 *Ita tractatum est* in publico auditorio 12. Cal. Decemb. 1593.

1. Quia quæstio ciuilis hoc casu præiudicium facit criminali *l. vnic. C. quand. ciuil. act. crimin. praiud.*

2. *l. Imperatores 21. §. vlt. D. de appell. l. minor 4 C. si ser. expore. ven.*

3. *Vt in l. item ai 20. D. de furt. l. si quis in pignore 36. D. de pignor. act.*

4. *l. 3. §. item si optare & §. si noxali. D. ad exhib. l. 4. D. de opt. legat.* Cuiac. *lib. 20. obser. cap. 10.*

5. *Vt in d. l. Imperatores. §. vlt. l. ab executione 5. C. quor. appell. non recip. l. si fideiussor 7. §. vlt. D. qui satisd. cogant.* Omnibus enim modis prospicere bonus iudex debet ne probationes intercidant. *l. in lege 40. D. ad leg. Aquil. l. per hanc 4. in fi. C. de temp. & repar. appellat.*

DEFINITIO XV.

In iudicio vindicationis condemnatus potest etiam in iudicati executione habere ius retentionis, pro impensis, à se in eam rem factis nisi sit morosus.

IVssus rem petitam cum fructibus restituere deductione tamen prius facta impensarum necessariarum aut vtilium, habet vtique non solùm ex iudicato, 1 sed ex ipsa etiam iuris ratione ius retentionis in id vsque tempus quo expensæ illæ & taxatæ sint & solutæ. 2 Proinde licèt ea taxatio expediri tam citò nequeat, vt verisimile sit longiorem futurum iudicij tractum 3 Non ideò tamen possessio erit auferenda condemnato, 4 Nec si victor offerat satisdationem, 5 Præterquam vno illo casu quo appareat eum qui restituere debet, moram contraxisse in prosequẽda iudicati executione sumptibúsque declarandis, vt eo obtentu rem diutiùs retineret. 6 Tunc enim frustrationis coercendæ gratia æquissimè constitutum est, vt ab eo res auferatur, & in aduersarium idonea priùs satisdatione per eum præstita, transferatur. 8 *Ita Senatus* in causa Amedei Martel 5. Id. Iunij 1595.

1. Quoniam ablatiui illi absoluti *deductione facta* important conditionem *l. à testatore 109.* vbi Bart. *C. de condit. & demonstr. l. acceptu 93. D. ad leg. falcid. l. deductu 58. in princ. & §. acceptu D. ad SC. Trebell.*

2. Nam cui damus actionem multò magis damus retentionem per viam exceptionis *l. quæ omnia 15. in fin. cum l. seq. D. de procur. l. 1. §. si autem de superf.* quæ & interdum datur nullam habenti actionem *l. si in area 33. in fin. D. de cond. indeb.*

3. Quia suas moras habet etiam executio iudicati *l. quod debetur 31. D. de pecul. l. etiam 15. vt legati seruæ causa caueat.*

4. Non enim paruum commodum est possessionis ad extorquendam solutionem ab eo qui rem habere velit, & quam si haberet posteà soluere nisi coactus nollet. Et hic verus sensus est eius quod dici solet plus cautionis esse in rem quàm in personam, scilicet retinendo rem non etiam agendo in rem. Plerumque enim incommodior, & onerosior est actio in rem quàm in personam. vt Gothofr. ex Belloo. notat ad *l. plus cautionis 25. D. de reg. iur.* in qua ideo malo legere vt in Pand. Flor. *plus cautionis est in re quàm in persona*, non vt vulgò *in rem quàm in personam.*

5. Numquam enim durior mea conditio fieri debet ob id solum quòd aduersarius meus satisdare paratus sit, nisi quibus casibus iure aut stylo nostro cautum est vt satisdatio pro iusta præstatione sit: quia satisdatio non mutat rationem iuris, nec tam opportunum iuris auxilium ad inititiæ occasionem trahi debet. *l. nam quod 14 §. vlt. D. ad SC. Treb.*

6. Quod plerumque faciunt condemnati, vt frustratoria cunctatione & tergiuersatione victorem fatigent & ad deserendam iudicati executionem aut ad transigendum de eo quod adhuc controuersum est, eum adigant.

7. Stylo Senat. nostri *artic. 66. in notis.*

8. Ne possessori suus dolus prosit & sua frustratio contra *l. hominem 17. D mandat.* facit in argumentum *l. Imperator 50. D. ad SC. Trebel.* vbi fideicommissi restitutio propter fraudem patris repræsentatur etiamsi conditio nondum extiterit. Adde *l. vlt. D. hoc tit.* vbi propter possessoris dolum qui ex solo eius mendacio colligatur possessio ab eo transfertur in aduersariũ, vt & aliis nonnullis casibus pœnæ causa transfertur possessio *l. 4. D. vt leg. caus. cauend. l. 2. §. vlt. D. de collat. l. de bonis 6. §. vlt. D. de Carbon. edict. l. vnic. C. vti possid.*

DEFINITIO XVI.

Quid si condemnatus frustretur executionem iudicati in alio, quàm in sumptuum sibi restituendorum & propter quos retentionem habet taxatione.

QVid ergo si non in eo quidem morosus sit quod ad taxandas impensas pertinet, sed in qua alia litis parte, puta in declarandis aut restituendis fructibus, vel sumptibus litis ad quos fuerit condemnatus, & quibus taxatis futurum sit vt condemnationis pati debeat executionem? Nihil hac de re iure nostro prouinciali cautum est. 1 Sed tamen eadem æquitatis ratione idem quoque hoc casu obtinere placuit. 2 Præsertim cùm ex fundi adiudicati qualitate verisimiliter coniici posset non pluris fore impensas in rem factas & possessori restituendas, quàm fructus essent sumptúsque litis qui vicissim à possessore victori restitui deberent. 3 *Ita Senatus* pro Iulio Arbarelle contra Amedeum Martel 16. Cal. Iul. 1595.

1. *dict. Styl. Senat. artic. 66. in notis.*

2. Quia vbi eadem ratio est idem quoque ius constitui debet *vulg. l. illud 32. D. ad leg. Aquil. l. 13. §. vnde etiam. De iniust. rupt. & irrit. fact. testam.*

3. Debet

3. Debet enim iudex conscientiæ suæ religionem instruere ex iis quæ verisimiliora comperierit *l. vlt. in princip. De eo quod met. caus. l. 3. §. 1. & §. eiusdem D. de testib. l. cum de indebito 25. D. de probat. l. vlt. in fin. C. de vsufru. l. vlt. C. de contr. & commit. stipul.*

DEFINITIO XVII.

Rem alij legatam, & à legatario etiam pro parte agnitam non, potest heres ne quidem ab alio vindicare.

NOn potest heres vindicare rem quæ alteri fuit legata etiamsi ab eo possideatur qui neque sit legatarius, neque doceat habere se ius à legatario: 1 si modò constet agnitum à legatario legatum, 2 Adeóque si pro parte agnitum sit. Nam cùm certi iuris sit legatarium non posse legatum pro parte agnoscere & pro parte repudiare, 3 consequens est, vt si vel ex minima parte agnitum sit legatum, totius rei legatæ dominium recta via transeat à testatore in legatarium, 4 ita vt nullo instanti penes heredem fuisse videatur, 5 nec vllo casu ad heredem possit recurrere ipso iure, quin factum legatarij aliquod intercedat. 6 Igitur heredi nullo iure, vindicandi vtiliter obiicietur exceptio dominij, itémque illa iuris regula, quæ habet aduersus extraneos vitiosam quoque prodesse possessionem. 8 *Ita Senatus* in causa N. Iuliani de Pradel & N. Anthenoris de Veygiè. *Sine die.*

1. Nam in legatario sui in eo qui à legatario ius haberet, esset res sine dubio, cùm legatarius in re legata sit ipse quodammodo heres *l. ad tempus 14. D. de vsucap.*
2. Agnitio enim legati necessaria est legatario *l. ei qui 13. D. de condict. instit.*
3. *l. legatarius 38. de leg. 1 l. 4. & 5. de leg. 2.*
4. *l. à Titio 64 in fin. D. de furt.*
5. *l. legatum 80. de leg. 2.*
6. Quia id quod semel nostrum factum est non potest sine facto nostro à nobis discedere *vulg. l. id quod nostrum 11. de reg. iur. l. ub emptione 58. D. de pact.*
7. Quæ necest necessaria cùm actor nullum ius agendi habet *l. nulla 23. l. vlt. C. hoc tit.* Non enim quærendum est de iure possessoris aut de viribus exceptionis cùm actor nihil iuris habet *l. 4. C. de edend. l. Paulus 12. §. 1. D. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit.*
8. *l. vlt. D. de acquir. poss. l. 2. D. vti possid.*

DEFINITIO XVIII.

Dominium probatur ex possessione & fructuum perceptione si incidenter tantum non etiam principaliter de dominio quæratur.

QVi per longum tempus in eorumdem bonorum possessione fuisse fructúsque communiter dominij communis iure percepisse probantur, licèt eius dominij probationem aliam nullam adferant, pro indiuiso tamen dominium habuisse credendi sunt. 1 Non enim melius quàm ex possessione probari potest dominium alijs dominij probationibus deficientibus. 3 Etsi placet non sufficere eam probationem nisi si incidenter tantùm nó etiam si principaliter de dominio controuertatur. 4 *Sine die.*

1. Id enim verè est, pro domino se gerere si quis fructus rei percipiat tanquam dominus, *vt in l. Titia. D. de solut.* Fructus enim non iure seminis percipi solent sed iure soli & dominij si alius titulus non probetur *l. qui scit 25. §. 1. D. de vsur.*
2. Nec enim quisquam in dubio credendus est alienam rem potiùs quàm suam tenuisse *l. merito 52. D pro socio.* Nec amplius parte sua dominationem interposuisse *l. duo fratres 72. D. de acquir. hered.*
3. *l. siue possidetis. & l. cùm res. vbi not. C. de probat.* quia scilicet regulariter non solet acquiri dominium nisi per possessionem *l. 1. l. per procuratorem 8. C. de acq poss.*
4. Nam vbi principaliter de dominio controuertitur vt in iudicio rei vindicationis dominium necessariò plenissimè & concludenter probandum est tanquam quod sit fundamentum intentionis actoris *l. vlt. C. hoc tit. Not. in d. l. siue possidetis & d. l. cum res.*

DEFINITIO XIX

Qui falsò dixit se alieno nomine tenere rem quam suo tenebat perinde priuandus est sua possessione in pœnam mendacij acsi omnino tenere se negasset.

NOn solùm qui omninò negauit se tenere: sed & is qui dixit se alieno nomine tenere si postea conuincatur eam rem proprio nomine possedisse, eandem sui mendacij pœnam pati debet, 1 quam pateretur si negasset, vt nimirum transferatur ab eo possessio in actorem, salua ei quæstione proprietatis. 2 Æquè enim mendax vterque est, parúmque refert an quis neget se possidere an dicat se tenere quidem, sed alieno nomine, cùm non tam possideat, quàm in possessione sit, qui alieno nomine rem tenet. 3 *Sine die.*

1. De quo *in l. vlt. D. de rei vindic.* Iung. *auth. item si possessor. C. qui pot. in pign. hab.*
2. Rom *cons. 70. incip. visis. post* Bald. *in d. l. fin.* Bart. & Bald. *in l. 2. C. vbi in rem act* Spec. *in tit. de prim. & sec. decret.*
3. *l si quis ante 10. D. de acq. poss. l pignoris 13. D de vsucap.*

TIT. XXIII.

De vsufruct.

DEFINITIO I.

An & quatenus vsufructuarius omnium bonorum teneatur ad onera.

VSVFRVCTVARIVS bonorum omnium etsi æs alienum soluere non cogitur, 1 cùm personalibus actionibus non teneatur, 2 tamen proprietarium prohibere non potest, quominùs ex bonis fructuarius distrahat quantum necesse est ad æris alieni exsolutionem, Tametsi ita futurum sit vt vsusfructus ipse pro rata portione minuatur. 3 Nam vt proprietarius de suo omnino soluere compellatur, nulla ratio est. Nec si proponas legatum vsumfructum ab herede qui testatoris hereditatem purè agnouerit, 4 licèt non desint qui contrà sentiant. 5 Neque contrarium est quod plerisque Senatusconsultis pronunciatum scio, Viduam eandémque bonorum omnium mariti ex legati causa fructuariam, dotem petere non posse retento vsufructu. Ideóque deliberare debere dotémne an vsumfructum habere malit. Id enim tum verè dicitur, cùm integrum vsumfructum mulier retinere vult, & nihilominùs dotem integram exigere. 6 Sed si ex rerum hereditariarum distractione sibi satisfieri postulet, suúmque vsumfructum eatenus diminui consentiat, audienda est, ne aut pro vsufructu legato dotis iacturam facere, aut pro consequenda dote legatum amittere cogatur, quatenus habere vtrumque commodè & citra heredis iniuriam potest. 7 Planè si æris alieni onus aut ex re ipsa proficiscatur, aut, quod plerúmque euenit, personæ pro rebus indictum sit, nemo dubitat quin fructuarius ex ipso vsufructu id soluere cogendus sit. 8 Sed etsi vel totius hereditatis vel portionis hereditariæ vsusfructus legatus proponatur, dici probabiliter potest fructuarium teneri ad exsoluenda debita hereditaria, pro modo patrimonij ex proprietate & vsufructu æstimandi. 9 Quod hoc casu non magis vsusfructus quàm æris alieni soluendi necessitas ab hereditatis iure separari possit. 10 *Ita Senatus* in causa heredis & viduæ procuratoris Albert. 5. Cal. Iunij 1590.

1. Quia singularis successor est in quem proinde æris alieni onus transire non potest *l. æris alieni 15. C. de donat.* In eóque errauit Bart. qui contra putauit *ad l. vlt. D de vsufr. legat* & post eum Guid. Pap. *quæst. 54. incip. quidam testatur* Meritò reprehensus à cæteris ferè omnibus quos refert & sequitur Didat.

Conar. lib 2. var. resolut. cap. 2. conclus. 2. & 4. num. 1. 4 5. & 6. Per text. in d. l. vlt. D. de vsufr. legat. l. vsufructu 69. D. ad leg. falcid. l. 1 C. si cert. petat. l. 2. C. de hered. action. Mouebatur Bart. ex l. vxor. mea 57. de vsufr. legat. quæ ad rem non facit. Etsi enim loquitur de calendario, tamen non da passiuis actionibus sed de actiuis tantùm intelligi potest. Mouebatur item ex l. nam quod 14 §. vlt. ad SC. Treb. qui tamen locus de relicta proprietate est, non de legato vsusfructus.

2. Personales enim actiones non sequuntur singularem successorem l. 1. § si heres D. ad SC. Trebell. l. vlt. § 1. D. de contr. empt. sed ex lege duodecim tabularum vel transit ad heredem ea asse vel inter coheredes pro æquis portionibus scinditur d. l. 1. C. si cert. petat. d. l. 2. C. de hered. act. l. 1. & 2. C. si vnus ex plurib. hered. c red.

3. Quia sicut bona non dicuntur nisi deducto ære alieno l. subsignatum 39. §. bona De verb. signif. l. mulier 72. De iur. dot. l. 2. §. 1. de collat. bonor. ita nec bonorum vsusfructus d. l. vlt. D. de vsufr. legat. dict. l. vsufructu 69. D. ad leg. falcid.

4. Quia spretum inuentarij beneficium facere non potest quo magis heres teneatur supra quàm ferat ratio iuris, aut voluntas testatoris, sed tantum vti ne in minus.

5. Bald. cons. 237. 1 Glos. ad cons. 94. quos reprehendit ex communi aliorum sententia Didac. Couarr. loco supracit. Philip. Dec. cons. 536. 590. col. pen. & 610. in fin. Crauet. cons. 137. col. 1.

6. Quod sanè fieri non potest, Et quamuis dos per legatum vsusfructus minui non debeat, vsumfructum tamen per dotem minui necesse est, cum dos sit æs alienum mariti soluto matrimonio. Quid enim refert an mulieri ipsi ao aliis debeatur?

7. Sublatum enim hodie est fauore mulieris dotem repetentis edictum de alternatro, quod olim obtinebat l. vnic. §. primum itaque C. de rei vxor. act. Iunct. l. vlt. Cod. Theod. De testam.

8. Paul. Castr. cons. 275. num. 8. lib. 1. Crauet. cons. 187. col. 1. quos sequitur Couarr. vbi sup. num. 6.

9. Carol. Ruin. cons. 41. col. 2. vol. 2. Didac. Couar. omnino videndus vbi sup.

10. l. ab omnibus 104. §. vlt de legat 1. l. si quis seruum 8. §. vlt. iunct. l. seq. De leg. 2. Sunt qui hoc pertinere putent quod scriptum est in d. l. vlt. De vsufr. Sed longè alia illius loci sententia est. De qua vide quæ scripsi lib. 1. Comect. iur. ciuil. cap. 14.

DEFINITIO II.

Vsufructuarius si abutatur vsufructu expelli potest licet satisdederit.

QVod dicitur fructuarium deteriorem rem facere nō posse,1 Sic accipiendum est vt non solùm eo nomine teneatur ex interposita stipulatione De bene vtendo fruendo arbitrio boni viri si malè vtatur proprietate,2 Sed etiam vt vsufructu priuandus sit expellíque possit,3 Exemplo conductoris, emphyteutæ, aliarúmque similium personarum. 4 Idémque probandum est tametsi satisdederit aut satisdare paratus sit de bene vtendo fruendo:5 quia satisdatio non mutat maleuolum propositum satisdantis sed diutiùs grassandi in re aliena facultatem ei præbet. 6 Ita Senatus in causa N. D. Nicolai Danise Senatoris & N. Aprin viduæ procuratoris Albert. Ex tempore 5. Cal. Decemb. 1592.

1. l si cuius rei 13. § fructuarius 4. & seqq. l. sed si quid 15. § proprietarius l. si pendentes 27. § 1. D. hoc tit.

2. l. 1. & tot. tit. D. vsufr. quemadm. caueat. l. 1. C. hoc tit.

3. Non quidem ex iuris veteris ratione, nihil enim tale vllo Pandectarum loco proditum est, maximè in tit. illo quib. mod. vsufr. amit. vbi contra scriptum est in l. 1. §. vtilius & §. habet autem. sed potius nouo iure ex auth. qui rem C. de sacros. eccles. & illa tamen ratione quam vetus quoque ius adprobauit quod malitiis non sit indulgendum l. in fundo 38. de rei vendicat.

4. De quibus in d. auth. qui rem. Quam tamen in Gallia locum non habere notat Gothofr. ad eum textum.

5. Satisdatio enim interponitur quò magis non quò minùs bene & ex arbitrio boni viri vsufructuarius re aliena fruatur. arg. l. legata inutiliter 14. de adim. leg. Itaque quemadmodum expelli posset fructuarius qui satisdare nollet, ita & qui satisdedit si non bene vtatur fruatur, quia satisdatio ius ei duntaxat tribuit fruendi re aliena arbitrio boni viri.

6. l. quia satisdatio 6. D. de suspect. tutor.

DEFINITIO III.

Fructuarius non cogitur satisdare nisi petenti, nec eo minus facit interim fructus suos.

NOn ex solo iudicis officio cogendus est vsufructuarius satisdare vsusfructus nomine,1 nec vltro satisdationem offerre, 2 sed ita demùm si proprietarius petat.3 Nec eò minùs faciet fructus suos quos citra satisdationē perceperit, dummodò non sit constitutus in mora satisdandi per proprietarij congruam legitimámque interpellationem. 4 Ita Senatus pro Ioanna d'Arargon vidua procuratoris Mussat contra Petrum Volat. 16. Cal. Ianuar. 1592.

1. Neque enim ad publicam vtilitatem aut alia vlla ratione ad iudicis officium hoc pertinet, vt vsufructuarius satisdet, si proprietarius non petat, quia non potest satisdare & cauere nisi per stipulationem l. 1. D. vsufr. quem. caueat. Nec rursus spondere & promittere animo stipulandi si non sit qui stipuletur. l. 1. & tot. tit. de verb. oblig.

2. Quomodo contingit aliquando vt quis vltrò offerre debeat si sibi prospicere velit vt in specie l. 4. §. vlt. D. de leg. commiss. l. 2. circ. fin C. de iur. emphyt.

3. Non enim tale onus est quod legato cohæreat, aut quod descendat ex voluntate testatoris, sed solius heredis fauorem respicit adeò vt nec à testatore remitti possit sed ab herede solo l. 1. l. 4. C. hoc tit. Iul. Clarus in § testamentum. qu. 54.

4. Notant nostri ad d. l. 1. C. hoc tit. Adeò autem debetur hæc satisdatio proprietario petenti vt etiamsi vsusfructus nomine res tradita sit nec satisdatum fuerit liceat domino rem vindicare etsi obiiciatur exceptio de re vsusfructus nomine tradita replicare de non præstita satisdatione l. etsi vsusfructus 7. D. vsufr. quem. caueat. Diuersum esset si vsusfructus sub satisdandi condiciona legatus esset Non enim posset vsufructuarius suos facere fructus, quos ante impletam legati condicionem percepisset, tametsi de satisdando interpellatus nunquam fuisset l. nihil proponi 120 § fructus, ponderando verba illa purè legato de leg. 1. Aliud erit in vsufructu constituto per exceptionem & reseruationem, aut per inuestituram. Tunc enim non satisdatur. Mynsing. 3. obser. cap. 36.

DEFINITIO IV.

An obuentiones bonorum talliabilium proprietario cedant, an fructuario.

DEfuncto sine liberis eo qui dedititiæ & talliabilis, vt aiunt, condicionis erat, aut eius generis bona possidebat, quæsitum est an obuentionis emolumentum ad proprietatis & feudi dominium pertinere debeat an potiùs ad vsufructuarium, si proponas eo tempore separatū vsumfructum à proprietate. Et constitit sæpiùs à Senatu nostro iudicatum pro proprietario quòd non possint videri obuentiones istę in fructu esse cum non renascantur: 1 Item quia proprietas ipsa diminueretur si tales obuentiones fructuario cederent, quod tamen repugnat vtrique naturæ & condicioni vsusfructus. 2 Mihi tamen magis placebat distinctio illa, quam & plerique probabant, An realis obuentio esset an personalis, hoc est an ex ipsius fundi qualitate, an ex defuncti persona & condicione manaret: Vt in reali quidem admittamus supradictam sententiam; 3 In personali verò contrariam. Quid enim cum fundo & proprietate commune habent bona libera & allodialia quæ talliabilis homo viuus possidebat, Aut quænam obsecro feudi & proprietatis diminutio ex eo fiet? 4 Argumento est quod vt plurimum vsuuenire cernimus, feudorum dominos qui reditus suos locant, obuentionū quoque spem conductoribus exponere, quasi sint illæ etiam in reditu, ex communi hominum existimatione. 5 Sanè res ipsas ea talliabilitatis, vt ita dicam condicione affectas dubitandum non est ad proprietarium pertinere si aliud nihil dictum sit, quia nec ad vsufructuarium pertinere possent sine proprietatis & feudi diminutione, 6 nec potest dominium vtile quod penes defunctum fuit consolidari cum directo quin reuertatur ad dominum directum. 7 Cuius appellatione procul dubio fructuarius

non

non continetur.[8] Cùmque obuentiones istas nihil aliud esse constet quàm dominium vtile cum directo consolidatum, apparet fieri nō posse vt quod dominium est id ipsum in dominij fructu esse videatur. *9 Ita tractatum est* in causa Dominæ de Corsans & Claudij Bouson 8. Cal. Mart. 1593.

1. *l. fructus 7. alias l. diuortio § si vir D. solut. matr. l. fin. D. de fund. dot.* licet dici soleat in fructu id omne esse intelligi quod in vsum hominis inductum est *l. in fructu 42 de vsufr. leg.* Scilicet generalius sumpta fructus appellatione Boer. *qu. 19. nu. 2. & 3.* Bald. *ad d. § si vir* Oldrad. *cons. 240.* Guid Pap. *quæst. 477.*

2. Cùm vsusfructus nihil aliud sit quàm ius alienis rebus vtendi fruendi salua earum substantia *l. 1. D. hoc tit.*

3. Quia res ipsa in qua vsusfructus constitutus est alioquin minueretur si obuentionis proprietas fructuario acquireretur.

4. Sufficere autem domino debet quòd integrum ius suum habeat nullomodo ex vsufructu diminutum nec illud præterea ei indulgendum est vt ea omnia habeat quæ habiturus erat si vsusfructus alienus non fuisset *arg. l. si patronum ex debita 44. § si ex bonis D. de bon. libert.* Alioqui etiam fructus ipsos reddere fructuarius deberet.

5. *Arg. l. quòd si nolit 31. § quia assidua D. de adi. it. edict. l. vlt. versi. sin autem pactis conuentis C. de fideiuss.*

6. Contra naturam & definitionem vsusfructus, vt diximus *num. 2. & 3.*

7. *l. quoties 34 in princ. D. hoc tit. l. 3. § non solum de vsufr. adcresc. l. si tibi fundi 17. cum l. seq. l. si seruus 27. D. quib. mod. vsusfr. amit. l. 4. D. de vsufr. quem caueat.* vbi hoc sub consolidationis confusione vocat Iureconsultus.

8. *l. rectè dicimus 25. D. de verb. sign.* quia vsusfructus in iure non in parte consistit *l. Mæuius 66. § fundo de leg. 2.* licèt emolumentum rei contineat vt [illegible] Pauto. ait, idcóque dominij pars aliquando dicatur *l. 4. D. hoc tit.* Adde *l. si Titio 33. § 1. eod. l. si à reo 70 § si à reo D. de fideiuss. l. falsus 43. § vlt. D. de furt.* Scripsi *lib. 15. Conoect. cap. 8.*

9. *Arg. l. vetus fuit quæstio 68. D. hoc tit. l. in peculium 28. D. de vsur. l. cum vnus 10. § verbis de ultim. legat. l. 4. D. de pact. dotal.*

DEFINITIO V.

Obuentionum quæ proprietario cedunt vsusfructus ad fructuarium pertinet.

QVamquam autem obuentiones feudorum talliabilium ad proprietarium pertinent non ad fructuariũ, præsertim si reales sint non personales, secundum supradictam distinctionem, Earum tamen vsumfructum fructuario deberi certum est.[1] Adeò vt etiam non petente proprietario, imò eo inuito habeat in eam rem fructuarius actionem & interdictum vtile ad adipiscendam possessionem, saluo proprietatij iure.[2] Si tamen rei vindicatione fructuarius ageret quasi sibi quæsito bonorum quę obtigerunt dominio, condemnandus esset, absente licet tacentéque proprietario,[3] quia quisquis rei vindicatione agit, nisi probet se dominum, succumbere debet,[4] quamuis nullo prorsus iure possessor nitatur.[5] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Atque hoc sensu accipiendum videtur quod Bart. scripsit *ad l. fructus alias l. diuortio § si vir D. solut. matr.* si maritus notarius vxori relinquat vsumfructum non debere mulierem habere fructum protocollorum quia semel extracta non renascantur. Nimirum vt quamuis eum fructum mulier non habeat, vsumfructum tamē emolumenti quod ex protocollis redigitur habere debeat. Vide Boer. *quæst. 19 num. 5.*

2. Habet enim fructuarius interdicta quatenus sua interest eo etiam casu quo proprietarius ratione proprietatis eodem interdicto vti potest *l. quanquam 52. cum l. seq. l. competit 16. § 1. D. quod vi aut clam.*

3. Quia exceptio illa non tam esset de iure tertij quæ regulariter non admittitur *l. loci corpus 4. § si compensi D. si seruit. vendicet.* quàm de non iure actoris, quæ semper admittenda est.

4. *l. doce 6. l. nullo 23. l. vlt. & pass. C. de rei vindic.* Dixi *Def. 1. 2. & 3. sup. tit. prox.*

5. Eo nimirum iure quo possessores sunt potiores licèt nullum ius habeant. Inquit Vlp. *in l. vti frui 5. ad fin princip. D. si vsusf. pet.* Adde *l. 4. C. de edend. l. vlt. D. de acquir. poss.*

DEFINITIO VI.

Laudimiorum omnium quæ pendente vsufructu obueniunt proprietas ad fructuarium pertinet, & ad heredem qui de restituenda hereditate rogatus est.

LAudimiorum quæ durante vsufructu obueniunt alia ratio est, Pertinent enim omnimodo ad fructuarium,[1] & quidem pleno iure ac sine onere restitutionis,[2] sicut & pertinerent ad heredem rogatum de restituenda hereditate,[3] quia sunt in dominij fructu.[4] Sed tamen in hoc minus iuris habet fructuarius quàm heres fiduciarius, quod ad heredem rogatum, quia interim vere heres & dominus est,[5] ius spectat laudandi & vt loquuntur inuestiendi emptoris,[6] non item ad fructuarium,[7] tametsi maximè proprietarius velit, quippe qui dominus non sit.[8] *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 46. & 47. infr. De iur. emphyt. & feud.

1. Iol. Clar. ex communi interpretum sententia *l. h. sentent. in § emphyteusis quæst. 23 num. 5.*

2. Quia percipit laudimia illa, tanquam fructus Non tenetur autem fructus reddere, vtpote quos suos faciat statim atque eos percepit, in quo minus iuris habet quàm bonæ fidei possessor, cuius fieri incipiunt fructus statim atque à solo separati sunt *l. si fructuarius messem 13. D. quib. mod. vsusfr. amit.* Sed & plus vicissim in eo quod bonæ fidei possessor fructus omnes restituit quos non consumpsit, quia non nisi interim suos facit *l. bona fides 48. D. de acquir. rer. dom.* iunct. *l. certum 22. C. de rei vindic.* fructuarius verò nullus restituit ne extantes quidem. Imò nec eos quos nondum percepit si modò pro perceptis habeantur *l. defunctus 58. D. de vsufr.*

3. Hic enim plus quàm fructuarius est cùm sit verè heres id est dominus, nec tantùm ante restitutam hereditatem sed etiā posteà *§ restituta Inst. de fideic. hered.* iunct. *§ vlt. Inst. de hered. qual. & differ.* Ideóque obuentiones omnes indistinctè lucratur sed cum onere restituendi eas quæ non sunt in fructu.

4. Soluuntur enim tanquam in præmium inuestituram quam facit is qui dominus directus est *l. vlt. C. de emphyt.* Conuenit autem ratio hæc non solùm fructuario sed etiam heredi rogato vt appareat non debere illum cum hereditata laudimia illa restituere quæ percepit ante restitutionem, quia fructus hereditatis regulariter non veniunt in fideicommissaria hereditatis restitutione quòd non tam hereditati quàm rebus accepto ferantur *l. in fideicommissaria 18. D. ad SC. Trebell.*

5. *d. § restituta. Inst. de fid. hered.* iunct. *d. § vlt. Inst. de hered. qual. & differ.*

6. Ad quem enim aliud spectaret cùm nihil prorsus iuris fideicommiss. ante restitutam hereditatem scilicet quod ad dominium rerum *l. facta 63. D. ad SC. Trebell.*

7. Guid. Pap. *quæst. 477.*

8. *l. falsus 43 § vlt. D. de furt. l. si quis mihi bona 25. l. adiitio 45. de acquir. vel omitt. her.*

DEFINITIO VII.

Fructuarius minus iuris habet quàm heres fiduciarius in hereditarijs debitoribus conueniendis.

AT finge defuncto, qui vsumfructum constituit & heredem de restituenda hereditate rogauit obligatum fuisse aliquem siue ex stipulatione, siue mandati actione vt fundum venderet. In eo quoque plus iuris habebit heres grauatus, quàm vsufructuarius quod ea actio illi proculdubio,[1] non etiam huic competet, quamuis etiam fructuarij intersit vsusfructus nomine.[2] Quid ergo? Agere vsufructuarius debebit aduersus heredem eius qui vsumfructum constituit, vt ad venditionem agat,[3] cum secuta venditione eiusdem rei vsumfructum tradat. Alioqui certum est non posse in fructuarium transire personalem actionem quæ defuncto competierit, siue ex stipulatu illa sit, siue mandati, siue alia quælibet.[4] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Quia verè heres est actionésque omnes & actiuas & passiuas habere eum necesse est vt in fideicommissarium eas trans-

ferre possit *l. 1 & tot tit. D. ad SC Trebell.*

2. Quod enim fructuarij interest dat ei actionem contra proprietarium vt vtendi fruendi facultatem præstet. Non etiam contra debitores hereditarios, quos vt liberentur, necesse est soluere ipsi heredi, licèt solutam heredi pecuniam petere ab eo possit vsufructuarius, præstita demum satisdatione *l. 1. C. hoc tit.*

3. *Arg. l. Iulianus 13. §. pen. D. de act. empt.* Iunctis aliis locis quos congessi *ad Def. 1. num. 1. sup. vt nemo saniz. ager.*

4. Quia ex lege duodecim tabularum actiones omnes in heredem solum transeunt *l. 1. C. si cert. pet. l. 2. C. de hered. act.*

DEFINITIO VIII.

Item in manumittendis talsabilibus.

Melior etiam heredis fiduciarij quàm vsufructuarij condicio in eo est, quòd manumissiones factæ ab herede fiduciario pendente fideicommissi condicione valent etiam in præiudicium fideicommissarij, si posteà condicio extiterit: 1 factæ à fructuario non valent. 2 Nequeeò tamen minùs agere proprietarius potest aduersus fructuarium eiúsve heredem in id quod sua interest, 3 factas non esse, 4 quod malit quàm irritam facere manumissionem. 4 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 1. & 2. infr. De his qui manumit. non poss.

1. *Ex l. quidam tit. 25 § si quis filium. D. ad SC. Trebell.* Iunct. *l. non ideo minùs 65. D. de rei vindic.* Potest enim fieri vt nunquã sit locus restitutioni fideicommissi condicionalis, fortè si condicio defitiet aut ante illius implementum fideicommissarius decesserit *l. Statius Florus 48 §. Cornelio Felici. D. de iur. fisc.* præter id quod non solum ante restitutam hereditatem fiduciarius heres verè heres est, sed etiam post restitutionem *§. restituta inst. de fideic. hered.*

2. Quia fructuarius non est dominus *l. falsus 41. §. vlt. D. de furt.* manumissio autem valere non potest quæ fit à non domino, Imò nec quæ fit à domino si in id tempus conferatur manumissio quo dominus esse desierit *l. Stichus 39. D. de manum. testam.*

3. Interest enim quasi facta eius condicione deteriore propter obiectum fauorem libertatis *l. 3. §. 1. de alien. iud.* In eòque venient non tantùm precia manumissorum sed etiam vtilitates si quæ absint propter manomissionem *l. inde Neratius 23. § idem Iulianus. D. ad leg. Aquil.* Iunct. *l. si sterilis 21. §. cùm per venditionem. D. de act. empt.*

4. Neque enim iure suo vti cogitur *l. si iudex 28. D. de minor. l. pen. C. de pact.* præsertim cùm nec quicquam intersit fructuarij aut eius heredis qui scilicet tantundem præstare cogeretur manumisso aut eius successoribus si proprietarius manumissionem irritam facere vellet.

DEFINITIO IX.

Quantum intersit an fructus quis percipiat iure vsusfructus, an iure pignoris.

Qvantum intersit inter vsumfructum & ius percipiẽdi fructus, 1 ex eo cognosci potest, quòd quisquis vsumfructum habet quoquomodo constitutum, 2 satisdare cogitur de bene vtendo fruendo, 3 non item qui ius habet fructuum fortasse ex antichresi percipiendorum. 4 Itaque hic omnimodo facit fructus suos in vicem legitimarum vsurarum, & consequenter ad modum vsque legitimum, ne alioqui in earum fraudem antichresis contracta videatur. 5 Vsufructuarius verò non facit fructus suos nisi à die præstitæ satisdationis, Nimirum si petita sit. 6 Nam si non sit petita, nihil est quod fructuario imputetur. 7 At finge vtrumque ius in eadem persona concurrere, Eundem nimirum esse & vsufructuarium & creditorem antichresticum, petitámque vsusfructus nomine, necdum tamen ab eo præstitam satisdationem. Vtrum fructus quos ab eo tempore percepit suos fecisse videri poterit? Vtique: sufficit enim quod ex alterutra causa ius habuerit fructus suos faciendi. 8 *Ita Senatus* in causa N. Aprin viduæ procuratoris Albert, & N. filiæ D. Senatoris de Beaufuiour 7. id. Aug. 1595.

1. De quo vide text. elegantem *in l. si vsusfructus 66. Lìcèm in fundo 78 D. de iur. dot. l. si conuenerit 4. D. de pact. dotal.*

2. Nisi per modum exceptionis & reseruationis vt *in l. quisquis C. de donat.* Aut per modum inuestituræ vt scripsi *Def. 3. num 4. sup.*

3. *l. 1 & tot. tit. D. vsufruct. quemadm. caueat.*

4. Quia iam satis obligatus hic est ea contractu vt pigneratitia conueniri possit si quid dolo malo fecerit *l. si pecuniam 33. D. de pign. act.* item quia pignus habet ex ipsius debitoris voluntate, satisdatio autem tunc præstatur cùm alius petit, alius vsumfructum constituit.

5. Textus est *in l. si ea pactione 14. C. de vsur.* [illegible] *cum debitor 8. D. in quib. caus. pign. vel hypot. tacit. contr.* Vide quæ in hanc rem scripsi de antichresi expressa & tacita *in Chiliade De err. pragmat. Decad. 9 Err. 5. & 6.*

6. *l. 1. vbi notat C. hoc tit.*

7. Dixi *Def. 3. sup.*

8. Sublata enim causa vsusfructus ob non præstitam satisdationem superest causa pignoris per antichresim contracti ex qua fructus ad creditorem non quasi ad vsufructuarium, sed tanquam ad creditorem pertinent. *arg. l. cùm is qui 32. §. mulier D. de condict. indeb.* Non enim sufficit proprietario eidemque debitori ad sibi comparandam fructuum acquisitionem impedimentum vnum remouere ratione vsusfructus si non remoueat etiam impedimentum pignoris. Vbi namque plura sunt impedimenta, nihil agit qui alterum tantum remouet *l. nuia 77. §. 1. vbi Castrens. D. de condic. & demonst.*

DEFINITIO X.

Qua ratione debeat fieri æstimatio habitationis, vsusfructus, & alimentorum.

Habitationis, & vsusfructus, itémque alimentorum æstimationem aliter fieri obtinuit, si aut habitationis aut vsusfructus, aut alimenta debeantur ex testamento, aliáve vltima voluntate, aliter verò si ex cõtractu. Priore casu eam computationem annorum fieri placet, quàm Vlpianus pro ætatum varietate aliam atque aliam imponenda Falcidiæ ratione probabat. 1 Posteriore verò illam potiùs sequendã, quæ à Iustiniano præscripta fuit in reditibus donatis, vt quindecim annorum computatio ineatur. 2 Sed quoniam fieri potest, vt in longius tempus vita protrahatur, 3 illud etiam non immeritò placuit, vt de soluendo eo quod plus erit in debito satisdationem præstari oporteat. 4 *Sine die.*

1. *In l. Computationi, aliàs l. hereditatum 68. D. ad legem falcid.*

2. *in l. si quis argentum 35. §. sin autem donator C. de donat.*

3. *l. an vsusfructus 56. D. de vsufr. l. si vsusfructus 8. D. de vsufr. legat.*

4. Vt alias fieri solet quoties ex postfacto apparere potest vt plus minúsve debeatur. *l. 1. & tot. tit. D. si cui plus quàm per leg. falcid. l. statuliber rationem 3. D. de statulib.*

TIT. XXIV.

De seruit. & aqua.

DEFINITIO I.

Sola prohibitio vtendi seruitute non interrumpit præscriptionem seruitutis si ea prohibitio effectum non habuit.

Non ex eo solo interruptus dici potest vsus seruitutis quòd is, qui per fundum tuum ire agere solebat verbo prohibitus aliquando sit ne iret ageret, si modo ire agere non destiterit. 1 Requiritur enim contradictio iudicialis, aut quæ factis non verbis testata sit. 2 Alioqui præbet

ea res

cares potiùs materiam inchoandæ præscriptionis, cùm ab eo saltem tempore non possit videri clam aut precariò seruitute vsus qui eo inuito vsus est: 3 At ne vi quidem, 4 cùm in sui iuris quasi possessione perstiterit. 5 *Ita Senatus* Prid. Cal. Febr. 1590.

1. *l. vlt. D. de itin. actúque priuat.*
2. Boer. *quæst.* 319.
3. *l. vlt. D. quemadm. seruit. amitt.*
4. Licèt vi factum dicatur si quis contrà quàm prohiberetur fecerit *l. 1. §. quod sit vi factum. D. quod vi aut clam.* Nec solùm si contra testationem denunciationémque fecerit, sed etsi cùm sciret se prohiberi posse per vim molitus est ne posset *d. l. 1. §. sed & si contra & §. seq. l. vi facit 20. eod.*
5. *d. l. vlt. De itin. actúque priuat.* Sufficit enim vt iure suo se facere putet, paratúsque sit se iudicio defendere aduersus eos qui, interdicendū existimant ne seruitute vtatur *l. 3. §. si quis paratus sit & seq. D. quod vi aut clam.* Et sanè nec vi nec clam facere videri potest qui suam duntaxat continuat possessionem, nec si eam vi defendat *l. 1. C. vnde.*

DEFINITIO II.

Seruitus debita fundo vendito sequitur fundum licèt non sit tam necessaria emptori quàm fuit venditori.

QVi communia prædia habebant cùm diuisionem facerent conuenerant vt mutuò sibi prædia singulorum seruirent ad eundum, agendum & vehendum, nisi quatenus viam publicam in confinibus haberent. Vendito posteà per vnum ex condiuisoribus prædio, ad quod non nisi per aliorum fundos accedi poterat, Idem seruitutis ius distractum quoque prædium sequetur, 1 licèt in condiuisorum duntaxat personis concepta stipulatio sit, 2 Nisi euidenter appareat id actū vt personæ magis quàm prædio seruitus deberetur, 3 quod tamen in dubio non est præsumendum. Maximè, si eius prædij fructus absque vsu eius seruitutis nullus futurus sit. 4 Nec intererit an fundus hic cui seruitus quæsita fuerat simpliciter venditus sit, an, vt fieri solet, cum ingressibus & egressibus. Etsi enim non aliter præstare emptori seruitutem venditor debet quàm si nominatim promiserit quamuis alioqui ad fundū accedere emptor non possit, 5. Si tamen fundo seruitus debebatur talis venditus intelligendus est qualis penes vēditorem fuit, ac proinde cum iure seruitutis, tametsi nihil de seruitute dictum sit. 6 Neque nutabit quod is qui à condiuisore emit, vicinum fundum habeat viæ publicæ contiguum ad quam per fundum suum ire possit. Cur enim cogatur proprio prædio seruitutem imponere, quam si alius à condiuisore emisset, pati non cogeretur: 7 Aut quid si eundem fundum quem ipse emit, velit alteri vendere: 8 An idcirco per fundum suum hereditarium viam præstare tenebitur, quòd cùm ille vtrumque possideret, ire, ageré, & vehere per eum posset? Minimè. Nec igitur cogendus est vt per fundum suum eat si nolit. Ne quidem si per multos annos ita fecisse probetur. Numquam enim ex eo quod quis in suo fecit pro arbitrio, sumi ius potest, vt in posterum idem facere compellatur. 10 Præsertim quod ad seruitutes attinet, cùm nemo rei suæ quandiu sua est seruitutem imponere possit. 11 *Ita Senatus* pro fratribus Chardon contra fratres Ribitel Idib Decemb. 1592.

1. *l. cùm fundo 36. D. de seruit. rustic. prad.* facit *l. via 23. § si fundus & § quacunque eod. tit.*
2. *d. l. cùm fundo vers. nec ad rem pertinet.*
3. *l. Mela 14 §. vlt. D. de alim. legat.*
4. Quæ videtur esse sententia *l. 4. & l pen. D. de seruit. rust. prad. l. penult. D. si seruit. vindicet.*
5. *d. l. via §. quacunque eod. l. in vendendo 66. D. de contr. empt. l. tenetur 6. §. si tibi & seq. D. de act. empt, l. si aqua 47. cum duab. seqq.*
6. *l. penult. D. de euict. l. si partem 19. §. 1. D. quemad. seruit. amitt.*
7. Nemo enim cogitur inuitus fundo suo seruitutem imponere, sed in eam rem consensus requiritur omnium quorum interest *l. in concedendo 8. cum duab seqq. D. de aqua & aqua pluu. arcen. l. &* quibus constituta seruitus noceret *l. aqua 4. C. hoc tit.* Nam & seruitutis constitutio alienationis species quædam est *l. vlt. C. de reb. alien. non alienand. l.* nemo autem rem suam vendere cogitur *l. nec quasi 70. D. de rei vindic. l. non autem 9. D. de rer. amot.* facit *l. in fundo 38. ad fin. D. de rei vindic.*
8. Vtique enim non tam facilè emptorem inuenturus est fundi cui nulla seruitus debeatur *arg. l. pen. D. de euict.* præsertim si ad eum fundum aliunde nullus pateat accessus *d. l. via 23. §. quamuis in fin. D. rust. prad.*
9. In suo enim faciebat iure dominij non seruitutis *l. vt pomum 8. D. hoc tit.*
10. *l. si certis annis 28. C. de pact. l. operis 31. D. de oper. libert.*
11. *l. vti frui 5. D si vsusfr. petet. l. in re communi 26. D. vrb. prad. l. cùm essent 33. §. 1. rustic. prad. d. l. vt pomum 8. D. hoc tit. De seruit.*

DEFINITIO III.

De seruitute amittenda non vtendo, vel vtendo retinenda.

SI tamen tanto tempore per aliorum condiuisorum fundum ire desierit, quanto amitti seruitus potest non vtendo, Est quod sibi imputet, nec posteà vindicare seruitutem ei licet. 1 Quòd si ex contrario seruitute vsum condiuisorem appareat, itémque eum qui emit à condiuisore, non quæremus quanto tempore vsus sit, nec immemorialis temporis vsum exigemus, 2 qui inueterato nostrorum errore in seruitutum quas discontinuas vocant, 3 præscriptione requiritur, 4 Cùm hoc casu non præscriptionis, sed constitutionis iure seruitus debeatur. 5 Sufficiet igitur ita vsum emptorem aut venditorem, vt non vtendo amissa non sit seruitus: Adeò vt si ex pluribus condiuisoris aut emptoris heredibus quidam vsi sint, quidam non, retineatur nihilominùs tota seruitus, quia nec pro parte amitti potest, sicut nec acquiri. 6 Idémque erit si vnus ex sociis in fundo communi & seruituti & liti eo nomine institutæ renunciauerit. Neque enim cæteris qui non renunciarunt, si communem seruitutem vindicent, ea res nocere potest. 7 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. Labeo 17. cum l. seq. & tot. tit. D. si seruit. vindicet.* Nec rursum actionem vllam habet eo nomine aduersus venditorem *l. in vendendo 66. §. 1. D. de contr. empt.* Nimirum vt Pomponius eo loco scribit. Si venditor cùm venderet, de seruitute fundo debita eū certiorauit. Alioqui ex empto teneri debet ob dolum.
2. *ex l hoc iure 3. § ductus aqua D. de aqua quotid. & astiu. l. 1. §. vlt. D. de aqua & aqua pluu. arc.*
3. Cùm tamen seruitutes omnes causam continuam habere debeant & perpetuam nullæ discontinuam *l. foramen 28. D. vrban. prad* & è contrario continuam possessionem habere non possint sed discontinuam omnes *l. seruitutes prædiorum 14. D. hoc tit gener. De seruit.*
4. Contra quàm scriptum sit *in l si quis diuturno 10. D. si seruit. vindic* vbi disertè scriptum est diuturnum vsum sufficere id est longi temporis ad eas quoque seruitutes acquirendas quas nostri discontinuas vocant. facit *d. l. foramen 28. à cons. fin. D. vrb prad. l. apparet 5. §. penult. D. de itin. actúque priuat. l. 2. C. hoc tit.*
5. Seruitutes enim pactionibus iustísque conuentionibus rectè constituuntur, & acquiruntur *l. 4. D. hoc tit.*
6. *l. seruitus 5. l. aquam 16. vers. quid si plurium l. vsu 20. cum seqq. D. quemadm. seruit. amitt. l. pro parte 11. l. via 17. D. hoc tit.*
7. *l. vnus ex sociis 34. D. rustic. prad. l. per fundum 11. eod. l. 2. D. hoc tit. l. vlt. D. commun. prad. l. si de communi 19 si ser. vind.*

DEFINITIO IV.

Seruitus indefinita sic interpretanda est vt quàm minimo fieri potest incommodo fundus seruiens oneretur.

OBseruandum tamen est, Per eum seruientis fundi locum seruitutem constitui debere vbi minore detrimento constitui possit, 1 Quod ipsum ita intelligi oportet, tametsi per longum tempus probetur

dominus fundi dominantis solitus ire agere per villam aut vineas fundi seruientis. Nam licèt quia primùm ille ditexisset eà demum ire agere deberet, nec amplius mutandæ seruituris quantumlibet incommodæ potestatem haberet, quia sibi imputet qui eum seruituti locum elegerit, 2 fauorabilior tamen videtur condicio domini prædij seruientis, 3 cùm non habeat dominus fundi dominantis, quod conqueratur si modò seruitus ei præstetur qualis quantáque debita est. 4 Nam & consensus qui ex sola patientia & ob id quid non factum inducitur, leuior esse solet, minorísque momenti, quàm qui ex facto ipso, 5 Cùm tacitus ille videri debeat, hic verò potiùs haberi pro expresso, quandoquidem nihil interest, verbóue an facto quid exprimatur. 6 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. *l. si cui simpliciter 9. D. hoc tit. genet. De feruit. l. si via 16. D. rustic. præd.* iunct. *l. si mihi 21 & seq. eod.*
2. *d. l. si cui simplicius* vbi Celsus hoc ipsum ex Sabini sententia scribit *l. certo generi 13. §. 1. rustic. præd.*
3. Vt & debitorum omnium fauorabilior condicio esse solet *l. Arrianus 41. de oblig. & act. l. fauorabiliores 125. de regul. iur.*
4. *Arg. l. si patronum ex debita 44. §. si ex bonis. D. de bon. libert.*
5. Nam qui tacet non vtique fatetur licèt verum sit eum non negare vt est in iuris regula *l. qui tacet 142. De reg. iur.*
6. *l. non tantum 5. D. rat. rem haber.*

DEFINITIO V.

Quando superioris molendini dominus prohibere possit ne in inferiore loco aliud molendinum extruatur.

SVperioris molendini dominus prohibere non potest ne in inferiore loco alius molendinum extruat, 1 tametsi ex eo futurum sit vt superioris reditus diminuatur: 2 Si modò iure suo inferioris dominus ædificauerit siue in proprio loco, siue in publico, nisi constet eo animo ædificasse vt vicino noceret, potiùs quàm vt sibi prodesset, id est ad æmulationem. 3 Sed si ex priuilegio ædificauerit, hoc est ex concessione vel Principis vel domini feudi, distinguendum est qua ratione superiori vicino noceat. 4 Nam si ob id solum quòd minùs frequens superioris molendini commercium futurum sit, prohibendus non est, cùm suam quisque possit condicionem meliorem facere etiam cùm alterius detrimento, dummodo citrà iniuriam. 5 Si verò ob id quòd cursus aquæ impediatur, & ex restagnatione fiat vt superius molendinum perinde exerceri non possit, prohiberi potest. 6 Sic enim concessio & priuilegium intelligi debet, ne illi qui jus anterius habuit damnum inferatur. 7 Quòd si ea construendi posterioris molendini forma ipso priuilegio præscripta sit, quæ restagnationis incommodum adferat, quærendum erit, 8 An qui priuilegium concessit ius habuerit tale concedendi, necne. Vt si non habuerit cogatur inferioris molendini dominus opus destruere: 9 Si habuerit, nulla in eam rem actio competat, sed tantum aduersus concedentem, si is fortè priore concessione se obligauerat ne alteri in posterum idem priuilegium saltem in prioris molendini præiudicium concederet. 10 Aut si superioris molendini domino permiserat vt eos qui in alia siue superiore siue inferiore eiusdem fluminis parte ædificare vellent, prohiberet. 11 Alioqui non ex eo solo quòd tibi promisero molendinum ædificare in ripa fluminis, prohibeor aliis ius idem ædificandi concedere, tuo licèt incommodo & damno. 12 *Ita Senatus* pro N. de Monteinard D. de Marcieu contra fratres Boclier. Et pro iisdem fratribus Boclier contra Ioãnem Marrin 4. Cal. Febr. 1593.

1. *arg. l. cum eo 9. l. inter seruitutes 15. D. vrban. præd. l. altiùs 8. & l. seq. C. hoc tit.*
2. Quia ex eo quod quis in suo iure faceret, teneri non potest licèt per consequentiam alteri noceatur, quia nec debet videri damnum facere is qui eo veluti lucro quo adhuc vtebatur, prohibetur, vt elegãter Vlp. ait *in l. Proculus 26 D. de damn. infect.* facit *l. flaminum 24. § vlt. eod. l. nemo damnum 151. de regul. iur.*
3. Nam ad æmulationem ædificare nonquam licet, ne quidem pro ornanda ciuitate *l. 3. D. de operib. publ.* Sic nec ædificatio per vicini inuidiam interrumpi debet *l. pen. §. & hoc quidem 7. C. de ædif. priuat.*
4. Distinctio est Baldi quem vide *in l. si manifestè 7. C. hoc tit.*
5. *d. l. cum eo. d. l. inter d. l. altiùs d. l. flaminum §. vlt. & d. l. Proculus 26. de damn. infect.*
6. *l. 2. §. idem Labeo scribit si quis in suo 28. D. ne quid in loc. publ. l. 1. §. sed apud 6 D. de aqua & aqua pluu. arc.* Nam sic debet quis meliorem rem suam facere ne vicini deteriorem faciat *d. l. 1 § sed & fossam eod. l. sicut autem 8. §. Aristo. D. si seruit. vindic. l. quidam 13. vrb. præd. l. si quis in puteum 11. §. vlt. D. quod vi aut clam.*
7. *l. 2. §. si quis à Principe D. ne quid in loc. publ. l. sed cùm ab herede 12. D. ad SC. Trebell.*
8. Inanis enim & vacua est voluntas cui iuris potentia non assistit, vt Baldus dicebat *ad leg. 4. D. de acquir. hered.* nec potest vllum effectum habere permissio facta per eum qui non habuit ius permittendi in præiudicium alterius *l. per fundum 11. l. vnum ex sociis 34. D. rust. præd.*
9. *d. l. 2. §. si quis à Principe* in illis verbis: *Nisi fortè quis hoc impetrauerit D. ne quid in loc public.*
10. Non enim nisi in personam actio est ex eiusmodi contractu *arg. l. si sterilis 21 §. sed etsi ita D. de act. empt. l. quoties 15. C. de rei vindic.*
11. Quo etiam casu persona tantùm promittentis obligatur nec impeditur translatio iuris ædificandi ex permissione ab eodem facta cùm non eo minùs maneat ipse dominus, quia nec sibi potest quis eam legem imponere *l. pen. D. de pact. l. quod autem 7. §. vxori D. de donat. int. vir. & vxor. l. Lucius Titius 40. D. de fideic. libert.*
12. Esset enim hoc molendino tuo seruitutem acquirere, quod nisi expressim factum sit, nunquam in dubio præsumi debet *l. pen. D. de euict. l. qui vti optima 90. D. de verb. signific.*

DEFINITIO VI.

Negatoria de seruitute agere potest is etiam qui nouum opus facientem non prohibuit cùm posset per nunciationem nec intra annum ad tollendum opus interdicto egit.

QVi passus est inferius molendinum aut superius cõstrui ex cuius ædificatione suo præiudicium fiat, nõ idcirco prohibetur agere vt vicinus cui ædificandi ius nõ fuit, opus demoliri cogatur: 1 Nisi expressim ipse ædificanti consenserit, 2 aut per longi temporis patientiam ius suum remiserit: 3 quamuis imputari ei possit cur non nunciauerit nouum opus. 4 Non. n. sicut facta nunciatio tuetur ius nunciantis, 5 sic omissa facere debet vt iure ædificasse videatur, qui ædificandi ius non habuit. 6 Supererit igitur infra decennium de iure & proprietate quæstio, 7 licèt post annum controuersia possessionis non admittatur. 8 Sanè hactenus nocebit agenti taciturnitas, quod si posteà iubeatur is qui nouum opus fecit illud destruere, eoque nomine in id omne quod actoris interfuit condemnetur, impunita tamen erit pro toto eo tempore quo actor tacuit, 9 nec nisi à die litis contestatæ id quod interest præstabitur. 10 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Quasi quod clam factum sit, Ab eo scilicet qui existimauit, aut probabiliter existimare debuit sibi factum iri controuersiam si non illi ipsi denunciauerit à quo controuersiam timere poterit *l. altius 8. ibi vi vel clam fecisse conuincatur: C. hoc tit.* Iunct. *l. 3 §. vlt l. 4. & 5. in princ. D. quod vi aut. clam.*
2. Quo casu non potest aduersarius vi aut clam fecisse videri qui aduersarij consensum habet. Nec enim volenti fit fraus vel iniuria *l. quod autem 6. §. præterea D. quæ in fraud. credit. cum simil.*
3. Quod contingit si eo sciente per longum tempus in illo statu res manserit, quoniam scientia illa purgat clandestinitatem, vt ita dicam quæ ab initio in ipso opere faciendo interuenerat *l. 2. C. hoc tit.* Alioqui nullo tempore posset quis prædio suo acquirere seruitutem ex ea re quam ab initio aut vi aut clam fecisset *l. si quis diuturno 10. D. si seruit. vindic. l. 3. §. illud secundum quod vi aut clam.*

4. Potuit

4. Potuit enim *l. 1. & tot. tit. De oper. noui nunciat.*

5. Impediendo ne fiat quod nondum factum est *d. l. 1. §. 1. iunct. §. opus nouum & seqq.*

6. Sed hactenus sibi nocet qui negligens fuit in nouo opere nunciando vt remittendus sit ad interdictum quod vi aut clam factum erit vt restituatur *d. l. 1. §. 1.* Cæterum sumptibus suis opus tollere cogitur qui vi aut clam ædificauit *d. l. altius 8. & l. si in ædibus 9. C. hoc tit.*

7. *d. l. 1.* in illis verbis: *si ante id spatium C. eod.*

8. Interdicta enim ferè omnia sunt annalia præsertim illud Quod vi aut clam *l. semper 15. §. hoc interdictum ill. tit. quod vi aut clam. l. Antæus 14. D. de aqua & aqua pluu. arc.*

9. Scilicet cùm agitur post annum de iure habendi ædificatum non de possessione. Nam si intra annum agatur de possessione per interdictum tanti lis æstimanda est quanti actoris interest opus factum non esse *d. l. semper §. hoc interdicto.*

10. Quia iudicium singulare est in quo non veniunt accessiones & præstationes nisi à die litis contestatæ exemplo vindicationis *l. vsque 16. l. præterea 20. l. Iulianus 17. §. 1. & pass. De rei vindic.*

DEFINITIO VII.

Generalis concessio subsequens non extenditur ad ea quæ prius fuerant specialiter prohibita.

PErmiseram tibi vt in ripa fluminis ædificares quicquid velles & pro arbitrio præterquàm molendinū. Si posteà permisero vt in fundo tuo ripæ proximo, cuius dominium directum ad me pertinebat, columbarium extruas aliáque omnis generis ædificia siue voluntaria siue necessaria, non tamen videor permisisse vt molendinum ædifices, quoniam generalis concessio ad ea extendi numquam debet quę specialiter prohibita sunt,[1] Sed speciali in eam rem voluntate opus est:[2] Præsertim si ex eiusmodi molendini constructione futurum sit vt vel mihi vel alteri, maximè qui ius anterius à me habeat, damnum inferatur.[3] Nec ad rem pertinebit si obiicias in mea potestate fuisse legem apertiùs dicere. [4] Neque enim apertiùs dicere debui, qui iam anteà satis apertè dixeram, & potiùs imputari potest tibi qui speciali concessione indigebas, cur non eam apertiùs impetraueris.[5] Quare nec aliud erit tametsi ponas fore vt secūdum hāc interpretationem generalis illa concessio tibi inutilis futura sit.[6] Semper enim damnum concedentis & alterius cuiuslibet exceptum intelligi debet.[7] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. vxorem 15.* vbi nostri notant *C. de nupt.* Vide omnino *l. si mihi 20. D. rustic. præd.* vbi est textus satis accommodatus.

2. Concessio enim generalis non alia continet quàm quæ concedens fuerat verisimiliter permissurus *l. qui peculij 46. D. de pecul. l. obligatione 6 D. de pignor. l. filiusfamilias 7. D. de donat.*

3. *Arg. l. 2. § merito & § si quis à Principe ne quid in loc. publ.*

4. *Ex l. veteribus 39. D. de pact. l. Labeo 21. D. de contr. empt.*

5. *d. § si quis à Principe* ibi : *nisi fortè quis hoc impetrauerit.*

6. Etsi non facilè capienda est illa interpretatio *l. Titia 34. §. 1. de leg. 2.*

7. *l. præses 6. C. hoc tit.*

DEFINITIO VIII.

Cui incumbat onus probandi, agentine confessoria an agenti negatoria.

NEgatoriam actionem proponenti ita demùm incūbit onus probandi si fateatur aduersariū esse in quasi possessione seruitutis, Aut si de eo constet alia ratione.[1] Alioqui cùm vnaquæque res præsumatur libera,[2] exigēda erit probatio ab eo qui confessoria nitetur.[3] Idque multò magis si aduersus agētem de damno dato ob vsurpatam seruitutem reus confessoriam proponat per modum exceptionis, actor verò negatoriam per modum replicationis. Reus enim in exceptione actor est.[4] Quamquam & in actione de seruitutibus siue confessoria, siue negatoria id perpetuum est vt vterque sit & actor & reus.[5] Quid ergo si negatoriam exercens fateatur quidem aduersarium iuisse, duxisse iumentum vel vehiculum aut quid aliud fecisse quod soleat fieri iure seruitutis, sed tamen dicat id factum vi aut clam, aut precario, aut iure familiaritatis? Exigetur omnimodo probatio ab actore,[6] quoniam huiusmodi confessio licèt scindi non possit,[7] sufficit tamen ad tollendam illam præsumptionem iuris,[8] quæ facit vt omnia pro liberis habeantur, saltem ad transferendum onus probandi in actorem.[9] *Ita Senatus* ex tempore in causa N. Caroli Vernat affinis mei & Antonij de la Cuaz 3. Cal. April. 1593.

1. Puta ex instrumentis aut denique quolibet alio modo.

2. *l. cum eo 9 D. de seruit. vrb. præd. l. altius 8. C. hoc tit. l. 4. D. de instit. & iur.*

3. Guid. Pap. *quæst. 28. ad fin.*

4. *l. in exceptionibus 19. D. de probat.* iunct. *l. præced. eod. tit. l. 1. D. de except.*

5. *§ æquè* vbi Ioann. Faber *Instit. de action.*

6. Non solùm quia actor & petitor est (id enim est partes petitoria sustinere vt dicebat Africanus in *l. si priusquàm 15. in fin. D. de oper. noui nunciat.*) sed etiam quia præsumptionem habet contra se, ne delicti præsumptio capiatur *l. merito 51. D. pro socio.* Delictum enim est si quid vi aut clam fiat. Precarium autem cùm ad donationem proximè accedat *l. interdictum 14. D. de precar.* præsumendum etiam non est *l. sine possidetis 16. C. de probat.*

7. Styl. Senatus nostri *artic. ex l. si ita stipulatio 39. in fin. D. de oper. libert. l. nam absurdum 7. D. de bon. libert.*

8. Maior enim præsumptio vincit minorem *l. cùm de indebito 25. De probat. l. Nesennius 34. D. de negot. gest.* & aliis vulgaribus.

9. Is enim est effectus fortioris præsumptionis vt probandi onus transferat in aduersarium *l. alimenta 11. C. de negot. gest. l. si chirographum 24. D. de probat.*

DEFINITIO IX.

Quid allegare & probare debeat qui seruitutem aut immemorialem aut aliam petit.

QVi intendit se suósque autores per fundum tuum iuisse tanto tempore vt initij memoria non extet,[1] non cogitur probare, at ne allegare quidem factum id iure seruitutis, Cùm immemorialis ipsa possessio ius præbeat, & sit loco tituli constituti.[2] Tanti siquidem temporis lapsus omnem omnino præsumptionem excludit violentæ aut clandestinæ aut precariæ possessionis.[3] Qua præsumptione cessante necessariò fit consequens vt iure suo vsi sint qui per fundum tuū iuerunt,[4] Quod ius porro aliud esse non potest quàm seruitutis.[5] Aliud est si quis diuturno tantùm vsu id est decennij vel vicennij nitatur ad vindicandam seruitutem. Neque enim sufficit ad obtinendum allegare vsum tanti temporis, nisi allegetur etiā ius seruitutis.[6] Sed tamen ad id probandum cùm perdifficilis sit probationis[7] vt & cætera omnia quæ in animo potiùs quàm in facto ipso consistunt,[8] Sufficiet testes dicere eam vocem, & famam fuisse publicam, vt qui per fundum tuum ibat, toto eo tempore iure suo ire crederetur. *Ita Senatus* in causa D. Antonij Charpenei compatris mei obseruandiss. Senatoris meritissimi & eruditissimi & Syndicorum de Verdon 6. Id. Nouembr. 1594.

1. De quo vide Paulum ad Labeonem *in l. si arbiter 28. D. de probat.*

2. *l. 1. §. vlt. D. de aqua & aqua pluu. arcend. l. 3. §. ductus aquæ D. de aqua quotid. & æstiu.*

3. Nam & præsumitur regulariter bona fides in possidente *l. penult. C. de euict.* Alciat. *De præsumpt. præs. 5.*

4. In dubio enim iure suo quis fecisse credendus est potius quàm alieno *d. l. merito 51. D. pro socio.*

5. Nihil enim iuris in aliena re habere quisquam potest, nisi cuius personæ vel prædio res illa seruiat. Ius enim omne reale aut est dominij, aut pignoris aut seruitutis. Nisi proponas itum fuisse quasi per viam publicam *l. vlt. D. quem. seruit. amitt.* longe *l. vlt. D. de itin. act. priuat.* Item intellige: Nisi aliqua sit probatio aut præsumptio libertatis in contrarium, puta si is contra quem allegatur præscriptio habuerit perpetuò aut variis intermediis temporibus in domo ianuas vel fossas in agro ad introitum & exitum pro arbitrio prohibendum, quo casu possessio præsumitur fuisse ab initio viciosa,

id est vel violenta vel clandestina vel precaria. Sufficit autem vt ab initio talis fuisse probetur vel præsumatur ad hoc vt vitium possessionis perpetuò durare intelligatur atque ita præscriptio etiam immemorialis impediatur *l. 1 §. idem Labeo. l. 3. §. illud secundum l. vim facit 19 § 1 D. quod vi aut clam. iunct. l. arbores ramos 9. § vlt. & l. vlt. § 1 vnd iniussu eod.*

6. Id est se vsum via vel itinere vel alia seruitute, non vi non clam, non precariò sed iure seruitutis *l. si quis diuturno 10 D. si seruit. vindic. d. l. vlt. D. quem. seruit. amitt. d. l. vlt. de itin. act. priuat.*

7 Nam in iis quæ difficilioris sunt probationis leuiores probationes admittuntur *l. non omnes 5. § barbarus D. de re milit.*

8 In quibus iureo solet plerumque sufficere iusiurandum *l. thesaurus 15 D. ad exhib. l. cùm pater 25. ad fin. De reb. autor. iudic. possid. facit l. dolum 6. C. de dolo. Auth. at qui semel C. de probat.*

DEFINITIO X.

De prohibitione facta ad interrumpendam præscriptionem seruitutis.

Dici solet interrumpi præscriptionem seruitutis naturaliter per contradictionem & prohibitionem eius aduersus quem præscribebatur, 1 Sed id tamen intelligi debet si prohibitio effectum habuerit. 2 Alioqui si prohibitus vt seruitute perseuerauerit, tanto fortius erit ius præscribentis. 3 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. 1. iunct. auth. male fidei C. de præscript. long. temp. l. 2. & 3. C. de annal. except.*

2. *Arg. l. vlt. D. de itin. actúque priuat.* in illis verbis: *sed si prohiberetur non facturus.*

3. Aliud est quod dicimus in iuribus negatiuis præscribendis non incipere præscriptionem currere nisi ex die prohibitionis & contradictionis. Tunc enim is qui prohibet, præscribit: Et quandiu non prohibuit potest aduersarius dicere, se non fecisse id de cuius faciendi vel non faciendi iure disputatur potiùs quod facere noluerit quàm quod non potuerit: sanè prohibitionem omni casu effectum habuisse necesse est *l. 5. l. 31. D. vrb. præd.*

DEFINITIO XI.

De seruitute pascendi pecoris toti vniuersitati alicuius territorio acquisita, An & quomodo in alios transferri possit.

Pascendi pecoris seruitus 1 cùm prædij sit non personæ 2 alteri acquiri non potest quàm qui prædiũ habeat 3 Sed finge vniuersitati ius illud quæsitum esse vt quisquis est ex vniuersitate ius illud habeat depascendi sui pecoris in alieno 4 fundo. An singulis permittetur, vt ius suum transferant in alium qui non sit ex eadem vniuersitate? Minimè, Quoniam sicut ab initio acquiri non potest seruitus sine prædio 5, ita nec quæsita transferri sine prædio cui debetur 6 At neque ad eam transferendam sufficiet alienari fundum aliquem qui in eius municipij territorio situs sit, Ne alioqui facilè sit eiusmodi fraudis commento non solùm fundi seruientis sed etiam cæterorum qui ex vniuersitate sunt ius imminuere, 7 Cùm quo pauciores ius illud seruitutis habituri sunt, eo preciosius ipsis & cõmodius id futurum sit. Igitur dicendum est sicut toti vniuersitatis territorio quæsita videtur seruitus, non huic aut illi prædio, 8 ita non nisi cum vniuersitate bonorum seruitutem hanc in alium transferri posse: 9 si secus factũ sit, personalis tantùm quædam concessio facta non etiam seruitus translata videbitur. 10 Ideóque non confessoria aut negatoria de seruitute actio stipulanti competet, sed in personam duntaxat illius qui concesserit si eiusmodi iuris contentionem patiatur. 11 *Ita Senatus* pro D. de Mandolle contra fratres Parchet 5. Id. Ianuarij 1595.

1. De qua *in l. 3. in princi. D. de seruit. rustic. præd. l. testatrix 20 § 1. D. si seruit. vindic.*

2. Si prædij fructus maximè consistat in pecore *l. pecoris 4. D. de seruit. rustic. præd.* Adde *l. si moles 20. § vlt. eod.*

3. Seruitutes enim siue vrbanorum siue rusticorum prædiorum licèt sint incorporales, tamen corporibus accedunt vt Paulus loquitur *in leg. seruitutes 14. D. hoc tit.* facit *l. si ædes 32. § 1. D. vrban præd. l. Mela 14. §. vlt. de alim. legat. l. 1. in fin. D. commun. præd.*

4. Nam & fundo municipum seruitus acquiri potest *l. non dubito 12. D hoc tit.*

5. *d. l. 1. in fin. commun. præd.*

6. *l. vim consistenti 23. §. si fundus & §. quæcumque D. rustic. præd. l. cùm fundus 12. D. commun præd.* Imo nec sine fundo retineri potest seruitus quæ semel prædio quæsita fuit *l. pro parte 11. D. hoc tit. l. si sub vna 36. De verb. oblig.* tametsi etiam muitlem seruitutem sibi quem excipere & retinere in fundo alienando nihil vetet *l. si funus 19. D. hoc tit. l. venditor 13. D. commun. præd.*

7. Quoniam ceterum permittendum est *l. certo generi 13. § 1. l. Quintus 15. D. rustic. præd. l. 3 § is qui aqua D. de aqua quotid. & æstiua. l. oneris ad ficium 24 D. vrb. præd.*

8. *d. l. non dubito 12. D hoc tit.*

9. *d. l. testatrix § 1. ibi: sed nonnulli ex his qui hoc ius habebant prædia sua illa propria venumdederunt D. si seruit. vindicet.* Obstat tamen quod ibidem subiungit Scæuola, Si tantùm pars illorum propriorum fundorum legato ad aliquem transmissa sit hoc quoque ius cessurum legatario, Nisi dicas quod & verum est non municipium sed plurium ex municipibus prædiis acquisitum fuisse apud Scæuolam ius pascendi pecoris, Et aliud iuris esse si tota vniuersitas suis omnibus prædiis id ius stipulata esse proponatur.

10. *Vt in specie d. l. Mela 14. in fin D. de aliment. legat.*

11. *Vt in specie l. cùm essent 33. §. 1. D. rustic præd l. venditor 13 in princip. D. commun. præd. l. vlt. §. 1. D. contr. empt.*

TIT. XXV.

Famil. ercisc.

DEFINITIO I.

Per diuisionem hereditatis non præiudicatur fideicommisso condicionali quod nec expressim repudiari posset.

Per diuisionem hereditatis inter fratres aliósve coheredes factam vix vnquam credendum est renunciatum fideicõmisso cuius dies posteà cesserit: 1 nec si ex diuisionis instrumento aliterve appareat visa lectáque verba testamenti quo fideicommissum relictum proponitur. 2 An quid generaliter iuri competituro difficiliùs renunciari possit quàm competenti, 3 vt vulgo creditur: Minimè Sufficit enim subesse causam de præterito, quomodo nostri loquuntur, vt iuris competituri hac parte eadem ratio sit, quæ iam competẽtis. 4 An quòd remittendi per diuisionem fideicommissi causa nulla sit portionibus iam aliunde æqualibus constitutis? 5 Atqui causa illa vel vna sufficit inter fratres siue simplex siue reciprocum fideicommissum fuerit, vt fratrũ concordia remoto captandæ alterius morti voto improbabili retineatur. 6 Ratio igitur verior hæc est, quòd condicionale fideicommissum ante condicionis euentum nõ quacumque voluntate remitti potest, quando nec expressa repudiatione possit, 7 sed pacto duntaxat, & consequẽter expresso 8 vt aliquid sit, propter quod vtiliter remissum videri debeat, potiùs quàm inutiliter repudiatum. 9 Quare nec ad rem pertinebit quod vulgares illæ clausulæ diuisionis instrumento inseri solitæ adscriptæ sint, De non veniendo contrà diuisiones huiusmodi perpetuas, & irreuocabiles: Iure & titulo perpetuo & irreuocabili: Pleno iure, Præstito iuramento: Rata & firma perpetuò manere: Numquam contrà facere vel dicere, & cæteræ si quæ sunt similes, 10 quia nec sufficit coheredes remittere fideicommissum voluisse, nisi eo modo voluerint, quo potuerint. 11 *Ita Senatus* pro D. de Chastillion contra Dominas de Bouuant & d'Aiguebelete prid. Non. Iun. 1588. & in alia de qua SC. 5. Supr. de pact.

1. DD. *ad l. qui Romæ 122. §. duo fratres D. de verb. oblig.* De cuius tamen loci lectione & sententia scribam *in Chiliade de error. pragmat.*

2. Alioqui ea ratio transactionem impedit quòd de his controuersiis quæ ex testamento proficiscuntur, neque transigi neque exquiri veritas aliter potest quàm inspectis cognitisque verbis testamenti *l. de his 6. D. de transact. l. 3. §. 1. l. non est secundus 12. eod. l. 1. §. 1 D. test. quem. aper.*

3. *Arg. l. qui superstitis 94 D de acq. hered. l. si quando 35. §. illud & §. generaliter C. de inoff. testam.*

4. Bart. *in d. §. duo fratres* Ias. *ibid.* qui dicit esse communem Alex. *cons. 11. vol. 2.* Crauet. *cons. 24. num. 8.*

5. Solet enim fauorabilior esse dispositio per quam liberi ad æqualitatem reducuntur *arg. l. inter filios 11. D hoc tit.* Iuncta *l. maioribus 3. C. commun. vtriusq. iudic.*

6. *L. de fideicommisso 11. C. de transact. l. 1. C. de pact.*

7. *l. si ita sit scriptum 45. §. si sub conditione. De leg. 2. l. toties 31. D de acquir. hered.*

8. Non enim fieri potest per pactum tacitum quod nuda voluntate fieri nequit. Neque nouum est minorem esse vim taciti quàm expressi *vulg. iurib.*

9. Aliud enim est remittere spem fideicommissi, aliud repudiare. Conditionis incertum remitti potest vt loquitur *l. 1. C. de pact.* Ius quod nondum competit repudiari non potest *l. qui potest 174 §. 1. De reg. iur.* facit *l. pen. futura actione 3. C. de don.*

10. Licèt vulgo plerique Doctorum contrà sentiant *ad d. §. duo fratres* Bal. *cons. 89.* Corneus *cons. 102.* Alex. *cons. 183. lib. 1. & cons. 8. lib. 5* Socin. *cons. 43. lib. 4.* Dec. *cons. 11. circ. fin.* Crauet. *cons. 24. nu. 8.*

11. Inanis enim est voluntas cui iuris potentia non assistit vt dicebat Baldus *ad l. 4. D. de acquir. hered.* Ideóque accidit sæpenumero vt quis dum non vult quod potest, nec possit quod velit *l. quoties 9. in princip. D. de hered. instit. l. multum 6. in fin. C. si quis alter. vel sibi.* Mihi tamen semper probabilius visum est ex sola diuisione facta inter coheredes prohiberi eum qui ex ipsis fideicommissarius repertus ne vnquam fideicommissum petere posset si non id specialiter exceperit, Non quasi diuidendo censendus sit repudiasse fideicommissum, quod nec expressim repudiare potuit, tametsi noluisset vt ait D. Bettio. Sed quia si alius fideicommissum peteret atque ita coheredum portiones euinceret, nō eā quę esset sua ipse de euictione teneretur quam vtique inter coheredes præstari certum est exemplo emptionis, cuius vicem diuisio obtinet *l. 1. C. commun. vtriusque iudic. l. si filia 20. §. si pater D. hoc tit.* sicut & si vnam rem ex iis quæ alicui ex coheredibus obtigisset creditor quidam euicisset *l. rem pignori 18. l. paterfamilias 31. l. ex parte 39. § vlt. D. eod.* Multò minus igitur audiendus est is ipse qui diuisit si eorundem bonorum licèt ex alia causa mouere velit quæstionem. Nam nec posses illo etiam casu quo alioqui de euictione nō teneretur *l. etsi in 10. D. de distract. pignor.* facit *l. vindicantem 17 D de euict. cum concord.* Scribam latiùs in *Chiliade de error. pragm.* Sanè pro hac nostra sententia textus est non obscurus *in d. §. duo fratres* ad quem nihil aliud respondere nostri possunt quàm quod aiunt iudicem in illa specie ex aliis argumentis quam ex diuisione motum fuisse vt fideicommisso renunciatum pronunciaret, nullo tamen allato argumento.

DEFINITIO II.

De modo diuidendæ hereditatis, per sortem aut per electionem.

SI in diuidenda inter fratres hereditate quæratur quis portiones constituere debeat nec sorti vt plerumque ac sæpiùs fit, rem committi velior: [1] cæteris quidem paribus præferri debet is qui maior natu est, [2] Sed si minor annis maiorem rerum hereditariarum earúmque precij notitiam habeat, præferendus est. [3] Nam & ob eam causam senior præferri solet, quòd verisimile sit magis eum scire quomodo fieri commodius diuisio possit. [4] Illud tamen perpetuò obseruatur vt constitutis ab altero portionibus alterius sit electio, ne qua in re alterutrius captio vlla sit. [5] *Ita Senatus* in secreto auditorio in causa D. Marcelli Episcopi Niciensis & N. Lamberti Chamber. 4. Id. Febr. 1589.

1. Potest enim hoc sorti committi *l. 2. C. quand. & quib. quarta pars l. 10. tit. 34. vi* & alia pleraque de quibus vide *l. 5. D. fam. ercisc. l. 3 in princip. C. commun. de leg. l. sed cùm ambo 14. D. de iudic. l. generaliter 24. §. quid ergo 17. D. de fideic. libert. Nouell. 162. cum tit. ex Sacr. form. transf. cap. 3. ad fin. & §. optionis 23. Inst. de leg.*

2. *Arg. cap. 1 Extr. de paroch. & parochiana.*

3. Panorm. & cæteri Canonist. *in d. cap. 1.*

4. Vide omnino Mynsing. pluribus hæc tractantem *lib. 4. obser. cap. 37.*

5. Alioqui iudex in sua causa constitueretur qui eligeret ex partibus quas ipse fecisset contra *l. Iulianus 17. de iudic. l. vnic. C. ne quis in sua causa.*

DEFINITIO III.

Diuisio bonorum communium in vna prouincia differri non debet ob id quod in alia prouincia quædam sint communia si non steterit per actorem quominus illa etiam diuiderentur.

SI defuncti bona in diuersis prouinciis sita proponantur, & heres qui in vna habitat contra coheredem agat in alia, vt bonorum quæ in ea coheredis prouincia sunt diuisio fiat, [1] non potest is qui conuenitur diuisioni moram facere ob id solum quòd nondum diuisa sint cætera quæ in actoris prouincia sunt: [2] aut quòd nondum constet quænam illa sint, [3] Semper enim diuisio facienda est rerum quas & hereditarias & communes esse apparet, tùm inquirendum an alibi res sint quas diuidi etiam oporteat. [4] Nisi per actorem ipsum steterit quominùs rerum communium quas in sua tenet prouincia diuisio iam facta sit. Neque enim audiendus esset qui à coherede id exigeret, quod prior ipse ex parte sua præstare, sine causa recusasset. [5] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Arbitrium enim familiæ erciscundæ vel vnus petere potest, & vnus cæteros apud iudicem prouocare *l. arbitrium 43. D. hoc tit.*

2. Siquidem familiæ erciscundæ iudicium amplius quàm semel agi potest, dummodò causa cognita. Et quamuis causa sæpius agendi non esset, tamen si quædam res indiuisę relictæ essent de iis communi diuidundo agi posset *l. si filia 20. §. familiæ l. inter coheredes 44 eod. tit.*

3. Nam si quid contendis ex hereditate mihi tecum commune esse, quod ego ex alia causa meum proprium esse dico, id in familiæ erciscundæ iudicium interea non venit *l. si quid contendis 45 eod.*

4. Ne liquidæ petitioni & cognitioni per non liquidam mora fiat.

5. *Arg. vulg. §. offerri l. Iulianus 13. D. de action. empt.* Intellige nisi nunc consentires vt de iis rebus omnibus apud eundem iudicem nunc ageretur *l. 1. & 2. D. de quib. reb. ad eund. iud. eat.*

DEFINITIO IV.

In familiæ erciscundæ iudicio seruanda est ea hereditatis diuisio quam pater tabulis dotalibus fecit.

EX facto proponebatur, Claudium Chamoux cùm tres haberet filias, primogenitæ nubenti ducenta dedisse dotis nomine vltra tertiam hereditatis partem in qua heredem ipsam instituerat, [1] Ex postfacto autem cùm donationis pœniteret, declarasse voluntatem suam esse vt ex æquis portionibus filiæ succederent, nec primogenita præcipui quicquam haberet. Placebat si aliud nihil fuisset, non eò minus filiam primogenitam habere dotem præcipuam debere: propterea quod nec reuocari donatio potuisset, quæ facta fuerat in contractu matrimonij, [2] nec ea salua seruari aut induci æqualitas inter filias. [3] Idémque dicendum fore si cæteris filiabus pater permisisset, vt se mortuo parem pecuniæ quantitatem ex hereditate præciperent, antè quàm familiæ erciscundę iudicium suscipere cogerentur. Quoniam ea permissio nullius momenti esset, [4] Vtpote collata in id tempus quo dotalis constitutio præuenisse causam prælegati videretur. [5] Nec aliud admittēdū si cogitatione futuræ successionis officiū arbitri diuidēdę hereditatis pater præueniēdo volūtatem suā quocūque indicio vltimę voluntatis declarasset. [6] Nō

enim simplex illa & inter viuos donatio dicenda esset, sed potius supremi iudicij diuisio. Sed cùm illam postremam eandémque priorem voluntatem pater irreuocabilem esse vol[illegible], adeoque iurisiurandi vinculo obstrinxisset, 8 Visum est valere eam debere iure simplicis donationis, 9 Ideóque officium arbitri in diuidenda hereditate tale esse debere vt filiam primogenitam cogat vel dotem suam conferre, vel quod effectu idem est pati vt parem quantitatem sorores eius præcipuam habeant. Sed hoc ita, si facta sororibus donatio extra contractum matrimonij, insinuata sit, quandoquidem aliter non valet, ne quidem inter liberos. 10 *Ita Senatus* in causa de qua SC. 27. & 28. Sup. De inoff testam.

1. Quibus verbis non solùm instituta esse filia sed ipsa etiam institutio dotalibus tabulis confirmata videbatur. Nam dictio *vltra* est implicatiua vt & illæ *prater hoc amplius*, habétque vim vt loquuntur repetitiuam cum omnibus suis qualitatibus *l. qui ita 5.* vbi Bart. *De dot. releg. l. Seio 30. vxori de annu. leg l. sepe 54.* vbi etiam Bart. *de leg. 3.* præsertim vt vtrumque determinabile in eadem clausula positum & ad idem dotis verbum relatû æqualiter & conformiter per eiusmodi verbum determinetur *vulg. l. iam hoc iure 4. D. de vulg. & pupill. substit.*

2. *l. perf[illegible]a 4. C. de donat. quæ sub mod. l. 2. § 5. & tot tit. C. de reuoc. donat.* Huiusmodi enim conuentiones per quas datur hereditas fauore matrimonij valent ex consuetudine etiamsi non sint iuratæ, multò magis si iuratæ proponantur Masuer *in prax Tit. De societ. vers item hæc institutio testamentaria.* Didac. Couarr. *in repet. cap. quamuis pactum de pact. in 6. in init. 3. part. num. 2.*

3. Etsi multò fauorabilior est conuentio qua promittit pater sibi ex æquo futurum heredem filium, De qua extat *Nouell. constit. 19.* Leonis cui titulus est, De pacto paterno, Ex æquo heredem futur filium.

4. Filia scilicet abstinente à iure successionis testamentariæ vt & in *l. pater pen. D. de collat. dot.* & succedente ex vi & potestate conuentionis matrimonialis.

5. Vt Papinianus loquitur licèt in specie dissimili *in l. si is qui mihi 28. D. de iur fisc.*

6. *Vt in l. quoties 10. l. si cogitatione 21. l. vlt. C hoc tit.*

7. Vt Vlp. ex Papiniano scribit *in l. si filia 20. § si pater D. eod.* facit *l. si patersam 33 l. ex parte 39. § vlt. eod.*

8. *Vt in l. cùm pater 77. § filius matrem de leg 2.*

9. *Ex l. vbi ita donatur 27. D. de mort. caus. donat.*

10. Imo nec ad æqualitatem inducendam inter liberos quia lex nostra prouincialis non distinguit, nec alias donationes excipit quàm quæ fiunt in contractu & fauore matrimonij.

DEFINITIO V.

De diuisione paterna hereditatis facta inter fratres præsentes vno ex fratribus eodémque coherede absente.

TRes fratres absente quarto eodémque patris in virilem partem coherede 1 paterna bona in tres portiones diuiserant, nulla absentis mentione facta, acsi iam tùm decessisset. 2 Primus deinde portionem Secundi emerat, ductáque vxore à qua dotem in pecunia numeratam acceperat, moriens testamento bona sua omnia immobilia vxori pro dote & compensandi animo legauerat. 3 Tertium fratrem ex reliqua hereditate instituerat. Tertius adita fratris hereditate, passúsque viduam immobilium possessionem legati iure retinere, posteà mutata voluntate vt ei controuersiam faceret petierat à iudice dari se curatorem bonis Quarti absentis. 4 Quo impetrato bonorum omnium immobilium partem dimidiam tam ex sua quàm ex fratris absentis persona vindicabat quasi in quatuor partes pro numero liberorum diuidenda esset hereditas, quam is ipse priore diuisionis instrumento in trientes diuidi consenserat. Placuit licèt fratrum pactionibus absentis coheredis condicio deterior fieri non potuerit, ita vt ei quandocumque reuerso portionis hereditariæ persecutio nullomodo sit deneganda, 6 Non esse tamen permittendum illi qui ipse diuiserit, & condiuisoribus mutua communique interposita stipulatione de euictione se obligauerit, vt ex absentis persona plus iuris sibi vindicet, aduersus fratrem coheredé, aut eum qui à fratre ius habeat, 8 quàm ex propria vindicare posset. 9 Iuris enim regula est, Contra factum [illegible] venire neminem posse, ne quidé ex alterius persona, quoties ad suum non ad alterius commodum id facere velit. 10 Hic autem licèt absentis potius quam suum negotium gerere videbatur qui tanquam curator agebat ex parte, 11 reuera tamen sibi quoq; commodū parabat 12 non solum quod fratre non redeunte solus ipse illi successurus erat ab intestato, 13 ob idque & curator ei datus fuerat, quasi proximior ad succedendum, 14 Sed etiam quod Quartus is frater qui iam inde à longo tempore aberat, pro mortuo iam tum habebatur, communi prouincialium omnium existimatione, 15 adeoque Tertij huius fratris opinione, qui patris bona sic vt diximus cum fratribus diuiserat vt non maiorem absentis quàm mortui rationem habuisset. 16 Accedebat quod hic idem primi fratris cum quo paternam hereditatem diuiserat quique bona sua omnia immobilia vxori legauerat hereditatem sibi testamento delatam agnouerat, 17 Vt proinde multò minùs voluntatem eius impugnare posset, 18 quippe qui alienam quoque rem si legata esset redimere cogeretur, 19 aut saltem iustam ipsi[us] æstimationem pr[illegible] fortè reuersus frater cuius bona curabat, nollet [illegible] pr[illegible]io vendere 20 Neq[illegible] [illegible]uim dubitari pot[illegible] qu[illegible] h[illegible] [illegible] [illegible]arum valeret [illegible]m pro absentis fra[illegible]is p[illegible] [illegible] meri testator tota [illegible]a bona immobilia sua [illegible] pu[illegible]let, [illegible] vxori quæ coniunctissima persona est, 22 sed etiam pro dote & compensandi animo [illegible] proponeretur. 23 Præsertim cùm diceret illa non [illegible] esse, quod [illegible]gato [illegible] quod iudicio de dote cont[illegible]ebatur. 24 *Ita Senatus* ex tempore 17. Cal. Iulij 15[illegible].

1. Ab intestato *l. 1. D de suis & legit.* Est enim filius patri suus heres & necessarius etiam nolens & ignorans, tametsi habeat beneficium abstentionis si velit [illegible] *D. de lib. & posth. l. si filius 12. De vulg. & pup.* [illegible] *subst.* [illegible] *sunt in potestate. D. si quis omiss. caus testam.* imò & quamuis se abstineat *l. cum quis 1. § sed etsi suum D. de si. lib. tes. tibert.*

2. Ex ratio[illegible] Debuerat enim diuidi hereditas inter omnes liberos ex æquis partibus ac proinde in quatuor portiones *inter filios 11. C hoc tit.*

3. *Vt in l. si compensandi 6. C. de hered. instit. l. cum pater 77. §. Titio fratri De legat. 2.*

4. Solet enim ea cura dari agnato proximiori qui si absens esset mortuus, ei succedere ab intestato posset aut alicui ex creditoribus quorum interest *l. 2. de cur. bon. dand. l. 7 §. plane 1. ex quib. caus. in poss. eat.*

5. *l. Coheredibus 17. hoc tit.*

6. Ne alioqui eueniat vt alteri per alterum contra iuris regulas iniqua condicio inferatur *l. non debet 74. De reg. iur.*

7. Vt fieri assolet quia diuisio emptionis vicem obtinet *l. 1. C. commun. vtriusque iudic.* Dixi supra *Def. 1 nu 11. hoc tit.*

8. Eadem enim vt plurimum solet esse causa emptoris quæ venditoris *l. emptori 28. C. de euict. l. nemo 156. §. plerumque De regul. iur.*

9. *Arg auth. excipitur. C. de bon. quæ liber.*

10. *l. si non sortem 26. § fitius* & ibi Paul. Castr. *D. de cond ind.*

11. *l. neque tutores 11 D. de procurat.*

12. Sub nomine & imagin[illegible] absentis vt loquitur *l. & qui sub imagine 10. C de distract pi[gn]or.*

13. *Auth. defuncto C. ad SC. Tertyll.*

14. *Ex notat. in l 2. D. de curat. bon. dand.* Semper enim absentis bonis curator datur quisquis proximior est ad succedendum, adeóque licèt sit fœmina & pupilla aut quæ aliter indigeat ipsa tutore vel curatore. Hæc enim curatio, nihil o[illegible] q[illegible]dam futuræ successionis o[illegible]

15. Quæ sufficiens est [illegible] qua[illegible]er, cùm mors est diffic[illegible] p[illegible] [illegible] fundamen[illegible] tentionis actoris *l.* [illegible] *§.* [illegible] *bitetur.* bi[illegible] & cæteri *D.* [illegible] *quem. aper.*

16. *Vt in l. vlt. D de hered. inst l cùm mater 28 D. de inoff test. l. cùm pater 77. §. cùm existimaret de leg 2.*

17. *Vt in l qua dote 32 D. solut. matr.*

18. *d. l. cùm pater 77 § Titio fratri de leg. 2.* iunct. *l ex qua persona 149. De reg. iur. cum simil.*

19. *l. cum alienum 10. C. de legat l. vnum ex familia 67. § rem de leg 2.*

20. *l. non dubium 14. § vlt. de leg. 3. l. qui quatuor 33. vlt. eod l. alienos 51. § vlt. de fideic. libert.*

21. Licèt

21. Licèt regulariter non valeat legatum rei alienæ quam testator suam esse putauit, nisi cùm reperitur illa heredis *d. § si rem.*

22. *d. l. cùm alienam 10. C. de legat.*

23. Ac proinde ex causa onerosa *d. l. si compensande 6. C. de hered. instit.*

24. Vt in *l. si cùm dotem 22. § si pater D. solut. matrim.*

DEFINITIO VI.

Casus in quo æris alieni onus præstandum & soluendum est ex hereditate communi habitâ prælegatorum ratione non autem proportionibus hereditariis.

PAter liberis omnibus heredibus scriptis bona sua omnia inter ipsos arbitri officio functus diuiserat, 1 & præceperat vt ne quid ex bonis prælegatis priùs caperent quàm creditoribus omnibus satisfecissent. 2 Dicebatur nō esse hîc locum iuris regulæ, quæ habet hereditaria onera non pro æstimatione rerum prælegatarum, & emolumēti modo sed pro hæreditariis portionibus ad heredes scriptos pertinere: 3 Patris enim voluntatem haud dubiè illā fuisse vt creditorum potior esset causa quàm heredum, nec quicquam prælegato contineretur, Nisi quod dimissis creditoribus superesset. 4 Æris igitur alieni onus de communi hereditate soluendum esse, hoc est ex hereditatis fructibus in commune redactis si sufficiant, nec creditores vrgeant, 5 Si verò non sufficiant, & creditores vrgeāt, 6 boni viri arbitrio rem committendam, vt æstimet quātum de cuiusque portione decedere oporteat, ne tantum præstet qui minùs consequitur quantum qui vberius prælegatum, sed eadem proportio seruetur quæ esset si fructus in commune redigeretur, quo casu plus vtiquè præstare intelligeretur is qui ampliorem portionem ex testamento haberet. 7 Cùm tamen ex facto proponeretur post patris mortem filiam cui amplissimum prælegatum pater dederat matrimonio collocatam fuisse, & ab ea dotis nomine datum marito prælegatum in cuius possessione maritus per multos annos manserat consentiente matre filiæ quæ aliorum coheredum impuberum tutelam administrabat, & vrgentibus paternis creditoribus cæteræ filiæ puberes factæ peterent à sorore eiúsque marito vt in medium & commune conferret, non modò prælegatum, sed etiam quos ex prælegato fructus perceperat vt testatoris voluntati pareretur, & creditores de communi dimitterentur, 8 Placebat quamuis quod à matre tutrice cōtra patris voluntatem gestum fuerat, sorores ratum habere non cogerentur, 9 non priùs tamen auferendam marito dotem quàm constaret aliunde satisfieri iudicio patris & creditoribus non posse: 11 Vt puta ex fructibus quos mater eadémque tutrix medio tempore, hoc est à testatoris morte vsque ad nuptias filiæ ex tota communíque hereditate perceperat, quos amplissimos fuisse constabat. 12 Quid enim si reliqua ex tutelæ rationibus conflata ad eam vsque quantitatem ascenderent quæ debebatur? Cur non cogatur priùs mater rationes reddere, ac quod est cōsequens, reliqua si qua sint soluere? 13 Eo facto si quid adhuc deerit ad integram æris alieni exsolutionem, tum demùm de communi sumendum erit vt præstetur. 14 Interea igitur coniuges in prælegati possessione retinendos esse visum est, 15 Præstita tamen priùs satisdatione, 16 non de hereditaria æris alieni portione soluenda vt volebant, sed de omnibus prælegati fructibus tam perceptis quàm percipiendis in commune redigendis si post redditas à matre rationes ad æris alieni solutionem id necessarium videretur. 17 Proprium tamen habituros, quod exsoluto ære alieno superforet. 18 *Ita Senatus* in causa N. Autonij de Leschereine D. de la Composte Iuridici, maioris Gaiorū & Dominæ de Liuron Non. Iunij 1593.

1. *Vt in l. si filia 20. § si pater l. ex pacto 39 §. vlt. D. famil. ercisc.*

2. Quæ noua voluntatis ratio est, solent enim parentes onera æris alieni pro modo possessionum distribuere vt *in d. §. pater* aut saltem pro portionibus hereditariis secundùm *legem 12. tabul. l. 1. C. si cert. pet.*

3. *l. Lex facto 35. D. de hered. instit. l. qui non militabat 78 eod.*

4. Acsi deducto ære alieno hereditatem pater inter suos liberos distribuisset *arg. l. 2. D. ad SC. Trebell.* de cuius sententia & emendatione vide quæ scripsi *lib. 4. C. ... cap. 14.* facit *l. 35. idem Pomponius eod. tit.*

5. *Arg. l. mulier 22 §. cùm proponeretur vers. quod si tantos fructus eod. tit. ad SC. Trebell.*

6. Qui scilicet nolint expectare quousque ex fructibus tantum redactum sit quantū necesse est ad omne æs alienum exsoluendum.

7. Id enim postulat voluntas testatoris quæ in his quæstionibus totum facit vt Vlp. loquitur *in d. l. ex facto vers. rerum autem. fac. d. l. si filia 20. § pen. in fin. hoc tit.*

8. Quasi plus illa percepisset contra iudicium patris, quæ fructus prælegati ante exsolutum æs alienum perceperat *arg. l. Lucius 38. vers. Paulus respondit à contr. sens. D. hoc tit.*

9. *Arg. l. sine generali 61. D. de iur. dot. iunct. l. cùm plures 12. §. 1. D. de admin. & peric. tutor.*

10. *l. Titius 62. in illis verbis nihil proponi cur marito dos auferenda sit. D. de iur. dot.*

11. Marito enim quantum fieri potest subueniendum est, cùm dotem habeat ex causa onerosa nec aliter fuerit ille vxorem ducturus *l. si donaturus 9. §. 1. D. de cond. caus. dat. l. vlt. §. 1. D. quæ in fraud. credit. l. 5. § pen. De doli mal. except. l. ex promissione 19. D. de oblig. & act.*

12. Vt ex bonorum fructibus si fieri posset potiùs quàm ex ipsis bonis satisfieret creditoribus *arg. d. § cùm proponeretur.*

13. Id enim verè est rationes reddere, eas edere, & iis editis reliqua soluere *l. non solum 8. § si quis reddere D. de liber. legat. l. cùm seruum 82. De cond. & demonstr. l. si ita 13 §. hæc quæstio D. de manum. testam.*

14. Secundum eam distinctionem quam supra diximus *nu. 5. & 7.*

15. *Arg. l. Pomponius Philadelphus 35. D. hoc tit.* de cuius sententia scripsi *lib. 7. Coniect. cap. 12.*

16. Nam cùm agitur familiæ erciscundæ interponendæ plerumque sunt cautiones *l. item ex diuerso 19 l. si filia 20. §. hoc amplius l. heredes 25 § idem iuris est l. in iudicio 47. D. hoc tit.*

17. Ita scilicet postulante testatoris voluntate contra quam percepti fructus nullo iure percepti videbantur: cauere enim ante omnia debet iudex familiæ erciscundæ ne defuncti voluntas intercidat *l. hæ consequenter 38. §. idem quærit hoc tit.*

18. Quia in superfluo causa prælegati subsistebat, iustáque erat ad fructuum acquisitionem *d. l. ex facto 35. & d. l. qui non militabat 78. De hered. instit.*

DEFINITIO VII.

Si quidam ex coheredibus aliqua bona in solidum possideant ex hereditariis, nec eorum diuisionem pati velint.

PLuribus fratribus bona quamplurima in diuersis prouinciis habentibus, si quorundam diuisio facta sit, cætera verò in communi remanserint, 1 & alter ex iis non patiatur alios frui suis portionibus in ea prouincia ad quā aut nullus aut difficilior iis accessus pateat, 2 Non inique decernet iudex alterius prouinciæ in qua sunt bona communia vt in eorum possessionem alij mittantur custodiæ causa, 3 fructus integros interim percepturi, Ea tamē lege vt reddendis quandoque rationibus obstringantur, quoties vicissim paratus erit frater hereditarias eorum portiones cum fructibus reddere, 4 obligata etiam in eam rem bonorum proprietate, vt cautum sit coheredum indēnitati. 5 Nec est quod quis existimet id fieri iure repræsaliarum, 6 quin potiùs summa ratione iuris, & ex æquitate iudicij familiæ erciscundæ, vt ad bonorum omnium diuisionem faciendam tuendámque faciliùs fratres omnes inuitentur. 7 *Ita Senatus* in causa fratrum Du Coudrec & de Seruette 5. Cal. Sept. 1590.

1. Quorū nomine iudiciū cōmuni diuidundo accipi possit vel etiam iudicium familiæ erciscundæ item & causa cognita *l. si filia 20. § familiæ. l. inter coheredes 44. in princip. D. hoc tit.*

2. Nā in familiæ erciscundæ iudicio illud præcipuè inspiciendū est in quē locū faciliùs omnes coheredes possint conuenire, ibíq; sui præsentiam facere omnes debent, & consequenter ibi etiā omnes iudiciū accipere *l. 1. D. de quib. reb. ad eund. iudi. eat.*

3. Quasi latitantes qui nec per se nec per alium defenduntur *l. 3. in princip. l. Fulcinius 7. § planè si non defendatur. D. quib. ex caus. in poss. eat.*

4. Non enim solùm in iudicio finium regundorum, sed in hoc etiam familiæ erciscundæ iudicio præteriti temporis fructus omnes venire constat *l. pen. D. hoc tit.* etiam qui ante aditam hereditatem percepti sunt *d. l. inter 44. §. fructus eod. l. non est ambiguum 9. l. coheredibus 17. C. eod.*

5. Nulla alia iniuncta satisdatione *arg. l. filio 7. D. vt legat. seu fideic. nom. cauen.*

6. De quibus *in cap. vnic. de iniur. in 6. & Nouell. 52. Vt non fiant pignor. pro alijs person.* vbi Cuiac. & Gothofr. Galli vocant *droit de marque.*

7. Iudex enim familiæ erciscundæ quoad eius facere potest nihil debet indiuisum relinquere *l. heredes 25. §. iudex 20. D. hoc tit.*

DEFINITIO VIII.

Non creditur quis procuratorem constituere ad impugnandum, & rescindendum contractum quem ipse fecerit. Sed speciali in eam rem mandato opus est.

CVm inter fratres hereditas paterna maternáque diuideretur, conuenerat vt de maternis rebus quæ aut perperam aut vili precio a matre alienatæ reperirentur, agere singuli in solidum possent, 1 adeóque si opus esset restitutionem in integrum implorare, 2 mandatis inuicem in eam rem actionibus. 3 Non videbûtur mandato contineri eæ alienationes in quibus vnius ex ipsis fratribus factum interuenerit, licèt æquè facilè puta ex causa immodicæ læsionis quod ad eum quoque attinet qui cum matre vendidit rescindi contractus possit. 4 Difficiliùs enim est vt quis contra factum & iusiurádum proprium venire velit, quàm vt contra alienum. 5 Ideóque speciali mandato aut ratihabitione opus est. 6 *Ita Senatus* in causa D. Senatoris Dauise contra Franciscum le Maistre prid. Cal. Sept. 1593.

1. Alioqui & citra hanc conuentionem non posset vnus ex heredibus in solidum agere de re hereditaria *l. 2. C. de hered. act. l. 1. & 2. C. si ex plurib. hered. cred.*

2. Restitutio namque in integrum specialiter cedenda est. alioqui non venit in mandato generali *l. illud 25. § 1. cum l. seq. D. de minor.* Dixi *sup. in tit. Etiam per procur. caus. rest.*

3. *Vt in l. si minoris 25. in fin D. de admin. tut.*

4. Nam cum hoc casu causa restitutionis sit in re, prodest omnib. quorum interest eadémque subest quod ad omnes personas quæ læsionem allegare possunt.

5. Onerat enim id quodammodo existimationē cùm quisquis petit restitutionem vel aduersarij circumuentionem alleget vel erroris proprij veniæ petitionem *l. praefcis 17. D. de minor.* quorum vtrumque honesto viro minùs decorum videtur. Sed nec in dubio præsumendus quis est mutasse voluntatem *l. eum qui voluntatem 22. D. de probat.* ne quidem ex temporis mutatione *l. legem 16. C. de locat.*

6. Adeóque absolutione à vinculo iurisiurādi ne periurium committatur. In generali enim concessione non veniunt quæ quis difficiliùs fuit concessurus, licèt ea etiam concedere potuerit *l. qui peculij 42. D. de pecul. l. filiusfamilias 7. §. 1. D. de donat.*

DEFINITIO IX.

Ius redimendi quomodo veniat in familiæ erciscundæ iudicium.

QVoties hereditarium aliquod ius est rēdimendæ rei quæ à defuncto vendita fuerat, siue ex conuentione competat, 1 siue ex causa immodicæ læsionis, 2 potest vnus ex coheredibus, vel inuitis alijs iure proprio ius illud exercere. 3 Propterea quòd sicuti non est cogendus is à quo redimitur vt partem retrouendat qui vtique partem non fuerat empturus, 4 Ita coheredum agere fortassis nolentium contumacia damno afficere non debet eum, qui in iure suo persequendo vult esse diligentior. 5 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Propter interpositum pactum de retrouendendo vt *in l. 2. l. si à te 7. C. de pact. int. empt. & vendit.*

2. Quæ si sit enormissima facit vt ius redimendi quod erat temporale sit perpetuum, vt scripsi *Dec. De error. pragm.*

3. Vt sit in cæteris omnibus hereditarijs actionibus indiuiduis *l. heredes 25. §. an in stipulatio. D. hoc tit.* Intellige tamen si emptor velit recedi à toto contractu. Alioqui potest si velit pro coheredum portionibus rem retinere, nec cogitur eas retrouendere ei qui mandatum ab alijs non habeat *l. inter 47. §. 1. D. de minor.*

4. *d. §. 1 prox. cit. l. si quis alium 48. D. de solut.*

5. *Arg. l. vlt. in fin. C. depos.* Præsertim cùm nec vlla cæteris coheredibus fiat iniuria qui vtique restituta precij parte quæ singulos eorum contingit suas singuli partes sunt recuperaturi *d. l. heredes 25 §. contra l. 2. §. ex his de verb. oblig.*

DEFINITIO X.

Etsi ius patronatus non nisi in heredem transit, iura tamen sepulchrorum transeunt in liberos quoscunque etiam legatarios.

IVs patronatus quod ratione sacelli familiaris patri cōpetebat in eum quidem ex liberis qui legatum duntaxat à patre meruit aut in parte aliqua bonorum institutus fuit 1 nullomodo transferri potest quia heredem necessariò sequitur, quandoquidem non nisi cum vniuersitate alienari aut in alium transferri possit. 2 Sed non ideò fiet quin sepulturæ ius quod in eo sacello familiare ac hereditarium fuit, legatario quoque commune sit: Cuius sanè interest in maiorum sepulchro potius quàm alio sepeliri. 3 Inter heredes quidem id certissimi iuris est, Religiosa loca in familiæ erciscundæ iudicium non deduci, eorúmque ius singulis heredibus in solidum competere. 4 Sed de legatario qui nec ad familiæ erciscundæ iudicium admittitur, 5 nec iuris successor est, 6 dubitari magis poterat, nisi Senatus ad filij potiùs quàm ad legatarij ius nomenque respexisset. 7 *Ita Senatus* pro Ioachimo de la Cuaz contra Antonium de la Cuaz fratrem Prid. Cal. Sept. 1593.

1. Nam & hic alio herede scripto ex asse legatarij potiùs quàm heredis loco habetur *l. quoties 13. C. de hered. instit.*

2. *Cap. Exte. de iur. patron.* Quædam enim sunt eiusmodi, quæ non possunt sola alienari, per vniuersitatem verò transeūt vt fundus dotalis transit ad heredem. Item res cuius aliquis commercium non habet, Inquit *l. quaedam 62. D. de acquir. rer. domin.* facit *l. 1. §. 1. D. de fund. dot. l. pater 38. § fundum & seqq. De legat. 3.* facit *l. in modicu 54. l. ade 73 D. de contr. empt. in §. 1.*

3. *l. in fundo 38. ibi. laribus & sepulchris auitis carendum habeat D. de rei vindic. l. 1. §. & alias ibi: vel parentes sepulti. D. si quid in fraud. patr. l. libertus 36. vers. velut D. de bon. libert.*

4. *l. fundus 30. in fin D. hoc tit.*

5. Quia huic iudicio locus non est nisi inter coheredes *l. 1. in princ. & §. 1. l. cùm putarem 36. D. hoc tit.*

6. *§ legatarijs Inst. de testam. ordin.*

7. Hoc enim ius liberis omnibus concessum est cuiuscunque sexus sint vel gradus, siue filijfamilias sint, siue emancipati, siue se immiscuerint, siue se abstinuerint. Imò verò etiam exheredatis, eorūque posteris nisi specialiter testator iusto odio cōmotus eos in sepulchro suo aut hereditario sepeliri vetuerit *l. vel quod 6 versic. liberis D. de relig. & sumpt. funer.* Sic dicimus ius patronatus transire ad liberos licèt non sint heredes patris *l. 4. D. de iur. patr.*

DEFINITIO XI.

Bona data liberis contemplatione patris iam defuncti non veniunt in iudicium familiæ erciscundæ.

QVod post mortem patris donatur liberis contemplatione defuncti patris, & obsequiorum quæ donator à viuo patre acceperat, non potest hereditarium videri, vt vel in hereditate computetur ad augendam aliorum legitimam, vel in iudicium veniat familiæ erciscundæ. 1 Argumento est, quod etiamsi non essent liberi heredes patris, non eo minùs accipiendæ liberalitatis capaces essent. 2 Item quod in res donatas nulla creditoribus paternis actio competit, 3 quæ vtique competeret si hereditariæ censerentur. 4 Neque enim quicquam prohibet habere filium aliquid ob personam patris & occasione ipsius, nō tamen iure hereditario. 5 Hereditarium siquidē nil est nisi quod in hereditate fuit moriēte testatore,

6 non

6 nó etiam quod ex hereditate subinde profectum est, aut occasione hereditatis acquisitum. 7 Aliud ergo erit si quid liberis donatum sit quasi in solutum eius quod patri ex contractu vel quasi contractu debebatur. 8

1. Dixi *Def. 35 sup. De inoff. testam.* vbi vide.

2. Est enim filius licèt exheredatus capax acquisitionis post mortem patris, adeòque quod magis est viuo etiam patre in iis quæ patri per filium acquiri non possunt *Auth. excipitur C. de bon. quæ liber.* Nec sanè inuidendum est exheredatis vt qui nihil habent ex bonis paternis, aliquid saltem occasione patris habeant Text. est elegans *in l. dotem 6. D. de collat. bonor.*

3. *l. paterfamilias 28. vers. itaque in id D. de reb. autor. iudic. possid. vel vendend.* De cuius loci lectione & sententia vide quæ scripsi *lib. 2. Coniect. cap. 2.* facit *l. si filius 12. D. de vulg. & pupill. subst. l. quæsitum 40. & l. 42. D. de acqui. hered.*

4. *l. 2. C. de hered. action. l. 1. & 2. C. si vnus ex plur. hered. credit.*

5. Licèt habeat etiam occasione hereditatis, vt puta conditionis implendæ causa *l. in quartam 91. leg. acceptis 93. D. ad leg. falcid.*

6. *l. in quantitate 73. D. ad leg. falcid. l. in fideicommissaria 18. D. ad SC. Trebell. l. hereditarium 7.* vbi Bart. *De reb. autor. iudic. possid.*

7. Nisi subrogatum sit in locum rei hereditariæ iis scilicet casibus quibus potest locus esse subrogationi. De quo vide quæ scripsimus *Def. 2. sup. De rei vindic.*

8. Tanto enim locupletiorem hereditatem reliquit qui actionem ex contractu vel quasi contractu habuit. Et quamuis nomina non veniant in iudicium familiæ erciscundæ, tamen per interpositas stipulationes diuidi commodè possunt *l. 2. §. vlt. l. 4. in princ. D. hoc tit.* quod autem in solutum datur siue pecunia sit, siue fundus, commodam percipit diuisionem & haud dubie hereditarium est *l. sed etsi 25. §. consuluit de pet. hered.*

DEFINITIO XII.

Ex diuisione hereditatis aliter facta inter coheredes quam testator voluerat, non imminuatur ius fideicommissi.

ADeò verum est per diuisionem hereditatis inter coheredes factam non censeri renunciatum mutuo & reciproco fideicommisso, 1 vt etiamsi ab ea bonorum diuisione recesserint quam testator ipse testamento præscripserat, 2 non ideò tamen ius fideicommissi abiecisse videantur, sed tantùm portiones hereditarias permutasse. 3 Etsi enim à iudicio testatoris recessisse videri possunt qui diuisioni ab eo factæ stare noluerunt, 4 eáque bona quæ singuli nunc obtinent ex diuisione potiùs quàm ex testamento habere, 5 Tamen negari non potest quin habeant iure hereditario, id est tanquam coheredes, aut saltem occasione hereditatis, 6 ac proinde ex eo ipso testamento quo fideicommissum continetur. Itaque non est quod quis dicat habere illos ex pacto diuisionis, vt inferat non esse obstrictos ad restituendum ex fideicommisso. 7 Nam etsi diuisio alia facta non esset, ea bona quæ testator ad singulos coheredes pertinere voluerat, fideicómissi vinculo tenerentur. Quid ergo interest coheredis an hæc an illa in fideicommissum veniant? 8 Aut quid incommodi vel iniqui est si ea quæ ex diuisione noua obtigerunt in aliorum locum subrogentur, vt vice permutati dominij restituantur. 9 Neque enim ea ratione vnus ex coheredib. magis quàm alius læditur, cùm proponamus mutuum esse fideicommissum cuius proinde saluam esse causam æquè interfit vtriusque coheredum. 10 Hereditas enim fideicommissaria cùm sit nomen iuris 11 facile hanc admittit subrogationem vnius rei in locum alterius. 12 Perpetuò namque verum est, Esse res illas ex hereditate per fideicommissum restituenda, 13 & iure vt dixi hereditario perinde possideri ac si à diuisione per testatorem facta recessum non esset. Hac sola differentia quòd quas vnus ex testamento possidere deberet, alius ex diuisione noua possidet. 14 Aliud sanè esset si fideicommissum singulare proponeretur. Eius enim alienatio quælibet siue per diuisionem, siue per quam aliam contractus speciem contigisset, omne proculdubio fideicommissi ius extingueret, 16 nec tam facilè induci posset, vt alia res in huius locum permutata eodem fideicommissi onere teneretur, 17 Nisi fortè proponeres conuenisse vt à testatoris voluntate in cæteris nullomodo recessum intelligeretur. 18 Ex iis namque verbis satis apertum esset non eam fuisse coheredum voluntatem vt à fideicommissi conditionalis necdum purificati iure recederent. 19 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 41. infr. De fideic. pro D. de Bordeaux & de Bressieu contra Dominam de la Serrà. 13. Cal. Aug. 1595.

1. Scripsi *Def. 1. sup. hoc tit.*

2. Neque enim coguntur stare diuisioni factæ à testatore si modò ab ea recedi omnes consentiant, quia quod non nisi ipsorum heredum fauore factum est ab ipsis negligi potest *l. filiusfamilias 114. §. Diui 2. de leg. 1. l. Lucius 93. in princ. de leg. 3.*

3. Quæ permutatio fit tamen etiam cùm statur diuisioni factæ à testatore *l. si filia 20. § si pater* vbi *quasi certa lege permutationem fecerint D. hoc tit.* Quid enim hac parte refert an permutatio fiat prælegatorum, an verò portionum quas singuli heredes in prælegatis habeant?

4. *Vt in l. quadam 41 D. hoc tit.*

5. Crauet. *cons. 24.*

6. Quo enim alio iure nouam fecerunt diuisionem bonorum hereditariorum quàm quia sunt coheredes?

7. *Arg. l. debitor 59. §. vlt. D. ad SC. Trebell.*

8. Cùm vtroque casu eandem habeat quotam hereditatis fideicommissi onere affectam.

9. *l. Imperator 70. §. vlt. & ll. seqq. De legat. 2.*

10. Eadem enim hic dubij euentus ratio est in vtrumque casum *arg. l. de fideicommisso 11. C. de transact. l. si pater 12. C. de inoff. testam. l. pen. C. de solut.*

11. Est enim vere hereditas *l. 1. 2. & 5. D. de fideic. hered. petit.* Iuoct. *l. hereditas 50. D. de petit. hered.*

12. *d. l. Imperator §. vlt. & l. seq. de leg. 2.*

13. Id autem videtur rogatus heres restituere quod fuit hereditatis *l. in fideicommissaria 18. D. ad SC. Treb.*

14. Quæ tamen rei non mutat causam iuris ac voluntatis.

15. Nam & per diuisionem contingit alienatio *l. si pupillorum 7. in princ. D. de reb. eor. qui sub tutel.* Vnde est quod diuisio emptionis vicem obtinere dicitur *in l. 1. C. commun. vtriusq. iudic.*

16. Quæ scilicet facta esset fideicommissario consentiente *l. mihi proponi 120. §. omnibus de leg. 1. l. quoties ab omnibus 11. C. de fideic.* Quæ ratio facit vt nec aliud iuris admittendum esse putem in fideicommisso vniuersali cui sane renunciant coheredes hoc ipso quòd hereditatem diuidunt si non protestentur, vt scripsi *ad Defin. 1. num. 11. sup. eod.* vbi omnino vide.

17. Nam in rebus singularibus non tam facilè fit subrogatio vt scripsi *Def. 5 sup. De rei vindicat.*

18. Neque enim quisquam dubitat quin id excipere coheredes possint si velint oudàq, protestatione ius fideicommissi saluum sibi conseruare quod qui faciunt licèt errore interpretum pro iure iampridem vtamur, prudentius tamen faciunt, & meo iudicio tutius.

19. Nam nec testator ipse facilè credendus est ab ea voluntate recessisse per quam sub conditione fideicommissum reliquerat, tametsi recessum voluerit à testamento quo eiusmodi fideicommissum continebatur. Textus est elegans & singularis *in l. Paula Callinico 27. §. Pompeius De legat. 3.*

TIT. XXVI.

Commun. diuid.

DEFINITIO I.

In pari iure potior est causa prohibentis, nisi publica vtilitas contrà suadeat.

IN re communi potior quidem est causa prohibentis. 1 Sed fallit id inter cætera si agatur de ædificij refectione. 2 Publicè namque interest refici ædificia 3 ne vrbs ruinis deformetur. 4 Ergo etsi qua alia ratione publicè intersit fieri quod vnus ex sociis fieri prohibet, 5 non erit melior causa pro-

hibentis. 6 Potiorem namque publicæ vtilitatis quàm priuatæ causam semper esse oportet. 7 *Ita in Senatu* tractatum est in causa Syndicorum du Sest & de Colonne Ioux apud Centrones 6. Non Decemb. 1592.

1. *l. Sabinus 28. D. hoc tit. l. in re communi 26. D. de seruit. vrb. præd.* Rationem reddit Caius *in l. parietem 8. eod. tit.* quia is qui in re communi aliquid facere vult inuito socio solus dominus non est. Adde *l. an vnus 11. D. si seruit. vindic.*

2. *Gloss. in d. l. Sabinus ex l. si ædibus 32. & l. in reficiendo 41. D. de damn. infect. l. cum duobus 52. alias l. si fratres §. idem respondit socium. D. pro socio l. si vt proponis 4. C. de ædific. priuat.*

3. *l. singularum 8 C. eod. tit. De ædif. priuat. l. præses prouinciæ 7. D. de offic. præsid. l. ii qui 45. alias l. ædificatum iunct. l. seq. D. de damn. infect. l. vlt. C. de iur. reipub.*

4. *l. 2. §. si quis nemine 17. D. ne quid in loc. public.*

5. Puta sepeliit socium in loco communi. Publica enim vtilitas hoc postulat ne cadauera iaceant insepulta *l. sunt personæ 43. D. de relig. & sumpt. funer.*

6. *l. vel quid 6. l. si plures 41. eod. tit.*

7. *l. ita vulneratus 51. § vlt.* vbi Gothofr. *in verb. vtilitate D. ad leg. Aquil.* Alias limitationes vide apud *gloss. in d. l. Sabinus ex l. quidam Hiberus 13. §. parietem & l. si stalam 19. in princip. §. 1. & 2. de seruit. vrb. præd. l. si ædes 18. D. hoc tit. d. l. cum duobus 52. §. idem Mela 13. D. pro socio.* quo tamen loco actio in personam datur contra socium prohibentem, non autem ius faciendi socio inuito & prohibente.

DEFINITIO II.

Iudicium communi diuidundo accipi non potest de ea re de cuius dominio & proprietate disputatur.

SI de diuidenda domo agatur, cuius partem aliquam communem esse neget suámque asserat vnus ex condiuisoribus, non priùs ad diuisionem accedi potest quàm aut de totius fundi proprietate cognitum sit, 1 aut consentiat is qui partem vindicat vt ea quoque portio salua dominij aut alterius sui iuris causa veniat in diuisionem: 2 Sed eam tamen legem adiici æquum erit vt si posteà pronuncietur non fuisse eam partem in communione diuisio noua fiat eius sumptibus qui priorem præmaturè fieri voluerit. 3 *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio pro N. Claudio Francisco Pobel D. de Prelly contra D. fratres de Maillans & de Beaumont 14. Cal. April. 1593.

1. *l. fundum 16. l. fundi 18. D. de except. l. 1. §. 1. D. famil. ercisc.* facit *l. si quid contendit 45. eod. tit.*

2. Clausula enim illa *salua domini causa* conseruat integrū dominij ius & tuetur *l. si debitor 4. § 1. D. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit. l. Babius 30. in fin. D. de pact. dotal.*

3. *l. sed etsi 11. §. 1. vers. interdum D. ad exhib.* facit *l. si verò 16. D. de rei vindic.* Ne alioqui ex aduersarij culpa superuacuis sumptibus oneretur is cui nihil imputari potest.

DEFINITIO III.

Etiam pro re indiuisibili iudicium communi diuidundo vtile est.

NOn est iusta causa propter quam recusare quis debeat ne ad diuisionem veniatur, quod fundus de quo diuidendo agatur indiuisibilis esse dicatur. 1 Nam vel ob hoc ipsum arbitros diuisorios accipi necesse est vt sciatur an fundus diuisionem commodam recipiat necne. Vel enim arbitri diuident si videbunt diuidi commodè posse, vel iubebunt decurri ad remedium licitationis. 2 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Sicut nec quòd fundus pupillaris sit sterilis vt eius distractio faciliùs permittatur *l. si fundus 13. D. de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt.*

2. *l. item Labeo 22. § 1. D. famil. ercisc. l. ad effectum 3. C. hoc tit. l. communi 7. l. item 10. §. vlt. D. eod.*

DEFINITIO IV.

Vendita re communi alij quàm socio contra fidem conuentionis citra hypothecam iudicium communi diuidundo cum emptore exercendum est.

PArtem indiuisam communis fundi vendidit tibi vnus ex condiuisoribus. 1 Non eò minùs iud[icium] cómuni diuidundo tecum accipere cæteri cogentur, 2 quòd dicant obligatum se habuisse venditorem tuum vt eam partem sibi venderet. 3 Neque enim ea conuentio afficere potest singularem successorem, 4 aut ipsius rei retinendæ ius tribuere, 5 nisi addas ius aliquod in re ipsa quæsitū esse cum diuisoribus, vt puta per expressam pignoris conuentionē. 6 Alioqui ex eiusmodi pactione quamuis stipulatio intercessisset actio tantùm personalis aduersus promissorem competeret: 7 ex pacto autem ne hæc quidem. 8 Nec ad rem pertinet quòd ex pacto nascitur exceptio ad retentionem. 9 Id enim aduersus paciscentem ipsum obtinet non aduersus singularem paciscentis successorem. 10 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Quod vtique pro suo iure facere potuit *l. falso 3. C. de commun. rer. alien.*

2. *l. ad officium 3. vers. nam cu C. hoc tit.*

3. Puta ex conuentione in eam rem interposita vt in *l. si sterilis 21. §. si tibi vers. sed etsi actiua. empt.*

4. In quem scilicet non transit obligatio personalis aut actio *l. 1. § si heres D. ad SC. Trebell. l. vlt. §. 4. D. de contr. empt.*

5. Etsi enim ex pacto nascitur exceptio & propter exceptionem retentio, non aliis tamen prodesse aut nocere pactum debet quàm iis inter quos conuentum est *l. si vnus 27. §. pactū vers. ante omnia D. de pact.*

6. Hoc enim casu placet impediri alienationem vt pactioni stetur *ex l. si creditor 7. §. vlt. D. de distr. pign.* De quo tamen vide quæ scripsi in *Chiliade De error. pragmat.*

7. *§ de constituta. Instit. de action. l. cùm mota 6. l. cùm proponas 17. C. de transact.*

8. Quia ex pacto non nascitur actio, sed tantùm exceptio *l. sine apud acta 28. C. eod. tit. de transact. l. iurisgentium 7. §. igitur nuda D. de pact.* Intellige nisi pactū adiectum sit incontinenti post alium contractum vt *in d. l. si sterilis 21. §. si tibi D. de act. empt.* aut in re tradenda, *vt in l. vlt. C. de pact. int. empt. & vendit. l. in traditionibus 48. D. de pact.* Non enim nudum pactum censeri potest quod vel traditionis vel contractus cohærentia vestiatur *l. vlt. C. de rer. permut.* Itaque hoc casu actio competit ex contractu vel præscriptis verbis *d. §. si tibi l. si filia 20. §. si pater C. famil. ercisc.* Non aliter atque actio ex stipulatu competeret si stipulatio interuenisset. Tantundem enim hoc casu prodest pactū. Excepto singulari casu, *quod si locus 11. de relig. & sumpt. funer.* Sed actiones istæ omnes sunt personales nec rem afficiūt.

9. *d. l. iurisgentium 7. §. igitur nuda D. de pact. d. l. sine apud acta 28. C. de transact.*

10. *d. l. si vnus 27. § pacta vers. ante omnia D. de pact.*

DEFINITIO V.

De diuidendis emolumentis iurisdictionis inter plures communis pro indiuiso.

SI plures proponantur eiusdem iurisdictionis domini pro indiuiso, 1 qui pares dominij partes habeant & ex iis quidam in vnum scribam, & vt loquuntur grapharium consentiant, alij in alium, Diuidi inter graphiarios debent emolumenta iurisdictionis pro iisdem portionibus. 2 Finge sex esse dominos ad quorum vnumquemque sexta iurisdictionis pars pertineat: quatuor ex iis grapharium constituere Titium, duos Sempronium, sic diuidenda erit officij administratio vt pro tertia anni parte percipiat emolumenta Sempronius, qui a tertia dominorum parte electus est, Titius autem pro reliqua anni parte. Nam cùm iurisdictionis exercitio commodam diuisionem in re ipsa percipere non possit, cùm partes sunt indiuisæ, 4 necesse est pro modo & quantitate temporis fieri diuisionem vt iurisdictionis commoda diuidantur. 4 Neque enim quod maiori parti dominorum placuit aliis nocere potest, quorum interest, vt singulorum. 7 Ergo etsi dispares domini fuerint partes, eadem ratio faciet, vt non pro numero personarum dominorum, sed pro quantitate portionum dominij diuisionem fieri oporteat. 8 *Ita Senatus* inter Dunant & Dauid graphiarios iurisdictionis de Cornillion 4. Id. Maij 9[?].

1. Nam si pro diuiso constat posse vnumquemque pro arbitrio in parte sua constituere quos vult officiales *Boer. qu. 5. n. 3.*

post Lucam de Penna in l. quicumque C. de fund. limitroph. lib. 11.

2. Nec sequimur hac parte opinionem Boer. ibid. num. 1. & 2 post gl. in can. licet 16 q. 3. in verb. conuenit. Roman. sing. 562. incip. sunt fratres.

3. idem Boer. vbi sup. num. 9. Quid si vero hi vel illi velint consentire? cogi possunt officio iudicis vt consentiant l. huiusmodi 84. § vlt. de leg. 1. vel vt patiantur iurisdictionis commodum iudicio alternatis vicibus. Boer d. num. 2. Sed tamen hoc huc necesse est.

4. Nam ad quemlibet hoc casu spectat iurisdictio in solidum Bart. & cæteri in l. 1. De offic. Proconsul.

5. Alioqui impediretur exercitium iurisdictionis cùm par in parem non habeat imperium l. nam magistratus 4. De arbitr. cap. innotuit de elect.

6. Idem Boer. vbi sup. num. 5. ca Bart. in l. seruus communis in princip. de stipul. seruor.

7. Id enim est quod fieri solet, id quod omnes tangit vt singulos à singulis approbari debere l. per fundum 11. D. rustic. præd. Vnde fit vt nec is qui habet maiorem partem iurisdictionis possit mulctam remittere in præiudicium socij non consentientis Boer. vbi sup. num. 7. post Abbat. cons. 6. incip. in quæstione col. 3.

8. Bart in d. l. seruus communis de stipul. seruor. Boer. dict. quæst. 5 num. 9 & 10. Nec sequimur opinionem eorum qui putant illum qui habeat maiorem partem ponere officiarios debere ex l. par. [illegible] § ne autem communi dividundo vbi Bald. C. de donat. l. & sunt [illegible] 9. vlt. cum l. seq. de pact. Nimium quia non [illegible] fieri potest diuisio iurisdictionis ex diuisione temporis. Obserua tamen quod supradicto loco notat Boer. num. vlt. Processum super vna eadémque caussa separatim factum coram talibus dominis partem iurisdictionis habentibus non eo minus valere si reus non opponat exceptionem, petátque fieri remissionem ex Innoc. in cap. cum M. Ferrar. ibi citat. text. l. ut à quo.

TIT. XXVII.

Commun. vtriusq. iudic.

DEFINITIO I.

De tacita diuisione vel diuisionis renunciatione.

QVI post diuisionem etiã in scriptis factam bona communia retinuerunt per continuum longi temporis spacium, censentur tacito consensu renunciasse diuisioni, 1 sicut per contrarium, Ex eo quod per decennium continuum separatim fratres habitauerunt, nec communiter vsi sunt bonis anteà communibus, diuisio facta præsumitur. 2 *Ita Senatus* in causa procuratoris Episcopalis Maurianensis contra fratres Nouel, Idib. Febr. 1593.

1. Crauet. cons. 73. num. 13. post Romanum cons. 418. facit l. quadam 41. à contrario sensu in illis verb. respondebatur consensisse eos diuisioni & multis annis &c. D. famil. ercisc.

2. l. si filiusfamilias 10 vbi DD. C. de petit. hered. l. si maior 4. vbi etiam DD. C. comm. diuid.

DEFINITIO II.

In contractu diuisionis an & quando locus sit pœnitentiæ.

SOrores nuptæ quibus constante matrimonio paterna hereditas extra dotis causam obuenerat, 1 cùm de diuidenda hereditate agerent, & portionum quas senioris maritus constituerat, electio vt fieri solet iuniori delata esset, ad notarium ierant apud quem diuisionis stipulatio fieri posset, déque ea re publicum confici instrumentum. Scripto iam per notarium lectóque instrumento, cùm nihil præter stipulationem deesset, [illegible] sorores [illegible] in [illegible] ferant vt ad eum modum [illegible] quo ipso cont[illegible] batur diuisio fieret. Rursúmq; natu [illegible] marito dederat optionem iuniori, secum [illegible] que [illegible] one dixerat placere sibi quod soror iunior eam bonorum partẽ legisset propter quam futurum erat vt frequentiùs & faciliùs inuicẽ conuenirent. 3 Sed eius maritus qui ipse instrumenti verba dictauerat, portionésq; pro arbitrio distribuerat, quasi re meliùs considerata notarij stipulatione adhiberi prohibuerat, atque ita sorores vtrinque discesserant. Quærebatur an perfecta diuisio videri deberet ne ampliùs esset locus pœnitentiæ. Placebat quibusdam non esse perfectam nihilque actum dici posse quandiu agendum aliquid superesset. 4 Neque esse dubitandum quin ex notarij stipulatione vires accipere contractus deberet, quæ tamen in proposito nulla interuenerat. 5 Obídque locum esse legibus quæ negant ex diuisionis placito agi posse si neque stipulatio neque traditio intercessent. 6 Alij contra existimabant, non posse necessariam notarij stipulationem, 7 quæ nec aliam ob causam adhiberi solet quàm ad futurã rei memoriam. 8 Sufficere autem quòd sororum stipulatio interuenisset, 9 inducenda vtique ex mutua [illegible] portionum delatione, & acceptatione, quæ cùm apud notarium facta esset ad quem sorores venerant vt contraherẽt & stipularentur, dubitari non oportebat quin stipulandi potius quàm paciscendi animo facta omnia viderentur. 10 Præsertim cùm gesto inter sorores negotio non fuisset in potestate mariti qui nullum in bonis non dotalibus ius habebat, 11 à contractu recedere, si quidem nec ipsius ratihabitio vel autoritas vlla requirebatur Dicebam ea potiùs ratione defendi posse nihil actum, quòd ea contrahẽtium voluntas fuisse videbatur, vt in scriptis contractus fieret, quando [illegible] ob causam ad notarium [illegible] poterat. 12 Constat enim quoties id actum est vt in scriptis cõtractus fieret, pœnitentiæ locum esse quandiu scriptura prorsus absoluta, adeóque solenniter in mundum redacta non est. 14 *Ita* in causa filiorum [illegible] Perrodi procuratoris patrim[illegible] istra[illegible] umest in publico auditorio non tamen decisum Prid. Id. Decemb. 1593.

1 Potest enim mulier nupta habere res duplicis generis quasdam dotales, quasdam non dotales & extra dotem constitutas vt Scæuola loquitur in l. pen. D. ad leg. falcid. & has rursum in duplici differentia, quasdam parafernales de quibus in l. hac lege 8 & l. vlt C. de pact. conuent. tam sup. dot. scilicet quas mulier secum adfert in domum mariti, & cum dote sed ita tamen vt sint extra dotem, Galli veteres peculium dicebant l. si ego 9. § dotis autem D. de iur. dot. Alias quæ mulieri obueniunt constante matrimonio quę magis propriè aduentitię dici possunt. De quibus omnibus Bart. in Disput. quæ incipit, mulier habens amplum patrimonium.

2. Secundum ea quæ diximus Def 2. supr famil. ercisc.

3. Actus autem geminatus solet eundemem consensum inducere l. si mulier 22. C. ad SC. Velleian.

4. l. penult in fin. C de his quib. vt indign.

5. Licèt enim instrumentum iam scriptum lectúmque erat quo continebatur, & diuisionem factam esse & stipulationem interuenisse, non tamen ea res faciebat stipulationem quousque contrahentes omnia, quæ instrumento continebantur, sibi placere iurassent.

6. l. diuisionis placitum 45. D de pact. l. cùm proponas 21. C. eod. l. si diuisionem 15. C famil. ercisc.

8. Non magis quàm interuentum instrumenti l. instrumentis 9. C. de fid instrum. l. pactum 17. C. de pact. l. 7. C. si maior fact. rat. habuer.

8. Quæ causa vt plurimùm esse solet conficiendorum omnium instrumentorum l. cùm te 5 C. de transact. l. contrahitur 4. D. de pignor. d. l. pactum 17. vbi Gothofr C de pact.

9. Notarium enim adhiberi nil necesse est ad stipulationis validitatem nisi cùm is cui commodum stipulationis acquirendum est sibi ipse stipulari non potest. Finge pupillum absentem aut qui fari non possit l. 2. 3. & 4. D. rem pupill. sal. for.

10. Solus autem ille stipulandi animus distinguit pactum à stipulatione l. iuris gentium 7 § quod ferè D. de pact l 1. § cum qui D. de const. pecun.

11. d. l hac lege 8. C. de pact. conuent. tam sup. dot.

12. Textus est in l. volet necne 6. C. de reuoc. donat. Dixi Def. 4. sup. de eo quod met. caus.

ferre possit l. 1 & tot tit D. ad SC. Trebell.

2. Quod enim fructuarij interest dari ei actionem contra proprietarium vt vtendi fruendi facultatem præstet. Non etiam contra debitores hereditarios, quos vt liberentur, necesse est soluere ipsi heredi, licèt solutam heredi pecuniam petere ab eo possit vsufructuarius, præstita demum satisdatione l. 1. C. hoc tit.

3. Arg. l. Iulianus 13. §. pen. D. de act. empt. Iunctis aliis locis quos congessi ad Def. 1. num. 1. sup. vt nemo tamen ager.

4. Quia ea lege duodecim tabularum actiones omnes in heredem Iulium transeunt l. 1. C. si cert. pet. l. 2. C. de hered. act.

DEFINITIO VIII.

Item in manumittendis talisibus.

Melior etiam heredis fiduciarij quàm vsufructuarij condicio in eo est, quòd manumissiones factæ ab herede fiduciario pendente fideicommissi condicione valent etiam in præiudicium fideicommissarij, si posteà condicio extiterit: 1 factæ a fructuario non valent. 2 Neque eò tamen minùs agere proprietarius potest aduersus fructuarium eiúsve heredem in id quod sua interest, 3 factas non esse, si id malit quàm irritam facere manumissionem. 4 Ita Senatus in ea causa de qua SC. 1. & 2. infr. De his qui manumit. non poss.

1. Ex l. quidam ita 25 § si quis filium. D. ad SC. Trebell. iunct. l. non ideo minus 63. D. de rei vindic. Potest enim fieri vt nunquã sit locus restitutioni fideicommissi condicionalis, forte si condicio deficiet aut ante illius implementum fideicommissarius decesserit l. Statius Florus 48 §. Cornelio Felici. D. de iur. fisc. præter id quod non solum ante restituram hereditatem fiduciarius heres verè heres est, sed etiam post restitutionem §. restituta Inst. de fideic. hered.

2. Quia fructuarius non est dominus l. fals us 43. §. vlt. D. de furt. manumissio autem valere non potest quæ fit à non domino, Imò nec quæ fit à domino si in id tempus conferatur manumissio quo dominus esse desierit l. Stichus 39. D. de manum. testam.

3. Interest enim quasi facta eius condicione deteriore propter obiectum fauorem libertatis l. 3. §. 1. de alien. iud. In eóque veniunt non tantùm precia manumissorum sed etiam vtilitates si quæ abiint propter manumissionem l. inde Neratius 23. § idem Iulianus D. ad leg. Aquil. iunct. l. si sterilis 21. §. cùm per venditorem. D. de act. empt.

4. Neque enim iure suo vti cogitur l. si iudex 28. D. de minor. l. pen. C. de pact. præsertim cùm nec quicquam intersit fructuarij aut eius heredis qui scilicet tantundem præstare cogeretur manumissio aut eius successoribus si proprietarius manumissionem irritam facere vellet.

DEFINITIO IX.

Quantum intersit an fructus quis percipiat iure vsufructus, an iure pignoris.

Quantum intersit inter vsumfructum & ius percipiēdi fructus, 1 ex eo cognosci potest, quòd quisquis vsumfructum habet quoquomodo constitutum, 2 satisdare cogitur de bene vtendo fruendo, 3 non item qui ius habet fructuum fortasse ex antichresi percipiendorum. 4 Itaque hic omnimodo facit fructus suos in vicem legitimarum vsurarum, & consequenter ad modum vsque legitimum, nealioqui in earum fraudem antichresis contracta videatur. 5 Vsufructuarius verò non facit fructus suos nisi à die præstitæ satisdationis, Nimirum si petita sit. 6 Nam si non sit petita, nihil est quod fructuario imputetur. 7 At finge vtrumque ius in eadem persona concurrere, Eundem nimirum esse & vsufructuarium & creditorem antichresticum, petitámque vsusfructus nomine, nondum tamen ab eo præstitam satisdationem. Vtrum fructus quos ab eo tempore percepit suos fecisse videri poterit? Vtique: sufficit enim quod ex alterutra causa ius haberet fructus suos faciendi. 8 Ita Senatus in causa N. Aprin viduæ procuratoris Albert. & N. filiæ D. Senatoris de Beausmont 7. Id. Aug. 1595.

1. De quo vide text. elegantem in l. si vsufructus 66. l. cùm in fundo 78. D. de iur. dot. l. si conuenerit 4. D. de pact. dotal.

2. Nisi per modum exceptionis & reseruationis vt in l. quisquis C. de donat. Aut per modum inuestiturae vt in ipsis Def. 3. num 4. sup.

3. l. 1 & tot. tit. D. 2. vsufruct. quem caueat.

4. Quia tam et is obligatus hic est ex contractu vt pignoratitia conueniri possit si quid dolo malo fecerit l. si pecuniam 33. D. de pign. act. item quia pignus habet ex ipsius debitoris voluntate, satisdatio autem tunc præstatur cum alius petit, alius vsumfructum constituit.

5. Textus est in l. si ea pactione 14. C. de vsur. l. cum debitor 8. D. in quib. caus. vel hypot. tacit. contr. Vide quæ 10 hanc rem scripsi de antichresi expressa & tacita in Chiliade De err. pragmat. Decad 9 Err. 5. & 6.

6. l. 1. vbi notat C. hoc tit.

7. Dixi Def. 3. sup.

8. Sublata enim causa vsusfructus ob non præstitam satisdationem superest causa pignoris per antichresim contracti ex qua fructus ad creditorem non quasi ad vsufructuarium, sed tanquam ad creditorem pertinent. arg. l. cùm in qua 32. §. mulier D de vindict. indeb. Non enim sufficit proprietario eidemque debitori ad sibi comparandam fructuum acquisitionem impedimentum vnum remouere ratione vsusfructus si non remoueat etiam impedimentum pignoris. Vbi namque plura sunt impedimenta, nihil agit qui iterum tantum remouet l. axia 77. §. 1. vbi Castrens. D. de condic. & demonst.

DEFINITIO X.

Qua ratione debeat fieri æstimatio habitationis, vsusfructus, & alimentorum.

Habitationis, & vsusfructus, itémque alimentorum æstimationem aliter fieri obtinuit, si aut habitationis aut vsusfructus, aut alimenta debeantur ex testamento, aliáve vltima voluntate, aliter verò si ex contractu Prore casu eam computationem annorum fieri placet, quàm Vlpianus pro ætatum varietate aliam atque aliam imponenda Falcidiæ ratione probabat. 1 Posteriore verò illam potiùs sequendã, quæ à Iustiniano præscripta fuit in reditibus donatis, 2 vt quindecim annorum computatio incatur. 3 Sed quoniam fieri potest, vt in longius tempus vita protrahatur, 3 illud etiam non immeritò placuit, vt de soluendo eo quod plus erit in debito satisdationem præstari oporteat. 4 Sme die.

1. In l. Computationi, aliàs l. hereditatum 68. D. ad legem falcid.

2. in l. si quis argentum 35. §. sin autem donator C. de donat.

3. l. an vsumfructus 56. D. de vsufr. l. si vsusfructus 8. D. de vsufr. legat.

4. Vt alias fieri solet quoties ex postfacto apparere potest vt plus minúsve debeatur. l. t. & tot. tit. D. si cui plus quàm per leg. falcid. l. statuliber rationem 5. D. de statulib.

TIT. XXIV.

De seruit. & aqua.

DEFINITIO I.

Sola prohibitio vtendi seruitute non interrumpit præscriptionem seruitutis si ea prohibitio effectum non habuit.

Non ex eo solo interruptus dici potest vsus seruitutis quòd is qui per fundum tuum ire agere solebat verbo prohibitus aliquando sit ne iret ageret, si modò ire agere non destiterit. 1 Requiruntur enim contradictio iudicialis, aut quæ factis non verbis testata sit. 2 Alioqui præbet ea res

ea res potiùs materiam inchoandæ præscriptionis, cùm ab eo saltem tempore non possit videri clam aut precariò seruiture vsus qui te inuito vsus est: 3 At ne vi quidem, 4 cùm in sui iuris quasi possessione perstiterit. 5 *Ita Senatus* Prid.Cal.Febr.1590.

1. *l. vlt. D. de itin. actúque priuat.*
2. Boer. *quæst.* 319.
3. *l vlt. D. quemadm. seruit. amitt.*
4. Licèt vi factum dicatur si quis contrà quàm prohiberetur fecerit *l. 1. §. quod sit vi factum. D. quod vi aut clam.* Nec solùm si contra prohibitionem denunciationémque fecerit, sed etsi cùm sciret se prohiberi posse per vim molitus est ne posset *d. l. 1. §. sed & si contra & §. seq. l. vi facit 20. eod.*
5. *d. l. vlt. De itin. actúque priuat.* Sufficit enim vt iure suo se facere patet, paratúsque sit se iudicio defendere aduersus eos qui, interdicendū existimant ne seruitute vtatur *l. 3. §. si quis paratus sit & seq. D. quod vi aut clam.* Et sanè nec vi nec clam facere videri potest qui suam duntaxat continuat possessionem, nec si eam vi defendat *l. 1. C. vnde.*

DEFINITIO II.

Seruitus debita fundo vendito sequitur fundum licèt non sit tam necessaria emptori quàm fuit venditori.

QVi communia prædia habebant cùm diuisionem facerent conuenerant vt mutuò sibi prædia singulorum seruirent ad eundum, agendum & vehendum, nisi quatenus viam publicam in confinibus haberent. Vendito posteà per vnum ex condiuisoribus prædio, ad quod non nisi per aliorum fundos accedi poterat, Idem seruitutis ius distractum quoque prædium sequetur, 1 licèt in condiuisorum duntaxat personis concepta stipulatio sit, 2 Nisi euidenter appareat id actū vt personæ magis quàm prædio seruitus deberetur, 3 quod tamen in dubio non est præsumendum. Maximè, si eius prædij fructus absque vsu eius seruitutis nullus futurus sit. 4 Nec intererit ân fundus hic cui seruitus quæsita fuerat simpliciter venditus sit, an, vt fieri solet, cum ingressibus & egressibus. Etsi enim non aliter præstare emptori seruitutem venditor debet quàm si nominatim promiserit quamuis alioqui ad fundū accedere emptor non possit, 5. Si tamen fundo seruitus debebatur talis venditus intelligendus est qualis penes vēditorem fuit, ac proinde cum iure seruitutis, tametsi nihil de seruitute dictum sit. 6 Neque mutabit quod is qui à condiuisore emit, vicinum fundum habeat viæ publicæ contiguum ad quam per fundum suum ire possit. Cur enim cogatur proprio prædio seruitutem imponere, quam si alius à condiuisore emisset, pati non cogeretur: 7 Aut quid si eundem fundum quem ipse emit, velit alteri vendere: 8 An idcirco per fundum suum hereditarium viam præstare tenebitur, quòd cùm ille vtrumque possideret, ire, agere, & vehere per eum posset? Minimè. Nec igitur cogendus est vt per fundum suum eat si nolit. Ne quidem si per multos annos ita fecisse probetur. Nunquam enim ex eo quod quis in suo fecit pro arbitrio, sumi ius potest, vt in posterum idem facere compellatur. 10 Præsertim quod ad seruitutes attinet, cùm nemo rei suæ quandiu sua est seruitutem imponere possit. 11 *Ita Senatus* pro fratribus Chardon contra fratres Ribitel Idib Decemb. 1592.

1. *l. cùm fundo 36. D. de seruit. rustic. præd.* facit *l. via 23. § si fundus & §. quacunque eod. tit.*
2. *d. l. cùm fundo vers. nec ad rem pertinet.*
3. *l. Mela 14. §. vlt. D. de alim. legat.*
4. Quæ videtur esse sententia *l. 4. & l pen. D. de seruit. rust. præd. l. penult. D. si seruit. vindicet.*
5. *d. l. via §. quacunque eod. l. in vendendo 66. D. de contr. empt. l. tenetur 6. §. si tibi & seq. D. de act. empt. l. si aqua 47. cum duab. seqq.*
6. *l. penult. D. de euict. l. si partem 19. §. 1. D. quemad. seruit. amitt.*
7. Nemo enim cogitur inuitus fundo suo seruitutem imponere, sed in eam rem consensus requiritur omnium quorum interest *l. in concedendo 8. cum duab. seqq. D. de aqua & aquæ pluu. arcen. l.* & quibus constituta seruitus noceret *l aqua 4. C. hoc tit.* Nam & seruitutis constitutio alienationis species quædam est *l. vlt. C. de reb. alien. non alienand.* nemo autem rem suam vendere cogitur *l. nec quasi 70. D. de rei vendic. l. non enim 9. D. de rer. Amot.* facit *l. in fundo 38. ad fin. D. de rei vendic.*
8. Vtique enim non tam facilè emptorem inuenturus est fundi cui nulla seruitus debeatur *arg. l pen. D. de euict.* præsertim si ad eum fundum aliunde nullus pateat accessus *d. l. via 23. §. quamuis in fin. D. rust. præd.*
9. In suo enim faciebat iure dominij non seruitutis *l. vt pomum 8. D. hoc tit.*
10. *l si certis annis 18. C. de pact. l. operis 31. D. de oper. libert.*
11. *l. vti frui 5. D. si vsusfr. petet. l. in re communi 26. D. vrb. præd. l. cùm essent 33. §. 1. rustic præd. d. l. vt pomum 8. D. hoc tit. De seruit.*

DEFINITIO III.

De seruitute amittenda non vtenda, vel vtendo retinenda.

SI tamen tanto tempore per aliorum condiuisorum fundum ire desierit, quanto amitti seruitus potest non vtendo, Est quod sibi imputet, nec posteà vindicare seruitutem ei licet. 1 Quòd si ex contrario seruitute vsum condiuisorem appareat, itémque eum qui emit à condiuisore, non quæremus quanto tempore vsus sit, nec immemorialis temporis vsum exigemus, 2 qui inueterato nostrorum errore in seruitutum quas discontinuas vocant, 3 præscriptione requiritur, 4 Cùm hoc casu non præscriptionis, sed constitutionis iure seruitus debeatur. 5 Sufficiet igitur ita vsum emptorem aut venditorem, vt non vtendo amissa non sit seruitus: Adeò vt si ex pluribus condiuisoris aut emptoris heredibus quidam vsi sint, quidam non, retineatur nihilominùs tota seruitus, quia nec pro parte amitti potest, sicut nec acquiri. 6 Idémque erit si vnus ex socijs in fundo communi & seruituti & liti eo nomine institutæ renunciauerit. Neque enim cæteris qui non renunciarunt, si communem seruitutem vindicent, ea res nocere potest. 7 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l Labeo 17. cum l. seq. & tot. tit. D. si seruit. vindicet.* Nec rursum actionem vllam habet eo nomine aduersus venditorem *l. in vendendo 66. §. 1. D. de contr. empt.* Nimirum vt Pomponius eo loco scribit. Si venditor eùm venderet, de seruitute fundo debita eū certiorauit. Alioqui ex empto teneri debet ob dolum.
2. *ex l. hoc iure 3. § Ductus aquæ D. de aqua quotid. & æstiu. l. 1. §. vlt. D. de aqua & aquæ pluu. arc.*
3. Cùm tamen seruitutes omnes causam continuam habere debeant & perpetuam nullæ discontinuam *l. foramen 28. D. vrban. præd* & è contrario continuam possessionem habere non possint sed discontinuam omnes *l. seruitutes prædiorum 14. D. hoc tit gener. De seruit.*
4. Contra quàm scriptum sit *in l si quis diuturno 10. D. si seruit. vendic* vbi discretè scriptum est diuturnum vsum sufficere id est longi temporis ad eas quoque seruitutes acquirendas quas nostri discontinuas vocant. facit *d. l. foramen 28. à cons. fin. D. vrb. præd. l. apparet 5. §. penult. D. de itin. actúque priuat. l. 2. C. hoc tit.*
5. Seruitutes enim pactionibus iustísque conuentionibus rectè constituuntur, & acquiruntur *l. 4. D. hoc tit.*
6. *l. seruitus 5. l. aquam 16. vers. quid si plurium l. vsu 20. cum seqq D. quemadm. seruit. amitt. l. pro parte 11. l. via 17. D. hoc tit.*
7. *l. vnus ex socijs 34. D. rustic. præd. l. per fundum 11. eod. l. 2. D. hoc tit. l. vlt. D. commun. præd. l. si de communi 29 si ser. vind.*

DEFINITIO IV.

Seruitus indefinita sic interpretanda est vt quàm minimo fieri potest incommoda fundus seruiens oneretur.

OBseruandum tamen est, Per eum seruientis fundi locum seruitutem constitui debere vbi minore detrimento constitui possit, 1 Quod ipsum ita intelligi oportet, tametsi per longum tempus probetur

dominus fundi dominantis solitus ire agere per villam aut vineas fundi seruientis. Nam licèt quià primùm ille ditexisset eà demùm ire agere deberet, nec amplius mutandæ seruitutis quantumlibet incommodæ potestatem haberet, quia sibi imputet qui cum seruituti locum elegerit, 2 fauorabilior tamen videtur condicio domini prædij seruientis, 3 cùm non habeat dominus fundi dominantis, quod conqueratur si modò seruitus ei præstetur qualis quantáque debita est. 4 Nam & consensus qui ex sola patientia & ob id quid non factum inducitur, leuior esse solet, minorísque momenti, quàm qui ex facto ipso, 5 Cùm tacitus ille videri debeat, hic verò potiùs haberi pro expresso, quandoquidem nihil interest, verbóne an facto quid exprimatur. 6 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. *l. si cui simplicius 9. D. hoc tit. gener. De seruit. l. si via 26. D. rustic. præd.* iunct. *l. si mihi 21 & seq eod.*

2. *d. l. si cui simplicius* vbi Celsus hoc ipsum ex Sabini sententia scribit *l. certo generi 13. §. 1. rustic. præd.*

3. Vt & debitorum omnium fauorabilior condicio esse solet *l. Arrianus 41. de oblig. & act. l. fauorabiliores 125. de regul. iur.*

4. *Arg. l. si patronum ex debita 44. §. si ex bonis. D. de bon. libert.*

5. Nam qui tacet non vtique fatetur licèt verum sit eum non negare vt est in iuris regula *l. qui tacet 142. De reg. iur.*

6. *l. non tantum 5. D. rat. rem haber.*

DEFINITIO V.

Quando superioris molendini dominus prohibere possit ne in inferiore loco aliud molendinum extruatur.

SVperioris molendini dominus prohibere non potest ne in inferiore loco alius molendinum extruat, 1 tametsi ex eo futurum sit vt superioris reditus diminuatur: 2 Si modò iure suo inferioris dominus ædificauerit siue in proprio loco, siue in publico, nisi constet eo animo ædificasse vt vicino noceret, potiùs quàm vt sibi prodesset, id est ad æmulationem. 3 Sed si ex priuilegio ædificauerit, hoc est ex concessione vel Principis vel domini feudi, distinguendum est qua ratione superiori vicino noceat. 4 Nam si ob id solum quòd minùs frequens superioris molendini commercium futurum sit, prohibendus non est, cùm suam quisque possit condicionem meliorem facere etiam cùm alterius detrimento, dummodo citrà iniuriam. 5 Si verò ob id quòd cursus aquæ impediatur, & ex restagnatione fiat vt superius molendinum perinde exerceri non possit, prohiberi potest. 6 Sic enim concessio & priuilegium intelligi debet, ne illi qui ius anterius habuit damnum inferatur. 7 Quòd si ea construendi posterioris molendini forma ipso priuilegio præscripta sit, quæ restagnationis incommodum adferat, quærendum erit, 8 An qui priuilegium concessit ius habuerit tale concedendi, necne. Vt si non habuerit cogatur inferioris molendini dominus opus destruere: 9 Si habuerit, nulla in eam rem actio competat, sed tantum aduersus concedentem, si is fortè priore concessione se obligauerat ne alteri in posterum idem priuilegium saltem in prioris molendini præiudicium concederet. 10 Aut si superioris molendini domino permiserat vt eos qui in alia siue superiore siue inferiore eiusdem fluminis parte ædificare vellent, prohiberet. 11 Alioqui non ex eo solo quòd tibi promisero molendinum ædificare in ripa fluminis, prohibeor aliis ius idem ædificandi concedere, tuo licet incommodo & damno. 12 *Ita Senatus* pro N. de Monteinard D. de Marcieu contra fratres Boclier. Et pro iisdem fratribus Boclier contra Ioãnem Martin 4. Cal. Febr. 1593.

1. *arg. l. cum eo 9. l. inter seruitutes 15. D. vrban. præd. l. altiùs 8. & l. seq. C. hoc tit.*

2. Quia ex eo quod quis in suo iure faceret, teneri non potest licèt per consequentiam alteri noceatur, quia nec debet videri damnum facere is qui eo veluti lucro quo adhuc vtebatur, prohibetur, vt elegãter Vlp. ait *in l. Proculus 26. D. de damn. infect.* facit *l. fluminum 24. §. vlt. eod. l. nemo damnum 151. de regul. iur.*

3. Nam ad æmulationem ædificare nunquam licet, ne quidem pro ornanda ciuitate *l. 3. D. de operib. publ.* Sic nec ædificatio per vicini inuidiam interrumpi debet *l. pen. §. & hoc quidem 7. C. de ædif. priuat.*

4. Distinctio est Baldi quem vide *in l. si manifestè 7. C. hoc tit.*

5. *d. l. cum eo. d. l. inter d. l. altiùs d. l. fluminum §. vlt. & d. l. Proculus 26. de damn. infect.*

6. *l. 2. §. idem Labeo scribit si quis in suo 28. D. ne quid in loc. publ. l. 1. §. sed apud 6. D. de aqua & aquæ pluu. arc.* Nam sic debet quis meliorem rem suam facere ne vicini deteriorem faciat *d. l. 1 § sed & fossas eod. l. sicut autem 8. §. Aristo. D. si seruit. vindic. l. quidam 13. vrb. præd. l. si quis in puteum 11. §. vlt. D. quod vi aut clam.*

7. *l. 2. §. si quis à Principe D. ne quid in loc. publ. l. sed cùm ab herede 12. D. ad SC. Trebell.*

8. Inanis enim & vacua est voluntas cui iuris potentia non assistit, vt Baldus dicebat *ad leg. 4. D. de acquir. hered.* nec potest vllum affectum habere permissio facta per eum qui non habuit ius permittendi in præiudicium alterius *l. per fundum 11. l. vias ex fossis 34. D. rust. præd.*

9. *d. l. 2. §. si quis à Principe* in illis verbis: *Nisi fortè quis hoc impetrauerit D. ne quid in loc. public.*

10. Non enim nisi in personam actio est ex eiusmodi contractu *arg. l. si sterilis 21. §. sed etsi ita D. de act. empt. l. quoties 15. C. de rei vindic.*

11. Quo etiam casu persona tantùm promittentis obligatur nec impeditur translatio iuris ædificandi ex permissione ab eodem facta cùm non eo minùs maneat ipse dominus, quia nec sibi potest quis eam legem imponere *l. pen. D. de pact. l. quod autem 7. §. vxori D. de donat. int. vir. & vxor. l. Lucius Titius 40. D. de fideic. libert.*

12. Esset enim hoc molendino tuo seruitutem acquirere, quod nisi expressim factum sit, nunquam in dubio præsumi debet *l. pen. D. de instit. l. qui vti optima 90. D. de verb. signific.*

DEFINITIO VI.

Negatoria de seruitute agere potest is etiam qui nouum opus facientem non prohibuit cùm posset per nunciationem nec intra annum ad tollendum opus interdicto egit.

QVi passus est inferius molendinum aut superius cõstrui ex cuius ædificatione suo præiudicium fiat, nõ idcirco prohibetur agere vt vicinus cui ædificandi ius nõ fuit, opus demoliri cogatur: 1 Nisi expressim ipse ædificanti consenserit, 2 aut per longi temporis patientiam ius suum remiserit: 3 quamuis imputari ei possit cur non nunciauerit nouum opus. 4 Non. n. sicut facta nunciatio tuetur ius nunciantis, 5 sic omissa facere debet vt iure ædificasse videatur, qui ædificandi ius non habuit. 6 Supererit igitur infra decennium de iure & proprietate quæstio, 7 licèt post annum controuersia possessionis non admittatur. 8 Sanè hactenus nocebit agenti taciturnitas, quod si posteà iubeatur is qui nouum opus fecit illud destruere, eoque nomine in id omne quod actoris interfuit condemnetur, impunita tamen erit pro toto eo tempore quo actor tacuit, 9 nec nisi à die litis contestatæ id quod interest præstabitur. 10 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Quasi quod clam factum sit, Ab eo scilicet qui existimauit, aut probabiliter existimare debuit sibi factum iri controuersiam si non illi ipsi denunciauerit à quo controuersiam timere potuit *l. ultim. 8. ibi vi vel clam fecisse continetur: C. hoc tit.* Iunct. *l. 3. §. vlt l. 4. & 5. in princ. D. quod vi aut clam.*

2. Quo casu non potest aduersarius vi aut clam fecisse videri qui aduersarij consensum habet. Nec enim volenti fit fraus vel iniuria *l. quod autem 6. §. præterea D. quæ in fraud. credit. cum simil.*

3. Quod contingit si eo sciente per longum tempus in illo statu res manserit, quoniam scientia illa purgat clandestinitatem, vt ita dicam quæ ab initio in ipso opere faciendo interuenerat *l. 2. C. hoc tit.* Alioqui nullo tempore posset quis prædio suo acquirere seruitutem ex ea re quam ab initio aut vi aut clam fecisset *l. si quis diuturno 10. D. si seruit. vindic. l. 3. §. illud sciendum. quod vi aut clam.*

4. Porait

4. Potuit enim *l.1. & tot. tit. De oper. noui nunciat.*

5. Impediendo ne fiat quod nondum factum est *d. l. 1. § 1. iunct. § opus nouum & seqq.*

6. Sed hactenus sibi nocet qui negligens fuit in nouo opere nunciando vt remittendus sit ad interdictum quod vi aut clam factum erit vt testatur. *d. l. 1. §. 1.* Cæterum sumptibus suis opus tollere cogitur qui vi aut clam ædificauit *d. l. altius 8. & l. si in ædibus 9. C. hoc tit.*

7. *d. l. 2.* in illis verbis: *si ante id spatium C. eod.*

8. Interdicta enim ferè omnia sunt annalia præsertim illud Quod vi aut clam *l. semper 15. §. hoc interdictum ll. tit. quod vi aut clam. l. Antæus 14. D. de aqua & aqua pluu. arc.*

9. Scilicet cùm agitur post annum de iure habendi ædificatum non de possessione. Nam si intra annum agatur de possessione per interdictum tanti lis æstimanda est quanti actoris interest opus factum non esse *d. l. semper §. hoc interdicto.*

10. Quia iudicium singulare est in quo non veniunt accessiones & præstationes nisi à die litis contestatæ exemplo vindicationis *l. vtique 16. l. præterea 20. l. Iulianus 17. §. 1. & pass. De rei vindic.*

DEFINITIO VII.

Generalis concessio subsequens non extenditur ad ea quæ prius fuerant specialiter prohibita.

PErmiseram tibi vt in ripa fluminis ædificares quicquid velles & pro arbitrio præterquàm molendinū. Si posteà permisero vt in fundo tuo ripæ proximo, cuius dominium directum ad me pertinebat, columbarium extruas aliáque omnis generis ædificia siue voluntaria siue necessaria, non tamen videor permisisse vt molendinum ædifices, quoniam generalis concessio ad ea extendi numquam debet quę specialiter prohibita sunt,1 Sed speciali in eam rem voluntate opus est:2 Præsertim si ex eiusmodi molendini constructione futurum sit vt vel mihi vel alteri, maximè qui ius anterius à me habeat, damnum inferatur.3 Nec ad rem pertinebit si obiicias in mea potestate fuisse legem apertiùs dicere. 4 Neque enim apertiùs dicere debui, qui iam anteà satis apertè dixeram,& potiùs imputari potest tibi qui speciali concessione indigebas, cur non eam apertiùs impetraueris.5 Quare nec aliud erit tametsi ponas fore vt secūdum hāc interpretationem generalis illa concessio tibi inutilis futura sit.6 Semper enim damnum concedentis & alterius cuiuslibet exceptum intelligi debet.7 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. vxorem 15.* vbi nostri notant *C. de nupt.* Vide omnino *l. si mihi 20. D. de seruit. rustic. præd.* vbi est textus satis accommodatus.

2. Concessio enim generalis non alia continet quàm quæ concedens fuerat verisimiliter permissurus *l. qui peculij 46. D. de pecul. l. obligatione 6 D. de pignor. l. filiusfamilias 7. D. de donat.*

3. *Arg. l. 2. § merito & §. si quis à Principe ne quid in loc. publ.*

4. *Ex l. veteribus 39. D. de pact. l. Labeo 21. D. de contr. empt.*

5. *d. §. si quis à Principe* ibi: *nisi forte quis hoc impetrauerit.*

6. Etsi non facilè capienda est illa interpretatio *l. Titius 34. §. 1. de leg. 2.*

7. *l. præses 6. C. hoc tit.*

DEFINITIO VIII.

Cui incumbat onus probandi, agentíne confessoria an agenti negatoria.

NEgatoriam actionem proponenti ita demùm incūbit onus probandi si fateatur aduersariū esse in quasi possessione seruitutis, Aut si de eo constet alia ratione.1 Alioqui cùm vnaquæque res præsumatur libera,2 exigéda erit probatio ab eo qui confessoria nitetur.3 Idque multò magis si aduersus agētem de damno dato ob vsurpatam seruitutem reus confessoriam proponat per modum exceptionis, actor verò negatoriam per modum replicationis. Reus enim in exceptione actor est.4 Quamquam & in actione de seruitutibus siue confessoria, siue negatoria id perpetuum est vt vterque sit & actor & reus. 5 Quid ergo si negatoriam exercens fateatur quidem aduersarium iuisse, duxisse iumentum vel vehiculum aut quid aliud fecisse quod soleat fieri iure seruitutis, sed tamen dicat id factum vi aut clam, aut precario, aut iure familiaritatis? Exigetur omnimodo probatio ab actore,6 quoniam huiusmodi confessio licèt scindi non possit,7 sufficit tamen ad tollendam illam præsumptionem iuris,8 quæ facit vt omnia pro liberis habeantur, saltem ad transferendum onus probandi in actorem.9 *Ita Senatus* ex tempore in causa N. Caroli Vernat affinis mei & Antonij de la Cuaz 3. Cal. April. 1593.

1. Puta ex instrumentis aut denique quolibet alio modo.

2. *l. cum eo 9. D. de seruit. vrb. præd. l. altius 8. C. hoc tit. l. 4. D. de instit. & iur.*

3. Guid. Pap. *quæst. 28. ad fin.*

4. *l. in exceptionibus 19. D. de probat.* iunct. *l. præced. eod. tit. l. 1. D. de except.*

5. *§ æquè* ibi Ioann. Faber *Instit. de action.*

6. Non solùm quia actor & petitor est (id enim est partes petitoris sustinere vt dicebat Africanus *in l. si priusquàm 15. in fin. D. de oper. noui nunciat.*) sed etiam quia præsumptionem habet contra se, ne delicti præsumptio capiatur *l. merito 51. D. pro socio.* Delictum enim est si quid vi aut clam fiat. Precarium autem cùm ad donationem proximè accedat *l. interdictum 14. D. de precar.* præsumendum etiam non est *l. siue possideris 16. C. de probat.*

7. Styl. Senatus nostri *artic. ex l. si ita stipulatio 39. in fin. D. de oper. libert. l. nam absurdum 7. D. de bon. libert.*

8. Maior enim præsumptio vincit minorem *l. cùm de indebito 25. De probat. l. Nesennius 34. D. de negot. gest.* & aliis vulgaribus.

9. Is enim est effectus fortioris præsumptionis vt probandi onus transferat in aduersarium *l. alimenta 11. C. de negot. gest. l. si chirographum 24. D. de probat.*

DEFINITIO IX.

Quid allegare & probare debeat qui seruitutem aut immemorialem aut aliam petit.

QVi intēdit se suósque autores per fundum tuum iuisse tanto tempore vt initij memoria non extet,1 non cogitur probare, at ne allegare quidem factum id iure seruitutis, Cùm immemorialis ipsa possessio ius præbeat, & sit loco tituli constituti.2 Tanti siquidem temporis lapsus omnem omnino præsumptionem excludit violentæ aut clandestinæ aut precariæ possessionis.3 Qua præsumptione cessante necessariò fit consequens vt iure suo vsi sint qui per fundum tuū iuerunt,4 Quod ius porro aliud esse non potest quàm seruitutis.5 Aliud est si quis diuturno tantùm vsu id est decennij vel vicennij nitatur ad vindicandam seruitutem. Neque enim sufficit ad obtinendum allegare vsum tanti temporis, nisi allegetur etiā ius seruitutis.6 Sed tamen ad id probandum cùm perdifficilis sit probationis 7 vt & cætera omnia quæ in animo potiùs quàm in facto ipso consistunt,8 Sufficiet testes dicere eam vocem, & famam fuisse publicam, vt qui per fundum tuum ibat, toto eo tempore iure suo ire crederetur. *Ita Senatus* in causa D. Antonij Charpenei compatris mei obseruandiss. Senatoris meritissimi & eruditissimi & Syndicorum de Verdon 6. Id. Nouembr. 1594.

1. De quo vide Paulum ad Labeonem *in l. si arbiter 28. D. de probat.*

2. *l. 1. §. vlt. D. de aqua & aqua pluu. arcend. l. 3. §. ductus aquæ D. de aqua quotid. & æstiu.*

3. Nam & præsumitur regulariter bona fides in possidente *l. penult. C. de euict.* Alciat. *De præsumpt. præs. 5.*

4. In dubio enim iure suo quis fecisse credendus est potius quàm alieno *d. l. merito 51. D. pro socio.*

5. Nihil enim iuris in aliena re habere quisquam potest, nisi eius personæ vel prædio res illa seruiat. Ius enim omne reale aut est dominij, aut pignoris aut seruitutis. Nisi proponas itum fuisse quasi per viam publicam *l. vlt. D. quem. seruit. amitt.* Iunge *l. vlt. D. de itin. act. priuat.* Item intellige: Nisi aliqua sit probatio aut præsumptio libertatis in contrarium, puta si is contra quem allegatur præscriptio habuerit perpetuò aut variis intermediis temporibus in domo ianuas vel fossas in agro ad introitum & exitum pro arbitrio prohibendum, quo casu possessio præsumitur fuisse ab initio vitiosa,

id est vel violenta vel clandestina vel precaria. Sufficit autem vt ab initio tales fuisse probetur vel præsumatur ad hoc vt vitium possessionis perpetuò durare intelligatur atque ita præscriptio etiam immemorialis impediatur *l. 1. §. idem Labeo. l. 3. §. illud sciendum l. vim facit 19. § 1. D. quod vi aut clam. iunct. l. ad ust ramos 9. § vlt. & l. vlt. § fi ad iannam eod.*

6. Id est se vsum via vel itinere vel alia seruitute, non vi non clam, non precariò sed iure seruitutis *l. si quis diuturno 10. D. si seruit. vendic. d. l. vlt. D. quem. seruit. amitt. d. l. vlt. de itin. act. priuat.*

7 Nam in iis quæ difficilioris sunt probationis leuiores probationes admittuntur *l. non omnes 5. § barbarus D. de re milit.*

8 In quibus ideo solet plerumque sufficere iusiurandum *l. thesaurus 15 D. ad exhib. l. sumptures 25. ad fin. De reb. auctor. iudic. possid.* facit *l. dolum 6. C. de dolo. Auth. ut qui semel C. de probat.*

DEFINITIO X.

De prohibitione facta ad interrumpendam præscriptionem seruitutis.

DIci solet interrumpi præscriptionem seruitutis naturaliter per contradictionem & prohibitionem eius aduersus quem præscribebatur, [1] Sed id tamen intelligi debet si prohibitio effectum habuerit. [2] Alioqui si prohibitus vi seruitute perseuerauerit, tanto fortius erit ius præscribentis. [3] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. 2.* iunct. *auth. nulla fidei C. de præscript. long. temp. l. 2. & 3 C. de annal. except.*

2. *Arg. l. vic. D. de itin. actúque priuat.* in illis verbis: *sed si prohiberetur non facturus.*

3. Aliud est quod dicimus in iuribus negatiuis præscribendis non incipere præscriptionem currere nisi ex die prohibitionis & contradictionis. Tunc enim is qui prohibet, præscribit: Et quandiu non prohibuit potest aduersarius dicere, se non fecisse id de cuius faciendi vel non faciendi iure disputatur potiùs quod facere noluerit quàm quod non potuerit: sanè prohibitionem omni casu effectum habuisse necesse est *l. 5. l. 31. D. vrb. præd.*

DEFINITIO XI.

De seruitute pascendi pecoris toti vniuersitatis alicuius territorio acquisita, An & quomodo in alios transferri possit.

PAscendi pecoris seruitus [1] cùm prædij sit non personæ [2] alteri acquiri non potest quàm qui prædiũ habeat [3] Sed finge vniuersitati ius illud quæsitum esse vt quisquis est ex vniuersitate ius illud habeat depascendi sui pecoris in alieno [4] fundo. An singulis permittetur, vt ius suum transferant in alium qui non sit ex eadem vniuersitate? Minimè, Quoniam sicut ab initio acquiri non potest seruitus sine prædio [5], ita nec quæsita transferri sine prædio cui debetur [6] At neque ad eam transferendam sufficiet alienari fundum aliquem qui in eius municipij territorio situs sit, Ne alioqui facilè sit eiusmodi fraudis commento non solùm fundi seruientis sed etiam cæterorum qui ex vniuersitate sunt ius imminuere, [7] Cùm quo pauciores ius illud seruitutis habituri sunt, eo preciosius ipsis & cõmodius id futurum sit. Igitur dicendum est sicut toti vniuersitatis territorio quæsita videtur seruitus, non huic aut illi prædio, [8] ita non nisi cum vniuersitate bonorum seruitutem hanc in alium transferri posse: [9] si secus factũ sit, personalis tantùm quædam concessio facta non etiam seruitus translata videbitur. [10] Ideóque non confessoria aut negatoria de seruitute actio stipulanti competet, sed in personam duntaxat illius qui concesserit si eiusmodi iuris controuersiam patiatur. [11] *Ita Senatus* pro D. de Mandolle contra fratres Parchet 5. Id. Ianuarij 1595.

1. De qua *in l. 3. in princi. D. de seruit. rustic. præd. l. testatrix 20 § 1. D si seruit. vindic.*

2. Si prædij fructus maximè consistat in pecore *l. pecoris 4. D. de seruit. rustic. præd.* Adde *l. si in tabula 20. § vlt. eod.*

3. Seruitutes enim siue vrbanorum siue rusticorum prædiorum licèt sint incorporales, tamen corporibus accedant vt Paulus loquitur *in leg. seruitutes 14. D. hoc tit.* facit *l. si alias 32. § 1. D. vrban. præd. l. Mela 14. §. vlt. de alim. legat. l. 1. in fin. D. commun. præd.*

4. Nam & fundo municipum seruitus acquiri potest *l. non dubito 12. D hoc tit.*

5. *d. l. 1 in fin. commun præd.*

6. *l. via constitui 23. §. si fundus & §. quacumque D. rustic. præd. l. cùm fundus 12. D. commun. præd.* Imo nec sine fundo retineri potest seruitus quæ semel prædio quæsita fuit *l. pro parte 11. D. hoc tit. l. si sub vna 36. De verb. oblig.* tametsi etiam inutilem seruitutem sibi quem excipere & retinere in fundo alienando nihil vetet *l. si functus 19. D hoc tit. l. venditor 13. D. commun. præd.*

7. Quotiens neutrum permutendum est *l. certo generi 13. § 1. l. Quæritur 15. D rustic. præd. l. 3 § is qui aqua D. de aqua quotid. & æstiu. cuius ædificium 24 D. vrb. præd.*

8. *d. l. non dubito 12. D hoc tit.*

9. *d. l. testatrix § 1. ibi: sed nonnulli ex his qui hoc ius habebant prædia sua illa propria venumdederunt D. si seruit. vindicet.* Obstat tamen quod ibidem subiungit Scæuola, Si tantùm pars illorum propriorum fundorum legato ad aliquem transmissa sit hoc quoque ius cessurum legatario, Nisi dicas quod & verum est non municipium sed plurium ex municipibus prædiis acquisitum fuisse apud Scæuolam ius pascendi pecoris, Et aliud iuris esse si tota vniuersitati suis omnibus prædiis id ius stipulata esse proponatur.

10. *Vt in specie d. l. Mela 14. in fin. D de aliment. legat.*

11. *Vt in specie l. cùm essent 33 § 1. D. rustic. præd l. venditor 13 in princip. D. commun. præd. l. vlt. § 1. D. contr. empt.*

TIT. XXV.

Famil. erc̃isc.

DEFINITIO I.

Per diuisionem hereditatis non præiudicatur fideicommisso conditionali quod nec expressim repudiari posset.

PEr diuisionem hereditatis inter fratres aliósve coheredes factam vix vnquam credendum est renunciatum fideicõmisso cuius dies posteà cesserit: [1] nec si ex diuisionis instrumento aliterve appareat visa lectáque verba testamenti quo fideicommissum relictum proponitur. [2] An quid generaliter iuri competituro difficiliùs renunciari possit quam competenti, [3] vt vulgo creditur: Minimè Sufficit enim subesse causam de præterito, quomodo nostri loquuntur, vt iuris competituri hac parte eadem ratio sit, quæ iam competẽtis. [4] An quòd remittendi per diuisionem fideicommissi causa nulla sit portionibus iam aliunde æqualibus constitutis? [5] Atqui causa illa vel vna sufficit inter fratres siue simplex siue reciprocum fideicommissum fuerit, vt fraterni concordia remoto captandæ alterius morti voto improbabili retineatur. [6] Ratio igitur verior hæc est, quòd conditionale fideicommissum ante conditionis euentum nõ quacumque voluntate remitti potest, quando nec expressa repudiatione possit, [7] sed pacto duntaxat, & consequẽter expresso [8] vt aliquid sit, propter quod vtiliter remissum videri debeat, potiùs quàm inutiliter repudiatum. [9] Quare nec ad rem pertinebit quod vulgares illæ clausulæ diuisionis instrumento inseri solitæ adscriptæ sint, De non veniendo contrà diuisiones huiusmodi perpetuas, & irreuocabiles: Iure & titulo perpetuo & irreuocabili: Pleno iure, Præstito iuramento: Rata & firma perpetuò manere: Numquam contrà facere vel dicere, & cæteræ si quæ sunt similes, [10] quia nec sufficit coheredes remittere fideicommissum voluisse, nisi eo modo voluerint, quo potuerunt. [11] *Ita Senatus* pro D. de Chastillon contra Dominas de Bouuant & d'Aiguebelle pud. Non. Iun. 1588. & in alia de qua SC. 5. Supr. de pact.

1. DD. *ad l. qui Romæ 122. §. duo fratres D. de verb. oblig.* De cuius tamen loci lectione & sententia scribam *in Chiliade de error. pragmat.*

2. Alioqui ea ratio transactionem impedit quòd de his controuersiis quæ ex testamento proficiscuntur, neque transigi neque exquiri veritas aliter potest quàm inspectis cognitisque verbis testamenti *l. de his 6. D. de transact. l. 3. §. 1. l. non est ferendus 12. eod. l. 1. §. 1 D. test. quem. aper.*

3. *Arg. l. qui superstite 94 D de acq. hered. l. si quando 35. §. illud & §. generaliter C. de inoff. testam.*

4. Bart. *in d. §. duo fratres* Ias. *ibid.* qui dicit esse communem Alex. *cons. 11. vol. 2.* Craueт. *cons. 20. num. 8.*

5. Sulei enim fauorabilior esse dispositio per quam liberi ad æqualitatem reducuntur *arg. l. inter filios 11. D hoc tit.* Iuncta *l. maioribus 3. C. commun. vtriusq. iudic.*

6. *L. si fideicommisso 11. C. de transact. l. 1. C. de pact.*

7. *l. si ita sit scriptum 45 §. si sub conditione. De leg. 2. l. toties 81. D de acquir. hered.*

8. Non enim fieri potest per pactum tacitum quod nuda voluntate fieri nequit. Neque enim est minorem esse vim tacitis quàm expressis *vulg. iurib.*

9. Aliud enim est remitti spem fideicommissi, aliud repudiari. Conditionis incertum remitti potest vt loquitur *l. 1. C. de pact.* Ius quod nondum competit repudiari non potest *l. qui potest 174 §. 1. De reg. iur.* facit *l. pen. futura actione 3. C. de dia.*

10. Licet vulgo plerique Doctorum contrà sentiant *ad d. §. duo fratres* Bald. *cons. 89.* Corneus *cons. 102.* Alex. *cons. 183. lib. 1. & cons. 8. lib. 5* Socin. *cons. 43. lib. 4.* Dec. *cons. 11. circa fin.* Crauet. *cons. 24. nu. 8.*

11. Inanis enim est voluntas cui iuris potentia non assistit vt dicebat Baldus *ad l. 4. D. de acquir. hered.* Ideòque accidit sæpenumero vt quis dum non vult quod potest, nec possit quod velit *l. quoties 9. in princip. D. de hered. instit. l. multum 6. in fin. C. si quis alter. vel sibi.* Mihi tamen semper probabilius visum est ex sola diuisione facta inter coheredes prohiberi eum qui ex ipsis fideicommissarius reperitur ne vnquam fideicommissum petere possit si non id specialiter exceperit, Non quasi diuidendo censendus sit repudiasse fideicommissum, quod nec expressim repudiare potuit, tametsi noluisset vt ait Definitio. Sed quia si alius fideicommissum peteret atque ita coheredum portiones euinceret, eò ex quæ esset sua ipse de euictione teneretur quam vtrique inter coheredes præstari certum est exemplo emptionis, cuius vicem diuisio obtinet *l. 1. C. commun. vtriusque iudic. l. si fidia 20. §. si pater D. hoc tit.* sicut & si vnam remex iis quæ alicui ex coheredibus obtigisse creditor quidam euicisset *l. rem pignori 28 l. paterfamilias 31. l. ex parte 39. §. vlt. D. eod.* Multò minus igitur audiendus est is ipse qui diuisit si eorundem bonorum licèt ex alia causa mouere velit quæstionem. Nam nec posset illo etiam casu quo alioqui de euictione ex teneretur *l. et si in 10. D. de distract. pignor.* facit *l. vendicantem 17 D. de euict. cum concord.* Scribam latiùs in *Chiliade de error. pragm.* Sanè pro hac nostra sententia iteratus est non obscurus *in d. §. duo fratres* ad quem nihil aliud respondere nostri possunt quàm quod aiunt iudicem in illa specie ex aliis argumentis quàm ex diuisione motum fuisse vt fideicommisso renunciatum pronunciaret, nullo tamen allato argumento.

DEFINITIO II.

De modo diuidendæ hereditatis per sortem aut per electionem.

SI in diuidenda inter fratres hereditate quæratur quis portiones constituere debeat nec sorti vt plerumque ac sæpiùs fit, rem committi velint: [1] cæteris quidem paribus præferri debet is qui maior natu est, [2] Sed si minor annis maiorem rerum hereditariarum earùmque precij notitiam habeat, præferendus est. [3] Nam & ob eam causam senior præferri solet, quòd verisimile sit magis eum scire quomodo fieri commodius diuisio possit. [4] Illud tamen perpetuò obseruatur vt constitutis ab altero portionibus alterius sit electio, ne qua in re alterutrius captio vlla sit. [5] *Ita Senatus* in secreto auditorio in causa D Martelli Episcopi Nicienfis & N. Lamberti Chamber. 4. Id. Febr. 1589.

1. Potest enim hoc sorti committi *l. 2. C. quand. & quib. quarta pars lib. 10. tit. 34.* vt & alia pleraque de quibus vide *l. 5. D. fam. ercisc. l. 3 in princip C commun de leg. l sed cum ambo 14. D de iudic. l. generaliter 24. §. quod ergo 17. D de fideic libert. Nouell 162. cum tit. ejs Sacr. form. transf. cap. 3. ad fin. & §. aptionis 23. Inst. de leg.*

2. *Arg. cap. 1. Extr. de paroch & parochiana.*

3. Panorm & cæteri Canonist. *in d. cap. 1.*

4. Vide omnino Mynsing. pluribus hæc tractantem *lib. 4. obser. cap 37.*

5. Alioqui iudex in sua causa constitueretur qui eligeret ex partibus quas ipse fecisset contra *l. Iulianus 17. de iudic. l. vnic. C. ne quis in sua causa.*

DEFINITIO III.

Diuisio bonorum communium in vna prouincia differri non debet ob id quòd in alia prouincia quædam sint communia si non steterit per actorem quominus illa etiam diuiderentur.

SI defuncti bona in diuersis prouinciis sita proponantur, & heres qui in vna habitat contra coheredem agat in alia, vt bonorum quæ in ea coheredis prouincia sunt diuisio fiat, [1] non potest is qui conuenitur diuisioni moram facere ob id solum quòd nondum diuisa sint cætera quæ in actoris prouincia sunt: aut quòd nondum constet quænam illa sint, [2] Semper enim diuisio facienda est rerum quas & hereditarias & communes esse apparet, tùm inquirendum an alibi res sint quas diuidi etiam oporteat. [4] Nisi per actorem ipsum steterit quominùs rerum communium quas in sua tenet prouincia diuisio iam facta sit. Neque enim audiendus esset quia coherede id exigeret, quod prior ipse ex parte sua præstare, sine causa recusasset. [5] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Arbitrium enim familiæ erciscundæ vel vnus petere potest, & vnus cæteros apud iudicem prouocare *l arbitrium 43. D. hoc tit.*

2. Siquidem familiæ erciscundæ iudicium amplius quàm semel agi potest, dummodò causa cognita. Et quamuis causa sæpius agendi non esset, tamen si quædam res indiuisæ relictæ essent de iis communi diuidundo agi posset *l. si filius 20. §. familia l. inter coheredes 44 eod. tit.*

3. Nam si quidem contendis ea hereditate mihi tecum commune esse, quod ego ex alia causa meum proprium esse dico, id in familiæ erciscundæ iudicium interea non venit *l si quid contendas 43 eod.*

4. Ne liquidæ petitioni & cognitioni per non liquidam mora fiat.

5. *Arg. vulg. §. offerri l. Iulianus 13. D. de actio. empt.* Intellige nisi omne consentiret vt de iis rebus omnibus apud eundem iudicem omne ageretur *l. 1. & 2. D. de quib. reb. ad eund. iud. eat.*

DEFINITIO IV.

In familia erciscunda iudicio seruanda est ea hereditatis diuisio quam pater tabulis dotalibus fecit.

EX facto proponebatur, Claudium Chamoux cùm tres haberet filias, primogenitæ nubenti ducenta dedisse dotis nomine vltra tertiam hereditatis partem in qua heredem ipsam instituerat, [1] Ex postfacto autem cùm donationis pœniteret, declarasse voluntatem suam esse vt ex æquis portionibus filiæ succederent, nec primogenita præcipui quicquam haberet. Placebat si aliud nihil fuisset, non eò minus filiam primogenitam habere dotem præcipuam debere: propterea quòd nec reuocari donatio potuisset, quæ facta fuerat in contractu matrimonij, [2] nec ea salua seruari aut induci æqualitas inter filias. [3] Idem quoque dicendum fore si cæteris filiabus pater permisisset, vt se mortuo patrem pecuniæ quantitatem ex hereditate præciperent, antè quàm familiæ erciscundę iudicium suscipere cogerentur. Quoniam ea permissio nullius momenti esset, [4] Vtpote collata in id tempus quo dotalis constitutio præuenisse causam prælegati videretur. [5] Nec aliud admittēdū si cogitatione futuræ successionis officiū arbitri diuidēdę hereditatis pater præueniēdo volūtatem suā quocūque indicio vltimę voluntatis declarasset. [6] Nō

enim simplex illa & inter viuos donatio dicenda esset, sed potiùs supremi iudicij diuisio. 7 Sed cùm illam postremam eandémque priorem voluntatem pater irreuocabilem esse voluisset, adeoque iurisiurandi vinculo obstrinxisset, 8 Visum est valere eam debere iure simplicis donationis, 9 Ideóque officium arbitri in diuidenda hereditate tale esse debere vt filiam primogenitam cogat vel dotem suam conferre, vel quod effectu idem est pati vt parem quantitatem sorores eius præcipuam habeant. Sed hoc ita, si facta sororibus donatio extra contractum matrimonij, insinuata sit, quandoquidem aliter non valet, ne quidem inter liberos. 10 *Ita Senatus* in causa de qua SC.27.& 28.Sup.De inoff testam.

1. Quibus verbis non solùm instituta esse filia sed ipsa etiam institutio dotalibus tabulis confirmata videbatur. Nam dictio *vltra* est implicatiua vt & illæ *præter hoc amplius*, habéntque vim vt loquuntur repetitiuam cum omnibus suis qualitatibus *l. qui ita* 3. vbi Bart. *De dot. releg. l. Seia* 10. *vxori de aur. & arg. leg. l. Seruus* 54. vbi etiam Bart. *de leg.* 3. præsertim vt vtrumque determinabile in eadem clausula positum & ad idem datæ dotis verbum relatũ æqualiter & conformiter per eiusmodi verbum determinetur *vulg. l. iam hoc iure* 4. *D. de vulg. & pupill. substit.*

2. *l. perfecta* 4. *C. de donat. quæ sub mod. l.* 2. 3. 5. *& tot tit. C. de reuoc. donat.* Huiusmodi enim conuentiones per quas datur hereditas fauore matrimonij valent ex consuetudine etiamsi non sint iuratæ, multò magis si iuratæ proponantur Masuer. *in prax Tit. De societ. vers. item licet institutio testamentaria.* Didac. Couarr. *in repet. cap. quamuis pactum de pact. in 6. in tit.* 3. *part. num.* 2.

3. Etsi multò fauorabilior est conuentio qua promittit pater sibi ex æquo futurum heredem filium, De qua extat *Nouell. constit.* 19. Leonis cui titulus est, De pacto paterno, Ex æquo heredem futur. filium.

4. Filia scilicet abstinente à iure successionis testamentariæ vt & in *l. pater pen. D. de collat. dot.* & succedēte ex vi & potestate conuentionis matrimonialis.

5. Vt Papinianus loquitur licèt in specie difficili *in l. si is qui mihi* 28. *D. de iur. fisc.*

6. *Vt in l. quoties* 10. *l. si cogitatione* 21. *l. vlt. C. hoc tit.*

7. Vt Vlp. ex Papiniano scribit *in l. si filia* 20. *§. si pater D. eod.* facit *l. si paterfam.* 33 *l. ex parte* 39. *§. vlt. eod.*

8. *Vt in l. cùm pater* 77. *§. filium matrem de leg.* 2.

9. *Ex l. vbi ita donatur* 27. *D. de mort. caus. donat.*

10. Imo nec ad æqualitatem inducendam inter liberos quia lex nostra prouincialis non distinguit, nec alias donationes excipit quàm quæ fiunt in contractu & fauore matrimonij.

DEFINITIO V.

De diuisione paterna hereditatis facta inter fratres præsentes vno ex fratribus eodémque coherede absente.

TRes fratres absente quarto eodémque patris in virilem partem coherede 1 paterna bona in tres portiones diuiserant, nulla absentis mentione facta, acsi iam tùm decessisset. 2 Primus deinde portionem Secundi emerat, ductáque vxore à qua dotem in pecunia numerata acceperat, moriens testamento bona sua omnia immobilia vxori pro dote & compensandi animo legauerat. 3 Tertium fratrem ex reliqua hereditate instituerat: Tertius adita fratris hereditate, passúsque viduam immobilium possessionem legati iure retinere, posteà mutata voluntate vt ei controuersiam faceret petierat à iudice dari se curatorem bonis Quarti absentis. 4 Quo impetrato bonorum omnium immobilium partem dimidiam tam ex sua quàm ex fratris absentis persona vindicabat quasi in quatuor partes pro numero liberorum diuidenda esset hereditas, quam is ipse priore diuisionis instrumento in trientes diuidi consenserat. Placuit licèt fratrum pactionibus absentis coheredis condicio deterior fieri non potuerit, ita vt ei quandocumque reuerso portionis hereditariæ persecutio nullomodo sit deneganda, 6 Non esse tamen permittendum illi qui ipse diuiserit, & condiuisoribus mutua communique interposita stipulatione de euictione se obligauerit, vt ex absentis persona plus iuris sibi vindicet, aduersus fratrem coheredē, aut eam quę à fratre ius habeat, 8 quàm ex propria vindicare posset. 9 Iuris enim regula est, Contra factum suum venire neminem posse, ne quidē ex alterius persona, quoties ad suum non ad alterius commodum id facere velit. 10 Hic autem licèt absentis potiùs quam suum negotium gerere videbatur qui tanquam curator [illegible] ex parte, 11 reuera tamen sibi quóq; commodum parabat [illegible] non solum quod fratre non redeunte solus ipse illi successurus erat ab intestato, 13 ob ídque & curator ei datus fuerat, quasi proximior ad succedendum, 14 Sed etiam quod Quartus [illegible] frater qui iam inde à longo tempore aberat, pro mortuo iam tum habebatur, communi prouincialium omnium existimatione, 15 adeóque Tertij huius fratris opinione, qui patris bona sic vt diximus cum fratribus diuiserat vt non maiorem absentis quàm mortui rationem habuisset. 16 Accedebat quod hic idem primi fratris cum quo paternam hereditatem diuiserat quíque bona sua omnia immobilia vxori legauerat hereditatem sibi testamento delatam agnouerat, 17 Vt proinde multò minùs voluntatem eius impugnare posset, 18 quippe qui alienam quoque rem si legata esset redimere cogeretur, 19 aut saltem iustam ipsi æstimationem pr[illegible] forte rem [illegible] frater cuius bona curabat, nollet iusto pretio vendere. 20 Neq[illegible] enim dubitari po[illegible] [illegible] valeret [illegible] pro absentis [illegible] tot. 101 tota [illegible] bona immobilia sua [illegible] putasset, 21 cum non solum vxori quæ coniunctissima persona est, 22 sed etiam pro dote & compensandi animo [illegible] proponeretur. 23 Præsertim cùm diceret illi non pluris esse, quod legato quam quod iudicio de dote continebatur. 24 *Ita Senatus* ex tempore 17. Cal. Iulij 15[illegible]3.

1. Ab intestato *l.* 1. *D. de* [illegible] *& legit.* Est enim filius patri suus heres & necessarius etiam absens & ignorans, tamé si habeat beneficium abstentionis si volet *l. in suis* 11. *D. de lib. & posth. l. si filius* 12. *De vulg. & pupil.* [illegible] *qui sunt in potestate. D. si quis omiss. caus. testam.* [illegible] & quamuis [illegible] abstineat *l. cùm quasi* 30. *§. sed etsi suum D. de fideic. libert.*

2. Et malè. Debuerat enim diuidi hereditas inter omnes liberos ex æquis partibus ac proinde in quatuor portiones *l. inter filios* 11. [illegible] *hoc tit.*

3. *Vt in l. si compensandi* 6. *C. de hered. instit. l. cùm pater* 77. *§. Titio fratri De legat.* 2.

4. Solet enim ea cura dari agnato proximiori qui si absens esset mortuus, ei succedere ab intestato posset aut alicui ex creditoribus quorum interest *l.* 2. *de cur. bon. dand. l.* 7 *§. plane* 1. *ex quib. caus. in poss. eat.*

5. *l. Coheredibus* 17. *hoc tit.*

6. Ne alioqui eueniat vt alteri per alterum contra iuris regulas iniqua condicio inferatur *l. non debet* 74. *De reg. iur.*

7. Vt fieri assolet quia diuisio emptionis vicem obtinet *l.* 1. *C. commun. vtriusque iudic.* Dixi supra *Def.* 1 *nu.* 11. *hoc tit.*

8. Eadem enim vt plurimum solet esse causa emptoris quæ venditoris *l. emptors* 28. *C. de euict. l. institutus* 156. *§. plerumque De reg. iur.*

9. *Arg. auth. excipitur. C. de bon. quæ liber.*

10. *l. si non sortem* 26. *§. filius* & ibi Paul. Castr. *D. de cond. ind.*

11. *l. neque tutores* 11 *D. de pr[illegible] curat.*

12. Sub nomine & imagine [illegible] absentis vt loquitur *l. &* *qui sub imagine* 10. *C. de distract.* [illegible] *nor.*

13. *Auth. defuncto C. ad SC. Tertyll.*

14. *Ita notat. in l.* 2. *D. de curat. bon. dand.* Semper enim absentis bonis curator datur quisquis proximior est ad succedendum, adeóque licèt sit fœmina, & [illegible] quæ aliter indigeat ipsa tutore vel curatore. Hæc enim curatio, nihil nisi [illegible] dam futuræ successionis occ[illegible]

15. Quæ sufficiēs est a[illegible] qualiter, [illegible] cùm mora est [illegible] fund[illegible] men[illegible] tentionis actoris [illegible] 2. *§. si dubitetur.* [illegible] Bart. & cæteri *D.* [illegible] *quem. aper.*

16. *Vt in l. vlt. D. de hered. inst. l. cùm mater* 28 *D. de inoff. t* [illegible] *l. cùm pater* 77 *§. cùm existimaret* [illegible] *de leg.* 2.

17. *Vt in l. qua dote* 32 *D. solut. matr.*

18. *d. l. cùm pater* 77 *§. Titio fratri de leg.* 2. iunct. *l. ex qua persona* 149. *De reg. iur. cum similib.*

19. *l. cùm alienam* 10 *C. de legat. l. vnum ex familia* 6[illegible] *§. rem de leg.* 2.

20. *l. non dubium* 14. *§. vlt. de leg.* 3. *l. qui quatuor* 33. *vlt. eod. l. alieno* 31. *§. vlt. de fideic. libert.*

21. Licèt

21. Licèt regulariter non valeat legatum rei alienæ quam testator suam esse putauit, nisi cùm reperitur illa heredis *d. §. si rem.*

22. *d. l. cùm alienum* 10. *C. de legat.*

23. Ac proinde ex causa onerosa *d. l. si compensandi* 6. *C. de hered. institu.*

24. Vt in *l. si cùm dotem* 22. *§ si pater D. solut. matrim.*

DEFINITIO VI.

Casus in quo æris alieni onus præstandum & soluendum est ex hereditate communi habita prælegatorum ratione non autem proportionibus hereditariis.

PAter liberis omnibus heredibus scriptis bona sua omnia inter ipsos arbitri officio functus diuiserat, 1 & præceperat vt ne quid ex bonis prælegatis priùs caperent quàm creditoribus omnibus satisfecissent. 2 Dicebam nō esse hìc locum iuris regulæ, quæ habet hereditaria onera non pro æstimatione rerum prælegatarum, & emolumēti modo sed pro hæreditariis portionibus ad heredes scriptos pertinere: 3 Patris enim voluntatem haud dubiè illā fuisse vt creditorum potior esset causa quam heredum, nec quicquam prælegato contineretur, Nisi quod dimissis creditoribus superesset. 4 Æris igitur alieni onus de communi hereditate soluendum esse, hoc est ex hereditatis fructibus in commune redactis si sufficiant, nec creditores vrgeant, 5 Si verò non sufficiant, & creditores vrgeāt, 6 boni viri arbitrio rem committendam, vt æstimet quātum de cuiusque portione decedere oporteat, ne tantum præstet qui minùs consequitur quantum qui vberius prælegatum, sed eadem proportio seruetur quæ esset si fructus in commune redigerentur, quo casu plus vtique præstare intelligeretur is qui ampliorem portionem ex testamento haberet. 7 Cùm tamen ex facto proponeretur post patris mortem filiam cui amplissimum prælegatum pater dederat matrimonio collocatam fuisse, & ab ea dotis nomine datum marito prælegatum in cuius possessione maritus per multos annos manserat consentiente matre filiæ quæ aliorum coheredum impuberum tutelam administrabat, & vrgentibus paternis creditoribus cæteræ filiæ puberes factæ peterent à sorore eiúsque marito vt in medium & commune conferret, non modò prælegatum, sed etiam quos ex prælegato fructus perceperat vt testatoris voluntati pareretur, & creditores de communi dimitterentur, 8 Placebat quamuis quod à matre tutrice cōtra patris voluntatem gestum fuerat, sorores ratum habere non cogerentur, 9 non priùs tamen auferendam marito dotem quàm constaret aliunde satisfieri iudicio patris & creditoribus non posse: 11 Vt puta ex fructibus quos mater eadémque tutrix medio tempore, hoc est à testatoris morte vsque ad nuptias filiæ ex tota communíque hereditate perceperat, quos amplissimos fuisse constabat. 12 Quid enim si reliqua ex tutelæ rationibus conflata ad eam vsque quantitatem ascenderent quæ debebatur? Cur non cogatur priùs mater rationes reddere, ac quod est cōsequens, reliqua si qua sint soluere? 13 Eo facto si quid adhuc deerit ad integram æris alieni exsolutionem, tùm demùm de communi sumendum erit vt præstetur. 14 Interea igitur coniuges in prælegati possessione retinendos esse visum est, 15 Præstita tamen priùs satisdatione, 16 non de hereditaria æris alieni portione soluenda vt volebant, sed de omnibus prælegati fructibus tam perceptis quàm percipiendis in commune redigendis si post redditas à matre rationes ad æris alieni solutionem id necessarium videretur. 17 Proprium tamen habituros, quod exsoluto ære alieno superforet. 18 *Ita Senatus* in causa N. Antonij de Leschereine D. de la Composte Iuridici, maioris Gaiorū & Dominæ de Liuron Non. Iunij 1593.

1. *Vt in l. si filia* 20 *§. si pater l. ex parte* 39 *§. vlt. D. famil. ercisc.*

2. Quæ noua voluntatis ratio est, solent enim parentes onera æris alieni pro modo possessionum distribuere vt *in d. §. pater* aut saltem pro portionibus hereditatis secundùm *legem* 12. *sabul. l.* 1. *C. si cert. pet.*

3. *§. l. ex facto* 35 *D. de hered. instit. l. qui non militabat* 78 *eod.*

4. Ac si deducto ære alieno hereditatem pater inter suos liberos distribuisset *arg. l.* 2. *D. ad SC. Trebell.* de cuius sententia & emendatione vide quæ scripsi *lib.* 4. *Coniect. cap.* 14. facit *l.* 55. *idem Pomponius eod. tit.*

5. *Arg. l. mulier* 22. *§. cùm proponeretur vers. quod si tantos fructus eod. tit. ad SC. Trebell.*

6. Qui scilicet nolint expectare quousque ex fructibus tantum redactum sit quantū necesse est ad omne æs alienum exsoluendum.

7. Id enim postulat voluntas testatoris quæ in his quæstionibus rerum facit vt Vlp. loquitur *in d. l. ex facto vers. rerum autem. facit d. l. si filia* 20. *§. pen. in fin. hoc tit.*

8. Quasi plus illa percepisset contra iudicium patris, quæ fructus prælegati ante exsolutum æs alienum perceperat *arg. l. Lucius* 38. *vers. Paulus respondit a contr. sens. D. hoc tit.*

9. *Arg. l. sine generalis* 61. *D. de iur. dot.* iunct. *l. cùm plures* 12. *§. 1. D. de admin. & peric. tutor.*

10. *l. Titio* 62. in illis verbis *nihil proponi cur marito dos auferenda sit. D. de iur. dot.*

11. Marito enim quatenus fieri potest subueniendum est, cùm dotem habeat ex causa onerosa nec aliter fuerit ille vxorem ducturus *l. si donaturus* 9. *§. 1. D. de cond. caus. dat. l. vlt. §.* 1. *D. quæ in fraud. credit. l.* 5. *§ pen. De doli mal. except. l. ex promissione* 19. *D. de oblig. & act.*

12. Vt ex bonorum fructibus si fieri posset potiùs quàm ex ipsis bonis satisfieret creditoribus *arg. d. § cùm proponeretur.*

13. Id enim verè est rationes reddere, eas edere, & iis editis reliqua soluere *l. non solùm* 8. *§. is qui reddere D. de liber. legat. l. cùm seruum* 82. *De cond. & demonstr. l. si ita* 13 *§. hac quæstio D. de manum. testam.*

14. Secundum eam distinctionem quam supra diximus *nu.* 5. & 7.

15. *Arg. l. Pomponius Philadelphus* 35. *D. hoc tit.* de cuius sententia scripsi *lib.* 7. *Coniect. cap* 12.

16. Nam cùm agitur familiæ erciscundæ interponendæ plerumque sunt cautiones *l. item ex diuerso* 19 *l. si filia* 20. *§. hoc amplius l heredes* 25 *§ idem iuris est l. in iudicio* 47. *D. hoc tit.*

17. Ita scilicet postulante testatoris voluntate contra quam percepti fructus nullo iure percepti videbantur: cauere enim ante omnia debet iudex familiæ erciscundæ ne defuncti voluntas intercidat *l. hæc consequenter* 38. *idem quærit hoc tit.*

18. Quia in superfluo causa prælegati subsistebat, iustáque erat ad fructuum acquisitionem *d. l. ex facto* 35. & *d. l. qui non militabat* 78. *De hered. instit.*

DEFINITIO VII.

Si quidam ex coheredibus aliqua bona in solidum possideant ex hereditariis, nec eorum diuisionem pati velint.

PLuribus fratribus bona quamplurima in diuersis prouinciis habentibus, si quorundam diuisio facta sit, cætera verò in communi remanserint, 1 & alter ex iis non patiatur alios frui suis portionibus in ea prouincia ad quā aut nullus aut difficilior iis accessus pateat, 2 Non iniquè decernet iudex alterius prouinciæ in qua sunt bona communia vt in eorum possessionem alij mittantur custodiæ causa, 3 fructus integros interim percepturi, Ea tamē lege vt reddendis quandoque rationibus obstringantur, quoties vicissim paratus erit frater hereditarias eorum portiones cum fructibus reddere, 4 obligata etiam in eam rem bonorum proprietate, vt cautum sit coheredum indemnitati. 5 Nec est quod quis existimet id fieri iure repræsaliarum, 6 quin potiùs summa ratione iuris, & ex æquitate iudicij familiæ erciscundæ, vt ad bonorum omnium diuisionem faciendam tuendámque faciliùs fratres omnes inuitentur. 7 *Ita Senatus* in causa fratrum Du Coudree & de Seruette 5. Cal. Sept. 1590.

1. Quorū nomine iudicium cōmuni diuidundo accipi possit vel etiam iudicium familiæ erciscundæ iterū & causa cognita *l. si filia* 20. *§. familia. l. inter coheredes* 44. *in princip. D. hoc tit.*

2. Nā in familiæ erciscundæ iudicio illud præcipuè inspiciendū est in quē locū faciliùs omnes coheredes possint coire, ibiq; sui præsentiam facere omnes debent, & consequenter ibi etiā omnes iudiciū accipere *l.* 1. *D. de quib. reb. ad eund. iudi. eat.*

3. Quasi latitante eo qui nec per se nec per alium defenditur *l.* 3. *in princip. l. Fulcinius* 7. *§ planè si non defenditur. D. quib. ex caus. in poss. eat.*

4. Non enim solùm in iudicio finium regundorum, sed in hoc etiam familiæ erciscundæ iudicio præteriti temporis fructus omnes venire constat *l.pen. D.hoc tit.* etiam qui ante aditam hereditatem percepti sunt *d. l.inter 44.§.fructus eod.l.non est ambiguum 9.l.coheredibus 17.C.eod.*

5. Nulla alia iniuncta satisdatione *arg.l.filio 7. D. vt legat. seu fideic.nom.caueat.*

6. De quibus in *cap.vnic.de iniur.in 6.& Nouell.52.Vt non fiant pignor pro alijs person.* vbi Cuiac. & Gothofr. Galli vocant *droit de marque.*

7. Iudex enim familiæ erciscundæ quoad eius facere potest nihil debet indiuisum relinquere *l.heredes 25.§.index 20. D. hoc tit.*

DEFINITIO VIII.

Non creditur quis procuratorem constituere ad impugnandum, & rescindendum contractum quem ipse fecerit. Sed speciali in eam rem mandato opus est.

CVm inter fratres hereditas paterna maternáque diuideretur, conuenerat vt de maternis rebus quæ aut perperam aut vili precio a matre alienatæ reperirentur, agere singuli in solidum possent, 1 adeóque si opus esset restitutionem in integrum implorare, 2 mandatis inuicem in eam rem actionibus. 3 Non videbũtur mandato contineri eæ alienationes in quibus vnius ex ipsis fratribus factum interuenerit, licèt æquè facilè puta ex causa immodicæ læsionis quod ad eum quoque attinet qui cum matre vendidit rescindi contractus possit. 4 Difficiliùs enim est vt quis contra factum & iusiurãdum proprium venire velit, quàm vt contra alienum. 5 Ideóque speciali mandato aut ratihabitione opus est. 6 *Ita Senatus* in causa D. Senatoris Dauise contra Franciscum le Maistre prid.Cal.Sept.1593.

1. Alioqui & citra hanc conuentionem non posset vnus ex heredibus in solidum agere de re hereditaria *l.2.C.de hered.act. l.1.& 2.C.si ex plurib.hered.cred.*

2. Restitutio namque in integrum specialiter cedenda est. alioqui non venit in mandato generali *l.illud 25.§ 1. cum l.seq. D.de miner.* Dixi *sup.in tit.Etiam per procur.caus.rest.*

3. *Vt in l.si minoris 25.in fin D.de admin.tut.*

4. Nam cùm hoc casu causa restitutionis sit in re, prodest omnib. quorum interest eadémque subest quod ad omnes personas quæ læsionem allegare possunt.

5. Onerat enim id quodammodo existimationẽ cùm quisquis petit restitutionem vel aduersarij circumuentionem allegat vel erroris proprij veniæ petitionem *l.praefectis 17.D.de minor.* quorum vtrumque honesto viro minùs decorum videatur. Sed nec in dubio præsumendus quis est mutasse voluntatem *l. nemo qui voluntatem 22. D.de probat.* ne quidem ex temporis mutatione *l.legem 16.C.de locat.*

6. Adeóque absolutione à vinculo iurisiurãdi ne periurium committatur. In generali enim concessione non veniunt quæ quis difficiliùs fuit concessurus, licèt ea etiam concedere potuerit *l.qui peculij 42. D. de pecul. l.filiusfamilias 7.§.1. D. de donat.*

DEFINITIO IX.

Ius redimendi quomodo veniat in familia erciscundæ iudicium.

QVoties hereditarium aliquod ius est rẽdimendæ rei quæ à defuncto vendita fuerat, siue ex conuentione competat, 1 siue ex causa immodicæ læsionis, 2 potest vnus ex coheredibus, vel inuitis alijs iure proprio ius illud exercere. 3 Propterea quòd sicuti non est cogendus is à quo redimitur vt partem retrouendat qui vtique partem non fuerat empturus, 4 Ita coheredum agere fortassis nolentium contumacia damno afficere non debet eum, qui in iure suo persequendo vult esse diligentior. 5 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Propter interpositum pactum de retrouendendo vt in *l. 2.l.si à te 7.C.de pact.inter empt.& vendit.*

2. Quæ si sit enormissima facit vt ius redimendi quod erat temporale sit perpetuum, vt scripsi *Dec.De error.pragm.*

3. Vt sit in cæteris omnibus hereditarijs actionibus indiuiduis *l.heredes 25 §.an ea stipulatio. D hoc tit.* Intellige tamen si emptor velit recedi à toto contractu. Alioqui potest si malit pro coheredum portionibus rem retinere, nec cogitur eas retrouendere ei qui mandatum ab alijs non habeat *l.inter 47.§. 1.D.de miner.*

4. *d.§.1 prox.cit.l si quis aliam 43.D.de solut.*

5. *Arg.l.vlt.in fin.C depos* Præsertim cùm nec vlla cæteris coheredibus fiat iniuria qui vtique restituta precij parte quæ singulos eorum contingit suas singuli partes sunt recuperaturi *d.l.heredes 25 §.contra l.2.§.ex his de verb.oblig.*

DEFINITIO X.

Etsi ius patronatus non nisi in heredem transit, iura tamen sepulchrorum transeunt in liberos quoscunque etiam legatarios.

IVs patronatus quod ratione sacelli familiaris patri cõpetebat in eum quidem ex liberis qui legatum duntaxat à patre meruit aut in parte aliqua bonorum institutus fuit 1 nullomodo transferri potest quia heredem necessariò sequitur, quandoquidem non nisi cum vniuersitate alienari aut in alium transferri possit. 2 Sed non ideò fiet quin sepulturæ ius quod in eo sacello familiare ac hereditarium fuit, legatario quoque commune sit: Cuius sanè interest in maiorum sepulchro potius quàm alio sepeliri. 3 Inter heredes quidem id certissimi iuris est, Religiosa loca in familiæ erciscundæ iudicium non deduci, totúmque ius singulis heredibus in solidum competere. 4 Sed de legatario qui nec ad familiæ erciscundæ iudicium admittitur, 5 nec iuris successor est, 6 dubitari magis potetat, nisi Senatus ad filij potiùs quàm ad legatarij ius nomenque respexisset. 7 *Ita Senatus* pro Ioachimo de la Cuaz contra Antonium de la Cuaz fratrem Prid.Cal.Sept.1593.

1. Nam & hic alio herede scripto ex asse legatarij potiùs quàm heredis loco habetur *l quoties 15.C.de hered.instit.*

2. *Cap.Extr.de iur.patron.* Quædam enim sunt eiusmodi, quæ non possunt sola alienari, per vniuersitatem verò transeũt vt fundus dotalis transit ad heredem. Item res cuius aliquis commercium non habet, Inquit *l.quaedam 62. D. de acquir. rer. domin.* facit *l 1.§.2.D. de fund.dot.l.pater 38.§.fundum & seqq.De legat.3.*facit *l.in modicis 24.l.ade 73 D.de contr.empt.in §.1.*

3. *l.in fundo 38.ibi laribus & sepulchris auitis carendum habeat D.de rei vindic.l.1.§. & alias ibi: vel parentes sepulti. D.si quid in fraud patr.l.libertus 36.vers.veluti D.de bon.libert.*

4. *l.fundus 30.in fin D.hoc tit.*

5. Quia huic iudicio locus non est nisi inter coheredes *l.1. in princ.& § 1.l.cùm putarem 36.D.hoc tit.*

6. *§ legatarijs Inst. de testam ordin.*

7. Hoc enim ius liberis omnibus concessum est cuiuscunque sexus sint vel gradus, siue filijfamilias sint, siue emancipati, siue se immiscuerint, siue se abstinuerint. Imò verò etiam exheredatis, eorũque posteris nisi specialiter testator iusto odio cõmotus eos in sepulchro suo aut hereditario sepeliri vetuerit *l. vel quod 6 versic.liberis D.de relig & sumpt. funer.* Sic dicimus ius patronatus transire ad liberos licèt non sint heredes patris *l.4.D.de iur.patr.*

DEFINITIO XI.

Bona data liberis contemplatione patris iam defuncti non veniunt in iudicium familiæ erciscundæ.

QVod post mortem patris donatur liberis contemplatione defuncti patris, & obsequiorum quæ donator à viuo patre acceperat, non potest hereditarium videri, vt vel in hereditate computetur ad augendam aliorum legitimam, vel in iudicium veniat familiæ erciscundæ. 1 Argumento est, quod etiamsi non essent liberi heredes patris, non eo minùs accipiendæ liberalitatis capaces essent. 2 Item quod in res donatas nulla creditoribus paternis actio competit, 3 quæ vtique competeret si hereditariæ censerentur. 4 Neque enim quicquam prohibet habere filium aliquid ob personam patris & occasione ipsi⁹, nõ tamen iure hereditario. 5 Hereditariũ siquidẽ nil est nisi quod in hereditate fuit moriẽte testatore,

6 non

6 nõ etiam quod ex hereditate subinde profectum est, aut occasione hereditatis acquisitum. Aliud ergo erit si quid liberis donatum sit quasi in solutum eius quod patri ex contractu vel quasi contractu debebatur.8

1. Dixi *Def. 35 sup. De inoff. testam.* vbi vide.

2. Est enim filius licèt cohæredatus capax acquisitionis post mortem patris, adeóque quod magis est viuo etiam patre in iis quæ patri per filium acquiri non possunt *Auth. excipitur C. de bon. quæ liber.* Nec sanè inuidendum est exheredatis vt qui nihil habent ex bonis paternis, aliquid saltem occasione patris habeant. Text. est elegans *in l. dotem 6. D. de collat. bonor.*

3. *l. paterfamilias 28. vers. itaque in id D. de reb. autor. iudic. possid. vel vendend.* De cuius loci lectione & sententia vide quæ scripsi *lib. 2. Coniect. cap. 2.* facit *l. si filius 12. D. de vulg. & pupil. subst. l. quæsitum 40. & l. 42. D. de acquir. hered.*

4. *l. 2. C. de hered. action. l. 1. & 2. C. si vnus ex plur. hered. credit.*

5. Licèt habeat etiam occasione hereditatis, vt puta conditionis implendæ causa *l. in quartam 91. leg. accepisse 93. D. ad leg. falcid.*

6. *l. in quantitate 73. D. ad leg. falcid. l. in fideicommissaria 18. D. ad SC. Trebell. l. hereditarium 7.* vbi Bart. *De reb. autor. iudic. possid.*

7. Nisi subrogatum sit in locum rei hereditariæ iis scilicet casibus quibus potest locus esse subrogationi. De quo vide quæ scripsimus *Defin. 1. sup. De rei vindic.*

8. Tanto enim locupletiorem hereditatem reliquit qui actionem ex contractu vel quasi contractu habuit. Et quamuis nomina non veniant in iudicium familiæ erciscundæ, tamen per interpositas stipulationes diuidi commodè possunt *l. 2. §. vlt. l. 4. in princ. D. hoc tit.* quod autem in solutum datur siue pecunia sit, siue fundus, commodam percipit diuisionem & haud dubiè hereditarium est *l. sed etsi 25. §. consuluit de pet. her.*

DEFINITIO XII.

Ex diuisione hereditatis aliter facta inter coheredes quam testator voluerat, non immutatur ius fideicommissi.

ADeò verum est per diuisionem hereditatis inter coheredes factam non censeri renunciatum mutuo & reciproco fideicommisso,1 vt etiamsi ab ea bonorum diuisione recesserint quam testator ipse testamento præscripserat, 2 non ideò tamen ius fideicommissi abiecisse videantur, sed tantum portiones hereditarias permutasse.3 Etsi enim à iudicio testatoris recessisse videri possunt qui diuisioni ab eo factæ stare noluerunt, 4 eáque bona quæ singuli nunc obtinent ex diuisione potiùs quàm ex testamento habere, 5 Tamen negari non potest quin habeant iure hereditario, id est tanquam coheredes, aut saltem occasione hereditatis, 6 ac proinde ex eo ipso testamento quo fideicommissum continetur. Itaque non est quod quis dicat habere illos ex pacto diuisionis, vt inferat non esse obstrictos ad restituendum ex fideicommisso. 7 Nam etsi diuisio alia facta non esset, ea bona quæ testator ad singulos coheredes pertinere voluerat, fideicõmissi vinculo tenerentur. Quid ergo interest coheredis an hæc an illa in fideicommissum veniant? 8 Aut quid incommodi vel iniqui est si ea quæ ex diuisione noua obtigerunt in aliorum locum subrogentur, vt vice permutati dominij restituantur. 9 Neque enim ea ratione vnus ex coheredib. magis quàm alius læditur, cùm proponamus mutuum esse fideicommissum cuius proinde saluam esse causam æquè oportet vtriusque coheredum. 10 Hereditas enim fideicommissaria cùm sit nomen iuris 11 facilè hanc admittit subrogationem vnius rei in locum alterius. 12 Perpetuò namque verum est, Esse res illas ex hereditate per fideicommissum restituenda, 13 & iure vt dixi hereditario perinde possideri acsi à diuisione per testatorem facta recessum non esset. Hac sola differentia quòd quas vnus ex testamento possidere deberet, alius ex diuisione noua possidet. 14 Aliud sanè esset si fideicommissum singulare proponeretur. Eius enim alienatio quælibet siue per diuisionem, siue per quam aliam contractus speciem contigisset, omne proculdubio fideicommissi ius extingueret, 16 nec tam facilè induci posset, vt alia res in huius locum permutata eodem fideicommissi onere teneretur, 17 Nisi fortè proponeres conuenisse vt à testatoris voluntate in cæteris nullomodo recessum intelligeretur. 18 Ex iis namque verbis satis apertum esset non eam fuisse coheredum voluntatem vt à fideicommissi, conditionalis necdum purificati iure recederent. 19 Ita Senatus in ea causa de qua SC. 41. infr. De fideic. pro D. de Bordeaux & de Bressieu contra Dominam de la Serrà. 13. Cal. Aug. 1595.

1. Scripsi *Def. 1. sup. hoc tit.*

2. Neque enim coguntur stare diuisioni factæ à testatore si modò ab ea recedere omnes consentiant, quia quod non nisi ipsorum heredum fauore factum est ab ipsis negligi potest *l. filiusfamilias 114. §. Diui 2. de leg. 1. l. Lucius 93. in princ. de leg. 3.*

3. Quæ permutatio fit nihilominus etiam cùm testator diuisionem factæ à testatore *l. si filia 20. § si pater* vbi *quasi certa lege permutationem fecerint D. hoc tit.* Quid enim hac parte refert an permutatio fiat prælegatorum, an verò portionum quas singuli heredes in prælegatis habeant?

4. *V. etiam l. quadam 41 D. hoc tit.*

5. Craueti *consil. 24.*

6. Quo enim alio iure nouam fecerunt diuisionem bonorum hereditariorum quàm quia sunt coheredes?

7. *Arg. l. debitor 19. §. vlt. D. ad SC. Trebell.*

8. Cùm vtroque casu eandem habeat quotam hereditatis fideicommissi onere affectam.

9. *l. Imperator 70. §. vlt. & ll. seqq. De legat. 2.*

10. Eadem enim hic dubij occurrit ratio est in vtrumque casum *arg. l. de fideicommisso 12. C. de transact. l. si pater 32. C. de inoff. testam. l. pen. C. de solut.*

11. Est enim vere hereditas *l. 1. 2. & 3. D. de fideic. hered. petit.* Iunct. *l. hereditas 50. D. de petit. hered.*

12. *d. l. Imperator §. vlt. & l. seq. de leg. 2.*

13. Id autem videtur rogatus heres restituere quod fuit hereditatis *l. in fideicommissaria 18. D. ad SC. Treb.*

14. Quæ tamen ita non mutat causam iuris ac voluntatis.

15. Nam & per diuisionem contingit alienatio *l. si pupillorum 7. in princ. D. de reb. eor. qui sub tutel.* Vnde est quod diuisio emptionis vicem obtinere dicitur *in l. 1. C. commun. vtriusq. iudic.*

16. Quæ scilicet facta esset fideicommissario consentiente *l. nihil proponi 120. §. omnibus de leg. 1. l. quoties ab omnibus 11. C. de fideic.* Quæ ratio facit vt nec aliud iuris admittendum esse putem in fideicommisso vniuersali cui sanè renunciant coheredes hoc ipso quòd hereditatem diuidunt si non protestentur, vt scripsi *ad Defin. 1. num. 11 sup. eod.* vbi omnino vide.

17. Nam in rebus singularibus non tam facilè fit subrogatio vt scripsi *Def. 5 sup. De rei vindicat.*

18. Neque enim quisquam dubitat quin id excipere coheredes possint si velint nudáq. protestatione ius fideicommissi saluum sibi conseruare quod qui faciunt licèt errore interpretum pro iure tam pridem vtamur, prudentius tamen faciunt, & meo iudicio tutius.

19. Nam nec testator ipse facilè credendus est ab ea voluntate recessisse per quam sub conditione fideicommissum reliquerat, tametsi recessum voluerit à testamento quo eiusmodi fideicommissum continebatur. Textus est elegans & singularis *in l. Paula Callinico 27. §. Pomponius De legat. 3.*

TIT. XXVI.

Commun. diuid.

DEFINITIO I.

In pari iure potior est causa prohibentis, nisi publica vtilitas contrà suadeat.

IN re communi potior quidem est causa prohibentis. 1 Sed fallit id inter cætera si agatur de ædificij refectione. 2 Publicè namque interest refici ædificia 3 ne vrbs ruinis deformetur. 4 Ergo etsi qua alia ratione publicè intersit fieri quod vnus ex sociis fieri prohibet, 5 non erit melior causa pro-

hibentis. 6 Potiorem namque publicæ vtilitatis quàm priuatæ causam semper esse oportet. 7 *Ita in Senatu tractatum est* in causa Syndicorum du Selt & de Colonne Ioux apud Centrones 6. Non Decemb. 1592.

1. *l. Sabinus 28. D. hoc tit. l. in re communi 26. D. de seruit. vrb. præd.* Rationem reddit Caius *in l. parietem 8 eod. tit.* quia is qui in re communi aliquid facere vult inuito socio solus dominus non est. Adde *l. un vnus 11. D si seruit. vindic.*

2. Glos. *in d. l. Sabinus ex l. si ædibus 32. & l. in reficiendo 41. D. de damn. infect. l. cum duobus 52. alias l. si fratres §. idem respondit socium. D pro socio l. si vt proponis 4. C. de ædific. priuat.*

3. *l. singularum 8 C. eod. tit. De ædif. priuat. l. præses prouinciæ 7. D. de offic. præsid. l. à quo 45. alias l. ædificatum iunct. l. seq. D. de damn. infect. l. vlt. C. de iur. reipub.*

4. *l. 2. §. si quis nemine 17. D. ne quid in loc public.*

5. Puta sepeliri socium in loco communi. Publica enim vtilitas hoc postulat ne cadauera iaceant insepulta *l. sunt personæ 43. D. de relig. & sumpt. funer.*

6. *l. vel quod 6. l. si plures 42. eod. tit.*

7. *l. ita vulneratus 51. §. vlt.* vbi Gothofr. *in verb. vtilitate D. ad leg. Aquil.* Alias limitationes vide apud *glos. in d. l. Sabinus ex l. quidam Hiberus 13. §. parietem & l. fistulam 19 in princip. §. 1. & 2. de seruit. vrb. præd. l si ædes 12. D. hoc tit. d. l. cum duobus 52. §. idem Mela 13. D. pro socio.* quo tamen loco actio in personam datur contra socium prohibentem, non autem ius faciendi socio inuito & prohibente.

DEFINITIO II.

Iudicium communi diuidundo accipi non potest de ea re de cuius dominio & proprietate disputatur.

SI de diuidenda domo agatur, cuius partem aliquam communem esse neget suámque adserat vnus ex condiuisoribus, non priùs ad diuisionem accedi potest quàm aut de totius fundi proprietate cognitum sit, 1 aut consentiat is qui partem vindicat vt ea quoque portio salua dominij aut alterius sui iuris causa veniat in diuisionem 2 Sed eam tamen legem adiici æquum erit vt si posteà pronuncietur non fuisse eam partem in communione diuisio noua fiat eius sumptibus qui priorem præmaturè fieri voluerit. 3 *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio pro N. Claudio Francisco Pobel D. de Pressy contra D. fratres de Maillans & de Beaumont 14. Cal. April. 1593.

1. *l. fundum 16. l. fundi 38. D. de except. l. 1. §. 1. D. famil. ercisc.* Facit *l si quid vendendis 45. eod. tit.*

2. Clausula enim illa *salua domini causa* conseruat integrū dominij ius & tuetur *l. si debitor 4. §. 1. D. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit. l. Bebius 30. in fin. D. de pact. dotal.*

3. *l. sed etsi 11. §. 1. vers. interdum D. ad exhib.* facit *l. si verò 12. D. de rei vindic.* Ne alioqui ex aduersarij culpa superuacuis sumptibus oneretur is cui nihil imputari potest.

DEFINITIO III.

Etiam pro re indiuisibili iudicium communi diuidundo vtile est.

NOn est iusta causa propter quam recusare quis debeat ne ad diuisionem veniatur, quod fundus de quo diuidendo agatur indiuisibilis esse dicatur. 1 Nam vel ob hoc ipsum arbitros diuisorios accipi necesse est vt sciatur an fundus diuisionem commodam recipiat necne. Vel enim arbitri diuident si videbunt diuidi commodè posse, vel iubebunt decurri ad remedium licitationis. 2 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Sicut nec quòd fundus pupillaris sit sterilis vt eius distractio faciliùs permittatur *l. si fundus 13. D. de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt.*

2. *l. item Labeo 22. § 1. D. famil. ercisc. l. ad officium 3. C. hoc tit. l. communis 7. l. item 10. §. vlt. D. eod.*

DEFINITIO IV.

Vendita re communi alij quàm socio contra fidem conuentionis extra hypothecam iudicium communi diuidundo cum emptore exercendum est.

PArtem indiuisam communis fundi vendidit tibi vnus ex condiuisoribus. 1 Non eò minùs iudicium cõmuni diuidundo tecum accipere cæteri cogentur, 2 quòd dicant obligatum se habuisse venditorem tuum vt eam partem sibi venderet. 3 Neque enim ea conuentio afficere potest singularem successorem, 4 aut ipsius rei iure iura dæ ius tribuere, 5 nisi addas ius aliquod in re ipsa quæsitũ esse condiuisoribus, vt puta per expressam pignoris conuentionẽ. 6 Alioqui ex eiusmodi pactione quamuis stipulatio interuenisset actio tantùm personalis aduersus promissorem competeret: 7 ex pacto autem ne hæc quidem. 8 Nec ad rem pertinet quòd ex pacto nascitur exceptio ad retentionem. 9 Id enim aduersus paciscentem ipsum obtinet non aduersus singularem paciscentis successorem. 10 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Quod vtique pro suo iure facere potuit *l. falso 3. C. de commun. rer. alien.*

2. *l. ad officium 3. vers. num ea C. hoc tit.*

3. Puta ex conuentione in eam rem interposita vt in *l. si sterilis 21. §. si tibi vers. sed etsi action. empt.*

4. In quem scilicet non transit obligatio personalis aut actio *l. 1. §. si heres D. ad SC. Trebell. l. vlt. §. 1. D. de rerum. empt.*

5. Etsi enim ex pacto nascitur exceptio & propter exceptionem retentio, non aliis tamen prodesse aut nocere pactum debet quàm iis inter quos conuentum est *l. si vnus 27. §. pactu ver. ante omnia D. de pact.*

6. Hoc enim casu placet impediri alienationem vt pactioni stetur *ex l. si creditor 7. §. vlt. D. de distr. pign.* De quo tamen vide quæ scripsi *in Chiliade De error. pragmat.*

7. *§ de constitutu. Instit. de action. l. cum motu 6. l. cum proponas 17. C de transact.*

8. Quia ex pacto non nascitur actio, sed tantùm exceptio *l. sine apud actu 28. C. eod. tit. de transact. l. iuris gentium 7. §. igitur nuda D de pact.* Intellige nisi pactum adiectum sit incontinenti post aliquem contractum vt *in d. l. si sterilis 21. §. si tibi D. de act. empt.* aut in re tradenda, *vt in l vlt. C. de pact. int. empt. & vendit. l. in traditionibus 48. D. de pact.* Non enim nudum pactum censeri potest quid vel traditionis vel contractus cohærentia vestiatur *l. vlt. C. de rer permut.* Itaque hoc casu actio competit ex contractu vel præscriptis verbis *d. §. si tibi l. si filia 20. §. si pater C famil. ercisc.* Non aliter atque actio ex stipulatu competeret si stipulatio interuenisset. Tantundem enim hoc casu prodest pactum. Excepto singulari casu, *quòd si locus 11. de relig. & sumpt. funer.* Sed actiones istæ omnes sunt personales nec rem afficiũt.

9. *d. l. iuris gentium 7. §. igitur nuda D. de pact. d. l. sine apud actu 28. C. de transact.*

10. *d. l. si vnus 27. § pacta vers. ante omnia D. de pact.*

DEFINITIO V.

De diuidendis emolumentis iurisdictionis inter plures communis pro indiuiso.

SI plures proponantur eiusdem iurisdictionis domini pro indiuiso, 1 qui pares dominij partes habeant & ex iis quidam in vnum scribam, & vt loquuntur graphariũ consentiant, alij in alium, Diuidi inter graphanos debent emolumenta iurisdictionis pro iisdem portionibus. 2 Finge sex esse dominos ad quorum vnumquemque sexta iurisdictionis pars pertineat: quatuor ex iis graphanum constituere Titium, duos Sempronium, sic diuidenda erit officij administratio vt pro tertia anni parte percipiat emolumenta Sempronius, qui à tertia dominorum parte electus est, Titius autem pro reliqua anni parte. Nam cùm iurisdictionis exercitio commodam diuisionem in re ipsa percipere non possit, cùm partes sunt indiui[illegible], 4 necesse est pro modo & quantitate temporis fieri [illegible]sionem vt iurisdictionis commoda diuidantur. 4 N[illegible]que enim quod maiori parti dominorum placuit aliis nocere potest, quorum interest, vt singulorũ. 7 Ergo etsi dispares domini fuerint partes, eadem ratio faciet, vt non pro numero personarum dominorum, [illegible]d pro quantitate portionum dominij diuisionem fieri oporteat. 8 *Ita Senatus* inter Dunant & Dauid graphanos iurisdictionis de Cornillion 4. Id. M[illegible] 9[illegible].

1. Nam si pro diuiso constat posse vnum quemque pro arbitrio in parte sua constituere quot vult officiales. Boer. qu. 5. n. 2.

post Locam de Penn. in l. quecunque de ... limitroph. lib. 10.

2. N... h... p... e pinione B... ibid. num 1. & 2 post glossam ca... licet 16 q. 3. in verb. conuenit. Roman. sing. 562. incip sunt ... regina.

3. idem Boet. vbi sup. num. 9. Quid si nec hi nec illi velint consentire? cogi possunt officio iudicis vt consentiant l. huiusmodi 84. §. vlt. de leg. 1. vel vt patiantur iurisdictionis commodum ... alternante vicibus. Boet d. num. 2. Sed tamen hec hoc n... cesse est.

4. Nam ad quemlibet hoc casu spectat iurisdictio in solidum Bart. & cæteri in l. 1. De offic. Procons.

5. Alioqui impediretur exercitium iurisdictionis cùm par in parem non habeat imperium l. nam magistratus 4. De arbitr. cap. innotuit de elect.

6. Idem Boet. vbi sup. num. 5. ex Bart. in l. seruus communis in princip. de stipul. seruor.

7. I... enim est quod dici solet, id quod omnes tangit vt singul... s à singulis approbari debere l. per fundum 11. D. rustic. præd. Vnde fit vt nec is qui habet maiorem partem iurisdictionis possit mulctam remittere in præiudicium socij non consentientis Boet. vbi sup. num. 7. post Abbat. cons. 6. incip. in quæstione col. 3.

8. Bart in d. l. seruum communis de stipul. seruor. Boet. dict. quæst. 5 num. 9. & 10. Nec sequimur opinionem eorum qui putant illum qui habet maiorem partem ponere officiarios debere ex l. ... na autem communione inducta vbi Bald. C. de donat. i... -9. vlt. cum l. seq. de ... Nimirum quia non magis ... e fieri potest diuisio iurisdictionis ex diuisione temporis. Obseruat tamen quod supradicto loco notat Boet. num. vlt. Processum super vna eadémque caussa separatim factum coram talibus dominis partem iurisdictionis habentibus non eo minùs valere si reus non opponat exceptionem, petátque fieri remissionem ex Innoc. in cap. cum M. Ferrar. ibi citat. tcat. l. is à quo.

TIT. XXVII.

Commun. vtriusq. iudic.

DEFINITIO I.

De tacita diuisione vel diuisionis renunciatione.

QVi post diuisionem etiã in scriptis factam bona communia retinuerunt per continuum longi temporis spacium, censentur tacito consensu renunciasse diuisioni,[1] sicut per contrarium, Ex eo quod per decennium continuum separatim fratres habitauerunt, nec communiter vsi sunt bonis anteà communibus, diuisio facta præsumitur. [2] *Ita Senatus* in causa procuratoris Episcopalis Maurianensis contra fratres Nouel, Idib. Febr. 1593.

1. Crauet. cons. 73. num. 13. post Romanum cons. 418. facit l. quadam 41. à contrario sensu in illic verb. respondebatur consensisse eos diuisioni & multos annis &c. D. famil. ercisc.

2. l. si filiusfamilias 10 vbi DD. C. de petit. hered. l. si maior 4. vbi etiam DD. C. comm. diuid.

DEFINITIO II.

In contractu diuisionis an & quando locus sit pœnitentiæ.

SOrores nuptæ quibus constante matrimonio paterna hereditas extra dotis causam obuenerat,[1] cùm de diuidenda hereditate agerent, & portionum quas seniotis maritus constituerat, electio vt fieri solet iuniori delata esset, ad notarium ierant apud quem diuisionis stipulatio fieri posset, déque ea re publicum confici instrumentum. Scripto iam per notarium lectóque instrumento, cùm nihil preter stipulationem de... n... ferant vt ad eum modum qu... ur diuisio fieret. Rursúmq; natu ... maior ... marito dederat optionem iuniori, ... quae ... dixerat placere sibi quod soror iunior eam bonorum partẽ elegisset propter quam futurum erat vt frequentiùs & faciliùs inuicẽ conuenirent.[3] Sed eius maritus qui ipse instrumenti verba dictauerat, portionésq; pro arbitrio distribuerat, quasi re meliùs considerata notarij stipulationẽ adhiberi prohibuerat, atque ita sorores vtrique discesserant. Quærebatur an perfecta diuisio videri deberet ne ampliùs esset locus pœnitentiæ. Placebat quibusdam non esse perfectam nihilque actum dici posse quandiu agendum aliquid superesset. Neque ille dubitandum quin ex notarij stipulatione vires accipere contractus deberet, quæ tamen in proposito nulla interuenerat. Ob idque locum esse legibus quæ negant ex diuisionis placito agi posse si neque stipulatio neque traditio intercesserit.[6] Alij contra existimabant, non posse nec ... notarij stipulationem,[7] quæ nec aliam ob causam adhiberi solet quàm ad futurã rei memoriam.[8] Sufficere autem quòd sororum stipulatio interuenisset,[9] inducenda vtique ex mutua illa portionum delatione & acceptatione, quæ cùm apud notarium facta ... ad quem sorores venerant vt contraherẽt & stipularentur, dubitari non oportebat quin stipulandi potiùs quàm paciscendi animo facta omnia viderentur.[10] Præsertim cum gesto inter sorores negotio non fuisset in potestate mariti qui nullum in bonis non dotalibus ius habebat,[11] à contractu recedere, si quidem nec ipsius ratihabitio vel autoritas vlla requirebatur. Dicebam ea potiùs ratione defendi posse nihil actum, quòd ea contrahẽtium voluntas fuisse videbatur, vt in scriptis contractus fieret, quado non ... ob causam ad not... poterat.[12] Constat. n. quoties id actum est vt in scriptis cõtractus fieret, pœnitentiæ locum esse quandiu scriptura prorsus absoluta, adeóque subscripta ... in mundum redacta non est.[14] *Ita* in causa filiorum ... Petrodi procuratoris patrimonii ... tractatum est in publico auditorio non tamen ... decisum Prid. Id. Decemb. 1593.

1. Potest enim mulier nupta habere res duplicis generis quasdam dotales, quasdam non dotales & extra dotem constitutas vt Scæuola loquitur in l. pen. D. ad leg. falcid. & has rursum in duplici differentia, quasdam paraphernales de quibus in l. hac lege 8 & l. vlt C de pact. conuent. tam sup. dot. scilicet quas mulier secum adfert in domum mariti, & cum dote sed ita tamen vt sint extra dotem, Galli veteres peculium dicebant l. si ego 9. §. dotis autem D. de iur. dot. Alias quæ mulieri obueniunt constante matrimonio quę magis propriè aduentitię dici possunt. De quibus omnibus Bart. in Disput quæ incipit, mulier habens amplum patrimonium.

2. Secundum ea quæ diximus Def. 2. supr famil. ercisc.

3. Actus autem geminatus solet euidentem consensum inducere l. si mulier 22. C. ad SC. Velleian.

4. l. penult in fin. C. de his quib. vt indign.

5. Licet enim instrumentum iam scriptum lectúmque erat quo continebatur, & diuisionem factam esse & stipulationem interuenisse, non tamen ea res faciebat stipulationem quoadusque contrahentes mutua, quæ instrumento continebantur, sibi placere iurassent.

6. l. diuisionis placitum 45. D. de pact. l. cùm proponas 22. C. eod. l. si diuisionem 15. C famil. ercisc.

8. Non magis quàm interuentum instrumenti l. instrumentis 9. C. de fid instrum. l. pactum 17. C. de pact. l. 7. C. si minor fact. rat. habuer.

8. Quæ causa vt plurimùm esse solet conficiendorum omnium instrumentorum l. cùm te 5. C. de transact. contrahitur 4. D. de pignor. d. l. pactum 17. vbi Gothofr C de pact.

9. Notarium enim adhiberi nil necesse est ad stipulationis validitatem nisi cùm is cui commodum stipulationis acquirendum est sibi ipse stipulari non potest. Finge pupillum absentem aut qui fari non possit l. 2. ... & 4. D. rem pupill. sal. for.

10. Solus autem ille stipulandi animus distinguit pactum à stipulatione l. iuris gentium 3 §. quod ferè D. de pact. l. 1. §. cum qui D de const. pecun.

11. d. l. hac lege 8. C de pact. conuent. tam sup. dot.

12. Textus est in l. vellet nouus 6. C. de reuoc. donat. Dixi Def. 4. sup. de eo quod met. caus.

13. Bal. l. Castrens. & cæteri *ad l. consensu 17. C. de fid. instrum. & l. testium facilitatem 11. C. de testib.*

14. Qui a nec al . ... habet contractus, vt loquitur Iustin. *in d. l. contractus.*

DEFINITIO III.

Quanam sit enormis & immodica læsio ad rescindendam ex ea caussa diuisionem.

PErfectus diuisionis contractus ad exemplum venditionis cæterorúmque bonæ fidei contractuum ex caussa enormis læsionis rescindi potest: in eóque omnes consentiunt. 2 Quæstionis tamen est, An vt in venditione, ita in diuisione enormis illa læsio dicenda sit quæ sit vltra dimidiam iusti precij, 3 an verò possit minor sufficere vt rescissioni locus esse queat. 4 Dubitationem facit quod non eadem diuidentis quæ vendentis aut ementis voluntas est. 5 Nam qui vendit id agit, vt rem suam alienet quátocunque potest precio. Qui verò emit vt sibi acquirat quàm minimo & vilissimo: 6 Indeque est quod dicimus licere iis naturaliter se decipere: 7 Maximè quia difficile est reperire certum & commune precium, cùm precia rerum pro locorum & temporum diuersitate ac personarum affectione varientur. 8 At ij qui bona communia diuidunt non id agunt vt quicquam vel acquirant, vel alienent, sed tantùm vt suam quisque auferat portionem. 9 Nec ad rē facit, quod diuisio fieri nequeat citra mutuas adiudicationes, & consequenter quin vnusquisque ex condiuisoribus alienet eam dominij partem quam in cōdiuisoris portione habebat antea. 10 Illa enim alienatio necessaria est, 11 nec nisi eo animo fit, vt suæ quisque partis dominus in solidum maneat. 12 Proinde nec æquitati nec diuidentium voluntati videtur consentaneum vt alterutet vllomodo lædatur, ne intra dimidiam quidem. 13 Frequentior tamen Doctorum schola vult similem esse hac parte diuisionem venditioni, vt semel perfecta non aliter rescindi possit prætextu læsionis, quam si læsio sit immodica & vltra dimidiam: 14 & quidem inspecto tempore contractus. 15 Soli Galli pragmatici contra sentiunt & in supremis Galliæ curiis sic obseruari testantur, vt ad rescindendam diuisionem sufficiat notabilem læsionem interuenisse: 16 qualem eam esse interpretantur quæ ad quartam vsque precij ascendat: 17 quamquam non desunt qui pro quarta tertiam constituant. 18 *Senatus* noster mediam quandam sententiam sequitur, vt si de diuisione inter fratres facta quæratur, sufficiat læsionem notabilē vt aiunt interuenisse, licèt nec ad quartam vsque ascendat. Inter alios autem læsio vltra dimidiam requiratur. Cuius distinctionis ratio aut æquitas potiùs illa est quòd inter fratres potissimum & æquitas, & æqualitas exuberare debeat, 19 vt fraterna inter eos concordia retineatur. 20 *Ita Senatus* in caussa D. Guillielmi Oneiaci Senatoris integerrimi & eruditissimi nunc Præsidis meritissimi contra fratris filiam vxorem D. de Maillac 4. Cal. Febr. 1594.

1. *Ex l. 2. & l. si voluntate 8. C. de rescind. vendit.*
2. DD. *ad d. l. 2. & ad l. maioribus 3. C. hoc tit.*
3. *d. l. 2. & d. l. si voluntate.*
4. Nam textus *d. l. maioribus 3. C. hoc tit.* illud duntaxat requirere videtur vt aliqua sit inæqualitas, quasi corrigenda illa sit quanta aut quantulacumque sit.
5. Vide textum elegantem in *l. fornos 34* in illis verbis, *non emendi sed diuidendi animo D. famil. ercisc.*
6. Emptor enim viliore comparandi, venditor cariore distrahendi votum gerentes ad hunc contractum accedunt, vixque post multas contentiones paulatim venditore de eo quod petierat detrahente, emptore autem huic quod obtulerat adijciente, ad certum consentiunt precium. Verba sunt *d. l. si voluntate 8. vers. quod si C. de rescind. vendit.*
7. *l. in caussa 16. § idem Pomponius D. de minor. l. item si 22. § vlt. D. locat.* vbi sceptum est idem iuris hac parte esse in venditione & locat.
8. *leg. 3. D. de eo quod cert. loc. l. precia rerum 63. D. ad leg. falcid.*
9. Licèt aliquando æstimationem in eam rem fieri necesse sit, vt *in d. l. fornos 34 famil. ercisc.*
10. Vide & d. ... alienatio dicitur *in l. si pupillorum 7. D. de reb. eor. qui sub tutel.* ideóque & emptionis vicem obtinet *l. 1. C. h. t.*
11. Ideóque nec minoribus int... si modò à maiore prouocentur *d. l. si pupillorum & ibi l. 1. §. si communis. eod. tit.*
12. Quia in diuisione quantum quisque à socio consequitur tantum ei de suo vicissim præstat ita vt post diuisionem neuter coheredum sit locupletior, quam anteà fuisset *l. cum pater 77. in princip. de leg. 2. l. deducta 58. §. accepta. vers. denique sum ad SC. Treb.*
13. Quasi alienum id sit ab eo quod actum est inter diuidentes *arg. d. l. fornos 34 famil. ercisc.* ... *l. praeter votum 21. C. de iur. dot.*
14. DD. *ad d. l. 2. C. de resc. vendit.*
15. *d. l. si voluntate 8 in fin C. eod. l. si ea lege 17 C. de v. sar.*
16. *Ex d. l. maioribus 3. C. hoc tit. l. in contractibus 3. C. quib. ex caus. maior.* De quorum tamen locorum sententia vide quæ scripsi *in Coniectu De error. pragmat.*
17. Rebuff. *in const. reg.*
18. Imbert. *in enchirid.*
19. *Arg. l. inter filios 11. C. famil. ercisc.*
20. *l. de fideicommisso 11. C. de transact. l. cum oportet 6. vers. etenim,* in illis verbis *vel ad fratres suos quod etiam grauius multis esse videtur C. de bon. quæ liber.*

DEFINITIO IV.

De varijs modis faciendæ diuisionis.

NOn eo minùs ritè rectéque contractus diuisionis initus videri debet, quòd nulla bonorum æstimatio, 1 aut mensuratio aut arbitrorum diuisoriorum conuentio præcessarit. 2 Est enim moribus nostris receptissimus, nec lege vlla prohibitus mos ille diuisionis inter fratres faciendæ vt maior natu portiones quales vult constituat, minor autem vtram velit eligat. 3 Placetque Theologis & Canonistis omnibus propter exemplum diuisionis quam ab Abrahamo cum Loth fratris filio sic factam esse sacris scripturis proditum est. 4 Non enim de fratre, sed de seipso solo conqueri debet is qui portiones inæquales constituit, fratris minoris vt credibile est circumueniendi gratia si fortè is minùs perspicax minorē portionem elegisset. 5 Et verò quantumuis minor frater cui optio data fuit longè preciosiorem partem elegerit, Nemo tamen dixerit dolo malo quicquam ab eo factum videri cùm nihil aliud egerit, nisi vt oblata condicione vteretur. 6 *Ita Senatus* in eadem caussa.

1. Etsi enim æstimationem illam rerum hereditariarum aliquando fieri necesse est animo diuidendi vt *in l. fornos 34. D. famil. ercisc.* tamen id necesse non est.
2. Quid enim aliud agit iudex cùm dat arbitros diuisorios nisi vt quàm commodissimè fieri possit diuisio fiat. Quid ergo eius interest dummodo facta sit de consensu omnium quorum interest? *arg. l. 1. §. inde quæritur D. de oper. noui nunciat. l. si conuenerit 26. D. de re iudic. l. . §. 1. D. de recept. qui arbitr.* Vnde etiam est quod etiamsi diuisionis arbitrium is dederit cui dandi ius non fuit si tamen so... perperam factæ diuisioni consensum dederint, quod quisque eorum secundum placita possidet, pro parte socij dominium nactus esse intelligatur *l. 2. C. hoc tit.*
3. Scripsi *Def. 2. sup. famil. ercisc.*
4. Genes. cap. 13.
5. Nec enim audiendus est qui id petit cuius contrarium non fuerat postulaturus *l. pen. C. de solut.* nec qui vel nol... re quod in alium statuerit *l. 1 & tot. tit. quod quisque iur.* facit *l. 1. in fin. & l. 3 in princip. D. de solut.* facit *l. iusiurandum 34 §. datur D. de iureiur.*
6. *l. 2. ibi, optabit quem velit D. de opt. leg.* Sic enim verba illa accipienda sunt vt qui habet optionem eligere possit etiam optimum. Nam quod contra scriptum videtur *in l. legato 3. & in l. si heres 110. de leg. 1.* ad eum casum pertinet quo ... generaliter legatos sit non autem optio legatario data. N... & idem est si non in legatarij sed in alterius tertij arbitrium optio collata sit & is ante factam optionem decesserit *l. vl. § C. comm. de legat.* Facit quod lex ait, Non videri quem fraudare eos qui sciant & consentiant. *quod autem 6 §. præterea D. quæ in fraud. cred. cum simil. l. nullus videtur 145. De regul. iur.* Item quod ei qui electionem obtulit non ... debeat via, quàm quæ ab ipso electa sit *arg. l. si mulier 21. §. vlt. D. quod met. caus. l. 2. §. illud D. de separat.*

DEFI-

DEFINITIO V.

An aduersus diuisionem quæ per optionem facta est restitui possit tanquam læsus is ipse qui optionem dedit.

ADuersus diuisionem à se factam potest quis restitui etiamsi eo tempore maior fuerit, 1 maioremve se dixerit, 2 Imò etsi Doctor doctúsque & diligens alioqui paterfamilias, 3 si modò tantam probet læsionem quantam in superioribus necessariam esse diximus, 4 ad inducendum auxilium restitutionis. Quanti enim sit vnaquæque portio in facto non iure consistit, 5 facti autem interpretatio etiam prudentissimos fallit. 6 Illud difficilius est vt restitui in integrum possit maior qui partes quantumcumque inæquales constituit fratríque minori natu optionem dedit. Nam vt proximè attigimus quo maior probatur esse inæqualitas, eo magis videri potest in dolo esse is qui partes constituit, quem constat, si frater iunior minorem partem elegisset, non fuisse aduersus eiusmodi diuisionem petiturum restitutionem, sed fraudis suæ potiùs fructum quantú in se esset retenturum: cur ergo audiatur petens id cuius contrarium in diuersum euentum non fuerat postulaturus? 7 Sed tamen placuit Senatui ne hoc quidem impedire rescissionem. Ea potissimùm ratione quòd nõ sit probabile per dolum fraudémve quicquam factum esse ab eo qui fratri dederit optionem. 8 Prior enim ille incurrit in periculum damni quod fratri ex inconsiderata electione possit accidere. 9 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. maioribus 3. C. hoc tit. l. 3. C. quib. ex caus. maior l. 2. C. de resc. vendit.*
2. Intellige secundum distinctionem quam posui *in Defin. vnic. sup. ill. tit. si minor se maior. dixer.*
3. Etsi enim credibile id est præsumendum non est hunc facile in aliquo errasse *l. cùm de indebito 25. vers. & maximè si ipse D. de probat.* tamen præsumptio cedit veritati du qua io contrarium appatet *l. si chirographum 24. eod. cum simil.*
4. Defin. 3 *sup. eod.*
5. *l. in actionibus 5. § vlt. & l. seq. D. de lit. iur.*
6. *l. 2. D. de iur. & fact. ignor.*
7. *Contra l. pen. C. de solut.*
8. Nemo enim suum iactare præsumitur *d. l. cùm de indebito.*
9. Quis enim tam stupidus est vt malit se vulnerari & posteà restitutionis ancipitis remedium quærere quàm ab initio prospicere ne vulneretur *arg. l. vlt. C. in quib. caus. rest. in integr. non est necess.* Vide tamen quæ scripsi *in De: ad. err.*

DEFINITIO VI.

De rescindenda transactione quæ diuisionem secuta sit.

QVid verò si post eiusmodi diuisionem transactum quoque proponatur. 1 Multum intererit an de controuersia aliqua quæ in consequentiam, & approbationem diuisionis superuenerat transactum sit: 2 An super lite mota vel mouenda, 3 ad rescindendam ex læsionis causa diuisionem. 4 Priore casu non impedit transactio restitutionem eadem probata læsione, quam probari sufficeret si transactio nulla interuenisset: 5 quoniam diuisionis continuatio & perfectio quædam dicenda illa est, potiùs, quàm alius & nouus contractus. 6 Posteriore verò, hoc est si de ipsa quoque læsione transactum sit, constat nihil ampliùs quærendum esse de diuisione, 7 cùm bona ex nouo planéque diuerso iure possideantur. 8 Ob ídque non aliam læsionem sufficere ad rescindendam diuisionem, quàm quæ sufficeret ad rescindendam transactionem. 9 Id est si nostris credimus, quæ sit vltra dimidiam inspecto etiam dubio litis euentu. 10 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Hoc enim casu duplex videtur vinculum esse, vnum diuisionis, alterum transactionis quod omnium solet esse fortissimum *l. causas 26. C. de transact.* Nam & duo vincula sunt fortiora vno *l. pen. C. de adopt.*
2. Consequentium enim idem iudicium esse solet & debet quod antecedentium *l. si quis seruo 84 de legat. 1. & vulgar.*
3. Sufficit enim metus futuræ litis *l. 2 C. de transact.*
4. Secundum ea quæ diximus *Def. 3. & 5. sup. eod.*
5. Quandiu enim subest eadem causa concedendæ restitutionis non debet illa denegari si modo nondum fuerit petita *l. dolo 19. § aduersum D. de nouat.*
6. *Arg. l. 3. § scio D. de minor.*
7. Quia nec de errore quidem calculi quæri posset si super eo transactum esset *l. vnic. C. de error. calcul.*
8. Id est ex causa transactionis non diuisionis, quia omnis transactio nouat Deo & alij *ad l. 1. De transact.*
9. In quam etem nec si læsio sit vltra quadruplũ sufficere tamen potest *l. Lucius 78 §. vlt. D. ad SC. Trebell.*
10. Ex traditione Bart. communiter recepta *ad l. 2. C. de rescind. vendit. & ad l. si quis cùm aliter 36. D. de verb. obl.* Contra quam tamen vide quæ scripsi *in Chiliade De errat. pragm.*

DEFINITIO VII.

Rescindi potest diuisio ex causa læsionis ad trigesimum vsque annum.

QVid denique si per decennium aut vicennium integrum, fortassis etiam inter præsentes bona vtrinque sine controuersia possessa sint ex caus. præcedentis diuisionis? 1 Non idcirco exclusa videbitur in integrum restitutio ex capite enormis læsionis, 2 Quia quod Iustiniani constitutione quadriennium in eam rem præfixum continuum in anni vtilis locum substitutum est, 3 non pertinet ad hoc genus restitutionis, quæ scilicet coniuncta est cum condictione ex lege. 4 Condictionum enim omnium commune ius illud est vt non nisi triginta annorum præscriptione summoueantur. 5 Postquam placuit nouam Diocletiani & Maximiani legem, 6 ad diuisionem quoque vt & ad cæteros bonæ fidei contractus protrahendam esse, 7 Vel ob id maximè quòd diuisio emptionis vicem obtinere existimatur. 8 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Solet enim ea esse subsequens possessio magni esse momenti etiam ad confirmandam diuisionem, quæ alioquin non valeret *l. 2. l. si inter 8. C. hoc tit. l. si diuisione 15 C. famil. ercisc. l. quadam 41. D. eod.*
2. Id est ex beneficio *l. 2. C. de rescind. vendit.*
3. *l. vlt. C. de tempor. petend. in integ. rest.*
4. Sic enim appellare licet nouam illam actionem quæ competit ex *d. l. 2. C. de rescind. vendit. arg. l. vnic. D. de condict. ex leg.*
5. Sunt enim actiones personales cùm & actiones omnes in personam condictiones appellentur *§. actionum Inst. de act.* actiones autem personales non nisi longissimi temporis præscriptione summoueantur *l. hereditatis 7. C. de petit. hered. l. 3. & 4. C. de præs. 30. vel 40. annor.*
6. *d. l. 2. C. de rescind. vendit.* quæ primùm hoc ius nouum induxit.
7. Vt scripsi *Def. 3. sup. eod.*
8. *l. 1. C. hoc tit.* Dicitur etiam aliquando diuisio vicem permutationis obtinere *l. si filia 20. §. si pater D. famil. ercisc.* Sed & permutatio ipsa emptioni vicina esse dicitur in *l. 2. D. de rer. permut.* imò & vicem similiter emptionis obtinere *l. 2. C. eod.*

DEFINITIO VIII.

In quo differat diuisio à venditione cùm rescindenda est ex causa immodica læsionis.

ETsi autem diuisio vicem emptionis obtinere dicitur propter mutuas illas adiudicationes dominiíque translationes quas fieri necesse est vt vnaquæque portio ex communi fiat propria cuiusque condiuidentium: 1 Apertè tamen differt ab emptione in eo quòd neque precium vllum in diuisione interuenit, neque diuidentium voluntas illa est, vt vel emant vel distrahant, sed vt suum habeant sibique proprium singuli quod habebant antea in commune. 3 Inde fit vt si de rescindenda diuisione agatur ex causa enormis & immodicæ læsionis non possit locus esse remedio & æquitati legis nouæ ex ea parte quæ dat emptori optionem vt iustum precium supplere possit

si id malit quàm rem reddere.4 An igitur omnimodo rescindenda erit diuisio? At fuerit id iniquum, vt contractus bonæ fidei ex sola læsionis causa rescindatur. 5 Præsertim cùm & æquitati & æquabilitati quæ in bonæ fidei iudicijs exuberare debet, aliter satisfieri possit, supplendo ex portione vnius quod deest alteri.6 Potest enim fieri vt interfit rei ex sua potiùs portione supplere quàm inire nouá diuisionem.7 Ac sanè ita est si non longe maior læsio interuenerit, quàm quanta esse debeat ad inducendam restitutionem 8 Sed si enormissima læsio proponatur & inæqualitas prorsus intolerabilis, inspecta non solùm æstimatione, sed etiam qualitate & condicione bonorum, quæ in diuisione præcipuè spectanda est, æquum non est superesse condiuisori electioné quæ nec emptori relinquitur, quoties venditor vltra dimidium precij deceptus fuit, quoniam, vt nostri tractant, dolus in reipsa creditur interuenisse ex tam enormi læsione. 9 Hactenus tamen inter emptionem & diuisionem hoc etiam casu interest quòd fructus omnes ab emptore restituuntur quasi sine titulo percepti,10 nec tantùm a tempore litis contestatæ, vt in cæteris restitutionum causis, 11 sed à die ipso contractus. 12 In diuisione verò si sic facta sit vt maior natu frater vel alius condiuisor quilibet fratri vel coheredi iuniori, vt plerumque fit, optionem dederit, 13 nulla prorsus fructuú condemnatio fieri debet ne quidem eorum qui post litê contestatam percepti sunt, 14 Quasi per actoris, vt ita dicam, manus illos perceperit 15 cuius nullum aliud in diuidendo factum intercessit, nisi quod sibi datam a socio optionem admisit. 15 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Quoniam alioquin quilibet ex sociis vel in minima parte glebæ indiuisæ portionem suam habet *l. per fundum 11. D. de rustic prad. l. vlt. D. commun prad. l. aliud 46. D de rit. nupt.*

2. Licèt aliquando res communes æstimari necesse sit diuidendi non emendi causa vt Papinian. loquitur *in l. fornes 34. D. famil ercisc.*

3. *l. inter commani 26. D. vrb. prad. l. cùm pater 77 § dulcissimis de legat 2.*

4. *d. l. 2. l. si voluntate 8 in fin C. de rescind. vendit.*

5. Nam nec æquum esset rescindi venditionem ex causa læsionis, si non fieret ea rescissio quodammodo ea voluntate emptoris nolentis iustum precium supplere, vt scripsi in *Decad. De error. pragm.*

6. In enim duntaxat facit qualitas iudicij bonæ fidei vt res ad suam æquitatem & æqualitatem reducenda sit *l. 3. C. hoc tit. l. 3. C quib. ex caus maior.* non etiam vt totum negotium rescindatur.

7. Noua enim diuisio facere posset vt alia bona haberet quæ habere nollet, si in hæc quæ nunc habet, maiorem aliquam adfectionem gerat *arg. l. si in emptione 35. D. de minor. l. 1 §. & aliàs si quid in fraud. patr.*

8. Secundum eam distinctionem quam probauimus *Def. 3. sup. eod.*

9. Notant nostri *ad l. si quis cùm aliter 36. De verb. oblig.* Scripsi *in Decadib. De error pragm.*

10. Quia venditio habetur pro non facta & titulus reducitur ad non titulum propter dolum præsumptum qui in re ipsa inesse creditur vt scripsi *supra d. loco.*

11. Eo namque iure vtimur vt ei qui in integrum restituitur ex qualibet causa minor ille sit, siue maior, non alij fructus restituantur quàm qui percepti sunt post litem contestatam, quod an rationem habeat disputaui *in Chiliada De error. pragmat.*

12. Nec enim potest videri fuisse bonæ fidei possessor ad fructus lucrandos qui titulum nullum habuit *l. certum est 21. & seq. C. de rei vend.*

13. Quomodo eam plerumque fieri diximus *Def. 2. sup. famil. ercisc.*

14. Cùm fuerint optimo iure percepti & ex socij facto ac voluntate *arg. l. si fornm 48. §. locaui D. de furt.*

15. Quid enim aliud facere potuit nisi vt oblatam à socio optandi & eligendi condicionem agnosceret? facit *l. insinuandum 32. §. datur D. de iureiur. l. pen §. sine autem C. de reb cred. & iureiur. & §. 1.* sed & socio imputari potest non solùm quòd obtulerit optionem, sed etiam vbi læsus fuit distulerit restitutionem *l. ab hostibus 15. §. vlt. D. ex quib. caus maior.* etsi ratio hæc ad eos tantùm fructus pertinet qui ante litem contestatam percepti sunt, non etiam ad eos qui post litem contestatam.

DEFINITIO IX.

Alia diuisionis & venditionis differentia in probanda læsione.

SEd & illa inter diuisionem & emptionem hac parte differentia est, quod in emptione rescindenda probádi onus incumbit ei qui allegat læsionem vt doceat quanti præcisè res vera, & ex communi hominum æstimatione res fuerit tempore contractus. 1 At in rescindenda diuisione sufficit ei qui læsionem adfert pro causa impetrandæ restitutionis, vt probet inæqualitatem bonorum, quæ iam eo contractus tempore fuerit, licèt non probet illius temporis æstimationem. Nam cùm in diuisione precium nullum interueniat, 3 bonorúmque qualitas & condicio præcipuè spectanda sit, potest ea probatio sufficere ad restitutionem, 4 Nisi aduersarius ex parte sua probet inæqualitatem illam quæ sit in condicione bonorum corrigi per inæqualitatem quæ vicissim sit in precio, 5 Siue quod pars ignobilior ex maiori constet bonorum quantitate, siue quod ex iis bonis conflata sit quæ contemplatione loci, 6 aut amplioris reditus, 7 videri debeant preciosiora. 8 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Vnusquisque enim tenetur probare id quod est fundamentum suæ intentionis & causa petitæ restitutionis *l. nam postea quàm 9. §. si minor D. de iureiur.* Batt. *in l. pradiorum 10. & l. seq C. de prad. minor.*

2. Licet nonnunquam æstimatio rerum communium necessariò fiat. Sed fit animo diuidendi non emendi vt ait *l. si fornos 14. D. famil. ercisc.*

3. Vt ea Bartio scripsi *Defin. prox. num. 9 sup eod.*

4. Saltem quoadusque aduersarius susceperit in se onus probandi contrarium, vt sequitur *in Defin.*

5. Via enim quisquam ignobiliora bona pro nobilioribus acceperit ut sit in pari quantitate & æstimatione.

6. *Vt in l. libertus 36. D. de bon. libert. l. 1. §. & alias D. si quid in fraud. patron.*

7. Nam ex reditu maximè solent & debent fondorum precia constitui *l si fundus 13. in princip. D de reb. eor. qui sub tutel. l. si fundum 92 de legat. 1.*

8. Possit tamen non improbabiliter disputari probationem læsionis ad implorandam restitutionem debere necessariá esse concludentem *l. neque natales 10. l. ad probationem 21. C. de probat. l. non hoc 4 C. vnd. legit.* ideóque non sufficere actori vt probet inæqualitatem condicionis aut quantitatis bonorum nisi etiam probet æstimationem, cùm nihil prohibeat inæqualem esse condicionem bonorum, & tamen æquales esse portiones suppleto in quantitate eo quod deest in qualitate.

DEFINITIO X.

Quid si is qui aduersus diuisionem à se factam restitui vult bona quædam ex iis, quæ sibi obuenerant, alienauerit.

SI post factam diuisionem is qui læsum se conqueritur bona quædam ex sua portione alienauerit quæ ad nouam diuisionem faciendam in medium iam conferre nequeat, difficilius est dicere quid constituendum videatur. 1 Et quidem cùm fieri non possit vt ex integro omnia diuidantur quasi nulla vnquam diuisio facta fuisset cùm res amplius non sit integra, constat satis id vnum superesse vt quod alienatum fuit imputetur in alienantis portioné, 2 non pro ea æstimatione quæ in vendendo facta fuerit si fortè res minore precio venierit quàm quanti verè fuit, licèt præsente & subscribente socio (si adesse cum emptor voluerit vt tutius emeret, 4 cùm nihil sua interesse socius putaret, quippe qui nihil amplius iuris in socij parte habere se intelligeret.) Sed pro vero communique precio, quod nunc sit cùm noua diuisio facienda est. 5 At quæstio iam est an eiusmodi imputatione facta id quod deest ad inducendam æqualitatem suppleri necesse sit ex alterius portione arbitrio boni viri. An noua potiùs diuisio facienda sit. Nam si dicas ex integro ineundam cæterorum bonorum diuisionem, videberis facere iniuriam socio qui nihil ex parte sua distraxit. 6 Cui nimirum non liceat

eodem

eodem iure vti vt suam sperare partem possit in bonis omnibus, quæ socio ex priori diuisione obtigerant.6 Nam & idem in emptione seruatur, vt quamuis læsio enormissima intercessisset si tamen rem ipsam reddere emptor nō possit, fortè iam ab alio bonæ fidei possessore vsucaptam supplemento precij necessariò locum esse oporteat.8 Idq; in proposita specie tantò probabilius videbatur, quod is ipse agebat ad rescindendam diuisionem qui portionis suæ partem alienauerat, atq; ita effecerat ne omnia in integrum restitui possent.9 Sed tamen æquius tandem visum est illud temperamentum, Vt noua quidem diuisio fieret, sed imputarentur alienata in portionem alienantis. Vicissim autem socio ex cæteris bonis communibus præstaretur tantundē in qualitate, quantitate & valore priusquàm ad diuisionem vllam accederetur.10 Sanè cùm alienator idémque actor diceret paratum se conferre iustum precium rerum alienatarum quasi in earum locum successurum.11 Placuit audiri eum non debere, quia cùm actor esset, in eius fuerat potestate non agendo liberare se ab ea necessitate repræsentandorum bonorum quæ alienasset.12 Neque referebat an bona fide & ex causa necessaria, vt puta pro dimittendis creditoribus hereditariis an vltro & sine causa alienasset. 13 Et verò quod dici solet precium in vniuersalibus succedere loco rei, 14 constat non esse perpetuum. Ad arbitrarias enim actiones pertinet in quibus nisi arbitrio iudicis restitutio fiat sequitur condemnatio,15 Non etiā ad illas in quibus siue ex bona fide siue ex natura stricti iudicij rem ipsam præcise dari aut restitui oporteat.16 *Ita Senatus* in eadem causa, & alio rursus inter easdem personas Senatuscōsulto 6. Non. Mart. 1594.

1. Imputari enim solet ei qui restitui vult in integrum vbi res in integro esse desiit, præsertim post res per eum ipsum venditas *l. quod si minor 24. §. Scæuola D. de minor. l. si quis suæ 8. D. de iur. delib. l. vlt. C. de repud. vel abstin. hered.*

2. Quomodo & interdum collatio fieri solet, scilicet minus accipiendo & remittendo *l. 1. §. quamuis vers. sed etsi tantum D. de collat. bonor.* Dat enim & confert & diuidit etiam qui minus accipit.

3. Neque enim rei meæ aut communi ab alio precium dici potuit contra vel citra meam voluntatem *l. portionem 4. C. de commun. rer. alien.*

4. Solet enim nocere ei qui venditioni adfuit & consensit si posteà ius suum exequi velit *l. quoties 11. C. de fideic. l. 4. §. quæsitum est si cùm fundi D. de dol. mal. except.*

5. Si enim bona non essent alienata nec deteriorata, venirent nunc in diuisionem in præsenti æstimatione *arg. l. si sterilis 21. §. cùm per venditorem in fin. de empt.*

6. Text. est elegans in *l. ex hereditate 54. D. famil. ercisc.*

7. In his autem iudiciis familiæ erciscundæ & communi diuidundo quæ nos duplicia appellamus, quòd in iis vterque & actor sit & reus *l. 3. § familiæ l. inter 44. qui familiæ D. famil. erc.* eandem vtriusque rationem constitui necesse est, non meliorem vnius quàm alterius.

8. Notaut DD. præsertim Actius Piuell. *ad l. 2. C. de rescind. vendit.*

9. Qua enim ratione alienam partem petere potest, qui suā alienauit? *arg. l. cùm pater 77. §. libertis de legat. 2.*

10. Ita enim visum est seruari posse æqualitatem, & neutri iniuriam fieri. Quid autem aliud exigere possit socius qui nihil distraxit, quàm vt indemnis seruetur, neque ex alienationibus per socium factis quicquam damni aut incommodi sentiat *arg. l. dominus 55. §. vlt. D. locat.*

11. Eo præterea quòd iudicium familiæ erciscundæ sit vniuersale tanquam quod admixtum quodammodo habeat iudicium petitionis hereditatis *l. 1. §. vlt. & l. 2. D. famil. ercisc.* In iudiciis autem vniuersalibus precium succedat loco rei, vt scripsi *Defin. 5. supr. De rei vindic.*

12. Nihil enim causæ est cur ei succurri oporteat, qui seipsū coniecit in aliquam necessitatem. *arg. l. si fideiussor 7. §. 1. D. qui satisd. cog. l. 2. §. vis fluminis D. si quis caution. l. si pignori 29. vers. non idem D. famil. ercisc. l. 5. §. vlt. D. de dol. except. l. vnic. C. vt nem. inuit. ager. cog. l. petendæ 6. C. de tempor. pet. in integr. restit. l. cùm autem 25. §. quare D. de ædilit. edict.*

13. Huic enim distinctioni tum demum locus est cùm quæritur an pendente iudicio familiæ erciscundæ possit vnus ex sociis alienare vt in *l. alienationes 13. D. famil. ercisc.* non cùm is qui alienauit vltro posteà petit restitutionem aduersus socium qui nihil alienauit cùm eiusmodi alienatione communio prorsus extinguatur *d. l. ex hereditate 54. famil. ercisc.* Sine communione autem non possit accipi iudicium familiæ erciscundæ vel communi diuidundo.

14. *l. si & rem & precium 22. vbi Bart. D. de petit. hered. l. Imperator 70. §. vlt. & ll. seqq. de legat. 2.*

15. *§. præterea Instit. de action.*

16. Aliud enim res est, aliud rei precium *l. venditor 21. D. de her. vel act. vend. l. fundum 18. D. de nouat.* Porro iudicium familiæ erciscundæ bonæ fidei sit non arbitrarium, vt erat olim petitio hereditatis *§. actionum Inst. de action.* sicut & in aliis quibusdā differt à petitione hereditatis *l. fundus 51. D. famil. ercisc.*

DEFINITIO XI.

Bonorum quæ cum pupillis aut minoribus communia sunt diuisio nulla fieri potest nisi datis prius vocatisque tutoribus & curatoribus.

SI ex pluribus bona communia habentibus quidam sint impuberes tutorem non habentes, aut minores annis sine curatore, & alij inuicem agant ad diuisionem,1 Ante omnia tutor impuberibus & curator minorib. dari debet,2 non solùm vt mutuæ illæ adiudicationes dominiique translationes fieri possint, quas interuenire necesse est in bonorum communium diuisione,3 Sed etiam vt sciatur, quanta portio eos contingat qui prouocant ad diuisionem, ne quid inauditis iis quorū maximè interest constituatur,4 cum fieri possit vt maiorem sibi adiciant portionem quàm quæ à sociis conceditur.5 Neque verò iis duntaxat petentibus tutor aut curator in eam rem dādus est (quomodo enim tutorem impuberes peterent?6) Sed si maiores cæteri qui iudicio familiæ erciscundæ aut communi diuidundo conueniuntur petant, eorum nomine atque intereà iudicium, & arbitros diuisorios accipere recusent, audiendi sunt,7 Quasi qui non tam de iure tertij,8 quàm de suo excipiant. Eorum quippe interest sic ferri de diuisione facienda sententiam vt retractari eam posteà non oporteat,9 vtque in iudicati executionem legitimè subsequi diuisio possit.10 Itaque si inauditis impuberibus aliisque minoribus iudex inter maiores pronunciet faciendam pro his aut illis portionibus diuisionem, licet addat *vocatis omnibus quorum interest*, perperam pronunciasse videbitur,11 poterúntque ab eo appellare illi etiam quorum portionibus nullum detrimentum fiat, si modò petierint vt ante omnia pupilli minorésque vocarentur, & illis in eam rem tutor curatorve decernerentur.12 *Ita Senatus* ex tempore in publico auditorio 4. Id. Mart. 1594.

1. Possunt enim qui maiores sunt alios prouocare *l. 1. vers. si communis l. 5. §. vlt. & l. si pupillorum 7. in princip. D. de reb. eor. qui sub tutel.*

2. Quia neque iis absentibus diuisio fieri potest *l. coheredibus 17. C. famil. ercisc.* neque pro præsente haberi pupillus qui tutorem non habet. Imò & plus quàm absens est *l. cùm filiusfamilias 43. §. in hac D. de verb. oblig. l. in eo 110. § pupillus l. vbi 124. § 1. l. pupillus 189. de reg. iur.* Quamquam adulto minùs necessaria est autoritas curatoris *l. puberes 101. de verb. oblig. l. 3. C. de in integr. restit. minor.*

3. Vt scripsi *Def. 8. sup. eod.*

4. *l. nam ita 39. D. de adopt. l. etiam 29. §. vlt. D. de minor. l. de vnoquoque 47. D. de re iudic.*

5. De illo enim primùm quærendum est an coheres quis sit, & ex qua parte *l. 1. §. vlt. l. cùm putarem 36. D. famil. ercisc.*

6. Qui tum etiam cùm adsunt abesse intelliguntur, vt diximus *nu. 2.* & illa etiam quæ vident, ignorant *l. 1. C. de fals. monet.*

7. *l. arbitrum 43. in illis verb. & praesentibus cæteris D. famil. ercisc.*

8. Quod fieri nō potest *l. loci 4. §. competit D. si seruit. vindic.*

9. Quomodo retractari eam necesse esset petentibus quandoque illis qui iudicio non adfuissent & quorum tamen interesset *d. l. de vnoquoque 47. D. de re iudic. l. si perlusorio 45. § 1. D. de appell.*

10. Etiam inuito aduersario, Iudicium enim, itémque iudicati executio fit in inuitum *l. inter 83. §. 1. D. de verb. oblig.*

11. Quia de iure portionum pronunciauit inauditis iis quorum intererat & qui ante omnia vocari debuerunt. Nec clausula illa *vocatis omnibus quorum interest* sententiam tueri potest, quia non sufficit vocari in executione iudicati eos qui ante sententiam vocandi fuerunt. Et præpostera illa pronunciatio est *arg. l. 1. C. de execut. rei iudic.*

12. Nam & illorum interest, vt ait Defin. vel ob hoc maxime ne postmodum actum agere cogantur, atque ita vexentur se sumptibus inanibus *arg. l. minoribus 6. D. de minor.*

DEFINITIO XII.

De alienatione facta per eum ex sociis qui conuenerat vt quoad diuisio fieret certis bonis separatim frueretur, aut ne ante certum tempus fieri diuisio posset.

INter socios conuenerat vt quousque bonorum communium diuisio fieret, hic fundo Corneliano, ille Semproniano frueretur. Si tibi ille possessor Semproniani partem Corneliani sibi competentem vendiderit, non solùm venditio valebit, cùm socium partem suam rei communis vendere nihil prohibeat, 1 adeóque priusquàm transactum sit tempus intra quod ne diuisio fieri posset conuenerat, 2 Sed etiam permittendum tibi erit vt ea parte tanquam tua pro arbitrio vtaris fruaris. Nec repellêris ea exceptione qua tuus autor repelleretur si totum fundum Sempronianum possidens Corneliani partem vindicare vellet. 3 Quia pactio quæ inter socios facta fuerat diuisionem fieri non prohibebat, sed tantùm possessioni & administrationi bonorum communium, modum quendam momentaneum & temporarium statuerat. 4 Itaque nô magis aduersus conuentionem fecisse videtur, qui tibi fundi Corneliani partẽ vendidit, quàm si socium ad diuisionem prouocasset: 5 quod vtique facere ei licebat salua conuentione. 6 Aliud igitur esset si inter socios conuenisset vt ante certum tempus diuidere non liceret. 7 Tunc enim ante præteritum tempus facta venditio valeret quidem, sed non faceret quominus ante tempus agendo tu communi diuidundo eadem pacti exceptione summouereris, qua tuus quoque autor si ipse ageret summoueretur. 8 *Ita Senatus* pro R. D. Claudio de la Couz Abbate Ambroniacensi & Senatore meritissimo contra nobiles fratres de Montou & Guilliet. 3. Non. Iunij 1594.

1. *l. falsò 3. C. de commun. rer. alienat.*
2. Venditio enim partis communis non tollit communionem, ad quam conseruãdam huiusmodi pactio pertinet, sed tantùm mutat socium alienato per venditorem dominio suæ partis in emptorem *l. ad officium 3. C. commun. diuid.*
3. Licet eadem plerumque soleat causa esse emptoris quæ venditoris *l. iniustus 156. §. plerumque De regul. iur.*
4. Simile quiddam est *in l. 4. §. vlt. D. de seruit. l. inter 36. D. de adm. tutor.*
5. Hoc ipso enim quod partem suam alienauit fecit vt pars socij exierit de communione *l. ex hereditate 54. D. famil. ercisc.* facit *l. in hoc 14. §. pen. D. comm. diuid.*
6. Verba namque illa conuentionis, *quousque bonorum communium diuisio fieret*, in vniuscuiusque ex sociis arbitrio relinquebant vt quoties vellet, diuisionem petere posset.
7. Quæ conuentio valet *l. si conuenerit 14. D. pro socio.* licèt non æquè illa ne omnino diuisio fiat *d. l. in hoc 14. § si conuenerit D. commun. diuid.* quia nullo societatis in æternum coitio est *l. nulla 70. D. pro socio.*
8. Text. est *in d. l. in hoc iudicium 14. §. pen. D. commun. diuid.* facit *l. Iulianus 13. § idem Celsus D. de act. empt.*

DEFINITIO XIII.

Pendente iudicio familiæ erciscundæ aut communi diuidundo quænam alienationes interdictæ sint aut permissæ.

ACceptum inter coheredes aliósve condiuisores familiæ erciscundæ, aut communi diuidundo iudiciũ, non facit quidem rem litigiosam, quia in iis iudiciis non de dominio & proprietate sed de sola diuisionis ratione contenditur, cùm constet res esse communes. 1 Sed tamen non eo minùs prohibentur alienationes omnes, ex quo etiam mota controuersia est, nisi quæ sunt necessariæ, 2 quoniam interest condiuisoris non subijci alium condiuisorem cum quo fortasse difficilior diuisio futura sit. 3 Sed hoc ita accipiendum est si agatur de vendendis rebus singulis. 4 Nec enim prohibendus est vnus ex coheredibus aut sociis vt totam portionem suam distrahat si velit. 5 Multò magis si generaliter bona sua omnia vendiderit, dicendum erit etiam res communes in diuisionem venturas, quia nec nouum est vt pleráque per alienationem transeant cũ vniuersitate, quæ alioquin separatim alienari prohiberẽtur. 6 *Ita Senatus* pro liberis Oldradi Brocard contra Michaelẽ de Bonnefoy 5. Non. Iul. 1595.

1. Alioqui præiudicium reddendum est si actor coheres vel socius esse negetur *l. 1. §. 2. & l. 2. D. famil. ercisc. l. si quæ contendas 45. eod.*
2. *l. alienationes 13. D. famil. ercisc.*
3. Semper enim durior fit conditio eius cui nouus aduersarius substituitur, fitque ex eo lis vt plurimum & longior & incommodior. vnde fit vt si res litigiosa legata sit peragenda sit lis cum herede non cum legatario, etsi potest ille liti adesse si velit ne colludatur *Nouell. 112. De litig. cap. 1.*
4. Ne in plures aduersarios distringatur qui cum vno solo in iudicio quasi cõtraxerit *arg. l. & ancillarum 27. §. vlt. item l. 3. § idem scribit D. de peculi.*
5. Quid enim si fortè tanti habeat carere hereditate ne propter eam cogatur litigare? *arg. l. 4. §. 1. De alien. iudic. mut. caus. fact.*
6. *l. quædam 62. D. de acquir. rer. domin.* Sanè constat rem litigiosam posse ex contractu venire in diuisionem *l. vlt. in fin. C. de litigios.* sicut & legari potest *d. Nouell. 112. de litig. cap. 1.*

DEFINITIO XIV.

Si ex bonis diuidendis quædam sint indiuisibilia, quid faciendum.

CVm plures res inter coheredes aut socios diuidendæ sunt, quæ singulæ diuidi commodè non possunt, nõ vtique statim veniendum est ad licitationem, 1 Tametsi quidam ex sociis id petant si non alij quoque omnes cõsentiant. 2 Sed sufficit hactenus recipere commodam diuisionem vt quædam res vni, aliæ aliis adiudicari in solidum possint. 3 Nam & hæc diuisionis quædam species est, & quidem commoda. 4 Si quis enim ex sociis diceret velle se in rebus singulis partem suam habere cùm id fieri nullo modo posset, non esset audiendus. 5 Porrò licitationis vsus nullus est nisi cùm aut alia diuidendi ratio nulla superest, aut ij omnes consentiũt, quorum interest. 6 *Ita Senatus* in causa Claudij Vuillierme & Dominorum de la Biguerne Idib. Sept. 1595.

1. Est enim licitationis remedium odiosum & ideò non nisi deficientibus aliis omnibus amplectendum *l. nam ad licitationem 6. famil. ercisc.*
2. Quid enim si alter ex sociis qui non vult licitationẽ fieri, protestetur se non sufficere ad iusta precia vt socium suum vlterius licitantem possit vincere. Quomodo *in l. ad officium 3. in fin. C. commun. diuid.* quamquam hoc casu remedij loco introductum est vt etiam extraneus ad licitationem sit admittendus *d. l. ad officium.*
3. *d. l. ad officium versic. cùm autem.*
4. *l. commune 7. in princip. D. eod. tit. comm. diuid. l. nam satis 6. §. 1. vbi est text. eleg. D. quemadm. seruit. amitt. l. Iulianus 13. §. idem Celsus 17. D. de act. empt. l. is qui fundum 31. D. de vsufr. legat.* eadem interueniunt *Instit. De re iudic.*
5. Lex enim duodecim tabularum neque diuisit neque diuidi voluit inter coheredes aut alios socios alia bona quàm quæ diuidi commodè possunt & eo modo quo possunt. *l. heredes 25. §. an ea stipulatio D. famil. ercisc.* in illis verb. *quia talis stipulatio per legem duodecim tabularum non diuiditur quia nec potest.*
6. *l. item Labeo 22. §. 1. vers. sed potest etiam D. famil. ercisc.*

TIT. XXVIII.

Ad exhibend.

DEFINITIO I.

De exhibendis actis curiæ an Castellanus an curialis & quando vterque teneatur.

EORVM

EORVM quidem quæ coram cuiusque iurisdictionis Castellano gesta sunt asseruandorum cura, vt quoties opus erit exhiberi possint, ad Scribæ quem Curialem vocant non ad Castellani officiũ ex Sabaudiæ statutis adeóque ex iuris communis ratione pertinet,1 Ita vt si exhibitio actorum petatur per eum cuius interest, non magis Castellanus eo nomine conueniri possit aut qui Castellani vices gessit, quã iudex ad exhibitionem actorum iudicialium,2 scilicet ad graphariȷ curam & diligentiã pertinentium. Sed si Curiali defuncto in cuius protocollis repertum non sit instrumentum quod quæritur, Castellanus quasi in subsidium, licèt nullo iure conuentus factum esse neget quod ipsius autoritate ac præsente & subscribente eo factum postea probetur, Non improbabilis nascetur præsumptio malæ fidei,3 quæ oneret Castellanum vt non solus quidẽ sed cum Curialis herede ad exhibitionẽ condemnetur,4 & consequenter non facta exhibitione, in id omne quod interierit actoris.5 Et quidem singuli in solidum salua alteri in alterum partis repetitione.6 Hic enim verè illud vsurpari potest quod iactari solet, calumniosam negationẽ tollere beneficium iuris & omnium præsumptionum.7 Quòd si Curialis nullum heredem reliquerit, solus Castellanus si modò sit soluendo, condemnandus erit in solidũ saluo illi regressu aduersus hereditatem aut bona Curialis si qua ille reliquerit. 8 Sed neque quicquã referet an Castellanus aut curiæ scriba verè fuerit qui tanquam talis cõuenitur, si modò pro tali se gesserit, tantò magis enim cõdemnandus est qui vltrò se ingerit administrationi officiȷ, quod nec habeat nec habere mereatur.9 Exemplo eius qui pro tutore vel pro curatore alterius negotia gessit, quẽ non ideò minùs teneri certum est. 10 *Ita Senatus* in causa Stephani Bally, Georgiȷ Girard & Dionysiȷ Raymond 8. Id. Iul. 1593.

1. Nam & penes scribam manere debent acta iudiciȷ licèt facta coram iudice non penes ipsum iudicem DD *in cap. quoniam contra de probat.* Boer. *quæst.* 15. *num.* 4. Castellanus enim velut iudex est.

2. Specul. *in tit. De teste §. satis vtiliter vers. penult.* Boer. *vbi supr. num.* 5.

3. Scilicet ex turpi & improbabili abnegatione, cui pœnam aliquam constitui sanè æquum est, vt à Iustiniano factum fuit contra eum qui prolatam manum suam negauit *Nouell.* 18. *De triens. & semiss. cap.* 8. *§. studium verò.*

4. Vt & aliàs sua mendacio pœna constituta est *l. vlt. D. de rei vind. Auth. item possessor C. qui potior in pignor. hab.*

5. Æstimabitur autem hoc casu id quod interest ex iureiurando actoris si dolus vel lata culpa aduersariȷ interuenit *l. si quando C. vnde vi cap. fin. quod met. caus.* Boer. *quæst.* 15. *num.* 5.

6. Actionis enim diuisioni causam æquitas dare solet, ne alterutrer nimis oneretur. Vnde est quod *diuisionis æquitatem* dicere solent Iurisconsulti *l. pen. D. de fideiuss. tutor. l. vlt. C. de const. pecun.* Æquitas autem nulla est quæ faciat pro eo, qui sit in mala fide, cui potiùs deneganda omninò esset repetitio aduersus alium licèt conscium fraudis *arg. l. in facto* 90. *vers. idem respondit D. de negot. gest. l. si plures* 38. *in fin. de admin. tutor. l. pen. D. ad SC. Trebell. l. itaque* 12. *§.* 1. *D. de furt.*

7. Vt calumnia non relinquatur impunita *l.* 1. *§.* 1. *si mul. vent. nom. in poss. cal. caus. ess. dicat.* & fomenta calumniæ restringuantur vt ait *l. celebrandis* 19. *C. de nupt.*

8. Vt quod communi culpa peccatum est, communi quoque damno sarciatur *l. eandem* 9 *§. pen. De duob. reis.*

9. Hoc ipso enim fit suspectus quod se vltrò ingerit *l. qui omnia* 25. *D. de procurat. l. ex sententia* 29. *D. de testam. tutel l. scire* 21. *§. vlt. D. de tutor. & curat. dat. ab his.*

10. *L.* 1. *& tot tit. de eo qui pro tutor. prǽve curat. negot. gest. l. falsus* 21. *C. de furt.*

DEFINITIO II.

De punienda contumacia nolentis exhibere.

CVm alterutrius ex litigatoribus sumptu rei controuersæ ocularis, vt aiunt, ostensio facienda est,1 si aduersarius ad dictam diem non adsit, non idcirco iudex re infecta discedere debet,2 sed cum probis viris, quos & præsens pars elegerit, & ipse ex officio pro absente nominauerit, rem perficere.3 Id si non fecerit sed in pœnam contumaciæ re infecta discesserit,4 non idcirco postmodum iubere poterit vt contumacis eandem indicationem petentis sumptibus ea fiat, sed potiùs vt priores sumptus qui ob contumaciam inanes fuerunt, resarciat,5 Alios quos rursum fieri necesse est is ipse præstet qui priores præstare debuit. 6 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 26. infr. De pignor.

1. Solet autem vt plurimum fieri sumptibus petentis siue actor ille sit siue reus, nisi eùm ea iusta causa vel à lege vel à iudice aliter constitutum est. Facit *l. sed etsi* 11. *§.* 1. *D. hoc tit.*

2. Cùm ex contrariũ studere debeat, quantum potest vt lis terminetur aut fiat breuior *arg. l.* 3 *§.* 1. *D. de recept qui arbitr.*

3. *Arg. l. si irruptione* 8. *§.* 1. *D. fin. regund.*

4. Quasi existimans per errorem iuris nihil sibi faciendum esse absente parte licèt vocata. *arg. l. inter* 44. *D. de recept. qui arbitr.* cùm tamen absens ritè citatus si sit contumax pro præsente haberi debeat. Contumacia enim pro præsentia est *Auth. qua in prouincia C. vbi de crim. agi oport.*

5. Sic enim contumacia puniri solet *l. sancimus* 13. *C. de iudic. & Nouell.* 18. *De triens. & semiss. cap.* 8. *§. studium verò. vers. Si verò longiori.*

6. Ita enim fit vt indemnis seruetur is contra quem fuit aduersarius contumax quod sufficere ei debet vt neque contumacia impunita remaneat, neque grauiùs etiam quàm æquum sit puniatur. Quid enim aliud exigimus nisi vt contumacia nec prosit contumaci nec noceat aduersario? Nemo siquidem ex delicto alterius lucrum sentire debet satisque est vt nec sentiat damnum *arg. l. item si* 14. *§ aliquando De eo quod met. caus. l. dominus* 57. *in fin. D. locat. l. hominem* 37. *in fin. D. mandat.*

DEFINITIO III.

Actio ad exhibendum proponi potest coram iudice laico contra clericum, quia in rem scripta est.

AD exhibendum actio in personam quidem directa sed tamen in rem ipsam scripta est.1 Ideóque exerceri coram iudice laico etiam contra clericum potest.2 *Ita Senatus* in ea causa de qua Defin. 37. sup. De iurisd. omn. iudic. & for. compet.

1. *l.* 3. *§. vlt l. Celsus* 5. *§. vlt. D. hoc tit.*

2. Scripsi *Def.* 37. *sup. de iurisd. omn. iudic.* vbi vide. Intellige autem eo potissimùm casu quo sit hæc actio ad exhibendum præparatoria vindicationis siue ciuilis, siue hypothecariæ quam in rem constat præcipuè comparatam eam esse *l.* 1. *D. hoc tit. l.* 1. *C. eod.*

CODICIS FABRIANI
DEFINITIONVM FORENSIVM, ET RERVM
In Sacro Sabaudiæ Senatu Tractatarum,
LIBER QVARTVS.
TIT. I.
De reb.credit.& iureiur.
DEFINITIO I.

Condemnatus ex iureiurando decisorio nullas debet expensas. Secus est in iureiurando suppletorio.

QVi iusiurandum inficianti detulit,[1] aut etiam deferenti superstitiosa fortasse religionis veneratione[2] retulit,[3] si iurante aduersario vincatur,[4] expensarum cōdemnationi quæ temerè litigantibus pœnæ nomine infligenda est,[5] nō fit obnoxius.[6] Nec huic rectè comparabitur is cui necessarium, quod vocant iusiurandum supplendæ probationis gratia delatum à iudice, litis victoriam ademerit.[7] Victorem enim qui etiamsi peieret, ius tamen sibi dicere credatur,[8] dolum culpámve aduersarij ex propriæ conscientiæ suspecto alioquin testimonio inducere absurdū esset.[10] At verò qui dubiæ probationis fidem vel inuito aduersario solóque iubente iudice compleat,[11] veritatis præsumptionem quæ iurisiurandi oblationi causam dederit, iurando non extingult.[12] *Ita Senatus* die 23. Febr. 1588. Et rursum in causa Goneti Perier & Bened. Bellemin 4. Cal. Dec. 1594. & pro Claudio Castellano contra Ioannem Guibourg 28. Iunij 1591.

1. Expediendæ litis gratia *l.1. De iureiur.* & vt se probandi necessitate exoneraret *l.eum qui 30.eod.*
2. Sunt enim qui iurare numquam velint, adeò sunt timidi metu diuini numinis vsque ad superstitionem vt Vlp. loquitur *in l.qua sub conditione 8.D.de condit.instit.l.cùm quidam 21.vers. neque enim.C.de fid.instrum.*
3. Aut enim iurare cogitur, aut referre quisquis ille est, cui delatum fuit iusiurandum *l.manifestæ 38.D.hoc tit.*
4. Quia dato iureiurando non aliud quæritur quàm an iuratum sit, remissa quæstione an debeatur, quasi satis probatum sit iureiurando *l.non erit 5.§.dato D.eod.*
5. *l.properandum 13.§.siue autem alterutra C. de iudic. l. eum quem temerè 79.D.eod.l.1.§.qui excusatione D.de vacat.& excus. muner.*
6. Bald.& cæteri *ad autheat.generaliter C.de episc. & cleric.* Reprobata opinione glossæ *in l.pen.§.pen.in verb.ab altera parte C.hoc tit.*
7. Nostri vocant iusiurandum supplétorium de quo tractant *ad l.admonendi 31. D. de iureiur. & ad l. in bonæ fidei 3. & d.l.pen.C. hoc tit.*
8. Qui enim iurat deferente aduersario is quodammodo iudex in causa sua constituitur *l. 5. in princip. D. quar. rer. act. non dat.*
9. Omnibus enim in re propria dicendi testimonij facultatem iura submouerunt *l.omnibus 10.iunct.l.etiam 3. C. de testib.* qua ratione nec puto defendi posse vlla iuris ratione iusiurandum hoc quod suppletiuum vocant. Quam in rem videnda sunt quæ scripsi *in Chiliade De error. pragmat.*
10. Sufficere enim ei debet quod probandi necessitate fuerit exoneratus ob idque vicerit *arg. d. l. eum qui 30. D. de iureiur.* Idque est quod nostri dicunt probationem hanc esse priuilegiatam, ob idque expensarum condemnationi locum facere non posse.
11. Semiplenam enim probationem adesse oportet, vt iuramento suppletorio locus esse possit Bart.latè & post eum cæteri *ad d.l admonendi.* Imò & sunt qui putent requiri plus quàm semiplenam. Vide *Def.4. inf.*
12. Ratio hæc colorata est magis quàm vera. Nam negari non potest quin & hæc probatio sit priuilegiata quo præcipuè argumento Bald. *ad d.auth.generaliter.* concludit nec hoc casu condemnationi expensarum locum esse debere. De quo vide etiam quæ scripsi *in Chiliade De error. pragmat.*

DEFINITIO II.

Periurij ex nouis instrumentis probanti commodum nullū remanere debet penes peierantem.

ETsi post decisam iureiurando controuersiam nulla de periurio superesse quæstio solet,[1] Si tamen ex nouis instrumētis euidēs periuriū in promptu adprobetur, boni iudicis officio congruit vt videat, ne ex tā improbo delicto impium sibi lucrum quærere victor possit:[2] Atque ideò, Et, si quid ex iureiurando iudicatóque solutum sit, vt indebitum repetetur,[3] & quod solui debuerat, si nondum solutum sit, opposita doli exceptione retinebitur:[4] Sin perperam absolutus reus fuit, causa ex integro acta non vt periurus,[5] sed vt debitor condemnabitur.[6] *Sine die.*

1. *l.1.& 2.C hoc tit.l.quod si deferente 21.D.de dolo.*
2. *l.vlt.C. hoc tit.* Turpia enim lucra semper extorquenda sunt etiam heredibus, qui non deliquerunt licèt crimina morte finiantur *l.3.§.vlt.& l.5.in princip.D.de calumniat.l. 3. in princip. D.de vi & vi armat.* cum simil.lib.
3. *d. leg. vlt.* in illis verbis: *repeti ab eo legatum vel fideicommissum.*

4. Nam

4. Nam cui damna soluti repetitionem multò magis damna doli exceptionem ne cogatur soluere, vel ex iuris regula quæ habet dolo facere eum qui petit quod redditurus est *l. si fecer 44. §. Lucem D. solut. matr. l. dolo 8. D. de dolo mal. except. l. in condemnatione 173 §. vlt De regul.*

5. Sufficit enim periurij pœna *l. num sufficit 22. D. de dolo.* id est vltio Dei, cùm iurisiurandi contempta religio solum Deum vltorem habeat *l. 2. C. hoc tit.*

DEFINITIO III.

Nec iurare cogitur, nec referre qui aliter suam intentionem probare vult, Adeóque potest delationem iurisiurandi à se factam reuocare.

QVi intentionem suam testibus aut instrumentis probare non diffidit, delatum sibi ab aduersario iusiurandum nec suscipere cogitur,1 nec referre.2 Non enim turpiter facere videri potest sed modestè potiùs, qui religione magis quàm conscientia motus tam facile iurare nolit.3 Prudenter verò qui nec litis victoriam quam ex liquidis probationibus sibi exploratam comparare possit certo deferentis periurio velit committere, quod haud dubiè per iurisiurandi relationem contingeret.4 Qua ex causa, illud quoque non immeritò constitutum est, vt is ipse qui iusiurandum detulit suis diffidens probationibus reuocare delatum possit in ipso etiam procinctu iurandi,6 si quas fortasse alias habeat etiam, quibus anteà, cõsultò, vt aliquando tentandi aduersarij gratia fit7, renunciauerit. *Ita Senatus* innumeris Senatusconsultis & nouissimè inter fratres Thomassin.

1. Quia facilè iurare etiam de re certa & vera suspectum est, & iouidiosum *arg. l. 3. in princ. ibi: alioquin facillimus quisque ad iusiurandum decurrens. D. hoc tit.* & plerique subtili reuerentia teneri vt Iustin. loquitur *in l. cùm quidam 21. vers. neque enim. C. de fid. instrum.*

2. Quoniam qui iusiurandum refert aduersario periode facit eum iudicem in propria causa atque si deferret. Relatio enim delatio est sed secunda non prima *l. iusiurandum & ad pecunias 34. § datur & §. vlt. D. hoc tit. De iureiur.*

3. *l. qua sub conditione 8. D. de condic. instit. l. cùm quidam 21. vers neque enim C. de fid instrum.* Quod tamen vereor ne iuris rationi repugnet, qui video etiam in procuratore & defensore dubitasse Iurecoosultos an compellendi sint iurare, an verò sufficiat ad plenam defensionem si parati sint iudicium accipere *l. iusiurandum & ad pecunias 34. §. procurator D. de iureiur.* Quæ enim potarat esse dubitandi ratio si nec dominus ipse iurare compelli posset paratus iudicium accipere? Et sanè cùm is cui iusiurandum defertur fiat iudex in causa propria *l. 1. D. quar. rer. act. non dat.* vix est vt non perpetuò verũ sit quod ait *l. 38. D. de iureiur.* manifestæ turpitudinis esse nolle iurare nec iusiurandum referre. Alioqui non esset semper hoc remediũ aptum expediendis litibus vt ait *l. 1. eod.* Et verò verba edicti sunt præcisa *Soluere aut iurare cogam d. l. 34 §. ait prator.*

4. Nam cùm relatio iurisiurandi sit etiam delatio vt diximus *num.* 2. facit aduersarium iudicem in causa propria is, qui iusiurandum refert *d. l. 1. in princip. D. quar. rer. act. non dat.* ideóque parum iusta dicitur, qui iusiurandum refert *d. l. iusiurandum 34. circ. princip.*

5. Cacher. Olasc. *Decis. Pedem. 8. post Ias. in §. item si quis postulante Inst. de action.*

6. Quia nimirum nihil actum videtur quandiu aliquid superest agendum *l. pen. in fin. C. de his quib. vt indign.* licèt dici soleat id quod in procinctu faciendi est pro facto haberi debere *l. pen. D. de test. milit.* Sanè non sufficit voluntas suscepti iurisiurandi si non remittatur *l. 6. D. hoc tit.*

7. Vt si susceperit iusiurandum, & paratus fuerit iurare, perinde posteà periurij arguatur atque si iurasset. In quo tamen dolus quidam inest. Sed extat expressa in hanc rem Iustiniani constitutio *in l. si quis 11. C. hoc tit.* quæ facit potestatem reuocandæ delationis vsque ad diffinitiuam sententiam quoties aliam probandi viam eligit is, qui primùm detulerat iusiurandum. Adde *Defin. 22. & 29. infr. eod.*

DEFINITIO IV.

Iusiurandum suppletorium dari solet in defectum probationis, qua tamen sit semiplena.

ACtore quidem non probante reus tametsi nihil præstet iure vulgato absoluitur.1 Idémque in reo vicissim obseruatur vt condemnari omnimodo debeat si probata per actorẽ intentione necessarius exceptionũ suarũ, in quibus vice actoris fungitur,2 probationibus destituatur.3 Si tamen alteruter semiplenas, vt vocant, probationes adferat, quod iustis deerit exacto per iudicis officium à petente4 iureiurando suppleri posse iampridem inueterato nostrorum errore obtinuit:5 sed hoc ita demum si semiplenas esse iudici liqueat,6 ne alioqui decidendi vltrò negotij potiùs quàm probationis supplendæ potestatem facere iudex videatur ei cui iusiurandum defertur.7 Semiplena autem probatio esse creditur, si vel vnus testis adsit dummodò integræ existimationis8, nec cõtraria vlla præsumptione, is qui testẽ habet, oneretur.9 *Ita Senatus* passim.

1. *l. qui accusare 4. C. de edend. l. vti frui 5. vers. quod si fortè D. si vsusfr. petat. l. actor 23. C. de probat. l. si priusquam 13. in fi. D. de oper. nou. nunciat.*

2. *l. in exceptionibus 19. in princip D. de probat. l. negantes 9.* in illis verbis: *petitore quidem non implente intentionem suam vel exceptione submoto. C. de oblig. & action.*

3. *l. si pactum 9. l. quoties 18. §. qui dolo D. de probat.*

4. Nam si non petatur iusiurandum hoc suppletiuum non potest à iudice vltrò deferri Bart *ad l. admonendi 31. D. de iureiur.*

5. Error enim interpretum & pragmaticorum nostrorum ille est vt scripsi *ad Def. 1. num. 9 sup. & Decad. prioribus de Error. pragmat.*

6. Nam cùm probatio nulla est, aut non saltem semiplena, non potest videri causa dubia cùm haud dubie actor sit, condemnandus. Iusiurandum autem hoc non exigitur nisi in dubijs causis, vt loquitur *d. l admonendi.*

7. Siquidem iudex constituitur in causa propria quisquis iurat *l. 1. in princip. D. quar. rer. act. non dat.*

8. Bart. Ias. & alij communiter *in d. l. admonendi.* Sunt tamẽ qui velint probationem esse plus quàm semiplenam & præter testem vnum adesse quædam iudicia De quo vide Boer. *quæst.* Sanè constat testem debere esse summæ atque integræ opinionis *l. testium 18. C. de testib.*

9. Nam si qua vel minima præsũptio sit contra testẽ vel contra producentem, nõ potest videri semiplena probatio quæ vnum duntaxat testem habet *arg. cap. 1. De prascript. in 6.*

DEFINITIO V.

Iusiurandum quod vocant purgatorium contrarias probationes semper admittit.

IVsiurandum quod purgationis vocant cùm litis decisorium non sit,1 probationes quæ in contrarium ab aduersario proferri possunt numquam excludit.2 Præsertim cùm nec adhiberi soleat nisi ad excludendam suspicionẽ doli,3 cuius probationem semper saluam esse oportet,4 ne ob id minùs puniatur quod cũ periurio iunctus esse cœperit.5 *Ita Senatus* ex tempore 3. Id. Febr. 1589.

1. Datur enim illi qui alioquin etiam sine iureiurando vincere deberet *cap. vlt. extr. de iureiur.*

2. *l. admonendi 31. D. de iureiur.* quæ ad hanc iurisiurandi speciem videtur pertinere. Quamquam si de illius sententia plura scire voles, vide quæ scripsi *in Decad. Err.*

3. Purgans enim se de dolo tenetur deierare *l. quoties 21. §. prator ait & §. quod si reus D. de noxal. act.*

4. Adeò vt nec valeat pactio ne de dolo agatur *l. si vnus 27. § illud nulla D. de pact. l. in commodato 17. in princ. D. commod.*

5. Nunquam enim vnum delictum alterius pœnam minuit *l. 2. in princip. D. de priuat. delict.*

DEFINITIO VI.

Qui ad iurandum admissus est iurare potest non obstante appellatione & citra eius præiudicium, aduersario tamen præsente vel vocato.

QVoties ad iurandum quis per iudicem admissus est, tametsi ab ea sententia aduersarius prouocauerit, iurari tamen interim apud eundem iudicem potest nil remorante appellatione,1 Ne alioqui pendente illa mortuo eo qui iurare debuit probatio intercidat,2 Sed

ita tamen vt ne quid præiudicij fiat appellationi, id est vt si ex appellatione causa cognita quandoque pronunciatū sit iusiurandum deferri non debuisse nulla præstiti ratio habeatur.[3] Nec interest hac parte qua ex causa, aut quo iurisiurandi genere [4] iuratum sit. Illud sanè districtè obseruandum est vt præsente aduersario iuretur, [5] nisi absit per contumaciam quæ faciat vt haberi debeat ille pro præsente. [6] *Ita Senatus* pro Francisca Moreau contra Alixiam Palluat 8. Cal. Febr. 1590.

1. Nam si per aduersarium admissum sit, ipso aduersario deferente nullus appellationi locus relinquitur. Quis enim ferendus est ad appellationis veniens auxilium in iis quæ facienda ipse procurauit? loquit Iustin. *in l. generaliter* 12. §. 1. *in fi. hoc tit.*

2. *d. l. generaliter circ. princip.* in illis verbis, *caeuit vt praecautione ista suspensa hi quidem qui iurisiurandum præstare iussi sunt ab hac fortasse luce subtrahantur, probationes autem rerum cadant* Iunct. §. *sin autem eiusd. leg.*

3. *d. §. sin autem in eius, vers. sin autem non vtitū.*

4. Id est ab iureiurando suppletiuo an purgatorio, de quo scripsimus proxima Definit. In vtroque enim permittitur iurare non obstante appellatione, sed tamen citra eius præiudiciū.

5. *d. l. generaliter §. his de præsentibus versic. licentia danda C. hoc tit.*

6. Contumacia enim pro præsentia est vt ait *auth. qua in prouincia vers. sed si nec ipse. C. vbi de criminib. agi oport.*

DEFINITIO VII.

De iureiurando ebrij & furiosi, Et an eis necessaria sit absolutio.

IVsiurandum ab ebrio præstitum non maioris momēti esse debet ad contractum confirmandum quàm si à furioso interpositum esset. [1] Neque enim ille magis quàm hic mentis suæ compos videri potest vt possit intelligere quod agit. [2] Cùm tamen quæreretur an absolutionem à iureiurando impetrare deberet, Visum est tutius, debere: [3] nec sufficere quod aduersus contractum eo tempore celebratum impetrasset restitutionem. [4] Ideò fortasse quod cùm ebrietatis plerique gradus sint, non facilè sciri possit an vsque adeò ebrius fuerit qui ebrietatem allegat vt iudicio prorsus caruisse credi debeat. [5] Hactenus tamen ei indulgebimus vt si non petita per imperitiam absolutione litem contestetur apud iudicem, non statim vtique condemnetur, tanquam periurus, sed in alium diem quasi conniuentibus oculis per iudicem cognitio differatur, vt aduersus exceptionem periurij possit ille sibi prospicere implorando absolutionem. [6] Quod in cæteris personis maioribus annis vigintiquinque restitutionem in integrum ex quacunque causa petentibus non similiter obseruari solet. [7] *Ita Senatus* in publico auditorio Idib. Decemb. 1590.

1. Bald. *in l. 2 quæst 10. C de rescind vendit.*

2. Adeò vt furiosus tum etiam cùm adest absens esse intelligatur *l. vbi non voce* 124 §. *furiosum de regul. iur.* & quidem per omnia & in omnib. vt ait *l. 2. § pen. D. de iur. codicill. l. sed si vnius* 17. §. *filiusfamilias D. de iniur* Quomodo enim consentit qui nec sentire potest? loquit *l. si tibi* 8 §. *vnius D. de opt legat.* Et verò constat iusiurandum tres perpetuos comites habere debere, iudicium, iustitiam & veritatem. Quodnam autem vel furiosi vel ebrij hominis iudicium esse potest?

3. Propter periculum periurij quod Deum vltorem habet *l. 2. C. hoc tit.* Nam vbi periculum animæ versatur, vereri non possumus, ne nimis magna cautio adhibeatur, vt res in tuto sit. facit *l. quoties* 80. *De verb oblig.*

4. Est enim multò satius vt ex iureiurando nascatur exceptio periurij, quàm vt contractus confirmetur cùm euenit plerumque vt prosit iusiurandum ad inducendam exceptionē periurij, non etiam ad contractum confirmandum. Bart. latè *in l. si quis pro eo D. de fideiuss.*

5. Nam si euidenter constaret omni prorsus iudicio caruisse iurantem eo tempore quo iurauit nullam proculdubio iurisiurandi rationem haberi oporteret, ideòque nec absolutio esset necessaria, quæ vinculum præsupponit.

6. Ne alioqui eueniat vt summum ius summa sit iniuria.

7. Iis namque imputatur cur non simul cùm restitutione in integrum impetrauerint etiam absolutionem, quandoquidē constat contractum tenere qui etiam ex puberis iureiurando confirmari posset *Auth sacramenta puberum. C. si aduers. vendit.* Debet enim actor venire paratus & instructus cùm in potestate sua habeat agere quando velit *l. 5. §. vlt. D. de doli except. l. vnic. C. vt nemo inuit. l. petenda* 6. *C. de temp petend in integr. rest.* agit autem quisquis petit restitutionem, Siquidem nihil aliud restitutio est quàm redintegrandæ rei vel causæ actio, vt Paulus in sententiis definit.

DEFINITIO VIII.

Iusiurandum purgatorium ex solo iudicis officio deferri potest, suppletorium non item.

SIue actori, siue reo qui suam intentionem semiplenè tantùm probauerit iusiurandum quod suppletiuum vocant, [1] non nisi petenti deferendum est, [2] Nec sufficiet quòd ius & iustitiam vt ex vulgari Aduocatorum stilo fit, sibi ministrari petierit. [3] Nam sicuti non facilè quisquam credendus est iurare velle, [4] Ita nec ad iurandum à iudice inuitandus est, [5] propter periculum periurij si iuretur, [6] aut suspicionem calumniæ si iusiurandum à iudice non petenti oblatum recusetur. [7] Iurisiurandi quod ad purgationis duntaxat causam pertinet, alia ratio est. Solo enim officio iudicis defertur, & quidem ei cuius intentio iam satis aliunde probata sit, quique iusiurandum non tam petere debeat, quàm accipere. [8] *Ita Senatus* in causa Sebastiani Mauris & Andreæ Grumel 3. Non. Mart. 1593.

1. De quo scripsimus *Def. 4. sup.*

2. Bart. *ad l. admonendi num. 60. D de iureiur.* Ferrar. *in form. respons. rei* 10 verb. *iusiurandum num. 13.*

3. Quamuis ita putet Alex. *cons. 91. vol. 5.* Vide apostill. ad Bart. *in d. l. admonendi.*

4. Metu scilicet diuini numinis *l qua sub conditione* 8. *D. de condic. inst l. cùm quidam* 21. *C. de fid. instrum.*

5. Ne alioquin facillimus quisque ad iusiurandum decurrens periurium incurrat *arg. l. 3. in princ D. de iureiur.*

6. Etsi enim non præsumitur iurans immemor salutis æternæ *l. vlt. C. ad leg Iul. repet* nemo tamen nescit quàm facilè plerique vel pro re minima peierent.

7. *arg. l. manifestæ* 38. *D. de iureiur.*

8. Vt scripsi *Def. 5 supr.*

DEFINITIO IX.

Nemo præcisè cogitur iurare, sed referre iusiurandum potest, nisi in certis casibus.

QVod vulgo iactatur manifestæ turpitudinis esse nolle iurare, nec iusiurandum referre, [1] ostendit satis nūquam in eas angustias coniiciendum eum cui defertur iusiurandum vt vel iurare cogatur, vel causa cadere. [2] Permittendum namque illi est vt referre iusiurandum possit si malit. [3] Sunt enim plerique tam superstitiosa religione & conscientia, vt nec, si sciant verissima esse quæ affirmāt, iurare tamen velint. [4] Consequens ergo est vt non alius admitti debeat ad delationem iurisiurandi quàm cui ipsi iusiurandum referri possit. [5] Nisi referendi facultas ex persona illius cui delatio fit impediatur. Vt euenit cùm filiofamilias aut seruo defertur iusiurandum, [6] aut in actione furti, rerum amotarum, [7] aliisque similibus quæ criminis causam adnexam habent. [8] *Ita Senatus* in causa Iarsu contra D. de Seteney Prid. Id Maij 1591.

1. *l. manifestæ* 38. *C. de iureiur.*

2. Etsi verba edicti sic concepta sunt *eum à quo iusiurandū petetur soluere aut iurare cogam. l. iusiurandum & ad pecunias* 34. § *ait prætor D. eod.* Id enim ita intelligi debet, nisi malit ille iusiurandum referre quàm iurare, vt ibidem statim subiicit Vlpianus *in §. datur.*

3. *d. §. datur. & §. vlt. eiusd. leg. l. alteri* 8. *l. delata* 9 *C. eod.*

4. *l. qua sub conditione* 8 *D. de condic. instit. l. cùm quidam* 21. *versic. neque enim C. de fid instrum.*

5. Ne ea persona aduersarij fiat durior condicio eius cui iusiurandum defertur.

6. *l si seruus* 23 *cum l. seq. D. de iureiur.*

7. *l. Marcellus* 11. §. *vlt. & l seq D rer amot.*

8. Nam nec regulariter locus est delationi vllius iurisiurādi in actionibus criminalibus, vt tractat Bart. & post eum cæteri ad *l. admonendi* 31. *D. de iureiur.*

DEFI-

DEFINITIO X.

Formam delati ab aduersario iurisiurandi iudex sequi non cogitur.

IVdex cùm iurari iubet ab eo cui aduersarius iusiurandum detulit, non semper delatam formam sequi cogitur, sed eius pro arbitrio ex iusta causa moderandæ ius habet. 1 Quid enim si superstitionem admixtam delatio habuit? 2 Aut quid si deferens maiorem iurandi solennitatem exigat quam pecuniæ de qua controuertitur quantitas patiatur, aut condicio personarum inter quas contenditur? 3 Sed & cùm sub certa forma iusiurandum delatum est, nihilominùs facere iudex potest vt sub alia iuretur ab eo cui relatum est. 4 Denique totum id in iudicis arbitrio positum est, dummodò tale arbitrium sit quale boni & circumspecti viri esse debet. 5 Idque Sabaudiæ etiam statuto cautum est, & constitutum ne super sacrosanctis Diui Antonij reliquiis iurare passim cogatur quilibet, quamuis eam iurandi formam præscripserit is qui detulit iusiurandum. *Ita Senatus* ex tempore. Eodem die.

1. *l. iusiurandum & ad pecunias 34. §. non semper D. de iureiur.*. In eámque rem extat apud nos statutum in veteribus statutis Sabaudiæ vt sequitur *in Defin.*
2. *l. non erit 5. §. sed si quis & scitum. D. de iureiur.*
3. Finge pro pecuniæ quantitate perexigua deferri iusiurandum sollenniter præstandum super sacrosanctis Diui Antonij reliquiis populo in eam rem per campanæ sonum conuocato, Vt plerumque deferunt ij etiam qui sciunt liquidò iurari posse, & tutò.
4. *d. § non semper* etsi non facilè euenit vt displicere debeat condicio iurisiurandi ei qui detulit, vt Vlpian. scribit in *eod. l. iusiurandum 34 §. datur.*
5. Pro personarum scilicet, rerum, locorum & temporum varietate, ne quid durius aut remissiùs constituatur, quàm causa postulabit *d. §. non semper l. 4. §. 1. in fin. D. de incend. ruin. & naufrag.*

DEFINITIO XI.

Post præstitum iusiurandum nihil allegari potest quod iusiurandum impedire potuerit.

QVi aduersarium iurare patitur iis omnibus allegationibus renunciasse intelligitur, quæ ante iusiurandum interpositum obiici, iurísque iurandi præstationem impedire aut remorari potuissent. 1 *Ita Senatus* ex tempore 6. Cal. Iun. 1591.

1. Quia iusiurandum habet vim rei iudicatæ *l. 1. & 2. D. de iureiur.* nec post delatum præstitúmque iusiurandum de alio quærendum est quàm an iuratum sit *l. non erit 5. §. dato l. nam postea quàm 9. in princ. l. alias 18. & pass. eod. tit. l. si quis iusiurandum 11. in fin. C. eod.* vbi ratio redditur ne repetita lite finis negotij alterius causæ fiat exordium. Saluæ tamen manent omnes eæ exceptiones quæ etiam in causa iudicati obiici possent *l. eum qui 30. §. vlt. D. eod. tit. de iureiur.*

DEFINITIO XII.

Senator super obiectis causis suspicionis iurare non cogitur.

SI Senatorem suspectum quis dicat, & suspicionis causas probare iussus Senatoris religioni & sacramento rem committat, causatus nullas se alias habere probationes, non est audiendus. Id enim Senatoriæ dignitati & honori tribuēdū esse visum est, vt quod ad hanc rem pertinet, nec iurare Senator cogatur, nec iusiurandum referre. 1 In inferioribus iudicibus sicut non eadem priuilegij ratio est, sic aliter obseruatur. 2 *Ita Senatus* 11. Cal. Iulij 1591. pro D. Senatore Cauet contra Aduocatum doctiss. Gabrielem Damodry.

1. Nam & illustribus personis quæ ad testimonium dicendum euocantur, solet interdum remitti iusiurandum ex Iustiniani constitutione quam restituit Iacob Cuiac. *lib. 13. obser. cap. 38 de qua in l. constitutio 10 C. de testib.* quamuis iurisiurandi religione testes omnes arctari voluerit Constant. *in l. iurisiurandi 9. eod.* Quanto magis igitur in proposito casu fauebimus Senatori?
2. Licèt dicimus præstari debere à iudicibus iusiurandum de quo *in l. rem non nouam 14. iunct. Auth. hodie C. de iudic.* quod tamen à Senatoribus præstari debere nemo dixerit, quippe qui pro sua prudentia & grauitate credendi sint, non aliter iudicare velle quàm Princeps ipse esset iudicaturus *l. vnic. §. his cunabulis de offic. præf. præt.*

DEFINITIO XIII.

Absolutio à vinculo iurisiurandi ad fines agendi tantùm concedi solet inaudito aduersario, Nec tamen necessaria est heredi iurantis.

EO iure vtimur vt ei qui iurauit concedi soleat venia iurisiurandi per Episcopum aut eius vicarium etiam non citato aduersario sed ad fines agendi tantùm non vt à iurisiurandi vinculo plenissimè liberatus intelligatur. 1 Sanè non est heredi ea absolutio necessaria, ne quidem ad fines agendi, 2 quia quod ad inducendam periurij exceptionem attinet iusiurandum est personalissimum, nec transit ad hæredem, 3 licèt eadem persona cum defuncto esse existimetur 4 *Ita Senatus* sæpiùs.

1. Licèt contra sentiat Guid. Pap. qui putat necessariam esse citationem *quæst. 148.*
2. Idem Guid. Pap *ibid. & rectè.*
3. *cap. veritatis* vbi Innocent. Host. & cæteri *Extr. de iureiur.*
4. *l. heredem 59. l. nihil 62 de regul. iur. l. vlt. C. de hered. instit. cum simil.*

DEFINITIO XIV.

Si pendente appellatione à delatione iurisiurandi decesserit is qui iurare potuit nec iurauit.

ACtori qui non satis plenè intentionem suam probauerat iudex suppletiuum, vt vocant, iusiurandum detulerat, 1 & ab ea delatione aduersarius prouocauerat, 2 tum appellatione adhuc pendente actor decesserat. Cum quæreretur, an probatio quæ ex iureiurando sperabatur intercidisset, an potiùs iusiurandum pro præstito haberi oporteret, Dicebam non esse pro præstito habendum, Si quidem fieri potuerat vt in ipso etiam procinctu iurandi religione aut conscientia impediretur actor ne iurare vellet. 3 Aut si omnimodo erat iuraturus, imputari ei poterat cur post interpositam ab aduersario appellationem non petiisset, vt saluo iure appellationis iurare sibi liceret. Hoc enim veluti remedio consultum est ei qui iurare debet, aduersus imminens periculum amittendæ probationis ne damnum incurrat si fortè inter ipsas appellationis moras moriatur. 4 Cuius tamen periculi non erat cur ratio vlla haberetur, si ita ius esset vt mortuo interea actore iusiurandum pro præstito haberi posset. 5 Verùm Senatus magis probauit vt pro præstito haberetur. Non alia ratione quàm quia per appellantem factum esset quominus iuratum fuisset, 6 nec deberet ei appellatio iniusta prodesse, 7 ob id solùm quòd victor iuris beneficio pro se introducto vti noluisset vt pendente appellatione iuraret. 8 *Ita Senatus* pro fratribus Foret contra D. de Chorsy 8. Cal. Sept. 1592.

1. Secutus errorem illum interpretum & pragmaticorum de quo scripsimus *Defin. 4. sup.*
2. Quod facere pro suo iure potest, vt diximus *Defin. 6. sup. eod.*
3. Sic enim aliquando inspicimus id quod potuit euenire facilè dum citra iniuriam, aut malum omen *l. qui bona 131. §. cum inter. De damn. infect. l. eo tempore 50. D. de pecul. l. cùm solo 72. in princ. de condic. & demonstr.*
4. *l. generaliter 12 § 1. C hoc tit.* Dixi *dict. Defin. 6.*
5. Nulla enim hoc casu ratio faceret vt recedi deberet à iuris regula, quæ non patitur innouari quicquam pendente appellatione *tot. tit. Nihil innou. pend. app.* Neque verò defuncto

actore probatio intercideret, quam tamen intercidere scriptum est in *d.l. generaliter circa princip.* illis verb. *eueniat vt pronunciatione lite suspensa, hi quidem qui iusiurandum praestare iussi sunt, ab hac fortasse luce subtrahantur, probationes autem verum eudant.*

6. In toto autem iure quod per te factum est ne fieret pro facto habendum est *l. iure ciuili 24. l. Iulius 81 §. vlt. de cond. & demonstr. l. Labeo scribit 50 D. de contr. empt. l. iure 161. De reg. iur. cum similib.*

7. *l. tutor condemnatus 41. in princ. D. de vsur.*

8. Quomodo enim is qui appellauit à delatione iuramenti obiicere & imputare aduersario suo potest cur non iurauerit? Sed respondebam non posse quidem id imputari per aduersarium, qui ipse noluerit iurari, At non eo minùs locum esse legibus quę volunt delationem iurisiurandi intercidere praemortuo eo qui iurare debuit, siue iurandi non obstante appellatione potestatem habuerit siue non. Adducebatur *d.l. generaliter 12. §. 1. C. hoc tit.* eo illis verb. *vel si hoc recusauerit quasi illato sacramento praestito.* Sed tota illa lex loquitur de iureiurãdo quod contra ipsum appellantem praestari debuit, non de eo, quod ab appellante, vt scripsi in *Codicad. De error. pragm.* longe *Defin. 32. inf. eod.*

DEFINITIO XV.

Si è contrario decesserit is qui iusiurandum detulit & cui potuit referri.

EAdem ferè quaestio tractari potest, Si is qui iusiurandum detulit cùm ei referri posset decesserit priusquam aduersarius iuraret siue ante acceptatam aut à iudice adprobatam delationem iurisiurandi, siue post, An pro relato praestitóque haberi debeat nolente aduersario cui delatum fuerat iurare, cùm nec heredi referre possit. 1 Nam si iurare velit vtique audiendus est etiam post mortem deferentis: 2 Sin referre, non item, quia iniquum est cogi heredem iurare de facto defuncti 3 Verius tamen est pro relato & praestito habendum esse ne ei cui delatum est prosit quod perperam & sine causa iurare vel referre recusauit. 4 *Ita tractatum est* in causa Francisci Garin procuratoris Neciensis & N. Pollet 4 Feb. 1593.

1. Sicut nec deferre *l. Marcellus 11. §. iurare D. rer. amot.* vbi ratio redditur quod iniquum sit de alieno facto alium iurare. Paul. *lib. 2 sententiar.* tit. 1. § 4.

2. Neque enim mors deferentis extinguit delationem, cùm eius praesentia suppleri possit per praesentiam heredis.

3. *d. §. iurare.*

4. *arg. l. generaliter 12. §. 1. C. hoc tit.* In illis verbis quae retulimus *num. vlt. Defin. praeced.* Etsi enim verum est quod diximus *Def. 9. sup.* iurare non cogi eum qui non possit referre In proposito tamen id dici non potest cùm per eum qui iurare potuit & debuit aut referre factum sit ne hodie iusiurandum referri possit, mortuo scilicet interea eo cui potuerat hic iusiurandum referre si voluisset. Scripsi *d. Def. 9. num. 6. & 7.*

DEFINITIO XVI.

Iusiurandum simpliciter & sine solennitate delatum quomodo praestandum sit.

SI de facti veritate simpliciter delatum tibi sit ab aduersario iusiurandum nulla solennitatis forma praescripta, sufficiet tibi ad victoriam quod simpliciter rem ita se habere aut non habere iuraueris. 1 Nam quod dici solet, Aliud esse iurare, aliud positionibus vt vocant & allegationibus aduersarij, cùm iureiurando respondere, tunc procedit cùm solenne iusiurandum delatum est, 2 vt puta super sacrosanctis Dei Euangelij aut sanctissimo missae canone, aut venerabilissimis Diui Antonij reliquiis: Quibus vtique casibus iurasse non videtur qui non iurauit sicuti delatum est, 3 tametsi adhibito iureiurando quid affirmauerit vel negauerit. *Ita Senatus* pro N. Poysat procuratore fiscali apud Bugienses cõtra N. Claudium de Miniod 3. Non. Decemb. 1592.

1. Nam cùm iurari oporteat sicuti delatum est iusiurandum *l. 3. §. vlt. D. de iureiur.* consequens est vt si simpliciter & sine vlla solennitate delatum sit, simpliciter quoque & sine solennitate iuratum esse sufficiat.

2. Quo casu solenniter quoque & in forma delati non perfunctoriè iurandum est Longe *Defin. 23. infr. eod.*

3. *d. l. 3. §. vlt. iunct. l. 4 & 5. eod.*

DEFINITIO XVII.

Infamis iusiurandum deferre non magis potest quàm iurare.

INfamis sicuti iurare non potest, 1 ita nec iusiurandum deferre, ne referendi facultas ei adimatur cui fuerit delatum. 2 *Ita Senatus* pro Francisco Garin contra Michaelem Pollet 14. Cal. Ianuar. 1593.

1. Nam si bonae & integrae opinionis ac frontis esse debet quisquis pro alio testimonium dicit *l. 3 in princ. p. § lege Iulia & l. quaesitum 13 D. de testib. l. testium 18. C. eod.* quanto magis ille qui in propria causa iudex constituitur *l. 1 D. quar. rer. act. non dat.* Sed & cùm periurij poena praecipua illa sit vt infamis fiat quisquis fuit periurus *l. si quis maior 41. C. de transact.* cui iurare permittimus ei, qui ob infamiam suam iam aliunde cõtractam possit hanc periurij poenam contemnere, vt in *l. si quis iniuriam 35. D. de iniur.* Notant nostri post Bart. *ad l. admonendi 31. D. de iureiur.*

2. Cùm iurare non cogitur quisquis iusiurandum referre paratus est *l. manifestae 38 D. eod.* Scripsi *Def. 9. sup.*

DEFINITIO XVIII.

Habenti semiplenam probationem non defertur iusiurandum suppletorium si qua vel minima contra eum praesumptio sit.

VT iusiurandum quod nostri suppletiuum vocant, deferatur actori, qui suam intentionem vnius hominis testimonio probauit, non tantùm necesse est vt testis ille sit omni exceptione maior, 1 sed illud etiam vt eius fides nulla contraria praesumptione debilitetur. 2 Finge productos ab actore testes duos, quorum alter dicat se vidisse vel audisse id quod per visum vel auditum probari debeat, 3 in eãmque rem nominet alium contestem qui aut neget se tùm adfuisse aut fateatur quidem, sed neget se audisse vel vidisse: Non deferemus actori iusiurandum quod alioqui si prior solus productus fuisset deferri oporteret. 4 Nec simile est quod dici solet sufficere solennem numerum exaudire. 5 Neque enim aut solennis aut alius vllus numerus vno teste perficitur. 6 Et quamuis inueterato nostrorum errore receptum sit vt vnus testis faciat semiplenam probationem, quia duo faciunt plenam, 7 Non illud tamen etiam receptum est, vt tam solenniter vnus testis sufficiat ad semiplenam probationem quàm duo sufficerent ad plenam. 8 *Ita Senatus* in causa R. fratris Bonauenturae Martin Franciscani & Matthaei Martin 8. Id. Feb 1593.

1. Quomodo Iustin. loquitur in *l. optimum 14. ad fin. C. de contr. & commit. stipulat.*

2. Nam si non careat suspicione testimonium siue ob personam à qua fertur, siue ob causam de qua fertur nulla prorsus ratio eius habenda est *d. l. 3 ad fin princip. D. de testib.* Bart. & post eum caeteri *ad l. admonendi 31 D. de iureiur.*

3. Debet enim testis rationem reddere dicti sui, & quidem per sensum qui in eam rem idoneus sit & accommodatus *l. sola 4.* vbi DD *C. de testib. l. si arbiter 28 D. de probat.*

4. Non potest enim suspectum non esse testimonium eius qui contestem allegat illum quem non habet.

5. *l. heredis palam 21. in fin princ. D. qui testam. facer. poss.* quò etiam pertinet quod ad illum locum & ex illo Baldus notat plus credi testibus adfirmantibus quàm negantibus.

6. *l. Vbi numerus 12. D. de testib.* Nam vt Philosophi dicunt, Vnitas non est numerus, sed principium numeri.

7. Argumentum hoc est quo nostri passim vtũtur post Bart. *ad d. l. admonendi.*

8. Id enim est quod Paulus scribit *libr. 3. sentent. titul. 4. §. 10.* superfluos testes non nocere, Vt intelligamus, E contrario igitur non superfluos nocere. Quia autem superfluum testem dicat eum qui non nisi secundus adhibeatur? *d. leg. vbi numerus.* iunct. *l. 3. §. vltim. eod.* Matthaei *capit. 19. in ore duorum &c.*

DEFI-

DEFINITIO XIX.

Si iusiurandum non possit referre deferenti nisi super alijs articulis ad eundem tamen effectum & finem tendentibus.

CVm vidua mercatoris eademque communium liberorum tutrix peteret à te precium mercis quam à se famulo tuo traditam diceret, ac cuius solutionem tu ipse marito dum viueret sæpius promisisses, tu verò vtrúque negares, detulit illa tibi iusiurandum. Dixisti nolle te iurare, nec cogi posse ad iurandum vel referendum, quia quod attinebat ad traditionem mercis quam illa diceret à se factam famulo tuo, alieni facti id esset non tui. De alieno autẽ iurare nemo cogendus est, 1 periurij metu. 2 Quod verò ad promissionem a te ipso factam soluendi precij, iurare quidem te posse si velis, sed cogendum non esse, 3 quòd salua tibi esse debeat condicio referendi si referre malis quam iurare, 4 vt sunt plerique tam religiosi aut potiùs superstitiosi vt nec si liquidò & verè iurare possint, tamen id facere vnquam velint. 5 In proposito autem referri iusiurandum actrici non poterat, cùm non sibi sed marito suo eam promissionem à te factam diceret. Erat enim id factum alienum de quo tametsi maximè vellet iurare, ipsi tamen licere non deberet, nec si millies à viuo marito negotij gesti ordinem proprijs auribus audiuisset. 7 Proinde absurdum videbatur, cùm id quod erat facti & scientiæ debitoris, non esset facti & scientiæ creditoris, deferri iusiurandum super vno litis capite & à debitore referri super alio. De eadem namque re iurare vel referre cogendus est is cui iusiurandũ defertur, non de vna iurare vel referre de alia. 8 Nam & ob eã causam dicimus, eũ qui iusiurãdũ detulit si referatur nõ posse recusare quominùs iuret, & quidem modo delato, quia quod refertur iusiurandum, illud ipsum est quod ipse detulit, nec proinde in sua persona improbare potest condicionem quam in alterius persona æquam putauerit. 9 *Senatus* tamen pronunciauit cogendum te vt vel iures de eo nimirum quod scias ita esse aut non esse, Vel referas actrici, de eo scilicet quod ad illius scientiam pertineat. Etenim aliud erat dicere traditam famulo tuo mercem, de quo iurare non poteras, Aliud fuisse à te promissam marito actricis solutionem precij quod petebatur, 10 de quo ne actrix ipsa iurare poterat, nec tu consequenter iusiurandum ei referre 11 Verúmque tamen tendebat ad eundem finem, connexáque vtriusque positionis potestas erat. Scilicet vt traditæ mercis precium solueretur. 12 Idque est quod Iurisconsulti tractant, Non semper consonans esse vt per omnia referatur iusiurandum quale defertur forsitan ex diuersitate rerum vel personarum quibusdam emergentibus quæ varietatẽ inducunt, quod cùm incidit officio iudicis terminandam esse conceptionem iurisiurandi. 13 Sed etsi nulla ratio esset iurisiurandi referendi, non eo minùs tamen debitor iurare cogendus esset. Nec enim perpetua est illa iuris regula, 14 Vt iusiurandum deferre non possit is cui referri nequeat. 15 Quid enim si ob id duntaxat impediatur relatio, quòd creditor decesserit qui quandiu vixit sæpiùs interpellauit debitorem vt solueret? 16 Cur frustratio debitoris ipsi proderit 17 vt nec in propria causa ipse saltem iudex esse compellatur? 18 *Ita Senatus* ex tempore in publico auditorio pro Iacobina de Meurs vidua Ioannis de la Brolie contra illustrem Georgium de Mouxi Comitem de Montreal 8. Id. Febr. 1593.

1. *l. Marcellus* 11. §. *iurare D. rer. amot.*
2. *l. videamus* 4. in illis verbis *etiam periurium anceps subire D. de in lit. iurand.*
3. Non enim quicquid alienius potestati permittitur, id ipsum etiam subiicitur iuris necessitati *l. non quicquid* 40. *D. de iudic.*
4. Etsi enim verba illa edicti præcisa sunt *aut iurare cogam aut soluere l. iusiurandum* 34. §. *ait prætor D. de iureiur.* admittunt tamen interpretationem, & exceptionem illam si non referre iusiurandum malit is cui delatum est 1t ibidem subiicit Vlp. *l. manifestæ* 38. *eod.*
5. *l.* ~~qua *sub condicione* 8. *D. de condic. instit. l. cùm quidam* 21. § *neque enim C. de fid. instrum.*
6. *d. l. Marcellus* 11. §. *iurare D. rer. amot. d. l.* 4. *D. de in lit. iurand.*
7. Nam etsi iuraret illa millies id ipsum se à marito audiuisse, non plus tamen probaret, quàm probare posset nuda & non iurata mariti assertio quæ tamen nihil probaret, adeóque nec si maritus id cum iureiurando asseruisset probaretur per mille testes, quia non prodest iusiurandum quod quis præstitit nemine sibi deferente *l. 3. in prin.* 19. *D. de iureiur.*
8. *d. l. iusiurandum & ad pecunias* 34. §. *ait prætor.* iunct. §. *seq. & d. l. manifestæ*, 38 *eod. tit.* Simile est quod dicimus si de vna re iuratum sit, non debere prodesse iusiurandum in alia *l. ait prætor.* 7. iunct. *l. si alter* 30. *D. eod.*
9. Hæc ipsa fere Vlpiani verba sunt *in d. l. iusiurandum & ad pecunias* 34 § *datur. eod. tit.*
10. Traditio enim mercis facti est, sicut & promissio solutionis *l. consilio* 9 §. *vlt. D. de curat. fur.* Itaque duo facta sunt, & separata in quorum altero proinde delatum iusiurandum ad alterum extendi non potest *l. si duo patroni.* 13. § *si quis iurauerit D. de iureiur.* facit *l. in duobus* 28 § *si quis iurauerit. eod.*
11. Vt suprà dixi *num* 6.
12. Sic dicimus, Interdum etiam coniungendos testes singulares & pro contestibus habendos. Nempe si eorum testimonia tendant ad eundem finem. Notatur *ad l. iurisiurandi* 9. §. 1. *C. de testib.*
13. Text. est *in d. l. iusiurandum* §. *non semper D. de iureiur.* etsi non est improbabile totum illum §. Triboniani esse potiùs quàm Vlpiani vt alio loco scripsi.
14. Dixi suprà *Def.* 9 *eo.* Adde Aymon Crauet. *cons.* 203. *per tot.*
15. De qua regula & eius fallentiis, vt loquuntur, vide Bart. & alios *ad d. l. manifestæ.*
16. Scripsi *Defin.* 15 *num.* 4. *supr. eod.*
17. Contra *l. hominem* 37. *D. mandat.*
18. *l. 1. D. quar. rer. act. non dat.*

DEFINITIO XX.

Tutor pro pupillo iurare aut iusiurandum deferre quando possit.

QVemadmodum tutori permittitur vt pupilli nomine deferat iusiurandum si alijs omnibus probationibus pupillus destituatur, 1 Ita permittendum illi est vt si reus ei iusiurandum referre malit, iurare possit, de eo nimirum quòd is ipse sciat ita esse aut non esse. 2 Sed etsi relatum à reo iusiurandũ nolit accipere cogendus est, cùm imputare sibi debeat cur detulerit si nolebat ex relatione iurare. 3 Estque hoc fauorabiliter pro pupillis receptum & contra iuris regulas 4 vt ipsorum nomine & de eare quam ipsi nesciant tutor iurare possit, Ne alioqui damno litis afficiantur si tutori non liceat iusiurandum deferre, aut iurare aduersario delatum sibi iusiurandum referente. *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. tutor pupilli* 35. iunct. *l. iusiurandum quod ex conuentione* 17. §. *si tutor. D. de iureiur.* vbi ratio redditur quod & alienare res tutor potest & ei solui potest & ab eo res in iudiciũ deduci. Adeò vt si ex tutoris delatione iuratũ sit, audiri non debeat pupillus quandoque venire volens contra iusiurandum, alioqui non esset audiendus tutor deferens iusiurandum *l. aliàs* 18. iunct. §. *vlt. d. l.* 17. *eod.* Et sanè verendũ nõ est hoc casu ne pupillus quandoque restituatur in integrum tanquam læsus cùm nullas læsionis probationes habiturus sit, nisi ponas alias ex postfacto superuenisse quibus solis tunc vti velit *arg. l. admonendi* 31. *eod.*
2. *l. videamus* 4. *D. de in lit. iurand.* Iunct. *l.* 11. §. *pen. rer. amot.*
3. Non enim tutori tam facilè succurritur qui seipsum in eam necessitatem coniecit vt nec alij cuilibet *l. si fideiussor* 7. §. 1. *D. qui satisd. cogant.* & sibi imputet qui processit ad delationem iurisiurandi, vt in simili est *l. si non fuerit* 37. *D. de iureiur.*
4. Vt & alia pleraque *l. pupillus* 9. *D. de acquir. hered. & similib.*
5. Cùm nec aliter liceat tutori deferre iusiurandum pupilli nomine quàm si probationes omnes pupillo deficiant vt ait *d. l. tutor pupilli.* ac proinde eo casu quo fieri nullomodo possit vt aliter quàm ex delatione iurisiurandi pupillus vincat, qui vtique sine probationibus vincere nõ potest, nec in eo priuilegiũ vllum habet, quod sanè habere non posset citra alterius iniuriã contra *l. sed cùm ab herede* 13. *D. ad SC. Trebell. l. quòd autem* 6. §. *si quid cum pupillo. D. quæ in fraud. credit.*

DEFINITIO XXI.

Coheres nisi coheredibus consentientibus iusiurandum deferre non potest.

SI ex pluribus coheredibus quidam iusiurandum deferant aliis inuitis, aut etiam ignorantibus, audiendi non sunt, nec si velint cauere de rato, 1 propter periculum iuranti imminens ne periurium deregatur, si contrarias probationes quandoque adferant, qui iusiurandum non detulerunt. 2 Ideóque si mater plurium quorum alij sint impuberes, alij adulti iusiurandum deferat eorum nomine quos in tutela habet, 3 non aliter iurare cogendus erit aduersarius aut referre, quàm si adulti quoque delationi consentiant. 4 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Bart. *in l. iusiurandum & ad pecunias 34 §. procurator. num. 4. D. de iureiur.*

2. Inde namque fit vt quotiescunque periculum est ne is qui iurauit postmodum ab alio conueniatur iurare non sit cogendus, quia iusiurandum decisorium esse oportet, & tale contra quod nulla vnquam probatio afferri possit *l. si duo 13. § idem Iulianus in fin. l. iusiurandum quod 17. §. si tutor & §. vlt. cum duab. ll. seqq. l. tutor pupilli 35 D. eod.* Atqui iusiurandum ab vno delatum alij neque prodest neque nocet *l. 3 § pen. l. nam postea quàm 6. §. vlt & ll. seqq. eod. l. nec filius 7. C. eod l. sed etsi 7. § si petenti D. de public. in rem act* præterquam in duobus reis *l. in duobus 28 in princip. & § ex duobus D. de iureiur.*

3. Quod facere vtique potest non tanquam mater, sed tanquam tutrix aliis scilicet probationibus omnibus deficientibus vt ait *d. l. tutor 35 eod.*

4. Quorum scilicet nomine deferendi iurisiurandi nullum ius mater habet, neque tanquam mater, neque tanquam tutrix.

DEFINITIO XII.

Iusiurandum relatum reuocari potest in ipso etiam procinctu iurandi.

IVsiurandum ab eo delatum qui nouas habeat & meliores probationes reuocari potest non solùm posteaquàm oblatam iurandi conditionem aduersarius agnouit, sed & in ipso procinctu iurandi, 1 quia licet videatur pro iurato habendus quisquis in procinctu iurandi fuit, 2 Ne alioqui perinde arguatur de periurio, aut saltem de peierandi voluntate atque si iam iurasset, Verum tamen est iuratum non esse potuitque is qui fingebat fortasse paratum se in promptu iurare, voluntatem subinde mutare, & nolle iam iurare. 3 Denique ante actum perfectum locus est pœnitentiæ ex vtraque parte. 4 *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio 4 Idus Febr. 1593. contra N. Suchet Mautian.

1. *l. si quis iusiurandum 11 C. hoc tit.* Iunge *Defin 3 sup.*

2. *Arg. l. pen. D. de testam. milit.*

3. Alioqui sufficeret voluntas suscepti iurisiurandi. Quod non ita est. Susceptum enim aut præstari à suscipiente aut à deferente remitti necesse est *l. remittit 6. D. de iureiur.*

4. Quia nihil actum est quandiu aliquid superest agendum *d. l. si quis iusiurandum & l. penult. in fin. C. de his quib. vt indign.*

DEFINITIO XXIII.

Exclusus ab omni probationis genere iusiurandum deferre non potest.

SIcuti nec iurare nec iusiurandum referre cogitur quisquis alias probandæ veritatis rationes adferre paratus est vt periurij periculum, & suspicio quantum fieri potest euitetur, 1 Ita ex contrario qui ab omnibus probationibus exclusus est si iusiurandum deferre velit, audiri non debet, 2 quoniam & hæc quoque probationis species quædam est, & quidem fortissima, atque efficacissima. 3 *Ita tractatum est* in causa Claudij Gauen de Rumilly & Nicolai Curtet 15. Cal. Mart. 1593.

1. Dixi *Defin. 3. sup.* vbi tamen vide quæ scripsi *num 3.* Adde Antonin. Tessaur. *Decis Pedemont.*

2. Abb. *in cap accedens Extr. de prabend.* Ias post alios *in l. vlt. C. de codicill.* Videtur tamen obstare Iustin. constitutio *in l. si quis 11. C. hoc tit.* quæ eum qui post desperatas alias probationes iusiurandum defert ita demum vult audiendum non esse si iam anteà iusiurandum detulerat Sed debet illa lex intelligi de eo casu quo deferens nondum sit ab omni probationis genere exclusus. Vt non tam ei noceat quòd exclusus sit à probando, quæ exclusio sola semper & omnimodo sufficeret, quàm quòd à delatione semel facta vltrò resilierit.

3. *l. enim qui 31. D. de iureiur.* contra quam probationem alia nulla postmodum admitti potest *l. si duo 13. § idem Iulianus eod.* Iunge *Defin. 28. infr.*

DEFINITIO XXIV.

Periurium ex nouis instrumentis probari potest non vt puniatur, sed ne prosit peieranti.

SI deferente aduersario iuratum sit, & nouæ ex instrumentis probationes emergant, per quas manifestè de periurio appareat, de periurio quidem quod solum Deum vltorem habet, 1 quæri non oportebit, 2 vt vlla eo nomine pœna infligatur, 3 sed tamen perinde qui iurauit condemnabitur ac si non iurasset, ne ex periurio suo emolumentum improbum consequatur, 4 Non solùm si de vltima voluntate tractetur, sed etsi de negotio quod inter viuos gestum sit. Generalis enim ratio illa est, quæ mouit Iustinianum vt ita constitueret. 5 Quanquam non idem admitti debet si per testes velit quis docere de periurio, Nec si dicat amissum esse instrumentum, velitque probare & amissionem & quæ instrumento continebantur. 6 Etsi enim plerumque hæc probatio recipitur iis etiam casibus quibus ex scripto quid probari necesse est, 7 Iurisiurandi tamen autoritas non patitur, vt periurij probatio testium fidei committatur. 8 *Ita Senatus* in causa D. Petri de Reydelet D. de Charanson magistri computorum & Dominæ de la Forest 11 Cal. April. 1593.

1. *l. 2. C. hoc tit.*

2. *l. 1 eod.*

3. Sufficit enim periorij pœna *l. nam sufficit 22. D. de dolo,* id est vltio Dei vt interpretati sumus *Defin. 1. num. 5. sup.*

4. *Ex l. vlt. C. hoc tit.*

5. Solet enim ratio legis prout generalior vel strictior est ampliare & restringere legem *l. cùm pater 77. §. dulcissimis de leg. 2. l. quæsitum 13. D. de testib.*

6. *Arg. l. admonendi 31. D. de iureiur.*

7. *l. testium 18. in fin. C. de testib.*

8. Imò nec nisi nouis instrumentis vti debet qui impugnat iusiurandum *d. l. admonendi l. 3. in fin. C. si minor se maior. dixer.* Iunge *Defi. 2. sup.*

DEFINITIO XXV.

Iurisiurandi solennitas in dubio præsumitur interuenisse, maximè si aduersarius conquestus non sit.

DElatum simpliciter solenne iusiurandum non nisi super sacrosanctis euangeliis delatum intelligitur, & citra vllam aliam solennitatem: 1 non item super sacro missæ canone, 2 Si autem quod sæpius fit, delatum sit super sacrosancto canone & in delationis consequentiam legatur simpliciter præstitum, nec appareat an super canone necne, dubitari potest an rectè præstitum intelligatur. Et magis est vt iuxta formam delatam præstitum esse in dubio videri debeat: 3 Nempe vt valeat actus potiùs quàm pereat, 4 minúsque scriptum quàm factum intelligatur. 5 Præsertim si in manibus Senatoris ad hoc dati, aut alterius iudicis cuiuslibet iuratum fuerit, quem non sit credibile in eo errasse quod præter aut contra formam delatam iurari permiserit 6 Quid rursum si constet contra formam delatam iuratum esse, nec tamen is aduersus quem iuratum est hoc obiiciat aut conqueratur? Valebit iusiurandum, quasi delatam solennitatem tacito consensu aduersarius ex postfacto remiserit. 7 Quod vtique facere potuit, cùm non sit hæc solennitas ex earum numero quæ ad ius publicum spectant, & quibus renunciari non potest. 8 Itaque non solùm si aduersarius iusiurandum ritè præstitum fateatur, sed etiam si taceat, nec conquera-

conqueratur pro itè præstito haberi debebit. 9 *Ita Senatus* in causa Ioãnis Portier pro R. D. Angelo Iustiniano Episcopo Gebennensi & Francisci Blanc 4. Id. Nouemb. 1593.

1. Notat. *ad l.1. & in auth. sacramenta puberum ibid. l. posita C. si aduers. vendit. & in l.3. in fin. C. si minor se maior. dixer.* Iunge *Defin. 16. sup. eod.*

2. Maior enim illa solennitas est, de qua in dubio non videtur fuisse cogitatum poteratque imputari ei qui iusiurandum detulit potuitque delationi quam voluisset legem dicere *l.3. §. vlt. l.5. in princip. D. de iureiur.* cur non eam dixerit apertius. Ex *reg. l. veteribus 39. D. de pact. l. Labeo scripsit 21. D. de contr. empt.* sicut & ei imputamus atque actionem ex iurisiurandi delatione denegamus si iusiurandum detulerit nec priùs de calumnia iurauerit *l. si non fuerit 37. D. de iureiur.*

3. Quia solennitas intrinseca facilè præsumitur *l. sciendum 30. vbi DD. De verb. oblig.* facit *l. Titia 134. § idem respondit. eod. l. 1. C. de contr. stipul. §. fin. Inst. de fideiuss.*

4. Iuxta regulam *l. quoties in actionibus 12. l. vbi 21. D. de reb. dub. l. cogi 16. ad SC. Trebell.*

5. *Arg. l. vnum ex familia 67. § si omissa de legat. 2. l. cùm tacitus. De condic. & demonstr.* Etsi ad vltimas voluntates, magis quam ad contractus ea coniectura adaptari potest. Iusiurãdum autem contractui aut rei iudicatæ similè est non vltimæ voluntati *l.1. & 2. D. de iureiur.*

6. Ita enim inutile esset iusiurandum *d. l.3. § vlt. & l.5. in princ. eod.* facit *l. cùm de indebito 25 D. de prob* in his verbis: *si ipse homo diligens est & studiosus* (quales quippe iudices omnes præsertim Senatores esse oportet) *cuius personam incredibile est in aliquo facilè errasse.*

7. Vnicuique enim licet contemnere ea quæ pro se introducta sunt *l. si iudex cremnmonte 18. D. de minor. l. pen. C. de pact.* Et sanè quemadmodum is qui iusiurandum detulit remittere totum si velit potest *l. remittit 6. D. de iureiur.* ita & pro parte, id est quod ad maiorem solennitatem licèt solennitas actua cuiusslibet sit quid indiuiduum: facit *l.2. C. commun. vtriusque iudic. l. penult. C. de recept. arbitr.*

8. *l. nemo potest 55. de legat. 1 l. vlt. D. de suis & legit. hered.*

9. Nam in iudicialibus taciturnitas habetur pro consensu *d. l. penult. C. de recep. arbitr.* In extraiudicialibus non item *sicut l 8. §. non videtur D. quib. mod. pign. vel hypoth solui.* Iunge *Defin. 34. infr. eod.*

DEFINITIO XXVI.

Casus in quo iurare cogitur is cui delatum est iusiurandum nec ei conceditur vt possit referre.

ALiquando euenit, vt is cui delatum est iusiurandum cogatur omnimodo iurare vel causa cadere, nec audiendus sit si referre velit, etiamsi is deferat qui iurare ipse posset si vellet, 1 Nimirum cùm ea delatio facta est ex abundanti. Id est ab eo qui citra delationem ex litis actis & instrumentis exploratam habebat causæ victoriam. 2 Cur enim iurandi necessitatem irrogemus ei de cuius iure iam satis appareat, 3 quique fortassis nimia & superstitiosa religione tenetur vt si sibi iurandum esset causa cadere mallet quam iurare. 4 Planè aduersario iurante condemnandus est quantumcunque falsò & mala fide iuratum constet 5 quoniam imputare sibi debet qui aduersarium in causa sua iudicem cõstituerit. 6 *Ita Senatus* in causa supradicta, anteriore & secreto Senatusconsulto 13. Cal. Maij 1592.

1. Quod tamen abhorret à communi iuris regula *l. iusiurandum & ad pecunias 34. §. ait prætor cum §. seq. & §. vlt.* iunct. *l. manifestæ 38. D. de iureiur.*

2. Sublata enim causa iurisiurandi, superest pristinus litis status ex quo vincere debet is qui suam intentionem plenissimè probatam habet *arg. l. cùm is 32. §. mulier D. de cond. indeb.*

3. Nisi forté quis ei velit obiicere Pateat tibi via, quam elegisti. Sed hoc tunc ei posset obiici cùm aliquid agendum superesset ad victoriam litis consequendam vt in specie *l. si quis 11. C. hoc tit.* non autem cùm nihil nisi iudicandum est, vt in proposito.

4. *l. qui sub condicione 8 D. de condic. inst. l. cùm quidam 12. vers. neq. enim C. de fid. instrum.*

5. Excipe casum de quo *Def. 24. sup. eod.*

6. *l. 1. in princip. D. quar. rer. act. non dat. l. si non fuerit 37. D. de iureiur.*

DEFINITIO XXVII.

Iusiurandum suppletiuum deferri potest petenti etiam post didiscita testificata, adeóque in causa appellationis.

QVæsitum est an in supplementum minùs plenæ probationis iusiurandum quod ob eam causam suppletiuum vocant 1 peti possit in causa appellationis, ab eo, qui semiplenè probauit in prima instantia. Nam si in causa appellationis probationes factæ sint, siue prima siue secunda appellatio proponatur, dubitationem res non habet quin eadem in instantia iusiurandum peti possit. 2 Quibusdam placebat non posse, propterea quòd suspecta videatur fides eius qui non priùs petat admitti se ad iurandum quàm didiscerit testificata. 3 Et sanè iudiciarij moris est, vt in ipso instanti quo testationes producuntur, hoc etiam iusiurandum petatur. 4 Sed tamen contra visum est, Nihil referre antene an post didiscitas testationes id fiat, Non solùm quòd probationes non sint coangustandæ, 5 hæc verò quædam sit probationis species, 6 Sed etiam quia nullus hîc subest metus subornationis, 7 Nec quicquam causæ est cur deterior esse debeat conditio eius qui non petendi ab initio iurisiurandi eam fortasse rationem habuit quòd veritatis sibi pro se conscius testium fidei & integritati aut memoriæ plus æquo confideret. 8 *Ita tractatum est* in causa N. Cantamot & N. Chatelard Augustanorum 12. Cal. Feb. 1594.

1. De quo diximus *D. 5. 4 sup.*

2. Cùm enim hoc iurisiurandi genus sit probatio *l. admonendi 39. D. de iureiur.* quisquis in causa appellationis ad probandum admissus est, ad hoc quoque probandi genus admissus intelligi debet.

3. Nam solent qui sibi conscij sunt de bona lite faciliores esse ad petendum vt sibi iusiurandum hoc deferatur.

4. Vt probationes perficiantur eo tempore quo incipit quæri an per testationes probata sit intentio eas producentis.

5. *l. generaliter 11. in princip. C. hoc tit.*

6. *l. admonendi 31. C. de iureiur.* secundum traditiones interpretum nostrorum ad eam legem.

7. Qui tamen solus facit ne post didiscita testificata noui testes admitti possint *cap. series. Extr. de testib. cum similib.*

8. Nec enim vituperanda est modestia eius qui non eam facilis fuit ad petendum sibi deferri iusiurandum vt vinceret in lite in qua se putabat etiam citra iusiurandum posse vincere.

DEFINITIO XXVIII.

De delatione iurisiurandi decisorij post alias probationes frustrà tentatas.

DE iureiurando quod decisorium vocant, dubitatum est an deferri possit ab eo qui per testes intentionem suam probare voluit nec potuit. Et quidem ante didiscita testificata minorem habere dubitationem res videtur 1 quasi parùm referat an testes nondum sint auditi, an ita auditi vt quid dixerint nesciri possit. 2 Sed post didiscita testificata difficilius est vt desperatis probationibus cæteris liceat recurrere ad iusiurandum: 3 Sunt tamen qui adhuc putent eo demùm casu deneganda iurisiurandi deferendi licentiam quo ante alias probationes tentatas iusiurandum delatum fuerat, & subinde reuocatum. 4 Alioqui nihil causæ esse cur deterioris conditionis esse debeat, qui alijs modis intentionem suam probare cùm vellet non potuit, quàm qui non voluit cùm fortasse posset. 5 Neque probè recusare posse eum cui iusiurandum defertur, quique in causa sua iudex constituitur 6 quominùs aut iuret aut referat si aliud nihil sit quod iuramenti delationem impediat aut relationem. 7 Verùm re accuratiùs disputata placuit contraria sententia, adeóque illo etiam casu quo nondum didiscita sint testificata, si modò omnis probandi via præclusa sit: 8 quandoquidem hoc iurisiurandi genus probatio est, & quidem efficacissima. 9 *Ita Senatus* in causa R. Claudij

Combet Archidiaconi Tarentas. & N. Antonij le Beuf Prid. Cal. Sept. 1593.

1. Antonin. Tessaur. *in Decis. Pedemont.*

2. Clusis adhuc scilicet attestationibus. Nam de scriptura clusa aut vt alij loquuntur clausa, non potest haberi vera certitudo inquit Bald. *ad l. si quis mihi bona 25. §. an nominatim per ill. text. D. de acquir. hered.* vbi addit ob hanc causam attestationes clausas esse oportere donec publicentur, ne committatur subornatio.

3. Verba sunt *l. si quis iusiurandum* 11. *C. hoc tit.*

4. Qui verè casus est *d. l. si quis iusiurandum.*

5. Dici enim potest non magis vno quàm alio casu aduersarij interesse præsertim ob rationem quæ statim sequitur *in Definit.*

6. *L. 1. in princip. D. quar. rer. act. non dat.*

7. *l. manifestæ* 38 *D. de iureiur.*

8. Alioqui quandiu probandi tempora largirentur non esset prohibendus iusiurandum deferre qui alias probationes tentasset dummodo non iam semel ante eas tentatas iusiurandum detulisset, qui casus est, vt diximus *d. l. si quis iusiurandum* 11. *C. hoc tit.*

9. *l. eum qui* 30. *in princip. D. de iureiur.* Dixi *Defin.* 23. *sup. eod.*

DEFINITIO XXIX.

Iusiurandum mala mente delatum reuocari posteà nullo prætextu potest.

IAm diximus iusiurandum litis decisorium à collitigatore delatum quandiu præstitum non est reuocari posse in ipso quoque procinctu iurandi.[1] Quamuis non videatur ea res carere suspicione, ac quadam veluti exprobratione periurij si posteà contrarium probetur.[2] Sed hoc tamen ita accipiendum est nisi is qui iusiurandum detulit dixerit, habere quidem se alias probationes sed tamé iusiurandum deferre malle vt periculum faciat conscientiæ aduersarij.[3] Hoc enim casu imputare sibi debet qui mala mente iusiurandum deferre maluit, vt aduersarius periurium incurreret,[4] quam per alias probationes & suæ liti & aduersarij saluti consulere.[5] *Ita Senatus* in causa Gaspardi Bichon & Ioannis Pichod 4. Id. Nouembr. 1594.

1. *Defin. 22. sup. eod.* vbi vide.

2. Quia ferè est vt qui in iurandi procinctu est habeatur pro iurato vt scripsi *dict. Defin.* 22. *arg. l. pen. D. de testament. milit.*

3. Dixi *Defin. 3. num. 8. sup. eod.*

4. Neque enim malitiæ indulgendum est *l. in fundo* 38. *D. de rei vindic.* & suæ malitiæ pœnam hanc istum luere æquum est *arg. l. qui bona fide* 13. *§. cùm inter D. de damn. infect.*

5. Damnum enim quod culpa sua sentit, sentire nec videtur, vt est in vulgata iuris regula.

DEFINITIO XXX.

Ei qui per vnum testem probauit promissionem de reddendo instrumento deferri potest iusiurandum suppletorium super solutione.

PRobata promissio de reddendo instrumento obligatorio, vsque adeò inducit probationem solutionis[1] aut potiùs taciti pacti de non petendo, quod ex ipsa instrumenti redditione induceretur,[2] Vt si vel vnus testis integer omníque exceptione maior eam promissionem adfirmet, locus sit iuramento suppletorio,[3] Postquam nostris placuit ad semiplenam probationem implendam iuramento locum esse.[4] Semiplenam verò, probationem videri cùm testis vnus adest integræ existimationis.[5] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Præsumptio ista dicenda esset potiùs quàm probatio, vt & cùm chirographum profertur cancellatum *l. si chirographum* 24. *D. de probat.* alioqui cùm solutio sit facti non potest probari nisi probata numeratione vel vera vel confessa *l. consilio. 9. §. vlt. D. de curat. fur.*

2. *l. 2. vbi glos. D. de pact.* Etsi enim aliud est pactum de reddendo chirographo, aliud redditio chirographi, in proposito tamen & quod ad effectum nihil refert, nisi quod pactum de reddendo chirographo est expressum, pactum autem quod ex chirographi redditione inducitur est tacitum: maior autem vis taciti quàm expressi esse non potest *vulg. l. cùm quid* 3. *D. de reb. credit.*

3. Proinde acsi testis ille vnicus testificatus fuisset de numeratione.

4. Notant nostri *ad l. admonendi* 31. *per ill. text. D. de iureiur.*

5. Scripsi *Defin. 4. & 18 supr. eod.*

DEFINITIO XXXI.

Iurari an possit per procuratorem aut coram alio iudice & in alia prouincia.

IVrare iussus aut referre non est audiendus si iurare velit per procuratorem,[1] tametsi prohibeatur iusto aliquo impedimento ad eum locum accedere in quo iurandum est,[2] quoniam multò faciliùs & audaciùs absens & per alium quàm præsens peieraret.[3] At nec petere potest vt à iudice coram quo iurandum est alius detur, & in locum iudicis substituatur, Quo præsente iuretur in eo loco in quo habitat is qui iurare debet,[4] Quoniam fieri plerumque solet vt ex iurantis vultu & titubatione iudex periurium detegat, Aut peierandi procliuem voluntatem.[5] Atqui si iurare liceret coram eo qui non esset ipse iudicaturus non posset iudex scire qua fronte quáque vel fiducia vel trepidatione iuratum fuisset. Nam ex alterius relatione idipsum explorare sanè perquàm periculosum esset cùm possint periurij indicia eiusmodi esse quæ intellectu percipi melius quam verbis exprimi queant.[6] Quonam tamen remedio succurrendum esset ei qui iurare cogebatur, nec propter itinerum difficultatem accedere poterat, maioris deliberationis esse visum est. *Ex tempore* in publico auditorio in causa N. Bugnet & Iacobi Marthod Prid. Cal. Febr. 1595.

1. Quia iusiurandum est quid personalissimum *ca. veritatis. vbi Innocent. Host. & cæteri Extr. de iureiur.* cuiusmodi quæ sunt per procuratorem fieri non possunt *l. generaliter* 12. *§. his de præsentibus ibi: necesse est vel ipsam principalem personam dans certis inducijs ad iudicem venire C. hoc tit.* Aliud est in eo contra quem iuratur. Potest enim adesse per procuratorem si velit, imò & abesse *d. § his de præsentibus vers. licentia.*

2. Hæc enim ratio materiam duntaxat præbet concedendarum plurium aut laxiorum induciarum non etiam remittendæ solennitatis iurisiurandi personaliter præstandi. Potiúsque substituendus esset in prouincia alter iudex coram quo personaliter iuraretur si aliud melius dici nihil posset, vt dicam num. 4.

3. Præcedere namque solent & debent admonitiones iudicis aut recuperatoris coram quo iuratur, vt qui iuraturus est videat ne temerè aut malitiosè peieret, quæ admonitiones parui nulliúsque momenti essent si fierent procuratori non in suam sed in alterius animam iuraturo. Sed & præsentia iudicis terret maximè peieraturum ne tam impudenter peierare audeat.

4. Hoc tamen videtur permissum arbitrio iudicis *d. §. his de præsentibus* vers. *vel si iudex existimauerit in prouincia vbi degit, &c.* nisi dicas, quod sanè verum est, totam eam legem esse de iuramento purgatorio non decisorio. Sed tamen ex eo loco argumentum sumi nil prohibet. Atque ita mihi videbatur.

5. Vt de testibus scriptum est *in l. 3. in princip. & §. 1. & 2. iunct. l. ob carmen* 21. *§. vlt. D. de testib.* etsi difficilius est vt non vincere debeat qui deferente aduersario non ipso iudice iurauit quamuis peierauerit. Meliúsque esset hoc casu iudicem qui iuraturum videt velle peierare, ei denegare iurandi facultatem si facere id posset saluo iure eius qui iusiurandum detulit: quod tamen facere nullomodo potest.

6. Vt alia nonnulla sunt eiusmodi quæ magis intellectu percipi quàm elocutione exprimi possunt *l. ratum* 13. *D. de solut. l. quo enim* 12. *§. Iulianus D. rat. rem hab.*

DEFINITIO XXXII.

Casus in quibus iusiurandum habetur pro relato aut pro præstito, aut pro non relato.

SI is qui iurare aut iusiurādum referre damnatus fuerat prius decesserit quam aut iurauerit aut retulerit, Siquidem iurare paratus fuit, nec per eum stetit quominus iuraret, perinde habendus est acsi iurasset, 1 aut saltem heredi eius permittendum est vt iuret si velit. 2 Sin per eū mora facta est siue in iurando post delatam aut acceptam iurandi condicionem, siue in deliberando an iurare mallet an referre, Non est æquum ex eius morte deteriorem fieri condicionem aduersarij qui detulit iusiurandum, 3 Præsertim si eares tractetur de qua iurare heres non possit propter iustam ignorantiam. 4 Ideóque iusiurandum pro relato haberi debet, potiùs quàm aut pro præstito aut pro non delato. 5 Sed si nec declarata voluntate nec contracta mora decesserit is qui vel iurare debuit vel referre, causa nulla est cur iusiurandum pro relato haberi debeat potiùs quàm pro præstito, Ne alioqui sola mors litis damnum afferat ei qui iurare ac iurando vincere potuisset. 6 *Ita Senatus* in causa Ioachimi & Antonij de la Cuaz 6. Cal. Maij 1595.

1. *Arg. l. iure ciuili 24. D. de cond. & demonstr. l. Iulius 81. §. vlt. eod. l. in iure ciuili 161. De reg. iur. cum concord.*
2. Neque enim inuitus heres iurare de facto defuncti vnquam cogitur *l. Marcellus 11. § iurare D. rer. amot.*
3. Cum nihil sit quod ei possit imputari *l. 2. D. quod vi aut clam. cum concord.*
4. Nam quod diximus posse heredem iurare si velit, eo demum casu verum est quo probabiliter scire heres possit id de quo vult iurare.
5. Facta scilicet interpretatione contra eum qui fuit in mora, & per quem stetit *d. l. 24 & 81. in fin. D. de condic. & demonstr. d. l. 161. De reg. iur.*
6. Et tamen verum est non fuisse iuratum nec per eum stetisse qui detulit. Cur ergo iusiurandum pro præstito habemus, quod defunctus si hodie viueret præstare fortassis nollet? Vide *Defin. 14. sup.*

DEFINITIO XXXIII.

Ei qui iurare debuit non nocet propria mora quæ per iudicis interlocutionem à qua prouocatum non fuerit purgata est.

QVid tamen si post moram per eum contractam cui iusiurandū delatum fuerat iudex aliquid decreuerit per quod mora purgata videri possit? 1 Finge aditū eum vt pronunciaret an iurari deberet necne, post recusatum ab aduersario sine causa iusiurandum, Interlocutum esse vt ante omnia is qui iusiurandum deferebat distinctiùs & enucleatiùs proponeret qua de re iurari vellet, nec ab ea interlocutione fuisse prouocatum, licèt causa nulla esset ita interloquēdi. 2 Si intereà decesserit is qui iurare noluit siue ante siue post sententiam interlocutoriam, mora purgata videbitur, 3 nec iusiurandum habebitur pro relato, 4 tametsi defuncti liberis deferri non possit. 5 *Ita Senatus* pro Margareta Rosset vidua Petri Iacoz contra Margaretam de Vilasque 4. Cal. Iun. 1595.

1. Neque enim nouum est moræ purgationem fieri præsertim ex interlocutione iudicis, admittentis aliquem ex litigatoribus ad faciendum post tempus quod ante tempus fieri debuit. Mora enim purgatur nouatione *l. parui 17. D. de cond. furt.* nouatio autem fit per sententiam iudicis etiam interlocutoriā *l. item si 14. §. quid si homo. D. quod met. caus.*
2. Quo casu dubitari nō potest quin sententie, licèt iniqua, ius faciat *l. seruo 65. §. cum prætor D. ad SC. Trebell.*
3. Quia tandiu licet ei cui delatum est iusiurandum iurare si velit.
4. Nam in pœnam contumaciæ illud inductum est vt iusiurandum habeatur pro relato. Contumacie verò nulla est eius quem iudex nondum arctauit vt cogatur iurare.
5. Quia neque coguntur neque possunt de alieno facto iurare, periurij metu *l. Marcellus 11. §. iurare D. rer. amot.*

DEFINITIO XXXIV.

De forma & solemnitate seruanda in iurando, Et quid si fuerit omissa.

CVm quis super sacrosancto missæ Canone iurare iussus est, obseruare iudex aut in eam rem datus recuperator debet, vt flexis genibus iuretur cuiuscumque dignitatis & condicionis sit is qui iurat, 1 Præhabita etiam admonitione vt intelligat quàm periculosum sit peierare aut ancipitem periurij aleam subire. 2 Si tamen ea solennitas seruata non sit, nec pars conqueratur, non eo minùs validum erit iusiurandum, vt ex eo sequi possit condemnatio. 3 *Ita Senatus* in causa N. Andreæ de Bienuenu & N. Gothofredi de Dompierre Idib. April 1595.

1. Ad testandem nimirum religionem & venerationem iurisiurandi ac diuini numinis secundùm vulgarem illam & concisam veteris iurisiurandi formulam *Si Deus*, quam ex Iuliano refert Cuiacius *ad Nouell. 49. in fin.*
2. Non enim grauior periurij pœne esse potest quàm quod Deum solum vltorem habet *l. 2. C. hoc tit.* iunct. *l. nam sufficit 22. D. de dolo.*
3. Quasi remissa per aduersarium solennitate iurisiurandi *arg. l. remittit 6 D. de iurciur. l. penult. in princ. C. de recept. arbitr. l. 2. C. commun. vtriusq. iudic.* Iunge *Defin. 25. sup.*

DEFINITIO XXXV.

Sententia de iurando non transit in rem iudicatam prinsquàm iuratum sit.

INterlocutio iudicis pronunciantis iurandum esse, non priùs habet vim diffinitiuæ sententiæ quàm iuratū sit, nec priùs transit in rem iudicatam, quia quandiu præstitū non est iusiurandum, semper pœnitentiæ locus est. 1 Inde fit vt si ab initio litis delatum fuerit nullisque aliis probationibus tentatis 2 ventum sit ad interlocutionem iudicis qua pronunciauerit iurandum esse, & ab ea interlocutione bis prouocatum fuerit, audiendus sit appellans si in tertia instantia nouis allegationibus aut probationibus vti velit: 3 Nec ob eam causam expensas vllas refundere debeat, non magis quàm si in prima instantia idipsum fecisset. 4 *Ita Senatus* pro Margareta Rosset vidua Petri Iacoz contra Margaretam de Vilasque 4. Cal. Iun. 1595. Iunge Defin. 62. infr. De fructib. & lit. expens.

1. *l. si quis iusiurandum 11. C. hoc tit.* Dixi *Defin. 3. & 22. supr.*
2. Nam reuocato semel iureiurando, aliisque tentatis probationibus, non esset permittendus reditus ad delationem iurisiurandi *d. l. si quis.*
3. Pota quæ posteà superuenerint vt *in d. l. si quis.*
4. Quoniam & in prima instantia id ipsum facere impunè posset. Expensarum autem condemnatio non nisi in pœnam negligentiæ aut malè institutæ actionis quam emendari necesse sit irrogari solet, vt tractant nostri ad *l. eadem. C. de eden.*

DEFINITIO XXXVI.

De mandatore qui pecuniam quam alteri numerari mandauerat alieno nomine accepit.

QVi literas & fidem alicuius secutus numerat alteri pecunias, obligat sibi accipientem principaliter ex mutuo & de pecunia credita, 1 mandantem verò non nisi accessoriè. 2 Sed si is ipse qui mandauerat credi alteri, acceperit pecuniam sibi numeratam licèt alieno nomine, Nemo dubitat quin principaliter quoque & rectà conueniri possit, 3 Nec minus tamen is cuius nomine pecuniam accepit 4 prout creditor elegerit. Habet enim singulos in solidum obligatos. 5 *Ita Senatus* in ea causâ de qua Defi. 9. infr. In quib. caus. pign. vel hypoth.

1. *l. si literas 7. cum seq. C. mandat.*
2. Id est discusso priùs eo qui pecuniam mutuam accepit, quia is hodie prius conueniendus est, & ante mandatorem ex Iustiniani *Nouell. 4. cap* 1. quo casu conuenti primo loco debitoris iam olim obtinebat vt non in aliud mandator teneretur, quàm in id quod à debitore seruari non posset *l. si quis alienus 27. §. vlt. D. mandati. l. si mandatu 13. D. de fideiuss.*

3. Non secus quàm si suo nomine accepisset. Nec enim probè obiicere potest se accepisse nomine alterius, quo accipiente hic etiam ex suo mandato & proprio nomine obligatus fuisset.

4. Intellige si modò vel ex ante gesto vel ex postfacto tantum habuit numerationem ei ipsi factam, qui credi mandauerat.

5. Saluo tamen mandatori beneficio excussionis *ex d. Nouell. 2. D. de fideiuss. cap. 1.*

DEFINITIO XXXVII.

Admittitur probatio contra iuramentum vltrò præstitum ab vno ex collitigatoribus de viatico in litem facto.

ADuersus iusiurandum à collitigante vltrò præstitum de sumptibus à se in litem factis 1 admitti potest probatio in contrarium, 2 vt qui iurauit mendacij conuincatur & periurij, 3 Quia non est hoc iusiurandum simile ei quod a iudice aut ab aduersario delatum est. 4 *Ita Senatus* in publico auditorio 20. Decembr. 1595.

1. De quibus scilicet si quando disputetur solet vt plurimùm iudex stare sacramento victoris, idque ex vetere statuto Sabaudiæ quod à iuris ratione non abhorret.

2. Nunquam enim probatio veritatis censetur exclusa nisi cùm idipsum lege aliqua cautum est *l. si chirographum 24. & seus. l. imperatores 29. §. vlt. D. de probat.*

3. Nec enim ex mendacio suo periurio lucrum facere quis debet *l. vlt. C. hoc tit. l. rem alienam 41. in fin. D. de pign. act.*

4. In quo iurisiurandi genere postquàm iuratum est non solet facilè quæri de periurio *l. 1. C. hoc tit. l. vlt. D. de in lit. iur. l. 5. §. dato D. de iureiur.*

DEFINITIO XXXVIII.

Procurator non est audiendus deferens iusiurandum, nisi in casibus.

IVdex non debet admittere delationem iurisiurandi factam à procuratore, 1 licèt aduersarius de eo nominatim non opponat Sufficit enim quòd ille dixerit nolle se iurare, 2 quia est exceptio iuris, 3 quam iudex ex officio supplere & potest & debet. 4 *Ita Senatus* in caussa D. Andreæ Mugnier magistri computorum & Sappin 18. Decemb. 1596.

1. Scilicet nisi procurator qui detulit vniuersorum bonorum administrationem sustineat, aut in rem suam procurator sit, aut nisi ei nominatim idipsum mandatum sit *l. iusiurandum quod ex conuentione 17. §. vlt. & l. seq. D. de iureiur.*

2. Cùm non alius possit deferre iusiurandum quàm qui dominus est negotij: vt nec solutionem accipere quia iusiurandum loco solutionis cedit *l. iusiurandum 27. & l. seq. §. 1. D. de iureiur.* Procurator autem non est dominus negotij sed litis, ideòque nec solutionem accipere potest *l. hoc iure 86. D. de solut.*

3. Cùm nec audiendus sit procurator qui hoc iusiurandum defert *l. aliàs 6. D. de iureiur.* Nimirum extra casus quos excepimus *n. 1.*

4. *Ex not. in tit. C. vt qua des. Aduoc. part. iud. suppl.*

DEFINITIO XXXIX.

Non potest recusari iusiurandum relatum ab eo qui delatum recusare potuit.

QVi iusiurandum detulit si ei referatur nullo prætextu recusare potest, 1 nec si potuit ab initio recusare is, cui primò delatum fuit. 2 In causa Procuratoris Ballet. *Sine die.*

1. *l. manifestæ 38. D. hoc tit.*

2. *l. 1. & tot. tit. Quod quisq. iur. l. 34. D. de condic. instit. l. illud 25. §. 1. D. de constit. pecun. §. datur hoc tit. D. de iureiur.*

DEFINITIO XL.

Ad iurandum pro vniuersitate y admittendi sunt qui & ex vniuersitate sunt & qui veritatem sciunt.

ETiam vniuersitas quæ suam intentionem sine agendo siue excipiendo non nisi semiplenè probauit, audienda est, 1 si admitti velit ad iusiurandum quod ex inueterato interpretum nostrorum errore supplendæ probationis gratia tanquam in causa dubia indulgeri solet. 2 Sed ad iusiurandum huiusmodi pro vniuersitate præstandum quod vniuersitas ista per se præstare non posset, admitti debebunt ij, ex vniuersitate, qui veritatis conscij dicentur, maximè verò si in eo ipso negotio rem vniuersitatis tractasse probabuntur 2 tametsi iurisiurandi præstandi tempore, neque Syndici sint, neque actores vniuersitatis: Quales tamen eos esse oporteret, vt per ipsos vniuersitas aut transigere, aut agere, aut conueniri posset. 3 *Sine die.*

1. *l. admonendi 3. D. de iureiur. l. 3. C. de reb. cred.*

2. *Arg. l. 4. D. de in lit. iur.*

3. *l. 1. §. quibus l. item 6. §. 1. & 2. l. Sicut 7. § fin. D. quod cuiusque vniuers. nom.*

DEFINITIO XLI.

Delatio iurisiurandi decisorij interpretanda est quantum ad ea de quibus nihil probatum fuit.

SEntentia quæ litigatorum controuersiam actoris aut rei iureiurando, vt vocant, decisiuo finiri voluit, 1 cùm de pluribus rebus restituendis ageretur, quarum maior pars penes eum ipsum, qui restitutionem vrgebat reperta probabatur, Sic interpretanda visa est, vt de iis tantùm rebus de quibus nihil probatum esset, iurari aut referri oporteret. 2 Ne alioqui via periurio aperiretur, quam præcludere, & non recludere boni & religiosi iudicis est. 3 *Sine die.*

1. De quo *in l. 1. C. hoc tit. & in l. 1. & tot. tit. D. de iureiur.*

2. Nam cùm iusiurandum sit vice probationis *l. non erit 5. §. dato & l. eum qui 30. D. de iureiur.* frustra probaretur id quod iam satis superque probatum esset, nec quisquam superuacua probatione onerandus est *arg. l. hac stipulatio 14. §. 1. D. vt legat. seu fideic. seruand. caus. caueat.*

3. *l. 1. C. si aduers. vendit. l. vlt. C. hoc tit.*

DEFINITIO XLII.

Ex nuda solutionis confessione inter alias facta non potest deferri iusiurandum suppletorium.

DOtis debitor qui consentiente patre stipulanti filiæ promiserat solutionem, cùm se diceret patri soluisse ex filiæ voluntate, 1 nec eo minùs à filia vrgeretur, probabat non modò permissum, sed etiam mandatum fuisse patri per filiam, vt solutionem acciperet. 2 Sed quid & quantum soluisset non probabat, 3 nisi ex patris confessione, facta iuratò quidem, sed tamen pendente lite, quæ non tantùm inter filiam & debitorem, sed etiam inter patrem & debitorem agitabatur, cùm pater à debitore vt indemnem eum aduersus filiam præstaret conueniretur. Petebat tamen sibi deferri iusiurandum, in supplementũ minùs plenæ probationis. 4 Placuit non esse audiendum quòd neque posset semiplena dici probatio, quæ sumebatur ex confessione alterius, 5 in præiudicium tertij absentis post moram litem facta. 6 Nec quidquam prodesset, vbi probanda solutio & numeratio fuerat, nudam solutionis confessionem probasse. 7 Sicuti nec quod mandatum patri a filia esset, vt solutionem acciperet, quando neque solutionem & numerationem secutam postea fuisse probabatur. 8 *Sine die.*

1. Quo casu certum esset liberationem ei contigisse *l. 3. & 4. l. dotem 37. D. solut. matrim.*

2. Plus autem est mandare quàm consentire, quamuis cùm de solutione agitur, vtrumque sit eiusdem effectus *l. vero procuratori 12. & pass. D. de solut.*

3. Quod

3 Quod tamen necessariò probandum erat, quia non potest ex solutione liberatio contingere nisi quatenus & in quantum solutum est *l. stipulatus sum 9. §. 1. D. eod. tit. De solut.*

4. *Ex l. admonendi 31. D. de iureiur. l. in bona fidei 3. C. hoc tit.*

5. Nec enim vnius confessio alteri prodesse potest aut nocere, vt neque pactum vel interrogatio *l. vlt. D. de interrog. in iur. fac. l. si vnus 27. § pacta vers. ante omnia. D. de pact.*

6. Neque enim pendente lite quicquam fieri vnquam potest in præiudicium litis *tot. tit. C. vt lit. pend.*

7. *l. pactum curatoris 22. vbi not. C. de pact. l. non abstulit 4. in fin. C. de nouat.*

8. Cùm non aliter mandatum accipiēdæ solutionis noceat mandanti quàm si probetur secuta solutio, & quidem ante reuocationem *d. l. vero procuratori l. si cùm Cornelius 82. D. de solut.*

DEFINITIO XLIII.

Etiam in criminalibus causis potest deferri iusiurandum suppletorium si pœna sit tantùm futura pecuniaria. Itemque ad probandam innocentiam rei.

ETsi non solet in causis criminalibus, quæ capitalis, & corporalis pœnæ condemnationem admittunt, recipi delatio iurisiurandi, ne quidem eius, quod nostri suppletiuum vocant, cui scilicet locus est in supplementum probationis, 1 Si tamen leuius sit crimen, quod obtenditur, vt ex eo non nisi pecuniaria pœna irrogari possit, Placet perinde iusiurandum hoc deferendum esse atque si de ciuili negotio tractaretur, & iis ipsis casibus quibus in causa ciuili tale iusiurandum deferri posset. 2 Quod magis est si reus non alias innocentiæ suæ probationes habeat, quàm quas ex ipsius actoris iureiurando velit desumere, audiendus est deferens ei iusiurandum, 3 quando quidem vix est vt iniuriam sibi factam conqueri possit is, qui in causa sua iudex constituitur, 4 nisi si quas habeat proferátque in contrarium probationes. 5 *Sine die.*

1. *l. admonendi 31.* vbi Bart. & alij *de iureiur.*

2. Alex. *cons. 66. & 74 & 278. lib. 1. & cons. 121. vol. 2.*

3. Est enim fauorabilissima innocentiæ probatio, quia melius est nocentem absoluere, quàm innocentem damnare *leg. absentem 5 D. de pœn.*

4. *l. 1 D. Quur. rer. act. non dat.*

5. Nemo enim cogitur iurare de eo, quod probare vult, *Not. ad l. manifesta. D. de iureiur.* Dixi *Defin. 40 supr.*

DEFINITIO XLIV.

Casus ferè omnes in quibus iuramento suppletiuo locus esse non potest.

IVsiurandum quod in supplementum semiplenæ probationis deferri posse vulgò creditum est 1 non semper deferendum esse placuit: Quid enim si non sit verisimile id super quo iusiurandum postulatur. 2 Quid si is qui iurare vult periurus probetur, aut falsarius, aut spurius, aut vsurarius, aut infamis eo infamiæ genere, quod per pœnitentiam & satisfactionem non fuerit deletum, 3 aut etiam deleri non potuerit: puta si res iudicata infamiam irrogauit, 4 Nec aliud est si nondum periurus, eius tamen vitæ sit, vt facilè credatur peieraturus: 5 Quid rursum si agatur de causa matrimoniali 6 vel beneficiali 7 vel criminali siue criminaliter siue ciuiliter intentata? Quid si is qui semiplenè probauit, ignoret veritatem? 9 Quid si insolitū sit id de quo iusiurandum petitur? 10 Quid si causa sit vel præiudicialis vel odiosa, putà in qua agatur de temporis præscriptione? 11 Quid si probatio semiplena non necessariò probet: sed præsumptiuè aut per præsumptionem elidatur contrariam? 12 Quid si præsumptio sit contra probantem, voius tamen testis fide subnixum? 13 Quid si reus semiplenè tantùm, actor verò plenè intentionem suam probauerit? 14 Quid denique si negotium tale sit in quo is qui semiplenè probauit non posset tametsi maximè vellet iudicem facere aduersarium ipsum? 15 Cur ei permittamus petere vt ille ipse in propria causa, & inulto aduersario iudex fiat? An ei licere debebit quod plus est, cui non licet quod est minus? His nimirum casibus omnibus placet iusiurandum illud suppletorium antiquis prudentibus planè incognitum nullomodo deferri oportere. *Sine die.*

1. *Ex l. admonendi D. de iureiur. l. in bona fidei 3 C. hoc tit.*

2. Hippol. de Marsil. *ad tit. C. de probat. num. 111. & ad l. 2. in princip. num. 35. de quæst.*

3. *50. dist. Can. ferrum De consecrat. distinct. 3 can. 2. cap. cam te. De rescrip. cap. testimonium. De testib.* Ioan. Andr. *in cap. semel malus de reg. iur. in 6.*

4. Bald. *in l. qua sub conditione de condit. instit.* Grammat. *in addit. ad Afflict. dec. 36.* post Hippol. de Marsil. *loco supradicto, & alijs ibid. citatis*

5. Marsil. *in l. pen. num 72. D. de quæst.*

6. Bart. *ad l. 3. num. 2. D. de iureiur.* Grammat. ad Afflict. vbi *supra.*

7. Grammat. *ibid.*

8. Grammat. *ibid.* Excipe tamen casum de quo *in Defin. præced.*

9. Marsil. *in l. maritus num. 7. De quæst.*

10. Idem *in l. de minore eod.*

11. Mars. *sing. 615. incip. memoria teneo.*

12. Idem Marsil. *sing. 83. incip. in ore vulgi.*

13. Idem *sing 451.*

14. Steph Bert. *cons. 27. num. 5. part. 1.* Grammat ex quo supradicta omnia sumpta sunt *in addit. ad Afflict dict. dec. 36.*

15. Vt in specie *l. in contractibus 14. §. illo videlicet C. de non num. pecun l. si quis 15. C. de reb. credit. & iureiur.* Vide *Defin. 7. infr. De non numer. pecun.*

16. Contra reg *l. non debet cui 21. De reg. iur.*

DEFINITIO XLV.

Iusiurandum decisorium aliquando differri potest & debet etiam quantum ad pronunciationem quousque appareat esse decisorium.

INterdum accidit vt iustissima de causa iusiurandum deferatur, nec tamen statim cogendus sit aduersarius vel iurare vel referre. 1 Quid enim si tale quid probare is velit, quo probato futurum sit vt etiamsi maximè verum esset id de quo iurandum proponitur, condemnari nihilominus debeat is qui iusiurandum defert? 2 An non superuacuum est iusiurandum quod nec si deferenti referatur, ei tamen iuranti possit litis victoriam parare? 3 Nam & illud est quod dici solet iusiurandum tale esse debere vt eo siue ex delatione, siue ex relatione præstito nihil aliud quærendum supersit, 4 Vnde & à nostris vulgò litis decisorium appellatur. 5 Quid ergo est? Tantisper differenda erit pronunciatio donec appareat quid ab aduersario probatum sit, Vt si suam ille intentionem probauerit, nulla delati iurisiurandi ratio habeatur, Sed qui detulit condemnetur. 6 Si verò in probāda exceptione defecerit, tum verò actor ad probandam per aduersarij iusiurandum intentionem suam admittatur. 7 Nec verendum est ne mortuo interim altero ex litigatoribus intercidat probatio, quæ ex iureiurando sperabatur, 8 cùm eo casu futurum sit vt iusiurandum quod ab aduersario recusatum eo tempore quo præstari commodè poterat, hodie deferri nequit, non solùm pro relato haberi debeat, si is qui detulit adhuc viuat, sed etiam pro præstito ex relatione, si prædefunctus proponatur, vt iurare amplius non possit. 9 Illud planè dici non potest, adigendum esse ad iusiurandum vllo casu eum, qui alia ratione possit vincere. 10 Essétque tolerabilius pati vt probatio intercideret perempta iurandi facultate, quàm vt eo metu iniquum ius in eum, qui iusta de causa iurare nollet, constitueretur. 11 *Sine die.*

1. Vt sit hæc vna de exceptionibus & limitationibus quæ adferri solent ad *l. manifesta 38. D. de iureiur.*

8. Frustra enim probandum adsumitur, quod probatum non releuaret *l. neque natales 10. C. de probat. l. vlt. C. vnd. legit.*

3. Nihil porrò in iudiciis superuacuò faciendum est *l. hac stipulatio 14. §. 1. D. vt legat. seu fideic. seruand. caus. caueat.*

4. *l. non erit 5. §. dato iureiurando D. de iureiur.*

5. *Ad l. 1. per ill. text. D. & C. hoc tit.*

6. Quid enim potest actori prodesse quòd suam intentionem probauerit si reus quoque suam eámque iustam probauit exceptionem? cùm exceptio sit actionis exclusio *l. 1. D. de except.*

7. Nec enim potest actor vnquam vincere quin suam intentionem plenè probet *l. 4. C. de edend. l. vlt. C. de rei vindic.*

8. Cuiuscausam semper, quantum fieri potest, saluam esse oportet *l. curent 22. D. de testib. l. in lege 41. D. ad leg. Aquil.*

9. *arg. l. generaliter 12. C. hoc tit.*

10. Cùm plerique ad superstitionem vsque sint timidiores ad iurandum *l. quæ sub conditione 8. D. de condic. institut. l. illud aut aliud 25. D. de pecun. const.*

11. Non enim videtur frustrandi causa recusare iusiurandū is qui iustam causam habet recusandi *arg. l. sciendum 21. & seqq. D. de vsur. l. ab hostibus 15. §. vlt. D. ex quib. caus. maior.*

TIT. II.

Si cert. petat.

DEFINITIO I.

Valet conuentio vt pecunia credita in vna nummorū specie in alia reddatur, Nec aduersus eam conuentionem datur restitutio.

QVi mutuam pecuniam accepit in moneta Sabaudica, si conuenerit vt tantundem reddat in regia, id est ad concurrentem vsq; numeratæ quantitatis æstimationem, non numeratæ pecuniæ regiæ exceptionem obiicere non potest, 1 restitui verò in integrum aduersus conuentionem tanquā læsus, 2 aut sine causa obligatus, 3 moltò minùs. Valet enim conuentio, cùm monetarum omnium commune illud sit vt recipiant in suo genere functionem: 4 nec tam ex nummorum corporibus quàm ex corporum æstimatione definiendum sit quid & quantum debeatur 5 Quare ad rem non pertinet quod ex conuentione solutio fiat in numm is aut melioribus aut deterioribus. Id enim non ad substantialia, vt loquūtur, cōtractus pertinet, sed ad naturalia, quæ conuentione immutari posse certum est. 6 *Ita Senatus* in relationibus libellorum pro Ioanne Beynier & Petro Huchard contra liberos D. Ioannis Ribodi Iuridici maioris Sebusianorum Prid. Non. Nouemb. 1588.

1. Non enim sicut introducta est exceptio non numeratæ pecuniæ de qua *in tit. C. de non numer. pecun.* Ita & illa induci potuit aut debuit non numeratæ huius vel illius pecuniæ, quoniam pecunia recipit in suo genere functionem, vt sequitur in *Definit.*

2. Etsi enim pluris est moneta regia quàm Sabaudica, nulla tamen hic læsio est, cùm quod deest bonitati & valori monetæ Sabaudicæ numero & quantitate maiore suppleatur, aliuqui esset facta pactio in fraudem vsurarum.

3. Subest enim causa iusta scilicet mutui licèt in moneta Sabaudica contracti.

4. *l. 2. §. mutui datio D. hoc tit.* iunct. *l. 1. §. re contrahitur D. de oblig. & action.*

5. *l. 1. D. de contr. empt. l. si is cui 94. D. de solut.*

6. *l. cùm quid 3* vbi DD. *D. hoc tit. l. Lucius 24.* iunct. *l. seq. §. 1. D. depos. l. pacta conuenta 72. D. de contr. empt.*

DEFINITIO II.

Quomodo æstimandum vno precio sit quod iure annuo debetur ad multos annos.

CVm quid annuum vno certóque precio æstimandū est distinguere oportet 1 an ex legato aliave vltimæ voluntatis specie, an ex contractu inter viuos inito debeatur vt sciri possit, quot annorum facienda sit computatio Priore namque casu ætas illius cui annuum debetur omnino inspicienda est, eáque seruanda forma quam Marcianus ex Vlpiano tradidit, 2 cùm de legis falcidiæ ratione ponenda disputatur. Posteriore verò magis probat Senatus noster eorum sententiam qui annorū quindecim reditus æstimari volunt, exemplo eius quod in donatione Iustinianus constituit. 3 *Ita Senatus* pro D. Comite de la Chambre contra Humbertū de la Biche 8. Id. Mart. 1589. Et rursus in causa quadam Augustanorum 16. Cal. Iunij 1591.

1. Distinctio est Matth. de Afflict. *Decis. 34.*

2. *In l. computationi*, quam vulgò male citant *l. hereditatum 68. D. ad leg. falcid.*

3. *In l. si quis argentum 35. § sin autem donator vers. in reditibus autem C. de donat.* Tametsi quidam putent eam Iustiniani constitutionem niti præcipue fauore pauperis donatoris, nec proinde ita facilè trahi debere ad omnia annua quæ ex contractu inter viuos debentur.

DEFINITIO III.

Annuum quod debetur ex iudicato æstimatur ad exemplum eius quod inter viuos debetur.

QVid ergo si annuum illud neque ex vltima voluntate, neque ex contractu inter viuos sed quo alio iure vt puta ex iudicato debeatur? 1 Fingamus ei ex liberis cui adiudicata est legitima cuius taxatio altiorem requireret indaginem annuum quidpiam adiudicatum esse, 2 tamdiu præstandum quandiu legitima ipsa præstita non esset. Quindecim annorum computatio fieri vt sciatur cuius quantitatis tributum, & vt vocant, emolumentum pro iudicato debeatur. 3 Idem obseruandum esse placuit, cùm super fructibus cuiusdam beneficij annua quædam pensio Senatusconsulto adiudicata esset. Accedunt enim hæc omnia ad causam debiti inter viuos potiùs quàm vltimæ voluntatis. 4 *Ita Senatus* in causa suprascripta. Et rursum in causa D. Federici De Chauanes 6. Cal. Decembr. 1593.

1. Neque enim in toto iure textus vllus est qui ad hunc casum nominatim pertineat.

2. Hanc enim adiudicationem saltem in speciem fiduciæ, &, vt loquuntur, per modum prouisionis faciendam esse constat ne filius interea nihil habeat cui certūm est legitimam deberi, Vt scripsimus *Defin. 6. sup. de inoff. testam.*

3. *Arg. l. si quis argentum 35. §. sin autem donator C. de donat.* vt scripsimus *Def. præced.*

4. Secundum eam distinctionem Matth. de Afflict. *decis. 34.* de qua diximus *prox. Definit.*

DEFINITIO IV.

Confessio numerationis etiam plenè probata, non probat debitum nisi semiplene si sit facta parte absente, Et quando plenè probata intelligatur.

SOla mutui accepti confessio extra iudicium & parte absente facta, licèt sæpius repetita certi condictionem ex mutuo inducere non potest: 1 Siquidem non confessione mutuum contrahitur sed numeratione. 2 Nec rursum ea vis esse potest extraiudicialis confessionis, quæ absente parte facta sit, vt obligationis plenam probationem faciat. 3 Quid ergo? an nullius omnino erit momenti? Ne hoc quidem. Sed si plenè probata sit, sufficiet ad semiplenam debiti probationem vt actori qui semiplenè probauerit, iusiurandum deferri possit in supplementum probationis, 4 si ea semiplena probatio nulla præsumptione contraria debilitetur. 5 Certè probata plenè intelligitur confessio extraiudicialis, etiam quæ per singulares testes dummodò nō pauciores quàm quinque probata est. Actus enim est, vt nostri loquuntur, reiterabilis, in quo rerum genere vtiliter receptum est vt singulares quoq; testationes dummodò ad eundem tendant finem pro idoneis habeantur. 6 *Ita Senatus* in causa Franciscę Moreau cōtra Alixiam Palluat 8. Cal. Febr. 1590.

1. Olasch.

1. Osasch. Cacher. *Decis. Pedemont. 79.*

2. *l. 2. §. re contrahitur D. de obligat. & act. l. cum vltra 9 C. de non numer pecun. l. rogasti 17. §. si tibi & pass. D. hoc tit.* & apud Iustin. *Inst. quib. mod. re contr. obligat. l. 1. C. de dot. caut. non numer.*

3. *l. certum 6. §. si quis absente* vbi DD. *D. de confess.*

4. Matth. de Afflict. *decis. Neapolit. 364* post Bart. Ias. & alios ad *l. admonendi D. de iureiur.* facit *l. Publia 26. §. fin. D. deposit.* Excipe casum *l. cum quis decedens 37. §. codicillis de leg. 3.* vbi confessio sola probat plenè depositum propter autoritatem iurisiurandi, vt lex ait.

5. Nunquam enim iusiurandum suppletiuum defertur ei qui semiplenè tantùm probauit si aliqua sit contra eum præsumptio, quia impedit illa ne possit dici semiplena probatio, quæ alioqui talis esset vt scripsi *Defin. 4 in fin. & 45. num. 12. & 13. supr.*

6. Alex. *consil. 53. vol. 1.*

DEFINITIO V.

Ob non restitutum chirographum condemnandus est reus non ad pecuniam chirographo contentam sed ad id tantum quod interest actoris.

CHirographum alienum restituere obligatus si non restituat, non ad eam quantitatem quæ chirographo continetur damnandus est sed in id tantùm quod actoris interesse potest, restitutum esse, Quid enim si aliúnde suppetat probatio debiti? 1 Finge debitorem ipsum cùm ex chirographo conuentus esset, in iudicio anteà confessum se debere. Videri potest nihil interesse creditoris. Chirographi namque vtilitas non in eo est vt obligationem inducat, 2 sed vt inductam probet. Probatio autem quæ ex iudiciali confessione producitur non minoris est potestatis, quàm quæ ex chirographo: 3 Quinimò maioris si verum est quod pragmaticis nostris placet, 4 ex iudiciali agnitione chirographi nasci ius hypothecæ, 5 non item ex chirographo licèt expressam habente pignoris conuentioné. 6 Loquimur enim de vera confessione non de ficta qualis illa est, quæ inducitur ex contumacia debitoris, quam constat non nocere creditoribus, 7 sicut nec eam quæ facta sit à procuratore, speciale in eam rem mandatum non habente: 8 Quid rursum si inanis erat actio quæ ex chirographo competebat fortè propter inopiam debitoris, 9 aut quòd exceptione aliqua creditor summoueri posset? 10 Non ergo debita ex chirographo quantitas sed id tantùm quod creditoris verè potest interesse, venire debet in condemnationem. 11 *Ita Senatus* ex tempore 15. Cal. Iunij & 10. Cal. Aug 1591.

1. *l. qui tabulas 27. §. inde quæri* iunct. *l. quidam tabularum 32. D. de furt.* facit *l. in lege 40. D. ad leg. Aquil.*

2. Suæ namque subscriptioni & propriæ manus subnotationi stare quisque debet *l. iubemus 29. l. cum antiquitas 28. C. de testam.* Facit *l. Publia 26. §. vlt. D. deposit.*

3. Cùm in iure confessus pro iudicato habeatur, non etiam qui per chirographum duntaxat *l. 1. l. certum 6. in princip. D. de confess. l. si rem 9. §. vlt. D. de pignor. act.*

4. Contra quos vide quæ scripsi hac de re *in Error. 1. Decad. 5. de error. pragmat.*

5. Quasi sit hic vnus ex iis casibus in quibus pignus & hypotheca tacitè contrahitur, licèt nulla eius mentio fiat *in tit. D. & C. in quib. caus. pign. vel hypoth.* neque alio vllo iuris loco. Addunt pragmatici in iudicio quasi contrahi *ex l. 3. §. idem scribit D. de pecul. l. denari 29. §. 1. alias l. quidam in princip. D. de don.* Sed aliud est contrahi, Aliud hypothecam nasci.

6. *Ex l. scripturas 11 C. qui potior in pign. hab.* sed lõge alia illius loci sententia est vt docuimus *in dict. Error. 1.*

7. Quia quod fit in pœnam contumaciæ, non debet egredi personam contumacis vt pœna suos autores sequatur *l. sancimus 22. C. de pœn.* Text. est *in l. si procuratore 14 §. 1 D. de appellat.*

8. *l. vlt. in princip. D. de oblig. & action.* Sufficiet tamen si habeat generale mandatum cum libera *arg. l. nam & nocere 12. D. de pact.* facit *l. ignorantia 49. D. de procur cum similib.*

9. *Arg. l. nam et 6. D. de dolo l. si quis iniuriam 15. D. de iniur.*

10. *l. non videtur cepisse 13. l. Marcellus 66. l. nihil interest 112. De reg. iur. cum simil.*

11. In quo tamen etiam id quod debetur potest contineri, interdum etiã plus *l. 2. D. de act. empt. l. in interdicto 6. D. vnde vi.*

DEFINITIO VI.

De differentia iudiciorum bonæ fidei & stricti iuris & arbitrariorum.

IVdiciorum ex quibus siue certum siue incertum aliquid petitur, summa diuisio illa est vt quædam sint stricti iuris, alia bonæ fidei, nonnulla etiam arbitraria. 1 Stricti iuris illa sunt, in quibus nihil nisi formam & ius obligationis attendimus, vt ex eo quod in obligationem strictè & præcisè deductum est concipiatur formula iudicij, fiatque condemnatio. 2 Bonæ fidei verò illa, quæ propter bonam fidem, pleniorem exercent actionem quam esset ipsa obligatio quæ actionem produxit, ita ferente nimirum natura ipsa obligationis, ac prætoris formula & accessionum quoque præstationem ex officio iudicis admittente. Arbitraria denique ea quæ nec obligationis nec actionis vllius iure exercentur, at ne vllo quidem iudicis officio, nempe cui locus esse non potest vbi nulla obligatio nec actio subest, 5 sed arbitrio iudicis expediuntur, id est ita vt nisi arbitrio iudicis satisfiat, sequi debeat condemnatio. 6 Id euenit quoties aduersus eum agitur, qui neque ex contractu vel quasi, neque ex delicto vel quasi obligatus est, sed quem tamen æquum sit aliquid præstare si boni viri arbitrio res committatur, vt puta si rem meam habeas quam nec restituere velis mihi vindicanti, nec exhibere vt vindicare possim. Etsi enim nulla mihi contra te actio competit ad hoc vt exhibeas aut restituas ex præcedenti obligatione quæ nulla fuit, arbitrium tamen iudicis de ea re dari tale esse debet vt iubearis exhibere & restituere, 7 quòd si non facias condemneris in id omne quod mea potest interesse. 8 Idem est si qua obligatio quidem præcesserit, sed tamen eiusmodi vt contra formam ipsam obligationis agi necesse sit. Veluti cùm is, qui certo loco 9 dare promisit, post diem intra quem ad eum locum peruenire potuit, alio loco conuenitur. Quo enim iure possim Lugduni petere quod tu ex conuentione Romæ dare promiseras? 10 Arbitrium iudicis in eam rem necessarium est. Iudex autem arbitrabitur, vt & alius vir bonus quilibet, æquum non esse vt ob id solum libereris quòd nunquam velis ad eum locum accedere in quo possim te ex verbis obligationis conuenire. 11 Ergo in bonæ fidei iudiciis condemnatio fit non tantùm iure obligationis, sed etiam ex natura & qualitate actionis, officioque iudicis. 12 In strictis non nisi mero obligationis iure: 13 In arbitrarijs nec obligationis nec actionis iure sed arbitrio iudicis. 14 Inde fit vt ex iudicijs strictis neq; vsuræ præstentur, neque id quod interest licèt mora interuenerit, siue per interpellationé extraiudicialem præcedentem, siue per litis contestationem, quia nihil est in obligatione præter ipsam rem aut quantitatem quæ debetur, 15 nisi tempus obligationi adiectum sit. Illa enim temporis adiectio ne inutilis sit, facit vt promisisse videatur debitor quanti creditoris interfoter si ad diem non solueretur. 16 De fructibus alia quæstio est. Etsi enim accessiones sunt fundi qui debetur, non fundus ipse aut pars fundi, 17 Ideóque nec deberi possunt ex iudicio stricti iuris si stricto & summo iure agatur, Vulgo tamen receptum est ex æquitate, 18 vt præstandi sint, tanquam causa, id est tanquam id quod habiturus erat actor si petitionis tẽpore rem debitam accepisset. 19 Fructus enim ex fundo percepti, ipso fundo accepti feruntur, 20 suntq; accessiones naturales, quod in vsuris, & eo quod interest dissimile est. 21 Quale autem quid est cùm petitur tale dari debet. 22 At ex iudiciis bonæ fidei fit plerumque condemnatio plenior quàm fuerit obligatio siue sola bonæ fidei ratione quæ in ipsis exuberat, 23 siue propter officiũ iudicis, cui incumbit vt propter moram siue iudicialem siue extraiudicialem habeat rationé accessionũ omnium, & consequenter non fructuum duntaxat, sed etiam vsurarum, & cæterarum vtilitatum si quæ actori præstandæ videantur. 24 In arbitrariis denique nunc plenior, nunc exilior fit condemnatio prout arbitrij æquitas ex facti circunstantiis suggerit religioni iudicantis 25 Plerumque tamen ac ferè semper & in omnibus iudiciorum bonæ fidei naturam imitantur. 26

1. *§ actionum Inst. de action.* iunct. *§ praeterea eod l 3. §. in his quoque D. de vsur.*

2. Vt puta in iudicio ex stipulatu *l. quicquid adstringenda 99. D. de verb. oblig.*

3. *l. Lucius 24. l. bona fides 31. D. de depos. l. quia tantundem 7.* iuncto *§. vlt. l. prat. D. de negot. gest.*

4. *§. praeterea Instit. de action.* De quibus vide quæ scripsi fusissimè *lib. 16. Coniect.*

5. *l qui per collusionem 49. §. vlt. de action. empt. l. quaro 54. D. locat.*

6. Verba sunt Iustiniani *in d. §. praeterea.*

7. Nunquam enim æquum est vt quis alienam rem inuito domino retineat, nec si iustum eius precium soluere sit paratus *l. nec quasi 70 D de rei vindic. l. non enim 9. D. rer. amot.*

8. *l. qui restituere 68. D. de rei vindic.* De cuius tamen sententia vide omnino quæ scripsi *d. lib. 16. Coniect. & tot. Decad. 20. De error pragm.*

9. Non idem est si quis obligatus sit dare certo tempore. Nam qui debuit soluere Cal. Ian. multò magis ex verbis obligationis conuenire potest Cal. Febr. ideóque nil necesse est induci arbitrariam. In quo errauit Cuiac. vt scripsi *lib. 15. coniect. cap. 3.*

10. *l. 1. 2. 3. & pass. de eo quod cert. loc.*

11. Vt Iureconsultus tractat *in d. l. 1.* cùm huius actionis comparandæ quæ arbitraria ἰσοδυνάμως dicitur rationem reddit.

12. *d. l. quaro 54. D. locat. d. l. quia tantundem 7. de negot. gest.*

13. *l. rogasti 11. § si tibi de reb cred. d. l. quicquid 99. de verb. obligat.*

14. *l. 2. l. 3. §. in his l. 4. l. videamus 38. §. si actionem cum seqq. de vsur. l. item si cum 14. §. 1. & §. hac autem actio D. quod met. caus. l. arbitrio 18 in princip. & §. 1. D. de dolo.*

15. *l. 3. C. de vsur. l. Titius 24 D. de prasc. verb.*

16. *l. si Calendis 11. de re iudic. l. si fundum certo die 114. de verb. oblig.*

17. Loquimur enim de fructibus iam perceptis aut à solo separatis non dependentibus, de quibus *in l fructus 44. D. de rei vend.* facit *l. fundi 17 D. de act empt.*

18. Ita loquuntur Iureconsulti *in d. l. 2. & l. 38. §. si actionem de vsur.*

19. Id enim est quod *causam* Iureconsulti dicunt *l. Iulianus 57. § 1. l. praeterea 20. D. de rei vind.*

20. *l. in fideicommissaria 18 ad SC. Trebell.*

21. Percipiuntur enim vsuræ ex iure magis quàm ex re, vt loquitur Papin. *in l si nauis 62. D. de rei vindic.*

22. Ratio est Papiniani *in d. l. 2. D. de vsur.* Intellige autem tunc demum petitam rem intelligi cùm facta litis contestatio est *l. amplius non peti 15. D. rat. rem hab.* iunct. *d. l. videamus 38. §. si actionem de vsur.*

23. *l bona fides 31. depos.* Id enim est propter quod dicuntur iudicia bonæ fidei cùm alioqui in contractibus omnibus bona fides exigatur *l. 4. C. de oblig. & action.*

24. *d. l. quaro l. ex empto 11. l. 1. & pass. de action. empt.*

25. Exemplum est textúsque elegans *in l. 4. § 1. D. de eo quod cert. loc.*

26. *l. 2. l. centum Capua & l. vlt. D. eod.* Vnde illud etiam est quod si quid certo loco præstari debuit ex contractu bonę fidei, sufficiat in eam rem actio ex contractu, nec necessaria sit arbitraria *l. in bona fidei 7. D. eod.*

DEFINITIO VII.

Quomodo ineunda sit æstimatio rei debitæ ex contractu stricti iuris.

HIs ita constitutis apparet si quæratur de ineunda mercis debitæ æstimatione quæ pro temporum varietate alia atque alia fit, vt ferè omnium mercium esse solet, 1 distinguenda esse iudicia stricti iuris ab iis quæ bonæ fidei appellamus. In iudicijs strictis si dies obligationi adiectus nõ sit, inspicimus præcisè tẽpus litis contestatæ, 2 ratione illa quæ Papiniano potissimùm placuit, 3 quòd quale quid est cùm petitur tale dari debeat. Nec distinguemus an mora præcesserit, necne. Nam licèt ex contractu stricti iuris perinde contrahatur mora etiam per simplicem interpellationem, 4 atque si ex contractu bonæ fidei debitum esset, inutilis tamen mora illa est & sine effectu, nisi hactenus vt perpetuet obligationẽ si fortè species debeatur quę perire possit, & qua perempta si mora nulla præcessisset debitor liberaretur: 5 quod nõ euenit cùm merx debetur, quę quoniã genus est non species & in suo genere recipit functionem, perire numquam potest. 6 Ea verò non solet mora, nec potest augere obligationem principalem, id est facere vt plus in obligatione sit post moram quam fuerit ante moram, 7 sed mouere duntaxat officium iudicis vt accessionum præstationibus augeat ex bona fide vel æquitate condemnationẽ, quoties actionis natura tale iudicis officium vel arbitrium admittit. 8 Cúmque verum sit quod proximè diximus, in iudiciis strictis nec officio nec arbitrio iudicis locum esse, sed ex mero iure obligationis faciendam condemnationem, ita præscribente formula prætoris iudicem dantis, consequens est vt in æstimanda re ex contractu stricto debita, nulla præcedentis moræ ratio habenda sit. 10 At nec sequentis, hoc est eius quæ sequitur litis contestationem. 11 Proinde tametsi post litem contestatam æstimatio frumenti creuerit, non ad aliam tamen debitor condemnabitur quàm quæ fuit tempore litis contestatæ: quia nouatio illa quæ per contestationem fieri dicitur non immutat naturam obligationis ex qua primùm agi cœptum est: eiusdémque condicionis actio manet. 11 An igitur debitori frustratio sua, & mora proderit? Minimè: 12 Sed nec nocebit, quoniam iudicium quod exercetur tale est, vt ob moram debitoris, pinguior creditoris actio fieri non possit: 13 nec magis conqueri potest creditor de iniquitate iudicij quàm de seipso cur ita contraxerit, aut cur non sit citiùs litem contestatus. Io eóque maximus, ac ferè perpetuus interpretum nostrorum, dupléxque error est, quòd putant præstandum creditori quanti plurimi res fuit à tempore moræ, & quidem indistinctè, id est siue ex stricto, siue ex bonæ fidei contractu debeatur. 14 Quasi verò æstimatio quanti plurimi sit causa vel accessio quædam, quæ exemplo vsurarum, eius quod interest cæterarúmque accessionum in dies augeatur, ac non potiùs res ipsa quæ debetur, 15 quæque non aliter præstari amplius potest mutata iam æstimatione quandoquidem frumentum quod nunc vilius est non potest videri illud ipsum esse quod præstari debuit cùm erat carius, sed mutata æstimatione ipsa quoque res quæ functionem recipit in suo genere immutata & alia esse videtur. 16 Quemadmodum autem semel tantùm debetur frumentum quod non nisi semel positum est in obligatione, 17 Ita non nisi vnius præcisè temporis haberi ratio potest in eo æstimando. Quare nec vnquam sic prudentes loquuntur vt dicant præstandum quanti plurimi res fuit ab vno tempore in aliud tempus, 18 sed præcisè quanti fuit hoc vel illo tempore. 19 Sed etsi æstimatio quanti plurimi non tam res ipsa esset quàm accessionis iure censenda (quod sanè nisi ridiculè nemo dixerit) non ideò tamen dici posset augeri eam debere ex mora per litis contestationem facta, quia vt iam dictum est, quotiès ex contractu stricto agitur mora non magis inducere potest vberiores pręstationes, quàm efficere vt iudicis officio locus sit ex quo eiusmodi præstationum vberiorum condemnatio proficiscitur. 20

1. *l. eleo 23. C. de vsur. l. 3. de eo quod cert. loc.*

2. *l. vinum 22. de reb. cred. l. 3. § in hac commod. l. hominem 37. mand. l. vlt. de cond. tritic.*

3. *d. l. 2. de vsur.*

4. Mora enim contrahitur quoties quis opportuno loco & tempore interpellatus non satisfacit *l. mora 32 D. de vsur.* multò magis contrahitur mora per contestationem nisi in casu *l. 3. D. de vsur.*

5. *l. si ex legati 23. l. si seruum 91. §. sequitur de verb. oblig. l. qui decem 72. D. de solut.*

6. *l. incendium 11. C. hoc tit.*

7. Omnis enim obligatio æstimatur viréſque suas accipit ex eo tempore quo contrahitur, tùm etiam cùm contrahitur sub conditione *l. si filius familias 76 de verb. oblig.*

8. *d. l. quaro locat. d. l. qui per collusionem §. vlt. de act. empt.* iunct. *d l quia tantundem 7. D. de negot. gest.*

9. *Defin. super num 2. & 13.*

10. Fallit si debeatur species quæ post debitoris moram deterior facta sit, Tunc enim inspicimus quanti fuit tempore moræ, vt mora debitoris ei noceat sicut si res periisset *l. pen. de cond. tritic* Sed nos eum casum tractamus quo res non facta sit deterior sed tantùm minoris æstimationis ob quam aliam causam extrinsecam.

11. *l. aliam*

11. *l.uliam 29.de nouat*

12. Nunquam enim id ferendum est quantumuis strictum iudicium sit ex quo agitur *l.hominem 37.D.mandat.*

13. Nam & ideò strictum appellatur.

14. Vt dicemus *infrà Defin.15.*

15. Inde fit vt rem ipsam peti oporteat, sed tamen æstimatio præstetur *l.91.§.vlt.de verb. oblig. l.fundum 28.D.de nouat.*

16. *l.56.de verb.oblig.* in illis verbis: *alioquin alius id est ulterius ver pacto erit.* vt Hotoman. legendum putat *in quæst. illustrib. quæst.16.* Etsi nos receptam lectionem tanquam aptiorem magis probauimus *lib.16. Coniect.* itémque *Decad.20. De error.pragmat.*

17. *l.si sterilis 21.§.cùm per venditorem D.de action. empt.*

18. Nisi cùm tractant de actiona ex lege Aquilia *l.ait lex 21. ad l. Aquil.* vel de condictione furtiua cuius odio receptum est vt quolibet instanti moram facere intelligatur *l.in re 8.§.1.de cond.furt.* At in aliis personis licèt moræ semel contractæ effectus sit perpetuus, tamen non nisi semel mora interuenire intelligitur *l.Titia Seio 87.§.vsuras de leg.2.*

19. *d.l.3.§.in hac D.commod.l.3.§.si per venditorem vlt.D.de act. empt.*

20. Extra casum *d.l.2.& l.videamus 38 §.si actionem D. de vsur.*

DEFINITIO VIII.

De ineunda æstimatione rei debitæ ex contractu bonæ fidei, aut ex iudicio arbitrario.

IN iudiciis verò bonæ fidei cùm de æstimanda merce agitur non spectamus præcisè tempus litis contestatæ sed etiam rei iudicatæ,1 Nimirùm si eo tempore pluris res sit. Nam si tempore litis contestatæ pluris fuit, vtique eius temporis ratio habenda erit,2 Ne alioqui eueniat vt debitoris ob id melior condicio sit, quòd bonæ fidei iudicio conueniatur, cùm si stricto conueniretur eam deberet æstimationem, quæ fuisset tempore litis contestatæ. 3 Cur autem non contestationis præcisè vt in stricti iuris actionibus sed rei etiam iudicandæ tempus in his spectetur, ratio illa est, quòd in iudicijs bonæ fidei, vt diximus, non tam inspicitur quid debeatur, & in obligatione sit, quàm quid ex bona fide præstari æquum sit: Facit enim formula potestatem iudici condemnandi ex bona fide:4 ac proinde bonæ fidei ratio quam in eo contractuum genere præcipuam haberi oportet, ad tempus condemnationis refertur:5 quod in strictis iudiciis secus est. 6 Apertissimè autem æquum est præstari creditori vtro tempore pluris res fuit aut contestationis aut condemnationis, quia siue data fuisset merx quo tempore petita est darique debuit, haberet eam nunc creditor, siue data non sit saltem hodie dandum est quod iam antè dari oportuit.7 Quæ ratio cùm ex æquitate ad naturam obligationis accommodata potius quàm ex ipsius obligationis iure deriuetur, mirum non est si in iudiciis stricti iuris perinde locum habere non possit. 8 Nec conturbare nos debet quod prudentes quibus locis tractant de ineunda æstimatione mercis debitæ ex iudicio bonæ fidei, nuspiam meminerũt litis contestatæ. Id enim ab iis ratione illa factum videri debet, quòd si vt plerumque fit mora per interpellationẽ extraiudicialem contracta sit ante contestationem, non contestationis, 9 sed præcedentis moræ tempus spectari oportebit,10 Non quòd in bonæ fidei iudiciis magis quã in strictis mora possit augere principalem obligationem, 11 sed quia si bonam fidem spectes parum interest an quid petatur per iudicem, an per extraiudicialem interpellationem: 12 quandoquidem iudicium non nisi in inuitum redditur, 13 non etiam in eum qui bonam fidem agnoscere & præstare paratus sit. 14 Cæterùm medij temporis quod inter moram siue iudicialem siue extraiudicialem & condemnationem intercedit ratio nulla habetur hac parte, 15 quia cùm æstimatio quanti plurimi res ipsa sit quæ debetur, 16 non ad aliud tempus accommodari potest quàm quo res vel petitur vel adiudicatur, 17 totumque medium tempus debitori quantumlibet moroso immune est nisi à præstationibus accessionum quas officiũ iudicis ex mora elicere debet, vt puta vsurarum, vel fructuum, vel eius quod actoris interest. 18 An non ergo eius æstimationis quæ inspecto tempore moræ præstanda erit, vsuræ saltem ab eo tempore debebuntur, vt debitoris mora coerceatur? 18 Minimè, quia quandiu res iudicata non est, incertum est quid & quantum futurum sit in debito,20 cùm si rei iudicandæ tempore pluris res erit tanti condemnationem fieri oportebit. 21 Præposterum autem est vt eius quantitatis quæ vel nondum debetur vel nondum certa est vsuræ vllæ debeantur, licèt certum sit moram contractam esse.22 Mora enim in soluenda merce contracta fuit, non autem in soluenda mercis æstimatione: Vsuræ autem non nisi ratione pecuniæ debentur. 23 Id verò quod interest multò minùs deberi potest quia ratione pecuniæ nunquam præstatur nisi cùm dies solutioni dictus est vel locus. 24 Sed & fieri potest vt frumentum ipsum quod in obligatione est in solutione quoque futurum sit, Nempe si eadem proponatur æstimatio vtroque tempore, & quo res dari debuit, & quo iudicatum est. 25 Igitur fieri nequit vt ante sententiam nascatur obligatio vlla præstandarum accessionum. De iudiciis arbitrariis idem dicendum est quod de iis quæ sunt bonæ fidei, quia tantundem in arbitrariis potest arbitrium iudicis quantũ officium in bonæ fidei actionibus, aut in stipulationibus nominatim facta interrogatio. 26

1. *d.l.3.§.in hac D.commod.l.3 §.vlt.de act. empt.*

2. Si enim inspicimus tempus moræ etiam extraiudicialis *d.§.vlt.* cur non multò magis spectabimus tempus moræ quæ in iudicio contrahitur?

3. *d.l.3.§ in hac D.commod.l hominem 17.D.mandat.*

4. Vt ex antiquis iudiciorum formulis videre est apud Brissonium & alios qui de formulis scripserunt.

5. Qualitas enim iuncta verbo intelligi debet secundum tempus verbi *vulg.l.4.§.si extraneus D de noxal.act.*

6. In quibus scilicet sic concipiebatur formula: *Si apparet Lucium Titium debere*, nulla bonæ fidei in vllum tempus mentione facta.

7. Elegans ratio est Vlp. *in d.l si sterilis §.cùm per venditorem de action.empt.*

8. Neque enim iudicij stricti natura patitur vt æquum videri debeat aliud quicquam in condemnationem deduci, quàm quod deductum fuerit in obligationem *d. l. quicquid 99. l. si ita stipulatus 126.§.Chrysogonus ad fin.vers plerumque enim De verb. obligat.*

9. Simile quiddam traditur *in l.sed si 25.§. si ante D. de petit. hered.*

10. *d.l.3.§.vlt.de action.empt.*

11. Vt scripsimus *Defin.praced.num.7.*& pluribus *in tractatu nostro De variis numer. debit. solut.*

12. *l.Titia 87.§.vsuras de leg.2.dict.l.mora 32.D.de vsur.*

13. *l.inter stipulantem 83.§.1. De verb.oblig. l. si reus 73. D. de procurat.*

14. *l.quoties 9.§.sicut autem de admin.tutor.d.l.si reus, l. si debitori 21.D.de iudic.*

15. *d.l.3.§.vlt.*in illis verbis: *vtro tempore pluris fuit* quæ totum intermedium tempus excludunt *d. l.si seruum 91. §. vlt. de verb.oblig.*

16. Vt diximus *Defin.praced.num.15.*

17. Ex ratione posita *in l.2.D.de vsur.& l.si Callidis 11. in fi. D.de re iudicat.*

18. Secundum distinctiones diuersasque qualitates actionum de quibus latrec. *in d. l. videamus 38.* innct. *l. mora 32.§.in bonæ fidei D.de vsur.*

19. *Arg.d.§.in bonæ fidei* cum similibus iuribus quæ volunt in iudicijs bonæ fidei omnimodo vsuras deberi à die moræ *l. Titia 87.§.vsuras de leg.2.* adeòque etiamsi mora in antecedenti tantùm facta sit *l.si cui 92. in fin. De condic. & demonst.l.si quis seruo 84.de legat.2.*

20. Id enim in debito esse intelligetur, quod erit in iudicato propter iudicati autoritatem *l. si fundus 16.§.si pluris D. de pignor.*

21. *d l 3.§ in hac D.commod.d.l.3 §.vlt.de action.empt.*

22. Nihil enim potest imputari debitori cur ante sententiã non obtulerit debitam quãtitatem quæ omnino ignorabatur, licet ex postfacto appareat fuisse illum debitorem, & cuius quantitatis fuerit debitor. Itaque ad hanc rem non pertinet quod scriptum est *in l.vnum ex familia 67.in princip.de legat.2. l.qui res 98.§.rem autem D.de solut.*

23. Adde, & ratione moræ in soluenda pecunia contractæ, Non enim propter lucrum non petentium sed propter

moram non soluentium infligantur *l. cùm quidam 17. §. si pupillo D. de usur.*

24. *l. 4. De eo quod cert. loc. d. l. si Calendis 11. D. de re iudic.*

25. Nihil enim tunc interest creditoris.

26. *l. quia tantundem 7. de neget. gest. l. Titius 34. de præscr. verb.*

DEFINITIO IX.

De ineunda æstimatione mercis debitæ ad certum diem.

QVòd si merx ad certũ diem dari debuit nec data sit, indistinctè obseruabimus, id est siue iudicium bonæ fidei fuit, siue stricti iuris, siue arbitrarium, vt eius præcisè temporis ratio habeatur in ineunda æstimatione,1 etiamsi tunc minoris res fuit, quàm cùm litis contestatio aut condemnatio secuta est, quoniam ex diei adiectione apparet id actum fuisse inter contrahentes. 2 Ergo hoc casu quo dies obligationi adiectus fuerit, differentia prorsus nulla erit inter iudicia bonæ fidei & stricta. 3 Neque est quòd quis dicat fieri hoc casu meliorem condicionem morosi debitoris si fortè contestationis vel rei iudicatæ tempore longe pluris res fuit. Non enim fieri potest vt non sit deterior cùm ex eo tempore sit condemnandus in id omne quod interfuit creditoris. 4 Esset sanè creditori longè fauorabilius, vt ea æstimatio caperetur quæ maxima fuisset post præteritum tempus quod fuerat dictum solutioni. Verùm satis fit iuris rationi, cùm ita res temperatur vt debitori mora sua non prosit. 5 Nec illud etiam necesse est vt ei plus noceat quàm ex iudicij natura & condicione par sit. Non enim quid creditori commodius, sed quid debitorem præstare sit æquius, inspici oportet.6

1. *d. l. vinum 22. de reb. cred. l. vlt. de cond. tritic. l. si Calendis 11. de re iudic. l. 59. de verb. oblig.* quibus addi potest *l. si hominem 37. mandat.*

2. Ratio est *in d. l. si Calendis in fin.*

3. In hoc tamen nostri errant quod in iudiciis quoque stricti iuris sicut & in iis quæ sunt bonæ fidei tanti ponderis esse volunt moram quæ contrahitur per interpellationem extraiudicialem, quanti ea est quæ fit per lapsum diei in obligatione positi, Cùm euidens differentia illa sit quod mora contracta ea lapsu diei tribuit ius ex verbis ipsis obligationis & consequenter suos effectus parit quantumuis sit strictum iudicium: Non item illa quæ per interpellationem extraiudicialem contrahitur, Nisi quantum vrget ratio bonæ fidei cuius tamen in contractibus strictis ad augendam condemnationem ratio nulla habetur.

4. *d. l. si Calendis 11. D. de re iudic.*

5. *d. l. hominem 37. D. mandat.*

6. Nam etsi homo petitus vendíque cariùs potuisset pendente iudicio, quàm nunc cùm soluitur, perinde tamen possessor aut debitor cum soluendo liberaretur, quia soluerit idipsum quod deberet, neque ea mora sua fieret locupletior.

DEFINITIO X.

Quàntum intersit an merx an species debeatur.

QVod autem in superioribus diximus de merce quæ & functionem recipit in suo genere; & in singula ferè momenta aliam atque aliam æstimationem, facere non debet vt putemus aliud iuris esse si nõ merx, sed species debeatur vt puta fundus aut homo. Nam licet æstimatio non magis quàm fundus pro fundo præstari possit aut quam homo pro homine, Ob ídque eam ipsam speciem quæ debetur in condemnationem deduci oporteat, 1 Si tamen res ipsa præstari nequeat, & ideò quæratur de præstanda eius æstimatione supradictis distinctionibus perinde locus erit, nisi res post sententiam perierit, quo casu æstimatio sanè ad tempus mortis referenda est, largiùs tamen sumpto & ἐν πλάτει vt lex ait,2 mortis tempore ne si nouissimum vitæ instans spectetur, ad exiguum preciũ æstimatio redigatur in seruo fortè mortifere vulnerato. Quid si mora præcesserit? Non idcirco spectabimus tempus moræ, nisi ab eo tempore res facta sit deterior. Quæ tamen exceptio in mercem debitam cadere nequit, quia sicut perire ita deterior fieri non potest, sed tantùm minoris æstimationis quod longe diuersum est.

1. Textus est *in l. vlt, C. de fideic. libert. l. si seruum 91. §. sequitur & §. vlt. de verb. oblig.*

2. *l. pen. De condict. tritic.* de qua tamen vide omnino quæ scripsi *lib. 16. Coniect. & Decad. 20.*

DEFINITIO XI.

De differentia quæ est inter actionem mandati & ceteras bonæ fidei actiones in ineunda rei debitæ æstimatione.

CErtè separandum omnino est iudicium mandati à cæteris bonæ fidei iudiciis. Nam si hominem siue certum siue incertum pro te dari fideiusserim & soluerim (solui tamen nisi certus non potest) & mandati contra te agam, vt nimirum eius hominis quem solui præstes mihi æstimationem, placet æstimationem ad id potiùs tempus, quo à me solutus sit quàm quo agatur referri debere, & ideò etiamsi antè propositam mandati actionẽ mortuus fuerit, vtilem tamen eam actionem esse. 1 Idque singulari quadam ratione in mãdati iudicio comparatum est, quia cùm mandatarius neque lucrum neque damnum ex mãdato quod pro alio suscepit sentire debeat, 2 omnino & præcisè inspiciendum est quid ei absit, 3 quod ipsum tamen sciri non meliùs potest quàm si ad id tempus quo mandatarius pro mandante soluit æstimatio referatur: licet eo tempore nulla dum mora, nulla contestatio aut condemnatio facta sit: quia non aliter indemnis præstari mandatarius posset. 4 Qua ratione nec malè fortassis idẽ quis in actione negotiorum gestorum admittendum esse dixerit. 5 At si in proposita specie stipulatio inter nos adhibita fuisset & ego ex stipulatione agerem non vt eum hominẽ quem pro te solui mihi dares aut redderes quod fieri non posset, sed quod est omnino consequens vt eius æstimationem præstares, aliter seruaretur. Id enim tempus spectari oporteret quo ageretur non quo à me homo solutus esset, 6 nisi stipulationis verba ad id tempus referrentur quo seruus solutus fuisset. 7 Idcóque nec vtilis mihi esse posset illa ex stipulatu actio si eo accepti iudicij tempore iam mortuus homo proponeretur, quia nec mortuus homo, nec mortui æstimatio peti potest, nisi cùm præcessit mora quæ perpetuet obligationem, & faciat vt viuus existimetur. 8 Idem est si quo alio casu agatur ex stipulatione siue ad hominem certum siue ad hominis in genere alteriúsve speciei æstimationem, aut quod idẽ est hac parte, ad mercem quæ recipiat functionem in suo genere, & quam in æstimatione præstari oporteat quod pluris aut minoris nunc sit quàm anteà fuerit. Spectabimus enim tempus quo agitur id est litis contestatæ, nisi dies adiectus sit. Die namque adiecto id ipsum præcisè tempus spectabimus quo dari res debuit, siue tunc res pluris fuit, siue minoris, vt à nobis dictum probatúmque est in præcedentibus.9

1. *d. l. hominem 37. mandat.*

2. Esset enim vtrumque contra bonam fidem quæ in hoc potissimum contractu quippe qui bonæ fidei sit maximè dominatur *l. idémque 10. §. si ex fundo & seq. D. mand. l. ex mandato 20. eod.*

3. *L. inter 26. § abesse & §. præterea iunct. l. si verò 12. §. si mihi mandauerit l. si quis alicui 27. § impendia & pass. D. eod.*

4. Si fortè tum pluris homo fuit, sicut è contrario si fuit minoris lucrum ex mandato sentiret contra bonam fidem.

5. Vt scripsi *lib. 16. Coniectur.* vbi vide.

6. Et hic sensus est *d. l. hominem,* in illis verbis: *aliter in stipulatione seruatur.* Itaque non pugnat Africanus cum Vlp. qui *in l. pen. de condict. tritic.* scribit petito homine condictione triticaria (quæ siue ex stipulatu, siue ex alio contractu sit, semper stricti iuris est, nunquam bonæ fidei) deberi æstimationem quæ fuit condemnationis tempore. Id enim procedit cùm homo ipse petitus fuit, & condemnationis factæ tempore præstari potuit, non eius æstimatio. Itaque ad condemnationem iam factam referendum est non ad faciendam. *vt sup.* Quod nec Cuiacius nec alij interpretes intellexerunt. Sicut & in eo errãt quod putant condictionem triticariam tam generalem esse vt sis

vt sit interdum etiam bonæ fidei quod nusquam proditum est, imò contrarium non male colligitur ex comparatione illa condictionis triticariæ & eius quæ competit ex mutuo *in l. 1. ult. tit.* Item ex *l. cùm fundus 31. de reb. cred.* Vide quæ scripsi *lib. 16. Coniect. & Decad. 10. de Err. pragm.*

7. Spectanda enim sunt verba stipulationis *l. fundum 28. D de nouat.*

8. *l si seruum 91. §. sequitur & §. ult. de verb. oblig.*

9. *Defin. 9. sup.*

DEFINITIO XII.

Quomodo sit ineunda æstimatio rei debitæ contra fideiussorem.

AN & eum casum excipiemus quo quis mercem in diem stipulatus fideiussorem acceperit? Nam hoc casu Africanus respondit eius temporis æstimationem spectandam esse quo satis acceperit. 1 Sed id ita accipiendum videtur, vt tamen eo demùm die videatur fideiussor acceptus in quem vt solueret se obligauit: 2 quemadmodum de eo qui certo loco solutum se promisit proditum est eo ipso loco 3 contraxisse illum videri. Eadem enim hac parte loci & temporis ratio est, nisi quis malit apud Africanum sic legere: *cum quis in diem mercem stipulatus fideiussorem acceperit, eius temporis æstimatio spectanda est 3 non quo satis acceperit:* Vt ea verba *eius temporis* ad eum diem referantur in quem stipulator mercem fuerat stipulatus. 4

1. *In l. cùm quis 23. de oblig. & action.*
2. *l. contraxisse 22.* quæ immediate præcedit *eod.*
3. *l. ult. de cond. tritic. l. vinum 22. D. hoc tit.*
4. Nisi malis probare interpretationes Accursij quæ tamen sunt duriores quamuis Cuiac. & Hotom. illam probent vt fideiussor acceptus sit post diem ad quem principalis debitor mercem soluere debuerat. Vide omnino quæ nos de illius loci sententia & emendatione scripsimus *lib. 16. Coniect. & Decad. 20. De error pragmat.*

DEFINITIO XIII.

Si rei debitæ æstimatio creuerit post condemnationem quid iuris sit?

QVid verò si post condemnationem quoque frumenti æstimatio creuerit? An liberabitur debitor eam soluendo æstimationem quæ fuit tempore condemnationis? Minimè, quia semel condemnatus quotidie condemnari intelligitur quousque satisfaciat iudicato. Exemplo eius quod de fure traditum est moram semper eum facere videri & in singula momenta, idcóque in æstimanda re furtiua id tempus spectandum quo vnquam plurimi fuerit. 2 Et sanè fieret iniuria victori si quandocunque post sententiam petens æstimationem præsentem non audiretur, quam vtique haberet si condemnatus iudicato paruisset, adeóque si à sententia perperam prouocasset. 4 Ex qua ratione apparet differentiam illam quæ inter iudicia bonæ fidei & stricti iuris obtinet ante sententiam, post sententiam quoque durare nisi cùm eadem frumenti æstimatio fuit vtroque tempore litis contestatæ & rei iudicatæ aut maior tempore litis contestatæ quàm condemnationis. Alioqui si contestationis tempore minor fuit eáque nihilominus in condemnationem deducta sit, vt fieri debere diximus, consequens est vt quãuis condẽnatus debitor statim soluisset, nõ idcirco tamẽ creditor tantam frumenti quantitatem ex eo precio comparare potuisset, vt ex eo frumento rursus præsentem totidem modiorum æstimationem consequi hodie posset. Certè tempus quod principalibus constitutionibus iudicato faciendo præstitutum est, licèt immune sit à fructibus, vsuris, aliísque similibus accessionibus præstandis vbi mora nulla præcessit condemnationem, 5 non erit tamen immune à periculo præstandæ maioris æstimationis, si qua fortè intereà superuenerit, 6 quoniam vt sæpiùs inculcauimus, valor ille quanti plurimi res sit, nihil aliud quàm res ipsa est, nec accessionis iure censetur. Quanquam si malit condemnatus æstimationem ipsam soluere ad quam condemnatus est, eiúsque vsuras legitimas à die sententiæ, puto eum audiendum, nec quicquam esse quod ab eo prætereà possit exigi.

1. Ita Bart. Castr. & cæteri *ad l vinum, & ad l 3. §. in hac. D. commod.*
2. *l in re 8. §. 1 de condict. furt.*
3. *Arg. l si sterilis 21 § cùm per venditorem de act. empt.*
4. Sic enim Antonini rescriptum interpretatur Papin. *in l. 3. de vsur.*
5. Contra Bart. & Castr supradictis locis, qui saltem debuerunt distinguere an mora præcesserit condemnationem necne, cùm etiã in vsuris Papinianus eam distinctionem necessariam esse putauerit.
6. Æstimatione enim ipsa in cõdemnationem deducta iam non res ipsa est quæ debetur ex iudicato sed pecunia *arg. l. si fundus 16. § si pluris D. de pignor.* Aliud igitur esset petita & adiudicata specie vt *in l. pen. de condic tritic.* Tunc enim de vsuris tractari non posset.

DEFINITIO XIV.

Præsens æstimatio semper debetur cùm ea maior est, nisi quo casu aliter statuto aliquo cautum est.

SVperioribus consentaneum fit vt quoties merx aliqua debetur quæ pluris sit eo tempore quo petitur, quàm antea fuerit, præsens æstimatio debeatur, licèt mora nulla præcesserit, quia non propter moram petitur sed propter rem ipsam, & iure obligationis. Quandiu enim merx soluta non est, tandiu verum est eam deberi, & consequenter æstimationem quæ si hodie merx soluta esset, ex mercis precio redigi hodie posset: multò magis verò si mora præcesserit, ne aliter posito iure eueniat vt debitori mora sua prosit. 1 Eánque nimirum ob causam vetere Statuto Sabaudiæ caueri necesse fuit vt quoties census emphyteuticarius qui annis præteritis & peti & solui debuit eo tempore petitur, quo frumentum carius venditur, non præsens æstimatio debeatur, sed quæ fuit vnoquoque anno communior. Id enim remedium necessarium visum est aduersus improbam calliditatem eorum qui vt æquissima iuris ratione in debitorum perniciem abuterentur, differebant consultò exactionem in id tempus quo frumentum carius venderetur. Sed si suo tempore interpellatio per creditorem facta sit, solúsque debitor in soluendi mora fuerit, ius commune obtinere procul dubio debet.

1 Quod esse numquam debet *l. hominem 37. mandat.*

DEFINITIO XV.

Quid iuris hodie obtineat ex interpretum traditionibus cùm agitur de ineunda rei debitæ æstimatione.

HÆc quamquam ita sint, & ex iuris ratione verissimè, ni fallor, disputantur, longè tamen alio iure vtimur ex interpretum receptissimis traditionibus inducto. Sic enim sentiunt, 1 Nullam hac parte differentiam esse inter iudicia bonæ fidei, & stricti iuris nisi cùm agitur de rei æstimatione per iusiurandum in litem ab actore probanda: 2 Sed tam in his quàm in illis inspici tẽpus moræ si qua præcesserit contestationem, & eo tempore pluris res fuerit, siue mora re ipsa contracta sit, vt puta venditore, post acceptum precium cessante in tradenda re vendita cuius tradendæ facultatem habeat, 3 Siue per lapsum diei in obligatione positi, 4 siue per congruam interpellationem quæ in iudicio aut extra iudicium facta sit: 5 Quòd si moræ tempore minoris res sint, crescere in singula momenta æstimationem ab eo die quo mora contracta est in diem vsque condemnationis, si non medio tempore mora purgata, nec posteà rursum contracta sit: 6 Sed & post condemnationem crescere, 7 siue à sententia perperam & sine causa prouocatum sit, siue post quadrimestre: 8 quod faciendo iudicato datur 9 nouam

moram contraxerit debitor iam condemnatus: Totius tamen illius quadrimestris temporis inducias, etiam cùm mora præcessit condemnationem, condemnato immunes esse à periculo augendæ æstimationis si fortè intereà creuerit. 10 Interdum verò spectari tempus contractus, eámque æstimationem deberi quæ tum præcise fuerit, nimirum si ita ferant verba contractus & æstimatio ipsa in obligatione sit, obligatio autem ipso contractus tempore oriatur, vt cùm stipulatus fundum Cornelianum postea stipulor quanti fundus ille est. 11 Nam si obligatio præstandæ æstimationis non statim oriatur, eius temporis habendam rationem quo orietur, vt euenit in illo Africani casu cùm quis alteri ius mandato dari hominem fideiussit & soluit. Ab eo enim duntaxat die quo soluit nascitur obligatio & ius petendæ æstimationis. 12 Etsi autem tota hæc distinctio si postremum membrum demas quod dubitatione caret, à ratione iuris omnino abhorret. Supremæ tamen Curiæ omnes propter consentientes interpretum ferè omnium hac parte sententias eam passim sequuntur: Adeò receptus est alius ille error inueteratissimus qui summo iurisprudentiæ nostro malo inuexit, vt communis error ius faciat. 13 *Ita tractatum est* in causa R. D. N. Anisson Præceptoris monasterij Antoniani Cambetiensis contra Ludouicum De Grassis procuratorem 15. Cal. Aug. 1592. Iunge Defin. 9. 10. 11. infr. De vsur. & mora.

1. Post Bart. & Castr. ad *l. vinum 22. si cert. pet. l. 3. §. in hoc commod.*
2. Ita enim accipiunt quod scriptum est *in d. §. in hoc* quia ibi etiam de iureiurando agatur.
3. *Vt in l. curabit 5. C. de action. empt.*
4. *Vt in l. si calendis 11. D. de re iudic. l. vinum 22. D. de reb. cred.*
5. *l. Mora 32. D. de vsur.*
6. *Arg. l. in re furtiua 8. §. 1. D. de condict.* quasi alioqui futurum esset vt moroso debitori sua frustratio prodesset contra *l. hominem 37. D. mandat.*
7. Ex *l. pen. D. de condict. tritic.* quasi hic sit eius legis sensus.
8. Nam quadrimestre illud volunt esse immune à periculo præstandæ maioris æstimationis *ex l. 3. in princ. D. de vsur.*
9. *l. vlt. C. de vsur. rei iudic.*
10. Contrà quam Papinianus Antonini rescriptum interpretetur *in d. l. vlt.*
11. *Vt in l. fundum Cornelianum 18. D. de nouat.*
12. *Ex l. cùm quis 23. D. de oblig. & action.*
13. Sic enim nostri passim iactare solent abutentes in hanc rem *l. 3. §. vlt. D. de liber. legat. l. Barbarius Philippus 3. D. de offic. prætor.* quorum tamen locorum longè alia sententia & ratio est, vt alibi scripsimus.

DEFINITIO XVI.

Cùm species perempta est quæ debebatur, præstanda est æstimatio vel arbitrio boni viri, vel ex actoris iureiurando.

QVi ex causa commodati vel conducti aliáve qua simili restituere mihi debuit rem quæ non recipit functionem in suo genere, 1 puta speciem vt equum, nauim, vel quid aliud eiusmodi, post rem peremptam liberatur præstando æstimationem faciendam arbitratu boni viri, si commodè id fieri poterit. 2 Sin minus, præstito in litem iureiurando. 3 Aliam rem æquè bonam reddere non cogitur, quia id fieri nullomodo potest nisi partes consentiant. 4 Quòd si maioris aut minoris bonitatis facienda esset æstimatio eadem subesset difficultas, & semper ad arbitrium boni viri aut ad iusiurandum deueniri oporteret, 5 Sanè si conuenerit vt vel precium iustum vel alia res æquè bona viri boni arbitrio reddatur, prout creditor elegerit, valebit conuentio & ex conuentione electio erit creditoris, 6 quæ alioqui iure communi esset debitoris. 7 *Ita Senatus* ex tẽpore pro Ioanne Verdon Mandosse contra N. Duport. 15. Cal. Iun. 1595.

1. Nam in rebus quæ recipiunt functionem in suo genere, nullus huic dubitationi locus esse posset.
2. Puta si res perierit non solùm post moram, sed etiam post litem contestatam, quo casu cùm litis contestatæ tempus præcise spectandum sit si iudicium strictum fuit, aut etiam moræ si eo tempore res pluris fuit, vt scripsimus *in Definit. super.* potest commodè iniri æstimatio præteriti temporis etiam post rem peremptam, vt & fit in actione legis Aquiliæ *l. vt lex. 21. D. ad l. Aquil.*
3. Scilicet cùm neque iudex, neque alius quisquam vir probus æstimare sine delatione iurisiurandi potest rem quæ non extat, quod euenit cum perempta res est post moram ante litem contestatam *l. in actionibus §. planè enim l. seq. D. de in lit. iur.* De cuius sententia vide quæ scripsi *lib. 16. Coniect. & Decad. 20. De error. pragmat.*
4. *l. 2. §. mutui datio in fin. D. hoc tit. l. precij 9. C. de rescind. vendit. l. enim à quo 26. cum l. seq. l. si operas 30. C. de solut.*
5. Secundum eam distinctionem quam tradidimus *num. 2. & 3.*
6. *l. plerumque 10. §. vlt. D. de iur. dot.*
7. *d. §. vlt. & l. iusiurandum & ad pecunias 34. §. datur autem. D. de iureiur. l. ea apud quem 5. §. 1. D. depos. l. si in emptione 34. §. vl. D. de contr. empt. l. quod autem 7. §. si maritus de donat. int. vir. & vx. l. adigere 6. §. 1. D. de iur patron. l. miles 6. §. 1. D. de re iud. l. Stichum aut Pamphilum 95. D. de solut. l. pen. C. de condict. indeb.*

DEFINITIO XVII.

Æstimatio Quanti plurimi quomodo ineunda sit, & quando admittenda.

IN æstimando quanti plurimi res fuit post moram, 1 non spectamus valorem maximum qui vnius diei aut paucorum fuerit, sed eum, qui magis communiter eo anno fuit maximus, 2 Nõ facilè autem condemnatio illa fit Quanti plurimi, nisi à die interpellationis iudicialis. 3 Si non euidens & inexcusabilis mora præcesserit. 4 Sed & fieri potest vt non nisi à die litis contestatæ ratio eius habeatur, Fortè si ab eo duntaxat tempore petita sit per imperitiam aduocati: 5 Quanquam non desunt qui apud Gallos aliter receptum esse referant, 6 Vt etiam interueniente mora iudiciali communis duntaxat frumenti precium creditori præstetur. 7 *Ita Senatus* in causa N. Claudij Francisci Pobel D. de Presly Equitis Senatorij nobilissimi & meritissimi, & D. Henrici Bay Præsidis Rationalium 4. Non. Aug. 1595.

1. Postquam eo iure vtimur ex interpretum errore vt æstimatio quanti plurimi à die moræ præstanda sit, secundum ea quæ scripsimus *Def. 15. sup. eod.*
2. *l. precia rerum 63. in princip. & §. vlt. D. ad leg. falcid.*
3. Quod temperamentum tantò magis sequendum est quantò alienior est à ratione iuris sententia illa vt vnquam debeatur æstimatio quanti plurimi Extra casum actionis legis Aquiliæ & condictionis furtiuæ, vt scripsi *Def. 7. num. 18. sup.* & latiùs *lib. 16. Coniect.* itémque *Decad. 20. De error. pragm.*
4. Possunt enim multa interuenire, quæ faciant vt dubitari meritò debeat an mora contracta sit nécne *l. sciendum 21. cum trib. seqq. D. de vsur.* Vnde fit vt plerisque iuris locis tempus litis contestatæ dicant Iurisconsulti pro tempore moræ non etiam ad excludendam moram præcedentem si quam contestationem præcesserit vt *in tot. tit. de vsur. & fruct. lib. legat.* Ionct. *l. si quis bonorum 23. l. cùm res 47. de leg. 1. l. si quis seruo 84. l. Titia Seio 87. §. vsuras de leg. 2.* Adde *l. sed etsi 25. §. si ante D. de petit. hered.*
5. Dici enim solet fatuum esse iudicem qui & vltra & contra petita iudicat *l. vlt. C. de fideic. libert.* Sibíque debet imputare qui aduocatum imperitum elegerit *arg. l. cum mandatu 23. in fin. D. de minor. l. diem proferre 27. §. statui autem. D. de recept. qui arbitr.*
6. Iohan. Papon. *in syntagm. Arest.*
7. Quæ sententia mihi sanè placeret tanquam non solùm humanior sed etiam iuris rationi conuenientior ex iis quæ diximus *num. 3.*

DEFINITIO XVIII.

Casus in quo locatori debetur communis tantùm æstimatio frumenti etiam sua die non soluti.

INter fundi locatorem & conductorem conuenerat vt si propter vim belli conductor frui prohiberetur, mercedis remissio fieret arbitrio boni viri. Cùm bello impeditus

ductus ille esset ne frui potuisset, petierat per iudicem vt remissio fieret pensionis, in eámque rem arbitri constituerentur. Locator contradixerat quasi nec bellum, nec remittendæ pensionis ratio vlla satis iusta interuenisset. Deque ea re per multos annos lis agitata fuerat, neque tamen conductor partem vllam debitæ pensionis obtulerat aut obsignauerat, Causatus non posse scire se quid & quantum ex eo contractu deberet priusquàm arbitrio boni viri æstimata remissio fuisset. Tandem ex litis euentu apparuerat iustam remissionis petendæ causam habuisse conductorem, ad dimidiam vsque conuentæ mercedis. Quærebatur, quoniam merces in frumento constituta esset, 1 quænam frumenti æstimatio à conductore deberetur, An quanti plurimi fuisset à tempore saltem litis contestatæ, An quanti tum cùm dari debuerat, 3 an denique quanti nunc esset: 4 Dubitationem faciebat quòd iniquum videretur conductorem & re conducta, & mercede simul eodem tempore fruitum esse. 5 Locatorem verò prætextu remissionis quæ pro parte tantùm fieri debuit, vtroque in totum caruisse. 6 Cur non enim licuit conductori eam saltem frumenti quantitatem offerre & obsignare, quam debere se putaret? 7 Nam quod dici solet non valere obsignationem quæ fit priusquam sciatur quid & quantum debeatur, 8 eò pertinet vt ne prosit offerenti ad constituendum aduersarium in mora, quia nec prius potest ille esse in mora accipiendi. 9 Sed non facit ea res quominus prodesse possit obsignatio ad impediendam debitoris moram, ne intereà & rem & precium retinuisse videatur. 10 Sed tamen in proposita specie placuit nihil nisi frumentum deberi, aut eam frumenti æstimationem quæ solutionis tempore communis 11 esset, vtrum debitor idemque conductor eligeret, 12 quia per locatorem steterat, ne statim sciri posset quantum ex mercede remitti, & consequenter quantum solui oporteret, 13 quando ea res arbitrio boni viri, qui statim eligi potuerat & debuerat, vna hora explicari potuisset: 14 Præsertim cùm per euidentem calumniam negatum esset belli vim vllam interuenisse. 15 Itaque nō poterat dubitari quin locator fuisset in mora accipiendi ob hoc ipsum quod per moram suam effecerat ne sciretur quid offerri deberet. 16 Nam & cùm de frumento ex censu debito agitur, Statuto nostro 17 cautum est sufficere quòd creditor fuerit in mora petendi vt non nisi præsens æstimatio debeatur, si minor sit, quàm anteà fuerit, 18 Licèt non facilè meo iudicio jus illud statutarium, ad frumentum ex locationis alteriúsve similis contractus causa debitum porrigi debeat. 19 Diuersum igitur in proposito fuisset, si neque locator in accipiendo, neque conductor in offerendo moram contraxisset. Illo enim casu communis saltem æstimatio solui nunc deberet eius quantitatis quæ vnoquoque anno debita fuisset. 20 Planè si poneres eam rem fuisse debitam ex qua fructus aliquis à debitore intereà perceptus fuisset, tum demum verè diceretur, Iniquum fore, si conductor & re & pecunia simul fruitus esset. 21 At in frumēto id non euenit, quod ex earum rerum numero est quarum non fructus, sed vsus tantùm est & quæ vsu consumuntur. 22 *Ita Senatus* inter Iacobum Domenge & N. Gaion. Prid. Cal. Sept. 1595.

1. In eo namque differt merces locationis à precio venditionis, quòd cùm non possit precium constitui nisi in pecunia numerata vt Paulus disputat *in l. 1. D. de contr. empt.* merces tamen potest consistere in iis omnibus quæ constant pondere, numero & mensura *l. si olei 21. C. de locat.*
2. Solet enim contestatio semper inducere malam fidem *l. sed etsi 25. § si ante D. de petit. hered.* difficiléque est vt ad sententiam perueniatur, quin mora contracta sit saltem per litis contestationem, vt & Papinianus fatetur *in l. 3. D. de vsur.*
3. *arg. l. vinum 22. D. hoc tit. l. vlt. D. de condict. triticar.*
4. Quia siue datum fuisset frumentum eo die quo dari debuit, nunc locator illud haberet, siue datum non sit saltē hodie dandū est quod iā olim dari oportuit, ex Vlpiani ratione posita *in l. si sterilis 21. § cùm per venditorem de action. empt.*
5. Vt in emptione dici solet *l. ex empto 11. § qui autem & l. bona fides 50. D. de act. empt.* Constant enim emptio & conductio iisdem ferè iuris regulis *l. 1. & 2. D. locat.* facit *l. 5. § sed si accepit in fin. D. de cond. caus. dat.*
6. Qui enim prætextu partis totum retinet in dolo est, saltē in mora *l. qui solutum 78 in princip. De legat. 2.* vbi Bart. notat iustam causam in parte non tollere moram in alia. facit *l. 8. D. si pars hered. pet.*
7. Aut saltem offerre satisdationem quæ obsignationis adeóque numerationis loco esse solet cùm ignoratur quid & quantum debeatur. *l. statuliber rationem 5. l. seruus 34. § vlt. D. de statulib.*
8. Obsignationem enim præcedere debet oblatio *l. acceptam 19. C. de vsur.* quæ porro incertæ quantitatis fieri certa non potest.
9. Cùm probabiliter ignoret quantum sibi debeatur. Est enim hæc res ea earum genere quæ quales antea fuerint non nisi ea post facto sciri & constitui potest. De quibus tractatur *in l. vnum ex familia 67. in princip. & l. qui non 98. § rem autem D. de solut.*
10. *Vt in l. vlt. D. de leg. commiss.* iunct. *l. 4. § vlt eod.*
11. Quia communis æstimatio vice rei fungitur *d. l. precia 63. D. ad leg. falcid. l. in falcidia 42. eod. l. 2. in princip. C. vt nemini. lic. in empt. species se excus. lib. 10. tit. 27.*
12. Ex iuris regula quæ vult electionem esse debitoris *l. plerumque 10. § vlt. D. de iur. dot.* & aliis per nos citatis *Defin. 16. num 7 sup. eod.*
13. Semper autem imputari potest ei, per quem stetit *l. intra iectitia 83. D. de oblig. & action. l. si soluturus 39. l. qui decem 72. in princip. & § 1. D. de solut.*
14. Qui enim moram facit in antecedenti etiam in consequenti facere intelligitur *l. si quis seruo 84. de legat. 1. l. si eam legatum 92. in fin. De condic. & demonstr.*
15. Calumnia enim est, si quis neget quod omnes verum esse sciunt, eaque manifesta, vt loquitur *l. postquam 43. D de petit. hered.* Ea verò nunquam impunita est relinquenda *l. 1. § 1. D. si mul. ventr. nomin.* Tantum abest vt ei prodesse debeat ad condemnationem tantò ampliorem eludendam *arg. l. hominem 37. in fin. D. mandat.*
16. *arg. d. l. si soluturus 39.* ibi: *vt illud maximè spectetur an per te steterit quominus in continenti probaretur D. de solut.* Multùm enim hic distat a creditore qui oblatam pecuniam accipere non tam recusauit, quàm distulit quasi alia die accepturus, de quo loquitur Scæuola *in l. creditor 102. eod.* vbi ait non esse illius periculum si interim pecunia illa tanquam ærosa iussu Principis sublata sit.
17. Quod incipit: *Census in veteribus statutis.*
18. Statutum enim factum est ad eorum auaritiam coercendam qui propter anni abundantiam repudiant ad tempus & negligunt censuum suorum exactionem, ea mente & fine vt inopiæ occasione captata possint precia postulare, quomodo loquitur *l. nulli 7. C. de erog. milit. annon lib. 12. tit. 38.*
19. Est enim iuris communis correctorium, vt ex iis apparet quæ superioribus Definit. diximus, ideóque non facilè vltra limites suos extendendum *vulg. l. sancimus 27. C. de testam. l. præcipimus 32. in fin. C. de appellat.*
20. Etiam ad formam statuō, quo iure passim vtimur.
21. *arg. d. l. ex empto 11 § qui autem & l. bona fides 50. D. de act. empt.* iunct. *d. l. 2. D. locat.*
22. *l. si vini 7. D. de vsufr. ear. rer. quæ vsu consum.* Inde enim est quod rerum huiusmodi non vsusfructus verus potest constitui, sed tantùm quasi vsusfructus & quidem autoritate quæ in eam rē necessaria fuit senatusconsulti, de quo in *l. 1. eo. tit.*

TIT. III.

De prohib. sequestr. pecun.

DEFINITIO I.

Donatario petenti lite pendente sequestrationem instrumentorum ad donationem pertinentium quomodo succurratur.

DONATARIVS vniuersorum bonorum cùm donationis tanquam per vim & dolum extortæ controuersiam à donatore pateretur, postulabat vt lite pendente instrumenta omnia ad res donatas pertinentia in domo procuratoris quem donator ad lites constituerat, perquirerentur, tum

describerentur, postremò sequestrarentur: In eamque rem supplicem libellum porrexerat vt sine causæ cognitione & inaudito aduersario res expediretur. Plerique putabant nihil inscio donatore constituendum,2 quippe cuius maximè interesset, ne secreta patrimonij panderentur,3 si fortè donationem inutiliter factam esse quandoque ex litis euentu appareret.4 Addebant, prohibitá regulariter sequestrationem,5 nec nisi certis casibus permissam,6 inter quos hic non censeretur. Denique odiosas esse huiusmodi perquisitiones ac ne tum quidem cùm res furto subtracta quæritur, permittendas.7 Contrà respondebatur exhibitioné petere posse omnes quorum interesse constaret:8 quantum autem donatarij interesset ex eo posse intelligi, quòd & instrumento publico niteretur cuius rationem haberi oportebat pendente causa restitutionis, 9 Et amissis rerum donatarum instrumentis ereptum sibi donationis commodum frustra post victoriam questurus esset. Porrò nullam donatori iniuriam fieri si ea instrumenta quæ quisque sua & propria diceret, in eius qui superaturus esset commodum sequestrarentur:11 neque rursus differendam necessariæ cautionis executionem in id vsque tempus quo donator ad eam petitionem respondisset, ne si certior de ea fieret tantò magis de celandis, subtrahendisque instrumentis cogitaret.12 Quid enim absurdius aut iniquius, quàm vnde præsentaneum aduersus periculum fraudis remedium petatur, inde comminiscendæ fraudis faciendæque iniuriæ præberi occasionem?13 *Senatus* ita rem temperandam existimauit vt donatoris procurator iuberetur, indicta etiam, ni id faceret, mulcta magna, instrumenta omnia quæ penes se haberet, statim exhibere, non aduersario sed Senatori ad id Recuperatori dato, qui omnia quidem inspiceret, at ea duntaxat quæ videret ad res donatas pertinere, apud æditiuum sacrarij Senatorij seponeret,14 vt eo facto donator vocaretur, nouæ scilicet petitioni responsurus, posteà verò auditis partibus, postquá vtrique abundè cautum esset, 15 quid tandem de iis instrumentis principali pendente lite fieri oporteret, causa cognita decerneretur. *Ita Senatus* pro N. Petro de Poggie Italo, in relationibus libellorum 12. Cal. Iul. 1588.

1. Est enim id contra naturam donationis, vt per vim dolúmve extorqueatur, cùm pendêre debeat ea mera donantis liberalitate *l.1. D. de donat.* donatique id demum videatur quod non solùm nullo iure vt est in iuris regula, sed etiam nullo facto cogente conceditur *l. donari 29. eod. l. donari 82. De regul. iur.* Denique nihil omnino quod per vim aut metum aut dolum factum sit ratum habere prætor debet *l. 1. l. si mulier 21. §. 1. D. quod met. caus. l. 1. & pass. D. de dolo.*

2. Cùm dici soleat nullum esse iudicium tam summarium in quo non sit citanda pars, ad omnem actum ex quo lædi potest *l. nam ita 19. D. de adopt. l. etiam 29. §. vlt. De minor. l. de vnoquoque 47. D. de re iudicat.*

3. *l. 2. C. de alim. pupill. præst. l. 2. versic. quid enim tam durum C. quand. & quib. quart. pars.*

4. Aliquando enim illud etiam inspiciendum est quod potest euenire *l. qui bona 13 § cùm inter D. de damn. infect.*

5. *l. vnic. D. de prohib. sequestr. pecun.* Sequestratio enim possessionis rei litigiosæ in alium translatio est *l. si quis ad firmanus. 9. §. Labeo D. de dolo.* Sequestrare siquidem nihil aliud est quàm seorsim ponere. Vide *l. sequester 110. De verb. signif.* Vnde est quod sequestratio per seruum facta non nocet domino, cuius quippe ius ita deterius fieret ratione possessionis contra iuris rationem, vt ait *l. pen. D. deposit.* facit *l. 5. §. 1 & 2. l. si in Asia 12. §. cùm sequestre eod.* Interdum tamen sequestratio fit custodiæ tantùm causa *l. interesse 39 D. de acquir. poss.*

6. Quos ad decem vsque enumerat Ferrat. *in form. sequestri seu saximenti.* Adde Rebuff. *tom 3. tract. De sequestr. seu commiss. rei capta & saisita deputatis.* Papon. *lib. 8. syntagm. arest. tit. 10. De sequestre & restablissement,* Olendorp. *cap 50. de except.*

7. *§. conceptum Instit. de oblig. quæ ex delict. nascunt.*

8. *l. 3. §. secundum & pass. D. ad exhib. l. quedam 9. §. vlt. cum l. seq. §. cùm autem. De edend.*

9. Nam pendente lite de in integrum restitutione atque adeò de falso standum est instrumento authentico & guarentigiato, Vt diximus *sup. ad tit. In integr. rest. postul.* ne quid noui fiat, facit *l. 2. C. ad leg. Cornel. de fals.*

10. Prospicere autem bonus iudex debet ne fraudentur ij quorum potest interesse *l. penult. §. vlt.* vbi est text. elegans *D. ad leg. falcid.*

11. Hoc enim remedio plerumque consulitur vtrique parti in casu *l. postquam 5 §. 1. in fin. D. vt legat. nomin. caueat. l. ab executione 5. C. quor. appell. non recip. l. 1. § 1. C. de adsert. toll. vlt. C. quib. ad libert. proclam. non licet l. si plures suffer 7. §. vlt. D. qui satisd. cog. l. si cùm dotem 22 § sin autem in iamssimo D. sol. matr. l. Imperatores 21. §. 1. D. de appell. Nouell. 88. De depos. cap. 2. l. vlt. C. de ordin. cognit.*

12. *d. l. penult. §. vlt. D. ad leg. falcid.* in illis verbis: *ne in potestate eius sit proferre quod velit, & per hoc in fraudem legatarij inducantur,* facit *l. cùm plures 15. D. de sub. auter. iudic. possid. l. 2. & vlt. C. de edend.*

13. *d. l. penult. §. vlt. D. ad leg. falcid. l. meminerint 6. C. vnde vi.* facit *l. 2. in fin. C. de indict. vidnit. toll.*

14. Idque esse videtur quod scribit Scæuola *in dict. l. pen. §. vlt. ad leg. falcid. ad iudicis officium pertinere explorare ea per quæ probetur quantum sit in bonis.* Ita enim collocanda res est in tuto fauore donatarij vt tamen donator mandans ex eo non lædatur.

15. Quoties enim fraudis comminiscendæ periculum est priùs caueri & prospici debet ne committi possit non quidem festinatione iudicij sed præueniendi periculi causa cùm periculum sit in mora *l. si quis filio 6. §. quid si tamen. De iniust. rupt.* facit *l. vlt. C. in quib. caus. in integr. restit.* Vide Nicol. Boer. *quæst. 174.* Adde *l. 1. D. de damn. infect.*

DEFINITIO II.

De sequestratione per iudicem facta si per eam possessor spolietur sua possessione.

ETsi sequestratio permittitur etiam non citata parte quando euidens periculum est in mora, 1 propterea quod sequestratio quæ fit per iudicem custodiæ causa & vt res in tuto sit non adimit possessionem ei qui possidet. 2 Si tamen cõstet de animo iudicis volentis spoliare possessorem, puta si tale quid statuat quod possessori eripiat commodum suæ possessionis appellari potest ab ea sequestratione.3 Pone instrumenta censualia quæ in auorũ tuorum vtilitatem & eorum nomine scripta confectáque fuerant penes me reperiri, qui nunc sum in quasi possessione census illos annuos percipiendi. Si postulante te iudex ea instrumenta sequestrari præcipiat, quòd alioqui facilè fieri possit, vt occultentur, 4 nec intereà prohibeat me solitos redditus exigere, iusta sequestratio est. 5 Sed si emphyteutis inhibeat, ne mihi soluant, néve possessionis suæ & iuris mei professionem debitam emittant, spoliatio ea dicenda est, potiùs quàm sequestratio. Proinde iustã habebo appellandi causam.6 Nec ad rem pertinet quòd non probetur quis dominus instrumentorum ex eo solo quòd ipsa penes se habeat.7 Sufficit enim ex eo præsumi possessionem, & ex possessione dominium, 8 aliis saltem indiciis concurrentibus, 9 præsertim si longissimi temporis possessio proponatur & quæ iusti tituli causam habuerit licet non constet de titulo. 10 Ne alioqui rerum dominia semper sint in incerto. 11 Nam neque præscriptio triginta annorum requirit titulum ad tuendum possessorem: 12 Sanè si ex ipsa tituli inspectione constet de vicio possessionis, & mala fide possessoris, aut eorum à quibus causam habeat, 13 non nocebit ea possessio actori in iudicio & quæstione proprietatis. 14 Sed nocebit interea in controuersia possessionis, 15 cùm ante omnia is qui spoliatus est etiam prædo sit restituendus. 16 Nec aliud erit si codex instrumentorum censualium qui penes me reperitur, familiæ tuæ insignia præ se ferat. Etsi enim iusta præsumptio est Eius esse signatum cuius est signum, 17 non tamen est perpetua. 18 Nec quamuis probaretur fuisse instrumenta maiorum tuorum, consequens esset hodie mea non esse, cùm per tanti temporis decursum facilè ex tuis fieri potuerint mea. 19 Neque obstat quòd in dubio iustior possessio ea præsumenda est quæ antiquior, vitiosa autem quæ recentior. 20 Id enim fallit si recentior possessio sit tricenaria propter bonæ fidei præsumptionem quæ ex longissimo tempore etiam absque titulo inducitur, si non mala fides probetur 21 *Ita Senatus* pro heredibus Nobilium fratrum De Chappor contra N. Antonium Gaspardum de Riddes D. de Bleys 7. Id. Decemb. 1592.

1. Dist. Defin. praeced. num. 21. & vlt. Alex. in l. si fideiussor 7. §. vlt. D. qui satisd. cog. Panorm. in cap. dilectus Extr. de sequestr. poss. & fruct.

2. Bart. in l. interesse 39. num. 4. D. de acquir. possess.

3. Idem Bart. eodem loco supracitato.

4. Ne alioqui in potestate mea sit ea necessitate tibi que fraudem facere l. penult. § vlt. D. ad leg. falcid.

5. Videtur enim iudex prouidisse duntaxat contra imminens periculum tuendi iuris tui gratia si quod habes potius quam animo iniuriae mihi inferendae: vt & in casibus earum legum quas attulimus Def. prox. num. 11.

6. Priuat enim me pendente lite commodo meae possessionis, quod tamen non paruum esse solet § commodum Instit. de interd. l. vlt. D. de acquir. poss. l. penult. D. deposit.

7. Nimirum si vt in proposito casu sint alieno nomine confecta l. ad probationem domini 21. C. de probat.

8. l. siue possidetis 16. vbi DD. & l. 2. C eod.

9. d. l. ad probationem ibi: cum igitur nec caetera probationum indicia reperiebantur iunct. l. vlt. eod.

10. Sufficit enim in huiusmodi praescriptione titulum allegare, nec necesse est, vt probetur. Crauet. post Angel. Alex. Dec. quos citat cons. 202. num. 30. facit l. cum de in rem vers. 6. vbi Bart. & caeteri. D. de vsur.

11. l. 1. D. de vsucap. Nam nec facilè capienda est praesumptio delicti, id est quod possessor instrumentorum alieno nomine confectorum ea furto subtraxerit, vt loquitur d. l. ad probationem. Praesertim si possessor sit vir probus & bonae famae. Solet enim bona fama tollere suspiciones contrarias l. 1. §. vlt. vbi Bart. D. de ventr. inspic. Bald. in l. fin. C de probat. Et praesumptio illa praefertur per quam arguitur bonitas hominis, vt inquit Crauet. cons. 8. num. 7. & cons. 75. num. 22. ex l. meritò 51. D. pro socio.

12. l. sicut 3. vbi DD. C. de praescr. 30. vel 40. annor.

13. Siquidem vitia possessionis transeunt in successores l. cùm haeres 11. D. de diuers. tempor. praescr. l. vitia 11. C. de acquir. poss.

14. Quia possessio quae ab initio fuit vitiosa & malae fidei numquam potest prodesse quod ad causam praescriptionis rationae dominij, praesertim iure cannonico ex cap. possessor De regul. iur. in 6. Crauet. cons. 171. numero 3. & cons. 104. num. 14.

15. Quoniam viciosa possessio non est minus possessio est, cùm tota ex facto saltem magis quàm ex iure aestimetur l. denique 19. D. ex quib. caus. maior. l. 1. § si vir vxori D. de acquir. poss.

16. l. colonus 12. l. cùm fundum 18. D. de vi & vi armat. l. si quis ad se fundum 7. C. ad leg. Iul. de vi publ. cap. in literis de restit. spoliat. cum simil. De quo latè Crauet. post alios cons. 140. num. 2. 3. & 4.

17. l. quòd si nolit 14. §. 1. D. de peric. & commod. rei vendit.

18. Praesumptionem autem vincere potest non solùm probatio, sed etiam alia praesumptio fortior l. fin. in princ. D. quod met. caus. l. nuptura 57. in fin. D. de iur. dot. l. si chirographum 24. cum l. seq. § 1. D. de probat. l. Diuus 7. D. in integr. rest. l. pen. circa princip. D. de rei. aust.

19. In his enim quae tempore mutantur praesumptio non est de praeterito in futurum, maximè si facilè mutari possint. Bald. cons. 52. incip. literis col. 2. lib. 5. Secus est in caeteris. Crauet. post alios quos citat cons. 130. num. 3.

20. Tractat nostri ad l. naturaliter 12. §. nihil commune D. de acquir. poss.

21. Quemadmodum & iunior possessio titulata praeferretur antiquiori non titulatae, vt pluribus probat Crauet. cons. 558. num. 21. & 22. Nihil autem refert an titulus sit praesumptiuus an verus cùm in contrarium probatio nulla est, sed tantùm praesumptio.

DEFINITIO III.

De beneficij vacantis sequestratione, sequestratique liberatione.

SEnatusconsultum quo ducalis manus iniectio, quae in ecclesiastica beneficia defunctis possessoribus fieri solet, solo Principis procuratore audito sublata fit, (pragmatici dicunt *arrest de main leuee*) etsi nec victori tribuit ius in beneficio, [1] nec tertij inauditi ius laedit, [2] hactenus tamen prodest vt lite pendente, & quandiu de non iure eius qui possessor factus est non fuit cognitum, sequestrari beneficium non debeat, quantumuis inops, & restituendis fructibus si condemnari eum posteà contingeret, impar esse dicatur. [3] Pertinet enim id ad Senatus autoritatem, Sicut & vt quisquis ab eo possessionis beneficij retinendae ius nanciscitur, cauere non compellatur, [4] nec si aduersarius aut obtinendae aut sequestrandae possessionis gratia cauere velit. [5] Planè causa cognita nihil prohibet auferri ab eo possessionem siue per diffinitiuam sententiam, [6] siue vindicijs pro aduersario dictis, [7] Siue denique neutro ius suum probante beneficium sequestrari debere visum sit. [8] *Ita Senatus* ex tempore contra Car. Emanuelem Pomeum pro Eman. Marino possessore prioratus de Bellevaux Prid. Cal. Sept. 1593.

1. Quia non nisi ad momentaneam possessionem pertinet praesertim cùm iudex laicus de iure beneficij quod est merè spirituale cognoscere non possit. Guid. Pap. quaest. 1.

2. l. de vnoquoque 47. D. de re iudic. Tot. tit. Res int. alios. act.

3. Quia nec solet Senatus noster possessionem beneficij quantumlibet momentaneam ei concedere qui nullo iuris colore nitatur. In eámque causam procurator generalis legitimus contradictor est, quandiu alius non apparet. facit l. seruo 65. § cùm praetor D. ad S. C. Trebell.

4. Quod in iis qui apud inferiores Iudices in momentaneo possessorij beneficialis iudicio obtinent diuersum est, In honorem scilicet ordinis amplissimi qui huiusmodi priuilegium mereri visus est. Exemplo sententiarum à praefectis praetorio latarum *Auth. quae supplicatio* ibi: *executio causae sine fideiussione procedat C. de precib. imp. offer.*

5. Nunquam enim debet quis vincere ob id solùm quod satisdare paratus sit, si aliam vincendi causam nullam habeat l. testamento 17. § non omnimodo D. de test. tutel. l. quia satisdatio 6. D. de suppl. tutor.

6. Quia sententia diffinitiua tollit omnes interlocutorias praecedentes contrarias quae & conditionem illam siue expressam, siue tacitam semper habere intelliguntur, Si non posteà in contrarium quicquam pronunciabitur l. quod iussit 14. D. de re iudic.

7. Solent enim antè diffinitiuam sententiam praesertim in beneficialibus vindiciae dici pendente lite pro eo qui magis apparenti magisque colorato titulo nititur, si quid sit quod impediat, ne iam ergò plenissima possessorij causa definiatur, Quod & in profanis causis obtinet vt certus possessor constituatur quoniam nullus adhuc est l. 2. §. & cùm placuisset de orig. iur. l. lite ordinata 14. C de lib. caus.

8. Sequestratio enim hoc casu loco vindiciarum est, adeò vt non nisi per diffinitiuam super pleno possessorio sententiā reuocari possit. Est autē tū demum necessaria cùm apertè cōstat de non iure vtriusque litigatoris. Alioqui cauere bonus iudex debet quantò potest ne beneficium sequestretur, quia publicè interest, vt certus sit possessor beneficij, quò melius diuino cultui satisfiat, eorúmque omnium quae ad beneficium pertinent, cōseruationi. Nam si caeterarum rerum omnium sequestratio odiosa est, multò magis beneficiorum. Quid tamen si factus beneficij possessor sine cautionis onere quamuis impar esset fructibus reddendis, posteà & lite adhuc pendente fructus dilapidet? Non solet quidem ea res inducere necessitatem satisdandi semel remissam l. vlt. in princip. D. vt legat. nom. caueat. Sed tamen videtur ille textus pertinere ad satisdationem remissam à testatore non ad eam quae à Senatu alióve iudice. Nunquam enim Id iudex agit, praesertim verò Senatus vt vel delinquendi occasionem praebeat vel faueat delinquenti arg. l. 1. C. de his qui ven. aetat. impetr. l. meminerint 9. C. vnd. vi. facit l. Impp. 21. §. vlt. D. de appellat. Itaque dubitandum non est quin ex noua causa possit iniungi satisdandi necessitas quae fuerat siue tacitè siue expressè remissa. Qui enim potest totam sententiam interlocutoriam reuocare quidni cautionis onus ex iusta causa superueniante poterit iniungere? In omni siquidem sententia siue interlocutoria illa sit, siue definitiua, semper subintelligitur clausula Rebus sic stantibus. l. si mater 11. §. eandem causam D. de except. rei iudic. l. si cui 25. § 1. D. de liber. caus.

DEFINITIO IV.

De sequestratione instrumentorum pupillarium in domo vitrici post mortem matris quae tutrix fuerit facienda.

CVm mulier quae filij impuberis tutelam gesserat ad secunda vota conuolasset non redditis instrumentis pupillaribus quae constabat in eius potestatem peruenisse, Posteà verò in vitrici domo decessisset, Visum est iustum desiderium filij petentis vt quaecumque instru-

menta in ... vitrici ædibus reperirentur obsignatis arcis in tuto collocarentur, deinde reponerentur, & redderentur quæ ad tutelæ caussam pertinerent: 1 Sed hoc tamen addito temperamento vt Soli Senatori qui in eam rem recuperator dabatur potestas esset instrumenta illa omnia inspiciendi & legendi, ne conqueri vitricus posset, quod patrimonij sui secreta panderentur. 2 *Ita Senatus* in relationibus libellorum pro Antonio lay contra Franciscum Truffon 7. Id. April. 1595.

1. Duplex enim hoc casu præsumptio & vtraque fortissima vrgebat contra matrem, vna quòd ad secunda vota conuolasset, in quo etsi nihil fecerat illicite & contra leges, fecerat tamen procul dubio iniuriam liberis prioris matrimonij, præbueratque argumentum non leue perexigui sui in eos amoris *l. hac edictali 6. § vlt ibi: liberorum suorum adfectione seruata & pass. C. de secund. nupt.* Altera quod ante contractas secundas nuptias instrumenta pupillaria non reddidisset quæ omnimodo reddere debuerat adeò vt reliqua integra soluere vt satisfaceret præscripto *l. omnem 6. C. eod. ad SC. Tertyll.* vbi Bald. & cæteri.

2. Secundum ea quæ scripsi non dissimiliter *Defin. 1.* præsertim *num. 3. 14. & 15 sup. eod.*

DEFINITIO V.

De modo tollendæ sequestrationis factæ postulante tertio, & quid si per collusionem facta esse dicatur.

SEquestratio licèt nullo iure facta, tolli non potest inaudito eo qui impetrauit vt fieret, 1 Nec si agatur de executione iudicati. 2 Nec rursus si victor petat tolli eam per modum, vt aiunt, prouisionis, in tántumque reus offerat satisdationem, 3 Nihil enim vnquam faciendum est inscio collitigatore cuius nimirum interest vt & vocetur, & audiatur: 4 Licèt alioqui videatur nihil interesse illius qui petiit sequestrationem, dum ei cautum sit per satisdationem. 5 Sanè si inter condemnatum & eum, qui sequestrationem petiit, collusio intercesserit, nulla sequestrationis ratio habebitur, 6 Eo saltem casu quo per victorem satisdatio præstetur. Multum tamen proderit ad collusionis suspicionem profligandam si debitor condemnatus pecuniam obsignauerit, & consenserit vt ei numeraretur qui sententiam à iudice meruisset. 7 *Ita Senatus* ex tempore in publico auditorio 10. Cal. Sept. 1595.

1. Habet enim pro se saltem iudicis autoritatem, cuius non potest ratio aliqua non haberi quantumuis perperam adhibita sit *l. seruo 65. § cum prætor D. ad SC. Trebell. cum simil.*

2. Quæ tamen fauorabilis esse solet præsertim vt in ea summariè procedatur *l. à Diuo Pio 15. § si rerum vers. sed sciendum est & §. si post addictum vers. cæterum D. de re iudic.* Verùm nullum iudicium est tam summarium in quo non sit parte citanda quia nec potest consistere sine reo *cap. forus de verb signif.*

3. Quanquam satisdatio maximum & præcipuum remedium esse solet ad impediendam sequestrationem cùm non aliam ob caussam fiat sequestratio quàm vt res sit in tuto quod æquè fit per idoneam satisdationem *l. 5. § 1. D. vt legat. nom. caueat.*

4. *l. de vnoquoque 47. D. de re iudic. Tot. tit. C. res int. alios act.*

5. Sed tamen cautionis forma à iudice præscripta aut admissa non tam facilè & inaudito aduersario est mutanda. Obserua tamen iudicem illo etiam casu quo ea causa permittit sequestrationem debere semper exceptionem subijcere, Nisi aduersarius satisdare paratus sit, vt tantò minus iustam appellandi causam ille habeat, siue auditus sit, siue non.

6. Quæ enim simulatè & per collusionem facta sunt pro infectis haberi debent *l. si ex pretio 6. C. si rei. pet. l. si per lusorio 14. § 1. D. de appell. l. cum ea 21. C. de transact.*

7. Collusio enim sicut probatur per coniecturas & præsumptiones, ita & contrariis præsumptionibus & coniecturis purgatur. Ex iis quæ scripsi *Def. 2. num. 18 sup. eod.*

DEFINITIO VI.

Sequestratio etiam contra inauditum aliquando permittenda est ex æquitate.

ETsi non solet Senatus incipere à sequestratione, 1 vt nec ab alia executione. 2 Sed ante omnia iubere, vt aduersarius in ius euocetur, etiamsi agatur ex instrumento authentico, adeóque guarentigiato, 3 Interdum tamen euenit, vt euidentissima æquitate id suadente aliud obseruari oporteat, ne alioqui summum ius summa sit iniuria. 4 Finge petitam sequestrationem ab eo, qui in egregiam quantitatem id iussisset liberaliter pro pensione beneficij debita per resignatarium alia bona nulla possidentem, & in solutione pensionis cessantem, fortassis etiam moribundum, aut iam mortuum nullis heredibus relictis Quidni consulamus fideiussori alioqui periclitaturo? 5 Aut quænam iniuria fiat debitori, si petente fideiussore fructus sequestrentur, 6 oblata per fideiussorem satisdatione de præstando omni eo, quod interest debitoris, si perperam, & sine causa facta probetur sequestratio? 7 Sane vt eo minor fiat iniuria debitori æquum est deferre illi conditionem, vt satisdando si malit, possit impedire sequestrationem. 8 *Ita Senatus* pro N. Bernardo Dacquin contra Illustrem D. Abbatem d'Entremons 7. Decemb. 1595.

1. Quæ semper odiosa est & regulariter prohibita *hoc tot. tit, C. de prohib. sequestr. pecun.*

2. *l. 1. C. de exec. rei iudic.*

3. Quo tamen casu inferiores iudices patiuntur incipi ab executione concessis literis quas vocant *de main garnie*, quod & permittere Senatus solet quoties fit executio ex diplomate quod De debitis appellant.

4. Nam in iis quæ sunt ex bono & æquo plerumque sub autoritate iuris scientiæ perniciosè erratur *l. si seruum 91. § sequitur D. de verb oblig.*

5. Nec enim debet amici officium quòd impleuit ei esse damnosum *l. si seruus 61 § quòd vero D. de furt. l. ne ex liberalitate 52. D. de re iudic.*

6. *arg l. imperatores 21. § vlt. D. de appellat.*

9. Satisdatio enim plenissimam tribuit indemnitatem & securitatem *l. 1. D. qui satisd. c. g l. si quis libertatem 7 D. de hered. petit. l. 1. & tot. tit. qui satisd. cog.*

8. Cum petenti sequestrationem æquè cautum futurum sit remedio satisdationis *d. l. qui satisd. cogant.*

TIT. IV.

De condict. indeb.

DEFINITIO I.

De datione in solutum facta pro maiori quantitate quàm quæ debeatur.

DAtio quidem in solutum, si facta sit vel pro nummo vno supra quam debeatur, in totum vitiatur. 1 Sed tamen retentioni locus est quousque totum sit exsolutum quod debetur. Ideóque indebiti condictio interim impeditur. 2 *Ita Senatus* in causa D. de Charmoisy & de Coendier contra D. de Seruette ex tempore 13. Cal. Ianuar. 1593.

1. *l. si non sortem 26. § si certum.* vbi Bart. & cæteri *D. hoc tit.* Sed tamen intellige cùm pro pecunia datus est fundus aut quæ alia species in solutum quo casu non potest fieri confusio partis cum pecunia ac inuitos compellatur ad communionem is cui solutum fuit vt eo loco Vlp. scribit. Aliud est si quis pecuniam debens oleum dederit pretij maioris quasi plus debens, vel cùm oleum deberet maiorem olei modum dederit quasi maiorem debens. Tunc enim superfluum duntaxat olei repetendum est non totum, quia & quatenus solutum fuit perempta est obligatio vt sequitur apud Vlp *in § idem Marcellus.* Sed & si cùm fundi pars mihi deberetur, quasi totus deberetur æstimatione facta solutio pecuniæ solidi pretij facta sit, placet repeti posse non totum pretium sed partis duntaxat indebitæ, vt idem Vlp. tractat in *§. seq quia nullum hic communionis periculum subest.*

2. *d. § si certum.* Intellige tamen secundum supradictam distinctionem. Nam quibus casibus solutio partis liberationem impeditur condictio, Et e contrario quoties non sequitur ex solutione liberatio, nascitur condictio *d. l. si non sortem § si decem. l. eum qui 18. § de peculio & §. qui hominem D. de solut.* Ex pro casu singulari quē ex Neratio Cayus refert in *l. Neratius 63. D. hoc tit. facit l. Iulianus 23. § penult. in fin. eod.*

TIT.

TIT. V.

De condict. ob caus. dator.

DEFINITIO I.

Qui tanquam accepturus à debitoris debitore solutionem liberat debitorem, an & quando possit condicere liberationem.

SI quasi accepturus ex mandato centum à Titio quæ tibi ille debebat, cùm tu mihi totidem deberes, apocham scripsero, 1 quia professus sum soluta mihi per te centum quæ debebas nulla Titij mentione facta, 2 nec Titius postea mihi soluerit, siue quòd se tibi quicquam debere neget, siue quòd non habeat pecuniam in numerato, 3 possum condicere liberationem, 4 adeòque litem iam ante cœptam persequi debiti exigendi gratia acsi apocha nulla conscripta esset, 5 vtpote facta ea ob causam quæ posteà non sit secuta. 5 Titium tamen audiri potius oportebit, vt hoc ipsum fateatur an mihi soluerit, 6 præsertim verò si tuas ad eum literas quibus mandatum soluendi continebatur exhibere nequeã, Puta quas fortasse sine dolo malo meo amissas esse dicam. 7 Non idem erit si Titij nomen periculo meo in solutum mihi dederis. 8 Imputandum enim mihi erit cur id nomen vltro sim secutus. 9 *Ita Senatus* ex tempore pro Iohanna Ripper vidua N. de Courtoison 6. Cal April. 1593.

1. Apocham dicunt Iureconsulti pro pecuniæ solutæ professione *l. vlt. § Titius D. de cond. indeb. l. qui tabulas 27. § apocha D. de furt. l. plures apochas 19. C. de fid. instr. Tit. de apoch. publ. lib. 10 C. in 22 iunct. l. pecuniæ soluta 14. C de solut.* Vulgo *quittantiam* vocant. Et in hoc plerisque locis errant pragmatici, qui *apocham* pro chirographo dicunt.

2. Fidem scilicet tuam secutus, vt plerumque fit, præsertim inter mercatores inter quos idcirco tanto exuberantior bona fides exigi solet.

3. Quid enim mea interest cum vtroque casu patiar moram?

4. Vt perinde tenearis pristina actione acsi non esses liberatus. Quanquam apocha non tam inducit quàm probat liberationem *l. solutam 40 in fin. D. de solut.*

5. *Arg. l. si quis accepto 4 D hoc tit.* Diuersum est in specie *l. si maiores 21 C. de transact* vbi liberatio ei facta cui me successurum sperabam non ex eo solo reuocari potest quòd alius illi successerit quia fuit spes illa rei incertæ, & insuper liberum arbitrium tollatur, nec rursum valde probabilis, propter implicitum votum mortis alienæ *l. vlt. C. de pact.* quia nec valeret pollicitatio pura propter hereditatis *l. tam donationes 33. D. de transact.*

6. Vt si fateatur se mihi non soluisse tamò expeditior futura sit tibi contra eum actio.

7. Æquum enim est in eum statum reponi omnia vt ex facto meo conditio tua deterior facta dici non possit. Nec leuis suspicio est exactã à me solutionem ex vi tuarum literarum si eas nunc exhibere nequeam, quia solet illæ debitoribus soluentibus reddi, vt probare possint soluisse se ex mandato creditoris si quando posteà vel ab eo vel ab eius heredibus controuersia patiantur. Alioqui ratihabitio esset necessaria ad inducendam liberationem *l. procurator 6 § Celsus D de condict. indeb.*

8. Nam si sola nominis delegatio pro solutione est vt ait *l. quamuis 8 § interdum D ad SC Velleian.* quanto magis datio ipsa in solutum *d § si centum l. manifesti 17. C. de solut. facit l. mandato 45 § penult. D mandat.*

9. Quia bonum nomen facit creditor, qui admittit debitorem delegatum *l. inter causas 16 § abesse eod. tit. mandat. l. qui debitorem 18 D de fideiuss. l. 1 § aliud fecundum D. de separat* Sed hinc intellige quod ad facultates. Præstare enim vt verus debitor sit is qui delegatur, semper debet creditor etiam qui delegat quantumuis periculo creditoris nisi aliud expressim connectit *l. 4 D. de hered. vel act. vend. l. si plus 74. § vlt D. de euict.* facit *l. apud Celsum 4. § quod si 11. D de doli mali except.*

DEFINITIO II.

De repetitione dotis per mulierem errantem datæ in causam illiciti matrimonij.

MAtrimonium contra leges factum, puta cum ea quæ alium virum habuit viuum quidem, sed absentem, per errorem facti potiùs quam per dolum & malitiam contractum præsumitur, si palam & publicè celebratum fuit. 1 Ideòque non incurrunt contrahentes pœnam illam nouæ constitutionis, quæ à Valentiniano, Theodosio & Arcadio in odium prohibitarum nuptiarum lata est. 2 Sed tamen non eo fauorabilior fit maritus vt dotem retinere possit, quæ non potuit dos esse sine matrimonio. 3 Erit igitur locus condictioni pecuniæ quasi datæ ob caussam quæ non fuerit secuta. 4 In qua actione fructus quidem venirent si fundus in dotem datus esset quia sunt naturales accessiones, 5 sed vsuræ non æquè nec quidem à die litis contestatæ 6 quia condictiones omnes sint stricti iuris 7 Quamuis si dos fuisset deberentur à die finiti anni postquam pecunia ipsa perpotuisset. 8 In eo sanè melior erit conditio huius pecuniæ quàm si esset dotalis quod statim exigi potest, nec annus expectatur. 9 Tametsi æquè ac si dotalis esset habeat priuilegium tacitæ hypothecæ si probabilis sint ignorantia mulieris pecuniam dantis in dotem, 10 Puta quòd prior maritus publica municipalium voce & fama defunctus et crederetur siue per longum tempus abfuisset siue non. 11 Alioqui si nullam habeat improbi facti excusationem non potest videri mulier digna priuilegio quæ pœnam meretur. 12 *Ita Senatus* in ea caussa de qua in Defin. 2. infr. tit. sequent.

1. *l vlt. D. de rit. nupt.* Error enim potiùs quàm dolus præsumitur in eo, qui palam, malè facit, Secus in eo, qui clam *l. non omnis 54. D. de adm. tutor. l. pupillus 5 § sanè D. de aut. tut. l. 3. § si quis palam D. de iur. fisc. l. cùm ipse 5. C. de contr. empt.*

2. *In l. qui contra 4. C de incest. & inut. nupt.* qui excipit diserte illos qui per errorem contra fecerint dum ne, fuerit ille affectatus aut simulatus.

3. Id enim est quod dici solet nuptias prohibitas dotẽ non habere *l. vlt. D. de condict. sin. caus. § si aduersus Inst. de nupt. l. 3. D. de iur. dot. l. 32. l. à Diuo Pio. 58 D. de rit. nupt.*

4. *d. l. vlt. in princ. & § 1. De condict. sin. caus.* nihil enim refert an ab initio sine causa quid datum sit, an causa propter quam datum fuit, secuta non sit *l. pen. eod.*

5. *l. qui se debere 7. § vlt. D hoc tit l. indebiti 15. D. de condict. indeb. l. quòdque nos 38 in princip. & § 1. D. de vsur.*

6. Nam à die litis contestatæ fructus tantùm debentur & quidem ex æquitate dumtaxat *d. l. 38. § si actionem. iunct. l. 1. eod.* non etiam vsuræ longeque alia est sententia *l. lite contestata 35. eod.* vt docui *Decad. 3. l. e error pragm: Error. 1. ad fin.*

7. In quo actionum genere non magis veniunt vsuræ ex die litis contestatæ quàm ex die interpellationis extraiudicialis vt docui pluribus *lib. 15 Coniect. cap. 1 & 3.*

8. *l. vnic. § exactio autem C. de rei vxor. act. vers. sin autem supersederit.*

9. Quoniam re vera dos nulla est *d. l. fin. in princip & § 1. D. de condict sin. caus.*

10. *l. eum qui duas 18 C ad leg. Iul. de adult. in illis verb. omni exactionis instantia l. si sponsa 74. D de iur. dot. l. quæsitum 17. § vlt. D. de reb. auctor. iudic. poss. d. alias l. 2. § vlt. D. de priuil. credit.* Etsi enim ij loci non pertinent nisi ad priuilegium quod olim dos habebat inter actiones personales, quia non habuit priuilegium hypothecæ tacitæ ante Iustiniani constitutiones *in l. vnic. § & vt plenius C. de rei vxor. act. & l. assiduis 12. C. qui potior. in pign. hab* nulla tamen inter huiusmodi priuilegia diuersitatis ratio hac parte reddi potest.

11. Fama enim & vox publica licèt non planè probet, tamen prodest ad purgationem & excusationem *d. l. 4. C. de incest. & inutil. nupt. l. 3 in princ. D. ad SC Maced. l. 3 D. de episcopal. l. quid sit fugitiuus 17. § apud Labeonem de ædil. edict. l. fugitiuus 19. D. de solut. l. cum quidam 30 § quod dicitur D. de acquir. hered. l. cùm mater 28. D de inoff. testam l. vlt D de hered. instit.* Vide Felin. & DD. in cap. veniens 1 Extr de testib. & nostros ad l. 2. § si dubitetur D. testam. quemadm. aper.

12. Etsi quò longior est absentia eò probabilior videri debet rumor qui circumfertur de mortuo Bald. *cons.* 398. *incip. per solam famam lib.* 2. Alex. *cons.* 25. *col.* 2. *& cons.* 117. *col.* 2. *lib* 4. cum aliis quos refert & sequitur Crauet. *cons.* 117. *num.* vlt. Vbi addit probari etiam mortem si quis pro mortuo habitus sit per coniunctos qui vestes lugubres detulerint.

13. Ex ratione Papiniani quam Vlp. refert *in l. Papinianus* 20. *D. de minor.* Etsi enim ibidem eam ille improbat, tamen in proposito casu optimè procedit *arg. l. testamenta* 26. *in princip. & §.1. D. de testam. milit.*

TIT. VI.

De condict. ob turp. caus.

DEFINITIO I.

Fumi venditor repetetur condictione ob turpem causam.

CONSILIARIVM Principis, qui alterius potentioris aulici nomen & gratiam mutuatus literas legitimationis à Principis liberalitate pro Titio gratis extorserat, cùm ex chirographo decerta peteret quæ in eā rem Titius pro legitimatione obtinēda promiserat, placuit doli exceptione summouendum esse, 1 quòd pessimi & turpissimi exēpli ea res esset, 2 quāmque iam olim Alexander Seuerus vindicasse dicitur in persona illius quem ex hac causa quasi fumum vendidisset, fumo perire iussit. 3 Quas tamen impensas ob eam rem factas esse probaretur, eas restitui benignè placuit, 4 Imputatis nimirum vsuris quas per multos annos actor hic tanquam creditor à debitore indebitas exegisset. 5 Nec simile visum est quod frequentissimo vsu receptum cernimus vt Princeps aulicis suis quasi præmij & mercedis loco literas nobilitatis, vt vocant, aut notariatus concedat ea mente, vt quæ Principi pecunia eo nomine deberetur, iis soluatur. 6 Eo namque casu nihil fit contra Principis voluntatem nec proinde contra honestatem: quomodo fit cùm quod Princeps vni se liberaliter concedere arbitratur per alterum venditur. 7 *Ita Senatus* in secreto auditorio *Sine die.*

1. Non quasi promissio illa facta esset sine causa, vel quasi secuta causa non fuisset, nec rursum quasi promissoris quicquā interesset qua arte aut ratione creditor hic satisfecisset, nihil enim horum dici poterat; sed propter rationem quæ in *Defin.* sequitur, facit *l. 1. §. vlt. l. 2. l. 6. & pass. D. hoc tit.*

2. Neque enim Principis conscientia aut liberalitas falli debet *l. vlt. C. de his qui à non domin. manu. sunt.* neque ferendum est vt ex honestate Principis calumniæ faculas capiatur *l. pen. C. de hered. instit.* nec parum à furto distant huiusmodi pactiones illicitæ licèt aulicis plerisque familiares *arg. l. 1. C. de vsucap pro empt.*

3. Vnde elegans illud Alexandri Imp. dictum Fumo pereat qui fumum vendidit. Refert Iulius Capitolinus in Alexandro.

4. *Arg. l. si pecuniam § in fin princip. D. de condict. caus. dat.* iis verbis: *ita tamen vt indemnitas tibi præstetur eius quod expendisti.*

5. Neque enim poterant videri debitæ vsuræ eius sortis quam indebitam esse constabat, ideóque & condici poterant indebiti condictione *l. indebitas* 18. *C. de vsur. l. si non sortem* 26. *in princip. & §. 1. & 2. D. de con. indeb.* Quæ autem repeti possunt multò magis imputari *l. creditor* 102. *§. vlt. D. de solut.* Nam de repetitione fuit olim dubitatum, vt constat ex *d. l.* 18. Sed de imputatione nunquam. Est enim multò facilius vt quid imputetur, quàm vt restituatur *l. sumptus* 48. *D. de rei vindic. l. mulier* 22. *§. si heres & § cùm proponeretur D ad SC. Trebell.*

6. Nihil enim refert an quod Principi debetur ipsi soluatur, aut eius Thesaurario an alij ex eius voluntate *l. solutam* 49. *D. de solut. cum simil.*

7. Hoc enim casu vt diximus & voluntas & liberalitas Principis circumuenitur: quorum neutrum ferendum est.

DEFINITIO II.

Datum in causam illiciti matrimonij repetitur quia ob nullam potius quàm ob turpem causam datum intelligitur.

DAta dote in causam illiciti vetitíque matrimonij si matrimonium secutum non sit, constat locum esse repetitioni, nec posse obijci quod vulgo dici solet, Datū ob turpem caussam honestè retineri, 1 Aut potiùs in pari causa meliorem esse conditionem possidentis. 2 Non enim stupri sed matrimonij caussa data dos fuit vt eleganter iam olim Papinianus noster respondit. 3 At quid si matrimonium secutum sit? 4 Idem dicendum est siue factum 5 sciuerint contrahentes siue ignorauerint. 6 Illa enim distinctio tunc tantùm necessaria est cùm quæritur de iure fisci, cui ex Valentiniani & Theodosij constitutione 7 dos adiudicanda est, quoties à scientibus celebratum est contra leges matrimonium. 8 *Ita Senatus* in causa Iacobi Lombard de Tremelia Ant. Cal. Decembr. 1595. De qua in Defin. 2. sup. tit. primo.

1 Etiam cùm ex vtraque parte tam accipientis quàm dantis versatur turpitudo. Potior enim causa est possessoris *l. pen. D. hoc tit.* facit *l. vbi autem.* 3. *cum l. seq. eod.* Non dissimile est quod dicimus, Multa interdum honestè accipi quæ honestè peti non possunt *l. 1. §. proinde D. de extraord. cognit.*

2. *d. l penult. l sine autem* 9. *§. si duobus D. de publician. in rem act.* Idem est in pari delicto *l. vlt. D. de condict. sin. caus. l. 2. C. hoc tit.*

3. *d. l. vlt. D. De cond. sin. caus.*

4. Scilicet de facto non de iure.

5. Id est causam impediendi matrimonij quæ multiplex esse potest.

6. Nam & in vtraque specie *d. l. vltim. D. de cond. sin. caus.* non poterant contrahentes ignorare proximam cognationem & affinitatem, quarum illa in priore specie impediebat matrimonium: hæc verò in posteriore incestum quoque inducebat, Nec eo minùs tamen condictioni sine causa locum esse vult Papinianus, quia nulla fuit causa dandæ dotis cùm reuera propter legum prohibitionem nullum esset matrimonium. Aliud vtique responsurus si non matrimonij sed stupri vel incestus committendi gratis dos data fuisset. Vide Bart. ad eam legem.

7. *in l qui contra 4 C de incest. & inutil nupt.*

8. Ignorantes enim & errantes excusat ea ipsa constitutio, dummodo error sit acerrimus, non affectatus aut insimulatus, vt habent verba legis. Dixi *ad Defin.* 2. *num.* 2 *&* 12. *tit. super.* Obserua tamen si quid vicissim vt fieri solet sponsus futurus sponsæ dederit fauore huiusmodi matrimonij illiciti nulla id actione peti posse. Nam quæ ratio dat mulieri repetitionem dotis eadem impedit ne habere possit donationis petitionem quia neque dotis neque donationis dandæ causa vlla subest cùm matrimonium nullum est. Vide *Matth. de Afflict. Decis.*

TIT. VII.

De obligat. & action.

DEFINITIO I.

Cessionarius suo vtili actione experiatur suo nomine, siue directa quidem sed ad suum commodum non potest incipere ab executione, secus si tanquam simplex procurator agat.

IS cui actio vendita aut alio quocunque titulo cessa est 1 etsi verè ac propriè creditor dicitur, 2 si tamē vtile actionem quam ei competere Diuus Pius voluit suo nomine exerceat, 3 præcisę executionis ius non habet, siue diplomate principali quod De debitis vocant in eā re vti velit, siue literas à iudice postula-

postulare,[4] quas pristinus creditor pro suo iure impetrare ante cessionem poterat,[6] & post cessionem quoque si aliud nihil obstaret, adhuc posset. 7 Idem est si directæ actionis potestate vtatur ex persona quidem cedentis sed in sui ipsius commodum 8 Incipere itaque debet ab actione non ab executione. 9 Instrumentum enim quod in persona cedentis fuit guarentigiatum & ab omni exceptionis periculo immune, 10 desinit esse tale in persona cessionarij, 11 Cùm passim occurrant multa quæ aduersus cessionem aut cessionarium ipsum obijci possunt.[12] Nisi talem proponas cessionem quæ sciente & consentiente debitore facta sit.[13] Hæc enim sicut proxima est delegationi,[14] Ita eodem iure hactenus censeri debet, vt nulla exceptione repelli possit cessionarius. Ne ea quidem quæ cedenti ipsi aut deleganti nocere potuisset. 15 Sanè si cessionarius non suo sed cedentis nomine & in eius commodum directis actionibus mandatis experiatur, cùm alienæ actioni nudum præstet ministerium, 16 licet in rem suam procurator factus sit causa nulla est cur non mandantis iure vti & possit & debeat. 17 *Ita Senatus* in publico auditorio ex tempore pro Iacobo Bluet contra D. Emerium de Monfalcon. Iunge Defin. 10. De hered. vel act. vendit. *Sine dic.*

1. Potest enim actio vendi vt & alia res quælibet *tot. tit. De hered. vel act. vendit. D. & C.*

2. Creditorem enim dicimus omnes eos quibus ex quacumque causa debetur dum ne exceptione vlla possint summoueri *l. creditores* 10 *& seqq l. 1. D. de reb. cred.* Roman. tractans de cessionario *cons.* 142.

3. *l. si cum emptore* 16. *D. de pact.*

4. Quod facere pro suo iure potest post rescriptum illud Diui Pij *l. 1. C. hoc tit. l. postquàm* 7. *cum seq. C. de hered. vel act. vend l. vlt. C quand. fisc. vel priuat.*

5. Nicolaus Boer. latè *quæst.* 10.

6 Longè namque aliud est, suo nomine quem experiri, aliud alieno *l. qui stipendia* 9. vbi DD. *C. de procur.* facit *l. procuratore* 53 *D. eod.*

7. Remanent enim penes eum directæ actiones quarum vigore vtiliter agere posset, adeóque transigere si nondum emptori solutum sit aut cum eo transactum: quibus casibus doli exceptio competit debitori cui & necessaria est *d. l. si cum emptore* 16. *D. de pact. l. vlt. D. de transact. l.* 3 *C. de nouat.* De quibus tamen omnibus legibus vide quæ fusissimè & per plura capita scripsimus *lib* 12 *Coniect.*

8. Parum enim refert an quis ex sua persona agat an ex aliena ad suum commodum *l. si non sortem* 26. *§. libertus.* vbi Castrens *D. de condict. indeb.*

9. Qui legitimus est ordo iudiciorum *l. 1. C. de execut. rei iudic. §. omnium Inst. de pœn. temer litig.*

10. Quominùs saltem paratam debuerit habere executionem. Ideò enim guarentigiata instrumenta dicuntur quod habeant vim rei iudicatæ non quidem ex iuris ratione, sed ex autoritate statuti, vt scripsimus.

11. Vt euenit plerumque mutatione personæ mutari statum & qualitatem rei *l. per curatorem* 90. *§. 1. D. de acquir. hered. l. vlt. C. de inoff. testam. l. sed si plures* 10. *§. fi. se De vulg. & pup. subst.*

12. *Ex l. per diuersas* 22. *& l. ab Anastasio* 23. *C. mandat.* Aut ex titulo *De alien. iudic. mut. caus. fact.* vel ex illo, *Ne liceat potent.*

13. Potest enim fieri non solùm ignorante illo sed etiam inuito *l. nominis* 2. *C. de hered. vel act. vendit.* In eóque differt cessio aut venditio nominis à delegatione *l. 1. C. de nouat. & delegat.*

14. Neque tamen delegatio est quia cedenti remanet directò obligatus debitor qui per delegationem esset ab eo liberatus, soliqne illi obligatus cui facta fuisset delegatio, quoniam omnis delegatio includit necessariam nouationem *l. delegare* 11. *& pass D. eod. de nouat. & deleg. l. 3. C. eod. l. pupillo* 96. *in princ. De solut.*

15 Nam & idem facta delegatione contingeret *l. si quis delegauerit* 15. *l. doli* 19. *l. pen. D eod.* Imò etsi non debitorem quasi debitorem delegauero creditori meo nulla exceptio locum habebit, sed condictio aduersus eum, qui delegauit competet. *l. si non debitorem* 13. *eod.*

16. Tanquam alius quilibet simplex procurator *l. quod meo* 18 *D. de acquir. poss.*

17. Castrens. & cæteri *ad d. l. qui stipendia* 9. *C. de procur.* Nam qui in rem suam procurator factus & multò magis agere potest tanquam simplex procurator & alieno nomine, quo casu perinde est ac si ipse alius ille ageret. Fallit tamen in tribus illis casibus positis in *d. l. 3. C. de nouat.* quæ non de cessa actione loquitur sed de mandatis actionibus quod longè diuersum est, vt nos docuimus ad eam legem, *lib.* 12 *Coniect.*

DEFINITIO II.

Persecutio fideicommissi an & quomodo cumulari possit cum petitione curationis bonorum.

QVi fideicommissariæ hereditatis restitutionem ex testamento petit quasi impleta iam fideicommissi condicione per mortem eius qui iam inde à multo tempore absens sit, Potest eodem libello aut iudicio si mors negetur,[1] petere vt sibi absentis bonorum cura deferatur. 2 Etsi enim actiones hæ côtrariæ & incompatibiles videntur,[3] proptereà quod neque fideicommissum ante mortem deberi potest, 4 neque cura post mortẽ decerni, Possunt tamen simul dummodò alternatiuè proponi, 6 Cum in huiusmodi genere actionis proponendæ vtraque in suo casu separatim vires suas exerat, perinde ac si sola proposita esset: 7 Nisi cùm alternatio ob eam causam fit vt reus electionem habeat vtram actionem excipere malit: quod quando euenit, vnius electione tollitur altera. 8 *Ita Senatus* ex tempore Non. 5. Iunius 1590.

1. Neque enim absentia longi temporis sufficit ad probandam mortem præsertim cùm mors est fundamentum intentionis sine agendo siue excipiendo Bart. & cæteri *ad l. 5. §. si dubitetur D testam. quemadm. aper.* Nisi probetur absens annum centesimum si adhuc viueret iam fuisse excessurus, qui finis vitæ longissimi hominis est, Eóque iure vtimur ex *l. an vsusfructus* 56. *D de vsufr. l. si vsusfructus* 8 *De vsufr. leg.*

2. Is enim curator bonis dari solet cuius magis interest bona conseruari ac proinde qui bona in easum mortis habiturus est, cuiuscumque sexus sit aut ætatis *l. 2.* vbi DD. *de curat. bon. dand.*

3. Ideóque non admittendæ *l. si quis egerit* 88. *D. de furt. l. 1. C. eod.*

4. *l. Statius Florus* 48 *§ Cornelio D. de iur. fisc.*

5. Nisi in casu *l. 1 § quod si nihil D. de curat. bon. dand.* & aliis casibus similibus si qui sunt.

6. Scilicet cum protestatione de qua *in l. 1. §. quia autem D. quod legat.*

7. Sufficit enim quod hic actor in alterutrum casum omnimodo rem habere debeat licèt alio atque alio iure *arg. l. ventre* 84 *De acq. hered. l. 4. §. vlt. de bonor. poss. contr. tab.*

8. Bald. *ad d. l. 1. oppos. 3. C. de furt.* Crauet. *cons.* 16. *n.* 6. 7. *&* 8. Lanfr. Bald. *cont. 5. Decis.* 497.

DEFINITIO III.

De iure agendi ex pacto de retrouendendo, aut retropermutando contra tertium possessorem, aut heredem cum beneficio legis & inuentarij.

ACtio quæ ex contractu competit ad redhibendam rem ea lege alienatam,[1] (vulgo retractum conuentionalem vocant[2]) licèt in personam sit, vt cæteræ omnes quæ ex contractu proficiscuntur, 3 iure tamen quodam singulari, quod veteris statuti 4 autoritate introductum fuit, sic comparata est, vt aduersus possessorem quemlibet, siue vniuersalis siue singularis successor ille sit, perinde exerceri possit atque si ipse contraxisset. 5 Etsi autem de eo redhibendi iure Statutum loquitur quod competit ex pacto de retrouendendo, non aliud tamen iuris est si permutatio non venditio præcesserit, & pactum interuenerit de retropermutando: 6 Nam sicut in cæteris ferè omnibus, 7 ita hac potissimùm in re vtriusque contractus eadem ratio est, 8 quæ facit vt idem quoque ius constitui debeat. 9 Proinde si is aduersus quem agitur, possideat rem redhibendam tanquam heres illius qui contraxerat, licèt vtatur beneficio legis & inuentarij, 10 tamen ad generalem discussionis instantiam inter creditores agitandam remitti actor non po-

test: quomodo remittendus esset si personalis hæc actio aliarum iure censeretur. 11 Nam etsi singularis successor existeret, aduersus eum tamen perinde vt diximus agi ex contractu posset. 12 Quasi re ipsa affecta huiusmodi conuentionis potestate. 13 *Ita Senatus* pro Illustri D. Georgio de Mouxi Comite de Montreal contra illustrem D. Henricum de Saluces D. de Carde. Mens. Iul. 1592.

1. Quoties enim alienatio fit certa lege actio competit ex ipso contractu ad id quod pacto comprehensum est si ratio bonæ fidei sit, sin minus actio præscriptis verbis, quasi pactum sit pars contractus *l. si venditor 6. §. vlt. D. de seru. export. l. fundi partem 29. D. de contr. empt. l. si lib. 7. cum duab. seqq. & pass. D. de præscr. verb.*

2. De quo latè Andr. Tiraq. in *tract. ille De vtroque retractu conuent. & municip.*

3. *l. 1. & 2. l. actionum 25 & pass. D. de oblig. & act.*

4. Quod extat in vet. Statut. cepit. incip. *Rempublicam.*

5. Quod iura statutarium plerique putant à iuris communis ratione non abhorrere, secuti Castrens. *ad l. si cùm venderet 13. D. de pign. act.* Contra quos tamen vide quæ scripsi *in Chiliade De error. pragm.*

6. Quamuis dici soleat statuta quæ à iure communi exorbitant non esse extra casus suos extendenda, ne quidem ex identitate rationis.

7. *D. de rer. permut. l. 2. C. eod. l. Titia 62. D. de iur. dot.*

8. Vt placiti fides seruetur ei qui bona fide contraxit quique non aliter fuerat contracturus: vterque enim contractus bonæ fidei est *d. l. 2. C. de rer. perm.* etsi permutatio non nisi re contrahitur, emptio autem nudo consensu *l. 1. D. eod.*

9. *Ex vulg. reg. l. illud 32. D. ad leg. Aquil. l. 3. §. vnde etiam D. de inoff. rupt.* præsertim in fauorabilibus *arg. l. cùm quidam 9. De lib. & posth. l. hoc modo 64. De con. & demonstr.* quale creditur esse hoc statutum.

10. Quod heredi competit tanquam heredi ex constitutione Iustin. *in l. vlt. C. de iur. delib.*

11. *d. l. vlt. §. & si præfatam. & §. donec.* Facit *tot. tit. D. de reb. autor. iudic. poss. vel vend.* qui non nisi ad personales actiones pertinet.

12. Vigore scilicet statuti, vt diximus *num* 5.

13. Sic enim plerique putant, Ex solo pacto de retrouendendo intelligi rem ipsam obligatam, contra quos tamen scripsimus *in Chiliad. De error. pragm.*

DEFINITIO IV.

Syndicus finito officio necdum tamen redditis rationibus an & quomodo conuenire possit pro debito vniuersitatis.

SYndicus quidem finito officio non rectè proprio nomine conuenitur pro vniuersitatis debito quod ipse durante officio, & ex causa legitima contraxerit. 1 Sed tamen quandiu rationes non reddidit, 2 & conueniri potest & condemnari vt cum effectu curet solui debitum per nouos Syndicos 3 intra certum tempus arbitrio iudicis pro personarum qualitate & debiti quantitate statuendū, 4 Quo elapso si creditori satisfactum non sit de suo soluat, mox à posterioribus Syndicis repetiturus 5 quantum ratio & æquitas suadere videbitur. 6 *Ita Senatus* ex tempore in publico auditorio pro R. D. Angelo Iustiniano Gebennensi & Priore de Talloire contra Syndicos Necienses. 8. Id. Febr. 1593.

1. Quia quod vniuersitas debet, non debent singuli *l. sicut 7. §. 1. D. quod cuiusq. vniuers. nom.* nec proinde Syndicus qui finito officio suo non nisi priuatus est, & cui non debet officium suum esse damnosum *l. videlicet 24. D. ex quib. caus. maior l. sed si quis 7. D. testam. quem. aper.* Idem est in tutoribus & curatoribus *l. 1. C. quand. ex fact. tut.*

2. Quia tandiu potest ei imputari cur non rationes reddiderit habeatque contra se præscriptionem. Etsi enim non sit certus debitor pecuniæ quia fieri potest vt post redditas rationes appareat creditor, tamen negari non potest quin sit debitor reddendarum rationum.

3. Ad quos pertinebit, vt rationes sibi reddi curent ad inuestigandum an penes hunc qui fuit Syndicus aliquid resederit ex vniuersitatis pecunia vnde solui possit.

4. Vt fieri solet in dilationibus omnibus quoties tempus certum à lege statutum non est *l. 1. 2. & vltim. C. de dilat.*

5. Quod enim vniuersitatis nomine solutū est ab vniuersitate ipsa eiúsve Syndico restitui æquum est, Ex ratione *d. l. 59. ex quib. caus. maior.*

6. Hoc ideo adiectum est quia si ex negligentia & contumacia huius quondam Syndici aucta sit quantitas debiti condemnatione expensarum vel quo alio modo non debet ea res nocere vniuersitati quæ pupillo hac parte comparatur *arg. l. nō est ignotum 6. C. de adm. tut. l. quoties 6. §. aes vtique D. eod. l. qui solidum 78. §. etiam de leg. 2.*

DEFINITIO V.

Alius casus in quo Syndicus finito officio conueniri potest proprio nomine pro debito vniuersitatis.

PRo debito vniuersitatis capi singulos inciuile & iniquum est, 1 cùm non singuli debeant, quod vniuersitas debet, 2 Syndicos tamen & administratores capi posse receptum est, 3 præsertim ex quo interpellari vt soluerent fuerunt negligentes. 4 Idque siue ipsi obligati sint, siue in obligatorum locum & officium successerint, 5 Addo *& officium* quia vt proximè dictum est, 6 finito officio neque Syndicus neque heres eius pro debito vniuersitatis vrgeri potest. Hoc ita nisi Syndicus qui pecuniā fortasse mutuam accepit docere nequeat versam esse in vtilitatem vniuersitatis. Tùm enim conueniri ipse potest, 7 & consequenter heres eius si ante redditas rationes ipse decesserit. 8 Neque enim minus requiritur vt probet Syndicus versam pecuniam in vtilitatem vniuersitatis quàm vt se Syndicum esse aut fuisse ad hoc vti ne proprio nomine conueniatur. 9 Igitur multò magis finito quoque officio Syndicus conuenietur si probetur in suos vsus acceptam pecuniam conuertisse. 10 Idémque erit si pro debito per priorem Syndicum contracto sequens Syndicus consentientibus & mandantibus vniuersitatis moderatoribus pecuniam à singulis ad soluendum exegerit, 11 nec soluerit creditori. Nam & finito Syndicatus officio perinde conuenietur si non probet à se solutam creditori pecuniam, 12 redditásve rationes Quibus sanè redditis nulla aduersus eum actio aut vniuersitati ipsi 13 aut vniuersitatis creditori 14 nisi pro reliquis 15 superesse potest. *Ita Senatus* ex tempore pro N. Colomber 15. Cal Aug 1594.

1. *l. vnic. C. vt nul. ex vican. pro alien. vican. debit. ten. lib. 11. tit. 56.*

2. *l. sicut 7. §. 1. D. quod cuiusq. vniuers. nom.*

3. Difficile enim est vt ea mera iuris ratione id defendi possit *l. 1. §. quod si nemo l. an vniuersitas 8 eod.* Vide *l. 97. de cond. & dem.*

4. Neque enim possunt conqueri cùm sibi debeant imputare cur fuerint negligentes *l. Diuus 14 in fin. de offic. præs. l. non enim 16. D ex quib. caus. maior.*

5. Eiusdem enim iuris est successor cuius & decessor fuit *l. properandam 8 §. sin autem vtraque C. de iudic.* præsertim cùm successor est ea necessitate, in quem etiam, licèt sit singularis, trāsit instātia iudicij *l. in iudicio 47. in fine princ. D. fam. ercisc.*

6. *Defin. prox. num. 1.*

7. *l. ciuitas 27. D. de reb. credit.*

8. Hic enim vt & in aliis ferè omnibus succedit heres in ius & obligationem defuncti, cum eadem persona esse existimetur *vulg. iur.*

9. Nam quod dici solet neminem priùs creditorem ciuitatis existimari quàm probauerit versam esse pecuniam in rem vniuersitatis *Auth. hoc ius in fin. C. de sacros. eccles. Nouell. 120. De alien. & emphyt. cap. 6. §. 2. circ. fin.* tunc locum non habet cùm per syndicos & administratores qui repræsentant vniuersitatem pecunia recepta est, vt Zasius, Gothofr. & alij notant *ad d. l. ciuitas.* post Bald. *ad d. Auth. hoc ius.*

10. Nam & cùm de eo non constat, non aliam ob causam tenetur Syndicus finito officio, quàm quòd eam pecuniam in suos vsus conuertisse præsumatur. Denique semper tenetur proprio nomine adeóque vt plurimum etiam ad vsuras, qui alienam pecuniam in suos vsus conuertit *l. die 25. §. 1. l. Quintus 28. D. depos. l. 4. C. eod.* Imò & furti actione hic se obligat *l. 3. eod.*

11. Id enim hodie per Syndicos locorum solet expediri secundùm consuetudinem quæ ibi recepta est. Nam & in quibusdam locis actores in eam rem & exactores constituuntur, quorum munus à Syndicorum officio prorsus est separatum. Facit *l. item eorum 6. §. 1. in fin. & §. 1. vlt. D. quod cuiusq. vniuers.*

12. Adeò vt nec in aliā causam possit expendere pecuniā quæ in hanc erogata est si vniuersitas cōsentiat, vt nec quicquam aliud facere cōtra mādatū *l. diligenter 5. in princ. & §. 1. D. mandat.*

13 Quæ

13. Quæ imputare sibi debet cur pecuniam in alios vsus erogari consenserit quàm in quos fuerat corrogata.

14. Qui vtique plus iuris habere nequit propter vniuersitatem quam ipsa vniuersitas si non delegatio facta sit, vt plerumque fit.

15. Nam nec rationes videtur reddidisse qui reliqua non soluit *l. cùm seruus* 82. *in fin. De cond. & demonstr. l. non solum* 8. *§. si qui reddere. D. de liber. legat. l. si ita* 13. *§. hæc quæstio D. de manum. test.*

DEFINITIO VI.

Obligatus tanquam administrator quando proprio nomine teneatur.

OBligatus ad certam pecuniæ quantitatem tanquam thesaurarij aut alterius administratoris vices gerens, si quo tempore se obligauit, ea instrumenta acceperit à creditore, ex quibus parata ipsi creditori aduersus Thesaurarium actio esse poterat, non inutiliter postea vt soluat proprio nomine conuenitur, 1 licèt de fiscali pecunia se dixerit soluturum, 2 Nempe quia obligationem alienam in se suscepisse videatur hoc ipso, quòd creditori aduersus priorem debitorem agendi facultatem ademerit. 3 Quasi prioris illius debitoris nomen emisse videatur. 4 Quod cùm ita sit nihil creditoris interest, ex qua pecunia sibi soluatur, 5 pertinetque ea res ad curam & onus expromissoris, vt sibi vndecunque volet pecuniam corroget ex qua soluat. *Ita Senatus* in causa Turrelli procuratoris 6. Cal. Aug. 1593.

1. Quia ex proprio facto conuenitur non tam quòd promiserit, quàm quòd instrumenta acceperit.

2. Quæ adiectio facit quidem vt tanquā Thesaurarij vicem gerēs, promisisse videatur, sed nō vt eo minus proprio nomine teneri debeat, si instrumenta quæ proprijs manibus accepit, non reddat.

3. Est enim perpetuum vt quisquis facto suo alteri actionem ademit hoc ipso teneatur, & quidem de dolo si alia actio nulla sit *l. si quis* 9. *§. item si tabulæ l. rei quam* 33. *l. si quis tabulas* 35. *l. pen. D. de dolo l. qui tabulas* 41. *D. ad leg. Aquil. l.* 3. *§. si quis dolo D. de tab. exhib.*

4. Suas enim contra Thesaurarium actiones huic condemnato mandare creditor debebit ipso saltē tempore solutionis *arg. l. Modestinus* 76. *D. de solut. l.* 5. *§. pen. D. quib. mod. pign. solutt. l. cùm pupillus* 21. *D. de tutel. & ration. distr.*

5. Id est ex fiscali an ex propria debitoris. Nam si ex aliena non contingeret liberatio quia non posset acquiri dominium eius pecuniæ creditori *l. Cassius* 17. *D. de solut. cum similib.* Aliud est in credito *l. non vnde* 7. *C. si cert. pet.*

DEFINITIO VII.

Contractus inutilis confirmatur ex subsecuta obseruatione.

CVm transactio aliúsve contractus de cuius viribus alioquin dubitari poterat effectum habuit ex subsecuta obseruantia, non est necessarium auxilium præscriptionis longi aut longissimi temporis. Tantum enim operatur obseruatio sola, quantum accedens præscriptio operari posset ad contractum confirmandum. 1 *Ita Senatus* in causa Syndicorum de Valoire & de Valmenier 13. Cal. Ianuar. 1593.

1. *l.* 2. *C. commun. vtriusq. iudic. l.* 4. *§. vlt. & l. seq. C. de arbitr.* Crauet. *consil.*

DEFINITIO VIII.

Obligationes contracta in fauorem militum licèt per instrumentum authenticum & guarentigiatum non habent hodie paratam executionem pendente lite propter præsumptionem quæ contra milites vrget.

GRassante bello & militibus vndique per fas & nefas, vt fit, pecunias corradentibus, 1 si probetur aliquis militi obligatus ex causa mutui, 2 licèt numeratam fuisse pecuniam scriptum sit in instrumento authētico & guarentigiato, 3 debitor autem excipiat per vim aut metum adactum se vt contraheret, 4 nec nisi dicis causa factam numerationem, 5 de facti veritate necessariò inquirēdum est priusquàm fiduciaria vlla pro creditore fiat cōdemnatio. 6 Iuris enim præsumptio est contra militem. 7 Maximè verò si proponas Syndicum vniuersitatis obligatum centurioni aliíve qui aliquam inter milites autoritatem habuerit. Solent enim illi potissimum qui potestate aliqua prædit i sunt indignissima huiusmodi facinora in Syndicorum necem comminisci. 8 Finge præterea filiumfamilias qui non aliam habere potuerit pecuniam ad credendum quàm quæ ipsi ex rapinis & latrocinijs accesserit. 9 Nulla sanè ratio est vt his casibus pro instrumento præsumamus pendente lite: 10 Quamuis nihil probante Syndico consequens omnino futurum sit vt contractui stari oporteat. 11 *Ita Senatus* ex tempore in publico auditorio pro Syndicis du Bonuillaret contra N. la Griue 3. Non. Mart. 1594.

1. Etsi enim iubentur milites tam mites & beneuoli esse circa collatores tributorum quàm audaces & feroces esse debent contra inimicos *l.* 1 *§ sicut autem C. de offic. præf. prat. Afric.* nemo tamen nescit quàm longe aliter hodiè illi se habeant, & quantæ sint temeritatis & audaciæ vt de publicanis scriptum est *in l. quanta* 12. *D. de public. & vectigal.* In tanta scilicet temporum nostrorum licentia, & vt Cicero dicebat, impunitate gladiorum.

2. Etsi mutuam pecuniam dare milea non prohibetur.

3. Quod alioqui solet habere paratam executionem quasi vim habens rei iudicatæ vt Bart. tractat. *ad l. cùm vnus* 15. *D. de reb. autor. iud. possid.*

4. Facit *l. pen. & vlt. & tot. tit. D. quod met. caus.*

5. *Vt in l.* 4. *D. commod. l.* 1. *§. excusantur* 34. *D. de SC. Silan.*

6. Melius enim est ab initio prouidere quàm post vulneratam causam remedium quærere *l. vlt. C in quib. caus. in integr. non est necess.* Eò magis quòd contra iuris rationem receptum est, vt ex instrumento guarentigiato possit incipi ab executione *l.* 1. *C. de exec. rei iudic.*

7. His scilicet nostris temporibus, quibus vix vlla supersunt antiquæ disciplinæ militaris vestigia Alioqui ad inuidiam nocere militi dignitatem suam non oporteret *l. ad inuidiam* 6. *C. de eo quod met. caus.*

8. Quo quis enim potentior, eo & suspectior est, inter eos qui mali præsumuntur.

9. Nulla enim bona filiusfamilias habere potest *l. lex Cornelia* 18. *vers. quia non efficitur. D. de vulg. & pupill. subst.* Nisi saltem probet sibi obuenisse postquam placuit Iustiniano *in l. cùm oportet* 6. *& l. vlt. C. de bon. quæ liber.* vt capax sit aduentitiorum.

10. Sufficit enim sola negatio præsertim facta in iudicio vt res dubia fiat *l. vlt. C. quib. ad libert. proclam. non lic.*

11. Non enim vsque adeò præsumendum est contra militem vt instrumenti publici fides penitus conuellatur, Sempérque incumbit probatio ei qui vel dolum vel metum allegat etiam in exceptione *l. quoties* 18. *§. qui dolo D. de probat. cum similib.* & sufficit pendente lite nullam haberi rationem instrumenti nec simplici iussione vt alias, sed causa cognita rem expediri *d. l. vlt. §. vlt. quod met. caus.*

DEFINITIO IX.

In contractibus innominatis quando & quomodo locus sit pœnitentia.

QVod vulgo traditum est In contractibus innominatis locum esse pœnitentiæ 1 sic accipi debet vt non solùm re integra locus sit sed etiam postquam ex alterutra parte contractus iam implementum habuit 2 (quę res initium obligationi præberę solet 3) Nimirum ex parte illius qui impleuit. 4 Nam ex parte eius cui impletum & satisfactum est constat non esse locum pœnitentiæ, posséque illum cogi omnimodo vt ex latere suo impleat. 5 *Ita Senatus* pro N. Andræa de Bienuenu Consiliario Principis contra N. Gothofredum de Dompierre Idib. April. 1595.

1. *l. si pecuniam* 5 *in princip. D. de condic. caus. dat.* vbi tamen vide plures exceptiones apud Gothofredum ex Iasone & Zasio.

Nisi inquit, agatur de pia causa, de dote, de libertate, de lite renouanda, nisi post dationem de re aliqua ex interuallo facienda conuenit, N. si pœnitendi facultati renunciatum sit, nisi de permutando, nisi sub condicione, nisi de contractu aliquo innominato non respectiuo actum sit, nisi denique talis contractus sit vestitus publica scriptura vel pactum iureiurando.

2. Non enim prodesse debet ei qui ex parte sua non impleuit quod aduersarius impleuerit.

3. Sunt verba Pauli in *l.1.§.item emptio. D.de rer permut.* vbi loquitur de permutatione quæ est contractus innominatus.

4. Quia nec poterat cogi vt impleret aduersario priùs non implente. Hoc tamen accipiendum videtur cum aliquo temperamento, nimirum si aduersario possit imputari cur non citius impleuerit *arg.l. quod dicimus* 105. *D.de solut. cum similib.*

5. Ne alioqui in eius potestate sit facere post contractum obligationem ne sit obligatus contra *l.2.§.Sceuola D.de eo quod cert.loc.l.4.C hoc tit.*

DEFINITIO X.

De obligatione contracta per promissionem de vendendo.

CVm à Titio emere vellem fundum Cornelianum, persuasisti mihi vt ab eo tractatu discederem quòd in eo esses vt non illum duntaxat fundum ab ipso emere velles, sed cætera quoque bona quæ habebat omnia. Et promisisti te postea quam bona illius omnia emisses, eum mihi fundum vendituturum precio centum aureorum: 1 Non poteris petenti mihi denegare venditionem eo solo prætextu quòd fundus ille tibi pluris venditus fuerit. 2 Nam etsi promisisses te mihi donaturum fundum 3 valeret conuentio, nec sine causa facta videretur, 4 cùm satis iusta causa illa sit, quòd propter te tuámque fidem securus à tractatu discessi 5 atque ita effeci vt & eum fundum & cætera Titij bona ex emptione habueris. Proinde non est quod obiicias fieri me hoc casu locupletiorem cum tua iactura: 6 Siquidem tanti æstimasse videris quod passus sum te mihi in emptione præferri, 7 cuius concursu & æmulatione multò deterior fieri condicio tua potuisset. 8 Id verò non eo solùm casu procedit quo tu omnia Titij bona vno precio emeris, vt nesciri possit quanti fundus Cornelianus fuerit æstimatus, 9 Sed etiam si fundo Corneliano certum precium separatim dictum sit, quòd vix fit vt ita fieri conueneris nisi malo consilio & fraudandi mei gratia vt amplius precium à me exigeres & reposceres quàm quo te mihi promiseras vendituturum. 10 *Ita Senatus* in eadem causa. De qua in Defin. 10. sup. de pact.

1. Simile quiddam est in *l. & elegantem 7.§.seruus 8. & in l si quis 9.§.1.D.de dolo.*

2. *Arg.l. ad rescindendam 4.C.de rescind.vendit.*

3. Quo casu de precij quantitate tractari non oporteret.

4. Nec rursus pactum nudum intercessisse quoties certa lege quid datum vel factum probaretur *l.si dominus 8.in fin. l. solent 15.D.de præsc.verb.*

5. *Arg.l.naturalis 5 § quod si faciam eod.tit.*

6. Contra *l.nam hoc natura 14.D.de condict. indeb.l. iure natura 206.de reg.iur.*

7. *Arg.l.fundi partem 79.D.de contr.empt. l. si venditor 6.§. vlt.De seru.export.*

8. Is enim est quem nos dicimus calorem licitationis *in l. locatio 9.de publ.& vectig.* facit eleganter *l.ita vt 36.§.1. vers. neque enim D.mandat.*

9. Aliquando enim fit vt plures res vendantur vno confusóque precio, aliquando vt separatim in singulas res certum precium constituatur. *l.si duorum 42.de act.empt.l si duos seruos 47.l. cùm plures 72.D.de euict.*

10. Quod tibi licere non debet *d.l.36.§.1.in fin.D.mandat.*

DEFINITIO XI.

Pœnalis stipulatio neque nouat præcedentem obligationem, neque facit eam alternatiuam vt electionem acquirat debitor.

PRomisisti te mihi vendi turum fundum Cornelianum precio centum aureorum, subiecta etiam ni venderes pœna Quanti mea interesset Non idcirco liberaberis offerendo pœnæ nomine quanti mea interest, si malim rem habere, nihilque aliud impediat quominus fundum ipsum vendere & tradere debeas. 1 Neque enim pœnalis stipulatio nouat præcedentem obligationem, 2 Sicut nec illud facit vt obligatio quasi alternatiuè concepta videatur, Acsi promisisses vendere, aut id quod mea interesset præstare: quo casu electio tua esset ex regula iuris quæ dat electionem debitori. 3 Igitur neque in mea electione erit pœnam petere cùm tu factum præstare possis, 4 neque in tua pœnam soluere, cùm possim petere vt vendas. 5 Nam quemadmodum non potest cogi stipulator vt agat ex pœnali stipulatione, 6 ita nec æquum est pœnalem stipulationem prodesse debitori vt adferat illi commodum electionis, cùm aduersus eum interposita sit. 7 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Præsertim si adaptes hanc Definitionem ad eum casum de quo in præcedenti dictum fuit. Proximè enim accedit conuentio illa ad mandatum ex quo non est æquum vt lucrum aliquod tibi acquiras aut vt impedias venditionem eo solo prætextu quòd me animosiorem emptorem cognoueris, vt ait Iauolenus *in l.ita vt 36 §.1.in fin.D. mandat.* Alioqui posset dici promissionem de vendendo multum differre à venditione vt tractat Bart. *ad l.vlt.nu.8.D.de cond.caus dat.* neque ex promissione de vendendo condemnari promissorem ad aliud posse quàm ad id quod interest stipulatoris, cùm tamen si venditio facta esset, rem ipsam præcisè tradere cogeretur *l.1.* vbi Bart. & cæteri communiter *D.de act.empt.* Scripsi *lib.6.Coniect.c.1.*

2. *l si pacto quo pœnam 14.l.petens 27.* & vtrobique Doc. & cæteri *C.de pact l.prædia 28.D.de act empt.* Excipe casum *l. obligationum 44.§.vlt.D.hoc tit.*

3. *l.plerumque 10.§.vlt.D.de iur.dot.l.Stichum aut Pamphilum 95.in princ.D.de solut.eam concord.*

4 Nimirum vsque ad litem contestatam *arg.l.si Titius 9.De verb.oblig.* iunct *l 1.vers.habebit igitur D.de pen.leg.l. rescripto 10.§.si pacto D.de pact.*

5. *d l.prædia 28.D.de act.empt.*

6. Non magis quàm vt agat ex sententia pro se lata *l. si index circumuentus 28. D.de minor.*

7. Similis ratio est *in l.in ratione 30.§.tametsi vers cùm talis ratio D.ad leg.falcid.* Facit quod dici solet, inducta ad vnum effectum non debere operari contrarium *l. legata inutiliter 19. de leg 1.l.legata 24. De adim.legat.l.cùm tale 72.§.vlt. De condit. & demonstr.* facit *d.l.10.§.si pacto de pact.*

DEFINITIO XII.

Lite pendente non fit adiudicatio prouisionalis creditori contra quem vrget aliqua præsumptio.

NOn semper lite pendente prouisionalis, vt vocant & fiduciaria adiudicatio ei facienda est qui nititur ex contractu siue per publicam scripturam, 1 siue quod hac parte idem est per priuatam cuius fides explorata sit, 2 contractus celebratus proponatur. 3 Quid enim si solutionis quam debitor obiicit præsumptiones quædam vrgeant contra creditorem? 4 Finge tractari litem inter debitorem ipsum qui solutionem allegat, & creditoris iam defuncti heredem qui nescire possit, an solutio facta sit necne. 5 Finge creditorem inopem fuisse qui fame aut in mendicitate perierit, Quem proinde non sit credibile pecuniam sibi debitam non exegisse, aut saltem non petiisse vt in ius traheret recusantem vel differentem debitorem. 6 Finge debitorem probæ famæ, quem nemo facile credat, solutionem si facta non esset falsò allegaturum fuisse. 7 Quid item si apocham proferat licèt suspectam necdum falsi conuictam? 8 His casibus & aliis si qui sunt similes magis est vt locus esse non debeat prouisionali condemnationi. 9 *Ita Senatus* pro sanctissimis virginibus Sanctæ Claræ Camber. contra Petrum Louet Prid. Id. April. 1595.

1. Id est per instrumentum autheoticum, & guarentigiatum de quo diximus *Def 8 nu.3.sup.hoc tit.* vbi vide.

2. De qua *in l.scripturas 11 C.qui potior.in pign.habeant.*

3. Tametsi hoc casu regulariter contrà obtineat vt pendente lite prouisionalis adiudicatio facienda sit creditori, qui pro se habeat probationem probatam. De quo videndus est Rebuff. *in tract. De sentent.prouis*

4. Vt in specie *l.si chirographum 24.D.de probat.*

5. De suo

5. De suo enim facto affirmanti magis creditur quàm ei qui de alieno, quoniam alieni non etiam proprij facti ignorantia probabilis est *l. quanquam 7 D. ad SC. Velleian. l. Marcellus 11. §. sara e D. rer. amot. l. vlt. D pro suo l. qui in alterius 42. De reg. iur.*

6. Nemo enim in necessitatibus liberalis existit *l. cum legatam 18. in fin. D. de adim. legat.*

7. *Arg. l. cùm de indebito 25. D. de probat.* etsi parui adeóque nullius momenti esse hæc præsumptio creditore ipso viuente & solutionem negante.

8. Nam in dubio standum est instrumento etiã obligatorio ac multò magis liberatorio tametsi falsum dicatur, quousque de falso cognitum sit *l. 2. C. ad leg. Cornel. de fals.*

9. Vide omnino Petr. Rebuff. *in supradicto tract. De sent. prouis.* Neque verò magna fit hoc casu iniuria creditori quantumuis vero cùm id quod differtur non auferatur, *l. debere 6. C. de fideic. libert.* & futurum sit vt augeatur tandem condemnatio vsurarum accessione si debiti natura id patiatur *l. 3. § 1 l. pater 41. D. de vsur. l. vlt. D. de re indic. l. negotiorum 24. D. de appell.*

DEFINITIO XIII.

De pignoris obligatione expressim aut tacitè per chirographum constituta.

EX chirographo personalis tantùm actio nascitur,[1] cô tra eum exercenda, qui est obligatus[2] aut si abiit, contra curatorem bonis datum,[3] qui licet non personæ sed bonis detur,[4] tamen personam debitoris repræsentat, hactenus saltem vt actiones creditorum excipere cogatur, quamuis non alias exercere possit quàm quæ sunt tempore perituræ.[5] Quin etsi chirographo bona debitoris, quod plerumque fit,[6] obligata sint, non priùs tamen in bona iure pignoris agi potest, quam in personam actum sit ad hoc vt chirographi recognitio fiat,[7] Quæ sanè per curatorem ipsum non minùs quàm per debitorem fieri potest.[8] Ea verò facta vtique hypothecaria competit si pignus chirographo expressum sit[9] aut chirographum ex ea causa scriptum, quæ taciti temporis priuilegium habeat:[10] Imò omni casu secundum eam sententiam qua vtimur[11] vt creditor chirographarius ex sola chirographi recognitione aut denegatione fiat hypothecarius.[12] Sed non eo minùs noua recognitio facienda erit si tertius possessor alleget collusum esse inter creditorem & curatorem.[13] Quid si inter creditorem & ipsum debitorem? Minimè. Cum pignoris obligatio nulla nasci ex chirographo possit in præiudicium tertij possessoris nisi à quo tempore facta recognitio est,[14] Quo saltem tempore pignus contraheretur ex voluntate debitoris,[15] tametsi anteà contractum non fuisset:[16] Quod non similiter euenit cùm recognitio fit à curatore, qui pignus ipse constituere non potest,[17] sed constitutum duntaxat agnoscere. Is tamen casus semper excipiendus est quo scriptura priuata trium, aut plurium testium subscriptione munita sit, Quia quæ est eiusmodi comparatur publicæ,[18] etiam cùm de pignoris iure & ordine aduersus alios creditores aut pignorum possessores disputatur.[19] *Ita Senatus* 13. Cal. Maij 1595.

1. *Tit. de liter. oblig.* apud Iustin.

2. Ex natura personalium omnium actionum *l. actionum 25. D. hoc tit.*

3. Curatot enim ex hac causa constitui solet *l. 1. & tot. tit. De curat. bon. dand. D. & C.* Adde casum *l. 3. & 5. D. ad tit.*

4. Vt titulus ipse ostendit *De curat. bon. dand* facit *l. sciendum 20. D. de rit. nupt. l. inter bonorum 48. D de administ. tutor.*

5. Nutant nostri ad *l. 2 D de curat bon. dand.*

6. *Vt in l. cùm tabernam 34. § idem quæsit D de pignor.*

7. Sic enim obtinuit ex pragmaticorum errore quem nos refutauimus *Decad. 1. De error. pragm Err. 2.*

8. Siue ex comparatione literarum siue aliunde possit curator scripturam absentis discernere *l. comparationes 20. C. de fid. instrum.*

9. Vt in specie *d. l. cùm tabernam 34. §. idem quæsit D. de pignor.*

10. *Ex tit. D. & C in quib. caus. pign vel hyp. tacit. contr.*

11. Ex alio pragmaticorum errore quem nos etiam refutauimus *Decad. 1 Err. 1.*

12. Iure quodam tacitæ hypothecæ, cuius tamen nulla prorsus in iure nostro extant vestigia.

13. Nunquam enim vnius collusio alteri nocere debet præsertim curatoris vel tutoris *l. meminerimus 6 C. unde vi l. si perlusorie 14. D. de appellat.*

14. *l. scripturas 11. C qui potior in pignor hab.* Alioqui facile esset prælato die per scripturam priuatam creditorum anteriorum licèt hypothecariorum ius peruertere.

15. Intellige cùm chirographo expressim constituta est pignoris obligatio. Pignoris enim vinculum sicut contrahitur, ita & multò magis confirmatur nudo consensu, præsertim qui in iudicio interpositus sit, vbi quasi contrahi intelligitur *vulg. l. 3 §. idem scribit D. de pecul.*

16. Ex eo namque recognitionis tempore cessat suspicio fraudis quæ in id vsque tempus constitutionem pignoris inutilem fecerat.

17. Nisi proponas curatorem furiosi pignúsque datum vtilitate furiosi sic exigente *l. pignore 11. D. de cur. fur.* aut minoris curatorem qui in sui minoris rem pecuniam acceperit *l. 3. C. si alien. res pign. dat. sit.* Curator verò bonis datus licèt bonorum quoque administrationem habeat, tamen multò minùs liberam habet, neque bonorum statum qui dationis tempore reperitur, & conditionem immutare potest, quasi custodiam magis quàm plenam & liberam rerum administrationem habens *d. l. inter bonorum.*

18. *d. l. comparationes 20, C de fid. instrum.*

19. *d. l. scripturas 11. C. qui potior. in pign. hab.*

DEFINITIO XIV.

Ex qui per vim & iniuriam soluere debitum vniuersitatis coactus est, reg. eius dari debe per actionem negotiorum gestorum.

ETsi pro debito vniuersitatis municipes singulos inquietari etiamsi de fiscali tributo agatur neque iuris ratio patitur nec æquitatis,[1] si tamen id factum sit non eo minùs illi qui fuerit inquietatus actio indemnitatis contra vniuersitatem competet si aduersus vniuersitatem agere malit, quàm contra exactorem, Cùm verum sit vniuersitatis negotium ab eo gestum esse qui solutione sua vniuersitatem liberauit.[2] Nec malè hæc negotiorum gestorum actio dici potest & quidem,[3] quæ ex stricti iuris ratione competat,[3] sed quam tamen alioquin ex æquitate dari quoque oporteret etiam citra cessionem.[4] *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio 3. Non. Maij 1595.

1. Dict. *Defin. 5 nam. in sup. eod.*

2. Sufficit enim liberationem ex ea solutione contingere, licèt ciuiliter non extra ordinem exactio fieri debuerit, vt loquitor Vlp. *in l. vlt. in fin.* licèt in alia specie *D. quod met. caus.*

3. Nam quod quis ea necessitate aut necessitatis suspicione aliena negotia gesserit non impedit quominùs negotiorum gestorum & agere & conueniri possit *l. 3 § pen. D de negot. gest. l. ob negotium 18. C. eod l qua vtiliter 45. §. 2 lt. D. eod.*

4 Quia negari non potest quin huius facto pecunia peruenerit ad exactorem & vniuersitati liberationem attulerit *l. non omnes 19. § si pupillus. vers. non alia ratione. iunct. l. si & me & Titium 32. D. de reb. credit.*

DEFINITIO XV.

Syndicus qui pro debito vniuersitatis se suáque omnia pignori obligauit licèt tanquam Syndicus, conueniri tamen etiam finito officio potest.

SYndicus vniuersitatis nomine obligatus tanquam Syndicus, si bona sua obligauerit præsertim cuius clausula constituti[1] (quanquam ne hoc quidem necesse est[2]) non malè ex eiusmodi obligatione conueniri etiam finito officio potest, adeóque detrudi in carceres si vt plerúque fit[3] personam quoque suam obligauerit pignori: Tametsi soleat dici obligationẽ ex causa officij contractam finito officio finiri,[4] & in sequentem Syndicum transferri, Id enim tum verè dicitur, cùm Syndicus nomine tantùm vniuersitatis obligari voluit, non etiam suo, quod sanè in eius persona non euenit qui seipsum suáque omnia obligauerit.[5] Neque enim cogi quispiam potest vt

ſeipſum ſuáque bona pignori obliget cùm non niſi tanquam Syndicus obligari vult, ſed tantummodo vt vniuerſitatis res pignori det vel hypothecæ: 6 Proinde videtur is de quo dicimus obligationem vniuerſitatis in ſe vltrò ſuſcepiſſe: 7 Quod vbi ſemel factum eſt fieri certè nequit vt ſemel bene contracta obligatio temporis finiatur.[8] Dices, Quid ergo debitori proderit, quòd ... in eſſet Syndicus obligationis tempore in ea ſe qualitate obligauerit? 9 Nimirum ne dubitari poſſet quin vniuerſitatis nomine contractum eſſet debitum, vt certus & expeditus contra vniuerſitatē regreſſus ſupereſſet. 10 Cæterum fieri facile poteſt, vt qui cum Syndico contrahit non aliter id facere velit, quàm ſi Syndicus obligationem vniuerſitatis in ſe ſuſcipiat, ſeque & bona ſua pignori obliget vt paratam quocunque tempore id eſt finito etiam officio habeat actionem. 11 Neque tamen recuſet quominus Syndicus tanquam Syndicus obligetur, quòd videat nihil ſua intereſſe an regreſſum aduerſus vniuerſitatem Syndicus habiturus ſit, necne. 12 *Ita Senatus* ex tempore 4. Id. Iun. 1595.

1. Per quam fecerit creditorem pignorum poſſeſſorem ſub conditione ſi pecunia ad diem ſoluta non erit *vulg. l. quod meo* ... iure *l. qui ab eo* 33. §. 1. *D. de acquir. poſſ.*

2. Tantundem enim prodeſt hypotheca quæ nudo conſenſu contrahitur, quantum pignus ad rem ipſam obligandam *l. 5. § pen. D. de pignor.*

3. Hoc enim receptum eſt generali ſere gentium omnium conſuetudine contra iuris rationem quæ non patitur vt quis corpus ſuum pignori obligare poſſit cum nemo ſit dominus membrorum ſuorum *l. liber homo 13 D. ad leg. Aquil. l. 6. C* iunct. *l. 1. §. eam rem. D quæ res pign. obl. poſſ.* quæ negat valere pignus earum rerum quarum commercium nullum ſit. Hominis autē liberi commercium nullum eſt *l. ... ſed quod D. hoc tit.* maximè inter ſcientes *l. liberi* 70. *D. de contr. empt.*

4. *l. vlt. D. de inſtit. act. l. 1. C. quand. ex fact. tutor.*

5. *l. ſi non ſuſcepiſſe* 11. *C. de admin. tutor.*

6. *l. 1. C. ... pro ... lib. 11. tit. 56.*

7. Non tanquam fideiuſſor ... *l. ſi non ſol ſcripſiſti.* ſed potiùs tanquam expromiſſor ... 4 *D. de condict. cauſ. dat. l. aliquando* 13. *D. ad SC. Vell.*

8. Quia tempus non eſt modus tollendæ obligationis *l. obligationum ferè* 44. *§ placet D hoc tit.*

9. Hoc enim erat quod notam faciebat dubitationem *ex d. l. vlt. D. de inſtit. act. d. l. 1. C quand. ex fact. tutor.*

10. Secundum ea quæ diximus *Def. 4. num 5 ſupr. eod.*

11. Non enim patuum creditoris incommodum eſt in mutatione perſonæ quam conuenire deſtinauerat. & cuius fidem ſecutus erat. Vnde eſt quod neque debitor creditorem, neque creditor debitorem mutare inuitus cogitur *l. nec creditoru* 6. *C. de nouat. l. cum à quo* 36 *C. de ſe ... ut. cum ſimil. lib.*

12. Qua ratione ſuam quoque actionem aduerſus vniuerſitatem cogeretur creditor præſtare Syndico id petenti *l. in creditore* 38. *D. de euict.*

DEFINITIO XVI.

Conſiliarius vniuerſitatis ob ea quæ per Syndicum geſta ſunt conueniri nullomodo poteſt.

COnſiliarius vniuerſitatis non poteſt ex eo quod à Syndico geſtum eſt conueniri ob id ſolum quòd ex iis fuerit qui conſilium Syndico dederunt, 1 quia conſilij pœnam nemo patitur. 2 Nec ſi ad hoc ſolum conueniatur vt facti rationem reddat, cùm fieri poſſit vt contra quàm ipſe faciendum putauerit, res geſta ſit, 3 Satiſque eſſe debeat actori, quòd Syndicus nomine totius vniuerſitatis actionem excipere ſit paratus. 4 *Ita Senatus* ex tēpore pro N. Maillet de Chaſteauneuf 15. Cal. Iul. 1595.

1. *l. 1. §. ſolent. D. quand. appell. ſit.* in illis verbis: *magis enim conſilium dediſſe videtur quā ſit eroandum, quàm ipſe conſtituiſſe.*

2. Niſi proponas conſilium fraudulentum *l. conſilij* 47. *De reg. iur.* facit *l. & eleganter* 7. *§ vlt. cum ll. ſeqq. D. de dolo.*

3. Id enim eſt quod dici ſolet, Non eſſe conſilium obligatorium, cùm ſit cuique liberum apud ſe explorare an id ſequi expediat. *l. 2 § vlt. D. mand.*

4. *l. 1. §. 1. & ſeq. D. quod cuiuſque vniuerſ. nom.* adeò vt ne cogatur Syndicus cauere de rato niſi de mandato dubitetur *l. item* 6. *§. actor. eod.*

DEFINITIO XVII.

Caſus in quo etiam is qui non niſi ratione officij obligatus erat, finito tamen officio adhuc conueniri poteſt.

OBligatus ratione officij licèt finito officio non ſit regulariter ex ea obligatione conueniendus, 1 Si tamē ſe obligando id egit vt actionem quæ alioqui aduerſus alium iam competebat creditori aut competitura erat ipſi ademerit, Non aliter liberatus intelligi debet quàm ſi eā actionem & quidem perinde vtilem atque efficacem reſtituat. 2 Videtur enim dolo nunc facere, licèt anteà non fecerit. 3 *Ita Senatus* in publico auditorio, in cauſa Ioannæ Rippet & Claudij Pomard 8. Id. Iulij 1595.

1. *l. vlt. D. de inſtit. act. l. 2 C. quand. ex fact. tutor.* Niſi in caſu *Defin. 15. ſup eod.*

2. Dixi *Def 6. ſup eod.*

3. *arg. l. naturalis 5. §. quòd ſi faciam D. de praſcr. verb. l. 2. §. circa D de doli mal. except.*

DEFINITIO XVIII.

De beneficio diuiſionis inter Syndicos inter quos diuiſa eſt adminiſtratio.

PLuribus anni vnius Syndicis vnica electione ab vniuerſitate conſtitutis, 1 licet vnus tantùm Syndicatus ſit, 2 Si tamē diuiſa inter Syndicos adminiſtratio fuit ſiue tacita ſiue expreſſa pactione, ſeparatim quoque ab iis ratio exigenda eſt, 3 Nec alius pro alio qui idoneus ſit conueniri poteſt. Nimirum exemplo tutorum. 4 *Ita Senatus* ex tempore pro Antonio Chardon procuratore Neccienſi Idib. Iul. 1595.

1. Quod plerumque fieri neceſſe eſt præſertim his noſtris temporibus in ſumma & hominum penuria & moleſtiſſimorum negotiorum importunitate, ne hoc diſcrimine iidem nimis oppreſſi, & viris & viribus reſpublica deſtituatur vt Vlp. loquitur *in l. 3. §. præſes prouinciæ. D. de muner. & honor.*

2. Ideóque ſinguli poſſunt vniuerſitatis nomine conueniri quoniam ea diuiſio Syndicorum quæ fit inter Syndicos, iuris non iuriſdictionis eſt, ideóque nec cum vniuerſitate experiri volentibus obeſt, vt de tutelæ diuiſione ſcriptum legimus *in l. inter tutores 36 D. de admin. tut.* Niſi in ipſa electione diuiſa ſit adminiſtratio per loca vel tempora *arg. l. 2. C. de diuid. tutel. l. vlt C de autor. præſt.*

3. Ab vnoquoque ſ... licet, propriæ adminiſtrationis.

4. In quibus obſeruatur vt etiam qui ſe non immiſcuerunt tutelæ vel curæ ex perſonā eorum qui geſſerunt, & idonei ſunt non onerentur *l. 2. C. ſi tut. vel cur. non geſſ. l. etſi ſciſſes* 8. *C. de admin. tutor. l. vlt. C. de diuid. tutel.*

DEFINITIO XIX.

De alimentis præſtitis & ſalariis debitis famulo ægroto.

DVbitatum eſt An ægroto famulo non tantùm alimenta debeantur à domino, ſed etiam ſalaria & medicamenta. Et quidem alimenta 1 & ſalaria deberi verius eſt ea ſaltem lege vt cùm conualuerit tanti temporis acceſſione damnum ſarciat quantum illud tempus fuit quo ægrotauit. 2 Sed quod ad medicamenta pertinet, magis eſt vt ea dominus non debeat, niſi ſint modica, 3 aut niſi probetur contractum eſſe morbum ex ea cauſa quæ ad domini vtilitatem ſpectabat. 4 Si tamen ea dominus præſtiterit ſine proteſtatione ratio nulla eſt vt habere debeat repetitionem, quaſi pietatis intuitu potiùs quàm repetendi animo præſtitiſſe credendus ſit. 5 Quæ præſumptio in Chriſtiano homine iuſtior eſt, cui nec conuenit vt ex quacunque cauſa ægrotantem famulum aut expellat aut miſerè perire patiatur. *Ita Senatus* 3. Id. Sept. 1595. in cauſa Nicolaæ Dauid & Claudij Lucian.

1. Nam

1. Nam & ei qui non tantùm famulus sed etiam verus seruus esset vsque adeò alimenta deberentur vt si à domino præstita non fuissent hoc ipso seruus pro derelicto habitus ob idque ex edicto Diui Claudij ipso iure liber factus diceretur *l. 2. D. qui sin. manum. ad lib. per l. vlt. D. pro derelict. l. 4. §. 5. C. de bon. liber. l. vnic. § sed scimus C. de latin. libert. toll. l. 2. C. de infant. expos. Nouell. 22. de nupt. cap. 12. & Nouell. 155. De inf. expos. cap. 1. vers. nam si nostrb.*

2. Cùm salaria non debeantur nisi ratione obsequij, quanquam videtur humanius sufficere, quod nõ stetetit per ægrotum *arg. l. 1 §. Diuus Seuerus de extr. cognit.*

3. Nam & medicamentorum exhibitio necessaria est sine qua periclitatur salus & vita hominis, Ideóque dicitur esse necessaria in *l. cùm antiquitas 28. vers. si quid autem C. de testam.* facit *l. vlt. D. de alim. legat. l. 27. § rupisse ad leg. Aquil.* iunct. *l. virum 47. D. de donat. int. vir. & vxor.*

4. *arg. l. 5. §. vlt.* ibi, *Nisi fortè professio manumissionis gratia morti causam præbuit. D. de condict. caus. dat.*

5. *l. 1. C. de negot. gest.* ibi: *cum etiam si quis pro affectione domestica aliquos sumptus fecerit, nulla ratione repetere eos possit. l. alimenta 11. l. quod in vxorem 13. vbi l. si paterno 15. cr.* Idque obtinet etiamsi per errorem iuris putauerit dominus obligatum se ad alimenta cùm non esset *l. cùm is 32. §. mulier D. de cond. indeb.* Protestatio igitur necessaria est *vt in l. Nesennius 54. D. de neg. gest.* Nisi qualitas magna expensarum præbeat contrariam coniecturam & tamen non habeat de suo vnde possit fuluere. *d. l. 47. D. de don. int. vir. & vxor.* Excipe casum *l. patrem 16. C. de nupt. l. si quis 7. D. de calumnia.*

DEFINITIO XX.

De alimentorum præteritorum petitione.

ALimenta etiam præterita peti possunt, quæ actionis iure,1 non etiam quæ ex officio tantùm iudicis,2 suo tempore debita fuerunt. *Ita tractatum est* in secreto auditorio in causa fratris Henrici Perrod contra liberos procuratoris patrimonialis Perrod 3. Cal. Sept. 1595.

1. Ideóque & de iis transigi potest *l. de alimentis 8. C. de transact. l. cùm vnus 10. §. 1. l. libertis 18. §. 1. D. de alim. & cibar. legat.*

2. Officio enim iudicis alimenta ideò decernuntur vt quis viuat nec fame pereat. Nemo autem in præteritum viuit licèt vixerit. Vnde est quod de alimentis præteritis transigi potest, non etiam de futuris *d. l. de alimentis.* De alimentis officio iudicis præstandis Textus est *in l. 1. C. de alim. pup. præst.*

DEFINITIO XXI.

De interpretando contractu ex consuetudine regionis.

IN obligationibus & contractibus interpretandis sequimur quidem id quod actum est, etsi id nõ appareat, quod est in consuetudine regionis.1 Sed si qua consuetudo post contractum inducta sit, interpretationem ex ea recipere contractus anterior non potest.2 *Sine die.*

1. *l. semper in stipulationibus 34. De regul. iur.*

2. Bon. *quæst. 13. in fin. ex notat. in l. penult. C. de vsur.* facit *l. non potest videri 23. D. de iudic. cum similib.*

DEFINITIO XXII.

Duobus de dominio feudi inter se contendentibus intereà liti eximendus est possessor, Nisi ille ipse propria confessione se obstrinxerit.

QVod dici solet quandiu contenditur inter duos de dominio feudi possessorem interea liti eximendum,1 locum habet si tertius sit possessor, non etiam si is ipse qui recognouit & professus est, eiúsve heres, cùm sit hic obligatus non solùm tanquam possessor, sed etiã ex propria stipulatione,2 licèt nihil nisi tanquam possessor promiserit. *Ita Senatus* in causa D. Marchionis d'Aix & liberorum Francisci Masson.

1. *l. litibus 20. C. de agric. & censit. lib. 11. tit. 47.*

2. Qui proinde non est audiendus si velit contra propriam venire confessionem nisi probato priùs errore *l. generaliter 13. C. de non numer. pecun. l. cùm de indebito 25. D. de probat.* Idem si sit heres recognoscentis.

3. Nec enim ad recognitionem feudi & iuris emphyteutici alius admitti potest vel debet quàm qui possessor est. *l. vlt. cum ibi not. C. sine cens. vel reliq.*

TIT. VIII.

Ne vxor pro marit. aut marit. pro vxor.

DEFINITIO I.

In bonis dotalibus executio fieri non potest pro posteriore debito mulieris.

NOn potest executio fieri per creditorem in bonis dotalibus quãdiu constat matrimonium, Nimirum si iam constituta dote mulier debitrix esse cœperit.1 Nã si debitum præcedat dotis constitutionem, ratio iuris facit vt potior creditoris hypothecarij causa esse debeat,2 cuius conditio per dotem deterior fieri non magis potuit,3 quàm conditio mariti per creditorem vxoris.4 *Ita Senatus* 16. Cal. Ianuar. 1589.

1. Guid. Pap. *quæst. 447.* incip. *Pone vxor tenuenitur.* Adde Capyc. *decis. 128* & Petr. Rauenn. *singul. 163.* facit *l. Titia 62. in fin. D. de iur. dot.* ibi: *respondi nihil proponi cur marito dos auferenda sit.*

2. *l. creditor 52. § prædium. D. de action. empt.*

3. Neque enim veniunt Iustiniani constitutionibus quæ volunt mulierem in dote præferri creditoribus omnibus etiam expressam hypothecam habentibus *l. assiduis 12. C. qui potior. in pign. hab.* De quo vide quæ scripsi pluribus *lib. 13. Comment. iur. ciuil.* Obtinuit enim sententia Bulgari vt non nisi tacitam habentibus mulier præferatur.

4. Siquidem dos constante matrimonio ad maritum non ad mulierem pertinet *l. doce 6. C. de rei vind. l. in rebus 30. C. de iur. dot. l. quamuis 75. D. eod.* ideóque nec à muliere oppignerari magis potest quàm aliaquælibet res aliena *l. & quæ nondum 15. §. quod dicitur D. de pignor. l. 1. & tot. tit. C. si alien. res pign. dat. sit.* Denique generale est vt ius vni quæsitum alterius facto tolli vel minui non possit *l. 2. §. meritò D. ne quid in loc. public.* iunct. *§. singula à Principe ead. leg. l. 2. C. de prec. Imp. offer. l. 4. C. de emancip. liber. l. sed cùm ab herede 12. in fin. D. ad SC. Trebell.* Et cùm de pignore agitur, regula est eum qui prior sit tempore potiorem esse iure etiam contra fiscum *l. si pignus 8. l. potior 11. D. qui potior in pign. hab.* Iunct. *l. 2. C. de priuil. fisc.* Extra casum *l. 5. 6. 7. D. ill. tit. qui pot. in pign. hab.* Nec ad hunc casum pertinet quod dici solet licere cuique adiiciendo sibi creditorem nouum facere veteris creditoris conditionem deteriorem *l. 1. §. ex contrario. D. de separ.* Id enim de chirographariis creditoribus accipiendum est non de pignoratitiis & hypothecariis de quibus nunc agimus.

TIT. IX.

Ne filius pro patr. aut pat. pro filio.

DEFINITIO I.

An pater cogatur subministrare filio reo læsæ maiestatis sumptus necessarios in causam litis aut alimentorum.

FILIO læsæ maiestatis reo sumptus purgando crimini probandæque innocētiæ necessarios à patre prorogari summæ quidem æquitatis & beneuolentiæ est. 1 Imputandos posteà in legitimam filij portionē si ita patri videbitur, 2 quamuis nō minùs patris quàm filij interesse videatur familiæ dignitatem à cuiuslibet maximè verò tanti criminis macula & suspicione vindicari. 3 Sed si pater nolit eos sumptus exhibere, non est cogendus. 4 Præsertim cùm non ex eo futurū sit, vt salus filij periclitetur. 5 Siquidem eorum exhibendorum necessitas accusatori priuato si quis sit irrogabitur, Aut si nullus sit vel præ inopia non possit, ad Principis procuratorem qui accusator publicus est pertinebit, vt de fisco eos præstet, 6 qui semper soluendo est. 7 Quid enim si sciat pater filium reuera conscium esse criminis? Cur cogatur pecuniam suā perdere pro falsis filij allegationibus probandis, quæ probari nullomodo possunt? 8 De alimentis filij in carceribus retenti minor dubitatio est, quin eo nomine pater non teneatur, Non quòd vt quidam putant, pater filio alimenta ministrare non aliter cogendus sit quam si vicissim patri filius operas præstet, 9 (quis enim filio nondum conuicto & in carceribus retento imputet cur non patri operas & obsequia præstet, cùm nec possit tametsi maximè velit: 10) sed quia onus alimentorum captiui tei ad accusatorē pertinet, aut eo laborante inopia ad Principem, etsi cùm reus soluendo est, 11 quandiu condemnatio secuta nō fuit. 12 Quid tamen si accusator inops sit, 13 Princeps verò prohibeat, 14 ne de fisco ij sumptus fiant? Vtique æquum erit, cogi patrem vt paternæ pietatis iura erga filium exerceat. 15 Deducto tamen ne ipse egeat. 16. *Ita Senatus* in causa N. Amedei Ogier Neciensis 4. Non. April. 1593.

1. Cùm absolui filium non minùs ferè patris quàm ipsius filij intersit *arg. l. isti quidem 8. in fin. D. quod met. caus. §. vlt. Inst. de noxal. act. l. 1.* ibi: *quia semper parentis interest filium seruitutem non subire D. de liber. caus.*

2. *arg. l. qua pater 50. D. famil. ercisc. l. Nesennius 34. D. de negot. gest. cap. referente de delict. puer. l. omnimodo 30. §. imputari & l. si quando 35. §. & generaliter C. de inoff. test.*

3. *d. l. 1. D. de liber. caus. d. l. 8. D. quod met. caus.*

4. Nulla enim actio in eam rem iure prodita est contra patrem, neque ex delicto aut casu filij patrem innocentem sentire incommodum aliquod, æquum est si nolit sicut è contrario, filius paterno odio prægrauari nō debet *l. crimen 26. D. de pœn. l. si quis suo 33. §. 1. C. de inoff. testam. l. Diuus 17. de iur. patron.*

5. Alioqui durum esset permitti patri vt damni pecuniarij causa salutem filij periclitari pateretur *arg. l. cùm pater 77. §. cùm existimaret in fin. de leg. 2.* Dicam *num. 15. inf. eod. Defin.*

6. Vtrumque ex stylo & ritu practico Galliæ quo nos in Sabaudia pro iure vtimur in criminalibus iudiciis exercendis.

7. *l. 2. in fin. D. de fund. dot.* Vnde est quod nec vnquam fiscus satisdat *l. 3. §. item sciendum D. si cui plus quàm per leg. falc. l. 1. § si ad fiscum 18. D. vt legat. seu fideic. nom. caueat.*

8. Nam nec legitima vlla debetur filio eius qui fuit reus maiestatis *l. quisquis 28. C. ad leg. Iul. maiest.* Quanto minùs filio qui ipse reuera sit reus & conscius tanti criminis?

9. *Arg. l. pen.* vbi Bart. *D. de oper. libert.*

10. Quid enim si verè sit innocens? Cur non satis erit quòd per eum non stet *arg. l. 1. §. Diuus Seuerus D. de extraord. cognit.* Aut cur innocenti non subueniatur ne interim sumptu necessario egeat *arg. l. nec crimina 41 D. de solut.* Numquam enim reus criminis iniuria afficiendus est ante probatum crimen *l. vlt.* ibi: *ne quas ante probationes iniurias patiatur. C. vbi Senat. vel clariss.*

11. Ex eodem stylo & ritu practico Galliæ, de quo scripsimus *num. 6. sup.*

12. Secuta enim condemnatione datur actio & repetitio ei qui sumptus prorogauit aduersus personam aut bona condemnati.

13. Neque enim idcirco ab accusatione repellitur præsertim in crimine læsæ maiestatis in quo omnes non tantùm accusatores sed etiam milites esse iubentur vt Tertull. *in Apologetico* scribit relatus à Gothofr. ad *l. 2. C. quand. lic. vnic. sin. iudic. se vindic.*

14. Siue rationem aliquam habeat prohibitio, quod difficile est, siue nullam.

15. Sic vocat *l. vlt. C. de alend. lib. l. 5.* ibi: *ad necessarios sumptus quos patris pietas non recusaret C. ad SC. Maced.* facit eleganter *l. 2. C. de rei. exp.* [illegible] verb. *nec enim suum quis ducere potest quem perenniter contempsit.*

16. Nam & ea deductio fieret etiamsi pater ea proprio facto propriaque obligatione conueniretur *l. cùm ex causa 30. iunct. l. patronus 17. D. de re iudic.*

DEFINITIO II.

Quid si filius condemnatus, & executio petatur in bona patris?

QVid si condemnatus sit filiusfamilias? Non potest cogi pater vt pœnam pecuniariam soluat pro filio, 1 Siue quòd nulla filio debeatur legitima viuo patre, 2 Siue quod afflicto iam patri non alia danda sit afflictio, 3 nec pœna egredi debeat suos autores. 4 Quare nec aliud erit tametsi per egestatem filius soluere nequeat in ære, ideóque futurum sit vt luere debeat in corpore. 5 Quanquam non desint ex Senatoribus qui referent alias coactum patrem redimere filium, cui si non solueret ad certam diē modicam mulctam pecuniariam, condemnatio triremiū fuerat irrogata; Quòd patris interesset filium pro modico non redigi in seruitutem. 6 Sed id supremo Principis imperio potiùs quàm Senatus decreto factum esse constabat, malóque exemplo: quoniam prorsus inciuile est cogi patrem innocentem pro filio criminoso pœnam soluere. 7 Et quod dicimus eius interesse ne filius ignominia afficiatur, 8 facere tantùm debet, vt pro filio vel inuito agere, & illum etiam reluctantem defendere pater si velit possit. 9 Non etiam vt iudicii, & condemnationis euentum in se suscipere compellatur. 10 Nam & generale feréque perpetuum est vt nec cogatur pater defendere filium, 11 nisi cùm legitimus administrator est. 12 Sed & si filius ab hostibus captus sit, quamuis nullum in eo filij delictum versetur, non tamen præcisè cogitur pater vt in eius redemptionem quicquam conferat: Nisi quod si nihil conferre voluerit, permittitur filio quandocunque testanti, id est si testamenti tempore sit emancipatus vt patrem ex ea causa exheredet. 13 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. 1. & pass. C. hoc tit. cap. referente de delict. puer.*

2. *l. 1. §. si impubere D. de collat. bonor. iunct. l. 2. § interdū De vulg. & pup. subst. l. 2. in fin. D. de his quæ vt indign. l. donari 29. alias l. quidam in fin. D. de donat.*

3. *l. iure 6. D. de iur. dot. l. si furiosi 25. in fin. C. de nupt.*

4. *l. sancimus 22. C. de pœn.*

5. *l. 1. §. vlt. D. eod. l. si quis 35. D. de iniur. l. qui ades 9. in princ. D. de incend. ruin. & nauf.*

6. *l. 1. D. de lib. caus. l. si seruus 7. in fin. D. de seru. exp.*

7. Et alterius odio prægrauari *l. si quis suo 33. §. 1. C. de inoff. test.* Dixi *Def. prox. num. 4 sup.*

8. *d. l. 1. iunct. l. 2. & 3. de lib. caus. l. isti quidem 8. D. quod met. caus. in fin. §. vlt. Inst. de noxal. act.*

9. *l. patri 27. in princip. D. de minor. iunct. d. l. 1. de liber. caus.*

10. Nisi filius peculium habeat. Hóc enim casu tenetur pater actione de peculio quatenus duntaxat est in peculio *l. 3. §. idem scribit D. de pecul.*

11. Gloss. & Castr. *ad l. vel cum de in rem verso 20. D. de proc.*

12. Specul. *in tit. De actore num. 28. in fin.* Defendere enim est eandem vicem quam reus subire *l. minor. 51. D. de procur.* quod alieno nomine facere nemo cogitur. Quamquam facilius illud inducendum videtur vt cogatur pater subministrare filio sumptus necessarios *d. l. 5. C. ad SC. Maced. quibus vt eum defenderet.*

13. *Boer. decis. 126. num penult. ex Nouell. 115. vt cùm de appell. cognosc. cap. 4. incip. iustum autem § his casibus.*

DEFINITIO III.

Pater tenetur filij nomine dotare virginem quam filius corrupit, partúmque alere.

CVm quidam tamen filiusfamilias virginem corrupisset, ex eáque filium suscepisset, illa verò contra patrem egisset vt & dotem constitueret, & partui alimenta præstare

præstare cogeretur, Audio condemnatum fuisse à Senatu patrem vt vtrumque faceret, 1 saluo sibi iure imputandi in filij legitimam quicquid eius nomine præstitisset, 2 Ea fortassis ratione quod non tam in pœnam delicti, 3 quam ad exonerandam conscientiam crimenque purgandu ea condemnatio spectare videretur. 4 De alimentis sanè minus dubitari poterat, propterea quòd sicut proprio filio alimenta præstare tenetur pater, Ita & nepoti suscepto ex filio, 5 quamuis per illegitimam commixtionem: 6 ex æquitate saltem canonica. 7 Longéque fauorabilior causa est eorum alimentorum præstandorum, quàm dotis constituendæ per patrem virgini, quam filius corruperit. 8 *Ita iudicatum est* in eadem causa.

1. Qui enim ex filio nascuntur liberi suo paterno sunt oneri vt Marcellus scribit *in l. pen. D. de agnosc. & alend. lib.* Nec quod ea iustis nuptiis nati non sint, & consequenter non sint in potestate ad rem facit, quia ius alendorum liberorum vel parentum nihil commune habet cum iure potestatis *l. 5. §. 1. & 2. D. eod.*

2. Nam cùm officium aui erga nepotem ex officio patris erga filium pendeat, videtur filius ipse à patre habuisse quod propter eum pater nepoti dare coactus fuit *l. dotem 6. D. de collat. bonor.*

3. Quæ scilicet à filio ad patrem transire non deberet, vt diximus proxima Defin.

4. Nam cùm hic agatur de salute filij, & quidem animæ non corporis, leuius videri debet incommodum, quod pater pro filio sentit quàm vt filium periclitari patiatur *arg. l. pen. in fin. D. de donat. l. cùm pater 77 §. cùm existimares de legat. 2.* Vide quæ in hanc rem scribit vir doctissimus & in Senatu nostro nunc Præses meritissimus Guill. Vocius. Sabaudiæ nostræ decus *in Academ. quæst.*

5. Ratione illa quam posuimus *num. 1. sup.*

6. Nec pugnat hoc cum iure nostro ciuili, cum etiam naturalibus alimenta debeantur ab intestato *Nouell. 89. quib. mod. natur. effic. sui cap. 12. incip. deferetis §. si quis autem 6.* Quanquam in susceptis ex damnato coitu aliud est qui nec naturales nominandi sunt nec ab ipso etiam patre alendi *Auth. ex complexu C. de incest. & inutil. nupt.*

7. Quæ nec spuriosab illegitimis hac parte distinguit *cap. cùm haberet Extr. De eo qui dux. in matr. quam pol. per adult.*

8. Solet enim dos amplior esse alimentis licet succedat loco alimentorum: vt notant ausisi ad *l. quoniam nouella 29. C. de inoff. test.*

DEFINITIO IV.

Pro filio qui probatur ingratus aut qui iam facto testamento tanquam ingratus exheredatus est, pater nihil præstare cogitur.

HOc ipsum tamen ita accipiendum videtur si non probetur ingratus filius ex ea causa ingratitudinis propter quam iustè exheredari possit: 1 Ingrato enim filio ne alimenta quidem præstare pater cogitur, 2 & multò minùs legitimam quasi filio debitam prorogare. 3 Sed ingratitudinis causam in genere allegare nihil proderit nisi & specialiter exprimatur & probetur. 4 Alioqui facilè fuerit patri legem eludere. 5 Quin & si proponas iam anteà factum à patre testamentum in quo filium exheredauerat, debet id sufficere ad excusandum patrē, ne quicquam pro ingrato filio impendere teneatur, nec exigemus ab eo probationes ingratitudinis, 6 quarum onus in heredes suos reiectum malit. 6 Neque enim hoc casu subest ea fraudis suspicio, quæ nascitur cùm ex postfacto pater filio ingratitudinem obijcit, licèt ex vetere & antiquiore causa constaram. 7 Nec mouebit si quis obiiciat, Non posse rationem vllam haberi exheredationis in testamento factæ, quandiu testator viuit, quia nec tandiu testamentum vires vllas habet: ne alioqui testamentum in cæteris omnibus inutile ad solā exheredationis notam proficere videatur. 9 Nam respondebitur, tantam quidem non esse vim exheredationis viuo patre, vt non reuocari possit pro arbitrio patris quandiu viuit, 10 Sed tamē quandiu reuocata non est, causáque ingratitudinis subest, non debere deteriorem esse conditionem patris viui, quam mortui, 11 nec meliorem filij ingrati viuo patre, quàm eo mortuo. 12 Absurdum enim fuerit plus iuris habere filium ingratum in legitima viuo adhuc patre, quam si is iam defunctus esset. 13 Porrò quod de legitima dicimus idem de alimentis quoque dictum intelligi debet: Nam ex quibus causis pater filium exheredare atque à legitima aut legitimæ supplemento summouere potest, ex iisdem potest etiam alimenta ei denegare. 14 *Ita iudicatum est* in eadem causa.

1. Quas ingratitudinis causas omnes expressit Iustin. *in Nouell. 115. vt cùm de appell. cognosc. § aliud quoque capitulum.*

2. *l. si quis à liberis 5. §. idem iudex* & ibi Bart. *D. de agnosc. & alend. liber.*

3. Difficilius enim est vt legitimam quis debeat præsertim viuus, quàm vt alimenta, vt videre est in spuriis ex damnato coitu susceptis, quibus licet legitima nulla debeatur ne quidem ex æquitate canonica, alimenta tamen ea ex æquitate debentur vt dixi *Def. prox. num. 7.*

4. Intellige quòd exprimi debeat per patrem & probari quemadmodum & mortuo patre probanda esset per ipsius heredes *A. Nouell. 115. §. aliud.* iunct. *l. omnimodo 30. C. de inoff. test.* quibus constitutionibus correctum est ius antiquum quo liberi exheredati tanquam ingrati cogebantur probare se immerenter exheredatos *l. liberi 28 C. eod.*

5. Quod non est ei permittendum cùm filij ad paterna bona venientes pene ad propria veniant *l. in suis 11. De lib. & posth. l. 1. §. largius de succ. edict.* ubi professio patris grande præiudicium adfert filio *l. 3 § Iulianus D. de agn. fil. l. 6. l. eaque pater 13. C. ex quib. caus. inf. irrog. fuerit l. Impp. 19. in pr. D. de probat.*

6. Nec enim cogendus est pater de causis ingratitudinis cum filio litigare, sufficitque exheredationem illam carere fraudis suspicione.

7. *arg. l. multi 18. de lib. & posth. l. pen. § fin. de cur. fur. l. 10. §. 1. l. 47. in princ. de bon. liber.*

8. Intellige, quominus reuocari possit, quoniam effectus eius confertur post mortem *l. 2. D. qui test. fac. poss.* & suprema voluntas est ambulatoria vsq. ad supremum vitæ exitum *l. 4. D. de adim. legat. l. cùm hic status 32. §. pœnitentiam D. de don. int. vir. & vxor.* Cæterùm necesse est ab initio testamentum valere & vires habere vt morte confirmari possit *l. 4. D. qui test. fac. poss. l. si filium 7. D. de lib. & posth. l. si alienū 49. § 1 D. de hered. inst.* iunct. *l. pen. t. D. de regul. iur.*

9. *arg. l. filium 20. D. de bon. poss. contr. tabul.*

10. Cùm possit filius quandiu pater viuit offensam ipsius placare, & eiusdem voluntatem promereri *arg. l. cùm quidam 24. de leg. 2. Alex. in l. 1. n. 33. sol. matr.* Curia *in memor.* in v. ib. *filiusf. qui à patre.*

11. Imò eo meliorem quod pater quandiu viuit nullam legitimam filio debet *l. 1. § si impubere D. de collat. bonor.*

12. Imò tantò deteriorem quanto indignior est cui subueniatur. filius qui cùm possit quandiu pater viuit, veteris ingratitudinis memoriam delere, noua obsequij & obseruantiæ exhibitione, de patre tamen placando non cogitat, ingratúsque remanet.

13. Cùm ratio legitimæ non nisi inspecto mortis tempore ponatur *l. cùm quæritur 6. C. de inoff. test.*

14. Bart. *ad l. si quis à liberis 5. § idem Iulianus per ill. text. D. de agnosc. & educand. lib.*

DEFINITIO V.

Publicatis bonis filij non videntur ea publicata quorum pater habet vsumfructum.

ILlud magis mirum est quòd si filiusfamilias condemnatus bona quædā habeat aduentitia, quorum vsusfructus ad patrem pertineat, 1 non possunt illa vendi aut fisco applicari pro delicto filij, si non pater ipse consentiat: 2 Nec si vsumfructum patri saluum esse fiscus velit, 3 quia fieri nequit vt vllo iure pater eorum bonorum vsumfructum habeat aut retineat prætterquàm intuitu, & contemplatione proprietatis ad filium pertinentis. 4 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *Ex l. cùm oporteat 6. & l. vlt. C. de bon. quæ liber.*

2. Capell. Tholos. *decis. 2.* & ibi Aufrer. faciunt notata per Bar. cum apostill. *ad l. Stichum 16 D. de peculi. legat.*

3. Nihil enim vetat vendi fundū detracto vsufructu aliter ve ab vsufructu separari, nec nisi nudæ proprietatis æstimatione fieri *l. cùm in fundo 28 præsertim §. 1 xor vero D. de iur. dot. l. 6. § 1. D. de vsufr. l. 4. D. si vsufr. pet. l. si quis 6. §. pen. D. com. diuid.*

4. Est enim hic vsusfructus non formalis, vt nostrorum verbis vtar, sed causalis, id est cum proprietate coniunctus, à qua proinde separari nullomodo potest quin alius fiat, & consequenter hoc ipso intereat, cúmque ad patrem non nisi iure potestatis pertineat, consequens est vt proprietatem amittente filio nullum possit pater vsumfructum retinere. Ita fit vt propter coniunctum ius patria filius proprietatem retineat quàm alioquin amitteret. facit *l. si is qui 29. D. de lib. leg. l. cum hereditate 55. De acq. her. l. 4. D. de decur.*

DEFINITIO VI.

De patre petente restitutionem aduersus obligationem a se contractam vt filium à carceribus liberaret.

PAter qui vt filium diuturnioris carceris tædio iam vexatum eximeret pro eo se obligauit, atque ita vt liberaretur obtinuit, 1 non iustam habet causam petendæ in integrum restitutionis, ob id solum quod paterna pietate coactus, cùm nihil ipse deberet, se obligauerit. 2 Quænam enim obsecro iustior patri causa esse potest contrahendæ pro filio obligationis, quam paternæ affectus pietatis? 3 Itaque nec illud inspicimus an perperam & pro indebito, an pro debito filius in carceres detrusus esset. Sufficit enim detrusum fuisse, nec aliter liberari potuisse quàm si aut soluisset, aut fideiussorem vel expromissorem dedisset, Vt dici possit non sine causa factam obligationem. 4 Et verò vix est vt non sit in dolo pater, qui vt filium carceribus eximeret vltro se fideiussorem pro filio obtulit, si eo liberato velit in integrum restitui, nec paratus sit filium in eodem statu reponere. 5 Maximè verò si præcesserat condemnatio, quamuis iniusta propter quam filius in carceres detrusus fuisset. 6 Multò magis si addas de iure in integrum restitutionis apud eum iudicem disputari qui de viribus & iniquitate condemnationis cognoscere non possit. 7 Non est dissimile quod alibi scripsimus, 8 pronunciatum sæpius à Senatu, Mulierem quæ ad liberandum à carceribus maritum soluendámque pro eo mulctam ex causa criminis irrogatam alteri se obligauit non esse iuuandam Velleiano, Quamuis certum sit nihil non facturam mulierem cogente scilicet pietate, vt maritum alioqui virgis cædendum, aut ad triremes damnandum ab imminente periculo eximat conuertendæ pecuniariæ pœnæ in corporalem. 9 *Ita Senatus* pro Andræa Callier contra Petrum & Ioannem Verdon 6. Cal. Iunij 1594.

1. Finge per sententiam dictum fuisse vt non priùs eximi carceribus posset filius, quàm satisdedisset. Rebus enim iudicatis standum est *l. si patronus 12. §. si quis cùm esset D. de bon. libert.* Adde *l. 7. §. vlt. qui satisd. cog.*

2. *arg. l. si duo 5. §. vlt. D. si quis caution.* Nec aliud erit etiamsi filius pro quo se pater obligauit post condemnationem decesserit *l. si verò 5. D. qui satisd. cogant.*

3. *arg. l. cùm is 32. §. mulier D. de cond. indeb. l. & si quis 14. §. sed interdum De relig. & sumpt. funer.*

4. *arg. l. naturalis 4. §. quòd si faciam l. si dominus 8. & seq. l. solent 15. D. de præsc. verb. l. 4. D. de condict. caus. dat. l. quamuis 8. §. si pro primo D. ad SC. Velleian. vers. proinde.*

5. Nam & hoc est ex natura cuiuslibet restitutionis in integrum vt omnia in pristinum statum restitui debeant & vnusquisque ius suum recipere *l. quòd si minor 24. §. restitutio D. de minor.* Diat in *tit. De reputat. quæ fiunt in iud. in integ. rest.* Adde *l. si eum 10. in princ. & l. seq. D. si quis caut. l. quidã 38 & seq. D. de dolo.*

6. Rebus enim iudicatis standum est vt dixi *num. 1. ex l. si patronus 12. §. si quis de bon. libert. l. seruo 65. §. cùm prætor ad SC. Treb.*

7. Nam de iniquitate sententiæ ab alio iudice redditæ non potest cognoscere alius iudex nisi qui superior sit & ea causa appellationis *l. si prætor 75. D. de iudic.* Iunct. *l. in causa 16. §. vlt. cum duab. ll. seqq. D. de minor.*

8. *Sub tit. ad SC. Velleian. Defin.*

9. Solet enim fieri hæc pœnæ commutatio ex pecuniaria in corporalem quoties non habet condemnatus quod possit in ære soluere *l. 1. §. vlt. D. de pœn. l. si quis iniuriam 35. D. de minor. l. qui ædes 9. D. de incend. ruin. & naufrag.*

DEFINITIO VII.

De patre qui consensit nuptiis filij accipientis dotem, nec nisi portionem quæ se mortuo ad filium peruentura erat pignori obligauit.

PAter, cùm filiofamilias vxorem ducenti non modò autoritatem sed etiam consensum accommodaret 1 obligauerat in causam restituendæ dotis eam duntaxat bonorum suorum portionem quam defuncto se filius esset habiturus. 2 Non eò minùs cætera quoque patris bona obligata intelligentur. 3 Nec tantùm si filius viuo patre decesserit (quo casu cessante conuentionis expressæ potestate tacitam hypothecam lege inductam locum habere necesse est, 4) sed etiam si patri filius superuixerit, neque portio quam filio reliquit sufficiat ad dotis restitutionem. 5 Quoniam hoc ipso quod pater nuptijs filij consensum præbet, omnia bona ipsius pro dote obligata intelliguntur, eáque obligatio contrahitur ipso iure, & sola legis potestate. 6 Proinde impediuntur pactiones omnes quæ dotis causam facere possunt deteriorem, 7 Cuiusmodi illa est per quam ius pignoris imminuitur, ne salua esse tota dos possit. 8 Nec ad rem facit quod dici solet Expressum facere vt cesset tacitum. 9 Id enim tum demum verè dicitur cùm tacitum pendet ex sola eius voluntate, qui expressim voluntatem suam declarat. 10 Cur enim credatur aliud voluisse, quàm quod expresserit? 11 At ius tacitæ illius hypothecæ qua de agimus, non ex eo acquiritur mulieri, quasi maritus aut mariti pater videatur bona sua pro dote obligasse, 12 Sed quòd vel inuitis iis ita lex ferat, vt bona vtriusque omnia ipso iure, sicuti diximus, obligata intelligantur. 13 Proinde nihil interest an expresserint vt quædam tantùm essent pignorata. 14 Nam etsi disertis verbis pater cauisset ne quicquam ex bonis suis pro dote quàm filius acciperet, obligatum videretur, vtique conuentio non valeret, essétque fortior potestas legis. 15 *Ita Senatus* in causa Philiberti Bouier & Ioannis Treyuet procuratorum 3. Cal. Maij 1595.

1. Plus enim est consensum quàm autoritatem accommodare. Qui enim autoritatem tantùm præstat, se non obligat nec sibi nocet secus est in eo qui consentit nisi lex contra disponat *l. cùm quadam 26.* vbi hæc verba *autoritas consensus* tanquam diuersa ponitur disiunctum *C. de admin. tut. l. vlt. D. de inoff. test. l. sicut 8. § non videtur D. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit. l. tutorem 22 D. de his quæ vt ind. l. 4 § quæsitum est l. si cùm fund. De dolo except. l. fideiussor 26. §. pater in fin. D. de pignor.*

2. Non enim poterat ea portio per filium obligari qui viuo patre non erat dominus, Nec futurus erat nisi in casum malè ominosum mortis patris. Qui enim pignori obligat is necesse est vt sit dominus *l. & quæ nondum 15. §. quod dicitur D. de pignor. tot. tit. C. si alien. res pign. dat. sit.*

3. Iure scilicet tacitæ hypothecæ à Iustiniano inductæ *in l. vnic. § & vt plenius ibi: siue principales ipsæ personæ dotes dederint vel promiserint, vel susceperint siue alia pro his persona C. de rei vxor. act.* Nam & præsumitur tota dos peruenisse ad patrem tanquam ad potentiorem *l. si cùm dotem 22. §. transgrediamur D. solut. matr.* vbi Bart. & cæteri.

4. Filio enim prædefuncto deficit condicio pignoris collati in id tempus quo pater prædecessisset. facit *l. si fundus 16. §. aliena res D. de pignor. l. rem alienam 41. D. de pign. act.* Habent enim hæc verba implicitam condicionem *l. si debitor 39. §. verisimile.* vbi Bart. *D. de contr. empt. l. Mæuio 41 §. 1. in fin. de legat. 2.* longe *l. grege 23. § si sub condicione D. de pignor.*

5. *Auth. res quæ C. comm. de legat. & in corp.* vnde sumitur.

6. *d. l. vnic. § & vt plenius C. de rei vxor. act.* iunct. *d. §. transgrediamur.*

7. *l. Attilicinus 17. D. de pact. dot.*

8. Etsi enim creditor qui minùs idoneum pignus accepit non amittit exactionem eius debiti quantitatis in quam pignus non sufficit *l. creditor 26 D. de reb. cred. l. quæsitum 9 §. 1. D. de distr. pign.* tamen constat plus cautionis esse in rem quàm in personam *l. plus cautionis 25. de reg. iur.* etiamsi debitor soluendo sit *l. cum debitore 3. D. de pignor. act.* iunct. *l. diuortio 35. in fine princ. D. de negot. gest.* nec aliter videri idoneè cautum esse quàm si vel fideiussor vel pignora accepta sint. *l. si mandatu 59. §. vlt. D. mand.*

9. *l. vlt.* vbi vulgo nostri notât *C. de pact. conuent. tam sup. dot.*

qui

qui tamen locus id non probat Ibi enim tacita hypotheca nulla est nisi quæ à Iustiniano inducitur, quam porro ille nullam inducit. Nisi eo demum casu quo mulier sibi non cauerit per expressam. Melius probatur id bene ait dictum ea *l. cùm ex filio 39. §. filio. de vu g. & pup. subst.*

10. *vt in d. § filio iunct. l. tam hoc iure 4. eod* facit *l. seruo libertatem 47. D. de cond. & demonstr.*

11. *l. vnic. §. sin autem ad deficientis C. de caduc. toll.* facit *l. Labeo. §. vlt. de supell. legat.*

12. Vt in cæteris tacitis hypothecis euenire solet *l. 4. & 6. D. in quib. caus. pign. vel hypoth. tacit. cont.*

13. Fauore dotis, in cuius tacita hypotheca speciale est vt ei renunciari non possit *arg. d. l. Assiduis* cùm tamen cæteris possit si contrahentes velint.

14. Facit *l. vlt. D. in quib. caus. pign. tac. contr.* vbi pignus ab herede tutoris datum in residuam quantitatem debiti post solutionem maioris partis ex transactione inter eos facta, intelligitur obligatum in veterem contractum pro quo scilicet & pro omni debito tutelæ obligata erant tacitè bona omnia tutoris *l. pro officio 20. C. de admin. tutor.*

15. Speciali ratione & singulari iure ac fauore dotis, vt dixi *num. 13.* Vide Boer. *decis. 332.*

TIT. X.

Quand. fisc. vel priuat. debit. sui debit. conu. poss.

DEFINITIO I.

Creditor venditoris an & quatenus agere possit contra emptorem eundémque precij debitorem si venditor nondum ex parte sua contractum impleuerit.

CVm Titius debitor tuus fundum mihi venderet communem sibi cum sorore, 2 promiserat cautum se vt eam venditionem soror intra mensem ratam haberet, 3 nec tamen curauerat. Interea egisti contra me, vt tibi soluerem precium quod debitori tuo debebam, 4 Vocato etiam in eam rem Titio vt me liberaret, ne mea quicquam interesset vtri soluerem. 5 Si sit ille contumax, æquum quidem erit condemnari me tibi ad solutionem precij, 6 ne alioqui & rem habeam & precium: 7 Sed tamen satisdare te oportebit de restituenda pecunia si ratam venditionem habere soror venditoris mei te satagente nolet, 8 aut non poterit, 9 ex eáque causa pecuniam habere malim quàm rem retinere. 10 Non enim fieri potest vt ex contractu inter me & Titium initio plus iuris aduersum me habeas quàm Titius ipse esset habiturus, 11 qui porrò contractū ex parte sua omnimodo & antè omnia implere cogeretur. 12 Itaque non nisi fiduciariam &, vt loquuntur, prouisionalem condemnationem fieri oportet. 13 Diffinitiuam verò in id tempus differri quo constet an ratihabitio vlla sequi possit necne, & an rem emptam habere malim sine spe ratihabitionis, an pecuniam. 14 Nam sicuti cogendus non sum stare venditioni cuius legi non pareatur nisi præstetur mihi quanti mea interest, 15 cùm aliter non fuerim empturus, 16 Ita prætextu non secutæ ratihabitionis pecuniam precij retinere non possum quandiu rem ipsam habeo: 17 Ne quidem ex conuentione quia bona fides hanc non patitur conuentionem vt emptor & rem & precium retineat. 18 Ideóque tametsi iusta causa fuerit retinendæ pecuniæ, forte quòd nec ratihabitio nec satisdatio 19 præstaretur, totius tamen eius temporis quod post traditionem intercessit vsuræ debebuntur; 20 non propter moram, 21 sed in locum & vicem fructuum ex re ipsa perceptorum. 22 Etenim quæ iuris ratio & æquitas impedit ne aut emptor aut venditor rem preciúmque simul retineat, eadem facit ne & rei fructus & precij vsuras retinere possit. 23 *Ita Senatus* in publico auditorio ex tempore Prid. Cal. Febr. 1589. Et rursus in alia causa 16. Cal. Iun. 1591.

1. Neque enim debitor ob id solum quod debitor est res suas etiam pignoratas vendere prohibetur. Alienat siquidem cum sua causa & citra præiudicium creditoris *l. distractis 14. & seq. C. de pignor. l. si debitor 12. C. de distr. pignor. l. si conuenerit 18. §. si fundus D. de pign. act.*

2. Nam & communis res vendi potest sicut & aliena, scilicet vt valeat ipso iure venditio & obligetur venditor de euictione, sed non vt prohibeatur dominus iure suo rem vindicare *l. rem alienam 28. D. de contr. empt. l. vlt. & pass. C. de commun. rer. alien.*

3. Est enim necessaria ea ratihabitio vt totius rei communis dominium emptori acquiratur *l. portionem 4. & pass. C. de commun. rer. alien.*

4. Siue quod esses hypothecarius creditor, & nomina quoque debitoris tui obligata haberes iuxta *l. nomen 4. C. quæ res pign. oblig. poss.* siue quod alia debitoris tui bona nulla essent quæ pignoris loco capere posses *l. 2. C. hoc tit.*

5. Liberatur enim etiam qui soluit alteri quàm cui debet dummodò consentiente creditore, vel iubente *l. solutam 49. D. de solut. l. fugitiuus 19. eod. l. inuito 12. C. eod.*

6. Cùm futurum sit vt perinde liberer qui iubente iudice soluerim te propter contumaciam saltem tacitè consentiente *arg. l. aut præter 7. §. 1. vers. quid tamen D. de minor. l. sancimus 25. C. de admin. tutor.*

7. Quod bona fides non patitur *l. ex empto 11. §. qui autem. l. bona fides 50. D. de act. empt.*

8. Nec enim socius partis suæ alienationem à socio factam ratam habere cogitur, nisi cùm à fisco vendita fuit cuius in ea re proprium & singulare priuilegium est *l. 2. C. de commun. rer. alien. l. vnic. C. de vend. rer. fiscal. cum priuat. commun. lib. 10. tit. 4.*

9. Fortè quam alij iam vendiderit, quo casu crimen stellionatus incurreret si eiusdem rei venditionem suo nomine ab alio factam ratam haberet, perinde acsi ipsa venderet *l. 3. §. 1. D. de crim. stell.* adeóque crimen falsi *l. qui duobus 21. D. ad leg. Cornel. de fals.*

10. Non enim videor rem habere quandiu mihi à domino auferri potest *l. rem in bonis 52. D. de acq. rer. dom. l. quod euincitur 190. de reg. iur. l. non videntur 167. l. omnes 1. 9 §. 1 eod.*

11. *Vulg. l. nemo plus iuris 54. l. aliud est 160. §. absurdum eod.* cum similib. Textus est in *l. 3. C. hoc tit.*

12. *Vulg. l. Iulianus 13. §. offerri D. de act. empt. l. si pater 8. in fin. C. eod. l. cùm fundus 31. ad fin. in vers. sed adsuere D. de reb. credit.*

13. Cui locus esse solet quoties aliquid est quod impedit aut remoratur sententiam diffinitiuam, nec eò minùs tamen interim prouidendum est vt in *l. ventre 84. D. de acq. hered. l. 1. D. de damn. infect.* cum simil.

14. Cum enim diffinitiua sententia non possit ferri sub conditione nec sub incerto *l. 3. & 4. C. de sent. quæ sin. cert. quant. prof. l. 1. §. biduum D. quand. app. sit. & intr. quæ temp. l. qui testamento 37. De excus. tut. l. in sententiis 59. D. de re iudic.* expectandum necessariò est vt sciatur quid in facto certū sit, priusquam ad sententiam deueniri possit.

15. *l. cùm te fundum 6. C. de pact. int. empt. & vendit.*

16. *l. tutor 47. §. 1. D. de minor. l. quòd si vno 13 D. de in diem addict. l. si quis aliam 46. D. de solut.*

17. *arg. d. §. offerri cum §. seq.*

18. *d. l. ex empto 11. §. qui autē & d. l. bona fides 50. D. de act. emp.*

19. Quæ vsque præstanda est quoties in limine contractus imminet periculum euictionis *l. si post perfectam 4. C. de euict. l. pen. §. 1. D. de peric. & commod. rei vend.*

20. *d. l. Iulianus 13. §. veniunt 20. de act. empt.*

21. Etsi regulariter vsuræ non nisi propter moram non soluentium infliguntur *l. cùm quidam 17. § si pupillo in fin. de vsur. l. Titia Seio 87. §. vsuras de leg. 2.*

22. *Vt in l. curabit 5. C. de act. empt.* cuiusmodi vsuræ etiam iure canonico debentur sicut & quæ sunt in vicem eius quod interest *cap. salubriter. extr. de vsur.*

23. *d. l. Iulianus §. veniunt l. liberalitatis 16. §. 1. D. de vsur. l. non omnis 23.* vbi est text. elegans *D. de pign. act.*

DEFINITIO II.

De nomine debitoris capto pignori in executione iudicati. De differentiis pignoris conuentionalis & iudicialis.

Potest creditor nomē sui debitoris capere pignoris loco etiā in executione iudicati, [1] si modò debitor debitoris fateatur se debere. [2] Nā si neget prius est vt à creditore suo côueniatur quàm à creditoris creditore, qui vtique nullam eo nomine actionem habet. [3] Loquuntur enim de creditore chirographario, qui nullum pignus habet in bonis condemnati nisi quod in iudicati executione captum, & hoc ipso constitutum sit. [4] Nam siue nomen debitoris pignori datum sit specialiter, siue in generali bonorum omnium obligatione contineatur, [5] constat vtilē ex ea causa actionem competere creditoris creditori per quam assequi possit vt probet debitori suo deberi: [6] Vtroque tamen casu inficianti debitori debitoris inhiberi potest ne soluat ei cuius debitor esse dicitur, [7] quoniam in eo nulla illi fit iniuria siue debeat, siue non, [8] & nihilominùs superioris creditoris indemnitati consulitur ne in eius necem inter debitorem & debitoris debitorem colludi possit, [9] si ex postfacto appareat iam tum fuisse debitū cùm nomen debitoris pignori capiebatur. [10] Sed & in eo multum refert an qui agit in debitorē debitoris fuerit creditor pignoratitius necne, quia si pignoratitius nō fuit, nō aliter benè captum pignus intelligitur, quàm si alia bona nulla sint mobilia aut immobilia, aut se mouētia. Hæc.n. si qua sint priùs capi & excuti oportet, [11] quia nomina debitorū nō sunt ex iis bonis quorū obligatio sūmo & stricto iure permissa sit. [12] Quod non similiter locum habet si omnia debitoris bona creditori fuerunt obligata. Est enim eo casu in arbitrio & electione creditoris quænam pignora malit persequi. [13] Nec debitoris debitor iuuari potest exceptione non factæ excussionis, [14] quæ nouo iure competit tertiis possessoribus, [15] quandoquidem vulgatum est iura non possideri. [16] Eo tamen iure vtimur vt is quoque creditor qui ante sententiam pignus nullum habuit perinde possit iudicati exècutionem incipere à debitore debitoris sui, etiam cùm alia bona sunt, atque si pignori iam antea idipsum nomen habuisset. [17] *Ita Senatus* extempore 6. Cal. Aug. 1591. & rursum pro N. Vulliod 7. Id. Mart. 1593.

1. *l 2 C hoc tit.*

2. *l si debitum 3. eod. l. à Diuo Pio 15. § si rerum in fin. & §. sed rerum D de re iudic. l fiscus 6. D. de iur. fisc.*

3. Si debitor debitoris neque delegatus sit, neque debitum constituerit. *l si soluere pen. C. de nouat.*

4. De quo etiam loquitur *l 2. & tot. hic tit.* C Non enim bona debitoris cuiuslibet sunt tacite obligata creditori sed ea certis tantùm causis *l. 1. & tot. tit. In quib. caus. pign. D. & C.*

5. Potest enim vtroque modo obligari *l. 4. C. qua res pignor. Bart. l. Quintus §. argento De aur. & arg. legat.*

6. *d l 4.* in postremis illis verbis: *quatenus tamen ipse debet,* cui enim permissum est consequens, necessariò & permissum intelligitur antecedens. *vulg. l ad rem mobilem 56. & l. ad legatum 62. D. de procur.*

7. Dummodo tamen probauerit creditoris creditor sibi deberi *d. l. 4.* facit *l. 3. C. de nouat. l. vlt. D. de leg. commiss.* Paris. *cons. 107. n. 65 & seqq pars 3.* Nat. *cons. 300.*

8. Cùm inhibitio illa & denunciatio eum excuset ne in moram incidat dummodo iusta causa fuerit eius faciendæ *d. l. vlt. de leg. commiss. l. vlt. D. de transact. l. ait prætor 7. §. 1. D. de minor.* Maximè verò si ea denunciatio facta sit autoritate iudicis, vt in *d. §. 1. l. non videntur 162. §. 1. de reg. iur. instit. l. in damni 169. eod. l 4. De aqua & aqua pluu. arc. l. iniuriarum 13. § si quis quod D. de iniur.*

9. Neque enim id ferendum est *l. 5. C. de pignor. l. si creditor 15. C. ad leg Cornel. de fals. l. si pariter 9. D. de lib. caus.*

10. Id enim omnimodo probandum est *d. l. nomen 4. C. quæ res pign.* in illis verbis: *vsque ad id quod tibi deberi à creditore tuo probaueris.* Est tamen aduersus denunciationes, &, vt vocant, sequestrationes huiusmodi promptissimum remedium satisdationis vt scripsi *Def. 5. num. 3. sup. de prohib. sequestr. pecun.*

11. *d. l. à Diuo Pio 15. §. sic quoque D. de re iudic. l. non prius 4. C. hoc tit.*

12. Vt innuit *d. l. nomen 4.* in illis verbis: *iampridem placuit l. postquàm C. de hered. vel act. vend. l. si conuenerit 18 D. de pignor. act.* vbi Paulus scribit tuitione prætoria defendi pignus nominis, vt intelligamus non valere ipso iure non magis, quàm pignus pignoris, licèt illud etiam receptum sit *l. grege 13. § cum pignori D. de pignor. l 1. C. si pign. dat. sit.* Vtriusque iuris rationem pete ex iis quæ scripsi *lib. 8. Coniect.*

13. *l. creditoris 8. D. de distr. pignor. cum similibus.*

14. Quia iuuatur aduersus creditorem non chirographarium in executione iudicati *D. l. à Diuo Pio § sic quoque d. l. 4. C. hoc tit.*

15. *Auth. hoc si debitor C. de pignor. & in corp.* vnde sumitur Nouell. *4. De fideiuss. cap. 2.*

16. *§. incorporales Inst. de reb. corp. & incorp. l. 3. in princ. & §. 1. D. de acq poss. l. 4 § si viam l si aliena 10 §. 1. De vsucap. l seruitutes 14. D. de seruit.* constat autem non factæ excussionis exceptionem fauore duntaxat possessionis inductam esse vt probāt verba constitutionis. Vide quæ scripsi de differentiis pignorū conuentionalis, iudicialis, & prætorij *d. lib. 8. Coniect.*

17. Quasi nihil interesse neque condemnati vnde soluat id quod omnimodo soluere debeat, neque primi debitoris cui soluat cùm æquè liberetur soluendo creditori creditoris sui, præsertim autoritate iudicis interueniente, Vt scripsi *Defin. prox. num. 5. & 6. supr. eod.*

DEFINITIO III.

De pignore per antichresim constituto à debitore debitoris.

Qvid ergo si debitoris debitor creditori suo fundum pignori dederat in antichresim? [1] Idem fundus creditori quoque creditoris pignori obligatus intelligetur. Est enim accessio nominis quod ipsum obligatum est [2] siue ex conuentione siue autoritate iudicis per se aut per appàritorem exequentis iudicatum. [3] Sed an cogetur creditor creditoris contentus esse eo pignore? Minimè, quia nec creditor ipse cogeretur, sed posset si mallet debitum exigere, eóque accepto pignus reddere. [4] Nisi ponas conuenisse inter debitorem & proprium creditorem vt fructibus fundi in vicem vsurarum contentus creditor exigendi ante certum tempus debiti ius non haberet. [5] Tunc enim nec creditoris creditor ante id tempus exigere poterit, [6] ne plus iuris habere videatur ex persona debitoris sui quàm debitor ipse idémque creditor aduersus debitorem suum esset habiturus. [7] Nimirum si conuentio illa de non exigendo interea debito tùm interposita sit cùm pignus contrahebatur, aut saltem priusquàm creditoris creditori ius vllum pignoris in eo nomine quæsitum esset. Alioqui iure iam quæsito constat nihil fieri posse in præiudicium creditoris. [8] *Ita Senatus* in eadem causa. Iunge Defin. 3. infr. de compensat.

1. Hoc est ea lege vt creditor fructus pignoris perciperet in vicem vsurarum debiti *l. si is qui 11. §. 1. D. de pignor. l. si pecuniam 33 D. de pign. act.* De vtraque antichresi expressa & tacita vide quæ scripsi in *Decad. De error. pragm.*

2. Ideóque sequitur nomen quod obligatum intelligitur cum sua causa *l. periculum 30. D. de pign. l. cum ea conditione 68. §. 1. D. de euict.*

3. Omnis enim vtilitas nominis pignori data captáque intelligitur, Nec quicquam hac parte differt pignus conuentionale à iudiciali.

4. *l. 1. C. de pign. l si pro mutua 8. in fin. C si cert. pet.* Pignoris enim datio non liberat debitorem, at neque venditio nisi totum debitum creditor perceperit *l. creditor 28. D. de reb. cred. l. si creditor 26. D. de solut.*

5. Nam & vsuras in futurum tempus acceptas vel in stipulationem deductas esse sufficeret ad inducendum tacitum pactum de non petendo *l. qui in futurum 67. D. de pact. l. 2. § pen. D. de dolo excep.*

6. Est enim id singulare ius fisci *l. 1. C. de cond. ex leg.*

7. Qui porrò ante diem agere non posset *l. si mandauero 22. in pr. § 1 D. mand.*

8. *l. vlt D. de pact.* Non tamen videtur ius vllum quæsitum creditori creditoris antequam denunciauerit debitori sui debitoris qui interea potest creditori suo impunè soluere *d. l. 4. C. quæ res pign.* Cur non igitur & cum eo paciscі? Vide tamen quæ scripsi *lib. 12. Coniect. & infr. Defin. 9. num. 8.*

DEFINITIO IV.

Si creditor idémque debitor pignus quod à debitore suo accepit deteriorauerit.

At quid si creditor qui fundum pignori acceperat in antichresim, eum fecerit malè vtendo deteriorem, ita vt vel de dolo vel de culpa teneatur? An nocebit ea res credito-

creditoris creditori cui nihil imputari potest? Nocebit vtique. 1 Etsi enim de pignoris deterioratione non prius quæri solet, quàm agatur pignoratitia, 2 quæ potiò non competit nisi soluto debito, 3 constat tamen damnū quod in pignore datum est creditorem in rationem debiti deducere cogendum esse: 4 Proinde quamuis pecuniâ per debitoris debitorem creditori creditoris solutâ, futurum sit vt saluam habeat primus debitor pignoratitiam cōtra proprium creditorem 5 eundémque pignoris possessorē, 6 Ipsius tamen interest si malit vt antè solutionem damnū quod in pignore contigit imputet creditori creditoris, 7 quandoquidem multò commodius ei futurum sit non soluere quàm solutum repetere. 8 Neque verò æquū est meliorem esse condicionem superioris quàm proprij creditoris 9, cùm sit etiam quod ei imputetur, cur non fuerit diligentior in exigendo debito, & auferenda pignoris possessione 10 ab eo quem ex contrario passus est in pignore malè versari. 11 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Ea ratione posita *in Def præced. num.* 7. ne plus iuris habere videatur creditor creditoris ex persona sui debitoris quàm debitor ipse esset habiturus contra *l. quod ipsis* 143. *l. ex qua persona* 149. *l. aliud est* 160 *§. absurdum De reg. iur. l. creditor* 12. *De diuers. temp. præscr.* facit *l. omnes* 156. *§. plerumque De reg. iur. cum concord.*

2. Quia nec priùs quicquam videtur debitoris interesse *l. si rem* 9. *§. omnis D. de pign. act. l. nec creditores* 10. *C. eod.* Excipe casum *l. vlt. in fin. princ. D. eod.*

3. Aut saltē oblato, & si creditor nolit accipere, obsignato *d. l. nec creditores l. si dominium* 9. *l. creditor* 20. *C. de pignor.*

4. *l. 3. l. creditor* 7. *C. de pignor. act. l. creditor* 15. *l. eleganter* 24. *§. vlt. l. vlt. in princ. D. eod.*

5. *l. debitor* 40. *§. vlt. eod.*

6. Nam si creditor creditoris possideat illi ipsi soluendum est quod primo & proprio creditori debetur, atque ita contra ipsum quoque pignoratitia agendum *l. grege* 13. *§. cùm pignori D. de pignor. l.* 2. *C. si pign. pignor. dat. sit.*

7. Quia imputatio illa cùm fiat ipso iure, facit vt tanto minùs in debito superesse intelligatur *arg. l. 1 & 2. C. de pign. act. d. l. eleganter* 24. in illis verbis: *ilico pignus ancilla soluitur D. eod.*

8. *l. 3 D. de compens. l. si stipulatus* 15. *in princ. D. de fideiuss.*

9. *l. nomen* 4. *in fin. C. quæ res pign.*

10. Quod vtique pro suo iure facere poterat *d. §. cùm pignori.* Iunct. *l. si conuenerit* 18. *D. de pign. act.*

11. Nam & sola patientia nonnunquam delinquitur cùm quis patitur alium facere quod prohibere posset *l. Imperator* 7. *D. qui sin. manumiss. l. 1. C. si mancip. ita venier. l. culpa caret* 50. *l. nullum* 109. *de regul. iur.*

DEFINITIO V.

De executione facta in nomen debitoris alien pro debito procuratoris.

CVm procurator tuos centum tibi debita exacturus esset, idémque tantundem mihi deberet sub omniū bonorum suorum obligatione, egi aduersus debitorem tuum, eíque denunciaui ne procuratori tuo solueret. 1 Si velit ipse intercedere 2 siue proprio siue procuratorio nomine, audiendus non est, quippe in cuius potestate sit tantundem tibi soluendo liberationem consequi, 3 cùm pecunia sit ex earum rerum numero quæ recipiunt in suo genere functionem. 4 Cui consequens est, vt aliud dicendum sit si non genus, sed certa species tibi debebatur. 5 Nisi in rem suam procurator factus proponatur: 6 qualis esse intelligitur si rationum reddendarum necessitas ei remissa sit, 7 datáque libera exigendi ac pro arbitrio administrādi licentia. 8 Nam qui in rem suam procurator datus est in omnibus ferè domini iure censetur. 9 Non idem erit si tu ipse intercedas. Neque enim aut meliorem meam condicionem aut tuam deteriorem facere illud potest, quod eum procuratorem constitueris, qui meus debitor fuit. 10 *Ita Senatus* pro Antonio Fou 15. Cal. Ianuar. 1592.

1. Secundum ea quæ scripsi *Defin. 2. num. 7. sup. eod.*

2. Nam si tu ipse intercedas, non est dubitandum quin sis audiendus, cùm pro debito procuratoris tui molestiam aut damnum in bonis tuis pati non debeas, sicut nec è contrario *l. Plautius* 61. *D. de procur. l. pen. D. de compens. l. eius quod* 9. *C. eod. l.* 4. *in princ. D. de re iudic.* Ratio est in *l. ignorantia* 49. *D. de procurat. & l. vlt. C. si alien. res pign. dat. sit.* & posita est in fine huius Defin.

3. Itaque nihil eius interest, nec proinde audiri debet siue agendo siue excipiendo *l. ille à quo* 13. *§. si de testamento D. ad SC. Trebell. l. 3. D. de verb. oblig.*

4. *l. 2. §. mutui datio D. de reb. cred. l. 1. §. re contrahitur. de oblig. & act.* Idque est quod dici solet in pecunia non cogitari corpora sed quantitatem *l. si is cui* 94. *D. de solut.* iunct. *l. 1. D. de contr. empt.*

5. Quia non similiter species recipiunt in suo genere functionem *d. § mutui vers. nam in cæteris l. cum à quo* 16. *cum seq. C. de solut.*

6. Nam qui in rem suam procurator est domini loco habetur, ita vt ei quoque cuius procurator est in petitionis concursu præferatur *l. quæ omnia* 25. *in fi. l. procuratore* 55. *D. de procur.*

7. Quoniam alioqui procurator quilibet, etiam cum libera, rationem administrationis suæ reddere cogitur, præsertim si quid fraude vel dolo egerit *l. si procurator* 10. *in fin. C. de procur.*

8. Hoc vnum tamen non sufficeret si primum deesset, ex iis quæ proximè diximus.

9. *d. l. quæ omnia d. l. procuratore l. si quis in rem suam* 34. *D. de procur. l. qui stipendia* 9 *C. eod.*

10. *d. l. ignorantia* 49. *D. eod. d. l. 1. & vlt. C. si alien. res pign. dat. sit.* Hic tamen videtur eadem exceptio locum habere, nisi procurator in rem suam factus sit, quoniam eo casu solius procuratoris videtur interesse, non etiam eius qui procuratorem constituit, qui proinde si intercedat audiri non debet *arg. l. vlt. §. Titius D. de cond. indeb.*

DEFINITIO VI.

Executio facta in nomen debitoris condemnati ita demum valet, si debitoris debitor ex ea executione non lædatur.

DEbitoris condemnati debitor in iudicati executione conuentus, fassus fuerat se debere, & consenserat vt nomen suum pignori caperetur, 1 sed ea lege vt suum sibi chirographum redderetur ne quandoque a creditore proprio conueniri posset, 2 Non dubitabatur quin vtiliter pignus captum esset, tametsi condemnati consensus non interuenisset, 3 quia sicut iudicium redditur 4 ita & executio iudicati fit in inuitum. 5 Sed an cogendus erit is qui iudicatum exequitur instrumentum illud à condemnato repetere, 6 eámque rem nouam aduersus illum litem instituere vt debitoris desiderio satisfiat? Minimè, 6 cùm alia facilior & promptior ratio sit prospiciendi eius indemnitati, 7 Nimirum vt pronuncietur securum & indemnem fore debitorem qui creditoris sui creditori soluerit acsi proprio creditori soluisset. Tantundem enim proderit soluenti autoritas iubentis magistratus 8 quantum ipsa chirographi redditio prodesse posset. 9 Dicat aliquis in ciuilibus causis non posse scindi confessionem aut oblationem sed absolutè vel reiici vel acceptari debere, &, vt pragmatici loquuntur, cùm omnibus suis qualitatibus. 10 Verùm longè diuersa hæc sunt, scindi oblationem, Et per æquipollens satisfieri desiderio & securitati debitoris, 11 licet alia ratione quàm ipse voluerit. 12 *Ita Senatus* in causa N. Vulliod Matrat 7. Id Mart. 1593.

1. Quod alioqui summo iure capi non potuisset, vt diximus *Def. 2. num. 2. supr.*

2. Ipsius enim intererat vt suum sibi chirographum redderetur *l. vlt. C. ad exhib. l. solutione* 18. secundum Cuiacij emendationem *D. eod.*

3. *l. à Diuo Pio* 15. *§ si rerum D. de re iudic.*

4. *l. inter stipulantem* 83. *§. 1. D. de verb. oblig.*

5. Licèt non ab inuito *l. si index* 28. *D. de minor. l. 2 l. si longe* 7. *l. 8. & 9. C. de exec. rei iud.*

6. Ne alioqui nimis longè res abeat vt *in d. l. à Diuo Pio §. sed si emptor.*

7. Simile aliquid est *in l. stipendia* 4. *C. de execut. rei iudic.*

8. *l. ait prætor* 7. *§. 1. D. de minor. l. sancimus* 25. *C. de admin. tut. l. 1. C. si in caus. iudic. pign. capt. sit.*

9. Itaque nihil eo nomine interest debitoris *arg. l. qui tabulas* 27. *§. inde potest quæri D. de furt.*

10. *l. si ita stipulatus* 39. *in fin. D. de oper. libert. l. 2. D. de bon. libert. l. cùm quæritur* 16. *D. de admin. & peric. tut.*

11. Dici enim solet nihil referre quid ex æquipollentibus fiat *l.3.C.de inst.& subst.l.si vsusfructus 35.§.1.D.de vsufr.l.certum 6.D.de reb.cred.*

12. Sufficit enim vt nihil intersit debitoris qui reuera est liberatus *arg.l.inter causas 26.§.si is qui & l.vlt.§.1.D.mandat.* Et satis fieri dicitur ei cuius desiderium impletur *l.1.D.qui satisd.cog.l.huiusmodi 84.§.si is cui de legat.1.*

DEFINITIO VII.

Debitoris debitor qui ignorans captum esse pignori nomen suum soluit proprio creditori, omnimodo liberatur.

CVm postulante creditore iura debitoris omnia, nominaque ex causa 1 sequestrantur, constat debitoris debitorem qui posteà creditori suo soluerit ita demùm intelligi liberatum si nescierit sequestrationem. 2 Nam si sciuit siue à creditoris creditore, siue aliunde, & vndecúq; sciuerit imputare sibi debet cur vltro soluerit. 3 Sed an valeat consuetudo vt sufficiat publica præconis voce in loco & more maiorum factam esse sequestrationem? Sic enim apud Augustanos inualuisse quidam dicebant, apud quos ferè omnia moribus magis quàm legibus reguntur. 4 Placuit tamen ne quidem consuetudine induci posse vt debitoris debitor qui eam sequestrationem probabiliter ignorauit [vox enim præconis paucis innotescit 5] prohibeatur ei soluere cui scit se debere, 6 Ne alioqui materia detur circumueniendæ iustæ ignorantiæ. 7 Postcáque constitit Augustanorum quoque moribus constitutum esse vt ea executio quæ fit in iura, & nomina debitoris legitimè significari debeat iis quos creditoris creditor nolit soluere proprio creditori. 8 Quod ipsũ quomodo aliter fieri potest quàm si ex eiusmodi denuntiatione certior fiat debitor de iure creditoris exequentis 9? Proinde quãuis per iuris imperitiam debitor qui bona fide soluit post factam sequestrationem non alleget se liberatum, existimans fortasse non licuisse sibi post executionem licèt clandestinam 10 soluere, nihilominùs obtinere debet dúmodò probet solutionem: 11 solutio enim, facti: 12 liberatio iuris est. 13 Itaque cùm de eo tantùm litigatores contenderent, Vtrum ante an post executionem debitor soluisset, idque in obscuro esset, 14 Constaret tamen factam solutionem, priusquàm debitori denunciatum fuisset ne solueret, Pronunciauit Senatus liberatum debitorem. 15 Neglecta facti quæstione illa quasi superuacua, de tempore solutionis. 16 *Ita Senatus* in causa N. Cantamot & N. Chatelard Augustanorum 15. Cal. Feb. 1594.

1. Non enim nisi ex causa eiusmodi sequestratio fieri solet & debet vt scripsi *Defin.2.sup.De probib sequestr pecun.*

2. *l.nomen 4.C.quæ res pignor.l.vlt.D.de transact.* Alieni enim facti ignorantia semper excusabilis est *l.si fideiussor 29 in princ.& §.si cùm debitor D.mand.l.vlt.D.pro suo l.vero 12.§.2.l.si quis 18.D.de solut.*

3. Poterat enim habere doli exceptionem contra suum creditorem ni creditor faceret vt sequestrationis impedimentum tolleretur *arg.l.si cum emptore 16.D.de pact.l.si conuenerit 18.D.de pignor.action.l.si pecunia 77.de legat.1.*

4. Regulare autem est vt cuiusque loci consuetudinem spectari seruarique oporteat *l.1.C.quæ sit long.consl.l.4.§.vlt.D.de recept.arbitr.cum similib.*

5. *Authent. qui semel C. quomodo & quand.iudex.* Neque nouum est vt illa etiam quæ in iudicio & publicè fiunt non facilè credantur innotuisse *Auth. hunc autem C. de non numer. pecun.*

6. *l.12.§.2.l.si cùm Cornelius 82.l.32.aliud est 106.D.de solut.l.vinum qui 41.D.de reb.cred.*

7. Quæ tamen circumueniri, damnúmque afferre non debet. *§.item si adhuc Inst.de mand.l.si præcedente 58.d.l.si fideiussor 29.in princ.& §1.& 2.l.inter causas 26 §.1.D.eod.*

8. Vt & in specie *d.auth.hunc autem.*

9. *d l.nomen d.l.aliud est d.l.si fideiussor §.si cùm debitor.* facie *l.5.§.item si quis D.de cond.caus.dat.* Potest tamen alites etiam quàm per denunciationem nota fieri sequestratio debitori scilicet per proscriptionem, de qua *in l.sed si pupillus 11.§.de quo palam* iunct. *§.seq.D.de inst.act.*

10. Clam enim fieri dicitur, quicquid fit ignorante eo cui denunciandum fuit *l.3.§.clam facere D.quod vi aut clam.*

11. Hic enim optimè locum habet *tit.C.vt quæ desu.aduoc.part.iud.suppl.*

12. *l.consilio 7.§.vlt.D.de curat fur.*

13. Certi enim sunt modi ad hoc inducti iure ciuili vt quod alicui deberi cœpit desinat deberi *l.obligationum ferè 44.§.placet de oblig.& act.* Inter quos est solutio cuius potestas illa est, vt nõ tantùm iuris autoritate sed etiã naturaliter obligationẽ dissoluat *l.verborũ 107.D.de solut.Et tit.Inst.quib.mod.toll.obl.in princ.*

14. Vt solẽt plerũq; obscuræ esse quæstiones facti non iuris *l.à tutore 109.D.de cond.& demonstr.l.2.D.de iur.& fact.ignor.*

15. Hic enim plus in re erat quàm in existimatione ideóque ignorantia iuris non impedit potestatem iuris vt nec in specie *l.regula 9.§.qui ignorauit D.de iur.& fact ignor.*

16. Non enim superuacuis quæstionibus cautionibus aut probationibus litigatores onerandi sunt *l quidam 21.D.de reb.credit.l.hac stipulatio 14 §.1.vt legat nom.cau.*

DEFINITIO VIII.

Confessio debiti facta coram apparitore iudicatum exequente an & quatenus probetur ex solius apparitoris relatione.

VRgente creditoris tui creditore apparitor qui iudicatũ exequebatur, sic contra te egerat acsi tu condemnato debitori aliquid debuisses. 1 suaq; relatione testatũ fecerat inhibitum à se tibi ne condemnato quantitatem illam solueres quam tum esses confessus illi te debere ex causa venditionis, Nihil verò aliud à te responsum nisi daturum te operam ne iudicis imperium neglexisse videreris. 2 Postea conuentus vt eam pecuniam exsolueres negasti quicquam te debere. 3 Quæsitum est an apparitoris testationi credi vsque adeò deberet, vt ex confessione tua tanquam debitor condemnari posses. 4 Absurdum namque videbatur vt ex solo ipsius scripto & testimonio obligareris si non aliunde constaret te debere. 5 Visum est credendum hac parte apparitori, 6 quoniam ea relatio ad officium exequentis, & ad necessitatem executionis de qua agebatur pertineret, 7 Alioqui nec ei credendum esse, in eo quod referret à te responsum esse curaturum te ne iudicis imperium videreris neglexisse. 8 Nam si nihil tùm debebas, cur non ingenuè & apertè responderas nihil te debere? 9 Ita enim effecisses vt aliam exequendi iudicati rationem victor creditor indagasset, 10 cuius nunc iocũdæ facultas fortasse nulla sit facto tuo, qui quasi debitor esses, executionem illam non improbaras: Feréque est vt in dolo esse videare qui per dissimulationem tuam iusto creditori damnum infligi velis. 11 An ergo si reuera nihil debeas, nullus veritati locus superetit? Imò supererit. Semper enim attendendũ est quid sit in veritate, 12 Nec erronea confessio nocere potest errore probato: 13 quæ res indebiti quoque condictionem solet inducere. 14 Neque, verò fieri potest vt plus iuris contra te habeat victor ex persona condemnati, quàm is ipse qui condẽnatus est, & cuius ille te asserit debitorem. 15 Sed hactenus tamen cõfessio tua coram apparitore & testibus facta tibi obesit vt intereà per fiduciæ speciem condemnandus sis, 16 Vtque cum eodem creditore disceptandum habeas, an debeas, necne, Cùm tamẽ si ab initio negasses te debere nullũ illi ius contra te agendi competiisset. 17 *Ita Senatus* ex tempore in publico auditorio pro N. de Grenand contra D. de Vaugrenœuse 7. Cal. Febr. 1594.

1. Secundum ea quæ scripsimus *Def.2 sup eod.*

2. Quod apparitores & executores nostri sic exprimere solent *lequel a fait response qu'il se gardera de mesprendre* Non enim potest dolo carere qui magistratus imperio non paruit *l.non potest 199.iunct.l.qui vetante 102 de reg.iur.l.animaduerrum.*

3. *l.si quis D.de iniur.* Iudices siquidem autoris 12 semper excusat *l.4.in princ.D.de aqua pluu.arc.* tùm etiam cùm iniquè aliquid iubet vel decernit, *l.ait prætor 7.§.1.D.de minor.*

3. Quod tamẽ dicere & præmonere debueras tẽpore executionis ad eã impediẽdã *l.à Diuo Pio 15.§ sed si emptor.D.de re iud.*

4. *Arg.l.1.3.5.6 & pass D. de confess.*

5. Multorum enim apparitorum praua admodum venalisque perfidia est & ideò compescenda potiùs quàm adiuuanda *leg. ne diu 21.C.de pœn.* Vnde illud etiam est quod de relationum per eos factarum fide, etiam citra solennem inscriptionem quæri potest ea iuris ratione *l. ea quidem 7.C.de accusat.* Inde etiam, quod huiusmodi apparitores qui per huiusmodi relationes quas & r[illegible] & notorias lex vocat *d.l ne diu notoriis suis adsistere iubentur, l.ab accusatione 6.§.nunciatores D.ad SC.*

D.ad SC Turpill. non aliam ob causam quàm vt eorum notoriis maior fides adhibeatur. Alioqui ea demum confessio solet nocere saltem ad transferendum onus probandi in consitente quæ fit apud acta *l.interrogaen* 24. vbi Gothofr. *C.de lib.caus.*

6. *l.si fideiussor* 27. ibi: *præsentibus autem tabulariis hoc confessum est C.de fideiuss.* alioqui incerta erunt ea litium plena omnia si apparitoribus officium exequentibus non credatur. Quam ob causam iure nostro prouinciali cautum est vt aduersus eas relationes apparitorum si quis impugnare volet perinde necessaria sit solemnitas inscriptionis ac contra publicum instrumentum si modò vonus testis fide nitantur, aut impugnantis subscriptione. Nec enim videtur confessio huiusmodi facta esse absente parte, aut omnino extra iudicium, cùm & autoritate iudicis fiat executio & factum iudicis & apparitoris censeatur factum partis *arg.l.certum* 6. *§.si quis absente, vers.certè D.de confess. l.1.C.si in caus.iudic.pign.cap.sit.*

7. In iis enim quæ sunt extra causam executionis & officium executoris constat non credi apparitori quantumlibet exequenti Ioan. Papon *in syntagm. Arrestor.*

8. Quorsum enim iuberentur apparitores relationem facere & quidem in scriptis, si nec in iis quę ad ipsorum officium spectant fides vlla relationibus adhiberetur? Aut cur ei potiùs credamus qui semper sit negaturus id quod relatione continetur si damnum timeat ea relatione *arg.l.inter stipulantem* 83. *§.1. in fin D.de verb.oblig.*

9. Tacere enim nocet quandoque *l.clarum* 4. *C.de autor. præst.* maximum cùm ex ea taciturnitate aduersarius læderetur si non haberetur illa pro consensu *vt in l.pen. C. de recep. arb.* *ibid.ad hoc.* ibi: *aut sciens eum dici tacuit ex fundo C.de inter.lib.* *sol l.1.§ 1.l.quare* 39. *D.de act.empt.* Denique in iudicialibus qui tacet confiteri videtur. Nisi potiùs intersit aduersarij vt pro negante habeatur quò magis in solidum conueniatur *l.de etate* 11. *§.qui tacuit de inter.in iur fac.* Executio autem iudicati quæ fit per apparitorem licèt fiat extra iudicium habetur tamen pro actu iudiciali quia fit calore & vigore iudicij *l.3. & vlt. C. de exec.rei iudic.* Imò plus autoritatis & fauoris habet quàm sententia, quia contra eam appellari non potest *l.quorum* 21. *C. de app. l.4 D.eod. l.ab executione* 5. *C.quor.appell.non recip. l.1. C. de iur. & fact.ignor.* Ex ipsa est quæ totum facit *l. habere* 57. *D. de euict.*

10. *d.l.à Diuo Pio § si rerum vers.sed illud.*

11. *Arg.l.pen.D.de dolo l.qui se inti* 45 *D.de petit. hered.* Indèque est quod dissimulans habendus est pro consentiente *l.2. C. de bon.libert.* facit *l.qui tacet* 142. *de reg.iur.*

12. *Arg.l.imperatores* 29. *in fin. D.de proba. l.illicitas* 6. *§. veritas de offic.præsid. l.verba* 6. *C.de testam.*

13. Quia nec errantis consensus vllus est *l.si per errorem* 15. *D.de iurisd. l.2. D. de confess.*

14. Si modò error fuit facti non iuris *d.l.2. De confess. l.2. l. error* 8. *& seq. D.de iur & fact.ignor. l.cùm quis* 10 *& pass. C.eo.*

15. Dixi *Defin.1.num.11.sup.eod.*

16. Quia in dubio magis credendum est apparitori publicam personam gerenti & cuius nihil interest quàm tibi qui semper negaturus es quod verum esse nolles *d.l.* 83. *§.1. De verb. oblig.*

17. *d.§.si rerum & §.sed verum eiusd. l.à Diuo Pio l.3. C. hoc tit.*

DEFINITIO IX.

Resolutio venditionis ex cuius causa emptor precium debebat an & quatenus obsit emptoris creditori, eidémque cessionario precium illud postmodum exigere volenti.

CVm deberes mihi centum pro precio fundi quem ego tibi vendideram, ea cesseram actione quæ mihi contra te competebat, creditori meo, Tu denunciatam tibi cessionem ratam habueras, téque ipsi soluturum promiseras, 1 professus nihil tua interesse cui solueres. Posteà superuenientibus aliis quàm plurimis creditoribus hypothecariis qui in eo erant vt fundi possessionem per quasi Seruianam auocarent, conuenerat inter nos vt ab emptione discederetur. Quærebatur, an ideò esses liberatus, quominùs cessi precij nomine conueniri posses ab eo cui cessio facta erat. Mouebat quòd non plus iuris habere posset meus creditor idémque cessionarius, quàm ego ipse. 2 Constabat autem non potuisse me precium petere imminente periculo euictionis in ipso limine contractus, Siue euictioni causam illud dedisset quòd aliena res esset vendita, siue quòd res fuisset alteri obligata 3 nisi præstita priùs satisdatione. 4 Quid verò si satisdare non potuissem? 5 Sed tamen rectiùs visum est Ius creditoris cui facta erat cessio, quíque eam cessionem tibi denunciauerat non potuisse tolli ex sola nostra voluntate, quod fuerat irreuocabiliter quæsitum: 6 Præsertim cùm à contracta perfectáque emptione ego & tu mutuo consensu potius quàm ex iusta ratione 7 discessissemus. Quamuis soleat dici Cessionem solam etiam adprobatam non facere vt debitor liberetur à creditore. 8 Id enim eò pertinet vt si post cessionem solutum sit pristino creditori contingat ex ea solutione liberatio, sed non vt liceat cedenti in præiudicium ignorantis cessionarij pacisci cum debitore. 10 Quia tamen ex facto proponebatur & probabatur, instantibus alijs creditoribus anterioribus facta iudiciali autoritate eiusdem pecuniæ sequestratio, 11 Placuit absolui te debere ni creditor ille meus & cessionarius curaret vt ea sequestratio tolleretur: 12 Quoniam quod tu denuncianti cessionario respondisses paratum te soluere, interpretationem illam recipere deberet, si non ab alijs quibus prohibendi ius esset soluere prohibeteris. 13 Præsertim iudicis autoritate interueniente quæ semper excepta intelligi debet. 14 Alioqui eueniret vt qui non nisi centum debeas plus quàm centum soluere cogeteris, quod apertè iniquissimum esset. 15 Planè non esset causa illa sufficiens ad denegandam solutionem, quòd si creditori meo eidémque cessionario solueres, túmque fundus hic tibi euinceretur per creditores anteriores, fieret vt & rem & precium amitteres. 16 Imputare enim tibi debes cur mecum tam incautè contraxeris, nec meliùs tibi prospexeris. 17 *Ita Senatus* in causa Ioannis Guichard & Claudij Bouier 6. Cal. Iun. 1594.

1. Citra delegationem: facta enim delegatione res non haberet dubitationem *l.si quis* 12. *l.dolo* 19. *D.de nouat. & deleg.*

2. Dixi *Def.1.num.11.sup.*

3. *l.Herennius* 61 *§ 1. D.de euict. l.3.4.5. C.eod.*

4. *l.si post perfectam* 14. *C.eod. l.pen. §.1. D.de peric.& commod. rei vend.*

5. Nec enim satisdandi facultas semper & cuilibet præsens ac expedita est *l.omnes* 33. *§ præterea cum C. de episc. & cleric. l. postquam* 5. *§ 1. vt legat.nom.cauens.*

6. *Arg.l.3.l.de nouat.* iunct. *l.vlt. D.de pact.*

7. Id est ex necessitate, contractus enim resolutio quæ est voluntaria non potest perimere ius quod medio tempore fuit alteri quæsitum secus si sit necessaria *l.lex vectigali* 31. *D. de pign.* iunct. *l.1. D qui potior in pign hab. cum similib.* DD. *ad l.3. C. de rescind.vendit.* Scripsi *Decad* 25. *de error.pragm.*

8. *l.3.C.de nouat.* iunct. *l.1.eod.* scilicet si delegatio nulla facta sit *l.2.eod.*

9. Facilius enim est vt solutio facta vero creditori, noceat cessionario quàm vt pactum cum eo initum *l.fugitiuus* 19. vbi vide rationem *D.de solut.*

10. Scripsi fusius *lib.12.Consult.* vbi omnino vide.

11. Nam qui pro suo iure pecuniam exigere & executionem vrgere possunt multò magis & pecuniæ sequestrationem petere quæ nec ob aliam causam regulariter prohibita est quàm quòd non sit incipiendum ab executione *l.vnic.C.de prob. seq. pecun.* facit *l.non debet cui* 21 *De reg iur.*

12. Remouendi enim impedimenti cura sumptúsque ad eum semper spectat cuius interest remoueri *l.sed etsi* 11. *§.1. D. ad exhib. l.si in Asia* 22. *§.1. D depos.1.*

13. *Arg.l.si cùm Cornelius* 82. *D.de solut.*

14. Vt & alterius cuiuslibet superioris etiam in iureiurando Bald. in *l.vlt.§ in computatione C.de iur delib.*

15. *l.nomen* 4. ibi: *quatenus tamen ipse debet. C. quæ res pign.*

16. Me scilicet existente non soluendo, alioqui tenerer tibi de euictione ad indemnitatem præstãdam quam & effectu ipso præstarem vt scripsi *num.1.sup.* Etsi dici solet neminem ideò obligari quia recepturus sit ab alio quod ipse præstiterit *l.nemo ideo* 171. *De regul iur.*

17. Etsi enim id ego tibi honestè obiicere non possem, cessionarius tamen meus potest, cui promisisti te soluturum, & cui sufficit quod te debitorem meum ideóque suum agnoueris. Poteras autem & debebas curare vt tibi satisdarem de euictione si meæ facultates tibi erant suspectæ *l.7.l.de exceptione* 11. *& pass. C.de euict. l.4 l.emptori* 37. *l.si dictum* 56 *in prin. D. eod.* Iunct. *l.qui cum alio* 19. *De reg.iur.*

DEFINITIO X.

Is cuius liberatio in pendenti est, consentire intereà non potest: Et de potestate mandati, De soluendo, ac in quo differat à delegatione.

DEbebam tibi centum, nec habebam pecuniam in numerato. 1 Vendidi Titio fundum dignum centum ea lege vt tibi pro me solueret, te tamen inscio 2 nemiuéque pro te stipulante. 3 Si qua ratione licèt citra denunciationem scieris quod inter me & Titium gestum est, eíque mandaueris vt pro te tantundem, plúsve minúsve erogaret, data illi electione vtrum eam pecuniam in diminutionem precij quod tibi pro me soluere debebat, & exonerandi sui gratia solutum vellet, an potiùs obligandi tui causa, 4 Non potes à me centum petere priusquàm Titius electione sibi data vsus sit, suámque voluntatem declarauerit, 5 quia æquum est partam mihi liberationem intelligi si Titius fidem exsoluens meo nomine soluerit, tibi consentienti, quod ego tibi, ipse mihi debebat. 6 Itaque interim est in pendenti vtrum ego tibi quicquam debeam. 7 Quo incerto nó est tibi permittendum vt a me exigas. Nihil enim refert ad remorandam executionem an certum sit non deberi an incertum sit deberi. 8 Planè si Titius maluerit te sibi obligare quàm seipsum exonerare, non eo minùs poteris contra me agere quòd ei vendiderim & mandauerim vt tibi solueret, quamuis id mandatum tu quoque ratum habueris. Neque enim ratihabitio illa delegationi similis videri potest, vt ego à te videar liberatus. 9 Nam si cessionem nominis fecisse non sufficit ad acquirendam liberationem, 10 Multò minùs sufficiet mandatum debitori factum de soluendo alteri tametsi alter ille scierit, quousque secuta sit solutio aut quid aliud simile quod solutionis vim habere possit. 11 Mihi tamen aduersus Titium actio competet in id quod interierit mea. 12 *Ita Senatus* in causa R. D: Abbatis Ambroniacensis, & N. Ioannis Dionysij Cauet 3. Non. Iun. 1594.

1. Nec enim numeratio totius debiti semper est in expedito, inquit Vlp. *in l. si dubitet* 10. *D. de fideiusser.*
2. Nam & inuito te potest alius tibi pro me soluere, adeóque me etiam ignorante & quod plus est inuito *l. soluendo* 39. *D. de negot. gest. l. solutione* 23. *D. de solut.* licèt futurum sit vt non habeat contra me negotiorum gestorum actionem is qui me specialiter prohibente soluerit creditori meo *l. vlt. C. de negot. gest.*
3. Nam si quis pro te stipulatus esset, delegatio facta videretur, quæ nec inter absentes nec sine stipulatione contrahitur *l. 1. & 2. C. de nouat. & deleg.*
4. Cùm enim nullam contra Titium ex meo contractu habeas actionem, non sine causa debuisti ei dare electionem vt tanto magis ad solutionem pro te faciendam eum inuitares. Alioqui posset si malles mihi soluere & potest illius interesse vt te obliget potiùs quàm vt se liberet à me quem expertus sit patientem creditorem.
5. Est enim hic casus ex ijs in quibus quid iuris antea fuerit apparet, ex postfacto *l. qui res 98. §. rem autem D. de solut. l. huic scripturæ 15. §. 1. D. ad leg. Aquil.*
6. Nihil enim interest an ego tibi soluerim an pro me alius, præsertim te consentiente *d. l. soluendo. d. l. solutione.*
7. Pendente enim causa pendet causatum *l. 12. §. vlt. l. sed etsi quid 25. §. 1. D. de vsufr. l. seruus 41. § 1. de acquir. rer. dom.*
8. *l. qui promisit 48. l. sufficit 56. D. de cond. indeb.* vbi scriptum est ex huiusmodi incertitudine non tantùm impediri exactionem sed etiam indoei condictionem.
9. Nam qui mandat alij vt soluat etiam consentiente creditore non eo minùs obligatus manet quamdiu solutio facta non est.
10. *d. l. 3. C. de nouat. l. pupilli 96. §. soror D. de solut.*
11. Quia tandiu mandatum illud reuocari potest re integra, *l. si cum Cornelius 82. D. eod. de solut. l. mulier 72. §. vl. D. de iur. dot. l. 2. C. eod.*
12. *l. vero 12. §. pen. ibi: quid certam D. de solut.*

DEFINITIO XI.

Debitor debitoris cuius nomen pignori captum est nullo modo interim potest vrgeri à suo creditore, nec si cum eiusdem creditoris sui creditore colluserit.

DEbitor qui postulante creditoris sui creditore prohibitus est per iudicem ne creditori proprio solueret, 1 si ab eo conueniatur, cogendus non est de primi creditoris iure docere, 2 Nec si collusio inter primum creditorem & debitorem hunc interuenisse dicatur. 3 Pertinet enim ea res ad eius curam cuius odio interdicta est debitori facultas soluendi, 4 sufficítque ad exonerandum debitorem vt suo creditori non possit tutò soluere, 5 Postquàm placuit nomen quoque debitoris in executione capi posse. 6 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Iuxta ea quæ scripsimus *Def. 7. sup.*
2. Sufficit enim vt doceat de iudicis imperio cui non potuit non parere adeò vt nec ab eo appellare potuerit aut debuerit tanquam cuius nihil interest *l. aut prætor 7. §. 1. in fin. D. de minor.* Cùm non audiantur appellantes nisi quorum interest *l. 1. D. de appell. recip.*
3. Nullum enim damnum ex hac collusione sentit creditor idémque verus debitor cùm soluere habeat necesse.
4. Vt probet se nihil debere ei qui se dicit creditorem, aut vt ei soluat: quod vtrumque non nisi cum ipso creditore fieri potest, non cum primo debitore cuius nihil interest.
5. Non enim tutò soluit qui contra iudicis præceptum soluit, idéoque nec liberatur nec excusatur vtpote qui sit in dolo *l. non potest dolo carere 199. De regul. iur.*
6. *l. etiam nomen 5. C. de execut. rei iudic. l. à Diuo Pio §. si rerum & § sed vtrum D. de re iudic.*

TIT. XI.
De heredit. action.

DEFINITIO I.

Heres an & quando & quatenus venire possit contra factum defuncti.

HEres etsi personam defuncti sic repræsentat vt idem propemodum esse existimetur 1 adeò vt & in vitia omnia etiam ignorans succedat, 2 & quod magis est in malam fidem quam defunctus habuit, 3 interdum 4 tamen potest ex proprio iure 5 id improbare quod à defuncto gestum est, adeóque licèt ex defuncti persona de euictione teneatur, 6 Nimirum si defunctus contra leges paciscendo 7 suum duntaxat non etiam sui heredis factum promiserat. Qui enim alteri succedit, non aliter hoc ipso ratum habere factum defuncti intelligendus est, quàm si defunctus illius nomine quem posteà successorem habuit aliquid gesserat, vel spoponderat ratam eum rem habiturum. 8 *Ita tractatum est* in causa D. de Chastillion & Dominarum de Bouuant & d'Aiguebelete Prid. Non. Iun. 1588.

1. Cùm sit vniuersi iuris successor *l. nihil aliud 24. D. de verb. signif. l. heredem 59. l. hereditas 62. De reg. iur.*
2. *l. 4. §. heres qui D. de vsucap. l. cum heres 11. D. de diuers. temp. præscript.*
3. Vt tenent Canonistæ *ad cap. si diligenti & cap. vlt Extr. de præscript.*
4. Regula enim est in contrarium vt non possit heres improbare factum defuncti cuius hereditatem agnouerit *l. cùm à matre 14. C. de rei vindic. l. 3. C. de reb. alien non alien. l. si ab eo 7. C. de liber. caus. l. filium 30. D. eod. l. consensu 8. § pen. C. de repud. l. 2. in fin C. si in fraud. patron. l. vlt. C. de contr. & commit. stipul. l. sine possessio 14. C. de euict.* vide omnino quæ scribam *ad Defin. 4. inf. eod.*
5. Neque enim nouum est vt quibusdam casibus plus aut minus iuris habeat heres quàm defunctus *l. si per imprudentiam 51 § non mirum D. de euict l. 5. §. 1. D. de diuers. temp. præscr.*
6. *l. Seia 72. D. eod.* Osasch *decis. 181. num. 15.*
7. Adde & *in fraude si y arg. d. l. 2. in princ. C. si in fraud. patr.* Vide omnino Osasch. *Decis. Pedem. 180.* vbi ponit multas limitationes *ad d. l. cùm à matre.*

8. Intellige

8 Intellige nisi quatenus habet ex bonis defuncti, etiamsi sit heres cum beneficio legis & inuentarij Boer. *quæst. 23. num. 17 vers Et si tenetur.* Vbi addit, si dominus succedat non domino qui non tenebatur de euictione, eatenus duntaxat repellendum esse dominum quatenus ex defuncti hereditate lucratus est, licet inuentarium non fecerit *ex d. l. si ab eo 7. C. de liber. caus.* Idem est si defunctus quidem tenebatur de euictione, heres autem idémque dominus non teneatur, Vt pota si pater aut mater in hereditate filij non reperiat legitimam propter æs alienum quod absorbeat totam hereditatem si credimus Bart. quem refert & sequitur Boer *l. q. 23. n. 17. in fin. & 2a* Adde Baldum in *l. qui se patris col. 9. vers. item quæritur si vassallus C. und. liber. & in l. rem alienam col. 2. D. de pign. act.* Crauet. *cons. 200. num. 7.* Iunge *Def. 4 infr.*

DEFINITIO II.

Ius redimendi rem à defuncto venditam sub pacto de retrouendendo est indiuiduum, ideóque singulis heredibus in solidum competit.

SI is qui ex lege venditioni adiecta ius habebat redimendæ rei venditæ, pluribus heredibus relictis decesserit, cuilibet in solidum actio competet ante diuisam hereditatem acceptúmque eo nomine inter coheredes iudicium familiæ erciscundæ, vt res retrouendatur. 1 Propterea quòd tradendi obligatio indiuidua sit nec sit arctandus vnus ex heredibus venditoris, vt in redimendo cogatur contentus esse venditione partis, cùm ab initio non fuerit emptor partem empturus qui rem totam emit. 2 Eandem enim rationem esse conuenit distrahendi negotij quæ fuit contrahendi. 3 Adde, quòd si vni ex heredibus venditoris pro qua tantùm parte heres esset retrouenditio fieret, eueniret vt ne pro ea quidem parte facta videretur. Cæteris nimirum coheredibus in eadem parte suas portiones vindicantibus, vtpote nulla dùm hereditatis facta diuisione. 4 Ita fit vt non aliter contingentem sibi portionem redemisse videri vnus ex heredibus possit, quàm si rem totam redemerit. 5 Neque tamen emptori cauere cogetur de indemnitate aduersus cæteros coheredes præstanda, cùm satis contra omnes ipso iure tutus sit qui vni ex heredibus retrouendere coactus fuit. 6 Sed vtile erit coheredibus qui non redemerunt familiæ erciscundæ iudicium, aduersus coheredem qui redemit, si paratl sint soluti precij partem numerare, nec velit ille rem à se redemptam eáque de causa factam hereditariam communicare. 7 *Ita Senatus* pro D. de Lamfrey contra Claudium Berger 14. Cal. Ianuar. 1589.

1. *arg. l. heredes 25 §. an ea & seqq. D. fam. ercisc. l. quod si vno 13. D. de in diem addict.*

2. *l. si quis aliam 46. D. de solut. l. tutor 47. §. curator de minor.*

3. *l. planè 24. D. de condict. indebit. 3. l. prom. 80. de solut. l. nihil 35. de regul. iur.* Denique quod vno & indiuisibili consensu celebratum est diuidere non oportet, inquit Bart. *cons. 195. incip. Lancelotus.*

4. Habet enim vnusquisque ex condiuisoribus partem suam vel in minima parte glebæ communis & hereditariæ. Ideoque succurri semper solet ei qui non aliter parte sua frui possit quàm si socij quoque portionem tractet, vtputa si quis ædificare velit insulam sibi communem cum eo qui nullam sumptuum partem conferre velit *l. si vt proponis 4. C. de ædific. priuat. cum concord.*

5. Nam cum non possit redimere nisi iure hereditario, sit proculdubio hereditaria pars illa quæ redempta est, & consequenter communis, licet videatur coheres qui redemit in extranei emptoris potiùs quàm in defuncti venditoris ius hac parte successisse *arg. l. an vitium 5. §. ex facto D. de diuers. temp. præsc.* Sed loquitur ille textus de herede qui redemit rem cuius redimendæ ius nullum habebat tanquam heres, sed tantum quasi alius quilibet extraneus, vt probant verba illa vltima *quemadmodum si ante redemisset sic deinde heres extitisset.* Nos contra loquimur de eo qui redimendi ius habuit tanquam heres, qui ideò non potest haberi similis extraneo quominus coheredibus suis bonam fidem præstare in omnibus teneatur, exemplo eius quod licet in alia specie scriptum est *in l. si mandatum 59. § 1. D. mandat. l. fideiussor 26. in princ. D. de pignor. l. 2. l. 5. §. 1. D. de distr. pignor. l. 1. C. de dolo.* Facit *l. & puto 16. §. sed etsi dolo D. famil. ercisc.*

6. *l. 2. 3. & 4* iunct. *l. stipulationes non diuiduntur 72. D. de verb. obligat.* vbi scriptum est stipulationem *fundum tradi* esse indiuiduam, adeóque ex ea vt ex cæteris omnibus indiuiduis, & singulos heredes promissoris in solidum teneri, consequens est & singulis heredibus stipulatoris actionem ipso iure in solidum dari.

7. *arg. d. l. 2. § ex his igitur & §. item si d. l. heredes 25. §. contra quoque & seqq. præsertim §. si vnus ex coheredibus. D. famil. ercisc.* iunct *d. l. & puto 16. §. sed etsi dolo eod.*

DEFINITIO III.

Causa restitutionis in integrum exerceri potest contra solum heredem cum beneficio inuentarij etiam non vocatis creditoribus hereditarijs licèt possint illi adesse si velint.

IMpetrata in integrum restitutio aduersus emptorem qui pendente lite decesserit relicto herede cum beneficio legis & inuentarij, perinde exerceri potest contra heredem solum, hoc est nec vocatis nec auditis creditoribus & legatarijs, acsi is purè heres esset, 1 cùm is legitimam contradicendi personam habeat, 2 & ipsa in integrum restitutio quamuis in personam detur in rem tamen scripta videatur, 3 postquam moribus nostris receptum est vt rescindens quod aiunt cum rescissorio cumulari possit. 4 Ideóque nec ad instantiam discussionis remitti actor potest: 5 Nec solùm si aduersus emptorem viuum implorata sit restitutio, sed etiamsi ante imploratam eam defunctus sit is qui potuit conueniri. 6 Planè si liti adesse velint creditores & legatarij quorum vtique interest ne in eorum necem colludatur non sunt prohibendi. 7 *Ita tractatum est* in causa Ioannæ Ioly, & heredum Petri Gleyron 12. Cal. Mart. 1593.

1. Quoniam non facit beneficium inuentarij quominùs heres verè heres sit, sed tantùm ne supra vires & facultates hereditarias teneatur *l. vlt. C. de iur. delib.* In quo plerosque ex rudioribus pragmaticis nostris vulgo falli video, qui de huiusmodi herede cum beneficio legis & inuentarij sic passim loquuntur, quasi non habeant eum pro vero herede. De quo plura scripsi *in Decade 1. de error pragmat.*

2. Quippe qui solus iuris successor est *l. quoties 9. §. heredes 12. D de hered. inst.* defunctíque personam repræsentat vt diximus *Defin. 1. supr.* Facit *l. si ideò 55.* in illis verbis: *etenim actam esse causam palam est, & satis est ab eo cui ius agendi fuit causam esse actam D. de euict.*

3. Præsertim illa quæ competit ex edicto *quod met. caus. l. metum 9 §. animaduertendum quod met. caus.* Interdum etiam illam quæ datur minoribus *l. in causa 13. §. interdum D. de minor.*

4. De quo videnda sunt quæ nos contra hunc pragmaticorum errorem fusissimè scripsimus *Decad. Err. 1. & seqq.*

5. Ad quam remitti solent illi duntaxat qui non nisi puras meréque personales actiones exercent.

6. Idem enim ius est heredis quod fuit defuncti in restitutionibus in integrum siue petendis siue excipiendis vt & in cæteris ferè omnibus *l. non solum 6. D. de in integr. restit. l. minor autem 18. §. vlt. D. de minor. l. Pamponius 86. D. de acq. her.*

7. *l. si suspecta 29. D. de inoff. test. l. à sententia 5. § si heres l. si perlusorio 14. in princ. D. de appellat.*

DEFINITIO IV.

Filius idémque heres patris an & quando factum ipsius improbare possit.

POtest filius venire contra factum patris defuncti si quid à patre gestu sit perperam & contra leges, licèt sit ipse heres patris 1 dummodò non veniat tanquam heres 2 sed proprio iure, id est ex legis aut hominis dispositione. 3 *Ita Senatus* in causa Laurentiæ Du Chesne contra fratres Vifan Augustanos Prid. Cal. Sept. 1594.

1. Olrich. Cacher. *decis. Pedemont. 180. num. 1.* vbi multos citat præsertim Crauet. *cons. 200. num. 5. 6. & 7.* & Grammat.

decis. 93. num. 7. Per text. *in cap. si vassallus de alien. patern. feud. in vsib. feudor.* Addens, stante nullitate venditionis factæ contra formam iuris & decretorum posse ipsummet qui alienauit, puta feudum venire contra factum proprium & reuocare alienationem non obstante iuramento, præsertim si alienatio sit nulla fauore alterius, Ex Bart. *in l. post mortem in princip. & ibid. Alex. in apostill. D. de adopt.* Sequitur in terminis alienationis rerum feudalium. Afflict. *decis.* 355. post alios multos, inter quos Alex. *consil.* 123. *num.* 5. *vol.* 1. *& cons.* 09. *num.* 1. *& seq. vol.* 4. vbi respondet *ad reg. l. vindicantem* 17. *D. de euict.* Adde Bald. *in l. accepta sol. pop. C. de vsur.* vbi ait posse per vnumquemque ex contrahentibus allegari nullitatem contractus quoties ea nullitas procedit ex mutua culpa. Item *in l. 2. notab.* 1. *C. si aduers. rem iudic.* vbi scribit posse patrem venire contra factum suum tam agendo quàm replicando de nullitate, quia quod nullum est, inquit, nullam reo defensionem parere vnquam potest, ex *glos. in §.* 1. in verb. *interdicta Inst. quib. alien. licet vel non.* Nec quod venditor nunquam contradixerit venditioni à se factæ potest efficere vt eo magis valeat venditio *cap. quod ab initio de reg. iur. in 6.* Ergo nec filijs nocere debet etiamsi ipsi consenserint Bart. & Alex. *in l. si debitor § si in venditione* per illum text. *D. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit.* Multò minùs quod sint heredes, etiam sine beneficio legis & inuentarij, cùm defunctus ipse si hodie viueret contrauenire posset. Secundò limitat Osasc. regulam *d. l. cum à matre*, non procedere quando factum patris tendit ad priuandum filium heredem eo quod sibi debetur à lege vel ex prouidentia antecessorum non ex facto defuncti. Ex glos. communiter recepta *in tit. de success. feud. § hoc quoque* in verb. *innumeris ab innumeris probata* quos ibid. refert Osasc. *num.* 5. præsertim à Grammat. *dict. decis.* 93 *num.* 9. *&* 12. Non enim potest locus esse præsumptioni quòd pater sanum consilium capere voluerit pro filiis suis in quorum fraudem contraxerit. Præsumitur namque fraus ex magno excessu facto in alienanda ea re quæ filiis restitui debuit *arg. l. omnes* 17 *§. Lucius D. quæ in fraud. credit. l. Imperator* 50. iunct. *glos. in verb. in fraudem D. ad SC. Trebell.* Alex. *cons.* 57. *num.* 2. *vol.* 5. Gloss Bart. & Castr. *in l.* 2. *C. de donat.* Sed & mala fides præsumitur & fraus tam in venditore quàm in emptore ex omissione solemnitatum requisitarum à iure aut à statuto *l.* 1. *vbi glos.* & communiter DD. *C. de fid. instr. & iur. hast. fisc.* Tertiò limitat *reg. in d. l. cum à matre*, non procedere vbi heres confecit inuentarium & feudum est mixtum seu ex pacto & prouidentia, adeóque etiamsi feudum esset hereditarium mixtum ex Bald. *in l. qui se patris eod.* 6. *C. vnd. liber.* Iul. Clar. *lib.* 4. *sent. §. feudum quæst.* 42. *vers. successiue quæro.* Grammat. *d. decis.* 93. *num.* 10. Hæc omnia ex Osasc. *d. decis.* 180. quæ tamen an ex iuris ratione omnia & omnino vera sint subsisto, & alio commodiore loco latiùs discutiendum relinquo. Videtur enim valde obstare text. *l. consensu* 8. *§. pen. C. de repud. l. si ab eo* 7. *C. de liber. caus. l. filium* 31. *D. eod. l. si patri* 24. *C. de donat.* Etsi pro supradictis distinctionibus facit non parum *l.* 2. *in princip. C. si in fraud. patron.* quam miror ab Osascho citatam nõ esse. Facilis tamen responsio est singulari iure comparatum esse in persona patroni vt quamuis succedat liberto ex asse siue ex testamento siue ab intestato possit tamen reuocare quicquid in fraudem suam defunctus alienauerat, siue per Fauianã facto testamento, siue per Caluisianam ab intestato, quia non sponte adit hereditatem sed ob id tantùm quòd neque bonorũ possessionem contra tabulas petere, neque alio remedio sibi prospicere possit, vt eleganter Vlp. tractat *in l. si patronus* 3. *§. patronum & §. seq. D. eod.* iunct. *l. quòd si in diem* 16. *§. idem scribit D. de petit. hered.* Ex quo tanto magis apparet, In cæteris quibus potest imputari cur defuncti hereditatem agnouerint, aliud dicendum esse. Planè patrono fortasse putet quis comparandũ esse filium qui ex asse heres institutus sit à patre, nec tamen possit legitimam saluam habere propter ea quæ à patre in legitimæ fraudem gesta essent. Nam neque huic permittitur vt solius legitimæ consequendæ gratia repudiet hereditatem vt alibi scripsimus. Sed non est recta comparatio tum quia non vsque adeò exæquandus est ingenuus liberto vt ingenuo non sit libera rerum suarum alienatio *l.* 2. *D. si à parent. quis manum.* Tum etiam quia nihil prohibet quo minus hic filius paternam hereditatem respuat, aut inuentarij beneficium imploret vt contra factas à patre alienationes sui iuris tuendi gratia venire possit. Sed de his omnibus aliàs fortasse pluribus.

2. Imò & tanquam heres venire potest contra factum defuncti in iis nimirum casibus quibus ipse defunctus contra factũ proprium venire potuit. Secundum ea quæ proximè ex Osascho tractauimus. Sed tamen etiam hoc casu potest defendi meliorem esse debere conditionem patris quàm filij, Patri enim permitti potest vt tanquam legitimus filij administrator reuocet alienationem bonorum filij quam contra leges fecit, etiamsi iurauerit se nunquam contrauenturum quia eiusmodi reuocatio fit in filij non in patris commodum. At filius qui est heres patris quoties ex proprio iure reuocat ea quæ in suam fraudem pater alienauerat, agit ad proprium commodum non ad commodum patris aut alterius. Quod vtique non debet ei licere quandoquidem propria culpa potest ei imputari cur patris hereditatem agnouerit a qua poterat abstinere. Vide omnino Bald. Castr. & alios *ad l. vlt. § in computatione C. de iur. delib.*

3. Ergo non alio casu locus erit iis legibus quæ volunt filium eundémque heredem non posse impugnare factum patris quàm si factum illud non sit contra leges, vt puta si quid ex bonis maternis aut aduentitiis filij pater vendiderit. Quomodo ex communi sententia concludit Osasch. *decis. vlt. num. vlt.* vbi adfert rationem quod etiam res aliena vendi possit *l. rem alienam* 28. *D. de contr. empt.* Quasi verò bonorum maternorum & aduentitiorum filij non sit destrictè patri prohibita alienatio *l.* 1. *C. de bon. matern. l. cum oportet* 6. *& l. vlt. C. de bon. quæ liber.*

TIT. XII.

Ex delict. defunctor.

DEFINITIO I.

Mortuo reo pendente appellatione nihilo minus ferenda est sententia in causa appellationis propter damna sarciasque litis expensas.

SI ante decisam litem de crimine aut post sententiam quidem sed pendente appellatione 1 reus decesserit 2 licet non transeat criminis persecutio contra heredem, 3 non eò minùs tamen sententiam ferri necesse est, vt accusatori si obtineat sarciantur damna omnia quæ reus ipse si viueret sarcire cogeretur: 4 In quo numero etiam litis expensæ continebuntur. 5 Nihil enim commune habet pœna criminis cum rei persecutione. 6 Ita Senatus ex tempore 8. Cal. Febr. 1589. & rursum in causa Amedei Dogiet & Ioãnis Chalonod, contra Petrum & Antonium De la tour. 4. Id. April. 1593.

1. Cuius vtique vis illa est vt extinguat iudicatum reuocétque omnia ad terminos vt aiunt litis contestatæ *l. furti* 6. *§.* 1. *D. de his qui not. infam. l.* 1. *§ vlt. D. ad SC. Turpill.*

2. De quo extat *tit. in D. & C. si pendent. appellat. mors interuen.*

3. *l. si is qui* 3. *C. d. tit. si pend. appell. mors interuen. l. vnic. D. eod.* in illis verbis: *quamuis pendente appellatione morte rei crimen extinctum sit.*

4. *d. l. vnic.* ibi: *si verò fisci interest, vel alterius contra quem appellatum est heres causas appellationis reddere necesse habet.*

5. *l. qui solidum* 78. *§ etiam de leg.* 2. in illis verbis: *sed damnum ab his sarciendum erit iunctis seqq. nec aliud seruabitur in litis sumptibus.*

6. *l. defuncto* 6. vbi Bart. *D. de public. iud.* Ioann. Faber in *§. non autem Inst. eod.* Idem Bart. *in l. ex iudiciorum* 20. *D. de accusat. d. l. si is qui.*

DEFINITIO II.

Quod si pendente iudicio de appellatione deserta & post litem contestatam decesserit is qui appellauit.

ILlud difficilius, nec minùs tamen verum est quod placet, si pendente de appellatione deserta iudicio, & post litem iam contestatam appellans decesserit, iudicium desertionis licet pœnale sit 1 transire tamen aduersus heredem, 2 vt & ferri sententia possit in persona procuratoris à defuncto constituti, quippe qui à tempore contestationis dominus litis factus fuerit. 3 Nam & ex delicto defuncti

functi transit pœna pecuniaria in heredem si cum defuncto lis fuerat contestata. 4 *Ita Senatus* 11. Cal. Decembr. 1589. ex tempore.

1. Nam in pœnam desertæ appellationis mulcta pecuniaria decem librarum fortium vt vocant constituta est lege nostra prouinciali contra eum qui temerè appellauit, Adeóque licet iustam prouocandi causam habuerit. Nec nisi a Senatu nostro cuius suprema manus & autoritas est eiusmodi mulctæ gratia fieri potest.

2. In quem & regulariter transire solet instantia quæ cœpta fuerat cum defuncto *l. heres absens* 19. *l. si petitor* 31. *l. si is qui Romæ* 34. *D. de iudic.* Bart. in *l. si eum hominem* 33. *D. de fideiuss.*

3. *l. ab executore* 4. *§. vlt. D. de appellat. l. procuratoribus* 22. *cum ll. seqq. C. de procurat. & similib.*

4. *l. vnic. C hoc tit.* vbi additur, Etiamsi non sit lis contestata teneri tamen heredem ex delicto defuncti in quantum ad eum peruenit, Ne alieno scelere ditetur, quod & scriptum est *in l. quod diximus* 16 *in fin. D quod met. caus. l. 1. §. vlt.* iunct. *l. 3. in princip. D. de vi & vi armat. l. 5. in princip. D. de calumniat. l. in heredo* 26. *D. de dolo l. 3. §. ex furtiua D. de pecul. l. 2. §. vlt. D. vi bonor. rapt. l. 1. D. de priuat. delict. l. sicuti* 38. *de reg. iur. l. 2. C. vnde vi.* Adde *l. constitutionibus* 33. *l. secundum* 58. *D. de oblig. & act.*

TIT. XIII.

De constit. pecun.

DEFINITIO I.

Constitutor habet exceptionem ordinis quam habet fideiussor, nisi vel ei renunciauerit, vel intercesserit animo nouandi.

QVi proprio nomine constituit se soluturum quod alius debet, quamuis nomine proprio sit obligatus, 1 cùm tamen alienum sit debitum, pro intercessore nō secus ac fideiussor habendus est. 2 Proinde iuuari debet exceptione ordinis & excussionis non factæ si ante debitorem conueniatur. 3 Nisi exceptionis huius beneficio renunciauerit. 4 Eadem enim vrget ratio æquitatis quæ fideiussoribus primùm accommodandam exceptionem suasit, vt quantum fieri potest succurratur ei qui pro alieno debito est obligatus. 5 Vel ob hoc maximè ne litium materia & numerus multiplicetur si condemnatus constitutor, aduersus debitorem regressum vt par est habere velit. 6 Hoc ita si non nouandi animo debitorem se constituerit, id est, nisi fuerit expromissor. 7 Hic enim cùm promissione sua liberet debitorem 8 solúsque maneat obligatus non potest excussionem obiicere principalis, qui nullus superest debitoris. 9 *Ita Senatus* in ea causa de qua in Defin. 1. De fideiuss. infr. vbi hæc repetita est.

1. Quia obligatur ex proprio constituto *l. 1. & tot. hoc tit. D. & C. sicut & fideiussor ex propria stipulatione l. blandius* 12. *C. de fideiuss.*

2. Intercedit enim quisquis alienam in se recipit obligationem *l. 1. & tot. tit. ad SC. Velleian. D. & C.*

3. *ex Auth. præsente C. de fideiuss. & nouell. 4. eod. tit. de fideiuss.*

4. Renunciare enim potest quilibet iuri suo *d. nouell. 4.* iunct. *l. pen. C. de pact. l. pactum* 46. *D. eod. l. si index circumuento* 41. *D. de minor.*

5. Cùm hoc fieri potest sine damno creditoris quamuis non sine aliquo ipsius incommodo *arg. l. planè* 14. *D. eod. tit. de minor.*

6. Ita enim eueniit vt necesse sit fieri de lite lites, & ex vnius litis fine alterius nouæ litis materiam consurgere, quod ne accidat semper cauendum est *l. pen. C. de reb. credit. & iureiur. l. terminato* 3. *C. de fructib. & lit. expens. l. 4. §. ait prætor D. de re iudic. l. singulis* 6. *D. de except. rei iudic.*

7. Expromissor siquidem is dicitur, qui solus obligatus est pro alio siue ante obligato siue nunquam obligato. In quo maximè differt a fideiussore.

8. Est enim nouatio prioris obligationis peremptio & in sequentem transfusio *l. 1. D. de nouat.*

9. Excussionis enim non factæ exceptio præsupponit alium esse obligatum, qui & conueniri & exigi possit *l. Moschis* 47. *D. de iur. fisc. d. Auth. præsente & Auth. hoc si debitor,* & vtrobique Doctores *C. de pignor.*

TIT. XIV.

De probat. & præsumpt.

DEFINITIO I.

De testibus audiendis ante litem contestatam aut ad futuram rei memoriam.

VERITATIS habendæ fauor 1 efficit vt probationum facultatē ampliari semper quantùm fieri potest oporteat, restringi numquam. 2 Inde fit vt aliquādo nulladum etiam mota controuersia testes audiri possint, & quidem cuiuslibet ætatis & conditionis, quoties periculum est ne in litis tempus dilatæ probationes intercidant. 3 Quod beneficium ex principali diplomate 4 non minùs ei qui acturus 5 quam qui conueniendus est, indulgetur. Mota verò cōtrouersia necdum tamen lite contestata, si factum tale sit, quod per testes aut seniores aut valetudinarios, aut breui abfuturos probari necesse sit, interrogari interea testes possunt nec minùs actore petente quàm reo, 6 tametsi videatur actori posse imputari cur de iure suo citiùs expertus non sit, 7 sed ita tamen vt in eam rem diploma impetretur, 8 nec alios testes interrogare liceat quàm qui in eo sunt vt vel longioris absentiæ vel breuioris vitæ periculū præseferant. 9 Nisi ea sint tempora in quibus grassante peste, aut bello, aut fame iuniores ac fortissimi quique perinde periclitentur. 10 Post litem contestatam idem beneficium non actori 11 sed soli reo competit, in cuius scilicet potestate non fuit quo tempore cōueniretur, litémve contestaretur. 12 Si non ea ratio actori quoque succurrendum suadeat, quòd per tergiuersationes rei solito reorum more fugientis moram probationib. fieri appareat. 13 Si tamen facti causa distinctis articulis non solùm in iudicium deducta esse cœperit, sed etiam per inficiationē contestata, positionibus quas vocant hinc inde productis, non eò minùs ad probandas eas quæ negatæ sunt siue actor siue reus admitti poterit, quòd nouas allegationes proponere aduersarius velit. Neque vllo Principis in eam rem rescripto opus est, 14 sed ea tantùm cautio adhibenda vt non priùs testationes aperiantur quàm ampliorū probationum via præclusa sit. 15 Ne iniuria fiat aduersario qui si intentionem suam per testes suo tempore probare vellet, post apertas didicitásque testationes non audiretur. 16 Planè si factum de quo probando agitur eiusmodi sit quod non nisi per instrumentarios testes probari queat, indistinctè seruandum est vt audiri illi quandocunque possint 17 impetrato in id diplomate, 18 sed ita vt super aliis articulis qui probari per alios testes commodè possint, non audiantur. 19 *Ita Senatus* in causa fratrum De Chauasse ex tempore in publico auditorio 9. April. 1588. & rursus in relationibus libellorum 26. Aug. & 2. Decemb. 88. itémque 2 Decemb. 87. & in causa D. Abbatis d'Abondance 4. Cal. Iul. 1591.

1. Veritas enim semper inquirenda est cum omni diligentia & omni via *l. vlt. §. si verò quis C. de episc. audient. l. vlt. §. licentia C. de iur. delib. l. inquisitio veritatis* 18. *C. de solut.* quia præualet scripturæ & eam vincit. *l. 1. & tot. tit. C plus valer. quod*

agit l. si cum pater 17. C. ad SC. Velleian. l. multam interest 6. C. si quis alter, vel sibi. Denique satis aperta & reperta veritas terminum disceptationis, vt loquitur l. cum seruam 6. C. de seru. fugit. quod omnium fauorabilissimum est.

2. Et iuris regula quæ vult fauorea esse amplianda non restringenda vulg. l. cum quidam 19. de liber. & posth. l. hoc modo 24. §. 1. de condit. & demonstr. l. si fuerit 10. vbi Castrens. de reb. dub.

3. ex cap. significauit 41. Extr. de testib. facit l. in lege Aquilia 40. D. ad leg. Aquil. l. 2. C. de naufrag. lib. 11. tit.

4. Hoc enim iure vtimur vt diploma & rescriptum Principis apud nos in eam rem necessarium sit, vt & apud Gallos teste Ioann. Papon. 1. Notar. lib. 10.

5. Etsi namque minus faueri solet actori quàm reo quia in eius potestate est quando agat non etiam in potestate rei quando conueniatur l. purè 3. §. vlt. D. de dol. except. l. qui in alterius 42. de regul. iur. l. petenda 6. C. de tempor. pet. in integr. rest. perinde tamen non modò æquum sed etiam necessarium est hac parte succurri actori, quia nonnullas moras semper habet exercitio iudicij vt ait Paulus in l. etiam 13. D. vt legat. nom. caueat. præsertim fugiente reo & per dolum malum differente contestationem, vt reorum est fugere, ideóque & à Græcis φεύγοντες appellantur. l. properandum 13. C. de iudic. nec minùs fauorabilis est inquisitio veritatis ea parte & in vtilitatem actoris quàm ex parte rei quia fauorabilis est propter seipsam.

6. cap. quoniam frequenter Extr. vt lit. non contest. Mynsing. 4. obseru. cap. 71. & 72. Ferrar. in form. 8. ad futuram rei memor. Gothofr. ad d. l. illud.

7. Quid enim si qua ratione impeditus fuit ne ageret? Nec sanè cuiquam est præscribendum cur non hoc vel illo tempore egerit, cùm variæ causæ possint interuenire vt in simili scriptum est in l. quia poterat 4. D. ad SC. Trebell. iunct. l. non enim 16. l. sed etsi 26. § vlt. D. ex quib. caus. maior. facit l. ille à quo 13. §. 1. D. ad SC. Trebell.

8. Vt & in præcedente casu de quo dixi num. 4. Ideò fortasse quòd inspecta iuris communis ratione non possunt audiri testes ante contestationem cap. 1. cap. accedens 2. & d. cap. quoniam frequenter. Extr. vt lit. non contest. quia nec interim lis vlla est sed tantùm controuersia l. sed etsi lege 25. § si ante D. de petit. hered. l. amplius 15. D. rat. rem hab. l. vnic. C. de lit. contest. Nisi probabilius putes hanc obseruationem esse bursalem vt loquuntur, & locupletandi ærarij causa inductam potiùs quàm necessaria vlla iuris ratione, vt & alia pleraque in quibus vsu nostro vtimur Gallorum exemplo, vt diploma Principis necessarium existimetur tum etiam cùm iudicis officio & auctoritate commodiùs expediri res posset, vt euenit in omnibus causis restitutionum in integrum, quas olim Prætoris erat concedere aut præfecti vrbi aliorúmve magistratuum pro sua cuiusque iurisdictione l. 1. & tot. tit. D. de in integr. restit. tit. generali & seqq.

9. In eo namque differunt interrogationes quæ fiunt ex dispositione d. cap. quoniam frequenter ab ijs quæ fiunt ex d. cap. significauit. quòd ex d. cap. significauit, quiuis testes audiuntur. At ex cap. quoniam frequenter, non nisi valetudinarij aut mox abfuturi interrogantur. Item in eo quòd qui deponunt ex d. cap. significauit, probant perpetuo: qui verò ex d. cap. quoniam, non nisi intra annum. Denique in eo quòd depositio facta ex vi d. cap. significauit, continuò publicatur. At quæ facta est ex vi d. c. quoniam. manet obsignata penes iudicem nec ante contestationem publicatur. Gothofr. ad d. l. in lege ex Mynsing. & Ferrar. supradictis locis.

10. L. casus maioris 8. C. de testam.

11. Qui scilicet aliter sibi prospicere potest, præstando nimirum diligentiam in quæstione facti distinctis articulis proponenda, quo facto super articulis distinctis secuta contestatione, postea obtinere poterit ex iure communi vt testes interrogentur, vt sequitur in Defin. quod non similiter facere reus potest, qui exceptiones suas proponere nequit antequam viderit non solum quid sit in actoris intentione, sed etiam quibus medijs eam intentionem adiuuare ac fulcire actor velit.

12. dict. l. 5. §. vlt. de dol. except. d. l. qui in alterius 42. de reg. iur.

13. Æquum enim est haberi litem pro contestata in odium rei per cuius tergiuersationem stat ne contestetur. Contumacia enim in contestando pro contestatione est, adeóque pro confessione, ita vt si absoluta perfectáque sit contumacia procedi possit etiam ad diffinitiuam sententiam l. consentaneam 8. C. quomod. & quand. iud.

14. Quia nihil in eo fit contra iuris communis rationem aut ordinem, nec est à Principe impetrandum, quod communi iure conceditur l. Imperatores 30. D. de reb. autor. iud. possid. aliàs l. 15. D. de priuil. credit.

15. Vt dixi num. 9.

16. Metu scilicet subornationis cap. fraternitatis & cap. series. extr. de testib. vbi Afflict. decis. 216. imò nec aduersarium interrogare posset Otasc. dec. 1. num. 5. & 7. & dec. 97.

17. Qua maius periculum hoc casu est ne probationes intercidant d. l. in lege 40. D. ad leg. Aquil. item quia testium instrumentariorum fides non potest esse suspecta cùm sint illi ab vtraque parte electi, & approbati. Nam & vnus testis plenam fidem faceret qui ab vtraque parte esset approbatus. Specul. in tit. de teste §. restat de numero testium col. 3 in fin. Crauet. cons. 100. in fin.

18. Diploma enim & rescriptum Principis semper necessarium est vt diximus num. 4 & 8. nisi in casu de quo num. 14. Solent autem in Gallia fieri rescripta ista & dirigi ad iudices regios, iudices inquam vel partium vel testium vt scribit Gothofr. ad dict. l. in lege ex Paponio loco supra citato. Sed apud nos diriguntur ad iudicem ordinarium, id est qui in causa principali quando moueretur, esset futurus iudex Bart. & alij in l. fratrem arbitrorum col. 4. D pro soc. Alex. cons. 101. col. 1. vol. 3. Imò & ad alium quemlibet inquisitorem pro arbitrio Cancellarij aut Procancellarij sub Principis nomine rescriptum concedentis. Illud sanè semper requiritur vt pars sit citata, vt tradunt DD. ad d. cap. quoniam frequenter, & ad Auth. si quis C. de testib. Addunt Doctores requiri etiam interlocutionem iudicis testes examinandos valetudinarios esse vel abfuturos ex gloss. Bart. & alijs ad d. l. in lege Socin. iun. cons. 86. num. 14 vol. 1. Sed alio iure vtimur, sufficitque vt inquisitor, quisquis ille sit testem de eo interroget an sit valetudinarius aut abfuturus, salua aduersario facultate obijciendi de nullitate si testis non eius sit qualitatis & conditionis.

19. Causam enim aliquam subesse oportet timorem scilicet mortis vel absentiæ Bart. in l. fin. C. de vsur. pupill. Fel. in d. cap. significauit col. 3. Decius cons. 302.

DEFINITIO II.

Mortis probatio solis iudicijs contenta est, nisi cùm mors est fundamentum intentionis.

MOrtis probationes vt plurimùm difficiles sufficere qualescumque, id est etiam leuiores cùm de re modici præiudicij agitur non improbabili ratione nostris placuit, 1 Hactenus nimirùm vt in eum qui vitam asserit quæ multò facilioris probationis est, probandi onus transferatur. 2 Siquidem mortis cuiusque vnus tantùm locus, vnum instans est, 3 vitæ verò & plures loci, & plura tempora. 4 Sed si fundandæ intentionis necessitas mortis probationem exigat, vt puta si testamentariam aut legitimã quis sibi adserat hereditatem quæ viuentis hominis nulla esse potest, 5 aut fideicommissariam quasi defuncto eo qui cùm moreretur restituere rogatus esset, 6 exactissima probatio requiretur, 7 Et huic actor ille erit cui probandi necessitas regulariter incumbet, 8 siue reus qui & in exceptione sua actor est, 9 si minus plenas mortis probationes adferat, 10 condemnabitur, tametsi nihil omnino aduersarius præstiterit. 11 *Ita Senatus* in secreto auditorio 9. April. 88.

1. Ex Bart. & alijs ad l. 2. § si dubitetur D. testam. quemadm. aper. Vnde est, quod ex instrumento in quo dicitur Titius filius quondam Sempronij, probatur mors Sempronij. Alex. in l. 1 §. hoc autem D. de oper. noui nunciat. post Iacob. Butr. & Imol.

2. Maximè verò si à communiter accidentibus verisimile sit mortuum esse aut præmortuum eum de cuius morte tractatur, puta si non dubitetur mortuum esse filium cum patre aut matre, sed tantùm quis eorum sit præmortuus. Otasc. decis. 108. nu. 9. ex l. qui duos §. cùm in bello de reb. dub. Addens num. 10 argumentum à communiter accidentibus transferre onus probandi in aduersarium ex glos. in l. neque natales D. hoc tit. Rom. sing. 402. Euer. in locis legal. cap. 56.

3. l. vlt. D. de cond. inst. l. qui duos 18. §. 1. D. de manum. testam.

4. l. an vsusfructus 56. D. de vsufr. l. si vsusfructus 8. de vsufr. legat. l. computationi 68. alias l. hereditatium D. ad leg. falcid.

5. l. 1. D. de hered. vel act. vendit. l. deinde 9. alias l. quidam § donationem D. de donat. facit l. vlt. C. de codic. Dumi Hadr. coll.

6. Quo casu potest fideicommissum intercidere fideicommissario ipso præmoriente l. si filiusfamilias 114. §. Diui 1. de leg. 1. l. Statius Florus 48. §. Cornelio Felici C. de iur. fisc.

7. Text.

7. Textus est elegans in l. si mea 34. D. ad SC Trebell. & in l. 3d & inde 18. D. de reb. dub. Excipe tamen casum l. ex facto 17. § si quis autem D. ad SC Trebell. vbi præsumitur in dubio conditionem fideicommissi extitisse non fauore fideicommissi quod alioqui odiosum est, nec quòd non humanius sit credere filium patri superuixisse l. cum subere 22. de reb. dub. Sed quia proponebantur pater & filius simul periisse non diuersis temporibus, nec proinde poterat videri defecisse conditio fideicommissi si sine liberis quæ de superuiuentibus tantùm intelligi debebat vt post Bart. & alios tractat Olasc. decis. 08. num. 11. vbi & alias ad eum 5. responsiones adfert quas ibi vide, præsertim num. 14. vbi subiicit aliud esse si substitutus simul decesserit cum eo cui fuerat substitutus, quia nec aliter potest admitti ea substitutione quàm si superuixerit d. l. sed & in the. Denique quoties alterius superuenire necesse est non sufficit quòd simul decedant & quisquis superuiuentiam allegat eam probare debet l. quod de pariter 18. D. eod. Sicut & qui allegat vitam l. spadonem 15. §. qui absolutus de excus. tut. Olasc. ibid. num. 11.

8. vulg. l. qui accusare 4. C. de edend. l. actor quod asseuerat 23. C. hoc tit.

9. l. quoties 8 §. qui dolo l. in exceptionibus 19. D. eod.

10. Debet enim vnusquisque plenissime probare & implere intentionem suam l. 2. D. eod. l. vlt. C. de rei vindic. id est fundamentum suæ intentionis etiamsi effectu ipso sit negatiuum l. optimam 14. C. de contr. & committ. stipul. l. in illa 8. de verb. ob. 19. vbi Bart. & D. Olasc. dict. decis. 108. num. 3. & 5. ex l. vlt. C. de edict. Diui Hadr. toll.

11. d. l. 4. C. de edend.

DEFINITIO III.

De probatione possessionis & dominij.

POssessio quoniam facti magis quàm iuris est, 1 per testes omnimodo probari debet. 2 Per instrumenta vix est vt probari vnquam possit 3 nisi fauor antiquitatis quæ alias probationes sustulit hanc vnam admitti necessariò debere suadeat. 4 Probata autem præsentis temporis possessio in præteritum quoque probata intelligi debet 5 hactenus vt contrariæ probationis onus in aduersarium transferatur. 6 Dominij alia ratio est, quòd cùm sicut maioris est momenti, 7 ita difficilioris sit probationis, 8 non facilè præsumendum est ne quidem ex præterita multorum annorum possessione, 9 ob idque plenè probandum est quoties principaliter, vt nostri loquuntur, non incidenter dominij quæstio exercetur. 10 Sanè si fideicommissum petetur, quoniam agitur de omni iure quod defunctus habuit siue dominij siue possessionis in fideicommissarium transferendo, 11 solam defuncti possessionem probare sufficiet, 12 saluo eius iure qui posteà dominij controuersiam fideicommissario facere volet. 13 Cæterum si de præcedente iusta possidendi causa appareat, faciliùs credendus est quis possedisse, & quidem ex eo iure quo possidere potuit: 14 Sin plures causæ concurrent, ex ea quam sibi fauorabiliorem esse putauerit 15 si voluntatis probatio contraria nulla sit. 16 Inde fit vt rem communem possidens non nisi pro sua parte possidere videatur 17, sicut nec nisi pro ea parte testari qui de re communi testatur, 18 vt suo tantùm non etiam alieno iure, quod non nisi improbè facere posset, 19 vti videatur. *Ita Senatus* pro D. de Chastillion contra Dominas de Bouuant & d'Aiguebelete prid. Non. Iunij 1588.

1. *l. denique 19. D. ex quib. caus. maior. l. cum heredes 23. in pr. & §. 1. de acq. poss.*

2. Facta enim non præsumuntur *vulg. iurib.*

3. *l. prædia 48.* vbi Bart. & alij *D. de acq. poss.* Alex. *cons.* 24. *num.* 2.

4. Dec. *cons.* 36 *num.* 6 & *cons.* 301. *num.* 10. post Castr. & alios ibi citatos.

5. Salic. *in l. ex persona C. de prob.* Socin. *cons.* 89. *col.* 2. *vers. sed quid plura.* Idem e contrario pro dicente se adhuc possidere rem quam anteà possedit, maxime si possessio sit recens. Bart. *in l. siue possidetis C. eod.* Olasc. *decis.* 40. *nu.* 9. id est non antiquior biennio Hier. Gabr. *cons.* 193 *num.* 5. & 6. Non idem est contra negantem se possidere Gabr. *ibid. n.* 4.

6. Nam contra præsumptionem iuris potest semper admitti probatio Alex. *cons.* [illegible] *col. fin. lib.* 1 *l. si chirographum* 24 *D. hoc tit.* [illegible] confusionem patris Olasc. *decis.* 101. *num.* 33. & *seqq.*

7. Ideóque petitorium soler absorbere possessorium *not. in l. naturaliter 12. § nihil commune. de acq. poss.*

8. *§ commodum instit. de interd.*

9. Gail. Pap. *quæst.* 24. Nec sufficit quod probetur quis possedisse tanquam dominus *l. [illegible] 48. de [illegible].* Alex. *in § sed istæ ins. de act. num.* 8 Gabr *cons* 45 *num* 6.

10. *Not. ad d. l. siue possidetis. & ad l. cum res. C. hoc tit.*

11. *l. 1. D. ad SC. Trebell.* Bart. *in l. 1. col. pen. de leg.* 1. Gabr. *cons.* 46. *n.* 23. & 24.

12. Scilicet contra heredem grauatum aut eius heredem. Crauet. *cons.* 316. *num.* 5 *vers. nunc* Natt. *cons.* 400. Mantic. *lib.* 7 *tit.* 6. *num* 5. Nam contra tertios possessores probandum est dominium Mant. *ibid.* ex Alex. *cons* 82. *num* 14. *vol.* 2. & *cons.* 138 *num.* 8. *vol.* 6. Crauet. *cons* 61. *num* 6. post Bald. *cons* 41. *vol.* 4. Natt. *d cons.* 400. *col fin.* Idem est si contra heredem ipsum agatur non ex fideicommisso, sed vindicatione adeóque hypothecaria vt concludit Hier. Gabr. *cons.* 40. *num.* 48 adducitur Bald. *in auth. contra num.* 11. *C. ad Treb.*

13. *l. de euictione 69. D. eod. tit. ad SC. Treb.* non enim plus iuris transferre potest restitutio hereditatis quam defunctus habuerit *l. 1. D. eod. tit.* aut heres ipse fuerat habiturus *l. [illegible] eod.*

14. *l. quadam mulier 77 D. de rei vindic. l. 2. C. de acqu. poss.* Bart. *in l. Celsus D. de usucap.* A primordio enim tituli posterior formatur euentus *l. 1. C. de imp. lucr. descr. lib.* 10. Olasch. *decis.* 1. *num.* 37. & *seqq.* vbi addit non sufficere probari actus possessorios nisi probentur secuti ex ea causa ex qua dicit quis se possidere ex Alex. *cons.* 50. *num.* 8. *vol.* 3. post Bart. *in l. 1 § hoc interdicto col.* 3. *de itin. act. privat.* Inter actus autem possessorios primum locum obtinet fructuum perceptio Bart. *in l qui vniuersas § quod per colonum & in l. quamuis §. 1. D. de acquir poss.* Alex. *cons* 133. *col.* 3. *vol.* 1.

15. *d. l. quadam mulier. de rei vindic.* Intellige tamen si vtraque causa sit compatibilis, alioqui posterior priorem destruit *l. si quis ante conduxit 10. D. de acq. poss.*

16. Puta si possessionis suæ titulum certum & vnicum allegauerit aut produxerit. Ex eo namque solo præsumitur possidere. Afflict. *decis.* 376. *num* 5. Olasc. *dict. decis.* 101. *num* 37. & 18.

17. *l. duo fratres 78. D. de acquir. hered.*

18. *l. seruo electione 5. §. vlt. de leg.* 1. Quòd si non partem sed ius aliquod in re habeat testator de eo solo iure disponere intelligitur etiamsi futurum sit vt morte finiatur *ex l. vxor patris vbi not C de legat. l. quod in rerum 24 § 1. de leg* 1. Didac. *ex commun. in cap si eius Extr. de testam. num.* 2. Nisi ius illud habeat testator vel partem in re heredis. Tunc enim placet legatum omnino effectum habere & quod ad totam rem *ex l. cum filius 76. §. dominus,* vbi Bart. & alij *de leg.* 2. Didac. *vbi sup. num.* 3. *ad fin.* iunge *l. vnum ex familia 67. § si rem eod. tit. de leg.* 2.

19. Ideóque præsumptio illa vitanda est quæ delicti probationem induceret *l. merito 51. D. pro socio.*

DEFINITIO IV.

Pecunia soluta præsumitur soluentis nisi probetur contrarium aliter tamen quàm per confessionem personæ suspectæ.

IN dubio quidem credendum est solutam pecuniam fuisse soluentis. 1 Sed admittit ea præsumptio probationem in contrarium 2 adeóque ex nuda eius qui soluit confessione: 3 nisi proponas personam suspectam, cuius proinde confessio quoque suspecta sit. 4 Finge maritum ære alieno laborantem aut libertinæ conditionis hominem quem talliabilem appellamus, cùm suam conditionem non ignoraret 5 professum esse publico si voles instrumento solutum se precium rei quam emit ex vxoris pecunia, nullius momenti erit confessio licèt iurata, 6 quasi quam donandi fraudandique animus magis quàm veritatis fauor expresserit. Nam etsi confessus sit adhibito etiam iureiurando solutam sibi dotem ab vxore, 7 siue constante iam matrimonio, 8 siue tùm cùm matrimonium contrahebatur 9 nulla præcedente dotis promissione, perinde inanis erit confessio si non aliis adminiculis fulciatur: 10 nec aliud erit quamuis adiecerit maritus debitam sibi fuisse dotem aut vxori ex causa legati aut præcedentis alicuius promissionis si neque de legato, neque de promissione aliunde appareat. 11 Sanè si ab alio quàm ab vxore factam solu-

Aa

tionem vir professus sit quasi vxori debitam ex legato aliáve iusta causa, valebit ad probationem & obligationem sola confessio, quamuis neque legatum neque præcedens alia vlla obligatio probetur. 12 Sed si numeratio reuera interuenerit, omnimodo confessioni standum erit 13 nisi probet aduersarius dicis tantùm causa factam numerationem, 14 ne alioqui magno incommodo afficiantur huius conditionis homines nemine cum ijs contrahere volente si bonam fidem agnoscere prohibeantur. 15 Idem ferè tractatus est, si inter personas suspectas & prohibitas donatio ex causa remunerationis facta proponatur, quæ si meram contineret liberalitatem, non valeret. Neque enim stabimus donatoris assertioni quantumuis iuratæ, sed meritorum probationem à donatario exigemus, vt ex meritorum quæ probabuntur modo, donationis quoquemodus æstimetur. 16 *Ita tractatum est* in causa D. de Monsaint Iean & D. Dyuonne die 17. Cal. Iul. 1588.

1. Scilicet cùm soluit proprio nomine quod & in dubio præsumendum est Bart. *in l. 2. C. pro socio & in l. si patruus C. com. vtr. iud. & in l. Titio §. altero. D. de adm. tut. ex l. & magis 4 iunct. l. 1. D. de solut.* Dec. *cons. 651. n. 2.* facit *l. cùm propria 5. C. si quis alt. vel sibi.*

2. Semper enim præsumptio probationi cedit nisi sit iuris & de iure *l. fin. in princ. C. quod met. caus.* Crauet. *cons. 35 num. 5. & cons. 146. num. 7.* Sed & contra præsumptionem iuris & de iure potest admitti probatio non solùm per confessionem partis sed etiam per indirectum, id est ratione facti quod iuris præsumptio supponit vt tractat Osasc. *decis. 101. num. 33. & seqq.*

3. Facilè enim cuilibet contra se creditur non etiam pro se *l. inter stipulantem 83. § 1. de verb. oblig. l. rationes 6. cum l. seq. C. hoc tit.*

4. *l. qui testamentum 27. D. de probat. l. cùm quis decedens 37. § pen. de leg. 3.*

5. Alioqui fraudis suspicione careret *l. omnes 17 §. Lucius D. quæ in fraud. cred.*

6. Iusiurandum enim etsi maximam vim solet habere *l. cùm pater § filius matrem de leg. 2.* præsertim ad probandum *d. l. cùm quis 37. §. codicillis. de leg. 3* tamen æquè suspectum est cùm adhibetur in actu suspecto, eiúsque naturam induit *l. vlt. C. de non num. pecun. l. 5. C. de legib.*

7. *d. l. qui testamentum d. l. omnes §. Lucius Auth. sed iam necesse.* vbi Cin. Bart. Ang. & alij *C. de donat. ant. nupt.* Cap. Thol. *dec. 340.* apud Aufrer. Crauet. *cons. 40.* Salic. *in l. si mater C. de edi. empt.* Bald. *cons. 66. vol. 2.*

8. Quo casu alia ratione non valet confessio scilicet quia donatio fit inter virum & vxorem: quanquam si aliud nihil obstaret confirmaretur morte mariti in præiudicium heredum ipsius *l. 2. C. de dot. caut. non num.*

9. Intellige semper quod ad creditores, vt ex huiusmodi confessione non fraudentur. Nam quod ad maritum ipsum eiúsve heredes id seruandum erit quod scriptum est *in d. l. 2. & 3. & in auth. quod locum C. de dot. caut.*

10. Nam si vel dotis promissio vel alia iusta causa præcesserit aliud erit Alex. *cons. 18. vol. 3.* Crauet. *dict. cons. 40. n. 5.* & alij suprà cit. *num. 7 & 16. infr.*

11. Neque enim difficilius esset causam hanc falsò comminisci quàm confessionem ipsam in fraudem creditorum *l. 1. §. vlt. & ll. seqq. D quæ in fraud. cred.* facit *l. quidam 29 §. vlt. D. ad SC. Vell.*

12. Est enim hæc vna limitatio ex ijs quas nostri tradunt *ad d. Auth. sed iam necesse. ex l. vir ab eo 49 & l. cùm dotem 71. D. de iur. dot.* Etsi videtur Osasc. *dec. 20 num. 1.* hoc ita intelligere vt ea confessio non noceat nisi confitenti marito & eius heredibus. Iunge eiusdem Osasc. *decis. 172.* præsertim *num. 9. & 11.*

13. Hoc enim casu videtur facta numeratio gratiâ implendæ confessionis & stipulationis vt loquitur *l. cùm enim 7. D. de donat. l. 1. C. de dot. caut. non num.*

14. Vt *in l. 4. D. commod.* plus enim semper valet quod agitur quàm quod simulatè concipitur vt est *in tit. C. plus val. quod agit.*

15. Vt de minoribus scriptum est *in l. quòd si minor 24. §. non semper. De minor.* itémque in curatoribus *l. quoties 9. §. nec vtique de admin. tut.*

16. Guid. Pap. *quæst. 95* Bart. *ad l. si fortè de castr. pec.* Alex. & moder. *in l. si donatione C. de coll.* Rip. *ad d. l. si vnquam quæst. 15. C. de reuoc. donat.* Tiraq. *ibid. in verb. donatione num. 20. & 21.*

DEFINITIO V.

Probatio insinuationis non fit nisi per scripturam sed quam tamen etiam per testes aut per aliam scripturam probari iussum.

INsinuatio vt & alius quilibet actus legitimus 1 quem apud acta fieri oporteat, 2 per scripturam omnimodo probari debet, non per testes. 3 Cur enim apud acta fieri oporteret si testes sufficerent? 4 Sed si tamen scriptura eo nomine confecta casu aliquo deperdita sit, aut tam malè custodita vt reperiri nequeat, sufficiet scripturam ipsam nedum scripturæ amissionem probari per testes, 5 Ne postquam legi satisfactum est probatio veritatis intercidat amissa scriptura, 6 cuius necessitatem is ipse veritatis fauor induxerat. 7 Sed & cùm de donationis insinuatione tractaretur, visum est satis esse quòd per donantis confessionem in eo quoque contentam instrumento quod inter alios confectum erat probaretur, scriptam aliquando fuisse insinuationem, 8 ex eáque confessione plenam nasci probationem etiam contra singularem successorem. 9 Non dissimile est, quod nostris placet, Per duos testes probari posse factum solenniter, & coram septem testibus idoneis testamentum, 10 licet ad probandam solennem defuncti hominis voluntatem non pauciores quam septem testes requirantur. 11 *Ita Senatus* 7. Cal. Iul. 1588. & iterum in causa D. de Sarmoyé & de Meximieu 15. Cal. Aug. 1591.

1. Cuiusmodi sunt adoptio, legitimatio, emancipatio, acceptilatio, hereditatis aditio, serui optio & alij huiusmodi de quibus vide *l. actus legitimi 77. de regul. iur.* & ibi Petr. Fab.

2. Nihil enim aliud est insinuatio quàm testificatio rei gestæ apud acta *l. donatio 25 in fin. l. datu 27. C. de donat.*

3. Guid. Pap. *quæst. 582.* vbi & alios plerosque casus recenset in quibus non admittitur probatio nisi per scripturam.

4. Inducta enim est solennitas illa insinuationis ad euitandas falsitates *d. l. data.* quarũ periculũ multò maius subest, cùm testium vel priuatæ scripturæ fidei committitur, quàm cùm ex actis publicis & iudicialibus veritatis probatio elicitur *arg. l. testium facultatem 18 in princ. C. de testib. l. scripturas 11. C. qui potior. in pign. hab. l. pen. C. si minor. se maior dix.*

5. *d. l. testium facultatem §. vlt.* vbi Bald. *& in l. emancipationis C. de fid. instrum.*

6. Ita enim fieret vt quod ad vnum effectum esset inductum operaretur contrarium contra *l. nulla 25. D. de legib. l. quod fauore 6. C. eod. l. legata 14 D. de adim. legat.*

7. Non enim solent fieri scripturæ nisi vt rerum gestarum veritas & probatio conseruetur *l. contrahitur 4. D. de pignor. l. iure 4. D. de fid. instrum. l. cùm te 5. C. de transact.*

8. Verba enim enunciatiua probant non solùm inter easdem partes *l. optimam 14. C. de contr. & commit. stipul.* sed etiam inter alios contra enunciantem præsertim ad probandam ex ipsius confessione solennitatem, quam interuenisse necesse sit vt actus valeat potiùs quàm pereat ex *reg. l. quoties 12. D. de reb. dub. §* eit *l. Publia 26. §. 1. D. dep. & l. sciendum 30 De verb. obligat. & ibi notat.*

9. Crauet. *cons. 301 num. 5 per l. ex qua persona 149. D. de regul. iur.*

10. Bart. communiter adprobatus *in l. 2. C. de bonor. poss. secund. tabul. & in l. admonendi num. 39. D. de iureiur.*

11. Scilicet regulariter *l.* [illegible] *C. de test.* [illegible] *sed prædicta & seqq. Inst. eod.* Simile est quod [illegible]imus, Si declarare testator velit aliquid quod in testamento scriptum sit obscurius posse id fieri sine solennitate, probarique per duos testes ex *reg. l. vbi numerus 12 D. de testib.* Hic enim nihil nunc dat, sed datum significat inquit Vlp. *in l. heredes palam 21 §. D. qui testam. fac. poss.*

DEFINITIO VI.

Verba enunciatiua quando & quatenus probent in antiquis.

VErba enunciatiua prolata non incidenter sed principaliter, per modum causę, vt nostri loquũtur, probant in antiquis non solùm inter easdem, 1 sed etiam inter alias partes, 2 Hactenus saltem vt contrariæ probationis onus in aduersarium transferatur: 3 Id enim antiquitati tribuendum est per quam fit vt alias probationes haberi difficillimũ sit, 4 alioqui nõ probãt cõtra tertium nisi cũ de re agitur quę sit difficilis probationis. 5 *Ita Senatus* pro D.

pro D Barone de Creissiaz contra Syndicos de Cormoran 5. Cal. Iul. 88.

1. Nam inter easdem partes probant vtique etiam in non antiquis Bart. in *l. ex ea scriptura D. de don. et l. Publia* 26. §. 1. *D. depos*

2. Idem Bart. ad *l. sciendum* 30. § 4 *de verb. oblig. ad l. Lucius §. fore sol. matr. l. cum aut mulier* 1 *C. de age. & cens. lib.* 11.

3. Propter præsumptionem quæ nascitur ex antiquitate Crauet. *passim in tract. de antiq. temp.* Est enim ea vis præsumptionum ... ut onus probandi transferant in aduersarium *l. alimenta* 11. *C. de neg. gest. cum similib.*

4. Alex *cons.* 93 *vers. ex his vol.* 6 Crauet *dict. tract. De antiq. temp. part.* 1. *vers.* ... *ampliatur num.* 12. & 13.

5. Puta si agatur de filiatione quæ est difficillimæ ac penè impossibilis probationis *l. filium* 6. *de his qui sunt sui vel alien. iur. l. Lucius* 83. *de cond. & demonstr.* Alex & Crauet. *supra d. locis* Apost. ad Alex. *cons.* 11. *lib.* 6. Iunge *Defin.* 23. *infr.*

DEFINITIO VII.

Ancreditur iudici.

IVdici per sententiam asserenti visum à se instrumentum ab actore productum quo continebatur res actione depositi petitas penes reum depositas fuisse hactenus creditur vt instrumentum productum visúmque negari non possit, sed non vt depositum factum probetur. 1 Præsertim si ponas ab ea sententia prouocatum 2 tametsi biennium ab eo die quo lata est prætereierit 3 si non alia concurrant probationis adminicula constétque de instrumenti amissione saltem ex eius cuius fuerat iureiurando. 4 Verbis enim enunciatiuis iudicis de litigatorum facto ... iure non credimus nisi de ijs quæ coram ipso fiunt tùm cùm pronunciat. 5 Sicut neque notario aut scribæ iudicis dic... mandatam sibi ... auditorum potestatem si ... in mandato non aliund... appareat. 6 *Ita Senatus* in causa N. Bulucti & viduæ Ioãnis Pelleterij 3. Id. Iul. 1588.

1. *cap. quoniam contra,* vbi Abb Fel & alij *Extr. de probat.* Bald *in l. optimam C. de contr. & comm. stip* Bart. *in l. n.* ... *D. de re iud. & in l.* ... *C. de relat.* Crauet. *cons.* 1... *n.* 7. & *cons.* 197. *n* 10. & *cons.* 269 *n.* 3. vbi ait sententiam, iudicis non probare factum præ... consensum partium.

2. Non enim potest sententia ius facere à qua est appellatum *l.* ... *§. vlt D. ad SC Turpill.*

3. Diuersum esset si ante multos annos ea sententia lata proponeretur. Tunc enim præsumerentur omnia solenniter acta postea quam acta sunt deperdita Bald post Cyrũ *in l. Emancipatione C. de fid. instru.* & alij quos refert Boer. *quæst.* 15. *in fin.*

4. *l. cum quidam* 21. *C. de fid. instrum.*

5. Bart *in auth. nisi breuiores C. de sent. ex breuic. recit.* & *alij super eisdem num.* 1.

6. Gord. Pap. *quæst.* 126.

DEFINITIO VIII.

Quomodo probare possit matrimonium.

MAtrimonij probatio cùm & difficilis sit & fauorabilis, per testem vnum cum fama impleri creditur, quod sine alterius matrimonij præiudicio fiat. 1 Eadem ratio facit, vt alterius filium quem esse, quod multò difficilioris est probationis, 2 per coniecturas probari possit, 3 adeoque per solam famam, tametsi parentum tractatus nullus probetur, 4 hactenus saltem vt qui negat probandi necessitate oneretur. Maximè verò si alia quoque adminicula quantulacunque concurrant, 6 vt puta si ... bationem illud faciat difficiliorem, quòd distantia sint locorum aut temporum interualla. Solet enim ea res facere vt leuiores quoque probationes admitti debeant quæ alioqui non admitterentur. Illa verò longè fortior erit probatio si is qui filius dicitur, in quasi possessione filiationis, vt aiunt, fuisse probetur, 8 id est sic tractatus & habitus vt filius ab ijs quos ipse vicissim vt parentes obseruauerit, & coluerit. 9 Nam & generale illud est vt qui in quasi possessione alterius cuiuslibet qualitatis cõstitutus reperietur, 10 in ea retineri debeat, 11 quousque contrarijs aduersarij probationibus superetur. 12 Idque in proposito tantò magis obtinere debet, quod etiã Põtificio perinde ac ciuili iure in liberę mulieris ... ę potius intelligendæ sunt quam concubinatus, 13 ne deinde præsumptio, quæ si aliud nihil vrgeat semper ... standa est, 15 temerè inducatur. 15 *Ita Senatus* in causa Ioannis Muliet contra Ioannem Mounier 6. Cal. 1588.

1. *Ex decis. Capell Thol* 173. Innocent. *in cap. præterea de testib.* & *cap. illud de præsumpt.* ... *glos. in cap.* ... *de appellat.* & *in cap. venientes* 2. *de testib.*

2. Immò penè impossibilis, vt dixi *Def.* 6. *num.* ... *sup. eod. ex Lucius* ... *de cond. & demonstr.*

3. Quomodo & cætera omnia quæ difficilis sunt probationis *l. non omnes* ... *a barbaris D. de re mil.*

4. An. on. de Butr. *in cap. ex transmissa Extr. qui filij sint legit.* quem refert & sequitur Dec. *cons.* 272. *incip. viso processu num.* 4. *circ. med.*

5. Fulgos. *cons.* 138. *incip. visis, præcepto facto col* 2.

6. Sal *c. in l.* 1 *in princip. C. de testib.* quem sequitur Alex *cons.* 25. *incip. in causa vertente inter Antonium col. pen vol.* 4.

7. Vnde est quod etiam instrumento minus solenni credi solet propter locorum distantiam Bart. *in l. admonendi n* 42. *D. de iureiur* Bald. *in l. comparationes C. de fid. instr.* Corn. *cons.* 247. *col.* 12. *in princip. vol.* 2.

8. Nemo enim dubitat quin saltem hoc casu transferatur onus probandi in aduersarium *Ex not. in l. non nudis & in l. non epistolis C hoc tit*

9. *l.* 1 § 1 vbi Bart. *D. de quæst.* Idem Bart. *in d. l. non nudis in l.* ... *quor. bon in l* 1 § *idem per contrarium D de liber. agnosc.* & *in fin. D hoc tit* Iaco... Butr. *in l. quidam* 13. *eod tit* ... *de lanionis* 13 § *asinum.* in illis verbis: *sed si is dominium coleretur D. de instruct. & instrum leg.* Alciat. *Spec. cap* 19.

10. Quod ipsum etiam per solam famam sufficienter probari creditur saltem ad transferendum onus probandi in aduersarium Bart *in l. de minore §. plurium D de quæst l si mater C. de sent. defunct.* ... 2. *C. si* ... *ante lib. ma decur. asser.*

11. *l. mouetur* 4. *C. si seruum export. ven.*

12. Semper enim superest locus veritati *l. Imperatores* 29. §. *vlt. D. hoc tit* ... *cum similib.*

13. *l. in libera* 24 ... Bal ... *D de rit nupt.* facit *l. si vicinis* 9. *C. de nupt. l. filium* 6. *in fin de his qui sunt sui vel alien iur.*

14. *d l. mouetur* ... *matrib* 51. *D. pro socio.*

15. Concubinatus enim hodie prohibitus est iure canonico, vt & alius quilibet coitós tanquam illicitus extra matrimonium, Bart. & alij *in l.* 3. *D. de concub.*

DEFINITIO IX.

Minor ætas probatur per testes colligentes ætatem ex aspectu sed non per dationem solam curatoris.

IN probatione minoris ætatis placet sufficere quòd testes ætatem ex aspectu colligant. 1 Sed non sufficit quòd ei qui minor dicitur curator datus sit tanquam minori, nisi cùm ijs ... es sit qui curatoris dationi adfuerunt & consenserunt. 3 Ne alioqui facile sit hoc prætextu probandi onus in eum transferre qui sciens & prudens; cum reuera maiore contraxerit. 4 *Ita Senatus* pro N. Francisco Denarie contra Bartholomeam de Valon 8. Id. Aug 1558.

1. Bart. *in l de minore num.* 6. & 8. & *in l. minor. num.* 1. *D. de minor.*

2. Nam quod ad eos datio curatoris probat minorem ætatem, sed non quod ad tertium Alex. *cons* 21. *vol.* 1.

3. Finge agnatum proximum. Is enim præsumitur scire ætatem agnati ac multò magis si tutor eius fuerit *l. de tutela* ... *C. de in integr. rest. min. l. octaui* 9. *in fin D. vnd. cogn.* facit *l. si vicinis* 9. *C. de nupt.* sufficit ... ea præsumptio ad transferendum onus probandi in negantem Rol. a Val. *cons* 19. *num.* 39. *lib.* 1.

4. *l.* 3. *vers. quod si per iniuriam C si min se maior. dixerit.*

DEFINITIO X.

Conditio rei probatur per vnicam recognitionem etiam sine alijs adminiculis, conditio personæ non item.

MVltùm interest an de prædij an de personæ iure & conditione tractetur. Etsi enim prædia quoque

omnia præsumuntur libera, & vt loquuntur, allodialia, vnica tamen professio & recognitio sufficit vt probetur feudalia vel emphyteuticaria.[2] At si quis deditiniæ conditionis esse dicatur, duplici professione & recognitione opus est, [3] aut ea saltem adminicula concurrere oportet si vnica recognitio proferatur ex quibus constare possit non sine causa vel effectu eam factam esse professionem.[4] Itaque si recognitio antiqua proponatur quæ ad antiquiorem aliam referatur designato die & Consule, licèt de antiquiore illa non appareat dummodo à maioribus facta sit, sufficiens erit probatio [5] non secus ac si duplex recognitio exhiberetur.[6] *Ita Senatum* iudicasse in causa quadam D. Comitis Turnonij relatum sæpiùs est. Et iterum me præsente in causa liberorum D. de Nouuelles & procuratoris fiscalis Gebennensis 4. Id April. 1593.

1. *vulg. l. altius 8. C. de seruit. & aqua l. cum eo 9. D. de seruit. vrb. præd.* sicut & homines omnes præsumuntur liberi quia tales nascuntur. *l. manumissiones 4. D. de iustit. & iur. l. libertas D. de stat. homin. l. vnic. C. de SC. Claud. toll.*

2. Quia domino prædij licet rei suæ conditionem facere deteriorem multo magis ea sua confessione & enunciatione probationem aliquam præbere *arg. l. Publia 26. §. 1. D. depos.* Nulla enim fortior probatio est quàm quæ fit per confessionem partis *l. generaliter C. de non num. pec. l. cùm de indebito D. hoc tit.*

3. Guid. Pap. *quæst. 271 in fin. & quæst. 315.*

4. Text. est in *l. cum fermus 22. C. de agric. & censit. lib. 11. tit. 47.* quæ nec pluribus confessionibus contenta est, si non alia quoque adminicula concurrant. Quod tamen accipiendum est de pluribus confessionibus factis ad inducendam qualitatem potiùs quàm qualitatis probationem. Nec enim volens quisquam liber & ingenuus conditionem suam mutare potest *l. nec si volens 6. de lib. caus.* quia nemo dominus est membrorum suorum *l. lib. homo 13. in princ. D. ad leg. Aquil.* Sed confessio quæ non potest mutare conditionem facilius inducit probationem mutatæ conditionis *l. Publia 26 § 1. D. depos.* Sufficit enim vt appareat præcedentem confessionem aut non sine causa factam fuisse aut ex secuto effectu vires sumpsisse.

5. Non enim potest dici facta sine causa confessio quæ ad aliam antiquiorem refertur, & in antiquis verba enunciatiua probant præsertim inter easdem partes earúmque successores non tantùm vniuersales sed etiam singulares. Bart. *in l. facta §. si heres D. ad SC. Trebell.* Crauet. *cons. 29. num. 1.*

6. Quo casu nulla esset dubitatio, quia geminati actus solet potentius operari & inferre certam scientiam *l. si mulier 22. C. ad SC. Vell.* Bart. *in l. cùm fermus & in l. Balista.* vbi omnes *D. ad Trebell.* Rui. *cons. 65. viso themate col. 2. cum simil. cumul.* per Dec. *in l. ex his col. 2. C. de testam. milit.*

DEFINITIO XI.

Clericatus probandus est per scripturam & qualis [illegible] esse scriptura.

CLericatus probari per scripturam debet non per testes, [1] Si non amissa sit scriptura eáque amissio per testes, quod fieri potest, probetur.[2] Cæterùm non sufficiet quòd qui se clericum dicit probet se presbyterum cùm fieri possit vt per saltum promotus sit.[3] Clericatus autem literas quæ proferuntur, vt fidem faciant, oportet esse subscriptas ab episcopo aut vicario qui characterem imprimit.[4] ne alioqui facilè sit falsum fingere. Si tamen ex aliis similibus literis appareat ita obseruare solitum episcopum vt pro subscriptione sigillum suum suiusque Secretarij manum adhiberi iu[illegible], fidem facient literæ etiā quæ ab episcopo non fuerint subscriptæ.[6] Præsertim si alios ordines adeóque presbyterum subinde adeptum appareat [7] Vitanda enim est præsumptio delicti,[8] & per saltum promotionis:[9] adeóque publicè interest ne tot probationes intercidant.[10] Sed & cùm de sola beneficij possessione apud iudicem laicum agitur,[11] sufficit vt qui se clericum dicit, se in quasi possessione clericatus esse probet.[12] *Ita Senatus* in causa Ioannis Chauellard & Claudij Poysat 13. Cal. Ianuar. 1589.

1. Vide alia plerasque de quibus Guid. Pap. *quæst. 582.*

2. *l. test[illegible] 18. §. vlt. C. de testib.* & ibi Bald. & *in l. emancipatione C. [illegible] d. instr.* iunge *Defin. 5. n. 5. sup. eod.*

3. Guill. Bened. *in verb. & vxorem in tract. de success. ab intest. num. 834.* Chailan [illegible] *des iu[illegible] & droit à [illegible] Messiers & forgeas* in verb. *sont tenus num. 12.* post Bart. *in l. illud D. de acquir. hered.* Crauet. *cons. 134. num. 45.* vbi limitat si concurrat longum tempus.

4. Subscriptio enim illa est præcipuè quæ rei gestæ fidem facit *l. si ita stipulatus 126. §. Chrysogonus de verb. oblig. l. si non subscri[illegible] C. de admin. tut.*

5. Etiam si adsit signum & sigillum episcopi *vt in l. [illegible] de reb. alien. non alien.* etsi non facit subscriptum quominus falsum committi possit *l. vlt. C. plus valer. quod agit.*

6. Consuetudo enim episcopi & regionis hac in re vt & in aliis plerisque seruanda est *l. 2. [illegible] secundum leges moréſque locorum C. testam. quem aper. l. 3. §. vlt. D. de testib. cum similib.*

7. Cùm sine clericatu non posset ordinum collatio valere.

8. *l. 4. C. [illegible] ser. expert. vēn. l. merito 51. D. pro socio.*

9. Delictum enim est si quis per saltum promoueatur *tot. tit. de cleric. per salt. promot.*

10. *l. 1. D. de offic. prætor.* Guid. Pap. *quæst. 474.*

11. Neque enim iudex laicus est competens in petitorio beneficij. Idem Guid. Pap. *quæst. 1.*

12. Idem Guid. Pap. *quæst. 138. num. 3.* vbi rationem reddit quòd probatio tituli clericalis sit quid spirituale *ex cap. si iudex laicus. de sent. excom. in 6.*

DEFINITIO XII.

Confidentiæ probatio difficilis est ideóque fieri potest per coniecturas.

COnfidentiæ probationes, licèt minùs claræ & apertæ, ac ex solis coniecturis dummodò probabilibus admittendæ sunt:[1] quoniam quæ in rebus profanis dicitur simulatio hanc in beneficialibus confidentiā appellamus:[2] cuius probatio perdifficilis esse solet quod nō nisi occultè ac per cuniculos fiat.[3] *Ita Senatus* in causa Humberti Chambard, & Francisci Cabod Prid. Id. Decemb. 1588.

1. *arg. l. non omnes 5. [illegible] a barbaris D. de re milit.* nam & manifestum dicitur quod elicitur per coniecturas *l. cum proponebatur 64. de leg. 2.*

2. Vid. regulam & ordinationem Pij Quinti summi Pontificis de confidentia.

3. Alioqui nunquam probari posset simulatio vt tractant DD. *ad l. emptione C. si quis alter. vel sibi.* Crauet. latè *cons. 156. num. 7.* facit *l. dolum 6. C. de dolo.* Est autem confidentia species simoniæ.

DEFINITIO XIII.

Ex ijs quæ resignans fecit in beneficio resignatario ignorante non probatur confidentia.

NOn bene probabatur confidentia ex eo solo quòd appareret resignantem multa in beneficio post resignationem fecisse: quasi beneficium adhuc possideret:[1] Cùm ex aduerso probaretur multa quoque & plura fecisse resignatarium iure legitimi possessoris,[2] neque constaret vidente aut sciente resignatario facta esse quæ resignans fecerat.[3] Itaque pronunciauit Senatus, resignatariū ante omnia restituendum aduersus spoliatorem[4] qui cōfidentiam obiiciebat. Quidni verò? Cùm & contra ipsum resignantem si quid ab eo spoliandi animo factum esset, restitueretur.[5] *Ita Senatus* in eadem causa licèt alio posteriore placito. Sine die.

1. Licèt soleat probari simulatio ex hac coniectura cùm is qui tradidisse dicitur, remansit in possessione *l. sicut 8. §. superuacuum D. quib. mod. pign. vel hyp. soluit.*

2. Præsumendus enim erat fecisse ex titulo præcedenti *l. quadam mulier [illegible]. De rei vind. l. 2.* vbi Bart. *C. de acq. poss.* Dixi *Def. 3. num. 14. sup.*

3. Itaque [illegible]ndus erat potiùs clam fecisse *l. 1. §. clam facere D. quod vi aut clam.*

4. *Ex cap. in literis & tot. tit. Extr. de restit. spoliat.*

5. *cap. olim vbi notat. Extr. eod.*

DEFINITIO XIV.

Per instrumentum locationis nec dominium probatur nec possessio, sed [illegible] obatur tamen spoliatio.

ETsi per instrumentum locationis nec dominium probatur, nec plenè possessio 1 nisi secuta probetur perceptio fructuum aut pensionis quæ loco fructuum est, 2 probari tamen potest spoliatio, ex eo solo quòd quis alieni beneficij fructus locauerit tanquam suos aut tanquam beneficij ad se pertinentis, spoliatio enim est adeóque violenta, quoties inuito eo ad quem beneficium pertinet alius possessionem ingreditur, 3 licèt apertè vis nulla fiat: 4 Sed etsi ignorante eo, spoliatio est, quamuis non violenta. 5 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. *cap. inter dilectos Extr. de fid instrum.* vide Alex. *cons.* 68. *lib.* 3.

2. Nam per fructuum perceptionem & pensionis solutionem probatur plenè possessio, non tamen dominium. *Notat. in d. cap. inter dilectos l. Titia* 48. *D. de solut.*

3. Vi enim factum dicitur si quis contra quàm prohiberetur fecerit *l.* 1. § *quid sit vi factum D. quod vi aut clam.*

4. Non enim vis tantùm est si homines vulnerentur, sed & quoties quis rem etiam suam aut sibi debitam non per iudicem reposcit *l. extat* 13. *D. quod met. caus.*

5. Sed clandestina. Clam enim facere videtur qui aduersarium celauit, nec ei denunciauit si modò timuit eius controuersiam aut timere debuit *l.* 3. § *clam facere D. quod vi aut clam.*

DEFINITIO XV.

Regulas Cancellariæ romanæ sufficit allegare, licèt non proferantur sub plumbo.

QVi veteres Romanæ Cancellariæ regulas allegat non est arctandus vt eas sub plumbo quod aiunt exhibeat, quia sunt notoriæ Senatui, qui secundum eas tam sæpe pronunciauit vt earum aut fides aut substantia in dubium reuocari non possit. 1 Nec quod in singula lustra mutari possunt, quicquam facit cùm non eo minùs obseruari videamus vt sint perpetuæ. Itaque qui correctas aut immutatas dicet, idipsum probare debebit. 3 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Sunt enim constitutiones generales quas nec ignorare cuiquam, nec simulare permittitur *l. penult. C. de iur. & fact. ignor.*

2. Quod enim non mutatur, quare stare prohibeatur? *vulg. l. sancimus* 27. *C. de testam. l. præcipimus* 32. *in fin. C. de appellat.* Neque verò semper attenditur quod fieri potest donec factum sit *l.* 1. § *qui sunt in potestate D. si quis omiss. caus. testam.*

3. Quomodo probare debet quisquis dicit mutatam esse voluntatem *l. eum qui voluntatem* 22. *D. de probat.* iunct. *l.* 3. *eod.*

DEFINITIO XVI.

Non debet iudex admittere litigatores ad probandum nisi de eo requisitus.

COllitigatores qui non petierunt admitti se ad probandum non potest iudex ex officio admittere tametsi eam facti quæstionem implicitam videat quæ sine probationibus explicari non possit. 1 Credibile enim est ideò non postulari facultatem probandi, quòd de probatione desperetur. 2 Sed & cùm ex litigatorum consensu lis in eum statum deducta est vt iudicis sententia expectetur quod pragmatici dicunt conclusum esse in causa, magis est vt a probationibus quibus litem instruere fortassis potuissent, recessisse videantur. 3 *Ita Senatus* ex tempore Prid. Cal. Febr. 1589. Suaserim tamen bono iudici vt per interlocutionẽ extorqueat consensum eius ex collitigatoribus cui incumbit onus probandi, iubeátque deliberare eũ an ad probandum admitti velit, necne, vt certiore minúsque suspecto iudicio ad sententiã peruenire possit. 4

1. Non enim solet nec debet iudex officium suum impertiri nisi petenti *l.* 4 § *hoc autem iudicium D. de damn. infect.* nisi in casibus quos recenset Ripa ibid. vbi vide.

2. Vnde enim potest iudex diuinare an litigatores habeant testes aut alias probationes quas velint producere? Aut cur non dicant litigatores se velle probare si possint? Nam & plerumque deficit probatio licèt ius non deficiat *l.* 1. *C. si aduers. cred. l. duo sunt Titij* 30. *de testam. tutel.*

3. Per processum enim ad vlteriora renunciatur anterioribus. Notant nostri *Notat. ad l. à procedente* 4. *C. de dilat.*

4. Interest enim iudicis & reipublicæ ita ferri sententiam vt prætextu nouarum probationum retractari non possit. *arg. l. singulis* 6. *de except. rei iudic. cum simil. lib.* 14.

DEFINITIO XVII.

Confessio defuncti nocet heredi puro, non ei qui beneficium legis implorauit, si de re ipsius agatur non de hereditaria.

COnfessio quam quis fecerit in vna instantia probat contra purum heredem etiam in alia sicut & contra ipsum confitentem probaret si viueret, quando vna eadémque puri heredis & defuncti persona esse intelligitur. 1 Sed in eo herede qui non nisi cum beneficio legis & inuentarij hereditatem agnouerit aliud est si de re agatur quæ ad ipsum proprio non hereditario iure pertineat, quoniam hac parte alia persona est, 2 cui nocere confessionem ab alio factam ex vulgata iuris regula non oportet. 3 *Ita Senatus* ex tempore 7. Id Febr. 1589.

1. *l. cùm heres* 11. *D. de diuers. tempor. præscript. l. nihil est aliud* 24. *D. de verb. signif. cum simil.* Vide Guid. Pap. *quæst* 254.

2. Siquidem ex beneficio constitutionis Iustiniani in *l. vlt. C de iur. delib.* neque bona neque iura heredis qui legis beneficium implorauit confunduntur cum bonis defuncti.

3. *tot. tit. C. inter alios act. vel iudic. non nocet. l. vlt. D. de interrog. in iur. faciend. l. nam posteaquã* 9. § *fin. & l. seq. D. de iureiur.*

DEFINITIO XVIII.

Virgini creditur iuranti se ab aliquo cognitam, non etiam meretrici, cui nec permittitur iusiurandum deferre.

CReditur virgini dicenti se ab aliquo cognitam & ex eo prægnantem esse: meretrici non item: Quamquam si constet habitasse meretricem cum eo à quo se dicit cognitam locus esse potest condemnationi fiduciariæ, & vt aiunt, prouisionali pendente lite. 1 At quid si ea quæ iam antè ex alio prægnans fuit dicat se à quo tempore peperit non ab alio cognitam, quàm ex quo se dicit none prægnãtem? An ei iurare licebit? Minimè verò quia turpis persona est. 2 Ergo nec iusiurandum deferre reo poterit, non illa solùm ratione quòd ipsi referre reus nõ possit. 3 Sed etiam quia verum ab alio cognita mulier sit nescire vix potest. 4 Sanè iusiurandum assertionis, vt vocant, aut de calumnia ex vtraque parte interponendum est. 5 *Ita Senatus* in causa Antoniæ Rubaton contra Aduocatum Bernard. 13. Cal. Mart. 1589.

1. Boer. *quæst.* 299. *in fin. & quæst.* 319. Papon. *lib* 22. *syntagmatu tit. De adulter. Arest.* 13.

2. Huiusmodi personis permittendum non est vt in causa sua iudices fiant quod eueniret si ipsarum iuramento res committeretur *l.* 1. *D. quar. rer. act. non det.*

3. Cùm modestiùs faciat qui iusiurandum ex necessitate refert quàm qui ipse iurat *l. illud* 25. § 1. *D. de const. pecun.* Nam nec aliæ personæ iusiurandum deferentes audiri debent, quàm quę ad id habiles sunt *l. tutor* 35. § 1. *D. de iureiur.*

4. Nemo autem de alieno facto iurare vnquam cogendus est *l. Marcellus* 11. § *iurare D. rer. amot.*

5. *d. l. Marcellus* § 1. *l. iusiurandum & ad pecunias* 34. § *qui iusiurandum D. de iureiur* Vide Baldum & Castr. *ad l. manifestæ* 38. *eod.* Eundem Castrens. in § *ait prætor d. l. iusiurandum* Alex. *cons.* 158. *vol.* 5.

DEFINITIO XIX.

Literis extraiudicialibus Abbatum creditur etiam quod ad tempus & contra tertium, sed de consuetudine non de iure.

LIteris extraiudicialibus Abbatum, Episcoporum, aliorúmve ordinariorum non creditur quod ad tempus concessionis attinet, sicut nec sigillis, præterquam in

præiudicium ipsorum & producentis, maximè verò si testes nulli subscripserint. 1 Ne alioqui facilè sit prælato die fraudem comminisci in eius necem, cui antea ius fuerit iam quæsitum. 2 Sed quamquam iuris ratio ita suadet, Attamen inueterata consuetudine plerisque Senatusconsultis adprobata, receptum est vt huiusmodi scripturarum in omnibus tanta fides sit, quanta scriptis esset publicæ, non solùm si ab ipsis ordinarijs subscriptæ sint, 3 sed & si ab eorum duntaxat amanuensibus, quamuis alij testes nulli interuenerint. Itaque si quis earum fidem in dubium reuocare velit, perinde falsi accusationem instituere, & in crimen subscribere debet, acsi publicum instrumentum esset impugnaturus. 4 *Ita Senatus* in causa Illustriss. D. Vincentij Laurei Cardinalis du Montdeuis & Reuerendi Petri Goyet de Prioratu Nantuacensi collitigantium 7. Cal. Mart. 1589.

1. Guid. Pap. *quæst.* 175. Panormit. & Felin. *in cap. & post cessionem Extr. de probat. & in cap. scripta de fid. instrum.*

2. Vt in specie *l. scripturas* 11. *C. qui potior. in pign. hab.* vbi Bart. itémque Bald. *l. repetita* 3 *D. de fid. instr. & l. si creditor C. de fals.* Abb. *in cap.* 2. *Extr. de fid. instrum.* Tiraq. *de retract. conuent.* §. 1. *glos.* 7 *num.* 13. *vsque ad* 48.

3. Qui casus minorem dubitationem habet quia minor subest suspicio falsitatis in subscriptione ipsius ordinarij quàm in subscriptione amanuensis.

4. Idque propter publicam vt puto vtilitatem & ad materiam litium minuendam.

DEFINITIO XX.

Non sufficit sigillum vbi necessaria est subscriptio.

Literæ iudicis alteriúsve cuiuscunque personæ publicæ quantumuis publicum sigillum habeant, nullam tamen fidem faciunt nisi ab eo ipso cuius nomen præseferunt subsignatæ sint, aut ab amanuensi eius alióve qui subsignandi mandatum habeat & potestatem. 1 *Ita Senatus* sæpius.

1. Guid. Pap. *dict. quæst.* 175. Nam & sigillum potest adhiberi fraude interdum conquisita *vt in l.* 2. *C. de rei alien. non alienand. l. vlt. C. plus valer. quod agit.*

DEFINITIO XXI.

Pecunia credita filio & patri simul aut matri quando ad vtrumque peruenisse præsumatur.

SI mater & filius simul cum alio contrahant, pecuniámque ambo accipiant aut sibi numeratam profiteantur, credimus eam ad quemlibet pro dimidia parte peruenisse: 1 nisi proponas matrem filij tutricem vel curatricem fuisse. Semper enim præsumitur tota pecunia ad eum peruenisse qui habuit administrationem, Nec aliud in patre obseruatur, quàm in matre. 3 Etsi enim in eo plus iuris habet quòd legitimus administrator est bonorum aduentitiorum filij, 4 tamen in ea pecunia, quam cum filio accipit & cuius habendæ filiusfamilias æquè capax est, puta ex causa dotis, 5 nihil est quod impediat ne ad filium pro sua parte pecunia peruenisse præsumatur: nisi eo casu quo constet totius familiæ & acceptæ pecuniæ gubernationem penes patrem fuisse, nimirum patre & filio cum filij vxore simul habitantibus solóque patre matrimonij onera ferente. 6 *Ita Senatus* ex tempore 9. Cal. Iul. 1590.

1. *ex l. reos* 2. §. *cùm in tabulis de duobus reis.* Boer. *q.* 23. *num.* 9. 10. & 11.

2. Cinus *in addit. ad l. si cùm dotem* §. *transgrediamur solut. matr.* Boer. *dict. quæst.* 23. *num.* 12.

3. Boer. *d. q.* 23. *n.* 10. & 11. *ex d.* §. *transgrediamur.*

4. *l. cum oportet* 6. & *l. vlt. C. de bon. quæ liber.*

5. *l. Pomponius Philadelphus* 35. *D. famil. ercisc.*

6. Ibi enim debet esse tota dos vbi sunt tota onera matrimonij. Boer. *dict. quæst.* 23. Castrens. *cons.* 296. *incip. visis actis vol.* 2. *num.* 1. Crauet. *cons.* 91. Eman. Soarez *in tit. D. col. penult.* Facit *l. si is qui* 56. §. *ibi dos & seq. D. de iur. dot.* & *d. l. si cùm dotem* 22. §. *transgrediamur.*

DEFINITIO XXII.

Coniugibus simul vendentibus ad quem pecunia peruenisse præsumatur.

SVperioribus consequens est vt si vir & vxor simul vendiderint, non aliter præsumendum sit totam pecuniam ad maritum peruenisse, quàm si aut mariti res vendita sit, aut mulieris fundus dotalis 1 quippe qui constante matrimonio in bonis mariti est, 2 licèt re vera sit mulieris. 3 Nā & suarum rerum & dotalium æquè ac suarum administrationem maritus habet. 4 Cæterùm si quid ex bonis mulieris venierit quod dotale non fuit, non minus ad mulierem si plerisque credimus, quàm ad virum pro sua quéque parte pecunia peruenisse intelligetur, siue aduentitium id mulieri fuit siue paraphernale. 5 Itaque non semper verum est quod vulgo iactatur, Pecuniam ad potentiorem peruenisse videri, 6 Nisi quis dicat in mulieris bonis siue aduentitijs siue paraphernalibus nō esse maritum potentiorem, in quibus scilicet nihil omnino iuris ille habeat nisi volente mandantéque vxore, 7 Alio tamen iure vtimur. 8 *Ita tractatum est* 7. Id. Nouemb. 1590.

1. Afflict. *decis.* 209.

2. *l. quamuis* 75 *D. de iur. dot. l. doce* 9. *C. de rei vindicat.*

3. *d. l. quamuis l. in rebus* 30. *C. eod.*

4. *d. l. doce l. si constante* 25 §. *si maritus D. solut. matrim.*

5. Quia scilicet in his bonis nihil iuris habet maritus nisi vxore consentiente *l. hac lege* 8 *C. de pact. conuent. l. maritus* 21. *C. de procurat.*

6. *ex l. si cùm dotem* 22. §. *transgrediamur*, vbi omnes notant *D. solut. matrim.*

7. *d. l. hac lege & d. l. maritus.* Iunge *l. si ego* 9. §. *vlt. D. de iur. dot.*

8. Vt scilicet pecunia semper & tota præsumatur peruenisse ad maritum propter metum reuerentialem qui hoc operatur *arg. l.* 1 §. *quæ onerandæ D. quar. rer. act. non dat. l. penult. in fin. D. de furt.*

DEFINITIO XXIII.

Verba enunciatiua quando probent siue in contractibus, siue in vltimis voluntatibus.

CVm de verborum enunciatiuorum potestate quæritur an probent, distinguere solemus vltimas voluntates à contractibus. 1 Nam in vltimis voluntatibus eò faciliùs & frequentiùs probant quò facilius & frequentiùs inducunt dispositionem 2 in contractibus non aliter disponunt quàm si à præsente præsenti dicta sint: 3 In vltimis voluntatibus nihil interest cum quo quis loquatur, sed illud tantùm inspicimus in quem voluntatis intentio dirigatur. 4 Non tamen in vltimis voluntatibus perpetuū est vt disponant, sed ita demum si in præteritum tempus cōferantur, 5 &, vt nostri loquuntur, propter se principaliter non propter aliud incidenter. 6 Nam si conferantur in futurum tametsi dirigantur ad honoratum videntur adulatoria potiùs quàm dispositiua. 7 Sanè nihil prohibet quin etiam in contractibus probent eo quoque casu quo non disponunt, nimirum si inter easdem partes prolata sint, 8 aut inter alios quidem sed accedente tamen temporis longinquitate 9 cuius inter cætera priuilegia hoc vnū est quod facilius inducit probationem & iis etiam casibus quibus alioquin probatio nulla induceretur. 10 *Ita Senatus* in causa Ioannis Bouier, & Petri Quimier, Aduocati 10. Cal. Decemb. 1590.

1. Post Bart. *ad l. ex hac scriptura* 16. *num.* 13. *D. de donat.*

2. Plus enim est dispositionem inducere quàm probationē.

3. *l. nuda ratio* 26. *D. de donat. l. non solum* 49. *in fi. D. de procur.*

4. *l. moles ad sororem* 75. *in princip. l. cùm pater* 77. § *dominus de legat.* 2.

5. Vt *in d. l. ex hac scriptura.*

6. Bart. *in d. l. ex hac scriptura ex l. ex his* 7. *C. de test. milit. l. Titio testamento* 34. *in princ.* & §. *Caius de leg.* 2.

7. *l. generali* 31. *in princip. D. de vsufr. legat. l. Iuliano aliàs* 1. *restituerem* 68. §. *ex his verbis de leg.* 3. *l. Lucius* 78. §. *filium suum ad SC. Trebell.*

8. *vulg. l. optimam C. de contr. & committ. stipulat.*

9. Nimirum si tempus sit longissimum, & ad minus quadraginta

draginta

draginta annorum. Afflict. decis. 43. num. 7. Vide tamen eandem decis. 245. num. 4.

10. Notatis nostri ad l. secundum 30, D. de verb. oblig. Cravet. de antiq. tempor. vbi alios citat.

DEFINITIO XXIV.

Frater pro fratre an & quando testis esse possit.

FRater pro fratre in causa criminali testimonium dicere non potest, in causa ciuili potest, dummodò tribus his cessantibus, patria potestate, bonorum communione & cohabitatione. 1 Neque enim vllo iuris loco prohibitum est ne frater fratri testis esse possit. 2 Quamquam tum maximè hoc verum est, cùm testis probatæ fidei & in dignitate constitutus reperitur: 3 Aut si alius testis accedat de cuius fide & probitate dubitari non possit. 4 Nam & euenit plerumque vt minus idonei testis testimonium pereum qui omni exceptione maior est repleatur. 5 Ita Senatus in eadem causa.

1. Glossa l. parentes. vbi Bart. num. 4. C. de testib. Bald. in tract. de duob. fratrib. Alber. de Rosat. in tract. de testib. Nell. de sanct. Gemin. in tract. de testib. num. 8.

2. Nam quod prohibitum non est hoc ipso censetur permissum arg. l. mat... 43. §. 1. D. de procurat iunct. l. quæsitum 15. D. de testib. Intellige si neque per consequentiam ... aliter causa fratris tetigerit attingat. Rebuff. in tract. de reprob. & saluat. testi.

3. Hyppol. de Marsil. sing. 2.3 num. 10. Ant. Corset. singul. 16. Lanfranc in verb. testium depositio fol. 48.

4. Ferrar. in forma iuramenti testium cum addit. in verb. domestici. Rom. consil. 486. incip. in casu proposito. Angel. cons. 1. per text. in l. si quis ex argentariis 6. §. 1. de edend.

5. Text. est elegans in d. l. si quis § 1. in illis verbis *Quid enim si humilis.* Bart. in l. admonendi 19. D. de iureiur. Ant. Gabr. lib. 1. commun. opin. conclus. 1. per tot. præsertim num. 22. & 34.

DEFINITIO XXV.

Ex confessione extraiudiciali facta etiam absente parte iusiurandum deferri potest in supplementum.

COnfessio partis licèt absente parte & extra iudicium facta probat semiplenè etiam ad obligandum, 1 Plenè autem si fit geminata, quoniam iudicialis vim & instar obtinet: 2 Maximè verò si de dote agatur, cuius fauore receptum est vt etiam enunciatiua verba indistinctè probent. Igitur ei qui extraiudicialem habet aduersarij confessionem licèt non geminatam, si modò aliud nihil obstet, iusiurandum deferri poterit in supplementum probationis. 4 Ita tractatum est in eadem causa, & rursus 5. Non. Iul. 1591.

1. Bart. late in d. l. admonendi 31. D. de iureiur.

2. Idem Bart. in 6 cum scimus C. de agric. & censit. Abb. in cap. si cautio in fin. D. de fide instrum. Castr in l. Publia 26 §. fin. D. depos. & Roman. in l. si verò D. solut. matrim. facit l. si domus 71. §. in pecunia de leg. 1.

3. Afflict. eleganter decis. 117.

4. Bart. Rip. Ias. & cæteri ad d. l. admonendi & in l. in bona fidei C. de reb. credit. & iureiur.

DEFINITIO XXVI.

Notario in quibus non credatur absolutè.

NOtario qui scripsit testatorem quo tempore suprema ordinabat sanæ mentis fuisse non vsque adeò creditur quin probari contrarium possit citra falsi accusationem. 1 Nam sicuti præsumitur quilibet sanæ mentis esse donec probetur contrarium, etiam tacente notario, 2 Ita credendus est notarius eam clausulam ex vulgari notariorum stilo potiùs quàm ex proposito adscripsisse. 3 Idémque de aliis clausulis ius est, quibus exprimere notarij solent neque vi neque metu, neque dolo factum quicquam fuisse. Non enim excludit ea res probationem interuenientis violentiæ, metúsve, aut doli, tametsi is qui vim aut metum dolúmve allegat de falso notarium accusare nolit. 4 Sed &, quod magis mirum est, si notarius scripserit in præfatione testamenti, testatorem codicillos facere voluisse non eò magis tamen codicilli facti videbuntur si contenta in ea scriptura testamento magis quam codicillis congruent. 5 Sic utique si Notarius dicat certioratam à se mulierem de vi & potestate Senatusconsulti Velleiani eius exceptioni renunciauerit, non ei creditur nisi hactenus vt in mulierem contrarium asserentem probandi onus transferatur. 6 Est enim id perpetuum & generale vt notarij assertio de ijs tantùm quæ inter contrahentes geruntur non etiam de alijs plenam fidem faciat. 7 Ita Senatus in causa Dominarum de Toyte contra fratres Dominos dicti loci ante Cal. Decemb. 1590.

1. Alex. consil. 141. num. 11 & 12. lib. 1. post Bald. in l. 2. D. de testam. Salic. in l. furiosum C. qui test. facer. poss. Ang. in l. pen. de cond. dict. & dem. Idem Bald. in l. 1. de confess. & in rubr. C. de fid. instrum.

2. Adeóque licèt eodem tempore testator fuerit æger l. sanum mente 2. C. de transact. cap. cum dilectus de fid. instrum.

3. Alex. dict. cons. 141 in fin. Vide Ias. in l. furiosum C. qui test. facer. poss & addit. ad Bart. in l. furiosum eod. Guill. Bened. in verb. Et uxorem positus num. 7. post Ang. & Bald. in d. l. 2. D. qui test. fac. poss.

4. Semper enim præsumptio cedit probationi vt superstit locus veritati l. si chirographum 24. & seq. l. imperatores 29 in fin. D. de probat.

5. Ang. in l. ... tractans D. de iur. codicill arg. l. non codicillum C. de testam.

6. Eccler. de sen. cons. 199. incip. quæritur an domina arg. l. ... C. de testib. Imol. & Hostiens. in cap. quoniam contra, de probat.

7. Ant. de Butr. in d. cap. quoniam contra Rom. in l. secundum col. 6. de verb. obligat.

DEFINITIO XXVII.

Nobilitas generis probari potest per verba enunciatiua instrumentorum familiæ in antiquis præsertim quæ facta sint coram Principe aut eius officialibus.

PRobari nobilitas generis solet ex antiquis familiæ instrumentis, quibus dictos appareat nobiles auos & proauos illius de cuius nobilitate controuertitur. Verba enim illa enunciatiua licèt inter alias partes & ad aliud prolata probant propter antiquitatem. 1 Maximè verò si aut coram Principe aut apud Rationales Principis instrumenta illa conscripta proponantur. Neque enim facilè credendum est Principem aut Rationales permissuros vt nobilem se diceret, qui nobilis non esset. 2 Cùm non solùm publicè intersit, sed etiam Principis vt nobiles ab ignobilibus distinguantur. 3 Ita Senatus in causa fratrum de Dompierre contra Syndicos de S. Genis 15. Cal. Ianuar. 1590.

1. Dixi Defin. 23. num. 9 & 10 supr.

2. Arg. l. omnium 19. C. de testam.

3. l. 1. §. sed etsi ferum. D. de inspic. ventr. l. 2. & tot. tit. C. vt dignit. ord. conseruet. lib. 12. tit. 8.

DEFINITIO XXVIII.

Filiatio probatur per verba enunciatiua in antiquis.

FIliatio tamen, vt nostrorum verbo vtar, probanda est si producens instrumenta negetur ex eorum genere esse qui nobiles dicti & pro nobilibus habiti sunt. 1 At quomodo in antiquis ea fiet probatio? Nempe ex ipsis instrumentis si scriptum sit Titium Sempronij filium fuisse, Sempronium Mæuij. 2 Non enim facilè credemus alias fuisse personas, quàm maiorum eius, penes quem instrumenta reperiuntur. 3 Præsumptione nimirum iuris pro eo semper vrgente qui penes se habet instrumenta vt ab illis ius habere videatur, qui in instrumentis nominati sunt, 4 si non contrarijs probationibus aut præsumptionibus debilitetur: 5 Nam cùm filiatio sit difficilis proba-

tionis 6 probari potest per indicia etiamsi sit de recenti, 7 multò magis probari poterit per verba enunciatiua etiã inter alias partes in antiquis vt antiquitas aliquid operetur. Maximè si plurium instrumentorum antiquitas, & autoritas concurrat. 8 Cui illud etiam conuenit quod placet ex sola nominatione in antiquis probari filiationem. 9 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Nimirum probandu nuptias *l. filium 6 D. de his qui sui vel alien. iur sunt.* Alioqui non modò difficilis, sed etiam impossibilis probatio est *l. Lucius 83. de cond. & demonstr.*
2. Alex. *cons. 93. col. 3. vers. ex hoc responsum lib. 6.* Crauet. *de antiq. temp part. 1 Section. vers. Ampliatur nunc num. 12. & 13.* vbi refert Rebuff. *in tract. De nominat.*
3. Ad vitandam nimirum præsumptionem subtractionis & delicti *arg. l. merito 51. D. pro socio.*
4. *Arg. l 1. C. de donat.*
5. Semper enim præsumptio probationi cedit *l. si chirographum 24. & seq. l. Imperatores 29. §. 1. D. de probat.*
6. *d. l. Lucius 83 de cond. & dem.*
7. Alex *d. cons 93. Not. in cap. per tuas Extr. de probat.*
8. Crauet. *in d. vers. ampliatur nunc.*
9. Rebuff *in dict. tract. De nominat. in princip. vers. primò fallit.*

DEFINITIO XXIX.

Titulus beneficij probandus est per scripturam non per confessionem partis.

NOn ex eo solo probatur titulus præsertim in beneficialibus, quòd testes dicant eam se scripturam vidisse qua titulus continebatur. Omnimodò enim exhibenda est scriptura, 1 siquidem non de illo duntaxat quærendum est, An titulus aliquis fuerit, sed præcipuè An bonus & validus, 2 quod nòn nisi ex scripturæ inspectione sciri potest. 3 Quare nec prodesse debebit alleganti, ficta aduersarij confessio qualis illa est quæ per contumaciam inducitur, quia nec vera confessio prodesset. 4 Est enim generale, vt confessio neque prosit, neque noceat in his quæ nòn pendent à voluntate confitentis. 5 Ergo neque proderit tibi ad tituli probationem quòd aduersarius tuus talem te nominauerit siue in iudicio siue extra iudicium, qualem te dicis. Nam nec nominatio quam summus Pontifex etiam scienter adeóque motu proprio fecerit, vllum tamen ius in beneficio tribuit, tametsi in summi Pontificis potestate sit beneficium & cui & quomodo velit conferre. 6 *Ita Senatus* in ea causa de qua Defin. 14. sup. de Episc. & cleric.

1. Quamuis diuersum sit in plerisque aliis etiamsi requirant probationem per scripturam *l. testium facultatem 18. C. de testib. Notat. in l 2. C. de bon. poss secund. tabul.*
2. Cùm nihil intersit an titulus nullus sit an inualidus *l. quoties 6. D. qui satisd. cog l. 2. D. de autor. tutor.*
3. *Cap. 1. Extr. de fid. instrum.*
4. Cùm sine canonica institutione possideri beneficium non possit *cap. 1.* vbi Dyn. *de reg. iur. in 6.* Boer. *quæst. 89.* Papon. *in syntagm. tit. De maintenue, &c.*
5. *l. confessionibus 13. in princip. & l. seq. §. vlt. de interrog. in iur. fac.*
6. Nominatio enim titulum præsupponit non tribuit *d. cap. 1. de reg. iur. in 6.*

DEFINITIO XXX.

Possessio beneficij per filium non bene probatur ex fructuum perceptione facta per patrem.

POssessio beneficij non benè ex eo probata intelligitur quòd eius qui beneficium possedisse dicitur pater fructus beneficij per aliquot annos perceperit, 1 Siue probetur percepisse tanquam filij procurator, nisi constet de mandato 2 quod in dubio præsumendum non est, 3 siue tanquam legitimus administrator, quia in beneficialibus pater non magis legitimus filij administrator est quàm beneficij vsufructuarius, 4 nimirum quia nec ad ipsum filiumfamilias sed ad ecclesiam beneficij proprietas spectat: 5 Neque verò in huiusmodi causis filiusfamilias sequitur ius patriæ potestatis, non magis quàm in iis quę ad ius publicum pertinent. 6 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Licèt perceptio fructuum soleat probare possessionem *l. Titia 48 D. de solut.*
2. Nemo enim procurator est sine mandato *l. 3 §. sed etsi ferò D. iudic. solui.*
3. Quia mandatum est facti, facta verò nunquam præsumuntur *l. 1. C. de procurat. l. ex mandato 20. in fin. D. mandat.*
4. *Cap. vlt. de iudic. in 6.*
5. *Tot tit. de reb. eccles. non alien.*
6. *l. nam quod 14. in princip. D. ad SC. Trebell. l. quippe 78. D. de iudic.* Ius enim publicum non minùs consistit in sacris & sacerdotiis quàm in magistratibus *l. 1. §. publicum ius D. de iustit. & iur.*

DEFINITIO XXXI.

Probatio quæ potest fieri statim, maximè per iusiurandum haberi debet pro facta.

PRo probato haberi solet quod statim, & vt nostri loquuntur, de proximo probari potest: 1 Vnde fit vt etiã in possessorij quæstione quę probationum tempus expectare non solet, puta si mittendus sit heres in possessionē hereditatis 2 & legitimus contradictor se obiiciat, admittendæ tamen sint probationes, quas in promptu reus habet. 3 Quod ipsum quid sit *statim*, positum est in arbitrio iudicis. 4 Inde sanè illud etiam est, quod si reus actori iusiurandum deferat, perinde impeditur prouisionalis adiudicatio acsi iã probata esset rei intẽtio, quæ in eo est vt per actoris iusiurandum aut iurisiurandi relationem probari statim possit. 5 *Ita Senatus* sæpiùs. Sine die.

1. Paria enim sunt aliquid esse iam factum vel in proximo faciendum *l. penult.* vbi Bald. *D. de testam. milit.*
2. Ex beneficio *l. vlt. C. de edict. Diui Hadr. toll.*
3. *l. ille à quo 13. § si de testamento vers. quid ergo ad SC. Trebell. l. 3. in princip. D. vt in poss. legat.*
4. Guid. Pap. *quæst. 132.*
5. Est enim prompta & certa probatio quæ fit per iusiurandum. *l. eum qui 30. D. de iureiur.* cùm posteaquàm iuratum est de alio quærendum non sit, quàm quid iuratum sit *l. non erit 5. §. dato & l. eum posteaquàm 9. eod.*

DEFINITIO XXXII.

Professio certæ quantitatis pro resta, vt loquuntur, inducit probationem solutionis reliqui totius debiti.

SI creditor maioris quantitatis professus sit solutum sibi minimum quidpiam pro residuo, inducitur ex eo probatio solutionis totius debiti in necessarium antecedens. 1 Nam & creditor qui partem debiti pro residuo petit, sibi nocet ne amplius quicquam possit petere, quasi reliquum iam sibi solutum fateri videatur. 2 Sed etsi testator testamento declarauerit Sempronium quem habebat obligatum in trecentis centum duntaxat debere, placet prodesse eam confessionem debitori, & plenissimæ probationis loco cedere ad inducendam liberationem, vt non nisi centum ab eo exigi possint. 3 *Ita tractatum est in* Senatu 3. Id. Maij 1595.

1. Paul. Castrens. ad *l. ex pluribus num. 2. de solut. post gloss. ibid.*
2. Guid. Pap. *quæst. 176. & 177.* Aliud tamen est si quis partem debiti professus sit quasi solam eam deberet. Non enim liberatur quominùs etiam reliquam partem petere ab eo creditor possit. *l. si quidem 24. C. de transact.*
3. Bart. post Azonem *ad l. rationes in vtraque lectura C. hoc tit. ex l. 3. §. cum Titio D. de admin. legat.*

DEFINITIO XXXIII.

Tempus probare semper debet is qui se fundat in tempore siue actor sit, siue reus.

QVotiescumque tempus fundamentum est intentionis siue actoris, siue rei, siue affirmet ille, siue neget, omni-

omnimodo & præcisè ab eo probandum est. 1 Suam enim quisque intentionem probare semper cogitur: 2 siue agat, 3 siue conuenitur. 4 *Ita Senatus* in causa Ioannis de Serueti & N. Ludouici de la Pallud 17. Cal. Iunij 1591.

1. Alex. in l. si minorem C. de in integr. rest. minor. Castrens. ad l. si inter num. 5. D. de reb. dub.
2. l. 2. D. hoc tit.
3. l. verius 21. eod. l. 4. C. de edend. l. actor. 23. C. hoc tit.
4. l. in exceptionibus 19. D. eod.

DEFINITIO XXXIV.

Qui beneficium obtinuit ex causa deuolutionis, debet probare scientiam prælati negligentis.

PRæsumitur ignorantia, imò probatur hoc ipso quòd non probatur scientia, 1 maximè cùm de ea re agitur in qua ad fundandam intentionem scientiæ probatio necessaria est, 2 Vt puta si tractetur de iure conferendi beneficij ob negligentiam inferioris ad superiorem deuoluto, cùm deuolutioni locus sit in pœnam & odium negligentiæ illius duntaxat qui beneficium vacare sciuit nec prouidit. 3 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. l. verius 21. D. hoc tit.
2. Decet enim vnumquemque probare id quod est fundamentum suæ intentionis vt dixi Defi... proxi. præced.
3. Collatio enim facta iure deuoluti ante deuolutionem nullius omnino est roboris, adeò vt nec possit dici colorata DD. in cap. 2. de concess. præb. & in cap. 2. de præb. in 6. Reb. de deuol. num. 32. Boer. decis. 70.

DEFINITIO XXXV.

Identitas nominis probat identitatem personæ de qua agatur incidenter non etiamsi principaliter.

EX identitate nominis & cognominis probatur identitas personarum si non in contrarium probetur diuersitas, 1 præsertim si quæ alia iudicia concurrant, 2 Sed hoc ita si quæstio illa sit incidens non principalis. Nam qui intentionem suam fundat in identitate, exactiùs eam & certioribus demonstrationibus probare debet. 3 *Ita Senatus* in causa Michaelis Vuilliermet & Hugonis Mottet. Prid. Cal. Sept. 1592.

1. Crauet. cons. 161. num. 3. post Iason. cons. 114. lib. 1.
2. Vt tractat idem Crauet. vbi supra.
3. Decius cons. 110. num. 9. post Abbat. & alios ibi per eum allegatos. Crauet. cons. 198. num. 4.

DEFINITIO XXXVI.

Præsumptio legis Quintus 51. de donat. int. vir. & vxor. non alij prodest, quàm marito aut heredibus aut creditoribus ipsius.

IVris illa præsumptio quæ facit vt quicquid mulier constante matrimonio quæsiit ex viri pecunia quæsiisse intelligatur honestatis causa, & ad vitandam turpis quæstus suspicionem, 1 non est perpetua. Tùm enim obtinet cum inter virum & vxorem eorúmve heredes agitur, non etiã si extranei fauor in eo versetur. 2 Dummodò meminerimus vix esse vt hac parte extraneus habeatur, qui mariti creditor est. 3 Cur non enim ei liceat iuris sui tuendi gratia, & ex debitoris persona excipere de iure debitori competente: 4 Ita publicè tractatum est pro N. Lancelot contra vxorem Benedi[illegible] Penet 18. Cal. Decemb. 1592.

1. l. Quintus Mucius 51. D. de donat. int. vir. & vxor.
2. Bald. in l. si vxorem col. 2. C. de condic. insert. Vide apostill. ad Bart. in d. l. Quintus.
3. Solemus enim cum agimus de creditore ei opponere extraneum l. cùm bona 16. D. de reb. autor. iudic. possid. aliàs l. 1. de priuileg. credit.

4. Maximè si sit ere[illegible] hypothecarius qui habeat obligata bona omn[illegible] debitoris quo casu [illegible] esse el necessariam cessione [illegible] tertius [illegible] §. si quis prius vbi Bart. [illegible] de aqua & aquæ pluu. arcen.

DEFINITIO XXXVII.

Commissarium ad inquirendum datum potest inquirere non obstante appellatione in criminalibus, sed sine præiudicio appellationis.

QVi à Senatu aut ab alio inferiore iudice de crimine inquirere iussus est, si ab eo contra quem inquisiturus est rogetur, & vrgeatur vt mandati quod habet copiã faciat, non magis edere id debet, quàm patefacere, quid illud sit de quo habet inquirendum. 1 Nec si ea de causa ab illo appelletur deferre debet appellationi. 2 Sed & si suspectus dicatur, & obiectas suspicionis causas quasi falsas aut iniustas reiecerit siue iure siue iniuria, & ab eo rursus ob hanc causam prouocatum sit, inquirere tamen de crimine nil obstante appellatione & potest & debet: nec ideirco attentare videbitur in spretum appellationis. 3 Nam quod traditum est si ab interlocutione iudicis qui se competentem pronunciauit appellatum sit non debere eum pendente appellatione de causa cognoscere, sed ad eum qui ipsius vice fungitur deuolui cognitionem, 4 in ciuilibus tantùm causis obtinet non in criminalibus quod pertinet ad inquisitionem. 5 Nempe ne aliter posito iure eueniat vt pessimo cuique aperiatur via eludendi magistratus, & faciendi vt pereant probationes delicti, quæ omnium sunt fauorabilissimæ. 6 Nam & idem probationum fauor etiam in ciuilibus causis effecit vt quoties audiendi sunt testes absituri aut valetudinarij ad futuram rei memoriam si inq[uis]itor suspectus dicatur eo tempore quo iamiam sit inquisiturus, possit ille nihilominùs inquirere, tametsi ab eo fuerit prouocatum ob id quod allatas obiectionis causas reprobauerit, quoniam alioqui facile probationes perirent. 7 Sane nullum ex eo præiudicium appellationi fieri oportet. 8 Ideóque si ex postfacto appareat non sine causa suspectum videri potuisse, non parum de testimoniorum fide detrahetur, testésque si tum viuent non solùm repeti sed etiam ex integro audiri oportebit. 9 *Ita Senatus* in causa Parisij Chenauier & Pantaleonis Raymondé. Cal. Iul. 1591.

1. Secretò enim solet inqui[ri] de crimine, ne alioqui reus facilè probationes corrumpat & subornet testes.
2. Non enim deferendum est appellationi per quam fiat ne res in iudicio sit l. si quis filio 6. § quid tamen D. de iniust. rupt. l. vlt. D. de appell. recip. vel non.
3. Quia non iam videtur fraudem facere quàm fraudem excludere arg. l. Iulianus 42. aliàs l. si pupillus vers. nec enim videtur D. de acquir. hered. l. cùm pater 77. § antepen. de legat. 2. d. l. si quis § quod tamen.
4. Ita enim stylo Senatus nostri cautum est sub tit. De recusation.
5. Inquisitio enim facta faciliùs haberi potest pro infecta, quàm infecta pro facta.
6. l. certissime 34. § si verò quis de cætero C. de episcop. audient. ibi illis verbis: & per omnem viam procedere ad eruendam veritatem.
7. Notat. ad l. in lege Aquilia 40. D. ad leg. Aquil. & ad tit. Vt lit. non contest. Extr.
8. Auxilium enim appellationis cùm sit ex iure communi l. 3. § falsum D. rat. rem haberi l. 1. D. de appell. nunquam denegandum est tot. tit. nihil innouar. appell. pend.
9. Quia [illegible] losum est c[um] suspecto iudice litigare, multò periculosius est iis [te]stibus credere quos audierit commissarius suspectus [illegible] Decet enim sine suspicione omnes lites procedere l. apert[i]ssime 16. C. de iudic.

DEFINITIO XXXVIII.

Non creditur nuncio aliquid referenti nisi in eo quod sit de ipsius o[ffic]io.

NVncio & apparitori referenti eum qui postulante creditore vocabatur in ius tanquam fideiussor debi-

toris confessum esse se fideiussorem, non creditur si postea neget ille se fideiussisse. Egreditur enim ea res potissimos officij exequutoris terminos, Proinde per testes aut alijs probationum adminiculis non ex sola exequutoris relatione probanda est. 1 *Ita Senatus* in causa Putet 5. id. Nouemb. 1598.

1. Ioann. Papo nius qui refert in Senatu Tholosano ita iudicatum in *frutagin. Arest lib. 6. tit. 7. Des huyssiers & sergents* §. 8. post Iacob Rebuff *in l. prohibitum in princip. & in addit. ad eundem C. de iur. fisc. lib. 10.*

DEFINITIO XXXIX.

Præsumitur filius præteritus vixisse tempore testamenti nisi mortuus probetur, si eo testamento facta sit iniuria cæteris fratribus.

SI testamento præteritus sit à patre filius quem ante testamentum in hominum natura fuisse certum est, testamenti verò tempore vixeritne an mortuus iam fuerit, ignoratur, Quæri solet Vtri incumbat onus probandi, An ei qui testamentum impugnat 1 vt doceat filium viuere, An ei qui defendit, vt ostendat filium iam tum in rebus humanis non fuisse. 2 Nam quod vulgo iactatur præsumi quemlibet viuere centum annos 3 ad rem non pertinet, Cum vix admittendum sit vt ex sola illa nec [illegible] præsumptione euerti debeat testamentum 4 licet reus [illegible] actor ille sit, qui impugnat testamentum. Regulariter enim ad actorem pertinet onus probandi, 5 nisi cùm de fundanda rei exceptione & intentione tractatur. 6 Si tamen eo testamento cæteris quoque fratribus facta iniuria proponatur, 7 humanius est æqualitatis inter liberos seruandæ 8 gratia vt viuere credatur quisquis vixisse aliquando, nedum mortuus esse probatur. 9 Hoc enim casu dici potest, non tam nuda præsumptione testamentum euerti, quàm quòd deficiat probatio mortis, quæ ad constituendam testamenti validitatem requireretur. 10 *Ita iudicatum est* in ea causa de qua SC. 5. infr. De liber. præter.

1. Filio enim præterito testamentum est ipso iure nullum non modò si filius sit in potestate vt olim *l. si filius* - *de liber. & posthum.* sed etsi emancipatus ex *Nouell. 115. vt cùm de appell. cognosc. § aliud quoque capitulum.*

2. Dubitandi ratio est quia ei qui dicit, incumbit onus probandi *l. 2. D. hoc tit.* hic autem vterque dicit. 8

3. Sic enim vulgo nostri ex *l. an vsusfructus 56. D. de vsufr. l. si vsusfructus. 8. D. de vsufr. legat. contra l. computationem 68. aliàs l. hereditatum D. ad leg. falcid.*

4. Publice enim interest vt valeat potiùs testamentum & suum effectum sortiatur *l. vel negare 6. D. testament. quemadm. aper.*

5. *l. 4. C. de edend. l. actor quod asseuerat 23. C. hoc tit.*

6. Nam in exceptione reus actor est *l. in exceptionibus 19. D. eod.*

7. Omnibus fortè exheredatis aut dato iis extraneo coherede, vt eorum intersit ab intestato potius succedere aut saltem contra testamentum vt in *l. non putauit 8. §. vlt. C. si post mortem 20. §. vlt. de bonor. poss. contr. tabul.*

8. Est enim æqualitas inter liberos valde fauorabilis *l. vt liberis 17. l. illud 20. § 1. C. de collat.*

9. Nam neque mors præsumitur nisi probetur cùm sit facti extrinseci & accidentalis, maxime verò si sit fundamentum intentionis *l. 2. § si dubitetur.* vbi Bart. & alij *D. testam. quem. aper.* Nec rursus præsumitur filius ante patrem decessisse, *l. qui duos 9. §. cùm bello & ibi not. D. de reb. dub.*

10. Adeò enim inutile est testamentum in quo filius præteritus fuit vt non conualescat etiamsi decesserit viuo patre *d. l. si filius 7 de lib. & post.* Secus in testamento posthumo præterito *l. posthumus 12. de iniust. rupt.*

DEFINITIO XL.

Præsumitur dominium ex sola possessione nisi constet de alio titulo.

DOminij quidem præsumptio ex sola possessionis probatione colligi & inferri solet, 1 siue quòd alio qui difficillima sit ex [illegible] dominij probatio, [illegible] regul[illegible] vt per poss[illegible] acquisition[illegible] quo [illegible] quira[illegible] Sed [illegible] probari [illegible] dominij iure possideri rem potuisse vt puta pignoris nomine, 4 non [illegible] debitori pignoratitiam exercenti quod creditor cui fundus in antichresin pignori datus fuerat eius fundi fructus perce pisse, ipsiúsque heredes omnia pro dominis egisse per longissimum quoque tempus proponantur. Fortior enim illa præsumptio est, Præcedentis tituli iure facta omnia quæcunque fieri potuerunt. 6 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 21. 22. 23. infr. De luit. pignor.

1. *l. cùm res 12. l. siue possidetis 16. & vtrobique not. C. hoc tit. l. Titia 48. D. de solut.*

2. *§. commodum. Instit. de interdict. l. is qui destinauit 24. D. de rei vindic.*

3. *l. per procuratorem 8. vbi not. C. de acquir. poss.* quamuis nihil commune habeat proprietas cum possessione *l. naturaliter 12. §. nihil commune D. eod. tit.*

4. Nam ex causa pignoris transfertur possessio in quo differt pignus ab hypotheca *l. cùm & sortem 35 in fin.* iunct. *l. si rem 9. §. propriè D. de pignor. act.*

5. De quo in *l. si pecuniam 33. coll. l. si is qui 11. § si antichresis D. de pignor.*

6. *l. quadam mulier 77. vbi not. D. de rei vindic.*

DEFINITIO XLI.

Præsumptio legis Quintus de donat. int. vir. & vxor. prodest etiam creditoribus mariti adeò vt ac donatario nisi per contrariam præsumptionem aut probationem elidatur.

IVris præsumptio quæ facit vt si quid mulier constante matrimonio quæsierit vel soluerit ex pecunia mariti quæsisse aut soluisse videatur ad vitandam turpis quæstus suspicionem, 1 non tantum marito eiúsve heredi prodesse debet, sed etiam mariti creditoribus 2 si fortè agant hypothecaria in rem vtrique ex coniugibus aut mulieri soli venditam si precium illa non offerat, idque ex nummis suis solutum dicat nec probet. 3 Nam & donatarium cuius causa longe minus fauorabilis est quàm creditoris cùm certet de lucro captando, 4 eadem præsumptione iuuari posse iam ferè obtinuit. 5 Nec ad rē pertinebit si mulier diligens & industriosa materfamilias fuisse probetur, Cùm operas suas qualescunque marito præstare teneatur si eam maritus exhibeat, secumque habeat. 6 Si tamen diues mulier inopi marito nupserit, aut eo consentiente separatim negotiata fuerit, sæpius à Senatu nostro pronunciatum est cessare præsumptionem, 7 Sicut & si præsente & consentiente aut saltem patiente marito mulier pecuniam numerans dixerit eam suam esse. 8 *Ita Senatus* in ea causa de qua Defin. 9. infr. si quis alter. vel sibi.

1. *l. Quintus Mucius 51. D. de donat. inter vir. & vxor. l. etiamsi 6. C. eod.*

2. Qui eùm habeant causam à marito eius iure vti possunt.

3. Præsumptio enim est quod solutum fuerit ex pecunia viri.

4. *l. quod autem 6. § simili modo dicimus l. vlt. §. 1. D. quæ in fraud. credit.*

5. Ex sententia Decij *consil. 257 in fin.* contra Baldum qui contrariæ opinionis autor fuit *in l. si vxorem col. 4. C. de condict. indeb.*

6. *l. sicut patronus 48. D. de oper. libert.*

7. Semper enim præsumptio probationi cedit *leg. si chirographum 24 & seq. D. l. imperatores 29. in fin. & pass. D. hoc tit.*

8. *Arg. l. vlt. C. arbitr. tutel.* Vide Anton. Gabriel. *libr. de probat. conclus. 15. De præsumpt.*

DEFINITIO XLII.

Ex alterius quàm mariti confessione non tollitur præsumptio legis Quintus 51. de donat. int. vir & vxor.

Qui-

QVid verò si qua alterius quàm mariti scriptura proferatur testantis pecuniam mulieris fuisse: Nullam fidem ea testatio faciet, si non aliis quibusdam probationũ adminiculis fulciatur.1 Finge maritum cùm tibi & vxori fundum emeret mille aureis, quingentos a te mutuos accepisse, nec tamen apparere quòd ex iis ipsis numinis soluerit, tum mulierem tibi quingentos illos soluisse. Nihil ei proderit quòd de suo eam soluisse testeris, 2 Sicut nec si dicas in eius fundi emptionem versam esse pecuniam quã tu marito credideras. Præsertim si pendente contra mariti creditorem lite ea testatio extorta fuerit, & verisimile sit ex aliqua causa fauere te mulieri impensius voluisse. 3 Neque verò credibile est mulierem de suo soluisse, quod maritus debebat eo maximè inscio & absente. 4 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Ne alioqui inuenta sit ratio fraudis faciendæ legi & præsomptioni iuris. Non enim erit difficile inuenire aliquem qui dicat pecuniam fuisse mulieris, nec tamen dicti sui rationem possit vllam reddere *arg. l. Diuus 24. D. de testam. milit.* iunct. *l. 5. §. si pupillus. D. de reb. eor. qui sub tutel.*
2. Nisi appareat vnde illa potuerit habere de suo.
3. Sola enim testatio quæ nulla ratione fulcitur nihil probat *l. sola 4. C. de testib.*
4. Est enim mulierum genus auarissimum, nec quisquam suum iactare præsumitur *vulg. l. cùm de indebito. D. hoc tit.*

DEFINITIO XLIII.

Mariti confessio quòd pecunia sit vxoris non nocet creditoribus anterioribus, sed nocet posterioribus.

PLanè nec mariti inopis confessioni siue expressæ siue tacitæ standum erit si agatur de præiudicio creditoris anterioris cui nullo modo nocere maritus potuerit. 1 Secus est si posterior superueniat creditor in cuius fraudem nihil præcogitatum videri possit. 2 Non enim ea confessio habet instar fictæ aut prohibitæ donationis, cùm fieri possit vt pecunia fuerit reuera mulieris, nec nisi præsumptione quæ iuris tantùm non etiam de iure est 3 mulier vrgeatur. 4 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *Auth. sed id necesse vbi not. C. de donat. ant. nupt.*
2. *l. ait prætor 10. §. 1. quæ in fraud. credit.*
3. Nam si esset præsumptio iuris & de iure non admitteretur contra eam probatio in contrarium. Placet tamen etiam aduersus præsumptionem iuris & de iure præualere veritatem in foro conscientiæ Ioann. Andr. & Abb. *in cap. is qui. d. sponsal.* quos refert & sequitur Boer. *quæst. 1. num. 74.*
4. Vide Gabriel. loco citat. supr. *Defin. 43. num. 8.*

DEFINITIO XLIV.

Recentior possessio est infirmior nisi sit tricenaria.

QVanto antiquior possessio est tanto iustior præsumitur, & ex contrario viciosa illa quæ recentior, &, vt loquuntur, iunior est, 1 nisi sit tricenaria. Hæc enim fauorabilior est propter bonæ fidei præsumptionem quæ nascitur ex tam longi temporis decursu. 2 etiam absque titulo nisi mala fides probetur. 3 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 2. de prohib. sequestr. pecun.

1. Sic enim volgò nostri ad *l. naturaliter 12. §. nihil commune. D. de acquir. poss.*
2. *Auth. mala fides. C. de long. temp. præscript.*
3. Probatio enim excludit omnem contrariam præsumptionem *l. si chirographum 24. & seq. D. hoc tit. l. vlt. D. quod met. caus.*

DEFINITIO XLV.

Confessio sola aduersarij non probat titulum, sed si de iure beneficij non agatur potest sufficere, nisi probetur erronea.

EX eo solo quòd quis aduersarium suum in actis litis archipresbyterum aut alterius conditionis prælatum nominauit, non continuò probatur talem eum esse qualis nominatus est: 1 quoniam in beneficialibus cùm requiratur titulus, 2 nec sit in potestate colitigatoris conferrè titulum, 3 non potest ea nominatio & confessio nocere confitenti, sicut nec prodesse ei, qui de suo iure aliunde nõ doceat. 4 Si tamen non de iure aut possessione beneficij agatur, sed de iis quæ ex eiusmodi beneficij possessione dependeant, sufficiet ad plenam possessionis probationẽ quòd quis ab aduersario talis dictus sit, & connetus vt talis: nisi probetur ea confessio, & nominatio erronea: putà si constet alium esse qui tale beneficium, talémve dignitatem possideat. 5 *Ita Senatus* pro R. Ioanne Laboret archipresbytero Decanatus Sabaudiæ contra parochum de Montagnole 11. Cal. Mart. 1593.

1. Ioann. Papon. *en syntagm. Arrest. tit. De maintenue en possession.* Boer. *quæst. 89.*
2. Et canonica institutio *cap. 1.* vbi Dyn. & alij Canonistæ *de reg. iur. in 6.*
3. Nemo enim plus iuris alij dare potest quàm ipse habeat *vulg. l. nemo plus iuris 54. de reg. iur.* & collatio beneficij donatio est *cap. vlt. de offic. vicar. in 6.*
4. Ita demum enim feliæ confessiones & prosunt & nocent si à voluntate confitentis pendeant *l. vlt. D. quod fals. tutor. auctor.* itémque si ius & naturam recipere possint *l. confessionibus 13. & seq. in fin. D. de interrog. in iur. fac.* Crauet. *cons. 93. num. 1.*
5. Nunquam enim nocet confessio probato errore per allegantem *l. pen. D. de confess.*

DEFINITIO XLVI.

Negatio quoque probanda est, quoties fundamentum est intentionis siue actoris siue rei.

NEgatio quidem per rerum naturam exactè probari non potest, 1 Sed tamen quoties ea fundamentũ est intentionis probanda est quantum per rerum naturam fieri potest 2 siue agendo siue excipiendo, Vt puta si quis dicat debitum sibi fideicommissum, aut debitam defuncti talliabilis successionem, propterea quòd heres grauatus aut feudi possessor sine liberis decesserit. 4 Non desunt sanè qui contrà putent, Item qui conciliandarum opinionum gratiâ distinguant, An constet defunctum liberos aliquando habuisse, necne. 5 Sed *Senatus* noster supradictã sententiam secutus est in causa Dominæ de Corsans & Claudij Boisson. 8. Cal. mart. 1593.

1. *l. actor 23. C. hoc tit. l. si adseueratione 10. C. de non numer. pecun.*
2. *l. ne codicillos 5. C. de codicill.*
3. Pone aliud exemplum si instrumentum dicatur esse deperditum. Probabitur enim hoc ipso quòd facta diligenti perquisitione ex autoritate superioris non reperiatur Boer. *quæst. 25. num. 6.* quod tamen quomodo accipiendum sit Vide *Defin. 16. infr. D. de fide instrum.* & Ægid. de Bellam. *Decis. 535. & Def. 59. infr.*
4. Alex. *cons. 20. in fin. lib. 1.* Decius *cons. 86.*
5. De quo vide Ant. Gabriel. *lib. 1. de probat. conclus. 6. n. 83.*

DEFINITIO XLVII.

Ex probatione & recognitione signi non probatur concludenter dominium signati ad obtinendum in rei vindicatione.

AGens rei vindicatione non ex eo solo potest obtinere quòd probet rem mobilem de qua agitur aut suis insignibus signatam, aut sui nominis inscriptione munitam. Etsi enim dici solet, cuius est signum, eius esse & signatum, 1 Nihil tamen prohibet aduersus eam præsumptionem admitti probationem contrariam, 2 siue quòd fieri possit vt falsum sit signum, aut inscriptio corrupta, 3 siue quòd & facilè & passim contingat, vt quod aliquando meum fuit esse postea desierit, 4 secuta nimirum alienatione. 5 *Ita Senatus* ex tempore pro Ioanna Rippet contra Benedictum Sauge 16. Cal. Aug. 1593.

1. *l. quod si ne que 14. §. 1. D. de peric. & commod. rei vendit. l. 3. C. de fabric. cons. lib. 11. tit. 9.*

2. Semper enim præsumptio cedit probationi & veritati *l. vlt. D. quod met. caus. l. imperatores 29. § vlt. D. hoc tit.*

3. *arg. l. 2. C. de reb. alien. non alienand.*

4. Probandum enim est præsens non præteritum dominium in rei vindicatione *l. in rem 23. D. de rei vindic. §. commodum. Inst. de interdict.*

5. Cùm alienatio sit actus omnis per quem dominium transfertur *l. 1. C. de fund. dotal.*

DEFINITIO XLVIII.

Præsumitur dominus iussisse quod in eius vtilitatem factum est a domesticis nisi probetur ignorantia.

PRæsumptio probabilis est sciente ac volente domino factum esse quod à domesticis & familiaribus in eius domo factum est, si ex eo præsertim facto commodum aliquod immediatè peruenturum sit ad dominum, 1 nisi apertè suam probet ille ignorantiam, & alia quidem ratione quàm purgatorio vt vocant iureiurando. 2 *Ita Senatus* in ea causa de qua S.C. 4. *infr. si quis aliq. testar prohib. vel coeger.*

1. Bald. *in l. quicunque col. 1 C. de seru. fugit.* Glos. *in l. si inter de peric. tutor. & in cap. 4. de præsumpt.* So. 1. *reg.* 176 & *seq.* alterm ad transferendum in eum onus probandi. Cardin. *in clem. 1. quæst. 4. de for. compet.*

2. Nempe quia talis ignorantia non esset verisimilis Text. *in cap. vt circa & cap. nullus de elect. in 6.* Glos. & Bart. *in l. atqui §. cum me absente D. de negot. gest.*

DEFINITIO XLIX.

Non est permittenda publicatio monitorij ne quidem ad exonerandum reum si ex eo futurum sit vt actor infametur, sed tantùm significatio.

ACcusatus nobilis quidam quòd alij æquè nobili viro & in dignitate constituto insignis erga Principem & patriam perfidiæ crimen exprobrasset, cuius nullas aut non satis idoneas probationes habebat, Vocis & famæ publicæ auxilium implorabat, vt appareret non per calumniam confictum fuisse crimen quod communi omnium voce & fama pro vero ac notorio haberetur: 1 Petebátque vt eius famæ probandæ gratia permitteretur sibi publicatio literarum vt vocant, monitorialium, ad fines reuelationis tantùm, 2 parte & consilio exceptis, 3 Visum est permitti non debere: non solùm quòd ad ea duntaxat probanda quę occulta sunt, huiusmodi remedij vsus introductus sit, 4 quale id videri non potest quod sit in omnium ore & sermone: 5 sed etiam quia per eam publicationem fieret vt qui iam de iniuria per conuicium illata conquerebatur, longè grauiorem ex publica infamatione iniuriam, eámque irreparabilem pateretur: 6 Cùm etsi tandem eueniret vt vinceret, fieri tamen posset vt non iis omnibus victoria innotesceret, quibus monitorij publicatio innotuisset. 7 Nec est quod quis obiiciat ita futurum, vt rei salus aut dignitas, probationum inopia periclitetur, cui tamen non minùs fauendum sit, quàm actoris quisquis ille sit, existimationi. 8 Nam imò verò hoc casu plus fauendum est actori, cùm hoc saltem imputari reo possit, cur eum infamauerit per conuicium, præsertim cuius probationes in promptu non haberet. 9 An igitur probandi via omnis reo præclusa erit: Minime. Sed ita res temperabitur, vt testes ipse nominet per quos rem probare velit. Quo facto si testimonium dicere recusent, tùm demùm monitoriales illas literas ipsis significari oportebit, vt metu ecclesiasticarum censurarum conscientiam exonerent. Itaque sola publicatio prohibita est, sed intimatio, vt loquuntur, & significatio permissa. 10 *Ita Senatus* 12. Cal. Sept. 1593.

1. Nam cùm accusator habet pro se famam vel auditum à fide dignis, vel alia similia indicia excusatur à calumnia etiam si defecerit in probatione Iul. Clar. *lib. 5. sentent. §. final. practic. crimin. quæst. 62. num. 8.* vbi dicit esse communem post Abbat. *cons. 78. num. 1. vol.* [illegible] nunc *lib. 1.* & Bart. *in l. cùm quidam 30. § quod dicitur num. 5. D. de acquir. hered.* quem refert Gurd. Pap. *decis. 446. vox publica num. 1.* & Afflict. *in 1. part. constit. rubric. 32. num. 11.* Crauet. *cons.* 178.

2. Quomodo solent regulariter concedi fauore probationum, vt semper salua probatio sit *ex reg. l. curent magistratus 12. D. de testib. l. 12. ege 41 D. ad leg. Aquil.*

3. Neque enim debet actor extrahere suas probationes de domo rei *nimis graue est 7 C. de testib. l. vlt. C. de edend.*

4. Nam cùm hoc remedium sit præparatorium excommunicationis quæ adfert damnationem æternam, non facilè nec passim concedi debet, sed tantùm ex necessitate ac in subsidium aliis omnibus probationibus deficientibus.

5. Quid enim faciliùs quàm probare id quod omnes scire dicuntur *l. regula 9. §. 1. de iur. & fact. ign.* Nam & dicimus ea quæ notoria sunt allegari tantum debere non etiam probari si modò notoria esse probentur Gurd. Pap. *quæst.* 221.

6. Itaque iniuriæ noua occasio inde caperetur vnde iura nascuntur contra *l. meminerint 6. C. vnde vi.*

7. Nec enim publicatio Arrestorum similis est publicationi literarum monitorialium vt tam multis innotescat. Deinde diffamatio illa quantumuis calumniosa onerat existimationem apud probos & graues viros iuxta illud Ausonianum. *Hæc casta est de qua mentiri fama veretur.* Videl. 1. *in fi. C. de famos. libell.*

8. Ex iuris regula quæ vult fauorabiliores esse reos quàm actores *l. fauorabiliores 12. de reg. iur. l. Arrianus 41. D. de oblig. & action.*

9. Potuit enim prospicere futurum vt calumniatoris pœnã pati deberet si crimen obiiceret quod probare non posset, cum accusator eo ipso quòd non probat suam intentionem præsumatur calumniari etiamsi de calumnia iurauerit Clar. *d. quæst. 62. num. 6. & 7.*

10. Quo temperamento æquissimè consulitur vtrique parti quod semper facere bonus iudex debet quantum potest *l. ex his 8 in fin. D. quæ in fraud. credit.* Iunge *Def. seq.*

DEFINITIO L.

Causa recusandi iudicis si sit famosa non potest probari per publicationem monitorij, sed tantum per significationem.

REcusandi iudicis causam ab altero ex litigatoribus propositam si iudex ipse veram esse, aut aduersarius, neget, probare potest is qui eam proposuit, adeóque si opus sit, via monitorij, quæ extraordinariæ probationis species est: Sed cum hoc tamen temperamento vt si ea recusationis causa minus honesta sit, & talis quæ si vera esset iudicis existimationem oneraret, nõ sit permittenda monitorij publicatio sed tantùm denunciatio & significatio iis facienda, quos in testes producere se velle impetrans dixerit. *Ita Senatus* in causa Dominæ de Romans & Dominæ de Grandchamp. 3. Cal. Sept 1593.

1. Et ideò nec facile nec passim concedenda ob rationem allatam *Defin praced. num. 4.*

2. Est enim hic vnus ex casibus exceptis per sacrosanctum Concilium Tridentinum.

3. Secundum ea quæ proximè diximus *Defin. praced.*

DEFINITIO LI.

Simulatio probari potest etiam per indicia sed manifesta & bene probata. Alioqui standum est instrumento.

SImulatio contractus probari quidem potest ex coniecturis & indiciis 1 quia difficilis est probationis 2 sicut & dolus, 3 cùm simulatio vix vnquam sit sine dolo. 4 Sed ea indicia oportet esse manifesta non obscura, 5 probabilissima & proxima non aut improbabilia aut remota, 6 rectè & plenè probata, non per præsumptiones, 7 vt convellatur fides contractus & instrumenti cuius probatio dicitur esse probata. 8 Alioqui fortior præsumptio est pro instrumento, 9 Adeò vt nec facilè & sine magnis contra instrumentum suspicionibus adigendus sit is qui instrumento nititur ad præstandum iusiurandum, quod purgationis vocant, quippe cui non nisi in dubiis causis locus sit. 10 Solet tamen Senatus noster in huiusmodi causis decidendis vulgarem illam adiicere clausulam *also non apparente*

rente ne amplioribus simulationis probationibus quas semper falsas manere oportet, præiudicium fiat. 1 *Ita Senatus* in causa Claudij lay Donzel & Antoniæ Mauris 4. Id. Nouemb. 1593.

1. *Not. in l. 1. C. plus valer. quod agit. l. si ex precio 6. C. si cert. pet.*
2. Nam quæ sunt huiusmodi per coniecturas & iudicia probari possunt *l. non omnes 5 §. à barbaris D. de re mil. it.*
3. *l. dolum 6. C. de dolo.*
4. *l. 1. D. eod.*
5. *d. l. dolum. 6. C. de dolo.*
6. Nam quod verisimile non est habet speciem falsitatis *l. vlt. D. quod met. caus.*
7. Nam indicia probari per indicia absurdum esset, cùm ea ratione daretur progressus in infinitum.
8. Quippe quorum fides publica est *cap. 1. extr. de fid. instrum. l. vlt. & pass. C. eod.*
9. *d. l. vlt. l. cùm proprius 5. ibi: docenti tibi veritatem precibus tuis adsistere C. si quis alter. vel sibi* Bart. & DD. *ibid.*
10. *cap. vlt. Extr. de iureiur. l. admonendi 31 D. eod.*
11. Probata enim quandocunque simulatione contractus pro nullo habendus est Castr. *ad l. fin. num. 6. C. plus valer. quod agit.* Bart. *in l. nemo potest num. 11.* & ibi Ias. *num. 42. & 43.* & Ripa *num. 65. & seqq. de leg. 1. ex l. imaginaria de reg. iur. l. simulata nuptiis de rit. nupt. l. emptor 12. D. de aqua plu. arcen. l.* quia medullã veri non habet, vt loquitur Bald. *ad l. & quis C. de distr. pignor.*

DEFINITIO LII.

Casus fortuitus si allegetur ad innocentiam rei, debet ab eo probari.

QVi delictum ex casu fortuito excusat casum semper probare debet. 1 Nam in iis quæ per se ipsa delicta sunt, non potest dolus non præsumi, quandiu nec fortuitus casus, nec alia vlla asserendæ innocentiæ ratio probatur. 2 *Ita Senatus* in causa Ioannis Fabri de Corcelles 13. Cal. Mart. 1594.

1. Quia etiam in criminalibus reus excipiendo actor fit & intentionem suam probare debet postquàm actor suam probauit ex generali regula *l. 2. & l. in exceptionibus 19. D. hoc tit. l. 1. vbi not. C. ad leg. Cornel. de sicar.*
2. *d. l. 1.* in illis verbis: *qui si probauerit.* Nam in delictis præsumitur dolus potiùs quàm casus.

DEFINITIO LIII.

Autor laudatus in tertia instantia vtrum admittendus sit ad probanda ea omnia quæ potuisset probare in prima.

MAndaueram Titio vt in lapidicina tua lapidẽ meo nomine cæderet: quasi ius cædendi haberem. 1 Id ille fecerat, & ob eam causam passus à te controuersiam cùm fundum in quo erat lapidicina non solùm tuum, sed etiam liberum esse contenderes, 2 negauerat. Postea cum in eo esses vt intentionem tuam testibus ac instrumentis probare velles, idem ille me inscio necdum lite mihi denunciata vltro confessus fuerat vera esse quæcunque tu allegaueras, atque ita iudex eum tibi condemnauerat. 3 Prouocatione facta iudex appellationis bene iudicatum dixerat, subiecta etiam sumptuum litis condemnatione. 4 Tum ille contraria mandati actione aduersum me proposita petierat vt indemnem præstarem. 5 Ego indemnitatis præstandæ causa rursum appellaueram à posteriore sententia, ad Senatum, 6 petebámque vt negationes quas in prima instantia Titius fecisset mihi prodessent, confessiones ne nocerent. 7 Constabat quidem appellare mihi licere à sententia etiam inter alios lata quoniam mea maximè interesset, quasi essem ego ipse condemnatus qui condemnatum Titium indemnem præstare deberem. 8 Sed de illo maximè dubitabatur, An eo iure censeri deberem vt primam exercere viderer instantiam an vt tertiam. Quæstionis autem effectus ille erat, quòd si tertia dicenda esset instantia, non magis mihi permittendum esset quàm Titio vt noua instrumenta nouásque allegationes & probationes afferrem, nisi refusis priùs expensis omnibus præstitóque iuramento, quòd tùm primùm eæ allegationes & probationes mihi innotuissent. 9 Adeóque delata tibi conditione, vt si quid contra obiicere aut probare velles, id tu meis sumptibus faceres, quorum omnium nihil dicendũ esset si prima tantùm aut etiam secunda instantia proponeretur. 10 Videbatur verò ex vna parte non debere me conditionis melioris esse, quam Titium, cuius nomine appellaueram, 11 Quandoquidem appellatio mea vsque adeò illi prodesset vt ex iudicato amplius cum illo agi non posset, 12 præterquàm expensarum gratia quarum sicuti nullam contra me habere poterat repetitionem, qui scilicet nullam mihi litem denunciasset, 13 Ita nec ei prodesse hoc nomine appellationem meam æquum erat, cùm nihil mea interesset. 14 At ex alia parte mouebat quòd nihil mihi poterat imputari cur non citiùs venissem ad iudiciũ; quippe qui litem ignorassem. 15 Item quòd sumptuum antea cum Titio factorum petitio sibi salua esset aduersus Titium, vt proinde nihil ea de causa mea interesse videretur: 16 nisi quòd propter Titij confessionem præclusa tibi esset fortasse facultas probandi ea, quæ tùm commodiùs probare potuisses. 17 Sed hoc ipsum imputari potius tibi quam mihi poterat, quòd cùm scires à me mandatum Titio vt lapidem in fundo tuo cæderet, contra me quoque non egisses. 18 Placuit primam videri, quod ad me attineret, instantiam, 19 præsertim cùm appellatio mea non maioribus te sumptibus oneraret, quàm si in prima interuenissem instantia. Hactenus tamen tibi prodesse debere quod Senatum appellassem, vt postularue te de causa inter nos cognoscere Senatus deberet quem ego iudicem elegissem appellando. 20 Ita fit, quod mirari quis possit, vt & habear pro appellante, & primam tamen videar instãtiam exercere. 21 *Ita Senatus* in causa N. D. de Noblens & Boni Gaguon Idib. Mart. 1594.

1. Est enim hæc vna ea seruitutibus rusticorum prædiorum *l. 5. § eodem libro de seruit. rustic. præd.*
2. Neque enim licet in alieno fundo id facere citra seruitutem *d. § eodem libro, aut domini permissionem l. qui saxum 6 D. de donat.*
3. Nam in confessum nullæ sunt partes iudicis nisi ad condemnandum cum confessus habeatur pro iudicato *l. 1 2. & pass. D. de confess. l. si conuenerit 26. D. de re iudic.*
4. Qui enim succumbit in appellatione nõ modò sumptus litis debet sed etiam mulctam quæ iure nostro prouinciali omnibus temere appellantibus infligitur.
5. Debetur namque indemnitas mandatario à mandante *l. si seruus 61. § quod verò D. de furt.*
6. Possunt enim omnes quorum interest appellare à sententia etiam contra alium lata *l. si suspecta 29 de inoff. test. l. 4. § si heres l. si perlusorie 14. D. de appellat. l. 1. de appell. recip.*
7. Potest enim per alium melior fieri conditio nostra, sed deterior non potest *l. soluendo 39. de neg. gest. l. 2. D. quod vi aut clam.*
8. Ex legibus proximè citatis *num 6. l. sæpe 63. D. de re iudic.*
9. Ita enim stylo Senatus nostri disertè cautum est.
10. Nam in prima causa appellationis possunt non deducta deduci & non probata probari citra vllam expensarum refusionem *l. per hanc vbi not. C. de tempor. & repar. appellat.*
11. Nam alium defendere nihil aliud est quàm eius vicem in omnibus subire *l. sed & hi 35. § defendere & l. minor 51. § quorum autem. D. de procurat.*
12. Suspensa scilicet sententia per appellationem. Habet enim appellatio vim suspensiuam & deuolutiuam *l. si causa cognita 32. C. de transact. l. 1. & pass. D. de appellat.*
13. *l. emptor 8. vbi not. C. de euict. l. si ideo 55. D. eod.*
14. Quia nec appellare potui à sententia contra alium lata nisi quatenus mea interfuit *d. l. 1. de appell. recip. l. stipulatio ista 38. § alteri de verb. oblig.*
15. *d. l. emptor & seq. C. de euict.*
16. Quasi nulla quantum ad hoc interposita appellatione quæ nec potuit interponi.
17. Fortasse mortuis ea inde testibus qui tum viuebant, vt in *l. in lege 40. D. ad leg. Aquil.*
18. Cùm nihil intersit an quis faciat, an mandet, id est an per se an per alium faciat *l. 5 § quod si quis tutelam D. de adm. tutor. l. si quis 7 § vlt. D. de iurisd.*
19. Quia non aliena lis est & emptoris quam venditor suscipit pro emptore, sed est propria venditoris cuius periculo cessura euictio est *l. 1. C. vbi in rem act. exerc. deb.*
20. Nunquam enim appellans potest recusare iudicem eum ad quem appellauit aut eius iurisdictionem declinare, cùm is qui appellatur in iudicem eligatur.

21. Cùm tamen appellationis instantia semper sit secunda *l. per hanc 4 C. de temp. & repar. appell.* Sed hoc fit diuersis respectibus.

DEFINITIO LIIII.

Literarum monitoriarum publicatio quando permittenda sit cum clausula nemine dempto.

IN quæstione illa non solùm inter vtriusque iuris interpretes sed etiam in Senatu nostro tam sæpe agitata, Vtrum passim aut certis casibus permitti debeat publicatio literarum monitoriarum *nemine dempto*, an verò semper cum vulgari clausula *parte & consilio exceptis*. Tandem placuit sic rem decidi, vt si ante motam litem huiusmodi literæ impetrentur nulla prorsus fiat exceptio, dum ne quis nominatim notetur, subiiciatúrque periculo infamiæ. 2 Post motam verò litem non aliter permittenda sit publicatio quam si pars & consilium, vt vocant, id est aduocatus & procurator, dum ne in fraudem capiati sint, 3 excipiantur. Ratione illa quòd neque cogendus quisquam in seipsum prodere neque æquum sit de aduersarij domo extrahi probationes, 4 tametsi veritatis habendæ fauor sit maximus. 5 Sicut neque ciuile videri potest cogi aduocatum aut procuratorem ea prodere quæ non nisi tanquam aduocatus aut procurator didicerit, & quæ nesciret nisi cliens secretum suum ei tutò committere se posse credidisset. Secretum enim sanctè & religiose custodiri non prodi debet. 6 Nec est quod quis obiiciat, ita futurum vt detur ansa delinquendi si hæc vna ratio habendæ veritatis è medio tollatur. Nam quod ad patronum causæ & procuratorem attinet, nihil vetat sic eos cum cliente se gerere vt si quid ab eo peccatū dolóque malo admissum esse intelligant hortentur hominem vt aduersario satisfaciat quantum Christianæ pietatis & æquitatis religio suadere videbitur. Id ni faciat desistant à præstando patrocinio, 8 neque tamen in publicum proferant quæ secretò audierunt. 9 Quod si sint tam improbæ conscientiæ vt clientis improbitatem quam corrigere aut nolint, aut non possint, etiam consilio adiuuare malint, quis credat eos censuris quoque ecclesiasticis monitos perfidiam suam cum aliena coniunctam patefacturos? 10 Cliens verò sibi conscius famamque multorum more magis quàm conscientiam pertimescens, 11 quomodo fieri possit vt propria confessione seipsum coniicere velit in eas angustias vnde regredi, & eripere se nequeat citra infamiam, aliámve pœnam fortassis capitalem? Quæ cùm ita sint quid aliud afferre monitio ecclesiastica potest, nisi maioris damnationis materiem, certiúsque salutis periculum? Accedit quòd si criminalis actio sit, iniquissimum est cogi reū crimē cōfiteri, qui nec criminosæ, vt loquuntur, positioni respondere cogeretur. 13 Crimen enim nullum est, cuius nō aliqua pœna sit 14 quæ aut infamiam irroget aut saltem apud bonos & graues oneret existimationem. 15 Sin actio ciuilis est aut etiā criminalis ciuiliter intēta, 16 vel ponimus litē iam contestatam vel non, si contestatam adhibito scilicet vt iure nostro necesse est iureiurando, 17 non est cogēdus reus monitione ecclesiastica, vt se periurum probet. 18 Si nondum contestatam cessat quidem periurij metus, sed tamē iā certo aduersario cōstituto iniquum est vt diximus sumi probationes de ipsius domo, 19 sibiq; imputare actor debet cur non fuerit diligentior in monitorijs literis ante cœptam litē impetrādis. 20 Scio Gallos practicos non tantùm à nobis hac in re, sed etiam inter se dissentire. Sunt enim qui referant passim hodie in Gallia receptū vt huiusmodi literarū impetratio permittatur cū clausula *nemine dempto*, posteaquā Frācisco magno Regi placuit vt de rei veritate litigatores iurato respōdere cogerētur. 21 Quasi parū referat an periurus quis sit an excōmunicatus. 22 Alij verò, Clausulam illā *nemine dempto* tùm adiici solere cùm de subtractis instrumentis communibus agitur inter coheredes aut socios de bonorum diuisione contendētes: 23 quod sanè ante supradictā Frācisci constitutionē obtinuisse in confesso est. 24 Tertij mediam quādam sententiā sequuntur, 25 vt vno illo casu permittatur publicatio *nemine dempto* quo agitur de subtractis instrumentis exhibēdis, dum ne id ipsum in actionem deductum sit vt exhibeantur, Ne alioqui actor suæ intentionis probationem deprōmere videatur de domo rei. 26 At *Senatus* nostri consulto quod ad Non. Iunias factū editúmque est anno 1563. generaliter constitutū fuit, Vt ne liceat ecclesiastico iudici literas huiusmodi publicare quin priùs impetrata sit à Senatu aliove iudice seculari coram quo lis pendeat, publicandi licentia, vt eæ personæ excipiantur, quas interdicto comprehendi æquum non sit, Alioqui ab ea concessione & publicatione appellari possit tanquā ab abusu. Ex quo apparet, neque semper addēdam clausulā *nemine dempto*, neque ex contrario semper remouendam, sed tum demùm cùm id Senatui æquum videatur. Quonam autem casu æquū sit neminem excipi Senatus nō aperit eo Aresto, Nisi quòd is saltem casus demonstratur, quo nulladum lis pendeat. 27 Sanè temperamentum illud æquissimum & probabilissimum videbatur vt exceptio nulla fiat cùm agitur de subtractis instrumentis, maximè si ponas agi de instrumentis communibus quoniam eorum occultatio facilior est & ob id odiosior inter eos qui sunt in communione, quódque iure tacitæ cuiusdam societatis bonam fidem exuberantiorem præstare inuicem debeant. 28 Exceptionis autem quæ iubente seculari iudice talibus literis inseritur, vis illa est vt impediat ne excommunicatione ligentur exceptæ personæ, etiam in foro poli, propterea quòd ex impetrantis intentione, & verborum potestate huiusmodi admonitio vires accipiat, 29 Quamuis apud Deum non minùs periclitetur qui peccatum mortale commisit quandiu manet in peccato quàm si esset excommunicatus. Sed multùm refert an apud Deum an in humano iudicio quis accusetur, nam crimen quod soli Deo eiúsque vicario id est confessori cognitum est deletur omnino ex sacramento pœnitentiæ: 30 Quod autem iudici tanquam iudici innotescit publica legū & iudiciorum autoritate vindicatur, irrogátque vel pœnam aliquam capitalem vel infamiam. 31 Rursus non est probabilis distinctio illa quam video nonnullis placere an infamatus iam sit aduersarius necne. Multum nāque interest an aliorum vocibus, an sua confessione quis infamatus sit. Aliorum voces eludere facilè vir improbus nedum probus potest, Propriam confessionem non potest. 32 Illud vtique constat nunquam hodie excipi testes quos quidam referunt in Gallia excipi solitos olim fuisse. 33 *Ita Senatus* in causa viduæ procuratoris Le Grec contra viduā Aduocati Catinij & pro Claudia Chondan contra D. de Quiege 15 Cal. April. 1594. & pro vidua Guilielmi de la Pallud contra D. Ducem Gebēnensem 4. Id. April. 1595.

1. Dicitur enim hæc clausula vulgaris quia regulariter apponi solet.

2. Nam quandiu nominatim nemo notatus est, nesciri potest quis futurus sit aduersarius.

3. Dolus enim si quis interuenerit, doloso prodesse numquam debet *l. procuratoris 11. §. 1. D. de doli mal. except.*

4. *l. 2 li. C. de edend. l. nimis graue 7. C. de testib.*

5. *l. veteres 22. D. eod. l. in lege 40. D. ad leg. Aquil.*

6. Nisi susceptum sit in fraudem legis *vt in l. 3. & pass. D. de iur. fisc. l. 1. §. si quis tabulas depos.*

7. Quod esse non debet *l. vnic. §. hic autem. C. de latin. libert. tollend.*

8. Non est enim patrocinandum & indulgendum malitiæ *l. in fundo 38. D. de rei vindicat.*

9. Quamuis dici soleat delinquere illos qui delinquentem non manifestant *l. ex manichæo 16. § 1. C. de hæret. & Manich.*

10. Nam semel malus semper præsumitur malus in eodem genere mali *l. non omnes 5. §. à barbaris D. de re milit.*

11. Multi enim famam, vt ille dicebat, pauci conscientiam verentur.

12. Et ita quod optima ratione inductum esset in remedium salutis animæ contrarium effectum operaretur contra *l. nulla 25. D. de legib. l. quod fauore 6. C. eod.*

13. Nam nec alius quisquā cogitur respondere qui laqueum timeat captionis *l. & quia 6. in fin. D. de inter. in iur. faciend.*

14. Siquidem delictis pœnæ non præmia proponuntur. *Nouell. 143. de mulier. rapt. pass.* vt è contrario virtuti non pœna sed præmium *l. vlt. C. de statuis.*

15. Quod fit multò facilius. Hanc enim facti non iuris infamiam dicere solemus *l. 4. §. aduersus. D. de dol. mal. except. l. probrum*

probrum 41. §. 1 De rit. nupt.

16. Nam de criminibus quibusdam potest agi etiam ciuiliter vt de furto, & iniure a *l. vlt. D. de furt. l. vlt. D. de* [illegible].

17. N[illegible] actor iurauit verum esse, quod affirmauit cogitur reus respondere modo asserto & iurare falsum esse quod negat.

18. *l. vlt. 18. in fin. D. de iureiur. l. rem alienam 41. in fin. D. de pignor act.*

19. *d. l. vlt. C. de edend. l. nimis graue 7. C. de testib.*

20. Diligentibus enim iura subueniunt non negligentibus *l. non enim 16. ex quib. caus. maior. l. pupillus. 24. in fin. D. qua in fraud. cred.*

21. Ioann. Papon. 3. *Notar tit. De lettres de significauit.*

22. Vtrique enim æternam incurrit damnationem.

23. Ægid. Magist. *in decis. Senatus Parisiensis Tit. de appell. tanq. ab abusu.*

24. Vt & Paponius loco supradicto fatetur.

25. Ioannes Imbertus in *Instit. forensib.*

26. *Contra d. l. vlt. C. de edend. d. l. nimis graue 7. C. de testib.*

27. Quia eo tempore nihil fieri potest in præiudicium litis, aut aduersarij.

28. Societas autem ius fraternitatis quodammodo in se habet *l. verum 63. in princ. D. pro socio.*

29. *Vulg. l. in omnibus 19. D. de reb. credit.*

30. Quoniam apud Deum erranti medicina confessio.

31. Nemo enim ex sola confessione & pœnitentia nocens esse [illegible] *l. qui in mente 63.* [illegible] *de furt.*

32. *L. generaliter 13.* [illegible] *de non numer. pecun.*

33. Sic enim refert Paponius *dict. Notar. 3. tit. De lettres de significauit.* Vide Neuizanum qui omnium fusissimè hanc materiam disputauit in sylua nuptiali in verb *monitoria.*

DEFINITIO LV.

Datio curatoris non probat concludenter minorem ætatem.

MInor ætas non ex eo solo contra tertium bene probatur quod alicui tanquam minori curator datus sit, [1] Ne alioqui facilè sit fraudem comminisci aduersus eos qui cum hoc tanquam cum maiore contraxerunt. [2] *Ita Senatus* in causa Ioannis Guets & Claudij Voutier 6. Non. Decemb. 1594.

1. Potest enim fieri vt siue consultò siue per imprudentiam curator datus sit tanquam minori ei qui reuera fuerit maior, vt contra plerumque maior esse creditur is qui reuera minor est *l. minor 32. D. de minor. & tit. C. si minor. se maior. dixerit.*

2. Alex. *cons. 23. lib. 3.* Non tamen facilis debet esse iudex ad dandum curatorem tanquam minori nisi bene probata ætate propter grande præiudicium quod fit in aliis causis cùm aliquid de ætate falsò pronunciatum est *l. de ætate 43. D. de minor.*

DEFINITIO LVI.

Ex restitutione quarundam rerum depositarum inducitur præsumptio restitutionis factæ omnium.

SI ex pluribus rebus à Titio penes Sempronium depositis quædam posteà penes Titium reperiantur, præsumptio est omnes ei restitutas esse, [1] Nisi probet quanam alia ratione possessionem earum recuperauerit. [2] Sed hoc ita si de corporis, vt loquuntur, identitate constet. Alioqui si chirographum depositarum rerum penès deponentem reperiatur, præsumenda erit rerum diuersitas potiùs quàm identitas, quòd credibile sit diligentem patremfamilias non nisi recepto aut notato chirographo res depositas fuisse restituturum. [3] *Ita Senatus* pro religiosis sacrisque Virginibus Sanctæ Claræ contra Petrum Louet Prid. Id. April. 1595.

1. Sumpto argumento à parte ad totum, vbi est eadem ratio vtriusque. Nam nec partis restitutionem accipere depositarius cogeretur, cùm pro rebus omnibus vnus fuerit depositi contractus *arg. l. si quis aliam 46. D. de solut.*

2. Probatio enim contraria elicit præsumptionem *l. si chirographum 14. & seq. & imperatores 29. in fin. D. hoc tit.*

3. Id enim diligentes patresfamilias facere solent *l. solutionem 19. D. ad exhib.*

DEFINITIO LVII.

Instrumentorum amissio quando probetur ex sola perquisitione, & quando probari casum oporteat.

AMissio instrumentorum aut actorum litis si ob id tantùm allegetur vt alia instrumenta nouáque acta litis fieri possint, probata satis intelligitur hoc ipso quòd facta ex superioris authoritate diligenti perquisitione, non reperiantur. [1] Sed si is qui exhibere aut restituere cogitur amissionem alleget ad se exonerandum, non sufficiet eiusmodi perquisitio [2] sed casum aliquem probare oportebit ex quo coniici possit dolum eius qui amissionem allegat, nullum interuenisse. [3] Sed & iusiurandum eius non abs re exigemus vt purget se de dolo malo: ne alioqui in dolosi hominis potestate sit facilè se exonerare in alterius necem. [4] *Sine die.*

1. Boer. *quæst. 15. num. 6.* post Bart. *in l. si potest de acquir. hered. ex l. 3. § Neratius filius. de acq. vel amitt. poss.*

2. Felin. *in cap. fin. notab. 3. de probat.* Ægid de Bellam. *decis. 535.*

3. Bart. *in l. si quis ex argentarijs § fin. D. de edend.* Bald. post Cyn. *in l. si creditor C. de pign. act.* Felin. *in d. cap. fin. l. sicut ini* [illegible] *5. C. de fid. instrum.*

4. Boer. *d. q. 15. num. 7.* ad finem vsque. Iusiurandum enim purgationis est necessarium quoties dolus potuit interuenire licèt non præsumatur interuenisse.

DEFINITIO LVIII.

Calendaria monasteriorum probant solutiones factas monasterio ne qua possit obijci præscriptio, maximè vetustissime antiqua.

DE calendariis monasteriorum an probent solutiones annuarum pensitationum, quæ monasteriis plerisque debentur aliquando dubitatum est. [1] Et placuit probare non solùm fauore piæ causæ [2] sed etiam veneratione antiquitatis. [3] *Ita Senatus* in causa Patrum Franciscanorū ciuitatis Cambericnsis & fratrū Girod 16. Mart. 1596.

1. Certum enim est omnem qui allegat solutionem probare illam debere *l. 1. C. hoc tit.* cùm solutio sit facti *l. consilio 7. §. vlt. D. de curat. furios.*

2. Quæ scilicet iam multa alia habet priuilegia De quibus omnibus vide Tiraqu. in eo tractatu quem ex professo conscripsit *De priuileg. piæ caus.*

3. Dixi *Defin. 6. num. 4. supr.*

DEFINITIO LIX.

Iusiurandum purgatorium non excludit probationes quæ postea in contrarium adferri possunt. Secus in iuramento decisorio vel suppletiuo.

QVoties vnum ex litigatoribus iudex admittit, ad aliquid probandum per proprium iusiurandum, quod purgatorium [1] magis sit, quàm decisorium, aut suppletiuum, [2] obseruare semper debet vt saluam relinquat aduersario contrariam probandi facultatem his verbis, *Sauf à la partie de verifier le contraire, si bon luy semble. Ita Senatus* in causa heredum R. D. Petri de Lambert Episcopi Maurianensis, & Syndicorum de Fōcouuerte Cal. April. 1596.

1. De quo accipi debet quod scriptum est *in l. generaliter 12. C. de reb. cred. & iureiur. & in l. in bonæ fidei 3. eod. l. admonendi 31. D. de iureiur.*

2. Nam in decisorio & suppletiuo aliud est vt scilicet ex quo præstitum fuit nulla in contrarium probatio aut quæstio admittatur *l. 1. C. de reb. credit. l. 5. §. dato & l. nam postea quam 9. & pass. D. de iureiur.* Nisi in casu *l. vlt. C. eod.*

DEFINITIO LX.

Simulatio venditionis factæ sub nomine pignoris quomodo probetur.

SImulatio contractus, vt venditio habeatur pro hypotheca non probatur ex eo solo quòd venditor remanserit in possessione. [1] Sed tamen si emptor aut emptoris heres dixerit habere secū cōtractū pro hypotheca licèt inter alias partes potest id sufficere, vt hypotheca potiùs contracta videatur. [2] Nec obstabit quòd interuenerit

clausula constituti. Nam & ex titulo hypothecæ transferri potest possessio.3 Multò minus oberit ea clausula si emptor corporalem possessionem ex ea adprehendere per decennium neglexerit.4 Illud tamen sciendum est simulationis probationem esse in arbitrio & æstimatione iudicis pro locorum, temporum, & personarum varietate.5 *Ita Senatus* in causa Peronetæ Couz & fratrum Perrier 5. Decemb. 1596.

1. *l.3. ubi not. C. plus valer. quod agit. quàm quod simul. concip.* Quamuis intentio possessionis magnam suspicionem præbeat & coniecturam simulationis *l. sicut 8. §. superuacuum D. quib. mod. pign. vel hypoth. solvit.*

2. Cùm simulatio non possit probari nisi per coniecturas quia consistit in animo vt tractant DD. *in d. §. superuacuum & in l.1. C. plus valer. quod agit.*

3. Quomodo per contractum pignoris *l. cùm & sorta 35. §. 1. D. de pignor. action.* quamuis dici soleat in eo differre pignus ab hypotheca quòd pignoris possessio transfertur in creditorem, non hypothecæ *l. si rem 9. § propriè D. de pignorat. act.* Vide tamen *l. 5 §. pen. D. de pignor.*

4. Cum per negligentiam decennalem amittatur possessio *l. si id quod 25. D. de acquir. poss.* & ibi Bart.

5. Andr. Tiraq. latè *in tract. De iur. constit. possess.*

DEFINITIO LXI.

Reperta scriptura in archiuis monasterij probant in antiquis etiam contra tertios.

LIbri acceptorum & expensorum reperti in archiuis monasterij faciunt fidem etiam contra tertios in antiquis, non aliter. 1 *Ita Senatus* in caussa Franciscanor. Camber. & Dominæ Ducis du Mayne, & heredum D. Ioannis Perraton Aduocati generalis. *Sine die.*

1. Crauet. late *De antiq. tempor. part. 1.* Vide *Defin. 58. supr.*

DEFINITIO LXII.

Solutionis accepta confessio non probat semplenè si sit facta absente parte nisi part allegat solutionem.

COnfessio acceptæ solutionis facta absente parte non probat semiplenè ne quidē ad liberandum,1 ideóque nec super ea deferri iusiurandum suppletorium potest, 2 nisi solutio ipsa allegetur, non nuda solutionis confessio.3 *Ita Senatus* in causa N. Andreæ Mugnier magistri Computorum & Ant. de Botis 18. Decemb. 96.

1. Quia confessio non est modus soluendæ obligationis, sed tantùm probandæ solutionis.

2. Quod scilicet non defertur nisi in supplementum semiplenæ probationis Bart. & alij *ad l. admonendi D. de iureiur. & ad l. in bonæ fidei 3. C. de reb. credit. & iureiur.*

3. Nam si solutio allegetur aliud est vt dixi *Defin. 25. supr.*

DEFINITIO LXIII.

Verba enunciatiua apposita in contractu inito cum Principe an & quando probent contra tertium.

VErba enunciatiua apposita in contractu gesto cum Principe probant si verisimile sit quod enunciatur, 1 Vt putà quod maritus ex mandato vxoris de quo non aliter constat, transegerit de re vxoris. 2 Neque enim probabile est Principem contracturum fuisse cum eo, qui se mādatum habere diceret nisi viso mandato, 3 licèt dici soleat mandatum nunquam præsumi. 4 Hoc verò maximè obtinet in antiquis.5 *Ita Senatus* in causa N. Francisci de Bellegarde contra D. de Cardé 12. Decemb. 1596.

1. Valet enim argumentum à verisimili *l. vlt. in princip. D. quod met. caus.*

2. Nam & præsumitur habere maritus mandatum tacitum ad tractandas res vxoris *l. maritus 21. C. de procurat.* Maximè si habeat penes se instrumenta *l. vlt. C. de pact. conuent. tam sup. dot.* Requiritur tamen mandatum speciale ad transigendum *l. mandato generali 60. D. de procurat.* Sed longè facilius est vt etiam speciale mandatum habere præsumatur is qui iam præsumitur habere generale.

3. Cùm Princeps non præsumatur ignorare iura quæ habet in scrinio pectoris *l. omnium 19. C. de testam.*

4. Bald. & Salic. *in l. 1. C. de reb. alien. non alienand. & in l. 2. C. si ex fals. instrum.* Maximè verò cùm agitur de legitimanda persona vt ait Afflict. *Decis. 368.*

5. Fauore scilicet & veneratione antiquitatis quæ supplet defectum probationis in iis omnibus quæ propter antiquitatem probari non possunt. Afflict. *dec 15 decis. 251. in fin.* post Alex. *cons. 79. col. 3. & cons. 112. col. 2. vol. 1 & cons. 12. vol. 4. circ. fin. ad l. 2. C. de rescind. vendit.*

DEFINITIO LXIV.

Cùm tractatur de probanda læsione non minus credendum est testibus deponentibus pro emptore quàm deponentibus pro venditore si sint digniores aut deponant verisimiliora.

QVod Baldo & cæteris ferè omnibus interpretibus vulgò placuit,1 quoties agitur de probanda læsione, propter quam in integrum restitutio postuletur, plus credi duobus testibus de læsione pro venditore affirmantibus, quàm mille pro emptore negantibus, falsum est. Ita enim fieret vt nulla aut parua admodum emptoribus superesset facultas excludendæ læsionis per contrarias probationes.2 Inspiciendū igitur est vtra ex parte plures testes sint aut digniores, aut qui veri similiora testificētur.3 Sanè cæteris paribus magis credendum erit paucioribus affirmantibus, quàm pluribus negantibus 4 *Ita Senatus* in causa N. Amedei Roget & Ioannis Dominici De la Tour 22. Mart. 1597.

1. Bald. *ad l. actor 35. C. hoc tit. col. 3. & in cap. licet causam col. pen. circ. fin. Extr. vbi Not. in cap. bona De Elect.* Felin. *in cap. in nostra col. 1. Extr. de testib.* Afflict. *decis. 324 num. 9. & decis. 400. num. 9.*

2. Cùm non possint testes deponere pro emptore quin negent tanti rem esse quanti a venditore æstimatur. Sed tamen habet hęc negatio inclusam affirmatiuam scilicet quòd res tanti fuerit, quo casu quando testes qui deponunt negatiuè deponunt simul de affirmatiua, bene probant Idem Bald. *in cap. si quis per triginta col 2 si de feud. fuer. contr.* Abb. *in cap. cùm Ecclesia Sutrina de caus. poss. & propr. col. 6.*

3. Iuxta *l. 3. D. de testib.* Afflict. *decis. 363 num. 26.*

4. *Vulg. l. diem proferre §. si plures vers. inde quæritur vbi glos. D. de recept. qui arbitr. recep.* Vide Ant. Gabriel. *lib. 1. commun. opin. concl. 4. De testib.*

DEFINITIO LXV.

Qui allegat solutionem purè & sine conditione ac protestatione videtur fateri debitum.

ADsolutionem debiti conuentus negabat se debere nisi certis legibus & conditionibus, quibus tanquā falsò allegatis obtemperare nolebat creditor, qui tamen aliam nullam debiti sui probationem præter aduersarij confessionem proferebat, Cùm postea constitisset partem debiti ab eodem debitore siue iam pendente, siue nondū mota lite sine vlla protestatione solutam fuisse, ac perstaret ille in offerendo quicquid ab eo debitum esse appareret. 1 Visum est non alia debiti probatione onerandum creditorem,2 quia licèt verum sit neque confessionem in causa ciuili, factam scindi posse,3 neque rursus posse quem agere ex contractu vltrò citróque obligatorio, quē priùs ille ex parte sua non impleuerit, 4 sub secuta tamen solutio agniti debiti probabat vel non fuisse in contractu adhibitas eas conuentiones, quarum implementum ab ipso quoque debitore negligeretur, 5 vel ab eo iure quod sibi debitor per eas quæsiuerat, vltrò recedere ipsum ex post facto voluisse.6 Placuit itaque, nullis interuenientibus alis probationibus condemnandum nihilominùs debitorem, 7 nec ad hoc tantùm vt oblatā residuæ quantitatis solutionē præstaret, sed ad id etiā vt omnes litis expensas resarciret, perinde ac si nihil obtulisset.8 nihil enim offert is, à quo certa res, aut quātitas petitur, si generaliter dūtaxat offerat quicquid debet non expressā certa re vel quātitate, aut saltē captiosa oblatio est ex qua neq; condēnatio, neq; exactio præsens sequi possit.9 & quæ litis materiā illā

semper

ſemper comitem habeat, quod diſceptari adhuc neceſſe eſt quid & quantum debeatur. 9 Sed & damnorum omnium condemnatio eidem debitori irrogata eſt ex natura ſcilicet obligationis cui neceſſitas præſtandæ indẽnitatis cauſã & originem præbuiſſe proponebatur. 11 *Sine die.*

1. Quorum neutrum fieri debuerat ab eo qui ſciret ſe nihil debere. Nemo enim ſuum iactare præſumitur *vulg. l. cùm de indebito 25. D de probat.*

2. Cùm nulla ſit melior probatio quàm quæ fit per partis confeſſionem ſiue expreſſam ſiue tacitam. *vulg. l. generaliter 13. C. de non numer. pecun.*

3. Bart. *in l. Aurelius 28. §. idem quæſiit D. de liber. legat. l. cùm quæritur 16 D. de admin. tutor. l ſi ita 29. §. 1. de oper. libert. l. nam abſurdum 7. de bon. libert.*

4. *vulg. l. Iulianus. 13. §. offerri D. de action. empt.*

5. Credibile enim eſt quòd debitor non ſoluiſſet niſi poſt impletas prius omnes leges & conditiones ſine quibus non fuerat ille contracturus *arg. l. cùm te 6 & l. vlt. C. de pact. int. empt. & vendit.* ſiquidem debitum petere non poteſt qui quod debet facere diffeit. Afflict. *decis. 220 num. 4. in fin.*

6. *arg. d. l. cùm de indebito 25. D. hoc tit.*

7. Tanquam probato agnitóque debito per ſolutionẽ partis Boer *decis. 331 num. 3. poſt* Aochar. *in cap. olim num 6. per ill. text. Extr. de cenſib.* Vide Dyn. *ad cap. nullus pluribus de reg. iur. in 6. col. 9. & in cap. exceptionem eod. per text. in l. ſiquidem C. de except. Not. in l. non vtique D. eod.*

8. Cùm teneatur ad expenſas litis debitor qui moram facit in ſoluendo *l. qui ſolidum 78. in princip. & §. 1 de legat. 2.*

9. Cùm debeat condemnatio eſſe certa *l. 2. & tot. tit. C. de ſentent. quæ ſine cert. quant. profer.* Vide *l. ſi rem 9. §. vlt. D. de pignor. act.*

10. Ea demum enim oblatio admittenda eſt quæ litis materiam minuit *l quidam 21 D. de reb. credit.*

11. Puta ex cauſa mandati aut negotiorum geſtorum.

DEFINITIO LXVI.

Duæ probationes ſemiplenæ iungendæ ſunt, vt faciant plenã.

CONfeſſio quidem extra iudicium & parte abſente facta non probat niſi ſemiplenè 1 Sed tamen ſi adſit teſtis, qui de ipſa negotij veritate teſtificetur, quamuis dici ſoleat vocem vnius, vocem eſſe nullius, 2 benignius eſt fauore probationum iungi vtramque ſemiplenam probationem, vt ex duabus ſemiplenis fiat vna plena de cuius fide dubitari nullomodo poſſit. 3 *Sine die.*

1. *l. certum C ſi quis abſente D. de confeſſ* Bald. & Salicet. *in l. in bona fidei C. de reb. cred* Not. Bart & alij *ad l. admonendi D. de iureiur. cap. fin de ſucceſſ ab inteſt. l. capite D. ad l. Iuliam de adult. & in l. quæro D. de adel. edict.*

2. *l iuriſiurandi C. de teſt.*

3. Bald *in l vnic in princ. C. de confeſſ. & in Auth. rogati C. de teſt* Salicet. *in d. l. in bona fidei.* Alex. *conſ. 145. vol 2.*

DEFINITIO LXVII.

Principi non creditur de facto alieno, in alterius necem.

NOn creditur Principi narranti rebellem eum fuiſſe de cuius rebellione aliunde non apparet 1 quamuis alioqui ſoleant verba Principis enunciatiua fidem facere etiã inter alias partes, 2 ne ſcilicet in poteſtate ſit Principis et aliorum plerumque perfidorum & calumniantium fide ita referentis bona, exiſtimationem, vitam denique ei eripere, qui veritate facti diligẽtius indagata rebellis probari non poſſit. 3 *Sine die.*

1. Afflict. *dec. 14. num. 6.* poſt Andr. *in cap 1. in fin. de controuerſ. feud. apud par. termin.* intelligendum niſi contra producentem Afflict. *ibid. 2.* Dec. *conſ. 114. num. 3. Petr de Ancharr. conſ. 399.*

2. Scilicet in antiquis & cùm agitur de facto alieno. Cra*uet. de antiq. tempor. part. 1. num. 19. ſoll. 8. ex cap ſi ſummus Pontifex. de ſent. excommun.*

3. Ne alioqui iniuriarum occaſio inde naſcetur vnde iura naſcuntur *vulg. l. meminerint C. vnde vi.* Nam rebellis amittit omnia bona ſua, & priuilegia ipſo iure Bald. *in tit. de pac. Conſtant. in verſ. nos Romanorum* in verb. *priuilegio.* Afflict. *d. decis. 14. num. 8.* Vide Iul. Clar. *quæſt. 53. num. 21.*

DEFINITIO LXVIII.

An poſſit reus pro ſua innocentia probanda impetrare publicationem monitorij cum clauſula,

Nemine dempto.

DVrum equidem eſt cuiquam permitti, vt de aduerſarij ſui domo ſuas extrahat probationes 1 præſertim ſi cauſa ſit criminalis. 2 Sed tamen ſi quis de falſo criminaliter poſtulatus, non alias veritatis & innocentiæ ſuæ probationes habeat, quàm quas ex accuſatoris ore poſſit elicere, non modò æquum, ſed etiam neceſſarium eſt, vt monitorij impetratio, & publicatio permittatur etiam cum clauſula *nemine dempto.* 3 Nec enim viſum eſt adeò maliriis indulgendum eſſe 4 vt innocentiam inopia probationum opprimi patiamur, 5 ſi per contumaciã accuſatoris moneri nolentis appareat non obſcurè calumnioſam fuiſſe accuſationem. 6 *Ita tractatum eſt.* Sine die.

1. *l. nimis graue 7. C. de teſtib. l. vlt. C. de probat.*

2. *l. qui accuſare 4. C. de edend.*

3. Quomodo etiam in aliquibus caſibus talis publicatio permittitur cum eadem clauſula *Nemine dempto*, de quo vide Ægid. Magiſtr. *in Decis. Pariſ tit. de appellat. tanq ab abuſ.*

4. *l. in fraudem 38. D. de hered. inſtit.* Nam & ex ratione iuris debet iurare de calumnia quiſquis vult alium accuſare.

5. Melius enim eſt nocentem abſolui quàm innocentem damnari. *l. abſentem 5. D. de pœn.*

6. Quæ res facit vt accuſato in aliis multis faueatur ad innocentiam probandam, vt alibi ſcripſimus ex *l. Arrianus 41. D. de oblig. & action. l. fauorabiliores de regul. iur.*

DEFINITIO LXIX.

De probatione identitatis & dominij.

PRæſumitur quidem identitas in perſonis ex identitate nominis, niſi diuerſitas probetur Sed in rebus contra præſumitur plurumque, ſi non probetur identitas, 1 quã tamen ex coniecturis probari ſufficiet, etiamſi diuerſitas in nomine confinium interueniat 2 quæ magnã diuerſitatis præſumptionem inducit. 3 Nam & probari veritas & identitas confinium variis modis poteſt, puta per poſſeſſionem & per ſigna ſi qua adſint, quæ rem ſignificatam cuius ſit oſtendant. 4 Cùm & dominium ipſum rei quod difficilioris probationis eſt per ſignificatum, vt aiunt, probetur. 5 Commodius tamen & tutius eſt, vt res oculis ſubiiciatur interueniente iudice cum teſtibus ad certiorem habendam veritatis probationem. 6 Quòd ſi rei facies ita ſit immutata, vt quamuis certum ſit rem de qua agitur in ipſo eo loco eſſe, diſcerni tamen nullomodo poſſit, ſiquidem facto poſſeſſoris, qui fortaſſis in eo territorio quædam tumulis bona fide ædificauerit, obſcuritas illa, & incertitudo superuenerit non debet ea res nocere petitori dominium rei ſuæ vindicanti. 7 Nam etſi non poteſt fieri reſtitutio rei quæ non apparet, 8 Nihil tamen vetat condemnationẽ fieri ad æſtimationem, cùm res ipſa præſtari nõ poteſt 9 vt quod formaliter fieri non poteſt fiat ſaltem arbitrio boni viri, 10 dominium ſanè probatum eſſe neceſſe eſt, aut concludenter, aut ſaltem præſumptiuè 11 puta per famam in antiquis 12 aut per confeſſionem partis. 13 Alioqui ſolus titulus emptionis, aut alterius acquiſitionis iũcta poſſeſſione non ſufficit ad probandum dominium poſſeſſoris, niſi probetur etiam ius & dominium autoris. 14 In dubia planè cauſa pro poſſeſſore contra petitorem pronunciandum eſt 15 niſi Eccleſia ſit, quæ agere proponatur. 16 *Sine die.*

1. Alex *conſ. 134 col. 2. vol. 2.*

2. Afflict. *decis. 23. num. 3. poſt* Alex. *conſil. 69 in princip. dict. vol. 2.*

3. Afflict. *ibid num 3.*

4. Bald. *conſ 352. inc p. verba vol. 2. & in Auth. dos data C. de donat. ant. nupt.*

5. *l quòd ſi neque 13 in fin. D. de peric. & commod. rei vendit.* Archid. *in cap ſi iudex de ſent. excommun. in 6.* Afflict. *dict. decis 23. num. 4. ex l. ſigmata C. de fabric. lib. xi.*

6. *arg. l. si irruptione 8. §. vlt. D. fin. regund.*

7. Afflict. *vbi supr. num. 5.* post Alber. de Ros. *in l. si in rem D. de rei vindicat.*

8. *l. officium 9. l. qui restituere 68. D. de rei vindicat.*

9. *l. ait lex 21. D. ad leg. Aquil. Not. ad l. vinum 22. D. de reb. credit. l. pen. & vlt. D. de condict. tritic.*

10. Bald. *ad l. in testamento quidam D. de condit. & demonstr.* Specul *in tit. de oblig. & solut. §. sequitur videre vers. ad huius.*

11. Distinguendo scilicet an de dominio quæretur principaliter an incidenter, vt priore casu debeat probari concludenter, posteriore verò præsumptiuè *Not. in l. cum res C. hoc tit.*

12. Ang. *in l. aliqui natura 19. §. cum me absente D. de negot. gest.* Afflict. *dict. decis. 23. num. 5.* vbi addit hoc ita procedere si fama sit planè probata ex Salic. *in d. l. cum res.* & Alex. *cons. 85. col. 2. & cons. 201. in princip. vol. 2.*

13. Afflict. *ibid. num. 5.*

14. Idem Afflict. *dict. decis. 40. num. 3. & num. 1.* post Bart. *ad l. rem alienam. de pignor. act.* Adde eundem Bart. *in l. cum rei. C. si alien. res pignor. dat. sit.*

15. *l. vlt. C. de rei vindic. l. vlt. D. de acquir. poss.*

16. Alex. *cons. 36. vol. 3. & cons. 92. in fin. vol. 4.*

TIT. XV.

De Testib.

DEFINITIO I.

Vxor pro viro testis esse non potest contra virum potest, sed non cogitur, nec soror contra fratrem.

VXOR pro viro in causa criminali testimonium dicere non potest,1 Contrà virum quin possit nulla lege prohibitum est, 2 scilicet si velit; nam inuita vt cogatur nimis durum est.4 Quin & cùm absente per contumaciam marito mulier quædam aduersus eos qui marito furtum facienti adfuerant, sic testimonium dixisset, vt maritum quoque furtum fecisse fateretur, in eâque testatione sæpius apud iudicem obiectis etiam reis constanter perstitisset. Posteà autem reuerso viro, & in carceres detruso id ipsum denegasset, non putauit Senatus aliorum testium exemplo, torquendam eam in caput mariti vt diceret veri testationi stare mallet: 5 At neque ex prioribus vxoris testationibus licèt iuratis quæstionem de marito haberi debere visum est, tametsi indiciis pleri{s}que vrgeretur, 6 quòd & in eius domo repertum furtum fuisset, 7 & pœnæ metu aufugisset, 8 nec priùs remeasset quàm socios criminis absolutos cognouisset. 9 Nimirum ne soli marito noceret vxoris testatio quæ cæteris delicti correis non nocuisset. 10 Idémque in sororis quod in vxoris persona obseruandum esse placuit. 11 *Ita Senatus*. 8. Apri. 1588.

1. Est enim domesticum testimonium & ideò prohibitum *l. 3. C. hoc tit.* vbi Bal[illegible] propter [illegible] indiuiduam illam quæ inter coniuges est, vitæ totiús que diui[ni] & humani iuris societatem *l. 1. D. de rit. nupt.* Maluet. ad Ferrar. *in form. iuram. test. in verb. domestice.*

2. Inquit Grammat. *cons. 14.* Omnes autem qui non sunt prohibiti esse testes videntur permissi, quia est hoc ex genere prohibitiuorum non permissorum, vt argumentatur Paulus *in l. mutus 43. §. 1. D. de procur.*

3. Nam in solis parentibus & liberis constitutum est vt non possint inuicem aduersus se testes esse nec si velint *l. parentes 6. C. hoc tit.*

4. Thom. Grammat. *d. d. cons. 14.*

5. In cæteris enim testibus ita obseruatur vt si varient in suis depositionibus non aliter fidem faciant quàm si firment dictum suum in tortura, inquit Iul. Clar. *lib. 5. sent. §. fin. quæst. 25. num. 4. & quæst. 53. num. 25. vers. quartus est casus.* post Boss. *in tit. de tortur. reor. num. 3.*

6. Quamuis ex plerisque indiciis vrgentibus possit ad torturam perueniri. Imò ex vno solo vt concludit Iul. Clar. *d. §. fin. quæst. 64. num. 14.* Iunctis iis quæ idem tradit *d. §. fin. quæst. 21. per tot.*

7. *§ conceptum Inst. de oblig. quæ ex delict. nascunt. l. 1. §. hoc autem D. de fugitiu.*

8. Fuga enim magnum indicium est ad torturam vt ex iis constat quæ tradit Iul. Clar. *dict. quæst. 21. num. 18. & sequentibus.* Nimirum si fuga præcesserit inquisitionem *vt ibid. ait num. 23.*

9. Nam fi antè sententiam rediisset ac sponte comparuisset, vtique indicium quod ex fuga oriebatur purgatum esset. Clar. *vbi supr. num. 24.*

10. Simile quiddam est *in l. filium 20. vers. ne testamentum D. de bonor. poss. contr. tab.*

11. Eadem enim ferè saltem hac parte vtriusque ratio est.

DEFINITIO II.

Etiam post didiscita testificata possunt audiri testes iam auditi ad declarationem tantùm & explicationem eorum quæ obscuriùs test[ati] sunt.

IN vindicationis iudicio cùm hinc inde proposita essent omnia, quæ ad facti quæstionem pertinere videbantur, vtrinque etiam auditi testes, actor verò post apertas didicitásque testationes earum non tam fidem quàm sententiã dubiam redderet, propterea quòd in instrumento a se producto, dominij probandi gratia, 1 super quo testes interrogati fuerant mendum subesse diceret, errantúmque in vno ex confinibus, 2 Iudex inferior per interlocutionem iusserat petente quidem actore sed animi tantùm sui, vt loquuntur, informandi causa, 3 vt actoris sumptibus 4 vtrinque auditi testes iterum audirentur. Ab ea interlocutione reus appellauerat, propterea quòd post didiscitas testationes prohibita sit testium interrogatio, metu scilicet corruptionis, 5 qui in proposita specie tantò maior suberat quòd non ex mero nobilique iudicis officio, vt fieri debuerat, 6 sed actore ipso requirente ea testium repetitio decreta esset. 7 Senatus censuit bene iudicatum, quoniam in ea re nihil fieret quod alterutrius litigatorum ius posset lædere: 8 cùm non tam emendandæ quàm explicandæ prioris testationis facultas testibus singulis permissa videretur: 9 Iudex verò id tantùm egisset vt ad capessendam veritatem seipsum melius compararet: Quod vtique facere bonus iudex semper & potest & debet, 10 adeò vt nec vnquam licita sit ab ipso odi interlocutione prouocatio: 11 Proinde corruptionis testium metus nullus suberat. 12 Quare nec ad rem pertinebat quod dici solet, eam testationum repetitionem si quando facienda sit, solo iudicis officio non item alterutra parte requirente fieri debere nisi vtraque consentiat. 13 Id enim tum obtinet, cùm corruptionis metus iustus subest: 14 Causa verò aliqua est propter quam æquum sit vt iterùm testes audiantur. *Ita Senatus* ex tempore in publico auditorio 7. Cal. Iul. 88.

1. Quia dominium in vindicationis iudicio probandum necessariò est *l. in rem 23. & pass. D. de rei vindic. §. commodum Inst. de interdict.* quod vix est vt fieri possit sine alicuius tituli productione *l. nunquam nuda 31. D. de acquir. rer. domin. l. nullo 24. C. de rei vindic.*

2. Nam sine demonstratione & probatione confinium, non potest demonstrari corpus fundi nec eius identitas probari *l. si irruptione 8. l. in finalibus 11. & seq. D. de fin. regun.*

3. Multa enim potest facere iudex animi sui informandi gratia si ex actis litis bene informari non possit *vt d. l. si irruptione in fin.*

4. Tanquam id petentis & cuius maximè interest.

5. *cap. intimauit. & cap. fraternitatis Extr. de testib. Clement. testibus vbi glos. ved.*

6. Nam quod iudex motu proprio & ex nobili suo officio facit, minùs suspectum est cùm id faciat ignorantib. quodammodo litigatoribus. *cap. per tuas vers. nisi forte* & ibi Innocent. *Extr. de testib.* Bald. *in l. si quis §. nec iterum D. de edend.*

7. Quod videbatur contra not. per Bald. *in l. in[illegible] vers. reuocet in dubium C. hoc tit. & in cap. constitutus Extr.* [illegible] Ioan. Papon. *in synagm. Arest. lib. 9. tit. 1. Des premiers tesmoins &c. §. 5.*

8. Cùm

8. Cùm tamen quisquis appellat debeat probare se læsum *l. ac appellari prafecti 17. D. de minor.* Quod enim vos possint & alij non non et faci concediture *l. ... cetera 38. in ... D. de quest.*

9. Aliud siquidem est declarare, aliud verò aliquid de nouo dicere *l. heredes palam 21. §. 1. vers. nihil enim nunc dat. D. qui testam. fac. pos.* Tiraq. *in l. si vnquam num. 20. C. de reuoc. donat.* quem refert & sequitur Tessaur. *decis. Pedem. 30. num. 2.*

10. *l. curent magistratus 22. D. hoc tit. l. cùm proprià 5. C. si quis alter. vel sib. l. 1. & tot. tit. C. plus valer. quod agitur.*

11. Propter periculum quod subest damni irreparabilis si per mortem testium pendente appellatione probationes intercidant *l. in lege Aquilia 40. D. ad leg. Aquil.* iunct. *l. vlt. D. de appell. recip. vel non.*

12. Multò certè minor quàm si ijdem testes repetendi fuissent ob nullitatem prioris examinis, quo tamen casu certum est quod iterum possent audiri. Tessaur. *decis. 28.* post multos ibi citatos.

13. Per ea quæ diximus *num. 7.* post Ioan. Papon. *lib. 9. syntagm. tit. 1. §. 5.* Guid. Pap. *quæst. 72.* Mafuer. ad Ferrar. *in form. iur. test.* in verb. *citati in fine.*

14. Quæ tota ratio est *dict. cap. fraternitatis.*

DEFINITIO III.

Testes per turbam examinari possunt in causis ciuilibus, sed non in criminalibus nisi ad probandam famam.

PLures testes in globo &, vt pragmatici loquuntur, per turbam auditi, vnius tantùm testis loco habentur, 1 sed multo dignioris fidei si ex omnibus nullus sit cuius testimonium probabili aliqua obiectione labefactetur. Quæ res facit ex contrario vt si vel vnius aut alterius fides suspecta sit, cæterorum quoque omnium licèt integræ sint existimationis fidei derogetur, 2 sed non tamen vsque adeò vt pro nullis omnino habeantur. 3 Cæterùm in ciuilibus duntaxat causis huiusmodi ratio audiendorum testium recepta est, 4 In criminalibus non item, quia nec necesse est, cùm delicti probatio certo testium numero nullo concludatur: 5 Præter id quod neque ciuile aut humanum esset tot obiectis simul testibus reum obrui, cui potiùs quantum æquitas patitur fauteri & subueniri oporteat. 6 Si tamen de mala rei fama probanda agatur, nihil prohibet quominùs multi in eam rem testes conglobati audiantur. 7 Neque tamen eò minùs exhiberi reo singuli debebunt, vel ob hoc ipsum vt si quid aduersus eos obijcere reus volet, aut mentientes fortasse præsentia sua terrere & ad palinodiam compellere, cómodius id præstare possit. 8 *Ita Senatus* in causa Hurrici Saraceni 13. Cal. Iul. 1592.

1. Ioan. Papon. *lib. 9. Syntagm. tit. 1. §. 20.* Vide Cinum *in l. 2. C. quæ sit long. cons.*

2. Cùm omnes vnius tantùm loco habeantur.

3. Aliud enim est diminui aliquid de fide testis, aliud verò testis dictum reprobari *l. 3. D. hoc tit.* Vide nos in pract. Iaprens. *in form. oppos. contr. test.* in verb. *in facto eorum proprio num. 7.*

4. Et quidem est consuetudine magis quàm ex iure. Nullus enim textus est iuris aut ciuilis aut canonici qui de testibus per turbam examinandis loquatur, quod & Papon. supradicto loco obseruauit, ... addit hoc genus probationis ob eam causam minus probari à suprema Curia Parisiensi.

5. Quia ... interest delicta probari & puniri *l. ita vulneratus ... D. ad leg. Aquil. l. si à reo 70. §. vlt. D. de fideiuss. l. Stichum ... cap. de solut.* In criminalibus causis aliud est quia relevanti ... numeros testiũ vt notat *cap. significauit & seq. Extr. de testib.* Ferrar. *in form. oppos. contr. test.* in verb. *sintque publicatis cum testibus num. 14.*

6. Sunt enim fauorabiliores rei *l. fauorabiliores 125. de regul. iur.* Maximè in criminalibus *l. absentem 5. D. de pœn.*

7. Tum enim maximè necessarius est vsus turbæ cùm aliquid de totius populi opinione probandum est, vt ait Paponius loco suprà citato.

8. Nihil enim denegandum est reo quod prodesse possit ad innocentiam eius probandam, cùm melius sit nocentem absolui quàm innocentem damnari *d. l. absentem 5. de pœn.*

DEFINITIO IV.

Casus in quo posterior depositio præualet priori etiam ...

SI variæ sint de eadem re vnius hominis testificationes meritò receptum est vt prima stari debeat si sint iurata. 1 Maximè verò cùm secunda facta est post publicatas, vt pragmatici loquuntur, & ... ta, tum propter metum subornationis, & corruptionis. ... picuda tamen est ea testatio quam monitoriorum literarum potestas etiam à iugante extorserit. Nam si, vt fieri solet, is ipse testis postmodum iubente iudice qui de facto cognoscit, iterum interrogetur, nec primæ testationi secunda conueniat, posterior vincet fide priorem, quòd prior ad fines reuelationis tantùm 4 facta esset potius quàm ad probandum, 5 scilicet non vocata parte illo loque iudicis mandato præcedente. 6 Nam quod dicimus potiorem esse priorem tùm verum est cùm cætera sunt paria. 7 *Ita Senatus* 16. Cal. Decemb. 1583.

1. Iul. Clar. *in pract. crimin. quæst. 53. num. 15.* post Didac. Couar. *lib. 2. var. resol. cap. 13. num. 8.* Bald. *in ... si ... pœn. de adult.* post *gloss. in Auth. de testib. § aliud tamen.*

2. Guid. Pap. *quæst. 548.*

3. *cap. fraternitatis Extr. hoc tit.*

4. Sic enim exprimi solet quoties monitorij publicãdi permissio impetratur, præsertim cùm lis pendet coram iudice laico, ne videantur recipi & admitti testes ex autoritate iudicis ecclesiastici, ex cuius iurisdictione monitorij impetratio proficiscitur.

5. Et ideò nihil probant huiusmodi reuelationes, ne actus operetur vltra intentionem agentis *l. non omnis 19. D. de reb. credit.* Vide tamen *Defin. 14. infr.*

6. Quæ tamen omnia debent interuenire vt dictum testis probet. Ferrar. *in form. iurám. test.* in verb. *citati & requisiti.* vbi etiam Mafuer. *in addit. Auth. ... C. hoc tit.*

7. Vide Boer. *quæst. ...* Bal. *in ... qui. D. de fals.* Guid. Pap. *quæst. 71.*

DEFINITIO V.

Varij casus in quibus testes audiri possunt etiam post d... testes ... ata.

IAm interrogati testes interdum etiã post didicita testificata iterum interrogari possunt etiam requirente eo cuius interest. 1 Quid enim si priores testationes nullius sint momenti ob non seruata solennia quę seruari debuerunt, si præsertim interrogatoris non producentis culpa id acciderit. 2 Quidni liceat petere in integrum restitutionem 3 vt ijdem testes rursum audiantur? 4 Quamquam si quid in eo peccatum est de illo cognosci solet vt corrigatur, priusquàm testationum secreta inspiciantur. 5 Quid item si non fuerint interrogati ad eum modum quo interrogari debuerunt? 6 Quid si de causa matrimoniali agatur. 7 Quid si nullus subsit metus corruptionis & subornationis. 8 Quid si ad ... ... ipse ... consenserit nec in ea sit ætate ... petant integrum restitutionem succurri oporteat? 9 Quid denique si instrumenta aliqua de nouo reperta sint, quorum, vt aiunt, concomitantia faciat vt minùs suspectæ videri debeant nouæ etiam testationes? 10 Sanè extra hos casus vix est vt requirente alterutro ex litigatoribus 11 iudex nouam testium auditionem permittere debeat, 12 licet ex officio si quam sibi esse iustam causam videat idipsum decernere nõ male possit. 13 *Ita Senatus* ibidem.

1. Multæ enim adferuntur à Doctorib. exceptiones *ad cap. fraternitatis Extr. hoc tit.* vt tradit Antoni. Tessaur. *decis. Pedem. 28. & 162.*

2. Tessaur. *dict. decis. 28. num. 1* post multos ibi citatos, præsertim Guid. Pap. *quæst. ... 2 & 324*

3. Hanc enim necessariam esse vult Ioan. Andr. *in cap. auditis de in integr. rest.* Et hoc tutius est.

4. Etsi enim hic casus minorem habet dubitationem ... culpa iudicis vel alterius interrogatoris interuenerit, idem tamen est etiamsi culpa producentis ... vt notat Tessaur. vbi suprà, addens idem esse siue pars didicerit testificata siue non didicerit contra Campeg. *in tract. De testib. reg. 176.*

5. Datur enim terminus ad testationes impugnandas de nullitate, quem nostri pragmatici dicunt *terme ... de nullité contre l'enqueste* antequam testationes aperiantur.

6. Hoc namque esse placet posse testes iterum examinari

& repeti etiam facta publicatione & post conclusionem in causa Masuer. in addit. ad Ferrar. *in form. iuram. test.* in verb. *interrogatoria vlt.* ex not. per Alex. *cons. 174 col. pen. lib. 2. cons. 41. in fi. lib. 4 per text. in cap. cum clamor. & cap per tuas* Extr. *hoc tit.* Specul. *in tit. de testib. §. nunc videndum in fin.* Dixi *Defin. 2. num. 13. supr.*

7. *cap. feriet.* vbi Innocent. & alij *Extr. hoc tit.*

8. Hæc enim sola ratio est qua nititur *cap fraternitatis Extr. hoc tit.*

9. Nec enim volenti fit iniuria *l. in diem 9. §. 1. de aqua & aqua pluu. arcend.*

10. Concomitantia enim instrumentorum tollit metum subornationis *d. cap. fraternitatis & cap. feriet eod.*

11. Nam ex officio interdum potest, vt testatur Paponius *lib. 9. Syntagm. tit. 1. §. 5.*

12. Bald. *in l. fin. vers. venio ad dubium C. hoc tit.* Papon. *ibid.*

13. Nec super iisdem articulis nec super directò contrarijs *§ si verò in Auth. de testib. Auth. atqui semel cum ibi not. C de probat.* Nisi Princeps hoc indulserit ex certa scientia. Ferr. *in form. opp. contr. test.* in verb. *súntque publicatis num. 3. ex not. in l. fin. C. si contr. ius vel vtil. publ.*

14. Dixi *nam* 12 *supr.* Alias distinctiones vide apud Ferrar. *vbi supra num 3. & 4.*

DEFINITIO VI.

Plures quàm decem testes quando super eodem articulo interrogari possint.

PLuribus quàm decem testibus de eadem re productis, & interrogatis in lite ciuili, qui denarium superant nullam fidem faciunt, 1 Si non agatur de probando eo quod nunquam satis multis testibus probari posse videatur, vt puta de consuetudine quam diuturnus tacitúsque populi consensus præter iuris ordinarij rationem induxerit: 2 Aut nisi proponas testes singulos de diuersis & singulis actibus testificari. Licèt enim ad eundem finem actus illi omnes tendant, 3 nihilominus valebunt quotquot erunt testationes. 4 Iis nimirum casibus quibus receptum est vt singulares testes probent. 5 At quo casu legitimum numerum excedere non licebit, nec in producentis arbitrio esse debebit vt ex omnibus, decem quos velit eligat, quorum fortasse vtiliores sibi futuras videat testationes: 6 Sed qui supra legitimum modum auditi fuerint omnimodo reijciendi sunt adeóque ipso iudicis officio, tacente licèt eo cuius reijcere interesset. 7 *Ita Senatus* sæpius præsertim in causa D. Episcopi Albiensis Abbatis Altacombani contra Ioannem Dardier Pridie Cal. Aug. 1591.

1. Sic enim stylo Senatus nostri cautum est, Alioqui possent de iure audiri vsque ad quadraginta vt notat Ferrar. *in form. oppos. contr. test* in verb. *súntque publicatis iam testibus num. 14. & not. in cap. significauit & seq Extr. hoc tit.*

2. Consuetudo enim est quam totius populi tacitus consensus induxit *l. de quibus 32. D. de legib.* Et ob hanc potissimùm causam inductum est vt testes in turba audiri possint. Papon. *lib 9. tit 1. §. 20.*

3. Alioqui esset inanis multiplicatio numeri testium si non tenderent omnes ad eundem effectum & finem.

4. Vt quod deest solennitati iuris per numerum testium suppleatur. Hoc autem tùm maximè obtinet cùm agitur de aliquo delicto probando in genere, non autem in specie Iul. Clar. *in pra. l. crimin quæst. 53. num. 18. & seq.*

5. Quos casus vide apud Specul. *tit. de teste §. restat. de numero testium.* & Ferrar. *in form. oppos. contr. test.* in verb. *súntque etiam singulares.*

6. *arg. l solemus 61 D. de iudic.*

7. *Est enim exceptio hæc iuris tit. C. vt quæ desunt aduoc. part.*

DEFINITIO VII.

Testis instrumentarius audiri potest etiamsi sit domesticus tempore testimonij.

TEstis instrumentarius non ex eo solo repelli potest tanquam suspectus, quòd eo tempore quo testimonium dicit domesticus reperiatur. 1 Quod enim non nisi per instrumentarios testes probari potest per eos qualescumque sint probari necesse est, 2 quorum fidem sufficit semel à contrahentibus esse approbatam. 3 *Ita Senatus* 13. Cal. Decemb. 1588. in publico auditorio.

1. Quamuis alioqui domesticum testimonium repellatur *l. 3. C. hoc tit* & inspici soleat conditio testis eo tempore quo deponit. Ferrar. *in form. iuram. test* in verb. *protestante num. 15. & 16. ex not. in l 3. D. hoc tit. & in l. 1. D eod.* Vide Mas. *ibid.* in verb. *protestante in fin.*

2. Nam & domestici testes admittuntur de ijs quæ facta sunt domi & quæ non per alios quàm per domesticos probari possunt vt notat. *ad d. l. 3. C. hoc tit. ex l. 2. vbi not. & tot. tit. D. de SC. Silan.*

3. Cuius enim personam semel adprobaui posteà improbare non possum *cap. quod semel placuit de reg. iur. in 6. l. cum Putabam* 14. *C. de fent. & interloc. omn. iudic. l. si quis testibus. C. hoc tit.*

DEFINITIO VIII.

Testes iurandi sunt & iurati habentur exinde pro auditis.

TEstationum vis & potestas adeò pendet ex testium iureiurando, vt nec aliter fidem faciant quàm si iuratæ sint, 1 nec alio die factæ videantur quàm quo iuratum est. 2 Itaque sufficiet iuratos esse testes intrà dilationem audiendis ijs præstitutam licèt nondum auditi sint, & die non feriata, quamuis posteà die feriata audiantur. 3 *Ita Senatus* sæpiùs.

1. *l. iurisiurandi 9. C. hoc tit. cap. nuper. cap quoties & cap. licet vniuersis cap fraternitatis Extr. eod.* Ferrar. *in form iuram. test.* in verb. *constitutis* & in verb. *delato priùs* & in verb. *& non iurati.*

2. Guid. Pap. *quæst. 125.*

3. Quia ex quo iurati sunt habentur pro auditis & examinatis vt ait Guid Pap. *quæst. 125* Masuer. ad Ferrar *in form oppos. contr. test.* in verb. *nominatis* 2. vbi etiam Ferrar. *num. 16.*

DEFINITIO IX.

Testes auditi ex autoritate alterius magistratus si testationes ad Senatum referantur sunt repetendi.

SI pendente coram Senatu lite de crimine, iudex alius postulante actore de alio delicto inquiri iusserit, 1 tùm ad Senatum testationes referantur, 2 placuit nullam ijs adhibere ondam fidem: sed priùs eosdem testes ex autoritate Senatus iterùm audiendos, nec interim reum super ijs testationibus interrogandum, 3 nisi fortè proponas ex testibus quosdam subiecisse, quo casu quia præsumptio non leuis est testationi constare fidem, 4 hactenus ijs credi oportebit, vt de nouo crimine reus interrogetur. 5 Sed si ante litem apud Senatum institutam eæ testationes factæ proponerentur, nihil causæ esset cur non super ijs statim interrogari reus deberet. 6 Reo tamen negante semper repeti testes oportet qui ab alio quàm ab ipso iudice auditi fuerint. Idémque à Senatu nostro factitatum memini in ijs etiam testationibus quas vnus ex magistris computorum de mandato Cameræ dictauerat, cùm de crimine tractaretur, cuius cognitio ad Cameram computorum nullomodo pertinebat, 8 & à magistro qui Doctor non erat dictata testatio proponeretur. 9 *Ita Senatus* in causa Curionis de Villereuersure cótra D. Guilhelmum de Momberiod Cal. Decemb. 1588. & in alia causa Henrici Sarrazin falsi monetarij 13. Cal. Iul. 1592.

1. Nam de eodem delicto inquiri non posset, quia attentatum videretur in spretum Senatus Rob. Lancelot. *in tract. de attent. part. 2. cap. 12. ampl. 4. lit. pendente.*

2. Vt grauioribus pluribus criminum probationibus reus augeatur Delicta enim sicut diuersa sic & varia grauius puniuntur, *Nouell. Leonis 67. § vlt. l. si adulterium 38. D. ad leg. Iul. de adult. l. 3. §. si plures. D de re mil.*

3. Quales quæ nec iudicium vllum faciant, ne quidem ad inquirendum.

4. *arg. l. si non subscripsisse 25. C. de admin. tutor. l. si fideiussor 26. §. 1 D. de pignor.*

5. Nulla

5. Nulla præcedente repetitione, quamuis possit videri nō prius credendum esse subscriptioni quàm scriptura fuerit recognita vt de signis scriptam est *in l. cùm ab initio 4. & seqq. D. testam. quem aper.*

6. Eo namque casu minùs suspectæ essent cùm alioqui credibile sit in odium litis factas esse omnes quæcunque factæ sunt lite pendente.

7. Etiamsi auditi fuerint ex ipsius iudicis autoritate, quia cùm testibus credendum sit non testimonijs necesse est eo negante testes exhiberi iudici & ab eo audiri vt magis scire possit, an & quanta fides iis adhibenda sit *l. 3. D. hoc tit. Clar. in pract. criminal quæst. 26. in princip.*

8. Nam si cognitio criminis ad Cameram pertinuisset aliud procul dubio constituendum fuisset.

9. Doctoribus enim qui testes audierint maior fides adhibenda videtur, vt ex iis constat quæ tractat Tessaur. *decis. Pedem. 30. in fin.*

DEFINITIO X.

Etiam monachus potest per laicum cogi captis pignori bonis temporalibus vt testimonium dicat de crimine, si superior ad monacho permiserit.

MOnachus aliúsve religiosus quilibet si de criminis veritate à iudice laico interrogatus, 1 cùm superioris licentia interuenisset 2 testimonium dicere noluerit, cogi potest captis pignoribus, 3 id est indicta pœna reductionis vt vocant, bonorum temporalium, adeóque præbendarum, fauore nimirum veritatis habendæ, quam præsertim in detegendis criminibus conquiri modis omnibus, & explorari publicè quoque interest. 5 *Ita Senatus* in relat. libell. pro Claudio de la Roche contra religiosos de La mens Prid. Cal. Febr. 1589.

1. Nam monachus etiam Franciscanus potest esse testis Ferrar. *in form. iuram. test. num 32 & seqq.* post glos. *in §. cogitandum* Nouell. *de monach per text in cap. nuper. Extr. hoc tit.*

2. Est enim necessaria cùm monachus neque velle habeat neque nolle *Can. non dicatis 12. quæst. 1.* Masluer. ad Ferrar. *vbi supr.* in verb. *protestante in addit.* ad verb. *veritas.* vbi multos citat.

3. Quomodo Senatores olim cogebantur venire in Senatum teste Liuio *l. pen. C. hoc tit. & Extr. de testib. cogend.*

4. *quæst 5. can. non sanè.*

5. Ne delicta maneant impunita *l. ita vulneratus 51. D. ad leg. Aquil.* Vide Guid. *Pap. quæst. 65.*

DEFINITIO XI.

Confessio solutionis probata per vnum testem non sufficit ad iuramentum suppletiuum.

TEstis vnius testatio de solutione per nudam creditoris confessionem nulla tamen certa quantitate expressa, non probat semiplenè: 1 Idcóque nec facere potest vt debitori certam pecuniæ quantitatem à se solutam asserenti iusiurandum deferri debeat, quod suppletiuum vocant, cui scilicet non aliter locus esse potest quàm si adsit semiplena probatio. 2 Propter quam causam nec deferri iusiurandum potest cùm testis vnus est qui rectè quidem testificatus sit, sed cuius persona non sit integra. 3 Nam nec hic semiplenam facit probationem. 4 Denique parum refert persona̓ne testis an testatio integra non sit. Neutro enim casu deferri à iudice iusiurandum oportet. 5 *Ita Senatus* pro D. de Iacot contra Ioannem Rauatsot Prid. Cal. Febr. 1590.

1. Quamuis soleat dici testem vnum si modò sit integer probare semiplenè Bart. & alij *ad l. admonendi 31. D. de iureiur.* Id enim debet intelligi de teste deponente per sensum visus, non per sensum auditus, nam nec confessio ipsa extraiudicialis bene probata faceret plenam probationem cùm esset facta absente aduersario *l. certum 6. §. si quis absente vbi not. D. de confess.* Ferrar. *in form. libell. in act. real.* in verb. *compellatis num. 6.* Vide Iacob. de Puteo. *quæst 476. libr. 1.*

2. Notant omnes *ad d. l. admonendi, & ad d. l. in bonæ fidei C. de rebus cred. & iureiur.*

3. Quia nec duo testes facerent plenam probationem si nō essent integræ existimationis *l. quæsitum 13. D. hoc tit.*

4. Præsertim cùm dici soleat, quod verum est, vocem vnius esse vocem nullius *l. iurisiurandi 9. C. hoc tit.*

5. Est enim hoc iusiurandum odiosum & periculosum per quod scilicet iudex quis constituitur in sua causa aduersario inuito, contra *l. Iulianus 7. D. de iudic. & tit. C. ne quis in sua caus. iudic. vel ius dicat.* iunct. *l. 1. in princ. §. quar. rer. act. non dat.* Qua ratione soleo defendere iusiurandum hoc veteribus & prudentibus & imperatoribus fuisse incognitum, de quo vide quæ scripsi in prima parte *Hemisch. De error. pragmat.*

DEFINITIO XII.

Pupillus non potest esse testis in causa ciuili, in criminali verò an & quando esse possit.

ETsi pupillus in ciuili causa testis esse non potest, 1 in criminali tamen facit qualequale indicium, 2 si modò non requirente accusatore sed ex mero iudicis officio testimonium dicere iussus sit. 3 Ergo etiamsi contestem habeat omni exceptione maiorem non faciet vt plena probatio videri possit, 4 nec si ex aliquo rei mendacio noua contra eum nascatur præsumptio: 5 Præterquàm in atrocioribus delictis 6 quale est læsæ maiestatis. 7 Sed & in causa homicidij filio impuberi aduersus patrem à Senatu nostro pridem creditum fuisse, relatum est. 8 8. Cal. Iunij 1590.

1. *l. 3. D. hoc tit. & 22. quæst 5. can. pàrvuli & can pueri.* vbi not. Ferr. *in form. iuram. test.* in verb. *præstante num 30.*

2. Glos. *in l. inuiti 8. D. hoc tit.* scilicet vt non tam probet, quàm prosit ad veritatem indagandam loquit Iul. Clar. *in pract. crimin. quæst. 24 num. 17.* vbi multos citat.

3. Alioqui facilè præsumitur subornatio in eiusmodi ætate quæ ignorat etiam illa quæ videt *l. 1. C. de fals. monet.*

4. Quamuis fides vnius soleat supplere defectum alterius, vt tractat addit. ad Ferrar. *in form. iuram. test.* in verb. *domestici in fin.* Ex Bald. *in l. si quis ex argentarijs §. 1.* per ill. text. *D. de edend. & in l. imperator D. de stat. homin.*

5. Magna enim præsumptio est quæ nascitur ex mendacio. Iul. Clar. *quæst. 21. vers. 39.* vbi multos citat.

6. Sic enim idem Iul. Clar. *d. quæst. 24. num. 17.*

7. *l. quisquis & tot. tit. C. ad leg. Iul. maiest.*

8. Cui simile quiddam vide apud Ioan. Papon. *lib. 24. Arrest. tit. 19. De la question. §. 7.*

DEFINITIO XIII.

Testationes nunquam valent nisi quæ factæ sunt vocata parte.

PErpetuum est vt de quacunque re factæ testationes etiam apud competentem iudicem non aliter valeant quàm si præsente, aut, quod hac parte idem est, vocato & per contumaciam absente aduersario factæ sint, ne alioqui facile sit fraudem & iniuriam comminisci. 1 *Ita Senatus* pro Antonio Lespine contra D. de Romans ex tempore 9. Cal. Iulij 1590.

1. Non vt audiantur testes parte præsente, sed vt iurent. Masuer. ad Ferrar. in verb. *præsente dicto Simontus* post Ioan. Andr. ad Specul. *tit. de teste §. sequitur vers. & nota* Abb. *in cap. fraternitatis Extr. hoc tit.* Vide text. *in l. si quando 19. cum Auth. sed & si quis C. hoc tit.*

DEFINITIO XIV.

Quando plures quàm decem testes super vno articulo audiri possint.

QVod meritò vetitum est ad effrænatum testium numerum compescendum ne super vno articulo plures quàm decem testes audiantur, 1 ad eas causas non pertinet quæ sunt maioris præiudicij, & quarum veritas ex quàm plurimorum testimonio pendeat, vt puta si agatur de probanda consuetudine. 2 Sed & hoc casu per turbam audiri plures possunt, ita tamen vt non paucioribus quam

decem testibus turba constet. 4 *Ita Senatus* in causa D. Episcopi Albiensis contra Ioannem Dardier Prid. Cal. Aug. 1591.

1. Sic enim apud nos obtinet vt & apud Gallos vt refert Papon. *lib.* 9. *tit.* 1. §. 18. Addе Ferrar. *in form. oppos. contr. test.* in verb. *sintque publicatis iam testibus num.* 14. vbi citat text. *in cap. significauit cum seq. Extr. de testib.*
2. Dixi *Defin.* 6 *num* 2. *supr.*
3. Ioan. Papon. *lib.* 9. *tit.* 1. §. 20.
4. *Ex l. prator* 4 §. *turbam autem ex quo numero D. vi bonor. raptor.* quamuis tres dicantur facere collegium *l. Neratius* 85 *de verb. signific.* Vide Imbert. *lib.* 1. *Inst. forens.*

DEFINITIO XV.

Instrumento magis creditur quàm testibus instrumentarijs, nisi cum criminaliter agitur de falso.

MInùs creditur instrumētariis testibus contra instrumenti verba testificantibus quàm instrumento, 1 præsertim mortuo iam notario. 2 Sed tamen si instrumentum falsum dicitur, minorem testibus quàm instrumento fidem haberi necesse est. 3 *Ita tractatum est* 6. Id. Nouemb. 1590.

1. Iul. Clar. *in pract. crimin.* §. *falsum num.* 5 *& quæst.* 53 *nu.* 17. Ferrar. *in form. libell. pro rescind. sent.* in verb. *fuerunt.*
2. Quia mortuus non potest audiri.
3. Addit. ad Ferrar. vbi supr. cum multis ibid. citatis.

DEFINITIO XVI.

Qui testimonium dixit vigore monitorij ad fines reuelationis tantum, potest & debet repeti ad fines probationis.

PEr monitorias quas vocant iudicis ecclesiastici literas testimonium dicere iussus licèt testationem suam propria subscriptione firmauerit, repeti debet, 1 quoniam ad fines, vt aiunt, reuelationis tantùm, non etiam ad fidem plenæ probationis huiusmodi testationum genus permittitur. 2 Si tamen per absentiam testis factum sit ne repeti potuerit, atque ita euenerit succumbere illum pro quo testimonium dicturus erat, puta ex contrariis aduersarij probationibus, 3 Placet etiam in causa appellationis adeóque post didiscitā testificata, repetitionem admitti posse, 4 impetrata ex rescripto Principis in integrum restitutione, refusisque in eam rem dilationum & frustrationis sumptibus, 6 sed ita tamen vt nuda simpléxque sit repetitio, nec in nouam vllomodo deflectat auditionem: metu scilicet corruptionis, &, vt loquuntur, subornationis. 7 *Ita Senatus* in causa fratrum Godefroy contra D. de la Croix. prid. Id. Maij 1591.

1. Vel ob hoc ipsum vt subscriptionem suam recognoscat, cùm sit priuata scriptura *l. cùm ab initio* 4. *& seqq. D. testam. quem. aper.*
2. Nec potest actus operari vltra intentionem agentium *l. non omnis* 19. *D. de reb. credit.* Dixi *Defin.* 4. *supr.*
3. Fortior enim probatio vincit minùs fortem si conflictus sit probationum *l.* 3. *D. hoc tit. l. admonendi* 31. *D. de iureiur.*
4. Ne scilicet absentia testis ei sit damnosa qui eum producere voluit in testem contra *l. absentia* 140. *de regul. iur.* Sunt enim fauorabiles probationes vt per eas rei veritas habeatur *l. curent* 22. *D. hoc tit.*
5. Secundum ea quæ diximus *Defin.* 5. *num.* 3. *supr. eod.*
6. Ita enim dari debet restitutio vt ob id eo beneficium Principis aduersario sit captiosum *l.* 4. *C. de emancip. liber. l. Paulus notat* 1 *D. de prætor. stipu at.*
7. Qui metus semper magnus subest post didiscita testificata *cap. fraternitatis Extr. hoc tit.*

DEFINITIO XVII.

Neque mulieribus, neque minoribus, neque rusticis licet producere testes post didiscita testificata.

AB ea regula quę habet, Post didiscita testificata nemini esse permittendum vt super iisdem aut contrariis articulis nouos producat testes propter metum corruptionis, & subornationis, vt proximè diximus, 2 sunt qui excipiant personas mulierum, minorum, & rusticorum, quasi parcendum sit sexui, ætati & rusticitati: sed nos alio iure vtimur, quoniam huiusmodi personarum sicut & aliorum omnium lites per procuratores & aduocatos tractantur, quorum scienti æquè ac ipsius litigatoris meritò suspecta aduersario esse debet. 4 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Intellige de contrariis articulis qui directò contrarij sint ex Ferrar. *in form. oppos. contr. test.* in verb. *suntque publicatis attestationibus.*
2. ex *cap. fraternitatis Extr. hoc tit.* quod tamen multas patitur exceptiones vt dicit Anton. Tessaur. *decis.* 28. de quarum nonnullis dixi *Defin.* 5 *supr.* Reliquas omnes vide apud Masuer. in addit. ad Ferrar. *in form. oppos. contr. test.* in verb. *sintque iam publicatis*, in addit. quæ est ad verb. *in l. per hanc.* vbi latè.
3. Cùm his omnibus permittatur ius ignorare *l. regula* 9. *D. de iur. & fact. ignor.* Et ita Guid. Pap. *quæst.* 14.
4. Sufficit enim vt didiscita sint ab aduocato vel procuratore dicta testium licèt non sint ipsi didiscita ab eo ipso qui testes produxit & ideò vbi eadem ratio est ibi & ius idem statui debet *vu'g. l. illud* [illegible] *ad leg. Aquil. l.* 3. §. *vnde etiam D. de iniust. rupt.*

DEFINITIO XVIII.

Possunt quandocunque & cuiuscunque conditionis testes audiri quoties periculum est ne probationes intercidant.

INterdum euenit vt quamuis nulladum mota sit controuersia testes tamen audiri possint, & quidem cuiuslibet ætatis ac conditionis, 1 Nimirum quoties periculum est ne in litis tempus dilatæ probationes intercidant, siue à reo, siue ab actore beneficium Principis in eam rem imploretur. 2

1. Quamuis regulariter contrà sit *cap.* 1. *& tot. tit. vt lit. non contest.*
2. Specul. *in tit. de teste* §. *nunc tractemus* Ferrar. *in form. capit. quand. test. produc. ad futur. rei memor.* in verb. *coram vobis nu.* 1. vbi alios multos citat. Vide cap. *significauit* 41 *Extr. hoc tit.* & quæ scripsi *Defin.* 1. *supr. de probat.*

DEFINITIO XIX.

Nec aduocatus nec procurator potest esse testis in ea causa clientis sui in qua est aduocatus aut procurator.

PRocurator aut aduocatus in causa clientis sui in qua vel procurator vel aduocatus est testis esse nec potest nec debet, nec proinde ad testimonium dicendum cogendus est, nisi ob eam causam in fraudem captatum ipsius patrocinium probetur. 2 In aliis causis nihil prohibet quo minùs testis esse possit. 3 *Ita Senatus* 4. Cal. Iunij. 1591.

1. Quia præsumitur habere nimiam adfectionem ad ipsam causam *cap. fin. de testib. lib.* 6.
2. Consilium enim fraudulentum consultori suo damnosum non vtile esse debet *l.* 3 §. *scie D de minor.* [illegible] *procurator* [illegible] §. 2. *D. de dol. mal. except.*
3. *Glos. in l. fin. in fin. D. hoc tit.* Ferrar. *in form. iuram. testa.* in verb. *protestante num.* 27.

DEFINITIO XX.

Vnicus testis non facit indicium ad torturam, nec socrimini, nec infamis, nisi in crimine læsæ maiestatis.

IN criminalibus causis regulare est vt vnus testis quantumuis integer non faciat indicium ad habendam de reo quæstionem si non aliæ adsint coniecturæ, 1 item vt socius

ſocius criminis contra ſocium interrogari non poſſit nec ſi fuerit interrogatus vllum faciat indicium aut ad condẽnationẽ aut ad quæſtionem. 2 Item vt qui infamis eſt infamia iuris ad teſtimonium dicendum non admittatur. 3 Sed tamen fallunt hæ omnes regulæ in crimine læſæ maieſtatis. 4 *Ita Senatus* in cauſa de qua illo loco.

1. Boer. *quæſt.* 163. *num.* 3, vbi dicit hanc opinionem eſſe receptam in curiis Galliæ contra Bart. *in l.* 1. *D. de quæſt.* Adde Alex. *conſ.* 124. *lib.* 6.
2. *l. vlt.* vbi DD *C. de accuſat.*
3. *l. infamem* 7*8. de public. iudic.*
4. Vt dicam *Defin.* 4. *ad leg. Iul. maieſt. ex l. famoſi D. eod. tit. l. quiſquis* 5. *C. eod. d. l. vlt. vbi gloſ. C. eod.* Papon. *lib.* 24. *Areſt. tit.* 9. *§.* 2.

DEFINITIO XXI.

Poſſunt audiri teſtes etiam poſt interlocutionem redditam de aperiendis teſtationum tabulis ſi modò reuera non fuerint aperta.

INterlocutio ſola iudicis De aperiendis teſtationum tabulis; quas vulgus pragmaticorum *inqueſtas* vocat, non impedit quominus ſuper iiſdem articulis noui teſtes audiri poſſint, ſi modò reuera & naturaliter apertas non fuiſſe conſtet. 1 Nihil enim aliud exigimus, niſi vt non ſint didiſcita teſtificata, quæ vtique clauſis tabulis diſci non potuerunt. 2 Quare nec hoc caſu iuſiurandum vllum purgationis neceſſarium eſt, neque quòd didiſcita nõ ſint teſtificata, neque quòd teſtes qui poſtremi producuntur, nunc primùm innotuerint. 3 Cùm ſuo iure vtatur qui teſtes producit nec quicquam faciat hac parte contra communes iuris regulas. 4 *Ita Senatus* 7. Cal. Iulij 1591. Ex tempore in publico auditorio.

1. Naturaliter enim & reuera apertas eſſe tabulas oportet *vt in l.* 3. *§. aperire D. de SC. Silan.* Non ſunt autem apertæ ob hoc ſolum quòd pronunciatum fuerit aperiendas eſſe.
2. Quia ſolus metus ſubornationis impedit productionem nouorum teſtium qui metus nullus ſubeſt quamdiu non ſunt didiſcita teſtificata *cap. fraternitatis Extr. hoc tit.*
3. Cui iuramento purgatorio tunc locus eſſe ſolet, cùm noua facta deducuntur in tertia inſtantia, idque ex ſtylo Senatus noſtri.
4. Eſt enim productio teſtium permiſſa regulariter [niſi in caſibus prohibitis.] Nimirum poſt litem conteſtatam *cap. quoniam frequenter vt lit. non conteſt. l. in lege* 40. *D. ad leg. Aquil. l. curent* 22. *D. hoc tit.*

DEFINITIO XXII.

Debiti inſcriptis contracti ſolutio quando probari poſſit per teſtes.

IVſtiniani conſtitutio quæ debiti in ſcriptis contracti ſolutionem non aliter probari vult quàm per ſcripturã aut ſaltem per quinque teſtes idoneos & integros, 1 ad ea debita non pertinet quæ quinquaginta aureorum ſummã non excedunt, quaſi modica illa ſumma ſit, & in re tam modica non ſit neceſſaria tam accurata obſeruatio. 2 Extat ſanè in eam rem nouella alia eiuſdem Iuſtiniani lex, quæ de vna auri libra loquitur: 3 Sed mallem cum recentioribus librã auri ex duobus & ſeptuaginta ſolidis quos nunc aureos vocamus æſtimare. 4 *Ita tractatum eſt*, in cauſa fratrum Godder contra Bartholomeum de la Croix, 4. Id. April. 1593. & iam anteà in cauſa N. Mellieur 4. Non. Iul. 1591.

1. *l. teſtium facilitatem* 18. *C. hoc tit.*
2. Iuxta gloſ. ibi poſitam in verb. *omnibus arg. §. oportet verſic. vt autem Nouell.* 73. *de inſtrum. caut. & fid. ex l. vlt. C. ſi cert. pet.*
3. *d. ſt. Nouell.* 63. *de inſtrum. cautel. & fid. cap.* 8. *§ oportet verò,* vbi ratio redditur, *vt non de exiguis rebus maximas attritiones homines ſuſtineant.*
4. Ita Dionyſ. Gothofr. IC. clariſſimus *ad d. §. oportet, in fin.*

DEFINITIO XXIII.

Quantum interſit an contractus ſit in ſcriptis, an verò inſtrumentum de contractu ſcriptum. Et quid in dubio præſumendum ſit.

ILlud apertius eſt non eſſe conſtitutioni locum niſi cùm in ſcriptis contractum eſt. 1 In ſcriptis autem contractum dicitur, non quoties de negotio in contractum deducto ſcriptura confecta eſt; ſolent enim vt plurimùm ſcripturæ confici non vt formam dent contractui ſed facilioris probationis gratia, & ad futuram rei memoriam. 2] At tùm demum cùm id actum eſt vt non aliter contractus valeat quàm ſi in ſcriptum & mundum redigatur: 3 aut quod ferè idem eſt, cùm alteruter contrahentium non in ipſo actu contrahendi, at paulò ante contractum petit vt eatur ad notarium aut vt notarius accerſeretur, vel calamus afferretur contrahendi & conficiendi inſtrumenti gratia. 4 Alioqui ſi poſt creditam fortè pecuniam aut alium initum contractum ad cuius ſubſtantiam non erat ſcriptura neceſſaria inſtrumentum de eo confectum fuerit, ſcriptus potiùs quàm in ſcriptis contractus dicetur: 5 Sicuti nec rectè quis dixerit teſtamenta nuncupatiua quę hodie frequentatur, in ſcriptis eſſe ob id ſolùm quod vt plurimùm ſcribantur: nempe quia ex eorum ſubſtantia non eſt vt ſcripturam habeant, 6 licèt nihil prohibeat ſcribi. 7 In dubio autem ſi non appareat quid actum ſit, credemus ad probationem potius quàm ad validitatem actus interpoſitam fuiſſe ſcripturam, cùm actus talis eſt qui ſine ſcriptura poteſt ſubſiſtere, 8 vt iure communi magis quàm ſpeciali contrahentes vti videantur. 9 Proinde ſolutionem debiti ex chirographo aut inſtrumento publico & authentico petiti ſufficiet probari per duos teſtes integros, 10 aut ſi quid eſt quod eorum fidem eleuet, vel ſi vnus tantùm teſtis fuit, ſed tamen integer & omni exceptione maior, ſuppleri probatio poterit per debitoris iuſiurandum. 11 Et ſanè iniquiſſima fuerit Iuſtin. conſtitutio ſi ſic accipiatur, vt quoties debitor ex ſcripto conuenitur nihil ei proſit quod probet ſolutionem per duos aut tres quatuórve teſtes qui interfuerint numerationi, ſi modò ſint honeſtæ exiſtimationis. 12 Nam nec valeret conuentio per quam omnino excluderetur facultas ſolutionis probandæ per teſtes. 13 Propter quam cauſam tametſi in ſcriptis contractum ſit, placet tamen Iuſtiniano poſſe probari ſolutionem per teſtes quinque, nec præcisè ſcripturam exigi, cuius neceſſitatem illud inducere videbatur quòd eodem modo diſſolui debitum oporteret quo erat colligatum. 14 Ea namque ratio Iuſtinianum fortaſſe mouit, vt debiti in ſcriptis contracti ſolutionem difficilioris faceret probationis: 15 Quaſi verò eadem ſit ratio debiti & contrahendi & probandi, 16 nec ſolutione ipſa & numeratione citra ſcripturam tollatur debitum quod re contractum fuit, quomodocumque tandem contractum ſit, id eſt etiamſi in ſcriptis. 17 *Ita Senatus* in iiſdem cauſis de quibus proximo SC. iunge SC. 14. infr. de fid. inſtrum.

1. Vt verba legis probant.
2. *l. cùm res C. de tranſact. l.* 28. *eod. l. contrahitur* 4. *D. de pign. l.* 4. *D. de fid. inſtrum.*
3. *l. contractus* 17. vbi gloſſ & DD. *C. de fid. inſtrum. l. generaliter* 13. vbi etiam Bart. *C. de non numer. pecun.*
4. Caſtrenſ. & poſt eum alij ad *d. l. contractus.*
5. Ex ſingulari doctrina Baldi in *d. l. contractus pag.* 2. *verſ. Tertiò nota de contractu.* Quam refert & ſequitur Roman. *conſ.* 174 incip. *ampliſſime Decler num.* 7.
6. *l. in teſtamentis* 26. *C. de teſtam.*
7. Ad futuram ſcilicet rei memoriam *d. l.* 4. *de fid. inſtrum. l. iubemus* 29. *C. de teſtam.*
8. *d. l.* 4. *de fid. inſtrum. l.* 4. *D. de pignor.* Nam ſicut nihil facilè mutandum eſt ex ſolennibus: Ita neque ſunt multiplicandæ ſolennitates.
9. Nec enim neceſſe eſt ad ius ſingulare & ſpeciale recurrere cùm ſufficit commune *l. imperatores* 30. *de reb. autor. iudic. poſſid. alias l.* 15. *de priuileg. credit.*
10. *ex reg. l. vbi numerus* 12. *D. hoc tit.*
11. Ex notatis per DD. licet contra noſtram opinionem *in l. admonendi* 31 *D. de iureiur. l. in bonæ fidei* 2. *C. de reb. cred.*
12. Et ideò non decrant ex Dominis qui dicerent nun-

quam se vidisse obseruari constitutionem Iustiniani quæ extat *in d.l. testium.*

13. De quo vide Franciscum Viuium *lib. 2. commun. opinion. Opin 209.* vbi ait hanc esse veriorem sententiam quæ magnos etiam habet autores, inter quos & Specul. *tit. De probat. §. videndum vers. sed pone.* Mynsing. *centur. 1. obser. 5.*

14. *Ex reg. l. nihil tam naturale 35. de regul. iur. l. prout 80. D. de solut.*

15. Vt in Gallia constitutionibus regiis cautum est ne supra certam quantitatem pecuniariam, eámque satis exiguam probari quicquam possit per testes, vt & litibus & falsitatibus comminiscendis via præcludatur.

16. Quod tamen non ita est, Faciliùs enim fit vt obligatio probetur quæ iam est contracta quàm vt contrahatur *l. Publia 26. §. 1. D. deposit.*

17. Solutio enim est naturalis modus dissoluendæ cuiuslibet obligationis quoquomodo contractæ *l. pen. & tot. tit. D. de solut. & inst. tit. quib. mod. tollit. obligat.*

DEFINITIO XXIV.

De lite apud iudicem laicum pendente debet laicus excipere testationes quamuis factas vigore monitory ecclesiastici.

SI quando, vt fieri plerumque necesse est, petatur licentia publicandarum literarum quas monitorias appellamus pro re de qua lis in Senatu pendeat, [1] potest & solet Senatus excipiendas testationes, vt plurimùm, laico committere, siue vnus ille sit ex Senatoribus [2] siue alius, licèt testimonij dicendi necessitas ex iudicis ecclesiastici imperio proficiscatur. [3] *Ita Senatus* in causa illustris D. Guillielmi Chabod D. de Iacot Gubernatoris Sabaudiæ contra Franciscum Carrel 4. Id. Iulij 1591.

1. Plerumque enim accidit vt aliter veritas haberi non possit recusantibus per metum aut gratiam iis qui veritatem sciunt, de ea testimonium ferre.

2. Quod fit in causis grauioribus vt tradtat Tessaur. *decis. 28. in fin.*

3. Quia nec posset ecclesiasticus iudex pro suo imperio id iubere sine permissione Senatus aut alterius cuiuslibet iudicis apud quem lis pendeat, alioqui videretur attentatum in præiudicium litis. Potest igitur is qui permittit eam quam vult legem permissioni dicere.

DEFINITIO XXV.

Casus in quo permittitur auditio testium ad futuram rei memoriam etiamsi de crimine agatur.

NOn solet quidem indulgeri ei qui de crimine extra ordinem conuenitur vt defensionis suæ rationes aut per procuratorem exponat [1] aut per testes comprobet priusquam super accusatione ex ore responderit: [2] neque in eam tempus locus est rescriptis principalibus quibus auditio testium ante litem contestatam ad futuram rei memoriam permittitur. Id enim non nisi in causis ciuilibus & certis tantùm casibus obtinet. Cùm tamen defuncti cuiusdam memoria de crimine læsæ maiestatis accusaretur, [4] cuius heredes tueri innocentiam volebant, comprobatũ est à Senatu nostro factum clarissimi viri Raymondi Pobelli Præsidis, qui ab eis imploratum rescripti beneficium concesserat, & vni ex Senatoribus audiendorum intereà pro innocentia testium potestatem fecerat, cùm nondum essent illi in ius vocati. Non enim damnari poterat memoria defuncti inauditis iis quorum intererat, [5] præsertim heredibus ad quos pertinebat vt pro defuncto respõderent. [6] Cum heredibus verò quibus proprium crimen non obiiciebatur, ciuiliter necessariò agendum erat non criminaliter, [7] tametsi non alius iudicij exitus futurus esset quod ad bonorum publicationem defunctíque infamiam spectabat, quàm si cum ipso perduellione criminaliter actum fuisset. [8] *Ita Senatus* pro Gaspardo de la More, contra procuratorem generalem Principis 6. Id. Iul. 1592.

1. Nam in criminalibus procurator non admittitur nec ad agendum nec ad defendendum *l. pen. §. 1. de Pub. iud.* Iul. Clar. *in pract. crimin. quæst. 92.*

2. Prius enim accusatio constituenda quàm excusatio allegada est *l. 4. C. de edend.*

3. De quibus *in cap. quoniam frequenter Extr. vt lit. non contest. c. significauit 43. Extr. hoc tit. in lege 40. D. ad leg. Aquil.*

4. Quia criminis huius accusatio non finitur morte *l. ex iudiciorum 20. D. de accus. l. quisquis 5. C. ad leg. Iul. maiest.*

5. Ex generali *reg. l. de vnoquoque 47. D. de re iudic.*

6. Tanquam qui personam defuncti repræsentent *vulg. iurib.*

7. Cùm nemo de alieno crimine teneatur *l. sancimus 22. C. de pœn.*

8. Vtroque enim casu probato crimine bona publicantur *d. l. 5. C. ad leg. Iul. maiest.*

DEFINITIO XXVI.

Non creditur apparitori aliquid extra officium suum referenti.

APparitori referenti se percussum esse ab eo contra quem mandabat executioni literas iudicis, non creditur, nec si de ea re tanquam testis iuratus & cogente iudicis imperio testimonium dixerit, nisi habeat contestem. [1] Neque seruatur apud nos consuetudo quam in contrarium apud Gallos & Delphinates obtinere quidam prodiderunt. [2] Nam sicut non leui pœna dignus est qui apparitori exequenti vel minimam infert iniuriam quòd eo modo sacrosancta magistratuum autoritas violari, adeóque Principis maiestas lædi videatur, [3] ita non facilè huic hominum generi fides adhibenda est, præsertim de re ad officium non pertinente, [4] cùm nec iis aliter credi debeat, etiamsi de re ad officium suum spectante quid referant, quàm si alius testis adhibeatur. [5] *Ita Senatus* in causa Guillielmi le Riche & Antonij Bourgeois 3. Cal. Aug. 1592.

1. *ex reg. l. iurisiurandi 9. C hoc tit.*

2. Guid. Pap. *quæst 628.*

3. Executio enim fit ex autoritate magistratus *l. à Diuo Pio 15. D. de re iudic.*

4. Ioan. Papon. *lib. 6. tit. 7. §. 8.* post Iacob. Rebuff. *in l. prohibitum C. de iur. fisc. lib. 10.*

5. Hoc enim iure vtimur, quamuis contrà sentire videatur Paponius loco suprà proximè citato.

DEFINITIO XXVII.

Talliabilis non potest esse testis in causa domini, nisi de re quæ per alios probari non possit, aliud est in eo qui tantùm iurisdictioni subiectus est.

LIberi dedititij quos talliabiles appellamus, licèt non omnino rectè seruis comparentur [viuunt enim liberi & moriuntur serui] [1] hactenus tamen seruorum iure censentur vt testimonium ferre pro domino non possint, [2] quomodo possunt, qui iurisdictioni duntaxat non etiam dominio & imperio subiecti sunt: [3] Si tamen de ea re agatur quæ non nisi per huius conditionis homines probari commodè possit, necessitas facit vt eorum testimonium admitti debeat, fauore probationum, habendæque veritatis gratia, [4] exemplo eius quod etiam receptum est vt ad probanda ea quæ domi fiunt domestici quoque testes admittantur qui alioqui non magis admittendi essent quàm serui. [5] Quòd si alij testes interueniant omni exceptione maiores, & verisimilia sint, quæ testationibus continentur, [6] tantò faciliùs recipiendum erit vt fidem faciant, cùm dici soleat vnius testis suspicionem purgari per contestem: [7] Præsertim quòd neque omnino seruus sit qui talliabilis est, vt diximus, [8] neque facilè credendum sit Christianum licet huius conditionis hominem adeò salutis suæ immemorem vt ad promerendum domini gratiam velit certam ex periurio damnationem incurrere. [9] *Ita Senatus* pro illustri D. Marchione d'Aix contra Ioannem Dardier 5. Non. Decemb. 1592.

1. Quæ

1. Quæ olim propria erat condicio illorum qui Latini Iuniani dicebantur *§. sed hæc de ys Instit. de success. libert.* sublata tandem per Iustin. *in l. vnic. vers. quæ enim patiatur C. de latin. libert. toll.* Sic libertus qui ius annulorum consecutus erat à Principe dicebatur viuere quasi ingenuus & mori quasi libertus *l. 3. in princip. D. de bon. libert.*

2. Nō quasi sint domestici sed quasi videatur posse ijs imperari vt testes fiant *Ex reg. l. idonei 6. iunct. l. seq. D. hoc tit.*

3. Vt testatur Chassan *in consuet. Burgund.* Grammat. *decis. 38 num 37.*

4. *l. serui responso 7. D. hoc tit.*

5. *l. 3. vbi not. C. eod. l. consensu 8. § seruis C. de repud.*

6. Alioqui testis deponens id quod non sit verisimile suspectus est de falso.

7. Addit. ad Ferrar. *in form. iuram. test.* in verb. *domestici* *in fin.* ex Baldo *in l. si quis ex argentarius §. 1. per illum text. D. de edend. & in l. Imperator D. de stat. homin.*

8. Est enim cognitus iuri ciuili & capax eorum omnium quæ sunt iuris ciuilis adeóque testamenti dummodo inter liberos aut conditisores suos faciendi; quorum omnium nihil est quod de vero seruo dici possit *l. nullomodo 7. D. ad leg. Corn. de fals. l. quod attinet 32. de reg. iur.*

9. *l. vlt. vers. & licet C. ad leg. Iul. repetund.*

DEFINITIO XXVIII.

An testes omnes repetendi, sint etiam committendi & obijciendi reo.

SÆpe accidit vt auditi testes ab alio quàm à iudice repetantur, [1] nec tamen reo committantur, quod pragmatici *confrontari* dicunt. Repetendi enim sunt etiam qui committi non possunt, cùm fieri possit vt repetita testatione reum vel onerent magis, vel exonerent. [2] Sed neque desunt qui putent committendos esse etiam eos quorum testatio nihil probet, vel ob hoc ipsum vt difficilius scire reus possit, à quibus testibus vrgeatur. Ita enim fit vt difficilior quoque & periculosior ei futura sit testium subornatio. [3] Alio tamen iure vtimur quod ad postremum hoc attinet, [4] ne inanibus sumptibus litigatores vexentur. [4] *Ita Senatus* in causa Guillielmi le Marquis Castellani de Miribel. 10. Cal. Febr. 1593.

1. Alioqui multam fidem faciunt si reus neget, cùm in criminalibus causis testes à iudice ipso audiri vel saltem videri debeant, prætерquàm si agatur de re parui momenti.

2. Quid enim si negent se ita deposuisse? Quid si aliquid velint addere quod antea vel per obliuionem omiserint vel ab eo qui testationes excepit per incuriam aut dolo malo prætermissum sit?

3. Sic Ioan. Imbert. insignis apud Gallos pragmaticus *lib. 4. Instit. forens.*

4. *l. minoribus 6. D. de minor.*

DEFINITIO XXIX.

Testes instrumentary non facilè reprobari possunt si auditi sint de re ad instrumentum pertinente.

QVoties quæritur quid reuera actum fuerit cùm negotium gereretur, de quo instrumentum conscriptum est, [1] nulla certior probatio esse potest quàm quæ fit per testes instrumentarios, non solùm quòd ijs [1] potissimùm perspectam esse veritatem credibile sit, quos rei gestæ interfuisse constat, [2] Sed etiam quòd eorum fidem certam & exploratam contrahentes habuerint, vtpote quos neget ij testes habere voluerunt. [3] Proinde si quid postea contra eos obiicere alteruter contrahentium velit, quod alioqui fidem ipsorum conuellere aut labefactare posset, audiendus non est, nec si paratam habeat obiectionis probationem, puta quòd aduersario qui eorum testimonio nititur, coniuncti sint sanguine vel familiaritate. Sufficit enim quod ad hanc rem attinet vt semel idonei testes habiti sint. [4] Tanto magis quod vt plurimum per alios probari rei veritas non potest. [5] *Ita Senatus* in causa Claudij Gauen Romuliacensis contra Nicolaum Currer 25. Cal. Mart. 1593.

1. Nempe quia semper plus valet quod agitur, quàm quod simulatè concipitur *l. 1. & tot. tit. C. plus valer. quod agit. l. semper in stipulationibus 24. de reg. iur.*

2. Ea instrumento adeò vt nec ijs credatur si negent se interfuisse præterquam si instrumentum criminaliter redarguatur de falso vt dixi *Defin. 15. sup.*

3. Quorsum enim adhibentur testes nisi vt fidem faciant veritatis? *l. Diuus 24. D. de test. milit. l. iubemus 29. C. de testam.*

4. Quia semel probati posteà improbari non possunt *arg. l. cùm Papinianus 14. de sent. & interloc. omn. iudic. cap. quod semel placuit de reg. iur. in 6. l. si quis 17. C. hoc tit.*

5. Quo casu etiam domestici & minùs idonei testes admittuntur, vt dixi *Defin. 27. num. 4. & 5. sup.*

DEFINITIO XXX.

De testium dictis generalia quædam.

TEstificans de tractatu alicuius negotij non probat, nisi tractatum illum certo modo perfectum fuisse dicat. [1] Nec rursus qui testificatur ad sui commodum, & exonerationem, vt puta correus debendi de solutione per correum facta. [2] Item nec qui pro affini proximo, affinitate adhuc constante, secus si ea iam perempta: [3] sed etsi plures testificentur de solutione diuersarum quantitatum aut de modo solutionis diuerso, vel alio quàm qui dictus sit ab allegante solutionem, non probant. [4] In dubio autem interpretanda sunt dicta testium contra producentem: [5] Ita tamen vt ante omnia si fortè inter se dissidere videantur, ad concordiam, quantum fieri poterit, redigantur. [6] Illud denique sciendum est, non posse testem sine iusta causa testationem suam corrigere ex interuallo, esséque in eam rem necessariam non tantùm erroris sed etiam causæ expressionem. [7] *Ita Senatus* in causa Sebastiani Mauris & Andreæ Grumel 3 Non. Mart. 1593.

1. Alex. *cons. 18 num. 1. vol. 1. cons. 35. num 21. vol. 3. cons. 28. num. 4. vol. 2.* Dec. *cons 105. vers. modo discurrendo.*

2. Omnibus enim in re propria dicendi testimonij facultas denegatur *l. omnibus 10. C. hoc tit. vbi notat.*

3. Adfinitatis enim iam peremptæ ratio haberi non solet *l. pen. D. de iur. dot. l. sed hoc ita 22. D. de re iudic.*

4. Alex. *cons. 43. num. 9. vol. 4.*

5. Idem Alex. *cons. 12. num. 10. vol. 2.* Guid. Pap. *sing. 488. incip. dictum testis.*

6. Iuxta *not. in cap. cùm tu Extr. de testib. & in cap. nihil obstat Extr. de verb. signific.* Ferrar. *in form. oppos. contr. test.* in verb. *ac etiam vary num 6.* Clar. *in §. falsum num. 12.*

7. Bart. *in l. eos num. 3. ad leg. Cornel. de fals.* Capyc. *decis. Neapol. 61.* Incontinenti tamen potest testis se corrigere. Ferrar. *vbi supr.* in verb. *minime contrary* & ibi Masuer. *in addit.* in verb. *corrigat. ex cap. præterea Extr. de testib.* vbi Innoc. *& cap. cùm dilecti Extr. de accusat.*

DEFINITIO XXXI.

Confessio extraiudicialis probat ad liberandum non ad obligandum & quomodo probetur.

CVm certi iuris sit confessionem extraiudicialem non probare si tendat ad obligandum, probare autem si tendat ad liberandum, [1] dubitari potest, quid si probetur per testes confessum fuisse creditorem solutam sibi tantam pecuniam, quanta sufficere possit non solùm liberando debitori, sed ipsi etiam creditori obligando condictione indebiti soluto nimirum pluri quàm deberetur. Valde suspecta est probatio, quando perrarò accidat vt plus debito soluatur: [2] præsertim verò si ab initio conuentus debitor eam solutionem nō allegauerit quam scire potuit, [3] nec lapsum sit decennium ad inducendam obliuionis præsumptionem. [4] Itaque obseruare diligenter hoc casu, vt & aliàs semper, bonus iudex debet per quos & quot & quales testes ea confessio probetur, nec testimoniis potiùs credat quàm testibus. [5] Sed si testes sint idonei & omni exceptione maiores, scindetur confessionis effectus vt prosit ad inducendam liberationem, non etiam ad obligationem. [6] Tametsi facta sit à moriente, 7 & quod maximi ad proba-

tionem momenti esse debet, de conscientia exoneranda cogitante,[8] si appareat ab illo factam, non eo animo vt se aut heredem suum ad indebiti accepti restitutionem obligaret,[9] sed tantùm ne quicquam à debitore ampliùs peteretur. *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Dixi *Defin.27.supr.tit.prox.* Intellige autem de confessione facta absente parte *l.certum 6.§ si quis absente D.de confess* & ibi Bart. *l.fin.vbi gloss.da.tutor.in curr.fac. l. quare §. vlt. de adil. edict.* Bart.in *l.non solum 8 §.si liberationis* & ibid. Alex. *De liber. legat.* Alex *cons 115.num.3.cons 185.à contrario vol. 7. & cons. 20. num 1.vol.4.cons.111.num.7.vol.5.* Guid.Pap.*decis* 176. Fert. *in for. lib.de interrog feud.*in verb.*compellatus respondere.* Guill. Bened. in verb.*si absque liberis num 25.*
2. *vulg.l.cum de indebito 25.D.de probat.*
3. Cùm facti proprij ignorationem nemo possit obtendere *l.quamquam 7.D.ad SC.Velleian.*
4. Præsumitur enim obliuio post decennium *Not. in l. si de eo §.1.& l.peregre in princ.de acq poss.*
5. *l.3.D.hoc tit.*
6. Promptiores enim debemus esse ad liberationem quàm ad obligationem *l.Arrianus 41.D de oblig.& action.*
7. *arg.l.si quis in graui 3.§.si quis moriens cum ibi not. D. de SC.Silan*
8. Cùm eo maximè tempore nemo præsumatur immemor salutis æternæ *l.vlt.C.ad leg Iul.repet.*
9. *vt in l cùm quis 37.codicillis de leg.3.*

DEFINITIO XXXII.

Quando possint produci testes etiam post apertas veneras testationes.

Etiam post apertas testationes permittitur interdum aduersario testes producere si modò iuret se nec vidisse nec didicisse ea quæ testationibus continentur.[1] Sed hoc parcissimè & perrarò admittendum est, ne corruptionibus fenestra aperiatur,[2] & ita demùm si post testationes apertas modicum interuallum intercesserit, hoc est non longius tempus quàm decem dierum,[3] vt probabile sit non fuisse didiscita testificata.[4] *Ita Senatus* pro liberis impuberibus D. de Nouuelle Neciensis contra procuratorem fiscalem Gebennensem. In ea causa de qua Defin.1.& seqq. infr. De præscript. quæ pro libert. Ideò fortasse quòd & de statu ac capite defuncti hominis in illa lite agebatur,[5] & de causa pupillorum, quibus in re præsertim tanti momenti[6] fauere æquum erat, hactenus vt non facilè admitteretur scrupulosa illa támque exacta stricti iuris obseruatio,[7] cùm dolum abesse constaret.[8]

1. Imo & sunt qui putent non repelli à productione, quasi testium dicta didicerit, qui ea vidit & simplici transcursu & lectione testationum Boer.*quæst.1 num.57.* post Dominic. *in cap cùm persona de priuileg.* quod tamen esset valde periculosum, ideóque nec in praxi sequendum.
2. *Ex cap fraternitatis cum ibi not.Extr.hoc tit.*
3. Hoc enim dicitur modicum tempus *l.promissor 21.§. 1. D. de pecun.constit.*
4. Nam sicuti via fraudibus & subornationi testium præcludenda est *d.cap fraternitatis*, ita non facilè præcludenda est via probationibus *l.careus 22.D.hoc tit.*
5. Quæ causa status fauorabilior esse solet *tot.tit.D.& C.ne de stat.defunct.post quinquenn quærat.*
6. Quanti est causa status quæ ideò maiores iudices habere & solet & debet *l.non distinguemus 32 §.de liberali D.de recept.*
7. *l.pen.C.ad SC.Trebell.* quamuis non sit fauendum pupillo in alterius iniuriam *l.sed cùm ab herede 12 D. eod.* nec prætextu ignorantiæ quæ per ætatem contingit *l.quod autem 6. §. si quid cum pupillo D.quæ in fraud.credit.*
8. Nam si quid factum sit à pupillo doli mali capace, non debet in eo melioris conditionis esse pupillus quàm cæteri *l. impuberem 23.D.de furt.l.pupillum 111.de regul.iur.*

DEFINITIO XXXIII.

Testes audiri ad futuram rei memoriam non obstante appellatione interposita post recusationem an & quando probent.

Qui testes ad futuram rei memoriam audire iussus fuerat in partibus, vt loquuntur,[1] cùm ex falsa & calumniosa causa suspectus dictus esset ab eo contra quem erat inquisitus, recusationem reiecerat: Et appellatione a recusatore interposita nihilominus testationes exceperat. Pendente apud Senatum lite appellatoria, defunctisque iam pluribus testibus petebat is qui testes produxerat vt de recusationis iure anteà cognosceretur.[2] Placebat, si summo iure agendum esset de appellatione prius cognosci debere, ac reuocari omnia quæ post interpositam appellationem facta fuerant, quasi attentata.[3] Debuerat enim proculdubio deferri appellationi, cùm recusatus commissarius in domicilij sui loco[4] & aditus & recusatus fuisset. Nec quod multo ante tempore dies audiendis testibus dicta fuisset ad rem faciebat.[5] Sed tamen videbatur, summum hoc ius summam fore iniuriam.[6] Si enim priùs de appellatione cognosceretur, & siue benè siue malè à commissario pronunciatum diceretur, attentatorum rationem imprimis haberi necesse erat vt quicquid in spretum appellationis factum esset, reuocaretur.[7] Vnde euenire necesse esset, vt testationes omnes irritæ fierent, nec minùs eæ quæ essent testium iam defunctorum quàm quæ superstitum.[8] atque ita probationes interciderent,[9] Ipsisque iacturam incurreret pupillus fortasse, cui aliæ probationes nullæ superessent,[10] Idque propter calumniosam recusationem, si fortè decisa appellatione calumniosam eam esse appareret.[11] Quid enim prodesset actori post factas irritas testationes cognosci de calumnia, & calumniam detegi aut vindicari eo tempore quo nouis probationibus locum nullum mors testium reliquisset?[12] Quid verò iniquius, quàm scrupulosam illam iudiciorum obseruationem à commissario fortè per imperitiam aut calumniæ odio neglectam, nocere illi qui testes produxerit, aduersarij verò calumniam calumniatori non solùm non nocere, sed etiam prodesse.[13] Præsertim verò, cùm probationum fauor sit maximus,[14] & Senatus qui sola veritate facti inspecta iudicare debet,[15] æquitatis maiorem, quàm stricti iuris rationem habere soleat.[16] Itaque visum est probabilius & iustius, nonnihil hac parte à iudiciarij ritus obseruatione recedere, & antequam de attentatis & appellatione cognosceretur, de causa recusationis inquirere, vt si veram esse constaret, appellatio quoque iusta pronunciaretur, & habita imprimis attentatorum ratione testationes omnes ad irritum deducerentur.[18] Sin falsam & calumniosam, non solùm rata haberentur omnia, sed etiam mulctæ obnoxius fieret is qui recusationem calumniosam proposuisset.[19] Quod si falsa duntaxat esset non tamen calumniosa placebat temperamentum illud, vt quod ad testes interim defunctos attineret fides inquisitioni haberetur.[20] Cæteri eo tempore superstites quo de appellatione pronunciatum esset ex integro audirentur.[21] *Ita Senatus* ex tépore pro Domina de Romans Idib. Maij 1593 Et 5. Nou. Mart. 1594.

1. Hoc est in loco domicilij litigantium non in quo lis pendebat.
2. Scilicet cùm periculum esset ne pendente instantia appellationis cæteri quoque testes morerentur atque ita probationes interciderent *arg l.in lege 40.D.ad leg.Aquil.*
3. Est enim regulare & commune ius attentatorũ omnium vt de iis antea cognosci oporteat vt sæpius diximus ad *Tit. vt lit.pendent.supr.* ex Rober. Lancel.pass.*in tit. De attent.*
4. Hoc enim addendum est quia ex Senatus nostri stylo & Arestis, si commissarius non sit recusatus antequàm domo excederet, recusari postea non potest.
5. Quia quandiu res integra est recusari commissarius potest, nec potest ipse recusationis causas reiicere tãquam friuolas quomodo posset iudex ordinarius qui eum delegauit *l.apertissimè 16 vbi not C de iudic.*
6. Vt in quæstionibus quæ sunt ex bono & æquo plerumque sub autoritate iuris scientiæ perniciosè erratur *l si seruum 91 §.sequitur de verb.oblig at.l.2. §.item Varus de aqua pluu arc.*
7. *l.vnic.D.nihil innouar.appell.interpos.*
8. Quod enim aut nullum, aut annullandum est effectum nullum habere potest *cap non præstat de reg.iur.in 6.*
9. Quas è contrario saluas esse expedit *l. careus 22. D. hoc tit.*

10. Signi-

10. Siquidem non entium & non apparentium idem est iudicium §. *si aduersus Inst. de nupt. l. duo sunt Titij 30. D. de testam. tutel.*

11. Nec enim cuiquam sua calumnia prodesse vnquam debet *l. tutor 41. D. de vsur. l. in summa 65. §. 1. D. de condict. indeb.*

12. *Arg. d. l. in lege 40. D. ad leg. Aquil.*

13. *Contra l. ne ex dolo 12. D. de dolo l. procurator 11. §. 1. D. de doli mal. except.*

14. *d. l. in lege & l. curent 22. D. hoc tit.*

15. Vt latè Tessaur. *in præfat. Decis. Pedemont.*

16. *l. placuit 8. C. de iudic.* Cognoscit enim Senatus vice Principis quomodo olim præfecti prætorio *l. vnic. C. de offic. præf. prætor.* iuncta *l. 1. C. de legib.* iunge *l. quoties nihil 200. de reg. iur.*

17. Vt scilicet rei maiori non fieret præiudicium per minorem *arg. l. scio 4. D. de in integr. restit. l. rei maiori D. de except.*

18. *Ex decl. tit. Nihil innou. appell. interpos.*

19. Non enim fauendum est calumniis & malitiis *l. in fundo 38. D. de rei vindic.* Lancel. *in 2. part. cap. 17. de attent. pend. num. 130.*

20. Distinguenda enim est falsitas à calumnia, sicut & calumnia manifesta à calumnia præsumpta, secundum distinctiones quas in hac materia deducit Rob. Lancelot. *dict. part. 2 cap. 18 num. 61 & seqq.*

21. Vt scilicet & attentatorum & probationum simul ratio haberetur quorum fieri posset nec vlli ex litigatoribus iniuria fieret *l. ex his 8. in fin. D. quæ in fraud. credit.* Text. est *in l. vlt. C. hoc tit.*

DEFINITIO XXXIV.

Quando standum sit primæ depositioni potius quàm secundæ & contra.

SEcundæ testationi, quæ in iudicio facta sit, potiùs standum est quàm primæ extraiudiciali. 1 Nam quod dici solet priori standum esse, de ea accipiendum est, quæ sit iudicialis & consequenter iurata. Cuius ea vis est vt nec si reuocetur in articulo mortis attendatur tamen reuocatio, 3 Sicut nec si reuocetur, & reuocari perseueretur in tormentis, siue in alio iudicio & inter alias personas variæ illæ testationes factæ sint, siue in eodem iudicio & inter easdem partes: nisi secunda in continenti facta esset post primam, id est priusquam testis litigatorem allocutus esset. 5 Quamquam verum est ex eiusmodi reuocatione fieri, vt minus plena fides adhibeatur primę testationi. 6 At cùm prima testatio extra iudicium facta est, stamus secundæ iudiciali & iuratæ; quia etsi prima in iudicio nullo facta esset, adhuc staremus secundæ in iudicio valido factæ: 7 Sed supradicta obtinent, si aut solo iudicis officio aut requirente ipso teste vel procuratore fiscali testis iterùm audiatur. Nam si alterutro ex litigatoribus requirente secunda testatio emerserit distinguendum est an is requisierit contra quem, an pro quo prius testimonium dixerat. Posteriore casu stamus secundæ testationi siue iudicialis illa sit siue extraiudicialis, siue iurata, siue non, quòd imputare sibi debeat is qui petiit, vt idem testis iterum interrogaretur. 8 Priore verò non solùm nulla fides adhibenda est secundæ testationi, sed neque audiendus est is contra quem hic testis iam testimonium dixerat si petat vt rursum testificari iubeatur, propter magnum qui subest metum corruptionis. Ideóque summopere cauere bonus iudex debet præsertim in causis criminalibus ab huiusmodi testium repetitionibus, ad instantiam partiũ faciendis, quod sępenumerò magnam ad comminiscẽdas falsitates fenestram patefaciant. 9 Quid si prima testatio extraiudicialis quidem fuit sed iurata: Magis est vt ei stari oporteat, testísque tanquam falsus & periurus puniendus sit, qui posteriorem contrariam fecerit testationẽ. 10 Quid si testis primò interrogatus negauerit se scire, postea verò de negotio testificetur? Illi credendum non est, tanquam aut periuro aut etiam corrupto. 11 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 9. infr. De testam.

1. Hanc enim communem esse nostrorum sententiam recepiam contra Bart. qui aliud existimauit *in l. eos num. 4. D. de fals.* testatur Clarus in pract. crimin. *quæst. 53. num. 11. vers. Primus casus* vbi multos citat.

2. Vt scripsi *Defin. 4. supr. eod.*

3. Iul. Clar. vbi suprà *num. 12.*

4. Idem Clar. ibid. *num. 13. ante finem.* post Alciat. *de præsumpt. reg. 2. præs. 29. circ. fin.*

5. Idem Clar. *dict. quæst. 53. num. 55.* circa medium, post Capyc. *decis. Neapolit. 142.* & Didac. Couar. *lib. 2. var. resol. cap. 13. post num. 8.*

6. Vt concludit Clarus supra *dicto num. 15.*

7. Glos. *fin. in cap. cùm causam de testib.* quam communiter probatam esse post Felinum testatur Clarus *dict. num. 13. in fin.*

8. Ratio est quam adfert Clarus *dict. num. 15.* paullo ante finem.

9. Ita Iul. Clar. *ibid. cap. fraternitatis. Extr. de testib.*

10. Clar. *dict. num. 11.* vbi ait Bartoli opinionem posse hoc casu procedere.

11. In hoc enim omnes consentiunt teste eodem Iulio Claro *dict. quæst. 53. num. 14.*

DEFINITIO XXXV.

Vnius testis testimonio quandoque creditur.

ALiquando euenit vt vnius testis solius testimonium admittendum sit, nimirum testantis de facto proprio, 1 & de negotio cuius ratione nihil sua intersit vter ex litigatoribus vincat. 2 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Salicet. *in l. si quis decurio C. ad leg. Cornel. de fals.* Alex. *cons. 97 num. 3. libr. 7.* Socin. *cons. 61. num. 8. lib. 1.*

2. Crauet. *cons. 220. num. 18.* Vide alios casus apud Speculat. *in tit. De teste §. restat de numero testium.* Ferrat. *in form. oppos. contr. test. in vers. suntque etiam singulares.*

DEFINITIO XXXVI.

Solutio probari potest per confessionem aduersarij probandam per testes etiam in tertia instantia.

QVi solutionem debiti allegauit in prima instantia & admissus ad probandum 1 probare non potuit, potest in tertia quoque instantia allegare confessionem creditoris de soluta pecunia, & per testes si qui erunt, illam probare, 2 Quoniam licèt ea res spectet ad probationem solutionis dicíque soleat, non esse admittendas eorundem aut contrariorum articulorum probationes post didiscita testificata propter metum subornationis 3 nisi accedat concomitantia instrumentorum, 4 numquam tamen exclusa videri debet ea probatio quæ fit per aduersarij confessionem nec proinde eius confessionis probãdæ via, 5 si tamen aduersarius qui confessus dicitur contrarium probare volet, vtique id ei concedendum erit 6 & quidem expensis debitoris, 7 cùm alioquin in secunda appellatione quæ tertia instantia est, non esset ille ad nouas positiones & probationes admittendus. 8 Nec ad rem facit quod etiam in iudicati executione solutionis exceptio & probatio admittatur, vtpote quæ non impugnet iudicatum. 9 Id enim tùm procedit cùm super solutionis veritate nec cognitum fuit nec pronunciatum. 10 Alioqui vbi semel iudicatum est solutum non esse, impugnat procul dubio sententiam quisquis solutum dicit. 11 *Ita Senatus* ex tempore in publico auditorio in causa D. Damidoux Non. Decemb. 1595.

1. Eius namque est probare qui allegat solutionem, cùm solutio sit facti. *l. consilio 7. §. vlt. D. de curat. furios. l. testium facilitatem 18. C. hoc tit. l. 1. C. de procurat.*

2. Pecuniæ enim solutæ possessio maiorem rei gestæ probationem continet quàm si chirographum acceptæ mutuæ pecuniæ fuisset redditum *l. pecuniæ 14. C. de solut.* siue ea professio probetur per instrumentum vt *in d. l. pecuniæ*, siue per testes.

3. *cap. fraternitatis Extr. de testib.* Dixi *Defin. 17.* & alibi sæpe *supr. eod.*

4. *cap. feruet eod. tit. de testib.*

5. Cùm nulla sit melior probatio quàm quæ fit per confessionem partis *l. cùm te 5. C. de transact.* vbi Bald. *l. generaliter 13. C. de non numer. pecun.*

6 Nunquam enim vni ex litigatoribus permittitur probandi facultas, quin etiam aduersario permittatur, vt in iudiciis seruetur æqualitas *l. non debet actori 41. & ibi not. De regul. iur.*

7. Ex stylo Senatus nostri, quoniam tertia instantia est.

8. Id enim permittitur in prima tantùm causa appellationis *l. per hanc 5. C. de temp. & repar. appellat.*

9. Est enim generale vt exceptiones quæ non impugnant iudicatum, possint opponi in executione iudicati *l. sunt qui 16. & sequentib. D. de re iu. lic.*

10. Sed tantùm quod plerumque fit super debito.

11. Cùm sint ista contradictoria ita vt alterutrum eorum falsum esse necesse sit, vel quod iudicatum est solutum non esse, vel quod post iudicatum opponitur solutum esse.

DEFINITIO XXXVII.

Pauciores quàm decem testes per turbam auditi, an & qualem fidem faciant.

ETsi nonnullis placet non paucioribus quàm decem testibus turbam testium constare posse, 1 Hoc tamen iure vtimur vt si pauciores adhibiti sint non eo minùs fidem faciant, 2 licèt non tantam quantam si solennis numerus adhibitus esset. 3 Nam quod dici solet decem testes simul & in turba, vt aiunt, interrogatos vnius tantùm loco haberi, eò pertinet vt pro vno quidem omnes numerentur, 4 sed ita tamen vt in alterius testis qui solus auditus sit comparatione maior turbæ fides habeatur, quia longè difficilius est plures quam vnum mentiri. 5 At cùm solennis numerus testium qui ad conflandam turbam necessarius est, non interuenit, non solùm omnes vnius loco habentur, sed etiam si cum aduersarij testibus singulatim productis conferantur non maiorem fidem faciunt quàm si vnus tantùm testis auditus esset, nec habent priuilegium, quod testium turbæ datur, 6 quia nec turbam vera constituunt. 7 *Ita Senatus* in causa Syndicorum de Greisy contra R.D Antonium de la Ranoire 13. Cal. Ianuar. 1593. & rursum in causa R. Patrum societatis Iesu & Syndicorum de Megene, mense Mart. 1594.

1. Sic enim placet Imberto *in Instit. forensib.*

2. Ioann. Faber *in §. ex non scripto Instit. de iur. natur. gent. & ciuil.*

3. Vbi enim maior numerus testium adest ibi certior probatio esse solet si cætera sint paria *l. 3 D. hoc tit.*

4. Ita vt nouem alij testes audiri adhuc possint cùm tamen non plures quàm decem super vno eodémque articulo admittantur, vt dixi *Defin 14. sup. eod.*

5. Sicut & plurium hominum difficilior quàm vnius corruptio est.

6. Vt magis eis credatur, quàm si vnus tantùm testis esset.

7. *l. prætor ait 4. §. turbam autem ex quo numero D. vi bonor. rapt.*

DEFINITIO XXXVIII.

Sacerdoti reuelanti sacramentalem confessionem nullomodo creditur.

SAcerdos neque cogi potest à suo superiore vt confessionem sibi factam propalet, & reuelet, neque si id faciat fide vlla dignus est, siue quòd sit illicitum testimonium contra leges sacrósque canones datum, 1 siue quòd non sit credendus Sacerdos scire tanquam homo quæ illi tanquā speciali Christi Opt. Max. vicario explicata sunt. 2 *Ita Senatus* in causa Ioannis Martinet 15. Cal. April. 1594.

1. Idcirco enim dicitur secretum confessionis, quia diuulgandum non est vt *in l. 1. §. si quis tabulas 38. D. deposit.*

2. *cap. dilectus.* vbi Panorm. *Extr. de excess. prælat.* Rip. ad finem *tract. de peste num. 59. & seqq.*

DEFINITIO XXXIX.

Post didiscita testificata non possunt audiri testes in causa appellationis. Ne quidem pro pupillo, nec rursus possunt probari articuli deducti in prima instantia si probandi via præclusa fuit, sed est necessaria restitutio.

IAm sæpiùs diximus non esse audiendos testes post didiscita testificata non solùm super iisdem articulis, sed nec super iis qui sint directò contrarij siue in prima instantia id petatur, siue in causa appellationis. 1 Sequimur enim hac parte ius Pontificium. 2 Nec aliud erit si tutor in causa quoque appellationis imploret in eam rem beneficium restitutionis ex rescripto Principis nomine pupillorum. Subest enim metus subornationis, qui non patitur, vt hac parte pupillo in præiudicium aduersarij faueatur. 3 Maximè cùm si quid ex ea causa pupillus damni patiatur per negligentiam tutoris, paratam habiturus sit aduersus tutorem eo nomine actionem. 4 Sanè si neque tutor soluendo sit neque magistratus qui tutorem dedit, 5 difficile est vt non ei debeat subueniri, ne in damno moretur, 6 cui nihil imputari possit, & in quem cadere nequeat probabilis suspicio subornationis. 7 Extra hunc casum ad rem non pertinebit quòd tutor iurare paratus sit, nunc primùm sibi innotuisse testes per quos probare velit, 8 Alij sanè articuli dissimiles possunt deduci in causa appellationis, etiam citra beneficiū restitutionis, itémque probari, 9 Sed non sine restitutione probari illi, qui in priore instantia deducti fuerunt, posteaquam probandi via semel præclusa fuit. 10 Sic enim accipi debet quod vulgo dici solet: *In causa appellationis quæ non deduxi deducam, Quæ non probaui probabo.* 11 *Ita Senatus* in relationibus libellorum 15. Cal. April. 1594.

1. Dixi *Defin. 5. & 17. sup. hoc tit.*

2. *In cap. fraternitatis Extr. hoc tit. & clement. testibus eod. tit.* Aliud enim est iure ciuili *l. per hanc 5. C. de tempor. & repar. app.* præterquàm in certis casibus quos enumerat Specul. *in tit. de teste §. satis vtiliter.* quem refert Ferrar. *in form. oppos. contr. testes verb. statque publicatis iam testibus num. 4.* vbi hanc iuris ciuilis & pontificij differentiam latè explicat. addens in foro ciuili seruandum esse ius ciuile, quod hæc Definitio negat. Idémque in Senatu Gratianopolitano obseruari testatur Guid. Pap. *quæst. 72. & 124.* Vbi vide annotationem Ranchini.

3. Non enim fauendum est pupillo si quid extra ordinem in alterius iniuriam postuletur *l. sed cùm ab herede 12. D. ad SC. Trebell.*

4. *l. properandam 14. §. vlt. C de iudic.*

5. Quippe qui in subsidium tenetur *ex tit. De magist. conuen.*

6. *Arg. l. vlt. D. de admin. tut. l. 2. D. quand. ex fact. tutor.*

7. Cùm hæc ætas ignoret etiam illa quæ videt *l. 1. C. de fals. monet.* loquimur enim de pupillo qui non sit doli capax vt *in Defin. 32. supr.*

8. Intellige nisi probabile sit non fuisse adhuc didiscita testificata *vt in dict. Defin 32.*

9. *l. per hanc 5. C. de temper. & repar. appell.*

10. Appellatio enim extinguit quidem iudicatum sed non præparatoria iudicati.

11. *Notat. ad d. l. per hanc.* Ferrar. vbi suprà.

DEFINITIO XL.

Testes etiam minus solenniter interrogati faciunt aliquale indicium. Imò & aliquando faciunt plenam probationem.

TEstes licèt minùs solenniter interrogatos placet facere aliquale, vt aiunt, indicium, 1 Quinimò concludere, ac plenam fidem inducere apud viros bonos & graues, maximè verò apud eos iudices quibus mandatum est vt procedant, sola facti veritate inspecta, 2 Præsertim si mortui sint vt repeti non possint; multò magis si agatur de facto antiquo cuius probatio aliter haberi nequeat. 4 Id enim postulat fauor probationum, 5 casúsque necessitas. *Ita in Senatu* in causa Patrum societatis Iesu Collegij Camberiensis & Syndicorum de Megene tractatum est 14. Cal. April. 1594.

1. Alex. *cons. 147. vol. 6.*

2. Dec. *cons. 54. num. 2. vers. postremò* Bald. *in l. solam circa fin. C. hoc tit.*

3. *l. vlt. C. eod.*

4. Antiquitas enim temporis facit vt admitti debeant leuiores quoque probationes vt pass. Crauet. *in tract. De antiq. tempor.*

semper l. si arbiter D. de probat.

5. *l. curent 22. D. hoc tit.*

6. Quomodo loquitur l. C. *in l. si mulier 59. §. ex asse, D. de iur. dot.*

DEFINITIO XLI.

Testes de auditu admittuntur in probando eo quod dicitur immemoriale.

DIci solet non credi testibus de auditu testificantibus quorum repelluntur autores, 1 ne alioqui facilè fraus fiat si exemplo magis credatur quàm authentico instrumento. 2 Sed in eo tamen adhibenda videtur quædam distinctio. Nam si agatur de probanda possessione aliáve re immemoriali facilius admittendum est ut admittatur testimonium eorum qui dicant ita se audiuisse à senioribus eo tempore quo suspecta esse non poterat eorum testatio nulla dum mota aut mouenda lite, tametsi hodie si viuerent suspecta esset. 3 Alioqui vix reperirentur qui immemorialem possessionem probare possent 4 in iis præsertim locis ad quæ vix ulli alienigenæ, & peregrini soleant accedere. Nam & ob eandem ferè causam domestica quoque testimonia admittere solemus contra iuris regulam quoties aliter quam per domesticos testes haberi veritas non potest. 5 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. *Cap. fraternitatis Extr. de hæret. can. nullus 3. quæst. 4.* Bart. *in l. admonendi. D. de iureiur.* Ferrar. *in form. oppos. contr. test.* 10 verb. *de alieno* vbi Masuet.
2. Aut, vt nostri loquuntur, si plus crederetur copiæ quàm originali Dec. *cons.* 82. & *consil.* 210.
3. *Arg. l. si arbiter 28. D. de probat.*
4. Cuius tamen probatio tantò fauorabilior est quantò difficilior & quantò potentior est hæc præscriptio quæ tituli vim habet *l. 3. § ductus aqua D. de aqua quotid. & æstiu. l. 1. §. vlt. D. de aqua & aquæ pluu. arcend.*
5. *Notat ad l. 3. C. hoc tit. ex l. 1. & tot. tit. D. ad SC. Silan.*

DEFINITIO XLII.

Testi contra suum commodum testificanti magis creditur.

IN dubio longè magis credendum est testibus aduersus propria commoda testificantibus. 1 Quis enim credat velle eos peierare vt sibi noceant? 2 siquidem nec peierasse quisquam præsumitur 3 si nullum ex testatione sua sentiat commodum. 4 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Bald. *in l. omnibus num. 5. C. hoc tit.*
2. Nemo enim facilè credendus est velle iactare suum *l. cùm de indebito 25. D. de probat.*
3. *l. vlt. C. ad leg. Iul. repetund.*
4. Illud enim semper inspiciendum est, & quærendum Cui bono?

DEFINITIO XLIII.

Post apertas testationes si nondum sint didiscita testificata audiri testes possunt, Et an standum sit iuramento eius qui testes producit.

REfert multùm an didiscita sint testificata, an publicatæ duntaxat testationes. 1 Post didiscita testificata non est audiendus qui super iisdem aut directò contrariis articulis nouas vult probationes adferre per testes. 2 Licet minor proponatur aut rusticus qui admitti vult ad probandum: 3 nihilque interest an litigator ipse an eius procurator aut patronus testificata didiscerit. 4 Sed si tantùm publicatæ sint testationes, nihil vetat quominus contrariæ probationes recipiantur ex beneficio Principis, 5 Refusis nimirum expensis contumaciæ & retardatæ litis. 6 Verùm si dubitetur an didiscita sint testificata, quæstionis est an qui negat didiscita credendus sit si paratus sit iurare. 7 Et placet distinguendum esse, vt si ex die publicatarum testationum tempus modicum intercesserit, sacramento negantis stari possit. Modicum autem tempus videtur si necdum decennium effluxerit. 8 Si verò multum temporis præterierit, alia opus sit & concludenti probatione. 9 Qualis illa esse potest si actuarius iuret asseruatâ semper penes se scripturam testationum, nec vnquam aduersario editâ vt legendi describendíve copiam habere potuerit. 10 Sanè nõ tantùm post publicatas testationes, sed etiam post eas exceptas & conscriptas, si aduersarius nouos articulos dictare velit, quorum refutandorum gratiâ cogatur is qui iam ex parte sua testationes protulit, nouas quærere & allegationes & probationes, æquissimum est aduersarij sumptibus id fieri, 11 cuius nimirum facto & culpa accidit vt nouis sumptibus opus sit ad ea probanda quæ alioqui eodem tempore iisdemque sumptibus expediri potuissent. 12 *Ita Senatus* in causa N. Marini de Conzieu & D. fratrum de Mombourt 9. Cal. April. 1594.

1. Possunt enim publicatæ esse testationes, neque tamen adhuc didiscita testificata, vt dixi *Defin. 35. sup. eod.*
2. Propter metum subornationis qui semper magnus subest *cap. fraternitatis Extr. hoc tit.*
3. Quemadmodum scripsimus *Defin. 17. supr.*
4. Cùm omni casu subsit idem metus subornationis vt dixi *in dict. Defin. 17. num. 4.*
5. Est enim necessaria restitutio vt scripsi *Defin. 5. num. 3. sup.*
6. Ne beneficium Principis aduersario sit captiosum contra *l. Paulus notat 8. de prætor. stipulat.*
7. Iuramento scilicet purgationis de quo *in l. generaliter 11. C. de reb. credit. & iureiur. cap. vlt. Extr. de iureiur.*
8. Vt dixi *Defin. 32. supr.* quia iuratur hoc casu super verisimili.
9. Periculosum enim est rem totam committere sacramento aduersarij nisi iusiurandum per partem ipsam deferatur *vt in l. 1. D. quar. rer. act. non dat.*
10. *Arg. l. 1. & tot. tit. D. testam. quemadm. aper.*
11. Ne sit in potestate vnius ex colligatoribus aduersarium suum grauioribus sumptibus onerare *l. minoribus 6. D. de minor.*
12. Proinde nullum videtur damnum sentire quod ea culpa sua sentit *l. quod quis 203. de reg. iur.*

DEFINITIO XLIV.

Non creditur testationibus scriptis ad futuram rei memoriam si nondum sint publicatæ.

TEstationibus scriptis ad futuram rei memoriam 1 necdum publicatis nulla fides adhiberi potest vt ex ea causa vindiciæ dicantur pro eo qui testes produxit, si non aliunde sufficientes habeat probationes. 2 Quia nunquã iudex bonus rationem habere potest instrumenti aduersario numquam editi. 3 Et in iudicio quolibet quantumcũcunque summario omnia iudicij solénia auditis partibus tractanda sunt: 4 Porrò testationes ad futuram rei memoriam conscriptæ, sunt eiusmodi, vt neque ab aduersario inspici possint ante publicationem, 5 nec publicari debeant priusquàm aduersarius quoque testes suos produxerit, & audiri curauerit, ne alioqui per testes probandi ratio nulla supersit ei qui testationes ab aduersario prolatas iam didicerit. 6 *Ita Senatus* pro Amedeo Vincent contra Franciscum Thibaud 11. Cal. Iul. 1594.

1. Iuxta formam *cap. quoniam frequenter. Extr. vt lit. non contest. & cap. significauit. Extr. de testib.*
2. Intellige etiam si apertæ sint quorum ad iudicem, vt aperiri plerumque solent ad informandum animum iudicis & postea iterum claudi, Alioqui non posset locus fieri quæstioni An iudex vindicias dicere posset vel deberet ex iis testationibus quas nec ipse vnquam vidisset, cùm non aliter explorari veritas possit de iis quæ ex testationibus pendent quàm iis lectis & cognitis *arg. l. de his 6. D. de transact. l. 11. D. testam. quem. aper.*
3. Cuius scilicet editio fieri debet quam pragmatici appellant communicationem instrumentorum non minùs quàm actionis *l. 1. §. edenda. D. de edend. l. instum 6. l. 7. & vlt. C. eod.*
4. Nec quicquam faciendum inaudito eo qui ex eiusmodi facto lædi posset *l. nam ita 39. D. de adopt. l. de vno quoque 47. D. de re iudic.*
5. Cùm publicari eas nihil aliud sit quàm iuberi vt aperiantur.

6. Propter metum scilicet qui eo tempore magnus subesset corruptionis & subornationis *cap. fraternitatis Extr. de testib.*

DEFINITIO XLV.

Infamia facti non sufficit ad repellendum testem nec obiectio infamiæ iuris nisi de ea constet per sententiam.

AD insectãdos & reprobandos testes admissus si furti crimẽ aliúdve quid simile obiiciat nec alleget secutã ex ea causa condemnationem, audiendus non est, 1 quoniã nemo ex solo delicto fit infamis infamia vt vocant iuris, sed ex sentẽtia. 2 Quòd si addat latam de crimine sententiã, ne hoc quidem sufficiet, nisi eam proferat, quia non per testes probari ea sententia debet sed per scripturam, 3 & quidem in promptu. 4 Itaque si iudex nullam huiusmodi insectationis rationem habeat, nec eum qui sententiam obiecit admittat ad probandum, non idcirco iustam appellandi causam dedisse videbitur. 5 *Ita Senatus* pro D. de Cohendier contra N. Mallin 4. Id. Ianuar. 1595.

1. Est enim illa infamia facti quæ licèt existimationem minuat apud bonos & graues viros, neminem tamen repellit à testimonio dicendo, sed tantùm infamia iuris. *l. 3. §. lege Iulia D. hoc tit. l. ex eo lege 18. §. 1. D. qui testam. facer. poss.* Capell. Tholos. *quæst.* 173.

2. *l. infamem 7. D. de public. iudic. l. furti 6. in princip. & §. 1. & pass. D. de his qui not. infam.*

3. Cùm sententiæ omnes scribantur & in actis describantur *l. 2. & vlt. C. de sentent. ex peric. recit.* Nisi fortè scriptura probetur per testes fuisse deperdita vt in *l. testium 18. in fin. C. hoc tit.*

4. Ne aliàs fiant de lite lites, & prima lis in longius tempus protrahatur *l. 4. §. aut prætor D. de re iudic.* iunct. *l. quidam 21. de reb. cred. l. properandum 13. C. de iudic.*

5. Quia debet sibi imputare is qui sententiam non produxit.

DEFINITIO XLVI.

Testes singulares qui per se non probant quando coniungantur vt probent.

VVlgatum est testes singulares non probare quia cùm non sint contestes non possunt iungi vt numerum faciant: 1 Ideóq; non plus probant mille quàm vnus, Imò minùs quoniam alter alterius fidem debilitat. 2 Vnde illud etiam est quòd eo casu quo plures sint de eadem re testes singulares non defertur iusiurandum quod alioqui deferretur in supplementum probationis: nisi testes deponant de actu reiterabili, eorúmque testationes ad eundem tendant finem. 3 Sed etsi de probanda possessione agatur constat quidem probata possessione præteriti temporis, & præsentis videri quoque probatam medij si nulla in contrarium probatio afferatur, sed tamen si testis vnus testificetur de possessione decem annorum, alius de possessione aliorum decem annorum, non possunt coniungi testationes vt fiant contestes, qui verè sunt singulares. *Ita Senatus* in causa D. de la Vellière & D. de Rogemont 10. Cal. Febr. 1595.

1. Nisi in casibus de quibus vide Dec. *cons. 47. lib. 2. & cons. 60. num 29. eod. libr.*

2. Si sint singulares singularitate obstatiua non adminiculatiua Iacob. de Pui. *decis. 476. lib. 2.*

3. *Not. in l. admonendi* vbi Caccialup. *de iureiur.* Capell. Tholos. *quæst.* 21.

DEFINITIO XLVII.

Testis malè interrogatus iterum ex integro est audiendus.

MAlè auditis testibus ob non seruata ea quæ seruari debuerunt, 1 cùm testationes nullæ sint, iterum audiri eos ab alio inquisitore 2 oportet. Audiri verò non per repetitionem, vt pragmatici loquuntur, sed ex integro ac si nunquam auditi fuissent. 3 Verendum enim esset ne testes vt plurimùm rustici & timidi metu periurij aliud nihil prodere vellent quàm id ipsum quod priore testatione cõtineretur: Vnde fieret vt iterata illa auditio nullius planè effectus esset. 4 Quid ergo si ex integro interrogatus testis nolit testimonium dicere quin prius copiam habeat testationis præcedentis: Verum id ei denegabitur? Mouet, quòd si hoc ei indulgeatur ita futurum est vt vix aliud postmodum dicturus sit, quàm quod iam antè dixerit. 5 Rursus iniquum videtur cogi eum vt periurij periculum subeat ob solam inquisitoris culpam, 6 præsertim si ponas plures annos à tempore prioris testationis prætereuisse. 7 Itaque placuit permittendum illi si vrgeat vt priorem suam testationem inspiciat, & ita tamen vt non eo minùs ex integro audiatur. 8 *Ita Senatus* in causa D. de Thoyre cõtra D. de Cholex 14. Cal. Mart. 1595.

1. Nam & in testibus audiendis variæ solennitates requiruntur. De quibus latè Ferrar. *in form. iuram. testium. Et in form. oppos. contr. testes.*

2. Ne iterum peccet, qui iam semel peccauit *cap. vt debitus honos & ibi not. Extr. de appellat.*

3. Quia quod nulliter factum est pro infecto magis quàm pro facto habendum est [illegible] *de liber. & posthum. cap. non præstat. de reg. iur. in 6.* Adeò vt etiam post didiscita testificata possint hoc casu alij testes super iisdem articulis admitti. Anton. Tessaur. *decis. Pedem 28.*

4. Nec enim videretur differre à prima ad quam relata esset, cùm dici soleat inesse relatum in referente, & quidem cum omnibus suis qualitatibus *vulg. l. asse toto 77. D. de hered. instit.*

5. Hoc enim vsu quotidiano ita compertum est metu scilicet vacillationis & variationis, propter quam possit fieri vt non solum nulla testi fides habeatur *l. 2. D. hoc tit.* sed etiam vt puniri debeat tanquam periurus. Ex iis quæ latè tractat Ferrar. *in form. oppos. contr. test.* in verb. *inuicem contrarij*: & in verb. *ac varij.* Nec facilè conijciendus est testis in eas angustias vt vta sine captione possit testimonium dicere, ne scilicet damnosum ei sit officium suum vt mox sequitur in *Defin.*

6. *Arg. l. & quia 6 in fin. D. de interrog. in iur. fac.* iunct. *l. sed si quis 7. D. testam. quem aper.* iunct. *l. 3. §. vlt. D. hoc tit.*

7. Cùm fragilis sit & labilis hominum memoria ex solo temporis lapsu *l. peregrè 44. l. si rem mobilem 47. D. de acquir. poss.*

8. Anton. Tessaur. *decis. 255. num. 8.*

DEFINITIO XLVIII.

Cuiuscunque ætatis & condicionis testes audiri possunt tempore pestis & belli.

TEmpore belli, aut pestis, aut egestatis publicæ audiri possunt testes ad futuram rei memoriam illi etiam, qui nec sunt senes nec valetudinarij, nec absfuturi, nimirũ propter imminẽs cuiuscunque ætatis & condicionis hominibus periculum mortis, 1 & fauore probationum ne pereant. 2 *Ita Senatus* in relationibus libellorum 7. Id. April. 1595.

1. Quod periculum licèt omnibus immineat omni tempore, quia omni hora periclitamur, nemo tamen negauerit maius esse ac grauius eo tempore quo vel bellum vel pestis grassatur, vt passim tractat Rip. *in tract. De peste.*

2. *l. in lege 40. D. ad leg. Aquil. l. curent 22. D. hoc tit.*

DEFINITIO XLIX.

Non creditur virgini iuranti se cognitam a coniugato

ETsi virgini iuranti se ex Titio prægnantem esse credi solet, non tamen id est perpetuum. 1 Quid enim si Titius vxorem habeat? Nulla ratio est cur virgini credatur, ne alioqui & turbetur matrimonium, 2 & adulterij accusatio vnius muliercula testimonio alioquin suspectissimo 3 perficiatur. *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio 4. Id. Maij 1595.

1. Variat enim circa hanc materiam distinctiones vide apud Boer. *decis. 299* & Anton. Tessaur. *decis. 3. num 4.*

2. *Arg. l. 1. §. vlt. D. de liber. exhib.*

3. Est

3. Est enim suspectissimum testimonium mulieris quæ iam deliquit, nisi si Titius eam à se cognitam fateatur vt tractat Tessaur. *dict. decis. 3. in 7. conclus.* Vide Cap. Tholos. *decis.* 172.

DEFINITIO L.

Post didiscita testificata quibus uti nolit is qui testes produxit, potest aduersarius nouos super iisdem articulis testes producere.

QVod districtè iudices obseruare solent & debent ne post didiscita testificata nouas super iisdem aut contrariis articulis admittant testationes, 1 exceptiones plerasque habet. 2 Quid enim si pro alterutro duntaxat litigantium auditi sint testes, & is testationibus vti nolit siue quòd eas sibi aduersantes videat, 3 siue qua alia de caussa? Non erit audiendus si ad hoc solùm testationibus vti velit vt eas alleget ad impediendum ne qua probandi via aduersario pateat. Imputet enim sibi cur eas non producat, & apud iudicem exhibeat. 4 Nec aliud erit tametsi eas antea apud acta produxerit, earúmque describendarum potestatem aduersario fecerit, Quoniam à iure sibi per eam productionem quæsito recedet quantum facere potest qui non vult illas iterùm producere, 5 Eo præsertim tempore, quo iudex acta litis inspecturus est, & ius dicturus. 6 *Ita Senatus* in causa fratrum Brunet 6. Cal. Aug. 1595.

1. *Ex cap. fraternitatis Extr. de testib.*
2. De quibus vide Tessaur. *in decis.* 28. *&* 262.
3. Nemo enim testibus pro se auditis vt nec alio iure suo vti cogitur *l. si iudex circumuenste 28. D. de minor. l. pactum 46. D. de pact. l. pen. C. eod.* Quod tamen intellige, nisi testationum productio facta sit in actis sine vlla protestatione. Ex tunc enim testationes sunt communes sicut & acta litis omnia sunt communia *Not. ad l. procurator C. de edend. l. 1. §. edenda D. eod.*
4. Cùm non entium & non apparentium idem sit iudicium *§. si aduersus Inst. de nupt. l. duo sunt Titij 30. D. de testam. tut.*
5. Potest autem si aduersarius consentiat quamuis non possit eo inuito vt *in l. cùm hereditate 51. D. de acquir. hered.*
6. Eo namque maximè tempore editio & productio instrumentorum omnium facienda est cùm non possit iudex iudicare nisi secundum allegata deducta & producta *Not. in l. illicitas 6. §. veritas D. de offic. præsid.*

DEFINITIO LI.

Non probatur actus reiterabilis per pauciores testes singulares quàm quinque.

PAuciores quàm quinque testes singulares non probant plenè, 1 ne quidem in iis actibus qui, vt nostri loquuntur, sunt reiterabiles, 2 maximè verò si testificentur, non solùm extra articulata [quo casu constat nullam induci probationem ne aduersario fiat iniuria qui contrariis probationibus caussam suam munire alioqui potuisset 3] sed etiam de re ad contractum pertinente, quæ post & extra contractum promissa dicatur. 4 Sunt enim huiusmodi allegationes vt plurimū commentitiæ, & ob id semper suspectæ, 5 In quibus admittendis cautius idcirco agendum est vtpote quibus caussam plerumque det facilitas testium conquirendorum & subornandorum. 6 *Ita senatus* in caussa Claudij Lucian, & Cornelij Pernet 9. Cal. Decemb. 1595.

1. Intellige etiamsi sint singulares singularitate adminiculatiua non obstatiua vt loquitur Iacob. Pui. *decis.* 476. *lib.* 2.
2. Et successiui quod in confessione extraiudiciali nominatim concludit Afflict. post multos per eum citatos *decis.* 364. Vide Capell. Tholos. *quæst.* 11.
3. Bart. *in l. si quis libertatem 7. de petit. hered.* quem refert, & sequitur Tessaur. *decis.* 361. *num.* 3. vbi vide limitat.
4. Etsi enim nihil potest allegari nec probari quod sit directò contra instrumentum citra solennem falsi accusationem, nihil tamen vetat allegari & probari ea quæ sunt præter & extra contractum.
5. Quidni enim contrahentes curassent id scribi in instrumento si de eo cogitassent *l. vnic. §. vbi autem vers. fin. autem ad deficientis C. de cadu. tollend.*
6. *l. testium 18. C. hoc tit.*

DEFINITIO LII.

Testimonium & viua voce & secretò dici debet.

TEstimonium dicere non nisi viua voce 1 & secretò 2 testis debet licèt in aliis plerisque caussis parum referre soleat an viua voce an scripto sententiam suam quis exprimat. 3 Nam & illud inspicere potissimum iudex debet qua constantia aut trepidatione testes loquantur vt scire meliùs possit quantam iis fidem adhiberi oporteat. 4 *Sine die.*

1. *l. 3. quæst. 9. can. testes.* Notat. Salic. *in l. iurisiurandi C. hoc tit.* Canon. *in cap. testibus Extr. eod.* licet contrarium teneant Bart. & Bald. cum distinctione, quos refert & refellit Boer. *quæst.* 1. *num.* 38.
2. *Cap. venerabilis Extr. de testib. l. si quando C. eod.* Creditur enim testis ex veritate & conscientia testimonium dicturus si secretò potiùs quàm si aliis præsentibus audiatur, loquit Boer. *dict. quæst.* 1. *num.* 25.
3. Dicam *Defin.* 10. *inf. de hered. instit.*
4. *l. de minore 10. § tormenta D. de quæst.* Idem Boer. *vbi supr. num.* 39.

DEFINITIO LIII.

Magis creditur commissario qui adiunctum habuit cùm testem interrogauit, quàm testi neganti se ita dixisse.

NOn auditur testis qui à duobus interrogatus aut à Commissario qui adiunctum habuit, 1 negat à se testificatum id quod in testationem redactum est. 2 Plus enim duobus testibus etiam cùm cætera sunt paria, quàm vni credendum esse constat. 3 *Sine die.*

1. Nam & ob hanc maximè causam Commissariis testes examinantibus etiam Senatoribus adiuncti dantur, vt late tractat Tessaur. *Decis.* 255. vbi vide.
2. *Cap. vt nostrum de heret. in 6.* Bald. *in l. nullum C. de testib.* Alex. in addit. ad Bart. *in l. 1. §. si quis neget testam. quem. aper.* Boer. *quæst.* 1 *num.* 51.
3. *l. 3. D. de testib. l. iurisiurandi 9. C. eod.* Vnus enim testis non probat regulariter nisi in casibus quos refert Specul. *tit. de teste §. restat. de numero testium.* vide Ant. Capyc. *decis.* 61. *num.* 5. Iul. Clar. *in §. falsum. num.* 10. vbi distinguit an agatur de puniendo teste vel notario de falso, vt tunc neutri credatur: An verò cui maior sit adhibenda fides in negotio in quo fuit auditus testis, vt tunc credatur magis notario. Sanè si omnes testes negent se dixisse quod scriptum sit plus credi debere testibus quàm notario.

DEFINITIO LIV.

Casus in quo posterior depositio præualet primæ etiam iuratæ.

ET si regulare est vt primæ depositioni testis, quæ iurata fuit magis stetur, quàm secundæ, 1 aliquando tamen ab eo iure receditur. Quid enim si priorem testationem sola iudicis autoritas, posteriorem verò literarum monitorialium, & ecclesiasticarum censurarum potestas, extorserit? Vtique stabimus posteriori 2 præsertim si aut verisimilior sit, 3 aut aliis adminiculis fulciatur. 4 Etsi enim si summo iure agatur vix est vt fides vlla ei adhibenda sit, qui se periurum aut siue precio, siue precibus corruptum fateatur, 5 mouere tamen illud debet, quòd his nostris temporibus communis ille vulgi error apud nos inualuit, vt non aliter rustici etiam iurati ab ipso iudice putent iniunctam sibi testificandæ veritatis necessitatem quàm si ecclesiasticis monitionibus vrgeantur. Nec desunt qui rogati dicere testimonium protestentur apud eum à quo producendi sunt etiam falsum se dicturos: sed ita tamen vt si postea monitorium impetrabitur veritatem sint testificaturi. 6 Vnde illud etiam fit, vt passim &

pro minima quaque re ad censuras illas Ecclesiasticas decurratur, nimia concedentium facilitate, ad quorum sanè officium pertineret, ne tam sancto & in Dei Ecclesia necessario iuris remedio tam facilè abuti laicos paterentur. 7 Cæterùm non eò minùs puniendus erit is qui periurus fuisse probabitur, 8 quanquam & vulgaris ille error hactenus ei prodesse debet, vt mitiùs puniatur. 9 *Ita Senatus* in causa Blasij Pontarly & Martinel 29. Nouemb. 1595.

1. Dixi *Defin. 4 & 14 sup. hoc tit.*
2. Nec est contrarium quod diximus *dict. Defin. 4. sup.* Ibi enim tractauimus de depositione facta vi monitorij ad fines reuelationis tantum, Hic verò de ea quæ fit facta ad fines probationis & apud iudicem competentem ab eo qui contrà testificatus fuerat ante monitorij impetrationem.
3. In omnibus enim sed maximè in probationibus inspiciendum est præcipuè quid sit verisimile *l. vlt. D. quod met. caus. l. cùm de indebito 25. D. de probat.*
4. Coniunguntur enim & indicia & præsumptiones, vt plenior fiat probatio *l. sola 4. C. hoc tit. l. dolum 6. C. de dolo.*
5. Potiùs enim repellendus est & puniendus tanquam periurus ac falsarius, quàm vt ei permittendum sit variare *l. eos. l. qui falsa D. de fals.* Ferrar. *in form. appos. contr. test. in verb. ac etiam vary num. 4.* Iul. Clar. *in pract. crimin. quæst. 53. num.* 10. 11. *& seqq.*
6. Nec enim nouum est vt error ius faciat aut saltem iuris noui occasionem præbeat vt *in l. 3 in fin. de sup. lect. legat.*
7. Vilescunt enim sola frequentia & assiduitate ipsa etiam Dei miracula vt dicebat Beatus Augustinus, non minùs eleganter quàm verè.
8. Iul. Clar. vbi suprà *num. 13.*
9. Errantes enim puniendi sunt mitiùs tum quoque cùm delinquunt, quasi nec delinquere videantur *l. vlt. D. de rit. nupt.* Non enim delictum sit sine dolo Error autem à dolo excusat qui potiùs imperitiam detegit *l. si per errorem 15. D. de iurisdict. l. regula 9 de iur. & fact. ignor.*

DEFINITIO LV.

Testis varius torqueri potest, & pro criminis grauitate etiam ad triremes condemnari.

TEstis qui res planè contrarias secúmque pugnantes testificatus non solùm torqueri potest, vt sciatur vtri depositioni stare malit, si ea res ad habendam veritatem videatur prodesse posse, 1 sed etiam ad triremes aut perpetuas, aut ad tempus si criminis atrocitas exigat condemnandus tanquam falsus. 2 *Ita Senatus* in causa Blasij Pontarly 16. Mart. 1596.

1. Iul. Clar. *in pract. crimin. quæst. 25.* Alex. *cons. 63. lib. 1. per text. in l. eos 2* vbi Bart. *D. ad leg. Corn. de fals.* Petr. de Anchar. *in l. de testibus Extr. de testib.* Butr. *in cap. cùm de tua eod. tit. Ex not. in l. capite quanto D. ad leg. Iul. de adult. & in cap. per inquisitionem. De elect.*
2. Iulius Clar. vbi suprà. Regulariter tamen non est puniendus testis de simplici mendacio nisi aliqua leui pœna pecuniaria quomodo mendaces puniuntur. Boer. *decis. 208. num. 10.*

DEFINITIO LVI.

Mediatores non facilè audiendi sunt nisi vtraque parte consentiente.

EOrum qui litigantium vota & rationes sub amici nomine inquirunt, vt eos ad concordiam inducant (vulgò mediatores appellantur) testimonia solent esse suspecta, nec facilè admittenda sunt, 1 præsertim si vnius ex litigatoribus dolo & calliditate, quod plerunque fit, eiusmodi mediatores subiecti proponantur ad extorquendam ab aduersario confessionem, aut quid aliud eiusmodi quod actionem vel ciuilem vel criminalem parere possit. Solent enim qui litigant agere liberiùs cum istis mediatoribus, quasi cum confessario & caussæ patrono. 2 *Ita Senatus* pro Ioanna Martinel contra Blasium Pontarly 23. Nouemb. 1596.

1. Ioann. Beroard. Diar. *reg. 48.* post Innoc. Host. & alios *in cap. non sine De arbitr.* Bart. *in l. ne in arbitrum C. eod.* etsi loquuntur illi de arbitro non de mediatore, in quo longè maior ratio est, vt sequitur *in Dd.* Idem est in proaeneta Papiens. *in form. iuram. test. in vers. protestante num. 15.* vide Cap. Tholos. *quæst.* 142.
2. Qui non coguntur esse testes quoniam nec debent secretum sibi commissum euulgare *l. 1. § si quis tabulas. D. deposit.* intellige nisi vtraque pars cōsentiat vt mediator audiatur Bart. *in § quoniam verò. Nouel. de testibus.*

DEFINITIO LVII.

Testis qui semel interrogatus nihil aliud respondere vult apud iudicem nisi quòd perstat in priore sua depositione, non caret falsi suspicione & ideo torqueri potest.

TEstis qui non ita dudum de recenti negotio testimonium dixit si ex solito iudiciorum ordine apud iudicem repetendus sit, etsi potest petere, vt sibi testatio sua exhibeatur & legatur, 1 non caret tamen suspicione falsi si interrogatus nihil aliud dicere velit, nisi quod rustici plerique solent, perstare se in sua testatione, & quod scriptum est, bene scriptum esse. Sic enim plerumque fit etiamsi de iis rebus testis interrogetur, quæ in priore testatione comprehensæ non sunt, & quas ignorare probabiliter non possit. 2 Itaque hoc casu torquendus erit, non solùm vt veritas facti habeatur, 3 sed etiam vt sciatur à quo testis sic corruptus sit, ne alioqui impunè iudici illusum videatur. 4 Nec ad rem pertinebit quod in principali negotio de re minimi præiudicij agatur, indéque futurum sit præparatorium grauius præparato, vt loquuntur, 5 Neque enim id nouum est, quoties incidens quæstio grauior est, cuiusmodi est quæstio falsi. 6 *Ita Senatus* in causa Philippi Mermillod contra Berthod Martinet & alios Cal. Mart. 1592.

1. Nicol. Boer. *decis. 108. num. 9.* Cur. ion. *in l. si quis intentione ambigua de iudic.*
2. Cogendus enim est testis vt testificetur de veritate quam perspectam habet *tot. tit. De testib. cogend.* Clar. *in pract. crimin. quæst. 24. vers. successiuè & seq.*
3. Curare enim semper debet magistratus vt rei veritas quibus fieri potest modis habeatur *l. furens 21 D. hoc tit. l. in lege Aquilia 41. D. ad leg. Aquil.* Testis autem falsus videtur qui supprimit veritatem Bald. *in l. ea quæ commendandi D. de contr. empt. & in l. præscriptione in fin. C. si contr. ius vel vtil. publ. & in l. peremptorias eos. fin. C. sent. rescind. non poss.* post glos. & DD. *in l. Lucius. D. de his qui not. infam.* Curt. iun. *in tract. De testib. conclus. 15.*
4. Contemnit enim iudicem qui iussus sæpius, & interrogatus non vult respondere *l. de ætate 11. §. qui tacuit. cum ibi not. D. de interrog. in iur. fac. l. si quis ex aliena 5. D. de iudic.*
5. Quod regulariter absurdum est.
6. Scilicet cùm quæstio criminalis incidit in ciuilem.

DEFINITIO LVIII.

Fœmina in causis ciuilibus regulariter admittitur in testem, sed excipiuntur quidam casus, Et tamen etiam in casibus non exceptis minùs plenè probat.

FOeminam in ciuilibus quoque causis testimonium dicere nihil prohibet, 1 præterquam si quo casu specialiter vetitum sit, vt in testamentis, 2 aut cùm agitur de probanda re quæ per masculos æquè probari potest: Vt puta de consuetudine. 3 Minor tamen iis fides debetur quàm masculis, 4 adeò vt nec si duæ mulieres de crimine consentiant, sequi tamen possit condemnatio si alia probationum adminicula non concurrant. 5 *Ita Senatus* in causis Peronetæ Coruat & Henrici & Marini Pic fratrum 29. Mart. 97.

1. Nam & in criminalibus posset admitti iure ciuili *l. ex eo 18. D. de testib.* Adeò vt nec desint qui putent etiam iure canonico id verum esse vt videre est apud Decium *ad l. 2. num. 34. & 35. de regul. iur.*

2. *l. qui*

2. *l. qui testamento* 20. *§. mulier D. qui testam. fac. poss.* Excipe testamentum ad pias causas Dec. *vbi supr. num.* 28. post Bald. *in l. pen. C. de sacros. eccles.*

3. Non enim potest consuetudo ignota esse masculis. Nec potest mulier esse omni exceptione maior etiã eo casu quo potest in teste admitti. Alex. *cons.* 99. *lib.* 1. Dec. *vbi supr. num* 35.

4. Dec. *vbi supr. num.* 34. post Abbat. *in cap. ferm. §. si de verb. signif.* Bald. *cons.* 21. *lib.* 2.

5. Decius *ibid. num.* 35. *versi: & non sunt integri testes.*

DEFINITIO LIX.

Testium dicta fauorabiliter interpretanda sunt & adiuuanda, vt ad concordiam redigantur non calumnianda.

Dicta testium etsi sic interpretanda sunt, quantùm fieri potest, vt testes ad concordiam redigantur, 1 nõ sic tamen vt similiter ad mentem & intentionem eius qui testes produxit, detorqueantur, 2 ne alioqui litigatoris ipsius testimonium in causa propria contra iuris rationem admitti videatur. 3 Illud sane in perpetuum obseruare bonus iudex debet, ne dicta testium per cauillationem & calumniam malè accipi patiatur, quæ potius benigne adiuuanda sunt fauore probationum, 4 si modò testis persona talis sit cui non minus quàm eius testimonio fidem adhiberi oporteat. 5 *Sine die.*

1. Papiens. *l. in form. appel. contr. testes post public. in vers. ac etiam vary num.* 4. *ex cap. cùm tu Extr. de testib.* Aufr. ad Capell. Thol. *dec.* 11.

2. Sunt enim potiùs in dubio contra producentem interpretanda. Eman. Soarez. in *Thesaur. recept. sent. versic. Testium verba ambigua.*

3. *L. omnibus* 9. *C. hoc tit.*

4. Sunt enim probationes omnes fauorabiles fauore veritatis. *l. curent* 22. *D. hoc tit. l. in lege* 41. *D. ad leg. Aquil.*

5. Non enim testimoniis est credendum sed testibus *l.* 3. *D. hoc tit.*

DEFINITIO LX.

Testimonia domestica non sunt admittenda, Ne quidem per viam monitory nisi in quibusdam casibus.

Domestica testimonia non ob id magis admittenda sunt, 1 quòd vi & potestate monitionis Ecclesiasticæ quasi vrgente conscientia ab inuitis extorta potius, quàm per subornationem à suspectis personis elicita videantur. Nec enim minore iurisiurandi religione tenetur testis, qui ab vno ex litigatoribus productus, quàm qui per monitorias literas euocatus fuit. 2 Alioqui facilè fraus legi fiet impetratis passim monitoriis, 3 vt ad testimonium dicendum ij inuitati censerentur, quos alioqui de domo producere non liceret. Nam & ipso vsu compertum est monitiones istas Ecclesiasticas vt plurimum ob eos impetrari, qui cùm vltrò testimonium dicere ambiant, id tamé agunt quantum possunt vt coacti dixisse videantur, quæsito ex ipsa etiam religionis sanctitate, necessitatis, adeóque quod detestabilius est, plerunque improbitatis & perfidiæ colore. 4 Quare nec hoc casu audiendus erit, is qui domesticis huiusmodi testimoniis nitatur, si petat vt quod probationum fidei deest proprij iurisiurandi auxilio suppleatur. 5 Planè si probandum id fuit quod nisi per domesticos probari non potuit, 6 aut si aliorum testium qui omni exceptione maiores sunt, 7 aut etiam instrumenti alicuius non suspecti fides, cum domesticis consentiat, 8 nihil de testium fide ob id solum quòd domestici fuerint detrahetur, neque iurisiurandi auxilium nisi frustra requiretur, ne vel ad impossibilis probationis necessitatem nimia iuris seueritas litigatores adigere 9 vel lubrico periurij sine causa viam aperire videatur. 10 *Sine die.*

1. *l.* 2. *vbi not. C. hoc tit.*

2. Cùm omni casu sit periorus siue exprimat falsum, siue taceat veritatem si modò iurauit, adeò vt idem sit etiamsi extra iudicium iurauerit. Aufret. ad Capell. Tholos. *decis.* 377. Guid. Pap. *quæst.* 546. *&* 591.

3. Similis ratio est *in l.* 5. *§. si pupillus D. de reb. eor. qui sub tutel. l. si ire* 21 *§.* 1. *D. de legit. tutor.*

4. Itaque tantò maior & grauior impietas est quæ sub pietatis specie delitescit.

5. Non enim locus est iuramento suppletiuo cùm nõ subest semiplena probatio. Notat. *ad l. admonendi. D. de iureiur. & ad l. in bonæ fidei* 3. *C. de reb. cred. & iureiur.*

6. *l. consensu* 8. *§. seruus C. de repud.*

7. Quia vnius testis fides per alium testem suppletur. Gabriel. *lib.* 1. *commun. opin. concl.* 5. *De testib.*

8. Nam propter concomitantiam instrumentorum etiam post didiscita testificata testes admittuntur *cap. fraternitatis & cap. series de testib.*

9. Nam testes etiam minùs idonei probant quando veritas aliter haberi non potest. Gabriel. *concl.* 7. *De testib.*

10. Contra *l.* 1. *C. si aduers. vendit.*

DEFINITIO LXI.

De testibus auditis non citata parte, & de sententia super talibus testimoniis lata.

Testes quidem auditi non citata parte, licèt iurati sint, nihil probant, 1 sed si qua super eiusmodi testimoniis sententia feratur, non eò minùs valebit, quamuis iudex tacitè, vt fieri solet, retulerit se ad acta. 2 Nam nec si in actis error aliquis esset, ideò tamen vitiaretur sententia, quæ errorem specificè expressum non contineret. 3 Et verò quãuis dici soleat sententiam latam nullis probationibus factis, nullam esse ipso iure, 4 nemo tamé dixerit probationes testium esse de substantia processus, vt loquútur, 5 nisi fortè proponas oblatos fuisse iudici testes, aut alios probationis modos quos admittere iudex noluerit. 6 Quid enim si data sit dilatio ad probandum? 7 Aut quid si alia ratione motus fuerit iudex ad iudicandum, puta ex confessione quam coram iudice fecerit litigator viua voce, & quę tamen non fuerit scripta in actis Quid si agatur de eo quod sit notorium iudici? Nam etsi non sit probatum notorium in prima instantia, nihil tamen vetat & allegari & probari in causa appellationis 9 cùm possit sententia primi iudicis confirmari & iustificari etiã ex nouis probationibus, & quæ priori iudici incognitæ fuerunt. 10 Quod tamē non æquè fieri posset si prima sententia ipso iure non valeret. 11 Quam nec illud facere nullam potest, quòd manifestam & euidentem iniquitatem habeat etiã quæ ex actis manifestetur, 12 si non expressum contineat errorem. 13 *Sine die.*

1. *Si quando C. hoc tit. cap. in nomine domini Extr. eod.*

2. *l. præses. D. de re iud. l. seruo* 65. *§. cùm Prætor ad SC. Trebell.* cum aliis allegatis per Alex. *cons.* 59. *vol.* 5. *& cons.* 123. *vol.* 1. Affl. *dec.* 28. *num.* 5 vbi multos citat.

3. Bald. & Castr. *in l.* 1. *C. de error. calc.* Felin. *in cap. inter cæteras de re iudic.*

4. Card. *in cap. Ecclesia de constit.* post glos. *ibid.*

5. Bart. *in l. prolatam. C. de sent. & interl. omn. iud.* Bald. *in l. is apud quem C. de edend.*

6. Bald. *in d. l. prolatam.* Affl. *dec.* 28. *num.* 4.

7. Idem Bald. *in d. l. cùm ex minorem C. si aduers. rem iudic.*

8. Bald. *in l. quoties. §.* 1. *D. de prob. & in l.* 1. *C. de iudict. vduit. coll.* Felin. *in cap. cùm venerabilis col.* 1. 4. *de except.*

9. Innoc. *in cap. sua circa fin. de cohab. cleric. & mulier.* Rot. *in tit. de fid. instrum. in antiq.* Afflict. *ibid. num.* 6.

10. *l. vlt. D. Quod cum eo.* Bald. *in d. l. is apud quem C. de edend.* Affl. *vbi supra num.* 4.

11. Quia sententia ipso iure nulla confirmari nullomodo posset, cùm id quod nullum est non sit confirmabile *tot. tit. de confirm. vtil. vel inut.*

12. Bald. *in l.* 1. *C. ne filius pro patr. per l. palam §. quæ in adulterio D. de rit. nupt.* Alex. *in l. præses de re iudic. per d. l. prolatam,* Afflict. *d. dec.* 28. *num.* 8. quamuis multi contrà tenuerint quos ibi Affl. refert *num.* 7.

13. *l. si expressim D. de appell. l. posthumus §. si quis ex his D. de inoff. test. l. Papinianus, aliàs l. diuortio §. vlt. D. de solut. matr.*

DEFINITIO LXII.

Casus in quibus possunt admitti noui testes etiam super iisdem aut contrariis articulis post didiscita quoque testificata.

NOn solet admitti probatio per testes post testimoniorum publicationem, neque super iisdem articulis, neque super contrariis propter metum subornationis; [1] sed si vel testes publicati nulliter, vt aiunt, & recepti fuit, vel ad concomitantiam scripturæ, vel denique si de probatione contraria non potuerit pars instrui ante publicationem, aliud placuit, quòd his casibus vel metus subornationis nullus sit, vel in ea causa sit is qui nouos testes producere vult, vt nihil ei possit imputari. [2] *Sine die.*

1. *Cap. fraternitatis.* & ibi Carion. *Extr. hoc tit. de testib.*
2. Notat. *in d. cap. fraternitatis. & in cap. fortius eod. tit.*

TIT. XVI.

De fid. instrument.

DEFINITIO I.

Instrumentum à duobus notariis exceptum & ab altero tantùm subscriptum an & quando probet.

INSTRVMENTVM quod à duobus notariis exceptum est, non aliter probat quàm si ab vtroque subscriptum, aut ab vno scriptū, ab altero subscriptum sit, [1] nisi, vt plerumque fit, in solidum singuli rogati proponantur: aut alterutet ante subscriptionem decesserit aut infamis factus fuerit, aut notariatus officio priuatus, aut instrumento ab vno tantùm ex notariis subscripto aduersa pars vsa fuerit, ne quid ex ea solennitate quam ad contractus fidem contrahētes necessariam voluerunt, detrahatur. [2] Idem igitur multò magis & sine distinctione admittendum est, si ex necessitate propter legem aliquam aut consuetudinem duos notarios adhiberi oporteat. [3] *Ita Senatus* in causa D. de Chastillon & Dominarum de Bouuär & d'Aiguebelete Prid. Non. Iunij 88. & iam aorè pro D. Marchioone de la Chambre contra D. Marchionem d'Aix.

1. *Auth. de hered. & falcid. §. si verò absunt* Bald & Salicet. *in l. iurisiurandi C. de testib.* quos refert & sequitur Boer *quæst. 21. num. 1. & 2. ex clem. 1. §. dudum de iureiur.* Guid. Pap. *quæst. 122.* Alex. *consil. 124. num 4. lib. 7* Bertr. *consil. 219. num. 3. lib. 2.*
2. *Arg. l. contractus 17 C. de fid. instrum.*
3. Boer. *dict. quæst. 21 num. 5. & 6.* vbi etiam probat alias limitationes hic positas.

DEFINITIO II.

Instrumentum ab alio notario descriptum an & quando probet.

INstrumenti quod ab alio notario exceptum sit alius descriptionem facere nisi mandante iudice non potest, [1] Proinde si de mandato non appareat quod nec ex quātacunque temporis longinquitate præsumitur, [2] nullius planè fidei momentíque erit descriptio, [3] nisi quid aliud sit quod aduersarium contra quem producitur ab huiusmodi obiectionis iure debeat summouere: Vt puta si eo instrumento is ipse aliàs vsus sit, [4] aut in obiiciendo iudicialis mandati defectu fuerit negligentior. Nam apud nos intrà primam dilationem huiusmodi obiectiones omnes proponendæ sunt, quæ ad instrumenti formam extrinsecam labefactandam pertinent. In eadem causa.

1. Guid. Pap. *quæst. 2* Masuer. *ad Ferrar. in form. opp. contr. instr.* in verb. *dignoscetur* ad verb. *protocollum.*
2. Quia est solennitas extrinseca quæ non præsumitur *Ex not. in l. secundum 30. D. de verb. obligat.* vide *Defin. 27. infr.*
3. Nullitas enim nullitatum est si quid factum sit à non habente potestatem. *l. Barbarius Philippus. vbi not. D. de offic. prætor.* Nec vllam fidem faciunt exempla si authentica instrumenta non proferantur *cap. 1. Extr. de fid. instr. Auth. si quis in aliquo vbi not. C. de edend.*
4. Nam instrumentum quod semel quis probauit postea reprobare non potest *Auth. ad hæc vbi not. C. hoc tit.* Sicuti scriptum est de teste *in l. si quis testibus 17 C. de testib & de iudice in l. cum Papinianus 14. C. de sent. & interloc. omn. iudic.* Ferrar. *in form produc. testr.* in verb. *exhibens & producens*, paullò ante finem.

DEFINITIO III.

Pluribus productis scripturis contrariis quæ conciliari nullomodo possunt vtri potiùs standum sit.

SI ab eadem parte plures scripturæ proferantur quæ nulla interpretatione conciliari inter se commodè possint, [1] vtraque reiicienda est siue vtraque publica sit, siue vtraque priuata, siue publica vna, priuata altera. Neque enim hoc casu distinguimus vtra sit dignior cū imputare sibi debeat qui contrarias scripturas produxit [2] Sed si hinc inde productio facta sit standum est digniori, id est publicæ scripturæ potiùs quàm priuatæ. [3] Nisi priuata munita sit subscriptione trium pluriúmve personarum integræ probatæque existimationis: quo casu placet haberi eam pro publica, adeò vt qui ex ea ius pignoris sibi adserit, cæteris creditoribus posteriorem hypothecam ex scriptura quantumuis publica habentibus præferatur. [4] Stabimus etiam protocollo potiùs quam instrumento per notarium exscripto, quia protocollum originalis &, vt loquuntur, matrix scriptura est respectu exscriptionis, quam expeditionem vocant. [5] Quòd si plura sint instrumenta quæ dicantur originalia standū ei erit quod magis originale probabitur: [6] Item ei quod in ampliorē formam redactum erit. [7] At finge cùm de testamento nuncupatiuo conscribendo Titius & Sempronius notarij rogati essent, instrumentum ab vtroque subscriptum fuisse in protocollis Titij, in protocollis verò Sempronij à solo Sempronio sed in capite protocolli Titiani scriptum fuisse testatúmque manu Titij, testamentum illud in ampliorem formam redactum esse in Sempronij protocollis. Stabimus protocollo Semproniano potiùs quàm Titiano, quòd ea Titij testatio subscriptionis vice esse debeat. [8] Præsertim si testationi veritas congruat & ex vtriusque protocolli comparatione appareat plus à Sempronio scriptum esse quam à Titio. Nec quod Titij protocollum à Sempronio quoque subscriptum sit, facere debet vt Titio maior fides adhibeatur, cùm id nimia Sempronij facilitate & per errorem fieri potuerit: [9] neq; minus testationi & adnotationi Titij credendum sit in fauorem Sempronij quàm subscriptioni Sempronij in fauorem Titij: Quid item si alter ex iis notariis sibi aut vni ex suis legatum adscripserit? [10] non eò minùs quidem legatum debebitur si alterius quoque protocollum consentiat. [11] Sed si hac parte contrariæ sint scripturæ aut vna plenior altera, ei omnimodo stabimus quæ minùs suspecta est, ab eo nimirum confecta cuius nihil interfuit. [12] Longe siquidem dignior est cui credatur is cuius nihil interest, quàm cuius interest. [13] Itémque cæteris paribus is qui Latinè loquitur, quàm qui barbarè, aut qui solœciscat. [14] *Ita Senatus* 3. Cal Decembr. 1588.

1. Sunt enim concordandæ scripturæ si fieri possit vt de testibus scripsimus *Defin 10 num. 6 supr tit prox.*
2. *l. scriptura diuersa 14.* & ibi Bart. Bald. & DD. *C. de fid. instrum.*
3. *l. cùm de etate 13. D. de probat.*
4. *l. scripturas 11. C. qui potior. in pignor. habeant.*
5. *Nouell. De tabellion. per tot. & Auth. si quis in aliquo C de edend.* Bart. & Bald. *in l. Sempronius Proculo 47. de legat 2.* Idem Bald. *in l. cum proponebatur in vlt. qu. eod. tit* Guid Pap *q. 19* Cor. *consil 28 col 1. & per tot. vol. 1* Dubitatur tamen an protocollum per se probet sicut instrumentum vt tractat Ferrar. *in form oppos. contr. instrum.* in verb. *dignoscitur esse falsum num. 7. & 8.* vbi etiam latè Masuer. *in addit. ad verb protocollum.*
6. *dict. Nouell. De tabellion. § fin.* Bald. *in d. l. Sempronius.*

7. Quia

7. Quia in eo quod plus est continetur quod est minus non contrà, vt in *dict.l.Sempronius*, 47. *de legat.* 2. de cuius tamen sententia & emendatione vide quæ alio loco scripsi.

8. Quorsum enim subscriptio requiritur nisi vt sit pro adprobatione *si non subscripsisti* 15. *C. de adminis. tutor. l. si fideiussor* 26. *§ pater. D. de pignor. l. si ut 8 §. non videtur D. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit.* Ergo & adprobatio quælibet pro subscriptione esse debet. Quomodo dicimus in priuata scriptura nihil interesse an quis subscribat, an totam scripturam sua manu componat, vt tractat Roman. *cons.* 303. incip. *hac scriptura ex l. cùm antiquitas § fin. C. de testam.*

9. *Arg. l. cùm proponebatur* 64. *de legat.* 2. *l. errore* 7. *C. de test. l. illicitas* 6. *§. veritas D de offic. præsid.*

10. *Contra l. 1 & tot tit. C. de his qui sibi adscrib.*

11. Quoniam vnius fides per alium suppletur vt diximus de testibus *Defin.* 27. *num.* 7. *sup. tit. prox.*

12. Non enim caret suspicione falsi is qui sibi aut suis legatum adscribit etiam in testamento nuncupatiuo vt concludit Ferrar *in form. oppos. contr. instrum.* in verb. *aliisque de causis num.* 10. *& seq.*

13. *L. omnibus* 10. *C. de testib.* iunct *l.* 3. *D. eod.*

14. Quamuis falsa latinitas non vitiet instrumentum sed tantùm rescripta Principum maximè Papalia & imperialia *ca. significantibus & cap. ad audientiam Extr. de rescript.* Ferrar. vbi sup. in verb. *erratum.* Vide *l. Plautius* 8. *D de aur. & argent. leg.*

DEFINITIO IV.

Diuersitas scripturæ in substantialibus vitiat vtramque scripturam.

DVobus eiusdem testamenti exemplaribus siue ab vno notario siue à pluribus exscriptis subscriptisque in quorum altero scriptum erat, rogatum Mæuium vt si sine liberis masculis moreretur, hereditatem Caio restitueret, in altero autem simpliciter concepta condicio *si sine liberis* nulla masculorum adiecta mentione. Placuit neutri instrumento standum esse, repellendúmque fideicommissarium qui ex eo testamento fideicommissum peteret, tametsi Mæuius non solùm sine masculis, sed etiã sine liberis decessisset, 1 propterea quòd priusquàm quæratur an fideicommissi condicio extiterit, pro certo constituendum sit quibus verbis cõcepta proponatur, 2 quod in proposito contrariis exemplaribus productis sciri non poterat, cùm exteris omnibus paribus vtri potiùs standũ esset, discerni non posset. 3 *Ita Senatus* eodẽ Senatuscõsulto.

1. Propter quod poterat videri quæstio superuacua an solos masculos, an verò liberos omnes testator in condicione posuisset, cùm nullos penitus liberos reliquisset, maxime cùm in dubio dicendum videatur extitisse condicionem fideicommissi *l. ex facto* 17 *§. si quis autem D. ad SC. Trebell.* iunct *l. si quis* *item* 31 *D de hered. instit.*

2. *Vt in l. precibus* 8. *C. de impub & aliis substit.*

3. Ita in terminis elegantes & latè Marian. Socin. *cons.* 2. *per tot. vol.* 2. Adde Boer. latè & aptè contra morem suum hæc tractantem *decis.* 252. *per tot.* Vide tamen text. *in l. Sempronius* 47. *de leg.* 2.

DEFINITIO V.

Codex rationum qualis esse debeat vt probet.

COdex rationũ non aliter fidem facere potest quàm si accepta dataque omnia specialiter notentur vt rationes rectè explorari possint, 1 quid probè acceptum expensúmve latum sit. 2 Sed & nomina eorum à quibus acceptum quibúsve datum est exprimi debent, & ex qua causa 3 maximè si de societatis rationibus reddendis agatur, 4 nec societas vniuersalis fuerit sed vnius aut alterius negotiationis. 5 Denique illud præcipuè obseruandum est vt rationes nec implicitæ sint 6 nec nudæ. 7 *Ita Senatus* inter D Ioannem Claudium de la Roche tunc Senatorẽ, nunc Rationaliũ Præsidẽ primarium meritissimũ, & Ioãnem Bay Thadeum & Cæsarem Grand Non Decẽb. 1588.

1. *L. cùm seruus* 82. *de condic. & demonstr.* Angel. *cons.* 287. Bart. *in l.* 2. *C. de numcular. lib.* 11. Bald. *in l. rationes num.* 1. *C. de probat.* Ias. *in repet. l. admonendi num.* 96. *D. de iureiur.*

2. Non autem sufficit vt in folle rationes conscribantur, quomodo loquitur I.C. *in d. l. cùm seruus.*

3. *l. apparitores C. de exact. tribut. lib.* 10. *l. neminem C. de suscept. & præpos. arcan. lib.* 11.

4. Nam creditoris socij non obligatur socius nisi pecunia in communem vsum societatis versa sit *l. iure societatis* 82. *D. pro socio.* Et quod nomine proprio non societatis fit, non venit in rationem societatis *l. si vnus* 67. *§. si vnus eod.* neque impensæ societati imputantur nisi quæ ipsius causa factæ sunt *l. cùm duobus* 52. *aliàs l. si fratres §. si quis ex socijs eod. tit.*

5. Cùm enim societas facta est vnius negotiationis non habetur ratio eorum quæ in alienam negotiationem impensa fuerunt *d. l. cùm duobus §. vlt. eod. tit. pro socio* Straccha latè *tract. De mercat. part.* 2. *num* 56. *& seqq.* vsque ad 60.

6. Bart *consil.* 150. *in fin.*

7. Id est sine causa vt *in l. nuda ratio* 26. *D. de donat.* Abb. *in cap.* 2. *num.* 12. *Extr. de fid. instrum.* Alex. *cons.* 175. incip. *lectis num.* 6. *vol.* 2. Bart. *in l. quicquid adstringenda* 98. *de verb oblig.* Bald. *in l. generaliter num.* 4. *&* 9. *C. de non numer. pecun.* Ioan. de Anan. *cons.* 129. incip. *oritur, cum ibi per eum allegat.*

DEFINITIO VI.

Producens expeditionem non suspectam instrumenti publici non cogitur exhibere protocollum.

QVi profert instrumentum in publicam formam redactum non rasum, non cancellatum, nec qua alia ratione in forma siue intrinseca, siue extrinseca apparenter suspectum, non est arctandus ad protocolli editionẽ, tametsi dicat aduersarius paratum se viso protocollo tali accusationem instituere. 1

1. Quia omnimodo standum est instrumento cùm habet formam suam debitam *ex l. cùm res & l. cùm precibus C. de probat.* & nimis graue est vt quis cogatur contra se producere aut testes aut instrumenta *l. nimis graue* 7. *C. de testib.* vt concludit Ferrar *in form. oppos. contr. instr.* in verb. *dignoscitur esse falsum num.* 7. *& seq* quamuis ibi alleget in contrarium *l. contractus & l. pen. cum ibi not. C. hoc tit.* Vide *Defin.* 5 *supr. de edend. & Def.* 16. *infr. hoc tit.*

DEFINITIO VII.

Heres notarij quamuis notarius non potest instrumenta defuncti in publicam formam redigere citra iudicis autoritatem.

NOn solet Senatus noster potestatem facere heredi notarij, vt mandet cui volet describenda publicandáque omnia notarij instrumenta. Sed mandat ipse 1 & hominem eligit cuius fidem & industriam habeat exploratam, 2 quique nec heredi inimicus aut suspectus sit, licèt ab herede nominari eum non deceat. 3 Non tanta iudicum inferiorum autoritas est. Generaliter enim mandandi ius non habent, sed specialiter duntaxat si de hoc aut illo instrumento describendo, publicandóque rogentur. 4 *Sine die.*

1. Guid. Pap. *quæst.* 2.

2. Est enim magna in quacunque arte inter artifices differentia *l. inter artifices* 31. *D. de solut.*

3. *arg l. obseruandum* 46. *D. de iudic.*

4. Quia plus est generaliter quàm specialiter delegare: & quod generaliter imperatur aut conceditur legis quodammodo vim habet, cuius condendæ potestas penes solum Principẽ est & penes eum magistratum qui Principis vice fungatur, hactenus vt si non legem, saltem legi similem constitutionem facere possit *§. quos autem Inst. de bonor. possess.*

DEFINITIO VIII.

Clausula constituti non potest ex interuallo adijci ne quidem consentientibus contrahentibus sine iudicis autoritate.

SI post confectum instrumentum in quo non erat apposita clausula constituti conuenerit inter contrahentes vt eam notarius adijceret fauore creditoris, 1 placet non debere id fraudi esse posterioribus creditoribus qui medio tempore contraxerunt, 2 adeóque peccare notarium qui eam clausulam ex postfacto adijciat licèt

consentientibus partibus, si non iudicis quoque accedat autoritas.3 Iudex verò id ipsum permittere non aliter debet, quàm hac addita cautione vt nullum ex ea tertiis quorum interesit damnum inferatur: 4 ob eámque causam notario districtè præcipiendum est vt instrumentū descripturus iudicis quoque decretum inserat, ne alioqui eius decreti ignoratione facilè decipiatur tertius, aduersus quem posteà creditor acturus est ex illa clausula. 5 *Ita Senatus* in causa D. Henrici Bay tum magistri cóputorum & Dominę March. de la Chambre Prid. Id. Decemb. 1590.

1. Non tam enim ex stylo notarij adiicitur quàm ex voluntate contrahentium vt de clausula codicillari tractat Bart. & post eum cæteri *ad l. 1. D. de iur. codicill.*

2 *arg. l. 1. l. qui balneum 9. l. potior 11. D. qui potior. in pign. hab.*

3. Vbi enim semel instrumentum perfectum est & redactū in mundum officio suo functus est notarius siue bene siue malè vt de iudice scribitur *in l. iudex posteaquam 55. D. de re iudic.* Simile quiddam est quod de corrigendo errore in data testamenti scribit Guid. Pap. *quæst.* 130.

4. Semper enim illæsum seruandum est ius tertij *l. de vnoquoque 47. eod. tit. l. 2. §. meritò & §. si quis à Principe D. ne quid in loc. publ.*

5. Implorato scilicet beneficio constitutionis Iustinianeæ *in l. vlt. C. de acquir. poss.* secundùm ea quæ tractabimus *ad ill. tit.* ex pragmaticorum nostrorum opinione.

DEFINITIO IX.

Errorem suum corrigere notarius per se & sine iudice quandoque potest.

ERrorem qui in conscribendo instrumento solius notarij facto & imperitia contigit solus quoque notarius sine iudice corrigere potest, dummodò priùs id faciat quàm alterutri contrahentium descripserit instrumentū in publicam formam redactum: 1 tametsi in die quo instrumentum confectum dicitur erratum proponatur. 2 Iudicis tamen autoritatem interuenire, in eámque té audiri eos, qui contraxerunt tutius est, 3 præsertim si erratum fit in substantialibus. 4 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Bart. *in l. Imperator 2. D. de stat. homin. & in l. si librarius de regul. iur.*

2. *arg. l. errore 7. vbi not. C. de testam. l. illicitas 6. §. veritas D. de offic. præsid.*

3. Ne quid fiat incommodi iis qui ex eiusmodi erroris correctione lædi possent *l. nam ita 39. D. de adopt.* Præsentia enim iudicis tollit omnem doli suspicionem *l. non videntur 167. §. 1. de reg. iur. cum simil.*

4. Est enim grauior error qui fit circa substantialia & consequenter periculosior talis erroris correctio.

DEFINITIO X.

Producens instrumentum in quo erratum sit potest nihilominus errorem allegare & probare.

QVi produxit instrumentum licèt fidem eius suspectam facere aut productionem reuocare ex pœnitētia non possit, errorem tamen cui non expressim ipse consenserit & allegare & probare non prohibetur. 2 Semper enim veritati errorem cedere oportet, 3 ipsi autem onus probandi incumbet, non illa solùm ratione quòd instrumentum produxerit, 4 sed etiam quia generale est vt qui errorem allegat eum probare teneatur. 5 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Quia instrumentum productum in actis, dicitur esse de actis & consequenter commune. Olaseh. Cacher. *decis. 39. num. 41.* quem refert & sequitur Masuer. ad Ferrar. *in form. produc. instrum.* in verb. *exhibens & producens.*

2. *l. nec ignorans* 10. *C. de donat. l. 4. D. de pact. l. 1. & 2. C. plus valer. quod agit.*

3. *l. 1. vbi not. C. de error. calcul. l. si per errorem 15. D. de iurisdict.*

4. Atque ita omnia in eo instrumento contenta adprobauerit *Auth. ad hæc C. hoc tit.*

5. *l. si post dimissionem 4. l. cùm testamentum 8. & pass. C. de iur. & fact. ignor.*

DEFINITIO XI.

Confessio notarij falsum esse instrumentum consuentis non nocet contrahentibus nisi aliæ sint probationes, & quales ea esse debeant.

NOtario dicenti falsum à se confectum instrumentū propter suppositam à debitore doloso personā falsi creditoris qui pecuniam sibi solutam profiteretur, non vsque adeò creditur vt statim falsum dici debeat instrumentum, 1 quamuis id ex fide & persona notarij præcipuas vires accipiat: 2 siue notarius turpitudinem suam alleget 3 quod euenit si dolum à se participatum fateatur, siue causetur facilitatem suam debitoris dolo circumuētam esse. 4 Fides enim illa publica quam instrumentum semel habere cœpit, non ita facilè labefactari potest in præiudicium eius qui instrumento nititur, 5 præsertim cùm ex eo crimen falsi contra producentem inducatur. 6 Nam si non auditur perire volens, 7 multò minùs audietur qui id agit vt & ipse & alius pereat. 8 Ergo alias probationes ad falsum probādum conquiri oportebit. Inter quas præcipua illa erit si is qui suppositus fuisse dicitur id ipsum quoque fateatur. 9 Quòd si testes instrumentarij consentiant, tùm verò nullus ambigendi locus relinquitur: 10 idémque est si testibus instrumentariis tam defunctis aut absentibus probetur per alios testes alibi fuisse creditorem ea ipsa hora qua contraxisse dicitur. 11 Sed hoc ita si contrarias nullas pro instrumento probationes adferat reus qui instrumento vtetur. 12 Hoc enim casu veritate in dubium reuocata, necessariò habenda de reo quæstio est: 13 qui si patientia sua vim tormentorum fregerit, non idcirco absoluendus erit, sed pœna extraordinaria puta ad triremes aut perpetuas aut temporales pro iudicis arbitrio condemnandus. 14 Adiecta etiam, si opus sit, pœna palinodiæ, & reste collo inducta, vt appareat parū abesse quin vltimo capitis supplicio affici debeat, qui eiusmodi probationibus premitur. Pœna verò pecuniaria ob eam quoque causam debita pro modo patrimonij grauior aut leuior esse debet, itémque pro numero liberorum quibus certè consulendum est ne ex patris delicto innocentes illi perpetua laborent egestate. 15 *Ita Senatus* contra Claudium Chappelle 5. Cal. Maij 1591.

1. Ne sit in potestate notarij contrahentium ius lædere *arg. l. 2. D. quod vi aut clam. l. non debet alteri 74. de regul. iur.* Ius enim quod vni ex contrahentibus semel fuit quæsitum ex instrumēto publico, non debet ei auferri sine vllo ipsius facto *arg. l. vlt. D. de pact. l. Grauius 71. §. pen. D. de fideiuss.* vt de iure quæsito ex dicto testis scribit Iulius Clarus *in pract. crim. quæst. 53. num. 12 & 13. vers. cùm enim.*

2. Ideò enim publica instrumenta dicuntur quòd fidem habeant publicam ex persona notarij qui publicum officium gerit, ideóque nec ab alio creari potest quàm à supremo Principe aut ab eo cui supremus Princeps permisit. Innoc. & alij *in cap. cùm P. tabellio Extr. de fid. instr.* Ferrar. *in form. prod. instr.* in verb. *exhibens & producens num* 10.

3. Quod fieri non potest *l. iusiurandum 17.* vbi Bart. *in §. procurator cum l. seq. in fin. D. de iureiur. l. mercalem 5. C. de condict. ob turp. caus.*

4. Sibi enim facilitatem suam quisque debet imputare non alteri *l. 1. §. dolum D. de eo per quem fact. erit. l. 3. § pen. D. de in rem vers.*

5. *ex legib. citat. num. 1.*

6. Qui enim producit falsum instrumentum & qui vtitur falso instrumento dicitur falsum committere *l. maiorem 4. C. de fals.* quamuis non puniatur nisi sciuerit falsum. Iul. Clar. *in §. falsum num. 23. & seq.*

7. *l. non tantùm 6. in fin. D. de appellat.*

8. *d. l. 2. D. quod vi aut clam.*

9. Nemo enim præsumitur sibi esse inimicus, sed potiùs proprium sanguinem velle redimere quibuscunque modis *l. 1. D. de bon. eor. qui mort. sibi consc.*

10. Nam & plus crederetur testibus instrumentariis quàm notario cùm agitur de falso criminaliter, vt dixi *Def. 15. sup. tit. prox.* Paul. *lib. 5. sent. tit. 25. §. 5.* Text. est *in l. optimam 14. in fin. C. de contr. stipul.*

11. *d. l. optimam in fine.* Gothofred. *ad legem 1. C. de testibus.*

12. *In dubio*

12. In dubio enim standum est instrumento *l. cùm res 22. l. cùm precibus 18. C. de proban.*

13. Cùm non sit ex suspicionibus iudicandum *l. qui sententiam 16. C. de pœn. l. vlt. C. de probat.* præsertim si notarius sit bonæ famæ. *Guid Pap. quæst. 129 num 2.*

14. Non enim omnino absoluendus est si tormentis addictus fuit sine præiudicio probationum.

15. *Leium ratio vlt. D. de bon. damnat.* Excipe tamen casum singularem *l. quisquis 5. C. ad leg. Iul. maiest.* Extra quem casum filius paterno odio prægrauari non debet *l. si quis suo 33. §. 1. C. de inoff. testam. l. sancimus 22. C. de pœn.*

DEFINITIO XII.

Instrumenti exemplum collatum cum originali parte citata, & mandante iudice plenissimam fidem facit.

EXemplum instrumenti ex alienis protocollis desumptum fidem nunquam facit, 1 nisi cum authentico & protocollo collatum sit præsente aut per contumaciam absente aduersario, si forte in eam rem legitimè citatus adesse collationi noluerit. 2 Quo nimirum casu si ex eius, qui contulit relatione appareat authenticum tale esse vt eius fides suspecta fieri non possit, nihil supererit quod aduersus exemplum obiiciatur. 3 Nec audiendus erit contumax, si aliam collationem sumptibus producentis fieri velit. 4 Planè si petat vt præsente se noua collatio fiat suis impensis, non est ei denegandum. 5 *Ita Senatus* in causa Dominæ Comitissæ d'Antremons & de Monbel cótra D. de Monfleury 3. Cal. Iun. 1591.

1. Instrumentum enim debet scriptum esse aut saltem subscriptum manu propria illius notarij qui in eo describitur, alioqui non facit fidem *l. si quis decurio 21. vbi Cyn. C. de fals. Ferra. in form. oppos contr. instr.* in verb. *aliisque de causis nu. 3.* post Specul. *in tit. de instr. edit. §. postremo vers. 1.* Iunge *ca. 1 Extr. hoc tit.* Guid. *Pap quæst. 2.*

2. Nihil enim refert an quid per se certum sit an per relationem ad aliud *l. certum est 6. D. de reb. cred.* nec rursus an quis præsens fuerit an euocatus *l. etiam 29 §. vltim. D. de minor.* quia contumacia pro præsentia est *Auth. qua in prouincia C. vbi de crimin. agi oport.*

3. Eandem enim fidem faciet post legitimam collationem quam faceret ipsum authenticum & originale.

4. Id enim esset actum agere ac proinde frustra. Atqui neque lex neque magistratus quicquam agere frustra vnquam debet sicut neque natura, nec rursus superuacuis sumptibus litigatores onerare *arg l. 6. D. de minor. l. hæc stipulatio 14. in fin. D. vt lega. seu fid. caus. cau.*

5. Cùm id sine aduersarij incommodo ac dispendio futurum sit *l. in creditore 38. in fin. D. de vsur.*

DEFINITIO XIII.

Non est permittendum vt peregrino idiomate publica instrumenta conscribantur.

CAmillus Spinola Genuensis cùm pro Catholico Hispaniarum rege Philippo Serenissimi Ducis nostri socero pleraque in Camberij vrbe negotia tractaret, cum ijs maximè ex nostratibus qui Italici idiomatis peritiam habebant, postulabat à Senatu, vt quoniam Gallicę linguę ipse omnino ignarus esset, permitteretur notario quem conficiendis instrumentis adhibiturus erat, vt sermonem Italicum vsurparet. Non putauit Senatus id ei concedendum, nec quicquam hac parte iuri publico derogandum 2 quo generaliter inductum & constitutum est ne alio posthac quàm nostro, id est Gallico idiomate instrumenta per notarios publicos conscribantur, cùm antea non nisi Latinè conscribi solerent. 3 Etsi enim nouum illud ius ea potissimùm ratione institutum videtur ne qua facilè fraus fieret contrahentibus Latinę linguę omnino expertibus, 4 potuit tamen ea quoque ratio mouere Principem quòd è Reipublicæ nostræ dignitate non videretur vt peregrinum idioma ac nec Latinum quidem, tametsi omnibus commune gentibus, 5 nostro præferri pateremur. Sicuti nec vnquam passuri sint Itali aut Hispani aut Germani vt qui ex nostratibus apud eos contrahere velint, nostro in publicis instrumentis dictandis vtantur. 6 Nec ad rem facit quod dici solet ei qui Latinè interrogauerit posse respondere Græcè dummodo congruenter respondeatur, & omni sermone concipi vtiliter verborum obligationem. 7 Aliud enim est si quæratur de contrahenda obligatione, aliud si de conscribendo ad probationem contractæ obligationis publico instrumento. Prius quacunque lingua fieri potest, posterius non item, præsertim vbi lex in contrarium scripta est. 8 An igitur publicæ scripturæ commodo priuandus erit Italus aut Hispanus aut Germanus apud nos contracturus? Minimè verò. Ad hoc enim fiunt publicæ scripturæ vt & omnibus ad quos res pertinet & apud omnes prodesse possint. 9 An ergo cogendus erit vt patiatur conscribi instrumentum eo idiomate cuius nec ipse peritiam habeat, nec ij apud quos sit ille postea instrumento vsurus? Ita sanè 10 sed hoc tamen, vice remedij, adhibito temperamento, vt instrumentum Gallicè conscriptum Italicam accipiat interpretationem, in eámque rem bonus & fidus interpres à contrahentibus eligatur: eóque facto non minor Italicæ quàm Gallicæ scripturæ fides constet. 11 Sic enim fiet vt neque iuri publico, neque priuatorum commodis iniuria vlla inferatur. 12 *Ita Senatus 6. Id. Iul. 1591.*

1. Ne scilicet alioqui euenire necesse esset vt tanti momenti negotia per alios tractare cogeretur, quæ putabat longè commodius & vtilius fore vt per seipsum tractaret. Ita enim comparatum est vt diligentior quisque sit in rebus suis quàm in alienis tractandis, quia omnes malunt sibi bene esse quàm alteri.

2. Nihil enim facile mutandum est ex solemnibus *l. etsi nihil 183. de regul. iur.*

3. Cùm enim ea sit generalis lex & determinatio, generaliter quoque omnes ligat, etiam aduenas & alienigenas in Sabaudia contrahentes *arg. l. in fraudem 15. in fin. D. de testam. milit. l. 1. §. generaliter D. de legat. præst.*

4. Cùm facto instrumento publico plus credatur scripturæ quàm contrahentibus, adeóque quàm testibus, vt dixi *Def. 15. sup. tit. prox.*

5. Sicuti Roma ipsa communis patria est *l. Roma 33. D. ad municip.*

6. Atque ita locus est edicto prætoris *Quod quisque iur.*

7. *l. 1. §. vlt. D. de verb. oblig.*

8. Quia cùm scripturæ publicæ totam vim suam, & autoritatem accipiant ab autoritate Principis, vtique quod ad scripturas & instrumenta pertinet lex scripta Principis omnino seruanda est etiamsi maximè dura esset *arg. l. prospexit 12. D. qui & à quib. manum.*

9. Ad faciendam rei gestæ plenissimam probationem *l. 4. D. hoc tit. l. 4. D. de pignor.*

10. Quoties enim nihil sine captione inuestigari potest, id potiùs eligendum est quod minus habeat iniquitatis *l. quoties 200. de reg. iur.* & semper publicæ dignitatis ratio maior habenda est quàm priuatæ vtilitatis *Auth. res quæ C. commun. de legat.*

11. Scilicet inter contrahentes qui eum interpretem elegerunt.

12. Atque ita omnibus optimè consulatur *arg. l. ex his 8. in fin. D. quæ in fraud credit.*

DEFINITIO XIV.

Quomodo dignoscatur contractus in scriptis à contractu scripto.

REfert valde an in contractu incundo conuenerit vt de contractu instrumentum conficeretur, an potius vt contractus in scriptis fieret. Posteriore hoc casu nō valet contractus priusquàm in scriptum & mundum redactus sit, 1 Non solùm si id specialiter actum sit vt non aliter valeat, 2 sed etiam si de eo nihil dictum fuerit, ideóque interim locus est pœnitentiæ. 3 Priore verò non tam id actum intelligitur vt contractus in scriptis fieret, quàm vt sine scriptura initus perfectúsque ad futuram duntaxat rei memoriam describeretur. 4 Sed hoc ita, si non in ipso contractu ineundo conuenerit vt notarius adhi-

tur, qui scripturam & instrumentum de contractu conficeret. Tunc enim licèt dici non possit contractum in scriptis celebratum esse quando non inde cœperit conuentio [5] ob idque nec necesse sit conuentionem vt perfecta dicatur in scripturam mundam redigi, notarium tamen adiri necesse est prinsquàm contractus absolutus & perfectus dici possit, totúmque proinde medium tempus alterutrius contrahentium pœnitentiam admittit, [6] non item si post conclusum negotium agatur vt plerumque fit de rogando & adhibendo notario. [7] *Ita tractatum est* ex tempore in secreto auditorio in causa N. Rey & N. Nant. Prid. Id. Febr. 1593. ibidémque relatum iampridem sic placuisse Senatui in causa Dominorum Comitum de Grolée & d'Entremons. Iunge Defin. 23. sup. de Testib.

1. *l. contractus 17. C. hoc tit.*
2. Quo casu res non habet dubitationem cùm in stipulationibus cæterisque contractibus semper sequamur id quod actum est *l. semper 34. de regul. iur.*
3. Quasi nondum perfecto contractu *vt in l. vltim. C. de contr. empt.*
4. *ex l. 4. D. de pignor. l. 4. D. hoc tit.*
5. Siquidem initium cuiusque contractus & conuentionis spectandum est ad dignoscendam eius naturam & qualitatem *l. si procuratorem 8. in princip. D. mandat. l. 1. § si fermus 39. D. depos. l. si tantum 12. D. ad SC. Macedon.*
6. Nihil enim actum videtur quandiu aliquid superest agendum *l. pen. in fin. C. de his quib. vt indign.*
7. Censetur enim hæc conuentio subiici in consequentiam & ad probationem perfecti contractus, non ad eius vim suspendendam, cùm contractus ex quo perfectus & absolutus est non amplius sit voluntatis sed necessitatis *l. sicut 5. C. de oblig. & actio.* Atque ita omnium apertissimè ac iudicio meo exactissime Paul. Castr. *ad d. l. contractus num. 3. 4. 9. & 10.* iunctis iis quæ ibidem tradit Bald. *col. 1. ad fin.*

DEFINITIO XV.

Non debet instrumentum obligatorium de pecunia credita exemplari, vt loquuntur, inaudita parte quæ soluisse potest obligatory.

TAbellionem qui authentici instrumenti iam semel traditi exemplum a se subscriptum [1] dat creditori inscio iudice & inaudita parte, culpa non vacare constitit, [2] ideoque si summo contra eum iure agatur puniri deberet: lata enim culpa illa est & in officio, quæ proinde excusationem non meretur: [3] quamuis certum sit ex eiusmodi exemplo nullum exequendi ius competere posse creditori, sed tantùm impetrandi a iudice vt aduersarius in ius vocetur. [4] Quam ob causam in Comitatu Burgundiæ receptum audio vt instrumenta obligatoria & garentigiata, vt vocant, quæ non sunt perpetua tabellionum protocollis non inserantur, vitandi scilicet huius periculi causa, ne in creditoris dolosi potestate sit colludente tabellione aut nimis facilem ad obsequium se præbente, bis idem à debitore [5] aut eius heredibus factæ solutionis veritatem fortasse ignorantibus [6] exigere. *Ita Senatus* in causa N. Ioánis de Belly D. des Eschelles & Claudij Baussan 3. Cal. Mart. 1593.

1. Exemplum enim instrumenti tantum probat quantum exemplar ipsum & originale quoties subscriptum est ab eodem ipso notario Bart. *in Auth. si quis in aliquo C. de edend.* Masuer. ad Ferrar. *in form. pet. cop. instrum.* in verb. *copiam fieri* ante fin.
2. Debet enim exemplum extrahi parte citata quæ ex eo lædi potest *Not. in d. Auth. si quis in aliquo* Alex. *cons. 6. col. vlt. lib. 4.* Guid. Pap. *quæst. 471.* Castr. *in l. sancimus C. de diuers. rescript.* Masuer. ad Ferrar. *vbi supra*
3. *l. Nulli 3. C. quor. app. non recip.* lata enim culpa proxima est dolo *l. quod Nerua 31. D. depos. l. lata culpa 223. l. magna negligentia 226. de verb. signific.* Iul. Clar. *in pract. crim. quæst. 73. nume. 3. & 4.*
4. Causam scilicet dicturus propter quam non possit nec debeat ex eo instrumenti exemplo conueniri.
5. Contra bonam fidem *l. si quis dolo 51. in fin. D. de re iudic. l. bona fides 57. de regul. iur.*
6. Nam qui in alterius iura succedit iustam habet ignorantiæ causam verum id quod petitur debeatur *l. qui in alterius 42. de reg. iur. l. vlt. D. pro suo.*

DEFINITIO XVI.

Protocollum an produci debeat & cuius sumptibus si instrumentum publicum nec suspectum producatur.

CVm prolatum est instrumentum publicum nullo vicio visibili suspectū non cogitur is qui produxit exhibere protocollum, siue statuti nostri verba inspicias, siue ius commune, [1] nec si aduersarius dicat se paratum ex protocolli exhibitione falsi accusationem instituere. [2] Secus est si instrumentum primo intuitu & vt pragmatici loquuntur in prima sui apparentia falsi suspicionem præ se ferat aut vitium aliquod habeat [3] aliunde quàm ex ipsa temporis antiquitate conflatum. [4] Tunc enim etiam antè inscriptionem & citra inscriptionis necessitatem cogendus est producens exhibere protocollum, sed vtrumque ita si exhiberi possit. Quid enim si dicatur & probetur deperditum? Iniquum sanè fuerit ad impossibile quem vrgeri. Dummodo purget se de dolo malo is qui exhibere debuit, id est iuret sine dolo suo fuisse deperditum. [5] Nec eo minus tamen falsi accusatio institui poterit, cùm alias falsitatis probationes habere aduersarius possit, puta ex comparatione literarum, [6] sed & si in perquirendo protocollo diligentiam præstare velit is qui exhibitionē eius desiderat, licere illi vtique debet, quamuis ritè iam & eo vocato & autore superiore facta sit protocolli perquisitio per eum ad quem exhibendi necessitas pertinebat. [7] Dixi *eo vocato* quoniam alioqui non potest ritè facta videri perquisitio, [8] nisi eo demum casu quo ex abundanti fieret, hoc est ab eo cui exhibendi protocollis necessitas iniungi non potuisset. [9] Finge impetratam protocolli exhibitionem non tam ob suspicionem falsitatis quàm vt ex eius lectione sciretur quid in producto instrumento scriptum esset quod perlegi fortassis non posset propter deformatam attramenti aut papyri vitio scripturam per temporis antiquitatem. Hoc sanè casu quantulacumque perquisitio sufficiet ad onus diligentioris perquisitionis transferendum in aduersarium, licèt non vocata parte facta sit, satísque erit legi posse ea quæ ad contractus substantiam pertinent. [10] Planè post institutam solenni inscriptione falsi accusationem ratio facit vt qui instrumento nititur ad protocolli exhibitionem teneatur, quoniam per inscriptionem cœpit esse suspectum & minùs integræ fidei & probationis. [11] *Ita Senatus* in causa N. Philiberti Fabri D. de la Tornelle & D. de la Rochette 8. Idib. Maij, 1593.

1. *In l. cùm quidam 21.* vbi Castrens. & alij *C. hoc ti.* Rol. à Val. *consil. 44. numer. 3. vol. 1.* vide Capyc. contrà scribentem in *Decis. 40.*
2. Ferrar. *in form. opp. contr. instrum.* in verb. *dignoscitur esse falsum num. 7. ex l. minus graue 7. C. de testib. cap. 2. Extr. de probat.* vide tamen *Defin. seq.*
3. Vitia enim ista visibilia reddunt instrumentum suspectum & aliquo modo viciosum *Ex trad. in cap. inter dilectos de fid. instr. ca. cùm venerabilis Extr. de relig. domib.* Ferrar *in form. opp. contr. instr.* in verb. *tum quia est abrasum. Not. in l. vlt. C. de edict. Diui Hadr. tollend.*
4. Antiquitas enim auget non minuit fidem. Crauet. latè & pass. *de antiq. tempor.*
5. Perditio enim instrumenti tunc probata intelligitur cùm facta diligentia ex superioris autoritate non reperitur Boer. *quæst. 15. nume. 6.* vbi addit hoc accipi debere vt succurrà possit ei cui nocet perditum fuisse per alterum non etiam ei qui dicitur ipse perdidisse. Hic enim probare debet verisimilem aliquam caussam amissionis. Sed tamen probatur etiam amissio instrumenti ex iureiurando *l. vlt. C. hoc tit.* Papon. *tit. des moyens de faux. § 4.*

6. l. eum

6. *l. comparationes 20. vbi not. C. eod. tit.*

7. Qui enim se onerat probatione nullam aduersario facit iniuriam Caill. *ad l. 3. C. de non num. pecun.*

8. Ad omnem enim actum citanda est pars quæ ex eo actu lædi posset *l. nam ita 39. D. de adopt. l. de vnoquoque 47. D. de re iudic.*

9. Nam quod posset non fieri, quoquomodo fieri potest cùm ea quæ abundant, non vitient *l. non solent 94. de reg. iur.*

10. Substantia enim cuiusque contractus in paucis consistit & multiplicatio verborum qua passim vtuntur notarij plerumque inutilis est, nec afficit rerum substantiam *l. pediculis 32. §. Labeo D. de aur. arg. mund.*

11. Quod non sit credendum velle quem siue magnis ac pene indubitatis probationibus ad tam periculosam actionem instituendam accedere *l. pen. & vlt. C. de probat.*

DEFINITIO XVII.

Quando possit protocolli exhibitio postulari.

VT quis sciat an producti ab aduersario instrumenti fidem impugnare debeat instituta falsi accusatione, potest exhibitionem protocolli postulare, 1 nec priùs quam exhibitum sit cogitur in crimen subscribere. 2 Non tamen ita fieri editio debet, vt falsi accusationem minitanti tradatur protocollum, ne fortè falsum ipse committat, 3 sed ita vt in manibus commissarij aut grapharij, eius inspiciendi describendique copia fiat. 4 *Ita Senatus* in eadem causa in relationibus libellorum 6. Id. Maij 1593.

1. At non contra aduersarium, vt dixi *Defin. praced. nume 2.* sed contra notarium aut alium qui habet penes se protocollum.

2. Aliter tamen Ioan. Papon. *lib. 9 syntagm tit. 10. de moyens de faux* §. 4. vbi ait faciendam primùm inscriptionem deinde facta inscriptione antequàm falsi probationes instruantur exhiberi & adferri protocollum debere ab eo qui vtitur instrumento. Dixi *Def. praced. num. 11.*

3. *arg. l. 1. § . editiones* D. *de edend.*

4. *Ex not. in l. 1. D. testam. quem. aper.*

DEFINITIO XVIII.

Nota notarij quomodo per eum extendi possint, & quomodo per alium notarium.

NOtarius qui primam, &, vt vocant, matricem instrumenti scripturam confecit, ac pleraque breuiter vt moris est perscripsit, hac nota &c. pluribus locis subiecta 1 potest quidem in ampliorem formam, & in longiores clausulas instrumentum extendere etiam ex interuallo, sed ita tamen vt nihil suppleat quod ad actus & negotij quo de agitur substantiam pertineat, verùm clausulas duntaxat consuetas adiiciat, aut si qua sint verba ambigua, vel ita generalia vt commodam interpretationem admittant, ea interpretetur. 2 Credendus enim est si bonæ & probatæ famæ sit, 3 eam interpretationem facere ex testatoris aut contrahentium voluntate, quam habeat perspectam. 4 Sed si ab alio notario quàm qui stipulatus est extendatur scriptura instrumenti hactenus ei licet vt clausulas consuetas interserat, iuxta eum stylum, quem defuncto notario constat fuisse familiarem, non etiã vt quicquam suppleat vel interpretetur. 5 Itaque cùm in matrice scriptura sic esset scriptum *volo vt de vna ipsorum bona mea perueniant ad alios*, placuit notarium qui testamentum exceperat interpretationis loco potuisse sic extendere vt scriberet *de vno ipsorum institutorum & substitutorum*, quoniam interpretatio hæc potiùs quàm suppletio dicenda est. 6 *Ita Senatus* in ea causa de qua Defin. 30. & 31. infr. de fideic.

1. Nam & inde dicti sunt notarij quod vt plurimum scriberent notis *l. Lucius 40. in princi. D. de testam. milit.* Vide Cuiac. *lib. 3. obser. cap. 3.*

2. Et hoc demum sensu potest recipi quod tradit Guid. Pap. *decis. 129* vbi etiam apostill. in verb *extendere* post Bald. *in rubr. C de fid instrum. col 6 vers. quarto quaritur.*

3. Quod vnum maximè inspiciendum est quoties de instrumenti veritate aut falsitate quæritur. Guid. Pap. *dict. quæst. 129. num. 2.* vbi etiam apostill.

4. Non enim facilè credẽdus quisquam est velle falsum committere vt tractat Ferrar quamuis impudenter disputans contra Iureconsultum *in form petend. cop. instrum.* in verb. *cùm anno, mense & die vers. certè hac ratio.*

5. Bart. *in l. argentarius D. de edend. & in l. Gallus § idem credendum*, vbi apostill & alij Doctores *D. de liber. & post.*

6. Aliud enim est supplere, aliud verò declarare *arg. l. heredes palàm 21. §. 1. vers. D. qui testam. facer. poss.*

DEFINITIO XIX.

De instrumento per notarium vni ex contrahentibus tradito ante subscriptionem & postea subscripto absente parte.

NOtarius post stipulationem, instrumentum nõdum à se, & à contrahentibus testibúsve subscriptum consentiente altero contrahentium 1 alteri tradidit, vt antiquioris cuiusdam instrumenti in eo relati diem adscriberet, 2 ac post biennium idem instrumentum subsignauit, & tam à testibus, quàm ab eo cui ipsum tradiderat subsignari curauit, præsente etiam & autoritatem præstante iudice, 3 sed non vocato per iudicis imperitiam altero ex contrahentibus, cuius intererat, & inauditis quoque ijs qui eiusdem instrumenti exhibitionẽ quasi sua interesset, apud iudicem postulauerant. 4 Culpa vacare non videtur, tametsi eius qui subscriptioni nõ adfuit cõsensus ex postfacto accedat. Cùm poterat inconsulta illa notarij facilitas etiam citra dolum præbere materiam falsariis, vt ad voluntatem eius ex contrahentibus qui instrumẽtum penes se tamdiu retinuerat, vnum instrumẽtum pro alio subijceretur. 5 Nec tamen eo magis audiendus erit qui falsum & suppositum instrumentum volet dicere, nisi paratus sit criminalem instituere falsi accusationem, 6 quia sufficit, vt quo tempore instrumentum exhibetur, formam habeat publicam, quæ vel ex sola notarij subscriptione æstimatur, 7 quandocumque adposita sit, quamuis neque contrahẽtes neque testes subscripserint. 8 Ideóque tantò magis puniendus est notarius, pœna tamen pecuniaria non corporali, 9 qui in officio suo deliquerit, 10 etiamsi neque falsum interuenisse, neque dolo malo quicquam factum fuisse probetur. 11 *Ita Senatus* in causa Stephani Mochet, & Michaelis Duplan 16. Cal. August. 1593.

1. Qui proinde nullam videri poterat in eo fecisse iniuriam, cùm iniuria non fiat volenti *l. in diem 9 §. 1. de aqua & aqua pluu. arcend. l. nemo videtur 145. de regul. iur.*

2. Et quod scilicet instrumento deesset.

3. Debuerat enim iudex præcipere vt vocarètur quisquis ex eo actu lædi posset *l. de vnoquoque 47. D. de re iudic. l. nam ita 39. D. de adopt.*

4. Possunt enim exhibitionem instrumẽti petere omnes quorum interest *l. si quis ex argentarijs §. pertinere.* vbi Bar. *D. de edend. l. cùm plures 15. de reb. autor. iudic. possid.* Ferrar. *in form. pet. cop. inst.* in verb. *cùm anno num. 3. & 4.*

5. Delinquit enim is quoque qui delinquendi materiam & occasionem alij præstat. Et qui occasionem damni dat damnum dare videtur. *l. qui damnum dat 169.* vbi notat. *de regul. iur.* debuerat namque notarius prospicere quod posset hoc euenire *arg. l. si quis domum 9 § 1. locat. l. 1. § . editiones D. de edend.*

6. Non enim bona consecutio est si quis dicat falsificatum fuisse instrumentum ob id solum quòd falsificari potuerit. Cùm probatio debeat esse concludens *l. pen. & vlt. C. de probat.*

7. *Not. in cap. quoniam contra falsum Extr. de probat.* Ferrar. *in form. produc. instrum.* in verb. *exhibens & producens numer. 12.*

8. Nisi cùm ea forma & solennitas statuto & lege municipali præscripta est quomodo apud nos extat senatusconsultum quo iubentur notarij facere vt tam à testibus quàm à contrahentibus si literas sciant instrumenta subscribantur. Neque tamen id Senatusconsultum ad testamẽta pertinet, sed tantum ad contractus vt ex eius verbis apparet.

9. Mitius enim puniendus est qui caret dolo.

10. Qui enim delinquit in officio suo veniam non meretur. Ferrar. *in form. opp. contr. instr.* in verb. *non fuit innm.* 5. *ex l. si quis aliquid. C. de suscept. & archar lib.* 12.

11. Quamuis falsitas causata per errorem non sit punibilis vt tractat Masuer. ad Ferrar. vbi supr. in verb. *caret fermus in fin.* Iunge *Defin. seq.*

DEFINITIO XX.

Non potest citra solennem falsi accusationem negari notariatus eius qui tanquam notarius instrumentum redegit in formam publicam.

LIcèt non probetur quis notarius ex eo solo, quòd tanquam talis publica fide sæpius stipulatus proponatur, 1 qui tamen negat eum fuisse notarium, in falsi crimē subscribere debet, 2 nec aliter audiri, ne alioqui facile sit publicæ cuiusque scripturæ fidem sola inficiatione conuellere. 3 Sed etsi eiusmodi instrumenti authentici descriptio facta sit iubente & autoritatem præstante iudice, licèt inter alias partes dummodò à notario publico exemplum sobscriptum sit, æquè necessaria erit ad illud impugnandum solennis falsi accusatio, 4 nisi quod petere potest is quo absente exemplum factum est vt authentica scriptura exhibeatur, 5 sed ipsius petentis non producentis sumptibus ea exhibitio & collatio fieri debebit, cùm scriptura quæ producitur in prima sui figura vicium visibile nō habet. 6 *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio 5. Id. Febr. 1594. in causa D. de la Serra & D. Francisci de Bordeaux.

1. Nisi etiam illud concurrat vt communi voce & fama ab omnibus vicinis reputatus sit pro tabellione, & eius instrumentis tanquam publicis fuerit adhibita fides tam in iudicio quàm extra, et tractat Ferrar. *in form. oppo. contr. instrum* in verb. *non fuit nec est publicus ex not.* per DD. in *l. Barbarius de offic. prætor. & in cap ad probandum Extr. de re iudic. & in cap inter dilectos Ext. hoc tit. de fid. instr.*

2. Quia falsum committit quisquis in subscriptione dicit se notarium cùm non sit. Ferrar. vbi supr. *num.* 3. *ex l.* 2. *D. hoc tit. l. fin. C de edict. Diui Hadr. tollend. l.* 2. *D. de testam. quem. aper.*

3. Inficiatio enim potest quidem facere rem dubiam *l. vlt. C. quib. ad libert. proclam. non licet.* sed non ideò tollere certitatis præsumptionem quæ facit pro instrumento *l. cùm res* 12. *& l. cùm precibus* 18. *C. de probat.*

4. Dicitur enim publicum instrumentum etiam illud quod ex iudicis autoritate publicatum est *l. publicati. vbi not. C. de testam.* Ferrar. *in form. produc. instrum.* in verb *exhibens & producens num.* 12. *vers. tertiò dicitur.*

5. *Not. in Auth. si quis in aliquo C. de edend.*

6. Dixi *Defin.* 12. *num.* 4. *&* 5 *supr.*

DEFINITIO XXI.

Instrumentum nec scriptum nec subscriptum à notario & tamen repertum in protocollo non probat. Maximè si aliunde est suspectum.

INstrumentum quod neque scriptū neque subscriptum est à notario fidem nullam facere potest 1 licèt repertum sit in notarij protocollo. 2 Nec aliud erit tametsi in extrema protocolli pagina notarius vt fieri solet omnia ante scripta instrumēta licèt aliena manu exarata tanquam dictante & stipulante se cōscripta adprobauerit 3 nisi ex præcedentibus aut subsequentibus paginis appareat eo protocolli ordine scriptum esse instrumentum de quo agitur, vt neque fraus neque falsum committi potuerit. 4 Finge scriptum charactere multo recentiore quàm cuius vulgaris vsus erat notarij temporibus. Finge scriptū alio planéque diuerso stylo, & in ea pagina in qua nihil aliud scriptum sit notarij manu. Finge repertum protocollū in domo & potestate producentis. 5 Quid si debitor ipse qui eo instrumento liberatus dicitur cum ad solutionem quasi non soluisset vrgeretur passus fuit se condemnari nec solutionem vnquā allegauit 6 quam tamen si à se facta fuisset ignorare probabiliter non potuisset. 7 His coniecturis aliísve similibus concurrentibus haud dubiè suspecta erit fides instrumenti 8 vt ad ipsum proinde generalis notarij adprobatio & subscriptio non videatur pertinere. 9 Itaque nō erit necesse vt qui falsum dicet, falsi accusationem criminalem cum solenni inscriptione peragat: quod vtique esset necesse si instrumentum ipsum a notario scriptum aut subscriptum, alitérve vel minima literula adprobatum proponeretur. 10 Et ad hunc maximè casum pertinet, quod constitutum est eos qui suspectas scripturas cōminiscuntur tanquàm falsarios esse puniēdos nisi veritatem iis adesse probauerint. 11 Neque enim probatione onerandus est is, qui instrumentum ab aduersario productum dicit esse suspectum si publicam illud fidem non habeat, 12 erránque miserè qui constitutionis eam sententiam esse putant 13 vt qui suspectum dicit instrumentum si non probet falsum esse perinde ac falsarius ipse puniatur. Repugnant enim legis verba, Cùm longè aliud sit instrumentum falsum dicere, aliud verò suspectam scripturam comminisci. Comminiscitur enim nō qui accusat, sed qui vtitur instrumento. 14 *Ita Senatus* in causa Dominorum de Marest, & N. Annæ de Menthon 15. Cal. Mart. 1594.

1. Est enim subscriptio notarij vnum de essentialibus instrumenti *l. generaliter vbi not. C. de tabell. lib.* 10. Ferrar. *in for. produc. instrum.* in verb. *exhibens & producens num.* 8.

2. Cùm nihil vetet etiam falsum instrumentum inseri protocollo vero.

3. Quæ tamen generalis subscriptio sufficit ad validanda omnia instrumenta in eodem protocollo scripta manu notarij quamuis non subscripta. Ferrar. vbi suprà *num.* 6.

4. Tunc enim probatio erit concludens & indubitata quòd instrumentū non sit falsum si ea quæ scripta sunt cum iis congruant quæ scribi debuerunt *l. vnum ex familia* 67. *§. si emissi n de leg.* 2.

5. Hæc siquidem omnia præbent coniecturam & suspicionem non leuem falsitatis, & ideo transferunt onus probandi in eum qui producit instrumentum, etiam citra solennem falsi accusationem.

6. Cùm tamen nemo præsumatur velle iactare suum *l. cùm de indebito* 25. *D. de probat.*

7. *l. quanquam* 7. *D. ad S.C. Vellean.*

8. Nam quod non est verisimile habet imaginem & speciem quandam falsitatis *l. vlt. in princip. D. quod met. caus.*

9. Verba enim generalia semper ex eo quod verisimile est recipere debent interpretationem *l.* 1. vbi Bald. *D. test. quem. aper.* & restringuntur ad similia non ad dissimilia *l. vl. D. de tritic. vin. vel olee legat.*

10. Postquam placuit de falso ciuiliter agi hodie non possu sed agendum esse necessariò criminaliter per inscriptionem in solennem falsi, vt sæpius diximus in præcedentibus.

11. *l. iubemus penult. C. de probat.*

12. *arg. d. l.* 1. *§. vlt. D. testam. quemad. aper.*

13. Ioan. Papon. *lib* 9. *Syntag. tit.* 10. *des moyens de faux num.* 4.

14. Et sensus constitutionis haud dubiè ille est vt non magis liceat vti suspectis, quàm falsis scripturis.

DEFINITIO XXII.

Casus in quo instrumentum à duobus notariis exceptum, & ab vno tantum subscriptum plenè probat.

EXcepto à doobus notariis instrumento etsi vtriusque subscriptio necessaria est ad validitatem instrumenti si non proponantur ambo in solidum rogati, 1 fieri tamen interdum potest vt vnius subscriptio sufficiat, vt puta si instrumentum proferatur ab antiquo, vt loquuntur, grossatum & expeditum: Antiquitas enim temporis facere debet vt præsumendum sit instrumentum à duobus notariis originaliter subscriptum licèt ab vno duntaxat descriptum sit. 2 Quid ergo si prima illa & originalis scriptura proferatur ab vno tantùm notario subscripta? Non faciet antiquitas temporis vt inducatur præsumptio contraria veritati de qua appareat. 3 Sed tamen facere adhuc poterit vt quilibet ex notariis præsumendus sit in solidum rogatus, non solum vt actus valeat 4 qui alioquin probationis defectu corrueret, 5 sed etiam quia rogatum fuisse quemlibet ex notariis probari fortasse posset, si anti-

ni antiquitas temporis obstaret, quam proinde æquum est supplere defectum probationum: 6 Erit verò fortissima illa & indubitata præsumptio quòd singuli notarij sint rogati si vnusquisque ex notariis instrumentum separatim conscripserit, & in propriis protocollis. 7 Maximè verò si de testamento aut alia vltima voluntate 8 agitur, non de contractu. Nam cùm contractus ex duorum cōsensu constet 9 credibile est adhibitis in vno contractu pluribus notariis, non æquè vnius ex iis fidem vtrique contrahentium fuisse exploratam. 10 At in testamentis aliisque vltimis voluntatibus quæ ex vnius hominis pendent voluntate 11 verisimilius est plures adhibitos notarios non tam falsitatis metu, quàm ea cogitatione, ne tam facilè probatio intercideret, si fortè vt plerumque fit vnius ex notariis chartæ iniuriâ temporum & vetustate perirent. 12 *Ita Senatus* in causa N. Francisci de Bordeaux contra D Bonam de Coste Dominam de la Serrà 15. Cal. Mart. 1595.

1. Dixi *Defin. 1. supr. eod.*
2. Siquidem solet antiquitas temporis facere vt omnia solenniter acta præsumantur *l. secundum 30. ubi not. D. de verb. obligat.*
3. Semper enim præsumptio cedit veritati *l. si chirographum 24. & seq. l. imperatores 29 in fin. D. de probat.*
4. In dubio enim faciendum est vt actus valeat potiùs quàm vt pereat *l quoties 12 D. de reb. dub. l. quoties 80. de verb. oblig.* Maligna enim est interpretatio per quā id agitur vt actus destruatur *l si ita stipulatus 126. §. Chrysogonus eod. tit.*
5. Cùm tamen probationes tanquam fauorabiles semper sint adiuuandæ *l. in lege 40. D. ad. leg. Aquil. l. curent 22. de test.*
6. Inde namque est quod dicimus possessionem immemorialem habere vim tituli *l. hoc iure 3. ductus aqua D. de aqua quotid & æst. l. 1. §. vlt. & l. vlt. D. de aqua & aquæ pluu. arcend.*
7. Nihil enim possunt separatim facere quibus aliquid faciendum coniunctim mandatum est *l. pluribus 32. vbi not. D. de procurat.*
8. Quæ semper fauorabilior est *l. 1. C. de sacros. eccles. l. vel negare 6. D. de testam. quem. aper.*
9. Vt & pactum quodlibet *l. 1. D. de pact. l. 3. in princip. D. de pollicit.*
10. Et ideo adhibitos duos notarios vt sibi quisque ea contrahentibus caueret.
11. Vltimas enim voluntates per se firmas esse oportet, nec ex alieno arbitrio pendêre. *l. illa institutio D. de hered. instit.*
12. Eam semper ob causam potissimum chartæ & scripturæ fiunt vt rerum gestarum probatio salua sit *l. contrahitur 4. D. de pignor. l. 4. D. hoc tit.*

DEFINITIO XXIII.

Scripturæ priuatæ recognitio semper facienda est, nec tantum subscriptionis sed etiam notæ quæ subiecta sit loco subscriptionis.

QVidam ignarus literarum, cùm pecuniam mutuā acciperet cauetat priuata cautione à pluribus testibus subscripta eam se pecuniam ex mutui causa debere: & cùm subscribere ipse non posset, notulam quandam propria manu adscripserat. 1 Posteà scripturæ fide à possessoribus bonorum debitoris in dubium reuocata, petebat creditor vt ad probandum admitteretur, 2 Possessores negabāt admittendum quòd chirographum non posset dici, 3 quando neque scripsisset quicquam debitor, neque subscripsisset. Visum est non eo minùs admitti probationes debere, 4 cùm non figura literarum sed oratione quàm exprimunt literæ obligatio contrahatur, 5 nihilque intersit an propria manu quis subscripserit, an notam aliquam adscripserit quæ subscriptionis instar esse possit. 6 Nā etsi neque subscriptio neque adscriptio vlla proponeretur, quærendum adhuc esset de fide subscriptionis testium, quæ pro debitoris subscriptione sufficere deberet. 7 *Ita Senatus* 13. Cal. Maij 1595.

1. Vt facere solent rustici nostri qui literarum rudes sunt etiam cùm in iudicio tanquam testes audiuntur.
2. Nec enim scriptura priuata fidem facit nisi recognoscatur *l. 4. l. cùm ab initio 4. & tot. tit. D. de testam. quemadm. aper.*
3. Ipsa enim nominis etymologia ostendit chirographum nihil aliud esse quàm quod propria manu scriptum est.
4. Omnibus enim modis agere bonus iudex debet vt rei gestæ veritas habeatur. *l. carent 22 D. de testib.*
5. *l non figura 38. D. de oblig. & action.*
6. Nihil enim refert quid ex æquipollentibus fiat *l. mulier 22. D ad SC Trebell. & vulgar.*
7. Viderentur tamen hoc casu tres ad minus testes requiri si debitum excederet quinquaginta libras auri etiamsi debitor ipse chirographum scripsisset, vel subscripsisset ea *l. vlt. C. si cer. pet.* In imperito autem literarum quinque testes requiruntur si contractus libram auri excedat *Nouell. 73. de instrum. cautel. & fid cap. 8. §. oportet verò* Alio tamen iure vtimur, quia etiam nulla interueniente scriptura sufficeret probari numerationem pecuniæ per duos testes. Vide *l. cùm tabernam 34. §. idem quæsyt D. de pignor.* & Dionys. Gothofred. *ad l. scripturas 11. C. qui potior. in pignor. h ab.*

DEFINITIO XXIV.

Matrix & originalis scriptura præualet protocollo, & protocollum instrumento.

SI instrumentum in publicam formam redactum exhibeatur nullum habens vicium visibile, 1 sed etsi protocollum æquè authenticum sit & eiusmodi quod publicam fidem habere debeat, 2 potest tamen interdum fieri vt impugnari possit citra falsi accusationē, 3 nimirum si aduersarius paratus sit matricem, vt vocant, & originalem scripturam edere, ex qua appareat aliter conceptam fuisse stipulationem, 4 nam sicuti standum potius est protocollo quàm expeditioni, ita & magis originali ac matrici scripturæ potiùs quàm protocollo. 5 Quid si matrix quoque ipsa suspecta sit? Omnia ex eo solo suspecta fiunt. 6 Itaque ex aliis aut anterioribus aut posterioribus instrumentis aliísve probationum adminiculis æstimandum erit quid sit in veritate. 7 *Ita Senatus* pro N. Andræa De Poipon D. du Chancy contra D. Du Rosey 5. Id. Iunij 1595.

1. Quo casu standum est instrumento vt dixi *Defin. 16 supr.*
2. Puta totum scriptum subscriptúmque à notario: vt dixi *Defin. 22. supr.*
3. Contra vulgares iuris nostri regulas.
4. Cuiusque enim rei origo spectanda est à qua velut à fonte cętera omnia profluunt. Matrix autem scriptura est scheda seu nota & abbreuiatura, & minuta vt pragmatici nostri loquuntur ex qua sumitur protocollum, Protocollum verò id ex quo sumitur instrumentum & eius expeditio in publicam formam redacta.
5. Nam etsi duo sint instrumenta originalia, adhuc tamen stabimus magis originali *Nouell. 44. de tabell. §. fin.* Bald. *ad l. Sempronius 47. de legat 2.* Dixi *Defin. 3 supr.*
6. Falsum namque in totum est quod veritatis primordio non adiuuatur *l cùm filius 76. § heres meus de legat. 2.*
7. *l. pen. & vlt. C de probat. l. 3. D. de testib.* Vide omnino Masuer. cum aliis per eum citatis ad Ferrar. in *form. oppon. cont. instr.* in verb. *dignoscitur esse falsum* in verb *protocollum.*

DEFINITIO XXV.

Si exemplum instrumenti deperditi consentiat cum scheda notarij plenè probat, non aliter nisi aliæ adsint probationes.

EX instrumenti obligatorij quod deperditum dicitur exemplo non potest sequi cōdemnatio siue prouisionalis siue diffinitiua nisi matrix scriptura proferatur, 1 Qua tamen prolata si debitor nihil probet, condemnandus est. 2 Sed interea & pendente lite nihil contra eum decernendum est quia præsumptio facit contra creditorem qui instrumentum obligatorium penes se habere deberet si solutum non esset. 3 Nisi fortè ex vsurarū solutione, aut debitoris confessione, aut qua alia ratione appareat debitū adhuc esse. 4 *Ita Senatus* ex tempore in causa N. Abelli Bessonet & heredum D. de Rossillion Idib. Sept. 1595.

1. *cap. 1. Extr. hoc tit. de fid. instrum.*
2. Cum matrix scriptura maiorem vim habeat quàm protocollum, vt dixi *Defin. praeced.*

3. Solet enim facta solutione instrumentum reddi debitori *l. solutione 18. D. ad exhib. l. qui tabulas 27. de furt.*

4. *l. si res 5. C. hoc tit.*

DEFINITIO XXVI.

Aliena instrumenta quando possint ab alio notario expediri.

EX viuentis notarij protocollis non potest alius notarius publicum instrumentum excerpere, nisi si notarius ille impeditus proponatur, ne instrumentum describere ipse possit: quod cùm euenit paruin refert an mandante notario ipso qui impeditus est, an verò iudice, alius notarius in eam rem adhibeatur.1 Sine die.

1. Affl. *decis.6.* Fertar. *in form. produc. instrum.* in verb. *exhibens & producens num. 6.*

DEFINITIO XXVII.

Cuius sumptibus fieri debeat exhibitio protocolli.

QVoties protocolli aut matricis scripturæ exhibitio desideratur fieri debet sumptibus requirentis siue actor ille sit siue reus.1 Sed si neuter requirat, officioque iudicis eam exhibitionem fieri oporteat, eius sumptibus facienda est, qui instrumento suspecto nititur.2 *Ita Senatus* in causa Collar & N. Abellis Bellonet 7. Maij.1597.

1. *l. prætor ait 4. §. vlt. D. de edend. l. nisi malit 11. D. de rei vindic.*

2. Q[illegible] præsumptio est contra eum qui vtitur, & nititur instrumento suspecto. Adeo vt nec tale instrumentum probet si suspicio falsi resultet ex inspectione scripturæ Castr. *in l. iubemus C. de probat.* vel si sint duæ suspiciones Crauet *cons. 134.* Gabriel. *lib. 7. commun. opin. de criminat. concl. 6 num 5 16 & per tot.*

DEFINITIO XXVIII.

Reexpeditio instrumenti ex alienis protocollis quas solennitates requirat.

ITerata instrumenti expeditio, quam vulgo reassumptionem Itali, nostri reexpeditionem vocant, si ab alio Notario fiat regulariter non nisi octo illis concurrentibus 1 fieri potest, vt petentibus iis quorum interest, vt autoritate iudicis, vt à notario, vt fideliter nullo mutato, addito vel detracto, vt in publicam formam redigatur, vt vocatis iis omnibus quorum interest, vt notario qui fuerat rogatus iam mortuo, vel impedito ex aliqua causa longum temporis tractum habente, vt denique notarius reducat notam in protocollum. Itaque cùm notarius quidam rogatus in exilium ex causa criminis damnatus esset, visum est posse decreto iudicis ordinarij sufficere, vt alij notario ea reexpediendi instrumenti potestas detur, 2 neque hîc locum habere, quod alioqui iactari solet, quandiu viuit notarius, qui instrumentum fecit non posse ex ipsius protocollo per alium reassumi instrumentum 3 nisi ex ipsius mandato. 4 Quid enim refert an mortuus sit notarius, an ita absens, vt non magis operam suam in hanc rem præbere possit, quàm si esset mortuus. 5 Obseruandum tamen est eo casu, quo sola iudicis autoritas interuenit, non debere notarium dicere se rogatum, sed autoritati magistratus acceptum referre, ac prætereà testes, qui contractui interfuerunt, reexpeditioni subscribere oportere. 6 Sine die.

1. Affl. *dec. 6. num. 2.* post Abbat. *in cap. cùm Tabellio Extr. de fid. instrum.*

2. Quod enim notarius ipse facere potest, quidni eo absente potest fieri per iudicem supplentem factum partis, quod etiam lex ipsa interdum supplet *l. vlt. C. si mancip. ita fuer. alien. l. 4. C. si in causs. iudic. pign. capt. sit.*

3. Text. *in Auth. de Tabellion.* Bartol. *in l. de offic. cons. & in l. quædam §. nihil D. de edend.* Alex. *cons. 129 vol. 1.* Affl. *d. decis. 6. num. 1.*

4. Quo tamen casu notarius qui mandauit debet ipse subscribere Alex. *d. cons. 129. vol. 1.* Ant. *in cap. inter dilectos 8. Col. de fid. instrum.* Afflict. *vbi supra num 2.*

5. *l. vlt. C. de bon. quæ liber.* Maximè si habeatur absens pro mortuo vt puta si sit rebellis vt in casu Afflicti ex notat. per Angel. *in d. l. quisquis 5. C. ad l. Iuliam maiest. & in l. 1. § fin. de bon. poss. contr. tab.* Nam rebellis amittit omnia quæ sunt iuris ciuilis *l. amissione §. qui deserunt D. de cap. demin.* & consequenter etiam notariatum. Bald *in tit. de pact. constant. §. nos Romanorum.*

6. Affl. *d. decis. 6. in fin.* adde Papienf. *in form. pet. cop. instrum. vers. cùm anno num. 3.* Roland. a Valle *cons. 26. num 16. vol. 4.* Iunge *Nouel. 44. de tabellion. §. vlt.* & statutum vetus Sabaudiæ.

TIT. XVII.

Plus valet quod agit.

DEFINITIO I.

Contractus simulatus nullus est citra restitutionem probaturque simulatio per coniecturas.

CONTRACTVS simulatus quoniam contrahentium voluntate 1 quæ omnium conuentionum anima est 1 destituitur, vsque adeò nullus est vt pro infecto habeatur, 2 neque contractus nomen mereatur: 3 itaque nec per in integrum restitutionem nec qua alia vlla ratione rescindendus est probata simulatione, 4 sed id omnino attendendum quod re vera gestum apparet. 5 Simulatio autem cùm in simulantis animo consistat difficilimæ probationis est, 6 ideóque etiam per coniecturas probari potest, 7 præsertim si inter personas suspectas & prohibitas dicatur interuenisse. 8 Plerumque etiam ex clausulis pactisque insolitis conijcitur: 9 itemque ex possessionis retentione si contractus is gestus fuit ex quo possessionem transferri oportuit. 10 Quantùm verò & quibusnam coniecturis tribuendum sit iudicantis arbitrio & religioni committitur, pro personarum, rerum, caussarum, & temporum varietate prudenter omnia æstimaturi. 11 *Ita Senatus* in causa D. de Monsaint Iean & D. Dyuonne Chamberi. Idib. Iun. 1588.

1. Et radix vt loquitur Bugr. *quæst 1 num 11. in l. Diuus 25 D. de testam. milit. l. sciendum 19. § dictum de adil. edict.*

2. *l. cum in 21. C. de transact. l. si ex pretio 8. C si cer. petat.*

3. *l. magistratus 16 de regul. iur. l. simulata 30. de rit. nupt. l. contractus 54. D. de oblig. & action. l. nuda 55. D. de contr. empt. l. emptor 12. de aquaplu. arc.*

4. Nam restitutio in integrũ præsupponit contractum tenere ipso iure *l. in causa 16. in princip. de minor. l. 3. C. eod. l. pen. C. si aduers. creditor. iudic. l. 3. C. si aduers. libertat. l. 2. C. de præd. minor.* Atqui contractus simulatus ipso iure non tenet quia simulatio medullam veri non habet. inquit Bald. *in l. si quis C. de distr. pignor. & in l. ab Anastasio cod. ab 4. C. mandat.*

5. *l. 1. 2 3. & 4. C. hoc tit. l. multum interest 6 C. si quis alter. vel sibi.* Veritas enim semper præualet *l. adsumptio 6. D. ad municip. l. 6. §. 1 de offic. præsid.*

6. Vt & cætera omnia quæ in animo cuiusque consistunt *l. pro herede 20. D. de acquir. hered. l. potuit 5. & seq. C. eod.* iunct. *l. 5. de interrog. in iur. fac. l. dolum 6. C. de dolo.*

7. *l. non omnes 5 §. à barbaris D. de re milit.* alioqui esset impossibile detegere aut saltem probare simulationem vt tractãt DD *in l. 3 C. hoc tit.* Barnolom. Cepoll. pass. *in tract. de simulat. contract.* latè Grauet. post alios *cons 156. num. 17.*

8. Inter quas scilicet tantò facilius fraus interuenisse præsumitur quantò faciliùs occultatur *l. qui testamentum 27. D. de probat. l. data 27. C. de donat.* Guid. Pap. *quæst. 95.* DD. *in l. si vnquam* maximè Rip. *quæst. 15. C. de renoc. donat.* Bart. *in l. si forte de castr. pecul.*

9. Glos.

9. Glos. Bald. Ang. & alii in l. si quis sub conditione 7. D. de cond. indeb. Cepoll. de simulat. contract. num. 48. Canonist. in cap. illo vos de pignor. & in cap. ad nostram de empt. & vendit.

10. l. sicut 8. §. supervacuum D. quib. mod. pign. vel hypoth. solv. l. quamuis 4. C. si quis alter vel sibi. Cepoll. dict. tract. de simul. contract. num. 56. Crauet. dict. cons. 156. num. 10. Adde l. si filij 26 vbi Bald. C. de donat. int. vir. & vxor.

11. Quæcumque enim non nisi per coniecturas probari possunt si quæratur an probata sint pendet ex arbitrio & religione iudicantis, quomodo & vniuersam probationũ materiã arbitrariã esse dicimus l. 3 per tot. l. quæsitũ 11. D. de testib. denique omnia quæ in facto non in iure consistunt l. 1. §. 1. vers. quorũ alterutrum D. ad SC. Turpill. l. ordine 15. D. ad municip.

DEFINITIO II.

Simulationem contractus potest obycere quilibet successor etiam singularis.

SImulationem contractus non modò contrahentes obijcere possunt, sed & eorum heredes, 1 adeóque singulares successores, 2 quin & tertij possessores si eorum intersit. 3 Est enim simulatio vicium contractus non personæ, ac proinde tale quod afficit rem quæ ex eiusmodi contractu vel petitur vel possidetur. *Ita Senatus* pro fratribus Archyptete contra Amedeum Pugiat 7. Cal. Febr. 1590.

1. Sunt enim heredes successores in vniuersum ius quod defunctus habuit l. quoties 9. § heredes & l. non minus 31. in fin. D. de hered. inst. l. heres 22. de vsucap. l. nihil est aliud 24. de verb. signif. l. hereditas 62. de reg. iur. Ideóque heres ignorantiæ sua defuncti vitia excludere non potest l. cum heres 11. de diuers. temp. præscr.

2. Solet enim plerumque eadem causa esse singularis successoris puta emptoris quæ fuit autoris l. nemo 156. §. plerumque de reg. iur. l. venditor 13. D. commun. prædior.

3. Qui enim obijcit simulationẽ non dicit aliquod ius sibi quæsitũ esse per simulationem (quia nullum ei per liberam personam quæri potuisset l. & licet 15. D. de const. pec. l. cum vnum 12. de reb. auctor. iud. possid.) sed tantùm negat ius vllum aduersario quæsitum esse ex eo contractu qui probatur simulatus, ex ijs quæ diximus prox. Defin. quibus adde l. si cum pater 17. C. ad SC. Vellean. l. si pat 8. C. de pact. empt. l. nec omissa 15. C. de liber. caus. l. nec ex vera 8. D. de acquir. poss. l. 3. C. de contr. empt.

DEFINITIO III.

Contractus simulatus valet secundum id quod actum est si eo modo valere possit.

QVod dicimus contractum simulatum nullas omnino vires habere quia nec contractus nomen meretur, 1 Ita accipiendum est vt quod simulatè gestum est pro infecto habeatur, 2 neque tamen eò minùs valeat quod re vera actum probatur si quo iure valere possit. 3 Itaque si proponas inter contrahentes actum vt permutatio esset quam venditionem esse dixerunt, valebit vt permutatio quæ tanquam venditio valere non potest. 4 Deniquetu demũ prorsus inutile est negotiũ, quod simulatè geritur, cùm nec eo modo valere potest quo actum est vt valeret, puta si fœneratitius & vsurarius contractus sub venditionis nomine initus proponatur: 5 Alioqui semper sequimur quod actum fuit, vt plus valeat quod agitur, quàm quod simulatè concipitur. 6 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Vt diximus Defin. 1. num. 2. & pass. sup. eod.

2. d. l. si ex precio 6. C. si cert. petat. l. cum en 21. C. de transact.

3. Textus est in l. 3. C. hoc tit. si eam intelligas cum Cuiacio lib. 16. obser. cap. 26. quomodo videtur intelligenda de secundo creditore vel de fideiussore qui pignus emerit à primo creditore ex l. 2. l. 5. §. vlt. & l. seq. D. de distract. pign. iunct. l. si mandatu 59. §. 1. D. mandat. Ibi enim emptio quæ non potest valere tanquam emptio valet ad transferendum ius pignoris in emptorẽ. Adde l. 3. C. de con. emp. vbi simulata venditio defenditur iure donationis l. cum in venditione 36. l. si quis donationis 38. D. eod. l. si quis conduxerit 46. D. locat. Nec obstat l. vlt. C. hoc tit. Ibi enim non tam simulatio est quàm defectus voluntatis ex parte vtriusque contrahentium vno volente locare, alio emere. Potest etiam illa lex intelligi de contractu quem mandatum erat, fieri in scriptis. In quo genere contractuum speciale est, vt si aliud scriptum sit quàm quod actum est, non magis valeat quod actũ est sine scriptura quàm quod scriptũ est per simulationem cùm ex scriptura æstimentur l. contractus 17. C. de fid. instrum. l. item quæritur 13. in fin. D. locat.

4. d. l. 5. C. de contr. empt. l. 5. C. hoc tit.

5. Intellige ijs locis & casibus quibus fœneratitij & vsurarij contractus interdicti sunt vt in terris ecclesiæ aut si fœnus sit immodicum & supra modum legitimarum vsurarum arg. l. si ea pactione 14. C. de vsur. Adde aliud exemplum si donationis causa venditio fiat inter coniuges animo vno. Nam neque venditio valet: neque donatio d. l. si quis donationis 38. D. de contr. empt.

6. d. l. 3. & tot. hoc tit. C.

DEFINITIO IV.

Standum est instrumento pendente quæstione simulationis, nisi ea quæstio per iusiurandum decisorium terminari statim possit.

QVamquam eo qui ex contractu conuenitur excipiente de ea re quæ præter & extra contractum gesta sit standum interea est contractui, & 1 lite pendente quandiu facti veritas in obscuro est, pro contractu præsumere iudicẽ, 2 ideóque & pro actore interloqui oportet, 3 si tamen obijciatur contractus simulatio, & iureiurãdo quod assertionis appellamus, 4 de simulatione reus iurauerit, non priùs pro contractu præsumendum erit quàm ab actore vicissim iuratum sit non aliud inter contrahentes actum esse quàm quod scriptum fuit. Nam cùm plus valeat quod agitur, quàm quod simulatè concipitur 5 ante omnia inspiciendum est, reuocata in dubium negotij gesti veritate, quid actum sit: 6 quod ipsum non ex verbis instrumenti æstimandum est, sed ex contrahentium mente, 7 quæ porrò non nisi ab ijs ipsis qui contraxerunt, explicari potest. 8 Sed & si actor simulationem interuenisse negauerit, eique reus iusiurandum detulerit, non est quod lite pendente ac priusquam iuratum sit pro actore pronuntietur: 9 cùm in eo res sit, vt statim iureiurando quod præstandum, vel referendum est 10 tota quæstio diffiniri possit. *Ita Senatus* in causa D. Emerij de Mõtfalcon tunc iuridici Sabaudiæ patriarij nunc Senatoris clarissimi & Iacobi Bluet ex tempore in publico auditorio Idib. Iul. 1591.

1. Semper enim probandi onus incumbit ei qui dicit, non qui negat l. 2. D. de probat.

2. l. cum precibus 18. vbi DD. C. eod.

3. Tum etiam cùm instrumentum quo actor nititur falsum esse dicitur l. 5. C. ad leg. Cornel. de fals.

4. Multiplex enim iusiurandum est voluntarium, necessarium, iudiciale, de quibus in tit. de iureiur. item de calumnia de quo in tit. de iureiur. propt. cal. dand. Item promissorium & assertorium, de quibus in l. 1. cum Auth. seq. C. si aduers. vendit. & l. pen. in fin. C. si minor se maior. dixer. item purgatorium de quo in cap. vlt. Extr. de iureiur. & in l. generaliter 12. C. de reb. cred. & iureiur.

5. l. 1. & toto hoc tit. C.

6. Semper enim & in contractibus omnibus sequimur id quod actum est l. semper in stipulationibus 34. de reg. iur. l. in conuentionibus 219. de verb. signif. l. contractus 54. cum seq. l. omnibus 57. de oblig. & action.

7. Opponitur enim mens verbis, & id quod actum est quod dictum est l. sed Celsus 6. §. 1. D. de contr. empt. l. ex empto 11. §. 1. D. de act. empt.

8. l. cum quis decedens 37. §. codicillis in fin. de legat. 3. Neque enim possunt illi ipsi qui contraxerunt facti proprij ignorantiã prætendere l. quamquam 7. D. ad SC. Vellean. quam tamen possunt prætendere ij qui in ius ipsorum successerunt l. vlt. D. pro suo l. qui in alterius 42. de regul. iur.

9. Quia nec pendere lis intelligitur quæ in eo est vt statim terminari possit, vt nec durare tutela quæ statim finem sit acceptura l. pen. D. de testam. milit. l. non tantum 17. in princip. D. de excus. tutor. l. 4. §. de dolo 26. de dol. mal. except.

10. Manifestæ siquidem turpitudinis est nolle iurare nec iusiurandum referre l. manifestæ 38. de iureiur. vbi dicitur non tantùm manifestæ turpitudinis hoc esse, sed etiam quod ad rem nostram magis pertinet, manifestæ confessionis.

DEFINITIO V.

Simulationis præsumptio inducitur ex sola possessionis retentione inter personas suspectas si ratio nulla fuerit retinendæ possessionis.

NOn leuis coniectura simulationis est si donator vel venditor in rei donatæ vel venditæ possessione manserit sciente ac patiēte emptore vel donatario. 1 Nec quod in contractu interuenerit clausula constituti propter quam videri possit donator aut venditor alieno potiùs quam suo nomine possedisse, 2 ad rem faciet. Nam si aliud nihil sit, non tollit fictitius ille veram possessionem tradendi modus 3 præsumptionem simulationis. 4 Sed tamen vt ex einsmodi coniectura præsumi possit simulatio, causam aliquam concurrere necesse est, propter quam simulatè negotium geri debuerit, 5 vt puta si agatur inter personas prohibitas aut suspectas. 6 Finge Sempronium qui tibi bona sua omnia donauerat excepto sibi quorundam vsufructu consensisse vt ea venderes quorum habebat vsumfructum. 7 Si cætera ex eo tempore possedisse probetur, credendus potiùs est eam possidendi causam habuisse vt rebus non venditis in vicem remissi vsusfructus frueretur. *Ita Senatus* in causa liberorum Ludouici Machet procuratoris fiscalis apud Gebennenses 13. Calen. Nouemb. 1592.

1. *l. sicut 8 §. superuacuum* vbi Bart. & alij *D. quib. mod. pign. vel hypoth. solut. l. quamuis 4. C. si quis alter. vel sibi* Dixi *Defin. 1. num. 10 sup. eod.*

2. *ex l. quod meo 18. de acquir poss. l. quadam mulier 77. D de rei vindic.* Idémque dici potest de alijs clausulis per quas possessio transfertur, vt puta per retentionem vsusfructus *l. quisquis 28. C. de donat.*

3. Placet enim per clausulam constituti & alias similes transferri veram possessionem, nec eam tantùm quam ciuilem vocant sed etiam naturalem Bart. *in l. si is qui pro emptore De vsucap.* Guid. Pap. *quæst. 22. 46. 81 101. 112. & 268.*

4. Plus enim semper valere debet quod agitur, quàm quod simulatè concipitur *tot. hoc tit.* Cod. Cepoll. post alios *de simul. contr. præsumpt. 34.*

5. In dubio namque præsumendum est pro scriptura & veritate potiùs quàm pro simulatione, vt diximus *Defin. 4 supr.*

6. Dixi *Defin. 1. num 8. super eod.*

7. Solet enim fructuarij consensus hoc casu exigi ne postea liceat fructuario efficaciter vindicare vsumfructum *l. 4. §. quæsitum est 12. D. de doli mal. except.*

8. *arg. l. generali 32. §. 1. verb. Claudius. D. de vsufr. leg.* Ergo nihil causæ erit cur huiusmodi donatio videri debeat simulata.

DEFINITIO VI.

Clausula apposita in contractu simulato, nihil operatur vbi constat de simulatione, alioquin interim operatur.

CReditor propriam pignoris possessionem auocans ex clausula constituti in eo instrumento apposita quod simulatum esse dicitur, non potest simulationis quæstionem detrectare & eludere, illo vno prætextu quòd non de crediti iure agat sed tantùm de possessione. 1 Nam quoties contractus de quo instrumentum factum est simulatus dicitur & probatur, constat omnes quoque clausulas præsertim accessorias in eo instrumento adpositas, simulatas etiam intelligi, & quod est consequens nullius prorsus esse roboris & momenti: 2 sanè pendente simulationis quæstione si nihil aliud sit quod impediat, pro instrumento præsumendum erit, 3 Ideóque sua creditori tuenda possessio in speciem fiduciæ quod pragmatici dicunt *per modum commodi*, addito saltem onere cautionis. 4 Nam & falsi quæstione pendente quæ longè maior est, 5 pro contractu interea præsumendum & iudicandum est. 6 *Ita Senatus* in causa Claudij Iay Donzel & Antoniæ Mauris 4. Id. Nouemb. 1595.

1. Quamquam pro hoc præ cæteris illud facit quod solet dici causam possessionis ante omnia terminandam esse. Prius etiam quàm de personarum aut actionis iure disputetur *l. si de re 37. de iudic. l. qui cœtu 5. §. 1. ad leg. Iul. de vi publ. l. 2. §. est igitur D. vti possid. l. 15. § et de ... 24. D. de rei vindicat*

2. Ne alioqui contractus qui ex consensu & veritate vires accipit, confirmari videretur per clausulas quæ non valent nisi ex cōtractu *arg. l. quod per manus 10. D. de iur. codic.*

3. Dixi *supr. Defin. 4 num. 1. 2 & 3.*

4. Vt fieri solet quoties pēdente facti quæstione quæ semper certa est, pro alterutro litigāti interim pronuntiatur *vt in l. statuliber 5. D. de statulib. lib. 1. & tot. tit. D si cui plus quàm per leg. falcid.*

5. Simulatio enim habet consensum aliquem saltem fictum, falsitas verò ne fictum quidem.

6. *l. 2. C. ad leg Cornel. de fals.*

DEFINITIO VII.

Modicitas precij venditæ cum pacto de retrouendendo & quibusdam alijs circumstantijs inducit præsumptionem simulationis etiam circa consuetudinem fænerandi.

ETsi modicitas precij cum pacto de retrouendendo coniuncta non sufficit ad probandam simulationem venditionis non accedente consuetudine fænerandi, 1 Fieri tamen potest vt alijs concurrentibus indicijs facilè simulatio præsumatur. 2 Inter quæ non minimum illud erit, si euictionis nomine datus fideiussor cuius negotium gestum esse credibile sit, 3 conductionis titulo subinde rem venditam retinuerit, 4 repetita per multos annos locatione, nec vnquam aucta vel imminuta mercede, 5 præsertim verò si merces legitimarum vsurarum modo magis quàm fructuū quantitati, & æstimationi respondeat: 6 non tamen ea sola præsumptio sufficiet vt contractus simulatus probetur. 7 *Ita tractatum est* in causa D. Dufour & Iacobinæ Betru 3 Id. Maij 1595. cùm septingentorum florenorum precio vendita res esset quæ non ita multò post octingentis aureis fuerat æstimata. 8 Accedebat quòd ipse fideiussor euictionis idémque conductor eandem rem posteà vendiderat. 9 Quo enim iure aut qua fronte vendidisset si priorem venditionem cui accesserat valere credidisset. 10

1. Secundum magis communem opinionem Doctorum ad *l. si quis cùm aliter 36. D. de verb obligat. & ad l. 2. C. de rescind. vendit* Cagnol. *ad l. 2 C. de pact. int. empt. & vendit.* Canon. *ad cap. illo vos de pignor.* Lariss. Cepoll. *de simul. contr.*

2. Iam enim diximus *Defin. 1. num. 7.* probari per indicia & coniecturas simulationem.

3. Fit enim plerumque vt quis in rem suam fideiubeat *vt in l. 5. D. de liber. legat. l. sed si fideiussor 24. de pact. l. de die 8. §. 1. D. qui satisd. cogant.*

4. Magna enim simulationis præsumptio est ex retentione possessionis *l. sicut 8. §. superuacuum D. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit.*

5. Cùm tamen pro temporum varietate soleant mutari precia vt rerum omnium ita & locationum *l. precia rerum 63. D. ad leg. falcid. l. ex conducto 15. § Papinianus aliàs l. si vno anno D. de locat. & conduct.*

6. Debet enim merces locationis respondere modo fructuum cùm pro fructibus detur *l. si ea pactione 14. C. de vsur.*

7. Non enim facilè & sine magna ac propemodum necessaria causa simulationis præsumptio capi debet, cùm simulatio omnis dolum adnexum habeat, qui semper probandus est nunquam præsumendus *l. dolum 6. C. de dolo l. quoties 18. §. qui dolo D. de probat.*

8. Ex qua æstimatione probabatur læsio plùs quàm enormissima. Illa enim enormis dicitur quæ dimidiam iusti precij excedit. Enormissima verò quæ bessem vt tractant moderni *ad d. l. 2. C. de rescind. vendit. & ad d. l. si quis cùm aliter 35. de verb. oblig.*

9. Quamquam nihil vetat alienam quoque rem vendi etiam à sciente *l. rem alienam 28 D. de contr. empt.*

10. Nec enim hoc fieri potest quin incurratur crimen falsi aut saltem stellionatus *l. qui duobus 21. D. ad l. Cornel. de fal. l. 3. §. 1. D. de crimin. stellion.*

DEFINITIO VIII.

Incertitudo futuri precij fructuum non facilè patitur vt eorum venditio videri debeat facta vtiliori precio in fraudem vsurarum.

Emptio

EMptio frumenti in ipso messium tempore vili pretio facta, non ob id solum simulata & vsuraria videri potest, quod venditor frumenti quantitatẽ post aliquot méses tradere promiserit, quo tempore frumentum multò carius reperiatur: Cùm ex contrario fieri potuerit vt vilesceret. 1 Si nihil aliud sit ex quo vsura possit coniici puta si emptor solitus sit fœnerari, 2 si frumentum nondum perceptum & in herba, vt loquuntur, venditum sit 3 aliúdve quid simile interuenerit. *Ita Senatus* ex tempore pro vidua Gaspardi Casusse medici contra Claudium & Andræam Cartier 4. Id. August. 1595.

1. Plerumque enim inspiciendum est non tam quid euenerit, quàm quid euenire potuerit, & futuri euentus incertitudo facit vt multa permittantur, quæ alioqui non permitterentur *l. 1 C de pact. l. de fideicommisso 11. C de transact. l. si pater 12. C. de inoff. testam l. oleo 23. C. de vsur. l. pen. C. de solut.* iunct. *l. pretia rerum 63. D. ad leg. falcid. l. verum 13. §. item non restituetur & seq. ff De minor.*

2. Illud namque ante omnia inspici ferè solet quoties dubitatur an contractus aliquis sit vsurarius vt & in alijs plerisque consuetudo patrisfamilias spectanda est *l. si seruum 50. §. vlt. de leg. 1. l. Lucius 75. de leg. 3. l. 3. §. vlt. de supell. legat. l. quo semisses 13. in fin. D. de vsur.*

3. Quod plerisque Principum nostrorum edictis Senatúsque nostri consultis districtè prohibitum est, cum improbi fœneratores hanc plerumque fœnoris crudelissimi exercendi occasionem captarent.

TIT. XVIII.

De pignorat. action.

DEFINITIO I.

De pignoratitia danda debitori post pignoris distractionem.

NON competit pignoratitia debitori aduersus creditorem qui pignus vendidit, siue ex conuentione, 1 siue iudice permittente, 2 nisi ad hoc vt restituatur quod plus est in precio pignoris quàm in debito, si pluris pignus fuit: 3 Aut nisi in venditione dolus creditoris interuenerit, 4 siue ob omissam denuntiationem quæ præcedere debuit 5 si non expresso pacto fuerat remissa, 6 siue qua alia ratione. 7 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 13. infr. De distract. pignor.

1. Quæ vulgaris erat conuentio *l. pactum vulgare 4. C. de pign. act. l. si conuenit 4. D. eod.* & quamuis expressim facta non esset, tacitè tamen inerat nisi contrarium expressim actum esset, quo etiam casu interpositi pacti de non distrahendo pignore, permittebatur tamen venditio si modò trina denuntiatio præcessisset *d. l. si conuenit cum l. seq.* iunct. *l. 1. C. de pact. pignor. l. si cessante 7. C. de distr. pign.*

2. Solet enim & debet iudex competens hanc venditionem permittere *l. si in hoc 14. eod. tit. C. de distract. pign.* præsertim debitore possidente *l. penult. C. de pign. action. l. 3. C. de pignor.*

3. *l. eleganter 24. § si vendiderit D. de pig. act. l. 1. C. eod. l. si inter 21. §. vlt. De pignor. & hypoth. l. creditori 15. D. de furt. l. qui occidit 30. §. 1. D. ad leg. Aquil.* Sed & vsuras superflui debet creditor siue superfluam pecuniam fœnerauerit siue ea vsus sit *l. quamuis 6. §. 1. D. de pign. act.*

4. *l. 1. l. 4. C si vend. pign. agat. l si cessante 7. C de distr. pign.*

5. *l. creditor 4. C. eod. tit. de distr. pign. l 3. §. 1. C. de iur. dom. impetr.* Ratio petenda est *ex l. necesse 8. D. de in diem addict.* vt scilicet debitor possit alium subiicere emptorem qui pluris licitetur.

6. Onus enim denuntiationis per pactum remitti potest *l. Herennius 63. D. de euict.*

7. Puta ob non factam publicè ac solenniter pignoris venditionem *l. si eo tempore 6. l. si hypothecas 8. C. de remiss. pign. d. l. 1. & 4. C. si vend. pign. agat.*

DEFINITIO II.

De oblatione facienda ad pignoratitiam inducendam.

OBlatio debiti in iudicio facta perinde proficit ad inducendam pignoratitiam actionem atque si soluta creditori esset pecunia aut aliter eo nomine satisfactum: quamuis ex stricta iuris ratione solutionem ipsam & satisfactionem præcedere oporteat. 1 Nec tantùm ad rei pignoratæ restitutionem actio competet, sed etiam ad id omne quod interfuerit debitoris. 2 An ergo & ad fructus si quos creditor fortassis antichresticus post oblationem in iudicio factam ex pignore perceperit? nam & fructus veniunt in pignoratitiam actionem tametsi prædo sit qui alienam rem pignori dederit: 3 sicut & vendito pignore pluris quàm creditori deberetur, superfluæ quãtitatis vsuras creditor debet siue ea pecunia vsus sit, siue in illa restituenda moram fecerit. 4 Sed id tum demùm dici potest cùm oblatio facta in iudicio non verbalis tantùm fuit, vt loquuntur, at realis, & quæ numeratam pecuniam præ se tulerit. 5 Alioqui obsignatio necessaria est quæ vim solutionis obtineat, 6 nec iudicij autoritas facere potest vt soluisse videatur qui non nisi verbo pecuniam obtulit. 7 Imò nec qui re vera obtulit si oblatam pecuniam domum retulerit, quia non videtur oblata pecunia, quæ non durat oblata, 8 sicut nec in rem versum quod non durat versum. 9 Ita fit vt omnimodò obsignatam esse pecuniam necesse sit ad consequendam fructuũ restitutione: 10 Adeò vt nec ipsa quoque litis cõtestatio sufficere possit: quãuis facere soleat vt etiam in strictis iuris iudicijs exinde fructus debeantur: 11 nimirum ne aliter posito iure eueniat vt & re & precio vsus debitor videatur, quod vtique bona fides nõ admitteret. 12 Eo sanè iure vtimur vt ad pignoratitiam actionem exercendam sola verbalis oblatio in iudicio facta sufficiat, nec repellatur agens debitor tametsi pecuniam in manu non habeat, sed ita tamen vt actionis iudicatíque effectus in id tempus cõferatur, quo debitor re vera satisfecerit. 13 *Ita Senatus* in causa N. Ioannis Amedei Martini procuratoris & N. Zachariæ de Lanfrey 9. Cal. Decemb. 1592.

1. *l si rem alienam 9. §. 1. & vlt. D. hoc tit.* Ratio est quia pignoratitiæ actionis condicio quæ illa est si debitum solutum erit, pro impleta habetur cùm stat per creditorem quominùs solutionem accipiat *ex reg. l. in iure 61. de reg. iur.* Ex qua ratione apparet intelligi hoc debere de oblatione reali, non verbali, quia re ipsa non verbo impleri hæc condicio potest. Denique debitorem oportet esse paratum soluere *l. quod si 10. D. hoc tit.* Ergo venisse cum sacco, quandoquidem in potestate illius est quando agat *l. 5. §. vlt. De dol. except.* nec habet hic locum æquitas quæ inducit temperamentum de quo in *l. quod dicimus 105. D. de solut.* Idque est quod sequitur in Defin.

2. *d. l. 9. §. vlt. hoc tit.* Est enim hoc ex natura pignoratitiæ actionis vt detur ad omne id quod interest debitori *l. si creditor 5. C. eod.*

3. *l si pignore 22. §. si prædo. D. eod. l.* iunct. *d. l. 9. § penult.*

4. *l. quamuis 6. § 1. eod.*

5. Ob eámque causam optimum consilium est ad eludendam huiusmodi verbalem debitoris oblationem, vt creditor quoque verbo dicat paratum se accipere, quia vbi facto opus est verba non sufficiunt, ne alioqui verbis tollatur obligatio quæ non fuerit contracta verbis *contra l. an inutilis 8. §. acceptum D. de acceptil.* Et verò si non sufficit præsentem offerre fideiussorem *d. l. quod si 10. hoc tit.* quanto minùs proderit offerre pecuniam quæ non sit præsens?

6. *l. obsignatione 9. C. de solut. l. qui mutuã 56. §. 1. D. mandat.*

7. Quia solutio est facti *l. consilio 9. §. vlt. D. de curat. furios.*

8. *l si soluturus 39. D. de solut. l. vlt. D. de leg. commiss.*

9. *l. si pro patre 10. §. versum de in rem vers. l. item verum 6. §. 1. D. quod cuiusq. vniuers. nomin. l. nam etsi 11 §. vlt. de inoff. testam. l. 4. §. tunc in potestate D. de vsucap.* Sit è contrario interpellatio creditoris licèt congruo loco & tempore facta non constituit debitorem in mora si omissa sit debiti repetendi instantia *l. mora 32. §. 1. De vsur.*

10. *l. nec creditores 10. & l. vlt. C. hoc tit. l. acceptã 19. C. de vsur.*

11. *l. 2. D. de vsur.* vbi Pap. scribit hoc vulgo receptum esse vt in actionibus quoque in personã causa omnis ex die litis contestatæ præstetur, quia quale quid est cũ petitur tale dari debet.

12. *l. ex empto 11. §. quo autem l. bonæ fidei 50. De act. empt. l. curabit 5. C. eod. l. Iulianus 13. §. veniunt ea. D. eod. l. 4. C. de vsur.*

13. Itaque actio debitori datur, sed non exactio, vt proinde nihil creditoris interesse videatur. Sed tamẽ vereor ne hæc praxis aliena sit à ratione iuris, quæ sicut non patitur vt quis agat sine actione *l. si pupilli 6. §. vlt. de negot. gest.* ita neque vt ex con-

tractu vltrò citróque obligatorio nascatur actio priusquàm is qui agere vult, contractum ex parte sua prior impleuerit & conditioni satisfecerit sub qua ius dat actionem *d. l. Iulianus 13. §. offerri D. de act. empt. d. l. accepiam. 19 C. de vsur.*

DEFINITIO III.

Pignoratitia indiuidua est etiam in personis heredum siue debitoris siue creditoris.

EX pluribus creditoris heredibus qui totum pignus solus possidet, pignoratitia in solidum conueniri potest, 1 nec eò magis præscriptione longissimi temporis iuuabitur ad remouendum ius offerendi quod pro parte coheredis, personam tertij possessoris gerere videatur. 2 Nam imo verò si ex hereditatis diuisione eam rem possideat censendus est totam habere iure hereditario, cùm quantum ex coheredis portione hereditaria in ea re accepit, tantum ipse vicissim de sua coheredi præstiterit in iis bonis quæ ad coheredem peruenerunt. 3 Sed etsi iure prælegati rem illam nactus sit, quo demùm casu partem à seipso capere intelligitur, partem à coherede, 4 idem tamen iuris est vt pignoratitia in solidum conueniri quandocunque possit. 5 Est enim pignoris ius indiuiduum, 6 túmque sit ille vnus ex heredibus creditoris, talem ab eo suscipi & agnosci obligationem necesse est, qualis in ipsius creditoris persona fuit. Neque enim ex heredum persona aut numero potest obligationis conditio immutari, 7 aut rei obligatæ pars vna diuerso ab alia iure censeri in persona eius qui ipse creditor est, licèt non nisi pro parte. 8 Et verò sicuti creditor ab initio partem pignoris accepturus non fuit qui totam rem sibi pignori dari voluit, 9 ita nec cogendus est debitor vt pignus pro parte luat qui totum debitum offerre cogitur. 10 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Pignoratitia enim datur ad hoc vt pignus restituatur *l. 1. § creditor D. de oblig. & act. l. vlt. C. de luit. pign.* Is autem totius rei restituendæ facultatem habet qui solus totam possidet *l. si possessor 55. D. de rei vindic.*
2. Constat enim ius offerendi posse per tertium præscribi *l. 2 C. si antiq. credit. pign. vendid. l. si mandatu 59. §. 1. D. mandat.*
3. Vnde est quod diuisio permutationis vicem obtinere dicitur *in l. si filia 20. §. si pater in fin. D. famil. ercisc. & emptionis l. 1. C. commun. vtr. iudic. l. plures quam habentem 24. vers. compensata C. famil. ercisc.*
4. *l. in quartam 91. D ad leg falcid. l. deducta 58. §. acceptis D. ad SC. Trebell. l. miles ad fauorem 75 § 1. de leg. 2.*
5. Nec enim actio pignoratitia dominij mutatione aut extinguitur aut immutatur vt nec hypothecaria, quia persecutio pignoris nulla societate dominio coniungitur *l. 1 §. cùm prædium 2 D. de pignor. l. iuste 44. §. non mutat. D de vsucap.*
6. *l. rem hereditariam 65. versic. idque placebat D. de euict. l. 1. & 2. C. si vnus ex plurib. hered. debit. vel credit.*
7. *l. 2. §. ex his D. de verb. oblig.*
8. Iniquum enim est vnam, eandémque rem diuerso iure censeri non debere *l. eum qui ædes 23 D. de vsucap.*
9. *l. si quis aliam 46. D. de solut.*
10. *l. si necessarias 8. § si vnus l. solutum 11. § si creditori D. hoc tit. l. quamdiu 16. l. vnus ex multis 16. C. de distract. pign. l. 1. C. de luit. pignor.*

DEFINITIO IV.

Pignoratitia nullius temporis præscriptione summouetur.

PIgnoratitiæ actionis singulare ius est vt nullius temporis quantulicunque longissimi præscriptione summoueatur, 1 quia nec competit priusquàm debitor pecuniam à se debitam obtulerit creditori: 2 Absurdum autem fuerit adeóque *absonum* prius actionem perimi quàm fuerit nata, 3 vt scribemus pluribus SC 21. 22. 23. 24. infr. De luit. pignor. *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. pignori 15. vbi Bart. D. de vsucap.* Idem Bart. *ad l. cùm notissimi 7. §. 1. C. de præscript. 30. vel 40. annor.* Osasc. Cacheran. *decis. Pedem. 115.*
2. *l. si rem 9. §. omnis pecunia D. hoc tit.*
3. *l. 1. §. 1. D. quib. mod. vsusfr. amitt. l. si partem 19. D. quem. seruit. amitt. l. si ita sit scriptum 45. §. 1. de legat. 2. l. 1. § decreta 11 D. de success. edict.*

DEFINITIO V.

Periculum monetæ debitæ nec obsignatæ quamuis oblatæ spectat ad debitorem.

SI debitor qui pignoratitiam actionem instituit, pecuniam debitam obtulerit in iudicio nec obsignauerit, superueniẽs immutatio monetæ siue in intrinseca siue in extrinseca bonitate, cedit periculo debitoris, 1 non solùm si procuratori ad tractandam litem constituto obtulerit, (qui vtique ad solutionem accipiendam datus non videtur 2) sed etsi ipsi creditori. 3 Quanquam enim oblatio quæ in iudicio facta est, interdum prodest præsertim ad inducendam pignoratitiam actionem, 4 nunquam tamen habet vim solutionis nisi secuta ritéque facta obsignatione. 5 Hoc verò tum maximè obtinet cùm non nisi ob viliorum monetarum deteriorationem aucta fuit vt nostris his tẽporibus aurei æstimatio, quia nihil videtur interesse debitoris: 6 Cùm si eadem numorum corpora nunc habeat quæ habebat oblationis tempore, eadem ipsa nunc possit soluere, 7 sin ea consumpserit, æqui consulere debet, quòd iis vsus fuerit. Neque enim potuerunt iidem numi duplicem vsum præstare, eum scilicet in quem sunt consumpti, & hunc præterea vt perinde habeantur acsi oblationis tempore soluti fuissent. 8 Nec aliud erit tametsi creditor integros totius medij temporis fructus ex iudicati autoritate retinuerit, pignore fortassis in antichresin dato. 9 Non enim potest induci compensatio fructuum pignoris cum ipso debito aut aliqua sortis parte, sed tantùm cum vsuris debiti, 10 quarum longè diuersa ratio est, & accessionis illius quæ ob monetarum deteriorationem præstatur: 11 licèt enim augeat quantitatem condemnationis, non tamen auget debitam quãtitatem sed sortis potiùs pars quædam est 12 nec accessionum iure censeri debet. 13 *Ita Senatus* in eadẽ causa 16. Cal. April. 1593.

1. Tanquam qui sit dominus pecuniæ quam debet *l. 1. in princ. D. de liber. legat.* periculum enim casuum fortuitorum spectat ad dominum *l. quæ fortuitis 6. C. de pign. act. l. contractus 23. in fin. D. de reg. iur.*
2. *l. hoc iure 86. D. de solut. l. sed si tantum 13. D. de act.* ob idque nec transigere potest. *d. l. sed si tantum iunct. l. transactionis 7. C. de transact.* Litis enim tantùm dominus est post litem contestatam *l. procuratoribus 22. & seq. C. de procurat.* sed non rei quæ in litem deducta est.
3. *Arg. l. si soluturus. 39. D. de solut.*
4. Vt scripsimus *Defin. 2. supr.*
5. *l. accepiam 19. C. de vsur. l. obsignatione C. de solut. l. qui mutuam 59 §. 1. D. mandat. l. nec creditores 10. & l. vlt. C. hoc tit.*
6. Nec enim vera & realis est hæc immutatio monetæ, vt pluribus scripsi in tractatu De variis nummariorum debitorum solutionibus.
7. Fit enim hoc casu solutio in ea bonitate & qualitate quæ fuit tempore contractus & de qua consequenter tunc à contrahentibus cogitatum fuit. Verba enim vtriúsque contractus semper referenda sunt ad tempus contractus nisi aliud sonent *l. Rutilia 69. D. de contr. empt.* Adde textum meliorem *in l. crediterem* [sic enim legendum est *non debitorem*] alias *l. Paulus 90. de solut.* vbi additur quod magis est etiam in alia forma nummos accipere cogendum creditorem si non ex ea re damnum aliquod passurus sit.
8. Sunt enim nummi ex earum rerum genere quæ primo vsu consumuntur *l. 2. l. 5 & pass. D. de vsufr. ear. rer. quæ vsu consum.* quod autem semel consumptum est nullum amplius vsum præstare potest.
9. Antichresis enim est, cùm creditor mutuum habet vsum pignoris tanquam in vicem vsurarum fient & debitor vtitur pecunia creditoris *l. si pecuniam 33. D. hoc tit. l. si is qui 11. §. 1. D. de pig. & hypoth.*
10. Cùm fructus pignoris in antichresin dati pertineant ad creditorem vice vsurarum *d. l. si is qui §. 1. l. si ea pactione 14. C. de vsur.*
11. Quod vulgo augmentum monetæ vocant.
12. Ideo enim debetur ne alioqui damnum patiatur creditor & minus ei reddatur quàm debeatur si solutio fiat in num-

mis

mis qui sunt deteriores, non autem vt creditor lucrum sentiat *d. l. 99. de solut. l. eleganter 24. §. qui reprobos D. hoc tit. l. cum quid 3. D. de reb. cred.* Nec enim videtur reddi pecunia quæ deterior redditur *l. 5. §. 1. D. commod. l. 1. §. si res deposita 16. D. deposit.*

13. Quo tamen nomine & iure accessionum censentur semper vsuræ *tot. tit. De vsur. fructib. & omnib. access. & mor.*

DEFINITIO VI.

Qui obsignauit pecuniam debitam, non ideò tanquam liberatus possessionem pignoris à se dati capere propria autoritate potest.

Licèt obsignatio vim solutionis habeat ad pignoratitiam actionem inducendam, 1 non tamen facere potest vt debitor propria autoritate possessionem pignoris nancisci possit quam in creditorem transtulerat: 2 quia cùm nec aliter valeat obsignatio quàm si creditor oblatam solutionem recusauerit; 3 sine causa, 4 prius est vt constet fuisse illum in mora solutionis accipiendæ, quàm vt pro solutione haberi obsignatio debeat. 5 Itaque de eo ante omnia pronunciandum est, 6 nec permittendum debitori vt in causa propria sibi ius dicat. 7 *Ita Senatus* pro Michaele Tolen contra Guillielmum Armengeat Prid. Non. Maij 1595.

1. *l. nec creditores 10. & l. vlt. Cod. hoc tit.*

2. Sicut nec creditor conuentionem vel præsidialem iussionem debiti causa res debitoris possidentis auferre pro suo arbitrio potest *l. pen. eod. l. 3. C. de pignor.* vbi dicitur etiam creditores qui non reddita sibi pecunia conuentionis legem exercent ingressi possessionem, vim quidem facere non videri, attamen autoritate iudicis possessionem adipisci debere.

3. Obsignationem enim semper debet præcedere oblatio solutionis ex parte debitoris & mora in accipiendo ex parte creditoris *d. l. 10. & vlt. C. hoc tit. l. acceptam 19. C. de vsur. l. 4. §. vlt. & l. vlt. D. de leg. commiss.*

4. Quid enim si oblatio facta sit incongruo loco vel tempore? Hoc casu nec oblatio valebit, nec oblationem secuta obsignatio *l. si solutarus 39. D. de solut. l. mora 32. D. de vsur. l. cum filiusfamilias 49. §. vlt. D. de verb. oblig.*

5. Fatendum enim est obsignationem non esse reuera solutionem, sed tantùm solutionis iure censeri *l. obsignatione 9. C. de solut.* quibus verbis cùm fictionem quandam significemus, apparet non aliter inducendam eam esse quàm si veritati locus esse non possit. Ad hoc enim debitor obligatus est, vt soluat non vt obsignet, nec æquum est eum prius liberari quàm fecerit idipsum quod debet. Vt verò liberetur per obsignationem inductum est ex mera necessitate ne alter posito iure in potestate creditoris futurum sit vt nunquam debitor liberetur, scilicet si ab eo nolit creditor accipere solutionem. Atqui placuit certis modis obligationes sicut contrahi, sic & dissolui *l. obligationum ferè 44. §. placet D. de oblig. & act.* quia cùm obligatio sit iuris vinculum, vt ex definitione ipsius constat, & ita minuat quodammodo ciuis Romani libertatem, nunquam pateretur ciuilis legislator eam contrahi si non posset etiam dissolui inuito quoque creditore. Nam & inde est quòd impossibilium nulla contrahi potest obligatio *l. impossibilium 185. de reg. iur.* quia dissolui nunquam posset. An ergo necessaria erit obsignatio in omni casu oblationis, vt oblatio effectum habere possit? Minimè, sed tunc tantùm cùm agetur de tollenda obligatione siue sortis siue vsurarũ. Nec enim hac parte differentia vlla est, cùm tandiu debeantur vsuræ sortis, quandiu sors ipsa debetur *d. l. 10. & vlt. Cod. hoc tit. l. si creditrici 6. C. de vsur.* Cæterùm si agatur non de tollenda obligatione, sed tantùm de implenda condicione aliqua vt puta ad inducendam pignoratitiam actionem, vel ad excludendam quasi Scæuianam sufficiet oblatio sine obsignatione, quia sufficit condicionem haberi pro impleta, licèt reuera non impleatur *d. l. acceptam 19. C. eod. de vsur.* habetur autẽ pro impleta ex parte debitoris quoties per creditorem stetit ne impleatur per veram solutionem *l. iure ciuili 24. D. de condic. & demonstr. l. in iure 161. De regul. iur.* Sed & aliquando euenit vt nec oblatio ipsa necessaria sit, sed sufficiat nihil posse imputari ei qui non obtulit, fortè si non fuit persona cui posset offerre, & certet de damno vitando. maximè verò de pœna vt in specie *l. vlt. D. de leg. commiss.* iunct. *l. 4. §. vlt. eod.* Nec enim illius *l. vlt.* sensus is est vt emptor qui non habuit cui statuto die pecuniam offerret, ob hoc sit liberatus per obsignationem sacculi præsertim nulla secuta depositione, ob idque nec dubitandum est quin ad precii non soluti vsuras semper teneatur, sicut & cæteri emptores qui rem sibi venditam acceperunt, nec precium soluerunt. *l. curabit 5. C. de act. empt. l. 2. C. de vsur.* Sed vt ei prosit defuisse venditricem, hactenus ne in venditionis legem commisisse videatur. Eum namque liberatum non esse ex eo constat quòd eadem lex ponit denunciatum à fisco ei fuisse ne solueret venditrici. Cur verò ei denunciatum hoc nisi tanquam debitori debitricis? Ergo hi gradus diligenter sunt distinguendi, An agatur de tollenda obligatione, vt eo casu requiratur solennis obsignatio siue de sorte tractetur, siue de vsuris, An de implenda condicione aliqua vt tunc sufficiat oblatio. An denique de impediendo ne qua condicio contra debitorem impleatur, vt hoc casu, nec oblatio necessaria sit si nemo fuerit cui offerri potuerit. Sufficit enim hoc casu per debitorem non stetisse, licèt nec creditor ipse moram contraxerit, quam vtique non potest videri contraxisse is cui nihil vnquam oblatum fuit. An igitur si agatur de inducenda actione & implenda condicione, adeóque de tollenda obligatione, nec sit persona cui debitor offerat, nullomodo debitori succurremus? Immo hactenus succurrẽmus vt ei liceat adire iudicem competentem & ex eius decreto pecuniam, quæ debetur ibi vbi iudex præceperit, obsignatam deponere. Sic enim fiet vt perinde valeat obsignatio non tantùm ad sistendum cursum vsurarum, sed etiã quod non est difficilius, ad dissoluendã sortis obligationem, quàm si solennis oblatio præcessisset *d. l. si creditrici 6. & d. l. acceptam 19. C. de vsur.* Sanè quantum intersit an quis dicat se paratum soluere, an verò pecuniam re ipsa offerat, constat ex *l. penult. D. de rescind. vendit.* vbi Bart. notat nunquam impediri alienationem & subhastationem ex eo solo quòd debitor dicat se paratum offerre pecuniam, sed requiri vt ea offeratur realiter & verè.

6. Scilicet an rite & solenniter facta sit obsignatio, id est seruatis seruandis, nimirum totius debiti in pecunia numerata nec reproba nec deteriorata, & post oblationem congruo loco & tempore factam omnia præsentibus testibus. Hæc enim ferè sunt, in quibus tota obsignationis solennitas consistit *d. l. obsignatione d. l. si solutarus d. l. acceptam* iunct. *l. si creditrici 6. l. ex prædijs 11. Cod. eod. de vsur. l. qui Romæ 122. in princ. de verb. oblig.*

7. Id enim semper exosum habet legislator & suspectum vt quis in causa sua ius sibi dicat *l. 1. D. quod legat. l. extat 13. D. quod met. caus.* tum quoque cùm ex conuentione id liceret *d. l. 3. C. de pignor.* ne scilicet occasio rixæ & tumultus detur *l. non est singulis 176. De regul. iur.*

TIT. XIX.

Quod cum eo qui in alien. potestat.

DEFINITIO I.

Filiusfamilias heres patris pro quo contraxerat quamuis non sit heres nisi cum beneficio inuentarij tamen etiam pendente instantia discussionis prouisionaliter condemnandus est sub satisdatione.

Filiusfamilias patris mercatoris institor merces emerat, 1 propriόque chirographo promiserat curaturum se vt per precium per patrem intra certum tempus solueretur. 2 Defuncto post diem patre nec dum soluto precio idem filius heres institutus hereditatem ipsius quasi suspectam non nisi cum beneficio legis & inuentarij agnouerat. 3 Placuit tantisper dum bonorum hereditariorum excussio peracta non est moram ab eo fieri creditori non debere, 4 Sed statim & quod magis mirum est inauditis etiam cæteris creditoribus condemnari filium oportere, 5 Non quidem proprio nomine cùm pro patre & eius iussu obligatus proponeretur, 6 sed ita vt ex hereditate solueret, 7 præsertim quã ipse opulentã & idoneam literis ad eundem creditorem scriptis testatus esset, 8 Cum onere tamen satisdationis, 9 ne si fortè hereditas sol-

uendo non esset cæteris creditoribus iniuria fieret. 10 Itaque vt de crediti iure & ordine disputaretur, ad excussionis instantiam remitti actorem debere visum est, 11 Adiudicata ei tamen per fiduciæ duntaxat speciem debitæ pecuniæ quantitate. 12 *Ita Senatus* ex tempore pro N. Denaud Lugdunensi contra Henricum Pic 5. Calen. Decemb. 1595.

1. Ex qua causa mercium emendarũ constat posse filiumfamilias à patre suo huic negotiationi præpositum institorem mutuam quoque pecuniam vtiliter accipere propter acceptæ pecuniæ speciem tabernæ negotio mixtam, vt loquitur Papin. *in l. pen. §. taberna D. de. inst. act* licet regulariter filiusfamilias ex causa mutui non obligetur efficaciter ob exceptionem senatusconsulti Macedoniani *l. 1 & tot. tit. De SC. Maced. D. , C.* Extra quam causam certum est obligari filiumfamilias ex quocunque contractu & quidem in solidum *l. si quis cum 44. D. de pecul. l. tam ex contractibus 57. D. de iudic.*

2. Quibus verbis videbatur filius pro patre quodammodo fideiussisse quod vtique facere ei licet hactenus saltem vt teneatur in quantum facere potest etiam post mortem patris quamuis ei heres non extiterit. *l. si ex alio 9 C. hoc tit. l. filiusfamilias 18. C. de fideiuss. l. si dubitet 10. §. filiusfamilias D. eod. l. 1. in fin. C. de fideiuss. minor. l. si paternam 8. Cod ad SC. Vellean. l. 2. §. quod ait prætor D. qui satisd. cogant.*

3. Quo beneficio quàm sæpe hodie abutantur heredes præsertim domestici & qui in hereditate sub mortis tempus pro arbitrio grassandi facultatem habuerunt, quotidiana experientia compertissimũ est.

4. Cùm duplici iure obligatus esset tam ex sua persona tanquam fideiussor patris quam ex persona defuncti, cui solus extiterat heres.

5. Contrà quàm tamen solitum sit obseruari, vt scribemus *ad tit. De bon. auctor. iud. possid.*

6. Et quamuis pro patre fideiussisse videretur vt diximus *num 2.* non tamen poterat tanquam fideiussor conueniri nisi discusso debitore principali *Auth. præsente Cod. de fideiuss.*

7. Beneficiũ enim inuentarii sicuti non facit quominùs heres verè heres sit, ita nec quominùs ex rebus hereditariis satisfieri debeat ita qui primi veniunt creditoribus *l. vlt. §. & si præfatum C. de iur. delib.*

8. Præbebat enim ea res iustam suspicionem vt dolo malo heredis beneficium inuentarii ab eo captatũ videretur ad moram creditoribus faciendã cùm nulla eius vtilitas alia esse possit si hereditas sit soluendo *d. l. vlt. C de iur. delib.*

9. De hac pecunia in massam hereditariam redigenda si qui alii creditores essent anteriores quibus priore loco satisfieri oporteret.

10. Quibus inauditis nihil fieri debebat quod in eorum dispendium vergeret. *l. nã ita 39. D. de adopt. l. etiam 29. §. vlt. De minor.*

11. Vt creditoribus omnibus simul & ex ordine consuleretur *l. cùm vnus 12. & pass. D. de reb. auct. iudic. possid.*

12. Ita enim remedio prouisionalis adiudicationis & satisdationis succurri solet ne vero creditori mora fiat, néve alius quispiam ex eo periclitetur vt *in l. 1. in princ. & §. etsi quidem cum seqq. & pass. D. si cui plusquàm per leg. falcid.*

DEFINITIO II.

In re per filiumfamilias quæsita patri, potentius est ius potestatis quàm conuentionis facta inter filium & alium quam venditorem.

Filiusfamilias empturus fundum Cornelianum quem ego emere volebam promiserat cum se fundum postea quàm emisset mihi eodem subinde precio venditurum. Secuta emptione si pater intercedat, eúmque fundum sibi per filiumfamilias quæsitum velit, dubitari eleganter potest, vtrum conuentionis ius fortius esse debeat, an patriæ potestatis. Quidã putabant conuentionis ius potentius esse debere, postquã placuit ex omnibus contractibus filiumfam. vtiliter obligari, nec posse patri per filiumfamilias ita quicquam acquiri vt alia aut meliore condicione sit penes patrem quam futurum esset penes filiumfamilias si esset ille capax acquisitionis. 2 Ego contra putabam. Quo enim instanti filiusfamilias aliquid acquirit extra causã castrensis vel quasi castrensis peculii sic acquiritur per filium patri vt ne momento quidem temporis acquisitio in filiifamilias persona consistat. 3 Dominium autem patri quæsitum quomodo potest ab eo inuito discedere: 4 Aut cur cogatur filij conuentioni stare pater, qui ipse non contraxit? 5 Illud lanè facilius est vt in filiumfamilias qui promissa non impleat detur actio ad id omne quod interest, cùm sit vtiliter obligatus. 6 Sed tamen non malè adhuc quis dixerit excusandum filiumfamilias qui paternæ potestatis ius infringere nec possit nec debeat. 7 Nam & in omni promissione tametsi iurata semper exceptam intelligimus potestatem & autoritatem superioris. 8 Ita vt periurus dici nõn possit qui quod promisit præstare prohibetur ab eo cui parêre habeat necesse. 9 Planè mortuo quandocunque patre quasi cessante impedimento quod non tam obligationem filii, quàm obligationis executionem remorabatur, vtilem & efficacem fieri dicendum est actionem quæ viuo patre exerceri non poterat. 10 Sed neque patri permittendum est vt patriæ potestati ius in alterius fraudem exerceat si cum filiofamilias collusisse dolúmque participasse probetur. 11 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 21. sup. De pact.

1 *l. tam ex contractibus 57. D. de iudic. l. si quis cum filiofamilias 44 D. de pecul. l. si ex alio 9. C. hoc tit.*

2. *Arg. l. si habitatio 9 D. quand. dies legat. ced.*

3. *l. placet 79. D. de acquir. hered. l. 2. D. si quis à parent. manum. sit.*

4. *l. si ego 9. § si quis D de iur. dot.* vbi quod magis mirum est, hac eadem ratione Vlp. negat conuentionem factam cum defuncto posse effectum habere contra heredem.

5. Tractamus enim de conuentione per filiumfamilias emptorem facta non cum venditore [quo casu non posset pater venditionem diuidere, sed vel totam agnoscere deberet vel à tota abstinere *arg. l. vlt. C de pact. int. empt l. cùm quæritur 16. D. de adm. tut. l. si ita 39. in fin D de oper. lib. l. nã absurdũ 7. de bon. libert.*] sed cum tertio cui nulla nisi personalis actio ex eo pacto quæri potuit, nec illa tamen ex vendito quomodo *in l. qui fundum 75. De contr. empt. l. si sterilis 21. § si tibi D. de act. emp. l. 2. C. de pact. int. empt.*

6. *d. l. 57. De iudic.*

7. *l. 41. l. culpa caret 50. l. nullum 109. De reg. iur.*

8. *Cap. venientes* vbi *gl. f. de iureiur. l. vlt. D. qui satisd. cog. Bald. in l. vlt. § in computatione C. de iur. delib.*

9. *d. l. nullum crimen 109. De reg. iur.* Periurium enim nunquam est sine dolo vt nec aliud vllum delictum *l. 1. C. si aduers. vendit. l. 1 C. de reb. credit. & iureiur.* non videtur autem dolo facere qui parêre habet necesse *l. non videntur 187. §. qui iussu. De regul. iur.*

10. Ponimus enim filium hunc patri defuncto heredem extitisse, atque ita conuentioni suæ satisfacere posse, Alioqui non magis efficax erit actio contra filium mortuo patre quàm eo viuo, nisi vt condemnetur ad id quod actoris interesit; & ita demum si quæ aliunde bona habeat *d. l. si ex alio 9. C. hoc tit. l. si dubitet 10 §. filiusfamilias D. de fideiuss.*

11. Parum enim refert an dolo quid fecerit is qui contraxit alieno iuri subiectus, an verò is cui per alium acquiritur *l. 4. §. in hac exceptione 17. D. de doli mal. except.* Et semper dolus patris est vindicandus etiamsi contra filium ipsum admissus fuerit. *l. imperator 50. D. ad SC. Trebell. l. si superstite 5. C. de dolo.* quanto magis igitur si admissus sit contra tertium ? Denique malitiis & dolo nusquam indulgendum est *l. in fundo 38. D. de rei vindic.*

TIT. XX.

Ad S C. Maced. & de ratihab.

DEFINITIO I.

Ratihabitio non retrotrahitur quæ fit post præstitutum tempus, nec quæ in præiudicium tertij aut re non integra.

RATIHABITIO sicuti mandato comparatur, 1 ita eo tempore fieri debet quo fieri posset id ipsum quod ratum habetur. Alioqui sera est & inutilis, 2 At nec si congruo tempore facta sit, semper tamen vtilis est & efficax, nimirum si medio temporis

poris curriculo ius alteri quæsitũ proponatur. 3 Nec enim vnquam in præiudicium tertij retrotrahitur 4 propter medium inhabile, quod, vt nostri solent dicere, impedit coniunctionem extremorum, 5 tamque ne liber sit recursus. 6 *Ita Senatus* in causa D. de Montain-Jean & D. d'Iuonne 16. Cal. Iulij 88.

1. *l. si si pupilli 6. § item quæritur, de neget. gest. l. licet verum 56. D. de iudic. l. 1. § sed & quod alius 14. D. de vi & vi armat. l. verò procuratori 12. § fin. D. de solut. l. semper 60 l. hoc iure 152. § in mal. ... De reg. al. iur. ... C quod cum eo qui in alien. potest. l. vlt. C. hoc tit.*

2. *l penult. D. rat. rem haber. l. cum filiusfamilias 5. in fin. princip. D. quæ res ... benor. poss. ferebat.*

3. Glos. ... *cap. ratihabitione De regul. iur. in 6.* Afflict. *decis.* 315. *num.* 12. & alij quos refert Osasc *decis. Pedem.* 119. *n.* 25.

4. Nam alicuius potestate fit alterius tertij iure dicte quod nunquam fuerit dum est *l. 1. § vlt. l. qui balneam 9. § 1. vers. si medio l petitor 11. in princip. D. qui potior. in pign. hab.*

5. *l. si ego 9. § si res D. de iure dot.*

6. Itaque quod dici solet ratihabitionem reducere negotium ad illud tempus quo contractum fuit *d. l. 6. § item quæritur de neget. gest. l. donationes 25. ad fin. C. de donat. inter vir. & vxor.* non potest hoc casu locum habere cum res non est integra Tiraq. *De retract. gentil.* in verb. *intra annum* § 1. *glos.* 10 *nu.* 85. vbi multos citat, itemque Osasc *d. decis.* 119. *n.* 2. & seq. & 28.

DEFINITIO II.

Iudicium à falso procuratore in tuum non potest ratum haberi ad constituendum aduersarium in contumacia & dolo.

Inde fit vt si falsus procurator pro te contra me iudicio adfuerit, ego verò abfuerim, non possit pro te ferri sententia quamuis tu falsi procuratoris factum ratum habueris siue antè siue post sententiam: si non a tempore ratihabitionis secutæ ex integro fiam contumax. 1 De iudic. Defin 8.

1. Potest enim fieri vt ideo absuerim quia sciebam falsum procuratorem esse qui tuo nomine contra me agebat, & ideo non posse me ex ea causa fieri contumacem, sed ius meum durare *arg. l. si cui 3 § neu videtur D. quib. mod. pign. vel hyp. soluit.* Et sanè cùm procurator falsus est non solum iudicium esse non potest, sed neque dici controuersia *l. lis ... in princip.* 24 C *de procurat.* 1. *C. quib. res iudic. non noc. l. falsus* 21. *C. de furt.* Neque igitur contumacia vlla videri potest eius qui lite à falso procuratore instituta adesse noluit, cùm neque actor adfuerit aut per se aut per verum procuratorem *l. ad peremptorium* 68. *cum seqq. D. de iudic.* Itaque peremptorium edictum hoc casu necessariò circumducendum est *l. & post edictum 7. § 1. sed semel* verò circumductum adeòque quod in ea causa iure ve circumduci debuerit, restitui postea non debet ob superuenientem ratihabitionem in præiudicium eius cui nihil potest imputari. Contumax enim ille tantùm est cui potest imputari cur non sit nõ paruerit *l. contumacia* 53. *D. de re iudic.* Falsus autem procurator est qui vel nullum mandatum hab et, vel reuocatum, vel ab eo qui mandare ius non habuit Bal. *ad d. l. licet* 24 *C. de procur.*

DEFINITIO III.

Macedoniani exceptio datur contra creditorem ex mutuo etiamsi chirographum filij sigillo patris signatum sit. Et quid si contractus fuerit simulatus?

Macedoniani Senatusconsulti exceptio 1 non eo minùs prodesse debet filiofamilias ex causa mutui obligato, quòd sigillo patris exquisita per creditorem fraude chirographum filij obsignatum proponatur, 2 si non ex alis probationibus appareat consensum patris interuenisse. 3 At quid si filiusfamilias ex chirographo cõuentus neget sibi creditam pecuniam, dicatque mutui colorem quæsitum à creditrice muliere vt quasi tantò locupletior faciliùs illa chirographi exhibitione maritum impleuisse? Non ideirco melior erit condicio creditricis. Nã siue audiendus non sit filiusfamilias qui fraudis incudæ consiliũ se habuisse alleget, 4 sola superest causa mutui, quæ sicuti scripto probatur, ita Senatusconsulto improbatur, 5 siue audiendus, eique fides adhibenda sit, cessante Senatusconsulto subest causa simulationis, quæ impedit ne obligatio contrahatur. 6 Sunt enim hæc longè diuersa, captatum simulationis incundæ consilium vt faciliùs mulier creditrix nuberet, Et dotem sub mutui titulo constitutam esse. Quo sanè posteriore casu licèt non valeret constitutio viuo patre quoniam esset donatio, 7 quæ à filiofamilias fieri nunquam potest nec si liberam habeat peculij administrationẽ, 8 valeret tamenin præiudicium filij, maximè post mortem patris 9 accedente præsertim iureiurando. Obligatur namque filiusfamilias tam ex contractibus quàm ex delictis præterquàm ex mutuo & ex voto. 10 *Ita Senatus* in causa N. Claudij de la Balme & D. Iacobinæ de Mombel Comitis d'Antremont Cal. Febr. 1593.

1. Quæ exceptis certis casibus datur filiofam. ex causa mutui obligato *l. 1. & pass. hoc tit. D. & C.* item ex alis causis si in aus SC^{ti} facta sit *l. 3 § si autem l. 7 in princ. & § 1. & 2. D. eod.*

2. Textus est *in l. 1. C. de reb. alien non alien. non alien.* quamuis regulariter ex sigillo probetur aut saltem præsumatur consensus eius cuius sigillum est *l si ita stipulatus* 126. § *Chrysogonus* vbi DD. *de verb. oblig.* nisi appareat sigoasse quem quasi testem *l. si pater 6. C de fideiuss.* Vide text. *in l. si fideiussor* 26 § 1. ibi: *cùm atque consensu accommodauerit patri aut signo suo. D. de pignerib. l. Cattus Seius* 39. *D. de pignor. act.*

3. Patris enim consensu interueniente, Macedoniani exceptionem cessare certum est *l. item si ... alias l sed Iulianus 9. mandum & § penult. l. si autem* 12 *l. filium* 14. *D. hoc tit.* neque refert an interuenerit ab initio an ex postfacto *l. vlt. C. eod.* Sed & interuenisse patris consensus intelligitur si filiusfam. absente patre quasi ex eius mandato pecuniam acceperit, & ad patrem literas emiserit vt eam pecuniam solueret. Debet enim pater hoc casu si filij actum improbat continuò interponere testationem contrariæ voluntatis *l. filiusfamilias 17. D. eod.*

4. Non enim audiendus est allegans propriam turpitudinem nisi excipiendo aut replicando, inquit, aduersus participem turpitudinis Bart. *in l. insiurandum* 34. § *procurator. nu.* 5. *D. de iureiur.* Vide tamen *l. 4. § Marcellus* 13. *D. de doli except.*

5. *tot. hoc. tit. D. & C.*

6. Simulata enim semper pro infectis haberi debent *tot. tit. plus valer quod agit l. si ex pretio 6. C. si cert. pet.*

7. *l obligato* 82. *l. cuius* 33 *de reg. iur. l. donare* 29. *De donat.*

8. *l. filiusfamilias 7. eod l. contra* 28. § *si filius de pact. l. t. § 1. D. qua res pign oblig. poss.*

9. *d. l. si ex alio 9. C. quod cum eo.* Adde etiam fauorem dotis *l cùm in* 32. § *mulier D de donat. & ... inter ... l. vlt. C. ad Vellean* iunge *l si extraneus* 33. *D. de iur. dot.* Adde *l. cùm dominus* 19. § *vlt.* vbi Bart *de pecul. legat l. 3. l. constante* 21. vbi gloss. *C. de donat.* Idem Bart. *in l. 2. § fin. D. solut. matr.* Osasc. *decis* 94. *nam.* 7. 8. 20. & Crauet. *cons.* 195. *num.* 2.

10. *l. 4. ex contractibus* 57. *D. de iudic. iunct. l. 2. § 1. De pollicit.*

DEFINITIO IV.

Minor filiusfamilias qui se obligauit pro patre non potest restitui nec tanquam minor si maior factus debitum adprobauerit, neque tanquam filiusfamilias neque tanquam læsus si possit quandoque indemnitatem cõsequi ex bonis patris.

Filiusfamilias iussu patris se bonaque sua omnia præsentia & futura pro debito patris Titio creditori obligauerat, cùm eo tempore minor esset annis vigintiquinque. Posteà maior factus impetrauerat à Principe beneficium respirationis, vt vocant, & annalis ad soluendum dilationis. Mox restitutionem in integrum ex causa minoris ætatis, itemque metus reuerentialis & læsionis. 1 Placuit audiri eum non debere, quòd maior factus eiusmodi literarum impetratione debitum haud dubiè adprobasset. 2 At neque læsum se conqueri poterat ob id solum quòd se pro patre obligasset, cùm eam pecuniam in rem communem patris & filij versam esse appareret, 3 nec allegaretur adeò inopem esse patrem vt ex eius bonis indemnitas sperari non posset. 4 Neque enim prohibitum est filiofamilias vt se pro patre obliget, non magis quàm patri vt pro filio, sed hoc tantũ ne filius pro patre aut pater pro filio cõueniatur, scilicet si nõ se ipsius obligauit. 5 Multò minùs exceptio Macedoniani locũ habere poterat

in eo debito quod ex patris non modò voluntate sed etiam iussu contractum probabatur.6 *Ita Senatus* pro N. Iano Pensabin contra N. Godard 5. Cal. Iul. 1605.

1. *Ex not. in l. 1 §. quo onerande D. quar. rer. act. non dat.*

2. *Arg. l. ad solutionem 5. C. de re iudic.* Non enim dantur eæ literæ nisi debitoribus debitum fatentibus, vt diximus *in tit. De precib. Imp. offer.* ex Rebuff *in tract. De liter. dilat.*

3. *Arg. l. vir vxori 17. § si mulier & Titius D. ad SC. Velleian.*

4. Nec enim venit in diuisionem hereditatis aut in collationem id quod post mortem patris filius ex causa debiti habere intelligitur *l. pen. D. de collat. bonor.*

5. *l. 1. & tot. tit. C. ne fi. ius pro patr. l. si dubitet. 10. §. filius familiâs. D. de fideiussorib.*

6. *l. 2. & vlt. C. hoc tit. l. si tamen D. eod.*

TIT. XXI.

Ad SC. Velleian.

DEFINITIO I.

De Velleiani auxilio dando mulieri quæ cum filio vendidit rem filij tanquam correa venditionis.

MATER quæ neque filij curatrix erat, neque ius vllum in re filij habebat, eam rem vendiderat præsente filio simúlq; vendente quasi correa véditionis. Videbatur pro filio fideiussisse potiùs quàm proprio nomine contraxisse, quęsito in fraudem Senatusconsulti colore obligationis correorum.1 Nã quod nimis fortasse generaliter nostris placet, quoties duo correi constituuntur in re & negotio ad alterutrum duntaxat pertinente pro intercessore habendum eum ad quem res nullomodo pertinet, 2 hoc saltem casu admittendum est propter iustam suspicionem fraudis Senatusconsulto factæ cui non aliter occurri potest. 3 Illud multò faciliùs admitti debet, In dubio præsumendum nihil ex emptionis precio ad mulierem peruenisse videri ad quam negotium non spectabat: 4 quod & in cæteris correis debendi generale est, 5 quamuis si iuris rationi plus quàm nostrorum traditionibus tribuas, nihilominus refert ad quem ex correis debendi pecunia peruenerit, 6 quippe quorum obligationi nihil tam sit contrarium quàm vt alius pro alio fideiussisse aliterve intercessisse existimetur. 7 Ergo in proposita specie iuuabitur mulier exceptione Velleiani acsi pro filio fideiussisset, 8 nec ipsa tantùm si conueniatur sed & heres eius, 9 præterquàm si filius ille sit cum quo vendidit. Hic enim qua fronte auxilium Senatusconsulti ex persona matris implorabit, qui ex propria tenetur de euictione? 10 nam nec mulier Senatusconsulto iuuari posset si filio qui principalis venditor fuit heres extitisset, 11 nisi is filius fuit cui ex causa minoris ætatis aut læsionis indulgeri restitutio debuerit. 12 *Ita Senatus* pro N. Francisco Denariè contra Bartholomæã de Vallon. 8. Id. Aug. 1588. Iunge Defin. 1. De cont. empt.

1. *Vt & in l. vir vxori 17. §. mulier & Titius D. hoc tit.* Sicut enim duo pluresve correi debendi fieri possunt, nõ tantùm verbis sed etiam cæteris contractibus veluti emptione, venditione, locatione, deposito, commodato, testamento *l. eandem 7. D. de duob. reis.* Ita & omnibus his modis potest fraus fieri Senatusconsulto Velleiano per speciem obligationis correorum.

2. Bart. *ad auth. si qua mulier C. hoc tit.* itémque *ad l. reos 11. D. de duob. reis* Crauet. qui alios quàm plures refert *cons. 91. num. 2.* contra quam tamen sententiam vide quæ scripsi *lib. 11. Coniectur. cap. 1.*

3. Fraudis enim suspicio subest quoties mulier siue pro alio siue cum alio contrahit & hoc casu debet esse creditor diligentior in quærendo in quã rem pecunia impendatur quàm si ab initio cum sola muliere contraheret *d. l. vir vxori 17. in fine primi respons. D. hoc tit. iunct. l. doli 19. §. vlt. D. de nouat.*

4. Crauet. *d. cons. 91. num. 2.*

5. *l. propter mutuam 4. C. de duob. reis.*

6. Vt scripsi *dict. cap. 1. lib. 11. Coniect.*

7. Nisi cùm id expressim actum est vt *in dict. l. reos 11. D. de duob. reis.*

8. Nam & pro alio intercedere potest mulier fundum vẽdendo siue suũ, siue alienũ vel maximè propter obligationem de euictione *l. vlt. § item si mulier D. hoc tit.* Aliud est si fundum suum sola ipsa vendiderit suo nomine quamuis postea precium soluerit creditori mariti *l. 4. C. eod.*

9. *l. mulierem 14. in fin. eod. hoc tit. C.* Sanè ius hypothecæ quod in ea re pro dote aut aliter habuit mulier eiusmodi venditione remisisse intelligitur, licet non quod ad cætera filij bona Boer. *quæst. 23 num. 9* Vide *Def. 24. sup. de probat.* Senatusconsultum enim Velleianum, quod improbat venditionem & obligationem, non similiter improbat pignoris liberationem *l. 1. D. quib. mod. pign. vel hypot. soluit.* iunct. *l. etsi pignus 18. D. quod in fraud. credit.*

10. *l. vendicantem 17. D. de euict. l. cum reus 14. D. de fideiuss.* secundum eam lectionem & interpretationem quam docuimus *libr. 1. Coniect. cap. 5.* Adde *l. etsi in. 10. D. de distract. pignor.*

11. *d. l. mulierem 14. vers. vnde si mater. C. hoc tit.*

12. Restitutionem enim in integrum quæ defuncto competiit ad heredem transmitti certum est *l. non solum 6. D. de in integr. rest. l. minor autem 18 §. vlt. cum l. seq. D. de minor. l. Pannonius 86. De acquir. hered.*

DEFINITIO II.

Non debet iudex autoritatem præstare mulieri volenti pro marito aut alio id facere per quod futurum sit vt dos periclitetur.

CVm vxor Titij multo ære alieno laborantis à Senatu peteret vt sibi liceret hypothecæ dotalis iura remittere quò faciliùs emptorem bona coniugis inuenirent, ita vt nihil sibi iuris superesset in eas res ex quarum precio mariti creditoribus licet posterioribus satisfactum esse constaret, non putauit Senatus id mulieri concedendum: 1 quę maritalibus aut minis aut delinimentis coacta non satis sibi caueret, 2 sed ex iuris ratione omnia æstimanda, quæ non aliter renunciationes eiusmodi ratas habet quàm si alia supersint marito bona, ex quibus vxori quandocunque dotem repetenti satisfieri possit. 3 Alioqui vel emptores fidem Senatus secutos à Senatu decipi necesse esset, 4 vel Senatum ipsum litem suam facere, ac mulieri indemnitatem præstare 5 si à marito postcà seruare illa nõ posset dotẽ, quæ omnimodo ei salua esse debet. *Ita Senatus* in relationib. libellorum 3. Id. Decẽb. 1589.

1. Non enim nisi frustra id petebatur in eum casum quo alioqui Velleiano locus esse non potuisset, inique verò si contra Senatusconsulti autoritatem id cedere debuisset. At Senatus cauere debuit ne quid vel frustra vel inique decerneret, præsertim ne tanti Senatusconsulti quantum Velleianum est autoritas labefactaretur *arg. l. quidam 29. §. vlt. D. hoc tit. l. 5. §. vlt. D. de captiu. & postlim. l. imperatores 30. de reb. autor. iudic. possid. alias l. 15. De priuileg. credit.*

2. Sic nouercalia delinimenta dixit Caius *in l. 4. D. de inoff. testam.* vbi ait huiusmodi delinimentis & instigationibus iudicium corrumpi. Iunge *l. vlt. D. si quis aliq. test. prohib.*

3. Sic enim vulgò accipitur quod de hypothecarum remissione scribit Imp. *in l. iubemus 29. C. hoc tit.* quia non valent pacta per quæ fiat deterior conditio dotis *l. Aulicinus 7. D. de pact. dotal.* cùm intersit reipub. dotes integras mulieribus saluas esse *l. 1. D. solut. matrim. l. interest 18. De reb. autor. iudic. possid.*

4. Quod esset iniquum. Semper enim id agere quilibet magistratus debet ne beneficium suum cuiquam sit captiosum aut iniuriosum *l. Paulus notat 8. D. de prætor. stipul.* quod & ad ea beneficia pertinet quæ à Principibus conceduntur *l. 4. C. de emancip. liber. l. ex facto 43. De vulg. & pup. substit.* multò minùs ferendum est vt decipiatur qui fidem publicam secutus est *l. 2. & 3. C. de quadr. præscript.* Idque est quod dici solet fidem hastæ fiscalis facilè conuelli non debere *l. si hypothecas 8. C. de remiss. pignor.*

5. *Ex tit. De magistr. conuen.* quamuis titulus ille ad tutelas pertineat non ad dotes. Nec magistratus vnquam facere litem suam, sed tantùm pedaneos iudex *l. vlt. D. de extr. cognit. & tot. tit. C. de pedan. iudic. qui malè iudic.*

DEFINITIO III.

Mulier nō iuuatur Velleiano contra emptorem quem ipsa quæsiit, si neque mariti creditor ille sit neque ab eo subiectus, neque alia ratione color quæsitus sit in fraudem Senatusconsulti.

MVlier quæ maior annis vigintiquinque fundum suum vendidit, licèt ex precio pecuniam pro marito soluerit, tamen Senatusconsulti auxilium implorare non potest: 2 nec si aut cum marito ipso vendiderit, aut sola quidem, sed ea lege ab initio dicta vt mariti creditoribus emptor precium solueret. 3 Neque enim intercessio hæc videri debet, cùm mulier non obligetur, sed de re sua pro arbitrio constituat. Nā nec donanti nec alienanti nec soluenti mulieri Senatusconsultum succurrit aut noua Iustiniani constitutio, sed tantùm obligatæ & intercedēti. 4 Preterquàm si quid in fraudem legis à marito factum probetur, inducto per eum aut per eius creditorem emptore, aut malè persuasa muliere vt venderet, ad hoc duntaxat vt intercessioni color quæreretur. 5 Plane si creditor ipse mariti emptor proponatur, non obscura fraudis suspicio est, contra quam vix est vt probatio in contrarium admitti debeat. 6 Sed cessante fraudis suspicione nihil causæ est cur mulieri hoc solo quòd mulier est, subueniatur, 7 quæ iure communi vsa est. 8 *Ita Senatus* pro Iacobo Pic contra Peronetam Coruat 15. Cal Febr 1590.

1. Nam in muliere minore quæ læsa esset, restitutio in integrum locum habere posset *tot. tit. de minor. D. & De in integr. rest. minor. C.*
2. *l. Senatusconsultum 4. in fin. C. hoc tit.*
3. Dummodo illa ipsa quæsiuerit emptorem, non maritus aut creditor mariti *l. vlt. § item, si mulier* vbi glos. *D. hoc tit.*
4. *l. 4. eod tit. iunct. l. si pro aliquo 21. eod.*
5. Quoties enim colorem intercessioni quæsitum esse constat non potest valere quod in Senatuscōsulti fraudem factum est *l. quidam 19. in fin D. eod.* quæsitus autē color videtur si mariti vel alterius creditor fundum ipse emerit, aut emptorē quæsiuerit vt in *d. § item si mulier l. vlt hoc tit.* vt sequitur 10 Defin.
6. Glos. *in d. § item si mulier d. l. vlt.*
7. Non enim semper nec per omnia mulier habenda est loco minoris 25. anois circumscripti, vt passim ei subueniri oporteat *d. l. vlt. in princip.* vt intelligamus difficilius ei subueniri quàm minori. Quanquam nec minori semper succurritur sed causa cognita si vel aduersarii dolo vel inconsulta sua facilitate læsus proponatur *l. verum 11. § secundum l. quod si minor 24. § 1. D. de minor. l. nam postea quàm 9. § si minor D. de curator.*
8. Neque enim decipitur qui iure communi vtitur *l. nihil consensui 116. § 1. De regul. iur. l. vlt. C. de in integ. restit. minor. l. inter eos 32. § penult. D. de fideiuss. l. in pupillo 47. in fin. De solut.*

DEFINITIO IV.

Mulieri etiam ab alio deceptæ non subuenitur aduersus eum quem ipsa decipit.

ETiam cùm mulier maritalibus blandimentis decepta est vt pro marito intercederet, si eum qui contrahere nolebat induxerit vt vel pecuniam marito crederet, vel fundum dotalem emeret ex cuius precio creditoribus mariti satisfieri posset, frustra postmodum legis Iustinianeæ 1 aut Senatusconsulti auxilium implorat. 2 Certum enim est, deceptis duntaxat non etiam decipientibus mulieribus subueniri oportere. 3 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. De qua *in Auth si qua mulier C hoc tit.*
2. Dolus enim quo maritus ad eam circumueniendam vsus est, non facit quominùs ipsa quoque dolo versata sit in circumueniendo emptore, nec debet dolus mariti nocere emptori qui fuit ipse circumuentus, tantum abest vt dolo quid fecerit *l. 4. § item quæritur 20. D. de dol. mal. except.*
3. *l. 2. § sed ita demum l. si despiciendi 30. D. hoc tit.* Idémque in aliis obtinet, vt ei quæ dolo malo aliquid fecit numquam succurratur *l. cùm post mortem 43 § 1. vers præterea D de admin. tut. l. auxilium 37. § 1. D. de minor. l. 2. C si minor se maior. dixer.*

DEFINITIO V.

Qui mandante muliere vel minore soluit vero creditori mulieris vel minoris contra quem restitutio impetrari poterat, securus est.

QVi mandante muliere ei soluit bona fide apud quem mulier pro viro alióve contra Senatusconsultum intercesserat non idcirco Senatusconsulti exceptione repellendus est quasi & ipse contra Senatusconsultum fecerit. 1 Sufficit enim mulieris indemnitati hactenus consultum esse quòd aduersus primum creditorem saluum habet, non tantùm exceptionem sed etiam actionem rescisso contractu per in integrum restitutionem, 2 nisi malit aduersus eum agere pro quo intercesserat siue maritus ille sit, siue alius. 3 Nam & cùm quis creditori minoris soluit contra quem restitui minor in integrum poterat, si postmodùm restitui minor velit non aduersus eum qui soluit, sed in eum cui solutum est restitutionem impetrare debet. 4 Nec ad rem pertinebit quòd eo fortè tempore soluendo is esse desierit: cùm ab initio vtiliter solutum sit, nec curiosus esse debuerit in quam causam pecunia impenderetur, 5 is qui minoris fidē secutus est. 6 Atqui nemo dixerit mulieris meliorem quàm minoris causam esse debere. 7 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Alioqui nemo cum fœminis contrahet cùm ignorari possit quid actura sint aut quid antea egerint. Immo tunc Senatusconsulto locus est cùm creditor scit muliérque intercedere *l. si mulier 11. in fin. & l seq l bona fide 27. D. hoc tit.*
2. Mulier enim quæ contra Senatusconsultum intercessit habet condictionem aduersus eum cui soluit *l. quamuis 8. § interdum eod. tit.*
3. Nec enim auxilium vnum mulieri competens adimit ei ius commune ex quo datur fideiussori actio mandati contra eum pro quo fideiussit si mandatu intercessisset, aut saltem negotiorum gestorum si nihil mandatum fuerit *l. ex mandato 20. § 1. l. si fideiussor 29 & pass. D mādat.* Textus est *in l. pen. D hoc tit.*
4. Non enim potest videri malè rem minoris gessisse is qui soluit ei cui tunc reuera minor erat obligatus *arg. l. si mulier 31. C. de minor. l. dolo 19. vers. diuersum si iam*, in illis verbis: *quamuis adhuc possit restitui aduersus priorem creditorem D. de nouat.*
5. Initium enim spectandum est non euentus, tum etiam cùm de minoris restitutione tractatur *l. 3. § sin l. verum 11. § item non restituetur & seq. D. de minor.*
6. *d. l. dolo 19. in fin. De nouat.*
7. Est enim e contrario melior conditio minoris quàm mulieris *l. vlt. in princip. D. hoc tit.*

DEFINITIO VI.

Mulier iuuatur Velleiano contra suum fideiussorem etiamsi soluerit ille ita vt repetere non possit, quia poterat etiam ille eadem exceptione se tueri.

MVlieri quæ apud alienum creditorem intercesserat, & fideiussorem dederat competit exceptio Senatusconsulti non tantùm aduersus creditorem si ab eo conueniatur, sed etiam contra fideiussorem si fortè is creditori vel inuita vel inscia muliere soluerit, mox solutam pecuniam à muliere repetere velit. Duplex enim hic intercessio est, 1 & vtraque aduersus Senatusconsultum facta. 2 Ita fiet vt in damno fideiussor moretur, vtique si sic soluerit ne posset repetere. 3 Alioqui habebit condictionem indebiti, cum exceptione perpetua tutus fuerit, 4 nimirum exceptione Velleiani, quam constat non minùs mulieris fideiussoribus quàm ipsi mulieri competere. 5 Quæ ratio facit, vt tantò magis contra eum quoque mulieri subueniendum sit, cùm sibi imputare ille debeat cur vltrò soluerit creditori quem exceptione iusta, adeóque perpetua potuit summouere. 6 *Ita iudicatum* ex tempore 13. Cal. Iul. 1590.

1. Vt & in *l. quamuis 8 § si mulier apud Primum D hoc tit.* de cuius loci sententia & emendatione scripsimus *lib 18. Coniect. 1. cap. 2.* Adde *l. dolo 19. § diuersum est in muliere D de nouat.*
2. Omnes enim mulierum obligationes, quæ pro alieno debito factæ sint Senatus improbat *l. 2. § penult. D hoc tit.* Alio-

qui parum esset quòd iuuaretur mulier contra creditorem si non iuuaretur etiam contra suos fideiussores ne per medias eorum personas ipsi creditori soluere cogi videretur *l.5. D. de liber. legat.* qua de causa etiam fideiussoribus mulieris pro alio intercedentis per hoc Senatusconsultum subuenitur *l. si vxor 15. C. hoc tit. l. cum lex 46. de fideiuss.* Idémque est etiamsi fideiussor non pro muliere se obligauerit sed pro alio, ex mandato tamen mulieris *l. si fideiussores 6. l. si decipiendi 30 §. 1. D. eod.* Immo vel sola pignoris nedum fideiussoris datio facit intercessionem *d. l. quamuis 8. in princip. eod.*

3. Puta si prudens & sciens omiserit exceptionem quam sibi competere sciebat *Ex reg. l. cuius per errorem 53 De reg. iur.* iunct. *l. si fideiussor 29. §. non male D. mandat. l. si quis negotia 23. D. de negot. gest.*

4. *Ex reg. l. qui exceptionem 40. l. si non sortem 26. §. indebitum l. ex his omnibus 54. D. de condict. indeb. l. qui hominem 34. §. vlt. D. de solut.* Intelligenda tamen est hæc regula de exceptione quæ sit inducta fauore excipientis qualis est Velleiani, non de ea quæ odio creditoris qualis est Macedoniani. Illa enim non paris conditionem vt explicat Marcianus *d. l. exceptionem.* iunct. *l. sed si 9 § pen D. de SC. Maced.*

5. *d. l. si vxor 15 C. hoc tit.*

6. *d. l. si quis 23. D. de negot. gest. d. l. si fideiussor 20. in princip. & §. 1. D. mandat.*

DEFINITIO VII.

Mulier quæ sollicitauit & quæsiit creditorem non facilè iuuanda est Velleiano, etiamsi facta sit correa debendi cum marito.

CVm absente viro mulier creditorem sollicitasset vt sibi pecuniam crederet, ac creditor, mulieris nomen bona fide secutus esset, Placuit non esse illum Senatusconsulti Velleiani exceptione repellendum, siue pecuniam eodem marito absente mulier accepisset tum pro eo impendisset, 1 siue posteà simul cum viro contraxisset, ac vterque pecuniam sibi creditam esse in solidum professus esset. 2 nam siue dicas præsumi totam pecuniam ad virũ peruenisse, tanquam ad potẽtiorem, siue, quod verius est, ad quemlibet ipsorum pro æquis portionibus, 3 vix est vt non habeat decipiendi animum mulier quæ creditorem vrget vt obligationem tanquam idoneam admittat, tametsi sic faciat illa intercedendi animo. 4 Iam enim suprà diximus deceptis dumtaxat non decipientibus mulieribus subueniri oportere: 5 nec odiosam esse creditoris causam, nisi cùm apparet id eum scientem dolo malo egisse, vt mulier intercederet, 6 aut per calliditatem fecisse aut consensisse vt ex eius persona obligatio sumeret exordium. 7 Quandiu tamen de mulieris dolo non apparet, credendum est intercessionem mulieris licèt iusiurandũ accesserit, 8 contrà Senatusconsultum factam esse, 9 ob idque nec pendente lite condemnari mulier debet quæ paratum pro se habeat iuris communis auxilium, 10 nec rursus statim absolui cùm in eo sit vt condemnari debeat si quid ab eâ dolo malo factum probabitur. Itaque ante omnia de facti veritate inquirendum erit, & in aliud tẽpus differenda sententia. 11 Absolutionem tamen a iureiurando statim à muliere impetrari necesse est, ne obstet ei periuriũ propter quod in ipso litis primordio debeat cõdẽnari. 12 *Ita Senatus* in causa N. Marrat. Id. Decemb. 1590.

1. Nam qui bona fide personam mulieris in contrahendo secutus est, ob ea quæ inter virum & vxorem accepta pecunia gesta sunt exceptione Senatusconsulti non submouetur *l. bona fide 27. in princip. D. hoc tit.* Alioquin nemo cum fœminis contrahet ne quidem bona fide cùm ignorari possit quid postea sint actura *l. si mulier 11. eod.* iunct. *l. aut prætor 7. alias l. etsi sine §. quæsitum in fin. D. de minor.*

2. Quo casu facti essent vir & vxor duo rei debendi vt & in *l. vir vxori 17 §. vlt. D. hoc tit.*

3. Secundum ea quæ scripsimus *Defin. 1. sup. hoc tit* DD. *ad §. transgrediamur l. si cum dotem 22. D. solut. matr.*

4. Animus enim ille latet, nec imputari potest ei qui cum muliere contrahit cur nesciuerit quo animo accederet illa ad contrahendum *d. l. si mulier 11. & d. l. bona fide 27. D. hoc tit.* Immo vt sit locus Senatusconsulto necesse est quod creditor sciat eam intercedere *l. immo 11. & l. 4. eod. tit.*

5. *l. 2. §. sed ita demum l. si mulier 23. l. si decipiendi 30. in princ.* *D. hoc tit. l. fœminis 18. C. eod. l. in eo 110. §. vlt. De regul. iur.* vbi procul dubio legendum est *defraudantur* non vt vulgò *defendantur* quod monuimus alio loco.

6. *d. l. immo 12. D. hoc tit.* cum aliis supra citat. iunct. *l. vir vxori 17 in princip. eod.*

7. *Vt in l. quamuis 8. § si cùm essem penult. l. Seia 28. §. 1. D. hoc tit. l. cùm ad eas 19. C. eod.*

8. Qua enim facilitate mulier intercedit, eadem & iurat, nihilque esset facilius, quàm huiusmodi commento interponendi iurisiurandi fraudem facere Senatusconsulto, quæ tamen ne vlla fieri possit, summoperè cauendum est *l. quisquam 29. §. vlt. D. hoc tit.* Solet etiam iusiurandum sequi naturam & regulas contractus in quo interponitur *l. vlt. C. de non numer. pecun.*

9. Qui enim dolum allegat eum probare semper debet *l. quoties 18. §. qui dolo D. de probat. l. dolum 6. C. de dolo.*

10. Quoties enim quis mulierem corream debendi cum marito accipit, suspectam habere debet intercessionem & ideo diligens & curiosus esse debet in faciendo vt probare quandoque possit in quam rem versa sit pecunia *d. l. vir vxori 17 in princ. & §. vlt. D. hoc tit.* quamuis alioqui creditor contrahens cum persona non suspecta non debeat esse curiosus *l. doli 19. in fin. D. de nouat.*

11. Vt faciendum semper est cùm facti quæstio est obscura. Ex facto enim ius oritur *vulg. l. si ex plagis 52. §. in cliuo D. ad leg. Aquil. l. vt responsum 11 C. de transact.*

12. Exceptio enim periurij semper obstat iure pontificio ei qui agit contra proprium iusiurandum quod seruari possit sine dispendio salutis æternæ *cap. debitores & pass. Extr. De iureiur.* Vide Tessaur. *Decis. Pedem. 232 & seq.*

DEFINITIO VIII.

Mulier quæ se pro marito egeno obligauit de pecunia in causam alimentorum familiæ conuersa non iuuatur Velleiano.

NOn eò minùs pro marito intercessisse mulier videtur quòd mutuam pecuniam acceperit ad seipsam communesque liberos exhibendos: 1 Cùm ea res ad onus mariti pertineat, 2 nisi probetur non habuisse maritum vnde se suosque aleret. Eo namque casu inhumanum certè sit fame perire mulierem, 3 nemine haud dubiè cum ea contracturo 4 si iusta constituatur vt ei non liceat se suáque obligare in causam adeo non solùm vtilem, sed etiã necessariam. 5 *Ita Senatus* in eadem causa. Et rursus in alia causa ex tempore tractata Cal. Iuniis 1591.

1. Fit enim hoc casu mulier pauperior pro marito, quod sufficit ad inducendum Velleianum *l. 3. l. si pro aliquo 21. D. hoc tit.*

2. Ad quem certum est pertinere omnia onera matrimonij *l. si filia 20. §. hoc amplius l. Pomponius 35. D. famil. ercisc.* iunct. *l. si maritus 56. eod. l. actione 61. §. vlt. D. pro socio 66.* ob eámque causam solet marito dos dari à muliere *l. dotis 3. D. de iur. dot. l. pro oneribus 20. C. eod.* Iunge *l. si quis pro vxore 21. D. de donat. int. vir. & vxor.*

3. Quis enim iudex propitiis auribus mulierem audiat volentem alii imputare cur eam cum liberis suis maritóq; fame perire passus non sit *arg. l. si extraneus 33. D. de iur. dot.* Nemo siquidem culpam alii obiicere potest in eo facto ex quo ipse lucrum senserit *l. cum in fundo 78. §. quod mulier a. eod.* Nec videtur mulier hoc casu facta pauperior *l. 13. l. 25. D hoc tit.*

4. Atqui ne id eueniat vel mulierum ipsarum interest maximè *l. aut prætor 7. alias l. etsi sine § quæsitum D. de minor.* alioqui quod in earum fauorem constitutum est in earundem odium retorqueretur contra *l. nulla 25. D. de legib. l. sancimus 7. C. ad SC. Trebell. 3 §. 1. in fin. C. de secund. nupt.*

5. Siquidem ex huiusmodi causis placet dotem posse solui mulieri adeóque filiæfamilias etiam constante matrimonio *l. manente 73. §. 1. D. de iur. dot. l. quamuis 20. D. solut. matrim.*

DEFINITIO IX.

Pecunia credita egenti marito & vxori simul, præsumitur tota ad virum peruenisse.

QVamquam non semper mulieri prohibitum est ne se cum marito obliget, sed ita si & pro marito & animo intercedendi obligari velit; 1 Præsumptio tamen est si egenti marito & vxori simul credita sit pecunia, totam videri eam ad maritum peruenisse, 2 ideóque videri mulierẽ intercedere siue in solidũ se obliget, 3 siue in viriles, 4 & con-

& consequenter [illegible] valet obligatio : 5 [illegible] proponas iuratam. Interueniente namque iureiurando sequimur ius pontificium, 6 & propter iurisiurandi autoritatem contractum valere admittimus, 7 non solùm hactenus vt necessaria sit absolutio propter metum periurij, 8 sed etiam vt restitutionem in integrum ex rescripto Principis ad rescindendum contractum impetrari sit necesse. 9 Proinde licet heredi mulieris quæ contraxit & iurauit non sit absolutio ne[illegible] quia iurisiurandi vinculum, quod ad incurrendam periurij pœnam attinet, personale est, 10 erit tamen beneficium restitutionis omnino necessarium vt contractus rescindatur. 11 *Ita iudicatum est* ex tempore Cal. Iun. 1591.

1. *l. 1 & tot. tit. D. & C. & Nouell. 134 vt nulli iudic. liceat habere loci seruat. cap. 8. De intercess. mulier.* vnde sumpta est *Auth. si qua mulier C. hoc tit.* Paul. Castr. *cons. 41. lib. 2.*
2. Boer. *quæst. 31.* V de *Def. 8 inf. De iur. dot.*
3. Tanquam correa debendi *vt in l. si vir vxori 17. §. mulier & Titius D. hoc tit.*
4. Quod euenit cum vir & vxor simul obligati reperiuntur simpliciter non tanquam correi debendi *l. reos 11 §. cùm tabulis D. de duob. reis* Iunge [illegible] *Anian. respondit ces. 43 de re iudic.*
5. Ex Iusti[illegible]ani con[illegible]itut[illegible] *eod. Aut. si qua mulier.* Hoc enim ille addidit ad Senatusconsultum Velleianum quod mulieri dabat in exceptionem duntaxat *l. 2. 4. & pass. C. eod.* Sic namque accepta sunt verba illa Senatusconsulti *ne in eas actio detur* vt non detur efficax sed per exceptionem elidatur *l. 2. § 1. l. 6. l. si mulier 16. l. si mulier 23. D. eo. iunct. l. 11. D. quar. rer. act. nõ det.* Ideo fortassis quod quæstio illa, An intercessio facta sit magis facti quàm iuris esse videatur possitq; fieri vt malis mulieri iure communi *l. pen. & l. vlt. § pen. eo.* Et sanè fuit æquissimum melioris conditionis esse mulierem quæ pro marito se obligauit quàm quæ pro alio vel hoc ipso quòd facilius est vt eam decipiat maritus quàm alius, vnde & iam olim ante Velleianum ita ius erat ne pro marito vxor posset intercedere *l. 2. in princip. D. eod.* Iung. *l. 4. in fin. eod.*
6. Iure namque ciuili certum est contractum initum contra leges non confirmari iuramento *l. non dubium 5. in fin. C. de legib.*
7. *Cap. cum contingat Extr. de iureiur. cap. 2. De pact. in 6.* *Contra gl. in d. auth.* [illegible] *qua mulier.*
8. Cùm possit iusiurandum hoc seruari citra dispendium salutis æternæ *cap. debitores & pass. eod. tit. De iureiur.*
9. Vt euenit quoties iusiurandum valet non tantùm ad inducendam exceptionem periurij sed etiam ad confirmandum contractum vt in *auth. sacramenta C. si aduer. vendit. iunct. l. 1. eod.*
10. N[illegible] *in d. cap. cùm contingat & pass. Extr. de iureiur.*
11. Quod [illegible] esset si iusiurandum non [illegible] vt contractus ipso iure [illegible] neret, vt in casu [illegible] Dec[illegible] *& vlt. post Alex. cons. 19 [illegible] lib. 1. & cons. 13 [illegible] vers. [illegible] lib.*

DEFINITIO X.

Mulieri succurrendum, etiamsi ab indotata et[illegible] ueru sed et absolu[illegible] tutio ne[illegible].

QVid tamen si ex ea obligatione mulier ob inopiam mariti fiat indotata. 1 Dubitari non potest quin hoc casu enormissima læsio interuenire videatur, 2 ex qua inferri solet probatio doli [illegible] ipsa interuenientis, [illegible] sus nostri dolo vt vocant ex proposito [illegible] 3 An igitur ea res faciet vt neque [illegible] quæ absolutio a iureiurando necessaria [illegible] qui ita potent illa potissimum ratione motu, qu[illegible] gatorium nõ sit iusiurandum quoties dolo vel vi vel metu extortum est, 4 sicut nec quod contra bonos mores præstitum. 5 Verùm longe alia ratio est doli ex proposito interuenientis, alia eius qui ex sola enormissimæ læsionis probatione inducitur: vt ex eo apparet quod post edictum Diui Emanuelis Philiberti 7 transactiones ex causa prioris doli rescinduntur, ex causa p[illegible] rioris non item: Itaque tutius fuerit & absolutionem in iudicio ecclesiastico, & restitutionem ex rescripto Principis impetrare. 8 Eoque passim iure Senatus noster vtitur *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Nullam enim actionem habere videtur qui eam habet quam debitoris eludit inopia *l. num. 11. 6. D. de dolo.*
2. Nec tantum læsa videtur mulier sed etiam respub. cuius interest saluas esse dotes *l. 1. solut. matr. l. interest 18. de reb. autor. iudic. possid.*
3. Ita nostri *ad l. si quis cùm aliter 30. de verb. oblig.* latè Decius post alios *cons. 180. num. 6. &* [illegible].
4. *l. cap. cum contingat & pass. de iureiur.* Alex. *cons. 196. num. 3. lib. 6.* Dec. post alios *cons. 332. ad fin.*
5. *Cap. non est obligatorium. de regul. iur.*
6. [illegible] olus enim personalis longè odiosior est, vt scripsi in *Decad. De error. pragmat.* plerisque locis.
7. De quo edicto scripsimus *Def. 10. sup. de transact.*
8. Vt & quoties dubitatur an contractus alioqui nullus iureiurando confirmatus sit vt apud Alex. & Decium locis citatis *Defin. praeced. num. vlt.*

DEFINITIO XI.

Si mulier indigeat restitutione contra intercessionem factam pro marito oneratur probatione quod maritus non sit soluendo. Secus si nulla egeat restitutione puta quia non iurauerit.

IMplorata verò à muliere eiúsve herede aduersus intercessionem, aut pignorum dotalium remissionem iuratam in integrum restitutione, ad eius onus pertinebit vt probet maritum illiúsve heredem si quis est aut hereditatem soluendo non esse: 1 non quasi possit ei obiici exceptio non factæ excussionis quæ creditoribus pignora persequentibus obiici solet, 2 cum quamdiu renunciatio rescissa non est negari nõn possit quin per eam extincta sit pignoris obligatio, 3 Sed vt hoc ipsum sciatur an ex parte mulieris interuenerit læsio quæ causam dare debeat restitutioni, non enim læsa videretur si ei aliunde satis cautum esse posset. 4 Quòd si iusiurandum nullum interuenerit sicuti nulla opus est restitutione, 5 Ita ex contrario probandi onus incumbet creditori qui pignoris remissione nititur: 6 quandoquidem non aliter lex patitur eam remissionem à muliere fieri quàm si appareat ex aliis mariti bonis indemnem eam seruari posse. 7 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 3. infr. De remiss. pignor.

1. Qui. n. restitutionem in integrũ petit cùm sit actor debet probare id quod est fundamentum restitutionis *l. nam postea quàm 9. § si minor D. de minor. potat. in l. 1. C si aduers. credit.*
2. *Auth. hoc si debitor C. de pignor.*
3. Pignoris enim remissio fauorabilis est & extra causam C. Velleiani *l. quamuis 8. in princ. D. hoc tit. l. 1. § 1 quib. mod. pign. [illegible]. solut. l. [illegible] 18. D quæ in fraud. credit.*
4. [illegible] eius [illegible] suum consequatus dum[illegible] idemque si in minorum e[illegible] *mandatu 23. D. de minor.*
5. Quia [illegible] ipso [illegible] non tenet *l. 1. C. de præd. minor. l. 3 C. si aduer. [illegible]* propter Iustiniani constitutionem *in d. auth. si qua mulier C. hoc tit.*
6. Semper enim probatio incumbit ei qui dicit non qui negat *l. 2. D. de probat.*
7. Not. *communiter ad l. iubemus 21. C. hoc tit.*

DEFINITIO XII.

Mulier non potest restitui aduersus creditorem ex cuius pecunia dimisit priorem creditorem apud quem etiam intercesserat, nisi prior etiam contractus rescindatur.

MVlier quæ pro filio intercesserat apud creditorem bonáque sua omnia obligauerat, 1 cùm in eo esset vt bonorum suorum & filij quæ ipsa pro dote habebat obligatorum distractionem pati cogeretur, 2 mutuam cum filio pecuniam acceperat ab alio apud quem vt & apud priorem creditorem ex posterioris pecunia dimissum intercesserat. 3 Cùm aduersus posteriorem hunc creditorem postulasset restitutionẽ ex rescripto Principis quasi Velleiano iuuari deberet, visum est non esse audiendam quòd quandiu de prioris creditoris iure nõ disputaretur, dubitari nõ posset quin ea pecunia in rẽ mulieris versa videretur.

tur: 4 Præsertim cùm posterior [illegible] creditor [illegible] iura & actiones ex cessione nactus [illegible] iure [illegible] cum eius successisset. 5 Quod si instituto [illegible] pignoris initio [illegible] alia qua causa fuit propter quam [illegible] succurri oporteret, debuerat illa aduersus priorem creditorem restitutionem petere non contra posteriorem, 7 cui nihil imputari potest, & ex cuius pecunia prior dimissus fuit. *Ita Senatus* pro Francisco Bernard mercatore Lugdunensi côtra Antoniam Rauot 12. Cal. April. [illegible]

1. In quo duplex erat intercessio, nam & pignoris datio facit intercessionem *l. quamuis* §. *D. [illegible]*

2. Nec enim pignorum [illegible] distractionem impedire debitor potest siue proprio nomine sit debitor siue alieno *l. 1 & 2. C. debit. vendit. pi. [illegible] non poss.*

3. Itaque certum [illegible] utroque contractu factam esse à muliere intercessionem pro filio [illegible] *d. l. quamuis* 8 §. *si mulier. apud Primum D. hoc tit. & in [illegible] 19. §. [illegible] est in muliere D. de nouat.*

4. Huius rationis pondus totum in eo consistit quod intercessio à muliere facta [illegible] contra Velleianum [illegible] valet, si sit confirmata [illegible] [illegible] necessaria eo casu non [illegible] [illegible] restitutio in integrum, vt [illegible] simus *Defin.* [illegible] non impetrata restitutione [illegible] est pecunia [illegible] [illegible] mulieris [illegible] esse ex [illegible] *aliquando 13. l. si pro aliquo 24. D.* [illegible] *36. de [illegible]*

5. Quomodo [illegible] potest succedere [illegible] ex pecunia sua priorem creditorem dimittit si [illegible] expressè conuenerit *l. 1. & tot. tit. C. de his qui in [illegible] 19. credit. [illegible] mulier 19. D. qui potior in pign. hab.*

6. Q [illegible] contractibus *l. si tantum 11. D. de SC. Maced. l. si procuratio [illegible] D. mandat.* maxime in restitutionibus *l. 3 § sem. verum 11 §. [illegible] non restituetur. D. de minor.*

7. Aut saltem contra vtrumque simul quod [illegible] fuisset *l. ex causa 13. in fine princip. D. eod. tit. de minor.* [illegible] currente vtriusque iure in personam posterioris creditoris propter factam ei à priore cessionem.

8. Qui enim creditores ex aliena pecunia [illegible] pecuniam [illegible] adhuc penes se habere intelligitur [illegible] non absumitur quod in corpore patrimonij retinetur. *Idem seruandum* [illegible] *De legat.* Erit verò tantò æquius [illegible] hoc si punas priorem creditorem [illegible] fuisse [illegible] Habet enim mulier conditionem *l. 8. § [illegible] D. hoc tit.*

DEFINITIO XIII.

Cum quæritur an valeat remissio pignorum dotalium [illegible] *inspiciendum est tempus restituendæ dotis. Probandi tamen* [illegible] *præstitit* [illegible]

MVlieri quidem commodo [illegible] licet remittere ius pignoris sibi [illegible] in certis bonis mariti dummodo [illegible] vnde mulieris indemnitati possit [illegible] Sed si post eam pignoris remissionem maritus [illegible] fuerit facultatibus, ita vt eo tempore quo de dotis restitutione agitur satisfieri mulieri non possit, humanius est [illegible] ab initio inutilis fuisse intelligatur, [illegible] per quam deterior facta sit dotis conditio aduersus iuris [illegible] regulas, quæ omnes huiusmodi [illegible] pactiones, 3 sed eas præcipuè quæ [illegible] constante matrimonio, [illegible] alioqui mulieris inconsulta facilitas, [illegible] dotis [illegible] sed quid si contendatur an eo tempore mariti bona [illegible] soluendo, vxore negante, creditore verò affirmante? 4 Incumbit onus probandi mulieri [illegible] creditor [illegible] cuius fauorem renunciatum est iuri hypothecæ, fundatam habet intentionem, 6 cum non teneatur nisi in [illegible] & ita [illegible] si mulier ex restitutione [illegible] læsa [illegible] vero si mulier cum iureiurando renunciauerit [illegible] necessaria sit in integrum restitutio, quemadmodum suprà [illegible] plenius. 8 Nam pendente iudicio restitutionis [illegible] factum tenere necesse est. Quid si mulier vt [illegible] probet mariti bona soluendo non esse, paratam se [illegible] omnibus cedere recepta dote: non erit sufficiens probatio, cùm fieri possit [illegible] vt longè pretiosiora sint bona, nec tamen creditor in [illegible] possit succedere, quod dotis debitæ numerationem non habeat in [illegible] *Ita Senatus in* [illegible] *D.* [illegible] *de* [illegible] *C* [illegible] *Domina de* Charrin [illegible] Non. Iul. [illegible]

1. *l. iubemus* [illegible] *C.* [illegible] *de empt. & vendit.* Bo [illegible] *quæst.* [illegible] depositi [illegible] certam esse [illegible] mariti bona [illegible] pro [illegible] mulieris potest [illegible] in integrum restitutione.

2. *Afflict. decis. Neapol.* [illegible]

3. Per [illegible] deterior conditio dotis. Melior enim fieri potest deterior non potest *l. Attil. cum* [illegible] *D. de pact. dot.* nisi in eum casum quo [illegible] morte [illegible] solutum matrimonium *l. [illegible]* [illegible] culpa mulieris facti *l. 6.* [illegible] *de dot. præleg.* [illegible] *de pact.* [illegible]

4. Quo tempore [illegible] sunt omnes contractus inter coniuges per quos contractus fiat vnus ex [illegible] pauperior, & alter locupletior *l. 5 §. concessa l.* [illegible] *quo 18. [illegible] de donat. int. vir. & uxor tum l.* [illegible] *non* [illegible]

5. Quam mulieri [illegible] & integram conseruari non tantùm mulieris [illegible] *l.* [illegible] *D. solut. matr.* [illegible] *18* [illegible]

6. Et quidem ex tote [illegible] cùm huiusmodi renunciatio expressè [illegible] *subiecimus.*

7. Hæc [illegible] & inter [illegible] ad [illegible] vul[illegible] nostris *ad* [illegible] *subiecimus.*

8. [illegible] *sup. hoc tit.*

9. *Cap.* [illegible] *Extr. de in integr. restit. notat* [illegible] *C. restit. in integ. postul.*

10. Probatio enim [illegible] necessaria [illegible] *de p* [illegible]

11. Non [illegible] cùm numera [illegible] *in princ. D. de fideiuss.*

DEFINITIO XIV.

Cessat Velleianum [illegible] *promiss* [illegible] *alioquin vx* [illegible]

INtercessionem mulieris pro dote factam non pertinere ad Senatusconsultum Velleianum indubitati iuris est, non solum si mulier [illegible] iuris & arbitrij proponatur, sed & si nupta, quæ [illegible] maritali adactam se dicat vt de suo dotem promitteret, quam dotare maritus debuit [illegible] prætextu maritalis reuerentiæ 4 decipi cum [illegible] non alie[illegible] forsitan vxorem fuerat ducturus, [illegible] probentur aut verbera: 6 quo [illegible] casu æquius esset succurri mulieri, quàm marito [illegible] 7 Nuptiarum enim quod per vim [illegible] gestum est ratio haberi debet. Sed si contra [illegible] matrimonio, pro dote quam alius dare debuit mulier se obligauerit [illegible] constante matrimonio dotem & augeri & constitui, Velleiano tamen locum esse [illegible] nec tantus esse debeat fauor dotis quæ contracto matrimonio causam non dederit, nec dicere possit maritus se deceptum, qui antequam [illegible] quicquam promitteret [illegible] vxorem. *Ita Senatus* in [illegible] la Domina de Charrin [illegible] Dominæ de la C[illegible] prid. Non. Iul. [illegible]

1. *arg. l.* [illegible] *dotat.* [illegible] *C. hoc tit.* [illegible] notat [illegible] quibus [illegible] Velleianum [illegible] Velleiano [illegible] *D.* [illegible] intercessione [illegible] *aliquando* [illegible] secundò cauere post elapsum [illegible] *cod.* si denique alium [illegible] ceperit *l. si* [illegible] *8. sed* Quibus [illegible] intercessit [illegible] aut si cum [illegible] intercessisset postea pecuniam in rem [illegible] verterit *l. aliquando 11. eod.*

2. Id est quæ nec filiafamilias nec nupta sit.

3. Puta si [illegible] communi [illegible] *utrumque cogitur C. de dot. promiss.* [illegible] *neque mater 14. C. [illegible] dot.*

4. Tametsi [illegible] reuerentialis [illegible] ad excludendum [illegible] *da.* [illegible] Bart. & [illegible] *D.* [illegible] *non dat* [illegible] *D.* [illegible] § 1 vbi Bald. *quod fal.* [illegible]

5. *l. si donationis 9. § 1 D. de condict. caus. dat. l.* [illegible] *in fin. D. de iur. dot. l. 3. § penult. D. de doli exc.*

6. *l. ad*

6. *l. a* [illegible] Bart. C. [illegible] *qua* [illegible] *caus.* [illegible] Obser[illegible] pr[illegible] probari [illegible] Meliu[illegible] rie ex actu vllo [illegible] eadem causa [illegible] matrimonium. Dec[illegible] *num.* 1. *& 12 post* Bart *ad* [illegible] *D de* [illegible] *caus.*

7. Ign[illegible]antia [illegible] et alteret esse captiosa *l. q*[illegible] *6 §* [illegible] *qua in fraud. credit.* [illegible] *de dona* [illegible] *temp.* [illegible]

8. *l.* [illegible] *mul. er 2* [illegible] *quod met. caus.*

9. *l. vlt. C. de donat. ant. nupt.* [illegible] *l. pen. eod. §. aliud quoque* Nouell. *97. de aqual. dot.*

10. Fauor enim dotium æstimatur ex fauore matrimoniorum contrahen[illegible] *l.* [illegible] *de ret. nupt.* [illegible] *solut. matr.*

11. D[illegible] dolus aliunde [illegible] *l. 4. in princ. De dol.* [illegible] *except.*

DEFINITIO XV.

De [illegible] *testis.*

IN[illegible] consenti[illegible] vt res sibi [illegible] pro dote vel alio non [illegible] obligata [illegible] aut vendatur, aut donetur, [illegible] vt non nisi quod ad eum per[illegible] fauore facta [illegible] est, sibi præiudicet, [illegible] quemlibet poss[illegible] perinde hypothecariam [illegible] ac si ius hypothecæ nunquam [illegible] Sic enim placuit Iustiniano, 3 vt nec ad [illegible] nec ad alias res a [illegible] de quib. nominatim actum est [illegible] extendatur: quod in cæteris creditoribus hypothecariis [illegible] remittentibus diuersum est. Sed illud multo singularius & mirabilius est, si verum [illegible] quod nostris placet, hoc etiam speciali iure 4 [illegible] nisi non expresse [illegible] ius hypothecæ non videtur ex eo solo tacite remisisse quod pignus alteri obligari [illegible] in alium transferri consen[illegible], sed potius [illegible], vt proinde iuuanda sit Velleiano. Sic enim illi ex eo moti quod Africanus quodam loco 5 scripsit, si mulier [illegible] sibi [illegible] dotis nomine obligatá, & creditor curasset ei pecuniam dotis solui, quo idem pignus acciperet, & cum mulieri etiam pecunia credita deberetur, si post [illegible] creditor aduersus [illegible] Seruiana agentem exciperet, si non voluntate eius pignus datum esset, repl[illegible] Senatusconsult[illegible] futuram ita demum si scilicet etiam [illegible] pecuniam cred[illegible]. Sed ego di[illegible] longè aliam illius loci rationem esse [illegible]. Nam videlicet quòd cùm mulie[illegible] pignus remitte[illegible] dos tantum soluta esset, non etiam pecunia quam illa crediderat, & cuius quoque nomine eadem [illegible] pigno[illegible] teneb[illegible]tur, id [illegible] videretur [illegible] illius dotis nomine pignoris [illegible] tam ex hac causa personalem obligatio[illegible] rò pecunia credita pignus qu[illegible] vt in eo nouus creditor mulier præ[illegible] quæ conuentionis species siue in muliere, siue inter alias quascunque personas, cùm neque pignoris remissio sit, neque redditio, neque donatio, [illegible] sanè intercessio est: quæ vtique esset remissio, si propter nullam specialem huius vel illius d[illegible] causam remitterem pignus proponeretur. Itaque non est hac parte [illegible] putanda mulier à cæteris personis, [illegible] remissio pignoris quæ sit generaliter absque quæ causam habeat huius tamen actus operatur vltra agentis intentionem, [illegible] in vulgari nostrorum brocardico. *Ita tractatum est* in eadem [illegible] 2.

1. *in l. iubemus* [illegible] *hoc tit.*
2. Boer. *que.* [illegible] *num. 9. ad* [illegible] *post* Guid. Pap. *cons. 156* [illegible] *cap. in quadam* [illegible]
3. [illegible] simplicit[illegible] remi[illegible] quod ad omnes res & p[illegible] *si* [illegible] *§ 1. l. Paulus respondit 12* [illegible] *qui* [illegible] *pign. vel hypoth. soluit.*
4. Ius [illegible] contrarium [illegible] pignoris vinculum sol[illegible] quod ex eo solo quòd quis consentiat [illegible] *l.* [illegible] *7. l. sicut 8. §. non videtur* [illegible] *9. in fin.* [illegible] *pign. vel hypoth. so[illegible] d. l. Paulus 12. in princip. eod.*

5. [illegible] locus est in [illegible] vxori [illegible] §. [illegible] *D. hoc tit.*

6. Non enim remissum [illegible] quod non simpliciter remissum est, [illegible] & consequenter remissæ aut potius extinctæ obl[illegible] personalis quæ vna tantum erat ex [illegible]ibus.

7. Non enim [illegible] pignus quod pro alio debito remanet obligatum [illegible] *pecun.* [illegible] *poss.*

8. Nam [illegible] plena [illegible] *quib. mod. pign.* [illegible] *18. qua in fraud. credit.* [illegible] *prime.* [illegible]

9. [illegible] *non omnis* [illegible] *de reb. cred.* [illegible]

DEFINITIO XVI.

Mulier non iuuatur Velleiano, si se obligauerit pro marito liberando qui in carceres detrusus erat ex causa delicti, Secus si ex causa æris alieni.

CVm maritus ex causa delicti carceribus mancipatus liberationem ex SC. obtinuisset, sub onere tamen præstandæ satisdationis, nec fideiussorem præ inopia inueniret ad præscriptam vsque pœnæ quantitatem, Lacepta vxore quæ paratam se diceret fideiubere, quæsitum est, An admittenda esset ad fideiussionem, An verò repellenda tanquam minus idonea propter exceptionem Senatusconsulti Velleiani: Placuit admittendam esse, cessaréque hoc casu Senatusconsultum propterea quod honestum sit desiderium [illegible] vitam [illegible] a carceribus quam a pœnæ corpor[illegible] infamiæ periculo eximere volentis. 4 Aliud [illegible] dum fore, si ex causa ciuili & pro debito maritus in carceres detrusus proponeretur. 5 Et diuersitatis ratio est quia pro ciuili debito vit captiuus pote[illegible] bonis cede[illegible], atque ita consequi liberationem, 6 non item cùm ex causa delicti. 7 Item quoniam aliter po[illegible] fraus fieret Senatusconsulto, 8 Eo scilicet duntaxat acto per creditorem vt in carceres maritus conijce[illegible], itatimque mulier nimio mariti amore victa se spoliaret. 9 At non similiter verendum est ne maritus delictum patrare velit, & carceris incommoda subire vt vxori fraudem faciat. 10 Qua ratione [illegible] poterit ne[illegible] qui obiiciunt minùs fauorabilem esse [illegible] [illegible] qui ex delicto quàm qui ex ciu[illegible] [illegible] carceres detrusus est. Quod licèt verè dicatur, [illegible] a ratione concedendæ vel denegandæ exceptionis quæ ex Velleiano com[illegible] [illegible] est. 11 *Ita Senatus* pro Claudio Raboton [illegible] Bullon[illegible] Cal. Mart. 1593. & rursus p[illegible] Chappelle 16. Cal. Sept. [illegible] pro Bartho[illegible] Dupont Pn'd. Cal. [illegible] [illegible] que [illegible] de Plantens contra Ioan[illegible] R[illegible] C. [illegible] Ma[illegible] 4.

1. N[illegible] enim [illegible] fideiussorem *l. post-* [illegible] *nam caueat. l. omnes 11. § præterea* [illegible] *& cleri. Nouell.* [illegible] *de dep.* [illegible] *& denunciat. inquit.* [illegible]
2. [illegible] verba senatusconsulti Velleiani q[illegible] proh[illegible] mulier pro alio præsertim pro marito obligari & ad [illegible] debiti causam omnémque obligationis speciem pertinentia, nec magis permitti ut mulier maritum suum qu[illegible] defend[illegible] *& § pen & vlt. D hoc tit.* Sunt [illegible] verba constitutionis Iustinianæ *in Auth. si qua mulier C. eod.* Itaque vbi lex non distinguit nec a nobis distinguendum videbatur *vulg. l. de pretio 8 D. de pub.* [illegible]
3. [illegible] enim q[illegible] non h[illegible] in ære luere debet in honore, aut si id non sufficiat vel fieri non possit debet luere in corpore *l. vlt D de* [illegible] *§. solent de offi. praf. vrb. l. si quis* [illegible] *15 D. de iniur.* [illegible] *§. vlt D. de pæn.*
4. Nam ex hac causa [illegible] in do[illegible] potest adeóque constante matrimonio *l.* [illegible] *D. de iur. dot. l. quamuis 26. cum* [illegible] *D solut. matrim.*
5. Sic [illegible] intel[illegible]endum quod in constitutionum iudicatum [illegible] *l. 1* Papon. *lib. 12 Arest. tit. 9. §. 8*
6. *l. 1 & tot. tit. C. qui bon. ced. poss.*
7. Vt constat ex [illegible] citatis num. 3.
8. Irrita verò esse debent omnia quæ in fraudem senatusconsulti excogitata videri possunt *l. quidam 29 §. vlt D. hoc tit.*

cauédúmq. summopere est ne his fraudibus via aperiatur *arg. l. non dubium 5. C. de legib. l. 4. C. de excus. tutor.*

9. Cuius etiam periculi metu diximus prohibitas esse inter virum & vxorem donationes ne ob mutuum amorem se inuicem bonis suis spolient *l. 1. D. de donat. int. vir. & vxor.*

10. Aliam enim pœnam timere deberet quàm carceris qui nec ad pœnam dari solet sed ad custodiam *l. aut damnum 8. §. solent D. de pœn.* Nisi in casu *l. 3. D. de custod. & exhib. reor.* Adeo vt nec vnquam permittatur carceris perpetui pœna *l. 6. C. eod. l. iam incredibile 6. C. de pœn.*

11. Nemo enim debet melioris esse condicionis ob id quod deliquerit *l. Papinianus 20. l. auxilium 37. in fin. D. de minor. l. non fraudantur 134. § 1. de reg. iur.*

12. Quomodo tamen olim Vlpianus contra Papinianum hic disputauit *in d. l. Papinianus.* Non enim hic quæritur quid mariti delicto sed quid iusto vxoris dolori indulgendum sit.

DEFINITIO XVII.

Non iuuatur Velleiano mulier quæ ad eludendam executionem quæ fiebat contra maritum & vt executori illuderet, obligauit se pro marito.

CApris in executione iudicati aduersus maritum cõdemnatum pignoribus [1] cùm in eo esset creditor vt pignora ex debitoris domo in forum deportari iuberet, [2] mulier depositariam se constituerat, & promiserat se quotiescunque petitum esset aut pignora illa exhibituram aut quanti creditoris interforet soluturam. [3] Si posteà ex eiusmodi promissione conueniatur [4] non est iuuanda exceptione Velleiani Senatusconsulti, eo prætextu quasi se pro marito obligauerit. [5] Fere enim est vt in dolo sit quæ oblata depositi restituendi fide [6] iudicati executionem impedierit, si posteà susceptam obligationem in creditoris fraudem damnúmque irritam facere velit. [7] Iã autem sæpius diximus, deceptis tantum non etiam decipientibus mulieribus Senatusconsulto subueniri. [8] Nec aliud erit si probet mulier non rei traditione sed sola cõfessione depositum contractum fuisse. [9] Nihil enim refert, quod ad contrahendam depositi obligationem attinet, cùm non nisi per mulierem steterit quominùs deposi[illegible]te ipsa contraheretur. [10] Tantóque magis hoc ipso teneri debet quòd non acceperit, quantò hæc eo [illegible]dentius ius dicentis & iudicatum exequi mandan[illegible] [illegible]ti illudere eam voluisse. [11] *Ita Senatus* ex tempore in publico auditorio Prid. Id. Febr. 1594.

1. Vt fieri solet iure ordinario *l. a Diuo Pio 15. D. de re iudic. & tot. tit. C. si in caus. iudic. pign. capt. sit.*

2. Pignorum enim capionem sequitur distractio supradictis legib. Inutile namque esset pignus quod vendi non posset *l. 4. D. de pignor. act. & tot. tit. de distract. pignor. D. & C.*

3. Atque ita videbatur intercessisse pro marito, cum is non solum debitor esset, verum etiam condemnatus. Sed non est ista intercessio vt sequitur *in Definit.*

4. Scilicet alternatiuè vt vel pignora exhibeat vt vendi possint vel pecuniam pro qua capta fuerint, soluat.

5. Non tam enim pro marito videtur se obligasse quàm pro se ipsa in eum scilicet casum quo non exhiberet pignora quæ penes se deposita fuisse dixisset. Itaque sufficere ei debet quod possit exhibendo pignora effugere condemnationem. Siquidem in alternatiuis electio est debitoris *l. plerumque 10 §. vlt. D. de iur. dot. cum similib.*

6. *Arg. l. is qui se obtulit 25. D. de rei vindic. l. 4. D. de re iudic. l. Plautius 61. D. de procur.*

7. Licèt enim ab initio nihil dolo malo fecerit, nunc tamẽ facit cùm neque depositum reddere vult neque soluere *arg. l. 2. §. circa de dol. except.* Rebus scilicet amplius non integris *arg. l. si quis 8. de iur. delib. l. mancipiorum 6. in fin. D. de opt. legat. l. vlt. C. de repud. hered.*

8. *l. 2. §. sed ita demum l. si decipiendi 30 D. tot. tit.*

9. Etsi enim depositum non nisi re solet contrahi *l. 1. §. is quoque apud quem de oblig. & action.* aliquando tamen contrahitur confessione rei acceptæ quod vulgo interpretes vocant depositum irregulare & ciuile, sicut & mutuum ciuile de quo DD. *in l. 3. D. de reb. credit.* Fit enim plerumque vt celeritate coniungendarum inter se actionum vna occultetur *l. singularis 18. eod. tit. l. 3. § pen. de donat. int. vir. & vxor.* Nec dubitandum est quin possit depositum probari ex confessione facta inter easdem partes licet non contrahi *l. Publia 26. §. 1. D. depos.*

10. Cùm reuera contractum esset pignus iudiciale, quod vtique tutius capi & distrahi potest etiamsi iam semel fuerit distractum si pecunia non fuerit soluta *d. l. a Diuo Pio 15. §. si post addictum in fin. de re iudic.*

11. Atque ita apparitorem & eum cuius nomine fiebat executio decepisse [illegible] *l. mulier 23.* [illegible] *hoc tit.* iunct. *dict. l. Plautius 61. de procurat.* Publicè namque interest non impediri executionem rerum iudicatarum per quam scilicet rei iudicatæ vigor ad effectum adducitur *l. pen. C. de exec. rei iudic. l. si rue 65 §. cùm prætor D. ad* [illegible] *Trebell.* iunge *l. si pro aliquo 21. in princip. & §. 1. D. hoc tit. l. rem alienam 41. in* [illegible] *D. de pign. act.*

DEFINITIO XVIII.

Mulier potest in integrum restitui aduersus remissionem pignorum dotalium etiam con[stante] matrimonio ex causa, quando, & quomodo.

INterdum euenit vt aduersus hypothecarum dotalium remissionem mulier rest[itu]i [posse] [1] in integrum etiam constante matrimonio. Ad[de] [quod] magis mirum est licèt ex cæteris mari[t]i bonis indemnitatem dotis cõsequi possit, [2] qui[a] enim si minis & verberibus adacta sit ad renunciationem [3] Constat numquam ratum haberi debere id quod per vim, metúmve gestum est. [4] In eóq; fauorabilior est restitutio quæ ex hac causa conceditur, quàm quæ ex capite doli [aut] minoris ætatis Nam neque dolus, neque minor ætas quicquam prodest ad restitutionem nisi læsio interueniat [5] Vis sola metúsve sufficit ad inducendum auxilium Prætoris [6] Sed & fieri aliquando potest vt mulierem restitui æquum sit tanquam læsam licèt maritus adhuc sit soluendo. Fing[e] incipere [e]ũ vergere ad inopiam vt locus sit tempúsque cogitandi de dote in tuto collocanda, [7] bona autem quæ marito supersunt non nisi mobilia esse aut [se]isticia, quorum fructus citra venditionem constare nullus possit. [8] Cùm ex contrario pignora quibus renunciatum fuit essent eiusmodi quæ fructuum commodum allatura essent si durarent [9] An non mulieris interest ea potiùs habere pignora ex quorum fructibus se, maritum, communésque liberos alere queat, [10] quam hæc quæ needum possit vendere nec fructum ex iis vllum consequi citra venditionem? Ita sanè est. Sed an expectabimus vt de dote, quomodo loquuntur, assecuranda cognitum & pronunciatum sit? Minimè. Etsi enim nihil eius interesse videtur, quandiu nec restitutionem nec assecutationem dotis petit, hoc ipso tamen iam interest quòd in eo res est vt assecurationem petere quandoque possit eoque casu futurum sit vt moretur in damno si non in integrum restituatur. [12] Planeque iniquum fuerit non prius posse illam de iure suo experiri ad pristinas hypothecas recuperandas quàm assecurationem impetrauerit, [13] vt pendente iudicij tractu [14] cogatur miserè famem perpeti, longaque egestate laborare. [15] Quamuis non idcirco quòd fuerit in integrum restituta debeat statim mitti in possessionem pignorum, [16] multò minus in ea retineri, si vel maritus vel alius ex mariti creditoribus contradicat. [17] Assecurationem enim iudicis autoritate impetratam esse necesse est priusquàm constante matrimonio quicquam sibi iuris in [ma]riti rebus vindicare vxor possit. [18] Nec aliud erit tametsi in dotalibus tabulis proponas interuenisse clausulam constituti, cùm pignus constitueretur. [19] Ea namque clausula sicuti accessoria est, ita principalis debiti, id est dotis naturam sequitur, [20] vt non priùs vires suas exerat ad possessionem mulieri parandam, quàm restitui aut in tuto collocari dotem oporteat, habétque clausula constituti in pignore tacitam illam condicionem [21] qua & actio ipsa hypothecaria *si debitum non soluetur.* [22] Proinde ante condicionis euentum nullius prorsus vtilitatis est [23] Cui consequens fit vt illo etiam casu quo mulier constante matrimonio needum petita ass[ec]uratione [re]stituẽda sit in integrum aduersus pignorum remissionem, nullos ei fructus restitui oporteat, [24] ne quidem eos qui ab aduersario percepti sint post litem contestatam [25] quia quàm diu nec restitutio nec assecuratio dotis petita est, ni-

est, nihil iuris habet mulier in bona mariti [26] nisi vt ius pignoris per renunciationẽ amissum restituatur. Illud sanè omnimodò probare mulier debet maritum vergere ad inopiam vt restitutionem mereri possit. [27] *Ita Senatus* in causa Stephanæ Plantens contra Ioannem Ruffin & Nicolaum Duc 3. Cal. Maij 1594.

1. Mulieris namque interest etiam constante matrimonio vt habeat dotem *l. forte legato 69. §. si testator in fin. de leg. 1.*

2. Hoc enim aliquando solet impedire restitutionem in integrum, Nempe si eius concedendæ ratio tota pendeat ex læsione vt in specie de qua diximus *Defin. 11. sup. eod.*

3. Dixi *Defin. 14. num 6. sup. eod.*

4. *l. si mulier 21. §. 1. D. quod met. caus. & tot. ill. tit. D. & C.*

5. *l. 1. in princ. & tot. tit. D. de dolo l. 1. l. verum 11. § sciendum & seq. l. quod si minor 24. §. 1 & pass. D. de minor. l. nam postea quam 9. § si minor. D. de iureiur.*

6. *l. non interest. 5 & l. vlt. C. de his quæ vi metúsve caus.*

7. *ex l. si constante 24 D. solut. matrim. l. vbi adhuc 29. C. de iur. dot.*

8. Id enim aliquando euenire potest tametsi vsusfructus constitui possit & mobilium & ædificiorum vt aliorum bonorum immobilium *l. vsusfructus 7. in princ. & §. 1. D. de vsufr.*

9. Sunt enim prædia quædam alijs non solùm pretiosiora, sed etiã fructuosiora, id est maioris reditus *l. si fundus 13. in prin. de reb. eorum qui sub tutel. l. si fundum 92 de legat. 1.*

10. Hac enim lege permittitur vxori dotem repetere constante matrimonio vt ex fructibus maritum & liberos communes alat *d. l. vbi adhuc*. Ob idque nõ euenit hoc casu quod alias solet vt pignoris fructus imputentur creditori in sortẽ nisi contracta sit antichresis *l. 1. 2. & pass. C. de pign. act.*

11. Nam nec facile semper reperitur emptor pignorum *l. 2. & 3 C. si in caus. pign. rupt. sit.*

12. Nam ad inducendam restitutionem sufficit quod possit quis damnum pati ex eo quod fecit, licèt nullum adhuc passus sit *dict. l. verum 11. §. si locupleti in fin. l. minor annis 40. in princip. D. de minor.* Inspiciendúmque est non tantum quod iam euenit, sed etiam quod euenire potest cùm res ordinata est ad casum vt loquitur Bart. *ad l. si quis domum 9. §. 1. vers. idem quærit per ill. text. D. locat. l. qui bona fide 13. §. cùm inter. D. de damn. infect.*

13. *l. aliquando 13. §. vlt. l. debitrix 24. §. si Senatusconsulto D. hoc tit.*

14. Iudicium enim omne habet tractum temporis & suas moras *l. etiam 15. in princip. D. vt legat. nom. caueat. l. quod debetur 51. D. de pecul.*

15. Melius namque est ab initio prouidere quàm post vulneratam causam remedium quærere *l. 2. l. vlt. C. in quib. caus. non est necess. in integr. restit.* in ijs præsertim quæ sunt irreparabilia *l. 1. de ventr. in poss. mitt. l. si neget 7. D. de agnosc. liber.*

16. In integrũ enim restitutio reponit omnia in pristinum statum, nec facit meliorem conditionem eius qui restitutus est aduersus contractum quàm fuisset antequàm contraxisset. Id enim duntaxat reddit quod abstulerat læsio *l. sed etsi 26. §. quoties D. ex quib. caus. maior.*

17. Semper enim audiendi sunt ij quorum interest si contradicere velint *l. nam ita 39. D. de adopt. l. etiam 29. §. vlt. D. de minor. l. de vnoquoque 47. D. de re iudic.*

18. Hoc enim est quod dici solet debere præcedere declaratoriam quòd maritus sit pauper & quod locus sit assecurationi dotis. Quæ fuit Pauli Castrensis sententia communiter à nostris probata *in d. l. vbi adhuc 29. C. de iur. dot.* de qua dicemus latius *ad tit. de iur. dot. infr.*

19. Quæ clausula non minùs potest quàm realis traditio ad transferẽdam possessionem pignoris in creditorem *vulg. l. quod meo 18. D. de acquir. poss.*

20. Clausulæ siquidem accessoriæ non debent ampliare aut alterare aut mutare principalem dispositionem. Decius post alios *cons. 305. num. 7. & cons. 373. num. 14. ex clement. 1. in fin. de præbend. l. vlt. C. de non numer. pecun.*

21. Nam & sub conditione possessio transferri potest *l. qui absenti 38. §. 1. D. de acq. possess.*

22. *l. si rem 9. §. omnem D. de pign. act. l. aliquando 13. §. 1. D. hoc tit. l. grege 13. §. etiamsi D. de pignor. l. debitor 59. D. ad SC. Treb. l. pen. §. 1. de except. rei iudic.*

23. Ex natura omnium actuum conditionalium qui nec vlli esse videntur quamdiu pendet conditio *l. qui Romæ 122. §. Agerius de verb. oblig. l. cedere diem 213. de verb. signif.*

24. Quamuis etiam fructus soleant venire in iudicium restitutionis in integrum *l. sed & partus 12. D. quod met. caus. l. pater 27. §. 1. l. minor 40. §. 1. D. de minor. l. videamus generaliter 38. D. de vsur.* præsertim in § *item Iauiana* iunct. *l. restituere 35. l. hæc verba 73. & l. 75. l. vlt. §. 1. de verb. signif.*

25. De quorum tamen restituendorum iure multò minus dubitari potest cùm post litem contestatam omnes possessores sint pares, id est prædones *l. sed etsi lege 25. §. si ante D. de petit. hered. l. 2. C. de fructib. & lit. expens.*

26. Cùm obstet ei ratio iuris quæ non patitur restitui dotem constante matrimonio nec si maritus velit, quia id obtinet instar donationis quæ prohibita est inter virum & vxorem *l. vnic. C. si dos const. matrim. solut. fuer.*

27. Cùm sit hoc fundamentum petendæ in integrum restitutionis præsertim constante matrimonio *d. l. vbi adhuc*. Debet enim vnusquisque probare id quod est fundamentum suæ intentionis, etiam cùm est mera negatiua Bart. *in l. hoc iure 10. vers. do regulam de verb. oblig. & in l. 5. §. docere per ill. text. D. ne quis eum qui in ius vocat. est vi exim.* Canonist. post Domin. de sancto Gemin. *in cap. 1 not. 2. de confess.*

DEFINITIO XIX.

Multum interest an mulier vendat sua bona creditori mariti an alij vt soluat pro marito.

NOn iuuatur equidem Velleiano mulier quæ bona sua Titio vẽdidit redactámque ex ijs pecuniã Sempronio mariti creditori pro marito soluit. [1] Sed si Sempronio ipsi vendidisset, & tradidisset ea cõditione vt emptor acceptã pecuniã viro referret, quamuis vindicanti ei possit obijci exceptio rei venditæ & traditæ, vtiliter tamen à muliere replicabitur *si ea venditio contra Senatusconsultum facta non sit.* [2] Idémque est si creditor ipse non per se emerit, sed alium interposuerit quò mulier ea ratione careret re sua. [3] Nec eo minùs iuuabitur mulier Velleiano quòd eius pecuniæ quæ debebatur nomine maritus in carceribus detineretur dummodò ex contractu non ex delicto pecunia deberetur. [4] Dixi *ex delicto* non autem *ex criminali iudicio*. Fieri enim potest vt contra innocentem actum sit criminaliter isque posteà absolutus sit irrogata nihilominus, vt plerumque fit, cùm priuatus accusator nullus est, [5] sumptuum nõ tam condenatione quàm iactura. [6] Quo casu placet non magis pro liberando eo soluendísque eiusmodi sumptibus permitti mulieris intercessionem quàm si pro ciuili debito esset vir in vinculis, [7] Cùm verum sit neque delictum vllum esse neque prohiberi virum quo minus eorum quoque sumptuum nomine bonis cedere possit perinde ac si ex contractu deberentur. [8] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Textus est in *l. 4. vers. sed si pradiu C. hoc tit.* iunct. *l. 4. in fi. l. si pro aliquo 21. §. 1. D. eod.*

2. *l. vlt. §. item si mulier D. eod.* Sic enim loci illi conciliandi sunt destinguendo casum illum quo idem sit emptor & creditor ab eo quo alius sit emptor alius creditor.

3. Fere enim eadem ratio esse solet eius qui aliquid facit per se & eius qui per interpositam personam, nisi quod personæ interpositio facit rem magis suspectam *l. pupillus 5. §. sed si per interpositam D. de autor. tutor. l. & qui sub imagine 10. C. de distr. pign.* Paul. *lib. 2. sentent. tit. 13. §. 4.* iunct. *l. vlt. D. de rit. nupt. l. 5. C. si quis alter. l. 2. C. de rer. hered. l. 1.* vbi Bart. *C. de natur. liber.*

4. Secundum ea quæ scripsimus supra *Defin.* 16. vbi distinximus an pro debito an pro delicto in carceribus esset maritus, cuius liberandi gratiâ vxor intercessit.

5. Procurator enim principis sumptus litis nec petit vnquam nec præstat.

6. Non enim sic concipitur sententia vt qui est innocens condemnetur in sumptus litis, quod non solùm esset iniquum sed etiam ridiculum, sed ita vt ille absoluatur, soluendò tamen sumptus quos fieri necesse fuit ob hoc ipsũ vt sciri posset an esset absoluendus.

7. Quod enim placet pro liberando marito qui in vinculis sit etiam dotem impendi posse *l. mutus 73. §. 1. D. de iur. dot. l. quamuis 20. & seq. D. solut. matr.* tunc obtinet cùm aliter maritus se ab ijs vinculis liberare non potest quod hic non contingit vt sequitur in Defin.

8. Quoniam enim odio dignus est qui reperitur innocens quique expensarum litis adiudicationem cum victoria obtinuisset si aduersarium habuisset *l. eum quem temerè 79. de iudic. l. qui solidum 78. §. etiam de legat. 2.*

DEFINITIO XX.

Mulier quæ se cõstituit correa debendi pro marito siue simpliciter, siue cum clausula quilibet in solidum *iuuatur Velleiano.*

VIr & vxor iisdem tabulis se obligauerant in certam pecuniæ quantitatem ex causa mutui, [1] Posteà defuncto viro vxor eadémque communium liberorum tu-

trix tā proprio quàm tutorio nomine[2] conueniebatur vt solueret. Visum est non posse illam nomine proprio conueniri ex intercessione propter autoritatem Senatusconsulti Velleiani[3] & Iustinianeæ constitutionis,[4] cùm in rem eius nihil versum probaretur.[5] Nec mouebat quòd creditor diceret non fuisse se cum viro contracturum si mulier se non obligasset. Tantò enim magis ex eo apparebat mulierem intercessisse.[6] Neque hic locum habere poterat quod dici solet creditorem qui bona fide mulieris personam in contrahendo secutus est ob ea quæ inter virum & vxorem acceptâ pecuniâ gesta sunt, exceptione summoueri non debere.[7] Id enim ad eum pertinet, qui cum sola muliere contraxit, non ad eum qui cum muliere aut viro simul, aut cum illa sola, sed viro præsente.[8] Scire namque debuit fore vt ex iuris præsumptione pecunia tota ad maritum peruenisse crederetur,[9] & mulier Senatusconsulto iuuaretur. Multò minùs audiendus sit creditor si aduersus mulierem in solidum agere velit, quandoquidem etiam inter alias personas obligatio diuideretur, tametsi illa etiam vulgaris clausula adiecta esset *quilibet in solidum* propter Iustiniani constitutionem De duobus reis,[10] si non beneficio diuisionis nominatim renunciatum proponeretur.[11] Ergo totius debiti onus ad mariti heredes deferetur. Proinde ita concipienda erit sententia, vt mulier quatenus ex propria persona conuenitur, absoluatur, nulla tamen expensarum facta condemnatione,[12] tutorio autem nomine condemnetur cū expensis,[13] iis nimirum quæ quod ad liberos non quod ad matrem factæ fuerint.[14] *Ita Senatus* in causa illustris Dominæ Isabellę de Rochandry viduę D. Marchionis d'Aix 9. Cal. Decemb. 1595.

1. Vt & in *l. vir vxori 17 § mulier & Titius D. hoc tit.*

2. Etsi enim dici solet difficile esse vt vnus homo duorum vicem sustineat *l. si plures 9. D. de pact.* id tamen non est nouum *l. debitor 59. §. vlt. ad Trebell. l. aduersus 30. §. 1. D. de inoff. testam. l. tutorem 22. D. de his qui vt indig.*

3. *d. l. vir vxori 17. §. vlt. hoc tit.*

4. de qua *in auth si qua mulier C. eod.*

5. Aliud enim nihil est quod possit excludere Velleianum cùm mulier pro alio intercessit *l. aliquando 13. in princip. l. si pro alique 11. D. eod.*

6. Quamuis non eo minùs intercessio sit si cum muliere contraxerit is qui alioquin cum alio fuerat contracturus. *l. quamuis 8. § penult. eod.*

7. *l. bona fide 27. D. hoc tit. iunct. l. si mulier 11. eod.*

8. Hic enim diligentior esse debuit inquit Afric. *in d. l. vir vxori 17 in fine principij eod.*

9. Ex doctrina Bart. & aliorum ad *l. si cum dotem 22. §. transgrediamur D. solut. matrim.* Dixi *Defin. 1. supr.*

10. *Nouell. 99. de reis promitt.* Intellige tamen si correus debendi sit soluendo. Alioqui non diuideretur obligatio ne quidem inter confideiussores *l. inter eos 51. in princip. & §. duo rei & § penult. D. de fideiuss.*

11. Placet enim huic beneficio diuisionis renunciari posse, ex regula iuris quæ vult posse quemque renunciare iuri pro se introducto *l. penult. C. de pact.*

12. Quod pragmatici sic concipere solent *sans despens.*

13. Ex regula quæ vult victum victori condemnandum esse in expensas *l. eum quem temerè 79. D. de iudic. l. properandum 13. C. eod.*

14. Neque enim debet quis condemnari ad expensas litis communis quatenus lis illa ad alium pertinuit, cùm expensarum condemnatio sit semper personalis, vt dicemus ad *tit. De fructib. & lit. expens.*

DEFINITIO XXI.

Potest mulier se suáque bona etiam dotalia obligare & vēdere ad soluendam mulctam in quam ex causa delicti condemnatus fuit maritus in carcere ideo retentus.

CVm maritus ex causa delicti in carceres cōiectus veniam à Principe impetrasset, eámq; Senatus adprobasset sub eo tamen onere, vt mulctam aduersario penderet, nec haberet ille de suo vnde solueret. Placuit mulieri permittendum, vt ex ea causa dotalem fundum vendere, dotémque diminuere posset pro marito liberando.[1] *Ita Senatus* 5. Cal. Febr. 1596.

1. *Ex l. quamuis 20 cum ibi not. D. solut. matrim.* Dixi *Defin. 16 supr. hoc tit.* vbi vide.

DEFINITIO XXII.

Mater quæ pecuniam mutuam accepit ad soluendum debitum filiorum quorum tutrix erat aut conuenienda est tanquam tutrix, aut iuuanda Velleiano.

MAter tutrix liberorum pecuniam mutuam acceperat hac causa adiecta, vt filiorum debitum hereditarium persolueret. Dicebam cōueniri eam debere, quasi tutricem,[1] aut si proprio nomine conueniretur iuuandā Velleiano, quod pro filiis intercessisset.[2] Nihil enim refert an mulier intercedat fideiubendo, an pecuniam mutuam accipiendo.[3] Nec me mouebat, quod quidam cōtra obiiciebant, fuisse in potestate mulieris, vt pecuniam sibi numeratam in alios, & proprios vsus conuerteret. Ideóque posse ei imputari cur id non fecerit: cúrque se proprio nomine obligauerit, id enim tunc obtineret si nesciuisset creditor in quos vsus pecunia mutua acciperetur. Nam imputari ei non posset cur non fuisset curiosior, & diligentior, sufficerétque ad excludendum Velleianum, quòd mulieris nomen bona fide secutus esset.[4] At in proposito erat sanè quod imputaretur creditori pecuniam numeranti, quam sciebat à muliere mutuam accipi, vt in rem liberorum impenderetur.[5] Ita ex tempore tractatum publicè in causa Dominæ de Leschaux, & Velat Cambeciensis 29. Nouemb. 1596.

1. Quod enim tutor quilibet facit pro negotio pertinente ad pupillum, præsumitur facere tanquam tutor, non proprio nomine *l. vlt. vbi not. D. quand. ex fact. tutor.* & in *l. post mortem §. 1. eod.* Thom. Grammat. *decis. 103 num 172.*

2. *l. 3 l. si mater 6. vers. sin autem C. hoc tit.*

3. *l. 2. vers. quod ad fideiussiones & §. vlt. D. eod.*

4. *l. bona fide 27. iunct. l. sed si ego 4 eod.*

5. *l. vir vxori 17. in fine principij eod. tit.*

DEFINITIO XXIII.

Mulier quæ verberibus & minis adacta sollicitauit emptorem etiam ignorantem non eo minùs iuuatur Velleiano.

MVlierem quę emptorem vt secum contraheret sollicitasse probetur, constat non esse iuuandam Velleiano quia deceptis non decipientibus subuenire Senatus voluit.[1] Sed tamen si probet mulier mariti minas & verbera præcessisse, non ei nocebit quod emptorem sollicitauerit, quia per vim & metum id fecisse credenda est potiùs, quàm animo alterius decipiendi.[2] Neque ad rem pertinebit, quòd ille cum quo postea cōtraxit, vim istam, metúmque illatum ignorauerit. Nam & actio & exceptio quod metus causa in rem est non in personam, nec aliud inspiciendum est, quàm vtrum vis facta sit, non etiam à quo.[3] Nunquam enim ratum habendum est, quod per vim metúmve gestum probatur.[4] *Ita Senatus* in causa Peronetæ Coruat & Henrici & Marini Pic fratrū. *Sine die.*

1. *l. 2 §. verba itaque D. hoc tit. l. fœminæ 18. C. eod.*

2. *Not. ad l. ad inuidiam 6. C. quod met. caus. l. qui in aliena 6. §. vlt. D. de acquir. hered.*

3. *l. isti am si cùm exceptione 14. §. in hac & §. aliquando D. de eo quod met. caus. l. apud Celsum 4. §. penult. D. de dolo mal. except.*

4. *l. si mulier 21. §. 1. D. quod met. caus.*

DEFINITIO XXIV.

Res deposita penes coniuges factos correos debendi ex causa depositi non præsumitur tota peruenisse ad maritum, ideóque potest conueniri mulier siue sit ipsa heres mariti, siue alius.

MVlier correa debendi constituta ex causa depositi cū marito,[1] non potest iuuare se iuris præsūptione illa, quòd

illa quod tota res peruenerit ad maritum. 2 Ea namque præsumptio locum habet cùm agitur de pecunia aut alia re de qua disponendi arbitrium translatum sit in vtrumque, quia tunc præsumitur res peruenisse ad potentiorẽ, quod hîc non contingit cùm tam marito quàm vxori interdictum sit ne re deposita vtatur. 3 Hoc verò tum maximè obtinet, cùm etiam defuncto viro eæ ipsæ res penes mulierem, & in eius potestate, licèt in mariti domo reperiantur. 4 Quare nec ad rem pertinebit, quod alius quam vxor sit heres mariti. 5 *Ita Senatus.*

1. Possunt enim fieri correi debendi etiam ex causa depositi vt ex alio quolibet contractu *l. eandem 9 D. de duob. reis.*
2. *Ex l. si cum dotem 22. §. transgrediamur cum ibi not. D. solut. matrim.*
3. Cùm non possit depositarius vti re deposita citra furtũ. *l. Lucius 24. D. deposit. l. si pignore 53. D. de furt. §. furtum autem Inst. de oblig. quæ ex delict. nascunt.*
4. Tunc enim non habet mulier quod conqueratur, cùm habeat restituendi facultatem *arg. l. officium 9. D. de rei vindic.*
5. Quamuis ille casus sit minùs dubitabilis si vxor sit heres mariti cum eo casu teneatur duplici iure, & ex propria persona & tanquam heres mariti.

DEFINITIO XXV.

Mulier maior non restituitur ad appellandum à sententia cui consensit si nihil ab ea factum sit contra Vellejanum.

MVlier maior 25. annis quæ per imperitiam sexúsque imbecillitatem consenlit executioni sententiæ, à qua debuerat appellare, si postea beneficium Principis imploret ad hoc vt in integrum restituatur ad appellandum exemplo minoris, 1 non est audienda. Neque enim loco minoris circumscripti per omnia habenda est mulier: 2 sed eo demum casu, quo contra Senatusconsulti Velleiani authoritatem siue pro marito siue pro alio intercessisse proponatur. 3 Si tamen ex eo facto mulier iacturam dotis aliquam passura videatur, succurrendum ei erit fauore non tam sexus quàm dotis, quam saluam esse interest non mulieris tantùm: sed etiam Republicæ. 4 Nam & mulieribus per meram iuris ignorantiam lapsis toties succurrendum est, quoties de damno vitando certant saltem in quibusdam causis propter sexus infirmitatem. 5 *Sine die.*

1. Minor enim haud dubiè ex hac causa restitueretur si modò probaret se læsum vt dixi *Defin. supr.*
2. *l. vlt. in princip. D. hoc tit.*
3. *ex l. 1. & pass. hoc tit. D. & C.*
4. *l. 1. vbi notat. D. solut. matr. l. interest 18. D. de reb. autor. iud. possid.*
5. *l. error facti 8. & seq. D. de iur. & fact. ignor.*

DEFINITIO XXVI.

Difficile est vt non subueniendum mulieri quæ remisit iura hypothecarum si ex eo futura quandoque sit indotata.

NOn dubitamus quin possit mulier remittere iura hypothecarum etiam constante matrimonio, 1 Sed ita tamen si eo tempore, quo de dote restituenda agitur, ex aliis mariti bonis satisfieri possit mulieri. Nam si maritus factus sit non soluendo licèt sine culpa eius, qui pignora possidet, ius pignoris redintegratur, 2 quasi nec vnquã remissum, aut extinctum, 3 nec aduersus posteriores bonorum mariti emptores agere mulier cogitur, si pristina hypothecarum iura repetere & persequi malit. 4 Quid ergo si emptor ille id egerat, cùm ius pignoris remittebatur, vt dos in tuto collocaretur, & tamen pecunia dotalis postmodum perierit? siquidem ex causa quam potuit ille & debuit præuidere, est sanè quod ipsi potiùs quàm mulieri imputetur. 5 Finge collocatam precij pecuniam, quæ pignoris vice esset apud locupletem hominem, qui se constituerit mulieris debitorem sub censu annuo, 6 vt dubitari non possit, quin eiusmodi contractu mulieris negotium fuerit initio inspecto vtiliter gestum: 7 sed ita tamen vt fuerit in debitoris arbitrio à contractu resilire restituta quandocunq; pecunia siue ex conuentione illa, quæ in huiusmodi contractuum genere necessaria est, 8 siue iuris potestate, quòd census fuerit immodicus, & ob id contractus ipse vsurarius. 9 Absurdum sanè sit dicere liberatam hypothecam, cum præuidere emptor potuerit, & debuerit futurum vt pecunia mulieri reddi quandocunque, tum perire posset. 10 Quid si cùm debitor ille vellet pecuniam reddere emptor intercesserat causatus sua interesse non reddi, ne ea fortasse amissa, rei quoq; emptæ amittendæ periculum incurreret, Iudex tamen nulla eiusmodi intercessionis habita ratione adimiserit debitorem ad soluendum? An emptori aliquid imputabimus? Vtiq; si potuerit petere, nec petierit, vt pecunia in tuto collocaretur, 11 aut si hoc ipsum petiit, nec eum iudex audiit, cur non ab iniqua iudicis sententia prouocauerit? 12 Nec aliud erit tametsi mulier sententiæ acquieuerit, siue præsente, siue absente viro, quia nec ei permittendum est, vt constante matrimonio deteriorem faciat dotis suæ conditionem. 13 Quanquam multò facilius succurrendum est mulieri si proponas minis & verberibus mariti adactam illam, vt ad iudicem iret, aut iniquo iudicato acquiesceret. 14 Quid verò si emptor pignorum id egerit vt precij pecunia in emptionem fundi conuerteretur, fundus verò ille chasmate perierit? Difficilius est, vt hoc casu periclitetur possessor, cui causam damni casu fortuito emergentis imputare nemo possit. 15 Sed tamen verius est adhuc succurrendum mulieri, si nulla ipsius culpa probetur. Emptori enim hoc saltem imputari potest, cur pignus dotale sciens emerit, aut si ignorauerit, cur non fuerit diligentior in inquirendo, an res illa pro dote obligata esset, nec ne. 16 *Ita tractatum est* in causa Ludouici Geneuois & Antonij Perret 21. Mart. 1596.

1. *l. iubemus 21. C. hoc tit.*
2. Afflict. *decis. 313. in fin.*
3. *Arg. l. penult. §. 1. in fin. D. de except. rei iudic. l. debitor 59. D. ad SC. Trebell. l. grege 13. §. etiam D. de pignor.*
4. Nam si vel maritus vel mariti heres non sit soluendo nec bona vlla possideat potest mulier conuenire possessorem omnem id est quemlibet *l. Moschis 47. D. de iur. fisc.*
5. Semper enim imputatur ei qui debuit prospicere quod euenire potuit *l. si quis domum. 9. §. 1. D. locat.*
6. Iuxta formam *cap. per vestras Extr. de donat. int. vir. & vxor.*
7. Quod videtur sufficere, quamuis non sit secutus effectus *l. sed an vltro 10. §. 1 D. de negot. gest. l. vlt. D. de exercit. act.*
8. Alioqui enim censetur pactio vsuraria si non fuerit liberum ius redimendi vt constat ex Extrauag. Regimini quæ hoc ius primùm induxit.
9. Quia cùm census est immodicus, præsumitur facta conuentio in fraudem vsurarum.
10. Est enim pecunia sine peculio fragilis, vt dicebant illi quos refert I.C. *in l. si chorus 79. §. 1. de legat. 3.* & facilè perit *l. lex quæ tutores 22. C. de admin. tutor.*
11. Debuit enim esse curiosior & diligentior vt sibi prospiceret aduersus futurum periculum, quod videbat imminere *arg. l. vir vxor 17. in fine principij D. hoc tit.*
12. Obstare tamen videtur quod scriptum est in *l. ait prætor 7. §. 1. vers. permittitur D. de minor.* Nisi dicas fauorabiliorem esse causam dotis conseruandæ quàm minoris petentis restitutionem propter iunctam reipub. vtilitatem *l. 1. D. solut. matr. l. interest 18. D. de reb. autor. iudic. possid.*
13. *vulg. l. Atilicinus 17. D. de pact. dotal.*
14. Quod enim per vim vel per metum gestum est ratum haberi numquam debet *C. si mulier 21. §. 1. D. quod met. caus.*
15. *l. contractus 23. in fin. de regul. iur.*
16. *d. l. vir vxori in fine princip.* Emere enim non est necesse *l. quòd si minor 24. §. restitutio D. de minor.* Itaque cùm hoc casu culpa præcedat casum, casus non potest liberare illum qui prior fuit in culpa. Nam & moram præcessisse sufficeret quæ potest esse sine culpa *l. item si verberatum 15. in fin. D. de rei vindic. l. si ex legati 23. de verb. oblig. l. item Mela 11. l. si putator 71. & pass. D. ad leg. Aquil.*

TIT. XXII.

De non numer. pecun.

DEFINITIO I.

Exceptio non numeratæ pecuniæ perpetua est sicut & doli mali si debitor velit probare non fuisse numeratam.

Qui spe futuræ numerationis [1] circumuentus dolo malo debitoris apocham conscripsit sibiq; solutum esse debitum professus est, nihilominùs debitum petere potest, & debitore solutionis exceptionem obiiciente replicare de dolo tametsi tempora [2] præterierint intra quæ exceptio non numeratæ pecuniæ locum habere potuit. [3] Doli enim replicatio perpetua est, [4] adeoque exceptio ipsa non numeratæ pecuniæ quoties qui eam obiicit onera[tur] probatione quòd non fuerit numerata. [6] Dolum igitur probari oportebit, adeoque in eam rem iusiurandi veniã impetrari si apocha iureiurando confirmata proponatur. [8] An & necessaria erit restitutio in integrum ex [?] ipso Principis: vtique [?] ius id fuerit, & eo iure vtimur. [9] Sanè si non ex sola creditoris confessione sed ex ipsa notarij assertione probetur solutam fuisse pecuniam, neque de dolo quærendum erit, neque de exceptione non numeratæ pecuniæ, sed de falso agi & in eum[?] solenniter vt mores nostri ferunt inscribi oportebit. [11] *Ita Senatus* in relationibus libellorum 3. Id Maij 1591.

1. Sic enim plerumque euenit vt quis se obliget ea stipulatione adeóque pignus det spe futuræ numerationis nec sequatur numeratio quo casu prædita est exceptio non numeratæ pecuniæ *l.1. l.3. §. si quasi 7. & pass. C. hoc tit. l.1. C. si conuent. pignor. numer. ferut. non fuer.* Et è contrario vt creditor [?] si solutionem acceperit cõscribat apocham & profiteatur se accepisse solutionem quam non accepit. Quo casu potest etiam creditor obiicere non fuisse sibi numeratam pecuniam sed intra triginta tantùm dies *l. in contractibus 14. § super cæteris eod. Adde l.2. § circa D. de doli except.*

2. Id est pecuniæ solutæ professionem, sic enim vocatur *in l. pecuniæ 14. C. de solut. iunct. l. si accepto 19. §. 1. D. de accept.* vbi [?] notat inter acceptilationem & apocham hoc interesse quod in acceptilatione omnimoda liberatio contingit licèt pecunia numerata non sit, apocha verò non alias quàm si pecunia soluta sit. In quo errant vulgo interpretes existimantes ne quidem acceptilationem valere quam creditor probet à se factam spe futuræ numerationis. Quasi verò acceptilatio sumat [?] ea solutione vera cùm sit ipsa nihil aliud quàm imaginaria solutio & ciuilis *l. pen. D. de solut. § 1. inst. quib. mod. tollit. oblig.* Cùm enim non possit acceptum ferri nisi quod verbis contractum est vnde introductus fuit vsus stipulationis Aquilianæ de qua *in d. § 1. iunct. l. an inutilis 8. §. acceptum de acceptil.* quia scilicet non nisi verbis contrahitur acceptilatio vt ea [?] apparet ad robotandam acceptilationem non esse necessariam numerationem.

3. Id est triginta dies in eam rem præscripti à Iustiniano *in d. l. in contractibus 14. § super cæteris C. hoc tit.*

4. Cùm sit species exceptionis *l. 2. D. de except.* omnes autem exceptiones sunt perpetuæ. Quæ enim temporalia sunt ad agendum, ea perpetua sunt ad excipiendum ex ratione posita *in l. 5. [?] vlt. de dol. except.*

5. Alioqui propriũ est huius exceptionis vt probatione onerer[?] reũ eundémq; creditorem *d. l. 3. l. adsoneratio 10. C. hoc tit.*

6. Quo iure vti etiam Gallos testatur Rebuff. *in proœm. Constit. reg. num. 19.* Quamquam difficile est dicere quomodo possit probari non fuisse numeratam pecuniam, cùm huiusmodi negationis nullo certo loco vel tempore coarctatæ nulla per rerũ naturam probatio esse possit *d. l. adsoneratio.*

7. *l. dolum 6. C. de dolo l. quoties 18. §. qui dolo D. de probat.*

8. Ne obstet periurij exceptio, quæ pontificio iure obstaret *cap. cùm contingat Extr. de iureiur.* quamuis iure ciuili nullius momenti sit hoc iusiurandum *d. l. in contractibus 14. §. illo videlicet l. vlt. C. hoc tit.*

9. Omnis enim restitutio præsupponit contractũ tenere *l. in causa 16. in princ. D. de minor. l. 2. C. de praed. minor.* dolus verò incidens in contractum etiã bonæ fidei nõ facit eum nullum, sed tantùm inducit auxiliũ restitutionis *l. & eleganter 7. D. de dolo.*

10. Nec enim potest impugnari veritas instrumenti moribus nostris per viam ciuilis actionis vt olim *l. falsi [?] l. si lis [?] l. de fide 16. C. ad leg. Cornel. de fals.* sed tantum proposita criminali actione & præcedente solennitate inscriptionis quæ nullo alio casu necessaria aut etiam in vsu est. Adde Bart. *in l. error facti num. 11. C. de iur. & fact. ignor.*

DEFINITIO II.

De differentia exceptionis non numeratæ pecuniæ & simulationis.

Si debitor fateatur sibi numeratam re vera pecuniam, sed dicat incontinenti post contractum redditã, quòd euenit plerumque dicis tantùm causa facta numeratione, [1] non tam de pecunia non numerata quàm de cõtractus simulatione conqueri videtur: [2] Ideóque audiẽdus est etiam post decem adeóque viginti dummodò intra triginta annos: [3] nec præscriptione temporis quod obiiciẽdæ exceptioni non numeratæ pecuniæ præstitutum est, [4] repellitur. Placet enim querelam De contractus simulatione siue agendo siue excipiendo esse perpetuam vt non nisi trigesimo anno etiam ad agendum [6] finiatur. Multò magis igitur post effluxa tempora intra quæ exceptio nõ numeratæ pecuniæ obiici debuit iusiurandũ deferri poterit, [7] quamuis cùm agitur de non numerata pecunia post effluxa tempora non magis iusiurandũ deferri possit, quàm exceptio obiici, [8] nisi vno illo casu quem nouella Iustiniani constitutio excepit, [9] cùm quis scripsit se argẽtarij debitorem, nec debiti tamen causam expressit. *Ita Senatus* in causa D. Emerij de Moutfalcon Sabaudiæ iuridici patriarij & Iacobi Bluet ex tempore Idib. Iul. 1591.

1. Hoc est perfunctorie & ob id tantùm vt possit dici facta numeratio [?] *vt in l. 4. D. commod. l. 1. §. excusantur 34. D. de Senat. Sillan.*

2. Simulatio enim est non cùm id non fit quod fieri dicatur, sed cùm fit alio animo quàm quo fieri dicatur *tot. tit. C. plus valet. quod agit. quàm quod simul concip. l. si ex precio 6 C. si cert. pet.*

3. Exceptioni enim simulationis non minore quàm triginta annorum spatio præscribitur, vt nec aliis iuribus quę ob id perpetua dicuntur *l. sicut 3. & l. omnes 4. C. de præscr 30. annor.*

4. Olim quinquennij hodie biennij *l. in contractibus 14. C. hoc tit.*

5. Hoc enim tempus in omni præscriptione [?] vbi breuius nullum definitum fuit *d. l. sicut & d. l. omnes.*

6. Nam exceptio etiam post hoc tempus durat in perpetuũ vt diximus *Defin. praeced. num. 4.*

7. Non enim conqueri potest is cui iusiurandum defertur cùm fiat iudex in causa propria & iusiurandum referre possit *l. 1. in princ. D. quar. rer. act. non dat. iunct. l. manifestæ 38 & pass. D. de iureiur.*

8. *d. l. in contractibus 14. §. illo videlicet C. hoc tit.*

9. *Nouell. 136 de argent. contr. §. vlt. incip. in illo vtique casu.* Hoc enim casu debitor non solum obligatur vtiliter ita vt exceptionem doli non possit excipere in quo vis sit regulæ de qua *in l. 2. §. circa De doli mal. except.* sed nec excipere potest de pecunia non numerata sine dicta præsumptione ab officio creditoris siue argentarij vt ibi Gothofr. scribit, siue quòd argentarijs hoc priuilegium concedi debere visum sit vt & alia pleraque de quibus ad eum locum Cuiac. omnino videndus. Potest tamen si velit iusiurandum deferre nec tantùm argentario sed ipsius etiam heredibus, at ex abundanti vt ait constitutio & ità demum si sit intra tempora opponendæ exceptionis non numeratæ pecuniæ. Quibus verbis Iustinianus significat non esse quidem necessarium iusiurandum argentarij ad probandam causam debiti, quæ si non haberetur pro probata exceptioni vtique locus esset, sed non debere tamẽ argentarium recusare, vt vel eo magis appareat iustam esse debiti causam. Cæterùm non aliter deferri iusiurandum poterit, quàm si tempora largiantur, intra quæ posset alioquin excipi de pecunia non numerata.

DEFINITIO III.

Commodior est exceptio non numeratæ pecuniæ quàm restitutio in integrum aduersus cautionem, & quare.

Quandò

QVantò fortior sit exceptio non numeratæ pecuniæ quàm restitutio in integrum aduersus instrumentum postulata ex eo apparet, quòd exceptio non numeratæ pecuniæ hoc ipso quod obiicitur si modò tempora largiantur vires suas exerit, & impedit executionem obligationis quantumlibet iuratæ: 1 At impetrata, aut, vt melius dicam, postulata restitutio facere non potest quo minus iudex decernere debeat vt intereà & pendente facti quæstione cautioni stetur. 2 Nimirum quia exceptio non numeratæ pecuniæ onerat creditorem vt probare debeat numerationem: 3 restitutio verò debitorem 4 qui vult in integrum restitui aduersus cautionem quam hoc ipso adprobare intelligitur. 5 *Ita Senatus* in causa Franciscæ Fabri & Claud. de S. Real 15. Cal. Aug. 1592.

1. *l.1 & vlt. & pass. C. hoc tit.*

2. Ita enim vulgo nostris placet ad *tit. C. restit. in integr. postul. ne quid noui fiat.* vbi & de eo scripsimus ea *cap. suspicata.* vbi Canonistæ *Extr. De in integr. restit.*

3. *d. l. 1. l. si ex cautione 3. l. adsenerat. 10. C. hoc tit.* Adeo vt cùm vult debitor ipse qui dicit pecuniam numeratam non esse probatiuue se onerare, habeat perpetuam illam exceptionem vt supra diximus *D. fin. 1. num 6.* Notat Castrens. *ad d. l. 3 num 6. & ad l. si quis 7. in fin & ad d. l. assenerat.*

4. Regula enim iuris exigit probationem ab eo qui dicit præsertim qui actor est vt nimirum probet id quod est fundamentum suæ intentionis *d. l. 1. l. actor 23 C. de probat. l. 2 D. eod.*

5. Omnis enim restitutio præsupponit contractum tenere *d. l. in causa 16. in princip. D. de minor. l. 3. C. si aduers. lib. l. 2. C. de præd. minor.*

DEFINITIO IV.

Actio quæ competit ob non numeratam pecuniam biennalis est sicut & exceptio.

CVi si conueniretur ex causa mutui non competeret exceptio non numeratæ pecuniæ, 2 puta post biennium, 1 eidem multo minùs competet actio ad condicendum chirographum quasi sine causa factum. 2 Subest enim causa mutui, quam pro vera haberi necesse est quoties non numeratæ pecuniæ exceptio obiici posse desiit, 3 nec fieri potest vt quæ etiam ad excipiendum sunt temporalia, eadem non sint etiam ac multo magis temporalia ad agendum. 4 *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio pro Ioanne Berguera contra Ioannem Franciscum Prid. Cal. April. 1593.

2. Hoc enim tempus substituit Iustinianus in locum quinquennij quod olim dabatur *l. in contractibus 14. in princip. C. hoc tit.*

2. Quam condictionem competere necesse est quoties non numeratæ pecuniæ querela proponitur per modum actionis nō per modum exceptionis. Exceptioni enim non potest locus esse nisi cùm proponitur actio *l. 5. §. vlt. de doli except.* atque ita esset in potestate creditoris non agendo nisi post biennium auferre debitori commodum exceptionis non numeratæ pecuniæ quod maxime in eo consistit vt nihil probare teneatur vt diximus proa. Defin. *num. 3.* si non esset in potestate debitoris non expectata creditoris actione querelam deferre de non numerata pecunia, vnde etiam factum videtur vt quamuis hoc casu debitor se constituat actorem, non tamen se oneret probatione quia magis habetur pro reo perinde acsi exciperet aduersus agentem creditorem, quo casu nemo dubitaret quin creditor qui & agerat, & affirmaret numeratam à se pecuniam id ipsum probare deberet ex vulgaribus iuris regulis *l. 1. l. actor 23. C. de probat. l. 2. D. eod. l. 4. C. de edend. l. neque scriptura 6. C. de compens.*

3. Adeo vt nec iusiurandum hoc casu deferre creditori possit debitor *d. l. in contractibus §. illo videlicet hoc tit.*

4. Siquidem è contrario solent quæ temporalia sunt ad agendum perpetua esse ad excipiendum *d. l. 5. §. vl. D. de doli excep.* iunct. *l. vnic. C. vt nom. iuris ager. vel accens. ergat.*

DEFINITIO V.

Aduersus liberationem debiti liberaliter factam non admittitur querela non numeratæ pecuniæ.

REmissio & liberatio debiti gratuitò ac liberaliter facta per creditorem non eo prætextu reuocari potest quòd pecunia nulla numerata sit. Neque enim exceptio non numeratæ pecuniæ aduersus debiti liberationem locum habet nisi cùm liberatio causam habet ex facta solutione, & ita demum si intra dies triginta obiiciatur. 1 Nec sine causa & inutiliter facta remissio videbitur ob id solùm quòd solutio non allegetur. Causam enim requirimus ad contrahendam obligationem, 2 sed non ad dandam liberationem, 3 pro qua vtique sufficit nuda voluntas creditoris liberaliter 4 debitum remittentis: qui si posteà causam aliquam suæ liberalitatis a debitore ipso iam liberato velit exigere non est audiendus. 5 Ea siquidem gratuita remissio debiti donatio est 5 & quidem inter viuos quoties pura est, 6 & consequenter irreuocabilis licèt fiat à moriente. 7 Ideóque nec pro reuocata haberi potest ex clausula derogatoria in præcedente testamento adposita qua testator declarauerat velle se, vt irritæ fierent donationes omnes quascumque in alium quàm in heredem ipsum esset in posterum collaturus. 8 Nam ad mortis tantùm causa donationes quæ sui natura reuocabiles sunt, 9 non ad puras & irreuocabiles ea clausula pertinet: 10 multò minus ad liberationes pertinere poterit, cùm sit perabsurdum testatorem qui exigendi, si velit, debiti potestatem habeat, dandæ liberationis licentiam non habere. 11 Nec aliud erit tametsi aliud in bonis non habuerit creditor quàm quod debebatur sibi ab eo quē liberauit. Donatio enim bonorum omnium præsentium 12 non est prohibita, 13 præsertim quæ fit per viam liberationis. 14 *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio pro liberis Domini de la Croix. Authetin contra Aduocatum De Pradel 7. Id. Iul. 1593.

1. *d. l. in contractibus 14. §. super cæteris. C. hoc tit.* Sicut diximus aduersus creditorem non aliter obiici posse non numeratæ pecuniæ exceptionem quam si pecunia quasi credita petatur *l. aduersus 5 C. hoc tit.*

2. Quia non potest contrahi obligatio sine causa saltem vt habeat effectum *l. 2 §. circa D. de doli except.* cùm obligationes omnes ad hoc sint comparatæ vt quisque sibi acquirat quod sua interest *l. stipulatio ista 38. §. alteri de verb oblig.* Obligatio enim omnis odiosa est tanquam quæ sit iuris vinculum atque ita diminuat quodammodo libertatem ciuis Romani, ergo non aliter permittenda quàm si intersit. Interesse porrò non potest nisi iusta præcedente causa.

3. Ad quam procliuiores vtique esse debemus *l. Arrianus 47. D. de oblig. & act.* quippe quæ fauorabilior est hoc ipso quòd pristinam ciuis Romani libertatem restituit quàm obligatio vt proxime diximus quodammodo diminuerat.

4. Hoc ideo quia si probaretur apocham factam esse spe futuræ numerationis alind esset *l. si acceptilatum 19. §. 1. D. de acceptilat.* quamuis nec hoc casu putem hodie admittendam hanc siue querelam siue replicationem post illos 30. dies à Iustin. præscriptos in *d. l. in contractibus § super cæteris.*

5. Remittentibus enim actiones suas non datur ad eas regressus *l. quæritur 14. §. si venditor de ædil. edict. l. Papin. 20. §. vlt. & l. seq.*

5. *l. enim per errorem 53. l. donari 82. de reg. iur.* iunct. *l. donari 29. de donat.*

6. *l. vir vsuras 54. D. de donat. int. vir. & vxor l. Procula 29. D. de probat.* Tiraq. *ad l. si vnquam. in* verb. *donatio C. de donat.*

7. *l. vbi ita 27. l. Seia 42. § vlt. in fin. D. de mort. caus. donat.*

8. Sic enim fit aliquando vt per priorem scripturam posteriori derogetur *l. similis 12. §. vlt. de leg. 1. l. si quis in princip. 22. De legat 3.* & ibi Bart. & cæteri.

9. *l. 2. d. l. vbi ita 27. l. non videtur 32. & pass. de donat. mort. caus.*

10. Perfecta enim donatio inter viuos reuocari nunquam potest nisi ex causa ingratitudinis vel non secuti implementi *l. 1. l. si donationem 5. cum seq. l. vlt. & pass. C de reuoc. donat.* Semper autem supponendi sunt termini habiles *l. adigere 6. §. quamuis, De iur patron.*

11. *l. cui recte 10. D. de nouat. l. rescriptum 10. §. vlt. & seqq. D. de pact.*

12. Secus enim si etiam futurorum quia tolleret illa testamenti actionem *Not. ad l. vlt. C. de pact. & ad l. stipulatio hoc modo 61. de verb oblig.*

13. *l. omnes 17. §. 1. D. quæ in fraud. credit. l. 1 4. 5. & 6. C. de inoff. donat.*

14. Vt dixi *num. 3. supr.*

DEFINITIO VI.

Tempus datum ad opponendam exceptionem non numeratæ pecuniæ an currat mulieri constante matrimonio.

MVlier constante matrimonio rem suam vendiderat preciúmque sibi solutum fuisse eodem instrumento professa erat, si post mariti mortem in integrum restitui velit aduersus venditionem eo solo prætextu quòd precium non acceperit, audienda non est, sicut nec si de ea re post triginta dies iusiurandum emptori deferre velit. 4 Illud namque legitimum tempus triginta dierum, quod ex Iustiniani constitutione in eam rem præstitum est, non idcirco minus currit mulieri quòd sit in matrimonio cùm perinde possit agere ac si nupta non esset: 7 Prætérquàm si ponas venditum fundum dotalem. Nam quemadmodum de fundo dotali solus vir agere potest, 8 Ita mulieris dotē diminui aut amitti ob id solum quòd per plures quàm triginta dies à die venditionis matrimonium steterit, æquum non est. Nec distinguendum hac parte an maritus venditioni adfuerit necne. Nam cum venditioni dotalis fundi maritus adfuit, alia ratio est quæ pro muliere facit vt pretium quasi non solutum petere quandocunque possit, 10 Illa nimirum, quòd præsumatur pecunia peruenisse ad maritum, licèt cauerit illa factam sibi ipsi solutionem. 11 Cæterùm etiàm re non dotali vendita nihil prohibet quo minùs mulier aliis rationibus probet si velit, conscriptam à se apocham sine causa, & sola spe futuræ numerationis, 12 sicut etsi aliam habeat petendæ restitutionis rationem, vtputa quòd in venditione læsio dolúsve interuenerit, eam proponere & probare nó prohibetur. 13 *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio 10 causa Claudij Talabard & aliorū Augustanorum 4. Cal. Maij 1595.

1. Et consequenter non dotalem, dos enim licèt sit mulieris, tamen est in bonis mariti *l. quamuis 75 D. de iur. dot l. doce 9. C. de rei vindic.*

2. Possunt enim aliæ esse restitutionis causæ & quidem iustæ, puta si vim aut metum dolúmve maritus vel emptor mulieri intulisset, vt diximus *Defin. 14 tit. praeced.*

3. Scilicet post triginta dies vt ostendit ratio quæ sequitur in Definitione.

4. *l in contractibus 14. §. illo videlicet C. hoc tit.*

5. *d. § illo videlicet.*

6. Præsupponit hæc ratio vulgare nostrorum brocardicū, Non valenti agere non currere præscriptionem ex *l. 1. §. vlt. C. de annal. except l. 1. §. vlt. cùm auth seq. C. de bon. mat. l. in rebus 30. ver. ex mulieribus C. de iur. dot.* Quod tamen an verè dicatur disputauimus *Decad. 1. de error pragmat. er. vlt.*

7. Nec enim quicquam iuris habet maritus in rebus vxoris non dotalibus, etiam quas vxor ei tradiderit extra dotem, quæ paraphernales appellantur *l. hac lege 8. & vlt. C de pact. conuent. tam sup dot. l. maritum 21 C de precur. l. penult. D. ad leg. falcid. l. de his 17. C. de donat. int. vir. & vxor.*

8. Tanquam qui sit dominus non solùm constante matrimonio *d l. doce 9. C. de rei vindic. d. l. in rebus 30. C. de iur. dot.* sed eo quoque soluto donec facta sit dotis restitutio *l. quædam 62. de acq. rer. dom. l. dotis actione 9. C solut matrim. l. 1 §. vlt. D. de fun l. dotal.* Nec pugnant leges quæ dicunt dotem esse mulieris *d. l. in rebus l. si constante 24. § si maritus D. solut. matri.* Sic enim conciliari debent vt maritus sit dominus bonitarius, vxor verò domina quiritiaria ex *d. l. quamuis 75. D. de iur. dot.* de quo alibi scripsimus latiùs. Cæterùm quoties dominus bonitarius cum quiritiario concurrit, præfertur bonitarius vt Vlpianus scribit *in Regul. tit 19. de domin & adquisit. rer. § antepen.*

9. Cùm nihil possit imputari mulieri quæ scilicet non potuit agere de re dotali constante matrimonio *d. l. doce d. l. in rebus.* Nec ad rem pertinet quod fundus ipse dotalis fuerit, non precium ex eius venditione redactum. sicut nec furtiua est pecunia quæ redigitur ex venditionis rei furtiuæ *l. qui vas 48. §. cùm furt. D. de furt.* Nec è contrario furtiua res quæ ex nummis furtiuis comparata est aut mea quæ ex pecunia mea *l. si ex ea 7. C. de rei vindic.* nec dotalis quam maritus sibi emit ex pecunia dotali *l. ex pecunia 12. C. de iur. dot.* Nec pignorata quæ ex pignoratis nummis aliexius quàm pupilli *l. idémque 7. D qui potior in pign. hab.* Etsi enim aliud res est, aliud rei precium *l. si vsu[illegible] 41. §. 1. de vsufr. l. fundum Cornelianum 28 D. de donat. l. nemo 82. de verb. oblig* cùm tamen fundus dotalis venditur ab alterutro ex coniugibus altero consentiente videtur hoc ipso inter eos id agi vt precium succedat loco rei & fiat dotale *l. vlt in princip. D. de pact. dotal.* Ex quo apparet quod ait hæc Definitio permittendum mulieri vt contra eum cui vendidit, deferre possit querelam non numerati precij sic esse accipiendum, si maritus eiúsve heres non sit soluendo. Alioqui contra mariti heredem agere deberet de dote vt fieri alias solet cùm imputari potest marito cur dotem non exegerit, nempe si probare possit se marito denunciasse intra triginta dies, quod ei emptor precium non numerasset. Alioquin eo non facto non video qua fronte possit illa conqueri de marito potiùs quàm de seipsa quæ professa sit precium sibi numeratum. Nec enim potest imputare marito cur eam ipsam non præcipitauerit ad solutionem *l. si extraneus 33. D. de iur. dot.* aut cur non diuinauerit apocham spe futuræ numerationis factam fuisse arg *l. si fideiuss r 29. § si cùm debitor D. mandat. l. si putator 31. in fin. ad leg. Aquil. l. 4 §. illa etiam quæstio 23. D. de dolo except.* Planè si maritus venditioni adfuerit, qui casus sequitur in Defin. non poterit ipsius heres excipere de non facta certioratione: quia non debuit certiorari qui sciuit aut scire debuit veritatem rei gestæ *l. 1. §. vlt. D. de act. em. empt. l. nam si 25. D. de rei vindic.* Posset tamen fortassis etiam tentari querela non numeratæ pecuniæ hoc casu competere mulieri non marito quamuis fundus fuerit dotalis, quoniam querela hæc neque res est, neque rei precium, sed quid tertium quod nec dotale vnquam fuerit, nec quasi dotale. Verùm negari non potest quin sit loco & vice rei cuius occasione competit ex notat. per Bart. & alios *in l. si sic 75 §. vlt. de legat. 1.* & improba esset hæc interpretatio per quam fieret vt mulier indotata constitueretur *l. cùm pater 10. D. de pact. dotal. l. 1. D. qui potior in pign hab.*

10. Scilicet non ab emptore qui pro se habet apocham, sed à mariti heredibus. Sed hoc ita si modò mulier non neget precium ab emptore numeratum. Alioqui secum pugnaret si diceret, pretium non fuisse ab emptore numeratum, & nihilominus illud ipsum peteret ab heredibus mariti quasi ad quem pecunia peruenisset Non enim potuit ad maritum peruenire id quod ab emptore non fuerit solutum: & iuris præsumptio semper supponit terminos habiles *l. si unus 6. D. de his qui sui vel alien. iur sunt.*

11. Ex notat per Bart & DD. *in l. si cùm dotem 22. §. transgrediamur D solut matrim.* Diximus *ad Defin. 1. tit. praeced*

12. Quo casu etiamsi in matrimonio non fuisset admitteretur ad probandum pecuniam non fuisse solutam secundum ea quæ supra diximus *Defin. 3 num 3* ex Castrens. *ad l. 3. num. 6. & ad l. si quis 7 in fin. & ad l. adseueratio 10. C hoc tit.* iunct. *d. l. si accepto 19. §. 1. D. de acceptilat.*

13. *ex tot tit. C. de dolo D & C. 2 C. de resciend. vendit.* Nemo enim pluribus iuribus & actionibus dummodo non repugnantibus vti prohibetur *l. 1 C de furt. l. 1 §. quia autem D. quod legat.* quoties vnius electio aliam nō consumit *l. qui seruum 34. l. quotiens 41. l. nunquam 60. de oblig. & actio.* iunct *l. cùm filius 76. §. varijs de legat. 2. l. vlt. C. de fideiuss. cum simil.*

DEFINITIO VII.

Exceptio non numeratæ pecuniæ aduersus apocham probari potest per testes vsque ad 30. annos, sed non per iusiurandum ne quidem decisiuum, multò minus per suppletorium.

ADuersus professionem solutæ pecuniæ non admittitur exceptio non numeratæ, nisi intra triginta dies quos in eam rem Iustiniani constitutio præscripsit. 1 Adeò vt neque audiendus sit is qui negat numeratam, si de eo iusiurandum deferre aduersario velit. 2 Si tamen suam intentionem per testes probare velit, non est prohibendus, 3 in annum vsque trigesimum: quo demum tempore iura omnia concluduntur, 4 Quid ergo si non plenè sed semiplenè tantùm probauerit & posteà petat deferri sibi iusiurandum in supplementum probationis? 5 non audietur, non magis, quàm si decisorium iusiurandum detulisset, mox parato iurare aduersario reuocasset, rursúsque regredi ad iusiurandum vellet, quod vtique ex iuris ratione non permitteretur. 6 Nam cui non licet iudicem facere aduersarium 7 multo minus licere debet vt prætextu semiplenæ probationis seipsum faciat iudicem, qui vel plenissimas probationes adferre debuit, vel cedere. 9 *Sine die.*

1. *l. in contractibus 14 §. super cæteris C. hoc tit.*
2. *§ illo videlicet obseruando d. l. in contractibus.*
3. *l. adseueratio 10. eod. tit.*
4. *l. sicut 3. C. de præscr. 30. vel 40 annor.*
6. Ex eo pragmaticorum errore qui inualuit, & quem nos refutatimus

refutavimus pluribus in priore parte *Chil. adh. de error. pragmat.*

6. *l. si quis iusiurandum 11. C. de reb. credit. & iureiur.*

7. Quomodo facit iudicem qui defert et iusiurandum decisorium *l. 1. in princ. D. quar. rer. act. non dat.*

8. Fit autem iudex in sua causa is cui defertur iusiurandum suppletiuum, & quidem inuito aduersario, quæ res haud dubiè facit iniquum hoc iusiurandum, cuius ob eam causam nulla vnquam facta fuit mentio à prudentibus nostris.

9. Est enim actoris suam intentionem implere, id est plenissimè probare, alioqui absoluendus est reus etiamsi nihil præstiterit. *l. 4. C. de edend. l. vlt. C. de rei vindic.*

TIT. XXIII.

De compensat.

DEFINITIO I.

De compensatione inter fratres pro iis quæ inter eos gesta sunt viuo patre.

DVo fratres bona quædam à patre sub pacto de retrouendendo vendita redemerant viuo adhuc patre, ita tamen vt longè maiorem precij quantitatem alter de suo intulisset. 1 Post aliquod tempus is qui in redemptionis causam minus contulerat, fratris debitum etiam viuo patre de suo soluerat. 2 Tùm idem ille cùm pro beneficio & sacerdotio pensionem annuam deberet certo precio, vt fit redimendam, redemerat illam per delegationem paterni debiti, 3 cui delegationi pater quoque consenserat. 4 Defuncto patre post annum circiter decimumquintum cùm is qui in fundorum redemptionem plus impenderat aduersus fratrem eo nomine ageret, 5 frater autem compensationem obiiceret debiti quod pro fratre soluisset: 6 Alius verò replicaret debere fratrem eam quantitatem compensare cum pensionis debito quod ex paterna pecunia dissoluerat. Quibusdam videbatur mutua compensatione tollendas aut potius iam sublatas videri debere mutuas istas inter fratres actiones propter concurrentes ex taciturnitate longi temporis & consanguinitate proxima tacitæ remissionis coniecturas. 7 Alijs contrà non posse fratri creditori nocere taciturnitatem temporis si aduersus fratrem non egisset viuo patre in cuius ambo erant potestate: 8 præsertim cùm nec mutuæ inter eos vnquam redditæ fuissent rationes. 9 Itaque placuit fratrem debitorem creditori condemnandum esse: 10 compensato tamen eo quod sibi inuicem à fratre deberetur. 11 Sed quod ad paternam pecuniam extinguendæ pensioni impensam attineret, nullam eius nomine aut actionem aut compensationem competere, propterea quòd à patre qui delegationem adprobasset donata videretur, 12 tametsi soleat dici patrem in beneficialibus legitimum filij administratorem non esse. 13 *Ita Senatus* 14. Calen. Decemb. 1588.

1. Facile enim hoc euenire potest hodie, postquam placuit Iustiniano *in l. cùm oportet 6 & l. vlt. C. de bon. quæ liber.* vt filiifamilias sint acquisitionis capaces etiam inuitis parentibus.

2. Nihil enim vetat quòd alius debeat alium soluere etiam pro ignorante quo casu habet actionem negotiorum gestorum dum ne soluerit pro inuito & prohibente *l. si nemo 39. D. de nego. gest.* iunct. *l. vlt. C. eod. l. solutione 23. D. de solut.*

3. Delegatio namque vice solutionis est *l. quamuis 8 §. interdum D. ad SC. Velleian. l. inter causas 26 §. abesse D. mandat. l. qui debitorem 18. D. de fideiuss. l. 2. C. de nouat.*

4. Alioqui non potuisset alienus debitor ignorante creditore suo delegari, cùm delegare nihil aliud sit quàm debitorem suum vice sua alterius debitorem constituere *l. delegare 11. D. de nouat.* planè consentiente creditore nihil prohibet alienum quoque debitorem delegari, sicut & ex aliena pecunia solui domino consentiente. *l. si is cui nummos 94. l. pupill. 96. in princip.* vbi ratio dubitandi hinc petenda est *D. de solut.*

5. Sed qua actione? Non enim potuit fratri contra fratrem quæri actio viuo patre in cuius ambo erant potestate *l. frater 38. D. de cond. indeb.* præsertim cùm in vtilitatem patris non fratris ea redemptio tunc cessisset, nec fratris sed patris negotium frater gessisset, vt proinde nec post mortem patris negotiorum gestorum contra fratrem agere posse videretur, siue proprio nomine fratris eiusdémque coheredis siue hereditario, siquidem nec fratrem obligare voluit nec patrem potuit: ac neque fratrem ipsum ciuiliter, obstante vbique iure patriæ potestatis *l. imperator 50. D. ad SC. Trebell.* iunct. *l. in hoc iudicium 14 §. 1. l. si quis cum 29. D. commun. diuid.* Debet ergo hic locus intelligi de iudicio familiæ erciscundæ quod mortuo patre locum habet inter fratres coheredes, & in quo arbitri officium est non minùs naturalium quàm ciuilium obligationum rationem haberi. Naturalem verò obligationem certum est contrahi posse non minus inter patrem & filium quàm inter fratresfamilias. Quod vtrumque probatur ex *d. l. frater in princ. & §. 1. de condict. indeb.*

6. Est enim is vnus ex obligationis naturalis effectibus vt inducat compensationem sicut & deductionem *d. l. frater l. eod. 6. D. hoc tit.*

7. Placet enim tacitam remissionem induci ex consanguinitate proxima qualis est inter fratres, & taciturnitate longi temporis puta decennij si quis alius actus concurrat ordinatus ad tacitam remissionem inducendam *l. Procula 29. D. de probat.*

8. Quia non potuit agere viuo patre, neque contra patrem, neque contra fratrem obstante iure patriæ potestatis non magis quàm pater contra ipsum *l. lis nulla 4. l. si à me 11. D. de iudic. l. actiones 7. de oblig. & act. l. ne cum filiofamilias 16. de fur. l. 1. §. vlt. C. de annal. except.*

9. Quod vnum est ex iis tribus quæ ad tacitam remissionem inducendam requiruntur in *d. l. Procula 29 de probat.* Secus esset si de vsurarum duntaxat remissione tacita ageretur. Tunc enim sufficeret consanguinitas proxima cum longi temporis taciturnitate *l. cum quidam 7. §. Diuus Pius de vsur. Dec. cons. 79.*

10. Iudicio scilicet erciscundæ cùm essent fratres isti coheredes, alioqui non magis hodie quàm olim possent habere actionem, quia Iustinianus licèt fecerit filiumfamilias capacem acquisitionis etiam inuito patre, non tamen sustulit patriam potestatem, nec cætera quæ iuris facit consequentia patriæ potestati. Vide quæ scripsi *lib. 7. Coniect. cap. 9.* Ideo autem veniunt ista in iudicium familiæ erciscundæ quia fundus qui fuit redemptus venit in diuisionem hereditatis quæ tanto locupletior reperitur ex pecunia filiorum qui eum redemerunt.

11. Quod enim venit in compensationem pro soluto habetur cùm fiat ipso iure *l. si ambo 10. §. 1. D. de compens. l. quæ inuicem 30. de cond. indeb.*

12. *arg. l. 4. §. 1. l. quamuis 8. §. planè si mulier D. ad SC. Velleian. l. vir vxori 39. l. vir vsuras 54. de donat. int. vir. & vxor. l. quæ pater 50. D. famil. ercisc. l. vlt. D. de petit. hered. l. siue emancipatus 17. C. de donat. l. seruus 38. de donat. int. vir. & seq. de donat. int. vir. & vxor.*

13. *cap. fin. de iudic. in 6.*

DEFINITIO II.

De compensatione pecuniæ quæ debetur in vna specie monetæ cum pecunia quæ debetur in alia.

CErtam pecuniæ quantitatem in moneta soluere obligatus compensationem obiicere potest eius quantitatis quæ sibi à creditore in aureis debeatur, licèt incertus sit nummi aurei valor vt liquidatione & taxatione opus sit, quod hac nostra tempestate sæpius accidit. 1 Etsi enim verum est quod vulgò iactatur, non nisi de liquido ad liquidum admittendam compensationem, 2 pro liquido tamen habendum est quod in promptu liquidari potest. 3 Non idem fore quidam putabant, si is qui aureos deberet, obiicere vellet compensationem eius quod sibi in moneta argentea vel ærea deberetur. Quòd non quemadmodum argentum in auro continetur, idque eminentiori & excellentiori modo, ita similiter aurum in argento. 5 *Ita Senatus* in causa D. Senatoris de la Roche & N. Ioannis Bay 6. Id. Maij 1591.

1. Quod tamen nunquam accidere debet in republica bene constituta. Certa enim & perpetua esse debet nummorum æstimatio *l. 3. D. de in lit. iur. l. 1. D. de contr. empt. l. si ita 42. C. de fideiuss.*

2. *l. vlt. C. de compensat.*

3. Sicut & pro probato habetur quod statim probari potest nec requirit altiorem indaginem vt Bart. & cæteri tractant ad *l. vlt. C. de edict. Diui Hadr. to lend.* Iunge *l pen. C. de test. milit. l. non tantum 17 in prin. D. de excus. tutor. l. 4. §. de dolo 26. D. de doli mal. except.* Quid autem illud sit quod statim fieri possit in iudicis arbitrio est. Guid. Pap. *quæst.* 152.

4. Obiiceret enim compensationem eius pecuniæ quam non posset soluere quia pro auro argentum vel æs solui non potest, nec aliud pro alio soluatur *l. cum à quo 16. & seq. C. de solut.* Obstat tamen quod compensatio fieri potest etiam speciei ad speciem *d. l. vlt. C. de compens.* Quidni ergo argenti cum auro ad concurrentem vsque æstimationis quantitatem?

5. Quia in iis quæ sunt sub eodem genere vt sunt aurum & argentum sub metallo id quod minus est continetur in eo quod est plus *l. 2. 1. si stipulanti de verb. oblig. l. cum fures 9. de in lit. iur. l. quoties 9. §. sed si maiorem D. de hered. instit.*

DEFINITIO III.

Compensatio quæ poterat obiici contra cedentem non potest obiici contra cessionarium si vel causam habeat ille onerosam vel habuerit sui debitoris bona omnia obligata ante natum ius opponendæ compensationis.

SOcius meus cui centum debebas, cùm totidem sub omnium bonorum suorũ obligatione 1 mihi deberet, cœpit postea tibi ex noua causa in aliis centũ esse obligatus. Non ideò minùs actionem sibi contra te competentem cedere mihi poterit, quòd ei quandocunque acturo potueris obiicere compensationem, 2 quam agenti mihi ex onerosa cessione obiicere non possis. 3 Nam ex quo cœpisti ei debere, cœpit quoque nomen tuum mihi esse obligatum 4 vt proinde ex persona illius vtili contra te actione etiam citrà cessionem agere potuerim. 5 Quo iure mihi semel quæsito, non fuit in potestate socij & debitoris mei tecum contrahendo ius meum deterius facere, 6 quamuis si tu ei soluisses, vtique & liberationem tibi quæsisses, & actionem mihi ademisses. 7 Nec est contrarium quod dici solet compensationem solutionis vim habere. 8 id enim tùm obtinet cùm exceptio compensationis obiicitur. 9 At ponimus factam mihi cessionem non solùm priusquàm à te opposita esset compensatio, 10 sed etiam eo tempore quo nomen tuum iam mihi erat obligatum, 11 vt dici possit factam eam non in fraudem tuam, & vt tibi nocerem, sed potiùs vt mihi consulerem. 12 Qua ratione possit etiam defendi non malè idem admittẽdum esse tametsi debitoris mei bona pignoris vinculo nullo tenerentur. 13 Sufficit enim cessas mihi à creditore tuo actiones in solutum & ex causa onerosa, vt inferri possit non esse me cogendum, cedentem defendere. 14 *Ita Senatus* in causa D. Ioannis Claudij de la Roche Senatoris & N. Ioannis Bay 6. Id. Maij 1598.

1. Qua obligatione bonorum omnium certum est bona omnia tam futura quàm præsentia contineri ea *l. vlt. C. quæ res pignor. oblig. poss.* nec minùs nomina debitorum, quàm res corporales *l. nomen quoque 4. C. eod. tit.*

2. Non enim quod compensationis exceptio obiici potest facit vt pro opposita factáque haberi debeat ad extinguendam actionem & impediendum ne cedi ea possit, vt dicetur postea in Definitione.

3. Certum enim est cessionario ex causa onerosa non posse compensationem opponi quæ cedenti opponi potuisset, si modò cessionarius agat vtilibus actionibus sibi ex propria persona competentibus non mandatis ex persona cedentis secùdùm ea quæ pluribus scripsi *lib. 12. Coniect. cap. 9.*

4. Propter vim & potestatem obligationis generalis quę & nomina sicut cætera bona omnia futura comprehendit, vt diximus *num. 1.*

5. Post rescriptum Diui Pij de quo *in l. si cum emptore 16. D. de pact.* iunct. *l. vlt. D. de transact. l. emptor 5. l. postquam 7. & seq. D. de hered. vel act. vendi. d. l. 4. C. quæ res pignor. l. si conuenerit 18. D. de pignor. action.*

16. *Ex reg. l. id quod nostrum 11. l. non debet alteri 74. de reg. iur.* nec obstat quod in *l. 1. §. ex contrario D. de separ.* scriptum est licere cuilibet adiiciendo sibi creditorem facere conditionem creditoris sui conditionem. Id enim pertinet ad chirographarios creditores non ad pignoratitios, quibus nihil potest imputari cùm sibi diligenter prospexerint vt de eo qui fideiussorem idoneum acceperat scribit Papin. *in l. 3. eod. tit. de separat.* sibi enim æquè bene prospicit qui vel pignus vel fideiussorem idoneum accepit *l. si mandatu 59. §. vlt. D. mandat.*

7. Nisi ego ipse te priùs certiorem fecissem de facta mihi cessione *d. l. 4. D. quæ res pignor. l. 3. C. de nouat.*

8. *l. si constat 4. & seq. l. inuicem 12. & pass. C. hoc tit. l. si ambo 10. eod.*

9. *l. 2. l. si propter 8. l. vlt. & pass. C. eod.* iunctis iis quæ dicemus *in seq. Definit.*

10. Nec enim potuit tibi opponi tanquam exceptio priusquàm egeris *l. 2. D. de except.* licet non tantùm exceptionis vim habeat sed etiam mutuæ petitionis *l. amplius 15. D. rat. rem haber.* Bart. *ad l. qui inuicem 30. de cond. indeb.* vnde & mutua petitio appellatur in *l. neque scriptura 6. C. hoc tit.* iunct. *l. quod in diem 7. §. 1. D. eod.* vbi ratio dubitandi hinc petenda est.

11. Atque ita in consequentiam præcedentis obligationis quæ nullius fraudis suspecta esse poterat *l. 1.* vbi Bart. *D. qui potior. in pign. hab.*

12. Non enim fraudem facere videtur qui fraudem excludit *l. cùm pater 77. §. antepen. de legat. 2. l. quia autem 6. §. si patronus in fin. D. si quis omiss. caus. test.* quia permittitur cuilibet consulere sibi quamuis per consequentias alteri noceat *l. Proculus 26. D. de damn. infect. l. 1. §. quod ait Prætor De incend. ruin. & naufrag.*

13. Tantò magis enim debet licere creditori vt vigilet ad suum consequendum cùm vigilantibus non dormientibus iura succurrant *l. pupillus 24. in fin. quæ in fraud. credit.* iunct. *l. quod autem 6. §. sciendum sup. eod. l. summa 21. in fine principij D. de pecul. l. 2. in princ. C. de annal. except.*

14. Illa enim distinctio adhiberi à nostris solet, an cessio causam lucratiuã habeat an onerosam. Bar. & cæteri *ad l. 4. §. si cùm legitima D. de doli except. & in l. seruum quoque 33. §. vlt. cum l. seq. De procurat.* scripsi latè *lib. 12. Coniect. cap. 2. & 10.*

DEFINITIO IV.

Compensatio fit ipso iure sed ita demum si opponatur præterquàm in pœnalibus.

COmpensatio non vsque adeò fit ipso iure, quin opponi eam sit necesse, 1 quamuis ex quo opposita est vires suas exerat ipso iure. 2 Fallit id in pœnalibus causis, in quibus receptum est odio pœnæ, & ne pœna committatur, vt compensatio priùs etiam quàm opposita sit facta intelligatur, sola legis iurísque potestate. 3 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Dixi *Defin. preced. num. 9.* DD. *ad l. si constat 4. C. hoc tit.* Est enim compensatio exceptio quam certum est suppleri non posse sed opponi debere, quia facti quæstionem immixtam habet, an quod compensari petitur debeatur, & quidem liquidò *l. vlt. & pass. hoc tit. C. & D.*

2. *d. l. si constat. & d. l. vlt. C. eod.*

3. Guid. Pap. *quæst.* 171. & ibi apostill. *arg. l. etiam 5. D. hoc tit.* iunct. *l. cùm quidam 17. §. si pupillo de vsur.*

DEFINITIO V.

De formula pronunciandi contra compensationem.

QVoties obiicitur compensatio debiti quod nec liquidum sit, 1 nec in eo vt statim liquidari possit, 2 cauere iudex debet ne ita pronunciet vt reprobet compensationem, sed ita potius vt dicat nullam se oppositæ compensationis rationem habere, 3 ne alioqui reo qui compensare voluit, debitum quandocunque petenti & probandi noceat exceptio rei iudicatæ. 4 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Hoc ideo quia non fit compensatio liquidi ad non liquidum *l. vlt. C. hoc tit.*

2. Quod enim tale est licèt reuera nondum sit liquidum pro liquido tamen habetur, vt dixi *Defin. 2. num. 3. supr. eod.*

3. Ita eleganter Vlpianus *in l. quod in diem 7. §. si rationem D. hoc tit.*

4. *l. si autem 8. §. si quocunque D. de negot. gest.*

DEFINITIO VI.

Quod debetur sub onere præstandæ satisdationis ante eam præstitam compensari non potest.

Si pecu-

SI pendente lite mutuas collitigantibus adiudicationes iudex fecerit, iniuncta vtrique necessitate præstandæ satisdationis,[1] & alter satisdederit, alter fideiussorem quidem obtulerit, sed qui tamen à iudice nondum fuerit admissus,[2] Placet non posse intereà obiici compensationē: propterea quòd ea quæ sub onere cautionis debentur ante præstitam cautionem nullomodo exiguntur,[4] possunt que multa incidere, quæ difficilē faciant & longis ambagibus inuolutam fideiussionis præstationem.[5] *Ita Senatus in eadem causa.*

1. Vt fieri solet cùm mutuæ sunt petitiones quæ implicitā habent & obscuram facti quæstionem, needum liquido cōstat an debeatur, vtrimque tamen adsunt tales probationes vt vtrique debitum prouisionaliter quod aiunt adiudicandum videatur *arg. l. 1. & tot. tit. D. si cui plus quàm per leg. falcid. l. statuliber rationem 5. l. seruum 34. §. vlt. D. de statulib. l. prætor ait 20. §. deinde ait prætor D. de oper. noui nunciat. l. 3. de tot. & vni. distr. l. grege 13. §. pen. de pignor.*

2. Quo casu non potest videri præstita satisdatio saltem quousque constet stare per aduersarium quominus satisdetur *d. l. prætor ait §. si quis paratus l. si residuum 5. C. de distr. pignor.* Aliud enim est satisdare velle aliud satisdedisse *l. si rem 9. §. omnis pecunia cum l. seq. D. de pign. act. l. item liberatur 6 §. 1. D. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit. l. solutam 49. in fin D. de solut.* vbi tamen legere mallem *satisfactionis* quam *satisdationis* ex *l. sati. fact. 52. eod.*

3. Vt nec aliarum rerum quæ nondum peti cum effectu possunt, cuiusmodi sunt quæ in diem multò magis quæ sub conditione debentur *l. quod in diem 7. l. quæcunque 11. l. cùm ins tit 16. §. 1. D. hoc tit.*

4. Non quasi non debeantur, sed quia cautionis præstandæ necessitas solutionem moratur, quamuis non faciat indebitum quod fuit debitum inquit Papin. *in l. pater 7. §. si fortè D. de dot. præleg.* Sic nec compensari potest quod alternatiuè debetur quousque facta sit electio *l. si debeas 22. D. hoc tit.* quia nec prius certum est quid omnimodo debeatur. Itaque ex hoc apparet quod sub onere satisdandi debetur non haberi pro debito sub condicione *l. multo 6. §. 1. D. de tutel.* iunct. *l. sub condicione 16. De condict. indeb.*

5. Cùm facti quæstio plerumque occurrat an idoneus sit fideiussor qui offertur necne, siue quòd suspectæ sint eius facultates, siue quòd habeat fori præscriptionem *l. si verò 5. §. 1. l. si fideiussor 7. D. qui satisd. cog.* æquum autem non est moram fieri ei qui satisdedit *l. etiam 15. D. vt legat. nomin. caueat l. ille à quo 13. §. 1. vers. quid ergo D. ad SC. Trebell.*

DEFINITIO VII.

Casus in quo alimentorum petitioni obiicitur compensatio.

ALimentorum quidem petitioni compensatio obiici non potest:[1] sed tamen cùm pendente lite super æstimatione, & vt pragmatici loquuntur, liquidatione legitimæ fructuúmque ex ea causa debitorum Senatus noster iustis quibusdam rationibus adductus certam pecuniæ quantitatem vni ex liberis adiudicasset alimentorum nomine,[2] Placuit petentem eum cogendum compensare quod inuicem fratri condemnato, eidémque patris heredi ab eo deberi liquidò constaret, si aliud nihil compensationem impediret, causa scilicet debiti inspecta,[3] quandoquidem legitimæ fructuúmque exinde debitorum petitio eam exceptionē pateretur.[4] Huc enim pertinet quod vulgò nostri iactitant, subrogatum sapere naturam eius in cuius locum subrogatum est.[5] *Ita Senatus* pro D. Ioanne Marchione de la Chambre contra fratrem Comitem in mense Iul. 1592.

1. *l. 3. vbi not. C. hoc tit.* ibidémque alii nōnulli casus ponuntur in quibus compensatio locum non habet. Ratio pendet ex fauore alimentorum, quorum cura præsens ac momentaria est vt loquitur Papin. *in l. penult. 8 de alim. legat.*

2. Ita enim fieri necesse erat ne is interim fame periret *l. si institutus 27. §. penult. D. de inoff. testam. l. vlt. C. de ordin. cognit. l. filius 9. D. de cur. delib.* iunct *l. ait prat. 7. §. in causa eod. l. pe. D. vt in poss. leg. l. 1. in princ. & §. & generaliter 15 D. de ventr. in poss. mitt.*

3. Qua constat inspici semper debere *l. 3. §. sexto D. de minor. l. si procuratorem 8. in princip. D. mandat. l. si tantùm 12. D. de Senat. Maced.*

4. Ex regula generali *d. l. vlt. C. hoc tit.* postquam dici verè potest in omnibus actionibus & casibus esse hodie locum compensationi, adeòque ipso iure, præterquàm in quibus specialiter prohibita est vt in deposito *d. l. vlt.* & aliis de quibus *in l. 3. eod.* vbi vide.

5. *Vulg. l. si quis cum 10. § qui iniuriarum D. si quis caution. l. cùm filius 76 § heres meus de leg. 2. l. 1. §. si quis sub condicione D. vt legat. nom. caueat.*

DEFINITIO VIII.

Quod tutor debet non potest compensari cum eo quod pupillo debetur nec contrà. Potest tamen tutor pro pupillo conuentus compensare quod sibi proprio nomine debetur.

ID quod pupillo debetur si tutor petat non patitur compensationem eius pecuniæ quam tutor ipse suo nomine aduersario debeat,[1] sicut nec ex contrario quod tutori proprio nomine debetur admittit compensationem eius quantitatis quam pupillus debeat:[2] nempe quia generale illud est vt eius quod non debetur ei qui conuenitur sed alii, compensatio obiici non possit,[3] nec si creditoris creditor pro eo qui conuenitur ob debitum proprium, velit compensare,[4] ne aliter posito iure redimendarum vndique actionum materia quæreretur.[5] Sed tamen si tutor pupilli nomine conueniatur, non iniqua aut improbabilis sententia est vt possit ille compensare quod sibi proprio nomine debeatur:[6] non solùm quia nihil vetet tutorem de suo pro pupillo soluere,[7] sed etiam quòd constante tutela fieri facilè possit vt tantundem pupillo tutor debeat, quantùm liberandi ipsius gratiâ velit compensare.[8] Quasi cùm ita facit liberandæ fidei causa & pro se exonerando potiùs quàm pro alio soluendi animo facere videatur.[9] Maximè verò cùm & quod alii debetur compensari possit si debitum illud à creditore cessum sit:[10] nam cùm cessio inter tutorem & pupillum fieri nequeat,[11] Alterutrum euenire necesse est vt vel deterioris condicionis sit pupillus quàm cæteri si ea compensandi ratio tutori pro pupillo denegetur, quod nemo æquū dixerit,[12] vel cessio pro facta habeatur quasi tacita legis potestate, siquidē per legē ipsam fit ne propter pupilli ætatē & condicionē ea cessio fieri expressim possit.[13] *Ita tractatum est* in publico auditorio in causa quadam N. Abelis Bessonet contra viduam D. de Compois Prid. Id. Iul. 1592.

1. *l. penult. D. hoc tit.* aliud enim est deberi tutori proprio nomine, aliud tanquam tutori *l. 22. de indign.*

2. Vt *ad d. l. penult.* notat Castrens. vulgò adprobatus.

3. *l. cùm militi 16. in princip. eod. l. eius quod 9. C. eod.* Excipe casum *l. si quid 5. D. eod.* id est si fideiussor conueniatur ex causa fideiussionis. Potest enim compensare nō tantùm quod sibi debetur sed etiam quod reo ex cuius persona & pro cuius debito conuenitur. Adde alium casum ex *l. si cum 9. § 1. eod* si enim filiofamilias agatur, & velit ille compensare quod patri debetur, nisi quòd hoc casu cauere filius debet patrem eius pecuniæ nomine nunquam acturum, vt ea lex ait. Item in correis debendi si sint socii non aliter *l. si duo 10. D. de duob. reis* Noli addere aliam exceptionem *ex l. in rem 18. D. hoc tit.* Ibi enim agitur de procuratore dato in rem suam, cui tamen non datur ius compensandi nisi eo casu quo post litis contestationem vice mutua conueniatur, nempe quia per contestationem fit dominus litis *l. procuratoribus 22. cum l. seq. C. de procur.* Nec tantum litis, sed etiam ipsius rei in litem deductæ, hoc ipso quod factus est procurator in rem suam *l. si quis in rem 34. l. procuratoro 55. D. eod.*

4. Verba sunt Papiniani *in d. l. in rem 18. §. 1. D. hoc tit.*

5. Quam è contrario restringi oportet, cùm odiosæ sint alienarum litium redemptiones, & odiosiores quàm lites ipsę *l. 4. §. 1. vers. non tamen D. de alien. iudic. mut. caus. fact. l. per diuersas 22. cum l. seq. C. mandat. l. 23. & 4. C. de litigios.*

6. At non è contrario vt possit ille proprio nomine conuentus compensare id quod sibi tanquam tutori debetur ex iis quæ diximus *num. 3.* quamuis possit debitorem pupilli creditori suo delegare *l. pupilli 96. in pr. de solut.*

7. Sicut & pro alio quolibet *l. soluendo 39. D. de nego. gest. l. solutione 23. D. de solut.*

8. Etsi enim tutelæ ratio exigi non potest quandiu tutela durat, debet tamen tutor quotidie eam à se exigere potéstque aut sibi soluere quod ei pupillus debet, aut pupillo quod ipse tutor ei debet *l. quoties 9. §. sed si sub vsuris & seq. & §.*

non tantum D.de admin. & peric.tutor.

9. Futurum enim est vt pro rata temporis quo pupilli debitor fuisse reperietur cogatur præstare vsuras pupillares *l. tutor 7.§.si vsuras & seqq.l. Lucius 46.§.quæsitum D.eod.l.1. & tot. tit. C.de vsur.pupill.*

10. Bald.post glos.*ad d.l.cius 9.C.hoc tit.*

11. Quia tutor cum pupillo contrahere non potest nec ei in rem suam autoritatem præstare *l. 1. l. quod dicimus 7. de autor. tut.*

12. Est enim pupillus fauorabilior cæteris nec debet esse deterioris conditionis *l.sancimus 7.C.ad Trebell.*

13. Iuris enim ciuilis regula est pactum nullum posse fieri à pupillo sine tutoris autoritate *l.contra 28.de pact.* Indéque pendent omnia quæ pro pupillis tam multa fauorabiliter in iure nostro constituta reperiuntur.

DEFINITIO IX.

Potest obyci compensatio eius quod defunctus debuit cum eo quod heredi proprio nomine debetur licet heres fecerit inuentarium.

HEredi etiamsi beneficium legis & inuentarij implorauerit si quid proprio nomine petat perinde obiici potest compensatio eius pecuniæ quam defunctus debuit atque si purè heres esset. 2 Nec est contrarium quod legis beneficio saluas habet proprias actiones. 3 Id enim eò pertinet vti ne per eam confusionem quæ aditione hereditatis fit 4 sublatæ videantur, non etiam vti ne solutionis potestate tolli possint. 5 Atqui compensatio solutionis vim & vicem obtinet. 6 Nec sanè minus debitor intelligitur qui debitoris heres est cum beneficio legis & inuẽtarij quàm qui legis beneficium non implorauit: 7 vnum illud ei indulgetur vt quamuis sit debitor tamen vltra vires hereditarias non teneatur. 8 Eámque ob causam temperamentum illud necessariò adhibendum est vt qui huiusmodi heredi obiicit compensationem satisdet eam se quantitatem in hereditate repositurum quotiescunque iudici bonum id & æquum videbitur, 9 vt si alij erunt creditores anteriores quibus priore loco soluere heres debebit, 10 habeat ille ex hereditate vnde soluat, nec de suo quicquam erogare compellatur. 11 Nam & idem obseruari solet cùm pendente discussionis instãtia petit aliquis ab herede, & fiduciariam ac, vt loquuntur, prouisionalem ex iusta causa obtinet adiudicationem. 12 Neque verò valde refert an de petitione tractemus an de compensatione, 13 quandoquidem is etiam qui compensat agere quodammodo & petere videatur. 14 *Ita Senatus* pro illustri Georgio de Mouxi Comite de Monteal contra illustrem Henricum de Saluces D.de Cardé mense Iul. 1592.

1. Quod hodie plerumque fit ex *l.vlt.C.de iur. deliber.*

2. Etsi enim perinde heres id est successor in vniuersum ius quod defunctus habuit ac si beneficium legis non implorasset *d.l.vlt.* Certum autem est heredem posse compensare id quod defunctus potuit *l.3.C.de contrar. iudic.tutel.*

3. *d.l. vlt. §. in computatione vers. si verò & ipse aliquas C. de iur.deliber.*

4. Aditio enim hæreditatis iure confundit obligationem *l.sicut 75.l. Stichum 95. §. aditio D.de solut. l.debitori 50.D. de fideiuss.l.debitori 7.C.de pact.*

5. Est enim solutio naturalis & verus modus tollendarum omnium obligationum vt ipsa obligationis definitio demonstrat *§. 1.Instit.de oblig.l.solutione 23.l.pen & pass.D.de solut.*

6. *l.si constat 4.l.iuncti 12.C.hoc tit.l.si ambo 10.& pass.D.eod.*

7. Alioqui non posset directis actionibus hæreditariis conueniri, ne quidem quatenus vires hereditatis paterentur, quod tamen falsum est *d.l.vlt.§.& si post præfatam. C. de iur.delib & Nouell.1. De hered.& falcid.iunct.l.1.C.si cert pet.*

8 Quod olim secus erat *l.qua dotis 31.D.solut.matrim.* cùm heres qui hereditatem adit hoc ipso se obliget æri alieno *l.more 8 de acq.here.* quasi contraxerit cum creditoribus defuncti adeóque cum legatariis *§.heres Instit.de oblig.qua ex quasi contr.l.5.§.heres quoque D.de oblig.& action.l.3.§. vlt.cum l.seq. D. quib. ex caus.in poss. eat.*

9. Vt & aliis quibusdam casibus necessarium est remedium satisdationis vt compensatio admitti possit. *l si cum filiofamilias 9.§.1.D.hoc tit.*

10. Seruanda enim est inter defuncti creditores temporis prærogatiua *d.l.vlt.§. in computatione in fin* licèt iis soluere statim rogatus heres qui priores veniunt, tametsi in iure crediti sint posteriores *d.l.vlt.vers. & si præfatam.*

11. Parum tamen videtur interesse heredis cùm sit securus qui soluit creditori prius venienti quamuis in creditorum ordine posteriori *d.§.& si præfatam.* Aliis enim creditoribus anterioribus actio nulla superest contra heredem hunc qui soluit bona fide, sed tantùm contra creditorem posteriorem qui solutionem accepit *d.l. vlt.§.sin verò heredes.* Itaque remedium hoc satisdationis non tam videtur necessarium vt heredi quàm vt creditoribus anterioribus si qui sunt consulatur, præsertim si creditor hic posterior qui primus venit, non sit soluendo.

12. Quo tamen casu periode tractari posset frustra desideraret satisdationem ab herede, qui omnimodo futurus sit securus, nisi aliis creditoribus consuli oporteret.

13. Quamuis Iustin. in *d.l. vlt. §. et si præfatam* loquatur de his creditoribus qui primi veniunt, primus autem non veniat is qui conuenitur primùm deinde compensat.

14. *l.amplius 15.D.rat.rem haber.* Bart.in *l. qui tamecum 30. D. de cond.indeb.*

DEFINITIO X.

Compensari non potest debitum controuersum cum liquido, licet controuersum possit ex iudicis autoritate prouisionaliter, vt aiunt, exigi præstita cautione.

DEbitum ex sententia à qua prouocatum est compẽsari non potest cum eo quod ex instrumento liquido, authentico, & vt loquuntur, guarentigiato debetur: 2 quamuis iudex præceperit mandari sententiam executioni non obstante appellatione, præstitáque vt fieri solet satisdatione, 3 adeóque nec si iam satisdatum proponatur: quoniam si contingeret sententiam rescindi per appellationem, 4 quod in dubio litis euentu positum est, 5 appareret ex postfacto compensatum fuisse id quod fuisset indebitum, 6 in eóque factam iniuriam creditori, 7 quæ sanè cautionis prætextu non minuitur. 8 Cùm vel ob hoc ipsum introductum sit ius compensationis 9 quòd nostra intersit non soluere potius quàm solutum repetere. 10 *Ita Senatus* ex tempore inter fratres Riondet 12. Cal. Aug. 1592.

1. Quoniam appellatio extinguit iudicatum & rem reuocat ad terminos litis contestatæ *l.furti 6.§.1. D.de his qui not. infam. l.1.§.vlt.D ad SC.Turpill.*

2. Non enim eo minùs verum est extinctam hoc casu vim iudicati per appellationẽ, alioqui nõ esset necessaria victori satisdatio cùm res iudicata pro veritate habeatur *l.ingenuũ 25.de stat.homi.l.res iudicata 206.de re.iu.* & sit potètior quàm contractus quantumuis in authenticam scripturam redactus *l. minor 40.D.de minor.*

3. Satisdatio enim non facit liquidum debitum quod liquidandum immò adiudicandum est per iudicem appellationis siquidem non solet satisdari nisi in casu dubio & incerto *l. hæc stipulatio 14 §.1.vt legat.nom.caueat.* Et sicut necessitas præstandæ satisdationis non facit indebitum, quod fuit debitum *l.pater 7. §.pen.de dot.præleg.* ita nec oblata aut præstita satisdatio facit omnino debitum id quod forsan apparebit indebitum *l.2.D. vt legat nom.cau*

4. Ideo enim comparatum est auxilium appellationis licèt nonnunquam is qui ex appellatione pronunciat in peius reformet iudicatum *l.1.D.de appellat.*

5. Dubius enim & incertus est euentus iudicij cuiuslibet *l. quod debetur 51.D.de pecul.*

6. Posteriore sententia tollente intellectum prioris vt loquitur Papin.in *l si patroni 55.§.vulg.ad SC.Trebell.*

7. Qui eam rem cuius compensationem passus esset videretur soluisse quem tamen non debuisset. Nemo autem indebitum soluere cogitur cuius etiam soluti habet condictionem. *l. indebiti 15.& pass.D.de condict.indeb.*

8. Nemo enim obligatur ad soluendum vel compensandum ob id solum quia postea recepturus sit siue ab eodem siue ab alio quod ipse præstiterit *l.nemo ideo 171 de reg.iur.d.l.7. vt legat. nom.caueat.l.testamento 27.in princ.& §.1.de test. tutel. l.suspectus 5.cum seq. D..de susp tutor.*

9. *l.3.D.hoc tit.*

10. *l.si stipulatus 15 in princip D.de fideiuss* Ergo vt admittatur compensatio non sufficit tale debitum esse quod peti possit nisi etiam sit liquidum sicut nec vt tam liquidum sit si adhuc peti non possit *d.l. quod in diem 7.& l.si debeas 22.D.hoc tit.*

DEFI-

DEFINITIO XI.

Non potest compensari quod non posset solui.

COmpensatio quæ inuito debitore fieri non potest, vim solutionis non habet, quandiu debitoris voluntas non interuenit. 1 Nam nec quod tibi debeo in certam causam, possum vel creditori tuo soluere vel tibi ipsi in aliam causam, 2 nisi tu consentias. 3 Cæterum, quibus casibus possum te inuito soluere, possum etiam compensare. 4 *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio prid. Cal. Aug. 1592.

1. *d. l. si debeat* 22. D *hoc tit.*

2. Immo & si cui petitioni specialiter destinata id est objecta sit compensatio placet in cæteris causis obijci eam non posse *l. quod Labeo* 13. D. *hoc tit.* quia vbi sit Bart. vna causa non potest operari circa diuersos effectus. Quamquam id perpetuum non est vt constat ex *l. in numerationibus* 44. D *de solut.*

3. Consentienti enim & volenti non fit iniuria *l.* 1. §. *vsque adeo de iniur. l. inuito* 13. *l. manifesti* 17. C. *de solut.*

4. Cùm compensatio pro solutione fit *l. si ambo* 10. *& pass.* D. *hoc tit. l. si constat* 4. C. *eod.*

DEFINITIO XII.

Expensæ taxatæ possunt compensari etiamsi appellatum sit ab executione dum ne ab ipsa condemnatione vel taxatione.

EXpensarum litis quę & iam adiudicatę sunt & taxatæ compensatio obijci potest, tanquam debiti liquidi 1 licèt ab executione facta condemnatus prouocauerit, dum ne ab ipsa adiudicatione aut taxatione. Non enim facit ea appellatio quominùs liquidum sit debitum. 2 *Ita senatus* in causa Ioachimi De la Cuaz & heredum Benedicti Vernat 4. Id. Decemb. 1592.

1. Taxatum enim dicitur quod deductis deducendis reliquum est *l. Manio* 41. §. 1. *de legat.* 2.

2. Sed in ea quæritur tantùm an executor fines mandati excesserit *l.* 4. *D. de appell. l. quoniam* 21. *C. eod. l. ab executione* 5. *C. quor. appell. non recip.* Aliud ergo est si ab ipsa condemnatione vel taxatione sit appellatum, vt dixi *Defin.* 9.

DEFINITIO XIII.

Fideiussor creditoris sui potest ei obijcere compensationem summæ pro eo solutæ ex iudicato licèt à sententia fuerit prouocatum.

DEbitor certæ quantitatis si obijciat compensationē concurrentis alterius summæ quam quasi fideiussor creditoris sui pro eo soluere coactus sit, audiendus est 1 si nihil aliud impediat cōpensationem. 2 Nec distinguēdum est, An ea soluendi necessitas ex sententia diffinitiua manauerit, 3 an ex interlocutoria & prouisionali, quæ non obstante appellatione executionem habere debuerit: 4 neque rursus an creditor cui compensatio obijcitur ab ea condemnatione prouocauerit 5 necne. Sufficit enim quòd eius nomine soluere coactus fuerit fideiussor, 6 qui nunc quasi debitor conuenitur: 7 cùm appellantis indemnitati satis consultū esse possit aduersus victorem si iusta quandoque appellatio pronūtiabitur, 8 nec fideiussoris indemnitatem ex ea causa suspendi oporteat. 9 *Ita tractatum est* in publico auditorio inter fratres Riondet 4. Id. Ian. 1593.

1. Verum enim est esse hunc quoque creditorem eius scilicet pecuniæ quam pro creditore suo soluit, & pro qua repetenda mandati actionem habere posset aut negotiorum gestorum mandato nullo interueniente si agere mallet quàm compensare *l. ex mandato* 20. §. 1. *& pass. D. mandat.* Hoc verò compensationem inducit, quæ nihil aliud est quàm debiti & crediti inter se contributio *l.* 1. *&* 2. *& pass.* D. *hoc tit.*

2. Quid enim si fideiusserat donandi animo vel in rem suā? Non poterit compensare, quia nec mandati agere posset *l. sed si fideiussor* 24. *D. de pact. l.* 4. *D. de liber. legat.*

3. Condemnato per diffinitiuam sententiam fideiussore quo casu non posset mandati agere priùs etiam quam soluisset *l. Lucius* 38. §. 1. D. *mandat. l. si fideiussor* 45. D. *de fideiuss.*

4. Solet enim & debet iudex cùm nondum bene liquet interloqui & prouisionalem, vt vocant, facere condemnationem Præstita satisdatione, eòque iure passim vtimur.

5. Quod suo iure facere potest tanquam cuius interfit propter regressum quem contra eum habiturus est fideiussor *l.* 2. §. 1. D. *quand. appell. si. l.* 1 *De app. recip.* indè quę sumenda est ratio decidendi ad *l. Herennius* 63. §. 1. D. *de euict.*

6. At neque semper expectandum est vt soluat aut iudicio accepto condemnetur, forte si diu in solutione debitor cessauit, aut bona sua dissipabit *d. l. Lucius* 38 §. 1. D. *mandat. l. si pro eā* 10. *C. eod.* Illud sane constat parum referre an fideiussor soluerit coactus, an metu ne compelleretur *l. nouissimè* 7. §. 1. vbi bald. D *quod fals. tutor. autor. gest. esse dicet.*

7. Haberet enim nunc pecuniam, quam suo ipso creditori posset soluere si eam pro ipso creditore alii non soluisset.

8. Eo namque casu futurum est vt pecuniæ solutæ solutionem consequatur.

9. Cùm sufficiat quod iam cœperit ei abesse ex causa fideiussionis vt habeat præsentem actionem *l. inter causas* 26. §. *abesse* D. *mandat.*

DEFINITIO XIV.

Conductor potest obijcere victori & in executione iudicati compensationem pecuniæ debitæ locatori suo licèt condemnato.

COnductor interdicto [aut in]rem iudicio conuentus 1 locatori litem denuntiauerat, locator autem pro eo litem susceperat. Condemnatione secuta, fructibúsque petitori adiudicatis, 2 quorum tamen compensandorum iustam causam locator habeat 3 [postquam placuit etiam in actionibus in rem locum esse compensationi 4] aut saltem retinendorum puta pro legato annuo sibi à victore debito, 5 non est victori permittendum vt aduersus conductorem qui proprias defensiones nullas habet iudicatum exequatur ratione fructuum. 6 Quamuis dici soleat perinde mandandam executioni contra possessorem sententiam quæ aduersus auctorem lata est acsi contra possessorem lata fuisset. 7 Id enim eò pertinet vt melioris condicionis non sit possessor quàm qui ab eo laudatus est, 8 non etiam vt debeat esse deterioris licèt ipse non eius auctor fructus perceperit. 9 *Ita Senatus* in causa R. Bonauenturæ Martin Franciscani & Matthæi Martin 8. Id. Febr. 1593.

1. Atque ita prohibitus frui liberè & pacificè re conducta ex qua causa solet dari actio conducti *l. ex conducto* 15. §. 1. *D. locat.* iunct. *l. si quis domum* 9. *& l. habitatores* 17 §. 1 *eod.*

2. Veniunt enim fructus in actione in rem etiam speciali ex die litis contestatæ *l. vtique* 16. *cum l. seq.* §. 1. *& pass. D. de rei vindic. l. certum* 22. *C. eod.*

3. Quia fortè sibi inuicem aliquid à petitore debeatur, nam & fructus sicut cæteræ res compensari possunt cum vsuris *l. minor* 40 § *penult. D. de minor. l.* 1. § *pacto D. de pign.* aut cum sumptibus *l. sumptus* 48. *de rei vindic. l. in insulam* 42. §. 1. D. *solut. matrim.*

4. Ex constitutione Iustiniani *in l. vlt. C. hoc tit.*

5. Aliud enim est compensare, aliud retinere, omnis qui compensat retinet, sed non è contrario omnis qui retinet compensat *l.* 3. *D hoc tit. l. filium quē* 4. *C famil. ercisc.* Ex quo loco solet etiam colligi & rectè aliud esse compensationem, aliud deductionem cùm fiat compensatio ipso iure, deductio verò vi exceptionis: facit *l. amplius* 15. *D. rat. rem haber.*

6. *Arg. l. si quid à fideiussore* 5. *D. hoc tit.* vbi permittitur fideiussori compensare etiam quod reo non sibi debeatur: quasi is qui ab alio defendendus est & qui alium defendit ex necessitate vnius personæ iure censeantur. Inde namque est quod dici solet posse quemlibet vti iure autoris sui *l. nemo* 156. §. *plerumque de reg. iur. cum simil.*

7. Ita enim habet stilus noster practicus & iudiciarius.

8. Sibi enim debet imputare quòd sit passus alium agere de iure suo ideóque res contra alium iudicata, contra ipsum iudicata videtur *l. sæpe* 63. *vers. scientibus D. de re iudic.*

9. Nam & post rem iudicatam in ipsius iudicati executione potest opponi compensatio *l.* 2. *C. hoc tit.*

DEFINITIO XV.

Compensatio potest opponi & post litem contestatam & in causa appellationis non etiam reconuentio.

Reconuentio quidem nec post litem contestatam, [1] nec proinde in causa appellationis [2] recipitur. Sed si is qui reali actione conuentus, aut interdicto possessorio condemnatus fuerat appellauerit, & in causa appellationis iustam compensandæ rei aut etiam iure pignoris retinendæ rationem adferat audiri debet, [3] quoniam longè aliud est retinere aut compensare, aliud conuenire. [4] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *Auth. & consequenter* vbi DD. *C. de sent. & interloc. omn. iudic. & in corpor. Nouel. 96. vnde sumitur. De execut. & de ijs qui conuen. & reconuen. cap. 2.*

2. Quia appellatio extinguendo iudicatum reducit rem ad terminos litis contestatæ *l. 1. §. vlt. D. ad Turpill.* & ideò quæ non possunt fieri post litem contestatam nec in causa appellationis fieri possunt *l. exceptionem 19* vbi DD. *C. de probat. & l. vlt. C. de præscr. Not.* DD. *ad d. Auth.* & consequenter.

3. Compensatio enim cum fiat ipso iure quandocunque sit opposita retrò fingitur facta fuisse ex quo die mutuò deberi cœpit *l. cùm alter 11. l. posteaquàm 21. D. hoc tit.* Reconuentio autem non fit ipso iure, quia nihil nisi factum continet.

4. Vt apparet non solùm ex hoc quod proximè diximus, sed etiam ex eo quod in actionibus quoque in rem locus est compensationi *d. l. vlt C. hoc tit.* At in iis non est locus reconuentioni id est qui conuenitur actione in rem non potest reconuenire vt multis rationibus à nobis probatum in secunda parte Chiliadis nostræ *De error. pragmat.* Quamuis ille qui personali actione conuentus est possit reconuenire etiam in rem secundum sententiam Bald. *ad l. cùm Papin. in verb. obnoxius C. de sen. & interl.* probatã à Soci. *ad c. 1. De mut. pet. n. 49.* Addè tex. in *l. 2. C. hoc tit.* vbi dicitur posse opponi compensationem in executione iudicati.

DEFINITIO XVI.

Creditor mariti non potest mulieri obycere ex persona mariti compensationem quantitatis debitæ sibi à marito.

Mulieri petenti [1] ex iudicato litis expensas quas maritus in dotis conseruandæ causam necessariam protogauerat, non potest condemnatus obijcere compensationem eius quod sibi maritus debeat, Tametsi proponas eiusmodi expensis dotem ipso iure diminutam esse in mariti vtilitatem, [2] adeóque ipsa in re, quod contingit si non in corporibus dos consistat sed in pecunia numerata. [3] Quid enim si soluto matrimonio futurum est vt maritus iudicio de dote teneatur ad præstationes aliquas, quarum nomine diminutio illa dotis quàm impensæ necessariæ fecerunt, eadem iuris potestate sarciatur? [4] Denique verum est, non quod vxor marito debeat id eam quoque mariti creditori debere: [5] proinde succedit iuris regula, eius quod non debetur illi qui conuenitur sed alij compensationem nullam fieri posse. [6] *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio. 7. Cal. Iul. 1593.

1. Ab alio scilicet quàm à marito puta à tertio rerum dotalium possessore.

2. Dici enim solet minui dotem ipso iure per impensas necessarias *l. si is qui 56. § quod dicitur D. de iur. dot. l. 5 l. quod dicitur 15. D. de impens. in reb. dotal. fact. l. dote 5. D de dot. prælegat. l. vnic. § sed nec & impensas C. de rei vxor. action.*

3. *d. l. 5. D. de impens. in reb. dot. fact.* de cuius sententia & emendatione scripsi *lib. 2 Coniect. cap. 2.*

4. Nulla enim ratio est cur priuari mulier debeat beneficio compensationis quam illo casu habitura est contra maritum ipsiúsve heredes, cùm ipsius intersit dotem integram si fieri potest retinere *l. 3 D. hoc tit.* Nam soluto matrimonio cùm dos repetitur compensationi plerumque locus est *l. si constante 24. l. quoties & §. si vxor l. viro 39. D. sol. matr.* etiam ratione sumptuum necessariorum *l. in insulam 42. §. 1. eod.*

5. Nec enim debitor debitoris fit debitor creditoris citra delegationem *l. vlt. C. quand. fisc. vel priuat. l. 3. C. de hered. action.* nisi nomen debitoris datum sit in solutum vel pignori vel venditum quo casu is cui datum est habet vtiles actiones ex rescripto Diui Pii *d. l. vlt. l. si cum emptore 16. D. de pact. l. 1. & 2. C. de oblig. & action. l. emptor 5. l. postquam 7. & seq. C. de her. vel act. vendit.*

6. Quod enim peti non potest id aeque compensari potest *l. quod in diem 7. l. quæcunque 14. D. hoc tit.* cùm compensatio sit petitio *l. amplius 15. D. rat. rem haber.* Præterquàm si quid natura tantùm debeatur. Hoc enim compensari potest quamuis peti non possit *l. etiam 6. D. eod.* Nempe quia iure gentium peti posset si qua eo iure actio comparata esset *l. cùm amplius 84. §. is natura debet. De regul. iur.* in eóque fauorabilius est, quod naturali tantum iure quàm quod ex stipulatione in diem debetur *d. l. in diem.* quia licèt quod in diem debetur tam debeatur ciuiliter, ne tamen cum effectu peti adhuc possit fit ex ratione & æquitate naturali ne violetur conuentio quæ est iuris gentium *l. 1. l. iuris gentium 7. D. de pact.* Atqui quod alij debetur peti non potest vt ipsa actionis definitio demonstrat *l. nihil aliud 51 D. de oblig. & action.* Ergo aeque compensari *l. eius quod 9. C. hoc tit. l. in rem suam 18. §. 1. D. eod.* Adde quæ dixi *Defin. 7 supr.*

DEFINITIO XVII.

An quis proprio nomine conuentus possit obycere compensationem eius quantitatis quæ sibi tanquam alterius procuratori debeatur.

Procurator, qui potestatem habet accipiendæ solutionis mandatúmque in eam rem sufficiens [1] compensare id potest etiam cum eo, quod ipse suo nomine debeat. [2] Perinde enim est acsi ex pecunia nomine mandatis accepta debitum ille suum solueret, [3] quo casu haud dubiè liberatio contingeret, [4] salua mandati actione in personam procuratoris cuius fidem secutus esset. [5] Quid enim refert breuíne an longa manu id fiat? [6] Quamquam dubitandi ratio non inelegans illa mihi subesse videbatur quòd pecunia meo procuratori nomine meo tradita mea fieret, [7] Ex pecunia autem mea facta solutio creditori procuratoris mei non pareret liberationem, saltem quandiu extaret quia nummorum qui mei essent dominium me inscio in alium transferri non posset: [8] Iuris enim regula est solutis nummis qui alienari nequeant non nasci liberationem, [9] quæ nec nascitur cùm nummi possunt condici, [10] quamuis condictio non nisi eo casu competat, quo reuera translatum sit dominium nummorum: [11] sed in proposita specie recessum est ab hoc tractatu, quia cùm de compensatione ageretur quæri non poterat an extaret pecunia necne quæ re vera soluta non esset, sed pro soluta tantùm haberetur. [12] *Ita Senatus* ex tempore in causa Guillielmi le Marquis & Salomonis Balmæ 13. Cal. Ianuar. 1593.

1. Puta cui specialiter hoc mandatum est vel cui omnium negotiorum administratio commissa fuit *l. verò procuratori 12. D. de solut.* Nam si ad litem duntaxat datus esset ad solutionem accipere non posset *l. hoc iure 86. eod. l. sed si tantùm 13. D. de pact.* sicut nec transactionem facere *l. transactionem 7. C. de transact.*

2. Qui enim compensationem patitur hoc ipso soluisse intelligitur *l. si constat 4. & pass. C. hoc tit.* Qui ergo & petere potest & solutionem accipere cur non poterit compensare? nam & qui compensat hoc ipso petit *l. amplius 15. D. rat. rem haber.* Itaque plus iuris habet ad compensãdum hic procurator quàm qui compensare vult quod alii debetur etiam consentiente creditore, quam compensationem non esse admittendam diximus *Defin. 7 num. 3. & 4. ex l. in rem 18. §. 1. hoc tit.* quia consensus ille interueniens creditoris non tribuit agendi & petendi ius huic compensare volenti, quomodo mandatum idoneum & sufficiens tribuit procuratori. Mirum igitur non est hunc posse cõpensare, illum non posse.

3. Hic ergo euenit quod & alibi sæpe vt celeritate coniungendarum inter se actionum vna occultetur *l. 3. § penult. l. si cùm 26. D. de donat. int. vir. & vxor. l. singularia 15. D. de reb. credit.* vt breui manu fiat quod longa fieri posset. *l. licet 43. § 1. D. de iur. dot.*

4. Secuta nimirum consumptione aut confusione vel permixtione nummorum ita vt discerni non possint. Alioqui fatendum omnino est liberationem non posse contingere ex solutione nummorum quos fatendum est alienos esse vt sequitur in *Defini. ex l. si alieni 78. D. de solut.* vbi rectè Gothofredus notat immixtionem habere vim consumptionis, in consũptionem verò vim iustæ solutionis.

5. Actione scilicet mandati *l. Cassius 17. eod. tit. de solut. l. si verò 12. § dedi tibi D. mandat.*

6. *d. l. licet 43. §. 1. D. de iur dot. l. pecuniam 79. D. de solut.* Posset autem hæc sententia facilius admitti si poneres procuratorem obligatum fuisse proprio nomine, ex ea tamen causa quæ mandato contineretur. Id enim plerumque fit: & eo casu nihil mala fide facere videri potest procurator qui cum eo

quod

quod debet pro negotio alieno cōpēsat quod illi ipsi debeatur.

7. *l. si procurator 12. l. si epistolam 65. D. de acquir. rer. domin.*

8. *d. l. Cassius 17. d. l. si alienos 78 de solut.*

9. *d. l. si alienos l. si is cui 94. eod. tit.* vbi tamen ait Papin. si is cui alieni nummi soluti sunt ius integris pergat petere quod sibi debetur nec offerat quod accepit summouendum eum exceptione doli.

10. Est enim perpetuum vt quibus casibus locum habet condictio non habeat locum liberatio, & è contrario quibus casibus non habet locum condictio inducatur liberatio *l. cùm qui 38. §. 1. & seqq. vsque ad finem legis l. in perpetuum 61. D. de solut.* Excepto casu *l. Neratius 63. D. de condict. indeb.* Potest tamē fieri vt neque condictio locum habeat, neque liberatio, puta si soluerim tibi ex nummis tuis. *l. si mandauero 22 §. si mandanerim. iunct. l. si procuratorem 8. §. si liber homo vers. planè D. mandat.*

11. Nemo enim rem suam condicit nisi à fure §. *itaque Instit. de action. l. vlt. D. de vsufr. quem. caueat l. 1. & tot. tit. D. de condict. furt.* nec rursus eam rem quæ nunquam fuerit sua *l. videamus 78. § item si indebitum cum seq. iunct. § si actione in D. de vsur. l. indebiti 15. D. de cond. indeb.* Nascitur autem condictio domino cuius nummi soluti fuerunt cùm illi nummi sunt consumpti aut pro consumptis habendi propter commixtionem & confusionem *d. l. si alienos & d. l. Cassius 17. de solut.* vbi ratio redditur, Ne si aliter obseruaretur creditor in lucro versaretur, & alienos nummos sibi solutos & à se consumptos impunè retineret. Adde *l. si à furioso 24. De oblig. & act. l. 12. & 13. l. si ego 18. & pass. D. de reb. credit.*

12. Dicebam tamen non aliud obseruandum hoc casu, quàm si pecunia soluta fuisset procuratori deinde à procuratore creditori proprio *arg. l. si filiusfamilias 14. vers. quoniam cum l. seq. eod. tit. De reb credit.* Durum enim sanè videtur vt liceat mihi compensare pecuniam quā si haberem non possem soluere sibi tē ita vt statim ex solutione liberatio mihi acquireretur. Itaq; hæc Definitio ne quid dissimulem mihi suspecta est. Pro ea tamen facit quòd procurator qui alienam pecuniam accepit, eiúsque debitor est actione mandati liberatur si tantumdem reddat, quia pecunia recipit functionem in suo genere *l. 2. §. 1. D. de reb. credit.* Sed ea res non facit vt pecuniā sibi alterius nomine traditam possit suam dicere eámque pro se soluendo facere accipientis vt probatur apertissimè ex *d. l. Cassius.* & aliis innumeris iuris nostri locis. Alioqui quisquis alienam pecuniam haberet siue ex causa depositi siue quo alio iure etiam, si voles, tanquam fur & prædo, posset ex ea creditori suo soluere quod tamen nemo vnquam dixerit.

TIT. XXIV.

De vsuris, & mora.

DEFINITIO I.

Vsura promissa ad certum tempus in perpetuum debentur quandiu nec solutio nec noua de vsuris conuentio facta est nisi contraria obseruatio secus sit.

QVi pecuniam intra biennium soluere promisit, & intereà maiores vsuras 1 stipulanti spopondit, 2 si ad diem non soluat, non eò minùs easdem vsuras debebit, quòd conuentionis in quam maiores deductæ fuerant tempus prætericrit. 3 Id enim actum esse videtur vt quandiu sors soluta non esset eædem vsuræ præstarentur, si de aliis noua conuentio nulla fieret. 4 Maximè verò si post decursum tempus de quo conuenerat ad eundem modum pro sequentibus annis vsuras solutas fuisse appareat. 5 Nam etsi conuentio nulla præcessisset, sola vsurarum præstatio per aliquot annos vniformiter 6, vt nostri loquuntur, continuata sufficere posset ad inducendam in posterum tempus obligationem, quòd ea res modici & leuioris præiudicii esse existimetur. 8 Idem erit si non vsura, sed quid aliud inuicem vsuræ præstari conuenerit, dummodo legitimæ vsuræ modus nunquam excedatur. 9 *Sine die.*

1. Puta besses aut dodrantes aut dextantes. Maiores enim apud nos licitæ nullæ sunt. Quæ verò magis frequentātur sunt septunces ea conuentione, quincunces verò ex iudicato si conuentio nulla præcesserit.

2. Non enim debentur vsuræ pecuniæ fœnebris citra stipulationem *l. 3. C. hoc tit. l. Titius 24 D de præscr. verb.*

3. Vsurarum enim stipulatio quamuis debitor non conueniatur, committitur *l. pecunia 9. §. 1. D. hoc tit.* nisi per debitorem ipsum non stet quominus soluat *l. traiectitia 23. de oblig. & act.* Soléntque meos ea esse contrahentium vt donec tota pecunia soluatur, eædem vsuræ præstentur quæ ab initio sunt promissæ, licèt sint maiores vt in *l. Seia 12. D. hoc tit.*

4. *d. l. Seia.* Etsi enim priori stipulationi tempus adiectum fuit, eo tamen finito cùm sors adhuc debeatur absurdum est dicere finiri obligationem vsurarum [extra casum *l. Titia Seio 87. §. vsuras de le. 2.*] melioremque esse conditionem debitoris post moram quàm prius fuisset, et minores vsuras nunc debeat qui antea maiores debuit.

5. Ex eo namque quod secutum est colligitur voluntas contrahentium eáque seruanda est etiam contra formam stipulationis *l. qui semisses 13. D. hoc tit. l. aduersus 5. l. quamuis 8. C. eod.* Quanto magis ergo si congruat stipulatio quæ præcessit?

6. Quia ex actibus difformibus nihil potest inferri siue ad præscriptionem, siue ad consuetudinem inducendam. Crauet. *cons. 134 num. 10.* post *Bart.* & alios *ad l. 2 D. solut. matr.*

7. *ex l. cùm de in rem verso 6.* vbi Bart. *num. 1. 7. & 14. D. hoc tit.* De totius tamen legis sententia vide quæ scripsi lib. 7. *Coniect. cap. 8 & 9.*

8. Itaque videntur hoc casu locum habere quæ tradit Bart. ad *d. l. cùm de in rem verso num. 7.* Iunge *l. si peculium 6 §. penult.* in iis verbis *& annuum quod ei solitus erat dare &c.* D. *de pecul. legat.*

9. Id enim semper cauendum est ne legitimis vsuris fraus fiat *d. l. pecunia 9. in princip. & §. 1. l. placuit 29. l. quod in stipulatione 31. l. pœnam 44 hoc tit l. quamuis 8 l. si ea pactione 24. l. cùm 26. C. eod. l. cùm non frumentum 16. eod.*

DEFINITIO II.

Etiam inter mercatores ordinariæ & consuetudinariæ vsuræ apud nos sunt quincunces.

ETiam cùm inter mercatores agitur, non solet Senatus noster vsuras maiores quincuncibus adiudicare, 1 si nulla præcedat conuentio, 2 nec probet creditor coactum se vt sub grauioribus vsuris mutuam pecuniā acciperet: 3 hic enim honestior modus vsurarū visus est, 4 præsertim inter Christianos, quos deceret ex sacrosancto religionis nostræ præscripto fame potiùs perire, quàm vllas vel quantulascúque vsuras accipere: ni ciuilis legislator publicæ societatis tuendæ gratia potiorem auaritiæ quàm salutis singulorum habere rationem cogeretur. *Ita Senatus* 8. Cal. Decemb. 1590.

1. Sunt enim solitæ istæ quincunces vsuræ & quæ hodie magis frequentantur. Nihil autem vetat mercatorem vti iure communi, cùm nec dicatur mercari quotiescunque contrahit, puta si conducat vel emat fundum aut eum locet vel vendat quamuis alii mercatori. Crauet. *cons. 6. num 11.* Post Bart. *ad l. legatis quæst. pen. de leg. 3.* Alex. *in l. diuortio in princ. col. 8. vers. & idem dicit. D. solut matr.*

2. Vbi enim nulla conuentio est consuetudo loci seruanda est, præsertim quod ad vsuras *l. Gaius Seius 12.* ibi: *fuit autem consuetudo D. hoc tit.* Nisi consuetudo illa sit contra leges permittens vsuras supra legitimum modū *d. l. cùm 26. §. cæteros sup. hoc tit* facit *l. tutor. 7. §. qua autem in fin. de admin. tutor.*

3. Hoc enim casu grauiores eædem vsuræ deberentur, non tanquam vsuræ, sed tanquam interesse, quia tanti creditoris interesset, *l. 3. D. de in lit iurand.*

4. Honestus autem modus in rebus omnibus seruandus est non immoderata cuiusque adfectiu subsequenda *l. ex damni 40. in princ. D. de damn. infect.* Hic verò modus honestus ideo creditur, quia meliorum fundorum reditus hoc modo respondet, ac vicesimo anno æquat sortem. De quincuncibus vsuris agitur in *l. 5. C. hoc tit. & in l. cùm quidam 17. D. eod. d. l. tutor 7. § qua autem in fin. D. de admin. tut. l. alimēta 16 §. basilica De alimen. leg.* dicuntúrque leuiores vsuræ in *d. § qua autem* & modestæ à Persio *Satyr. 13.*

5. Neque enim possunt accipi sine peccato mortali vt omnes Theologi consentiunt, licèt repugnet Molinæus in suo illo *tractatu De vsur.* malus hac in re Theologus, vt & in cæteris omnibus. Itaque à principibus Christianis non tam permittuū-

TIT. XXII.

De non numer. pecun.

DEFINITIO I.

Exceptio non numeratæ pecuniæ perpetua est sicut & doli mali si debitor velit probare non fuisse numeratam.

QVi spe futuræ numerationis [1] circumuentus dolo malo debitoris apocham: conscripsit sibique solutum esse debitum professus est, nihilominùs debitum petere potest, & debitore solutionis [2] exceptionem obiiciente replicare de dolo tametsi tempora [3] præterierint intra quæ exceptio non numeratæ pecuniæ locum habere potuit. [4] Doli enim replicatio perpetua est, [5] adeóque exceptio ipsa non numeratæ pecuniæ quoties qui eam obiicit oneratur probatione quòd non fuerit numerata. [6] Dolum igitur probari oportebit, [7] adeoque in eam rem iurisiurandi veniã impetrari si apocha iureiurando confirmata proponitur. [8] An & necessaria erit restitutio in integrum ex rescripto Principis: vtique tutius id fuerit, & eo iure vtimur. [9] Sanè si non ex sola creditoris confessione sed ex ipsa notarij assertione probetur solutam fuisse pecuniam, neque de dolo quærendum erit, neque de exceptione non numeratæ pecuniæ, sed de falso agi & in crimen solenniter vt mores nostri ferunt inscribi oportebit. [10] *Ita Senatus* in relationibus libellorum 3. Id Maij 1591.

1. Sic enim plerumque euenit vt quis se obliget ex stipulatione adeóque pignus det spe futuræ numerationis nec sequatur numeratio quo casu prodita est exceptio non numeratæ pecuniæ *l.1.l.3.7. si quis – & poss. C hoc tit. l.1. C. si conuent. pignor. annumer. fecut. non fuer.* Et e contrario vt creditor qui si solutionem acceperit cõscribat apocham & profiteatur se accepisse solutionem quam non acceperit. Quo casu potest etiam creditor obiicere non fuisse sibi numeratam pecuniam sed intra triginta tantùm dies *l. in contractibus 14. § super cæteris eod. Adde l. 2. . circa D. de dolo except.*

2. Id est pecuniæ solutæ professionem, sic enim vocatur *in l. pecunia 14. C. de solut.* iunct. *l. si accepto 19. .1. D. de accept.* vbi Vlp. notat inter acceptilationem & apocham hoc interesse quod in acceptilatione omnimoda liberatio contingit licèt pecunia numerata non sit, apocha verò non alias quàm si pecunia soluta sit. In quo errant vulgo interpretes existimantes ne quidem acceptilationem valere quam creditor probet à se factam spe futuræ numerationis. Quasi verò acceptilatio sumat vires ex solutione vera cùm sit ipsa nihil aliud quàm imaginaria solutio & ciuilis *l. pen. D. de solut. § 1. inst. quib. mod. tollit. oblig.* Cùm enim non possit acceptum ferri nisi quod verbis contractum est vnde introductus fuit vsus stipulationis Aquilianæ de qua *in d. § 1.* iunct. *l. an inutilis 8. §. acceptum de acceptil.* quia scilicet non nisi verbis contrahitur acceptilatio vt ea lex ait apparet ad corroborandam acceptilationem non esse necessariam numerationem.

3. Id est triginta dies in eam rem præscriptæ à Iustiniano *in d. l. in contractibus 14. § super cæteris C. hoc tit.*

4. Cùm sit species exceptionis *l. 2. D. de except.* omnes autem exceptiones sint perpetuæ. Quæ enim temporalia sunt ad agendum, ea perpetua sunt ad excipiendum ex ratione posita *in l. 5. §. vlt. de dol. except.*

5. Alioqui proprium est huius exceptionis vt probatione oneret reũ eundémq; creditorem *d. l. 3. l. adseueratio 10. C. hoc tit.*

6. Quo iure vti etiam Gallos testatur Rebuff. *in proœm. Constit. reg. num. 59.* Quamquam difficile est dicere quomodo possit probari non fuisse numeratam pecuniam, cùm huiusmodi negationis nullo certo loco vel tempore coarctatæ nulla per certã naturam probatio esse possit *d. l. adseueratio.*

7. *l. dolum 6. C. de dolo l. quoties 18. §. qui dolo D. de probat.*

8. Ne obstet periurij exceptio, quæ pontificio iure obstaret *cap. cùm contingat. Extr. de iureiur.* quamuis iure ciuili nullius momenti sit hoc iusiurandum *d. l. in contractibus 14. §. illo videlicet l. vlt. C. hoc tit.*

9. Omnis enim restitutio præsupponit contractũ tenere *l. in causæ 16. in princ. D. de minor. l. 2. C. de præd. minor.* dolus vero incidens in contractum etiã bonæ fidei nõ facit eum nullum, sed tantùm inducit auxiliũ restitutionis *l. & elegantèr 7. D. de dolo.*

10. Nec enim potest impugnari veritas instrumenti moribus nostris per viam ciuilis actionis vt olim *l. falsi 8. l. si lis 11. l. de fide 16. C. ad leg. Cornel. de fals.* sed tantùm proposita criminali actione & præcedente solennitate inscriptionis quæ nolla alio casu necessaria aut etiam in vsu est. Adde Bart. *in l. error facti num. 11. C. de iur. & fact. ignor.*

DEFINITIO II.

De differentia exceptionis non numeratæ pecuniæ & simulationis.

SI debitor fateatur sibi numeratam re vera pecuniam, sed dicat incontinenti post contractum redditã, quod euenit plerumque dicis tantùm causa facta numeratione, [1] non tam de pecunia non numerata quàm de cõtractus simulatione conqueri videtur: [2] Idcóque audiẽdus est etiam post decem adeóque viginti dummodò intra triginta annos. [3] Nec præscriptione temporis quod obiiciẽdæ exceptioni non numeratæ pecuniæ præstitutum est, [4] repellitur. Placet enim querelam De contractus simulatione siue agendo siue excipiendo esse perpetuam vt non nisi trigesimo anno etiam ad agendum [6] finiatur. Multò magis igitur post effluxa tempora intra quæ exceptio nõ numeratæ pecuniæ obiici debuit iusiurandũ deferri poterit, [7] quamuis cùm agitur de non numerata pecunia post effluxa tempora non magis iusiurandũ deferri possit, quàm exceptio obiici, [8] nisi vno illo casu quem nouella Iustiniani constitutio excepit, [9] cùm quis scripsit se argentarij debitorem, nec debiti tamen causam expressit. *Ita Senatus* in causa D. Emerij de Montfalcon Sabaudiæ iuridici patriatij & Iacobi Bluet ex tempore Idib. Iul. 1591.

1. *Hoc est perfunctoriè & ob id tantùm vt possit dici factam numerationem vt in l. 4. D. comm. d. l. 1. §. excusantur 34. D. de Senat. Sillan.*

2. Simulatio enim est non cùm id non fit quod fieri dicitur, sed cùm fit alio animo quàm quo fieri dicatur *tot. tit. C. plus valer. quod agit. quàm quod simul. concip. l. si ex precio 6. C. de rescind. vend.*

3. Exceptioni enim simulationis non minore quàm triginta annorum spatio præscribitur, vt nec aliis iuribus quę ob id perpetua dicuntur *l. sicut 3. & l. omnes 4. C. de præscr. 30. annor.*

4. Olim quinquennij hodie biennij *l. in contractibus 14. C. hoc tit.*

5. Hoc enim tempus in omni præscriptione exigitur vbi breuius nullum definitum fuit *d. l. sicut & d. l. omnes.*

6. Nam exceptio etiam post hoc tempus durat in perpetuũ vt diximus *Defin. praced. num. 4.*

7. Non enim conqueri potest is cui iusiurandum defertur cùm fiat iudex in causa propria & iusiurandum referre possit *l. 1. in princ. D. quar. rer. act. non det.* iunct. *l. manifestæ 38. & pass. D. de iureiur.*

8. *d. l. in contractibus 14. §. illo videlicet C. hoc tit.*

9. *Nouell. 136. de argent. contr. §. vlt. incip. in illo vtique casu.* Hoc enim casu debitor non solum obligatur vtiliter ita vt exceptionem doli non possit excipere in quo vis fit regulæ de qua *in l. 2. §. circa De doli mal. except.* sed nec excipere potest de pecunia non numerata siue ducta præsumptione ab officio creditoris siue argentarij vt ibi Gothofr. scribit, siue quòd argentarijs hoc priuilegium concedi debere visum sit vt & alia pleraque de quibus ad eum locum Cuiac. omnino videndus. Potest tamen si velit iusiurandum deferre nec tantùm argentario sed ipsius etiam heredibus, at ex abundanti vt ait constitutio & ita demum si fit intra tempora opponendæ exceptionis non numeratæ pecuniæ. Quibus verbis Iustinianus significat non esse quidem necessarium iusiurandum argentarij ad probandam causam debiti, quæ si non haberetur pro probata exceptioni vtique locus esset, sed non debere tamẽ argentarium recusare, vt vel eo magis appareat iustam esse debiti causam. Cæterùm non aliter deferri iusiurandum poterit, quàm si tempora largiantur, intra quæ posset alioquin excipi de pecunia non numerata.

DEFINITIO III.

Commodior est exceptio non numeratæ pecuniæ quàm restitutio in integrum aduersus cautionem, & quare.

Quandò

QVantò fortior sit exceptio non numeratæ pecuniæ quàm restitutio in integrum aduersus instrumentum postulata ex eo apparet, quòd exceptio non numeratæ pecuniæ hoc ipso quod obiicitur si modò tempora largiantur vires suas exerit,& impedit executionem obligationis quantumlibet iuratæ: 1 At impetrata, aut, vt melius dicam, postulata restitutio facere non potest quo minus iudex decernere debeat vt intereà & pendente facti quæstione cautioni stetur. 2 Nimirum quia exceptio non numeratæ pecuniæ onerat creditorem vt probare debeat numerationem: 3 restitutio verò debitorem 4 qui vult in integrum restitui aduersus cautionem quam hoc ipso adprobare intelligitur. 5 *Ita Senatus* in causa Franciscæ Fabri & Claud de S. Real 15. Cal. Aug. 1592.

1. *l.1 & vlt. & pass C. hoc tit.*

2. Ita enim vulgo nostris placet ad *tit. C. restit. in integr. postul. ne quid noui fiat.* vbi & de eo scripsimus ea *cap. suspicata.* vbi Canonistæ *Extr. De in integr. restit.*

3. *d l.1. l si ex cautione 1. l. adsueratio 10. C. hoc tit.* Adeo vt eùm vult debitor ipse qui dicit pecuniam numeratam non esse probatione se onerare, habeat perpetuam illam exceptionem vt supra diximus D. *fin. 1. num 6.* Notat Calleens. *ad d.l.3. num 6. & ad l si quis 7 in pri & ad d.l adseuerare.*

4. Regula enim iuris exigit probationem ab eo qui dicit præsertim qui actor est vt nimirum probet id quod est fundamentum suæ intentionis *d.l.1.l actor 23 C. de probat. l 2. D. eod.*

5. Omnis enim restitutio præsupponit contractum tenere *d.l. in causa 16. in princip. D. de minor l.3. C. si aduers lib. l.2. C. de præd minor.*

DEFINITIO IV.

Actio quæ competit ob non numeratam pecuniam biennalis est sicut & exceptio.

CVi si conueniretur ex causa mutui non competeret exceptio non numeratæ pecuniæ, 2 puta post biennium, 3 eidem multo minus competet actio ad condicendum chirographum quasi sine causa factum. 2 Subest enim causa mutui, quam pro vera haberi necesse est quoties non numeratæ pecuniæ exceptio obiici posse desiit, 3 nec fieri potest vt quæ etiam ad excipiendum sunt temporalia, eadem non sint etiam ac multo magis temporalia ad agendum. 4 *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio pro Ioanne Berguera contra Ioannem Franciscum Prid. Cal. April. 1593.

2. Hoc enim tempus substituit Iustinianus in locum quinquennij quod olim dabatur *l. in contractibus 14. in princip. C. hoc tit.*

2. Quam condictionem competere necesse est quoties non numeratæ pecuniæ querela proponitur per modum actionis nō per modum exceptionis. Exceptioni enim non potest locus esse nisi cùm proponitur actio *l.5. §. vlt. de doli except.* atque ita esset in potest te creditoris non agendo nisi post biennium auferre debitori commodum exceptionis non numeratæ pecuniæ quod maxime in eo consistit vt nihil probare teneatur vt diximus prox. Defin. *num.3.* si non esset in potestate debitoris non expectata creditoris actione querelam deferre de non numerata pecunia, vnde etiam factum videtur vt quamuis hoc casu debitor se constituat actorem, non tamen se oneret probatione quia magis habetur pro reo perinde acsi exciperet aduersus agentem creditorem, quo casu nemo dubitaret quin creditor qui & ageret, & affirmaret numeratam à se pecuniam id ipsum probare deberet ex vulgaribus iuris regulis *l. 1. l. actor 23. C. de probat. l. 2. D. eod. l. 4. C. de edend. l. neque scriptura 6. C. de compens.*

3. Adeo vt nec iusiurandum hoc casu deferre creditori possit debitor *d.l. in contractibus §. illo videlicet hoc tit.*

4. Siquidem è contrario solent quæ temporalia sunt ad agendum perpetua esse ad excipiendum *d.l.5.§. vl. D. de doli excep.* iunct. *l. vnic. C. vt nem. inuit. ager. vel accus. cogat.*

DEFINITIO V.

Aduersus liberationem debiti liberaliter factam non admittitur querela non numeratæ pecuniæ.

REmissio & liberatio debiti gratuitò ac liberaliter facta per creditorem non eo prætextu reuocari potest quòd pecunia nulla numerata sit. Neque enim exceptio non numeratæ pecuniæ aduersus debiti liberationem locum habet nisi cùm liberatio causam habet ex facta solutione, & ita demum si intra dies triginta obiiciatur. 1 Nec sine causa & inutiliter facta remissio videbitur ob id solùm quòd solutio non allegetur. Causam enim requirimus ad contrahendam obligationem, 2 sed non ad dandam liberationem, 3 pro qua vtique sufficit nuda voluntas creditoris liberaliter 4 debitum remittentis: qui si posteà causam aliquam suæ liberalitatis à debitore ipso iam liberato velit exigere non est audiendus. 5 Ea siquidem gratuita remissio debiti donatio est 5 & quidem inter viuos quoties pura est, 6 & consequenter irreuocabilis licèt fiat à moriente. 7 Ideóque nec pro reuocata haberi potest ex clausula derogatoria in præcedente testamento adposita qua testator declarauerat velle se, vt irritæ fierent donationes omnes quascumque in alium quàm in heredem ipsum esset in posterum collaturus. 8 Nam ad mortis tandem causa donationes quæ sui natura reuocabiles sunt, 9 non ad puras & irreuocabiles ea clausula pertinet: 10 multò minus ad liberationes pertinere poterit, cùm sit perabsurdum testatorem qui exigendi, si velit, debiti potestatem habeat, dandæ liberationis licentiam non habere. 11 Nec aliud erit tametsi aliud in bonis non habuerit creditor quàm quod debebatur sibi ab eo quē liberauit. Donatio enim bonorum omnium præsentium 12 non est prohibita, 13 præsertim quæ fit per viam liberationis. 14 *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio pro liberis Domini de la Croix Authctin contra Aduocatum De Pradel 7. Id. Iul. 1593.

1. *d.l in contractibus 14.§ super cætera. C. hoc tit.* Sicut dicimus aduersus creditorem non aliter obiici posse non numeratæ pecuniæ exceptionem quam si pecunia quasi credita petatur *l. aduersus 5 C. hoc tit.*

2. Quia non potest contrahi obligatio sine causa saltem vt habeat effectum *l. 2.§. circa D. de doli excep.* cùm obligationes omnes ad hoc sint comparatæ vt quisque sibi acquirat quod sua interest *l. stipulatio ista 38.§. alteri de verb oblig.* Obligatio enim omnis odiosa est tanquam quæ sit iuris vinculum atque ita diminuat quodammodo libertatem ciuis Romani, ergo non aliter permittenda quàm si intersit. Interesse porrò non potest nisi iusta præcedente causa.

3. Ad quam procliuiores vtique esse debemus *l. Arrianus 47. D de oblig. & act.* quippe quæ fauorabilior est hoc ipso quòd pristinam ciuis Romani libertatem restituit quàm obligatio vt proxime diximus quodammodo diminuerat.

4. Hoc ideo quia si probaretur apocham factam esse spe futuræ numerationis aliud esset *l si acceptilatum 19. §. 1. D. de acceptilat.* quamuis nec hoc casu putem hodie admittendam hanc siue querelam siue replicationem post illos 30. dies à Iustin. præscriptos *in d l. in contractibus § super cæteris.*

5. Remittentibus enim actiones suas non datur ad eas regressus *l. quæritur 14.§. si venditor de ædil. edict. l. Papin. 20.§. vlt. & l seq.*

5. *l cuius per errorem 53. l. donari 82. de reg. iur.* iunct *l. donari 29 de donat.*

6. *l. vir vsuras 54. D. de donat. int. vir. & vxor l. Procula 39. D. de probat.* Tiraq. *ad l. si vnquam. in verb. donatio C. de donat.*

7. *l vbi ita 27. l. Seia 42.§ vlt. in fin. D de mort. caus donat.*

8. Sic enim fit aliquando vt per priorem scripturam posteriori derogetur *l. simila 12.§. vlt. de leg. 1. l. si quis in princip. 22. De legat 3.* & ibi Bart. & cæteri.

9. *l. 2. d. l. vbi ita 27. l non videtur 32. & pass de donat. mort. caus.*

10. Perfecta enim donatio inter viuos reuocari nunquam potest nisi ex causa ingratitudinis vel non secuti implementi *l. 1. l. si donationem 5. cum seq. l. vlt. & pass C de reuoc. donat.* Semper autem supponendi sunt termini habiles *l. adigere 6.§. quamuis De iur patron.*

11. *l. cui rectè 10. D. de donat. l. rescriptum 10.§. vlt. & seqq. D. de pact.*

12. Secus enim si etiam futurorum quia tolleret illa testamenti actionem *Not. ad l. vlt. C. de pact. & ad l. stipulatio hoc modo 61. de verb. oblig.*

13. *l. omnes 27.§. 1. D. quæ in fraud. credit. l. 2. 4. 5. & 6. C. de inoff donat.*

14. Vt dixi *num. 3. supr.*

DEFINITIO VI.

Tempus datum ad apponendam exceptionem non numeratæ pecuniæ an currat mulieri constante matrimonio.

refutauimus pluribus in priore parte *Chil. adh. de error. pragmat.*

6. *l. si quis iusiurandum 11. C. de reb. credit. & iureiur.*

7. Quomodo facit iudicem qui defert ei iusiurandum decisorium *l. 1. in princ. D. quar. rer. act. non dat.*

8. Fit autem iudex in sua causa is cui defertur iusiurandum suppletiuum, & quidem inuito aduersario, quæ res haud dubiè facit iniquum hoc iusiurandum, cuius ob eam causam nulla vnquam facta fuit mentio à prudentibus nostris.

9. Est enim actoris suam intentionem implere, id est plenissimè probare, alioqui absoluendus est reus etiamsi nihil præstiterit *l. 4. C. de edendo l. vlt. C. de rei vindic.*

TIT. XXIII.

De compensat.

DEFINITIO I.

De compensatione inter fratres pro ijs quæ inter eos gesta sunt viuo patre.

DVo fratres bona quædam à patre sub pacto de retrouendendo vendita redemerãt viuo adhuc patre, ita tamen vt longè maiorem precij quantitatem alter de suo intulisset. 1 Post aliquod tempus is qui in redemptionis causam minus contulerat, fratris debitum etiam viuo patre de suo soluerat. 2 Tùm idem ille cùm pro beneficio & sacerdotio pensionem annuam deberet certo precio, vt sit redimendam, redemerat illam per delegationem paterni debiti, 3 cui delegationi pater quoque consenserat. 4 Defuncto patre post annum circiter decimumquintum cùm is qui in fundorum redemptionem plus impẽderat aduersus fratrem eo nomine ageret, 5 frater autem compẽsationem obiiceret debiti quod pro fratre soluisset: 6 Alius verò replicaret debere fratrem eam quantitatem compensare cum pensionis debito quod ex paterna pecunia dissoluerat. Quibusdam videbatur mutua compensatione tollẽdas aut potius iam sublatas videri debere mutuas istas inter fratres actiones propter concurrentes ex taciturnitate longi temporis & consanguinitate proxima tacitæ remissionis coniecturas. 7 Aliis contrà non posse fratri creditori nocere taciturnitatem temporis si aduersus fratrem non egisset viuo patre in cuius ambo erant potestate: 8 præsertim cùm nec mutuæ inter eos vnquam redditæ fuissent rationes. 9 Itaque placuit fratrem debitorem creditori condemnandum esse: 10 compensato tamen eo quod sibi inuicẽ à fratre deberetur. 11 Sed quod ad paternam pecuniam extinguendæ pensioni impensam attineret, nullam eius nomine aut actionem aut compensationem cõpetere, proptereà quòd à patre qui delegationem adprobasset donata videretur, 12 tametsi soleat dici patrem in beneficialibus legitimum filij administratorem non esse. 13 *Ita Senatus* 14. Calen. Decemb. 1588.

1. Facile enim hoc euenire potest hodie, postquam placuit Iustiniano *in l. cùm oportet 6 & l. vlt. C. de bon. quæ liber.* vt filiifamilias sint acquisitionis capaces etiam inuitis parentibus.

2. Nihil enim vetat quod alius debeat alium soluere etiam pro ignorãte quo casu habet actionẽ negotiorũ gestorum dum ne soluerit pro inuito & prohibente *l. si nemo 39. D. de nego. gest.* iunct. *l. vlt. C. eod. l. solutione 23. D. de solut.*

3. Delegatio omnique vice solutionis est *l. quamuis 8 §. interdum D. ad SC. Velleian. l. inter causas 26. §. abesse D. mandat. l. qui debitorem 18. D. de fideiuss. l. 2. C. de nouat.*

4. Alioqui non potuisset alienus debitor ignorante creditore suo delegari, cùm delegare nihil aliud sit quàm debitorem suum vice sua alterius debitorem constituere *l. delegare 11. D. de donat.* planè consentiente creditore nihil prohibet alienũ quoque debitorem delegari, sicut & ex aliena pecunia solui domino consentiente *l. si is cui nummos 94. l. pupill. 96. in princip.* vbi ratio dubitandi hinc petenda est *D. de solut.*

5. Sed qua actione? Non enim potuit fratri contra fratrem quæri actio viuo patre in cuius ambo erant potestate *l. frater 38. D. de cond. indeb.* præsertim cùm in vtilitatem patris non fratris ea redemptio tunc cessisset, nec fratris sed patris negotium frater gessisset, vt proinde nec post mortem patris negotiorum gestorum contrà fratrem agere posse videretur, siue proprio nomine fratris eiusdémque coheredis siue hereditario; siquidem nec fratrem obligare voluit nec patrẽ potuit: at neque fratrem ipsum ciuiliter, obstante vbique iure patriæ potestatis *l. imperator 50. D. ad SC. Trebell.* iunct. *l. in hoc iudicium 14 §. 1. l. si quis cum 29. D. commun. diuid.* Debet ergo hic locus intelligi de iudicio familiæ erciscundæ quod mortuo patre locum habet inter fratres coheredes, & in quo arbitri officium est non minus naturalium quàm ciuilium obligationum rationem haberi. Naturalem verò obligationem certum est contrahi posse non minus inter patrem & filium quàm inter fratresfamilias. Quod vtrumque probatur ex *d. l. frater in princ. & §. 1. de condict. indeb.*

6. Est enim is vnus ex obligationis naturalis effectibus vt inducat compensationem sicut & deductionem *d. l. frater l. etiam 6. D. hoc tit.*

7. Placet enim tacitam remissionem induci ex consanguinitate proxima qualis est inter fratres, & taciturnitate lõgi temporis puta decennij si quis alius actus concurrat ordinarius ad tacitam remissionem inducendam *l. Procula 29. D. de probat.*

8. Quia non potuit agere viuo patre, neque contra patrem, neque contra fratrem obstante iure patriæ potestatis non magis quàm pater contra ipsum *l. lis nulla 4 l. si a me 11. D. de iudic. l. actiones 7 de oblig. & act. l. ne cum filiusfamilias 16. de fur. l. 1. §. vlt. C. de annal. except.*

9. Quod vnum est ex iis tribus quæ ad tacitam remissionem inducendam requiruntur in *d. l. Procula 29 de probat.* Secus esset si de vsurarum duntaxat remissione tacita ageretur. Tunc enim sufficeret consanguinitas proxima cum longi temporis taciturnitate *l. cum quidam 7. §. Diuus Pius de vsur.* Dec. *cons. 79.*

10. Iudicio scilicet ercisciundæ cùm essent fratres ista coheredes, alioqui non magis hodie quàm olim possent habere actionem, quia Iustinianus licèt fecerit filiumfamilias capacem acquisitionis etiam inuito patre, non tamen sustulit patriã potestatem, nec cætera quæ ratio iuris facit consequentia patriæ potestati. Vide quæ scripsi *lib. 7. Coniect. cap. 9.* Ideo autem veniunt ista in iudicium familiæ erciscundæ quia fundus qui fuit redemptus venit in diuisionem hereditatis quæ tanto locupletior reperitur ex pecunia filiorum qui eum redemerunt.

11. Quod enim venit in compensationem pro soluto habetur cùm fiat ipso iure *l. si ambo 10. §. 1. D. de compens. l. qui inuicem 30. de cond. indeb.*

12. *arg. l. 4 §. 1. l. quamuis 8. §. planè si mulier D. ad SC. Velleia. l. vir vxori 39. l. vir vsuras 54. de donat. int. vir. & vxor. l. quæ pater 50. D. famil. erc. l. vlt. D. de petit. hered. l. siue emancipatus 17. C. de donat. l. seruus 38. de donat. int. vir. & seq. de donat. int. vir. & vxor.*

13. *cap. fin. de iudic. in 6.*

DEFINITIO II.

De compensatione pecuniæ quæ debetur in vna specie monetæ cum pecunia quæ debetur in alia.

CErtam pecuniæ quantitatem in moneta soluere obligatus compensationem obiicere potest eius quantitatis quæ sibi à creditore in aureis debeatur, licèt incertus sit nũmi aurei valor vt liquidatione & taxatione opus sit, quod hac nostra tempestate sæpius accidit. 1 Etsi enim verum est quod vulgò iactatur, non nisi de liquido ad liquidum admittendam compensationem, 2 pro liquido tamen habendum est quod in promptu liquidari potest. 3 Non idem fore quidam putabant, si is qui aureos deberet, obiicere vellet compensationem eius quod sibi in moneta argentea vel ærea deberetur. Quòd non quemadmodum argentum in auro continetur, idque eminentiori & excellentiori modo, ita similiter aurum in argento. 5 *Ita Senatus* in causa D. Senatoris de la Roche & N. Ioannis Bay 6. Id. Maij 1591.

1. Quod tamen nunquam accidere debet in republica bene constituta. Certa enim & perpetua esse debet nummorum æstimatio *l. 3. D. de in lit. iur. l. 1. D. de contr. empt. l. si ita 42. C. de fideiuss.*

2. *l. vlt. C. de compensat.*

3. Sicut & pro probato habetur quod statim probari potest nec requirit altiorem indaginem vt Bart. & cæteri tractant ad *l. vlt. C. de edict. Diui Hadr. tollend.* iunge *l. pen. C. de test. milit. l. non tantum 17 in prin. D. de excus. tutor. l. 4. §. de dolo 26. D. de doli mal. except.* Quid autem illud sit quod statim fieri possit in iudicis arbitrio est. Guid. Pap. *quæst. 132.*

4. Obiiceret enim compensationem eius pecuniæ quam non posset soluere quia pro auro argentum vel æs solui non potest, nec aliud pro alio soluatur *l. cum à quo 16. & seq. C. de solut.* Obstat tamen quod compensatio fieri potest etiam speciei ad speciem *d. l. vlt. C. de compens.* Quidni ergo argenti cum auro ad concurrentem vsque æstimationis quantitatem?

5. Quia in iis quæ sunt sub eodem genere vt sunt aurum & argentum sub metallo id quod minus est continetur in eo quod est plus *l. 1. §. si stipulanti de verb. oblig. l. cùm fures 9. de in lit. iur. l. quoties 9. §. sed si maiorem D. de hered. instit.*

DEFINITIO III.

Compensatio quæ poterat obiici contra cedentem non potest obiici contra cessionarium si vel causam habeat illa onerosam vel habuerit sui debitoris bona omnia obligata ante natum ius opponendæ compensationis.

SOcius meus cui centum debebas, cùm totidem sub omnium bonorum suorũ obligatione 1 mihi deberet, cœpit postea tibi ex noua causa in aliis centũ esse obligatus. Non ideò minùs actionem sibi contra te competentem cedere mihi poterit, 2 quòd ei quandocunque acturo potueris obiicere compensationem, a quam agenti mihi ex onerosa cessione obiicere non possis. 3 Nam ex quo cœpisti ei debere, cœpit quoque nomen tuum mihi esse obligatum 4 vt proinde ex persona illius vtili contra te actione etiam citrà cessionem agere potuerim. 5 Quo iure mihi semel quæsito, non fuit in potestate socij & debitoris mei tecum contrahendo ius meum deterius facere, 6 quamuis si tu ei soluisses, vtique & liberationem tibi quæsisses, & actionem mihi ademisses. 7 Nec est contrarium quod dici solet compensationem solutionis vim habere. 8 Id enim tùm obtinet cùm exceptio compensationis obiicitur. 9 At ponimus factam mihi cessionem non solùm priusquàm à te opposita esset compensatio, 10 sed etiam eo tempore quo nomen tuum iam mihi erat obligatum, 11 vt dici possit factam eam non in fraudem tuam, & vt tibi nocerem, sed potiùs vt mihi consulerem. 12 Qua ratione possit etiam defendi non malè idem admittẽdum esse tametsi debitoris mei bona pignoris vinculo nullo tenerentur. 13 Sufficit enim cessas mihi à creditore tuo actiones in solutum & ex causa onerosa, vt inferri possit non esse me cogendum, cedentem defendere. 14 *Ita Senatus* in causa D. Ioannis Claudij de la Roche Senatoris & N. Ioannis Bay 6. Id. Maij 1591.

1. Qua obligatione bonorum omnium certum est bona omnia tam futura quàm præsentia contineri ex *l. vlt. C. quæ res pignor. oblig. poss.* nec minùs nomina debitorum, quàm res corporales *l. nomen quoque 4. C. eod. tit.*

2. Non enim quod compensationis exceptio obiici potest facit vt pro opposita factáque haberi debeat ad extinguendam actionem & impediendum ne cedi ea possit, vt dicetur postea in Definitione.

3. Certum enim est cessionario ea causa onerosa non posse compensationem opponi quæ cedenti opponi potuisset, si modò cessionarius agat vtilibus actionibus sibi ex propria persona competentibus non mandatis ea persona cedentis secũdùm ea quæ pluribus scripsi *lib. 12. Coniect. cap. 9.*

4. Propter vim & potestatem obligationis generalis quæ & nomina sicut cætera bona omnia futura comprehendit, vt diximus *num. 1.*

5. Post rescriptum Diui Pij de quo in *l. si cum emptore 16. D. de pact.* iunct. *l. vlt. D. de transact. l. emptor 5. l. postquam 7. & seq. D. de hered. vel act. vend. d. l. 4. C. quæ res pignor. l. si conuenerit 18. D. de pignor. action.*

16. *Ex reg. l. id quod nostrum 11. l. non debet alteri 74. de reg. iur.* nec obstat quod in *l. 3. §. ex contrario D. de separ.* scriptum est licere cuilibet adiiciendo sibi creditorem facere conditionem creditoris sui condicionem. Id enim pertinet ad chirographarios creditores non ad pignoratitios, quibus nihil potest imputari cùm sibi diligenter prospexerint vt de eo qui fideiussorem idoneum acceperat scribit Papin. *in l. 3. eod. tit. de separat.* sibi enim æquè bene prospicit qui vel pignus vel fideiussorem idoneum accepit *l. si mandatu 59. §. vlt. D. mandat.*

7. Nisi ego ipse te priùs certiorem fecissem de facta mihi cessione *d. l. 4. D. quæ res pignor. l. 3. C. de nouat.*

8. *l. si constat 4. & seq. l. inuicem 12. & pass. C. hoc tit. l. si ambo 10. eod.*

9. *l. 2. l. si propter 8. l. vlt. & pass. C. eod.* iunctis iis quæ dicemus *in seq. Defin.*

10. Nec enim potuit tibi opponi tanquam exceptio priusquàm egeris *l. 2. D. de except.* licet non tantùm exceptionis vim habeat sed etiam mutuæ petitionis *l. amplius 15. D. rat. rem hab.* Bart. *ad l. qui inuicem 30. de cond. indeb.* vnde & mutua petitio appellatur in *l. neque scriptura 6 C. hoc tit.* iunct. *l. quod in diem 7. §. 1. D. eod.* vbi ratio dubitandi hinc petenda est.

11. Atque ita in consequentiam præcedentis obligationis quæ nullius fraudis suspecta esse poterat *d. l.* vbi Bart. *D. qui potior in pign. hab.*

12. Non enim fraudem facere videtur qui fraudem excludit *l. cùm pater 77 §. antepen. de legat. 2. l. quia autem 6 §. si patronus in fin. D. si quis omiss. caus. test.* quia permittitur cuilibet consulere sibi quamuis per consequentias alteri noceat *l. Proculus 26. D. de damn. infect. l. 1. §. quod ait Prætor De incend. ruin. & naufrag.*

13. Tantò magis enim debet licere creditori vt vigilet ad suum consequendum cùm vigilantibus non dormientibus iura succurrant *l. pupillus 24. in fin. quæ in fraud. credit.* iunct. *l. quod autem 6 §. sciendum sup. eod. l. summa 22. in fine principij D. de pecu. l. 2. in prin. C. de annal. except.*

14. Illa enim distinctio adhiberi à nostris solet, an cessio causam lucratiuã habeat an onerosam. Bar. & cæteri *ad l. 4 §. si cùm legitima D. de doli except. & in l. seruum quoque 33. §. vl. cum l. seq De procurat.* scripsi latè *lib 12. Coniect. cap. 2. & 10.*

DEFINITIO IV.

Compensatio fit ipso iure sed ita demum si opponatur præterquàm in pœnalibus.

COmpensatio non vsque adeò fit ipso iure, quin opponi eam sit necesse, 1 quamuis ex quo opposita est vires suas exerat ipso iure. 2 Fallit id in pœnalibus causis, in quibus receptum est odio pœnæ, & ne pœna committatur, vt compensatio priùs etiam quàm opposita sit facta intelligatur, sola legis iurísque potestate. 3 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. D. in *Defin. praced. num 9.* DD. *ad l. si constat 4. C. hoc tit.* Est enim compensatio exceptio quam certum est suppleri non posse sed opponi debere, quia facti quæstionem immixtam habet, an quod compensari petitur debeatur, & quidem liquidò *l. vlt. & pass. hoc tit. C. & D.*

2. *d. l. si constat. & d. l. vlt. C. eod.*

3. Guid. Pap. *quæst. 171.* & ibi apostill. *arg. l. etiam 5. D. hoc tit.* iunct. *l. cùm quidam 17. §. si pupillo de vsur.*

DEFINITIO V.

De formula pronunciandi contra compensationem.

QVoties obiicitur compensatio debiti quod nec liquidum sit, 1 nec in eo vt statim liquidari possit, 2 cauere iudex debet ne ita pronunciet vt reprobet compensationem, sed ita potius vt dicat nullam se oppositæ compensationis rationem habere, 3 ne alioqui reo qui compensare voluit, debitum quandocunque petenti & probandi noceat exceptio rei iudicatæ. 4 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Hoc ideo quia non fit compensatio liquidi ad non liquidum *l. vlt. C. hoc tit.*

2. Quod enim tale est licèt reuera nondum sit liquidum pro liquido tamen habetur, vt dixi *Defin 2. num. 3. supr. eod.*

3. Ita eleganter Vlpianus *in l. quod in diem 7. §. si rationem D. hoc tit.*

4. *l. si autem 8. §. si quocunque D. de negot. gest.*

DEFINITIO VI.

Quod debetur sub onere præstandæ satisdationis ante eam præstitam compensari non potest.

Si pecu-

SI pendente lite mutuas collitigantibus adiudicationes iudex fecerit, iniuncta vtrique necessitate præstandæ satisdationis,[1] & alter satisdederit, alter fideiussorem quidem obtulerit, sed qui tamen à iudice nondum fuerit admissus,[2] Placet non posse intereà obiici compensationē: proptereà quòd ea quæ sub onere cautionis debentur ante præstitam cautionem nullomodo exiguntur,[4] possúntque multa incidere, quæ difficilē faciant & longis ambagibus inuolutam fideiussionis præstationem.[5] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Vt fieri solet cùm mutuæ sunt petitiones quæ implicitā habent & obscuram facti quæstionem, necdum liquido cōstat an debeatur, vtrimque tamen adsunt tales probationes vt vtrique debitum prouisionaliter quod aiunt adiudicandum videatur. *arg. l. 1. & tot. tit. D. si cui plus quàm per leg. falcid. l. statuliber rationem 3. l. seruum 34. §. vlt. D. de statulib. l. prætor ait 20. §. deinde ait prætor D. de oper. noui nunciat. l. 3. de tut. & rat. distr. l. grege 15. §. pen. de pignor.*

2. Quo casu non potest videri præstita satisdatio saltem quousque constet stare per aduersarium quominus satisdetur *d. l. prætor ait §. si quis paratus l. si residuum 5. C. de distr. pignor.* Aliud enim est satisdare velle aliud satisdedisse *l. si rem 9. §. omnis pecunia cum l. seq. D. de pign. act. l. item liberatur 6 §. 1. D. quib. mod. pign. vel hypoth. solut. l. solutam 49 in fin D. de solut.* vbi tamen legere mallem *satisfactionis* quam *satisdationis* ex *l. sat. fact. e 52. eod.*

3. Vt nec aliarum rerum quæ nondum peti cum effectu possunt, cuiusmodi sunt quæ in diem multò magis quæ sub condicione debentur *l. quod in diem 7. l. quæcunque 11. l. cùm mi sit 16. §. 1. D. hoc tit.*

4. Non quasi non debeantur, sed quia cautionis præstandæ necessitas solutionem moratur, quamuis non faciat indebitum quod fuit debitum inquit Papin. *in l. pater 7. § si fortè D. de dot. praleg.* Sic nec compensari potest quod alternatiuè debetur quousque facta sit electio *l. si debeat 22. D. hoc tit.* quia nec prius certum est quid omnimodo debeatur. Itaque ex hoc apparet quod sub onere satisdandi debetur non haberi pro debito sub condicione *l. multo 6. §. 1. D. de solut.* iunct. *l. sub condicione 16. De condict. indeb.*

5. Cùm facti quæstio plerumque occurrat an idoneus sit fideiussor qui offertur necne, siue quòd suspectæ sint eius facultates, siue quòd habeat fori præscriptionem *l. si vero 5. §. 1. l. si fideiussor 7. D. qui satisd. cog.* æquum autem non est moram fieri ei qui satisdedit *l. etiam 13. D. vt legat. nomin. caueat. l. ille à quo 13. §. 2. vers. quid ergo D. ad SC. Trebell.*

DEFINITIO VII.

Casus in quo alimentorum petitioni obiicitur compensatio.

ALimentorum quidem petitioni compensatio obiici non potest:[1] sed tamen cùm pendente lite super æstimatione, & vt pragmatici loquuntur, liquidatione legitimæ fructuúmque ex ea causa debitorum Senatus nouiter iustis quibusdam rationibus adductus certam pecuniæ quantitatem vni ex liberis adiudicasset alimentorum nomine,[2] Placuit petentem eum cogendum compensare quod inuicem fratri condemnato, eidémque patris heredi ab eo deberi liquidò constaret, si aliud nihil compensationem impediret, causa scilicet debiti inspecta,[3] quandoquidem legitimæ fructuúmque exinde debitorum petitio eam exceptionē pateretur.[4] Huc enim pertinet quod vulgò nostri iactitant, subrogatum sapere naturam eius in cuius locum subrogatum est.[5] *Ita Senatus* pro D. Ioanne Marchione de la Chambre contra fratrem Comitem in mense Iul. 1592.

1. *l. 3. vbi not. C. hoc tit.* ibidémque alii nōnulli casus ponuntur in quibus compensatio locum non habet. Ratio pendet ex fauore alimentorum, quorum cura præsens ac momentaria est vt loquitur Papin. *in l. pecuniæ 8 de alim. legat.*

2. Ita enim fieri necesse erat ne is interim fame periret *l. si instituta 27. § penult. D. de inoff. testam. l. vlt. C. de ordin. cognit. l. filius 9. D. de iur. delib.* iunct. *l. ait prat. 7. § in causa eod. l. pe. D. vt in poss. leg. l. 1. in princ. & §. & generaliter 15 D. de ventr. in poss. mitt.*

3. Quia cunstat inspici semper debere *l. 3. §. scio D. de minor. l. si procuratorem 8. in princip. D. mandat. l. si tantum 12. D. de Senat. Maced.*

4. Ex regula generali *d. l. vlt. C. hoc tit.* postquam dici verè potest in omnibus actionibus & casibus esse hodie locum compensationi, adeóque ipso iure, præterquàm in quibus specialiter prohibita est vt in deposito *d. l. vlt.* & aliis de quibus *in l. 3. eod.* vbi vide.

5. *Vulg. l. si quis eum 10. § qui iniuriarum D. si quis cautim. l. cum filium 76 § heres meus de leg. 2. l. 1. §. si quis sub condicione D. vt legat. nom. caueat.*

DEFINITIO VIII.

Quod tutor debet non potest compensari cum eo quod pupillo debetur nec contrà. Potest tamen tutor pro pupillo conuentus compensare quod sibi proprio nomine debetur.

ID quod pupillo debetur si tutor petat non patitur compensationem eius pecuniæ quam tutor ipse suo nomine aduersario debeat,[1] sicut nec ex contrario quod tutori proprio nomine debetur admittit compensationem eius quantitatis quam pupillus debeat:[2] nempe quia generale illud est vt eius quod non debetur ei qui conuenitur sed alii, compensatio obiici non possit,[3] nec si creditoris creditor pro eo qui conuenitur ob debitum proprium, velit compensare,[4] ne aliter posito iure redimendarum vndique actionum materia quæreretur.[5] Sed tamen si tutor pupilli nomine conueniatur, non iniqua aut improbabilis sententia est vt possit ille compensare quod sibi proprio nomine debeatur:[6] non solùm quia nihil vetet tutorem de suo pro pupillo soluere,[7] sed etiam quòd constante tutela fieri facilè possit vt tantundem pupillo tutor debeat, quantùm liberandi ipsius gratiâ velit compensare.[8] Quasi cùm ita facit liberandæ fidei causa & pro se exonerando potiùs quàm pro alio soluendi animo facere videatur.[9] Maximè verò cùm & quod alii debetur compensari possit si debitum illud à creditore cessum sit:[10] nam cùm cessio inter tutorem & pupillum fieri nequeat,[11] Alterutrum euenire necesse est vt vel deterioris condicionis sit pupillus quàm cæteri si ea compensandi ratio tutori pro pupillo denegetur, quod nemo æquū dixerit,[12] vel cessio pro facta habeatur quasi tacita legis potestate, siquidē per legē ipsam fit ne propter pupilli ætatē & condicionē ea cessio fieri expressim possit.[13] *Ita tractatum est* in publico auditorio in causa quadam N. Abelis Bessonet contra viduam D. de Compois Prid. Id. Iul. 1592.

1. *l. penult. D. hoc tit.* aliud enim est deberi tutori proprio nomine, aliud tanquam tutori *l. 21. de indign.*

2. Vt *ad d. l penult.* notat Castrens. vulgò adprobatus.

3. *l. cùm militi 16. in princip. eod. l. eum quod 9. C. eod.* Excipe casum *l. si quid 5. D. eod.* id est si fideiussor conuenitur ex causa fideiussionis. Potest enim compensare nō tantùm quod sibi debetur sed etiam quod reus ex cuius persona & pro cuius debito conuenitur. Adde alium casum ex *l. si cum 9. §. 1. eod* si cum filiofamilias agatur, & velit ille compensare quod patri debetur, nisi quòd hoc casu cauere filius debet patrem eius pecuniæ nomine nunquam acturum, vt ea lex ait. Item in correis debendi si sint socij non aliter *l. si duo 10. D. de duob. reis* Noli addere aliam exceptionem *ex l. in rem 18. D. hoc tit.* Ibi enim agitur de procuratore dato in rem suam, cui tamen non datur ius compensandi nisi eo casu quo post litis contestationem vice mutua conueniatur, nempe quia per contestationem fit dominus litis *l. procuratoribus 22. cum l. seq. C. de procur.* Nec tantum litis, sed etiam ipsius rei in litem deductæ, hoc ipso quod factus est procurator in rem suam *l si quis in rem 34. l procuratore 55. D. eod.*

4. Verba sunt Papiniani *in d. l. in rem 18. §. 1. D. hoc tit.*

5. Quam è contrario restringi oportet, cùm odiosæ sint alienarum litium redemptiones, & odiosiores quàm lites ipsę *l. 4. §. 1. vers. non tamen D. de alien. iudic. mut. caus. fact. l. per diuersas, cum l. seq. C. mandat. l. 13. & 4 C. de litigios.*

6. At non è contrario vt possit ille proprio nomine conuentus compensare id quod sibi tanquam tutori debetur ex iis quæ diximus *num. 3.* quamuis possit debitorem pupilli creditori suo delegare *l. pupilli 96. in pr. de solut.*

7. Sicut & pro alio quolibet *l. soluendo 39. D. de nego. gest. l. solutione 23. D. de solut.*

8. Etsi enim tutelæ ratio exigi non potest quandiu tutela durat, debet tamen tutor quotidie eam à se exigere potéstque aut sibi soluere quod ei pupillus debet, aut pupillo quod ipse tutor ei debet *l. quoties 9. §. sed si sub vsuris & seq. & §.*

non tantum D. de admin. & peric. tutor.

9. Futurum enim est vt pro rata temporis quo pupilli debitor fuisse reperietur cogatur præstare vsuras pupillares *l. tutor 7. §. si vsuras & seqq. l. Lucius 46. §. quæsitum D. eod. l. 1. & tot. tit. C. de vsur. pupill.*

10. Bald. post glos. *ad d. l. cum 9 C. hoc tit.*

11. Quia tutor cum pupillo contrahere non potest nec ei in rem suam autoritatem præstare *l. 1. l. quod dicimus 7. de autor. tut.*

12. Est enim pupillus fauorabilior cæteris nec debet esse deterioris conditionis *l. sancimus 7. C. ad Trebell.*

13. Iuris enim ciuilis regula est pactum nullum posse fieri à pupillo sine tutoris autoritate *l. contra 28. de pact.* Indéque pendent omnia quæ pro pupillis tam multa fauorabiliter in iure nostro constituta reperiuntur.

DEFINITIO IX.

Potest obijci compensatio eius quod defunctus debuit cum eo quod heredi proprio nomine debetur licèt heres fecerit inuentarium.

HEredi etiamsi beneficium legis & inuentarij implorauerit si quid proprio nomine petat perinde obijci potest compensatio eius pecuniæ quam defunctus debuit atque si purè heres esset. 2 Nec est contrarium quod legis beneficio saluas habet proprias actiones. 3 Id enim eò pertinet vt ne per eam confusionem quæ aditione hereditatis fit 4 sublatæ videantur, non etiam vt ne solutionis potestate tolli possint. 5 Atqui compensatio solutionis vim & vicem obtinet. 6 Nec sanè minus debitor intelligitur qui debitoris heres est cum beneficio legis & inuentarij quàm qui legis beneficium non implorauit: 7 vnum illud ei indulgetur vt quamuis sit debitor tamen vltra vires hereditarias non teneatur. 8 Eámque ob causam temperamentum illud necessariò adhibendum est vt qui huiusmodi heredi obijcit compensationem satisdet eam se quantitatem in hereditate repositurum quotiescunque iudici bonum id & æquum videbitur, 9 vt si alij erunt creditores anteriores quibus priore loco soluere heres debebit, 10 habeat ille ex hereditate vnde soluat, nec de suo quicquam erogare compellatur. 11 Nam & idem obseruari solet cùm pendente discussionis instātia petit aliquis ab herede, & fiduciariam ac, vt loquuntur, prouisionalem ex iusta causa obtinet adiudicationem. 12 Neque verò valde refert an de petitione tractemus an de compensatione, 13 quandoquidem is etiam qui compensat agere quodammodo & petere videatur. 14 *Ita Senatus* pro illustri Georgio de Mouxi Comite de Monreal contra illustrem Henricum de Saluces D. de Cardé mense Iul. 1592.

1. Quod hodie plerumque fit ex *l. vlt. C. de iur. deliber.*

2. Etsi enim perinde heres id est successor in vniuersum ius quod defunctus habuit acsi beneficium legis non implorasset *d. l. vlt.* Certum autem est heredem posse compensare id quod defunctus potuit *l. 3. C. de contrar. iudic. tutel.*

3. *d. l. vlt. §. in computatione vers. si verò & ipse aliquas C. de iur. deliber.*

4. Aditio enim hereditatis iure confundit obligationem *l. fient 75. l. Stichum 95. §. aditio D. de solut. l. debitori 50. D. de fideiuss. l. debitori 7. C. de pact.*

5. Est enim solutio naturalis & verus modus tollendarum omnium obligationum vt ipsa obligationis definitio demonstrat *§. 1. Instit. de oblig. l. solutione 23. l. pen. & pass. D. de solut.*

6. *l. si constat 4. l. tunc 12. C. hoc tit. l. si ambo 10. & pass. D. eod.*

7. Alioqui non posset directis actionibus hæreditariis conueniri, ne quidem quatenus vires hereditatis paterentur, quod tamen falsum est *d. l. vlt. §. & si post præfatam. C. de iur. delib & Nouell. 1. De hered. & falcid. iunct. l. 1. C. si cert. pet.*

8 Quod olim secus erat *l. qua dota 3. D. solut. matrim.* cùm heres qui hereditatem adit hoc ipso se obliget æri alieno *l. more 8 de acq. here.* quasi contraxerit cum creditoribus defuncti adeóque cum legatariis *§. heres Instit. de oblig. quæ ex quasi contr. l. 5. §. heres quoque D. de oblig. & action. l. 3. §. vlt. cum l. seq. D. quib. ex caus. in poss. eat.*

9. Vt & aliis quibusdam casibus necessarium est remedium satisdationis vt compensatio admitti possit. *l. si cum filiofamilias 9. §. 1. D. hoc tit.*

10. Seruanda enim est inter defuncti creditores temporis prærogatiua *d. l. vlt. §. in computatione in fin.* licèt iis soluere statim cogatur heres qui priores veniunt, tametsi in iure crediti sint posteriores *d. l. vlt. vers. & si præfatam.*

11. Parum tamen videtur interesse heredis cùm sit securus qui soluit creditori prius venienti quamuis in creditorum ordine posteriori *d. §. & si præfatam.* Aliis enim creditoribus anterioribus actio nulla superest contra heredem hunc qui soluit bona fide, sed tantùm contra creditorem posteriorem qui solutionem accepit. *d. l. vlt. §. sin verò heredes.* Itaque remedium hoc satisdationis non tam videtur necessarium vt heredi quàm vt creditoribus anterioribus si qui sunt consulatur, præsertim si creditor hic posterior qui primus venit, non sit soluendo.

12. Quo tamen casu perinde tractari posset frustra desiderari satisdationem ab herede, qui omnimodo futurus sit securus, nisi aliis creditoribus consuli oporteret.

13. Quamuis Iustin. in *d. l. vlt. §. etsi præfatam* loquatur de his creditoribus qui primi veniunt, primus autem non veniat is qui conuenitur primùm deinde compensat.

14. *L. amplius 15. D. rat. rem haber.* Bart. in *l. qui inuicem 30. D. de cond. indeb.*

DEFINITIO X.

Compensari non potest debitum controuersum cum liquido, licèt controuersum possit ex iudicis autoritate prouisionaliter, vt aiunt, exigi præstita cautione.

DEbitum ex sententia à qua prouocatum est compensari non potest cum eo quod ex instrumento liquido, authentico, & vt loquuntur, guarentigiato debetur: 2 quamuis iudex præceperit mandari sententiam executioni non obstante appellatione, præstitáque vt fieri solet satisdatione, 3 adeóque nec si iam satisdatum proponatur: quoniam si contingeret sententiam rescindi per appellationem, 4 quod in dubio litis euentu positum est, 5 appareret ex postfacto compensatum fuisse id quod fuisset indebitum, 6 in eóque factam iniuriam creditori, 7 quæ sanè cautionis prætextu non minuitur. 8 Cùm vel ob hoc ipsum introductum sit ius compensationis 9 quòd nostra intersit non soluere potius quàm solutum repetere. 10 *Ita Senatus* ex tempore inter fratres Rionder 12. Cal. Aug. 1592.

1. Quoniam appellatio extinguit iudicatum & rem reuocat ad terminos litis contestatæ *l. furti 6. §. 1. D. de his qui not. infam. l. 1. §. vlt. D. ad SC. Turpill.*

2. Non enim eo minùs verum est extinctam hoc caso vim iudicati per appellationē, alioqui nō esset necessaria victori satisdatio cùm res iudicata pro veritate habeatur *l. ingenuum 28. de stat. homi. l. res iudicata 206. de re. iu.* & sit potentior quàm contractus quantumuis in authenticam scripturam redactus *l. minor 40. D. de minor.*

3. Satisdatio enim non facit liquidum debitum quod liquidandum immò adiudicandum est per iudicem appellationis siquidem non solet satisdari nisi in casu dubio & incerto *l. hac stipulatio 14. §. 1. vt legat. nom. caueat.* Et sicut necessitas præstandæ satisdationis non facit indebitum, quod fuit debitum *l. pater 7. §. pen. de dot. prælег.* ita nec oblata aut præstita satisdatio facit omnino debitum id quod forsan apparebit indebitum *l. 2. D. vt legat. nom. cau.*

4. Ideo enim comparatum est auxilium appellationis licèt nonnunquam is qui ea appellatione pronunciat in peius reformet iudicatum *l. 1. D. de appellat.*

5. Dubius enim & incertus est euentus iudicij cuiuslibet *l. quod debetur 51. D. de pecul.*

6. Posteriore sententia tollente intellectum prioris vt loquitur Papin. in *l. si patroni 55. §. vulg. ad SC. Trebell.*

7. Qui eam rem cuius compensationem passus esset videretur soluisse quem tamen non debuisset. Nemo autem indebitum soluere cogitur cuius etiam soluti habet condictionem. *l. indebiti 15. & pass. D. de condict. indeb.*

8. Nemo enim obligatur ad soluendūm vel compensandum ob id solum quia postea recepturus sit siue ab eodem siue ab alio quod ipse præstiterit *l. nemo ideo 171 de reg. iur. d. l. 7. vt legat. nom. caueat. l. testamento 17. in princ. & §. 1. de test. tutel. l. suspectus 5. cum seq. D. de susp. tutor.*

9. *l. 3. D. hoc tit.*

10. *l. si stipulatus 15 in princip. D. de fideiuss.* Ergo vt admittatur compensatio non sufficit tale debitum esse quod peti possit nisi etiam sit liquidum sicut nec vt iam liquidum sit si adhuc peti non possit *d. l. quod in diem 7. & l. si debeat 22. D. hoc tit.*

DEFINITIO XI.

Non potest compensari quod non posset solui.

COmpensatio quæ inuito debitore fieri non potest, vim solutionis non habet, quandiu debitoris voluntas non interuenit. 1 Nam nec quod tibi debeo in certam causam, possum vel creditori tuo soluere vel tibi ipsi in aliam causam, 2 nisi tu consentias. 3 Cæterum, quibus casibus possum te inuito soluere, possum etiam compensare. 4 *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio prid. Cal. Aug. 1592.

1. *d. l. si debeat* 22 D *hoc tit.*

2 Immo & si cui petitioni specialiter destinata id est objecta sit compensatio placet in cæteris causis obijci eam non posse *l. quod Labeo* 13. D. *hoc tit.* quia vbi ait Bart vna causa non potest operari circa diuersos effectus. Quamquam id perpetuum non est vt constat ex *l. in numerationibus* 44. D *de solut.*

3. Consentienti enim & volenti non fit iniuria *l. 1. §. vsque adeo de iniur. l. cauite* 13. *l. manifesti* 17. *C. de solut.*

4. Cùm compensatio pro solutione fit *l. si ambo* 10. *& pass. D. hoc tit. l. si constat* 4. *C. eod.*

DEFINITIO XII.

Expensæ taxatæ possunt compensari etiamsi appellatum sit ab executione dum ne ab ipsa condemnatione vel taxatione.

EXpensarum litis quę & iam adiudicatę sunt & taxatæ compensatio obijci potest, tanquam debiti liquidi 1 licèt ab executione facta condemnatus prouocauerit, dum ne ab ipsa adiudicatione aut taxatione. Non enim facit ea appellatio quominùs liquidum sit debitum. 2 *Ita Senatus* in causa Ioachimi De la Cuaz & heredum Benedicti Vernat 4. Id. Decemb. 1592.

1. Taxatum enim dicitur quod deductis deducendis reliquum est *l. Mæuio* 41. *§. 1. de legat. 2.*

2. Sed in ea quæritur tantùm an executor fines mandati excesserit *l. 4. D. de appell. l. quoniam* 21. *C. eod. l. ab executione* 5. *C. quor. appell non recip.* Aliud ergo est si ab ipsa condemnatione vel taxatione sit appellatum, vt dixi *Defin.* 9.

DEFINITIO XIII.

Fideiussor creditoris sui potest ei obijcere compensationem summæ pro eo solutæ ex iudicato licèt à sententia fuerit prouocatum.

DEbitor certæ quantitatis si 1 obijciat compensationē concurrentis alterius summæ quam quasi fideiussor creditoris sui pro eo soluere coactus sit, audiendus est 1 si nihil aliud impediat cōpensationem. 2 Nec distinguēdum est, An ea soluendi necessitas ex sententia diffinitiua manauerit, 3 an ex interlocutoria & prouisionali, quæ non obstante appellatione executionem habere debuerit: 4 neque rursus an creditor cui compensatio obijcitur ab ea condemnatione prouocauerit 5 necne. Sufficit enim quòd eius nomine soluere coactus fuerit fideiussor, 6 qui nunc quasi debitor conuenitur: 7 cùm appellantis indemnitati satis consultū esse possit aduersus victorem si iusta quandoque appellatio pronūtiabitur, 8 nec fideiussoris indemnitatem ex ea causa suspendi oporteat. 9 *Ita tractatum est* in publico auditorio inter fratres Riondet 4. Id. Ian. 1593.

1. Verum enim est esse hunc quoque creditorem eius scilicet pecuniæ quam pro creditore suo soluit, & pro qua repetenda mandati actionem habere posset aut negotiorum gestorum mandato nullo interueniente si agere mallet quàm compensare *l. ex mandato* 20. *§. 1. & pass D. mandat.* Hoc verò compensationem inducit, quæ nihil aliud est quàm debiti & crediti inter se contributio *l. 1. & 2. & pass. D. hoc tit.*

2. Quid enim si fideiusserat donandi animo vel in rem suā? Non poterit compensare, quia nec mandati agere posset *l sed si fideiussor* 24. *D. de pact. l. 5. D. de liber. legat.*

3. Condemnato per diffinitiuam sententiam fideiussore quo casu non posset mandati agere priùs etiam quam soluisset *l. Lucius* 38. *§. 1. D. mandat. l. si fideiussor* 45. *D. de fideiuss.*

4. Solet enim & debet iudex cùm nondum bene liquet interloqui & prouisionalem, vt vocant, facere condemnationem præstita satisdatione, cōque iure passim vtimur.

5. Quod suo iure facere potest tanquam cuius interest propter regressum quem contra eum habiturus est fideiussor *l. 2. §. 1. D. quand. appell. si. l. 1 De app. recip* indéque sumenda est ratio decidendi ad *l. Herennius* 63. *§. 1. D. de euict.*

6. At neque semper expectandum est vt soluat aut iudicio accepto condemnetur, forte si diu in solutione debitor cessauit, aut bona sua dissipabit *d. l. Lucius* 38 *§. 1. D. mandat. l. si pro eo* 10. *C. eod* Illud sane constat parum referre an fideiussor soluerit coactus, an metu ne compelleretur *l nouissimè* 7. *§. 1.* vbi Bald. D *quod fal. tutor. autor. gest. esse dicet.*

7. Haberet enim nunc pecuniam, quam suo ipso creditori posset soluere si eam pro ipso creditore alii non soluisset.

8. Eo namque casu futurum est vt pecuniæ solutæ solutionem consequatur.

9. Cùm sufficiat quod iam cœperit ei abesse ex causa fideiussionis vt habeat præsentem actionem *l. tutor causas* 16. *§. abesse D. mandat.*

DEFINITIO XIV.

Conductor potest obijcere victori & in executione iudicati compensationem pecuniæ debitæ locatori suo licèt condemnato.

COnductor interdicto 1 aut in rem iudicio conuentus 1 locatori litem denuntiauerat, locator autem pro eo litem susceperat. Condemnatione secuta, fructibúsque petitori adiudicatis, 2 quorum tamen compensandorum iustam causam locator habeat 3 postquam placuit etiam in actionibus in rem locum esse compensationi 4 aut saltem retinendorum puta pro legato annuo sibi à victore debito, 5 non est victori permittendum vt aduersus conductorem qui proprias defensiones nullas habet iudicatum exequatur ratione fructuum. 6 Quamuis dici soleat perinde mandandam executioni contra possessorem sententiam quæ aduersus auctorem lata est acsi contra possessorem lata fuisset. 7 Id enim eò pertinet vt melioris condicionis non sit possessor quàm qui ab eo laudatus est, 8 non etiam vt debeat esse deterioris licèt ipse non eius auctor fructus perceperit. 9 *Ita Senatus* in causa R. Bonauenturæ Martin Franciscani & Matthæi Martin 8. Id. Febr. 1593.

1. Atque ita prohibitus frui liberè & pacificè re conducta ex qua causa solet dari actio conducti *l. ex conducto* 15. *§. 1. D. locat.* iunct. *l. si quis domum* 9 *& l habitatores* 27 *§. 1 eod.*

2. Veniunt enim fructus in actione in rem etiam speciali ex die litis contestatæ *l. 2. eique* 16. *cum l seq §. 1. & pass. D. de rei vindic l. certum* 22. *C. eod.*

3. Quia fortè sibi inuicem aliquid à petitore debeatur, nam & fructus sicut cæteræ res compensari possunt cum vsuris *l. minor* 40 *§ prædia D. de minor. l. 1. § pacto D. de pign* aut cum sumptibus *l. sumptus* 48 *de rei vindic. l. in insulam* 42. *§. 1. D. solut. matrim.*

4. Ex constitutione Iustiniani *in l. vlt. C. hoc tit.*

5. Aliud enim est compensare, aliud retinere, omnis qui compensat retinet, sed non è contrario omnis qui retinet compensat *l. 3. D hoc tit. l. filium quē* 4. *C famil. ercisc.* Ex quo loco solet etiam colligi & rectè aliud esse compensationem, aliud deductionem cùm fiat compensatio ipso iure, deductio verò vi exceptionis: facit *l. amplius* 15. *D. rat. rem haber.*

6. *Arg. l. si quid à fideiussore* 5. *D. hoc tit.* vbi permittitur fideiussori compensare etiam quod reo non sibi debeatur: quasi is qui ab alio defendendus est & qui alium defendit ex necessitate vnius personæ iure censeantur. Inde namque est quod dici solet posse quemlibet vti iure autoris sui *l. inuitus* 156. *§. plerumque de reg. iur. cum simil.*

7. Ita enim habet stilus noster practicus & iudiciarius.

8. Sibi enim debet imputare quòd sit passus alium agere de iure suo ideóque res contra alium iudicata, contra ipsum iudicata videtur *l sæpe* 63. *vers. scientibus D. de re iudic.*

9. Nam & post rem iudicatam in ipsius iudicati executione potest opponi compensatio *l. 2. C. hoc tit.*

DEFINITIO XV.

Compensatio potest opponi & post litem contestatam & in causa appellationis non etiam reconuentio.

RReconuentio quidem nec post litem contestatam, 1 nec proinde in causa appellationis 2 recipitur. Sed si is qui reali actione conuentus, aut interdicto possessorio condemnatus fuerat appellauerit, & in causa appellationis iustam compensandæ rei aut etiam iure pignoris retinendæ rationem adferat audiri debet, 3 quoniam longè aliud est retinere aut compensare, aliud conuenire. 4 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *Auth. & consequenter* vbi DD. *C. de sent. & interloc. omn. iudic. & in corpor. Nouel. 96. vnde sumitur. De exceut. & de ys qui conuen. & reconuen. cap. 1.*

2. Quia appellatio extinguendo iudicatum reducit rem ad terminos litis contestatæ *l. 1. §. vlt. D. ad Turpill.* & ideò quæ non possunt fieri post litem contestatam nec in causa appellationis fieri possunt *l. exceptionem 19* vbi DD. *C. de probat. & l. vlt. C. de prescr. Noi.* DD. *ad d. Auth.* & consequenter.

3. Compensatio enim cum fiat ipso iure quandocunque sit opposita retro fingitur facta fuisse ex quo die mutuo deberi cœpit *l. cùm alter 11. l. postea quàm 21. D. hoc tit.* Reconuentio autem non fit ipso iure, quia nihil nisi factum continet.

4. Vt apparet non solùm ex hoc quod proximè diximus, sed etiam ex eo quod in actionibus quoque in rem locus est compensationi *d. l. vlt C. hoc tit.* At in iis non est locus reconuentioni id est qui conuenitur actione in rem non potest reconuenire vt multis rationibus à nobis probatum in secunda parte Chiliadis nostræ *De error. pragmat.* Quamuis ille qui personali actione conuentus est possit reconuenire etiam in rem secundum sententiam Bald. *ad l. cùm Papin. in verb. obnoxius C. de sen. & interl.* probatã à Soci. *ad c. 1. De mut. pet. n. 49.* Addè text. in *l. 2. C. hoc ti.* vbi dicitur posse opponi compensationem in executione iudicati.

DEFINITIO XVI.

Creditor mariti non potest mulieri obycere ex persona mariti compensationem quantitatis debitæ sibi à marito.

MVlieri petenti ex iudicato litis expensas quas maritus in dotis conseruandæ causam necessariam prorogauerat, non potest condemnatus obijcere compensationem eius quod sibi maritus debeat, Tametsi proponas eiusmodi expensis dotem ipso iure diminutam esse in mariti vtilitatem, 2 adeóque ipsa in re, quod contingit si non in corporibus dos consistat sed in pecunia numerata. 3 Quid enim si soluto matrimonio futurum est vt maritus iudicio de dote teneatur ad præstationes aliquas, quarum nomine diminutio illa dotis quàm impensæ necessariæ fecerunt, eadem iuris potestate sarciatur ? 4 Denique verum est, non quod vxor marito debeat id eam quoque mariti creditori debere : 5 proinde succedit iuris regula, eius quod non debetur illi qui conuenitur sed alii compensationem nullam fieri posse. 6 *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio. 7. Cal. Iul. 1593.

1. Ab alio scilicet quàm à marito puta à tertio rerum dotalium possessore.

2. Dici enim solet minui dotem ipso iure per impensas necessarias *l. si is qui 56. § quod dicitur D. de iur. dot. l. 5 l. quod d i citur 15. D. de impens. in reb. dotal. fact. l. dote 5. D de dot. prælegat. l. vnic. § sed nec & impensas C. de rei vxor. action.*

3. *d. l. 5. D. de impens. in reb. dot. fact.* de cuius sententia & emendatione scripsi *lib. 2 Coniect. cap. 2.*

4. Nulla enim ratio est cur priuari mulier debeat beneficio compensationis quam illo casu habitura est contra maritum ipsiúsve heredes, cùm ipsius intersit dotem integram si fieri potest retinere *l. 3 D. hoc tit.* Nam soluto matrimonio cùm dos repetitur compensationi plerumque locus est *l. si constante 24. l. quoties & § si vxor l. vire 39. D. sol. matr.* etiam ratione sumptuum necessariorum *l. in insulam 42. §. 1. eod.*

5. Nec enim debitor debitoris fit debitor creditoris citra delegationem *l. vlt. C. quand. fisc. vel priuat. l. 3. C. de hered. action.* nisi nomen debitoris datum sit in solutum vel pignori vel venditum quo casu is cui datum est habet vtiles actiones ex rescripto Diui Pii *d. l. vlt. l. si cum emptore 16. D. de pact. l. 1. & 2. C. de oblig. & action. l. emptor 5. l. postquam 7. & seq. C. de her. vel act. vendit.*

6. Quod enim peti non potest id neque compensari potest *l. quod in diem 7. l. quæcumque 14. D. hoc tit.* cùm compensatio sit petitio *l. amplius 15. D. rat. rem haber.* Præterquàm si quid naturâ tantùm debeatur. Hoc enim compensari potest quamuis peti non possit *l. etiam 6. D. eod.* Nempe quia iure gentium peti posset si qua eo iure actio comparata esset *l. cùm amplius 84. §. 1 natura debet. De regul. iur.* in eóque fauorabilius est, quod naturali tantum iure quàm quod ex stipulatione in diem debetur *d. l. in diem.* quia licèt quod in diem debetur tam debeatur ciuiliter, ne tamen cum effectu peti adhuc possit fit ex ratione & æquitate naturali ne violetur conuentio quæ est iuris gentium *l. 1. l. iuris gentium 7. D. de pact.* Atqui quod alii debetur peti non potest vt ipsa actionis definitio demonstrat *l. nihil aliud 11. D. de oblig. & action.* Ergo neque compensari *l. eum quod 9. C. hoc tit. l. in rem suam 18. §. 1. D. eod.* Adde quæ dixi *Defin. 7 supr.*

DEFINITIO XVII.

An quis proprio nomine conuentus possit obycere compensationem eius quantitatis quæ sibi tanquam alterius procuratori debeatur.

PRocurator, qui potestatem habet accipiendæ solutionis mandatúmque in eam rem sufficiens 1 compensare id potest etiam cum eo, quod ipse suo nomine debeat. 2 Perinde enim est acsi ex pecunia nomine mandantis accepta debitum ille suum solueret, 3 quo casu haud dubiè liberatio contingeret, 4 salua mandati actione in personam procuratoris cuius fidem secutus esset. 5 Quid enim refert breuine an longa manu id fiat? 6 Quamquam dubitandi ratio non inelegans illa mihi subesse videbatur quòd pecunia meo procuratori nomine meo tradita mea fieret, 7 Ex pecunia autem mea facta solutio creditori procuratoris mei non pareret liberationem, saltem quandiu extaret quia nummorum qui mei essent dominium me inscio in alium transferri non posset : 8 Iuris enim regula est solutis nummis qui alienari nequeant non nasci liberationem, 9 quæ nec nascitur cùm nummi possunt condici, 10 quamuis condictio non nisi eo casu competat, quo reuera translatum sit dominium nummorum: 11 sed in proposita specie recessum est ab hoc tractatu, quia cùm de compensatione ageretur quæri non poterat an extaret pecunia necne quæ re vera soluta non esset, sed pro soluta tantùm haberetur. 12 *Ita Senatus* ex tempore in causa Guillielmi le Marquis & Salomonis Balmæ 13. Cal. Ianuar. 1593.

1. Puta cui specialiter hoc mandatum est vel cui omnium negotiorum administratio commissa fuit *l. verò procuratori 12. D. de solut.* Nam si ad litem duntaxat datus esset ad solutionem accipere non posset *l. hoc iure 86. eod. l. sed si tantùm 13. D. de pact.* sicut nec transactionem facere *l. transactionis 7. C. de transact.*

2. Qui enim compensationem patitur hoc ipso soluisse intelligitur *l. si constat 4. & pass. C. hoc tit.* Qui ergo & petere potest & solutionem accipere cur non poterit compensare ? nam & qui compensat hoc ipso petit *l. amplius 15. D. rat. rem haber.* Itaque plus iuris habet ad compensandum hic procurator quàm qui compensare vult quod alii debetur etiam consentiente creditore, quam compensationem non esse admittendam diximus *Defin. 7 num. 3. & 4. ex l. in rem 18 §. 1. hoc tit.* quia consensus ille interueniens creditoris non tribuit agendi & petendi ius huic compensare volenti, quomodo mandatum idoneum & sufficiens tribuit procuratori. Mirum igitur non est hunc posse cõpensare, illum non posse.

3. Hic ergo euenit quod & alibi sæpe vt celeritate coniungendarum inter se actionum vna occultetur *l. 3. § penult. l. si cùm 26. D. de donat. int. vir. & vxor. l singularia 15. D. de reb. credit.* vt breui manu fiat quod longa fieri posset. *l. licet 43. §. 1. D. de iur. dot.*

4. Secuta nimirum consumptione aut confusione vel permixtione nummorum ita vt discerni non possint. Alioqui fatendum omnino est liberationem non posse contingere ex solutione nummorum quos fatendum est alienos esse vt sequitur in *Defini. ex l. si alienam 78. D. de solut.* vbi rectè Gothofredus notat immixtionem habere vim consumptionis, in consũptionem verò vim iustæ solutionis.

5. Actione scilicet mandati *l. Cassius 17. eod. tit. de solut. l si verò 12. § dedi tibi D. mandat.*

6. *d. l. licet 43. §. 1. D. de iur dot. l. pecuniam 79. D. de solut.* Posset autem hæc sententia facilius admitti si poneres procuratorem obligatum fuisse proprio nomine, ex ea tamen causa quæ mandato continetetur. Id enim plerumque fit: & eo casu nihil mala fide facere videri potest procurator qui cum eo

quod

quod debet pro negotio alieno cōpēsat quod illi ipsi debeatur.

7. *l. si procurator 13. l. si epistolam 25. D. de acquir. rer. domin.*

8. *d. l. Cassius 17. d. l. si alienos 78 de solut.*

9. *d. l. si alienos l. si is cui 94. eod. tit.* vbi tamen ait Papin. si is cui alieni nummi soluti sunt iis integris pergat petere quod sibi debetur nec offerat quod accepit summouendum eum exceptione doli.

10. Est enim perpetuum vt quibus casibus locum habet condictio non habeat locum liberatio, & è contrario quibus casibus non habet locum condictio inducatur liberatio *l. cùm qui 38. §. 1. & seqq. vsque ad finem legis l. in perpetuum 61. D. de solut.* Excepto casu *l. Neratius 65. D. de condict. indeb.* Potest tamē fieri vt neque condictio locum habeat, neque liberatio, puta si soluerim tibi ex nummis tuis. *l. si mandauero 22. §. si mandauerim. iunct. l. si procuratorem 8. §. si liber homo vers. planè D. mandat.*

11. Nemo enim rem suam condicit nisi à fure §. *itaque Instit. de action. l. vlt. D. de vsufr. quem. caueat l. 1. & tot. tit. D. de condict. furt.* nec rursus eam rem quæ nunquam fuerit sua *l. videamus 78. § item si indebitum cum seq. iunct. §. si actionem D. de vsur. l. indebiti 15. D. de cond. indeb.* Nascitur autem condictio domino cuius nummi soluti fuerunt cùm illi nummi sunt consumpti aut pro consumptis habendi propter commixtionem & confusionem *d. l. si alienos & d. l. Cassius 17. de solut.* vbi ratio redditur, Ne si aliter obseruaretur creditor in lucro versaretur, & alienos nummos sibi solutos & à se consumptos impunè retineret. Adde *l. si à furiase 24. De oblig. & act. l. 12. & 13. l. si ego 18. & pass. D. de reb. credit.*

12. Dicebam tamen non aliud obseruandum hoc caso, quàm si pecunia soluta fuisset procuratori deinde à procuratore creditori proprio *arg. l. si filiusfamilias 14. vers. quoniam cum l. seq. eod. tit. De reb. credit.* Durum enim sanè videtur vt liceat mihi compensare pecuniam quā si haberem non possem soluere salté ita vt statim ex solutione liberatio mihi acquireretur. Itaq. hæc Definitio ne quid dissimulem mihi suspecta est. Pro ea tamen facit quòd procurator qui alienam pecuniam accepit, eiúsque debitor est actione mandati liberatur si tantumdem reddat, quia pecunia recipit functionem in suo genere *l. 2. §. 1. D. de reb. credit.* Sed ea res non facit vt pecuniā sibi alterius nomine traditam possit suam dicere eámque pro se soluendo facere accipientis vt probatur apertissimè ex *d. l. Cassius.* & aliis innumeris iuris nostri locis. Alioqui quisquis alienam pecuniam haberet siue ex causa depositi siue quo alio iure etiam, si voles, tanquam fur & prædo, posset ex ea creditori suo soluere quod tamen nemo vnquam dixerit.

TIT. XXIV.

De vsuris, & mora.

DEFINITIO I.

Vsuræ promissæ ad certum tempus in perpetuum debentur quandiu nec soluta nec noua de vsuris conuentio facta est nisi contraria obseruatio secuta sit.

QVi pecuniam intra biennium soluere promisit, & intereà maiores vsuras 1 stipulanti spopondit, 2 si ad diem non soluat, non eò minùs easdem vsuras debebit, quòd conuentionis in quam maiores deductæ fuerant tempus præterierit. 3 Id enim actum esse videtur vt quandiu sors soluta non esset eædem vsuræ præstarentur, si de aliis noua conuentio nulla fieret. 4 Maximè verò si post decursum tempus de quo conuenerat ad eundem modum pro sequentibus annis vsuras solutas fuisse appareat. 5 Nam etsi conuentio nulla præcessisset, sola vsurarum præstatio per aliquot annos vniformiter 6, vt nostri loquuntur, continuata sufficere posset ad inducendam in posterum tempus obligationem, quòd ea res modici & leuioris præiudicii esse existimetur. 8 Idem erit si non vsura, sed quid aliud inuicem vsuræ præstari conuenerit, dummodo legitimæ vsuræ modus nunquam excedatur. 9 *Sic Senatus.*

1. Puta besses aut dodrantes aut dextantes. Maiores enim apud nos licitæ nullæ sunt. Quæ verò magis frequentātur sunt septunces ex conuentione, quincunces verò ex iudicato si conuentio nulla præcesserit.

2. Non enim debentur vsuræ pecuniæ fœnebris citra stipulationem *l. 3. C. hoc tit. l. Titius 24. D. de præscr. verb.*

3. Vsurarum enim stipulatio quamuis debitor non conueniatur, committitur *l. pecunia 9. §. 1. D. hoc tit.* nisi per debitorem ipsum non stet quominus soluat *l. transactione 23. de oblig. & act.* Solétque mens ea esse contrahentium vt donec tota pecunia soluatur, eædem vsuræ præstentur quæ ab initio sunt promissæ, licèt sint maiores vt in *l. Seia 12. D. hoc tit.*

4. *d. l. Seia.* Etsi enim priori stipulationi tempus adiectum fuit, eo tamen finito cùm sors adhuc debeatur absurdum est dicere finiri obligationem vsurarum [extra casum *l. Tutia Seio 87. §. vsuras de leg. 2.*] melioremque esse conditionem debitoris post moram quàm prius fuisset, vt minores vsuras nunc debeat qui antea maiores debuit.

5. Ex eo namque quod secutum est colligitur voluntas contrahentium eáque seruanda est etiam contra formam stipulationis *l. qui semisses 13. D. hoc tit. l. aduersus 5. l. quamuis 8. C. eod.* Quanto magis ergo si congruat stipulatio quæ præcessit?

6. Quia ex actibus difformibus nihil potest inferri siue ad præscriptionem, siue ad consuetudinem inducendam. Crauet. *cons. 134 num. 20.* post Bart. & alios *ad l. 2 D. solut. matr.*

7. *ex l. cùm de in rem verso 3.* vbi Bart. *num. 1. 7. & 14. D. hoc tit.* De cuius tamen legis sententia vide quæ scripsi lib. 7. *Coniect. cap. 8 & 9.*

8. Itaque videntur hoc casu locum habere quæ tradit Bart. ad *d. l. cùm de in rem verso num. 7.* Iunge *l. si peculium 6 §. penult.* in his verbis *& annuum quod ei solitus erat dare &c. D. de pecul. legat.*

9. Id enim semper cauendum est ne legitimis vsuris fraus fiat *d. l. pecunia 9. in princip. & §. 1. l. placuit 29. l. quod in stipulatione 31. l. pœnam 44 hoc tit. l. quamuis 8 l. si ea pactione 24. l. eos 26. C. eod. l. cùm non frumentum 16 eod.*

DEFINITIO II.

Etiam inter mercatores ordinaria & consuetudinaria vsuræ apud nos sunt quincunces.

ETiam cùm inter mercatores agitur, non solet Senatus noster vsuras maiores quincuncibus adiudicare, 1 si nulla præcedat conuentio, 2 nec probet creditor coactum se vt sub grauioribus vsuris mutuam pecuniā acciperet: 3 hic enim honestior modus vsurarū visus est, 4 præsertim inter Christianos, quos deceret ex sacrosancto religionis nostræ præscripto fame potiùs perire, quàm vllas vel quantulascūque vsuras accipere: ni ciuilis legislator publicæ societatis tuendæ gratia potiorem auaritiæ quàm salutis singulorum habere rationem cogeretur. *Ita Senatus* 8. Cal. Decemb. 1590.

1. Sunt enim solitæ istæ quincunces vsuræ & quæ hodie magis frequentantur. Nihil autem vetat mercatoram vti iure communi, cùm nec dicatur mercari quotiescunque contrahit, puta si conducat vel emat fundum aut eum locet vel vendat quamuis alii mercatori. Crauet. *cons. 6. num 11.* Post Bart. *ad l. legatis quæst. pen. de leg. 3.* Alex. *in l. diuortio in princ. col. 8. vers. & idem dicit. D. solut. matr.*

2. Vbi enim nulla conuentio ast consuetudo loci seruanda est, præsertim quod ad vsuras *l. Gaius Seius 12.* ibi *: fuit autem consuetudo D. hoc tit.* Nisi consuetudo illa sit contra leges permittens vsuras supra legitimum modū *d. l. eos 26. §. cæteras sup. hoc tit.* facit *l. tutor. 7. §. qua autem in fin. de admin. tutor.*

3. Hoc enim caso grauiores eædem vsuræ deberentur, non tanquam vsuræ, sed tanquam interesse, quia tanti creditoris interesset, *l. 3. D. de in lit iurand.*

4. Honestus autem modus in rebus omnibus seruandus est non immoderata cuiusque affectio subsequenda *l. ex damni 40. in princ. D. de damn. infect.* Hic verò modus honestus ideo creditur, quia meliorum fundorum reditus hoc modo respondet, ac vicesimo anno æquat sortem. De quincuncibus vsuris agitur *in l. 5. C. hoc tit. & in l. cùm quidam 17. D. eod. d. l. tutor 7. §. qua autem in fin. D. de admin. tut. l. alimenta 16 §. basilica De aliment. leg.* dicuntúrque leuiores vsuræ in *d. §. qua autem* & modestæ à Persio *Satyr. 5.*

5. Neque enim possunt accipi sine peccato mortali vt omnes Theologi consentiunt, licèt repugnet Molinæus in suo illo *tractatu De vsur.* malus hac in re Theologus, vt & in cæteris omnibus. Itaque à principibus Christianis non tam permittū-

tur, quàm toleramus. Extat in hanc rem perelegans constitutio nouella Leonis 83. quæ non nisi vsque ad trientes eas tolerat, id est ad quatuor nummos in centenos singulos. Vide Iul. Clar. in §. *vsura quæst. 20. lib. 3. sent.*

DEFINITIO III.

Condemnatio quanti plurimi accipienda est quanti plurimi res fuit vnoquoque anno, & admittit vsuras ex die moræ.

CONdemnatio quanti plurimi res fuit, siue ex mora, vt nostri vulgò sentiunt,[1] siue, vt ego probabilius arbitror, ex natura iudicij & propositæ actionis caussam habuerit,[2] numquam sic interpretanda est vt præster condemnatus quanti plurimi res fuit ab eo tempore in diem vsque solutionis, sed quanti plurimi vnoquoque anno quo dari res debuit.[3] Nam ab eo tempore si mora solutioni facta sit quæ excusationem non mereatur, vsurarum accessio admittenda est.[4] *Ita Senatus* 8 Cal. Decemb. 1590.

1. Bart. & ceteri *ad l. vinum 22. D. de reb. credit. & ad l. 3 §. in hac D. commod.*

2. De quo scripsi latè *lib. 16. Coniect. cap. 1. & seqq.*

3. Extatque de hoc apud nos statutum speciale. Vide Bald. *in l. acceptam C. hoc tit. & in l. non dubium C. de legib.* Do. *in l. quod te & in d. l. vinum D. de reb. credit.*

4. Iis minimum casibus quibus planè vsuras deberi ex mora *l. Titia Seio 87. § vsuras de leg. 2. l. cum quidam 17 § si pupillo. l. mora 32. §. in bonæ fidei D. hoc tit. l. in bonæ fidei 13 C. eod.* Dixi autem in Definitione *si moram excusationem non mereatur*, quia non omne quod differendi caussa fit adnumerandum est moræ si fiat optima ratione, & iusta aliqua de causa non fraudandi consilio *l. secundum 21. & seq. D. eod.*

DEFINITIO IV.

Neque fructuum neque vsurarum vsuræ vnquam præstandæ sunt, præterquam in petitione hereditatis.

ACcessionis accessio numquam præstanda est.[1] Inde fit vt neque fructuum[2] neque vsurarum vsuræ[3] vnquam debeantur, nec si certa quantitate fuerint fructus æstimati aut vsuræ taxatæ. Non enim permittendum est vt redigantur in nouam sortem ad faciliùs admittendam vsurarum accessionem:[4] Præterquàm vno casu si petita sit hereditas. Nam cùm & fructus & vsuræ augeant hereditatem,[5] consequens est vt & fructuum & vsurarum quibus aucta est hereditas perinde vsuræ debeantur, ac reliquæ hereditatis, nisi à quo tempore lis contestata est.[6] Exinde namque accessionis non hereditatis iure censeri incipiunt.[7] In eóque, quod nouum est & contra iuris regulam,[8] facit deteriorem suam conditionem qui litem contestatur.[9] *Ita in Senatu* tractatum in causa N. Guillielmi De Riddes 5. Non Decemb. 1590.

1. *l. vlt. C. hoc tit.* Accessio enim accessionis cùm sit accidens accidentis non potest in rerum natura esse, nō magis quàm seruitus seruitutis quæ ideò nec in bonis nostris, nec extra bona nostra esse dicitur *in l. 1. D de vsufr. legat.*

2. *l. atque 15. D. hoc tit.* vbi scriptum est neque eorum fructuum qui post litem contestatam officio iudicis restituendi sunt præstandas esse vsuras, neque eorum qui priùs percepti quasi malæ fidei possessori condicuntur. Omnes enim fructus sunt accessiones & ob id incrementa appellantur *l. 1. §. bellissimè D. vt legat. caus. caueat. l. ita tamen 27. §. heres D. ad SC. Trebell. l. si ita 43. §. 1. de legat. 2. l. non est ambiguum 9. C. famil. ercisc.*

3. *d. l. vlt. C. hoc tit.* Nam & vsuræ sunt accessio & incrementum *l. Lucius 24. D depofit. l. 1. § si indemnitas. D. de alimen. vel ad cibar. pertin.* Vnde tit. *D sic conceptus est De vsur. fructib. & caus. & accession.* Adde *l. vlt C. de vsur. rei iudic.*

4. Ne alioqui fiat anatocismus quem nominatim prohibet Iustiniani constitutio *in d. l. vlt. C hoc tit.*

5. *l. sed etsi lege 25. §. vlt. cum ll. seqq.* iunct. *l. item veniunt 20. §. item non solùm D. de hered. petit. C. illud quoque 40. §. prædo eod. l. 1. & vlt. C. eod.*

6. Ita eleganter Papin. *in l. heres furiosi 51. § 1. D. eod. tit. De petit. hered.*

7. Nec enim hereditas potest recipere augmentum vel diminutionem ex die litis contestatæ, quia quale quid est cùm petitur, tale dari debet *l. 2. D. hoc tit.* petitur autem res tunc cùm litis contestatio fit non antea *l. sed etsi lege 25. §. si ante D. de petit. hed.* iunct. *l. amplius 15. D rat. rem haber.*

8. Iuris enim regula est neminem contestando litem facere conditionem suam deteriorem. *l. non solet 86. cum l. seq. De reg. iur. l. Iulianus 29 D. de nouat. l. in compensationem 8. D. de compensat. l. vlt. D. de separat.*

9. Nam quo tardius contestatio fieret tantò longiori tempore fructuum vel vsurarum vsuræ præstarentur: ob idque fortassis supradicta regula non absolute concepta est sed illis verbis *non solet*, & adiecta dictione *pleraque d. l. non solet.* Cur autē nemo contestando faciat deteriorem suam conditionem quamuis per contestationem nouatio fiat, siquidem in iudicio quasi contrahitur *l. 3. § idem scribit D. de pecul. l. 1. [illegible] de oblig. & act. l. solutione 23. De solut.* ratio illa est, quia hæc nouatio non fit ex voluntate sed ex necessitate *d. l. aliam. d l. vlt. De separat.* semper autem succurrendum est ei qui inuitus & ex necessitate aliquid fecit *l. si fideiussor 7. §. si necessariò D qui satisd. cogunt. l. 2. §. vlt. D. de curat. bon. dand.* Adde ad hanc Definitionem nec pœnarum vsuras deberi posse *l. vlt. D. de magist. conuen. l. 2. C de fiscal. vsur. lib. 10. tit. 8.*

DEFINITIO V.

Sublata petitione sortis quando supersit petitio vsurarum, & quando non.

SVblata per solutionem,[1] adeóque longissimi temporis præscriptionem[2] obligatione sortis, non potest superesse petitio vsurarum ex mora debitarum. Nec distinguimus an ex conuentione an officio tantùm iudicis debitæ fuerint, dummodò propter moram:[4] quia solutio accepta sine protestatione purgat moram præcedentem & quod est consequens commissam præcedentis moræ pœnam diluit.[5] Illa autem vulgaris distinctio An vsuræ debeantur ex conuentione an officio iudicis, vt priore casu sublata quoque sortis obligatione vsuræ peti possint,[6] posteriore non item,[7] pertinet ad eas vsuras ex conuentione debitas quæ nulla etiam mora intercedente perinde deberentur,[8] quales illæ sunt quæ propter lucrum petentium potiùs quam ob moram non soluentium infliguntur:[9] id est quæ principaliter magis quàm accessoriè in stipulationem sic deducuntur, vt omnimodo[10] debeantur. Idémque de fructibus iuris est.[11] *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Solutione enim tollitur ipso iure omnis obligatio & naturalis & ciuilis *l. solutione 23. de pen. & pa. D de solut.*

2. Etsi enim tempus non est modus tollendæ obligationis *l. obligationum ferè 44. § placet D. de oblig. & action.* placuit tamē super hoc longissimi temporis spatio extingui actiones omnes quæ olim erant perpetuæ, nec vlterius viuendi habere facultatem *l. 3. & 4 C. de præs. 30. vel 40. annor.*

3. Cùm enim sortis obligatio sit principalis, vsurarum verò accessoria, non potest accessorium subsistere sublato principali *l. nihil dolo 129 § 1. l. cum principalis 178. de regul. iur.*

4. Aliquando enim ex conuentione debentur etiam citra moram, vt in specie *l. qui Romæ 122. in princ. De verb. oblig.* de cuius sententia vide quæ scripsi *lib. 1. Coniect. cap. 1.*

5. *l. centum Capuæ 8 in fin. & l. vlt. D. de eo quod cert. loc. l. Æmilius 38. vers. dicebam D. de minor. l. de lege 6 §. vlt. cum l seq. D. de leg. commiss. l. 4. C. de pact. int. empt. & vendit.* Adde *l. item 18. §. vlt. de const. pecun.*

6. Sunt enim hoc casu in obligatione quæ non potest videri sublata ex solutione sortis, quia solutio non tollit aliam obligationem, quàm in cuius causam facta est *l. qui per collusionem 49. §. 1. D de action. empt. d. l. certum 8. vers. ubi enim duæ D. eo quod cert. loc* iunct. *l. 1. & seqq. D. de solut.*

7. *d l. qui per collusionem 49. §. 1. de act. empt. l. si depositum 4 C. deposit.* vbi ratio redditur, non enim duæ sunt actiones, alia sortis, alia vsurarum, sed vna, ex qua condemnatione facta iterata actio rei iudicatæ exceptione repellitur.

8. Vt cùm pecunia ab initio accipitur fœnori & sub vsuris, vt in *d. l. qui Romæ 122. in princ. de verb. oblig. l. Caius 11. l. qui fenuisses 13. l si hæc 33. & pass. D. hoc tit.*

9. Quod diuersum est in iis vsuris quæ veluti pœnæ nomine præstantur *l. Seia 12. l. cùm quidam 17. in princip & in §. si pupillo in fin. D. hoc tit.* iunct *l. mora 32 §. in bonæ fidei eod.*

10. Hoc est nulla etiam contracta mora, quomodo etiam accipitur *in l. videamus 38 §. penult. D. eod.* Mora enim illa esse solet quæ & officium iudicis inducit in bonæ fidei iudicijs & in arbitrarijs, & committit stipulationem vsurarum *d. l. cùm quidam & d. §. in bonæ fidei. l. 3. §. 1. & in princ. eod. l. in minorum 3. C. in quib.*

in quib. caus. in integr. rest. non est necess.

11. Eadem enim ratio esse solet fructuum & vsurarum *l. vsura 34. D. hoc tit.* licèt etiam in nonnullis differant, de quibus Cuia. *lib. 18. obs. cap. 3* Nos contra interpretes etiam scripsimus in prima parte Decadis nostræ *De eo pragmat.*

DEFINITIO VI.

Iudex appellationis potest pronuntiare de vsuris etiam in primo iudicio petitis, & de quibus prior iudex nihil pronunciauerit.

PEtieram à te centum pro precio fundi tibi per me venditi cum vsuris à tempore moræ. 1 Condemnauit te iudex ad solutionem precij, & expensas litis, De vsuris nihil dixit. Appellasti tu solus In appellationis causa petij vt & sententia confirmaretur, & prætereà in precij vsuras condemnareris. 2 Dicebas obstare mihi exceptionem rei iudicatæ, propterea quòd cùm vsuras priore instantia petiissem, nihil de iis iudex pronunciauerat, & consequenter vsurarum petitionem repulisse videbatur. Placuit Senatui posse sententiam confirmari, eáque salua de vsuris nihilominus pro me iudicari 4 quia de iis nihil pronunciatum fuerat, 5 cùm tamen iure actionis, & ex ipso contractu deberentur. 6 Promiseras enim re solutum ad certam diem pœna hac adiecta *à peine de tous despens dommages & interests.* 7 Quòd si officio tàtùm iudicis debitæ fuissent propter moram & ex natura iudicij bonæ fidei, vtique nulla earum nomine petitio post iudicatum superesset. 8 Prononciata enim super principali negotio sententia iudex omni officio functus videretur. 9 In proposito tamen accedebat quod vsuræ precij non tam propter moram, & ex natura iudicij debebantur quàm propter quantitatem negotij & in vicem fructuum, tametsi neque pactio, neque mora vlla præcessisset, 10 cùm admitti non posset vt tu eiusdem temporis & fructus fundi & precij vsuras retineres. 11 *Ita Senatus* 6. Cal. Iunij 1591.

1. Debentur enim vsuræ in iudicio venditi sicut & in cæteris bonæ fidei iudiciis ea die moræ *d. l. mora 32. §. in bonæ fidei* D. *hoc tit. l. in bonæ fidei 13. C. eod. l. 3. C. in quib. caus. in integr. rest.* Imo & citra moram debemus venditori qui rem tradidit, vt dicemus in fine Definit.

2. Appellatio enim deuoluit ad iudicem appellationis totú negotium quale fuit apud priorem iudicem post litem contestatam *l. vnic. D. nihil innouar. pend. appell*

3. *Arg. l. terminato 3 C. de fructib. & lit. expens.* Bertach. in ver. *iudicis potestas vers. 226 & 227.* quem refert nec tamen probat sed potiùs improbat Crauet. *cons 320. nu 1.* post Corneum *cons 49 col 2. lib. 2.*

4. Nihil enim vetat iudicem appellationis pronunciare de vsuris de quibus primus iudex non pronunciauerit *l. tutor 41. in princ. D. hoc tit.* licet ea lex tractet de vsuris tantùm medii temporis, id est quod intercesserat à die appellationis frustratoriæ & diem sententiæ in appellationis causa redditæ.

5. Nec bona est consecutio, Iudex non condemnauit reum ad vsuras, Ergo eum ab vsuris absoluit, vt disputat Crauet *dict. cons 110 num. 1.* vbi addit argumentum à contrario sensu non posse valere vltra limites sensus directi ex Paul. Cast 106 *lib. 2.* Dec. *in l. 1. in princip col. 15. D. de offic eius cui mand. est iurisdict. & cons. 110. col. 2. & cons 216. col fin. & cons 283 col. 4.*

6. *Vt in l. centesimis Capua 8 de eo quod cert. loc.*

7. Quibus posterioribus verbis vsuras significari placet, vt dicemus *Defin seq*

8. Ea ea distinctione quam posuimus *Defin praced num 6. & 7. l. qui per collusionem 49 § . De act. empt. & l. 4. C. deposit.*

9. *d. l. terminato 3. C. de fructib. & lit. expens. l. iudex posteaquam 55. D. de rei iudic.*

10. *l. curabit 5. C de action empt. l 2 C hoc tit.*

11. *l. Iulianus 13 §. veniunt autem D. de action. empt.* Itaque quod scriptum est *in l mutuo 5. C. de pub. iud. empt. & vendit:* precij tardius easoluti vsuras ab initio non promissas ex mora tantùm deberi, sic omninò accipi debet vt tamen mora facta videatur ex quo die traditio facta est rei venditæ nisi probet emptor per se non stetisse quominus precium solueret venditori *arg. l. traiectitia 23 de oblig. & action.* Sic diximus bonam fidem non pati vt emptor rem habeat & precium retineat, ideóque nec de eo factam conuentionem valere *l. ex empto 13. §. quod autem l. bonæ fidei 50. D de action. empt* Sic è contrario dicendum est nullas vsuras debere emptorem cui res non est tradita *l. liberalitatis 16. §. 1. D. hoc tit* Adde *l. nec enim 23. in fin. D. de pign. action.*

DEFINITIO VII.

Ex promissione eius quod interesset ob pecuniam sua die non solutam debentur in dubio vsuræ quincunces.

FActa vt fieri solet promissione eius quod interesset creditoris ni ad diem pecunia soluatur, 1 sic interpretamur conuentionem vt vsuræ promissæ videantur, & quidem quincunces, 2 etiamsi creditor non probet sua interesse, ne dum tanti: 3 neque enim dubitandum est quin creditoris intersit, quòd pecuniam ad diem non acceperit, 4 cúmque probatio eius quod interest plerumque difficillima sit 5 quia in facto non in iure consistit, 6 nec ratione pecuniæ præstetur vnquam id quod re verà interest, ne facilè in infinitum excurrat, 7 nulla iustior taxatio fieri potest, quàm ad modum vsurarum legitimarum, & quarum vsus frequentior est, cuiusmodi sunt quincunces, 8 ne alioqui aut inutilem esse creditori stipulationem fatendum sit, 9 aut ad taxandum id quod ipsius interest difficilem & scrupulosam litem institui sit necesse. 10 In ea autem specie de qua superiore SC scripsimus tanti creditoris interfuisse quanti quincunces vsuræ essent, ex eo constabat, quòd pecunia pro rei venditæ precio debebatur, cùm rei venditæ fructus emptor idémque debitor percepisset. Fructus enim fundi ex comparatione vsurarum quincuncium magis communiter æstimantur. 11 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Vt quotidie fieri solet his verbis vulgaribus *à peine de tous despens dommages & interests*, vt diximus Definitione præcedenti *num. 7.*

2. Tanquam leuiores & quæ apud nos frequentamus. Dixi *supr. Defin. 2. num 1 & 4.*

3. Quod secus esset si accessio ista deberetur tanquam interesse non tanquam vsura *l. vlt. D. de prat. stipulat.*

4. *l. 3. D de in lit. iurand. l. 5 § si Calendis 11. de re iudic.*

5. *d. l. vlt. D. de prator stipulat.*

6. *l. quatenus 24 De regul. iur.*

7. Nisi cùm adiectione loci vel temporis limitata est obligatio, vt *in dict l. 3 De in lit. iurand l 4. l. centum 8 & pass De eo quod cert. loc.* alioqui lucrum quod ex indefinita negotiatione pecuniæ spectari potest, infinitum est, ob idq; e nimirum solent creditores pecuniæ stipulati vsuras vel pœnam ex consilio Iurisconsulti *in d. l. vlt. de prat. stipul. iunct. l stipulatio ista 38. §. alteri De verb. obligat.*

8. Vide *Defin 2. num. 1. & 4. supr. eod.*

9. Quod non est dicendum potiúsque verba sunt improbanda quàm vt ea capiatur interpretatio per quam dispositio fiat inutilis *l. quoties in stipulationibus 80. de verb obligat. l. si quando 109. de leg.*

10. Quod ne eueniat cauere bonus iudex debet, id est ne lis altera consurgat ex litis primæ materia *l. terminato 3. C. de fructib. & lit. expens l. fructus 10 C. de transact.* Et sanè interpretatio hæc multas quæstiones dirimit, idcóque vel hoc solo amplectenda est *l. 1 § si heres in fin D ad SC. Trebell.* Sic enim fit vt eadem sententia contineat & condemnationem & condemnationis taxationem, vt loquitur *l si traditio 5 C. de action. empt.*

11. Quod dicimus ad rationem quinque aureorum pro vnoquoque centenario.

DEFINITIO VIII.

Vsura quibusdam casibus etiam diuino iure permittuntur.

VSurarum prohibitio iure diuino, 1 & consequenter pontificio 2 introducta ad eas vsuras non pertinet quæ ex natura & æquitate negotij quod geritur debentur in vicem fructuum quos vicissim debitor ex re creditoris percipiat, aut pro eo quod re vera intersit creditoris 3 ratione non lucri cessantis 4 sed emergentis. Inde est quod vsuræ etiá damni citra conuentioné & omnimodo debétur véditori, qui ré venditá tradidit, ne alioqui & re & precio careat. 5 Itě quod si marito dos suo tépore

soluta non sit, potest ille vsuras petere,[9] ne in euidenti damno moretur cùm ferat onera matrimonij. [7] *Ita Senatus in eadem causa.*

1. *Exod. cap* 22. *& Luca Euang.* 6. Iul. Clar. *libr.* 5. *sentent.* §. *vsura quæst.* 20. *& Nouell. Leonis* 83. *vt ad trient. vsur pecun. licit. quæuet.*
2. *cap debitores De iureiur. & cap.* 1. *& pass. hoc tit.*
3. *Cap. conquestus & cap salubriter* vbi Canonistæ *de vsur. in* 6.
4. Etsi.n. id quod interest æstimatur enim ex lucro cessante *l. si commissa* 13. *D. rat. rem hab l.* 2. *de eo quod cert. loc. l. si fundus* 33. *ad fin. locat. l. si mulier* 21. § *accep. D. rer. amot l. vnic. C. de sentent. quæ pro eo quod interest*, odiosior tamen est petitio lucri cessantis quàm damni emergentis, quia fauorabilior est qui certat de damno vitando quàm qui de lucro captando *l. non debet* 41. §. 1. *De reg iur.* Charitas christiana non cogit nos pati damnum ex alterius culpa, sed vetat nos ex eadem culpa captare lucrum.
5. *l. curabit* 5. *C. de act. empt. l.* 2. *C. hoc tit.* Dixi *Defin.* 6. *num.* 50 *&* 11 *sup. eod.*
6. *d. cap salubriter.*
7. Nam & inde est quod causa dotis dicitur onerosa quantum ad maritum non lucratiua *l. ex promissione* 19. *De oblig. & action. l. vlt.* §. 1. *quæ in fraud. credit.*

DEFINITIO IX.

Æstimationis quanti plurimi vsuræ ex mora præstandæ sunt.

AEstimatio quanti plurimi non excludit accessionem vsurarum, quæ ratione pecuniæ debentur in vicem eius quod interest, quoties iudicium tale est, vt ex bona fide præstationes eiusmodi admittat.[1] Nam cum ea æstimatio nihil aliud sit quàm res ipsa quę debetur, tanti æstimata,[2] nihil prohibet vsuras deberi.[3] Sicut &, cùm ob deteriorationem monetarum augetur quantitas condemnationis,[4] non eò minùs vsuræ damnaque alia si qua sunt præstantur, adeóque pro rata auctæ quantitatis, quoniam augmentum illud quod vocant, & incrementum pars est principalis debiti non accessio,[5] vt proinde dici non possit hoc casu præstari accessionem accessionis cōtra iuris regulam.[6] Sanè pro eo anno cuius ratio habetur in æstimando quanti plurimi res fuit, accessiones nullæ debentur, quibus scilicet sola debitoris mora locum facit. Mora autem nulla eo anno contracta videri potest in pręstanda æstimatione, quanti plurimi priusquàm annus præterierit, quia nec priùs sciri potest, quanti plurimi eo anno res fuerit.[7] Ergo & si post eum annum aliquid interuenerit propter quod dici possit moram non ita citò contractam fuisse quod ex variis causis potest accidere[8] vsuræ æstimationis nullæ debebuntur.[9] *Ita Senatus* in causa Georgij Exertier Secretarij Senatus, & Claudij Fauier 5. No. Iul. 1591. Et rursum pro D. de la Barre cōtra Claudiū Valler 12. Cal. Sept. 1593. Cúmque ex Senatoribus nostris quidam eam sententiam duriorem putarent, & alias contrà iudicatum dicerent, re accuratissimè disputata vt sciretur tandem quid in posterum constanter iudicari oporteret, idipsum Senatus pronunciauit in causa D. Ludouicæ Pobel viduæ D. de Leydier contra Annam Vessu viduam N. Chappuis & alias Prid. Non. Iul. 1595.

1. Hoc est quoties iudicij natura patitur vt ex mora vsuræ debeantur, quod euenit in bonæ fidei iudiciis non in strictis *l. mora* 32. §. *in bonæ fidei D. hoc tit. l. in bona* 13. *C. eod. l.* 3. *C. in quib. caus. in integr. rest. non est nec.*
2. Est enim loco rei *l. ait lex* 21. *ad leg. Aquil. l.* 8. §. 1. *de cond. furtiua.* licèt formaliter aliud sit res, aliud rei æstimatio *l. si aliq* 42. §. 1. *de vsufr. l. fundum* 28. *de nouat.*
3. Tanquam accessione sui principalis Etsi nullo iuris loco ita scriptum reperias, quia nec æstimationis quanti plurimi nullo iuris loco fit mentio nisi cùm tractatur vel de lege Aquilia vel de condictione furtiua, quæ actiones nō admittunt pręstationem vsurarū ex mora cùm sint strictæ. Scripsi *lib.* 16. *Coni. & in Decad.* 17 *De error. pragmat.* vbi vide.
4. Quia quod debetur reddendum est in eadem bonitate & qualitate *l.* 3. *D. de reb. credit. l. creditorem* 69 *D. de solut.*
5. Cùm nihil aliud sit quàm ipsum debitum non imminutū veriùs quàm auctum, licèt vulgo vocent augmentum, vt scripsi in tractat. meo *De varijs numar. obtier. solut.*
6. De qua scripsimus *Defin.* 4. *sup ex l. vlt. C. hoc tit. l. vlt. C. de vsur. rei iudic.*
7. Præposterum enim est vt mora contrahatur priusquàm peti possit *l. si pupillus* 127. *de verb. oblig. l. nulla* 88. *de reg iur. l. lectu* 40. *de reb credit.*
8. *l sciendum* 21 *cum seqq.* D. *hoc tit.* vbi dicitur non omnem dilationem quæ fiat in soluendo debito moræ adscribendam.
9. Quæ scilicet non tam propter lucrum petentium, quàm propter moram non soluentium infliguntur *l. cùm quidam* 17. §. *si pupillo in fine D. hoc tit.*

DEFINITIO X.

Mora committi potest in præstanda æstimatione quanti plurimi etiam priusquàm ea æstimatio per iudicem taxata sit.

AN verò dicendum erit non prius contractam videri moram in soluenda æstimatione quanti plurimi, quàm cognitum sit & taxatum quanti plurimi res fuerit? Minimè. Sufficit enim vt sciat debitor se rem debere cuius æstimatio petitur, cùm ex eo scire etiam potuerit & debuerit æstimationem pro se præstandam, & offerre eam quantitatem quam iustæ æstimationi respondere putabat : aut si creditor recusaret obsignare.[1] Sed si probabili ignorantia incertus fuerit quid & quantum deberet, puta quòd debitum inter plures pro rata patrimonij & bonorum à singulis possessorum diuidi oporteret,[4] necdum diuisio illa facta esset, quod euenit plerumque in debito canonis emphyteuticarij,[5] cessasse in solutione potius quàm moram contraxisse videbitur.[6] Ideóque nec vsuras vllas debebit[7] licèt non eò minùs futurum sit, vt debeat æstimationem quanti plurimi. Hæc enim non propter moram præstatur, sed propter obligationem, cùm nihil aliud sit quàm res ipsa quæ debetur, tanti nimirum æstimata, vt superiore Defin. scripsimus.[8] Mora enim siue creditoris, siue debitoris neque minuere, neque augere vnquā potest principalem obligationem, sed tantùm accessiones.[9] *Ita Senatus* in eadem causa D. Ludouicæ Pobel viduę Domini de Leydier Prid. Non. Iul. 1595.

1. Hoc verò ita esse videbatur quia difficile est vt mora contracta videatur priusquam sciri possit non solùm quid, sed etiā quantum debeatur, quandoquidem incertæ quantitatis solutio fieri non potest, non magis quàm eius rei quæ an debeatur incertum sit *l. sufficit* 56. *l. Iulianus* 60. *de condict. ind.* iunct. *l.* 3. §. *incertam l. locus* 26. *de acq poss. l. si fur.* 32. *in fin. de vsucap.* iunct. *l. vbi autem* 75. *de verb. oblig.*
2. Incertitudo namque debiti impedit quidem ne interim possit fieri exactio, sed non ideò facit indebitum quod re vera est debitum, vt Papin. licèt in dissimili specie loquitur *in l. pater* 7 §. *pen. de dot prælég.* Iunge *l. qua de tota* 76. §. *incerta parte. D. de rei vindic. l.* 1 §. *vlt. si pars hered. petat. l. etsi* 8 §. 1. *D. comm. diuid. l.* 1 *& tot. tit. si cui plusquàm per leg. falcid.*
3. Obsignatio enim solutionis vim habet saltem addita satisdatione de præstando eo quod adhuc incertum est cùm certum erit. Hoc enim necessarium est *l.* 5. *l. seruum* 34. §. *vlt. de stut. lib.* iunct. *l. acceptam* 19. *C. hoc tit.*
4. Hanc enim diuisionem inter possessores pro modo portionum fieri oportet *l. cùm possessor* 5. *D. de censib.* quoties scilicet non tam personæ quàm prædia conueniuntur *l. imperatores* 7. *de public. & vectigal. l. denique* 19. *D. de iur. fisc.*
5. Præstatur enim pro prædio *l.* 2. *& vlt. C de iur. emphyt. l. lex vectigali* 31. *D. de pignor.* sicut & tributum, de quo in *d. l.* 5. *De censib.*
6. Non omnis autem cessatio mora est *l. sciendum* 21. *& seqq. D. hoc tit.*
7. Quæ scilicet non debentur citra moram *d. l. cùm quidam* 17. § *si pupillo l. mora* 32. § *in bonæ fidei D. eod. l. Titia Seio* 87. §. *vsuras de leg.* 2.
8. *num.* 2. Ex interpretum tamen nostrorum magis quàm ex nostra sententia. Quid enim de tota hac quæstione ad æstimationem quanti plurimi pertinente sentiendum putemus, scripsimus *Defin.* 6. *& seqq.* vsque ad 16. *sup. si cert. pet. & latiùs lib.* 16. *coniect.* & in prima parte Chiliadis nostræ *De error pragmat.*
9. *l. centum* 8. *de eo quod cert. loc. l. fundum* 28. *D. de nouat.*

DEFINITIO XI.

Vsura taxata & in certam quātitatem redacta non eo magis recipiunt vsurarum accessionem.

Non

NOn est simile quòd si vsuras aliásve præstationes ob moram adiudicatas iudex ad certam, vt fit quantitatem taxauerit, 1 non idcirco eius quantitatis aliæ vsuræ ab eo tempore debebuntur, quasi noua sorte ex prioribus vsuris conflata. Neque enim fieri potest quin vsuræ illæ priores quæ ab initio accessiones fuerunt, tales quoque perpetuò maneant. Itaque aliter posito iure fieret vt vsurarum vsuræ præstarentur, & consequenter accessiones accessionum. Quod ne eueniat districtè & expressim lege prohibitum est, ne qua ratione liceat vnquam vsuras in sortem redigere. 2 Proinde non est quod quis dicat pro facto habendum id, quod nec expressa quidem conuentione fieri potuisset. 3 Quamquam nec deerant qui alias contra pronunciatum dicerent, quod ego vix sane credere poteram, probare verò nullo modo. *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Taxatio enim necessaria est tum etiam cùm vsurarum modus certus est nimirum propter calculum quamuis soluat calculus plerumque sine iudicio dirimi. Sic enim lego id est *sine* pro *fere* in *l furti 6.§. vlt. de his qui not. infam.*

2. Id est ne vnquam anatocismus *l. vlt. C. hoc tit. l. vlt. C. de vsur. rei iudic.* Vide quæ scripsi *Decad 2n. De error pragmat.*

3. Eadem enim vis taciti & expressi esse potest sed maior taciti, quàm expressi esse non potest *l.3 vbi mutat. D. de r b. credit.* & quod vna via prohibitum est alia permittendum non est *l. scire oportet 21.§.1. D. de tutor. & curat. dat. l. aut prætor 7. §. quod si autem de iur delib.*

DEFINITIO XII.

Expensarum litis adiudicatarum vsuræ non debentur ex die sententiæ, sed ex die moræ quæ interuenerit in iis post taxationem soluendis.

ALia ratio est pecuniæ quæ pro adiudicatis taxatísque litis sumptibus debetur. Recipit enim illa accessionem vsurarum ab eo nimirum tempore quo taxatæ & petitæ non quo prorogatæ fuerunt. 1 Nempe quia non accessiones sunt principalis debiti, sed proprium debitum constituunt in pœnam temerè litigantis à iudice constitutum. 2 Etsi autem à die sententiæ & adiudicationis eiusmodi debitum nascitur, 3 spectamus tamen quod ad vsurarum accessionem admittendam pertinet tempus taxationis, 4 quia non nisi ab eo die certam legem & formam habere incipit. 5 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Id est ex die moræ contractæ in iis soluendis non ex quo die cœperunt abesse probo litigatori.

2. *l. eum quem temerè 79. D de iudic. l. properandum C. eod. l. 3. & 4 C. de fructib. & lit. expens.* etsi non nunquam parcitur victo ne ad litis expensas condemnetur, nimirum si iustam habuit causam litigandi *l. qui solidum 78. §. etiam de leg. 2.*

3. Etsi enim sententiæ ius nouum tribuere non solet, sed tantùm quod est declarare, quia semper referenda est ad id quod petitum fuit *l. 2. D. hoc tit.* id tamen locum non habet in expensis quæ scilicet non obligationis iure debentur aut ex causa quæ sententiam præcesserit, sed officio iudicis *d. l. properandum 13. C de iudic.*

4. Non condemnationis. Non enim sufficit condemnatio nisi etiam condemnationis taxatio sequatur vt sciatur, quid & quantum ex iudicato debeatur, quoties id quod in condemnationē deductū fuit, incertum est in quātitate *l. si traditio 4. in fin. C. de act. empt* præsertim cùm nec valeat sententia quæ profertur sine certa quantitate, nisi quatenus refertur ad taxationem aut iam in actis factam aut faciendam *l. 3. & tot. tit. C. de sent. quæ sine cert. quant. profer.*

5. Itaque hoc casu potest illud vsurpari quod alias dici solet, nihil actum videri quandiu aliquid superest agendum *l. penult. in fin. C de his quib. vt indign. l. ædificia 139. § 1. De verb signif.* Propria enim cuiusque rei forma contingit ei ex consummatione *l. si is qui 80. §. quadam D. ad leg. falcid.*

DEFINITIO XIII.

Non potest debitor esse in mora soluendi quandiu non elegit creditor qui habuit electionem.

CVm in obligatione alternatiua electio est creditoris, quod euenit interdum ex conuentione, 1 non potest videri debitor esse in mora prius quàm creditor elegerit, 2 & interpellauerit, 3 quia nec creditor ipse ipse aut agere aut interpellare potest nisi facta electione. 4 Idémque est in vltimis voluntatibus si fortè tibi legatum sit illud aut illud vtrum elegeris: 5 si tamen qui legauit tibi decem soluenda post annum à die mortis suæ permiserit tibi vt pro eo legato si ad diem non solueretur fundum certum possideres eiúsque fructus tuos faceres, non videbitur vtrumque alternatiuè legatum, sed decem duntaxat, fundus verò ita demùm si velis. 6 Proinde si heres ad diem non soluerit pecuniam, mora per eum contracta videbitur etiam citra interpellationem, dummodò legatum à re agnitum esse constet. 7 Ideóque & ab eo tempore vsuræ debebuntur, tanquam à die moræ, non quòd ad inducendam moram, aut vsurarum ex mora præstationem sufficiat diem legati venisse [interpellatio enim requiritur 8] sed quia si fundum eligeres fundi fructus à die finiti termini deberentur tibi 9 ex iudicio testatoris, 10 In quorum locum vsuras cedere æquum est si pecuniam petere malis quàm fundum, 11 *Ita Senatus* ex tempore in publico auditorio pro N. Poysat procuratore fiscali apud Bugienses cōtra N. Claudium de Miniod 3. Non. Decemb. 1592.

1. *Vt in l. Stichum aut Pamphilum 95 in princip. D. de solut.* alioqui in alternatiuis electio regulariter est debitoris *l. plerunque 10. §. vlt. D. de iur. dot l. is apud quem 5. §. 1. D. depos l. quod autem 7. §. si maritus 51 De donat. int. vir. & vxor. l. adigere 6. §. 1. De iur. patron. l. miles 6 § 1. D. de re iudic.*

2. *l. si debeas 22 D. de compensat.* & ideo si ex duabus rebus quæ alternatiuè debebantur altera perierit, non remanet ipsius æstimatio in obligatione ne quidem alternatiua, sed sola res quæ superest *d. l. Stichum 95 de solut. l. si in emptione 34. §. pen. De contr. empt.*

3. Mora enim quam regularem nostri vocant id est regulariter non contrahitur sine interpellatione *l. mora 32. D. hoc tit. l. si ex legati 23. de verb. oblig.* vbi etiam Bart. *num. 6.*

4. Ideóque nec compensare *d. l. 22. D. de compens.* quoniam qui compensat quodammodo petit *l amplius 15. D. rat. rem hab.* Bart. *in l. 6. § decē date iudic. & in l. 75. §. qui illud de verb. oblig.*

5. Duo enim sunt legata quorum vtrum debeatur dici non potest ante factam electionem *l planè 34. § si ita Titio de leg. 1. l. Luciæ 53. de leg. 2. l. si Titio 10. D. de vsufr legat.* Adde text. elegantem *in l. si sic legatum 75. §. vlt.* vbi Bart. *de legat 1. l. vt heredibus 50. §. 1. aliàs l. si Titius de leg. 2. l. 2. & tot tit. de opt. leg.*

6. Electionem enim accipit non ex legato sed ex posteriore voluntate testatoris separata à legato vt in *l. miles 6. §. datam D. de re iudic.* electionem condemnatus habet non à se etiam sed à lege. *sic & in l. 1. §. item si ita D. ad leg falcid* penes quæ primo loco fuit relicta non tamen legata esse intelligitur, sed tātùm in præstatione est *l. cùm fine 19. l. si penum 24. D. quand. dies leg. ced.*

7. Nec enim potest videri heres esse in mora soluendi legati antequàm fuerit *l. ei qui 15. D. de condict indebit.* Nec nisi minorum fauore receptum est vt in legatis vel fideicōmissis quæ iis relicta sunt mora ipso iure & citra interpellationem contrahatur *l. Titia Seio 87. §. vsuras de l. 2. l. minorum 3. C. in quib. caus. restit. in integr. necess non est* Is enim pupilli fauor est vt ei mora fiat reipsa *l. si tamen 5. D. de minor l. 1 §. vlt. D. hoc tit.* Idémque est in legatis relictis ad pias causas *l sancimus 46. §. suprà autem C de episc. & cleric.*

8. *d. l. si ex legati 23. de verb. oblig. d l. mora 32. D. hoc tit. l. si quis bonorum 23. de leg. 1.* Sufficit quū stetisse per heredem *l. si optione 10. D. ad exhib* præterquàm in duobus illis casibus de quibus *num prox.* Adde *d. l. si penum 24. ibi: fortè quia interpellatus heres non sit D. quand. dies legat. ced.*

9. Neque enim fructus suos facere potest heres ex quo scit fundum tibi legatum, & legatum à te agnitum fuisse *l. quæsitum 40. vers. quia etsi fundum D. de acq. rer. dom.* Non tamen careret id dubitatione propter *d. l. si quis bonorum de leg. 1.* & alias leges quæ nolunt deberi vsuras & fructus legatorum nisi ex die litis contestatæ *tot. tit. C. de vsur. & fruct. legat.* aut saltem ex die moræ *l. si quis seruo 84. de leg. 1.* & aliis suprà citatis, si non essent in hac specie fructus expressim legatario relicti.

10. Sunt enim hoc casu fructus in legato ideóque debentur etiam citra moram vt eleganter tractat Papin. *in l. cùm vaus 10. §. verbis De alim. & cibar. legat.* itémque Scæuola *in l. libertis 18. §. 1. eod.*

11. Non enim debent vsuræ à fructibus separari vbi eadem ratio est aut iuris aut voluntatis *l. vsura 34. D. hoc tit.* debentur enim vsuræ citra morā quoties locū tenent fructuū in quibus nulla mora esset necessaria *arg. l. curabit 5. C. de act. empt.*

DEFINITIO XIV.

Qui fundum debuit retrouendere si sit in mora condemnandus est ad restitutionem fructuum, quos venditor ipse percipere potuisset.

CVm qui ex conuentione fundum retrouendere deberet, & oblatum precium obsignatúmque accipere sine causa distulerat, fundi fructus ex mora restituere debere constabat, 1 nec eos tantùm quos percepisset, sed etiam quos percipere potuisset. 2 Sed quos propter peremptum casu fortuito fundum percipere non potuit, eos visum est in condemnationem non venire, 3 licèt mora casum præcessisset 4 Finge molendinum in ea esse ciuitate quæ propter grassantem eo tempore pestem nullos aut perpaucos habitatores habuerit. Finge subito aquarum impetu dirutum aut alia vi maiore cui resisti ac prouideri non potuerit. 5 Æquum sanè non est moratorem, quicquam præstare eius incommodi nomine quod similiter euenisset possessione rei iam penes actorem constituta. 6 Planè si quid culpa debitoris côtigerit siue ante siue post moram, id eum præstare oportebit. 7 *Ita Senatus* in causa N. Ioannis de la forest D. de la Barre & heredum Petri Gleyron ante Id. Ianuar. 1593.

1. *l. 2. C. de pact. int. emptor. & vendit* alioqui & re & precio simul caruisse venditor videretur quod esset iniquum *l. quin autem l. ex empto 31. & l. bona fides 50. de act. empt.*

2. Quomodo ad fructus condemnari solet quilibet alius malæ fidei possessor *l. 2. C. de fructib. & lit. expens. l. fructum 33. D. de rei vendic. l. certum 32. C. eod.* hic enim malæ fidei possessor est qui contra propriam conuentionem retinet rem alienam cum obsignatio rite facta pro solutione habeatur *l. acceptu 19. C. hoc tit. l. obsignatione 9. C. de solut.*

3. Necesse enim vt probetur potuisse eos percipi adeóque honestè nedum reuera *d. l. fructum 33.* hoc in fructibus perceptis ea distinctio non adhibeatur *l. si possessor 52. de petit. hered.*

4. Solet enim à nostris distingui an culpa præcesserit casum necne ex *l. idem iuris 8. §. 1. l. si fornus 27. §. si fornicarius l. si putator 31. l. si ex plagis 52. §. 1. & §. in cliuo D. ad leg. Aquil. l. si negotia 11. de neg. gest. l. 1. §. & illo quodàm in fin. de oblig. & act. l. contractus 23. in fin. de reg. iur.*

5. *d. l. contractus in fin. & d. §. & illo quodam in fin. d. l. 1. de oblig. & act.*

6. Sic enim distinguere Iureconsulti solent, An res fuerit æquè penes actorem peritura vt eo casu nihil præstetur *l. si plures 14. §. 1. depos. l. item si cùm 14. §. quod si homo quod met. caus. l. is qui 44. D. ex quib. caus. maior. l. si aliena 7. §. est & alia D. quod vi aut clam.*

7. Culpam enim suam præstare semper quisque debet *d. l. contractus & alijs suprà citatis iunct. l. quod quis 203. eod.*

DEFINITIO XV.

Ex die tantum agniti aut denegati chirographi vsuræ hodie adiudicantur.

EO iure, aut potius errore à pragmaticis inducto vtimur vt ex chirographo vsuræ quamuis promissæ si ad diem pecunia non soluta fuerit, non nisi à die recogniti aut denegati chirographi debeantur. 1 *Ita pronunciatum* in ea causa de qua SC. 8. De contr. & committ. stipular.

1. Contra quem errorem vide quæ scripsi *Decad. 1. De error. pragmat.*

DEFINITIO XVI.

Paucorum dierum mora non attenditur. Eius tamen temporis quo causa appellationis protrahitur, vsuræ præstandæ sunt.

CVm tamen eiusmodi quæstio incidisset, ac sexto aut septimo post chirographi recognitionem die sententia contra debitorem lata fuisset, nec de vsuris iudex quicquam pronunciasset, visum est tametsi inter mercatores ageretur, bene iudicatum, 1 propterea quòd in mora tam modici temporis parum creditoris interesset. 2 Planè cùm appellationis causa per aliquot menses tracta fuisset, æquum visum est totius illius temporis quod intercessisset, moram impunitam esse non debere vsurásque præstari oportere. 3 *Ita Senatus* in causa Benedict Gilland 8. Id. Iulij 1593.

1. Præsupposito nimirum errore illo pragmaticorum de quo diximus *Defin. praced.*

2. Neque enim magnum damnum est in mora modici temporis, inquit Vlp. *l. si arbiter 21. D. de iudic. l. etsi post tres 8. D. si quis caution. l. quid tamen 21. alias l. si cum dies §. 2. ls. D. si quis caution. l. si ita quis 131. §. Seia de verb. oblig. l. quod decimus 105. de solut. l. sed etsi alia die 17. D. de const. pecun.*

3. *l. tutor 41. in princip. D. hoc tit. l. vlt. D. de rei iudic. l. negotiorum 24. de appellat.*

DEFINITIO XVII.

Soluens vltro partem debiti chirographarij licèt agnoscat debitum, non tamen se obligat ad præstandas vsuras quas non deberet si nihil soluisset.

QVid verò si pars debiti multis ante iudicialem interpellationem mensibus à debitore soluta proponeretur? An non satis agnitum ex eo chirographum diceudum esset, 1 vt proinde vsuræ saltem ex eo die deberentur? vtique, 2 sed agnitio illa chirographi, quæ inducitur ex solutione, licèt tantum prosit quantum si publicè & in iudicio agnitum esset chirographum ad hoc, vt ab eo tempore bona debitoris creditori obligata intelligantur (post quàm inueterato nostrorum errore receptum est vt per solam chirographi agnitionem tacita inducatur hypotheca 4) non tamen quod ad hoc vt vsuræ deberi incipiant quasi ex mora, cùm ex contrario prodesse potiùs debeat solutio ad purgandam moram si qua ante contracta esset: 5 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Nihil enim vetat solui partem debiti saltem consentiente creditore *l. quidam 21. D. de reb. credit. l. permittendum 8. D. si pars hered. petat. l. vlt. D. quib. mod. pign. vel hypoth. solut. l. stipulatus sum 9. § 1. D. de solut.*

2. Soluens enim partem debiti agnoscit totum debitum si modo debitum sit ipsius proprium non alienum *l. vlt. C. ne vxor pro marit.* sicut & agnoscens partem legati totum legatum agnoscere intelligitur *l. si eius 58. de leg. 24.* partis petitio totius præscriptionē interrumpit *l. 25. §. qui vsumfructum 22.* vbi Bart. & Bald. *quib. mod. vsusfr. amitt.* & rursum vsus partis seruitutis facit vt tota seruitus retineatur *l. 2. l. si stillicid. 18. §. 1. quem. seruit. amitt.*

3. Cùm nihil esset quod impediret quominus vsuræ deberentur ex die solutionis dicta nisi quòd nondum agnitum esset chirographum. Quid verò refert quomodo agnoscatur an verbis, an factis *l. non tantum D. rat. rem haber. iunct. l. cum quis 37. §. codicillis de leg. 3.*

4. De quo scripsi *Decad. 1. De error. pragmat. Err. 1.*

5. Vt diximus *Defin. 6. num. 5. supr. eod.* Aliud tamen esset in vsuris si quæ eo chirographo promissæ essent, vt dicam *infr. Defin. 26.*

DEFINITIO XVIII.

Ex stipulatione pœnali vsuræ non debentur nec nouat illa præcedentem obligationem.

PRomiseras facturum te vt mihi intra annum proximum fundo Corneliano frui liceret, ac nisi id fecisses, datorum pœnæ nomine te centum. 1 Si post multos annos petam centum ex ea causa quòd non feceris, vsuras nullas debebis. 2 Nisi saltem ab eo tempore quo centum illa pœnæ nomine petere cœperim. 3 Neque enim eodem temporis momento contracta videri potest mora in faciendo, eo propter quod non factum pœna commissa sit, & in pœna soluenda. 4 Præter id quòd cùm pœnalis stipulatio non nouet præcedentem obligationem, 5 licèt pœnalis stipulatio ipso iure committatur, 6 prius tamen est vt dicat stipulator velle se pœnam consequi quàm vt in ea exsoluenda moram contraxisse videatur:

Itaque

Itaque ad rem non pertinet si quis obiiciat, In pœnalibus diẽ interpellare pro homine. 8 Nã ideò spectat vt ex solo diei lapsu pœna committatur, 9 non etiam vt pœnæ in pecunia numerata debitæ vsuræ vllæ debeantur, 10 Certè pœna ipsa omnimodo debetur post moram, nec moræ purgatio admittitur, postquam cœpit iam interesse. 11 Maximè verò si ea purgatio nullam creditori vtilitatem sit allatura. Vt puta si iure aut facto suo id iam consecutus sit quod facto & diligentia promissoris consequi debuerat. 12 *Ita senatus* ex tempor. pro heredibus Iacobi Pic contra Dominos fratres de Leschereine Prid. Cal. Aug 1597.

1. Quomodo stipulationibus faciendi solet subiici pœnalis stipulatio *l. prædia 28. de act. empt. l. obligationum ferè 44. §. vlt. De oblig. & act.* ex consilio Iuriscon. *in l. vlt. de præt. stipulat.*

2. Vsuræ enim ex stipulatione non possunt deberi nisi quæ in stipulationem sint deductæ *l 3. C. hoc tit. l. 1 imus 24. D. de præs. verb.* ne quidem ex mora. Id enim bonæ fidei iudiciorum vel vltimatum voluntatum proprium est vt in ijs vsuræ debeantur ex mora *l. in bonæ fidei 13 C. hoc tit. l. 3. C. hoc tit. l. 3. C. in quib. caus. in integr. rest. non est necess.*

3. Addenda fuit dictio *saltem* quia non est sine dubitatione quod dicimus huius pœnæ deberi vsuras etiam post moram cùm generaliter sit constitutum vsuras pœnarum non deberi *l. vlt. D. de magistr. conuen* Nisi dicamus de pœnis iudiciarijs intelligi debere de quibus *& in l. 1. C. de fiscal. vsur. lib. 10. tit. 8. non autem de conuentionalibus.*

4. *l promissor 21. §. 1. D. de const. pec* iunctis ijs quæ de illius loci sensu scripsimus *lib 1. coniect. cap. 4.*

5. *d l. prædia 28 de act empt. l. si pacto quo pœnam 14. de pact.* Nam implicat contradictionem vt stipulatio sit pœnalis & vt nouet præcedentem obligationem, quia si eam nouaret hoc ipso liberaret debitorem in cuius pœnam tamen interposita est. Et verò cur ad pœnam teneretur promissor ob non factum id à quo faciendo per stipulationem pœnalem esset liberatus? Nec obstat *d. l. obligationum ferè 44. § vlt. de obligat. & action.* Ibi enim stipulatio illa secunda *&, si non feceris centum*, non fuit pœnalis, qualis nec in dubio præsumenda vnquam est, sed adiecta potius ad taxandam incertam quantitatem eius quod interest iuxta consilium Iureconsulti *in d. l. vlt. de præt stipulat.* iunct. *l. si quis ab alio 13. §. vlt. D. de re iudic. l. quotiens quis alium 81. de verb. oblig.* Habet autem hæc stipulatio simile illud cum stipulatione pœnali quod in neutra quærendum est an aut quantum intersit stipulatoris *l. stipulatio ista 38 §. alteri eod.* Sed hoc dissimile quod hæc nouat, aut saltem quasi nouat, illa non item vt diximus. Rursum quòd hæc stipulatio vsurarum accessionem faciliùs admittit, quoniam ex ea id quod interest debetur non tanquam accessorium, sed tanquam principale, etsi semper verum est vsuras non promissas ex stipulatione non deberi.

6. *l. quid tamen 21. alias l. si cùm dies §. vlt. l. Celsus 13. §. vlt. cum l. seq D. de recept. qui arbitr.*

7. Quid enim si quod principaliter promissum fuerat petere maluisset? *d. l. prædia l. si debeas 22. D. de compensat.*

8. *l. ad diem 77. D. de verb. obligat. l. magnam 15. C. de contr. & committ stipulat.*

9. *d. l. 21. §. vlt. & d. l. Celsus 23. D de recept qui arbitr.*

10 Præsertim verò citra interpellationem & moram, duplici illa ratione quam attulimus, & quia pœnæ vsura non debetur *d. l. vlt. D. de magistr. conuen* & quia ex stipulatione non possunt vsuræ non promissæ peti ne quidem post moram, non quòd ex stipulatione mora non contrahatur per interpellationem etiam extraiudicialem, vt plerique vulgò malè putant, sed quia in stipulationibus aliisque contractibus strictis nullus est effectus moræ ad inducendum officium iudicis pro accessionibus, quomodo esset in iudicijs bonæ fidei & arbitrarijs *l. mora 32. §. in bonæ fidei D. hoc tit.* iunct. *l. 3. in princip. & § 1. eod.* sed tantùm ad perpetuandam obligationem principalem *l. si ex legati 23. de verb. obligat.*

11. *d. l. quid tamen 21. §. vlt. cum l seq D. de recept. d. l. etsi post tres 8. D. si quis caution. l. si ita quis 135. §. Seia. ibi: nec mulieris quicquam propter eam moram interesset D. de verb. oblig.* Vide tamen quæ de purgatione moræ scripsi pluribus *lib. 6. Coniect. cap. 7.*

12. Non enim potest videri purgata mora nisi omnia sint vel reponantur in integro, quod non fit quoties propter moram promissoris aliquid abfuit stipulatori quod adhuc ei abest vt *in l. si seruum 21. § & ideo cum l seq. l. si rem 59. D. de euict. l. quod si minor. 24. §. Scæuola D. de minor. l. vlt. C. de repud. vel abstin. hered. l si quis suus 8. de iur. delib. l. mancipiorum 6. in fin. D. de option legat.*

DEFINITIO XIX.

Ad quam proportionem redigenda sit emptio reditus annui frumentarij vel vinarij.

SI quis reditum annuum certa quantitate æstimatum in mercibus puta in tot cadis vini aut olei tótve frumenti modijs consistentem emerit, 1 quamuis ob incertitudinem precij contractus licitus videatur, 2 cùm tamen eo prætextu plerique abuterentur, infamesque vsuras passim sub emptionis titulo exercerent, 3 rectissimè prouisum est edicto Serenissimi Ducis Emanuelis Philiberti, vt in pecuniariam vsuram is reditus conuerteretur ad modum vsque septuncis. 4 Idque iam antea à Gallorum curia cùm in hac prouincia armis occupata ius redderet, citra edictum factitatum & obseruatum audio, vt quoties venditor de reditus excessu conquerebatur ad eundem modum æstimaretur. 5 Sed hoc hodie plus est propter edicti autoritatem quod etiam non conquerente tacentéque venditore contractus habetur irritus quod ad reditum in mercibus præstandum attinet, quatenus septuncis vsuræ modum excedit, fitque ea reductio non solum ipso iure, sed etiamsi non petatur. 6 An ergo de crimine vsuræ accusari non poterit, qui supra modum edicti annuum reditum in mercibus emit? Ita videtur, cùm id quod excedit pro non scripto sit, 7 possitque etiam solutum repeti via ordinaria & ciuili, id est indebiti condictione, 8 Sed tamen absurdum sit dicere, eum qui si edictum non esset vsuræ crimen commisisse videretur, hoc solo liberari à criminis suspicione quòd contra edictum fecerit. 9 Igitur criminis persecutio etiam post edictum salua erit, maximè verò si creditor idemque reditus annui emptor supra statutũ modum quid exegerit. 10 *Ita Senatus* in causa Ludouici Ortolan & D. Ioannis Bail Canonici de S. Ioire 6. Id. Decemb. 1593.

1. Sicut enim possunt vendi fructus ita & reditus fundi consistens in fructibus, & sicut reditus vnius anni ita & perpetuus reditus annuus qui consistat in fructibus *l si debitor 39. §. 1. D. de contr. empt. l. cùm certus 5. D. de tritic. legat. l. stipulationum 74. §. vsque adeo de verb. oblig. l. legatum 17. §. 3. D. de ann. legat.*

2. Incertitudo enim pretij multa suasit admitti quæ alioqui non essent admittenda *l si ea lege 17. l. oleo 23.* iunct. *l. frumenti 12. l. si ea pactione 14. C. hoc tit.*

3. Facile namque est in huiusmodi contractibus fraudem facere vsuris legitimis, ideòque ne hoc eueniat diligenter cauendum est *l cùm non frumentum 16. C. eod.* etsi lex illa non loquitur de emptione reditus annui quæ licita est per extrauag. *regimini.* sed de pecunia fœnori accepta ea lege vt modi certa tritici præstetur ac nisi sua die is modius oblatus esset mensurarum addimenta præstarentur idque in fraudem legitimarum vsurarum.

4. Vt nimirum aucto modij valore liceat debitori soluere vsuras in pecunia id est septunces, tanquam ex electione: quomodo in Gallia dari ei electionem testatur Papon. *lib. 12. Arest. tit. 7. num. 17.*

5. Quamquam in Gallia modus alius est vsuræ legitimæ. Nam constitutionibus regijs cõstituitur reditus ad analogiam assij vt loquitur Gothofr. *ad dict. l. cùm non frumentum* quod Galli dicunt *au dernier douze* Secundum quod modio valente decem aureis reditus modij emendus erit centum & decem, vt ille ibidem scribit. Est ratione iuris alia est proportio ad quam redigenda est emptio reditus frumentarij, Nimirum ea de qua *in Nouell. 34. ne quis quod agricolæ mutuam pecun. dedit.* vnde sumpta est *auth. ad hæc C. hoc tit.* vt in vnoquoque anno pro modio vno pars octaua modij inferatur: quæ vsura paullò minor est Gallica, de qua proximè diximus.

6. Ne alioqui fiat iniuria creditori si aucta mercis æstimatione diminuatur vsura quæ tamen è contrario non augeatur imminuto valore. Sic enim fit vt contractus claudicet, nec æqua sit ratio dubij euentus in vtrumque casum quod videtur alienum à regulis iuris vt supradicto loco disputat Gothofr. Nec enim debet quisquam id petere cuius contrarium non fuerat in alium euentum postulaturus *l. pen. C. de solut. l. de fideicommisso 11. C. de transact. l. si pater 15. C. de inoff. testam.* Itaque melius & æquius est ab initio prouideri vt contractus isti certam habeant naturam quæ nihil vnquam possit habere iniquitatis quàm post vulneratam causam remedium illud contra iniquitatem quærere quod nonnihil iniquitatis eo tempore habiturum esse videatur *arg. l. vlt. C. in quib. caus. non est necess. in integr. restit.*

non tantum D. de admin. & peric. tutor.

9. Futurum enim est vt pro rata temporis quo pupilli debitor fuisse reperietur cogatur præstare vsuras pupillares *l. tutor 7. §. si vsuras & seqq. l. Lucius 46. §. quæsitum D. eod. l. 1. & tot. tit. C. de vsur. pupill.*

10. Bald. post gloss. *ad d. l. eius 9. C. hoc tit.*

11. Quia tutor cum pupillo contrahere non potest nec ei in rem suam autoritatem præstare *l. 1. l. quod dicimus 7. de autor. tut.*

12. Est enim pupillus fauorabilior cæteris nec debet esse deterioris conditionis *l. sancimus 7. C. ad Trebell.*

13. Iuris enim ciuilis regula est pactum nullum posse fieri à pupillo sine tutoris autoritate *l. contra 28. de pact.* Indéque pendent omnia quæ pro pupillis tam multa fauorabiliter in iure nostro constituta reperiuntur.

DEFINITIO IX.

Potest obijci compensatio eius quod defunctus debuit cum eo quod heredi proprio nomine debetur licet heres fecerit inuentarium.

HEredi etiamsi beneficium legis & inuentarij implorauerit si quid proprio nomine petat perinde obijci potest compensatio eius pecuniæ quam defunctus debuit atque si purè heres esset. 2 Nec est contrarium quod legis beneficio saluas habet proprias actiones. 3 Id enim eò pertinet vt ne per eam confusionem quæ aditione hereditatis fit 4 sublatæ videantur, non etiam vt ne solutionis potestate tolli possint. 5 Atqui compensatio solutionis vim & vicem obtinet. 6 Nec sanè minus debitor intelligitur qui debitoris heres est cum beneficio legis & inuẽtarij quàm qui legis beneficium non implorauit: 7 vnum illud ei indulgetur vt quamuis sit debitor tamen vltra vires hereditarias non teneatur. 8 Eámque ob causam temperamentum illud necessariò adhibendum est vt qui huiusmodi heredi obijcit compensationem satisdet eam se quantitatem in hereditate repositurum quotiescunque iudici bonum id & æquum videbitur, 9 vt si alij erunt creditores anteriores quibus priore loco soluere heres debebit, 10 habeat ille ex hereditate vnde soluat, nec de suo quicquam erogare compellatur. 11 Nam & idem obseruari solet cùm pendente discussionis instãtia petit aliquis ab herede, & fiduciariam ac, vt loquuntur, prouisionalem ex iusta causa obtinet adiudicationem. 12 Neque verò valde refert an de petitione tractemus an de compensatione, 13 quandoquidem is etiam qui compensat agere quodammodo & petere videatur. 14 *Ita Senatus* pro illustri Georgio de Mouxi Comite de Monteal contra illustrem Henricum de Saluces D. de Cardé mense Iul. 1592.

1. Quod hodie plerumque fit ex *l. vlt. C. de iur. deliber.*

2. Etsi enim periode heres id est successor in vniuersum ius quod defunctus habuit acsi beneficium legis non implorasset *d. l. vlt.* Certum autem est heredem posse compensare id quod defunctus potuit *l. 3. C. de contrar. iudic. tutel.*

3. *d. l. vlt. §. in computatione vers. si verò & ipse aliquas C. de iur. deliber.*

4. Aditio enim hereditaria iure confundit obligationem *l. sicut 75. l. Stichum 95. §. aditio D. de solut. l. debitori 50. D. de fideiuss. l. debitori 7. C. de pact.*

5. Est enim solutio naturalis & verus modus tollendarum omnium obligationum vt ipsa obligationis definitio demonstrat *§. 1. Inst. de oblig. l. solutione 23. l. pen. & pass. D. de solut.*

6. *l. si constat 4. l. interdum 12. C. hoc tit. l. si ambo 10. & pass. D. eod.*

7. Alioqui non posset directis actionibus hæreditariis conueniri, ne quidem quatenus vires hereditatis paterentur, quod tamen falsum est *d. l. vlt. § & si post præfatam. C. de iur. delib. & Nouel. 1. De hered. & falcid. iunct. l. 1. C. si cert. pet.*

8. Quod olim secus erat *l. qua dotis 31. D. solut. matrim.* cùm heres qui hereditatem adit hoc ipso se obliget æri alieno *l. more 8. de acq. here.* quasi contraxerit cum creditoribus defuncti adeóque cum legatariis *§. heres Inst. de oblig. quæ ex quasi contr. l. 5. §. heres quoque D. de oblig. & action. l. 3. §. vlt. cum l. seq. D. quib. ex caus. in poss. eat.*

9. Vt & aliis quibusdam casibus necessarium est remedium satisdationis vt compensatio admitti possit. *l. si cum filiofamilias 9. §. 1. D. hoc tit.*

10. Seruanda enim est inter defuncti creditores temporis prærogatiua *d. l. vlt. §. in computatione in fin.* licèt iis soluere statim cogatur heres qui priores veniunt, tametsi in iure creditores sint posteriores *d. l. vlt. vers. & si præfatam.*

11. Parum tamen videtur interesse heredis cùm sit securus qui soluit creditori prius venienti quamuis in creditorum ordine posteriori *d. §. & si præfatam.* Aliis enim creditoribus anterioribus actio nulla superest contra heredem hunc qui soluit bona fide, sed tantùm contra creditorem posteriorem qui solutionem accepit. *d. l. vlt. §. sin verò heredes.* Itaque remedium hoc satisdationis non tam videtur necessarium vt heredi quàm vt creditoribus anterioribus si qui sunt consulatur, præsertim si creditor hic posterior qui primus venit, non sit soluendo.

12. Quo tamen casu periode tractari posset frustra desiderari satisdationem ab herede, qui omnimodo futurus sit securus, nisi aliis creditoribus consuli oporteret.

13. Quamuis Iustin. *in d. l. vlt. §. etsi præfatam.* loquatur de his creditoribus qui primi veniunt, primus autem non veniat is qui conuentus primùm deinde compensat.

14. *L. amplius 15. D. rat. rem haber.* Bart. *in l. qui inuitum 30. D. de cond. indeb.*

DEFINITIO X.

Compensari non potest debitum controuersum cum liquido, licet controuersum possit ex iudicis autoritate prouisionaliter, vt aiunt, exigi præstita cautione.

DEbitum ex sententia à qua prouocatum est compẽsari non potest cum eo quod ex instrumento liquido, authentico, & vt loquuntur, guarentigiato debetur: 1 quamuis iudex præceperit mandari sententiam executioni non obstante appellatione, præstitáque vt fieri solet satisdatione, 2 adeóque nec si iam satisdatum proponatur: quoniam si contingeret sententiam rescindi per appellationem, 4 quod in dubio litis euentu positum est, 5 appareret ex postfacto compensatum fuisse id quod fuisset indebitum, 6 in eóque factam iniuriam creditori, 7 quæ sanè cautionis prætextu non minuitur. 8 Cùm vel ob hoc ipsum introductum sit ius compensationis 9 quod nostra intersit non soluere potius quàm solutum repetere. 10 *Ita Senatus* ex tempore inter fratres Riondet 12. Cal. Aug. 1592.

1. Quoniam appellatio extinguit iudicatum & rem reuocat ad terminos litis contestatæ *l. furti 6. §. 1. D. de his qui not. infam. l. 1. §. vlt. D. ad SC. Turpill.*

2. Non enim eo minùs verum est extinctam hoc casu vim iudicati per appellationẽ, alioqui nõ esset necessaria victori satisdatio cùm res iudicata pro veritate habeatur *l. ingenuũ 28. de stat. homi. l. res iudicata 206. de reg. iu.* & sit potentior quàm contractus quantumuis in authenticam scripturam redactus *l. minor 40. D. de minor.*

3. Satisdatio enim non facit liquidum debitum quod liquidandum immò adiudicandum est per iudicem appellationis siquidem non solet satisdari nisi in casu dubio & incerto *l. hæc stipulatio 14. §. 1. vt legat. nom. caueat.* Et sicut necessitas præstandæ satisdationis non facit indebitum, quod fuit debitum *l. pater 7. §. pen. de dot. prælег.* ita nec oblata aut præstita satisdatio facit omnino debitum id quod forsan apparebit indebitum *l. 2. D. vt legat. nom. cau.*

4. Ideo enim comparatum est auxilium appellationis licèt nonnunquam is qui ea appellatione pronunciat in peius reformet iudicatum *l. 1. D. de appellat.*

5. Dubius enim & incertus est euentus iudicij cuiuslibet *l. quod debetur 51. D. de pecul.*

6. Posteriore sententia tollente intellectum prioris vt loquitur Papin. *in l. si patroni 55. §. vulg. ad SC. Trebell.*

7. Qui eam rem cuius compensationem passus esset videretur soluisse quam tamen non debuisset. Nemo autem indebitum soluere cogitur cuius etiam soluti habet condictionem. *l. indebiti 15. & pass. D. de condict. indeb.*

8. Nemo enim obligatur ad soluendum vel compensandum ob id solum quia postea recepturus sit siue ab eodem siue ab alio quod ipse præstiterit *l. nemo ideo 171. de reg. iur. d. l. 7. vt legat. nom. caueat. l. testamento 27. in princ. & §. 1. de test. tutel. l. suspectum 5. cum seq. D. de susp. tutor.*

9. *l. 3. D. hoc tit.*

10. *l. si stipulatus 15. in princip. D. de fideiuss.* Ergo vt admittatur compensatio non sufficit tale debitum esse quod peti possit nisi etiam sit liquidum sicut nec vt iam liquidum sit si adhuc peti non possit *d. l. quod in diem 7. & l. si debeat 22. D. hoc tit.*

DEFI-

DEFINITIO XI.

Non potest compensari quod non posset solui.

COmpensatio quæ inuito debitore fieri non potest, vim solutionis non habet, quandiu debitoris voluntas non interuenit. 1 Nam nec quod tibi debeo in certam causam, possum vel creditori tuo soluere vel tibi ipsi in aliam causam, 2 nisi tu consentias. 3 Cæterum, quibus casibus possum te inuito soluere, possum etiam compensare. 4 *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio prid. Cal. Aug. 1592.

1. *d. l. si debeat* 22 D *hoc tit.*
2. Immo & si cui petitioni specialiter destinata id est objecta sit compensatio placet in cæteris causis obiici eam non posse *l. quod Labeo* 13. D. *hoc tit.* quia vbi ait Bart vna causa non potest operari circa diuersos effectus. Quamquam id perpetuum non est vt constat ex *l. in numerationibus* 44. D *de solut.*
3. Consentienti enim & volenti non fit iniuria *l. 1. §. vsque adeo de iniur. l. inuito* 13. *l. manifeste* 17. *C. de solut.*
4. Cùm compensatio pro solutione sit *l. si ambo* 10. *& pass. D. hoc tit. l. si constat* 4. *C. eod.*

DEFINITIO XII.

Expensæ taxatæ possunt compensari etiamsi appellatum sit ab executione dum ne ab ipsa condemnatione vel taxatione.

EXpensarum litis quę & iam adiudicatę sont & taxatæ compensatio obijci potest, tanquam debiti liquidi 1 licèt ab executione facta condemnatus prouocauerit, dum ne ab ipsa adiudicatione aut taxatione. Non enim facit ea appellatio quominùs liquidum sit debitum. 2 *Ita senatus* in causa Ioachimi De la Cuaz & heredum Benedicti Vernat 4. Id. Decemb. 1592.

1. Taxatum enim dicitur quod deductis deducendis reliquum est *l. Mœuio* 41. *§. 1. de legat. 2.*
2. Sed in ea quæritur tantùm an executor fines mandati excesserit *l. 4. D. de appell. l. quoniam* 21. *C. eod. l. ab executione* 5. *C. quor. appell. non recip.* Aliud ergo est si ab ipsa condemnatione vel taxatione sit appellatum, vt dixi *Defin. 9.*

DEFINITIO XIII.

Fideiussor creditoris sui potest ei obiicere compensationem summæ pro eo solutæ ex iudicato licèt à sententia fuerit prouocatum.

DEbitor certæ quantitatis si obijciat compensationē concurrentis alterius summæ quam quasi fideiussor creditoris sui pro eo soluere coactus sit, audiendus est 1 si nihil aliud impediat cōpensationem. 2 Nec distinguēdum est, An ea soluendi necessitas ex sententia diffinitiua manauerit, 3 an ex interlocutoria & prouisionali, quæ non obstante appellatione executionem habere debuerit: 4 neque rursus an creditor cui compensatio obijcitur ab ea condemnatione prouocauerit 5 necne. Sufficit enim quòd eius nomine soluere coactus fuerit fideiussor, 6 qui nunc quasi debitor conuenitur: 7 cùm appellantis indemnitati satis consultū esse possit aduersus victorem si iusta quandoque appellatio pronūtiabitur, 8 nec fideiussoris indemnitatem ex ea causa suspendi oporteat. 9 *Ita tractatum est* in publico auditorio inter fratres Riondet 4. Id. Ian. 1593.

1. Verum enim est esse hunc quoque creditorem eius scilicet pecuniæ quam pro creditore suo soluit, & pro qua repetenda mandati actionem habere posset aut negociorum gestorum mandato nullo interueniente si agere mallet quàm compensare *l. ex mandato* 20. *§. 1. & pass. D. mandat.* Hoc verò compensationem inducit, quæ nihil aliud est quàm debiti & crediti inter se contributio *l. 1. & 2. & pass. D. hoc tit.*
2. Quid enim si fideiusserat donandi animo vel in rem suā? Non poterit compensare, quia nec mandati agere posset *l. sed si fideiussor* 24. *D. de pact. l. 5. D. de liber. legat.*
3. Condemnato per diffinitiuam sententiam fideiussore quo casu non posset mandati agere priùs etiam quam soluisset *l. Lucius* 38. *§. 1. D. mandat. l. si fideiussor* 45. *D. de fideiuss.*
4. Solet enim & debet iudex cùm nondum bene liquet interloqui & prouisionalem, vt vocant, facere condemnationem Præstita satisdatione, eóque iure passim vtimur.
5. Quod suo iure facere potest tanquam cuius interfit propter regressum quem contra eum habiturus est fideiussor *l. 2. §. 1. D. quand. appell. si. l. 1. De app. recip* indéque sumenda est ratio decidendi ad *l. Herennius* 63. *§. 1. D. de euict.*
6. At neque semper expectandum est vt soluat aut iudicio accepto condemnetur, forte si diu in solutione debitor cessauit, aut bona sua dissipabit *d. l. Lucius* 38 *§. 1. D. mandat. l. si pro eo* 10. *C. eod* Illud sane constat parum referre an fideiussor soluerit coactus, an metu ne compelleretur *l. nouissimè* 7. *§. 1.* vbi Bald. D *quod fals. tutor. autor. gest. esse dicet.*
7. Haberet enim nunc pecuniam, quam suo ipso creditori posset soluere si eam pro ipso creditore alii non soluisset.
8. Eo namque casu futurum est vt pecuniæ solutæ solutionem consequatur.
9. Cùm sufficiat quod iam cœperit ei abesse ex causa fideiussionis vt habeat præsentem actionem *l. inter causas* 20. *§. abesse D. mandat.*

DEFINITIO XIV.

Conductor potest obiicere victori in executione iudicati compensationem pecuniæ debitæ locatori suo licèt condemnato.

COnductor interdicto aut in item iudicio conuentus 1 locatori litem denuntiauerat, locator autem pro eo litem susceperat. Condemnatione secuta, fructibúsque petitori adiudicatis, 2 quorum tamen compensandorum iustam causam locator habeat 3 postquam placuit etiam in actionibus in rem locum esse compensationi 4 aut saltem retinendorum puta pro legato annuo sibi à victore debito, 5 non est victori permittendum vt aduersus conductorem qui proprias defensiones nullas habet iudicatum exequatur ratione fructuum. 6 Quamuis dici soleat perinde mandandam executioni contra possessorem sententiam quæ aduersus auctorem lata est acsi contra possessorem lata fuisset. 7 Id enim eò pertinet vt melioris condicionis non sit possessor quàm qui ab eo laudatus est, 8 non etiam vt debeat esse deterioris licèt ipse non eius auctor fructus perceperit. 9 *Ita Senatus* in causa R. Bonauenturæ Martin Franciscani & Matthæi Martin 8. Id. Febr. 1593.

1. Atque ita prohibitur frui liberè & pacificè re conducta ex qua causa solet dari actio conducti *l. ex conducto* 1. *§. 1. D. locat. inoct. l. si quis domum* 9 *& l. habitatores* 17 *§. 1 eod.*
2. Veniunt enim fructus in actione in rem etiam speciali ex die litis contestatæ *l. vtique* 16. *cum l seq §. 1. & pass. D. de rei vindic l. certum* 22. *C. eod.*
3. Quia fortè sibi inuicem aliquid à petitore debeatur, nam & fructus sicut cæteræ res compensari possunt cum vsuris *l. minor* 40 *§ pen. D. de minor. l. 1. § pacto D. de pign* aut cum sumptibus *l. sumptus* 48 *de rei vindic. l. in insulam* 42. *§. 1. D. solut. matrim.*
4. Ex constitutione Iustiniani *in l. vlt. C. hoc tit.*
5. Aliud enim est compensare, aliud retinere, omnis qui compensat retinet, sed non è contrario omnis qui retinet compensat *l. 3. D hoc tit. l. filius quū. 4. C famil. ercisc.* Ex quo loco solet etiam colligi & rectè aliud esse compensationem, aliud deductionem cùm fiat compensatio ipso iure, deductio verò vi exceptionis; facit *l. amplius* 15. *D. rat. rem haber.*
6. *Arg. l. si quid à fideiussore* 5. *D. hoc tit.* vbi permittitur fideiussori compensare etiam quod reo non sibi debeatur: quasi is qui ab alio defendendus est & qui alium defendit ex necessitate vnius personæ iure censeantur. Inde namque est quod dici solet posse quemlibet vti iure autoris sui *l. nouicat* 156. *§. plerumque de reg. iur. cum simil.*
7. Ita enim habet stilus noster practicus & iudiciarius.
8. Sibi enim debet imputare quòd sit passus alium agere de iure suo ideóque res contra alium iudicata, contra ipsum iudicata videtur *l sæpe* 63. *vers. scientibus D. de re iudic.*
9. Nam & post rem iudicatam in ipsius iudicati executione potest opponi compensatio *l. 2. C. hoc tit.*

DEFINITIO XV.

Compensatio potest opponi & post litem contestatam & in causa appellationis non etiam reconuentio.

Reconuentio quidem nec post litem contestatam, 1 nec proinde in causa appellationis 2 recipitur. Sed si is qui reali actione conuentus, aut interdicto possessorio condemnatus fuerat appellauerit, & in causa appellationis iustam compensandæ rei aut etiam iure pignoris retinendæ rationem adferat audiri debet, 3 quoniam longè aliud est retinere aut compensare, aliud conuenire. 4 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *Auth. & consequenter* vbi DD. *C. de sent. & interloc. omn. iudic. & in corpor. Nouel. 96. vnde sumitur. De execut. & de ijs qui conuen. & reconuen. cap. 2.*

2. Quia appellatio extinguendo iudicatum reducit rem ad terminos litis contestatæ *l. 1. §. vlt. D. ad Turpill.* & ideò quæ non possunt fieri post litem contestatam nec in causa appellationis fieri possunt *l. exceptionem 19* vbi DD. *C. de probat. & l. vlt. C. de præscr. Not.* DD. *ad d. Auth.* & consequenter.

3. Compensatio enim cum fiat ipso iure quandocunque sit opposita retro fingitur facta fuisse ex quo die mutuo deberi cœpit *l. cùm alter 11. l. posteaquàm 21. D. hoc tit.* Reconuentio autem non fit ipso iure, quia nihil nisi factum continet.

4. Vt apparet non solùm ex hoc quod proximè diximus, sed etiam ex eo quod in actionibus quoque in rem locus est compensationi *d. l. vlt. C. hoc tit.* At in iis non est locus reconuentioni id est qui conuenitur actione in rem non potest reconuenire vt multis rationibus à nobis probatum in secunda parte Chiliadis nostræ *De error. pragmat.* Quamuis ille qui personali actione conuentus est possit reconuenire etiam in rem secundum sententiam Bald. *ad l. cùm Papin. in verb. obnoxius C. de sen. & interl.* probatã à Soci. *ad c. 1. De mut. pet. n. 49.* Adde tex. in *l. 2. C. hoc ti.* vbi dicitur posse opponi compensationem in executione iudicati.

DEFINITIO XVI.

Creditor mariti non potest mulieri obijcere ex persona mariti compensationem quantitatis debitæ sibi à marito.

Mulieri petenti 1 ex iudicato litis expensas quas maritus in dotis conseruandæ causam necessariam prorogauerat, non potest condemnatus obijcere compensationem eius quod sibi maritus debeat, Tametsi proponas eiusmodi expensis dotem ipso iure diminutam esse in mariti vtilitatem, 2 adeóque ipsa in re, quod contingit si non in corporibus dos consistat sed in pecunia numerata. 3 Quid enim si soluto matrimonio futurum est vt maritus iudicio de dote teneatur ad præstationes aliquas, quarum nomine diminutio illa dotis quàm impensæ necessariæ fecerunt, eadem iuris potestate sarciatur? 4 Denique verum est, non quod vxor marito debeat id eam quoque mariti creditori debere: 5 proinde succedit iuris regula, eius quod non debetur illi qui conuenitur sed alii compensationem nullam fieri posse. 6 *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio. 7. Cal. Iul. 1593.

1. Ab alio scilicet quàm à marito puta à tertio rerum dotalium possessore.

2. Dici enim solet minui dotem ipso iure per impensas necessarias *l. si is qui 56 § quod dicitur D. de iur. dot. l. 5 l. quod dicitur 15. D. de impens. in reb. dotal. fact. l. dote 5. D. de dot prælegat. l. vnic. § sed nec & impensas C. de rei vxor. action.*

3. *d. l. 5. D. de impens. in reb. dot. fact.* de cuius sententia & emendatione scripsi *lib. 2 Coniect. cap. 2.*

4. Nulla enim ratio est cur priuari mulier debeat beneficio compensationis quam illo casu habitura est contra maritum ipsiúsve heredes, cùm ipsius intersit dotem integram si fieri potest retinere *l. 3. D. hoc tit.* Nam soluto matrimonio cùm dos repetitur compensationi plerumque locus est *l. si constante 24. l. quoties & §. si vxor l. vir 39. D. sol. matr.* etiam ratione sumptuum necessariorum *l. in insulam 42. §. 1. eod.*

5. Nec enim debitor debitoris fit debitor creditoris citra delegationem *l. vlt. C. quand. fisc. vel priuat. l. 3. C. de hered. action.* nisi nomen debitoris datum sit in solutum vel pignori vel venditum quo casu is cui datum est habet vtiles actiones ex rescripto Diui Pii *d. l. vlt. l. si cum emptore 16. D. de pact. l. 1. & 2. C. de oblig. & action. l. emptor 5. l. postquam 7. & seq. C. de her. vel act. vendit.*

6. Quod enim peti non potest id neque compensari potest *l. quod in diem 7. l. quæcunque 14. D. hoc tit.* cùm compensatio sit petitio *l. amplius 15. D. rat. rem haber.* Prætterquàm si quid natura tantùm debeatur. Hoc enim compensari potest quamuis peti non possit *l. etiam 6. D. eod.* Nempe quia iure gentium peti posset si qua eo iure actio comparata esset *l. cùm amplius 84. §. 1. natura debet. De regul. iur.* in eóque fauorabilius est, quod naturali tantum iure quàm quod ex stipulatione in diem debetur *d. l. in diem.* quia licet quod in diem debetur tam debeatur ciuiliter, ne tamen cum effectu peti adhuc possit fit ex ratione & æquitate naturali ne violetur conuentio quæ est iuris gentium *l. 1. l. iuris gentium 7. D. de pact.* Atqui quod alii debetur peti non potest vt ipsa actionis definitio demonstrat *l. nihil aliud 51. D. de oblig. & action.* Ergo neque compensari *l. eius quod 9. C. hoc tit. l. in rem suam 18. §. 1. D. eod.* Adde quæ diximus Defin. 7 *supr.*

DEFINITIO XVII.

An quis proprio nomine conuentus possit obijcere compensationem eius quantitatis quæ sibi tanquam alterius procuratori debeatur.

Procurator, qui potestatem habet accipiendæ solutionis mandatúmque in eam rem sufficiens 1 compensare id potest etiam cum eo, quod ipse suo nomine debeat. 2 Perinde enim est acsi ex pecunia nomine mandantis accepta debitum ille suum solueret, 3 quo casu haud dubiè liberatio contingeret, 4 salua mandati actione in personam procuratoris cuius fidem secutus esset. 5 Quid enim refert breuine an longa manu id fiat? 6 Quamquam dubitandi ratio non inelegans illa mihi subesse videbatur quòd pecunia meo procuratori nomine meo tradita mea fieret, 7 Ex pecunia autem mea facta solutio creditori procuratoris mei non pareret liberationem, saltem quandiu extaret quia nummorum qui mei essent dominium me inscio in alium transferri non posset: 8 Iuris enim regula est solutis nummis qui alienari nequeant non nasci liberationem, 9 quæ nec nascitur cùm nummi possunt condici, 10 quamuis condictio non nisi eo casu competat, quo reuera translatum sit dominium nummorum: 11 sed in proposita specie recessum est ab hoc tractatu, quia cùm de compensatione ageretur quæri non poterat an extaret pecunia necne quæ re vera soluta non esset, sed pro soluta tantùm haberetur. 12 *Ita Senatus* ex tempore in causa Guillielmi le Marquis & Salomonis Balmæ 13. Cal. Ianuar. 1593.

1. Puta cui specialiter hoc mandatum est vel cui omnium negotiorum administratio commissa fuit *l. verò procuratori 12. D. de solut.* Nam si ad litem duntaxat datus esset ad solutionem accipere non posset *l. hoc iure 86. eod. l. sed si tantùm 13. D. de pact.* sicut nec transactionem facere *l. transactionis 7. C. de transact.*

2. Qui enim compensationem patitur hoc ipso soluisse intelligitur *l. si constat 4. & pass. C. hoc tit.* Qui ergo & petere potest & solutionem accipere cur non poterit compensare? nam & qui compensat hoc ipso petit *l. amplius 15. D. rat. rem haber.* Itaque plus iuris habet ad compensãdum hic procurator quàm qui compensare vult quod alii debetur etiam consentiente creditore, quam compensationem non esse admittendam diximus *Defin. 7 num. 3. & 4. ex l. in rem 18. §. 1. hoc tit.* quia consensus ille interueniens creditoris non tribuit agendi & petendi ius huic compensare volenti, quomodo mandatum idoneum & sufficiens tribuit procuratori. Mirum igitur non est hunc posse cõpensare, illum non posse.

3. Hic ergo euenit quod & alibi sæpe vt celeritate coniungendarum inter se actionum vna occultetur *l. 3. § penult. l. si cùm 26. D. de donat. int. vir. & vxor. l singularia 15. D. de reb. credit.* vt breui manu fiat quod longa fieri posset. *l. licet 43. §. 1. D. de iur. dot.*

4. Secuta nimirum consumptione aut confusione vel permixtione nummorum ita vt discerni non possint. Alioqui fatendum omnino est liberationem non posse contingere ex solutione nummorum quos fatendum est alienos esse vt sequitur in *Definit. ex l. si alieni 78. D. de solut.* vbi rectè Gotbofredus notat immixtionem habere vim consumptionis, in consũptionem verò vim instar solutionis.

5. Actione scilicet mandati *l. Cassius 17. eod. tit. de solut. l. si verò 12 §. dedi tibi D. mandat.*

6. *d. l. licet 43. §. 1. D. de iur dot. l. pecuniam 79. D. de solut.* Posset autem hæc sententia facilius admitti si poneres procuratorem obligatum fuisse proprio nomine, ex ea tamen causa quæ mandato continetetur. Id enim plerumque fit: & eo casu nihil mala fide facere videri potest procurator qui cum eo quod

quod debet pro negotio alieno cōpēsat quod illi ipsi debeatur.

7. *l. si procurator 13. l. si epistolam 65. D. de acquir. rer. domin.*

8. *d. l. Cassius 17. d. l. si alienos 78 de solut.*

9. *d. l. si alienos l. si is cui 94. eod. tit.* vbi tamen ait Papin. si is cui alieni nummi soluti sunt iis integris pergat petere quod sibi debetur nec offerat quod accepit summouendum cum exceptione doli.

10. Est enim perpetuum vt quibus casibus locum habet condictio non habeat locum liberatio, & è contrario quibus casibus non habet locum condictio inducatur liberatio *l. cum qui* 38. §. 1. *& seqq. vsque ad finem legis l. in perpetuum* 61. *D. de solut.* Excepto casu *l. Neratius* 63. *D. de condict. indeb.* Potest tamē fieri vt neque condictio locum habeat, neque liberatio, puta si soluerim tibi ex nummis tuis. *l. si mandauero* 22. §. *si mandauerim. iunct. l. si procuratorem* 8. §. *si liber homo vers. planè D. mandat.*

11. Nemo enim rem suam condicit nisi à fure §. *itaque Instit. de action. l. vlt.* D. *de vsufr. quem. caueat l. 1. & tot. tit.* D. *de condict. furt.* nec rursus eam rem quæ nunquam fuerit sua *l. videamus* 78. § *item si indebitum cum seq.* iunct. § *si actionem* D. *de vsur. l. indebiti* 15. D. *de cond. indeb.* Nascitur autem condictio domino cuius nummi soluti fuerunt cùm illi nummi sunt consumpti aut pro consumptis habendi propter commixtionem & confusionem *d. l. si alienos & d. l. Cassius* 17. *de solut.* vbi ratio redditur. Ne si aliter obseruaretur creditor in lucro versaretur, & alienos nummos sibi solutos & à se consumptos impunè retineret. Adde *l. si à furioso* 24. *De oblig. & act. l.* 12. *&* 13. *l. si ego* 18. *& pass. D. de reb. credit.*

12. Dicebam tamen non aliud obseruandum hoc casu, quàm si pecunia soluta fuisset procuratori deinde à procuratore creditori proprio *arg. l. si filiusfamilias* 14. *vers. quoniam cum l. seq. eod. tit. De reb. credit.* Durum enim sanè videtur vt liceat mihi compensare pecuniam quā si haberem non possem soluere saltē ita vt statim ex solutione liberatio mihi acquireretur. Itaq; hæc Definitio ne quid dissimulem mihi suspecta est. Pro ea tamen facit quòd procurator qui alienam pecuniam accepit, eiúsque debitor est actione mandati liberatur si tantumdem reddat, quia pecunia recipit functionem in suo genere *l. 2. §. 1 D. de reb. credit.* Sed ea res non facit vt pecuniā sibi alterius nomine traditam possit suam dicere eámque pro se soluendo facere accipientis vt probatur apertissimè ex *d. l. Cassius.* & aliis numeris iuris nostri locis. Alioqui quisquis alienam pecuniam haberet siue ex causa depositi siue quo alio iure etiam, si voles, tanquam fur & prædo, posset ex ea creditori suo soluere quod tamen nemo vnquam dixerit.

TIT. XXIV.

De vsuris, & mora.

DEFINITIO I.

Vsuræ promissæ ad certum tempus in perpetuum debentur quandiu nec solutio nec noua de vsuris conuentio facta est nisi contraria obseruatio secuta sit.

QVi pecuniam intra biennium soluere promisit, & intereà maiores vsuras 1 stipulanti spopondit, 2 si ad diem non soluat, non eò minùs easdem vsuras debebit, quòd conuentionis in quam maiores deductæ fuerant tempus prætereiit. 3 Id enim actum esse videtur vt quandiu sors soluta non esset eædem vsuræ præstarentur, si de aliis noua conuentio nulla fieret. 4 Maximè verò si post decursum tempus de quo conuenerat ad eundem modum pro sequentibus annis vsuras solutas fuisse appareat. 5 Nam etsi conuentio nulla præcessisset, sola vsurarum præstatio per aliquot annos vniformiter 6, vt nostri loquuntur, continuata sufficere posset ad inducendam in posterum tempus obligationem, quòd ea res modici & leuioris præiudicii esse existimetur. 8 Idem erit si non vsura, sed quid aliud inuicem vsuræ præstari conuenerit, dummodo legitimæ vsuræ modus nunquam excedatur. 9 *Sine die.*

1. Puta besses aut dodrantes aut dextantes. Maiores enim apud nos licitæ nullæ sunt. Quæ verò magis frequentātur sunt septunces ex conuentione, quincunces verò ex iudicato si conuentio nulla præcesserit.

2. Non enim debentur vsuræ pecuniæ fœnebris citra stipulationem *l. 3. C. hoc tit. l. Titius* 24 *D. de præscr. verb.*

3. Vsurarum enim stipulatio quamuis debitor non conueniatur, committitur *l. pecunia* 9. §. 1. *D. hoc tit.* nisi per debitorem ipsum non stet quominus soluat *l. traiectitia* 23. *de oblig. & act.* Solétque mens ea esse contrahentium vt donec tota pecunia soluatur, eædem vsuræ præstentur quæ ab initio sunt promissæ, licèt sint maiores vt in *l. Seia* 12. *D. hoc tit.*

4. *d. l. Seia.* Etsi enim priori stipulationi tempus adiectum fuit, eo tamen finito cùm sors adhuc debeatur absurdum est dicere finiri obligationem vsurarum [extra casum *l. Titia Seio* 87. §. *vsuras de leg.* 2.] melioremque esse conditionem debitoris post moram quàm prius fuisset, vt minores vsuras nunc debeat qui antea maiores debuit.

5. Ex eo namque quod secutum est colligitur voluntas contrahentium eáque seruanda est etiam contra formam stipulationis *l. qui semisses* 13. *D. hoc tit. l. aduersus* 5. *l. quamuis* 8. *C. eod.* Quanto magis ergo si congruat stipulatio quæ præcessit?

6. Quia ex actibus difformibus nihil potest inferri siue ad præscriptionem, siue ad consuetudinem inducendam. Crauet. *cons.* 134 *num.* 20. post Bart. & alios *ad l.* 1 *D. solut. matr.*

7. *ex l. cum de in rem verso* 6 vbi Bart. *num.* 1. 7. *&* 14. *D. hoc tit.* De cuius tamen legis sententia vide quæ scripsi lib. 7. *Coniect. cap.* 8 *&* 9.

8. Itaque videntur hoc casu locum habere quæ tradit Bart. ad *d. l. cum de in rem verso num.* 7. Iunge *l. si peculium* 6 §. *penult.* in iis verbis *& annuum quod ei solitus erat dare &c.* D. *de pecul. legat.*

9. Id enim semper cauendum est ne legitimis vsuris fraus fiat *d. l. pecunia* 9. *in princip. &* §. 1. *l. placuit* 29. *l. quod in stipulatione* 31. *l. pœnam* 44 *hoc tit. l. quamuis* 8 *l. si ea pactione* 14. *l. eos* 26. *C. eod. l. cùm non frumentum* 16. *eod.*

DEFINITIO II.

Etiam inter mercatores ordinariæ & consuetudinariæ vsuræ apud nos sunt quincunces.

ETiam cùm inter mercatores agitur, non solet Senatus noster vsuras maiores quincuncibus adiudicare, 1 si nulla præcedat conuentio, 2 nec probet creditor coactum se vt sub grauioribus vsuris mutuam pecuniā acciperet: 3 hic enim honestior modus vsurarū visus est, 4 præsertim inter Christianos, quos deceret ex sacrosancto religionis nostræ præscripto fame potiùs perire, quàm vllas vel quantulascūque vsuras accipere: ni ciuilis legislator publicæ societatis tuendæ gratia potiorem auaritiæ quàm salutis singulorum habere rationem cogeretur. *Ita Senatus* 8. Cal. Decemb. 1590.

1. Sunt enim solitæ istæ quincunces vsuræ & quæ hodie magis frequentantur. Nihil autem vetat mercatorem vti iure communi, cùm nec dicatur mercari quotiescunque contrahit, puta si conducat vel emat fundum aut eum locet vel vendat quamuis alii mercatori. Crauet. *cons.* 6. *num* 11. Post Bart. *ad l. legatis quæst. pen. de leg.* 3. Alex. *in l. diuortio in princ. col.* 8. *vers. & idem dicit.* D. *solut. matr.*

2. Vbi enim nulla conuentio est consuetudo loci seruanda est, præsertim quod ad vsuras *l. Gaius Seius* 12. ibi *: fuit autem consuetudo D. hoc tit.* Nisi consuetudo illa sit contra leges permittens vsuras supra legitimum modū *d. l. eos* 26. §. *cæteros sup. hoc tit.* facit *l. tutor.* 7. §. *qua autem in fin. de admin. tutor.*

3. Hoc enim casu grauiores eædem vsuræ deberentur, non tanquam vsuræ, sed tanquam interesse, quia tanti creditoris interesset, *l.* 1. *D. de in lit. iurand.*

4. Honestus autem modus in rebus omnibus seruandus est non immoderata cuiusque affectu subsequenda *l. ex damno* 40. *in princ.* D. *de damn. infect.* Hic verò modus honestus ideo creditur, quia meliorum fundorum reditus huic modo respondet, ac vicesimo anno æquat sortem De quincuncibus vsuris agitur *in l.* 5. *C. hoc tit. & in l. cùm quidam* 17. D *eod. d. l. tutor* 7. § *qua autem in fin.* D. *de admin. tut. l. alimēta* 16 §. *basilica De alimen. leg.* dicuntúrque leuiores vsuræ in *d.* § *qua autem* & modestæ à Persio *Satyr.* 5.

5. Neque enim possunt accipi sine peccato mortali vt omnes Theologi consentiunt licèt repugnet Molinæus in suo illo *tractatu De vsur.* malus hac in re Theologus, vt & in cæteris omnibus. Itaque à principibus Christianis non tam permittū-

tur, quàm tolerantur. Extat in hanc rem peregrinos constitutio nouella Leonis 83. quæ non nisi vsque ad trientes eas tulerat, id est ad quatuor nummos in centenos singulos. Vide Iul. Clar. in §. vsura quæst. 20. lib. 5. sent.

DEFINITIO III.

Condemnatio quanti plurimi facienda est quanti plurimi res fuit vnoquoque anno, & admittit vsuras ex die moræ.

CONdemnatio quanti plurimi res fuit, siue ex mora, vt nostri vulgò sentiunt, 1 siue, vt ego probabilius arbitror, ex natura iudicij & propositæ actionis causam habuerit, 2 numquam sic interpretanda est vt præstet condemnatus quanti plurimi res fuit ab eo tempore in diem vsque solutionis, sed quãti plurimi vnoquoque anno quo dari res debuit. 3 Nam ab eo tempore si mora solutioni facta sit quæ excusationem non mereatur, vsurarum accessio admittenda est. 4 *Ita Senatus* 8 Cal. Decemb. 1590.

1. Bart. & cæteri *ad l. vinum 22. D. de reb. credit. & ad l. 3 §. in hac D. commod.*

2. De quo scripsi latè *lib. 16. Coniect. cap. 1. & seqq.*

3. Extátque de hoc apud nos statutum speciale. Vide Bald. *in l. acceptam C. hoc tit. & in l. non dubium C. de legib.* Do. *in l. quod te & in d. l. vinum D. de reb. credit.*

4. Iis nimirum casibus quibus placuit vsuras deberi ex mora *l. Titius sete 87. § vsuras de leg. 2. l. cum quidam 17 § si pupillo. l. mora 32. § in bona fidei D. hoc tit. l. in bona fidei 13 C. eod.* Dixi autem in Definitione *si mora excusationem non mereatur*, quia non omne quod differendi causa fit adnumerandum est moræ si fiat optima ratione, & iusta aliqua de causa non fraudandi consilio *l. secundum 21. & seq. D. eod.*

DEFINITIO IV.

Neque fructuum neque vsurarum vsuræ vnquam præstandæ sunt, præterquam in petitione hereditatis.

ACcessionis accessio numquam præstanda est. 1 Inde fit vt neque fructuum 2 neque vsurarum vsuræ 3 vnquam debeantur, nec si certa quantitate fuerint fructus æstimati aut vsuræ taxatæ. Non enim permittendum est vt redigantur in nouam sortem ad faciliùs admittendam vsurarum accessionem: 4 Præterquàm vno casu si petita sit hereditas. Nam cùm & fructus & vsuræ augeant hereditatem, 5 consequens est vt & fructuum & vsurarum quibus aucta est hereditas perinde vsuræ debeantur, ac reliquæ hereditatis, nisi à quo tempore lis contestata est. 6 Exinde namque accessionis non hereditatis iure censeri incipiunt. 7 Ineóque, quod nouum est & contra iuris regulam, 8 facit deteriorem suam conditionem qui litem contestatur. 9 *Ita in Senatu* tractatum in causa N. Guilhelmi De Riddes 5. Non Decemb. 1590.

1. *l. vlt. C. hoc tit.* Accessio enim accessionis cùm sit accidens accidentis non potest in rerum natura esse, ob magis quàm seruitus seruitutis quæ ideò nec in bonis nostris, nec extra bona nostra esse dicitur *in l. 1. D de vsufr. legat.*

2. *l. neque 15. D. hoc tit.* vbi scriptum est neque eorum fructuum qui post litem contestatam officio iudicis restituendi sunt præstandas esse vsuras, neque eorum qui prius percepti quasi malæ fidei possessori condicuntur. Omnes enim fructus sunt accessiones & ob id incrementa appellantur *l. 1. § bellissimè D. vt legat. cauf. caueat. l. ita tamen 27. §. heres D. ad SC. Trebell. l. si ita 43. §. 1. de legat. 2. l. non est ambiguum 9. C. famil. ercisc.*

3. *d. l. vlt. C. hoc tit.* Nam & vsuræ sunt accessio & incrementum *l. Lucius 24. D deposit. l. 1. § si indemnitas. D. de admin. rer. ad ciuit. pertin. Vnde tit. D sic conceptus est De vsur. fructib. & caus. & accession* Adde *l. vlt C. de vsur. rei iudic.*

4. Ne alioqui fiat anatocismus quem nominatim prohibet Iustiniani constitutio *in d. l. vlt. C hoc tit.*

5. *l. sed etsi lege 25. §. vlt. cum ll. seqq.* iunct. *l. item veniunt 20. § item non solum D. de hered. petit. C. illud quoque 40. §. prædo eod. l. 1. & vlt. C. eod.*

6. Ita eleganter Papin. *in l. heres furiosi 51. § 1. D. eod. tit. De petit. hered.*

7. Nec enim hereditas potest recipere augmentum vel diminutionem ea die litis contestatæ, quia quale quid est cùm petitur, tale dari debet *l. 2. D. hoc tit.* petitur autem res tunc cùm litis contestatio fit non antea *l. sed etsi lege 25. § si ante D. de petit. hered.* iunct. *l. amplius 35. D. rat. rem habeor.*

8. Iuris enim regula est neminem contestando litem facere conditionem suam deteriorem *l. non solet 86. cum l. seq. D. de reg. iur. l. aliam 29 D. de nouat. l. in compensationem 8. D. de compensat. l. vlt. D. de separat.*

9. Nam quo tardius contestatio fieret tantò longiori tempore fructuum vel vsurarum vsuræ præstarentur: ob idque fortassis supradicta regula non absolutè concepta est sed illis verbis *non solet*, & adiecta dictione *plerumque d. l. non solet.* Cur autē nemo contestando faciat deteriorem suam conditionem quamuis per contestationem nouatio fiat, siquidem in iudicio quasi contrahitur. *l. 3. § idem scribit D. de pecul. l. 1. D. de oblig. & act. l. solutione 23. De solut.* ratio illa est, quia hæc nouatio non fit ex voluntate sed ex necessitate *d. l. aliam. d. l. vlt. De separat.* semper autem succurrendum est ei qui inuitus & ex necessitate aliquid fecit *l. si fideiussor 7. §. si necessaria D. qui satisd. cogant. l. 2. §. vlt. D. de curat. bon. dand.* Adde ad hanc Definitionem nec pœnarum vsuras deberi posse *l. vlt. D. de magistr. conuen. l. 2. C. de fiscal. vsur. lib. 10. tit. 8.*

DEFINITIO V.

Sublata petitione sortis quando supersit petitio vsurarum, & quando non.

SVblata per solutionem, 1 adeóque longissimi temporis præscriptionem 2 obligatione sortis, non potest superesse petitio vsurarum ex mora debitarum. Nec distinguemus an ex conuentione an officio tantùm iudicis debitæ fuerint, dummodò propter moram: 4 quia solutio accepta sine protestatione purgat moram præcedentem & quod est consequens commissam præcedentis moræ pœnam diluit. 5 Illa autem vulgaris distinctio An vsuræ debeantur ex conuentione an officio iudicis, vt priore casu sublata quoque sortis obligatione vsuræ peti possint, 6 posteriore non item, 7 pertinet ad eas vsuras ex conuentione debitas quę nulla etiam mora intercedente perinde deberentur, 8 quales illę sunt quę propter lucrum petentium potiùs quam ob moram non soluentium infliguntur: 9 id est quę principaliter magis quàm accessoriè in stipulationem sic deducuntur, vt omnimodo 10 debeantur. Idémque de fructibus iuris est. 11 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Solutione enim tollitur ipso iure omnis obligatio & naturalis & ciuilis *l. solutione 23. de pen. & pa. D de solut.*

2. Etsi enim tempus non est modus tollendæ obligationis *l. obligationum ferè 44. § placet D. de oblig. & action.* placuit tamē Impp. hoc longissimi temporis spatio extingui actiones omnes quæ olim erant perpetuæ, nec vlterius viuendi habere facultatem *l 3. & 4 C. de præsc. 30. vel 40 annor.*

3. Cùm enim sortis obligatio sit principalis, vsurarum verò accessoria, non potest accessorium subsistere sublato principali *l. nihil dolo 129 § 1. l. cùm principalis 178. de regul. iur.*

4. Aliquando enim ex conuentione debentur etiam citra moram, vt in specie *l. qui Romæ 122. in princ. De verb. oblig.* de cuius sententia vide quæ scripsi *lib. 1. Coniect. cap 1.*

5. *l. centum Capuæ 8. in fin. & l. vlt.* D. *de eo quod cert. loc. l. Æmilius 38. vers. dicebam* D. *de minor. l. de lege 6 §. vlt. cum l. seq.* D. *de leg. commiss. l. 4. C. de pact. int. empt. & vendit.* Adde *l. item 18. §. vlt. de const. pecun.*

6. Sunt enim hoc casu in obligatione quæ non potest videri sublata ex solutione sortis, quia solutio non tollit aliam obligationem, quàm in cuius causam facta est *l. qui per collusionem 49. §. 1.* D. *de action. empt. d. l. certum 8. vers. ubi enim dixi* D. *eo quod cert. loc.* iunct. *l. 1. & seqq. D. de solut.*

7. *d. l. qui per collusionem 49. §. 1. de act. empt. l. si deposita 4 C. deposit.* vbi ratio redditur, non enim duæ sunt actiones, alia sortis, alia vsurarum, sed vna, ex qua condemnatione facta iterata actio rei iudicatæ exceptione repellitur.

8. Vt cùm pecunia ab initio accipitur fœnori & sub vsuris, vt in *d. l. qui Romæ 122. in princ. de verb. oblig. l. Caius 11. l. qui semisses 13. l. si bona 33. & pass.* D. *hoc tit.*

9. Quod diuersum est in iis vsuris quæ veluti pœnæ nomine præstantur *l. Seia 12. l. cùm quidam 17. in princip. & in §. si pupillo in fin.* D. *hoc tit.* iunct. *l. mora 32 §. in bona fidei eod.*

10. Hoc est nulla etiam contracta mora, quomodo etiam accipitur *in l. videamus 38 §. penult.* D. *eod.* Mora enim illa esse solet quæ & officium iudicis inducit in bonæ fidei iudiciis & in arbitrariis, & committit stipulationem vsurarum *d. l. cùm quidam & d. §. in bona fidei. l. 3. §. 1. & in princ. eod. l. in minorum 3. C. in quib.*

in quib. cauf. in integr. rest. non est necess.

11. Eadem enim ratio esse solet fructuum & vsurarum *l. vsura 34. D. hoc tit.* licèt etiam in nonnullis differant, de quibus Cuia. *lib. 18. obs. cap. 3.* Nos contra interpretes etiam scripsi ona in prima parte Decadis nostræ *De err. pragmat.*

DEFINITIO VI.

Iudex appellationis potest pronuntiare de vsuris etiam in primo iudicio petitis, & de quibus prior iudex nihil pronunciauerit.

PEtieram à te centum pro precio fundi tibi per me venditi cum vsuris à tempore moræ. 1 Condemnauit te iudex ad solutionem precij, & expensas litis, De vsuris nihil dixit. Appellasti tu solus In appellationis caussa petij vt & sententia confirmaretur, & prætereà in preci, vsuras condemnareris. 2 Dicebas obstare mihi exceptionem rei iudicatæ, propterea quòd cùm vsuras priore instantia petiissem, nihil de iis iudex pronunciauerat, & consequenter vsurarum petitionem repulisse videbatur. 3 Placuit Senatui posse sententiam confirmari, eáque salua de vsuris nihilominus pro me iudicari 4 quia de iis nihil pronunciatum fuerat, 5 cùm tamen iure actionis, & ex ipso contractu deberentur. 6 Promiseras enim te soluturũ ad certam diem pœna hac adiecta à *peine de tous despens dommages & interests.* Quòd si officio tãtùm iudicis debitæ fuissent propter moram & ex natura iudicij bonæ fidei, vtique nulla earum nomine petitio post iudicatum superesset. 8 Pronunciata enim super principali negotio sententia iudex omni officio functus videretur. 9 In proposito tamen accedebat quod vsuræ precij non tam propter moram, & ex natura iudicij debebantur quàm propter quantitatem negotij & in vicem fructuum, tametsi neque pactio, neque mora vlla præcessisset, 10 cùm admitti non posset vt tu eiusdem temporis & fructus fundi & precij vsuras retineres. 11 *Ita Senatus* 16. Cal. Iunij 1591.

1. Debentur enim vsuræ in iudicio venditi sicut & in cæteris bonæ fidei iudiciis ex die moræ *d. l. mora 32. §. in bonæ fidei* D. *hoc tit. l. in bonæ fidei 13* C. *eod. l. 3. C. in quib. caus. in integr. rest.* Immo & citra moram debentur venditori qui rem tradidit, vt dicemus in fine Definit.
2. Appellatio enim deuoluit ad iudicem appellationis totũ negotium quale fuit apud priorem iudicem post litem contestatam *l. vnic. D. nihil innouari pend. appell.*
3. *Arg. l. terminato 3. C. de fructib. & lit. expens.* Bertach. in ver. *iudicis potestas vers. 226 & 227.* quem refert nec tamen probat sed potiùs improbat Crauet. *cons. 320. nu. 1.* post Corneum *cons. 49 col. 2. lib. 2.*
4. Nihil enim vetat iudicem appellationis pronunciare de vsuris de quibus primus iudex non pronunciauerit *l. tutor 41. in princ. D. hoc tit.* licet ea lex tractet de vsuris tantùm medii temporis, id est quod intercesserat à die appellationis frustratoriæ & diem sententiæ in appellationis causa redditæ.
5. Nec bona est consecutio, Iudex non condemnauit reum ad vsuras, Ergo cum ab vsuris absoluit, vt disputat Crauet *dict. cons. 320 num. 1.* vbi addit argumentum à contrario sensu non posse valere vltra limites sensus directi ex Paul. Castr 106. *lib. 2.* Dec. *in l. 2. in princip. col. 15. D. de offic. eius cui mand. est iurisdict. & cons. 110. col. 2. & cons. 216. col. fin. & cons. 283. col. 4.*
6. *Vt in l. centum Capuæ 8 de eo quod cert. loc.*
7. Quibus posterioribus verbis vsuras significari placet, vt dicemus *Defin. seq.*
8. Ex ea distinctione quam posuimus *Defin. praeced. num. 6. & 7. l. qui per collusionem 49 §. De act. empt. d. l. 4. C. deposit.*
9. *d. l. terminato 3. C. de fructib. & lit. expens. l. iudex posteaquã 55. D. de rei iudic.*
10. *l. curabit 5. C de action. empt. l. 2. C. hoc tit.*
11. *l. Iulianus 13 §. veniunt autem D. de action. empt.* Itaque quod scriptum est *in l. initio 5. C. de pact. int. empt. & vendit.* precij tardius exsoluti vsuras ab initio non promissas ea mora tantùm deberi, sic omninò accipi debet vt tamen mora facta videatur ex quo die traditio facta est rei venditæ nisi probet emptor per se non stetisse quominus precium solueret venditori *arg. l. traiectitia 23 de oblig. & action.* Sic dicimus bonam fidem non pati vt emptor rem habeat & precium retineat, ideóque nec de eo factam conuentionem valere *l. ex empto 11. §. quia autem l. bona fides 50. D de action. empt.* Sic è contrario dicendum est nullas vsuras debere emptorem cui res non est tradita *l. liberalitatis 16. §. 1. D. hoc tit.* Adde *l. nec enim 23. in fin. D. de pign. action.*

DEFINITIO VII.

Ex promissione eius quod intererit ob pecuniam sua die non solutam debentur in dubio vsuræ quincunces.

FActa vt fieri solet promissione eius quod interetit creditoris nisi ad diem pecunia soluatur, 1 sic interpretamur conuentionem vt vsuræ promissæ videantur, & quidem quincunces, 2 etiamsi creditor non probet sua interesse, nedum tanti: 3 neque enim dubitandum est quin creditoris intersit, quòd pecuniam ad diem non acceperit, 4 cúmque probatio eius quod interest plerumque difficillima sit 5 quia in facto non in iure consistit, 6 nec ratione pecuniæ præstetur vnquam id quod re verà interest, ne facilè in infinitum excurrat, 7 nulla iustior taxatio fieri potest, quàm ad modum vsurarum legitimarum, & quarum vsus frequêrior est, cuiusmodi sunt quincunces, 8 ne alioqui aut inutilem esse creditori stipulationem fatendum sit, 9 aut ad taxandum id quod ipsius interest difficilem & scrupulosam litem instituí sit necesse. 10 In ea autem specie de qua superiore SC scripsimus tanti creditoris interfuisse quanti quincunces vsuræ essent, ex eo constabat, quòd pecunia pro rei venditæ precio debebatur, cùm rei venditæ fructus emptor idémque debitor percepisset. Fructus enim fundi ex comparatione vsurarum quincuncium magis communiter æstimatur. 11 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Vt quotidie fieri solet his verbis vulgaribus *à peine de tous despens dommages & interests*, vt diai Definitione præcedenti *num. 7.*
2. Tanquam leuiores & quæ apud nos frequentantur. Diaĩ *supr. Defin. 2. num 1 & 4.*
3. Quod secus esset si accessio ista deberetur tanquam interesse non tanquam vsura *l. vlt. D. de prut. stipulat.*
4. *l. 3. D de in lit. iurand. l. 5 §. si Calendis 13. de re iudic.*
5. *d. l. vlt. D. de praetor stipulat.*
6. *l. quatenus 24 De regul. iur.*
7. Nisi cùm adiectione loci vel temporis limitata est obligatio, vt *in dict. l. 3. De in lit. iurand. l. 4. l. centum 8 & pass. De eo quod cert. loc.* alioqui lucrum quod ex indefinita negotiatione pecuniæ sperari potest, infinitum est, ob Idq; e nimirum solent creditores pecuniæ stipulari vsuras vel pœnam ea consilio Iurisconsulti *in d. l. vlt. de prat. stipul.* iunct. *l. stipulatio ista 38. § alter. De verb. obligat.*
8. Vide *Defin. 2. num. 1. & 4. supr. eod.*
9. Quod non est dicendum potiúsque verba sunt improbanda quàm vt ea capiatur interpretatio per quam dispositio fiat inutilis *l. quoties in stipulationibus 80. de verb. obligat. l. si quando 109. de leg.*
10. Quod ne eueniat cauere bonus iudex debet, id est ne lis altera consurgat ex litis primæ materia *l. terminato 3. C. de fructib. & lit. expens. l. si causa 10 C. de transact.* Et sanè interpretatio hæc multas quæstiones dirimit, ideóque vel hoc solo amplectẽda est *l. 1 § si heres in fin. D. ad SC. Trebell.* Sic enim fit vt eadem sententia contineat & condemnationem & condemnationis taxationem, vt loquitur *l. si traditio 3 C. de action. empt.*
11. Quod dicimus ad rationem quinque aureorum pro vnoquoque centenario.

DEFINITIO VIII.

Vsuræ quibusdam casibus etiam diuino iure permittuntur.

VSurarum prohibitio iure diuino, 1 & consequenter pontificio 2 introducta ad eas vsuras non pertinet quæ ex natura & æquitate negotij quod geritur debentur in vicem fructuum quos vicissim debitor ex re creditoris percipiat, aut pro eo quod re vera intersit creditoris 3 ratione non lucri cessantis 4 sed emergentis. Inde est quod vsuræ etiã damni citra conuentionẽ & omnimodo debẽtur vẽditori, qui rẽ venditã tradidit, ne alioqui & re & precio careat; 5 Itẽ quod si marito dos suo tẽpore

soluta non sit, potest ille vsuras petere,[9] ne in euidenti damno moretur cùm ferat onera matrimonij.[7] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *Exod. cap 22. & Luca Euang. 6.* Iul. Clar. *libr. 5. sentent. §. vsura quaest. 20. & Nouell. Leonis 83. vt ad trient. vsur pecun. licit. consuet.*
2. *cap debiteres De iureiur. & cap. 1. & pass. hoc tit.*
3. *Cap. conquestus & cap salubriter* vbi Canonistae *de vsur. in 6.*
4. Etsi. o. id quod interest aestimatur enim ex lucro cessante *l. si remissa 13. D. rat. rem hab l. 2. de eo quod cert loc. l. si fundus 33. ad fin. locat. l. si mulier 21. § antep. D. rer. amot. l. vnic. C. de sent. quae pro eo quod interest* . odiosior tamen est petitio lucri cessantis quàm damni emergentis, quia fauorabilior est qui certat de damno vitando quàm qui de lucro capiando *l. non debet 41. §. 1. De reg iur.* Charitas christiana non cogit nos pati damnum ex aliena culpa, sed vetat nos ex eadem culpa captare lucrum.
5. *l. curabit 5. C. de act. empt. l. 2. C. hoc tit.* Dixi *Defin. 6. num. 10 & 11. sup. eod.*
6. *d. cap salubriter.*
7. Nam & inde est quod causa dotis dicitur onerosa quantum ad maritum non lucratiua *l. ex promissione 19. De oblig. & action. l. vlt. §. 1. quae in fraud. credit.*

DEFINITIO IX.

Aestimationis quanti plurimi vsurae ex mora praestandae sunt.

AEstimatio quanti plurimi non excludit accessionem vsurarum, quae ratione pecuniae debentur in vicem eius quod interest, quoties iudicium tale est, vt ex bona fide praestationes eiusmodi admittat.[1] Nam cum ea aestimatio nihil aliud sit quam res ipsa quę debetur, tanti aestimata,[2] nihil prohibet vsuras deberi.[3] Sicut &, cum ob deteriorationem monetarum augetur quantitas condemnationis,[4] non eò minùs vsurae damnáque alia si qua sunt praestantur, adeóque pro rata auctae quantitatis, quoniam augmentum illud quod vocant, & incrementum pars est principalis debiti non accessio,[5] vt proinde dici non possit hoc casu praestari accessionem accessionis cōtra iuris regulam.[6] Sanè pro eo anno cuius ratio habetur in aestimando quanti plurimi res fuit, accessiones nullae debentur, quibus scilicet sola debitoris mora locum facit. Mora autem nulla eo anno contracta videri potest in pręstanda aestimatione, quanti plurimi priusquàm annus praeterierit, quia nec priùs sciri potest, quanti plurimi eo anno res fuerit.[7] Ergo & si post eum annum aliquid interuenerit propter quòd dici possit moram non ita citò contractam fuisse quod ex variis causis potest accidere[8] vsurae aestimationis nullae debebuntur.[9] *Ita Senatus* in causa Georgij Exertier Secretarij Senatus, & Claudij Fauier 5. No. Iul. 1591. Et rursum pro D. de la Barre cōtra Claudiū Vallet 12. Cal. Sept. 1593. Cúmque ex Senatoribus nostris quidam eam sententiam duriorem putarent, & alias contrà iudicatum dicerent, re accuratissimè disputata vt sciretur tandem quid in posterum constanter iudicari oporteret, idipsum Senatus pronunciauit in causa D. Ludouicae Pobel viduae D. de Leydier contra Annam Vessu viduam N. Chappuis & alias Prid Non. Iul. 1595.

1. Hoc est quoties iudicij natura patitur vt ex mora vsurae debeantur, quod euenit in bonae fidei iuditiis non in strictis *l. mora 32 §. in bonae fidei D. hoc tit. l. in bonae 13. C. eod. l. 3. C. in quib. caus. in integr. rest. non est nec.*
2. Est enim loco rei *l. aut lex 21. ad leg. Aquil. l. 8. §. 1. de cond. furtiua.* licèt formaliter aliud sit res, aliud rei aestimatio *l. si aly 42. § 1. de vsufr. l. fundum 28. de nouat.*
3. Tanquam accessione sui principalis Etsi nullo iuris loco ita scriptum reperias, quia nec aestimationis quanti plurimi vllo iuris loco fit mentio nisi cùm tractatur vel de lege Aquilia vel de condictione furtiua, quae actiones nō admittunt praestationem vsurarū ex mora cùm sint strictae. Scripsi *lib. 16. Coni. & in Decad. 17. De error. pragmat.* vbi vide.
4. Quia quod debetur reddendum est in eadem bonitate & qualitate *l 3 D. de reb. credit. l. creditorem 69 D. de solut.*
5. Cùm nihil aliud sit quàm ipsum debitum non imminoriū veriùs quàm auctum, licèt vulgo vocent augmentum, vt scripsi in tractat. meo *De varyi numar. debitor. solut.*
6. De qua scripsimus *Defin. 4. sup ex l. vlt. C. hoc tit. l. vlt. C. de vsur. rei iudic.*
7. Praeposterum enim est vt mora contrahatur priusquàm peti possit *l. si pupillus 127. de verb. oblig. l. nulla 88. de reg iur. l. lecta 40. de reb credit.*
8. *l sciendum 21 cum seqq. D. hoc tit.* vbi dicitur non omnem dilationem quae fiat in soluendo debito morae adscribendam.
9. Quae scilicet non tam propter lucrum petentium, quàm propter moram non soluentium infliguntur *l. cùm quidam 17. § si pupillo in fine D. hoc tit.*

DEFINITIO X.

Mora committi potest in praestanda aestimatione quanti plurimi etiam priusquàm ea aestimatio per iudicem taxata sit.

AN verò dicendum erit non prius contractam videri moram in soluenda aestimatione quanti plurimi, quàm cognitum sit & taxatum quanti plurimi res fuerit? Minimè. Sufficit enim vt sciat debitor se rem debere cuius aestimatio petitur, cùm ex eo scire etiam potuerit & debuerit aestimationem pro re praestandam, & offerre eam quantitatem quam iustae aestimationi respondere putabat[2] aut si creditor recusaret obsignare.[3] Sed si probabili ignorantia incertus fuerit quid & quantum deberet, puta quòd debitum inter plures pro rata patrimonij & bonorum à singulis possessorum diuidi oporteret,[4] necdum diuisio illa facta esset, quod euenit plerumque in debito canonis emphyteuticarij,[5] cessasse in solutione potius quàm moram contraxisse videbitur.[6] Idcóque nec vsuras vllas debebit[7] licèt non eò minùs futurum sit, vt debeat aestimationem quanti plurimi. Haec enim non propter moram praestatur, sed propter obligationem, cùm nihil aliud sit quàm res ipsa quae debetur, tanti nimirum aestimata, vt superiore Defin. scripsimus.[8] Mora enim siue creditoris, siue debitoris neque minuere, neque augere vnquā potest principalem obligationem, sed tantum accessiones.[9] *Ita Senatus* in eadem causa D. Ludouicae Pobel viduę Domini de Leydier Prid. Non. Iul. 1595.

1. Hoc verò ita esse videbatur quia difficile est vt mora contracta videatur priusquam sciri possit non solùm quid, sed etiā quantum debeatur, quandoquidem incertae quantitatis solutio fieri non potest, non magis quàm eius rei quae an debeatur incertum sit *l. sufficit 56. l. Iulianus 60. de cond. indeb.* iunct. *l. 3. §. incertam l. locus 26. de acq poss. l. si fur. 32. in fin. de vsucap.* iunct. *l. vbi autem 75. de verb. oblig.*
2. Incertitudo namque debiti impedit quidem ne interim possit fieri exactio, sed non ideò facit indebitum quod re vera est debitum, vt Papin. licèt in dissimili specie loquitur *in l. pater 7. §. pen. de dot praleg.* Iunge *l. qui de tota 76. §. incertu partis. D. de rei vindic. l. 1 §. vlt. si pars hered. petat. l. etsi 8. §. 1. D. comm. diuid. l. 1 & tot. tit si cui plusquàm per leg. falcid.*
3. Obsignatio enim solutionis vim habet saltem addita satisdatione de praestando eo quod adhuc incertum est cùm certum erit. Hoc enim necessarium est *l. 5. l. seruum 34. §. vlt. de stat. lib.* iunct. *l. acceptam 19. C. hoc tit.*
4. Hanc enim diuisionem inter possessores pro modo portionum fieri oportet *l. cùm possessor 5. D. de censib.* quoties scilicet non tam personae quàm praedia conueniuntur *l. imperatores 7. de public. & vectigal. l. denique 29. D. de iur. fisc.*
5. Praestatur enim pro praedio *l. 2. & vlt. C de iur. emphyt. l. lex vectigali 31. D. de pignor.* sicut & tributum, de quo *in d. l. 5. De censib.*
6. Non omnis autem cessatio mora est *l. sciendum 21. & seqq. D. hoc tit.*
7. Quae scilicet non debentur citra moram *d. l. cùm quidam 17. § si pupillo l. mora 32. § in bonae fidei D. eod. l. Titia Seio 87. §. vsuras de leg. 2.*
8. *num. 2.* Ex interpretum tamen nostrorum magis quàm ex nostra sententia. Quid enim de tota hac quaestione ad aestimationem quanti plurimi pertinente sentiendum putemus, scripsimus *Defin. 6. & seqq.* vsque ad *16. sup. si cert. pet. & latius lib. 16. coniect.* & in prima parte Chiliadis nostrae *De error pragmat.*
9. *l. centum 8. de eo quod cert. loc. l. fundum 28. D. de nouat.*

DEFINITIO XI.

Vsura taxata & in certam quantitatem redacta non eo magis recipiunt vsurarum accessionem.

Non

NOn est simile quòd si vsuras aliásve præstationes ob moram adiudicatas iudex ad certam, vt sit quantitatem taxauerit, [1] non ideirco eius quantitatis aliæ vsuræ ab eo tempore debebuntur, quasi noua sorte ex prioribus vsuris conflata. Neque enim fieri potest quin vsuræ illæ priores quæ ab initio accessiones fuerunt, tales quoque perpetuò maneant. Itaque aliter posito iure fieret vt vsurarum vsuræ præstarentur, & consequenter accessiones accessionum. Quod ne eueniat districtè & expressum lege prohibitum est, ne qua ratione liceat vnquam vsuras in sortem redigere. [2] Proinde non est quod quis dicat pro facto habendum id, quod nec expressa quidem conuentione fieri potuisset. [3] Quamquam nec deerant qui alias contra pronunciatum dicerent, quod ego vix sanè credere poteram, probare verò nullomodo. *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Taxatio enim necessaria est tum etiam cùm vsurarum modus certus est nimirum propter calculum quamuis soluat calculus plerunque sine iudicio dirimi. Sic enim lego id est *sine pro fere in l. furti 6. §. vlt. de his qui not. infam.*

2. Id est ne vnquam anatocismus *l. vlt. C. hoc tit. l. vlt. C. de vsur. rei iudic.* Vide quæ scripsi *Decad 20. De error pragmat.*

3. Eadem enim vis taciti & expressi esse potest sed maior taciti, quàm expressi esse non potest *l. 3 vbi notat. D. de reb. credit.* & quod vna via prohibitum est alia permittendum non est *l. scire oportet 21. §. 1. D. de tutor. & curat. dat. l. aut prætor 7. §. quod si autem de iur delib.*

DEFINITIO XII.

Expensarum litis adiudicatarum vsuræ non debentur ex die sententiæ, sed ex die moræ quæ interuenerit in iis post taxationem soluendis.

ALia ratio est pecuniæ quæ pro adiudicatis taxatísque litis sumptibus debetur. Recipit enim illa accessionem vsurarum ab eo nimirum tempore quo taxatæ & petitæ non quo prorogatæ fuerunt. [1] Nempe quia non accessiones sunt principalis debiti, sed proprium debitum constituunt in pœnam temerè litigantis à iudice constitutum. [2] Etsi autem à die sententiæ & adiudicationis eiusmodi debitum nascitur, [3] spectamus tamen quod ad vsurarum accessionem admittendam pertinet tempus taxationis, [4] quia non nisi ab eo die certam legem & formam habere incipit. [5] *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Id est ea die moræ contractæ in iis soluendis non ex quo die cœperunt abesse probo litigatori.

2. *l. eum quem temerè 79. D de iudic. l properandum C. eod. l. 3. & 4. C. de fructib & lit. expens.* nisi non numquam parcitur victo ne ad litis expensas condemnetur, videlicet si iustam habuit causam litigandi *l. qui solidum 78. §. etiam de leg. 2.*

3. Etsi enim sententiæ ius nouum tribuere non solet, sed tantùm quod est declarare, quia semper referenda est ad id quod petitum fuit *l. 2. D. hoc tit.* id tamen locum non habet in expensis quæ scilicet non obligationis iure debentur aut ex causa quæ sententiam præcesserit, sed officio iudicis *d. l. properandum 13. C de iudic.*

4. Non condemnationis. Non enim sufficit condemnatio nisi etiam condemnationis taxatio sequatur vt sciatur, quid & quantum ex iudicato debeatur, quoties id quod in condemnationē deductū fuit, incertum est in quātitate *l. si traditio 4. in fin. C. de act. empt.* præsertim cùm nec valeat sententia quæ profertur sine certa quantitate, nisi quatenus refertur ad taxationem aut iam in actis factam aut faciendam *l. 3. & tot. tit. C. de sent. quæ sine cert. quant. profer.*

5. Itaque hoc casu potest illud vsurpari quod alias dici solet, nihil actum videri quandiu aliquid superest agendum *l. penult. in fin. C de his quib. vt indign. l. adificia 139. § 1. De verb signif.* Propria enim cuiusque rei forma contingit ei ex consummatione *l. si is qui 80. §. quadam D. ad leg. falcid.*

DEFINITIO XIII.

Non potest debitor esse in mora soluendi quandiu non elegit creditor qui habuit electionem.

CVm in obligatione alternatiua electio est creditoris, quod euenit interdum ex conuentione, [1] non potest videri debitor esse in mora prius quàm creditor elegerit, [2] & interpellauerit, [3] quia nec creditor ipse ipse aut agere aut interpellare potest nisi facta electione. [4] Idémque est in vltimis voluntatibus si fortè tibi legatum sit illud aut illud vtrum elegeris: [5] si tamen qui legauit tibi decem soluenda post annum à die mortis suæ permiserit tibi vt pro eo legato si ad diem non solueretur fundum certum possideres eiúsque fructus tuos faceres, non videbitur vtrumque alternatiuè legatum, sed decem duntaxat, fundus verò ita demùm si velis. [6] Proinde si heres ad diem non soluerit pecuniam, mora per eum contracta videbitur etiam citra interpellationem, dummodò legatum à te agnitum esse constet. [7] Ideóque & ab eo tempore vsuræ debebuntur, tanquam à die moræ, non quòd ad inducendam moram, aut vsurarum ex mora præstationem sufficiat diem legati venisse (interpellatio enim requiritur [8]) sed quia si fundum eligeres fundi fructus à die finiti termini deberentur tibi [9] ex iudicio testatoris, [10] in quorum locum vsuras cedere æquum est si pecuniam petere malis quàm fundum, [11] *Ita Senatus* ex tempore in publico auditorio pro N. Poysat procuratore fiscali apud Bugienses cōtra N. Claudium de Minod 3. Non. Decemb. 1592.

1. *Vt in l. Stichum aut Pamphilum 95 in princip. D. de solut.* alioqui in alternatiuis electio regulariter est debitoris *l. plerunque 10. §. vlt. D. de iur. dot. l. et apud quem 5. §. 1. D. depos. l quod autem 7. § si maritus 51 De donat. int. vir. & vxor. l. adigere 6. §. 1. De iur. patron. l. miles 6 § 1. D. de re iudic.*

2. *l. si debeat 22 D. de compensat.* & ideo si ex duabus rebus quæ alternatiuè debebantur altera perierit, non remanet ipsius æstimatio in obligatione ne quidem alternatiua, sed sola res quæ superest *d. l. Stichum 95. de solut. l si in emptione 34. §. pen. De contr. empt.*

3. Mora enim quam regularem nostri vocant id est regulariter non contrahitur sine interpellatione *l. mora 32. D. hoc tit. l si ex legati 23. de verb. oblig.* vbi etiam Bart. *num. 6.*

4. Ideóque nec compensare *d. l. 22. D. de compens.* quoniam qui compensat quodammodo petit *l amplius 15. D. rat. rem hab.* Bart. *in l. 6. § decē de re iudic. & in l. 75. §. qui illud de verb. oblig.*

5. Duo enim sunt legata quorum vtrum debeatur dici non potest ante factam electionem *l planè 34. § si ita Titio de leg. 1. l. Lucio 23. de leg. 2. l. si Titio 10. D. de vsufr. legat.* Adde text. elegantem *in l. si sic legatum 75 §. vlt.* ibi Bart. *de legat. 1. l. vt heredibus 50. §. 1. aliàs l. si Titius de leg. 2. l. 2. & tot. tit. de opt. leg.*

6. Electionem enim accipis non ex legato sed ex posteriore voluntate testatoris separata à legato vt in *l. miles 6. §. decem D. de re iudic.* electionem condemnatus habet non à se etiam sed à lege. sic & *in l. 1. §. item si ita D. ad leg falcid.* panes quæ primo loco sunt relicta non tamen legata esse intelligitur, sed tātùm in præstatione est *l. cùm fine 19. l. si penum 24. D. quand. dies leg. ced.*

7. Nec enim potest videri heres esse in mora soluendi legati antequàm fuerit *l. ei qui 15. D. de condict indeb.* Nec nisi minorum fauore receptum est vt in legatis vel fideicōmissis quæ iis relicta sunt mora ipso iure & citra interpellationem contrahatur *l. Titia Seio 87. §. vsuras de l. 2. l. minorum 3. C. in quib. caus. restit. in integr. necess. non est* Is enim pupilli fauor est vt ei mora fiat reipsa *l. si tamen 5. D. de minor. l. 1. §. vlt. D. hoc tit.* Idémque est in legatis relictis ad pias causas *l funcimus 46. §. suprà autem C de episc. & cleric.*

8. *d. l. si ex legati 23. de verb. oblig. d. l. mora 32. D. hoc tit. l. si quis bonorum 23. de leg. 1.* Sufficitque ostendisse per heredem *l. si optione 10. D. ad exhib.* præterquàm in duobus illis casibus de quibus *num prox.* Adde *d. l. si penum 24.* ibi: *fortè quia interpellatus heres non sit D. quand. dies legat. ced.*

9. Neque enim fructus suos facere potest heres ex quo scit fundum tibi legatum, & legatum à te agnitum fuisse *l. quæsitum 40. vers. quinetsi fundum D. de acq. rer. dom.* Non tamen careret id dubitatione propter *d. l. si quis bonorum de leg. 1.* & alias leges quæ nolunt deberi vsuras & fructus legatorum nisi ex die litis contestatæ *tot. tit. C. de vsur. & fruct. legat.* aut saltem ex die moræ *l. si quis seruo 84. de leg. 2* & alias supra citatis, si non essent in hac specie fructus expressim legatario relicti.

10. Sunt enim hoc casu fructus in legato ideóque debentur etiam citra moram vt eleganter tractat Papin. *in l. cùm vnus 10. §. verbis De alim. & cibar. legat.* itémque Scæuola *in l. libertis 18. §. 1. eod.*

11. Non enim debent vsuræ à fructibus separari vbi eadem ratio est aut iuris aut voluntatis *l. vsuræ 34. D. hoc tit.* debentur enim vsuræ citra morā quoties locū tenent fructuū in quibus nulla mora esset necessaria *arg. l. curabit 5. C. de act. empt.*

Itaque ad rem non pertinet si quis obiiciat, In pœnalibus diē interpellare ꝓ homine.8 Nā ideò spectat vt ex lolo diei lapsu pœna committatur, 9 non etiam vt pœnæ in pecunia numerata debitæ vsuræ vllæ debeantur, 10 Certè pœna ipsa omnimodo debetur post moram, nec moræ purgatio admittitur, postquam cœpit iam interesse. 11 Maximè verò si ea purgatio nullam creditori vtilitatem sit allatura. Vt puta si iure aut facto suo id iam consecutus sit quod facto & diligentia promissoris consequi debuerat. 12 *Ita senatus* ex tempore pro heredibus Iacobi Pic contra Dominos fratres de Leschereine Prid. Cal. Aug 1597.

1. Quomodo stipulationibus faciendi soles subiici pœnalis stipulatio *l. prædia 28. de act. empt. l. obligationum ferè 44. §. vlt. De oblig. & act.* ea consilio Iuris. *in l. vlt. de præt. stipulat.*

2. Vsuræ enim ex stipulatione non possunt deberi nisi quæ in stipulationem sint deductæ *l. 3. C. hoc tit. l. Titius 24. D. de præs. verb.* ne quidem ex mora. Id enim bonæ fidei iudiciorum vt vltimatum voluntatum proprium est vt in ijs vsuræ debeantur ex mora *l. in bonæ fidei 13 C. hoc tit. l. 3. C. hoc tit. l. 3. C. in quib. caus. in integr. rest. non est necess.*

3. Addenda fuit dictio *saltem* quia non est sine dubitatione quod dicimus huius pœnæ deberi vsuras etiam post moram cùm generaliter sit constitutum vsuras pœnarum non deberi *l. vlt. D. de magistr. conuen.* Nisi dicamus de pœnis iudiciarijs intelligi debere de quibus *& in l. 1. C. de fiscal. vsur. lib. 10. tit. 8. non etiam de conuentionalibus.*

4. *l. promissor 21. §. 1. D. de const. pec.* iunctis ijs quæ de illius loci sensu scripsimus *lib. 1. Coniect. cap. 4.*

5. *d. l. prædia 28. de act. empt. l. si pacto quo pœnam 14. de pact.* Nam implicat contradictionem vt stipulatio sit pœnalis & vt nouet præcedentem obligationem, quia si eam nouaret hoc ipso liberaret debitorem in cuius pœnam tamen interposita est. Et verò cur ad pœnam teneretur promissor ob non factum id à quo faciendo per stipulationem pœnalem esset liberatus? Nec obstat *d. l. obligationum ferè 44. § vlt. de obligat. & action.* Ibi enim stipulatio illa secunda *&, si non feceris centum,* non fuit pœnalis, qualis nec in dubio præsumenda vnquam est, sed adiecta potius ad taxandam incertam quantitatem eius quod interest iuxta consilium Iureconsulti in *d. l. vlt. de præt. stipulat.* iunct. *l. si quis ab alio 13. §. vlt. D. de re iudic. l. quoties quis alium 81 de verb. oblig.* Habet autem hæc stipulatio simile illud cum stipulatione pœnali quod in neutra quærendum est an aut quantum intersit stipulatoris *l. stipulatio ista 38 § alteri eod.* Sed hoc dissimile quod hæc nouat, aut saltem quasi nouat, illa non item vt diximus. Rursum quòd hæc stipulatio vsurarum accessionem faciliùs admittit, quoniam ea id quod interest debetur non tanquam accessorium, sed tanquam principale, etsi semper verum est vsuras non promissas ea stipulatione non deberi.

6. *l. quid tamen 21. alias l. si cùm dies §. vlt. l. Celsus 23. §. vlt. cum l. seq. D. de recept. qui arbitr.*

7. Quid enim si quod principaliter promissum fuerat petere maluisset? *d. l. prædia l. si debeat 22. D. de compensat.*

8. *l. ad diem 77. D. de verb. obligat. l. magnam 12. C. de contr. & commiss. stipulat.*

9. *d. l. 21. §. vlt. & d. l. Celsus 23. D. de recept. qui arbitr.*

10. Præsertim verò citra interpellationem & moram, duplici illa ratione quam attulimus, & quia pœnæ vsura non debetur *d. l. vlt. D. de magistr. conuen.* & quia ea stipulatione non possunt vsuræ non promissæ peti ne quidem post moram, non quòd ex stipulatione mora non contraheretur per interpellationem etiam extraiudicialem, vt plerique vulgò malè putant, sed quia in stipulationibus alijsque contractibus strictis nullus est effectus moræ ad inducendum officium iudicis pro accessionibus, quomodo esset in iudicijs bonæ fidei & arbitrarijs *l. mora 32. §. in bonæ fidei D. hoc tit.* iunct. *l. 3. in princip. & § 1. eod.* sed tantùm ad perpetuandam obligationem principalem *l. si ex legati 23. de verb. obligat.*

11. *d. l. quid tamen 21. §. vlt. cum l. seq. D. de recept. d. l. etsi post tres 8. D. si quis caution. l. si ita quis 135. §. Sæua. ibi: nec multoru quicquam propter eam moram interesset D. de verb. oblig.* Vide tamen quæ de purgatione moræ scripsi pluribus *lib. 6. Coniect. cap. 7.*

12. Non enim potest videri purgata mora nisi omnia sint vel reponantur in integro, quod non fit quoties propter moram promissoris aliquid abfuit stipulatori quod adhuc ei abest vt *in l. si seruus 21. §. & ideo cum l. seq. l. si rem 29. D. de euict. l. quid si minor. 24 §. Scæuola D. de minor. l. vlt. C. de repud. vel abstin. hered. l. si quis suus 8. de iur. delib. l. mancipiorum 6. in fin. D. de option. legat.*

DEFINITIO XIX.

Ad quam proportionem redigenda sit emptio reditus annui frumentarij vel vinarij.

SI quis reditum annuum certa quantitate æstimatum in mercibus puta in tot cadis vini aut olei totve frumenti modijs consistentem emerit, 1 quamuis ob incertitudinem precij contractus licitus videatur, 2 cùm tamen eo prætextu plerique abuterentur, infamesque vsuras passim sub emptionis titulo exercerent, 3 rectissimè prouisum est edicto Serenissimi Ducis Emanuelis Philiberti, vt in pecuniariam vsuram is reditus conuerteretur ad modum vsque septuncis. 4 Idque iam antea à Gallorum curia cùm in hac prouincia armis occupata ius redderet, citra edictum factitatum & obseruatum audio, vt quoties venditor de reditus excessu conquerebatur ad eundem modum æstimaretur. 5 Sed hoc hodie plus est propter edicti autoritatem quod etiam non conquerente tacentéque venditore contractus habetur irritus quod ad reditum in mercibus præstandum attinet, quatenus septuncis vsuræ modum excedit, fitque ea reductio non solum ipso iure, sed etiamsi non petatur. 6 An ergo de crimine vsuræ accusari non poterit, qui supra modum edicti annuum reditum in mercibus emit? Ita videtur, cùm id quod excedit pro non scripto sit, 7 possitque etiam solutum repeti via ordinaria & ciuili, id est indebiti condictione, 8 Sed tamen absurdum sit dicere, eum qui si edictum non esset vsuræ crimen commisisse videretur, hoc solo liberari à criminis suspicione quòd contra edictum fecerit. 9 Igitur criminis persecutio etiam post edictum salua erit, maximè verò si creditor idémque reditus annui emptor supra statutū modum quid exegerit. 10 *Ita Senatus* in causa Ludouici Ortolan & D. Ioannis Bail Canonici de S. Loire 6. Id. Decemb. 1593.

1. Sicut enim possunt vendi fructus ita & reditus fundi consistens in fructibus, & sicut reditus vnius anni ita & perpetuus reditus annuus qui consistat in fructibus *l. si debitor 39. §. 1. D. de contr. empt. l. cùm tertius 5. D. de tritic. legat. l. stipulationum 74. §. vsque adeo de verb. oblig. l. legatum 17. §. 1. D. de ann. legat.*

2. Incertitudo enim pretij multa suasit admitti quæ alioqui non essent admittenda *l. si ea lege 17. l. oleo 23.* iunct. *l. frumenti 12. l. si ea pactione 14. C. hoc tit.*

3. Facile namque est in huiusmodi contractibus fraudem facere vsuris legitimis, idcóque ne hoc eueniat diligenter cauendum est *l. cùm non frumentum 16. C. eod.* etsi lex illa non loquitur de emptione reditus annui quæ licita est per extrauag. regimini. sed de pecunia fœnori accepta ea lege vt modi actio certa tritici præstetur ac nisi sua die is modius oblatus esset mensurarum additamenta præstarentur idque in fraudem legitimarum vsurarum.

4. Vt nimirum aucto modij valore liceat debitori soluere vsuras in pecunia id est septunces, tanquam ex electione: quomodo in Gallia dari ei electionem testatur Papon. *lib. 12. Arest. tit. 7. num. 17.*

5. Quamquam in Gallia modus alius est vsuræ legitimæ. Nam constitutionibus regijs cōstituitur reditus ad analogiam assij vt loquitur Gothofr. *ad dict. l. cùm non frumentum* quod Galli dicunt *au dernier douze* Secundum quod modio valente decem aureis reditus modij emendus erit centum & decem, vt ille ibidem scribit. Ex ratione iuris alia est proportio ad quam redigenda est emptio reditus frumentarij, Nimirum ea de qua *in Nouell. 34. vt nulli quod agricola mutuam pecun. dedit.* vnde sumpta est *auth. ad hæc C. hoc tit.* vt in vnoquoque anno pro modio vno pars octaua modij inferatur: quæ vsura paullò minor est Gallica, de qua proximè diximus.

6. Ne alioqui fiat iniuria creditori si aucta mercis æstimatione diminuatur vsura quæ tamen è contrario non augeatur imminuto valore. Sic enim fit vt contractus claudicet, nec æqua sit ratio dubij euentus in vtrumque casum quod videtur alienum à regulis iuris vt supradicto loco disputat Gothofr. Nec enim debet quisquam id petere cuius contrarium non foerat in alium euentum postulaturus *l. pen. C. de solut. l. de fideicommisso 11 C. de transact. l. si pater 12. C. de inoff. testam.* Itaque melius & æquius est ab initio prouideri vt contractus isti certam habeant naturam quæ nihil vnquam possit habere iniquitatis quàm post vulneratam causam remedium illud contra iniquitatem quærere quod nonnihil iniquitatis eo tempore habiturum esse videatur *arg. l. vlt. C. in quib. caus. non est necess. in integr. restit.*

7. *l. licet 12. D. vt leg. nom. cau.* quicquid enim fit contra leges pro nõ scripto est ipso iure & nullius effectus *l. non dubium 5. C. de legib.* Videtur autem implicare contradictionem vt quid pro non facto habeatur, & tamen puniatur ob id solum quod factum sit. Namque & ob eam causam delicta eleganter admissa appellantur à Papin. *in l. Stichum aut Pamphilum 95. §. 1. D. de solut.*

8. Vt euenit alijs quibuscunque vsuris illegitimis solutis. Repetuntur enim condictione indebiti non tanquam vsuræ sed tanquam sors indebita, si iam sors ipsa sit soluta vt in eam non possint imputari *l. si non sortem 26. in princip. & §. 1. D. de condict. indeb. l. creditor 102. §. vlt. de solut.* Simile est quod è contrario dici solet, eum qui pœnam promiserat si quid non faceret nullam pœnam debere si id non fecerit, dummodo ob hoc ipsum quod non fecit habeatur pro facto sola legis potestate *l. pen. & vlt. C. si mancip. ita fuer. alien.* Cur ergo pœnam debebit ille qui id fecerit quod à lege pro non facto habeatur?

9. Nunquam enim plura delicta concurrentia faciunt vt vllius impunitas detur nec delicti vnius pœna ob aliud delictum minuitur *l. 2. D. de priuat. delict.* hic autem ad crimen vsuræ accessit quod factum est aduersus edictum *d. l. non dubium vers. nec pœnas iunct. vers. hoc est.*

10. Non enim sicut quod scriptum est contra leges, habetur pro non scripto, ita & quod iniuriosè exactum est potest haberi pro non exacto *l. illicitas 6. D. de offic. præsid.*

DEFINITIO XX.

Vsuræ debentur etiam citra agnitionem chirographi si chirographaria pecunia petatur ex causa mandati vel negotiorum gestorum.

ETiam quod ex chirographo petitur [1] quasi ob eam causam debitum quod solutum sit pro debitore qui conuenitur, [2] vsurarum accessionem admittit non à die recogniti chirographi vt contingeret si de mutua data pecunia tractaretur, [3] sed ab eo tempore quo factam constat solutionem: [4] Id nimirum exigente causa debiti, id est siue negotiorum gestorum, siue mandati actione. [5] *Ita Senatus* pro Marino Mugnier contra D. de Dinge 6. Id. Mart. 1594.

1. Ratio enim dubitandi illa erat quod non solent vsuræ etiam promissæ ex chirographo deberi nisi à die chirographi vel agniti vel denegati vt ex inueterato pragmaticorum nostrorum errore scripsimus *Defin. 15. sup. eod.*

2. Puta à fideiussore siue mandatum ille habuerit siue non. Vtroque enim casu habet actionem pro consequenda indemnitate, aut mandati si mandatum præcessit aut negotiorum gestorum si mandatum nullum interuenerit *l. ex mandato 20. §. 1. D. mandat.*

3. Secundum id quod scripsimus *dicta Defin. 15.*

4. Ex eo namque tempore abest pecunia ei qui pro alio soluit quod vnum est inspiciendum vt debeantur etiam vsuræ *l. si verò 12. §. si mihi mandaueris & §. seq. D. mandat. iunct. l. inter causas 26. §. abesse & pass. eod. tit. l. 1. l. post solutionem 18 C. eod. Paul. lib. 2. sentent. tit. 15. de mandat. §. si meis nummis.*

5. Nam in actione quoque negotiorum gestorum constat venire vsuras quas negotiorum gestor præstitit, vel quas ex pecunia sua percipere potuit *l. atqui natura 19. §. penult. D. de negot. gest. l. ob negotium 18 C. eod.* Adhibenda tamen distinctio est de qua *in l. & in contrarium 37. D. hoc tit.* Etsi in proposito casu non tam negotiorum gestorum quàm mandati actio locum habere videbatur, cùm interuenisset voluntas debitoris pro quo fuerat solutum *dict. l. ex mandato 20. §. 1. D. mandat.*

DEFINITIO XXI.

Non facilè maiores quam quincunces vsuræ præstandæ sunt.

AVus cùm generi mores suspectos haberet [1] legauerat nepotibus ex filia præmortua pro omni legitimæ iure certam pecuniæ quantitatem [2] soluendam sua die genero, sed ita tamen si ille satisdaret heredi eam se pecuniam post mortem suam filijs suis restituturum, [3] quod ni faceret insserat mercatori idoneo pecuniam solui, [4] qui moderatas vsuras [scriptum erat *à prix honneste*] nepotibus ijsdémque legatarijs præstaret. Patre ante præstitam satisdationem defuncto si mora legatarijs facta [5] sit non idcirco eas vsuras debebit heres quæ inter mercatores frequentantur, [5] quæque sperari poterant & percipi a mercatore, si non nisi post patris mortem heres in soluendo morã contraxerit. [6] Alius enim hic casus est, in quem testator non prouidit. [7] Quincunces igitur vsuras præstari sufficiet, [8] eo magis quòd si legitima in corporibus bonorum deberetur, non pluris æstimarentur fructus qui accessionis iure deberentur, [9] nec aliud erit si proponas toto eo tempore quo mora durauit eam fuisse mercium & fructuum qui ex bonis hereditarijs percepti sunt æstimationem, vt ex eorum distractione longè plus percipi potuerit quàm vsurarum quincuncium ratio ferat. Vsurarum enim iustus modus etiam cùm vice fructuum præstantur, ex communi fructuum valore non ex momentaneo & insolito æstimandus est. [10] Accedebat quod honestas & moderatas vsuras, etiam à mercatore præstari testator iusserat. Cuiusmodi esse quincunces ex eo constat quod eas passim adeóque inter mercatores sæpissimè nisi aliud vrgeat probare Senatus noster solet. [11] *Ita Senatus* in causa N. du Freney, & Humberti Fay 13. Cal. Iunij 1594.

1. *Vt & in l. penult. §. 1. vers. potuit D. de curat. furios.*

2. Vt hodie fieri solet, addito dumtaxat titulo institutionis in ea quantitate quasi nihil aliud requiratur ad validitatem testamenti, Contra quem errorem nostrorum interpretum scripsi in *prima parte nostra Chiliadis de error. pragmat. Dec. 14. err. 6.*

3. Etsi enim non potuit hæc satisdatio à patre præstari propriis liberis saluo iure potestatis *l. imperator 50. D. ad SC. Trebel.* potest tamen præstari heredi tanquam cuius interesit, ne alioqui male consumpta pecunia possint quandoque nepotes et imputare eum non exegerit cautionem, adeò vt etiamsi testator exigi satisdationem prohibuerit dubitetur tamen an ex hac causa cogendus sit pater satisdare, etsi verius est nihil faciendum contra voluntatem *l. licet 12. l. vlt. D. vt legat. n. m. caueat.*

4. Quod vulgare temperamentum est tunc necessarium cùm satisdatio ex aliqua causa præstari non potest *l. 5. §. 1. vers. sed si non ipsi eod. tit. vt leg. nom. caueat. l. 1. § si frater 10. D. de coll. bon. cap. per vestras Extr. de donat. int. vir. & vxor.*

5. Quæ vt plurimum sunt decuntes, cùm inter alios sint quincunces.

6. Vsuræ tamen totius antecedentis temporis non eò minùs debentur, cùm dilatio sit apposita in fauorem nepotum eorundémque legatariorum, non ipsius heredis grauati *l. si ita relictum 43. §. Pegasus de leg. 2. l. 3. §. cùm Pollidius D. hoc tit. l. liberta 21. § filium in fin. de ann. legat. l. Lucius 78. §. heredum 12. D. ad SC. Trebell.*

7. Itaque tanquam casus omissus remanet in dispositione iuris communis *l. si cùm dotem 22. in princip. D. solut. matr. l. commodissimè 10. de liber. & posthum.* Poterat tamen dici ex testatoris voluntate heredem debuisse hoc casu afferre pecuniam genero exacta satisdatione aut si ille satisdare vel non posset vel nollet eam soluere mercatori vt se ab iniunctarum vsurarum onere liberaret. Ne alioqui eueniat vt mora patris in petendo fideicommisso noceat liberis quibus è contrario voluit eam prodesse testator *l. 1. §. 3. hoc tit. l. 4. §. vlt. de leg.*

8. Quas solitas & modestas vsuras esse diximus *supr. Defin. 2.*

9. Æstimandi scilicet ad proportionem vsurarum quincuncium quas vix est vt possint excedere cùm fructus dicantur qui deductis sumptibus supersunt *l. si à domino 36. §. vlt. de pet. hered. l. quòd in fructus 46. D. hoc tit. l. 1. C. de fructib. & lit. expens.*

10. *l. pretia 63. in princ. & in fin. D. ad leg. falcid.*

11. Dixi *Defin. 2. sup. eod.*

DEFINITIO XXII.

Certiorari non debet qui iam certus est nisi certioratio fiat ad alium constituendum in mora vel in culpa.

QVi iam certus est non eo minùs certiorari debet per specialem denunciationem si eò tendat certioratio vt excitetur is qui fit certior ad aliquid faciendum, aut ne quid faciat prohibeatur. [1] Tunc enim certioratio non requiritur cùm ad aliud necessaria non est nisi vt aduersarius certioretur. Nam qui iam certus est amplius certiorandus minimè est, [2] sufficit igitur hoc casu scientia qualiscunque

qualiſcunque. In dubio autem credendum eſt certiorationem ob hoc ſolum requiri vt certior fiat aduerſarius, non vt ad aliquid faciendum excitetur aut à faciẽdo prohibeatur. 3 *Ita Senatus* in cauſa illuſtris D. Marchionis de la Chambre & Sp. Caroli Franciſci Ruſlin. 12. Cal. Ianuar. 1594.

1. *Bart. de oper. noui nuntiat.*
2. *l. 1. §. vlt. D. de action.*
3. Ea namque res magis accedit ad denunciationem quàm ad certiorationem.

DEFINITIO XXIII.

Vſuræ vſurarum quoties principale debitum conſtituunt vſuræ deberi poſſunt.

PRomiſeram ſoluturum me pro te mille aureos Titio intra biennium ſi pro me Romam ires, & intereà ſeptunces totius pecuniæ vſuras. Cùm tu Romam ire ceſſares egi contra te ad vſurarum reſtitutionem ac præterea ad earum vſurarum vſuras tanquam ex ſtipulatu, aut bonæ fidei iudicio debitas. 1 Placet non eo minus condemnari te ad eas oportere, quod acceſſionis acceſſio numquam permittatur. Neque enim quod ad me attinet acceſſionis iſta acceſſio eſt, cùm ex iis vſuris quas pro te ſolui, conſtet ſors & principale debitum quod mihi abeſt. 2 Sanè vſuræ iſtæ vſurarum alias vſuras non parient. 3 *Ita Senatus* in cauſa illuſtriſſ. D Ducis de Nemours contra D. de Cardé. 4. Cal. Maij 1595.

1. Vt ſcripſimus *Defin. 4 ſupr. ex l. vlt. C. hoc tit. ex l. vlt. C. de vſur. rei iudic.* Illa ſane ratio melior eſt propter quam nullæ hic vſuræ debeantur, quia non debentur ex ſtipulatione niſi quæ in ſtipulationem deductæ ſunt *l. 3. C. hoc tit.* nec rurſus ex actione præſcriptis verbis *l. Titius 24. D. de praſcr. verb* qualis iſta eſt cùm naſcatur ex contractu innominato *l. naturalis 5. §. vt cùm de eod.* At neque ea bonæ fidei iudicio debentur vſuræ citra moram *l. mora 32 §. in bona fidei D. hoc tit. l. in bona 13. C. eod.* In propoſito igitur caſu nullæ vſuræ poſſunt deberi tanquam vſuræ. Poteſt tamen deberi id quod intereſt cuius loco ſolet facilè Senatus noſter quincuncem vſuram adiudicare ne fiat noua lis & longior in probando quantum interſit cùm certum eſt intereſſe, vt ſcripſi *Defin. 7. ſup. eod.*
2. Aliud enim eſt de vſuris quærere, aliud de iis quæ ipſæ ſint in debito *l. cùm vnus 10. §. verbis De alim. legat.*
3. Eſſet enim ille anatociſmus prohibitus *in l. vlt. C. hoc tit. & d. l. vlt. C. de vſur. rei iudic.*

DEFINITIO XXIV.

Fortuiti caſus pertinent ad periculum moratoris niſi probet rem æquè apud actorem perituram fuiſſe.

QVod dicimus caſus fortuitos ad dominũ ſpectare, 1 toties fallit quoties in reſtituendi mora fuit is penes quem res caſu fortuito periit. 2 Nam ex pluribus moræ effectibus vnus ille eſt vt periculum rei transferat in moroſum. 3 Sed hoc ita accipi debet ſi non æquè res peritura erat penes aduerſarium. 4 Hoc enim caſu & humanius & verius eſt, rationem moræ haberi nullam debere, quaſi nihil interſit aduerſarij, qui ſi rem habuiſſet æquè illam amiſiſſet. 5 *Ita tractatum eſt* in cauſa Ioannis Carlet, & Ludouici Durand 13. Cal. Iunij 1595.

1. *l. quæ fortuitis 6. C. de pign. act. l. cõtractus 23. in fi. de reg. iur.*
2. *l. ſi ex legati 23. D. de verb. oblig.*
3. *l. ſi ſeruum 91. §. ſequitur & §. vlt. eod. tit. l. item ſi verberatum 15 §. vlt. D. de rei vindic. l. cùm ſeruus 39. §. 1. l. cùm res 47. §. vlt. l. ſi ſeruus 108. §. ſi ſeruus 11. de legat. 1. l. ſi vſusfructus 6. D. de vſufr. leg. 3. C. de vſur & fruct legat.*
4. *l. ſi plures 14. §. 1. D. depoſ. l. item ſi cum 14. § quid ſi homo ad fin. D. quod met. cauſ* facit *l. is qui reipublica 44. D. ex quib. cauſ. maior.*
5. *l. ſi alius 7. §. eſt & alia exceptio D. quod vi aut clam.* Ei tamen qui moram fecit incumbit onus vt probet rẽ fuiſſe æquè perituram, alioqui contra cũ præſumptio eſt, quod creditor ſi morã paſſus non eſſet rẽ illã diſtraxiſſet atq; ita ſe ab interitu rei illius periculo liberaſſet *d. l. item ſi cum 14. §. quid ſi homo in f. D. quod met. cauſ. d. l. item ſi verberatum 15. §. vlt. de rei vindic.*

DEFINITIO XXV.

Fructus pignoris quando computandi ſint in ſortem aut pro vſuris remanere debeant penes creditorem.

FRuctus ex pignore percepti à creditore cui ſub vſuris pecunia debebatur, ſi conuentarum vſurarum modũ excedant, aut reſtituendi ſunt, aut in ſortem imputandi 1 ſi non iuſta antichreſis cõtracta ſit. 2 At finge illam fuiſſe & vſurarum & hypothecæ conuentionem, vt quandiu debitor viueret ſeptunces vſuræ præſtarentur, nec creditor corporalem rerum obligatarum poſſeſſionem ingrederetur: Eo verò mortuo liceret creditori poſſeſſionem hypothecarum nanciſci & retinere in id vſque tempus quo debitum ſolueretur. Nemo dubitat quin ſi pluris fuerint fructus percepti quàm ſeptunces vſuræ, ſuperfluũ debeat reſtitui debitori eiúſve ſucceſſori. Neque enim vſurarum conuentarum modum augere illud poteſt, quòd in pignorum corporali poſſeſſione creditor fuerit cùm de lucrandis fructibus nihil conuenerat. 3 Nam nec niſi quincunces vſuræ debitæ eſſent ſi recederes à conuentione facta de ſeptuncibus. 4 Sed dubitari probabilius poteſt, an ſeptunces debeantur: cùm earum conuentio ad id tempus relata proponatur, quo debitum peti non poſſet id eſt quo debitor viueret, vt proinde ad ſequens tempus protrahi non debere videretur, quo in poteſtate fuerat creditoris vt vel actione, vel pignorum diſtractione ſuũ conſequeretur. 5 Eſt enim multò fauorabilior cauſa creditoris [quod ad vſuras pertinet] qui ſortem exigere non poteſt, tametſi maximè velit, quàm eius qui cùm poſſit non vult. 6 Accedebat quod diximus 7 nulla facta vſurarum conuentione futurum vt quincunces tantùm vſuræ deberentur. Quid verò intererat mortuo iam debitore an nulla de vſurarum modo interueniſſet pactio, an interueniſſet de vſuris viuo duntaxat debitore præſtandis? 8 *Senatus* tamen pronunciauit, eaſdem vſuras ab herede vniuerſali aut à donatario qui heredis loco eſſe crederetur, 9 deberi quas defunctus præſtitiſſet. 10 Quaſi tacitè continuata pactione quandiu non eſſet immutata licèt tempus conuentionis præteriiſſet. 11 Nimirum ſi tanti quoq; eſſent fructus percepti ex pignore. Nam ſi ad eam quantitatem non aſcẽderent, cauſæ nihil videbatur, quamobrem præter fructus aliquid vſurarum nomine præſtaretur creditori qui cùm poſſet ſuum conſequi, tamen incumbere pignori maluiſſet. 12 *Ita Senatus* in cauſa Amedei Moche & D. de la Tornette Idib. Iul. 1595.

1. *l. 1. 3 & vlt. C. de pignor. action.*
2. Antichreſis enim eſt cùm pignus ea lege datur vt in vicem vſurarum creditor percipiat fructus pignoris eóſque ſuos faciat *l. ſi is qui 11. § ſi antichreſis D. de pignor. l. ſi pecuniam 33. D. de pign. act.* Eſt autem antichreſis duplex, vna expreſſa, alia tacita. De qua vtraque ſcripſimus *Decad. 9 Err. 5. 6. & 7.*
3. Quod enim creditor fuerit in pignoris poſſeſſione conſentiente debitore non facit antichreſim cùm pecunia gratuita non eſt, ſed ſub vſuris *l. cùm debitor 8. D. in quib. cauſ. pign. vel hypoth. tacit. contr.*
4. Cùm quincunces vſuræ ſint eæ quæ apud nos magis frequententur vt diximus *Defin. 2.* quod præcipuè inſpiciendum eſt *l. tutor 7. §. quæ autem in fin. D. de admin. tutor. l. cùm ſeruus 39. §. 1. verſ. in vſurarum De legat. 1.*
5. Vſuræ enim ſicut ex ſtipulatione tantum debentur fœneratitio creditori *l. 3. C. hoc tit. l. Titius 24. D. de praſcr. verb.* ita non niſi quatenus ex ſtipulatione promiſſæ ſunt. Iunge *l. ſi pro patre 19. §. ſed vtrum D. de in rem verſo.*
6. Huic enim non poteſt imputari quod alij poteſt cur non egerit ad debitum cõſequendum. Adeò vt hoc caſu etiam theologi patiantur creditæ pecuniæ vſuras exigi etiam non promiſſas.
7. *Num. 4.*
8. Conuentio enim ad certum tempus limitata vltra illud tempus porrigi non poteſt *l. cùm pater 12. D. de pact. dotal. l. Titius 41. §. intra certa tempora D. de fideic. libert. l. ſi intra 23. D. de ſtatulib.*
9. Sicut & emptor hereditatis *l. 2. §. vlt. D. de hered. vel act. vendit.* Vide tamen Capell. Tholoſ. *quaſt. 386.* vbi Aufrer. Nec enim puto donatarium quantumuis bonorum vniuerſorum

heredis loco vnquam esse vt alibi scripsi contra Guid. Pap. *quæst.460.*

10. *arg.l.cùm de in rem verso 6.D.hoc tit.* de cuius sententia scripsi *lib.7.Coniect.cap.8 & 9.*

11. *arg.eorum quæ scripsimus Defin.1.num.3. 4. & 5. supr. eod.* quibus adde *l.si certis annis 28.C.de pact.l.operæ 31.de oper.libert. l.aduersus 5.l.creditor 7 C.hoc tit.*

12. Videbatur enim ex verbis huius conuentionis id actum vt mallet creditor habere fructus pignoris quàm vsuras, cùm de vsuris non conuenisset nisi pro eo tempore quo nec pignus tenere nec fructus ex eo percipere creditor posset. Cæterùm nihil vetat percipi fructus pignoris à creditore cui vsuræ debeantur quæ excedant valorem fructuum, ita vt ad concurrentem vsque fructuum quantitatem imputentur in vsuras, pro eo verò quod deest vsuræ peti possint, sicut è contrario cùm fructus pluris sunt quàm vsuræ, quatenus excedunt vsuras in sortem imputantur *l.5 §.vlt. D. de solut.l.si non sortem 26. D. de condict.indeb.iunct.l.1.3.& vlt.C.de pignor.act.*

DEFINITIO XXVI.

Pecuniæ chirographariæ vsuræ deberi possunt citra agnitionem chirographi. Puta ex causa mandati etiam non promissæ & propter solutionem partis debiti si sint promissæ.

ETsi eo iure vtimur vt pecuniæ chirographariæ vsuræ licèt expressim promissæ non debeantur nisi à die recogniti vel denegati chirographi,[1] Id tamen fallit cùm agitur iudicio mandati. Indemnem enim omnimodo seruari mandatarium oportet.[2] Idem est si debitor antequàm in ius vocaretur debitum iam agnouerit extra iudicium, siue per nudam confessionem, siue per solutionem partis debiti, aut vsurarum.[3] *Ita Senatus* in ea causa de qua SC.9.infr.in quib.caus.pign.vel hypoth. tacit contr.

1. Ex eo pragmaticorum nostrorum errore quem retulimus *Defin.15.sup eod.*

2. Dixi *Defin.30 sup.eod.* vbi etiam monui non aliud in actione negotiorum gestorum obtinere.

3. Nihil enim vetat etiam extra iudicium agnosci bonam fidem *l.quoties 9.§ sicut autem vers. nec vtique D. de admin. tutor.* cùm iudicia non sint comparata nisi in perfidos vt tractat Theoph.initio *tit. De action. & in institut l.si reus 73 D. de procurat.l.si debitori 21 D.de iudic.l debitoribus 31.D.de re iudic.l.inter stipulationem 81.§.1.de verb. oblig.* Nec est huic Definitioni contrarium quod [illegible]imus *Defin. 17.* eum qui vltro soluit partem chirographarij debiti licèt agnoscat debitum, non ideò tamen se obligare ad præstandas vsuras quas non deberet si nihil soluisset. Ibi enim agebamus de vsuris ex sola mora debitis non etiam chirographo promissis. Hic verò de iis quas chirographaria promissio debitas fecerit.

DEFINITIO XXVII.

De potestate clausulæ soluenda ad primam creditoris interpellationem quam ex nunc facit.

CLausula illa quæ in chirographis apponi plerumq; solet *payable à sa premiere requeste laquelle il fait dés à present* nullius momenti est in mutuo, quia repugnat naturæ mutui, quod ita contrahi necesse est vt de meo fiat tuum.[1] Atqui non alienantur nummi, qui sic dantur vt statim recipiantur.[2] Igitur nec proderit vt ex eo die debitor in mora constitutus videatur, vsurásque debere incipiat,[3] & cõsequenter alia interpellatione opus est,[4] nec tantùm si ex chirographo agatur, sed & si ex publico instrumento.[5] *Ita Senatus* in causa D. Marchionis d'Aix & D. de Macorsey 9.Cal. Decemb.1595.

1. *l.2.§.appellata D.de reb.cred.*

2. *l qui sic soluit 55.D.de solut.* Cui non obstat quod scriptum est in *l.qui id quod 33. §. 1. D. de donat.* posse ea lege donationis causa pecuniam Titio numerari vt statim donatori mutua detur, non impediri translationem dominij, ac propterea iisdem nummis donatori creditis nouum dominium in eis quæri. Id enim fit propter diuersitatem tituli cùm ex nouo titulo & iure penes donatorem sint nummi adeóque ex tali titulo cui non aliter locus esse possit quàm si ex priore traditione translatio dominij inducatur.

3. Præposterum enim est vt priùs aut tam citò sit quis in mora restituendæ pecuniæ mutuæ quam ex ea causa mutuus suam fecerit *l.promissor 21 §.1.D.de constit.pecun.*

4. Vt debitor in mora constituatur quæ regulariter sine interpellatione non contrahitur. *l.mora 32.D.de vsur. l.si ex legati 23.de verb. obligat.* Præsupponit autem hæc ratiocinatio deberi omnimodo ex mora vsuras siue tanquam vsuras, siue tá quam id quod interest. Quod in bonæ quidẽ fidei iudiciis verum est, sed in strictis falsum si iuris rationem inspicias magis quàm pragmaticorum nostrorum errorem. Volunt enim illi in omni contractu deberi vsuras & id quod interest ex die moræ quasi hodie contractus omnes sint bonę fidei. Quem errorem nos satis superq; refutauimus *Decad. 9. De error pragmat. err. 1.*

5. Publicum enim instrumentum non facit ampliorem aut fauorabiliorem causam debiti, sed tantùm probationem eius certiorem *l. 4. D. de pignor. l. scripturas 11. C. qui potior. in pignor.hab.*

DEFINITIO XXVIII.

Pactum de retrouendendo non facit contractum vsurarium quamuis res ideò minoris vendatur, nisi adsit læsio etiam subducta æstimatione pacti.

NOn ob id solùm contractus dici potest vsurarius, quòd is qui vendidit sub pacto de retrouendendo viliore pretio potuerit carius vendere si absolutè vendidisset.[1] Quid enim si re sua omnino carere noluit?[2] Cur ei imputemus, quod licito contractus genere vti maluerit?[3] Alioqui erunt huiusmodi contractus omnes vsurarij, cùm fieri nequeat, vt non pluris res vendatur absolutè & simpliciter quàm sub pacto de retrouendendo.[4] *Ita Senatus* in causa D. de Chaffardon & Clement Angusard 5.Cal.Decembr.1595.

1. Quamuis ita putet Guid.Pap.*quæst.116.num.2.* post glos. *in cap.conquestus de vsur.* Ioan.Papon.*in syntagm.lib 12. tit.7.de contr.vsur §.4* Et male, nam glos. *in d. cap. conquestus.* loquitur de illo casu quo precium emptionis sit modicum, id est minus quàm res æstimari iustè debeat etiam deducta iusta æstimatione pacti de retrouendendo, de qua vide *Defin. 26. infr.de rescin.vendit.*

2. *arg.l.in causa 13.§.interdum & l.si ex causa 9. in princip. D. de minor.*

3. Est enim licitum genus contractus venditio facta sub pacto de retrouendendo vt ait Guid. Pap. *dict. quæst. 516. in princip.l.2.l.si à te 7 C.de pact.int.empt.& vendit.*

4. Cùm pactum ipsum de retrouendendo sit pars pretij vt dicam in *Defin.26.infr.de rescind.vendit.ex l. fundi partem 79.D. de contr.empt.l si sterilis 21 § si tibi D.de action. empt. l. si venditor 6.§.1 in fin.D.de seru.export.*

DEFINITIO XXIX.

Æstimationis quanti plurimi accessiones frumento mutuo dato non debentur, ne quidem à die litis contestatæ.

FRumenti mutuò dati æstimatio quanti plurimi præstanda quidem est à die litis contestatæ,[1] sed non accessiones eius æstimationis,[2] quia stricti iuris contractus est.[3] *Ita Senatus* 17.Cal.Mart.1596.

1. Ex not.per Bart.& alios in *l.vinum 22.D.de reb. credit.l.3. §. in hac D.commod. l. vlt.D.de condict.tritic.*

2. Neque enim debentur accessiones ex contractu stricto nisi naturales vt sunt fructus, & quidem officio iudicis *l. 2.l.videamus 38 § si actionem D. hoc tit.*

3. Nisi pactum interuenerit & quidem incontinenti. Tunc enim debentur accessiones frumenti mutuo dati *l. frumenti 17. C.hoc tit.* ob rationem positam *in l. oleo 23. eod.* Non etiam pecuniæ creditæ *l.3.eod.tit.*

DEFINITIO XXX.

Moræ purgatio admittitur quandiu non interest creditoris licèt cœperit interesse illius qui habet ius cessum à creditore.

Facilè

Facilè admittitur purgatio moræ, licèt ex consensione descendentis cùm nihil intersit actoris. 1 At quid si actor iure suo cesserit, & ex aliqua causa intersit cessionarij, licèt non intersit auctoris? Non habebitur ratio huius vtilitatis, ne ex facto cedentis durior fiat condicio cessi debitoris. 2 *Ita Senatus* in causa nobilis Gaspardi de Lucinge & liberorũ N. Petri de Bellegarde de S. Cergue 8. Non. April. 1596.

1. *l. si ita quis 135. §. Seia cum ibi not. D. de verb. obligat. l. etsi post tres 8. D. si quis cantion.*

2. Neque enim potest quisquam credendo facere deteriorem sui debitoris condicionem *l. 3. D. de alienat. iudic. mut. caus. fact.*

DEFINITIO XXXI.

Mora non contrahitur ex solo lapsu diei tacita, Ideóque nec debentur fructus nisi à die litis contestatæ cùm nulla præcessit interpellatio.

Non potest quis in mora constitui eo ipso instanti quo obligatur tacitè ad rem tradendam. 1 Secus si conuenerit expressè, vt certo die res traderetur. 2 Ideóque interpellatione opus est, 3 & in eo nimirum minor est vis taciti quàm expressi. 4 Proinde non possunt ex eo contractu fructus deberi, nisi à die litis contestatę, 5 si interpellatio nulla præcesserit. 6 *Ita Senatus* in causa N. Francisci de Bellegarde contra D. de Cardé 12. Decemb. 1596.

1. Vt dixi *Defin. 27 sup. & Defin. 12. infr. de contr. empt. ex l. promissor 21 §. 1 D. de pecun. constit.*

2. Quia tunc eodem tempore & dies venit & mora contrahitur si vltimo saltem instanti eius diei solutio facta non sit *l. qui hoc anno 42. l. ad diem 77. D. de verb. oblig. iunct. l. si fundum 114. eod.*

3. Quæ regulariter necessaria est ad debitorem in mora constituendum *l. mora 32. D. hoc tit. l. Titia Seio 87. §. vsuras de leg. 2.*

4. Quod non est nouum vt notant nostri *ad l. 3. D. de reb. cred. & ad l. expressa 88. de reg. iur.*

5. *l. 2. l. videamus 38. § si actionem D. hoc tit.* cùm tamen deberentur isti fructus ex die posita in stipulatione si stipulatio in diem concepta esset *d. l. si fundum 114. de verb. obligat.*

6. Intellige si contractus talis sit ex quo debeantur fructus à tempore moræ, quod ius proprium est contractuum bonæ fidei *d. l. videamus 38. §. penult. D. hoc tit.*

DEFINITIO XXXII.

Vsurarum conuentio ab vno facta non potest nocere alteri nisi ei qui alias eiusdem contractus partes sibi prodesse velit.

Conuentio vsurarum facta per eum cui tu indemnitatem præstare debeas te quidem afficere non potest, si maiores ille promiserit, quàm quæ citra conuentionem deberentur. 1 Nisi post moram tuam ea conuentio facta sit. Tunc enim potest imputari tibi, cur non prius satisfeceris, aut de vsuris ipsis meliore condicione conueneris. 2 Sed si creditor tuus cum primo creditore transegerit de debito in tuam vtilitatem, non est tibi permittendum, vt conuentionem vsurarum improbes, & reliquam contractus partem sequare. Itaque condicio tibi deferenda est, vt vel omnia, quæ ab eo gesta sunt, probes, vel præstes quicquid primo creditori deberetur, si ei nondum satisfactum esset. 3 *Ita Senatus* in causa D. de Sauigny & D. Comitis de Saleneufue.

1. Ne sit in alterius potestate tuam ignorantis condicionem deteriorem facere *l. 2. D. quod vi aut clam l. soluendo 39. D. de neg. gest.*

2. Quod si fecisset non habuisset necesse is cui indemnitatem præstare debes de vsuris conuenire. Itaque mora tua conuentioni sic iocundæ causam & necessitatem dedisse videtur.

3. *arg. l. cùm quaeritur 16 D. de admin. tutor. l. nam absurdum 7. D. de bon. liber. l. si ita stipulatio 39. §. 2. D. de oper. libert.*

DEFINITIO XXXIII.

Vsuræ adiudicantur ex mutuo à die litis contestatæ siue contestatio vera intercesserit, siue ficta quæ inducitur ex contumacia.

Vsuras ex mutuo à die litis contestatæ deberi obtinuit ex inueterato pragmaticorum errore, 1 contra iuris rationem, quæ sanè non patitur, vt ex contractu stricto vsuræ vllæ citra stipulationem debeantur, 2 ne quidem à die litis contestatæ, sed fructus duntaxat, & quidem ex æquitate. 3 Quid ergo si vera litis contestatio nulla intercesserit. 4 Sed debitor in ius vocatus contumax fuerit. Contumacia perfecta habebitur pro contestatione. 5 Itaque non ex die vocationis in ius, sed ex die perfectæ contumaciæ vsuræ adiudicabuntur. 6 *Ita Senatus* in causa N. Volant 8. Id. Maij 97.

1. Quasi ea sit sententia *legis lite contestata 35. D. hoc tit.* cuius tamen longè alia sententia est, vt scripsi *in Error. 1. Decad. 1. de error. pragmat.*

2. *l. 3. C. hoc tit. l. Titius 24. D. de prescr. verb.*

3. Ex ratione posita *in l. 20. & l. videamus 38. §. si actionem D. hoc tit.* quia fructus sunt accessiones naturales, vsura autem non naturâ sed iure percipitur *l. si nauis 62. D. de rei vindic.* Vide quæ scripsi *in Err. 1. Decad. 11. de error. pragmat.*

4. Quæ fit per narrationem negotij apud iudicem *l. vnic. C. de lit. contest.*

5. Alioqui non posset ad sententiam procedi aduersus contumacem, cùm litis contestatio necessaria sit, quod tamen non ita est *l. contumacia 53. D. de re iudic. Auth. qua in prouincia C. vbi de crimin. agi oport.*

6. Vt idipsum operetur fictio in casu ficto, quod veritas in casu vero.

DEFINITIO XXXIV.

Non potest conductor prætextu remissionis faciendæ totam mercedem retinere, quin hoc ipso se obliget ad vsuras eius quantitatis quam debitam esse tandem apparebit.

Conductor cui mercedis remissio ex iusta causa fieri debuit, 1 si eo prætextu totam mercedis quantitatem aut plus quàm deberet retinuerit, 2 non ob id liberatur, quo minus eius quantitatis, cuius tandem verus debitor repertus, vsuras præstare debeat, licèt non potuerit certò scire quam demum quantitatem soluere deberet. 3 Ei namque potest imputari, cur non saltem eam summam quam putabat se debere obtulerit, & recusante locatore obsignauerit. 4 Quod cùm non fecit, æquum non est, vt & rei conductæ fructus, & mercedis vsuras pro eodem tempore retineat. 5 *Ita Senatus* in causa D. de Moyron Thesaurarij Ducis Gebennensis & D. Ducis de Mercœur. 3. Non. Maij 1597.

1. Puta ob sterilitatem *l. ex conducto 15. §. Papinianus ait l. si vno D. locat. l. licèt certis annis 8. C. eod.*

2. Quod facere plerumque conductores solent.

3. Siquidem ea remissio mercedis arbitrio boni viri solet fieri, quod plerumque imò semper incertum est *l. si libertus 32. D. de oper. libert. l. societatem 76. in fin. cum sequentib. D. pro socio.*

4. Vt pro ea saltem quantitate obsignatio esset vice solutionis *l. obsignatione 9. C. de solut.*

5. Est enim id alienum à bona fide non minùs quàm vt rem & precium aut emptor, aut venditor retineat *l. ex empto §. qui autem l. Iulianus 13. §. veniunt autem l. bona fidei l. liberalitatis 16. §. 1. D. hoc tit.*

DEFINITIO XXXV.

Venditori qui rem tradidit debentur vsuræ precij non solùm tanquam interesse damni emergentis. Interdum etiam fructus ipsi.

Vsuræ quidem prohibitæ sunt omni iure, id est diuino & pontificio, & ciuili: sed eæ demum quæ nomen fœnoris merentur, & auaritiæ notam exprobrant

petitori.[1] At non etiam illæ, quæ in vicem fructuum, & quasi iure eius quod interest debentur:[2] quales sunt quas venditori præstari æquum est ab emptore qui in pretio soluendo moram fecit post acceptam à venditore rei venditæ possessionem, ex qua fructus vel perceperit vel percipere potuerit.[3] Hoc enim casu mora contrahitur re ipsa, etiam citra interpellationem[4] cùm contra bonam fidem sit, vt emptor & rem habeat, & pretium retineat.[5] Ergo si iustam non soluendi causam emptor habuerit, fortè quòd ab initio & in ipso, quodammodo, limine contractus imminere periculum euictionis, nec venditor de euictione satisfdedisset,[6] aliter dicendum erit vt ad vsurarũ præstationem nullomodo emptor condemnetur. [7] Tutius tamen fecerit, si pecuniam pretij obsignauerit, ne eodem tempore, & rem & pretium habuisse dici possit. [8] Planè si venditor non contentus vsuris pretij petat etiam quãti sua interest ratione lucri cessantis, vix est, vt audiri debeat, nec si probetur solitus negotiari, lucrúmque ex negotiatione sentire[9] nisi probet in eo statu res suas fuisse, vt omnimodo, &, vt loquuntur, certitudinaliter lucrum ex negotiatione fuerit percepturus.[10] Hæc autem tunc obtinent cùm venditor, qui rem tradidit fidem de pretio habuit emptori, alioqui nec dominium rei venditę, quãuis traditæ transit in emptorem[11] nec proinde fructus ex re vendita percepti acquiruntur, cùm fructus iure soli nõ seminis percipiantur.[12] Nisi cùm bona fides tantum possidenti præstat, quantum veritas præstaret.[13] Proinde si pars pretij soluta sit, nec de reliquo pretio fides habita, fructus quidem pro rata pretij soluti emptori acquirentur iure dominij:[14] venditori autem non tam reliqui pretij vsuræ debebuntur, quàm fructuum ab emptore perceptorum, aut vindicatio, si extent, aut si consumpti sint condictio salua erit,[15] nisi malit vsuras pretij non soluti petere, fructuúmque commodum relinquere emptori.[16] *Sine die.*

1. *cap.1. & pass. extr de vsur.*
2. Canonist. maxime Ioan. de Anan. *in cap. conquestus & in cap. salubriter eod. tit. de vsur.*
3. *l. curabit 5. C. de action. empt.*
4. Vt & aliis quibusdam casib. de quib. *in l. 3. C. de in integr. restit. min. l. Titius Seio 87. § vsuras de leg. 2.*
5. *l. ex empto 11. §. vlt. l. bona fides 50. de action. empt.* Bald. *in l. fin. in fin. D. de iur. dot.* Alex. *cons. 121. vol. 4.*
6. Iuxta formam *l. si post perfectam C. de euiction.*
7. Afflict. *dec. 20. num. 5.* post Bald. *ad l. 1. C. de bon. mater.*
8. *arg. l. si per te non stat 7. & l. curabit 19. C. hoc tit.* Dixi *Defin. praced.*
9. Quamuis hoc casu videatur licitè peti interesse etiam lucri cessantis secundum Bart. *in l. vnic. C. de sent. quæ pro eo quod interest.* Canon. *in cap. salubriter & in cap. conquestus Extr. hoc tit.*
10. Afflict. *dict. dec. 20.* post Castr. *in l. 2. §. nunc de officio de eo quod cert. loc. per text. in l. quemadmodum §. si nauis in fin. D. ad l. Aquil. l. naturalem §. 1. de acq. rer. domin.*
11. *l. quod vendidi 19. D. de contr. empt.*
12. *l. qui scit 25. §. 1. D. de vsur.*
13. *l. bona fides D. de reg. iur.*
14. Quia licèt non potuerit cogi venditor, vt acciperet partem pretij *l. Iulianus 13. §. offerri de action. empt.* sibi tamen debet imputare cùm accepit.
15. Tanquam quorum dominium non sit acquisitum emptori, nec amissum venditori nisi per consumptionem *l. certi condictio 9. §. si nummi D. de reb. cred. l. si a furioso 12. D. eod.*
16. Non enim potest recusare emptor quo minus ita volẽte venditore retineat fructus, quos percepit, præstétque vsuras pretij, quod promisit. Quidni enim liceat venditori habere fidẽ de pretio etiam ex postfacto? Vid. Thom. Grammat. *in addit. ad* Afflict. *dict. decis. 20* & Steph. Bert. quem citat *cons. 318. num. 7. part. 2. & cons. 109. part. 3.* Anchar. *cons. 19. num. 2.*

DEFINITIO XXXVI.

Relicta repetitio vsurarum ad exonerandam conscientiam, quam vim habeat & quam recipiat interpretationem.

NObilissima fœmina quæ magnam pecunię quantitatem tam ex paternis maternísque quàm ex mariti facultatibus corrogauerat, cùm toto ferè viduitatis suæ tempore fœnus exercuisset, tandem in extremis constituta & a religioso confessario vt animæ iamiam periclitãti consuleret persuasa, accersito confestim notario, & præsentibus septem testibus declarauerat velle se in exonerationem conscientię, vt vsurę omnes, fructus, reditus, lucra denique & emolumenta omnia quæ a suis debitoribus viua percepisset eisdem omnibus a suis heredibus restituerentur, si quid pro interusurio præteriti temporis debebatur, id ne vnquam peteretur, neturneramen ex debitoribus stipulante, at ne tum quidem præleure, sequenti die mutata sententia eodémque vocato notario, & adstante solenni testium numero dixerat pœnitere se prioris voluntatis, nec causam vllam habere propter quam suis heredibus tantum infligere damnum deberet, vt iis prodesset à quibus nullum vnquam beneficium accepisset. Mox ab eodem à quo priùs confessario admonita vt de salute animæ seriò & ante omnia cogitaret, tertia vel quarta post priorem scripturam hora redierat ad primam voluntatem, expressímque præceperat heredibus, rogare debitores à quibus illa vsuras perceperat, vt liberaliter illas defunctæ condonarent. Id si à debitoribus impetrare heredes non possent, vniuersas iis vsuras lucráque omnia quæ debitores à se persoluta dicerent, heredes ad vltimũ vsque quadrantem redderent. In eáque voluntate post paucas horas, & eo ipso die decesserat. Cùm heredes à debitoribus qui per multos annos vsuras partim septunces & besses, partim decunces soluerant, ad earum restitutionem vrgerentur, Negabant se teneri eas reddere quas defuncta intra legitimum & Principum nostrorum edictis licitum modum accepisset,[1] non alias autem hucusque prohibitas fuisse quàm quæ supra decunces essent, cæteras omnes & ipsas quoque decunces, nisi quæ ab initio anni prorogarentur atque ita in deunces deflecterent, si non expressim permissas, tacito tamẽ & Principis & magistratuum consensu in hunc vsque diem fuisse toleratas.[2] Addebant per debitorum fraudes extortam eam liberalitatem à defuncta quæ toties mutata voluntate nõ obscurè indicasset solicitatam se à confessario, ipsis fortasse debitoribus instigantibus, potiùs quàm certo indicio aut pietatis zelo ad eam dispositionem decurrisse.[3] Placuit contra defunctæ voluntatem heredes facere ac parum piè si non omnes vsuras restituerent quarum perceptione conscientiam suam defuncta onerasset: In quo numero dubitari non oportebat quin omnes eæ essent quæ fœnoris iure censebantur etiamsi quincunces tantũ aut etiam quincuncibus minores proponerentur.[4] Nec enim quænam iure ciuili aut permissæ essent aut toleratę[5] inspiciendum erat, sed quænam licitæ in foro conscientiæ,[6] quænam illicitæ. Porro illicitas esse constabat omnes quotquot fœnoris appellatione continerentur, Fœnus autem & vsuram esse quicquid excedit sortem.[8] Nec voluntatis secundæ ratio habenda videbatur quę & per tertiam posteriorem reuocata fuisset,[9] & anteriorem factam in piam causam & exonerandæ cõscientię gratiã reuocare nullomodo potuisset, tametsi per speciem vltimæ voluntatis, non per donationem inter viuos ea vsurarum restitutio fuisset imperata.[10] Quid verò indignius quàm propitiis auribus audiri heredes qui ne conscientiam defunctæ exonerarent, propriam onerare non erubescerent?[11] Neque ad rem pertinebat, quod vice eius quod interesset perceptæ viderentur ab ea quæ si sortem exegisset, bona pleraque ex suis pecuniis comparare, eorúmque fructus suo iure ac licitè subinde percipere potuisset. Idem enim de pecunia qualibet fœneratitia tractari posset, atque ita fieret vt si bona esset ratio fœnus omne saltem moderatum licitum dici deberet in foro conscientiæ: quod tamen Theologi nunquam admitterent.[12] Planè quas vsuras ab iis defuncta percepisset qui vicissim fructus pignorum dotalium ex contractu cum ea inito perceperant, placuit nullomodo restitui debere, tanquam quæ omnino licitè, ac salua conscientia percipi potuissent, dum ne quincuncibus grauiores fuissent.[13] *Ita Senatus* pro D. Comite de Grolee & aliis 13. Cal. Ianuar. 1604.

1. Quod enim fit lege permittente pœnam non meretur, *vulg.*

vulg. l. Gracchus 4. C. ad leg. Iul. de adult. Papiens. *de ult. hypoth. vers. si re aliqua num.* 4.

2. Nec enim alij vsurarij apud nos hucusque mulctati & condemnati sunt, quàm qui probantur vsuras grauiores de centibus exegisse. Ita scilicet ferente temporum auaritia & infelicitate.

3. Nemo enim credendus est tam facilè mutasse voluntatem in ea re quam priùs certo iudicio constituerit *l. non ad ea 89. de condit. & demonstr.*

4. Cùm vsuræ omnes prohibitæ sint omni iure diuino, Pontificio & ciuili, vt diximus *Defin. prox. praced. in princip.*

5. Hoc ideo quia verum est nullas vsuras permissas esse etiã iure ciuili, sed tantùm toleratas quod longe diuersum est. Sic dicimus concubinatum iure ciuili toleratum esse non permissum *l. 3. D. de concub.*

6. Cum defuncta dispositionis suæ causam non ad ius ciuilium, sed ad conscientiam suam retulisset.

7. *Cap. 1. & pass. Extr. de vsur.*

8. Adeo vt nec salutem à debitore aucupari vel accipere ex hac causa liceat citra peccatum iuxta Theologos.

9. Vltima enim voluntas præualet in vltimis voluntatibus *l. si mihi 12. §. 1. de leg. 1. l. si quis 22. de leg. 3.*

10. Quia relictum pro male ablatis videtur relictum vt debitum & habet vim debiti confessati in præsentia partis, vt loquitur Guill. Bened. *in verb. si absque liberis 1. nu. 27. 28. & 29.* Nimirum si relictum sit certis personis aut incertis ex certis non autem si incertis prorsus. idem Boer. *num.* 10.

11. *Arg. auth. hoc autem C. de fideic. l. cum quis 37. §. codicillis de leg. 3.*

12. Nam interesse taxatum ab initio non debetur nisi probetur. Afflict. *decis. 284. num.* 3.

13. Didac. Couar. *lib. 3. var. resol. cap. 4. ad l. curabit num.* 5.

TIT. XXV.

Deposit.

DEFINITIO I.

Qui rei propriæ sequestrem se fieri patitur, non ideo dominium amittit.

Qui rei quam bona fide comparauerat sequestrem se fieri passus est [1] per simplicitatem & rusticitatẽ, [2] cùm ius suum tueri potius debuisset, non idcirco dominij ius aut aliud si quod habebat, amisisse intelligitur. [3] Nam quod dici solet rei suæ depositarium neminem esse posse, [4] facere debet vti ne tale depositum valeat, [5] potiùs quàm vt dominium quod nec nuda voluntate nec nisi certis modis amittitur, [6] à se abdicasse videatur qui iuris ignorantia lapsus est. [7] *Ita Senatus* 10. Cal. Decemb. 1588.

1. Sequestrem vocant iureconsulti non depositarium quemlibet, sed eum penes quem deponitur per plures aliqua res inter eos controuersa *l. licet 19. in princ. D. deposit.* vbi monet Florentinus videri hoc casu vnumquemque contrahentium rem in solidum deposuisse, quod aliter est cùm plures rem communem deponunt. Videtur enim vnusquisque partem suam duntaxat non rem ipsam in solidum deposuisse *l. 1. §. sed si duo 44. iunct. l. propriè 6. & l. praced. eod.*

2. Quis enim nisi simplicitate aut rusticitate nimia patiatur res suas penes se deponi? *arg. l. vlt. C. arbitr. tutel.*

3. *l. qui rem suam 15. l. bona fides 31. §. 1. vers. si tamen ignorans D. hoc tit.*

4. *l. neque pignus 45. D. de regul. iur.*

5. *d. l. qui rem & d. l. neque.*

6. *l. si quis vi 17. §. differentia De acquir. possess.*

7. Vide Bald. *ad leg. ad probationem vers. quare si instrumentum C. de locat. ex l. cum falsa 5. C. de iur. & fact. ignor.*

DEFINITIO II.

Qui per mendacium se obtulit & constituit depositarium ad impediendam executionem iudicati nullam habet exceptionem.

Nihil interest quod ad depositi iudicialis restitutionẽ attinet, an depositum re ipsa & per traditionem cõtractum sit, [1] an nuda confessione eius qui se vltrò depositarium constituit fidemque habuit de re deposita. [2] Perinde enim vtroque casu condemnandus est, ne iudicis autoritate impune videatur illusisse qui mentiendo se depositarium in causa fuit ne alia fieret executio contra debitorem aut condemnatum. [3] Proinde si eas exceptiones proferre velit, quas verus depositarius obiicere non posset, non erit audiendus. [4] Planè cùm depositum non nisi re contrahatur, in arbitrio erit creditoris si mallet aduersus debitorem agere quàm aduersus depositarium, & pristinam actionem exercere, non secus acsi nullum depositum factum esset, quod nec reuera factum vllum intelligitur. [5] Iniquum enim fuerit ex falso eiusmodi deposito sisti cursum vsurarum, aut fructuum lucrum acquiri, cùm non nisi vera obsignatio & quæ ritè facta est illa sit quę solutionis loco habetur. [6] Nec aliud erit si re vera pecunia numerata sit aliáve res tradita vt in depositum esset, si postcà siue in continenti siue ex interuallò reddita sit. [7] Neque enim videtur depositum quod non durat depositum, sicuti nec versum quod non durat versum. [8] Simulatæ tamen obsignationis probationem ab eo exigemus, qui dicet, non etiam ab eo qui pro se habet depositarij confessionem. [9] *Ita Senatus* ex tempore in publico auditorio 4. Id. Nouemb. 1592.

1. Quomodo regulariter contrahitur re, & traditione *l. 1. §. is quoque D. de oblig. & action.*

2. Licèt enim depositum non nisi re contrahatur, confessio tamen nuda, id est traditione destituta quæ non prodest ad obligationem inducendam prodest ad impleudam depositarum rerum probationem *l. Publia 26. §. vlt. D. hoc tit. l. cum quis decedens 37. §. codicillis de legat. 3. l. ea qua 57. D. de donat. int. vir. & vxor.*

3. *Vt in l. penult. D. de dolo l. qui se liti 45. D. de hered. petit. l. is qui se obtulit 25. & l. sin autem 27. D. de rei vindicat. l. 4. in princip. D. de re iudicat.* ne alioqui parta ex causa iudicati executio ad initium nouæ petitionis redigatur vt in *l. minor 48. in princ. D. de minor.*

4. Ne melioris conditionis sit qui apparitori iudicis illusit, quàm qui negotium bona fide gessit. Verus enim depositarius nullas contra depositi actionem potest obiicere exceptiones *l. vlt. C. de compensat. l. penult. C. hoc tit.* Depositi enim restitutionem denegare nec potest is qui accepit *l. quod seruus 11. D. eod.* nec is qui negando quamuis verè se depositum accepisse hoc ipso arguit suum mendacium *l. rem alienam 41. in fin. D. de pignor. action.* iunct. *l. cùm de indebito 25. in fin. D. de probat. l. generaliter 13. C. de non numer. pecun.*

5. Ne alioqui pœna mendacis depositarij sit præmium & liberatio veri debitoris contra *l. si sequens gradus 15. D. de senatusc. Silan.*

6. *l. acceptum 19. C. de vsur. l. nec creditores 10. l. vlt. C. de pignor. act. l. obsignatione 9. C. de solut. l. si soluturus 39. D. eod.*

7. Puta si fuerit deposita dicis causa quemadmodum de pecunia commodata tractat Iurisconsultus *in l. 4. D. commod.* id est perfunctoriè & ob id tantum vt dici possit factum depositũ. Sic & *in l. 1. §. excusantur 54. D. de SC. Silan.*

8. *l. si pro patre 10. §. versum & seqq. D. de in rem vers.* plúsq; valere debet quod reuera actum est, quàm quod simulatè conceptum *l. 1. 2. & tot. tit. C. plus valer. quod agit. l. si ex pretio 6. C. si cert. petat.*

9. Simulatio enim nulla est sine dolo & mendacio cuius præsumptio nunquam in dubio capienda est, vt scripsimus *Defin. 4. & 5. supr. plus valer. quod agit.*

DEFINITIO III.

Depositi actio personalis habet priuilegium inter creditores personales post dotem: Depositi autem vindicatio ante omnes citra priuilegium.

DEpositarius quidem nullas habet exceptiones si depositi conueniatur,1 Sed si ante redditum depositũ decesserit, & heredem cum beneficio legis ac inuentarij reliquerit,2 non vsque adeò fauebitur deposito, vt non cogatur is qui deposuit eo nomine agere sicut & cæteri creditores in generali discussionis instantia. 3 Est enim depositi actio personalis, quamuis inter cæteras actiones habeat priuilegium post dotem. 5 Planè si deposita pecunia extet vindicari poterit, neque eo casu de priuilegio aut de discussionis instantia quærendum erit.6 Nam cùm per depositum nec transferatur dominium, nec possessio, 7 apparet rem depositam, quandiu extat, esse extra causam hereditatis,8 ideóque persecutionem eius nihil commune habere cum personalibus aliorum creditorum actionibus. 9 *Ita Senatus* in causa N Alexandri d'Vretal & N. Gallet 4. Cal. April. 1593.

1. *l penult. C. hoc tit. l. quod seruus* 11 *D. eod. l. vlt. ad fin. C. de compensat.*

2. Quo casu relinquit heredem suum obligatum actione depositi licèt heres depositarij non sit depositarius, nec fides eius electa dici possit *l. si in Asia* 12. *§. cum sequestro l. die sponsaliorum* 25. *in princip. D. hoc tit. l. si is qui* 8. *cum seq. C eod.* Omnes enim actiones ex contractu descendentes transeunt in heredem exceptis perpaucis casibus *§. aliquando Inst. de perpet. & temp action l ex deposito* 12. *l. ex contractibus* 49. *D. de oblig & action.* Scripsi *lib* 1 *Coniect cap* 12.

3. Secundum ea quæ constituta sunt *in l. vlt. §. & si præfatam. cum seqq.*

4. Cùm nascatur ex contractu *l.* 1. *& tot. hoc tit. D. & C. d. l.* 1. *de oblig. & action.*

5. *l. si hominem* 7. *§ quoties vbi glos D hoc tit.* iunct. *l. si ventri* 24. *§ in bonis D. de reb. autor. iudic possid. alias l.* 9. *de priuil. credit.*

6. *d §. in bonis in fin.*

7. *l. licet* 17. *§. rei depositæ D. hoc tit.*

8. Extra quam scilicet sunt omnia quæ in bonis defuncti non possunt computari *l. sequens quæstio* 67 *de legat.*

9. *l. procuratoris* 5 *§ penult. D. de tribut. act l si à domino* 36 *D de petit. hered. l. depositi* 38 *in princip D. de pecul.* Vide quæ scripsi *Decad.* 2. *de error. pragmat. Err.* 1.

DEFINITIO IV.

Depositarius non tenetur de culpa nisi certis casibus: Tenetur autem de dolo etiam præsumpto.

DEpositarius qui neque culpam promisit,1 neque deposito se vltrò obtulit2 de culpa non tenetur, multóque minùs de casu fortuito,3 sed tantùm de dolo 4 Sed tamen dolum præsumptum esse sufficiet, vt conueniri possit. 5 Finge depositas pecunias in eo loco cuius claues semper penes depositarium fuerint, & illæso cubiculo amissas subtractásque res depositas, ac prætereà nihil ex iis rebus quæ ad depositarium ipsum pertinebant. Negari non potest quin doli præsumptio vrgeat contra depositarium, ideóque teneri eum depositi æquum erit,6 adeóque quanti actor in litem iurauerit, si non appareat quid & quantum depositum fuerit,7 sicut & si cista obsignata deposita esset quæ aperta redderetur. 8 Nec depositario proderit, quòd probet ex rebus subtractis quasdam in alterius manu & potestate visas esse, nisi probet etiam qua ratione fieri potuerit vt ad possessorem res illæ peruenerint. 9 Cùm alioqui necessariò præsumendum sit peruenisse facto & dolo eius qui claues habuit, sine quibus fieri non poterat vt illæsis ianuis aut fenestris cubiculi in quo res erant reconditæ, quicquam ex iis subtraheretur. 10 Nulla præsertim probata amissione earum quæ ad depositarium ipsum pertinebant. 11 *Ita Senatus* pro N. Antermet mens. Mart. 1594.

1. Nam qui culpam promisit eam præstare debet cùm contractus ex conuentione legem accipiant *l.* 1. *§. si conuenit* 6. *D. hoc tit.*

2. Hic enim periculo se illigauit ita scilicet vt non solùm præstare dolum debeat sed etiam culpam & custodiam, non tamen casus fortuitos *d. l.* 1. *§. sæpe euenit D. eod.*

3. *l. contractus* 23. *de reg. iur. in fin. l. quæ fortuitis* 6. *D. de pign. act.*

4. *l.* 1. *§. is quoque D. de oblig. & action.*

5. Nam & magnam negligentiam placuit hoc casu in doli crimen cadere *d. §. is quoque in fin. & l quod Nerua* 32. *D. hoc tit. l. mulier* 25. *§. sed enim D. ad SC. Trebell.*

6. Textus est *in l.* 1. *C. de locat.*

7. Nam in actione depositi sicut & in cæteris bonæ fidei actionibus ex quibus quis petat rem suam quã propter aduersarij dolum carere cogatur, in litem iuratur *l.* 1. *§. in deposito* 26. *D hoc tit. l. in actionibus* 5. *D. de in lit. iur. l. vlt. C. vnde vi.* Non tamen similiter in depositi actione contraria, quia in ea non agitur de fide rupta sed tantùm de calculo *l. si apud quem* 5. *D. hoc tit.* iunct. *l. furti* 6. *§. vlt. de his qui not. infam.*

8. *l.* 1. *§. si pecunia* 36 *& §. si cista* 41 *D. hoc tit.*

9. Debent enim probationes esse concludentes, nec probari hoc esse quod ab hoc contingit abesse vt vulgo dici solet ex *l. neque natales* 10 *l. non nudis* 14 *& pass C. de probat. l. non hoc* 4 *C. vnd. legit.*

10. *d l.* 1. ponderando verba illa *illæsis horreis C. de locat.*

11. Non enim parua suspicio est malè circa res alienas versatum eum qui suis eundem casum perpessis melius prospexerit *arg. l. chirographis* 57. *D. de admin tutor.* vbi non dubito quin pro *priores* legendum sit *proprios* in illis verbis: *cùm idem circa priores debitores fecissent.* Adde *l procurator* 55. *D mandat.* iunct. *l.* 1. *C. de furt.*

TIT. XXVI.

Mandat.

DEFINITIO I.

Pactum de certo quamuis maximo salario valet, quamuis non de quota litis.

NOn videri contra bonos mores pactum fecisse de quota litis aduocatum qui alienam litem maxima mercede prosequendam susceperat *Senatus* pronunciauit 1 in causa D Dintioz Augustani 3. Non Decemb. 1588 Quid enim aut quantum salarij nomine detur nihil interest, 2 dum ne qua litis portio eo nomine præstetur aut promittatur. 3

1. Per text. *in l. si remunerandi* 6. *§ vlt. cum l. seq. D. hoc tit. l. unic. C. de suffrag.*

2. Salarium tamen certum esse oportet *l. salarium* 17. *C. hoc tit.* iunct. *l.* 1. *eod. l. qui mutuam* 56 *§ penult. D. eod. tit.*

3. Hoc enim districtè prohibitum est tanquam quod fit contra bonos mores *l sumptus* 53 *D. de pact. l. litem* 15. *C. de procurat. l. si contra* 20. *C. hoc tit. l. si quis aduocatorum* 5. *C. de postul.* iunct *l. quisquis* 6. *§ præterea eod.* Adde *l.* 1. *§. si eis tantum D. de extraord. cognit.* Guid. Pap. *quæst.* 102.

DEFINITIO II.

Ex facto substituti tenetur qui eum substituit, sed non nisi in subsidium.

QVi per substitutum fecit quod per seipsum facere debuit, tenetur ex facto substituti. 1 Sed an principaliter, an in subsidium duntaxat? Placuit Senatui non nisi in subsidium. 2 Pro Pantaleone Thomassin contra D. Bonauenturam Besse ex tempore 10. Cal. Aug. 1591.

1. Hic enim est quod dici solet eum qui per alium facit per seipsum facere videri *l. nullum* 60 *l. neminem* 64. *C. de decur. lib.* 10. *tit.* 31 *l.* 2. *C. de periculo nominat. lib.* 11. *tit.* 33. Papon. *lib* 6. *syntagm. tit.* 6. *§* 1. Adde *l. ex facto* 30. *de negot gest.*

2. Vt

2. Vt ille semper primus conueniatur, qui primus gessit, quandiu soluendo est vt euenit in tutoribus quamquam simul & in solidum singulis obligatis *l. 2. C. si tut. vel curat. non gesser. l. si fratres 8. C. de admin. tutor. l. vlt. C. de diuid. tutel.*

DEFINITIO III.

Ex violento facto executoris non tenetur is pro quo facta executio est nisi is ratam eam habuerit.

SI apparitor aliúsve executor te mandante perperam & iniuriosè executus sit,[1] eóque nomine & in pœnam pecuniariam & in litis expensas mihi condemnatus,[2] tùm cedat bonis,[3] Æquum est dari mihi contra te actionem in omne id quod ab eo seruare non potuero, [4] Tametsi non ei mandaueris vt mihi iniuriam inferret, [5] si modò vel præsente te facta sit executio [6] vel tu eam ratam habueris [7] Imputari namque tibi potest, cur talem elegeris executorem,[8] & cur non statim ab eo iure quod tibi per executoris iniuriam quæsitum fuerat, recesseris.[9] *Ita Senatus* in causa Clementis Anguisardi 12. Cal. Mart. 1589.

1. Puta si excesserit fines mandati, vt in *l. ab executione 5. C. quor. appellat. non recipit.* aut si facta executio contra formam iure siue communi, siue municipali præscriptam, quo casu licet etiam de facto vt aiunt resistere executori *l. contra nostra C. de execut. & exact. lib. 12. tit. 61.* alioqui iusta executio non potest habere iniuriam *l. iniuriarum 13. §. 1. & § quæ à magistra. D. de iniur.*

2. Neque enim cuiquam permitti debet vt publicæ autoritatis prætextu in alterius necem abutatur *l. illicitas 6. in princip. & § ne potentiores cum seq D. de offic præsid.*

3. Atque ita meam actionem mihi quodammodo eripiat, nulla enim actio esse videtur quam debitoris excludit inopia *l. nam & si 6. D. de dolo mal.*

4. Factum enim executoris vt & interdum ipsius iudicis censetur factum partis vt in *l. si ob causam 13. C. de euict. l. 1. C. si in caus. iudic. pign. capt. sit.*

5. Mandato enim generali nunquam censetur comprehensum mandatum delinquendi cùm nec rei turpis mandatum vllum sit *l. si remunerandi 6. § rei turpis l. si mandauero 22. § qui ædem D. hoc tit.*

6. Quo casu potest tibi imputari cur passus sis id fieri quod ne fieret poteras prohibere *d. l. si remunerandi 6. § si passus sim. l. qui patitur 18. l. qui fide 53. D. hoc tit. l. si fideiussor 6. C. eod.* quibus omnibus locis scriptum est præsentem & patientem haberi pro mandante.

7. Ratum enim est ratihabitionem comparari mandato *l. vlt. C. ad Maced.* & per eam fieri meum negotium quod alioqui non esset meum *l. si pupilli 6 § item quæritur l. Pomponius 9. D. de negot. gest.*

8. Vt de eo dici solet qui talem depositarium elegit *l. 1. § is quoque de oblig. & act. aut talem iudicem l. cùm Papinianus 14. C. de sentent. & interl. omn. iudic.*

9. Quo casu procul dubio securus fuisses quia tibi alienum factum imputari nō potuisset cum alterius facto vel odio alius non debeat prægrauari *l. si quis suo 33. § 1 C. de inoff. test. l. sancimus 55. C. de pœn l. non debet 74 de reg. iur.*

DEFINITIO IV.

Neque transactio neque compromissum alieno nomine fieri potest sine speciali mandato.

SIue transigere de alieno iure, siue quod transactioni proximum est, compromittere quis velit speciali mādato indiget nec generale sufficit.[1] *Ita tractatum est* 7. Id. Iun. 1591.

1. *l. mandato 60. D. de procurat.* Guid. Pap. *quæst. 69.* Sunt etiam alij casus in quibus mandatum speciale requiritur vt in *l. non solum 19. § vlt. & l. seq. l. qui duos 47. & seq. D. de procur. l. sed 25. § 1. & seq. D. de minor.*

DEFINITIO V.

Mandatum finitur interueniente noua causa quæ rerum statum mutet.

VT mandatum finitum videatur, sufficit mandatariū iustam habere causam timendi ne præter aut contra voluntatem mandatoris mandatum exequatur. Inter cæteras enim finiendi mandati rationes illa etiam est si noua causa emergat.[1] Siquidem in omni mandato subintelligitur semper clausula illa: *si res in eodem statu permanserit.* [2] *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 7. infr. De insin. donat.

1. *l. quod seruus 35. l. si cùm Cornelius 81. D. de solut. l. quod seruus 11. D. deposit.*

2. Vt & in alijs rebus ferè omnibus *l. cùm quis 38. vers. tacitè enim D. de solut.*

DEFINITIO VI.

De mandato exigendarum pecuniarum conuenta mercede.

MAndauerat tibi Sempronius vt à debitorib. ipsius exigeres,[1] data tibi in mercedis vicem debiti parte, sed ea lege vt in singulos menses exactarum pecuniarū rationem redderes Cùm à pluribus, non tamen ab omnibus exegisses necdum rationem vllam reddidisses, petierat Sempronius à iudice porrecto in eam rem supplici libello vt inhiberetur tibi, ne quid amplius exigeres, quoadusque exacti ratio per te reddita esset. [2] Ob eam causam in ius vocari te iudex præceperat: Tu ex quo die vocatus fueras nihil exegeras. Quærebatur an imputare tibi Sempronius posset cur non exegisses si intereà facti essent non soluendo ij à quibus debitum alioqui seruari potuisset. Placuit non posse, vt pote reuocato mandato contraria expressáque mandantis voluntate. [3] Etsi enim non prohibuerat te exigere, tamen sufficiebat quòd supplicem libellum quem porrexerat iudici vt prohibendi ius haberet, tibi insinuasset. [4] neque enim mandati reuocatio est ex earum rerum numero quæ per iudicem expediri debent, cùm pendeat ex solo animo reuocantis. [5] Quin imò satis est quòd iustam dubitandi causam habueris ne inuito Sempronio exigeres, [6] Nec ad rem pertinebat quod mandatum hoc non potuerat te inuito reuocari, cùm non tantùm mandantis sed etiam tua gratiâ factum fuisset. [7] Non enim id tibi nocere debebat quod in gratiam, & vtilitatem tuam constitutum esset, [8] præsertim si tali reuocationi consensisse te facto ipso comprobasses. Nam quid intererat an verbis an facto voluntatem tuam declarasses: [9] Planè si constaret non eò minùs exegisse te à debitoribus, æquissimum esset imputari tibi cur ab omnib. nō exegisses. [10] Hic enim locū habere poterat quod proditū est, Dolū esse si quis nolit persequi quod persequi potest, aut si quis non exegerit vel soluerit, quod exigere, soluere. [11] Quasi hoc ipso quod à quibusdam debitoribus exegisses, satis declarasses nolle te reuocationi consentire. [12] Diuersum esset si ad nutum Sempronij mandatoris reuocari mandatum potuisset. Nā quod exegisses post reuocationem non faceret vt de eo quod non exegisses, rationem reddere deberes, sed potiùs vt furtum fecisse videreris, ideóque & furti posses conueniri.[13] *Ita Senatus* in causa Francisci Garin procuratoris Neciensis & N. Pollet 3. Cal. Febr. 1593.

1. Mandatum enim ita contrahi posse certum est *l. si verò 12. § penult. D. hoc tit.* Sed tamen quod sequitur conuentum fuisse de mercede impedit ne hoc mandatum dici possit, quia mandatum omne gratuitum esse debet, cùm originem ex officio & amicitia trahat, contrarium autem officio est merces. Nam interueniente pecunia res ad locationem, & conductionem potius respicit *l. 1. § vlt. l. item vt 36 § 1. D. eo. tit.* quāuis impleto mandato nihil vetet remunerationem promitti *l. si remunerando 6. in princip. eod.* quomodo accipiendæ sunt omnes quæ loquuntur de salario constituto ei qui mandatū suscepit *vt in l. salarium 7. eod. l. 1. salarium 17. iunct. l. si contra 20. C. eod.* Ita-

que hæc Definitio magis pertinet ad *tit. De locat.* quàm ad hûc.

2. Certum enim est potuisse mandatum finiri, immo verò fuisse extinctum finita mandantis voluntate *d. l. si verò 12. §. penult. hoc tit.*

3. *d. §. penult. l. 3. C. eod. l. vnic. litem 16. D. de procurat.*

4. *Arg. l. sicut 3. vers. nisi allegato, C. de præscript. 30. vel 40. annor. l. item veniunt 20. §. petitam & l. sed etsi 25. §. si ante D. de petit. hered.*

5. Quo casu qualiscunque certioratio sufficit per qualemcunque denunciationem facta *arg. l. nomen 4. C. quæ res pignor. l. vlt. D. de transact.*

6. Vt diximus *Defin. præced. ex l. quod seruus 11. D. deposit. l. quod seruus 35. l. si cùm Cornelius 82. in illis verbis, Nec causam habuisset existimandi id tutum Seiu facturum esse D. de solut.*

7. Immò cùm non tam mandatum esset quàm locatio & conductio, vt diximus *num. 1.* Certum autemque est in contractibus nominatis ea quo tempore semel perfecti sunt non esse locum pœnitentiæ *l. sicut initio 5. C. de oblig. & action.*

8. Absurdum enim fuerit aduersarium tibi imputare velle cur etiam facilè consenseris, & in odiũ suum retorquere quod in tui fauorem fuerit constitutum *l. nulla 25. D. de legib. l. quæsitum 6 in princip. D. de pignor act. l. Lucius 40. §. 1. D. de fideic. libert.*

9. *l. non tantùm 5. D. rat. rem haber.*

10. Non enim tibi licere debuit inducere diuisionem voluntatis aduersarij & eam partim probare, partim improbare *l. cùm quæritur 26. D. de admin. tutor. l. eum qui 18. § vlt. de his quæ vt indigno aufer. l. si ita 39. §. 1. D. de oper. libert. l. num absurdum 7. De bon. libert.*

11. *l. dolus est 44. D. hoc tit.* Sic enim habet vulgata illius loci lectio, quam nescio cur Haloander, Rob. Stephan. & alij non nulli emendarint.

12. Eadem ratione quam supra attulimus *num. 9.* quod nihil intersit an verbis an factis voluntas declaretur *d. l. non tantùm 5. D. rat. rem haber.*

13. *l. si is qui 66. § Iulianus D. de furt.* Non eo minùs tamen debitores qui tibi soluissent liberarentur dummodò soluissent ignorantes reuocatum mandatum *l. eius qui 41. D. de reb. credit. l. si quis seruo 18. dict. l. quod seruus 35. l. cùm quis 38. §. 1. D. de solut.* Nec enim hic falsus procurator omnino videtur qui aliquando verus fuit *arg. l. cùm filius 76. §. heres meus de leg. 2.* Nam in falso procuratore aliud est quia nummi manent debitoris qui soluit, & ideo debitor non liberatur *l. falsus 43 §. 1. cum l. seq. l. si vendidero 8. § falsus D. de furt. l. falsus 19. C. eod.*

DEFINITIO VII.

Qui habet idoneum mandatum non cogitur exhibere domini ratihabitionem quamuis eam promiserit.

CVm Titij nomine & tanquam eius procurator ex mandato de quo constabat fundum venderes, promisisti facturum te vt is ratam haberet venditionem: 1 si precium petas priusquàm ille ratam habuerit non es repellendus ea exceptione, quasi ex parte tua prior non satisfeceris. 2 Superuacua enim est illa de rato promissio intercedente mandato, 3 Nisi fortasse de mandati viribus & potestate dubitetur, quo casu aliqua ratihabitionis vtilitas esse possit. 4 *Ita Senatus* ex tempore 14 Cal. Mart. 1593.

1. Quæ clausula solet apponi in omnibus contractibus per procuratorem initis tùm etiam cùm de mandato constat ne facti quæstio superesse possit an seruata sit forma mandati, & consequenter an valeat, quod ex mandato gestum est *l. diligenter 5. D. hoc tit. l. cum mandati 12. C. eod.*

2. Qui enim agit ex contractu reciproco, & vltro citróque obligatorio prior implere debet. *l. Iulianus 13. §. offerri D. de action. empt. l. si pater 8. C. eod. l. cum fundus 31. versic. sed ad vtero D. de reb. credit.*

3. Nullus enim alius ratihabitionis effectus esse potest, quàm vt mandato æquiparetur *l. vlt. C. ad SC. Maced. l. vero 12. in fin. D. de solut.*

4. *l. quòd si 26. D. de minor. l. non solum 39 §. pen. D. de procurat.* Adde idem esse si probabiliter dubitari possit an forma mandati sit seruata ex iis quæ dixi *num. 1.* Alioqui non est audiendus quisquam siue agendo siue excipiendo si eius non intersit *l. 3. §. 1. l. stipulatio ista 38. §. alteri De verb. oblig.*

DEFINITIO VIII.

Cessionarius à præcisa executione incipere non potest suo nomine: Alieno potest non tamen contra heredem debitoris.

CEssionarius suo nomine incipere à præcisa executione non potest: cedentis nomine, & tanquam simplex mandatarius & procurator potest, aduersus debitorẽ quidem ipsum, 2 sed non etiam contra eius heredem. 3 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 10. infr. De hered. vel act. vendit.

1. Non solùm si spectes rationem iuris quæ non patitur vt ab executione vnquam incipiatur *l. 1. C. de execut. rei iudic.* sed etiam si ius illud inspicias quo hodie vtimur. Ex quo receptũ est vt possit incipi ab executione instrumenti guarentigiati, vtpote quod habeat vim sententiæ & condemnationis, quia instrumentum cessionis non potest esse guarentigiatum vt loquuntur. De quo latè Boer *quæst. 10.*

2. Quoniam qui mandatis actionibus experitur, alieno agit nomine non suo *l. qui stipendiu 9. l. ita demum 13. C. de procurat. l. filiusfamilias 8. §. veterani l. procuratore 55. D. eod.*

3. Quia non potest instrumentum esse guarentigiatum contra debitoris heredem quantumuis sit ille eiusdem iuris cuius & defunctus fuit, quin prius exploratum sit heredem eũ esse, quod facti est & animi non iuris *l. pro herede 20. l. gerit 88. de acquir. hered.* Prius ergo est citandus heres & interrogandus an sit heres & pro qua parte *l. 1. & tot. tit. D. de interrog. in iur. faciend.* Quòd si nec ipse cedens qui actiones directas habet non potest incipere à executione contra heredẽ quantò minus cessionarius qui suo nomine non habet nisi vtiles, alieno verò non plus iuris habere potest quàm habeat is ex cuius persona agit *d. l. procuratore 55 de procur. l. si cum emptore 16. D. de pact. l. emptor 5 l. postquàm 7. & seq. C. de hered. vel act. vendit.*

DEFINITIO IX.

Cessiones quales prohibitæ sint Anastasiana constitutione.

NOn omnes cessiones Anastasiana lege 1 quæ apud nos obtinet, 2 improbatæ sunt, 3 sed eæ tantùm quæ fiunt alienarum litium redimendarum gratiâ, data in eam causam pecunia siue venditionis nomen cessioni insertũ sit, siue nuda cessio facta proponatur citra causam tamen donationis. 4 Abrogato hac parte iure vetere, quod nominis etiam controuersi cessionem & venditionem fieri permittebat. 5 Quid ergo si cui cessio facta sit purè & simpliciter, nulla precij adiecta mentione, sed intuitu tamen nouæ obligationis quam cessionarius contraxerit, de pari quantitate cedenti post diem soluenda? Addito etiam pacto vt quantò minus à debitore exigi poterit, tantundem de noua illa obligatione deduceretur. Quidã putabant non pertinere casum hunc ad Anastasij constitutionem, quasi facta cessione ex causa onerosa, 6 susceptóque potiùs gratuito mandato bona fide de alieno debito exigendo, 7 cùm id apertè actum esset vt exactionis periculum ad cedentem pertineret: 8 Alij contrà, non videri causam onerosam quam hic cessionarius vltrò subiisset. Quid enim cogebat eum nouam in se suscipere obligationem alieni debiti, nisi quod prius alieni debiti exactionem vltrò suscepisset? 9 quod verò exactionis periculum ad se pertinere noluisset, An non faciebat potius vt aduersarij tantùm vexandi gratiâ cessionem audaciùs suscipere voluisse videretur, nullo scilicet imminentis damni metu? 10 nam si periculo suo fieri cessionem voluisset, equidem excessisset ea res notissimos mandati terminos, 11 sed tamen magis ex bona fide rem gessisse credendus esset, præsertim cùm cedens pupillus proponeretur, 12 tametsi tutoris autoritas interuenisset. 13 Denique non poterat videri gratuitum mandatum susceptũ cùm cessionis instrumento expressum esset, factam cessionem ad cessionarij heredúmque ipsius vtilitatem, eúmque in rem suam procuratorem constitutum fuisse. 14 Quamuis non dubitaretur quin potuisset ille nudi & simplicis mandatarij officium exequi si maluisset. 15 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Quæ extat *in l. per diuersas 22. C. hoc tit.*

2. Quamuis in Gallia eam non obtinere quidam scripserint. Imbert. *en enchirid.* in verb. *Peines pecuniaires.* Gothofr. *ad d. l. ad diuersas.*

3. Alioqui sequeretur abrogatum esse *tit. De hered. vel act. vendit. D. & C.* quod absurdum esset.

4. *d. l. per diuersas & l. ab Anastasio 23. C. hoc tit.* ex quibus loci

locis perendæ sunt exceptiones in quibus placuit Anastasio cessionem actionis fieri posse.

5. *l. fin. l. qui filiusfamilias 14. l. nomina 17. l. venditor 23. & pass. D. de hered. vend.* Nec enim ante Anastasium quicquam erat quod talem venditionem impediret, etiam ignoto debitore *l. 3. C. eod. l. 1. C. de novat.*

6. Exceptiones enim Anastasiana constitutione cessiones factæ ex causa onerosa *d. l. per diversas vers. exceptis.*

7. *Vt & in l. si verò 12. §. penult. D. hoc tit.*

8. Quod tamen regulariter solet pertinere ad cessionarium si eius fauore facta sit cessio *l. pupilli 96. § fiscus D. de solut.* Scripsi *lib. 12 Coniect. cap. 7. & 13.*

9. Cùm enim quis vltrò se in aliquam necessitatem conjicit non aò minùs actus dicitur voluntarius *l. si fideiussor 7. §. 1. D. qui satisd. cogant.*

10. *l. 1. & 2. C. ne lic. potent. patroc. litig. prest. vel action. in se transfer.*

11. Mandatum enim sicuti gratuitum esse debet ita nec mādatario damnosum *l. ita vt 36 § 1. & pass. D. hoc tit. l si seruus 61. §. quod verò ad mandati D. de furt.*

12. Contra quem minor præsumptio, & suspicio fraudis est *l. quod autem 6. § si quid cum pupillo D. quæ in fraud. credit.*

13. Quo tamen casu iurorum dolus si quis esset pupillo nocere deberet *l. 4. §. illa etiam quæstio D. de doli except.*

14. Qui enim gratuitum mandatum suscipit nihil ex mandato acquirit: At is qui fit procurator in rem suam acquirit sibi vtiles actiones *l procuratore 55. D. de procurat.*

15. *l. qui stipendia 9. l. ita demum 13. C. eod. titul. De procurat. l. quamuis 40. 1. vlt. & seqq. vbi DD & in l. apud Iulianum 11. §. verum D. ad SC. Trebell.*

DEFINITIO X.

Agenti ex cessione vicissim debet obyci vicium ante litem contestatam aut nunquam.

PVrgatur vicium cessionis si debitor agentem cessionarium admiserit quem Anastasianæ constitutionis auxilio potuit summouere.[1] Itaque sicut ante omnia cessionarius docere debet de cessione,[2] Ita & debitor vicium cessionis statim obijcere, id est ante litem cum cessionario contestatam.[3] Multò magis nocebit debitori, si cessionario soluere inceperit.[4] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Nec enim prohibitæ sunt cessiones nisi in fauorem eius contra quem fiunt, Et verò vt & alij cuilibet licet iuri pro se introducto renunciare *l penult. C. de pact.*

2. Vt diximus *Defin. 8 sup. ex Boer. quæst. 10.*

3. Alioqui litem contestando cum cessionario videtur cum eo quasi contrahere *l. 3. § idem scribit D. de pecul.* & cessionem agnoscere *l. 3. C. de nouat. l. 3. C. de oblig. & action.*

4. *d. l. 3. C. de nouat.* de qua vide quæ scripsi *lib. 12. Coniect. cap. 6.*

DEFINITIO XI.

Plenior est mandati actio quàm ex empto.

PLenior est mandati actio quæ competit fideiussori aduersus debitorem pro quo soluit,[1] quàm ex empto, quæ emptori aduersus venditorem ex causa secutæ euictionis laudatum.[2] Etsi enim vtraque est ex bona fide,[3] omnes tamen impensas in litem factas fideiussor repetit etiam quas ante denunciationem fecerit,[4] si non eas propriæ potiùs culpæ possit adscribere.[5] Emptor verò non alias quàm quæ factæ sunt post solennem denunciationem.[6] *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 26. infr. de fideiuss.

1. Mandato scilicet interueniente. Alioqui non mandati sed negotiorum gestorum actio est *l ex mandato 20 §. 1. D hoc tit.*

2. *l. 2. l si in venditione 62. D. de euict. l. non dubitatur 6. & pass. C eod.*

3. Nam inter bonæ fidei actiones & mandati & ex empto actio numerantur *in §. actionum Inst. de actio.*

4. Nec enim damnum pati debet ex impleta fide suscepti mandati *l si seruus 61. §. quod verò D. de furt.*

5. Aut etiam casibus fortuitis Nam nec ea quæ casibus fortuitis potiùs quàm mādato imputantur, ex mādati iudicio non præstantur *l. inter causas 26. §. non omnia D. hoc tit.* licèt Accurs. ad eum locum notet illius loci sententiam de curialitate non obseruari, id est à bono & honesto mādatore negligi. Sanè mandatario pr. primam ipsius culpam imputandam esse constat *d. l. inter causas 5. sed cùm seruus.*

6. *l. Herennius 63. in princip. & §. 1. D. de euict. l. emptor 8. & seq. & pass. C. eod.*

DEFINITIO XII.

Vsura ex causa mandati præstitæ repetuntur etiam contra eum qui vel nullas vel minores debuisset.

CVm deberes Titio trecenta ex chirographo nec haberes vnde solueres actum erat inter nos vt pro te expromissorem me constituerem:[1] Itaque tuum tibi Titius chirographum reddiderat. Ego verò me Titio in eandem quantitatem obligaueram quasi meo nomine & ex causa mutui, tametsi nulla mihi pecunia numerata esset. Tu mihi vicissim eandem quātitatem promiseras, nulla quidem Titij aut prioris debiti mentione facta, sed tamen vtroque chirographo manu tua scripto & eodem die iisdémque condicionibus expressis,[2] hoc est vt si ad diem non solueres præstares mihi quanti mea interesset si mora per me fieret solutioni. Constat agenti mihi contra te ex chirographo condemnari te debere vt easdem vsuras præstes quas Titio à me præstitas docuero.[3] Etsi enim eo iure vtimur, vel inuita iurisprudentia vt ex chirographo etiam cùm certa dies solutioni dicta & vsurarum pœna subiecta est vsuræ nullæ debeantur nisi à die interpellationis,[4] Id tamen obtinet cùm ex chirographo agitur certi condictione quæ ex mutuo proficiscitur.[5] Hic autem subest causa mandati,[6] inspecta scilicet non tam chirographi scriptura quàm negotij gesti veritate.[7] Iniquum namque fuerit propter mandatum tuum damno me adfici,[8] licèt proponas pristini debiti condicionem talem fuisse vt nullæ eo nomine vsuræ deberentur.[9] Nec rursus mihi obesse, quòd vsuras vltro soluerim quarum petitio nulla erat ex chirographo citra interpellationem.[10] Non enim ex bona fide est vt mihi imputetur cur bonam fidem agnouerim, & eas vsuras soluerim quas promiseram.[11] Finge Titium mercatorem esse qui vsuras decunces solitus sit ex negotiatione percipere.[12] Denique indemnem me abs te præstari æquissimum est, Et tanto magis si oeges mandatum,[13] Cuius vtique apertissimam coniecturam illud præbebat in proposita specie, quòd eodem tempore iisdem verbis & condicionibus, eadémque tua manu chirographum vtrumque scriptum constabat: nulla præsertim pro lata in contrarium probatione.[14] Quanquam si certus promissarum vsurarum modus non fuit, non debui te inscio maiores soluere quàm quæ tum in regione frequentarētur, aut quas iudex taxauisset. Quid enim si vsuras centesimas vltro soluerim ei qui non nisi quincunces petere in iudicio potuisset? Non debet id tibi nocere tamen probem centesimas aut eas ipsas quas soluerim fuisse debitas & exigi iure potuisse.[15] *Ita Senatus* in causa D. de Charanson magistri computorum & Dominæ de la Forest 11. Cal. April. 1593.

1. Sic enim plerumque solutio fieri solet expromissore dato si creditor pro pecunia expromissorem accipere sit paratus, non aliter *l. quod si 10. D. de pign. act. l. quamuis 8. §. si conuenerit D. ad SC. Velleian.*

2. Ex quibus circunstantiis non obscurè colligi posse videbatur in vtroque chirographo actum fuisse de eodem negotio. Id enim est quod dici solet ea quæ fiunt incontinenti inesse videri *l. iurisg 7. §. quinimo D. de pact. l. lecta 40. D de reb. credit.*

3. Iudicio scilicet mandati *l. si verò 12. §. si mihi mandauerio verss. et si D. hoc tit.*

4. Vt diximus *Defin. 25 sup. de vsur.*

5. Quia condictio certi ex mutuo est stricti iuris *§. actionum Inst. de action.* & consequenter non facilè admittit accessionem vsurarum: nec aliam quamlibet *l. 3 §. in his quoque l. mora 32. §. in bonæ fidei D. de vsur. 17. de naut. fænor.*

6. Dict *Defin. 26. sup. de vsur.*

7. *l. 1. l. penult. & tot. tit. C. plus valer. quod agit. quàm quod simul concip.*

8. *l si seruus 61. §. quod verò ad mandati D. de furt.*

9. *d. l. si verò 12. §. si mihi l. si quis alicui 27. §. impendia D. hoc tit.*

10. Quamuis dici soleat parum fideliter facere fideiussorem qui reo eximit potestatem vendendi iure suo *l. Quintus Mucius 48 vers. parum enim D. eod.*

11. Numquam enim debet fideiussori esse noxiæ si pepercerit pudori suo *arg. l. Quintus in fine princip. & l. si fideiussor 29. §. quadam tamen D. hoc tit.*

12. Frequentantur enim & tolerantur grauiores vsuræ inter mercatores, quàm inter cæteros, propterea quòd pecuniã vberiore lucro exercere solent, propter pericula quæ vicissim subeunt grauiora *arg. l. 3. 4. 5. & pass. 3 de nautic. fœnor.*

13. Maior enim fit perfidia ex inficiatione. Vnde & inficiator grauiùs puniri solet *l. inde Neratius 23. § pen. D. ad leg. Aquil. l. cum de indebito 25. §. 1 D. de probat. l. si quis inficiatus 13. D. deposit. iunct. l. 4. § hac autem in fin eod.*

14. Ex iis quæ dixi *num. 2. sup. eod.*

15. Parum enim fideliter facere videor qui facio condicionem tuam deteriorem *l. Quintus 48. vers. parum enim D. hoc tit.*

16. Eo namque casu absurdũ & iniquum esset non potuisse me impunè vltrò soluere quod vt soluerem cogi poteram per prætorem *l. quod autem 6 apud Labeonem D. quæ in fraud. credit.*

DEFINITIO XIII.

Pecuniæ debitæ ex causa mandati si controuersia sit in causam precij soluti vsuræ non debentur.

AT finge in suprascripta specie cõuenisse inter nos vt tu mihi fundũ venderes, nullo quidem precio conuento [1] sed quem tamen constaret longè pluris esse quàm trecentorum aureorum, [2] & inter nos actum fuisse extra contractum vt pecunia illa quam te mihi ex causa mutui debere dixeras in causam precij spe futuræ numerationis conuerteretur, [3] nec tamen secutam venditionem. [4] An eò minùs cogendus eris vsuras mihi reddere quas ego pro te præstiterim? Dubitationem facit quòd semper verum est eas mihi abesse & quidem ex mandati tui causa. [5] Sed tamen verius est, si per me non per te steterit quo minùs venditio fieret, non magis ad has vsuras te condemnãdum esse, quam si vendidisses: [6] Quo casu nemo diceret condemnari te debere ad vsuras eius pecuniæ quam non vt mutuam sed tanquam tibi ex causa venditionis debitã accepisses. [7] Quid enim tua referret qua condicione aut à quo pecuniam illã mutuatus essem vt tibi soluerem, cùm in eo meum negotium non tuum gessisse me appareret, [8] nec quod nulla secuta venditione incipiat pretium huiusmodi penes te esse sine causa, [9] faciet vt causa condictionis vsurarum obligationẽ inducat: nisi a quo tempore proposita condictione fueris in mora restituendi. [10] quod eueniet si retinendæ pecuniæ causã nullã habueris. [11] Quid enim si per me steterit quo minùs venditio secuta sit vt eo nomine condemnari etiam debeã in id omne quod tua interfuit? [12] Quid si tantumdem aliunde tibi debebam ciuiliter aut naturaliter? Non videberis motam fecisse si efficaciter à te pecunia peti & exigi non potuit. [13] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Propter quam causam si nihil aliud interuenisset, venditio contracta videri non posset, quę scilicet sine precio esse non posset cùm eius substantia consistat ex precio *l. 1. & 2. §. 1. l. pacta conuenta 72. & pass. D. de contr. empt.*

2. Vt proinde nihil vetaret eum fundum mihi vendi aut in solutum dari pro ea pecunia quam mihi debebas *vt & in specie l. vlt. in princip. D. eod. tit. de contr. empt.*

3. Pecunia enim ex causa mandati debita facilè in aliam causam potest conuerti *l. singularia 15 D. de reb. credit.* licet cum ea lege pugnet *l. qui negotia 34. D. hoc tit.*

4. Aliud autem est venditio, aliud promissio de vendendo *l. vlt.* vbi Bart. *num. 8. D. de condict. caus. dat.*

5. Quæ res solet inducere actionem mandati *l. inter causas 26. §. abesse & pass. D hoc tit.*

6. Semper enim habetur actus pro impleto in præiudicium eius per quem stetit ne impleretur *l. iure ciuili 24. De condict. & dem. l. in iure 161. de reg. iur. l. 2. C. de pact. int. empt. & vendit.*

7. Eius namque precij vsuræ solent deberi quod solutum non fuit, non eius quod solutum est aut pro soluto habetur *l. 2. C. de vsur. l. curabit 5. C. de act. empt. cum similib.*

8. Nemo enim ex eo negotio quod tanquam suum gessit actionem habere contra alium debet *l. ita vt omnes 36. § quod si fundum D. hoc tit. iunct. l. creditor 60. § 1. vers. palam enim eod. l. si pupilli 6. § sed & si quis 3. de neg. gest.*

9. Nihil enim refert verum ab initio sine causa quid datum sit, an causa propter quam datum fuit secuta sit *l. pen. D de condict. sin. caus.*

10. Condictiones enim sunt stricti iuris ex quibus proinde non debentur vsuræ ne quidem ex die moræ, adeóque nec ex die litis contestatæ si rationem iuris inspicias potiùs quàm interpretum opinionem *l. videamus 38. § si actionem D. de vsuris* iunctis iis quæ scripsi *in Err. 1. Decad. 11. De erro pragmat.*

11. Non enim moram facit qui iustam causam habet vel recusandæ vel differendæ solutionis *l. secundum 21. cum trib. seqq. D. de vsur.*

12. Id enim euenit in omnibus faciendi obligationibus vt in locum facti succedat id quod interest, quamuis non fuerit promissum *l. si quis ab alio 13 §. vlt D. de re iudic. l. quoties quis alium 81. D. de ver. ob.* iũge *l. 1. D. de act. empt. l. si traditio 4. C. eod.*

13. Mora enim nulla esse potest vbi petitio nulla est *l. si pupillus 127. de verb. oblig. l. nulla 88. de reg. iur.*

DEFINITIO XIV.

Qui debet vsuras ob defectum aliquam condicionem casualem quæ si extitisset nullæ ille fuerat debiturus, certiorari debet de condicione defecta vt in mora constituatur, & exinde vsuras debere videri possit.

QVid rursum si inter nos conuenerat, vt tu mihi fundum venderes sub aliqua condicione casuali [1] cuius euentus in neutrius nostrûm fuerit potestate, vt proinde non impleta condicione, ob idque nec secuta venditione neutri ex nobis imputari quicquam possit: [2] An non perinde condemnandus eris ad eas vsuras, quas ego pro te soluerim Titio si legitimum modum non excedant, ac si nulla contrahendæ venditionis spes ab initio fuisset? Minimè. Debui enim cùm primùm defecta condicio est denunciare tibi, [4] vt intelligeres cessante causa venditionis superesse pristinam mãdati causam, ex qua maneres mihi obligatus, [5] vt si eam tibi duriorem fore prospiceres ob vsuras quas me Titio pro te soluere oporteret tantò citiùs pecuniam conquireres ad dissoluendam obligationem. [6] Finge post elapsam diem quæ chirographo dicta solutioni fuerat, venditionis spem adhuc substitisse, vt si pecuniam eo tempore mihi obtulisses fuerim ego recusaturus, vtpote quæ nondum defecta promissæ venditionis condicione in precij causam conuerti adhuc potuisset, [7] An non in dolo sim si defecta posteà sine facto tuo [8] condicione imputare tibi velim cur ad diem non solueris, eo solo prætextu, quòd ad eandem diem soluere me Titio oportuerit, aut ob non solutam sortem exinde vsurarum præstationi obnoxium fieri? [9] Noua igitur interpellatione & denunciatione opus fuit ad inducẽdam obligationem vsurarum quasi pecuniæ siue creditæ, siue ex mandato debitæ. [10] Itaque cùm in suprascripta facti specie de vsuris tantùm quæreretur, & ego negarem id inter nos actum vt pecunia quam tu mihi debere fassus esses in precij solutionem cederet, [11] tametsi non inficiarer ea spe factam à me expromissionem vt si venditio sequeretur tantundem ex precio soluisse viderer. [12] Pronunciauit Senatus deferente te iusiurandum, cogendum esse me vt iurem vel referam, [13] quia non aliter sciri possit an vsurę mihi debeantur quas pro te soluerim, an vel nullæ, vel minores. [14] Nec ad rem pertinuit quòd chirographo scriptum fuerat creditam esse pecuniam nulla futuræ venditionis aut tractatus de ea habiti facta mentione. Plus enim valere debuit quod actum, quàm quod simulatè conceptum esset. [15] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Prudentes nostri vocant non promiscuam ad differentiã condicionis potestatiuæ quam promiscuam appellant *l. si tam factu 11. §. 1. De condict. & demonst.* Ideò fortasse quod de facili possit impleri vt Cuiac. scribit *lib. 14 Obser cap. 2.*

2. Quod enim casu euenit vel non euenit nemini potest imputari *l. contractus 23. in fin. D de regul. iur.* Ex contractu porrò condicionali nihil debetur antequam condicio extiterit, sed

tantùm

tantùm spes est debitum 121 §. *ex conditionali Inst. de verb. oblig. l. cedere diem 213. de verb. signific.*

3. Siquidem actus conditionalis cuius condicio defecit pro nullo habetur, sicut è contrario si condicio extitisset, pro puro haberetur *l. 2. l. potior 11. §. 1. D. qui potior in pign. hab.*

4. *Arg. l. si filiusfamilias 7. D. de SC. Macedon.*

5. Hic enim ita sunt duæ causæ obligationis vt ex vna alterius origo solutionis proficiscatur vt loquitur Paulus in *l. Julianus 60 in princip. De condict. indeb.*

6. Alioqui potes causari te ignorasse defectã esse condicionem, similique soluturum fuisse si id sciuisses. Itaque hîc necessaria est denunciatio tantum impleta cõdicionis, at non etiam interpellatio.

7. Secundum ea quæ diximus *Defin. præced. num 3.*

8. Si enim factum tuum interuenisset aliud probandum esset. Semper enim de suo facto quemlibet teneri æquum est *l. de eo 9. D. hoc tit. l. 2. in princ. D. de hered. vel act. vendit.*

9. Neque enim audiendus quisquam est id petens quod in contrarium euentum non fuerat postulaturus *l. penult. C. de solu. l. 4. in princip. D. de doli mal. except.*

10. Prius enim est vt sciri debeat non solùm an pecunia debeatur, sed etiam quonam iure, quam vt vsuræ debeantur. Hic verò iustam habuisti causam non soluendi quandiu ignorasti defectam condicionem quæ si extitisset nihil debuisses. Meritò enim expectatur condicio cuius euentus aliquid potest operari *l. aliquando 13 § vlt. ad Vellejan. l. si quis ita 33. de hered. instit.*

11. Quasi iam eadem contracta venditione sub condicione vt in *l. vlt. in princip. D. de contr. empt.*

12. Non enim potest ea spes facere venditionem quę scilicet expressum & formalem consensum exigit *l. 1. & pass. D. de contr. empt.*

13. *Ex l. manifesta 38.* iunct. *l. iusiurandum 34. §. pen. D. de iureiur. l. actori 2. cum l. seq. C. de reb. credit. & iureiur.*

14. Hoc enim demum casu necessarius est vsus iurisiurandi vt nimirum probetur id ex quo pendet decisio litis præsertim si aliter probari non possit *l. penult. & pass. eod. tit. C. de reb. credit. & iureiur.* iunct. *l. inter pupill. 31. in princ. D. eod. de iureiur.*

15. *l. 1 & pass. C. plus valer. quod agit. quàm quod simul. conc. p.*

DEFINITIO XV.

Suscipiens mandatum renouandorum instrumentorum censualium intra certum tempus vt fit certa mercede, condemnandus est ad census ipsos præstandos cum vsuris etiam decuncibus.

NOtarius qui certa, & vt fit, ampla mercede censualiũ & emphyteuticariorum instrumentorum renouandorum mandatum susceperat, 1 & in eo exequendo longiorem moram fecerat, cùm nullas moræ excusationes haberet, vt proinde ipsius negligentiam dolo malo potiùs quàm culpæ imputandam esse constaret, 2 æquissimo Senatusconsulto condemnatus est vt annuarum pensitationum reliqua omnia solueret, quæ ob non confecta redditáque instrumenta exigi non potuerant. 3 Adeóque, quod magis mirum videri possit, cum vsuris decuncibus, 4 salua illi cessáque in eam rem actione pro reliquis exigendis aduersus prædiorum possessores, 5 non tam quòd tanti interesse mandantis videretur, quàm vt hac veluti pœna, notarii contumacia coerceretur. 6 Quàm enim non negligenter solùm, sed etiam dolosè in huiusmodi mandatis exequendis versari soleant ij quibus cura ista iniungitur, sciunt omnes qui eorum implorant operam, & ex frequentissimis quæ aduersus eos proponũtur querelis Senatus noster optimè compertum habet. 7 Sic iam pridẽ à Senatu pro D. Guillielmo Du Four Iuridico maiore Sabaudiæ contra N. Chandeuil relatum est in causa quadam Curati Des Allués contra Ludouicum Plaisance Prid. Id. August. 1593.

1. Hoc verò non tam mandatum videri debet quàm locatio & conductio cùm merces interuenerit. Mãdatum enim gratuitum esse debet vt diximus *Defin. 6 num. 2. sup. eod.* Adde *l. naturalis §. 3. at cum do D. de præscr. verb.* hoc enim factum tale est quod locari & potest & solet.

2. Magna enim negligentia culpa est: magna verò culpa dolus est *l. magna negligentia 226. de verb. signific. l. quod Nerua 32. D. deposit.*

3. Tanti siquidem videbatur interesse actoris, cui etiam ex hac causa iusiurandum in litem deferri passet *l. in instrumentis 10. D. de in lit. iur. l. 4. C. eod.* sicut & in actione ex conducto iuratur in litem cùm dominus cogitur re sua carere *l. si eas locauerim 48. §. 1. D. locat.* iunct. *l. in actionis in 5. D. de in lit. iur.*

4. Veniunt enim vsuræ ex mora in iudicio locationis vt & in aliis bonę fidei iudiceus officio iudicis *l. quæro 54. D. locat.* Non tamen decunces sed quæ in regione magis frequẽtantur *l. 1. in princ. D. de vsur. l. tutor 7. §. qua autem. D. de adm. tut.* Neque verò solet Senatus noster vsuras decunces, aut, vt alij vocant, dextantes facilè adiudicare, ne quidem inter mercatores, vt diximus *Defin 2. sup. De vsur.*

5. Cui enim non hoc saltem æquum videatur, consequi reum ab actore id quod sine dispendio actoris futurum esset vt ait *l. in creditore 38. de euict.* licèt non facile audiendus sit qui actiones sibi cedi postulat si sit ipse in mala fide *l. mulier 19. D. qui potior. in pign. hab.* Debet enim sibi imputare *argum. l. & ex diuerso 35. §. pen. D. de rei vindic.*

6. Publicè enim interest negligentiã hanc puniri quæ tam multis malo exemplo sit, & tam multis dominis noceat.

7. Ideóque tanto grauius & acerbiùs cum iis agendum fuit *arg. l. aut facta 16. §. vlt. D. de pœn. l. quamuis 12. D. de public. & vectig.*

DEFINITIO XVI.

Mandatum exercendæ iurisdictionis an & quando reuocari possit.

EVm cui iurisdictionis dominus mandauit exercendam iurisdictionem, posse ad mandantis nutum reuocari non ambigitur, si liberalis & voluntaria mãdandi causa fuit. 1 Tametsi probet is cui mandata est iurisdictio magnis à se beneficiis affectum eum qui mandauit, in quorum compensationem videatur ea veluti merces debita fuisse. 2 Nec aliud erit si iureiurando affirmauerit dominus rata se habiturum omnia quæ gesserit is cui mãdauit, nisi etiam iurauerit nunquam à se reuocatum iri mandatam iurisdictionem. 3 Quamquam enim dici solet iusiurandum sequi naturam actus in quo interponitur, 4 mandatum autem omne sui natura est reuocatorium. 5 Tamen quod ad ius reuocandi pertinet addit aliquid, firmiúsque facit, & irreuocabile quod alioquin erat reuocabile cùm idipsum nominatim iuratum est De non reuocando: 6 nemo enim dubitat quin eam sibi legem dominus possit dicere quæ nec turpis nec illicita est. 7 Imò tanto honestior, quantò difficilius est vt ea reuocatio fiat sine auaritiæ aut vindictæ suspicione. 8 Propter quam fortasse causam singulari quodam iure illud receptum est, vt qui à supremo Principe iudicandi munere donati sunt, non similiter ad nutum reuocari possint. 9 Beneficium namque Principis decet esse mansurum, 10 nec de eorum animo & voluntate malè vnquam suspicari licet. 11 Quo exemplo addunt nonnulli idem admittendum esse in iis quibus à prælato, puta Abbate aut Episcopo mãdata iurisdictio sit. Sed nos alio iure vtimur, & Prælatos quantumuis præcelsæ dignitatis hac parte vassallis potiùs, quàm Principibus æquamus. 12 Plane cùm ex causa remuneratoria aliáve onerosa mandatum exercendæ iurisdictionis interuenit, licèt non desint qui referant à Senatu Parisiensi iudicatum non eo minus reuocandi ius habere dominum, salua iudici reuocato actione pro indemnitate consequenda: 13 sequimur tamen contrariam sententiam existimantium reuocandi facultatem sine causa nullam superesse, quasi inito contractu, solutóque eo, quod debebatur. 14 *Ita Senatus* ex tempore R. D. Abbate d'Entremons contra D. Floccard Præsidem Rationalium apud Gebennenses, in secreto auditorio 6. Id. Decemb. 1593.

1. Est enim hoc ex natura cuiuslibet mandati vt reuocari possit ad nutum mandantis *l. si verò 12. §. penult. D. hoc tit.* qui enim mandatam iurisdictionem habet, alienam habet nõ suam *l. 1. §. qui mandatam l. 9. D. de offic. eius cui mandat. est iurisd. l. solet prætor 16. D. de iurisd. l. iudicium soluitur 58. D. de iudic.*

2. Non enim quasi remunerandi gratia solutum fuisse pręsumendum est quod mandans ita in alium transtulit vt tamen suum esse manerétque voluerit.

3. Reuocando namque iurisdictionem non reuocat gesta ab eo cui mandauerat iurisdictionem, sed impedit tantùm ne quid amplius gerere is possit ex quo reuocationem sciuit

l. si verò 12. §. penult. D. hoc tit. l. si quis seruo 18. l. si tam Cornelius 82. D. de solut.

4. *l. alleg. l. vlt. C. de non numer. pecun.*

5. *§. rectè quoque Inst. de mandat. l. si mandassem 15. D. eod.*

6. Iuramentum enim omne seruandum est quod seruari potest citra dispendium salutis æternæ nisi iurisiurandi gratiam is fecerit qui facere potuit *l. vlt. in princ. D. ad municip. cap. cum contingat. Extr. de iureiur. cap. 2 De pact. in 6.*

7. Vt enim iuramentum sit obligatorium sufficit quod non sit contra bonos mores *cap. non est obligatorium de reg. iur. in 6.* & vt habeat tres comites iustitiam, veritatem, & honestatem *cap. animaduertendum 22. quæst. 2.*

8. Fecit enim sæculi nostri infelicitas vt ista quoque iudicandi & iurisdictionis exercendæ officia venalia sint plerisque contra sanctissimam Iustiniani constit. *Nouell. 8. vt iudic. sine quoquo suffrag. fiant.*

9. Adeò vt cum etiam cùm Princeps alicui concessit iurisdictionem ordinariam ad suum beneplacitum non ideo tamen illius morte extinguatur, sed necessaria sit reuocatio successoris Bald. *ad l. meminisse De offic. proconf. ex Nouell. 80. de quæstor. in §. super hoc Capit. decis. 116. & 126.*

10. Adeòque plenissime interpretandum *l. penult. D. de constit. Princip.*

11. Principes enim magis quàm alij ab illicitis abstinere debent *l. penult.* vbi Bald. *D. de hered. instit.* præsertim ne quid per iracundiam aut vindictam facere videatur *l. vnic. C. si quis Imp. maled.*

12. Vt possint ad nutum reuocare iudices à se constitutos.

13. Quasi mandatum nullum esse possit, quod hoc ipso non sit reuocatorium, quod tamen falsum est quia procurator constitutus in rem suam reuocari non potest *l. qui omnia 25. vers. planè l. procuratore 55. D. de procurat.*

14. Qui enim remuneratur agnoscit debitum saltem naturale cùm etiam ex naturali tantum obligatione ad *ἀντίδωρα* videtur quoque genus quoddam permutationis contraxisse. *l. cum ei pi legeas §. consulit. D. de petit. hered.* Vnde & speciem lucri esse dicimus etiam ex alieno largiri & beneficij debitorem sibi acquirere *l. si pignore 54. §. 1. D. de furt.* porro naturalis quoque obligatio impedit repetitionem soluti *l. naturales 10. D. de oblig. & action. l. si fideiussor 16. §. naturales. de fideiuss. l. naturaliter 13. & pass. D. de condict. indeb.*

DEFINITIO XVII.

Mandati actio datur in solidum contra mandatorem etiamsi ad eum solum non pertineat totum negotium, negotiorum gestorum actio non item.

MAndatum factum ab vno ex pluribus quorum erat negotium non eo minùs in solidum obligat mandantem, vt solus conueniri possit totius indemnitatis nomine, nec cogitur mandatarius aduersus alios agere qui solius mandantis fidem secutus est. 1 Diuersum esset si nullo intercedente mandato negotiorum gestorum agi oporteret propter gestum negotium quod plurium commune fuisset. Tunc enim contra eos omnes agi necesse esset ad quos negotium pertineret. 2 *Ita Senatus* pro Ogerio Inard contra Syndicos de Melhounax prid. Non. Feb. 1595.

1. Nam etsi plures simul mandassent, vnus tamen ex mandatoribus eligi posset etiamsi non esset dictum in mandato *l. si mandatu 59. §. Paulus respondit vnum ex mandatoribus D. hoc tit.* adeo vt nec vnius electione alij liberarentur quod olim diuersum erat in fideiussoribus *l. reos 23. & l. vlt. C. de fideiuss.*

2. Et quidem in viriles nisi ab altero ex socijs esset prohibitus *l. si autem 8. §. Iulianus de negot. gest.*

DEFINITIO XVIII.

Procurator in rem suam constitutus potest habere executionem sententiæ etiam in mandantis fauorem latæ dummodo faciat ea quæ mandans facere deberet.

PRocurator in rem suam constitutus ab eo qui ex conuentione litem iam cœptam suo nomine prosequi debuit 1 non ex eo solo credendus est à contractu recedere voluisse, quòd sententiam postmodum siue à iudice siue ab arbitro redditam in persona cedentis cócipi passus sit: Cum ex conuentionis potestate ita fieri oportuerit, 2 nec dubitari debeat quin & ex persona & nomine mandantis possit agere cessionarius. 3 Cui consequẽs est vt si per sententiam condemnatus sit is qui mandauit vt aliquid daret vel faceret, liceat mandatario idipsum dare vel facere dúmodo perinde aduersarij indemnitati consulatur. 4 Finge cùm de diuidenda hereditate inter fratres ageretur, bona vniuersa, siue quia commodam diuisionem non reciperent siue qua alia ratione vni ex fratribus adiudicata fuisse, 5 alteri autem certam pecuniæ quantitatem ea lege, vt ex parte pecuniæ fundus emeretur in causam fideicommissi mutui inter fratres relicti. 6 Sufficiet cessionarium qui pecuniam hanc ex cessione petere potuit fundum emisse, fratris cedentis licèt absentis nomine, 7 quamuis nulla sequi possit ratihabitio propter absentiam cedentis. Nihil enim alterius fratris interest. 8 Igitur & pecuniã quæ fratri solui debuit soluere cessionario cogẽdus erit frater, qui vniuersa bona retinet, 9 licèt fratri nõ cessionario fuerit cõdemnatus. 10 Nec vlla in eã rẽ noua cessione aut indemnitatis repromissione opus erit. 11 Adeò verum est hereditate vendita iura omnia quæ venditori competebant ad emptorem cum hereditate ipsa & habitu & potentia transire. 12 *Ita Senatus* in ea causa de qua Defin. 13. sup. Commun. vtriusque iudic.

1. Nihil enim vetat eum quoque qui alium constituerit procuratorem in rem suam nihilominus agere & in litem persequi suo nomine cùm retineat etiam inuitus actiones directas, nec cogitur procurator eas ipse alieno nomine exercere si nolit *l. 3 C. de nouat. l. Paulus respondit 69. D. de procurat. l. procuratoribus 22. C. eod.* vbi etiam qui mandauerit denegatur facultas negotia persequendi, eo demum casu quo procurator factus sit dominus per litis contestationem. Nec rursus quicquam interest vtrum ab initio an cœpta iam lite negotium ad personam procuratoris transitum fecerit *l. quod arbitramur 20. C. eo. tit. de procurat.*

2. Debet enim sententia ferri conformis libello & actis iudicij *l. vt fundus 18. D. commun. diuid. l. vlt. C. de fideic. libert. l. vinam D. si cert. petat.*

3. Si malit directam alieno nomine exercere quàm vtilem suo proprio *l. emptor 5. l. ex nomine 8. C. de hered. vel act. vendit. l. procuratore 55. D. de procurat.*

4. Cui enim aliquid conceditur, illa etiam concessa intelliguntur sine quibus id facere non possit *l. 2. D. de iurisd. l. ad rem mobilem 56. l. ad legatum 62. D. de procurat.* Sed & cuilibet licet pro alio soluendo eum liberare *l. soluendo 39. D. de negot. gest. l. solutione 23. D. de solut.*

5. *l. ad officium 3. C. commun. diuid. l. 3. l. item Labeo 22. § 1. & pass. D. famil. ercisc.*

6. Vt quod inde comparatum esset vice permutati dominij restitueretur vt in *l. si quod inde 71. in fin. §. vlt. leg. praced. de legat. 2.*

7. Postquam placuit ex generali consuetudine locorum omnium vt notarius alteri vtiliter stipuletur siue ex causa emptionis siue ex alia qualibet etiam absenti & ignoranti Anto. Tessaur. *Decis. Pedemont. 70.*

8. Et verò cuius nihil interest, neque actio neque exceptio dari debet *l. 3. § 1 l. stipulatio ista 38. §. alteri de verb. obligat.*

9. Ne alioqui permittatur ei & rem & precium retinere contra *l. ex empto 11. §. vlt. & l. bona fides D. de action. empt.* Certum enim est procuratori in rem suam dato rectè solui posse tãquam qui sit dominus non solùm litis post contestationem sed etiam ipsius rei quamuis non exteris procuratoribus ad litem duntaxat datis *l. hoc iure 86. D. de solut. l. sed si tantum 13. D. de pact. 1. l. transactionis 7. C. de transact.*

10. Qui enim procurator in rem suam datus est iudicati executionem ex persona cedentis habere potest, sicut & in ipsum iudicati executio datur *l. 4. in princip. D. de re iudicat.*

11. Est enim iniquum onerari quem superuacua, siue cautione, siue cessione, siue repromissione *l. hæc stipulatio 14. §. 1. D. vt legat. nom. caueat l. 2. §. vlt. & l. 2. D. vt in possess. legat.*

12. *l. 2. & pass. D. de hered. vel act. vendit. l. qui nondum 4. C. eod.*

DEFINITIO XIX.

Casus in quo mãdatum non finitur morte mandantis.

Non

NOn semper proximi mandantis morte finitur mandatum, 1 si alius mandans superior superstit ad quem præcipuè negotium pertineat. 3 *Ita Senatus* in ea causa de qua Defin. 24. sup. De procurat.

1. Quamuis regulare sit vt mandantis morte mandatum finiatur *l. si quis alieni* 27. §. *morte*. iunct. *l. inter causas* 26. D. *hoc tit.* *l. mandatum* 15. C. *eod.*

2. Quod euenit cùm procurator datus alium procuratorem substituit, siue ab initio datus esset cum substituendi potestate vt plerumque fit, siue litem esset contestatus *l. nulla dubitatio* 23. *C. de procurat.* Ioan. Papon. *lib.* 6. *tit.* 4. §. 15.

3. Puta quia procurator ab eo constitutus quem primus decessisse non fuerat factus procurator in rem suam, sed in rem mandantis. Similiter nec finitur mandatum eius qui à procuratore substitutus est quamuis decesserit prior mandans si modò decesserit post litem à procuratore contestatam *d. l. nulla* 23. *C. de procurat.*

DEFINITIO XX.

Cessionis causa vera probanda est alter quàm ex solius cedentis confessione.

VT cessio valeat quæ fit dato precio, necesse est interuenire veram numerationem, & numerationis probationes veras esse, 1 non ex sola cedentis confessione efficacas. 2 Quotiens enim actus aliquis prohibitus aut suspectus est siue ratione personarum, siue ex qualitate negotij quod tractatur, confessio sola contrahentis non potest sufficere ad probationem, 3 ne alioqui facilè fraus fiat legi. 3 Tametsi quod ad cedentem pertinet verius sit nocere illi debere propriam confessionem. 4 Quòd si cessio facta sit ex causa dationis in solutum, causa quidem in iusta est & legitima, 5 sed tamen eadem iurisiuratione probandum necessariò est præcedens debitum quod sit loco precij. 6 Et consequenter si quis fingat se debitorem & propterea cedat & det in solutum, cessio non valebit. 7 Diuersum tamen est si cedens non tantùm confessus sit, sed etiam affirmauerit se debitorem adiecto in eam rem iureiurando. 8 Iusiurandum enim pro veritate habetur, 9 nec facilè credendus est cedens peierare voluisse vexandi tantùm debitoris gratia. 10 Præsertim si quo tempore de cessionis viribus disputatur, cedens iam defunctus proponatur, vt non sit integra probatio debiti cessionario, 11 qui fortassis tempore cessionis instrumenta sua omnia reddiderit cedenti, existimans sibi satis cautum esse iurata cedētis assertione. 12 Illud sanè omnimodo requiritur vt cessio facta sit inter personas nō suspectas. 13 Quid enim si extra casus exceptos facta sit aduocato aut procuratori aut alteri qui litium redemptor videri possit? 14 *Ita Senatus* in causa Ioannis Paquier & Henrici Capitan. 12. Cal. Sept. 1595.

1. *l. per diuersas* 22. *vers. vsque ad ipsam* C. *hoc tit.* & ibi DD.

2. Crauet. *cons.* 175. *num.* 4 post Dec. *consil.* 351. *col.* 2. *in fin.* & *in cap. præterea col.* 6. *de test. c. de ineget.*

3. Quod ne fieri possit diligenter cauendum est *l. qui testamentum* 27. D. *de probat.*

4. Nemini enim licet venire contra suam confessionem *l. cùm de indebito* 25. *D. de probat. l. generaliter* 13. *C. de non numer. pecun.*

5. Est enim titulus pro soluto proximus titulo emptionis *l. pro soluto* 46. *& l. penult. de scient. alsàt. l.* 2. *& pen.* D *pro solut.*

6. Non enim valet datio in solutum ne quidem ex parte si non respondeat quantitati veræ debiti id est si plus vel minùs reperiatur debitum, quàm pro quanto fiat datio in solutū. *l. si non sortem* 26 §. *si centum.* vbi Bart. & alij D. *de condict. indeb.*

7. *d. l. per diuersas*, in illis verbis: *vel ij qui res aliquas possidet pro debito &c. l. hoc tit.* Gabr. *lib.* 2. *conclus.* 5. *de act. num.* 21. ex Aret. *cons.* 95. *dub.* 2.

8. *Arg. l. cùm quis decedens* 37. §. *codicillis in fin. de lega.* 1. 3. iunct. *l. cùm pater* 77. §. *filius matrem de legat.* 2.

9. Sicut & res iudicata *l. ingenuum* 28. D. *de stat. homin. l. res iudicata* 208. *de regul. iur.* iunct. *l.* 1 *&* 2 D. *de iureiur.*

10. Nec enim probabilis in dubio est suspicio periurij cùm periurium sit crimen & quidem grauissimū quod solum Deum vltorem habere potest *l. vlt.* ibi: *sed si verum fuerit inuentum l. de reb. credit. & iureiur.* iunct. *l. meritò* 22. D. *pro socio.*

11. Solent siquidem ex huiusmodi casibus intercidere probationes *l. in lege Aquilia* 40. D. *ad leg. Aquil. l. qui Romæ* 122. §. *Agerius de verb. oblig.*

12. Intellige tamen nisi aduersarius oneret se probatione quòd cessio sit simulata, & confessio cedentis falsa quamuis iurata: nec enim æquum esset maiorem esse vim iurisiurandi inter alios præstiti, quàm veritatis de qua cōstet in contrarium.

13. Multò enim maior fraudis suspicio est inter personas suspectas & prohibitas *d. l. qui testamentum* 27. D. *de probat. l. data* 27. C. *de donat.*

14. *l. sumptus* 53. *D. de pact. l. quisquis* 6. §. *præterea C. de postul. l. litem* 15. C. *de procurat.* Vide tamen in hanc Defin. Anton. Gabriel. *libr.* 2. *commun. opin. titul. De action. conclu.* 5. *numer.* 3. vbi defendit cessionem actionis etiam iuratam non valere. Et eundem *libr.* 1. *titul. De donat. conclus.* 3. *numer.* 19. vbi ait confessionem dotis receptæ factam per maritum constante matrimonio etiamsi iurata sit nocere quidem marito sed non creditoribus. Quod & post Bart. tractat Ferra. *in form. libell. quo vxor agit ad dot. & vsumfr.* in verb. *Dedit & tradidit in dotem num.* 5. *in fin.*

DEFINITIO XXI.

Vt valeat cessio sufficit habitam esse fidem de precio & precium aliquando solutum fuisse pendente etiam iudicio.

QVod tamen proximè diximus non valere cessionem nisi probetur vera pretij numeratio, locum nō habet si fides habita sit de pretio. 1 Sed habere fidem de precio non illud est, cedentem qui non sit debitor mentiri se debitorem, 2 at sequi fidem cessionarij promittentis se soluturum ad certam diem: 3 quo casu etsi valet cessio, non priùs tamen agi ex ea potest quàm precium solutum sit. 4 Planè si priùs actum sit & pendente iam lite solutum fuerit, placet ex solutione quandocunque secuta præcedens iudicium confirmari. 5 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Solent enim ista plerunque esse similia, solutum esse precium, & fidem habitam esse de precio *l. quod vendidi* 19. D. *de contr. empt.* iunct. *l. vt res* 53. *eod. l. si rem* 2. 3. *omnes* D. *de pign. act. l. satisfactio* 52. *D. de solut.* DD. *ad d. l. per diuersas* 22. *& ad l. ab Anastasio* 23. C. *hoc tit.*

2. Ita enim facilè fraus fieret legi quæ requirit veram & realem non fictam numerationem, vt diximus *Defin. præced. n.* 1 & 2.

3. Hoc enim casu certum est deberi cùm iam dies cesserit licèt nondum venerit *l. cedere diem* 213. *de verb. signific. l. in diem* 10. D. *de condict. indeb.*

4. Quia cùm non aliter lex permittat valere huiusmodi condicionem quàm sub ea veluti condicione *si cessionis precium solutum erit*, necesse est impleri condicionem priusquam ex cessione agi possit, quia condicionalis actus quandiu condicio pendet pro nullo est *d. l. cedere diem. l. qui Romæ* 122. § *Agerius D. de verb. obligat.*

5. Ex postfacto enim apparet cessionem ab initio non sine causa factam fuisse atque ita suspicione fraudis finita nihil impedit quominùs dicendum sit cessionem ab initio valuisse. Actus enim condicionalis ex quo tempore extitit condicio habetur pro eo ac si fuisset ab initio purus *l. potior* 12. *in fine principij* D. *qui potior. in pign. hab.* Textus est in hanc sententiam satis accommodatus *in d. l. si rem* 9. §. *vlt. D. de pignor. act.*

DEFINITIO XXII.

Cessio facta per dationem in solutum nō valet nisi ad concurrentem vsque quantitatem quæ debetur, nec admittit accessionem vsurarum nisi ex quo die actum sit ex cessione.

CVi octinginta debebantur tam sortis quàm vsurarum nomine, cesserat creditori suo actionem in solutum sexcentorum, 1 non nisi sexcenta cessionario debebuntur, 2 cum vsuris à die cessionis. Loquimur enim de debito quod vsurarum accessionem admittebat in persona cedentis. 3 Alioqui enim dici non potest meliorem esse debere condicionem cessionarij, quàm cedentis 4 vt vsuras consequi debeat à debitore, nisi ab eo saltem tempore quo egit ex cessione. 5 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Certū enim est pro pecunia posse in solutum dari nomen

volenti nempe creditori, non etiam si nolit *l. cum à quo 16. C. de solut.*

2. Quia pro ea duntaxat quantitate cessio precium habuit, quod necesse est interuenire ad validitatem cessionis *l. per diuersas C. mandat.* Dixi in duabus præcedentibus Definitionibus.

3. Puta quòd deberetur pro emptionis precio vt in *l. 2. C. de vsur. l. curabit 5. C. de action. empt.*

4. *l. inuitus 156. §. plerumque l. aliud est 160. §. absurdum est. De regul. iur.*

5. Exemplo eius quod dicimus legatario qui cessionarius quodammodo est *l. ex legato 18. C. de legat.* non deberi vsuras, neque fructus nisi ex die litis contestatæ *l. 1. & tot. tit. C. de vsur. fructib. legat.* aut saltem ea ex die moræ contractæ per interpellationem *l. Titia Seio 87 § vsuras de legat. 2. l. si quis seruo 84. eod. cum similib.*

DEFINITIO XXIII.

Non valet cessio sic facta vt cessionarius post victoriam litis precium soluat cedenti.

CEssionem actionis ad litigandum factam ea lege adiecta, vt post victoriam cessionarius conuentum precium cedenti solueret, placuit nullius esse momenti: neque permittendum cessionario vt ex ea ageret, ne quidem ad illam vsque quantitatem de qua fides habita fuisset, 2 quòd ex dilatione soluendi precij in tempus vsque victoriæ appareret, non nisi vexandi aduersarij gratia factam cessionem, 3 & in odium litis quam idem cessionarius paullo antè ab eodem debitore passus fuerat. 4 Sanè saluum cedenti ius suum manere cōstitit. 5 *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio pro Hugone Motter contra Ioannem Rauassot 8 Cal. Sept. 1595.

1. Hæc enim cautio futuri emolumenti societatem suspensa lite polliceri videbatur, quod districtè prohibitum est *l. 1. §. si cui cautum D. de extraord. cognit.*

2. Quamuis soleant huiusmodi cessiones valere non minùs cùm habita est fides de precio quàm cùm precium reuera numeratum est, vt dixi *Defin. 21.*

3. Quæ præcipua ratio fuit improbandarum cessionum in *d. l. per diuersas 22. & l. seq. C. hoc tit.* iunge *l. si quis 7. §. exigitur D. de edend.*

4. Solent verò reuocari, aut potiùs, vt loquuntur, annulari omnia quæ fiunt in odium litis iure & priuilegio attentatorum vt supra diximus *in tit. Vt lit. pendent. vel post prouocat. aut definit. sent. nihil lic. Imper. supplic.*

5. *l. 2. C. de litigios.*

DEFINITIO XXIV.

Potest fideiussor etiam priùs quàm soluerit petere vt capiantur & vendantur bona debitoris ex quorum precio satisfiat creditori.

FIdeiussor licèt mandati agere nō possit antequam soluat: 1 si tamen à creditore inquietetur, aut in eo sit vt mox inquietandus videātur, 2 potest iure petere, vt debitoris bona capiantur, ex quibus possit satisfieri creditori, 3 adeóque ex iis bonis ipse tantum potest vendere, quantum satis sit debito exsoluendo. 4 Sicque aliàs iudicatum à Senatu in causa D. de Roasson & iudicandum esse tractatum est in causa N. Moret 13. Cal. Mart. 1596.

1. Nisi in casibus de quibus in *l. Lucius 38. §. 1. D. hoc tit. l. si pro ea contra quam 10. C. eod.*

2. Parum enim refert an quid fiat per meram & præsentem coactionem, an verò metu futuræ & proximæ coactionis *l. nouissimè 7. §. 1.* vbi Bald. notat *D. quod falsi tutor. autor.*

3. Nec enim quicquam interest debitoris qui indemnitatem omnimodo præstare debet fideiussori: Interest autem fideiussoris nō soluere potiùs quàm solutum repetere *l. si stipulatus 15. in princip. D. de fideiuss. l. 3. D. de compensat.*

4. Quasi videatur fideiussor mandatum habere à debitore ad soluendum & consequenter ad ea omnia facienda sine quibus non possit soluere, ac proinde ad bona ipsius debitoris vendenda, vt ex precio satisfiat non fideiussori ipsi cui nihil adhuc abest sed creditori.

DEFINITIO XXV.

Fideiussori qui pecuniam aliquam accepit pignoris à debitore non potest imputari cur ex ea non soluerit, & ideo non ob id minùs plenam habet actionem mandati contra debitorem.

QVi erga Titium fideiussorem meum incertæ quantitatis nomine fideiusserat, certā quantitatem à me in numerato acceperat, penes se mansuram pignoris iure pro sua indemnitate. Sed si ea summa indemnitati non sufficeret, voluerat habere te fideiussorem in id omne quod excederet. Cúmque ad diem neque per me, neque per Titium solutum esset, condemnatus fuerat Titius non tantùm in quantitatem debitam: sed in id etiam quod creditoris interesset. Quæsitum est cùm ille aduersus secundum fideiussorem egisset ac obtinuisset, secundus autem contra te ageret ad consequendam indemnitatem, An præstare ei deberes quicquid ex condemnatione præstitisset, detracta ea pecunia quæ apud se pignoris loco esset, An verò id duntaxat quod primi fideiussoris interfuisset ob non solutam eam quantitatem quæ excederet summam pignori datam. Videtur enim ad eam vsque quantitatem, fideiussoris facto & culpa accidisse, vt tantò pluris interesset creditoris, cùm si ea saltem quantitas soluta fuisset tantò minus creditoris interfuisset. 1 Aliud tamen visum est, quoniam non ideo pecunia erat penes secundum fideiussorē vt ex ea solueret, sed vt si quid ob fideiussionem quandoque præstare eum oporteret, haberet vnde indēnitati suæ aliqua ex parte consuleret. 2 Itaque placuit totius debiti & accessionum nomine teneri te vt indemnem eum præstares, 3 sed tamen prius subducendum quantum ex pecunia pignorata, eiúsque vsuris de quibus ab initio conuenerat, satisfieri posset. 4 *Ita Senatus* in causa D. Bernardi Castagne & Dominici Ciza & Andreæ Sardez.

1. Nempe quia pro parte quæ fuisset soluta contigisset liberatio tam sortis quàm vsurarum *l. quidam 21. D. de reb. credit. l. stipulatus sum 9. §. 1. D. de solut.* iunct. *l. eos C. de vsur.* Proinde nihil videbatur hac parte sua interesse quia quod quis ex culpa sua damnum sentit sentire nec videtur *l. quod quis 203. de regul. iur.*

2. Et velut pignoris iure. Nam & pecunia pignori dari potest *l. idémque 7. in fin. D. qui potior in pignor. hab.*

3. Actione nimirum mandati per quam is qui agit, plenissimam consequi debet indemnitatem. *l. inter causas 26. §. abesse & pass. D. hoc tit.*

4. Quia nec videtur ei abesse nisi quantò plus solutum est quàm esset in quantitate pignorata.

DEFINITIO XXVI.

Fideiussori competit actio contra debitorem etiam priùs quàm condemnetur, sed ad liberationem tantùm non ad solutionem.

QVibusdam casibus euenit vt fideiussori competat actio mandati etiam prius quàm soluerit, inter quos ille est, si fuerit condemnatus, 1 Aut, quod ferè idem est, si pro condemnato habeatur, 2 qualis ille est qui obligatus est ex instrumento authentico, & guarētigiato, quod sententiæ & condemnationis vim obtinet. 3 Obseruandum tamen est his casibus & si qui alij sunt similes non id agere fideiussorem debere, vt sibi soluatur, 4 sed vt liberetur, 5 aut vt ex ipsius debitoris bonis soluatur & satisfiat creditori. 6 Quę actio multò magis fideiussori competere debet si qua illi molestia facta sit ad extorquendam solutionem, 7 licèt nihil dum soluerit, siue molestia illa iure facta sit, siue non: sufficit enim quòd molestia fideiussori facta sit ob hoc ipsum, quòd soluta non sit pecunia pro qua fideiussor acceptus fuit. 8 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. Lucius 38. §. 1. D. hoc tit. l. si pro ea contra quam 10. C. eod.*

2. Parum enim refert an reuera quis condemnatus sit, an

verò

verò prò condemnato habeatos *l.1.D.de confess.l.1.C.eod.*

3. Ex autoritate nimirum statuti & ea recepta consuetudine potius quàm ea iuris communis ratione, vt dicemus ad *tit. De exec.rei iudic.*

4. Cùm nihil adhuc ei absit in pecunia.

5. Hoc enim tantum ei abest quòd ex causa fideiussionis est obligatus.

6. Secundum ea quæ diximus *Defin.24.supr.*

7. Nec enim cogendus est expectare vt detrudatur in carcerem & solus coactionis metus pro coactione est. *l. nouissimè 7. §. 1.* vbi Bald. D. *quod fals. tutor. autor.*

8. Cùm si debitor soluisset eam pecuniam, fideiussor nonc talem molestiam non pateretur. Facit *l. si plus antepen. §. nota quæstione D. de euict. l. sine in libertatem 11. C. eod.*

DEFINITIO XXVII.

Fideiussori debentur sumptus ab eo facti etiam priùs quàm litem debitori denunciauerit, Maximè si fideiussor fuit ex aliena prouincia.

QVi pro me Cãberiensi fideiusserat Gratianopoli, & soluerat priusquàm mihi denũciaret, postea egerat contra me apud iudicẽ Gratianopolitanũ, & cùm aduersus me ignorantẽ, quasi contumacẽ peractus esset ordo edictorum, obtinuerat. Constabat non satis ritè apud alienum iudicem me conuentum & cõdemnatum fuisse, qui non nisi Camberii apud meum iudicem debueram conueniri. 1 Sed tamen cùm sententiæ Gratianopolitanæ executio cõtra me Camberij peteretur, Visum est ex bona fide quæ in iudicio potissimum mandati exuberat, 2 vt non solùm pecuniam pro me solutam: sed etiam impensas omnes eo nomine factas restituere debeam, 3 quia verum est per me factum esse vt eas impensas feceris, quibus scilicet faciendis locus nullus relictus fuisset, si aut tu pro me non fideiussisses, 4 aut ego diligentior fuissem in soluendo creditori, aut in numerando tibi pecuniam ex qua soluere quandocunque posses. 5 Non idem fortasse censuisset Senatus si indemnitas ex causa euictionis peteretur. 6 Minus enim plena est illa actio, quàm quæ exercetur ex causa suscepti impletique mandati. 7 *Ita Senatus* in publico Auditorio pro Petro Vassal Gratianopol. contra Ioannem Gautier.

1. Est enim mandati actio personalis in qua proinde cogitur actor sequi forum rei *l. vlt. C. vbi in rem act. l. 2. C. de iurisd. omn. iudic.*

2. *l. si fideiussor 29 § quadam D. hoc tit.*

3. Cùm non possint illa impendia illa causæ quàm mandato imputari *l. inter causas 26 §. non omnia eod. tit.*

4 *l. si seruus 61. §. quod verò D. de furt.* vbi est textus elegans.

5. Debueram enim ego esse diligentior & me ipsum interpellare vt euitarem condemnationem quam præuidere potui à me sobeundam, si quid tu pro me ex fideiussionis causa præstare cogereris.

6. Quia tunc non potest emptor vllos sumptus repetere à venditore, nisi qui facti sint ea qua die lis fuit denunciata venditori *l. emptor 8. cum ibi not. C. de euict.*

7. Quoniam actio mandati est fauorabilior, nempe quod emptio fiat gratia vtriusque contrahentium: mandatum verò de quo agimus gratia solius mandatoris: *d. §. quod verò & d. §. quadam*. Præsertim cùm denunciandi necessitas pacto remitti possit *l. Herennius 63. in princip. D. de euict.*

DEFINITIO XXVIII.

Qui agit ex cessione non potest petere nisi quatenus cessum est, etsi plus cedenti debebatur.

CReditor centum florenorum, quorum nomine ob deteriorationem monetarum augmentum debebatur, 1 cessit tibi nomen 2 hac adiecta caussa *Pro simili quantitate quam tu eo cessionis die ipsi credidisti.* 3 Cessio tibi proderit pro centum florenis duntaxat, non etiam pro augmento quod ille petere potuit, quoniam apparet id actum esse, vt quantum tibi debere cœpit tantũ tibi cederet. 4 Porrò augmentum monetæ nullum tibi debuit. Ergo si augmentũ monetæ petas, repellendus es quasi qui agas sine cessione. 5 Sed hoc ita, si non te in locum suum, vt fieri solet, substituerit, aut te procuratorem suum constituerit, siue expressè id fecerit, siue tacitè, id est tibi tradito instrumento 6 ex quo non modò centum florenos, sed etiam augmentum petere potuisset. *Ita Senatus* in causa Ioannis Bruyer & Michaelis Tissot.

1. Secundum ea quæ scribemus ad *tit. De solut. ex l. 3. D. de reb. credit. l. Paulus 99. alias l. creditorem D. de solut.*

2. Postquam placuit etiam nomen & vendi & cedi posse *l. postquam 7. & seq. C. de hered. vel act. vendit. l. si nomen 4. D eod.*

3. Cessionem enim nominis & actionis vt valeat necesse est fieri ea aliqua iusta causa, maximè verò dationis in solutum ne contra bonos mores lis redempta videatur *l. per diuersas 34. C. hoc tit.*

4. Non enim potest fieri datio in solutum nisi pro eadem ipsa quantitate quæ fuit debita, adeò vt non valeat si vel in vno nummo excedat per errorem *l. si non sortem 26. §. si centum de condic. indeb.*

5. Et consequenter sine actione quod fieri non potest *l. si pupilli 6. §. de negot. gest.*

6. Ex qua traditione præsumitur mandatum *l. 1. C. de donat.*

DEFINITIO XXIX.

Non competit actio mandati pro casu fortuito etiam qui per occasionem si non etiam per causam mandati contigerit.

QVi pro negotiis vniuersitatis iter susceperat, iacturam equi quo vehebatur ex casu fortuito in itinere passus iustam eius æstimationem, ac præterea quanti interesset contrario mandati iudicio repetebat, tanquam qui damnum illud passurus non fuerat, si mandatum non suscepisset. 1 Placuit non teneri vniuersitatem id damnum præstare, quod casui fortuito magis quàm mandato imputari oporteret, 2 quanquam si inter priuatos ageretur ciuilius mandator facturus videbatur si eum quoque casum præstaret cui mandatum si non causam, saltem occasionem præbuisset, quique non contigisset si mandatum nullum interuenisset. 3 *Sine die.*

1. *l. si si seruus 61. §. quod verò 5. D. de furt.*
2. *l. inter 26. §. non omnia D. 6. mandat.*
3. *Glos. ad §. non omnia verb. mandato in fin.*

DEFINITIO XXX.

Cessionarius non potest agere proprio nomine si neque precium neque alia cedendi causa iusta interuenerit, sed tanquam simplex procurator directas exercere potest.

EX ea nominis cessione, quæ nec precii conuentionẽ, nec aliam causam vllam habeat, actionem cessionario competere nullam posse certum est, 1 scilicet si proprio nomine agere velit, & vtiles actiones ex propria persona exercere, quas rescriptum D. Pij emptori nominis dedit. 2 Nam si ex cedentis persona, & mandãtis actionibus directis experiri malit tanquam simplex procurator audiendus est. 3 in dubio tamen credendus est agere suo nomine potiùs quàm alieno. 4 *Sine die.*

1. *l. per diuersas 34. C. mandat.*

2. *l. Si cũ emptore 16. D. de pact. l. postquam & seq. C. de hered. vel act. vend.*

3. *l. quamuis 37 §. vlt. & l. seq. D. Ad SC. Trebel. l. qui stipendia 9. & pass. C. de procurat.*

4. *l. 4 & 5. D. de solut.*

DEFINITIO XXXI.

Non competit actio mandati nisi ad id solum repetendum quod mandatarius probat sibi abesse.

MAndatarius si actione mandati experiatur, vt quod sua interest consequatur allegétque solutas à se vsuras fuisse, non aliter audiendus est, quàm si quod allegat probet. 1 Quid enim refert an nihil alleget, an nihil probet, Neque verò præsumi potest solutio cùm 3 sit facti; 4 Neque rursus odiũ vsurarũ patitur vt si qua consuetudo

in cõtrariũ allegetur, ea debeat admitti; aut vt stari debeat dicto mãdatarij si non in forma mãdati id ipsum nominatim expressum proponatur, 6 Ne alioqui facilè eueniat, vt lucrum per occasionem mandati sentiat mandatarius, cui satis est hactenus prospici ne in damno versetur. 7 *Sine die.*

1. *l. Actor quod asseuerat* 33 D. *de probat* Bart. *in illa* D *de verb. oblig. & in l. si quis C. de fabric. lib. 11. l. ab ea parte 5. & in l. in exceptionibus* 19 D. *de probat.* Nã nec Papa qui habet plenitudinẽ potestatis posset quẽquã cõdemnare ad debitum non probatum. Alex *cons.* 1. *vol* 2. Et qui fundat suam intentionem super quantitate certa debet eam probare *l. vlt. D. de prat. stip.* Bald. *in l. fin. C. de appellat.*

2. Alex *cons.* 72 *vol* 3. *§. si aduersus In fit. De nupt.*

3. *l.* 1. *C. de probat.* Not. Glos. & DD. *in l* 2. *C. de iur. Emphyt.* Bart. *in d. l in stã.*

4. *l. consilio* 7. *§. vlt. D. de curat furios.*

5. Quia neque propter bonum neque propter vitandum malum debet permitti exactio vsurarum cùm sint prohibitæ etiam iure diuino *Not. in Clem.* 1 *De vsur.* Alex *cons.* 1. *& cons.* 131. *in fin. col.* 1.

6. Bart *ind l final. De prat stipul.* Afflict *decis.* 22 *num.* 4.

7. *l. qui proprio* 42. *§. procurator D. de procurat. cum similib.*

TIT. XXVII.

Pro Socio.

DEFINITIO I.

Non tenetur socius ad as alienum à socio contractum extra causam societatis.

SOcii creditori non obligatur socius nisi pecunia in commune societatis vsum versa sit. 1 Quod enim vnus ex sociis facit proprio suo ipsius societatis nomine non venit in rationem societatis. 2 Ergo nec aliæ impensæ societati imputabuntur quam quæ ipsius causa factæ sint. 3 Et consequenter si vnius negotiationis societas contracta est, non habebitur ratio sumptuum in aliam negotiationem erogatorum. 4 *Ita Senatus* in causa D. Iohannis Claudii De la Roche Senatoris, & Iohannis Bay Thadei & Cæsaris Grand Non. Decemb. 1588.

1. *l. iure societatis* 82. D. *hoc tit.* Sicque accipiendum & restringendum est quod paullò generalius ait Paulus *in l. omne* 27. *eod.* omne æs alienum quod manente societate contractum est de communi soluendum esse. Ita enim scripsit ad includendum etiam illud æs alienum quod vnus ex sociis pendente conditione contraxerit, scilicet ex causa societatis, non etiam illud quod vnus ex sociis pro suo negotio extra causam societatis cõtraxerit *l sed nec in* 12. *eod.*

2. *l si vnus* 67. §. 1. D. *eod.* qui tamen locus ostendit intelligendum hoc esse de societate quæ non sit vniuersorum bonorum, quomodo etiam accipienda est *l. si quis societatem* 47. *eod. tit.*

3. *l. idem duobus* 52. *alias l. si fratres §. item in communẽ.* iunct *l. pro socio* 38 *§.* 1. *d. l si vnus § penult. eod.*

4. *d. l. cum duobus alias l si fratres §. si quis ex sociis eod.*

DEFINITIO II.

De facto institoris socius qui eum præposuit cæteris etiam si eum institorem admiserit tenetur. Præposuisse autem intelligitur qui salarium constituit.

CVm ex pluribus sociis quidam institorem præposuerunt, tenentur ij actione Pro socio de omni damno quod societati per institorem contigerit: 1 nec ad rem pertinebit quòd is institor à cæteris sociis admissus probatúsque proponatur, nec si lucra quæ per eum obuenerunt, diuiserint. 2 Possunt enim dicere id à se ob eam causam factum quòd scirent futurum, vt si quod ab eo damnum societati eueniret per eos qui præposuissent sarciri oporteret. 3 Sanè qui præposuerunt, inuicem de institoris facto agere non possunt. 4 Præposuisse autem ij demum videntur, non qui pecuniam expendendam numerarunt; cur non enim socii institori quemadmodum & ipsi socio dare alij potuerunt? 5; sed qui laboris salarium constituerunt, 6 quod socio cõstitui non fuerat necesse. 7 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. qui admittitur* 19. *cum* 7. *sequentibus* D. *hoc tit.*

2. Nec enim potest hoc casu compensari damnum quod per hunc institorem societati accessit cum lucro quod per eundem obuenerit, nec socio dicere *ut sine commodo quod per forunm accessit si damnum petis l. de illo* 23 *in fin. D. eod.*

3. *Arg. l sicut* 8 *§. non videtur.* in illis verbis: *quod sciebat vsque pign et durare D quib mod pign. vel hypoth. soluit.*

4. *l pland si ambo* 24. *D. hoc tit.*

5. Parum enim refert an per se an per alium negotia societatis quis gerat. *d. l qui admittitur* & qui pecuniam numerat institori videtur numerare illi qui eum præposuit *l.* 1. *& tot tit. D de instit. action.*

6. Salarij enim constitutio probatio est præcedentis mandati & præpositionis *l* 1. *vlt. D mandat.*

7. Debet enim socius conferre quantum potest operæ & industriæ ex natura contractus quæ ratio est *l non ob eam rem* 25. *& seq. hoc tit.*

DEFINITIO III.

Tacita societas quando intelligitur cõtracta inter fratres.

SI fratres indiuisam parentum hereditatem quantumuis longo tempore retinuerint, certum est id quod alteruter aliunde quæsierit non esse in commune redigendum, 1 nunquam enim societas vniuersorum bonorum contracta intelligitur, nisi cùm specialiter id actũ est. 2 Interdum tamen euenit vt tacitè id actum videatur, nimirum si fratres non tantùm hereditatem parentum indiuisam habuerint, sed etiam bona cætera omnia in quorum communionem inciderunt, si simul habitauerint, 3 lucra etiã omnia communicauerint, nec a se inuicẽ rationes vnquã exegerint. Hæc enim omnia coniunctim requiruntur, quorum si vel minimum desit, puta si quid quantulumcunque alter proprio nomine gesserit sibíve habuerit, vniuersalis societas minimè contracta videbitur. 4 *Ita Senatus* in causa Petri Mermier & N. Porterat 4. Cal. Iulij 1591.

1. *d. l. cum duobus* 52. *§. cum duo & §. Papinianus alias d. l. si fratres D. hoc tit.*

2. *l.* 3. *§.* 1. *l. societatem* 5. *l. si vnus* 67. *§ si vnus D eod.*

3. *l. Titium* 47. *§. altero.* vbi Bart. & cæteri *D de admin tutor.*

4. *l. si patrui* 4. *C. commun. vtriusque iudic.*

DEFINITIO IV.

Tacita societas licèt finiatur morte, tamen renouari facile potest consensu tacito præter quàm à pupillo vel minore, quia nec expressim renouare ipse posset, nisi per ratihabitionem factã post annum vicesimum quintum.

AT finge contractam inter fratres tacitam hanc bonorum societatem, tum altero defuncto superstitibus liberis iisdemque heredibus, alterum bona omnia communi nomine administrare, nec sibi quicquam separatim quærere. Si fratris præmortui hæredes eadem faciant quæ ipse facere solitus erat, eadem durabit societatis inducendæ ratio, non quòd prior morte vnius ex sociis finita non sit, [illud namque in omni societate siue expressa siue tacita perpetuum est vt morte finiatur 2] sed quòd iisdem modis quibus contracta primùm fuerat, videatur posteà renouata & tacito consensu repetita. 3 Sed hoc ita si heredes tales sint qui si vellent expressam societatem inire possent. 4 Finge pupillos aut minores annis vigintiquinque. Constat non posse illos sine tutoris autoritate obligari, 5 hos verò ne curatore

tore quidem autore sine decreto alienare. 6 Atqui per societatem vniuersalem fit bonorum omnium communicatio,7 & consequenter alienatio. 8 Non potest igitur tacita societas contrahi cùm pupillo aut minore 9 nec renouari quæ contracta cum defuncto fuerat & ipsius morte finita. 10 Si tamen pupillus aut minor maior factus rata habeat omnia quæ a patruo communi nomine gesta sunt, tacita societas quæ antea, vt diximus, nulla fuerat: velut nasci & conualescere videbitur, vt eosdem producat effectus quos si ab initio contracta vel continuata fuisset, 11 propter ratihabitionem. 12 *Ita senatus* in eadem causa.

1. Concurrentibus scilicet iis omnibus quæ requirunt nostri post Bart. *ad d.l.Titium 47.§.altero D.de administr. & peric.tut.*

2. *l.4.§.1.l.heres socij 40.l. actione 65.§. morte,cũ duobus seqq. D.hoc tit.* vbi ratio redditur ne alioqui fiat quis inuitus socius ei cui esse non vult. Idque adeò verum est, morte scilicet solui societatem, vt nec ab initio paesci liceat, vt heres quoque succedat societati *l.cum duobus 52.alias l.si fratres §. idem respondit societatem l.adeo 59 in princip.D eod.*

3. Vt euenit facilè in cæteris quoque contractibus qui consensu perficiuntur *l.item quæritur 13 §.qui impleto D. locat. l. in rebus 4.§.vlt.iunct.l.1.& l.precario 9.D.de precar.*

4. Semper enim supponendi sunt termini habiles *l.adigere 6.§.quamuis D.de iur patron. l.1.§.vlt.D.ad SC.Tertyl.*

5. *l.pupillus 5.l obligari 9.& pass D.de autor.tutor.*

6. Scilicet res immobiles, quarum scilicet prohibita est alienatio prædiorum quidem rusticorum & suburbanorum ex oratione Seueri *l.1.& tot.tit.de reb.eorum qui sub tutel. l. prædia 8.cum seq C. de præd.minor.* vrbanorum verò adeoque etiam rerum mobilium exceptis vilioribus ea lege Constantini *in l.lex quæ tutores 22.C. de admin.tutor.* Immò nec res mobiles poterat olim minor alienare sine curatore si curatorem haberet quamuis potuisset is qui curatorem non habuisset *l.si curatorem habens 3.C.de in integr. restit minor*

7. *d.l.§.vlt.& l.2.d. l.cum duobus 52.alias l.si fratres §. socius D.hoc tit.*

8. Alienat enim qui rem suam alteri communicat *l. vt sit 3. cum seqq.D.eod l 2.D commun diuid.*

9. *l.vlt.in conductionibus 33.& seq.D.hoc tit.* Immò nec minori aut pupillo permittitur prouocare ad communionem ob hanc eandem rationem, quia diuisio rei communis non potest fieri citra alienationem *l. 1.§.1. l.magis puto 5.§. vlt.cum ll seqq. l.quæ neque 8.in fin.D.de reb.eor.qui sub tutel.l penult. C. de præd. min.*

10. Alex. *cons.24.num 5. vol.1. & cons.30. num 8 & 9. vol. 2.* Guid.Pap.*cons.104.& 125.*Crauet. *cons 26. num. 1.3.& 4. & cõs. 259.*Anchar.*cons 3* o.Decius *cons.21.66 488 & 148.*

11. Alex. *cons 17.lib.4.*post Hald ibidem citatum.

12. Quæ mandato æquiparari passim solet *l.vlt. C.ad SC.Maced. l.verò 12.§.vlt.D.de solut.*

DEFINITIO V.

De re empta ex pecunia communi vel ex pecunia redacta ex re communi an sit communis.

CVm verò ita sit vt tacita videatur contracta societas inter fratres propter communicata bona & lucra omnia, nec vnquam exactas à se inuicem rationes, 1 quæri potest si ex pecunia quæ inter fratres communis fuerat altero præmortuo superstes aliquid acquirat proprio nomine, an id sit commune inter acquirentem & præmortui heredes. Non quærimus an communicandum sed an commune sit. 2 Communicandum enim non esse certum est, quandoquidem vt diximus 3 nulla hîc est tacita societas: 4 nec si eos præmortui heredes proponeres qui societatis ineundæ capaces essent 5 Nempe quoniam actus ille priuatæ acquisitionis alienus est ab ineundæ societatis ratione quæ lucrorum & quæstuum omnium exigit communicationem. 6 Ex hoc ipso quod quis sibi acquirit proprio nomine, vel declarat nolle se tacitam vllam societatem contrahere vel si qua iam contracta fuerat ex inde illam dissoluit: nisi ponas & ante & post acquisitionem illam ab vno separatim factam, cætera & bona & lucra omnia inter eos inuicem communicata: 8 vtroque nimirum negotiante, non si vel alteruter tantùm, vel neuter 9 Quæstio igitur in eo tantùm esse potest, an fundus extra societatis causam ab vno quæsitus ex pecunia communi sit communis: In quo statim occurrit quod respondeamus, sicuti res per te empta ex pecunia mea non est mea sed tua, 10 ita rem emptam ex pecunia communi non esse communem sed propriam illius qui comparauit, 11 salua ei cuius pecunia pro parte fuit, actione in personam, ad eam precij partẽ repetendam. 12 Sed fallit ea res in quibusdam personis quarum fauore singulariter receptum est vt ad quærendum ijs dominium sufficiat rem ex pecunia ipsorum emptam esse. In eo numero sunt milites, 13 pupilli & minores, [si tutor vel curator non etiã alius comparauerit 14] itémque ij quibus testator ex pecunia hereditaria fundos comparari iussit. 15 Multùm tamen interest an empta res sit ex pecunia cum pupillo communi, quo casu dicimus rei quoque ex ea pecunia emptæ communionem induci, 16 an verò res empta sit ex pecunia quæ ipsa fuerit redacta ex venditione rei communis. Nam cùm ea pecunia redacta ex re communi non sit communis 17 quia precium non ex re sed ex negotiatione percipitur, 18 consequens est vt multò minus communia sit res ex ijs nummis comparata: 19 nisi fortè propter personam pupilli duplex priuilegium velis inducere, vnum ratione pecuniæ redactæ ex venditione rei communis, 20 alterum ratione fundi ex ea pecunia empti: 21 sed id nequaquam admittendum est, maximè si nostris credamus, qui negant plura singularia circa eandem personam posse concurrere. 22 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Tria enim illa sunt ex quibus tacitam societatem inducũt nostri post Bart. *ad d.l.Titium 47.§.altero D.de administr.& peric.tutor.*

2. Sunt enim ista differentia cùm nec fit communicandum quod iam est commune, nec adhuc commune quod est communicandum, quia sicuti quod iã meũ est, non magis fieri meum potest, *l.non vt ex pluribus 159 de reg. iur. §.sic itaque Inst. de action.* ita nec magis commune quod iam est commune.

3. *Defin præced.*

4. Quæ porro sola illa est per quam posset induci necessitas communicandi *d l.1.§ vlt.& ad d.l.cum duobus 52. alias l si fratres §.sociam D.hoc tit.*

5. Id est, qui liberam bonorum suorum administrandorum & alienandorum potestatem haberent. Hi enim sunt termini habiles quos ad tacitam societatem contrahendam supponendos esse diximus *Defin proced.num 4.*

6. Tacita enim societas non aliam interpretationem habere potest quàm eam quam haberet expressa facta simpliciter. Atqui ea quæ expressim quidem sed simpliciter coita est, videtur coita esse quæstuum vniuersorum *l.coiri 7. cum duab.seqq. D.hoc tit.*

7. licèt contrà sentire videatur Bart.*in d § altero num.8.* vbi vide amplam additionem in verb. *contracta societas.* Itémque Anchar & Roman.in consilijs ibi citatis.

8. Anchar.*cons 117 & 289.*

9. Ex doctrina Bart. communiter adprobati *in d. §.altero.*

10. *l.si ex ea 6.C.de rei vindic.l.ex pecunia 12. C.de iur. dot. l. maritum 6.l qui aliena 8 C si quis alter vel sibi.*

11. *l.si patruus 4 C.commun.vtriusque iudic.*

12. *l.2.C hoc tit.*Roman.*consil.3.*

13. *l.si vt proponis 8 C.de rei vindicat.*

14. *l.2.D.quand.ex fact. tutor. vel curat. l. 3.C. arbitr. tutel.* Vide tamen quæ in hanc rem scripsi contra interpretes *lib.5. Coniectur.cap.9.*iunge *l.7.qui pot.in pign.*

15. *d.l.3.C arbitr.tutel.*

16. Ex priuilegio pupillari de quo in *d.l.2.D. quand ex fact. tutor.*

17. Sed eius propria qui eam redegit suo nomine, sicut nec pecunia est furtiua quæ redigitur ex precio rei furtiuæ *l. qui vas 48 §.vlt.D.de furt* & è contrario non fit res pignorata quæ emitur ea pignorata pecunia *l.idémque 7.§ vlt.D. qui potior. in pign.hab.*

18. *l venditor 21.vers.quoniam D.de hered.vel action.vend.*

19. *d.l.47.§.altero de admin.tutor.* vbi tractatur de patruo tutore qui merces omnes negotiationis communis vendiderat & sibi redemerat suóque nomine negotium exercuerat, & tamen negat eo loco Scæuola compendium negotij præstare eũ debere sed tantùm vsuras pecuniæ Cui non valde dissimile est quod scribitur de socio qui pecuniam communem suo nomine fœnerauit *in l.si vnus 67.§.1.D.hoc tit.*

20. Vt videatur illa esse communis, contra id quod dixi *num. 17.*

21. Vt videatur etiam communis tanquam emptus ex pecunia communi quod etiam falsum est, nisi cùm tractatus de te quam tutor ipse suo nomine emerit ex pupilli pecunia vt diximus *num. 14.* Alioqui priuilegium pupilli totum in eo est vt rem illam ex nummis suis emptam tacitè habeat obligatam *l. idemque 7 in princip. D. qui potior. in pign. hab.*

22. *ex vulg. l. 1 C. de dot. promiss* etsi alibi scripsimus brocardicum hoc nobis non probari.

DEFINITIO VI.

Pecunia præsumitur fuisse ementis & soluentis præterquam certis casibus.

QVid autem si dubitetur an pecunia ex qua comparatum est sit communis necne? Credemus in dubio eius fuisse qui emit 1 præterquàm si is filiusfamilias fuit, 2 aut mulier nupta, 3 aut rector Ecclesiæ, aliúsve administrator. 4 Cui simile illud quoque est quod dicimus, videri quem in dubio emere sicut & soluere proprio nomine potiùs quàm alieno, 5 nec extraneus persona intelligatur. 6 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. si defunctus 17. C. arbitr. tutel.*
2. *l. cum oportet 6 vbi glos. C. de bon. quæ liber.*
5. Hæc enim præsumitur emisse ex pecunia viri ad vitandam suspicionem turpis quæstus, quod & in vidua obtinet *l. Quintus Mucius 51. D. de donat. int. vir. & uxor.* Nempe si non demonstretur aliunde profectam esse pecuniam, vt ibi loquitur Pomponius. Semper enim præsumptio veritati cedit *l. si chirographum 24 cum l. seq. & pass. D. de probat.*
4. *Auth. licentia C. de episcop. & cleric.* Bart. *in d. l. Titium 47. altero D. de administr. & peric. tutor.*
5. Idem Bart. ibidem *ex l. & magis 4 D de solut.* Excepto casu *l. qui negotiationē 58 D. de admin. tutor.* propter præcedens mādatum testatoris. Adde Roman. *cons 3.*
6. Quod nunquam faciendum est *l. si ita stipulatus 126. §. Chrysogonus in fin. D. de verbor. obligat.*

DEFINITIO VII.

In societate vniuersali non communicantur dotes sed tantùm fructus dotium.

IN societate quantumuis vniuersali non communicantur dotes, sed tantùm fructus dotium, 1 quia nec facere societas potest vt mariti socius maritus existimetur, 2 sed tantùm vt onera matrimonij communicentur, 3 quod ad mulieris & liberorum exhibitionē pertinent. 4 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Roman. *consil. 306.*
2. Maritus autem non nisi quia maritus est fit dominus dotis bonitarius *l. quamuis 75. D. de iur. dot. l. doce 6. C. de rei vindicat. §. 1. Instit. quib. alien. licet vel non l. in rebus 30. C de iur. dot.*
3. Quandiu & matrimonium & societas durat *l. actione 65. §. vlt. cum l. seq. D hoc tit. l. si filia 20. § hoc amplius l si maritus 46. l. fundus 51. D. famil. ercisc. l. 2. C. eod.*
4. In his enim præcipuè consistunt onera matrimonij *d. §. hoc amplius & d. l. si maritus. l. si is qui 56. § post mortem D. de iur. dot.*

TIT. XXVIII.

De contrah. empt.

DEFINITIO I.

Mater curatrix eadémque fructuaria si vendat cum filio, an & quatenus de euictione obligetur.

SI mater quæ & minoris filij curatrix erat 1 & vsufructuaria rem filij cum ipso distraxerit, credenda est, si non aliud actum appareat, curatorio potiùs quàm proprio nomine vendidisse, 3 & consequenter tanquam curatrix de euictione se obligasse, 4 maximè verò si curatricē se dixerit. Idenim constat sufficere vt hoc ipso nomine contraxisse videatur. 5 Neque tamen eò minùs doli mali exceptione repelletur si vsumfructum quem in venditione non exceperit, vindicare quandoque velit. Satis enim est ad tacitam vsusfructus remissionem inducendam, quòd sciente & consentiente fructuario fundus venditus sit, tametsi ex ea causa nulla precij pars ad fructuarium peruenerit. 6 Negari autem non potest quin venditioni consenserit mater quæ ipsa vendidit, alieno licèt nomine. 7 Quòd si proponas nō curatricem fuisse matrem, sed fructuariam duntaxat, magis est vt sui vsusfructus solum ius remisisse potius quàm vt pro filio se obligasse intelligatur. 8 His consequens est vt priore casu si res euicta sit non in matrem danda sit actio, 9 sed tantùm in filium minorem quatenus ex precio locupletior factus erit: 10 Posteriore verò ita demum teneri mulierem æquum sit si propter vsusfructus remissionē aliquid acceperit: 11 Hactenus nimirum vt ad acceptæ pecuniæ restitutionem non etiam ad id quod emptoris interest, teneatur, 12 Vtpote quæ vsumfructum certo precio amisisse potiùs quàm cessisse videri debeat, 13 quem nec cedere extraneo potuit quin eo ipso amitteret locúmque daret consolidationi. 14 *Ita Senatus* in causa N. Francisci Denatie & Bartholomeæ de Vallon 8. Id. Aug. 1588. Iunge Defin. 1. Tit. ad SC Velleian.

1. Postquam placuit matrem filio dari posse tutricem & curatricem *ex nouo Iustin. constitutione* 118. *de hered. ab intest. venient. cap 5. § ex his.*
2. Nihil enim vetat vtrunque ius in eandem matris personam aut auiæ concurrere, quamuis non idem sit in cæteris *Nouell. 94. vt sine prohibit. matr. debitr. & creditr. tutel. ger. minor.*
3. *arg. l. quoties 81. § si procurator D. de verb. obligat.*
4. Obligatio enim de euictione sicut fit in consequentiam venditionis, ita eandem recipit interpretationem quam venditio, cùm clausulæ accessoriæ interpretandæ sint ex eo quod actum est in negotio principali *vulg. iurib.*
5. *l. post mortem 5. § 1. D. quand. ex fact. tutor. l. vlt.* vbi Bart. *D. de instit. action.* Idem Bart. *in l. Titium 47. §. altero num. 2. in fin.* vbi vide *addit.* in verb. *dicam D. de admin. tutor.*
6. *l apud Celsum 4. § quæsitum est D. de doli mali except.*
7. Adeò vt ea ex causa de euictione teneatur *l. seruum Titij 49. D mandat.* vbi ob hanc causam etiamque qui rem suam ignorans vendidit, tanquam procurator vindicatio denegatur.
8. Nunquam enim faciles esse debemus ad obligationē inducendam cùm alia interpretatio capi potest *l. Arrianus 47. D. de oblig. & action.*
9. Scilicet proprio nomine nisi se proprio nomine de euictione obligauerit, vt in *l procurator qui pro euictione 67. D. de procur.* alioqui potest conueniri tanquam ea quæ aliquando curatrix fuerit, vt de procuratore scriptum est *in d. l. seruum Titij.*
10. Intellige si petita sit per minorem in integrum restitutio, vt *in l. patris 27. § 1 versic. item ex diuerso D de minor.* Nimirū cùm ipso iure contractus tenuit interueniente vel iuramento minoris, vel decreto iudicis. Nam si contractus non tenuit nulla opus est restitutione *l. 2. C. de præd. minor.* sed ea tantùm cautione ne locupletetur minor ex aliena iactura *l. vtere 14. eod. l. si fundus 13. § 1. D. de reb. eor. qui sub tutel.* Sicut è contrario cum contractus tenet neque rescinditur per restitutionem minor qui alienam rem vendidit, tenetur in solidum de euictione vt alius venditor quilibet.
11. Alioqui videtur donasse *l. donari 29. de donat.* iunct. *l. 3. ad fin. D. quæ in fraud. credit.* donator autem non tenetur de euictione quam non promisit, si non sit in dolo *l. 1. C. de iur. dot.*
12. Condictione scilicet sine causa, quia incipit penes eam esse sine causa id quod ei datum fuerat ex causa venditionis *l. 1. § pen. & vlt l. 2. D. de cond. sin. caus.* condictio autem numquam competit ad ciuiles accessiones, sed tantùm ad naturales *l. indebiti 15. D. de cond. indeb. l. videamus 38. § item si indebitum D. de vsur.*
13. Aliud enim est cedere, aliud amittere. Qui cedit, transfert

quī

qui amittit, nihil transfert, sed tanti habet re carere si quid eo nomine accipiat.

14. *§ finitur Inst. de usufr. l. si usufructus 67. D. de iur. dot.* Potest tamen usufructus etiam extraneo vendi *l. arboribus 12. §. usufructuarius l. non utitur 38. & seq. D. de usufr.* de quo alibi scripsi.

DEFINITIO II.

De contractu innominato simili venditioni.

Convenerat inter te & fabrum lignarium ut ligneam supellectilem tibi faceret, túque vicissim ei dares quantum pecuniæ satis esset si tibi opus probaretur. Cùm fecisset, & à te probatum opus esset nolueras accipere, hoc solum causatus quòd aliunde tibi parasses. Agebat ille ut precium solveres, quantum arbitrio boni viri constitueretur, tu contrà dicebas non esse contractam venditionem cùm de precio nullo convenisset, 1 quod aut certum esset 2 aut per relationem ad arbitrium certæ personæ certum fieri posset: 3 offerebas itaque quanti eius interesset. 4 Recusante eo accipere, & precisè ad precium agente acta causa est in publico Senatus auditorio. Placebat non videri factam venditionem quia neque de precio convenerat, neque ulla dum pecunia numerata fuerat ut opus fieret: 5 sed potius contractum dici debere innominatum *facio ut des*. 6 In quo contractus genere si postea quàm feci cessas dare, nulla nisi de dolo actio nasci potest. 7 De dolo autem actio ad id duntaxat competit, quod interest actoris. 8 Pronunciatum tamen est condemnandum te ut precium solveres quale quantúmque bonus vir arbitretur, 9 non quasi cōtracta vēditione sed quasi taxato brevi manu eo quod poterat interesse petitoris: 10 In quo dubitari non poterat quin ipsa saltem iusta operis æstimatio cōtineretur. 11 *Ita Senatus* ex tēpore 3. Cal. Ianuar. 1590.

1. Nam sine precio nulla venditio esse potest *l. 1. D. hoc tit.*
2. Precium enim debet esse certum adeóque consistere in pecunia numerata *§. sed & certum esse § seq Inst. eod l pen. C. de rer permut. l 1. D. eod d. l. 2. l. si quis fundum 37 hoc tit.*
3. Hoc enim sufficit precium esse certum per relationem *l hac venditio 7. in princ. & §. 1. eod. l ult. C. eod.*
4. Nam ex contractibus innominatis agi solet in id quod interest cùm similes sunt emptioni *l. 1. C. de rer. permut.*
5. Ex legibus citatis *num. 1. & 2.*
6. Est enim contractus innominatus quisquis nomen non habet dummodo habeat συνάλλαγμα *l naturalis 5. & pass. D de præscr. verb. l iurisgentium 7 § 1. D. de pact* quia plura sunt negotia quàm vocabula *l. 4. cum præced de præscr. verb.*
7. *d l. naturalis §§ quod si faciam eod.*
8. *l. arbitrio 18 & pass D. de dolo.*
9. *arg. d. l hac venditio 7. D. hoc tit.*
10. Quia quatenus cuiusque interest in facto non in iure consistit *l. quatenus 24. de reg. iur.* ideóque sicut prudentes faciunt contrahentes cùm taxant id quod interest ex consilio Iurisconsulti in *l. ult. D. de præt. stipulat.* ita & iudex ne longioris litis materia detur & ut suppleat quod à contrahentibus omitti non debuit *arg. l. quæsitum 13 vers verum tamen D. de testib.*
11. Vix enim est ut id quod interest non contineat iustum precium *l. in interdicto 6. D. de vi & vi armat. l. 5. D. de action. empt.*

DEFINITIO III.

Quantum intersit an venditio incipiat à corpore an à modo vel mensura.

In venditione certi corporis cum modi aut mensuræ adiectione, si quæratur quid in venditionem veniat aut quando perfecta venditio videatur, placet Senatui ea distinctio 1 quæ & summa nititur iuris ratione, an venditio à corpore cœperit, an à modo vel mensura. Nam posteriore casu non priùs perfecta venditio videtur quàm modus probatus sit aut mensura. 2 Ideoque & periculum rei venditæ interim ad venditorem pertinebit si non facta sit mora per emptorem. 3 Nec plus minúsve venditum intelligetur quàm quod in modo erit vel in mensura, licèt confines plus minúsve largiantur. 4 Priore verò casu 5 non ex modo vel mensura æstimatur venditio sed ex corpore certis confinibus demonstrato. 6 Illud autem difficilius est, an à mensura cœpisse venditio dicenda sit non solùm si ager vēditus sit, ut loquuntur ad mensuram, sed etiam si prius facta sit mentio corporis, deinde mensuræ antè fundi confines iudicatos. Sed tamen magis est ut hoc casu incipiat venditio à corpore 7 & consequenter ut statim perfecta intelligatur, & quicquid intra confines est pro vendito habeatur. 8 Alioqui vix sanè esset ut inciperet unquam venditio à corpore, cùm ut plurimùm non nisi postremo loco id est post expressam mensuram, confines subiiciantur. 9 *Ita Senatus* in causa D. Ioannis Claudij de la Cley Advocati, & Sebastiani de la Cley 8. Id. mart. 1591. & rursum in causa Ioannis Gorrandi cōtra Petrum Ramum 13. Cal Decemb. 1592.

1. Quam vulgo probatam esse testatur Capyc. *decis. Neapolit. 14.*
2. *l. quod sæpe 35 § in his quæ pondere & seq.* D. *de contr. empt. l. 1. §. 1. D. de peric. & commod. rei vendit. d. l. 2. C. eod.*
3. *d l. 2. C. de peric. & commod. rei vendit.* mora enim facit periculum eius, alioquin nō esset *l. 4. 5. & l. quod si neque 14 & pass. D. eod. l. si ex legati 23. D. de verb oblig.*
4. Videtur enim hæc venditio facta sub condicione quæ per modi & mensuræ probationem impletur *d. l. 1. §. 1.* D. *de peric. & commod. rei vend. d. l. 35. ... in hoc tit.*
5. Quem sic prudentes nostri exprimere soleat ut dicant aversione factam esse venditionem *l. qui officij 62. § ult. hoc tit. d. l. 4. §. 1. & 2. D. de peric. & commod rei vend.* id est confusè & uno precio *d l. 35. § in his hoc tit.* Quod Galli dicunt *vendre en gros & en bloc.*
6. *L. lacubus 74* D. *hoc tit. l. si vinum 15. D. de peric. & commod. rei vend.*
7. Quia verum est venditum esse corpus ipsum fundi non autem tot iugera Omnes enim contractus æstimandi sunt ex modo ineundi *l si procuratorem 8 in princip. D mandat. l. si tantùm 12. D. de SC. Maced.*
8. Sive maior sive minor sit modus quàm expressum fit in contractu Modum tamen de quo venditor pronunciauit & expressim affirmauit præstare debet si emptori ignoranti affirmauerit dolo malo *l si duorum 42. D. de action. empt* Nec ideo tamen potest causari similiter se non vendidisse quicquid est intra confines, si maior sit modus quàm qui fuerit expressus, quia imputare sibi omni casu debet cur & modum & confines simul expresserit, utraque enim illa expressio fit pro emptore, neutra pro venditore si utraque simul fiat *d l. si duorum iunct. l quæro 39. eod.* & ita mihi omnino videtur *ex d. l. si duorum vers nec enim*
9. Expressio enim confinium facta post fundi modum expressum, intelligitur facta ad locum fundi demonstrandum & ne quid ex vicinorum fundis venditum videatur, potiùs quàm ad restringendum modum qui separatim quoque expressus reperitur. Alioqui expressio modi superuacua inuenitetur, quod non est dicendum. Verba enim omnia in quacunque dispositione sed præsertim in contractibus debent operari *l. si quando 106 de leg. 1. l generalis 32. §. 1. de usufr. leg. l. 4. D. de usur. cum similib.*

DEFINITIO IV.

Intelligitur venditio cœpisse à mensura quoties restricta est ad mensuram verbis præcisis & limitatiuis.

Exceptio tamen adhibenda est, nisi post demonstratum corpus proponas venditum fuisse *quantum est in tali mensura.* His enim verbis cùm restrictiua sint ut nostri loquuntur, & limitatiua verius est cœptam videri venditionem à mensura 1 licèt verborum ordo corpus ipsum prius demonstrauerit. 2 Quid ergo si longè plus minúsve sit in mensura quàm verbis contractus expressum fuerit? Id quidem quod intra confines quantum aut quantulumcumque erit, pro vendito habebitur, sed ita tamen ut pro modo eius quod deest, vel excedit, precium arbitrio boni viri vel suppleatur vel minuatur, 3 cùm venditio cœpit à corpore. Nam si à mensura, nec plus nec minus venditum intelligi unquam potest. 4 Nimirum si magnus sit excessus vel defectus. Nam qui modicus est eius ratio ha-

beri nulla debet. 5 Mensura præsertim dicta cum adiectione illa quam vix vnquam notari prætermittunt *en enuiron*, 6 quæ pro ratione & comparatione quantitatis de qua agitur, plus minúsve solet operari. 7 *Ita Senatus* in iisdem causis.

1. Limitata enim causa limitatum parit effectum *vulg. l. in agris 16. D. de acquir. rer. domin.*

2. Ordo enim scripturæ non potest mutare ordinem iuris & voluntatis. *l. cum pater 73. §. fidei tuæ 12. de leg. 2. l. nec enim 6. de solut.*

3. Non enim hoc casu pro emptore locum habere potest ea ratio quam attulimus *ad Defin. praeced. num. 8. & 9.* propter vim & potestatem restrictionis.

4. Secundum ea quæ diximus *Defin. praeced.* Est tamen notanda meo iudicio hæc differentia inter expressionem modi & confinium, quod expressio modi aut mensuræ semper intelligitur fieri limitatiuè, sed ita tamen vt per subiectam expressionem confinium ampliari possit fauore emptoris, non autem restringi. Expressio autem confinium fit demonstratiuè quantum ad emptorem, limitatiuè verò quantum ad venditorem, ne possit prætextu minoris modi vel mensuræ dicere quicquam exceptum ex omni eo quod intra confines reperiatur, quia potest imputari venditori non autem emptori *d. l. si duorum 42. vers. nec enim de action. empt.*

5. *l. fere 4. D. de in integr. restit. l. res bona fide 54. D. hoc tit. d. l. si duorum 42. vers. vtique si exiguus modus sylua desit D. de action. empt.*

6. Quod iidem notarij solent latinè sic exprimere *aut circiter* vel *circa*.

7. Arbitrio nimirum boni viri, ex personarum & facti circunstantiis æstimaturi quid probabiliter actum videri possit eiusmodi adiectione.

DEFINITIO V.

Standum est scripturæ nisi in his quæ post scripturam vel extra contractum facta proponuntur.

NOn est audiendus qui dicit viginti iugera sibi vendita si tabulis venditionis pauciora contineantur. 1 Cur non enim curauit ille vt viginti scriberentur? 2 Nisi fortè decipiendi animum ille habuit: quo admisso æquum sanè est ipsi esse fraudi malum quod iniit alterius fraudandi consilium. 3 Hoc ita si non secunda nouáque venditio post scriptas tabulas contracta proponatur. Posteriores enim conuentiones licèt non scriptas prioribus etiam scriptis derogare certum est 4 in iis contractibus in quibus scriptura non requiritur. 5 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Cum enim nulla in verbis ambiguitas est non debet admitti quæstio voluntatis *l. ille aut ille 25. §. 1. de leg. 3.* Ad quid enim verba nisi vt animi sensum exprimant *l. non aliter 67. eod. l. Labeo 7. §. 1. D. de supell. legat.*

2. Semper enim est imputandũ ei qui potuit apertius dicere aut scribere, *l. veteribus 39. de pact.* Nec facilè in contractibus euenit quod in testamentis vt plus dictum minùs scriptum intelligatur, *l. cum aues 102. D. de condic. & demonstr.* Sed potius vt propositum in mente retentum nihil operetur *l. si maiores 25. C. de transact. l. si expensi 7. C. de cond. indeb. l. quod quis 50. D. eod.*

3. Qua enim fronte posset turpitudinem propriam allegare? *l. alias 18. in fin. D. de iureiur. l. si plures 38. in fin. D. de admin. tutor. l. itaque 12. §. 1. D. de furt.*

4. *l. pacta nouissima 12. C. de pact. l. pacta conuenta 72. D. hoc tit.*

5. Cuiusmodi sunt omnes contractus iis exceptis quos in scriptis fieri placuit de quibus in *l. contractus 17. C. de fid. instrum.* Scriptura enim adhiberi solet non ad substantiã actus sed ad rei gestæ probationem perpetuámque memoriam *l. 4. D. de fid. instrum. l. cum te 5. C. de transact.*

DEFINITIO VI.

Qui sub venditoris nomine accedit alienæ venditioni, censetur iure fideiussoris, vtique potest exceptionibus venditori suo competentibus dummodo rei cohæreant non personæ.

CVm fundum quem sciebam ad matrem tuam pertinere vellem emere vili precio, vererer tamen ne tu quandoque defuncta ea venditionem improbare velles, dixi non aliter me cum matre contracturum quàm si te simul venditorem adhiberet, promissa etiam tibi in eam rem pecunia aliqua vt nomen tuum venditionis instrumento adijci pateteris. Magis est vt non tam venditor quàm venditionis fideiussor esse videaris: 1 quippe qui contractui accesseris pro re & negotio ad alium pertinente. 2 Cui cõsequens est vt si qua matri tuæ exceptio doli mali, túsve aut petendæ in integrum restitutionis ratio competere potuit, eadem tibi prodesse debeat, siue ex empto ad rem tradendam, siue de euictione conueniaris, dummodo talis sit exceptio quæ rei & causæ non tantùm personæ priuilegio nitatur. 3 Cuiusmodi illa est quæ datur ex causa doli, 4 vel simulationis, 5 vel enormissimæ læsionis. 6 Rẽ enim ipsam contractúmque afficit & inficit adeò vt ad eum statum rem reduci oporteat in qua esset si contractus nullus præcessisset. 7 *Ita Senatus* in causa D. Senatoris Dauise contra Franciscum le Maistre Prid. Cal. Sept. 1593.

1. Inspecto scilicet eo quod reuera actum fuit potiùs quàm quod simulatè conceptum *l. 1. & tot. tit. C. plus valer. quod agit.*

2. *l. vir vxori 19. §. mulier & Titius D. ad SC. Velleian.*

3. Omnes enim exceptiones quæ rei & causæ magis quàm personæ cohærent trãseunt in fideiussorem *l. exceptiones 7. vers. rei autem cohærentes D. de except. l. & heredi 21. §. vlt. cum seqq. D. de pact.*

4. *d. § rei autem l. 2. §. 1. & 2. D. de doli mal. except. l. si testamento 49. D. de fideiuss.*

5. *l. si non singuli 9. & seq. C. si cert. pet.*

6. *l. si quis cum aliter 36. vbi DD. de verb. oblig.*

7. Siquidem enormissima læsio reddit contractum ipso iure nullum vt nostri tractant *ad d. l. si quis cum aliter.* vbi æquiparant hoc casu dolum qui fit in re ipsa dolo ex proposito. Nunquam autem dolus suus prodesse cuiquam debet *l. 1. §. 5. D. de doli except.* Simulata verò pro infectis semper habenda sunt *d. l. si ex precio.*

DEFINITIO VII.

Res redempta ex voluntate illius qui habebat ius redimendi quando irreuocabiliter acquiratur redimenti.

QVi rem sub pacto de retrouendendo venditam ab emptore redemit præsente & consentiente eo ad quem redimendi ius pertinebat, non tantùm in emptoris iura successisse intelligitur: 1 quæ scilicet etiam ignorãte adeòque inuito primo venditore nancisci potuit, 2 sed etiam dominium quod non nisi reuocabile fuerat penes emptorem sibi acquisisse irreuocabiliter, perinde acsi primus venditor redemisset, tum huic vendidisset. 3 Hic enim contingit quod & sæpe aliàs vt celeritate coniungendarum inter se actionum vna occultetur. 4 Sed hoc ita si nullum redimendi ius alioqui competere poterat ei qui ex venditoris voluntate redemit, Nam si redimendi pro parte ius habebat, & consequenter in solidum quandoquidem ius illud redimendi indiuiduum est: 5 vt puta si plures fuerunt eiusdem venditoris coheredes, consensus interueniens coheredum licèt non necessarius non impedit quominus in iudicium familiæ erciscũdæ veniat res à coherede redempta 6 oblato ei precio quod de suo reddiderit, 7 quia nec ob aliam causam consensus coheredum hoc casu interuenisse creditur, quàm dubitationis tollendæ gratia, 8 id est vt minùs dubitandum haberet emptor, quin vni ex coheredibus retrouendere cogeretur. *Ita Senatus* in causa D. de la Tornette & Philibertæ Gay 7. Cal. Febr. 1595.

1. Quia cùm sit ipse emptor succedit in iura omnia sui vẽditoris, qui & ipse emptor erat *l. iam tas 156. § plerumque D. de reg. iur.*

2. Potest enim quilibet ius suum vendere nisi vbi aliqua impedit prohibitio vel legis vel hominis *l. vlt C. de reb. alien. non alien. l. 1. C. de nouat.*

3. Quo casu non posset dubitari quin dominium esset irreuocabiliter acquisitum emptori, quod fuisset irreuocabiliter

penes

penes venditorem *l. traditio 20. D. de acquir. rer. domin.*

4. *l. 3. § sed si debitorem D de donat int. vir. & vxor. l. singularia 25. D. de reb. credit.* quod Iurisconsulti dicunt fieri breui manu *l. licet 43. §. 1. D. de iur. dot.*

5. ' Non enim cogendus est pro parte retrouendere qui pro parte non fuerat emptor, ne inuitus incidat in communionem *l. si quis aliam 46. D. de solut. iunct. l. si non sortem 26. §. si certum D. de condict. indeb.*

6. Tanquam redempta ex eo iure quod fuit hereditarium & commune, vt in locum iuris redimendi succedat ipsa res redempta *l. heredes 25. §. si vnus ex coheredibus D. famil. ercisc.*

7. Officium enim arbitri est curare vt indemnitas inuicem præstetur *l. ex parte 39. in princip. l. inter coheredes 44. §. vlt. & pass. eod.*

8. Quæ autem dubitationis tollendæ gratiâ fiunt ius commune non lædunt *l. qui mutuam 56. D. mandat. l. quæ dubitationis 81. De reg. iur. l. testamentum 17. C. de testam.*

DEFINITIO VIII.

Qui iura sua & actiones tantùm præstare obligatus est, non tenetur de euictione nisi de suo facto: Laudimia tamen quæ soluit repetere non potest.

Rem quam emere volebam permisi tibi vt emeres, ita tamen vt mihi eandem certo conuentóque inter nos precio traderes. Precij adiecta mentio facit vt perinde sit acsi vendere promisisses. 1 An ergo mihi obligaberis de euictione ex natura venditionis? 2 Minime. Id enim duntaxat inter nos actum videtur vt tu me in locum tuum substitueres, 3 id est iura tua & actiones mihi præstares. 3 Ex quo contractus genere constat nullam de euictione obligationem nasci 4 nisi hactenus vt de facto suo repromittere cedens debeat. 5 Adeò vt neque de precio euicta re teneatur, cuius nomine ex cessa actione agi potest, sicut & ad id omne quod interest aduersus primum venditorem. 6 Sed an laudimia quæ tu prior emptor directo domino soluere coactus es, 7 ego tibi restituere debebo? Videntur enim accessiones esse emptionis 8 sed verius est me ad id non teneri cùm ob posteriorem hanc alienationem quam te in me facere oportet noua laudimia sim debiturus: 9 tibique imputari possit cur cautius non fueris negotiatus, 10 Id est cur tibi emens non etiam emeris amico per te eligendo. 11 Quod si fecisses túmque me in amicum elegisses intra tempora constituta 12 vna tantum venditio fuisset, 13 cuius ego solus laudimia debuissem, tu nulla. 14 *Ita Senatus* pro N. Andræa de Bienuenu contra N. Gothofredum de Dompierre Idib. April. 1595.

1. Quia venditio est quoties conuenit de certo precio pro re dando. *l. 1. D. rer. permut. l. naturalis 5. §. 1. De præscr. verb.*

2. Ea siquidem est natura venditionis vt venditor teneatur de euictione quamuis nihil dictum sit *l. si in venditione 60. & pass. D. de euict.*

3. Videor enim ego non solùm tuam sed etiam tui venditoris fidem tecum secutus esse, túque mihi quodammodo nomen tuum duntaxat accommodasse.

4. *l. 2. D. de hered. vel act. vend.*

5. *d. l. 2. l. de suo 9. D. mandat.*

6. *d. l. si in venditione 60. & prox. D. de euict.*

7. Pro inuestitura iuxta *l. vlt. C. de iur. emphyt.* Clar. in verb. *emphyteusis quæst. 15.*

8. Quia debentur in consequentiam alienationis siue per venditionem siue aliter facta sit *d. l. vlt.* Iul. Clar. *dict. quæst. 15. 17. 18. 23. & alibi.*

9. Tot enim laudimia debentur quot sunt alienationes cùm non debeantur nisi propter alienationem vt proximè diximus. Alienatio autem esse intelligitur quoties dominium transfertur *l. 1. C. de fund. dotal.*

10. *Vt in l. 2. C. de furt. & seru. corrupt.*

11. Moribus enim nostris contra iuris rationem receptum est vt possit quis emere non tantùm sibi sed etiam alij adeóque incertæ personæ quem vocant amicum eligendum, dummodo sequatur electio intra quadragesimum diem, vt dicemus *ad tit. si quis alter. vel sibi.*

12. Id est intra diem quadragesimum vt proximè dixi.

13. Quia & eligens & electus quoties ritè fit electio vnius tantùm personæ vice funguntur.

14. Nam & ob hanc causam introducta est forma ista electionis vt vna tantùm laudimia debeatur, quæ alioqui ex pluralitate venditionum plura deberentur, vt dixi *num. 9.*

TIT. XXIX.

De hered. vel action. vendit.

DEFINITIO I.

Ius competens ex contractu condicionali translatum intelligitur per omnium iurium alienationem, etiam quæ facta sit ante impletam condicionem.*

VENDITIONE 1 pignoris sub ea condicione contracta si ad diem pecunia non solueretur, 2 debitor idémque venditor sibi ius redimendi exceperat, 2 tum antequàm dies venisset sua omnia rerum quas alienasset redimendarum iura Titio donauerat, aut, si mauis, vendiderat. 3 Si postcà existat prioris venditionis condicio, ius quoque redimendi quod priore venditione exceptum fuerat, posteriore contractu translatum intelligetur, 4 non secus ac si iam eo tempore prioris venditionis condicio extitisset: 5 quia condicionum omnium natura illa est, vt quandocunque existentes ad initi cõtractus diem retrotrahantur, præterquàm si potestatiuæ sint 7 ac præterea alteri medio tempore quæsitum proponatur. Id enim vnum est quod impedit retroactionem. 8 At in proposito nullius interest, nisi fortè defuncto antè diem solutioni dictam venditore heres eius sua interesse dicat, vt tantò locupletiorem habeat hereditatem. Sed cùm heredis eadem quæ defuncti persona esse intelligatur 9 non magis audiendus erit hic heres quàm audiretur venditor ipse si viueret, 10 eáque ratione contenderet posteriore contractu ius illud redimendi translatum non esse, quòd sua maximè interesset ad hoc vt ampliore patrimonio frueretur. 11 *Ita ex tempore* tractatum non tamen quòd sciam decisum est 11. Cal. Iun. 1593. Iunge Defin. 4. de contr. & commit. stipul.

1. Potest enim ita fieri pignoris datio & venditio dummodo id agatur vt res obligata tunc certo precio æstimetur *l. si fundus 16. §. vlt. D. de pignor.*

2. Vt passim hodie fieri solet *l. 2. l. si à te 7. C. de pact. int. empt. & vendit.*

3. Nihil enim refert cùm æquè per donationem ac per venditionem fiat alienatio *l. 1. C. de fund. dotal.*

4. Etsi tunc res erat in pendenti. Est enim hoc ex eorum genere in quibus quid ante fuerit ex postfacto demum apparet, de quibus *in l. quædam 15. D. de reb. dub. l. qui res 98. § item autem D. de solut.*

5. Inspecto scilicet tempore contractus quod semper inspiciendum est etiam in contractibus condicionalibus secuta quandocunque condicionis implemento *leg. si filiusfamilias 78. D. de verb. oblig.*

6. *d. l. si filiusfamilias l. qui balneum 9. l. potior 11. D. qui pot. in pign. hab.*

7. *l. 1. in fin. eod.* Tunc enim tempus prioris actus inspicitur cùm id quod postea fit habet necessitatem, vt loquuntur, dependentiam à priore illo actu *d. l. 1. in princip.*

8. Quia nunquam debet esse in vnius potestate vt ius alteri iam quæsitum tollat *vulg. l. id quod nostrum 11. & l. non debet alteri 74. de regulis iuris. dicta lege qui balneum. & dicta lege potior.*

9. *l. nihil est aliud 24. D. de verborum significatione l. quoties 9. §. heredes D. de heredum institutionib. l. si rem 6. D. de exceptionib. l. cùm heres 11. D. de diuersorum temporum præscriptionibus.*

10. Absurdum enim est plus iuris habere heredem quàm habiturus esset defunctus ipse si viueret *l. aliud est vendere 160. absurdum. §. de reg. iur. l. nemo plus commodo 120. l. quod ipsis 143. l. qui in ius 177. eod.*

11. Non enim sufficit quoquomodo interesse nisi iusta & honesta causa sit ex qua intersit *leg. si plures 38 in fine de administratione tutorum l. 1. §. item quæritur cum præcedenti D. de separat.*

DEFINITIO II.

Etiamsi cedens retineat directas actiones, easque efficaces, tamen cessionarius liti sistendus est si debitor id postulet.

VEnditis aliterve cessis 1 per creditorem actionibus, vsque adeò quidem remanent directæ penes cedentem vel inuitum 2 vt ex iis si volet perinde ac ante cessionem posit agere: 3 sed tamen cogendus est cessionarius liti quoque sistere si id debitor postulet, cuius nimirum interest vt eodem iudicio de vtriusque iure cognoscatur. 4 Itaque cùm actor quidam actionibus suis cessisse diceretur & de eo apud iudicem interrogatus respondere nollet; quasi superuacua & illusoria esset interrogatio, 5 propterea quòd siue cessio facta esset siue non, agere nihilominus posset ex directa, nullàdum per cessionarium facta debitori denunciatione, 6 Senatus pronunciauit dignam esse interrogationem cui responderi oporteret: siue quòd facta cessione vocari in ius cessionarium interesset debitoris, 7 siue quòd si periculo & commodo cessionarij facta cessio proponeretur, posset debitor cum eo transigendo litem effugere. 8 *Ita Senatus* 7. Cal. Febr. 1590.

1. Cessio enim actionis potest fieri aliis multis modis quàm per venditionem *leg. per diuersas 22. & sequenti C. mandat.*

2. Quia directæ actiones non possunt separari à persona cui semel adhæserunt, &, vt nostri loquuntur, inhærent ossibus *l. ita tamen 27. §. qui ex Trebelliano l. cùm hereditas 49. l. si heres 70. D. ad SC. Trebell.*

3. *l. 3. C. de nouationib. & delegationib.* vbi hæc differentia ponitur inter cessionem & delegationem actionis & *in l. 1. eodem.*

4. Vt res cum vno iudicata prosit cùm alio *lege vltima D. de transactionibus l. si cum emptore 16. D. de pact. dicta lege 3. C. de nouat.*

5. Non enim admittendæ sunt passim interrogationes, sed vbi necessitas causæ vel euidens æquitas, iudicem mouerit *l. penultima C. de interrogationibus in iure faciendis.* & cauere bonus iudex debet quantum potest ne quid superuacuum in lite fiat *leg. hæc stipulatio 14. in fine D. vt legati nomine caueatur.*

6. Aliud enim esset si per cessionarium facta fuisset denunciatio, quia eo casu directa quæ mansisset penes cedentem facta esset inutilis *d. l. 3. C. de nouat. l. nomen 4. C. quæ res pignor. oblig. poss.*

7. Vt dictum est *num. 4.*

8. Placet enim transactionem factam quandocunque cum cedente nocere cessionario, quoties facta est cessio periculo & commodo cedentis. De quo scripsi *libro 12. Coniect.*

DEFINITIO III.

Cessionarius in rem suam procurator factus potest etiam directas actiones exercere suo nomine dummodo ex persona cedentis.

CEssione sic alicui facta vt is procurator in rem suam sit constitutus, 1 etsi non eò minùs directam actionem exercere potest is qui cessit, 2 nihil tamen vetat ipsum quoque cessionarium directis actionibus experiri 3 & quidem suo nomine si modò non ex sua sed ex cedentis persona experiatur, 4 & tanquam simplex procurator. 5 Neque enim minùs iuris ad agendum habere debet ob id solum quòd in rem suam fuerit constitutus. 6 Nec inutilis videri potest deliberatio quasi nihil referat directàne an vtili agat, cùm vtraque eiusdem soleat esse effectus & potestatis, 7 fieri siquidem queat vt exceptio quæ obstaret exercenti vtilem actionem, non obstet agenti directa. 8 *Ita in Senatu* tractatum in eadem causa.

1. Vt contingit in ea cessione quæ fit fideicommissario aut legatario aut in solutum de qua in *leg. per diuersas 22. C. mandati l. si quis in rem suam 34. l. procuratoris 55. D. de procuratoribus.*

2. Quoniam directa actio semper remanet penes cedentem etiam inuitum vt dixi *Definitione præcedenti numero secundo.*

3. *leg. qui stipendia 9. leg. ita demum 13. Codice de procuratoribus.*

4. Nihil enim vetat suo nomine quem experiri & ex alterius persona *d. l. qui stipendia.*

5. Id est tanquam alius quilibet procurator qui non esset in rem suam constitutus, de quo *in leg. quamuis 40. §. vltimo cum ll. sequentibus D. ad SC. Trebell.*

6. Ideo enim constituitur quis procurator in rem suam vt plus iuris habeat non vt minus, & inducta ad augmentum non debent operari diminutionem *l. legata inutiliter 14. de adim. legat. l. legata 19. de leg. 1.*

7. *l. actio 47. D. de negot. gest.*

8. Cùm exceptio accommodanda sit ad naturam actionis cui opponitur *l. cùm reus 24. de fideiussoribus.* de cuius sententia, & emendatione scripsimus *libro primo Coniecturarum capite 8.* Adde *l. seruum quoque 33. §. vltimo cum l. sequenti D. de procuratoribus.*

DEFINITIO IV.

In obscuro iure potior est causa venditoris precium petentis quàm emptoris cui iam tradita res est, nec potest emptor discedere ab emptione inuito venditore.

HEreditatem Titij Sempronius vendiderat ea lege, vti ne de euictione supra eam quantitatem quam ab emptore acciperet, teneretur. 1 Cùm ex hereditate vendita deducendum esset fideicommissum quod Mæuio adiudicatum fuerat, 2 placuit non eò minùs integrum venditionis precium ab emptore persolui debere, 3 nisi constaret in promptu detractiones ex fideicommisso faciendas cæteráque hereditatis iura minoris esse quàm vt conuenti precij quantitatem æquare possent. 4 Nam quandiu de eo dubitatur venditoris causam potiorem esse conuenit, 5 præstita tamen per eum satisdatione De restituendo si quid amplius acceperit precij nomine quàm ex conuentione accipere debuerit. 6 Alioqui haberet interim emptor & rem & precium si venditori actio ad precium lite pendente denegaretur. 7 Quid verò si emptor paratum se dicat recepto precio ab emptione discedere? Ne hoc quidem ei permittendum est. 8 si non venditor

quoque

quoq; consentiat, vt a perfecta venditione resiliatur. 9 Ita [illegible] in causa N. Bernardi d'Ausse contra D. de Vatas 3. Cal. Febr. 1590.

1. Valet enim hæc conventio etiā in rei singularis venditione l. ex empto 11. §. vlt. ff. de act. empt. multò magis in venditione hereditatis, cuius venditori sufficit vt sit aliqua hereditas & vt sit ipse heres du o ne quid faciat dolo malo l. cum hereditatem 7. cum seq. D. hoc tit.

2. Tanquam quod esset æris alieni loco l. cum pater 77. §. antetenus de leg. 2. l. Lucritam 8 iunct. l. in impenenda 2. C. ad leg. falcid.

3. Actione scilicet ex vendito d. l. ex empto 11. D. de action. empt.

4. Si enim emptor dicat velle se de eo docere in promptu audiendus est leg. 3. vt in poss. legat.

5. Eius siquidem est probare qui dicit non qui negat l. 2. de probat. Est enim ista exceptio emptoris qui licet reus sit, tamē in exceptione sua actor est l. in exceptionibus 19. eod.

6. arg. l. 1. & tot tit. si cui plusquam per leg. falcid. l. statuliber. §. de statulib.

7. Quod esset iniquum d. l. ex empto 11. §. vlt. l. bona fidei 50. de act. empt.

8 Contractus enim ab initio sunt voluntatis ex postfacto necessitatis l. 5. C. de oblig. & action.

9. Scilicet re adhuc integra, aut si res integra non sit, omnia retroagenda funct. l. 1. & 2. C. quand. lic. ab empt. discod. l. ab emptione 58. de pact.

DEFINITIO V.

Actionis cessio regulariter non valet nisi ad concurrentem datis re vera precij quantitatem, aut nisi facta sit per meram donationem.

ACtionis cessio si non per meram donationē facta sit 1 non aliter valere potest quàm intercedente soluto pretio, & re vera numerato: exceptis ijs casibus quos Anastasij constitutio exceptos voluit. 2 Quòd si partim vendita actio partim donata proponatur non nisi ad concurrentem vsque pretij quantitatem valebit cessio, ne qua fraudis comminiscendæ detur occasio. 3 Ergo neque valere poterit si cedens fateatur precium numeratum nec aliùde probetur numeratio 4 nisi fidem de precio habitam fuisse ex solenni obligationis instrumento aliisve idoneis probationibus appareat. 5 Ita Senatus ex tempore 9 Cal. 1590. Et rursum in causa Iacobi Bl. et & D. Emerij de Montfalcon Aduocati Idib. Iul. 1591.

1. l. per diuersas 22. in fin. cum l. seq. C. mandat.

2. d. l. per diuersas.

3. l. ab Anastasio 23 § si quis autem eod.

4. Nuda enim confessio in actibus suspectis semper suspecta est, & numquam probat l. qui testamentum 27 de probat. Alioqui erit iouenta ratio per quam facile fraus legi fiat, vt in simili argumentatur Vlp. in l 3 §. si pupillus de reb. eor. iunct. l. si ea oportet 21 de tutor. & curat.

5. Nihil enim refert an precium reuera solutum fuerit an fides habita sit de precio l. quod vendidi 19. de contr. empt. §. venditæ 41. Inst. de rer. diuis.

DEFINITIO VI.

Sola meritorum assertio in actu suspecta non probat.

CVi consequens est vt si remunerationis color cessioni validandæ quæsitus sit ad hoc, vt non minus ex causa onerosa cessio facta videatur quàm si solutum precium probaretur, 1 non non aliter valere illam admittendum sit quàm probata meritis, quorum remuneratio obtenditur. Sola enim meritorum assertio numquam pro probatione est ad validitatem actus qui alioqui suspectus sit, & prohibitus ne huiusmodi commento nimis facilè fraus fiat legibus. 2 Ita Senatus ex tempore Prid. Id. Maij 1591.

1. Non enim donat qui remunerator l. Aquillius Regulus 27. de donat. l. sed etsi lege 25 §. consuluit. de petit. hered.

2. Dixi ad Defin. præced. nu. 4.

DEFINITIO VII.

Non est prohibita cessio conditionis ex Can. redimegranda contra spoliatorem in fauorem domino directi etiam ratione fructuum.

EMphyteuta spoliatus iura sua omnia per cessionem in dominum directum 1 transtulerat, adeóque ius repetendorum cum possessione fructuum quos à spoliatore perceptos constaret: Addita etiam illa cessionis faciendæ causa, 2 quod æquum non esset manere emphyteutam obligatum ad præstandum directo domino censum annuum pro ea re, quam à spoliatore præpotente aduersario auocare non posset. Conuenerat autem vt litem eo nomine contra spoliatorem exercendam directus dominus proprijs sumptibus persequeretur: in qua si obtineret, cogeretur ea ipsa bona emphyteutæ reddere, ita tamen vt & nouas conuentiones inire & nouum censum constituere posset, déque ea re separatim ac priuatā scripturā cautum fuerat. Quærebatur an ea cessio valeret. Videbantur enim obstare Anastasij & Iustiniani constitutiones, quæ licèt apud Gallos abrogatæ, 4 apud nos tamen sunt in vsu: præsertim cùm ex pactione illa de retrocedendo extra contractum, & quasi clam facta 5 videretur directus dominus vexandi spoliatoris gratia potiùs quàm pro suo iure tuendo alienam actionem redemisse. 6 Verùm placuit non esse hoc casu locum constitutionibus, propterea quòd interfit domini directi emphyteutam non esse spoliatum: 7 qui si re carendum habeat, multo iustius est dominium vtile cum directo quod iam penes cessionarium sit consolidari: 8 Sed & fere est vt huiusmodi cessio necessariam causam habere videatur. 9 Ne alioqui euenire necesse esset vt spoliatus emphyteuta qui à potentiore aduersario possessionem recuperare non posset, censum nihilominùs persoluere compelleretur. 10 Neque enim ad solutionem denegandam ea ratio sufficeret quòd emphyteuta diceret se spoliatum, quippe cui ad reuocandam possessionem ordinario iuris remedio consultum esse posset, vt per eum stare videatur quominus possideat si non possidet. 11 Nam quemadmodum rem ipsam ita & possessionem habere videtur qui actionem habet ad eam persequendam. 12 Accedebat quòd non videantur in fraudem quicquam facere is qui actionem idcirco cedit in potentiorem, ne à potentiore opprimatur. 13 Nec nocebat pactum adiectum de retrocedendo, 14 quia conuenerat vt ea retrocessione nouæ conuentiones fierent, aliúsque census imponeretur, 15 non vt pristino iure esset ea res penes emphyteutam. Proinde nec frustrà nec simulatè fiebat cessio quæ retrocedendi domino directo quale quantumque vellet commodum esset allatura. 16 Non tamen deerant qui putarent quod ad fructus à spoliatore ante cessionem perceptos attineret non idem iuris constitui debere, ex eáque parte inutilem & prohibitam videri

debere cessionem, quod ea fructuum restitutio nihil cum directi dominij iure commune haberet? 17 nec quicquam cessionarij eo nomine interesset, qui toto illo tempore solitos census annuos à spoliato perceperat. 18 Proinde videbatur digna res æquitate Senatus, vt in eo saltem quod in fraudem legis excogitatum videri poterat, inutilis cessio pronunciaretur. 19 Sed aliud Senatui visum est, & quòd ita ferat huius iudicij natura vt fructus omnes à spoliatore indebitè perceptos restitui oporteat, 20 quasi ex consequentia necessaria, per quam conced[untur] multa solent, quæ alias non concederentur. 21 Et quia eius commodi spe videretur facilius inductus dominus directus, vt propriis expensis persequendæ litis necessitatem in se susciperet. 22 Maximè quòd spoliatoris odium tale esset vt nullo fauore adiuuandus videretur. 23 *Ita Senatus* in ea causa de qua in Defin. 32. infr. de iur. emphyt.

1. Recepta enim est apud nos in praxi vt & apud interpretes distinctio illa duplicis dominij vtilis & directi contra quam vide quæ scripsi *libr. 2. Coniect.*

2. Nec enim posset valere cessio quæ causam eamque iustam non haberet *l. per diuersas 34. C. mandat.*

3. *in dict. leg. per diuersas & leg. ab Anastasio 33. C. mandat.*

4. Nisi enim factæ fuit in potentiorem aut iudicij mutandi causa, teste Paponio in syntagmate Arestorum.

5. Nam vt Tertullianus dicebat malum est quod occultatur, & ad dolum proximè accedit si quid clam fiat *l. vlt. in fin. de rit. nupt. l. pupillus 5. §. sed si per interpositam D. de autor. tutor.*

6. Quæ ratio fuit prohibi[tio] cedendarum actionum per constitutionem Iustiniani in *d. l. per diuersas.*

7. Est enim hic vnus casus ex iis qui excepti sunt *in d. l. per diuersas* Cùm cessio facta est adimitionem iuris quod habuit cessionarius ante cessionem.

8. Vnaquæque enim res facilè redit ad suam naturam *l. si vnus 27. § pactus ne peteret in fin. D. de pact.*

9. Cuiusmodi quæ sunt illa est quæ causam necessariam habent cessione a semper valent, vt & cæteræ alienatio[nes] ver. quæ alioquin essent prohibitæ *l. alienationes 13 famil. ercisc. l. de fund. dotal. d. l per diuersas.*

10. Et ita sentiret incommodum pro ea re ex qua nullum sentiret commodum contra *l. secundùm naturam 10. de reg. iur.*

11. *l. vlt. C de action. empt.*

12. *l. is qui actionem 15. de reg. iur.*

13. Non enim facit dolo, qui dolum excludit *leg. cùm pater 77. §. dulcissimis de leg. 2. leg. Iulianus 42. de acq. hered.*

14. Quod pactum solet esse suspectum quoties adsunt aliæ coniecturæ, vt dici solet de pacto retrouendendi. quasi non videatur habere animum alienandi is qui voluntatem habet rei retinendæ vel recuperandæ *l. quod si solutis 55 de solut. leg. sicut 8. §. superuacuum D quib. mod. pign. vel hypoth. soluit. leg. & qui sub imagine 10. C. de distra. pignor.*

15. Nouæ siquidem conuentiones præsertim circa censum faciunt nouum contractum emphyteuticum, qui nec aliam naturam habet quàm quæ formatur ex partium conuentione *l. 1. C de iur emphyt.*

16. Nec enim alioqui contractus emphyteuticus semel perfectus posset reformari ex interuallo inuito emphyteuta *l. 7. §. quinimò & §. adeò de pact. l. vero 1. § pen. de solut.*

17. Separata namque est causa proprietatis & f[ructuum] *l. pen. de acquir poss l. bonæ fidei 48. de acquir. rer. domin. l. si seruus 61 §. latam de furt.*

18. Nam census isti annui debentur à re non à persona *l. imperatores 7 de public. & vectig.*

19. *arg. l. placuit 29. D. de vsur.*

20. *Cum redintegranda 3 quæst 1. l. 1. §. ex die de vi & vi ar mata.*

21. *l. 1. l. quod diximus D de mutuo tutor.*

22. Non alias suscepturus *l. vlt. C. de pact. int empt. & venditor. l. 5. §. pen. D. de dol. except.*

23. *leg. non est singu[lare] 1 76. de reg. iur. §. sic itaque Inst. de action.*

DEFINITIO X.

Cessionarius non potest agere præcise ex persona sua sed perinde ac ex persona cedentis, sic [...] contra heredem debitoris.

CEssionarius licèt non possit à præcisa executione incipere aduersus cedentis debitorem: siue vtili actione experiri velit siue directa ex persona cedentis si ad proprium suum commodum eam referat [nam ante omnia cessionis fidem facere debet 2] si tamen & ex cedentis persona & ad ipsius vtilitatem non ad suam, fieri executionem curauerit, ritè facta executio videbitur: 3 quoniam cessio facere non potest, quin directæ actiones remaneant penes cedentem, 4 quas proinde ab eo exerceri aut eius nomine ab alio nihil prohibet, præsertim si cessionarij voluntas non refragetur. Ipsum quoque cessionarium simplicis procuratoris & mandatarij vicem gerere nihil prohibet, si id sibi vtilius, & ad debiti solutionem extorquendam commodius esse existimet, 5 cùm paratam ex cessione actionem habiturus sit aduersus cedentem, vt quicquid eius commodo exactum erit sibi restituat. 6 Nec aliud erit si non creditor, sed creditoris heres cessisse proponatur. Idem enim quod ipsi creditori ius competit incipiendi ab executione ex instrumento guarentigiato, si modò postea se in totum vel pro parte heredem esse, & alleget & probet. Sanè aduersus debitoris heredem nec creditor ipse eodem iure vtetur, quia prius est vt constet quòd debitoris heres sit, quàm vt pro tali conueniatur, & vrgeatur. 8 *Ita Senatus* in causa Sebastiani Mauris & Andreæ Grumel 3 Non. Mart. 1593.

1. Bald. *in l. per diuersas quæst.* 10. *C. mandat.* Roman. *cons.* 142. incip. *quod cessionarius*

2. Boer. qui sup[ra] prædictos, & alios plerosque refert & sequitur *quæst.* 10 *num.* 1. & 2. Bart. & Ang *in l. postulante D. ad SC. Trebell.* contra distinctionem Baldi de qua idem Boer. *num.* 3.

3. *Not in leg. qui stipendia 9 C. de procurat.*

4. *l. 3. vbi notat. C. de nouat. l. si heres 70. D ad SC. Trebell.*

5. Notatur ad *dict. leg. qui stipendia & in dict. leg. per diuersas.* Imò & in dubio credendus est cessionarius egisse via sibi vtiliore Bald. in *l. ait prætor §. si quis de procur.* Boer. *d. q.* 10. *num.* 3.

6. *Not. in d. l. 3. C. de nouat.*

7. Eadem enim persona est creditoris & heredis *Auth. de iureiur. à mor præstit.* Atque ita concludit Boer. vbi supra *num. vlt.* post Decium *cons.* 536. *num* 1 & 2, *vol.* 1. Licèt contrà senserint plerique quos idem Boer. refert *dict. num. fin. & præced.* Existimantes malè heredem creditoris non posse constituere debitorem in mora quousque probauerit se heredem.

8. Bart. *in d. l. postulante & in l. si decesserit qui satisd. cogunt.* Boer *dict quæst.* 10 *num.* 1. & 2. vbi addit aliud esse si executio facienda sit contra tenium detentorem. Hanc enim fieri statim posse *ex cap. veniens de testib.* post Bart. *in l. 1. §. necessario D. si ventr. nomin. mulier in poss.*

DEFINITIO XI.

In cessionarium transit pignus sed non possessio pignoris.

NOminis cessionarius haud dubiè succedit etiam in iura hypothecarú, 1 non tamen succedit in ius possessionis pignorum, 2 præsertim quam cedens habuerit ex sola clausula constituti, nisi ipse quoque cedens expressè constituerit se illius nomine possidere. Possessio enim quæ per clausulam constituti mihi quæritur, 3 li[cet] videatur

deatur pendêre ex animo prioris constituentis qui meo tantum non etiam tuo nomine possidere constituit, 4 potest tamen eo quoque inscio per me transferri iure, sed hoc vno modo si tuo nomine constituam possidere. 5 *Ita Senatus* ex tempore 8. Id. April. 1593 Et iterum in causa D. de Seruette & Dominorum de Charmoisy & de Cohêdier 13. Cal. Ianuar. 1593.

1. Hactenus scilicet vt ei præstandæ sint hypothecæ, non vt hypothecariam exercere possit sine speciali cessione *l. emptori 6. D. hoc tit.*

2. Possessio enim est facti quæ ideo numquam transit ipso iure *l. cum heredes 23. D. de acq. poss. l. denique 19. D. ex quib. caus. maior.*

3. *vulg. l. quod meo 18 D. de acquir. poss.*

4. Actus autem non possunt operari vltra intentionem agentium *vulg. non omnis 19. D. de reb. credit.*

5. Quia modus transferendæ per constituti clausulam possessionis est fictitius, licèt veram quoque realem & actualem possessionem transferat *d. l. quod meo.* vbi notat.

DEFINITIO XII.

Casus in quo expensa ante litis denunciationem factæ, veniunt tamen in actionem de euictione.

NOmen Titij quasi is centum tibi deberet mihi cesserat in solutum paris quantitatis quæ mihi abs te debebatur: 1 Cum aduersus Titium agerem, passus est se per contumaciam condemnari, sed posteà ex iudicato côuentus prouocauit ab ea sententia, 2 & in causa appellationis negauit se tibi quicquam debere ab eo tempore litem tibi denunciaui, vt nomen si bonum esse defenderes. 3 Noluisti ad iudicem venire atque ita mihi per contumaciam es condemnatus. 4 Placet, prioris litis quam cum Titio exercui sumptus in condemnationem deduci oportere. Nam quod dici solet eum qui ad litem pro alio defendendam autor laudatus est eas duntaxat impensas actori restituere debere, quas ipse post denunciationem non quas antè fecerit, adeò vt si omissa sit ante sententiã denunciatio ne quidem actio de euictione vlla supersit 5 nisi is qui condemnatus est doceat se non iniuria sed iusta ratione superatum, 6 Id, inquam, in proposita specie locum non habet, cùm imputari non possit mihi cur nõ litem tibi denunciauerim, quandiu debiti controuersiam Titius nullam fecit. Auctorem enim tum laudari sufficit, cùm quæstio & controuersia fieri incipit. 7 Quia tamen Titius quantumuis bonam causam habeat, non priùs audiendus est quàm contumaciam purgauerit, hoc est sumptus omnes contumaciales, vt vocant, refuderit, 8 Æquum sanè non est eorum sumptuum nomine quos à Titio vel iam consecutus sim vel consequi ęquè commodè possim mihi contra te actionem dari, potiúsque tibi ex ea causa doli exceptio accommodabitur, si aut ego bis idem exigere velim, 9 aut iure meo aduersus Titium vti nolim, ob hoc solum quò magis damno te afficiam. 10 *Ita Senatus* 4. Non. Aug. 1593.

1. Vnam enim rem & pro alia & fundum pro pecunia & in solutum dari posse receptũ est si modò creditor consentiat *l. si non sortem 26. §. si centum D. de condict. indeb. l. cum à quo 16. & seq. C. de solut.*

2. Eo siquidem iure vtimur, vt contumax possit appellare intra tempus legitimum computandum à die notitiæ, refusis tamen prius expensis contumaciæ.

3. *l. si nomen 4. & seqq. D. hoc tit.*

4. Contumacia enim eorũ qui ius dicenti non obtemperant, litis damno coërceri solet *l. contumacia 53. D. de re iudic.*

5. *l. emptor fundi 18. C. de euict.*

6. *leg. si ideò 55.* vbi Bart. & alij contra glos. *ibid. D. eod. tit.*

7. Autor enim laudatur ad rem duntaxat defendendam, quod fieri non potest nisi post motam litem *l. si plus 74. §. mota quæstione eod. tit. d. l. emptor 8. & seq. C. eod.*

8. Nemo enim contumax auditor quousque desinat haberi pro contumace, quod fit purgata per sumptuum refusionem contumacia *l. 1. & 4 C. quor. appell. non recip. l. properandum 13. §. & si quidem. C. de iudic. l. si prætor 73 D. eod.*

9. Improbus namque est qui bis idem consequi velit *l. si quis dolo 51. §. 1. de re iudic.*

10. Nihil enim mea interesse videtur nec malitiis indulgendum est *l. in fundo 38. D. de rei vindic.*

DEFINITIO XIII.

Cessio iurium stricti iuris est, probandáque est per scripturam, nec probari potest per iusiurandum suppletiuum.

IVrium cessio stricti iuris est, 1 ideóque nec in eam veniunt nisi quę expressa sunt. 2 Propter quam causam nõ desunt, qui putent per testes probari eam non posse sed per scripturã duntaxat, 3 & consequenter nec ad eius probationem iusiurandum quod suppletiuum vocant deferri oportere. 4 *Ita tractatum est* ex tempore 7. Cal. Sept. 1593.

1. Contrahitur enim per stipulationem quæ sui natura stricti iuris est *l. quicquid 99 de verb. obligat.*

2. Aut expressis consequentia *l. emptori 6. D. hoc tit.*

3. Quomodo dici etiam solet de contractu emphyteutico *l. 2. C. de iur. emphyt.* & aliis nonnullis quæ necessariò probanda sunt per scripturam, ne tam facilè in iis fit falsum committere *l. testium facilitatem 18. vbi not C. de testib.*

4. Iusiurandum enim suppletiuum habet vim probationis per testes, quia qui iurat fit hoc casu testis non iudex in causa propria, secus in iureiurando decisiuo *l. 1. quar. rer. act. non dat.*

DEFINITIO XIV.

Cessionarius actionis litigiosæ cogitur pati executionem quam cedens ipse pati cogeretur.

CVm venditor fundi ab emptore ex causa euictionis laudatus implorasset restitutionem, ac lite pendente prouisionaliter, vt aiunt, condemnatus actione sua fratri per donationem cessisset, deinde frater ex iure cesso litem prosequeretur defuncto iam cedente qui alium heredẽ reliquerat, dubitabatur an ea indemnitas quam emptori præstare interim ex iudicato cedens debuerat à cessionario præstanda esset. Placuit præstãdam esse. An quia cùm in defuncti ius successisset quod ad eum fundum pertinebat obnoxius esset præstandis iis omnibus quæ eiusdem fundi nomine emptor præstare debuisset? 1 Minimè. Actio enim ex empto cùm in personam sit non sequitur singularem successorem. 3 Sed quia ius restitutionis nominatim cessum fuerat, adeóque lite iam pendente, 4 Ac proinde cùm non rei duntaxat sed ipsius quoque actionis successor esset donatarius, recusare non poterat, quo minùs omnia actionis incommoda subiret: 5 inter quæ illud erat vt pendente restitutionis iudicio quæcunque per contractum promissa fuissent impleri oporteret. 6 *Ita Senatus* in causa D. de Cheurier & fratrum de Beaumont 4. Non. April. 1594.

1. *arg. l. ex qua persona 143. iunct. l. aliud est 160. §. 1. de reg. iur.*

2. *Lex empto 12. & pass. D. de action. empt.*

3. *vulg. l. vlt. §. 1. D. de contr. empt. l. 1. §. si heres D. ad SC. Trebell. l. aes alienum 15. C. de donat.*

4. Et ita eo tempore quo non potuit fieri per cessionem durior condicio aduersarij nec litis status mutari *l. 1. & tot. tit. de alien. iudic. mut. caus. fact.*

5. Fit enim semper alienatio cum sua causa *l. alienatio 67. de contr. empt.*

6. Id enim est quod pragmatici dicunt pendente lite contractum tenere, quamuis certum sit restitutione in integrum postulata nihil noui fieri debere *l. vnic. C. ut. lit. pend.* ad quem vide quæ scripsi.

DEFINITIO XV.

Quid præstare debeat is qui nomen cessit pretio accepto.

CEdens quicquid iuris habet accepto precio aliáve re qualibet, 1 venditoris loco est. 2 Ideóque si cessionario ex causa aliqua prorsus inutilis sit cessio, & infructuosa, tenetur cedens ad restitutionem precij, eorúmque omnium quæ accepit, 3 Non tamen ad id quod cessionarij interest 4 si non expressè conuenerit, 5 aut nisi ipsius dolo malo aliquid factum sit, 6 puta si ius quod antea habebat aut in totum aut pro parte vel exegerit vel remiserit. Tenetur enim de facto suo. 7 Et quamuis non teneatur facere bonum nomen, tenetur tamen facere verum, id est præstare se creditorem licèt non locupletem debitoreoi. 8 Præstare autem se potiorem non tenetur nisi hactenus ne precium aliáve quæ cessionis oomine accepit retinere possit. 9 Ita tractatum est in causa R^m. D. Alphõsi d'Elbene Abbatis Altaecombani & Claudij Thorombert 10. Cal. maij 1594.

1. Scilicet quæ sit loco precij, vt in l. 1. C. de rer. p. rmut.
2. l. naturalis §. & 1. D. de præscr. verb. iunct. l. pacta conuenta 72. versic. an idem D. de contr. empt.
3. Per condictionem quis incipit pretium penes eum esse sine causa l. cùm hereditatem 7 in fin. D. hoc tit.
4. Nunquam enim id quod interest venit in condictionem quia actio stricta est l. videamus 38 § si actionem de vsur. Aliud est si agatur ex empto l. 5. & 9. D. hoc tit.
5. l. si nomen 4 in fin. eod. tit.
6. l. hoc autem 12. eod.
7. l. de eo 9. D mandat.
8. d. l. si nomen.
9. Intellige nisi alea vendita sit & quasi iactus retis vt in l. quod si 10. & seq. D. hoc tit.

DEFINITIO XVI.

Non valet præcisa executio facta per cessionarium siue proprio suo nomine, siue simpliciter sed tantùm quæ facta est ex cedentis persona.

VTiles quidem actiones habet cessionarius 1 nec solùm personales, sed etiam reales aduersus eum cuius nomen cessum est si suo nomine agere velit, 2 Item que directas ex persona cedentis, si mandatæ sint. 3 Sed tamen si ex caussa cessionis præcisè velit exequi ex principali diplomate quod nos De debitis appellamus, non potest, &, si fecerit, irrita pronuncianda est executio, 4 etiam quæ simpliciter facta fuit, id est non expresso eo ao proprio an ipsius mandantis nomine, propterea quòd quoties simpliciter quis facit quod suo & alieno nomine facere potuit, suo potiùs quàm alieno fecisse credendus est. 5 Igitur tùm demùm ritè facta executio dicetur cùm apparebit factam à cessionario tanquam procuratore cedentis, & mandatam non vtilem actionem exercente. *Ita Senatus* in causa Ioannis Guichard & Claudij Booter 6. Cal Iulij 1594.

1. Post rescriptum Diui Pij de quo in l. si cum emptore 16. D. de pact. l. 2. C. de oblig & action.
2. Dixi ad Defin. 11. num 1 supr.
3. l. qui stipendia 9. C. de procur. Dixi Defin. 10. num. 3. supr.
4. Vide dict. Defin. 10 supr.
5. l. 4. D. de solut.
6. Hoc enim casu executionem valere constat, vt dixi Defin. 10 supr.

DEFINITIO XVII.

Valet facta etiam ex interuallo post solutionem cessio cótra eum qui per solutionem non fuit ipso iure liberatus.

NOn semper verum est cessionem factam ex interuallo esse inutilem. 1 Quid enim si per solutionem debitor non sit liberatus? Finge non tam ipsius nomine solutum esse quàm ex alia causa. Procul dubio cedi actio poterit quæ penes creditorem adhuc manet integra. 2 *Ita Senatus* in causa Ioannæ Masuyer & Antonij Bourgeois 8. Id. Iun. 1594.

1. Est tamen hoc regulare ex l. Modestinus 76. D. de solut.
2. Vt in l. si res obligata 58. De legat. & alijs similibus de quibus vide quæ scripsi lib. 1. Coniect.

DEFINITIO XVIII.

Solutio facta cedenti, nocet cessionario, qui non denunciauit, secus in conuentione facta cum cedente. Et quid in mandatario.

CEssus debitor qui cessionem sciuit, licèt non ab ipso cessionario, non potest de debito pacisci aut transigere cum cedente in præiudicium cessionarij, 1 cui nimirum post rescriptum Diui Pij vtiles ex propria persona competunt actiones. 2 Soluere tamen non prohibetur, quandiu ab ipso cessionario de cessione nominatim certior factus non est, 3 quamuis cedentem ipsum si nunc ageret doli exceptione repellere possit 4 quia dubitare probabiliter potest an ius suum exequi cessionarius velit qui minus diligens est in certiorando debitore, 5 & tamen verum est factam solutionem vero creditori, 6 & quidem bona fide Ex qua causa non potest non contingere debitori liberatio 7 Eius qui nullas ex propria persona vtiles actiones habeat, sed tantùm alienas & mandatas ac proinde ex persona mandantis 8 alia ratio est. Namque solui quidem vtiliter potest si exigendæ solutionis gratia fuerint mandatæ, 9 sed non eo minùs soluere debitor mandatori poterit, tametsi ab ipso mandatario certior antea factus sit de mandato 10 nisi mandatarius vel litem contestatus sit vel debiti partem acceperit (quo tamen casu obseruandum est residui exactionem non impedire) 11 vel debitori denunciauerit, ne solueret mandatori. 12 *Ita Senatus* in causa Illustris D. Marchionis de la Chambre & Sp. Caroli Francisci Ruffin Referendarij Augustæ 12. Cal. Ianuar. 1594.

1. Sola enim probabilis ignorantia tueri eum potest l. vlt. D. de transact à contrar sens.
2. l si cum emptore 16. D. de pact.
3. l nomen 4 C. quæ res pignor. 10 illis verbis: *certior à te factus* l. 3. C. de nouat.
4. d. l. si cum emptore.
5. Qui enim tardè quid facit diu noluit inquit Seneca lib. 1. cap. 1. de benefic.
6. Cedens enim remanet verus creditor cùm penes eum remaneant directæ actiones, vt dixi Defin. 10. num. 4 supr.
7. l penult. D. de solut.
8. De quo in l. 3. C. de nouat. & in l. 1. C. de oblig & action.
9. vt in d. l. 3. Alioqui non potest solui procuratori ad solam litem dato l. hoc iure 86. D. de solut.
10. Cùm exigendi debiti ius totum hoc casu remaneat penes mandatorem l. qui stipendia 9. vbi notat. C. de procurat. l. 4. C. de nouat.
11. Secundum eam sententiam quam nos attulimus ad d. l. 3. C. de nouat lib. 12. Coniect.
12. d. l. 3. C. de nouat. vbi tres tantùm casus isti excipiuntur.

DEFINITIO XIX.

In emptorem hereditatis transit ius implendæ condicionis vt & cætera omnia.

IN emptorem hereditatis sicuti cætera iura omnia transeunt, 1 ita & ius implendæ condicionis quam venditor siue ex testamento, siue ex iudicato implere debuit, 2 Nec vlla aut ratihabitione aut indemnitatis repromissione ex ea causa opus est. 3 *Ita Senatus* in ea causa de qua Defin. 19. sup. mandat.

1. l. 2. & pass. D. hoc tit.
2. Sicut è contrario quod heredi dari condicionis implendæ causa debuit, etiam emptori hereditatis dari potest quasi translata conditio videatur l. 4. §. si sub condicione D. de fideic. libert.
3. Emptor enim hereditatis succedit in vniuersum ius venditoris d. l. 2. §. cùmque D. hoc tit. licèt succedat titulo singulari non vniuersali.

TIT.

TIT. XXX.

De rescind. vendit.

DEFINITIO I.

Restitutio in integrum ex beneficio l. 2. C. hoc tit. non amittitur per clausulas positas in contractu venditionis, nec per iusiurandum.

QVOD in venditionum instrumentis emptorum gratiè exprimi solet vltrò donatam à sciente [1] venditore hyperocham [2] rei venditæ quanticumque sit precij, non magis excludit beneficium restitutionis quæ venditoribus vltra dimidiam iusti precij deceptis competit, [3] quàm si ei nominatim beneficio venditor adhibito etiam vt fit iureiurando renunciasset, [4] non tam illa ratione quæ vulgò affertur [5] quòd credibile non sit venditorem de tam graui damno, &, vt loquuntur, excessu cogitasse, [6] quàm quia bonæ fidei contractus non facilè tam iniquas admittat conuentiones, [7] quódque dubitandum non sit, quin ea ipsa facilitate qua venditor contrahit & decipitur, iusiurandum etiam interponat, cæteràsque eiusmodi vulgares clausulas inseri patiatur, [8] tametsi nec donandi animum habeat, nec beneficij quod sibi competiturum intelligat, abiiciendi. [9] Quare nec nocebit venditori quòd venditio fuerit geminata si vtraque eodem læsionis immodicæ vicio laborabit. [10] Sanè non tantùm iurisiurandi venia ab Episcopo aut eo qui Episcopi vices gerat impetranda erit, [11] sed etiam in integrum restitutio ex principali diplomate postulanda vt contractus rescindatur, qui re vera tenet, [12] cùm emptoris dolus in contractum inciderit potiùs quàm contractui causam dederit, nisi in hoc ipso circumscriptus venditor proponatur vt venderet, [13] quo tamen etiam casu tutius fuerit impetrari restitutionem, ne disputationi locus relinquatur, an propter sacramenti autoritatem contractus nihilominùs teneat. [14] Nam quod dici solet iusiurandum quod iustitiæ, veritatis, & æquitatis potissimùm veneratione sacrosanctum esse debeat, iniquitatis vinculum esse non oportere, restitutionis quidem beneficium inducit, at non etiam facit vt omnino & impunè contemni possit religio iurisiurandi quod nullo salutis æternæ periculo seruari queat. [15] Planè Augustanorum hac parte ius singulare est vt sacramenti absolutione impetrata nullo egeant Principis diplomate, sed tamen egent in integrũ restitutione, ad rescindendam ex causa immodicæ læsionis venditionẽ. [16] *Ita Senatus* 9. April. 88. Et rursus in alia causa 16. Cal. Iunij 1591.

1. Hoc ideo quoniam alioqui læsio faceret præsumi ignorantiam, cùm nemo præsumatur iactare suum *vulg. l. cum de indebito* 25. *D. de probat.* Bart. & alii *ad l. 2. C. hoc tit.*
2. Vulgo barbare vocant *plurisualentiam* de qua *in l. & quæ nondum* 15. §. *vlt. D. de pignor. l. quærebatur* 20. *D. qui potior. in pign. hab.* Tess. *dec.* 165. *num.* 8.
3. *Ex l. 2. C. hoc tit. l. si voluntate* 8. *eod.*
4. Contrà quàm traditum sit à Bart. & aliis volgo *ad d. l. 2.*
5. *Ex l. si libertus ita iurauerit* 37. *D. de oper. libert.*
6. Cessat enim hæc ratio cùm verba illa sunt addita: *quanticunque sit precij*, quæ omnem excessum comprehendunt.
7. *Arg. l. ex empto* 11. §. *vlt. D. de actio. empt. l. bona fides* 50. *eod.*
8. Itaque aliter posito iure inuenta esset ratio fraudandæ legis, quod non est ferendum *arg. l.* 5. §. *si pupillus D. de reb. eor. l. quidam* 19. §. *vlt. D. ad SC. Velle an.*
9. Non enim habet donandi animum qui vendit & si valet venditio facta donationis causa pretio viliore *l. si quis* 38. *D. de contr. empt.*
10. *Arg. l. doli* 19. §. *diuersum D. de nouat. & delegat.*
11. Ne periurium incurratur cum seruari possit iusiurandum sine periculo salutis vt sequitur in Definitione.
12. Hoc enim iure vtimur vt beneficium *d. l. 2. C. hoc tit.* non nisi per auxilium restitutionis imploretur, quæ res facit beneficium plenius, quia facilius potest amitti beneficium legis, quàm restitutionis in integrum, quæ scilicet tanto magis competit, quanto magis læsus quis est per clausulas supradictas. Aliud ergo esset si quis vellet venire aduersus contractum ex beneficio solius legis citra restitutionem. Et ad eum casum restringendi sunt Doctores qui contra hanc Definitionem sentiunt, quos vide apud Tessaur. *decis* 165.
13. Eo namque casu contractus est ipso iure nullus *l. 7. in princ. D. de dolo*, nec proinde opus est restitutione vt rescindatur *l. in causa* 16. *in pr. D. de minor. l. 2. C. de præd. minor.*
14. Et vt quod de facto præcessit de facto quoque rescindatur, quomodo pragmatici nostri loquuntur.
15. *Cap. cùm contingat cap. debitores Extr. de iureiur.* iunct. *cap. quanto eod.*
16. Idque etiam iure communi obtinet ex quo prætor ipse restituit non Princeps *l. 1. & tot. tit. D. de restit. in integr. l. 1. D. ex quib. caus. maior.* iunct. *l. imperatores* 30. *de reb. autor. iudic. possid.* Quamuis non sit iure communi hac in specie necessarium auxilium restitutionis, vt dixi *num.* 12.

DEFINITIO II.

Enormis læsio est quæ vltra dimidiam & probanda est per testes inspecto tempore contractus, & communi opinione.

IMmodica læsio, quam nostri enormem vocant, in venditionibus aliisve contractibus non aliter interuenisse creditur, quàm si dimidiam iusti &, quod hac parte idem est, veri precij excedat, [1] etiam si de ecclesiæ quæ fauorabilior esse solet, iuribus controuertatur. [2] Probari autem per instrumenta cùm incerti facti sit vix potest: [3] per testes commodè potest, non solùm si de annuo reditu testificentur ex cuius comparatione verus iustúsque rei valor dignosci possit, quæ tamen certior probatio est: [4] sed etiam si alias rationes adferant ex loci aut temporis aliisve eiusmodi circunstantiis depromptas: cùm fieri possit vt pro locorum & temporum varietate illa quoque prædia quę minoris sint reditus preciosiora tamen existimentur. [5] Illud districtè obseruandum est vt de ea æstimatione testes loquantur quæ & ad id præcisè tempus quo contractum est, & ad communem hominum proborum existimationem non ad singulorum testium opinionem referatur. [6] *Ibidem.*

1. *l. 2. l. si voluntate* 8 *C. hoc tit.*
2. Interest enim ecclesiæ cùm nec aliter possit valere venditio rei ecclesiasticæ quàm si facta sit ob ecclesiæ necessitatem *arg. l. ratas* 7. *C. hoc tit.* iuncto *tit. De reb. eccles. non alien. l. iubemus* 14. *in fin. &* Auth. *hoc ius porrectum C. de sacros. eccles. cap. 2.* vbi glus. *de restit.*
3. *l. prædia* 48. *de acq. poss. l. precia* 63 *ad leg. falcid.*
4. Obserua tamen non eo minus æstimanda esse ea quæ nullius sunt reditus, vt puta castra, turres, ædificia. Nam & hæc tunc etiam æstimarentur cùm de solius reditus quantitate ageretur, si modò ad conseruationem non solùm personarum sed etiam fructuum facta essent Boer. *quæst.* 19 *num.* 1. *ex l. si à domino* §. *fructus de petit. hered. l. fin. de impens. in reb. dotal. fact.* Iunge *l. si fundum* 91. *de legat. 2. l. si fundus* 13. *D. de reb. eor. qui sub tutel.*
5. *l. 2.* §. *& aliàs videamus D. si quid in fraud. patron. d. l. precia rerum* 63. *D. ad leg. falcid.*
6. *d. l. precia l. si seruum* 33. *D. ad leg. Aquil.* Et hæc verior ratio est propter quam læsio non potest bene probari per instrumenta quia sunt singulorum.

DEFINITIO III.

Emptor qui venditorem enormissimè læsit non habet electionem supplendi iusti precij, & ad omnium fructuum restitutionem condemnatur.

SI in venditione læsio tam immodica interuenerit vt non solùm vltra dimidiam, sed etiam vltra bessem iusti precij venditor deceptus sit, quam nostri enormissimã læsionem appellant, sic rescindenda erit venditio vt emptori electio non relinquatur, an supplere iustum preciũ malit tem'que retinere.1 Condemnandus enim est vt rem ipsam præcisè restituat, 2 adeóque cum fructibus omnibus quos à contractus die perceperit, aut percipere potuerit,3 Vtpote qui perinde malæ fidei possessor censendus sit ac si possessionis suæ titulum nullum haberet. 4 Tanta enim læsio præ se fert inesse contractui dolum re ipsa, qui hac parte dolo ex proposito non malè comparatur,5 *Ita Senatus* ex tempore pro D. Doger contra D. de Boege Sarciny 7. Cal. Aug 1588.

1. Quia contractus hoc casu ipso iure nullus est tanquam continẽs dolum in re ipsa vt sequitur in Defin. Vide Tessaur. *decis.165.num.6.& 7.*
2. Tanquam nullo titulo eam possideos *vt in l.eleganter 7. D.de dolo l.nullo 24 C.de rei vindic.*
3. Vt seruatur in quolibet alio malæ fidei possessore *l. certum 22.C.de rei vindicat.*
4. Nihil enim refert an quis habeat titulum nullum an vitiosum *l quoties 6.qui satisd.cog.l.1.de autor.tutor.*
5. *l.si quis eum aliter 36.vbi* DD. *de verb.oblig.* Tessaur. *dict. decis.165.num.6*

DEFINITIO IV.

Etiam venditiones publicæ sub hasta factæ rescinduntur ex causa immodicæ læsionis nullo quoque dolo probato.

PVblicas venditiones quæ sub hasta fiunt non facilè ex causa læsionis in precio irritas fieri publicè interest, 1 non solùm quòd alioqui futurum sit, vt difficiliùs reperiantur qui ad eiusmodi emptiones velint accedere, 2 propterea quòd nulla de euictione obligatio hoc casu quæritur,3 sed etiam quia vix sciri possit quodnam sit iustum precium ex communi hominum opinione æstimandũ,4 ni iustum illud est quod publicè facta venditione constitutum reperitur. 5 Id enim est quod dici solet tanti rem esse quanti vendi potest:6 neque verò vlla de iusto precio probabilior testatio est, cùm de priuata venditione rescindenda agitur, quàm si testis eam dicti sui rationem adferat, quòd si res publicè vendita fuisset, tanti vendi potuisset. 7 Ne tamen sub nomine subhastationis publicæ locus fraudibus relinquatur æquissimè placuit vt si immodica, & vt loquuntur, enormis læsio interuenerit perinde publica ac priuata venditio rescindi possit,8 etiãsi neque fraus neque collusio aliter probetur, 9 quæ sanè vt plurimùm difficillimæ esset probationis:10 eóque passim iure Senatus noster vtitur, nec alias ad publicæ venditionis rescissionem probationes requirit quàm si de priuata rescindenda tractaretur.11 *Ita Senatus* in causa viduæ D. de Genuille contra Ioannem Baptistam Varronem Geneuensem 13. Cal. Sept. 1588.

1. *l.ait prætor 7. alias l.etsi fine § quæsitum l.quod si minor 24. §.non semper D.de minor.*
2. *Quæ ratio est Vlpiani in dict.§.quæsitum.*
3. *l.1 & tot.tit.C.credit.euict.pignor. non debere.*
4. Quomodo æstimandum esse constat *l.precia rerum 63.ad leg falcid.l.si seruum 33.ad leg. Aquil.*
5. *d. §. quæsitum. l.pupillus 5. §. sanè D. de autor. & cons. tutor.*
6. *Arg.l.si fundus 13.in princip. D.de reb.eor.qui sub tutel.l.2.§. si heres ad Trebell.*
7. Vt testificetur de communi non de sua opinione vt dixi *num. 4.*
8. *Ex l si quis 16.C.hoc tit.* cuius tamen aliam esse sententiã docuimus in priore parte Hemichiliadis nostræ *de erroribus pragmat.* vbi videbis quid nos in hac quæstione sentiamus.
9. Hoc enim casu res nullam habet dubitationem *l.2. C.de fid & iur.hast.fiscal.lib.10.tit.3.*
10. Vt & cætera omnia quæ in animo consistunt *l. non omnes 5.§.à barbaris de re milit.l.3.de interrog. in iur.fac.*
11. Ideo fortasse quòd plerumque emptorum calliditate fiat ne iusto precio res distrahantur, tum quoque cùm publicè venditio fit. quamuis Guid Pap. *quæst.22. num.3. in fin* teneat contrarium etiam in rebus minorum venditis sub hasta. Nec sequimur distinctionem quam ibi ponit Ranchinus an subhastatio facta sit ex decreto iudicis inferioris, an ex decreto Senatus, vt constat ex *Defin.25.inf.*

DEFINITIO V.

Venditio facta sub pacto de retrouendendo temporali non annullatur ex causa enormissimæ læsionis sed perpetratur: & quid de fructibus.

CVm in venditione læsio enormissima interuenit, multùm interest an purè contracta fuerit, an sub pacto de retrouendendo temporali: illo casu sic rescindi venditionem oportet, vt omnimodo res cum fructib. omnib. restituatur, ac si titulus nullus præcessisset: 1 posteriore verò, pactum de retrouendendo venditioni insertum facit vt quod temporale fuit ex conuentione, fiat ex læsione perpetuum, 2 & consequenter ne ad aliorum fructuum restitutionem emptor teneatur, quàm quos perceperit post litem contestatam.3 Nam nec alios deberet si ex pacto retrouenditio peteretur,4 nisi contestationem mora emptoris aliqua cum precij obsignatione præcessisset. 5 Hoc ita si non solitus sit emptor fœnerari. Hoc enim etiam concurrente simulatus & pignoratitius contractus esse intelligitur, ob idque nullum ex eo commodũ fructuum acquiri emptori potest.6 *Ita Senatus* pro Benedicto Bosson contra Claudium Morellum 16. Cal. Aug. 1587.

1. Dixi *Defin.3 supr.hoc tit.*
2. Vt scilicet ab ea forma quam ex conuentione contractus habuit minùs recedatur. Quid enim necesse est rescindi venditionem cùm potest consultum esse venditori per pactum de retrouendendo? Vbi namq; hoc pactũ interuenit nulla potest esse læsio nisi in temporis præfinitione, nec igitur ad aliud danda restitutio est, quàm vt eiusmodi præfinitio tollatur. Id enim tantùm reddere debet restitutio, quod abstulit læsio *l. sed etsi 26.§.quoties D.ex quib.caus maior.*
3. Nam post litem contestatam possessores omnes fiunt pares *l.sed etsi lege 25 §.si ante de petit.hered.*
4. Sed ita vt vicissim à tempore litis contestatæ condemnaretur emptori venditor ad vsuras precij ne alioqui & rem & precium habere videretur, quod bona fides non admittit *l. ex empto 13.§ vlt.l.bona fidei 50.de action.empt.*
5. Eo namque casu fructus exinde perceptos reddere deberet emptor, nec vicissim tamen vsuras petere vllas posset quia obsignatio pro solutione est *l.2. C. de pact.int.empt.& vend. iunct. l obsignatione 9.C.de solut.*
6. Nemo enim dubitat quin contractus sit pignoratitius cùm hæc tria concurrunt, Pactum de retrouendendo, modicitas precij & consuetudo fœnerandi, quamuis plerique tertium hoc non requirant. Quorum sententiam communiorem esse testatur Grammat.*decis.76* quamuis mihi videatur minùs vera.

DEFINITIO VI.

Emptori redimenti pignora publicè vendita non redduntur fructus nisi qui post litem contestatam percepti sunt.

EA res fortasse facit vt quoties publicè & sub hasta venditio facta est, indistinctè verum sit emptorem nõ alios fructus restituere compelli quàm quos lite iã contestata perceperit, quia cùm redimendi ius ex statuto intra semestre competat,2 huiusmodi venditionum genus comparari debeat venditionibus factis sub pacto de retrouendendo, potiùs quàm iis quæ purè & simpliciter factæ sint. 3 Quamquam & illa ratio pro emptore facit quòd vix sit vt non iustè videatur possidere qui autore Prætore possidet,4 hactenus saltem vt fructus suos fecisse videri debeat.5 *Ita Senatus* sæpius.

1. De quibus dubitari non potest quin eatenus debeantur vt dixi *Defin.præced.num.3.*
2. *Libr.9 statut.Saband.cap 13.in statut. Philib.fol.98.*
3. Adeò enim hoc verum est, vt si intra semestre luatur pignus,

gous, ... quasi nulla facta venditio ... De ... D...

4. ... De acq. poss.

5. ... 48. de acquir. rer. domin. l. certum 22. C. de rei vindic.

DEFINITIO VII.

Cum enormissima ... perpetuat pactum de retrovendendo, restitui res praecise petitur, nulla praecedente retrovenditione.

OBseruandum tamen est, iis etiam casibus quibus enormissima laesio facit vt perpetuum sit ius redimendi quod ex pacto erat téporale, non in id agi contra emptorem vt retrouendat, sed perinde ac si retrouenditio iam facta esset, fundi restitutionem postulari, 1 quia quae legis potestas redimendi facultatem dat perpetuam citra conuentionem, eadem efficit vt retrouenditio pro facta habeatur, praecisamque restituendi necessitatem iniungit. *Ita Senatus* pro Claudio Morel contra Benedictum Bollon 12. Cal. Iunij 1590. Iunge Defin. 8. & 9. De distract. pignor.

1. Hoc est cùm non concurrit foenerandi consuetudo, Secundùm ea quae dixi *Def. 5. num 6*

2. Oblato scilicet pretio vt & in *l. 2. C. de pact. int. empt. & vendit.*

DEFINITIO VIII.

Nec donatio, nec prouide liberatio gratuita potest rescindi ex causa immodica laesionis.

AD rescindendam liberationem gratuitam ex causa enormis & immodicae laesionis non magis actio competit, quàm ad rescindendam donationem. 1 Nam & eiusmodi gratuita liberatio donationis species quaedam est: 2 qui autem donat eum necesse est vel numquam laedi vel semper laedi. 3 Vnde illud etiam est quod plerisque placet gratuitam liberationem non valere citra insinuationem 4 quia nec donatio valet 5 Quanquam magis est vt hac parte alio iure vtamur fauore liberationis, 6 vel ob id maximè, quòd ex liberatione solenniter facta inducitur saltem pactum de non petendo, 7 quod ad producendam exceptionem insinuatione egere nemo dixerit, 8 planè cùm liberatio non liberaliter, sed certo respectu & intuitu mutuae alicuius praestationis facta est, vix est vt donationi comparari debeat, 9 quin potius contractui innominato, 10 in quo contractuum genere si immodica laesio interuenerit, placet ad rescindendum contractum agi posse. 11 *Ita* ... *est* in causa N. Guillielmi De Riddes 5. Non. Decemb. 1590.

1. Qui enim donat non potest conqueri se laesum, siquidem donare nihil aliud est quàm vltro perdere *l. filius familias 7. D. de donat. l. Campanus 47 de cpor libert.*

2. *l. donari 81. de reg. iur. l. donari 28 D. de donat.*

3. *l. cùm donationis 14. C de transact.*

4. Tiraquell *ad l. si vnquam* 8. in verb. *donatione largitus. C. de reuoc. donat.*

5. Nempe iure communi si excedat quingentos aureos *l. si quis argentum 35. C. de donat.* Iure verò nostro prouinciali cuiuscunque summae sit.

6. Solemus enim promotores esse ad liberandum *l. Arrianus 41. D. de oblig. & act.*

7. *l. si accepto latum 18. D. de acceptilat l. si vnus 27. §. pen. D. de pact.*

8. Pacta enim pariunt exceptionem ex aequitate naturali *l. Stichum 95 § naturalis D. de solut.* quae aequitas nulla indiget insinuatione, aliaue solennitate.

9. Quemadmodum dici solet de donatione remuneratoria ex *l. Aquilius Regulus 2 D de donat.*

10. *l naturalis 5 §. 1 & sequentib. De praescr verb.*

11. *Ex doctr.* Bart. & aliorum *ad l. 2. C. hoc tit.*

DEFINITIO IX.

Non potest laesio aestimari ex futura incertaque vsurarum adiudicatione, vt neque ex debito augmento, quod aiunt monetae.

QVotiens in contractu pecuniario immodica & enormis laesio interuenisse dicitur, non est habenda ratio vsurarum, quae aut ex conuentione, aut officio iudicis adiudicari potuerunt, cùm certam ab initio legem formámque non habuerunt. 1 Etsi enim solet Senatus noster quinc unces infligere, 2 fieri tamen potuit vt vel trientibus vel leuioribus contentus esset creditor, quinimò vt ne leuissimas quidem posceret, quas nec poposcit is qui omnes remisit. 3 Augmentum verò illud quod propter monetarum deteriorationem praestari solet, aeque ad iniucundam laesionis aestimationem nihil prodest: sed alia ratione, quia debiti contracti pars est, 4 nec auget quantitatem debitam, sed tantùm numerum corporum quae pro quantitate debita solui debuerunt, & quidem ita demum si in deteriore moneta offeratur solutio, 5 nec velit creditor accipere. Inuitus enim nõ cogitur, 6 etsi tùm si de monetae in qua soluitur deterioratione non conqueratur, periode contingit debitori liberatio atque si in meliore moneta solueretur, adeoque nec laesus videri creditor potest qui solutioni vltrò consentit, cum in deteriore moneta debitum offertur. 6 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Laesio enim debet esse certa, qualis esse non potest illa quae 1 incerto vsurarum debito elicitur *arg. l. Seio 10. §. 1. De annuis legat.*

2. Quia hae sunt quae potissimùm in Sabaudia frequentantur de quibus *in l. cùm quidam 17. D. de vsur. l. inter 7. §. quae autem in fin de admin. & peric. tu or.*

3. Vsurarum enim remissio etiam tacita facilè praesumitur *d. l. cùm quidam §. Dìuus Pius de vsur. l. vir vsuras 54. D. de donat. int. vir. & vxor.*

4. *l. cum quid 3 vbi notat D. de reb. credit.*

5. *l. creditorem 99 alias l. Paulus.* vbi late Bart. & caeteri *D. de solut & d. l. cum quid.*

6. Quia etiam aliud pro alio volenti & consentienti creditori solui potest *l manifesti 17. & praced. C. de solut.*

DEFINITIO X.

Aduersus delegationem damnosissimam solus minor restituitur, non etiam maior, ne quidem ex causa immodica laesionis.

QVi minùs idoneum debitorem pro diuite admisit ex causa delegationis non ideirco iustam causam habet petendae restitutionis tanquam laesus immodicè: neque enim laesus videri potest qui iure communi vtitur. 1 Iuris autem communis ratio illa est vt bonum nomen facere videatur quisquis admittit debitorem delegatum: 2 vtque nouatione facta, 3 prior obligatio non eò minùs perimatur, quòd sequens in quam fit transfusio aut ipso iure non teneat, aut ex aliqua causa sit inefficax ad agendum. 4 Solus minor priuilegium habet propter aetatem vt aduersus damnosam nouationem a se factam restitui debeat. 4 Ergo in maioribus aliud iuris est, 5 nisi dolo debitoris qui delegauit aut falsa eius persuasione inductus sit creditor vt malum nomen admitteret: Hoc enim casu ex capite doli aut saltem ex generali clausula, si qua mihi iusta causa videbitur, dubitari non oportet quin locus sit indulgendae restitutioni. 6 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. vlt. C. de in integr. rest minor.*

2. *l inter causas 26. § absisse. D. mandat.*

3. *l. 1. D. de nouat.*

4. *l patris 27 § pen. D de minor.*

5. Plenior enim est & facilior restitutio quae minoribus datur quàm quae maioribus *l minoribus 61. l. praeses 42. eod. l. vlt. in princip. D. ad SC. Velleian.*

6. Est enim dolus semper iusta causa restitutionis ne aliòquì lucrum adferat doloso *l nec ex dolo 12. & pass. D. de dolo.*

DEFINITIO XI.

Etiam cessio iurium omnium rescindi potest ex causa immodica laesionis sed subdubio dubio euentu litis.

QVi per ceſſionem in alium tranſtulit quicquid iuris habebat in fundo Corneliano, hoc etiam addito vt de euictione non teneatur, [1] licèt eo nomine precium acceperit, non eò minùs tamen implorare poteſt vulgare auxilium reſtitutionis in integrum ex cauſa immodicæ læſionis. [2] Ea ſiquidem ceſſio cùm fiat accepto precio, emptio & venditio eſt aut ſaltem emptioni, & venditioni ſimilis. [3] Alioqui facilè fraus fieret legi & æquitati reſtitutionis, quæſito per emptorem colore ceſſionis iurium omnium, ne venditor quantumcunque certo & explorato iure dominus rei venditæ, læſum ſe vnquam conqueri poſſet. [4] Nec obſtat quod qui vendidit quicquid iuris habuit non tenetur de euictione niſi ex facto ſuo aut eius in cuius locum ſucceſſit. [5] Non enim facere ea res poteſt quominus probata læſione reſtitui poſſit aduerſus venditionem: ſcilicet quia ſubducto dubio euentu nulla ſupereſt incertitudo quæ facere poſſit, ne qua læſionis ratio haberi debeat. [6] Sanè dubium euentum ſubduci neceſſe eſt, euentum inquam non conditionis alicuius contingentis quæ indifferenter potuerit exiſtere aut non exiſtere, ſed litis quam pro venditoris iure explicando emptor iam ſuſceperit aut ſuſcepturus fuerit, [8] vt fit cùm aduerſus tranſactionem non vi, non metu, non dolo factam ex ſola læſionis cauſa reſtitutio poſtulatur. [9] *Ita Senatus* in cauſa Claudij Iacobi Picquet contra ſorores Picquet Cal. Mart. 1591.

1. Quæ conuentio valet *l. ex empto 11. §. vlt. D. de action. empt.*
2. Scilicet ſi precium quod accepit, ſit intra dimidiam æſtimationis eorum iurium quæ in alium tranſtulit.
3. *l. naturalis 5. §. 1. de praſcript. verb. l. 1. C. de rerum permut.*
4. Numquam autem admitti debet id per quod fraus poſſit fieri legi vel æquitati *l. 5. § ſi pupillus D. de reb. eor. qui ſub tutel. l ſciendum oportet 21. §. 1 de tutor. & curat. dat.*
5. *l. quod ſi 10. D. de hered vel act. vendit. iunct. l. de tuo 9 D. mandat.*
6. Incertitudo enim obſtat ne haberi poſſit ratio læſionis quæ ſemper certa eſſe debet vt dixi *Defin. 9. num. 1.*
7. Non enim poſſet euentus hic ſubduci quin conditio tolleretur, nec proinde quin actus ipſe conditionalis deſtrueretur.
8. Litis namque euentus ſemper dubius & incertus eſt *l. quod debetur 51. D. de pecul.*
9. Ex doctrina Bart. *ad l 2. C. hoc tit & ad l. ſi quis cùm aliter 26 de verb. oblig* quam tamen friuolam eſſe non immeritò dixit Baldus vt ſcripſi in priore parte *Hemichil. De err. pragm.* Æſtimari tamen interdum poteſt etiam dubius euentus *l. propter ſpem 23. famil. erciſc.*

DEFINITIO XII.

Qui alij vendidit quicquid iuris habuit cùm nullum haberet niſi petendæ reſtitutionis contra ſuum autorem non eo minus poteſt reſtitui contra emptorem ex cauſa læſionis.

SEd & ſi Titio qui fundum Cornelianum minore precio vendiderat heres extiteris, [1] tum alteri vendideris quicquid iuris in eo fundo haberes, verius eſt te aduerſus ſecundam venditionem poſſe reſtitui, ſi modò priùs obtinueris, vt prima reſcindatur. [2] Eo namque facto ad illum ſtatum res reducitur in quo futura erat ſi poſterioris venditionis tempore in tuo dominio res fuiſſet. [3] Meráque cauillatio eſt ſi quis dicat Reſtitutionem in integrum ex cauſa immodicæ læſionis non aliter concedi quam ſi ea læſio probetur quæ fuit tempore contractus, [4] vt inferat non poſſe te videri læſum qui eo tempore rem iam à Titio venditam in bonis ampliùs non habebas. [5] Sufficit enim quòd tùm haberes in bonis actionem ad rem reuocandam reſciſſa venditione. [6] Sicut nec ad rem pertinebit, quòd prior venditio ſumptibus ſecundi emptoris reſciſſa proponatur. Id enim efficiet duntaxat vt eos ſumptus emptori reſtitui oporteat, [7] non vt eo prætextu rem retinere emptor debeat, [8] aut vt tanto minoris res fuiſſe videatur. [9] *Ita Senatus* in eadem cauſa.

1. Quo caſu cùm [illegible] tibi illud ipſum ius reſtitutionis quod competebat defuncto *l. [illegible] ſ[illegible] D. de in integr. reſtit.*
2. Hoc verò potes [illegible] viribus actionis quæ competebat ad petendam reſtitutionem cùm ea actio non adeò per venditionem transferri potuerit in emptorem [illegible] non remaneat directa penes venditorem. Alioqui non poſſet [illegible] contra autoris ſui venditorem agere ſine actione *l ſi pupilli 6. § vlt de negot. geſt.*
3. Reſtitutionis namque proprium hoc eſt, vt omnia in priſtinum ſtatum reponat *l. quod ſi minor 24. [illegible] reſtitutio D. de minor.* Itaque ex poſtfacto apparet venditum fuiſſe fundum Cornelianum non autem ſolum euentum reſtitutionis *arg. l. qui res 98. § rem autem D. de ſolut.*
4. *l. ſi voluntate 8. in fin. C. hoc tit.*
5. Quaſi vendita re aliena vt in *l. rem alienam 28. de contr. empt.*
6. Cùm is qui actionem habet ad rem recuperandam, ipſam quoque rē habere videatur *l. is qui actionem 15 de reg. iur. l. rem in bonis 51 de acquir. rer. domin.*
7. *l. quod ſi nulla 8 in fin D de hered. vel act. vendit.*
8. *Arg. l. in fundo 38. D. de rei vindic. l ſi ſeruus 25. D. de pign. act.*
9. Nihil enim cum vero rei valore commune habet necesſitas ſumptuum ad eam repetendam faciendorum.

DEFINITIO XIII.

Cùm quis vendidit quicquid iuris habuit imputandum eſt in precium quicquid emptor in eam rem impendit.

NOn idem erit, ſi cùm alicui vendidiſſes quicquid iuris in eo fundo haberes, ita vt nullus illi contra te regreſſus daretur, [1] is poſtea pro re tuenda aduerſus creditores, aut pro ea ab iniuſtis poſſeſſoribus vindicanda de ſuo aliquid impenderit. Eas namque impenſas in precio computari oportebit tanquam partem precij, [2] vt tanto maiore precio vendidiſſe videaris ſi fortè nunc cauſari velis læſionem immodicam & vltra dimidiam interueniſſe. Niſi fortaſſe tu ante petitam reſtitutionem expenſas illas emptori reſtituere condemnatus ſis ſiue per imperitiam iudicis, [3] ſiue quòd ad id omnimodo tenereris, puta dolo tuo interueniente, [4] cùm tu eandem rem inſcio nouo emptore alteri iam aut vendidiſſes, aut obligaſſes. [5] Nam ſicuti de facto tuo te teneri æquum eſt, [6] ita ſumptus quos emptori de tuo ſolueris tibi in precium imputari non oportet. [7] *Sic Senatus* in eadem cauſa.

1. Quo caſu videtur incertum ipſum venisſe vt in rebus *l. nam hoc modo 11. D de hered vel act. vend.*
2. *Arg. l. fundi partem 7 D de contr. empt* Viliùs enim emere ſolemus eas res quarum nomine ſi euincantur nullum regreſſum habituri ſimus *d. l nam hoc modo iunct. l. quòd ſi 8. eod.*
3. Alioqui non debuiſti condemnari qui vendidiſti tantum quicquid iuris habuiſti *d. l nam hoc modo & praced.*
4. Doli enim cauſa ſemper excepta eſſe intelligitur *l. 1. vbi notat C. credit. euict. pign. non deber.*
5. Quibus caſibus ſtellionatus & falſum committitur *l. & qua nondum 15. § vlt. de pign. l. 3. de crim. ſtell. l. qui duobus 21. de leg. Cornel. de falſ.*
6. *l. de tuo 9 D. mandat.*
7. Ita namque fieret vt bis eis preſtares quod eſſet iniquum & contra bonam fidem *l. bona fides 57. de reg. iur. l ſi quis dolo 52. §. 1. de re iudic.*

DEFINITIO XIV.

Quod ad extinguendam penſitationis annuæ obligationem ſoluendum eſt ab emptore, prodeſt ei ad precij diminutionem.

ILlud ſanè conſtat, ſi vendideris mihi quicquid iuris in illo fundo haberes & fundus annuam penſitationem decem aureorum Sempronio debeat, [1] quouſque ducenta ſoluantur, ducenta illa etiam prius quàm à me ſoluta ſint in æſtimationem fundi venire, nempe quia tantiſper fundus tanto minoris eſſe intelligitur, [2] cùm non niſi à me ſolui ducenta debeant, qui nullam eo nomine contra te habeo actionem. [3] *Ita Senatus* in eadem cauſa.

1. Quòd

1. Quòd in eam rem sit obligatus, iure pignoris. Alioquì personalis obligatio non sequeretur emptorem *l. vlt. in fin. D. de contr. empt.*

2. Cuius scilicet dominium pleno iure liberum habere non possum nisi priùs soluto iure pignoris, siquidem alienatio omnis fit cum sua causa *l. alienatio 67. de contr. empt. l. 1. §. cùm prædium D. de pignor.*

3. Emi siquidem periculo meo cùm emi quicquid iuris habuisti *l. nam hoc modo 11. D. de hered. vend.*

DEFINITIO XV.

Impensæ factæ ab emptore non augent precium ad impediendam immodicæ læsionis probationem.

DE vtilibus impensis in eum fundum factis quem quis periculo suo emerit, emendo duntaxat quicquid iuris in illo fundo venditor habuit, dubitatum quoque est, An in computationem precij venire debeant, 1 cùm de læsione iustáque rei æstimatione disputatur, an in restitutionem tantùm, 2 Sed placuit non nisi in restitutionem venire. 3 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Vt tanto minore precio fundus venditus fuisse videatur vt in specie *Defin. praeced.*

2. Vt scilicet restitui debeant emptori si venditor fundum euocat ex causa immodicæ læsionis quæ aliunde probata sit.

3. Inspiciendum enim est tempus contractus in cuiusque rei æstimatione ineunda *l. si voluntate 8. in fin. C. hoc tit.* Impensæ autem post emptionem factæ faciunt quidem rem preciosiorem, sed ex postfacto.

DEFINITIO XVI.

De metu reuerentiali concurrente cum læsione magna.

EVenit aliquando vt etiam inter maiores locus sit rescindendæ venditioni ex causa læsionis, licèt ea læsio non sit immodica, id est vltra dimidiam iusti precij, 1 vt puta si cum læsione ad immodicam proximè accedente concurrat duplex metus reuerentialis, id est paternus & maritalis. 2 Alioqui læsionem immodicam interuenire necesse est, vt ex edicto De eo quod metus causa rescindi contractus possit. 3 Quantum verò intersit an ex capite metus rescindatur venditio, an ex causa læsionis ex eo apparet quòd priore casu non habet emptor electionem supplendi iusti precij 4 quam posteriore habet. 5 *Ita Senatus* in causa quadam Augustanorum 16. Cal. Iulij 1591.

1. Regulariter tamen contra est *l. in causa 16. §. idem Pomponius D. de minor. iunct. l. 2. C. hoc tit.*

2. *Arg. l. 1 §. qua onerandæ D. quar. rer. act. non det l. pen. D. de furt.*

3. *Notat. ad d. §. qua oneranda & ad l. si quis cùm aliter 36. de verb. obligat.*

4. Quia id quod per vim aut metum gestum est prætor nullo tempore ratum habet *l. si mulier 21. §. 1. quod met. caus.*

5. *l. 2. l. si voluntate 8. C. hoc tit.*

DEFINITIO XVII.

Qui petit rescindi venditionem ex causa læsionis, debet probare se dominum fuisse.

REstitutio in integrum ex causa immodicæ læsionis habet implicitam dominij quæstionem, 1 cùm fieri nequeat vt in precio læsus videatur, qui vendidit rem alienam. 2 Inde fit vt dominium probare actor debeat, perinde ac si rem vindicaret aduersus eum, qui ab alio emisset. 3 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 10. supr. De rei vindic.

1. Vnde est quòd nostri passim cumulant rescindens & rescissorium ex *l. in causa 13. §. interdum D. de minor.*

2. Nihil enim alienat qui vendidit rem alienam, cùm alienatio dicatur is demum actus per quem dominium transfertur *l. 1. C. de fund. dotal.* nisi in casu *l. vlt. C. de reb. alien. non alien.*

3. Non quasi is qui emit possit referre quæstionem dominij nisi si venditor velit ab eo vindicare vt alibi scripsi, sed quia non aliter probari potest læsio, quem tamen probare actor omnino debet *d. l. 2. d. l. si voluntate 8. C. hoc tit. l. 5. D. de probat.*

DEFINITIO XVIII.

Si emptor periculo suo susceperit necessitatem expellendi præpotentis spoliatoris, tanto maiore precio emisse intelligitur.

QVamquam ob id solum quòd emptor per alterius vim re vendita frui prohibeatur, non habet ex empto actionem 1 si tamen agatur de rescindenda venditione ex causa immodicæ læsionis, non parùm emptori proderit, quòd contractus tempore res vendita per occupatoris præpotentis violentiam detineretur, licèt nullum sibi ius in re adserentis, si nec facilè & primo iudicis imperio, nec sine magnis difficultatibus & expensis inde expelli potuit. 2 Nemo enim dubitat quin tanto minoris res sit, quanto difficilior futura est eius fruitio. 3 Cúmque vacuam rei possessionem emptori tradere venditor teneatur, 4 sanè pro parte precij haberi illud debet, quòd emptor contentus iure venditoris, eas possessionis adprehendendæ difficultates periculo suo adsumpserit, & a rei tradendæ obligatione venditorem ab initio liberauerit. 5 Neque audiendus est venditor si post difficultates illas ab emptore superatas expulsúmque spoliatorem, velit rescindere venditionem, eo prætextu quasi rem viliore precio distraxerit, 6 nec si emptor nacta possessione rem eandem alij non ita multò post longè pluris vendiderit, quia non quid ex postfacto emptoris industria diligentia & periculo euenerit, 7 sed quid euenire potuerit, inspiciendum est, ísque rei valor & status attendendus qui fuisse probatur contractus tempore, 8 non tam enim facilitate inconsulta quàm certo rectóque iudicio fecisse credendus est qui ipse tanti æstimauerit re carere, ne propter eam aut sæpiùs aut cum potentiore violentóque aduersario litigaret. 9 Præsertim verò si cùm creditori iam esset condemnatus, iamiámque ex iudicato vrgendus, nec haberet vnde solueret, iura illa sua vendiderit, vt se ab obligatione liberaret, ac litium perplexitatibus sumptibúsque eximeret. 10 Cur enim verecundam cogitationem eius qui lites execratur reprehendemus? 11 aut consilium debitoris qui vt certum debitum dissolueret, præsentíque molestia se liberaret, in solutum dederit certam quidem sibíque haud dubiè competentem actionem, sed tamen cuius executio innumeris difficultatibus implicita maiorem sumptus quàm compendij materiam erat allatura? 12 *Ita Senatus* in causa Claudiæ Rigollet, & Ioannis Quinerry 16. Cal. Iul. 1593.

1. *l. vlt. C. de action. empt.*

2. Id tamen exactè probandum est *l. vlt. in princip.* & per totam legem *D. quod met. caus.*

3. Et persecutio, cuius euentus plerumque incertus est, nec sine sumptu *l. quod debetur 51. D. de pecul. l. minor 40. in princip. D. de minor. iunct. l. minoribus 6. eod.*

4. *l. 1. l. 3. in princip. l. ex empto 11. D. de action. empt.*

5. *arg. l. fundi partem 79 de contr. empt. l. si venditor 6. § 1. in fin. D. de contr. empt.*

6. *arg. l. quòd si minor 24. § Scæuola D. de minor.*

7. Potest enim fieri vt alij pluris vendiderit ex stultitia ipsius emptoris vt *in l. 3. D. ad leg. falcid.* nam nec tam ex re quàm ex negotiatione precium percipitur *l. venditor 21. de hered. vel act. vend.*

8. *l. 5. l. si voluntate 8. C. de rescind. vendit.*

9. *l. 4. §. 1. D. de alien. iudic. mut. caus. fact.* Potentioribus enim pares esse non possumus, inquit Caius *in l. 3. in princip. eod.*

10. Nec enim deceptus quis videri potest in eo quod vltrò facere coactus fuit vt sibi suísque rebus prospiceret, quódque diligentissimus quilibet paterfamilias facere debuisset *l. verum 11 §. si locupletes l. minor 48. §. 1. de minor.*

11. *d. l. 4. §. 1. de alien. iudic. mut. caus. fact.*

12. *d. l. minoribus 6. D. de minor. l. in summa 63. §. 1. de condict. indeb.*

DEFINITIO XIX.

Læsio non bene probatur ex præsenti æstimatione, neque ex instrumentis præcedentium aut subsequentium venditionum.

Quoniam verò in probanda læsione quoties ad rescindendam venditionem agitur, venditionis tempus præcisè spectandum est 1 cùm pro temporum non minùs quàm locorum varietate precia rerum mutentur, 2 consequens est, vt non satis probata videatur læsio si testes dicant tanti rem nunc esse, nec minoris fuisse tempore contractus quòd eiusdem bonitatis iam tùm esset, cuius nunc est. Fieri siquidem potest vt eadem bonitate eodémque rei statu manente, nunc tamen res aut pluris aut minoris sit quàm antea, solo precio ex aliis causis extrinsecis immutato. 3 Multò minùs ergo probata videbitur ex eo solo quòd testes eam dicti sui rationem adferant quòd eadem res non facta melior posteà longè pluris distracta sit. Nam præter id quòd tempus contractus semper inspici debet, 4 spectandus quoque est communis valor, hoc est ex communi hominum opinione non ex huius vel illius emptoris studio æstimandus. 5 Quòd si duæ eiusdem rei venditiones diuersis quidem sed æquè proximis temporum interuallis factæ proponantur, vna publicè, priuatim altera, proculdubio ex illa potiùs quæ publica quàm quæ priuata fuerit, iusti valoris probatio sumetur, 6 cùm dici soleat, tanti rem esse quanti vendi potest, 7 quamuis non commùnis verum sit ex causa immodicæ læsionis aduersus publicas quoque venditiones restitutionem dari, 8 eadem ratione admittendum est potiorem fore iusti valoris probationem quæ fiat per publici vt vocant catastri exhibitionem quàm quæ per testes. 9 *Ita Senatus* in eadem causa, & iterum in causa N. Ducloz Mauttanensis 11. Cal. Aug. 1593.

1. *l. si voluntate* 8. *C. de rescind. vendit.*
2. *l. precia rerum* 63. *D. ad leg. Falc. l. si seruum* 33. *D. ad l. Aquil.*
3. *l.* 3. *D. de condict. tritic. cum simil.lib.*
4. *d. l. si voluntate. lunge l. Rutilia Polla* 69. *D. de contr. empt.*
5. *d. l. precia d. l. si seruum. iunct. l.* 3. *D. ad leg. falcid.*
6. Nam quod publicè fit, hoc ab omnibus si non factum, certè adprobatum intelligitur.
7. Dixi *Defin.* 4. *supr. eod.*
8. Scilicet ex ea interpretum opinione quam retolimus *decl. Defin.* 4.
9. Semper enim potentior est fides publica quàm priuata, tanquam minùs obnoxia fraudibus & falsitatibus *l. data* 27. *C. de donat. l. scripturas* 11. *C. qui potior. in pign. hab. iunct. l. testium facilitatem* 17. *C. de testib.*

DEFINITIO XX.

Non bene probatur læsio si non omnium circumstantiarum ratio habeatur quæ rem minoris faciant.

Quid si testes de communi quidem precio testificentur: adeóque contractus tempore inspecto, 1 sed tamen non æstimato eo quanto minoris res sit ob id, quòd emptor omne euictionis periculum in se susceperit, & venditorem à vacuæ possessionis tradendæ obligatione liberauit, cùm & anterioribus creditoribus eam rem obligatam, & à violento potentique spoliatore occupatã esse constaret? manca erit probatio, quia certè hoc ipso longè minoris res est cùm vel maximè intersit emptoris & vacuam possessionem sine dispendio consequi & venditorem habere de euictione obligatum. 3 Quid si testes de totius rei valore testificentur, cum tamen pars quædã duntaxat eius rei vendita sit? non sufficiet ad hoc vt læsio bene probata videatur. Nam si fundus commodè diuidi non possit, 4 aut prædium fortè sit vrbanum cuius pars diuisa nullã possessori suo vtilitatem adferre queat, 5 nemo negauerit longè pluris rem esse, si tota æstimetur, quàm pro parte sit pars, si separatim & tanquam diuisa consideretur. 6 Itaque si pars illa socio vendita sit, tanto minoris æstimanda est quòd eam solam alius fortasse præter socium nullo precio empturus fuisset 7 propter metum discordiarũ quas materia communionis excitare solet, 8 cùm fortè is qui partem socij emit, suã non æquè fuerit venditurus. 9 *Ita Senatus* in ea causa de qua Defin. 17.

1. Iuxta id quod supr. diximus ex *d. l. precia rerum* 63. *a l. leg. falcid.*
2. Ex *l. si voluntate* 8 *in fin. C. hoc tit.*
3. Dixi *Defin.* 17. *supr. eod.*
4. Quod plerumque euenit *l.* 3. *C. commun. diuid. cum simil.*
5. Faciliùs enim hoc euenit in prædio vrbano quàm in rustico vt commodè diuidi regionibus non possit.
6. Pluris enim sunt partes totius totaliter consideratæ, quàm partes singulæ separatim sumptæ, quamuis dici soleat eandem esse rationem partis quod ad partem, quæ est totius quod ad totum *l. quæ de tota* 76. *de rei vindict. iunct. l. si duo* 51. *in fin. D. de adimen. inter.*
7. *l. si quis aliam* 46 *D. de solut.*
8. *l. cùm pater* 77. § *dulcissimis de leg.* 2. *l. si non sortem* 26. § *si centum de condict. indeb. l. vlt. C. commun. diuid.*
9. Nec enim regulariter quisquam cogitur partem suam vendere *l. fundus* 10. *D. famil. ercisc.* sicut nec emere *l. nec emere* 16. *C. de iur. delib.*

DEFINITIO XXI.

Probata etiam lesione satis videtur implorarum beneficium l. 2. C. hoc tit. ab eo qui maius auxilium implorauit.

Venditor cùm diceret aduersarij dolo inductum se vt venderet, & in precio supra dimidiam circumuentum, impetrauerat rescriptum Principis, vt in integrum restitueretur, nec tamen dolum emptoris, sed læsionem duntaxat inprecij quantitate 3 probauerat. Placuit tamen etsi nulla litis parte implorasset beneficium nouæ constitutionis: quæ emptori dat supplendi iusti precij facultatem, iudicem tamen ex officio sic ferre sententiam debere, vt iubeat emptorem vel fundum cum fructibus à die litis contestatæ reddere recepto precio, cum vsuris ab eodem tempore quincuncibus, aut quod iusto verõque deest precio supplere. 4 Videtur enim illius legis æquitas officium iudicis inducere potius quàm potestatem actionis quod ad precij supplementum pertinet, 5 solàm qj rei venditæ restitutionem in petitione esse, precij verò supplendi facultatem in emptoris potestate & electione. 6 Licet itatius sit, ne plus petere venditor videatur, vt electionem det emptori. 7 Sed cùm hodie sublatum sit periculum pluris petitionis quod ad causæ bonæ iacturam attinet, 8 nihil vetat quòd actor in libello prætermiserit iudicis officio ac iurisdictione suppleri & reperari. 9 *Ita tractatum est* in causa N. de l'Isle & Claud. Du cloz 12. Cal. Aug. 1593.

1. Quo casu dicitur dolus dedisse causam contractui *l. & eleganter* 7. *D. de dolo.*
2. Ex qua precij quantitate dolus nec probatur, nec præsumitur *l. dolum* 10. *C. hoc tit.*
3. Quæ extat in *l.* 2. *C. hoc tit. & in l. si voluntate* 8. *eod.*
4. Quomodo iudicari solet, & debet. cùm agitur ex beneficio *d. l.* 2.
5. Quia pendet id ex æquitate iudicij, nec tam fit ex contractu quàm præter contractum, vt contractus iniquitas corrigatur, quomodo etiam contingit in specie *l. maioribus* 3. *C. commun. vtr. iudic.*
6. Exemplo eius quod de noxali actione scriptum est *in l. miles* 6. § *dotem D. de re iudic. iunge l.* 1. § *item si ita D. ad leg. falcid. l. cùm fine* 19 *& l. si poenam* 24. *D. quand. dies leg. ced. l. si quis stipulatus* 57. *D. de solut.*
7. Petitenim plus causæ qui suo aduersario adimit electionem § *huic autem Inst. de action.*
8. § *sed hoc quidem eod. tit.*
9. *arg. l. si res obligata* 58. *in fin. de leg.* 2. *l. quæsitum* 33. *D. de testib.*

DEFINITIO XXII.

De annui reditus venditione & redemptione.

Qui

QVi annuum reditum perpetuum quandocunque redimendum certo iustoque precio comparauit, licèt cogere non possit venditorem vt redimat, 2 dummodò paratus ille sit annuum reditum præstare, si tamen reditum petens ea exceptione repellatur per venditorem quasi iam facta fuerit redemptio, preciúmque restitutum, idque per calumniam & falsò dictum appareat, æquissimum est venditorem eas mendacij sui pœnas luere, vt reditum redimere cogatur, si id emptor malit, 4 cuius sanè quam maximè interest non habere rem diutius cum tam improbo debitore. Nam & idem est si in reditu præstando moram contrahere venditor soleat, emptorémque litibus ac sumptibus vexare. 6 Etsi autem iuris regula est, nihil esse tam naturale quàm vnumquodque dissolui eo modo quo colligatum est 7 præsertim in emptione, 8 in hoc tamen contractus genere speciale videtur vt ad resoluendum contractum nulla retrouenditione opus sit, sufficiat restitutio pecuniæ qua reditus ille annuus velut iusto precio fuerat æstimatus. 9 An quòd hypotheca potiùs, quàm venditio contracta videatur? 10 Minimè. Alioqui iure Pontificio 11 contractus improbaretur tanquam vsurarius, quandoquidem quicquid excedit sortem vsura & fœnus est. 12 Sed quoniam licèt contractus hic vltrò citróque obligatorius sit mutuásque præstationes habeat quandiu subsistit, ex vna tamen duntaxat parte restitutionem habet cùm resoluitur, 13 nempe ex parte venditoris qui precium reddit, non item ex parte emptoris, qui cùm nihil aliud à venditore acceperit præter annuos reditus, quos vtique restituere cogendus non est, 14 nihil habet quod possit restituere: satisque hoc ipso cautum est venditori, quod post restitutum a se precium, nulla amplius emptori actione tenebitur pro annuo reditu in futurum exhibendo: 15 quippe sublata causa propter quam debebatur, nullóque subsistente precio ex cuius comparatione & relatione obligatio reditus subsistere possit, 16 Id scilicet exigente correlatiuorum natura, vt sublato vno alterum quoque tolli sit necesse. 17 Quare etsi instrumentum quod de eo contractu scriptum fuerat, cancellatum repetiatur penes emptorem, aut vẽditori ab ipso emptore redditum probetur, perinde tutus erit venditor solutionis præsumptionem obiiciens, 18 aut exceptionem pacti de non petendo, 19 acsi mutui & pignoris obligatio contracta, tùm chirographum aut cancellatum aut redditum proponeretur. 20 Quamuis non idem esset in cæteris contractibus vltrò citroque obligatoriis, ad quorum resolutionem omnia retroagi oporteret. 21 Vnde illud etiam fit, vt si emptor deperditum instrumentum conqueratur, non magis nouam ipsius descriptionem à notario petere possit inscio venditore, quàm si esset creditor, inscio debitore. 22 *Ita Senatus* in causa Ludouici Ortolan & D. Ioannis Bail Canonici de S. Ioire 6. Id. Nouemb. 1593.

1. Intelligitur autem iustum esse precium ex constitutionibus Gallicis ad ratam duodecimæ, quod nos dicimus *au denier douze à huit & tiers pour cent.*
2. Alioqui contractus esset vsurarius & prohibitus.
3. Nam si in eo præstando moram faciat, resolui contractus potest vt & in specie *l.1. & 2 si ager vectig. l. lex vectigali 31. D de pignor.*
4. Non enim potest dicere se nolle redimere qui falsò allegat se iam redemisse. Sic punitur mendacium & in *l. vlt. D. de rei vindic. & in Auth possessor C. qui potior in pign. hab.*
5. Improbus enim est & perfidus & violator iuris gentium qui negat se debere *l. cùm amplius 84. §. is natura debet de reg. iur.* Theoph. initio *tit. De action.*
6. Interest enim cuiusque non vexari litibus *l. minoribus 6. D. de minor. l. 1. C. de admin. tutor l. 4. §. 1. D. de alien. iudic. mut. caus. fact.*
7. *l. nihil tam naturale 35. de reg. iur. l prout 80. de solut.*
8. *l. ab emptione 58. D. de pact. l. 2. D. hoc tit.*
9. *Vt & in specie l. 2. C. de pact. int. empt. & vendit. & in l si à te 7. eod.*
10. *Vt in l. 3. C. plus valer. quod agit.*
11. Quo perinde ac iure diuino vsuræ omnes districtè sunt prohibitæ *tot. tit. Extr. de vsur.*
12. *l. cognosti 12. §. si tibi. de reb. credit.*
13. Quod non similiter contingit in venditione rerum corporalium *d. l ab emptione 58. de pact.*
14. Quippe quos non sine causa accepit sed suo iure. Nec enim hoc casu contractus iste ita resoluitur vt nunquam factus videatur, quomodo contingit cùm resoluitur ex lege commissoria, vel ex pacto addictionis in diem *l. 4. §. sed & Marcellus D. de in diem addict.*
15. Ne alioquin emptor & rem & precium habeat quod fieri non potest *l. ex empto 21. §. vlt. l. bona fides 50. de action empt.*
16. Precium enim non dicitur nisi ex comparatione rei venditæ *l. 1. D de rer permut.*
17. *l. 1. C de capress lib. 11 tit. vlt* cum similib.
18. *ex l. si chirographum 24. D. de probat.*
19. *Ex l 2. §. 1. D. de pact.*
20. Vt in legibus proximè citatis.
21. *d l. ab emptione.*
22. Quamuis neque emptor ipse sit creditor, neque venditor sit debitor. Differunt enim toto genere ista Emere & credere *l. quod si minor 24. § restitutio D. de minor.*

DEFINITIO XXIII.

Geminatio contractus non excludit beneficium l. 2. C. hoc tit. si in secundo quoque contractu enormis læsio interuenerit.

INteruenienie geminata renunciatione successionis totius, aut legitimæ portionis etiamsi læsio interuenerit, sunt qui putent non esse restitutioni locum, 1 nec si læsio immodica & vltra dimidiam iusti precij proponatur, 2 dummodo secunda renunciatio ex interuallo facta sit, 3 quamuis primus consensus in minori quoque ætate interuenerit: 4 nam & generaliter nostris placet Approbantem contractum non posse posteà petere vt rescindatur propter dolum, aliámve causam restitutionis, 5 itémque ex actu geminato tolli omnem erroris metúsque præsumptionem, 6 induci probationem seruilis condicionis, 7 excludi beneficium Velleiani, 7 exceptionem dotis non solutæ, 9 itémque non numeratæ pecuniæ. 10 Cui simile illud etiam est, quod dicimus, ex geminatione cõtractuum cessare præsumptionem simulationis, 11 & verba geminata in contractibus probare etiam vbi aliàs non probarent. 12 Sed tamen licèt tanta vis sit geminationis, verius est, si in secunda quoque renunciatione læsio talis intercesserit quæ sufficiat ad petendam restitutionem non eo minus concedi debere cùm eadem semper subsit causa restitutionis. 13 Quod & ex contradictoribus plerique nõ illibenter admittebant, eo saltem casu quo renunciatio ante biennium elapsum reiterata proponatur. 14 *Ita Senatus* in causa D. de Bellegarde contra N. Annam de Bellegarde vxorem D. de Bienvenu 15. Cal. April. 1555.

1. Propter potestatem geminationis cuius effectus plerique sequuntur in Definitione.
2. Quasi non possit dici læsus ab alio quàm à seipso is qui cùm posset petere contractus rescissionem maluit eum nouo contractu confirmare *l. 1. §. in summa vers sed si post non interuallum D. quar. rer. act. non dat. l. si mulier 22 C. ad SC. Velleian.*
3. Vt in locis supradictis. Alioqui ea quæ incontinenti fieret videretur eadem esse cum prima non alia cum ea quæ in continenti fiunt dicantur inesse *l. iuris gentium 7. §. quinimò D. de pact. l. lecta 40. de reb. credit.*
4. Posterior enim consensus præualet, qui in maiori ætate interuenit *tot. tit. C si maior. fact. rat. habuer. & tit. C. si maior fact. alienat. rat hab.*
5. Cùm dolus præteritus possit remitti per transactionem *l. pen. C. de transact.*
6. *l. 2. C. de his quæ vi metusve caus.*
7. *l. cùm satis 22 C. de agric. & censit. lib. 11. tit. 47.*
8. *d. l. si mulier 22. C. ad SC. Vell.*
9. *l. in contractibus 14. §. sed quoniam C. de non numer. pecun.*
10. *l. cùm fidem 4. l generaliter 13. eod. tit.*
11. Quia talis geminatio indocit magnam scientiam & deliberationem Tessaur *decis. 223 num. 6.* Corset. quem ibi citat, *in tract. De geminat.*
12. *Arg. l. 4. D. de vsur. l. Ballista 32. ad SC. Trebell.*
13. *l. doli 19 §. diuersum D. de dol. except.*
14. *Arg. d. l. si mulier 22. C. ad Velleian.* quæ non aliter

mulierem excludit à beneficio Senatusconsulti ob secundam & geminatam eius intercessionem, quam si secunda facta sit post biennium.

DEFINITIO XXIV.

Non læditur qui remittit actionem iustam quidem sed inutilem sine ob exceptionem aliquam sine ob egestatem debitoris.

EX maternæ hereditatis renunciatione nullo aut modico accepto facta non potest induci læsio [1] si materna hereditas tota in iuribus consistat aduersus paternam hereditatem exercendis, paterna autem hereditas nec sit soluendo, nec heredem habeat purum [2] qui faciat vt pro idonea habeatur. [3] Parum namque interest an nulla prorsus sit actio, an inanis, & inefficax [4] nec rursum an propter exceptionem aliquam quæ opponi potest inanis sit [5] an propter inopiam & egestatem debitoris. [6] Itaque non posse ex ea causa locum fieri restitutioni pronunciauit *Senatus* in eadem causa.

1. Æstimanda enim semper est læsio ex damno quod reuera & in effectu passus sit is qui se læsum dicit, vt de lege Aquilia scribit Paulus *in l. si seruum 33. ad leg. Aquil.*
2. Id est non cum beneficio legis & inuentarij: nam qui beneficium illud implorauit perinde quidem heres est vere sed non purè *l. vlt. C. de iur. delib.*
3. Soluendo enim est hereditas quæ inuenit heredem *l. liberius 56 D. de bon. libert. l. qua dote 33 sol. mat. matrim.*
4. Omnis enim actio refertur & ordinatur ad exactionem in eóque totum actionis emolumentum versatur *l. vlt. §. pen. D. qui in fraud. credit.*
5. *l. nihil interest 112. de reg. iur.*
6. *l. nam is 6. D. de dolo.*

DEFINITIO XXV.

Subhastationes etiam Senatus decreto confirmatæ possunt rescindi ex causa immodicæ læsionis quæ sit bene probata.

ETiamsi Senatusconsulto confirmatæ sint subhastationes tanquam bene ritéque peractæ, non tamen prohibetur debitor implorare beneficium restitutionis ad eas ex causa immodicæ læsionis rescindendas, [1] nulla quoque in eam rem proposita ciuili, vt vocát, supplicatione, [2] quoniam noua hæc agendi causa est, nouúmque ius, quod sicut in iudicium antea deductum non fuit, ita nec de eo cognitum, & pronunciatum videri potest. [4] Nec aliud erit tametsi nondum solutum precium subhastationis debitor post arestum acceperit. Quod enim fit in executionem iudicati non magis nocere condemnatio quàm iudicatum ipsum debet. [5] Sed si debitor ad probandam læsionem petat bona iterum sub hasta vendi, quod ita futurum sit vt tanti esse probetur quanti vendi poterunt, nó est audiendus, [6] imo ante omnia probare cogitur immodicam læsionem in priori venditione interuenisse, [7] non solùm quòd aliter posito iure passim eueniret vt publicarum venditionum fides facilè conuelleretur, [8] sed etiam quia læsio probanda est inspecta æstimatione quæ fuit tempore factæ subhastationis, non quæ nunc est. [9] *Ita tractatum est* in publico auditorio, contra N. Riondet Cal. Iul. 1595.

1. Quod fit si debitor pignora non redemerit intra sex menses à die missionis in possessionem numerandos.
2. Postquam eo iure vtimur vt ea hac causa subhastationes quoque rescindi possint vt dixi *Defin. 4. sup.*
3. Quæ tamen necessaria est quoties condemnatus vult impugnare rem à Senatu iudicatam. *Auth. qua supplic. atio C. de precib. Imp. offer.* Itaque non sequimur opinioné Ranchini ad Guid. Pap. *qu. 22. in fin.* vbi ait necessariam esse hoc casu supplicatio. nem ciuilem.
4. *l. cum quæritur 12 & seqq. D. de except. rei iudic.*
5. Initio scilicet inspecto, & quia non fit nisi in consequentiam *l. 3 § si in D. de minor.*
6. Nec si consentiat vt emptori non priùs possessio auferatur, quàm fuerit ei satisfactum.
7. Quia rescindenda est subhastatio cùm bona quæ fuerunt vendita transierint in dominium emptoris *l. 1. & 2. C. si in caus. iudic. pign. capt. sit l. 3. C. de fid. & iur. hast. fiscal.*
8. Quod esse non debet *l. si hypothecas 8 C. de remiss. pignor.*
9. *l. si voluntate 8. C. hoc tit.* Dixi *Defin. 2. supr.*

DEFINITIO XXVI.

Rescissis ex causa immodicæ læsionis subhastationibus fructus tamen non restituuntur.

IS qui fidem publicam secutus sub hasta emit adeò fructus suos facit, [1] vt etiamsi enormissima læsio id est vltra bessem interuenerit, & ex ea causa subhastatio rescissa sit, [2] fructus tamen perceptos restituere non cogatur: [3] quod in priuatis venditionibus secus esse supra diximus. [4] Ideò fortasse quòd ex tam immodica & enormi læsione inducatur dolus re ipsa qui dolo ex proposito æquiparatur: [5] quæ, vt ita dicam, æquiparatio in priuatis tantùm venditionibus locum habere potest, non etiam in publicis, in quibus scilicet non debitor vendit sed pro debitore apparitor exequens iussum iudicis, [6] nec sciri potest quis emptor futurus sit. [7] Proinde nec fieri facile potest vt dolus emptoris vllus ex proposito interueniat re vera, ergo neque vt per fictionem aut præsumptionem interuenisse videatur. [8] *Ita Senatus* in causa Guilielmæ Morel 14. Cal. Sep. 1595.

1. Tanquam qui sit bonæ fidei possessor vt dixi *Defin. 6. supr.* si modò bene peractus sit ordo subhastationis *l. 1. & 2. C. de fid. & iur. hast. fisc. lib. 10. tit. 3.*
2. Secundùm ea quæ scripsimus *prox. Defin.*
3. Nisi quos perceperit post litem contestatam, vt dixi *Defin. 6. supr.*
4. *Defin. 5 supr. hoc tit.*
5. *l. si quis cùm aliter 36. ibi nos. De verb. oblig.*
6. *l. si ob causam 13. C. de euict. l. 1 C si in caus. iudic.*
7. *l. 2 C. eod. all. tit.*
8. Fictiones enim istæ debent respondere veritati *l. confessionibus 13 & l seq 3. vlt. D. de interrog. in iur. fac.*

DEFINITIO XXVII.

Æstimandum est pactum de retrouendendo cùm tractatur de immodica læsione, & quanti æstimandum sit.

VEndita re sub pacto de retrouendendo si venditor dicat se immodicè læsum, non aliter læsio per testes probata videri potest, quàm si testificentur de communi æstimatione, subducto eo quanto minoris res est propter pactum illud De retrouendendo, quod vtique pars precij est, sed tamen magis est vt si de ea testificentur æstimatione quæ tanta sit, vt appareat etiam subducto precio pacti de retrouendendo adhuc immodicam læsionem interuenisse, non eo minùs pro venditore pronunciari oporteat. [1] Est enim ea res iuris magis quàm facti, & plerosque latet etiam perspicaces viros, quanti æstimandum sit onus illud talis pacti, cùm de eo ipsi quoque interpretes dubitent, [4] quáquam magis communiter nec sine ratione receptum videtur, vt res quæ alioqui digna esset centum aureis non æstimetur nisi septuaginta, si sub eiusmodi pacto vendita sit. [5] Nimirum si pactum de retrouendendo fuit liberum & perpetuum. Nam quo breuius est eo certè minoris est, & consequenter táto minùs precium diminuit, licèt non desint qui hanc temporum distinctionem non probent. [6] *Ita Senatus* pro Ludouico Velat contra Bartholomeum Truchet 3. Cal. Decembr. 1595.

1. *l. fundi partem 79. D. de contr. empt. l. si venditor 6. §. 1. in fin. D. de seru. export. l. vlt. C. de pact. int. empt. & vendit.*
2. Quasi bene probata læsione. Testium enim dicta adiouanda sunt & benignè accipienda, non calumnianda: tanquam quæ sint fauorabilia *arg. l. cùm quidam 19. D. de liber. & posth. l. hoc modo 64. De condic. & demonstr.*
3. Ideóque per iudicem facilè suppleri potest *arg. tit. C. vt quæ desunt aduoc. part. & l. quæsitum 13. D. de testib.*
4. Nihil enim de eo certi constitutum est à Iureconsultis.
5. Andr. Tiraq. *in tract. De retract. conuent. in præfat. num. 20. & 45.*

6. Ludo-

6. Ludouic. Peruf. *decis. 97.* vbi ait semper ita esse æstimandum hoc pactum, adeóque tum etiam cum tricennio concluditur.

DEFINITIO XXVIII.

Pactum de retrouendendo ita demum facit partem precij si adhibitum sit in continenti, non si ex interuallo.

QVod tamen diximus, pactum de retrouendendo esse partem precij 1 sic accipiendum est, si in ipso venditionis tractatu interuenerit, aut in continenti post factam venditionem vt inesse contractui videatur 2 Alioqui si ex interuallo secutum sit, & proinde ex mera liberalitate emptoris, non potest fieri vt precij partem constituat. 3 Propter quam causam solent plerique emptores vt sibi prospiciant, nec tam facilè dubitari possit an simulatus & fœneratitius sit contractus necne, 4 curare vt pactum de retrouendendo separato instrumento conscribatur, ac plerumque coram alijs testibus alióque notario stipulante, & intermedio dierum aliquot interuallo, 5 quod si faciant data per chirographum fide 6 venditori non aliter contracturo, & ita gesta res probetur, inane fraudis cõsilium est, 7 tantoque suspectius pactum videri debet. 8 Non enim quid aut quando aut quomodo scriptum sit inspiciẽdum est, sed quid actum & tractatum cùm venditio contraheretur. 9 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *Ex l. fundi partem 79. D. de contr. empt.* & alijs citatis *Defin. prox num. 8.*
2. Quoniam quæ in continenti fiunt inesse videntur *l. iurisgentium 7. §. quinimò D. de pact. l. lecta 40 D. de reb. credit.*
3. Magisque hoc casu accedit ad causam donationis & liberalitatis *arg. l. donari 29 D. de donat. l. donari 82 de reg. iur.*
4. Quia solet huiusmodi pactum inducere præsumptionem simulationis si concurrat immodica læsio, maximè accedente consuetudine fœnerandi, vt dixi *Defin. 5. num. vlt. supr.*
5. Non enim alia incontinenti facta dici possunt, quàm quæ fecerunt contrahentes priusquàm ad alia negotia diuerterent.
6. *Vt in l. in tacitu 103. de leg. 1.*
7. Nunquam enim ratum habendum est quod dolo malo & in fraudem factum probatur *l. in fraudem 29. de legib. l. quadam 29. in fin. ad SC. Vellean l. qui testamentum 27 D. de probat.*
8. Suspectum enim semper est quod clam fit *l. vlt. in fin. de rit. nupt.*
9. *l. semper in stipulationibus 34. De reg. iur.*

DEFINITIO XXIX.

Pactum de retrouendendo cum læsione etiam enormissima non facit contractum pigneratitium nisi adsit consuetudo fœnerandi.

EX solo pacto de retrouendendo etiamsi accedat enormissima læsio in precio, non præsumitur venditionis contractus fœneratitius & simulatus nisi fœnerandi quoque consuetudo interueniat ex parte emptoris, aut alia coniectura. 1 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Vide in hanc rem Doctores citatos à Thoma Grammat. *decis 76.* vbi tamen concludit opinionem contrariam quæ prioribus duobus contenta est, magis esse communem. Eam sanè in supremis Galliæ curiis receptiorem esse audio. Dixi *Defin. 5. supr.*

DEFINITIO XXX.

Quantum intersit an is qui enormissimam læsionem allegauit, eam probauerit, an enormem tantum.

QVi contractum nullum dicit ex caussa enormissimæ læsionis non censetur implorare beneficium nouæ constitutionis, 1 idcóque etiamsi probauerit enormem læsionem debet succumbere, 2 nec emptori danda est electio iusti precij, quæ alioqui daretur. 3 *Ita Senatus* in causa Ludouici Velar. & Bartholomęi Truchet 3. Cal. Decemb. 1593.

1. Hoc est *legis 2. C. hoc tit.* Illa enim lex pręsupponit contractum valere, sed vel rescindendum esse vel ad æquitatem suam reuocandum. Qui verò allegat enormissimam læsionem, contendit nullum esse ipso iure contractum propter dolum qui inest re ipsa quem nostri volunt æquiparari dolo ex proposito. Dixi *Defin 3 supr.*
2. Tanquam qui suam intentionem non impleuerit *l. qui accusare 4. C. de edend. l. vlt. C. de rei vindic. l. actor 23. C. de probat.*
3. Sicuti è contrario emptor condemnandus esset præcisè ad restitutionem rei, si enormissima læsio probata esset, vt dixi *Def. 3. supr.*

DEFINITIO XXXI.

Casus singularis in quo etiam enormissima læsione probata fructus non restituuntur venditori, nisi qui lite contestata percepti sunt.

ALiquando accidit vt enormissima sit læsio, ex eáque inducatur dolus re ipsa qui dolo ex proposito æquiparatur, 1 nec tamen fructus à die contractus restitui oporteat, sed tantum à die contestationis vt contingeret si enormis tantùm læsio proponeretur, 2 Aut à die obsignati precij quod datum & restituendum est. 3 Quid enim si magnus probationum conflictus sit, emptorque probet non tam grandem læsionem interuenisse, & tamen venditoris probationes præponderent? 4 *Ita censuit* iampridem in causa D. de Charmoisel. D. de la Pie contra fratres Ponthus Lugdunenses. *Sine die.*

1. Secundùm ea quæ scripsimus *Def. 3. supr ex l. si quis cum aliter 36. vbi not. D. de verb. oblig.*
2. Quia vsque in tempus litis contestatæ emptor bonæ fidei possessor est non prædo qui scilicet precium numerauit *l. nemo prædo est 126. de reg. iur.*
3. *Vt in l. 2. C. de pact. int. empt. & vendit.*
4. In huiusmodi enim causis dubiis de quibus in *l. admonendi 31. D. de iureiur* multa permittuntur arbitrio iudicis præsertim quatenus ad fructus attinet sumptúsque litis *l. 3. D. de sepulc. l. qui solidum 78 §. De leg. 2.*

DEFINITIO XXXII.

Probabilis ignorantia iusti valoris excusat emptorem a restitutione fructuum ante litem contestatam perceptorum etiamsi læsio enormissima probata sit.

QVid si emptor probabiliter ignorauerit iustum rei valorem? Finge pupillum cuius nomine tutor comparauerit, 1 tutorem vero nihil dolo malo fecisse Scio nocere pupillo interdum scientiam tutoris, sed hactenus ne ex tutoris facto pupillus cum aliena iactura locupletetur, 2 non etiam vt damnum sentiat. 3 Atqui damnum sentiret si fructus omnes restituere teneretur, etiam ex quibus non esset factus locupletior. 4 Igitur iusta valoris ignorantia excusare debet à fructuum restitutione, 5 quandiu præsertim venditor precium retinet. 6 Eáque ignorãtia iusti precij in dubio præsumenda est contra venditorem qui neque vi neque dolo coactus vendidit, 7 nisi proponas emptorem solitum fœnerari. 8 Sanè cùm quæritur an redimendi ius temporale perpetuetur ex causa enormissimæ læsionis, nulla distinctione opus est, an emptor iustum valorem sciuerit, an ignorauerit. Vtroque enim casu perpetuatur. 9 Non idem est si quæratur, an remedium quod ex canone pontificio spoliatis datur 10 cumulandum sit cum in integrum restitutione quæ aduersus vẽditionem competat ex causa enormissimæ læsionis. Eadem enim distinctio adhibenda est inter scientem & ignorantem, 11 quoniam non idem alioqui vtriusque actionis euentus & effectus futurus sit, cùm ex canone pontificio fructuum omnium restitutio omnimodo debeatur, 12 *Ita Senatus* in ca causa de qua SC. 29. supr.

1. Nam illa ætas etiam ea quæ videt ignorat *l. vnic. C. de fals. monet.*

2. *l. 4. §. illa etiam quæstio D. de dolo mal. except. l. sed & ex dolo 15. D. de dolo.*

3. *l. 3. & 4. D. quod ex fact. tutor.*

4. *l. sed etsi lege 25. §. consuluit. de petit. hered.*

5. Vt bona fides tantùm hac parte præstet possidenti quantum veritas *l. bona fidei 48. de acquir. rer. domin. l. bona fides 136. de reg. iur.*

6. Ne alioqui furorum sit vt & re & precio fruitus videatur, quod esset iniquum *l. ex empto 11. §. vlt. l. bona fides 50. D. de act. empt.*

7. Non enim facilè præsumenda est mala fides, nec dolus *l. dolum 6. C. de dolo.*

8. Quia fœneratores sunt odiosi, etiam ij qui non sunt improbiores, de quibus in *l. improbum 22. C. de his qui notant. infam* quoniam pecunia res sterilis est nec pecuniam gignit. Ideóque dicitur vsura percipi iure non natura *l. si nauis 62. D. de rei vindic.* Iunge *l. 1.* vbi Bald. *C. si aduers. credit.*

9. Ex iis quæ diximus *Defin. 5. supr.*

10. *Ex can. redintegranda 3. qu. st. 1.*

11. Nec enim ignorans quisquam alium spoliat.

12. *ex d. can.* redintegranda quia remedium illud datur etiam contra eum qui bona fide & cum titulo possidet, ac plenissimam continet restitutionem, vt dicemus ad *Tit. Vnde vi.*

DEFINITIO XXXIII.

Agenti ad rescindendam venditionem ex causa læsionis non est necessaria probatio æstimationis per probos viros.

CVm agitur de rescindenda venditione, ex causa immodicæ læsionis, potest esse necessaria æstimatio, quæ fiat per probos viros ab vtraque parte eligendos: 1 sed ita demum si conflictus aliquis sit & magnus probationum, vt non facilè sciri possit vtrius partis probationes præponderent. 3 Cæterùm si alterutra pars intentionem suam sufficienter probauerit, nihil causæ est cur recurratur ad æstimationem. 4 *Ita Senatus* in causa, de qua Definit. 28. tit. de vsur.

1. *ex l. 2. & l. si voluntate 8. C. hoc tit.*

2. *arg. l. 1. §. cum dicitur D. si cui plusquam per leg. falcid.*

3. Quod euenit plerunque aliis atque aliis testibus aliter atque aliter rem æstimantibus. Vnde est quod interpretes nostri solent agitare vtrios testibus magis credendum sit an venditoris deponentibus de affirmatiua, an emptoris deponentibus de negatiua. De quo scripsimus *in tit. De testib.*

4. Ne scilicet superuacua probatione & superuacuo sumptu oneretur is qui suam intentionem plenè iam probauit. *l. hac stipulatio 14. in fin. D. vt legat. seu fideic. seruand. caus. caueat.*

TIT. XXXI.

Sin. cens. vel reliq.

DEFINITIO I.

Canonis annui præstandi obligatio transit in quemlibet possessorem. Et quid de laudimijs.

ONus soluendi canonis ex contractu emphyteutico debiti adeò reale est, 1 vt re alienata transeat in quemcunque possessorem, 2 nec pactione vlla fieri possit ne transeat. 3 Nempe quod ad domini directi ius attinet, cui aliorum pactionibus derogari non oportet. 4 nam inter eos qui contraxerũt, si aliud nihil obstet lex contractus seruanda est. 5 Domini verò directi interesse potest vt in rem ipsam aut in noui possessoris personã agat potius quàm aduersus alienatorem: 6 licèt alienator quoque si aut emphyteusim acceperat aut emphyteuticariæ obligationis professionem emiserat perinde obligatus remaneat, eiúsque heres acsi possideret, 7 quandiu nec dominus directus ratam habuit alienationem, nec à possessore obligationem suscipere parato vt ratam haberet interpellatus est. 8 Certè non vsque adeò transit hoc onus in possessorem, vt secum trahat personalem illam obligationem ex qua conueniri poterat is qui alienauit. Neque enim personalis obligatio ex contractu proficiscens transire potest in successorẽ singularem, qui non contraxit: 9 Nec fauore quidem Principis aut Reipublicæ si agas de tributo, quod ex cõuentione, non item de eo quod ex lege debeatur. 10 Obidque nimirum necessaria fuit Statuti nostri autoritas quæ faceret vt possessor quilibet personali actione conueniri posset. 11 Laudimiorum non aliud ius est. Nam si per multorum personas emptio rei emphyteuticariæ ambulauerit, laudimia omnia ab eo solo qui possidet, exigere dominus poterit, nõ vt cogatur ille præcisè soluere, sed vt, ni soluat omnia, liceat domino quasi commissam rem vindicare. 12 Quamquam multò consultius faciet dominus si à singulis emptoribus singula laudimia petat, 13 ne alioqui rem emphyteuticariam cuius dominium directum retinet, vltrò grauiore onerans obligatione sibi ipsi damnum inferat. Idque est quod dici solet, 14 laudimium actione in personam Canonem annuum actione in rem peti debere. *Ita Senatus* in causa N. Claudij Leydarij, Ioannis Pensabini, & Procuratoris fiscalis Gebennensis 5. Id. Iul. 1588. Vide tit. de iur. emphyt. Defin. 4. 7. 8. 9. 10. 11. 12.

1. Debetur enim à re 10 dominij directi recognitionem non à persona *l. 1. & vlt. C. de iur. emphyt.*

2. *l. imperatores 7. de public. & vectigal. l. alienatio 67. de contr. empt.*

3. *l. 2. & 3. C. hoc tit.*

4. *l. inter debitorem 42. D. de pact.*

5. *l. epistola 52. § pactum eod.*

6. Quia solet plus cautionis esse in rem quàm in personam *l. plus cautionis 25. de reg. iur.*

7. Quia obligatus est ex contractu & personali obligatione quæ non potest ipso iure extingui per alienationem rei, quamuis propter ipsam rem fuisset contracta *l. vlt. in fin. D. de contr. empt.* Obligationes enim semel contractæ non nisi certis modis finiuntur *l. obligationum ferè 44. §. placet de oblig. & action.* inter quos modos non est alienatio.

8. Interpellatus enim dominus directus non potest recusare quominùs venditionem laudet in fauorem noui possessoris ex eóque tempore vetus emphyteuta omnino liberatur *l. vlt.* vbi Ias. & alij *C. de iur. emphyt.*

9. *d. l. vlt. in fin. de contr. empt. l. 1. §. si heres, D. ad SC. Trebell.*

10. *l. cum possessor 5 in princip. & §. vlt. D. de censib.* Res enim oneri addicta est non persona *l. 2. C. de præd. annicul. lib. 11. tit. 2.*

11. *In cap. rempublicam libr. 3 Statutorum Sabaudiæ cap. 4.*

12. *l. vlt. C. de iur. emphyt.*

13. Actione scilicet personali quia debentur laudimia ob inuestituram, quæ necessaria est cuilibet nouo possessori *d. l. vlt. vbi notat.*

14. A pragmaticis scilicet. Nulla enim lex est quę hoc dicat.

TIT. XXXII.

De peric. & commod. rei vendit.

DEFINITIO I.

Facta venditione rerum quæ consistunt in pondere, vel numero, vel mensura quando periculum ad emptorem pertineat, quando ad venditorem.

IN ijs rebus quæ pondere vel numero vel mensura constant, placet hæc distinctio, vt si non vno precio venierint sed ita vt in singulas amphoras vinum, in singulos metretas oleum, in singulas libras argentum aut quid aliud simile certo precio vendatur, non prius perfecta dici possit venditio quàm res huiusmodi adnumeratæ, admensæ, adpensæve sint, quasi contracta sub hac condicione. 1 Ergo si rei venditæ damnum aliquod intereà contigerit, ad venditorem non ad emptorem pertinebit. 2 Quid autem si vinum degustatum quidem sit, sed nondum tamen admensum? Non poterit verum esse quod dici solet, 3 plenissimè venisse videri vinum statim atque fuit degustatum & ex eo tempore periculum ad emptorem spectare. Id enim tùm rectè dicitur cùm singulatim emptæ sunt certæ vini amphoræ, perfectáque venditio est. 4 Cui conuenit quod dicimus aliam causam esse degustandi vini, aliam metiendi: gustum enim ad hoc tantùm proficere vt improbare liceat, mensuram verò non vt plus vel minùs veneat, sed vt sciatur quantum ematur. 5 Proinde facta etiam degustatione cùm nondum perfecta emptio est periculum qualitatis puta acoris aut mucoris non minus quàm substantiæ spectabit ad venditorem. 6 Planè si emptor vina degustauerit, & malè probauerit, iam tum fortè acida aut mucida de se queri debebit, nec eo solo prætextu quòd nondum perfecta sit emptio ea improbare posteà poterit, quæ semel probauit. 7 *Ita tractatum est* in causa N. Berthet Nantuacentis contra N. Franciscum Gela Lugdunensem 5. Non. Aug. 1588. Iunge SC. 3. & seq. sup. de contr. empt.

1. Textus est elegans *in l. quod sæpe 35. §. in his D. de contr. emp. l. 2. C. hoc tit.*

2. Damnum enim quod rei venditæ contingit ante perfectam emptionem ad venditorem pertinet *d. l. 2. & l. 1. eod.*

3. *l. 1 D. hoc tit.*

4. Alioqui obstarent supradicti iuris loci & alij innumeri quibus idem probatur.

5. *d. l. si in emptione 34. § alia causa est D de contr. empt.*

6. Eadem enim vtriusque ratio est quia omne periculū pertinet vt dixi ad venditorem quousque perfecta venditio sit *§. cùm autem Inst. de empt. & vendit.*

7. *l. si quis vina 1 D. hoc tit.* Vide Anton. Capyc. *decis. 14. & Defin. 3. supr. de contr. empt.*

DEFINITIO II.

De fructibus venditis creditori in vicem vsurarum cuius periculo sint.

QVi mutua centum à Titio acceperat soluenda post tres annos, eique bona sua omnia pignori obligauerat, alio & separato contractu certi prædij fructus eidem vendiderat precio legitimarum vsurarum, vt in earum vicem cederent. Cùm ex causa belli secuti ac vi maiore factum esset vt eo prædio frui creditor nunquam potuisset, petebat restitui sibi pecuniam, quamuis eius soluēdæ dies nondum venisset, adeóque cum vsuris legitimis, & obtinuerat. Prouocatione facta dicebam malè iudicatum, quia cùm fructus illi certo precio essent venditi, periculum eorum non ad venditorem eundémque debitorem sed ad emptorem eundémque creditorem pertinuerat, adeóque tametsi nunquam traditus fundus fuisset, 1 ni mora in tradendo facta esset. 2 Proinde non debebat ex eo quod fructus vnà cum prædio perijssent durior fieri conditio debitoris, præsertim vt ante diem conueniretur, 3 qui iam satis magnum ex ipsius prędij amissione damnū sentiat. Quamquam nec aliud dicendum esset etiamsi fructus soli perijssent. Eadē enim iuris ratio subsisteret 5 Nec simile est quod locato fūdo si eo frui cōductor nequeat, licèt vi maiore mercedis remissio facienda est. 6 Locator enim & rei locatæ, 7 & fructuum 8 dominus manet, quod in fructuum venditore diuersum est. 9 Cùm tamen in promptu quidam contradicerent quibus contra quàm mihi absurdum videbatur priuari creditorem commodo vsurarum itém que fructuum pro vsuris venditorum, 10 nihil ex tempore decisum est. In publico auditorio Prid. Id. Aug. 1593. in causa Nicolai Morin.

1. Textus est *in §. cum autem Inst. de empt. & vendit. l. 1. C. hoc tit. l. necessario 8 D eod.*

2. Semper enim periculum pertinet ad eum qui est in mora *l. quod si neque 14. eod.* cùm sit ille vnus ex moræ effectibus vt periculum transferat in moratorem. *l si seruum 91. §. sequitur iunct. l. si ex legato 23. eod.*

3. *l. qui hoc anno 42. cum similib. eod.*

4. *Arg. l. iure succursum 6. D. de iur. dot.*

5. Quod nimirum perfecta esset venditio ac proinde ipsorum periculum ad emptorem pertinere deberet.

6. Socin. *cons 10 lib. 3*

7. *l. non solet 39. D. locat l neque pignus 45. de reg. iur.*

8. Scilicet quousque conductor eos perceperit. Exinde namque pertinent ad conductorem tanquam percepti ex re quidem aliena sed tamen ex domini voluntate *l. si seruus 61 §. locator de furt.*

9 Quia venditio titulus habilis est ad transferendum dominium scilicet secuta traditione *§. venditæ Instit. de rer. diuis. l. ex empto 11. in princip. l. si quis alienam 46. D. de action. empt.*

10. Vide quid simile in *l. si ea pactione 14. C. de vsur.* vbi agitur de habitatione data in vicem vsurarum.

TIT. XXXIII.

De action. empt.

DEFINITIO I.

Qui onus rei venditæ quod sciuit celauit, tenetur eo nomine non tantùm quanto minoris, sed etiam ex empto in id omne quod interest, etiamsi per clausulam generalem id onus transferre voluerit in emptorem.

QVi feudi emphyteuticarij possessioné, annuumque canoné eo nomine debitum professus erat, post septē annos eundē fundum tibi vendiderat, & conuenerat vt pensitationē illam annuā quātacūque esset tu præstare tenereris. Interrogatus tamē quid & quantū & cui deberetur, dixerat & iurauerat se nescire. Visum est dolo malo eū fecisse qui celauerit quod sciebat, quódque denunciare tibi ex bona fide cùm posset debuerat. 1 Ideoq; cōdemnandū esse nō solùm quātò minoris empturus fueras si tā graue fundi onus sciuisses, 2 sed etiā in id omne quod tua interesset deceptū non esse. 4 Nā generalis illa cautio vēditoris tibi adscribētis onus soluēdi canonis qui debebatur prodesse illi nō debuit in eo quod specialiter exprimere poterat, & debebat, sed in eo tātùm si quid erat quod verisimiliter ignoraret. 5 Atqui nec facti proprij ignorantiā prætēdere poterat, 6 nec obliuionē priusquàm decenniū elapsum esset. 7 Denique quātò minoris actio datur contra ignorantem: ex empto autem ad id omne quod emptoris interest contra sciētem venditorem. 8 *Ita Senatus* Prid. Id. Ianuar. 1589.

1. *l. quod sæpe 35. §. vlt. l. ex quo 43. § vlt. D. de contr. empt. l. 1. §. vlt. l. Iulianus 13 § idem Iulianus l. si sterilis 21. § 1 D. hoc tit.*

2. *d. l. Iulianus in princip. l quoties 61. de ædilit. edict.* Vide Mynsinger *obser. 56. centur. 1.*

3. De quo dubitari nullo modo potest *l si minor 9. C. hoc tit.*

4. Secundùm distinctionē positam in *d. l. Iulianus in princip.*

5. Textus est *in l. quæro. 39. D. hoc tit.*

6. *l quamquam 7. ad SC. Vellean. l. vlt. D pro suo.*

7. Nam ex lapsu decennij obliuionem præsumi volunt nostri *in l. si de eo 40. & l. peregrè 44. de acquir. poss.*

8. *d. l. Iulianus 13. in princip.* Videtur enim hoc casu venditor esse in mala fide quæ facit plerunque vt etiā de euictione teneatur is qui alioqui non teneretur *l. vlt.* vbi Bald. *C. credit. euict. pign. non deber.* Obstare tamen videtur quod *in d l si minor 9. C. hoc tit.* non distinguitur sciens ab ignorante. Sed id ita intelligi debet vt quod pertinet ad actionem, quanto minoris nulla distinctio adhibeatur, nam ignorans quoque ea actione tenebitur. At quod ad actionem ex empto ad id quod interest adhibenda est distinctio, quia sciens tenetur, ignorans non tenetur.

DEFINITIO II.

Lis mota emptori per quasi Seruianam non facit quominus interim soluendum sit precium venditori, offerente satisdationem de euictione.

NOn potest emptor recusare solutionem precij ex eo solo quòd sibi mota sit lis à creditore venditoris, quasi Seruianam exercente: si modò venditor rem defendere litémque suscipere sit paratus: nam etsi de fundi venditi proprietate lis moueretur, satisdationem præstari sufficeret. 2 Nec aliud erit si iam pro creditore dicta sit, nondum tamen executioni mandata sententia, cùm etiam post sententiam fieri facilè possit vt emptori nihilominus rem habere liceat, 3 præsertim si non directa rei vindicatio sed hypothecaria tantùm proponatur: neque enim habendi spes abscissa videri debet quandiu solui pecunia potest. 4 Rursum quid si emptor à sententia pro creditore lata prouocauerit? Aut cùm prouocare possit vel debeter, vel ob hoc ipsum vt venditori litem denunciaret, eique defendendæ rei potestatem faceret 5 appellationis auxiliú consultò vel per imperitiam neglexerit? vtique nemo dixerit æquum esse vt interea emptor & rē & precium retineat. 6 Quandoquidem omni casu satis ei consultum & cautum esse potest oblata per venditorem satisdatione. 7 *Ita senatus* ex tempore 11. Cal. Iunij 1590.

1. *l. si plus 74 §. mota quæstione D. de euict. l. 3 C. eod.*
2. *l. si post perfectam 24 C eod.*
3. *l. habere licere 57 D. eod. tit.*
4. *l. si mancipium 34. §. vlt. & l. seq. eod. d. tit. de euict.*
5. Appellatio siquidem extinguit iudicatum & reducit rem ad terminos litis contestatæ *l 1. §. vlt. D. ad SC. Turpill.*
6. *l. ex empto 11. §. vlt. & l bona fides 50. D. hoc tit.* Non tamen amittit hoc casu emptor actionem de euictione si modò probet fundum vel alienum fuisse vel obligatum *l. Herennius 63. 3. Caia Seia D. de euict.*
7. *d. l. si post perfectam.*

DEFINITIO III.

Qui pupillarem fundum à tutore emit sine decreto nullam actionem eo nomine habet contra tutorem antequàm sit res euicta.

PVpillarem fundum Titius Mæuij tutor tibi sine decreto vendiderat, séque de euictione tam proprio quàm tutorio nomine obligauerat. Non est quod vel ex rescripto Principis vel qua alia ratione liceret tibi debeat resilire à contractu, hoc solo prætextu quòd venditio illa contra leges facta prorsus nulla fuerit ex ea rem habere omnimodo non possis. Imputare namque tibi debes cur prius quàm emeres tibi diligentius non prospexeris, sitne fundum pupillarem esse sciuisti, 1 siue ignoralti: 2 totáque tua illa ratio pertinet ad ius tertij nanquam fortassis acturi. 4 Quid enim si pupillus maior factus eam venditioné fortasse sibi vtilem aut pacto expresso aut longo temporis silentio ratam habebit? 5 sed neque omnino verum est venditionem hanc nullam esse cùm non solum vt pupillaris sed etiam tanquam alienus fundus à te venditus proponeretur: 6 túque non tantùm tutorio sed etiam proprio nomine de euictione obligatus. Nam venditio rei alienæ valet, hactenus nimirum vt obligatio nascatur & ex empto actio. 7 Nulla igitur rescindendæ venditionis ratio tibi superesse potest 8 si non vel immodica læsio, 9 vel dolus ex proposito, 9 aut vis metúsve, 10 aut aliud quid simile interuenerit. 11 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Quæ scilicet non patiuntur valere venditionem rei pupillaris immobilis sine decreto *l. 1. & tot. tit. de reb. eor. qui sub tutel.*
2. Nam in mala fide est quisquis sciens contra leges mercatur.
3. Non enim debuisti esse ignarus conditionis eius personæ cum qua contrahebas, nec rei de qua contrahebas *l. qui cum alio 19. de reg. iur.*
4. Nemo autem se iuuare potest iure tertij *vulg. l. loci 4. 4. comperit vbi Bart. D. si seruit. vendic.*
5. His enim casibus confirmaretur ex postfacto venditio quæ ab initio non valuisset *tot. tit. C. si maior fact. rat. habuer. & tit. C. si maior fact. alien. rat. hab.*
6. Ea namque demum venditio fundi pupillaris non valet quæ facta est tanquam fundi pupillaris *l. 5. §. 1. D. de reb. eor.*
7. *l. rem alienam 28 D. de contr. empt.*
8. *ex l. 2 C de rescind. vendit.*
9. *l. dolus 10. l. si dolo 5. eod.*
10. *l. si voluntate 8. eod.*
11. Fit enim hoc casu in potestate minoris vt bonum faciat contractum qui proinde claudicat sicut si quis à pupillo sine tutoris autoritate comparasset *l. Iulianus 13. §. si quis à pupillo D. de act. empt.*

DEFINITIO IV.

Vsuræ precij non soluti ab emptore qui fructus rei venditæ percepit possunt peti etiam in causa appellationis.

VEnditori qui rem tradidit, vsuræ precij vsque adeò debentur in vicem fructuum quos vicissim emptor ex re vendita percepit 1 vt quamuis prior iudex de iis cum petitæ essent nihil pronunciauerit, 2 earum tamen petitio locum habeat in causa appellationis, 3 tametsi solus emptor non etiam venditor à sententia prouocauerit. 4 Si non à priore iudice pronunciatum sit vsuras nullas deberi. Eo namque casu ad obtinendas vsuras ne obstaret exceptio rei iudicatæ, prorsus necessaria esset prouocatio. 5 *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 6. supr. de vsur.

1. *l. curabit 5 C. hoc tit.*
2. Nam si pronunciasset nullas vsuras deberi, standum esset sententiæ quantumuis iniquæ à qua non esset appellatum *l. res indicata 207. de reg. iur. vt sequitur in Defin.*
3. Siue debeantur iure obligationis vt cùm in precij obligatione adiecta est pœna vsurarum his verbis vulgaribus: *à peine de tous despens, dommages & interests*: quo casu adhuc pronunciari potest de vsuris, siue debeantur tátùm officio iudicis, quia licèt eo casu iudex qui de principali negotio pronunciauit functus sit officio *l. qui per collusionem 49. §. vlt. D. hoc tit. l. si deposita 4. C. depos.* iniquum tamen est & contra bonam fidem locupletari emptorem cum iactura venditoris, quod eueniret si & fructus rei & vsuras precij retineret, venditor autem vtrisque careret *d. l. curabit.*
4. Quamuis enim dici soleat videri iudicem repulisse petitionem super qua non pronunciauit, id tamen non perpetuum est, scilicet si æquitas interpretationem hanc non patiatur *l. quod in diem 7 §. 2. de tempor. l. si autem 8 §. si quocunque de negot. gest.*
5. Propter rei iudicatæ autoritatem *l. ferme 61. §. cum prætor ad Trebell. l. si fundus 16. §. si pluris D. de pignor.*

DEFINITIO V.

Qui rem communem sine sociis vendidit quos venditionem laudaturos promiserat, augur quidem satisfacere aut satisdare sed non ideo potest interim emptor precium retinere impune si rem iam teneat.

SI quis rem sibi cum aliis communem vendiderit ea lege vt venditionem à sociis approbari curet 1 cogendus quidem est conuentioni satisfacere, hoc est vel curare cum effectu vt venditio à sociis approbetur, vel eo nomine cauere 2 si non approbari confestim poterit, De præstando quanti emptoris intererit si quid aduersus venditionem à condiuisoribus factum erit. 3 Sed si emptor interea rem habeat, eiúsque fructus percipiat, nec soluat precium, æquum sanè non est vt prætextu non impletæ per venditorem conuentionis, impuné ille & rem & precium retineat. 4 Ergo vice fructuum quos ex re vendita percipit condemnandus est ad vsuras, 5 sicut & venditor si contractum nó impleat, in id omne quod emptoris interesit impletum esse. 6 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Quia

1. Quia socius non potest vendere partem socij inuiti vel ignorantis *l. fundus 30 famil. ercisc.*
2. Illa enim cautio & satisdatio vice implementi esse potest si aliud nihil melius fieri possit.
3. *arg. l. Iulianus 13. §. offerri D. hoc tit.*
4. *l. ex empto 11. § vlt. l. bona fides 50. eod.*
5. *l. curabit 5. C. hoc tit.*
6. *l. ea conditione 14. C. de resc. vendit.*

DEFINITIO VII.

Res vendita & iam tradita potest tota repeti iure pignoris de quo conuenerit, deinde tota retineri pro parte precij non soluti.

POst rei venditæ traditionem si de precio fidem venditor habuit, atque ita dominium rei venditæ in emptorem transtulit, [1] emptor autē parte precij iam soluta in reliquo soluendo morā facit, potest vēditor si de pignore siue generaliter siue specialiter cōuenerit, [2] totā rem venditam pignoris iure vindicare, tùm retinere quoadusque totum sibi precium soluatur. [3] Nam & idem esset si nulla intercedente pignoris conuentione necdum tamen habita fide de precio cuius pars adhuc deberetur, ageret emptor ex empto ad rem tradendam. Posset enim venditor quasi pignoris iure totam rem retinere in id vsque tempus quo precium integrum solutum esset. [4] Nec rectè emptor causabitur ita futurum vt & rem venditam & precij partem fortasse maiorem venditor penes se habeat, quod vtique à bona fide alienum esse videatur. [5] Cùm in potestate emptoris sit pignus luere, oblato quandocunque eo quod adhuc ex precio debeat: [6] quòd si pecuniam in manu non habeat ad luendum, hoc ipsū tamen commodi emptor consequetur, vt fructibus quos ex pignore venditor percipiet in sortem computatis [7] tanto citius pignoratitiam exercitutus sit, toto debito ea ratione soluto, quanto ampliores fuerint fructus quos venditor perceperit. Tanto autem ampliores erunt quanto pluris erit res vendita, aut quanto plura erunt bona quæ pignoris iure venditor retinuerit. Itaque nihil hac parte videri potest emptoris interesse. [8] *Sic tractatum est* in publico auditorio 13. Cal. April. 1593. relatúmque aliàs ita iudicatum in causa Dominorum de Leschaux contra Dominos Dyuonne. *Sine die.*

1. *l. quod vendidi 19 D. de contr. empt.*
2. Alioqui nullam actionem habere potest in rem venditā *l. procuratoris §. 4. planè si in eadem taberna D. de tribut. act.*
3. Quoadusque enim totum debitum soluatur totum pignus ei peti & retineri iure potest *l. quamdiu 6. C. de distr. pign. l. 2. ver. nam si vel modicum C. debit. vendit. pign. imped. non poss.*
4. *l. Iulianus 13. § offerri D. hoc tit.*
5. *l. ex empto 11. § quia autem l. bona fides 50. eod.*
6. Qui autem potest facere vt possit iam posse is videtur *l. qui potest facere 174. de reg. iur.*
7. Fructus enim pignoris certum est imputari in sortem *l. 1. 2. 3. & pass. C. de pignor. act.*
8. Cùm fiat locupletior quisquis à debito liberatur *l. si pupilli 66. in fin. de solut. l. species 11. D. de acceptilat.*

DEFINITIO VII.

Non valet antichresis expressa in eo quòd excedit legitimum modum vsurarum.

AT quid si conuenerit vt parte precij non soluta possit venditor totam rem venditam retinere iure pignoris in antichresim, hoc est ita vt fructus ex eo pignoris percepti in sortem non imputentur? [1] non valebit conuentio quatenus plus erit in fructibus quàm in legitimo modo vsurarum. Sic enim contrahitur antichresis vt fructus pignoris vice vsurarum cedant. [2] Alioqui in fraudem legis id est legitimarum vsurarum facta conuentio videbitur, [3] licèt emptori liberum ius luendi relictum sit, quid enim si pecuniam non ita habeat in expedito? [4] *Ita tractatum est* in eodem auditorio.

1. Nam & hic contractus licitus est de quo in *l. si pecuniam 33. D. de pignor. act. l. si is qui 11 § 1 D. de pignorib.*
2. Indéque nimirum nomen apud Græcos sumpsit. Nihil enim aliud est *ἀντίχρησις* quàm contrafruitio.
3. *l. si ea pactione 14. C. de vsur.* Valebit tamen conuentio vsque ad legitimum modum *l. placuit 29. D. eod.*
4. Nec enim tam facile est vt semper habeat debitor totius debiti numerationem in expedito *l. si creditor 10. D. de fideiuss.*

DEFINITIO VIII.

Pro parte precij non soluti potest venditor totam rem venditam quantiscunque precij sit vendere, si modò habeat eam obligatam.

RVrsus finge venditorem eundémque creditorem vt citiùs & vnica solutione debitum consequatur non per partes [1] (quod fieret imputatis in sortem annuis fructibus pignoris [2]) malle pignus vendere, an ei permittēdum erit vt pro ea precij parte quæ nondum soluta est, fortasse perexigua distrahat vniuersa bona quæ ille ipse longè pluris vendiderit? vtique cùm & venditionem impedire emptor possit oblato debito, & vendita bona redimere intra constitutum tempus oblato precio. [3] Nam etsi pluris vendita sint quàm debeatur, superfluum emptori eidémque debitori restituetur, deducto eo quod in debiti solutionem cedet. [4] Quòd si præ nimia egestate nec precium offerre emptor possit nec debitum, & post elapsum semestre quod ad pignora sub hasta vendita redimenda præfixum est [5] decreto confirmari subhastationes venditor velit, aliud remedium creditori non superest quàm vt vel aduersus decretum interpositum postulet in integrum restitutionē ex causa enormis læsionis, si læsio vltra dimidiam duntaxat iusti precij interuenerit, [6] vel non obstante decreto perpetuum sibi ius redimendi adserat, hoc est in annum vsque trigesimum [7] si enormissima læsio id est supra precij bessem fuit. Denique idem obseruabimus his omnibus casibus quod obseruaremus si in alia emptoris & debitoris bona actum esset quàm quæ fuissent vendita. [8] Neque enim durior esse debet creditoris conditio ob id solum quòd ipse vendiderit. [9] Nec quòd in precio fortasse emptorem decepit facere debet vt eorundem bonorum partem eodem precio in solutum accipere cogatur cùm suo iure id fecerit. [10] Alioqui facto & voluntate solius emptoris morosi eueniret vt pro parte venditio rescinderetur, [11] & vt partem duntaxat venditor vendidisse videretur, quem tamen verisimile sit non fuisse si hoc sciisset partem fundi venditurum. [12] Nam nec optio emptori danda est vt à toto contractu recedatur, si venditor non consentiat, quia nec venditori daretur inuito emptore. [13] *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Habet enim solutio per partes magna incommoda *l. 3. D. fam. ercisc.*
2. *l. 1. & 2. C. de pignor. act.* Nam & fructus per partes & per annos singulos percipiuntur.
3. Itaque sibi imputare debet si iure suo communique non vtatur.
4. *l. eleganter 24. § si vendiderit D. de pign. act. l. vlt. C. de distr. pignor. l. vlt. § pen. C. de iur. domin. impetr.*
5. Nimirum ex statuto Sabaudiæ & eo iure quo vtimur.
6. Secundùm ea quæ diximus *Defin. 4. Tit. de rescind. vendit.*
7. Vt scripsimus *Def. 5. eod. ill. tit.* vbi vide.
8. Omnium enim bonorum eadem ratio in eo est quòd bona omnia sunt debitoris.
9. Deberet enim ea ratio potiùs venditorem facere fauorabiliorem tanquam qui cæteris creditoribus præbuerit pignoris causam. Vnde est quòd si conuenerit de pignore habet ius prælationis *arg. l. licèt 7. C. qui potior. in pign. hab.*
10. Siquidem in emendo & vendendo licet contrahentibus naturaliter se decipere *l. in causa 16. §. idem Pomponius D. de minor. l. item si precio 22. §. vlt. locat.*
11. Quod tamen fieri non potest quia substantia contractus est indiuidua & vt dicunt philosophi essentiæ omnes rerū indiuiduæ sunt.
12. *l. si quis aliam 46. D. de solut.* Ne scilicet inuitus incidat in communionem in qua nec inuitus manere cogeretur *l. si non sortem 26. §. si centum de cond. indeb. l. vlt. C. comm. diuid. l. cùm pater 77. §. dulcissimis de leg. 2.*

11. *l. tutor 47. §. 1. D. de minor.* Contractus enim vbi perfecti sunt, necessitatis sunt, non vt ab initio voluntatis *l. sicut 5. C. de oblig. & act.*

DEFINITIO IX.

Vendita re sic tradita vt non prius trãsferatur dominium quàm solutum sit totum precium non eo minus habet creditor eius persecutionem.

QVid rursum si in vendendo sibi exceperit venditor vt nec prius dominium in emptorem translatum intelligeretur, quàm totum precium solutum esset? 1 Ferè est vt quis dicat non esse permittendum venditori vt rem suam pignoris iure persequatur. 2 Quin potiùs cogendum eum vt vel vniuersa bona vendita sibi retineat, reddita ea precij parte quæ iam soluta est, 3 vel si malit bonorum partem pro rata precij portione. Hanc enim electionem ei dari vel inuito emptore æquum est tametsi bonorum partem is empturus non fuerit quoniam per eum stat quominus totum precium soluatur. 4 Sed tamen magis est vt non sit hoc casu deterior conditio venditoris quàm esset, si nullum sibi in re vẽdita præterquam pignoris ius retinuisset, 5 cùm ea dominij exceptio & reseruatio ipsius venditoris causa facta sit. 6 Itaque venditionem ratam habere velit post acceptam precij partem non erit prohibendus pro reliquo precio quod debetur vniuersa bona vindicare, 7 nec eo magis tamen quòd ex precij causa acceperit quasi sine causa apud eum esse cœperit ipsi condicetur. Subest enim causa venditionis, quæ ex voluntate & facto solius emptoris vt diximus irrita fieri non potest, 8 & in cuius consequentiam non solum precium retinetur solutum, sed etiam quod solutum non est petitur 9 pignoribus in eam rem captis mox distrahendis si non soluatur. 10 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Nam nec sufficit traditam esse rem venditam si neque precium sit solutum, neque habita fides de precio *l. quod vendidi 19. de contr. empt.*
2. Nemini enim res sua potest esse obligata *l. neque pignus 45. de reg. iur.*
3. Vt omnia in pristinum statum restituantur potiùs quàm vt iniquitas aliqua inducatur, vt in *l. cùm te 6. C. de pact. int. emptor. & vendit.*
4. Itaque nullum damnum sentire videtur qui non nisi ex culpa sua sentit *l. quod quis 203. de reg. iur.*
5. Textus est elegans & accommodatus quamuis in specie dissimili *in l. in bello 12. §. si quis vers. rursum seruũ D. de capt. postlim.*
6. *Arg. l. quamuis 7 D. de pignorat. act. l. in ratione 30. §. tamet si ad leg. falcid. l. nulla 25. D. de legib. l. quod fauore 6. C. eod.*
7. *l. quando 6. C. de dist. pign. l. 2. ad fin. C. debit. vend. pign. imped. non poss.*
8. Dixi *Defin. praeced. num* 13.
9. *l. naturales 10. de oblig. & act.*
10. *Tot. tit. C. debit. vendit. pignor. imped. non poss.*

DEFINITIO X.

Qui alienam rem vendidit non aliter cogitur implere venditionem dominium postea nactus, quàm si venditio ab initio valida fuerit & iusta.

QVod dicimus eum qui rem alienam siue sciens, siue ignorans vendidit si posteà dominus factus sit actione ex empto cogendum vt venditionem impleat 1 hoc est vt dominium transferat in emptorem aut iam fortè translatum manere penes eum patiatur, 2 eo demum casu obtinet quo venditionis contractus ipso iure valuerit. 3 Nam si vel ab initio nullus fuerit vel annullandus ex causa doli siue ex proposito siue in re ipsa propter enormissimam læsionem, 5 absurdum fuerit cogi venditorem ad implendam venditionem. 6 *Ita tractatum est* in causa D. Senatoris Dauise contra Franciscum le Maistre Prid. Cal. Sept. 1593.

1. *si quis alienam 46. D. hoc tit.*
2. *l. Seia 73. iunct. l. vindicantem 17. D. de euict.*
3. Siquidem etiam res aliena vendi potest *l. rem alienam 28. de contr. empt.*
4. *l. si dolo 5 l. dolus 10. C. de rescind. vendit.*
5. *ex l. si quis cùm alter 36. D. de verb. oblig.*
6. Glos. singul. *ad d. l. si quis alienam in fine ex l. si seruo 20. D. qui & à quibus manum.*

DEFINITIO XI.

Non secuta ratihabitione quam venditor promisit, debet ille satisdare vt precium petere possit.

REs aliena aut quæ alteri obligata fuit, sic vendita, & ea lege vt dominus aut creditor ratam haberet venditionem intra certum tempus, si ratihabitio non sequatur, non statim contractus irritus constituendus est, sed condemnandus venditor vt contractum impleat si possit, si non possit præstet quãti interest emptoris. 1 Porrò interesse nihil videbitur si venditor satisdet de euictione. 2 Ideóque præstita ea satisdatione actionem ad consequendum precium habere debet 3 cùm alioqui absurdum futurum sit prætextu non secutæ ratihabitionis emptorem qui à nemine adhuc controuersiam patiatur, frui interim & re & precio. 4 Quid ergo si nec satisdare venditor possit? 5 Idoneis saltẽ pignoribus cauere debet. 6 Quid si ne hoc quidem? tantisper vt puto abstinere debet a precij petitione, 7 emptor autem ne & rem & precium retineat, precium obsignare cogendus est. 8 *Ita Senatus* in causa N. D. Liebe de la Fotiane & N. Dubois Prid. Cal. Sep. 1593.

1. *l. ea conditione 14. C. de resc. ind. vendit.*
2. Cum per satisdationem securus fiat is cui cauetur *l. 1. D. qui satisd. cog.*
3. *l. si post perfectam 24. C. de euict.*
4. *l. ex empto 11. §. quia autem l. bona fides 50. D hoc tit. l. curabit. 5. C. eod.*
5. Nec enim semper facile est inuenire fideiussorem *l. omnes 33 § praeterea C. de episc. & cleric.*
6. *l. si mandatu 59. §. vlt. D. mandat. l. 4. §. addes 8. D. de fideic. libert.*
7. *l. Iulianus 13. §. offerri D. hoc tit.*
8. Obsignatio enim hoc casu vice solutionis cedit *l. obsignatione 9. C. de solut. l. acceptam 1. C. de vsur.* Alioqui satisfaciente postea quandocunque venditore cogendus esset emptor vsuras totius præteriti temporis præstare *d. l. curabit 5. C. hoc tit.* quippe quæ hoc casu non tam propter moram debentur quàm ob perceptos ab emptore fructus.

DEFINITIO XII.

De emptore qui conuenit vt in casum secuta euictionis non nisi ad precij restitutionem agere ex empto possit.

COnuentio in contractu venditionis apposita vt secuta euictione venditor non nisi ad precij restitutionem teneatur, non etiam ad id quod præterea intersit emptoris, haud dubiè valet, 1 sed tum demum vires suas exerit cùm emptori rem habere non licet, puta quòd sit aliena aut eiusmodi quam alius iure dominij vindicare, & emptori omnimodo auferre possit. 2 Nam si duntaxat pignoris iure obligata dicatur non eo minùs luere pignus debebit venditor, præsertim si rem liberam ab omni pignoris iure, vt fieri solet, ac vti optima maximáque est vendiderit, quamuis pro longè maiori quantitate obligata sit quàm quæ est in precio, 3 quoniam cùm emptori habere liceat vel inuito petitore soluto per debiti oblationem vinculo pignoris, 4 non potest videri commissa stipulatio quæ de solo precio restituendo non nisi in casum secutæ euictionis interposita fuit. 5 Si tamen post eam clausulam qua fundum ab omni pignoris iure liberum & immunem venditor affirmauit, subiecta sit conuentio his verbis: *& sur ladite piece vendue & autres siens biens promet maintenir ledit prix*, id omnino actum intelligitur, vt si pignoris luendi causa plus creditori præstare emptorem oporteat quàm sit in precio, liberetur tamen venditor solius precij restitutione: 6 quasi ob id tantum adiecta priore conuentionis parte, ne rem qualis esset suóque prorsus periculo comparasse emptor

ptor videretur. 7 Nec aliud erit si promissa sit precij restitutio cum legitimis accessionibus. Eo namque verbo accessiones precij intelligendæ sunt, id est vsuræ legitimæ 8 & quincunces, 9 non autē id quod interest emptoris. Nunquam enim ratione pecuniæ præstatur id quod interest nisi ad æstimandam loci vel temporis in quo solui debuit, vtilitatem. 10 *Ita Senatus* in causa Aynardi Thomæ 8. Cal. Febr. 1594.

1. *l. ex empto 11. §. quia autem D. hoc tit.*
2. *l. habere licere 57. D de euict. empt.*
3. *l. si mancipium 34. §. vlt. & l. seq. eod.*
4. *l. Paulus 14. §. 1. D. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit. l. euictus 35 D. de euict.*
5. Ne sit in potestate venditoris non faciendo id quod facere debet, assequi tamen vt se obligatione grauiore exoneret contra *reg. l. qui non facit 121. de reg. iur.*
6. Imputare namque sibi debet emptor cur ea lege emerit eúrque pignus luere maluerit quàm re carere & precij a se dati restitutione contentus esse: denique tanti ipse incommodum suum æstimauit *arg. l. imperator 70. §. si centum de leg. 2.*
7. Vna enim clausula per aliam interpretanda est *l. vtrum autem 21. de petit. hered.*
8. Sunt enim illæ accessiones precij *l. vlt. C de vsur.*
9. Hæ namque sunt quæ apud nos maximè frequentantur.
10. Ne alioqui res excurreret in infinitum *l. 3. D. de in lit. iurando.*

DEFINITIO XIII.

Quæ venditori debentur propter rem venditam, pro annis præteritis, non transeunt in emptorem. si nihil de his specialiter dictum sit.

IVs quod venditor habuit exigendi reliqua præstationis annuæ quæ fundo vēdito debebatur non ex eo solo translatum in emptorem intelligitur, quòd venditor cum re ipsa iura sua omnia in eum transtulerit. Id enim ad futuras præstationes pertinet non ad illas præteritorum annorum, 1 quippe quæ iam personali actione debeantur ei quoque qui rem ipsam non amplius non habeat, postquam earum dies non tantùm cessit sed etiam venit. 2 Ideóque speciali in hanc rem conuentione & cessione opus est. 3 Planè si eo nomine iam ipso venditionis tempore lis erat per vēditorem instituta, isque litis acta emptori tradiderit, potest ea traditio cessionis loco esse vt hoc quoque ius cessū intelligatur. 4 *Ita Senatus* in ea causa de qua S C. 24. instr. de acquir. vel amitt. possess.

1. Quia futuræ præstationes sequuntur rem cui debentur non etiam præteritæ *l. eum quod dictum 6. D. de in diem addict. l. si venditor 14 pen. & vlt. eod.*
2. *l. cedere diem 213. de verb. signific.*
3. Cùm venditio possit effectum suum habere plenissimum etiamsi reliqua ista non comprehendat.
4. Scilicet quia instrumentorum traditio pro mandato est *l. 2. vbi notat. C. de donat.*

DEFINITIO XIV.

Quod quis luit vel redimit ex persona sui venditoris, licèt ex propria ipsius emptoris pecunia, ex causa venditionis habere intelligitur.

EMisti à me ius quod habebam luēdi à Titio pignoris aut redimendæ rei quam ego anteà vendideram sub pacto de retrouendēdo, 1 secuta postea luitione aut redemptione licèt neque pecuniam neque aliud quicquam præstiterim, videris tamen & à me & ex nostro contractu illo rem habere, 2 cùm si tecum non contraxissem, neque luendi neque redimendi ius habuisses: 3 Ita fit vt quamuis in creditoris mei aut emptoris iura ex cessione successeris, non tamen possis negare quin ex meo quoque contractu rem habeas. Proinde si quid causæ sit cur ab eo contractu velis & possis recedere, cogendus es ab eo quoque commodo discedere vt omnia in pristinum & integrum reponantur, 4 restituta nimirum per me pecunia quæ tibi abest. 5 Et quidem etiamsi quo tēpore à contractu discedimus, elapsa sint tempora intra quæ pignus lui aut res redimi debuisset. Non tam enim de pristino creditoris aut emptoris iure quærendum est 6 quàm de nostro, faciendúmque ne quid ex eo contractu commodi penes te remaneat. 7 Sed etsi pecuniā in numerato non habeam, quam tibi possim reddere, non eo minùs æquum erit præstare te mihi vicissim quòd ex eo contractu debeas quasi impleto contractu ex mea parte. 8 Quod si cum eo luendi, aut redimēdi iure bona quædam alia tibi vendideram, quæ postmodum euicta sint, aut quæ tu habere possidere numquam potueris, ita æquum erit haberi huiusce rationem vt pro portione duntaxat impleti contractus cogaris præstare precium, aut si quid aliud vice precij conuentum sit, vt puta annuam pensionem. Neque enim ob id solum quod contractui in omnibus non satisfecerim iustum est si ui te integro precio & parte rei meæ acsi nihil omnino præstitissem. 9 Quantum autem eo nomine præstare debeas in iudicis arbitrio est, idipsum ex causarum & personarum qualitate preciique & rerum venditarum collata quantitate æstimaturi. 10 *Ita Senatus* ex tempore in publico auditorio in causa N. Bernardi Dacquin procuratoris in Sabaudia fiscalis, & Frācisci Luquet 18. Cal Maij 1595.

1. Nam & hoc ius vendi posse placet interpretibus nostris *ad l. 2. C de pact. int. empt. & vendit.*
2. Vt scilicet contractus origo & prima luitionis ac redemptionis causa inspiciatur *l. quoties 16. D. de iur. dot.*
3. Nec enim alius luere potest, quàm debitor, nec alius redimendi ius habere quàm qui vēdidit *d. l. 2. C. de pact. int. empt. & vendit & tot. tit. de luit. pignor.*
4. Nullum enim debet quis retinere commodum ex eo cōtractu à quo recessit *arg. l. cùm quæritur 6 D. de admin. & peric. tutor. l. si ita stipulatus 39 de oper. libert.*
5. Nam nec æquum esset te morari in damno ex eo contractu ex quo nullum commodum sentias *l. secundùm naturam 10. de reg. iur. iunge l. tutor 47. §. 1 de minor.*
6. Quod extinctum fuit per luitionem & redemptionem aut saltem immoratum per conuentionem inter nos factam.
7. Alioqui contractus remaneret pro parte quod fieri nequit, vt diximus.
8. Ita tamen vt interim rem retineas quæ ex contractu nostro ad te peruenit.
9. Nam & pecunia & emolumentum contractus potest recipere diuisionem.
10. Ista enim omnia quæ ex facti circumstantijs pendent arbitrio iudicantis relinquuntur *l. ordine 15. D. ad municip.*

DEFINITIO XV.

Oblatio sola non liberat emptorem à præstatione vsurarum nisi secuta sit obsignatio, quamuis venditor fuerit in mora accipiendi.

EMptor qui accepta re conuētum precium ad certam diem soluere debuit si adueniente die pecuniam obtulerit venditori, venditor autem sine iusta causa solutionem accipere distulerit aut recusauerit, atque ita moram contraxerit, non eo minùs ad vsuras precij condemnandus est, ni eam pecuniam obsignauit. 1 Non enim hoc casu locum habet quod dici solet oblationem solam debiti sufficere vt vsurarum cursus impediatur, 2 cùm huiusmodi vsuræ non tā propter morā debeantur, quàm in vicem & compensationem fructuum quos vicissim emptor percipit ex re vendita sibique tradita, 3 quia nec vllo casu æquum esse potest vt emptor & rem & precium retineat, 4 nec consequenter vt rei fructus preciique commoda nanciscatur. 1 *Ita Senatus* in publico auditorio pro Petro Pignier contra N. Forey 15. Cal. Maij 1595.

1. *ex l. curabit 5 C. hoc tit.*
2. *l. si per te non stat 9. C. de vsur.* Oblatio enim sufficit ad impediendam moram sed non ad obligationem tollendam vt scripsim *Decadibus*.
3. *d. l. curabit.*

4. *l. ex empto 11. § quin autem l. bonæ fidei 50. D. hoc tit.*

5. Eadem enim est ratio fructuum ex re perceptorum & vsurarum quæ ex pecunia percipi potuerunt quæ est ipsius rei & precij.

TIT. XXXIV.

Si quis alter. vel sibi.

DEFINITIO I.

Cùm quis emit sibi & amico aut electo aut eligendo ac posteà eligit, vna tantum venditio est dummodo fiat electio intra dies 40. & eodem precio.

ETSI iure ita cōparatū est vt sibi tantùm emere quis possit non etiam alteri in cuius non sit potestate, 1 moribus tamen nostris receptum est vt quisquis sibi emere potest, possit etiam alij adeóque incertæ personæ, amico scilicet, vt vocant, aut electo aut eligendo. 2 Cuius inducendi iuris ratio ex ijs primùm venditionibus originem habuisse videtur quæ publicè sub hasta fiunt, proptereà quòd non facilè honesti plerique viri ad emptionem accedentes nomina sua publicis actis inseri patiantur, veriti ne ambitiosum id aut inuidiosum existimetur, 3 malintque per alios rem agere ex quorum persona non minus iuris habituri sint quàm si illi ipsi comparassent. Posteà verò ad priuatas quoque venditiones id ius tractum est, vbique apud nos frequentissimo comprobatum. Ita vt licèt non in continenti sed distinctis temporibus contractúque separato ea fiat electio, vnus tamen contractus, vna emptio esse intelligatur, emptorísque iure non tam qui elegit quàm qui electus est censeatur, 4 quamuis non eò magis liberetur qui cum venditore contraxit ne precij nomine conueniri possit si id venditor malit, quam ob causam indemnitatem eligenti repromittere electus solet: cùm fieri potuerit vt qui eligenti vendidit non item electo fuerit venditurus. 5 Inde fit vt si ager venditus vectigalis vel emphyteuticarius esse dicetur non nisi vna laudimia, & quidem etiam ab electo debeantur, 6 tametsi verum sit quot sunt venditiones dominiique translationes totidem laudimia deberi. 7 Sed ne fraudi locus relinquatur optima ratione illud etiam receptum est vt intra certum tempus electionem fieri oporteat, id est intra quadraginta dies ab initio contractu numerandos: 8 Illud etiam necesse est vt conuento precio neque adijciatur quicquam neque detrahatur. Alioqui cùm emptionis substantia consistat ex precio, fieri sanè non potest quin precij quantulacunque diuersitas emptionis quoque diuersitatem inducat. 9 De cæteris pactis ad venditionis causam potiùs quàm substantiam pertinentibus dubitatio maior est, an si in facienda electione adposita sint nouam emptionem efficiant: vt puta si eligens de euictione se obligauerit. 10 Sed magis est vt nisi per notarij inscitiam aut aduersarij dolum ea clausula irrepserit valeat obligatio, 11 nec emptioné aliam faciat, quandoquidem nihil prohibet eum quoque qui non sit venditor obligari de euictione si velit, vt in donatore alijsque personis euenit. 12 Cæterùm si tale pactum sit, quod videri possit constituere partem precij veluti vt pro me Romam eas, aliud est. 13 *Ita Senatus* in causa Petri Rubin ex tempore 9. Cal. Iul. 1592.

1. *Multum interest 6. C. hoc tit. l. stipulatio ista 38. §. alteri de verb. oblig. l. quæcunque 11. D. de oblig. & action.*

2. Nulla enim sanè huius iuris vestigia extant in libris nostris. In eóque multi abutuntur hoc titulo qui est in codice quasi eius sensus sit valere emptionem siue quis sibi siue alij emerit. Cùm è contrario leges omnes tituli probent, sibi quidem posse quem emere etiam ex aliena pecunia, sed alij non posse.

3. *l. pupillus 5. § sane si ipse D. de autor. & consens. tutor.*

4. Quasi eligens nomen suum tantum mutuum electo præbere videatur, quomodo de procuratore scriptum est *in l. quod meo 18. D. de acquir. poss.*

5. Præsertim cùm electi persona semper sit incerta, aut saltem incognita venditori qui proinde non potest videri eius fidem secutus *l. qui cum alio 16. de regul. iur.*

6. Quoniam vnica tantum dominij translatio est quæ fit à venditore in electum tanquam verum emptorem.

7. Debentur siquidem laudimia ob dominij translationem *l. vlt. C. de iur. emphyt.* At hic vna tantùm translatio est vt dixi.

8 Alioqui plures venditiones esse intelligerentur, & consequenter laudimia plura deberentur

9. *l. pacta conuenta 72. D. de contr. empt. l. 2. de resc. vend.*

10 Ratio dubitandi est quia pacta hæc partem precij constituere videntur *l. fundi partem 79 eod. tit.* Sed id pertinet ad ea pacta quæ adhibentur fauore venditoris, non ad ea quæ fauore emptoris.

11. Alioqui quod per dolum aut per errorem adiectum est ratum haberi non debet *l. si quis per errorem 15. D. de iurisd. l. si dolo. C. de rescind. vend.*

12. *l. 1. C. de iur. dot.*

13. Diuersitas enim talium pactorum, precij quoque diuersitatem necessariò induceret *arg. d. l. fundi partem* iunct. *d. l. pacta conuenta.*

DEFINITIO II.

Electio acceptata post quadragesimum diem nouam venditionem [illegible].

QVid verò si ante quadragesimum diem electio quidem facta sit sed absentis & ignorantis, solo notario citra mandatum stipulante? Valebit quidem electio, 1 sed secuta quandocunque post quadragesimum diem acceptatione noua venditio contracta videbitur, ob idque & noua laudimia debebuntur, 2 quasi non antè perfecta electione, 3 quippe quæ post notarij quoque stipulationem reuocari potuerit. 4 Nec aliud erit tametsi proponas à principe factam venditionem quam à Rationalium Curia approbari oporteat. Non enim ea res facit quominùs à die contractus initi tempus computandum sit, 5 maximè si bona vendita sint eiusmodi quæ ad Principem magis quàm ad coronam, vt aiunt, pertinentia liberam patiantur distractionem. 6 Nam etsi ex domanio coronæ fuissent, secuta quandocunque Curiæ approbatio ad ipsū contractus diem retrotraheretur, licet fieri potuerit vt non sequeretur. 7 Neque enim edictis Principum nostrorum prohibitum est ne tales alienationes antè Cameræ adprobationem valeant, sed constitutum duntaxat vt non priùs effectum habeant: quæ res non impedit retroactionem, quia neque ex Curiæ approbatione sed ex ipsa venditione secutáque traditione dominium translatum videri debet. 8 *Ita Senatus* pro Passerato cóductore reditus Caluimontis in prouincia Gebēnensi contra D. Baronē de Viry mense Iulio 1588.

1. Quia intra diem quadragesimum factam eam esse verum est.

2. Tot enim laudimia debentur quot sunt venditiones dominiique translationes *l. vlt. C. de iur. emphyt.*

3. Perfectum enim quid dici non potest in contractuum genere quandiu reuocari potest *l. sicut 5. C. de oblig. & action.*

4. Non enim ex stipulatione notarij acquiritur ius irreuocabiliter ante acceptationem Tellaur *decis. 70.* vbi quàm plures citat.

5. *arg. l. sciendum 19. §. vlt. de ædilit. edict. l. ait lex 21. ad leg. Aquil. l. annus 6 de calumniat. l. mariti 29 §. sex mensium D. ad l. Iul. de adult. l. 1. § dies de lib. agnosc. l. vlt. de man. testam.* Tiraq. latè *in tract. de retract. lignag.* in verb. *dedās l'an* gl. 1. *in num.* 1. 25. *& seq.*

6. Potest enim Princeps pro arbitrio suo rem priuatam propriam alienare Iacob de sanct. Georg *in tract. feudorum* in verb. *in feudum num.* 2. latè Iaſ. *in vsib. feudor. num. 77 & 78.* Iunge *l. bene à Zenone 4. §. quæ omnia.* & paulò ante *fin. C. de quadr. præscr.*

7. Nam & ita concipi Aresta solent vt huiusmodi alienationes

nationes adprobentur secundum tenorem contractus. Ergo ex die contractus.

8. *l. traditionibus 20. C. de pact. l. nunquam nuda 31. D. de acquir. rer. domin.* Adprobationē tamen sequi necesse est *l. nec venditio e. ibi: nisi apud acta C. de præd. decur. lib. 10. tit. 33.* Bald. *in l. iubemus C. de sacros. eccles.* Bart. & Alex. *in l. prohibere §. planè. quod vi aut clam.*

DEFINITIO III.

Pluribus electis amicis ab vno eodémque emptore an & quando plures venditiones contractæ intelligantur.

PLuribus rebus confuso precio venditis ei qui sibi amicóque suo eligendo emerat, nihil prohibet vel in vna amicum ab emptore eligi vel in singulis singulos. 1 Nec idcirco plures emptiones contractæ videbuntur, vt consequenter plura laudimia debeantur: si modò ea precij distributio facta sit, vt vir bonus ex singularum rerum inter se comparatione arbitraturus sit nihil de conuento precio immutatum. Precium enim licèt confusè pluribus rebus dictum pro cuiusque portione in singulas ab initio cōstitutum intelligitur. 2 Ergo si vtraque separatim æstimata fuit decem aureis viginti vno precio promissis, siue pluris essent, siue minoris, & vnius nomine electus Titius quindecim præstiterit, non eodem precio facta electio videbitur, tametsi pro altera electus Sempronius non nisi quinque dederit, ideóque & laudimia debebuntur. 3 E contrario si cum Titio conuenerit, vt decem tantùm præstaret, cum Sempronio autem vt quindecim daret, Titius laudimia nulla debebit, debebit Sempronius. 4 Vtrque verò si vel diuersis electionibus res singulæ vel vnica electione omnes simul pluris æstimatæ sint quàm fuerant venditæ, inspecta scilicet conuenti duntaxat non etiam iusti precij quantitate. 5 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Quia moribus nostris receptum est vt possit ista electio fieri etiam pro parte.

2. *l. si duos 47. l. cùm plures 72. D. de contr. l. si duorum 42. de act. empt.*

3. *arg. d. l. si duorum.*

4. Quia quod ad Titium, noua venditio non est, sed quod ad Sempronium propter precij mutationem *l. pacta conuenta 72. de contr. empt. l. 2. D. de rescind. vendit.*

5. Emptionem enim facit precium quod conuentum non quod iustum est *l. vlt. C. de contr. empt.*

DEFINITIO IV.

Electio facta per talliabilem in fraudem patroni quatenus reuocanda sit contra tertium bonæ fidei possessorem.

TItius cùm esset dedititiæ &, vt loquimur, talliabilis condicionis, nec minùs tamen se pro ingenuo gereret, fundum emerat sibi, amicóque eligendo, 2 quem incontinenti & ante traditionem elegerat fratris sui filium tum absentem, 3 notario absentis nomine vt fieri adsolet stipulante: 4 preciúmque in promptu soluerat ex pecunijs, vt instrumenti verba ferebant, 5 penes se paulò antè à fratris filio depositis: sibi tamen quoad viueret eius fūdi vsumfructū exceperat. 6 Idem postea moriēs eundē ex fratre nepotem heredem scripserat, 7 & ne fundum illum alienaret expressim prohibuerat, substitutis etiam, si contrà faceret, pauperibus ciuitatis. 8 Feudi dominus controuersiam heredi faciebat quasi fundus ille cum cæteris libertini bonis ex consuetudinaria feudi condicione sibi obuenisset, 9 nec nisi simulatè facta electio, electique nomen instrumento inscriptum fuisset. 10 Pendente lite, sed per multos iam annos silente, heres fundū illum tanquam suum ignoranti litem Sempronio vendiderat, qui postmodum repetita lite iudicio adesse iussus erat, vt iudicato parédum haberet si quid in actoris commodum pronunciaretur. 11 Cùm simulationis coniecturæ pleræque concurrerent, nec dubitaret Senatus quin fraudandi patroni consilium Titius habuisset, 12 Pronuntiauit tamen nihil eum iuris in fundo habere, propterea quòd ne momento quidem vno in persona Titij acquisitio constitisset, 13 ob electionem secutam incontinenti, 14 & ante traditionem per quam venditor ius omne dominij & possessionis in electum fratris filium transtulerat. Quantumuis enim pro certo haberetur id re vera Titium egisse vt sibi non fratris filio fundum quæreret, non alius tamen dominus fieri potuerat quàm cui fundum venditor, ipso præsertim Titio consentiente, tradiderat, 15 traditionem verò in electi vtilitatem notario quoque stipulante factam constabat, vt dubitari non posset quin venditoris voluntas illa fuisset, vt in electum non in Titium dominium transferretur, 16 maximè cùm nec diceretur venditor fraudem cum Titio participasse. 17 Precij tamen nomine domino aduersus heredem saluam actionem esse *Senatus* voluit, 18 vt quæ in pretio duntaxat verè facta fraus fuerat, in precio quoque coerceretur. 19 Nec ad rem pertinuit quòd pecuniam fratris filio inter viuos palàm donare libertinus potuerat. 20 Multa enim tenent facta palàm & bona fide, quæ si per cuniculos fiant in fraudem facta creduntur & reuocantur. 21 Neque rursus donandi animum habuisse videbatur, qui re vera id egerat, vt sibi non alteri rem quæreret. 22 Atqui poterat libertinus etiam in fraudem patroni pecuniam abijcere & perdere. 23 Fateor, sed nec poterat videri deperdita quæ in fundi emptionem versa erat. 24 Sanè tametsi ea inopia heredis proponeretur, vt precij nomine nulla in eum efficax actio exerceri posset, 25 non idcirco tamen visum est subsidiaria vtili vindicatione teneri debere emptorem qui bona fide litísque nescius emerat, 26 quem teneri ex contrario æquum fuisset si sciens emisset. 27 Quamquam enim emptoris ignorantia litigiosi vitium non excludit, 28 sicut nec actorem qui litigiosam rem effecit damno debet afficere, 29 in proposito tamen non tam de illo mota lis videbatur an fundus esset Titij, quàm de illo, vtrum ex feudi condicione commissa, actori deberetur. 30 Proinde nullum litigiosi vicium subesse videbatur, quod non nisi per motam de dominio & proprietate quæstionem contrahitur. 31

1. Quæ res potest præbere coniecturam, & suspicionem simulationis quia isti nihil non agere solent, vt dominos fraudent: Idem namque euenit in ijs omnibus quæ facta sunt per suspectas personas aut per prohibitos *l. qui testamento 27. D. de probat.*

2. Quod ex generali consuetudine receptum est, vt dixi *Defin. 2. supr.*

3. Hinc quoque alia coniectura fraudis. Non enim facilè solet quis absenti potiùs quàm sibi stipulari. Omnes enim sibi malunt bene esse quàm alteri.

4. Nam & hoc quoque generali consuetudine receptum est vt possit notarius etiam absenti stipulari. Tessaur. *decis.* 71. quod plerique volunt deductam ex eo quod de seruo publico alij stipulante scriptū est *in l. non aliter 18 D. de adopt. l. 2. D. rem pupil. salu. fer.* de quo alibi scripsimus.

5. Quæ verba enunciatiua prolata per suspectam personam fidem nunquam faciunt, nisi forte iureiurando assertorio comprobata sint *l. cùm quis decedens 37. §. codicillis de leg. 3.* In proposito autem tantò maior erat fraudis suspicio quod regulariter præsumitur facta solutio de pecunia soluentis *l. 2. vbi Bart. C. pro socio.*

6. Hóc verò quo iure aut colore si pecuniam fratris filius præbebat? Erat igitur hæc quoque alia coniectura simulationis *l. 6. § superuacuum. quibus modis pignus vel hypot. soluit.*

7. Voluerat igitur vlterius quasi futuro heredi prouidere *vt in l. tale pactum 40. § 1 de pact. l. cum quo 56. §. 2 le. ad leg. falcid.* cùm tamen sciret se ex testamento heredem habere posse neminem.

8. Erat hæc vltima coniectura simulationis: solet enim quisque & debet de rebus suis testari non de alienis *l. conficiuntur 8. §. si post factum de iur. codicill. l. 1. verbis legis 120. de verb. signific.*

9. Ex generali enim consuetudine obtinet vt moriente talliabili sine liberis & condiuisoribus bona ipsius omnia pertineant ad dominum feudi, vt dicam *ad tit. de dedit. libert. tollend.*

10. Potest enim simulatio probari etiam per coniecturas, tanquā sit difficillimę probationis quia in animo consistit, ne-

gis, quam in re ipsa DD. *in l. emptione 3 C plus valer. quod agit.* Cravet. *consil.* 156. *n.* 7. *l. dolum* 6. *C. de dolo. l non omnes* 5. §. *à barbaris D. de re milit.*

11. Ne alioqui posset ille frustrari executionem iudicati, hoc prætextu quòd esset res inter alios acta *tit. C. inter alios acta.*

12. Ex coniecturis scilicet supradictis.

13. Non enim potest dominus feudi habere plus iuris ex persona defuncti talliabilis quàm defunctus ipse habuerit.

14. Electio enim dummodo ritè facta hoc efficit vt electus primi emptoris loco habeatur.

15. Siquidem traditionibus tantùm non malis conuentionibus rerum dominia transferuntur *l. traditionibus* 20. *C. de pact. l.* 1. 2. 3. 4 *l. multum* 6. *& pass. C. hoc tit.*

16. *l in omnibus rebus* 55. *D. de oblig. & action.*

17. Nihil enim vetat venditorem bona fide vendere licèt emptor sit in dolo.

18. Quia ex pecunia defuncti talliabilis precium fuerat solutum *l pen C. hoc tit. l.* 2. *C pro socio l. si ex ea* 6. *C. de rei vindic.*

19. In eo namque debet puniri fraus, in quo est admissa *l. rescriptum* 6 *de his quæ vt indign. l. Paulus* 24 *alias l. falcidia D. ad leg. falcid.*

20. *l. vitiùm libertus* 9. *D. si quid in fraud. patr.*

21. *l pupillus* 5. § *sanè si ipse D. de auctor tut. l. vl. D de ritu nupt.*

23. *l. si id quod à liberto* 10. *D. si quid in fraud. patr.*

24. *l. idem seruandum* 72. *de leg* 2. Nam & lucri species est acquirere sibi beneficij debitorem *l si pignore* 54. §. 1. *D de furt.*

25. Inanis enim est actio quam debitoris eludit inopia *l. nam is* 6 *D. de dolo.*

26. *argumento l.* 1. §. *sed si rem quidem D. si quid in fraudem patroni.*

27. *arg. d* §. *sed si rem* iunct. *l. vxor marito* 55. *de donat int. vir. & vxor.*

28. *l. vlt. C. de litigios.*

29. Nunquam enim vnius ignorantia debet alteri esse captiosa *l. quod autem* 6. §. *si quis cum pupillo D. quæ in fraud. credit.*

30 Aliud enim est deberi fundum Titio, aliud esse Titij, quia nemini res sua deberi potest §. *sic itaque Inst. de action. l. non vt ex pluribus* 159. *de reg. iur.*

31. *Auth. litigiosa C. de litigios.*

DEFINITIO V.

Simulata electio quandocunque facta etiam intra tempus consuetudinarium non nocet domino.

QVid ergo si electio non in continenti sed ex interuallo id est post factam Titio traditionem secuta fuisset? Non eò quidem minus vnica emptio contracta videretur, emptórque constitutus is qui intra quadragesimum diem electus esset potiùs quàm qui elegisset. 1 At quia negari non potest, quin dominium rei venditæ quod à bonis venditoris abscessit in Titij persona toto medio tempore constiterit, 2 omnino consequens est, vt simulata electio quandocunque secuta non debeat nocere domino, præsertim cùm ius interea quæsitum fuit: 3 propter Titij fraudem, quæ etsi nulla simulatio interuenisset, locum faceret reuocationi. 4 Quo casu resoluto datoris iure, resolui quoque ius emptoris licèt bonæ fidei possessoris necesse esset. 5 *Ita Senatus* pro D. Dyuonne Chamberiensi contra D. de Clairmont Dominum de St. Cassin Idib. Iunijs 1588.

1. Vt dixi *Defin.* 1 *num.* 8 *supr. hoc tit.*

2. Id est à tempore factæ traditionis, vsque ad tempus secutæ electionis: quia dominij translatio non potest pendere nisi per retrofictionē *l. de hereditate* 19. §. *quid autem D. de castr. pecul. si seruus* 43. §. *vlt. de acquir. rer. domin.*

3. Solet enim retroactio impediri quoties medio tempore ius alij est quæsitum etiam in ijs casibus in quibus alioqui locum haberet *l. pen. D. rat. rem. haber. l. si ego* 9. §. *si res D. de iur. dot.*

4. Contra eum scilicet qui fraudem fecisset aut qui à fraudatore ius habuisset, tametsi fraudem ipse non participasset *l.* 1. §. *si quid in fraudem D. si quid in fraud. patr.* In quo melior est conditio domini quem patrono comparamus quàm creditoris reuocatoriam exercentis *ex tit. quæ in fraud. credit.*

5. *vulg. l. lex vectigali fundo* 31. *D. de pignor.*

DEFINITIO VI.

Voluntas ineundæ societatis non potest declarari post mortem eius cuius viuentis socius fieri quis potuisset.

SI emero fundum mihi itémque tibi stipulante notario adiecta tamen hac conditione, *si socius meus in eo fundo esse voluerit*, Placet non posse te voluntatem tuam declarare nisi me viuo: 1 alioqui fundum mihi soli & in solidum emptum videri. 2 Nam si societas iam contracta vnius ex socijs morte dissoluitur, 3 quanto minùs post mortem eius qui socius esse debuerat contrahi poterit? 4 At quid si priusquàm emerem ita inter nos conuenerat vt tibi mihíque coniunctim fundum compararem ad certam vsque precij quantitatem? non ideò tibi pars vlla proprietatis acquiretur nisi subsecuta etiam emptione res empta tibi tradatur pro parte, in eámque rem tuam declares voluntatem, 5 quoniam traditionibus non conuentionibus rerum dominia transferuntur. 6 Quamquam & illud verum est eo nomine teneri me tibi ex præcedenti conuentione, 7 cui non satisfecerim vt debueram, ad tradendam tibi rem pro parte vt inter nos communis fiat. 8 *Ita Senatus* in causa Petri Ludouici de Lallee & Anton. Chardon mens. April. 1589.

1. *l. qui Romæ* 122. §. *Agerius de verb. oblig.*

2. *l. fundus ille* 64. *D de contr. empt.*

3. *l. 4. d actione* 65 § *morte pro socio.*

4. Nihil enim potest incipere ab eo tempore quo si iam cœptum esset, finiretur *l Titio cùm morietur* 51. *de vsufr. l. nemo potest.* 35. *D. pro socio.*

5. *l.* 1 2. 3. *& pass. C hoc tit. l. res ex mandatu* 58. *D. de acquir. rer. domin.*

6. *Vulg l. traditionibus* 20. *C. de pact.*

7. *Arg. l. si sterilis* 21 §. *pen D de action. empt.*

8 *Arg l* 2. *C. pro socio l. si ex ea* 6. *C. de rei vindic.* Vide *l. si fundum* 35. *& seq. D mandat.*

DEFINITIO VII.

Res quam sibi emit mulier constante matrimonio vindicari per creditores mariti non potest.

MAriti creditore per hypothecariam vindicante eam rem quam mulier suam esse dicat & à se emptam, inhibenda est pignoris persecutio 1 & audienda mulier si probare velit eam se rem emisse suo nomine. 2 Nec ad rē pertinet quòd iuris præsumptio sit emptam ex pecunia mariti: 3 iuris enim præsumptio tantùm illa est non etiam de iure, vt nostri loquuntur, obídque probationem quæ in contrarium afferri potest non excludit, 4 Neque verò si constaret emptam ex pecunia mariti, tamen sufficeret vt mariti rem esse probaretur. Cùm enim de rei dominio disputatur, non ex cuius pecunia sed cui res empta & tradita sit inspiciendum est. 5 Sed etsi ponas agi de re mobili quæ in domo mariti reperta fuerit, præsumptio quidem erit eam rem mariti esse: 6 sed si mulier contrà probare velit suam esse, nihil causæ est cur non sit audiēda. 7 *Ita Senatus* ex tempore Cal. Iun. 1591.

1. Quæ non aliter iure competit quàm si creditor probet in dominio sui debitoris rem esse aut saltem aliquando fuisse ex die contracti pignoris *l & quæ nondum* 15. §. *quod dicitur D. de pignor.*

2. Nec enim mulierem constante matrimonio sibi emere, fieríque locupletiorem quicquam vetat *l. multum interest* 6. *C. hoc tit.*

3. Vitandæ scilicet suspicionis turpis quæstus gratiā *l. Quintus* 51. *D de donat. int. vir. & vxor. l. etiamsi* 6. *in fin C. eod.*

4. Debet enim sēper præsumptio cedere probationi, suspicio veritati *l. si chirographum* 24. *& l. seq. l. imperatores* 29. *in fin. & pass D. de probat.*

5. *d. l. multum* 6. *l. qui aliena* 8. *& pass. C. hoc tit. l. si ex ea* 6. *C. de rei vindic. l.* 2. *C pro socio.*

6. Nam cuius est domus eius & bona omnia quæ in domo sunt esse præsumuntur Bart. *in l. is cui* 5. §. *bonorum D. vt in poss. legat.*

7. Quia & illa præsūptio iuris tantùm est, non etiā de iure.

DEFINITIO VIII.

Electus ab emptore numquam potest plus iuris habere contra venditorem quàm haberet primus emptor qui eum elegit.

Ade

Adeo verum est quod iam suprà diximus, reciùm quis sibi & amico suo electo, suo eligendo quid emit, facta electione vnicù nihilominus contractum esse, vt si fortè is qui elegit prohibitus erat emere ab eo qui vendidit, puta cus propter prodigalitatem aut ex qua alia causa sciret interdictam venditionem, non eo minùs noceat ea res electo quod prohibitionem aliudve siue iuris siue facti impedimentum ignorauerit. 4 Itaque perinde via dicendi ab eo dominium ius venditor habere debebit. 5 Qui enim electionis iure in emptoris locum subtituitur vt ipse emptor fiat, idomnino agit vt eadem prorsus conditione rem nanciscatur, qua eam penes eligentem si electio nulla facta fuisset: 6 habetúrque huiusmodi electio pro iurium cessione, in qua id agi solet vt nec plus nec minus iuris quàm cedens habuit in cessionarium transferatur: 7 quanquam cessionarij iotendum alia causa esse potest quam cedentis: 8 electi alia numquam esse potest quàm eligentis, 9 nisi cùm interuenit diuersitas precij, 10 aut pactorum quæ veluti partem quandam precij constituere videantur. 11 *Ita Senatus* in causa Petri Rubin de qua SC. 1. supr.

1. *Defin.* 1. 2. 3. & 4. *sup. hoc tit.*
2. Nempe cùm electio ipse facta est, eodem precio intra diem quadragesimum & non in fraudem, vt dictum est in præcedentibus.
3. *l.* 1. *D. de curat. furios. & l. cum heres* 6 *D de verb. oblig.*
4. Scientia enim eligentis de et nocere electo qui eius facto & ministerio vtitur ad acquirendum *Lex qua persona* 149. *de reg. iur.*
5. Qui scilicet cum eligente non cum electo contraxit.
6. Vt in specie *l.* 2. *D. de hered. vel act. vendit.* *l.* 2. *D. ad SC. Trebell.*
7. *l. nemo plus iuris* 54. *l. quod ipsis* 141. *de reg. iur.*
8. Adhibendæ enim sunt quædam distinctiones de quibus in *l.* 4. *§. si cum legitima & seq. & §. autem D. de dolo except scripsi lib.* 12. *Comect.*
9. Quia electus semper habet causam lucratiuam, cùm nihil vnquam præstet ob id quod electus est, quin hoc ipso nona venditio contracta videatur, vt supr. quater in Defin.
10. Quæ semper inducit diuersitatem emptionis *l. pacta conuenta* 72. *de contr. empt.*
11. *l. fundi partem* 79. *eod. tit. l. si sterilis* 21 *§ si tibi de act. empt.*

DEFINITIO IX.

Ex contractu mariti stipulantis cum notario acquiri potest dominium vxori etiam absenti, si ei quoque res tradita sit per clausulam constituti.

Emerat maritus fundum sibi suæque vxori coniunctim, vxore tamen absente sed notario pro ea, vt fieri solet, stipulante, subiecta etiam constituti clausula per quā rei venditæ possessio in ambos coniuges transferretur. Quærebatur an soli marito, an & vxori pro parte quæsitum dominium videretur. Non enim deerant qui putarent vxoris nomen simulatè adiectum intelligi, proptereà quòd absens adfuisset. Dicebam cessare simulationis præsumptionem, quoties absentis vxoris nomine alius quàm maritus stipulatus proponitur qui stipulandi ius habuerit, quomodo notarius quem constat ex generali & vbique gentium recepta consuetudine pro absentibus stipulandi ius habere. 4 Itaque omnibus aliis simulationis indiciis deficientibus hoc solum marito eiúsve heredibus aut creditoribus superesse ius poterat, vt agentem ad precium, aut mulierem partem fundi vindicantem exceptione summouerent si non partem quoque precij offerret. 5 Illud enim saoe constat præsumi pecuniam ex bonis viri profectam vt vitetur suspicio turpis quæstus, etiam cum ab ipsa muliere precium solutum est: 6 nec aliud dicendum esse si vxor precium venditori soluens de suo soluere se dixerit, nisi præsente & consentiente aut saltem patiente marito id dixerit: quo demùm casu & aliis præterea nonnullis præsumptionis iuris contra mulierem locus nullus est. 7 *Ita Senatus* in causa Iacobi Durand & Petronæ Talon 8. Cal. Decemb. 1592.

1. *Vt in l.* 2. *C. pro socio.*
2. *Vt in l. cum proprio* 5. *& seq. C. hoc tit.*
3. Maxime si non tantùm stipulatio sed etiam traditio interuenerit pro vxore, vt *in l. maleum tanerij* 6. *C. hoc tit.* Hæc autem interuenerat traditio ficta per clausulam constituti *l. quod meo* 18. *D. de acquir. poss.*
4. vt dixi *Defin.* 4. *num.* 4. *supr.*
1. *d. l.* 2. *C pro socio. l. si patruus* 4. *C. commun. vtriusque iudic. d. l. maritum & l. pen. C hoc tit.*
6. *L. Quintus* 51. *D. de donat. int. vir. & vxor l. etiamsi* 6. *l. esse de rei v.* C. *eod.*

Ita Salicet *ad l. cum proprio* 5. *C hoc tit.* quem post alios multos refert ac sequitur Clauer. *cons.* 61. *num.*

DEFINITIO X.

Quantum intersit an quis ex aliena pecunia sibi emat, an vero alteri ementi nomen duntaxat suum accommodet.

Qui alteri ex propria pecunia ementi nomen duntaxat suum accommodauit, multùm differt ab eo qui ex aliena pecunia sibi emit, alteri posteà, cuius pecunia fuit reuenditurus: ille enim nihil sibi vel momento vllo temporis acquisiuisse videtur, sed ei soli cui nomen accommodauit, quamuis traditio ipsi facta sit, 2 inspecto scilicet eo quod verè actum est potius quàm quod simulatè conceptum. 3 Idéoque & ad fructuum omnium restitutionem tenetur quos ex illa re perceperit: 3 quòd eos non solùm ex re aliena, sed etiam mala fide & cōtra proprij facti conscientiam percepisse dicendus sit. 4 Hic verò qui ex aliena pecunia sibi emit, & cui traditio facta est quantumuis se obliget pecuniæ domino de eadem re illi ipsi subinde eodem precio vendenda, intereà tamen fit dominus rei emptæ, nec nisi personali actione conueniri potest de precio aut re reuendat. 6 Proinde nec ad restitutionem fructuum medio tempore perceptorum tenebitur nisi ab eo die quo fuerit in mora reuendendi, 7 mora autem per eum contracta videbitur statim atque interpellatus vt reuenderet recusauerit vel sine causa distulerit. 8 Neque enim necessaria esse potest oblatio 9 & obsignatio eius pecuniæ quæ precium rei constituat, cùm & precium iam solutum sit ex actoris pecunia. Duplicem enim precij solutionem pro vna re fieri non oportet licèt duplex venditio intercedat. 10 *Ita tractatum est* in causa Dominæ DuFour & viduæ Andreæ Pignier medici 9. Cal. Mart. 1593. Sed nihil fuit pronunciatum lite postea per transactionem sopita.

1. *l. cum proprio* 5 *& l. seq. C hoc tit.*
2. *Ex l.* 1. *& tot. tit. C. plus valer. quod agit. quàm quod simul. concip.*
3. *d. l. cum proprio in fin.* sic enim debet intelligi vt fructus omnes hoc casu restituantur non ij tantùm qui post litem contestatam percepti sunt, cùm nulla ibi fiat mentio litis contestatæ.
4. Est enim ista non tantùm mala fides sed etiam calumnia vt loquuntur Impp *in l. quamuis* 4. *C. hoc tit.*
5. Cùm in eius fauorem & venditio præcesserit & traditio secuta sit *l. numquam nuda* 31. *de acq. rer. dom. l. traditionibus* 20. *C. de pact.*
6. *arg. l.* 2. *C. de pact. int. empt. & vendit l. si sterilis* 21. *§. pen. D. de action. empt.*
7. Nam in bonæ fidei iudiciis fructus omnimodo debentur ex die moræ *l. videamus* 38. *§ pen. D. de vsur.* Ante moram verò hic bonæ fidei possessor est qui proinde fructus suos facit *l. bona fidei* 48 *de acquir. rer. domin.*
8. *l. mora* 32. *D. de vsur.*
9. Quæ alioqui esset necessaria *d. l.* 4. *C. de pact. int. empt. & vendit. l. si per te non stat* 7. *C. de vsur. l. acceptam* 19. *eod. tit.*
10. Offerri tamen necesse est remissionem actionis quæ alioqui competeret & huic actori ad precium recuperandum. Plus enim quàm soluere offert is qui actionem pro eadem pecunia sibi competentem remittere paratus est.

DEFINITIO XI.

Quantum intersit an pecuniam a me acceperis, an mādatum vt mihi fundum emeres.

NOn idem esset si mandassem tibi vt fundum mihi emeres.[1] Tunc enim quantumuis tibi emisses nullos tamen fructus tibi ex eiusmodi emptione retinere posses, sed omnes restituere te oporteret, ne lucrum ex mandato captare videreris. [2] Id nimirum exigente bona fide quam in iudicio mandati præcipue exuberare oportet.[3] Nam & inde fit quod magis mirum videri debet, vt fideiussor qui rem pignoris iure ablatam à creditore emit, mandati iudicio conuentus à debitore aut eius herede oblato omni debito restituere eam cum fructibus cogatur, neque hac parte similis habeatur extraneo emptori. [4] Denique perpetuum illud est vt ex mandato apud eum qui mandatum suscepit, nihil remanere oporteat. [5] Cùm verò dedi tibi pecuniam vt tibi emeres subiecto tamen pacto vt mihi posteà eodem precio reuenderes, non tam mandatum est, quàm contractus innominatus, [6] qui licet mandato proximus, [7] non tamen easdem nec tam vberes recipit præstationes. [8] Atqui mandare tibi possum vt ab alio tibi stipuleris, quo casu licet obligatio tibi acquiratur possum tamen tecum agere mandati, vt vel debitorem accepto liberes vel si hoc malim deleges eum mihi aut alij cui voluero. Ita est: [9] sed mandatum in hoc casu intercessit quod in specie à nobis tractata nullũ intercedebat.[10] Itaque quamuis parum, aut nihil intersit quod ad contrahendam mandati obligationem attinet, verum mandauerim tibi vt mihi emeres, an vt tibi,[11] multum tamen refert an mandauerim tibi vt ex pecunia mea emeres, an verò pecuniam tibi dederim vt emeres, subiecto tantùm pacto vt mihi reuenderes. [12] *Ita iudicatum est* in eadem causa.

1. *Vt in l. si fundum 25 & seq. D. mandat.*
2. *l. qui proprio 46 §. procurator D. de procurat. l. 2. l. si autem 8. §. item si fundum de negot. gest.*
3. *l. si seruus 61. § quod ... de furt. l. creditor 60 §. vlt. l. ita vt 36. §. 1. D. mandat. iunct. l. si fideiussor 29 §. quadam l. idemque 10. §. si mandauero & §. idem Labeo ait. l. si procuratorem 8. §. vlt. eod.*
4. Textus est elegans *in l. si mandatu 59. §. 1 eod. tit. l. 1. C. de dolo. l. cum secundus 5. §. 1. & seq. D. de distr. pignor. l. Paulus respondit 59. D. de fideiuss.*
5. *d. l. qui proprio 46. §. procurator de procurat. d. l. ita vt §. 1. l. ex mandato 20 eod.*
6. Scilicet Do vt facias, quod ex ipsa ineundi contractus forma appaiet.
7. *l. naturalis 5. §. at cùm do & §. sed si facio D. de præscr. verb.* iunct. *l. Titius 24 l. si tibi 13. eod.*
8. *d. l. Titius.* Contractus enim omnes innominati suoi stricti iuris *d. l. naturalis §. 1. & seqq. vbi notat.*
9. *d. l. idemque 10. § si cui mandauero D. mandat.*
10. Mandati enim actio esse non potest vbi mandatum nullum intercessit, *d. l. ex mandato 20 §. 1. eod.*
11. Vtroque enim casu mandatum intercedit ac proinde mandati actio competit.
12. Quia hoc posteriore casu mandatum nullum est, sed tantùm mandato simile ac innominatum negotium.

DEFINITIO XII.

Vsuræ citra moram non debentur ei, ex cuius pecunia fundus ab aliores comparata, quamuis alius ille fructus perceperit.

DE vsuris pecuniæ dubitatio maior erat, an præstare eas primus emptor deberet. Mouebat quòd alioqui & rem & precium habuisse videretur.[1] Sed tamen verius visum est non eandem hac parte constituendam esse rationem eius qui venditionem sibi fieri peteret, tametsi pecuniam precij iam numerasset, quæ constitueretur venditori ste per eum tradita, necdum soluto ipsi precio. Ille enim cùm rem suam tradiderit, eiúsque fructibus careat, vsuras saltem precij consequi debet in vicem fructuum,[2] & consequenter etiam citra moram. [3] Hic verò de quo loquimur pecuniam quidem suam tradidit, sed ei qui eãdẽ pecuniam alteri dare coactus fuit vt rem haberet, ac proinde qui nullo tempore & rem & precium simul habuit. [4] Alioqui eadem ratione dicendum esset eum qui ex aliena pecunia comparasset sibi, nec de reuendendo se obligasset, perinde obstrictum fore præstationi vsurarum ab eo die quo vel pecuniam acceperit, vel fundum emerit, quod tamen nusquam proditum est: solam enim dari receptio actionem ... illi da... non ... de prec... ra nulli ... Quod ... ficeret si pecunia tan... ... proponeretur. Neque enim mutui vsuræ debentur ex mora citra vinculum stipulationis. *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Quod numquam permittendum est tanquam bonæ fidei contrarium *... curabit 3. C. de act. em... l. Iulianus 13. §. veniant autem D. eod. l. 2. C. de vsur. lib. 2. sent. tit. 17. §. 9.*
2. *d. §. veniunt.*
3. *d. l. curabit. & d. l. 2. C. de vsur.*
4. In quo vno tamen maxime iniquitas eueneret *l. ex ... 11. § quia autem l. bonæ fidei 50 D. de action. empt.*
5. Nisi de ... precio recuperando ... de precio ... Inquuntur Imp. *in l. ... 6 & l. pen. C. ... tit. l. 2. ...*
6. In locis proxime suprà citatis.
7. *l. 3. C. de vsur. l. Titius 24. D de præscr. verb.*

DEFINITIO XIII.

Qui se dicit electum licet tanquam talis missus sit in possessionem consentiente debitore non potest tamen vincere in petitorio si non proferat instrumentum electionis.

SI vt fieri adsolet, in nora sub hasta vendita quis emerit pro se aut amico iam electo vel eligendo,[1] non aliter audiendus est qui electum se dicit, & decreto subhastationes confirmari postulat, quàm si doceat se electum fuisse, ac per eiusmodi electionem translatum in se ius emptionis,[2] nec quod tanquam electus in possessionem iam missus sit consentiente debitore, quicquam proderit, nisi cùm de possessione agetur. [5] Decreti namque interpositio ad causam proprietatis dominijque adiudicationem pertinet, [6] cuius gratia necesse est præcedere tituli probationem ex quo dominium transferri possit. [7] Cõstat autem ex emptione per alium facta non alij posse quæri dominium,[8] nec si procurator fuisse probetur is qui suo nomine comparuit [9] aut pro amico electo vel eligendo, si nulla electio proferatur.[10] *Ita Senatus* ex tempore in causa N. Francisci de la Couz & Euerardi Dauignon 13. Cal. April. 1593.

1. Vt solent honestiores homines non facilé pari nomina sua publicis actis inscribi *l. ... §. pen. de autor. tutor.* Dixi *Defin. 1 supr.*
2. Post elapsus sex menses à die missionis in possessionem numerandos.
3. Semper enim qui agit tanquam talis talem se ante omnia probare debet *vulg. auth.*
4. Ita loquendum est nõ ius emptoris, cùm sit ipse emptor & qui em primus, vt dixi *Defin. 1. & alij supr.*
5. Nam cùm de possessione agitur sufficit probari possessionem quæ nec violenta sit nec clandestina, nec precaria *l. 1. §. vlt. & l. 2. D. vti possid.*
6. Quæ causa proprietatis nihil commune habet cum causa possessionis *vulgat. l. naturaliter 12. §. nihil commune D. de acquir. poss.*
7. Dominium enim sine titulo non transfertur, neque traditione interueniente *l. numquam nuda 31. de acquir. rer. domin.* Estque facilius vt transferatur dominium sine traditione quam vt sine titulo *l. 2. D. de publician in rem actio.*
8. *l. quæcumque gerimus 11. D. de oblig. & action.*
9. *l. res ex mandatu 59. D. de acquir. rer. domin. iunct. l. ... procuratorem 13. eod.*
10. Nulla enim secuta electione subsistit & residet emptio in persona emptoris qui ipse emit & contraxit quique ... beneficium quod habet vt aliũ eligere possit, non cogitur vti si nolit, est enim ea eligendi facultas meræ voluntatis & liberalitatis.

DEFINITIO XIV.

Maritus procurator vxoris ad vendendum si emat, soluátque suo tantum nomine rem accipiat ... de precio sibi soli acquirit, licèt initio dixerit se tam suo, quàm procuratorio nomine contrahere.

Maritus

MAritus ab vxore procurator constitutus vt bona sibi cum fratre communia diuideret partemque suam venderet, partem fratris ante diuisionem emerat, & in contractus præfatione dixerat se tam suo suorúmque quàm vxoris nomine contrahere: item postrema instrumenti parte tam suo quàm vxoris nomine promiserat, cũ contractum perpetuò ratum fore. In ipsa tamen stipulationis & traditionis clausula solius mariti mentio facta fuerat non etiam vxoris aut procurationis: totóque reliquo contractu maritus solus emptor & cessionarius dicebatur. Cùm quæreretur, An vxori pro parte quæsitum esset bonorum emptorum dominium, placuit non esse. Etsi enim nouum non est vt vna contractus clausula interpretationem capiat ex alia, 1 in emptionibus tamen & stipulationibus omnibus præcisè spectanda sunt verba stipulationis 2 & veritas traditionis, 3 nec alij quæsitum videri potest ex emptione dominium quàm cui venditor rem tradidit. 4 In quo differt causa dominij a causa possessionis, nam in transferenda possessione accipientis voluntas potissimùm inspicitur, cui acquirere possessionem velit. 5 In transferendo autem dominio voluntas tradentis, cui tradere cogitet. 6 Idque in proposito tantò certius erat quòd maritus non ad emendum sed ad vendendum procurator constitutus fuerat, 7 quodque precij non soluti nomine in eodem instanti coram eodem notario iisdémque testibus maritus solus & suo tantùm non etiam procuratorio nomine se obligauerat. 8 *Ita Senatus* pro N. Claudio de Platiere contra heredes N. Ioannis Geneuois 7. Cal. Iun. 1594.

1. *l. Titia 134 § idem respondit plerumque de verb. oblig. l. quisquis 17 de reg. I.*
2. *l. veteribus 39 D. de pact.*
3. *l. 4. 6. & pen. C. hoc tit.*
4. *dicta lege & l. si ex ea 6. C. de rei vind. &c. iunct. l. traditionibus 20. C. de pact.*
5. Quia possessionis acquisitio solo acquirentis facto, & animo contenta est, faciliórque est alienatio possessionis quàm dominij *l. si quis vi 17. §. D. de acquir. poss.*
6. *Afflict. decis. Neapol. 301.*
7. Ac proinde emerat sine mandato, diligenter enim fines mandati custodiendi sunt *l. 5. D. mandat. l. maritus 21. C. de procurat.*
8. Non alius enim emptor videri poterat quàm qui de precio esset obligatus *l. 1. D. de rer. permut. l. ex empto 11. de action. empt.*

TIT. XXXV.

De comm. rer. alien.

DEFINITIO I.

Communi re vendita interdum causa venditionis est indiuidua etiam ex parte venditoris ita vt restitutio vni ex venditoribus concessa debeat prodesse alteri.

RESTITVTIO minoris prodest maiori in caussis indiuiduis, in diuiduis nó itẽ: quid ergo si minor & maior simul fundũ vendiderint? An dicemus agi de re diuidua, quia fundus cōmodè diuidi possit? 2 Atqui etiã res pignori obligata potest cōmodã recipere diuisioné, 3 nec eo minus tamen hypothecaria dicetur indiuidua. 4 An ergo dicemus contractum venditionis indiuiduum, vtpote ex vno, eóque indiuisibili actu æstimandum. Atqui id non nisi ex parte emptoris verum est, qui partem empturus non fuit, 5 non etiam ex parte venditoris minoris, qui cùm non nisi partem habuerit in re diuisibili non potest dicere partem venditurum se non fuisse: 6 sed tamen potest aliquando contingere, vt non aliter possit videri minor pro parte sua restitutus in integrum, quàm si in solidum restituatur. 7 Finge venditum esse non fundum, sed ius redimendi fundi, qui iam antea fuerat venditus sub pacto de retrouendendo, 8 Aut quod idem est venditam hyperocham quam vulgò *plusvalue* vocant, 9 ius indiuiduũ venditum videbitur, quia nõ potest redimi fundus pro parte: 10 ponimus siquidem factam eam venditioné alteri, quam priori emptori. Alioqui nó tam venditio illa dicenda esset, quàm remissio iuris venditori competentis, cùm fundus, & fundi hyperocha nihil hac parte distent. 11 Hoc igitur casu restitutio minoris proderit maiori. 12 Sed etsi fundus ipse venditus sit, fieri potest, vt minoris restitutionem necesse sit prodesse maiori. Finge venditum fuisse fundum communem à fratribus, qui in eum vsque diem indiuisam retinuerant paréntum hereditatem 13 si minorem dumtaxat restituas in integrum, non facies vt sit in integrum restitutus: efficies enim, vt incidat in communionem cum emptore, qui antea longè meliore conditione in communione erat cũ fratre, cum quo familiæ erciscundæ accepto iudicio 14 potuisset assequi, vt totam rem illam sibi haberet, tantumdem ex reliquis bonis fratri concessurus. 15 *Ita tractatum est* in causa D. Fratrum Du Saix, & d'Atuen contra D. de Conflens 4. Mart. 97.

1. *Notat in l. 1. C. si in commun. caus. restit. in integr. pet. sit.*
2. Ponimus enim talem fundum esse qui possit commodè diuidi regionibus, quamuis non omnes fundi possint diuidi.
3. Nam & fundus potest obligari pignori *l. si fundus 16. & pass. D. de pignor.*
4. *l. 1 & 2. C. si vnus ex plurib. hered. debit. vel credit. l. rem hereditariam 68. D de euict.*
5. *l. tutor vrgentibus 4. § 1. D. de minor. l. si quis aliam 46. D. de solut.*
6. Cùm non potuerit totum vendere nisi vendendo rem alienam.
7. Quo casu non est dubitandum quin minori concessa restitutio debeat etiam maiori prodesse.
8. *Vt in l. 2. D. de pact. int. empt. & vendit.*
9. De quo in *l. & qua nondum 15. §. vlt. D. de pignor. l. quærebatur 20. D. qui potior. in pign. hab.*
10. Not. per Bart. & alios *ad d. l. si quis aliam 46. D. de solut.*
11. *arg. d. l. & qua nondum 15 §. vlt. D. de pignor.*
12. Ne alioqui eueniat vt nec ipsi minori sit profutura.
13. *Vt in l. cùm duobus 52 § Papinianus aliàs l. si fratres D pro socio. & tot. hoc tit. C. de commun. rer. alien.*
14. Quod non potest accipi cum nouo socio quia iudicium familiæ erciscundæ non accipitur nisi inter coheredes *l. 1. & 2. l. olim putarem & pass. D famil. ercisc.*
15. Sic enim plerumque fit diuisio hereditatis scilicet per mutuas adiudicationes. *l. 3. l. item Labeo §. familiæ & pass. eod. tit.*

DEFINITIO II.

De pluribus eandem rem communem vendentibus & se in solidum de euictione obligantibus quorum vnus minor alius maior fuit.

QVid verò si plures fratres, quorum vnus minor, alius maior fuit, sic fundũ vendiderint, vt quilibet in solidũ de euictione se obligauerit? nemo dubitat, quin videantur hoc casu inuicé fideiussisse. 1 Proinde non est æquum, vt restitutio minoris prosit maiori, 2 cùm nec prosit fideiussori, 3 nisi si dolus interuenerit. 5 Cui cõsequens est, vt nec pro sua parte possit minor in integrum restitui si sit heres maioris, qui in solidũ obligatus fuit. 4 Dicebã tamen non semper id verũ esse. Tunc enim verũ est restitutioné minoris non prodesse fideiussori cùm fideiussor acceptus est intuitu minoris ætatis, & contemplatione iuris prætorij. Non etiã si acceptus sit pro minore eo modo quo accipi solet etiam pro maiore. 5 In proposito autem id est non eo solùm ex fratribus, qui maior fuit, sed etiam minore in solidũ vendente, 6 apparet id actũ esse, vt non magis fideiuberet maior pro minore, quàm minor pro maiore, ideóq; admittendũ esse, vt minoris restitutio prosit maiori, nec proinde impediatur ex eo, quòd minor ipse maioris heres extiterit. 7 *Senatus* nihil dum quod sciam decidit. *In eodem caussa.*

Poterãt & debebant hæ Definitiones collocari sub tit. si in commun. caus. in integr. rest. postul. vbi per errorem fuerunt prætermissæ.

1. Cùm negotium non spectet ad singulos in solidum, sed ad vnumquemque pro parte *arg. l. vir vxori 17. § mater & Titius cum ibi not. D. ad SC. Velleian.*

2. *l. 3. § sed vtrum l. cum mandatu 23. D. de minor.*

3. *l. 2. C. de fideiuss. minor. cum ibi not.*

4. Quia censetur eadem persona cum defuncto *Nouell. 48. de iureiur. a morient. praest.*

5. Vt dixi *in tit. De fideiuss. minor supra Ex l. Stichum aut Pamphilum 95. § quod vulgo D. de solut. d. l. 6 C. de fideiuss. min.*

6. Nam & ex causa venditionis possunt fieri correi debendi *l. eandem 9 D. de duob. reis.*

7. Ne alioqui deterior sit condicio minoris qui maiori heres extitit quàm futura esset ipsius maioris, quod absurdum esset. Sufficit enim vt non sit melior. Sed hoc intellige vt possit minor restitui pro sua parte, at non etiam pro parte maioris cui minor heres extitit.

TIT. XXXVI.

De pact. int. empt. & vendit.

DEFINITIO I.

Pactum prælationis paciscenti prodest contra nouum emptorem, si paciscens possideat, aut si de pignore quicquam conuenerit.

VENDIDISTI mihi fundum excepta tibi facultate redimendi, quod vulgò pactum De retrouendendo appellant; 1 Et promisisti eius fundi hyperocham 2 &, vt barbari loquuntur, plurisualentiam te non alij quàm mihi si alius præferri vellem, vẽditurum: 3 si alij postmodum contra legem inter nos dictam vendideris, vtilis mihi erit exceptio 4 pacti siue in ipsa venditione, siue post eam contractam maximè incontinenti adpositi, cùm non plus iuris contra me habere possit qui à te emit, & ex tua persona agit, quàm tu haberes si ipse experireris. 5 Verum enim est pacta incontinenti facta vestiri vt aiunt cohærentia contractui, eique vsque adeò inesse videri 6 vt contractus portio esse existimentur. 7 Quare nec requiremus vt in eo pacto quicquam de pignore conuenerit, instar namque pignoris esse debet, quod ex pacto retentionis ius habeo. 8 Quæ ratio facit vt nec aliud dicendum videatur, tametsi ex interuallo pactum initum sit. Nam & pacta ex interuallo facta vtilia sunt ad excipiendum licèt non ad agendum. 9 *Ita tractatum est* in publico auditorio Idib. Decemb. 1589.

1. De quo nostri *in l. 2. C. de pact. int. empt. & vendit.* Aliud pactum est de quo *in l. si super 9. C. de transact.*

2. De quo *in l. si pecuniam 33 D. de pign. act. l. quærebatur 20. D. qui potior. in pign. hab.*

3. Vulgò pactum prælationis vocant de quo *in l. si sterilis 21. § penult. D. de action. empt. l. dudum 14. C. de contr. empt.*

4. Semper enim ex pacto datur exceptio *l. iuris gentium 7. § igitur nuda D. de pact.*

5. *l. quod ipsis 143. de regul. iur. l. si à te 9. § vlt. & l. seq. D. de except. rei iudic.*

6. *d. l. iuris gentium § quinimò de pact. l. lecta 40. D. de reb. credit.*

7. *l. fundi partem 79. de contr. empt. l. si sterilis 21. § si tibi de action. empt.*

8. Requirimus enim conuentionem de pignore ad agendum non ad excipiendum, semperque facilior est retentio *l. 1. D. de pignor.*

9. *d. § igitur nuda.*

DEFINITIO II.

Cum eo qui emit rem quæ mihi vendi debuit non possum agere nisi in casibus.

SEd si cùm alius à te fundum emisset & possideret, ea conuentio inter nos facta sit, vt fundi hyperocham non alij quàm mihi posses vendere, deinde alij vendideris, tu quidem personali ex empto actione mihi teneberis, 1 sed tamen emptor ille mihi præfertur, quoniam plus iuris habet ad rem is cui vendita iam res est quàm cui vendi debuit. 2 Multò minùs aliqua mihi cõtra ipsum actio competet si fortè rem iam redemerit eiusque possessor factus sit. Neque enim ex contractu inter alios inito vt nec ex pacto dari potest actio contra singularem successorem qui non contraxit. 3 Ac præterea tametsi vtrique facta venditio esset is tamen in quæstione dominij præferretur, cui priùs tradita res fuisset. 4 Cui consequens est vt si mihi cauerim per clausulam constituti, per quã iuriũ perinde ac rerum corporalium possessionem transferri placuit, 5 præferri debeam iure possessoris, 6 quandoquidem ad tuendam meam possessionem non minus vtilis est exceptio pacti cum actoris autore initi quàm si actor ipse pactus proponeretur, 7 cùm ex cuius persona quis agit eius factum præstare debeat, licet non nisi singularis sit successor. 8 Sed & nulla adiecta cõstituti clausula, præferri me oportebit si mihi sic prospexerã vt hyperocham illã iure pignoris haberẽ obligatã, siue speciali siue generali conuentione de pignore. Nã cùm pignus tribuat ius non ad rem solum sed etiam in re, 9 fieri nequit vt semel affecta res in quemquam transeat, nisi cum suo onere. 10 Et consequenter nulla est venditio vt pactioni fiat. 11 Neque specialem hypothecam constitutam esse necesse est, cùm hac parte vt & in alijs fere omnibus iuris partibus 12 tantundem prosit generalis quantum specialis, 13 maximè verò coniuncta clausula constituti. 14 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. *l. si sterilis 21. § penult. D. de action. empt.*

2. Etiamsi neuter possideret, ac multò magis si idem ille qui emit possidet *l. quoties 15 C. de rei vendic.*

3. *l. vlt. in fin. D. de contr. empt. l. 1. § si heres D. ad SC. Trebell. l. res alienæ 15. C. de donat.*

4. *d. l. quoties l. sine autem 9. § si duobus D. de publician. in rem act.*

5. *l. quod meo 18. de acq. poss.*

6. Nam & cæteris paribus semper plus iuris habet qui possidet hoc ipso quòd possidet *d. § si duobus l. 1. § vlt. l. 2. vti possid. l. vlt. de acquir. poss.*

7. *l. si decem 17. § pactum conuentum D. de pact.*

8. *l. ex qua persona 149 de reg. iur. l. quod ipsis 143. eod.*

9. *l. pignoris 17 D. de pignor.*

10. *l. 1. § 2. eod. l. vnic. C rem alien. gerentib. non interd. rer suar. alien.*

11. *l. si creditor 7. § vlt. vbi Bart. D. de distr. pignor.*

12. Hoc propter speciem *l. licet 7. C. qui potior. in pign. hab.* vbi specialis hypotheca requiritur.

13. *l. quamuis 17. C. de pign. l. 2. eod.*

14. *d. l. quod meo 18. de acquir. poss.*

DEFINITIO III.

Per actionem quæ competit ex pacto de retrouendendo debentur omnimodo fructus ei qui pecuniam rite obtulit & obsignauit, siue à possessore, siue à primo emptore.

VEndideram tibi fundum subiecto pacto de retrouendẽdo. Tu eundem subinde Titio, ea lege adiecta vt mihi quandocunque redimere volenti retrouendere cogeretur. Titius denique Sempronio eadem expressa condicione. Certum est in mea electione positum esse ex Statuti nostri potestate 1 an contra te velim agere, vt retrouendendas licèt non possideas, 2 an contra possessorem eundémque emptorem, tametsi mecum non contraxerit. 3 At quid si contra te agere maluero, ignorans fortè ab alio possideri fundum, tu dixeris vendidisse te Titio, mox ego aduersus Titium quoque egero, & ille rursus dicat se vendidisse Sempronio, vt postremò agam etiam contra Sempronium isque conuentus statim retrouenditionem offerat, sed tamen iam perceptis fructibus qui eo tempore quo tecum agere cœperam nondum erant percepti? Placuit non posse mihi Sempronium condemnari fructuum nomine, cùm eos suo iure percepe-

percepetit, 4 neque in mora fuisse videri queat, priusquam conueniretur: 5 nec si multo antè tempore debitam pecuniam tibi obtulerim, atque obsignauerim: Nihil enim est quod ei ignoranti possit imputari. 6 Quid ergo? An perdidisse me fructus dicẽdum erit qui pecuniam congruo loco & tempore tibi obtuli, téque recusante obsignaui: At id iniquum fuerit, 7 An ad fructuum restitutionem condemnaberis quos ipse non perceperis? Ita sanè est. Perinde fructuum nomine condemnari debes acsi possideres, 8 quia per te stat, id est per venditionem à te factam quominùs possideas: 9 non potuit autem ea venditio inicio me facta iuri meo derogare. 10 Idque tantò magis in proposito dicendum videbatur quòd imputari tibi poterat cur à me conuentus non tertium emptorem indicasses qui possidebat, sed secundum, qui cùm non possideret retrouendere mihi non poterat, & contra quem, quia nec possidebat, nec contraxerat, nulla mihi actio competebat. 11 Nam si tertium emptorem eundémque possessorem indicasses potuissem aduersus eum contestum agendo assequi vt in mora constitueretur, 12 atque ita ad fructuum eiusde percipiendorum restitutionem obligaretur. 13 *Ita Senatus* ex tempore pro D. Du col Maurianensi contra N De plans 4. Id. Nouemb. 1590.

1. *In cap. rempublicam libr. 3 statut. cap 4.*
2. Nam & qui non possidet retrouendere tamen potest, & debet, cùm vt id faciat obligatus est potéstque facere citra iniuriam possessoris qui fundum ea lege emit, vt retrouenderetur.
3. In quo statutum nostrum abhorret à iure. Nec enim potest possessor ob hoc solum quo l possessor sit teneri vlla personali actione si neque contraxerit vel quasi neque deliquerit vel quasi præterquàm cùm nascitur obligatio ex variis causarum figuris *l. 1. D. de oblig. & action. §. 1. Instit. eod.*
4. Id est tanquam dominus. Fructus enim iure soli percipiuntur *l. qui sest 25 § 1. de vsur.* quamquam sufficeret bona fides ad fructuum acquisitionem *l. bona fidei 48. de acquir. rer. domin.*
5. *l. 2. C. hoc tit. l. mora 31. D. de vsur.*
6. Numquam enim vnius mora nocet alteri *l. in condemnatione 73. §. 1. de reg. iur.*
7. Cùm obsignatio legitimè facta pro solutione sit *l. obsignatione 6. C. de solut. l. acceptam 19. C. de vsur.*
8. Nec enim nouum est vt etiam is qui non possidet fructus quoque ab alio perceptos restituere teneatur *l. sed etsi lege 25. §. sed verum is solus D de petit hered.*
9. Ne alioqui in potestate vnius sit alterius non delinquentis condicionem deteriorem facere *l. 1. D. de alien. iudic. mut. caus fact. l. 2. quod vi aut clam.*
10. *l. 4. alias l. si ex duobus § sed & Marcellus D. de in diem ad dict. l. penult. D de sera. expert* Dec. *cons* 239.
11. Non enim potest nasci hæc actio nisi vel ex contractu vel ex statuto, statutum autem non dat eam nisi contra possessorem Iunge *l. si cùm venderet 13. D. de pignor. act.*
12. Potest enim constitui in mora quisquis potest interpellari & conueniri *l. mora 32. D. de vsur. l. si pupillus 127. de verb. oblig.*
13. Nam in bonę fidei iudiciis fructus omnimodo præstandi sunt ex die moræ *l. videamus 38. §. penult. de vsur. l. 2. C. hoc tit.*

DEFINITIO IV.

Pactum de retrouendenda simulatum esse potest ex variis causis etiamsi in persona emptoris non concurrat fœnerandi consuetudo.

ETsi pactum de retrouendendo non ob id solum simulatum videri debet quòd precij vilitas interuenerit nisi accedat quod emptor solitus sit fœnerari, 1 potest tamen ea præsumptio capi ex aliis quamplurimis causis, pro personarum & rerum varietatibus, 2 inter quas non leuis illa est si incontinenti post venditionem venditor ab emptore eundem fundum conduxerat, & ex ea causa in possessione remanserat, 3 ipsa autem pensio cõstituta non tam quantitati fructuum ex fundo percipiendorũ quàm iusto fœnori pecuniæ pro precio datæ respondere videatur. 4 Finge illud etiam accedere vt finito tempore quod ad redimendum priore contractu statutum fuerat, aliud tempus idque longissimum in eandem rem vẽditori emptor indulserit. Ex eo sanè fit credibile non nisi de pecuniæ reditu acquirendo & pignorum fide stabilienda emptorem cogitasse. 5 *Ita tractatum est* in ea causa de qua Defin. 12. & 13. supr. De legat.

1. Eo nimirum iure quo Senatus noster vtitur. Nam in Gallia præualet contraria opinio, vt sufficiat pactum de retrouendendo cum precij vilitate. Quam esse communem nostrorum opinionem testatur Thom Grammat *decis. 76.*
2. Simulatio enim cùm sit dolus & in animo consistat probari potest ex solis indiciis & coniecturis *l. 1. & 3. vbi not. C. plus valer. quod agit. l. dolum 6. C. de dolo l. non omnes 5. §. à barbaris De re milit.*
3. *l sicut 8. § superuacuum D quib. mod. pign. vel hyp. solvit.*
4. Alioqui pactum hoc non est prohibitum *l. qui fundum 75. D. de contr. empt.* Iunge *l si ea pactione 14. C. de vsur.*
5. Vera enim conductio solet æstimationem pensionis inire ex fructuum comparatione, cùm per eam fiat vt conductori acquirantur fructus tanquam percepti ex domini voluntate *l. si seruum 61. § locaui D. de furt. l. ex conducto 15. per tot. & pass. D. locat.*

DEFINITIO V.

Non cogitur quis deducere in conuentionem quod potest aduersarius saluum facere per protestationem.

SI fundum tibi vendiderim sub pacto de retrouendendo & ea lege adiecta vt quandocunque volente me rei hyperocham aut ius omne quod in eo fundo habebam vendere, tu eodem precio oblato quod alius offerret, omnibus præferreris: 1 agenti mihi ex contractu vt retrouendas non potes recusare hoc prætextu quòd nolim fortasse pati vt in redemptionis instrumento eadem de iure prælationis cõuentio repetatur Neque enim tua quicquam interest, 2 cùm & inuito me protestari possis vt saluum tibi sit ius prælationis, 3 nec eo minùs saluum tibi futurum esset si nulla facta protestatione reuendidisses. Dispar siquidem hac parte causa est venditionis quæ vltrò ac voluntariè fit, & eius quam fieri necesse est ex iure & necessitate præcedentis contractus: illa non tantùm venditoris ius perimit, quod vel in re vel ad rem habebat, 4 sed eorum quoque omnium, qui venditioni consenserunt. 5 Hæc verò nec illi ipsi qui vendidit nocet. Ex eo namque quod vel inuitus quis facere cogitur, voluntatis coniectura capi potest, quasi ius suum vltro remisisse intelligatur. 6 Porrò superuacuam conuentionem instrumento inseri vt quis patiatur cogi non potest. 7 *Ita Senatus* ex tempore in causa D. de Sion & de Lomgecombe contra D. de Pierrecloz 8. Id. Maii 1593.

1. Quod pactum prælationis dicitur & vulgare est in omnibus venditionibus quæ fiunt sub pacto de retrouendendo: De quo dixi *Defin. 1. num. 3 supr.* Iunge *l. qui fundum 75. D. de contr empt.*
2. Nunquam autem vel actio vel exceptio danda est ei cuius nihil interest *l. 3. §. 1. l. stipulatio ista 38. §. alteri de verb. obligat.*
3. Nec enim protestatio exigit consensum aduersarij cùm ius nullum tribuat protestanti: sed tantùm conseruet si quod habeat *l. 4. §. 1. D quib. mod. pign. vel hypoth. soluit. l. etsi quis 14. §. plerique De relig. & sumpt funer.*
4. *l. ex empto 11. §. 1 de act. empt. l. etsi in 10. D. de distract. pignor.*
5. Saltem hactenus vt per doli exceptionem repellantur *l. 4. §. quæsitum est si cùm fundi D. de dol. mal. except.*
6. Iis demùm namque imputari potest cur non contradixerint, qui contradicere potuerunt, non illis quibus inuitis fieri actus potuit *l. Caius 39.* vbi Bart. & alii notant *D. de pign. act.*
7. Quamuis dici soleat ea quæ abundant, non vitiare *l. non solent 94. de reg. iur.*

DEFINITIO VI.

Obsignatio non est necessaria ad impediendum ne currat tempus intra quod retrouendi potuit debuit.

INtra certum tempus quod redimendo fundo præscriptum fuerat interpellarat emptorem venditor vt retrouenderet, ac recusante eo precium obsignauerat, sed non tamen integram quantitatem quæ emptori restitui debuerat. 1 Non eo minùs interrupta præscriptio videbitur, quod obsignatio non satis plena fuerit. Ad solam enim fructuum acquisitionem obsignationis vtilitas pertinet, 2 non etiam ad præscriptionis interruptionem, quæ sola etiam interpellatione verbalique oblatione contenta est, 3 nisi cùm venditori dicenti paratum se precium numerare emptor respondit paratum se accipere. Sic enim verbalis oblatio verbali acceptatione eludenda est. 4 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Ac proinde non fuit sufficiens obsignatio, debet enim esse plena & integra, adeò vt si quid debeatur quod minùs liquidum sit, satisdari eo nomine oporteat *l. Statuliber rationem 5. D. de statulib.* iunct. *l. obsignatione 9. C. de solut.*

2. Aut potiùs ad hoc ne is qui fructus petit, vsuras vicissim præstare cogatur. Nam vt fructus restituendi sint venditori agenti ex pacto de retrouendendo sola oblatio videtur sufficere, sine obsignatione *l. 2. C. hoc tit.* Saltem ex die contestationis vt dicam *Defin. 17. infr.*

3. Cum per eam oblationem & interpellationem emptor in mora constituatur, *d. l. 2. & l. si per te non stat 7. C. de vsur.*

4. Bart. *ad l. creditor 13. num 5. D. de distract. pignor. arg. l. aut qui aliter 5. quod vi aut clam. l. 2. de liber. agnosc.*

DEFINITIO VII.

An & quando valeat obsignatio debiti si nihil pro monetæ augmento obsignauerit is qui petit retrouenditionem.

AT finge obsignatum precium integrum quod ad numerum duntaxat & quantitatem corporum debitorum attinet, non etiam quod ad nummorum bonitatem, vt proinde emptori ius sit petendi augmenti quod ex monetæ deterioratione debetur. vulgò *renforcement* vocãt, 1 sufficit ad obsignationis validitatem, vt protestatus sit venditor paratum se maiorem quantitatem si opus erit obsignare, nec requiretur vt eo nomine præster satisdationem, quæ alioqui pro non liquidis necessaria esse solet. 2 Nempe quia licèt augmentum monetæ dicatur, sitque pars debiti principalis, 3 in facto tamen & plerumque in incerto est an moneta quæ soluitur deterior sit, an melior, aut æquè bona, 4 item an parem aut minorem maiorémve vtilitatem afferre possit ei qui accipit solutionem. Ideóque facto & declaratione voluntatis opus est vt sciatur an de imminuta bonitate intrinseca conqueri velit is, cui pecunia debetur. Quid enim si nec post factã obsignationem conqueratur? 5 Quòd si conqueratur siue ante siue post litem inchoatam, siue in prima siue in secunda instantia, ab eo demùm tempore minus obsignatum videbitur si monetæ augmentum non offeratur, 5 & quoadusque liquidatum sit, cautio eo nomine præstetur. 6 Nec obsignanti proderit, quod pro accessoriis quæ vt plurimùm sunt incerta, certam quantitatem obsignauerit, cum protestatione, vt fieri solet. vel addendi vel detrahendi: 7 quoniam, vt dictum est, monetæ augmentũ non est quid accessorium ad principale debitũ, sed ipsius principalis debiti partem integralem constituit. 8 An igitur fructus qui ante petitum augmentum ex fundo percepti sunt ab eo, qui retrouendere debuit ad eum pertinebunt qui obsignauit quandiu nihil ei potest imputari, hoc est quãdiu de non obsignato augmento conquestus non est is qui solutionem accipere debuit, post id verò tempus quasi purgata mora retineri ab emptore poteruut: Maximè, quia posterior mora nocere venditori debet. 9 Planè si emptori augmentum illud in iudicio petenti venditor in iudicio quoque offerat, licèt nec statim soluat, nec obsignet, nec satisdet, perinde condemnandus est emptor ad fructuum omnium in id vsque tempus perceptorum restitutionem acsi augmentum hoc vel numquã petitum vel ab initio consignatũ aut eo nomine cautum fuisset. 10 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. De quo vide quæ scripsi latè *in tract. De varijs nummar. debit. solut.*

2. *l. Statuliber rationem 5. D. de statulib.*

3. Nascitur enim ex eo quod quale quid est quod debetur tale solui debet, ac in eadem bonitate & qualitate *l. 3. D. de reb. cred. l. creditorem 99. aliàs l. Paulus de solut.*

4. Sunt enim plerique creditores minùs difficiles qui de ista bonitatis imminutione non conqueruntur, ne nimis onerosi videantur. Fuitque tempus cùm nulla apud nos huius iuris ratio habebatur vt nec hodie habetur vlla in plerisque Galliæ locis.

5. Quia sanè ex iuris ratione debetur *dict. l. 3. de reb. credit. d. l. 99. de solut.*

6 *Ex d. l. statuliber rationem 5. D. de statul b.*

7. Quæ protestatio prod. esse solet quia nihil potest imputari ei qui non obsignauit quantum debuit, si quantum debuerit ignorauit *arg. l. non potest improbus 99. D. de regul. iur.*

8 Cùm nihil aliud sit, quàm eadem quantitas debita corporum non deterioratorum *d. l. 99. de solut.*

9. *l. qui decem 72. § 1. & seq. D. eod. tit. de solut.*

10. Eam nempe vim habet iudicialis oblatio vt impediat moram, quia nunitum ea ea sequi condemnatio statim potest *l. si rem alienam 9. §. vlt. D. de pignor. act.*

DEFINITIO VIII.

De retrouendendo actio scripta hodie est in rem non in personam, ideoque & contra possessorem quemcumque competit ad rem præcisè habendam & ad instantiam discussionis remitti non potest.

ACtio venditori competens ex pacto de retrouendendo incontinenti adposito licèt in personam sit, cùm ex contractu proficiscatur, 1 in rem tamen scripta est, eo præsertim iure quo vtimur, quando ex statuti nostri potestate non tantùm aduersus emptorem detur sed etiam aduersus quemcunque possessorem: 2 Datúrque ad rem præcisè consequendam nec liberaretur emptor aut alius possessor præstando id quod venditoris interesset, 3 sicut nec venditor ipse qui ad rem tradendam obligatus est. 4 Plus enim iuris habet certè non minus venditor ad eam rem quæ aliquando sua fuit redhibendam, quàm emptor ad habendam à venditore illam quam nunquam habuit. 5 Ideóque si is qui retrouendere debuit decesserit non alio herede relicto quàm cum beneficio legis & inuentarij, non erit venditor aut qui ab eo causam habet remittendus ad instantiam generalis discussionis hereditariæ: quæ scilicet eorum propria est qui personalibus non directis in rem ipsam actionibus experiuntur. 6 *Ita Senatus* ex tempore in secreto auditorio in causa Claudij Duport chirurgi 10. Cal. Aug. 1593.

1. *l. 2. C. hoc tit. l. qui fundum 75. D. de contr. empt. l. dudum penult. C eod.*

2. Dixi *Defin. 3. supr.* Nec desunt qui putent, sed malè meo iudicio, id esse ex iuris ratione, post Paul. Castrens. *ad l. si tibi venderet 13 D. de pignor. act.*

3. Interest enim venditoris rem ipsam habere potiùs quàm rei æstimationem.

4. De quo nostri tractant ad *l. 1. D. de action. empt.* Scripsi *lib. 6. Coniectur.*

5. Quia non aliter fuerat rem suam alienaturus *l. vlt. C. hoc tit.* Sempérque minùs fauorabilis est is qui persequitur rem quæ nunquam fuit sua *l. videamus 38. § si actionem D. de vsur.* iunct. *l. si in emptionem 35. D. de minor.*

6. Excipe tamen eos qui agunt hypothecaria Nam & isti in rem agant, & tamen non eo minùs ad instantiam discussionis remittendi sunt quia actio hypothecaria non principalis est sed accessoria ad personalem, sicut & hypotheca ipsa accessio est debiti principalis.

DEFINITIO IX.

Ex pacto prælationis si adsit hypotheca etiam generalis, præsertim cùm clausula constituti datur actio etiam contra secundum emptorem.

Cùm

CVm rem meam tibi venderem aut cum tua permutarem constituetam me tuo nomine possidere atque ita possessionem in te transtuleram, [1] sed hoc tamen acto & retento, vt si alij eam rem velles vendere, præferret ego cuilibet emptori eodem precio oblato: [2] bonis quoque nostris in eam rem inuicem obligatis. [3] Tu subinde alij vendideras me inscio. Cùm autem rei dominium & possessionem auocare vellem, obiiciebat ille translatum in se ius dominij proprietatis & possessionis, nec aliquam mihi actionem nisi personalem contra te competere: [4] quæstio in eo esse videbatur, An ex pacto illo de iure prælationis ius aliquod mihi contra nouum emptorem acquisitum esset. Sunt enim qui putent non aliter id admitti posse quam si duo hæc concurrant, nimirùm vt res illa in qua ius prælationis exceptum est sit specialiter obligata, [5] & vt adsit clausula constituti quæ in eum casum faciat possessorem illum qui prælationis ius stipulatus est: [6] neque sufficere generalem pignoris conuentionem etiamsi adsit clausula constituti. Alij contra nihil referre putant vtrum generalis an specialis obligatio interuenerit, vtramque enim eiusdem esse hac in re potestatis. [7] Quæ sententia Senatui nostro probabilior videbatur. In proposita autem specie pro me faciebat quod id prælationis ius ego mihi exceperam, & retinueram in actu ipso transferendi dominij, & possessionis, [8] nemo enim dubitat quin traditioni & alienationi rei meæ potuerim quam volui legem dicere, [9] etiam quæ alioqui non valeret. [10] Quo admisso illud etiam consequens est vt is cum quo contraxi, non alia lege & condicione dominium transferre in alium potuerit quam qua ipse habuit. [11] Itaque eueniente condicione iuris prælationis si legem contractus exerceam non tam videtur per me auocari dominium à secundo emptore, quàm nec translatum in eum fuisse, [12] præter id quod nec nisi certa illa lege & cōdicione dominium ac possessionem à me abdicaueram. [13] *Ita Senatus* ex tempore pro Amedeo Besson contra Antonium Richard 11. Cal. Febr. 1594.

1. *Vulg. l. quod meo 28. de acquir. poss.*

2. Iam enim diximus in præcedentibus huiusmodi pactum prælationis frequentissimum esse in omnibus venditionibus quæ fiunt sub pacto de retrouendendo, sed & fiunt etiam plerunque in venditionibus puris *l. qui fundum 75. D de contr. empt. l. si sterilis 11. § pen. D de act. empt.*

3. Hoc enim modo fit pactum potentius quia non tantùm personam paciscentis afficit, sed etiam rem ipsam vt dixi *ad l. 2. in fin. supr. ex l. si creditor 7. §. vlt. D. de distract. pignor.*

4. *Ex d. l. qui fundum 75. D. de contr. empt. l. si sterilis 21. §. penult. D. de action. empt.*

5. *Arg. l. licèt 7. C. qui potior. in pign. hab.* Imbert. *in Enchir.* in *verb. locatio.*

6. Vt non iam de auocanda possessione laborandum habeat quàm de retinenda. Facilius enim est vt possidenti detur retentio, quàm non possidenti actio *l. 1. D. de pignor.*

7. *arg. l. 3. & l. quamuis 17. C. eod. tit. de pignor.* Semper enim specialia generalibus insunt *l. semper 147. de reg. iur.* Castr. *in l. si ita quis 135 § ea lege de verb. oblig.*

8. Vt appareret non aliter me fuisse venditurum *l. vlt. C. hoc tit. l. 5. §. pen. de dol. except.*

9. *l. in traditionibus 48. D. de pact.*

10. *l. si fundo 19. D. de seruit.* iunct. *l. quoties 15. eod. l. venditor 13. D. commun. præd.*

11. Alienatio siquidem semper fit cum sua causa *l. alienatio 67. de contr. empt. l. vnic. C. rem alien. gerent. non interd. rer. suar. alien.* Imò in hoc casu videtur non valere alienatio propter alienandi prohibitionem quæ includi videtur in pacto prælationis, quod ideo solet concipi negatiuè *d. l. qui fundum & d. l. si sterilis § penult.* iunct. *l. vlt. C. de reb. alien. non alienand. d. l. si creditor 7. §. vlt de distract. pignor.*

12. Propter prohibitionem *d. l. vlt C. de reb. alien. non alienand. d. l. si creditor 7 §. vlt de distr. pignor.*

13. Vt incertum casum ad me rediret, essetque mihi quasi manus iniectio *arg. l. penult. vers. nec poterit. de seru. export.* vide in hanc Definit. supra *numer. 5 & 7.* Tiraq. *de retract. conuent. §. 1. glos. 1. nu. 6. & sequent.* Ioannem Fabrum *in l. ea lege C. de condict. ob caus.* vbi defendunt specialem hypothecam requiri.

DEFINITIO X.

Pactum vt ex causa euictionis non præstet venditor id quod interest valet, sed alias atque alias recipit interpretationes.

ETsi valet conuentio inter emptorem & venditorem vt secuta euictione non nisi ad precij restitutionem venditor teneatur, non etiam siquid præterea emptoris intersit [1] aliam tamen atque aliam ex præcedentib. & sequentibus ea pactio recipere potest interpretationem. [2]

1. *Lex empti 11 §. quia autem D. de act. emt. empt.*

2. Exemplum pete ex iis quæ scripsi *Defin. 12 supr. de action. empt.*

DEFINITIO XI.

Qui cessum nomen promisit præstare idoneum, non potest conueniri ante excussum debitorem.

INter emptorem & venditorem conuenerat de precio & vt in solutum venditor acciperet nomen debitoris, [1] in eámque rem cessum fuerat nomen, & instrumenti obligatorij traditio secuta: sed tamen ea subiecta lege vt exactionis impensam & diligentiam duntaxat præstaret venditor, periculum autem nominis ad emptorem pertineret vt cogeretur de suo soluere si fortè nomen exigi nō posset. [2] Egerat venditor aduersus debitorem, eique non soluenti carceres indixerat. Cùm debitor apparitori non paruisset regressus venditor aduersus emptorem agebat ex vendito ad precium, quasi stipulationis condicio extitisset, nec maiorem in exigendo diligentiam præstare debuisset. [3] Emptor contra dicebat neque personæ, neque bonorum debitoris legitimè factam excussionem, debuisseque venditorem exactiore diligentia curare vt vel debitor in carceres detruderetur, vel bona eius sub hasta venderentur. [4] Visum est, iustum esse desiderium emptoris quasi partem precij pactum illud constituisset, [5] maiúsque precium emptor ipse obtulisset, quod eam sibi commodiùs soluendi precij oblatam videret condicionem, [6] sine qua credibile erat aut non accessurum eum ad venditionem aut minùs oblaturum fuisse difficultate explicandæ pecuniæ. [7] Siquidem longè minùs est actionem habere ad rem quàm rem ipsam, [8] nec similis causa videbatur huius venditoris, & illius qui numeratam pecuniam credidisset, túmque debitoris nomen supradicta lege in solutum accepisset. [9] Esset enim multò æquius illi subueniri statim atque vel leuissimam diligentiam præstitisset in exigendo nomine, [10] ne alioqui debitæ sibi pecuniæ partem maximam in eiusmodi litis sumptus erogare cogeretur. [11] Quamquam imputari adhuc ei posset cur ita contraxisset. [12] Semper enim in stipulationibus cæterísque contractibus sequimur id quod actum est, & quod nominatim conuenit. [13] At non est quod conqueratur venditor, qui accepto in solutum debitoris nomine eo ipso instanti quo de precio conuenit tanti rem suam æstimasse videatur, quantum deductis litis & exactionis sumptibus in nomine superesset. [14] Nec magis ei succurrendum est, quàm si rem longè pluris dignam viliore precio vendidisset. [15] Imo multò minùs quoniam illo casu si supra dimidiam læsio interuenisset, locus esset restitutioni. [16] Hoc verò casu nullus restitutioni locus esse potest propter incertitudinem quantitatis sumptuum in futuram litem erogandorum, [17] cùm inspecto initio dubium fuerit an futura lis vlla esset, aut quāto tempore duratura. [18] *Ita Senatus* in publico auditorio in causa Rey & N. Paquier 3. Non. Mart. 1594.

1. Hoc enim fieri potest *l. vlt. C. quand. fisc. vel priuat. Lecto à quo 16. & seq. C. de solut.*

2. Alioqui citra conuentionem istam periculum nominis ad venditorem eundémque cessionarium pertinuisset *l. pupillo 96 §. soror D. de solut.* Scripsi *lib. 12. Consect.* Iunge *l. si nomen 4. D. de hered. vel act. vendit.*

3. Paria enim videntur nihil esse quod possideatur, aut id quod est sine controuersia possideri non posse *l. quamuis 13. D.*

de reb. autor. iudic. possid.

4. Excussum enim debitorem esse necesse est vt huius stipulationis conditio extitisse videatur *l. decem stipulatus 116. in fin. D. de verb. oblig.* Iunge *l. si fideiussores 41. D. de fideiuss.*

5. *l. fundi partem 79. de contr. empt. l. si sterilis 21. §. penult. D. de action. empt.*

6. Est enim plerumque facilius dare nomen in solutum, quàm pecuniam numerare *d. l. eum à quo 16. C. de solut. l. si dubitet 10. D. de fideiuss.*

7. *Arg. l. si venditor 6 in fin. D. de seru. export.*

8. *Vulg. l. plus cautionis 25. de regul. iur. l. minor 40. in princ. D. de minor.*

9. Vt in specie *d. l. eum à quo.*

10. Tractamus enim non de fœneratore sed de creditore gratuito, cuius fauorabilior causa esse solet *l. cùm debitor 8. D. in quib. caus. pign. vel hypoth. tacit. contr.*

11. Vt quod de sumptibus prorogandis conuenisset ad modicos sumptus restringeretur, nec ad immodicos extenderetur *arg. l. si libertus 30. D. de oper. libert.*

12. Debuit enim cautiùs negotiari *l. 2. C. de furt. iunct. l. quod quis 203. de reg. iur.*

13. *l. semper in stipulationibus 34 eod. tit.*

14. *Arg. l. imperator 70 § si centum De legat 2.*

15. Quo casu non restitueretur singulariter quia contrahentibus permissum est in emendo & vendendo se decipere in precio *l. in causæ 16. §. idem Pomponius D. de minor.*

16. *Ex l. 2. C. de rescind. vendit.*

17. Debet enim læsio certa esse ab initio & contractus tempore inspecto *l. si voluntate 8 eod. l. si ex pactione 14. C. de vsur.* Et multa propter incertitudinem tolerantur quæ alioqui non valerent *l. eleo 23 eod. l. 1. C de pact. l. de fideicommisso 11. C. de transact. l. si pater 12. C. de inoff. testam. l. pen. C. de solut.*

18. Poterat enim sperari & fieri vt debitor bonam fidem agnosceret nec litigare vellet, cùm actiones non sint comparatæ nisi in perfidos, vt ait Theoph. instit. *tit. De action.*

DEFINITIO XII.

Ei qui debitorem excutere debuit non potest imputari cur non vrserit ad solutionem illum quem constat fuisse non soluendo.

SI tamen emptoris debitor nõ soluendo esse proponatur, & probetur, imputari venditori non poterit, cur eum in carceres non detruserit. 1 Neque enim ob id locupletior est debitor quòd in carceres coniectus sit; vel coniici possit, 2 neque id actum esse credendum est vt inanibus se expensis venditor, ad consequendam pecuniã vexaret, 3 quippe pro quarum repetitione nullam sit postea vel in emptorem ipsum vel in debitorem habiturus actionem. In quo melior videtur esse debere conditio istius venditoris, quàm sit creditoris hypothecarij excussionem debitoris sui peragentis ad parandam sibi contra tertios possessores actionem. 4 Is enim tametsi inopis debitoris excussionem facere cogitur exactissimè id est ad peram vsque, vt loquuntur, & sacculum: 5 nempe quòd ita postulet fauor tertij possessoris 6 qui non contraxit, & cui nihil nisi debitoris factum imputari possit, vt quàm tardissimè fieri potest inquietetur: 7 neque tamen ex eo læditur ius creditoris, qui pro eiusmodi sumptuũ omnium repetitione ad vltimum vsque quadrantem eandem hypothecam idémque temporis priuilegium habiturus sit in res pro debito principali obligatas. 8 Itaque eadem ratio faciet vt si in proposita specie emptor interpellatus vt debitoris sui qui non soluendo esse dicitur, bona quædam indicet quæ pignori capi possint 9 nulla indicare velit, statim condemnandus sit, vt de suo soluat: 10 cùm tamen tertius possessor creditori excussuro debitoris facultates nullas indicare sit cogendus. 11 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Nemo enim vnquam cogendus est contra eum agere qui non sit soluendo, cùm nulla & inanis actio sit quam debitoris inopia eludit *l. nam is 6. D. de dolo.*

2. Possèque hoc casu non malè illud dici quod ait Papin. *in l. si seruus 7. de seru. export.* de pœna non irrogata, non irrogati carceris indignationem solam diuinam continere, nec enim coniicitur in carcerem debitor, pœnæ nomine, sed vt creditor tædio carceris ab eo extorqueat solutionem *l. is cui 5. in princip. D. vt in poss. legat.*

3. Esset enim hæc maligna interpretatio, & ideo reiicienda *l. si ita 126. §. Chrysogonus. vers. sequens de verb. oblig.* Iunge *l. si extraneus 33. de iur. dot.*

4. Ex forma *Auth. hoc si debitor C. de pignor. & Nouell. 4. De fideiuss.*

5. Vt nimirum adigatur debitor tædio carceris ad faciendã bonorum cessionem. Notat *ad dict. Auth. hoc si debitor.*

6. Non enim alij possessori competit hoc beneficiũ quàm ei qui sit iustus, id est habeat titulum & bonam fidem vt sit dignus cui succurratur *l. mulier 19. D. qui potior. in pignor. hab.*

7. Idque interest etiam reipublicæ ne tam facilè fiant de lite lites, odio scilicet multiplicandarum litium *l. singulis 6. De except. rei iudic.*

8. *l. Lucius 18. D. qui potior. in pign. habeant.*

9. Adde, & possideri sine controuersia ex *l. quamuis 13. D. de reb. autor. iudic. possid.*

10. Quasi qui negare iam non possit extitisse conditionem stipulationis ex qua conuenitur.

11. Eo namque iure vtimur vt creditor cogatur inquirere in facultates debitoris & probare quòd non sit ille soluendo, licèt id in negatione consistat. Ferrariens. *in form. libell. in act. hypothec.*

DEFINITIO XIII.

Venditio pensionis annuæ certo precio soluto, an resoluatur ipso iure ob solam cessationem, an possit purgari mora.

ANnuam pensionem vnius & vigintiaureorum precio trecentorum quidam vendiderat soluendam in singulos annos certa die, eiúsque rei nomine dederat fideiussorem, Adiecta ea lege & conditione, vt ni ad dictã diem solueretur pensio, cogi venditor posset ad eam redimendam 1 restituendósque emptori aureos trecentos quos ex venditione acceperat, 2 Venditor post continuatam per aliquot annos solutionẽ decesserat impuberibus heredibus relictis qui in solutione per aliquod tempus cessauerant. Cùm ob eam causam emptor non tantùm aduersus pupillos eorúmque tutores, sed etiam contra fideiussorem ageret vt emptionis precium redderent quasi resoluta venditione sola vi & potestate pacti pœnalis, 3 visum est malè illum agere, non ea quidem ratione, quòd tale pactum nullum sit & inualidũ quasi factum in fraudem vsurarum vt quidam malè crediderunt, 4 sed quia interpellatus tutor itémque fideiussor præteritorum annorum pensiones confestim obtulerat, & recusante solutionem emptore obsignauerat. 5 Constabat sanè tametsi cum pupillis res esset, moram tamen ipso iure contractã intelligi ex solo lapsu diei propter subiectam pœnam 6 quanti emptoris interesset, pactúmque illud pœnale de quo diximus: neque hîc locum esse legibus quæ negant pupillum in mora constitui posse, à quo scilicet peti non possit. 7 Nam quoties certa dies solutioni dicta est pœnáque adiecta, nulla interpellatio necessaria est, & pœna committitur etiamsi nemo sit qui interpellari queat, vt puta si iaceat hereditas. 8 Sed tamen erat hæc mora eiusmodi quæ etiam à maiore contracta purgari posset quandocumque, dummodò ante litem contestatam satisfaciente venditore. 9 Propterea quòd contractus venditionis non tantùm precij conuentione, sed etiam traditione perfectus, sola pacti potestate resolui non poterat, nouóque in eam rem contractu opus erat. 10 Idque inter contrahentes satis apertè actum fuerat subiecta expressim conuentione vt si in solutione pensionis venditor cessaret eam redimere cogeretur. 11 Proinde interpellatio erat necessaria vt hoc ipsum sciretur an à contractu recedere emptor vellet cùm ipsius gratia eiusmodi conuentionem adiectam constaret. 12 Interpellatus autem venditor eiúsve heres si satisfacere paratus sit, indemnémque constituere emptorem, quidni sit audiendus? Porrò non aliter indemnis seruari emptor poterat, quàm si omnes ei litis sumptus sarcirentur, ac præterea quanti ipsius interesset. 14 Neque enim ea videri poterat accessio accessionis, 15 cùm pensio illa annua non tanquã vsura aut accessio, sed tanquam res ipsa vendita deberetur. 16 Constat autem venditorem si rem venditam non

tradat

tradat condemnandum ex ea causa in id omne quod interest emptoris.17 Quamquam quòd ea res vendita consistat in pecunia numerata, difficiliùs admittendum est vt ad condemnationem vsurarum eius quantitatis deueniatur, quin priùs emptor probauerit sua interesse. 18 Nam cùm non debeatur vt precium aut vt pecunia, sed vt res ipsa vendita quemadmodum diximus, consequens est vt eo nomine vsuræ nullæ debeantur, 19 sed tantùm si quid revera interest, puta si sub grauioribus vsuris aut sub pœna probetur emptor pecuniam mutuatus. 20 Neque quòd solutionis cessatio in pupillorum tempora inciderit quicquam iis proderit vt liberentur à pœna quæ ex cõtractu cum maiore gesto debeatur 21 ob moram ipso iure ex solo lapsu diei contractam, & citra interpellationem. Multò minùs proderit ætas pupillorum fideiussori, à quo sanè precium reposci nihil prohibet etiamsi numquam fuerit interpellatus, dummodò ea mora per pupillos contracta sit quæ amplius purgari nequeat, puta si litem secum cõtestari passi sint. 22 Neque enim nouum est moram debitoris principalis nocere fideiussori. 2 Quamquam probabile est si pupillo vtilius sit stare contractum, posse eum in integrum restitui aduersus moram quæ non nisi ex tutoris facto & culpa contigerit: 24 cui consequens est vt ea restitutio fideiussori quoque prodesse debeat, 25 nisi nominatim ille interpellatus moram ex propria quoque persona contraxerit. 26 *Ita senatus* in secreto auditorio pro liberis Nicolai Villaret & Martini Bruyset procuratoris patrimonialis contra D. de Gnissiaz 17. Cal. Ianuar. 1594.

1. Nam citra hanc conuentionem non posset venditor cogi vt redimeret, haberet tamen liberam redimendi facultatem etiam inuito emptore. Id enim est quod facit ne huiusmodi conuentiones possint dici vsurariæ, quia pensio venditur, non pro vsura datur. *Extrauag regimini.* quæ hoc ius induxit, Galli vocant *rentes constituées.*

2. Iniquum enim esset cogi emptorem in singula solutionum tempora litigare eiúsque interest litibus & sumptibus nõ vexari *l.6. D. de in nov.*

3. Exemplo eius quod scriptum est de lege commissoria in *l.4. l. de lege 6. & pass. 1. 11 De leg. commiss.*

4. Est enim pactum vtilissimum vt dixi *num.* 2. quia & laudanda est cogitatio eius qui lites execratur *l.4 § 1 de alien. iud. mut. caus. fact.* Adde *l. pecuniæ 8 in fin. D de alim. & cibar legat.*

5. Quæ oblatio iuncta cum obsignatione non modò purgabat moram sed etiam vim solutionis habebat *l. qui decem 72. § 1. de solut. l. obsignatione 9. C. eod. l. si per te 7. l. acceptam 19. C. de vsur.*

6. Nam in pœnalibus dies interpellet pro homine *l. magnam 12. C. de contr. & committ. stipulat.*

7. *l. si pupillus 127. de verb. oblig. iunct. l. nulla 88. de reg. iur.*

8. *l. ad diem 57. de verb. oblig.*

9. Moræ siquidem purgatio facilè admittitur vsque ad litẽ contestatam *l. si insulam 84. eod. tit.* nisi actoris ius factum sit deterius, aut eius cœperit interesse *l. si ita quis 135 §. Seia eod. l. etsi post tres 8. D. si quis caution.* Posterior enim mora nocet *l. qui decem 72. § 1. de solut.*

10. *l ab emptione 58. D. de pact. l. 2. D. de rescind. vendit.* In quo differt hoc pactum à lege commissoria quæ supponit nõdum fuisse solutum precium, nec proinde impletum contractũ vt scrip si *Decad 21. De error pragmat.*

11. Relatis nimirum verbis conuentionis non ad ius sed ad factum, quod numquam suppletur nisi potestate iuris repræsentetur vt in specie *l. vlt. C. si mancip. ita fuer. alien.*

12. Quam proinde non poterat cogi vt exerceret si nollet, vt de lege commissoria scriptum est in *l 2 & 3. D de leg. comm.*

13. *Arg. d. l. si insulam 84. & d. l. si ita quis 135. §. Seia de verb. oblig.*

14. *l. eum quem temerè 79. de iudic.*

15. Quæ numquam permissa est *l vlt. C. de vsur.*

16. Nam cùm sit emptio & venditio sicut precium ex vna parte, ita ex altera rem, & mercem esse oportet *l. 1. de rer. perm.*

17. *l. 1. D. de action. empt l. si traditio 4. C. eod.*

18. Quatenus enim cuiusque interest in facto non in iure consistit *l. quatenus 24. de reg. iur.* ideóque probatione opus est *l. vlt. D. de prætor stipulat.*

19. Vsura enim accessio est pecuniæ quatenus pecunia non quatenus merx est *l. ex empto 13. § 1. l. qui per collusionem 49. § 1. D de act. empt.*

20. *Vt in l. 3. De in lit. iur.*

21. *l. Æmilius 38. D. de minor. l. 3. § 1. ex quib. caus. in poss. eat. l. 2. C si aduers vendit. pignor.*

22. Siquidem post contestationem mora purgari nõ potest *dict. l. si insulam l si Titius 9. de verb oblig.*

23. *l. mora 18. eod. tit.* iunct. *l. cùm filius familias 49 eod.*

24. Quia vt dixi necessaria est interpellatio, vbi autem aliquid vel minimum gestum est cum pupillo vel tutore restitui pupillus potest Bart. & alij *ad d. l. Æmilius.*

25. *l. 2 C. de fideiuss. minor. l. 7. § 1 de except.*

26. *l. 1. C. de fideiuss. minor. d. l. mora l si forum 98. §. nunc videamus eod.*

DEFINITIO XIV.

Ad retractum conuentionalem admittitur etiam is qui contractus tempore non fuit in rerum natura.

IVs retrahendi consuetudinarium apud nos nullum est, præterquam in prouincia Augustanorum apud quos anno & die vno concluditur. 1 Intra id tempus si venditori nascatur filius admittetur procul dubio ad retrahendum, & iis omnibus qui venditionis tempore proximiores agnati fuerunt licet venditoris heres sit, præferetur 2 quia ex propria persona venit non ex iure defuncti 3 Non enim venditionis, sed euenientis diei tempus inspiciendũ est cùm quæritur quis sit proximior, vt ad retrahendum admittatur. 4 Sicut & cùm de fideicommisso condicionali agitur, quod proximioribus de agnatione & familia relictum sit non testamenti aut mortis, sed existentis condicionis tempus spectamus, quantumcunque tempus sit quod intercessit. 5 Adeò vt ad fideicommissum ij quoque admittantur qui ex iis personis nati sunt quas aut propria renunciatio aut alienatio contra testatoris voluntatem facta a fideicommissi petitione exclusit. 6 *Sine die.*

1. Vt scriptum est *in libr. de morib. & consuet. Augustan.*

2. Boer *quæst* 11. *num* 1. 2. & 3.

3. Et tanquam filius non tanquam heres denique iure sanguinis non successionis.

4. Boer *dict. num.* 1. contra Chassan. *in consuet. Burgund. tit. de consuet retr. § 1. in glos. le plus prochain num.* 14

5. *l. si in persona C. de fideic. l. cum qui post* vbi glos. & DD. *de condic & demonstr l. interdum de leg. præst.*

6. *l. pater 69. § fratre de leg. 2. l si cognatis de reb. dub* Boer. vbi sup. *num.* 4. post Fulgosium & Corneum *in l quoties C de fideic.* Non tamen admitterentur hi ad legitimam patrisfamilias successionem, quia neque agnati neque cognati videri possunt qui post mortem concepti fuerunt. Ergo neque ad ius retrahendi quia non alijs ius illud competit quàm iis qui ab intestato succedere possent. Boer. *quæst* 13. *num* 22.

DEFINITIO XV.

Etiam ex interuallo apposita pacta si sint correspectiua tantum possunt quantum si incontinenti adhibita fuissent.

ETsi quæ ex interuallo fiunt non solent inesse 1 si tamẽ ad ea quæ alio tempore facta sunt referantur, vt correspectiue videri possint, perinde alia ex aliis interpretanda sunt, ac si semel eodémque tempore facta essent. Ita vt si quid sit quod impediat ne vnum ex iis fieri possit, nec alterum quoque fieri debeat. 2 Secundùm quæ cùm quidam vno die centum frumenti modios alij vendidisset pretio mille florenorum, quos sibi solutos esse profitebatur, sequenti verò die emptor pro ea nummorum quantitate certum ferri pondus eidem venditori tradere promisisset, neque tamen ab eo traditum fuisse cõstaret, visum est non esse ei permittendum, vt frumentum ex venditione peteret 4 quasi iam soluto pretio, cuius soluti professionem nõ nisi spe futuræ habitionis factam esse ex posteriore instrumento apparebat. 5 *Sine die.*

1. Sed ea tantùm quæ fiunt incontinenti *l. iuris gentium 7. §. quin imò & seq D. de pact. l lecta 40. de reb cred.*

2. *l. cum te 6. C. de pact. int. empt. & vend. l. 1. C. de interpres. lib. 10.*

3. Ex qua promissione apparebat precium non fuisse reuera solutum. Nam verba enunciatiua probant inter easdem partes *l. optimam 14 C. de cont. & committ. stipul.*

4. Priùs enim debet implere is qui agit, ex contractu vltro citróque obligatorio *l. Iulianus 13. §. offerri. de action. empt.*

5. *l. adsenoratis 10. C. de non num pecun.*

DEFINITIO XVI.

Precium solutum priori creditori mulieris cuius pecunia fuerat per maritum deperdita an prioris creditoris periculo esse debeat an posterioris, an mulieris.

MVlier & Titius coniuges vendiderant Mæuio fundum Cornelianum sub pacto de retrouendendo, precio mille florenorum, postmodum eiusdem fundi hyperocham 1 vendiderant Sempronio quingẽtis florenis, ea proinde lege adiecta, vt Mæuio precium prioris emptionis, id est mille florenos Sempronius reddere cogeretur. Mæuius ex eo contractu conuentus vt retrouenderet, recusabat, quasi ius prælationis habere deberet. 2 Tandémque fuerat condemnatus ad retrouendendum, atque ita mille florenos à Sempronio acceperat. 3 Postmodum muliere aduersus vtrumque emptorem in integrum restitutionem postulante, quærebatur, an iure ageret, vt eos mille florenos quasi malè nec in rem suam vtiliter consumptos restituere non teneretur. Ex eo casu vtrius periculum esse deberet an prioris emptoris, an posterioris. Prior dicebat nihil sua interesse, quippe qui nec amplius possideret, nec dolo possidere desiisset, 4 quique nõ a muliere, sed à Sempronio, nec volens & lubens, sed inuitus ex iudicati authoritate coactus mille illos florenos accepisset. 5 Nullam enim repetitionem esse ab eo, qui suum acceperat, licèt alius soluerit quàm qui debebat. 6 Sempronius verò dicebat non posse sibi imputari cur Mæuio soluisset eam pecuniam, quam muliere mandante, & ex contractu cum ea gesto soluere debuerat, cùm alioqui futurum erat, vt nullum ex hyperochæ emptione commodum sperare posset. 8 Neque posse negare mulierem quin vtiliter in rem suam ea pecunia impensa esset, quæ Mæuio soluta fuerat, quandiu saltem prior ille contractus cum Mæuio initus subsisteret. 9 Qui si rescinderetur, cum Mæuio de ea pecunia, non cum Sempronio disceptari oportere. 10 Replicabat Mæuius rem non esse amplius integram, vt secum de rescindendo contractu disputari posset, posteaquam contractus ille iam esset resolutus secuta retrouenditione. 11 Vrgebat pro muliere, quòd non posset videri Mæuio bene soluta pecunia & in rem mulieris versa, si quam Mæuius ipse soluerat a marito miserè perditam, profligatámque constaret. Debuisse etiã Sempronium esse diligentiorem, vt sciret & inquireret in quos primùm vsus ea pecunia impensa fuisset. 12 Videri enim in se suscepisse periculum hoc ipso quòd Mæuiũ ad retrouenditionem vrsisset. 13 Placuit condemnandam mulierem, vt fundum recipiendo mille illos florenos Sempronio redderet, quos ille Mæuio soluerat, quasi ei bene solutos à quo inuito fundus ablatus fuisset. 14 *Ita Senatus* in causa Peronetæ Coruat, & Henrici & Marini Pic fratrum. Quidam tamen dubitabant, magísque ferè probabant, vt Sempronij periculum esse deberet. 15

1. Vulgo plus valentiam vocant *l. & qua nondum 15. §. vlt. D. de pignor. l. quærebatur 20. D. qui potior. in pign. hab.*

2. Ex pacto scilicet quod allegabat nec tamen probabat.

3. Secundam legem dictam in venditione facta Sẽpronio.

4. *arg. l. officium 9. l. qui restituere 63 l. vlt. D. de rei vindic.*

5. Quid enim potest imputari ei qui nihil fecit nisi tutore autore cui parere habuit necesse *l. non videntur 167. §. 1. de reg. iur. l. sancimus 25. C. de admin. tutor.*

6. *l. repetitio 44. D. de condict. indeb.*

7. Iniquum enim est impunè non soluere illum qui possit per prætorem cogi vt soluat *l. quod autem 6. §. apud Labeonem D. quæ in fraud. credit.*

8. *l. & quæ nondum 15 §. qui res suas D. de pignor.*

9. Subsistente siquidem illo contractu negari non poterat quia quod fuerat solutum Mæuio, solutum esset vero creditori.

10. Cùm Mæuij potissimum interesset *vulg. l. de vnoquoque* 47. *D. de re iudic. l. etiam 29 §. vlt. D. de minor.*

11. Contractus enim iam resolutus non potest rescindi per restitutionem in integrum. *l. ab emptione 58 D. de pact. l. voluntate 10. D. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit.*

12. *arg. l. vir vxori 1. D. ad SC Velleian.*

13. Cùm ita fecerit vt ex eo tempore desierit periculum posse ad Mæuium pertinere.

14. Cùm non potuerit citra iniuriam fundus auferri Mæuio nisi priùs restituta ei sua pecunia *l. cùm te 6. iunct. l. 2. C. hoc tit.*

15. Ob rationem allatam *num. 12. & 13.*

DEFINITIO XVII.

Qui agit ex pacto de retrouendendo lucratur fructus ex die litis contestatæ etiam citra obsignationem, sed vsuras eiusdem præstare cogitur.

VEnditori retrouenditionem ex pacto vrgenti contra emptorem necessaria quidem obsignatio est, adeoque totius & integri precij, ita ne quid vel minimum desit, ad hoc vt ex die obsignationis lucrum fructuum exinde ab emptore perceptorum venditori acquiratur. 2 Sed non faciet ea res vt si vel nulla penitus, vel minùs plena 3 interuenerit obsignatio, debeant fructus omnes cedere lucro emptoris, etiam quos post litem de redimẽdi iure contestatam perceperit, cùm ex eo saltẽ die quo lis contestata fuit, malæ fidei possessor effectus sit, 1 exindeq; propterea fructuum omnium quos & percepit & percipere potuit restitutioni obstrictus 4 Nemo enim dixerit necessariam esse obsignationem, vt ex litis contestatione mala fides inducatur, 5 aut vt malæ fidei quæ ex contestatione inducitur rationem haberi oporteat in irroganda fructuum restitutione: 6 sed tamen pro eo quoque tempore condemnandus sit venditor emptori ad vsuras precij, ne alioqui & rem & precium simul penes se habuisse videatur, 7 hactenus nocebit vẽditori quòd vel nullo modo vel minùs ritè pecuniam precij obsignauerit, cùm si obsignasset, nulla hodie vsurarum præstatione oneraretur, 8 fructúsque integros non ex contestationis duntaxat, sed ex ipso obsignationis die lucraretur. 9 *Ita Senatus* in causa illustris D. Comitis de la Forest, & Francisci Vectier procuratoris mense Iunij 1605.

1. *l. 2. vbi not. C. hoc tit.* Ideo autem Definitio loquitur de precio quia pro accessoriis quæ non sunt liquida sufficit offerri & præstari satisdationem vt ibid. not. *ex l. statuliber rationem 5. D. de statulib.*

2. Nam nec quicquam interest an nulla facta sit obsignatio an aliqua minus ritè *vulg. l. quoties 6. D. qui satisd. cog. l. 2. D. de autor. tutor.*

3. *l. sed etsi lege 25. § si ante D. de petit. hered.*

4. *l. 3. D. de vsur. l. 2. C. de fructib. & lit. expens.*

5. Cùm sola litis contestatio per se possit sufficere ad effectum illum inducendum etiam citra obsignationem. Similis ratiocinatio est in *l. cùm is 36. § mulier. D. de condict. indeb.*

6. Quos vtique restituendos esse constat ex die moræ & motæ controuersiæ *d. l. 3. de vsur. d. l. sed etsi 25 §. si antè D. de petit. hered.*

7. Contra *l. ex empto 11. § qui autem l. Iulianus 13. §. veniunt autem l. bona fides 50. D. de act. empt. l. curabit 5 C. eod. l. liberalitatis 10. § 1. D. de vsur.*

8. Cùm obsignatio pro solutione sit ad inducendam plenissimam liberationem *l. si per te non stat 7. in fin. l. acceptam 19. C. de vsur. l. obsignatione 9. C. de solut.*

9. Quoniam eos haberet sine onere vsurarum in fructuum vicem præstandarum.

TIT. XXXVII.

De leg. commissor.

DEFINITIO I.

Non cogitur emptor stare venditioni factæ sub lege commissoria etiamsi venditor velit, si res desierit esse integra præsertim si facto venditoris id acciderit.

Legem

LEGEM commissoriam in venditione adpositam exercere venditori non cogitur emptor autem, si venditor velit, omnino venditioni stare eamque implere cogitur. Sed hoc ita si emptoris integrum sit vt rem emptam sine controuersia possideat. 1 Nam si iam vel alteri vendita vel addicta sit, vel ab alio possessa non est cogendus emptor vt legem pro contractus lege exerceat. 2 ideòque pecuniam sibi debitam (si in pignore p[illegible] hoc cum iureiurando interuenerit) p[e]tere potest [illegible]dum euicta res sit, paratúmque se dicat ven[illegible] de euictione. 4 Imminet enim hoc casu periculum euictionis non post perfectam emptionem, quo casu satisdatio sufficeret, sed pēdente etiā codicione, & priùs quàm vēditio perficiatur, cùm ab initio contractū fuit pignus, & pactū huiusmodi appositū in pignoris cōuentione. 8 Alioqui sanè vēditio non tam sub condicione contracta quàm sub cōdicione resoluēda videretur. 9 Quamquam & eo casu perinde ferè hac parte de venditione iudicandū est ac si non esset perfecta, cum ex contrahentiū voluntate legem illā ab initio acceperit vt resolui posset, 10 Id vero certiùs & indubitatè procedit si vel extra iudicium vel in iudicio consenserit venditor, vt venditio pro resoluta haberetur, 11 aut si sententiæ de ea re pro emptore latæ acquieuerit. 12 Adeò vt nec his in integrum restitui postea velit audiendus sit, 13 quia res hæc ex earum genere est, in quibus non licet variare. 14 *Ita Senatus* ex tempore in causa Francisci Croset & Claudij Lombard 5. Cal. Decemb. 1593.

1. Quia pactum hoc fit pro venditore non pro emptore *l. 2. & 3. D. hoc tit.* Iunge simile quiddam *in l. in ratione 30. §. tamet-si ad leg. falcid. l. Lucius 4. in fin. D. de fideic. libert.*

2. Nunquam enim est in potestate illius qui obligatus est an sit obligatus *l. 2. §. 1. de eo quod certo loc.* Ratio est *in l. sub hac §. D. de oblig. & action.*

3. Suos enim i[ure] fere patria non posse quid possidere & non posse sine controuersia *l. quamvis 13. D. de reb. autor. iudic. possid.*

4. Laudanda enim est cogitatio eius qui lites execratur *l. 4. §. 1. de alien. iudic. mut. caus. fact.*

5. Quo casu placet interpretibus hoc pactum valere propter autoritatem iurisiurandi quod potest seruari citra dispendium salutis æternæ *cap. cum contingat. de iureiur.* Quamuis alioqui putent hoc ipsum pactum in pignoribus esse improbatum *l. vlt. C. de pact. pignor.* De quo vide quæ scripsi *Decad. 21. de error. pragmat.*

6. Quæ satisdatio solet sufficere quoties imminet periculum euictionis *l. si post perfectam 24. C. de euict.*

7. *d. l. si post perfectam.*

8. Cur enim cogatur emptor emptionem implere & perficere quam venditor ex parte sua implere ac perficere non potest *l. ex empto 11. l. Iulianus 13. §. si ferrò l. si quis alienam 46. D. de action. empt.* Iunge *l. si fundus 16. §. vlt. D. de pignor. l. cum aic 42. in fine principij C. de contr. empt.*

9. *l. 1. D. hoc tit. l. 2. D. de in diem addict.*

10. *Arg. l. 4. aliàs l. si ex duobus § sed & Marcellus eod. tit. l. lege 3. D. hoc tit. l. voluntate 10 in fin. D. quib. mod. pign. vel hyp. soluit.*

11. Id enim nihil aliud est quàm legem commissoriam exercere, per quam scilicet fit vt venditio resoluatur ipso iure si venditor velit.

12. Quia res iudicata pro veritate habetur *l. res iudicata 207. de regul. iur.*

13. Non enim læditur qui ius commune sequitur *l. vlt. C. de in integr. restit. minor.*

14. *l. si fundus 4. §. eleganter l. post diem 7. D. hoc tit.*

TIT. XXXVIII.

De reb. alien. non alienand. & prohib. alien.

DEFINITIO I.

Venditio facta per minorē alienare prohibitum à lege & à testatore, aut a testatore solo nō valet etiamsi sit vallata iuramento.

SI pater filium minorem annis viginti quinque heredem ex asse institutum quicquam ex bonis suis antè 30. annum alienare prohibuerit, & si alienaret venditionem nullam esse iusserit, dato etiam curatore, certū est nullas esse ipso iure & irritas venditiones ante eam ætatem à filio factas, non solum si sine curatore sed etiam si cum autoritate curatoris factæ proponantur. Prohibitio namque testatoris impedit omnino alienationem, 1 nec sine causa facta videri potest quæ aduersus ætatis lubricum prospicit filij commodo & vtilitati. 2 Parumque interest antène an post vicesimum quintum annum factæ sint, dummodo ante trigesimū completū. 3 Nisi quod antè vicesimum quintum duplex prohibitio cōcurrit legis nimirum & hominis. 4 Sed siue vtraq; cōcurrat, siue hominis tantùm adsit, idem effectus est, adeò vt nec iureiurando confirmetur alienatio, quæ cōfirmaretur si sola legis prohibitio adesset. 6 Hoc enim casu nominatim id iure cautū est, 7 nō itē illo. Nec nouum est vt hominis prohibitio fortior sit quàm legis, 8 planè quod dicimus iureiurando minoris confirmari alienationem sine decreto factā cùm sola legis prohibitio impedimento fuit, 9 non aliter verum est quàm si minor curatorem nullum habuit. Alioqui iusiurandum non magis prodest quàm si ab impubere præstitum esset, 10 cum minor curatorem habens pupillo hac parte comparetur, 11 id est quod ad rerum saltem immobilium alienationem attinet. 12 *Ita Senatus* in causa quadam Augustanorum 13. Cal. Ianuar. 1588. Iunge SC. 1. & 2. De in integ. restit. minor.

1. *§. Filiusfamilias 114. § Diuo de legat. 1. l. vlt. C. hoc tit.*

2. *arg. d. §. Diuo l. 3. §. cum Pollidius de vsur.*

3. Cum prohibitio testatoris in annum vsque trigesimum, eumque completū extendatur. Potest enim testator quā velit legem bonis suis dicere, dum ne quid statuat contra leges *§. disponat Nouell. 22. de nupt. d. l. vlt. C. hoc tit.*

4. Solet autem dici duo vincula esse fortiora vno *l. penult. C. de adept. enim similib.*

5. Præsertim post Iustiniani constitutionem *in d. l. vlt. C. hoc tit.*

6. *Not. ad Auth. sacramenta puberum C. si aduers. vendit.*

7. *d. Auth. sacramentā.* Ante quam constitutionem aliud sanè iuris erat *l. non dubium 5. in fin. C. de legib. l. si quis inquilinos 112. §. vlt. de leg. 1. l. iuris gentium 7. §. & generaliter D. de pact.*

8. Circumueniri enim voluntatem testatoris non oportet, qui non eum casum excepit quo iuratum esset, quem tamen lex ipsa excepit quæ iurisiurandi tantam esse voluit potestatem *d. Auth. sacramenta.* Sic dicimus prouisionem hominis facere vt cesset prouisio legis, nempe quia fortior est *l. vlt. C. de pact. conuent. tam sup. dot.*

9. *d. Auth. sacramenta.*

10. Atqui noua constitutio non nisi de sacramentis puberum loquitur.

11. *l. si curatorem habens 3. C. de in integr. restit. minor.*

12. Aliud enim est si de solo minore obligando tractetur *l. puberes 101.* Iacob. Cuiac. *D. de verb. oblig.*

DEFINITIO II.

Prohibita alienatione, etiam transactio censetur prohibita per quam res in alium transferatur.

ALienare prohibitus non magis per transactionem quàm per aliam quamlibet alienationis speciem rei suæ dominium amittere potest. 1 Omnis enim actus prohibitus intelligitur per quem dominiū in aliū transferatur. 2 Trāsigere tamē non eò minùs poterit, dum ne per transactionem res vlla dimittatur. 3 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. non solum 4. C. de præd. minor.*

2. *l. vlt. C. hoc tit.* vbi additur etiam constitutionem vsusfructus & pignoris hoc casu prohibitam intelligi, quamuis ex his causis dominium non nisi per occasionem transferatur, ne scilicet alioqui inuenta sit ratio alienandi *l. 5. §. si pupillus D. de reb. eor. qui sub tutel.* Iunge *l. 1. C. de fund. dotal.*

3. *DD. in l. cum proponas 2. & l. si pro fundo 33. C. de transact.*

DEFINITIO III.

Prohibitus alienare ante certum tempus nihil [illegible] potest facere per quod alienatio vel continetur vel indicatur.

AT quid si in suprascripta specie post annum vicesimum quintum venditor precium exigat, atque ita comprobet venditionem? Non ideirco confirmabitur alienatio quæ ab initio perperam facta fuit. Initium enim inspiciendum est, 1 nisi noua conuentio facta sit. 2 Sed neque nouam ante tricesimum annũ completum, factam esse quicquam prodent, Obstante nimirum prohibitione testatoris, 3 quæ tanti momenti est vt nec probare cogatur venditor se læsum: 4 quod tamen probandum esset, 5 si sola interueniente legis prohibitione iniurandum à minore interpositũ alienationem confirmaret. 5 Læsionis enim probatio tum necessaria est, cùm ipso iure contractus tenet vt per in integrum restitutionem rescindi eum necesse sit. 6 An verò precium emptori restituere filius rem suam vindicans compelletur? 7 Minimè, nec si post annum vicesimũ quintum accepisse precium probetur. Nam & id æquè contra prohibitionem testatoris factum videri debet. 8 Qui enim vetat vendere, vetat etiam venditionis nomine pecuniam accipere. 9 Igitur hoc etiam casu sicut in restitutionibus minorum fere semper euenit, incumbet emptori onus probandi versam pecuniam in rem venditoris. 10 Quid denique si minor hic maior factus antè tamen quàm tricesimum annum compleuisset, impetrationi restitutionis in integrum renunciauerit? 11 Non valebit renunciatio, tametsi iudicialis, quoniam & hæc quoque alienationis species quædam est. 12 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Non id quod fit in consequentiam præcedentis actus *l. 3. §. scio D. de minor.*
2. Quo casu locum haberet *tit. C. si maior fact. rat. hab. in præsentia Extr. cap. de probat.*
3. Vbi enim secundus actus eodèm vicio laborat quo primus, nihil operatur *l. dolo 19. §. diuersum D. de nouat.*
4. Sufficit enim vt probet factam esse alienationem contra testatoris prohibitionem *d. l. vlt. C. hoc tit.*
5. Tessaur. qui multos citat *decis 66. num 2.*
6. *L. 2. l. si quidem 11. C. de præd. minor. §. nam posteaquam 9. §. si minor D. de minor.*
7. Sic enim fieri solet tum quoque cùm minor restituitur, vt omnia in pristinum statum reponantur *l. quod si minor 24. §. restitutio D. de minor.* Nec æquum est vt filius & rem & precium retineat *l. ex empto 11. §. quia autem l. bona fides 50. D. de action. empt.*
8. Quæ ex hypothesi ad trigesimum vsque annũ extenditur.
9. *Arg. l. 1. C. de expross. lib. 11. tit. 77.*
10. *l prædiorum 10. vbi notat. C. de præd. minor. l. patri 27. §. item ex diuerso D. de minor.*
11. Potest enim quilibet renunciare iuri suo *l. pactum 46. D. de pact. l. penult. C. eod.*
12. Alienat enim qui amittit actionẽ sicut & qui amittit debitorem *§. nunc admonendi vers. ideoque Inst. quib. alien. licet vel non.*

DEFINITIO IV.

Prohibitus res suas alienare vel obligare ante certũ tempus, tutor tamen tutor esse potest.

QVi patris testamento prohibitus fuit ante trigesimum quintum annum impletum res suas gerere, alienare, vel obligare, non eò minùs cogi poterit vt proximi agnati, cui ab intestato successurus esset tutelam agnoscat 1 dum ne minor sit annis vigintiquinque 2 aut re vera prodigus 3 aliisve moribus propter quos etiam à suscepta tutela remoueri deberet. 4 Etsi enim qui tutelam agnoscit eo ipso res suas obligat pro reddẽdis rationibus, 5 ea tamen obligatio necessaria est, vtpote quę ex legis potestate, & magistratus imperio 6 potiùs quam ex prohibito facto descendat. Ideoque nec ad eam prohibitio per testatorem facta, extendi potest. 7 *Ita Senatus* contra N. Trollioux 14. Cal. Febr. 591.

1. Quia ad quem [illegible] res ad eundem [illegible] pertinet *quo tut. [illegible] de reg. iur. [illegible] instit. [illegible] tutel.*
2. Hoc enim ho[illegible] notum est [illegible] qui minor 25 annis possit esse tutor neque item legitimus, quod ol[illegible] non obtinebat *l. vlt. [illegible] de legit. tutel.*
3. Absurdum enim est aliena negotia ei committ[illegible] qui sua tractare nesciat *d. l. vlt.*
4. Facilius enim est vt quis ad tutelam non admittatur quàm vt ab ea remoueri debeat, cùm multa facta teneant quæ fieri prohibentur *vulg. l. patre furioso [illegible] D. de his qui sunt sui vel alien. iur.*
5. Quia tutelæ actio adeòque & [illegible] tutelæ tacitam habet hypothecam *l. pro officio 20 C. de admin. tutor. l. vnic. §. 1. C. de rei vxor. act.*
6. Cui non parere dolus est *l. non potest 199. de reg. iur.* vt è contrario non pote[illegible] videri dolo facere qui iudicis iussu aliquid facit cùm parere habeat necesse *l. non videntur 167. §. 1. eod.*
7. Excipiuntur enim semper alienationes quæ causam habent necessariam, 8 & quæ fiunt ex autoritate iudicis *l. alienationes [illegible] famil. ercisc. l. 1. D. de reb. eor. l. filiusfamilias 114. §. Diui de legat. 1. l. peto 68. §. 1. de leg. 2.*

DEFINITIO V.

Recognitio directi dominii facta per minorem sine curatoris sui autoritate non eò minus valet.

NOn dissimile illud est, quòd si minori à patre curator datus sit & interdicta administratio, placet non eò minùs posse illum profiteri se possessorem fundi emphyteuticarij, 1 quam nos vulgò recognitionem appellamus: siue quòd profitendi obligatio & necessitas ex re ipsa, non ex persona proficiscatur, 2 siue quòd non possit videri læsus minor qui iure communi vsus est, 3 dummodò ex præcedentium recognitionum comparatione appareat nihil per errorem & inconsultam minoris facilitatem factum fuisse. 4 *Ita Senatus* ex tempore in publico auditorio 6. Id. Iun. 591.

1. Quamuis dici soleat minorem qui habet curatorem æquiparandum esse pupillo aut prodigo *l. si curatorem habens 3. C. de in integr. restit. minor. & ibi not.*
2. Obligationes enim quæ ex negotio & re ipsa proficiscuntur etiam furiosum & pupillum tenent *[l.] furiosus 46. D. de oblig. & action.*
3. *l. vlt. C. de in integr. restit. minor. l. nullus videtur 55. de regul. iur.*
4. Non enim læditur minor qui id facit quod maior quilibet bene sanus & bene consultus facere deberet *l. verum 11. §. item non restituetur & seq. l. minor. 48. D. de minor.*

DEFINITIO VI.

REs ecclesiastica sicut alienari non potest sine solennitatibus, inter quas est ipsa quoque alienandi necessitas, ita nec in emphyteusin dari Est enim contractus emphyteuseos alienationis species. Nec quicquam refert an res sit ex bonis ecclesiæ, an de mensa tantùm Episcopi. Nec rursus, an sit sterilis & inutilis, necne: nam nec quæ sterilis est, alienari potest sine solennitate, sicut nec fundus pupillaris, 4 quamuis non desint qui distinguant vtrum res omnino, & simpliciter sit inutilis, an, vt loquuntur, respectiuè duntaxat, id est ex aliarum rerum comparatione. 5 Certe si necessitas vrgeat possunt terrulæ & vineolæ aliáque huiusmodi quæ nullius ferè reditus sunt sine solennitate alienari, 6 sicut & ea quæ plus incommodi & dispendij quàm vtilitatis ecclesiæ adferunt: in quibus hoc plus est, quòd ad earum alienationem nulla alienandi necessitas requiritur. 7 Quod si & alienandæ rei necessitas aliáve iusta alienationis causa interuenerit, & solennitas vtrique valebit alienatio, tametsi ecclesia læsa sit, siue in precio siue qua alia conuẽtionis parte: sed ex causa læsionis competet ei in integrum restitutio. 8 Si causa non fuerit alienandi, licèt cætera alienationes adsint, non tenet alienatio. 9 Sin, è contrario solennitates desint quamuis iusta sit alienandi ratio, æquè nulla alienatio est: 10 nisi vno illo casu quo ex communi hominum existimatione credebatur alienatio vtilis ecclesiæ cùm reuera non esset. 11 Si tamen dubitetur & in obscu-

in obscuro sit an ecclesiæ vtilis fuerit alienatio an nō presumendum erit pro validitate alienationis, quasi videatur locupletior facta ecclesia quæ non probatur facta pauperior, aut potius quod satis sit non probari factam ecclesiam pauperiorem. [12] *Ita tractatum est* in ea causa de qua SC. seq.

1. *Tot. tit. de reb. eccles. non alien. maximè in cap. nulli.*
2. *l. vlt. C. hoc tit. cap. 1. & 2. de reb. eccles. non alien. in 6. cap. 1. & cap. sua. de his quæ fiunt à prælat. sin. consens. capit. can. sine exceptione 12. quæst. 2.* Clem. *5. de reb. eccles. non alien. Nouell. 7. De non alien. aut permut. reb. eccles. 3. emphyteusim.* Guid. Pap. *quæst.* 100. Didac. Couarr. *lib. 2. variar. resol. cap* 16. & 17.
3. *Cap. possessiones. Extr. de reb. eccles. non alien.* Alex. *cons.* 45. *ad fin. lib* 5.
4. *l. si fundus 13. D. de reb. eor. qui sub tutel.* Capyc *decis. Neapol.* 105.
5. Idem Capycius *decis.* 113.
6. *Can. terrulas 12. quæst. 2.*
7. *d. can. sine exceptione in fine ead. quæst.*
8. *Cap. 1. Extr. de in integr. restit.*
9. Ita Couarr. contra Hostiensem *dict. cap.* 17. *num.* 2.
10. Quamuis contrà sentiat glos. magna *in d. can. sine exceptione* quam in eo communiter reprobatam esse testatur ibi apostillator Parisiensis.
11. Anton. Corset. in singularibus in verb. *alienatio.*
12. Glos. magna *in d. can. sine exceptione.* vbi idem apostillator notat hoc iure vti Senatum Parisiensem.

DEFINITIO VII.

Valet hodie emphyteusis rei ecclesiasticæ indistinctè dummodò facta sit in vtilitatem ecclesiæ.

QVamquam autem supradicta ex iuris ratione verissimè disputantur, eo tamen iure vtimur vt emphyteusis cuiuslibet rei ecclesiasticæ valeat, etiam nulla necessitate alienandi aut solennitate interueniente dummodò facta sit in euidentem ecclesiæ vtilitatem. [1] Credo, ne alioqui quod in ecclesiæ fauorem constitutum est in eius odium retorqueatur, si ne quidem ecclesiæ vtilem emphyteusim permittamus. [2] Id verò potissimùm procedit si pro possessore adsit adminiculum longissimi temporis, aut saltem viginti annorum. Tanti enim temporis decursu nascitur præsumptio quòd ritè omnia & solenniter acta sint, licèt ex tituli exhibitione non constet de solennitatibus, [3] ex ea verò præsumptione alia quoque nascitur, videri omnia in ecclesiæ vtilitatem facta nisi contrarium probetur. [4] Neq; ad rem pertinet quod dici solet non currere præscriptionem aduersus ecclesiam quandiu viuit prælatus qui perperam alienauit: [5] aliud enim est quærere de præscriptione, aliud verò ex longinquitate temporis solennitatum præsumptionem inducere: [6] nec possidenti præscriptio necessaria est, nisi cùm malè & in dispendium ecclesiæ alienatio facta est. Quo demùm casu quæri potest à quo tempore præscriptio currere incipiat: [7] frustra enim hodie tractetur de præscriptione rei ecclesiasticæ in emphyteusim datæ, posteaquam hac parte iuri derogatū est, generali locorum ferè omnium consuetudine: ex qua obtinet vt possit emphyteusis cōstitui rei ecclesiasticæ sine vlla solennitate non solùm si res talis sit, quam emphyteuta diligentia sua meliorem fecerit, aut quæ dari in emphyteusim solita sit, quibus casibus ita olim ius erat, vt diximus. Sed etsi res iam exculta proponatur nec vnquam in emphyteusim concessa, dummodo fiat ea res in vtilitatem ecclesiæ quod variis ex causis potest contingere, tametsi emphyteotæ sexta pars annui & soliti reditus remittatur. [10] Sanè si proponas preciosiores ecclesiæ res in emphyteusim sine solennitate datas esse, difficile est vt emphyteusis valeat quia & vix est vt in ecclesiæ vtilitatem id factum videatur. [11] Quænam verò solennitates requirātur in alienatione rei ecclesiasticæ, & an emphyteusis ecclesiastica ad quartam vsque generationem aut in extraneos heredes transire possit alibi tractandum erit. [12] *Ita Senatus* pro Ioanne Baptista Durant contra Archiepiscopum Tarentasiensem 4. Id. Aug. 1592.

1. Ex sententia Baldi ad *Auth. res quæ ad fin. C. comm. de legat.*
2. Quod esset absurdum *l. quod fauore 6. C. de legib. l. nulla 25. D. eod. l. penult. C. ad SC. Trebell.* Vide addit. ad Guid. Pap. *quæst.* 156.
3. Alex. *consil. 79. vers. sed præmissis omnibus lib. 1. & cons. 45. ad fin. lib.* 3. Dec. *cons* 341. *Not. ad l. sciendum D. de verb. oblig.*
4. Alex. *dict. cons. 79. vers. fortificatur.* post Bald. *in cap. 2. col. 3. qui feud. dar. poss. arg. l. 2. C. de præd. decur. lib. 10 tit. 33.*
5. Bart. *in l. qui fundū 7. § si tutor. D. pro empt.* Guid. Pap. *quæst.* 150. *per text. in can. si sacerdos 16. quæst. 3.*
6. *Cap. nosciur de his quæ fiunt à prælat. sin. cons. capit.* Idem Guid. Pap. *quæst. 15. in fin.*
7. De quo tractat Guid. Pap *quæst* 161.
8. *Cap. ad aures. Extr. de reb. eccles. non alien.* Dydac. *dict. cap. 17. lib. 2. var. resolut.* Iul. Clar. *lib. 4. sentent. in § emphyteusis quæst.* 6.
9. Alex. *d. cons. 79. col. 4. vers. præterea & in contractu.* post Specul. *in tit. de locat. 2. nunc aliqua vers. sexto quæritur.* Et Angel. *in § quia verò Auth. de non alien. aut permut. reb. eccles.*
10. Idem Alex. *d. cons 79. in quinto dubio.*
11. Vide addit. ad Guid. Pap *quæst. 156.* incip. *istud videtur esse verum.*
12. De quo vide Didacū & Clarum supradictis locis. Guid. Pap. *à quæst 149. vsque ad 162.*

DEFINITIO VIII.

Res capta pignori per apparitorem non potest vendi à debitore in præiudicium creditoris vel emptoris iudicialis.

VEnditio rei quæ iam autoritate iudicis in pignus capta sit, non valet [1] nec qui emit preferri potest creditori cui pignus illud postea sit addictum, [2] sicut neque extraneo emptori. [3] Nēpe quoniā licet emerit à domino, tamen à tempore constituti pignoris prætorij aut iudicialis non dominus possidebat sed curia. [4] Sine possessione autem non potest transferri dominium. [5] Ideoque nec potest hoc casu locum habere quod dici solet, Ex pluribus emptoribus eum preferri cui priùs res tradita fuerit. [6] Id. enim tum obtinet cùm traditio facta est ab eo qui tùm possidebat. [7] *Ita Senatus* ex tempore in causa N. Philippi & Claudij de Toyre 8. Cal. Febr. 1594.

1. Guid. Pap. *quæst.* 82.
2. Vnica enim executio est quæ incipit à captione pignoris & finitur eiusdem addictione aut venditione *l. à diuo Pio per tot. D. de re iudic.*
3. Eadē enim hac parte causa est creditoris & extranei emptoris quia non solet addici pignus creditori nisi in vicem extranei emptoris nulloque alio emptore existente *l. 1. & 2. C si in caus. iudic. pign. capt. sit.*
4. Cùm non constituatur pignus prætorium nisi ex quo die ventum est in possessionem *leg. non est mirum 26. § 1. D. de pignor. act.*
5. *l. traditionibus 20 C. de pact l. per procuratorem 8. C. de acq. possess.*
6. *l. quoties 15. C. de rei vindic. l. sine autem 9 § si duobus D. de publician. in rem act.*
7. Et quidem iusta possessione non à iure improbata. Cùm traditio nihil aliud sit, quàm datio possessionis *l. 3. de act. empt. l. quod meo 18. de acquir. poss.*

DEFINITIO IX.

Res alienari prohibita & à lege & ab homine nullomodo alienari potest ne quidem ex causa necessaria si alia sint bona.

ALienationis prohibitio facta non solùm ab homine, sed etiam à lege, vsque adeò impedit translationem dominij vt quamuis necessaria sit alienatio & alioquin permissa hoc tamen casu prohibita censeatur. [1] Inde fit vt si rei per fideicommissum relictæ prohibita sit per testatorem alienatio & contingat ex delicto heredis grauati bona applicari fisco, licèt huiusmodi condemnationis ea vis esse soleat vt durante vita delinquentis bona transeant ad fiscum: [2]

Men

aliud tamen in proposito dicendum sit propter expressam hominis prohibitionem.[3] Idem igitur est si agatur de facienda solutione legatorum. Præsertim si alia bona sint alienari non prohibita ex quibus solui legata possint. [4] Quod & ad æris alieni soluendi causam pertinere videtur, [5] quamquam multo magis necessaria est solutio æris alieni quod sit fideicommisso antiquius, quàm legatorum. Illud etiam obseruandum est actum generaliter prohibitum, nec nisi certo casu permissum præsumi in dubio factum in casu prohibito potius quam in permisso.[6] *Ita senatus* in causa D. Marchionis d'Aix contra dominos de Drameley & Dasmeres. Cal Feb. 1595.

1. Glos. magna ad *l. fin. in fine C. hoc tit.* Alex. *cons. 95 in fin. vol. 5.* Ias. *in l. § tusfamilias 114. § dius lect. 1 num. 23. de leg. 1.* Crauet. *cons. 20. num. 42. in fin. ex § sanctissimus Nouel. 7. de non alien. reb. eccles.*
2. *l. Statius Florus 48. § Cornelio Felici D. de iur. fisc.*
3. Batt. *ad l. Imperator D. de fideic. libert.* Alex. *cons. 23. vol. 1.*
4. Rip. *ad l. in quartam num. 100. D. ad leg. falcid.* Ias. & ad com Put, ut *in d. § dius.*
5. *l. pater filium 38 in princip. de legat. 3.*
6. *l. qui testamentum 27. D. de probat.*

TIT. XXXIX.

De monopol. & conuent. negotiat.

DEFINITIO I.

Indictio tributorum non nisi ex necessaria causa fieri potest ne quidem ab iis qui indicendi ius habent si secus fiat suspendendum priuilegium est.

MONOPOLIA quæ nostri barbarè sic vocant pro conuentionibus citra iudicis licentiam factis non solum priuatis interdicta sunt sed etiam corporibus vniuersitatum, nisi quibus aut ex priuilegio concessa sunt à Principe aut ex inueterata consuetudine[2] quæ priuilegij instar obtineat.[3] Cui consequens est vt neque ad indicendum tributum quantumuis iusta indicendi causa sit liceat vniuersitatis hominibus in vnum conuenire nisi prius impetrata à Iudice aliòve superiore ad quem ea res pertinet licentia, quoniam vel hoc maximè ad Principis publicámque vtilitatem spectat, ne priuato cuiquam sine magistratus autoritate tributum indicatur.[5] Sed & si cui ciuitati priuilegium huiusmodi concessum sit eam interpretationem habere debet vti ne tamen sine iusta & necessaria causa indictio tributi vlla fiat.[6] Itaque si priuilegio ciuitas, vt plerumque fit, abutatur, ex magistratus partes esse debebunt vt priuilegij vim suspendat quo vsque priorem dolum adeóque doli & abusus suspicionẽ vniuersitas purgauerit.[7] *Ita Senatus* in causa Ioannis Autmay Germani & ciuitatis Montislupelli 8. Id. Febr. 1589.

1. Aut à iudice aut ab alio superiore eam potestatem habente Batt. *ad l. actor rem rat. haber.*
2. Guid. Pap. *quæst. 106. incip. omnes villæ.*
3. Scilicet quæ hominum memoriam excedat *l. 1. § vlt. de aqua & aqua plu. arcen. l. 3. § ductus aquæ de aqua quot. & æstiu.*
4. *l. non est singulis 186. de reg. iur.*
5. Tributorum namq; indictio de iuribus regalibus est quæ proinde non competit nisi quibus data est à Principe *l. vnic. C. de superin. dict. lib. 10. tit. 18.*
6. Vide Guid. Pap. *quæst. 5. 7. 87. 372. & 631. incip. in quadam causa num. 5. & 6. & ibi addit. in verbo pro necessitate.*
7. Loco namque puniri quis debet in quo peccauit *l. rescriptum 6. D. de his quæ vt indign.* Et publicè interest ne quis re sua malè vtatur *§. 1. Inst. de his qui sunt sui vel alien. iur.*

TIT. XL.

De vectigal. & commiss.

DEFINITIO I.

Conductores publicorum vectigalium non vtuntur iure fisci.

PVBLICORVM vectigalium conductores etsi fauoris publici causam fouere credũtur, non tamen habent ea priuilegia quę haberet fiscus, aut Princeps a quo conduxerunt, si non speciali conuentione sibi prospexerint, quia non fisci sed propriam causam agunt, & quidẽ propriæ non publicæ vtilitatis causa. Nec aliud in ecclesiasticorum redituum cæterisque similibus causis obtinet.[1] *Ita Senatus* sæpius.

1. Guid. Pap. *quæst. 208.* post Specul. *tit. de immunit. eccles. in fin.*

DEFINITIO II.

Non adiudicantur commissa nisi probato dolo, Probatus autem dolus purgari non potest.

COmmissa etiam quæ petuntur ob fraudata vectigalia publica, vel ob non soluta laudimia, annuáve illa debita fundiaria quæ nos seruitia appellamus, vel denique ob non factã solennem contractus acquisitorij, vel potiùs instrumenti de contractu facti inscriptionem quæ ex Serenissimi Ducis Emanuelis Philiberti edicto fieri debet odiosa esse creduntur, Ideóque vix vnquã adiudicantur, si non probetur dolus aliquis eius qui conuenitur.[2] Sanè post dolũ probatũ sera debiti oblatio est. Nec enim sicut mora interdum, ita & doli purgatio vnquam admittitur ad eludendam pœnam quæ vel iure cõmuni vel per edictum Principis solo delinquentis facto demonstrato iam sit irrogata.[3] *Ita Senatus* pro illustri D. Ludouico de Coste, Comite de Chastilliõ & Põtdeueyle cõtra N. Gonard *Sine die.*

1. *Quia sunt pœnalia* Guid. Pap. *quæst. 319.* vbi ait pupillum ob hanc causam non incidere in commissum. Adde eundem Guid. Pap *quæst. 73 & seq.*
2. Nam nec delictum potest esse sine dolo *vulg. iurib.* Iterum ergo potest euitari condemnatio & purgari mora si debitum offeratur.
3. Idem Guid Pap. *quæst. 173.* vbi laté.

DEFINITIO III.

Nulla debentur vectigalia pro mercibus quæ proprij vsus aut victus causâ transuehuntur.

VEctigalia transuehendis mercibus imposita ad eas tantùm merces pertinẽt quæ negotiationis & commercij gratiâ transuehuntur, non ad eas, quæ proprij vsus aut victus causâ.[1] Nec enim aliquo tributo ęquũ est onerari eum qui necessitatibus suis prospicere cogatur, sed illos tantùm qui hac lege tractãt commercium publicum, vt priuatam ex eo vtilitatem captent. *Sine die.*

1. Guid. Pap *quæst. 4. per l. vniuersi vbi DD. C. hoc tit.* Non ergo debebitur vectigal pro mercibus quæ domus faciendæ vel reficiendæ gratia transuehuntur Guid. Pap. *ibid. per gloss. fin. in d. l. vniuers.*

TIT. XLI.

De rer. permut.

DEFINITIO I.

Potest vnus idémque contractus partim emptionis, partim permutationis iure censeri.

PErmvtatione inter nos sic inita, vt pro fundo æstimato, mille aureis darem tibi fundum æstimatum quingentis, ac præterea quingentos aureos, placet non tam permutationem quàm emptionem contractam videri.1 Pro ea nimirum æstimationis parte quæ excedit concurrentem valorem rerum permutatarum.2 Itaque cùm in ea prouincia contractum proponeretur in qua ius municipale sic comparatum erat vt ex permutatione laudimia non nisi dimidiata, ex emptione verò integra deberentur.3 Senatus pronunciauit deberi in proposito laudimia pro portione dimidij pretij ad quingentos vsque aureos, pro reliquo autem precio sine diminutione quasi partim ex permutatione, partim ex emptione.4 Ita Senatus 8. Id. Mart. 1589.

1. *arg. l. 2.* ponderanda verba illa *licet non taxata quantitate* C. *hoc tit. l. naturalis* 5. §. 1. *D. de præscr. verb.*

2. Nam vsque ad concurrentem valorem vera permutatio est, cùm non possit vterque contrahentiũ, aut vnus magis quam alius vel emptor dici vel venditor, *l. 1. D hoc tit.*

3. De quo vide Boerium *quæst.* 114. & Guid. Pap. *quæst.* 92. incip. *de consuetudine.*

4. Nec nouum id videri debet propter similitudinem & affinitatem magnam quam habet permutatio cum emptione *l. 2, C. hoc tit.*

DEFINITIO II.

Qui rem alterius ex permutatione accepit suam vicissim dare debet. Et quid si pœniteat eum qui suam dedit.

QVi ab alio rem ex permutatione accepit si ex parte sua implere nolit, non vtique cogi potest vt rẽ suam tradat, sed condemnandus est vt acceptam restituat, & præterea præstet si quid alterius intersit nimirum ratione doli.1 At quid si cùm rem tuam accepissem, & vellem tibi meam tradere tu recusaueris negãs perfectam adhuc permutationem, & petens tuam tibi restitui quasi datam ob causam quæ non sit secuta.2 Si probetur perfecta permutatio; cogendus es rem meam accipere si extet, & in litis expensas condemnandus.4 si modo cùm recusares rem meam accipere ab initio oblatam ego illam deposuerim si res mobilis fuit.5 Quòd si res amplius non extet sed aut casu amissa sit aut naturaliter propterea quòd seruando seruari non poterat,6 distinguendum etiam est an depositio illa facta fuerit, necne, depositione legitimè facta periit tibi ac si soluta esset, quia in odium eius qui moram fecit depositio habet vim traditionis.7 Sed si depositio nulla aut quod idem est non satis ritè facta 8 præcesserit, dicendum est mihi periisse non solũ tanquam domino 9 neque enim ex solo pacto permutationis citra traditionem transfertur dominium 10 sed etiam tanquam moratori quoniam hoc ipso in mora fui, quod rem tuam habens meam quoque retinui:11 nec quòd tibi eam obtuli excusare moram potest, quandoquidem vbi traditio necessaria est, sola oblatio non sufficit, quæ nec traditionis vim habet, sed depositio requiritur.12 Hic autem fuit necessaria traditio non modo vt ex parte mea contractum implerem,13 sed etiam ne eodem tempore & tuam & meam rem viderer habuisse.14 Quare nec mihi proderit quod tu à me oblatam sine causa recusaueris. Perinde enim condemnandus sum in id omne quod tua interest siue rẽ meam tibi postea tradam si extet, nec deterior facta sit,15 siue perempta illa vel deterior facta cogar tibi condicenti rem tuam restituere.16 debetur namque ex mora id quod interest 17 præsertim in permutatione rerum venaliũ quæ censetur bonæ fidei esse & ad instar venditionis.18 In venditione autem constat, Si emptor accepta re vendita precium non soluerit, licèt obtulerit recusanti sine causa venditori, non eò minùs debere cum vsuras precij si non obsignauerit, ne alioqui & re & precio vtus videatur.19 Ita Senatus in causa Ioannis Guibourg & Claudij Chastelain 4. Cal. Iul. 1581.

1. *l. 1. § vlt. D hoc tit. l. 1. §. vlt. & pass. C. eod.*

2. Eo fortassis prætextu quòd in contractibus innominatis locus sit pœnitentiæ quousque contractus impleatur ex vtraque parte *l. si pecuniam.* vbi Bart. *D. de condict. caus. dat.*

3. Non quidem per traditionem quia hoc modo non perficitur nisi cùm res vtrinque data est, & datio quæ fit ex vna tantum parte mixtum duntaxat obligationi præbet *l. 1. § item emptio D. hoc tit.* Sed interueniente stipulatione: quo casu non tam permutatio est quàm stipulatio ex causa permutationis *l. si ita* 6. § 1 & *l. seq D. de nouat.* Ideoque hoc casu nullus pœnitentiæ locus esse potest *l. 3. D. hoc tit.*

4. *l. qui, olim* 78. § *item de leg.* 2. & *Instit. de pœn. temer. litig.*

5. Vt depositio illa vim habeat traditionis, quomodo haberet obsignatio vim solutionis si de pecunia tractaretur *l. acceptam* 19. iunct. *l. si per te non stat* 7. *C. de vsur.*

6. Cuius conditionis sunt hæc res omnes mobiles *l. lex quæ tutores* 22. *C. de admin. tutor.*

7. *d. l. acceptam* 19. *C. de vsur l. obsignatione* 9. *C de solut.* Mora enim transfert semper periculum in moratorem *l. si ex legat.* 23. & *seq. l. seruum* 91. § *sequitur D. de verb. oblig.*

8. Nihil enim refert an quid factum non sit an minùs ritè factum sit *l. quoties* 5. *D. qui satisd. cog. l.* 2. *de autor. tutor.*

9. *l. qua fortuitis* 6. *C. de pign. act.*

10. *l. traditionibus* 20. *C. de pact.*

11. Neque enim æquum est vt alteruter contrahentium vtramque rem retineat nec magis in permutatione quàm in emptione *l. 1. & 2. D. hoc tit. l. ex empto* 11. §. *vlt. l. bonæ fidei* 50. *de action. empt.*

12. *d. l. si per te non stat* 7. *d. l. acceptam* 19. *C de vsur.*

13. Permutatio enim non tantùm traditionem mutuam requirit, sed etiam mutuam dominij translationem *l. 1. §. 1. vers. ideoque D. hoc tit.*

14. Contra *d. l. ex empto §. vlt. & l. bonæ fidei* 50. *D. de action. empt. l. curabit* 5. *C. eod.*

15. Quo casu tradi semper potest.

16. *l. cum proponas* 4. & *seq.* iunct. *l. 2.* ibi: *non immeritò id quod sua interest C. hoc tit.*

17. *d. l. 2. l. si permutationis* 2. *C. de evict.* Glos. in *l. 1. §. vlt. D. eod.*

18. *d. l. 1. & 2. C. hoc tit. l. 2. D. eod.* Sunt tamen aliquæ differentiæ inter venditionem & permutationem quas vide apud glos. & Bart. *in d. l. 1. D. hoc tit.*

19. *d. l. curabit* 5 *C. de action. empt.* iunct. *l. si per te non stat* 7. *C. de vsur.*

DEFINITIO III.

Si res permutanda non datur, præstanda est æstimatio quanti plurimi res fuit à tempore moræ.

AT finge factam permutationem mercium quarum æstimatio in singulos dies variatur, cuius temporis ineunda erit æstimatio?1 si rem ipsam de qua permutanda conuenit possim tradere, quòd extet adhuc nec deterior facta sit, non est quærendum de æstimatione, sed solùm facienda condemnatio eius quod præterea intersit aduersarij.2 Sed si rem ipsam non possim tradere, quod perempta sit aut facta deterior,3 cùm necessariò recurrendum sit ad æstimationem, condemnandus ero, vt præstẽ quanti plurimi res fuerit à tempore moræ vsque ad tempus condemnationis 4 vt in cæteris bonæ fidei iudicijs,5 aut, quod idem est, vero tempore pluris res fuit aut moræ aut condemnationis,6 nec ideo tamen excluderetur condemnatio eius quòd præterea interesset,7 maximè si agatur inter mercatores, inter quos lucri quoque cessantis ratio habenda est. 8 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. pen. & vlt D. de condict. tritic.*

2. Nam & id quod interest plerumque & rem & rei preciũ egreditur *l. 2. l. si sterilis* 21. §. *cùm per venditorem D. de action. empt. l. in interdicto* 6. *D. vnde vi.*

3. Neque enim reddi videtur res quæ deterior redditur *l. 3. §. 1. l. in rebus* 18. §. 1. *D. commod. l. 1. §. si res deposita D. deposit.*

4. *l. 3. § in hac D. commod. l. pen. & vlt.* vbi notat. *D. de conduct. tritic.* iunge Bart. *in l. 2. D. hoc tit.*

5. Bart. & alij *in d. § in hac & ad l. vinum* 22. *D. de reb. cred.*

6. Quomodo loquitur Vlp. *in l 3. §. vlt. D. de action. empt.*

7. Quia æstimatio quanti plurimi non excludit præstationem eius quod interest, quia æstimatio quanti plurimi est ipsa res, quæ principaliter debetur, id verò quod interest, est quid accessorium.

8. Nam id quod interest, æstimatur etiam ex eo quod actori abest quodque lucrari potuit *l. si commissa 13 D. rat. rem haber.* Præsertim si creditor mercator proponatur. Et huius interesse haberetur potissimùm ratio in bonæ fidei iudiciis, ac proinde in actione ex permutatione quæ etiam bonæ fidei est *§. fuerat Inst. de action. l. 2. C. hoc tit.* Nec ad rem facit quòd permutatio sit contractus innominatus. Habet enim easdem ferè præstationes quas contractus emptionis & venditionis, vt solent cæteri etiam contractus innominati iudicari secundùm naturam contractuum nominatorum quibus æquiparantur Bart. *ad l. 2. per illum text. D. hoc tit.*

DEFINITIO IV.

Evicto vel redhibito feudo quod fuerat permutatum an aliud feudum in eius vicem dandum sit, an pecunia dari possit.

TRansactione facta inter Serenissimũ Sabaudiæ Ducem Carolum, & Antermum Baronem de Miolans, conuenerat vt Castrum de Cusy ad Antermum pertineret. Postmodum alio contractu placuerat vt castrum illud de Cusy Domiois de Luxembourg donatum esset, vicissimque & permutationis iure Antermus Baroniam & iurisdictionem de Monfalcon sibi haberet cum iuribus adnexis omnibus: ea tamen lege adiecta vt Serenissimo Duci ius esset redhibendæ illius quandocunque *reddendo & restituendo* (verba erant instrumenti *ipsum castrum de Cusy aut pro eo aliam recompensam ad valorem dicti castri de Cusy.* Cùm post multos annos de redhibitionis iure quæreretur inter illustrem Georgium de Mouxi Comitem de Mõteal qui à Serenissimo Duce ius habebat, & illustrem Henricum de Saluces D. de Carde qui in Antermi iura successerat, dubitabatur quid pro castro de Cusy actor reo præstare deberet. Dicebant quidam condemnandum eum esse, vt in vicem feudi de Monfalcon aliud feudum substitueret ad valorem vsque feudi de Cusy, eámque fuisse procul dubio nec obscuram contrahentium voluntatem. 1 Alioqui passurum inuitum Dominum de Cardé si pro fundo feudóque pecuniam accipere, 2 atque ita rem suam quodammodo vendere quantumcunque iusto precio cogeretur. 3 Non enim æstimatio castri de Cusy in casum redhibitionis promissa fuerat, sed vt contractus verba sonabant, *recompensa ad valorem*, adiecta etiam dictione *aliam* quæ implicare solet identitatem, vt nostri loquuntur, & naturæ & qualitatis. 4 Atqui prima permutatione datum fuerat pro castro de Cusy castrum de Monfalcon feudum nobilissimum & præcipuæ inter cætera dignitatis, non pecunia. 5 Neque verò permutatio contracta videretur, sed venditio potius si conuenisset vt pro re dari posset pecunia. 6 Nec rursum negari poterat, quin eius cui feudum euincebatur maximè interesset feudum aliud habere magis quàm pecuniam, 7 quæ & perit faciliùs, 8 & siue in arca reponatur, siue detur fœnori nullam possessori suo dignitatem adferre potest. 9 Atque ita cùm octo in Senatu sententiam diceremus quatuor præcipuæ eruditionis Senatores sentiebant. Cæteri contrà, in quorum sententiam postea iuit vnus ex aliis ne votorum diuisione & æqualitate Senatusconsultorũ impediretur. Duplex autem ratio illorum fuit: Prima quòd nomen *recompensæ* quo contrahentes vsi fuerant, non minùs pecuniæ quàm fundi dationem vi sua comprehenderet, quandoquidem per pecuniam res omnes æstimantur. 10 Facienda præsertim interpretatione fauore Principis contra priuatum qui potuerat legem apertiùs dicere. 11 Maximè cùm is qui recompensam dare promiserat emptori similior, quàm venditori videretur. 12 Altera, quòd si cogeretur Princeps in vicem feudi de Monfalcon aliud feudum reddere, eadem semper subesset ratio vindicandi quandocunque feudi illius, quippe quod perinde esset inalienabile, & consequenter eò tandem recidere rem oporteret vt quod vltimo loco vindicaretur certo precio æstimandum esset. 13 Aliis tamen neutra ratio probabatur. Non prima quoniam & ex verbis contractus & ex natura permutationis quæ inita fuerat, satis apparebat quid actum esset: nimirum de dando feudo quod ex comparatione valoris castri de Cusy æstimandum esset; quid enim aliud significare poterant verba illa *ad valorem castri de Cusy.* Atqui pecunia quæ ad cæteras res omnes æstimãdas comparata est æstimare seipsam aut ab alia re æstimari non potest. 14 Non altera, quoniam nihil erat quod obstaret, quominùs princeps iure priuati feudum aliquod à priuato emeret eiusdem valoris cuius esset Castrum de Cusy, quod proinde inalienabile videri non posset, 15 vt pote fisco coronæ nunquam incorporatum. 16 Certi namque iuris est principem in his quæ tanquam priuatus gerit, priuati iure censeri. 17 Item quia non princeps hic actor erat, sed alius plurium feudorum possessor & dominus, in cuius erat potestate aliud feudum dare 18 cuius restituendi certóque precio æstimandi nulla vnquam futura esset necessitas. 19 Tametsi enim is in iura principis successerat, non tamen idcirco videri poterat ipsius personam vsque adeò repræsentare vt quæ de proprio patrimonio erogasset ea de coronæ domanio erogasse videretur. 20 *Ita Senatus* mense Iulij 1592.

1. Id enim quod in alterius rei locum subrogatur debet eiusdem esse naturæ & conditionis *l. 3. d. 2. §. appellata D. de reb. cred.*

2. Text est *in cap. de inuestit. de re alien. fact.* quem mirabilem esse ait post Baldum & alios Boerius *quæst. 19. nu. 3* Iunge *l. qui autem 14. § quod se ante de constit. pecun. l. si quis domum 9. D. locat. l. Labeo 3 ... §. vlt. de arbitr.*

3. *Contra l. nec quasi 70. de publician.*

4. Idem Boer. *dic. quæst. 19. num. vlt.* paullo ante fin. vbi citat Bald. Ang. Imol. & modernos *in l. qui liberis in princ. de vulg. & pupill. su...*

5. Nam sicuti non potest quis inuitus cogi vt rem pro pecunia accipiat *l. eum à quo 16. & seq. C. de solut.* ita nec vt pecuniam pro re.

6. *l. naturalis 5. §. 1. de præscr. verb.*

7. Non enim sicut is qui rem habet, æstimationem quoque habere videtur, ita & rem habere qui æstimationem habet. *§. si res aliena vers. hac ratione Inst. de legat. cum similib.*

8. Est enim pecunia res fragilis *l. si chorus 79. §. 1. de leg. 1. & sterilis l. si nauis 62. D. de rei vindic.*

9. Quam adfert feudum nobile quippe quod nobilitat vt plenius ex professo disputat Tiraq. *in tract. de nobilit.*

10. Est enim pecunia mensura rerum omnium præterquàm sui ipsius *l. si ita pecuniam fuerem 42. D. de fideiuss.*

11. *Ex reg. l. veteribus 39 D. de pact.*

12. Emptoris autem est pecuniam pro re non aliam rem dare *l. 1 D. hoc tit. l. ex empto 11. § 2. de action. empt.*

13. Ne alioqui dandus esset progressus in infinitum quod nostra iurisprudentia non minùs quàm natura ipsa abhorret *l. vt inter 23. C. de sacros. eccles. l. item si vnus 17 §. principaliter D. de recept. qui arbitr. recep.*

14. *d. l. si ita si fuerem 42. D. de fideiuss. l. 1. D. hoc tit. l. 1 D. de contr. empt.*

15. Non enim omnia quæ Princeps habet sunt inalienabilia sed ea tantum quæ ad domanium coronæ pertinent. Cùm in cæteris quæ habet tanquam priuatus vtatur iure priuati *l. bene à Zenone §. sed sancimus C. de quadr. præscrip.* Vide Specul. *in tit. De feudis §. quoniam quæst. 24.*

16. Sic enim nostri loqui solent.

17. *l. si fiscus 6. D. de iur. fisc. l. cum quidam 17. §. fisc. ... de vsur.*

18. Semper enim præstandum est id quod debetur si non præcisè in specie saltem per æquipollens quantum fieri potest.

19. Nihil enim magis naturale est quàm domini res suas in alium transferre volentis ratam haberi voluntatem, nisi lex impedimento sit *l. qua ratione 9. §. hæ quoque res D. de acqui. rer. domin.*

20. Mutatione scilicet personæ ipsa quoque bonorum qualitas & condicio immutatur *l. per curatorem 99. §. 2. de acquir. hered. l. vlt. C. de inoff. testam.*

DEFINITIO V.

Cùm agitur de æstimanda re cuius solutione debitor liberaretur solutionis tempus inspiciendum est.

SVperiori proxima successit quæstio, cuius temporis rationem in æstimando Castro de Cusy haberi oporteret vt sciri posset quid & quantum reo ab actore præstare-

præstandum esset, an eius temporis quo permutatio facta fuisset, an quo ex permutatione ageretur. Placuit nō quanti tunc fuisset cùm contrahebatur inspiciendum esse, sed quanti nunc sit aut erit cùm feudum de Monfalcon redhibebitur. Id enim ex bona fide erat & ex natura permutationis, vt quemadmodum si permutatio illa facta non fuisset aut si nunc retrofieret, haberet hodie D. de Carde castrum de Cusy quale nunc quantúmque est, 1 ita in æstimando eo præsentis temporis ratio haberetur, siue pluris hodie esset siue minoris. 2 Quare cùm Comes de Montreal precium offerret quod paucis post permutationem diebus vendito castro illo de Cusy redactum fuisse constabat quasi ipso permutationis tempore tanti fuisset, 3 non admisit Senatus oblationem. Iusta siquidem precia rerum non ex præterita emptione sed ex præsenti æstimatione constitui oportet 4 cum sicut diligenti cultura amplianțur, ita si prædia neglιgentius habita fuerint minui ea necesse sit. 5 Hactenus tamen contractus initi tempus inspici debere visum est, vt ea demum bona æstimarentur, quæ eo tempore ad castrum de Cusy pertinebant, non illa etiā quæ exinde accessissent. Id enim agebatur procul dubio inter contrahentes, vt in eū casum quo feudum castrúmque de Monfalcon redhiberetur, aliud quidpiam in eius vicem daretur quod adæquaret valorem castri de Cusy quale tunc quantumve esset, non quale quātúmve postea futurum esset: quod in dubio euentu erat positum. Atque ita nimirum accipi debet quod dici solet, In contractibus tempus contractus inspici oportere, 6 nempe cùm quæritur quid veniat in contractum & obligationem, 7 aut cui ex contractu acquiratur actio, 8 non etiam si agatur de æstimando eo quod debetur. 9 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Similis fere ratiocinatio est qua Paulus vtitur *in l. si sterilis 21. §. cum per venditorem in fin. D. de acquirendo rerum dominio.*
2. *arg. l. pen. D. de condict. tritic.*
3. Tanti enim vnaquæque res esse creditur, quanti vendi potest.
4. *l. precia rerum 63. D. ad leg. falcid. l. si seruum 33. D. ad leg. Aquil.*
5. *l. 3. §. Diui fratres D. de iur fisc.*
6. *l. Rutilia Polla 69. D. de contr. empt. l. si filiusfamilias 76. D. de verb. oblig. l. bonitatis 13. D. de verb. oblig. l. bonitatis 13. D. de euict.*
7. *vt in d. l. Rutilia l. 3. D. de reb. credit. l. 2. §. 1. de hered. vel action. vendit.*
8. *Vt in d. l. si filiusfamilias.*
9. *l. vinum 22. D. de reb. credit. l. penult & vlt. D. de condict. triticar. l. 1. §. in hac D. commod. l. hominem 37. mandat. l. 3. §. vlt. de action. empt. l. quoties in diem 59. de verb. oblig.* Excipe casum *l. cùm quis 22. D. de oblig. & action.* Valde tamen obstare huic Definitioni videtur quod scriptum est in *dict. l. bonitatis 13 D. de euict.* nisi relatiuum *qua* referas non ad æstimationem sed ad bonitatem *arg. l. ex mille 64. vers. cæterum eod. tit.* Et sane absurdum est id quod etiam hodie solo in specie possit pluris minorisve æstimari quàm quanti nunc sit. Vide quæ scripsi *lib. 26. Consec.*

DEFINITIO VI.

Differentia permutationis & venditionis quoties rei permutatæ & traditæ controuersia fit possidenti.

EX contractu permutationis, qui rei sibi traditæ controuersiam patitur etiamsi nondum sit euicta, actionem habet vt interim quod dedit recipiat, 1 saluo tamen contractu, id est, ita vt si is qui controuersiam faciebat succubuerit, reddatur vtrumque & præstetur quod ex contractu dari præstaríque debuit. Vtrumque enim ex bona fide est vt neque facile & sine iusta causa contractus rescindatur, 2 neque pendente controuersia cogatur is qui rem suam tradidit, aut carere vtraque, aut litem pro vacua possessione suscipere. Venditionis alia ratio est. Neque enim si rei venditę controuersiam emptor patiatur statim actio ei danda est vt lite pendente, vel precium repetat, vel id quod sua interest consequatur. 3 Hæc iam variè, quoniam non sicut ex permutatione ita & ex venditione nascitur actio vt id quod datum est reddatur: 4 sed tantùm ad rem defendendam si rei controuersia fiat, 5 aut ad id quod interest re tandem euicta, 6 aut denique ad solutionem precij & vsurarum si in soluendo precio emptor moram fecerit. 7 *Ita Senatus* ex tempore in publico auditorio in causa R. D. Præceptoris Antoniani Camber. contra D. Dufour. Non. Maij 1594.

1. Qui enim alienam rem ex permutationis causa tradidit is nullam videtur contraxisse permutationem *l. 1. vers. ideóque D. hoc tit.* Et ideirco quasi ex sua parte contractum non impleuerit tenetur condictione *dict. lege prima § vltim. l. 3. 4. & pass. C. eod.*
2. *l. res bona fide 54. D. de contr. empt.* Est enim permutationis contractus fauorabilissimus quia vetustissimus, à quo scilicet commercia cœperunt *d. l. 1. D. eod.*
3. Tantùm enim obligatur venditor ad rem defendendam litemque pro emptore suscipiendam *l. si plus 74 §. penult D. de euict. l. 3. C. eod.* præterquam si aliter conuenerit *l. sine in libertatem 12. eod. tit.* Aut satisdandum si in limine contractus immineat periculum euictionis *l. si post perfectam 24. eod.*
4. *l. ea conditione 54. D. de rescind. vendit.* Bart. *ad l. vlt. num. 5. C. de condict. caus. dat. caus. non sec.*
5. *d. l. 74. §. pen.*
6. *l. si in venditione 60. D. de euict.*
7. *l. ex empto 11. §. 1. l. qui per collusionem 49. §. 2. D. de act. empt.*

DEFINITIO VII.

Resoluta permutatione quæ per traditionem fuerat perfecta non recuperatur possessio nisi retrotraditio sequatur.

TRanslata cum dominio possessione ex causa permutationis, si aut mutuo permutantium consensu aut per sententiam iudicis resoluta sit permutatio, non reddita videbitur possessio si non retrotraditio quoque sequatur. 1 Neque enim aut nudo consensu, aut per solam sententiam transferri possessio potest. 2 Ideóque etsi alter contrahentium rei quam permutauerat possessionem recuperauerit, nihilomagis poterit alius interdicto experiri siue retinendæ, siue recuperandæ possessionis. 3 Multò minus stāte permutatione, cùm propriam ipse possessionem facto suo amiserit, rem suam permutando, 4 An igitur resoluta permutatione, & reddita vni ex contrahentibus re sua nulla actio alteri competet ad rem suam repetendam? Imò competet condictio aduersus permutantem quasi sine causa rem alienam habere incipiat qui suam recepit. 5 Ea verò actione consequetur actor, vt reus vel rem ipsam tradat si tradendi habeat facultatem, vel actionibus suis possessoriis cedat 6 aduersus detentorem, si qua ratione naturalem & corporalem rei possessionem amiserit. *Ita Senatus* in causa D. Du four & Iacobinæ Berru 3. Id. Maij 1595.

1. Nihil enim tam naturale est quàm vnumquodque dissolui eo modo quo contractum fuit *l. nihil tam naturale 35. de reg. iur. l. prout 80 D. de solut. l. ab emptione 58 D. de pact.*
2. Traditio siquidem necessaria est *l. traditionibus 20. C. de pact.* quia nec acquiritur possessio sine corpore *l. 3. § in amittenda l. quemadmodum 8 D. de acquir. poss.*
3. Quia possessio facti est *l. denique 19. D. ex quib. caus. maior. l. cùm heredes 23. de acquir. poss.*
4. Qui enim facto suo cecidit à possessione numquam potest vincere in iudicio possessorio, cùm debeat sibi imputare.
5. *l. 1. §. vlt. D. hoc tit. l. 3. 4. & pass. C. eod.*
6. Et quidem periculo suo non illius cum quo contraxit, cuius vtique ius deterius reddere non potuit, *arg. l. item si cùm exceptione 14 §. quatenus vers. quid si homo D. quod met. caus.*

INtra certum tempus quod redimendo fundo præstitutum fuerat interpellarat emptorem venditor vt retrouenderet, ac recusante eo precium obsignauerat, sed non tamen integram quantitatem quæ emptori restitui debuerat.[1] Non eo minùs interrupta præscriptio videbitur, quod obsignatio non satis plena fuerit. Ad solam enim fructuum acquisitionem obsignationis vtilitas pertinet, [2] non etiam ad præscriptionis interruptionem, quæ sola etiam interpellatione verbalique oblatione contenta est, [3] nisi cùm venditori dicenti paratum se precium numerare emptor respondit paratum se accipere. Sic enim verbalis oblatio verbali acceptatione eludenda est.[4] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Ac proinde non fuit sufficiens obsignatio, debet enim esse plena & integra, adeò vt si quid debeatur quod minùs liquidum sit, satisdari eo nomine oporteat *l. Statuliber rationem 5. D. de statulib.* junct. *l. obsignatione 9. C. de solut.*

2. Aut potiùs ad hoc ne is qui fructus petit, vsuras vicissim præstare cogatur. Nam vt fructus restituendi sint venditori agenti ex pacto de retrouendendo sola oblatio videtur sufficere, sine obsignatione *l. 2. C. hoc tit.* Saltem ex die contestationis vt dicam *Defin. 17. infr.*

3. Cum per eam oblationem & interpellationem emptor in mora constituatur, *d. l. 2. & l. si per te non stat 7. C. de vsur.*

7. Bart. *ad l. creditor 13. num 5. D. de distract. pignor. arg. l. aut qui aliter 5. quod vi aut clam. l. 1. de liber. agnosc.*

DEFINITIO VII.

An & quando valeat obsignatio debiti si nihil pro monetæ augmento obsignauerit is qui petit retrouenditionem.

AT finge obsignatum precium integrum quod ad numerum duntaxat & quantitatem corporum debitorum attinet, non etiam quod ad nummorum bonitatem, vt proinde emptori ius sit petendi augmenti quod ex monetæ deterioratione debetur, vulgò *renforcement* vocat, [1] sufficit ad obsignationis validitatem, vt protestatus sit venditor paratum se maiorem quantitatem si opus erit obsignare, nec requiretur vt eo nomine præstet satisdationem, quæ alioqui pro non liquidis necessaria esse solet.[2] Nempe quia licèt augmentum monetæ dicatur, sitque pars debiti principalis, [3] in facto tamen & plerumque in incerto est an moneta quæ soluitur deterior sit, an melior, aut æquè bona, [4] item an parem aut minorem maiorémve vtilitatem afferre possit ei qui accipit solutionem. Ideóque facto & declaratione voluntatis opus est vt sciatur an de imminuta bonitate intrinseca conqueri velit is, cui pecunia debetur. Quid enim si nec post factã obsignationem conqueratur? [5] Quòd si conqueratur siue ante siue post litem inchoatam, siue in prima siue in secunda instantia, ab eo demùm tempore minus obsignatum videbitur si monetæ augmentum non offeratur, [5] & quoadusque liquidatum sit, cautio eo nomine præstetur.[6] Nec obsignanti proderit, quod pro accessoriis quæ vt plurimùm sunt incerta, certam quantitatem obsignauerit, cum protestatione, vt fieri solet vel addendi vel detrahendi:[7] quoniam, vt dictum est, monetæ augmentũ non est quid accessorium ad principale debitũ, sed ipsius principalis debiti partem integralem constituit.[8] Ad igitur fructus qui ante petitum augmentum ex fundo percepti sunt ab eo, qui retrouendere debuit ad eum pertinebunt qui obsignauit quandiu nihil ei potest imputari, hoc est quãdiu de non obsignato augmento conquestus non est is qui solutionem accipere debuit, post id verò tempus quasi purgata mora retineri ab emptore poterunt: Maximè, quia posterior mora nocere venditori debet.[9] Planè si emptori augmentum illud in iudicio petenti venditor in iudicio quoque offerat, licèt nec statim soluat, nec obsignet, nec satisdet, perinde condemnandus est emptor ad fructuum omnium in id vsque tempus perceptorum restitutionem acsi augmentum hoc vel numquã petitum vel ab initio consignatũ aut eo nomine cautum fuisset.[10] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. De quo vide quæ scripsi latè *in tract. De varijs nummar. debit. solut.*

2. *l. Statuliber rationem 5. D. de statulib.*

3. Nascitur enim ex eo quod quale quid est quod debetur tale solui debet, id est in eadem bonitate & qualitate *l. 3. D. de reb. cred. l. creditorem 99. alias l. Paulus de solut.*

4. Sunt enim plerique creditores nimis difficiles qui de ista bonitatis imminutione non conqueruntur, ne nimis onerosi videantur. Fuitque tempus cùm nulla apud nos huius iuris ratio habebatur vt nec hodie habetur vlla in plerisque Galliæ locis.

5. Quia sanè ex iuris ratione debetur *dict. l. 3. de reb. credit. d. l. 99 de solut.*

6. *Ex d. l. statuliber rationem 5. D. de statul b.*

7. Quæ protestatio prod. ss. deberet quia nihil potest imputari ei qui non obsignauit quantum debuit, si quantum debuerit ignorauit *arg. l. non potest improbus 99. D. de regul. iur.*

8. Cùm nihil aliud sit, quàm eadem quantitas debita corporum non deterioratorum *d. l. 99. de solut.*

9. *l. qui decem 72. § 1. & seq. & eod. tit. de solut.*

10. Eam nempe vim habet iudicialis oblatio vt impediat moram, quia numerum ea ea sequi condemnatio statim potest *l. si rem alienam 9. §. vlt. D. de pignor. act.*

DEFINITIO VIII.

De retrouendendo actio scripta hodie est in rem non in personam, ideóque & contra possessorem quemcumque competit ad rem præcisè habendam & ad instantiam discussionis remitti non potest.

ACtio venditori competens ex pacto de retrouendendo incontinenti adposito licèt in personam sit, cùm ex contractu proficiscatur, [1] in rem tamen scripta est, eo præsertim iure quo vtimur, quando ex statuti nostri potestate non tantùm aduersus emptorem detur sed etiam aduersus quemcunque possessorem:[2] Datúrque ad rem præcisè consequendam nec liberaretur emptor aut alius possessor præstando id quod venditoris interesset, [3] sicut nec venditor ipse qui ad rem tradendam obligatus est.[4] Plus enim iuris habet certè non minus venditor ad eam rem quæ aliquando sua fuit redhibendam, quàm emptor ad habendam à venditore illam quam nunquam habuit.[5] Ideóque si is qui retrouendere debuit decesserit non alio herede relicto quàm cum beneficio legis & inuentarij, non erit venditor aut qui ab eo causam habet remittendus ad instantiam generalis discussionis hereditariæ: quæ scilicet eorum propria est qui personalibus non directis in rem ipsam actionibus experiuntur.[6] *Ita senatus* ex tempore in secreto auditorio in causa Claudij Duport chirurgi 10. Cal. Aug. 1593.

1. *l. 2. C. hoc tit. l. qui fundum 75. D. de contr. empt. l. dudum penult. C eod.*

2. Dixi *Defin. 3. supr.* Nec desunt qui putent, sed malè meo iudicio, id esse ex iuris ratione, post Paul. Castrens. *ad l. si cum venderet 13 D. de pignor. act.*

3. Interest enim venditoris rem ipsam habere potiùs quàm rei æstimationem.

4. De quo nostri tractant ad *l. 1. D. de action. empt.* Scripsi *lib. 6. Coniectur.*

5. Quia non aliter fuerat rem suam alienaturus *l. vlt. C. hoc tit.* Sempérque minùs fauorabilis est is qui persequitur rem quæ nunquam fuit sua *l. videamus 38. § si actionem D. de vsur.* junct. *l. si in emptionem 35. D. de minor.*

6. Excipe tamen eos qui agunt hypothecaria. Nam & isti in rem agunt, & tamen non eo minùs ad instantiam discussionis remittendi sunt quia actio hypothecaria non principalis est sed accessoria ad personalem, sicut & hypotheca ipsa accessio est debiti principalis.

DEFINITIO IX.

Ex pacto prælationis si adsit hypotheca etiam generalis, præsertim cùm clausula constituti datur actio etiam contra secundum emptorem.

Cùm

Cum rem meam tibi venderem aut cum tua permutarem constitueram me tuo nomine possidere atque ita possessionem in te transtuleram, [1] sed hoc tamen acto & retento, vt si alij eam rem velles vendere, præferret ego cuilibet emptori eodem precio oblato: [2] bonis quoque nostris in eam rem inuicem obligatis. [3] Tu subinde alij vendideras me inscio. Cùm autem rei dominium & possessionem auocare vellem, obiiciebat ille translatum in se ius dominij proprietatis & possessionis, nec aliquam mihi actionem nisi personalem contra te competere: [4] quæstio in eo esse videbatur, An ex pacto illo de iure prælationis ius aliquod mihi contra nouum emptorem acquisitum esset. Sunt enim qui putent non aliter id admitti posse quam si duo hæc concurrant, nimirùm vt res illa in qua ius prælationis exceptum est sit specialiter obligata, [5] & vt adsit clausula constituti quæ in eum casum faciat possessorem illum qui prælationis ius stipulatus est: [6] neque sufficere generalem pignoris conuentionem etiamsi adsit clausula constituti. Alij contra nihil referre putant vtrum generalis an specialis obligatio interuenerit, vtramque enim eiusdem esse hac in re potestatis. [7] Quæ sententia Senatui nostro probabilior videbatur. In proposita autem specie pro me faciebat quod id prælationis ius ego mihi exceperam, & retinueram in actu ipso transferendi dominij, & possessionis, [8] nemo enim dubitat quin traditioni & alienationi rei meæ potuerim quam volui legem dicere [9] etiam quæ alioqui non valeret. [10] Quo admisso illud etiam consequens est vt is cum quo contraxi, non alia lege & condicione dominium transferre in alium potuerit quam qua ipse habuit. [11] Itaque eueniente condicione iuris prælationis si legem contractus exerceam non tam videtur per me auocari dominium à secundo emptore, quàm nec translatum in eum fuisse, [12] præter id quod nec nisi certa illa lege & condicione dominium ac possessionem à me abdicaueram. [13] *Ita Senatus* ex tempore pro Amedeo Besson contra Antonium Richard 11. Cal. Febr. 1594.

1. *Vulg. l. quod meo 18. de acquir. poss.*
2. Iam enim diximus in præcedentibus huiusmodi pactum prælationis frequentissimum esse in omnibus venditionibus quæ fiunt sub pacto de retrouendendo, sed & fiunt etiam plerunque in venditionibus puris *l. qui fundum 75. D de contr. empt. l. si sterilis 21. § pen D. de act. empt.*
3. Hoc enim modo fit pactum potentius quia non tantùm personam paciscentis afficit, sed etiam rem ipsam vt dixi *ad l. 2. in fin. supr. ex l. si creditor 7. §. vlt. D. de distract. pignor.*
4. *Ex d. l. qui fundum 75. D. de contr. empt. l. si sterilis 21. §. penult. D. de action. empt.*
5. *Arg. l. licet 7. C. qui potior. in pign. hab.* Imbert. in *Enchir.* in verb. *locatio.*
6. Vt non tam de auocanda possessione laborandum habeat quàm de retinenda Facilius enim est vt possidenti detur retentio, quàm non possidenti actio *l. 1. D. de pignor.*
7. *arg. l. 3. & l. quamuis 17. C. eod. tit. de pignor.* Semper enim specialia generalibus insunt *l. semper 147. de reg. iur.* Castr. in *l. si ita quis 135 § in lege de verb. oblig.*
8. Vt appareret non aliter me fuisse venditurum *l. vlt. C. hoc tit. l. 5. §. pen. de dol. except.*
9. *l. in traditionibus 48. D. de pact.*
10. *l. ex fundo 19. D. de seruit.* iunct. *l. qualiter 15. eod. l. venditor 13. D. commun. præd.*
11. Alienatio siquidem semper fit cum sua causa *l. alienatio 67. de contr. empt. l. vnic. C. rem alien. gerent. non intercd. rer. suar. alien.* Imò in hoc casu videtur non valere alienatio propter alienandi prohibitionem quæ includi videtur in pacto prælationis, quod ideo solet concipi negatiuè *d. l. qui fundum & d. l. si sterilis §. penult.* iuncto *l. vlt. C. de reb. alien. non alienand. d. l. si creditor 7. §. vlt de distract. pignor.*
12. Propter prohibitionem *d. l. vlt C. de reb. alien. non alienand. d. l. si creditor 7 §. vlt de dist. pignor.*
13. Vt in certum casum ad me rediret, essetque mihi quasi manus iniectio *arg. l. penult. vers. nec poterit. de seru. export.* vide in hanc Definit. super *numer. 5 & 7.* Tiraq. *de retract. conuent. §. 3. glos. 1. nu. 6. & sequent.* Ioannem Fabrum *in l. ea lege C. de condict. ob caus.* vbi defendunt specialem hypothecam requiri.

DEFINITIO X.

Pactum vt ex causa euictionis non præstet venditor id quod interest valet sed alias & alias recipit interpretationes.

Etsi valet conuentio inter emptorem & venditorem vt secuta euictione non nisi ad precij restitutionem venditor teneatur, non etiam siquid prætereà emptoris intersit [1] aliam tamen atque aliam ex præcedentib. & sequentibus ea pactio recipere potest interpretationem. [2]

1. *l. ex empto 11 §. quin autem D. de action. empt.*
2. Exemplum pete ex iis quæ scripsi *Defin. 12 supr. de action. empt.*

DEFINITIO XI.

Qui cessum nomen promisit præstare idoneum, non potest conueniri ante excussum debitorem.

Inter emptorem & venditorem conuenerat de precio & vt in solutum venditor acciperet nomen debitoris, [1] in eamque rem cessum fuerat nomen, & instrumenti obligatorij traditio secuta: sed tamen ea subiecta lege vt exactionis impensam & diligentiam duntaxat præstaret venditor, periculum autem nominis ad emptorem pertineret vt cogeretur de suo soluere si fortè nomen exigi nó posset. [2] Egerat venditor aduersus debitorem, eique non soluenti carceres indixerat. Cùm debitor apparitori non paruisset regressus venditor aduersus emptorem agebat ex vendito ad precium, quasi stipulationis condicio extitisset, nec maiorem in exigendo diligentiam præstare debuisset. [3] Emptor contra dicebat neque personæ, neque bonorum debitoris legitimè factam excussionem, debuisseque venditorem exactiore diligentia curare vt vel debitor in carceres detruderetur, vel bona eius sub hasta venderentur. [4] Visum est, iustum esse desiderium emptoris quasi partem precij pactum illud constituisset, [5] maiúsque precium emptor ipse obtulisset, quod eam sibi commodiùs soluendi precij oblatam videret condicionem, [6] sine qua credibile erat aut non accessurum eum ad venditionem aut minùs oblaturum fuisse difficultate explicandæ pecuniæ. [7] Siquidem longè minus est actionem habere ad rem quàm rem ipsam, [8] nec similis causa videbatur huius venditoris, & illius qui numeratam pecuniam credidisset, túmque debitoris nomen supradicta lege in solutum accepisset. [9] Esset enim multò æquius illi subueniri statim atque vel leuissimam diligentiam præstitisset in exigendo nomine, [10] ne alioqui debitæ sibi pecuniæ partem maximam in eiusmodi litis sumptus erogare cogeretur. [11] Quamquam imputari adhuc ei posset cur ita contraxisset. [12] Semper enim in stipulationibus cæterísque contractibus sequimur id quod actum est, & quod nominatim conuenit. [13] At non est quod conqueratur venditor, qui accepto in solutum debitoris nomine eo ipso instanti quo de precio conuenit tanti rem suam æstimasse videatur, quantum deductis litis & exactionis sumptibus in nomine superesset. [14] Nec magis ei succurrendum est, quam si rem longè pluris dignam viliore precio vendidisset. [15] Imo multò minùs quoniam illo casu si supra dimidiam læsio interuenisset, locus esset restitutioni. [16] Hoc verò casu nullus restitutioni locus esse potest propter incertitudinem quantitatis sumptuum in futuram litem erogandorum, [17] cùm inspecto initio dubium fuerit an futura lis vlla esset, aut quáto tempore duratura. [18] *Ita Senatus* in publico auditorio in causa Rey & N. Paquier 3. Non. Mart. 1594.

1. Hoc enim fieri potest *l. vlt. C. quand. fisc. vel priuat. Lento à quo 16. & seq. C. de solut.*
2. Alioqui citra conuentionem istam periculum nominis ad venditorem eundémque cessionarium pertinuisset *l. pupilli 96 §. soror D. de solut.* Scripsi *lib. 12. Conject.* Iunge *l. si nomen 4. D. de hered. vel act. vendit.*
3. Paria enim videntur nihil esse quod possideatur, aut id quod est sine controuersia possideri non posse *l. quamuis 13. D.*

de reb.autor.iudic.possid.

4. Excussum enim debitorem esse necesse est vt huius stipulationis conditio extitisse videatur *l. decem stipulatus 116. in fin.D.de verb.oblig.* iunge *l.si fideiussores 41.D. de fideiuss.*

5. *l.fundi partem 79.de contr.empt.l.si sterilis 21.§.penult. D. de action. empt.*

6. Est enim plerumque facilius dare nomen in solutum, quàm pecuniam numerare *d.l.eum à quo 16.C.de solut. l. si dubitet 10.D. de fideiuss.*

7. *Arg.l.si venditor 6 in fin.D.de seru. export.*

8. *Vulg.l plus cautionis 25.de regul. iur. l. minor 40. in princ. D. de minor.*

9. Vt in specie *d.l.eum à quo.*

10. Tractamus enim non de fœneratore sed de creditore gratuito, cuius fauorabilior causa esse solet *l. cùm debitor 8. D. in quib.caus.pign.vel hypoth.tacit.contr.*

11. Vt quod de sumptibus prorogandis conuenisset ad modicos sumptus restringeretur, nec ad immodicos extenderetur *arg.l.si libertus 30. D.de oper.libert.*

12. Debuit enim cautiùs negotiari *l.2.C.de furt.iuncta l.quod quis 203.de reg.iur.*

13. *l.semper in stipulationibus 34 eod. tit.*

14. *Arg.l.imperator 70 § si centum De legat.2.*

15. Quo casu non restitueretur regulariter quia contrahentibus permissum est in emendo & vendendo se decipere in precio *l.in causa 16.§.idem Pomponius D.de minor.*

16. *Ex l.2.C.de rescind. vendit.*

17. Debet enim læsio certa esse ab initio & contractus tempore inspecto *l.si voluntate 8 eod.l.si en punctione 14. C. de vsur.* Et multa propter incertitudinem tolerantur quæ alioqui non valerent *l.oleo 23 eod.l.1.C de pact.l.de fideicommisso 11.C. de transact.l.si pater 12.C.de inoff.test.am.l.pen C. de solut.*

18. Poterat enim sperari & fieri vt debitor bonam fidem agnosceret nec litigare vellet, cùm actiones non sint comparatæ nisi in perfidos, vt sit Theoph.institu *tit.De action.*

DEFINITIO XII.

Ei qui debitorem excutere debuit non potest imputari cur non vrserit ad solutionem illum quem constat fuisse non soluendo.

SI tamen emptoris debitor nó soluendo esse proponatur, & probetur, imputari venditori non poterit, cur eum in carceres non detrulerit. 1 Neque enim ob id locupletior est debitor quòd in carceres coniectus sit, vel conijci possit, 2 neque id actum esse credendum est vt inanibus se expensis venditor, ad consequendam pecuniã vexaret, 3 quippe pro quarum repetitione nullam sit postea vel in emptorem ipsum vel in debitorem habiturus actionem. In quo melior videtur esse debere conditio istius venditoris, quàm sit creditoris hypothecarij excussionem debitoris sui peragentis ad parandam sibi contra tertios possessores actionem. 4 Is enim tametsi inopis debitoris excussionem facere cogitur exactissimè id est ad peram vsque, vt loquuntur, & sacculum: 5 nempe quòd ita postulet fauor tertij possessoris 6 qui non contraxit, & cui nihil nisi debitoris factum imputari possit, vt quàm tardissimè fieri potest inquietetur: 7 neque tamen ex eo læditur ius creditoris, qui pro eiusmodi sumptuũ omnium repetitione ad vltimum vsque quadrantem eandem hypothecam idémque temporis priuilegium habiturus sit in res pro debito principali obligatas. 8 Itaque eadem ratio faciet vt si in proposita specie emptor interpellatus vt debitoris sui qui non soluendo esse dicitur, bona quædam indicet quæ pignori capi possint 9 nulla indicare velit, statim condemnandus sit, vt de suo soluat: 10 cùm tamen tertius possessor creditori excussuro debitoris facultates nullas indicare sit cogendus. 11 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Nemo enim vnquam cogendus est contra eum agere qui non sit soluendo, cùm nulla & inanis actio sit quam debitoris inopia eludit *l.nam is 6 D. de dolo.*

2. Possetque hoc casu non malè illud dici quod ait Papin. *in l.si seruus 7.de seru.export.* de pœna non irrogata, non irrogati carceris indignationem solam duritiam continere, nec enim conijcitur in carcerem debitor, pœnæ nomine, sed vt creditor tædio carceris ab eo extorqueat solutionem *l.si eius 5.in princip. D.vt in poss. legat.*

3. Esset enim hæc maligna interpretatio, & ideo reijcienda *l.si ita 126.§.Chrysogonus.vers.sequens de verb. oblig.* iunge *l.si extraneus 33.de iur.dot.*

4. Ex forma *Auth.hoc si debitor C.de pignor. & Nouell. 4. De fideiuss.*

5. Vt nimirum adigatur debitor tædio carceris ad faciendã bonorum cessionem. Notat *ad dict. Auth.hoc si debitor.*

6. Non enim alij possessori competit hoc beneficiũ quàm ei qui sit iustus, id est habeat titulum & bonam fidem vt sit dignus cui succurratur *l.mulier 19.D.qui potior in pignor.hab.*

7. Idque interest etiam reipublicæ ne tam facilè fiant de litibus lites, odio scilicet multiplicandarum litium *l. singulis 6. De except.rei iudic.*

8. *l.Lucius 18.D.qui potior.in pign. habeant.*

9. Adde & possideri sine controuersia ea *l.quamuis 13. D. de reb.autor.iudic.possid.*

10. Quasi qui negare iam non possit extitisse conditionem stipulationis ex qua conuenitur.

11. Eo namque iure vtimur vt creditor cogatur inquirere in facultates debitoris & probare quòd non sit ille soluendo, licèt id in negatione consistat. Ferrariens. *in form. libell. in act. hypothec.*

DEFINITIO XIII.

Venditio pensionis annua certo precio soluto, an resoluatur ipso iure ob solam cessationem, an possit purgari mora.

ANnuam pensionem vnius & viginti aureorum precio trecentorum quidam vendiderat soluendam in singulos annos certa die, eiúsque rei nomine dederat fideiussorem, Adiecta ea lege & conditione, vt ni ad dictã diem solueretur pensio, cogi venditor posset ad eam redimendam 1 restituendósque emptori aureos trecentos quos ex venditione acceperat, 2 Venditor post continuatam per aliquot annos solutioné decesserat impuberibus heredibus relictis qui in solutione per aliquod tempus cessauerant. Cùm ob eam causam emptor non tantùm aduersus pupillos eorúmque tutores, sed etiam contra fideiussorem ageret vt emptionis precium redderent quasi resoluta venditione sola vi & potestate pacti pœnalis, 3 visum est malè illum agere, non ea quidem ratione, quòd tale pactum nullum sit & inualidũ quasi factum in fraudem vsurarum vt quidam malè crediderunt, 4 sed quia interpellatus tutor itémque fideiussor præteritorum annorum pensiones confestim obtulerat, & recusante solutionem emptore obsignauerat. 5 Constabat sanè tametsi cum pupillis res esset, moram tamen ipso iure contractã intelligi ex solo lapsu diei propter subiectam pœnam 6 quanti emptoris interesset, pactúmque illud pœnale de quo diximus: neque hîc locum esse legibus quæ negant pupillum in mora constitui posse, à quo scilicet peti non possit. 7 Nam quoties certa dies solutioni dicta est pœnáque adiecta, nulla interpellatio necessaria est, & pœna committitur etiamsi nemo sit qui interpellari queat, vt puta si iaceat hereditas. 8 Sed tamen erat hæc mora eiusmodi quæ etiam à maiore contracta purgari posset quandocumque, dummodò ante litem contestatam satisfaciente venditore. 9 Propterea quòd contractus venditionis non tantùm precij conuentione, sed etiam traditione perfectus, sola pacti potestate resolui non poterat, nouóque in eam rem contractu opus erat. 10 Idque inter contrahentes satis apertè actum fuerat subiecta expressim conuentione vt si in solutione pensionis venditor cessaret eam redimere cogeretur. 11 Proinde interpellatio erat necessaria vt hoc ipsum sciretur an à contractu recedere emptor vellet cùm ipsius gratia eiusmodi conuentionem adiectam constaret. 12 Interpellatus autem venditor eiúsve heres si satisfacere paratus sit, indemnémque constituere emptorem, quidni sit audiendus? Porrò non aliter indemnis seruari emptor poterat, quàm si omnes ei litis sumptus sarcirentur, ac prætereà quanti ipsius interesset. 14 Neque enim ea videri poterat accessio accessionis, 15 cùm pensio illa annua non tanquã vsura aut accessio, sed tanquam res ipsa vendita deberetur. 16 Constat autem venditorem si rem venditam non

tradat

tradat condemnandum ex ea causa in id omne quod interest emptoris.17 Quamquam quod ea res vendita consistat in pecunia numerata, difficilius admittendum est vt ad condemnationem vsurarum eius quantitatis deueniatur, quin prius emptor probauerit sua interesse. 18 Nam cùm non debeatur vt precium aut vt pecunia, sed vt res ipsa vendita quemadmodum diximus, consequens est vt eo nomine vsuræ nullæ debeantur, 19 sed tantùm si quid reuera interest, puta si sub grauioribus vsuris aut sub pœna probetur emptor pecuniam mutuatus. 20 Neque quòd solutionis cessatio in pupillorum tempora inciderit quicquam iis proderit vt liberentur à pœna quæ ex cõtractu cum maiore gesto debeatur 21 ob moram ipso iure ex solo lapsu diei contractam, & citra interpellationem. Multò minùs proderit ætas pupillorum fideiussori, à quo sanè precium reposci nihil prohibet etiamsi numquam fuerit interpellatus, dummodò ea mora per pupillos contracta sit quæ amplius purgari nequeat, puta si litem secum cõtestari passi sint. 22 Neque enim nouum est moram debitoris principalis nocere fideiussori. 23 Quamquam probabile est si pupillo vtilius sit stare contractum, posse cum in integrum restitui aduersus moram quæ non nisi ex tutoris facto & culpa contigerit: 24 cui consequens est vt ea restitutio fideiussori quoque prodesse debeat, 25 nisi nominatim ille interpellatus moram ex propria quoque persona contraxerit. 26 *Ita censuimus* in secreto auditorio pro liberis Nicolai Villaret & Martini Bruyset procuratoris patrimonialis contra D. de Gimilliez 17. Cal. Ianuar. 1594.

1. Nam citra hanc conuentionem non posset venditor cogi vt redimeret, haberet tamen liberam redimendi facultatem etiam inuito emptore. Id enim est quod facit ne huiusmodi conuentiones possint dici vsurariæ, quia pensio venditur, non pro vsura datur. *Extrauag regimini.* quæ hoc ius induxit, Galli vocant *rentes constituées.*

2. Iniquum enim esset cogi emptorem in singula solutionum tempora litigare eiusque interest litibus & sumptibus nõ vexari *l. 6. D. de in nor.*

3. Exemplo eius quod scriptum est de lege commissoria in *l. 4. l. de lege 6. & pass. 11 sit. De leg. commiss.*

4. Est enim pactum iustissimum vt dixi *num.* 2. quia & laudanda est cogitatio eius qui lites execratur *l. 4 § 1 de n'ten. ind. mut. caus. fact.* Adde *l. pecuniæ 8. in fin. D. de alim. & cibar legat.*

5. Quæ oblatio iuncta cum obsignatione non modò purgabat moram sed etiam vim solutionis habebat *l. qui decem 72. § 1. de solut. l. obsignatione 9. C. eod. l. si per te 7 l. acceptam 19. C. de vsur.*

6. Nam in pœnalibus dies interpellat pro homine *l. magnam 12. C. de contr. & committ. stipulat.*

7. *l. si pupillus 127. de verb. oblig. iunct. l. nulla 88. de reg. iur.*

8. *l. ad diem 57. de verb. oblig.*

9. Moræ siquidem purgatio facilè admittitur vsque ad litẽ contestatam *l. si insulam 84. eod. tit.* nisi æstoria ius factum sit deterius, aut eius cœperit interesse *l. si ita quis 135. §. Seia eod. l. etsi post tres 8. D. si quis cautum.* Posterior enim mora nocet *l. qui decem 72. § 1. de solut.*

10. *l. ab emptione 58. D. de pact. l. 2. D. de rescind. vendit.* In quo differt hoc pactum à lege commissoria quæ supponit nõdum fuisse solutum precium, nec proinde impletum contractũ vt scripsi *Decad 21. De error pragmat.*

11. Relatis nimirum verbis conuentionis non ad ius sed ad factum, quod numquam suppletur nisi potestate iuris repræsentetur vt in specie *l. vlt. C. si mancip. ita fuer. alien.*

12. Quam proinde non poterat cogi vt exerceret si nollet, vt de lege commissoria scriptum est *in l 2 & 3. D de leg. comm.*

13. *Arg. d. l. si insulam 84. & d. l. si ita quis 135. §. Seia de verb. oblig.*

14. *l. eum quem temerè 79. de iudic.*

15. Quæ numquam permissa est *l. vlt. C. de vsur.*

16. Nam cùm sit emptio & venditio sicut precium ex vna parte, ita ex altera ratio, & mercem esse oportet *l. 1. de rer. perm.*

17. *l. 1. D. de action. empt l. si traditio eod.*

18. Quatenus enim cuiusque interest in facto non in iure consistit *l. quotiens 24. de reg. iur.* ideoque probatione opus est *l. vlt. D. de prætor stipul.*

19. Vsura enim accessio est pecuniæ quatenus pecunia non quatenus merx est *l. ex empto 13. § 1. l. qui per collusionem 49. § 1. D. de act. empt.*

20. *Vt in l. 3. De in lit. iur.*

21. *l. Æmilius 38. D. de minor. l. 3. § 1. ex quib. caus. in poss. eat. l. 2. C si aduers vendit. pignor.*

22. Siquidem post contestationem mora purgari nõ potest *dict. l. si insulam l. si Titius 9. de verb. oblig.*

23. *l. mora 88. eod. tit. iunct. l. cum filiusfamilias 49 eod.*

24. Quia vt dixi necessaria est interpellatio, vbi autem aliquid vel minimum gestum est cum pupillo vel tutore restitui pupillus potest Bart. & alij *ad d. l. Æmilius.*

25. *l. 2 C de fideiuss. minor. l. 7. § 1 de except.*

26. *l. 1. C. de fideiuss. minor. d. l. mora l si seruum 91. §. nunc videamus eod.*

DEFINITIO XIV.

Ad retractum conuentionalem admittitur etiam is qui contractus tempore non fuit in rerum natura.

IVs retrahendi consuetudinarium apud nos nullum est, præterquam in prouincia Augustanorum apud quos anno & die vno concluditur. 1 Intra id tempus si venditori nascatur filius admittetur procul dubio ad retrahendum, & iis omnibus qui venditionis tempore proximiores agnati fuerunt licet venditoris heres sit, præfertur 2 quia ex propria persona venit non ex iure defuncti. 3 Non enim venditionis, sed euenientis diei tempus inspiciendũ est cùm quæritur quis sit proximior, vt ad retrahendum admittatur. 4 Sicut & cum de fideicommisso condicionali agitur, quod proximioribus de agnatione & familia relictum sit non testamenti aut mortis, sed existentis condicionis tempus spectamus, quantumcunque tempus sit quod intercessit. 5 Adeò vt ad fideicommissum ij quoque admittantur qui ex iis personis nati sunt quas aut propria renunciatio aut alienatio contra testatoris voluntatem facta à fideicommissi petitione exclusit. 6 *Sic dic.*

1. Vt scriptum est *in libr. de morib. & consuet. Augustan.*

2. Boet. *quæst* 12. *num* 1. 2. & 3.

3. Et tanquam filius non tanquam heres denique iure sanguinis non successionis.

4. Boet. *dict. num.* 1. contra Chassan. *in consuet. Burgund. tit. de consuet. vete. § 1. in glos. o plus prochain num. 14*

5. *l. si in persona C. de fideic. l. cum qui post* vbi glos. & DD. *de condic. & demonstr. l. interuenit de reg. præst.*

6. *l. peto 69. § fratre de leg. 2. l. si cognatis de reb. dub* Boet. vbi supr. *num.* 4. post Fulgosium & Corneum *in l quoties C de fideic.* Non tamen admitterentur hi ad legitimam patrisfamilias successionem, quia neque agnati neque cognati videri possunt qui post mortem concepti fuerunt. Ergo neque ad ius retrahendi quia non alijs ius illud competit quàm iis qui ab intestato succedere possent. Boet. *quæst* 13. *num* 22.

DEFINITIO XV.

Etiam ex interuallo apposita pacta si sint correspectiua tantum possunt quantum si incontinenti adhibita fuissent.

ETsi quæ ex interuallo fiunt non solent inesse 1 si tamẽ adeò ea quæ alio tempore facta sunt refertantur, vt correspectiua videri possint, perinde alia ex aliis interpretanda sunt, ac si semel eodémque tempore facta essent. Ita vt si quid sit quod impediat ne vnum ex iis fieri possit, nec alterum quoque fieri debeat. 2 Secundùm quæ cùm quidam vno die centum frumenti modios alij vendidisset pretio mille florenorum, quos sibi solutos esse profitebatur, sequenti verò die emptor pro ea nummorum quantitate certum ferri pondus eidem venditori tradere promisisset, neque tamen ab eo traditum fuisse cõstaret, visum est non esse ei permittendum, vt frumentum ex venditione peteret 4 quasi iam soluto pretio, cuius soluti professionem nõ nisi spe futuræ habitionis factam esse ex posteriore instrumento apparebat. 5 *Sic dic.*

1. Sed ea tantùm quæ fiunt incontinenti *l. iuris gentium 7. §. quin imò & seq D. de pact. l. lectis 40 de reb cred.*

2. *l. cum te 6. C. de pact. int. empt. & vend. l. 2. C. de tit. pres. lib. 10.*

3. Ex qua promissione apparebat pretium non fuisse revera solutum. Nam verba enunciativa probant inter easdem partes *l. optimam 14 C. de contr. & committ. stipul.*

4. Prius enim debet implere is qui agit, ex contractu ultro citróque obligatorio *l. Iulianus 13. §. offerri. de action. empt.*

5. *l. adseveratio 10. C. de non num. pecun.*

DEFINITIO XVI.

Precium solutum priori creditori mulieris cuius pecunia fuerat per maritum deperdita an prioris creditoris periculo esse debeat an posterioris, an mulieris.

MVlier & Titius coniuges vendiderant Mævio fundum Cornelianum sub pacto de retrovendendo, precio mille florenorum, postmodum eiusdem fundi hyperocham 1 vendiderant Sempronio quingẽtis florenis, ea propter lege adiecta, vt Mævio precium prioris emptionis, id est mille florenos Sempronius reddere cogeretur. Mævius ex eo contractu conuentus vt retrouenderet, recusabat, quasi ius prælationis habere deberet. 2 Tandémque fuerat condemnatus ad retrouendendum, atque ita mille florenos à Sempronio acceperat. 3 Postmodum muliere aduersus vtrumque emptorem in integrum restitutionem postulante, quærebatur, an iure ageret, vt eos mille florenos quasi malè nec in rem suam vtiliter consumptos restituere non teneretur. Et eo casu vtrius periculum esse deberet an prioris emptoris, an posterioris. Prior dicebat nihil sua interesse, quippe qui nec amplius possideret, nec dolo possidere desiisset, 4 quique nõ a muliere, sed à Sempronio, nec volens & lubens, sed inuitus ex iudicis authoritate coactus mille illos florenos accepisset. 5 Nullam enim repetitionem esse ab eo, qui suum acceperat, licèt alius soluerit quàm qui debebat. 6 Sempronius verò dicebat non posse sibi imputari cur Mævio soluisset eam pecuniam, quam muliere mandante, & ex contractu cum ea gesto soluere debuerat, cùm alioqui futurum erat, vt nullum ex hyperochæ emptione commodum sperare posset. 8 Neque posse negare mulierem quin vtiliter in rem suam ea pecunia impensa esset, quæ Mævio soluta fuerat, quandiu saltem prior ille contractus cum Mævio initus subsisteret. 9 Qui si rescinderetur, cum Mævio de ea pecunia, non cum Sempronio disceptari oportere. 10 Replicabat Mævius rem non esse amplius integram, vt secum de rescindendo contractu disputari posset, posteaquam contractus ille iam esset resolutus secuta retrouenditione. 11 Vrgebat pro muliere, quòd non posset videri Mævio bene soluta pecunia & in rem mulieris versa, si quam Mævius ipse soluerat a marito miserè perditam, profligatámque constaret. Debuisse etiã Sempronium esse diligentiorem, vt sciret & inquireret in quos primùm vsus ea pecunia impensa fuisset. 12 Videri enim in se suscepisse periculum hoc ipso quòd Mæuiũ ad retrouenditionem vrsisset. 13 Placuit condemnandam mulierem, vt fundum recipiendo mille illos florenos Sempronio redderet, quos ille Mævio soluerat, quasi ei bene solutos à quo inuito fundus ablatus fuisset. 14 *Ita Senatus* in causa Peronetæ Coruat, & Henrici & Marini Pic fratrum. Quidam tamen dubitabant, magísque ferè probabant, vt Sempronij periculum esse deberet. 15

1. Vulgo plotisvalentiam vocant *l. & quæ nondum 15. §. vlt. D. de pignor. l. quærebatur 20. D. qui potior. in pign. hab.*
2. Ex pacto scilicet quod allegabat nec tamen probabat.
3. Secundam legem dictam in venditione facta Sẽpronio.
4. *arg. l. officium 9. l. qui restituere 68. l. vlt. D. de rei vindic.*
5. Quid enim potest imputari ei qui nihil fecit nisi tutore autore cui parere habuit necesse *l. non videntur 167. §. 1. de reg. iur. l. fancimus 25. C. de admin. tutor.*
6. *l. repetitio 44. D. de condict. indeb.*
7. Iniquum enim est impunè non soluere illum qui possis per prætorem cogi vt soluat *l. quod autem 6. §. apud Labeonem D. quæ in fraud. credit.*
8. *l. & quæ nondum 15 §. qui res suas D. de pignor.*
9. Subsistente siquidem illo contractu negari non poterat quia quod fuerat solutum Mævio, solutum esset vero creditori.
10. Cùm Mævij potissimum interesset *vulg. l. de vnoquoque 47. D. de re iudic. l. etiam 19 §. vlt. D. de minor.*
11. Contractus enim iam resolutus non potest rescindi per restitutionem in integrum *l. ab emptione 58 D. de pact. l. voluntate 10. D. quib. mod. pign. vel hypoth. solut.*
12. *arg. l. vir vxori 17. D. ad SC Vellean.*
13. Cùm ita fecerit vt ex eo tempore desierit periculum possit ad Mævium pertinere.
14. Cùm non potuerit citra iniuriam fundus auferri Mævio nisi priùs restituta ei sua pecunia *l. non te 6. iunct. l. 2. C. hoc tit.*
15. Ob rationem allatam *num. 12. & 13.*

DEFINITIO XVII.

Qui agit ex pacto de retrouendendo lucratur fructus ex die litis contestatæ etiam citra obsignationem, sed vsuras precij non præstare cogitur.

VEnditori retrouenditionem ex pacto vrgenti contra emptorem necessaria quidem obsignatio est, adeoque totius & integri precij, ita ne quid vel minimum desit, ad hoc vt ex die obsignationis lucrum fructuum exinde ab emptore perceptorum venditori acquiratur 1 Sed non faciet ea res vt si vel nulla penitus, vel minùs plena 2 interuenerit obsignatio, debeant fructus omnes cedere lucro emptoris, etiam quos post litem de redimẽdi iure contestatam perceperit, cùm ex eo saltẽ die quo lis contestata fuit, malæ fidei possessor effectus sit, 3 exindéque propterea fructuum omnium quos & percepit & percipere potuit restitutioni obstrictus 4 Nemo enim dixerit necessariam esse obsignationem, vt ex litis contestatione mala fides inducatur, 5 aut vt malæ fidei quæ ex contestatione inducitur rationem haberi oporteat in irroganda fructuum restitutione: 6 sed cùm pro eo quoque tempore condemnandus sit venditor emptori ad vsuras precij, ne alioqui & rem & precium simul penes se habuisse videatur, 7 hactenus nocebit vẽditori quod vel nullo modo vel minùs ritè pecuniam precij obsignauerit, cùm si obsignasset, nulla hodie vsurarum præstatione oneraretur, 8 fructúsque integros non ex contestationis duntaxat, sed ex ipso obsignationis die lucraretur. 9 *Ita Senatus* in causa illustris D. Comitis de la Forest, & Francisci Vectiet procuratoris mense Iunij 1605.

1. *l. 2. vbi not. C hoc tit.* Ideo autem Definitio loquitur de precio quia pro accessoriis quæ non sunt liquida sufficit offerri & præstari satisdationem vt ibid. not. *ex l. statuliber rationem 5. D. de statulib.*
2. Nam nec quicquam interest an nulla facta sit obsignatio an aliqua minus ritè *vulg. l. quoties 6. D. qui satisd. cog. l. 2. D. de autor. tutor.*
3. *l. sed etsi lege 25 §. si ante D. de petit. hered.*
4. *l. 3. D. de vsur. l. 2. C. de fructib. & lit. expens.*
5. Cùm sola litis contestatio per se possit sufficere ad effectum illum inducendum etiam citra obsignationem. Similis ratiocinatio est in *l. cum is 36 ... D. de condict. indeb.*
6. Quos vtique restituendos esse constat ex die motæ & motæ controuersiæ *d. l. 3. de vsur. d. l. sed etsi 25. §. si antè D. de petit. hered.*
7. Contra *l. ex empto 11 § qui autem l. Iulianus 13. §. veniunt autem l. bona fides 50. D. de act. empt. l. curabit 5 C. eod. l. liberalitatem 16. § 1. D. de vsur.*
8. Cùm obsignatio pro solutione sit ad inducendam plenissimam liberationem *l. si per te non stat 7 in fin. l. acceptam 19. C. de vsur. l. obsignatione 9. C. de solut.*
9. Quoniam eos haberet sine onere vsurarum in fructuum vicem præstandarum.

TIT. XXXVII.

De leg. commissor.

DEFINITIO I.

Non cogitur emptor stare venditioni factæ sub lege commissoria etiamsi venditor velit, si res desierit esse integra præsertim si facto venditoris id acciderit.

Legem

LEGEM commissoriam in venditione appositam exercere venditor non cogitur, 1 non tot autem, si venditor velit, omnino venditioni stare tanquam implere cogitur.2 Sed hoc ita si emptori integrum sit vt rem emptam sine controuersia possideat.3 Nam si iam vel alteri vendita vel addicta sit, vel ab alio possessa non est cogendus emptor vt litem pro contractus lege exerceat.4 idcoque pecuniam sibi debitam (si in pignore pactum hoc cum iureiurando interuenerit 5) petere potest quamuis nondum euicta res sit, paratusque se dicat venditori satisdare de euictione.6 Imminet enim hoc casu periculum euictionis non post perfectam emptionem, quo casu satisdatio sufficeret, sed pendente etiā conditione, & priusquam vēditio perficiatur, cùm ab initio contractu fuit pignus, & pactū huiusmodi appositū in pignoris cōuentione.8 Alioqui sanè vēditio non tam sub conditione contracta quàm sub cōditione resoluēda videretur.9 Quamquam & eo casu perinde ferè hac parte de venditione iudicandū est ac si non esset perfecta, cùm ex contrahentiū voluntate legem illā ab initio acceperit vt resolui posset,10 Id verò certius & indubitatè procedit si vel extra iudicium vel in iudicio consenserit venditor, vt venditio pro resoluta haberetur,11 aut si sententiæ de ea re pro emptore latæ acquieuerit.12 Adeo vt nec sibi integrum restitui postea velit audiendus sit,13 quia res hæc ex earum genere est, in quibus non licet variare.14 *Ita Senatus* ex tempore in causa Francisci Croset & Claudij Lombard 5. Cal. Decemb. 1593.

1. Quia pactum hoc sit pro venditore non pro emptore *l. 2. & 3. D. hoc tit.* iunge simile quiddam *in l. in ratione* ... *ad leg. falcid. l. Lucium 4. in fin. D. de fideic. libert.*

2. Nunquam enim est in potestate illius qui obligatus est an sit obligatus *l. 2. §. 2. de eo quod cert. loc.* Ratio est in l. *fin. l. ae 8. D. de obl. et act.* ...

3. Sunt enim ista ferè paria non posse quis possideri & non posse sine controuersia *l. quamuis 13. D. de reb. auctor. iudic. possid.*

4. Laudanda enim est cogitatio eius qui lites exceratur *l. 4. §. 1. de alien. iudic. mut. caus. fact.*

5. Quo casu placet interpretibus hoc pactum valere propter autoritatem iurisiurandi quod potest seruari citra dispendium salutis æternæ *cap. cum contingat. de iureiur.* Quamuis alioqui pateat hoc ipsum pactum in pignoribus esse improbatum *l. vlt. C. de pact. pignor.* De quo vide quæ scripsi *Dec. ad. 21. de error. pragmat.*

6. Quæ satisdatio solet sufficere quoties imminet periculum euictionis *l. si post perfectam 24. C. de euict.*

7. *d. l. si post perfectam.*

8. Cur enim cogatur emptor emptionem implere & perficere quam venditores parte sua implere ac perficere non potest *l. ex empto 11. l. Iulianus 13. §. offerri l. si quis alienam 46. D. de action. empt.* Iunge *l.* ... *fundus 16. §. vlt. D. de pignor. l. cum ab eo 41. in fine princip. C. de contr. empt.*

9. *l. 1. D. hoc tit. l. 2. D. de in diem addict.*

10. *Arg. l. 4. aliàs l. si ex duobus § sed & Marcellus eod. tit. l. lege 5. D. hoc tit. l. voluntate 10. in fin. D. quib. mod. pign. vel hyp. soluit.*

11. Id enim omnino aliud est quàm legem commissoriam exercere, per quam scilicet fit vt venditio resoluatur ipso iure si venditor velit.

12. Quia res iudicata pro veritate habetur *l. res iudicata 207. de regul. iur.*

13. Non enim læditur qui ius commune sequitur *l. vlt. C. de in integr. restit. minor.*

14. *l. si fundus 4. §. eleganter l. post diem 7. D. hoc tit.*

TIT. XXXVIII.

De reb. alien. non alienand. & prohib. alien.

DEFINITIO I.

Venditio facta per minorē alienare prohibitum à lege vel à testatore, aut à testatore solo nō valet etiamsi sit vallata iuramento.

SI pater filium minorem annis viginti quinque heredem ex asse institutum quicquam ex bonis suis ante 30. annum alienare prohibuerit, & si alienaret venditionem nullam esse iusserit, dato etiam curatore, certū est nullas esse ipso iure & irritas venditiones ante eam ætatem à filio factas, non solum si sine curatore sed etiam si cum autoritate curatoris factæ proponantur. Prohibitio namque testatoris impedit omnino alienationem,1 nec sine causa facta videri potest quæ aduersus ætatis lubricum prospicit filij commodo & vtilitati.2 Parumque interest antène an post vicesimum quintum annum factæ sint, dummodo ante trigesimū completū.3 Nisi quod antè vicesimum quintum duplex prohibitio cōcurrit legis nimirum & hominis.4 Sed siue vtraq; ocurrat, siue hominis tantùm adsit, idem effectus est,5 adeò vt nec iureiurando confirmetur alienatio, quæ cōfirmaretur si sola legis prohibitio adesset.6 Hoc enim casu nominatim id iure cautū est,7 nō in illo. Nec nouum est vt hominis prohibitio fortior sit quàm legis,8 planè quod dicimus iureiurando minoris confirmari alienationem sine decreto factā cùm sola legis prohibitio impedimento fuit,9 non aliter verum est quàm si minor curatorem nullum habuit. Alioqui iusiurandum non magis prodest quàm si ab impubere præstitum esset,10 cùm minor curatorem habens pupillo hac parte comparetur,11 id est quod ad rerum saltem immobilium alienationem attinet.12 *Ita Senatus* in causa quadam Augustanorum 13. Cal. Ianuar. 1588. Iunge SC. 1. & 2. De in integ. restit. minor.

1. *§. Filiusfamilias 116. §. Diuus de legat. 1. l. vlt. C. hoc tit.*

2. *arg. d. §. Diuus l. 3. §. cum Pollidius de vsufr.*

3. Cum prohibitio testatoris 10 annum vsque trigesimum, eúmque completū extendatur. Potest enim testator quā velit legem bonis suis dicere, dum ne quid statuat contra leges *§ disponat Nouell. 22. de nupt. d. l. vlt. C. hoc tit.*

4. Solet autem dici duo vincula esse fortiora vno *l. penult. C. de adopt. cum similib.*

5. Præsertim post Iustiniani constitutionem *in d. l. vlt. C. hoc tit.*

6. *Not. ad Auth. sacramenta puberum C. si aduers. vendit.*

7. *d. Auth. sacramentā.* Ante quam constitutionem aliud sanè iuris erat *l. non dubium 5. in fin. C. de legib. l. si quis inquilinos 112. §. vlt. de leg. 1. l. iuris gentium 7. §. & generaliter D. de pact.*

8. Circumueniri enim voluntatem testatoris non oportet, qui non eum casum excepit quo iuratum esset, quem tamen lex ipsa excipit quæ iurisiurandi tantam esse vult potestatem *d. Auth. sacramenta.* Sic dicimus prouisionem hominis facere vt cesset prouisio legis, nempe quia fortior est *l. vlt. C. de pact. conuent. tam sup. dot.*

9. *d. Auth. sacramenta.*

10. Atqui noua constitutio non nisi de sacramentis puberum loquitur.

11. *l. si curatorem habens 3. C. de in integr. restit. minor.*

12. Aliud enim est si de solo minore obligando tractetur *l. puberis* ... Iacob. Cuiac. *D. de verb. oblig.*

DEFINITIO II.

Prohibita alienatione, etiam transactio censetur prohibita per quam res in alium transferatur.

ALienare prohibitus non magis per transactionem quàm per aliam quamlibet alienationis speciem rei suæ dominium amittere potest.1 Omnis enim actus prohibitus intelligitur per quem dominiū in aliū transferatur.2 Trāsigere tamē non eò minùs poterit, dum ne per transactionem res vlla dimittatur.3 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. non solum 4. C. de præd. minor.*

2. *l. vlt. C. hoc tit.* vbi additur etiam constitutionem vsusfructus & pignoris hoc casu prohibitam intelligi, quamuis ex his causis dominium non nisi per occasionem transferatur, ne scilicet alioqui inuenta sit ratio alienandi *l. 5. §. si pupillus D. de reb. eor. qui sub tutel.* Iunge *l. 1. C. de fund. dotal.*

3. *DD. in l. cum proponas 2. & l. si pro fundo 33. C. de transact.*

DEFINITIO III.

Prohibitum alienare ante certum tempus nihil ... posse facere per quod alienatio vel confirmetur, vel indicatur.

AT quid si in suprascripta specie post annum vicesimum quintum venditor precium exigat, atque ita comprobet venditionem? Non idcirco confirmabitur alienatio quæ ab initio perperam facta fuit. Initium enim inspiciendum est, 1 nisi noua conuentio facta sit. 2 Sed neque nouam ante tricesimum annũ completum, factam esse quicquam prodesset, Obstante nimirum prohibitione testatoris, 3 quæ tanti momenti est vt nec probare cogatur venditor se læsum: 4 quod tamen probandum esset, si sola interueniente legis prohibitione insinuandum a minore interpositi alienationem confirmaret. 5 Læsionis enim probatio tum necessaria est, cùm ipso iure contractus tenet vt per in integrum restitutionem rescindi eum necesse sit. 6 An verò precium emptori restituere filius rem suam vindicans compelletur? Minimè, nec si post annum vicesimũ quintum accepisse precium probetur. Nam & id æquè contra prohibitionem testatoris factum videri debet. 8 Qui enim vetat vendere, vetat etiam venditionis nomine pecuniam accipere. 9 Igitur hoc etiam casu sicut in restitutionibus minorum fere semper euenit, incumbet emptori onus probandi versam pecuniam in rem venditoris. 10 Quid denique si minor hic maior factus ante tamen quàm tricesimum annum compleuisset, impetrationi restitutionis in integrum renunciauerit? 11 Non valebit renunciatio, tametsi iudicialis, quoniam & hæc quoque alienationis species quædam est. 12 *Ita Senatus in eadem causa.*

1. Non id quod fit in consequentiam præcedentis actus *l. 3. §. scio D. de minor.*
2. Quo casu locum haberet *tit. C. si maior fact. rat. hab. in præsentia Extr. cap. de probat.*
3. Vbi enim secundus actus eodem vicio laborat quo primus, nihil operatur *l. doli 19. § diuersum D. de nouat.*
4. Sufficit enim vt probet factam esse alienationem contra testatoris prohibitionem *d. l. vlt C. hoc tit.*
5. Tessaur. qui multos citat *decis 66. num 2.*
6. *L. 2. l. si quidem 11. C. de præd. minor. l. nam postea quam 9. §. si minor D. de in integr.*
7. Sic enim fieri solet tum quoque cùm minor restituitur, vt omnia in pristinum statum reponantur *l. quòd si minor 14. §. restitutio D. de minor.* Nec æquum est vt filius & rem & precium retineat *l. ex empto 11. §. quia autem l. bona fides 50. D. de action. empt.*
8. Quæ ex hypothesi ad trigesimum vsque annũ extenditur.
9. *Arg. l. 1. C. de suppress. lib. 10. tit. 7?.*
10. *l prædiorum 10. vbi notat. C. de præd. minor. l. patri 27. §. item ex diuerso D. de minor.*
11. Potest enim quilibet renunciare iuri suo *l. pactum 46. D. de pact. l. penult. C. eod.*
12. Alienat enim qui amittit actionē sicut & qui amittit debitorem *§. nunc admonendi vers. ideoque Inst. quib. alien. licet vel non.*

DEFINITIO IV.

Prohibitus res suas alienare vel obligare ante certũ tempus, interim tamen tutor esse potest.

QVi patris testamento prohibitus fuit ante trigesimum quintum annum impletum res suas gerere, alienare, vel obligare, non eo minùs cogi poterit vt proximi agnati, cui ab intestato successurus esset tutelam agnoscat 1 dum ne minor sit annis viginti quinque 2 aut re vera prodigus 3 aliisue moribus propter quos etiam à suscepta tutela remoueri deberet. 4 Etsi enim qui tutelam agnoscit eo ipso res suas obligat pro reddendis rationibus, 5 ea tamen obligatio necessaria est, vtpote quæ ex legis potestate, & magistratus imperio 6 potius quàm ex prohibitato facto descendat. Ideóque nec ad eam prohibitio per testatorem facta, extendi potest. 7 *Ita Senatus contra N. Trollioux 14. Cal. Febr. 1591.*

1. Quia ad quem hereditas ad eundem ... tutela pertinet *l. quæ tute a ... de ... tut. & l. ... de leg... at. tutel.*
2. Hoc enim h... ... tum ... qui intra 25 annos possit esse tutor ne quidem legitimus, quo ... obtineat *l. vlt. ... de legat. tutel.*
3. Absurdum enim est aliena negotia ei committ... qui sua tractare nesciat *d. l. vlt.*
4. Facilius enim est vt quis ad tutelam non admittatur quàm vt ab ea remoueri debeat, cùm multa facta teneat quæ fieri prohibētur *vulg. l. patre furioso ... D. de his qui sui vel alien. iur.*
5. Quia tutelæ actio ... ideóque & pro tutelæ tacitam habet hypothecam *l. pro officio 20 C. de admin. tutor. l. vnic. §. 1. C. de rei vxor. action.*
6. Cui non parere dolus est *l. non potest 199. de reg. iur.* vt è contrario non potest videri dolo f... qui iudicis iussu aliquid facit eius parere habeat necesse *l. non videntur 167. §. 1. eod.*
7. Excipiuntur enim semper alienationes quæ causam habent necessariam, & quæ fiunt ex autoritate iudicis *l. alienationes 13 famil. ercisc. l. 9. D. de reb. eor. l. filiusfamilias 114. §. Diui de legat. 1. l. peto 68. §. 1. de legat.*

DEFINITIO V.

Recognitio directi dominii facta per minorem sine curatoris sui autoritate non eò minus valet.

NOn dissimile illud est, quòd si minori à patre curator datus sit & interdicta administratio, placet non eo minus posse illum profiteri se possessorem fundi emphyteuticarij, 1 quam nos vulgo recognitionem appellamus: siue quòd profitendi obligatio & necessitas ex re ipsa, non ex persona proficiscatur, 2 siue quòd non possit videri læsus minor qui iure communi vsus est, 3 dummodo ex præcedentium recognitionum comparatione appareat nihil per errorem & inconsultam minoris facilitatem factum fuisse. 4 *Ita Senatus* ex tempore in publico auditorio 6. Id. Iun. 1591.

1. Quamuis dici soleat minorem qui habet curatorem æquiparandum esse pupillo aut prodigo *l. si curatorem habens 3. C. de in integr. restit. minor. & ibi not.*
2. Obligationes enim quæ ex negotio & re ipsa proficiscuntur etiam furiosum & pupillum tenent *l. furiosus 46. D. de oblig. & action.*
3. *l. vlt. C. de in integr. restit. minor. l. nullus videtur 55. de reg. iur.*
4. Non enim læditur minor qui id facit quod maior quilibet bene sanus & bene consultus facere deberet *l. verum 11. §. item non restituetur & seq. l. minor. 48. D. de minor.*

DEFINITIO VI.

RES ecclesiastica sicut alienari non potest sine solennitatibus, inter quas est ipsa quoque alienandi necessitas, ita nec in emphyteusim dari. Est enim contractus emphyteuticus alienationis species. Nec quicquam refert an res sit ex bonis ecclesiæ, an de mensa tantum Episcopi. Nec rursus, an sit sterilis & inutilis, necne: nam nec quæ sterilis est, alienari potest sine solennitate, sicut nec fundus pupillaris, 4 quamuis non desinit quo distinguant vtrum res omnino, & simpliciter sit inutilis, an, vt loquitur, respectiuè duntaxat, id est ex aliarum rerum comparatione. 5 Certè si necessitas vrgeat possunt terrulæ & vineolæ, aliæque huiusmodi quæ nullius ferè reditus sunt sine solennitate alienari, 6 sicut & ea quæ plus incommodi & dispendij quàm vtilitatis ecclesiæ adferunt in quibus hoc plus est, quòd ad earum alienationem nulla alienandi necessitas requiritur. 7 Quod si & alienandæ rei necessitas aliáve iusta alienationis causa interuenerit, & solennitas vtrique valebit alienatio, tametsi ecclesia læsa sit, sine in precio siue qua alia conuentionis parte, sed ex causa læsionis competet ei in integrum restitutio. 8 Si causa non fuerit alienandi, licet cætera alienationes adsint, non tenet alienatio. 9 Sin è contrario solennitates desint quamuis iusta sit aliquandi ratio, æquè nulla alienatio est: 10 nisi vno illo casu quo ex communi hominum existimatione crederetur alienatio ... ecclesiæ oim reuera non esset. 11 Si tamen dubitetur & in obscu-

in obscuro sit an ecclesiæ vtilis fuerit alienatio an nó præsumendum erit pro validitate alienationis, quasi videatur locupletior facta ecclesia quæ non probatur facta pauperior, aut potiùs quod satis sit non probari factam ecclesiam pauperiorem.[12] *Ita tractatum est* in ea causa de qua SC. seq.

1. *Tot. tit. de reb. eccles. non alien. maximè in cap. nulli.*
2. *l. vlt. C. hoc tit. cap. 1. & 2. de reb. eccles. non alien. in 6. cap. 1. & cap. tua. de his quæ fiunt à prælat. sin. consens. capit. can. sine exceptione 12. quæst. 2.* Clem. 3. *de reb. eccles. non alien. Nouell. 7. De non alien aut permut. reb. eccles. 3. emphyteusim.* Guid. Pap. *quæst* 100. Didac. Couarr. *lib. 2. variar. resol. cap* 16. & 17.
3. *Cap. possessiones. Extr. de reb. eccles. non alien.* Alex. *cons.* 45. *ad fin. lib* 3.
4. *l. si fundus* 13. *D. de reb. eor. qui sub tutel.* Capyc *decis. Neapol.* 105.
5. Idem Capycius *decis.* 113.
6. *Can. terrulas* 12. *quæst.* 2.
7. *d. can. sine exceptione in fine ead. quæst.*
8. *Cap. 1. Extr. de in integr. restit.*
9. Ita Couarr. contra Hostiensem *dict. cap.* 17. *num.* 2.
10. Quamuis contrà sentiat glos. magna *in d. can. sine exceptione* quam in eo communiter reprobatam esse testatur ibi apostillator Parisiensis.
11. Anton. Corset. in singularibus in verb. *alienatio.*
12. Glos. magna *in d. can. sine exceptione.* vbi idem apostillator notat hoc iure vti Senatum Parisiensem.

DEFINITIO VII.

Valet hodie emphyteusis rei ecclesiasticæ indistinctè dummodo facta sit in vtilitatem ecclesiæ.

QVamquam autem supradicta ex iuris ratione verissimè disputantur, eo tamen iure vtimur vt emphyteusis cuiuslibet rei ecclesiasticæ valeat, etiam nulla necessitate alienandi aut solennitate interueniente dummodò facta sit in euidentem ecclesiæ vtilitatem. 1 Credo, ne alioqui quod in ecclesiæ fauorem constitutum est in eius odium retorqueatur, si ne quidem ecclesiæ vtilem emphyteusim permittamus.2 Id verò potissimùm procedit si pro possessore adsit adminiculum longissimi temporis, aut saltem viginti annorum. Tanti enim temporis decursu nascitur præsumptio quòd ritè omnia & solenniter acta sint, licèt ex tituli exhibitione non constet de solennitatibus,3 ex ea verò præsumptione alia quoque nascitur, videri omnia in ecclesiæ vtilitatem facta nisi contrarium probetur.4 Neq; ad rem pertinet quod dici solet non currere præscriptionem aduersus ecclesiam quandiu viuit prælatus qui perperam alienauit: 5 aliud enim est quærere de præscriptione, aliud verò ex longinquitate temporis solennitatum præsumptionem inducere: 6 nec possidenti præscriptio necessaria est, nisi cùm malè & in dispendium ecclesiæ alienatio facta est Quo demùm casu quæri potest à quo tempore præscriptio currere incipiat:7 frustra enim hodie tractetur de præscriptione rei ecclesiasticæ in emphyteusim datæ, posteaquam hac parte iuri derogatú est, generali locorum ferè omnium consuetudine: ex qua obtinet vt possit emphyteusis cóstitui rei ecclesiasticæ sine vlla solennitate non solùm si res talis sit, quam emphyteuta diligentia sua meliorem fecerit, aut quæ dari in emphyteusim solita sit, quibus casibus ita olim ius erat, vt diximus. Sed etsi res iam exculta proponatur nec vnquam in emphyteusim concessa, dummodo fiat ea res in vtilitatem ecclesiæ quod variis ex causis potest contingere, tametsi emphyteotæ sexta pars annui & soliti reditus remittatur.10 Sanè si proponas preciosiores ecclesiæ res in emphyteusim sine solennitate datas esse, difficile est vt emphyteusis valeat quia & vix est vt in ecclesiæ vtilitatem id factum videatur.11 Quænam verò solennitates requirátur in alienatione rei ecclesiasticę, & an emphyteusis ecclesiastica ad quartam vsque generationem aut in extraneos heredes transire possit alibi tractandum erit. 12 *Ita Senatus* pro Ioanne Baptista Durant contra Archiepiscopum Tarentasiensem 4. Id. Aug. 1592.

1. Ex sententia Baldi ad *Auth. res quæ ad fin. C. comm. de legat.*
2. Quod esset absurdum *l. quod fauore* 6. *C. de legib. l. nulla* 25. *D. eod. l. penult. C. ad SC. Trebell.* Vide addit. ad Guid. Pap. *quæst.* 156.
3. Alex. *consil. 79. vers. sed præmissis omnibus lib* 1. & *cons.* 45. *ad fin. lib.* 5. Dec. *cons* 341. *Not. ad l. sciendum D. de verb. oblig.*
4. Alex. *dict. cons. 79. vers fortificatur.* post Bald. *in cap. 1. col. 3. qui feud. dar. poss. arg. l. 1. C. de præd. decur. lib. 10 tit.* 33.
5. Bart. *in l qui fundū 7. § si tutor. D pro empt.* Guid. Pap. *quæst.* 150. *per text. in can si sacerdos* 16. *quæst.* 3.
6. *Cap nosciitur de his quæ fiunt à prælat. sin. cons. capit.* Idem Guid. Pap. *quæst.* 15. *in fin.*
7. De quo tractat Guid. Pap *quæst* 161.
8. *Cap. ad aures. Extr. de reb. eccles. non alien.* Dydac. *dict. cap.* 17. *lib. 2. var. resolut.* Iul Clar. *lib. 4. sentent. in § emphyteusis quæst.* 6.
9. Alex. *d. cons. 79. col. 4. vers. præterea & in contractu.* post Specul. *in tit. de locat. 2. nunc aliqua vers. sexto quæritur.* Et Angel. *in § quia verò Auth. de non alien. aut permut. reb. eccles.*
10. Idem Alex. *d. cons* 79. *in quarto dubio.*
11. Vide addit. ad Guid. Pap. *quæst* 156. incip. *istud videtur esse verum.*
12. De quo vide Didacũ & Clarum supradictis locis. Guid. Pap. *à quæst* 149. *vsque ad* 162.

DEFINITIO VIII.

Res capta pignori per apparitorem non potest vendi à debitore in præiudicium creditoris vel emptoris iudicialis.

VEnditio rei quæ iam autoritate iudicis in pignus capta sit, non valet 1 nec qui emit præferri potest creditori cui pignus illud postea sit addictum, 2 sicut neque extraneo emptori. 3 Nēpe quoniã licet emerit à domino, tamen à tempore constituti pignoris prætorij aut iudicialis non dominus possidebat sed curia. 4 Sine possessione autem non potest transferri dominium. 5 Ideoque nec potest hoc casu locum habere quod dici solet, Ex pluribus emptoribus eum præferri cui priùs res tradita fuerit. 6 Id enim tum obtinet cùm traditio facta est ab eo qui tùm possidebat. 7 *Ita Senatus* ex tempore in causa N. Philippi & Claudij de Toyre 8. Cal. Febr. 1594.

1. Guid. Pap. *quæst.* 82.
2. Vnica enim executio est quæ incipit à captione pignoris & finitur eiusdem addictione aut venditione *l. à diuo Pio per tot. D. de re iudic.*
3. Eadē enim hac parte causa est creditoris & extranei emptoris quia non solet addici pignus creditori nisi in vicem extranei emptoris nulloque alio emptore existente *l. 1. & 2. C si in caus. iudic. pign. capt sit.*
4. Cùm non constituatur pignus prætorium nisi ex quo die ventum est in possessionem *leg. non est mirum* 26. § 1. D. *de pignor. act.*
5. *l. traditionibus* 20 *C. de pact l. per procuratorem* 8. *C. de acq. possess.*
6. *l. quoties* 15. *C. de rei vindic. l. sine autem 9 § si duobus D. de publician. in rem act.*
7. Et quidem iusta possessione non à iure improbata. Cùm traditio nihil aliud sit, quàm datio possessionis *l. 3. de act. empt. l. quod meo* 18. *de acquir. poss.*

DEFINITIO IX.

Res alienari prohibita & à lege & ab homine nullomodo alienari potest ne quidem ex causa necessaria si alia sint bona.

ALienationis prohibitio facta non solùm ab homine, sed etiam à lege, vsque adeò impedit translationem dominij vt quamuis necessaria sit alienatio & alioquin permissa hoc tamen casu prohibita censeatur. 1 Inde fit vt si rei per fideicommissum relictæ prohibita sit per testatorem alienatio & contingat ex delicto heredis grauati bona applicari fisco, licèt huiusmodi condemnationis ea vis esse soleat vt durante vita delinquentis bona transeant ad fiscum: 2

Mm

aliud tamen in proposito dicendum sit propter expressam hominis prohibitionem.3 Idem igitur est si agatur de facienda solutione legatorum. Præsertim si alia bona sint alienari non prohibita ex quibus solui legata possint. 4 Quod & ad æris alieni soluendi causam pertinere videtur, 5 quamquam multo magis necessaria est solutio æris alieni quod sit fideicommisso antiquius, quam legatorum. Illud etiam obseruandum est actum generaliter prohibitum, nec nisi certo casu permissum præsumi in dubio factum in casu prohibito potius quam in permisso.6 *Ita Senatus* in causa D. Marchionis d'Aix contra dominos de Drameley & Daimeres. Cal. Feb. 1595.

1. Glos. magna ad *l. fin. in fine C. hoc tit.* Alex. *cons. 93 in fin. vol. 5.* Ias. *in ? § ... 114. § dius lect. 1 num. 23. de leg. 1.* Crauet. *cons. 20. num. 42. in fin. ex § sanctissimus Nouel. 7. de non alien. reb. eccles.*
2. *l. Statius Florus 48. § Cornelio Felici D. de iur. fisc.*
3. Bart. *ad l. Imperator D. de fideic. libert.* Alex. *cons. 23. vol. 1.*
4. Rip. *ad l. in quartam num. 100. D. ad leg. falcid.* Ias. & ad eum Puteus *in d. § dius.*
5. *l. pater filium 38 in princip. de legat. 3.*
6. *l. qui testamentum 27. D. de probat.*

TIT. XXXIX.

De monopol. & conuent. negotiat.

DEFINITIO I.

Indictio tributorum non nisi ex necessaria causa fieri potest ne quidem ab iis qui indicendi ius habent si secus fiat suspendendum priuilegium est.

MONOPOLIA quæ nostri barbarè sic vocant pro conuentionibus citra iudicis licentiam factis non solum priuatis interdicta sunt sed etiam corporibus vniuersitatum, nisi quibus aut ex priuilegio concessa sunt à Principe aut ex inueterata consuetudine 2 quæ priuilegij instar obtineat. 3 Cui consequens est vt neque ad indicendum tributum quantumuis iusta indicendi causa sit liceat vniuersitatis hominibus in vnum conuenire nisi prius impetrata à Iudice alióve superiore ad quem ea res pertinet licentia, quoniam vel hoc maximè ad Principis publicámque vtilitatem spectat, ne priuato cuiquam sine magistratus autoritate tributum indicatur. 5 Sed & si cui ciuitati priuilegium huiusmodi concessum sit eam interpretationem habere debet vti ne tamen sine iusta & necessaria causa indictio tributi vlla fiat.6 Itaque si priuilegio ciuitas, vt plerumque fit, abutatur, eæ magistratus partes esse debebunt vt priuilegij vim suspendat quo vsque priorem dolum adeóque doli & abusus suspicioné vniuersitas purgauerit. 7 *Ita Senatus* in causa Ioannis Autman Germani & ciuitatis Montispelli 8. Id. Febr. 1589.

1. Aut à iudice aut ab alio superiore eam potestatem habente Bart. *ad l. actor rem rat. haber.*
2. Guid. Pap. *quæst. 106. incip. omnes villæ.*
3. Scilicet quæ hominum memoriam excedat *l. 1. §. vlt. de aqua & aqua pluu. arcen. l. 3. § ductus aquæ de aqua quotid. & æstiu.*
4. *l. non est singulis 186. de reg. iur.*
5. Tributorum namq; indictio de iuribus regalibus est quæ proinde non competit nisi quibus data est à Principe *l. vnic. C. de superind. lib. 10. tit. 18.*
6. Vide Guid. Pap. *quæst. 5. 7. 87. 372. & 631. incip. in quadam causa num. 5. & 6. & ibi addit. in verbo pro necessitate.*
7. In eo namque puniri quis debet in quo peccauit *l. rescriptum 6. D. de his quæ vt indign.* Et publicè interest ne quis re sua male vtatur §. 1. *Inst. de his qui sunt sui vel alien. iur.*

TIT. XL.

De vectigal. & commiss.

DEFINITIO I.

Conductores publicorum vectigalium non vtuntur iure fisci.

PVBLICORVM vectigalium conductores etsi fauoris publici causam fouere credûtur, non tamen habent ea priuilegia quę haberet filius, aut Princeps a quo conduxerunt, si non speciali conuentione sibi prospexerint, quia non fisci sed propriam causam agunt, & quidé propriæ non publicæ vtilitatis causa. Nec aliud in ecclesiasticorum redituum cæterisque similibus causis obtinet. *Ita Senatus* sæpius.

1. Guid. Pap. *quæst. 208.* post Specul. *tit. de immunit. eccles. in fin.*

DEFINITIO II.

Non adiudicantur commissa nisi probato dolo, Probatus autem dolus purgari non potest.

COmmissa etiam quæ petuntur ob fraudata vectigalia publica, vel ob non soluta laudimia, annuáve illa debita fundiaria quæ nos seruitia appellamus, vel denique ob non factã solennem contractus acquisitorij, vel potiùs instrumenti de contractu facti inscriptionem quæ ex Serenissimi Ducis Emanuelis Philiberti edicto fieri debet, odiosa esse creduntur, Ideóque vix vnquã adiudicantur, si non probetur dolus aliquis eius qui conuenitur. 2 Sanè post dolũ probatũ sera debiti oblatio est. Nec enim sicut mora interdum, ita & doli purgatio vnquam admittitur ad eludendam pœnam quæ vel iure cómuni vel per edictum Principis solo delinquentis facto demonstrato iam sit irrogata. 3 *Ita Senatus* pro illustri D. Ludouico de Coste, Comite de Chastillió & Pótdeueyle cótra N. Gonard *Sine die.*

1. *Quia sunt pœnalia* Guid. Pap. *quæst. 195.* vbi ait pupillum ob hanc causam non incidere in commissum. Adde eundem Guid. Pap. *quæst. 73 & seq.*
2. Nam nec delictum potest esse sine dolo *vulg. iurib.* Interim ergo potest euitari condemnatio & purgari mora si debitum offeratur.
3. Idem Guid. Pap. *quæst. 175.* vbi latè.

DEFINITIO III.

Nulla debentur vectigalia pro mercibus quæ proprij vsus aut victus causâ transuehuntur.

VEctigalia transuehendis mercibus imposita ad eas tantùm merces pertinét quæ negotiationis & commercij gratiâ transuehuntur, non ad eas, quæ proprij vsus aut victus causâ. 1 Nec enim aliquo tributo ęquũ est onerari eum qui necessitatibus suis prospicere cogatur, sed illos tantùm qui hac lege tractát commercium publicum, vt priuatam ex eo vtilitatem captent. *Sine die.*

1. Guid. Pap. *quæst. 4. per l. vniuersi vbi DD. C. hoc tit.* Non ergo debebitur vectigal pro mercibus quæ domus faciendæ vel reficiendæ gratia transuehuntur Guid. Pap. *ibid. per glos. fin. in d. l. vniuersi.*

TIT. XLI.

De rer. permut.

DEFINITIO I.

Potest vnus idémque contractus partim emptionis, partim permutationis iure censeri.

PERMVTATIONE inter nos sic inita, vt pro fundo æstimato, mille aureis darem tibi fundum æstimatum quingentis, ac præterea quingentos aureos, placet non tam permutationem quàm emptionem contractam videri.1 Pro ea nimirum æstimationis parte quæ excedit concurrentem valorem rerum permutatarum.2 Itaque cùm in ea prouincia contractum proponeretur in qua ius municipale sic comparatum erat vt ex permutatione laudimia non nisi dimidiata, ex emptione verò integra deberentur.3 *Senatus* pronunciauit deberi in proposito laudimia pro portione dimidij pretij ad quingentos vsque aureos, pro reliquo autem precio sine diminutione quasi partim ex permutatione, partim ex emptione.4 Ita Senatus 8. Id. Mart. 1589.

1. *arg. l. 2.* ponderanda verba illa *licèt non taxata quantitate C. hoc tit. l. naturalis 5. §. 1. D. de præscr. verb.*

2. Nam vsque ad concurrentem valorem vera permutatio est, cùm non possit vterque contrahentium vnus magis quam alius vel emptor dici vel venditor *l. 1. D. hoc tit.*

3. De quo vide Boërium *quæst. 144.* & Guid. Pap. *quæst. 92. incip. de consuetudine.*

4. Nec nouum id videri debet propter similitudinem & adfinitatem magnam quam habet permutatio cum emptione *l. 2. C. hoc tit.*

DEFINITIO II.

Qui rem alterius ex permutatione accepit suam vicissim dare debet. Et quid si pœniteat eum qui suam dedit.

QVi ab alio rem ex permutatione accepit si ex parte sua implere nolit, non vtique cogi potest vt rem suam tradat, sed condemnandus est vt acceptam restituat, & præterea præstet si quid alterius intersit non traditæ rationis doli.1 At quid si cùm rem tuam accepissem, & vellem tibi meam tradere tu recusaueris negãs perfectam adhuc permutationem, & petens tuam tibi restitui quasi datam ob causam quæ non sit secuta.2 Si probetur perfecta permutatio3 cogendus es rem meam accipere si extet, & in litis expensas condemnandus4 si modo cùm recusares rem meam accipere ab initio oblatam ego illam deposuerim si res mobilis fuit.5 Quòd si res amplius non extet sed aut casu amissa sit aut naturaliter propterea quòd seruando seruari non poterat,6 distinguendum etiam est an depositio illa facta fuerit, necne, depositione legitimè facta periit tibi acsi soluta esset, quia in odium eius qui moram facit depositio habet vim traditionis. Sed si depositio nulla aut quod idem est non satis rite facta8 præcesserit, dicendum est mihi periisse non solùm tanquam domino (neque enim ex solo pacto permutationis citra traditionem transfertur dominium) sed etiam tanquam moratori quoniam hoc ipso in mora fui, quod rem tuam habens meam quoque retinui nec quòd tibi eam obtuli excusare moram potest, quandoquidem vbi traditio necessaria est, sola oblatio non sufficit, quæ nec traditionis vim habet, sed depositio requiritur.12 Hic autem fuit necessaria traditio non modo vt ex parte mea contractum implerem,13 sed etiam ne eodem tempore & tuam & meam rem viderer habuisse.14 Quare nec mihi proderit quod tu à me oblatam sine causa recusaueris. Perinde enim condemnandus sum in id omne quod tua interest siue rẽ meam tibi postea tradam si extet, nec deterior facta sit,15 siue perempta illa vel deteriore facta cogar tibi condicenti rem tuam restituere.16 debetur namque ex mora id quod interest17 præsertim in permutatione rerum venaliũ quæ censetur bonæ fidei esse & ad instar venditionis.18 In venditione autem constat, Si emptor accepta re vendita precium non soluerit, licèt obtulerit recusanti sine causa venditori, non eò minùs debere eum vsuras precij si non obsignauerit, ne alioqui & re & precio vsus videatur.19 Ita Senatus in causa Ioannis Guibourg & Claudij Chastelain 4. Cal. Iul. 1591.

1. *l. 1. § vlt. D hoc tit. l. 1. §. vlt. & pass. C. eod.*

2. Eo fortassis prætextu quòd in contractibus innominatis locus sit pœnitentiæ quousque contractus impleatur ex vtraque parte *l. si pecuniam*, vbi Bart. *D. de condict. caus. dat.*

3. Non quidem per traditionem quia hoc modo non perficitur nisi cùm res vtrinque data est, & datio quæ fit ex vna tantum parte mutuum duntaxat obligationi præbet *l. 1. § item emptio D. hoc tit.* Sed interueniente stipulatione. quo casu non tam permutatio est quàm stipulatio ex causa permutationis *l. si ita 6. § 1. & l. seq. D. de nouat.* Ideoque hoc casu nullus pœnitentiæ locus esse potest *l. 3. C. hoc tit.*

4. *l. qui solidum 78. § etiam de leg. 2. & Instit. de pœn. temer. litig.*

5. Vt depositio illa vim habeat traditionis, quomodo habebit obsignatio vim solutionis si de pecunia tractaretur *l. acceptam 19. iunct. l. si per te non stat 7. C. de vsur.*

6. Cuius conditionis sunt ferè res omnes mobiles *l. lege qua tutores 22. C de admin. tutor.*

7. *d. l. acceptam 19. C. de vsur. l. obsignatione 9. C. de solut.* Mora enim transfert semper periculum in moratorem *l. si ex legat. 23. & seq. l. fortunam 91. § sequitur D. de verb. oblig.*

8. Nihil enim refert an quid factum non sit an minus ritè factum sit *l. quoties 5. D. qui satisd. cog. l. 2. de autor. tutor.*

9. *l. qua fortuna 6. C. de pign. act.*

10. *l. transactionibus 20. C. de pact.*

11. Neque enim æquum est vt alteruter contrahentium vtramque rem retineat nec magis in permutatione quam in emptione *l. 1. & 2. D. hoc tit. l. ex empto 22. §. vlt. l. bona fides 50. de action. empt.*

12. *d. l. si per te non stat 7. d. l. acceptam 19. C de vsur.*

13. Permutatio enim non tantum traditionem mutuam requirit, sed etiam mutuam dominij translationem *l. 1. § . 1. vers. ideoque D. hoc tit.*

14. Contra *d. l. ex empto §. vlt. & l. bona fides 50. D. de action. empt. l. curabit 5. C. eod.*

15. Quo casu tradi semper potest,

16. *l. cum precibus 4. & seq. iunct. l. 1. ibi: non immeritò id quod tua interest C. hoc tit.*

17. *d. l. 1. l. si permutationis 2. C. de evict.* Glos. in *l. 1. §. vlt. D. eod.*

18. *d. l. 1. & 2. C. hoc tit. l. 2. D. eod.* Sunt tamen aliquæ differentiæ inter venditionem & permutationem quas vide apud glos. & Bart. in *d. l. 1. D. hoc tit.*

19. *d. l. curabit 5. C. de action. empt.* iunct. *l. si per te non stat 7. C. de vsur.*

DEFINITIO III.

Si res permutanda non datur, præstanda est æstimatio quanti plurimi res fuit à tempore moræ.

AT finge factam permutationem mercium quarum æstimatio in singulos dies variatur:1 cuius temporis ineunda erit æstimatio? si rem ipsam de qua permutanda conuenit possim tradere, quòd extet adhuc nec deterior facta sit, non est quærendum de æstimatione, sed solùm facienda condemnatio eius quod præterea interest aduersarij.2 Sed si rem ipsam non possim tradere, quod perempta sit aut facta deterior,3 cùm necessariò recurrendum sit ad æstimationem, condemnandus ero, vt præstẽ quanti plurimi res fuerit à tempore moræ vsque ad tempus condemnationis4 vt in cæteris bonæ fidei iudiciis,5 aut, quod idem est, vtro tempore pluris res fuit aut moræ aut condemnationis,6 nec ideo tamen excludetur condemnatio eius quòd præterea interest, maximè si agatur inter mercatores, inter quos lucri quoque cessantis ratio habenda est.8 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. pen. & vlt. D. de condict. tritic.*

2. Nam & id quod interest plerumque & rem & rei preciũ egreditur *l. 1. l. si sterilis 21. §. cùm per venditorem D. de action. empt. l. in interdicto 6. D. vnde vi.*

3. Neque enim reddi videtur res quæ deterior redditur *l. 3. § 1. l. in rebus 18. § 1. D. commod. l. 1. § si res deposita D. deposit.*

4. *l. 3 § in hac D. commod. l. pen. & vlt.* vbi notat. *D. de condict. tritic.* Iunge Bart. *in l. 2. D. hoc tit.*

5. Bart. & alij *in d. § in hac & ad l. 3. mum 22. D. de reb. cred.*

6. Quomodo loquitur Vlp. *in l 3. §. vlt. D. de action. empt.*

7. Quia æstimatio quanti plurimi non excludit præstationem eius quod interest, quia æstimatio quanti plurimi est ipsa res, quæ principaliter debetur, id verò quod interest, est quid accessorium

8 Nam id quod interest, æstimatur etiam ex eo quod actori abest quo que lucrari potuit *l. si commissa 13 D. rat. rem haber.* Præsertim si creditor mercator proponatur. Et huius interesse habenda potissimùm ratio in bonæ fidei iudiciis, ac proinde in actione ex permutatione quæ etiam bonæ fidei est *§. fuerat Inst. de action. l. 2. C hoc tit.* Nec ad rem facit quòd permutatio sit contractus innominatus. Habet enim easdem ferè præstationes quas contractus emptionis & venditionis, vt solent cæteri etiam contractus innominati iudicari secundùm naturam contractuum nominatorum quibus æquiparantur Bart. *ad l. 2. per ill. text. D. hoc tit.*

DEFINITIO IV.

Euicto vel redhibito feudo quod fuerat permutatum an aliud feudum in eius vicem dandum sit, an pecunia dari possit.

TRansactione facta inter Serenissimű Sabaudiæ Ducem Carolum, & Antermum Baronem de Miolans, conuenerat vt Castrum de Cusy ad Antermum pertineret. Postmodum alio contractu placuerat vt castrum illud de Cusy Dominis de Luxembourg donatum esset, vicissimque & permutationis iure Antermus Baroniam & iurisdictionem de Monfalcon sibi haberet cum iuribus adnexis omnibus: ea tamen lege adiecta vt Serenissimo Duci ius esset redhibendæ illius quandocunque *reddendo & restituendo* (verba erant instrumenti) *ipsum castrum de Cusy aut pro eo aliam recompensam ad valorem dicti castri de Cusy.* Cùm post multos annos de redhibitionis iure quæreretur inter illustrem Georgium de Mouxi Comitem de Mõteal qui à Serenissimo Duce ius habebat, & illustrem Henricum de Saluces D. de Cardé qui in Antermi iura successerat, dubitabatur quid pro castro de Cusy actor reo præstare deberet. Dicebant quidam condemnandum eum esse, vt in vicem feudi de Monfalcon aliud feudum substitueret ad valorem vsque feudi de Cusy, eámque fuisse proculdubio nec obscuram contrahentium voluntatem. 1 Alioqui passurum iniuriam Dominum de Cardé si pro fundo feudóque pecuniam accipere, 2 atque ita rem suam quodammodo vendere quantumcunque iusto precio cogeretur, 3 Non enim æstimatio castri de Cusy in casum redhibitionis promissa fuerat, sed vt contractus verba sonabant, *recompensa ad valorem*, adiecta etiam dictione *aliam* quæ implicare solet identitatem, vt nostri loquuntur, & naturæ & qualitatis. 4 Atqui prima permutatione datum fuerat pro castro de Cusy castrum de Montfalcon feudum nobilissimum & præcipuæ inter cætera dignitatis, non pecunia. 5 Neque verò permutatio contracta videretur, sed venditio potius si conuenisset vt pro re dari posset pecunia. 6 Nec rursum negari poterat, quin eius cui feudum euincebatur maximè interesset feudum aliud habere magis quàm pecuniam, 7 quæ & perit faciliùs, 8 & siue in arca reponatur, siue detur fœnori nullam possessori suo dignitatem adferre potest. 9 Atque ita cùm octo in Senatu sententiam diceremus quatuor præcipuæ eruditionis Senatores sentiebant. Cæteri contrà, in quorum sententiam postea iuit vnus ex aliis ne votorum diuisione & æqualitate Senatusconsultum impediretur. Duplex autem ratio illorum fuit: Prima quòd nomen *recompensæ* quo contrahentes vsi fuerant, non minùs pecuniæ quàm fundi dationem vi sua comprehenderet, quandoquidem per pecuniam res omnes æstimantur. 10 Facienda præsertim interpretatione fauore Principis contra priuatum qui potuerat legem apertiùs dicere. 11 Maximè cùm is qui recompensam dare promiserat emptori similior, quàm venditori videretur.

Altera, quòd si cogeretur Princeps in vicem feudi de Monfalcon aliud feudum reddere, eadem semper subesset ratio vindicandi quandocunque feudi illius, quippe quod perinde esset inalienabile, & consequenter eò tandem recidere rem oporteret vt quod vltimo loco vindicaretur certo precio æstimandum esset. 13 Aliis tamen neutra ratio probabatur. Non prima quoniam & ex verbis contractus & ex natura permutationis quæ inita fuerat, satis apparebat quid actum esset: nimirum de dando feudo quod ex comparatione valoris castri de Cusy æstimandum esset: quid enim aliud significare poterant verba illa *ad valorem castri de Cusy.* Atqui pecunia quæ ad cæteras res omnes æstimãdas comparata est æstimare seipsam aut ab alia re æstimari non potest. 14 Non altera, quoniam nihil erat quod obstaret, quominùs princeps iure priuati feudum aliquod à priuato emeret eiusdem valoris cuius esset Castrum de Cusy, quod proinde inalienabile videri non posset, 15 vt pote fisco coronæ nunquam incorporatum. 16 Certi namque iuris est principem in his quæ tanquam priuatus gerit, priuati iure censeri. 17 Item quia non princeps hic actor erat, sed alius plurium feudorum possessor & dominus, in cuius erat potestate aliud feudum dare 18 cuius restituendi certóque precio æstimandi nulla vnquam futura esset necessitas. 19 Tametsi enim is in iura principis successerat, non tamen idcirco videri poterat ipsius personam vsque adeò repræsentare vt quæ de proprio patrimonio erogasset ea de coronæ domanio erogasse videretur. 20 *Ita Senatus* mense Iulij 1592.

1. Id enim quod in alterius rei locum subrogatur debet eiusdem esse naturæ & conditionis *l. 3. l. 2. §. appellata D. de reb. cred.*

2. Text est *in cap. de inuestit. de re alien. fact.* quem mirabile esse ait post Bal. uin & alios Boerius *quæst. 19. nu. 3.* Iunge *l. qui autem 14. § quid si ante de constit. pecun. l. si quis domum 9 D. locat. l. Labeo 3 §. vlt. de arbitr.*

3. *Contra l. nec quasi 70, de publician.*

4. Idem Boer. *dec. quæst. 19. num. vlt.* paullo ante fin. vbi citat Bald. Ang. Imol. & modernos *in l. qui liberis in princ. de vulg. & pupill. sub.*

5. Nam fieri non potest quis inuitus cogi vt rem pro pecunia accipiat *l. eum à quo 16. & seq. C. de solut. ita nec vt pecuniam pro re.*

6. *l. naturalis 5. § 1. de præscr. verb.*

7. Non enim sicut is qui rem habet, æstimationem quoque habere videtur, ita & rem habere qui æstimationem habet. *§ si res aliena vers. hac ratione Inst. de legat. cum similib.*

8. Est enim pecunia res fragilis *l. si chorus 79. §. 1. de leg. 1. & seruilis l. si nauis 42. D. de rei vindic.*

9. Quam adfert feudum nobile quippe quod nobilitat vt plurib. ex professo disputat Tiraq. *in tract. de nobilit.*

10 Est enim pecunia mensura rerum omnium præterquàm sui ipsius *l. si ita fideiussorem 42. D. de fideiuss.*

11. *Ex reg. l. veteribus 39 D. de pact.*

12. Emptoris autem est pecuniam pro re non aliam rem dare *l. 1. D. hoc tit. l. ex empto 11. § 2. de action. empt.*

13. Ne aliòqui dandus esset progressus in infinitum quod nostra iurisprudentia non minùs quàm natura ipsa abhorret *l. vt inter 23. C. de sacros. eccles. l. item si vnus 17 §. principaliter D. de recept. qui arbitr. recep.*

14. *d. l. si ita fideiussorem 42. D. de fideiuss. l. 1. D. hoc tit. l. 1. D. de contr. empt.*

15. Non enim omnia quæ Princeps habet sunt inalienabilia sed ea tantùm quæ ad domanium coronæ pertinent. Cùm in cæteris quæ habet tanquam priuatus vtatur iure priuati *l. bene à Zenone § sed sancimus C. de quadr. præscript.* Vide Specul. *in tit. De feudis 1. quoniam qua* 24.

16. Sic enim nostri loqui solent.

17. *l. fiscus 6. D. de iur. fisc. l. cùm quidam 17. §. fisc. vs de vsur.*

18. Semper enim præstandum est id quod debetur si non præcisè in specie saltem per æquipollens quantum fieri potest.

19. Nihil enim magis naturale est quàm domini res suas in alium transferre volentis ratam habere voluntatem, nisi lex impedimento sit *l. qua ratione 9. § hæc quoque res D. de acquir. rer. domin.*

20. Mutatione scilicet personæ ipsa quoque bonorum qualitas & conditio immutatur *l. per curatorem 99. §. 1. de acquir. hered. l. vlt. C. de inoff. testam.*

DEFINITIO V.

Cùm agitur de æstimanda re cuius solutione debitor liberaretur solutionis tempus inspiciendum est.

SVperiori proxima successit quæstio, cuius temporis rationem in æstimando Castro de Cusy haberi oporteret vt sciri posset quid & quantum reo ab actore præstan-

præstandum esset, an eius temporis quo permutatio facta fuisset, an quo ex permutatione ageretur. Placuit nō quanti tunc fuisset cùm contrahebatur inspiciendum esse, sed quanti nunc sit aut erit cùm feudum de Monfaleon redhibebitur. Id enim ex bona fide erat & ex natura permutationis, vt quemadmodum si permutatio illa facta non fuisset aut si nunc retrofieret, haberet hodie D. de Carde castrum de Cusy quale nunc quantúmque est,[1] ita in æstimando eo præsentis temporis ratio haberetur, siue pluris hodie esset siue minoris.[2] Quare cùm Comes de Montreal precium offerret quod paucis post permutationem diebus vendito castro illo de Cusy redactum fuisse constabat quasi ipso permutationis tempore tanti fuisset,[3] non admisit Senatus oblationem. Iusta siquidem precia rerum non ex præterita emptione sed ex præsenti æstimatione constitui oportet[4] eum sicut diligenti cultura amplianturita si prædia negligentius habita fuerint minui ea necesse sit.[5] Hactenus tamen contractus initi tempus inspici debere visum est, vt ea demum bona æstimarentur, quæ eo tempore ad castrum de Cusy pertinebant, non illa etiā quæ exinde accessissent. Id enim agebatur procul dubio inter contrahentes, vt in eū casum quo feudum castrúmque de Monfalcon redhiberetur, aliud quidpiam in eius vicem daretur quod adæquaret valorem castri de Cusy quale tunc quantumve esset, non quale quātúmve postea futurum esset: quod in dubio euentu erat positum. Atque ita nimirum accipi debet quod dici solet, In contractibus tempus contractus inspici oportere,[6] nempe cùm quæritur quid veniat in contractum & obligationem,[7] aut cui ex contractu acquiratur actio,[8] non etiam si agatur de æstimando eo quod debetur.[9] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Similis fere ratiocinatio est qua Paulus vtitur *in l si sterilis 21. §. cum per venditorem in fin. D. de acquirendo rerum dominio.*
2. *arg l. pen. D de condict. triti.*
3. Tanti enim vnaquæque res esse creditur, quanti vendi potest.
4. *l precia rerum 63. D. ad leg falcid. l. si seruum 33. D. ad leg. Aquil.*
5. *l. 3. §. Diui fratres D. de iur fisc.*
6. *l. Rutilia Polla 69. D. de contr. empt. l. si filiusfamilias 76. D. de verb. oblig. l. bonitatis 13. D. de verb. oblig. l bonitatis 13. D. de euict.*
7. *vt in d. l. Rutilia l. 3. D. de reb. credit. l. 2 §. 1. de hered. vel actiono vendit.*
8. *Vt in d. l si filiusfamilias.*
9. *l vinum 22. D de reb. credit. l. penult & vlt. D. de condict. triticar. l. 1. §. in hac D. commod. l. hominem 37. mandat. l. 3. §. vlt. de action empt. l. quoties in diem 59. de verb. oblig.* Excipe casum *l. cum qui 22. D. de oblig. & action.* Valde tamen obstare huic Definitioni videtur quod scriptum est in *dict. l. bonitatis 13 D. de euict.* nisi sclamuum quæ referas non ad æstimationem sed ad bonitatem *arg. l. ex mille 64. verf. caterum eod. tit.* Et sanè absurdum est id quod etiam hodie soloi in specie possit pluris minorisve æstimari quàm quanti nunc sit. Vide quæ scripsi *lib. 16. Censeci.*

DEFINITIO VI.

Differentia permutationis & venditionis quoties rei permutata & tradita controuersia fit possidenti.

EX contractu permutationis, qui rei sibi traditæ controuersiam patitur etiamsi nondum sit euicta, actionem habet vt interim quod dedit recipiat,[1] saluo tamen contractu, id est, ita vt si is qui controuersiam faciebat succubuerit, reddatur vtrimque & præstetur quod ex contractu dari præstaríque debuit. Vtrumque enim ex bona fide est vt neque facile & sine iusta causa contractus rescindatur,[2] neque pendente controuersia cogatur is qui rem suam tradidit, aut carere vtraque, aut litem pro vacua possessione suscipere. Venditionis alia ratio est. Neque enim si rei venditę controuersiam emptor patiatur statim actio ei danda est vt lite pendente, vel precium repetat, vel id quod sua interest consequatur.[3] Hæc tam variè, quoniam non sicut ex permutatione ita & ex venditione nascitur actio vt id quod datum est reddatur:[4] sed tantùm ad rem defendendam si rei controuersia fiat,[5] aut ad id quod interest re tandem euicta,[6] aut denique ad solutionem precij & vsurarum si in soluendo precio emptor moram fecerit.[7] *Ita Senatus* ex tempore in publico auditorio in causa R. D. Præceptoris Antonianı Camber. contra D. Dufout. Non. Maij 1594.

1. Qui enim alienam rem ex permutationis causa tradidit is nullam videtur contraxisse permutationem *l. 1. vers. ideoque D hoc tit* Et ideireo quasi ex sua parte contractum non implenti tenetur condictione *dicta lege prima § vltim. l. 3. 4. & pass. C. eod.*
2. *l. res bona fide 54. D. de contr. empt.* Est enim permutationis contractus fauorabilissimus quia vetustissimus, à quo scilicet commercia cœperunt *d. l. 1. D eod.*
3. Tantùm enim obligatur venditor ad rem defendendam litémque pro emptore suscipiendam *l. si plus 74 § penult D. de euict l. 3. C. eod* præterquam si aliter conuenerit *l. sine in libertatem 12. eod. tit.* Aut satisdandum si in limine contractus immineat periculum euictionis *l si post perfectam 24. eod.*
4. *l. ea conditione 14. D. de rescind. vendit* Bart. *ad l. vlt. num. 5 C. de condict. caus. dat. caus. non sec.*
5. *d. l 74. § pen.*
6. *l. si in venditione 60. D. de euict.*
7. *l. ex empto 12. §. 1. l. qui per collusionem 49. § 1. D. de act. empt.*

DEFINITIO VII.

Resoluta permutatione qua per traditionem fuerat perfecta non recuperatur possessio nisi retrotraditio sequatur.

TRanslata cum dominio possessione ex causa permutationis, si aut mutuo permutantium consensu aut per sententiam iudicis resoluta sit permutatio, non reddita videbitur possessio si non retrotraditio quoque sequatur.[1] Neque enim aut nudo consensu, aut per solam sententiam transferri possessio potest.[2] Ideóque etsi alter cōtrahentium rei quam permutauerat possessionem recuperauerit, nihilomagis poterit alius interdicto experiri siue retinendæ, siue recuperandæ possessionis.[3] Multò minus stāte permutatione, cùm propriam ipse possessionem facto suo amiserit, rem suam permutando,[4] An igitur resoluta permutatione, & reddita vni ex contrahentibus re sua nulla actio alteri competet ad rem suam repetendam? Imò competet condictio aduersus permutantem quasi sine causa rem alienam habere incipiat qui suam recepit.[5] Ea verò actione consequetur actor, vt reus vel rem ipsam tradat si tradendi habeat facultatem, vel actionibus suis possessoriis cedat[6] aduersus detentorem, si qua ratione naturalem & corporalem rei possessionem amiserit. *Ita Senatus* in causa D. Du fout & Iacobinæ Berru 3. Id. Maij 1595.

1. Nihil enim tam naturale est quàm vnumquodque dissolui eo modo quo contractum fuit *l. nihil tam naturale 35. de reg. iur. l. prout 80 D. de solut. l. ab emptione 58 D. de pact.*
2. Traditio siquidem necessaria est *l. traditionibus 20. C. de pact.* quia nec acquiritur possessio sine corpore *l. 3. § in amittenda l. quemadmodum 8 D. de acquir. poss.*
3. Quia possessio facti est *l. denique 19. D. ex quib. caus. maior. l. cùm heredes 23. de acquir. poss.*
4. Qui enim facto suo cecidit à possessione numquam potest vincere in iudicio possessorio, cùm debeat sibi imputare.
5. *l. 1. §. vlt. D. hoc tit. l. 3. 4. & pass. C. eod.*
6. Et quidem periculo suo non illius cum quo contraxit, cuius vtique ius deterius reddere non potuit, *arg. l. item si cùm exceptione 14 §. quatenus vers. quid si homo D. quod met. caus.*

DEFINITIO VIII.

Periculum rei permutatæ spectat ad eum qui dominus est: sufficit tamen vt in eum fuerit translata possessio per clausulam constituti.

INter venditionem & permutationem hoc interest quòd rei venditę periculum statim atque nudo consensu perfecta venditio est ad emptorem pertinet, licèt nondum secuta traditio sit,[1] adeoque quamuis sub condicione contracta emptio proponatur, pendente condicione euenerit.[2] At rei permutatæ periculum quamdiu non est traditio secuta pertinet ad permutantem. Ideò nimirù quòd emptio solo consensu,[3] at permutatio non nisi rei traditione perficitur.[4] An verò satis erit factam traditionem per clausulam constituti si corporalis possessio manserit penes constituentem? vtiquè, nam per eam clausulam licèt fictitius modus sit transferendæ possessionis, transfertur tamen vera possessio, nec solùm ciuilis sed etiam naturalis & realis, licèt non corporalis,[5] ideòque si corporalem quoque possessionem nancisci velit is cuius nomine alius possidere se constituit, non ad vacuam possessionem tradendam agere debet,[6] sed rem quasi iam traditam, & ex traditione suam effectam vindicare.[7] Cui consequens est vt si interim res perierit casu fortuito, nec possessoris culpa vlla casum præcesserit, periculum eius sit qui potuit vendicare, nō eius qui adhuc corporaliter rem detinebat. Iuris enim regula est casus fortuitos ad eum spectare qui sit dominus:[8] licèt in emptione vt dictum est aliud obtineat, propterea quod solo consensu perficitur & ab eo tempore ius habet emptor dominij quandocumque volet nanciscendi.[9] *Ita Senatus* pro Ioanne Carlet contra Ludouicum Durand 13. Cal. Iun. 1595.

1. *l. 1. C. de peric. & commod. rei vendit. §. cùm autem Instit. de empt. & vendit.*
2. Scilicet si res deterior tantùm facta sit, non etiam si perierit *l. necessario 8. in fine princip. D. de peric. & commod. rei vendit.* Alioqui necessarium est pactum vt res seruetur periculo emptoris *l. si in venditione 10 eod.*
3. *d. § cùm autem Inst. de empt. & vendit.*
4. *l. 1. §. item emptio D. hoc tit.*
5. *l. quod meo 18 de acquir. poss.* & ibi omnes notant.
6. Quomodo agi solet & debet contra eum qui rem tradere debuit necdum tradidit *l. 1. in princip. & l. 3. l. ex empto 11 in princip. de action. empt.*
7. Effectus enim vindicationis est vt corporalis possessio quæ penes reum sit actori restituatur *l. officium 9. D. de rei vindicat.*
8. *vulg. l. qua fortuitis 6. C. de pign. act. l. contractus 23. in fin. D. de regul. iur.*
9. Vt proinde quamuis dominus non sit ante traditionem *§. vendita Inst. de rer. diuis.* perinde tamen haberi debeat ac si iam esset dominus cùm non stet nisi per eum *arg. l. si quis actionem 15 & l. qui potest facere 174. de reg. iur.*

DEFINITIO IX.

Ex placito permutationis etiam secuta traditione nulla siue in personam, siue in rem actio nasci potest contra tertium possessorem.

EX permutatione rem meam in te transtuli, tu verò in tradenda tua moram fecisti, & intereà tamen eam quam à me habueras Titio vendidisti. Licèt ex placito permutationis secuta ex vna parte traditione nascatur actio præscriptis verbis ad hoc vt vel placitis stetur vel quod acceptum est restituatur, non tamen ea res faciet vt contra emptorem aliúmve singularem successorem qui à vero domino causam habuit, actio vlla siue in personam[1] siue in rem[2] dari debeat. Heredis & alterius cuiuslibet successoris vniuersalis qui heredis loco sit, alia causa est. Hic enim eadem actione conueniri potest, qua defunctus ipse si viueret conueniretur,[3] nec magis præscriptione longi temporis tueri se potest[4] si fortè post trigesimum aut quadragesimum annum conueniatur, obstante nimirum mala fide quam placet etiam heredi & vniuersali successori cuilibet nocere.[5] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. 3. 4. 5. & vlt. C. hoc tit.*
2. Neque enim personalis obligatio trãsit in singularē successorē *l. vlt. in fin. D. de contr. empt. l. 1. §. si heres D. ad S.C. Trebell.*
3. Non enim actione in rem alius tenetur quàm qui possidet rem vel alienam vel obligatam *§. 1. Instit. de action. l. pignoris 17. D. de pignor.*
4. *l. vlt. C. de heredit. action. l. 1. C. si cert. pet.*
5. *l. cùm heres 11. D. de diuers. temp. præscript.* Edicto tamē Serenissimi Ducis Emanuelis Philiberti constitutum est vt actiones omnes personales etiam hodie spatio triginta annorum præscribantur, ac proinde non tantùm ab heredibus debitoris, sed etiam a debitore ipso.

DEFINITIO X.

Qui rei sibi traditæ ex causa permutationis vel dominium amisit, vel possessionem, nullum eo nomine regressum habere potest.

PErmutaueram tecum insulam, quæ tibi iã tradita fuerat, postmodum casu fortuito exusta. Cùm aream negligeres, nec annuum canonem emphyteuticarium eo nomine debitum directo domino solueres, is iure suo vsus[1] aream siue vt vacantem siue vt commissam ob cessatam canonis solutionem occupauerat, tuoi alteri in nouàm emphyteusim concesserat: nouus emphyteuta in ea area ædificauerat. Si tu insulam nunc vindicare velis,[2] & nouus emphyteuta te repellat siue longi temporis præscriptione,[3] siue quòd neget aream tibi deberi in qua nouum ille ædificium bona fide sumptibus suis construxerit quasi res alia facta sit,[4] nulla tibi eo nomine actio contra me competere potest, quia non per me sed per te factum fuit quominus aream habeas. Cum si post exustam periculo tuo insulam[5] aut in area ædificare voluisses aut saltem areæ possessionem retinere,[6] debitúmque pro ea canonem annuum persoluere, ius tuum hodie saluum esset.[7] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. lex vectigali fundo 31 D. de pignor. l. vlt. C. de iur. emphyt.*
2. Scilicet per vtilem in rem actionem quæ datur emphyteutæ etiam contra dominum directum *l. 1. §. vlt. D. si ager. vectig. petat.*
3. Quod possederit cum titulo & bona fide per decennium inter præsentes, & vicennium inter absentes. Est enim titulus emphyteuseos habilis ad acquirendum dominium saltem vtile *d. l. vlt. C. de iur. emphyt. l. vlt. C. de reb. alien. non alien.*
4. Propter nouum ædificium in ea constructum *l. si chorus 79. § area legata de leg. 3.* Nam si nullum sit aut supersit nouum ædificium area perinde atque anteà debetur *l. si a grege 22. de leg. 1.* Iunge *l. 5. § vlt. quib. mod. vsusfr. amitt. l. qui res 98. § aream de solut.*
5. Periculum enim rei permutatæ post traditionem pertinet ad eum qui accepit, tanquam qui factus sit dominus vt dixi *Defin. 8. supr.*
6. Est enim area pars insulæ, & quidem maxima cui etiam superficies cedit *d. l. qui res 98 § aream. de solut.*
7. Proinde est quod tibi impures nullúmque videris damnum sentire, quod ex culpa tua sentis *l. quod quis 203 de reg. iur.*

DEFINITIO XI.

Qui possessionem rei suæ amisit ex causa permutationis, si postea rem illam recuperet, potest iisdem Remedijs possessorijs vti quibus poterat ante permutationem.

PErmutatione inter te & Sēpronium facta cùm fundi Corneliani, quem à Sempronio acceperas controuersiam possessionis patereris à Mæuio, autorem laudaueras Sempronium, & obtinueras, vt fundus quem Sempronio ex permutatione tradideras, tibi redderetur.[1] Permittendum est Sempronio, vt tanquam autor tuus etiam citra cessionē iisdem actionibus contra Mæuium experiatur, siue proprietatis, siue possessionis ratione, quibus tu ipse experiri potuisses.[2] Proinde, licèt tradendo tibi fundum Cornelianū desierit eū possidere facto suo,[3] perinde tamē interdictis retinendæ & recuperãdæ possessionis vti poterit, atque tu vtereris si fundum tuum non recepisses.[4] Indemnitas enim quam tibi Sēpronius præstat, facit vt pristinum ius suum recipiat, perindéque haberi debeat, ac si nulla vnquam permutatio facta esset,[5] eámque ipsam cōtrouersiam pateretur, quam tu passus es. *Ita Senatus* in causa D. Du Iour, & Iacobinæ Berru 29. Mart. 97.

2. *Iuxta l.1.in fin.C hoc tit.*

2. Qui enim autor laudatus est is litem tractat partim suã partim alienam *l.1.C vbi in rem act.*

3. Ei autem qui facto suo desiit possidere, non solet dari actio ad repetendam possessionem *l. vlt. vbi not. C. de acquir. possess.*

4. Nec enim nouum est vt ex alterius persona facere quis possit quod per seipsum facere non posset *l. Aristo 3.in fin.D.quæ res pignor.oblig.poss. l.cum hereditate 55. D. de a. quir. hered. l.si ut qui duos 29 De liber.legat.*

5. Quia potestas euictionis & restitutionis tollit intellectum permutationis, vt in simili loquitur Papinianus *in l.si patrons 55.§.vlt. D.ad SC.Trebell.*

DEFINITIO XII.

De permutatione rerum ecclesiæ siue fiat cum Principe siue cum priuato.

POtest quidem Princeps rem suam cum re Ecclesiastica ex iusta causa permutare, etiam Ecclesia inuita si modò indemnitatem præstet Ecclesiæ,[1] & imploret authoritatem superioris, per quem rector Ecclesiæ cogi possit. [2] Sed hoc ita si pro se ipso non pro alio eiusmodi permutationem facere Princeps velit. [3] Alioqui seruanda sunt omnia quæ in permutatione inter Ecclesiam & priuatum facta requirerentur, vt nimirum facta sit vel in euidentem Ecclesiæ vtilitatem, vel ob Ecclesiæ necessitatem. [4] Illud etiam obseruandum est ne permutatio fiat rei spiritualis cum tempotali [5] quia neque fieri citra simoniã posset.[6] Item ne per eiusmodi permutationem Episcopatus aliquis extingueretur, quod nec nisi ex magna causa facere summus Pontifex solet. [7] Quid rursum si non possit fieri à Principe, quin faciat ille aduersus ea, quæ ipsius prædecessoribus placuerunt, quorum factum præstare teneatur? [8] Quid denique si res de qua permutanda agitur data sit Ecclesiæ ea lege ne alienari vnquam posset? Hoc nimirũ casu certũ est non posse illã alienari, ne quidem ob euidentem Ecclesiæ vtilitatem, at neque ob necessitatem quandiu alia Ecclesiæ bona sunt, quæ alienari possint. [9] *sine die.*

1. *Cap.1.Extr.de rer.permut.*

2. *Affl.decis.17.num.1.ex cap.quæsitum eod. tit.* post Abbat. *in d.cap.1.*

3. *Auth.vt de cætero non fiant commut.*

4. *d.cap.quæsitum* vbi Abbas *& in cap. nisi cùm pridem de renuntiat.7.quæst 1.can scias & can.Episcopus* Not. Archid. *in cap. 2.de rer.permut.lib.6.*

5. *Cap.fin.extr.de rer permut.d.cap.finali & cap.cùm pridem de pact.& 1 quæst.2.cap quàm pia Not.in cap. super hos de renuntiat.* Iunge *cap.strofragabilis §.inter de offic.ordin.* Oldr.*cons 262.incip. in quæstione.*

7. Andr.de Isern.*in cap. 1. in addit. magna de capit.* Corrad. *cap sicut vnica de eccles præl glos not.9. qu st.3.can. per principalem:* non enim posset hoc fieri nisi per vnionem, quæ numquã facienda est nisi ob euidentem vtilitatem, vel necessitatem secundùm Andr. *ibid.* & Oldrad.*d.cap 262.cap. expositis de præb. cap.dudum.De rebus Ecclesiast. non alien.in 6.* Afflict. *d. decis.* 17. *num.4.*

8. *Cap.1.qui succed.ten.*Not.Cin. & Bald.*in l. digna vox C. de legib.Not in cap. Abbate sanè de re iudic. in 7.*Afflict. *ibid. num.5. & decis.2 num.2.*

9. *Glos.in cap.verum de condic.appos.*

TIT. XLII.

De locato.

DEFINITIO I.

Conductor frui prohibitus ex ea causa quam locator prauidere potuerit indemnis omnino & plenè seruandus est à locatore.

CVM Canonicus quidam præbendæ suæ fructus in triennium locasset, ac Capitulum ecclesiæ ad quotidianas eleemosynas præstãdas in maxima frumenti penuria singulorum Canonicorum præbendas pro suo iure reuocasset, ex ea causa cõtrouersiam passus conductor sit, sique prohibitus possessionem, quanti sua interesset locator condemnaretur. Ille teneri se negabat, nisi hactenus vt mercedem remitteret, quasi vi maiore impediretur, [1] cùm Capitulo ius suum exequenti resistere non posset. Placuit nõn eò minùs condemnandum in id omne quod conductoris interesset, quandoquidem vi maiore factum videri non posset quod iure factum diceretur. [2] Præsertim cùm ex ea causa frui conductor prohiberetur, quam locator contractus tempore & scire potuerat, [3] & præmonere ex bona fide debuerat. [4] Cùm tamen ex plerisque coniecturis appareret non nisi per Capituli & Canonici collusionem institutam litem in necem conductoris, visum est absolui potiùs conductorem debere. [5] In secreto auditorio ex tempore 8 April.1588.

1. *arg l.si fundus 33.D.hoc tit.*

2. Non enim vi aut dolo malo quicquam facere videri potest is qui suo iure vtitur *l.si duorum 42.*D.*de action. empt*

3. Nec enim poterat ignorare quibus legibus præbendam haberet. Facit *l.si quis domum 9. §. 1.* in illis verbis: *quia hoc euenire posse prospicere debuit* D *hoc tit.*

4. *arg.l.quaro 39.*D.*de action. empt.*

5. Neque enim malitiis vnquam indulgendum est *l. in fundo 38.*D.*de rei vindic.* Et lis per collusionem instituta ac proinde simulata pro non lite est, quia simulata semper pro infectis habenda sunt *l.si ex precio 8.C. si cert. pet. l. in summa 65. §. 1. de condict. indeb.* qui tamen locus est de lite per calumniam non per collusionem instituta.

DEFINITIO II.

Suscipiens in se casum fortuitum tenetur etiam de insolita, præsertim si de incogitatis quoque casibus tractatum sit.

COnductor si in se receperit periculum casuum omnium fortuitorum [1] mercedis remissionem prætextu pestis posteà emergentis quantumcunque grauis & insolitæ petere non potest. [2] Nihil enim est quod prohibeat quominùs valeat conuentio vt de casu fortuito teneatur, qui alioqui non teneretur, [3] cùm ob eam causam tantò viliore mercede factam conductionem credibile sit ab eo qui non aliter fuerat locaturus, [4] nec probabilis est eorum sententia qui conuentionem hanc sic interpretantur vt ad casus insolitos extendi nolint. [5] Neque enim extensio illa dicenda est si generaliter casuum omnium fortuitorum periculum susceptum sit. [6] Præsertim verò, si vt fieri adsolet tam de non cogitatis quàm de cogitatis casibus tractatum proponatur. [7] *Ita Senatus* pro Syndicis Chamberiensibus contra Ioannem Socquet Non. Iul. 1588.& aliàs sæpius.

1. Valet enim conuentio vt quis de casu fortuito teneatur *l.si quis domum 9.§.Iulianus.*D *hoc tit.l.licèt 8.C eod.l.1.C. commod. l.quæ fortuitis 6.C de pign.act.*

2. Quam vtique alioquin petere posset si modò læsio esset vltra dimidiam mercedis. Ita Bart *ad l. inter stipulantem § sacram. de verborum oblig. & ad l si merces 25. §.maior. per ill.text.* D.*hoc tit.*

3. Seruanda enim sunt quæ inter contrahentes placuerunt si non legibus aut bonis moribus aduersentur *l.iuris gentium 7. §. ait prætor D.de pact.*hæc autem conuentio non est improbata vt constat ex legibus *citatis num.1.*

4. *arg.l.si venditor 6.§.1.in fin.D. de seru.export. l.si sterilis 21. §.si tibi* D *de action.empt.*

5. Glos.& Bart. *ad l.sed etsi quis §.quæsitum D. si quis caution. & in l.fistulas §.frumenta* D.*de contr. empt.*

6. *Per text. in d.§.frumenta.& in l.1.vers. ita vt si interdum à contr.fons C. de iur.emphyt.* Semper enim specialia generalibus insunt. *l.semper specialia 147.de reg.iur.* Vide Bald. *in l. sub prætextu C.de transact.*Iunge *l.ex conducto 15.§ si vis hoc tit.*

7. Crauet.laté *consil.394.*Rip.*in tract. de pest. à num.74. vsque ad 84.*Boer.*quæst.228.*Guid.Pap *quæst.171.in fin.& ibid.apostil.*

DEFINITIO III.

Non potest peti remissio mercedis nisi læsio sit vltra dimidiam, nec nisi in fine locationis.

LAEsis vi maiore aut tempestate aliáve quo fortuito casu fructibus non aliter mercedis remissionem ex ea causa petere conductor potest, quam si alioqui futurum sit vt supra dimidiam conuentæ mercedis partem iacturam sentiat: 1 confusis scilicet omnium annorum fructibus & pensionibus 2 si in plures annos locatio facta sit, vt si quid priorum vbertati defuit, sequentium vtilitate compensetur. 3 Neque enim tot locationes videri debent quot anni sunt, sed omnium annorum vnica & consequenter indiuidua est locatio, multas licèt distinctásque habens præstationes. Itaque non nisi finita locatione omnibúsque annis prætеritis de mercedis remissione tractandum est: 5 *Ita Senatus* sæpius sine die. Et nouissimè in causa D. Episcopi Mauriancnsis cõtra Claudium Pernollet ante Cal.Septemb.94.

1. Bart.*ad l.inter stipulantem 83.§.sacram.de verb. oblig.& ad l.si merces 25 §.vis maior per illu.tex.D.hoc tit.*Dixi *Defin. præced. num.2.*
2. *l.licèt certis annis 8.C hoc tit.*
3. *l.ex conducto 15.§.Papinianus aliàs l.si vno D hoc tit.*
4. Omnium enim rerum essentiæ sunt indiuiduæ vt aiunt philosophi.
5. Nam etsi facta esset remissio primo anno pro sterilitate quam sequentiom annorum vbertas compensasset, adhuc peti posset pensio totius anni *d.§.Papinianus alias d.l.si vno.* Hoc ita nisi conuenerit vt in singulos annos separatim pensionis remissio peti possit, quod hodie plerunque fit. An autem peti possit remissio pensionis ob casum superuenientem in conductionibus publicorum vectigalium tractat Bart. *in l. eotem. §. publicanus D.de public.& vectig.*Guid. Pap.*quæst. 3.*

DEFINITIO IV.

Pendente lite conductor qui negat sibi frui licuisse condemnandus est prouisionaliter & oblata satisdatione, nisi conquestus sit ante litem sibi notam.

EX locationis contractu cùm sit vltrò citróque obligatorius non est præcisè cogendus conductor vt mercedem soluat, 1 Prius enim est vt constet impletum ex locatoris parte contractũ 2 id est per eum non stare quominùs conductor fruatur re conducta, 3 quàm vt paratam ex contractu habeat actionem: si tamen facti quæstio discutiẽda sit, an cõductori liceat re cõducta frui necne, æquissimum est pendente lite mercedis condemnationem fieri, quam prouisionalem vocant, præstita scilicet per locatorem satisdatione, vt hoc veluti remedio solitis conductorum fraudibus occurratur, qui hac plerumque vtuntur cauillatione 4 cùm ad solutionem vrgentur vt, & rem & pecuniam habeant. 5 Sanè si conductor priusquàm solutionis dies venisset, aut quàm ex locato cõueniretur conquestus erat frui sibi non licere, eóque nomine locatorem siue in iudicio, siue extra iudicium testatò interpellauerat, magis est vt cessante cauillationis suspicione non antè cõdemnandus sit, quàm locator intentionis suæ probationem impleuerit, 6 tametsi satisdatio per locatorem offeratur. 7 *Ita Senatus* sæpiùs.

1. Non enim solent dari literæ præcisæ nisi ex instrumento guarentigiato: non potest autem tale instrumentum.
2. Nam qui prior agit ex contractu vltro citróque obligatorio, prior quoque implere debet *l. Iulianus 13. §. offerri D. de action.empt.*
3. Debet enim locator conductori præstare vt frui possit *l. ex conducto 15.§.si vis tempestatis in fin.D.hoc tit.*
4. Cauillatio enim hæc est, maximè si non allegetur ista fruitio, nisi postquàm pensionis dies venit, verisimile nãque est quòd non fuisset conductor tandiu expectaturus si frui non potuisset vt sequitur in Defin.
5. Quod est contra bonam fidem *l.ex empto 11.§ vlt.l. bonæ fides 50.D de action.empt.*
6. Debet enim prior probare is qui prior agit vt dixi *num. 2.ex l.Iulianus 13.§.offerri D de action.empt.*
7. Nemo enim debet ideò cogi soluere quod ab alio postea sit repetiturus *l.nemo ideò 173.de reg.iur.*quoniam interest nostra non soluere potiùs quàm solutum repetere *l. 3. D.de compensat. l.si stipulatus 15 in princ. D de fideiuss.* Iunge *l.quia satisdatio 6. D.de suspect.tutor l. testamento 17.§. non omnimodo De testamen. tutel.*Iunge *Defin.7.infr.*

DEFINITIO V.

Res empta ex precio alterius rei vendita non censetur in eius locum substituta, nisi destinatione contrahentium.

FRequentissimum est apud nos locationis nouum genus quo quis animalia sua nutrienda alteri curãdáque tradit, æstimata quidem vt si fortè conductoris culpa non etiam fato suo aut casu pereant, vel deteriora fiant, sciatur quid ille reddere debeat, 1 sed ita tamen vti ne liceat conductori ea vendere inscio locatore, 2 nec eò minùs fœtus qui pendẽte cõductionis tempore prouenerit, inter locatorem & conductorem diuidatur, acsi communis inter eos esset proprietas: reliquus fructus ad solum conductorem spectet. 3 Commendam vulgò vocant. 4 Fingе igitur ex vacca sic locata editum vitulum, quem conductor inscio locatore vendiderit, tum ex precio alium comparauerit, quem rursum alteri vendiderit, vix est vt locatori vlla in posteriorem hunc emptorem actio competat siue in rem siue in personam, quia nec locatoris vnquam vitulus fuit, nec substitutus videri potest in locum priùs venditi, 5 quando certissimi iuris est in iudiciis singularibus quale est vindicationis rem vnam nunquam in alterius locum succedere, 6 multò minùs verò eam quæ comparata sit ex precio alterius rei venditæ: nam nec in vniuersali iudicio ea subrogationis species admitteretur. 7 Sed si ponas conductoris destinatione 8 id actum, vt is vitulus ex prioris precio emptus eius loco cederet, adeóque conductorem constituisse eum se vitulum possidere nomine locatoris, magis est vt locatori traditus videatur, 9 & consequenter ita acquisitus vt eum possit à quocumque possessore vindicare. 10 Quod sine dubio procedit si addas prioris vituli venditioni consensisse locatorem ea lege vt ex precio alius emeretur, & in prioris vicem substitueretur, 11 præsertim si illud etiam concurrat vt conductor non sit soluendo: ex qua causa etiamsi directa vindicatio deficeret, vtilis tamen ex æquitate competere deberet. 12 Etsi enim non solet dominium nuda voluntate transferri, 13 in proposito tamen destinatio illa conductoris vitulum hunc suo licèt emptum nomine & ex propria pecunia, tamen pro locatore possidentis, traditionis vicem repræsentat ad transferendam possessionem, 14 & per possessionem dominium, 15 præcedente nimirum propter conuentionem, vtili transferendi dominij causa. 16 *Ita Senatus* 10.Cal.Decemb.1588. Iunge SC.De rei vindicat. & SC.9.infr.

1. Fit enim aliquando æstimatio ob hanc causam non vt venditionem faciat *vt in l. si inter 21. C. de iur.dot.l.æstimatis 50. solut matrim.*
2. *d. l. æstimatis ibi: si neque volente, neque ratum habente muliere l.vlt. D de pact. dotal.*
3. Nec enim nouum est vt fructus rei locatæ pertineant ad conductorem quamuis non sit ipse dominus, quia eos percipit ex domini voluntate *l si seruum 61 §. locaui D.de furt.*
4. Quo tamen nomine depositum magis quàm locatio significatur *l.is penes quem 6.l.cùm hereditas 9.C.deposit.*
5. Actio autem in rem non datur nisi ei qui sit dominus vel iure gentium vel iure ciuili *l.in rem 23. D.de rei vendic.*vel qui habeat rem obligatam *l. pignoris 17. D. de pignor.* Vide Crauet. *consil.502.num.3.*
6. Bart.Cast.& alij *in l. vtrum l.si & rem l.sed etsi §.1.D. de petit.hered.*
7. Bart *in l.imperator 70.§.si centum de leg.2.ex l.Titium 47. §.altero D.de admin.tutor.l.si patruus 4.C.commun.vtr.iudic* Vide Bald.

de Bald. in l. si mater 3. C. de rei vindic. Non enim res ex precio suo precium ... re percipitur, sed ex negotiatione l. venditor 21. D. de hered. vel act. vend.

8 Sæpe enim multum potest destinatio l. fundi 27. §. pen. & ult. D. de action. empt. l. si chorus 79. §. 1. de leg. 3. l. qui res 98. §. aream D. de solut.

9 Qua per clausulam constituti transfertur vera possessio l. quod meo 18. de acquir. poss.

10 l. traditionibus 20. C. de pact.

11 Non enim debet pacti sui cõmodo fraudari ille qui non aliter fuerat contracturus l. ult. C. de pact. int. empt. & vendit.

12 Arg. l. vxor marito 55. D. de donat. int. vir. & vxor.

13 d. l. traditionibus.

14 d. l. quod meo l. si quis conductionis 25. C. hoc tit. Iunge l. res ex mandatu 59 D. de acquir. rer. domin.

15 l. per procuratorem 8 C. de acquir. poss.

16 Titulum enim aliquem præcedere necesse est qui sit habilis ad dominium transferendum l. nunquam nudu 31. D. de acquir. rer. domin.

DEFINITIO VI.

In contractu quem commenda vocant consuetudo loci seruanda est, & maxime attendendum ne fiat per conductorem deterior conditio ignorantis locatoris.

IN eo locationis genere de quo proximè diximus, sicut & in cæteris omnibus, id maximè seruandum est quod inter contrahentes actum probatur, siue scriptum sit siue non, 1 Dummodo nihil in fraudem legitimarum vsurarum factum fuerit. 2 Iam enim eò deuentum est vt plerique hac contractus specie in quo maximè bonam fidem præstari oporteret, ad occultandas vsurarias pactiones impudentissimè abutantur. Cessante conuentionis potestate cuiusque loci consuetudo seruanda est. Alias enim apud alios contractus hic admittit condiciones. 3 Illa tamen ferè vbique viget consuetudo vt liberum sit conductori ex animalibus conductis aut quæ ex conductis edita sint quę vult vendere dum alia emat, & in venditorum locum substituat, ita vt non possit deterior facta videri condicio ignorantis locatoris. 4 Itaque sicuti hoc casu nulla locatori vindicatio, pristini dominij iure cōpetit aduersus emptorem, 5 ita rem à conductore proprio quamuis emptā nomine, tanquam in suæ locum ipso iure substitutam vindicare prohibetur: tametsi iuris regula faciat vt quod ex mea pecunia comparatum est non idcirco meum fiat, 7 multoque minus quod emptum fuerit de pecunia ex rei meæ venditione redacta, quando quidem nec pecunia illa mea vnquam fuisse videri potest. 8 Planè si locatoris inscij animalia conductor vendiderit, nec alia substituerit quæ sint eiusdem aut maioris etiam precij, æquum est saluum esse locatori ius rei suæ à quocumque possessore vindicandæ siue bonæ fidei emptorem proponas, siue malæ fidei possessorem. 9 Nam quod dici solet moribus Galliæ qui non omnes ad nos vsque peruenerunt receptum esse, vt mobilium aut se mouentium rerum persecutio nulla sit, ad quam Seruianam inhibendam pertinet, 10 non ad auferendam domino cuius voluntas in alienatione non interuenerit, directam rei vindicationem. 11 Ita tractatum & decisum est in eadem causa.

1. l. semper in stipulationibus 34. de regul. iur.
2. Arg. l. si eu pacti one 14 C. de vsur.
3. Quia cōtractus cōsuetudinarius iuri nostro est incognitus.
4. Nunquam enim alter alterius condicionem deteriorem facere potest l. 2. quod in aut clam l. non debet alteri 74. de reg. iur. l. 1. D. de alien. iudic. mut. caus. fact.
5. Cùm ex ipsius voluntate videatur conductor eam rem vendidisse.
6. Vice permutati dominij vt loquitur Papin. in l. sed quod inde 71. & seq. de leg. 2.
7. l. quæ in rem 8. C. si quis alter. vel sibi l. si ex ea 6. C. de rei vindic. l. si patruus 4. C. commun. vtriusque iudic. l. 2. C. pro socio. Idem que est etiamsi res empta sit ex mandatu meo, l. res ex mandatu 59. D. de acquir. rer. domin l. 1. §. 1. qui potior in pign hab. nisi fuerit etiam meo nomine tradita l si procurator rem 13 De acquir. rer. dom l. si ego 24. vbi Bart. Bald. Castr. de acquir. poss. Idem Bald. in l. si vir proponis pag. 1. vers. considerandum ergo est C. de rei vindicat.

8. Pecunia enim precij non ex re sed ex negotiatione percipitur l. venditor 21 D. de hered. vel act. vendit. sicut nec res empta ex pecunia pignerata est pignerata, nec contrà, neque rursum pecunia fur tui quæ redacta est ex precio rei furtiuæ l. idemque 7. in fin. D qui potior in pignor. hab. l. si vnus 67. § 1 D pro socio. l qui vas 48. §. ult. D de furt.

9 Ex reg. d. l. non debet alteri iunct. l. id quod nostrum est 11. de regul. iur. Hoc enim casu possessor & iuris communis & consuetudinis potestate destituitur.

10. Facilius enim est vt pignoris quàm dominij ius extinguatur.

11. l. si libertam 10. C. quod cum eo qui in alien potest.

DEFINITIO VII.

Executio etiam quæ non sit præcisa non potest fieri vigore literarum præcisarum aduersus conductorem.

QVod supra diximus, 1 ex contractu locationis cùm sit vltrò citròque obligatorius exactionis præcisæ ius locatori aduersus conductorem non competere adeò verum est vt nec si locator admittat intercessionē conductoris, 2 valere tamen debeat executio quæ ex præcisis literis a iudice perperam concessis facta sit si non in ipso executionis primordio, & ante omnia locator protestetur nolle se præcisam fieri executionem. 4 Idemque est si de alio quolibet cōtractu familiari agatur, id est qui sit vltrò citròque obligatorius. 5 Ita Senatus ex tempore 6. Cal. Decemb. 1588.

1. Desin 4. hoc tit.
2. Quæ tamen non solet admitti cùm executio fit ex literis præcisis, baculonas nimirum vt impediat aut suspendat effectum executionis.
3. Arg. l. 1. in princip. D. quod quisque iur. Metus enim consensionis coactio est l. nonusimū 7. §. 1. vbi Bald. D. quod falso tutor. autor.
4. Hoc enim casu non habet conductor de quo conqueratur arg. l. 5. quia autem in fin. D quod legat.
5. Puta de contractu emptionis l. Iuli anus 13. §. offerri de action. empt. Nam emptio & locatio eisdem fere iuris regulis constant. l. 2. in princip. D. hoc tit.

DEFINITIO VIII.

Casus in quo locator non cogitur præstare vt conductor fruatur ipsa re conducta, quæ alij iam locata fuerat.

PRæstare quidem locator ex natura contractus debet vt conductori re conducta frui liceat. Sed si tibi plures res vno contractu locauerim, quarum nonnullas iam antea alij locaueram, idque sciens ac prudens licet tacente me ad hac conductionem accesseris, & pensionem quam à priore conductore habere debueram tu pro tuo iure me cōsentiente acceperis, 2 placet nulla me tibi actione teneri si postea rebus ipsis frui malis, 3 quòd sufficiat pati me vt pensionem accipias. Adeò vt etiã fortè cum priore conductore conuenerat vt pensionis remissio ex causa peti posset, tecum verò nec vllo casu, 4 non ideò tibi remissionem fieri oporteat, quòd integram pensionem ab alio exigere non possis, videris enim consensisse vt quod ad eum pertinebat in meum locum succederes, itque tibi 5 tu mihi solus maneres obligatus. 5 Idque facilius admittendum est si minori pensione rem conduxeris, quam ille conduxisset. 6 Ita Senatus ex tempore 6 Cal. Decemb. 1588.

1. l ex conducto 15. §. 1. & 2. in fin. D. hoc tit.
2. Quasi translata in te locatione.
3. Nemo enim consilium mutare potest in alterius iniuriā l. nemo potest mutare 75. de reg. iur. & quod semel placuit amplius displicere non potest vulg. cap quod semel cod. tit in 6.
4. Iam enim diximus conuentionem istā valere. Defin 2. supr.
5. Quasi breui manu l. 3 §. sed si debitorem D. de donat int. vir. & vxor. l. licet 43. §. quoties D. de iur. dot. Itaque potest tibi imputari cur secutus sis nomen prioris conductoris arg. l. 1. §. illud sciendum D. de separat.
6. Quasi fuerat hoc precium periculi vt loquitur Scæuola in

l. vl. D. de cautic. furnor. Iunge *l. si venditor 6. in fin. D. de seru. export. l. si sterilis 25. §. si tibi. de action. empt.* Cæterùm his omnibus casibus videtur secundus conductor.

DEFINITIO IX.

1 Æstimatio rei locatæ neque dominium neque periculum transfert in conductorem.

NOn quælibet æstimatio facit emptionem sed ita demum si id actū sit, & negotij natura patiatur. 1 Itaque si ea locatio facta sit de qua supra diximus 2 non liberabitur conductor soluendo æstimationem si locator animalia ipsa habere malit. 3 Et vicissim si sine culpa conductoris animalia illa perierint, locatori peribunt non conductori. 4 Neque enim id actum videri potest locatione contracta vt dominium in conductorem transferretur: 5 proinde cùm quidam aduersus debitorem suum personali actione egisset ex chirographo, debitor autem prædium rusticum alij locasset cum animalibus æstimatis, adiectáque conuentione vt finita conductione æstimatio solueretur, placuit iure postulasse creditorem vt ea animalia tanquam ex bonis condemnati debitoris pignori caperentur, 6 neque potuisse conductorem eo prætextu intercedere quòd paratus esset æstimationem conuentam offerre si non integrum debitum persolueret, cuius consequendi gratiâ executio facta est. 7 *Ita Senatus* ex tempore 3. Cal. Decemb. 1588.

1. *L. 1. D. de æstimat. l. si inter 22. C. de iur. dot. l. æstimatis 50. solut. matr.*
2. *Defin. 5.*
3. *Vt in d. l. si inter.* Æstimatio enim fit hoc casu ea prætersus mento qua in *d. l. si inter.*
4. Æstimatio enim periculum non facit eius qui accipit nisi cùm in eum transfert dominium *d. l. 1. §. vlt. de æstim. act. l. plerumque 11. de iur. dot.*
5. *L. non solet 39. D. hoc tit.*
6. *L. a Diuo Pio D. de re iudic.*
7. Cùm enim agitur hypothecaria oblatio facienda est totius debiti aut executio patienda *l. quandiu 6. C. de distract. pign.*

DEFINITIO X.

Varij casus in quibus potest conductor locatori referre quæstionem dominij.

CErtum quidem est locatori ex contractu locationis agenti non posse referri quæstionem dominij: 1 sed tamen si dominij quæstionem in iudicium deductam à conductore locator contestatus sit, vtilis erit conductori exceptio iusti dominij: 2 quemadmodum & si ex nouo iure post locationem contractam res locata ad conductorem pertinere cœperit, 3 sed & si ponas locatum fundum aut ea lege acquisitum locatori fuisse vt eum retrouendere cogeretur illi ipsi cui subinde locauerit, aut pignoris tantùm iure, vt plerumque fit, possessum, 4 nihil prohibet quominùs possit conductor ex locatione conuentus luere pignus, aut rem redimere. Non enim locatori iniuriam facere videri potest, aut mutare sibi causam possessionis qui iure suo vtitur. 5 *Ita Senatus* ex tempore 16. Cal. Ianuar. 1589. Iunge Defin. 3. De rei vindic. & Defin. 12. infr. hoc tit.

1. *l. si quis conductionis 20. C. hoc tit.* Iunge *l. conductores 34. eod. l. male agitur 2. C. de præscript. 30. vel 40. annor. l. non abs re 10. C. unde vi.*
2. Propter vim contestationis quæ facit vt in iudicio quasi contrahatur *l. 3. §. idem scribit D. de pecul.* Facit *cap. 1. Extr. de restit. spoliat.*
3. Iacobus Menochius *in remedio 11. recipiendæ poss. num. 48. & per tot.*
4. *Vt in l. qui fundum 75. D. de contr. empt. l. quadam mulier 77. D. de rei vindicat.*
5. *L. non solùm 35. §. quod vulgo in fin. D. de vsurpat. & vsucap.* Iunge *l. si duorum 41. D. de act. empt. l. iniuriarum 13. §. 1. D. de iniur.*

DEFINITIO XI.

Conductor ijs casibus quibus expelli per locatorem [illegible] non nisi ex authoritate magistratus expelli debet.

COnductorem qui re conducta malè vtitur expelli posse certum est. 1 Sed an propria locatoris autoritate & facto ipso, an iudicis accedente cognitione & imperio? Senatui placuit non nisi causa cognita id fieri debere, ne tumultus aut iniuriæ detur occasio, si locatori ius suum sine iudice exequi concedatur: 2 cùm fieri possit vt tandem appareat nihil dolo malo factum à conductore si eo audito & apud iudicem negotium disceptetur. 3 *Ita Senatus* pro Bartholomæo Blanc contra D. Baronem de la Serrà 3. Id. Febr. 1589. & iterum pro N. Burdinat contra N. Rauier 17. Cal. Ianuar. 1589.

1. *l. ædes 3. C. hoc tit.*
2. *L. non est singulis 176. De regul. iur. l. extat 13. D. quod met. caus. l. 3. C. de pignor.*
3. Vide Ioannem Imbertum in Enchiridio *in verb. Le fermier.* Secus tamen est si iam finita locatione velit locator conductore in propria autoritate expellere. Id enim tunc potest Guid. Pap. *quæst. 460.* Boer. *mus. [illegible]*. Canon. *in cap. vlt. Extr. hoc tit.* Innoc. *in cap. 1. de immunit. eccles.*

DEFINITIO XII.

Casus in quo non potest conductor referre quæstionem dominij nec ob ius quæsitum ex post facto nec si locator super eo nono iure litem fuerit contestatus.

FVndum quem à Titio emeram ea lege vt ei quandocunque precium offerenti restituere deberem, 1 tibi in quinquennium locaueram. Finito locationis tempore cùm ex locato agerem vt fundum redderes, dixisti te non teneri, quòd redimendi ius Titio competens tibi acquisiuisses. 2 Itaque oblato mihi precio cum accessionibus petiisti vt ad retrouendendum condemnarer. 3 Placuit non, priùs cogendum me fundum retrouendere, aut de iure redimendi tecum disputare quàm possessio mihi per te fuerit restituta. 4 Nam si aduersus locatorem ex locationis contractu agentem dominij quæstionem referre conductor nō potest, 5 tametsi iam factus dominus, 6 multò minùs ex ea causa potest quæ ad quærendum dominium pertineat, siquidem plus iuris habet qui iam dominus est, quàm qui in eo est vt dominus fieri debeat. 7 Nec aliud erit quamuis super ea redimendi facultate quam tibi competere intendis, litem tecum sim contestatus: 8 si non adeò in promptu doceas de iure tuo vt nihil à me in contrarium obiici possit. Tunc enim circuitus vitandi [illegible] 9 æquissimum est de tua quoque petitione de qua cognitum sit, statim pronunciari. 10 Alioqui non ex eo solo quòd minùs cautè super iure redimendi contestari cœperо, vsqueadeò mihi imputandū est, vt lite pendente possessionis meæ iacturam pati debeam. 11 Illud verò multò alienius est, si quis dicat, quoties cumulatum est petitorium cum possessorio, debere vtrumque eadem sententia terminari propterea quòd petitorij quæstio possessionis momentum absorbeat. 12 Neque enim hoc casu [illegible] mulatio facta videri potest, cum reconueniendo po[illegible] quàm excipiendo, redimendi ius in iudicium à te deductum intelligatur. 13 Tantùmque abest vt in proposito petitorium absorbeat possessorij quæstionem, vt vel ad hoc ipsum præstandum quod petis, id est ad retrouendendum tibi, necesse sit me priùs fieri possessorem: cùm retrouenditio suapte natura requirat retrotraditionem 14 quæ nisi à possessore fieri nullomodo potest. 15 Itaque multùm hic casus ab illo differt quo tu rem iam esse tuam diceres dominíque non acquirendi sed iam quæsiti referres quæstionem. 16 *Ita Senatus* 15. Cal. Ianuar. 1589.

1. Vt

2. *Vt in l.2.C.de pact.int.empt.& vendit.*
2. *Arg eorum quæ diximus* Defin 10.*num* 1.*supr.*
3. Vitandi circuitus gratiâ, qui semper vitandus est *l. dominus* 53.*D.de condict.indeb.*
4. Numquam enim ob id solum debes me vincere quod possideas si à me habeas possessionem *l.1.§.vlt.D.vti possid.*
4. Vt dixi Defin.10.*num*.1.*supr.*
6. Intellige si factus sit dominus ex causa affectata & malo more acquisita vt comminiscendæ iniuriæ color quæreretur sicut in proposita specie, ne alioqui obstet quod dixi *Defin.*10. *num*.3 *supr.*
7. Plus enim est quæsitum ius habere quàm quærendùm *Not in l.is qui actionem* 11 *de reg.iur.*
8. A qui in iudicio quasi cõtrahitur per litis contestationẽ vt dixi *Defin.*10.*num* 3.*supr.eod.* Sed in proposito facta fuis contestatio super dominio quærendo non super quæsito, quæ minoris est efficaciæ ad impediendam restitutionem possessionis vt sequitur *in* Defin.
9. *Arg.l.dominus* 53. *D. de condict. indeb.l.3. §.pen. de donat. int.vir.& vxor.*
10. Quod pragmatici nostri solent dicere *per modò constat, modò agatur ex l.3 in princip.D.vt in possess.legat.* Iunge *l.ill.à quo* 13.§ *si de testamento vers quod ergo ad SC. Trebell.*
11. Magnum enim commodum est possessionis pendente lite *§.commodũ.Inst. de interdict.* Nec eius damno tã facilè affici debet litigator ob contestationẽ quæ fit persæpe metu comminationũ vt pragmatici nostri loquuntur.
12. *Ex notat.* per Bart. & alios *ad l.naturaliter* 12. §. *nihil commune* D.*de acquir.poss.* Canonist. *in cap.etsi causam Extr. de caus poss & propr.*
13. Aliud enim est reconnenire, aliud excipere, *l. cùm Papinianus* 14.iunct. *Auth.& consequenter vbi notat. C. de sent.& interloc.omn iudic.*
14. Quemadmodum venditio requirit traditionem *l.1.D.de act.empt.l.ab emptione* 58.D.*de pact.*
15. Cùm nihil aliud sit traditio quàm datio possessionis *l.3.in princip* D.*de act.empt.*
16. Quo demum casu ea obtinere deberent, quæ scripsimus *Defin* 10.

DEFINITIO XIII.

Casus in quo locator possessionem rei locatæ non potest repetere à conductore cum satisdatione.

CVm tamen in suprascripta specie tu retronenditionis petitæ preciũ vnà cum accessionibus omnibus obsignasses, 1 satisdationis præstandæ onus mihi Senatus iniunxit, 2 nimirum de restituendis tibi fructibus si redimendi tibi ius competere quandocunque constaret, propterea quòd dubitari eo casu non posset quin ab illo tempore mora per me contracta fructus tibi deberentur. 3 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Quod necesse est fieri ad hoc vt fructus possint peti nec vicissim vsuræ vllæ debeantur, vt dixi Defin.6.*num.*2.*supr.de pact. int.empt.& vendit.*
2. Est enim satisdatio maximum & promptissimum in iure nostro remedium ad iniquitates multas corrigendas.
3. *l.2.C.de pact.int.empt.& vendit.*

DEFINITIO XIV.

Exceptio quæ ex ipsis contractus verbis nascitur facit ne pendente facti quæstione conductor sit prouisionaliter vt aiunt condemnandus.

IN locatione conuenerat vt si qua de causa conductor re conducta frui prohiberetur, remissio fieret pensionis, 1 Cùm allegaret conductor se propter pestem frui non potuisse, locator verò negaret, visum est nullam locatori adiudicationẽ fieri debere, ne fiduciariã quidẽ lite pẽdẽte, 2 quoniam ea exceptio ex contractu ipso, & verbis conuentionis nasceretur, 3 præsertim cùm eo tempore pestem grassatam esse constaret: 4 itaque de facti veritate ante omnia inquiri debere placuit *Ita Senatus* 4. Non.Decembr. 1590.

1. Quæ tamen conuentio superuacua videbatur cùm inesset ex ipsa natura cõtractus *l.ex conducto* 15.§.1.*& seq. D.hoc tit.*
2. Quomodo fieri solet adiudicatio ista prouisionalis, cùm tolis nulla conuentio expressè interposita fuit, vt dixi Defin 4.*supr.*
3. Sunt enim fauorabiliores exceptiones quæ ex ipsis cõtractus verbis nascuntur, quàm quæ ex sola negotij æquitate, sicut & illæ quæ ex negotio nascũtur fauorabiliores sunt, quàm quæ extrinsecus veniunt *arg.l.maioribus* 3.*C.comm.vtr. iudic.*
4. Quod enim notorium est allegari sufficit, nec probari necesse est *vulg. auth.*

DEFINITIO XV.

Minor non potest restitui aduersus conductionem ob id solum quod recepit in se casus fortuitos nisi aliunde læsio probetur.

ADeò verum est plurium annorum facta locatione vnicum contractum intelligi, 1 & vnius anni sterilitatem cum aliorum vbertate compensari debere, 2 vt nec minor audiendus sit si in integrum restitui velit aduersus conductionem ex eo solo quòd periculum in se receperit omnium casuum fortuitorum 3 per quos factum sit vt per aliquod tempus frui non potuerit. Fieri enim potest vt sequentis temporis vbertas cum eo commodo compensata, fructuosam tandem & vtilem faciat conductionem. 4 Aliam igitur probandæ læsionis rationem iure minor debebit vt restituatur. 5 In proposita verò specie illud etiam minori obstabat, quòd non solus ipse, sed cum patre & ex patris consilio contraxerat, vt nihil temerè & inconsultò per ætatis lubricum fecisse videretur. 6 Quamquam magis placebat si aliunde læsio bene probaretur, non ex eo solo impediri debere restitutionem, non magis quàm si minor cum alio maiore contraxisset. 7 *Ita Senatus* in causa Iohannis Antonij Gleyron, & Ioannis Crispini contra D.de Moyron Idib.Decemb.1590.

1. Dixi Defin.3.*num*.4.*supr.*
2. *l.licèt certis annis* 8.C.*hoc tit.l.ex conducto* 15.§.*Papinianus aliàs l.si vno D.eod.*
3. Non enim restituitur minor aduersus eam pactionem quæ etiam à maiore eòque diligente patrefamilias fieri possit, *l. minor* 48 §.*vlt.*D.*de minor.*iunct.*l.verum* 11.§.*item non restituetur.& seq.eod.tit.*
4. *d.l.Papinianus aliàs d.l.si vno anno.*
5. Non enim restituendus est minor ob hoc solum quòd sit minor, nisi se etiam læsum probet *d.l.verum* § *sciendum l. quod si minor* 24.§ *non semper de minor. l.nam postaquàm* 9.§.*si minor. de iureiur.*
6. Nullum enim melius consilium est pro filio quàm paternum *l.vlt.C.de curat.furios l.vlt.C.qui & aduers.quos*
7. Nam & restitueretur contra patrem ipsum si ab eo læsus esset *l.si superstite* 5.*vers sanè C.de dolo.* Iunge *tit. C si tut. vel curat.interuen.*

DEFINITIO XVI.

In contractu locationis cùm sit bonæ fidei facienda est interpretatio ex æquitate contra rigorem verborum.

LOcauerat mihi Titius fundum in triennium fruendũ ex eo tempore quo prior alterius triennij conductio finita esset, quæ ex verbis contractus finem accipere debuerat Cal.Nouembribus. Eundem fundum ego tibi sublocaueram ex iisdem Cal. Nouembr. subiecta clausula vt præstarem tibi frui licere eo prorsus modo quo frui mihi ex contractu meo liceret. Euenerat vt propter intercalarũ eo anno decendiũ celebri illa neque vnquam satislaudata Diui Gregorij decimi tertij Põtificis maximi constitutione, 1 prioris conductionis protogatio facta esset in vndecimum vsque Nouembris diem: facto in eam rem generali Senatusconsulto, 2 ne qua ex eiusmodi intercalatione debitoribus aut creditoribus iniuria fieret. Non putauit Senatus teneri me præstare, vt ex Calendis Decẽbribus frui incipias, cùm ego non nisi post elapsum decendium illud, incipiam habere ius fruendi: 3 nec ad rem pertinuit, quòd alienam rem sicut vendere ita & locare potuerim, 4 sitque mihi imputandum cur ex co præci-

sè die Calendarum Nouembrium cóductionis tuæ tempus incipere voluerim. 5 Quis enim credat id inter nos actum, vt sine causa nullóque proposito fraudis emolumento plus iuris in te transferre vellem quàm ego haberē? 6 Aut quid apertius, quàm noluisse me in duriorem causam obligari cùm hoc ipsum disertè inter nos conuenisset, vt eodē prorsus modo, tu egóque frueremur 7 ? Præsertim cùm fruendi impedimentum non ex facto meo, aut in aliquam meam vtilitatem veniat, sed ex casu fortuito, hoc est ex summi Pontificis improuisa voluntate, 8 Senatúsque ad Pontificiam constitutionem interpretatione: commodo autem prioris conductoris. Minus mouere potuit, quòd subiecta illa clausula generalis sic intelligi debere videretur, ne præcedenti clausulæ speciali derogaret. 9 Neque enim aliam quàm supradictam interpretationem recipere poterat, cùm alioqui futurum esset vt nihil operaretur. 10 Erátque potius quod imputare tur tibi cur non fuisses diligentior in exquirendo, quonam demū tēpore cōductionis meæ tempus inchoandū foret. 11 Ita enim cognouisses, non ex eo die quem conductionis tuæ principio destinaueram inchoatum eam iri, sed ex eo tā-tùm quo prior conductio finem accepisset. 12 Satis igitur tibi esse debet, maximè lucrum captanti, 13 si quanto tardiùs frui cœpisti tanto tardiùs frui desinas, prorogato etiam in aliud decendiū conductionis tuæ tēpore, 14 quamuis tua possit interesse si fortè posterioris decendij longè minor sit quàm prioris vtilitas ob casuales & fortuitas aliquas obuentiones. 15 Vtique enim euenire ex contrario potuit vt maior esset, non tam autem quid euenerit quàm quid euenire potuerit, regulariter in interpretandis contractibus inspiciendum est: 16 sicuti nec tam quod nominatim dictum scriptúmque quàm quod re vera & ex bona fide actum est. 17 *Ita Senatus* ex summa æquitate contra verborum rigorem consentientibus omnium sententijs pro Andræa Motard contra Ioannem Franciscum Durādard procuratorem fiscalem Tarentasiæ 4. Id. Nouembr. 1592.

1. Quæ in Calendarij emendationem facta est anno 1582.
2. Qua adprobata fuit illa Calendarij emendatio.
3. Vt ius subconductoris ex persona & iure primi conductoris æstimetur ne plus iuris habeat secundus conductor, quàm primus.
4. *l. rem alienam 28. D. de contr. empt. l. non solet 38. D. hoc tit.*
5. Cùm enim nulla in verbis est ambiguitas non debet admitti quæstio voluntatis *l. ille aut ille 25. §. 1. l. non aliter 69. de leg. 3.*
6. Contra *vulg. l. nemo plus iuris 72. de reg. iur. l. qui tabernas 32. D. de contr. empt.*
7. Tanquam substituto secundo conductorē in ius & locum primi vt in specie *l. 2. D. ad SC. Treb. l. 2. §. 1. de hered. vel act. vend.*
8. Voluntas enim Principis quæ præuideri non potuit, censetur casus fortuitus *l. Lucius 11. D. de euict. l. si fundus 33. D. hoc tit.*
9. Vna enim clausula recipit ex alia interpretationem *l. qui filiabus 17 de leg. 1. l. Titia 134. § idem respondi de verb. oblig.*
10. Est autem semper ea interpretatio capienda per quam fiat vt verba omnia aliquid operentur *l. si quando 109. de leg. 1. l. 4. De vsur.*
11. *Arg. l. qui cum alio 19. de reg. iur. l. 2. C. de furt.*
12. Idque euidenter actum fuit inter nos, semper autem in stipulationibus cæterísque contractibus sequimur id quod actum est *l semper in stipulationibus 34. de regul. iur.*
13. Est enim semper minùs fauorabilis causa eius qui certat de lucro captādo quàm eius de damno vitando, *l. quod autem 6. §. simili modo decimus D. quæ in fraud. credit. cum similib.*
14. Ita enim fit vt nihil de conductionis tuæ tempore detrahatur.
15. Quæ ideò casuales appellantur, quòd non nisi casu obueniant, ac proinde indifferenter ad quodcumque tempus.
16. *l. pen. C. de solut. l si pater 11. C de cur. test. l. qui bona 13. §. cùm inter D. de damn. infect. l. Statius Florus 48. §. 1. de iur. fisc.*
17. *d. l. semper in stipulationibus l. Labeo 7. §. vlt. de supell. legat.*

DEFINITIO XVII.

Conductor non est condemnandus pendente lite si certam alleget solutionem, quousque actor ipse eam negauerit.

CONductor ex locationis instrumento conuentus ad solutionem pensionis si fateatur se vsum re cōducta, sed alleget solutionem, 1 non priùs condemnationi fiduciariæ & prouisionali sit obnoxius, 2 quam locator ipse de solutionis veritate interrogatus vel confessus sit vel negauerit. Cùm non nisi per negationem fiat res dubia, 3 nec æquum sit bis idem solui. 4 Sed hoc ita si solutio non in genere allegetur, sed in specie, hoc est expresso tempore solutionis, & quantitate pecuniæ solutæ, vt scire locator possit quid respondere debeat, & quid fateri vel negare. 5 *Ita Senatus* ex tempore pro D. de Combefort contra N. Coytin 4 Id. Decemb. 1592.

1. Est enim solutio alleganda adeóque probanda cùm sit facti *l. consilio 7. § vlt. D. de curat. furios.*
2. Cui solet locus esse pendente quæstione facti inter locatorem & conductorem, vt dixi *Defin. 4 supr.*
3. *l. vlt. C. quib. ad libert. procl. non licet.*
4. *l si quis dolo 51. in fin. D. de reb. iudicat. l. bona fides 57. De regul. iur.*
5. Solent enim captiosæ & incertæ esse generales allegationes *l. cum Aquiliana 5. D. de transact. l. 3 D. de accusat.*

DEFINITIO XVIII.

Si solutio probetur incontinenti vel probari possit, intra dilationem competentem, non est interim conductor condemnandus.

SEd nec vsque adeò præcipitandus est conductor allegans solutionem vt non ei detur dilatio competens si dicat velle se eam in promptu & per instrumenta probare. 1 Intereà igitur fiduciariæ & prouisionali condemnationi locus nullus erit. 2 Quòd si locatori non cum conductore res sit, sed cum ipsius herede qui legis & inuentarij beneficium à se imploratum dicat, multò magis differenda omnis condemnatio est, dandáque heredi dilatio intra quam doceat de inuentario. 3 Cùm eo etiam facto adhuc sustinenda sit condemnatio in id vsque tēpus quo vocati sint, & auditi cæteri creditores & legatarij, omnes denique quorum interest. 4 Sanè post elapsa dilationis datæ tempora si nihil probatum sit, prouisionali adiudicationi locus sit, interdum etiam diffinitiuæ. 5 *Ita Senatus* pro heredibus Petri Gleyron contra illustres Comites de Rouilliasc fratres R. Archiepiscopi Tarentasiensis 17. Cal. Febr. 1593.

1. Officium enim boni iudicis est lites & dimouere & expedire quantum potest *l. quidam 21. De reb. credit. l. 1. C de administr. tutor.*
2. Vt lis expediatur per *modò constat modò agatur l. 3. in princip. vt in poss. legat. l. ille à quo 13 §. 1. D. ad SC. Trebell.*
3. Inuentarium enim facit vt non possit heres condemnari, nisi quatenus est in hereditate *l. vlt. C. de iur. delib.*
4. *d. l. vlt. §. & si præfatam.* iunct. *l. etiam 21. §. vlt. D. de minor. l. nam ita 39. de adopt.*
5. Ex postfacto enim apparet non nisi per calumniam & falsò allegatam fuisse solutionem, cùm non entium & non apparentium idem sit iudicium *vulg. l. duo sunt Titij 30. D. de testa. tutel. §. si aduersus rest. de nupt.*

DEFINITIO XIX.

Successor in beneficio non tenetur stare colono prædecessoris, vt nec emptor colono venditoris, nisi in casibus.

REctor ecclesiæ non tenetur stare colono prædecessoris cùm non ab eo, sed ab ordinario beneficij collatore ius in beneficio habeat. 1 Nam nec emptor tenetur stare colono venditoris si non ea lege emerit. 2 Nec tantùm in emptore fundi id locum habet, sed & quod magis est in emptore fructuum. Id enim est quod Galli dicunt *Vente de fruicts rompt cense*. Sed hoc ita, si non fructus ipsi specialiter aut fundus conductus, aut denique bona locatoris omnia generaliter sint conductori obligata: eo namque casu non priùs locatori res aufferenda est quàm indemnitas ei præstita sit. 3 Sed ea distinctio non cadit in rem ecclesiasticam,

cam, quippe quæ à prælato non magis obligari possit, nisi in vtilitatem ecclesiæ, quàm alienari. 4 *Ita Senatus* in causa Bartholomei Falcoz contra R. Petrum Trabuchet Canonicum Maurianensem 5. Id Febr. 1593.

1. Bald. *in l. emptorem 9. vers. quaro nunquid successor C. hoc tit.* Guid Pap *qua*. 1. 480
2. *d l. emptorem l. si merces 25 §. 1. D. eod.*
3. Imbert. *in Enchirid.*
4. *Nouell. 7. De non alien. reb. eccles.*

DEFINITIO XX.

Qui ius habet à meo conductore non magis potest referre mihi quæstionem dominij quàm conductor ipse.

REm quam tu mihi vendideras, ego subinde tibi locaueram, 1 eandem tu alteri postea donaueras, quasi venditio sine causa & perperam facta fuisset, possum aduersus donatarium perinde ac contra te agere, nec magis ei licebit referre quæstionem dominij, quàm tibi liceret si ex locato conuenireris, 3 non solùm quod lucratiuam causam habeat, ideóque nocere illi debeat dolus autoris sui, 4 sed etiam quòd cùm ab eo ipso ius habeat qui mihi vendidit, non possit ille plus iuris habere ex donatione quàm ego ex venditione, saltem quandiu venditio subsistit, 5 saluo ei iure si quod habeat impugnandæ meæ emptionis: 6 Sed & si agam interdicto retinendæ possessionis aduersus donatarium, tuēdus ero in mea possessione, licèt eam donator idémque cōductor meus corporaliter donatario tradiderit, 7 non solùm si agam condictione ex lege Iustiniani vt facto conductoris amissa possessio, & in alium translata, retenta videatur, 8 sed etiā si quid aliud sit quod odiosam faciat donatarij causam, 9 vt puta si prætextu donationis à muliercula extortę alienam litē redemisse existimetur. 10 *Ita Senatus* in causa quadam Augustanorum ex tempore 10. Cal. Mart. 1593.

1. Fit enim hoc plerumque nec semper hoc pactum illicitum aut vsurarium est *l. qui fundum 15. D. de contr. empt.* quasi in partem precij ea res sit *l. si sterilis 21 § si tibi D. de action. empt.*
2. Iuxta *reg. l. quod ipsis 141. de regul. iur.*
3. Tibi autem certè non liceret *l. si quis conductionis 25. C. hoc tit.*
4. *l. apud Celsum 4 § si cùm legitima D. de doli except.*
5. *l. sine autem 9. § si duobus D. de publician. l. si ea res 51. §. vlt. de act. empt.*
6. Nam neque potest donari res quæ iam fuit vendita quantùs à non domino, cùm si postea is qui vendidit dominus fiet, cogetur implere venditionem *l. si quis alienam 46. eod. tit. de act. empt.*
7. Non enim potuit conductor meus in alium transferre rei meæ possessionem quam ipse non habuit *l. 2. C. de prascr. 30. vel 40. annor.*
8. Ex *l. vlt. vbi not. C. de acquir possess.*
9. Quę semper minùs fauorabilis ideo est quia donatarius certat de lucro captando *l. non debet 41. §. 1. de reg. iur. l. quod autem 6. § simili modo dicimus D. qua in fraud. cred.*
10. Sunt enim odiosi omnes alienarum litium redemptores *l. per diuersas 34. C. mandat.* præsertim qui donationis colorem quærunt vt fraudem faciant legi *l. ab Anastasio 35. eod.*

DEFINITIO XXI.

Periculum fructuum collectorum pertinet ad conductorem, nec si omnes fortuitò perierit, remissio tamen eo nomine vlla peti potest.

PEnsionis remissio non solet fieri conductori ob damnum casu fortuito aut vi maiore contingens in fructibus iam perceptis, 1 quoniam eorum periculum ad conductorem pertinet ad quem & dominium spectat. 2 Etsi enim fructus non tam seminis quàm soli iure percipiuntur, 3 ex locatione autem nec dominium transfertur, 4 nec possessio, 5 domini tamen voluntate eos percipere conductor videtur, ideóque & suos facit perceptione sola, 6 quasi perceptionis patiētia sit vice traditionis. 7 Nam & inde fit vt si fundi locati fructus conductor aut clam deportauerit, id est præter voluntatem domini cui pro pensione obligati expressè fuerant, aut alteri ante perceptionem vendiderit, furtum fiat deportatione, 8 quia priore casu voluntas deficit ex parte domini, posteriore verò deest perceptio ex parte conductoris, quippe cùm eos emptor suo non conductoris nomine percipiat. 9 Et sanè cùm perceptis à conductore fructibus locator ex parte sua contractui prorsus satisfecerit, æquissimum est & ex bona fide vt vicissim conductor ex parte sua satisfaciat, quod non aliter facere potest, quàm si conuentam pensionem totam soluat, 10 etiamsi quid esset quod impediret ne conductor fructuum dominus factus videretur. Nam & eadem ratione constitutum cernimus vt quamuis rei venditæ dominium ante traditionem maneat venditoris, 11 periculum tamen spectet ad emptorem statim atque perfecta emptio est 12 quod fit nudo consensu citra traditionem, 13 nimirum quia emptori imputari potest cur ex quo perfecta emptio fuit, non obtulerit precium & petierit rem sibi tradi: 14 quamquam non eadem prorsus hac parte conductionis & emptionis ratio est vt nos primis Coniecturarum nostrarum libris docuimus. 15 Illud sanè obseruandum est non statim atque fructus sunt à solo separati esse eos periculo conductoris, sed ita demum si fuerint collecti, & in horreo reconditi 16 quia nec ante percepti videntur, 17 dummodò non steterit pér conductorem quominus eos colligeret suo tēpore. Nam si in mora fuerit colligendi & percipiēdi, ad eum perinde periculum spectare debebit. 18 *Ita Senatus* causa in Nicolai Fabri cōtra Ioannem Mouton & alios 5. Cal Mart. 1593.

1. Bart. *ad l. ex conducto 15 §. si vis tempestatis D. hoc tit. & ad l. si merces § vis maior eod.*
2. Casus enim fortuiti pertinent ad dominum *l. qua fortuitis 6. C. de pign. act.* Castrens. *ad d. §. si vis, num. 2. & 3.*
3. *l. qui scit 21 §. 1. D. de vsur.*
4. *l. non solet 39 D. hoc tit.*
5. *l. si quis ante 10. §. 1. de acq. poss. l. 2. C. de prascr. 30. annor.*
6. *l. si seruus 51. §. locaus de furt.*
7. *Arg. l. 2. C. si quis alter vel sibi l. quis saxum 6. versic. quasi traditio D. de donat. l. 1 §. vlt. rustic. prad.*
8. *d §. locaus l. si seruus 51 de furt.*
9. *l. Pomponius 29 quib. mod. vsusfr. amitt.*
10. Ratio est Bartoli *ad d. l. si merces 25. §. vis maior.*
11. *§. vendita Instit. de rer diuis. l. traditionibus 20 C. de pact.* sed neque traditio secuta ex causa venditionis transfert dominium nisi solutum sit precium aut saltem habita fides de precio *l. quod vendidi 19. D. de contr. empt.*
12. *§. cùm autem Inst. de empt. & vendit. l. 1. C. de peric. & commod. rei vendit.*
13. *d. §. cùm autem l. 1. §. item emptio D. de rer. permut.*
14. Vt proinde nullum damnum sentire videatur ex regula *l. quod quis 203. de regul. iur.*
15. *lib. 2. Coniect. cap. 4. & 5.*
16. Castrens. *ad d. l. ex conducto 15 §. si vis hoc tit.*
17. *l. si fructuarius messem 13. D. quib. mod. vsusfr. amitt.*
18. Item Castr. *ad d § si vis in princip l. si ex legati 23. & seq l. si seruum 91. § sequitur de verb. obl. & l. lectum 12. & l. quod si neque 14. D. de peric. & commod. rei vendit.*

DEFINITIO XXII.

De differentijs conductorum, & quandò fructus pereant locatori.

DIstinguendæ tamen sunt hac parte tres conductorum & colonorum species. 1 Aut enim colonus partiarius est, aut qui totam rem sibi cōduxerit certa mercede in pecunia, qui magis propriè conductor dicendus videtur, aut qui certam illam mercedem præstet in frumento, vino, vel oleo aliáve simili re qualibet, 2 & hic contractus innominatus est locationi tamē simillimus & proximus, easdémque recipiens præstationes. 3 Priore casu damnum quod in fructibus contingit etiam postquam percepti sunt, inter dominum & colonum pro partibus diuiditur, quasi contracta inter eos societate. 4 Secundo verò demùm casu ea obtinent quæ suprà diximus; vt mercedis remissio fiat propter damnum emergens vi maiore ante non post perceptos fructus. 5 Quò etiam

pertinet quod rescriptum est 6 dominum horreorum periculum vis maioris, & effracturam latronum præstare non debere: id est periculum fructuum in horreo reconditorum, quippe qui iure dominij, vt diximus, spectēt ad conductorem, ex quo percepti sunt. 7 Quamquam & damnū quod ante perceptos fructus contingit non semper locatori imputandum est, sed ita si graue sit & intolerabile. 8 Vltimo verò casu licèt fructuum dominium perinde eadémque ratione spectet ad percipientem quòd eos voluntate domini percipiat, 9 si tamen cōuenerit vt merces soluatur ex iis ipsis mercibus quæ in fundo locato nascerentur, indubitatum est ad eam vsque quantitatem quæ mercedis nomine præstari debeat damnū fructuū quāuis perceptorū ad locatorem pertinere: 10 sed si de mercibus in genere actū sit, puta si locatus sit fundus frumentarius certo modiorū frumēti numero, aut olinetū sub certa olei pōderatione, difficilius est quid dicēdū videatur. 11 Adhuc tamen tentari potest æquum esse vt ad eā vsq; quantitatē quæ pro mercede debeatur, succurramus cōductori, quia nihil ei potest imputari cur non citiùs distraxerit, aut cōsumpserit fructus perceptos, quos vtique locatori reddere aliquando debuit. 12 Nec ad rem facit quòd iis venditis potuisset alios soluere cùm frumentum, oleum, & alia eiusmodi sint ex earum rerum numero quæ recipiūt in suo genere functionem. 13 Boni enim consulere dominus debet, quòd ex iis fructib. qui in suo fundo prouenerūt sibi soluatur. 14 Neque cogendus est conductor, vt vitandi periculi causa, fructus quos percepit, & iam in horreo habet, ante tempus distrahat, aliósque subinde comparet, 15 præsertim cùm cariores esse soleant, qui longiore post messes tempore comparantur. 16 Aliáque causa est eius qui fundum ad pecuniam numeratam conduxerit. Hic enim si fructus tardiùs distrahat, quod pro suo iure facere credendus est, idcirco facere videtur vt cariùs posteà vendat. Proinde est quod sibi imputet si eum spes fallat, & pro sperato lucro quod euenire poterat, damnum præsens sentiat: quasi qui huius periculi precio lucri spem vltro æstimauerit. 17 Ergo si maiore vi siue diuina, 18 vt nostri distinguunt, siue humana fructus omnes absumantur, totius mercedis remissio facienda erit. Sed hoc ita si & sine culpa conductoris damnum contigerit, 19 & ante tēpus quo merces solui debuit. Nam post lapsum id tempus imputari potest conductori cur ad diem non soluerit, 20 cessátque supradicta ratio quæ anteà conductorem excusabat, 21 licèt dici soleat non ex solo tēporis lapsu cōstitui debitorem in mora, nisi sequatur interpellatio 22 præterquàm in pœnalibus, 23 non enim sola moræ ratio facit vt fructus post diem pereant conductori, sed illa etiam & præcipua quod fructuum dominium ad eum pertineat, 24 & regulare sit vt res pereat domino: 25 si non euidens æquitas contrarium suadeat. Sufficítque diem euenisse, cuius expectandi necessitas conductorem in id vsque tēpus à periculo liberauerat. Dico expectādi necessitatem, quia plerumque locatoris interest vt ante dictam diem promissa in fructib. merces non soluatur, 26 cùm seruādo seruari nequeant, & plerumque longiore custodia vel minuantur, vel deteriores fiant. 27 *Ita tractatum est* in supradicta causa.

1. Ex doctrina Bart. *ad l. si merces 25. §. vis maior D. hoc tit.*
2. *Vt in l. si oleo 21. C. hoc tit.*
3. Ea doctrina eiusdem Bart. *ad l. 2. D. de rer. permut.*
4. *d. §. vis maior in fin.* Damna enim omnia, sicut & lucra inter socios communicantur *l. pro socio arbiter 38. & pass. D. pro socio.*
5. Dixi *Defin. praced.*
6. *in l. 1. C. hoc tit.*
7. *d. l. si seruus 61. §. locaui de furt.*
8. *d. §. vis maior.* Dixi *Defin. 3 supr.*
9. Quæ ratio est Africani *in d. §. locaui.*
10. Quasi hoc casu conductor sit debitor speciei potiùs quàm generis aut quod effectu idem est generis quidē sed per modum speciei *arg. l. si debitor 39. §. verisimile de contr. empt.*
11. Quia hoc casu conductor est debitor generis quod perire numquam potest *l. incendium 11. C. si cert. pet.*
12. Hoc enim damnum ad conductorem pertinet cùm aliquid potest ei imputari.
13. Sicut cætera omnia quæ consistunt in pondere, numero & mensura *l. 2. §. mutui D. de reb. credit.*
14. Quos & tacitè obligatos habuit pro pensione *l. in prædys 7. C. in quib. caus. pign. tacit. contr.*
15. Nam & qui inde comparati essent æquè perire possent.
16. Precia enim rerum pro temporum varietate mutantur *l. precia 63. D. ad leg. falc.* & quo rariores sunt merces, eo etiam preciosiores, sunt autem rariores posteriore anni tempore.
17. *Vt in l. vlt. D. de nautic. fœnor. l. pen. C. de solut.*
18. Quam Græci θεῖαν βίαν appellant de qua *in dict. §. vis maior.*
19. Numquam enim casus fortuitus eum excusat cuius culpa præcessit casum.
20. Etiam citra interpellationem, quia debuit offerre vt se periculo eximeret, & in mora constitueret aduersarium vt periculum in eum transferret, semper enim periculum eius est qui est in mora *l. si seruum 91. §. sequitur de verb. oblig.*
21. Vbi autem diuersa ratio est, ibi ius quoque diuersum esse debet *l. illud 32. ad leg. Aquil.*
22. *l. mora 32. D. de vsur.*
23. Ex *l. magnam 12. C. de contr. & commit. stipul.*
24. Dixi *§. 7. supr.*
25. *l. qua fortuitis 6. C. de pign. act.*
26. Quo casu cùm dies pro creditore apposita est, non potest ei solui ante diem *l. eum qui 15. alias l. Iauolenus De ann. legat. l. 3. § tum Palladius de vsur. l. si ita relictum 43. § Pegasus de leg. 2.* Esset tamen tutius vt conductor etiam ante diem offerret merces istas locatori, vt appareret an sui gratia locator adiectā diem vellet an gratia conductoris. Alioqui poterit semper causari locator, sibi etiam ante diem solui potuisse, ne possit conductor dicere nihil sibi esse imputandum quòd non soluerit, quia tempus regulariter adiicitur pro debitore non pro creditore *l. quod certa die 70. de solut.*
27. De quibus *in l. lex qua tutores ad fin. C. de administ. tutor.*

DEFINITIO XXIII.

Fructus à conductore percepti ei pereunt, quamuis æquè fuissent apud locatorem perituri.

ILlud verò conductorem excusare nō debet à periculo damni post diem vi maiore contingentis, quòd si ad diem soluisset æquè damnum illud locatori contigisset. 2 Potuit enim locator eos fructus si ad diem habuisset, vendere, atque ita sumtu cuiuslibet periculi metu se liberare. 3 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *Arg. l. si alius 7. §. est & alia D. quod vi aut clam.* in illis verbis: *æquè perituris ædibus.*
2. *l. timores 47. §. vlt. de leg. 1. l. item si eum 14. §. quid si homo in fin. D. quod met. caus. l. item si verberatum 15. §. vlt. D. de rei vendic. l. in Asia 12. §. vlt. D. deposit.*

DEFINITIO XXIV.

Damnum contingens fructibus in odium aut locatoris aut conductoris ei imputatur cuius odio contigit.

NOn solùm autem imputatur omnimodo conductori damnum quod in fructibus contingit post diem quo solui domino mercedis nomine debuerunt, 1 sed etiam si eius culpa aut facto damnum antè diem contigerit. 2 Culpæ autem annumeratur & si ab eius inimico, aut in ipsius odium damnum datum sit, siue iustæ siue iniustæ inimicitiæ proponantur. 3 Ex contrario igitur, si in odium aut incommodū locatoris damnum euenerit, præstare id locator conductori omnimodo debet. Multò igitur magis remissionem pensionis pro portione damni facere compelletur. 4 Exemplum esto, si frumentum ex decimis ecclesiasticis collectum à conductore & in ipsius horreo iam reconditum in vsus belli occupatum sit imperio supremi Principis aut magistratus, qui non frumēta cōductoris, sed fructus decimarū capi iusserit. Id enim apparet fieri in præiudicium & dispendium possessoris beneficij ad quem decimæ ipsæ pertinent, non conductoris. Alia ratio est damni quod rebus coloni in fundo locato existentibus illatum est. Id enim omnimodo pertinet ad conductorem, tanquam ad dominum. 5 Nisi in odium locatoris contigerit. 6 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Secun.

1. Secundum ea quæ diximus *Defin.22.num.20.supr.*
2. *l.si quis domum 9.alias l.si quis fundum 3 si colonus & seqq. l.videamus 21. & pass. D.hoc tit.*
3. *l.si merces 25 §.conductor.* vbi glos. *eod.tit.l.in his rebus 65. D.solut.matrim.l.si is cum quo 26 D.commun.diuid.*
4. Facilius enim est vt locator teneatur remittere pensionem quàm vt cogendus sit præstare id quod interest conductoris.
5. *l.qua fortuitu 6.C.de pign.act.cum similib.* & apertiùs *in l. damnum 12.C.hoc tit* Bart *in l.si merces 25.§ vis maior.D.eod.*
6. *d §.conductor est d.l.in his rebus 66.solut.matr.*

DEFINITIO XXV.

De differentia locationis & venditionis fructuum, itémque taciti & expressi pignoris fructuum pro pensione.

NOn est fructuum emptio in omnibus similis conductioni. Etsi enim vtroque casu dominium fructuum 1 acquiritur percipienti, tamen ex causa emptionis acquiritur statim atque fructus à solo separati sunt (quádiu enim solo cohærent fundi dominium vel inuito domino sequuntur. 2) idcóque eos deportare inscio venditore, & aliis etiam ante perceptionem vẽdere emptor potest citra periculum furti. 3 Quod secus est in fructibus locati fundi Illi enim vt diximus non prius acquiruntur conductori, quàm eos perceperit, & quidem ex domini eiusdemque locatoris voluntate: 4 quamquam hac parte distinguendum est, An fundi locati fructus expresse obligati sint locatori, an tacitè duntaxat: 5 hoc enim casu, id est cum de pignore nihil conuenit non facit furtum conductor qui fructus deportat inscio domino. Alioqui furtum facerent omnes ferè conductores, qui cùm fructus percipiunt non solent domino denunciare, nisi si dominus ipse priùs sibi cauerit, & à iudice vt moris est impetrauerit, ne cõductori liceat fructus exportare, quin prius aut mercedis solutio, aut saltem quantitatis, & qualitatis fructuum descriptio facta sit. 6. At expressa illa conuentio vt fructus specialiter obligati sint pro mercede, facit vt iam inde ab eo tempore quo pignus contractum est videatur dominus voluntatem suam declarasse, 7 sibique per fructuum rẽtentionem consulere voluisse, 8 si ante perceptionem solui debuit, 9 nec solutum fuit. Proinde non est hic verum quod iactari solet eandem taciti & expressi esse potestatem. 10 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. De quo vide quæ scripsi in *pri. 0 parte Chiliadis nostra De error pragmat.*
2. *l fructus pendentes 44 de rei vindicat.*
3. Iure namque suo vtitur qui vendit rem quam emit priùs. Facit *text. in l.si seruus § locaui D de furt.*
4. Ideóque fiunt furtiui si eos emptor perceperit suo nomine vt ratiocinatur Afric*an d § locaui* vbi additur idem esse si conductor eos clam deportauerit, id est inscio locatore.
5. Nam & tacitè obligati intelliguntur *l. in prædijs 7. D. in quib.caus.pign.vel hypoth.tacit.contr.*
6. Nam cùm pensio non soluitur etiam expelli conductor potest *l.æde 3 C hoc tit.* multò magis possunt ex hac causa fructus sequestrari in quo præcipuum taciti pignoris commodum versatur.
7. Quod nollet se inscio eius fructus exportari.
8. Pignus enim tribuit ius retentionis possidenti *l. 1. D. de pignor.* locator autem ille est qui possidet, non conductor *l. si quis ante 10.§.1. D.de acquir.poss l.2 C.de præscr.30.annor.*
9. Solent tamen soluendæ pensionis tempora in id tempus differri quo fructus etiam omnes percepti sint & ex parte vendi potuerint ad pecuniam explicandam.
10. De quo tractant nostri ad *l.3.D.de reb.credit.& ad l. expressa 195.de reg.iur.*

DEFINITIO XXVI.

Refert an vendantur fructus nascituri ex certo fundo an verò perceptio fructuum ex eo fundo.

MVltum interest, An fructus quis vendat, qui ex eo fundo nascentur, an verò perceptionem fructuum ex eo fundo. Priore casu quasi condicionalis venditio est quæ non nisi natis fructibus perficitur: idcóque si nulli fructus eo anno ex illo fundo prouenerint, nihil venditori debetur. Posteriore verò pura emptio est & alea potiùs quàm certa aliqua res empta intelligitur. 1 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Bart. *ad l.cotem §.qui maximos D.de publican. & vectigal. ex l.nec emptio 8.D.de contr.empt* Bald. *ad l.licèt 8 C.hoc tit* Iunge *l.si debitor 39.§.verisimile D.de contr.empt.l.si vsumfructus 66. in fin. D de iur.dot.*

DEFINITIO XXVII.

Secundus locator cogitur interdum facere remissionem mercedis secundo conductori etiamsi non possit eam ipse petere à primo locatore.

QVi vniuersum fundi reditum, ad pecuniam numeratam conduxerat, eundem per partes pluribus sublocauerat, conuenta pensione non in pecunia sed in frumento, aliáve fructuum specie, si fructus illos secundo conductori vis maior eripuerit, cui nec secundus locator resistere potuerit, 2 non eò minùs facienda erit remissio secundo conductori culpa carenti, quòd eam secundus locator à primo locatore impetrare non possit: cùm quòd in vna reditus parte damnum contigit maiore lucro in alia superueniente compensari possit, 3 átque pecuniæ quãtitas quæ ex generali conductione debetur, vel ex minimæ partis fructuum distractione plerumque conficiatur. 3 Maximè verò si generalis illa conductio plurium annorum fuit, specialis verò vnius duntaxat. 4 Item si ergo secũdum locatorem prius se condemnari passum esse, & consensisse, quàm secundus conductor debitæ sibi remissionis & apud iudicem iam petitæ causas explanasset. Debuit enim potius secundi conductoris defensiones adiuuare vt eodem ipse contra locatorem suum iure si fieri posset vteretur. 5 Planè si talem vim secundo conductori factam proponeres cui primus resistere potuisset si ei denunciatum fuisset, imputabitur secundo conductori cur cùm resistere ipse non posset ei non denunciauerit qui resistere potuerat, & cuius periculo nunc velit cessisse damnum quod alioqui fortasse non contigisset. 6 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *Vt in l.si olei 18.C.hoc tit.*
2. Illa enim dicitur vis maior cui resisti non potest *l.si merces 25.§.vis maior D.eod.*
3. Itaque non habet hoc casu locum id quod dici solet idem esse iudicium partis quod ad partem quod totius ad totum. Est enim hic diuersa ratio partis & totius.
4. Compensatio enim facienda est vbertatis vnius anni cum sterilitate aliorum *l.ex conducto 15.§.Papinianus alias l.si vno D.hoc tit.*
5. Nec potuit factum ipsius alij quàm ipsi nocere *l.factum 155.de reg.iur.*
6. Culpa enim est non denuntiare vim ei qui si sciret prohibere posset *l.vlt.quod met.caus.l si fundus 33.ad fin.D.hoc tit.* Iunge *l.culpa caret qui scit.& l.nullum crimen patitur de reg.iur.*

DEFINITIO XXVIII.

Etiamsi primus locator solutionem acceperit à secundo conductore, non ideò tamen amittit actionem aduersus suum conductorem.

PRædium quod à me conduxeras alteri sublocaueras 1 me inscio, aut si mauis alium loco tuo substitueras. 2 Ille autem mihi pensiones quasdam soluerat iuxta eum contractum qui inter nos initus fuerat. Ita factum est vt negotium quod inter te & illum gestum est, videar ratum habuisse. 3 Non idcirco nouatus prior contractus videbitur, 4 sed perinde salua mihi erit contra te actio, si cesset ille in solutione pensionis, ac si conductionis periculum tibi retinuisses. 5 Neque enim delegationis potestatem inducere illud potest quod ab eo quem tuo loco constitueras solutionem sæpiùs acceperim, 6 cùm proprio tu

nomine conduxisses, nec mea quicquam referret an tu ipse solueres, an alius quod tu debebas.[7] Itaque & tu mihi condēnandus eras, & ille vicissim tibi.[8] Quòd si tu pro te, &, vt plerumq; fit, pro amico tuo electo aut eligendo à me conduxisses, postea Titium elegisses, possem vtique si mallem contra Titium agere, 9 sed si te mallem obligatum habere quàm Titium, non eò minus danda mihi esset contra te actio, quia semper verum est tecum me non cum Titio contraxisse,10 & electio posteà secuta sicuti me inscio fieri potuit, ita mihi nocere non debuit. 11 *Ita Senatus* ex tempore pro Domina de Cardé contra Bonum Iacquilliard & N. Grollet 3. Cal. Mart. 1593.

1. Nec enim cogitur conductor frui per seipsum, satisque fruitur qui alij locauit *l. non vtitur 38 & seq. D. de vsufr.*

2. Quod facere potuisti etiam per fructuum venditionem *l. si seruus 61. §. locaui D. de furt.*

3. Ratum enim habere possumus, non tantùm verbo & contractu expresso, sed etiam facto & tacitè *l. non tantùm 5. D. rat. rem haber.*

4. Nouatio enim numquam fit, nisi id actum dictúmque sit *l. 2. D. de nouat. l. vlt. C. eod.*

5. Obligationes enim legitimè contractæ non nisi certis, & legitimis modis fiountur *l. obligationum ferè 44 § placet D. de oblig. & action.* inter quos modos non est subiocatio.

6. Delegatio siquidem non fit sine stipulatione quæ interponatur inter primum creditorem & nouum debitorem *l. delegare 11. D. de nouat. & delegat.*

7. Nam & alius pro alio etiam ignorante adeóque inuito potest soluere *l. soluendo 39. de neg. gest. l. solutionem 23. de solut.*

8. *Arg. l. si res quam 57. D. de euict. l. indebitam 47. D. de cond. indeb.*

9. Quasi mecum ille etiam contraxerit, quoniam vnicus contractus esse intelligitur, vt dixi *Defin. 1. num. 4. supr. si quis alter. vel sib.*

10. Intellige tamen nisi ego Titij nomine vltrò sequi maluerim, quo casu debeo mihi imputare *l. 1. §. illud sciendum D. de separat.*

11. Ne sit in vnius potestate conditionem alterius ignorantis facere deteriorem *l. 2. quod vi aut clam* & actionem quæsitam alij adimere *l. Gramme 71. §. vlt. D. de fideiuss.*

DEFINITIO XXIX.

Potest interdum locator exigere pensionem, etiam antequam tradiderit instrumenta, sed ea tamen postea tradere debet. Nec valet conuentio in contrarium.

CONductor prædij rustici cui ex lege locationis tradi debuerunt instrumenta censualia ad exigendas annuas pensitationes, si primæ pensioni soluendæ cum dié dixerit, quo nondum dies exactionis venturus fuerit nullam recusandæ solutionis aut petendę remissionis causam habet eo prætextu quòd instrumenta illa nondum à locatore acceperit.1 Præsertim si prædij reditus, non tãtùm ex iis censibus constet, sed etiam ex decimis fortasse aliisve obuentionibus quas conductor iam perceperit, aut percipere suo tempore possit. 2 Videtur enim ille ad conductionem ea lege accessisse vt primæ saltem pensioni soluendæ nulla mora fieret obtentu futuræ necdum tunc competiturę exactionis. 3 Sanè si perseueret locator ea instrumenta non tradere quæ habeat, & sine quib. nó possit conductor frui re conducta, æquissimum erit in sequentibus solutionibus rationem huius rei haberi, 4 quamuis contraria pactione locator sibi prospexerit. Neque enim bona fides conuentioné hanc patitur, vt conductor mercedé præstare cogatur, locator verò instrumenta ad fruédum necessaria dolo malo retineat. 5 *Ita Senatus* in causa Illustrissimi D. Cardinalis de Mõtelbero Prioris de S. Ioire & Claudij Combet procuratoris ex tempore 3. Non. Mart. 1593.

1. Id enim actum esse inter contrahentes apparet ex die solutioni dicta, vt non expectaretur censuum exactio ad soluendam pensionem.

2. *Vt in Defin. 28. & 29. supr.*

3. Certum enim est quod in diem debetur non posse peti antequam dies venerit *vulg. l. cedere diem 213. de verb. signific. l. qui hoc anno 42. D. de verb. oblig.*

4. Quia debet locator omnimodo præstare conductori vt possit frui *l. ex conducto 15 §. 1 & seq. D. hoc tit.*

5. *L. ex empto 11 §. quia autem l. Iulianus 13. §. offerri l. bona fides 50. D. de act. empt. iunct. l. 2. D. hoc tit.*

DEFINITIO XXX.

De remissione pensionis facienda ob belli casum si iam conductionis tempore bellum erat.

QVid verò si iam cœpto bello inita sit locatio, & tamen conuenerit, vt si belli causa frui conductor nõ possit, remissio mercedis ei fieri deberet? 1 Videbitur de illo casu cogitatum quo sæuius bellum exardesceret, vt difficilior esse inciperet fruitio rei conductæ. Alioqui nó potest conductor conqueri de eo rerum statu qui fuerit tempore cóductionis. 2 Imò nec de eo quem breui futurum præuidere tum potuit. 3 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Huiusmodi enim conuentionem valere constat, vt & cæteras omnes quæ fiunt in locatione, si modò fiot ex bona fide *l. si quis domum 9. §. Iulianus alias l. si quis fundum D. hoc tit.*

2. Nam & in omni conuentione subintelligitur clausula *rebus sic stantibus l. cùm quis 38. l. si cum Cornelius 82. de solut.*

3. *arg. d. l. si quis domum 9. §. 1.* in illis verbis: *quia hoc euenire posse prospicere debuit D. hoc tit.*

DEFINITIO XXXI.

Locatio non probat possessionem nisi probetur effectum habuisse, aut nisi in præiudicium scientis & consentientis.

CErtum est locationem non solùm dominium non probare, 1 sed nec possessionem, nisi secuta probetur solutio pensionis, fructuúmque perceptio. 2 Sed si te presente & consentiente adeóque subscribente locauerim Titio fundum de cuius possessione inter te & me posteà contendatur, negari non potest quin ex eiusmodi locationis instrumento probetur mea possessio in tui præiudicium. 3 Etsi enim dici solet testis officium non debere illi esse damnosum, 4 quis tamen credat passurum te fuisse locari à me rem meo nomine quam tu ipse possideres? An potest quisquam tam simplex aut supinus inueniri qui in publico instrumento aliquid contra se scribi patiatur? 5 quin & tentare quis fortasse possit eiusmodi subscriptione remissum à te ius pignoris si quod tibi in re locata competebat. 6 Sed non ita est, nisi hactenus vt pendente locatione conductorem inquietare non possis, 7 quia locatio temporaria sicut dominium transferre nó potest, 8 Ita pignoris remissionem perpetuam nec exigit, nec inducit. 9 *Ita Senatus* ex tempore in causa N. Baulx contra N. Paquier 13. Cal. April. 1593.

1. Quoniam res aliena locari potest, sicut & vendi *l. rem alienam 28. D. de contr. empt.* iunct. *l. 5. D. hoc tit. l. ad probationem C. hoc tit.*

2. Fructuum enim perceptio maximè illa est quæ probat possessionem *l. Titia 48 D. de solut.*

3. *Arg. l. si non subscripsisti 15. C. de admin. tutor.*

4. Glos. in *l. Caius 39. D. de pignor. act.*

5. Verba sunt Iustiniani in *l. vlt. C. arbitr. tutel.* Iunge *l. ex sententia 29. in fin. de test. tutel.*

6. *Arg. l. fideiussor 26. §. 1. D. de pignor. l. sicut 8. §. non videtur. D. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit.*

7. Non quasi actionem amiseris ipso iure, sed quia obstare tibi debet exceptio doli si ius tuom exequi velis contra conductorem *arg. l. 4. §. quæsitum est si cùm fundi D. de doli mal. except.*

8. *l. non solet 39. D. hoc tit.*

9. Ne latiùs pateat effectus quàm causa.

DEFINITIO XXXII.

Resoluta locatione resoluitur etiam ius tertij cui ex lege locationis solui debuit.

Resoluto

Resoluto contractu locationis, quo conuenerat vt pensionis partem conductor alteri solueret, ius quoque tertij resolui necesse est etiam post factam ab illo acceptationem, 1 adeóque licèt causam habeat onerosam, 2 præsertim si locatore ipso postulante ea resolutio fiat, licèt ex facto & culpa conductoris, 3 nisi delegatio interuenerit quæ debitoris obligationem transtulerit in personam conductoris. 4 Non enim fieri potest vt sublata conductione obligatus maneat conductor ad præstãdum huic vel illi quod non nisi pensionis nomine præstari debuit. 5 Idémque dicendum est si ex alio quolibet contractu qui posteà resolutus sit, debeatur. 6 *Ita Senatus* in causa procuratorum Claudij Combet, & Petri Mongellà ante Cal. Iul. 1593.

1. Hoc enim est quod dici solet resoluto iure dantis resolui ius accipientis *vulg. l. lex vectigali fundo 31. D. de pignor. act. l. 4. aliàs l. si ex duobus §. sed & Marcellus D. de in diem addict.*
2. Vt in legibus suprà citatis.
3. Quamuis dici soleat ex vnius facto non debere alterius conditionem fieri deteriorem *l. 2. D. quod vi aut clam l. nec debet alteri 74. de reg. iur.*
4. Delegatio enim cùm sit nouatio mutat debitorem *l. 1. C. de nouat. l. delegare 11 D. eod.*
5. Sublata enim causa effectum quoque tolli necesse est *vulgat. in iurib.*
6. *d. l. lex vectigali d. § sed & Marcellus.* Iunge *l. voluntate 10 in fin. D. quib. mod. pign. vel hyp. soluit l. cùm te 6. C de pact. int. empt. & vendit.*

DEFINITIO XXXIII.

Qui ab hoste post occupatam prouinciam conduxit eique soluit non potest ex ea causa per priorem locatorem pro hostilitatis tempore restituta per pacem prouincia conueniri.

Cvm Gallorum & Heluetiorum exercitus infestis armis fines nostros inuasisset, ac Chablasiẽsem prouinciam maiori ex parte occupasset, conduxerat quidam ex nostris ab hostibus prædia rustica quæ iam ante bellum ex causa conductionis cum domino contractæ possidebat, sed longè viliore mercede quàm illa esset de qua inter eum & dominum conuenerat: subindéque hostibus soluerat. Posteà recuperata fortiter feliciterque prouincia idem conductor à prædij domino conueniebatur ad totius pensionis exsolutionem, & quidem eius quantitatis quam pro superioribus annis præstare solitus erat. Quidam existimabant iustam esse domini petitionem, cum hac tamen distinctione, si tanti eo anno fructus fuissent, quasi huic conductori imputari posset cur cum hoste publico qui longè plus quàm prædo est, contraxisset. 1 Sed humaniùs visum est non teneri eum nisi iuxta formam locationis quam hostis fecerat, & pro ea duntaxat parte quæ hosti soluta non inueniretur. 2 Exemplo eius quod in vrbanis prædijs à prædone locatis constitutum est. 3 Eadem enim hac parte ratio est prædij rustici, si in pecunia, non item si in parte fructuum facta conductio sit. 4 Neque verò imputari quicquam posse videbatur ei qui iam occupata prouincia cum hoste contraxerat, 5 sibique ex negotiatione lucrum aliquod quæsierat, quod alioquin hostis fuerat erepturus. 6 *Ita tractatum est* in causa R. D. Philiberti Milliet Episcopi Maurianensis Abbatis d'Aux 12. Cal. Sept. 1593.

1. Nec enim ei succurri solet qui prudens & sciens alienam rem vel emit, vel conduxit, id est ab alio quàm ab eo quem dominum sciuit, quia est in mala fide, adeóque si emat à vero domino quem tamen sciat alienandi ius non habere *l. si sciens 26. D. de contr. empt.*
2. Quia prior conductio per hostilem inuasionem fuerat interrupta, cùm neque resistere, neque denunciare conductor potuisset *l. item quæritur 13 §. exercitu veniente & l. ex conducto 15. §. si vis tempestatis in fin. D. hoc tit.*
3. *Ex l. si vrbana prædia 35. D. de condict. indeb.*
4. Glos. & Bart. *ad d. l. si vrbana.*
5. Multò minùs ei qui soluerat illi ipsi cui fuerat obligatus *arg. l. si te 88. D. de solut.*
6. Nullum enim damnum infert qui aufert rem æquè perituram *l. si alius 7 §. est & alia. ibi: æquè perituris ædibus D. quod vi aut clam.*

DEFINITIO XXXIV.

Procurator non potest petere salarium post biennium à die tamen finiti officij non finitæ litis numerandum.

Debitum procuratori ob locatas à se operas salarium si intra biennium non petatur, peti apud nos & eo iure quo vtimur, non potest. 1 Sed id ita debet accipi, vt biennium illud non à die exhibitionis operarum, sed finiti officij computetur. 2 Itaque qui per triginta plùs minùs annos pro Titio procurationem exercuit, primi quoque anni mercedem etiam post trigesimum elapsum non malè petit, dummodò à quo tempore procurare destitit biennium 3 non effluxerit, nec distinguemus an eadem lis per tam longum tempus tractata fuerit, an plures, quarum vna finita alia emerserit. Sufficiet enim toto illo tẽpore quod inter susceptum finitúmque mandatum intercessit, vel vnam litem superfuisse quam procurator hic exercuerit, nec biennium vllum præterisse à quo procurare desierit. 4 Alioqui sanè translacto biennio si qua de nouo lis emergat non idcirco præteriti temporis salariorum extincta petitio reuiuiscet 5 quod idem ille procurator nouam litem exercere iussus sit, nisi intermedio illo biennij tempore aut salarium petisse probetur, aut ne instantiùs vrgeret, præsens aliquid à Titio accepisse. 6 *Ita Senatus* pro Claudio Combet procuratore contra heredes D. Amedei Michal magistri computorũ Prid. Cal. Sept. 1593.

1. Hoc autem commentitio & recepto potiùs quàm constituto iure. Nato fortassis ex eo, quod procuratoris officium, vt & mandatum quodlibet debeat esse gratuitum *l. 1. §. vlt. D. mandat.* & vnaquæque res facilè redeat ad suam naturam *l. si vnus 27. § pactus ne peteret in fin. de pact. l. cùm quidam 17. §. Diuus Pius de vsur.*
2. Quamdiu enim officium durat, non potest imputari ei qui procurator fuit cur non egerit, sed ex quo tantùm officio suo functus est.
3. Ideo autem biennium qui plerisque casibus hoc tempus longum esse creditur vt in specie *l. ade 3. vbi glos. C. hoc tit. l. si mulier 22. C. ad SC. Velleian.*
4. Eadem enim ratio est iuris & æquitatis in omnibus istis casibus. Ergo idem ius *vulg. l. illud 32. D. ad leg. Aquil.*
5. Semel enim extincta obligatio nunquam reuiuiscit *l. qui res 98. §. aream de solut. iunct. l. 3. & 4. C de præscr. 30. vel 40. ann.*
6. Ex quo appareat noluisse illum tacitè remittere id quod sibi debebatur.

DEFINITIO XXXV.

Si conuenerit de facienda in singulos annos remissione non potest vnius anni sterilitas cum vbertate sequentium compensari.

Cvm ob vnius anni sterilitatem plurium annorum conductor remissionem petit ex lege conductioni dicta, multum interest an ita simpliciter concepta sit cõuentio & consequenter ex iuris communis ratione interpretanda, 1 an verò ita vt singuli anni sint demonstrati. 2 Hoc enim posteriore casu si de primi anni sterilitate constet pensionis remissio statim facienda est, id est non expectato eo an sequentium annorum vbertas talis futura sit vt cum ea possit sterilitas compensari. 3 Priore verò casu non aliud obseruatur, quàm quod citra conuentionem ex iuris ratione seruari oporteret. Itaque frustra remissio petetur quandiu spes est compensari posse vnius anni sterilitatem cum sequentiũ sterilitate. 4 *Ita Senatus* ex tempore in causa R. D. Episcopi Maurianensis Abbatis d'Aux contra Claudium Pernolet Idib. Nouemb. 1593.

1. Conuentiones enim omnes recipiunt interpretationem ex iure communi, quia & contrahentes in dubio censentur velle se conformare vt nostri loquuntur, cum dispositione iuris communis sicut & testatores *l. vlt. vbi not. C de verb. signif.*

2. Hoc scilicet modo vt in singulos annos conductionis peti possit remissio si qua eius petendæ iusta causa erit.

3. Quod tamen expectari oporteret ex iuris communis ratione *l. ex conducto 15. §. Papinianus aliàs l. si vno anno D. hoc tit.*

4. Nametsi remissio facta esset primo anno, appareret autem ex vbertate sequentium annorum fieri eam non debuisse, tota pensio nihilominus peti posset *d. §. Papinianus.*

DEFINITIO XXXVI.

Heres illius qui socius fuit conductoris neque à locatore, neque a conductore conueniri potest, nisi perstiterit in societate.

ETsi obligatio quæ descendit ex contractu locationis transit vtique in heredes,[1] si tamen is qui fundum à te conduxerat, me in conductionis socium admiserit, cum ante finitum locationis diem decesserit, non possum cogi aut à te, aut ab eius heredibus vt maneam in conductione:[2] non à te, quia tecum non contraxi nec vlla tibi ex contractu cum alio aut inter alios inito, contra me competere potest actio.[3] Non à conductoris heredibus, quia inter me tuúmque conductorem non conductio inita fuerat, sed societas, quæ morte vnius ex sociis haud dubiè finitur.[4] Planè si mortuo iam conductore perstitero in gerendis rebus conductionis, scientibus & patientibus heredibus conductoris tacita quædam videbitur redintegrata societas,[5] à qua proinde mihi resilire non licebit,[6] nisi heredes offerant condicionem.[7] *Ita Senatus* ex tempore pro heredibus Claudij Quinier contra N. Cheuton 3. Non. Iunij 1595.

1. *l. viam veritatis 10 C. hoc tit.*

2. Quamuis dici soleat omnes istos contractus ab initio esse voluntatis, ex postfacto autem necessitatis *l. sicut 5. C. de oblig. & action.*

3. *l. quæcumque 11. D. de oblig. & action. cum similib.*

4. *l. actione 65 § morte l. 1. & pass. D. pro socio.*

5. Aut certe imago quædam societatis vt loquitur Vlpian. in *l. 1. §. vlt. D. de bon. libert.*

6. Coita enim societate ad tempus, is qui ante tempus renunciat socium quidem a se, sed non se à socio liberat *d. l. actione §. item qui societatem pro socio.* teneturque quanti interest socij in cuius fraudem renunciauit *§. dixemus & seq. ead. leg.*

7. Eadem condicio est in specie *l. cùm hereditate 55. D. de acquir. hered.*

DEFINITIO XXXVII.

Tacita reconductio inducitur ex patientia mulieris etiam nuptæ siue de bonis dotalibus agatur, siue de paraphernalibus.

SI nupta mulier fundum suum locauerit, & maritus cũ ea simul contraxerit, ac finito locationis tempore cõstante adhuc matrimonio passa sit conductorem in conductione remanere, æquè renouata conductio videbitur acsi matrimonium nullum fuisset.[1] Nam siue fundus dotalis fuit, fructus eius ad maritum pertinuerunt quandiu vixit.[2] Eo verò mortuo imputare sibi debet illa cur non conductori fundum abstulerit.[3] Siue fuit aduentitius aut paraphernalis[4] non potuit matrimonium impedire quo minus illa contradiceret ac finito conductionis tempore rem suam auocaret.[5] *Ita Senatus* in ea causa de qua SC. 37. supr.

1. Eadem enim ratio est in hoc casu quæ in aliis personis, & generalis est sententia Vlpiani *in l. item quæritur 13 § qui impleto D. hoc tit.*

2. Scilicet pro oneribus matrimonij *l. pro oneribus 20. C. de iur. dot.*

3. Quod vtique facere potuit, dummodo præstita marito indemnitate. *l. si filiusfamilias 25. §. si vir in quinquennium* vbi Bart. & cæteri *D. solut. matrim.*

4. De quo bonorum genere agitur *in l. si ego 9. §. vlt. D. de iur. dot. l. hac lege 8. C. de pact. conuent.*

5. Quoniam in hoc bonorum genere nihil penitus iuris habet maritus prohibente vxore *d. l. hac lege. iunct. l. maritus 21. C. de procurat.*

DEFINITIO XXXVIII.

De differentia venditionis fructuum & conductionis quantum ad tacitam prioris contractus continuationem.

QVid rursum si aliquot annorum fructus & reditus venditi sint? Is contractus locationi quidem similis est, sed tamen à locatione distat, quia venditio est.[1] Itaque si finito tempore venditor passus sit emptorem in fundi possessione remanere non censebitur venditio continuata. In eoque obseruanda differentia est inter venditionem & locationem.[2] Venditio enim dominium rei venditæ transfert in emptorem, & quidem in perpetuum non ad tempus,[3] in ea autem re quæ vendita non est nullum omnino ius, ac nec iuris occasionem vllam tribuit emptori.[4] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Aliud enim est vendere aliud locare, licèt iisdem regulis venditio & locatio consistant, ideóque veteres istis appellationibus promiscuè vsi sint *l. veteres 19. & seq. D. de action. empt.* iunctis iis quæ docet Cuiacius *lib. 9 obser. cap. 15* Vide *l. liberto 21. in princip. D. de ann. legat.* & quæ scripsi *in priore parte Hemischiliadu de error. pragmat.*

2. Quæ differentia nascitur ex diuersa natura negotiorum.

3. Quia transfertur dominium per traditionem quæ non fit nisi semel, ac proinde nihil est quod possit de tacita continuatione tractari in venditione. At locatio fit ad tempus, ideóque potest continuari & quidem per solam patientiam sine noua traditione, quia sufficit vt conductor percipiat fructus ex voluntate locatoris ad eos acquirendos *l. si seruus 61. §. locaui D. de furt.*

4. Quoniam id quod reuera venditum non est pro vendito possideri non potest, nec si traditum sit ex causa falsa venditionis *l. penult. D. de vsucap. aliàs l. pen. de solut.*

DEFINITIO XXXIX.

Non semper ex causa inobseruantiæ potest rescindi aut resolui locatio.

COnuenerat inter locatorem & conductorem vt censualia instrumenta quæ habebat omnia locator traderet conductori,[1] sed ita tamen vt eo prætextu non traditorum instrumentorum solutio pensionis differri non posset.[2] Conductor posteà conquestus de mora locatoris quasi is non omnia quæ in manibus habebat tradidisset, ac nihilominùs ex contractus lege præteriti temporis pensionem soluere condemnatus, nec conuentioni, nec iudicato paruerat.[3] Locator ex ea causa contractum resolui postulabat, expellique conductorem propter inobseruantiam[4] vt nostri loquuntur. Placuit, in mora quidẽ esse conductorem qui contra legem contractus solutionem differat prætextu non traditorum instrumentorum,[5] sed tamen non id sufficere ad contractus resolutionem si ex parte quoque locatoris mora aliqua probetur interuenisse,[6] Cùm non solùm ex natura contractus prior satisfacere debeat qui prior agit,[7] verùm etiam in proposito mora conductoris ex præcedente mora locatoris descendere videatur. Non enim poterat conductor pecuniam soluendæ pensioni necessariam in promptu habere si ob non tradita instrumenta censualia vti frui re conducta nequiuisset.[8] Denique ita demum ex inobseruantia resolui contractum locationis necesse est, si eius solius mora interuenerit aduersus quem resolutio postulatur, eáque aperta & explorata non si tantùm, vt vocant, dubitatiua[9] aut si ex parte vtriusque.[10] Prius igitur de illo inquirendum visum est, An in tradendis instrumentis censualibus mora per locatorem contracta esset, conductorem verò ad id duntaxat condemnandum vt pensiones quarum dies cessisset intereà solueret, An etiam vt eo nomine satisdaret.[11] Minimè. Nec enim iusta interponendæ cautionis ratio est, quod conductor in mora sit quan-

quandiu dubitari probabiliter potest, an in mora quoque sit locator, præsertim in præstando eo ad quod ex contractus natura sit obligatus. 12 *Ita Senatus* in causa illustriss. D. Cardinalis de Montelbero Prioris Sancti Georgij, & Claudij Combet procuratoris 9. Cal. Iulij 1593.

1. Scilicet quia censuum exactio aliter fieri non posset *l. 2. § 1. de pact. l. qui chirographum 59. de leg. 3. l. instrumenta 24. C de fi. instr. l. 1. C. de donat.*

2. Solent enim conductores vt plurimùm per tergiuersationem hoc prætextu recusare solutionem citantes *vulg. § offerri l. Iulianus 13. D. de action. empt.*

3. Atque ita duplicem moram contraxerat.

4. Ea traditis in *l. ado 3. C. hoc tit.* & per Alex. *cons. 105. vol. 3.*

5. Lex enim contractus semper seruanda est *l. legem C. de pact. l. 1. § si conuenerit D. deposit.*

6 Odiosa enim est interpretatio per quam bonæ fidei contractus resoluitur, vnde & odiosa esse creditur lex commissoria *l. Æmilius 38. D de minor.*

7. *d. l. Iulianus 13 § offerri D. de action. empt.*

8. Plerumque enim fit vt nulla possit esse exactio sine actione scilicet cùm debitor non vult bonam fidem agnoscere Theoph *instit. tit. de action.* Actio autem bene exerceri non potest sine probationibus, quæ porro in hac specie petendæ sunt ex censualibus instrumentis, nostri vocant libros recognitionum.

9. Idest de qua dubitari possit an mora dici debeat. Est enim quæstio hæc facti, & ideo plerumque obscura *l. mora 32. iunct. l. sciendum 21 D. de vsur.*

10. Hoc enim casu compensatio moræ vtrimque fieri debet, sicut fieri solet etiam doli & delicti *l. demum 57 in fin. D. de contr. empt. l. viro 39 D solut. matr.*

11. Nam in bonæ fidei iudiciis ex iusta causa plerumque satisdandi necessitas iniungitur *l. in omnibus 41. D. de iudic. l. pro socio 38. D. pro socio.*

12. *d § offerri.* Ex natura enim locationis est vt locator præstet conductori licere vti frui *l. ex conducto 15. § 1. & pass. D. hoc tit.*

DEFINITIO XL.

Quomodo succurrendum sit locatori si conductor non sit soluendo, & tamen aliquid sit propter quod non possit locator cogere conductorem ad solutionem.

QVid ergo si negetur conductor esse soluendo? An patiemur nil soluentem eum frui re conductoris? 1 Quid si reditus ex plerisque aliis fructibus constet, ad quorum perceptionem nulla sint instrumenta necessaria? 2 an adhuc dicemus locatorem facilitati & stultitię suę imputare debere quòd cum tali contraxerit? 3 Iniquum sanè videatur vt idcirco moretur in damno cui obuiam iri possit. 4 Igitur sic temperanda res erit, vt vir bonus ab vtraque parte eligatur apud quem vt sequestrem fructus deponantur, 5 prius tamen præstita per locatorem cautione de iudicato soluendo si in mora ipse fuisse comperietur, 6 nisi conductor ipse cauere malit, & satisdare de pensionibus futuris ad diem soluendis, præteriti verò temporis reliqua in promptu soluere. Ipsi enim deferenda conditio est. 7 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Solet enim hæc iusta causa esse iniungendæ satisdationis *d. l. in omnibus 41. de iudic.*

2. Non enim potest hoc casu capi prætextus non traditorũ censualium instrumentorum si nullam pensionis partem soluat conductor qui bonis locatis fruitur ex parte.

3. *Arg. l. qui cum alio 19 . e reg. iur. l. penult. D. de iur. dot.*

4. Melius enim est ab initio intactum quem & illæsum conseruare quàm post vulnus remedium quærere *l. vlt. C. in quib. caus. non est necess. in integr. restit.*

5. *Arg. l. postquàm 5. § 1 in fin. D. vt legat. nomin. caueat.*

6. Est enim locator quodammodo reus ex qua parte potest ex conducto reconueniri ad id quod interest conductoris. *arg. l. non solum 39 § est & casus D de procurat.*

7. Nam cùm sequestratio sit odiosa *tot. tit. de prohib. sequestr. pecun.* nec permittatur nisi vt aduersario cautum sit, præferendum est remedium satisdationis remedio sequestrationis *d. l. postquam § 1. iunct. l. 1. D. qui satisd. cog. l. imperatores 21. § vlt. de appellat.*

DEFINITIO XLI.

Conductor locatori vindicanti dominium referre quæstionem dominij potest, at non condicenti possessionem.

PAssus bonorum suorum venditionem in quorum possessionem creditor, idémque nouissimus licitator 1 missus fuerat, ab eodem creditore bona eadem sibi, vt plerumq; fit, 2 ex conductionis causa retinuerit. Si creditori nō dominium vindicanti, sed possessionem suam repetenti controuersiam facere velit, eo prætextu quòd nōdum subhastationes decreto confirmatæ sint, quódque in iis aut enormissima læsio, aut aliqua, vt loquuntur, nullitas interuenerit, audiendus non est, etiamsi sex mensium tempus quod ad redimenda pignora præstitutum est nondum prętererit, quoniam possessionem ante omnia restituere conductor debet, sic deinde redimere, aliúdve ius suum prosequi si quod habet. 4 Hoc ita si merces non pro vsuris pecuniæ debitæ conuenta sit, sed pro fundi fructibus, licet iusto vsurarum modo magis quam fructuum æstimationi respondeat. 5 Nam si de pecuniæ debitæ vsuris à debitore, eodemque conductore exsoluendis conuenerit, magis est vt pristinum ius pignoris in ἀντιχρήσει conseruare, quàm ius dominij sibi adserere voluisse videatur. 6 Proinde redimendi ius saluum erit debitori, etiam post sex menses. 7 Neque enim quicquam prohibet tempus illud quod ad redimendum pignus creditori per statutum indulgetur, ex voluntate creditoris longius fieri si crediti magis quàm dominij ius exequi velit. 8 Quòd si creditor idemque locator dominium vindicet, referre quidem dominij quæstionem etiam cōductor poterit. 9 Sed id ita erit accipiendum si dominiũ ad se aut alium pertinere doceat, aut quod satis est ad actorem pertinere neget, 10 non etiam si de creditoris iure quod ab ipso debitore habuit, & ex pignorum addictione creditor quæsiit contendere debitor velit. Qua enim fronte inficiari debitor possit ius creditoris quod ab ipso habeat debitore? Neque sanè rursus æquum est prodesse illi possessionem aduersus creditorem quam ab ipso creditore habuerit. 11 *Ita Senatus* ex tempore in publico auditorio in causa viduæ D. Battandier Collateralis Neciēsis & heredum Petremandi Falquet Prid. Cal. Aug. 1593.

1. Idem enim potest esse creditor & licitator non quidem cùm venditur pignus à creditore iure creditoris *l. & qui sub imagine in. C de distr. pign.* sed cùm venditur ex autoritate iudicis *vt in l. 1. & 2. C si in caus. iudic. pign. cap. sit l. cùm bona 26. de reb. autor. iudic. possid. alias l. 1. de priuileg. credit.*

2. *l. qui fundum 75. D. de contr. empt. l. si sterilis 21. § si tibi. D. de action. empt.*

3. Nam si ageret vindicatione etiam contra conductorem dominium probare omnimodo deberet. Bart. *in l. commodare D. commod. & in l. si alienam solut. matr.* Corn. *cons. 219. vol. 4.* Cravet. *cons. 157. à num 4 vsque ad 9. ex l. vlt. C. de rei vindic.*

4. Non enim potest dominij quæstionem referre locatori possessionem solam repetenti *l. si quis conductionis 25. C. hoc tit.*

5. *Arg. l. si ea pactione 14. C. de vsur.*

6. Non enim possunt deberi vsuræ nisi ea comparatione sortis debitæ, sors autem nulla debetur creditori qui verè pignus emit *d. l. & qui sub imagine 10. ad fin C de distr. pign.*

7. Quasi subhastatione & licitatione simulatè facta *d. l. & qui sub imagine.*

8. Quandiu enim creditor remanet verus creditor tandiu superest debitori ius offerendi *dict. l. & qui sub imagine l. si mandatu 59. § 1. D. mandat. l. 2. & 3. § 1. l. 5. & 6. D. de distr. pignor.*

9. Dixi *num. 3. supr.*

10. Hoc enim sufficit *l. vlt. C. de rei vindicat. l. vlt. D. de acquir. poss.*

11. *l. 2. § vlt. D. vti possid.*

DEFINITIO XLII.

Potest expelli conductor qui diu cessauit in solutione pensionis etiamsi dederit fideiussorem idoneum.

ADuersus conductorem qui præteritorum annorum pensiones non soluit, tametsi fideiussores idoneos dederit potest dominus vti iure suo, 1 & prohibere ne sequentium annorum fructus conductor prius percipiat, quàm pro præteritis satisfecerit: 2 ac multò magis si, vt fieri solet, bona sua omnia conductor obligauerit. 3 Quidni enim tantundem iuris habeat dominus in rei suæ fructibus, quantum in alienis percipiendis? 4 Nam & constat ex ea causa conductorem expelli posse, quòd in exsoluenda pensione moram fecerit. 5 Nec quod fideiussores idoneos conductor dedit prodesse illi debet vt tanto liberiùs re aliena abutatur. 6 Nisi curet vt solutio per fideiussores fiat, quoniam interest domini vt rei suæ incumbat potiùs quàm vt in personam experiatur. 7 Neque aliud erit etiamsi dominus cum fideiussoribus pactum fecerit de non petendo siue simpliciter, 8 siue ante certum tempus. Non enim sicut pactum cum debitore factum prodest fideiussoribus, 9 Ita ex contrario pactum cum fideiussoribus initum prodesse debet reo. 10 Et sanè absurdum fuerit conductorem imputare locatori cur fideiussoribus suis voluerit fauere. 11 *Ita tractatum est* in publico auditorio pro R.D. Philiberto Milliet Episcopo Maurianensi Abbate d'Aulps, contra Claudium Peruollet Cal. Mart. 1594.

1. Nec enim fideiussores dedisse soluisse est *l. quod si non soluere 10. D. de pign. act. l. item liberatur 6. §. 1. D. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit.*
2. Quia satisdatio diutius grassandi in re aliena potestatem facere non debet *l. quia satisdatio 6. D. de susp. tutor.* iunct. *l. ade 3. C. hoc tit.*
3. Plus enim cautionis in rem esse solet quàm in personam vulg. *l. plus cautionis 25. de reg. iur.*
4. Posset enim per hypothecariam auocare possessionem prædiorum conductoris obligatorum pro pensione eorúmque fructus suo iure percipere quamuis cum onere imputandi eos in sortem. *l. 1. l. 2. & pass. C. de pign. act.* Sunt enim fructus isti tacité pro pensione obligati tum quoque cùm de pignore non conuenit *l. in prædys 7. D. in quib. caus. pign. tacit. contr.*
5. *d. l. ade 3 C. hoc tit. l. quæro 54. §. inter locatorem D. eod.*
6. *d. l. quia satisdatio 6. D. de susp. tutor.* Nam si publicè interest ne quis re sua abutatur *§. 2. Inst. de his qui sunt sui vel alien. iur.* multò magis ne aliena *l. si constante 24. § si maritus D. solut. matrim.*
7. *d. l. plus cautionis 25. de reg. iur.*
8. Id est de nunquam petendo. Pactum enim de non petendo duplex est, vnum perpetuum, alterum temporale. Vtriusque exempla vide in *l. si pactus 54 & l. qui in futurum 57. & pass. D. de pact.*
9. *l. quod dictum 32. eod. tit.*
10. *l. fideiussores 23. cum præced. & seq. eod.*
11. Qui vtique aduersus conductorem ipsum habituri fuerant regressum *l. cùm lex 46 de fideiuss. & dict. l. quod dictum.* Quamquam nec aliud esset etiamsi donandi animo fideiussissent *vt in d. l. quod dictum l. 5. de liber. leg.* Est enim in potestate creditoris plures debitores habentis quem velit conuenire & quem velit liberare, dum persona tantum eximatur, non etiam obligatio tota extinguatur. *l. Granius 71. D. de fideiuss. l. penult. C. eod.*

DEFINITIO XLIII.

Non est facienda prouisionalis adiudicatio locatori qui vrgetur aliqua præsumptione doli.

NOn semper ex contractu locationis condemnatio prouisionalis pendente lite fieri debet aduersus conductorem solutum allegantem, tametsi solutio in promptu non probetur. 1 Nempe si doli præsumptio aliqua vrgeat contra locatorem. Finge hominem esse mali nominis, solitum bis idem exigere, 2 qui post decem pluresve annos ex eo contractu agat contra heredes conductoris, 3 quicum sæpius posuerat rationes. 4 Finge nolle hunc locatorem iurare de calumnia, & purgare se de dolo malo. 5 His sanè concurrentibus nemo dixerit pro locatore præsumendum esse. Igitur litis exitus expectandus erit, vt sciatur an re vera debeatur. 6 *Ita Senatus* ex tempore in Cal. April. 1594.

1. Quod tamen regulariter obtinet vt dixi *Defin. 4. sup.*
2. Quod qui facit improbus est *l. si quis dolo 51 in fin. D. de rei vendic. l. bona fides 57. de reg. iur. cum concord.*
3. Qui possunt verisimiliter ignorare solutionem à defuncto factam, & probationes, quas haberet defunctus si viueret *l. qui in alterius 42. de reg. iur. l. vlt. D. pro socio.*
4. Ex quo sumi potest coniectura non tantùm solutionis sed etiam tacitæ remissionis saltem aliis concurrentibus de quibus in *l. Procula 26. D. de probat.*
5. Quod sanè manifestum est calumniæ argumentum & idem hoc iuramentum de calumnia neque patrono neque parentibus remittitur *l. iusiurandum 34. §. qui iusiurandum D. de iureiur.* Vide tamen Cuiac. *lib. 9. obser. cap. 37.*
6. Numquam enim pendente lite iudicandum est pro eo contra quem aliqua vrget præsumptio, cùm ea præsumptio in ipsum transferat onus probandi *l. si chirographum 24. D. de probat. l. moneer 4 C. de iurum expert. ven.*

DEFINITIO XLIV.

Cessante conductore per biennium in solutione expelli per locatorem potest, Nisi vel satisdet, vel sequestrationem fructuum patiatur.

SI iterum atque iterum conductor in solutione pensionis cessauerit, non vtique statim expelli à locatore potest, sed ita demum si diu cessauerit, 1 id est per bienniũ integrum vt vulgo nostri interpretantur. 2 Quòd si superueniens egestas conductoris 3 iustam suspicandi causam præbeat vt non sua die soluere conductor possit, 4 aut si malè is rei conductæ fructus, rémque suam dilapidet, 5 æquum est locatori consuli per fructuum sequestrationem præstita satisdatione: 6 nisi paratus sit conductor eiusmodi sequestrationis impediendæ gratiâ satisdare de soluendo ad præscriptum diem omni eo quod debetur, 7 quódque in futurum ex conductione debebitur. 8 Nec melior conductoris esse debebit condicio quod cùm ab initio contraheret iam dederit fideiussorem siue idoneus ille sit siue non, 9 si modò perinde in soluendi mora sit fideiussor. Neque enim cuiquam permittendum est vt sub prætextu præstitæ satisdationis in re aliena liberè grassetur: 10 nec eo minùs bonam fidem conductor præstare debet in exsoluenda mercede quòd satisdederit, quippe qui etiam satisfacere promisit. 11 Nam qua fronte obiecto potest conductor imputare locatori cur tali fideiussore contentus fuerit, qui ipse promissa non impleat? 12 Imputaret sanè, si locator, cui hucusque ad diẽ satisfactũ esset alium peteret fideiussorem maioris cautionis & indemnitatis habendæ causa. 13 Faciliùs verò quis admittat succurrendum locatori, si datus anteà fideiussor non solùm in solutione cessauerit, sed etiam de conductoris mora & dilapidatione conqueratur, 14 ex eáque causa fructuum sequestrationem postulet, aut eorum percipiendorum fieri sibi potestatem vt habeat vnde possit soluere. Quod certè ipsi concedi, si alio modo locatori non consuleretur, longè esset æquius, quàm pati vt ex conductoris improbitate aut locator, aut fideiussor periclitaretur. 15 *Ita Senatus* pro R. D. Episcopo Maurianensi contra Claudium Pernollet 3. Id. Maij 1594.

1. *L. ade 3. C. hoc tit.*
2. *ad d. l. ade.* Aliud est in conductore publicorum vectigaliũ. Hic enim statim post primam cessationẽ expelli potest. Guid. Pap. *quæst. 3 per l. vectigalia. § non soluto D. de publican. & vectig.*
3. Egestas enim quæ iam ipso contractus tempore fuisset, attendi non deberet *ex reg. l. qui cum alio 19. de reg. iur.*
4. *Arg. l. in omnibus 41. D. de iudic.*
5. *d. l. ade.*
6. *l. imperatores 23. §. vlt. D. de appellat.*
7. *Arg. l. postquam 3. §. 1. in fin.* illis verbis: *sed si is qui vinit non possit cauere. D. vt legat. seu fideic. seruand. caus. caueat.*
8. Satisdandum enim est in omnem causam locationis *l. quæro 54. C. hoc tit.*
9. Dixi *Defin. 31. num. 6 supr.*
10. *l. quia satisdatio 6. D. de suspect. tutor.*
11. Plus enim est satisfacere quàm satisdare, quia satisfactio non satisdatio pro solutione est *l satisfactio 52. D. de solut. l. solutionis 176. de verb. signific. iunct. l. 1. qui satisd. cogant.*

12. Nec

12. Nec enim datur fideiussor vt debitor liberetur, sed potiùs vti pro iam obligato debitor nouus adiiciatur.

13. *l.si ab arbitro* 10. §. 1. *D. qui satisd. cogant. l.* 1 §. *item quaeritur. D. de separat.*

14. Quomodo potest conqueri ex eâque causa etiam priùs quàm soluat agere mandati *l. Lucius* 38. *mandat. l. si pro ea contra quam* 10. *C. eod.*

15. Nec enim malitijs est indulgendum *l. in fundo* 38. *de rei vindic.* Nec ferendum vt fideiussoris officium suum sit damnosum *l. si seruus* 61. §. *quod verò de furt.*

DEFINITIO XLV.

De tacita reconductione.

CONductor qui finito conductionis tempore remansit in conductione prædij rustici, reconduxisse quidem intelligitur iisdem quibus anteà condicionibus,[1] sed non in annos totidem, si fortè prior in plures annos facta fuerat, at pro eo anno duntaxat,[2] si quotannis prædij conducti fructus extent,[3] ne tacitus consensus qui ex facto inducitur, vltrà quàm factum sit extendatur.[4] Propter quam causam separamus hac parte rusticũ prædium ab vrbano, quia vrbani prædij fructus in singulos dies percipitur.[5] Nam & ex contrario si rusticum tale esset quod non nisi in triennium aut quinquennium fructus ferret, dicendum esset, in triennium aut quinquennium subsequens repetitam intelligi conductionem.[6] *Ita tractatum est* in causa D. Dufour & Iacobinæ Bertu 4. Id. Ianuar. 1595. Iunge Defin. 37. infr.

1. *L. item quaeritur* 13. § *qui impleto D. hoc tit. & l. seq.*
2. *d. §. qui impleto.* in illis verbis: *vt in ipso anno.*
3. Quid ergo si bis in anno fructus ex eo fundo proueniant aut instratim? Eadem reconductio celebitur, inquit Gothofred. *ad d. §. qui impleto.*
4. Quod enim ex facto inducitur non potest extendi vltra quàm factum est, ne latiùs pateat effectus quàm causa.
5. *d. § qui impleto in fin.*
6. Dixi *num.* 3. ex Gothofredo & alijs *ad d. §. qui impleto.*

DEFINITIO XLVI.

Periculum fructuum collectorum ad conductorem omnino pertinet.

FRuctus à conductore percepti, & à solo separati periculo ipsius sunt, non locatoris, siue casu fortuito perierĕt, siue vi maiore,[1] quia iam inde à quo tempore percepti sunt facti fuerunt conductoris.[2] Idque multò magis obtinet si constet fuisse eos à conductore in longius tempus asseruatos vt carius venderentur. Cur enim recuset damnum suscipere, cuius periculum spe maioris lucri vltro incurrere voluit?[3] *Ita Senatus* pro N. Bernardo Dacquin contra Franciscum Iambaz 9. Cal. Iunij 1595.

1. Dixi *Defin.* 21. *& seq. sup. hoc tit.*
2. Tanquam percepti ex domini voluntate *l. si seruus* 61. §. *locaui D. de furt.*
3. Ad quem enim spectare potuit commodum ad eundem spectare etiam incommodum debet *vulg. l. secundum naturam* 10. *de regul. iur.*

DEFINITIO XLVII.

Compensatio facienda est vbertatis cum sterilitate non tantum ratione temporis, sed etiam ratione specierum in quibus fructus consistunt.

LOcatione in plures annos facta non tantùm vnius anni sterilitas cum aliorum annorum vbertate compensatur,[1] sed etiam vnius speciei sterilitas cùm aliarum specierum fertilitate.[2] Cùm enim vnicus contractus sit,[3] sufficit vt conductor aliqua ratione indemnis seruari possit.[4] Itaque si cùm vinum & frumentum speraretur, frumẽti penuria magna, vini copia maxima fuerit, remissionem mercedis nullam fieri oportebit.[5] Non idem erit si aliqua conducti fundi parte frui conductor prohibitus sit. Omnimodo enim præstare locator debet, vt tota re conductor frui possit,[6] licèt alia pars qua fruitus est indemnitatem plenam attulerit.[7] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. ex conducto* 15. §. *Papinianus aliàs l. si vno D. hoc tit.* Dixi *Defin* 3 *&* 15. *sup.*
2. Ratio & exemplum sequitur in Definitione.
3. Ac proinde indiuiduus, quia essentiæ omnes rerum sunt indiuiduæ secundùm philosophos vt Dixi *Defin.* 3. *n.* 4. *sup.*
4. Imò quod magis est non debet recusare modicum damnum qui immodicum lucrum sperare potuit *l.* 51. *merces* 25. §. *vis maior D. hoc tit.*
5. Confundi enim debĕt fructus omnes & messis & vindemiæ *l. fructus* 7. §. *Papinianus aliàs l. diuortio D. solut. matrim.*
6. *l. ex conducto* 15. §. 1. *& seq. D hoc tit.*
7. *Arg. l. si duorum* 42. *D. de act. empt. l. sicut periculum* 12. *l. eod. iunct. l.* 2. *D. hoc tit.*

DEFINITIO XLVIII.

Contractu locationis in scriptis habito tacita reconductio nulla esse potest.

QVod placuit conductionem prædij rustici ad certum tempus factam finito tempore intelligi tacitè repetitam si locator patiatur conductorem in possessione remanere[1] constat non habere locum si contractus fuerit in scriptis celebratus.[2] Tunc enim cùm contractus ex scriptura vires suas accipiat, solus ille tacitus consensus qui ex locatoris patientia inducitur,[3] facere non potest vt plus scriptum videatur quàm reuera scriptum sit. Quanquam ex Iustiniani cõstitutionibus[4] potiùs quàm ex iuris veteris ratione ea distinctio profecta videtur.[5] *Ita Senatus* in causa fratrum Noueller 12. Cal. Sept. 1595.

1. Dixi *Defin.* 34. *sup.*
2. *l. item quaeritur* 13. § *qui impleto in fin. D. hoc tit.*
3. *l. qui patitur* 18. *D mandat.*
4. *in l. contractus* 17. *C. de fid. instrum.*
5. Scripsi in priore parte Hemischiliadis *de error. pragmat.*

DEFINITIO XLIX.

Casus in quo conductor temporalis non potest expelli ne quidem post tempus quandiu soluit pensionem vt alius conductor inducatur.

LOcator cum conductore conuenerat; vt quandiù conductor pensionem solueret non posset expelli ad alium substituendum conductorem.[1] Proderit ea cõuentio conductori, vt etiamsi condictionis tempus effluxerit, tamen expelli non possit si soluat pensionem:[2] nimirum si ob id eum expellere locator velit vt alij locet. Nam si vt ipse vtatur fruatur per se aut per domesticos vtique licere ei debet, etiamsi alia nulla subsit causa ex ijs propter quas iure receptum est vt etiam ante tempus expelli conductor possit.[3] Tunc enim quærimus an iusta causa aliqua sit expellendi conductoris, cùm vult eum locator expellere ante tempus,[4] non cùm post tempus.[5] *Ita Senatus* in causa Claudij Lucian & Cornelij Pernet 9. Cal. Decemb. 1595.

1. Potest enim hac lege fieri conductio vt sit huiusmodi pactum velut in partem emptionis quomodo de simili pacto in venditione apposito scriptum est in *l. si sterilis* 21. §. *si tibi D. de act. empt. l. qui fundum* 75. *D. de contr. empt.*
2. Non enim nisi perfidè possit fides frangi ei qui præstat quod promisit *l.* 1. *D. de constit. pecun. l. si diuersa* 14. *C. de transact. l. cùm te* 6. *C. de pact. int. empt. & vendit.*
3. De quibus *in l. ade* 3 *C. hoc tit.*
4. Quod certe sine causa facere non potest, nec si paratus sit præstare quanti interest conductoris quia cõtractus isti omnes ab initio quidem sunt voluntatis, ex postfacto autem necessitatis *l. sicut* 5. *C. de oblig. & action.*
5. Nam & quæ ad tẽpus sunt prohibita censentur post tempus permissa, nec quisquam vrgendus est rationem reddere cur id faciat, quod suo iure facere potest *l.* 4. *D. ad SC. Trebell.*

DEFINITIO L.

Expensarum quæ à conductore factæ sunt in rem conductam ad suam vtilitatem repetitio quando conductori datur.

Expensæ per conductorem factæ, licèt bona fide & sciente locatore, non ad meliorandam aut construendam rem conductam, sed proprij commodi, & propriæ negotiationis exercendæ gratiâ, [1] non sunt ei restituendæ si locator illum expellat suo iure. [2] Quid enim si locatori plus incommodi afferant quàm commodi? Sanè si per iniuriam conductor expulsus sit, nemo dubitat quin præstare locator debeat quanti ipsius interfit. [3] In quo etiã expensæ procul dubio continebuntur. [4] Quamquam non est permittendum locatori vt expellat eo prætextu quòd paratus sit indemnem præstare si malit conductor stare locationi, [5] nisi cùm iusta caussa superuenit quam conductor prospicere debuit euenire posse. [6] *Ita senatus* in eadem causa.

1. Potest enim facilè fieri vt alia sit negotiatio locatoris, alia conductoris.

2. Non enim facit iniuriam qui suo iure vtitur *l. iniuriarũ 13. §. 1. D. de iniur.*

3. *l. ex conducto 15 §. 1. l. si fundus 35. versic. aut si colonus D. hoc tit.*

4. Imò etiam lucrum *d. l. si fundus.* ibi: *in quo etiam lucrum eius continebitur.* Mea enim dicitur interesse siue quid mihi absit siue quid lucrari potuerim *l. si commissa 13. D. rat. rem hab.*

5. Idipsum enim semper præstandum est quod debetur si præstari possit, non aliud pro alio inuito creditore *l. 2. §. mutui de reb. credit. l. cum à quo 16. & seq. C. de solut.* Aliud autem est id quod interest fieri, aliud factum: nec recurrimus ad præstationem eius quod interest, nisi in obligationibus faciendi ne scilicet alioqui necesse esset cogere quem præcisè ad factum quod sine vi & impressione fieri non posset *l. si quis ab alio 13. §. vlt. D. de re iudic. l. quoties quis alium 81. iunct. l. stipulationes non diuiduntur 72. in fine princip. de verb. oblig.* Atqui locator non tam ad factum tenetur quàm ad patientiam. Sufficit enim vt neque ipse impediat fruitionem neque alius quisquam ex iis quos prohibere potest *d. l. si fundus.*

6. Iusta autem causa potissimũ illa est, quæ sit vna ex tribus de quibus in *l. æde 3 C. hoc tit. l. quæro 54 §. inter locatorem. D. eod.*

DEFINITIO LI.

Non potest conductor expelli prætextu necessitatis, nisi de ea constet aliter quàm per iuramentum locatoris, & nisi ea necessitas superuenerit ex post facto.

Locatoris iuramento standum non est si ante finitum conductionis tempus velit conductorem expellere, eo prætextu quòd domo egeat ad habitandum. [1] Sed probanda est necessitas per ædium inspectionem considerata præsertim qualitate personarum & quantitate familiæ. [2] Necessitatem verò illam superuenisse necesse est. Nam si iam subesset tempore contractæ locationis, ea quæ de nouo non emergunt nouo non egent auxilio. [3] Alij sunt casus sunt in quibus etiam licet expellere conductorem quamuis soluentem, inter quos ille est, si domus ruinam minetur, & reficienda sit. [4] Sed hoc fallit si in contractu locationis conuenerit, vt conductori domum reficere liceret, quæ iam tum erat æquè ruinosa. [5] *Ita tractatum*, & conclusum est ex tempore in causa viduæ D. de Montfort des Eschelles, & D Aduocati Poncier 13. Febr. 1596.

1. Semper enim nimis periculosum est iudicem quem fieri in sua causa *l. Iulianus 17 D. de iudic. iunct. l. in princip. D. quar. rer. act. non dat. & tit. C. ne quis in sua caus. iudic. vel ius dic.* Præsertim ne sit in potestate vnius ex contrahentibus recedere à contractu iam perfecto *l. sicut 5 C. de oblig. & action.* Maximè his temporibus quibus plerique hominum iam faciles sunt ad iurandum.

2. *l. æde 3. vbi not. C. hoc tit.*

3. *l. de ætate 11 §. ex causa à contr. sens. D. de interrog. in iur. fa. iend. Not. ad d. l. æde.*

4. *d. l. æde.*

5. Quia prouisio hominis hoc casu vt & in aliis plerisque facit cessare prouisionem legis *l. vlt. C. de pact. conuent. tam sup. dot. l. maritus 31. C. de procur.*

DEFINITIO LII.

Periculum fructuum iam perceptorum pertinet omnimodo ad conductorem.

Ob fructus à conductore iam perceptos, sed postea, quamuis intra annum quo vendi potuissent, maiore vi ereptos remissionem mercedis petere conductor non potest, ad cuius periculum à die perceptionis, quo dominus eorum factus fuit, [1] pertinere cœperunt. [2] *Sine die.*

1. Fructus enim à conductore percepti pertinent iure dominij ad conductorem non ad locatorem, qui licet fructus nõ iure seminis percipiantur, sed iure soli *l. qui scit 25 §. 1. D. de vsur.* tamen eos percepit conductor ex voluntate locatoris quod sufficit *l. si seruus 61. §. locaui D. de furt.* Sic creditor quamuis non sit dominus pignoris, tamen vendendo pignus transfert dominium quia vendit ex domini voluntate *Instit. quib. alien. licet vel non.*

2. Est enim regulare vt periculum casus fortuiti pertineat ad dominum *l. quæ fortuitis 6. C. de pignor. act. l. contractus 23. in fin. D. de regul. iur.*

DEFINITIO LIII.

Potest conductor in se suscipere periculum omnium casuum fortuitorum quantumlibet insolitorum.

Conductor qui casuum omnium fortuitorum tam incogitatorum, quàm cogitatorum periculu aperta conuentione in se recepit, non est audiendus si postea remissionem mercedis petat ob casum fortuitum qui superuenerit quantumcunque insolitus proponatur. [1] Etsi enim non solent conuentionum clausulæ quamuis generales ad incogitata extendi, [2] non potest tamen dici de casibus insolitis nõ cogitasse illos, qui incogitatum quemlibet conuentione comprehendi voluerunt. [3] *Sine die.*

1. Pacta enim & conuentiones legem dant contractibus *l. 1 §. si conuenerit D. deposit. l. contractus 23. de reg. iur.*

2. *l. cum Aquilianæ 5. l. qui cum tutoribus 9. §. 1. D. de transact.*

3. Vt dixi *Defin. 2. supr. hoc tit.*

DEFINITIO LIV.

Conductor qui re conducta frui prohibetur non ad remissionem agere debet sed ad id quod interest, interim tamen non est inquietandus dummodo abstineat à tota conductione.

Si quid ex bonis locatis sit quo conductor vti prohibeatur, siue à locatore ipso, siue alterius cuiuslibet vi maiore, non mercedis remissio eam ob causam petenda est, [1] sed ad id agendum quod interest conductoris, [2] aut mercedis solutio deneganda, quam scilicet locator petere non potest ex contractu vltro citróque obligatorio, quẽ ipse prior ex parte sua non impleuerit: [3] sed obseruare hoc casu conductor debet, ne in reliquorum bonorum conductione perseueret, ne alioqui eo prætextu deficientis pro parte perceptionis fructuum, totius mercedis solutionem denegando reliquos fructus impunè ac sine causa retinere velle videatur. [4] *Sine die.*

1. Quæ scilicet non solet peti nisi quando conductor fruitus quidem est sed minus percepit ex fructibus quàm sperari potuit, idque ob nouam aliquam & inopinatam causam.

2. Quia locator conductori patientiam præstare debet *l. ex conducto 15. vbi not. D. hoc tit.*

3. *l. Iulianus 13. §. offerri D. de action. empt. iunct. l. 2. D. hoc tit.*

4. Ita enim fieret vt conductor & rem & pensionem haberet quod bona fides pati non potest *l. ex empto 11. §. venditor l. Iulianus 13. §. veniunt autem l. bona fides 50. D. de act. empt.*

DEFI-

DEFINITIO LV.

Prius est vt locator respondeat si obiciatur non fuisse ab eo impletum contractum, quam vt interim conductor ei prouisionaliter condemnetur.

IS qui ex contractu vltro citróque obligatorio conuenitur, sicuti non prius vrgeri potest ad præcisam solutionem, quam aduersarius se ex parte sua contractum impleuisse ostenderit, 1 ita nec facilè pendente lite per modum, vt loquuntur, prouisionis, & in fiduciæ speciem condemnari debet, 2 quantumcumque oblata in eam ré, vt offerri necesse est indemnitatis satisdatione: 3 sed tunc demum cùm ad ea quæ debitor in suis exceptionibus iuratò allegauerat creditor, idémque actor iuratò responderit, & quæ ille affirmauerit, hic negauerit. 4 Interim ergo si adiudicatio fiduciaria petatur, non debet iudex ita pronunciare, vt actorem, ab ea petitione submoueat ne si postea, & suo tempore actor petat exceptione rei iudicatæ repellatur: sed nullam petitionis rationem habere, vt sit ei integrum eandem adiudicationem si quando iterum petetur, vel concedere, vel denegare. 5 *Sine die.*

1. *l. Iulianus 13. § offerri. D. de action. empt.*
2. Quamuis dici soleat pendente lite mandandum esse contractum executioni per modum vt aiunt prouisionis.
3. Quæ semper præstanda est quoties adiudicatio aliqua fit pendente lite *l. 1. & tot. tit. D si cui plusquàm per leg. Falcid.*
4. Hæc enim negatio est quæ rem dubiam facit *l. 2. C. quib. ad libert. proclam. non licet.*
5. Exemplo eius, quod scriptum est *in l quod in diem 7. § 1. D. de compensat. l. non solum 8 § si quocunque D. de negot. gest.*

DEFINITIO LVI.

Conductor qui ante elapsa conductionis tempora non est conquestus non auditur si postea quid allegare velit, quominus lite pendente prouisionaliter sit condemnandus.

COnductor ad pensionis exsolutionem conuentus, non solùm dominij quæstionem referre non potest 1 ac multò minus obiicere, quòd bona ad alium pertineant, quàm ad locatorem. 2 Sed neque allegare nullos se ex bonis conductis fructus, percipere potuisse si totum conductionis tempus sine querela sibi passus sit. Nec. n. credibile est non citius conquesturum fuisse conductoré, & molestiam denuntiaturum locatori, si qua de causa frui re conducta prohibitus fuisset. Quod tamen non eò pertinet, vt istam non fruitionis exceptionem omnino reiici oporteat 4 sed vt ne qua per eam solutioni & condemnationi fieri debeat mora pendente lite, & vt loquútur per modum prouisionis: oblata scilicet per locatoré cautione de restituenda pecunia, si ex faciendis probationibus, cuentúque litis apparebit nihil aut minus conductorem locatori debuisse. 5 *Sine die.*

1. *l. si quis conductionis C. de locat.*
2. Nam & aliena res locari potest, sicut & vendi *l. rem alienam 28. de contr. empt.* iunct. *l 2 D locat.* hactenus nimirum vt personalis obligatio inter contrahentes inducatur, non vt domino quicquam noceatur.
3. *Arg. l cùm quidam 17. §. Diuus Pius de vsur. l. cùm postulassem 44 D de damn. infect.*
4. Debet enim locator præstare conductori, vt liceat ei vti frui *l. si quis domum 9 & pass. locat.*
5. Secundum id quod dixi *Defin prox. praced. num. 3.*

DEFINITIO LVII.

Potest instrumentum locationis haberi pro guarentigiato ex conuentione partium.

ET si neque ratio iuris, neque forensis vsus patitur vt ex instrumento locationis præcisè cogi possit cóductor ad promissæ mercedis solutionem quoniam contractus vltro citróque obligatorius est, in quo contractuú genere incipiendum est ab actione non ab executione, 1 si tamé expressa conuentione placuerit, vt pro téporis præteriti pensionibus præcisè vrgeri conductor posset, tanquam si ex instrumento, vt vocant, guarentigiato conueniretur, quod plerique prouidi locatores facere solent, vt sibi prospiciant aduersus solitas conductorum fraudes & tergiuersationes, seruanda conuentio est. 3 Non enim habet conductor de quo conqueratur, qui eam sibi legem dicere & voluit & potuit, & cui locatorem verisimile est non alia lege fuisse locaturum. 4 *Sine die.*

1. *l 2. C. de execut. rei iudic.*
2. Nec enim ex contractu vltro citróque obligatorio agere quisquam potest, nisi prior impleuerit ex sua parte *l. Iulianus 13 §. offerri D. de act. empt.*
3. *Vulg. l. 1. l. iurisgentium 6 §. ait Prator D. de pact. l. 1. § si conuenerit D. deposit.*
4. *l. vlt. C. de pact. int. empt. & vend.*

DEFINITIO LVIII.

Post finitam locationem potest tam locator quàm qui à locatore emit propria autoritate conductorem expellere sine metu interdicti, quamuis conductor dicat se à locatore emisse priorem, nisi hoc ipsum probet.

FInita locatione si conductor locatoris sui possessioné velit interuertere, aut mutare sibi causam possessionis, 1 quasi possideat ex emptione quam locator interuenisse neget, 2 ciuiliùs quidem & congruentiùs locator faciet si per iudicem expellat conductorem, 3 ne fortè maioris inde rixæ vel tumultus occasio nascatur. 4 Sed si possessionis suæ tuendæ gratia iure suo vti malit, ac propria autoritate conductorem expellere, 5 non est prohibendus. Nec iustam querelæ caussam conductor habebit quasi vim priuatam vel iniuriam aliquam passus, cùm neque vim neque iniuriam faciat, qui iure suo vtitur. 6 Multo minùs autem permittendum ei erit vt quasi spoliatus petat restitui sibi pristinam possessionem 7 cùm numquam possederit qui nullo nisi conductionis titulo rem tenuit, 8 ac proinde locatori non sibi, 9 eo quoque tempore quo stetit locatio, 10 qua finita, quis obsecro, possessionis color ei superesse potuit? 11 Nam & si locatorem volentem ingredi possessionem rei suæ post finitam locationem prohiberet, vtique hoc ipso vim faceret, 12 adeóque deiici dummodo incontinenti etiam per vim posset impuné 13 cùm aduersus vim nihil sine vi fieri possit. 14 Sed & interdictis aliisque actionibus possessoriis rectè conuenietur, quæ scilicet locatori semper competunt, conductori numquam. 15 Nec distinguemus an conductori res sit cú locatore ipso, an cum eo cui locator rem vendiderit. 16 Planè si durante locatione vel locator ipse ex emergente causa aliqua necessaria conductorem velit expellere, iis nimirum casibus quibus hoc ipsum licet, 17 vel is qui à locatore emit, ius suum exequi velit (nec enim colono stare cogitur 18) certum est nihil nisi per iudicem fieri oportere, 19 quòd non improbabilem rei tenendæ causam habeat conductor etiam aduersus locatorem quandiu ex causa conductionis eam naturaliter tenet, 20 quamuis nec dominij nec possessionis quæstionem referre possit. 21 *Ita tractatum est* ex tempore in publico auditorio 3. Id. Aug. 1603.

1. Quod facere nemo potest, nisi probetur noua causa possidendi quæ superuenerit *l. non solùm 33. §. quod vulgo D. de vsucap. leg. 2 § 1. D pro hered.* Imò nisi possessio prima dimittatur *l. quæ bona 19. §. 1. de acq. poss.* quamquam non conuenit hoc conductori qui nec possidebat quidem *l. 1. §. sed si is qui eod. tit.*
2. Quæ negatio facit vt longè minùs credendum sit conductori quàm locatori: semper enim probandi onus ei incumbit qui dicit *l. 2. D. de probat. l. in exceptionibus 19. & pass. eod.*
3. *Arg l. creditores 3. C. de pignor.*
4. *l. non est singulis 176. de reg. iur. l. 1 D. quod legat. l. si curiam alids l. æquissimum 13. D. de vsufr.*
5. Eo scilicet iure quo liberum est cuique de rebus suis disponendi arbitrium *l. in re mandata 21. C. mandat. l. 2. D. si quis à parent. manum. fit.*

6. *l. nullus videtur 55. de reg. iur.* Iuris enim executio non habet iniuriam *l. iniuriam 13. §. 1. D. de iniur.* Itaque non potest hic obiici quicquam de vi priuata *ex l. extat 13. quod met. caus. l. vlt. D. ad leg. Iul. de vi priuat.*

7. *Ex can. redintegranda 3. quæst. 1.* ex quo agere nemo potest nisi qui possedit.

8. Aliud enim est possidere, aliud verò esse in possessione *l. si quis ante conduxit 10 D. de acquir. poss.* vbi dicitur conductorem non possidere sed locatorem Fatri *l. si de eo 40. §. 1. l. si colonus 31. eod. tit.*

9. *l. communis 8 §. neque colonus D. commun. diuid. l. certè 6 §. 1. D. de precar.*

10. *l. male agitur 2. C de præscr. 30. vel 40. annor.* Qui autem agit ex *Can. redintegranda* dicit se antea possedisse.

11. Ius enim omne siue dominij siue possessionis quod ex contractu quæsitum fuerat finiri necesse est finito contractu *l. ab emptione 58. D. de pact. l. voluntate 10. D quib. mod. pign. vel hyp. soluit. l. 4. §. sed & Marcellus D. de in diem addict.*

12. *l. vim facit 11. & seq. D. vnde vi & de vi armat.*

13. *l. 3 §. eum igitur eod. tit.*

14. *l. vi 2 in 3. vbi omnes scribentes D. de iust. & iur.*

15. Scilicet aduersus locatorem à quo possessionem habet *l. 1. §. vlt. D. vti possid.* Nam aduersus alium à quo fuerit eo deiectus vi deiectus nihil vetat habere illum interdictum vnde vi *l. colonus 12 D. vnde vi* in illis verbis: *vi ab alio deiectus est* quod minùs bene perceptum videtur ab iis qui verba illa emendant vt reponant *vi ab eo deiectus est.*

16. *d. l. colonus vers. dixi nihil interesse.*

17. De quibus *in l. ade 3 C hoc tit.*

18. *l. emptorem 9. eod l. si merces 25. § 1. D eod.*

19. *Not. in d. l. ade.*

20. Conductor enim naturaliter & ex voluntate domini rem tenet *l. certè 6. § 1. D. de precar. d. l. communis 8. §. neque colonus D commun. diuid.*

21. *l. si quis conductionis 25. C. hoc tit.* Vide pro hac Definit. Guid. Pap. *quæst. 420.* & Ioan. Papon. *in syntagm. hoc tit. §. 6.* vbi tamen notat moribus Galliæ receptum esse vt quicquid propria autoritate per se facere quis potest id per iudicem expediri oporteat. Quod & R. Suff. tradidit. Sed nos iure scripto vtimur hac parte vt & in aliis fere omnibus. Non tamen potest agere conductor *ex Can. redintegranda* qui nunquam possedisset, sed vt ei restitueretur possessio in qua fuisset durante conductione, conductor enim etsi non possidet tamen est in possessione *l. si quis ante 10. D. de acq. poss.* Galli apposité dicunt *estre restably:* quod longè aliud est. Debet autem petere vt restituatur in possessionem non quidem suam quam nullam habuit, sed in qua erat, aliud enim est possidere aut possessionem habere, aliud esse in possessione *d. l. si quis ante.*

DEFINITIO LIX.

Expensæ litium criminalium incumbunt oneri locatoris & domini iurisdictionis non oneri conductoris si nihil de eo dictum sit.

LOcatis fructib. & reditib. vniuersis castri omnimoda, vt loquuntur, iurisdictione insigniti, mulctas quoque pecuniarias cum sint fructus iurisdictionis 1 ad conductorem pertinere constabat, Præsertim cùm de iis quoq; vt conductori cederent conuenisset. 2 Expensas tamen quas pro criminis persecutione in causam litis fieri oportebat, cùm nihil de illis in lege locationis comprehensum esset, ad onus locatoris spectare visum est, 3 Non solùm quòd in dubio facienda sit interpretatio contra locatoré qui legem apertiùs dicere potuit & debuit, 4 sed etiam quia expensæ illæ onera sint non tam fructuum iurisdictionis, 5 [tametsi non nisi protogatis sumptibus in lité criminalem necessariis sperari mulcta pecuniaria, & adiudicari possit, 6] quàm ipsius iurisdictionis. 7 Eiúsque rei argumento illud est quòd etiamsi vel accusati innocentia eum condemnationi subtrahat, 8 vel euidens inopia faciat vt qui corporalem pœnam meretur pecuniariã nihilominus euadat, 9 Perinde tamen cogitur dominus iurisdictionis curare vt lis de crimine ad exitum perducatur, in eámque rem sumptus omnes litis si priuatus accusator desit, 10 non modò de castri sui fructibus si sufficiant sed etsi sufficere nó possint de aliis subministrare, 11 Quòd ea res maximè ad publicam tranquillitatem pertineat vt vindicentur delicta, neque ob incommodum expensarũ remaneant impunita. 12 quæ ratio locatorem solum cuius iurisdictio est, non conductorem onerare debet Nam & illud magis communiter probatum est, onera etiam realia, vtputa collectas, adeoque seruitia per fundos ipsos conductos debita, si de eo nihil in contractu dictum sit locatori incumbere 13 qui percipiendo pensionem quæ pro fructibus à colono penditur, ipsos fructus percipere intelligitur 14 & quidem suo iure, quod non similiter de conductore dici potest, qui non suo iure vt emphyteuta 15 & fructuarius 16 fructus percipit vt eos in lucro habeat, sed ex conductionis causa 17 quæ ipsi haud dubiè onerosa est. 18 Neque verò desunt qui emphyteutam quoque licèt fructus suo iure percipiat, negant teneri ad pensionis annuæ exsolutionem nisi pro rata fructuum si pensio talis tantáque sit vt dubitari nequeat, quin ex comparatione fructuum potius quam ob solam directi dominij recognitionem constituta videatur. 19 Nec simile est quod locatis etiam vt fieri adsolet laudimiis & canonibus emphyteuticariis si qua lis ad eorum exactionem instituenda, & ad tractandam litem expensa facienda est, totum id & periculo & incommodo conductoris cedit, non etiam locatoris si nullam laudimiorum & emphyteuticariorũ redituum portionem sibi exceperit. 20 Tametsi negare non possit, quin & laudimia & cæteros reditus périnde videatur percipere, qui tanto maiorem eo nomine percipit ex conductione pensionem. 21 Sunt enim expensæ illæ onera vt loquuntur adæquata fructuum qui locati sunt 22 non iurisdictionis 23 aut pensionis, ideóque liberũ est conductori ab eiusmodi emolumentorum commodo & petitione abstinere, si tanti æstimet iis carere potiùs quàm litem vel dubiam vel damni plus & incommodi quàm vtilitatis habituram eo nomine instituere. 24 At criminis persecutionem prætextu damni pecuniarij 25 negligere numquam licèt ei ad cuius onus pertinet vt publicam vindictam persequatur. 26 Obídque nimirum solemus dicere iurisdictiones omnes hodie patrimoniales esse, adeoque onerosas & dispendiosas magis quam vtiles & fructuosas. *Sine die.*

1. Chassan. *in consuet. Burgund. tit. des iustices §. 6. in princip.*

2. Lex enim contractus omnimodo seruanda est *l. 1. § si conuenerit D. depos. l. pen. & pass. D hoc tit. l. contractus 23. de reg. iur.*

3. Ioan. Papon. 2. Notar. *lib. 7. tit. Des proces criminels & extraordinaires vers. nom aucus doez.*

4. *vulg. l. veteribus 39. D. de pact. l. Labeo 21. l. cùm in lege 23 & seq. D de contr. empt.*

5. Nam si essent onera fructuum aliud dicendum esset cùm fructus non dicantur nisi deductis expensis quæ ad eos colligendos faciendæ sunt *l. si à domino 36. §. vlt. D. de petit. hered. l. quod in fructus 46. D. de vsur.*

6. Itaque expensæ istæ se habent ad fructus iurisdictionis per modum conditionis sine qua non, potiùs quàm per modum causæ.

7. Ergo spectare debent ad dominũ iurisdictionis Capell. Tholos *quæst. 41. Chassan. vbi supr.*

8. Nec enim qui innocens est condemnari ad pœnam debet *l sanctimus 22. C. de pœn. l. si pœna 20. & l. absentem 5. D. eod.*

9. *vt in l. 1. §. vlt. eod. l. si quis iniuriam 35. D. de iniur.*

10. Nam si priuatus aliquis sit accusator ad eius onus hæc res pertinet Papon. *vbi supr.* Imbert. *lib. 4. Inst. forens.*

11. Sibi enim imputet qui tanti æstimauit iurisdictionem habere à Principe, ad quem alioquin & iurisdictio & eius onera omnia pertinerent: Omnes enim iurisdictiones manant à Principe tanquam à fonte.

12. *l. ita vulneratus 51. ad leg. Aquil. l. Stichum 95. de solut. l. si à reo 70. §. vlt. De fideiuss.*

13. Olasch. Cacher. *decis 83. num. 5. & 6.* Alex. *cons. 35. num. 12. lib. 4.*

14. *l. non vtitur 38. & seq. D. de vsufr.*

15. Hic enim dominus vtilis est *l. vlt.* vbi omnes notant *C. de iur. emphyt.*

16. Hic enim naturaliter possidere videtur propter ius quod habet percipiendorum fructuum *l. naturaliter 12. D. de acq. poss. l. si fructuarius messem 13. quib. mod. vsusfr. amitt.*

17. Nam neque fructus suos facit alio iure quàm quia eos percipit ex domini locantis voluntate *l. si seruum 61. §. locaui D. de furt.*

18. Abest enim ei pecunia quam dat pro mercede conductionis.

ctionis. Itaque pro conductore facit duplex illa distinctio quã tradit Bald. *ad l.1.C.de fructib & lit.expens.* vbi ait, Referre an nomen fructuum apponatur ab homine in contractu, an à lege, vt posteriore tantùm casu non etiam priore fructus dicantur deductis expensis. Item, Referre an fructus debeantur alicui ratione perceptionis quòd eos reus perceperit, vt tunc sumptus deducantur An verò ratione promissionis, & tunc ita demum deducantur si ex causa lucratiua debeantur, non etiam si ex onerosa.

19. Iulius Clarus *lib.4. Sententiar. in §. emphyteusis quæst. 46. in fine.*

20. Alioqui teneretur locator ad expensas litis pro rata per se laudimiorum & seruitiorum quam sibi excepisset, ob rationem quæ sequitur *in Definit.*

21. *d.l non videtur 58. & seq.D.de vsufr.l.Pomponius 29.D.quibus mod.vsusfr amit.*

22. Nam neque aliam causam habent quàm colligendorum fructuum, neque sine iis colligi fructus isti possent.

23. Cum qua scilicet nil commune habent: possunt enim deberi & passim debentur ei qui nullam iurisdictionem habeat.

24. Nam neque iure suo vti cogitur si nolit *l si iudex 28.D. de minor. & tot.tit.C. vt nem.inuit.accus. vel ager. cogat.* Neque verecunda eius cogitatio qui lites execratur vituperanda est *l. 4.§ 1.de alien iudic.mut.caus fact.*

25. Simile quiddam est *in l.cum pater 77.§. cum existimaret de leg.2.*

26. Semper enim publica vtilitas præferenda est priuatæ *l. vulg. Auth.res quæ C.commun.de legat.*

TIT. XLIII.

De iur. emphyteut. & feud.

DEFINITIO I.

Acquisito subfeudo per Principem an ius feudi extinguatur.

VASSALLI feudatarij subuassallus inscio eo, & irrequisito sub feudum in Principem ex causa donationis transtulerat. Postmodum Princeps id feudum nobili cuidam vendiderat, præfatus id se facere vt ad suam naturã feudum reuerteretur, priorique feudatario pristinum ius suum restitueretur. Eodem contractu Princeps cauerat nulla eo nomine laudimia per emptorem debitum iri, re promissa etiam indemnitate si de ijs controuersiam pateretur. Quærebatur de iure primi feudatarij an extinctum prorsus fuisset per alienationem factam in Principem, an hactenus saluum esset vt saltem laudimiorum petendorum ius haberet. Constabat non idcirco equidem videri commissam amittendi feudi condicionem ad superioris feudatarij commodum quòd in alienatione ipsius consensum vassallus inferior non exquisisset[1] Quando apud nos, vt & apud Gallos redacta hodie sunt feuda omnia ad instar patrimoniorum,[2] Sed tamen quia subuassalli facto deterior ignorantis vassalli condicio fieri non poterat, reuocandi à Principe feudi, si summo iure secum ille agi pateretur potestatem ei fieri deberet[3] quoniam ipsius quam maximè interesset eum habere vassallum à quo debita obsequia exigere pro arbitrio posset:[4] nec à Principis dignitate aliena videbatur ea sententia, cùm Principem vassalli sui vassallum fieri prorsus incongruum foret,[5] quod tamẽ alioqui euenire necesse esset. Nisi quis tentare vellet quod multò esset absurdius & iniquius,[6] ex ea donatione cui vassallus non consenserat omnia feudi iura extincta fuisse quasi consolidationis potestate. 7 Quænam enim obsecro vtilis dominii consolidatio fieri potuit cum eo dominio quod penes Principem manserat, quod scilicet non directum erat sed subiectionis potiùs & superioritatis. 8 Eo nimirum ferè iure quo dicimus omnia Principis esse imperio non dominio. 9 Denique cum rei gestæ ordinem esse oportuerat ad faciendam consolidationem vt dominium vtile cum directo primùm, deinde directum cum superioritatis dominio coniungeretur. 10 Alioqui medium illud ius directi domini quod sanè inuito & ignoranti ei auferri non potuit, 11 obstat omnino ne alia duo iungi possint. 12 Quam ob causam, illud quoque non immeritò placuit si subuassalli bona ob admissum crimen læsæ maiestatis confiscanda sint non debere eam rem nocere domino directo qui nihil deliquerit, ideóque rem ita temperandam esse, vt feudum vendatur redactúmque precium æquis portionibus inter Principem & vassallum diuidatur 14 ne aut vassalli ius obstet Principi, aut Principis maiestas vassallo iniuriam adferat. 15 Quantò minùs igitur nocere vassallo debebit, quòd subfeudum illud ad Principem non feudi iure, vt nostri lo[illegible]ntur, primæuo & naturali, sed ex mera subuassalli[illegible]ntate adeóque liberalitate peruenerit? 16 Proinde n[illegible]bitandum videbatur quin ex vera iuris ratione saltem laudimia Princeps deberet 17 propter inuestituram 18 quæ ipsi non secus ac alij cuilibet necessaria esset, iure prioris vassalli integro subsistente. 19 Etsi enim dici solet inuestituræ ius hoc esse vt eam præcedere aut subsequi debeat fidelitas, 20 quam vassallum à Principe suo exigere ferendum non sit, 21 nihil tamen prohibet remissa propter Principis personam præstandæ fidelitatis necessitate, 22 superesse ius reale feudi, cuius ratione & inuestituram accipere necesse sit, & laudimia soluere, 23 quorum quippe obligationi causam det res ipsa non persona, 24 licèt ob contractum debeantur, & proposita vt plurimum in personam actione exigantur. 25 Quamquam nec defuerunt, qui dicerent Principem cùm hac parte vt & in cæteris omnibus contractibus priuati iure censendus sit, 26 iustè recusare non posse si feudum retinere malit quominùs hominium aut vt vocant homagium etiam vassallo suo præstet saltem per procuratorem. 27 Sed cùm id planè indecens, & inconueniens futurum sit 28 nec omne quod licèt expediat, 29 modestiùs vtique & prudentiùs vassallus fecerit si contra Principem ius suum non exequatur, Princeps verò & liberaliùs & magis ex dignitate, si feudum sibi donatum aliterve acquisitum, quamprimùm in alium transferat, nec suprema sua potestate in vassalli dispendium abutatur. 30 quam ob causam nec errauerit meo iudicio qui eam alienationem necessariam esse dixerit. 31 Illud certè indubitatum est, & superioribus prorsus consequens, ex ea alienatione quam in priuatum Princeps contulerit laudimia deberi, non ea solùm ratione quòd quæ in persona Principis mouere poterant ea locum habere in priuato nequeant, qui haud dubiè capax sit & accipiendæ inuestituræ & præstandæ fidelitatis, 32 sed illa etiam quam diximus, quod vtile dominium cum superioritatis dominio consolidari non potuerit propter intermedium ius directi domini, quod impedit coniunctionem extremorum 33 cum eodem tempore penes duos in solidum esse nequiuerit. 34 In quo errarunt grauiter qui contrà scripserunt feudum quod ad Principem quouis modo redierit ad primam naturam rediisse intelligi, ob idque à præstandæ fidei vel homagij necessitate immune esse. 35 quod nos negamus. *Ita Senatus* pro Passerato conductore reditus Caluimontis Gebennensis contra D. Baronem de Viry mense Iulij 1588.

1. Quod tamen dicendum esset de iure communi feudorum *tit.quib.mod feud.amit. § vlt.in vsib.feudor.*

2. Boer. *decis.204 num.7.*

l.non debet alteri 74.de reg.iur. Specu. *in tit. De feu. §. de homagio & fidelitate quæst.40. & l.milites C.de loc. & conduct.suntal.l. 1.de alien.iudic.mut.caus.fact.cap.2. Extr.eod.*

4. Quod non tam facile fieri potest contra Principem quia potentioribus pares esse non possumus *l.3 in princip.D.de alien. iudic.mut.caus fact.* Specul. *dict.quæst.40.*

5. Quia vassallus tenetur præstare fidelitatem & homagium domino suo, & inuestituram solet sequi vel præcedere fidelitas, in signũ subiectionis & superioritatis, atqui absurdum

est dicere aliquem esse superiorem Principe in ipsius Principis territorio Iac. de Sanct. Georg. *de feud. §. qui quidem inuestiunt. num. 64.*

6. Ex ratione posita *num. 3 sup.*

7. Quæ sententia est Petri Gregorij *part. 3 synt agmat. lib. 45. cap. 16. num. 5. & 6.* Ægid. Magister qui sic iudicatum refert *Tit. de feud.* quasi res vnaquæque facile redeat ad suam naturam *l. si vnus 27. §. pactus ne peteret.*

8. Dominium enim vtile non potest consolidari nisi cum directo, Directum porrò cum dominio illo superioritatis, maximè verò hoc obtinet, cùm dominij vtilis acquisitio facta est non ex natura & iure primæuo feudi sed ea causa extrinsecus accedente: placet enim dominum feudi condenitri posse tanquam extraneum quemlibet possessorem qui lo nactus est rem feudalem, non potestate feudali sed ex alia causa voluntaria vti priuatus velut ex emptione donatione legato. Vide Cach. *1. decis. Pedem. 156. num. 9. & 14.* vbi citat. *cap. imperialem § præterea & § callidis* vbi DD. *de prohib. feud. alien. per Frider.* Dec. *cons. 239. nu. 12. & con. 607. num. 12.* Afflict. *ad dict. tit. De prohib. feud. alien. in pr. num. 14.* Paris. *ubi sup. §. 30 quæst. 12. num. 93.* Gu. ned. *in verb. & vxorem num. 560.* Steph. Bertr. *cons. 127.* ... *cons. 3. inspecto in fin. lib. 3.* Guid. Pap. *quæst. 575* Iacob. de S. Georg. *in tract. feudor. in verb. qui quidem inuestiu. column. 16. versi. item quære.*

9. Sic Seneca quodam loco scribit quem refert ac alios plerosque in hanc rē Dion. Goth. *ad Nouell. 105. de consul. in fin.* vbi vide. Et sanè non poterat dominium directum hoc casu esse penes Principem cùm ab eo alienarum esset in vassallum qui habebat subuassallum, nec quicquam sibi Princeps reseruasset nisi superioritatem. Vnum enim idemque dominium non potest in solidum esse penes duos *l. 5. § si duobus vehiculum D. commod. l. de hereditate 19. § pater D. de capt. & postlim.*

10. Nam cùm Princeps supremus habet vassallum & sub vassallum, sit necessariò vt dominium directum sit medium inter dominium vtile, & dominium superioritatis.

11. Ex citatis *num. 5 sup.* Iunge *l. vlt. D. de pact.*

12. Medium enim inhabile semper impedit coniunctionem extremorum *l. pen. D. rat. rem habere l. in fin. l. potior. u. in princip. D. qui potior in pign. hab. cum similib.*

13. Specul. *in d. §. de homagio & fidelit. quæst. 40.* ex *l. res vxoris 24. C. de donat. int. vir. & vxor. l. ecrum 11. § domumi De publico. & vect. § facimus 12 C. de pacti. l. si finita 15. § si de vectigalibus vers. sed deuorandum D. de damn. infect.*

14. Specul. ibid. ex *l. qui solidum 78. § 1. de leg. 2. l. item si verberatū 15. § 1. D. de rei vindic. l. si fundus 13. D. locat. l. Lucius 11. D. de euict.* Nam & fiscus vendere potest rem communem inuito socio dummodo et partem precij restituat *l. 1. C. de comm. rer. alien. l. vnic. C. de vendit. rer. fiscal. cum priuat. commun. lib. 10. tit. 4.* Nam nec dominus directus cogitur incidere in communionem *l. actione 65. § societas D. pro socio.*

15. Vide Capell. Tholos. *quæst. 395. &* ibi Aufret.

16. Ex citatis *num 8 sup.*

17. Laudimia enim sunt ex fructibus feudi & dominij directi cùm fructuum nomine veniant etiam fructus ciuiles & omnes obuentiones, omnisque vtilitas rei Bald. *in l. si traditio 4. C. de act. empt.* Alca. *ad l. diuertio alias §. Papinianus l. fructus sine matr. per l. cum autem 23 §. vlt. de adil. edit. l. mercedes 29. D. de petit. hered.* Chass. *in cons. Burg. tit. 4 § 17. glos. 5.*

18. Hæc enim vnica ratio est propter quam laudimia debetur, in recognitionem scilicet dominij directi *l. vlt. C. hoc tit.*

19. Et ideò qui contrà putant cognatur dicere ea iungui hoc casu ius vassalli quod sanè iniquum esset vt suprà diximus.

20. *tot. tit. quid praced. deb. ea inuest. an fidel. in vsib. feud.* iuncto *tit. quid sit inuest. & seq.*

21. Iacob. de Sanct. Georg *de feud. in §. qui quidem inuestiunt num. 64.* & Præterea *in cap 1 an filij vel agnat poss. reb. feud.* Specul. *d. §. de homagio quæst. 24.*

22. Propter illam inconuenientiam, vt in *l. interdum 34. D. de oper. libert.*

23. Quamuis laudimia in signum subiectionis debeantur, vt notat Aluarot. *in tit. De prohib. feud. alit. per Frid. § illud*, quem refert Gozad. *cons. 65 num. 13.* Bud. *ad l. Herennius de euict.* DD. *in l. fin. C. hoc tit.*

24. Sunt enim laudimia onera realia feudi nō minùs quàm seruitia & rem sequuntur quocunque progrediatur Chass. *in cons. Burg. rubr. 11. glos. 1. num. 9.* Res enim trāsit regulariter cum suo onere *l. alienatio 67. D. de contr. empt. l. vnic. rem alien. gerentibus non interd. rer suar alien. l. possessores 11. vers. illud quoque C. de fund. patrim. lib. 11. tit. 61.*

25. Vulgaris enim pragmaticorum vox est Seruitia in rem, laudimia in personam peti debere.

26. Princeps enim aut fiscus succedens priuato vtitur iura priuati *l. fiscus 6. D. de iur. fisc. l. cum quidam 17. § fiscus de vsurd.* via *23. § si fundus. rustic. præd.* Specul. *in titul. de feud. § quoniam quæst. 24.*

27. Specul. *in d. § de homagio quæst. 24. & 40.*

28. *d. l. interdum 34. de oper. libert.*

29. *l non omne 144. de reg. iur.*

30. Nam cùm Princeps non sit dominus vniuersalis rerum in suo territorio existentium nisi quod ad iurisdictionem & protectionē Glos. & DD *ad l. 3. C. de quadr. præscr.* Glos. & Bart. *in l. 2. in verb. & cuius C in quib. caus. colon. censit. dom. accus. poss. lib. 11. tit. 49.* non potest inferri à iurisdictione, & potestate suprema ad iura feudalia & emphyteutica quæ nihil commune habent cum iurisdictione sed per se, ac separatim consistunt. Alex. *cons. 112. in causa & lite volum. 4.* Rebuff. *de cong. port. numero 125.*

31. Necessariæ autem alienationes semper sunt permissæ *l. alienationes 13. D. famil. ercisc.*

32. Quod enim absurdum & inconueniens est in persona Principis vt vassallo suo fidelitatem & homagium præstet, nō est inconueniens in persona priuati & pro varietate personarum, mutatur qualitas & conditio bonorum *l. per curatorem 90. § 4. de acquir. hered. l. vlt. C. de inoff. testam.*

33. Dixi *num. 10. & 11. supr.*

34. *l. 5. § si duobus vehiculum D. commod. l. de hereditate 19. § si pater D. de captiuis.*

35. Quos retulimus *num. 7. supr.*

DEFINITIO II.

Directus dominus an & quando teneatur ad onera feudi vel subfeudi ad se reuersi.

NOn tenetur directus dominus ad onera feudi aut subfeudi quod iuris feudalis potestate ad se reuersum est, qui tamen si iure priuato & ex causa aliqua voluntaria puta ex emptione donatione, legato aliāve simili rem feudalem nactus esset, vt extraneus possessor quilibet non malè conueniretur. *Ita Senatus in eadem causa.*

1. Ofasch. Cacher. *decis. Pedem. 156. numero 9. & 14.* Tiraquel. *De retract. censuus § 3. gloss vnic. numer. 13* & alij quos citaui *supra Definitione prox. num. 8.* Adde Guid. Papam *quæst. 57.* vbi Ranchin. in addit.

DEFINITIO III.

Ex alienatione subfeudi debentur laudimia feudi domino si Princeps subfeudum alienauerit posteriore loco.

QVi dominus erat feudi & subfeudi vtrumque diuersis personis eodem tempore vendiderat, aliòve genere alienationis transtulerat. Nulla eo nomine laudimia deberi constabat. Sed si diuersis quoque temporibus sic contraxerit vt feudum primùm deinde subfeudum alienauerit, ex causa posterioris venditionis laudimia nouo feudi domino haud dubiè debebuntur: quasi reddita feudo subfeudóque per alienationem pristina natura, quæ dominij confusione in eiusdem domini & possessoris persona paulò antè intercidisse videbatur. *Sic tractatum in eadem causa.*

1. Facilis enim est vniuscuiusque rei rediitus ad suam naturam *l. si vnus 27. § pactus ne peteret in fin. D. de pact. Can. quarta De consecr. dist. 4.*

2. Simile quiddam est in *l. penult. § 1 de except. rei iudic. l. qui res 98. § aream D. de solut.*

DEFINITIO IV.

Laudimiorum onus est reale, & pro laudimiis perinde atque pro seruitiis competit hypothecaria.

LAudimiorum præstandorum obligatio sicut ex re ipsa proficiscitur, quandoquidem laudimia in directi dominij fructu esse existimantur, ita sequitur quēcumque fundi possessorem, perique possunt etiam hypothecaria, si dominus directus suum ius exequi, & dominij vtilis

vtilis consolidationem quasi existente conditione pers[e]qui nolit. 4 In ea verò actione hypothecaria si alij creditores concurrant directus dominus sine dubio omnibus omnimodo vt anterior præferetur, 5 non secus ac pro annui canonis pensitatione. 6 *Sic iudicatum* in eadem causa. Vide tit. fin. cens. vel reliq. Defin. 1.

1. Quia causam habent à translatione dominij rei feudalis vel censualis vel emphyteuticæ *l. vlt. vbi not. C. hoc tit.* Chassan. *in consuet. Burg. rubr. 3. §. 1 num. 1. & 9* Mol. *in Consuet. Par. s. tit. 1. §. 22. num. 156. & fusius in §. 1 glos. 5. num 1. & 2.*

2. Siquidem fructuum nomine continentur etiam ciuiles, & omnes obuentiones. Bald. *ad l. si tradatio 4. C. de act. empt.* & alij citati *Defin. 1. num. 17 supr.*

3. Sicut & cætera onera omnia realia *l. si debitor 12. C. de distr. pignor.* Dixi *Defin. 1 num. 17. supr.*

4. Nec enim cogitur quisquam vti iure suo, aut pro se introducto *l. si maior 28. D. de minor.*

5. Nemo enim priuilegium habere potest contra dominum in ea re quæ est ipsius domini *l. ex facto 52. vers. respondi D. de pecul.* quamuis ea lex non habeat locum contra creditores pignoratitios. Gloss. ibid. ex *l. 5. § quod tamen. D. de tribut. act.* melius facit *l. in liberta 77. D. de solut.*

6. Quamuis dici soleat seruitiorum petitionem esse in rem, laudimiorum verò in personam. Dixi *Defin. 1. num. 14 & 25 suprà.* Vide Aimer. de pont. *in quæst. laudim. quæst. 45.* Excipe tamen creditores possidentes eam ipsam rem, pro cuius venditione laudimia petuntur. Quia sicut non debentur laudimia sine translatione dominij vtilis, et vocatrix neque etiam ferri potest dominium illud in emptorem, nisi per translationem possessionis, quæ porrò auferri non potest creditori pignoratitio, quia ei debitum offeratur, posteaquàm placuit etiam feudalia bona & emphyteutica posse alienari, obligari, & eorum possessionem transferri etiam ignorante domino, adeoque inuito. *Def. 8 nu. 2. infr.* Itaque cùm laudimia non debeantur nisi in casum, & quidem in eum casum quem creditor anterior, idémque possessor impedire potest, consequens est vt potior debeat esse causa possessoris, quàm emptoris, & consequenter quàm domini, cuius ius hac parte pendet ex causa emptionis. Aliud iuris est in seruitiis quæ debentur absolute, non in casum, & immediate in recognitionem domini directi.

DEFINITIO V.

De tributo subditis indicto ob equestris dignitatis accessionem.

TRibutum cuius subditis indicendi ius feudatarij plerique habent ob equestris dignitatis accessioné, 1 non eò minùs indici potest, quòd dominus equestrem dignitatem nactus sit ab alio Principe, quàm qui in eos subditos supremam habeat potestatem. Est enim ius hoc personale competens ob iurisdictionem quam in subditos habet dominus, cui proinde sufficit quòd eques est, vndecumque tandem eam nactus sit dignitatem. 2 *Ita Senatus* pro D. Barone de Greissinz contra Syndicos & incolas De Cormotan 5. Cal. Iul. 1578.

1. De quo vide Chass. *in consuet. Burg. tit. Des instites & droitz d'icelles § 4.* in verb. *Nouuelle Cheualerie ex l. vnic. C. de aur. coronar. lib. 10. tit. 74.*

2. Chassan. vbi suprà *num 44. vers. vt à diuerticulo* Bart. *ad l. 1 C. de metalar. & in quo loco.* Papon. *in syntagmate Arestorum tit. Des tailles és quatre cas. Arest. 5.*

DEFINITIO VI.

De taxatione tributi per subditos pendendi quatuor casibus.

QVi ius habent indicendi subditis tributi 1 quatuor illis vulgaribus notissimisque casibus, si nuptui collocanda sit primogenita filia, si transmarina profectio incunda ad bellum contra infideles gerendum, si iusto bello captus dominus magna pecunia redimendus sit, si denique equestrem dignitaté a Principe quolibet nactus fuerit, non pro arbitrio quantum lubet possunt indicere, sed quod iustum & moderatum videatur. 2 Id verò Senatus noster cùm de ea re quæstio incidisset sic temperandū existimauit vt in singulos casus a singulis focis quatuor florenos monetæ nostræ domino pendi oporteret, focorum duntaxat non etiam capitum aut facultatum habita ratione. 3 Sic iudicatum contra D. Marchionem de la Chambre 5. Id. Iunij 158[.].

1. Quod ius necesse est proficisci vel a concessione Principis, tanquam quòd sit ex regalibus *cap. 1. quæ sunt regal. in vsib. feudor.* Alex. *cons. 145. volum. 2 l. 1.* vbi Bart. *C. de superind. lib. 10. tit. 18.* Vel à conuentione & recognitione expressa Guill. Bened. *in repet. cap. Raynutius, in verb. & vxorem dece. 4 numer. 5 vers. nomen,* vel denique ex generali & immemoriali consuetudine quæ vicem legis & priuilegij obtineat. Guid. Pap. *cons. 1. B. r. quæst. 120.* Chassan *tit. Des tailles & droits d'elles § 4. num 18. Ex cap. super quib. quidam. præterea de verb. signif. l. 3. §. ductus aquæ de aqua quotid. & æstiu.*

2. *Arg. l. si libertus 30. D. de oper. libert.*

3. Quia loci onus magis est, quàm personæ aut patrimonij. Nam qui non habitat in territorio iuris dictionis, ille demum ad onera illa teneatur.

DEFINITIO VII.

Vindicatio & hypothecaria & actio in personam competunt domino directo contra emphyteutam & quidem tertia etiam contra heredem eius post alienationem factam irrequisito domino, cæteræ verò duæ contra possessorem.

QVi emphyteusim accepit, & eo nomine ad canonis annui, quod seruitium dicimus, præstationem stipulanti domino se obligauit, si nō soluat, triplici actione quandiu rem tenet conueniri potest, vindicatione, quoniam qui emphyteusim concessit dominium directum penes se retinuit: 1 nec ei nocere debet quòd vtile certa lege transtulerit in eum, qui contractus legi non obtemperat. 2 Hypothecaria, propter illam vtilis dominij translationé, quæ facit vt in cæteris ferè omnibus eadé sit emphyteutæ conditio, quæ esset si directū quoque haberet: 3 etsi enim dici solet nemini rē suam obligatam esse posse, 4 verū tamen est vtile dominium cuius solius ratione pignus contrahitur ad directum dominum non pertinere. Denique in personam, quia ex contractu propriáque stipulatione obligatus est. 6 Si rē alienauerit irrequisito domino, constat iure emphyteuticarij rationem illam esse vt iure suo cecidisse dicendus sit, ac domino directo liberum esse debeat rem quasi commissam reuocare, nullo etiam precio emptori restituto, 7 Sed si malit potest agere non solùm vindicatione aut hypothecaria aduersus nouum possessorem, 8 sed etiam personali aduersus emphyteutam acsi rē adhuc possideret, quia dolo malo desiisse videtur possidere qui alienauit non exquisito domini consensu quem ante omnia exquirere debuit. Ideóque pro possessore condemnandus est cùm dolus pro possessione sit, 10 Nam & domini directi interest vt quamplures ad suum consequendum habeat actiones, 11 & consequenter vti ne amittat personalem illam, quam contrà nouum possessorem qui nec contraxit nec quasi, 12 habere nullam potest. 13 Sed etsi emphyteuta discesserit, eius heres licèt non possideat eadem personali actione perinde tenebitur acsi possideret, 14 cui nimirum dolus factúmque defuncti, æquè ac ipsi defuncto cuius vices gerit, nocere debeat. 15 Hæc ita, si non ex postfacto alienationem sciuerit dominus directus, & laudauerit. Tum enim nō magis æquum est teneri emphyteutam ipsiúsve heredem personali actione 16 quàm si prius requisito & cōsentiente domino alienatio facta esset. 17 Quid enim interest an domini consensus præcesserit, an subsecutus sit? 18 Aut quænam personalis obligatio superesse debeat aduersus eum qui rem possidere desierit volente illo cui non nisi propter rem illam erat obligatus? 19 *Ita Senatus* in causa N. Claudij Leyderij Ioannis Pensibini & Procuratoris fiscalis Gebennensis Prouinciæ 5. Idus Iulij 1588. Iunge sequentem Definitionem.

1. Datio namque in feudum vel emphyteusim non est modus transferendi dominij directi, sed potiùs retinendi *l.1. & pass. C. hoc tit. l.1. D. si ager. vectig. & empi. 71 petat.* Transfertur tamen ex his causis dominium vtile, secundùm interpretes. De quo vide quæ scripsi *lib. vlt. Conie. k.*

2. Non enim potest contractu se tueri, is qui prior ipse facit aduersus contractum *l. quaro 54. §. inter locatorem D. locat. l. Iulianus 13. § offerri D. de action. empt. lege secunda & tertia D. si ager vectig.*

3. Adeò vt habeat etiam actionem in rem etiam aduersus dominum *l.1. §. vlt. eod. tit. si ager. vectig. id est emphyt. pet.*

4. *l. neque pignus 45. de reg. iur. l. penultim. §. 1. D. de except. rei iudic.*

5. Et consequenter directo domino obligari posse. Non enim potest vtrumque dominium directum & vtile locum habere in eadem persona sicut nec obligatio directa & vtilis, quia maior & plenior tollit minorem *l. vel nori 50. D. de pdeuss.*

6. *l. 2. de oblig. & action. l. 1. & pass. de verb. obligat.*

7. *l. vlt.* vbi Ias. & alij *C. hoc tit.* Guid. Pap. *quæst. 162. ex cap. imperialem §. callidis. de prohib. feud. alienat. per Frider. & quæst. 301.*

8. Quia cùm sint istæ actiones in rem non possunt exerceri nisi contra possessorem *l. qui petitorio 36. D. de rei vindicat. l. pignoris 17. D. de pignor.*

9. Dolo enim facit quisquis non facit id quod facere debet, aut id facit quod facere non debet *l. qui non facit 121. de reg. iur. l. 4. D. quæ in fraud. credit.*

10. *l. qui dolo 131. l. parem 150. de reg. iur.*

11. *l. cùm filius 76. §. vsurijs de legat. 2. l. 1. §. 1. D. quod legat.*

12. Actio enim personalis non potest dari nisi præcedente aliqua obligatione, nec obligatio vlla nascitur nisi ex contractu vel quasi aut ex delicto vel quasi aut alijs quibusdam modis *l. 1. l. nihil aliud 52. de obli. & action. l. licet 43. § ea obligatio de procurat.*

13. Obligatio enim personalis non sequitur singularem successorem *l. vlt. §. 1. D. de contr. empt. l. 2. § si heres ad SC. Trebell.* Specul. *in tit. De locato §. nunc aliqua vers. 108 quaeritur num. 132. & vers. praeced. num. 153. & vers. 166. num. 192. ex l. 3. §. vlt. l. esse vsusfructus 7. D. vsufr. quem. cau.* Anchar. *cons. 386. incip. in lite & quæstione* latè Ias. *in l. vlt. fol. mihi 33. col. 1.* quem omnino vide in *principali notab.* Guid. Pap. *quæst. 9.* Vbi descendit gardam Delfinalem, vt ipse loquitur, debitam ex recognitione, deberi ab hærede recognoscentis etiam qui bona non teneat, nec esse onus reale quale est tributum Principi debitum, vt efficiat tertium possessorem, nisi cùm heres vel nullus appatet, vel soluendo non est. Et ita ibid. Ranchin. *ex l. fin. De contr. empt. l. 1. C. in quib. caus. l. Imperatores. de public. & vectig. l. 2. C. in quib. caus. pign. l. 2. C. de annon. & tribus. lib. 1. l. fin. C. sine cens. vel reliq.*

14. Quia omnes personales obligationes & actiones transeunt in heredem *l. vlt. C. de hered. action. l. 2. C. si cert. petat.* Vide *l. 2. C. hoc tit.* Bart. *in l. 1. num. 7. & 8. D. de condict. ex leg.* Specul. *in d. §. nunc aliqua. quæst. 9. num. 18. quæst. 56. num. 70. & vers. 127. num. 153.*

15. Ex regula *legis quod ipsis 143. & l. ex qua persona 149. de regulis iuris.*

16. Quæ non superest nisi in pœnam alienationis factæ domino irrequisito: quæ pœna remittitur cùm venditio quandocumque approbatur, vt *in l. de lege 6. §. 1. & l. seq. D. de leg. commiss. l. vlt. de eo quod cert. loc.*

17. Nec enim cogitur dominus vti iure suo *si nolit l. si iudex 28. D. de minor. l. pactum 46 D. de pact.*

18. Non enim requiritur hic consensus pro forma actus, vt præcedere debeat, quomodo *in l. si quis mihi bona 25 § iussum D. de acq. hered.* sed pro tuendo iure domini directi ne sit in potestate emphyteutæ ius ipsius lædere *l. vlt. vbi not. C. hoc tit.*

19. Obligatio enim emphyteutæ est quidem personalis quia nascitur ex stipulatione, sed tamen non alia de causa contrahitur, quàm quia is rem emphyteuticã possidet, ideóque cùm non competat nisi quatenus contra possessorem, non potest superesse aduersus eum qui desiit possidere, si nulla ei culpa obijci possit. *l. vlt. vbi gloss. fin. C. sin. cens. vel reliq.* Nec contrariũ est quod ait *l. apud Iulianum 40 § heres de leg. 1. & l. qui concubinam 19. §. qui hortos de leg. 3.* heredem cogi tributa præterita legati prædij soluere. Sic enim id accipi debet vt teneatur legatario non reipubl. vt ibidem glos. interpretatur. Denique tritum est cessante causa finali cessare quoque dispositionem *vulg. l. vltim. de hæred. inst.*

DEFINITIO VIII.

Postquàm bona emphyteuticaria redacta sunt ad instar patrimoniorum, An & quo casu possit prior emphyteuta conueniri etiam post alienationem.

AT postquàm moribus nostris eò decursum est vt nõ tantum bona emphyteuticaria, sed feuda quoque ipsa redacta sint ad instar patrimoniorum, [1] ac proinde irrequisito etiam domino non secus ac ea quæ prorsus libera sunt, &, vt vocant, allodialia alienari possint: [2] illud quoque consequens fuit, vt per quamlibet fundi emphyteuticarij alienationem tam personalis illa actio quæ contra emphyteutam competebat, quam fundi velut commissi auocandi ius intercidat, [3] si modò emphyteuta possessorem exhibeat, [4] qui & personalem obligationem annui canonis soluendi in se suscipere, & laudimia quæ propter alienationem debentur, soluere paratus sit. Alioquì licèt in promptu varias certásque actiones dominus habeat quibus possit adigere possessorem vt vel recedat, vel emphyteuticariæ obligationis conditionem agnoscat, [5] ipsius tamen interest emphyteutam iam obligatum in obligatione retinere potius quàm litem aduersus nouum possessorem vt se obliget instituere.[6] Itaque non minus agere cum emphyteuta eiúsve herede hoc casu poterit vt in posterum quoque præstet canonem etiam post alienationem, quam vt reliqua soluat, si qua fortè pro annis præteritis alienationis tempore debebantur, [8] idque domino directo plerumque sanè commodius est, quoniam emphyteuta eiúsve heres neque dominij, neque possessionis quæstionem referre potest, [9] At qui ab emphyteuta comparauit, potest, quousque probauerit dominus eam ipsam esse rem quæ primum in emphyteusim concessa fuerit.[10] Planè si nouus possessor petat inuestituram laudimiáque offerat, cogitur dominus laudare ratámque habere alienationem.[11] Pro quo incommodo quod inuitus emphyteutam habere cogitur illum quem prior emphyteuta elegerit, [12] in eo quoque ipsi prospici æquum fuit [13] quod statuto nostro [14] summa ratione constitutum est vt quisquis rem emphyteuticariam tenere probatur, hoc ipso perinde obstrictus sit ad cẽsus & canonis annui professionem solutionemque faciendam, acsi is ipse contraxisset.[15] Quo veluti remedio aduersus frequẽtissimas possessorum cauillationes proposito, [16] cœpit parùm interesse domini quòd eo irrequisito possit res emphyteuticaria alienari, [17] cùm triplicem illam actionem quam aduersus emphyteutam exercere poterat, æquè habiturus sit contra nouum possessorem, [18] adeò vt & quasi iam obligatũ eum ad hoc cogere possit vt se obliget, debitíque professionem faciat quam vulgò recognitionem appellant, ne alioqui lapsu temporis, mutatisque possessorum personis tandem eueniat, vt probationes pereant, hoc est vt nesciatur an res de qua agitur illa ipsa sit, quæ in emphyteusim data dicitur.[19] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Guid. Pap. *quæst. 59.*

2. Ioann. Faber *ad § adeo num 3. Instit. de locat.* Boer. *decis. 204 num. 7.* Itaque ociosa hodie quæstio est quæ olim fuit agitata inter nostros, An possit emphyteuta donare irrequisito Domino, vt notat Ranchin. ad Guid. Pap. *quæst. 46.*

3. Tanquam quæ non possit subsistere sine possessione rei propter quam datur *arg. l. imperatores 7. de public. & vectigal.*

4. Non enim sufficiet, vt dicat se non possidere quod sufficeret in actione in rẽ *l. vlt. D. de rei vin.* quia nõ potuit in amittenda possessione damnum inferre domino. Dixi *Defin. praeced. num 9.*

5. Quo casu non potest sanè dominus directus dicere quicquam sua interesse. Nemo autem sine interesse aut agere aut excipere potest *l. 1. §. 1. l. stipulatio ista 38. §. alteri. de verb. oblig.*

6. Interest enim cuiusque non vexari litibus & sumptibus *l. minoribus 6. D. de minor. l. 1. D. de inoff. test. l. 1. C. de admin. tutor.*

7. Specul. *in tit. De locat. §. nunc aliqua quæst. 9. num. 18 & quæst. 56. num. 70. & vers. 127. num. 153.*

8. Quamuis reliquorum præstandorum obligatio sequatur emptorem *l. vlt. & tot. tit. C. sin. cens. vel reliq.*

9. *l. si quis conductionis 23. C. de locat.*

10. Nec

10. Nec enim confessio & recognitio vnius potest aduersus alium fidem facere *tot. tit. ne ab alio act.*

11. *l. vlt. vbi not. C. hoc tit.*

12. Nemo cùm cogitur alium socium habere quàm quem ipse elegerit *l. actione 45. §. societas D. pro socio.* Emphyteuta verò socius quodam modo est *§. adeo Inst. de locat. & conduct.*

13. Vt qui in vno grauatus in alio releuatur. *vulg. l. etenim qui 30. D. de iureiur.*

14. *Incip. rempublicam lib. 3. statut. Sabaud. cap. 4.*

15. Hoc verò non tantùm per actionem in rem sed etiam per actionem personalem *Guid. Pap. quaest. 42.* Vide quod non prorsus dissimile *in l. quidam 29. D. ad SC. Velleian.* Intellige tamen pro annis secutis alienationem. Nam pro reliquis praeteriti temporis non potest nouus emphyteuta conueniri in personam, neque hoc statutum loquitur.

16. Solent enim possessores vt plurimum cùm ex iure emphyteutico conueniuntur negare omnia dominium scilicet directum eius qui agit & identitatem rei pro qua conueniuntur vt actorem onerent quàm grauiore possunt probatione, & consequenter maioribus sumptibus.

17. Est etiam alia ratione successum dominis directis vt pro precij quinquagesima quam olim habebant laudimiorum nomine *l. vlt. C. hoc tit.* habeant hodie aut tertiam aut quartam apud nonnullos etiam dimidiam, vt plurimùm verò sextam precij partem.

18. Scilicet vindicationem hypothecariam, & actionem personalem de quibus omnibus dictum est *Defin. praeced.*

19. Hoc enim vnum est quod hodie probari debet propter statuti nostri autoritatem. Alioqui ea ratione iuris probandum esset quòd is qui recognouit fuerit dominus vtilis & possessor tempore recognitionis, ne aliqui sequerentur vt verba enunciatiua probarent in non antiquis etiam inter alias partes contra ea quae notantur in *l. optimam C. de contr. & comm. stipulat.* Iunge *Defin. seq.*

DEFINITIO IX.

Neque rem emphyteuticariam nouo censu onerare licet sine voluntate domini directi, neque alius profiteri potest quàm qui reuera possidet: Et quid si contrà factum sit.

EDicto Diui Emanuelis Philiberti Ducis nostri prohibitum est non solùm ne emphyteutae liceat quod nec iam olim licebat,[1] rem emphyteuticariam alienando nouum ei censum aliúdve vllum onus imponere, ne sit in ipsius potestate duriorem facere domini directi condicionem [2] cùm eo difficiliùs precióque viliore emptorem res inueniat quò grauiori onere affecta est,[3] sed etiam ne quis annui census obligationem tanquam possessor profiteatur, nisi qui verus sit possessor: nimirum ne illudatur domino directo, cuius sanè interest vt sciat quis rem possideat,[4] cùm nec quicquam iuris ei tributura sit ea professio contra verum possessorem si ab eo facta probetur qui nó possidebat.[5] Etsi enim statuto nostro remissa est domino directo necessitas probandi quòd professionis tempore possideret is qui professionem emisit,[6] tamen contrariae probationis facultas illi qui ex eiusmodi obligatione conuenjatur, erepta non est.[7] Sed & domini interest scire an verus emphyteuta rem alienauerit, cùm propter laudimia quae ex alienatione debentur,[8] tùm etiam vt sciat vbi res sit, si vel ob non soluta laudimia, rem quasi commissam persequi velit,[9] vel qua alia ratione in rem agere malit, quàm in personam.[10] Neque tamen eò minus obligatur is qui cùm non possideret mentitus est se possidere,[11] multóque magis ex ea professione tenebitur si subinde canonem annuum per aliquot annos soluerit,[12] adeò vt nec cogendus sit dominus ab eius obligatione discedere si contra eum agere malit quàm contra nouum possessorem,[13] tametsi possessor ipse totam obligationem in se suscipere non recuset. Ne quod in domini fauorem inductum Princeps voluit, in eius incommodum iniqua interpretatione retorqueatur.[14] Nec rursum condici poterit ea obligatio, aut solutio quasi sine causa facta ob id solùm quòd qui professus fuit non possideret.[15] Subest enim vetus illa causa quòd iam antè fuerat eo nomine obligatus,[16] quódque imputare sibi debeat qui in obligatione remanere maluerit, quàm suscipiendae obligationis necessitatem in nouum possessorem transferre.[17] At non liberabit ea res nouum possessorem si malit illum dominus habere obligatum.[18] Quanquam si aduersus eum egerit, aut quo alio modo alienationem inscio se factam laudauerit,[19] non erit ipsi permittendum vt recurrere possit contra priorem emphyteutam à quo semel recesserit.[20] Solent verò qui tanquam possessores profitentur, vt huic periculo occurrant, in ipso actu protestari, vt si quid per errorem professi sint nocere iis non debeat.[21] Qua protestatione sicut multorum rusticitati & imprudentiae consulitur,[22] ita iuuari eos aequum non est qui vltrò professi cùm scirent se non possidere fraudandi domini consilium habuisse credendi sunt.[23] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Nam cùm non liceret olim emphyteutae rem alienare irrequisito domino, multò minus poterat nouum ei censum imponere alienando *l. vlt. vbi not. C. hoc tit.*

2. Quod permitti nunquam debet *l. 1. D. de alien. iudic. mut. caus. fact. l. 2. D. quod vi aut clam.*

3. *l. si venditor 6. §. vlt. de serui. export. l. fundi partem 79. l. qui fundum 55. de contr. empt.*

4. Nempe ad laudimia & seruitia exigenda, quorum nomine actio in rem competit aduersus possessorem vt dixi *Defin. 4. sup.* Iunge *l. 4. §. is verò qui agrum & §. si tibi ego. D. de censib.*

5. Census enim professio neque dominium auffert vero domino, neque possessionem vero possessori *l. qua quisque 64. D. de acquir. rer. domin.*

6. *In cap. rempublicam,* de quo dixi *Defin. praecedente num. vlt.* Et sanè non quilibet admittitur ad profitendum sed is demum quem prius constiterit possidere.

7. Semper enim contra praesumptionem superest locus veritati *l. si chirographum 24. & seq. l. imperatores 29. in fin. D. de probat.*

8. Debentur enim ex quacumque dominij translatione *l. vlt. C. hoc tit.* alienatio autem est omnis actus per quem dominium transfertur *l. 1. C. de fund. dotal.*

9. Quod suo iure facere potest *l. vlt. vbi not. C. hoc tit.*

10. Cùm dici soleat plus cautionis esse in rem quàm in personam *l. plus cautionis de reg. iur.*

11. In poenam scilicet mendacij vt & in *l. vlt. D. de rei vindic. Auth. item possessor. C. qui potior. in pign. hab.* nisi postea veniam petierit vt sibi liceret professionem emendare vt in *d. l. 4. §. vlt. de censib.*

12. Quia per huiusmodi solutionem tanto magis decipitur dominus directus *arg. l. Pomponius 29. D. quib. mod. vsusfr. amit.*

13. Scilicet actione illa personali quae nascitur ex contractu ipso emphyteutico.

14. *arg. l. nulla 25. D. de legib. l. quod fauore 6. C. eod.*

15. Quasi hoc ipso probetur facta per errorem: semper enim incipitur à professione possessionis, vt sequatur professio debiti.

16. Ergo conueniendus est hoc casu ex prima confessione non ex secunda.

17. Nunquam enim ei succurritur qui seipsum in necessitatem coniecit *l. si fideiuss. 7. § si necessariò D. si quis satisd. cog. l. 2. § vim fluminis D. si quis caution.*

18. Est enim obligatus ille nouo & proprio iure quia rem possidet, idque ex autoritate statuti de quo diximus in praecedentibus.

19. Laudat verò satis hoc ipso quòd contra eum agit tanquam contra possessorem. *arg. l. 1. § illud quaeritur D. de separat.*

20. Iis enim qui suas actiones siue expressè siue tacitè remittunt, non est dandus regressus *l. quaeritur 14. § si venditor D. de aedilit. edict. d. l. 1. § illud quaeritur. de separat.*

21. Vnde & professiones illae à rusticis nostris vt plurimùm vocantur, protestationes.

22. Cui sanè succurri aequum est aduersus errorem siue iuris ille sit siue facti, vt & in aliis ferè omnibus *l. vlt. vbi not. C. de testam. l. si quis id quod 7. § pen. D. de iurisd.* Iunge *l. regula 9. D. de iur. & fact. ignor.*

23. *l. is qui se obtulit 25. & l. sin autem 27. D. de rei vindic. l. pen. D. de dolo. cum similib.*

DEFINITIO X.

Potest fundus emphyteuticarius diuidi inter plures personas & ita solutio quoque canonis annui, sed possessorum expensis ac sine incommodo domini directi.

ETsi solutio per partes magna incommoda habere dicitur,[1] non tamen prohibetur is qui fundú amplissi-

mum in emphyteusim accepit per partes eum distrahere, tametsi ita futurum sit vt canonis annui solutio inter omnes possessores pro rata diuidi debeat: [2] siue quòd id omnino consequens sit ei quod dicimus bona omnia emphyteuticaria adeóque feudalia redacta esse ad instar patrimoniorum, [3] siue quòd pro leuiore illo incommodo longè maius commodum dominus sentiat, [4] in laudimiorum perceptione quæ præcipuũ iuris emphyteutici fructum constituit. [5] Nam quò plures fuerint possessorum personæ eo plura spectari possunt laudimia ex plurium spe venditionum. [6] Hactenus tamen domino succurritur, vt quę in distribuendis diuisi canonis portionibus cura, diligentia impensáque necessaria est, tota ab ipsis possessoribus conferatur, [7] nec ad aliud teneatur dominus, quàm vt censualia instrumenta quorum inspectione ro eam rem opus est, proferat vt sciatur quid & quantum, & pro qua quantáve bonorum emphyteuticariorum quantitate debeatur, [8] si in eo negligentes possessores fuerint, non proderit singulis quod partem offerant ni totum soluant, [9] totiúsque emphyteuseos auocandæ ius domino perinde competet ac si nemo offerre vellet. [10] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l.3. in princip. D. famil. ercisc. l. cum hi 8. §. in causa D. de transa & l.3. D. de alim. legat.*
2. Vel vt confondatur, quomodo loquitur Vlp. *in l. commun. diuid.* ob hanc causam scriptum est iudicem non facilè debere agrum vectigalem regionibus diuidere.
3. Scripsi *Defin. 8 supr.* ex Guid. Pap *quæst. 59.*
4. *arg. l. eum qui 30. D. de vsuris* Sic commodum compensari debet cum incommodo in specie *l. 1 §. vlt. de aqua & aqua pluu. arcend.* Specul. *quæst. 71. num. 92. & seq. de locat.*
5. *l. vlt. vbi not. C. hoc tit.*
6. Quia facilius est vt ex pluribus vnus velit vendere aut aliter alienare, quàm si vnus tantùm esset qui alienare posset.
7. Ne videatur in eorum fuisse potestate vt læderent ius domini directi *d. l. 7. in princip. D. commun. diuid.*
8. *arg. l. instrumenta 24. C. de fidei.* Quidni enim hoc saltem præstare cogatur dominus directus quod sine dispendio ipsius futurum sit *arg. l. in creditore 38. D. de euict.*
9. Propter naturam actionis quæ indiuidua est *l. rem hereditariam 65. D. de euict. l. quandiu 6. C. de distr. pignor. l. 2. C. debit. vend. pign. impod. non poss.*

DEFINITIO XI.

Emphyteuta potest inuito domino directo rem derelinquere vt liberetur etiam ab actione personali, dummodo omnia derelinquat quæ coniuncta sunt in onere.

IVris quidem ratio prohibet ne liceat emphyteutę, inuito domino resilire à contractu qui vltrò citróque obligatorius est. [1] Sed tamen eo iure vtimur, [2] vt si emphyteuta licèt personali actione conuentus rem delinquere malit quàm canonem soluere, audiri debeat, [3] si non expressa conuentione sibi dominus in contrarium prospexerit: [4] quoniam & plus præstat, [5] si modò non deteriore conditione res sit quo tempore derelinquitur, quàm erat cùm accipiebatur, [6] nec quicquam impediat quominus vacuã eius possessionem nancisci dominus possit: [7] sed & illud requiritur vt præteritorum annorum reliqua omnia ad quadrantem vsque soluat is qui rem derelinquere paratus est, [8] itémque vt nihil omnino ex iis bonis retineat quæ vnius tantùm canonis confusum onus ab initio habuerunt. [9] Cætera enim quæ eodem quidem contractu, sed distincto canonis onere concessa fuerint retinere, si velit, non prohibetur, [10] solius Principis ius illud est, vt qui tributum debet personæ, vt plerumque fit pro bonis indictum, non liberetur, tametsi maximè bonis velit cedere quoniam inuidiosum id & à Principis maiestate alienum videatur. [11] *Ita Senatus* in eadem causa. Iunge Defin. 37. infr.

1. Cùm enim hic sit contractus verus propriam naturam propriúmque nomen habens *l. 1. C. hoc tit.* ab initio quidem est voluntatis, sed ex postfacto necessitatis vt cæteri *l. sicut 5. C. de oblig. & action.*
2. Ex consuetudine quæ hic maximè spectanda est Chassan. *in Consuet. Burgund. tit. des main mortes § 8.* in verb. *en delaissant, num. 4.* post Alber. de Rosat. *in l. cum fructua sit 64. de vsufr.* Specul. *tit. de locat. § nunc aliqua vers. 118. num. 154. ex l. venditor 13. §. si constat 1. D. commun. Præd.*
3. *arg. d. l. cum fructuarius & seq. l. si absente 48. D. de vsufr. l. etsi fortè 6. §. etiam in fin. D. si seruit. vindic.* Alber. *in d. l. cum fructuarium & in l. 2. col. pen. C. de iur. emphyt.* Not. *in cap. qua in ecclesiarum de constit. & in cap. 1. de vass. qui contra const. Lot.* Vide tamen Bart. *ad l. si cum quo De aqua & aqua pluu. arcend.* vbi distinguit an onus sit certum an incertum vt posteriore casu liberetur possessor non derelinquendo, priore non item per *l. quicumque C. de fund. patrim. lib. 11. l. imperator 70 §. si centum de leg. 2. l. præter 7. § 1 de damn. inf. §. si vero quis locat. Non de alien. & emph.* Nisi conueniatur actione reali vel officio iudicis inquit Bart. *ex d. § 2. & d. §. etiam.*
4. Plus enim potest conuentio quàm consuetudo *l. licèt 8 l. citra 19. C. hoc tit.* vbi Cuiac. ex Græcis ob hanc causam legis affirmatiuè *si specialiter exprimatur* sublata dictione *nihil*, quę est in vulg. edit.
5. Quo casu admittit Bart. posse rem derelinqui etiamsi onus fuerit certum à principio ex *l. illud 7. §. 1. de trib. act. & d. l. si cum quo.* Non aliter ex *l. propter 5. C. qui bon. ced. non poss. l. pen. C. de rescind. vendit.* Vide *l. cum qui 15. alias l. Iauolenus de ann. legat.*
6. *l. sed cum 65. de vsufr.*
7. Vide Aufret *ad decis. Cap. Tholos. 404.*
8. Nam quòd rem derelinquit non debet ei prodesse quantum ad tempus quo ipse possedit, cùm sibi debeat imputare cur non citius dereliquerit.
9. Est enim hoc onus planè indiuiduum *d. l. 7. in princ. com. diuid. l. cum quæritur 16. de admin. tut. l. si tam 39. in fin. de oper. libert.*
10. Quia eorum causa est separata *arg. l. etiam 29. §. 1. D. de minor.*
11. *d. l. propter 5. C. qui bon. ceder. poss. l. quicumque cum glos. in l. 1. C. de fund. patrim. lib. 11. tit. 61.* Chassan. *tit. de main mortes §. 8.* in verb. *en delaissant, num. 4.* vbi distinguit an agatur de censu tributo, & collecta quæ debentur Principi, an de huiusmodi oneribus debitis priuato aut alicui domino inferiori, vt posteriore casu liberetur possessorem derelinquendo, non etiam priore.

DEFINITIO XII.

Primus emphyteuta quam actionem habeat contra secundum sine cessione.

SI is qui fundum in emphyteusim acceperat eundem alteri in secundam emphyteusim quam liuellum vocant, concesserit, [1] eodem iure aduersus liuellarium vti potest, quo is ipse domino directo teneatur. [2] Quasi domini quoque directi iure censeri debeat si cum secundo emphyteuta comparetur. [3] Quamquam enim eiusdem rei duo in solidum domini eiusdem dominij genere esse nequeunt, [4] nihil tamen prohibet duos esse directos dominos duósque vtiles diuersis, vt aiunt, respectibus. [5] Itaque si primus emphyteuta ex propria obligatione conuentus canonem soluerit quem secundus ex sua soluere debuit, potest eo nomine contra secundum etiam citra cessionem easdem actiones exercere quas & directus dominus aduersus eũ quẽ ex illis vellet, posset, [6] vindicationem scilicet saltem vtilem, [7] hypothecariam & personalem. At quid si nõ appareat quo iure & per cuius personã ad possessorem peruenerit res emphyteuticaria, pro qua canonem domino soluere primus emphyteuta coactus sit? An vlla ei aduersus possessorem pro repetitione actio competet? [8] mouet quod suum potius quam alienum negotiũ gessisse videatur qui id soluit ad quod proprio nomine & ex propria obligatione tenebatur. [9] Atqui verum est obligationis illius personalis cõtrahendæ aliã causam nõ fuisse quã quod tum emphyteuta rẽ haberet, quæ nunc ab alio possidetur. [10] Ergo æquius est vtili saltẽ negotiorũ gestorũ actione teneri possessorẽ, qui solutionis cõmodũ sentit, [11] quod rẽ habet quã alioqui dominus non soluto canone iure suo euincere potuisset. [12] Siquidem canonis præstandi onus reale est, & proinde rẽ ipsam sequitur ad quoscunque transeat possessores, [13] nec cogi potest directus dominus fidem à se emphyteutæ datã seruare possessori, non satisfaciente ex sua parte emphyteuta, à quo necesse

cesse est vt possessor quisquis ille est causam habuerit proximam aut remotam. 14 Emphyteutæ verò multò minùs imputare possessor potest, cur non soluat canonem eius rei nomine debitũ, quàm ipse nõ emphyteuta possideat. 15 Tutiùs tamen emphyteuta fecerit si soluens domino impetret incontinenti cessionẽ actionũ, vt indemnitati suæ melius cõsulat, 16 nec personalẽ tantùm habeat actionem, sed etiam hypothecariam, & vindicationem, quas haud dubiè citra cessionem & suo iure habere non potest. 17 *Ita Senatus* in eadem causa. Vide tit. Sin cens. vel reliq. Defin. 1.

1. Est tamen differentia inter contractum emphyteuticum, liuellarium & censualem de quibus omnibus tractant nostri ad *l. 1. & vlt. C. hoc tit.*

2. Vt scilicet indemnia præstetur à secundo emphyteuta in quem ius suum transtulit, quamuis non nisi periculo suo *Auth. sed & periculum C. sin. cens vel reliq.* Spec. *in tit. de locat. §. nunc aliqua vers. 166. num. 192.* Iason *l. fin. num. 154. C. hoc tit.*

4. *l. si vt certo 5. §. si duobus vehiculum D. commod. l. de hereditate 19. §. pater de castr. pecul.*

5. Ioann. Faber *in §. adeò num. 6. Inst. de locat.*

6. Quia eas habet ex proprio contractu nec proinde indiget cessione.

7. Non enim potest habere directam, cùm reuera non sit dominus directus *l. 1. D. si ager vectig. l. 1. §. quia autem & seq. D. de superf.*

8. Intellige sine cessione. Nam si qua cessio per dominum directum facta esset, res non haberet dubitationem, quia ius cessum æstimatur semper ex persona cedentis *l. fideiussoribus 17. l. vt fideiussor 39 de fideiuss l. Modestinus 79. D. de solut.*

9. Nemo autem actionem habet pro repetitione eius quod soluit suo nomine *l. Papinianus 28. D. mandat l. si quid possessor 31. de petit. hered.*

10. *d. l. vlt. vbi not. C. hoc tit.*

11. Alioqui fieret locupletior ex aliena iactura contra *l. nam hoc natura 14. D. de condict. indeb. l. si & me & Titium 32. D. de reb. credit.* Afflict. *decis. 153.*

12. *l. si pupilli 6. §. sed & si quis negotia mea* D. *de negot. gest. l. planè 38. D. de petit. hered.* Specul. *in d. § nunc aliqua vers. 127. ex l. omnes 1. §. vlt. l. si vsusfructus nomine 7. D. vsufr quem. caueat. l. lex vectigali 31.* D. *de pignor.*

13. Bald. *in Auth si quas ruinas num. 5 C. de sacros eccles* Const. *in l. imperatores de public. & vectig.* Afflict. *decis. 95.* Neguf. *in tract. D. de pignor in 4. parte partis principalis num. 127.* Ias. *in l. 2. num. 70. C. hoc tit. ex l. marilegii 11 C. de murileg. lib. 11. tit. 7. l. inter debitorem 42. de pact.* Cinuet. *cons. 17. num. 6.*

14. *Arg. l. cùm proponas 17 C. de pact. & cap. peruenit Extr. de iureiur.* Debet enim possessor vti possessione autoris sui cum suis oneribus & vitiis *l. 3. §. cùm quis D. de acquir. poss. cap. postoralis & cap. cùm non sit Extr. de decim.* Iunge *l. quod ipsis 145. & l. ex qua persona 149. de reg. iur.*

15. Cùm huius Canonis soluendi onus transierit in ipsum possessorem Specul. *d. vers. 166. num. 192. arg. l. cùm fundus 12. commun. pred. & vers 9. num. 18. ex l. si vendo 75. de negot. gest.*

16. Nam aũm sit possessor bonæ fidei potest petere vt sibi cedantur actiones *l. mulier 19. D. qui potior. in pign. hab.* quas præstare sine suo incommodo creditor potest *l. in creditore 38. D. de euict.*

17. Non desunt tamen qui putent primum emphyteutam habere vtilem actionem in rem aduersus quemcumque possessorem Specul. *in d. § nunc aliqua quæst. 66 num 85.* adeò vt in ea actione præferatur domino directo si fortè velit dominus directus contra possessorem directa experiri vt concludere videtur idem Specul. *quæst. 51. num. 65. ex l. si cùm emptorem 16. D. de pact. l. si procurator 28. l. procuratore 55. D. de procurat.*

DEFINITIO XIII.

Emphyteuta rẽ vltrò derelinquens, non potest impensas repetere quas in eam fecit.

EMphyteuta si re emphyteuticaria quam meliorem fecerat cedere domino velit vt se liberet à præstandi canonis annui necessitate, nullam sumptuum à se factorum habere potest repetitionem: quoniam ad hoc ipsum emphyteusim acceperat vt rem meliorem faceret, sibíque imputare debet quòd meliorem factã velit vltrò derelinquere. 1 *Ita* in eadem causa.

1. Videtur enim donare *arg. l. donari 82. de reg. iur. l. adeò 7. §. ex diuerso. de acquir. rer. domin.* vel saltẽ tanti habuisse se rettre *arg. l. 4. §. 1. de alien. iudic. mut. caus. fact.* Clar. *§. emphyteusis 4. 45.*

DEFINITIO XIV.

Remissio præteritarum pensionum non præsumitur ex recognitione futurarum.

DIrectus dominus qui emphyteutam admittit ad censualis aut emphyteuticarij debiti nouam professionem, non ex eo credendus est præteriti temporis pensiones non solutas remittere voluisse, tametsi nihil sit protestatus. 1 Neque enim noua illa professione id actum videri potest vt emphyteuta vllomodo liberaretur, at potius vt magis obligaretur, & consequenter non minùs ad præteritarum, quam ad futurarum pensionum solutionẽ. 2 Idẽ de laudimiis si qua iam debebantur, iuris est. 3 Quid enim absurdius quàm ex eo instrumento quod ad obligationem inducendam conscriptum sit inducere liberationem? 4 Huc ita si nulla consuetudo sit in contrarium 5 qualis est apud Augustanos *Ita senatus* 13. Cal. Ianuar. 1588.

1. Quamuis nonnulli contrà putarent, eo prætextu quòd credibile sit dominum directum præteritas pensiones exigere ideò noluisse, vt faciliùs emphyteutam aut possessorem nouum alliceret ad recognoscendum *arg. l. cùm quidam 17. §. Diuus Pius* D. *de vsur. l. vet vsuras 54* D. *de donat. int. vir. & vxor.*

2. Cùm tam præteritæ pensiones quàm futuræ ex eadem causa eodémque contractu debeantur. Vide Abbat. *in cap potuit. num 14 Extr de locat.*

3. Ex eodem enim fonte debitum laudimiorum & seruitiorum proficiscitur, quamuis laudimia non in singulos annos sed in singulas tantùm alienationes debeantur *l. vlt. C. hoc tit.*

4. Ita enim fieret vt actus operaretur vltra intentionem agentia contra *l. non omnis 19.* D. *de reb. credit.* Itémque vt ad vnum finem inducta, contrarium effectum operarentur contra *l. legata inutiliter 14. de adim. legat. l. in ratione 30. §. tametsi D. ad leg falcid. cum similib.*

5. Consuetudo enim cuiusque loci spectanda est in his maximè quæ ad hanc contractus speciem pertinent *l. circa locationes 19. C. de locat. Not. in l. vlt. C hoc tit. & in l. venditor 13. §. si constat* D. *commun. prad.*

DEFINITIO XV.

Emphyteuta tenetur ad æstimationem quanti plurimi ex tempore moræ duntaxat, & quando in mora esse videatur.

EMphyteuta qui canonem annuum ad certam diem & ad domum creditoris soluere debuit, 1 si non satisfecerit condemnandus est vt præstet quanti plurimi, vnó quoque anno merx fuit etiamsi nulla interpellatio præcesserit. 2 Hoc enim casu sola dies interpellat satis ad constituendum in mora debitorem cùm ad eius domum ire creditor non debuerit. 3 At si dies dicta non sit, requiritur denunciatio, ad hoc duntaxat vt sciat & certioretur emphyteuta ad quam diem dominus sit adfuturus: ne cùm ad creditoris absentis domum venerit frustrà id fecerit. 4 Quòd si de solutione ad creditoris domum facienda nihil conuenerit, interpellari debitorem oportet vt in mora constituatur. 5 Quo facto trãsfertur in debitorem necessitas soluendi cùm anteà domino incumberet necessitas petendi. 6 Extra hos casus non quanti plurimi eo annó merx fuit, sed ad communem æstimationem solutio fieri debebit. 7 *Ita senatus* in eadem causa, & iterum pro N Iacobo De Monfort contra Antonium Mollier 13. Cal. Iulij 1592. Iunge Defin. 2. De contr. & committ. stipul. & Defin. 5. De solut.

1. Quod euenit cùm reditus est portabilis vt nostri loquuntur, vocant enim *rente portable.*

2. Ex ea scilicet Doctorum nostrorum opinione quæ vult in bonæ fidei iudiciis deberi æstimationem quanti plurimi à die moræ. De quo Bart. & alij *ad l. vinum 22.* D. *de reb. credit. l. pen. & vlt.* D. *de condict. tritic. l. 3. § in hac* D. *commodat.*

3. Quomodo tamen regulariter cogitur creditori ire ad domum debitoris si aliud nihil conuenerit *l. item illa 18. vbi not.* D. *de pecun. constit.*

4. Nec enim est in mora is qui ad diem non soluit si nemo fuit cui solueretur *arg. l. vlt.* D. *de leg. commiss. l. cùm quidam 17. §. si pupillo D. de vsur.*

DEFINITIO L.

Expensarum quæ à conductore factæ sunt in rem conductam ad suam vtilitatem repetitio quando conductori detur.

EXpensæ per conductorem factæ, licèt bona fide & sciente locatore, non ad meliorandam aut construendam rem conductam, sed proprij commodi, & propriæ negotiationis exercendæ gratià,[1] non sunt ei restituendæ si locator illum expellat suo iure. [2] Quid enim si locatori plus incommodi afferant quàm commodi? Sanè si per iniuriam conductor expulsus sit, nemo dubitat quin præstare locator debeat quanti ipsius intersit.[3] In quo etiá expensæ procul dubio continebuntur.[4] Quamquam non est permittendum locatori vt expellat eo prætextu quòd paratus sit indemnem præstare si malit conductor stare locationi,[5] nisi cum iusta caussa superuenit quam conductor prospicere debuit cuenire posse. [6] *Ita Senatus* 10 eadem causa.

1. Potest enim facilè fieri vt alia sit negotiatio locatoris, alia conductoris.

2. Non enim facit iniuriam qui suo iure vtitur *l. iniuriarū* 13. §. 1. *D. de iniur.*

3. *Lex conducto* 15. §. 1. *l. si fundus* 35. *versic. nam etsi colonus D. hoc tit.*

4. Imò etiam lucrum *d. l. si fundus*. ibi: *in quo etiam lucrum eius continebitur.* Mea enim dicitur interesse siue quid mihi obsit siue quid lucrari potuerim *l. si commissa* 13. *D. rat. rem habet.*

5. Idipsum enim semper præstandum est quod debetur si præstari possit, non aliud pro alio inuito creditore *l. 2. §. mutui de reb. credit. l. cum à quo* 16. *& seq. C. de solut.* Aliud autem est id quod interest sui, aliud fructus: nec recurrimus ad præstationem eius quod interest, nisi in obligationibus faciendi ne scilicet alioqui necesse esset cogere quem præcisè ad factum quod sine vi & impressione fieri non posset *l. si quis ab alio* 13. §. *vlt. D. de re iudic. l. quoties qui alium* 81. iunct. *l. stipulationes non diuiduntur* 72 *in fine principij de verb. obligat.* Atqui locator non tam ad factum tenetur quàm ad patientiam. Sufficit enim vt neque ipse impediat fruitionem neque alius quisquam eorum quos prohibere potest *d. l. si fundus.*

6. Iusta autem causa potissimū illa est, quæ fit vna ex tribus de quibus in *l. æde* 3 *C. hoc tit. l. quæro* 54 §. *inter locatorem. D. eod.*

DEFINITIO LI.

Non potest conductor expelli prætextu necessitatis, nisi de ea constet aliter quàm per iuramentum locatoris, & nisi ea necessitas superuenerit ex post facto.

LOcatoris iuramento standum non est si ante finitum conductionis tempus velit conductorem expellere, eo prætextu quòd domo egeat ad habitandum.[1] Sed probanda est necessitas per ædium inspectionem considerata præsertim qualitate personarū & quantitate familiæ. [2] Necessitatem verò illam superuenisse necesse est. Nam si iam suberat tempore contractæ locationis, ea quæ de nouo non emergunt nouo non egent auxilio.[3] Alij sanè casus sunt in quibus etiam licet expellere conductorem quamuis soluentem, inter quos ille est, si domus ruinam minetur, & reficienda sit. [4] Sed hoc fallit si in contractu locationis conuenerit, vt conductori domum reficere liceret, quæ iam tum erat æquè ruinosa. [5] *Ita tractatum*, & conclusum est ex tempore in causa viduæ D. de Montfort des Eschelles, & D Aduocati Ponciet 13. Febr. 1596.

1. Semper enim nimis periculosum est iudicem quem fieri in suo causa *l. Iulianus* 17 *D. de iudic.* iunct. *l. in princip. D. quar. rer. act. non dat. & tit. C. ne quis in sua caus. iudic. vel ius dic.* Præsertim ne sit in potestate vnius ex contrahentibus recedere à contractu iam perfecto *l. sicut* 5. *C. de oblig. & action.* Maximè his temporibus quibus plerique hominum tam faciles sunt ad iurandum.

2. *l. æde* 3. *vbi not. C. hoc tit.*

3. *l. de ætate* 11 §. *ex causa* & *contr. sens. D. de interrog. in iur. fac.* iund. *Not. ad d. l. æde.*

4. *d. l. æde.*

5. Quia prouisio hominis hoc casu vt & in aliis plerisque facit cessare prouisionem legis *l. vlt. C. de pact. conuent. tam sup. dot. l. maritus* 41. *C. de procur.*

DEFINITIO LII.

Periculum fructuum iam perceptorum pertinet omnimo do ad conductorem.

OB fructus à conductore iam perceptos, sed postea, quamuis intra annum quo vendi potuissent, maiore vi ereptos remissionem mercedis petere conductor non potest, ad cuius periculum à die perceptionis, quo dominus eorum factus fuit,[1] pertinere cœperunt.[2] *Sine die.*

1. Fructus enim à conductore percepti pertinent iure dominij ad conductorem non ad locatorem, qui licet fructus nō iure seminis percipiantur, sed iure soli *l. qui scit* 25 §. 1. *D. de vsur.* tamen eos percepit conductor ex voluntate locatoris quod sufficit *l. si seruus* 61. §. *locaui D. de furt.* Sic creditor quamuis non sit dominus pignoris, tamen vendendo pignus transfert dominium quia vendit ex domini voluntate *Instit. quib. alien. licet vel non.*

2. Est enim regulare vt periculum casus fortuiti pertineat ad dominum *l. quæ fortuitis* 6. *C. de pignor. act. l. contractus* 23. *in fin. D. de regul. iur.*

DEFINITIO LIII.

Potest conductor in se suscipere periculum omnium casuum fortuitorum quantumlibet insolitorum.

COnductor qui casuum omnium fortuitorum tam incogitatorum, quàm cogitatorum periculū aperta conuentione in se recepit, non est audiendus si postea remissionem mercedis petat ob casum fortuitum qui superuenerit quantuncunque insolitus proponatur. [1] Etsi enim non solent conuentionum clausulæ quamuis generales ad incogitata extendi,[2] non potest tamen dici de casibus insolitis nō cogitasse illos, qui incogitatum quemlibet conuentione comprehendi voluerunt.[3] *Sine die.*

1. Pacta enim & conuentiones legem dant contractibus *l. 1. §. si conuenerit D. deposit. l. contractus* 23. *de reg. iur.*

2. *l. cùm Aquiliana* 5. *l. qui cum tutoribus* 9. §. 1. *D. de transact.*

3. Vt dixi *Defin. 2. supr. hoc tit.*

DEFINITIO LIV.

Conductor qui re conducta frui prohibetur non ad remissionem agere debet sed ad id quod interest, interim tamen non est inquietandus dummodo abstineat à tota conductione.

SI quid ex bonis locatis sit quo conductor vel prohibeatur, siue à locatore ipso, siue alterius cuiuslibet vi maiore, non mercedis remissio eam ob causam petenda est,[1] sed ad id agendum quod interest conductoris,[2] aut mercedis solutio deneganda, quam scilicet locator petere non potest ex contractu vltro citróque obligatorio, qué ipse prior ex parte sua non impleuerit:[3] sed obseruare hoc casu conductor debet, ne in reliquorum bonorum conductione perseueret, ne alioqui eo prætextu deficientis pro parte perceptionis fructuum, totius mercedis solutionem denegando reliquos fructus impunè ac sine causa retinere velle videatur.[4] *Sine die.*

1. Quæ scilicet non solet peti nisi quando conductor fruitus quidem est sed minus percepit ex fructibus quàm sperari potuit, idque ob nouam aliquam & inopinatam causam.

2. Quia locator conductori patientiam præstare debet *l. ex conducto* 15. *vbi not. D. hoc tit.*

3. *l. Iulianus* 13. §. *offerri D. de action. empt.* iunct. *l. 6. D. hoc tit.*

4. Ita enim fieret vt conductor & rem & pensionem haberet quod bona fides pati non potest *l. ex empto* 11. §. *venditor l. Iulianus* 13. §. *veniunt autem l. bona fides* 50. *D. de act. empt.*

DEFI-

DEFINITIO LV.

Prius est ut locator respondeat si obiciatur non fuisse ab eo impletum contractum, quam ut interim conductor ei provisionaliter condemnetur.

IS qui ex contractu ultro citróque obligatorio conuenitur, sicuti non prius vrgeri potest ad præcisam solutionem, quàm aduersarius se ex parte sua contractum impleuisse ostenderit, [1] ita nec facilè pendente lite per modum, vt loquuntur, prouisionis, & in fiduciæ speciem condemnari debet, [2] quantumcumque oblata in eam rē, vt offerri necesse est indemnitatis satisdatione: [3] sed tunc demum cùm ad ea quæ debitor in suis exceptionibus iuratò allegauerat creditor, idémque actor iuratò responderit, & quæ ille affirmauerat, hic negauerit. [4] Interim ergo si adiudicatio fiduciaria petatur, non debet iudex ita pronunciare, vt actorem, ab ea petitione submoueat ne si postea, & suo tempore actor petat exceptione rei iudicatæ repellatur: sed nullam petitionis rationem habere, vt sit ei integrum eandem adiudicationem si quando iterum petetur, vel concedere, vel denegare. [5] *Sine die.*

1. *l. Iulianus 13. §. offerri. D. de action. empt.*
2. Quamuis dici soleat pendente lite mandandum esse contractum executioni per modum vt aiunt prouisionis.
3. Quæ semper præstanda est quoties adiudicatio aliqua fit pendente lite *l. 1. & tot. tit. D. si cui plusquàm per leg. Falcid.*
4. Hæc enim negatio est quæ rem dubiam facit *l. 2. C. quib. ad libert. proclam. non licet.*
5. Exemplo eius quod scriptum est *in l. quod in diem 7. §. 1. D. de compensat. l. non solum 8. §. si quocunque D. de negot. gest.*

DEFINITIO LVI.

Conductor qui ante elapsa conductionis tempora non est conquestus non auditur si postea quid allegare velit, quominùs lite pendente prouisionaliter sit condemnandus.

COnductor ad pensionis exsolutionem conuentus, non solùm dominij quæstionem referre non potest [1] ac multò minus obiicere, quòd bona ad alium pertineant, quàm ad locatorem. [2] Sed neque allegare nullos se ex bonis conductis fructus, percipere potuisse si totum conductionis tempus sine querela elabi passus sit. Nec enim credibile est non citius conquesturum fuisse conductoré, & molestiam denuntiaturum locatori, si qua de causa frui re conducta prohibitus fuisset. Quod tamen non eò pertinet, vt istam non fruitionis exceptionem omnino reiici oporteat [4] sed vt ne qua per eam solutioni & condemnationi fieri debeat mora pendente lite, & vt loquũtur per modum prouisionis: oblata scilicet per locatoré cautione de restituenda pecunia, si ex faciendis probationibus, euentúque litis apparebit nihil aut minus conductorem locatori debuisse. [5] *Sine die.*

1. *l. si quis conductionis C. de locat.*
2. Nam & aliena res locari potest, sicut & vendi *l. rem alienam 28. de contr. empt.* iunct. *l. 2. D. locat.* hactenus nimirum vt personalis obligatio inter contrahentes inducatur, non vt domino quicquam noceatur.
3. *Arg. l. cùm quidam 17. §. Diuus Pius de vsur. l. cùm postulassem 44. D. de damn. infect.*
4. Debet enim locator præstare conductori, vt liceat ei vti frui *l. si quis domum 9 & pass. locat.*
5. Secundum id quod dixi *Defin. prox. praeced. num. 3.*

DEFINITIO LVII.

Potest instrumentum locationis haberi pro guarentigiato ex conuentione partium.

ET si neque ratio iuris, neque forensis vsus patitur vt ex instrumento locationis præcisè cogi possit cóductor ad promissæ mercedis solutionem quoniam contractus vltro citróque obligatorius est, in quo contractuũ genere incipiendum est ab actione non ab executione, [1] si tamē expressa conuentione placuerit, vt pro tēporis præteriti pensionibus præcisè vrgeri conductor posset, tanquam si ex instrumento, vt vocant, guarentigiato conueniretur, quod plerique prouidi locatores facere solent, vt sibi prospiciant aduersus solitas conductorum fraudes & tergiuersationes, seruanda conuentio est. [3] Non enim habet conductor de quo conqueratur, qui eam sibi legem dicere & voluit & potuit, & cui locatorem verisimile est non alia lege fuisse locaturū. [4] *Sine die.*

1. *l. 5. C. de execut. rei iudic.*
2. Nec enim ex contractu vltro citróque obligatorio agere quisquam potest, nisi prior impleuerit ex sua parte *l. Iulianus 13. §. offerri D. de act. empt.*
3. *Vulg. l. 1. l. iuris gentium 6. §. ait Prætor D. de pact. l. 1. §. si conuenerit D. deposit.*
4. *l. vlt. C. de pact. int. empt. & vend.*

DEFINITIO LVIII.

Post finitam locationem potest tam locator quàm qui à locatore emit propria autoritate conductorem expellere sine metu interdicti, quamuis conductor dicat se à locatore emisse priorem, nisi hoc ipsum probet.

FInita locatione si conductor locatoris sui possessioné velit interuertere, aut mutare sibi causam possessionis, [1] quasi possideat ex emptione quam locator interuenisse neget, [2] ciuiliùs quidem & congruentiùs locator faciet si per iudicem expellat conductorem, [3] ne forte maioris inde rixæ vel tumultus occasio nascatur. [4] Sed si possessionis suæ tuendæ gratia iure suo vti malit, ac propria autoritate conductorem expellere, [5] non est prohibendus. Nec iustam querelæ causam conductor habebit quasi vim priuatam vel iniuriam aliquam passus, cùm neque vim neque iniuriam faciat, qui iure suo vtitur. [6] Multo minùs autem permittendum ei erit vt quasi spoliatus petat restitui sibi pristinam possessionem [7] cùm numquam possederit qui nullo nisi conductionis titulo rem tenuit, [8] ac proinde locatori non sibi, [9] eo quoque tempore quo stetit locatio, [10] qua finita, quis obsecro, possessionis color ei superesse potuit? [11] Nam & si locatorem volentem ingredi possessionem rei suæ post finitam locationem prohiberet, vtique hoc ipso vim faceret, [12] adeóque deiici dummodo incontinenti etiam per vim posset impunè [13] cùm aduersus vim nihil sine vi fieri possit. [14] Sed & interdictis aliísque actionibus possessoriis rectè conueniretur, quæ scilicet locatori semper competunt, conductori numquam. [15] Nec distinguemus an conductori res sit cũ locatore ipso, an cum eo cui locator rem vendiderit. [16] Planè si durante locatione vel locator ipse ex emergente causa aliqua necessaria conductorem velit expellere, iis nimirum casibus quibus hoc ipsum licet, [17] vel is qui à locatore emit, ius suum exequi velit (nec enim colono stare cogitur [18]) certum est nihil nisi per iudicem fieri oportere, [19] quòd non improbabilem rei tenendę causam habeat conductor etiam aduersus locatorem quandiu ex causa conductionis eam naturaliter tenet, [20] quamuis nec dominij nec possessionis quæstionem referre possit. [21] *Ita tractatum est* ex tempore in publico auditorio 3. Id. Aug. 1605.

1. Quod facere nemo potest, nisi probetur noua causa possidendi quæ superuenerit *l. non solum 33. §. quod vulgo D. de vsucap. leg. 2. §. 1. D. pro hered.* Imò nisi possessio prima dimittatur *l. quis bona 19. §. 1. de acq. poss.* quamquam non congruit hoc conductori qui ne possidebat quidem *l. 1. §. sed si is qui eod. tit.*
2. Quæ negatio facit vt longè minùs credendum sit conductori quàm locatori: semper enim probandi onus ei incumbit qui dicit *l. 2. D. de probat. l. in exceptionibus 19. & pass. eod.*
3. *Arg. l. creditores 3. C. de pignor.*
4. *l. non est singulis 176. de reg. iur. l. 2. D. quod legat. l. si cuius aliùs l. aquissimum 13. D. de vsufr.*
5. Eo scilicet iure quo liberum est cuique de rebus suis disponendi arbitrium *l. in re mandata 21. C. mandat. 2. D. si quis à parent. manum. sit.*

ctionis. Itaque pro conductore facit duplex illa distinctio quã tradit Bald. *ad l.1. C. de fructib. & lit. expens.* vbi ait, Referre an nomen fructuum apponatur ab homine in contractu, an à lege, vt posteriore tantùm casu non etiam priore fructus dicantur deductis expensis. Item, Referre an fructus debeantur aliena ratione perceptionis quòd eos reus perceperit, vt tunc sumptus deducantur. An verò ratione promissionis, & tunc ita demum deducantur si ex causa lucratiua debeantur, non etiam si ex onerosa.

19. Iulius Clarus *lib. 4. Sententiar. in §. emphyteusis quæst. 46. in fine.*

20. Alioqui teneretur locator ad expensas litis pro rata parte laudimiorum & seruitiorum quam sibi excepisset, ob rationem quæ sequitur *in Definit.*

21. *d. l. non videtur 38. & seq. D. de vsufr. l. Pomponius 29. D. quibus mod. vsusfr. amitt.*

22. Nam neque aliam causam habent quàm colligendorum fructuum, neque sine iis colligi fructus isti possent.

23. Cum qua scilicet nil commune habent: possunt enim deberi & passim debentur ei qui nullam iurisdictionem habeat.

24. Nam neque iure suo vti cogitur si nolit *l. si index 28. D. de minor. & tot. tit. C. vt nem. inuit. accus. vel ager. cogat.* Neque verecunda eius cogitatio qui lites execratur vituperanda est *l. 4. §. 1. de alien. iudic. mut. caus. fact.*

25. Simile quiddam est *in l. cùm pater 77. §. cùm existimaret de leg. 2.*

26. Semper enim publica vtilitas præferenda est priuatæ *l. vulg. Auth. res quæ C. commun. de legat.*

TIT. XLIII.

De iur. emphyteut. & feud.

DEFINITIO I.

Acquisito subfeudo per Principem an ius feudi extinguatur.

VASSALLI feudatarij subuassallus inscio eo, & irrequisito subfeudum in Principem ex causa donationis transtulerat. Postmodum Princeps id feudum nobili cuidam vendiderat, præfatus id se facere vt ad suam naturã feudum reuerteretur, priorique feudatario pristinum ius suum restitueretur. Eodem contractu Princeps cauerat nulla eo nomine laudimia per emptorem debitum iri, te promissa etiam indemnitate si de ijs controuersiam pateretur. Quærebatur de iure primi feudatarij an extinctum prorsus fuisset per alienationem factam in Principem, an hactenus saluum esset vt saltem laudimiorum petendorum ius haberet. Constabat non idcirco equidem videri commissam amittendi feudi condicionem ad superioris feudatarij commodum quòd in alienatione ipsius consensum vassallus inferior non exquisisset. 1 Quando apud nos, vt & apud Gallos redacta hodie sunt feuda omnia ad instar patrimoniorum, 2 Sed tamen quia subuassalli facto deterior ignorantis vassalli condicio fieri non poterat, reuocandi à Principe feudi, si summo iure secum ille agi pateretur potestatem ei fieri deberet quoniam ipsius quam maximè interesset eum habere vassallum à quo debita obsequia exigere pro arbitrio posset: 4 nec à Principis dignitate aliena videbatur ea sententia, cùm Principem vassalli sui vassallum fieri prorsus incongruum foret, 5 quod tamẽ alioqui euenire necesse esset. Nisi quis tentare vellet quod multò esset absurdius & iniquius, 6 ex ea donatione cui vassallus non consenserat omnia feudi iura extincta fuisse quasi consolidationis potestate. 7 Quænam enim obsecro vtilis dominii consolidatio fieri potuit cum eo dominio quod penes Principem manserat, quod scilicet non directum erat sed subiectionis potiùs & superioritatis. 8 Eo nimirum ferè iure quo dicimus omnia Principis esse imperio non dominio. 9 Denique cum rei gestæ ordinem esse oportuerat ad faciendam consolidationem vt dominium vtile cum directo primùm, deinde directum cum superioritatis dominio coniungeretur. 10 Alioqui medium illud ius directi domini quod sanè inuito & ignoranti ei auferri non potuit, 11 obstat omnino ne alia duo iungi possint. 12 Quam ob causam, illud quoque non immeritò placuit si subuassalli bona ob admissum crimen læsæ maiestatis confiscanda sint non debere eam rem nocere domino directo qui nihil deliquerit, ideóque rem ita temperandam esse, vt feudum vendatur redactúmque precium æquis portionibus inter Principem & vassallum diuidatur 14 ne aut vassalli ius obstet Principi, aut Principis maiestas vassallo iniuriam adferat. 15 Quantò minùs igitur nocere vassallo debebit, quòd subfeudum illud ad Principem non feudi iure, vt nostri lo[quuntur], primæuo & naturali, sed ex mera subuassalli [volun]tate adeóque liberalitate peruenerit? 16 Proinde n[on dubi]tandum videbatur quin ex vera iuris ratione saltem laudimia Princeps deberet 17 propter inuestituram 18 quæ ipsi non secus ac alij cuilibet necessaria esset, iure prioris vassalli integro subsistente. 19 Etsi enim dici solet inuestituræ ius hoc esse vt eam præcedere aut subsequi debeat fidelitas, 20 quam vassallum à Principe suo exigere ferendum non sit, 21 nihil tamen prohibet remissa propter Principis personam præstandæ fidelitatis necessitate, 22 superesse ius reale feudi, cuius ratione & inuestituram accipere necesse sit, & laudimia soluere, 23 quorum quippe obligationi causam det res ipsa non persona, 24 licèt ob contractum debeantur, & proposita vt plurimum in personam actione exigantur. 25 Quanquam nec defuerunt, qui dicerent Principem cùm hac parte vt & in cæteris omnibus contractibus priuati iure censendus sit, 26 iustè recusare non posse si feudum retinere malit quominùs hominium aut vt vocant homagium etiam vassallo suo præstet saltem per procuratorem. 27 Sed cùm id planè indecens, & inconueniens futurum sit 28 nec omne quod licèt expediat, 29 modestiùs vtique & prudentiùs vassallus fecerit si contra Principem ius suum non exequatur, Princeps verò & liberaliùs & magis ex dignitate, si feudum sibi donatum alitérve acquisitum, quamprimùm in alium transferat, nec suprema sua potestate in vassalli dispendium abutatur. 30 quam ob causam nec errauerit meo iudicio qui eam alienationem necessariam esse dixerit. 31 Illud certè indubitatum est, & superioribus prorsus consequens, ex ea alienatione quam in priuatum Princeps contulerit laudimia deberi, non ea solùm ratione quòd quæ in persona Principis mouere poterant ea locum habere in priuato nequeant, qui haud dubiè capax sit & accipiendæ inuestituræ & præstandæ fidelitatis, 32 sed illa etiam quam diximus, quod vtile dominium cum superioritatis dominio consolidari non potuerit propter intermedium ius directi domini, quod impedit coniunctionem extremorum 33 cum eodem tempore penes duos in solidum esse nequiuerit. 34 In quo errarunt grauiter qui contrà scripserunt feudum quod ad Principem quouis modo redierit ad primam naturam rediisse intelligi, obídque à præstandæ fidei vel homagij necessitate immune esse. 35 quod nos negamus. *Ita Senatus* pro Passerato conductore reditus Calumontis Gebennensis contra D. Baronem de Viry mense Iulij 1588.

1. Quod tamen dicendum esset de iure communi feudorum *tit. quib. mod. feud. amitt. § vlt. in vsib. feudor.*

2. Boer. *decis. 204 num. 7.*

l. non debet alteri 74. de reg. iur. Specu. *in tit. De feu. §. de homagio & fidelitate quæst. 40. & l. milites C. de loc. & conduct. curial. l. 1. de alien. iudic. mut. caus. fact. cap. 2. Extr. eod.*

4. Quod non tam facile fieri potest contra Principem quia potentioribus pares esse non possumus *l. 3 in princip. D. de alien. iudic. mut. caus. fact.* Specul. *dict. quæst. 40.*

5. Quia vassallus tenetur præstare fidelitatem & homagium domino suo, & inuestituram solet sequi vel præcedere fidelitas, in signũ subiectionis & superioritatis, atqui absurdum

est dicere aliquem esse superiorem Principe in ipsius Principis territorio Iac. de Sanct. Georg. *de feud. §. qui quidem inuestiunt. num.* 64.

6. Ea ratione posita *num. 3 supr.*

7. Quæ sententia est Petri Gregorij *part. 3 syntagmat. lib. 45. cap. 16. num. 5. & 6.* Ægid. Magister qui sic iudicatum refert *Tit. de feud.* quasi res vnaquæque facile redeat ad suam naturam *l. si vnus 27. §. pactus ne peteret.*

8. Dominium enim vtile non potest consolidari nisi cum directo, Directum porrò cum dominio illo superioritatis, maximè verò hoc obtinet, cùm dominij vtilis acquisitio facta est non ex natura & iure primæuo feudi sed ex causa extrinsecus accedente: placet enim dominum feudi conueniri posse tanquam extraneum quemlibet possessorem quando nactus est rem feudalem, non potestate feudali sed ex alia causa voluntaria vel priuatos velut ex emptione donatione legato. Vide Cach r. *decis. Pedem. 156. num. 9. & 14.* vbi citat. *cap. imperialem § præterea & §. callidis* vbi DD. *de prohib. feud. alien.* per Frider. De. *cons. 239. nu. 12 & con. 607. num. 11.* Afflict. *ad dict. tit. De prohib. feud. alien in pr. num. 14.* Paris. *vbi sup. §. 30 quæst. 22. num. 95.* Gu[illegible] ned. in verb. *& vxorem num. 560.* Steph. Bertr. *cons. 207.* [illegible] *cons. 3. inspecto in fin. lib. 3.* Guid. Pap. *quæst. 575.* Iacob. de S. Georg. *in tract. feudor. in* verb. *quæ quidem inuestit. colum. 16. vers. item quæro.*

9. Sic Seneca quodam loco scribit quem refert ac alios plerosque in hanc rē Dion. Goth. *ad Nouell. 105. de consul in fin.* vbi vide. Et sanè non poterat dominium directum hoc casu esse penes Principem cùm ab eo alienatum esset in vassallum qui habebat subuassallum, nec quicquam sibi Princeps reseruasset nisi superioritatem. Vnum enim idémque dominium non potest in solidum esse penes duos *l. 5. §. si duobus vehiculum D. cōmod. l. de hereditate 19. §. pater D de capt. & postlim.*

10. Nam cùm Princeps supremus habet vassallum & sub uassallum, sit necessariò vt Dominium directum sit medium inter dominium vtile, & dominium superioritatis.

11. Ex citatis *num. 3 supr* Iunge *l. vlt D. de pact.*

12. Medium enim inhabile semper impedit coniunctionem extremorum *l. pen. D. rat. rem [illegible] l. 1. in fin. l potior. 12. in princip. D. qui potior in pign. hab. cum simil. lib.*

13. Specul. *in d. §. de homagio & fidelit. quæst. 40. ex l. res vxoris 24. C. de donat. int. vir. & vxor. l. eusem 11. §. dominus De public. & vect. g! facimus 12 C. de pæn. l. si fiusta 15. §. si de vectigalibus vers. sed decernendum D. de damn infect.*

14. Specul. ibid. *ex l. qui solidum 78. § 1. de leg 2. l item si verberatū 15. § 1. D. de rei vindic l. si fundus 33. D. locat l. Lucius 12. D. de euict.* Nam & fiscus vendere potest rem communem inuito Iocio dummodo ei partem precij restituat *l. 2. C. de comm. rer. alien. l. vnic. C. de vendit. rer. fiscal. cum priuat. commun. lib 10. tit.* 4. Nam nec dominus directus cogitur incidere in communionem *l. actione 65. §. societas D. pro socio.*

15. Vide Capell. Tholos. *quæst. 395.* & ibi Aufrer.

16. Ex citatis *num 8 sup.*

17. Laudimia enim sunt ex fructibus feudi & dominij directi cùm fructuum nomine veniant etiam fructus ciuiles & omnes obuentiones, omnísque vtilitas rei Bald. *in l. si traditio 4 C. de act. empt* Alex *ad l. diuortio alias §. Papinianus l. fructus filius. matr. per l. cùm autem 23 §. vlt. de adil. edict. l. mercedes 29. D. de petit. hered.* Chass. *in cons. Burg. tit. 4 §. 17. glos. 5.*

18. Hęc enim vnica ratio est propter quam laudimia debētur, in recognitionem scilicet dominij directi *l. vlt. C. hoc tit.*

19. Et ideò qui contrà putant coguntur dicere extingui hoc casu ius vassalli quod sanè iniquum esset vt suprà diximus.

20. *tot. tit. quid praced. deb. an inuest. an fidel. in vsib feud.* iuncto *tit. quid sit inuest. & seq.*

21. Iacob. de Sanct. Georg *de feud. in §. qui quidem inuestitura num. 64* & Prætext. *in cap 1 an filij vel agnat. poss. reb. feud.* Specul. *d. §. de homagio quæst. 24.*

22. Propter illam inconuenientiam, vt in *l. interdum 34. D. de oper. libert.*

23. Quamuis laudimia in signum subiectionis debeantur, vt notat Aluarot. *in tit. De prohib. feud. alit.* per Frid. *§. illud*, quem refert Gozad. *cons. 65. num. 13.* Bud. ad *l. Herennius de euict.* DD. *in l. fin. C. hoc tit.*

24. Sunt enim laudimia onera realia feudi nō minùs quàm seruitia & rem sequuntur quocunque progrediatur Chass. *in cons. Burg. rubr. 11. glos. 1. num. 9.* Res enim trāsit regulariter cum suo onere *l. alienatio 67. D. de contr. empt. l. vnic. rem alien. gerent. non interd. rer suar alien. l. possessores 12. vers. illud quoque C. de fund. patrim lib. 11. tit. 61.*

25. Vulgaris enim pragmaticorum vox est Seruitia in rem, laudimia in personam peti debere.

26. Princeps enim aut fiscus succedens priuato vtitur iure priuati *l. fiscus 6. D. de iur. fisc. l. cùm quidam 17. §. fiscus de vsur. l. via 23. § si fundus. rustic. præd.* Specul. *in titul. de feud. §. quoniam quæst. 24.*

27. Specul. *in d. § de homagio quæst. 24. & 40.*

28. *d. l. interdum 34. de oper. libert.*

29. *l non omne 144. de reg. iur.*

30. Nam cùm Princeps non sit dominus vniuersalis rerum in suo territorio existentium nisi quod ad iurisdictionem & protectionē Glos. & DD *ad l 3. C de quadr. præscr.* Glos. & Bart. *in l. 2. in* verb. *& cuius C in quib. caus. colon. censit. dom. accus. poss. lib. 11. tit. 49.* non potest inferri à iurisdictione, & potestate suprema ad iura feudalia & emphyteutica quæ nihil commune habent cum iurisdictione sed per se, ac separatim consistunt. Alex. *cons. 112. in causa & lite volum 4.* Rebuff. *de cong. port. numero 125.*

31. Necessariæ autem alienationes semper sunt permissæ *l. alienationes 13. D. famil. ercisc.*

32. Quod enim absurdum & inconueniens est in persona Principis vt vassallo suo fidelitatem & homagium præstet, nō est inconueniens in persona priuati & pro varietate personarum, mutatur qualitas & conditio bonorum *l. per curatorem 90. § 4. de acquir. hered l. vlt. C. de inoff testam.*

33. Dixi *num. 10. & 11. supr.*

34. *l. 5. §. si duobus vehiculum D. commod. l. de hereditate 19. §. si pater D. de castr. pecul.*

35. Quos retulimus *num. 7. supr.*

DEFINITIO II.

Directus dominus an & quando teneatur ad onera feudi vel subfeudi ad se reuersi.

NOn tenetur directus dominus ad onera feudi aut subfeudi quod iuris feudalis potestate ad se reuersum est, qui tamen si iure priuato & ex causa aliqua voluntaria puta ex emptione, donatione, legato aliáve simili rem feudalem nactus esset, vt extraneus possessor quilibet non malè conueniretur.[1] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Osasch. Cacher. *decis. Pedem. 156. numero 9. & 14.* Tiraquel. *De retract. comment §. 3. gloss vnic numer. 13* & alij quos citaui *supra Definitione prox. num. 8.* Adde Guid. Papam *quæst. 57.* vbi Ranchin. in addit.

DEFINITIO III.

Ex alienatione subfeudi debentur laudimia feudi domino si Princeps subfeudum alienauerit posteriore loco.

QVi dominus erat feudi & subfeudi vtrumque diuersis personis eodem tempore vendiderat, alióve genere alienationis transtulerat. Nulla eo nomine laudimia deberi constabat. Sed si diuersis quoque temporibus sic contraxerit vt feudum primùm deinde subfeudum alienauerit, ex causa posterioris venditionis laudimia nouo feudi domino haud dubiè debebuntur:[1] quasi reddita feudo subfeudóque per alienationem pristina natura, quæ dominij confusione in eiusdem domini & possessoris persona paulò antè intercidisse videbatur.[2] *Sic tractatum* in eadem causa.

1. Facilis enim est vniuscuiusque rei reditus ad suam naturam *l. si vnus 27. § pactus ne peteret in fin. D. de pact.* Can. *quæris De consecr. dist. 4.*

2. Simile quiddam est *in l. penult. §. 1 de except. rei iudic. l. qui res 98. §. aream D. de solut.*

DEFINITIO IV.

Laudimiorum onus est reale, & pro laudimiis perinde atque pro seruitijs competit hypothecaria.

LAudimiorum præstandorum obligatio sicut ex re ipsa proficiscitur,[1] quandoquidem laudimia in directi dominij fructu esse existimantur,[2] ita sequitur quēcumque fundi possessorem,[3] petique possunt etiam hypothecaria, si dominus directus suum ius exequi, & dominij vtilis

utilis consolidationem quasi existente conditione persequi nolit. 4 In ea verò actione hypothecaria si alij creditores concurrant directus dominus sine dubio omnibus omnimodo vt anterior præfertur, 5 non secus ac pro annui canonis pensitatione. 6 *Sic traditum* in eadem causa. Vide tit. fin. ceaſ. vel reliq. Defin. 1.

1. Qui cautam habent à translatione dominij rei feudalis vel censualis vel emphyteuticæ *l. vlt. vbi not. C. hoc tit.* Chassan. *in consuet. Burg. rubr* 11. §. 1 *num.* 1. *&* 9 Mol. *in Consuet. Par. §. tit.* 1. §. 22. *num.* 156. *&* *fusius in* §. 1 *glos.* 5. *num* 1. *&* 2.

2. Siquidem fructuum nomine continentur etiam ciuiles, & omnes obuentiones. Bald. *ad l. si traditio* 4. *C. de act. empt.* & alij citati *Defin.* 1. *num.* 17 *supr.*

3. Sicut & cætera onera omnia realia *l. si debitor* 12. *C. de distr. pignor.* Dixi *Defin* 1 *num.* 17. *supr.*

4. Nec enim cogitur quisquam vti iure suo, aut pro se intro ducto *l. si iudex* 28 *D. de minor.*

5. Nemo enim priuilegium habere potest contra dominum in ea re quæ est ipsius domini *l. ex facto* 52. *vers. respondi D. de pecul.* quamuis ea lex non habeat locum contra creditores pignoratitios. Gloss. ibid. ex *l.* 5. § *quod tamen. D. de tribut. act.* melius facit *l. in liberto* 37. *D. de solut.*

6. Quamuis dici soleat seruitiorum petitionem esse in rem, laudimiorum verò in personam. Dixi *Defin.* 1. *num.* 24 *&* 25 *suprà.* Vide Ame l de pont *in quæst. laudim. quæst* 41. Excipe tamen creditores possidentes eam ipsam rem, pro cuius venditione laudimia petuntur. Quia sicut non debentur laudimia sine translatione dominij vtilis, vt vocabulis ipsis neque transferri potest dominium illud in emptorem, nisi per translationem possessionis, quæ porrò auferri non potest creditori pignoratitio, quin ei debitum offeratur, posteaquàm placuit etiam feudalia bona & emphyteutica posse alienari, obligari & eorum possessionem transferri etiam ignorante domino, adeoque inuito. *Def.* 8 *nu.* 2. *infr.* Itaque cùm laudimia non debeantur nisi in casum, & quidem in eum casum quem creditor anterior, idémque possessor impedire potest, consequens est vt potior debeat esse causa possessoris, quàm emptoris, & consequenter quàm domini, cuius ius hac parte pendet ex causa emptionis. Aliud iuris est in seruitiis quæ debentur absolutè, non in casum, & immediatè in recognitionem domini directi.

DEFINITIO V.

De tributo subditis indicto ob equestris dignitatis accessionem.

TRibutum cuius subditis indicendi ius feudatarij plerique habent ob equestris dignitatis accessioné, 1 non eò minùs indici potest quòd dominus equestrem dignitatem nactus sit ab alio Principe, quàm qui in eos subditos supremam habeat potestatem. Est enim ius hoc personale competens ob iurisdictionem quam in subditos habet dominus, cui proinde satis est quòd eques est, vndecumque tandem eam nactus sit dignitatem. 2 *Ita Senatus* pro D. Barone de Creissiaz contra Syndicos & incolas De Cormotan 5. Cal. Iul. 1598.

1. De quo vide Chass. *in consuet Burg. tit. Des iustices & droicts d'icelles* § 4. in verb *Nouuelle Cheualerie ex l. vnic. C. de aur. coronar. lib* 10. *tit* 74.

2. Chassan. vbi suprà *num* 44. *vers. vt à diuerticulo* Bart. *ad l.* 1. *C. de mulier. & in quo loco.* Papon. *in syntagmate Arestorum tit. Des tailles ès quatre cas. Arest.* 5.

DEFINITIO VI.

De taxatione tributi per subditos pendendi quatuor casibus.

QVi ius habent indicendi subditis tributi 1 quatuor illis vulgaribus notissimisque casibus, si nuptui collocanda sit primogenita filia, si transmarina profectio incunda ad bellum contra infideles gerendum, si iusto bello captus dominus magna pecunia redimendus sit, si denique equestrem dignitatē à Principe quolibet nactus fuerit, non pro arbitrio quantum lubet possunt indicere, sed quod iustum & moderatum videatur. 2 Id verò Senatus noster cùm de ea re quæstio incidisset sic temperandū existimauit vt in singulos casus à singulis focis quatuor florenos monetæ nostræ domino pendi oporteret, 3 eorum duntaxat non etiam capitum aut facultatum habita ratione. 3 Sic iudicatum contra D. Marchionem de la Chambre 5. Id. Iunij 1581.

1. Quod ius necesse est proficisci vel à concessione Principis, tanquam quòd sit ex regalibus *cap.* 1. *quæ sunt regal. in vsib. feudor* Alex. *cons* 145. *volum.* 2 *l.* 1. vbi Bart. *C. de superind. lib.* 10 *tit.* 18. Vel à conuentione & recognitione expressa Guil. Bened. *in repet. cap. Raynutius. in verb. & vxorem deci* 4 *numer* 55 *vers. tamen,* vel denique ex generali & immemoriali consuetudine quæ vicem legis & priuilegij obtineat. Guid. Pap. *cons.* 1. Boer. *quæst* 120. Chassan *tit. Des iustices & droits d'icelles* § 4. *num* Ex *cap super quibusdam* § *præterea de verb. signif. l.* 3. § *ductus aquæ de aqua quotid. & æstiu.*

2. Ar. *l. si libertus* 30. *D. de oper. libert.*

3. Quia loci onus magis est, quàm personæ aut patrimonij. Nam qui non habitat in territorio iurisdictionis, ille demum ad onera ista tenetur.

DEFINITIO VII.

Vindicatio & hypothecaria ... *actio in personam competunt domino directo contra emphyteutam & quidem tertia etiam contra heredem eius post alienationem factam irrequisito domino, cætera verò dua contra possessorem.*

QVi emphyteusim accepit, & eo nomine ad canonis annui, quod seruitium dicimus, præstationem stipulanti domino se obligauit, si nō soluat, triplici actione quandiu rem tenet conueniri potest, vindicatione, quoniam qui emphyteusim tunc. sit dominium directum penes se retinuit: 1 nec ei nocere debet quòd vtile certa lege transtulerit in eum, qui contractus legi non obtéperat. 2 Hypothecaria, propter illam vtilis dominij translationé, quæ facit vt in cæteris ferè omnibus eadē sit emphyteutæ conditio, quæ esset si directū quoque haberet: 3 etsi enim dici solet nemini rē suam obligatam esse posse, 4 verū tamen est vtile dominium cuius solius ratione pignus contrahitur ad directum dominum non pertinere. 5 Denique in personam, quia ex contractu propriáque stipulatione obligatus est, 6 Si rē alienauerit irrequisito domino, constat iuris emphyteuticarij rationem illam esse vt iure suo cecidisse dicendus sit, ac domino directo liberum esse debeat rem quasi commissam reuocare, nullo etiam precio emptori restituto, 7 Sed si malit potest agere non solùm vindicatione aut hypothecaria aduersus nouum possessorem, 8 sed etiam personali aduersus emphyteutam acsi rē adhuc possideret, quia dolo malo desiisse videtur possidere qui alienauit non exquisito domini consensu quem ante omnia exquirere debuit. 9 Ideóque pro possessore condemnandus est cùm dolus pro possessione sit, 10 Nam & domini directi interest vt quamplures ad suum consequendum habeat actiones, 11 & consequenter vti ne amittat personalem illam, quam contrà nouum possessorem qui nec contraxit nec quasi, 12 habere nullam potest. 13 Sed et si emphyteuta discesserit, eius heres licèt non possideat eadem personali actione perinde tenebitur acsi possideret, 14 cui nimirum dolus factúmque defuncti, æquè ac ipsi defuncto cuius vices gerit, nocere debeat. 15 Hæc ita, si non ex postfacto alienationem sciuerit dominus directus, & laudauerit. Tum enim nō magis æquum est teneri emphyteutam ipsiúsve heredem personali actione 16 quàm si prius requisito & cōsentiente domino alienatio facta esset. 17 Quid enim interest an domini consensus præcesserit, an subsecutus sit? 18 Aut quænam personalis obligatio superesse debeat aduersus eum qui rem possidere desierit volente illo cui non nisi propter rem illam erat obligatus? 19 *Ita Senatus* in causa N. Claudii Leyderii Ioannis Pensabini & Procuratoris fiscalis Gebennensis Prouinciæ 5. Idus Iulij 1588. Iunge sequentem Definitionem.

1. Datio namque in feudum vel emphyteusim non est modus transferendi dominij directi, sed potius retinendi *l. 1. & pass. C. hoc tit. l. 1. D. si ager. vectig. & emphyt. petat.* Transfertur tamen ex his causis dominium vtile, secundum interpretes. De quo vide quæ scripsi *lib. vlt. Coniect.*

2. Non enim potest contractum tueri, is qui prior ipse fecit aduersus contractum *l. quæro 54. §. inter locatorem D. locat. l. Iulianus 13. §. offerri D. de action. empt. lege secunda & tertia D. si ager vectig.*

3. Adeò vt habeat vtilem actionem in rem etiam aduersus dominum *l. 1. §. vlt. cod. tit. si ager. vectig. id est emphyt. pet.*

4. *l. neque pignus 45. de reg. iur. l. penultim. §. 1. D. de except. rei iudic.*

5. Et consequenter directo domino obligari posse. Non enim potest vtrumque dominium directum & vtile locum habere in eadem persona sicut nec obligatio directa & vtilis, quia maior & plenior tollit minorem *l. debitori 50. D. de solut.*

6. *l. 1. de oblig. & action. l. 2. & pass. de verb. obligat.*

7. *l. vlt.* vbi Ias. & alij *C. hoc tit.* Guid. Pap. *quæst. 162. ex cap. imperialem §. callidis. de prohib. feud. alienat. per Frider. & quæst.* 101.

8. Quia cùm sint istæ actiones in rem non possunt exerceri nisi contra possessorem *l. qui petitorio 36. D. de rei vendic. at. l. pignoris 17. D. de pignor.*

9. Dolo enim facit quisquis non facit id quod facere debet, aut id facit quod facere non debet *l. qui non facit 121. de reg. iur. l. 4. D. quæ in fraud. credit.*

10. *l. qui dolo 131. l. parem 150. de reg. iur.*

11. *l. cùm filius 76. §. varijs de legat. 2. l. 1. §. 1. D. quod legat.*

12. Actio enim personalis non potest dari nisi præcedente aliqua obligatione, nec obligatio vlla nasci nisi ex contractu vel quasi aut ex delicto vel quasi aut alijs quibusdam modis *l. 1. l. nihil aliud 51. de obli. & action. l. licèt 43. §. ea obligatio de procurat.*

13. Obligatio enim personalis non sequitur singularem successorem *l. vlt. §. 1. D. de contr. empt. l. 1. §. si heres ad SC. Trebell.* Specul. *in tit. De locato §. nunc aliqua vers. 108 quæritur num. 152. & vers. præced. num. 153 & vers. 166. num. 192. ex l. 3. § vlt. l. etsi vsufructus 7 D. vsufr. quem. cau.* Anchar. *cons. 386. incip. in isto & quæstione* latè Ias. *in l. vlt. fol. mihi 33. col. 1.* quem omnino vide in *principali notab.* Guid. Pap. *quæst. 9.* Vbi defendit gardam Delfinalem, vt ipse loquitur, debitam ex recognitione, deberi ab herede recognoscentis etiam qui bona non teneat, nec esse onus tale quale est tributũ Principi debitum, vt efficiat tertium possessorem, nisi cùm hæres vel nullus apparet, vel soluẽdo non est. Et ita ibid. Ranchin. *ex l. fin. De contr. empt. l. 1. C. in quib. caus. l. Imperatores. de public. & vectig. l. 1. C. in quib. caus. pign. l. 1. C. de annon. & tribut. lib. 10. l. fin. C. sine cens. vel reliq.*

14. Quia omnes personales obligationes & actiones transeunt in heredem *l. vlt. C. de hered. action. l. 1. C. si certũ petat.* Vide *l. 1. C. hoc tit.* Bart. *in l.* num. 7. & 8. *D. de condict. ex leg.* Specul. *in d. §. nunc aliqua. quæst. 9. num. 18 quæst. 56. num. 70. & vers. 127. num.* 153.

15. Ex regula *legis quod ipsis 143. & l. ex qua persona 149. de regulis iuris.*

16. Quæ non superest nisi in pœnam alienationis factę domino irrequisito: quæ pœna remittitur cùm venditio quandocumque approbatur, vt *in l. de lege 6. §. 1. & l. seq. D. de leg. commiss. l. vlt. de eo quod cert. loc.*

17. Nec enim cogitur dominus vti iure suo si nolit *l. si index 28. D. de minor. l. pactum 26. D. de pact.*

18. Non enim requiritur hic consensus pro futura actus, vt præcedere debeat quomodo *in l. si quis mihi bona 25 § iussum D. de acq. hered.* sed pro tuendo iure domini directi ne sit in potestate emphyteutæ ius ipsius lædere *l. vlt. vbi not. C. hoc tit.*

19. Obligatio enim emphyteutæ est quidem personalis quia nascitur ex stipulatione, sed tamen non alia de causa contrahitur, quàm quia is rem emphyteuticã possidet, idcóque cùm non competat nisi quatenus contra possessorem, non potest superesse aduersus eum qui desiit possidere, si nulla ei culpa obijci possit. *l. vlt. vbi gloss. fin. C. sin. cens. vel reliq.* Nec contrariũ est quod ait *l. apud Iulianum 40 § heres de leg. 1. & l. qui concubinam 39. §. qui heredi de leg. 3* heredem cogi tributa præterita legati prædij soluere. Sic enim id accipi debet vt reuocatur legatario non reipubl. vt ibidem gloss. interpretatur. Denique tritum est cessante causa finali cessare quoque dispositionem *vulg. l. vltim. de hered. inst.*

DEFINITIO VIII.

Postquàm bona emphyteuticaria redacta sunt ad instar patrimoniorum, An & quo casu possit prior emphyteuta conueniri etiam post alienationem.

AT postquàm moribus nostris eò decursum est vt nõ tantum bona emphyteuticaria, sed feuda quoque ipsa redacta sint ad instar patrimoniorum, 1 ac proinde irrequisito etiam domino non secus ac ea quæ prorsus libera sunt, &, vt vocant, allodialia alienari possint: 2 illud quoque consequens fuit, vt per quamliber fundi emphyteuticarij alienationem tam personalis illa actio quæ contra emphyteutam competebat, quam fundi velut commissi auocandi ius intercidat, 3 si modò emphyteuta possessorem exhibeat, 4 qui & personalem obligationem annui canonis soluendi in se suscipere, & laudimia quæ propter alienationem debentur, soluere paratus sit. Alioqui licèt in promptu varias certásque actiones dominus habeat quibus possit adigere possessorem vt vel recedat, vel emphyteuticariæ obligationis condicionem agnoscat, 5 ipsius tamen interest emphyteutam iam obligatum in obligatione retinere potius quàm litem aduersus nouum possessorem vt se obliget instituere. 6 Itaque non minus agere cum emphyteuta eiúsve herede hoc casu poterit vt in posterum quoque præstet canonem etiam post alienationem, 7 quàm vt reliqua soluat, si qua forte pro annis præteritis alienationis tempore debebantur, 8 idque domino directo plerumque tanè commodius est, quoniam emphyteuta eiúsve heres neque dominij, neque possessionis quæstionem referre potest, 9 At qui ab emphyteuta comparauit, potest, quousque probauerit dominus eam ipsam esse rem quæ primum in emphyteusim concessa fuerit. 10 Planè si nouus possessor petat inuestituram laudimiáque offerat, cogitur dominus laudare ratámque habere alienationem. 11 Pro quo incommodo quod inuitus emphyteutam habere cogitur illum quem prior emphyteuta elegerit, 12 in eo quoque ipsi prospici æquum fuit 13 quod statuto nostro 14 summa ratione constitutum est vt quisquis rem emphyteuticariam tenere probatur, hoc ipso perinde obstrictus sit ad census & canonis annui professionem solutionemque faciendam, acsi 15 ipse contraxisset. 15 Quo veluti remedio aduersus frequẽtissimas possessorum cauillationes proposito, 16 cœpit parùm interesse domini quòd eo irrequisito possit res emphyteuticaria alienari, 17 cùm simplicem illam actionem quam aduersus emphyteutam exercere poterat, æquè habiturus sit contra nouum possessorem, 18 adeò vt & quasi iam obligatũ eum ad hoc cogere possit vt se obliget, debitíque professionem faciat quam vulgò recognitionem appellant, ne alioqui lapsu temporis, mutatisque possessorum personis tandem eueniat, vt probationes pereant, hoc est vt nesciatur an res de qua agitur illa ipsa sit, quæ in emphyteusim data dicitur. 19 *Ita Senatus in eadem causa.*

1. Guid. Pap. *quæst. 59.*

2. Ioann. Faber *ad §. adeo num 3. Instit. de locat.* Boer. *decis. 204. num. 7.* Itaque otiosa hodie quæstio est quæ olim fuit agitata inter nostros, An possit emphyteuta donare irrequisito Domino, vt notat Ranchin. ad Guid. Pap. *quæst. 46.*

3. Tanquam quæ non possit subsistere sine possessione rei propter quam datur *arg. l. imperatores 7. de public. & vectigal.*

4. Non enim sufficiet, vt dicat se non possidere quod sufficeret in actione in rẽ *l. vlt. D. de rei vend.* quia nõ potuit in amittenda possessione damnum inferre domino. Dixi *Defin. præced. num 9.*

5. Quo casu non potest sanè dominus directus dicere quicquam sua interesse. Nemo autem sine interesse aut agere aut excipere potest *l. 3. § 1. l. stipulatio ista 38. § alteri. de verb. oblig.*

6. Interest enim cuiusque non vexari litibus & sumptibus *l. minoribus 6. D. de minor. l. 1. D. de cuss. test. l. 1. C. de admin. tutor.*

7. Specul. *in tit. De locat. §. nunc aliqua quæst. 9. num. 18. & quæst. 56. num. 70. & vers. 127 num. 153.*

8. Quamuis reliquorum præstandorum obligatio sequatur emptorem *l. vlt. & tot. tit. C. sin. cens. vel reliq.*

9. *l. si quis conductionis 23. C. de locat.*

10. Neq

10. Nec enim confessio & recognitio vnius potest aduersus alium fidem facere *tot. tit. an. alios act.*

11. *l. vlt. vbi not. C. hoc tit.*

12. Nemo cùm cogitur alium socium habere quàm quem ipse elegerit *l. actione 45. §. societas D. pro socio.* Emphyteuta verò socius quodam modo est *§. adeò Inst. de locat. & conduct.*

13. Vt qui in vno grauatur in alio releuetur. *vulg. l. enim qui 30. D. de inreiur.*

14. *Incip. rempublicam lib. 3. statut. Saband. cap. 4.*

15. Hoc verò non tantùm per actionem in rem sed etiam per actionem personalem Guid. Pap *quest.* 42. Vide quid non prorsus dissimile *in l. quidam 29. D. ad SC. Velleian.* Intelligo tamen pro annis secutis alienationem. Nam pro reliquis præteriti temporis non potest nouus emphyteuta conuenire in personam, neque hoc statutum loquitur.

16. Solent enim possessores vt plurimum cùm ex iure emphyteutico conueniuntur negare omnia dominium scilicet directum eius qui agit & identitatem rei pro qua conueniuntur vt actorem onerent quàm grauiore possint probatione, & consequenter maioribus sumptibus.

17. Est etiam alia ratione succursum dominis directis vt pro precij quinquagesima quam olim habebant laudimiorum nomine *l. vlt. C. hoc tit.* habeant hodie aut tertiam aut quartam apud nonnullos etiam dimidiam, vt plurimùm verò sextam precij partem.

18. Scilicet vindicationem hypothecariam, & actionem personalem de quibus omnibus dictum est *Defin. praced.*

19. Hoc enim vnum est quod hodie probari debet propter statuti nostri autoritatem. Alioqui ex ratione iuris probandum esset quòd is qui recognouit fuerit dominus vtilis & possessor tempore recognitionis, ne alioqui sequeretur vt verba enunciatiua probarent in non antiquis etiam inter alias partes contra ea quæ notantur in *l. optimum C. de contr. & comm. stipulat.* Iunge *Defin. seq.*

DEFINITIO IX.

Neque rem emphyteuticariam nouo censu onerare licet sine voluntate domini directi, neque alium profiteri potest quàm qui reuera possidet. Et quid si contra factum sit.

EDicto Diui Emanuelis Philiberti Ducis nostri prohibitum est non solùm ne emphyteutæ liceat quod nec iam olim licebat,[1] rem emphyteuticariam alienando nouum ei censum aliúdve vllum onus imponere, ne sit in ipsius potestate duriorem facere domini directi condicionem [2] cùm eo difficiliùs precióque viliore emptorem res inueniat quò grauiori opere affecta est,[3] sed etiam ne quis annui census obligationem tanquam possessor profiteatur, nisi qui verus sit possessor: nimirum ne illudatur domino directo, cuius sanè interest vt sciat quis rem possideat, [4] cùm nec quicquam iuris ea tributura sit ea professio contra verum possessorem si ab eo facta probetur qui nō possidebat.[5] Etsi enim statuto nostro remissa est domino directo necessitas probandi quòd professionis tempore possideret is qui professionem emisit,[6] tamen contrariæ probationis facultas illi qui ex eiusmodi obligatione conueniatur, erepta non est.[7] Sed & domini interest scire an vetus emphyteuta rem alienauerit, cùm propter laudimia quæ ex alienatione debentur, [8] tùm etiam vt sciat vbi res sit, si vel ob non soluta laudimia, rem quasi commissam persequi velit, [9] vel qua alia ratione in rem agere malit, quàm in personam.[10] Neque tamen eò minus obligatur is qui cùm non possideret mentitus est se possidere,[11] multóque magis ex ea professione tenebitur si subinde canonem annuum per aliquot annos soluerit, [12] adeò vt nec cogendus sit dominus ab eius obligatione discedere si cōtra eum agere malit quàm contra nouum possessorem, [13] tametsi possessor ipse totam obligationem in se suscipere non recuset. Ne quod in domini fauorem inductum Princeps voluit, in eius incommodum iniqua interpretatione retorqueatur.[14] Nec rursum condici poterit ea obligatio, aut solutio quasi sine causa facta ob id solùm quod qui professus fuit non possideret. [15] Subest enim vetus illa causa quòd iam antè fuerat eo nomine obligatus,[16] quódque imputare sibi debeat qui in obligatione remanere maluerit, quàm suscipiendæ obligationis necessitatem in nouum possessorem transferre.[17] At non liberabit ea res nouum possessorem si malit illum dominus habere obligatum.[18] Quamquam si aduersus eum egerit, aut quo alio modo alienationem inscio se factam laudauerit, [19] non erit ipsi permittendum vt recurrere possit contra priorem emphyteutam à quo semel recesserit.[20] Solent verò qui tanquam possessores profitentur, vt huic periculo occurrant, in ipso actu protestari, vt siquid per errorem professi sint nocere iis non debeat[21] Qua protestatione sicut multorum rusticitati & imprudentiæ consulitur,[22] ita iuuari eos æquum non est qui vltrò professi cùm scirent se non possidere fraudandi domini consilium habuisse credendi sunt.[23] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Nam cùm non liceret olim emphyteutæ rem alienare irrequisito domino, multò minus poterat nouum ei censum imponere alienando *l. vlt. vbi not. C. hoc tit.*

2. Quod permitti nunquàm debet *l.* 2. D. *de alien. iudic. mut. caus. fact. l.* 2. *D. quod vi aut clam.*

3. *l. si venditor 6 §. vlt. de seru. export. l. fundi partem 79 l. qui fundum 35 de contr. empt.*

4 Nempe ad laudimia & seruitia exigenda, quorum nomine actio in rem competit aduersus possessorem vt dixi *Defin. 4. supr.* Iunge *l. 4. §. si verò qui ingrdm & §. si tàm ego. D. de censib.*

5. Census enim professio neque dominium auffert vero domino, neque possessionem vero possessori *l. qua quisque 64. D. de acquir. rer. domin.*

6. *In cap. rempublicam*, de quo dixi *Defin. præcedente num. vlt.* Et sanè non quilibet admittitur ad profitendum sed is demum quem prius constiterit possidere.

7. Semper enim contra præsumptionem superest locus veritati *l. si chirographum 24. & seq. l. imperatores 29 in fin. D. de probat.*

8. Debentur enim ex quacumque dominij translatione *l. vlt. C. hoc tit.* alienatio autem est omnis actus per quem dominium transfertur *l. 1 C de fund. dotal.*

9. Quod suo iure facere potest *l. vlt. vbi not. C hoc tit.*

10. Cùm dici soleat plus cautionis esse in rem quàm in personam *l plus cautionis de reg. iur.*

11. In pœnam scilicet mendacij vt & in *l. vlt. D. de rei vindic. Auth item possessor. C. qui potior. in pign. hab.* nisi postea veniam petierit vt sibi liceret professionem emendare vt *in d. l. 4. §. vlt. de censib.*

12. Quia per huiusmodi solutionem tanto magis decipitur dominus directus *arg. l. Pomponius 29 D. quib. mod. vsusfr. amit.*

13. Scilicet actione illa personali quæ nascitur ex contractu ipso emphyteutico.

14. *arg l nulla 25. D. de legib. l. quod fauore 6. C. eod.*

15. Quasi hoc ipso probetur facta per errorem: semper enim incipitur à professione possessionis, vt sequatur professio debiti.

16. Ergo conueniendus est hoc casu ex prima confessione non ex secunda.

17. Nunquam enim ei succurritur qui seipsum in necessitatem conicit *l si fideiuss. 7. § si necessarius D. si quis satisd. cog l. 2. § vim fluminis D si quis cautiones.*

18. Est enim obligatus illo nouo & proprio iure quia rem possidet, idque ex autoritate statuti de quo diximus in præcedentibus.

19. Laudat verò satis hoc ipso quòd contra eū agit tanquam contra possessorem. *arg l. 1. § illud quæritur D de separat.*

20. Iis enim qui suas actiones siue expressè siue tacitè remiserint, non est dandus regressus *l. quæritur 14. § si venditor D. de ædilit. edict. d. l. 1. § illud quæritur. de separat.*

21. Vnde & professiones istæ à rusticis nostris vt plurimùm vocantur, protestationes.

22. Cui sanè succurri æquum est aduersus errorem siue iuris ille sit siue facti, vt & in aliis ferè omnibus *l. vlt. vbi not. C. de testam. l. si quis id quod 7. § pen. D. de iurisd.* Iunge *l. regula 9. D. de iur. & fact. ignor.*

23. *l. is qui se obtulit 25. & l. sin autem 27. D. de rei vindic. l. pen. D. de dolo. cum simil.*

DEFINITIO X.

Potest fundus emphyteuticarius diuidi inter plures personas & ita soluta quoque canonis annui sed possessorum expensis ac sine incommodo domini directi.

ETsi solutio per partes magna incommoda habere dicitur,[1] non tamen prohibetur is qui fundū amplissi-

mum in emphyteusim accepit per partes eum distrahere, tametsi ita futurum sit vt canonis annui solutio inter omnes possessores pro rata diuidi debeat: 2 siue quòd id omnino consequens sit ei quod dicimus bona omnia emphyteuticaria adeóque feudalia redacta esse ad instar patrimoniorum, 3 siue quòd pro leuiore illo incommodo longè maius commodum dominus sentiat, in laudimiorum perceptione quæ præcipuũ iuris emphyteutici fructum constituit. 5 Nam quò plures fuerint possessorum personæ eo plura sperari possunt laudimia ex plurium spe venditionum. 6 Hactenus tamen domino succurritur, vt quæ in distribuendis diuisi canonis portionibus cura, diligentia impensáque necessaria est, tota ab ipsis possessoribus conferatur, nec ad aliud teneatur dominus, quàm vt censualia instrumenta quorum inspectione eam rem opus est, proferat vt sciatur quid & quantum, & pro qua quantáve bonorum emphyteuticariorum quantitate debeatur, 8 si in eo negligentes possessores fuerint, non proderit singulis quod partem offerant ni totum soluant, 9 totiúsque emphyteuseos auocandæ ius domino perinde competeret acsi nemo offerre vellet. 10 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *l. 3. in princip. D. famil. erciscu. l. cum hi 8. §. in causa D. de transa & l. 3. D. de alim. legat.*

2. Vel vt confundatur, quomodo loquitur Vlp. *in l. commun. diuid.* ob hanc causam scriptum est iudicem non facilè debere agrum vectigalem regionibus diuidere.

3. Scripsi *Defin. 8 supr. ex* Guid. Pap. *quæst. 59.*

4. *arg. l. eum qui 30. D. de iureiur.* Sic commodum compensari debet cum incommodo in specie *l. 1. §. vlt. de aqua & aqua pluu. arcend.* Specul. *quæst. 71. num. 92. & seq. de locat.*

5. *l. vlt. vbi not. C. hoc tit.*

6. Quia facilius est vt ex pluribus vnus velit vendere aut aliter alienare, quam si vnus tantùm esset qui alienare posset.

7. Ne videatur in totum fuisse potestate vt læderent ius domini directi *d. l. 7. in princip. D. commun. diuid.*

8. *arg. l. instrumenta 24. C. de fide in.* Quidni enim hoc saltem præstare cogatur dominus directus quod sine dispendio ipsius futurum sit *arg. l. in creditore 38. D. de euict.*

9. Propter naturam actionis quæ indiuidua est *l. rem hereditariam 65. D. de euict. l. quandiu 6. C. de distr. pignor. l. 2. C. debit. vend. pign. impedi. non poss.*

DEFINITIO XI.

Emphyteuta potest inuito domino directo rem derelinquere vt liberetur etiam ab actione personali, dummodo omnia derelinquat quæ coniuncta sunt in onere.

IVris quidem ratio prohibet ne liceat emphyteutæ, inuito domino resilire à contractu qui vltrò citróque obligatorius est. 1 Sed tamen eo iure vtimur, 2 vt si emphyteuta licèt personali actione conuentus rem delinquere malit quàm canonem soluere, audiri debeat, 3 si non expressa conuentione sibi dominus in contrarium prospexerit: 4 quoniam & plus præstat, 5 si modò non deteriore conditione res sit quo tempore derelinquitur, quàm erat, cùm accipiebatur, 6 nec quicquam impediat quominus vacuá eius possessionem nancisci dominus possit: 7 sed & illud requiritur vt præteritorum annorum reliqua omnia ad quadrantem vsque soluat is qui rem derelinquere paratus est, 8 itémque vt nihil omnino ex iis bonis retineat quæ vnius tantùm canonis confusum onus ab initio habuerunt. 9 Cætera enim quæ eodem quidem contractu, sed distincto canonis onere concessa fuerint retinere, si velit, non prohibetur, 10 solius Principis ius illud est, vt qui tributum debet personæ, vt plerumque fit pro bonis indictum, non liberetur, tametsi maximè bonis velit cedere quoniam inuidiosum id & à Principis maiestate alienum videatur. 11 *Ita Senatus* in eadem causa. Iunge Defin. 37. infr.

1. Cùm enim hic sit contractus verus propriam naturam propriúmque nomen habens *l. 1. C. hoc tit.* ab initio quidem est voluntatis, sed ex postfacto necessitatis vt cæteri *l. sicut 5. C. de oblig. & action.*

2. Ex consuetudine quæ hic maxime spectanda est Chassan. *in Consuet. Burgund. tit. des main mortes § 2. in verb. en delaissant, num. 4.* post Alber. & Rosat. *in l. cùm fructuar. sub 64. de vsufr.* Specul. *tit. de locat. § nunc aliqua vers. 122. num. 154. ex l. venditor 13. §. si cons. 1. D. commun. Præd.*

3. *arg. l. l. cum fructuarius & seq. l. si absente 48. D. de vsufr. l. etsi fortè 6. §. etiam in fin. D. si ser. vind.* Alber. *in d. l. cùm fructuarius & in l. 2. col. pen. C. de iur. emphyt.* Not. *in cap. qua in ecclesiarum de constit. & in cap. 1. de vass. qui contra const. Lot.* Vide tamen Bart. *ad l. si cum quo De aqua & aqua pluu. arcend.* vbi distinguit an onus sit certum an incertum vt posteriore casu liberetur possessor non derelinquendo, priore non item per *l. quicumque C. de fund. patrim. lib. 11. l. imperator 70 §. si centum de leg. 2. l. prætor 7. § 1. de damn. inf. § si vero qua locut. Non de alien. & emph.* Nisi conueniatur actione reali vel officio iudicis inquit Bart. *ex d. § 2. & d. §. etiam.*

4. Plus enim potest conuentio quàm consuetudo *l. licèt 8 l. citra 19. C. hoc tit.* vbi Cuiac. ex Græcis ob hanc causam legit affirmatiuè *si specialiter exprimatur* sublata dictione *nihil*, quæ est *in vulg. edit.*

5. Quo casu admittit Bart. posse rem derelinqui etiamsi onus fuerit certum à principio ex *l. illud 7. §. 1. de trib. act. & d. l. si cum quo.* Non aliter ex *l. propter 5. C. qui bon. ced. non poss. l. pen. C. de rescind. vendit.* Vide *l. cum qui 15. alias l. Lauolenus de ann. legat.*

6. *l. sed cum 65. de vsufr.*

7. Vide Aufrer *ad decis. Cap. Tholos. 404.*

8. Nam quòd rem derelinquit non debet ei prodesse quantum ad tempus quo ipse possedit, cùm sibi debeat imputare cur non citius dereliquerit.

9. Est enim hoc onus planè indiuiduum *d. l. 7. in princ. com. diuid. l. cum quartar 16. de admin. tut. l. si ita 39. in fin. de oper. libert.*

10. Quia eorum causa est separata *arg. l. etiam 29. §. 1. D. de minor.*

11. *d. l. propter 5. C. qui bon. ceder. poss. l. quicumque cum glos. in l. 1. C. de fund. patrim. lib. 11. tit. 61.* Chassan. *tit. de mains mortes §. 8.* in verb *en delaissant, num. 4.* vbi distinguit an agatur de censu tributo, & collecta quæ debentur Principi, an de huiusmodi oneribus debitis priuato aut alicui domino inferiori, vt posteriore casu liberetur possessorem derelinquendo, non etiam priore.

DEFINITIO XII.

Primus emphyteuta quam actionem habeat contra secundum sine cessione.

SI is qui fundum in emphyteusim acceperat eundem alteri in secundam emphyteusim quam libellum vocant, concesserit, 1 eodem iure aduersus libellarium vti potest, quo is ipsi domino directo tenetur. 2 Quasi domini quoque directi iure censeri debeat si cum secundo emphyteuta comparetur. 3 Quamquam enim eiusdem rei duo in solidum domini eiusdem dominij genere esse nequeunt, 4 nihil tamen prohibet duos esse directos dominos duósque vtiles diuersis, vt aiunt, respectibus. 5 Itaque si primus emphyteuta ex propria obligatione conuentus canonem soluerit quem secundus ex sua soluere debuit, potest eo nomine contra secundum etiam citra cessionem easdem actiones exercere quas & directus dominus aduersus eũ quẽ ex illis vellet, posset, 6 vindicationem scilicet saltem vtilem, 7 hypothecariam & personalem. At quid si nõ appareat quo iure & per cuius personã ad possessorem peruenerit res emphyteuticaria, pro qua canonem domino soluere primus emphyteuta coactus sit? An vlla ei aduersus possessorem pro repetitione actio competet? 8 mouet quod suum potius quam alienum negotiũ gessisse videatur qui id soluit ad quod proprio nomine & ex propria obligatione tenebatur. 9 Atqui verum est obligationis illius personalis cõtrahendæ aliã causam nõ fuisse quã quod tum emphyteuta rẽ haberet, quæ nunc ab alio possidetur. 10 Ergo æquius est vtili saltẽ negotiorũ gestorũ actione teneri possessorẽ, qui solutionis cõmodũ sentit, 11 quod rẽ habet quã alioqui dominus non soluto canone iure suo euincere potuisset. 12 Siquidem canonis præstandi onus reale est, & proinde rẽ ipsam sequitur ad quoscunque transeat possessores, 13 nec cogi potest directus dominus fidem à se emphyteutæ datã seruare possessori, non satisfaciente ex sua parte emphyteuta, à quo necesse

cesse est vt possessor quisquis ille est causam habuerit proximam aut remotam. 14 Emphyteutæ verò multò minùs imputare possessor potest, cur non soluat canonem eius rei nomine debitũ, quàm ipse nõ emphyteuta possideat. 15 Tutiùs tamen emphyteuta fecerit si soluens domino impetret incontinenti cessionẽ actionũ, vt indemnitati suæ melius cõsulat, 16 nec personalẽ tantùm habeat actionem, sed etiam hypothecariam, & vindicationem, quas haud dubiè citra cessionem & suo iure habere non potest. 17 *Ita Senatus* in eadem causa. Vide tit. Sin. cens. vel reliq. Defin. 1.

1. Est tamen differentia inter contractum emphyteuticum, libellarium & censualem de quibus omnibus tractant nostri ad *l. 1. & vlt. C. hoc tit.*

2. Vt scilicet indemnia præstetur à secundo emphyteuta in quem ius suum transtulit, quamuis non nisi periculo suo *Auth. sed & periculum C. sin. cens. vel reliq.* Spec. *in tit. de locat. §. nunc aliqua vers. 166. num. 192.* Ias. *in l. fin num. 154. C. hoc tit.*

4. *l. si vt certo 5. §. si duobus vehiculum D. commod. l. de hereditate 19. § pater de castr. pecul.*

5. Ioann. Faber *in §. adeò num. 6. Inst. de locat.*

6. Quia eas habet ex proprio contractu nec proinde indiget cessione.

7. Non enim potest habere directam, cùm reuera non sit dominus directus *l. 1. D. si ager vectig. l. 1. §. quia autem & seq. D. de superf.*

8. Intellige sine cessione. Nam si qua cessio per dominum directum facta esset, res non haberet dubitationem, quia ius cessum æstimatur semper ex persona cedentis *l. fideiussoribus 17. l. vt fideiussor 39 de fideiuss l. Modestinus 79. D de solut.*

9. Nemo autem actionem habet pro repetitione eius quod soluit suo nomine *l. Papinianus 28. D. mandat l. si quid possessor 31. de petit. hered.*

10. *d. l. vlt. vbi not. C. hoc tit.*

11. Alioqui fieret locupletior ex aliena iactura contra *l. nam hoc natura 14. D. de condict. indeb. l. si & me & Titium 32. D. de reb. credit.* Afflict. *decis. 153.*

12. *l. si pupilli 6. §. sed & si quis negotia mea D. de negot. gest. l. planè 38. D. de petit. hered.* Specul. *in d. § nunc aliqua vers. 127. ex l. omnes 1. §. vlt. l. si vsusfructus nomine 7. D. vsufr quem. caueat. l. lex vectigali 31. D. de pignor.*

13. Bald. *in Auth. si quas ruinas num. 5 C. de sacros. eccles* Castr. *in l. imperatores de public. & vectig.* Afflict. *decis. 95.* Negos. *in tract. D. de pignor in 4. parte partis principalis num. 127.* Ias. *in l. 1. num. 70. C. hoc tit. ex l. mercilegulis 11. C. de mercileg. lib. 11. tit. 7. l. inter debitorem 42. de pact.* Crauet. *cons. 17. num. 6.*

14. *Arg. l. item proponas 17 C. de pact. & cap. peruenit Extr. de iureiur.* Debet enim possessor vti possessione autoris sui cum suis oneribus & vitiis *l. 3. § cùm quis D. de acquir. poss. cap. pastoralis & cap. cùm non sit Extr. de decim.* Iunge *l. quod ipsis 145. & l. ea qua persona 149. de reg. iur.*

15. Cùm huius Canonis soluendi onus transierit in ipsum possessorem Specul. *d. vers. 166. num. 192. arg. l. cùm fundus 12. commun. præd. & vers. 9. num. 18. ex l. sol'uendo 75. de negot. gest.*

16. Nam cùm sit possessor bonæ fidei potest petere vt sibi cedantur actiones *l. mulier 19. D. qui potior. in pign. hab.* quas præstare sine suo incommodo creditor potest *l. in creditore 38. D. de euict.*

17. Non desunt tamen qui putent primum emphyteutam habere vtilem actionem in rem aduersus quemcumque possessorem Specul. *in d. § nunc aliqua quæst. 66 num 80.* adeò vt in ea actione præferatur domino directo si fortè velit dominus directus contra possessorem directa experiri vt concludere videtur idem Specul. *quæst. 58. num. 65. ex l. si cùm emptorem 16. D. de pact. l. si procurator 28. l. procuratore 55. D. de procurat.*

DEFINITIO XIII.

Emphyteuta rẽ vltrò derelinquens, non potest impensas repetere quas in eam fecit.

EMphyteuta si re emphyteuticaria quam meliorem fecerat cedere domino velit vt se liberet à præstandi canonis annui necessitate, nullam sumptuum à se factorum habere potest repetitionem: quoniam ad hoc ipsum emphyteusim acceperat vt rem meliorem faceret, sibique imputare debet quòd meliorem factã velit vltrò derelinquere. 1 *Ita* in eadem causa.

1. Videtur enim donare *arg. l. donari 82. de reg. iur. l. adeò 7. §. ex diuerso. de acquir. rer. domin.* vel saltẽ tanti habuisse re carere *arg. l. 4. §. 1. de alien. iudic. mut. caus. fact.* Clar. *§. emphyteusis q. 45.*

DEFINITIO XIV.

Remissio præteritarum pensionum non præsumitur ex recognitione futurarum.

DIrectus dominus qui emphyteutam admittit ad censualis aut emphyteuticarij debiti nouam professionem, non ex eo credendus est præteriti temporis pensiones non solutas remittere voluisse, tametsi nihil sit protestatus. 1 Neque enim noua illa professione id actum videri potest vt emphyteuta vllomodo liberaretur, at potiùs vt magis obligaretur, & consequenter non minùs ad præteritarum, quàm ad futurarum pensionum solutionẽ. 2 Idẽ de laudimiis si qua iam debebantur, iuris est. 3 Quid enim absurdius quàm ex eo instrumento quod ad obligationem inducendam conscriptum sit inducere liberationem? 4 Hoc ita si nulla consuetudo sit in contrarium 5 qualis est apud Augustanos. *Ita senatus* 13. Cal. Ianuar. 1588.

1. Quamuis nonnulli contrà putarent, eo prætextu quòd credibile sit dominum directum præteritas pensiones exigere ideò noluisse, vt faciliùs emphyteutam aut possessorem nouum alliceret ad recognoscendum *arg. l. item quidam 17. §. Diuus Pius D. de vsur. l. vir vsuras 54 D. de donat. int. vir. & vxor.*

2. Cùm tam præteritæ pensiones quàm futuræ ex eadem causa eodémque contractu debeantur. Vide Abbat. *in cap. potuit. num 14 Extr. de locat.*

3. Ex eodem enim fonte debitum laudimiorum & seruitiorum proficiscitur, quamuis laudimia non in singulos annos sed in singulas tantùm alienationes debeantur *l. vlt. C. hoc tit.*

4. Ita enim fieret vt actus operaretur vltra intentionem agentis contra *l. non omnis 19. D. de reb. credit.* Itémque vt ad vnum finem inducta, contrarium effectum operarentur contra *l. legata inutiliter 14. de adim. legat. l. in ratione 30. §. tametsi D. ad leg. falcid. cum simil.*

5. Consuetudo enim cuiusque loci spectanda est in his maximè quæ ad hanc contractus speciem pertinent *l. circa locationes 19. C. de locat. Not. in l. vlt. C. hoc tit. & in l. venditor 13. §. si constat D. commun. præd.*

DEFINITIO XV.

Emphyteuta tenetur ad æstimationem quanti plurimi ex tempore moræ duntaxat, & quando in mora esse videatur.

EMphyteuta qui canonem annuum ad certam diem & ad domum creditoris soluere debuit, 1 si non satisfecerit condemnandus est vt præstet quanti plurimi, vnó quoque anno merx fuit etiamsi nulla interpellatio præcesserit. 2 Hoc enim casu sola dies interpellat satis ad constituendum in mora debitorem cùm ad eius domum ire creditor non debuerit. 3 At si dies dicta non sit, requiritur denunciatio, ad hoc duntaxat vt sciat & certioretur emphyteuta ad quam diem dominus sit adfuturus: ne cùm ad creditoris absentis domum venerit frustrà id fecerit. 4 Quòd si de solutione ad creditoris domum facienda nihil conuenerit, interpellari debitorem oportet vt in mora constituatur. 5 Quo facto trãsfertur in debitorem necessitas soluendi cùm anteà domino incumberet necessitas petendi. 6 Extra hos casus non quanti plurimi eo annó merx fuit, sed ad communem æstimationem solutio fieri debebit. 7 *Ita senatus* in eadem causa, & iterum pro N Iacobo De Monfort contra Antonium Mollier 13. Cal. Iulij 1592. Iunge Defin. 2. De contr. & committ. stipul. & Defin. 5. De solut.

1. Quod euenit cùm redittus est portabilis vt nostri loquuntur, vocant enim *rente portable.*

2. Ex ea scilicet Doctorum nostrorum opinione quæ vult in bonæ fidei iudiciis deberi æstimationem quanti plurimi à die moræ. De quo Bart. & alij *ad l. vinum 22. D. de reb. credit. l. pen. & vlt. D. de condict. tritic. l. 3. § in hac D. commodat.*

3. Quomodo tamen regulariter cogitur creditori ire ad domum debitoris si aliud nihil conuenerit *l. item illa 18. vbi not. D. de pecun. constit.*

4. Nec enim est in mora is qui ad diem non soluit si nemo fuit cui solueretur *arg. l. vlt. D. de leg. commiss. l. cùm quidam 17. §. si pupillo D. de vsur.*

5. Siquidem regulariter non potest contrahi mora nisi per interpellationem factam congruo loco & congruo tempore *l. mora 32. eod. tit. de vsur. l. si pupillus 127. de verb. obligat.*

6. Vide Afflict. *decis. 316.* Aut Gabriel *lib. 5. commun. opin. De solut. & liber. concl. 9.*

7. Æstimatio enim quantis plurimi numquam præstatur nisi in pœnam moræ aut delicti *l. in re furtiua 8. § 1. D. de condict. furt. l. 3. § si per venditorem D. de act. empt.* Vide tamen quæ scripsi latè circa hunc tractatum *lib. 16. Coniect. iur. ciuil.*

DEFINITIO XVI.

Commisso renunciasse dominus directus qui sciens ius suum exigit canonem aut admittit possessorem ad recognoscendum.

COmmisso renunciasse videtur dominus directus qui post ius sibi quæsitum cùm rem ipsam posset ab emphyteuta auferre canonem annuum ab eo petere & exigere maluerit: 1 adeóque si emphyteutam ad canonis annui nouam professionem admiserit, 2 vtique si ius suum non ignorabat. 3 Ius enim commissi cùm pœnale sit, facilè remissum intelligitur: 4 sicut euenit cum alia qualibet pœna commissa ob non solutam sua die pecuniam, sors petitur post diem: 5 aut cùm venditor qui legem commissoriam exercere potuit, precium petere maluit. 6 Quare nec domino proderit quòd canonem annuum exigendo protestatus sit, ne quid ex eo præiudicij fieret petitioni commissi. Inutilis enim protestatio est cùm fieri nequeat vt & commissum & secuti temporis pensitatio emphyteuticaria debeatur. 7 *Ita Senatus* in ea causa de qua scripsimus Defin. 14.

1. Abbas *in ca. potuit, num. 14. Extr. de locat.*

2. Posteriora enim semper derogant prioribus *vulg. l. pacta nouissima C. de pact.* cùm nec quisquam cogatur vti iure suo *l. si index circumuento D. de minor. l. pactum 46 D de pact.*

3. Alioqui nemo credendus est voluisse remittere ius quod sibi competere ignorabat *l. mater decedens 19. D. de inoff. testam. l. Campanus 47. de oper. libert.*

4. In odium scilicet pœnarum quæ semper odiosæ sunt siue conuentionales sint siue legales *l. vlt. De eo quod cert. loc. l. pen. D. de pœn.*

5. *l. apud Celsum 4. § Labeo ait 7. & l. 2. § non male D. de doli mal. except.*

6. *l. de lege 6. § l. post diem 7. D. de leg. commiss.* iunct. *l. 3. eod.*

7. Guid. Pap. *quæst. 571 num. 1. & 4.*

DEFINITIO XVII.

Nouus possessor quando incidat in pœnam commissi, & quando ab ea excusetur.

EXcusatur à pœna commissi emptor cui vendita res fuit tanquam libera si à domino intra statutum tempus non petierit inuestituram. 1 Sed tamen indiget restitutione in integrum 2 quæ ipsi vtique concedenda est ex generali illa clausula *si qua mihi iusta causa esse videbitur.* 4 Non idem erit si edicto nõ satisfecerit quod de inscriptionibus vocant, quo cautum est vt quisquis fũdum acquisiit quocunque tandem acquisitionis genere id ipsum apud loci Curiales testetur intra duos menses proximos, alioqui pœnam commissi incurrat. Id enim dominorum directorum causa constitui necesse fuit, vt exploratis ea ratione alienationibus certiores fieri possent de iure suo, nec per acquirentium aut fraudem aut ignorantiam circumuenirentur, 5 si fortè aut simulatus contractus factus esset 6 aut alienata res tanquam libera quæ tamen vel feudalis esset vel emphyteuticaria. Quam ob causam rectè probatum est, etiamsi de eo contractu agatur ex quo nulla laudimia debeantur, 8 non eò minùs tamen commisso locum fore si edicto non fuerit satisfactum: cui nimirum satisfieri necesse fuit vel ob hoc ipsum vt sciri posset an laudimia vlla deberentur. 9 Humaniter tamen & æquissimè receptum est vt siue ob non factam inscriptionem siue quod in laudimiorum solutione cessatum sit, commissu locus apertus fuerit, moram purgare liceat quandocunque ante litem contestatam. 10 *Ita in Senatu* tractatum est in eadem causa.

1. Est enim in bona fide non solùm ob assertionem venditoris, & probabilem ignorantiam facti & iuris alieni *arg. l. vlt. D. pro suo l. qui in alterius 41. de reg. iur.* sed etiam quia bona omnia naturaliter sunt libera & talia præsumuntur *vulg. l. altius 8. C. de seruit. & aqua. l. cum eo 9. D. de urban. præd.* Clar. in § *emphyteusis 48.*

2. Guid. Pap. *quæst. 24.* quia verum est ipso iure commissam rem fuisse, ob non petitam inuestituram etiamsi non fuerit interpellatus possessor, *Notat. in l. 2. & vlt. C. hoc tit.*

3. Guid. Pap. *d. quæst. 24.*

4. De qua *in l. 1. & tot. tit. D. ex quib. caus. maior.* Andr. Gayll. *lib. 2. obs. cap. 43. num. 4.*

5. Nam neque dolus neque ignorantia vnius fraudi esse alteri debet *l. l. quod autem 6. § si quid cum pupillo & pass. D. quæ in fraud. credit.*

6. Quales hodie plerique fiunt in fraudem dominorum directorum: quæ res de sit causam edicto.

7. Non enim quid in opinione sit hoc casu inspicimus, sed vt in aliis plerisque quod in veritate.

8. Qualis est apud Sebusianos meos contractus donationis, at non etiam apud Sabaudos.

9. Simile quiddam scriptum est *in l. 2. D. si quis in ius vocat. non ier. & in l. si quis ex alteram 5. D. de iudic.*

10. Guid. Pap. *quæst. 123.* vbi etiam tractat quid in vassallo, & quid in promissione iurata.

DEFINITIO XVIII.

Dominus directus non cogitur rem emphyteuticam indicare possessori quem ipse recognouit nec heredi eius.

QVamquam eo iure vtimur vt dominus directus agens contra fundi emphyteuticarij possessorem ad canonem annuum siue profitendum siue soluendum teneatur possessoris conuenti oculis subijcere digitóque demonstrare rem de qua agitur, 1 non tamen id locum habet cùm aduersus eum ipsum agitur qui iam semel professus est, & ex propria confessione obligatus. 2 Hic enim si vel iterũ profiteri vel soluere recuset eo prætextu quòd dicat se non possidere aut nescire an possideat, non aliter audiendus est, quàm si fundi possessorem indicet, 3 vt cõtra quem subinde possit dominus experiri. Nec id emphyteutis durum videri debet, 4 qui si summo cum iis iure ageretur, rem emphyteuticariam irrequisito domino alienare non possent: 5 in herede emphyteutæ licèt nondum professus sit idem obseruatur, 6 nisi quòd ante omnia interrogandus est an heres sit & pro qua parte 7 præsertim si personali agatur. 8 Alioqui nõ potest aut tanquã heres aut tãquã possessor statim cõdẽnari, 9 nec si filius emphyteutæ proponatur: 10 planè si heres sit non distinguemus an purè an cũ beneficio legis & inuentarij hereditatem agnouerit, 11 quia beneficium legis nihil commune habet cum iure dominij directi ad quem res ipsa pertinet, 12 & cui antè omnia satisfieri necesse est ne dominium vtile quod in hereditate repertum fuit, cum directo consolidetur, atque ita hereditarium esse desinat. 13 *Ita Senatus* in eadem causa, & iterum pro Antonio De la Cuaz contra Dominum Marchionem De Villars ex tempore 7. Id. Iulij 1591.

1. Quod fieri etiam solet & necesse est in iudicio finium regundorum *l. si irruptione 8. § 1.* iunct. *l. 4. § finium & l. penult. D. finium regund.* & generaliter quoties possessor dicit se nescire an possideat rem de qua agitur.

2. Stare enim quemque oportet suæ confessioni *l. cùm de indebito 25. in fin. de probat.* & elegantiùs *in l. generaliter 13. vers. nimis enim indignum C. de non numer. pecun.*

3. Non enim potuit amittere possessionem quam semel habuit nisi interueniente aliquo facto suo, aut saltem quin sciat à quo fuerit spoliatus, cùm possessio non amittatur nisi animo & corpore *l. quemadmodum 8. l. si quis vi 17. § 1. D. de acquir. possess.*

4. Cùm in possessore indicando neque dispendium neque incommodum vllum sit *arg. l. in creditore 38. D. de euict.*

5. *l. vlt. vbi notant omnes C. hoc tit.*

6. Est enim heres successor in vniuersa defuncti iura etiam in vitiis ipsius *l. cùm heres 11. D. de diuers. tempor. præscript.*

7. *l. 1. 3. & pass. D. de interrog. in iur. faciend.*

8. Quia

8. Quia personales actiones non transeunt in singularem successorem sed tantum in heredem aut eum qui heredis loco sit *l. vlt. C. de hered. act. l. 2. §. si heres D. ad SC. Treb. l. vlt. in fin. D. de contr. empt.*

9. Heres enim nemo præsumitur nisi probetur, quamuis ea probatio plerumque difficilis sit *d. l. 3. de interrog. in iur. fac. l. nec emere 16. C. de iur. delib.*

10. Nam post indictum à prætore beneficium abstensionis filius non præsumitur heres io odiosis, secundùm doctrinam Bart. in l. 1. C. si vt minor se ab hered. abstin. contra quam tamen vide quæ scripsi in Hom̄eselubiade De erroreb. pragmat. ex l. 1. §. qui sunt in potestate D. si quis omissa caus. testam. l. vn tamen 17. §. si pater filium ad SC. Trebell.

11. Nam & qui cum beneficio legis, & inuentarij heres est, perinde heres verè est ac si beneficium legis non implorasset.

12. Dominus enim directus verè est dominus nec proinde potest in hereditate aut penes heredem reperiri nisi dominium vtile quod fuit penes defunctum *l. 1. §. Scæuola D. si is qui test. lib. esse iuss. est.*

13. Est enim antiquius & potentius ius domini directi quàm heredis aut creditorum defuncti, in ea saltem re quæ data est in emphyteusim.

DEFINITIO XIX.

Solutio facta per emphyteutam ei, qui procurator credebatur, valet ad liberationem.

EMphyteutæ qui canonem emphyteuticarium soluit actori de cuius mandato non constat, imputari nihil potest, si vulgo habebatur ille pro actore & procuratore ad eam rem constituto, 1 multo minùs si non ignorabat dominus, quòd is tanquam procurator exigere solitus esset. 2 Neque enim solet pro leuioribus huiusmodi debitis exigendis mandati exhibitio esse necessaria; 3 vt nec apocham, 4 in singulas solutiones conscribi necesse est, 5 sufficitque nihil mala fide ab emphyteuta factum esse, & imputari potiùs domino posse, cur non fuerit diligentior in canone per se aut per verum procuratorem exigendo. *Ita tractatum est* in eadem causa de qua SC. 14.

1. *Arg. l. 3. in princip. D. de SC. Maced. l. sed si pupillus 11. §. de quo palam & seq. D. de instit. action.*

2. Qui enim patitur mandare videtur *l. qui patitur 18. D. mandat.* Ratum enim quis habet non tantùm verbo, sed etiam facto *l. non tantùm 5 D. rat. rem haber.*

3. *Arg. l. sancimus 25. vers. non autem & l. constitutionem 27. C. de admin. tutor.*

4. Id est pecuniæ solutæ professionem, vt loquitur *l. pecunia 14 C de solut.*

5. Quia nec motiscit. Id enim maximè suspici debet quod fieri consueuit *l. quod si nolit 31 §. quia assidua de adilit. edict.*

6. Nec enim machinatio domini directi debet nocere emphyteutæ *l. 2. in fin. C. hoc tit.* vide Guid. Pap. *quæst. 173.*

DEFINITIO XX.

Ex pluribus rebus in emphyteusin ab eodem recognitis an & quando possit emphyteuta quasdam derelinquere & quasdam retinere.

QVi ab eodem domino plures res in emphyteusin accepit, potest quasdam derelinquere vt se ab annui canonis præstatione eximat, alias verò retinere. 1 Nisi cōstet vel omnes res simul, & vnica concessione in emphyteusim datas licet distinctis oneribus, 2 vel plures sub eiusdem canonis onere recognitas fuisse. 3 His enim casibus manifesta domino fieret iniuria si emphyteutæ liceat obligationem diuidere 4 quæ indiuidua ab initio contracta fuit: 5 quod contingeret si eiusmodi rebus emphyteuticariis posset, quibusdam derelictis, alias retinere. 6 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Tot enim videntur obligationes & stipulationes quot sunt res *l. scire debemus 29 D. de verb. oblig. l. 1. quia desinat §. D. de euict.*

2. Quia casu nō est cogēdus dominus partem recipere qui in non fuerat partem duntaxat in emphyteusim concessurus *arg. l. si quis aliam 46. D. de solut. l. tutor. 47. § 1. D. de minor. & quod si vno 15. D. de in diem addict.*

3. Vna enim res intelligitur quæ vnicum & indiuiduum onus habet *l. sed duobus 5. §. 1. iunct. al. praced. de legat. 1.* Nam ex comparatione oneris interpretamur dispositionem *l. à numo 30. § ab heredibus. D. de admin. legat.*

4. *Arg. l. iam quæritur 16. de adm. tut. l. si ita 39. de oper. libert.*

5. *arg. l. communis 7. D. commun. diuid.* Certam enim legem ab initio habuit stipulatio quæ immutari postea non patest *l. vero 12. §. pen. D. de solut.*

6. Aut igitur totum onus agnoscat, aut è toto contractu recedat *d. l. cum quæritur. iunct. l. nam absurdam D. de bon. libert.* Numquam enim est inducenda diuisio voluntatis *l. cum quis 18. in fin. D. de his quæ vt indig.*

DEFINITIO XXI.

Etiam singularis successor cogitur titulum sua possessionis edere domino directo si fateatur rem esse emphyteuticam.

NOn solùm is qui fundum accepit in emphyteusim cogitur contractum edere domino directo quandocunque petenti, 1 sed & is qui fundum emphyteuticarium siue emptione siue alio quouis titulo ab emphyteuta cōparauit: 2 si modò contractum fuisse constet. Nam si negetur, nullum hac parte ius aliud est domini directi 3 nisi vt si id ipsum postea probet, atque ita per calumniam negationem factam esse appareat commisso locus fiat 4 in pœnam doli & mendacij. 5 *Ita Senatus* ex tempore 16. Cal. Iul. 1590.

1. *l. vbi vol. C. hoc tit.* Editionem enim & exhibitionem petere possunt omnes quorum interest *l. quædam 9. §. pen. & vlt. D. de edend. l. 3. § secundum D. ad exhib.*

2. Licèt enim obligatio personalis non soleat transire in singularem successorem, transit tamen hoc casu ex auctoritate statuti de quo dixi *Defin. 8 & 9 supr.* Et præterea est hoc onus rei non personæ, quia propter rem non propter personam hæc editio facienda est *l. vlt. & tot. tit. C. sin. cens. vel reliq. fund. comp. non poss.*

3. Negatio enim facit rem dubiam *l. vlt. C. quib. ad libert. proclam. non licet* quousque actor pleně probauerit suam intentionem *l. 4 C. de edend.*

4. Dolus enim & contumacia possessoris locum facit commissio: cùm ad hoc sufficeret etiam sola negligentia & cessatio in solutione per triennium in emphyteusi priuata, per biennium verò in ecclesiastica *d. l. 2 C. hoc tit. & Nouell. de non alien. aut permut. 5 in emphyteusim verò si fuerit autem.* Iul. Clar. in *§. emphyteusis quæst. 8.*

5. *Arg. vl. D de rei vindic. Auth item possessor. C. qui potior. in pignor. hab. l. si quis inficiatus 13. in princip. D. depos.* Est autem hic casus notādus, quia regulariter nemo cogitur titulum possessionis suæ ostendere *l. cogi 11. C. de petit. hered.*

DEFINITIO XXII.

Oblatio sola canonis annui fine obsignatione impedit ne æstimatio quanti plurimi debeatur.

CAnonem annuum emphyteuticarium ad certam diem certúmque locum ex lege emphyteusi dicta soluere obligatus si congruo loco & tempore obtulerit, non ideirco æstimationis quanti plurimi quandoque præstandæ periculum vereri poterit, quòd recusante solutionem creditore is debitam mercem non obsignauerit. 1 Sola enim oblatio sufficit ad impediendam moram licèt ad eam purgandam non item. 2 Receptissima autem est quamuis mihi suspectissima interpretum nostrorum traditio æstimationem quanti plurimi non nisi ob moram præcedentem peti posse. 3 Porrò de ea oblatione intelligimus quæ ritè facta sit, ita vt creditor nullam recusandæ solutionis causam habere potuerit. Alioqui nec in à mora creditorem constituere poterit, nec debitorē à mora liberare. 5 *Ita Senatus* ex tempore 9. Cal. Iunij 1598 pro Antonio Lespine contra D. de Romans.

1. Alioqui oblatio inutilis est *l. qui Romæ* §. *in princip. de verb. oblig.* de cuius effectu scripsi *lib.1.Coniect. cap.1.*
2. Obsignatio tamen necessaria est ad eu... pœnam commissi, quo quoque cùm dominus directus est in dolo *d. l. in fin. C. hoc tit.*
3. *l. si per te non stat* 7 iunct. *l. acceptam* 19 *C. de usur.*
4. Bart. ad *l. vinum* 22 *D. de reb. cred.* & *ad l. 3. ...in hac D. commod.* Dixi *Defin.* 15 *supr.*
5. *d. l. qui Romæ* 122 *in princip. de verb. oblig. l. mora* 32 *in ... l. secundum* 21. & *sequent. D. de usur.*

DEFINITIO XXIII.

Laudimia de consuetudine debentur, etiam pro emptione facta sub hasta.

EX publica distractione pignorum quæ sub hasta postulante creditore facta sit receptum est ex inueterata consuetudine vt laudimia debeantur, quamuis ex iuris feudalis ratione numquam ex venditione necessaria qualis illa est peti possint. 1 *Ita tractatum est 7. Id. Nouemb. 1590.*

1. Guid. Pap. *quæst.* 411. *num.* 2. Ioan. Papon *lib.* 13. *tit.* 2. §. 22. Inde est quod ex remissione quæ fit inter socios vel coheredes diuidentes nulla debentur laudimia. Item Guid. Pap. *quæst.* 48. *in pa. post* Bart. *in l. & ideò. D. de comd.* ... Est enim illa alienatio prorsus necessaria, cùm nemo cogendus sit stare in communione *l. ... C. comm. diuid.* At venditio quæ fit sub hasta cùm intelligatur fieri à debitore non à creditore *l.* 1 & 2. *C. si in caus. iudic. pign. capt.* fit non tam ex præcisa necessitate fit quàm ex voluntate debitoris qui hoc maluit quàm aliter soluere. *l. si ob causam* 13. *C. de euict.* Adde Ranchin. *in annot. ad Guid. Pap. d. quæst.* 48.

DEFINITIO XXIV.

Meliorationes reddit dominus directus nisi cum emphyteusis vel feudum ad eum redit ex culpa possessoris.

SI quando vindicandi feudi ius domino obtigit, impensas in rem factas quæ necessariam aut vtilem ac permanentem causam habuerunt ante omnia reddere cogitur, 1 habetque vassallus aut qui in eius locum successit ius retentionis, eo nomine. 2 Nisi cum id non ex dolo & delicto vassalli feudum apertum sit domino, sed aliter puta defectu masculorum aut agnatorum. 3 *Stat. dic.*

1. Nisi scilicet alioqui eueniat vt ex alterius iactura locupletetur dominus directus contra *l. pland.* ... *D. de petit. hered. l. iure naturæ* 206. *de reg. iur. l. nam hoc natur.* ... *de cond. indeb.*
2. *l. si in arca* 33. *D. de condict. indeb. l. heres* 21 *D. ad SC Treb.*
3. Guid. Pap. *quæst.* 169. Iul. Clar. *in §. emphyteusis quæst.* 41. Vuesenb. *in pract.* 3. *obser.* 3. longè *l. dominus* 55 § 1. *l. solenius* 61. *D. de usur.* Vide eundem Iulium Clarum *in §. feudum quæst.* 66.

DEFINITIO XXV.

Dominus directus, cogitur indicare possessori rem emphyteuticam, etiam ei qui recognouit si is neget se possidere, sed per vnulo possessoris.

QVod dici solet dominum directum pro emphyteusi agentem contra possessorem non esse cogendum indicare rem emphyteuticariam si is possideat qui ipse emphyteusim acceptit aut professus est eius ve heres, 1 ad eam iudicationem pertinet, quam alioqui fieri necesse est priusquam possessor ad litem contestandam vrgeatur. 2 Nam si lite contestata negetur simul possessio, & vt loquuntur, identitas, itameris confines idé proponantur ex scripto, non eo minus cogendus erit dominus intentionem suam implere, 4 & quidem per testes, quoniam fieri nequit vt per solam instrumentorum exhibitionem & collationem certa fiat rei controuersæ demonstratio. 5 Inter hanc verò & illam iudicationem hoc interest, quod illa non afficit damno vllo aut incommodo possessorem, qui ea facta paratus sit satisfacere. 6 Hæc verò cùm post moram & calumniosam denegationem possessoris fiat, 7 adeò ei nocet vt etiamsi alias exceptiones alleget, priuandus tamen sit non tantum possessione rei in odium pœnamque mendacij, 8 sed & omni alio iure quod in ea re habuit, singulari quodam emphyteuticarij iuris priuilegio. 9 *Ita iudicatum* per D. Marchionem d. Aix 17. Calen. Decemb. 1590.

1. De quo scripsimus *Defin.* 18 *supr.*
2. Neque enim cogitur possessor litem contestari priusquam appareat possidere ab eo rem quæ emphyteuticaria dicitur.
3. Dicente scilicet possessore eam rem quam possidet aliam esse quam de qua in instrumento recognitionis emphyteuticaria.
4. Ex regula quæ vult Actorem debere omnimodo intentionem suam implere, alioqui condemnandum esse, *l.* 4. *C. de edend. l. vlt. C. de rei vindic. l. 2. D. de probat. l. Actor quod asseuerat* 23 *C. eod.*
5. Nihil enim vetat confines qui sint reuera diuersi habere tamen eadem nomina scilicet q... ab hominibus fuit, non à natura *l.* 4 *de leg.* 3. Bart. *in l. demonstrat. D. de condit. & dem.*
6. Est enim expensis domini propter bonam fidem possessoris *ex reg. l. quæ in alterius* 41 *de reg. iur.*
7. Si quidem post litem contestatam omnes possessores sui pares *l. si d. si lege* 15. §. *si ante D. de petit. hered.*
8. *Ex l. vlt. D. de rei vindic. Auth. item possessor C. qui potior. in pign. hab.*
9. Ita scilicet constitutio iure *in l.* 2. & 3. *C. hoc tit.*

DEFINITIO XXVI.

Contentio de dominio directo inter plures excusat emphyteutam ne interim cogatur soluere.

QVoties de dominij directi iure inter duos controuersia est, excusatur emphyteuta nec morã cõtrahere videtur si cesset in canonis annui solutione, quandiu mutuo vtriusque consensu aut per sententiam decisum non est vtri solui oporteat: 1 ne accidat vt cùm vni soluerit, ab altero non sit liberatus. 2 Quid tamen si is qui prior egit paratus sit satisdare de eo aduersus quemcumque alium defendendo? non faciet ea res meliorem actoris condicionẽ. 3 Alioqui eadem iuris & æquitatis ratione dicendum esset vtroque offerente satisdationem condemnari emphyteutam vtrique debere: 4 quod tamen sani iudicij nemo dixerit. 5 *Ita Senatus* 16. Cal. Decemb. 1590.

1. Requiritur tamen vt possessor offerat se paratum ei soluere pro quo iudicabitur.
2. Is enim demum liberatus qui soluit vero creditori non qui alijs: verus autem creditor hoc casu ille est qui probat se dominum directum.
3. In quo differt hæc species ab illa de qua *in l. penult. D. de petit. hered.* & *in l. quo fundus* ... *D. de rei vindic.*
4. Confentire igitur vel sua sponte debent, vel iudice interueniente alioqui se mutuo impediunt, *vt in l. heres*... 84. §. *vlt. de leg.* 1. *l. itemque* 45 *de hered. instit.*
5. Nec enim possunt esse duo domini directi eodem respectu *l. si vt certo* 5. *si duobus vehiculum D. commod.*

DEFINITIO XXVII.

Maior est potestas consentientis quàm legis in eo vt per cessationem in solutione canonis annui res commutatur, nec mora purgari possit.

IS cui in emphyteusim res cõcessa est ea lege vt si vel vno anno cesset in canonis emphyteuticarij solutione cadat a iure suo, 1 liberùmque sit domino directo fundū ... ingressionem ingredi propria autoritate, 2 priuandus est emphyteusi ob solam cessationem, etiamsi nulla interpellatio præcesserit. Neque enim admoneri & interpellari debuit, qui ipse emphyteusim ea condicione accepit 3 Præsertim cùm ea sit quoque emphyteuticarij contractus natura, 4 tametsi expressa cõuentio nulla proponatur. Quãquam hoc casu hactenus melior emphyteutæ condicio

est

est, quòd morã purgare quandocunque potest, dummodo ante litẽ contestatã, 5 quod tamen interueniente conuentione diuersum est, si non saltem pars aliqua census annui soluta sit. 6 Inde illud etiam fit vt eius qui in emphyteutæ ius successit, siue vniuersali iure, siue singulari melior conditio esse debeat, quàm emphyteutæ, 7 in eo nimirum vt non magis cadat à iure suo propter solam cessionem licèt conuentio interuenerit, 8 quàm si nulla interuenisset, quia iustam eius ignorandæ causam habet quandiu admonitus, & interpellatus non est: 9 sed & accedente admonitione & interpellatione citra instrumenti emphyteuticarij exhibitionem, ratio facit vt etiamsi summo iure cum successore agere liceret, legémque cõtractus commissam dicere, 10 ipsi tamen succurri æquum esset ex generali illa edicti clausula: *si qua mihi iusta causa esse videbitur*, 11 cùm is qui in alterius locum succedit iustam hoc ipso habeat ignorantiæ causam verum id quod petitur debeatur. 12 *Ita Senatus* in publico auditorio 6. Id. Iulij 1591.

1. Est enim necessaria ista conuentio, alioqui requiritur cessatio per triennium, nec antea cadit emphyteuta à iure suo, etiamsi iurauerit se annuatim soluturum, si credimus Iulio Claro contra communem *in §. emphyteusis quæst.* 8.
2. Est etiam hæc pactio vtilis, alioqui officio iudicis expellendus est emphyteuta non propria autoritate. Clarus *in d. §. emphyteusis quæst.* 11. Vurmser. 11. *pract.* 34. *obs.* 1.
3. *l. 2. vers. neque protendente C. hoc tit.*
4. Vt scilicet nulla interpellatione opus sit, sed debeat emphyteuta non tantùm offerre, verùm etiam obsignare vt pœnam commissi effugiat *d. l. 2 in fin.*
5. *Cap. potuit de locat. Nouell.* 91 *vt exact. instante. §. illud quoque versic. qui enim dare voluit.*
6. Solutio enim partis census impedit commissum Guid. Pap. *quæst.* 174.
7. Quamuis dici soleat eiusdem iuris esse successorem cuius fuit autor *l. iniustus* 56. *§ plerumque de reg. iur.*
8. Nihil enim potest mala fide facere is qui nescit se debere, quia ignorantis nulla voluntas est *l. si per errorem* 15. *D. de iurisdict. l.* 3. *C. de fals. monet. l. pen C. de iur. & fact. ignor.*
9. Non solum quòd alieni facti ignorantia semper probabilis sit *l. vlt. D. pro suo.* sed etiam quia vna quæque res præsumitur libera & allodialis *vulg. l. altius* 8. *C. de seruit. & aqua.*
10. Secundùm ea quæ diximus *Defin.* 17 *num* 2 *supr.*
11. De qua *in l.* 1. *l. sed etsi* 26. *§. vlt. D. ex quib. caus. maior.*
12. *Vulg. l. qui in alterius* 42. *de re regul. iur.* Ideóque adieci *citra instrumenti emphyteuticarij exhibitionem*, quia cùm instrumentum hoc exhibitum fuit, non potest possessor facti ignorationem obtendere *l. quamquam* 7. *D. ad Sc. Vellaian l.* 1 *§. vlt. D. de action. empt.* Vide Andr. Gayl. 2. *obs. cap.* 48. *num.* 4. & ãnotationes clarissimi Iurisconsulti Dionysij Gothofredi *ad leg.* 2. *&* 3. *C. hoc tit.*

DEFINITIO XXVIII.

Ex contractu nullo non debentur laudimia, sed ex resoluto & reuocato debentur.

QVamuis ex contractu nullo laudimia non debeantur, propterea quòd nec dominium ex eo transfertur, sicut nec ex contractu sub condicione inito priusquam condicio impleta sit, 2 adeò vt per errorem soluta repeti possint, 3 si tamen venditio aut alia quælibet alienatio constiterit ab initio, ex eáque translatum sit per traditionem dominium, 4 non eò minus laudimia debebũtur, quòd ex postfacto alienationem illam resolui contigerit, 5 siue fiat ea resolutio interueniente hominis facto licèt necessario puta ex retrouenditione ad quam emptor se obligauerat, 6 siue ex spontanea contrahentium voluntate, 7 siue ipsa etiam iuris potestate, vt puta susceptis ab eo liberis qui bona sua extraneo donauerat. 8 Nam quemadmodum huiusmodi reuocatio non retrotrahitur ad tempus donationis, vt ex eo apparet quòd fructus medio tempore perceptos restituere donatarius non cogitur, 9 ita fieri non potest vt semel debita laudimia ob solam donationis resolutionem deberi desinant. 10 Vt enim perpetuò debeantur, sufficit semel translatũ fuisse dominiũ ex ea causa, quæ sui naturâ potuit esse perpetua, 11 cùm sola dominij translatio illa sit quæ laudimiorum præstandorũ obligationem parit. 12 At si donatio nulla ab initio fuit forte quòd inter coniuges facta 13 nec iuramento firmata, 14 aut iurata quidem, sed non insinuata, 15 consequens est vt laudimia nulla debeantur. 16 *Ita Senatus* ex tempore Non. Iul. 1592. contra Priorem monasterij de Talloire.

1. Quia quod nullum est, effectum nullum producere potest, *l. filium* 20. *D. de bonor. poss. contr. tabul.* Vide Steph. Bert. *consil.* 45. *vol.* 1.
2. Guid. Pap *con.* 116. *in* 3. *dub. ex not* per Bart. *in l.* 4. *ait lex l. si ex duobus §. sed & Marcellus. D de in diem addict.*
3. *l. cuius per errorem* 53. *de reg. iur. & tot. tit. D. de condict. indeb.*
4. Transfertur enim dominium per traditionem quoties iusta & habilis causa præcedit *l. numquam nuda* 31. *in pr. & l. traditio* 20. *D. de acquir. rer. domin.*
5. Quia resolutio contractus non facit quin verum sit dominium aliquando translatum fuisse *d. §. sed & Marcellus.* laudimia verò debentur ob translationem dominij *l. vlt. C hoc tit.*
6. Iacob. de sanct Georg. *in tract. de feudis col.* 20. *versi. per prædicta* infertur post Bald. & Ang *in l. ab emptione* 58. *de pact.* licèt contrà sentiat Ioan. Faber *in l. vlt D commun. de legat.* quem refert & sequitur Chassan. *in rubr. de consor §.* 1. in verb. *lucudis num* 15 *& §* 7. *num.* 5.
7. Specul. *in tit de locat. §. nunc antiqua vers.* 96 vbi etiam Ioan. Andr. Chassan. *in rubr. de droicts & appert. à gens mariés §.* 1. in verb. *contrary entre vifs. num.* 5
8. *Ex l. si vnquam* 8 *C de reuoc. donat.*
9. Ioan. Heruard. Dias. *reg.* 21. *limit.* 10.
10. Semel enim commissa stipulatio resolui postea numquã potest *l cuiictu* 16. *§ si seruum l habere* 57 *in fin. D de euict.*
11. Nam nec solet dominium transferri ex causa temporali *l.* 1. *D de iur dot.* vbi & Cuiac. notat.
12. *l. vlt. C. hoc tit.*
13. *l.* 1. *D. tot. tit. de donat. in. vir. & vxor. D. & C.*
14. Hoc enim iure vtimur vt huiusmodi donationes confirmentur *cap. cum contingat extr. de iureiur.*
15. Quia iuramentum supplet quidem defectum iuris rationis legalis, sed non statutariæ.
16. *num.* 1 *supr.*

DEFINITIO XXIX.

Etiam ex donatione debentur laudimia, nisi vbi contraria viget consuetudo.

QVæsitum est inter veteres, an ex valida donatione laudimia debeantur. Et magis communiter placuit deberi, 1 non secus ac ex alia qualibet trãslatione dominij. 2 Idque statuto Sabaudiæ cautum est. Sed hoc ita intelligi debet, si non in contrarium vigeat loci inueterata consuetudo. 3 Nam apud Sebusianos meos obtinuit vt nulla debeantur. Alij sunt apud quos debentur quidem sed non nisi dimidiata, sicut & ex permutatione in tota ferè Sabaudia, vt & apud Delphinates. 4 Igitur cuiusque loci consuetudo spectanda seruandáque est. *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. Guid. Pap. *quæst.* 48. *& cons.* 162. incip. *consului vers. ad senatum.*
2. *l vlt. vbi not. C. hoc tit.*
3. Consuetudo enim seruanda est, *l. venditor* 13. *§. si constat D. commun. præd.* Sunt enim tolerabilia quæ vetus comprobet cõsuetudo *l. imperatores* 13. *in fin. D. de pollicit.* Obserua tamen etiam de iure differentiam esse inter donationem & cæteros cõtractus quòd donari res potest etiam irrequisito domino, non autem vendi, aliterve alienari. Guid. Pap. *quæst.* 46.
4. Guid. Pap. *quæst.* 92.

DEFINITIO XXX.

Laudimia in subhastationibus debentur ei qui habuit ius dominij directi tempore expeditionis non ei qui tempore elapsi sequestris.

ELeganter disputatum est, bonis debitoris sub hasta venditis, subsecutáque missione in possessionem eo tempore quo directi dominij fructus 1 ad te ex cõductione pertinebant, si sexto post mense iidem fructus finito conductionis tuæ tempore ad me pertinere cœperint, vtri ex nobis laudimia debeantur. Et plerisque placebat tibi deberi, propterea quòd sola dominij translatio facere possit vt debeantur: 2 negari autem non possit quin ab

ipso expeditionis instanti iudicialis illa venditio perfecta sit, adeoque trãslatum ex ea dominiũ, posteaquam generali ferè locorum omnium consuetudine & eo iure municipali quo vtimur obtinuit vt per solam calami traditionem possessio translata intelligatur, 3 & consequenter per possessionem dominium. 4 Idque euidenter ex eo apparere, quòd à die expeditionis fructus omnes ad emptorem pertinẽt, non alio vtique quàm dominij iure perinde ac si debitor ipse vendidisset. 5 Quòd si sola calami traditio non sufficeret ad possessionis & dominij translationem, ipsa saltẽ missio in possessionẽ quæ realis traditionis loco est sufficere deberet. 7 Quò respexisse ij videntur qui ius nostrum municipale sic constituerunt vt sex illi menses intra quos licet debitori bona redimere quæ vendita sub hasta fuere, non à die expeditionis currant, vt antea ex vetere statuto currebant, sed ex die ipso missionis in possessionem. 8 Nec est contrarium quod plerisque iuris locis traditum est neque dominium neque possessionem transferri ex primo decreto sed tantùm ex secundo. 9 Pragmaticorum enim error ille est, quòd bonorum sub hasta vẽditorum expeditionem primo decreto comparant, cùm tamẽ dominij nõ custodiæ causa bona vẽdantur: 10 sicuti neque secundo decreto similis est ea iudicis sententia quã nos decreti interpositionem appellamus: 11 quandoquidẽ nullomodo necessaria est, nulliúsque vtilitatis si subhastationes ritè rectéque peractæ sint. 12 Sufficit enim elapsum semestre vt redimendi ius debitori adimatur. 13 Planè si quid in subhastationum forma peccatum sit, facit interpositio decreti propter autoritatem rei iudicatæ vt ritè, & solenniter acta omnia existimentur. 14 Multò minùs autem ad rem faciet si quis obiiciat, venditiones huiusmodi quæ sub hasta fiunt videri condicionales propter ius redimendi quod intra sex menses competit, condicionalium autem venditionum naturam illam esse vt ante condicionis euentum imperfectæ habeantur, ob idque nec prius laudimia ex iis vlla debeantur. 15 Nam permultũ interest vtrum venditio sub condicione contrahatur, an verò purè contracta sub cõdicione resoluatur, 16 vt cernere est in venditione quæ fit sub pacto legis commissoriæ 17 aut additionis in diem. 18 Hæc autem quæ sub hasta fit, procul dubio pura est, tametsi resoluenda sub ea cõdicione si intra sex menses bona redimentur. 19 Non igitur eò minùs laudimia debebuntur, propter translationẽ dominij. 20 Quemadmodum & si debitor ipse venderet sub pacto de retrouendendo laudimia debetẽtur, 21 adeò que duplicia secuta quandocunque retrouenditionẽ 22 nisi vbi consuetudo contraria obtinet. 23 Atque ita sæpius à Senatu nostro pronunciatum quod ad causam retrouenditionis attineret, plerique ex Dominis Senatoribus referebant. Quidam tamen in proposita quæstione contrà sentiebant, laudimia nimirum secundo conductori deberi non primo. Mouebantur quòd longo apud nos vsu receptum videbant vt ex subhastationibus quantumuis perfectis & absolutis nulla nisi post elapsos sex illos menses laudimia debeantur, 24 iis verò elapsis non duplicia sed simplicia præstentur. Ex eo namque vel maximè apparet non esse rectam in omnibus conuentionalis & iudicialis venditionis, itémque statutariæ & conuentionalis redemptionis comparationem. 25 Inde portò inferebant, laudimia quæ non debentur nisi post elapsum semestre, 26 ei demum deberi qui eo tempore iura fructúsque dominij haberet, quasi tum solùm impleta condicione non venditionis quam ab initio purè contractam fuisse sanè fatendum est, sed debiti laudimiorum. 27 Cúmque ea condicio si debitor intra sex menses redimere nolet sit merè potestatiua, tum etiam cùm debitor pecuniã nullã habet ex qua possit soluere, 28 succedit iuris regula quæ non patitur vt cõdicio potestatiua vnquã retrotrahatur in præiudiciũ illius cui intereà, & medio tempore ius quæsitum est: quòd in condicione casuali vel mixta non similiter obtinet. 29 Sed eos posteà subtiliùs cogitantes in contrariam sententiam illud reuocauit, quod verè dici nequeat ius vllum petendorum laudimiorum medio tempore quæsitum esse secundo creditori. Quippe qui eo tantùm instãti ius aliquod habere incipiat quo sextus mensis omnino præterierit. 30 Priùs enim est vt impleatur condicio quæcunque tandem illa sit, quàm vt ob eam impletam ius vllum acquiratur. 31 Atqui vltimo sexti mensis instanti cõdicio illa impletur sub qua laudimia certum erat debitum iri, si debitor non redimeret. 32 Neque enim potest redemptio fieri in instanti cùm requirat non modò numerationem ex parte redimentis, verùm etiam retrocessionem ex parte retrouendentis, 33 Ergo nihil est quod impediat, quominùs condicio illa quamuis potestatiua retrotrahatur ad tempus subhastationum, 34 ac proinde priori non posteriori domino aut conductori laudimia debebuntur. 35 Nam vltimum illud instans quo impletur condicio illa negatiua si debitor non redemerit non septimo mensi cõputandum est sed sexto: Exẽplo eius quod dicimus vltimum instans vitæ quod ipsum instans mortis appellatur, non morti computandum esse sed vitæ, quia mortuus non moritur sed viuus. 36 *Ita Senatus* in causa Francisci Louys & N. Portal 4. Id Decemb. 1592.

1. Quo fructuum nomine certum est laudimia contineri quia nascuntur & renascuntur pro alienationum diuersitate *ar. l. fructus 7. in tàs l. diuortio § si vir D. solut. matrim.* Dixi *Defin. 1. num. 17. sup.*
2. *l. vlt. C. hoc tit.*
3. Guid. Pap *quæst. 22.*
4. *l. 1. l. per procuratorem 8 C. de acquir possess.*
5. Fructus enim acquiruntur non iure seminis sed iure soli *l. qui scit 25. § 1. D. de vsur.*
6. Factum enim iudicis aut apparitoris hoc caso est factum partis *l. si ob causam 13. C de euict. l. 1. C. si in caus iudic. pign. capt. sit.*
7. *l. non est mirum 26 § 1. D de pignor. act.*
8 Quasi ante illud tempus amiserit quidem debitor suam possessionem scilicet per pignoris capionem quam nos leuationem appellamus, sed tamen non sit emptor adhuc factus possessor.
9. *l. 5. in princip. l. si finita 15. § Iulianus D. de damn. infect. l. cùm legatorum 12. quib. ex caus. in poss. eat.*
10. Cùm è contrario ex primo decreto bona non dominij, sed custodiæ caussa possideantur *leg. 11 cui 5 in principio D. vt in poss. legat.* Iunge *l. inter bonorum 48. D. de admin. tutor.*
11. Quæ nihil aliud est quàm pronunciatio quæ fit causa cognita de validitate subhastationum.
12. Nisi hactenus vt de illarum validitate dubitari non possit quia res iudicata pro veritate habetur *l. res iudicata 207. de regul. iur.*
13. Nempe si neque in materia neque in forma subhastationum peccatum sit.
14. *d. l. res iudicata* & ideo hoc caso necessaria est alienatio.
15. *l. necessariò 8. D. de peric. & com. rei vendit.* dixi *defin. 28. num 2. sup.*
16. Vide Purpur. *in l. 2. § appellata* D. *de reb. cred. num. 33* Socin. *cons. 70. num. 10. vol* 4. Boer *quæst. 5. num. 21.*
17. *l. 1. D. de leg. commiss.*
18. *l. 2. D. de in diem addict.*
19. Quod redimendi beneficium competit ex sola authoritate statuti.
20. *d. l. vlt. C. hoc tit.*
21. Quia pactum de retrouendendo non impedit dominij translationem *l. 2. C de pact. int. empt. & vendit.* Quid autem interest an redimendi ius competiturum sit ex pacto an ex statuto.
22. Quia duplex traditio necessaria est *l. ab emptione 58. D. de pact.* & consequenter duplex dominij translatio interuenit.
23. Est enim seruanda consuetudo vt dixi *defin præced.*
24. Quamuis laudimia debeantur ob translationem dominij, dominium autem transferatur in eum qui sub hasta emit, priùs quàm semestre elapsum sit.
25. Venditio enim quæ fit ex autoritate statuti recipit interpretationem & suas conditiones ex ipso statuto, conuentionales verò non nisi ex partium voluntate & ex iure communi *argum. leg. in conditionalibus 52. D. de verborum oblegat. l. si finita 15 in princ. D. de damn. infect. l. in prætorijs 9. de præt. stipulat.*
26. Et in hoc nimirum errabant quia sine laudimia debeantur ex die translati dominij, licèt non possint peti ante sex mẽses elapsos, fauorem nimirum debitoris cui totum illud medium tempus ad soluendum indulgetur, simile quiddam est in *l. in bello 12. § si quis seruum & l. si patre 15. D. de capt. & passim.*

27. Quasi nihil veret venditione asse putam, laudimia verò sub condicione deberi.

28. Quia difficultas solutionis recedit ab impedimento naturali & pertinet ad facultatem dandi *l. continuum 137 §. illud D. de verb oblig.*

29. *l. qui balneum 9. l. potior 11. l. Claudius 16. D. qui potior. in pign. hab. l. si partem 9. §. vlt D quem seruus amitt.*

30. Vide Purpur. *in simili ad l. 2. §. appellata in fin. D. de reb. cred.*

31. *l. ei qui de condic. instit. l. conditionibus 5. D. de condit. & demonstr.*

32. Tunc enim impletur cùm incipit certum esse redemptionem intra tempus fieri amplius non posse, vt in § *si filius 16. D de liber. & posth. am. l. vlt. D. de condit. instit.*

33. *l. ab emptione 58. D. de pact. l. 2 C. de pact. int. empt. & vendit.*

34. Tanto magis quòd ista condicio si qua sit negatiua est, ideóque sicut solo temporis lapsu impletur, ita facilius retro trahitur.

35. Siquidem lapsus sex mensium non inducit translationē dominij, sed tantùm irreuocabilem eam, quæ alioqui erat in id vsque tempus reuocabilis.

36. *d. l. vlt. de condit. instit. l. qui duos 18. §. 1. D. de [illegible] test.*

DEFINITIO XXXI.

Laudimia soluta ei cui nulla debebantur, non eo minus exigi possunt per eum cui debentur.

AT quoniam priori conductori soluta laudimia proponebantur, non deerant qui putarent vel hac vna ratione repelli posse posteriorem, qui ab eodem emptore pro iisdem bonis laudimia peteret, tametsi alioquin ad eum non ad priorem pertinere laudimia debuissent, [1] Exemplo eius quod traditum est si quis ob promissionem de vendendo laudimia perceperit quæ non debebantur, tum sequatur venditio traditióque non alia peti posse laudimia & præcedentem licet indebitam solutionem sufficere. [2] Sed non sunt hæc similia. Id enim tū obtinet, cùm ex promissione de vendendo laudimia accepit ille ipse, cui nunc ex secuta venditione deberentur. [3] In quo nec ipsi nec alij vlli fit iniuria, si quod prius indebitum fuit posteà factum debitum in eam causam imputetur ex qua deberi cœperit. [4] Nos verò eum casum tractamus in quo posteriori conductori sanè fiat iniuria si hoc solo prohibeatur à petitione laudimiorum sibi debitorum, quòd ea conductor alius indebitè ac sine causa perceperit. [5] Non enim solutio alij facta quam cui debetur liberare debitorem potest. [6] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Ne duplici præstatione nouus possessor oneretur, & omnia soluere cogatur *arg. l. si urbana 15. de condict. indeb.*

2. Ita Iacob. de Sanct. Georgio *in tract. de feudis nu. 38. & 39.*

3. Facilius enim est vt mutetur causa solutionis in persona eiusdem creditoris quàm si ipsa creditoris persona mutetur *arg. l. Iulianus verum debitorem. 60 de cond. indeb.*

4. Nam & species lucri est liberari ab obligatione *l si pupilli 66. infr. D. de solut. l. species 11 D de accept.*

5. *d. l. si vrbana.* ibi: *ob indebitum ei tenebitur de condict. indeb.*

6. *l. nihil interest 4. l. inuito 12. C. de solut.*

DEFINITIO XXXII.

Remedia possessoria quæ competunt emphyteutæ turbato in sua possessione aut spoliato, datur etiam domino directo siue cessionem aliquam habeat siue nullam.

POtest dominus directus agere remediis omnib. possessoriis, quibus posset emphyteuta siue ad retinendā siue ad recuperandam possessionem, si emphyteuta vel turbatus fuerit vel spoliatus. Interest enim procul dubio domini directi qui ipse in emphyteutæ persona turbari spoliatíve intelligitur. [1] Itaque cùm emphyteuta quidam spoliatus cessisset domino directo ius omne quod habebat recuperandæ possessionis aduersus spoliatorem, visum est non posse obijci vicium cessionis quasi factæ in potentiorem aut vexandi animo, nec eo minus concedendam ex cessione actionem, quæ & citra cessionem esset competitura. [2] Nam nec dubitatur quin ius recuperādæ possessionis siue ex ciuilibus siue ex pontificiis constitutionibus, [4] vt & alia ferè omnia, cedi possit. [5] *Ita Senatus* pro R. D. Archiepiscopo Tarentasiensi contra hæredes D. Michaelis Thietry iuridici maioris Tarentasiæ 4. Id. Aug. 1592.

1. Ioan. Faber *ad l cùm aliquid 8. num. 2. C. vbi caus. fisc. al.* post Specul. *in tit. de caus poss. & propr. §. 1. vers. & fetat.* Citans *cap. 1. extr. de restit. & l. 2. C. commun. de vsucap. l. seruus 15. D. de appellat.*

2. Dixi *Defin. 7. supr. de hered. vel act. vendit.* vbi vide.

3. Quid enim potest interesse spoliatoris, quem æquè possit conuenire dominus directus etiam citra cessionem.

4. Scilicet ex remedio quod hodie omnium vsitatissimum est *Can. redintegranda 3. quæst. 1.*

5. Andr. Tiraq *in tractatu de retract. gentilit. §. 26. in verb. le conuentionel gloss. 3. num 18.*

DEFINITIO XXXIII.

Emphyteuta ab alio spoliatus citra factum & consensum domini directi perinde annuum canonem soluere tenetur.

NOn est iusta causa denegandæ solutionis canonis emphyteuticarij, ex eo solo quòd emphyteuta dicat probétque se ab alio spoliatum si non ipsius directi domini factum spoliationi causam dederit [1] aut consensus illius interuenerit. [2] Nam cùm emphyteuta ordinario iuris remedio sibi consulere possit ad reuocandam possessionem, [3] per eum stare videtur quominus possideat, si ob id tantum desierit possidere quod fuerit spoliatus. [4] Sicut enim rem ipsam ita & possessionem habere videtur qui actionem habet ad eam persequendam. *Ita Senatus* in eadē causa Iunge defin. 9. de hæred. vel act. vendit.

1. Quod enim propter aliquem intelligitur nisi damnum ab ipso etiam ignorante inflictum intelligitur *l. si merces 25. § culpa autem D. locat. l penult. in princ. D. solut. matrim. l. si is cum quo 20. D. commun. diuid.*

2. Culpa enim non caret qui sciuit nec prohibuit si potuit prohibere *l. item quæritur 13. § exercitu D. locat. l. 2. §. 1. D. de noxal act. l. adigere 6. in princip. D. de iure patr. Notat. in l. culpa caret 50. de reg. iur.*

3. *l. vlt. C. de action. empt.*

4. *l. is qui actionem 15. D. de regul. iur.*

DEFINITIO XXXIV.

Feuda etiam recta & propriè feuda possunt hodie alienari ex causa dotis.

QVod iure feudorum obtinet, vt feuda recta & propria non possint alienari ne quidem ex causa dotis, [1] apud nos abrogatum est non solum statutis diuæ Yolandæ Augustæ & Philiberti ducis nostri. Sed etiam generali consuetudine nobis cum Gallis communi per quam feuda redacta sunt ad instar patrimoniorum. [2] Nec aliud est tametsi ad legis prohibitionem ipsa quoque testatoris prohibitio accesserit, siue generalis sit, quia causa dotis tanquam necessaria excepta esse intelligitur [3] sicut & cæteræ omnes alienationes necessariæ. [4] Siue specialis, quoniam contra bonos mores esse crederetur, quasi per quam matrimonij contrahendi facultas impediretur. [5] Si non alia essent bona quæ congruæ doti constituendæ sufficerent. Quandiu enim alia sunt ex quibus dos constitui possit non magis permittendum est vt constituatur ex feudalibus, quàm vt ex iis quæ fideicommisso obstricta proponerentur. [6] *Ita Senatus* in ea causa de qua in Defin. 4. infr. Commun. de legat.

1. §. denuo re tit. 9. qualis olim poter. feud. alien. in vsib. feud. lib. 2.
2. Dixi Defin. 8. num. 1. & 2 supr.
3. Et omnium fauorabilissima propter publicam vtilitatem Auth. res qua C. commun. de legat. l. mulier 22. §. cum proponeretur de legat. 2.
4. l. alienationes 13. D famil. ercisc. l. filiusfamilias 114. §. diui 3. de legat. 1.
5. Vix enim est vt reperiatur qui velit vxorem ducere sine dote l. 1. D solut. matrim. d. l. §. cum proponeretur.
6. Guid. Pap. quæst. 96.

DEFINITIO XXXV.

Feudum datum ea lege vt nullo modo possit alienari ne quidem ex causa dotis est omnino inalienabile & quod in eius vicem datum fuit.

QVid tamen si Princeps ab initio & cùm feudum concederet eam legem dixerit vt ne quidem ex causa dotis alienari vnquam posset? Contractus lex vtique seruanda erit. 1 Nec tantùm si de eo feudo agatur, quod illa lege concessum sit, sed etiam si de alio, quod in locum ipsius fuerit subrogatum. 2 Nam etsi ponas in vicem feudi Pedemontani substitutum siue ex permutatione siue qua alia ratione feudum Sabaudicum ita vt iisdem legibus eodémque iure possideretur, dubitari non potest quin subrogatum eius naturam induat pro quo subrogatum est. 3 Itaque primæuam propriámque feudorum naturam retinebit, quomodo feuda omnia quæ sunt apud Pedemontanos. 4 Sed & eo casu quo feudum alienari potest ex causa dotis aut alia eiusmodi, æquissima est sententia extstimantium non nisi vocato Principe & agnatis permittendam distractionem, vt cæteris emptoribus eadem oblata condicione si velint præferantur. 5 *Ita tractatum est* in eadem causa.

1. l. vlt. C. de pact. int. empt. & vendit. l. 1. C. hoc tit. l. 1. §. si conuent. D. deposit. l. ex fundo 19. D. de seruit. l. venditor 13. D. commun. præd.
2. arg. l. sed quod inde 71 de legat. 2.
3. Vulg. l. si eum 10. §. qui iniuriarum D. si quis caution.
4. Non enim sunt redacta illa ad instar patrimoniorum vt in Gallia & in Sabaudia.
5. arg. l. vlt. C h. c tit. l. cum bona 16. D. de reb. auctor. iudic. possid. alias l. 1. de priuileg. credit.

DEFINITIO XXXVI.

Diminuta re emphyteuticaria pensionis quoque diminutio fieri debet si soluatur propter fructus non propter vtile dominium.

CErtum est, quandiu aliquid superest ex re feudali vel censuali vel emphyteuticaria, totius oneris sine diminutione præstandi necessitatem superesse, tametsi nihil vtilitatis possessor ex ea re percipiat, 1 nec aliter liberari possessorem quàm si vel tota re cedere paratus sit 2 vel tota res perierit. 3 Sed tamen non est id perpetuum. Nam si tale onus sit ex cuius grauitate & cōparatione cū annuo reditu, appareat locationem potiùs iusta mercede factam, quàm feudalem, vel censualem vel emphyteuticum contractum, possessori vtique succurrendum est, hactenus nimirum vt vel à census solutione prorsus liberetur, vel remissio aliqua mercedis ei fiat arbitrio boni viri. 4 Nec ad rem faciet, quòd contractus verba non sonent in locationem. Semper enim & in omnibus contractibus sequimur id quod actum est, 5 nec tam nomen conuentionis inspiciendum est quàm natura & condicio negotij, quod geritur. 6 Constat autem hoc potissimùm differre contractum locationis ab emphyteutico, quòd qui dat in emphyteusim præstare tantùm patientiam tenetur, non etiam vt emphyteuta vtatur fruatur. Nisi fruendi impedimentum ex eo proficiscatur quòd emphyteuseos eo modo constituendæ ius habuisse negetur is qui constituit. Iuris enim non etiam facti euictionem præstare dominus directus debet. 7 Qui verò locat non tantùm ad id tenetur vt patientiam præstet, sed etiam ad faciendum vt conductori liceat vti frui 8 siue iure siue iniuria siue per vim alterius siue per ipsam rem fiat vt frui prohibeatur 9 *Ita Senatus* pro D. Antonio de Brueil, Barone de l'Isle contra hæredes Francisci Derchet Prid. Id. Nouemb. 1591. Et iam antea vt quidam referebant pro Canonicis sanctæ Mariæ de Moustiers contra R. D. Archiepiscopum Tarentasiensem.

1. l. 1 in fin. C. hoc tit. & ibi omnes Iul. Clar. lib 4. sentent. §. emphyteusis quæstion 4. Andr. Gayll lib. 2. obser. pract. cap. 23. num. 23. Idem obtinet in annua pensione assignata super aliqua re quæ posteà fit diminuta. Nec enim eò minùs integra pensio peti potest. Guid. Pap quæst. 8 per l. Lucius Titius. 9. de alim. & cibar. leg. post. Ioann. Fabr. in l. si quis argentum in princ. C. de donat.
2. Secundùm ea quæ diximus Defin. 11. supr. hoc tit.
3. Vnde illud vulgare nostrorum brocardicum si pereat tota liberabitur emphyteuta.
4. Bald ad l. 2. col. 3 versic. quare an propter sterilitatem C. hoc tit. vide l. 1. vbi D. de superficieb. Petr. Anchar. 3. quæst. 78. num. 2.
5. l. semper in stipulationibus 34. de regul. iur.
6. l. 3. & pass. C plus valer. quod agit. l. cum secundus 5. §. 1. & seq. D. de distract. pignor.
7. Dixi Defin. 33 supr. vbi vide.
8. l. ex conducto 15 §. 1. & seqq in fin. D. locat.
9. Ias. & cæteri ad l. 8. C. hoc tit.

DEFINITIO XXXVII.

Non liberatur emphyteuta per rei emptionem quæ paulatim contingit per negligentiam possessoris.

SEd quod proximè diximus liberari emphyteutam si tota res perierit, ita accipiendum est si casu fortuito & vno impetu fortè chasmate vel inundatione perierit, 1 non si paulatim & per negligentiam possessoris, qui si in ripa munienda aut protegenda insula fuisset, vt esse debuerat, diligentior seruare rem potuisset. 2 Itaque cùm quidam in emphyteusim accepisset molendinam quæ posteà vetustate & per possessorum iniurias ita erat collapsa vt nihil ex pristina facie, solum tamen superesset, Placuit condemnandos nihilominus possessores ad annui canonis præstationem: sufficit enim extare solum 3 & ius fluuij ac consequenter reædificandi facultatem. 4 Quænam enim alia ab initio causa fuit constituendæ emphyteuseos nisi vt vilissima quæque res & nullius momenti vel vsus aut precij modica sumptibus emphyteutæ melior fieret. 5 Qua ratione nec malè à plerisque meliorationis contractus appellatur, 6 cui & illud quoque consequens est quod iam supra monuimus. 7 Vt quamuis emphyteutæ liceat rem derelinquendo immunitatem canonis consequi. Id tamen ei permittendum non sit si rem deteriorem velit relinquere quam ipse aut ij à quibus haberet accepissent dummodo per eorum culpam & negligentiam ea deterioratio contigerit. Rursus vt impensas ad rem meliorandam factas reposcere non possit emphyteuta qui rem derelinquit. *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Idem si qua alia vi maiore cui resisti non potuerit.
2. Nullum enim hoc casu damnum sentire videtur emphyteuta qui sentit ex propria culpa l. quod quis 203. de reg. iur.
3. Siquidem solum pars est ædificio & quidem maxima l. qui res 98. §. aream D. de solut.
4. l. quæminus vbi vulgo notant D. de fluminib.
5. Nam etsi quod commodum accedat rei emphyteuticariæ per alluuionem id ad emphyteutam pertinet. Iul. Clar. in § emphyteusis quæst. 41. debet igitur cum hoc commodo compensare incommodum si quod accedit arg. l. 1. §. vlt. D. de aqua & aqua pluu. arcend.
6. l. vlt. vbi notat in princ. C. hoc tit.
7. Dixi Defin. 11. num. 6 supr.
8. Quemadmodum si per dolum aut culpam suam amitteret rem emphyteuticariam de quo scripsi Defin. 24. & 25. supr.

DEFINITIO XXXVIII.

Confirmatis quandocumque subhastationibus laudimia debentur ei qui expeditionis tempore habuit ius ea petendi.

QVod Senatus noster facere solet vt ex causa proroget solutionis tempus debitori cuius bona sub hasta vendita fuerunt, detque illi ius redimendi etiam post elapsos sex menses quos in eam rem posterioribus Principū nostrorū statutis præscribi placuit vt puta si egregia quātitas sit quæ debetur quam non facilè explicare debitor possit: aut si inter consanguineos agatur, [2] vel si quo alio modo peccatum sit in forma & solennitate subhastationum: aut denique si longè pluris sint bona capta pignori, quàm fuerit in debito. [4] Id inquam nō facit quominus redemptione nulla secuta teneat subhastatio viresque suas exerat, perinde ac si ea prorogatio data nō esset. Ideóque & laudimia debebuntur ei qui addictionis &, vt loquuntur, expeditionis tempore dominus directus fuit aut à domino directo causam habuit, non illi qui eo tempore quo iudicatum est. [5] Nec aliud erit tametsi subhastatio aliquo vicio laboret Quamuis enim quoties actus aliquis nullus & inualidus cōfirmatur, confirmātis potius quàm confirmati rationem haberi oporteat. [6] Id tamen in proposito locum habere non potest quoniam subhastatio quantumuis nulla dummodo pro debito facta sit, tenet, ac consequenter necessariò confirmanda est si debitor nō offerat & soluat, aut obsignet id quod debet. [7] Itaque ad tempus factæ addictionis semper retrotrahi debet confirmatio quandocumque sequatur. [8] Quemadmodum & si missioni in possessionem quæ post expeditionem fit siue debitor siue alius quispiam frustrà intercesserit, semestre quidem illud tempus quod currit à die duntaxat missionis in possessionem interea non currat. [9] Sed tamen quandocunque secuta missionis confirmatione, dominium iam inde a die expeditionis in emptorē translatum intelligetur, eíque fructus omnes si quos medio tempore debitor perceperit, restitui oportebit. [10] *Ita Senatus* pro Francisco Louys contra Franciscū Porral, in ea ipsa causa de qua supra SC.30. & seq 4. Id Decemb. 1592.

1. Nec enim semper numeratio totius debiti est in expedito *l. si dubitet* 10. *D. de fideiuss.* iunge *l. si debitori* 21. *D. de iudic.*

2. Nam & consanguinitatis ratio habenda est vt *in l. cum bona 6. de reb. auct. iudic. poss. & in l. 2. de priuil. cred.*

3. Omissio enim formæ viciat quidem actum, sed ita tamē vt non liberet debitorem, qui nec potest nullitatem obiicere aduersus subhastationes pro debito factas, nisi prius offerat debitum liquide tam ex iure quam ex stylo Senatus nostri.

4. Nā & statuto nostro disertè cautum est ne possit pignus capi quod excedat duplum debitæ quantitatis.

5. Iudicatum enim nullum ius nouum tribuit sed quod iam est declarat. Vide quæ scripsi *defin. 30. supr.*

6. *Ex notat in cap. cum ecclesia de caus. possess. & propriet.*

7. Nam & nullitati si non causam certè occasionem dedit factum debitoris, qui si soluisset quod debebat nulla fuisset facta subhastatio nec proinde in subhastationis forma peccatum fuisset: dixi *num 3 supr.*

8. Initio scilicet inspecto vt *in l. 3. §. scio. D. de minor.*

9. Quia intercessio etiam iniusta remoratur vim executionis si modo talis sit intercessio quæ per executorem admitti debuerit. Quid enim si debitor iam condemnatus intercesserit, & eam intercessionem apparitor malè admiserit. Habenda est pro non facta. Et ita Senatus pronunciauit pro Comite Pōtisuallium contra D. Romagniali mense Martij 1604.

DEFINITIO XXXIX.

Per diuisionem feudi emphyteuticarij inducitur diuisio pensionis. Et ad quid hoc casu dominus directus teneatur.

DIuiso fundo emphyteuticario pensionis quoque onus inter possessores diuidi necesse est. [1] Nec tantùm si in personam, sed & si in rem agatur, [2] si modò pro certis & æquis partibus, non etiam pro regionibus duntaxat diuisus fundus fuit. Alioqui inter condiuisores eorúmque non domini sumptibus & diligentia diuidi pensio debebit: nec aliud quicquam præstare dominus cogetur, [3] nisi vt instrumenta emphyteuticaria in re præsenti, & vt pragmatici loquuntur super loco exhibeat per manus notarij & commissarij ad excipiendas conscribendásque possidentium professiones constituti. [4] In qua pensionis diuisione facienda si negligentiores sint condiuisores, hactenus negligentiæ suæ pœnas luent, vt singulorum partes pro tota pensione interea velut pignoris iure capi possint. [5] Ita ex tempore tractatum est pro Illustri D. Carolo Emanuele de Seyssel Marchione d'Aix contra N. Alexandrum Gallay Idib. Decemb. 1592.

1. Dixi *Defin. 10. supr.* vbi vide.

2. Qui tamen casus maiorem habet dubitationem quoniā in rem agitur per hypothecariam quæ indiuidua est. *l. rem hereditariam 65. D. de euict.* Sed hoc casu diuidua est, vt & in specie *l. 4. C. commun. de legat.*

3. Dixi *in dict. Defin. 10. num. 7. & 8.*

4. Aliud est in exhibitione illa oculari quam dominus directus tenetur facere suis expensis, de qua diximus *Def. 18. supr.*

5. Quandiu enim diuisio facta non est, ius canonis annui est indiuiduum *l. communi 7. D. comm. diuid.* Simile quiddam est *in l. rale pactum 40. §. post diuisionem D. de pact.* Vide Guid. Pap. *quæst. 176.* Mansuet. *in sua praxi, tit. De locat. num. 18.*

DEFINITIO XL.

Sola oblatio canonis annui facta in iudicio impedit moram.

IS à quo annuæ pensitationes per iudicem petitæ sunt pro fundo emphyteuticario, si dicat paratum se soluere nec tamen soluat, moram contrahere non videtur: [2] ideóque nec condemnandus est ad æstimationem quanti plurimi, [3] nisi vel ad creditoris domum solutionem facere debuit, [4] vel creditorem qui ad debitoris domum cum sacco venerat, verbali inanique oblatione eluserit. [5] Morā enim quæ per iudicialem petitionem contraheretur, per iudicialem quoque oblationem non tam purgari quam impediri æquum est, cùm de ea re agitur, quæ in ipso iudicio solui non potest. [6] & ad cuius solutionem facto aliquo ipsius creditoris opus sit, puta vt eat ad domum debitoris. [7] Nam si ex conuentione ad ipsius creditoris domum ire debitorem oportuit, Aut si pecunia debita fuit quæ solui vbique commodè potest, sola oblatio etiam in iudicio facta moram non impediet. [8] Procedunt verò supradicta multo magis si creditor plus petebat quàm sibi deberetur. Imputari namque minus potest debitori cur non soluerit quandiu creditor non declarauit paratum se accipere quod oblatum fuit. [9] *Ita Senatus* in causa D. Antonij du Passier Senatoris meritissimi tutoris liberorum D. Senatoris de la Chappelle & N. Ioannis Antonij Bruni nunc magistri computorum 13. Cal. Ianuar. 1592.

1. Oblatio enim iudicialis magnam vim habet quoniam ex ea statim potest sequi condemnatio *l. si rem 9. §. vlt. D. de pign. act.* Quamuis dici soleat non sufficere verba vbi facto est opus, nimirum ad acquirendam liberationem quod difficilius est quàm vt mora impediatur.

2. Nam & ei qui fatetur se debere danda est dilatio ad soluendum *l. si debitori. D. 21 de iudic. l. si rem paratus 73. D. de procurat.*

3. Cui scilicet locum facit sola mora *l. in re furtiua 8. §. 1. D. de cond. furtiu.* scripsi *Defin. 22. supr.*

4. Dixi. *Defin. 15. supr.* vbi vide.

5. Non enim potest verbalis oblatio prodesse contra eum qui se quoque dicit paratum accipere Bart. *in l. creditori 8. D. de distr. pignor.*

6. Nec enim cum sacco nummario litigare debitor cogitur, vt statim & in ipso iudicio soluat *l. quod decimus 105. D. de solut.*

7. Cùm enim facto creditoris opus est nulla potest intercedere debitoris antequam creditor fecerit quod facere debuit. Vide Dec. *cons. 2.* vbi eleganter.

8. Satis enim dicit se paratum accipere is qui solutionem in iudicio petit.

9. Nec enim mora fieri potest ei qui plus petit *l. qui solidum 78. in princip. de legat. 2.*

DEFINITIO XLI.

Pacta inter contrahentes inita cùm pars fundi emphyteuticarij alienaretur an & quatenus noceant domino.

QVi fundum emphyteuticarium totum possidebat, partem eius vendidit & conuenit vt totius canonis annui soluendi onus emptori incumberet. Valebit quidem inter emptorem & venditorem conuentio vt ni emptor satisfaciat teneatur ex vendito. 1 Sed non idcirco prohibebitur directus dominus ius suum exequi aduersus venditorem & petere vt inter emptorem & venditorem oneris annui distributio fiat pro rata cuiusque fundi portione communibus possessorum expensis. 2 Cùm in eius ignorantis præiudicium nihil ab emphyteuta fieri potuerit siue iuris rationem spectes, 3 siue edictum Sereniss. Emanuelis Philiberti ducis nostri, quod in eam rem nominatim factum est. 4 Sed &, quod magis est, si emptor velit recedere vt ab onere liberetur & suam fundi partem derelinquere oblatis etiam reliquis (alioqui nec qui totum fundum derelinquere vult audiendus est 5) non aliter admitti debebit, quàm si venditor quoque aliam eiusdem fundi partem dimittere paratus sit, 6 si modò totus fundus ab initio sub vna clausula totius canonis onus susceperit, 7 quoniam hac parte indiuiduum est ius domini: licèt prohibere dominus non possit quominus canonis præstatio inter emptorem & venditorem diuidatur, 8 quia neque prohibere potest quo minus venditor fundi partem distrahat, saluo laudimiorum iure. 9 *Ita Senatus* pro R. D. de Chauanes Æditu de S. Ioire contra D. Senatorem du Passier. & Ant. Cloistre procuratorem 10. Cal. Feb. 1593.

1. *l. epistola 52. §. pactum D. de pact.*
2. Secundum ea quæ diximus *Defin. 39. sup.*
3. *l. inter debitorem 42. D. de pact. l. 1. & tot. tit. C. sin. cens. vel reliq.*
4. De quo *in defin. 9. supr.* Vide Castrens. *in l. cùm hi § si vnus D. de transact. num. 4.*
5. Secundum ea quæ dixi *Defin. 11. supr.*
6. *arg. l. inter vrgentibus 47. D. de minor.*
7. Nam si ab initio diuisum fuit onus, aliud est vt scripsi dicta *Defin. 11.*
8. Postquam redacta sunt feuda itémque emphyteuses ad instar patrimoniorum vt scripsi *Def. 8. supr.*
9. *l. vlt. vbi notatur C. hoc tit.*

DEFINITIO XLII.

Ex stipulatione domini directi an & quatenus actio acquiratur ecclesiæ, adeóque cuilibet donatario ad canonem emphyteuticarium à possessoribus singulis exigendum.

EVenit plerumque vt iuris emphyteutici professio &, vt nostri loquuntur, recognitio fiat in vtilitatem domini directi. Canonis autem annui soluendi promissio alterius commodo cedat. 1 Quo casu placet ex domini directi stipulatione acquiri actionem alteri non posse, 2 nisi fortè fauor piæ causæ interueniat, qui ius hoc elicere debeat. 3 Sed tamen non eò minùs permittendum ei cui stipulator acquiri 4 voluit vt ex eius promissionis instrumento agat aduersus emphyteutas singulos, 5 quasi in rem suam procurator constitutus fuerit hoc ipso quo instrumenta censualia à domino directo acceperit. 6 Facit enim ea res vt plus iuris habere debeat, quàm qui solutionis tantùm gratiâ obligationi adiectus est, quem constat accipere solutionem nō etiam exigere posse. 7 Neque tamen idcirco dominus directus ex ea stipulatione agere prohibebitur, cùm & ei soli quæsita sit actio, & ipsius intersit vt ei soluatur cui soli promissum est. 8 Nam & hoc sensu accipiendum est posse quem stipulari alteri cùm interest stipulatoris, nempe vt ex stipulatu agat stipulator ipse non alius cui stipulatus fuit. 9 *Ita Senatus* pro fratribus Franciscanis Camberiens. ex tempore 3. Cal. Febr. 1593. Et iterum in causa Francisci Gerlier & Francisci Falquet Cal. Decemb. 1593.

1. Scilicet ita stipulante domino directo.
2. *l. stipulatio ista 38. § alteri & § si stipuler. de verb. obligat.* Iunct. *l. liber homo 118. in fin. eod.*
3. Nemo enim nescit quàm multa in iure nostro & constituta & recepta sint fauore piæ causæ de quo amplissimum tractatum edidit Andr. Tiraq. quem inscripsit *de priuileg. piæ causæ.*
4. Est enim ista haud dubia donatio *l. donari 82. de reg. iur.* in qua singulari iure constitutum est vt ex stipulatione donatoris acquiratur actio donatario, siue à priore donatario stipulatus sit donator vt *in l. 3 C. de donat. quæ sub. mod.* siue ab eo qui ea alia quà donationis causa stipulatori fuerat obligatus Bart. & alij *ad l. qui Romæ 122 §. Flauius de verb. oblig.*
6. Traditio enim instrumentorum habet vim mandati *l. 1. C. de donat.*
7. *l. quod stipulatus 10. D de solut. cum similib.*
8. *d. l. liber homo 118. in fin. D. de verb. obligat.*
9. *d. l. stipulatio ista 38. § alteri eod.*

DEFINITIO XLIII.

Potest sententia lata contra priorem emphyteutam mandari executioni contra posteriorem dummodo prius ad hoc vocatum.

SEntentia aduersus emphyteutam lata qui posteà rem alienauerit non potest quidem mandari executioni contra nouum possessorem inauditum, 1 quia quæ ex iudicato nascitur actio personalis est & in factum, 2 nec proinde sequitur fundi possessorem: sed si nouus hic possessor citetur, causam dicturus cur non aduersus se quoque pati debeat executionem, non malè dominus egisse videbitur. 4 Itaque si fateatur se possidere nec quicquam aliud alleget quod ius actoris imminuat rectè condemnabitur vt sententiæ licèt aduersus alium redditæ executionem pati compellatur. 5 Nempe quia vtriusque condemnationis eadem causa est cùm nec alia ratio fuerit prioris emphyteutæ condemnandi, quàm quia rem emphyteuticam possidebat. 6 Aliud ergo erit, si prior condemnatio personalis obligationis causam habuit. 7 Neque enim ex ea vllomodo agi potest aduersus alium quàm condemnatum eiúsve heredem. 8 *Ita Senatus* in eadem causa Franciscanorum Camber 3. Cal Febr. 1593.

1. *Vulg. l. de vnoquoque 47. D. de re iudic. tot. tit. C. int. alios act. vel iudic. alijs non nocer.*
2. *l. actori 8 C de reb. credit.*
3. *l. vlt. in fin. D. de contr. empt. l. 1. §. si heres D. ad SC. Trebell.*
4. Ne alioqui diuersa ea melior sit cōditio emptoris quàm venditoris contra *l. nemo 156 §. plerumque D de regul. iur.*
5. Nam & similiter dicimus exceptionem rei iudicatæ à persona venditoris transire in emptorem licet non è conuerso *l. si à te 9 § Iulianus D de except. rei iudic.* iunct. *l. si mater 11. §. similë l. exceptio 28. eod. tit.*
6. Iuxta ea quæ scripsi *defin 8. supr.*
7. Vt contingit quoties actio est personalis, quia qualis actio est talis & solet esse obligatio quæ actionem parit *l. licet 43. § ea obligatio D. de procurat.* Propriúmque est actionum in rem vt dentur contra non obligatum *§ 1. Instit. de action.*
8. Quia personales obligationes, & actiones trāseunt in heredem & vniuersalē successorem, non etiam in singularem *l. vlt. C. de heredit. act. l. æris alieni 15. C. de donat.* dicti *num. 3. sup.*

DEFINITIO XLIIII.

De priuilegio Sebusianorum pro feudis quæ habent à Principe & de eius interpretatione.

QVod priuilegium nobiles Sebusiani mei habent tam ex scripto, quàm ex inueterata consuetudine, vt pro feudorum prouincialium acquisitione (ijs exceptis quæ pendent à Marchionatu de Vilars) nulla debeāt laudimia, non facit vt qui ab ijs manumittūtur homines dedititię cōditionis quos talliabiles vocant immunes sint ab onere prǽstandi tributi quod vulgo Tot quot appellatur.

appellatur. [1] Ratio est euidens diuersitatis, quia per feudi venditioné non diminuitur ius retrofeudi quod ad Principem spectat sed vasalli & vtilis domini persona tantùm mutatur. [3] At manumissione hominis sicut fit pauperior feudi dominus, qui hac ratione amittit hominem & consequenter patrimonium diminuit. [4] Ita retro feudum quoque diminui necesse est. [5] Ac proinde fieret iniuria Principi si non tantum eo nomine daretur illi quantum directo domino, [6] cui satisfaciendum in eo quòd inconsulto quoque Principe manumittendi seruum atque ita diminuendi feudi potestatem habeat. [7] Nempe quòd feuda vt sæpius diximus redacta hodie sint ad instar patrimoniorum. [8] *Ita iudicatum est* Idib Feb. 1593.

1. Quod diuersum est in reliquis omnibus prouincijs ducatus Sabaudiæ in quibus scilicet debentur laudimia ex venditione feudorum nisi si qua sint priuilegiata.
2. Tributum est quod penditur Principi à taillabili manumisso, tantæ quantitatis quanta per eum præstita est domino directo ex comparatione bonorum quæ taillabilis habuit tempore manumissionis.
3. Feudum enim ad quascunque manus perueniat, remanet semper de retrofeudo.
4. Vnde est quod manumissionem alienationi comparamus *l. obligari 9 §. 1. D. de autor. tutor. l. vlt. C. de reb. alien. non alien.*
5. Nihil enim potest esse in retrofeudo quod non prius sit in feudo, vt nomina ipsa demonstrant.
6. Ne alioqui sit in potestate vasalli diminuere ius domini feudalis ignorantis & inuiti *l. 2. in fin. l. pen. & vlt. D. de natal. restit.*
7. Quod certè de summo iure feudorum fieri non posset: nam nec in emphyteusi simplici id liceret *l. vlt. C. hoc tit.*
8. Dixi *defin. 8. in princip. supr. & alibi sæpe.*

DEFINITIO XLV.

Peræquatio canonis annui diuiso fundo emphyteuticario fit non solùm sumptibus possessorum sed etiam pro modo bonitatis naturalis, non autem accidentalis quæ superueniat.

CVm alienato per partes & in diuersas personas fundo emphyteuticario peræquationem fieri necesse sit inter possessores omnes vt sciatur quotam quisque partem debeat canonis annui qui pro indiuiso primum fuerat constitutus, & quidem sumptibus possessorum non domini directi, quemadmodum suprà diximus. [1] Quæri potest si, vt plerunque euenit, ex pluribus fundi partibus aliæ alijs sint meliores, An pro modo quantitatis & mensuræ diuisio illa canonis facienda sit, an potiùs pro bonitate & qualitate portionum. Et quidem si eo tempore quo diuidi fundus incipit ea peræquatio fiat, verius est bonitatis rationem habendam esse, ne alioqui afficiatur iniuria is cui sterilior pars fundi obtigerit si parem subeat oneris portionem. [2] Sed si post multum temporis à die diuisi inter possessores fundi peræquatio canonis fiat, nec sciri amplius possit quænam fuerit singularum portionum bonitas eo tempore quo fundus ille plurium esse cœpit, [3] æquum non est eos qui in excolendis proprijs portionibus diligentiores fuerint eásque longo labore ac multis fortasse expensis meliores reddiderint ex aliorum negligentia onerari. [4] Potiúsque in dubio præsumendum est fuisse fundum sibi ab initio vbique similem, & æquè bonum. [5] Proinde pro rata quantitatis non bonitatis præstatio canonis diuidetur. Planè si appareat alias partes fundi alijs esse naturaliter meliores, bonitatis naturalis ratio semper habenda erit vt in hoc differat naturalis bonitas ab accidentali & superuenienti. *Ita Senatus* in causa N. Iani Penlabin & N. Ludouicæ Pobel viduæ Nobilis de Leydier 8. Cal Mart. 1593.

1. *Defin. 10 & 79. supr.*
2. Etsi enim non tam pro fructibus solet præstari canon hic annuus quàm in recognitionem dominij directi, solent tamen prædia emphyteuticaria quo meliora sunt, & fructuosiora eo maiore canone onerari.
3. Mutatur enim & bonitas rerum & bonitatis æstimatio pro temporum varietate *l. bonitatis 15. D. de euict. l. precia rerum 63. D. ad leg. falcid.*
4. Non enim debent melioris conditionis esse negligentes quàm diligentes *l. non enim 18 D. ex quib. caus. maior. l. pupillus 24. in fin. D. quæ in fraud. credit.* nec stulti quàm periti *l. 4. D. quod vi aut clam.*
5. Siquidem quod est ex accidenti nunquam præsumitur *l. 3. §. 1. de tutel.* ex accidenti autem est vt fundus fiat melior aut deterior nisi cum naturalis status & habitus fundi ita ferat *l. 2. l. quisquis 6. & seq C. de omni agro deser. lib. 11. tit. 58.*
6. Vide Bart. *in l. si partem 25. D. de seruit. rustic. præd.*

DEFINITIO XLVI.

Ad fructuarium laudimia pertinent eius tamen inuestienda ad proprietarium.

LAudimia quidem si qua durante vsufructu obueniant ad fructuarium pertinent. Sunt enim in fructu directi dominij [1] licèt aliud sit in commissis si proprietas ipsa ex causa aliqua committatur, & dominium vtile cum directo consolidetur. [2] Sed an idcirco nouum emptorem laudare, vt loquuntur, & inuestire vsufructuarius debeat quæstionis esse potest. Quasi per vsusfructus traditionem videatur habuisse à proprietario mandatum [3] exequendi omnia illa, quæ ad causam vsusfructus pertinent. Verùm probabilius visum est ad proprietarium eam rem non ad fructuarium spectare, [4] quia fructuarius dominus non est: [5] nec quicquam prohibet quominus vni laudimia soluantur, & tamen ab alio inuestitura accipiatur, licet verum sit laudimia non nisi ob inuestituram deberi. [6] *Ita Senatus* in causa Dominæ du Four & Isabellæ Scatton viduæ Andreæ Pignier medici 9 Cal. Mart. 1593. Quamuis non fuerit pronunciatum propter sopitam transactione controuersiam.

1. Iul. Clar. *lib. 4 sentent §. emphyteusis quæst 23 num. 5.*
2. Guid. Pap. *quæst. 477.* Oldrad. *cons. 240.*
3. Est enim vsufructuarius quodammodo, procurator proprietarij, sicut creditor pignoratitius dicitur quasi debitoris procurator in re pignorata *l. si pignori 29. in fin. D. de pignor. act.*
4. Non enim alius potest vtile dominium transferre aut ab alio translatum laudare quàm qui dominus directus est *l. vlt. vbi not. C. hoc tit.*
5. Est enim separata causa vsusfructus & proprietatis adeóque possessionis *l. penult. D. de acquir. poss.* cum nec re sua vti frui quisquam possit *l. vti frui 5. D. si vsusfr. pet.*
6. Quia hoc casu laudimia soluuntur ex voluntate domini directi à quo inuestitura accipitur *arg. l. si seruus 51 §. locati D. de furt.* Iunge *l. falsus 43. §. vlt. eod. l. si quis mihi 25. D. de acq. hered. l. aditio 45. 4. prætereà eod.* Guid. Pap. *quæst. 477.*

DEFINITIO XLVII.

Plus iuris habet heres grauatus de restituenda post mortem suam hereditate quàm fructuarius hereditatis.

EIus qui heres institutus est & rogatus hereditaté post mortem suam restituere longè dissimilis ratio est, nec bene fructuario comparatur, quia cùm verè sit heres [1] consequenter est dominus. [2] Proinde non tantùm laudimia ei acquiruntur sed etiam commissa & obuentiones cæteræ, ad eámque ius pertinet laudandi & inuestiendi noui emptoris. [3] Planè sicut hereditatem restituere rogatus est, ita & ea omnia reddere debet quæ occasione hereditatis habuit, nisi quæ sunt in fructu. [4] Ita fit vt vi ipsa non multò plus iuris habeat, quàm fructuarius, cùm & hic quoque in cæteris omnibus habeat vsumfructum. [5] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Nec enim restitutio hereditatis facit vt heres non maneat qui semel fuit *§. restituta Inst. de fideic. hered.*
2. Veteres enim heredem pro domino dicebant *§. vlt. Inst. de hered. qualit. & differ.*
3. Cùm hæc omnia pertineant ad causam dominij & proprietatis vt diximus *defin. preced.*
4. Ratio est *in l. in fideicommissaria 18. vers. quoties D. ad SC. Trebell.*
5. Scripsi *defin. 5. supr. de vsufr.*

DEFINITIO XLVIII.

Ius prælationis datū domino directo in re emphyteuticaria moribus nostris abrogatū est & quas ob causas.

IVs prælationis quod ex Iustinianea constitutione [1] directo domino competit in re emphyteuticaria, moribus nostris abrogatum est. Et meritò: Nam nec dominus ipse in exigendis laudimiis communi iure vtitur, cùm pro quinquagesima parte precij quæ ab emptore pro inuestitura deberetur, soleant domini directi exigere vt plurimùm sextantem, alij quadrantem, plerique trientem, nonnulli etiam semissem. [2] Et verò ita posito iure vt dominis directis saluum & integrum esset ius prælationis, non haberet homo ingenuus liberam rerum suarum alienationem, [3] cùm perpauci apud nos fundi reperiantur, qui non sint emphyteuticarij, & facilè eueniret vt dominis directis hoc prælationis iure vtentibus, omnia acquirerentur. [4] Quod non perinde dici tum poterat cùm Iustiniani lex hac de re lata est. Noua enim contractus species erat emphyteusis, víxque adhuc certam à Zenone formã & naturam acceperat; [5] cùm dubitaretur inter veteres an emptio esset an locatio. [6] Nec proinde tam frequenter accidebat vt de feudi emphyteuticarij condicione ageretur quàm hodie accidit. Abrogatum autem esse ius hoc prælationis [7] vel ex eo maximè apparet, quòd quæ alias fuit inducendi eius causa nunc sublata est. Proficiscebatur enim ex eo, quòd nec venditio nec alienatio rei emphyteuticæ fieri poterat irrequisito domino. Cuius consensus necessario exquirendus erat priusquàm ad alienationem deueniretur: Alioqui si id factum non esset cadebat emphyteuta à iure suo. [8] Nam secuta venditione & alienatione nusquam cautum reperias vt liceat domino vti iure prælationis & emptori rem auferre precio ipsi restituto. Ius enim ablationis dicendum illud fuisset non prælationis. [9] Ergo domini ius hac parte illud fuit, vt eo irrequisito alienari emphyteusis non posset. [10] Et consequenter vtrum cùm requireretur dominus posset ipse emere si vellet, [11] id est antè factam venditionẽ. Re enim iam alterius facta perfectáque vtiliter emptione fieri non potuisset vt res inuito emptori aufferretur. [12] Atqui hodie non solùm emphyteuses sed feuda quoque ipsa redacta sunt ad instar patrimoniorum, vt de iis pro arbitrio disponere domini vtiles possint tam inter viuos quàm in vltima voluntate perinde acsi ac quilibet de bonis suis allodialibus. [13] Nec quicquam aliud edictis D.ni Emanuelis Philiberti Principis nostri faciendum emptori iniungitur ad euitandam commissi pœnam, nisi vt post quàm feudum emphyteuticarium acquisierit testationem de ea re conscribat apud acta, vt sciat dominus possit quænam & à quo laudimia exigere debeat. [14] Potest igitur venditor irrequisito domino vendere citra metum commissi, [15] nec ipsi domino rem offerre cogitur aut ei denunciare quòd paratus ipse sit vendere. Et quod olim venditori onus erat iniunctum vt priusquàm venderet exquireret domini voluntatem [16] id hodie translatum est in emptorem vt emptione facta non quidem exquirat domini voluntatẽ vtrum ratã venditionẽ habere velit (inuitus enim cogitur [17]) sed ei denunciet perfectam emptionem vt habeat dominus laudimia quæ in præmium laudati & approbati acquisitoris debentur, & in signum vt aiunt ac recognitionem dominij directi [18] licet ea laudario & approbatio vel ab inuito extorqueatur. [19] Ac sanè si ius prælationis obtineret vix quisquam reperiretur qui ad rei emphyteuticariæ emptionem vellet accedere, alteri quippe id est domino directo potiùs quàm sibi mercaturus. [20] Solent enim homines proprij tantùm, non etiam alieni compendij causa negotiari præsertim cùm vendendo aut emendo tractant de quantitate precij. [21] Itaque dominum qui hoc prælationis iure nitebatur quasi nullam litigandi iustam causam habuisset non solùm à petitione sua repellendum sed etiam in omnes litis sumptus condemnandum esse placuit [22] *Ex tempore* in publico auditorio 7. Id. Mart. 1593 pro Paulo Arbellot Burgensi contra Dominam du Saix. Postea tamen deliberatum vidi de huiusmodi prælationis iure dominis directis per edictum Principis restituendo. Et puto fore vt breui restituatur. Et restitutum tandem est edicto quod publicatum fuit anno 1606. quo & alia pleraque constituta sunt circa ius emphyteuticum fauore dominorum, & ad emphyteutarum fraudes ac tergiuersationes comprimendas.

1. *l. vlt C. hoc tit.* Obserua tamen ius hoc datum esse domino vt eo vtatur pro se ipso non etiam pro amico. Guid. Pap. *quæst. 421 ex l. vlt. § sed ne hac occasione in fin. C. hoc tit. & Nouell. vlt. vt de cæter. non fiant commutat.*
2. Cum quo commodo debent compensare incommodum & iacturam istam iuris prælationis *arg. l. eum qui 30. D. de iureiur. l. 1. §. vlt. de aqua & aqua plu. arcend.*
3. Quod indignum & iniquum esset *l. 2. D. si à parent. quis manum. sit. l. dudum 14. C. de contr. empt. l. qua ratione 9. §. hæ quoque & D. de acquir. rer. domin.*
4. Hoc verò non solùm à publica sed etiam à priuata dominorum directorum vtilitate alienum est.
5. *in l. 1 C. hoc tit.*
6. *§. adeò Inst. de locat.*
7. De quo attestatur Purpur. ad Ias. *in d. l. vlt num. 10 hoc tit.* Tessaur *decis 169. num. 2.* Ant. Sola *ad cap. rempublicam gloss 2. part 1. num. 10.*
8. *d. l. vlt. C. hoc tit.*
9. *arg. l. penult. D. de seru. export.*
10. *d. l. vlt. C. hoc tit.*
11. Nec enim aliam ob causam requiritur consensus eius nisi vt possit emere si velit *d. l. vlt.* Et ideò placet valere donationem rei emphyteuticæ etiam irrequisito domino, quia in donatione ius prælationis habere locum non potest. Guid. Pap. *quæst. 47.*
12. *Vulg. l. id quod nostrum 11. D. de regul. iur.*
13. Ioan. Faber *in §. adeò Instit. de locat.* Guid. Pap. *quæst. 59.*
14. Ne alioqui per priuatas & clandestinas alienationes facile sit fraudem facere domino directo *arg. l. data 27. C. de donat.*
15. Possunt enim etiam leges scriptæ abrogari per desuetudinem *l. de quibus 32. vbi not. D. de legib.*
16. Iuxta constitutionem Iustiniani *in d. l. vlt. C. hoc tit.*
17. Nec potest dominus feudi vel emphyteuseos impedire alienationem, ne fiat in quem vassallus aut emphyteuta velit.
18. *Notat. in d. l. vlt.* Inde est quod ius prælationis non habet locum de iure in casibus in quibus laudimia non debentur. Guid. Pap. *quæst. 48 num 2.*
19. Nec enim nouum est vt quis cogatur cõsentire ei quod alius fecerit *l. si ego 9 §. si res D. de iur. dot.* nec rursum vt quia commodum aliquod sentiat etiam ex eo quod inuitus fecerit *l. qui ex causa 29. de bon. libert.*
20. Etsi non semper ratio hæc impedit ius prælationis vt constat ex *l. cum bona 16. D de reb. auctor. iudic. possid. alias l. 1. de priuileg. credit.* Posset tamen emphyteuta rem vendere sub ea conditione si dominus directus laudare voluerit, atque ita impedire ne possit dominus rẽ capere iure prælationis Guid. Pap. *d. quæst. 47.* post Bart. *in l. quod sæpe. § si quis antea D. de contr. empt.*
21. *l. si voluntate 8. C. de rescind. vendit. l. in causa 16. § idem Pomponius D. de minor.*
22. *ex l. eum quem temerè 78. de iudic.* Iunct. notatis *in l. qui solidum 78. §. etiam de leg. 2.*

DEFINITIO XLIX.

Casus in quibus dominus directus etiam ex ratione iuris nullum habet ius prælationis.

DE illo certè nullomodo dubitari poterat, quin Iustinianeæ constitutioni [1] locus nullus esse posset, si dominus vtilis fundum emphyteuticarium vendidisset, impetrata prius à domino directo licentia vendendi. [2] Siue pacto in eam rem expresso [3] siue tacito, multo minùs si cogente magistratus imperio publicè facta vẽditio esset. Aut denique si contraria vt apud nos consuetudo inualuisset. [4] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. *In d. l. vlt. C. hoc tit.*
2. *l. quoties ab omnibus 11. C. de fideic.*
3. Socin. Iun. *consil. 70. vol. 1.*
4. Tessaur. *decis. 169.* Adde Guid. Pap. *quæst. 48* vbi enumerat casus in quibus ius prælationis locum non habet quia nec laudimia debentur.

DEFINITIO L.

Venditio etiam vno nummo facta valet ad euitandã pœnam incapacitatis, quia & donatio valeret.

Cùm

CVm tenendæ emphyteuseos incapax possessor iubetur alium possessorem constituere morientem, vt dicunt, & confiscantem, aut incapacitatis suæ pœnam pendere [Gallis est *amortiser* [1]] satisfacit legi aut iudicato si vel vno numo vēdat alteri dummodò capaci: nec audiendus est dominus directus si ex ea modicitate precij aliísve coniectutis simulatam & imaginariam venditionem esse dicat,[2] cùm nihil eius intersit, si modò ex persona noui possessoris qualiscumque ille sit iura sua quæ pro emphyteusi habet salua retineat. [3] Quantumuis enim simulata & imaginaria esset venditio, [4] perinde tamen in omnibus persona suppositi emptoris inspiceretur siue moreretur ille, siue confiscationis causam præberet, acsi alienatio vera fuisset,[5] atque ita legi nulla fraus fieret. Neque verò nouum est vt vno nūmo fiat venditio quoties fit ex necessitate & vt subtilitati iuris pareatur. [6] Nec ad rem pertinet quod donationis instar habeat venditio aut donatio quæ fit vno nūmo.[7] Nam & in proposito satisfecisset legi aut iudicato possessor incapax si alteri capaci donasset. [8] Proinde nec potest causari dominus sua interesse quòd venditio vno nūmo facta sit prætextu laudimiorū, [9] quia & donare potuit, qui vendidit, [10] & multò igitur magis minori precio vendere. [11] *Ita senatus* in eadem causa.

1. De quo Paponius *in syntagmate Arest. tit. D. amortisationis.*
2. *Arg. l. si quis conduxerit 46. D. locat.*
3. Nam nec alia causa est istius vt vocant amortizationis.
4. Quæ tamen non potest dici imaginaria precio aliquo accedente *l. imaginaria 16 de regul. iur.*
5. Nec enim posset venditor obiicere simulationem, quam ipse fecisset *arg. l. si plures 38 in fin. D. de admin. tutor. l. rem alienam 41. in fin D. de pignor. action.*
6. Nam & idem euenit in specie *l. si vsusfructus 66. D. de iur. dot.*
7. *d. l. si quis conduxerit 46. locat. l. si quis donationis 38. D. de contr. empt.*
8. Cùm per donationem æquè ac per venditionem dominium transferatur *l. portionem 11. l. si ea 23. & pass. C. de donat. l. numquam nuda 31. D. de acquir. rer. dom.*
9. Quæ scilicet debentur ex comparatione precij *l. vlt. C. hoc tit.*
10. Quamuis non sit hoc perpetuum *l. filiusfamilias 7. D. de donat. l. cuius est 163. de reg. iur.*
11. *d. l. si quis donationis.*

DEFINITIO LI.

Dominus directus non tenetur de euictione nisi ad precij restitutionem, præterquàm si fuerit in dolo.

SI quando emphyteuticaria re euicta dominus directus de euictione conueniatur, non ad aliud condemnandus est quàm vt acceptam pecuniam restituat.[1] Nā cùm emphyteusis speciem quandam habeat beneficij,[2] æquum sanè est mitiùs agi cum domino directo [3] si modò non fuerit in dolo. [4] *Ita Senatus* in ea causa de qua in Defin. 12. infr. De euict.

1. Non etiam vt præstet id quod interest, quod tamen præstari solet ex causa euictionis *l. si in venditione 60. D. de euict. l. si ob causam 13. C. eod. Ias. in l. 1. C. hoc tit. arg. l. vlt. §. vlt. C. commun. de legat.*
2. Quia vili mercede dominus dat rem suam alij in perpetuum fruendam *l. 1. D. si ager vectig. l. 1. C. hoc tit.* Idque multò magis de feodo dici potest. Nam nec feudi nomen nihil aliud nisi beneficium significat, vetere lingua Longobardorum.
3. Ne ex liberalitate sua periclitetur *arg. l. ne liberalitate 50. D. de re iudic. l. si extraneus 33. D. de iur. dot.*
4. *l. 1. C. eod. tit. de iur. dot.* Beneficio enim iuuari non oportet non decipi. *l. in commodato 17. §. 1. vers. sicuti que D. commod.*

DEFINITIO LII.

Emphyteuta non potest expelli ob id quòd malè re vtatur, sed cogi potest vt vel benè vtatur, vel rem derelinquat.

NOn est idonea petendæ in integrum restitutionis causa ad rescindendum contractum emphyteuticū; quod emphyteuta malè re vtatur, licèt ex ea causa simplex locatio resolueretur. [1] Plus enim iuris habet qui perpetua quàm qui temporali nititur conductione, [2] cùm fiat hic dominus vtilis,[3] ille nō item. [4] Sanè domino directo paratum est in eam rem aduersus emphyteutam iuris communis auxilium vt conuentionibus satisfacere compellatur,[5] hoc est vt vel tanquam bonus paterfamilias, vtatur re emphyteuticaria,[6] vel à contractu discedatur. [7] *Ita Senatus* in relationibus libellorum contra D. Abbatem de Sixt prid. Cal. Iul. 1593.

1. *l. ade 3. C. de locat.*
2. Emphyteuta autem perpetuus conductor est, & plus quàm conductor, quia & quodammodo socius est *§. adeò Inst. de locat.* & dominus vtilis vt sequitur *in Defin*
3. Secundum interpretes qui duplex dominium agnoscunt directum & vtile. Nos enim hanc distinctionem improbauimus *libr. 20 Conect.*
4. *l. non solet 39. D. locat.*
5. *l. 1. C. hoc tit.*
6. Nemini enim permittendum est vt re aliqua etiam quæ sua sit abutatur *§. 1. Inst. de his qui sui vel alien. iur.*
7. *Arg. l. cùm te 6. & l. vlt. C. de pact. int. empt. & vendit.*

DEFINITIO LIII.

Emphyteusis ecclesiastica non potest rescindi prætextu nullitatis ob non seruatas solennitates, maximè post longissimum tempus, nisi probata læsione.

ADuersus emphyteuticos contractus restitui ecclesia non potest, præsertim post longissimum tempus, [1] ex eo solo quòd non seruatis solennitatibus in rerum ecclesiasticarum alienatione necessariis emphyteusis data sit,[2] si non læsio aliqua nec ea quidem minima interuenisse proponatur. [3] *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Magna enim vis est longissimi temporis ad confirmanda etiam ea quæ ab initio non valuerunt *arg. l. si cum fideicommissa 16. §. Aristo D. qui & à quib. manum. l. 3. & 4. C. de præscr. 30. annor.*
2. Quamuis non minùs emphyteusis quàm alia quælibet alienatio rerum ecclesiasticarum sit interdicta *§. emphyteusin Nouell. 7. de non alien. aut permut. l. vltim. C. de reb. alien. non alien.*
3. Scripsi *Def 6. & 7. supr. ill. tit. de reb. alien. non alienand.*

DEFINITIO LIV.

Quantum intersit an onus aliquod annuum debeatur ab habitatoribus certi loci iure subiectionis an ratione foci.

ANnua illa pensitatio quæ in plerisque locis ratione foci debetur, à forensibus quoque & aduenis in eo territorio habitantibus, & focum siue coniunctim cum aliquo ex municipibus & oriundis, siue separatim facientibus debetur; [1] secus si ratione subiectionis tantùm & iurisdictionis quam dominus habeat super hominibus & feudis suis ea præstatio debeatur. Tunc enim non alius tenetur, quàm qui aut subditus esse aut in feudo lares fouere probatur. [2] In dubio autem si de præstationis causa non appareat, iurisdictionis & subiectionis iure potiùs quàm foci ratione impositum onus intelligendum erit. [3] Quid ergo si ex censualium instrumentorum lectione causa non appareat, sed per testes probetur? [4] Nihil prohibebit quod instrumentis deest ex testationibus suppleri. [4] Adeò vt nec eo minùs condemnari possit vt soluat, qui nouus est aduena, [5] quamuis melius hoc casu iudex facturus videatur si manu teneat dominum in possessione exigendi & percipiendi annuas illas pensitationes ab eo qui nō est obligatus, vt sententia in rem potiùs quàm in personam concipiatur. [6] Si tamen vel vna ex recognitionibus quæ toto volumine continentur exprimat cau-

sam propter quam annuum illud debeatur, nõ improbabilis coniectura capietur, cæteras quoque recognitiones quibus eadem & vniformis præstatio promissa sit eandẽ etiam causam habere. 7 Maximè verò si in cæteris causa expressa fuerit his verbis vulgaribus *pro vsage*, quæ hunc sensum habent, pro eo quòd recognoscens vtitur rebus & bonis in eo territorio existentibus permittente & patiente domino territorij. Vtitur enim quilibet ideirco quod in eo territorio focum faciat. 8 Itaque his verbis additis perinde est ac si scriptum esset deberi pensitationem ratione foci. 9 *Ita Senatus* in causa Petri Guillet & R. Stephani De la Couz Camerarij de S. Rambert. 14. Cal Sept. 1593.

1. Quia debetur ratione foci & territorij, & consequenter obligat omnes focum facientes in illo territorio *l. 4 §. 10 verb. de censib.*

2. Vt nimirum limitata causa limitatum producat effectũ *vulg. l. in agris 16. D. de acq. rer. domin.*

3. Est enim actus iurisdictionis aliquid exigere à priuatis *cap. 1. quæ sint regal.*

4. Par enim fides est testium & instrumentorum, nisi cùm lex nominatim requirit probationem quæ fiat per scripturam *l. 1. D. de fid. instrum. iunct. l. testium facilitatem 18 C. de testib.*

5. Quasi obligatio hoc casu ex re ipsa proficiscatur propter priuilegium in eam rem specialiter datum *a g l. libertus 17. §. sola ratio D. ad municip. & de incol.*

6. Condemnatio enim præsupponit obligationem quam non præsupponit actio in rem *§. 1. Instit. de action.*

7. Quorum enim idem effectus est eandem quoque causam esse præsumi oportet, cùm effectus pendeat à sua causa *l. 4. in fin. D. de testam. tutel.*

8. Semper enim æquum est, & secundum naturam eius rei sentire quem incommoda cuius & sentit commoda *vulg. l. secundum naturam 10. de regul. iur. l. 1. §. vlt. de aqua & aquæ pluu. arcend.*

9. Parum enim curatur conceptio verborum si constet de re & de eo quod actum fuit inter contrahentes *l. semper in stipulationibus 34 de reg. iur.*

DEFINITIO LV.

Laudimia non debentur pro dote sed tamen debentur pro fundo dato in solutum ex causa dotis pecuniariæ.

IN dotem fundo dato licèt ex ea causa dominium saltẽ bonitarium transferatur in maritum,[1] nulla tamen eo nomine laudimia directo domino debentur: Idque statuto nostro nominatim cautum est, siue quòd ea alienatio sit necessaria perindę ac necesse est matrimonia contrahi ad replendam liberis ciuitatem,[2] ex alienatione autem necessaria nulla debeantur laudimia, quia nec domini directi voluntas exquirenda est an alienationem pati velit,[3] quæ causam habeat necessariam,[4] siue quia dos marito data sic in bonis eius fiat, vt tamen sit maneátque mulieris,[5] maximè post Iustiniani constitutionem qua factum est vt sibi semper tacitè stipulata videatur mulier sibi suísque heredibus dotem soluto matrimonio reddi, ex cáq; tacita stipulatione maritus eiúsve heres ad restitutionem sit obligatus. 6 Sed si cùm dos promissa esset in pecunia numerata fundus posteà in solutum datus fuerit licèt cõstante matrimonio, 7 haud dubiè laudimia debebuntur, quoniam nouus contractus est dationis in solutum, 8 emptioni cùm in cæteris ferè omnibus simillimus, 9 tum in eo maximè, quòd ex eo æquè ac ex emptione laudimia præstantur, 10 Nec ad rem pertinet quòd ob causam dotis, quę, vt diximus, necessaria est ea datio in solutũ facta sit.[11] Neque enim similiter dici potest, fuisse necesse vt dos quæ in pecunia solui debuerat, in hoc fundo solueretur. 12 Itaque planè voluntarium illud fuit, quod hic fundus pro pecunia solutus est. 13 *Ita tractatum est* in causa Guillelmi le Marquis mense Nouemb. 1593.

1. *l. quamuis 75. D. de iur. dot. l. dote 9 C. de rei vindic §. 1. Inst. quib. alien. licet.* Guid. Pap. *quæst. 48. num. 2.* & ibid. Ranchin. *in annotat.*

2. *l. 1. D. solut. matr. Auth. res quæ. C. commun. de legat. l. hoc modo 64 in fin. de cond. & dem. nstr.*

3. Quæ tamen et eos non inducit laudimiorum præstandorum obligationem *l. vlt. vers. not. C. h. t.*

4. Necessitas enim semper facit licitum quod alioquin esset illicitum *l. alienationes 13. D. famil. ercisc. l. minorum 6 C. de præd. minor. l. 3 C. de loca. l. quæ propter necessitatem 165. vbi Goth.* & alij *De reg. iur. cap. quod non est Extr. eod.*

5. *d. l. quamuis l. si constante 24. § si maritus D. solut. matrim. l. in rebus 30. C. de iur. dot.*

6. *1a l. vnic. § 1 & pass. C. de rei vxor. action.*

7. Nihil enim vetat ei cui debetur pecunia dari fundum in solutum si consentiat *l. manifesti 17. cum praeced. C. de solut.*

8. Et differt à contractu dotis, quia dos datur marito nomine mulieris, datio autem in solutum dotis pecuniariæ fit fauore solius mariti.

9. *l. si prædium 4 C. de evict. l. 1. C. si antiq. credit. pign. vend.*

10. Quia per dationem in solutum transfertur dominium, & persona domini vtilis mutatur non minùs quàm per venditionem *l. si non sortem 26. § si centum D. de condict. indeb.*

11. Quamuis videatur hic fundus subrogatus in locum pecuniæ.

12. Non enim poterat adigi ad hoc mulier, at neque maritus, vt fundum acciperet in solutum pro pecunia *l. eum à quo 16. C. de solut.*

13. Modern. post Baldum quem citat *in Consuet. Paris. §. 23. num. 28.* Adde alios omnes casus in quibus laudimia nulla debentur Guid. Pap. *quæst. 48. num. 2* vbi ait iisdem casibus nullũ competere ius prælationis.

DEFINITIO LVI.

Emphyteuta qui rem alienauit etiam sine dolo non prius absoluendus est quàm indicauerit possessorem qui sit condemnatus.

EX stipulatione quæ pro canonis emphyteuticarij solutione annua interponitur, personalis quidem nascitur actio contra promissorem 1 & eius heredes, 2 sed non nisi ratione rei quæ emphyteuticaria est & præstandi canonis onere affecta. 3 Itaque ea re alienata si nihil dolo malo per promissorem factum sit 4 non potest ille eiúsve heres ex stipulatione conueniri, 5 nisi hactenus vt iudicio præsentem sistat emptorem, aliúmve nouum possessorem, cuius æque facilis & expedita futura sit condemnatio. Proinde non prius debebit absolui, quàm nouus ille possessor, 6 & vocatus sit in ius, & condemnatus. 7 Ex tẽpore in causa D. de Poypon & de S. Paul 8. Cal. Febr. 1594.

1. *l. 3. de oblig. & action. l. 1 & pass. De verb. obligat.*

2. *l. vlt C. de hered. & action. & vulg.*

3. Non quasi nascatur hæc actio aut obligatio ex re ipsa, sed quia nascitur propter rem, quod longè diuersum est *l. ex tempore 50 in fin. D. de pecul. l. 3. § nunc videamus 14. in fin. D. de con. ang. cum emancip. liber. eius.*

4. Nam si dolus interuenisset is pro possessione esset *l. qui dolo 131 de regul. iur.*

5. Quamuis alioqui regulare sit vt nemo careat se obligatione personali ob id solum quòd se bonis exuat *l. 1. & pass. C. qui bon. ceder. poss. l. vlt. in fin. D. quæ in fraud. credit.*

6. Quem ideo iudicare ipse, aut ipsius heres semper cogitur: scripsi *Defin. 18 supr.*

7. Quod vbi factum est, iam nihil interest domini directi eiusdémque stipulatoris, qui ex statuto Sabaudiæ actionem habet etiam personalem contra possessorem. Vide quæ scripsi *Defin. 7. supr. num 13.*

DEFINITIO LVII.

Domino directo commissum petenti ob non solutionem laudimiorum laudimia adiudicari possunt.

SI ob non soluta laudimia directus dominus commissum esse dicat aduersus legem emphyteusi dictam, petátque ex ea causa vtilis dominij cum directo consolidationem, iudex tamen subesse videat rationem aliquam propter quam parcendum sit cunctationi emphyteutæ,[1] non malè iudicabit, nec vltra petita[2] si emphyteutam conde-

condemnet ad laudimiorum solutionem. Qui enim rem ipsam petit pro non solutis laudimiis, multò magis laudimia ipsa petere censendus est, in eum saltem casum quo ipsius rei adiudicationem consequi non possit, [3] quomodo dicimus posse non malè prouisionalem sententiam fieri pro eo qui diffinitiuam vrgebat. [4] *Ita Senatus* ex tempore 4. Cal. Febr. 1594.

1. Non enim omnis cunctatio moræ adscribenda est *l. scribendum 21. & seq. de vsur.* multò minus dolo: sine quo tamen vix vnquam sit locus commisso cùm sit quid pœnale *l. commissa 14. iunct. l. imperatores 7. § 1. de public. & vectig.*

2. Quod caueri semper bonus iudex debet *l. vlt. C. de fid. doic. libert.*

3. Nam nec nouum est vt quod non est in petitione sit tamen in præstatione ad euitandam pœnam *l. 1. § item si ita D. ad leg. falcid. l. iam hinc 19. l. si penum 24. D. quand. dies leg. ced.*

4. Qui enim petit quod plus est, vtique petit etiam quod est minus *l. qui solidum 76. § 1. in princ. de leg. 2. l. in toto 113. de reg. iur.*

DEFINITIO LVIII.

Si conuenerit vt ex pignoribus dentur in solutum ea quæ creditor elegerit, debentur laudimia inspecto tempore secutæ electionis non conuentionis.

CReditore pignorum distractionem publicam persequente, priusquàm tamen secuta esset addictio [1] conuenerat inter debitorem & creditorem vt eligeret creditor ex bonis pignoris captis quænam in solutum accipere mallet ad concurrentem vsque debiti quantitatem. Secuta postmodum electione debebuntur laudimia, sed illi qui eo tempore fuerit directus dominus aut ab eo causam habens, non illi qui fuit tempore contractus. [2] Nam cùm non nisi ob translatum dominium debeantur, [3] apparet translationem non tunc factam esse cùm eligendi potestas data, sed cùm electio secuta fuit: [4] vel maximè propter incertitudinem bonorum eligendorum, quæ incertitudo impedire solet acquisitionem dominij, eo quoque casu quo alioquin ipso iure fieret eiusmodi acquisitio. [5] Nec simile est quod supra scripsimus, [6] bonis sub hasta venditis elapsóque semestri quod redimendis iis præstitutum est, laudimia deberi ei qui dominus sit adiectionis & expeditionis tempore, non ei qui tunc cùm semestre præteriit. Id enim fit, quia per addictionem illam dominium statim & purè licèt non irreuocabiliter translatum intelligitur. [7] *Ita tractatum est* in publico auditorio 4. Cal. Febr. 1594.

1. Quam statutum nostrum vocat expeditionem.

2. Quamuis dici soleat spectandam esse originem vt in casu de quo scripsi *Defin. 30. supr.*

3. *l. vlt. vbi not. C. hoc tit.*

4. *Arg. l. vnum ex familia 67. in princip. de leg. 2. l. apud Aufidium 20. & pass. de optio. legat.*

5. Ex notat. per Bart. *in l. non amplius 16 § vlt. De legat. 1.*

6. *dict. Defin. 30. supr. hoc tit.*

7. Adeò vt ex ea dominij acquisitione etiam fructuum acquisitio sequatur, vt dixi *in dict. Defin. 30.*

DEFINITIO LIX.

Dominus directus præfertur omnibus non tantùm in fundo emphyteuticario sed etiam in cæteris bonis emphyteutæ si sint ei obligata.

CVm inter creditores de ordine & iure prælationis contenditur, placet dominum directum petentem reliqua pensitationum annuarum ex causa emphyteuticaria debitarum cæteris omnibus præferendum esse, [1] & quidem simpliciter & indistinctè si mitti velit in possessionem fundi ipsius emphyteuticarij: [2] nam cùm ob non solutum laudimium ius illi sit petendi vt dominium vtile cum directo consolidetur, [3] apparet potiorem eius causam esse debere, qui rei suæ dominium, quàm qui alienæ pignus vindicat: [4] si verò de aliis fundis agatur qui non sunt emphyteuticarij, id ipsum ita demum admittimus si, vt fieri solet, emphyteuta pro canonis annui solutione bona sua omnia obligauerit, & contractus emphyteuticarius cæteris antiquior proponatur. [5] Nam si ea obligatio non esset, aliud vtique diceremus. Quamuis enim emphyteuta ipse non liberetur à præstandis reliquis ob id solum quòd rem derelinquere & dominij vtilis cum directo consolidationem pati paratus sit. [6] Nimirū quia personali quoque obligatione tenetur, [7] non tamen dat ea res actionem domino directo hypothecam non habenti in præiudicium creditorum pignoratitiorum, licèt sint illi tempore posteriores. [8] Quid tamen si reliqua illa pensitationum annuarum non domino directo debeantur sed conductori qui ab eo ius habeat? Facit dubitationem quòd non eadem ratio videatur locum habere in conductore, quæ in domino directo, cùm dominij consolidationem petere non possit, [9] solámque habere videatur personalem actionem. [10] Sed verius est, vt cùm à domino ius & causam habeat, eodem iure & priuilegio vtatur. [11] Prælationis enim ratio non tam ex iure consolidationis pendet quod fundos emphyteuticarios non egreditur, [12] quàm ex eo quòd canonis emphyteutici debitum proficiscatur ex causa & contractu antiquiore, cuius implendi gratiâ solent, vt diximus, obligari bona omnia præsentia & futura. [13] *Ita Senatus* in causa N. Stephani Diuonne contra R. D. Episcopum Bellicensem 14. Cal. Mart. 1594. ibidemque relatum est sic iampridem fuisse pronunciatum in causa discussionis bonorum D. de Montagny.

1. Quia plus quàm creditor est, qui dominus quoque directus est *arg. l. 1. § vlt. D. si à parent. quis manum. sit.*

2. Nemo enim potest in eo fundo ius antiquius habere, tanquam creditor.

3. *Ex l. vlt.* vbi omnes *C. hoc tit.*

4. Est enim potentior vindicatio dominij quàm pignoris, *tot. tit. C. si alien. res pign. data sit*, nec plus iuris habere possunt qui cum domino vtili contraxerunt quàm habuerit dominus ipse vtilis *l. lex vectigali 3. D. de pignor. cum similib.*

5. Nam inter creditores hypothecarios priuilegia æstimantur ex tempore non ex causa *l. 2. & pass. C. qui potior. in pignor. hab.*

6. Vt dixi *Defin. 11. supr.*

7. Quæ non nisi certis modis tolli potest *l. obligationum ferè 44. § 1. de obligat. & action. l. pen. D. de solut.*

8. Non enim creditor quilibet hypothecam habet sed is demum qui conuenit de pignore *l. 3. D. quæ res pign. oblig. poss. & Nouell. 136. De argent. contract. cap. 3. § insuper.* Prætterquàm in casibus in quibus lex tacitam dat hypothecam *tot. tit. in quib. caus. pign. vel hypoth. tac. contr.* Scripsi *in Error. 1. Decad. 1. De error. pragmat.*

9. Scilicet quia dominij vtilis consolidatio non est in fructu vt scripsi *Defin. 46. num. 2. sup.*

10. Quasi procurator & ex persona domini directi *arg. l. si pignori 36 in fin. D. famil. ercisc.*

11. Omnis enim vtilitas dominij directi quantum ad fructus in conductorem translata intelligitur cùm locator teneatur ei præstare, vt possit plenè vti frui *l. ex conducto 15. § 1. & seq. in fin. & pass. D. locat.*

12. Quia non alibi potest esse consolidatio, quàm vbi dominium vtile concurrit cum directo in vna eadémque persona.

13. *l. & quæ nondum 15. § quod dicitur D. de pignor. l. vlt. C. quæ res pignor.*

DEFINITIO LX.

Laudimia non debentur ex antichresi quantocumque tempore durauerit, nisi facta sit in fraudem domini directi.

ANtichresis ita contracta fuerat, vt quandiu pateretur debitor frui creditorem re obligata in vicem legitimarum vsurarum [1] non posset vrgeri ad sortis debitæ solutionem. Creditor plus quàm decennio integro antichresim possederat. Quærebatur an laudimia deberentur. Quibusdam placebat deberi, propterea quòd tam longo tempore continuata antichresis, instar haberet alienatio-

nis, exemplo eius quod à nostris probatum est de conductione ad decennium facta, cuius nomine nó est qui dubitet quin laudimia debeantur, quasi alienationis speciē contineat.[2] Senatui tamen contra videbatur, non illa solùm ratione quod laudimia non nisi propter dominij translationem debeantur,[3] quę porrò ex antichresi quantacumque temporis nulla fieri vnquam potest,[4] cùm ex natura pignoris sit vt lui queat,[5] sed etiam quia cùm toto medio tempore fuerit in potestate debitoris oblato debito antichresim exsoluere, apparet non ex obligationis necessitate, sed sola debitoris voluntate factum esse vt in decennium vsque antichresis duraret:[6] ob idque non magis laudimia ex eo contractu deberi æquum est, quàm ex cōductione annua in singulos annos vltra decennium repetita.[7] Planè conductioni rectiùs comparari antichresis posset, si eam sic contractam proponeres, vt antè decennium luendi pignoris ius debitor non haberet.[8] Quo tamen casu irritam conuentionem quasi fœneratitiam hæc condicio faceret,[9] si non legitimarum vsurarum modo fructuum quantitas omnino responderet.[10] Cæterùm in proposita specie fieri vno casu potest vt laudimia debeātur, nimirum si antichreseos color quæsitus sit in fraudē directi domini & laudimiorum.[11] Id verò probari & colligi potest ex coniecturis, vt puta si pecunia credita iusto precio rei æquipolleat vt non sit verisimile debitorem pignus vnquam luiturum.[12] *Ita in Senatu* tractatum est in causa viduæ procuratoris Francisci Trollier, & N. Paquiet 8. Id. Mart. 1594. Iunge Defin. 74. infr. eod.

1. Hinc enim pendet ius, & nomen Græcum huius contractus *l. si is qui 11. §. 1. D. de pignor. l. si pecuniam 33 D. de pignor. act.*

2. Siquidem ex huiusmodi conductione ad lōgum tempus facta creditur transferri dominium vtile, quia conductori competit vtilis actio in rem *l. 1. §. quod ait prætor D. de superfic.* iunct. *l. vlt. C. de reb. alien. non alienand.* contra tamen Boer. *quæst.* 235.

3. *l. vlt.* vbi omnes *C. hoc tit.*

4. Quoniam antichresis pignus est: pignus autem dominium nunquam transfert *l. cùm & sortem 35. in fin. D. de pignor. act.*

5. *l. 1. & tot. tit. C. de luit. pignor.*

6. *l. 1. l. potior 11. in princip. D. qui potior. in pign. hab.*

7. Quo casu nemo diceret deberi laudimia, quia tot locationes essent, quot anni.

8. Quæ conuentio satis frequens est, sed apud eos qui soliti sunt fœnerari.

9. Nam & pactum de retrouendendo, quod maxim suspectum est tanquam quod toto genere differt à pignore, vsurariū tamen esse creditur si non sit liberum. notat Cagnolus latè post alios *ad l. 2 C. de pact. int. empt. & vendit.*

10. Quamuis expressa antichresis non soleat seruare legitimum modum vsurarum *l. si ea pactione 14. C. de vsur.* quod in tacita secus est *l. cùm debitor 8. D. in quib. caus. pign. vel hypoth. tacit. contr.*

11. Quæ fraus hodie est frequentissima.

12. Solet enim ab initio pluris esse quod datur iure pignoris, nisi quatenus ex postfacto crescit debitum ex vsuris *l. si res obligata 58. de legat. 1.* Vide Decis. 110. Amed. à Pont. *quæst. laudim.* 34. Def. 74. infr.

DEFINITIO LXI.

Res emphyteutica quæ ex lege ab initio dicta redit ad dominum directum, non redeat cum oneribus in ea per emphyteutam medio tempore constitutis.

TRactatum fuit si quis in emphyteusim bona quædam concesserit ea lege vt emphyteutam quandocūque sine liberis decedente ea bona ad se redirēt,[1] & medio tēpore possessor eas res pro dote aliáve ex causa obligauerit,[2] tum stipulationis condicio, & vt loquuntur casus reuersionis euenerit, An potior sit in iis bonis causa domini directi an creditoris. Pro domino facit quòd habet ius anterius, in quo nullum ei inscio & inuito præiudicium fieri potuit.[3] Nec plus iuris habere debet creditor in re debitor in re debitoris, quàm ipse debitor.[4] Proinde resoluto iure datoris ex causa antecedenti & necessaria, resolui quoque necesse est ius accipientis,[5] eadémque ratio locum haberet si non pignori data, sed vendita, aliterve per emphyteutam alienata ea bona proponerentur.[6] Neque enim hac parte distingui potest pignus a venditione, præsertim cùm dici soleat quæcumque vendi possint, eadē & oppignerari posse.[7] At contra pro creditore mouet quòd non tantùm debitoris fidem secutus sit, sed etiam pignoris cautionem, cùm fortè bonorum condicionem, vt plerumque fit, ignoraret,[8] nec æquum sit eum decipi qui totum debitoris patrimonium in contrahēdo intuitus est.[9] Mihi tamen ratio hæc nō placebat: ne aliquin similiter inferre liceret potiorem esse debere causam creditoris pignoratitij in re fideicommissaria quàm ipsius fideicommissarij, quod tamen sani iudicij nemo dixerit.[10] Illud sanè dubitabat, multum referre an vniuersam defuncti successionē dominus vindicet propter seruitutem, vt ita dicam & condicionem personalem, an verò certa duntaxat bona quæ ea qua diximus lege fuerint in emphyteusim data, aliterve alienata.[11] Priore casu nemo dubitat quin æs alienum ante omnia deducendum sit, quia nec in bonis quicquam esse intelligitur, nisi deducto ære alieno.[12] Posteriore verò casu non tam aliena bona petuntur, quàm propria repetūtur posteaquam euenit casus repetitionis.[13] Ob idque dubitari longe probabilius potest an ob æs alienum defuncti durior esse debeat cōdicio domini qui neque heres aut successor neque heredis aut successoris loco est.[14] Quare nec quisquam dubitat quin si alia bona sint ex quibus satisfieri creditoribus possit, non debeat iis dari persecutio pignoris in bona illa, quæ ad dominum redeunt, nec si specialiter iis fuerant obligata adeoque cum clausula constituti.[15] Cur non enim potius heres teneatur si quis est,[16] aut ex bonis vacantib. satisfiat dato curatore si heres nullus sit?[17] Ita enim fiet vt & creditori & domino consulatur, manente vtriusque iure illæso. De illo igitur dubitari solùm potest an in subsidium pignus maneat quod in iis bonis ad dominum recurrentib. fuerat constitutum. Quod etsi quidam magis probabāt, mihi tamen primo intuitu minùs probabile & à iuris ratione alienum videbatur,[18] eo saltem casu quo res emphyteuticaria ex lege ab initio dicta, id est ex necessaria non ex voluntaria causa ad dominum recurreret.[19] *Senatus* nihil tum decidit in ea causa: de qua in Defin. 15. sup. De hered. vel act. vendit.

1. Contractus enim emphyteuticus quaslibet condiciones recipit, præterquàm si sint contra leges aut contra bonos mores *l. 1. C. hoc tit.*

2. Potest enim emphyteuta rem emphyteuticariam obligare tāquam dominus vtilis, ne quis hic obiiciat *tit. C. si alien. res pignor. dat. sit.*

3. *l. 1. & vlt. C. hoc tit. l. id quod nostrum 11. de regul. iur.*

4. *Arg. l. quod ipsis 145. l. ex qua persona 149. eod.*

5. *Vulg. l. lex vectigali 31 D. de pignor.*

6. Nam nec alius pignori dare potest, quàm qui possit vēdere, cùm inutile sit pignus, quod vendi non potest *l. mulier 11. & pass. C. de distr. pignor. l. 4. D. de pignorat. action.*

7. *l. sed & quod 9. §. 1. D. de pignor. l. 1. § eam rem D. quæ res pignor. oblig. poss. l. si conuenerit 18. D. de pignor. act.*

8. Est enim probabilis hæc ignorantia tanquam facti alieni *l. vlt. D. pro suo* præsertim cùm bona omnia naturaliter sint libera, idcóque præsumantur allodialia *cap. imperialem. de prohib. feud. alien. per Frideric. lib. 2. tit. 55.*

9. *Vt in l. si ex duobus 32. vers. sed licèt D. de pecul. iunct. l. hinc quæritur 19. §. 1. eod.*

10. Excepto casu *Auth. res quæ vbi notatur C. commun. de legat. l. mulier 22. §. cùm proponeretur ad SC. Trebell. l. vlt. §. vlt. de leg. 2.*

11. Fieri enim potest vt persona sit talliabilis & bona libera, & contra vt persona sit libera, bona autem talliabilia vt loquuntur, qualia censentur apud nos illa quæ data sunt in emphyteusim eo pacto de quo hic agimus.

12. *l. mulier bona 72. D. de iur. dot. l. subsignatum 39. §. 1. de verb. signific.*

13. Est autem semper fauorabilior causa eius qui reposcit rem, quæ aliquando fuit sua *arg. l. vel eum 38. § si actionem de vsur. l. cùm 16. C. de pact. int. empt. & vend.*

14. Nam nec successorem singularem solet sequi onus æris alieni *l. 1. § si heres ad SC. Trebell. l. æris alieni 15. C. de donat.*

15. Vter-

15. Vterque iodemnis seruetur quantum fieri potest.
16. *l. vlt. C. de hered. act.ion.*
17. *Arg. l. 1. §. an bona D. de iur. fisc.*
18. *Arg. d. l. lex vectigali 31. D. de pignor.*
19. Nam si ex voluntaria aliud esset *arg. l. 3. D. quib. mod. pign. vel hypoth. solui.* Placet autem hæc oostra sententia etiam eo casu quo dominus directos nolit precium restituere emptori *arg. cap. imperialem de prohib. feud. alien. per Frider. l. vlt. §. vlt. C. commun. de leg.*

DEFINITIO LXII.

Dominus directus qui tanquam creditor versit venditionem rei emphyteuticariæ non cogitur offerre creditoribus, qui post emphyteusin constitutam superuenerunt.

DOminus directus cùm cessaret emphyteuta in canonis annui solutione fundi possessionem condixerat, cúmque subhasta venditum eum extraneus heres non reperiretur, emptoris iure retinuerat, 1 Non idcirco Seruiana agenti creditori qui cum emphyteuta antè ipsius moram contraxerat debitum offerre dominus cogetur: 2 quippe qui sit multò anterior, & in eo fundo cuius dominus directus est creditoribus omnibus præferendus non tam crediti quàm dominij iure, 3 licèt quasi creditor fundi venditionem vrserit, quam sibi curare quasi dominus rémque iam suam emere non potuisset. 4 Neque enim subsecuta emptio tollere potest priuilegium iuris quod anteà ex directi dominij ratione competebat, 5 nisi hactenus vt si alius quispiam creditor huic directo domino, eidémque emptori offerri velit quantum fuit in debitu (retenta tamen canonis annui in futurum tempus soluẽdi obligatione, restitutóque dominij iure quod extinctum videbatur 6) audiri debeat: 7 qui vtique non esset audiẽdus si directus dominus pristino directi dominij iure potiùs quàm ex noua emptionis causa fundum retinere voluisset. Nunquam enim ius directi dominij per ius offerendi tolli potest, 8 licèt creditori, qui pignoris dominium ex venditione per iudicem pro debitore facta nactus est, perinde offerri possit atque ipsi debitori offerretur in cuius locum creditor hic successit. 9 *Ita in Senatu* tractatum est in causa Michaelis Ganiuet contra D. de la Grange 6. Id. Maij 1594.

1. Vtrumque enim potuit facere pro suo iure *l. 1. & 2. C. si in causa iud. pign. capt. sit l. cùm bona 16. de reb. autor. iud. possid. alias l. 1. de priuil. credit.* Iunct. *l. vlt. C. hoc tit.*
2. Quomodo cogeretur alius quilibet posterior creditor *l. 1. C. si antiq. cred. pign. vendit. l. vlt. eod. l. 1. l. prior 5. & pass. C. qui potior. in pign. hab.*
3. Dixi *Defin. 59. supr.*
4. *l. sua rei 16. D. de contr. empt.*
5. Absurdum enim esset ob id minus iuris habere dominum directum quod sit etiã emptor *arg. l. in bello 12. §. si quis seruum D. de captiu. & postlim. d. l. 1. §. vlt. si à parent. quis manum. sit.*
6. *Arg. l. pen. §. 1. de except. rei iudic.*
7. Quia hæc venditio necessitate iuris fieri solet *arg. l. 2. l. 5. §. 1. & l. seq. D. de distr. pignor.*
8. Quia ius dominij est perpetuum tãquam habens causam perpetuam *l. 1. D. de iur. dot.* non temporale vt pignoris quod habet causam temporalem *l. Paulus 16. §. 1. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit.*
9. *d. l. 1. C. si antiq. credit. pign. vendid. l. si rem meam 10. D. de solut.*

DEFINITIO LXIII.

Non potest referri quæstio dominij ei cui solutus est per multos annos canon annuus tanquam ius habenti à domino directo.

QVi per multos annos actori soluit canonẽ annuum emphyteuticarium, aut ab eo emit qui soluere solitus fuit, non potest referre dominij quæstionem, quasi actor ius non habeat ab eo qui primus emphyteusim concessit, 1 præsertim cùm alius nemo est, qui ius illud sibi adserat. 2 Satis enim actoris ius agnouit qui in dominij recognitionem, vt loquuntur, canonem vltro soluit. 3 Sed hoc ita si ex contractu emphyteutico conueniatur, 4 non item si directa rei vindicatione. Huic enim semper obstat exceptio dominij, quæ & à quocunque obiici potest etiam à conductore. 5 *Ita Senatus* pro D. de Cohendier contra N. Mallin 4. Id. Ianuar. 1595.

1. Solutio enim annui canonis expressa agnitio est directi dominij, cùm nec aliam ob causam præstari soleat quàm in dominij directi recognitionem *l. vlt. C. hoc tit.* Aliud est si venditor in vendendo dixerit rem venditam esse de suo dominio directo Non enim ideò probatur dominium suum directum si alias probationes non habeas. Guid. Pap. *quæst. 24.* et Specul. *in tit. de locat. §. nunc aliqua vers. 74.* Prodest tamen ea accessio venditoris ad constituendum emptorem in bona fide Guid. Pap. *ibidem ex l. si ego §. item Iulianus D. de publician. in rem act.*
2. Hoc enim casu aliud esset quia cùm non possint esse duo domini directi eodem dominij genere & eodẽ respectu prius esset lis inter eos terminanda, quàm emphyteuta alterutri eorum condemnandus, vt dixi *Defin. 26. supr.*
3. *Ex notat. in l. cum de in rem verso 6. D. de vsur.* Iunge *l. 2. C. de eo quod met. caus.*
4. *Arg. l. si quis conductionis 25. C. de locat.*
5. Dixi *defin. 10 supr. tit. prox.* vbi vide.

DEFINITIO LXIV.

Domino directo an competat exactio reliquorum pro eo tempore quo dominium illud alij locatum fuit.

IS cui annuum quid debetur fundi nomine si eum fundum locauerit, & pro iis annis quibus locatio stetit reliqua petat à possessore, repellendus est, quasi qui sine actione experiatur, 1 quoniam conductoris actio esse incipit propter locationem. 2 Eóque passim iure vtimur. Quod tamen ego non aliter admittendum putabã quàm si fructus venditi proponerentur, quia venditio transfert dominium quod penes venditorem fuit. 3 Sed locato duntaxat fundo contrà putabam, quia locatio neque dominium transfert neque possessionem, 4 nisi hactenus vt conductor fructus suos faciat, quos nimirum domini voluntate perceperit. 5 sed id fit sola perceptionis non conuentionis potestate. 6 Proinde qui à conductore nondum percepti sunt fructus ad locatorem iure dominij pertinẽt, 7 & consequenter eos petere locator potest ni conductor prohibeat, & denunciet debitori ne soluat. 8 Nam & solutione locatori ante denunciationem facta vtique debitor liberaretur, nullâque actione conueniri à conductore potest, cui non est obligatus. 9 Nisi fortè sciuerit locatum fundum, & iam aliquando soluerit conductori, 10 nam ab eo tempore cùm sciat ius conductoris, mala fide facere videtur si soluat locatori, 11 etiamsi nulla per conductorem denunciatio facta sit. 12

1. Atqui nemo sine actione experiri potest *l. si pupilli 6. §. vlt. D. de negot. gest. l. quoties 9. & generaliter D. de admin. tut.*
2. Cùm ex locatione transferatur in conductorem ius omne percipiendorum omnium fructuum *l. si seruus 61. §. locauit D. de furt.*
3. Differt enim venditio fructuum à locatione, vt dixi *Defin. 48 supr. tit. prox.*
4. *l. non solet 39. D. locat. l. si quis ante 10. D. de acq. poss.*
5. *d. l. si seruus 61. §. locauit D. de furt.*
9. Nam nec fructuarius suos fructus facit priusquam eos perceperit, cùm tamen plus iuris habeat quàm conductor *l. si fructuarius messem 13. D. quib. mod. vsusfr. amitt.*
7. Sequuntur enim ius soli & dominij *l. qui scit 25. §. 1. D. de vsur.*
8. *Arg. l. 3. C. de nouat. l. nomen 4. C. quæ res pignor. oblig. poss.*
9. Solutio enim quæ fit vero creditori præsertim bona fide semper liberat debitorem *l. filia 88. D. de solut.*
10. *Arg. d. l. 3. C. de nouat.*
11. *Arg. l. vlt. D. de transact.*
12. Qui enim iam certus est non debet magis certiorari *l. 1. in fin. D. de act. empt.*

DEFINITIO LXV.

Ex contractu qui ab initio tenuit licèt postea resoluatur laudimia debentur.

EX contractu qui ab initio nullus fuit, aut ita conceptus vt postmodum annullari eum omnimodo oporteret, laudimia non debentur. 1 Sed si vel ex partium voluntate, vel qua alia ex re extrinsecus emergente resoluatur, & in irritum recidat, cùm initio inspecto subsisteret, laudimia perinde debentur, acsi resolutus non esset. 2 Itaque finge domum Sempronij publicè & sub hasta venditam, mihi vt pluris licitanti ab executore traditam fuisse, sed cùm in possessionẽ mitti vellem intercessisse Titium anteriorem Sempronij creditorem qui pro suo iure obtinuerit vt ea domus iterum venderetur aut sibi pignoris vel dominij iure addiceretur. 3 Resolui priorem venditionem necesse est, & quidem ex causa anteriore, 4 sed tamen non eo minùs laudimia debebuntur, cùm perfecta fuerit venditio dominiique translatio per addictionem reíque traditionem ab executore factam 5 sola enim dominij translatio illa est vt sæpiùs diximus, quæ facit vt laudimia debeantur. 6 Translationem verò à die addictionis & vt loquuntur expeditionis factam esse argumento illud est quòd ab eo tempore fructus emptori acquiruntur, 7 nec alio quàm dominij iure, licèt nulladum secuta sit missio in possessionem. 8 Planè si venditioni Titius intercessisset, aliud esset, quia faceret intercessio ne perfecta venditio videri posset. 9 *Ita tractatum est* in Senatu in causa Claudij Rochet, & Chartusianorum ex tempore 3. Cal. Maij 1595.

1. Parum enim refert an quid ab initio nullũ sit an ex postfacto omnimodo annullandum.
2. Quia non debet esse in contrahentium potestate vt tollant ius quæsitum domino directo *l. potest 11 in princip. D. qui pot. in pign. hab. l. 3 quib. mod. pign. vel hypoth. soluit.*
3. Plerumque enim admittuntur apud nos anteriores creditores ne pignus iam distractum iterum distrahatur, nisi priori venditioni aut expressè aut tacitè consensisse probetur. Quod diuersum est apud Gallos facta venditione, vt loquuntur, ex directo.
4. Alioqui non posset inuito primo emptore vendi ea res quæ iam alteri vendita fuisset *arg. l. si ego 9 §. si res D. de iur dot.*
5. Semel enim commissa stipulatio resolui postea nũquam potest *l. emcta 16 §. si seruus l. habere 57 in fin. D. de euict.*
6. *l vlt. C. hoc tit.*
7. Sic enim statuto Sabaudiæ expressim cautum est.
8. Vt scripsi *Defin 30 supr.*
9. *l à Diuo Pio 15 § si rerum D. de re iudic.* Sanè perfecta est venditio statim atque pignus addictum sit, licèt nondum sit secuta missio in possessionem *d. l. à Diuo Pio §. si post addictum.*

DEFINITIO LXVI.

Laudimia soluta ex contractu iurato quamuis nullo, non possunt repeti & non soluta possunt peti nisi aduersus eum contractum & restitutio in integrum & absolutio impetretur.

LAudimia ex contractu etiam nullo aut omnino resoluendo promissa solenni vt fit stipulatione interueniente, adhibitóque iureiurando, vtiliter peti possunt. 1 Estque promissori necessaria in integrum restitutio, & absolutio vt aduersus agentem creditorem iusta se exceptione tueri possit. 2 Proinde siue ante petitam restitutionem soluerit, non condicet tanquam indebitum qui iurisiurandi religione agnouit, 3 siue litigare maluerit non effugiet pœnam temerè litigantium vt in omnes sumptus condemnetur ad id vsque tempus factos quo restitutionem impetrauerit, 4 si modò post eam impetratam à lite discedat actor, quippe qui ab eo tempore bonam causam habere non possit. 5 Alioqui posterior mora noceret, 6 hactenus saltem vt litis expensas ratione mutuæ victoriæ compensari oporteret. 7 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Nam & quod indebitum est si eum iureiurando promissum sit præstandum est si seruari iusiurandum possit citra dispendium salutis æternæ *cap. debitores Extr. de iureiur.* Pone exemplum in pacto commissorio iurato ex quo alioqui certum est laudimia non deberi. Guid. Pap. *quæst. 48. num. 2. & quæst. 6. in fin.*
2. Exceptio enim doli competit aduersus eum qui agit ex stipulatione interposita sine causa *l. 2. § circa de doli except.*
3. Siquidem iusiurandum facit debitum quod esset alioqui indebitum *d. cap. debitores.*
4. *Ex l. eum quem temerè 79. D. de iudic.*
5. Nec iustam litigandi causam, quod unum inspiciendum est *l. qui soldum 78 §. iteam de legat. 2.*
6. *l. qui decem 72. de solut d. l qui soldum in princip.*
7. Cùm iuris regula sit victum victori in expensas condemnandum esse *l. properandum 13. C. de iudic.*

DEFINITIO LXVII.

Neque ex contractu pigneratitio, neque ex cessione iurium omnium creditoris debentur laudimia, etiamsi adsit clausula deuestiturae & inuestiturae.

SIcut ex contractu pignoratitio laudimia nulla debentur, 1 ita neque ex venditione iurium omnium, quæ creditori ex eiusmodi contractu competere potuerunt, licèt adsit vulgaris clausula deuestituræ & inuestituræ: 2 quia non debentur laudimia ex sola translatione possessionis, sed ob translationem solam dominij, 3 quæ porrò fieri nulla potest cum venditor dominij ius nullum habuit, 4 nisi cùm rem vendidit iure creditoris, quo casu licèt dominus non sit, tamen dominium transfert. 5 *Ita Senatus* in causa N. Claudij Francisci Pobel D. de Presly Equitis Senatorij nobilissimi & D. Henrici Bay Præsidis Rationalium 4. Non. Aug. 1595.

1. Quia non transfertur ex eo dominium *l. elam & fortis 35. in fin. D. de pignor. act.*
2. Quia cessio iurium non potest plus iuris transferre in cessionarium quàm habuerit cedens *l. nemo plus iuris 54. de reg. iur.*
3. *l. vlt. C. hoc tit.*
4. *l. traditio 20. D de acquir. rer. domin.*
5. *§ l. Iustis. quib. alien. licet vel non l. qui à creditore 18. & pass. C. de distr. pignor.*

DEFINITIO LXVIII.

Laudimia peti possunt & actione in personam & in rem contra quemlibet possessorem, non etiam impensa facta eo nomine contra priorem emphyteutam.

LAudimia non tantùm actione personali peti possunt, 1 sed etiam actione in rem, siue is ipse qui contraxit, siue alius rem emphyteuticariam possideat. 2 Planè personalis actio non nisi aduersus eum dabitur, qui ex proprio contractu conuenitur, heredémve ipsius, non item successorem singularem ex contractu autoris sui. 3 Quòd si aduersus autorem iam actum proponatur in eam rem vt laudimia solueret annuámque pensitationem, An ad expensas repetendas actio in rem contra nouum possessorem competet, quod occasione rei factæ sint? 4 Minimè quoniam temeritas litigantis personam duntaxat ipsius afficit, non rem de qua litigatur. 5 *Ita Senatus* in eadem causa.

1. Ex ratione iuris contra emphyteutam eiúsve heredem ex statuto autem nostro contra possessorem quemlibet, vt dixi *Defin. 9. & 12. supr.*
2. Cùm etiam hypothecaria competat ex hac causa, vt dixi *Defin. 12. num 13.*
3. Hoc ita si agatur ex contractu, at non item si ex statuto vt dixi *num. 1.*
4. Quasi alienatio non potuerit fieri nisi cum sua causa *vulg. l. alienatio 67. D. de contr. empt.*
5. *l. eum quem temerè 79. D. de iudic. & Inst. tit. de pæn. temer. litig.*

DEFINITIO LXIX.

Emphyteuta perseuerans in lite post productas testationes condemnandus est etiam in anteriores expensas litis.

Emphyteuta

EMphyteuta qui iustam ab initio causam habuit dubitandi an rem possideret cuius nomine conueniebatur, si post prolatas testationes aliásque idoneas probationes litem defendat, nec cedat, moram iam anteà contraxisse videtur, ideóque ad omnes litis expensas condemnãdus est quasi temerari⁹ litigator, 1 nisi aliquid sit quod compẽsationẽ inducere debeat vt puta mutua victoria si plus petebatur, quàm deberetur. 2 *Ita Senatus* 10 ead. causa.

1. Creditur enim æquè fuisse ab initio temerè litigaturus, quisquis ex postfacto temere litigat *arg. l. 2. §. circa D. de doli mal. except.*
2. *Vt in l. qui solidum 78 in princ. de leg. 2.*

DEFINITIO LXX.

Secundus emphyteuta non tenetur superiori domino directo ex cuius consensu accepit emphyteusim nisi quatenus ipse permisit.

FVndum quem à te in emphyteusim habebam permisisti vt in nouam emphyteusim alij concederem 1 si cessem in canonis annui solutione, nulla tibi in fundum ipsum actio competet, dummodò secundus emphyteuta conuentionibus inter se & me initis satisfaciat. Videris enim alienationi meæ consentiendo, ius tuum remisisse quod ad illum attinet, 2 nisi hactenus vt quod ille mihi debet obligatum habeas iure dominij directi perinde acsi tibi non mihi deberetur. 3 Cæterùm si cùm ego tibi non soluerem passus sis vt mihi solueret, dubitari non potest quin is plenissimam liberationẽ sit consecutus vt eo nomine à te inquietari non possit. 4 Quid ergo? Sola personalis in me actio tibi ex contractu competet, itémque hypothecaria in cætera bona mea si fuerunt tibi expressim obligata. 5 *Ita Senatus* in eâ causa de qua SC. 86. sup. De sacros. eccles.

1. Alioqui nõ possem hoc facere siue ex iure communi de quo in *l. vlt. C. hoc tit.* siue propter edictum, de quo *Def. 9. supr.*
2. *Arg. l. sicut 8. §. non videtur D. quib. mod. pign. vel hyp. solnit. l. 4. §. quæsitum est si cùm fundi D. de except. rei iudic.*
3. Videor enim catenus admonendi emptoris & liberandi mei causa ita cauisse *arg. l. pen. vers. & posterior D. de seru. export.*
4. Cùm soluerit, & vero creditori & ex tua voluntate quod sufficit *l. vero procuratori 12. & pass. D. de solut.*
5. Secundum ea quæ dixi *Defin. 59. supr.* vbi vide.

DEFINITIO LXXI.

Laudimia non debentur ex donationibus factis inter parentes & liberos.

AVdio Senatum aliquando pronuntiasse, ex donatione, quam pater aut mater filio, aut filius patri vel matri fecerit inter viuos, laudimia nulla deberi. 1 Pro fratribus Vulliod eorúmque matre contra Capitulum Sanctæ Capellæ Camber. Sine die.

1. Quasi sit illa non tam acquisitio ex parte donatarij quàm debitæ successionis præoccupata quædam perceptio *arg. l. in suis 11. D. de liber. & post. l. 1. §. largiẽs D. de success. edict. iunct. l. scripto 7. §. 1. D. vnd. liber. l. nam etsi 15. D. de inoff. testam.*

DEFINITIO LXXII.

Non debentur laudimia pro venditione pensionis annuæ & perpetuæ impositæ super fundo emphyteutico, sed onus illud pensionis extinguendum est.

PRo pensione annua & perpetua imposita super re emphyteuticaria & censuali, si ipsa quoque pensio recognita nõ sit de feudo & emphytheosi laudimia nulla debentur, licet eiusmodi pẽsio censeatur quid immobile. Neque enim statim consequens fit, vt censeri debeat iure fundi feudalis aut emphyteoticarij, cũ non sit recognita. Atqui laudimia non debentur nisi quoties transfertur dominium rei feudalis, aut Emphyteuticariæ. Hoc ita nisi cõsuetudo sit in contrariũ. 1 Dices ita fore, vt facilè fraus fiat domino directo cuius fundus vtique minoris fit ob impositum onus annuæ & perpetuæ pensionis. 2 Respõdeo aduersus eam fraudem succursum esse domino per edictũ Principis, quo huiusmodi pensionum super rebus emphyteuticariis impositio districtè prohibita est, adiecta etiam pœna commissi, si secus fiat. Quid ergo si malit Dominus consentire vt ea pensio retineatur. Neque enim dubium est, quin fauore solius domini directi edictũ ita factum sit. 4 Sed tamen placet non esse permittendum, vt quicquam fiat aduersus legem, 5 præsertim cùm possit ea res damnum afferre Principi si fortè res illa emphyteuticaria vel feudalis sit de Principis retrofeudo, quod plerũque ignoratur, licet in dubio non præsumatur. 6 Nec aliud erit etiãsi pro ea pẽsione bona omnia generaliter obligata esse proponãtur, prẹter specialẽ hypothecã super fundo emphyteuticario impositã. Nõ. n. facit generalis illa hypotheca, quin pensio sit speciale onus fundi, 7 cũ si possessores bonorum generaliter obligatorum conueniantur hypothecaria possint obiicere exceptionem non factæ excussionis fundi specialiter obligati, 8 quia nec alius conueniri solet pro huiusmodi pensionibus, quàm qui rei specialiter obligatæ possessor est. 9 Sanè pensionis illa cõstitutio quæ generalem duntaxat hypothecam habeat, tolli non potest, quia non facit rem emphyteuticariã viliorem. 10 An verò quod ad specialem attinet pronuntiãdum erit constitutionem pensionis ipso iure nullam esse quasi contra edictum factam, an verò extingui duntaxat debere. Et placuit pronuntiandum esse, extingui debere: quia edictum non procedit annullando, vt loquũtur, sed tantum prohibendo. 11 *Ita Senatus* in causa fratrum de la Chenollaz & Chartusianorum d'Ailloo 30. May. 1597.

1. *l. vlt. vbi not. C. de hoc tit.*
2. Qualem esse in Pictauia refert Andr. Tiraq. *in tract. De retract. municip. §. 32 gloss. 1. num. 83. & seqq.*
3. Est enim onus illud pars quædam precij *l. in venditione 41. iunct. l. si sterilis 21. §. si tibi D. de action. empt.*
4. Nemo autem cogitur vti iure quod pro eo fuit introductum *l. inuitus 156. §. vlt. de reg. iur. l. pen. C. de pact. l. si index circumuento 41. D. de minor.*
5. Ne priuatorum conuentiones legum autoritate censeantur contra *l. vlt. D. de fun. & legit. l. non dubium l. C. de legib.*
6. Cum à contrario vnaquæque res præsumatur libera *l. altius. 9. C. de seruit. & aqua cum ibi not.*
7. *d. l. in venditione l. lex vectigali fundo 31. D. de pignor.*
8. *l. 2. C. eod. tit. de pignor.*
9. Onus enim sequitur rem quocunque ierit, quoniam est reale & alienatio semper fit cũ sua causa *l. alienatio 67. de contr. empt. l. vnic. C. rem alien. gerent. non interdic. rer. suar. alien.*
10. Quia non afficit rem illam specialiter.
11. Inter quæ multum interest vt tractant nostri *ad tit. C. ne fideiuss. dot. dent.*

DEFINITIO LXXIII.

Cùm feudum quod fuerat extinctum per consolidationem reuiuiscit per alienationem, laudimia debentur domino retrofeudi non domino noui feudi.

QVi fundum habebat sub onere, vt aiunt, retrofeudi, rem feudalem emerat à domino vtili, eámque per multos annos possederat. Deinde cum eandem rem alij venderet, exceperat feudum vt penes nouum emptorem eodem esset iure res vendita, iísdémque oneribus, & seruitiis annuis affecta, quibus erat penes pristinum venditorem. Cùm quæreretur de laudimiis quæ venditor hic iure feudi sibi debita esse, dominus verò retrofeudi ad se pertinere contendebat: Visum est pro retrofeudi domino potius pronunciandum esse, propterea quod emptionis titulo acquisitum dominium totum feudi ius, quod antea emptori competierat per consolidationem extinxisset, nemo enim potest esse dominus directus & vtilis eiusdem rei nõ magis quàm sui ipsius debitor & creditor. 1 Atqui ita quod in superioris domini persona retrofeudũ fuerat feudũ simplex, & immediatum effecisset, retrofeudum enim nullum esse potest,

vbi non est feudum aliud immediatum. At potest feudū esse sine retrofeudo : Nemo autem dubitat, quin ei qui venditionis tempore feudi dominus simplex, & immediatus reperitur laudimia debeantur.[1] Nec habet emptor, quod conqueratur, cum debeat sibi imputare, qui rē feudalem emerit, & ita consolidatione ius suum extinxerit,[2] satisque ei esse debeat, quod extinctum, in persona sua feudum resuscitare inuito superiore domino quandoq; potest,[4] quod ei licere summo iure non deberet. Nec .n. parua fit iniuria ei, cui inuito feudum adimitur, vt in retrofeudum conuertatur.[5] Nulla siquidem ferè vtilitas est retrofeudi, si hanc tollas, quæ domino superiori contingit, conuerso retro feudo in feudum, & alienata re feudali ante feudi extincti restitutionem.[6] Prius enim est vt alienatio fiat, & propter eam laudimia debeantur, quàm vt propter factam alienationem feudum quod extinctū fuerat, restituatur.[7] Moribus tamen nostris, longáque cōsuetudine ita obtinuit, vt inuito etiam superiore domino; possit feudum consolidatione extinctum noua alienatione, & conuentione resuscitari.[8] Sed ita tamen vt ex ea causa illi, qui posterioris alienationis tempore solus feudi domin⁹ fuit, laudimia præstari sit necesse.[9] Sine die.

1. *l. lex vectigalis 31. D. de pign. l. debitori 50. iunct. l. heres 21 §. quod si stipulator D. de fideiuss.*
2. *l. vlt. C. hoc tit. cum ibi notat.*
3. *vt in l. penult. ad fin. D. de except. rei iudic.*
4. Postquàm placuit feuda possideri hodie ea generali consuetudine ad instar bonorum allodialium Boer. *decis.* 240. *nu.* 7. Diai *Defin. 8. supr. eod.*
5. Non debet autem cuiquam licere vt alterius ignorantis conditionem faciat deteriorem *l. 2. D. quod vi aut clam. l. non debet alteri 74. de reg. iur. l. si ergo 9. § si res, D. de iur. dot.*
6. Frustra autem constitueretur retrofeodum quod nullo casu esset vtile *l. stichus 139. infr. D. de manum. testam. l. heres à debitore 21. § penult. D. de fideiuss.*
7. Est enim difficile vt semel extinctum ius reuiuiscat *l. qui res 98. § aream D. de solut.* Nisi cùm agitur de hypotheca quæ scilicet specialem habet rationem, de qua in *d. l. pen. §. 1. in fi. D. de except. rei iudic. l. debitor 59. ad SC. Trebell. l. grege 13. § etiam D. de pignor. l. si rem. 6. § omnis de pignorat. action.*
8. Ea ea scilicet consuetudine de qua diximus num. 4. id est quæ facit vt feudo omnia redacta sint quantum ad liberam dispositionem ad instar patrimoniorum.
9. Vt hæc saltem habeat fructum iuris sui quod alioqui foret inutile.

DEFINITIO LXXIV.

Neque ex venditione rei alienæ neque ex contractu pignoris debentur laudimia nec commissum peti potest ob non factam huiusmodi contractuum inscriptionem.

EX emptione rei alienę constat nulla deberi laudimia: quæ scilicet nō aliā ob causam deberi possunt, quàm propter dominij translationem.[2] Dominium porrò vt à non domino in emptorem transferatur fieri nullomodo potest nisi secuta domini ratificatione, & ex eo demum tempore.[3] Neque ad rē facit, quod dici solet etiam alienę rei venditionem valere.[4] Id enim ad personalē vēditoris de euictione obligationē[5] non ad dominij quod vēditor non habuit transferēdi causam pertinet.[6] Illud difficilius est, si huiusmodi venditionis inscriptio & adnotatio in actis Curiæ facta non sit, quam ex diui Emanuelis Philiberti edicto intra mensem sub commissi pœna fieri oportere constitutum est, An commisso locus esse possit. Sunt enim edicti verba generalia & enixa vt omnes omnium contractuum species comprehendere videantur: Ne qua supersit via fraudibus quas emptores in dominorum directorum perniciem passim comminiscuntur.[7] Adeo vt in pœnam non factæ inscriptionis ea quoque bona committi placuerit, quæ postmodum appareat esse allodialia, quamuis certum sit eorum nomine laudimia nulla deberi.[8] Ne scilicet causari alioquin emptor possit ideo non factam à se inscriptionem quod bona sibi vendita libera, & vt loquuntur allodialia esse existimaret.[9] Sed tamen magis est vt nec edictum illud ad rei alienæ venditiones pertineat sed ad eos tantum contractus, quibus, vt verba ipsa edicti sonant alienatio continetur, in quo nomine certum est eos tantùm actus significari quibus dominiū transfertur.[11] Alioqui dicendum erit, quod nemo adhuc dixit si fortè quis rem suam pignori dederit, aut iure pignoris sibi in rem aliquam competentis alij cesserit, perinde habiturum eum quoque inscribendi necessitatem sub pœna commissi, quod tamē ridiculum fuerit.[12] Quid enim est quod possit committi in præiudicium eius qui neque directum neque vtile dominium vllum habeat. Si quidem commissum illud esse definimus quod tale est vt statim desinat eius esse qui crimen contraxit, & cuius dominium confestim alteri acquiratur,[13] quod re aliena vēdita tractari nullomodo potest. Res enim est, quæ in cōmissum incidit, non persona. Nec proinde committi res potest nisi in præiudicium domini, cùm ei qui rem non habet perire res non possit. Quare nec laudimia vlla ex huiusmodi contractibus debentur, vtpote ex quibus dominium non transferatur. Nec si per mille annos pignus quis possideat,[14] maximè si luendi ius perpetuò liberum fuit.[15] In quo minus iuris creditor pignoratitius habet quàm qui in decennium rem aliquam conduxit. Huic .n. dominium vtile ex longi temporis conductione acquiri vulgo creditum est: quia nec ei inuito auferri res interim potest, idcóque laudimia ab eo perinde atque ab emptore præstari oportere.[16] Nec est contrarium quod alienatione prohibita etiam datio pignoris prohibita intelligitur.[17] Id enim ex eo fit non quòd is qui dat pignori alienet cùm transferat solam possessionē,[18] sed quia per causam pignoris etiam ad dominij alienationem peruenitur.[19] Plane si color pignoris in fraudem laudimiorum quęsitus proponatur, nemo dixerit ferendum esse vt dolosus emptor ex dolo suo lucretur. Probabilis autem est doli præsumptio tūc tantū cum à domino res data fuit pignori pro precio vt aiunt æquiualenti. Sed hoc ita si prætereà illud concurrat vt in creditorē pignoris possessio corporalis trāslata sit, aut vt creditor fructus pignoris perceperit, quorum neutrum tamen per se sufficeret adeóque nec vtrumque si pro non æquiualenti[20] precio pignus datū esset. *Ita tractatum est* in relationibus libellorum Prid. Cal. Iunij 1597. Hodie ex nouo Principis edicto debentur laudimia ex contractu pignoris, post decennium à die contractus numerandum.

1. Amed. à Pont. *qu.* 39.
2. *l. vlt. vbi omnes notant C. hoc tit.*
3. Hoc .n. est quod tractat supradicto loco Amed. à Ponte dominum directum non habere fundatā intentionē pro consecutione laudimij ex venditione rei alienæ (si modò constet liquidò rem esse alienam) ante secutam domini ratificationē.
4. *l. rem alienam 28. D. de contr. empt.*
5. *l. si in venditione 60. l. auctore 70. & pass. D. de euict.*
6. *d. l. rem alienam l. traditio 20. D. de acquir. rer. domin. l. nemo plus iuris 54. de reg. iur.*
7. Quotidiano enim vsu compertum est multa fieri in fraudem laudimiorum & domini directi.
8. Vult enim edictum bona ista allodialia committi in vtilitatem non quidem domini directi quem nullum habent sed domini iurisdictionalis, & vt edictum loquitur, iustitiarij.
9. Præsertim cùm bona omnia sui natura præsumantur libera & allodialia quandoquidem illa est qualitas naturalis vt personarum ita & rerum omnium *l. 4. D. de instit. & iur. l. altius 8. C. de seruit. & aqua.*
10. Quæ verba sunt strictè ac propriè interpretāda cùm edictū sit exorbitans à iure communi & pœnale, ac proinde restringendum potiùs quàm ampliùs *cap. odia de reg. iur. in 6. l. cū quidā 19. de lib. & post. l. hoc modo 64. de cōd. & dē. l. pen. D. de pæn.*
11. *l. 1. C. de fund. dotal.*
12. Quia ex contractu pignoris certū est dominiū nullum transferri *l. cùm & sortis 35. § 1. D. de pign. act. l. pign. 13. D. de vsu.*
13. *l. commissa 14. D. de public. vectig. & comm.* cōmissū enim possessionis nullū est, nisi cū tractatur de feudo propter obsequia quę feudi possessor quilibet domino debet, non etiam emphyteuta.
14. *d. l. pignori 13. de vsucap.* Amed. à Ponte. *quæst.* 34.
15. Quia tunc non ex necessitate sed ex mera debitoris voluntate rem tamdiu detinet creditor.
16. Quamuis contra sentiat Boer. *quæst.* 135. *& veriùs.*
17. *l. vlt. C. de reb. alien. non alienand.*
18. *l. 4. § 1. de alien. iud. mut. caus. fact. l. non alien. 119. de reg. iur.*
19. *l. qui à creditore 18. C. de distr. pign.*
20. Amed. à Pont. *dict. quæst.* 34.

INDEX LOCVPLETISSIMVS RERVM ET MATERIARVM QVÆ IN PRIORE CODICIS FABRIANI PARTE CONTINENTVR. L, LIBRVM T, TITVLVM. P, PAGINAM. C, COLVMNAM SEV PAGINÆ

sectionem. D, Definitionem. N, Numerum. All. allegationes, demonstrat.

Archi-

Castella-

Confessi

Controuersia.

Contestatio.

Contradictio.

Contumax.

Conuentio.

Correctorium ius.

Creditor.

INDEX.

pię-

Dos.

Homicida.

Honor.

Horreum.

Hypotheca.

Identitas.

Ignorantia.

Immixtio.

Immunitas.

Instantia.

Interdictum.

Intercessio.

Interlocutio.

Intentio.

Intercalatio.

Interpellatio.

Intrusus.

Inuentarium.

Inuentā

Lit tę

Rescindens.

Rescriptum.

Resignatio.

Responsio.

Restitutio.

Restitu-

Res.

INDEX

Socius

Testes

Tempus.

Testimonium.

Titulus.

Transactio.

Tributum.

Tutela.

Tutor.

Vacatio.

Velle.

Velum regium.

Venditio.

Vniuersitas

Primæ partis Syllabi Codicis Fabriani Τέλος. *Necy XV. ID. Febr.*

CODICIS